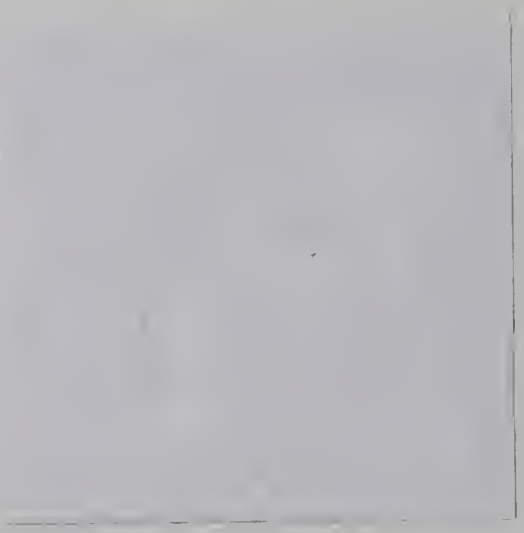

NÁRODOPISNÝ VĚSTNÍK

ČESKOSLOVANSKÝ.

VYDÁVÁ

SPOLEČNOST NÁRODOPISNÉHO MUSEA ČESKOSLOVANSKÉHO.

REDAKČNÍ KOMISE

J. JAKUBEC, A. KRAUS, J. POLÍVKA, V. TILLE.

VYDAVATEL A ODPOVĚDNÝ REDAKTOR

J. POLÍVKA.

ROČNÍK I.

V PRAZE.

NAKLADEM SPOLEČNOSTI NÁRODOP. MUSEA ČESKOSLOVANSKÉHO.

1906.

volného

PODPOROU ČESKÉ AKADEMIE
CÍSAŘE FRANTIŠKA JOSEFA I.
PRO VĚDY, SLOVESNOST A UMĚNÍ.

TISKL ALOIS WIESNER V PRAZE, KNIHTISKAŘ ČESKÉ AKADEMIE CÍS. FRANTIŠKA JOSEFA PRO VĚDY, SLOVESNOST A UMĚNÍ. — PAPÍR ZE SKLADU ČESKÉ SPOLEČNOSTI PRO OBCHOD A PRŮMYSL PAPÍRNICKÝ G. WIESNER, DUFFEK A SPOL. V PRAZE.

THE GETTY CENTER
LIBRARY

OBSAH:

Články:

V. J. Dušek, † František Bartoš 182—186.
Karel Chotek, Cerovo. Národopisná studie 65—73, 97—102, 129—135, 161—167, 200—209, 225—234, 273—281.
A. J. Jacimirskij. Původ umění podle starých a nových theorií 33—40.
Zd. Lepař, Význam měny obyvatelstva král. Českého v posledním desítiletí (1890—1900) pro obě národnosti se zřetelem na spisy prof. Rauchberga »o národní državě« 257—273.
L. Niederle, Nová Peiskerova hypothesa o sociálním stavu starých Slovanů 193—200.
Jiří Polívka, Fonograf ve službě národopisu 167—174.
Pavel Socháň, »Habánská majolika« a českobratrští exulanti v Uhrách 135—143.
V. Tille, Úvodem 1—3.
Dr. Sima Trojanović, Symbolický válečný tanec u Černohorců 102—103.
Dr. T. Živanský, Rauchbergova »Národní država v Čechách« 3—8.

Vl. Havelková, Fr. Kretzova sbírka výšivek 103—104.
Vl. Havelková, Výstava lidového umění a průmyslu ve Vídni 59—61.
A. J. Jacimirskij, Národopisné Museum císaře Alexandra III. v Petrohradě 73—81.
K akcím na podporu lidového průmyslu 252—253.
A. Kraus, Zemědělské Museum v Lyngby 296—301.
Anna Nesvadbíková, Výstavka krajek a národních výšivek v Brně 8—11.
V. Tille, Národopis na Drážďanské výstavě 215—217.
Prof. Volín, Přehled činnosti musejní společnosti ve Valašském Meziříčí od 1883—1906 r. — 289—296.
Obrazy z korunovačních slavností r. 1836 (—man.) 143.
Program oddělení zemědělského, o něž se rozšíří Národopisné Museum Československé 253—254.

Posudky:

Е. В. Аничковъ, Весенняя обрядовая пѣсня на западѣ и у Славянъ. Часть II. Отъ пѣсни къ поэзіи. С-Пб. 1905. Стр. XII + 404. (A. J. Jacimirskij.) 213—214.
Anthropofyteia. Jahrbücher für Folkloristische Erhebungen und Forschungen zur Entwicklungsgeschichte der geschlechtlichen Moral, herausgegeben von Dr. F. S. Krauss I., str. XXIV + 53, II. str. XVI + 480. Lipsko 1904/5 (J. Polívka) 50—51.
Ausstellung oesterreichischer Hausindustrie und Volkskunst 1905/1906 (Katalog) (—d) 42—43.
Fr. Bartoš, Deset rozprav lidopisných. V Olomouci 1906. Str. 84 (F. V. Vykoukal) 14.
— Dialektický slovník moravský. Část I. (A—ožvantať sa). Archiv pro lexikografii a dialektologii č. 6. V Praze 1905. Str. 274 (jpa) 40—41.
E. Bethe, Mythus, Sage, Märchen. Lipsko. Teubner 1905. Str. 46. (jpa) 240—242.
Bisernice iz belokranjskega narodnega zaklada. I. zvezek. V Adlešičih nabral Ivan Šašelj. Rudolfov (Krajina) 1906. Kor. 2·—. (J Adlešič) 239—240.
Čapek Thomas, The Slovaks of Hungary. Slavs and panslavism. New-York 1906. Str. 214 (N.) 143—144.
České rolnictvo v Americe. Nakl. Černý a Ludvík. Drážďany. (—d.) 41.
Albrecht Dieterich, Mutter Erde. Ein Versuch über Volksreligion. Lipsko 1905. Str. 121. (F. V. Vykoukal) 43—45.
— Sommertag. Lipsko 1905. Nákl. B. Teubnera. Str. 38. 82—83.

Др. Іван Франко, Галицько-руські народнї приповідки. Зібрав, упорядкував і пояснив. Том перший. (А-Дїти) У Львові 1901—1905, str. XXV. + 600. (J. Polívka) 146—148.

Dr. Bohuslav Gebauer, Východočeské otrokářství. (Knihovny Přehledu sv. IV.) V Praze 1906. Str. 84 (—d.) 174 až 175.

Józef Gregor, Mapa górnego Ślązka z uwzględnieniem stosunków językowyeh, granic powiatowych, kolei żelaznych. Mikołów 1904. (J. Polívka) 13.

Dr. S. Günther, Ziele, Richtpunkte und Methoden der modernen Völkerkunde. Stuttgart 1904. Str 52 (jpa) 11—12.

Wilhelm Hertz, Gesammelte Abhandlungen. Herausgegeben von Friedrich von der Leyen. Stuttgart 1905. Str. VII. + 519 (jpa) 45.

Hoblová B., Kroje a výšivky lidové na Poděbradsku. (Zvl. otisk.) Ml. Boleslav 1906 (V. H.) 108.

Dr. Max Höfler, Weihnacht-gebäcke. Eine vergleichende Studie der Germanischen Gebildbrote zur Weihnachtszeit. Vídeň 1905. — Ostergebäcke. Eine vergleichende Studie der Gebildbrote zur Osterzeit. Vídeň 1906. Str. 77 + 13 tab. a 67 + 6 tab. (F. V. Vykoukal) 236—239.

Lad. Horák, Výklady z českých dějin kulturních na škole obecné a měšťanské. (Knihovna školy našeho venkova, vydává a rediguje Jos. Smrtka č. IV.) Str. XII + 249. Kor. 3·30 (K. Paul) 89—90.

O. Hostinský, Česká světská píseň lidová. Úvahy národopisné a hudební. Knihovna Českého Lidu IV. V Praze 1906. Str. V. + 98 (Dr. Zd. Nejedlý) 209—213.

Ignác Hošek, Nářečí Českomoravské Díl II. Podřečí polnické. Část II. Ukázky podřečí polnického. V Praze 1905. Str. 164 (J. Polívka) 16—17.

Ant. Hubka, Soukromé sčítání lidu r. 1900 a Gautschovy volební předlohy. Sestavil vzhledem k jihočeským okresům —. Praha 1906. Nákl. Volebního výboru České národní rady. Str. 128. K 2·50 (—d.) 106—108.

Николай Харузинъ, Этнографія. Лекціи, читанныя въ Императорскомъ московскомъ университетѣ. Подъ ред. В. Харузиной. IV. Вѣрованія. Вѣра Харузина. Матеріалы для библіографіи этнографической литературы. С.-Пб. 1905. Стр 530 + 295. Cena 2 r. 50 k. (A. Jacimirskij) 105—106.

Alois John, Sitte, Brauch und Volksglaube im deutschen Westböhmen. V Praze 1905. (Beiträge zur deutsch.-böhmischen Volkskunde. VI. sv.) Str. XVII. + 458. (J. V. Vykoukal) 108—114.

Dušan Jurkovič, Práce lidu našeho. Lidové stavby, zařízení a výzdoba obydlí a drobné práce. Vídeň 1905 (L. N.) 41.

Южная Русь. Очерки, изслѣдованія и замѣтки Александры Ефименко, члена Императорскаго Русскаго Географическаго, Московскаго Психологическаго, Харьковскаго, Кіевскаго юридическаго обществъ и почетнаго члена Полтавской ученой архивной коммиссіи. Томъ I. С.-Пб. 1905. Стр. 439. Томъ II. С.-Пб. 1905. Стр. 358. Cena 4 r. (A. J. Jacimirskij) 47—48.

O. Knoop, Volkstümliches aus der Tierwelt. (Beiträge zur Volkskunde der Provinz Posen. I, Herausgegeben von Prof. O. Knoop u. Lehrer A. Szulczewski) Rogasen 1905. Str. 68 (jpa) 19—20.

Dr. Friedrich S Kraus, Romanische Meistererzähler. I. Bd. Die hundert alten Erzählungen. Deutsch von Jakob Ulrich. Lipsko 1905. Str. 141 (J. Polívka) 48—50.

Ѳ. Кудринскій, Литовцы. Общій очеркъ. Вильно 1906. Str. 70 (A. Jacimirskij) 145—146.

Lud, organ Towarzystwa ludoznawczego we Lwowie, pod redakcją H. Potkańskiego i S. Udzieli. Tom XII. z nutami i illustracjami w tekscie. Kraków 1905. Str. 440 (Dr. St. Zdziarski) 148—150.

Meddelanden fran Nordiska Museet 1903. Stockholm 1905. Str. 280 (K.) 118—119.

K. S. Medvecký, Detva. Nákl. vlastním. Prochoť p. Celetnek 1905. Str. 346 s mapou Kor. 5·— (K. Chotek) 281—283.

А. И. Мякутинъ, Пѣсни оренбургскихъ казаковъ I. Пѣсни историческія. II. Пѣсни былевыя. Изданіе оренбургскаго казачьяго войска. Оренбургъ, 1905. Стр. IV. + 293. X. + 162 (A. J. Jacimirskij) 19.

Murko M D., Zur Geschichte des volksthümlichen Hauses bei den Südslaven. Vídeň 1906 (L. N.) 234—236.

Насеља српских земаља, књига III., уредио Др. J. Цвијић. Српска Краљевска Академија. Српски Етнографски Зборник, књига шеста. Str. 1—864, 8°. Београд, 1905. Cena 6 din. — Atlas s 25 mapami, 37 fotografickými obrázky. Cena 3 din. (Jovan Erdeljanović) 83—89.

Ladislav Novák, Loutkové divadlo. V Praze 1905. Str. 95 (Kraus) 17—19.
Karel Procházka, Kolárovičtí dráteníci. Národopisná studie. Praha 1905. Str. 96 (J. Polívka) 15—16.
Н. Ровинскій, Черногорія въ ея прошломъ и настоящемъ. С.-Пб. 1905. Str. XIV.+693 (A. Jacimirskij) 144—145.
П. И. Сакулинъ, Первобытная поэзія (въ связи съ вопросомъ о процессѣ народно-поэтическаго творчества). 1905. Str. 28 (A. J. Jacimirskij) 213—214.
Сборникъ матеріаловъ для описанія мѣстностей и племенъ Кавказа. Выпускъ XXXV. Тифлисъ 1905, str. III. + 269 + IX. + 136 + 250 (J. Polívka) 114—118.
П. К. Симони, Камеръ-фуслистъ В. Ѳ. Трутовскій и изданный имъ первый русскій нотный Пѣсенникъ. Съ приложеніемъ 18. снимковъ, нотъ и текста. Москва 1905. Стр. 47. (A. J. Jacimirskij) 19—20.
Slánský Obzor. Věstník musejního a literárního spolku Palacký. Roč. XIII. Slané 1905 (G. Ž.) 13.
Д. А. Спераискій, Изъ литературы древняго Египта. Выпускъ I. Разсказъ о двухъ братахъ. Первоисточникъ сказаній о Кощеѣ, равно какъ и многихъ другихъ сюжетовъ народнаго словеснаго творчества. Текстъ древняго египетскаго разсказа въ русскомъ переводѣ и его историколитературное значеніе. С. Петербургъ 1906. Str. VIII. + 264. (J. Polívka) 244—245.
Др. Сима Тројановић, Божић. Београд. 1905. Отштампано из Српског Књижевног Гласника. (Jovan Erdeljanović) 176—178.
Н. Н. Трубицынъ, О принципѣ »согласованія« при изученіи народной поэзіи. Рус. Филолог. Вѣстникъ LIV., 361—387 (jpa) 242—244.
Труды Харьковской Коммиссіи по устройству XIII. археологическаго съѣзда въ г. Екатеринославѣ. Изданы подъ редакціей проф. Е. К. Рѣдина, Харьковъ. 1905. Стр. XXXVII. + 791. Cena 5 rublů (A. J. Jacimirskij) 114—115.
Sew. Udziela, Hafty ludu krakowskiego. Krakov 1905. Tabulí 24. (Dr. St. Zdziarski) 284.
Ludwig Felix Weber, Märchen und Schwank. Eine stilkritische Studie zur Volksdichtung. Kiel 1904. Str. 82. (Jiří Polívka) 178—182.
Witanowski Rawita Michał, Kłodawa i jej okolice pod względem historyczno-ludoznawczym. Varšava 1904. Str. 285 (Dr. St. Zdziarski) 283.
Dr. Hans Witte, Wendische Bevölkerungsreste in Mecklenburg (Forschungen zur deutschen Landes- und Volkskunde herausgeg. von D. A. Kirchhoff XVI. Bd., Heft 1). Stuttgart 1905 (N.) 12—13.
Aug. Wünsche, der Sagenkreis von geprelltem Teufel. Lipsko 1905. Str. 128 (J. Polívka) 46—47.
Жизнь европейскихъ народовъ. Составлено М. И. Т. подъ редакціею В. В. Битнера. С. Пб. Изданіе редакціи »Вѣстника Знанія«, 1905. (I., str. 72, II., str. 70, III., str. 69, IV., str. 39.) Cena 2 r. 40 k. (A. J. Jacimirskij) 12.

Bibliografie. (Pomocí pp. J. Horáka, Karla Paula, M. Vystyda, G. Žaluda sestavila redakce.

I. 1. Časopisy odborné 21.
2. Časopisy příbuzné, všímající si místy národopisu 23.
3. Přehledy bibliografické 26.
4. Biografie, nekrology 27.
II. Všeobecné spisy theoretické, anthropologické, praehistorické a ethnologické o jednotlivých plemenech, národech a kmenech, jakož i krajích; vlastivědné a místopisné práce 52—59, 90—92.
III. Věda náboženská. Bájesloví 120—124.
IV. Pověry 151—154.
Lidová medicina 154—155.
V. Zvyky a obyčeje
a) všeobecná pojednání 217—218,
b) v životě rodinném a sociálním 218—221,
c) právní 221.
VI. Tradice lidové
1. srovnávací studie o tradicích lidových a studie látkovědné 245 - 251.
VII. Sbírky tradic lidových.
a) souhrnné 284—285.
b) písně 285—289.
c) hudba 289.

Různé zprávy z ruchu národopisného 28—30, 61—63, 92—95, 124—127, 155—159, 186—189, 222—223, 254—256, 301—303.

Zprávy o museích a společnostech národopisných 32, 63—64, 96, 128, 159—160, 189—192, 224, 256, 303—304.

Rejstřík jmenný 305—307.

Rejstřík věcný 308—312.

Vyobrazení:

Cerovo: hřbitov za str. 256,
kroje za str. 128.
plán, celkový pohled a stavby za str. 66.
Krojový průvod o korunovaci krále Ferdinanda (r. 1836) ke str. 143.
Pruhy z koutnicí (ze sbírky Kretzovy) za str. 128.

Celkem 23 vyobrazení na 11 tabulích.

Zpráva o činnosti společnosti N. M. Č. za rok 1905 za str. 96.

Úvodem.

Naše lidověda, vyvolaná počátkem devatenáctého věku, tak jako v celé západní Evropě, romantickým a národním hnutím, prošla také stejně naivními mythologickými a praehistorickými počátky, plnými dobře míněných ukvapených závěrů a dobře i špatně míněných fals, jimiž měl být doplněn obraz, konstruovaný o zlatém věku primitivní dokonalosti počátků národa, přímo souvisících s primitivností a naivní dokonalostí současného lidu.

První kroky po té počáteční horečce byly soustavnější pokusy o sbírání materialu, sbírky písní a pohádek v Čechách, na Moravě a ve Slezsku, provázené současně pokusy o vytvoření literarního umění v duchu lidovém, které zároveň mělo sloužiti — očistěné, zjemněné a upravené — témuž lidu, z něhož vzešlo. Sběratelská, tvořivá a apoštolská činnost prvních autorů splývala do té míry v jedno, že dnes jsme na rozpacích, máme-li pohádky Boženy Němcové považovat za material k studiu lidového ducha, či za autorčino umělecké dílo, neb nejsou-li Erbenovy Pohádky spíš umělé povídky než lidové pohádky.

Celou periodu první poloviny devatenáctého věku charakterisuje především jen onen úžas nad novým objevem, když společnost, pracně robící verše podle cizích vzorů a zápasící v české knize s českým slovem, nachází najednou v tom lidu, který je dosud živým zbožím pánů a platí osvícenské době za tvory neúčastné duševního života, literaturu, hudbu, umění, umělecký život. A českým intelligentům víc než kde v Evropě působí objev ten radost, když tím nacházejí konečně onu skutečnou a rozlehlou českou říši fantasie, svítící duševním světlem a barvami, onen pramen, z něhož vyprýští nové české umění a nový český život.

Božena Němcová vycítila v polovině devatenáctého věku nejjasněji, co znamená studium českého lidu pro život našeho národu. Ona první studovala všechen život lidu a dovedla rozlišovati dvojí úkol ze studia toho vznikající, obroditi duchem lidu české umění všech oborů a pak, obracet se k lidu nejen k studiu, ale k živé a účinné pomoci. V jeho duchu a umění hledat podklad pro národního ducha a umění, — zároveň i zbraň proti škodlivým vlivům nové kultury, na druhé straně pak snažit se dobré kulturní plody učinit přístupnými všemu lidu. Najít vyrovnání mezi romantismem a osvícenstvím, abychom pověděli to tehdejšími slovy.

Teprvé druhou polovinou devatenáctého věku, po zákonodárném odstranění rozdílu mezi lidem a ostatní společností, počíná soustavnější a kritičtější studium lidovědné — v cizině i u nás.

Vedle národního umění, jež rozkvétá v krásné plody na lidovém duchu v malířství, v hudbě i v literatuře rozvíjí se studium lidovědné hojnějším, všestrannějším a přesnějším sbíráním materialu, jež je provázeno sledováním jasněji viděných cílů. Práce počíná se organisovati a specialisovati.

Jedním směrem nese se ona, dlouholetá již snaha, prozkoumat, co nejvíce vytěžit po umělecké stránce z pokladů, nahromaděných naším lidem. Náprstkovo museum v Čechách první projevovalo tyto snahy a práce prof. Kouly a pí. Tyršové razily tomuto hnutí, jež mělo stále na mysli obrození českého umění navázáním na umění našeho lidu, s úspěchem cestu. Na Moravě dnes na příklad Jurkovičova práce nese se hlavně tímto směrem. Všechno toto umělecké snažení přirozeně hlavní sklonnost projevilo k umění výtvarnému, k oněm skvostům umění textilního, keramického, obrábění dřeva a kovu, v němž projevovala se především práce českého ducha.

Jiným souběžným směrem jde hojné získávání a uchovávání materialu. Činnost tato, majíc především lidopisnou a konservující snahu, projevuje se v museích a v horlivé činnosti jednotlivců, po literarní stránce je typický pro ni především Zíbrtův Český lid, prof. Niederlem a Zíbrtem svého času založený, neb Bartošovy sbírky literarní, Janáčkovy hudební, Klvaňova činnost na Slovácku Moravském, činnost musea v Olomouci, neb Socháňova na Slovensku Uherském. Cokoliv je význačno pro život lidu, pro jeho kulturu a jeví souvislost s minulostí, zapisuje se, sbírá a zkoumá, a celé toto především ethnografické studium, směřujíc se zálibou ke kultuře, zvykům a obyčejům lidu, hledí přesně získat všecek takový material, který by byl dokumenty k vyložení základních rysů českého života našeho lidu po stránce kulturní.

V Národopisné Společnosti Československé přidružila se k těmto směrům nová snaha po vědecké činnosti lidopisné, která vycházela ze snahy po organisaci a přesné kritičnosti lidopisného studia. I tato snaha je nutna, má-li česká lidověda prospívati ve všech směrech. Je potřebí hojného kontaktu s cizinou, přehledů národopisné činnosti slovanského i západního světa, je potřebí obšírných referátů, obsáhlé, co nejúplnější bibliografie, je potřebí stálého dorozumívání a uvažování o otázkách základních, methodických, organisačních. Jména pracovníků v tomto oboru jsou čtenářům Národ Sborníka známa.

Národopisná výstava Československá r. 1895, jejíž počátky jsou zároveň počátky Společnosti Národopisné, vzbudila rázem nejširší zájem pro památky národopisné a život lidu, ukázala nesmírné bohatství věcí ještě zachovaných a přispěla k jejich udržení a uložení na bezpečném místě, jímž se stalo Národopisné Museum Československé, spravované napřed zvláštní Radou musejní, později pozměněnou Společností Národopisného Musea Československého.

Od výstavy uplynulo již desítiletí. Za tu dobu ochladlo sice poněkud v národě prvopočátečné národopisné nadšení, za to však upevnil a prohloubil se opravdový zájem o život a činnost našeho lidu. Náprstkovo Museum i Museum království Českého pokračovala zatím v pilném sbírání uměleckých vzácných prací lidových, a po všech zemích lidu československého vznikla musea i sbírky jednotlivcův, uchovávající dokumenty českého lidového života. Zvlášť Morava a Uherské Slovensko staly se ohromným bohatstvím dochovaných i dosud vytvářených prací netušeným pramenem českého umění.

A všechna ta práce dnes tak horlivě podnikaná, stále, ať již jde za kulturou, či uměním, či literaturou lidu, chce na konec sloužiti oněm dvěma cílům, jež měla Němcová: nalézt v umění a životě lidu živý pramen k obrozo-

vání českého života i umění a pak přinést lidu všechno dobrodiní kultury i osvěty bez škodlivých vlivů je provázejících,

Jen že dnes již přesněji dovedeme rozeznávati tuto obojí práci, jsme kritičtější, a díváme se také pozorněji a s náležitým pochopením na práci předchozího století.

Víme, že bude potřebí současně vytěžiti z umění našeho lidu to, co se z něho ve všech oborech vytěžit dá, a starat se se vším úsilím, aby to umění, jež z českých duší roste, rostlo též na českém podkladě a z pramenů české půdy. Víme však též, že ony vrstvy národa, jež dnes nazýváme lidem, mají potřebí naší stálé, úsilné a nové péče, že je potřebí nejen sledovat jejich život, ale starat se, aby život ten byl snesitelný a radostný, aby postaráno bylo o zaměstnání a příležitost ku vzdělání pro všechny naše lidi.

K obojímu cíli však možno pracovati úspěšně jen tehdy, pokusíme-li se současně, kriticky a úplně vytěžit z látky, kterou dosud máme před sebou a kterou ještě podaří se sebrati, co se z ní vytěžit dá. Je potřebí kritické revise celé národopisné práce devatenáctého věku, a je potřebí zároveň shrnout výsledky pod zorným úhlem oněch tří směrů jimiž dnes naše národopisné studium se béře a postavit tak pevný základ k dalšímu rozvití českého umění a českého života.

Doba je dnes zralá k takové práci. Je dosti zkušených a s láskou pracujících odborníků, je dosud živý zájem v nejširších vrstvách pro takovou práci — a konečně je již svrchovaný čas, aby národopisné studium, chce-li užiti svého vlivu, učinilo tak v době nejbližší, dokud není pozdě.

Národopisný Věstník, který dnes vychází na místě dosud vydávaných publikací Společnosti, Věstníku a Sborníku, chce vším svým úsilím uskutečnění takové práce připravovati půdu, hledě zároveň doplňovati lidovědnou činnost ostatních našich publikací národopisných. Z téhož hlediska přistoupí naše Společnost k vydávání České Vlastivědy. *V. Tille.*

Rauchbergova „Národní država v Čechách“.

Prof. zdejší německé university, dr. Jindřich Rauchberg, známý svými pozoruhodnými populačně-statistickými pracemi o poměrech českoněmeckých a zejména svou zevrubnou »jazykovou mapou Čech«, loni vydanou, podnikl v obsáhlém díle »Der nationale Besitzstand in Böhmen« (nákl. Dunckera & Humblota, Lipsko 1905, cena 28 Mk.) záslužnou práci, soustavně a podrobně zpracovati všechen novější materiál o sčítáních lidu a měně obyvatelstva po stránce národnostní pro král. České. Je to vůbec první, tak široce a soustavně založená práce, i pokládáme za důležito seznámiti české čtenářstvo aspoň s hlavním obsahem jejím.

V úvodní hlavě spisovatel probírá nejprvé methodu statistického šetření národnostního, ukazuje, jak starší pokusy, více méně soukromé, spočívaly na národopisu, který byl jaksi předchůdcem statistiky na tomto poli, a jak teprve od r. 1880 pod heslem obcovací řeči zjišťovány u nás při sčítání lidu úředně poměry jazykové. Starší, na národopisné methodě založené pokusy jsou tu co možná úplně vypočteny a také co do hlavních výsledků o poměru obou národností v Čechách uvedeny. Tak na př.: Šafařík udává pro léta 1840 až

1843 Čechů 71·3%, Němců 27·1%, židů 1·6%; Schnabel pro rok 1846 58% Čechů a 42% Němců; Hain pro týž rok 59·8% Čechů, 38·6% Němců a 1·6% židů; Jireček pro týž rok 63% Čechů a 37% Němců.

Některé z těchto již citovaných prací dřívějších a všechny pozdější spočívaly na velmi důkladné a směrodatné práci Czörnigově, jehož dílo bohužel nebylo po statistické stránce skončeno.

Tyto národopisné odhady spočívaly v tom, že se určil jediný celkový národnostní ráz jednotlivých obcí nebo i osad a celkový počet obyvatelstva těchto osad byl počítán na konto té které jediné národnosti.

Spočívaly tedy tyto práce také v zásadě na tom, aby vyšetřen byl jaksi objektivní ráz jistých území, kdežto moderní, skutečně statistická šetření vycházejí od individua, od jednotlivých subjektů národnosti. Arci v Rakousku vlastní statistické výsledky z r. 1880, 1890 a 1900 v celku neliší se mnoho od dřívějších dat, poněvadž nezjišťuje se národnost, nýbrž obcovací řeč, kterou, jak se výslovně všude uznává, má býti zjištěn především objektivní jazykový ráz jistých území a nikoliv subjektivní vlastnost jednotlivých obyvatelů v tomto území bydlících.

R. uznává nyní sice četné vady a nedostatky, které ze zjišťování obcovací řeči pro závěry na poměry národnostní vyplývají. Na konec však má za to že národnostní horlivost u nás zmocnila se tou měrou sčítání lidu, že obyvatelstvo nedbá toho, nač se úřední statistika táže, nýbrž pokládá sčítání za příležitost k manifestování národnostního uvědomění a že prý výsledky řeči obcovací udávají totéž, jako kdyby se bylo tázalo po řeči mateřské — ovšem s jedinou výjimkou Prahy, kde prof. R. snaží se obsáhle dokazovati, že výsledky tu zjištěné neodpovídají nejen poměrům národnostním, ale prý ani ne poměrům řeči obcovací. Všude jinde však, zejména také v t. zv. uzavíraném území německém podle mínění R. výsledky posledních sčítání po stránce národnostní jsou prý úplně správné a o nějakém potlačování českých menšin tam nemůže býti naprosto žádné řeči.

Dle posledních tří sčítání lidu jsou příslušná data jazyková tato:

	r. 1880	1890	1900
Čechů . .	62·79%	62·79%	62·67%
Němců . .	37·17%	37·20%	37·27%.

Poměry tedy valně se nezměnily, toliko v posledním desítiletí lze pozorovati nepatrný úbytek české kvoty ve prospěch kvoty německé.

Profesor R. stopuje nyní posuny jednotlivých obcovacích řečí především ve velkých oblastech jazykových, členě politické okresy na 4 skupiny dle toho, je-li tu většina jazyková nejméně 80%ní, anebo pohybuje-li se tato většina mezi 50—80%.

Tu dospívá k výsledku, že v německých okresích v posledním desítiletí přírost německé řeči obnášel 10·14%, české 19·73%; ve smíšených okresech s německou většinou přírost německý 12·55%, český 33·24%. V okresech ryze českých ubylo německé obcovací řeči o 8·05%, české přibylo o 7·68%. Ve smíšených okresech s českou většinou ubylo německé řeči o 1·53%, české přibylo o 3·70%. Tedy v českých územích Němců ubývá, v německých přibývá Čechů rychleji než Němců.

Potom stopuje R. podrobnosti dle jednotlivých soudních okresů a dále zvláště národnostní poměry v 6 největších městech v Čechách (v Praze s předměstími, Liberci s předměstími, Ústí n. L., Čes. Budějovicích, Plzni a Teplicích). Posléze přechází k líčení národnostních poměrů dle jednotlivých

obcí a osad, za kterýmžto účelem připojuje svou známou jazykovou mapu, jdoucí co do národnostního členění až na jednotlivé osady.

Následuje zevrubný popis jazykové hranice v Čechách, jednotlivých jazykových ostrovů a poloostrovů, při čemž pilně se přihlíží také k vývoji posledních 20 let.

Ze všech těchto pozorování vyplývá, že národnostní posuny podle jazykové hranice jak co do počtu osad, tak co do počtu obyvatelstva jsou úžasně nepatrné. Vlastní národnostní posuny udály se uvnitř t. zv. uzavřených oblastí.

Potom líčí spis. dle národnostních oblastí hustotu obyvatelstva, poměry osídlení (města a venkova), poměry bytové, zejména sociální členění stran bytových a domácností a po zmíněné již kritice dat pražských přechází k líčení vlivu měny obyvatelstva na početní poměr Čechů a Němců v Čechách.

Přírost obyvatelstva obnášel dle něho v jednotlivých národnostních územích v % průměrného obyvatelstva:

v okresech	1881—1890	1891—1900
českých	4·77	6·96
smíš. s větš. českou .	0·62	1·89
smíš. s větš. něm. . .	10·91	15 55
německých	5·90	10·23
úhrnem	4·95	7·83.

Nepříznivé poměry předminulého desítiletí co do všeobecného vývoje obyvatelstva byly tedy v posledním desítiletí v neprospěch český ještě více stupňovány. Tak přibývalo v desítiletí 1881—1890 v ryze německých okresech o 1·13% rychleji než v okresech ryze českých, v posledním období však již o 3·27% rychleji než v oblasti ryze české.

Co se týče přirozeného vývoje (přebytku živě narozených nad zemřelými), udává R. data tato. V % průměrného obyvatelstva:

v okresech	1881—1890	1891—1900
českých	9·57	9·91
smíšených s větš. čes.	7·61	8·47
» s větš. něm.	7·87	12·19
německých	6·44	9·69
v celém království .	8·39	9·82.

Tedy opětně vývoj v neprospěch český, který spočívá nejenom ve změně v počtu živě narozených, nýbrž zejména a v prvé řadě v rychlejším úbytku úmrtnosti, zejména úmrtnosti dětské, v okresech buď úplně anebo většinou německých.

Jsou-li již poměry měny přirozené pro nás Čechy nepříznivy, tím hůře to s námi dopadá co do posunů, vyvolaných přistěhováním a odstěhováním. Na tento moment, jeho zdůraznění, přesné vyčíslení, na důležitý význam jeho pro budoucí vývoj vynakládá R. velmi složitý statistický materiál, který mu k disposici dala netoliko statistická ústřední bratrská pokladna pro severozápadní Čechy, o některých význačnějších závodech svého obvodu pak také liberecká obchodní a živnostenská komora. Facit všech těchto vývodů a výpočtů jest pro nás Čechy velmi smutný; ukazuje se, jak daleko více Češi stěhují se do oblastí německých a tam podléhají houfně odnárodňování, kdežto přítah Němců do území českých jest nepatrný, a tu celkem, až na výjimku pražskou, německé menšiny se udržují. Problém budoucího vývoje spočívá v otázce, jak se tento proces assimilační či odnárodňovací té které

národnosti podaří. Třeba bychom byli nahoře viděli, že obyvatelstva českého v německých okresích rychleji přibývá než Němců, neznamená to nic proti obrovským proudům všech českých přistěhovalců do německých krajů, nic proti ztrátám, kterých tímto způsobem utrpěla oblast česká. O věci této ostatně bylo již v české literatuře časopisecké v poslední době velmi podrobně jednáno.

R. sleduje potom poměr sexuální u obou národností, při čemž dospívá k názoru, že na poměr tento mají hlavní vliv poměry hospodářské a nikoliv národnostní. V oblastech s přistěhovalci jsou mužové, v oblastech odstěhových ženy poměrně četněji zastoupeny než v průměru zemském.

Dále líčí spis. podrobně věkové členění obyvatelstva v Čechách vůbec, potom dle jednotlivých oblastí národnostních, pak ve spojení s obcovací řečí pro celé království a celé Předlitavsko, pak dle velikostních kategorií míst (obce venkovské a města) a konečně i podrobně v 6 svrchu zmíněných největších městech v Čechách. Hlavním výsledkem tu je, že u Němců jsou nadnormálně obsazeny ony třídy věkové, v nichž jest nejvíce výdělkové činného obyvatelstva, zejména věkové třídy od 20—40 let, a že dorost ve věkovém členění Němců nyní značně četněji vystupuje nežli ještě před 10 lety.

Naproti tomu dorost u Čechů padá tu méně na váhu nežli před 10 lety. Obsazení vyšších tříd věkových u nich blíží se nyní poměru německému. Souvisí to jednak se změnami v méně přirozené, jednak se svrchu dotčenými poměry stěhovacími.

Konečně všímá si R. také členění dle rodinného stavu (svobodní, ženatí, vdovci a pod.), a to opět pro celé království, pro jednotlivé oblasti národnostní, konečně pro jednotlivé obcovací řeči. Poměry se tu celkem jen málo liší. U německých mužů jsou četněji zastoupeni vdovci a u německých žen svobodné než u Čechů, u těchto opět ženatí. Tito však ve všech kategoriích věkových, jen že u mladších tříd věkových daleko více. Čechové žení se tedy všeobecně v mladším věku než Němci, čehož příčiny jsou především hospodářské a sociální.

V další kapitole pojednává R. obsáhle o poměrech náboženských, z nichž nejdůležitějšími jsou data o židech. Těchto bylo napočteno r. 1900 jen 40.521 s obcovací řečí německou a 50.080 s řečí českou.

Zajímavá kapitola věnována jest také školství a jazykovým znalostem školních dítek, jakož i rozšíření znalosti čtení a písma v obyvatelstvu král. Českého. Analfabetů je u Čechů poměrně méně než u Němců a to ve všech kategoriích věkových.

Rozsáhlou partii svého díla věnoval konečně R. členění obyvatelstva dle povolání a uvnitř tohoto dle sociálního postavení, dále poměrům vedlejšího výdělku a to opětně jednak pro celé království České, jednak pro oblasti národnostní a jednak konečně pro obě obcovací řeči zvláště. Obsáhlá tato partie vyžadovala by podrobnějšího referátu zvláštního. Všeobecně lze jen říci, že Čechově jsou více v zemědělství, Němci více v průmyslu a obchodu činni. R. tu přehlíží, že v posledních 20 letech lze pozorovati potěšující pokroky v industrialisaci některých částí ryze českých.

Jenom na jednu podrobnost zde poukazujeme, přes kterou R. mlčky přechází. Je to statistický obraz národnostního členění všeho úřednictva v Čechách (státního, samosprávného, duchovního, zdravotního i j.). Z tabulkové části jsme vypočetli, že bylo r 1900

	úřednictva		všeho obyvatelstva	
	procent			
v obvodu obch. komory	čes.	něm.	čes.	něm.
pražské	89·13	9·29	94·65	5·27
plzeňské	75·88	22·68	76·53	23·41
budějovické	73·92	25·76	78·41	21·53
liberecké	40·84	57·17	42·75	57·18
chebské	6·74	89·98	8·17	91·80
v celém království . . .	62 64	35·59	62·67	37·27.

Takto vypadají »v jasných, ostrých číslicích« známé každodenní nářky Němců na zaplavování úřadů veřejných Čechy, zejména i v německých krajích! Zároveň vidíme, že sklon Čechů k tak zv. studovaným povoláním (»sklon k sloužení«) není poměrně o nic větší než u Němců, aspoň v království. [Cifry moravské jsou nám Čechům ovšem daleko nepříznivější; tam sklon ke sloužení je u Němců daleko více vyvinut. A což teprve, kdybychom mohli přihlížeti jen k vyššímu kvalifikovanému úřednictvu?]

Potom spisovatel spojuje ještě zajímavé některé kombinace povolání s důležitými momenty demografickými (jako s vyznáním náboženským, s pohlavím, stářím i stavem rodinným).

Pro Prahu připojuje ještě zvláštní kapitolu o statistice domácnostní a rodinné ve spojení s povoláním a obcovací řečí.

V posledních dvou kapitolách konečně rozebírá poměry rozdělení majetku pozemkového v Čechách, při čemž dospívá k názoru, že na utváření poměrů populačních nemají rozhodného vlivu, a vývoj hospodářských a průmyslových mezd, pokud vůbec příslušná data úřední jakéhos úsudku dopouštějí.

Toť asi v hlavních obrysech obsah neobyčejně důležité knihy, k jejíž zevrubné kritice bylo by arci potřebí stati zvláštní.

Co do základních hledisk nelze se stotožňovati s R-vým stanoviskem, že by statistika řečí obcovacích byla opravdu rovnocennou náhradou statistiky národnosti Sám R. původně stál na stanovisku zcela jiném (srov. zejm. jeho příkrý posudek ve zprávě vídeňského statist. semináře z r. 1891, Statist. Monatsschrift, ročn. XVII. str. 662; dále »Die Bevölkerung Österreichs«, str. 202 a sl.; ještě r. 1902 v Deutsche Arbeit, roč. II. str. 7 přimlouval se za to, aby se na příště také u nás při sčítání lidu zjišťovala řeč mateřská). Se svým míněním je ostatně R. i v německé literatuře osamocen; jedině do nedávna representant úřední statistiky rakouské, v. Inama-Sternegg jaksi z úřední povinnosti hájí správnost a upotřebitelnost dat o obcovacích řečech. Jinak však na př. G. v. Mayr, Hainisch, Zemmrich, Buzek atd.

My stojíme na stanovisku, že při nedostatku jiného spolehlivějšího materiálu data o obcovacích řečech jsou sice upotřebitelna pro sledování poměrů národnostních ve velkých celkových oblastech, zemích, krajích, méně již však ve smíšených politických okresích; naprosto problematická jsou však ohledně jednotlivých obcí nebo osad, zejména tam, kde planou národnostní třenice. Při velkých teritoriích se právě předpokládá, že hranice chyb na obou stranách se asi vyrovnávají. Proto nelze se tak ve všem stotožňovati s názory R-ovými o nepatrnosti české menšiny v německém území, o snadnosti, s jakou by se dalo provésti politické a správní rozdělení království na dvě úplně jednojazyčné oblasti, o tom, jak prý nepatrné jsou změny v jazykovém a národnostním promísení jednotlivých obcí atd.

Po našem mínění kniha není psána bez jisté tendenčnosti, bez úmyslu, aby se vysoko a značně nad skutečné poměry vyzdvihoval hospodářský, kulturní, sociální a politický význam Němců v Čechách. Z tím účelem jsou někdy i cifry dosti tendenčně sestaveny a téměř vždy jest rozbor dat statistických této tendenci přizpůsoben. Tím však nemá býti kniha šmahem zamítnuta, nýbrž jen upozorněno na to, že při čtení jejím dlužno počítati opatrně s tím, že knihu psal upřímný a otevřený Němec.

Dílo sestává ze tří částí. První jest textuální zpracování (701 stran), druhá obsahuje všechny zevrubné tabulky statistické, jichž k dílu použito, třetí konečně obsahuje mapu jazykovou a celou řadu zajímavých a originelních kartogramů a diagram, znázorňující pohyb měny přirozené a nejdůležitějších potravin a mezd ve století XIX. v Čechách.

Statistickou část díla sluší zejména vřele doporučiti českému čtenářstvu ke studiu. Dr. *T. Živanský.*

Výstavka krajek a národních výšivek v Brně.

Ode dne 19.—26. listopadu 1905 byla v Brně otevřena v krásných místnostech »Klubu přátel umění« výstavka krajek a národních výšivek.

Výstavku uspořádala »Dívčí akademie«, jejíž předsedkou jest pí. Karla Stránská. Původně měla to býti výstavka krajek na podnět pí. M. Klumparové, známé organisatorky krajkářství ve vých. Čechách, jejíž přičiněním rozšířila se záliba pro krajku ručně pracovanou na tak mnohých místech, kde dříve nebylo pro ni porozumění. Poněvadž se však pořadatelkám zdálo, že by výstava pouhých paličkovaných krajek nedosti zajímala obecenstvo, tu na radu sl. uč. Waltrové byla výstavka rozšířena i na výšivky národní, které jsou namnoze bohatě zdobeny i vzácnými druhy různých krajek. A šťastná to byla myšlenka, neboť tím nabyla výstavka jisté bohatosti a přičiněním p. architekta Dušana Jurkoviče byly místnosti výstavní upraveny tak dovedně, že každá stěna skýtala ladný obraz.

Výstavu obeslali různé organisace, školy i soukromníci. Tak dívčí škola »Světlá« ve Vel. Meziříčí zaslala deset vzorů, znázorňujících postup práce při vyučování paličkování, »Zora« v Zábřehu ukázku svých prací, státní škola krajkářská ve Vamberku vzorné nástěnné tabule paličkovaných vzorů pracovaných žákyněmi školy. Pí. Klumparová z Král. Hradce obeslala výstavku bohatě několika bednami různých předmětů umělecké ceny, z nichž nejdražšími byly dva slunečníky v ceně 180 K a 202 K. Nejvíce šly na odbyt z této kollekce okraje kapesníků zhotovené dle vzorů pí. Klumparové nebo jejího chotě, p. dr. Klumpara. Byly to vesměs vzory, které se nedostaly posud do běžného obchodu a vyznačovaly se svérázností a vkusem, pracovány jsouce na základě národních motivů, vyhovujíce zároveň vkusu dnešní doby. A právě touto svérázností vynikají naše české krajky nad jiné, cizozemské, které bývají mnohdy pracovány dle zkostnatělé, staré šablony. Národní motivy dodávají našim krajkám svěžesti — originality.

Několik beden zaslaných pí. Klumparovou opozdilo se stávající resistencí na dráhách, že nemohly býti více ani vyloženy, čehož jest velice litovati, neboť obsahovaly nástěnné tabule všech vzorů žamberecký krajek,

jimiž by výstava byla jen získala. Dále obeslali výstavu obchodníci Pelda a Bednář a synové z Vamberka moderními paličkovanými krajkami.

Máme v Brně několik soukromníků, jichž národopisné sbírky samy o sobě tvoří malé museum. Tito vybrali své nejvzácnější kusy. Jmenujeme p. radu Andreska, p. prof. Šímu, slč. Waltrovou. Rovněž tak Národopisný odbor brněnské Vesny. Dále pí. Šílená, pí. Dvořáčková a p. prof. Kopa obeslali výstavku několika svéráznými, vzácnými kusy. Pí. Šílená vystavila šaty jemné paličkované práce ze Stražova. Z ostatních předmětů pí. Šílené vynikala z celé výstavky uhersko-slovenská boudnice, velmi elegantní, pracovaná prolamovaným vyšíváním. Skvostné a originelní byly vložečky prolamované, rovněž krajka svým vzorem i provedením velice bohatá. Celá boudnice starobylá, jak svými vzory, tak svým zpracováním, byla číslem prvého řádu, nádherný kus. Pan prof. Šíma obeslal výstavku množstvím předmětů, které byly sebrány v různých krajích Moravy, Čech i Slovenska s vkusem jemného odborníka. Nejozdobnějším kusem byla krásná lanžhotská šatka pestře vyšívaná na hedvábné látce. Když podobný kus vidíme, tu nevíme věru, čemu více obdivovati se máme, zda vytříbenému vkusu, s jakým jsou sestaveny pestré barvy v harmonický celek, zda ornamentu, anebo jemnému provedení práce. Šatka byla ozdobena skvostnou paličkovanou krajkou neobyčejně jemnou. Sotva kde najde se dnes podobný kus. Na šatce bylo vyšito datum r. 1822.

Brněnská Vesna (Národopisný odbor) vybrala ze svých bohatých sbírek opravdu krásné kusy národního vyšívání zdobeného krajkami paličkovanými. Dále množství tabulek s různými krajkami z valašských čepců i krajkami cizími. Z výšivek vynikaly uher.-slov. rukávce, nádherné svým vzorem i bohatým vyšíváním provedeným zlatem.

Neobyčejné pozornosti těšila se boudnice od Trnavy z pol. 19. stol. aplikované práce na tylu. Byl to překrásný kus jako stvořený pro moderní potřebu. Práce tato vyniká snadným provedením a skvělým efektem. Ze sbírek Vesniných zajímaly nás dále elegantní konce slov. šatek, síťky z úvodnic valašských, jakož i konce boudnic, bohaté čepce vyšívané i na krosenicích pracované. Bohužel nelze nám rozepisovatí se o každém vzácném kuse, jakých bylo na výstavce množství a tím více toho litujeme při sbírce věcí slč. uč. Waltrové, která poslala přes sto kusů — malou to částku jen svého národopisného musea. Nejvzácnějším kusem ze sbírek slečny Waltrovy jest nádherná boudnice slovenská. Jednotlivé motivy krásného vzoru jsou utvořeny upotřebením různého materialu při vyšívání, hedvábí a zlata, což dodává celku neobyčejné skvělosti. Rovněž krajka jest propletena zlatou nití. Dále vystavila slečna blatské šátky, vzácné okraje boudnic, množství čepců (47), které samy o sobě byly celým bohatstvím a z nichž některé jsou kabinetními kusy. Byla to také asi jen polovice všech jejích čepců. Mimo výšivky české, moravské a uh. slovenské vystavila slč. W. též ruské národní výšivky (vyšívaný čtverec, vytahované, velmi namahavé, zdlouhavé práce) a chorvatské obojky, které ne tak svým provedením jako spíše svými vzory a barvami upoutaly pozornost. Věru, je nám opravdu líto, že nelze nám o každém vzácném předmětu z výstavy slč. Waltrovy se rozhovořiti, jak by toho zasluhoval, na př. elegantní boudnice jemných barev a téhož provedení, kteráž skromně byla skryta jako podklad pod drahými šaty pí. Šílené — znalec a odborník jistě ji vynašel. Přece však dlužno nám zmíniti se o vyšívané přikrývce, kterou slečna sama vypracovala Jest to pracný kus, který se důstojně řadí k vzácným starobylým vzorům, dle nichž

byl zhotoven. Křížkové vyšívání, prolamování, paličkovaná krajka. Podán zde příklad, jak možno vyhotoviti do našich bytů ozdobné předměty, které by přečkaly několik generací a přece by netratily na ceně. Kdo by však chtěl pravou cenu přikrývky poznati, musil by poslechnouti majitelku když se rozpovídá, jak přikrývka povstala, jak ozdobu za ozdobou všívala ve volných chvílích, které měly býti vlastně zotavením a zatím byly příčinou nesmírné únavy tělesné, již přemohla jen silná energie duševní — a tu teprve nabývají veškeré starobylé práce, zhotovené našimi ženami, neobyčejné ceny v našich očích a snad i trocha oné vytrvalosti a energie přechází tímto poznáním na nás . . .

Správně ocenila výstavku učitelka škol Vesniných ve výsl. pí. Růž. Koutníková, když pravila, že je zde vše zastoupeno: starší i moderní sloh, od nejjemnějších mřížek zavazaček valašských až po pestré boudnice křížky i ploše vyšívané, jemné prolamování valašské; paličkované krajky od nejjemnějších pracných až do hrubých ze slovenských šatek — slovem všechny techniky.

Pí. Růž. Koutníková přednášela na výstavce o krajkách a o krajkářství vůbec. Ve své přednášce velmi poučně a jasně nastínila vývoj jednotlivých druhů krajek, promluvila o různých slozích ovládajících tu onu dobu, majících rozhodný vliv na všecky výtvory své doby, tedy i na výkvět uměleckého průmyslu, na krajkářství. Ke každému druhu krajek měla po ruce názorné vzory, hlavně ze sbírek slč. Waltrovy. Přirovnávajíc vzory našich paličkovaných krajek ke krajkám belgickým z téže doby, pronesla větu, která svým obsahem značně se liší od mínění našich národopisných badatelů. Pravila: Kdož ví? jsou naše jablíčka naše, nebo jsme je převzaly se vzory cizích krajek? Tuto větu ponecháme na posouzení našim odborníkům.

Když nám pí. uč. Koutníková podávala na objasnění svých slov hotové doklady, různé krajky a když tím jsme se vlastně učily pohlížeti na krajky, viděti a rozeznávati, co nám dříve splývalo v jediný chaos pod názvem »krajka«, tu nám zasvitl v mysli ideál krajkářské výstavy uspořádané pravými odbornicemi, tu teprve jsme vycítily, co by měla podobná výstava podati a čeho zde nebylo. Slyšely jsme z přednášky pí. Koutníkové názvy různých vzorů krajek buď dle doby, nebo dle jich původu, měly jsme i vzory v rukách — byl to však jen pouhý úvod. Kdybychom byly na každém jednotlivém kuse nalezly kratičký popis, třeba jen z několika slov se skládající, byly bychom při tak vzácném a hojném materiálu, jaký byl na výstavce snesen, odnesly si zajisté jistý základ poučení. Uznáváme, že by toto uspořádání výstavy bylo vyžadovalo ohromné práce — ale pravé odbornice by podobnou výstavku tuším nevypravily než jen tak.

Než i tak získala si Dívčí akademie vděk širšího obecenstva, neboť předměty vystavené, každý sám o sobě stál za podívanou. Mimo to měla výstavka i po stránce hospodářské jistý úspěch, neboť naše dámy viděly, že předměty zhotoveny rukou české krajkářky — třeba i když jsou dražší než práce strojové — přece jsou zase poměrně lacinější, neboť jsou téměř nezničitelny. Zejména divadelní šály za 25—27 korun byly toho zjevným důkazem. Za každou hedvábnou šálu dáme třeba jenom polovici, ale časem se sedře a opotřebuje, kdežto paličkovaná přetrvá několik strojových a tím se stává nepoměrně lacinou, ač se nám okamžitě jeví dražší. A naše dámy pilně kupovaly.

Celkem navštívilo výstavu 765 osob. Referáty denních listů zaznamenaly

návštěvu brněnského biskupa hr. Huyna, který prý s velkou zálibou prohlížel všecky práce. To však nebylo nikde zapsáno, že pan biskup řekl, kdyby to byly práce moravské, že by koupil, ale že jsou z Čech, tož nekoupí. Zajisté charakteristická výmluva jaká taká . . .

Anna Nesvadbíková.

LITERATURA.

Ziele, Richtpunkte und Methoden der modernen Völkerkunde von Prof. Dr. S. Günther in München. Stuttgart 1904, str. 52.

Ve spisku tom dovozuje znamenitý geofysik mnichovský, že ethnologie stala se vědou zcela samostatnou a tak obsáhlou, že má právo býti zastoupena na vysokých učilištích svou zvláštní kathedrou, oddělenou od kathedry geografické. Jaký by měl býti rozsah nové této stolice vysokoškolské, pokud by měla býti spojena s praehistorií, pokud s anthropologií, která se na dvou universitách německých domohla svých stolic (v Mnichově a v Curychu) spis. blíže nerozbírá. Stručně a ve velkých rysech líčí se v knížce této rozvoj a rozmach nové vědecké discipliny a veliký její význam pro hlubší seznání kulturní historie a vůbec vývoje člověčenstva. Určují se styky některých bližších vědeckých disciplin s ethnologií, somatické anthropologie a praehistorie, všeobecné jazykovědy, sociologie a konečně zeměvědy, a jak pod vlivem zpřízněných těchto věd se vyvinuly různé methody vědecké anthropologicko-praehistorická, linguistická, sociologicko-psychologická a geografická. Spis. probírá, pokud se tyto vědecké methody uplatňovaly v ethnologickém badání, a promlouvá o předních zástupcích jich ve vědeckém světě, hlavně ovšem německém.

Od »ethnologie« (»Völkerkunde«) odlišuje »Volkskunde«, »folklore«, lidovědu. Prvá má za hlavní povinnost hlubší prozkoumání oněch národů, kteří buď vůbec nepřišli aneb velmi malou měrou přišli ve styk s tím, co nám platí za kulturu. Druhá, lidověda, sbírá a zkoumá všecky znaky samostatného života duševního u národů vyspělejších na vyšší úroveň, které poukazují na působení duše národní trávící ze zbytků minulosti (str. 44), tedy t. ř. přežitky (»survivals«). Spis. schvaluje, když se do programu lidovědy přijímá též psychologická analyse dětského života, neboť člověk ještě nevyvinutý rovná se k celku národnímu, jak národ nekulturní aneb vrstva kulturního národa s minulostí úže ještě souvisící ke kulturně vyspělejším vrstvám.

Ke konci knížky své mluví spis. šíře o zeměpisné methodě v ethnologii, o snaze určovati zeměpisné rozšíření jistých předmětů, jako zbraní, střel a luků a j. určitých forem, jistých krojů, ornamentů a p., jak to pěstoval hlavně Ratzel a jeho lipská škola. Dotýká se tu pak spis. odporu proti názorům Bastianovým, proti »Völkergedanke«, proti předpokladu »stejnoměrných myšlenek lidských« se strany znamenitého zakladatele ethnologie. Spis. zaujímá v tomto sporu stanovisko jaksi střední, ne zcela určité. Připouští, že myšlenka Bastianova přesahuje poněkud do metafysiky, že však princip ne právě šťastně označený poněkud mystickým terminem »Völkergedanke« má přece jistou »relativní oprávněnost«. Dříve (str. 16) mluvil spis. ve své knize o vedoucím principu Bastianově ne s takým obmezením.

Mimotně dotekl se spis. také anthropogeografie, ale nevymezil přesněji oblast této discipliny k ethnologii a ethnografii, ač bývá do anthropogeografie přebíráno namnoze právě to, co jest důležitou součástí ethnografie a lidovědy, jak o bydlištích lidu, o domě, o seskupení bydlišť ve vesnice a p.

jpa.

*

Жизнь европейскихъ народовъ. Составлено М. И. Т. подъ редакціею В. В. Битнера. С. Пб. Изданіе редакціи »Вѣстника Знанія«, 1905. (I., str. 72, II., str. 70, III., str. 69, IV., str. 39.) Cena 2 r. 40 k.

Tyto knihy tvořící svazky »Общедоступнаго университета« určené, patrně, pro širší obecenstvo nejsou nejen prospěšné, než do jisté míry přímo škodlivé, ježto podávají čtenářům lživé a zastaralé mínění. Nebudeme se zdržovati rozborem všech svazků, ale ukážeme jen to, co se týče Slovanů. (III. část.) Musíme se jen diviti tomu, že hlavní a vážné výzkumy slovanských a ruských ethnografů dosud leží klidně v přihrádkách veřejných knihoven nebo v kabinetech učenců, nikterak nepronikajíce na veřejnost. Okolnost, že se tak chatrně šíří výsledky vědecké práce, vykládané ovšem suchou formou, nepřístupnou většině, nutí nás pohovořiti o jmenovaných knihách. Což nenajdou se mezi ethnografy samými jednotlivci způsobilí popularisovati své vlastní neb cizí práce? Což pak i v XX. stol. věda bude odloučena od veřejnosti a bude žíti svým životem? Neslovanům se odpustí ještě, mluví-li nesmysl o Slovanech, ale setkati se s takovým nesmyslem v knize, která vyšla právě v hlavním městě Ruska, to je — přímo urážlivé. Vezměme si črtu o Bulharech. Čteme: »Bulhaři nepožívají vůbec masa, leda jen vepřového, ale i to velmi zřídka (str. 43). V bulharském domě není pecí ani nábytku (ibidem).« Odkud jsou tyto zprávy? Ale ještě lépe na str. 45: o životě mnišském praví se jen toto: »mnichové téměř všichni zabývají se lovem v bohatých na zvěř Balkánech, a loví nejen srnce, jeleny, lišky, nýbrž i vlky, medvědy a kance.« (Str. 45.) Jinými slovy, bulharští mnichové jsou podivuhodnými nimrody.

Šetře samolibosti sympatických a kulturních Čechů, pomíjím všecky zprávy, jimiž se skvěje český oddíl. (Str. 45—50.) Udává se, že v Čechách je celkem $3^1/_2$ millionů Čechů; že rolníci takovými nepatrnými částkami země vládnou, na které stěží možno vystavěti chýžku a zříditi si zahradu (str. 48); »charakter Čechů jest živý, vznětlivý a vroucí« (tamtéž). Vlastenci se nacházejí jen mezi malými zemědělci, malými řemeslníky a obchodníky; ostatní jsou na straně rakouské vlády (str. 49). O nic lepší jsou zprávy o Polácích, Rusínech a Srbech.

Tuto poznámku napsal jsem úmyslně, neboť třeba ukazovati potřebu toho, aby učení thnografové sami vystupovali v úloze popularisatorů a vydávali knížky, v ichž by nebylo hanebných lží. Jinak národopls nebude státi na pevných noho, ale vždy bude trpěnou jen vědou. Vždyť učebnice zeměpisné, v ruských učebných ústavech užívané, jsou složeny hlavně podle německých a při om starých knih, a tak Slované jeví se v nich ve světle nevábivém.

A. J. Jacimirskij (Petrohrad.)

*

Witte Hans Dr.: *Wendische Bevölkerungsreste in Mecklenburg* (Forschungen zur deutschen Landes- und Volkskunde herausgeg. von Dr. A. Kirchhoff. XVI. Bd., Heft 1. Stuttgart 1905. Verlag von J. Engelhorn. M. 8·40.

Kniha důležitá jak pro historiky tak i pro studium národopisu polabských Slovanů vůbec. Založena na archivních pramenech ukazuje podrobně,

jak Meklenbursko bylo původně naplněno Slovany a jak dlouho se ještě značné části Slovanů zde udržely. V době německé okupace odhaduje autor Slovanů na 110—130tisíc a v XIV. a XV. století ještě jich bylo mnoho. Velmi cenná je zejména podrobná mapa Meklenburska, na níž jasně vyznačen zvláště stav oblasti slovanské roce 1230, pak v XIV. stol., pak v době r. 1400—1600. Po celém Meklenbursku vidíme ještě množství slov. osad.

N.

*

Mapa górnego Śląska z uwzględnieniem stosunków językowych, granic powiatowych, kolei żelaznych. Opracował Ks. Józef Gregor, proboszcz z Tworkowa. Mikołów (Nicolai O.-S.). Nakładem Karola Miarki 1904. Cena 20 fen.

Mapka tato jest dosti nepatrných rozměrů, nezaznamenány na ní daleko ne všecky osady, a již tímto jest označení ethnografických poměrů v horním Slezsku, označení krajů osídlených Čechy, Poláky a Němci hodně nedokonalé. Na obálkách mapky uvedeny jsou statistické zprávy o obyvatelstvu jednotlivých okresů hornoslezských, dle náboženství a dle národnosti r. 1861 a r. 1900, ale udán pouze počet Poláků, i v okrese Ratibořském a Hlubčickém, ve kterýchžto jest nenepatrnou měrou zastoupena národnost česká.

Nás zajímá ovšem hlavně ohraničení českého obyvatelstva na této mapce. Nemůžeme potlačiti projev lítosti své nad tím, že na této mapce zpracované od kněze, sídlícího v místě nedaleko českého území jazykového, v Tvorkově, jest velmi mnoho nesprávného a chybného. Místo svého působení Tvorkov zařadil p. Gregor do polského území jazykového. A přece podle ukázek dialektických, které v tomto místě zaznamenal polský slavista Luc. Malinowski r. 1869, náleží dialekt v místě se ozývající přes některé polonismy rozhodně mezi české, srv. moje pojednání »Neues von der čechisch-polnischen Sprachgrenze« v Archiv f. slav. Phil. XXV., str. 393. a knihu Vychodilovu Čechové v pruském Slezsku, str. 13. Český, do podstaty dialektologický material zapsal jmenovaný polský linguista ještě v Tlustomostech a v Jarovnově v okr. Hlubčickém, ale místa ta vůbec nejsou na mapce Gregorově zaznamenána. Nezaznamenána ani všecka místa, kteráž Tetzner ve své knize »Die Slawen in Deutschland« str. 274 vyznačil jako »moravská«, ba některá, která od Tetznera jsou označena jako »moravská«, umístil Gregor do německého jazykového území, tak zvláště Plšť. Kdežto dle Tetznera, str. 281 mělo r. 1891 v Hlubčickém okr. ještě 14 obcí přes 50% »moravského« obyvatelstva, uvedeno na mapce Gregorově pouze 5 obcí. Tak silně přece germanisace ještě nepostoupila.

Jak viděti, nemůže nás tato mapka polského kněze hornoslezského nikterak uspokojiti.

J. Polívka.

*

Slánský Obzor. Věstník musejního a literárního spolku Palacký. Redakcí Petra Hrubého. Roč. XIII. Slané 1905. Str. 124. Cena 2 K.

Ročenka slánského musea podává vedle článků kulturně historických a národopisných i zprávy a přehledy (zejm. statistické) ze života současného. V letošním ročníku podává J. V. Benda národopisnou črtu ze Zlonicka: »Vodník a rarášek v Stradonicích«, jež líčí stěhování vodníka do rybníka stradonického a jeho sousedský, ne nepřátelský život se Stradonickými, a kusou pověst o raráškovi (jenž je v ní obdobný hospodáříčkovi, plivníkovi). Zajímavá je z jeho črty i reprodukce písně, jíž Stradoničtí škádlívali vodníka, a jejíž sloky shodují se až na pramalé odchylky s příslušnými

slokami »Vodníka« Erbenovy Kytice. Benda sám uvádí: »K. J. Erben v Kytici přiznává, že mnohé části jeho básní jsou přímo z lidu; s druhé strany pak možno, že části básní jeho zlidověly.« Stanoviti poměr písně, zachované nyní v lidu, k básni Erbenově, mohlo by ovšem především zjištění časové. Zde však zaznamenává Benda příliš povšechně: »Staří lidé mně sdělili, že již co děti slyšeli zpívati píseň tu.« *G. Ž.*

*

Fr. Bartoš: *Deset rozprav lidopisných.* Nákl. R. Prombergra v Olomouci 1906. Ve prospěch Nár. jednoty pro vých. Moravu. Str. 84.

Zasloužilý a neúnavný pěstitel národopisu moravského podává v této knížce sbírku prací, jež vznikly v posledních letech jako jakési parergon vedle větších děl, v něž uložil výsledky své činnosti jednak sběratelské a pořadatelské, jednak badatelské. Drobné rozpravy tyto vznikly v letech 1891—1904, tedy v době, kdy Bartoš vydal Moravskou svatbu a Moravský lid, Rukověť správné češtiny, druhý díl Dialektologie, Domácí čítanku, Sto prostonárodních písní, rozsáhlou sbírku nár. písní moravských, nové vydání Našich dětí a byl zaměstnán též pořádáním knih školních. Nová sbírka jeho rozprav má sice obsah dosti pestrý, přes to však, alespoň většinou, také dosti jednotný. Vhodný úvod tvoří výklad o slovanských kmenech moravských, napsaný prvotně pro Ottův slovník naučný. Kmenové moravští jsou tu rozlišeni territoriálně i jazykově, a k tomu se pojí stručná charakteristika každého z nich, doložená také projevy z lidového podání. — V další stati jsou shrnuty »Příspěvky k charakteristice našeho lidu«. Autor, jak sám připomíná (str. 13), dotýká se tu nejednoho rysu v povaze našeho lidu, o kterém mluvil již jinde; ale nynější celkový obraz, sestrojený ze složek prve porůznu rozptýlených, bude asi vítán každému, kdo se zabývá studiem našeho lidu. V obraze tomto jest především nakreslen »dětský věk života lidového«, jak se jeví v rozmanitých pověrách a jiných plodech bájivé tvořivosti lidové. Potom líčí se nábožnost lidu, jehož náboženství bylo »více citové než rozumové, ale bylo srdečné a upřímné«. Nyní i tu převládá »tyran rozum«. Pokud však jde o nynější stav lidu v této příčině, Bartoš přijímá za svůj cizí úsudek (Hlídka 1904), prohlašující, že přese všechnu novodobou katechisaci »vyrůstá dnešní pokolení stále cizejší a nevědomější v náboženství, neznajíc na konec nejobyčenějších věcí ze života náboženského a citu náboženského vůbec nemajíc«. (Str. 20.) Do této kapitoly jest uložena také sbírka obyčejů, podmíněných různými svátky církevními, jako jest na př. svěcení svazků rozmanitých zelin v oktáv Božího Těla (dělo se i v Čechách, jak ref. pamatuje z Poříčan z konce let šedesátých), nebo svěcení obilí na sv. Štěpána, jež snad poněkud upomíná na avseň-ovseň Slovanů východních. — Stejným způsobem autor líčí pracovitost lidu, dobrodějnost, družnost, poctivost a mravopočestnost jeho, načež v závěrné stati vykládá, jak přátelsky něžný jest poměr lidu ku přírodě, jež jej obklopuje. V rozpravě této Bartoš nespolehl jen na látku, kterou sebral sám, nýbrž dokládá se také často pramenů belletristických. Opírati se o takové prameny bývá s povážením; v případech však, o které tu jde, autorita znalce tak zkušeného, jako jest Bartoš, mohla by brániti všelikým pochybnostem.

Další dvě rozpravy jsou směru mythologického. »Některé zprávy o skřítku dle dosavadních názorů lidu moravského« (z Čes. Lidu I.) platně rozhojnily svého času vědomosti o tomto bůžkovi domácím. Ve stati »Divé ženy dle dosavadních pověr lidu moravského«, známé z premie Um. Besedy r. 1888,

Bartoš došel zajímavého a velmi pravdě podobného výsledku. »Diváci« jsou prabydlitelé těchto krajin, nějaké cizí plémě kočovnické, jež naši předkové zde zastali a odtud znenáhla vytlačili. Proto se »diváci« líčí »jakožto lidé jiného plemene, cizího jazyka.« Před »lidmi« vzdělanějšími, před národem rolnickým ustupují do hor, odkudž pak k lidem docházejí jako na žebrotu, učíce je za to poznávati léčivou svou moc bylin sobě známých.« Podání tato ostatně i v tradicích německých se vyskytují. — V rozpravě »Duše dle názorův a představ lidových« odůvodňuje se mínění, že lid myslil si »lidskou duši jakožto bytost samostatnou, jaksi hmotnou, tělo vyplňující. Takovým způsobem ustálil se v názoru lidském o duši dualismus, jakého žádná soustava náboženská nebo filosofická nevyvinula.« (Str. 54.) Z toho se vysvětluje, že se v lidové poesii vyskytují hádky duše s tělem asi toho druhu, který je znám z poesie středověké. — Stať o »těhotenství a koutu« a »o smrti a pohřbu« podává hojnou, pěkně spořádanou látku zvykoslovnou. Za zmínku stojí obyčej z Valašska a Brodska, po světě ostatně hojně rozšířený, kde nebožtíku dávají do rakve peníz do ruky, »aby hospodářství nešlo za ním«. Umře-li »gazda« (hospodář), rozetnou peníz; polovici dají mrtvému, druhou polovici nechá si »gazděna«. Také »na západní Moravě dostává zemřelý do rakve několik krejcarů«. — »Ve Slezsku panuje pověra, že duše zemřelého nejde hned na soud boží, nýbrž čeká před truhlou na pohřeb a na pohřebě jde pod marami s ostatními v průvodě; nebo, když mrtvého vezou, kráčí pod vozem. Teprv až kněz na mrtvolu do hrobu hlíny nahodí, duše má právo ubírati se na soud.« (Str. 63.) Čtoucí při tom bezděky vzpomene antické víry, že posypání mrtvoly hlinou nebo pískem jest pohřbem, po němž duše může vejíti do podsvětí. — »Hospodářství na starém gruntě moravském« zajímá hojnými zprávami o socialních poměrech rolnického lidu. Ve »dvou moravských pověstech o císaři Josefu a o Ječmínkovi« máme poučný doklad o tom, jak vznikaly pověsti též v době poměrně nedávné a zároveň jak splývaly mladší pověsti se staršími. — Obrázek ze staré školy »Bratří Josef a František Vojtěchové, rektoři zlinští« zavírá řadu rozprav lidopisných. Osvětluje se v něm zejména poměr obce ke škole v prvé polovině minulého věku. Oba zmínění učitelé byli »mužové nad průměr tehdejšího učitelstva vysoko vynikající«; jejich známost a korrespondence (bohužel ztracená) s K. Havlíčkem činí je i s jiného hlediska pamětihodnými. — Jak patrno, knížka Bartošova přes to, že není ve všem všudy nová, podává mnoho cenné, vhodně spořádané a vkusně upravené látky ku poznání moravského lidu. *F. V. Vykoukal.*

*

Karel Procházka: *Kolárovičtí dráteníci.* Národopisná studie. Se 17 vyobrazeními. V Praze. V. Kotrba (1905) str. 96.

V 1. části této knihy (str. 1—30) vypisuje se život dráteníků Kolárovických v středních Čechách, hlavně v Slaném; líčí se socialní jich poměry a illustrují se faktickými udaji; dále jsou zvláště otištěny hojné ukázky z listů, jež docházejí od příbuzných z domovské obce; konečně se popisuje »betlém«, otiskují se kolední písně s nápěvy.

V 2. větší části knihy podává spis. podrobný popis jedné obce Trenčanské stolice vysílající dráteníky do Čech, Kolárovic, a života jejího obyvatelstva. Vypsána vesnice, líčí se stavby typické »izby« jako také »letníky« čili salaše po kopaninách rozseté; vypisuje se práce polní, život na salaších, kuchyně, život dětí, křtiny, hry dětské hodně podrobně, tu sděleny také

hádanky některé (str. 55), dále svatba, kroj a j. Značná část knihy věnována jest pověstem a pohádkám (str. 63—81), mnohé otištěny jsou v úplném znění v dialektu místním, ale leckterou uschoval spis. ještě ve svém psacím stole na lepší příležitost. Jsou to některé pověsti o mythických bytostech o svetlonosích str. 64, o smrtelnosti (t. j. smrti) str. 64 sl., o vodníkovi str. 65; legenda o Pánu Ježíši a sv. Petrovi (str. 66 sl.) kterou jsem rozebral ve svých Pohádkoslovných studiích, Národ. Sbor. IX., str. 161; tu jest rozšířena jinými ještě legendami, o sv. Petrovi v krčmě, kde zbit, když leží na kraji a při stěně, a legendou o chudém chlapci, jemuž Ježíš usoudil, že si vezme královskou princeznu a že se stane králem: Ježíš určuje osud novorozeněte za podobných okolností jako na př. u Valjavce, Nar. pripov. Varaždin., str. 202. Ježíš způsobil pak, že chlapec byl vychován spolu se synem baronovým. Jednou přišli k nim dva vandráci, truhlář a zlatník. Truhlář udělal chlapcům křídla, kterými se mohlo lítati a zlatník udělal zlaté ryby, které po kádi plovaly. Srv., Худяковъ, Великорус. ск. III. str. 97, č. 102, Чудинскій, Рус. нар. ск., str. 76, č. 16, Federowski, Lud białoruski II., str 122, č. 83, Спространовъ, Приказки, str. 119, č. 22 (Сборн. за нар. умотвор. XIX.). S těmito křídly vyletěl chuďasův syn k princezce své, která mu byla při křtu usouzena a kterou proto král ukryl do vysoké věže. — Dále čteme versi o kajícném zbojníkovi (Madeji) str. 72; o dvou bratřích zcela podobných str. 73 sl. jako Škultéty-Dobšinský, Slov. povesti, č. 1; bratři tři draze prodali, co jedině zdědili, t. j. kohouta, kocoura a »kjanici« (na štípání) str. 76 jako Grimm, K. H. M. č. 70, Mélusine I., 153 sl., R. Köhler, Klein. Schr. I., 141; kovář chytil smrt do skořápky ořechové, pak čerty do pytle, konečně anděl odvedl kováře do nebe a tam pásl ovečky; následují závody s čertem o ovečky: vyhozen kámen-pták, smačkán kámen-syreček, až voda vytekla, závod v běhu s bratrem kovářovým zajícem, str. 77 — o nevěrné sestře str. 79.

Konečně sdělují se v knize té některé obyčeje, pověry, různé čáry, dále některé písně str. 84 sl.: také vojenské, tradice o Košutovi a r. 1849 (str. 89). Knihu uzavírají poznámky o lidovém léčení a o pohřebních obyčejích.

Kniha tato velmi mile překvapí milovníky národopisných studií. Obrala si za účel pouhý popis — třebas že málo systematický popis — malého koutka slovenského, jedné vesnice slovenské, a tento skromný úkol jest pečlivě vypracován. Při nedostatečném dnešním stavu ethnografického studia lidu uherskoslovenského jest tato kniha tím radostnější zjev a přejeme v zájmu věci, aby hojně byly podobným způsobem vypisovány dědiny jiných krajů slovenských. *J. Polívka.*

*

Nářečí Českomoravské. Napsal Ignác Hošek. Díl druhý. Podřečí polnické. Část II. Ukázky podřečí polnického. V Praze. Nákladem České Akademie pro vědy. 1905, str. 164.

P. Hoškovy zápisy lidových podání po různu, zvláště v Českém Lidu, tištěné vzbuzovaly pozornost a zájem všech, kdož se blíže zabývali studiem lidových tradic, neboť málo kde bylo vypravování lidu našeho tak do nejmenších podrobností věrně podáváno, jako právě od tohoto sběratele a zpracovatele lidovědného a dialektického materialu. V přítomné knize sebrán jest material bohatý a podává se především jako doklad jeho studií dialektologických, ale nad to má značnou cenu také pro folkloristu.

svítá, že nápěvy s takty trojnotovými nabyly takové obliby, že i při trochejských textech se časem ujaly. Že zpěváku nesouhlas rytmický v takovém případě se nepříčí a že jaksi ho cit pro rytmus opouští, jest sice podivuhodno; avšak totéž pozorujeme, dáme-li zpěváku píseň, kterou umí zpívati, pouze odříkati. Jakmile ho nápěv neřídí, zkomolí text a způsobí plno chyb rytmických. Rozeznati, je-li nějaký text a nápěv stejného rytmu, zpěvák nedovede, ač řízen jsa nápěvem, dovede vytvořiti píseň rytmu stejného s nápěvem.

Při některých textech pozorujeme, že začátek jejich se shoduje rytmicky s nápěvem, ostatní verše však nikoli; z toho můžeme souditi, že právě tato shoda začátečních veršů způsobila, že se při písni té ujal nápěv celkem nesouhlasný. Na př.

Kumburskej | zámeček
vršku kulatého
dostal jsem konička
pěknýho vranýho.

První tuto sloku lze pokládati za daktylskou a rovněž i druhou; avšak již třetí sloka zní takto:

Neplačte panenky,
a vy | moji | známí
nepudeme | sami,
pudou | všichni | s námi. (497/317.)

Tato sloka jest již zřejmě trochejská a rovněž i všecky ostatní. Jest tedy celá píseň trochejská a nikoliv, jak by se dle nápěvu souditi mohlo, daktylská.

Podobně se to má při písni 139/130, jež má nápěv též rytmu daktylského. Začátek písně zní:

Můj milej | rozmilej
to ty mně | udělej — — —

Avšak něco dále čteme:

pak si | sedneš | zticha
srdce | panně | vzdychá — —

Opět i zde začátek písně, jenž jest rytmu trochejského i daktylského, způsobil, že ujal se při ní nápěv daktylský. Tak tomu jest při mnohých jiných písních.[1]) Čteme-li takovéto písně dle hudebního rytmu, nemůže býti jinak, než že se nám zdají začátky takových písní býti pravidelnými a naopak další části jejich nepravidelnými.

Při některých písních nemají sice začáteční verše ráz veršů daktylských, avšak v dalším pokračování bývá větší množství veršů s přerývkou po třetí slabice, čímž píseň nabývá vzhledu písně daktylské. Tato okolnost muže také býti příčinou, že se ujme nový nápěv a to daktylský. Na př.

[1]) Na př. 122/51, 123/54, 155/14, 161/220, 181/284, 182/286, 183/290 183/292, 183/293, 200/331, 219/384, 229/414, 231/420, 245/466.

U cimbálu stála,
pořád trucovala,
dokud jsem | nevhodil
tolar do | cimbála.

Tolar do | cimbála,
dva zlatý | jsem propil,
ještě jsem | si k tomu
novy boty koupil. — (287/644.)

Píseň tato je zřejmě trochejská, avšak hojné verše s přerývkou po třetí slabice dodávají jí rázu písně daktylské a mohly způsobiti nový nápěv téhož rytmu.

Kromě toho však jest hojnost písní, při nichž ani počátek ani další znění není takového rázu, aby z nich dal se vysvětliti vznik neshodného nápěvu. Za příklad služ tato píseň:

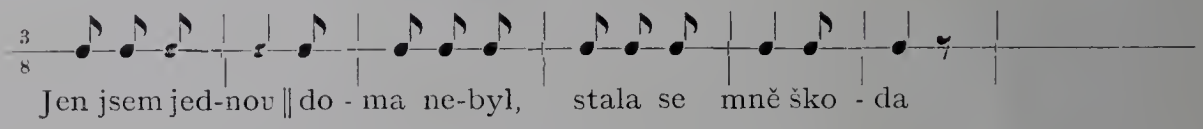

měl jsem děvče || modrooký,
vzala mně je voda.
A já pudu || do kláštera,
budu prosit boha,
aby mně ho || navrátila
ta zpátečná voda. (279/600.)

Nemůže být nejmenší pochybnosti, že text písně této je trochejský, a že zde počátek písně k nesouhlasnému rytmu nápěvu příčiny nezavdal.

Při nesouhlasu rytmickém mezi textem a nápěvem velmi často pozorujeme, že text, deklamujeme-li jej dle rytmu nápěvu, vykazuje mnohem více odchylek od přízvuku mluvy, než držíme-li se při tom skutečného rytmu jeho. Při písni této, deklamujeme-li ji trochejsky, shledáme jen dvě odchylky od přízvuku mluvy; při deklamaci však dle nápěvu napočteme neméně než 18 odchylek.[1]) Vždycky ovšem tomu tak není; na př. při písni 127/73 shledáme, deklamujeme-li ji trochejsky, nepatrně více odchylek od přízvuku než držíme-li se nápěvu; avšak text přece není v souhlase s nápěvem a vykazuje od jeho rytmu čtyři odchylky při slovech dvojslabičných.

Že texty, deklamujeme-li je dle rytmu jim vlastního, více přibližují se přízvuku mluvy, než držíme-li se při tom rytmu jim nenáležitého, jest přirozeno. Příčinou toho jest, že při každém textě, jenž jest pravidelně tvořen dle jistého rytmu, jistá slova nevyhnutelně se shodují s přízvukem mluvy, jak to výše bylo ukázáno. Deklamujeme-li však text takový nevlastním rytmem, jest shoda tato pouze náhodou.

Z toho, co o písních nesouhlasného rytmu bylo řečeno, vysvítá, že při posuzování rytmu textového vždy je potřeba hleděti k obojí stránce písní; kdo hledí jen ke stránce jedné, totiž buď jen k textu aneb jen k nápěvu, často nevyhnutelně chybí.[2])

Při písních, jejichž nápěv a text je v rytmické neshodě, pozorujeme někdy jakousi nepravidelnost; text takových písní jest sice celkem jiného rytmu než nápěv, ale některé verše v nich jsou naopak ve shodě s nápěvem a nesouhlasné s rytmem ostatních veršů. Na př. 544/21.

[1]) Jiné příklady: 122/50, 122/51, 123/54, 124/57, 125/63, 126/60, 131/87b, 133/101, 287/644, 288/650, 288/651, 289/658, 290/659, 287/644.

[2]) Na důležitost nápěvů při posuzování rytmu upozornil v Čechách O. Hostinský výše uvedeným článkem.

Přihodi - la se | no - vi - na
že paní pána || za - bi - la.
Do zahrady | zakopala
a zem na něj | ušlapala.
Přijeli tam dva pánové
mrtvého pána || bratrové.
Pověz nám paní švagrová!
kam's svého pána || poděla?

Již z této ukázky je viděti, že některé verše nejsou rytmu daktylsko-trochejského (3. a 4. verš) a jiné zase že nejsou rytmu trochejského (2, 6, 8). Tak tomu je též v ostatních verších. Jest pravdě podobno, že celá píseň (o 50 verších) byla původně trochejská, avšak že časem při ní se ujal nápěv o taktech střídavě trojnotových a dvojnotových, který si několik veršů (8) přizpůsobil, tak že rytmus trochejský v nich ustoupil daktylsko-trochejskému. Kromě uvedených veršů jsous ještě tyto, které v nynějším znění již nejsou trochejské: kams svého pána | poděla — pojedeš s námi | do Brna — že musíš přijít | v zmaření. První z těchto veršů se dvakráte opakuje. Považíme-li, že podobná píseň ve sbírce Sušilově (str. 95) má jak hudební, tak i textový rytmus trochejský, jest domněnka naše tím podobnější.

Ještě jedna píseň sem náležející budiž uvedena, z níž první dvě sloky na ukázku.

Slunéčko | vyšlo || přes hory,
má milá | kouká || z komory;
koukala se, || dívala se,
na miláčka || ohlídla se.

Ohlíží se || na vše strany,
má očičky || uplakany:
oči, oči, || co pláčete?
jděte, raděj || se vyspěte.

Jak viděti dle přerývek, jsou první dva verše daktylskotrochejské a další verše přesně trochejské. Nápěv jest v souhlasu s prvníma dvěma verši, v nesouhlasu však s celou další písní; patrně původní nápěv byl zde taktů sudonotových. Počátek písně nelze si jinak vysvětliti, než že původně zněl také trochejsky; ale že nový nápěv si jej přizpůsobil. Původní znění těch veršů snad bylo:

Vyšlo slunéčko přes hory
kouká má milá z komory.[1])

V této úpravě jsou verše ty přesně trochejské a hodí se tedy k ostatním veršům rytmem svým. Zároveň jsou však také rytmu daktylsko-trochejského a mohly způsobiti tímto rytmem, že se při písni ujal nápěv nynější.

[1]) Stavěti přísudkové sloveso před podmět jest na začátcích písní lidových značně oblíbeno. Na př. Šly panenky silnicí, potkali je myslivci (113/15). Přiletěl ptáček (115/22). Šla panenka pro vodu (127/74). Šla má milá do háječka (129/82). Sedí milá za stolečkem (130/84). Šla panenka do háječku (132/95).

Podobné odchylky rytmické, způsobené neshodným nápěvem, pozorujeme též při písních jiných,[1]) které vesměs jsou rytmicky jak po stránce nápěvu tak i textu podobny písním právě uvedeným.

Velmi vzácné jsou písně, které tím jsou nepravidelny, že souhlasné jejich verše nebývají o stejné délce.[2])

Na konec buď ještě odpověděno na otázku, v jakém poměru rytmicky jsou lidové písně české k moravským. Jakkoliv jinak jest mezi obojíma těmito písněmi dosti zřetelný rozdíl, přece po stránce rytmu ho není. Jen v tom pozorujeme rozdíl, že v moravských písních jest větší náklonnost k textům trochejským, kdežto při českých naopak k textům daktylským. Při textech trochejských zachoval se na Moravě ještě dosti značný počet veršů (asi 500) pětistopých s přerývkou po druhé stopě. Ve sbírce Erbenově se nalezne pětistopých písní jen asi pět, a to s přerývkou po třetí slabice. Avšak verše jejich jsou rozloženy ve dva díly po třech a dvou stopách; který způsob jest pravý, těžko říci. Podobně se to má s verši šestistopými. Na Moravě jich je značný počet; v Erbenově sbírce jsou však vždy jen verše třístopé, ač možno, že také některé z nich jsou rozdělené verše šestistopé.

Kdo četl můj článek O rytmu nár. písních moravských,[3]) mohl zpozorovati rozdíl mezi českými a moravskými texty při rytmu daktylském, jelikož při písních moravských odkazuji verše daktylské, v nichž počínají na třetím místě slova čtyřslabičná, mezi verše odchylné jako na př.: Zkažte pozdravení. Avšak v tom je omyl vzniklý tím, že velmi mnohé verše moravských písní, v nichž čtyřslabičná slova jsou v takovéto poloze, jsou zároveň přesně trochejské. Vskutku jsou verše takovéto v písních moravských právě tak pravidelné jako v českých. Jiný rozdíl shledá se ve výkladě o pohyblivých přerývkách při trochejských trojstopých verších. Při písních moravských jsem sice nalezl tyto přerývky, ale pokládal jsem je za příčinu rytmicky správných veršů, ač vskutku jsou pouhým následkem této správnosti, jak v této práci jest vyloženo. *Jos. Letošník.*

LITERATURA.

Szuchiewicz Włodzimierz. *Huculszczyzna*, napisał . . . tom trzeci z 26 illustracjami i 3 tablicami chromolitograficznemi. Lwów 1904. Staraniem i nakładem Muzeum im. Dzieduszyckich. 8⁰. 2, str. 298.[4])

V třetím díle práce skládající se z pěti dílů podal autor jen popis zvyků, obyčejů, předsudků a pověr huculských, připadajících na svátky kalendáře celého roku. Již z toho lze viděti bohatství nahromaděného materiálu.

Huculové neznají chronologického počítání času, taktéž neoznačují roků běžnými čísly, ale nejvíce buď podle událostí v Huculském kraji, buď podle místních neb zvláštních vzpomínek. Tak praví: „v roku, kdy se stavěl kostel," „rok před tím," „rok za tím," „v tom roku, když mne vzali na vojnu", „kdy jsem se oženil" atd. Jednotlivé doby roku nazývají podle výročních svátků, které ovšem shodují se s astronomickým rozdělením roku,

[1]) 526/4, 538/17b, 539/18, 544/21, 545/22, 551/29, 564/59.
[2]) 516/393, 541/9, 541/9b.
[3]) Český Lid XIV., č. 1—3.
[4]) Zároveň vyšlo i maloruské vydání Гуцульщина. Написав проф. Володимир Шухевич. Четверта часть, jakožto VII. sv. publikace učené společnosti Ševčenkovy „Матеріяли до україньско-руськоï етнольоґіï." Str. 272.

ale vlastně se vztahují na zaměstnání Huculů, jak připadají na tu dobu. Tak jen jednotlivým měsícům dávají se dle jejich vlastních názvů — názvy vzaté z obřadů církevních.

Představy astronomické jsou u Huculů co nejprimitivnější. Podle nich všecky planety stojí nehybně od počátku světa. Střídání dne a noci vysvětlují si tím, že uprostřed země nalézá se vysoká hora, která odkrývá a zakrývá slunce. Z vysvětlení srážek atmosferických zasluhuje pozornosti, že kroupy jsou podle nich dílem satanášovým, který káže hříšným lidem rozbíjeti led na kousky a rozsypávati ho na zem. — Duha pak jest boží žíla, která táhne vodu z čisté studnice a odnáší ji letem pod oblaky, jestli svatí v nebi chtějí píti. Ukazuje, jak vysoko sahala voda v době potopy a proto Huculové spatřivše ji znamenají se křížem. Po těchto všeobecných úvahách, vysvětlujících kosmogonické představy huculské, přistupujeme k jednotlivým svátkům. Nejobšírněji popsáno jest „Narození Páně", ovšem podle všech příprav k oslavám tohoto svátku jakož i neméně dle pověrečných zvyklostí a obyčejů hospodářských. Z nich vyjímáme pozvání všech duší nebožtíků na hostinu štědrovečerní a upravení mísy potravou zvlášť pro ně určenou, což jest všeobecnou vlastností celého ruského plemene od Dněstru a Černého Moře až po Volhu a Balt.

P. Šuchevič uvádí velikou sílu koled. Rozmanitost melodií však jest neveliká, neboť právě všechny melodie mají jednakou charakteristickou stavbu verše, který skládá se pravidelně ze dvou skupin slabikových po pěti slabikách a refrainu, proto pak i melodie má obyčejné věty hudební. Máme tedy koledy zpívané kněžím pod okny domu, hospodářům a hospodyním, vdovcům, chlapcům, děvčatům, děcku, koledy všeobecné i zpívané na počest zemřelých. Při Novém roku máme několik t. zv. „ščedrovek", při Velkonocích máme illustrovaný popis kraslic. Ostatně zvyky i pověry odnášející se k jiným svátkům církevním jsou velmi úlomkovité a skoupé, což však nemůže býti přičteno vině autorově.

Končíce tuto zprávu musíme ještě vytknouti, že v uvedeném svazku nebylo šetřeno pěknými reprodukcemi představujícími obchůzky sváteční neb spojené s nimi předměty; přiložena zvláště krásná barevná vyobrazení kraslic. Dr. *St. Zdiarski.*

*

Розвідки Михайла Драгоманова про українську народню словесність і письменство. Зладив М. Павлик. Томъ III У Львові 1906 (Збірник фільольоґічної секції Наукового товариства імени Шевченка, т. VII.), str. VI + 362.

Po velmi dlouhé době vydán konečně 3. sv. folkloristických prací Mich. Drahomanova, o jehož I. a II. sv. byla svého času v Národopis. Sborníku (VI., 204; VII., 189) podána zpráva. V 3. sv. vytištěny jsou drobnější práce vytištěné v různých časopisech od r. 1869—1889 a počátek větších jeho studií, které byly přední okrasou bulharského Сборника за нар. умотворения, книжнина и наука, zde až do r. 1891. A sice nalézáme v přítomném svazku různé kritické referáty a literární zprávy, které byly v různých haličsko-ruských časopisech vytištěny od r. 1869 do 1888, jako o theorii Vlad. Stasova o původu ruských písní epických (str. 1—13), o archeologickém sjezdě v Kijevě r. 1873 (str. 31—39), o studiu lidové literatury u Velkorusů a Malorusů (str. 47—58), o vědecké metodě v národopise (str. 117—128), v doplňcích svazku dále kritický posudek známé Rudčenkovy sbírky »jihoruských« (maloruských) pohádek, který r. 1871 byl vytištěn

ve Вѣст. Европы. Dále pojaty byly do toho svazku zprávy, které Drahomanov r. 1873—74 psal do »Rivista Europea«: o nových publikacích ruské zeměpisné společnosti (str. 14—19), o Trudech Čubinského a j. (str. 20—21, 26—30), o archeolog. sjezdě v Kijevě (str. 40—46), dále 1873 do londýnského Athenaeum o Trudech Čubinského (str. 22—25), pozoruhodná recense Sichlerova franc. překladu ruských pohádek v »Mélusine« roku 1886 (str. 101—107) a konečně obšírný kritický referát o I.—IV. seš. časopisu »Живая Старина« (str. 309—329), který vytiskl Drahomanov již za svého působení v Sofii v IV. a VII. sv. Сбор. за нар. умотвор.

Sebrány jsou dále drobnější články po různu od 1880—1891 v haličsko-ruských periodických publikacích otištěné jako »Politicko-sociální ideje v nových písních ukrajinských« (str. 59—96), »Z dějin verše na Ukrajině« (str. 108—116), »pokyny začínajícím folkloristům ukrajinským« (33 a sl.), které nepozbyly celkem ani dnes své váhy ani pro naše začátečníky. Velice vítáme články otištěné z »Mélusine« »duha na Ukrajině« (str. 97, 98), o kocourkovinách (str. 98 sl.) a »pobožné legendy bulharské« (129—148).

Konečně vytištěny tři obsáhlejší studie folkloristické, kterým se oddal byv povolán na vysokou školu Sofijskou, a sice »Slovanské povídky o obětování vlastního dítěte« (str. 149—183), »Slovanské povídky o zrození Konstantina Velikého« (str. 193—294) — této rozpravě předeslána přednáška o tomto thematu, kterou měl Drahomanov na mezinárodním sjezdě tradicionistů r. 1889 (str. 184—192) — konečně »Slovanské varianty jedné legendy evangelní« (str. 295—308) — skoupý hospodář obrácen od Ježíše v osla a dán k chuďasovi do práce na několik let. Ostatní bulharsky vydané práce Drahomanova o Oidipovi, cyklus »Poznámek o slovanských náboženskoethických legendách« budou patrně pojaty do IV. sv. tohoto souborného vydání jeho spisů, a nemáme vřelejšího přání, než aby tento svazek byl vydán co nejdříve. V těchto bulharských studiích dospěla vědecká práce Drahomanova svého vrcholu, a jest v zájmu všech odborníků, aby tyto práce co nejbedlivěji studovali.

Na konci knihy dodány jsou z pozůstalosti Drahomanova různé jeho opravy a doplňky k vlastním pracím; doplňky namnoze abruptní, činěné patně k vlastní potřebě. Poznámky tyto, psané jazykem velkoruským — též originály bulharských článků byly velkoruské — přeložil vydavatel rovněž do maloruštiny, myslím že zbytečně.

Jak překladateli M. Pavlykovi, tak i nakladateli, vědeckému spolku Ševčenkovu, jest k velké cti, že vzali na sebe souborné vydání spisů Drahomanova, a všickni přátelé folkloristických studií jsou jim k velkým díkům zavázáni. *P—a.*

*

Dr. Friedrich Lorentz: *Slovinzische Texte.* Изданіе Втораго Отдѣленія Императорской Академіи Наукъ. С.-Петербургъ 1905. St. Petersburg, str. 150.

V Pomořanech na pobřeží Baltického moře mezi jezerem Gardským a Lebským ve farnosti Gardské a Smoldzinské zachovaly se dosud nepatrné zbytky slovanské, a sice napočetl dr. Lorentz v nich všeho všude ještě 183 osoby znající slovanskou svou řeč mateřskou (Славяне въ Помераніи. Журн. мин. нар. просв. 1903, январь, str. 142—143). O těchto Slovincích psal dříve již Dr. E. Tetzner ve spisech »Die Slovinzen und Lebakaschuben« r. 1899, »Die Slawen in Deutschland« 1902, str. 388—440. Zásluhou Dr. Lorentze, velmi chvalně známého německého slavisty, jest, že do po-

drobností prostudoval tuto již vymírající skupinu dialektickou a zevrubně vypsal dříve, než oněmějí poslední její zvuky. Petrohradská akademie věd vydala r. 1903 jeho obsažnou »Slovinzische Grammatik« a nyní sbírku pohádek, pověstí, anekdot, přísloví, hádanek a písní v knize, kterou zde oznamujeme. A tak byl tento jazyk, byla též jeho »literatura« zachována budoucím věkům v poslední takřka chvíli, než poslední starci mluvící tímto jazykem sklesnou v hrob a s nimi i jich mluva mateřská. Mladé pokolení dorůstající více jí nezná. Jest ku podivu, jak bohatý ještě material mohl zapsati Lorentz v těch osadách, kde jen ve dvou osadách jest poněkud více osob mluvících tímto jazykem, ve Veliké Gardné 53, a Ključicích smoldzinských 43, v blízkých Ključicích železských klesá ten počet na 25, v Malé Gardné na 11, v ostatních pod 10 až na 8, 6, 5, 4, 3, 1 a z jedné osady Vítkova, jejíž poslední Slovinec zemřel r. 1898, má jednu menší pověst.

Texty zapsány jsou takořka výhradně za linguistickým účelem s fonetickou přesností, pokud jen dá se dostihovati všelijakými diakritickými značky, různě pozměněnými literami a též novými literami, zvláště pro ten účel od zapisovatele sestavenými. Než pro studium tradic lidových nejsou tyto texty zajisté bez významu. Nepodávají ovšem nic svérázného, všecko, jako řeč sama jest naprosto proniknuto německým vlivem, i ty »bájeslovné« pověsti o obrech, německy nazvaných (»měli to býti tací velcí lidé, co my nazýváme rîgä« — č. 73), o bytostech podzemních »Die Unterirdischen: ùnděr'èrčhĭ č. 53, 120 — o vampyru, o můře alf »ål̂ulf« č. 77a), — »müörä« č. 80 — hockauf č. 78 — o divokém lovu, dokonce o rýbrcoulovi »rîběnzam« č. 129 a j. Ale jsou i některé dosti obšírné pohádky: »Sestra mlynářova a loupežníci« č. 16. v Ključicích smoldzinských, »Vysvobozená královna« č. 31 v Čolpině (zakleta v bělouše u čarodějníka), »Slunce vyzradí vraždu« č. 62 jako u Grimma KHM. č. 115, »Prinz Kuřípolévka« č. 66 (nejdříve jako sluha v službách královských, ale nikoliv »strupatý« zahradníkem, potom vyjede na skleněnou horu a tak dobude princezny) obě v Stojcině, kde bylo jen 8 Slovinců, »Mladý král« č. 91, »Znamení staré ženy« č. 92, se závěrečnou formulkou »Není-li to pravda, jest to lež jistá«, »Tři královští synové« č. 93, »Královský princ a jeho tři psi« č. 94, »Kupecká dcera a loupežníci« č. 95, »Kupecká dcera a pacholek« č. 96, »Odměna milosrdenství« č. 97, »Rybář a ryba« č 98 jako Grimm KHM č. 19 (srov. mé pojednání v Národopisném Sborníku I.) všecky ve Velké Gardné, »Udatný krejčí« č. 104 (»Zabiju sedm na ráz« viz mé pojednání v X. sv. Národopis. Sborníku), »Mistrovský kousek« (zloděje učeného) č. 105, obé v Malé Gardné, »Sedm havranů a jich věrná sestra« č. 106 ve Vysoké (Wittstock), kde byli pouze 4 Slovinci. Mimo to čteme některé kocourkoviny č. 8 (kráva vytažena na střechu, na které vyrostlo žito, též ještě č. 87b), vyseta sůl, též ještě č. 37, 87a), č. 26, 27 a 38 a j. Bájky o lišce a vlku č. 19, 39, 99, liška shazuje ryby s vozu, vlk loví ryby svým ocasem v zimě, vlk zaveden od lišky na svatby, liška a kohout, závod mezi zajícem a želvou a jiných více. Konečně ještě pověsti o pokladech, pověsti o čertu: má do kuropění vystavěti most, hráz, kostel č. 4, 67, 125; čert v kostele zapisuje hříchy č. 33; pověsti o čarodějnících a čarodějnicích a j. v.

Jest trvalou zásluhou Dr. Fr. Lorentze, že zachoval nám o tomto dialektě (čili dialektech: rozeznávají se dvě větší skupiny) velmi hojné zprávy a že tento dialekt zastihl mnohem lepší osud než kdysi před 300 lety Polabany. *J. Polívka.*

BIBLIOGRAFIE.

(Pokračování z roč. I., č. 9.—10., str. 284—289.)

VII.

c) Povídky, pohádky, legendy, pověsti a p.

L'âme séparée du corps: R. d. trad. pop. XX. 189, 489. René Basset IX. povídku z kroniky Ralpha Niger-a (2. pol. XII stol.), kde vychází rekovi z úst zvíře, sluha mu dělá most přes potok pomocí paže a to pak se vrací a když pán se probudí, praví, že v sousedním pahorku jest nesmírný poklad. — IX. L'âme souris (Duše, myš). — X. Myš, která vchází do úst mrtvého.

Les conceptions miraculeuses. V. Bugiel VII En Esthonie ib. 144: z estonských povídek vyňato, že hospodyně, kuchařka a pes když tři ryby pojedí, počnou (č. 5.;) vdova, která pojídá hrách, vyrostlý z jejích slz, stane se matkou syna (č. 9.). Co platí o těhotenství žen, platí i u samic (6.). (Z Kallasovy sbírky estonských pohádek (srv. Národop. Sbor. VII., 217.)

Les pourquoi: Rev. d. trad. popul. XX., 91, 155—157, 190, 352. CXXXII.: Pourquoi les chattes crient. (Proč kočky mňoukají, když vidí kocoura.) — P. S. CXXXIII.: Pourquoi le pigeon profère un cri: Žena zabila svého syna a litujíc svého činu volá: Ooto poota atd. a vůkolní ptáci stálým říkáním těchto slov naučili se jim. — CXXXIV.: Pourquoi le vanneau décrit des courbes. Volavka, původně princezna, chce pohostiti bratra, který se má vrátiti, vezme hrnek s vařícím mlékem, opaří se. Hledá marně bratra, Allah ji promění ve volavku, ona létá dělajíc velké křivky. — CXXXV.: Pourquoi le plongeon a une voix plaintive. Jeden rybář druhému ukradl lov, postížený krádeží vyřízne zloději jazyk a poněvadž vydává zvuky podobné zvukům potápky, veliký duch ho promění v potápku. — CXXXVI.: Proč ptáci nenávidí hadů: Kdysi pták chytil murenu a položil ji na vrch; kdež on stal se hadem. — CXXXVII.: Proč čermáček jest vážen: Nosí stále ve svém zobáčku kapku vody, aby utišil plameny pekla. — CXXXVIII.: Proč zrna rýže jsou malá: Kdysi byla velká, tak že mohli je dostati domů. Žena lenivá nechtěla vyčistiti dům, což se dělalo, když přišla žeň rýže a tu byly při tom oběti. Nýbrž když znenadání přišlo zrno rýže, žena je uhodila koštětem, zrno se roztříštilo a od té doby musí lidé ji síti a žnouti. — CXXXIX.: Proč lupina (vikev) musí býti smáčena. Když Panna Maria šla do Betléma, šla přes pole lupinové. Poněvadž to činilo hluk a Panna Maria marně tišila, pravila: Buďte prokleti, kdož vás bude jisti, neb se nenasytí. Aby se najedli, musí ho smáčeti. — CXL.: L'origine des jungles: Na ostrovech Andanmanských bažiny křovnaté jsou zhotoveny šipy ozdobenými peřím, které Tomo, první člověk, házel sem a tam a které se ujaly. — C. Fraysse: CXLI.: Proč samci zajíců plodí. — René Basset: CXLII.: Proč se topol třese? — CXLIII.: Proč had se svléká každého roku?

Les villes englouties. (Propadlá města.) ib. XX 257—261, 284—294, 455—458, 521. René Basset: CCCLXVIII.—CCLXXIV.: O různých propadlých městech z Meklemburska, Kurlandu, Mongolska; odkazuje pak i na jiná díla. — L. Jacquot: CCCLXXV. —CCCXCVIII.: O propadlých městech v Meklembursku, Vestfálsku a v Savojsku. — CCCXCIX.—CCCCXII.: O městech propadlých z různých končin Německa.

Lucien Jeny: Légendes de la nature. Paris, Nourry 18°, 250 str. Ref. ib. XX. 521.

René Basset: Contes et légendes de la Grèce ancienne. ib. XX., 83, 141—144. XLI.: Le noeud gordien. Pověst o Gordiovi a jeho synu Midovi a jak se stali králi — o pluhu a orlu. — XLII.: Le lion, la lionne et l'ourse: (Lev, lvice a medvědice) z Eudéma. Medvědice vloudivši se do jeskyně lva za jeho nepřítomnosti zahubí lvíčata. Lev a lvice vrátivši se zarmoutí se a ji pronásledují; tato ustrašena vyleze na strom; lvice ji hlídá. Lev bloudí po horách, potká dřevoštěpa, tento se ulekne, lev mu lichotí a přiměje člověka, že s ním jde, a podetne strom; a medvědice je rozdrápána. — XLIII.: Jalousie d'une marâtre: Žárlivost macechy: Odysseus měl syna s Evippě, dcerou Tyrimma, jménem Euryalos. Ta, když vyrostl, poslala ho do Ithaky; ale Odysseus nebyl doma; podle psaní Pénélopa viděla, že je to syn Odysseův, poradila muži svému, dříve než ho mohl poznati, aby ho zabil. Tak se stalo. Ale brzy víme, že zahynul Odysseus rukou vlastního svého syna Télegona. — XLIV.: Pindos et les dragons: Pindos, syn Macedona, byl pro krásu nenáviděn svými bratry. Odešel do lesů, neb miloval lov. Jednoho dne chtěl vší mocí dostati dva kolouchy, kteří

se ukryli do jeskyně, slyšel varovný hlas. Druhý den pátral, našel draka, jemu přinášel ptáky, zvířata ulovená, naklonil si ho, drak ho zas sílil, zušlechťoval, tak že Pindos se stal miláčkem žen. Bratři záviděli, a jednou ho také bili meči, ale drak přišel a zardousil je všechny. — XLV.: Le parricide trahi par lui même. Otcovrahův zločin dlouho zůstal utajen. Jednoho dne u cizích obědval a srazil hnízdo vlašťovčí, a zabil mláďata. A když se ptali, proč to učinil, odpověděl, aby nebyli mu stálými svědky otcovraždy. Bessos, otcovrah, odpykal za čin.

*K. J. Erben, České Pohádky. Ref. Naše Doba XII., 627.

Božena Němcová, Národní báchorky a pověsti. Díl 1—4. Vyd. dr. V. Tille Praha 1904. Str. 156—167—163—168. Ref Zft. f. oest. Vk. XI., 47—49 (G Polívka). Č. Lid XIV., 61 (Č. Zíbrt.)

MUDr. Fr. Elpl, Řada pohádek a pověstí, nasbíraných v Lišni u Brna. Praha 1904. Ref. Zft f. oest. Vk. XI, 136—138 (G. Polívka).

*J. M. Slavičinský, Valašská pohádka o Bídě. Č. Lid XV., 78—79.

*Jindř. Bačovský, Pohádky z okolí hradu Ohebí o čertovi. ib. XIV., 253.

Hloupý čert anebo proč ševci slaví modrý pondělek. Pohádka z Litomyšlska. Obzor Litomyšlský I., č. 12. V dialektě místním. Čert postrašen ševcem nanese mu peněz, potom závody čerta a ševce, vlastně jeho tři dni starého kluka (zajíce) v běhu atd.

*Jos. J. Pícha, Pohádka o kupcovi (z Borové na Poličsku). Č. Lid XIV., 483—486.

*Ant. Pochop, Vesta. Pohádka z horního Pojizeří. Vzkříšení II., 4—7.

*Frant. J. Hruška, Z humoru Chodského lidu. Č. Lid XIV., 15—17.

*J. F. Hruška, Obrázky a zkazky z Chodska. (Když chodil Pán Ježíš po zemi. — Z historie kávy na Chodsku.) ib. XIV., 328—331; 363—366.

*V. Chudáček, Jak měl Pán Ježíš rád i vopilí. ib. XIV., 352.

*D. J. Zítek, Vánoční pohádka o Ježíškovi (z Velešína). ib. XV., 126—127.

*Jar. Krušina, Jak hospodyně celý týden pekla chleba. ib. XIV., 253.

*Jan Lego, Lesní panny. Pověst ze Lhoty u Zbirova. ib. XIV., 147—148.

*Miloš Vystyd, Vodnik v Konopišti. ib. XIV., 96.

*Pavel Pavelka, Vodník na cestě do Prahy. ib. XIV., 394.

*Ot. Svoboda, Vo hastrmanoj (z Nasavrcka). ib. XIV., 466.

*Jar. Vystyd, O ohnivém sudě. (Pověst z Voticka.) ib. XIV., 112, 204.

*P. O. Plaček, Co si lid vypráví o pavoucích na Pacovsku. ib. XV., 57.

*Fr. Homolka, V. J. Flek, Frant. V. Bouchal, Fr. Ot. Plaček, Jan Vyhlídal, C. Zíbrt, Had ssaje mléko krávě. ib. XV., 56—57. 85, 153, 158.

*Jos. Dikl, Vojsko sv. Václava. (Pověst z Králové Hradecka.) ib. XV., 59.

*Flor. Zapletal, Zimní rozprávky. (Z Bochoře.) ib. XIV., 155.

*V. Rataj, Co si povídají havíři. ib. XV., 104.

*Frant. Homolka, Stín v lidové tradici. ib. XIV., 489.

*Vojt. Novotný-Kolenský, F. M. Čapek, Josef Salaba, Č. Zíbrt, Car Alexandr I. — oráč na Hlubocku. ib. XIV., 177—183, 211—214.

*J. Fr. Hruška, Kde stávalo první Hujezdo. (Chodská pověst.) ib. XV., 77—78.

*J. Jiránek, Proč teče Cidlina od Bydžova k Chlumci a Žehuňským rybníkem? (Pověst.) Věstník Poděbradska VIII., 41—42.

*— Kterak vznikl »kal« na Oškobrhu. ib. VIII., 104.

*— Pověst o založení kostelíku na Oškobrhu. ib. VIII., 120.

*— Kterak vznikl Žehuňský rybník a hora Oškobrh. (Pověst.) ib. VIII., 87—88.

*J. Nedoma, Zápis o pokladu na Mělníce. Č. Lid XIV., 79—84.

*Pověst o studánce Litoše u Litošic. Čáslavský Kraj I., 15.

*J. Paskovský, U Kurnca. Pověst o založení Beskydu. Památník Matice Místecké. 1905. (Místek.) 56—58.

*Joz. L. Holuby, Rozpravečky z Bošáckej Doliny. Č. Lid XIV., 48—50.

*Růžena Ráthová-Kolářová, Rozprávky o strygách. (Z hornej Oravy.) ib. XIV., 223.

*Jozef Čižmář, Povesti o zlatých pokladoch tatranských. Sb. mus. slov. spol. X., 66—74.

Kazimierz Łapczyński, Baśń tatrzańska o królu wężów wedle opowiadania Górali szczawnickich spisał. Krakov. Cena kor. 2·50.

D. K. Mátyás, Najnowszy bajarz polski. Ciekawe historye o djabłach i czarownicach, oraz o zaklętych skarbach i strachach. Varšava 1905. Str. 132

Dęby św. Wojciecha. (Podania ludowe.) Poznań 1905 Str. 80. Mk -·40.

*Witowt, Gadki z Ostrówka. Wisła XIX., 292—301.

*Edward Ruciński, Podania i baśni z okolic Liwa. ib. 370—373.

*Stanislawa Dąbrowska, Przypowiastki i bajki z Żabna. ib. 385—421.

*Jadwiga z Rymszewiezów Petrowowa, Z humorystyki ludowej. ib. 220—221.

*T. W. Kosiński, Legenda o Matce Boskiej. Lud XI., 187—188.
*Jan Pyrek, O księdzu i parobku (Wojnicz). ib. 186—187.
*Helena Taroniowa, Opowiadania z pod Krakowa. ib. 312—316.
*Garść zapisków z Bolestraszyc. (Dusza — Nieboszczka ożyła — Błąd.) ib. 411—412.
*O. Knoop, Sagen aus Kujawien. (Das wunderbare Kind-Geschwür und Nasenschmutz). Zft d. Ver f. Vk. XV., 103—105.
*A. Szulczewski, Polnische Märchen aus der Provinz Posen. (Kalmuk — Die Wunderflasche — Rokita und Schafhirt.) Mitteil. Schles. Ges. f. Vk. VII., 60—69.
J. Werchratskij, Die Mundart der Gegend von Uherci bei Lisko. B. Zwei Volkserzählungen. Archiv f. slav. Phil. XXVII., 513—519. Č. 1. Sdědění po otci kohout a kocour, draze prodán, 1. že přináší den, 2. v zemi, kde byla síla myší. Srv. Етногр Збірн II. č. 410 Č. 2. pod. Етногр. Збірн. XIV., 34. Романовъ Бѣлорус. Сб. III., 777, VI., str. 499. Аѳанасьевъ Нар. рус. ск. 3. II. č 125. Cosquin č. 32. R. Köhler Klein. Schrift. I., 161 sl. Poslední motiv charakteristický pro látku o »Zapomenuté nevěstě« velmi zběžně odbyt.
Зеленинъ Д., Народныя присловья и анекдоты о русскихъ жителяхъ Вятской губерніи. Этнографическій и историколитературный очеркъ. Вятка 1904. Ref. Истор. Вѣст. CI., 579. Рус. Фил. Вѣст. 1905, č. 2., str. 387.
Српске народне приповетке из Баната. Скупио их Светозар Мл. Бајић. У Новом Саду. Издање Матице Српске 1905, str. 32, 16°.
Јеремија Обрад. Караџић Српске народне приповијетке. (92 св. Мале библиотеке.) У Мостару 1905. Ref. Српски књиж. Гл. XIV., 384.
*Vladimir Ardalić, Narodne pripovijetke. (Djevrske u Dalmaciji.) Zbornik za nar. običaje južnih Slavena X, 130, 143.
Dr. Friedrich S. Krauss, Südslavische Volksüberlieferungen, die sich auf den Geschlechtsverkehr beziehen I. Erzählungen. Gesammelt, verdeutscht und erläutert von —. Anthropophyteia I. str. 1—506; II. 265—439. Ref. American Anthropologist 1905) (James Mooney.) Globus 1905 (Th. Achelis). Deutsche Liter.-Ztg. 1905. 5. August. Schweizer Archiv f. Volkskunde IX., 156.
Erzählungen moslemitischer Zigeuner aus dem Moravagebiete in Serbien. Mitgeteilt von Dr Trgjić ib. II., 154—172.
Milena Preindlsberger-Mraković, Bosnische Volksmärchen, Inšpruk 1905. Str. XII. + 132. Ref. Zft. d. Ver. f. Vk. XV., str. 230—232 (G. Polívka). Летопис мат срп. Књ 230, str. 108—113 (Vlad. Ćorović).
Народни приказки изъ Дарж-дере. Записалъ Ст. Н. Шишковъ. Родопски напрѣдъкъ III., 98—101. Č. 1. »Petrovští«. (Zvířata v lesní chatě a vlk). Č. 2. Hloupá žena.
Heanzische Schwänke von R. J. Bünker in Ödenburg. Anthropophyteia II. 173—194.
Städtische Erzählungen, die in Niederösterreich gesammelt werden. Mitgeteilt von Dr. F. S. Krauss und Karl Reichel, ib. 195—239.
*Drei Märchen aus Ostpreussen (Mauschen und Würstchen — Der Fuchs u. der Wolf — Das Konditorhäschen). Zft d. Ver. f. Vk. XV. 344—347.
*Der Wild-Almerer (Alpensage — aus Nussdorf). Mitteil. u. Umfragen zur bayer. Vk., 1905. 6.
*Jos. Freih. v. Doblhoff, Zur Tatzelwurmsage. Zft f. oest. Vk. XI., 37.
Fr. Haberzettl, Sagen aus dem Bezirke Kaaden. Kadaň 1905. Str. 104. Ref. Č. Lid XV., 62.
Sagen und geschichtliche Erzählungen der Stadt Wien von Joh. W. Holczabek und A. Winter. Wien. Verlag von Karl Graeser & Kie. Fünfte Auflage. Str. 165.
A. Pohlmann, Neue Sagen aus der Altmark. Beiträge zur Geschichte der Landes- und Volkskunde der Altmark. 2, 1.
Mitzschke, Ellen u. Paul, Sagenschatz der Stadt Weimar und ihrer Umgegend. Weimar, 1904. Zöhlan Nachf. (XVIII. + 152). Ref. Litt. Zb. 1905, 15, 526. Zft. d. Ver. f. Vk. XV., 240.
Dr. A. Haas, Sagen und Erzählungen von den Inseln Usedom und Wollin. Gesammelt von —. Štětín 1904. Str. VII. + 232. Ref. Mitteil. d. Schles. Ges. f. Vk. VII. 112—113. (Dr. Wahner).
*Dr. T. Stäsche, Sagen vom Alp und der weissen Frau. Ib. XII., 99—101.
*Johannes Bolte, Neidhart, eine volkstümliche Personifikation des Neides. Zft. d. Ver. f. Vk. XV., 14—27.
Jak povstaly krajky (pověst z Flanderska). Čech 1905, č. 354 (24. pros.).
Berg F., Swedish Fairy Tales. Transl. by Tyra Engdahl and Jesse. Rew. Illust. 8°. 266 str.
Scotch Fairy Tales. Folkore Love, & c. Illust. by G. Strahan. Gibbings.

Faeröske Folkesagn og aeventyr, udgivne for Samfund til udgivelse af gammel nordisk litteratur ved Jakob Jakobsen. Köbenhavn. Möllers bogtrykkeri, 1898 až 1901. XLVII. + 648 str. 8° Ref. Anz. f. deutsch. Altertum. XXIX. 299 násl.

René Basset, P. S. (Allusions aux contes populaires) XLI. Dans les oeuvres de Dassoucy XLII. Sorel. XLIII. Scarron. R. d. tr. popul. XX., 25—27, 165. Narážky na pohádky lidové u francouzských spisovatelů svrchu jmenovaných. — XLIV.—XLVI. Narážky na pohádky lidové ve starých spisech: o »Ma Mère L'Oye.«

P. S. Les traditions populaires et les écrivains français. ib. XX., 190—191. ve spisech Tabourot-a, Baïfa, Charles De Bourdigné.

L. Morin. (Voyageurs Français et Étrangers.) IX. Grosley. (Lettres sur l'Italie 1759.) ib. XX. 32. Vyňal z této knížky povídku o sv. Michaelovi a Satanovi. Satan byl zabit bleskem a hlava odletěla až do Španěl a tělo do Německa a proto prý Němci jsou takoví pijáci; nohy do Francie a proto je tam věčný pohyb (le mouvement perpetuel) atd.

Lex folk-lore daus les écrits ecclésiastiques. ib. XX. 154. F. D. IV. (Sermons de Bossuet. Dva lidé žili velmi šťastně v manželství, a když zemřeli, byli velmi daleko od sebe pochováni; to nemohli snésti a lidé se divili, když viděli hrob jejich spojen, a nazývají takové hroby le sepulcre de deux amants.

Leo Desaivre, Lucie de V. H., Heuillard. Petites légendes Chrétiennes LXX. La légende de saint. Eulalie a Corrobert. ib. XX., 48—52, 105. Jiná legenda o sv. Eulalii. — LXIII. Le miracles de Saint Eutrope. O třech zázracích tohoto světce. — LXXII. Sainte Anne du Rocher près Dinan. LXXIII. Jésus et les fées. První jedná o sochách, které se vracejí na místa bývalá. Druhá, že Ježíš v jesličkách byl obklopen vilami, které byly přivábeny zpěvem pastýřským. Ježíš je změnil ve svaté.

De Kerbeuzec, H. Pélerins et pélerinages. ib. XX. 238—247, 490—495. CXIX. Svatí lečitelé v zemi Baugé. CXX. Sv. Gervais a Brion léčí koliku malých děvčat. CXXI. Sv. Hedviga v Chartrené jest ochraňkyní nově vdaných. CXXII. Sv. Malo v Cornillé léčí koliku hochů. CXXIII. Sv. Expédit v Echemiré léčí nemoci zvláště dětí CXXIV. Sv Julian v Fontaine-Guérin léčí šílenství. CXXV. Sv. Méen v Lasse léči strach. CXXVI. Sv. Léonard v Marcé léčí apoplexii. CXXVII. Sv. Eutrope a sv. Hubert léčí srdeční nemoci (rozšíření srdce). CXXVIII. Sv. Clair v Sermaise léčí nemoci oční. CXXIX. Sv. Eméranca a sv. Jiří v Saint-Georges-Du Bois. léčí různé nemoci. CXXX. Sv. Barbora v Gée hojí nemoc neb způsobuje krátkou smrt. CXXXI. Sv. Hubert a sv. Blaise v Beauvau léčí nemoci rheumatické. CXXXII. Sv. Roch v Cuon: více se o něm nemluví v lidu. CXXXIII. Panna Maria z Jarzé konají se poutě v čas sucha. CXXXIV. Poutě, které se konají, aby děti dělaly pochod, ve Vitré. CXXXV. Pouť v Bois-Gervilly k sv. Antonínu, jehož studánky voda léčila oční nemoci. — CXLVII. Sainte Saturnine à Sains-lez-Margnion (Pas-de-Calais). Svatá Saturnina provdaná uteče od své rodiny, ale nechce se za živý svět vrátiti, když ji manžel hledá; on jí utne hlavu a ona ji nosí jako sv. Denis ve svých rukou. (Při poutích žehná se chléb určený dobytku.) CXLVIII. Saint Jacques Pamé. Sv. Jakub Starší v kostele Coulogneském u Calais hojí děti stížené křečemi. CXLIX. Fontaine de Sainte Fréwisse à Bomy. Vedle této studánky léčí zimnici a malomocenství. CL. Fontaine des Saint Lugle et Luglien, près du Ferfay. Jsou prošeni, aby odvrátili mor, zimnici, požár, blesk a bouři. CLI. Les fontaines. Guérissantes V kraji Baugé. CLII. Le saint de la Débraille. V Ile Jourdain když dítě nepřestává plakati, nesou ho na přes Viennu a pro jeho uzdraveni vzývají »saint de la débraille«, který jest neznám v kalendáři CLIII. Saint Mesmer et le rage. Svatý Mesmer léčí vztek-linu. CLIV. La Margelle et les enfants épileptiques. CLV. Le tourniquet de Saint Florent. Léčí koliku.

Lazar Sainéan: La Mesnie hellequin: několik poznámek o této legendě a etymologii slova hellequin. ib. 177—186.

Légendes françaises sur l'origine de l'homme. ib. 103—104. Paul Sébillot. I. Jsou řídké ve Francii a to ještě jenom o ženě, a sice podle Genesis; uvádí jednu povídku z kraje Poitou, která není čestná pro ženu: podle Genesis Bůh položil žebro, přišla kočka a začala hrýzti. Bůh přišel, chytil kočku za ocas a točil jí ve vzduchu, až mu zůstal ocas v ruce, a ten nahradil žebro. Také vypravuje, že Bůh vyňal žebro Adamovi, poněvadž rána, kterou si způsobil Adam, toho vyžadovala. Dále poukazuje na narážku, že ženě se připisuje hlava ďáblova, Archanděl Gabriel položil hlavu Evinu nedopatřením na hada; jiná vypravuje.

že se pral čert se ženou jednou: Petr je měl rozloučiti, vytáhl meč, usekl hlavu, ale Bůh poručí, aby dal hlavy, kam patří: Petr si to splete. Proč Bůh dal dvě uši člověku. Dále o ohryzku.

Gargantua dans les traditions populaires. XV. Gargantua et Jeanne d'Arc. ib. 495 až 496.

Alfred Harron, Les forêts. V. Origine du Bois de Prisches. ib. 39—40. Pověst o vzniku lesa de Prisches z Vallonska, který vznikl, že St. Eusebie přinesla rukávy kožichu plné žaludů a je sela.

La légende du prêtre qui revient dire sa messe a minuit. ib. XX. 262. Lucie de V-H. V. Podává místní pověst z Sv. Lormelu o knězi, který se vrací na tento svět, aby v půlnoci odříkával svou mši.

Louis Morin, Les statues qu'on ne peut déplacer. IV. ib. XX 55. O soše Panny Marie, kterak se vrátila na své místo bývalé, když byla přenesena. Pověst to o soše v Nogent-sur-Seine.

La légende Napoléonienne. ib. XX. 418. H. de Kerbeuzec (XVIII.) praví, že se vysvětluje jméno Bonaparte rčením Ça fut fait par Bon-à-prendre, které jest obvyklé u vznešených lidí.

V. de R.. Légendes et superstitions préhistoriques. CXLIV. Le dolmen de Draguignan. ib. XX. 21. Uvádí místní pověst o dolménu zvaném: »La Pierre de la Fée«, kde ukryty jsou klenoty jedné víly.

Alfred Harou, C. Frayssé. Petites légendes locales. Pays de Baugé (Maine.-et-Loire). DCXII.—DCXXVII. ib. XX. 56—61, 412—5, 514—7. Jsou to místní pověsti z Baugé, na př.: O založení Baugé, o mostě vil v Baugé, domu »Dolivet; kaple v Baugé pro pověrečné nevěsty, o jednotlivých osobách, potoku »le Brocard«, o sv. Cecilii, o zámcích, o samotách této krajiny a j. — DCXXXIV. Zlato proměněné v písek. DCXXXV. Vrahové potrestaní v potomcích. DCXXXVI. V ulici ztracené v Meix-devant-Virtru se objevuje kůň »Tríquet«; jezdec, který naň vstoupne, ztratí hlavu. DCXXXVII. O bílé koze, která se mění brzy v starou ženu, brzy v ropuchu atd. DCXXXVIII. Jabloň sv. Ducha v Liège, která způsobem divným opět snese květ. DCXXXIX. Duše abatyšina. DCXXXX. Lískovník, který se třese. DCXLI Mnich, který se vrací. DCXLII. Le servant du Genevray. Na statku Genevray žila pracovitá služka, která měla každých 14 dní práti prádlo všech lidí na statku. Proto chodila práti až na samý konec kalu (marais) blízko pramenů Versoie. Jednoho dne, když prala, stěžovala si na osud, a tu uslyšela slabý hlas, který ji volal a který jí žádal, aby se mu se vším svěřila. Ale nikoho neviděla, a táže se, kdo je. Hlas jí odpovídá: Jsem »Servant« (skřítek) neviditelný, kterého náš »král« poslal, aby ti pomáhal, neboť ty jsi dobrá ke všem tvorům, aniž o tom víš. On jí pomohl a vše bylo hotovo. a tak se to dělo pokaždé. Ona však chtěla věděti, kdo to je. Proto ho žádala, aby se jí zjevil. Na smluveném místě v chlévě v půlnoci se jí objevil jako černý vepř velice ohyzdný. Když ona ho spatřila, učinila znamení kříže; vydav veliký křik, hrochot a zápach zmizel. A od té doby více se nevracel jí pomáhat. DCXLIII. La Pira More a Montjoux et la Pira Passet a Macheron. DCXLIV. Traditions de Melesse: na př. hrad v Beauci měl tolik dveří a oken, co dní má rok atd.

C. Frayssé, Petites légendes locales. Au pays de Baugé. ib. XX. 187. DCXXIX. Zvonice v Curonu, která byla stavěna ze shora. DCXXX. Jeskyně Jana Daillon v Broc-u, kde se zjevuje »Dame blanche«, manželka Jana Daillon, která mu přináší útěchu jako psanci. DCXXXI. Keř hlohový Panny Marie v Broc-u, který má podobu obydlí. DCXXXII. Jeskyně místa Moulin Neuf v Broc-u: víly zde ostří lopaty pluhů v noci, a ráno je dávají na místo. DCXXXIII Zámek de Baugé a sv. Barbora: poněvadž bydlela sv. Barbora, zámek jest ušetřen od blesků. Lucia de V-H. DCXXXIV. Kámen lva, který má uprostřed prsten, který sloužil k přivázání lva.

— Au pays de Baugé. ib. XX. 172—3. III. o bludičkách a šotcích.

C. Frayssé, Contes du Pays de Baugé. ib. XX. 385—389. I. Jak kočka, houser, kohout, beran a osel jedí společně ukradené maso. II. Hrbatí a víly. (Tři přání, která víla vyplní.) III. Čert staví most, a kdo první přejde, jest jeho. IV. Sv. Petr a dva manželé před nebem. V. Hrbatá a víly. Žena stěžuje si na hrb. Jde mezi víly, zpívá a tančí, a víly se jí odmění, druhé však hrbaté nikoliv.

E. Auricoste de Lazarque, Contes surnaturels du pays de Boulay. ib. XX. 167 až 171. XLI. Malá bílá žena ve sklepě domu slečny Barbaraty, která svým křikem odhalí poklad. XLII. Malý hoch Hinckange: jemu maceha nic nechtěla dáti a po-

slala ho, aby si šel pro chléb sám do města; chlapec nechtěl se vrátiti s prázdným, šel do lesa plakat. Přijde k němu pán — démon — chlapec mu vše vypravuje, pán mu dá papír a žádá ho, aby učinil známku ze své vlastní krve. Učinil to a pán mu dal peníze. Vrátil se domů, dal peníze maceše, počal pracovati a zhotovil krásné vřeteno pro kmotra. Kmotr se ptá po příčině jeho dovednosti. Chlapec mu vše vypoví. Kmotr uděšen, běží pro faráře. Chlapec opakuje svůj příběh. Farář přinutil ďábla, že vrátil zápis. Chlapec byl osvobozen. XLIII. Zámek ďáblův: Na zříceninách zámku děvče pastýřovo trhalo květiny a jedno kvítko krásné si ponechala a s tím vstoupila do zámku. Tam nalezla zlato a vzala si tu mnoho zlata, ale na kvítko, které bylo nejlepší, zapomněla, neboť tento kvítek byl klíčem, který otvíral brány neviditelné. — Vojín šel kolem zámku, viděl zrní obilné, nasbíral si ho pro svého ptáčka, ale když přišel domů, bylo ze zrní stříbro. — Služka chodila pro přípal k mužům u Ohniště, třikrát tam přišla za noci, a když byl den, našla místo úhle zlato. XLIV. Le Bomerlé: hoch činí poklony dívce za noci, která se mu zjevuje v podobě psíka. Usekne mu přední nohu, a když přijde ke své panně, matka její mu oznamuje, že je churavá, neb jí schází ruka. XLV. Zjevení pana Paviot. Jako voják raněný prosil Pannu Marii za uzdravení a složil slib. Panna Maria vyslyšela, ale on slibu nekonal. Po smrti své se vrací k sestře, která za něho slib vykoná. XLVI. Smrt žádá slibu: voják odsouzen k smrti žádá dívky, aby ho pochovaly v posvátné zemi. Neučiní toho, ale smrt toho žádá. XLVII. Důstojníci chtějí postrašiti slečny; ale duch zámku jim to překazí; omdlejí. XLVIII. Ruka neviditelná: Mladá žena hledala ve vaku něco a cítila, jak ruka jiná tiskne její. Padla do mdlob. A ta ruka jí říkala, aby dala sloužiti mši. Duše byla osvobozena.

Lucie de V. H., Contes et légendes de la Haute-Bretagne. ib. 256. LVIII. o kočce, která mluví, a dělá svému pánu škody.

G. Thérond, Contes lengadoucians. R. d. lang. rom. XLVIII., str. 65.

Traditions populaires du Maine. R. d. tr. p. XX. 517. I. Le vent du 5 août. To jest obilí drahé. (Fête de Notre-Dame des-Neiges.) II. Saint Calais et Sainte Scolastique Oba měli proces; Calais chtěl vodu, a ona aby bylo hezky. Soud boží to rozhodl. Jestliže prší na sv. Calais, bude 40 dní pršeti a potom bude hezky. III. »La fleur de centaurée« (hořec, zeměžluč) má moc, že jestliže se uřízne květ její a dá se do kapsy dívce a zas v několika dnech znova, vykvete dívka ta a vdá se do roka.

Ed. Edmont, Contes du pays de Saint-Pol. ib. XX., 91—95, 204—207. XIII. L'espiègle: XIV. Jean l'innocent. I. V první povídce matka posílá chlapce pásti krávu; chlapec uvidí na střeše kus trávy, usekne hlavu a donese ji na střechu, aby se tam dobře napásla. Matka ho káře. Chlapec prodal maso, ale za peníze nemohl koupiti jinou. Vzal vědro krve, poručil matce lehnouti, zavolal faráře a před tím dá matce ránu nožem do krku a potom vezme píšťalku, třikráte zapískne, matka oživne. Farář koupí od něho píšťalku a chce také otce mrtvého vzkřísiti, ale to se mu nepodaří. Žaluje chlapce, chlapec odsouzen k utopení. Ale místo něho je ovčák utopen, kterému řekl, že ho chtějí dělati biskupem v Nyon, on že nechce, a proto ho nesou v pytli utopiti. Chlapec jde pásti ovce za ovčáka. Ovčák utopen. Farář potká chlapce; diví se, chlapec mu říká, že uletěl. Ten to chce učiniti také. Potom přijde mezi bandu lupičů a oni ho zavřou do sudu. Tu přijde liška, strčí ohon do sudu, chlapec ho chytne, liška běží, sud se o strany roztluče, hoch vysvobozen. II. Matka pošle svého syna pro olej a má ho přinest jen určitou míru: »qu'il n en vienne qu'une pinte«. Chlapec potká rozsévače a ten ho naučí, že nemá říkat tak, nýbrž: »qu'il en vienne des milliers«, jde dále a potká pastýře a opakuje slova, jimž ho naučil rozsévač: pastýř zahání vlka a on ho tedy poučuje, že má říci que le diable l'emporte. Opakuje ta slova dále; vidí faráře u zraněného, říká ta slova, ale farář mu praví, že má říci: »Que le bon Dien lui fasse miséricorde« atd. Dále potkal děti, jak házejí starou čubu do řeky, od nich naučil se říkat: »C'est une vieille chienne«. Potká svatbu, řekne, a je sbit od svatebčanů, že má říci: »C'est joliment beau à voir«. Jde okolo kováře, který nemůže zapálit, i jemu to řekne. Kovář se rozlítí, Jan utíká, rozbije láhvičku na olej a doma dostal na pamětnou. XV. P'tit-Crinchon (zakrnělý) nenalézal práce a tak žil z mléka, které mu dali z milosti někteří lidé. Ale toužil také po skopové kýtě a po víně, a usmyslil, že bude čarodějníkem a lidem pověrčivým řekne, že jim to a to vyplní, až vystrojí dobré hody. Přišel k zámku, kde královna ztratila drahocenný prsten. On slíbí, ale pod podmínkou. A tu

přiměl po hostinách sluhy, že se přiznají, že ho ukradli, neboť když bylo vždy po hostině, lehl si a usnul, křičel: Hle jeden z nich. A sluhové se báli a proto se střídali. Radí jim, aby přinesli prsten a krocana, který se dá nejlépe ode všech rozeznati. Dal spolknouti jemu prsten. Řekne královně, že ho jeden krocan spolkl. Jdou na dvůr, kde bylo asi 200 krocanů, a dal chytiti toho pravého. Královna byla ráda, že se diamant našel. Ale králi se čarodějník nelíbil, proto vzal brouka jednoho, skryl ho mezi dvě desky, a dál hádati čarodějníkovi, co jest tam, a jinak že ho nechá pověsit; ale on odpověděl: »Běda, běda, nešťastný Pétit Criuchon už jsi chycen tentokráte.« Královi se ta odpověď zalíbila a propustil ho, obdarovav ho hojně. Doktor Vševěda.

Periclo Papahagi, Basme aromîne şi glosar. Ediţiunea Academieĭ Romîne. Bucureşti 1905, p. XXVII. + 748.

*K. Dieterich, Aus neugriechischen sagen. Zft. d. Ver. f. V. XV, 380—398.

Hans Stumme, Maltesische Märchen, Gedichte und Rätsel in deutschen Uebersetzung. Lipsko 1904. Str. XVI. + 103. Ref. Zft d. Ver. f. Vk. XV. 461—463 (V. Chauvin).

Dr. Ignaz Kúnos, Türkische Volksmärchen aus Stambul. Leiden (1905), str. XXXII. a 410.

Jacob Georg, Vorträge türkischer Meddâh's (mimischer Erzählungskünstler). Zum ersten Male ins Deutsche übertragen und mit Textproben u. Einleitungen hrsgb. Berlin 1904. Mayer & Müller. (IV. + 119 a 7 str.) Ref. Lit, Zb. 1905, 30, 1004.

Изъ грузинской народной словесности. Сбор. матер. Кавказ. XXXV., отд. II., str. 106 až 136.

Темирговскія сказки. Записалъ В. В. Васильковъ. ib. str. 1—79.

Татарскія дѣтскія сказки, записанныя въ г. Нухѣ. Записалъ С. Абдурахманъ. ib. 80—105.

Fréderie Macler, Contes arméniens, traduit de l'armenien moderne. Paris Leroux I. 194 str. 10°. Ref. R. d. tr. pop. XX. 479.

Littmann Enno. Modern Arabic tales, Vol. I. Arabic text. Leyden, 1905. Brill (VII., 272 8°). Vyšlo v Publications of an American Archaeological Expedition to Syria in 1899—1900. Part VI. Ref. Lit. Zb. 1905, 35, 1161.

René Basset, Contes et légendes arabes. R. d. tr. pop. XX. 267. DCCVII. Punition du complice infidèle. Potrestání nevěrného.

*Bagrat Chalatianz, Kurdische sagen. Zft. d. Ver f. Vk. XV. 322 - 330.

*Сказаніе овъ Едигеѣ и Токтамышѣ. Кунгизскій текстъ по рукописи, принадлежащей Ч. Валиханову издалъ проф. Н. М. Мелioранскій. С. Петербургъ 1905. Записки Импер. Рус. Географ. Общ. по отдѣленію этнографіи. Приложеніе къ тому XXIX.

L. G. Seurat, Légendes de Paumotou. R. d. trad. pop. XX. 433—440, 481—488. I. Histoire de Tangaroa. (Legende paumotou recueillie â Amanu.) (Océan Pacifique Sud.) Jak byl pohlcen Tangaroa rybou, jak se z ní dostal ven, jak přišel na ostrov, kde byly jen ženy, a jim vypravoval, co je to muž atd. II. Histoire de Kae. (Légende paumotou faisant suite à celle de Tangaroa.) III. Histoire de Tuna. (Légendes maories sur l'origine du cocotier.) IV. Histoire du bateau de Rata. V. Création du monde. VI. Création de l'homme. VII. Légende de la voie lactée. VIII. Légende de Pipiri. (Rodiče a děti tvoří na nebi souhvězdí.)

René Basset, Contes et légendes de l'extrême-orient. ib. 97—98, 218—219, 319, 416—8. CXC. L'enfant serpent (Chine). Dítě — had dokončí stavbu hradeb králi. Když se tak stalo, na prosbu jednoho dvořenína, proč se tak stalo, dítě — had zaleze do díry hory, nechá několik palců ocasu vyčnívati, a lidé, kteří ho sledovali, mu ho utnou. Tu vyprýští pramen, a proto dnes v té krajině jsou hadi bezocasí. CXCI. Stromy-lidé (z Číny). CXCII. Původ dubu Mouni-Oula (z Mongolska). CXCIII. Zmok (Dragon de la pluie) (z Číny). CXCVI. Djenghiz — Khan a Rus (Mongolsko): o vlku, kterého za celé roky svého lovu Rus zastřelil. Ten vlk ztrávil každý den tucty lidí. CXCVI, Hrob Gensis-Khana. CXCVII. Želva zlatá. CXCVIII. Dobrodružství Tsinovy. CXCIX. Věrná žena.

William Thalbitzer Dr., A phonetical study of the Eskimo language. Based an observations made on a journey in North Greenland 1900—1. With a historical introduction about the East Eskimo, a comparison of the Eskimo dialects, and a new collection of Greenladic folk-tales, songs and music. [zvl. otisk z Meddelelser am Gronland. Vol. XXXI.] Kodaň, Zianco Luno, 1904. XVII. + 400 8°. Ref. Deut. Litztg. 1905, 16, 982. Zft d. Ver. f. Vk. XV, 235.

René Basset, Contes populaires d'Afrique. Paris. E. Guilmots. (6 fr.) 1904.

Held T. v., Märchen u. Sagen der afrikanischen Neger. Jena, W. H. Schmidt.

P. A. v. d. Mohl S. J., Sammlung von kaffrischen Fabeln in der li-Tete-Sprache am unteren Sambesi. Berlin 1905. Str. 43.

Drobné zprávy národopisné.

„Świat słowiański“ v č. prosinc. str. 472 podává sympatický referát o článku P. Sochaně o habánské majolice vytištěném v N. Věstn.

—

„Живая Старина“ přináší v nejnovějším svém čísle (XV., 48) uznalý referát o N. Věst. z pera Dra A. J. Jacimirského.

—

Slov. Pohľady otiskly (str. 634) z N. Věst. zprávu o ref. Folk-Lore o Sochaňově knize o krojích a o svadbě v Lopašově, aniž by tento svůj pramen byly uvedly.

—

V lednovém sešitě N. V. Čsl. (str. 12.) byla uveřejněna recense spisu V. V. Bitnera: „Жизнь европейскихъ народовъ“, kdež zmíněný autor též o našem národě podal malý národopisný obrázek. Recensent Jacimirskij poukázal na veliké chyby, kterých autor se dopustil. Chyb také není prosta brožurka F. T. Pucykoviče: Изъ народовѣдѣнія: Чехи. Чтеніе для народа. С.-Пб. 1905. Цѣна. 5 kop. str. 16. Poukáži jen na některé: obrázek na titulním listě má představovati Čecha v kroji národním, ale na první pohled v něm poznáte Černohorce. V topografii užívá jmén německých vyjma: Praga, Opava a jména hor. Pro Brno užil názvu německého Brjun (Brünn) a vedle toho do závorky klade Bern (Бернъ); což nemohl užiti slova Berno, když nechtěl užiti „Brno“? Dvakráte užil pro překlad německého Reichenberk slova „Liberer“. Brožurka počíná vypravováním o Kroku a Libuši (tu uvádí překlad z R. Z.). Opakuje dále, že prý Hus chtěl přivésti Čechy k pravoslaví. O našem znovuzrození počíná básní Jablonského „Tři doby země české“. Podává zeměpisný, hospodářský a národopisný popis. Poměr obyvatelstva uvádí správněji než jeho předchůdce: 5 milionů Čechoslovanů a asi 3 miliony Němců. Leccos je v brožurce správného, zejména když mluví o produktech a průmyslech našich. *K. Paul.*

—

Prosincové číslo „Świata słowiańského“ obsahuje pěknou črtu „Hana i Hanacy“ z pera G. Smólského (str. 429—437). Stručně scharakterisovány celý kraj a lid, kroj, typ vesnic, stavby a hospodářské poměry. Polský spis. s trpkostí srovnává neutěšené poměry polského lidu se zámožností a pokročilostí lidu hanáckého. Vypisuje návštěvu, kterou před lety vykonal v Záhlinicích u † Skopalíka. Sděluje dále pověst o Ječmínkovi (nevím, proč užil spolonisovaného tvaru Jenczminek), popisuje Jízdu králů, ač výslovně poznamenal, že se ten zvyk udržel na Slovácku; otiskuje konečně píseň při topení Mořeny zpívanou částečně odchylnou od textů Sušilových č. 838, Bartoš akad. vyd. č. 1079. Tu patrně p. Smólski přeslechl, když zapsal swanty Jirzi a silně pochybil napsav, že toto nářečí má dosud znění nosové. K tomu textu připsal ještě píseň: Skocz kohutku do wody, Pro czerwene jahody . . ., která náleží patrně do kruhu písní zpívaných při průvodu králek; Sušil str. 755—763 nemá píseň s tím zněním ani Bartoš str. 565 sl.

—

Černý kašel („kajhustn“, jak se v Praze říká) u dětí se vyléčí, jde-li se s churavými dětmi branou z města a jinou branou do města zpět. Z Malé strany chodívali ven branou Strahovskou a vraceli se Újezdskou, jež jsou nyní obě zbořeny. (Vypravovala M. N., starší žena z Prahy III.-310.)

—

Sběratel národopisný píše: „Ze své zkušenosti mohu jen sděliti, že upotřebeného nářadí salašnického nebude možno dostati, poněvadž pastýři z pověry se ho nezříkají . . .“

—

Řed. umělecko-průmyslové školy v Praze p. arch. J. Stibral bude přednášeti v Rakouském Museu pro umění a průmysl ve Vídni o slovanském ornamentu.

—

Odbor Národní Jednoty Pošumavské v Plzni pořádal 16. prosince přednášku prof. dra. Ot. Zycha „o chodské písni lidové“. Přednáška doprovozena bude ukázkami písní chodských, jež přednese plzeňský Hlahol.

—

Zprávy o museích a společnostech národopisných.

Ze Společnosti Národopisného Musea Československého. Schůze rady 4. pros. usnesla se vyhověti vyzvání obchodní a živnostenské komory v Praze a účastniti se výstavy komorního obvodu pražského, pokud půjde o národopisný a lidopisný obraz krajů, na výstavě zastoupených. — Společnost N. M. Č. povšímla si stesků, uveřejněných v učitelských časopisech do toho, že návštěvy škol v museích, nejsou-li provázeny dobrým výkladem, vyznívají na plano. Aby usnadnila učitelstvu výklad, nabídla pro knihovny škol, jež by chtěly Museum navštíviti, zdarma „Průvodce po Národopisném museu", jenž mimo stručné upozornění na vystavené předměty podává i obšírnější theoretický výklad o oborech, representovaných sbírkami. — Členy přispívajícími byly v r. 1906 — mimo korporace v Národop. Věstníku (I., 96, 128, 159) již uvedené — ještě okresní výbory v Českém Brodě, v Novém Bydžově, v Jaroměři, v Jičíně, v Klatovech, v Rakovníku, v Sedlčanech, ve Slaném a na Zbraslavi. Dar 50 kor. poskytl Národopisnému Museu Měšťanský pivovár v Plzni.

—

Městské museum v Budějovicích vydalo svou výroční zprávu za r. 1905. Dle ní udržuje musejní spolek česko-budějovický museum průmyslové a museum přírodovědecké a kulturně historické. Vlastní sbírky národopisné jsou při museu přírodovědeckém a kulturně historickém a byly r. 1905 rozmnoženy o 12 předmětů. Předměty národopisné jsou však i ve sbírkách musea průmyslového, jehož sbírka tkanin na př. v r. 1905 byla rozmnožena o 24 kusy jihočeského lidového vyšívání (20 plen, 2 zástěry a 2 šátky). Museum průmyslové čítá 3542 předmětů musejních, 17.229 fotografií, předloh a kreseb, 250 děl o 432 svazcích v musejní knihovně a 329 sádrových modelů. Museum přírodovědecké a kulturně historické neudává početnost svých sbírek. Museum průmyslové, při němž je také veřejná kreslírna a modelovna, pořádalo 5 dočasných výstav, k nimž se pojilo 7 přednášek. Celkový příjem musejního spolku byl 19.833·20 K a výdaj 18.668·24 K, z čehož 7093·77 K bylo vydáno na nákup musejní a knihovní a 2491·38 na udržování sbírek. Navštívilo museum 14.581 osob ve dnech volného přístupu a 149 za vstupné. Musejní spolek, jenž je utrakvistický, čítal 156 činných členů. — K výroční zprávě jsou připojeny další „Veřejné ukázky ze sbírek městského musea v Budějovicích", jež obsahují 10 pěkných reprodukcí drobné plastiky (prací ze slonoviny, dřeva, alabastru a kujného železa) ze XVII. a XVIII. století (č. tabulí XXIX—XXXVIII).

—

Průmyslové museum pro východní Čechy v Chrudimi ve své zprávě za 1. 1905, jež byla právě vydána, podává dobrý přehled o své akci na zvelebení ručního vyšívání ve východních Čechách (zpráva o ní cit. v Národopisném Věstníku I., 302). Z ostatní zprávy o činnosti běžné vyjímáme: Sbírky musejní čítají 7216 čísel, z nichž v r. 1905 nově přibylo 683 (mezi nimi 56 předmětů národopisných). Knihovna musejní byla rozmnožena o 270 děl o 589 svazcích, tak že nyní čítá 1609 děl o 3293 svazcích s 27.132 předlohami. Při museu je čítárna a kreslírna a stálá výstava a tržnice řemeslnická. Výstav dočasných pořádalo museum 10, kursy 4 a samostatné přednášky rovněž 4. Odbor historický a okresní komise památková chystají do tisku II. díl K. V. Adámkových „Východočeských památek", jenž bude obsahovati hlavně studii o lidovém nábytku a o písařském umění lidovém (s četnými reprodukcemi). Návštěva musea byla bezplatná denně a prohlédlo za r. 1905 musesní sbírky 29.392 osob. Musejní spolek čítal členů činných a přispívajících 164. Příjem musea byl 38.830·64 K, výdaj 38.829·08 K (z toho bylo vydáno na nákup musejní a knihovní 8650·82 K, na instalaci a udržování sbírek i budovy 4259·21 K). — K výroční zprávě je připojeno pokračování „Bibliografie kraje Chrudimského" VI. část (str. 79—106), jež podává soupis spisů Adámků Karla, Bohumila a Karla Václava.

—

V Litovli přikročili někteří přátelé národopisu a vlastivědy (prof. F. Hanus, řed. Dr. F. Nerad, řed. Vl. Novotný, vrch. úč. Fr. Nedoluha, starosta města V. Socha a Dr. J. Smyčka) k založení „Krajinské Musejní společnosti".

Vychází péčí publikační komise Společnosti Národopisného Musea Československého (dr. A. Kraus, dr. J. Polívka a dr. V. Tille), nákladem Společnosti NMČ. a za vydavatelství a odpov. redakce prof. dr. J. Polívky. — Papír se skladu České společnosti pro obchod a průmysl papírnický G. Wiesner Duffek & spol. v Praze. — Tiskne Alois Wiesner, knihtiskař České Akademie císaře Františka Josefa I. pro vědy, slovesnost a umění v Praze.

Horácký kožich.

Příspěvek k ornamentice lidového vyšívání.

Mezi poslední vymírající zbytky lidového kroje Českého Horácka, jež dovedly nejdéle odolati v pravdě „hlodajícímu zubu času“, patří d l o u h ý horácký kožich. (Jeho soudruh z dob dávných — kožich k r á t k ý — vymizel již docela.) — Jen jako poslední jiskra uhasínajícího ohně mihne se ještě tu a tam ojediněle barevné vyšívání jeho zad. Naposledy spatřil jsem dlouhý vyšívaný kožich o loňském zimním výročním trhu v Humpolci. Starý Kameník (jméno po došku) ze Lhotky jej nosí dosud. Ale jistě již sám! Jinak již ho v městě nespatříme. Na venkově ještě, když jede náš horák „do lesa“,

Obr. 1. Horáci v kožiších. — Fot. J. Kopáč.

nebo když v něm na dvoře v zimě spravuje nářadí, nebo klestí pod kolnou „c h v ů j i“. Tu koná kožich dosud leckde dobré služby. (obr. 1.) Ale do města již se naši sedláci v něm skoro stydí. Proto odpočívá, kde se ještě kožich udržel — buď na půdě, v kolničce nebo v maštali na palandě. Ale na mnoha místech ukázali nám z něho již jen zbytky. Z některých vesnic na svých potulkách získal jsem už jen „v y š í v á n í“, které ještě zbylo. Často dosti chatrné. Ostatní bylo rozřezáno ke všelijakým potřebám.

Obr. 2. Vyšívaný horácký kožich.

Obr. 3. Vyšívaná záda horáckého kožichu.

(V Záhoří našli jsme kožich pěkně vyšitý, ale byl celý již pošit humpoleckým suknem.) Ale jinak vzpomínají si naň u nás dosti často. Bylť to zajisté oděv bohatýrský. Žel, že tak brzo zanikl. Byla pěkná podívaná na venkovany, kteří v zástupech v neděli v kožiších vyšívaných před humpoleckým kostelem stávali. Zvláště nový kožich, jehož bílá kůže a pestře barevné vyšívání velmi krásně spolu se vyjímaly. Dnes zůstaly po nich jen vzpomínky. Naše mládež o kožichu nebude již vědět ničeho. Z té příčiny

Obr. 4. Vyšívaná záda horáckého kožichu.

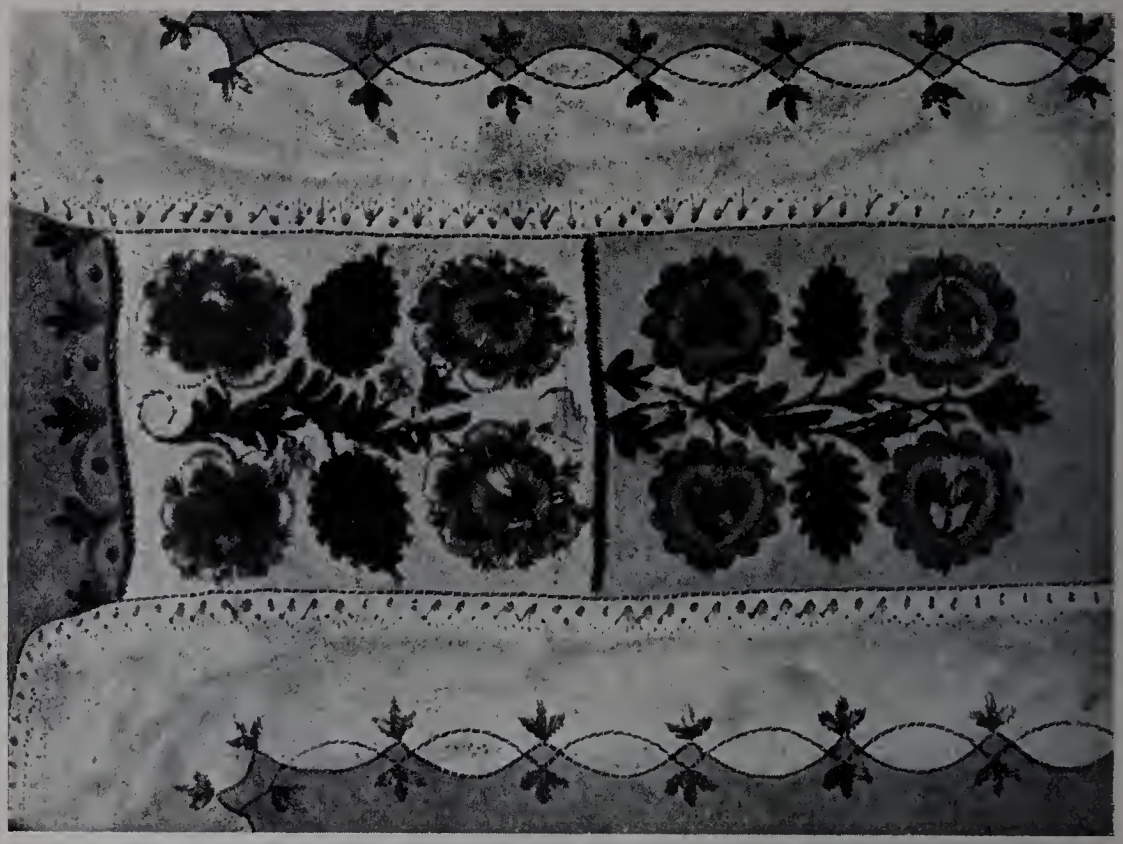

Obr. 5. Vyšívaná záda horáckého kožichu.

dlužno památku tohoto pěkného kroje, pokud ještě lze, zachovati, a tomu věnována budiž i tato stať.

Dlouhý kožich býval dříve skoro oblekem svátečním, ba řekl bych obřadním. (Obr. 2.) Však mu říkali také „v o r n á t“! Odtud pochodí i přezdívka, jíž poctili později i jeho majetníka. V něm chodívali staří do kostela i na úřad. Potom na trhy, na jarmarky, až na konec jenom „do lesa“.

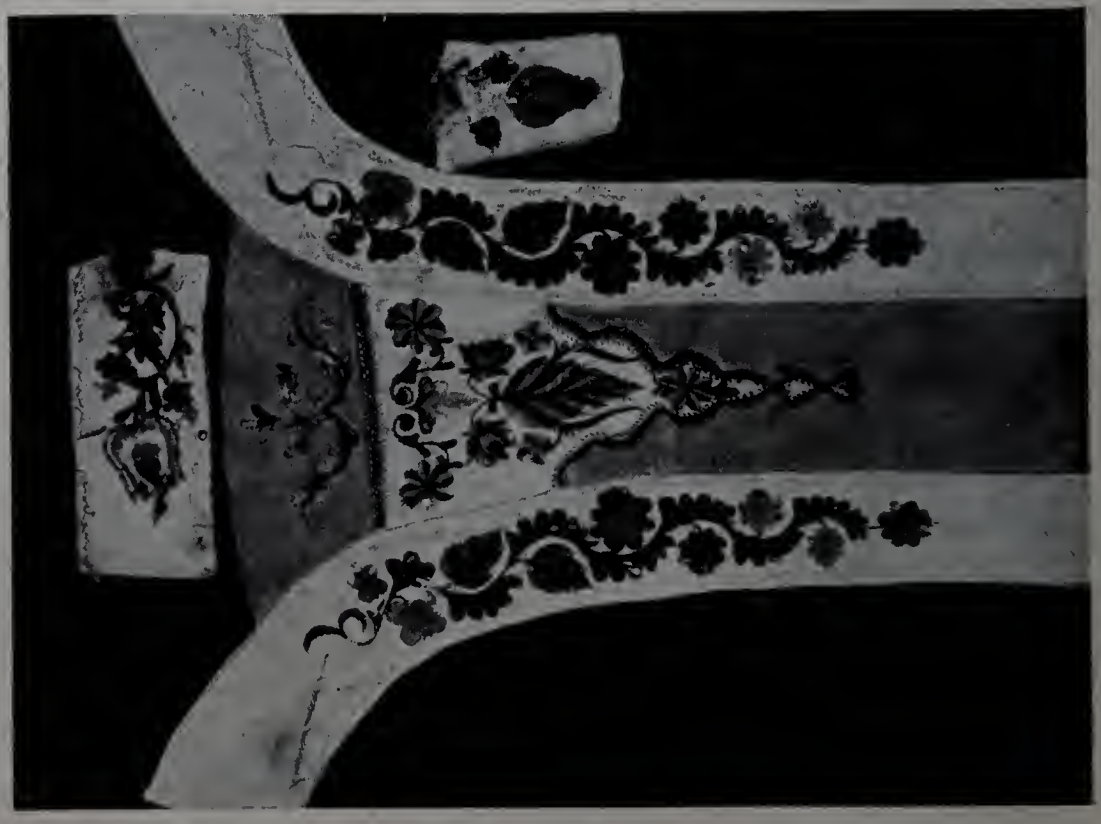

Obr. 6. Vyšívaná záda horáckého kožichu.

Obr. 7. Vyšívaná záda horáckého kožichu.

Vyšívané kožichy dlouhé nosily se po obou stranách naší hranice česko-moravské, tedy v obojím Horácku, českém i moravském, ježto výrobcové jejich prodávali je nejvíce na jarmarcích celého širého okolí našeho v Čechách i na Moravě. Střediska výroby vyšívaných kožichů byly: Humpolec, Polná, Žďár, Nová Říše a i jinde. — Nejvíce prosluli v okolí našem mistři Marek, Svoboda, Koudelka a Laburda v Humpolci, Pojmon, Rérych, Pospíchal,

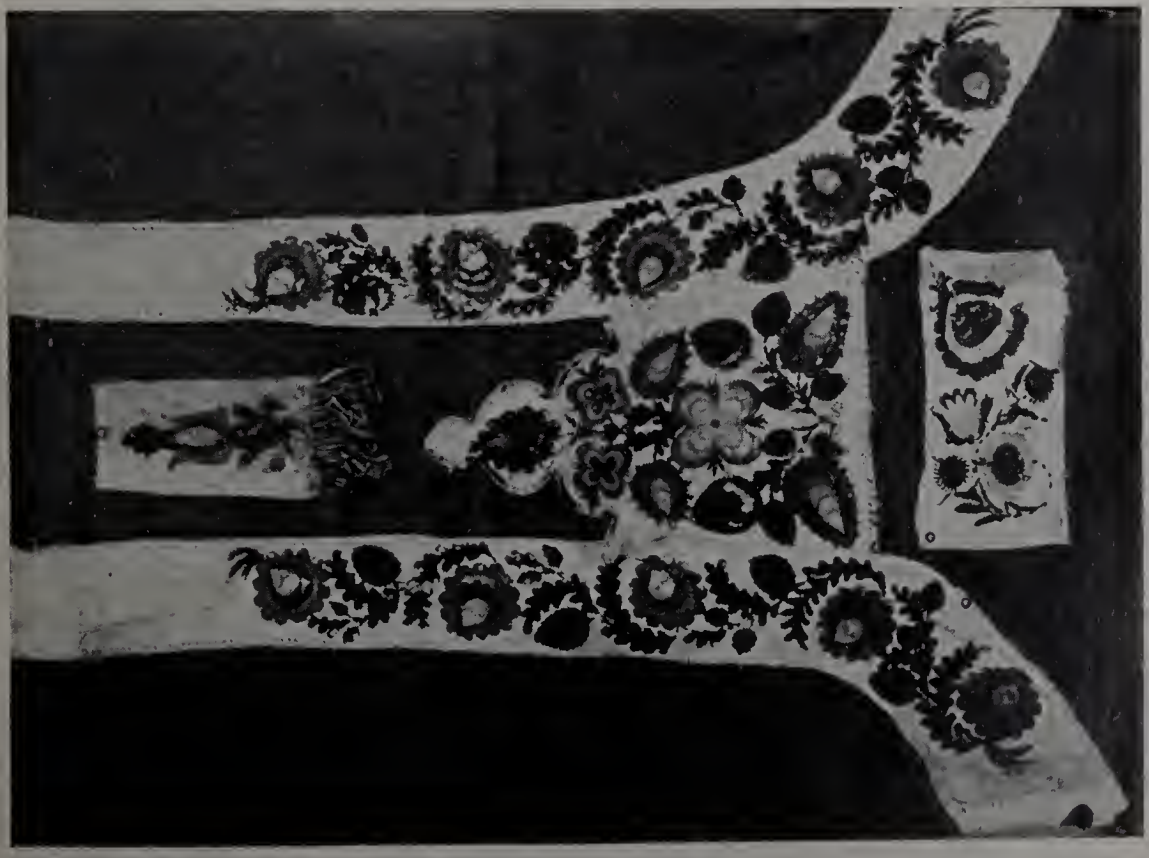

Obr. 8. Vyšívaná záda horáckého kožichu.

Obr. 9. Vyšívání horáckého kožichu. Ornament na kapse. Kreslil J. Kopáč.

Obr. 10. Vyšívání horáckého kožichu. Ornament na kapse. Kreslil J. Kopáč.

Kasal, Janda, Špalek, Novák, Sázavský, Jošt i jiní v Polné, již s nimi jezdili na jarmarky do celého okolí. Nejvíce však prodávali v Chotěboři, ve Štokách, v Přibyslavi, v Jihlavě, v Jeníkově Větrném, Něm. Brodě, Kamenici, Brtnici, Velkém Meziříčí, v Řečici Červené, Pelhřimově i jinde.

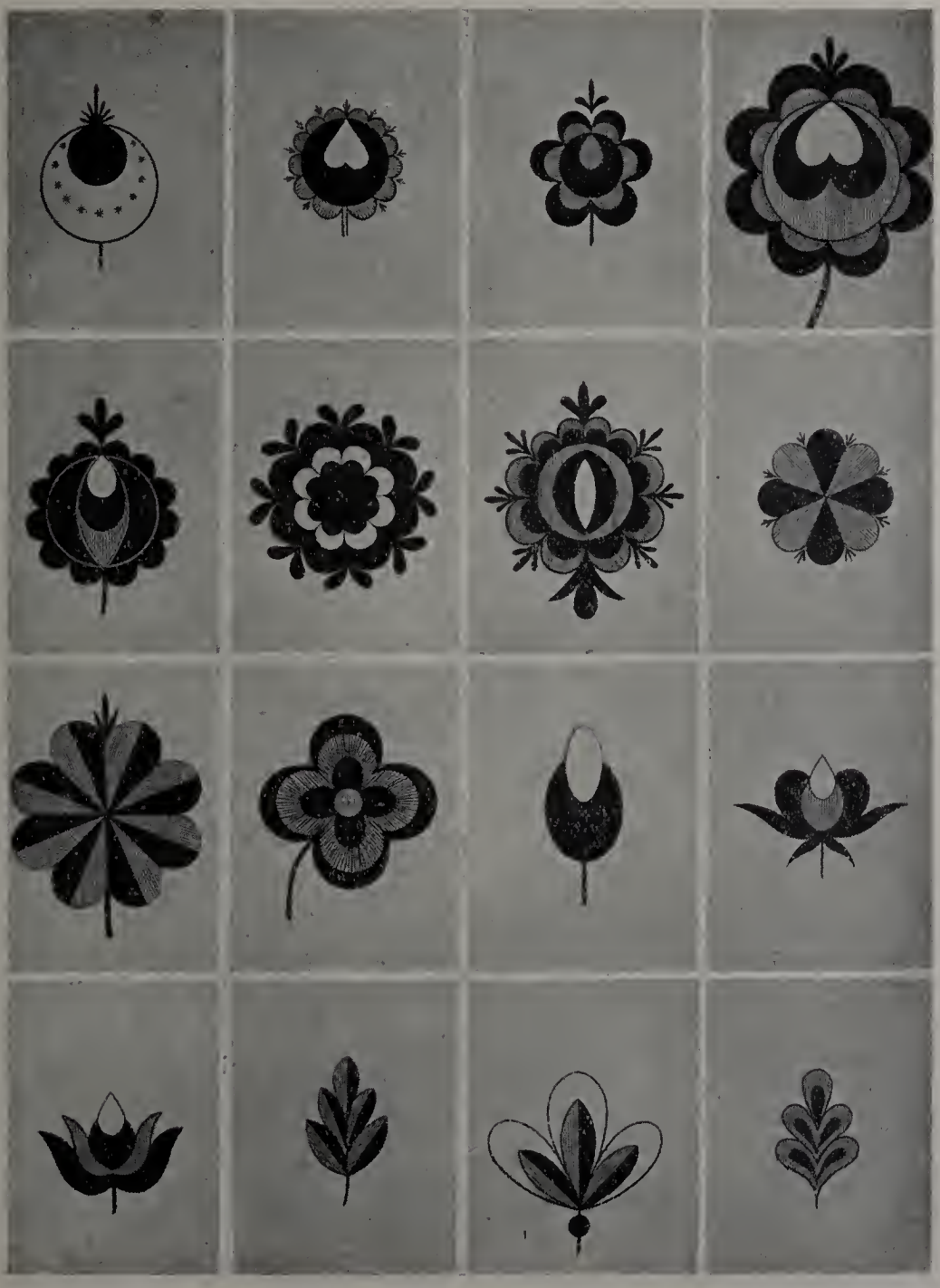

Obr. 11. Prvky ornamentů kožichových.

Dnes však výroba horáckých v y š í v a n ý c h kožichů úplně zanikla. Jedině na zvláštní zakázku lze dosud získati vyšívaný kožich u některého z mistrův, již dosud žijí v Polné, jak objednáno bylo na Národopisnou výstavu a pro některá musea česká. — Jinak se již nerobí.

Kožichy robily se z koží ovčích. Nejlepší byla jircha, horší cápovice. Na vyšívané části brali mistři ovčiny lepší, měkčí. Nejpilněji vyšívalo se

v létě a to „do foroty"; nejvíce práce zakázkové bývalo od svaté Anny do vánoc. Také o masopustě pilně se vyšívalo.

Nás nejvíce zajímají na kožichu části vyšívané. Vyšívala se nejvíce jenom záda — ornamentem rostlinným, ač na jednom kožichu (obr. 3.) našli

Obr. 12. Prvky ornamentů kožichových.

jsme v ornamentě také ptáčka s ratolestí v zobáku. Mimo tento ornament na zádech vyšit byl i kol celého kožichu pestrý lem. Vyšívalo se vlnou pestře barevnou.

O tom, jakým způsobem se komponoval ornament, dostalo se mi zpráv dvou. Humpolecký mistr Sviták (dosud žijící), jenž v mladších letech také kožichy vyšíval, daroval mi „m u s t r y", jichž k vyšívání sám užíval. Jsou

tu jednotlivé typy (prvky) z tvrdého papíru vystříhnuté, jež vyšívač k sobě na kůži řadil, tužkou i hrudkou obkresloval a takto komponovaný obrazec vyšil. — Jsou to (dle podání mistrova) karafiát, bubínek, růže, tulipán, srdéčko, poupě, jetýlek, různé tvary listů a také „ptáček“. — Ctihodnou

Obr. 13. Prvky ornamentů kožichových.

tuto památku uložil jsem do krajinského musea v Humpolci.

Z Polné vyzvěděl jsem, že vyšívač ornament také do papíru vypíchal a potom vypíchanými otvory roztlučeným uhlím — ornament na kůži otiskl. Za den při pilné práci byl kožich vyšit; jindy při volné práci trvalo vyšívání dva dny. — Zručnost vyšívačů byla značná. — Celý kožich prodával se od 16 zl. do 25 zl. — Dražší kožichy vyšívaly se bohatěji.

Záda kožichová vyšívala se celkem dvojím způsobem. Buď rozdělila se mezera mezi lemovými pásy na dvě čtverhranná pole, z nichž každé bylo vyšito samostatně komposicí skoro podobnou, a krajní lemové pásy mimo jednoduchou lemovku zůstaly neozdobeny (obr. 4. a 5.), nebo vyšily se bohatě bordurou rostlinnou oba pásy a mezi nimi vyšita komposice jedna, jež končila obyčejně vzhůru do špičky — všelijak ozdobené (obr. 3., 6., 7., 8.).

U nákladnějších kožichů zdobena byla vyšíváním i kapsa na přídě kožichu hvězdou a nad ní pěkným motivem rostlinným (obr. 2.). Sebral jsem, pokud se dalo, několik těchto komposic ornamentních, jež vyšity byly pod beránkem na kapse a nakreslil jsem je zcela věrně, aby bylo znáti, že zasluhují tyto malé motivy vskutku našeho podivu pro svou originelní úpravu. (Obr. 9., 10.)

Obr. 14. Ukázka lemů horáckých kožichů.

Jednotlivé prvky ornamentů, jež dostaly se mi do rukou, seřadil jsem v tabulky (obr. 11., 12., 13.) dle příbuznosti, aby vynikla pestrost stylisace. Žel, že nelze podati vše i v b a r v á c h originálů, aby vysvitlo, že i komposice barev zasluhuje povšímnutí. Obrázek 14. obsahuje ukázky lemů, jež lze i vedle jednotlivých typů — na připojených fotografiích celých ornamentů snadno vyhledati.

Jos. Kopáč.

LITERATURA.

M e r i n g e r R u d., *Das deutsche Haus und sein Hausrat.* Mit 106 Abbildungen (116. Bd. der Sammlung wissenschaftlich-gemeinverständlicher Darstellungen „Aus Natur- und Geisteswelt"). Leipzig 1906. M. 1·25.

Tuto výbornou knížku Meringerovu doporučuji co nejvřeleji ku přečtení všem, kteří se obírají studiem našeho domu, jeho původu, historie a vývoje. Je to reprodukce přednášek, jež měl Meringer r. 1905 v Solnohradu při universitní extensi. Kniha není veliká, majíc jen 111 stran malého formátu, ale obsahuje v přehledu všechno, co jest zajímavé a důležité. Pro naše národopisce

pak má speciální zájem proto, že je zároveň uvede do odvětví národopisného studia, jež u nás leží ladem, a přece by bylo vděčné a důležité. Čtenář neustále cítí, čta Meringerův výklad o německém domu, jak mnoho styků existuje mezi naším českým a t. zv. typem hornoněmeckým, jak mnoho bylo přejato a jak záhodno by bylo míti o tom nějakých určitějších zpráv a hlubšího poznání. Jak dalece je vlastně platna pro záp. Slovany theorie o ovládnutí t. zv. hornoněmeckého typu v celé střední Evropě? Na to odpověď na základě československého materiálu dosud chybí.

Ve své knize Meringer pojednává nejdříve o šesti hlavních typech lidových domů středoevropských (1. dům s ohništěm, 2. dům dolnosaský, 3. dům nordický, 4. dům románský, 5. dům východoevropský a 6. dům hornoněmecký) charakterisuje a rozlišuje je stručně a obrací se pak speciálně ku podrobnému popisu typu posledního, probíraje jeho plán a celé vnitřní zařízení; nejvíce místa je tu věnováno významu a vývoji ohniště a kamen. Velmi zajímavý je i nástin jeho historického vývoje (str. 48—97), zejména poměru, v jakém byl tento typ k provinciálnímu domu římskému. To jsou všechno věci, které by zasluhovaly i od nás důkladného prostudování, už proto, že, jak vidno z celé knihy, parallely slovanské jsou Meringerovi málo známy. Jedině bosenský a hercegovský dům zná důkladně a pokládá jej také za jednu z nejstarších fasí hornoněmeckého typu přejatou od Němců v době velmi časné, — což ovšem vyžaduje jistě ještě důkladnějšího rozboru a potvrzení. Stručný ale výstižný popis bosenského domu připojen na konci jako přídavek (str. 98—107).

L. N.

*

Růžička Josef, *Slovanské bájesloví (mythologie)*. V Praze 1906. Nákl. vlastním. Cena 6 korun. Stran 328.

Máchal Jan. *Bájesloví slovanské.* Praha 1907. Světové knihovny č. 566—567. Stran 176. Cena 40 hal.

Vyšlo na ráz v české literatuře dvoje „Slovanské bájesloví", jedno od J. Růžičky, kniha obsáhlá, druhé v Ottově Světové knihovně od prof. Máchala, neveliké.

Když jsem knihu Růžičkovu prohlédl, pochopil jsem, proč veřejnost byla na ni, jako na zvláštní literární událost a pochoutku připravována. Nejdříve řada feuilletonů signovaných *J. R.* v hlavním našem denníku upozorňovala na neznámého dosud mythologa, potom tu a tam tajemné zprávy ohlašovaly bez udání jména autorova, že co nevidět vyjde „Slovanská mythologie", v minulém prosinci objevily se lákavé inseráty, až konečně literární rubrika denních listů v lednu t. r. obšírněji oznámila, že očekávané dílo vyšlo, že obsahuje popis božstev a idolů staroslovanských, známých i neznámých, popis obyčejů a sídel Slovanů a že autorem je p. Jos. Růžička.

Autor vskutku dostál svým slibům. Co sliboval, je v knize, jejíž obsah je bohatý a pestrý. Je v ní nejen mythologie, ale i nárys počátků slovanské historie a přehled celé staroslovanské kultury. A v části mythologické, ovšem nejrozsáhlejší, dovídáme se nejen o neobyčejném množství nových bohů slovanských, ale i o naprosto nových vlastnostech a významu jednotlivých dříve známých věcí. V pantheonu slovanském vedle těch několika starých bohů, nad nimiž se ustrnul prof. Máchal, vystupují u Růžičky bohové *Pilvit*, *Božec*, *Krodo*, *Kirt*, *Sytivrat*, *Prija*, *Danec* (doložený v topograf. jménu Bohdanec)i *Raduga*, *Poleb*, *Medulina*, *Dalec* (doložen v jménu Bohdalec), *Škratec*, *Chvor*, *Bura-Kobyla*, *Bystrich*, *Vesnik*, *Stado*, *Merot*, *Oslad* nebo *Uslad*, *Jamin* (srv. naše volání: „ó Jémine!") atd., — na druhé straně

ví zase Růžička zcela určitě, co byl a jaký byl na př. Perun: „Perun, sám jsa vtělenou pravdou, byl ochráncem spravedlnosti. Byl pánem svatého ohně, počasí, zemědělství a vší úrody, byl věkožizný, vševidoucí a vševědoucí“ (str. 14.) a podobně u bohů jiných. Teprve z knihy Růžičkovy nabyl jsem správného ponětí o koledě, kterou jsem také kdysi říkával: „Koleda koleda dědku, vem na bábu štětku!“, neboť ona „potvrzuje nejužší svazek mezi dvojicí božstev Děd a Bába“. „Co as chce tím říci?“ ptá se Růžička. A hned odpovídá: „Dědek má vzíti štětku na Bábu. Štětkou se bílí, má tudíž Bábu obíliti. Jinými slovy, má ji pokrýti sněhem k době povánoční .... Bába s Dědkem v zimě vládnou.“ (35.)

Jak se samo sebou rozumí, nejsou p. Růžičkovi hlavním pramenem staré zprávy historické; z těch by podobnou bohatou mythologii nemohl sestaviti. Proto hlavně přihlíží k tomu, co pověděl Hájek, Dlugosz, Masch, Sponholz, Narbutt a Kollár. Jeho také otázka věrohodnosti pramenů netíží, poněvadž mu je vše stejně pravé a věrohodné a ovšem RK, RZ a mythologické glossy v Mater Verborum nejvěrohodnější. Že by mohly býti prilvické modly novými padělky, nebo aspoň že o tom mnozí v tom smyslu psali, to proň neexistuje; jemu stačí, tak jak jsou, pochybností nezná. Jak by mohl také podati nový krásný výklad jména boha zv. u Thietmara (VI. 23) *Zuarasici* emendací ve *Lvarasic* t. j. lvokníže (58, 63), kdyby nebylo prilvické sošky Radegasta se lví hlavou?

Nejskvělejší stránka knihy je však bez odporu filologická, jako statně již z několika uvedených ukázek vidno. Nad čím by jiný filolog ostýchavě krčil rameny, to p. Růžičkovi nedělá žádných obtíží, a tím se stalo, že dochází k výsledkům, uchvacujícím svou originalitou a krásou. Na př.! Na str. 14 vykládá, že stsl. *grom* je složeno ze dvou částí, z předložky *g* a z *rom*. Rom je jméno božstva, „*g*, *go* jako předložka značí božské vtělení na zemi toho, koho předchází.“ Stejně vykládá na str. 71 význam obdobné předložky *ko* ve slově Koleda, jež značí „vtělení, sestoupení Lady na zemi“. Jméno božství Podaga, doložené Helmoldem, nečiní Růžičkovi obtíží, neboť se skládá ze „součástek *Po* a *Daga*. *Po* znamená božskou povýšenost, *daga* je výraz pro duhu“ (80). „Pytlíčku dyndej“ poroučí Honza čarovnému sáčku v jedné naší pohádce. Podle p. Růžičky „Dyndej, dyndať je další tvar pro dávati“ a „v této formě“ dí, „odhalíme Dažďboga nebo Dánce“, boha dárce (95). Náš Petřín zdá se určitě souviseti se Perunem (30), tanec s bohem Dancem (94), bulh. bojlad s bohyní Ladou (74), jméno Baltického moře je „od toho, že baltá t. j. ustavičně se vlní“ (214), jméno Krkonoše vzniklo z Chrebet „zmenšením“ v Chrbonoše a pak „další proměnou v Krbonoše, z nichž Krkonoše záměnou *b* v *k* se proměnily“ (215), atd. Vrcholem filologické bystrosti je na str. 96 objev, že mnohým smutně známý název „podagry“ vznikl ze jména božství Podaga, a poněvadž se nemoc nazývá též „dnou“, že je v tom „konečný důkaz příbuznosti“ Podagy s božstvím Danec a Dana. Atd.

Uvážíme-li všechny tyto znamenité výsledky a vlastnosti knihy p. Růžičkovy a dále ještě ochotu, s kterou vyšel vstříc obecně cítěné potřebě a touze po novém vydání RK a RZ, — na konci knihy jsou obě tyto památky celé znovu vydány, — pak nemůže býti pochyby, do jaké míry česká literatura musí býti vděčna p. Růžičkovi za jeho „Slovanské bájesloví“. — Ale aby snad přece nevznikl omyl, shrnuji úsudek svůj v závěr: kniha p. Růžičkova je přes pěkný zevnějšek a nadšený sloh bezcenná.

Proti knize Růžičkově neobyčejně mile působí populární knížka Máchalova. Po mém soudu už jeho „Nákres slov. bájesloví“ vyšlý v Praze roku

1891 zasluhoval většího uznání, než se mu dostalo. Každým způsobem je však knížka tato, pokud toho bylo lze docíliti při daném rozsahu a účelu, dalším rozhodným pokrokem. Mám na mysli hlavně dnešní Máchalův systém a celkové ovládání látky oproti Nákresu. Zde dobře, ač to mohlo býti ještě jasněji provedeno, rozlišuje si látku na dvě velké skupiny: ctění duchů (demonologie) a bohopocty (idololatrie), ač terminy samy, zejména druhý toho dobře nevystihují, a podle nich ji probírá. Do výkladu, jak vznikla slovanská mythologie, se nepouští; jinak však přijímá téměř stále, za jediný pramen c t ě n í p ř e d k ů. U Polabanů i bohy vyspělého systému vykládá napořád za bývalé národní heroy — u Rusů zase rázem uznává původ jiný, — rozlišení, s nímž souhlasiti nemohu. Jinak drobnosti, jež bych měl podotknouti k výkladu Máchalovu (chybí některé důležitější prameny, o představě duše po smrti máme přece i správy staré, chybí vysvětlení, proč u Rusů a Polabanů vznikla pokročilá bohopocta atd.) nepadají nijak na váhu při populární knížce okruhu Světové knihovny. Je to slovem velmi dobrá knížka a zasluhuje vůči záplavě mythologických fantasií, v nichž si u nás ještě některé kruhy libují, co nejhojnějšího rozšíření. *L. Niederle.*

*

Дитина в звичаях і віруваннах українського народа. Обробил Др. Зенон Кузеля. Ve Lvově 1906. Materiálů pro ukrajinskou etnologii, vydávaných Nauk. tovaryšstvem jména Ševčenkova, sv. VIII. Str. VI. a 220.

Zajímavá kniha tato jest vlastně prací dvou autorů. Dodalť k ní látku, shromážděnou hlavně v jihovýchodním Kyjevsku, sběratel, který se v přílišné skromnosti označil jenom Mr. G. Látka byla sbírána dle kvestionáře, jehož ukázku pořadatel v předmluvě uvádí, a zapsána co do věci zcela věrně, co do formy pak tak, že syntaktická a lexikální stránka lidového vypravování zůstala co možná neporušena, kdežto fonetickým odstínům dialektickým nebyla věnována stejná péče. Kde nalezl sběratel gramotné vesničany, užil jejich pisecké schopnosti a dal si látku přímo jimi psáti, ale sám ji ovšem kontroloval. K jakým výsledkům však v tomto případě došel, nemůžeme z knihy posouditi, neboť tam většinou nejsou jmenována místa, kde co bylo zapsáno, ani osoby, od nichž zprávy pocházejí. Sběratel se snažil, „описати село так, як воно є“, a sebral k tomu cíli látku velmi hojnou i přerozmanitou. Z ní byla dru Kuzeljovi odevzdána část, týkající se života dítěte. Avšak sběratel i pořadatel pojali toto thema mnohem šíře i hlouběji, než n. př. náš Bartoš v „Našich dětech“. Zašliť oba nazpět a stopují netoliko život ženy od chvíle, kdy se pociťuje matkou, ale i pohlavní život parobků a děvčat a rozmanité názory a obyčeje, které se této věci týkají n. př. o svatbě i jindy. Ku psychologii vesnického lidu ukrajinského jest tím podán příspěvek nadmíru cenný, tím cennější, že jsou tu bez obalu podány mnohé věci, o kterých mluviti leckomu brání buď skutečný stud, buď pruderie. V celku z tohoto svazku připadla značně větší část vylíčení pohlavního života ženina a jeho stránky fysiologické než zobrazení života skutečného dítěte. Vypisuje se zde tedy „žena a její pohlavní žití před těhotností a v době těhotnosti“ na str. 60—126; „dítě před příchodem na svět“ na str. 126—176; „porod“ na str. 163—176; „obřady a zvyky od narození dítěte do úvodu“ na str. 177—207. K tomu je přidáno (na str. 208—212) lidové podání o obměnčatech nebo podhozencích, jež divé ženy a podobné bytosti podkládají neopatrným matkám lidským místo dětí jejich. Obraz vlastního života

dítěte v rodině a v obci od doby nemluvněcí až do času dospělosti autor slibuje pro svazek další.

Před části tuto vytčené Kuzelja položil „vstupné úvahy“ (str. 1—60). Ty jsou vlastní prací jeho. Autor zde spracoval rozsáhlý materiál srovnávací o těhotnosti žen, o porodu a o obřadech a zvycích po narození dítěte. Způsob, jakým si tu vede, vysvitne z otázek, kterými se zabývá n. př. při prvním z těchto tří themat. Vykládá o trvání těhotnosti, o jejích příznacích, z čeho lid soudí, že se začala, která doba se nehodí ku početí dítěte (n. př. půst) a jaké má ten čas následky pro povahu dítěte, z čeho a jak se hádá o pohlaví očekávaného dítěte, kdy vstupuje duše do dítěte, o dětech sedmiměsíčních. (O těchto je domnění, že budou silnější než děti úplně donošené, což autor vykládá ze zkušenosti lidu, že osmiměsíční děti hynou, a pak z toho, že 7 je vůbec číslo mystické, pročež se věří také o sedmém synu v rodině, že vykoná věci veliké.) Zajímavý jest autorův rozhled po názorech různých národů o tom, co těhotná žena smí nebo nesmí činiti, co smí jísti, čeho se má zdržeti atd. Žena n. př. má dostati, nač má chuť; odepříti má se jí jen to, co by jí jistě škodilo. Nemá jísti tučného masa, zvláště však ne ryb — dítě by bylo němé — nemá jísti srostlého ovoce — dostala by dvojčata — nemá píti z otlučené nádoby — dítě by dostalo zaječí pysk. Nemá se ničeho prudce uleknout ani se velmi diviti, dítě by dostalo znamení na těle, zejména pak se nemá leknout ohně, sice by dítě mělo rudou skvrnu. Dále nemá se nahýbati do peci, aby dítě nemělo krátkého dechu, nemá se dívati do měsíce, aby dítě nebylo náměsíčné, nemá na sobě ničeho našívati, dítě by mělo některý úd přišitý, nemá si zaplétat vlasů — měla by těžký porod. Vliv psychického stavu ženina na vývoj povahy dítěte jest lidu dobře znám; žena tedy se varuje, aby se nezlobila, nehádala ani nermoutila. Těhotnou ženu pokládají za nečistou; proto žena ta nemá choditi do kostela, nemá líbati kříž, nemá držeti křtěnce na rukou, zejména však nemá přísahati nebo svědčiti na soudě. (Totéž platí také o ženě v „měsíčkách“, v čas menstruace; tehdy by zhřešila, kdyby lezla na strom, neboť strom by uschl.) Pečlivě má se těhotná žena střežiti uhranutí a vlivu nečistých sil; nemá tedy v noci vycházeti z chaty — leda s kouskem chleba nebo čarovnou rostlinou nějakou. Nejeden z těchto názorů má také, jak známo, lid náš; některé pověry naše však tu pohřešujeme, n. př., že vůz se svatebčany, sedí-li mezi nimi těhotná žena, nemůže vyjeti. Také doklady, že ony názory má také lid český, bychom tu v množství dokladů jiných národů rádi viděli.

Pod záhlavím „Porod“ Kuzelja uvádí nejprve lidové názvy a uzavírá z obdobných výrazů slovanských a germanských („spadla s peci“, „kamna se rozsypala“, „padla do kouta“ a p.), že lid spatřoval symbolický vztah mezi pečením chleba v peci a porozením dítka. Přecházeje k věci samé líčí přípravy babiny a rozličné její pověrečné i lékařské úkony po porodu, který se děje na místě zakrytém. (Našich koutnic, ač měly důležité místo v lidových výšivkách, tu nevzpomenuto.) Babou, která v Ukrajině za šestinedělku hospodaří a spravuje dům, pokud ona nevstane, je žena, která sama už nerodí. Vzbudí obecný smích, má-li baba ještě dítě; tomu pak říkají „babinec“. Obyčej zvaný „kuvada“, známý nejvíce u některých „divokých“ kmenů amerických, totiž že muž „stůně“ a je v šestinedělí, jakmile jeho žena porodila, dá se dle našeho autora doložiti některými přežitky také z Ruska. Dále se vypisují rozličné prostředky na polehčení rodičce v těžké chvíli, a to prostředky mechanické, lektvary, čarování

a symbolické pověry (zotvírají všecky zámky, rozváží všecky uzly, při porodu zvláště těžkém otevrou carská vrata v chrámě atd.). Z pověr je také v Ukrajině známo nošení „nebeských listů", psaných haličským nářečím, a tištěných modlitbiček po způsobu německém („Geistliche Schildwacht" a p.). Jakmile dítě přišlo na svět, provázejí je pověry, kterými se jednak zabezpečuje jeho věk a zdraví (chrání se n. př. od uhranutí), jednak hádá se, jaká bude jeho povaha a náklonnosti, a vůbec věští se o jeho budoucnosti. Chlapce také v Ukrajině vidí raději než děvče; dokud žena rodí chlapce, pokládá se za mladou, jakmile rodí děvčata, je „baba". V některých krajích polských dokonce dívka, která se zapomněla, netratí nevinnosti, porodila-li chlapce. Víra v obměnčata je v Ukr. obecná; náš autor souhlasí s Polívkou, že je původu německého. Chováním a opatrováním rodičky zabývají se ostatní části tohoto oddílu. — V třetím oddílu autor podává srovnávací přehled obřadů a obyčejů po porodu. V Ukrajině mají některé obyčeje jiné než na západě. Jak dítko přišlo na svět, otec přivede nejbližší sousedy a slaví s nimi „rodiny", na nichž zejména se připijí na zdraví novorozencovo. Potom baba objedná u popa „obmolitvuvanňa", modlitby za dítě, a smluví se s ním o jméno jeho. Potom jsou křtiny, obřadně slavené po kostelním křtu, potom „zlivky", jakýsi očistný obřad, jejž koná s rodičkou baba, a „pochrestiny", jaksi dodatečná slavnost křtinová, jíž se s kmotry účastní též rodička. Šest neděl po křtu jde žena k církevnímu úvodu. — Z přečetných podrobností dotkneme se toliko dvou. V Ukrajině nemanželské dítě přináší štěstí, dobře je také býti mu kmotrem; jména však dostává se mu co možná nápadného. Stůně-li dítko, někteří národové mají zvyk změniti mu jméno, aby je zbavili vlivu škodlivého démona posavadního. V Ukrajině v tom případě „prodávají" dítě někomu, kdo dá matce několik kopejek; tohoto „koupeného kmotra" váží si jako křestného otce novorozencova. Místy však lze takto dítě prodati příchozímu, kterýkoli se namane. — V čápa, který „nosí děti", v Ukrajině nevěří; tam baba nachází dítě v buřeni, v písku, v řece, nebo je sama matka zdvihne pod lupením kapusty a p. Čáp, jak autor dokazuje, je germanský přinašeč dětí, od Germanů přejali ho Slované. Vrána v tom úkolu je lokalisována na Čechy obou národností. — Odkud má autor zprávu, že Čechové berou dítěti 8—10 kmotrů? (Str. 48.) Shánějí-li si někde chuďasi větší počet kmotrů, aby si přilepšili jejich dary (zvláště určitá míra viktualií je dávným zvykem přesně stanovena), nelze přece jednotlivých případů generalisovati.

Srovnávací část Kuzeljova díla vyniká širokým rozhledem po literaturách slovanských i jiných, z nichž jsou uvedeny netoliko práce lidopisné, ale nejednou též odborná díla lékařská. Ráz práce způsobil, že bylo tu a tam potřebí opříti se autoritami lékařskými. Autor ovládá úplně rozsáhlou látku a volí z ní účelně jen to, čeho je právě třeba. Ploss-Bartels (Das Weib in der Natur- und Völkerkunde) byl mu, nechci říci vodítkem, ale spíše pramenem nejúčinnějších podnětů, jak a čeho se chápati ve spoustě nasbírané látky. Jinak množství užité literatury vysvítá již ze seznamu na str. 212—220, k němuž však se pojí četné jiné práce, uvedené porůznu v obsažných parallelách autorových. — Obdobou podle úvah vstupných postupuje Kuzelja ve vlastní lidopisné látce ukrajinské, jen že se tu staví na stanovisko co nejširší. Vyčerpává tedy jednotlivé otázky, n. př. o pohlavním životě ženy a o mravních názorech lidu k tomu se pojících, se všech stránek tou měrou, že není, čeho by tu čtoucí ještě pohřešil. Také obraz života v rodině

ve chvílích, kdy jí přibyl nový člen, jest úplný a předmět jeho vyčerpán ve všech podstatných podrobnostech. Kapitolková forma, založená patrně na předběžném rozvrhu dle kvestionáře, platně přispěla ku přehlednosti díla. Široký, parataktický a zhusta dialogický tvar lidového vypravování zachoval sběratel i vydavatel, jak ostatně též v předmluvě jest ohlášeno. Výrazům choulostivým nevyhýbal se ani ten ani onen, právě jako se jim nevyhýbá lid. České literatury dokládá se autor hojně. Že tu sem tam pohřešujeme obdobný doklad ze zvyků a pověr českých, není vinou jeho, nýbrž naší literatury lidopisné, v níž je plno mezer velmi citelných. A není naděje, že by se mezery ty v době nedlouhé vyplnily, neboť na práce vážné u nás není nakladatelů — ti se vyčerpávají na belletrii, třeba byla zcela bezcenná, ano nicotná. — Vhodných údajů srovnávacích byl by autorovi poskytl Pav. Dobšinský, Prostonár. obyčaje, povery a hry slovenské; také Ad. Černý, Mythiske bytosće luž. Serbow mohl býti uveden. — Knihou Kuzeljovou byl netoliko maloruský, ale i vůbec slovanský lidopis platně obohacen. *F. V, Vykoukal.*

*

Navodila in vprašanja za zbiranje i zapisovanje narodnih pesni, narodne godbe, narodnih plesov in šeg, ki se nanašajo na to. Izdal po c. k. ministrstvu za bogočastje in nauk postavljeni slovenski delovni odbor za publikacijo „Avstrijske Narodne Pesni". V Ljubljani 1906, str. 36.

Slovinský odbor pro „Rakouské národní písně" vydal velice podrobně propracovaný návod k zbírání a zapisování slovinských písní národních, jakožto i dotazník velice důkladný. V úvodní poznámce odbor tento, jehož hlavním činitelem jest patrně prof. K. Štrekelj, vydavatel znamenité obsáhlé sbírky národních písní slovinských, napsal, že zachovaného materiálu je zapsána sotva polovice textů písňových, a sotva osmina nápěvů. Činnost má tedy slovinský odbor velikou! V návodu (str. 3—28) klade se největší důraz na nejpřesnější zapisování jak slovního znění, taktéž nápěvů písní; všelikých změn, „oprav" má se zapisovatel naprosto vystříhati. Zapisovatelé mají co možno nejpřesněji hleděti, aby zachycovali všecky, všecinky fonetické zvláštnosti, dokonce i t. ř. větní fonetiku, a k tomu účelu navrhuje se celá řada písmen abecedy řecké, z fraktury německé, různá písmena ještě přijatá od linguistů. Obávám se, že se tu požaduje přespříliš, neboť těmto požadavkům může vyhovovati leda odborník linguista ve fonetice vycvičený a velmi jemným sluchem vyzbrojený. Jest zajisté nepochybné, nač se právě v tomto návodu klade důraz, že právě pro stanovení původu písně, jakožto i cest, jimiž se šířila, jsou dialektické zvláštnosti rozhodující, ale nicméně, myslím, že se jde tu příliš daleko, a že nemůžeme na sbírce písní žádati, aby sloužila také fonetikům za materiál. Velice podrobně jest propracován dotazník (str. 21—33), kladou se 1. otázky po oblíbenosti a způsobu šíření, po pěstitelích, nositelích a šířitelích písní, hudby a tanců, mimo jiné položena otázka, neužívá-li se jistých čárů k nabývání neb pozbývání umění pěveckého, hudebního, tanečního a j. 2. o písních: zpívají-li mužové, ženy tytéž aneb různé písně; zpívají-li více ženatí neb svobodní, mají-li děti, chlapci, děvčata, ženatí mužové, provdané ženy atd. zvláštní své písně; zpívá-li lid písně v jiném nářečí, než kterým mluví, zpívá-li písně cizojazyčné, makaronské? a j. v. 3. o hudbě, hudebních nástrojích, jich názvech, jich zhotovitelích atd., 4. o tanci, jeho poměr ke zpěvu a hudbě, jména a popis různých tanců atd. *jpa.*

Český pracovní výbor pro lidovou píseň v Čechách,

v jehož čele stojí prof. dr. Ot. Hostinský, vyzývá všecky přátele lidové písně české, zvláště inteligentní kruhy žijící v úzkém styku s lidem, učitele, ďuchovní, lékaře, úředníky, a j. aby jej všemožně podporovali v jeho díle. C. k. ministerstvo pro kultus a vyučování zamýšlí vydati rozsáhlé dílo o lidových písních všech národů žijících v státním našem území, a v intencích těch utvořil se také v Čechách zvláštní pracovní výbor. Ve zvláštním provolání vykládá „český pracovní výbor“ důležitost toho podniku a jeho potřeby. „Hlavní úlohou jest vypátrati a sebrati ty písně a tance, jiné projevy hudební, které v širokých středních neb nižších vrstvách lidu vznikly neb aspoň tam se rozšířily, které však až podnes nebyly zaznamenány. Za druhé sebrati nutno i ony lidové plody hudební, a básnické, které sice byly jakýmkoliv způsobem již zapsány a snad i tištěny, nebyly však dosud kriticky zpracovány. Vydání, pořízená touto sběratelskou prací, mají míti přísně vědecký ráz. Proto nutno užiti v nich kriticky i celé příslušné literatury a zpracovati ji. Nejnalehavější prací však jest a bude zaznamenati z úst lidu to, co dosud nebylo objeveno neb aspoň ne uveřejněno.“

Vykládají se dále hlavní zásady této sběratelské práce: „Především má se sbírati to, co z lidu samého vyšlo, tedy *vlastní lidová píseň a vlastní lidová hudba*, dále všechny plody *umělé* (píseň i hudba), *jež lid přijal*, po svém způsobu nazpamět (nikoli z not) zpíval, měnil a dále šířil (tak zv. znárodnělá píseň) se všemi varianty v textu i v nápěvech. Zkrátka má se sebrati všechno, co ještě nyní v lidu a od lidu se zpívá a o čem lze prokázati, že se před časy tak zpívalo.

Chystaná sbírka bude tedy obsahovati nejen světské písně lyrické a epické, nýbrž i takové duchovní, které nejsou v kostelních zpěvnících nyní užívaných vytištěny (zejména poutnické a obřadné); dále pak i lidové skladby dramatické, koledy, říkadla, rhythmická říkání a popěvky při pracích, zvycích, obřadech a hrách všeho druhu. Dále zahrnuty budou všeliké nástrojové skladby lidové, hrané při tanci, zpěvu, obřadech a slavnostech (doprovody, mezihry, dohrávky, vyhrávání, fanfáry atd.), prováděné na jakékoliv lidové nástroje. Ze sbírky té pak nebudou vyloučeny ani umělé písně a skladby znárodnělé, pokud totiž přispívají k poznání povahy a vkusu lidu.

Co však i nad to ještě při příležitosti se namane a jinak nebylo by snad dosti přístupno, jako zprávy o hudebních nástrojích lidu, o tanci a kroji, o zvycích a mravech, o mluvě lidu, nebudiž pomíjeno, pokud to jakkoliv souvisí s lidovým zpěvem a hudbou lidu. Všechny příspěvky toho druhu, byť jich i nebylo užito v tomto díle o písni a hudbě lidové samotném, přece budou podle možnosti odevzdány k vědeckému zpracování jinakému.

Z této velké, co možná úplné ,vědecky spracované sbírky pořídí se časem menší vydání, které by obsahovalo výbor nejlepších a nejcennějších zpěvů lidových, tak aby platně posloužiti mohlo obrození lidové písně ve škole, v rodině a ve společnosti.

Sběratelé mají při své práci především toho dbáti, aby zápisy odpovídaly slyšenému slovu i nápěvu, *s naprostou věrností, tedy bez jakékoliv změny nebo opravy . . . Nápěvy* nutno zapsati docela tak, jak je lid zpívá, se všemi těmi odchylkami od pravidel umělé hudby v rhythmu, taktu, melodii i harmonii, s nimiž lid sám je zpívá. Zpívá-li lid píseň jednohlasně, má se zapsati jednohlasně. Žije-li však píseň v lidu dvojhlasně neb i vícehlasně, třeba zaznamě-

nati věrně i tyto další hlasy. Také průvod nástrojový zapíše se jen tenkráte, jestliže lid sám s průvodem tím zpívá, sice zapsati jest, jako též u ostatní samostatné instrumentalní hudby, jednotlivé hlasy nástrojové nebo partituru. Klavírní a jakékoliv jiné umělé úpravy jsou ze sběratelské práce naprosto vyloučeny.

Texty písní zapisovati jest úplně podle výslovnosti lidu a nevylučovati ani hrubých, třeba i neslušných textů a výrazů. Při tom zapisovati jest každé slovo v písni a říkání, jak se slyší, a zdá-li se sběrateli chybné, uvésti to v poznámce. Text zapíše se obvyklými literami, při čemž opatrně pozorovati jest výslovnost každého slova a zaznamenati odchylky, pokud zřetelně dají se rozeznati. Snadno dá se poznati:

1. Dloužení i krácení uprostřed i na konci slova: bjéži, léžet — vašího, chlapicí, chodíl, volála, zapřažéno a j. — svuj, staj, ftákum, rybach,musím a p.; odchylky tyto dlužno zaznamenati ovšem jen tenkráte, dlouží-li se nebo krátí hláska, o niž jde, v kraji zápisu také v slově mluveném, netoliko při zpěvu následkem delšího nebo kratšího trvání příslušné noty; 2. změny samohlásek: dejí mu chlib, včaly, zmizaly, tříś se zejmou, dobrý pívo a p.; 3. změny souhlásek: děrek šíl na pout; hde je prauda, učej se (učeš); jiné odchylky: zajs je v harestě; jokřín (okřín), tříbro; 4. změny v slabikách: Bouslav (Bohuslav), zedníkojc, chlapcoj(ovi); 5. zvláštní tvary: *hnízdě,-ěte*; *nusál* — nosík, *sebě* — sobě; Janušk*ec* dum; ulic*ej* tre*fjít* ne*muh* a p. 6. obzvláštní pozornosti hoden rozdíl mezi *i* a *y* (bidlo bylo) a pak mezi *l* a *ł* (ony myły důle), rovněž když za samohlasné *l̥*, *r̥* se vyslovuje plná samohláska před *l*, *r*: pełný zerno — plné zrno a p.; 7. ke slovům místně užívaným a v spisovné řeči neobvyklým jest připsati v poznámce význam, na př. *šarapatka* (lopatka). Zapisovatelé řiďtež se tu grammatikou Gebauerovou a vědeckými pracemi dialektologickými Duškovými, Hoškovými a j.

Při zpěvech nutno zapsati *i text i nápěv*. Jen v případě, že není sběrateli možno z jakýchkoliv důvodů oboje zapsati, buď zapsáno jen jedno, aspoň však sběratelem podle možnosti i vědomí poznamenáno, jak bylo by lze druhého dosíci. Důrazně buď připomenuto, aby sběratel neodmítal ani sebe známějšího textu, aniž se dříve nepřesvědčil, jakým jest zpíván nápěvem, neboť veliká rozmanitost nápěvů na týž text a naopak zase textů na týž nápěv jest typickým znakem naší písně lidové.

Jednotlivá čísla (noty i slova) mají se zapisovati *každé o sobě na jedné čtvrtce* (podle potřeby i na více čtvrtkách) formátu kancelářského a vše jen po jedné straně listu. Nápěvu budiž podložen vždy text první sloky. Jsou-li při dalších slokách odchylky, melodické nebo rhythmické dlužno je zvláště poznamenati. Běžnými hudebními názvy budiž označeno tempo, a pokud zapotřebí, i způsob přednesu. Jestli trvání korun u lidových zpěváků ustálené, sluší poznamenati, jak dlouho koruna se vydržuje. Při každém čísle budiž zapsáno jméno sběratelovo, jméno i stáří zpěvákovo neb hudebníkovo, místo a datum zápisu, a pokud lze i domněnky o stáří a původu písně ; v textu obsažená jména a narážky místní nebo osobní buďtež dle potřeby vysvětleny. Rovněž budiž vytčeno, při jaké příležitosti, za jakých zvyků a způsobů a zdali často se píseň zpívá, a zejména tančí-li se při ní a jaký tanec. Méně známé tance buďtež popisovány.

Vítány budou zprávy o osobách, které mají staré notové zápisy buď lidové hudby, zejména taneční, nebo i písní, a možno-li jich snad a za jakých podmínek získati. Při nových písních nebo nových variantech budou v připravovaném díle otištěna jména jak sběratelovo tak zpěvákovo nebo hud-

covo. Také fotografie lidových zpěváků a hudců s povděkem budou přijímány.

Úplně nové příspěvky (také důležitější varianty), které v díle se uveřejní, budou přiměřeně honorovány. Skutečné výlohy sběratelů na požádání budou nahrazeny, jestliže tato činnost sběratelská byla podniknuta s vědomím a za souhlasu podepsaného výboru. Za tímto účelem po případě může býti poskytnuta i záloha.

Přihlášky sběratelů, zápisy písní a jakákoliv jiná sdělení nebo dotazy, buďtež adressovány: prof. dr. O. Hostinský, Praha II., Podskalská tř. 356.“

Pro českou lidovou píseň na Moravě a ve Slezsku utvořil se zvláštní pracovní výbor a jeho předseda p. Leoš Janáček, vydal zvláštní návod ke sbírání.

V tomto návodu doporučuje se sběratelům, aby nerušili „tvořivou náladu zpěváka neb zpěvačky, aby naslouchali písním tam, „kde jest v kříšovém ohni všech podnětů náladových“, poohlédli se „dobře, kde se píseň zpívá“. V návodu vykládá se, jak píseň v různém okolí zcela různě zní. Proto žádá se, aby se zapisovala jména „i menších tratí na pozemcích“, aby se pořídily fotografické pohledy celých obcí, pohledy s povýšených míst do okolí, každého takového místečka v obci, „jež zajisté ne bez příčiny má svoje zvláštní jméno; k tomu účelu žádá se ještě také místopisná mapka obcí. Klade se rovněž důraz na přesný zápis všech dialektických zvláštností textů, a žádá se mimo to také ještě, aby se zaznamenával „i nápěvek mluveného slova i jeho rozklenutí v času“. K témuž účelu vyžadují se ještě fotografie „zpívajících, možno-li v okamžicích zpěvu, fotografie kroje, vyšívek, motivů na domkách, zařízení domácího, nádvoří-návsi.“ Podrobně vykládá p. L. Janáček dále, jak třeba notovati nápěvy.

Konkretní motivy upravují se v prvé řadě okolím. Na velké prostory chtějí dorůst roztáhlou sčasovkou, v malých se skrčí v drobnější tóny. Naše kraje a místa, na kterých se „odehrává“ náš život, vytvořily určitého způsobu písně. Snadně rozeznáme táhlé písně z pořečí Moravy, Odry od „domácích“ písniček skromných. V tanečních písních „vydupány“ nezměnitelné, typické sčasovky. „Sedláckou“, najdeme na celém Slovensku, „starodávnou“ na Lašsku, „skočné“ na západní Moravě. Těch zvláštních, místních tanců jako květin naseto po celé Moravě a ve Slezsku. Sběratel odlišné zvláštnosti písní na poslechnutí má vycítit.

Sčasování v našich písních. Rovné doby tónu jsou fysiologickou nutností. Vyplívají z jedné nálady, váže se jimi hudební motiv a též odlišuje od jiného. V každém tónu je zárodek taktu; tón štípí se přízvukem jako jádro. Takt cítí i lidový skladatel; odčítává pak sčasovky a váže je slovem, slabikami; tedy něčím, co jistě ovládá — jazykem. K jeho metodě sčasovací má se sběratel přikloniti; pak nebude vzniku mnohým pochybnostem při časoměrné notaci písní. Na příklad: Nebude chtít v písni stůj co stůj od počátku do konce písně stálý způsob taktu. Může být stálý na příklad takt čtyřosminový $^4/_8$, ale nemusí. Doporučuje se napřed píseň notovat bez taktu, není-li určitého a jasného způsobu taktu, a pak teprve podle zásady, *že těžší (přízvučnou) dobou jest pokaždé počátek taktu*, takty označit. Nehledejte přednost žádnou, ale není též na úkor dokonalosti změna $^4/_8$ na $^5/_8$ a zase na ($^7/_8$) takt atd. Dlouhé noty korunované, vyčítejte podrobně; neužívejte 𝄐 (koruny) proto, abyste jednotu taktů zachovali.

Jak notujeme typické písně. Při notaci padá na váhu i rychlost průběhu tónu. Půlovou notu 𝅗𝅥 klademe za dobu, v níž by se provedl jeden *obrat polkový*. „Skočné“, „sedlácké“ notujeme proto v taktu $^2/_4$; zase starodávné lašské v taktu $^3/_4$. Toto měřítko lze si lehce představit, je přístupné. Podle něho notujeme i ostatní písně. Odchylky menší a podrobnější naznačujeme obvyklým označováním rychlosti, tempa (Grave až Prestissimo), t. j. půlová nota 𝅗𝅥 při Grave jest daleko delší než v polce. Chci-li mít ještě podrobnější udání tempa, napíši na př. Grave ♩ neb ♪, t. j. průběh čtvrťových not neb osminových not jest na nejvýš volný. Na hodinkách vyčítat, jak dlouho zpíván jeden verš písně, je nejrychlejší a nejspolehlivější způsob zaznamenání tempa.

Typické sčasovky. Na zpěvu lidovém neslyšíte příjemnělých odstínů v přízvuku slabik. Jako perly přiřazují se tóny, jako olovo leje se nápěv. K nápěvu lidovému stejně dlouhých tónů — jsou i takové písně — přimyslit si můžeme jakýkolvěk takt. Není-li taková píseň taneční písní, jest jí na př. píseň „Někdo se rád smije“ (Líšeň), rozhodneme se pro takt, jenž podle známé zásady, že těžší dobou (přízvučnou) jest počátek taktu, byl by nejpravidelnějším. Odchylky v jednotě takové připouštíme i tu. Sčasovka rovných dob měnívá se ve 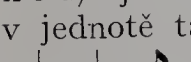 neb 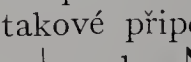 . Jest již známkou většího ruchu duševního. Slyšíme ji v tanci lašském „Starodávném“. Temperamentní křižování nálad propuká již v „přírazu“ slovenském 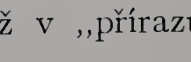 . Bývá tu přiřazena i protiva této sčasovky: 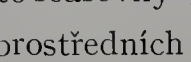 neb Splynutí prostředních tónů dává známou sčasovku neb jež tak ráda protahuje se ve triolu 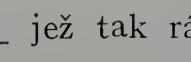 . Zpěvák slovenský vzorně ji vyzpívá, i když hudci hrají 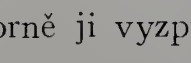 . Tato typická sčasovka, triola 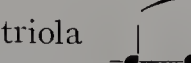 o sobě tak nápadná, těžko se pozná, jsou-li rovné doby čtvrťové přední neb zaní.

Hudci slovenští i laští obalí a zapředou v drobnější a jemnější rytmické tkanivo píseň; mnohdy nevyznáte se v něm, dokud zpěv jasný a určitý pořádek v něm neudělá.

Notujte napřed zpěv a potom hru hudců. Nápěv písně ve hře hudců zhranatí. Na př. žena s Vrchů nad Ostravicí zpívala:

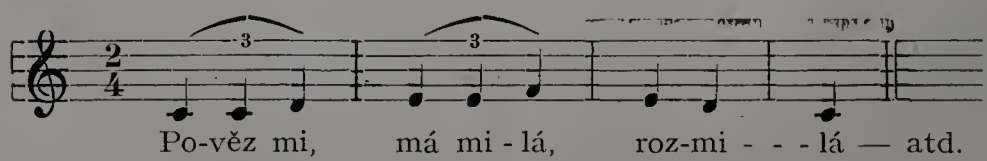

Hudec na cymbálu hraje v záplavě tónů

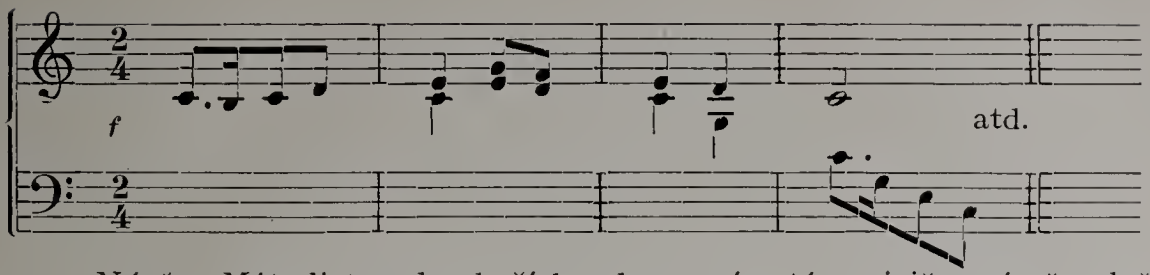

Nápěv. Máte-li ten dar boží hned o prvém tónu, jejž z písně uslyšíte, říci, že je to ten a ten tón, na př. j^1 neb d^2 atd., t. j. máte-li absolutní hudební sluch, jenž poznává a určuje absolutní výšku tónu bez srovnávání s jiným tónem, pak jste jako stvořen sběratelem písní. Intervally (rozdíly výšek) tónů napadnou pak samy sebou, bez dlouhého hledání a přesvědčování se na hudebních nástrojích. Když živou píseň notujeme, není již na to kdy. Vaše notace písní bude věrohodná, i když místo as napíšete jis a místo fis napíšete jes, t. j. i když pravopis hudební nebude správný. Odhadnete-li správně i poměrnou délku tónů, bude možno použíti vaší notace i pro vědecké badání i tehdy, když na místě taktu $^2/_4$ předepíšete $^2/_8$ ba i $^6/_8$, t. j. i když s vaším pravopisem theoretik hudební nebude spokojen.

Vy napíšete na př.:

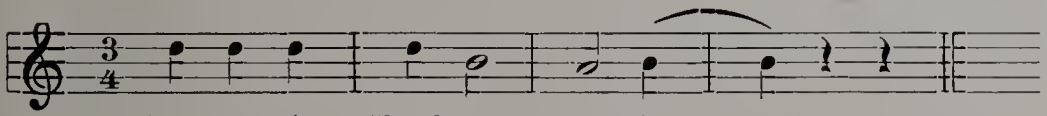

nebo

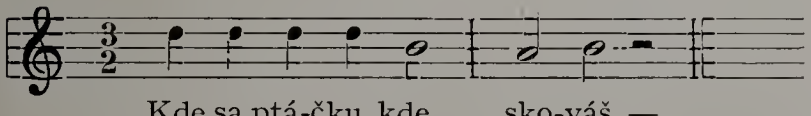

na místě:

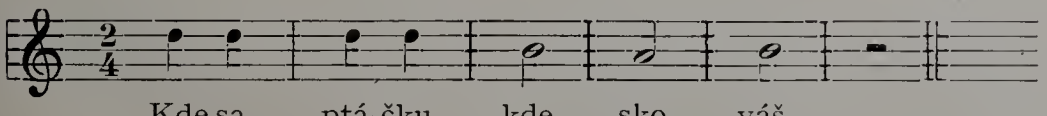

ale věc hudební zůstane pro sluch pokaždé stejna — když se jí zúmyslně nepřičiní přívlastky teoretické těchto taktů — jež vám nejsou známy. Ba tato starost *o pravdivost* dojmu, i když se nevědomě dopouští pravopisných poklesků — budí ku sběrateli důvěru.

Věrohodnost notace písní. Sbírka nemá míti jen cenu uměleckou. Odchylný tón, odchylná sčasovka může býti pořád ještě pěknou; je-li zároveň pravdivou, ukáže teprve vědecké badání. Píseň i nápěvek neb nápěvek samostatný není dílem ducha *osamoceným.* Jest jednak v řetěze všech sluchových pocitů, na př. nápěvků mluvy. Souhlasný vztah prostoru a času dělá podobné obrazce při stejně založené povaze našeho lidu. Povaha, mluva, píseň, výšivky, kroj — jsou ve vzájemném souhlase; v jakém, ukáže právě vědecké badání, *jež nemá býti uvedeno na scestí nepravdivou notací písní.*

Nechtějte na písni nic napravovat. Každá píseň lidová jest takovou, jakou musí být. Dělaly ji vlivy přirozené a žádné učení školské. Nechtějme ji napravovat, obzvláště podle vzorů cizích. Písně z dob slavných našich kancionálů, z konce XVIII. stol., ze sbírky Sušilovy let třicátých, šedesátých a z nejnovějších sbírek jsou dokladem o stálé svéráznosti naší české písně lidové. Tyto naše popěvky, písně, tance, jichž typických vzorů jest velkolepý počet, sbírejme v prvé řadě.

Školských a písniček nových kancionálů kostelních nesbírejte.

Lidovost písně. Není pochyby, že známý skladatel může složiti typickou lidovou píseň. Sbíráme však teď písně, jež za vlivu širokých vrstev národu, širokého prostranství, zřejmých, určitých, mesologických vlivů naší vlasti složeny byly kýmsi z toho lidu, jenž nároků zvláštních přisvojovacích nečiní proto, že někdo v něm píseň buď jen nadhodil, jiný dokončil a neznámý bůh ví kdy a kde ji zdokonalil. Druzí by ji byli také udělali, každý by si ji mohl přisvojit. Nesbíráme písní, jichž skladatelé chlubí se a vyčnívají intelligencí, na níž jsou patrny stopy vlivů cizích kultur. Přijmeme píseň na př. rozené Zemanové-Hudečkové, ale nepřijmeme píseň Dvořákovu — ani „Kde domov můj“. Skladatel lidový složit *musí* píseň do forem, do slohu lidových našich písní. Registrace všeho, co se teď zpívá, jest sice poučná, nemá však se sbírkou lidových našich písní nic činiti. Lidový skladatel vázán jest v prvé řadě i v písni motivy svojí řeči. Nedůvěřuji proto písni člověka, jenž mluví několika jazyky. Zaznamenejte, mluví-li zpěvák i spisovnou řečí; mluví-li jiným slovanským jazykem. Nejčistší jest píseň v nářečí, neb ono má právě své konkretní melodické motivy.“

1. Které písně slýchávat v obci zpívat? Zaznamenejte (registrujte) všechny jejich počátečními slovy nebo prvním veršem.
2. O kom se říká v obci, že je zpěvákem, zpěvačkou, hudcem, muzikantem.
3. Na jaké nástroje hrají v obci muzikanti?
4. Jak se nazývají tance, jež se tančí při svatbách, v hospodách?
5. Jaké hry se zpěvem nebo říkáním si hrají děti?
6. Dělají obřady dospělejší o vánocích, letnicích? A kdy ještě?
7. Zapisoval si někdo říkání, písničky v obci? Kdo?
8. Má někdo v obci psané zpěvníčky? Lze jich použíti, je koupiti nebo vypůjčiti?
9. Které jsou snad v obci starožitné, umělecky zajímavé budovy?*

BIBLIOGRAFIE.

(za r. 1905—6, viz II., 24—30.)

VII.

d) Scenické hry.

Georg Jacob, Erwähnungen des Schattentheaters in der Weltliteratur. Dritte vermehrte Ausgabe der Bibliographie über das Schattentheater. Berlin Mayer & Müller 1906, p. 49. Ref. Zbl. f. Anthrop. XI, 328. Зап. наук. тов. Шевч. LXXIII., 189. Rev. d. trad. pop. XXI, 267.

*) Jest zvláštní, že se v těchto návodech nijak neupozorňuje, že nejlépe lze písně zachycovati fonografem. Vyzbrojují se jím vědecké expedice do krajů až zámořských, zapisují se jím písně v Rusku, v Haliči, v Uhrách!

Herm. Siegfr. Rehm, Das Buch der Marionetten. Ein Beitrag zur Geschichte des Theaters aller Völker. Mit 130 Vollbildern, Textillustrationen und Vignetten. Berlin (1905) str. 307. Ref. Зап. наук. тов. Шевч. LXXI., 196.

R. Pischel, Das altindische Schattenspiel. (Sitzber. kön. preuss. Acad. Wiss. XXIII.) Berlin G. Reimer, Kom. p. 21. Ref. Zbl. f. Anthropol. XI. 328 Зап. наук. тов. Шевч. LXXIII., 187.

Dr. Curt Prüfer, Ein ägyptisches Schattenspiel. Erlangen 1906 XXIV + 151. Ref. R. d. trad. pop. XXI, 268. Зап. наук. тов. Шевч. LXXIII, 188.

Horovitz Josef, Spuren griechischer Mimen im Orient. Mit einem Anhang über das egyptische Schattenspiel von Friedrich Kern. Berlin 1905. Mayer & Müller. 105 str. Ref. Lit. Zb. 1905, 43, 1433.

Anton Glock, Über den Zusammenhang des römischen Mimus und einer dramatischen Tätigkeit mittelalterlicher Spielleute mit dem neueren komischen Drama. Zft. f. vergl. Lit. Gesch. N. F. XVI, 25—45, 172—193.

Lad. Novák, Loutkové divadlo. Nákl. Máje. Praha 1905. Str. 94. Ref. Č. Lid XV, 111—112. N. Věst. I, 17—19 (Kraus).

*Dr. Č. Zíbrt, České divadlo loutkové. Č. Lid XV, 96—100.

*K. V. Adámek, Česká loutková hra z XVIII. věku. Čas. Spol. Př. Starož. Č. XII, 6—18.

*Robert Petsch, Das fränkische Puppenspiel von Doktor Faust. Zft. d. Ver. f. Vksk. XV., str. 245—260.

Rodolphe de Warsage, Histoire du célèbre théâtre liégeois de Marionnettes, étude de folklore. Bruxelles 1905, str. 148. Ref. Зап. наук. тов. Шевч. LXXI., 197.

Francis Pérot: Le guignol gaulois, le théâtre ambulant des marionnettes dans les villes d'eaux aux temps antiques. Clermont-Ferrand 8°, str. 10°. (Ext. de la Revue Médicale du Mont Dore.) Ref. R. d. trad. pop. XX., 335.

Jan Máchal, Staročeské velikonoční slavnosti dramatické. Nákl. Kr. Čes. Společnosti Náuk. V Praze 1906. Ref. Čas. Mat. Mor. XXX., 306—308. (M. Hýsek).

*Petr Guth, Masopustní hra z Třebíče. (Dle sborníku Český Lid VIII. ku provozování upraveno.) Č. Lid XV., 243—244.

*Dr. J. Krupski (Stan. Estreicher), Szopka krakowska. Krakov 1904. Ref. Зап. наук. тов. Шевч. LXXIV., 192.

*Stanisław Czaja, Szopka krakowska. Lud XI., 17—50, 130—163.

*K. Stolyhwo, Jasełka na podlasiu. Wisła, XIX., 145—147.

*В. П. Перетцъ, Къ исторіи польскаго и русскаго народнаго театра. Нѣсколько интермедій XVII.—XVIII. стол. Изв. отд. рус. яз. и слов. 1905, II., 371—419. Ref. Зап. наук. тов. Шевч. LXIX., 196.

*Ів. Франко, До історії українського вертепа, історично-літературні студії и матеріали. Зап. наук. тов. Шевч. LXXI., 22—43; LXXIII., 5—64.

И. Абрамовъ, „Царь Максимиліанъ". Святочная комедія. С.-Петербургъ 1904. Ref. Истор. Вѣст. C. 324.

*Николай Виноградовъ, Народная драма „Царь Максемьянъ и непокорный сынъ его Одольфъ". Извѣстія отд. рус. яз. и слов. т. X., кн. 2, str. 301—338. Přepsán podle starého rkp. v Kostromě, nejstarší to dosud text řečené lidové hry. Text otištěn a doprovázen několika poznámkami. Ref. Этногр. Обозр. LXVIII.—LXIX., 138 sl.

H. Anz, Die lateinischen Magierspiele. Untersuchungen und Texte zur Vorgeschichte des deutschen Weihnachtsspiels. Lipsko 1905. Str. VIII + 163. — Ref. Č. Mus. Kr. Čes. LXXX., 211.

Karl Adrian, Salzburger Volksspiele, Aufzüge und Tänze. Salzburg 1905. Ref. Zs. österr. Vk. XI., 205.

Ad. Sikora, Die Jungfrau von Orleans im tirolischen Volksschauspiel. Studien z. vergl. Lit. Gesch. 401—408.

Emil Neder, Ein Christ-Spiel aus Falkendorf bei Tetschen. Mitteil. des Nordböhm. Excursions-Klubs XXVIII., 165—170.

*Edwin Zellweker, Klosterneuburger Dreikönigspiel. Zft. f. oest. Vkde. XI., 32—35.

Joh. Haudeck, Dreikönigsingen. Mitteil. des Nordböhm. Excursions-Klubs XXVIII., 419—421.

E. Neder, Das heil. Dreikönig-Spiel in Falkendorf. ib. 421—425.

A. Jeanroy: Sur quelques sources des Mystères de la Passion. Romania XXXV., 365, viz ib. 492—3.

Jeanroy A.: Le Mystère de la Passion en France. Jour. Savant. IV., str. 476.

Jeanroy A.: Notes critiques sur la Passion de Semur (Mysterium). R. Lang. Rom. XLIX., p. 220.

P. Henzie: Die Engel auf der mittelalterlichen Mysterienbühne Frankreichs. 1905. (Diss. de Greifswald.) Ref. Romania XXXV., 491.
La pastorale dramatique en France à la fin du XVIe et au commencement du XVIIe siècle. (Thèse pour le doctorat) par Jules Marsan. Paris Hachette. 1905. 526 str. Ref. R. crit. XL., 405.
*Dr. H. Bohatta, Das javanische Drama(wajang). Mitteil. der Anthrop. G. Wien XXXV., 278—307.

Hry a tance.

*D. K. V. Adámek, Tance východočeské (Tajč—Valčík; Janek—Anka; z Čertoviny a Blatna; — Kronskej rychtář; z Čertoviny; — „Nechce mne panenka . . .“; ze Svratoucha). Český Lid XV., str. 245; 295—296.
*Frant. Kotoun, Lidové tance na Pelhřimovsku (Marjána — Honza — Tleskavá — Hulán — Slouha — Káča — Kozí špacír). Č. Lid XIV., 294—296; 340—341.
*Dr. Otakar Zich, Píseň a tanec „do kolečka“ na Chodsku. ib. XV., 305—310; 406—410.
*Ot. Svoboda, Hry mádeže z jara. Čáslavský Kraj I., 11.
*Akého pôvodu je hajdúcky tanec (hajdukovanie)? Slovenské Pohľady XXVI., str. 370—372.
*Stanisław Czyżewicz,Z abawa „wew ójta“ w Sterkowcu (por. Brzesko). Lud XI., 72 .
*Mijo Žuljić, Igre na sijelu. (Vareš uB osni.) Zbornik za nar. život južnih Slavena X., 112—129.
*Тома А. Братић и Ст. Делић, Народне игре са сијела и збора у Горњој Херцеговини. Са 28 слика у тексту. Гласник зем. муз. Бос.-Херц. XVII., 53—172.
*Schönhengster Volksfest. Zft. f. oesterr. Volkskunde XI., 39.
*„Pauernball“ in Bautsch. Zft. f. oesterr. Volkskunde XI., 39.
*Holzäpfeltanz. Mitteil. u. Umfragen zur bayer. Volkskunde 1905, 31.
Joseph Bédier, Les plus anciennes danses françaises. Revue des deux mondes. 15. Janvier 1906. Ref. Этногр. Обозр. LXVIII., 127.
Les anciennes fêtes de la Province d'Artois. R. d. trad. pop. XX., 254—255. Ed. Edmont: I. o třech hrách, které zapadly v zapomenutí: Le cliponnage du Coô. La fête du Geai et le galopage de Mai.
Coutumes et superstitions de la Basse-Bretagne: R. d. trad. pop. XX., 119. Lucie de V. H.: V. Le jeu de Godelic: O hře, že hoch a dívka každý na jedné straně silnice přistrkují nohou ořížky; když se dotknou, on ji políbí bez závazku.
*Albinia-Wherry, The Dancing-Tower Processions of Italy. Folk-Lore XVI., 243—259.
*R. C. Maclagan, Additions to „The Games of Argyleshire“ ib. 77—97; 192—221; 340—349.
Kirk, Mrs. Florence, Old English Games and Physical Exercises. London, Lengmans. 1906 4°, pp. 60.
George 'A Dorsey The Cheyenne, Ceremonial Organization V. The Sun Dance, p. XIV. +186. (Field Columbian Museum, Anthropological Series Vol. IX., N. 1—2.) Chicago 1905.

Přísloví a říkadla.

I. d'Israeli: La philosophie des proverbes. R. d. trad. pop. XX., 337—352; XXI., 321—337.
V. Flajšhans, Die älteste böhmische Sprichwörtersammlung. Archiv f. slav. Phil. XXVIII., 284—292.
*F. Žakavec, Příslovnický, pořekadlový a podobný material z Rešeliova Jezusa Siracha. (Zpráva reálky) v Plzni 1905, str. 42. Ref. Čas. M. Kr. Česk. LXXX, str. 221. — Č. Lid XV, 206.
*V. Tobolka, Sbírka staročeských přísloví. Čas. Vlast. Sp. mus. v Olomouci XXII, 55.
*Pořekadla z poddanských dob. Selský archiv V, 195.
*E. Tuč, Několik pořekadel a pranostik z Trnavska u Třebové. ib. V, 187.
*Jar. Mcelský, Lidová studie I, II (dialektické drobnosti, lidová rčení a úsloví z Haberska). Čáslavský Kraj I, 40—42, 56, 57.
*Slovenské príslovia, porekadlá a úslovia. Sborník mus. slov. spol. X, 51—53.
*J. Bánik, Výrazy a porekadlá ludu zvolenského. Čas. mus. slov. spol. IX, 71—73.
*J. Gregor, Z porekadiel M. Ivankovej. ib. IX, 44—45.
*Andrej Halaša, Porekadlá a príslovia. ib. IX, 53—54; 70—71.

*Iremsky, Príslovia zo Spiša. ib. VIII, 76—77.
*Sam. Hlaváč, Porekadlá a príslovia. ib. VIII., 15; 27—28; 44—45.
*Milan. Hlaváč, Príslovia, porekadlá a úslovia. Sb. mus. slov. spol. IX., 50—53
*Príslovia, porekadlá a úslovia. ib. VIII., 61—63.
*Madlena Wanklova, Dětská říkadla z Vltavotýna. Č. Lid XIV., 334—335.
*Frant. Viktorin, Říkadla dětí slováckých z Kyjovska (z Bukovan). ib. XIV., 467 až 468.
*J. Banik, Príslovia a porekadlá, výrazy. Nadávky korheľom a žráčom. Čas. mus. slov. spol. IX., 25—26.
*Dr. Fr. Krček, Na marginesie „Księgi przysłów" s. Adalbergra. Wisla, XIX., 129 až 144.
Witowt, Przysłowia. Wisła, XIX., 101—102. 222.
Галицько-русски народнї приповідки Зібрав, упорядкував і пояснив Др. Іван Франко. Випуск II. (Видати-Дїти.) (Етнографічний Збірник т. XVI. У Львові 1905, str. XXV., str. 201—600. Tímto druhým sešitem dokončen I. díl obsáhlé této sbírky přísloví haličsko-ruských, obsahující 9844 č. Rec. Archiv f. slav. Phil. XXVIII., 396—399. Č. Lid XIV., 397. NVěst. I., 146.
А. Ермоловъ, Народная сельскохозяйственная мудрость въ пословицахъ и примѣтахъ. II. Всенародная агрономія. III. Животный міръ въ възрѣніяхъ народа IV. Народное погодовѣдѣніе. С.-Пб. 1905, 8° str. 528, 555, 466. Ref. Archiv f. slav. Phil. XXVII., 600—607 (V. Jagić přidává tu ještě některá kajkavsko-chrvatská přísloví z pranostiky). Журналъ мин. нар. просв. sv. 362, 1905, ноябрь, str. 150—194 (А. Л. Погодинъ). Рус. Богатство 1905, Nr. 6, 2. odd., str. 69. Этногр. Обозр. LXV—LXVI., 270—2.
Alexis Jermolov, Die landwirtschaftliche Volksweisheit in Sprichwörtern, Redensarten und Wetterregeln. Autoris. Ausg. I. Bd. Der landwirtschaftliche Volkskalender. Leipzig Brockhaus. 1905, 8°. Ref. Deut. Lztg. 48, 3014. Zft. Ver. Volksk. XV., 458.
*В. Антиповъ, Пословицы и поговорки (Новг. и Перепов. у.). Жив. Ст. XV., отд. 2, 68—74.
Зеленинъ Д., Великорусскія народныя присловья, какъ матеріалъ для этнографіи. Живая старина XIV., str. 57—76. Присловье znamená to, co побасенка, поговорка. Lze je zkoumati se stránky „говора и быта".
*Яковлевъ Г., Пословицы, поговорки, крылатыя слова, примѣты и повѣрья, собранныя въ слободѣ Сагунахъ, Острогожскаго уѣзда. ib. XIV., str. 141—80. XV., odd. 2 str. 89—104, 131—142. S úvodem charakterisujícím materiál.
Х. Петевъ, Български юридически пословици. Сборникъ за нар. умотвор. XX. Матер. str. 1—28.
Franz Freiherr von Lipperheide, Spruchwörterbuch. Berlin 1906. Ref. Zft. des Ver. f. Volkskunde XVI., 365.
Charles Hart Handschin, Das Sprichwort bei Hans Sachs. I. Teil: Verzeichnis der Sprichwörter. Doktor-These der Univ. of Wisconsin. (Bulletin of the University of Wisconsin Nr. 103. Philol. and Lit. serie III., 1.) Madison, Wisconsin 1904. 153 str. 8°. Ref. Deut. Litztg. 1905, 9, 535.
Schlauch G., Sachsen im Sprichwort. Leipzig 1905. Schönfeld (VI + 100 str. velk. 8°.) (Beiträge zur Volkskunde. Im Auftrage des Vereins für sächs. Volkskunde hrsgb. v. E. Mogk.) Ref. Lit. Zb. 1905, 40, 1331. Mitlg. d. Ver. f. Gesch. d. Deut. Böhm. XLIV., 69. Litter. Beilage.
*Marie Bayerl-Schwejda, Sprichwörter im Böhmerwald. Zft. f. oest. Vkd. XI., 121—122.
*W. Tschinkel, Sprichwörter und sprichwörtliche Redensarten im Gottscheer Volksmunde. ib. XII., 138—148.
*H. v. d. Ihren, Eifeler Sprichwörter und Redensarten. Zft. d. V. f. rhein. u. westfäl. Volkskunde III., 151—159.
Dr. Fr. S. Krauss und K. Reiskel, Sprichwörter und sprichwörtliche Redensarten Deutscher in Niederösterreich. Anthropophyteia II., 61—66.
Pfaff Friedrich, Dorfsprüche oder Ortslitaneien aus dem Badischen Oberland. Alemannia. (33). N. F. 6. 153 násl.
William Godelück, Sprichwörter und sprichwörtliche Redensarten aus dem Elsass. Anthropophyteia III., 132—143.
A. de Coek, Spreekwoorden en Zegswijzen afkomstig ran oude gebruiken en volkszeden. Gent. Ad. Hoste 1905. Str. XI. + 421 + 31. Ref. Zft. d. Ver. f. Volkskunde XVI., 238-239.
French, Richard Chenevix Proverbs und their Lessons. With additional Notes and a Bibliography of Proverbs. London, Rontledge 1906, 12°, pp. 190.

G. Friesland, Französische sprichwörter-bibliographie. Ref. Zeits. f. franz. sprache und litt. XXVIII., str. 260.

Altfranzösische Sprichwörter und Sentenzen aus den höfischen Kunstepen über antike Sagenstoffe und aus einigen didaktischen Dichtungen nebst einer Untersuchung über Sprichwörtervarianten von Fritz Schepp. Bonn-Leipzig R. Noske 1905, 77 str. 8°. Romania XXXIV., 495.

Fehse, Erich, Sprichwort und Sentenz bei Eustache Deschamps und Dichtern seiner Zeit. Rom. Forsch. XIX., 2. sv. 1905, str. 545—594.

Léo Desaivre: Les traditions populaires chez les auteurs poitevins. IV. Jean Babu, přísloví a různá úsloví. R. d. trad. pop. XXI., 149—155.

Französische Sprichwörter und Redensarten. Anthropophyteia III., 147—159.

Léon Pineau: VI. Přísloví a rčení z Tourain. R. d. trad. pop. XX., 208—213.

La Chesnaye J. de: Proverbes vendéens. Préface: par de Beaurepaire-Fromont. Paris 1906. Edition de la Revue du Traditionnisme.

P. Delmond: Dires et proverbes limousins. Str. 235. Ref. R. d. lang. rom. XLVIII., str. 472.

Haillant et A. Virtel, Choix de proverbes et dictons patois de Damas près de Dimpaire. (Vosges.). Paris Bouillon 1902.8 °, str. 36 str. Ref. Romania XXXIV., str. 163.

J. M. Filippi, Recueil de sentences et dictons usités en Corse avec traduction et lexique. 18°, str. 42. Ref. R. d. trad. pop. XXI., 367.

Luigi Bonfigli, Stefano Guazzo e la sua Raccolta di Proverbi. Arezzo, Linetti 1905, pp. 82. Ref. Archivio tradiz. pop. XXIII., 379.

Fumagalli Gius. Chi l'ha detto? Tesoro di citazioni italiane e straniere di origine letteraria e storica. 4. Ediz. rinédute 1904. Hoepli, Milán. (XXI. + 637.) Ref. Lit. Zb. 1905, 1, 28. Sbírka „okřídlených slov".

A. Balladoro, Due centurie di proverbi Veronesi. Archivio tradiz. pop. XXIII., 172—183.

G. Grimi-Lo Giudice, Proverbi Siciliane. ib. XXIII., 114—115.

*S. Mihăilescu, Zicători şi cuvinte din jud. Suceava. Sezătoarea XII., 145—157. Přísloví z okr. Sučavského.

Julius Fohn, Magyarische Sprichwörter. Anthropophyteia III., 145—6.

N. Γ. Πολίτου, Μελέται περὶ τοῦ βίου καὶ τῆς γλώσσης τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ. Παραδόσεις. Μέρος Α' καὶ Β'. Atheny 1904' str. 1348. Cena frc. 20·—. Ref. Zft. d. Ver. f. Vkde XV., 123—126 (K. Dieterich). R. d. crit. 1905, 89, 171.

Th. Volkov, Několik přísloví židovských o bohatství, chudobě a ženě. R. d. trad. pop. XX., str. 316—317.

Kressler O., Stimmen indischer Lebensklugheit. Die unter Čanakya's Namen gehende Spruchsammlung in mehreren Rezensionen untersucht und nach einer Rez. übersetzt. Diss. Strassburg 1905 str.

Jayakar A. S. G. (Lieut.-Colonel), Omanée Proverbs. (The Journal of the Bombay Branch of the Royal Asiatic Society. Vol. XXI.) London, Kegan Paul, Trench. Trübner & Co. 1904. (435—504 str. 8°.) Ref. Deut. Litztg. 1905, 1, 28. Sbírka přísloví.

Bruno Navarra, Chinesische Sinnsprüche. Heidelberg, Carl Winter (1905) VII. + 79, 8°. Ref. Deut. Lztg 1905, 34, 2080.

Prietze Rudolf, Haussa-Sprichwörter und Haussa-Lieder. Gesammelt und herausgegeben von —. Kirchheim N.-L. 1904. Buchdruckerei von Max Schmerson. 85 str. 8°. Ref. Lit. Zb. 1905, 1, 24 násl. Zft. f. Ethnol. XXXVII., 229. (Material sebraný v záp. Sudanu.)

Proverbes arabes de l'Algérie et du Maghreb recueillis, traduits et commentés par Mohammed Ben Cheneb. Publications de l'école des lettres d'Alger: Tome XXX.

f) Hádanky.

*Jar. Mcelský, Lidové hádanky a škádlivky. Č. Lid XIV., 28.

*Antonín Helebrant, Tři hádanky. ib. XIV., 128.

*Stanisława Hradecka, Zagadki z Wierzbanowej (pow. Wieliczka). Lud XI., 73.

*Н. Н. Виноградовъ, И. П. Сахаровъ и его Русскія народныя загадкии и ритчи. Журн. мин. нар. просв. 1905 іюнь (sv. 359), str. 229—265.

*Добровольскій Н. Загадки, записанныя въ Смоленскомъ уѣздѣ членомъ сотрудникомъ И. Р. Г. О. В. Н. Добр. . . . Живая старина. XIV., str. 77—96.

*Мих. Едемскій, Загадки въ Кокшеньгѣ Тотемскаго уѣзда. ib. XV., отд. 2, 62—68.

*Beiträge zur Geschichte des Volksrätsels (1. Das Rätsel vom Einbein, Zweibein,

Dreibein und Vierbein). Mitteil. u. Umfragen z. Bayer. Volkskunde 1906, 37—39; 41—45.
*Joh. Bolte, Das Sprichwort „den Hund vor dem Löwen schlagen". Zeitschrift des Vereins für Volkskunde XVI., 77—81.
Dr. Fr. S. Krauss und K. Reisel, Rätsel und Rätselfragen niederösterreichischer Stadtleute. Anthropophyteia II., 26—60.
Dr. P. Feit, Das deutsche Volksrätsel. Mitteil. der Schles. Gesell. f. Vkunde XII., 1—33.
F. Wernert, Rätsel und Rätselfragen aus dem Elsass. Anthropophyteia III., 160.
Gaetano di Giovanni, Iudovinelli Salentini. Archivio tradiz. pop. XXIII., 236 až 246.
Charlec, Devinettes populaires du pays de Dol de-Bretagne. V. R. d. trad. popul. XX., 40—41.
Devinettes de l'Ille-et-Vilaine VI. Pays de Guipel. od. Henry de Kerbeuzec. ib. XX., 502—511.
Krauss, Französische Rätselfragen. Anthropophyteia III., 163—4.
Julius Fohn, Magyarische Rätsel. ib. III., 161—2.

Drobné zprávy národopisné.

Dne 2. ledna t. r. slavil prof. O. Hostinský své 60té narozeniny. Filosofická jednota uspořádala dne 7. ledna na jeho oslavu slavnostní schůzi s přednáškou dra Z. Nejedlého o činnosti oslavencově. Umělecká Beseda pak pořádala 12. ledna přátelský večer, jehož se účastnili hojnou měrou ctitelé a přátelé Hostinského z kruhů literárních, hudebních a universitních. Redakce „České Mysli" ocenila ve zvláštním čísle všestranně vědeckou a literární činnost Hostinského. Také Národopisné Museum československé jest Hostinskému velikými díky zavázáno. Hostinský velikou měrou měl účastenství na Národopisné výstavě a o založení a vybudování našeho Musea získal si zásluh nejpřednějších. Ve velké jeho práci literárně vědecké řadí se k nejpřednějším jeho práce o lidových písních našich, a N. Věstník mohl je v min. ročníku dle zásluhy oceniti. Zvláštní deputace Společnosti Národopisného Musea vyslaná k slavnosti pořádané Uměleckou Besedou vyslovila vzácnému našemu jubilantovi nejhlubší svou úctu.

—

Etnografická sekce Společnosti přátel přírodních věd, antropologie a etnografie v Moskvě slavila 15./28. prosince m. r. 25leté jubileum horlivé předsednické činnosti prof. V. Th. Millera. Nejenom všecky vědecké instituce moskevské od university a orientálního institutu Lazarevského počínaje, mezi jichž přední učitele oslavenec náleží, než také akademie věd v Petrohradě a přečetné jiné korporace vědecké pozdravily v tento den jubilanta deputacemi, adresami a telegramy. Byl na oslavu jeho založen také zvláště fond pro vydávání děl etnografických. Naše Společnost Národopisného Musea Československého dostala zprávu o tomto jubileu a pozvání a projevila p. V. Millerovi svoji účast a blahopřání. Redakce Národopisného Věstníka může teprve nyní na sloupcích svého listu připojiti projev své hluboké úcty před velkou vědeckou prací jubilantovou. Nejvýmluvněji ocenil práci Millerovu a její výsledky předseda moskevské Společnosti přátel přírodních věd, antropologie a etnografie, D. A. Anučin. Ocenil práci jeho v řečené Společnosti, zvláště v sekci etnografické, jejíž členem byl od konce 60tých let, jeho zásluhy o spolkový časopis Этнографическое Обозрѣніе, jehož redaktorem jest od r. 1889, o založení nové sekce pro hudební etnografii. Poukázal dále na výsledky jeho učitelské činnosti na universitě. Ocenil jeho všestrannou a plodnou činnost vědeckou. Jest linguistou, znatelem orientalních jazyků, zvláště kavkazských, jedním z předních znatelů ruského eposu, a všude tu pracoval statně a zdatně v přečetných svých studiích a obšírných dílech vědeckých. Mimo universitu jest činný v jiných ještě institucích vědeckých, stojí v čele Lazarevského institutu pro studium jazyků, literatur a dějin Orientu, řídí práce orientalní sekce moskevské Společnosti archeologické. Vědecky činný jest neustále již málem 40 let a dosaváde pracuje nejen se stejnou důkladností, než i s týmž žárem a s touže horlivostí jako v mladých svých letech.

—

Prof. Dr. L. Niederle byl zvolen za mimořádného člena České akademie věd a za dopisujícího člena cís. akademie věd v Petrohradě.

—

Časopis za zgodovino in narodopisje (III., 214—224) podává z péra prof. M. Murka obšírný referát o Niederlových Slovanských Starožitnostech I. a II., 1, jejž končí upozorněním slovinských odborníků na českou vědeckou literaturu, zejména z poslední doby na práce Pastrnkovu (Dějiny slovanských apoštolů Cyrilla a Methoda), na studie Polívkovy, Vlčkovy Dějiny české literatury, sborník „Literatura česká XIX. stol.“, „Český Časopis Historický“ a „Národopisný Věstník Československý“.

—

Národopisný Věstník ve svých referátech o německých dílech lidovědných nejednou již musil vytýkati, jak důsledně — a kdyby příčinou nebyla neznalost řeči, bylo by nutno říci: okázale — němečtí pracovníci nedbají příslušné literatury slovanské. Chybu tuto však již pociťují sami Němci. Tak na př. Lit. Beilage zu d. Mitteilungen d. V. f. Geschichte d. Deutschen in Böhmen (XLV., 7) v referátu o Johnově „Sitte, Brauch- u. Volksglaube im deutschen Westböhmen“ vytýká shodně s Národop. Věstníkem: „Snad bylo by se i odporučovalo při některých zvycích a jménech zjm. na hranici národnostní a v krajinách, jež dříve po kratší nebo delší dobu byly slovanskými, pátrati, zda nevnikly tam zvyky slovanské nebo naopak . . .“

—

„Nalézáme tu smysl pro barvy a formu, o jakém se nám v střízlivém našem Švýcarsku ani nezdá. Lze-li u kterého národa mluviti o umění v pravdě lidovém, pokud se týče selském, je to u Slovanů.“ Tak končí E. Hoffmann Krayer v Archives suisses des traditions populaires (X., 282) svoji recensi o Jurkovičově „Práci lidu našeho“, která vychází nákladem německého nakladatelství Schrollova s textem německým, českým a francouzským, a jež nalezla mezi Čechy celých — 17 odběratelů.

—

Lašské národní písně sbíral minulého léta moravský hudební skladatel p. Leoš Janáček. Podařilo se mu zaznamenati řadu dosud neznámých písní i z krajů, v nichž dnes je již lidová píseň na vymření.

—

Prof. V. Prasek ve feuilletonu Hlasů z Hané (XXVI., 1) upozorňuje, že nakladatel Fr. Škarnicl v Uherské Skalici ještě r. 1877 známé své knížečky lidového čtení opatřoval illustracemi z prostějovského Güntherova vydání bájek Ezopových z r. 1557. Původní dřevoryty dostaly se z Güntherovy tiskárny prostějovské do Olomouce tiskaři Milichtalerovi a jeho nástupcům, až konečně se octly v rukou Ant. Jos. Škarnicla.

—

Zlatá Praha ve svém vánočním čísle reprodukovala některé lidové hračky ze Zbraslavska a z Myjavy na Slovensku (hliněné) a z Krouné a ze Skašova (dřevěné) a z Pacova (z těsta), jež jsou uloženy v Národopisném Museu.

—

„Nová Politika“ přinesla 24. listopadu 1906 velmi případné poznámky Zd. Wirtha „národopisné studium a výtvarné umění“. Plným právem ukazuje spis. na to, že „tak zvaný lidový sloh byl jen občasnou modou, jíž sice její původci přinesli srdce vřelá a hlavy nadšením zapálené, ale jejíž epigoni jako vždy necítili k jejímu pěstování jiné vzpruhy, než osobní prospěch nebo módní zálibu objednavatelovu. Není divu, že sklamaly výtvory těchto řemeslných kopistů a že diskreditovaly u mnohých snahy o „lidový sloh“ vůbec“ . . . Dále píše: „Objevilo se, že kopírované formy, převzaté barvy a ornament netvoří ještě slohu, že tvary vzniklé z jiného prostředí, aplikované na poměry velkoměstské, na účely a potřeby moderních lidí, působí umělecky falešně a prakticky nepohodlně, došlo se soustavnou analysí k poznání, že lidové umění dá se odvoditi z historických stylů, jichž prvky individuelně zpracovalo a svým požadavkům přizpůsobilo, nalezlo, se, jak nebezpečné jest zahrávání si s československými typy a jak mstí se diletantství ve studiu národopisném. A to vše způsobilo v posledních letech obrat. Už není lidové umění pouhou předložkou, vzorem pro pohodlné kopisty a násobitele jeho skrovných prostředků, už netvoří se typy slohové pro venkovské villy, už netiskne se tak zv. národní vyšívání na dopisní papír a nemalují se houfně dekorativní talíře s lidovým ornamentem. Móda přešla, ale zůstalo jiné požehnání. Získala věda, máme spoustu sebraného materiálu, máme časopisy, sborníky,

musea, máme monografie i obrazové mapy. A moderní lidé přistupují nyní k těmto všem věcem s jinými úmysly a pocity. Pro ně není lidové umění zcela jiným světem, odlišným ode všech slohových period historických, pro ně znamená tentýž inspirační element jako umění „oficielní", na němž se učí a poznávají, jak konservativní venkovan pomalu si spřádá prvky slohu, který kolem něho hýří svými výtvory, jak zjednodušuje po svém linii a barvu, jak dle své schopnosti vidění zachycuje primitivní tvary předmětů a jak láskyplně zachází s chudým materiálem, jejž mu dala příroda a jehož řeči rozumí. Výtvory lidové spolu s celým životem tělesným i duševním jsou jim dobrou školou pro pochopení individuelního pojetí, pro účelnost tvarů a vhodnost užitého materiálu. Ne k bezduché kopii nebo malichernému drobení v prvky, ale k potěše a cviku oka a inspiraci citu. — Ale — bohužel — zlo se dosud vrací a příčinou toho, že jsem předeslal tento obšírný důvod, jest článek prof. Dr. Čeňka Zíbrta v 2. čísle XV. roč. „Českého Lidu" (str. 74—78). Autor, jehož váha v některých otázkách historie a národopisu jest v Čechách i za hranicemi nesporná, kryje tu, bohužel, svým jménem opozděné výsledky snah, jak jsem je v úvodu vylíčil. Věnuje celý článek publikaci pp. Fr. Thomayera a M. Fulína: Českoslov. vzory květinových skupin (ornamentů) a jich užití v našem zahradnictví, a praví: „. . . . praktické těžení toto ze studia lidového vzniká jako přirozený výsledek studia starých vzorů rázovitých, přizpůsobených látce a účelu novějších ozdob, okras, upravovaných takto předlohami, vhodně vybíranými z bohaté pestrosti ornamentiky lidové. Po krojích, nábytku, vyšívkách, výzdobě domácnosti, po lidovém stavitelství přichází na řadu též výzdoba květinová." — To je hrozný omyl. Vydavatelé „Vzorů květinových" jsou ovšem zahradníci, vychovaní v době, kdy horečka stylová obnovila rokokovou dekoraci zahrad a také květinových koberců a chytají se jen módy, užívajíce „lidového" místo renaissančního ornamentu. Těm musíme již odpustiti. Ale líto je mi, že omyl ten zavádí se a podporuje i v literatuře vědecké. Vždyť každý, kdo jen trochu zabýval se lidovým uměním, ví, že lid svůj ornament neznehodnocuje, že užívá ho jen na pravém místě, vyšívá, maluje na dřevo, sklo, papír i hlínu, vyřezává v plochém reliefu nebo vyplétá brkem, ryje a vytepává do kovu, ale že n i k d y ho neužívá plně plasticky. A přece odporučuje tu odborný list plastické ornamenty na záhoncích zahradních, nemožně zvětšené a řemeslně kombinované. Což nezná pan autor podstaty rokokového koberce zahradního, necítí nesmyslnosti jeho užívání v nynějších společných parcích vůbec? A nezná lidové zahrádky, jako dlaň malinké, před okny u cesty, plné balšánu, muškátu, resedy a růží, s prostým plotem a s jedinou cestičkou po straně, aby mu ihned napadl nebetyčný rozdíl mezi touto skromnou prostorou a rokokovým parkem? Pan prof. Zíbrt sliboval kdysi (Č. Lid, XIV., str. 63) zvláštní obranu aplikace lidového umění na moderní potřeby, jako „klidnou a zralou odpověď proti frasím" v mém článku v Programu klad. reálky na rok 1904. Má býti toto onou odpovědí?"

—

V ě s t n í k P o ď ě b r a d s k a, dobrý list, věnovaný místopisu, kulturní historii a lidopisu svého kraje, dokončil ročník IX. a nebude dále vycházeti. U Němců v Čechách i v říši vznikají nové místní listy kulturněhistorické a národopisné, pozornost a zájem pro lidovědu sílí a šíří se — u nás utuchá.

—

Právě vydala Učená společnost Ševčenkova ve Lvově I. sv. v e l k é s b í r k y h a l i č s k o - r u s k ý c h n á p ě v ů l i d o v ý c h, jež byl fonografem zachytil prof. Jos. Rozdol'skyj a pak notovým písmem přepsal prof. Stan. Ljudkevyč jako 21. sv. Этнограф. Збірник-а.

—

Jak Ž i v a zaznamenala, byly nově zachyceny fonograficky dialekt normansko-francouzský v Guernsey a dialekt gallský na ostrově Manu.

—

Dr. M. J o v a n o v i ć - B a t u t ukázal nedávno (v bělehradském denníku Политика č. 1047) velikou úmrtnost Srbů v Uhrách a v Chrvatsku.

Průměrně zemřelo r. 1903—1904 na 10.000 živých

Židů	v Uhrách	166,	v Chrvatsku	149
Němců	,,	228,	,,	209
Maďarů	,,	244,	,,	172
Chrvatů	,,	249,	,,	260
Slováků	,,	267,	,,	280
Rumunů	,,	275,	,,	—
Srbů	,,	327,	,,	304

Průměrná úmrtnost všech národů mimo Srby byla v Uhrách 239, v Chrvatsku 214, u Srbů tedy o 88,90 více! Dle toho ztrácejí Srbové (jest jich tam celkem 1,109.309) ročně málem 10.000 životů více než všechny ostatní národnosti v Uhrách a Chrvatsku dohromady! Příčiny hrozné této degenerace vylíčiti chce autor příště.

—

V létě loňského roku vzpomínali v Německu literárně i lidovými slavnostmi jubilea, jaké i u nás, kde oslavujeme kde koho a kde co, by bylo řídké. Jubileum — knihy: a účastní se se zájmem oslavy nejen kruhy literární, nejen časopisy, nýbrž i širší vrstvy lidové! V r. 1906 uplynulo sto let od prvého vydání prvé sbírky národních písní a říkadel německých, jež uspořádali A. v. Arnim a K. Brentano pod titulem „Des Knaben Wunderhorn". Spolu s oslavnými vzpomínkami proveden byl i dobrý oslavný čin. „Des Knaben Wunderhorn" byl vydán E. Grisebachem (u firmy M. Hesse v Lipsku) ve věrném přetisku i s reprodukcí původních illustrací.

Zprávy o museích a společnostech národopisných.

(Ze Společnosti Národopisného Musea Československého.) Myšlenka zemědělského musea při sbírkách Národopisného Musea v Praze, pro něž vydala Společnost NMČ. provolání v prosinci 1906, dochází dosti pozornosti. Přihlásili se již z českého venkova někteří pracovníci, již jsou ochotni zjistiti, zda v okolí jejich nejsou uchovány dosud nástroje a stroje staré zemědělské výroby. Není pochyby, že všichni, kdož mají zájem o zdar a rozkvět českého zemědělství, budou následovati příkladu těchto prvých pracovníků. I z pracovních oborů, souvisících se zemědělstvím, projeven byl živý zájem o oddělení zemědělské retrospektivy. Tak mimo jiné z kruhů včelařských je propagována myšlenka, aby ve sbírkách zemědělských bylo vypraveno zvláštní oddělení včelařské. — Sl. zemským výborem povolena byla na zemědělské museum pro r. 1906 podpora tří tisíc kor. — V knihovně musejní doplňuje se právě oddělení literatury místních monografií československých. Po upozornění a prosbě k autorům a těm, kdož mají zjm. starší místní monografie české, o darování podobných spisů dostalo se musejní knihovně již několika vhodných knih, jichž dosud v tomto oboru postrádala.

—

Na výstavě kuchařství a hostinství v Praze (od 18. až 22. pros.) uspořádány byly ukázky staré a lidové kuchyně české dle pokynů prof. Zíbrta.

—

Výstavu lidového umění a domáckého průmyslu českého národa v Praze, jež projektována byla původně na r. 1908 — vzhledem k výstavě pražského komorního obvodu však byla odložena na některý rok pozdější, budou předcházeti výstavy krajové, jež, omezeny jsouce na menší obvod, dovedou poměrně snadněji zjednati potřebný přehled a opatřiti materiál pro výstavu velkou. Práci pro tyto krajové výstavy slouží dotazníková akce o lidovém a domáckém průmyslu, kterou podnikla jednak přímo, jednak prostřednictvím zemského výboru a českých i moravských národních jednot Společnost NMČ. v Praze. Kdož održeli dotazníky, prospějí velmi výstavní myšlence, jež bude jistě důležitým článkem v akci na prospěch domáckých pracovníků, zodpovědí-li dotazník co nejdříve.

—

Společnost přátel starožitností českých konala v r. 1905 3 přednášky, 3 poučné výlety, vydávala svůj Časopis, sedmkráte zakročila na ochranu starých památek. Mimo to sestavuje musejní statistiku, která jí byla dána na péči musejním sjezdem kutnohorským r. 1898. V této věci žádala c. k. místodržitelství za dovolení, aby si směla vypsati potřebná data úřední; ale do dubna (žádost svou podala v říjnu 1905) nedostalo se jí vyřízení. Příjem společnosti byl K 6985·68, výdej 6096·66. Členů činných měla 1014, z nich však zaplatilo příspěvek jen 758.

—

Městské průmyslové museum v Hradci Král. pořádalo v druhé polovici prosince výstavu drobného umění, na níž byly i ukázky uměleckého průmyslu lidového z českého severovýchodu.

Na Zbraslavi u Prahy ustavil se Okresní spolek musejní, jenž do oboru svého působení pojal též sběratelskou činnost národopisnou.

—

Kočovná výstava moderních dětských hraček vzorkových konala se v prosinci v průmyslovém museu v Chrudimi. „Krása Našeho Domova" k ní poznamenává: Nejvíce zajímala skupina loutkového nábytečku a vkládaných figurek (podle ruských vzorů), které vystavuje odborná škola pro průmysl dřevařský v Chrudimi. Zasluhují zmínky zejména proto, že — ač vkusně provedeny — neodlišují se přílišně ani barvou ani zpracováním od lidových výrobků z blízké Krouné a mohly by tedy ukázati lidovým výrobkům cestu, jak kvalitu lidových výrobků polepšiti, zvláště když v poslední době již několik mladíků z Krouné se vzdělalo na Chrudimské odborné škole.

—

V Německém Brodě chystali okresní národopisnou výstavu pro letní měsíce 1906. Výstavka však se nekonala pro úplnou téměř neúčast okolí; neboť na ohlášení v krajinských listech i zvláštní vyzvání obecních úřadů, správ škol a farních úřadů došly pouze tři příznivé odpovědi. Většinou zůstalo vyzvání zhola nepovšimnuto, bez odpovědi.

—

Městské museum v Rokycanech vydalo loni prvé číslo svých publikací, přednášku prof. dra. J. Máchala o Josefu Čejkovi. Spisek, který zajímavě seznamuje s jedním ze vzácných účastníků prvé drobné práce buditelské v Čechách, zmiňuje se — mimochodem — i o Čejkově poměru k projevům lidového ducha i k literárním snahám národopisným.

—

Ve Zbudově, v místnostech školy vystavené na památku Kubatovu, bude zřízeno museum blatského kraje.

—

Pro školní prázdniny 1906 uchystal odbor Československé Jednoty v Uherském Hradišti vyšívkový kurs pro industriální učitelky. Říditi kurs uvolil se redaktor a sběratel lidových památek p. Fr. Kretz. Úkolem kursu bylo přispěti, aby lidové umělé vyšívání bylo zavedeno do škol při učení ručním ženským pracím.

—

Ve Vídni zahájil rokem 1906 svoji činnost spolek „Deutsche Heimat" jenž chce pečovati nejen o lidovědné bádání, nýbrž i oživovati některé aspoň lidové zvyky v dnešním životě. Provedl na př. vánoční hru, jež byla uveřejněna v Zeitschrift f. oesterr. Volkskunde (IX., 89, 142) pod titulem Halleiner Weihnachtsspiel, uchystal provedení jiné lidové hry (uveřejněné tamže I., 43, 74 pod titulem Hexenspiel aus Krimml); konečně o prázdninách 1906 kulturně-historickou výstavku německého Pošumaví v Eisensteině, jež — patrně pro účely srovnávací — předváděla i některé památky české ze Šumavy. Předmětů vystavených bylo na 1600, z nichž velká část je dosud v majetku soukromém.

—

Verein für Landeskunde von Niederoesterreich vypsal před časem cenu na dolnorakouský dialektický slovník. Podáno však bylo jediné dílo, které ještě samo se vyloučilo z ucházení o cenu, neboť bylo pouhou sbírkou materiálu a ne vědeckým jeho zpracováním. Proto nebyla cena udělena, nýbrž byla prodloužena lhůta konkursní o další 2 léta.

—

Verein für oesterreichische Volkskunde uvádí ve své zprávě za r. 1905, že pro Museum, které udržuje, nově získal 1148 předmětů (mezi nimi celé kolekce z Krajiny, Istrie, jižních Čech, Moravy, Štýrska a Bukoviny) a 250 fotografií a 80 nápodobenin. Sbírky obsahují nyní 16.173 předmětů, jež Museum vlastní, a 3303, jež byly do Musea půjčeny; 1286 fotografií a 226 nápodobenin. Knihovna byla rozmnožena o 117 čísel. Příjem činil 15.713·93 kor., z nichž 10.200 bylo subvencí a darů (subvence státní 7000 kor., Obchodní komory dolnorakouské 800 kor., od kn. Liechtensteina 500 kor. a j.). Vydání bylo 15.526·93 kor., z nichž připadalo 2938·97 kor. na musejní a knihovní nákup. Členů spolku resp. abonentů časopisu, jejž Museum vydává, bylo 611; z nich bylo 161 škol a školních knihoven, z nichž pro 102 prostředkoval odebírání c. k. školní knihosklad. I co do návštěvy věnovaly školní úřady vídeňskému národopisnému museu vhodnou pozornost. (Hromadné návštěvy žactva pro školy odborné a pokračovací byly přímo

nařízeny.) Přes to, že těší se hojné účasti a přízni, Museum nemůže se dostatečně rozvinouti: nemá vhodných místností. Proto na letošní valné hromadě znovu si klade spolek za cíl, buď opatřiti pro musejní sbírky samostatnou, vhodnou, vlastní budovu, nebo docíliti, aby národopisné museum vídeňské bylo připojeno jako samostatná sekce „C. k. Rakouskému Museu pro umění a průmysl".

—

Verein für Landeskunde von Niederösterreich dal letos podnět k založení dolnorakouského zemského musea ve Vídni. Dosud zdálo se zemské museum ve Vídni, kde je řada sbírek ústředních a museí speciálných, zbytečností. Verein für Landeskunde klade však zemskému museu poslání vlastivědné, jež ostatní musea právě, že jsou ústřední nebo speciálná, nemají, a jehož by nemohly plniti.

—

Zeitschrift f. oesterr. Volkskunde (XII., 86) stěžuje si, že je zanedbáváno městské museum v Novém Jičíně a vytýká, jak v něm nedostatečně je předvedeno po stránce národopisné samo Kravařsko. — Lépe již se daří místnímu museu v blízkém Kunvaldě. V museu tom, jež trvá ovšem teprve pět let, jest vystavěno téměř úplně (mimo velká kamna) vnitřní zařízení selské světnice, ovšem ne ve formě interiéru. Mimo to má oddělení keramické, sbírku starých listin a knih, památky cechovní, nástroje dřívější výroby zemědělské (zejména všechna nářadí, sloužící k obrábění lnu), kroje a vyšivky. Ovšem pro nedostatek místa slouží některé výstavní předměty (truhly a p.) spolu za sklad jiných museálních věcí, ba starý skleník (z poč. XIX. stol. — Glasschrank) slouží i za vitrinu.

—

Krahuletzova společnost v Eggenburku v Dolních Rakousích podává ve své výroční zprávě i seznam veřejných i soukromých sbírek dolnorakouských, jejž sestavil (dotazníkovou akcí a jiným soukromým pátráním) dr. E. Frischauf. Sbírek narodopisných zjišťuje uvedený soupis 20, z nichž pět je v rukou jednotlivců, 4 v rukou společností, 9 náleží obcím a 2 jsou klášterní.

—

Obchodní a živnostenské museum v Záhřebě vydalo právě katalog své národopisné sbírky, jejž sestavila pí. Jelica Belović-Bernadzikowska. Sbírka čítá 1000 čísel, z nichž některá zahrnují více předmětů (až nad 20). Většinu sbírky vyplňují vyšívky, krajky a předměty krojové. Mezi nimi jsou nejen práce lidové spotřeby t. j. lidem nejen vyrobené nýbrž i užívané, nýbrž i pouhé lidové výroby; mát sbírka, jež je součástí musea obchodního, i účel praktický a obsahuje proto i aplikaci vzorů i techniky lidového umění na věcech moderní spotřeby soudobé. Tomu je také při předmětech ze dřeva pracovaných (věci drobné, řezané i nábytek), jež vedle prací z kovů (filigránských) a jiných prací ozdobných vyplňují národopisné oddělení musejní. Co do původu zastoupeny jsou ve sbírce Chrvatsko, Slavonije, Bosna, Hercegovina, Dalmacie a Makedonie z jižních zemí slovanských; ze zemí ostatních jednak pro kmenovou příbuznost chrvatské osady jižní Moravy a Slovensko, jednak pro srovnávání — Indie. Katalog sám je pracován velmi svědomitě a podrobně. Udává u vyšívek techniku práce, ornament, původ, vysvětluje i užívání a upotřebení věci, pokud není samozřejmé; kde možno zjišťuje i stáří a připojuje dle potřeby lidový název. Velmi často upozorňuje na shodnost techniky i vzorů slovenských. Katalog psán je chrvatsky. Leč předmluva jeho i nejnutnější vysvětlivky v textu jsou i německé a francouzské.

—

Ze zprávy o nynějším stavu zemského musea v Bosně a Hercegovině, vytištěné v „Glasniku zem. muzeja u Bosni i Hercegovini", XVIII., 111—114, vyjímáme, že národopisná sbírka její obsahuje úplně zařízené komnaty... 9 kusů, úplné kostymy s figurinami 117 kusů, různé národopisné předměty 2960 čísel, otisky sádrové 51 kusů. Sbírka tato v posledních letech velice se vzmohla, ač nikoliv tou měrou jako jiné sbírky předhistorická, římská a numismatická. Čítala v r. 1893 575 předmětů a 75 kostymů a r. 1906 3042 předmětů a 117 kostymů. Značná jest také sbírka antropologická, kraniologický její materiál čítá 55442 čísla.

Vychází péčí publikační komise Společnosti Národopisného Musea Československého (dr. A. Kraus, dr. J. Polívka a dr. V. Tille), nákladem Společnosti NMČ. a za vydavatelství a odpov. redakce prof. dr. J. Polívky. — Papír se skladu České společnosti pro obchod a průmysl papírnický G. Wiesner Duffek & spol. v Praze. — Tiskne Alois Wiesner, knihtiskař České Akademie císaře Františka Josefa I. pro vědy, slovesnost a umění v Praze.

O slovanských „slovích a věcech“ v ohledu národopisném.

„*Slova a věci!*“ — tak zní nejnovější heslo v oboru jazykozpytu a etymologie, nadšeně hlásané štyrskohradeckým linguistou professorem ***Rudolfem Meringerem***. Meringer právem ukazuje na dávné podobné úsilí zakladatele germánské srovnávací mluvnice *Jakuba Grimma* i dovozuje, že nespolehlivost a praktická bezvýslednost dnešního způsobu, jakým zpravidla vykládáme vznik a význam různých s l o v, zakládá se na detailní neznalosti v ě c í, které slovy těmi byly nebo mohly býti označovány. Platí to zejména o předmětech ze starších, nyní zašlých dob kulturních, které dnes jen v museích a sbírkách, po případě v obrázkových vědeckých dílech jsou přístupny bezprostřednímu názoru našemu; platí to však často i o předmětech a věcech nejvšednějších, ještě dnes užívaných a obvyklých, ale badateli opomíjených.

Meringer zavrhuje starší tento neplodný způsob etymologisování a buduje soustavu novou: radí badatelům, aby opustili pracovny a vydali se na výzkumné cesty aspoň do těch krajů, jejichž kulturou při výkladech svých budou nuceni se zabývati, aby se ozbrojili motykou a rýčem a dle potřeby i sami kopali po starobylých předmětech, svědcích zmizelé kultury, aby bedlivě pozorovali vše, co vidí dosud při práci polní neb domácí, co na dvoře i v domě — slovem, aby jazykozpytci stali se znalci starožitností a pozorovateli dnešního všedního života lidu,. aby byli též *národopisci* a svými výzkumy slovními opět *prospívali národopisu*.

Řídě se těmito zásadami, Meringer sám dospěl a dospívá stále výsledků utěšených, byť dle vlastního doznání jeho dosud ne ve všem úplných ani ustálených a podle úsudku ostatních soudných jazykozpytců také ne vždy již povznesených nade vši pochybnost. Zejména lze podotknouti, že Meringer v některých zásadních věcech zachází až příliš daleko, tak na př. když ve všech případech bez rozdílu domáhá se původního, základního významu r e á l n í h o, ačkoli zajisté jsou i zcela primitivní významy abstraktní a i d e á l n í a o základním významu nějakém často vůbec nelze mluviti. Mimo to zdá se, jakoby Meringer proudění a šíření kultury západní, germánské směrem k Slovanům a Baltům i bez nutkavých důvodů a priori uznával a stanovil (ve většině případů v souhlase s povšechným během dějin kulturních arciť správně), jakoby však proudění a působení opačného, jdoucího v menší ovšem míře od Baltoslovanů na západ ke Germánům a dále, poněkud méně dbal, méně najisto než jiný německý badatel téhož oboru *O. Schrader*. Přes to vše Meringerovy etymologie právě pro reální své jádro zasluhují, aby byly uváděny v širší známost i národopisců a kulturních historiků: jsouť vesměs duchaplny a nabádavy k dalšímu zkoumání, jemuž sám původce jejich nikterak se neuzavírá; a poněvadž neomezují se kulturou jedinou, nýbrž naopak sledují i odkrývají styky a vlivy kultur rozdílných, objasňujíce ostrými paprsky též mnoho „slov a věcí“ s l o v a n s k ý c h, pokládám přímo za nutno, abych slovanské naše národopisce seznámil s touto aspoň stránkou jejich, pokud si totiž všímají dávného i dnešního ž i v o t a a b y t í s l o v a n s k é h o. Přihlížeje zároveň k příslušným pracím jmenovaného již O. Schradera, pak R. Löwe, C. C. Uhlenbecka a jiných, pokusil jsem se tudíž v řádcích následujících narýsovati jakýsi (rozumí se, že neúplný a nejednotný) k u l t u r n í o b r á z e k s l o v a n s k ý, pokud totiž vyplývá z dosavadních, ani nyní dokončených studií Meringerových v časopise „Indo-

germanische Forschungen", sv. XVI, str. 101—196; sv. XVII, str. 100—166; sv. XVIII, str. 204—296 a sv. XIX, str. 401—457. Slova a věci roztřídil jsem při tom podle hlavních oborů lidského konání a myšlení.

1. Obydlí a co s ním souvisí.

R. Meringer jest vynikajícím znalcem a badatelem o *vývoji domu* („Hausforscher"); počav se zabývati etymologiemi domu pleteného a poměrem domu bosenského k hornoněmeckému (franckému), nabyl vůbec rozhledu po jednotlivých druzích a význačných typech sem hledících. Výtěžky svých studií ukládá v cenných monografiích, z nichž budiž jmenována alespoň nejnovější: *Das deutsche Haus und sein Hausrat*, 1906.*) Protože Meringer i v těchto spisích neustále se dotýká věcí slovanských buď původních nebo teprve zdomácnělých, bylo by sice záhodno zpraviti jednou naše národopisce způsobem přehledným i o všech výsledcích tohoto druhu; avšak v rámci přítomného článku nemohu než uváděti to, co úryvkovitě souvisí s ostatními etymologiemi podávanými v „Indog. Forschungen".

Není pochyby, že původní *příbytek* lidský (člověka tedy již na kratší delší dobu usedlého) býval vůbec a tudíž i u Indoevropců velice jednoduchý: buď jeskyně, kterou našel, nebo jáma, již v zemi vykopal, anebo konečně pahoreček, jejž s jedné strany prokopal a uvnitř prohloubil. Stopy pozemních těchto „domů" Meringer nalézá také v jistých slovích germánských i slovanských. Tak něm. *Burg* souvisí s *bergen* a pochází dle Meringera od kořene, který znamenal „jeskyni"; v slovanštině patří k střídnému kořeni *berg-* starocírk.-slov. sloveso *brěgą, brěšti* = chovám, chráním a zvláště české *brh, bržec, bržek* (původně „jeskyně", pak přeneseně „chýže", „stan"). I germánské *h s* „Haus" Meringer spojuje s řeckým slovesem **κεύθω** „skrývám" i praví, že to s počátku byl asi velmi bídný, zpola v zemi skrytý dům, jaké Konst. Jireček viděl v Rumunsku a Bulharsku. Později ovšem způsob „stavby" se mění, avšak slovo zůstává i přizpůsobuje se k pokročilým poměrům kulturním toliko změnou významu: *hūs* potom značí „*chýži*" (Slované přejali svoje slovo právě v tomto významu od Germánů) a na konec — již v gotském *gud-hūs* „chrám" — budovu ušlechtilou.

Jest zajímavo, co Meringer vyvodil ze všeslovanského slova *chlěvъ* „stabulum" a stcírk.-slov. *chlěvina* „**οἰκία**, domus". Místo aby je s Miklosichem vykládal z gotského *hlija* značícího „stan, chýše", spojuje je rozhodně větším právem s gotským slovem pro „hrob" *hlaiw* (= starohornoněm. *hleo* „náhrobek", středohornoněm. *lē* „pahorek"). Jak však srovnati pojmy zdánlivě tak odlehlé od sebe? Jest to možno poznáním, že pozůstalí dopřávali (jako dosud se děje) zemřelému všeho toho, co míval v životě vezdejším, že ho se zvláštní pietou tím vším na posmrtnou cestu opatřovali — usedlíka tedy především *domem*.**) Tak činili i Germáni, jimž ono *hlaiw* značilo původně primitivní dům, vyhloubený v přírodním pahorku. Takového domu pahorkovitého dostávalo se tedy nebožtíkům i tehdy, když žijící znali příbytky již lepší, na př. skutečný nějaký dům s podlahou: časem také zemřelému opatřuje se náhrobek uvnitř podlahou a dřevěnými stěnami, dává se mu dokonce dům pletený, dřevěný, kamenný. Staří Slované pak poznali u Gotů

*) Viz o tom referát v 2. čísle tohoto ročníku na str. 42 násl.

**) Starocírk.-slovanské *sъkątati* „pohřbíti" znamená dle toho nejspíše „v domě uschovati"; srv. staročeské *pokutiti* „pohřbíti" Otc. D 19 b (Smetánka).

„*hlaiw*,“ když znamenalo ještě „obytný dům“ vůbec: slovo to nejspíše s věcí přejali jako *chlév*, a teprve, když pokročili v umění stavebním i proniklo k nim nové cizí slovo *hūs* v podobě *chyz*ъ (viz nahoře), opatřovali tím starým, primitivním způsobem toliko svůj dobytek, stavěli mu *chlévy*. Slovo „chlév“ putuje potom od Slovanů zpět k Němcům: Meringer aspoň neví, jak by jinak vysvětlil středohornoněm. *lie*, *liewe*, což překládáme „Laube“.

Souhlasně s povahou domu i prvotné *lože* člověka jest jednoduché a bídné. Kdežto kočovník měl lože ve voze svém (viz dnešní čikány), usedlík zprvu ukládá se k spánku ve své jámě, vyplněné třeba listím — něm. *Bett* (gotské *badi*), co do původu totožné se slovem *Beet*, značilo podle K. Luicka nejdříve vůbec „jámu“. Na vyšším stupni vzdělanosti člověk postýlá si již na zem v domě svém: toho pamětnicí jest naše „postel“. Stelivo nastrkává se pak do pytle, vznikají polštáře; pytel klade se do dřevěného pažení (něm. *Bettstatt*), zůstává však na zemi, a teprve když stůl a lavice se povznášejí nad půdu, když vzniká pravý „obzor osvětový“ („Kulturhorizont“), i lože opatřeno jest nohami: tomu svědčí stcírk.-slov. *odrъ*, jež překládají „*Bettgestell*“. *) —

Jaký byl v ý v o j stavební techniky vůbec a co zrcadlí se z něho v slovanštině? Po hrubých začátcích, které jsme poznali, a vedle nich vyskytoval se v příznivém prostředí nejdříve způsob *pletení*, kterého užívali nejen ke zhotovení domu, ale i ohrady domu neb majetku vůbec. Již podle našeho *plot* a dále dle toho, co Meringer uvádí, soudil bych, že Slované samostatně vynikali v oplocování a budování pletených domů. Jest tu sice všelico etymologicky nejistého, co na př. jako staré střídné slovo máme spojiti s gotským *gards* „dům“ (rozuměj původně „pletený dům“), zdali všeslovanské **gordъ* = starocírk.-slov. *gradъ* atd. čili spíše starocírk.-sl. *žrъdь* „opora pletiva“ = čes. *žerď*; anebo co souditi máme o velké pletené schránce pro obilí, na Balkáně a daleko na západ rozšířené a *koš* (srv. naše slovo), *kukuružniak* neb *čardak* nazvané. Mám však na mysli starocírk.-slov. *klěť* a *klěta*, v nichž zachovány jsou významy jednak „dům“ (totiž pletený), jednak „plot, ohrada“ (z čehož potom „*klec*“) a kterážto slova jediné mohou nám dle Meringera objasniti středohornoněmecké *gl_t* „osamělá chýž“, po případě i „plot“. Též slovanská slova značící „ochoz, předsíň“ (něm. „Flur“), totiž starocírk.-slov. *pritvorъ*, č. *přítvor*, malorus. *prytvor* a i mad. *pitvar* (z něhož slc. *pitvor*), velmi vhodně přimykají se k litevskému *tvorà* „plot z prken“ (původně však jistě pletený) a potvrzují jasně Meringerův názor, že předsíň vznikává z pleteného loubí, časem k domu přirostlého; zároveň nás učí, že prvotný význam kořene *twer-* byl „oplocuji“ a že latinské *paries* „stěna“ vskutku týmž způsobem povstalo z **tvaries*. Mimochodem připomínám, že přímo překvapuje svou přesvědčivostí Meringerovo pěkné sestavení slovanského *vrъba* a latinského *urbs* „město“, t. j. prostor původně plotem hrazený a hájený.

Slované znali ještě poněkud jinou techniku než pletení z prutů atp., dovedli též ze s l á m y všelico zhotovovati a to buď lana slaměná (ruské *zastegolьnica* „provaz“, slovinské *stogla* „řemen“) nebo pláště slaměné (starocírk.-slov. *ostegъ*, *ostežь* „šat“, české *steh*, *přistehnouti*) nebo konečně střechu slaměnou (srov. řecké [σ]τέγος, něm. *Dach*), pod níž bydlili a odkud se zase „*stěhovali*“. V úzkém spojení se slámou jest také náš *stoh* (vlastně „hromada slámy“) a slovinské *stog*, které značí i „stodolu“ a slovinskou „*kozu*“, t. j. lešení k prosušení obilí. —

*) Srv. u Grigor. Nazian. XI. stol. мочаи по вьсѣ дни одръ свои и постелю сльзами.

Pletené stěny byly vymazovány hlinou; není nezajímavo věděti, že naše hmotně reální *mazati* a vybledlé německé *machen* jsou téhož kořene, jemuž Meringer přisuzuje základní význam „hnísti".

Z domu pleteného vyvíjí se snadno stavba tyčová (Fachwerksbau), jejíž stěny provésti lze z rákosí. Takové primitivní domečky jest podnes viděti v hercegovském kraji metkovičském. Podle povahy germánských technických názvů většinou domácích Meringer se domnívá, že tento způsob stavěti nepřešel v obvyklém slova smyslu od Římanů ke Germánům, totiž po střetnutí se obou sousedů na poli válečném, nýbrž že vliv římský uplatňoval se v tomto směru již dávno před římskou invasí, za zcela pokojného ještě styku obou národů. Dalším stupněm jsou pak stavby kolové i trámové a na konec kamenné, u kterýchžto vliv Římanů na Germány byl bezprostřední.

Ze slovanských etymologií pozoruhodných Meringer teď opakuje svůj dřívější výklad starocírk.-slov. *kąšta* „stan" = srb. *kuća* atd. „dům", mrus. *kuča* „svinský chlév", vých.-sloven. *kučka* (ve Velkém Šariši) „malý domek" (v pol. dialektech *kucza, kuca* „malá chaloupka, zagródka, kąt" a j. v. nejspíš od Malorusů), že jest to „tyčoví", soustava tyčí nebo žerdí (*žrъdь* se nám naskytovalo již u domu pleteného). K staroněmeckému *etar* „plot" Uhlenbeck už dříve přiřadil stcírk.-slovanské nám známé *odrъ* „Bettgestell" a dále české *odr* „kůl" a *odry* „Gerüst in der Scheune", což Meringer právem schvaluje. Jsou však i rakousko-bavorské názvy německé *Otter* (oddělení v stodole) a *Otta* „Torweg", jichž nelze pochopiti jinak leč jako slova přejatá ze slovanštiny; Meringer pak vidí ve významu „Torweg, Laube" nový důkaz, že předsíň často vznikala z původně samostatné a teprve s domem srostlé, pletené nebo dřevěné stavbičky (srovnej jmenované již *přítvor*, dále německé *Lábm* = Laube).

Jako německé *machen* k hnětení a mazání hlíny, tak slovanské *činiti* a *činъ* „řada, řád" odnáší se podle Meringera podobně k reálnímu stavění a rovnání trámů buď dřevěného domu nebo hranice. Souznačné i co do původu jest také řecké ποιέω „činím". —

Co se dále selského statku a domu středoevropského (ne románského ani severského) týče, Meringer jest přesvědčen, že i český i maďarský ba i jihoslovanský útvar jádrem svým hlásí se k typu, který on nazývá *hornoněmeckým*, jiní *franckým domem*. Typus ten vyvinul se na území, kde stýkali se Římané s Germány, tedy v krajích porýnských a zemích dekumatských (v dnešním Švýcarsku a v částech Bavorska). Vyznamenával se hlavně dvěma místnostmi: jizbou obývací („Stube") s kamny a kuchyní (Herdraum) s krbem. Meringer si představuje, že typ jednou ustálený přecházel od západu na severo- i jihovýchod, a to především *typ domu* spolu s větším nebo menším množstvím jeho *nářadí*. Šíření to znázorňuje obrazem *vln* osvětových neb věcných, právě tak jako Schuchardt a Joh. Schmidt užívali kdysi podobenství vln jazykových. I o šikmé ploše lze tu mluviti, po které jednou věci, podruhé slova, potřetí oboje pospolu se šinou dále, v našem případě typ domu hornoněmeckého na sever až k Nizoněmcům a starým Prusům, na jihovýchod až k Rumunům, Bulharům a dokonce i Makedoncům (jak vyšetřil slavista professor M. Murko). Nemožno ovšem zamlčeti, že tato nevídaná expanse římsko-germánského typu není dosud ve všem objasněna a námi pochopena; jsou proto také badatelé, kteří předpokládají na Balkáně též jiné cizí, na př. severské nějaké vlivy (Henning a nyní Alex. v Peez v příloze vědecké k „Münchener Allgemeine Zeitung" 1907, str. 29).

Než buď jak buď, základní názvosloví slovanské, slova *jizba* a *kuchyně*

(lat. *coquina*) rozhodně nasvědčují mocnému působení typu franckého. Při tom se dovídáme, že prvotný útvar *stuba*, z něhož jest odvoditi slovanské *istъba, izba* „jizba, kamna“, maďarské *szoba* = srbské *soba* „komnata, pokoj“ atd., nedá se vyložiti jinak než poznáním, že to byl buď bezprostřední nebo s německým *stioban* „prášiti, pářiti se“ hláskově smíšený románský název k o u p e l n y, t. j. jizby nebo třetí místnosti franckého domu, v níž Římané na germánské půdě si připravovali *parní lázeň* a odkud původně potrubím (hypokaustem) zahřívali i jizbu obývací, dokud tato nedostala vlastních kamen. Název koupelny, prostoru, jenž především se vytápěl, přenesen později na kamna postavená v jizbě obývací a na tuto jizbu samu (srv. nahoře).

Meringer klade proti Müllenhoffovi na to důraz, že nejstarší a nejjednodušší způsob koupele v uzavřeném prostoru byla i později oblíbená *parní* lázeň a že k ní stačila zcela primitivní kamna, po případě kameny rozehřáté a studenou vodou spařené. I klade Meringer k německému *baden* keltské **bat* = tlouci, aby rozvinul řadu: tlouci — kláda — zahřívati — koupati se. Pokouší se vyložiti též temné jihoslovanské a ruské *banja* „koupel“ a plným právem se pozastavuje nad nemožnou po mém soudě etymologií Klugovou, že *banja* souvisí s *baden*. Meringer dospívá kořene *bhan-* „tlouci“ a pomýšlí i v slovanštině na hořejší řadu platnou v germánštině, po případě na mrskání pruty, které náleželo k parní lázni.*) Že Slované pěstovali domácí lázeň pilně, toho dokladem jest podle O. Schradera (Indogerm. Forschungen XVII, str. 33 násl.) též středoněmecké *diirnitze* (*diirniz*), jež znamená vytopenou koupelnu, dále jídelní jizbu hostinskou neb nádvorní. Pochází buď ze starocírk.-slov. *dvornica* nebo ruského *gornica*. —

Co jest o k n o? Meringer velmi pěkně dovozuje o gotském výraze *augadaúro* „okno“, že neznamená „otvor, dvířka pro oko“, nýbrž „dvířka v podobě oka“: neměla-li totiž stavba domu pleteného a i trámového utrpěti, musil otvor, kterým přicházel vzduch a světlo, nutně na se vzíti podobu o k a, jemuž zhusta (při oblém tvaru) nescházela ani víčka. Týmž způsobem vysvětlíme si také staroseverské *vind-auga* „okno“ atp. a konečně i naše *okno*, které jest „jakýmsi okem domu“. —

Meringer podává dále nový důmyslný výklad všeslovanského *věža*, jež v jižní slovanštině značí „předsíň“, v polštině a češtině „věž“ (srov. však *věžník* = domácí pes), v lužičtině „dům“, v ruštině „stan, věž (a vězení), vůz, chýše“. Odmítá dřívější názory, že by *věža* byl býval vůz nebo stan na voze, a navrhuje prvotný útvar téhož kořene, jakého je *vůz*, totiž **wēghjā* s tímto vysvětlením: Již v indoevropském pravěku užívali k účelům hospodářským pohyblivých domů dole opatřených jako sáně, které se snadno mohly po hladké půdě pošinovati nebo vlastně táhnouti ku předu. Dosud vyskytují se v Hercegovině takové „*koliby povozné*“ (dole opatřené „*povoznicemi*“); jimiž pastýři a salašnice (*planištarky*) dopravují se na vzdálená místa pastevní a v nichž i mlékařské výrobky se uschovávají. Avšak úsilovnějším a účelnějším

*) Srv. staré srb. přísloví „tko vljeze v bańu, trebaje d a s e o z n o j i. — V letopise strus. čteme, co ap. Ondřej vypravuje, že viděl v „slověnské“ zemi „видѣхъ бани древены . и пережьгуть с рамѧно. совлокутьсѧ и будуть нази · и ѡблѣютсѧ квасомъ оусниянимъ и возмуть на сѧ прутье младое. бьютсѧ сами и того сѧ добьють едва вылѣзуть живи. и ѡблѣютсѧ водою студеною. тако ожившть и то творѧть по всѧ дни . . . мовенье собѣ а не мученье. — Co do výkladu etymologického ani Kluge ani Meringer nám nepověděli, jak máme pohlížeti na další i v češtině zjevné významy *báně*, totiž když značí „baňatou nádobu, baňku“ a posléze i „kopuli“; jest také střlat. *banna*, pak rovněž temné it. *bagno*, frc. *bain* atp.

zemědělstvím čím dál více „koliby povozné“ („Schlittenhäuser“) ustupují s planin na vysoké pastviny; z nepotřebného již domu pohyblivého také u Jihoslovanů stává se v poslední době dům pevný, jako kdysi za dávných časů v Lykii — a již jednou v době před- nebo praslovanské, kdy jiné jméno koliby povozné bylo prý *věža*. Byla to tedy „pohyblivá chýše“ aneb i „vůz“, ale ustrnuvši vůbec značila „dům“, zejména hlavní prostor jeho s ohništěm a teprve později, když předsíň se oddělila od kuchyně, předsíň samu o sobě (srov. i srbskochorv. *kuća* za „síň“ a něm. *s'Haus* za *Flur*). A jestliže dodáme, že *věža* znamenala snad také povoznou věž obléhací a později pevnou věž, osvětlili jsme s Meringerem již všecky rozdílné významy výše uvedené — jen že ovšem sluší vyčkati, zdali na pohled jasná a přesvědčivá etymologie jeho opravdu se osvědčí. —

Posléze budiž připomenuto, že Meringer zkoumal též názvy a dějiny *úlu*, jenž může býti různě zhotoven: slovanská jména jeho starocírk.-slov. *ѣзнъ* = novoslovinské *panji*, všeslovanské **bertъ* = české *brt* „lesní úl“ atd. a starocírk.-slov. *ulij* (naše *úl*) vesměs ukazují k vyhloubenému pařezu, první přímo, ostatní základním významem svých kořenů „vrtati, zavrtávati.“

2. Orba a chov dobytka.

Veliký počet významů během času značně pobledlých zakládá se na *orbě*. Vývoj a změnu prvotného smyslu a významu lze často pochopiti pouze důkladnou znalostí předmětů a mnohdy i sociálních poměrů souvisících s orbou. Tak *brázda* je „puklá země“ a patří k něm. *bersten*; všeslovanské *ralъ* (z **orbo-*) příbuzno jest s *Arbeit*, které značilo polní práci těžkou, orání, jež se zhusta přenechávalo osobám sociálně poníženým, na př. sirotkům (řecky ὀρφός, lat. *orbus* atp.), čímž tito pracujíce (robotíce) ne pro svou, ale pro cizí rodinu klesali na otroky, raby; těžkou prací rabskou bylo aspoň u Germánů a Římanů též *mletí*: snad příslušel tento význam prvotný kořeni **treud-*, z něhož vyvozujeme latinské *trūdere* „strkati“, německé *ver-drießen* a slovanské *truditi* „trápiti“, s prvopočátku však „mlíti, těžko pracovati“ (?) Úplně vybarven jest někdejší reální obsah v německém *Art*, kteréž rovněž jako slovanské *rodъ* „porod, druh, přirozená povaha“ odvozeno jest od prastarého kořene *ar-* a především značilo „orání“ (druhotvar *radъ*, zejména srbské *rad*, *-iti* „práce, -ovati“, je-li spřízněno s latinským *rādere* „rozhrabávati půdu“, opět by pochodilo od práce polní).

Ve vývoji orby Meringer rozeznává tři nebo čtyři základní rovnice slovní a předmětné: jednu pro nejprimitivnější orání přiostřeným dřevem (v slovanštině svým kořenem *wen-* nezastoupena), druhou pro *„orání radlem“* s kořenem jistě prastarým a nejvíc rozšířeným *ar-*, třetí pro orání *pluhem* s kořenem dle Meringera rovněž starým *bleqᵘ-* „ostnem pohániti“ (?), čtvrtou pro latinské *colere* „vzdělávati půdu, bydliti“ s dávným kořenem *qᵘel-*, který se ve významu odvozeném „pohybovati se“ obráží v slovanském slově *kolo* a *kola*, *kolesa* (= vůz).

Všimněme si druhé a třetí rovnice v slovanštině. Za nejstarší *radlo* sloužil strom s jednou větví nebo kořenem (kleč) i náleží proto k řečenému kořeni *ar(ā)-* i latinské *rāmus* „větev, haluz“ i německé *Arm*, slovanské *rámě*. Vedle slovesa *orati* a substantiva *rataj* „oráč“ jest důležito jméno nástroje: jihoslovanské *ralo* atd. a středo- i novohornoněmecké *Arl* (vedle toho *Arling* = radlice). Meringer vzdává se nyní dřívějšího svého mínění, jehož

O. Schrader (Indog. Forschungen XVII, str. 32) dosud se drží, že německá slova jsou přejata ze slovanštiny (*Arling* na př. ze slovinského *ralnik*, srbochorv. *raonik*), a má všecka tuto uvedená slova za zděděná z dob prajazykových. Věc okamžitě rozhodnouti je nesnadno.

Meringer, jenž v germánštině spatřuje hojnost domácích názvů pluhu, zvláště slovo *Pflug* (staroseverské *plógr* atd.) pokládá za ryze germánské, značící pravděpodobně také vynález germánský. Od Germánů přejali *plugъ* svůj Slované i ostatní národové, u nichž podobný název se vyskytá, totiž Litevci, Románi, Albánci. Meringer obnovil tím jistý výklad dříve běžný a postavil se zejména také proti názoru, že pluh vyznačený koly byl vynálezem Gallů v Rhaetii, od nichž pak přecházel jinam, mezi jiným ke Germánům a odtud k Slovanům. Tak věc dosud pojímá Schrader i jiní.

I tato sporná otázka jest nesmírně těžká, kdybychom ji chtěli apodikticky rozřešiti. Dlužno sic uznati, že Meringer ujal se celého problému nad míru horlivě i obratně a že pro původní dva jím předpokládané, ale n i k d e n e d o l o ž e n é základní významy germánského slovesa *plegan*, totiž pro „*orati*“ a „*musit orati*“ uvedl dle možnosti i přesvědčivé parallely; přes to bych opakoval po něm dotaz k romanistům, zdali také oni budou moci bez újmy svým vlastním etymologiím přisvědčiti k nové thesi Meringerově. Tato zatímní reserva nemůže nám arciť brániti, abychom slovanské slovo *plugъ* dle osvědčených pravidel hláskoslovných (z **bōkō* vzniklo *buky*, z **Dōnāvi* slovanské *Dunavъ*, *Dunaj*) nepovažovali za přejaté slovo cizí, povstalé z germánského *plōg-*. O této výpůjčce slovanské, která netýkala se jistě jen jména, nýbrž i nové věci, nelze vážnému jazykozpytci vůbec pochybovati.

Jinak má se věc při poměru staroněmeckého slova *grindel* „Riegel“ (ňovohornoněm. dialekticky také „Pflugbalken“) k jihoslovanskému *gredelj*, ruskému *grjadilъ* „Pflugschar“. Proti Brücknerovi a Schraderovi Meringer přidává se k náhledu Miklosichovu a Hirtovu, že *grindil* může býti zcela dobře pravým slovem germánským a že při nejmenším věc jest pochybna.

Ještě méně shody najdeme mezi jazykozpytci strany poměru mezi všeslovanským „*socha*“ a hornoněmeckým „*Zoche*“. Slovanské „*socha*“ znamená v staré církv. slovanštině „dřevo, zahrocený kůl“ (*osošiti* = zbaviti větví), v ruštině a polštině „*Hakenpflug*“, v slovinštině a srbštině „Gabelholz“, v horní lužičtině „kůl“ a v češtině „Gabelstange, Sterz beim Pfluge; Statue, Figur“ (vedle toho *sochor* i u Lužičanů „Brechstange“). Kromě německého názvu *Zoche* (pluh bez koleček) a bavorského *Zoch*, *Zochen* „Knüttel, Bengel“ jest pak ještě celá skupina názvů keltsko-románských (na př. francouzské *soc* „Pflugschar“), mimo to proniklo slovo to až k Řekům (středořecky **τζόκος**). Meringer považuje za základní význam slovanských slov „kůl, otesaný kmen“ a proti jiným badatelům, kteří slovanské slovo snažili se odvoditi z kořene indoevropského, pokládá slovanské „*socha*“ ne za domácí, nýbrž za přejaté slovo g e r m á n s k é, které ovšem u většiny Germánů zatlačeno bylo názvy a věcmi *Arl* a *Pflug*. Avšak hlásková podoba slova germánského, jež Meringer jest nucen pouze konstruovati: **sacha* „ostrý nástroj“, daleko přece se rozchází se živoucím *Zoche*: proto již v nejnovějším příspěvku svém připouští beze všeho to, že *Zoche* — ač prý původu germánského — bylo v té nynější podobě Němci převzato od Slovanů zase zpět. A ještě jeden svůj dřívější výklad odvolává nyní, totiž ten, že vytčené nahoře bavorské *Zoch*, *Zochen* („klacek“) by vůbec nesouviselo s názvem pluhu *Zoche:* také ono slovo, jsouc téhož germánského původu jako *Zoche*, bylo prý k Němcům zpět zavedeno se strany slovanské.

Souhlasím s Meringerem úplně v tom, jestliže v „Indog. Forschungen“

XVII, 117 podotýká, že v slovanském *socha* máme před sebou výraz kulturní, odpovídající předmětu dalekého rozšíření zeměpisného, že tedy také celá otázka tato, nad míru nesnadná, jest dalekosáhlá a nemůže býti řešena s úzkého hlediska pouze slavistického. Z toho však, co Meringer *nyní* učí, vyplývá mně jako pravděpodobný závěr ten, že všechna tři slova německá (i ve významu „klacek" i ve významu „pluh") shodují se n a p r o s t o nejen hláskově, nýbrž i pojmově se slovanským *socha* tak, že patrně ona jsou převzata ze slovanštiny a nikoli naopak. Toto jednoduché rozřešení hádanky tanulo mně na mysli už tenkrát, když Meringer v prvním výkladě svém docela byl pozapomněl na český význam slova „*socha*" = *Statue*, které přece dokazuje, že Čechové od základního pojmu domácího „otesaný kmen" pokročili jak v technice tak i v jazyce ke kusům dřeva čím dál více podobným lidské postavě, kteréžto kusy nejspíše (jako stcírk.-slovanské *tr̥by* atp., viz níže) byly pohanskými Čechy také uctívány. O etymologii slovanského „*socha*" samého, dále o vztazích mezi ním a výrazy ještě jinokrajními kromě německých netroufám si dnes pronésti určitého nějakého mínění. Bude zajímavo jednou zvěděti, zdali středořecké τξόανον skutečně musí býti uvedeno v souvislost s německým *Zoche* a zdali v něm s Meringerem i příště budeme spatřovati jaksi průvodce šířícího se od severozápadu domu hornoněmeckého a dalšího svědka toho, že až na nejzazší Balkán dosahovaly vlny vyspělé kultury římsko-germánské.

Způsobem zvlášť důkladným Meringer osvětlil vše, co odnáší se k slovanskému kmeni *tērb-*, *tr̥b-* a k indoevropskému *terb* (*terēb*). Reálním východištěm jest tu činnost m ý t ě n í: stcírk.-slovanské *tr̥bити* (české *tříbiti*) „čistiti", slovinské *tr̥bež* „louka vymýcená", maloruské *terébyty* „mýtiti", ruské *terebъ* „mýtina". Ruské slovo vede nás již k významu „místo vymýcené", jak se nám jistě ohlašuje v našich názvech místních *Třebáň*, *Třebíč*, *Třebová* atd., mrus. *Terebivlja*; a také Meringer správně postupuje k „mýtině", na níž se člověk usazuje, kde zakládá pole a staví sobě obydlí, tak že časem vzniká celá dědina: německé *Dorf* jest pamětníkem všeho toho vývoje, neboť u Wulfily střídné slovo znamená ještě „pole", v staré severštině (v Eddě) dokonce ještě „volné nechráněné místo, holý pahorek". Meringer k slovu *Dorf* s prvotným významem „mýtina" vhodně přirovnává ruské *derevnja* „ves o 2—4 dvorcích" (vlastně „Holzplatz").

S mýtěním spojena však další reální činnost *otesávání dříví* a dělání *klád i trámů*. Sem hledí latinské *trabs* „trám" a pokročilejší zase výrazy slovanské pro „modlu" a i „modlárnu": starocírk.-slov. *tr̥ba*, *tr̥bьnikъ* a polabské *trebe*, kteréž z uctívání jistých kusů dřeva o vánocích vzalo přímo na se význam „Blockzeit = Weihnachten". Máme tu poučnou parallelu nebo lépe řečeno vzorný příklad toho, jak *socha* dospěla významu „statua"; tam prokazování *božských poct* fetišovi k člověku čím dál více připodobňovanému není historicky dosvědčeno, zde však lexikálním významem slova *tr̥ba* atd. ano. Starší výklad Miklosichův, že *tr̥ba* značilo „obět" a *tr̥bište* „obětniště", jest ovšem nyní překonán.

Do staroslovanského *tr̥bъ* „nutný", *tr̥bě* = našemu „třeba" vloudil se však časem pojem n u t n o s t i, nezbytnosti. Kterak se to mohlo státi a co z toho vysvítá pro vývoj životních poměrů slovanských? Meringer, maje zájem na podobných změnách významových vzhledem k výkladu svému slova *Pflug*, trefně poznamenává, že mýtění starým Slovanům patrně nebylo prací snadnou a veselou, nýbrž prací namahavou a trudnou: mýtiti značilo jim „*musit* mýtiti". Z toho plyne podle Meringera, že Slované konali právě tuto práci nikoli jen z lehka, ale pečlivě a solidně, solidněji než jiní. Pojem

„nutnosti“ vyvinul se pak v samostatný pojem v těch slovích proto, že Slované musili mýtiti na rozkaz cizí (bývaliť často kratší nebo delší dobu podrobeni cizím dobyvatelům, ač dokonalými „otroky“ ve smyslu Peiskerově nikdy nebyli), anebo proto, že pojem řádné, neodkladné a tvrdé práce sám a bezděčně přechází v pojem nutnosti κατ' ἐξοχήν.*) Myslím, že druhá tato možnost i Meringerem uznaná úplně stačí k pochopení duševního a jazykového pochodu a že ani tenkrát nesmíme z první uvedené možnosti hned souditi na naprostou porobu starých Slovanů. Meringer různými cestami dospívá výsledku dojista závažného, že společného indoevropského slova pro pojem „musiti“ vůbec nenalézáme a že ve všech jazycích takový slovesný pojem a výraz nutnosti teprve z jiných reálnějších pojmů se vyvíjí: tak německé *muss* značilo kdysi „odměřil jsem“, pak „*musil* jsem odměřiti“ a „odvedl jsem svou daň“ atd. Slované setrvali dlouho (v spisovné mluvě české na př. dosud) na stanovisku původně indoevropském, nemajíce domácího slovesa „musiti“; teprve stykem s Němci přejali německé „*müssen*“, před tím — na př. do staré češtiny — německé „*dürfen*“ v podobě „*drbiti*“ a s významem „musiti“. Že by při přejímání tom ona slova německá byla na Slovany působila zvláštním nějakým dojmem v příčině svého užití a dokonce pojetí, jak Meringer se domnívá, nevěřím; soudím naopak, že německy mluvící západní Slovan poznal výhodu slovesného označení pojmu nutnosti (označení slovesem totiž, jež mohl pohodlně časovati) a že tudíž bezděky se chopil jazykové pomůcky, jež mu dosud scházela.

Ještě k jedné otázce sociální se zřetelem k „mýtění“ Meringer obrací svou pozornost, ačkoli není dnes s to určitě k ní odpověděti. Táže se, zdali Slované konali práce s mýtěním spojené společně, t. j. za celou dědinu, tak že vymýcená půda se potom teprve rozdílela mezi jednotlivé rodiny — či zdali si práce ty obstarávaly jednotlivé rodiny samy pro sebe? Dle způsobu usídlení Slovanů v kruhovitě založené dědině („Rundling“) a jiných příznaků usoudil by spíše, že byla to práce společná a jaksi obecní — což by pak ještě lépe nám dosvědčovalo, že mýtění bylo prací těžkou, rozsáhlou, avšak přes to nezbytnou a nutnou. —

Jest známo, že *pluhu* dostává se od lidu všelikých obrazných jmen zvířecích: bonnský pluh jest *Hundspflug* a staroindické *vṛka* „pluh“ mohlo původně zcela dobře býti obyčejné pojmenování pluhu „vlk“. Z českých názvů toho druhu jest dávno zaznamenán již „*krahulec, -ík*“ i vznáším teď otázku k československým národopiscům, zda neslyšeli z úst lidu také jiné ještě názvy podobné. —

Že často děje se změna významu „orati“ ve význam „bydliti“ (něm. *wohnen* bylo dle Meringera prý zprvu „orati“), Meringer se snaží dotvrditi odkazem k starocírkslov. *tьlo* „mlat“, jež spojuje s lat. *tellus* „země“, a k všeslovanskému *gumьno* „mlat“, jež váže k lat. *humus* „prsť“.

Ježto v dávných dobách neznali jiného majetku a zisku než polní plodiny a dobytek, Meringer používá dějinného toho fakta k reálnímu výkladu jednak německých slov *gewinnen, Gewinst* (z povědomého nám již kořene *wen-* „zahrocený kůl“, „*orati* takovým kolem“ — orbou pak „vyzískati“), jednak k výkladu obecně germánského názvu dobytka **nauta-*, který se už

*) Meringer uvádí také analogon z obcovací němčiny, v níž prý „*Robott*“ (práce pro pána) nabylo významu „böse Mussarbeit“.

dříve spojoval se slovy „*genießen, Nutzen*“ a od nich odvozoval: Meringer však nyní za prvotný má pojem „chovati *dobytek užitkový*“ a za podružné teprve pojmy a výrazy „užívání“. Možná, že uhodil tu na pravou strunu; jestliže ne, nic to ovšem nemění na ustáleném poznání, že tentýž název dobytka (podobně jako *skot*) přejat byl do staré církv. slovanštiny jako *nuta* (schází v češtině, polštině, ruštině a též nyní v bulharštině a srbochorvatštině) a od Finnů jako *nauta*. —

K úplnému vysušení s e n a užívá se v mnohých (na př. alpských) krajinách rovných a vysokých oloupaných kmenů, na nichž je viděti kratičké zbytky větví. Němci alpští říkají jim „*Hüfel, Hüfler*“ a do nedávna znali i výraz „*Heugeige*“. Meringer dovozuje, že tato „Geige“ nemá nic společného s obyčejným německým názvem *houslí*, který značí „nástroj kolísavý a to se zřetelem ke smyčci“ — že tedy obě kdysi rozdílná slova toliko hláskově splynula. Francouzové přejali patrně obě dvě slova ve významech přenesených: *gigot* „kýta skopová“ (jaksi malé housle) a *gigue* „neobratná dívka“ (protože dlouhá jako tyč). Slované tyče k sušení sena rovněž dávno znají i označovali je už v staré církevní slovanštině jménem, které vedle jiných odvozenin jest mi dalším dokladem, že „*socha*“ (viz výše) bylo slovo domácí nebo dávno (ne teprve vlivem Němců) zdomácnělé, totiž jménem „*rasocha*“ (vlastně „strom s krátce otesanými větvemi“).

Meringer zkoumal i původ slova *Harfe*, když značí hudební nástroj, jehož struny „*taháme* zkřiveným prstem“ — a patrně totožného slova *harpe* atp. pro „obilní síto“ (die Reiter, Kornschwinge), kteréž se ujalo u Skandinavců, Severoněmců, Litevců a Lotyšů. Dle Meringera obilní takové síto nemůže býti příliš starobylé, protože předpokládá značné vědomosti technické. Obilí čistilo se s prvopočátku v ě t r e m: tomu svědčí na př. chorvatské *vijati* z kořene *vē*=č. „váti“. Nejasný jest původ alpského názvu pro lešení podobné neobyčejně širokému řebříku, sloužící k s u š e n í obilí: *Harpfe*. Slovinci nazývají totéž nářadí „*koza*“, z čehož Němci učinili zase „*Köse*“. Meringer upozorňuje, že slovinský název překvapuje; neboť řečené nářadí jest o dvou nohách a přece je přezděno podle zvířete čtyřnohého, bezpochyby dalším přenesením od předmětných i nám Čechům známých „koz“ č t v e r o nohých na ony přístroje d v o u nohé. Meringer přál by si, aby bedlivě byl sledován lidový způsob užívati takových *obrazných* (zvláště zvířecích) jmen vůbec, aby i jazykozpytec nabyl pevného jakéhos měřítka a pravidla, co etymologicky spojovati smí a co nesmí. Na tomto poli — jako na mnoha jiných — národopisec a obezřelý pozorovatel lidu velice platně a takřka na oplátku může prospěti jazykovědě.

3. Š a t s t v o a v ě c i p o d o b n é.

Nejjednodušším šatem býval přehoz nebo zástěra z k ů r y, jak nasvědčuje tomu zřetelně řecké **λώπη** „šat“, jež odvozeno od kořene značícího „*loupati* kůru“; příhodnou kůru ke zhotovování takových primitivních šatu skytaly ve všech dílech světa rozšířené druhy fikusové. Památku téže mody zachovala sobě litevština v slově *lõpas* „Flick, Lappen“ a stará církevní slovanština v *lapъtъ*.

Pokrokem bylo, když člověk naučil se p l é s t i a tímto způsobem vyráběti si z lýka a podobných látek pletené, zdokonalenou pak technikou t k a n é šaty. Meringer napřed také při řeckém **λώπη** pomýšlel na oděv patrně

spletený z lýka, dává však nyní přednost výkladu hořejšímu; ale dokonale podařilo se mu prokázati souvislost pletení a tkaní při rozboru německého *winden*, jež nebylo pouze „učiniti pletivo z prutů“ a vystavěti pletenou stěnu „*Wand*“, nýbrž znamenalo dále též „učiniti tkanivo“ a celý oděv „*Gewand*“. Meringer právem zavrhuje běžný výklad, že *Gewand* bylo vlastně prostředkem k „ovinutí“ těla i odkrývá stejně poučnou souvislost mezi staroslovanským *rozga* „proutek“ a litevským *rezgù* „pletu“ i staroindickým *rágğuš* „provaz“, poučnou souvislost hlavně proto, že i něm. *Gewand* jest po případě jedním z *provazů* po obou stranách stožáru.

Na tkaný oděv poukazuje též staré slovo církevní slovanštiny *sraka* „vestis, tunica“; řadí se k řeckému *ἕρκος* „pletená ohrada“ i „síť“, latinskému *sarcina* „Bündel“ i *sarcio* „spravovati“ (původně as „plésti“) atp. Co je něm. *Sarg*? Podle Noreena slovo příbuzné s předchozími a staroislandským *serkr* „košile“, což Meringer interpretuje v ten rozum, že rakve bývaly dělány i z pletiva; Kluge, „Etymolog. Wörterbuch der deutschen Sprache“ (6. vyd., 1905) pomýšlí na zkráceninu z latinského *sarcophagus* „rakev“; konečně jest třetí starší výklad také Meringerem připomenutý, že *Sarg* je přejato z praslovanského **sorka* — výklad nenemožný, avšak po mém zdání pravdě nepříliš podobný proto, že Slované sami *raka* „Grabhöhle“ (česky *rakev*) přejali kdysi z latinsko-germánského *ark(a)* arciť nejspíše ve významu „bedna, dřevěná rakev“. —

Mimo kořen *wendh-* (*winden*) Meringer vystopoval blízký jemu a souznačný kořen *wedh-* „vázati atd.“; zde se nás týká pouze nový názor, že význam „vésti“ slovansko-litevského slovesa stejného znění jest zase podružný proti prvotnějšímu „skot neb koně *spřáhnouti*“ — „voziti“; také sňatek jest svázání (symbolem jeho obvyklé vázání rukou), spřežení, jak svědčí litevské *vèsti* „heiraten“. Jindy vykládalo se toto *vèsti* jako „heimführen“.

4. Nástroje a nářadí.

Celkem třeba říci, že ve všech oborech lidského konání a zejména v oboru nadepsaném nedostává se nám dosud obsáhlých sbírek jak věcí, tak slov: jest příliš málo a to zcela nesoustavně o tom všem uveřejněno. A přece by bylo záhodno a záslužno zároveň sebrati a shrnouti jednak lidové názvy běžné v různých řemeslech, jednak dopodrobna popsati a spolehlivě zobraziti nástroje a nářadí jednotlivých národů, tudíž také československého. Potom bude možno uskutečniti to, co Meringer dnes nazývá ještě snem budoucnosti: sepsati totiž *dějiny nástrojů*.

Meringer přináší také k této otázce cenné příspěvky a probíraje čelné nástroje sloužící k *mýtění*, zmiňuje se i o jihoslovanském *trnokopu* „einzinkige Rodehacke“ a *motice* „Haue“, které již před tím vypodobil a které shledává též u Rumunů (o české ani ruské *motyce* neví). — Staroslovanské *orądije*, které znamená v st. církev. slov. „nástroj, povinnou práci, věc“ a v ostatních jazycích jihoslovanských značí „nástroj“, v ruštině totéž a „práci“, v polštině „posel“, Meringer odchylně od Miklosiche vyvozuje z germánštiny, kde konstatuje tré více méně rozdílných základních tvarů s těmito významy: „nějaký *druh pluhu*, povinné orání z rozkazu“ — „orání, práce“ — „poselství“. Významy ty jak v germánštině tak i v slovanštině, jejímž vzorným tvarem byl jmenovaný první **aruntjo-* z kořene nám známého *ar-*, vespolek se pomísily a není dosud vše podrobně objasněno. Jestliže však Meringer (spolu s Joh. Schmidtem)

má pravdu zejména proti Miklosichovi, jenž *orądije* nepokládal za slovo přejaté, byl by tuto další přístroj orací, který Slované mimo „pluh" převzali od Germánů, jehož však záhy užívali ve významu jaksi už zevšeobecnělém, vybledlém „nástroj"; ještě abstraktnější jest pak smysl slovesa hlásícího se k třetímu významu základnímu, totiž ruského *orúdovať* „říditi, působiti" (bez d'en'eg n'e orúdujetsja = nic se neudělá), polského *orędować* „vyřizovati rozkazy, dáti věděti" a našeho již zatemnělého *orodovati*, přikloněného k „roditi". Meringer české střídnice neuvádí. —

Nástroj určený k hlazení a lisování prádla, známý u nás v podobě válce jakožto hlavní součásti a pode jménem „*mandl*", zdá se dle všeho býti původu germánského, pokud aspoň nazýván jest v němčině „*Mandel*" (téhož kořene jako staroslovanské *mętą* = české *matu* „rühre um"). Vedle tvaru s *-d-* vyskytá se však soupeřící s ním druhotvar *Mange(l)*, jenž obráží se také v polském *magiel* a jejž jest vyvoditi z řeckolatinského *manganum*, označujícího dle Meringera nejdříve „Wäscherolle" a později teprve jednoduchou, po té složitější „Wurfmaschine". Základem je tu kořen *ma(n)g-* obsahující pojem „hnětu" a se zřetelem ku prádlu „činím měkčí a krásnější"; rozuměti jest tomu tak, že mandlováním bylo za starších časů praní a krášlení prádla ukončeno, neboť škrobení a žehlení jsou vynálezy novější. V germánštině nastal mezi podobnými sobě názvy *Mandel* a *Mange* krutý boj, který většinou skončil vítězstvím slova cizího, jehož výsledkem jest však dosavadní obojakost v němčině.

Témuž účelu slouží podnes nebo sloužily do nedávna přístroje i primitivnější. Meringer uvádí okrouhlé kusy skelné hmoty, hlavně na severu Německa kdysi rozšířené, dále celou řadu přístrojů houbovitých ze dřeva nebo skla, asi dvakrát tak velkých jako „hříbky", jichž ženy užívají při spravování punčoch. Pocházejí většinou ze západních částí Uher*) a slovou u Maďarů samých *hlagyjdlo*, *hlagyica*, což patrně jsou názvy původně slovanské, srv. mrus. *hładýl'ce* „Werkzeug zum Glättholz", morav. *hładiłko*, skleněná koule se stopkou, kterou se „hladívalo" tenké prádlo sváteční — vše odvozeno od starého slovesa *gladiti*; uherští Němci po případě jim říkají „*Wickelglas*". Nejprostší „*mandl*" skládá se přirozeně z válce a podlouhlého prkna s rukojetí. Typický v té příčině jest exemplář stralsundský a dále polský (tento s prkýnkem po stranách úmyslně vroubkovaným), jejichž vyobrazení Meringer přináší. Nás musí zajímati to, že Slované bezpochyby mívali „hladidla" svá, jimi snad vynalezená, a že i tenkrát, když „mandl" přejali, dovedli jej vynalézavostí svou učiniti ještě účelnějším. —

Odkud pocházejí *necky*, stcírk.-slov. *nъštvy*, srb.-chorv. *nâćve*, rus. *nóčva*? Schrader, „Indogerm. Forschungen" XVII, str. 33 ještě podotýká, že jest dosti pochybno, zdali starohornoněmecké *nuosk*, pozdější *Nuosch* atp. „Viehtrog" přejato bylo od Němců ze slovanštiny, kde příslušně obměněné slovo jeví daleko větší rozšíření. Naproti tomu Meringer učí v témže svazku téhož časopisu str. 152 zcela rozhodně, že *nuosk* atd. jsou pravá slova germánská značící „nádobu *vydlabanou*, vyhloubenou" jako *loď*, jíž necky opravdu se podobají — a že Slované (Meringer připomíná jen Jihoslovany) přejali svoje pojmenování z germánštiny, němčiny. Meringerův názor na věc jest dojista pozoruhodný a důmyslný i zahrnuje dvě otázky: slovního výkladu a sporného přejetí. V ohledu prvém není ani na germánské ani na slovanské straně všecko vy-

*) Též ze severovýchodního Štyrska („Mangel, Mangelhölzer"). Téhož jména „die Mangel" dostalo se ve Štyrsku jmenovaným právě „hříbkům."

jasněno k naší spokojenosti, ale přece věc není zase tak temná, že bychom se nemohli rozhodnouti spíše pro převzetí slova z němčiny do slovanštiny nežli opak.

V názvech pro stůl atp. zrcadlí se dle Meringera celý vývoj lidské osvěty takořka in nuce. Zprvu nebylo vůbec stolu, nýbrž každý dostal dřevěnou svou desku, prkénko, na němž mu jídlo bylo *přiděleno*: latinské *mēnsa* přechází v germánštinu a dává *mēs* (možná, že zrovna tak znělo i domácí germánské slovo „*otesané* prkno“) i jest dále přejato v slovanštinu jako *mísa* podoby dříve neb později kulaté. Totéž značí starocírk.-slov. *bljudo*, převzaté rovněž z gotštiny a chovající v sobě původní význam „nabídnuté“. A ještě jedno slovo náleží nejspíše do tohoto nejstaršího údobí, staroslovanské *dъska* „prkno“. Jest původu řecko-latinského a prostřednictvím as germánštiny vniklo do slovanštiny: bylo označením buď jídelní desky jednotlivce anebo snad již desky společné, podobné na př. bosenskému stolu beznohému. V tom zračil se zajisté už pokrok; ten pak za všeobecného povznesení, vyvýšení „obzoru osvětového“ (srov. nahoře výklad o *posteli*) stupňuje se tím, že společná deska klade se vždy jen na dobu jídla na určený k tomu podstavec, který však v jizbě pevného místa dosud nemá; a všeobecný pokrok vyvrcholí konečně v tom, že společná jídelní deska i podstavec srostou a „*stůl*“ má napořád v jizbě své pevné, nezměněné místo.

5. Stopy bájeslovné.

Navazuji zde na to, co bylo výše pověděno o božském uctívání fetišů, t. j. přitesaných a vůbec — byť zprvu neuměle — zpracovaných kmenů, jež staří Slované zvali *třeba* a pravděpodobně i *socha*.*) Nyní bude následovat ještě více takových ověřených názvů fetišů, které při bližším ohledání nám prozrazují, že značí většinou otesané kmeny, klády a tudíž dřevěné a mnohem řidčeji i kamenné sloupy nebo sošky. Avšak nejen v ohledu bájeslovném otesaný kmen má velkou důležitost, nýbrž i v každodenním životě člověka vůbec „kůl“ (litevsky *kūlas* „Pflock“, obé z kořene značícího „zahrotiti“) nemalé jest váhy. Celá kapitola nauky o indoevropských starožitnostech bude musit příště býti věnována tomu, jak užívá se kolů a kmenů za prvotný nástroj lidský, jak za první dřevo orací, jak za křesadlo, mezník nebo ukazatele cesty. Tím vysvětlíme si pak také překvapující bohatství alespoň slovanských příslušných terminů hlavně bájeslovných a významné přenesení představy „kolu“ na *zub*, který v staroslovanském rouše *zǫbъ* a staroindickém *ǧámbhas* dávno jest řazen k řeckému *γόμφος* „kůl“. Z terminů slovanských není posud jasný círk.-slovanské *balъvanъ* „Balken, Götze“, *kumirъ* „idolum“ (původu prý finského dle Miklosiche), *istukanъ* „idolum“, snad „vytesaný“, *tělo* (*idolьskoje*). Zřetelnější jest ruské *penь* „Klotz, zu dem auch gebetet wird“ a postupem osvěty ve smyslu přeneseně potupném „plumper Mensch — *klacek*“. Jasné jest starocírk.-slov. *kapъ*, *kapište* „idolum“, hlásící se ke *kopati* a řeckému *κόπτω* „tluku, sekám“. Slovinské *malik* „modla, zlý duch“ mohlo by znamenati „rozmelněný“ z kořene *mel-*, tedy sloup z kamene zpracovaný.

Zvláštních a přímo božských poct dostává se dosud u Jihoslovanů vánočnímu jakémus „pni“, jejž na štědrý večer hospodář přinese domů a který povečeřev s domácími lidmi na konec jest hozen do ohně a spálen. Obyčeje

*) Také u Řeků, jak stále víc a více se potvrzuje, byl vývoj od hrubých klacků a kamenů k fetišům podoby nedokonale lidské, jimiž byly dle všeho *hermy*, a posléze k sochám zcela připodobněným člověku. Není-liž tu přímá analogie pro vývoj našeho *socha*?

jevící se při tom na slovanském *jihu* souhlasí tou měrou se zvyky *obecně* germánskými, že Meringerovi vidí se nutná toho potřeba předpokládati přejetí jejich z germánštiny. To nás nezarazí, vzpomeneme-li, že i obyčej vánočního stromku není provenience slovanské, nýbrž germánské. Přes to sluší vytknouti, že n á z v y jihoslovanské n e j s o u toho druhu, aby se z nich mohl vážiti nějaký věcný důvod pro ono přejetí; spíše se mi podle rozboru Meringerova zdá, že jistý starodávný obyčej slovanský byl proniknut tu úplně cizími zvyky germánsko-německými.

K dotvrzení toho všeho podotýkám jen v stručnosti, že germánský název vánočního pně jest *Julblock*, slovinské jméno jeho však *panj* = „peň". U Srbů a Chorvatů běžné jméno *badňak* opět není v tom zvláštním významu „Weihnachtsblock" (zřídka: „*Christnacht*, Weihnachtsabend", za který bývá obyčejně *badńi dan*, *badńi večer*) převzato z němčiny, ačkoliv dle Kreka a Meringera náleží k slovní čeledi cizí, z němčiny vniklé a značící „tlusté poleno", bylo-li pak toto vyhloubeno, i „sud, bečku, rouru". K téže čeledi patří též naše „*bedna*" a později (již do češtiny) přejaté „*putna*". Slovo staroněmecké, jež bylo základem staroslovanského již **bъdьnъ* nějakého (srbchrv. *badanj*), znělo pravděpodobně **budinō* a samo bylo vypůjčeno z řecko-latinského *βυτίνη*, **butīna* „Kufe"; podle Meringera střetlo a skřížilo se v germánštině s docela podobně znícím slovem domácím pro „Baumstrunk" — a oba tyto významy změtené a spřízněné přešly prý pospolu již do staré slovanštiny. Avšak — dodávám výslovně — teprve tam vzali v představě Slovanů na se třetí zcela speciální význam „*Weihnachtsblock*".

Meringer spojil však ještě bavorské *Bachltåg* „štědrý den" se slovinským *božič* téhož zvláštního smyslu jako *badňak*, totiž „*Julblock*", jemuž v Istrii říkají také *glava* nebo po italsku *cok*.*) Slovinské *božič* znamená vlastně „půžek", ale to Meringer pokládá za význam sekundární, prvotným jest mu „Julblock" z kořene *bhag-* „páliti, péci", tak že by i *bogъ* spolu se staroindickým *bhága* bylo původně označovalo ne božstvo, ale „*zápalnou* oběť". Od kořene *bhag-* pochází též německé *backen* (staré *bahhan*) a dle toho bavorské *Bachl-tåg* jest vlastně „den milého pně zapáleného", tedy zrovna tak lichotně utvořené slovo jako ono *božič*. Jest pravdě podobno, že Meringer vyloupl tu jádro věci a slova zároveň, byť v jednotlivostech mohl se i zmýliti; tolik je však jisto, že ani *božič* není terminem odněkud přeneseným, ale naopak spíše jedním z nejstarších. —

Meringer bystrým zrakem svým rozluštil hádanku, která se dlouho skrývala v německých názvech „*Kopfdreier*, *kedere Köpfl*", názvech pro moderní n á d o b y o b l i č e j o v é (Gesichtsurnen). Přihlížíme-li k věci historicky, nacházíme již v dobách pradávných — jak svědčí nálezy praehistorické — nádoby podobné, opatřené zřejmými symboly erotickými, které mají vztah k pohlavní lásce; později dovídáme se též, že byly to a jsou dosud dary votivní, jež byvše naplněny trojím vyprošeným druhem obilí v chrámech a kostelích jsou obětovány, aby získána byla něčí náklonnost nebo zažehnána bezdětnost.

Slovo „Kopf-*dreier*" značilo dle Meringera především směs t r o j í h o obilí obětního a pak teprve n á d o b u obětní; výraz „*kedere* Köpfl" podle drsně vtipného názoru lidového značí prý „bauchige Köpfl, *Magen*-köpfe",

*) Srbochorv. *božić* u spisovatelů XVI. věku i novějších znamenalo „půžek", modlu pohanskou, obyčejně „dies natalis Christi"; *mladi* neb *mali božić* pak osmý den po tom, když se slaví obřezání Ježíšovo a počíná nový rok. — Pro úplnost připomínám, že jinde Meringer uvádí i polabské *trebe* „Weihnachten" = „Blockzeit", což zase je název domácí nám pochopitelný.

jež mohou býti nasyceny toliko různým obilím. Slované věc i slovo řečené rovněž poznali od bajuvarského (bavorsko-rakouského) kmene německého, avšak nepěstujíce sami obyčeje s tím spojeného přenesli slovo (slovinské *čedra*) na krátkou baňatou dýmku tabákovou, jinak *kranjščica* „Krajiňanka“ zvanou; v tomto rouše a významu slovo přeneslo se zpět k štyrským a krajinským Němcům, tak že také jim slove dýmka u venkovského lidu oblíbená *Tschederl*-pfeife, jinak „Nasenwärmer“.

6. Obyčeje právní a jiné.

Zde mohu zaznamenati jen několik málo drobtů slovanských. Meringer houževnatě a po mém soudu právem se drží výkladu latinského *testis* „svědek“, podaného netoliko jím jediným v ten rozum, že *testis* z **tri-sto-s* byl „Drittsteher“, ruský *trétijъ*, *tretьjákъ*, *trétčikъ*, francouzský *tiers*, tudíž osoba třetí přítomná dle Meringera obchodnímu ujednání nějakému. Nebyl to však, jak na př. Skutsch tomu chce, svědek jen nahodilý, třetí osoba náhodou něčemu přítomná, nýbrž osoba taková objednaná, která v dobách, kdy se nepsalo, zastávala místo ověřené listiny (německé *Urkunde* jest původem „testimonium“ a svědek jmenuje se v staré němčině *urchundo*), osoba, která o dotyčném ujednání přesně byla zpravena a spolu vše věděla (slovanské *sъ-vědokъ*) a jež v případě sporném byla přirozeným soudcem a rozhodčím. Tento vývoj tají se též v ruských slovích nahoře udaných, odkrývá se však zcela nenuceně znalci slov i věcí. Meringer považuje za prastarý obyčej, jenž provází uskutečněný obchod, hotovou již koupi v přední řadě dobytka: prodavač i kupec podvakrát a to střídavě „plácnou“ si do dlaní a „sváží“ sobě tak ruce, které svědek, na Rusi „*tretьjákъ*“ rozrazí a tím obchod dovrší.

Než k tomu dojde, odbývá se smlouvání: kupec „míní“, že věc je drahá, a prodavač „mění“, snižuje původní cenu. Snad máme v příbuzných slovesích německém „*meinen*“ a slovanském „*měniti*“, kteráž obě jsou zase co do kmene totožna s litevským *maĩnas* „výměna“ (t. j. prvotný obchod), ještě pamětníky reálních poměrů bývalých.

Nevysvětleno jest podnes naše slovo *trh*, *trъgъ*: Meringer soudí, že náleží snad k řeckému **τύρβη** „tíseň“, latinskému *turba* „hromada“, staroseverskému *þyrpask* „shlukovati se“ a tudíž ke kořeni *twer-* se základním významem reálním „plésti, vázati“ (srv. pod číslem 1., co řečeno o slově *přítvor*).

Poměr mezi naším výrazem *dluh*, starocírk.-slovansky *dlъgъ*, a gotským *dulgs* není dosud zcela bezpečně zjištěn. Dle Uhlenbecka slova ta jsou oboje zděděna z prajazyka, dle Hirta *dlъgъ* přejato z germánštiny, dle jiných (Kluge, v. Amira) naopak *dulgs* ze slovanštiny. Meringer nejspíše by se přidal, tuším, k Uhlenbeckovi; zatím praví, že *dulgs* souvisí se starohornoněmeckým *tolg* „rána“ a že tedy gotské slovo má za sebou přirozený vývoj domácí „nedovoleným zraněním povstalé prodloužení“.

Podobná nesnáz jest se slovanským slovem *mýto*, jen že zde obecně má se za to, že „*myto*“ (v staré círk. slovanštině „mzda, zisk“) není domorodé slovo. Běží tu však o rozhodnutí, odkud a zejména z kterého nářečí germánského naše slovo bylo vypůjčeno. Kdežto Löwe navrhoval odvozovati je ze staré severštiny, Meringer učí rozhodně správněji, že z gotského *mōta* „Maut, Zoll“. Slované učinili **mūto*, což Germáni stykem pohraničním zase převzali nazpět v podobě *mūta*, na př. do staré němčiny (srovnej dnešní *Maut*). Totéž slovo s -*ū*- vniklo též do střední latiny a odtud do severštiny, majíc již význam

„dar, úplatek". V slovanštině rovněž podružným způsobem (kterým? po mém mínění novým působením němčiny a latiny) vyvíjí se potom starocírk.-slov. *myto*, slovinské a srbské *mito* „úplatek" — poučný to příklad, jak kulturní slova pohybují se ne rovnou, ale velice klikatou cestou mezi národy sem tam a jak Slované naprosto nebývali, ani když byli příjemci a ne dárci, v proudění osvětovém vždycky jen passivní, nýbrž jistě také aktivní a vlivní. — Jak už jednou napověděno, prvotně germánské *mōta* souvisí s *müssen* a *messen*, t. j. bylo jistě poplatkem docela reálním v přírodních plodinách, poplatkem přesně odměřeným, jak tomu svědčí spřízněné latinské *modius* „měřice" a gotské *ga-mōt* „mám místo" (vlastně „zaplativ jsem volný"). —

Meringer podjal se po nezdařených pokusech badatelů jiných znovu zase úkolu rozřešiti záhadný poměr dvou velice podobných ano dnes zpravidla stejně časovaných sloves německých: *laden* „nakládati" a (*ein*)*laden* „zváti". Prvé z nich jest jasné, znělo dříve *hladan* (gotsky *hlapan*) a kryje se s naším a obecně slovanským *kladu, klásti*. K čeledi jeho patří též *Lade* „zásuvka", které značilo původně dřevěnou truhlu obilní a ještě v staré severštině a nynější angličině (*lathe*) jest názvem stodoly. Od této čeledi slovní Meringer úplně odděluje výrazy „*der Laden, die Latte*", anglické *lathe* ve významu „soustruh": kořen nemá tu počátečního *h-* a znamená prý zprvu „p r k n o", tak že „der Laden" z obyčejného prkna prodavače kočovného teprve ustálením a umístěním v přízemním prostoru domu přijímá na se širší smysl „krámu". A s tímto novým kořenem „prkno" Meringer slučuje druhé dosud nevysvětlené sloveso „*laden*" (zváti) na základě jistého zvyku lidového.

Vypráví, co četl u Ankerta v „Zeitschrift für österr. Volkskunde" VII, str. 105 násl. o krajích dnes německých v severních Čechách a co se nápadně shoduje s popisem Zíbrtovým „*Rychtářské právo, palice, kluka*": že totiž v oněch krajích (na př. v okolí Chřibské = Kreibitz, České Kamenice a jinde) již před válkou třicetiletou a podnes děje se z v a n í, obsílání na úřad a k soudu, oznamování všelikých rozkazů dřevěnou d e s k o u, rukojetí a příslušným návěštím opatřenou a nazývanou „*Gebotbrett*" atp. Meringer odtud béře si právo pokládati slabé vlastně sloveso *laden* „zváti" za odvozené z povědomého nám kořene substantivního „prkno", kteryžto výklad jistě je přípustný a případný, ač ovšem ne naprosto bezpečný. Zvyk obsílky obstarávati takovým neb podobným způsobem Meringer má za p r a s t a r ý a daleko rozšířený, což opět lze schváliti. Avšak v tom, že české obyčeje nápadně se shodují s německými Ankertem vypsanými, Meringer prostě shledává působení „kulturní vlny" směrem od Němců k Čechům — jakým právem? Je-li zvyk ten dávný a primitivní, mohl se u Čechů vyvinouti i jinak, a i když připustíme, že přišel od Němců a od západu vůbec, nemohou po mém zdání za doklady toho býti uvedeny kraje a osady s jmény vesměs co do původu českými a mimo to zprávami až předbělohorskými. —

Na jednom místě Meringer rozepisuje se o významu j m é n a pro nositele eho a odkazuje zvláště k práci *v. Andrianově* „Über Wortaberglauben" v „Korrespondenz-Blatt der deutschen Anthrop. Gesellschaft" 1896, Nr. 10. Myslí, že v této příčině všichni národové světa chovají stejné smýšlení a přesvědčení to, že na jménu člověka velice záleží, že na něm závisí blaho a štěstí celého jeho života. A jako on vyslovuje naději, že příští vydání Schraderova „Reallexikon der indogermanischen Altertumskunde" přinese i o této otázce staf podrobnou, tak také já vyzývám tímto naše národopisce, by si subtilních, ale stejně zajímavých zjevů takových všímali, kterak na př. a jakými jmény a prostředky starostlivé, pověrčivé matky chtí ochrániti dítek svých

od neštěstí a nezdarů v životě — asi tak jako matka *Karadžićova* syna Štěpána nazvala *Vuka*, protože vlkovi čarodějnice prý neublíží atp.

Ne Meringer, ale Schrader a Delbrück obrátili svůj zřetel k tomu, jak přesně a podrobně byly a jsou označovány poměry příbuznosti a přízně nabyté ženitbou. I dospěli oba badatelé nezávisle na sobě výsledku, že v rodině indoevropské nebylo ještě zvláštních přesných pojmenování pro vztahy, v něž vstoupil oženivší se muž k *příbuzným své ženy*, tedy k *tchánovi, tchyni* atd. V jiných věcech oba badatelé se rozcházeli, zejména v otázce, zdali indoevropský prajazyk vykazoval zvláštní jméno pro *zetě* a pod. Schrader pak v „Indog. Forschungen“ XVII, str. 11 násl. znovu zastával se názoru jím dříve už vysloveného, že speciálního jména pro *zetě* tehdy ještě nebylo, nýbrž toliko označení všeobecnější, zetě, švakra a po případě i tchána se týkající. Při té příležitosti Schrader pilně přihlížel k slovním označením všelikých těch vztahů příbuzenských v jednotlivých jazycích slovanských i došel poznání, že jmenovitě ze zájmenného kořene třetí osoby *sve-, svo-* atd. Slované vytvořili značné bohatství příbuzenských jmen jemně odstíněných (srv. i naše *[staro-]svat, svak* a j.). Schrader domýšlí se dokonce toho, že některá pojmenování německá (*Schwager* a *Enkel*) povstala teprve vlivem hotových a běžných názvů slovanských; avšak i když tato these Schraderova nedá se zatím a snad vůbec dokázati, faktum Schraderem vypozorované o bohatosti dotyčného názvosloví slovanského, o schopnosti Slovanů přesně mysliti a rozlišovati zůstává nedotčeno. Tím spíše bude vábiti národopisce, aby i dnešního dne všímali si těchto drobností mluvy (koho všeho na př. v jistých krajinách jmenují „strejčkem“), protože často analogiemi dnešními lze osvětliti záhadné dosud poměry minulé. — —

Končím svůj referát kulturně-jazykový doufaje, že při úsilovné snaze, bystrosti a všestrannosti Meringerově budu moci později pokračovati. Zatím myslím, že také upravenými výtažky mými vynikly přednosti jeho methody: a byť i leckterou jednotlivost Meringer sám a v souhlasu neb odporu s ním také referent v budoucnosti byl nucen opustiti, jedna věc jest tu bez odporu dosažena: jazykozpyt našel zase spojení se životem skutečným a vláda papírových etymologií přestala.

Dr. Josef Janko.

Vývoj jazykových menšin a ostrovů na Moravě v posledním desítiletí (1890—1900).

Nejvíce potěšitelný vývoj vykazuje pro národ český za poslední desítiletí (1890—1900) Morava. Kdežto v období předcházejícím (1880—1890) perc. poměr Čechů a Němců se téměř nezměnil (r. 1880 70·41% Č. a 29·38% N. — r. 1890 70·38%*) Č. a 29·32% N.*), resp. poněvadž r. 1890 jedna obec na Lipnicku nesprávně vpočítána mezi obce německé, ač byla ryze česká, 70·41% Č. a 29·30% N.), v období následujícím klesl počet Němců na 27·91%, tedy téměř o 1½%, počet Čechů stoupl na 71·35%, tedy téměř o 1% (o½% stoupli Poláci.) A jest dále potěšující, že polit. okres zábřežský nabyl české

*) Číslice ty jsou vypočteny na základě opraveného počtu v Orts-repertoriu, odtud neshoda (nepatrná) se statí Živanského v Čes. Politice.

většiny (48·64% Č. r. 1890 — 50·59% Č. r. 1900), a béře-li se 20% jako měřítko jednojazyčnosti, že okres jihlavský (venkov) stal se českým (79·95% Č. r. 1890 — 80·32% Č. r. 1900) a soudní okres šternberský, který ještě roku 1890 náležel mezi německé (jen 18·92% Č.), r. 1900 stal se již smíšeným (21·53% Č.).

Jistě bude zajímavá odpověď na otázku, pokud na tyto číslice měly vliv změny na jazykové hranici a na jazykových ostrovech. V rámci této stati chci stručně ukázati na základě úřední statistiky na vývoj smíšených obcí na jazykové hranici i mimo ni, při čemž za smíšené počítám po příkladu Rauchbergově obce s 10% menšinami, a doplniti tak stať Živanského v České Politice. *)

Území německé zaujímá na Moravě, jak známo, souvislý pruh při hranici slezské, jenž přerušen jest v okrese hranickém úzkým pruhem českým, sahajícím až na hranice, pruh při jižní hranici, velké ostrovy mor.-třebovský a jihlavský a menší brněnský, olomoucký, výškovský a konický, pak jednotlivé obce v území českém.

Souvislé pásmo německé na severu Moravy počíná, souvisejíc s příslušným pásmem v Čechách, v okrese šilperském a odděleno jest od ostrovu mor.-třebovského uzounkým pruhem českým. Ještě v okr. šilperském nacházíme smíšenou obec Písařov, kde napočítáno:

r. 1890 1410 Čechů (77.3%) a 413 Němců (22·7%),
r. 1900 1435 ,, (88·2%) a 193 ,, (11·8%).

Tímto úspěchem, jakož i stoupnutím počtu Čechů v něm. obcích okresu, zejména v Šilperku ze 74 na 129 a v Bílé Vodě, kde napočítáno již 30 Čechů, vysvětlíme si vedle příznivějšího vývinu české oblasti stoupnutí české kvoty o 3·03% v okr. šilperském.

V okr. šumperském nejprve vidíme již v oblasti české smíšenou obec Rudu nad Moravou, kde bylo:

r. 1890 783 Čechů (82·4%), 167 Němců (17.6%),
r. 1900 561 Čechů (61·1%), 357 Němců (38·9%).

tak že po rozdělení ve dvě obce Rudu Horní a Dolní, objevuje se nám r. 1900 Ruda dolní německou (86 Č., 330 N.).

Rovněž nepříznivý vývoj pro Čechy jeví se ve smíšených obcích Plechách a Králci, kde shledáno:

r. 1890 113 Čechů (35·2%) a 208 Němců (64.8%),
r. 1900 104 Češi (26·6%) a 287 Němců (63·4%).

Severně ležící Rejpotín vykazoval r. 1890 248 Č. (10·3%), r. 1900 již jen 126 (5·3%) a stal se tak obcí ryze německou.

Odtud tedy klesnutí české kvoty v okrese šumperském (r. 1890 25·15% Č. — 1900 24·05% Č.).

Stopujeme-li dále jazykovou hranici, shledáme, že v okr. mohelnickém Úsov vykazoval r. 1890 značnou českou menšinu (403 Č. (21·1%) a 1509 N.), která nápadně klesla do r. 1900 (132 Č., t. j. pouze 7·5% a 1621 N.).

V okr. litovelském na jazykové hranici je malá obec smíšená Nové Zámky (r. 1890 40 Č. (41·2%) 57 N., — 1900 32 Č. (37·2%) 54 N.), a opodál město Litovel, kde podle údajů statist. bylo:

r. 1890 1755 Čechů (40·5%) a 2571 Němců (59·4%),
r. 1900 3160 Čechů (62·6%) a 1448 Němců (31·4%).

*) Upozorňuji, že obšírnější studii o vývoji jazykové hranice na Moravě chystám pro program zemské reálky v Uh. Brodě, kde hodlám přibrati i období předcházející.

tedy jedna z velice pozoruhodných změn; odtud pokles kvoty německé v okr. litovelském s 11·84% na 6·58%.

Na Unčovsku na jazykové hranici jest jen jedna obec smíšená, Dětřichov, kde počet Čechů stoupl: r. 1890 35 Č. (13·7%) 221 N. a 1900 46 Č. (19·1%) a 195 N.

Značný úspěch vykazují Češi ve smíšených místech na Šternbersku; jsou to opodál jazykové hranice v českém území Štěpánov, kde načítáno:

r. 1890	1930 Čechů	(73·5%)	697 Němců	(26·5%),
r. 1900	2502 Češi	(87·1%)	372 Němci	(12·9%),

a na jazykové hranici smíšená partie tří obcí (Stádlo, Lužice, Lhota), kde bylo:

r. 1890	87 Čechů	(8·5%)	940 Němců	(91·5%),
r. 1900	661 Čechů	(30·6%)	1498 Němců	(69·4%).

Zejména ve Lhotě (již. od Šternberka) silně stoupl počet Čechů : r. 1890 jen 4 Č., ale 1900 již 572 (38·3%), pokles z 20·6% na 11·3% jeví se v Stádle.

V nepatrné vsi v něm. území v Gruntu Paseckém mezi 40 obyv. je roku 1900 5 Č. (12·5%).

Tento úspěch český ve smíšeném území jeví se pak ve stoupnutí kvoty čes. v celém okr. šternberském (i hejtm.!).

Odtud přechází hranice do okr. olomouckého, kde v severní části smíšenou partii tvoří obce Novosady a Veska, s poměrným přírůstkem Čechů; bylo tu:

r. 1890	88 Čechů	(5·6%)	1482 Němců	(94·6%),
r. 1900	232 Čechů	(12·6%)	1853 Němců	(87·4%).

Novosady teprve r. 1900 jsou smíšené. Za to klesl počet Čechů v jižněji ležící Mrsklici s 25·7% na 19·4% (absol. se 137 na 112).

V okr. lipnickém již v území českém leží smíšené obce Lipník a Lipník obec židovská. Tu jeví se tento vývoj:

r. 1890	3783 Čechů	(61·8%)	2338 Němců	(38·2%),
r. 1900	4946 Čechů	(73·4%)	1610 Němců	(26·5%).

Tedy znamenitý pokrok Čechů, židovská obec má r. 1900 již většinu českou. Západně ležící Tupec měl r. 1890 14·7% Němců, r. 1900 již jen 4·5%. O spolehlivosti rakouské statistiky svědčí, že obec Velké Lazníky r. 1890 započítána mezi ryze německé, r. 1900 je ryze českou — na pomezí jazykovém neleží. Odtud pak to „neobyčejné kolísání národnostních podílů v okresu lipnickém, kde Čechů v prvém období o 6% ubylo, v druhém však hned skoro o 7% opět přibylo.“ (Živanský v České politice.)

V okresu hranickém nacházíme na jazykové hranici smíšenou obec Uhřínov s vývojem pro Čechy příznivým; bylo tu r. 1890 116 Č. (65·5%) a 61 N., r. 1900 již 123 Č. (71·5%) a 49 N. V německém pak již území utvořila se česká menšina v Heřmanicích, kde r. 1890 nebyl žádný Čech, r. 1900 již 40 Č. (16·7%).

Na hranici slezskou dostupují v okr. hranickém sídla česká a přerušují tak souvislé území německé. Ze 4 českých osad ležících při hranici vykazovaly r. 1890 dvě značnější minoritu německou, a to Spálov, kde počet Němců klesl se 123 (9·8%) na 91 (7·3%) a Jindřichov, kde bylo r. 1890 108 Němců (16·3%), r. 1900 již jen 34 (5·4%).

Za Jindřichovem počíná ještě na Hranicku nové pásmo německé, z něhož okr. hranickému náleží 8 osad. Z těchto mělo 5 osad více než 10% menšinu českou, buď r. 1906 (3) nebo aspoň 1890, a jeví se v nich jakýs takýs pokrok, byloť tu:

r. 1890 196 Čechů (12·8%) a 1335 Němců (87·1%),
r. 1900 220 Čechů (13·6%) a 1397 Němců (86·3%).

Čechů přibylo zejména v Polomi a v Kozích Loučkách.

Již mimo jazykovou hranici v českém území jest smíšené město Hranice s obcí židovskou, kde Němců nepatrně ubylo. Bylo tu:

r. 1890 5090 Čechů (65·5%) a 2569 Němců (33·1%),
r. 1900 5228 Čechů (65·9%) a 2555 Němců (32·2%).

Na Novojičínsku jest smíš. pouze Šanov, kde bylo r. 1890 229 Č. (11%) a 1845 N., r. 1900 344 Č. (13·4%) a 2229 N., tedy malý vzrůst Čechů. Za to v Životicích, které r. 1890 vykazovaly slušnou českou menšinu (164 Č. (17·1%) — 707 N.), klesl počet Čechů na 19 (2·3%). V Novém Jičíně nedosáhla česká menšina 10%, ač stoupla z 959 (8·4%) na 1088 (9·2%).

Konečně nacházíme smíšenou oblast na Příborsku, skládající se ze 4 osad, se vzrůstem české kvoty; bylo tu:

r. 1890 307 Čechů (43·2%) a 404 Němci (56·8%),
r. 1900 417 Čechů (57·0%) a 314 Němců (43·0%).

Odtud pokrok Čechů v celém okrese příborském. Toliko opodál jazykové hranice ležící Kopřivnice vykazuje vývoj příznivý Němcům: r. 1890 136 N. (6·5%) a r. 1900 již 385 N. (11·9%).

Obraťme se nyní k jazykové hranici v jižní Moravě! V okresu dačickém vidíme dvě skupiny smíšené: jednu při české hranici skládající se ze 4 osad r. 1890 (r. 1900 jen 3) s vývojem nepříznivým pro Čechy, kdež napočítáno:

r. 1890 171 Čechů (16·6%) a 860 Němců (83·4%),
r. 1900 150 Čechů (15·5%) a 815 Němců (84·5%),

a druhou jižně od Dačic sestávající ze 3 osad se vzestupem Čechů; tu bylo:

r. 1890 133 Čechů (13·7%) a 839 Němců (86·3%),
r. 1900 184 Čechů (19·2%) a 776 Němců (80·8%).

V městě Dačicích klesl počet Němců značně (r. 1890 252 N., t. j. 9·6%, r. 1900 jen 49, t. j. 1·8%).

Rovněž velice příznivý vývoj pro Čechy jeví se nám na Jemnicku. Roku 1900 bylo tu 11 osad s minoritou českou nad 10%; k nim pak připočtěme ještě 2 osady, v nichž r. 1900 menšina klesla pod 10%! V těchto 13 osadách, všech s majoritou německou, bylo napočítáno:

r. 1890 724 Čechů (18·1%) a 3277 Němců (81·9%),
r. 1900 928 Čechů (23·5%) a 3024 Němců (76·5%).

Odtud, jakož i tím, že ubylo Němců v českém území tohoto okresu, klesla německá kvota v tomto okrese o $3\frac{1}{2}$%.

V okresu vranovském, smíšené území tvořila r. 1890 kat. ob. Chvalatice (většinou něm.) a Bítov (větš. čes.). Český živel učinil tu značné pokroky (v Bítově klesla něm. menšina r. 1900 pod 10%), byloť tu:

r. 1890 398 Čechů (37·2%) a 673 Němců (62·8%),
r. 1900 489 Čechů (44·6%) a 607 Němců (55·4%).

Menší smíšenou skupinu zříme dále na hranici okresu vranovského a znojemského s absolutním úbytkem Čechů. Napočítáno:

r. 1890 136 Čechů (14·7%) a 786 Němců (85·3%),
r. 1900 110 Čechů (10·8%) a 909 Němců (89·2%).

Větší smíšené území kolem Znojma končí pro Čechy rovněž neúspěchem. S městem Znojmem incl. bylo tu:

r. 1890 2955 Čechů (16·5%) a 14876 Němců (83·3%),
r. 1900 2476 Čechů (12·5%) a 17254 Němců (86·8%).

A značnou ztrátou pro Čechy jest dále, že dvě vesnice (Želetice a Vitonice) v sev.-vých. Znojemsku nabyli německé většiny. Byloť v nich:

r. 1890 627 Čechů (62%) a jen 384 Němců (38%),
r. 1900 jen 259 Čechů (24·3%), ale již 806 Němců (75·7%).

Velký smíšený pás táhne se téměř po celé délce jazykové hranice v okresu moravsko-krumlovském, v němž Čechů absol. i relat. přibylo. Napočítáno tu v 10 smíšených osadách:

r. 1890 1319 Čechů (23·2%) a 4365 Němců (76·8%),
r. 1900 1526 Čechů (25·7%) a 4407 Němců (74·3%).

Příznivý vývoj pro Čechy jeví se také v Mor. Krumlově, jenž již leží v českém území, v němž bylo:

r. 1890 653 Čechů (35·6%) a 1180 Němců (64·4%).
r. 1900 879 Čechů (41·6%) a 1233 Němců (58·4%),

Mimo jazykovou hranici jest vesnice Alexovice v okresu ivančickém, kde Čechové jsou již nedaleko většiny: r. 1890 87 Č. (34·9%) a 162 N., r. 1900 109 Č. (49·5%) a 111 N.

Značný smíšený pás táhne se dále po jazykové hranici v okresu židlochovském, s nímž souvisí Kounice okr. ivančického. Také tu Čechové vykazují úspěch. Bylo tu:

r. 1890 5511 Čechů (47·1%) a 6181 Němců (52·9%),
r. 1900 5842 Čechů (48·4%) a 6224 Němců (51·6%).

V okresu hustopečském vykazovalo r. 1890 okr. město Hustopeč 10% českou menšinu (380 Č. a 3257 N.), která však klesla pod 10% r. 1900 (354 Č. a 3223 N.).

Konečně na pomezí jazykovém jsou smíšené obce Podivín obec židovská a Lednice obec židovská. V první Čechů přibylo, v druhé ubylo.

Nejrozsáhlejší z jazykových ostrovů německých je moravsko-třebovský, zaujímající soudní okr. Svitavu, Mor. Třebovou (téměř celý) a části jevíčského, mohelnického, zábřežského a šilperského. Hranice tohoto ostrovu neprobíhá ovšem ostře, nýbrž téměř po celé její délce nacházíme smíšené osady.

V okresu svitavském jsou vedle osad německých dvě smíšené s českou menšinou, jež souvisí se smíšenými 5 obcemi na Jevíčsku. Tento smíšený pás končí českým neúspěchem. Bylo v nich:

r. 1890 932 Čechů (47·9%) a 1013 Němců (52·1%),
r. 1900 952 Čechů (42·1%) a 1316 Němců (57·9%).

Za to stouplo procento Čechů v městě Jevíčku a židovské obci, kdež napočítáno:

r. 1890 1978 Čechů (78·3%) a 536 Němců (21·3%),
r. 1900 2215 Čechů (84·5%) a 408 Němců (15·5%),

V okresu moravsko-třebovském jest 5 osad smíšených, v nichž Čechů absolutně i relativně ubylo; bylo v nich:

r. 1890 1088 Čechů (78·7%) a 295 Němců (21·3%),
r. 1900 1003 Češi (76·6%) a 306 Němců (23·4%).

Dvě skupiny smíšených osad nacházíme v okresu mohelnickém, první sestává ze 3, druhá ze 4 osad (kolem Mírova); v první pozorujeme úspěch Čechů: r. 1890 415 Č. (65·8%) a 216 N., r. 1900 445 Č. (72·8%) a 166 N.,

kdežto v druhé postup je na straně Němců: r. 1890 531 Č. (30·1%) a 1130 N., r. 1900 419 Č. (26%) a 1131 N.

V okresu zábřežském je větší smíšená skupina kolem města Zábřehu (smíš.), kde jeví se nepříznivý vývoj pro Čechy; bylo tu:

r. 1890 1403 Čechů (34·6%) a 2650 Němců,
r. 1900 1188 Čechů (27·5%) a 3136 Němců.

Vedle ústupu v Zábřehu zvláště těžká ztráta pro Čechy je Rudolfov, kde česká většina r. 1900 klesla na 11·1% menšinu.

Mimo tuto skupinu je na Zábřežsku ještě smíšená obec Koloredov s českým vzrůstem ze 44% na 47·8% (ze 162 na 189) a při hranicích okresu šumperského Sudkov, kde německá menšina ztenčila se o více než o polovičku (r. 1890 732 Č. a 224 N. (23·4%), r. 1900 849 Č. a 104 N. (10·9%), ale při posledních obecních volbách prorazili Němci ve všech sborech.

Konečně na Šilpersku na hranici tohoto ostrovu je smíšená obec Janoušov, kde německá menšina neobyčejně vzrostla (r. 1890 197 Č. a 26 N. (11·2%) a r. 1900 153 Č. a již 93 N. t. j. 37·8%), což jest tím více na povážení, že český pruh, jenž odděluje ostrov moravsko-třebovský od souvislého území na severu Moravy, jest tak úzký.

Celkem tedy na pomezí ostrovu moravsko-třebovského daleko většími úspěchy mohou se vykázati Němci.

Menší jest ostrov jihlavský. Vedle města Jihlavy, se značnou menšinou českou, jest v jihlavském okrese 26 obcí německých, z nichž však r. 1900 mělo 13 menšinu českou přes 10%, v ostatních pak v každé nalezeno bylo několik Čechů. Mimo to připočteme k ostrovu tomu dvě obce s německou menšinou více než 10%ní, a to Handlovy Dvory, které ještě r. 1890 měly německou většinu, a Henčov a pak jednu obec, která tuto menšinu měla ještě r. 1890, t. Malý Beranov. V těchto 30 obcích (incl. město Jihlava) bylo načítáno:

r. 1890 5862 Čechů (t. j. 18·2%) a 26307 Němců (81·7%),
r. 1900 6072 Čechů (t. j. 18·5%) a 26617 Němců (80·9%).

Kvota česká tedy nepatrně vzrostla.

Daleko větší vzrůst českého živlu pozorujeme v posledním desítiletí v ostrovu brněnském a smíšených obcích okolních. Mimo město Brno jest v jeho okolí 13 německých osad, z nichž českou menšinu větší 10% má 6; k nim pak připočteme 4 obce české sousední, které měly německou menšinu větší 10% r. 1890, nebo r. 1900 (r. 1900 jsou již jen 2). V těchto obcích i s hlavním městem Brnem bylo:

r. 1890 44488 Čechů (t. j. 37·3%) a 74564 Němců (62·6%),
r. 1900 60420 Čechů (t. j. 42·7%) a 80560 Němců (57%).

Vzrůst českého živlu za poslední desítiletí jeví zejména Brno a česká města Královo Pole a Husovice, za to nápadný úpadek Modřice.

Nepatrný vzrůst vykazuje český živel v okolí olomouckém. Ostrov olomoucký skládá se mimo Olomouc (smíš.) z 11 osad, z nichž 7 mělo menšinu českou větší 10%. K tomuto ostrovu přiléhají 4 české obce (Bělidla, Klášter Hradisko, Hodolany a Lazce), které měly r. 1900 německou menšinu aspoň 10%ní a jedna (Chvalkovice), jež ji měla r. 1890. V této oblasti bylo napočítáno:

r. 1890 12921 Čechů (t. j. 37·4%) a 21002 Němci (60·8%),
r. 1900 15560 Čechů (t. j. 38%) a 24579 Němců (60·1%).

Živel český vzrostl zejména v obcích většinou českých, z německých hlavně v Pavlovičkách, za to v německých namnoze dost značně klesl.

Ostrov německý blíže Vyškova, skládající se z 8 osad buď úplně nebo velkou většinou německých, měl v posledním období vývoj pro Čechy velmi nepříznivý; Čechů absolutně a ovšem i relativně značně ubylo. Bylo tu:

r. 1890 393 Čechů (11·9%) a 2905 Němců,
r. 1900 289 Čechů (8·3%) a 3172 Němců.

Za to v městě Vyškově Němců neobyčejně ubylo: byloť ve Vyškově r. 1890 napočítáno 3222 Č. a 2298 N. t. j. 41·6%, ale r. 1900 5334 Č. a jen 632 N. (t. j. 10·6%).

Rovněž nepříznivý byl pro Čechy vývoj něm. ostrovu konického, jenž se skládá ze 6 osad. Byloť tu:

r. 1890 216 Čechů (3·7%) a 5662 Němců,
r. 1900 64 Čechů (1·2%) a 5376 Němců.

Osada Labutice (původně něm.) měla r. 1890 českou většinu (134 Č., 80 N.), ale r. 1900 z české většiny stala se 18·3%ní menšina (38 Č. a 170 N.).

V poslední době vytvořil se německý ostrov u Mor. Ostravy a tvoří jej nyní 3 obce: Mor. Ostrava, pak Přívoz a Vítkovice; v posledních dvou mají již nyní Němci — ovšem podle sčítání — relativní většinu; mimo to houfně se zde usazují Poláci, kterých kromě těchto osad načítáno ještě 2026 ve Lhotce. Český živel, bohužel, silně tu ustupuje. Ve zmíněných 3 městech napočítáno: r. 1890 17185 Čechů (52·7%), 12143 Němců (37·3%) a 3260 Poláků (10%) r. 1900 23856 Čechů (41·3%), 23239 Němců (40·2%) a 10683 Poláků (18·5%).

Menší ostrůvek německý tvoří dále: Místek, Bahno a Koloredov, kde rovněž Čechů ubylo. Bylo tu:

r. 1890 4883 Čechů (77·3%) a 1436 Němců (22·3%),
r. 1900 5062 Čechů (69·1%) a 2270 Němců (30·9%).

Hojně Němců mimo souvislé území a uvedené ostrovy a oblasti sídlí v českém území v jednotlivých místech zejména ve městech. Tam pak dík stále pokračujícímu uvědomění národnímu počtu jejich stále ubývá, t. j. kteří dříve hlásili se k vládnoucímu němectvu, znovu přihlašují obcovací řeč českou. Za poslední období jeví se toto rapidní klesnutí Němců zejména v Prostějově (r. 1890 16135 Č. a 3198 N., r. 1900 22810 Č. a již jen 964 N.), v Kyjově (roku 1890 2337 Č. a 1012 N. r. 1900 3652 Č. a jen 298 N.) a ve Vyškově (v. sh.) a menší měrou i v jiných městech, jako v Uh. Ostrohu, Veselí, Vel. Meziříčí, Uh. Brodě, Krásné atd. Na stoupání Čechů má také vliv přihlašování se Židů k obc. řeči české, jak se jeví zejména v tenčení německého živlu v židovských obcích, ačkoli v mnohých hojně jsou usazeni také křesťané. Tak změnily německou většinu r. 1890 v českou většinu r. 1900 židovské obce Třebíč, Prostějov (rovný počet Č. i N.), Přerov, Boskovice, Nový Rousinov, Ivančice (pak na pomezí jazykovém Lipník a Kounice), opačně Strážnice žid. ob., v jiných pak stoupl živel český značně. Za to tím více na povážený úbytek českého živlu v Břeclavi a v Hodoníně. V Břeclavi nemají již Němci daleko do většiny (r. 1890 3016 Č. a 2676 N., r. 1900 3288 Č. a již 3204 N.), a vpočte-li se židovská obec, pak ji již mají, v Hodoníně pak Němci získali majoritu 1000 duší (r. 1890 4348 Č. a 3268 N., r. 1900 3987 Č. a 4976 N.). Číslice ty volají, aby oběma městům co největší pozornost byla věnována.

V německém území jsou smíšené pouze 3 obce v okr. mikulovském, a to 2 chorvatské (Frelichov a Nový Přerov) s minoritami německými a 1 německá (Dobré Pole) s menšinou chorvatskou. Na spolehlivost rakouské statistiky ostré světlo vrhá, že v původně chorvatském Dobrém Poli r. 1890 nebyl žádný Chorvat, ale r. 1900 — 102.

Z podaného přehledu plyne, že jazyková hranice neprobíhá tak ostře, jak by se mohlo souditi, nýbrž že na ní jsou četné jazykově smíšené obce i celé skupiny, zvláště při hranici jižní, a jazykové ostrovy německé že jsou hojně prostoupeny českým živlem. V pásu smíšeném pozorujeme četné změny v poměru obou národností, ve prospěch Němců zejména na Šumpersku, Znojemsku, Mor.-Ostravsku a na hranici ostrovu mor.-třebovského, ve prospěch Čechů na Šilpersku, Šternbersku, Lipnicku, Hranicku, Příborsku, Jemnicku, Mor.-Krumlovsku i Židlochovsku a Brněnsku. Dály se četněji ve prospěch živlu českého a vybízejí k práci na odvrácení úpadku jeho na místech, kde postupují Němci, a k sesílení posic získaných. Co se týče obcí, kde přesunula se většina s jedné národnosti na druhou, jsou na pomezí jazykovém ve výhodě Němci: na pomezí jazykovém v 7 obcích nabyli majority a to v Rudě Dolní (okr. šumperský), v Louce, Želeticích a Vitonicích (na Znojemsku), v Ledci (okr. židlochovský), v Rudolfově (u Zábřehu) a v Rantířově (u Jihlavy), pak v Labudicích na ostr. Konickém, v Přívoze u Mor. Ostravy, Hodoníně a Strážnici obci žid. (celkem 11). Čechové získali na hranici většinu pouze v Litovli, Handlových Dvorech (u Jihlavy), v malé obci Borové (okr. mor.-třebovský), v žid. obci Lipníku a v 7 jiných žid. obcích shora uvedených v českém území (celkem také 11, na pomezí však jen 4 neb 5). Za to aspoň o 10% vzrostly české menšiny v 23 obcích na pomezí jazykovém a větších ostrovích mimo obce shora uvedené a klesly v 16, německé vzrostly v 5 a klesly ve 12 (nepočítaje v to německé menšiny i většiny v českém území). Můžeme v tom viděti snad záruku, že příznivý bude vývoj pro Čechy i v období 1900—1910.

Ant. Boháč.

Drobné články a literatura.

Erbenovy „Tři přadleny“. Je to tuším první lidová prosa, Erbenem uveřejněná, a bylo mi nápadno, že Erben tuto napohled tak originelní českou a lidovou práci nepojal ze Včely 1844 do Čítanky. Jest jich ovšem několik vynecháno z pozdější doby, ale přes to první a jistě současníky chválená práce by obsahem svým zvlášť byla zasluhovala místa v Čítance Slovanské. Nepřipojil-li ji Erben k ostatním, je možno předpokládati, aspoň všeobecně, důvod zvláštní.

Důvodem tím by mohlo býti, že srovnáváním s příbuznými povídkami cizími mohl Erben nabýti přesvědčení, že povídka ta není tak význačně charakteristická pro lid, a to český lid. O tom mohly jej poučiti poznámky ke Grimmovým pohádkám k číslu 14., jež nese shodný titul: „Die drei Spinnerinnen“. Tam je řečeno, že povídka ta byla už u starého sběratele a vyrabitele pověstí a pohádek, Praetoria a je v několika variantech, stejně význačně vypravujících o stařenách, předením lnu zmrzačených a o líné dívce, které pomáhají, známa v Německu mezi lidem.

Hledaje toto vysvětlení, učinil jsem mimoděk ještě pokus jiný, který tuto podávám: srovnal jsem doslovně německou pohádku bratří Grimmů

s pohádkou Erbenovou, a srovnáním jsem došel k tomu výsledku, že mohl ještě jiný důvod spolupůsobiti, proč Erben vynechal počátečnou svoji práci v Slovanské Čítance.

Několik počátečných řádek je u Erbena živěji a podrobněji vypravováno. Matka děvčete je chudá vdova, líné děvče, jež nechce přísti, sluje Liduška, je hezké. Je to povídkový, ne pohádkový počátek, jistě ne přesný zápis lidový. Po stručnějším dvouřádkovém úvodu praví Grimm: „Endlich übernahm die Mutter einmal Zorn und Ungeduld, dass sie ihm (děvčeti) Schläge gab, worüber es laut zu weinen anfing.“ Erben: „Jednou to ale matku již omrzelo; i rozhněvala se a dala jí pohlavek. Tu se dala Liduška do náramného pláče a nářku, až to bylo venku na tři hony slyšeti“. I tu je Erben o několik slov hovornější, ale dál shoduje se ještě přesněji: „Nun fuhr gerade die Königin vorbei, und als sie das Weinen hörte, liess sie anhalten, trat in das Haus“ etc. „V tu chvíli jela právě okolo královna, a když ten hrozný pláč uslyšela, dala zastaviti, slezla s vozu a vešla do chaloupky“ etc.

Další rozmluva mezi královnou a dívkou a její matkou, která obelhává královnu, že trestá dceru jen pro přílišnou horlivost u kolovratu, je sice u Erbena podána hovorněji než u Grimma, ale přes to činí rovněž dojem parafrase německého textu, pohybujíc se v stejných mezích a sledujíc téměř identicky týž chod myšlének, větu za větou. Grimm pokračuje: „Die Mutter war's von Herzen gerne zufrieden und die Königin nahm das Mädchen mit.“ Erben: „Matka byla tomu ze srdce ráda, a královna vzala hned dceru s sebou“ etc. Grimm dále: „Als sie ins Schloss gekommen waren, führte sie es hinauf zu den drei Kammern, die lagen von unten bis oben voll vom schönsten Flachs.“ Erben: „Když do zámku přijely, vzala královna Lidušku za ruku a vedla ji do třech pokojů. Ty byly plny lenu od podlahy až do stropu“ etc. —

Pro Erbena jsou charakteristické četné, drobné ale živé vložky, jako na tomto místě. Připojuje, že královna dala donést kolovrat ze slonové kosti se zlatými péry a velikánský koš civiček ze žluté, voňavé třtiny. Je to sice pěkný obrázek, ale prozrazuje se celým stilem za několikařádkovou umělou vložku autorovu. Pak zas shoda až příliš nápadná. V drobnosti ovšem odchylka, ač bezvýznamná: u Erbena přichází královna druhý den v poledne se dívat, u Grimma až třetí den. . . . „und als sie sah, dass noch nichts gesponnen war, verwunderte sie sich, aber das Mädchen entschuldigte sich damit, dass es vor grosser Betrübniss über die Entfernung aus seiner Mutter Hause noch nicht hätte anfangen können“. Erben: „. . . a velmi se tomu divila, že nebylo lenem ještě ani hnuto. Liduška se ale vymlouvala tím, že se jí po mamince nesmírně stejskalo, a že pro pláč ničeho do rukou ani vzíti nemohla.“

Královna v obou případech se tím spokojuje.

Jen že u Erbena se opětuje návštěva královny ještě dvakráte, na konec s vyhrůžkou. A Liduška vskutku se bezvýsledně pokouší přísti, než oknem, jako u Grimma spatří tři baby přadleny. U Grimma má první baba plochou nohu, druhá visutý spodní pysk, třetí široký palec. Erben má první babu pyskatou („měla dolejší pysk tak veliký, že jí až přes bradu visel“ — „. . . hatte eine so grosse Unterlippe, dass sie über das Kinn herunterhing“), druhou s širokým palcem a třetí plochonohou. Erben opět rozpřádá trochu dialog

a parafrasuje, ač i tu zní docela shodně, praví-li baby u Grimma: „vergiss nicht, was du uns versprochen hast, es wird dein Glück sein" — a u Erbena: „Jenom nezapomeň, panenko, na to, cos nám slíbila, a uhlídáš, že budeš tomu ráda." Ani další text není ovšem doslovný překlad, má přidaný obrázek hostiny, ale také celé věty doslovně stejné.

Dívka praví, že má doma tři tetičky: „und da sie mir viel Gutes gethan haben, so wollte ich sie nicht gern in meinem Glück vergessen: erlaubt doch, dass ich sie zu der Hochzeit einlade" etc. U Erbena: „udělaly mně mnoho dobrého: dovol, abych je pozvala na svatbu." etc. Po obědě u Grimma: „Darauf ging er zu der einen mit dem breiten Platschfuss und fragte: „wovon habt ihr einen solchen breiten Fuss?" etc. U Erbena: „přistoupil mladý král k té první babičce s tou širokou nohou a ptal se jí: „Ale prosím vás, milá babičko, od čeho pak máte tak širokou nohu?" atd.

Odpovědi babiček se v německém a českém textu liší. U Grimma odpovídají úměrně svým znetvořeninám: „Vom Treten" — „vom Lecken" — „vom Faden drehen", u Erbena sterotypně „od předení".

Ale ani tento rozdíl není tak význačný, aby ukazoval na nemožnost parafrase českého textu z německého a k samostatné předloze. Shrneme-li odchylky, tedy jsou to jen podrobnosti výzdobné a stilistické, ne věcné a dějové a naopak osnova dějová a vypravování tak těsně přiléhají, že — nehledě ani k několika doslovně znějícím místům — stěží lze si představiti vzájemnou neodvislost obou textů. Nezbývá než smířiti se s velmi pravděpodobným faktem, že Erben tento počáteční pokus o lidovou prosu pořídil dle Grimmovy pohádky a pěkně i živě jej pohádkovým způsobem rozvedl. Není nemožno, že Erben pohádku tu vskutku slyšel vyprávěti v Čechách — Němcová píše Čelakovskému roku 1848, že ji slyšela vyprávěti „od Buláků" — ale stopy tohoto vypravování nejsou v jeho textu jasné patrny.

Nechci, aby tím, když pravím, že Erben Tři přadleny vypravuje svým lidově zabarveným způsobem dle pohádky Grimmovy, padl na světlou jeho památku stín. Za jeho doby sepisování lidových povídek tonem a stilem lidovým rozumělo se samo sebou a themata byla pokládána za majetek obecný. Samy Grimmovy pohádky jsou rovněž literární, ne lidový produkt.

Později patrně se Erben propracovával k názoru přísnějšímu, a pohádku o třech přadlenách vymýtil. Není to jediný případ, kdy byl nucen k takové korrektuře V Slovanské Čítance na př. je pod č. 28. (str. 90) otištěna dolnolužicky pohádka o Červené karkulce, a pramen uveden: „H. Kopf Lužičan 1863, str. 42". Je to doslovný překlad Grimmovy Rotkäppchen (č. 261) a také se již v českém překladu Slovanské Čítanky neobjevuje.

Náš dnešní názor na lidové podání je docela rozdílný od názoru let čtyřicátých a padesátých. Naše změněné stanovisko nemá a nemůže býti důvodem, abychom podle něho posuzovali hodnotu a význam svých předchůdců. Ale vyžaduje, abychom si uvědomili poměr našich a tehdejších požadavků a podle nich ocenili, do jaké míry můžeme užíti jejich prací k práci své.

V. Tille.

Paměti Františka J. Vaváka, souseda a rychtáře milčického, z let 1770 až 1816. Vydává Jindřich Skopec. Knihy první část I. Nákladem Dědictví Svatojanského, str. 148. —

O Pamětech Vavákových často bylo mluveno a nejeden spis se zmiňoval o probudilém, vlasteneckém sedláku milčickém. Ale vydáno z nich nebylo téměř nic, neboť částka, kterou otiskl Jos. Miškovský („Selské povstání r. 1775") z chvalitebné snahy, aby oživil Vavákovu památku, byla jen nepatrný zlomek celku. Nynější vydavatel Vaváka podjal se vydání úplného, a jak lze souditi z přítomné knihy, provádí svůj úkol nanejvýš svědomitě a pečlivě. Skopcovo vydání jest naprosto věrné a zároveň kritické, nemění tekstu Vavákova, ale doplňuje jej pod čarou hojnými vysvětlivkami, jež bylo pracně shledávati jednak v pramenech knižních, jednak v okolí milčickém. Tato práce byla by se sotva komu jinému tak zdařila, jako Skopcovi, který jest jaksi Vavákův krajan, pocházeje z blízké Sadské. — Vavákovy paměti by byly samy o sobě zajímavou památkou pro lidopisce jakožto duševní plod vesničana, který vychodiv jenom vesnickou školu při selské práci užíval prázdných chvil k dalšímu sebevzdělávání a pak k zapisování příběhů, které se udály v jeho okolí a ve veřejnosti vůbec. Povaha doby však, v které žil, činí jeho vypravování pro lidopis ještě zajímavějším a cennějším. Vavák za všech svých styků s „pány" nepřestal býti sedlákem. Cítí tedy a smýšlí s lidem, zná lépe než kdo jiný různé jeho bolesti a zachycuje je ve svém vypravování. Jako přísný katolík nesoudí nestranně o snahách jinověrců před vydáním tolerančního patentu, ale v jiných příčinách zaznamenává věcně a nepodjatě všecky zjevy, jež vykazuje v našem lidu doba Marie Teresie a zejména Josefa II., tak důležitá pro společenský i myšlenkový přerod našeho lidu. Z této části pamětí zvláště zasluhují pozornosti zprávy o selských bouřích, za nichž byly vybíjeny panské zámky, o selském tažení na Prahu, o zakládání katastru a vyměřování polí, při němž Vavák sám ve svém okolí platně pomáhal, o změnách a úlevách v robotě, jež na císařských statcích (tehdy tedy též na Poděbradsku) od 1. ledna r. 1777 přestala, a j. Mimo to Vavákovi, milovníku lidových obyčejů a oblíbenému „tlampačovi" svatebnímu, neušla také zajímavá pozorování zvyková. Tak se zmiňuje na str. 72 o tom, že v Poděbradech, „když se starý rathous bořil, nalezena byla v jedné tlusté zdi v místě obzvláště vydutém zazděná slepice na vejcích sedící". Na Květnou neděli r. 1779 si zapisuje (str. 110), že „před 10 lety přestal ten starodávní obyčej, že děti v ten den . . . zpívaly „l í s t k y", to jest tak zhotovené a složené rýmy o přehořkém umučení Páně a pro památku slavného od dětí židovských Pánu Ježíši . . . prozpěvování". Toto zpívání bylo r. 1769 zakázáno a přestalo v městech hned, ve vesnicích v letech příštích. Paměti Vavákovy jsou vůbec vzácným dokumentem své doby a na jejich další části můžeme se právem těšiti. *F. V. Vykoukal.*

*

Krzywici Ludwik: *Żmudź starożytna.* Dawni Żmudzini i ich warownie. Warszawa 1906. Nakładem Księgarni Naukowej. 8⁰ kt. 2. str. II. 89. IV.

Velmi mile nás překvapuje na samém počátku upřímné přiznání p. Krzywického, že čím déle zkoumá hradiska (pilkalnie) žmuďská, tím méně ví o nich, skoro fakta příčila se poznatkům, kterým holdoval na počátku svých bádání. K takovému přiznání nedostávalo by se mnohému odvahy, neb též ctižádost by je nedopustila. Pochvalu taktéž zasluhuje i druhé osvědčení autorovo, kde seznamuje čtenáře, jakými překážkami bylo se mu prodrati, než mohl se

vysvoboditi z vlivu povídek lidu a než položil meze vytčené zkoumání, kterému rok co rok mohl jen několik týdnů věnovati. Nemaje síly, aby otevřel celou minulost zachmuřenou a obklopenou mračnem věků, ustanovil si autor zpřítomniti třebas dosavadní resultáty a jimi vyvolati zájem mezi osobami, bydlícími na Litvě, které mohly by poskytovati pomoci k další práci, buď prostými informacemi, buď důkladnými změřeními míst posvátných, buď též sbírkami legend lidových o hradiskách.

Zajisté bohatým dolem pro badatele jest země žmuďská. Kamkolivěk nahlédneme — z pod nátěru kultury vyzírají sledy prastarých dní, třebas, jak ostatně všude, hyne každým dnem stavitelství lidové, názvy míst posvátných přicházejí v zapomenutí, podání o nich umlkají. Postup času vykonal dílo ničivé na celé čáře.

Lid žmuďský zachoval si paměť o původu hradisk či pilkalní, kterých počítá se na tisíce. Soudíce podle podání, která o nich kolují, možno připustiti, že náspy — aspoň některé — sloužily za místo kultu, pročež více svědčí ta úcta, kterou lid prokazuje těm pomníkům tak, že někdy hora vzala na se ráz posvátný. Lidová tradice žmuďská jest velikou knihou, ještě nepročtěnou a pomocí názvů míst posvátných možno odkrýti dávnou organisaci vojenskou i náboženskou, neboť při zachování důkladnosti a kritické míry možno odděliti kult hor od pilkalní vlastních.

Vypravování všeobecná nepovídají nám nic o původu pilkalní, mluvíce o vojnách švédských, litevských, ba i o válečném tažení francouzském. Proto jest třeba hledati odpověď uprostřed samých památek. Náspy lze děliti ve dvě docela rozličné kategorie: jednu — táborů obklopených valem neb několika rovnoběžnými valy, druhou — pravidelných hor mající podobu sedla. Každá z nich jest výtvorem jiných zásad strategických a přizpůsobena k rozličným způsobům války. Některé tábory činí dojem hradeb z doby pozdější, kdy používána byla zbraň střelná, různící se strukturou od prastarých tvrzí, které, jak ukazují doklady historické, vídávaly zástupy křižáckých rytířů. Ale vedle těchto dvou typů základních t. j. náspů pohanských a hradeb pozdějších, existuje mnoho jiných, které, počínajíce u jednoho druhu zvolna přes prostřední tvary přecházejí do druhých. Sem dlužno počítati především náspy pobořené věky. Jest ještě jeden druh náspů zvaný „uszpile“ náležejících do dob velmi dávných.

Prastaré „pilkalně“, zvané v kronikách křižáckých „castra“ neb „propugnacula“ byly tvrzemi, z kterých osady pohraničné měly stálou zálohu. Krátce — byly původně částí osady aneb aspoň se to stávalo dosti často. Na blízku osady nacházela se pohřebiště, která byla místem kultu, což autor odůvodnil povšechnými spisy několika hradisk. Že hradiska byla důležitými místy k obraně, o tom svědčí nejednou pokusy křižáků úplně je ovládnouti. Není pochyby, že časté nájezdy křižácké a rytířů mečových přinutily národ žmuďský vždy více k úsilovnějšímu sesílení vojenských obranných stanovišť a k udržování v nich stálých záloh a zároveň k rozmnožení hradisek. Pilkalně jednak povstaly v dobách dávno před nájezdy křižáckými a představují první pokus o stálé usídlení kmene žmuďského a utvoření ohnisek společného žití. Kdo zná močály rašelinovité na Žmudi, pro toho jest jasné, že osazování musilo počíti od nížin a pak teprve během času šlo na zalesněné pahorkatiny a že vlastně na náspech zdvihaly se první osady. Jejich umístění odkrývá nejenom obranný systém dávné Litvy, ale též zůstane v nejtěsnějším svazku s těmi „terrae“, na které rozpadly se kmeny lotyšské, pruské i litevské

Hradiska tato byla nasypána a rostla podle vývoje práce lidské, o čemž lze se přesvědčiti lehce z předmětů nalezených při rozkopávání hradisek.

Jakkoliv zmíněná práce nepřivedla p. Krzywického k nějakým všeobecným vývodům, na které ještě příliš brzy, poprve vyčerpává dosavadní materiál i podává nové resultáty, vysvětluje mnoho temných podrobností týkajících se „pilkalní" obestřených tajemností. Dr. *St. Zdziarski.*

*

Науковий Збірник присьвячений проф. Мих. Грушевському учениками и прихильниками. У Львові. 1906.

»Sborník tento obsahuje mimo jiné statě historické, literárněhistorické a úvodní seznam znamenitého historika, organisatora a vůdce vědecké práce maloruské několik článků lidovědných, předně stať Zenona Kuzelje: Slovanské ballady o záletníkovi, jenž se přestrojí v ženské šaty anebo dá se donésti v pytli do komory dívčiny, aby ji svedl (str. 538—575). Z množství erotických motivů o lstech, jichž užívají záletníci, aby svedli dívku, zvolil autor — jak již z názvu patrno — písně o pánovi, jenž chtěje se zmocniti nepřístupné dívky (nemaje úmysl oženiti se s ní), nebo přinutiti otce k souhlasu se sňatkem, přestrojí se do ženských šatů anebo v pytli se dostane do komnaty dívčiny. Tím jest ovšem toto zajímavé thema značně sůženo, z přečetných evropských, středověkých novell, jež nepochybně měly vliv na slovanské, uvádějí se podobné motivy, ale jsou jakoby uměle vytrženy bez dostatečného důvodu, poněvadž jejich psychologie, umělecké formy i vlastní jména, vše to není bez souvislosti se skupinou nár. písní o vítězství nad dívkou.

Z. Kuzelja zná písně české, moravské, slovenské, polské, uhersko- i haličskoruské, románské a germánské. Dobře analysuje známou píseň o uherském králi Matyáši Korvinovi a dívce Kateřině (Anně). Tyto ballady vznikly nepochybně na Slovensku a Kuzelja myslí, že základem pověsti o záletnictví krále Matyáše, který jinak žije v paměti lidu slovenského jako bohatýrský, lidumilný král, jest skutečná událost, totiž milostný poměr králův se slezskou pannou Barborou. (547—8.)

Nejvíce shod s těmito balladami mají písně italské La falsa monaca, nebo Margherita. Kuzelja sestavuje 9 episod, ale nelze o všech říci, že jsou přejaty. Na jihoslovanské písně měly velký vliv ballady německé. Škoda, že autor neužil rumunských písní.

Druhý motiv o pánovi, jenž v pytli se dostane k dceři mlynářově, vyskytuje se v četných variantech u Poláků. Jest spojen se jménem starosty Mikol. Potockého (žil v XVIII. stol.).

Polské verse jsou více nebo méně samostatná zpracování písní německých.

V témž Sborníku vyšla (str. 185—218) zajímavá studie Dra Iv. Franka: Причинки до українськоі ономастики. V maloruské literatuře národopisné jest vědeckých prací z tohoto oboru velmi málo. Souborného díla toho rozsahu jako Словарь древнѣрусскихъ личныхъ именъ Tupikova dosud není. Máme jen studii prof. Sumcova Малорусскія фамільныя прозванія (Киев. Стар. 1885), práci V. Ochrymovyče Про сільські прозвища (Житэ і Слово III. 302—7) a spoustu nezpracovaného materialu.

Ivan Franko zmiňuje se v úvodě o charakteristickém pro Malorusy zjevu, že kromě křestního jména každý dostává dvě i více příjmení: dokud je dítětem, má příjmení utvořené z křestního jména nebo příjmení otcova nebo matčina. Nové příjmení, které dostane, když doroste (obyčejně podle svého zaměstnání, nebo dle nějaké vlastnosti), vytlačí zhusta jméno z dětských

let. Této zvláštnosti všimli si již ruští činovníci XVII. stol. »Jeden člověk má 3—4 příjmení; po otci, po tchánovi, tchyni, podle žen se jmenují« atd. píše jistý plukovník o kozácích XVII. stol. (Srovn. Соловьевъ, Исторія Россіи XII. str. 12—13.)

V pol. stol. XVII. nařídil Petr Mogila duchovenstvu, aby do matrik narozených, do matrik sňatků a zemřelých, zapisovalo příjmení, která dříve byla z veřejných listin vyloučena. Od té doby počala se systematicky udržovati.

Dr. Franko nespokojuje se klassifikací příjmení, provedenou jeho předchůdci, a předkládá svou. Rozeznává 3 skupiny:

1. Příjmení odvozená od jména otcova neb matčina. Tak čteme v zápisech XVII. stol.: Andrus zięć Krywoho. Stručněji Andrus Krywoho. Tu vidíme jasně, jak příjmení toho druhu vznikala.

2. Mnohem hojnější a rozmanitější materiál poskytuje druhá skupina: jméno nebo příjmení otcovo (matčino) jest změněno příslušným suffixem na subst. neutr. (zdrobnělé). Na př. Adam (křestní jm. otcovo) — Jadamczę; Popowię (otec byl popem) a pod.

3. Příjmení jest původem svým genitiv plur. neutr. zdrobnělého subst. na я, Na př. Wasil Andrycząt a p.

Franko si představuje vznik těchto příjmení takto: Hospodář dvora zemřel a sirotci, kteří po něm zůstali na statku, nazývají se jeho jménem nebo příjmením, ale zdrobnělým jako malé děti. Tedy na př. příjmení Московят vzniklo z pův. один из Московят.

Ve druhé stati Наливайко в мідянім бицї (str. 76—90) ukazuje Franko, že pověst o zvířecky krutém způsobu, jímž upálen kozák Pavel Nalivajko ve Varšavě, nemá historického základu. Dle věrohodných ruských svědectví z té doby, která nedávno byla sebrána od V. Domanického, byl Nalivajko sťat a rozčtvrcen. Mínění Domanického, že fantastická vypravování o mukách Nalivajkových jsou výtvory maloruských kronikářů, není správné. Kozáčtí letopisci čerpali — jak Franko ukazuje — z polské literatury memoirové. Z ukrajinských kronik přešla zpráva o upálení kozáckého náčelníka do pověstného díla Pseudo-Konisského (vlastně Poletiky): Исторія Руссовъ или Малой Россіи. Москва 1846 Již koncem XVIII. stol. ukázal J. Engel, autor známé Geschichte der Ukraine und der Kosaken (Halle 1796), že vypravování o smrti Nalivajkově podobá se pověsti o agrigentském tyranu Falaridovi. V další části své studie analysuje Franko stručně antické zprávy o Falaridovi, jakož i biblické tradice o kultu Molochově a zmiňuje se poněkud podrobněji o jisté theologicko-historické kompilaci XVII. stol., jejíž obsah, ráz a prameny nejsou dosud — jak praví — vyšetřeny. [Myslíme, že se jedná o ruského chronografa.] Tam se vypravuje, jak car Manasses byl potrestán od Boha za modlářství tím, že upadl v ruce nepřátelského cara, který ho — jak čteme v rukopise — »zavřel do mědi (orig. в мѣдѣ), aby tam zahynul; i litoval car Manasses hříchů svých a volal k Bohu a slitoval se Hospodin nad ním a měď se rozestoupila a unikl Manasses z rukou nepřátel svých.«

I. Franko myslí, že ruský (?) autor pochopil hebrejsko-byzantskou povídku tak, že Manasses nebyl odsouzen k upálení, ale k smrti hladem v nějaké měděné místnosti (komnatě, kleci). Z toho důvodu pramenem legendy, vnesené do díla Исторія Руссовъ, spíše mohla býti západní pověst o Falaridovi (kterou Vincentius Bellovacensis přijal do svého Speculum historiale lib. III. cap. 107.), než hebrejsko-byzantská povídka o Manassesovi, zachovaná ve zmíněné již ukrajinské kompilaci XVII. stol. *A. J. Jacimirskij.*

Dr. Ivan Franko: *Пісня про Правду і Неправду.* (Записки наук. тов. імени Шевченка. LXX. 5—70.)

Ve čtyřicátých letech XIX. stol. byla zapsána v kijevské gubernii píseň, jejíž stručný obsah jest asi ten: Na světě jest plno zrady, neboť všude zavládla lež. Což pravda zemřela, že se lež tak rozšířila? Pravda stojí u dveří, lež sedí u stolu na předním místě. Pravda jest v temnici, lež ve světnici atd. Líčí se dále, jak jest svět zlý: ani bratrovi nemůžeš důvěřovati, kdo po pravdě soudí, toho trestají atd. Píseň končí výstražnými slovy:

Сам, Господи, правда, що хвалшує зраду!
Перед страшним судом усї вбачим правду.

V maloruské poesii jsou četné varianty tohoto motivu. Dr. Franko analysuje jejich vzájemný poměr a zjišťuje pozdější přídavky. Již Dragomanov (Нолїт. піс. укр. нар Женева 1885, str. 221) upozornil na podobu této písně maloruské s velikoruským skládáním o boji Pravdy a Lži vloženým do rámcové skladby zvané Голубиная книга. Car Vladimír Vladimírovič vyptává se cara Davida Jevsejeviče na různé záhady kosmologické a filosofické. Mimo jiné žádá vysvětlení svého snu: Od východu a jihu přišla dvě zvířata a začala bojovati. David Jevsejevič vykládá: Pravda a Lež to bojovaly a Pravda zvítězila. Franko srovnává obě skladby. Není v nich skoro žádných shod, jen zmínka o posledním soudu objevuje se v obou.

Pro velikoruské skládání o snu cara Vladimíra nalezli Buslajev a Tichonravov řadu pramenů (Бесѣда Іерусалимская, Бесѣда трехъ святителей a jiné texty apokryfní). Na jiný pramen upozornil A. Veselovskij. V 34. sv. Запис. Имп. Акад. Наукъ (str. 14—17.) otiskl Слово о двѣнадцяти снахъ Шаханши dle rkp. XV. st. Franko ukazuje, že tento text »Snů« bliží se maloruské písni (jíž Veselovskij neznal); s versí Golubiné knigy shoduje se jiná redakce »Snů« Слово о снѣхъ Мамера царя, (otiskl Veselovskij tamže.)

Ale Franko nalezl ještě jiný pramen pro maloruskou píseň. Jest to Слово св. отецъ о правдѣ и неправдѣ. Tento text jest zajímavý tím, že se dosud nepodařilo zjistiti, je-li to staroruský originál nebo zpracování cizí, snad řecké předlohy. Ideový podklad i jednotlivá místa tohoto textu shodují se s ukrajinskou písní. Úhrnem: Velikoruské skládání vzešlo z apokryfní literatury byzantsko-ruské; jen slabě jest spojeno (společným podkladem ideovým) s maloruskou písní; s touto se shoduje Слово о правдѣ и неправдѣ, jehož původ není dosud objasněn.

Stesky, že není na světě pravdy, motiv zápasu pravdy se lží jest starý. Franko jej sleduje od vypravování Prodika Kejského o Herakleovi na rozcestí z 5. stol. př. Kr., přes Ovidiovo líčení »Železného věku« až do renaissančních literatur XV.—XVII. stol. Naskytá se otázka: V jakém poměru jsou všechny tyto skupiny versí? Máme předpokládati, že vzešly z jednoho centra? Odpověď na tuto otázku podávají četné verse pohádkové. Motiv jest stručně ten: Spravedlivý člověk pozbude (lstí svého přítele) zraku. Vyslechne tajemství démonů, uzdraví se a zbohatne. Zlého druha, který chce týmž způsobem zbohatnouti, usmrtí démoni. V úvodě k některým variantům se uvažuje, co platí více v životě: pravda či lež, právo či bezpráví. Tato pohádka jest původu buddhistického. Již Benfey to vyslovil a Cosquin jeho tvrzení dokázal.

A s Východem, t. j. s dualistickými názory zoroasterskými a buddhistickými souvisí dle názoru Frankova všechny ony verse o boji pravdy a lži: vypravování Prodika Kejského právě tak jako Слово о правдѣ и неправдѣ a ukrajinské písně, jež z něho vzešly.

Jiří Horák.

З. Кузели Угорський король Матвій Корвін в славянській устній словесности. Розбір мотивів звязаних з його іменем. (Записки наук. тов. менні Шевченка т. LXII.—LXX. a zvláštní otisk.) У Львові 1906, str. 154.

Mezi historickými osobami, jež si zjednaly zvláštní sympathii u lidu, zaujímá čelné místo Matyáš Korvín. Jest znám nejen v Uhrách, ale též u Srbů, Chrvatů, Slovinců, Slováků, na Moravě, v Čechách i u Lužických Srbů. Zdědil z části svou slávu: Jan Hunyady, slavný bojovník, uherský vladař za nezletilosti Ladislava Pohrobka, byl jeho otcem. Vedle toho působily ovšem též osobní vlastnosti krále-humanisty: statečnost, vlídnost, spravedlivost (chránil sedláky proti zpupným magnátům) a hlavně jeho láska k vojsku. Vojáci Matyášovi roznesli slávu královu daleko široko.

O králi Matyášovi bylo skládáno mnoho písní, ale v jeho vlastní zemi, v Uhrách, se nezachovalo skoro nic. Za to žije Jan Hunyady (Janko Sibinjanin) a Matyáš v srbsko-chrvatské epice. Dosti pozdě poznal Matyáš, že vítězství Turků nad Srby jsou nebezpečná i pro Uhry. Změnil politiku, z nepřítele stal se spojencem a spolu s Vukem Brankovićem vodil spojená vojska uherská a srbská k skvělým vítězstvím. Pod dojmem junáckých jich skutků opěvovali jihoslovanští skladatelé spojence uherské; a tak stali se Jan Hunyady a Matyáš národními reky jihoslovanského eposu. O králi Matyášovi nemáme tolik písní jako o jeho otci. V dalším analysuje autor jednotlivé srbsko-chrvatské písně o Janku Sibinjaninovi, o zajetí Matyášově, o jeho svatbě a o volbě za krále uherského.

Také Slovinci mají ballady o králi Matyášovi. Historický podklad těchto písní jest temný. Kuzelja sleduje předně motiv, jak král Matyáš v přestrojení vysvobozuje svou ženu z tureckého zajetí a dokazuje, že slovinské a dalmatské verse nepůsobily na sebe. Obojí vznikly samostatně pod vlivem italských a francouzských ballad.

VIII. kap. jest věnována rozboru ballady o králi Matyášovi, jejž dcera tureckého cara vysvobozuje ze zajetí. Jest to motiv hojně rozšířený v germánských a románských literaturách. Slovinská ballada vznikla pod vlivem srbské písně o královici Marku a místních tradic historických.

Probrav ve stručném exkurse slovinské pověsti o králi Matyášovi, spícím ve skalní sluji a ukázav, že vznikly pod vlivem německých tradic o Friedrichovi II., zabývá se Kuzelja v X. kap. západoslovanskými písněmi o králi Matyášovi. Král se přestrojí za kramářku a svede dívku. (Srovn. nahoře ref. A. J. Jacimirského v tomto čísle.)

Několika poznámkami o králi Matyášovi v slovinské a slovenské literatuře umělé, končí tato obsáhlá studie, vynikající nejen bohatstvím sneseného materiálu, ale i přesnou methodou. *Jiří Horák.*

*

Die Märchen Charles Perrault's. Eine literarhistorische und literarturvergleichende Studie von Theodor Pletscher. Berlin 1906, stran VI. + 75.

Tato práce o prvním zapisovateli pohádek ve Francii, který v tomto směru daleko vynikl nad starší italské vypravovatele a zpracovatele pohádek, Straparollu a Giamb. Basile, jest velice vítaným příspěvkem k pohádkosloví. Spisovatel podrobně sestavuje zmínky o pohádkách ze starší literatury před Perraultem, podává původ a význam jmén, jež se dávala pohádkám, kritisuje a oceňuje význam práce Perraultovy, kritisuje domněnky jinými vyslovované a hájené, že prý vlastním původcem pohádek těch

jest syn Charles Perraulta Pierre, dokazuje jich neodůvodněnost a že otec Charles je vlastně spisoval. Dále kritisuje práci četných následovníkův a napodobitelů Perraultových, vytýká velký význam této sbírky jakožto první sbírky pohádkové a srovnávaje ji se sbírkou bratří Grimmů ukazuje, jak vyniká nad tuto o 120 let mladší sbírku a jak byl Perrault, ač nevědomky, blízek ideálu moderního zkoumatele pohádek (str. 42 sl.). V poslední kap. konečně probírá spis. podrobněji jednotlivé pohádky sbírky Perraultovy, poukazuje stručně na monografie o těch kterých látkách pohádkových, ale nedostihuje bibliografické úplnosti. Tak na př. při pohádce »Riquet à la Houppe« (str. 68 sl.) měl připomenouti článek Karla O. Mayera právě o této pohádce vytištěný v Zeitschrift für vergleich. Liter.-Gesch. N. F. V., str. 122 sl. a při »Le Chat botté« (str. 58) mohla se uvésti moje rozprava v Сбор. за нар. умотвор. XVI.—XVII., o níž mohl spis. zvěděti z referátu v Revue des trad. popul. XVI., 344. Tu mohl se poučiti, že jest ještě jedna zajímavá příbuzná látka o kocouru čarodějném (po př. lišce) opatřujícím ženichovi bohatou nevěstu, látka to svérázná, rozšířená ovšem především v zemích jihovýchodních, balkánských, kavkazských. Znaje tyto verse sotva by byl spis. přistoupil na výklad Laistnerův, podle kterého prvotní typy pohádky by byly ve versích severských, skandinavských, a motiv o vděčném zvířeti, kocouru a j. by byl sekundární.

Těmto svým poznámkám k jednotlivým pohádkám Perraultovým předeslal spis. několik všeobecných myšlenek o zásadní otázce po pramenech, původu a šíření pohádek, úvahy, které ovšem v této monografii o sbírce Perraultově nejsou zcela na místě. Různé názory, theorie a »školy« jsou tu probrány zcela zběžně, povrchně, jak jinak ani není možno, když všemu tomu jest věnováno něco přes 4 str. (str. 45—49). Spisovatel přijímá celkem názory Bédierovy a stojí proti těmto otázkám na příkrém »non possumus«, nikoliv na skromném »hledejme! zkoušejme!« Pokouší se o jakési doplnění polygenetické theorie. Podle jeho mínění může se říci »každý národ vynalézá za každé doby povídky, a sice též podobné neb stejné, jeden národ nezávisle na druhém«; ale může se též říci »každý národ vynalézá povídky za každé doby, ale je-li určitá látka na určitém místě vytvořena, šíří a přenáší se dále.« Dle toho chtěl by spis. rozeznávati polygenesi pohádek v širším a užším smysle. Do první kategorie počítá spis. látky čistě výpravné, novellistické a anekdotické, do druhé pak kategorie pohádku. Podrobnější kritika by myslím dokázala, že první kategorie jest jistojistě nesprávná, a že zbývá jediná možná kategorie, polygenese obmezená, »v užším smysle«. Není pochyby, že se také výpravné, novellistické a anekdotické šířily a přenášely s určitého místa, že tak úzce jsou verse jedné látky zpřízněny, že jest naprosto vyloučen samostatný jich vznik na různých místech. Ještě jednu myšlenku vyslovuje spis. o vzniku pohádky, ovšem ne myšlenku svou, než myšlenku vyslovenou od Ludwiga Laistnera (»Das Rätsel der Sphinx«, 1889): »Das Märchen entsteht aus dem Traumleben des Menschen«.[1]) Spis. míní, že pohádky mohou vznikati ještě za naší doby, pokud vůbec ještě máme kdy sníti. Vedle skutečného spánku jest to jmenovitě polospánek, podporující vznik pohádek, bezmyšlenkovité snění, jež nám dovoluje ještě v polovičním vědomí uváděti obrazotvornost na cesty líbezné (str. 48). To jest sotva více než duchaplný nápad, který nás ani o píď dále nepřivede k řešení problému.

[1]) Myšlenku tuto potom dále rozvedl Fr. v. d. Leyen na poč. své rozpravy »Zur Entstehung des Märchens,« v Archiv f. d. Stud. neuer. Sprach. sv. 113, str. 252 sl.

Tolik jest jisto, co cituje spis. ze St-Beuve »Les contes ont eu leur temps, on rien invente plus«, a kdokoliv přečetl sbírky nejrozmanitějších národů, to potvrdí. Nalézají se nekonečné a někdy snad nové variace starých látek, nějaké, a i to zřídka, nové motivky, ale nikoliv nové látky pohádkové.

J. Polívka.

*

Великорусскія пѣсни въ народной гармонизаціи. Записаны Е. Линевой. Изданіе Импер. Акад. Наукъ. Текстъ подъ редакціей академика Ѳ. Е. Корша. Выпускъ I. С.-Петербургъ, 1904. XLVIII. a 90 str. lexik. 8⁰, s 2 tab.; c. 1 rubl. — *Velikoruská píseň v lidové harmonisaci.* Napsala E. Liněvá. Přeložila z ruštiny Věra Křivánková. Vydání Imperatorské Akademie Nauk 1904 Petrohrad. Nákladem vlastním. Tiskem „Unie" v Praze (bez roku). 39 str. 8⁰ s 2 tab.

Práce paní Liněvé je velice zajímava a záslužna, třeba nevyplňuje očekávání, které se ve čtenáři mimoděk probouzí čtením úvodní části. Čteme zde především pravdu tak často přehlíženou o nerozlučnosti melodie a textu v lidové písni a stesky na nepřesnost a neúplnost vydání ruských písní zejmena v příčině nápěvů. Při tom se s potěšením dočítáme o sbírce Čecha I. Práče (z r. 1790), hudebníka nějakými osudy zaneseného na Rus, kterážto sbírka dlouhé doby sloužila za hlavní příruční knihu hudebníkům i vydavatelům. Spisovatelka není s ní úplně spokojena, jako jí nevyhovují větším dílem ani ostatní posavadní vydání nápěvů: zdá se nám, že nebylo proto ještě příčiny, aby překladatelka musela hájiti krajana, jehož práce patrně ani nezná, dlouhou poznámkou, v níž se snaží všechnu zásluhu shrnouti na Práče, všechny chyby na jiné. Za velikou chybu má spis., že se nedbává mnohohlasého způsobu zpívání lidových písní na Rusi, na nějž s důrazem upozornil poprve J. N. Mel'gunov. Dle popisu pí. Liněvé (zvl. str. XXIII. n.), při kterém si rádi vyvoláváme upomínky na pohostinské vystoupení sboru Dm. Al. Slavjanského na našem divadle (1886), sestoupí se sbor zpěvaček nebo zpěváků, z nichž jeden („zapěvala", žena neb muž) sám zanotuje „zápěv", úvodní frasi melodie, načež ostatní s ním pokračují sborem; zpívá se větším dílem tak, že každý dovednější zpěvák zpívá svůj variant melodie, tvořící jakýsi kontrapunkt k variantům ostatním, tak že vzniká zpěv polyfonní, střídající se se soly „zapěvaly" nebo i s unisonovými partiemi celého sboru. Varianty („podgolosky"), které vlastně mají právo existence jen v takovémto polyfonickém sloučení s varianty jinými, bývají vydávány i jako samostatné varianty vlastního nápěvu písní. Polyfonie tato, v níž vlastně není pak hlasu, který by vedl hlavní melodii, v níž všechny hlasy jsou rovnoprávny, je rázu nejčastěji prostě harmonického, libujíc si na př. v chodech terciových a sextových, ale dosti často dospívá i značné míry samostatného vedení hlasu: improvizační nadání a vycvičenost jednotlivců i sezpívanost celého sboru mají v tom všem veliký význam.

Pí Liněvá tyto zpěvy zachycovala fonografem a na základě svých fonogramů reprodukuje 22 písní, na konec „Kamarinskou" pro 6 „rožků" (nějakých dechových nástrojů). Do oceňování těchto písní se pouštěti nebudu; bylo by pouhým opakováním, co o kráse ruských melodií dávno víme. Výběr písní je dobrý: podává charakteristické ukázky různých druhů, mimo písně obvyklého způsobu („lyrické") i píseň svatební, svižnou taneční, historickou, chorovodnou, žertovnou, hrovou, burláckou, vojenskou, žalářní, duchovní, zbojnickou. Snad by neškodilo, kdyby se některý z našich pěveckých sborů pokusil o některou z nich, tak jak jsou, beze všech změn a

„oprav“ (na př. nahodilých chodů oktavových nebo unisonových, při nichž přísnému kontrapunktistovi vlasy vstávají, ale jaké jsme bez úrazu snášeli na př. na Národopisné Výstavě); snad by dokonce neškodilo ani hudebnímu vzdělání konservatoristů, kdyby šest oboistů aspoň na domácí produkci zapískalo „Kamarinskou“; formou je tato „Kamarinskaja“ řadou variac 12taktového tanečního thematu (složeného ze čtyř 3taktových motivů mezi sebou harmonickým podkladem vlastně stejných), které zase nejprve předehraje jediný pištec.*) Na historických koncertech si dáme líbiti občas kvintové chody do nebe volající ve skladbách starých naivních dob, a dnešní ruská píseň je nám přece jen bližší.

Několik slov o methodě pí. Liněvé. Že mechanické zaznamenávání zvuku je nejobjektivnější methoda sběratelská, o tom nemůže býti ani pochybnosti; a jistě nejsou daleky doby, kdy při sbírání lidového umění fonograf bude inventárním kusem tak samozřejmým, jako je dnes fotografický aparát. Bohužel jsou ještě potíže s reprodukcí; trochu větší sbírka fonogramů je i museím dnes ještě poněkud nepohodlna, jako nějaký assyrský archiv. Na rozmnožování fonogramů lidového zpěvu soustavné a úplné pro kruhy širší není dnes ještě pomyšlení (na soustavné s b í r á n í fonografického materiálu všeho druhu by byl ovšem tak svrchovaný čas). A tak zatím nezbývá než na základě fonogramů původních opatřovati reprodukce způsobem posavadním. Že reprodukce ty nemohou býti docela věrny, leží v samé povaze věci. A mezi řádky čteme i to u pí. Liněvé: jakmile čteme, že z hlasů zachycených a reprodukovaných fonografem bylo lze písmem zaznamenati jen hlasy jasné a zřetelné, t. j. hlasy nejlepších zpěváků, že nebylo lze dbáti hlasů méně samostatných a p., vidíme, že zápisy publikované nejsou dokonale věrným obrazem skutečnosti. A jak se má lidový zpěv reprodukovati písmem? Že se k tomu naše notové písmo plnou měrou nehodí, cítila i vydavatelka a pokusila se o notaci jinou, rázu diagrammového. Trvání tonu naznačuje ve čtverečkované síti přímkou vodorovnou, melodický interval přímkou svislou: nejmenší jednotka (t. j. jedna strana čtverečku) odpovídá při tom notě osminové, resp. půltonu. Nehledíc k tomu, že tato notace nedbá rozdílů dynamických (zvláště přízvukových!), rozeznává se od obyčejného notového písma tím, že nedovede lišiti tonů enharmonických (na př. *c* — ♯ *h* — ♭♭ *d*), že (aspoň ne snadno) nedovede jasně znázorniti tony menšího trvání (šestnáctiny, dvaatřicetiny) anebo na př. trioly, a last not least, že ho nelze tak rychle čísti, aby bylo možno v duchu nebo zpěvem melodii reprodukovati.**) Diagrammatické znázornění zpěvu by nesmělo míti jen určité jednotky, nesmělo by míti jen skoky od intervalu k intervalu, od jisté doby trvání k druhé, muselo by míti linie schopné nenáhlého pohybu, schopné znázorňovati kterýkoli bod mezi různými intervaly, mezi různými dobami: ale kdo by pak takové notaci snadno rozuměl? Pokus oné notace

*) Fonogram vlastně pořízen z přednesu 8 pištců, ale jen 6 čistých hlasů se z něho dalo vybrati.

**) V českém překladě věc ještě popletena tím, že v klíči přidaném k tabulkám při výkladě svislých čar Bůh ví proč a jak „| = цѣлому тону, | = полутону“ přeloženo „| = c e l é n o t ě, | = p ů l n o t ě“, a aby nebylo pochyby, přidány ještě znaky noty celé a půlové. Laskavý čtenář, nemá-li po ruce originál, zapomněl-li na poučení na str. 20, 21 a spoléhá-li na správnost klíče, nalézá v reprodukci tabulek v českém překladě „tajenku“, kterou rozluští teprve, až si uvědomí, že klíč mu podaný je vlastně nesmyslný a musí býti chybný.

pí. Liněvé je bez ceny a dobře udělala, že písně vyvolené na konec dle fonogramů podává přece jen v obvyklém notovém písmě. Sotva to půjde jinak, pokud vynalezavá technika našich dní nenajde nějaký pohodlnější způsob přímé reprodukce fonogramů.

Reprodukce zpěvů (a „Kamarinské“) v písmě notovém je ve spise hlavní a nejzajímavější částí, byť, jak řečeno, jí nelze ještě pokládati za reprodukci ideální. Podávají se v partituře 2—4hlasé („Kamarinskaja“ v 6hlasé), s klavírním výtahem, s metronomovým udáním tempa, se znaménky dynamickými a jinými obvyklými znaky hudebního písma. Strany tempa zasluhuje zmínky poznámka, že se v koncertech obyčejně přehánívá: písně volné se příliš protahují, písně rychlé příliš urychlují. (Lidové zpěvačky zpívají na poli silněji a táhleji, než na přástkách; str. XXVI n.) Klavírní výtahy (které u dvojhlasých písní scházívají) snad přijdou vhod čtenáři, který nedovede obsáhnouti zrakem těch skrovných partitur, jež vydavatelka podává: ale měly by býti věrnější. Skutečné klavírní úpravy to nejsou, a přece pro (zdánlivé) ulehčení skutečné vedení hlasů v nich bývá nejasně podáno: měly by býti psány, když už se píší, prostě tak, jak je zvykem psáti polyfonní skladby pro klavír, prostým vynotováním jednotlivých hlasů na dvou systemech, ať už si hlasy někde překážejí nebo se křižují. Zejmena ruší jedna věc. Spodní hlas zpěvní je celkem v poloze altové (nebo tenorové). Kde se stýká s hlasy jinými, — a to bývá při těsné rozloze hlasů v těchto písních velmi často — překládá jej vydavatelka v klavírním výtahu velmi ráda o oktavu níže. Tím vzniká mezi ním a ostatními hlasy přílišná vzdálenost, vznikají na místech, kde spodní hlas zpívá stejně s jiným, oktavové chody, které právě v těchto polohách hlasových znějí pravidlem šeredně, nejsou v původní lidové skladbě a při tom výtahu přece jen nedodávají klavírního rázu. Této chyby by se vydavatelka v pokračování své práce měla zdržeti.

Mimo písně samy a výklady jejich reprodukce se týkající jsou v úvodní části i stati, jichž se můžeme jen dotknouti. V jedné uvedeny živé prameny uveřejněných písní, osoby a místa, odkud pocházejí. Následuje pokus určiti stupnice („lady“) lidové písně“: srovnávají se se stupnicemi starořeckými.*) Pak sbírka rčení, pořekadel, přísloví a p., týkajících se zpěvu, k níž se řadí řada hlasů lidu o „mašince“, t. j. fonografu. I v hlavní stati úvodní je mnoho detailů, jimiž se zde nelze šířiti, ale poutavých i poučných.

Tisk spisu je celkem pečlivý. Chyby nescházejí; ale těm jsme bohužel v ruské vědecké literatuře už zvyklí, zvláště na místech, kde o ně nejméně stojíme, na př. v textech dialektických a cizojazyčných, nebo v tisku hudebním. Některé chyby části notové jsou opraveny, jiné zůstaly. Tak na př. v písni z Práčovy sbírky (str. VIII) první ton má býti patrně (dle opraveného druhého znění) ♯*f*; český překlad tuto chybu svědomitě zachoval, přičinil v obou zněních písně ze svého 6 dalších, a potlačil místo a datum zápisu znění pí Liněvé. Na str. 6 má 6. takt vrchního hlasu zníti *a a* ♯*f e*; na str. 12 9. takt *g h d* ♮*f e d c a*; atd.; ale podobné chyby dobrý hudebník již pozná.

Spis vyšel — ještě ne celý — také v českém překladě, pod titulem nahoře uvedeným. Schází zde m. j. část hlavní, t. j. písně samy; kdo ty chce poznati,

*) S potěšením zde čtu m. j., že někteří badatelé už Praindoevropanům připisují znalost temperovaného ladění. Důkaz této these by byl bez odporu velmi zajímavý. Ale malý příspěvek k řešení této otázky (lze-li zde o otázce vůbec mluviti) by byla mohla pí. spis. dáti sama. Zpívají ruští pěvci v temperovaných stupnicích? Na tuto otázku by její fonogramy mohly dáti odpověď!

musí se obrátiti na originál. Ale i koho by zajímaly části přeložené, učiní dobře, podívá-li se raději na originál, aspoň vedle překladu. Překladatelka vynechává kusy vět, celé věty, ba i celé odstavce, a překládává i chybně, tak že se vůči této nepřesnosti divně čtou opětovné úzkostlivé poznámky „kursiv náš", jejichž zábavný dojem zvyšuje ještě faktum, že sazeč ani místa, o něž jde, nesázel kursivem, nýbrž proloženou antikvou. I jiné věci v překladě ruší, tak vedle ruských slov špatně přeložených slova ruská nepřeložená („korobejník", „zápis" femin., „dělení" = část atd.) a pod. Ale nechci se pouštěti do zbytečných podrobností, protože celý překlad má ráz podniku soukromého: překladatelka jím splňuje slib daný v Kyjevě r. 1905, vydala jej svým nákladem a věnuje čistý výnos Matici Hudební. Za jednu věc jsme překladu vděčni: že nám ulehčil uveřejnění tohoto referátu, jenž — vinou referentovou i bez ní — málem by byl již zastaral vůči roku 1904, v němž originál vyšel. *Josef Zubatý.*

*

Contes arméniens. Traduits de l'arménien moderne par Frédéric Macler. Paris. Ernest Leroux, 1905. 8°, str. 194. (Collection de contes et chansons populaires T. XXIX.)

Pohádky v této sbírce evropskému světu učenému sdělené vybrány jsou ze sbírky »Hamov Hodov« zvané, kterou byl vynikající předák arménský Karekin Servantstiants v okolí Vanu sebral a vydal tiskem v Cařihradě r. 1884, ze sbírky to, která se nyní stala velmi vzácnou. Některá čísla z ní byla již dříve přeložena, jmenovitě v Revue des traditions populaires a j., jak vydavatel v dodatcích své knihy podrobně vyčítá.

Jelikož evropské literatury dosud se mohou jen malými ukázkami z arménského folkloru vykázati, bude zajisté francouzský tento překlad všem folkloristům velice vítán.

Pohádky v této knížce přeložené projevují všude nejužší souvislost s orientálním světem mohamedánským, zvláště tureckým. Někdy jistá závažná rčení proslovena dokonce jazykem tureckým jako v č. 20.

Úvodní formulky jsou řídké; celkem našli jsme je jen ve 3 pohádkách ze všech 21 čísel; tak v č. 1. »Bylo a nebylo; nebyl nikdo lepší než Bůh,« pod. v č 3., ale bez onoho náboženského dodatku, a ještě v č. 5. »V tomto čase bylo a nebylo«. Něco hojnější jsou formulky závěrečné, zřídka jest to jakási mravní sentence vyplývající jaksi ze zakončení pohádky. »Bůh činí vždycky spravedlnost«. str. 79 č. 7., aneb se všeobecnou náboženskou sentencí »Ale my namáhejme se přijíti k pravé velikosti, ke slávě nebeské«, str. 148, č. 18. Jinde obrací se vypravovatel na posluchačstvo přáním »Kéž sv. Sergius přispěje k tomu, abyste tak vy dospěli ke splnění vašich přání«, str. 166 č. 20, po povídce vypravující, jak tento svatý právě přispěl ke štěstí rekovu. Podobným rčením zakončeno č. 17 str. 138, »Kéž bychom mohli my sami viděti naše přání uskutečněná díky sv. Garabedu, sultánu Mušskému«. — Pouze dvě čísla, 2. a 3., str. 44 a 49, mají zakončení pohádkovitější: A s nebe spadla tři jablka, jedno pro mě, jedno pro vypravovatele a jedno pro posluchače; slupky pro toho, který odnese smetí; jádra pro zahradníka, který je zasadí a bude jich míti příští rok.

Stálá oblíbená čísla jsou zvláště 3, 7 a 40. Na př. v č. 4.: čtyřicet mléčných bratří slibuje rekovi pomoc, ale vyžádají si, aby měli 40 mezků, 40 měchů vína a 40 kleští. V č. 17. platil rek každý večer 40 zlatých liber, aby mohl viděti krasavici; rek potom chtěje se pomstiti na zrádné krasavici, vrátil se potom se zázračnými jablky, krasavice pozvala přátele

své, 40 osob, k hostině; rek rozdělil mezi ně dvě jablka, a všech 40 pozvaných obráceno v osly; když potom »doktor« jim vrátil lidskou podobu, jedli a pili po 40 dnů a 40 nocí. Také ve versi o řeči zvířecí a ženě zvědavé č. 13. chlubí se kohout, že má 40 slepic a všecky ho poslouchají (str. 108). Slavnostní průvod v č. 2. zahajuje 40 jezdců a 40 hudebníků; krasavici vyprovází 40 dívek po každé straně, a průvod uzavírá 40 mladíků.

Povídky bývají velmi složité, o čem pak více v následujících poznámkách k jednotlivým číslům.

Č. 1. Badikan a Khan Boghu, str. 11—22. Nejmladší princ táhne do světa, koná velké skutky hrdinské, konečně přijde k hradu z kamene a železa, jehož původ sáhal do »noci věků«. Noc zastihla reka, Badikana, když ještě jej pozoroval, a v tom slyšel přicházeti kohosi: byl to hrozný obr, Khan Boghu, pán toho hradu. Badikan směle se mu postavil, bojoval vítězně s čerty a draky. Když však Khan Boghu zakýchl, odletěl Badikan daleko do pole. Zavolal ho Khan Boghu zpět a učinil ho svým sluhou. Po čase svěřil mu velkou úlohu: již sedmkráte pokusil se unésti dceru krále východu, ale marně. Slíbil Badikanovi velkou odměnu, přivede-li mu tuto krasavici. Badikan vstoupil do služeb zahradníka královského, jako v řadě povídek evropských a orientálních, ale další průběh děje jest tu jiný. Smluviv se s krasavicí, nnesl ji. Na útěku tom zví princezka teprve, že ji unesl ne pro sebe, než pro Khana Boghu; milenci přísahají si, že naleznou prostředek, kterým by mohli se vyprostiti z moci Khanovy. Princezka namluví nejdříve Khanovi, že rodiče zavázali ji slavnou přísahou, že po sedm let zachová panenství. Po čase vyláká pak z důvěřivého obra jeho tajemství, jak může zůstati věčně živ, kde jest jeho duše: »Sedm dní odtud jest bílá hora, a tam žije bílý, nezkrotitelný vůl. Ani člověk ani šelma nemůže se mu přiblížiti. Každý sedmý den přijde hasit svou žízeň na vrchol hory k pramenu bílé vody. Tam jest sedm nádržek z bílého mramoru před pramenem, a vůl pije jedním douškem vodu ze sedmi nádržek. Tento vůl má v břiše lišku; v břiše liščině jest schránka z bílé perleti a v této nádobě jest sedm bílých vrabců. Těchto sedm vrabců jest moje duše, mých sedm tajemství a sil . . . .« Opět svérázná variace daleko široko známého motivu. Badikan zvěděv tedy tajemství vyžaduje si na svém pánovi dovolenou, aby směl na měsíc se vydati do vzdálených končin. Poučiv se od dervišů, že člověka přemáhá žena, a zvíře víno, ustanoví plán. Odvedl vodu z nádržek, zacpal díru a naplnil nádržky vínem. Vůl napije se vína a jest omámen; počíná poskakovati, pak upadne a zůstane natažen na zemi. Badikan vylezl ze svého úkrytu, uřízl nožem hlavu volovu; v břiše najde lišku omámenou a roztrhne ji na kousky. Schránku ponořil do teplé krve a víko se otevřelo. Potom zardousil všech sedm vrabců. V pohádce velmi pěkně jest vypsáno, jak Khan Boghu nejdříve sebou zachvěl, jak se mu pak řinula krev z nosu, když byla roztrhána liška atd. až na konec černý kouř se vyvalil z jeho nosu a úst a mrtev sklesl, když poslední vrabec byl o skálu rozdrcen. Svatbou šťastných nyní milenců končí tato povídka v jednotlivostech velice originální.

Č. 2. »Zulvisia«, str. 23—44. Pohádka složená z několika motivů. Jest pověst o dalekém jako ráj krásném kraji, ze kterého nikdo se nevracel. Proto přísná zápověď vyhlášena smělé mládeži, aby se tam nevydávala. Nedbá zákazu toho ani sedm princů královských. Jeden za druhým se vydá tam a zahyne. Jen nejmladší se zachrání: jest srnou rovněž vylákán, družina zapadne do stanů, kde připraveny plné stoly, a když rek se vrátí k ní, pozná, že všickni jsou otráveni. Ukryt pozná cizího reka, a vidí, jak lidé odstraňují

mrtvoly a připravují znovu stoly pro jiné dychtivé lovce. Rek chce se mstíti, ale uletí mu na svém ohnivém kanci, když se projevuje, že jest Zulvisia. Rek vyhledá její zámek. Na cestě přijde ke třem chatám: v každé bydlela stará víla, a každá měla po 40 synech a to byli čerti. Víly vnukly synům city lásky a milosrdenství k cizinci, a tak ďáblové ušetřili jeho život, ba přislíbili mu i svou pomoc. Rek dal jim nůžky, břitvu a zrcadlo a řekl jim, až uvidí krev crčeti z nůžek, břitvu potiti se krví a pot padati ze zrcadla, poznají, že jest jeho život ve velkém nebezpečí a přispějí mu na pomoc. Tento motiv jest patrně pokažen. Úloha nůžek, břitvy, zrcadla bývá v pohádkách zcela jiná, používáno jich na útěku reka s milencem, hozeny, vzniká z nich les hustý, trnitý, hluboké a šíré moře atd. Rek přijde k paláci kruté krasavice a od jedné její oběti uvržené do hluboké jámy zví, jak se zachrání před ní, ba jak může dosíci svého cíle. Každé ráno při východu slunce vychází dívat se, vešel-li kdo do její země a začne křičeti, a křik její jest tak hrozný, že každý, kdo jej uslyší, hrůzou zemře. Rek navěsil na stromek svoje šaty a skryl se do díry. Když pak po třetí vykřikla, zjevil se jí. Přiznala se, že ji přemohl, a prohlásila ho před svými družkami za manžela. Připojuje se potom látka jiná: zlatý vlas krasavice pluje po řece ke králi jiné zemi. Král slibuje velikou odměnu, kdo mu pomůže ke zlatovlasé krasavici. Provede to stará žena svým důvtipem a svou lstivostí. Motiv o zlatém vlase v řece nalezeném jest velice rozšířen, srv. Köhler, Klein. Schr. I. 511, 571; II., 345, vypravuje se ovšem obyčejně jinak. Armenská povídka srovnává se s jinými orientálními povídkami, na př. s indickou Steel & Temple Wideawake stories, str. 61; v obou totiž vyláká stařena tajemství, že »síla« manžela zlatovlasé princezky jest nerozlučně spojena s jeho mečem. Pod. též v jedné bulh. pohádce u Sprostranova str. 19 (Сборн. за нар. умотвор. XIX.) zemře rek, když cizí ruka vytáhne jeho šavli z pochvy. Srv. černohorskou pohádku (Луча, VI., 1900, str. 400), ve které jest »junáctví« rekovo ukryto na jeho koni pod sedlem; když stříbrný talisman ukrytý byl ukraden, zemřel rek i jeho kůň skonal, a ožil teprve, když přátelé položili naň tento talisman. Ostatní děj nepodává víc nic zvláštního: čerti poznavše dle znamení nebezpečí přítelovo, přiběhli, našli meč v rybě vylovené z řeky, do které byl od stařeny zahozen; rek ožil a vyprostil ženu od krále, ke kterému byla ji ona stařena přivedla.

Č. 3. Dcera moře, str. 45—49. Král chtěje se zmocniti krasavice, ukládá jejímu muži nadpřirozené úkoly; muž řeší je pomocí ženy »dcery moře«. Pod. Сборн. Мат. Кавказ. XXIV., odd. 2., str. 59, č. 19. Аѳанасьевъ Рус. нар. ск.[3] č. 122, 123, 178, 179. Романовъ Бѣлорус. Сб. VI., str. 70, č. 7. Federowski Lud białor. II., č. 333. Národop. Sborník III., str. 110, čís. 30

Č. 4. »Šťastný lovec« (str. 50—56) posílán na radu závistivců na nebezpečné výpravy, pro kůže lví a zuby sloní. Na pomoc jsou mu demoni, když byl napřed nassál mléka z prsou jich matky. Ostatně přemožení lvů a slonů není zvlášť rekovný a silácký výkon, neb ti byli podobně opiti jako vůl na hoře v č. 1.

č. 5. »Kamínek prstenu« (str. 57—64). Chudý hoch vykoupil od mučících dětí kocoura, psa a hada. Sedě u pramene podal hoch kousek chleba též hadu a had se v tu chvíli převrátil v krásného hocha. Čarodějníci byli ho ukradli královskému otci jeho a proměnili v hada; jenom kdyby mu člověk podával kousek chleba, mohl by nabýti opět podoby lidské. Tak tedy hoch zbavil prince nejen z rukou zlých dětí, než také čárů. Odměnou

dostane hoch, jak se v látce té pravidelně vypravuje, divotvorný prsten králův. Žádá pak o ruku princezky královské, vykoná práce nadpřirozené. Mladá žena nevyláká mu však tajemství, neukradne mu prsten, jak se obyčejně vypravuje, srv. Köhler, Klein. Schrift. I., 398, 437, 440, než cizí muž (žid) v nepřítomnosti rekově vyláká ženě prsten a vysloví pak přání, a celý palác i s mladou ženou byl přenesen na ostrov sedmi moří. Srv. Chauvin, Bibliographie arabe V., str. 68, č. 20, Nicolaïdes Carnoy Tradit. de l'Asie Mineure, str. 68. Campbell Santal Folk Tales 4 Hinton Knowles Folk Tales of Kashmir 24, Clouston Popul. Tales and Fictions I., 318, 478. R. Basset, Nouv. cont. berbères str. 138 sl., 344 sl., č. 111. Busk, Folklore of Rome 163. Sklarek Ungar VM., str. 182, č. 17, 18. Klimo Cont. et lég. de la Hongrie 143. Mijat Stojanović Pučke pripoviedke 93. Етнограф. Збірн. VII., 31 a j. v.

Č. 6. »Nevěsta pramene« (str. 65—70). Pod. Busk, Folklore of Rome, 57. Hahn, Griech. alb. M. č. 7. Cosquin II., 221 sl.

Č. 7. »Vlasy stříbrné a kadeře zlaté« (str. 71—79). Tři sestry před stanem slibují, co by učinily, kdyby si kterou vzal kralevic za ženu. Nejmladší slibuje, že porodí dívku stříbrovlasou a synka zlatovlasého. Kralevic oženil se se všemi třemi. Obě starší nemohly vyplniti svých slibů, žárlivé pak na nejmladší, daly odstraniti její děti a podvrhnouti štěňata. Viz Národop. Sborník VII., str. 220, č. 22. Další část obyčejná v té látce o výpravě za divotvornou vodou, divotvorným stromem, mluvícím ptákem v této versi odpadla. V armenské versi dívka pozvanému králi-otci na konci sama vypravuje celou historii.

Č. 8. »Hůl ocelová« (str. 82—83). Žena proměnila syna svého v osla, když nechtěl pracovati, ač měl již ženu a dítě. Po sedmi letech nabyl lidské podoby, vrátil se domů, ale byl ještě horší. Žena proměnila ho svým proutkem ve vlka. Po sedmi letech pozbyl kůže vlčí, vrátil se domů a začal své daremnosti. Nyní ho matka proměnila v černého havrana, taktéž všecky jeho daremné soudruhy přeměnila v havrany.

Č. 9. Str. 84—88. Povídka moralistická. Člověk, který měl mladou a hezkou ženu, ale po sedmiletém manželství neměl dětí, šel ze zoufalosti do světa. Derviš ho poučil, že bůh zná jeho tvrdé, po bohatství toužící srdce a proto mu odepřel děti. Až mu bude vzdávati díky, dostane děti.

Č. 11. »Bůh dává tomu, kdo dává« (str. 92—97). Podobno povídce o »pravdě a křivdě«, jen že člověk soudruhu svému nedával chleba za oko, než vůbec ho odepřel, takže ten málem hlady umíral; na konec přišel do zbořeného mlýna, a tu slyšel od zvířat (medvěda, vlka, lišky), jak by se mohl princ uzdraviti.

Č. 12. »Salman a Rostom« (str. 98—102). Boj těchto dvou siláků trvá po dnešní den, ani jeden nepřemohl druhého: jednou do roka chytají se za vlasy, a to je, co působí zemětřesení.

Č. 13. »Semôn« (str. 103—109). Rek osvobodiv dceru krále hadího, nabyl daru rozuměti řeči všech zvířat, ale nesmí to nikomu vyzraditi pod trestem smrti. Žena dorážíí naň, aby jí to pověděl. Srv. Národopis. Sborník IV.—V., str. 134, č. 17., 18. Сборн. матер. Кавказ. XXIV., odd. 2., str. 72, č. 1. Chauvin, Bibliographie arabe V., str. 179, č. 104. Zbornik nar. živ. juž. Slav. VIII., 164, č. 1., str. 173, č. 1. Спространов Приказки, str. 128, č. 24 (Сборн. за нар. умотвор. XIX.).

Č. 14. »Tři bratři« (str. 110—113). Člověku se ztratil velbloud; tři bratři poznali na cestě stopu velbloudí a podle různých příznaků usoudili,

že byl jednooký, že neměl předních zubů, že měl na jedné straně náklad medu, na druhé náklad žita, a že na něm seděla žena těhotná. Považováni za zloděje, předvedeni kalifovi. Srv. Die Reise der Söhne Giaffers, str. 198 sl. Сборн. за нар. умотвор. IX., str. 627, č. 134. Sitzungsber. Akad. Wiss. Wien, CXI, str. 74, č. 25. Na konec ještě uhodnou, že rýže zaváněla po nebožtících, maso bylo sice výborné ale zaváněl po psu, a víno mělo chuť i vůni krve, něco tedy odlišně od obyčejného vypravování. Srv. ještě Archiv f. slav. Phil. XXVII., 627.

Č. 15. »Klenotník a jeho žena« (str. 114—119). Thema o »věrnosti« ženské. Žena zabije svého muže, klenotníka, když král jí na oko slíbil, že si ji vezme, chtěje zkoušeti její věrnost. Rozzlobený král vydá rozkaz, aby všecky ženy se zahubily. Starý vezír odvrátil tento rozsudek vypravováním o věrné ženě. Srv. pověst z okruhu Šalamounovského Апокріфи старозавітні I., 285 sl.

Č. 16. »Tejigon« (str. 120—126), t. j. »krejčí udatný«, verse blízká kavkazským versím, srv. mé Pohádkoslovné studie, str. 33 sl. ale mnohem jednodušší, vypravuje se hlavně jeho vítězný »boj« s odmítnutými ženichy, jak na konci se stromem vyvráceným v ruce pádil proti nepříteli; nepřítel zděsí se hlavně toho, že celý velký strom vyvrátil z kořene.

Č. 17. »Kráska Tiflisská« (str. 127—138), t. j. verse pohádky o Fortunatovi. Kupecký synek jest od krasavice oklamán o měšec zázračný, o čapku nevidimku a o píšťalku (když se na jedné straně zapískne, objeví se velké vojsko, a zapískne-li se na druhé straně, zmizí vojsko). Ošálený milenec v zoufalosti jde na loď, aby se vydal do Ameriky. Loď se ztroskotá, nešťastník zachrání se na ostrov, a na tom najde jablka obracející v osla toho, kdo jich požije. Vrátí se pak jako doktor americký.

Č. 18. »Synek stařenin« (139—148). Princezku dostane rek, po kterém ona hodí jablkem. Princezka zvolí syna chudé vdovy. Srv. Národop. Sborník III., 122. Chauvin, Bibliographie arabe VI., 3. Сборн. матер. Кавказ. XXIV., odd. 2., str. 161; XXXV., odd. 2., str. 90. Спространовъ Приказки III. (Сбор. за нар. умотвор. XIX.). Mitsotakis, Griech. M. 144. Sklarek, Ungar. VM., str. 152 a j. Dále vypravuje se jiná historka. Když král vyhnal dceru s jejím vyvolencem, usídlili se v malé chatě a mladý muž vydal se po chvíli za obchodem do světa, vyžádav si, jak mu žena poradila, od jistého starce tři rady: 1. Ta, kterou srdce miluje, jest nejhezčí. 2. Trpělivost jest počátkem blaha. 3. Kdo trpí, vždycky získá. Vrátil se po dlouhé řadě let; spatřiv ženu s 20letým mladíkem, chtěl ji již zastřeliti, ale vzpomněl si na ony rady, a po chvíli zaslechl, že to jest její a jeho syn. Srv. Сбор. за нар. умотвор. XVIII, str. 629 k č. 201. Zbornik za nar. život już. Slavena X., str. 141, č. 6. Conde Lucanor ed. Knust 375 sl. — Tato látka jest ještě jiným motivem rozšířena: Na obchodní cestě přijde rek náš s pánem svým do Arabie do velké karavanserie, kde byl již veliký počet kupců se shromáždil. Všickni zmírali žízní. Byla tam sice studně, ale do té se nikdo neodvažoval. Najednou zaslechl náš rek hlasatele vyvolávati velikou odměnu tomu, kdo by sestoupil do studně a přinesl vodu lidem a dobytku. Přihlásil se náš rek. Sotva byl na dně a nahnul se, aby uhasil svou žízeň, zjevil se obrovský Arab s bílým dítětem po jedné a s černým dítětem po druhé straně a uložil mu, aby mu pověděl, které dítě jest lepší, pohroziv mu smrtí, nedá-li řádnou odpověď. Vzpomněl si na onu první radu a řekl: »Komu srdce dá přednost, jest nejhezčí.« Arab spokojen obdařil ho bohatě a rek mohl napojiti všecky karavany. Arab s černým a bílým dítětem připomíná černého a bílého

člověka Сборн. матер. Кавказ. XXXV., odd. 2., str. 8, aneb černého a bílého berana Сборн. матер. кавказ. XXI., odd. 2., str. 6; XXXV. odd. 2., str. 82. Schiefner Awar. Texte 20. Carnoy Nicolaïdes Tradit. de l'Asie Mineure 80, místo čeho jinde zase navíjí střídavě černé a bílé klubko paní vládnoucí nocí a dnem Mitsotakis Griech. M. 153. Köhler, Klein. Schr. I., 369. Шапкаревъ Сборн. българ. умотвор. IX., 453. Ad. Strausz, Die Bulgaren 34, aneb jistý stařec Kúnos, Türkische VM., 126.

Č. 19. »Ryba zlatohlavá« (str. 144—155). Král egyptský oslepl a prosil císaře anglického, aby mu poslal starého, třistaletého lékaře. Když ten přijel, prohlásil, že ho může vyléčiti jen mastí, kterou udělá z krve zlatohlavé ryby. Vydal se tedy jediný syn králův na lov do prostřed oceánu, a ke konci ustanovené lhůty rybu tu skutečně ulovil. Když se však blížil pevnině, slitoval se nad rybou a vhodil ji zpět do moře. Král rozzuřiv se, vydal ho katům. Však matka ho zachránila a princ utekl na vzdálený ostrov. Dle rady matčiny přijal za sluhu Araba, který prohlásil, že mzdy nežádá. Na tom ostrově hubí všecko netvor. Arab zabije ho a prohlásí svého pána za vítěze a zjedná mu tak dceru valiovu za ženu a polovici všeho jeho jmění. Jednoho dne vyzval Arab pána svého, aby šli do Paříže; tam zažádal o dceru krále francouzského, která byla již usmrtila 190 jinochů. Když mladomanželé ulehli, čekal Arab v úkrytu s dýkou v jedné a s kleštěmi v druhé ruce. Najednou vylezl z úst nevěstiných černý had, aby zakousl mladíka. Ale Arab chytil ho kleštěmi a dýkou mu usekl hlavu. Ráno překvapeni shledali, že mladý manžel jest zdráv a živ. Totéž se opakovalo druhou noc, ale potom spali již nerušeně. Po nějaké době přijde zpráva o smrti otcově a princ vrátil se na otcovský trůn. Arab nyní prosil, aby byl propuštěn, ale vymínil si předem, aby se rozdělili o ženy. Chopil dceru krále francouzského za nohy a chtěl rozseknouti ji uprostřed. Vykřikla hrozně a černý had vypadl z jejích úst. Arab zabil hada, přál jim štěstí a zmizel, neboť byl vykonal svou povinnost. Byla to ryba zlatohlavá. — Tato povídka jest ku konci zjevně porušena, když po oněch dvou nocích, ve kterých byli hadi z jejích úst vycházející zabiti, pokojně již spali, nebylo třeba ještě jednou po dlouhé době opakovati proceduru, o které ovšem vypravují hojné verse, a sice látky o vděčném nebožtíkovi, Köhler, Klein. Schriften I., 442 sl.

Č. 20. »Neviditelný a nevyrovnatelný« (156—166). Král zanechal svým třem synům po ranci. Nejstarší našel ve svém ranci korunu a vstoupil na trůn otcovský. Druhý našel ve svém ranci zlato, nejmladší zemi. Nejstarší odešel jednoho dne na lov a více se nevrátil. Po chvíli se tak stalo prostřednímu, a když nejmladší vstoupil na trůn, odešel přese všecky prosby své matky a velmožů též na lov. Stařec, kterého na odchodu svém podaroval almužnou, poradil mu, kterou cestou se má dáti a jak přemůže neviditelného reka: Byla to dívka, která byla již zabila 99 lidí, ale náš rek ji přemohl, poznav její tajemství, stal se jejím pánem a pánem v jejím paláci. Pověst o tom, že byla přemožena slavná tato rekyně »neviditelná a nevyrovnatelná«, tak se jmenovala, rozšířila se široko daleko až do Číny. Král čínský poručil, aby ji k němu přivedli. Vyslána k ní slavná kouzelnice a ta uměla se vplížiti do důvěry krasavice i unesla ji ke králi čínskému. Obyčejný v této látce motiv o zlatém vlase krasavice nenalézá se v této versi. Náš rek dobude jí opět pomocí Soarb Sargis, svatého Sergia, patrona to mladých dívek armenských.

Č. 21. »Dítě-had. Dítě slunce« (str. 167—180). Bezdětnému králi zrodila královna hocha — z polovice člověka, z polovice hada. Král hodil jej do

studně nad městem. Lidé však bděli nad tím dítětem, dávali mu týdně po malém děvčátku, a když vyrostl, po mladé dívce. Došla řada na dceru chudého člověka. Ten byl po druhé ženat, a žena stála na tom, aby byla obětována mužova dcera. Dívka měla v noci sen: aby otec její postavil do studně tři hrnce mléka; ji pak aby zabalil do kůže mezkovy a pověsil nad otvorem studně; až had ji vyzve, aby vylezla z této kůže, nechť odpoví třikráte: »Opust tuto kůži hadí, abych tě umyla v mléce«. Had opustí obal svůj, dívka nožem svým přeřízne provaz, jímž je zavěšena nad studní, vyleze z kůže mezkovy a umyje hada v mléce. Vše se tak provedlo, dívka umyla v mléce jinocha, který opustil hadí kůži; otec našel dceru, jak rozmlouvala s jinochem, zavolán král s královnou a celý dvůr; slavena svatba. Po chvíli vypukla válka, do které musil vytáhnouti mladý princ. Macecha prosadila, že mladá paní ji navštívila, a při vhodné příležitosti ji shodila do moře a na její místo dovedla vlastní dceru. — K tomu připojena jest látka jiná. Mladá paní zanesena byla mořem na pustý břeh, putovala dlouho, aniž by byla shledala stop lidských, až konečně našla malou chatrč a v ní mladého, silného muže spícího. Vyprávovali si své osudy. Mladík tento kdysi po neúspěšném lovu namířil rozjařen svůj luk proti slunci. Chtěl ho zabiti, držel luk v ruce, když právě začalo ukazovati hlavu svou na nebi. Paprslek plamenný probodl jeho oči, ohnivá ruka chopila ho za vlasy, vznesla a posadila na tomto ostrově. Byl odsouzen neviděti více ani slunce ani dne. Proto spí za dne v této chatrči, a vychází v noci za pokrmem. Mladí lidé žili nyní spolu, až žena počala. Poslal ji ke svým rodičům spolu s listem, ve kterém je žádal, aby ho nehledali, nesmí vstupovati ani do jich města ani do jich domu, neboť jest proklat, a musil by zemříti. Když mladá matka kolébala své dítě a zpívala své písně v hodinách nočních, bývalo slýchati hlas s výše jí odpovídající, a v něm poznávali hlas dítěte-slunce. Navštěvoval je každou noc puzen láskou k svému dítěti. Proti výstrahám snašiným chopili se ho jeho rodičové, poznali v něm syna svého, ale nechtěli ho pustiti, nevěřili jeho řečem. Avšak sotva přišlo jitro a slunce vzešlo, zemřel v jich rukou. Avšak duše neopustila jeho tělo, a tak nebyl vlastně ani mrtev, ani živ. Jednou v noci slyšela matka jeho hlas, aby obula střevíce železné, vzala do ruky hůl železnou a putovala stále směrem západním; až střevíce se roztrhají a hůl se poláme, nalezne spasný prostředek pro syna. Vydala se matka, přišla až na konec světa, kde spatřila palác z bílého mramoru. V něm našla královnu, matku slunce. Poradila jí, aby v době té, co bude syna svého kojiti, naplnila láhev vodou, ve které se on vykoupal, a když hvězdy se zvedaly na nebe, opustila palác s láhví plnou vody v ruce. Doma polila syna touto vodou a tak ho uzdravila. Pod. vypravuje se na Kavkaze Сборн. матер. кавказ. XXXIV., odd. 3., str. 29. — Tato historie rozšířila se po celém světě, a z nejvzdálenějších krajů přišli králové a filosofové vidět matku a syna, dychtivi slyšeti o těchto zázracích. Přišel také onen rek »dítě-had«, poznal v jeho ženě svou vlastní choť. Smluvili se, že půjdou s ní spolu na procházku, každý s nádobou vody na koni. Koho ona požádá o vodu, ten ji bude míti za manželku. Dala přednost prvnímu svému muži. *J. Polívka.*

*

M. Aleš, *Špalíček jednoho sta národních písní a říkadel.* Vydal K. B. Mádl. Tiskla Unie. Praha. Jan Otto. 1906. (Str. VIII, 200. K 12·—).

Měl jsem nedávno (v Nové Politice 24. 11. 1906, viz NV. II, 60) příležitost mluviti o znehodnocování t. zv. lidového umění některými

výtvarníky a naznačiti aspoň několika slovy, že díla lidového umělce nemohou býti jiným než inspiračním materiálem, stejně cenným jak-výtvory historických stylů a stejně nebezpečným pro uměleckou povahu málo silnou a pouze receptivní. Knížka Alšových kreseb, vydaná K. B. Mádlem, podává toho doklady. Tu je silný umělec, vyrostlý ze samé půdy lidového ducha, ale nepodléhající mu, přirozený, pudový kreslíř, ale se vkusem exklusivního artisty, illustrátor života lidu, ale při tom originelní stylisátor jeho forem. Aleš poráží všechny teorie, jež nevidí jiné cesty k domácímu, rázovitému stylu než v aplikaci forem v lidu ujatých a dále vypěstovaných na dílo, v retrospektivním nadšení a kladení odporu světovému vlivu moderních myšlenek. U něho nenajdeme ornamentu přejatého s truhel a koutnic, techniky lidového malíře modlitebních knížek nebo úsilovně hledaných „všeobecných typů" formových. A přece dovede tento kouzelník nás opojiti nehledanou a sladkou naivností, která je zejména vlastní umělcům lidovým, dovede nás upoutati vtipem bodrého člověka jako širokým smutkem měkkého srdce, které se podává bez skrupulí a vypočítaného efektu. To je pravá inspirace lidem a jeho životem, písní a říkadlem, jeho uměním i vadami a to je tajemství Alšova úspěchu. Pochopit, prožít a znovu sdělit srdcem a rukou stejně naladěnou. Aleš tedy nechce kopírovat, nechce býti sběratelem materiálu, přenechávaje ten úkol vědě, nemá metody ve výběru svých předmětů a přec je pramenem pro studium národopisu. A pramenem znamenitým. Sotva kdo dovede jako on podati sedláka a malého člověka českého s tou pravdivostí a realismem, se vším jeho okolím a detaily osobními, sotva kdo jako on vystihne jedním tahem duši jeho, když se veselí nebo pláče a sotva koho jiného kresba má v sobě tolik sugesce, jejíž mocný dech neprchá s modou. U Alše není starožitnických alur, není historismu. Jemu není sedlák jen robem z XVIII. století ani musejní figurkou s určitým šatem. Zná své lidi, obcoval kdysi s nimi, ví, že vyrostli již v jiném ovzduší, povídá o jich vadách tak nenuceně, jako se mazlí s jich přednostmi a krásou jejich venkova. A přece tvoří typy, Alšovské typy, které budou kdysi směrodatné pro názor i vědecký, které podají vždy životnou skizzu dnešního sedláka. To je druhé tajemství úspěchu Alšova. Je lidový, aniž by co slevoval ze svého vkusu, je umělec vysoké třídy a přece jeho populárnost je nesporná, nehoní se za lidovostí a nekoketuje s národopisným ruchem a přece bude jeho práce doknmentem. Může si přáti umělec většího výsledku svého díla? *Zdeněk Wirth.*

BIBLIOGRAFIE.

(za r. 1905—6, viz II., 54—56.)

IX. Lidové písemnosti, nápisy. Výkřiky, volání při jistých zaměstnáních. Nadávky.

*P. Jan Jelínek Bojkovský, Selská korespondence soukromá. Selský Archiv V., 182—183.

*Selský úřední sloh (Poručenství Jana Krchnivýho, fojta Moravičanského 1565; Kupy z Habrové u Zábřeha z r. 1753, 1758, Zběhlík, který z Moravy utekl do Uher, l. 1747 prosí světlovského hejtmana o přijetí na milost. — Kup z Lověšic u Přerova, nářečím psaný. — Kup zahrady z Hrabové u Zábřeha. — Svatební smlouvy z Duban u Prostějova), ib. V., 36—40; 106—108.

*Fr. Tischer, Dorota Jinová Pacovská (Dopisy jihočeské ženy z lidu Zuzaně Černínové z Chudenic), Č. Lid XV., 117—120; 246—250, 388—392, 414—418.
*Jan Valchář, Doušky lidových dopisů na Ledečsku. Čáslav. Kraj I., 25—27.
Julius Zeitler, Deutsche Liebesbriefe aus neun Jahrhunderten. Leipzig 1906. Str. VI. +468. Mk. 6·50. Ref. Ztschft. d. Ver. f. Volkskunde XVI., 119.
*Václav Fabian, Nápisy na lomenicích v Jilemnici. Č. Lid XIV., 154—155.
*Nápisy na příbytcích rychtářův. Selský Archiv V., 140.
*August Andrae, Hausinschriften aus Goslar. Ztschft. d. Ver. f. Volkskunde XV., 428—438.
*Raimund u. Ludmila Kaindl, Friedhofsreime aus Hallstatt. ib. XVI., 190—193.
*A Kopp, Die Grabschrift vom schiefbeinigen Bock in Lübeck. ib. XVI., 431—432.
*Dr. Arthur Petak, Grabschriften aus Oesterreich. Vídeň 1904. Str. 76.
K. Reiskel, Skatologische Inschriften. Anthropophyteía III., 244—246.
*O. Schütte, Zimmermannsverse beim Rammen. Ztschft. d. Ver. f. Volkskunde XV., str. 101.
*Dr. P. Klemens, Schlesische Hirten-Rufe, -Sprüche und Lieder. Mitt. d. schles. Gesell. f. Volkskunde XV., 87—92.
*Dr. Olbrich, Postillonruf, ib. XII., 116.
*Otto Schütte, Die Hornsprache im Volksmunde. (1. Militärische Signale. — 2. Hirtensignale), Ztschft. d. Ver. f. Volkskunde XVI., 81—86.
*Otto Schütte, Glockensprache und Geräterufe. ib. XV., 342—344.
Filleul Pétigny: Les métiers et les professions. CXLVIII.: Les cris publics a Nogent-le-Rotrou. Revue d. trad. popul. XX., str. 41—47. Jsou veršované výkřiky prodavačů, jimiž se vábí kupci; na př.: prodavačů košťat, zelenářů, rybářů, klempířů, uhlířů, ovocnářů, prodavačů oleje, zaječích koží, drůbeže, almanachů, ústřic, oplatek, porcelánu a majoliky, košíků; pekařů, prodavačů vlny a j. z franc. města Nogent-le-Rotrou.
*Marie Kuchynková, Lidové nadávky a posměšky na Chrudimsku. Č. Lid XIV., 477.
*Nadávky lidové. Národop. Věstník I., 61.

X. Jména tratí, pozemků, míst, osobní, měsíců, rostlin a j.

Fr. Stolz: Volkskundliche Ortsnamenforschung. Z. f. öst. Gymn. LVI., 193—6.: Autor praví, že podnět k tomuto článku zavdaly vývody R. F. Kaindla v knize Die Volkskunde (XVII. díl souborného díla „Die Erdkunde" Kaindl tam činí rozdíl (jak praví Stolz) „zwischen volkskundlicher" und „historisch-sprachwissenschaftlicher" Ortsnamenforschung. Proti tomu se Stolz obrací.
*V. Prasek, Nedostatky vědeckého místopisu moravského. Hlasy z Hané XXV., č. 20. (18. února 1906.)
*J. Bš., Odkud název trati „Plaček". Čáslav. Kraj I., 137—138.
*Bedřich Mach, Lidové názvy polí, luk a lesů v české pahorkatině (Milevsko a Týn n. Vlt.). Č. Lid XV., 278—279.
*Jindřich Michálek, Názviska tratí pozemkových v okresu roudnickém. Podřipský Musejník III., 30—33.
*R. Parma, Soupis samot, tratí atd. L—N. Věstník Matice Opavské XIII., str. 19—22.
*Přemysl Ot. Plaček, Lidová jména pozemků na Pacovsku. Č. Lid XIV., 440—443.
*Ot. Svoboda, Lidové názvy pozemků. Čásl. Kraj I., 44; 149—150.
*Fr, Teplý, Starožitná pojmenování na Volyňsku. Časopis Spol. přátel starožitností čes. XIII., 108—113.
Prof. Ivan Scheinigg, O krajnih imenih boroveljskega sodnega okraja. Ref. Ljubljanski Zvon XXVI., str. 629—633.
Johann Scheinigg, Die Ortsnamen des Gerichtsbezirkes Ferlach. Sonderabdruck aus dem 56. Programme des Staats-Obergymnasiums zu Klagenfurt. 1905/6.
*Dr. K. Štrekelj, Razlaga nekterih krajevnih imen po slovenskem Štajeru I. Čas. za zgodovino in narodopisje III., 41—64.
*Dr. Beschorner, Flurnamenbericht (Zpráva o soupisu starých, lidových názvů pozemků, jenž se provádí při Spolku für sächsische Volkskunde). Mitteil. d. Ver. f. sächs. Volkskunde. Sv. III., 362—365; IV., 2—4, 95—97.
*Dr. H. Beschorner, Zwei neu entdeckte Flurnamenquellen. ib. III., 365—369.

*Dr. P. Drechsler, Flurnamen aus dem Kreise Sprottau. Mitt. d. schles. Gesell. f. Volkskunde XVI., 60—63.
*Joseph Gregor, Flurnamen aus Witoslawitz im Kreise Kosel. Oberschlesische Heimat II., str. 131—135.
*M. Hellmich, Flurnamen, Familiennamen und Torsäulen in Boyadel, Kreis Grünberg. Mitt. d. schles. Gesell. f. Volkskunde XVI., 43—60.
*Pastor Heyn, Die Flurnamen von Mollwitz (Kreis Brieg). ib. XV., 92—95.
*A. John, Zwei Egerländer Flurnamen: „Fáchleri" und „Hülleri". Unser Egerland X., 11.
*Dr. Th. Siebs, Schlesische Flurnamen. Mitteil. d. schles. Gesell. f. Volkskunde XII., 113—115.
*Dr. Th. Siebs. Zu den schlesischen Flurnamen. ib. XII., str. 107.
*Sinz, Zur Flurnamenforschung. Mitteil. f. sächs. Volkskunde IV., 30.
Theodor Lohmeyer, Die Hauptgesetze der germanischen Flussnamengebung hauptsächlich an nord- und mitteldeutschen Flussnamen erläutert. Kiel u. Leipzig. Lipsius und Tischer 1904, X. +32. 8°. Lb. Germ. Rom. Phil. 1905 I. 6. Diletantská práce.
Meier, Heinr. Die Strassennamen der Stadt Braunschweig. Mit 1 Plan. Wolfenbüttel. 1904. 144 str. 8°. (Quellen und Forschungen zur braunschw. Geschichte. I. Bd.) Ref. Lit. Zb. 1905. 3, 105.
*V. Prasek, Studie o jménech místních. Čas. Mat. Mor. XXIX., 41—48; 164—173. 232—243;
*Jáchym Prousek, Pomístné názvy z Ještěda. Čas. Spol. Přátel Starožitností Čes. XII., 53—56.
*Aug. Sedláček, Rozvržení místních pojmenování na Moravě. Čas. Mat. Mor. XXX., 1—15; 144—155.
*A. Sedláček. Příspěvky k nejstarší moravské topografii. ib. XXX., 169—173.
*Zachování starých jmen místních. Národ. Věstník I., 62.
*A. B—y, Miestne názvy (4. Svätý Jakub. — 5. Harmanec horný a dolný). Čas. Mus. slov. spol., VIII., 63—65.
*Štefan Mišík, K etymologii mena „Igló". Slovenské Pohľady XXV., 743—744.
*Jozef Pospech, Slovenské názvy obcí v šarišskej stolici. Čas. mus. slov. spol. IX., 27—29; 41—43.
*Stanisław Drzaždżyński, Słowiańskie nazwy miejscowości na Śląsku pruskim. II. Powiat Raciborski. Wisła XIX., 337—364.
*W. Grabowski, Nazwy topograficzne. ib. XIX., 469.
*Stefan C., Nazwy topograficzne. Lud XI., 190—192.
O. Vogel. Slavische Ortsnamen der Priegnitz. Perleberg 1904. Str. 61. Ref. Slovanský Přehled VIII., str. 484.
*P. Dittrich, Orts- u. Flurnamen der Leobschützer Gegend. Mitt. d. schles. Gesell. f. Volkskunde XV., 95—96.
*Heinrich Carstens, Topographischer Volkshumor aus Schleswig-Holstein. Ztschft. d. Ver. f. Volkskunde XVI., 302—310; 396—402.
O. Heilig, Die Ortsnamen des Grossherzogtums Baden gemeinfasslich dargestellt. Karlsruhe 1906. Fr. Gutsch. Str. X. +156. Mk. 3·—. Ref. Arch. suisses d. trad. pop. X., 189—190. (E. Hoffmann-Krayer.)
Th. Imme, Die Ortsnamen des Kreises Essen u. der angrenzenden Gebiete. Nakl. G. D. Baedeker. Essen 1905. Str. 72. Cena —·70 Mk. Ref. Ztschft. f. rhein. u. westfäl. Volkskunde III., 91. (Sartori.)
Gustav Kisch, Vergleichendes Wörterbuch der Nösner (siebenbürgischen) und moselfränkisch-luxembürgischen Mundart nebst siebenbürgisch-niederrheinischem Orts- und Familiennamenverzeichniss sowie einer Karte zur Orientierung über die Urheimat der Siebenbürger Deutschen. Hermannstadt 1905. W. Krafft. Str. 273. Kor. 1·40. Ref. Ztschft. d. Ver. f. Volkskunde XVI., str. 353—354 (Joh. Franck). — Ztschft. d. V. f. rheinische u. westfälische Volkskunde III., 172—174, (Wehrhan.)
*Dr. P. Klemenz, Zum Gebrauche des Artikels vor Ortsnamen. Mitt. d. Schles. Gesell. f. Volkskunde XIV., 105—107; XV., 153—154.
*J. Schmidtkontz, Einiges über Ortsnamen. Mitt. u. Umfragen z. Bayerischen Volkskunde r. 1906, str. 49—55.
*Frant. A. Slavík, Jména domů po bývalém držiteli. Č. Lid XIV., 161—163.
*Starobylost některých přezdívek. Selský Archiv V., 127—128.
*Szymon Matusiak, O zbieraniu imion własnych. Lud XI., 270—279.

*Szymon Gonet, Nazwiska w Inwałdzie koło Andrychowa. ib. XI., 69—70.
*A. Brykczyński, Nazwiska, przezwiska i przydomki. Wisła XIX., 322—324.
*Dr. T. Stäsche, Namen polnischer Herkunft aus Klein-Ellguth bei Oels. Mitt. d. Schles. Gesell. f. Volkskunde XVI., 77—85.

Др. Іван Франко, Причинки до української ономастики. Наук. Збірн. присьвяч. М. Грушевському 185—218.

*Ст. Н. Шишковъ, Прѣкорни и родови имена изъ Родопитѣ. Род. Напрѣдъкъ IV, 277—280.
Val. Hintner, Die Stubaier Personen- und Güternamen (Zpráva akad. gymnasia ve Vídni) 1903. — Nachtrag. Tamže 1904. Ref. Sborník čes. spol. zeměvědné VI., 191.
Bertsche Karl Dr., Die volkstümlichen Personennamen einer oberbadischen Stadt. Alemannia (33), N. F. 6, 161 násl. Allgemeines über Entstehung der Ruf- und Schimpfnamen. Rufnamen. Schimpfnamen.
Arndt Wilhelm, Die Personennamen der deutschen Schauspiele des Mittelalters. (Germ. Abhandlungen begründet von K. Weinhold, herausg. von Fr. Vogt. 23 Heft. Breslau, M. & H. Marcus. 1904 8°. X. +113.) Ref. Allg. Lb. 1905 13, 396 násl. Lit. Zb. 1905, 37, 122.
Kuhns Oscar, Studies in Pennsylvania German Family Names. (S.-A. aus den Americana Germanica.1902.) 1902. 43 str. 8°. Ref. Deut. Lztg. 1905, 42, 2576.
Wilhelm Meyer-Lübke, Romanische namenstudien. I. Die altportugiesischen Personennamen germanischen Ursprungs. (Sitzungsberichte d. kais. Akad. d. Wiss. in Wien phil. hist. Klasse Bd. 149 Abhandlung 2.) Wien, C. Gerolds Sohn 1904. 102 str. Ref. Z. f. deutsch. Phil. XXXVII., 541.

В. К. Магницкій, Чуватскія язычіескія имена. Изв. Казан. Общ. арх., ист. и этногр. XXI. 2. Ref. Этногр. Обозр. LXVIII. 132—134.

*Philo vom Walde, Lock- und Scheuchnamen für Haustiere. Mitt. d. schles. Ges. f. Volkskunde XII., 110—112.

Dr. Fran Ilešič, Ljudevit Štúr's slovakische Monatsbezeichnung. Archiv f. slav. Phil. XXVII., 142—145. Dokazuje se shoda jmen měsíců u Slováků a jižních Slovanů a souvislost severoslovanské-slovenské skupiny dialektické s jihoslovanskou. Spisovateli stalo se tu velmi nemilé nedopatření: uvádí totiž, že prof. D. V. Lambl v Č. Č. M. 1848, II., 329 připomíná ještě jméno měsíce z v í ř e n (!) a na doklad toho cituje z Lamblova „Slovníčka slovenského" z jeho popisu Tater slova: „a tak se i K v ě t e n a i Z w í ř e n a objevuje . ." v těch slovech pak neporozuměv jim, shledává mladý slovinský učenec jména měsíců!!
Em. Kaluźniacki, Die Zeitrechnung und die Monatsnamen der Huzulen ib. XXVII., 269—273.
*F. L. Sál a V. J. Novotný, Lidová jména rostlin. Č. Lid, XIV., 72—78; 132—135; 174—176; 221—223; 372—375.
*J. Schnidkontz, Volkstümliche Pflanzennamen. Mitt. u. Umfragen zur bayer. Volkskunde 1905, str. 27—31.
*H. Schönhoff, Hundert emsländische Pflanzennamen. Zft. d. V. f. rhein. u. westfäl. Volkskunde III., 124—131.
**J. Pospech, Názvy nápojov v Šebeši. Čas. Mus. Slov. Spol. IX., 43—44.
Dr. Aladar Rétfalu Magyarisches erotische Idiotikon. Anthropophyteia III., 1—19.

XI. Tajné řeči.

*V. Hájek, Hantýrka (tajná řeč) zlodějká ze zač. XIX. stol. Č. Lid XV., 46—48.
*F. J. Č., Zlodějská hantýrka. Věstník Poděbradska VIII., 169.
*Jos. Tichánek, K tajné mluvě dětské Č. Lid XV., 106.
*-oll- Dětská řeč tajná. Č. Lid XV., 154.
* F. Homolka, Tajná řeč dětská. ib. XV., 251.
Günther, L. Das Rotwelsch des deutschen Gauners, Leipzig 1905 Grunow. (XXI + 101.) Ref. Lit. Zb. 1905, č. 48., str. 1630. Deut. Lztg. 1905, č. 20, str. 1232.
F. Kluge, Rotwelsch. Quellen und Wortschatz der Gaunersprache und der verwandten Geheimsprachen 1. Rotwelsches Quellenbuch. Štrasburk 1901, str. XVI + 495. Ref. Ztschft. d. Ver. f. Volkskunde XV., 467—468 (J. Bolte).

E. Rabben, Die Gaunersprache (Chochum loshen). Hamm i. W. Brees a Thiemann. 1906. Str. 166. Ref. Ztft. d. V. f. rhein. u. westfäl. Volkskunde III., 03—304 (Wehrhan).

H. Stumme, Über die deutsche Gaunersprache und andere Geheimsprachen. Lipsko. 1903. Str. 26. Mk. 0·30. Ref. Ztschft. d. Ver. f. Volkskunde XV., 467 až 468 (J. Bolte).

*Karl von den Steinen, Proben einer früheren polynesischen Geheimsprache. Globus LXXXVII., 119—121.

Drobné zprávy národopisné.

Společnosti Národopisného Musea Československého dostalo se i pro rok 1907 podpory od sl. České Akademie cís. Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění a to od třídy prvé kor. 350·— a od třídy třetí kor. 200·—.

—

Jeden z předních polských dialektologů, Dr. Kazimierz Nitsch věnoval poslední dobu zvláštní svou pozornost hranici českopolské ve Slezsku, hlavně na Těšínsku. Sám prozkoumal pohraniční osady a slibuje zvláštní studii o tom v publikacích krakovské Akademie Věd. Prozatím podal předběžnou zprávu o tom v březnovém čísle Światu Slow. (str. 201—211), zprávu psanou velmi klidně přesně vědecky, třebas populárně v časopise neodborném a určeném pro širší vrstvy. Dr. Nitsch shledává hranici česko-polskou Bystroněm určenou celkem nejsprávnější. A sice jsou dle jeho ohledání polské osady: Dobratice, Domaslovice, Šobišovice (*g*, nosovky), Bludovice, Dolní Datyně, Šonov, Venclovice (děti školní ještě užívají formy g ę s č, Heřmanice; teprve Datyně Horní jsou „vskutku prosáknuty češtinou — v pravdě základ jest i tam polský"; totéž platí o Bartovicích a Radvanicích, kde místní Češi, jež náhodou potkal, se přiznali, že kdysi užívali nosovek a *g*, ale to zanechali, nebo jest to jazyk sprostý; totéž praví o Vrbici. Tedy třeba celý jižní pás až po Šonov, rozhodně polský, odloučiti od průmyslového koutu kolem Ostravy, kde základ jest vskutku rovněž polský. Až vyjde ohlášený spis dra Nitsche, bude nám možno podrobněji zkoumati tyto výsledky jeho ohledání. Polský dialektolog vyslovil na konci svého článku přání, aby s ním spolu vyšetřil dialektické poměry v tomto pohraničním kraji český jazykozpytec. Bylo by zajisté velice nutno, aby z české strany věnovala se zvláštní péče dialektickému a vůbec ethnografickému výzkumu toho kraje, a bylo by zrovna ideálem, aby se tím obírala jakási smíšená česko-polská komise vědecká. Jen kdyby se rozpoutané vášně daly uklidňovati soudem rozvážných učenců?!

Úvodem zabývá se Dr. Nitsch dosavadním výkladem lašského nářečí zvláště na Frýdecku, zvláště s mým v Slov. Přehledu IV, 118 sl., a praví, že by podle toho musel býti přistěhovalý živel polský velmi silný a velmi dávný. Z hláskoslovných změn jest patrno, že toto smísení nastalo, když v tomto dialektě jako v celém ostatním území československém byla dokonána změna nosovky *ę* v *a* a změna *é* v *ě*, a za pslov. t o l t, t o r t proniklo t r a t, t l a t: ř o d e k v ź e ł, gen. pl. ć e l o t, o b i d, h ł o d vyvinulo se z ř á d k, v z a ł, t é l a t, o b ě d h ł a d. Pan Dr. Nitsch spokojuje se tím, že dialekt ten nazývá „přechodním". Mně tento termín jest příliš málo přesný a jde mi o vysvětlení toho, jak se tento dialekt vyvinul. Proto odhodlal jsem se k onomu pokusu. Ostatně měla by se tato otázka řešiti spolu s otázkou o „přechodních" čili „smíšených" dialektech polsko-slovenských v severních Uhrách, zvláště východo-slovenské skupiny dialektické, o které nyní nám tak znamenitý material předložil Dr. S. Czambel.

J. Polívka.

—

K i n f o r m a c i „o o b c h o d u" s o t r o k y v Z a k a s p i c k u. Před časem říšskoněmecké listy (a po nich i jiné cizozemské a zdejší listy) uveřejnily zprávu, že v území Zakaspickém rozmáhá se neobyčejně obchod s otroky a to s vědomím a dokonce i podporou (!) ruských

vládních orgánů. Na důkaz uveden byl jménem i jistý ruský důstojník, v jehož domě jedna otrokyně se nalézá.

Zprávu tuto, jež vzbudila přirozeně velký zájem, nutno označiti za n a p r o s t o u l e ž. Pokládáme za svou povinnost podati zde čtenářstvu krátce vysvětlení.

Mystifikace tato zakládá se na neznalosti manželských (svatebních) obyčejův obyvatelstva v těchto končinách. Rozeznávají se dva druhy sňatků; předně: sňatek se ženou z téhož kmene pocházející, za druhé — sňatek s cizinkou

Největší cenu u domorodého obyvatelstva (Turkmenů) má sňatek s čistokrevnou Turkmenkou; ženy takové jsou nazývány „nikachly-chelej" naproti ženám z kmene jiného (ku př. Peršankám neb Kurdkám), jež slují „kyrnak". Jest ustáleným zvykem, že muž za ženu, již pojal, splácí rodičům neb příbuzným své ženy jistou kupní cenu t. zv. k a l i m.

Kalim tento záleží buď v penězích, neb v dobytku nebo konečně i v jiných věcech, jako látky a pod. Neplatí se však nikdy najednou, nýbrž ve více lhůtách; z nesprávného odvádění kalimu vznikají pak časté spory, jež se rozhodují na národních soudech dotyčného obyvatelstva.

Výše této kupní ceny jest za Turkmenku mnohem značnější, než za ženu z jiného kmene. Ježto převládá zde mnohoženství, může míti Turkmen i větší počet žen, avšak čistokrevných Turkmenek nesmí míti více než čtyři. Dle počtu žen lze tedy zase usuzovati na majetnost Turkmenovu.

Turkmeni méně majetní, kteří nemohou sehnati tak vysoký kalim, jaký jejich soukmenovci za své dcery požadují, berou si za ženy Peršanky a Kurdky, za něž se tak vysoký kalim neplatí. Příčinou toho jest velká chudoba Peršanů a Kurdů, kteří své dcery velice rádi Turkmenům vydávají, ježto dostávají od nich poměrně větší kalim, než od vlastních soukmenovců.

Vyjednávání sňatku nevede se nikdy osobami bezprostředně súčastněnými, nýbrž vždy prostřednictvím námluvčího — což může býti osoba příbuzná i cizí, — jenž jest ovšem za tuto funkci honorován.

Námluvčími jsou již osoby ustálené, jejichž jediným zaměstnáním jest právě vyjednávání sňatků. V posledních letech následkem neúrody a živelních pohrom, jež stihly jmenovitě pohraniční kraje Persie, vydával Peršané své dcery Turkmenům za manželky i za velice nepatrný kalim, jen aby sami své zoufalé postavení poněkud zlepšili a dcery své ochránili před hladem. Následkem těchto bídných poměrů sociálních a hospodářských stalo se, že námluvčí přiváželi často i větší počet Peršanek najednou. A tato okolnost dala patrně nezasvěcencům podnět ke zprávě o otroctví v Zakaspicku. Ježto zvykové právo (adat) uznává za právoplatné jen sňatky uzavřené se svolením obou stran — jest samozřejmé, že o nějakém otroctví se zde nemůže vůbec jednati. Jest tu konečně rozhodujícím i ten fakt, že chudá Peršanka zajisté ráda dobrovolně zamění svůj dosavadní život plný nedostatku a strádání za nepoměrně lepší a pohodlnější ve společnosti Turkmena. Neblahé poměry hospodářské zavinily tedy ono hromadné přivážení dívek perských a jest tudíž naprosto neodůvodněno spatřovati v tom rozmáhání se obchodu s otroky — — — —

Ačkoliv v hromadném přivádění Peršanek nelze spatřovati nic nezákonného, co by odporovalo zvykovému právu — adatu —, přece ruské úřady proti tomu důrazně vystoupily a co nejpřísněji něco podobného pro budoucnost zakázaly. Jinak však vláda nevystupuje proti národním zvykům a obyčejům obyvatelstva tohoto území, naopak ponechává úplnou volnost jich svérázného vývoji.

Neznalostí těchto obyčejů dostala se tedy do veřejnosti zpráva, jakoby v Zakaspicku provozován byl nějaký obchod s otroky.

Pokud se pak týče onoho ruského důstojníka, má se věc takto:

Dotyčný důstojník na žádost své choti, jež jednak těžce pociťuje samotu, — ježto jediný syn jejich studuje na vojenské škole a nalézá se po větší část roku mimo dům otcovský — jednak s touhy po dceři, adoptoval **3letou** Kurdku, dal ji pokřtíti a přenechal její výchovu své choti. jež k ní lne jako ku svému vlastnímu dítěti. Pochopitelno, že malá dívenka jest choti důstojníkově jakousi náhradou za vzdáleného syna a zároveň i útěchou ve chvílích, kdy manžel její volán povinností často i po několik dní jest vzdálen domova.

Tolik na vysvětlenou. *Anderle Karel.*

„Čas“ oznamoval, že vydá rejstřík všech svých článků a zpráv za minulá leta; index jest prý již dávno hotov a odpočívá v redakčním stolku. K vydání scházely prostředky. Nevíme, pokud se „Čas“ zavděčí svým podnikem čtenářům; nejvíc myšlenku uvítá historie a ethnografie. — Tuším — v r. 1904 ve 4. seš. „Čes. Čas. Hist.“, v krátké poznámce stěžoval si prof. Dr. Pekař: Naše časopisy nevydávají věcných rejstříků. Vědecký badatel stojí tu před papírovou pyramidou malo- i velkožurnálů, kterou musí prohledati s velkým odhodláním a velkou ztrátou času, chce-li prameny a všechnu literaturu obsáhnouti. U redaktorů nenajde se porozumění pro význam dobrého rejstříku, jímž by se zdlouhavá a unavující průprava usnadnila. Tímto zaniknou v novinovém tisku všechny krásné myšlenky, vědecké práce, protože ujdou pozornosti. Stává se, že se pak tatáž věc s vynaložením velkého úsilí jinde znova opakuje. — Česká lidověda z podniku bude míti největší procento zisku. Není druhé vědy, která by se stala tak populární, takovým vyhledávaným koníčkem ve všech možných a zvláště venkovských časopisech. Jest v tom mnoho dilettantismu, dosti podprůměrného a tím nebezpečného — zároveň však prací dobrých i lepších, shromážděna halda neznámého materiálu (i při dobré a pilné bibliografii p. Pátka), dokumentů. — Ostatně i celý dilettantismus a zabývání se lidovědou patří k ethnografii, k její historii. — Na konec nezbyla by než malá oběť: aby časopisy rejstříky zasílaly tam, kde se koncentruje vědecké snažení: do bibliotek, museí, odborným časopisům, universitě (resp. historickému a filologickému semináři), vědeckým společnostem atd. Tak mohlo by se říci, že u nás jest pravý zájem o vědu a pokroky její (zde specialně lidovědu) a časopisy? — zachovaly by po sobě větší památku, než jakou zanechá jepičí, krátký život jejich v paměti lidu.

—

XV. svým ročníkem změnil Časopis společnosti Přátel Starožitností Českých svého redaktora. Rediguje nyní „Časopis“ dr. Zd. Wirth, ass. Um. Prům. Musea v Praze. Prvé číslo „Časopisu“ je pestré; zejména rozšířena je rubrika „zpráv“ a „zpráv literárních“. V rubrice prvé je mimo jiné informativné upozornění „Praehistorická archaeologie“, jež podává výstižný, byť co nejstručnější přehled methody, postupu, výsledků — a ovšem i rozdílů jejich — archaeologické školy musejní „Píčovy“ a universitní „Niederlovy-Buchtelovy“. Z ostatního obsahu tangují národopis Michálka-Wirtha „Mlýn v Roudnici n. L.“ a V. Prokopa, „Václav Vítek, mašovský rychtář“.

—

Lednem 1907 vyšlo po delší přestávce prvé číslo III. ročníku „Pravěku. Ústředního listu pro praehistorii a anthropologii zemí českých“. Další pravidelné vycházení Pravěku je nyní zabezpečeno jednak stálou roční subvencí, povolenou moravským zemským sněmem, jednak tím, že se stal Pravěk orgánem Archeologického klubu moravského.

—

„Krása našeho domova“ v druhém svém ročníku přišla s návrhem na vydání uměleckého průvodce po království českém. Návrh se neujal. Nyní však se ho ujímá redakce Časopisu Společnosti Přátel Starožitností (XV., 39), jež ukazuje na jeho velký význam, a dokládá jeho uskutečnitelnost. Co do obsahu upozorňuje: „Vedle výtvarných památek „officielných“ bylo by nutno pojmouti tam i předměty umělecky méně nebo málo význačné, ale za to pro kulturní život v Čechách charakteristické, bylo by nutno zahrnouti v program tak zvané lidové umění, musejní sbírky a také umění celého 19. století, které pomalu již celé patří historii.“

—

Umělecko-historická komise zemského výboru na své schůzi 18. prosince r. 1906 povolila mimo jiné subvneci 5000 kor. na opravu kostela sv. Trojice a dřevěné hřbitovní zvonice, lidové stavby v Rakovníku. Model této zvonice je vystaven v Národopisném Museu Československém, jemuž se ho dostalo darem laskavostí městské rady Rakovnické v r. 1906.

—

Kočovné kursy krajkářské, jež byly pořádány v r. 1906 v šesti obcích na Konicku, byly novým rokem nahrazeny trvalým krajkářským kursem v Konici, jenž soustřeďuje a zaměstnává nad 300 dělnic. Krajek bylo vyrobeno a prodáno v posledních osmi měsících, kdy již byla provedena organisace odbytu, za více

než 17.000 kor. Akci dosud podporoval a jediným zákazníkem byl c. k. ústřední krajkářský kurs ve Vídni. Nyní však bylo založeno „Družstvo pro domácí průmysl krajkářský a j. ženské ruční práce v Konici". Úkolem družstva je mimo jiné hledati i samostatné cesty odbytu. Spolu pomýšlí družstvo založiti časem v Konicích školu krajkářskou, jaké dosud na Moravě není. Posláním školy bylo by i „těžiti z ohromného fondu moravské lidové ornamentiky i techniky", oživiti staré vzácné vzory i techniku lidového vyšívání a krajkářství a aplikovati je na potřeby moderní.

—

Revue učebných pomůcek vypsala cenu 100 kor. za nejlepší písemně podaný návrh 40 vlastivědných obrazů, jež by vystihovaly charakteristiku zemí českých po stránce zeměpisné i kulturní. Z obrazů počítá se as 25 na Čechy, 10 na Moravu a 5 pro Slezsko. Lhůta konkursní končí 30. dubna.

—

V dubnu 1907 pořádá se v Kristianii výstava uměleckých hraček, na níž bude výběrem z kočovné výstavy hraček, pořádané v zimních měsících Svazem rak. museí umělecko-průmyslových zastoupeno i Rakousko. Výběr pořídil řed. brněnského uměleckého průmyslového musea dr. Jul. Leisching. Na uvedené kočovné výstavě byly i české hračky lidové a hračky pracované ve slohu lidovém (zejmena odborných škol v Chrudimi a ve Val. Meziříčí). Nalezly tyto hračky cestu na Kristianskou výstavu?

Zprávy o museích a společnostech národopisných.

Společnost Národopisného Musea Československého konala dne 17. března svoji řádnou valnou hromadu. Výroční zprávy, jež byly valné hromadě předloženy, jsou připojeny k tomuto číslu. Zprávy funkcionářů byly po referátu revisorů schváleny jednohlasně. Při tom ze členstva dv. r., univ. prof. dr. J. Goll vyslovil uznání spolkovému časopisu, Národopisnému Věstníku Československému, o němž soudí, že opravdu plní své poslání. Členové společnosti jsou vděčni redakci za ráz a směr, kterým časopis vede. Předseda poděkoval za toto uznání, jehož se dostalo redakci s místa nad. jiné kompetentního a ujistil, že je to nejlepší povzbuzení, aby Společnost NMČ vytrvala při své dosavadní činnosti publikační. Na to bylo přikročeno k volbám, při nichž byli zvoleni opětně pánové, kteří projitím lhůty vystoupili z musejní rady, a to od členů zakládajících Artur Häusler, tov., dr. Jan Jakubec, prof., dr. Jindřich Matiegka, univ. profesor a od členů činných K. Chotek, prof. a dr. J. Zubatý, univ. prof. Náhradníky byli zvoleni pp. dr. O. Hujer, prof., dr. E. Smetánka, univ. doc. a Jan Slavík, posl. filosofie, revisory účtů pp. Ferd. Schläger, úředník a Ferd. Tallowitz, velkoobchodník. Členský příspěvek zůstal pro r. 1907 opětně 6 kor., začež se členům Společnosti dostává — již beze všeho dalšího příplatku — Věstník.

—

Šk. r. p. V. Prasek upozornil v Selských Listech (XXV., č. 4) na popud Národopisného Musea Československého, aby bylo založeno v Praze zemědělské retrospektivní museum. Pro sběratelskou akci na Moravě doporučuje zříditi sběratelny pro příští zemědělské museum, ať již moravské, ať Pražské. Sběratelny musily by býti na několika místech Moravy a Slezska, aby se mohly státi při propagaci nové myšlenky zemědělského musea tím, čím pro myšlenku Národopisné Výstavy byly výstavky krajinské. Co do obsahu podal šk. r. p. Prasek se zvláštním zřetelem na Hanou soupis toho, co by podobné museum mělo obsahovati. Soupis doplňuje a v mnohém zejména specifikuje obdobný povšechný soupis Národopisného Musea, vydaný pod titulem „Co sbírati pro zemědělské oddělení N. M. Č.?" Proto z upozornění páně Praskova vyjímáme: V oddělení předmětů obecných přeje si model hanácké (slovácké, valašské) vesnice pro dobu 1780; modele komínů pletených, z desek sbitých, zděných i s nářadím na uzení masa; model pazderny; trdlici a potírku na lámání a tření lnu a konopí; mapy

polí scelených, nescelených a kopaničárských; modele luk na senníky, modele vinohradů s presovnami; modele různých mandelů (křížových na rež a jiných na ječmen), kůpek, ostreví na sušení sena a jeteliny, pokosů, hrstek, snopů, zavíjánek, otepí a pod.; modele studní, jich srubů, vahadel a kol na vytahování vody z hlubokých studní, kliky na tažení vody z plytkých, čerpadel, napajedel a p. Výčet pě Praskův, jenž stále zcela zapadá do programu, který si v tomto směru vytknulo Národopisné Museum, je podrobnější také, pokud jde o řemesla, spojená bezprostředně s zemědělstvím. Tak na př. doporučuje model kovárny, model milíře na dřevěné uhlí, kolomazné peci jednoduché i vysoké; zabírá do programu čtení selského lidu a jeho zvyky, obyčeje a léky; zde mimo jiné upozorňuje: na obchůzky hranic (doušky) a hraničná znamení: stromy, kamení, kopce (asi desatero kopců s různým obsahem, modele průřezové); — valné hromady, (model): sousedé dle desátků roztříděni (sousedské džbány na pivo a víno jsou dochovány); — chránidla od zlého: domácí požehnání, kříž sv. Zachariáše, kříž sv. Benedikta, zažehnávadla; — oblíbené byliny léčivé a recepty od nemocí; herbáře (zvl. pro léčení dobytka).

—

Metropolitní kapitola u sv. Víta na hradě pražském pomýšlí na zřízení vlastního musea, ve kterém soustřediti se mají veškeré památky kapitolní a to nejen věci, týkající se správy duchovní a života náboženského, nýbrž všechny památky kulturně-historické (lidopisné a pod.) i hospodářské (na př. památky staré zemědělské výroby).

—

Hradecký Kraj (IV., 35) počíná uveřejňovati stručné dějiny městského musea v Jaroměři. Myšlenka založiti v Jaroměři museum vznikla již r. 1879 bezprostředně po místní výstavce starožitností, na niž bylo sebráno 713 předmětů. S realisací její však se počalo teprve r. 1883, kdy podán návrh a vydáno provolání o založení musea. Prvé náklady nesly na museum městská spořitelna, obecný důchod a občanská záložna. O dvě léta později, r. 1885, bylo již museum převzato do obecní správy a bylo umístěno v nové tehdy obecní budově. Téhož roku čítá Jaroměřské museum městské již 4139 čísel, z nichž 2371 tvořilo sbírku archeologickou, 734 sbírku přírodnin a 1035 bylo knih. V době té jako sběratel musejní byl nejvíce činný p. J. Duška z Josefova.

—

Průmyslové museum v Hořicích podalo před plným rokem městské radě žádost, aby bylo poměštěno. Správa města do roka nenalezla času, aby aspoň odpověděla. Jediné, co učinila, bylo, že stanovy musejní odevzdala právnickému odboru, aby je prohlédl a podal své dobré zdání. Právnický odbor však se v běhu celého roku vůbec ani nesešel resp. ani nebyl svolán!

—

Městské a okresní museum zakládá se právě v Příbrami, která jako staré horní město má jistě dosti památek kulturně historických.

—

Moravské museum umělecko-průmyslové v Brně mělo v r. 1906 členů všech kategorií 260. Návštěva musea byla četná, dostoupila čísla 41.479. Ovšem největší poměrně počet návštěvníků šel na účet dočasných výstav, jichž bylo v museu pořádáno osm. Mimo to byly uspořádány 3 výstavy kočovné, jež prošly sedmi moravskými městy. Dále pořádáno bylo 11 přednášek, z nichž pouze 4 byly české! K přednáškám pojil se jeden kurs o 12 večerech a 9 kursů odborných.

—

Vychází péčí publikační komise Společnosti Národopisného Musea Československého (dr. A. Kraus, dr. J. Polívka a dr. V. Tille), nákladem Společnosti NMČ. a za vydavatelství a odpov. redakce prof. dr. J. Polívky. — Papír se skladu České společnosti pro obchod a průmysl papírnický G. Wiesner Duffek & spol. v Praze. — Tiskne Alois Wiesner, knihtiskar České Akademie císaře Františka Josefa I. pro vědy, slovesnost a umění v Praze.

VÝROČNÍ ZPRÁVA

SPOLEČNOSTI NÁRODOPISNÉHO : MUSEA ČESKOSLOVANSKÉHO

ZA ROK 1906.

V uplynulém roce přiblížilo se Národopisné Museum Československé velmi značně k tomu, aby v dalších směrech splnilo program, který byl stanoven při samém jeho založení, jenž však mohl a může býti uskutečňován pouze postupně. Neboť hmotné zabezpečení musea zejména v prvých letech nebylo a ani nyní, ač v posledních letech právě se podařilo překonati nej, horší překážky, není takové, aby bylo možno rozvinouti činnost všestrannoui jaké by si rada Společnosti Národopisného Musea Československého přála. Je však již zjev potěšující, může-li Národopisné Museum uskutečňovati aspoň některé z dalších svých úkolů, jež je ještě čekají, a pro něž při nedostatečných prostředcích mohlo konati pouze práce přípravné. Z podniků, které takto měla rada musejní stále na mysli, třeba opětně uvésti snahu o založení oddělení zemědělské retrospektivy při Národopisném Museu Československém a péči o lidový průmysl národa českého.

Nejvíce nadějí v brzký zdar nabyl v r. 1906 projekt zemědělského musea při Národopisném Museu Československém. Prostě proto, že konečně se podařilo získati nutné hmotné prostředky, subvence, jež umožní, aby rokem 1907 mohlo se počíti nejen s usilovnější činností sběratelskou, nýbrž i se samou instalací sbírek zemědělské retrospektivy. Lze tak učiniti bez zvláštních obtíží, neboť Národopisné Museum myšlenku zemědělského oddělení nikdy nespouštělo se zřetele, a co pro její uskutečnění mohlo připraviti, připravilo. Prof. dr. J. Jakubec již v r. 1904 vypracoval podrobný a přesný program musea zemědělské retrospektivy. (Otištěn byl nově, jakmile se počalo s organisovanou činností pro zemědělské oddělení, v Národopisném Věstníku Československém I, str. 253—254. Mimo to přinesl Národop. Věstník I, 296—301. obšírnou zprávu prof. Krause o zemědělském museu v Lyngby, kterou nutno právem započísti k theoretickým přípravám, jež konala Společnost Národopisného Musea Československého pro zemědělské oddělení.) O provedení uvedeného programu usiloval horlivě řed. F. A. Šubert. Již v létech dřívějších bylo také pamatováno na zemědělskou retrospektivu při rozmnožování sbírek musejních. Získáno bylo tímto způsobem 861 předmětů staré zemědělské výroby, které se nyní stanou prvým základem nového

musejního oddělení. Ovšem, co dosud bylo sebráno, nikterak nestačí, aby podalo úplný a soustavný obraz zemědělské práce našich předků. Dále sbírati a soustavně doplňovati i instalovati sbírky zemědělské bude ještě úkolem několika nejbližších let. Proto také prvým krokem, který musila podniknouti rada Společnosti Národopisného Musea Československého při uskutečňování myšlenky zemědělského musea, byla organisace práce sběratelské. K tomu bylo vydáno provolání „Českému rolnictvu", jež nevyznělo zcela bez odezvy. Byl vydán leták „Co sbírati pro zemědělské oddělení Národopisného Musea" i otisky programu zemědělského musea. Spolu byly požádány sl. české odbory zemědělských rad v Čechách i na Moravě, Ústřední jednota hospodářských společenstev a Sdružení českých zemědělců, aby upozornily své organisace a členy na snahu o zemědělské oddělení Národopisného Musea a odporučily ji podpoře. Je milou povinností, vzdáti korporacím těm, jež žádosti musejní rady ochotně vyhověly, veřejné díky. Mimo to, aby práce sběratelská byla přesně organisována, a to zejména dle jednotlivých krajů, — vždyť každý kraj míval v zemědělské výrobě svého obyvatelstva, v jejím způsobu, v nářadí i nástrojích svoje charakteristické odlišnosti, — byla i pro zemědělské oddělení oživena instituce venkovských jednatelů. Řada osvědčených národopisných pracovníků byla již požádána, aby přijala funkci venkovského jednatele a aby věnovala myšlence zemědělské retrospektivy svoji podporu. Konečně sluší uvésti v tomto směru, že na podnět, který vyšel z kruhů včelařských (od redakce „Rádce českých včelařů") a v souhlasu s programem zemědělského musea našeho dojde na to, aby v oddělení zemědělském při Národopisném Museu bylo umístěno i české museum včelařské.

Všechna činnost tato byla umožněna tím, že na sklonku r. 1906 dostalo se Národopisnému Museu Československému značnějších podpor od vys. c. k. ministerstva orby (2000 K) a od velesl. zemského výboru pro království České (3000 K). Spolu rozřešena byla konečně i otázka místnosti pro zemědělské oddělení. Blahovůlí rad kr. hl. města Prahy a města Smíchova pronajaty byly Společnosti Národopisného Musea Československého místnosti, bývalé konírny při č. p. 97 v zahradě Kinských, jež dají se dobře upraviti ve velký prostorný sál (délka 43 *m.*, šířka 7 *m*), místnost to, jaké právě bude potřebovati exposice zemědělská. Ovšem dnes jsou nově získané místnosti v takovém stavu, že budou vyžadovati nákladné adaptace, aby se mohly užívati pro účely musejní. Náklady adaptační, jimiž bude pro prvá léta obtížen velmi značně rozpočet fondu zemědělského oddělení, budou dosahovati as výše 14000 K. Suma ta zapůjčí se fondu oddělení zemědělského, který bude veden zcela samostatně, ze základního jmění Společnosti Národopisného Musea Československého na pět ročních splátek.

Pokud jde o druhý z úkolů, o jejichž splnění se Národopisné Museum v poslední době snaží, o spolupůsobení při organisaci akce na prospěch lidového průmyslu, sluší vzpomenouti podnětu, jejž dala rada musejní k výstavě lidového umění a domácího průmyslu v Praze. Dosavadním akcím, jež jistě jsou velmi záslužny a zejména po stránce hospodářské, a sociální i účinny, nedostávalo se dosud a nedostává celkového a podrobného přehledu o stavu průmyslu domáckého, zvláště lidového. Tím méně má podobný přehled širší veřejnost, česká. Proto rozhodla se Společnost Národopisného Musea Československého, propagovati myšlenku výstavy lidového umění a domáckého průmyslu, která by poskytla podobný, celkový přehled a tím upozornila českou veřejnost jakožto konsumenta na výrobky, po pravidlu cenné

a pěkné lidového průmyslu uměleckého. Výstava podobná by dále názorným vylíčením bědného hospodářského postavení pracovníků domáckého i lidového průmyslu oživila a pobídla pomocné akce korporací veřejných. Schůze, kterou svolala rada musejní k poradě o myšlence výstavní na 13. července 1906 do Národopisného Musea Československého, vyslovila se po referátě p. prof. dra J. Grubera jednomyslně pro pořádání výstavy lidového umění a domáckého průmyslu národa českého v Praze. Pokud jde o dobu výstavní, pomýšlelo se zprvu na rok 1908 a ve směru tom byly také konány prvé přípravy. Když však současně téměř obchodní a živnostenská komora v Praze ohlásila pro r. 1908 všeobecnou průmyslovou výstavu svého obvodu a když se nepodařilo obě výstavy spojiti, bylo nutno odložiti výstavu lidového umění na některý rok pozdější. Neboť nebylo možno pomýšleti na to, aby byly pořádány současně v Praze dvě velké výstavy, a výstava menší by jistě vedle rozsáhlé výstavy komorní zanikla. Proto však nebylo upuštěno od myšlenky výstavní, pro niž ponenáhlé práce přípravné dále koná musejní kancelář.

Důležita je tu zejména rozsáhlá dotazníková akce o lidovém a domáckém průmyslu. Akci té vyšly vstříc s neobyčejnou ochotou zejména orgány české samosprávy (zemský výbor, okresní výbory i české obchodní komory), české i moravské národní jednoty obranné a živnostenské inspektoráty. Ač dosud valná část rozeslaných dotazníků se nevrátila, a ač nebylo ještě možno přesně spracovati materiál, který již byl dotazníky snesen, možno přece již říci, že akcí tou bude opatřen pro musejní potřebu dosti přesný katastr (dle míst výroby) dosud trvajícího lidového průmyslu. Mimo to akcí dotazníkovou bude sebrán materiál, podle něhož bude možno později i dle výrobních odborů i dle krajů výroby rozděliti a uspořádati přípravnou práci pro výstavu.

Při těchto nových úkolech svých nezapomínala Společnost Národopisného Musea nijak na svoje úkoly staré. Uchování a rozmnožování sbírek již v museu nashromážděných a spracování materiálu, který tu byl sebrán, věnována byla péče značná. Zejména materiál o lidovém léčení, který je sebrán v musejních sbírkách a v musejním archivu, dochází spracování a současně doplnění univ. prof. drem J. Matiegkou. Prof. Matiegka chystá totiž pro Českou Vlastivědu a pro srovnávací dílo o lidovém léčení, které ve Vídni vydají dři Hovorka, Kronfeld a Neuburger, práci o lidovém léčení českého lidu. Za tím účelem sestavil dotazník, jenž byl rozeslán musejní kanceláří okresním výborům, učitelským okresním jednotám i národopisným pracovníkům. Výsledky této dotazníkové akce bude zajímavě doplněn, jak dnes již patrno, musejní archiv.

Mimo to byla podniknuta ještě dotazníková akce v době velikonoční o českých kraslicích. Získány tím zprávy o místech, kde dosud kraslice uměle dělají a získána tím — většinou darem — i řada kraslic pro musejní sbírky. Rovněž neopomíjela musejní kancelář psáti a dotazovati se všude, odkud ať tiskem či cestou soukromou zvěděla o národopisných předmětech nebo o lidových obyčejích. Z podnětu prof. Niederla zejména psáno bylo na řadu míst, o nichž bylo zjištěno, že mají nebo do nedávna měly lidové (dřevěné) stavby kostelní, aby vzácné ty památky byly zachovány museu aspoň v reprodukci (model, fotografie). Prof. Niederle sám podnikl pokus v dotazníkové akci prostřednictvím professorů středoškolských o našich stavbách lidových. Lidovým stavbám věnoval také pozornost musejní jednatel, jenž o prázdninách pořídil na Turnovsku kollekci fotografií zajímavých staveb

lidových. Část těchto fotografií vystavena je ve stereoskopu, který byl instalován v Národopisném Museu (síň XIX.).

Stejně snažila se Společnost Národopisného Musea Československého, nejen aby doplňovala sbírky svoje, nýbrž i aby držela v stálé patrnosti sbírky soukromé; neboť jak bylo vzpomenuto již v lonské zprávě, sbírky soukromé vždy, zejména při smrti svého prvotního sběratele, jenž jim přirozeně věnuje všechnu péči, jsou vydány nebezpečí ztráty do ciziny nebo úplné zkázy. V r. 1906 bylo prohlédnuto pět soukromých sbírek, jež jsou vedeny v musejní evidenci. Mimo to podařilo se získati, ovšem značnou obětí finanční sbírku vyšívek a krajek od redaktora p. Kretze. Sbírka jeho, která byla vystavena v měsících dubnu a květnu samostatně v Národopisném Museu, čítala na 7200 kusů vyšívek a krajek a 10 kusů keramiky. Předměty ty po provedené koupi byly zapsány do musejního inventáře; pouze duplikáty nebyly pojaty do inventáře stálého a jsou pro případnou výměnu vedeny samostatně.

Při této činnosti podařilo se navázati dobré styky s jinými českými i cizími museji. Nejcennější je tu styk, v nějž vešli pp. dři Niederle, Polívka a Tille s národopisným museem ruským cara Alexandra III. v Petrohradě, jež zastupoval p. Th. Volkov, známý maloruský etnograf, jenž za účelem tohoto jednání navštívil v září 1906 Národopisné Museum v Praze. Při museu tom, jež má v programu svém národopis všech slovanských národů, bude zařízeno samostatné české oddělení národopisné. Sestaviti a sebrati tuto českou kollekci, jež bude naší pěknou a cennou representací v samém ústředí ruského života, byl pověřen od ruského musea cara Alexandra prostřednictvím Národopisného Musea Československého prof. dr. L. Niederle. Česká sbírka, kterou prof. Niederle vypraví, obsahovati bude sbírku modelů význačných, českých staveb lidových, sbírku zvykoslovnou, řadu úplných, nejcharakterističtějších českých, moravských i slovenských krojů a sbírku výšivek. Při práci pro tuto českou kollekci pro Petrohrad setkal se prof. Niederle se vzácnou ochotou všude, kam se obrátil. Jménem Společnosti Národopisného Musea Československého i jménem musea cara Alexandra děkujeme tu všem, kdož jakkoli již přispěli nebo přispěti slíbili opatření materiálu pro českou sbírku národopisnou do Ruska. Zvláště jsme vázáni k díkům sl. rolnickému akciovému cukrovaru a p. J. Vomáčkovi v Dašicích, p. J. Hampeisovi z Trpoměch, odbornému uč. p. J. Kyselovi v Hořicích, p. A. Kmetovi v Turč. Sv. Martině a dru B. Svobodovi v Mor. Ostravě. První část této sbírky bude odeslána do Petrohradu na jaře, ostatek, doufáme, do konce r. 1907.

Mimo to členové musejní rady nebo vyslaní úředníci Národopisného Musea prohlédli národopisné sbírky v Čes. Budějovicích, ve Frenštátě, v Hořicích, Jindřichově Hradci, v Olomouci, Poděbradech, v Soběslavě, v Táboře a Turnově. Při tom byly navázány styky, z nichž vděčně vzpomínáme vzácné ochoty sl. městského musea v Turnově, které zapůjčilo 10 vínků a 16 uzlíčkových, šedých čepečků, aby vystaveny byly ve sbírkách Národopisného Musea. Pro cenné i krásné předměty ty bude vyhražena samostatná skříň, na jejíž umístění dojde, jakmile budou upraveny dolení místnosti musejní.

Jinak styku s cizími společnostmi musejními sloužil Národopisný Věstník Československý, jehož redakci se podařilo — mimo splnění ostatního programu, vytknutého při zakládání Věstníku — získati původní příspěvky jinoslovanských odborných pracovníků o zjevech jejich domácího života vědeckého na poli národopisném. Výměna, v kterou Národopisný Věstník

Československý vešel, je dosti četná a bude nemalou měrou přispívati k rozmnožení knihovny. Tisklo se Národopisného Věstníku Československého pravidelně 950 výtisků, z nichž 526 se posílalo členům činným a přispívajícím a odběratelům, 74 členům čestným, zakládajícím a dopisujícím, 7 exemplářů povinných a 243 výměnných a volných; 100 výtisků zůstávalo na ev. reklamace a pro kompletní ročníky.

Konečně nutno ještě se zmíniti o účasti, kterou brala Společnost Národopisného Musea Československého na cizích podnicích kulturních. Súčastňuje se svými delegáty v komitétu pro sbírání lidové písně v Čechách (prof. dr. Jakubec) a v generálním výboru a ve výboru všeobecného oddělení měst výstavy pražské obchodní a živnostenské komory (prof. dr. Niederle a taj. Žalud). Českému oddělení rakouské výstavy v Londýně zapůjčila 63 vzácných a cenných výšivek, jež budily zaslouženou pozornost návštěvníků výstavy, a sl. obchodní a živnostenské komoře v Praze zapůjčila tři úplně vystrojené figuriny pro světovou výstavu v Miláně.

Z ostatní pravidelné, běžné agendy musejní budiž uvedeno: Sbírky musejní byly rozmnoženy — mimo nákup vzpomenuté p. Kretzovy velké sbírky — zakoupením 181 předmětů, darováním 139 předmětů, výměnou 6 předmětů a zapůjčením 27 kusů. Z předmětů nově získaných přísluší do oddělení vyšívek a krojů 106 kusů, keramiky 57, prací ze dřeva (řezaných a nábytku) 77, výrobků z různých kovů 29, do oddělení lidové literatury 2, do oddělení zvykoslovného 48, a různých je 34. Fotografií získáno 51 darem a 114 pořízeno v museu. Byly tedy nově získány darem: Od p. arch. O. Vondráčka: 2 kusy papírových krajek ze slovinských jesliček z okolí Lublaně, 26 kusů lidové moderní keramiky z Uher. Slovenska, holubička z Černilova u Král. Hradce, píšťalka dřevěná s hnědým vypalovaným ornamentem z Karlovce (Chorvatsko), tobolka žlutá, kožená, zdobená tlačeným ornamentem z Karlovce (Chorvatsko); od p. prof. F. V. Vykoukala: 2 hřebíčkové vínky svatební z Polničky; od p. ass. J. Naumana: hromnička; od sl. družstva „Zádruhy“: 6 kraslic; od sl. městské rady v Rakovníce: model zvonice z Rakovníka; od p. Fr. Kretze: kraslice z Nové Vsi u Uh. Hradiště; od p. J. Tůmy, býv. uzenáře v Praze: starý mincíř železný, závaží k mincíři, 8 klíčků, litografie znázorňující Kočevy v krojích, kožený pás řeznický, lampa na olej, staré závaží řeznické t. zv. kámen, 10 menších závaží, ocilka železná; od p. Frant. Homolky, učitele v Praze: 2 kraslice z Dřínova, 4 kraslice ze Zlosejna u Oužic, 2 kraslice huculské z Bukoviny, tištěná knížečka: Proroctví slepého mládence, psaná knížečka pro léčení dobytka; od p. R. Hladíka, zlatníka z Vršovic: čepec zlatem vyšitý se žlutavou pentlí (z r. 1845) a 3 špenzry z Podkrkonoší; od p. Štufky, učitele v Třeboni: kus zástěry, šátku a pleny (z Jilovice u Třeboně); od p. prof. K. Chotka: talířek z Hontu (Uh. Slovensko); od p. St. Klímy: 6 kraslic, panenka lidové výroby z Uh. Slov.; od pí. Procházkové: sklenice s víčkem, broušená; od pí. V. Havelkové: džbáneček hnědý, žlutě pomalovaný, líto, šlehačka, pokladnička zelená, bíle malovaná; od p. P. E. Domluvila: 30 vzorků čepcových mřežek z Val. Meziříčí; od p. prof. L. Niederla: železná klika, čepec, párta, sukně bílá, rukávce, pás tmavomodrý, pletený na krosienkách, zástěra červená, třásně na krk, rubáč, pentle červená, opleční (stávek) a laidík vesměs z Cerova. — Koupí bylo získáno: Čutora (kuláč), mísa elipsovitá modře malovaná, talíř z r. 1791, džbánek slovenský, džbáneček, talířek z r. 1795, 2 talíře slovenské, džbán (fexír) modře malovaný, mísa modře malovaná, džbáneček slovenský, mísa slovenská s červ. a zelenými květy, džbán cechu hrnčířského z Levan, talíř z r. 1716, sklenice

malovaná, mísa modře malovaná z r. 1848 z Něm. Kynic, 5 talířků z Uh. Slovenska, 4 kusy hliněných hraček z Davle, čepec bílý, tillový, čepec bílý, plátěný, šátek bílý, tillový, vyšívání ze šatky, šátek bílý, plátěný, dýnko s čepce Lanžhotského, čepec stříbrný, pruh z koutní plachty, bíle a černě vyšitý, čepec z Bošáce, límce bílé z Trenč. Teplic, límec žlutě vyšitý, límec drapově vyšitý, čepec z Trnavy, bílý, šátek z Čataj, úvodnice bílá tillová, zlatem vyšitá, 2 krajky bílé, paličkované, čepec pestrý od Lubiny, rukávce pestré, 2 vyšívky z čepce, dva konce z úvodnice, aplikace na tillu, 4 bíle vyšívané košile z ostrova Pago, šatka z ostrova Pago, krajka bílá, pruh z úvodnice hanácké, pruh bílý z koutnice z Trnavy, rukávce stříbrem a žlutým hedvábím vyšívané z Uh. Slovenska, tacle k nim a rukávce s taclem černě a zlatem a stříbrem vyšívané rovněž z Uh. Slovenska, bíle vyšívaný pruh z Uher. Slovenska, 2 pleny české z Blatska, 2 čepce pestře vyšité z Bacúcha, 2 zástěry tkané, 2 zástěry křížkově vyšité, dečka křížkově vyšitá, tacle k rukávcům, pokrývka křížkově vyšitá, pestrá, rukávce pestře vyšité ze Slovenska, límec černě vyšitý s krajkou, 2 čepce nové, bíle vyšité z Frenštátu, šátek na hlavu, 2 kusy krajky bílé, límeček, jihočeská plena bíle vyšitá, 41 kusů lidových hraček pražských z mikulášského trhu a ze Skašova, úl dřevěný z Jevan, pistol huculská, 3 přezky huculské, 15 kusů obětních figurek, sekyrka s topůrkem z r. 1812, mosazné závaží z r. 1745, 4 kusy loutek (hračky) ze Šaryšské stol., obraz P. Marie z Brněnska, obraz sv. Kateřiny z Brněnska, figurky k jeslím, jesle staré s oltáříkem, pluh jihočeský, 3 kraslice z Kladrub, 6 kusů dřevěných pražských hraček. — Mimo to byla do Musea zapůjčena: Od p. prof. Chotka krásná, vykládaná fujara z Cerova. — Výměnou dostaly se Národopisnému Museu od p. prof. L. Niederla v Praze 2 džbánky a 3 talíře z Uh. Slovenska a od p. A. Kmetě z Turč. Sv. Martina dřevěný had ke koledování o Vánocích.

Předměty nově získané byly vesměs zapsány v stálý pravidelný inventář, jenž dospěl č. 18.323. Mimo to bylo počato se sestavováním podrobného, speciálného inventáře figurin; sinventováno je takto 42 figurin ze 105, jež jsou v musejních sbírkách.

V knihovně bylo zařazeno dalších 106 čísel, takže čítá nyní 1420 čísel o 2194 svazcích. Dary knih vzpomněli sobě musejní knihovny zejména major v. v. p. J. Slavík, který daroval všechny dosud vyšlé ročníky předního německého lidovědného časopisu Globus a vzácný dar svůj dovršuje ještě tím, že poskytuje musejní knihovně i ročníky běžné, jakmile jsou ukončeny. Daroval tak Národopisnému Museu celkem 89 svazků cenného odborného díla. Mimo to darovali některé knihy pí. B. Hoblová, pp. J. Holeček, spisov., prof. K. Chotek, dr. H. Jireček ryt. ze Samokova, ass. J. Naumann, prof. dr. L. Niederle, prof. dr. J. Polívka, škol. rada F. A. Slavík, pí. Aug. Šebestová, pp. doc. dr. V. Tille, prof. dr. J. Zubatý a Aug. Žalud. Mimo to poslány byly některé knihy, zvláště místní monografie, o něž Společnost Národopisného Musea žádala upozorněním v novinách, bez označení jména dárcova. Konečně dostávají se musejní knihovně i recensní a výměnné výtisky, jež docházejí na redakci Národopisného Věstníku Československého.

Pokud jde o návštěvu musea, snažila se rada, aby sbírky musejní nebyly návštěvníkům mrtvy, nýbrž aby dle možnosti byly oživovány slovným výkladem. Zde přirozeně starala se předem o dny návštěvy nejčetnější, o dny svatojanské, kdy musejní assistent podával v určitou hodinu návštěvníkům stručný výklad o sbírkách musejních. Mimo to obrátila rada v tomto

směru zřetel k hromadným návštěvám školním potud aspoň, že nabídla pro školní knihovny darem po exempláři svého obšírného Průvodce, aby učitelé, doprovázející žactvo předem se mohli na výklad připraviti. Museum navštívilo 2850 osob platících vstupné a 6775 osob přišlo v době volné návštěvy. V celku prohlédlo z r. 1906 musejní sbírky 9625 návštěvníků.

V dalším starala se rada musejní o rozmnožení počtu členů společnosti a to ne bez úspěchu. Vlivem vydávání musejní revue přibylo 114 nových členů činných, jichž bylo úhrnem 504 (z nich 10 volných); členů přispívajících přibylo 5, takže jich bylo celkem 19. Byly to: Rolnický vzáj. pojišťovací ústav v Praze, Občanská záložna na Smíchově, Okresní výbory: v Bělé p./Bez., v Berouně (K 50·—), v Čes. Brodě (K 50·—), v Nov. Bydžově, v Jaroměři, v Jičíně, v Klatovech, v Libáni, v Mnich. Hradišti, v Rakovníku, v Rokycanech, v Sedlčanech, v Slaném, v Unhošti, na Kr. Vinohradech, na Zbraslavi a na Žižkově. Členem dopisujícím zvolen byl zdrav. rada prof. A. Lissauer v Berlíně, jenž volbu ochotně přijal, při čemž zvláštním listem ocenil význam Společnosti Národopisného Musea Československého a její dosavadní práce. Úmrtím ztratila Společnost ze členských řad mimo ty, jež uvedla již výroční zpráva minulá, v r. 1906 ještě pp. a pí.: Ferd. Hausu, okr. tajemníka na Smíchově, A. Hudečkovu, vdovu po revidentovi na Žižkově, cís. radu a arch. V. Nekvasila v Karlíně, Fr. Schwarze, řed. kanc. okr. výboru v Plzni a posl., jejichž přízně národopisnému snažení českému vděčně pamatuje. Mimo to ze členů zakládajících ztratila Společnost NMČ. šk. radu pana Fr. Bartoše, jehož významu bylo zvláště vzpomenuto v Národopisném Věstníku.

Na podporách, pokud nebyly kvitovány v seznamu členském, uveřejněném při Národopisném Věstníku I., č. 9,, 10. a II., č. 1., 2., dostalo se Národopisnému Museu od sl. Akademie u Fleků (K 10·—), sl. Všeobecné Záložny a sl. Obchodní záložny v Praze (K 10·—), sl. okr. výboru v Netolicích (K 40·—, jako IX. lhůty na příspěvek člena zakládajícího), sl. Občanské záložny ve Slaném (K 20·—), sl. Okr. výboru v Plzni (K 250·—, jakožto II. lhůty na příspěvek člena zakládajícího), sl. okr. výboru v Hradci Kr. (K 100·—, jakož I. lhůty na příspěvek zakládajícího člena), sl. okr. výboru ve Zbiroze (K 5·—), sl. městské rady v Libochovicích (K 5·—). Hlavní hmotnou oporou ovšem i v roce minulém zůstaly pro Společnost N. M. Č. subvence korporací a ústavů veřejných: subvence státní (K 5000·—), zemská (K 6000·—), sl. kr. hl. města Prahy (K 2000·—), sl. obchodní a živnostenské komory v Praze (K 500·—), sl. I., II. a IV. třídy České Akademie (K 600·—). Nově poskytly subvenci na účely Národopisného Musea sl. obchodní a průmyslová komora v Plzni (K 200·—) a sl. městská rada v Plzni (K 100·—) a na oddělení zemědělské retrospektivy vys. c. k. ministerstvo orby (K 2000·—) a velesl. zemský výbor pro kr. České (K 3000·—, jež ovšem byly vyplaceny teprve v lednu 1907).

Rada Společnosti všem, kdož poskytli Národopisnému Museu podpory finanční, kdo pamatovali na sbírky musejní a na knihovnu dary vhodného materiálu, a všem, kdož jakkoli jinak: osobní intervencí neb prací Museu prospěti se snažili, všem těm vzdává nejvřelejší díky.

Agenda kancelářská byla za uvedeného stavu činnosti ovšem poměrně obsáhlá, tak že vykazuje 1308 dopisů došlých a 5398 dopisů odeslaných.

V radě, která řídila správu Společnosti N. M. Č., zasedali v r. 1906 pp. univ. prof. Dr. J. Matiegka jako předseda, univ. prof. dr. A. Kraus, místopředseda, tov. A. Häusler, pokladník, doc. čes. univ. Dr. V. Tille, jednatel,

dále pp. prof. čes. techniky dr. J. Gruber, prof. dr. J. Jakubec, univ. prof. dr. L. Niederle, prof. dr. V. Pech, univ. prof. dr. J. Polívka, arch. V. Roštlapil, prof. St. Sucharda, akad. sochař a univ. prof. dr. J. Zubatý. Zástupcem vys. c. k. ministerstva kultu a vyučování byl v musejní radě p. řed. uměl. prům. školy arch. J. Stibral, zástupcem kr. hl. města Prahy p. ing. J. Herain.

Práce vlastní, běžná při správě musea i při vlastním podnikání Společnosti byla rozdělena komisím musejní (Niederle, Stibral, Sucharda), pro oddělení zemědělské (Gruber, Jakubec a Kraus), pro místnosti oddělení zemědělské retrospektivy (Jakubec a Roštlapil), publikační (Jakubec, Kraus, Polívka a Tille) a administrační (Häusler, Roštlapil, Tille), jimž k ruce byla musejní kancelář.

Personál musejní složen byl r. 1906 takto: tajemníkem byl Aug. Žalud, kustodkou Vl. Havelková, assistentem Jar. Naumann, kancelářskou příručí V. Augustova; vrátným Fr. Šimeček, dozorci V. Gregor a J. Příhoda, dozorkyní B. Gregorova.

Rada Společnosti Národopisného Musea Československého předkládá zprávu o své činnosti v r. 1906 potěšena, že je jí umožněno splňovati postupně další úkoly, které stanovil program práce musejní již r. 1896, jež však pro hmotné překážky dříve realisovati nebylo možno. Přeje si pouze, aby zájem a součinnost členstva i podpora české veřejnosti, zejména veřejných korporací, povolaných k péči o obecné, kulturní podniky stoupaly měrou nejhojnější, aby činnost dosavadní mohla býti nadále udržena ve stejné živosti, ba aby mohla býti ještě stupňována.

Dr. V. Tille,
jednatel.

Aug. Žalud,
tajemník.

Od počátku činnosti Společnosti NMČ. do konce roku 1906 vydáno celkem.

	K	h
Na zakoupení předmětů	33.399	12
» knihovnu	4.538	62
» instalaci starého Musea	6.970	—
» » nového »	39.723	21
» Věstník Národopisného Musea Československého	3.742	77
» Sborník » » »	6.387	34
» Květenu československou	874	85
» Vlastivědu	400	—
» zařízení fotografického atelieru	991	03
» zemědělské oddělení	68	20
Celkem	**97.095**	**14**
Proti loňskému výkazu, který činí	**84.823**	**72**

A. Häusler.

Rozpočet Společnosti NMČ. na rok 1907.

PŘÍJEM	K	VYDÁNÍ	K
Subvence zemská	6.000·—	Na knihy a vazby	500·—
» státní	5.000·—	Na nákup musejní	3.500·—
» kr. hl. města Prahy	2.000·—	Výdaje instalační a udržovací	1.500·—
» obch. a živn. komory v Praze	500·—	Služné, pojištění nem. personálu a ostatní jeho požitky	8.475·84
» obch. a živn. komory v Plzni	200·—	Publikace	4.000·—
» kr. města Plzně	100·—	Poštovné, světlo a palivo	900·—
» různé a příspěvky členů přispívajících	600·—	Činže a pojistné proti ohni	1.497·12
Členské příspěvky a za Národopisný Věst.	3.300·—	Vydání kancelářská	500·—
Vstupné a šatna	500·—	Vydání nepředvídaná	800·—
Průvodce a pohlednice	150·—	Fotografické atelier	300·—
Úroky ze jmění výdajného	350·—	Cestovné	300·—
» z fondů	3.373·57	Zúročení fondů	3.148·67
Podpora na Národop. Věstník (Česká Akademie)	700·—		
	22.773·57		
Schodek	2.648·06		
Celkem	**25.421·63**	Celkem	**25.421·63**

Fond oddělení zemědělského.

PŘÍJEM	K	VYDÁNÍ	K
Přenos z r. 1906	1.931·80	Adaptace budovy	14.531·—
Subvence zemská	3.000·—	Činže	300·—
» státní	2.000·—	Daně	120·—
Ze zákl. fondu Musea vypůjčeno na adaptaci budovy	14.000·—	Služné (1 dozorce, spolu laborant) a remunerace	1.872·—
		Úroky z půjčky 14.000	630·—
		Splátka na půjčku tu	2.800·—
		Tiskopisy a agitace	800·—
	20.931·80	Nákup předmětů	1.800·—
Schodek	3.321·20	Jarní výstava hospodářská	1.000·—
		Nepředvídané	400·—
Celkem	**24.253·—**	Celkem	**24.253·—**

PŘÍJEM Pokladní zpráva Společ. Národop. Musea Československého.

	K	h	K	h
Zůstatkem z min. roku			15.573	53
Dary a subvence:				
Subvence zemská na r. 1906 . K 6.000·—				
» státní » » 1906 . » 5.000·—				
» zemědělská na r. 1906 » 2.000·—				
» města Prahy » » 1906 » 2.000·—				
» Čes. Akad. » » 1906 » 600·—				
» Obch. komory v Praze » 500·—				
» » » v Plzni » 200·—				
» různé . . . . . » 90·—				
Různé dary . . . . . » 586·—	16.976	—		
Prodaný material	23	—		
Sborník Národopisný	258	52		
Vstupné a šatna	525	46		
Dopisnice	45	58		
Průvodce	135	28		
Věstník	26	05		
Úroky z uložených peněz	3.875	09		
Členské příspěvky	3.902	70		
Činže	366	80		
Různé příjmy	563	57	26.698	05
Celkem . . .			**42.271**	**58**

Celkové jmění 31. prosince 1906:

Jmění vydajné	11.849	37
Fond základní	80.341	88
» stavební	5.356	13
» publikační	3.213	68
» podpůrný	1.051	23
Celkem . . .	**101.812**	**29**

Ferd. Schlaeger m. p., t. č. revisor účtů. **Ferd. Tallowitz,** t. č. revisor účtů.

za správní rok od 1. ledna do 31. prosince 1906. VYDÁNÍ

		K	h	K	h
Knihy a vazby		529	18		
Zakoupené předměty		1.882	74		
Služné, mzdy a odměny		8.967	83		
Poštovné		451	54		
Dovoz, palivo a světlo		654	99		
Sborník národopisný		974	07		
Věstník »		3.071	20		
Installace musea		435	—		
Tiskopisy		554	97		
$3^1/_2\,\%$ *úrok připsán fondům:*					
základnímu	K 2.716·88				
stavebnímu	» 181·13				
publikačnímu	» 108·68				
podpůrnému	» 36·23	3.042	92		
Fotograf. atelier		311	03		
Různá vydání:					
výdaje udržovací	K 544·47				
» na potřeby kancelářské	» 466·95				
» na pojištění sbírek proti ohni	» 283·92				
ostatní různé (cestovné, pojišt. pers., služ. šaty a p.)	» 1.559·20	2.854	54		
Zemědělské oddělení		68	20		
Činže z villy v zahradě Kinských	K 750·—				
» z doleních místností	» 714·—	1.464	—		
Sbírka Kretzova		5.000	—		
Zálohy		160	—	30.422	21
Zůstatkem vydajné jmění				11.849	37
	Celkem			**42.271**	**58**

Celkové jmění 31. prosince 1906 se skládá:

Z běžného účtu u Zemské banky	66.750	—		
Z vkladů u Živnostenské banky	32.640	56		
Z vkladu u poštovní spořitelny	1.028	58		
Z hotovosti u pokladníka	407	53		
» » tajemníka	935	62		
Celkem	**101.812**	**29**		

A. Häusler m. p., t. č. pokladník.

JEHO CÍS. A KRÁL. APOŠT. VELIČENSTVO

NÁŠ NEJMILOSTIVĚJŠÍ KRÁL

FRANTIŠEK JOSEF I.

RÁČIL DNE 19. DUBNA 1907.

NÁRODOPISNÉ MUSEUM ČESKO-SLOVANSKÉ

POCTÍTI SVOU NEJVYŠŠÍ NÁVŠTĚVOU.

Původ umění podle starých i nových teorií.

Náčrtek II. **Umění plastická.** [1])

Ony druhy umění, jež tvoří se rukou umělcovou dle dříve načrtnutého plánu, projevují se prostřednictvím forem t. j. čarami a barvami a vnímají se zrakem pozorovatelovým — nazývají se umění „výtvarná“ nebo „plastická“. Sem náleží malířství a sochařství v širším slova smyslu t. j. počítaje v to i umělecký průmysl i architekturu. Podle starých estetiků tvoří základ projevení forem výtvarného umění pojem prostoru, který Kant vykládal za vrozený pouze člověku; hlavní pak podmínkou umělecké krásy jevil se požadavek, aby prostor, vyplněný výtvorem, svou celkovou formou i detaily působil na naše smysly „příjemným dojmem“. Jiní teoretikové říkali, že umělecký dojem, působený výtvorem umění, jest tím silnější, čím přesněji odpovídá skutečnosti, čím více odpovídá zákonům rytmu, symetrie a eurytmie. A ježto vnímáme formy prostoru pouze pomocí světla, jehož rozkladem vznikají barvy, — proto barvy a světlo dodávají výtvoru uměleckému onu životnost, která působí nám velikou libost, zbavenou všeho „zištného podkladu“ a „životního utilitarního půvabu“.

To je celá formule, pomocí které po dlouhý čas řešili složitou otázku o podstatě umění vůbec, a z toho vyvozovali teorii o původu výtvarného umění. Nebudeme opakovati těch teorií, jež zároveň mohou týkati se jak tonických tak i výtvarných umění. Vždyť zákony a cíle jedněch, jak druhých jsou — stejné; rozdíl jest jen v prostředcích. Jak už z předešlého náčrtku víme — estetická teorie postoupila místo teorii ekonomické, teorii právě utilitarní. A pozoruhodno jest, že jistá krásná řecká tradice jaksi nevědomky naráží na utilitarismus první kresby vytvořené na zemi. Dle tohoto podání bylo první kresbou vyobrazení jinocha stvořené jeho milenkou. Jinoch chystal se na vojnu — a dívka chtěla zanechati si obraz jeho na památku. Pokud můžeme souditi z podání, byla to silhouetta z profilu, obkreslený jednou čarou stín obličeje jinochova, padající na stěnu. Tak první kresba, podobizna milovaného člověka děkuje svým vznikem praktickému účelu, a celé toto podání přirozeně obrací mysl badatelovu na stranu teorie ne estetické — nýbrž utilitarní.

Umění jest velmi rozšířeno. Nikdo nepopře, že není tak od nás časem nebo místem vzdáleno kulturní stadium, které by nebylo ozařováno „světlým paprskem“ umění, a v poslední době jest dokázáno, že nejen lidé, ale i mnozí živočichové nejsou zbaveni ponětí o umění a aktivní činnosti v tom oboru. Nejprimitivnější národové umějí umělecky myšlenky své projevovati, hledí sebe samy okrašlovati nebo dodati svému nářadí c o n e j v ý h o d n ě j š í a spolu i k r á s n o u f o r m u. Snaží se vytvořiti nakreslené obrazy bytostí existujících ve světě zvířat a lidí, je obklopujícím. Mnozí divocí národové afričtí a američtí neznají ještě více méně vhodných obydlí nebo takových prvků kultury jako oděvu, neumějí užívati pluhu atd., za to píšťala, buben, výrazné tance a p. jsou jim již známy. Řekové neuměli ještě psáti, ale měli již veliké básníky, umělce atd. Krátce řečeno, i prvotní člověk dovoloval si ten zdánlivý „přepych“. Proto historik

[1]) Viz Národopis. Věstník I. str. 33—40.

umění musí počínati svá studia od těchto hrubých a dětsky naivních padělků uměleckého průmyslu, které jevily se, jako prostředky zápasu diluvialního člověka se surovou a divokou přírodou. Proto chceme-li postihnouti umění kulturních národů, musíme zprvu proniknouti k podstatě a podmínkám vývoje umění u divochů. To jest zcela přirozeno; než začneme studovati vyšší matematiku, musíme se naučiti násobilce. Proto jeden z nejdůležitějších problemů etnografie, zejména otázka o vzniku umění — záleží v jeho stadiu u primitivních národů, v určení způsobů, jimiž prvotní umělec uspokojoval estetické požadavky, v stanovení technických a psychologických processů prvotního umění. Ovšem, nejlepší svědectví o prvotním umění podává nám doba předhistorická; ale vše, co může poskytnouti, jsou více méně nahodilé památky předhistorické plastiky. Mnohem více svědectví máme o umění současných divochů, s nejnižší prvopočátečnou formou kultury.

Ovšem, všecko, co nazýváme kulturou — také v nejprostším svém způsobu, představuje nekonečně složitý celek, sestávající z nesčíslných činitelů, a rozbor všech forem kultury v jich celku zavedl by nás příliš daleko, pročež vynasnažíme se vyhledati takového činitele, který by byl tak dalece důležit, aby mohl posloužiti za charakteristiku kulturní formy. Činitel tento, při tom jediný — toť forma hospodářství, přístupná přímému pozorování. Zajímavé pro nás divoké kmeny, přirozeně, mající nejprvotnější formu hospodářství, jsou ve velké závislosti na přírodě, ježto jsou jí a s ní ve větší míře spoutáni než národové kulturní, a vládnou nejprimitivnějšími způsoby v boji za existenci. Způsoby tyto jsou: lov a sbírání plodin.

Kultura všech loveckých plemen, přirozeně, vyznačuje se jednotvárností a ubohostí, a prvotní formou plastického umění divošského jest umění okrasné. Předmět, jenž nejdříve počal se okrašlovati, jest lidské tělo, tedy kosmetika. Potom už počíná malba na jiných předmětech a zajímavé jest, že první umělci byli genristy. Přechod ke krajinomalbě a jaksi s tím spojená stilisace (ornament) jsou příznaky vysoké kultury.

I.

Velitel Byron snadně prodal kousky hedbávné látky Patagoncům, neboť mohli jich užíti k ozdobě; kousek tkaniny, jenž jim mohl býti prospěšný, zanesli do lesa a zakopali tam. Evropané zkoušeli darovati divochům ostrovů Společenských zvířata k pokrmu příhodná, — ale bez úspěchu; za to však za několik červených per možno bylo koupiti celý ostrov. O obyvatelích Ohnivé země pověděl Cook významná slova: „Necítí nedostatku, chodí-li nazí, ale chtí býti krásnými.“ To jsou fakta, která mluví za mínění mnohých, ukazujících na nenormální poměr mezi oděvem a okrašlováním divochů. Ale v tom ještě není nijakého důkazu o „dětinském nerozumu“ divochů, neumějících rozeznati zbytečné od nutného. Naproti tomu, snad, okrašlování divochů nejsou tak zbytečná, jak se to zdá praktickému smyslu XX. století; snad jsou pro divochy na tolik prospěšna a nevyhnutelna jak oděv pro nás. Zvláště rozšířeny jsou tak zvané odložitelné ozdoby jednotlivých částí těla jako hlavy, krku, hrudi, rukou, nohou — peřím, lasturami, kameny, prsteny, náramky, knoflíky, zuby zvířecími a rybími, hůlčičkami, kousky třtiny atd. Ozdoby neodložitelné jeví se buď jako pomalování těla buď jako kresba na těle provedená jizvami a tetováním.

Pomalování záleží v natření povrchu těla barvou, která se dá smýti. Touto barvou natírají si divoši celé tělo nebo dělají nějaký vzorek na jed-

notlivých částech těla. Pomalování rozšířeno jest na nejnižším stupni kultury všude, vyjma obyvatele severních krajin, což přirozeně jest závislé na příčinách podnebných.

Australec neustále nosí s sebou brašnu, v které nalézá se zásoba bílé hlinky, červeného neb žlutého okru. Denně maluje si vzorky na obličeji, prsou a někdy pro větší slavnosti po celém těle. Na př. ve svátek „svěcení jinochů“ tito pomalují se celí červenou barvou a přítomní muži pokrývají se pouze skvrnami. Když muži jdou do vojny a barví si své tělo, tu barvy nevybírají se od každého vojína libovolně, nýbrž dle ustanovených pro ten případ pravidel. Ale nejhojnější i nejrozmanitější pomalování zavedeno jest u Australců při svátečním tanci. K svátku mažou se někdy buď červenou, buď žlutou barvou, někdy pokrývají celé tělo směsí tuku s popelem a tlučeným uhlím. Provozujíce „velké korroborri“ obyčejně malují tělo v způsobě pravidelných obrazců; oční důlky obklopují bílými kruhy; takové též čáry táhnou se podél nosu a na čele stkvějí se rovnoběžné čárky. Čáry na těle mají ráz fantastický, ale rozloženy jsou vždy dle určitého plánu a rytmicky. Po celé Australii široko rozprostraněn jest obyčej barviti se na znamení smutku. Smuteční barvou jest bílá hlinka, a v jiných místech i jiné barvy, ale různých barev neupotřebují libovolně; při tom bílou barvou pomalují se jen pokrevní příbuzní zemřelého, kdežto černá barva značí smutek po zpřízněném skrze sňatek. U obyvatelů Andamanů nacházejí se tytéž charakteristické podrobnosti barvení těla, jako u Australců. Minkopiové užívají tří druhů barev malujíce těla a dle způsobu, jakým jsou naneseny, lze ihned poznati: ten jest nemocen, ten zarmoucen, ten jde na slavnost atd. Oproti Australii, kde pomalování žen ustupuje pomalování mužů — zde se nečiní rozdílu mezi pohlavím. Smuteční barvou jest hlinka bledě olivové barvy, namazaná po celém těle. Čisté bílé hlinky užívá se jen k ozdobě. Mrtvoly zde pomalují se oblíbenou žlutou barvou okru. Křováci malují se velmi jednotvárně: natrou si líce i vlasy červeným okrem. U obyvatel Ohnivé země nalézáme velikou rozmanitost v obrazcích i barvách. Jim jest barva červená, jako Australcům — nejmilejší; kolem očí obyčejně malováno jest bílou barvou a ostatní obličej zpestřen svislými červenými, bílými a černými pruhy. Zvlášť často pokrývají obličej příčnými rovnoběžkami různých barev, tváře a nos — křivými čarami, a hruď a ruce — poněkud divnými figurami.

Obyčejně upotřebují na pomalování těla barvy černé, bílé, žluté a červené; dobývají je ze země neb z rostlin. Nejvíce rozšířena a nejmilejší jest červená. Jihoaustralský kmen Dieyeriů podniká cesty, trvající několik týdnů, aby si dobyl barvy červené. Záliba v červené barvě vykládá se fysiologickým vlivem této barvy na divochy. Vůbec, pomalování těla má za účel vyznačiti figuru člověka na jistém pozadí. Proto v době nočních tanců Australců vyměňuje se barva červená za bílou. Žlutá barva skoro tak rozšířena jest jako červená a nemá určitého významu; u Minkopiů odpovídá červené barvě Australců. Křováci nepokrývají své tělo skvrnami žluté barvy, což jest úplně přirozené, pováží-li se žlutost jejich pleti. Ostatně nepozoruje se vliv pleti na volbu barvy jen u toho kmene. Obyvatelé Ohnivé země a Botokudi z téže příčiny neužívají žluté barvy. Bílé barvy užívají jen Australci a Minkopové, protože ostře se odráží na jejich tmavé pleti.

Většinou pokrývá se tělo souvisle nějakým stejným tonem barvy

a následující stupeň kultury jsou nesložité obrazce. Vyvoditi, jaký význam mají tyto obrazce, jest dosti obtížno. Svobodné tvoření na nižším stupni kultury jest velmi vzácný případ, a proto obrazce jsou se vší pravděpodobností nápodobení nějakých obrazců v přírodě. U divochů snadno mohla vzniknouti myšlenka dodati sobě podobu se zvířaty, tím spíše, že mnohá zvířata měla pro ně posvátný význam. K tomu uvádím následující fakt: Bullerové t. j. „Kmotrové" v Queenslandu namalují obličej errialův t. j. „kandidatův" barevnou hlinkou tak, aby se podobali kachnám. Ovšem ne všecky kresby jsou napodobení přírody. Smuteční pomalování má účel učiniti člověka nepoznatelným. Tento obyčej, podle mínění etnografů, dlužno objasniti strachem před bloudící a strašící kolem duší zemřelého. Pomalujíce sebe touto nezvyklou jim barvou, snaží se živí vyhnouti pronásledování zlých duchů, udělati sebe jim nepoznatelnými.

Barva, které užívali divochové, snadno se stírala neb smývala — a manipulaci pomalování těla bylo třeba opakovati denně. Uznávajíce tuto nepohodlnost, vymyslili si dva způsoby stálých výzdob: ustálení kresby jizvami a tetováním.

Zdobení pomocí jizev záleží v tom, že kamenným nožem, zubem rybím nebo úlomkem lastury vyškrabou si na kůži jízvy neb do ní hluboko bodají. Opakujíce to několikráte podle určitých vzorů, vytvořují obrazec. Někdy, aby rozšířili rány, zamazávají do nich hlínu aneb rostlinnou šťávu. Obrazce sestávají z teček nebo křivých a příčných čar. Tvoření jizev uznávají i sami divoši za mučivou operaci, proto neprovádějí ji najednou, nýbrž postupně. Přítomnost estetického elementu dosti jasně obráží se ve figurách jízev; čáry a tečky nejsou rozházeny bez pořádku, ale všude jest viděti snahu rozložiti je systematicky a rytmicky. Jízvy jasně vystupují jen na temné kůži a proto rozšířeny jsou jen u nemnohých divochů a kmenové se světlou pletí jako Křováci nebo Eskymáci dávají přednost tetování.

K tetování užívá se nástroje podobnélio hřebenu; tlukouce kladívkem po hřebenu, vrývají do kůže jeho zuby; do míst píchnutých vtírají se saze neb barvy a jako výsledek — dosahuje se barevných nebo černých obrazců. Tetováním lze provésti složitější obrazec než jízvami. U Křováků nalézá se tetování v témž začátečním stavu jako i malování těla. Obrazce jejich tetování sestávaly z přímých čárek na tvářích, rukou i nohou neb z krátkých čárek položených v parallelních řadách. Proti očekávání nalézáme tetování u Eskymáků, převahou u žen, kde hlavní čáry vzorků jsou ustálené. Na čele opakují se brvy nazpůsob dvou napříč provedených oblouků; dva jiné pruhy táhnou se od chřípí napříč tváří a na bradě rozložena vějířovitě rozšiřující se kytice lilií. Vzorky na rukou i nohou nejspíše možno míti za napodobení vyšívání sestávající z rovnoběžných řad čárek a teček, mezi nimiž někdy nacházíme klikaté čáry neb řadu malých čtyřúhelníků.

V některých případech sloužilo tetování nejen za okrasu, nýbrž jevilo se prvním pokusem značkového písma u člověka. Aby označili příslušnost k jistému svazku, rodu neb plemene, vyřezávali si divochové na kůži zvláštní značky. Tento „obyčej cejchování" zvláště velmi rozšířen jest u afrických černochů, Australců, Polynesijců, kteří se tetují taktéž, aby naznačili zralost. Zvláštní slavností vyznamenaly se obřady kladení těchto značek u divochů polynesských. Po dosažení 15. věku dostaví se Australec k žreci a prosí jej, aby mu vyznačil „znaky dospělosti". Žrecové odvedou ho na osamělé místo, přiváží ho k stromu a tetují. Vyznačují tyto značky

žreci za okolností neobyčejně slavnostních za průvodu zpěvu i tance — a odtud vyvozuje se, že tyto značky mají náboženský význam.

Posléze někteří divochové vyznačují tetováním rozličné myšlénky. Po dlouhých námahách podařilo se učencům v posledním čase proniknouti do tajemství „jazyka tetování". Nalezli, že každý vzor, každá figura i značka na těle má svůj určitý význam. Z větší části divoch snažil se zobraziti tetováním symbolicky důležité události ze svého života. A nedostávalo-li se mu prostředků vyjádřiti své myšlénky pro jiné, tu dostačovala mu pouhá narážka ve způsobě vzorku, figury neb značky, aby vzkřísil v paměti drahé z kterékoliv příčiny vzpomínky z minulosti. Na př. jestliže Australec byl ustanoven pořadatelem veřejných a náboženských tanců, tehdy na pamět toho vypichoval si na těle určitý vzorek. Takové události jako účastenství v bitvě, dobytí vítězství, vstoupení v manželství atd. vyznačují se na těle symbolickými figurami. Tak v historickém vývoji písma hrálo tetování beze sporu důležitou úlohu; naučivši lidi vyjadřovati pojmy pomocí kresby přispělo jako přechodní stupeň ku písmu obrazovému.

Okrašlování těla má důležitý praktický význam pro divochy; slouží jako prostředek poutati zájem druhého pohlaví, oddalovati jiný kmen t. j. postrašovati nepřítele, většinou obojímu účelu společně. Hlavní příčinou nutící člověka se zdobiti, bez pochyby jest přání „se líbiti". Na otázku danou divochům: „Proč se krášlíte?" — „Abychom se líbili ženám" — odpověděl jeden z nich. Na ostrově Flindersu mezi Australií a Tasmanií propuklo málem povstání, když divoši zvěděli, že jim zapověděli užívati oblíbené barvy. „Přestanou nás ženy milovati" — říkali. Ale muž má býti vojínem a odtud jest jasný druhý účel krášlení — zdáti se strašným nejen nepřátelům, ale i soupeřům v boji za ovládání žen, jichž v prvotní společnosti bylo značně méně než mužů. Mnohé okrasy, sloužící jenom k tomu, aby se mužové zalíbili ženám, zároveň slouží i postrašujícím prostředkem, na příklad jízvy na hrudi, vábící ženy, zároveň zastrašují nepřítele. Proto červená barva — tradicionalní barva „zamilovaného" a „bojovného" — jeví se u divochů i slavnostní barvou i barvou válečnou.

Tak má krášlení těla účel něčím vyniknouti nad dav, nad úroveň prostředí, ulehčiti si tím boj o existenci, ať si je tím ovládnutí ženy, vítězství nad nepřítelem, mystická ochrana před nebezpečenstvím atd. Pohlavní pudy jsou zde ovšem na prvém místě, ale ty úplně souhlasí s požadavky estetiky: barvy se volí jasné a bijící do očí; čáry a tečky rozdělují se symetricky, rytmicky řadí se k sobě a na společné půdě kůže tvoří něco celistvého. Zajímavo jest, že u většiny méně kulturních divochů tetují se toliko muži, kteří více mají potřebu získati zájmu se strany žen, než tyto se strany mužů, ježto v každé skupině jest více mužů. Jiným cílem krášlení těla jsou hygienické ohledy: tělo pokryté vlhkou hlinou lehčeji snáší žár a jiné změny klimatické. Tělo pomazané tukem nebo kravským výkalem s popelem neb sazemi lehčeji snáší bodání moskitů. Slovem, krášlení zaměňuje do jisté míry oděv. Třetí účel jest působením umělých jízev líčiti mužnost, ježto množství skutečných stop od ran dokazuje chrabrost vojínovu, lovcovu. Čtvrtý účel jest určitými rysy označiti příslušnost jednotlivcovu k jisté kmenové nebo rodové skupině, sjednocené hospodářskými zájmy neb společným původem. Proto tetování mohlo dosáhnouti náboženského významu, třebas ten uplatnil se v prostředí kulturnějším a spojen jest s rozvojem ornamentiky, což, jak jsme ukázali na konci předmluvy, jest příznakem jistého pokroku. Proto jsme odhodláni porušiti pořádek obvyklý v kul-

turních historiích uměleckých genrů a prohlédneme malbu dříve než ornamenty.

II.

V kterékoliv knize jednající o umění lze najíti myšlenku, že ornamentika jest — „abecedou historie umění". To není správné. Jestliže hladká a pravidelná výroba ozdoby, zbroje, tkaniva, různých nářadí atd. má z valné části praktický význam, na př. krásně a symetricky zhotovená zbraň neb nádoba jsou příhodnější k účelu než hrubá, přec jest mnoho předmětů, jež vynikají symetrií a hladkým zpracováním beze vší znatelné příčiny, na př. kamenná místička, v níž Eskymák tuk škvaří, mohla sloužiti svému určení i méně pečlivě jsouc zpracována. V těchto případech, jak se myslilo dříve, věc má se nejen hoditi k potřebě, ale býti i krásná. Ale jestliže pozorněji přihlédneme k nejprimitivnějším výrobkům prvotního průmyslu, najdeme, že všechny ty zářezy na předmětech, rovnoběžné vyřezávané hulčičky, klikatiny, kroužky, tečky atd. měly z počátku jen význam praktický, zejména, aby nástroj neb nádoba nevyklouzla z rukou při rychlých pohybech, aby plamen ohniště nemíjel hladký povrch nádoby, nýbrž aby se tříštil o nerovnost a tím aby se využilo množství tepelné energie. Proto při zdánlivé podobnosti s ornamenty, takové rýhy a vyhloubení na předmětech nemají význam okras.

Ovšem pozorování etnografů, že u divokých národů staré i nové doby více než jiné druhy maleb rozšířena jest malba nástěnná, nejsou ještě důkazem, že freska jest prvotní způsob malby. V Australii nachází se mnoho maleb na stěnách jeskyň a skal. Výkresy jsou udělány barvami neb jen naškrabány nehtem v umělé půdě a vyjadřují scény ze života lidí i zvířat. V roce 1830 na stěnách 3 jeskyň v Glenelgu v severozápadní Australii byla odkryta rozmanitá vyobrazení zvířat a lidí. Nejlepší vyobrazení byla ve třetí jeskyni. Hlavní obraz zobrazuje muže oděného v červený šat, který ho pokrýval od brady ke kotníkům, takže lze viděti jen špatně nakreslené zápěstí a chodidla. Hlava ozdobena několika křivými pruhy černé, žluté a bílé barvy. Značilo to asi něco podobného věnci neb složitou pokrývku hlavy. Tvář má jen oči a nos, rtů nemá. Na prostředním pruhu jest několik červených značek, patrně něco zobrazovaly, ale nemožno rozhodnout, zda představují písmena či ozdoby. Mnozí etnografové tvrdili, že dílo to nebylo provedeno tuzemcem, nýbrž od nějakého Evropana neb Malajce, proto že nepokládali Australce schopným takové práce. Kromě toho, písmena na proužku lemujícím tvář pokládali za makassarská (plemene Bugi). Ale umělecká způsobilost Australců brzy byla dokázána; technika těchto obrazů neliší se ničím od jiných obrazů australských. Co se týče písmen, tu snad lze předpokládati, že tuzemec byl ve stycích s plemenem Bugi. Hlavní jest, že to dílo není ojedinělé.

Brzy na ostrově Farredieru nalezena byla celá řada obrazů na skále, malovaných v pouhých zelených konturách na červené půdě a mnoho bas-reliefů. Většina bas-reliefů představuje zvířata: žraloka s lodníky, ještěrku, psa, kraba, klokana. Počet těchto kreseb jest veliký. Pozoruhodná jest věta Stokesova, pronesená při jeho objevu: „Bezděky zamyslil jsem se nad tím, jaká originelní nálada vábí ty lidi k obrazárně středem mořských vln, aby kochali se dílem svých předchůdců a v díle pokračovali. Ovšem vložili do svých výtvorů neméně námahy, dovednosti i oduševnění, než Rafael a Michal-Angelo do fresek kaple vatikánské a sixtinské." Dále ke konci r. 1840 objevil Stokes na skalách ostrova Depucha v severozápadní Australii množství vyobrazení zvířat i lidí. V roce 1879 Nicholson popsal kresby na ostrově Sydney vyryté v útesy skalní na palec hluboko. Později Spencer a Gillan

objevili kresby vnitroaustralské — vyobrazení zvířat, velmi podobající se geometrickým figurám. Na ostrově Čele v zálivu Karpentarijském našel Gerland jeskyni; v ní černou a červenou barvou vyobrazena zvířata i pronásledující je třicet dva lidí. Smith popsal skálu na ostrově Kleks natřenou barvou; na tomto nátěru okrem a bílou hlinkou byla nakreslena různá zvířata. Na mysu Yorku našel Tylor skálu, na níž byla bílou barvou narýsována lidská postava. Augas prostudoval a podrobně popsal skulptury Port-Jackson-u; většinou vyobrazena zvířata a lidé v poze tance korroborri. Nebylo žádné pochyby, že výkresy přináleží tuzemcům; Evropané byli by zobrazovali koráby, koně a lidi v klobouících.

Naší malbě na plátně v Australii odpovídá malba na kůře stromové, pokryté sazemi neb jinou temnou látkou. Zhotovují obraz pomocí ostrého kamene, kosti neb prostě nehtem. Charakteristická ukázka děl toho druhu jest obraz na kousku kůry. Dole teče řeka; břehy její řídce jsou osázeny stromy; na pravo stojí kamenný dům; nad ním skupina mužů provozuje korroborri, a ženy odměřeně dávají takt nohami. Výše umístěny jsou jednotlivé obrázky, ohraničené čarami; z prava zobrazen rybník, obklopený stromy, na rybníce plovou labuti; vedle řeka, po níž snaží se tuzemec dohnati na člunu rybu; z leva u kraje obraz, dvé mužů se sekyrami žene se za hadem. Ještě výše s překvapující věrností zobrazeny jsou jednotlivé skupiny zvířat. Obraz zakončují nepravidelné linie, dle vší pravděpodobnosti — řeka. Druhý obraz znázorňuje tuzemce tančící korroborri. Zvláště pozoruhodna jest poslední skupina lidí. To je jediný pokus divošských umělců vytvořiti perspektivní obraz. Zajímavý je též třetí obraz provedený Australcem. Hlavní skupina, jak i v předešlém obrazu, jsou tuzemci tančící korroborri. Na korroborri hledí ku podivu věrně zachycené postavy Evropanů — muži a dámy. Valná část postav na všech těch obrazech jest zobrazena silhouetami.

Podobně jako Australci jsou i Křováci vynalézaví v oboru umění. Jejich kresby a malby na skalách jsou rozmanitější a jsou provedeny lépe než u Australců. Podle pozorování cestovatelů „zahání Křovák svou nudu" rytím na kameni, prováděje tuto práci pomocí kamenných nástrojů. Užívaje týchž nástrojů okrašluje svá nesmírně ubohá obydlí a dokazuje své umělecké schopnosti a tvoří si pomníky, které přetrvají déle než vše to, co učinili osatní zdejší národové. Všude, kde jen žil Křovák, naskytují se zobrazení zvířat i lidí u vchodů jeskyň na temných balvanech, na břidlicových plochých kamenech. Nejčastěji vyskytují se jednotlivé postavy afrických zvířat: na př. pštrosů, slonů, nosorožců, a nejnověji koní a psů. Znázorňují se i lidé, při čemž dobře jsou zachyceny charakteristické známky. Když jedná se o scény lovecké, bitevní atd., tu zobrazení zvířat mísí se s vyobrazením lidí. Nejznámější obraz tohoto druhu znázorňuje zástup Křováků, kteří odehnali krávy a býky Kafrům. Tito pronásledují Křováky: část Křováků s luky v rukou střelbou se kryjí před nepřítelem a druhá část pokračuje zahánějíc stádo. Zvláště pozoruhodna jest na tom obrazu jasnost, s kterou vyjádřen jest rozdíl mezi vysokými Kafry a malými, žlutými a křepkými Křováky. V celku obrazy Křováků vynikají týmiž přednostmi jako obrazy Australců: věrným provedením pohybů a přirozeností tvarů. Na popsaném obrazu na první ráz bije v oči živost, s jakou vyobrazena jest celá scéna. Perspektiva, jako i u Australců, v celku chybí, ale nadanější z umělců Křováckých vyobrazují postavy zadnější v poněkud zmenšeném měřítku. Takový jest obraz lovu na kozly; Křováci stojí v kruhu a zahánějí kozly do jakési léčky.

Týmiž přednostmi a nedostatky ve smyslu uměleckých schopností

vládnou plemena severní Ameriky a Asie — Čukčové, Aleuti, Eskymáci. Předměty pro své obrazy volí seveřané z obklopujícího je všedního života: na mrožovém klu vyřezává Eskymák medvědy, chýže, lovce, soukmenovce; Čukčové zobrazují oblíbené soby. U nich je táž skladba, věrnost zobrazení a totéž pojetí perspektivy, jako u Australců a Křováků.

Ačkoliv Eskymáci v malířství nepřivedli to dále, než Australci a Křováci, přece ve skulptuře vznesli se na takový vysoký stupeň, na který nepovzneslo se žádné ze všech loveckých plemen. Zvlášť pěkně vyvinuta jest u Eskymáků a Čukčů drobná skulptura. Někteří badatelé snaží se považovati je za dědice paleotických umělců, zabývavších se řezbou na parozích sobích. Lidské postavy jsou vytvořeny hrubě a mnohem hůře než postavy zvířat provedené charakteristicky a uceleně. Schopností k skulptuře nelze odepříti ani Melanesům. Zvláště pozoruhodny jsou u nich figury z křídy, pokryté jen ve význačných částech žlutou a červenou barvou. Vzorkem skulptury Novo-Zelanďanů může býti mužská postava. Tytéž krátké nohy a velká hlava jako u melaneských postav, třeba obličej je více úměrný; na ruce — tři prsty. To, jak myslili dříve jest znamením toho, že umělci-divoši neumějí počítati. Pozoruhodny jsou desky s kamennými figurami na ostrově Velikonočním. Sochy tyto představují poprsí s ohromnými hlavami. Hlavy v zadu jsou zříznuty a na předu zpracovány jsou vždy v určitém slohu. Ohromné uši, nízké a vyklenuté čelo, kulaté tváře, dlouhý a ohnutý nos, vše to jsou charakteristické vlastnosti těchto figur. Není sporu, že všechny tyto figury jsou výsledkem umělecké tvorby.

III.

V předešlé kapitole prohlédli jsme nejtypičtější památky malby a sochařství divochů, genrovité obsahem a analytické processem tvorby. Nyní obrátíme se k ornamentice, která ve svém základě představuje ne tak nápodobení hotových forem ozdob v přírodě, jako spíše stilisaci nesymetrických forem v přírodě a svědčí o snaze umělcově již k s y n t e s i. Nejprostší způsob okras existuje u všech divochů; ale plnější a rozmanitější ornamentika rozvinula se u Australců minuvši i polární národy. Dle novějších výzkumů mohla vzniknouti z tří příčin: *a*) nápodobení přírody, *b*) z pouhé techniky a *c*) ze symbolických představ.

Na prvém místě staví se obyčejně napodobení přírody, ježto geometrické tvary, které tak často vyskytují se v ornamentice, poskytuje jakoby sama příroda. Třeba jen si představiti tvar krystalů, hvězdic sněhových, zkamenělin, ammonitů, bellainitů; třeba jen vzpomenouti si pravidelnosti mnohých listů a průřezů lodyh; vzpomenouti si, jakými ku podivu pravidelnými tvary okrášlila tvůrčí moc přírody některé druhy zvířat, — a skutečně mohl by se učiniti vývod, že část ornamentiky jest bezpodmínečné napodobení přírody. Ale divochové, žijíce v příliš těsném spojení s okolní přírodou, příliš závisíce na jejích živelních silách, mohli sotva nalézti základní ornamentalní motivy v tomto neobyčejně bohatém a poetickém světě krásna. Stará teorie, dle níž ornamentika divochů záleží v geometrických volně utvořených tvarech, nyní musí býti zavržena, ježto větší část ornamentů divošských má jen lidské a zvířecí tvary. Chyba vězela v tom, že je pokládali delší čas za jakýsi „instinktivní“ „bezděčný“ ornament jevící se výsledkem „tvorby“ prvotního umělce jakožto výsledek jeho „čiré fantasie“ atd. Vskutku kresba předcházela ornament a ne opáčně. Jestli divoch vytvořuje čáry, tečky, klikatiny, vlnovité vzorky, něco podobného písmenu X a kombinuje je, jest to stylisace týchž forem v přírodě.

V souhlase se starou teorií vyznačovala se ornamentika nejvíce geometrickou povahou u plemen brasilských; ale posléze se ukázalo, že tvary jejich představují celá zvířata aneb jich části. Sami tuzemci potvrzují mínění učenců: vlnovité čáry dle jejich vlastních vysvětlení označují hada; rozestavené podle čar tečky jsou skvrny na kůži; rozličné tvary kosoúhelníka jsou ryby; často se vyskytující kříž jest zvláštní druh ještěrky atd. Charakteristické jest ještě znázornění netopýra; jej snadno lze poznati dle rozestřených křídel. Přísné na první pohled geometrické tvary na hliněných výrobcích představují přihlazené obrazy alligatora; konečně jiná vyobrazení reprodukují kůži rozličných zvířat. Jistý divoch přímo pravil evropskému cestovateli, že čerpá svoje ideje z pozorování přírodních předmětů. A tím se vysvětluje, proč nemůžeme rozuměti australskému ornamentu; divoch neprovedl úplně zevnějšek zvířete, nýbrž provedl jen části jeho neb jen výkres kůže; v posledním případě ovšem jest těžko pochopiti smysl ornamentu. Souhlasně s novou teorií, kresby na štítu z Queenslandu který dlouho byl záhadou pro etnografy, jest vylíčení hadí kůže. Na tomto štítu vidíme bílou půdu a na ní jest červený ve středu obrazec a křížky, ostatní pole jsou žlutá s červeným lemem, a celá kresba představuje dohromady nápodobení pestré hadí kůže. Chceme-li prozkoumati ornamentiku prvotních národů, to nedostačují nám předměty z výkopů. Zajisté v jeskyních evropských, vztahujících se ke kultuře diluviální periody, nalezeno mnoho kostí s vyřezanými na nich vyobrazeními ssavců — mamuta (kdysi pokrytého srstí), soba, koně, dále pak následuje ryba, plazi, ptáci a člověk. Vyobrazení z říše rostlin nacházejí se zřídka a jsou příznakem poměrně vysoké kultury. Ale porovnání těchto předmětů s podobnými též předměty u současných divochů, ukazuje jednostejnou psychologii těch i oněch, stejný material, umělecké prostředky, techniku a motivy. Hle, proč k rozřešení otázky o vzniku ornamentu dlužno jest současně probádati kulturu jeskynního obyvatele Evropy a současných divochů různých krajů a taktéž dětí.

Tak australská ornamentika vykazuje i částky živočichů neb lidí i celková zobrazení. Na vymerách a bumerangách nalézají se vyřezané tvary klokanů, ještěrek, hadů a ryb, ale nejčastěji nalézá se figura tuzemce tančícího korroborri. Na některých nářadích odchylují se vyobrazení zvířat tak od originálu, že zůstaly by záhadou, nebyly-li by objasněny samými tuzemci.

Svůj oděv a ozdoby zhotovené z kostí mamutových klů, parohů sobích i klů mrožových okrašlují Eskymáci i Čukčové originálním způsobem. Všecky předměty hustě jsou pokryty ornamenty. Geometrické čáry a kresby na těchto ornamentech nejdou dále než jako prosté motivy pentle, švu a jizvy; vyobrazené odděleně od sebe kruhy jeví se býti napodobením skleněných perel, drahocenných perel neb také slunce a luny. Proto podstatný motiv ornamentiky severních národů, který jako červená nit vine se všemi okrasami, jest opět napodobení přírody. Jako Australci, tak i Eskymáci dávají všem předmětům tvar zvířete, na př., kostěné nářadí k střelbě lukem má tvar soba. Ale motivy mnohých ornamentů eskymáckých nejsou vzaty z přírody; rovnoběžné pruhy, jizvičky, klikatiny a kruhy spíše připomínají technický vývin ornamentu a vytvářejí tvary, jež se vyvíjejí při vázání, šití i pletení.

Technické ornamenty povstaly, očividně, při zhotovování nádob. Pokud byla hlína měkká, mohl člověk do ní vtlačovati jamky a rýhy, potom vypaloval výrobek. Při tom pozoroval, že provázky, spojující nádobu, shořely a po nich zůstaly kroucené rýhy, které, zřejmě, zalíbily se člověku, a tak je počal zhotovovati úmyslně. Později počal rýhovati zvláštními zaokrouhlenými

tyčkami. Bývají ornamenty vtiskované, vbodávané a vryté. Takové okrasy nazývají se kropenatými. Zajímavé jsou technické ornamenty dřevní doby kamenné na harpunách a kopích ve způsobě řemenu, jehož se užívalo obyčejně k upevnění ostří k dřevci. Ornamenty Australců na štítech a kyjích taktéž nápadně připomínají převazy, uzly a pletence, jež vznikají při pletení. Ale jest otázka, jaký pak význam měly tyto předměty a z jakého důvodu jal by se Australec zobrazovati pletence na takových předmětech, které nemají naprosto žádného vztahu k technickým způsobům. Pravděpodobnější jest, že to jsou stilizovaná zobrazení zvířat, jimiž se zálibou ozdobovali své zbraně Australci z nějakých důvodů: t. j. ne geometrický, nýbrž zoomorfický ornament.

Předměty vyvezené z břehů Geelvincského průlivu osvětlují poněkud melaneskou ornamentiku. V ní mísí a pletou se zobrazení zvířat a lidí tou měrou, že je velmi těžko v nich se vyznati, poněvadž základem vší této zamotané ornamentiky slouží znetvořené tvary zvířat. Na př. nesnadno jest rozeznati rozevřenou tlamu krokodila, kdežto části lidského těla prodloužené na způsob pentle na koncích ozdob dají se objasniti ještě s větší námahou. Na východ od Geelvincského průlivu přechází tato ornamentika v jinou, v které možno pozorovati zobrazení ještěrky i krokodilů, a na archipelagu Bismarckově jeví řezba na dřevě takové originální sdružení figur lidských i zvířecích, že ničeho podobného neexistuje, zdá se, na celém světě, a to mezi všemi odvětvími umělecko-řemeslnických výrobků. Dojem, jimi způsobený jest tak veliký, že, kdo poprvé uviděl obrazce této řezby, podle výroku historiků umění „nemůže od nich se odtrhnouti jakoby od noční můry.“ V nich pociťuje se tlak žhavého tropického citu na fantasii člověka, který je stvořil. Samo okrašlování černou, bílou a červenou barvou ihned projevuje jejich originálnost. Originálnost a svéráznost těchto figur ukazuje se na motivech, které představují lidi i zvířata navzájem se chytající i na umělecké průsvitné řezbě těchto ozdob, s nimiž setkáváme se všude, kde se daly umístiti.

Důležitý význam má ornamentika severních Indiánů sestávající z očí zvířat a lidí. Symbolism její úzce jest spojen s náboženskými představami. Oči hledí odevšad: se stěn, s oděvů a se zbraně. Charakteristický příklad převládání očí v ornamentice Indiánů dává indianská přikrývka, celá ornamentovaná těma očima.

V ornamentech užívají divoši týchž barev, jako na krášlení těla a na obrazy: červené a bílé barvě dávají přednost; černá a žlutá není tak rozšířena. Těžko vystihnouti vůdčí princip v rozlišování barev. Předpokládá se, že většinou určuje se ozdoba prvotními obrazci z přírody: na př. kresba zmíněného queenslandského štítu připomíná barvou svou hadí kůži.

Shrnujíce uvedená výše fakta, vidíme zřejmě, že prvotní ornament děkuje za svůj vznik větším dílem prvotnímu prameni a záleží v napodobování zoomorfických tvarů v přírodě. Avšak v něm není ani sledu nějakého živlu rostlinného. To vysvětluje se obyčejně tak, že prováděním ornamentů zabývali se výhradně muži, kteří zaměstnáni byli honbou a vojnou, kdežto ženám ponechávali dobývání rostlinné potravy. Proto kreslili divoši jen ty předměty, které dotýkaly se jejich zaměstnání, t. j. zvířata. Zobrazení jich jsou někdy nejasná a záhadná tím více, že nekreslili celých těl, nýbrž jen části, větším dílem obrazy kůže. Na první pohled jsou tato vyobrazení podobnější jednoduchým geometrickým ornamentům; nicméně po bedlivém studiu okazují se jakožto vyobrazení zvířat. Tak na př. fantastická figura s odměřeně střídajícími se tečkami značí hada — onakondu, křížkový

americký ornament — zvláštní druh ještěrky, spiralný kroužek — lasturu amonita atd.

Nastává otázka: Jaký význam měly výtvory prvotní skulptury? Jest úplně přirozeno, že řešíce i tuto otázku musíme hleděti spíše na praktické účely, než estetické. Předně má u divochů část kreseb význam písmen, cejchu vlastnického, značek plemenných atd. Písemné, ovšem, smluvené značky, ne označení hlásek u Australcův málo se liší od ornamentů. Výkres na hůlkách poslových značí pozvání na lov, ale kdyby týž výkres na štítě byl umístěn, tu lehko by mohl se pokládati za zobrazení zvířete. Postavy zvířat na zbrani Eskymáků slouží za nadpisy: na př. počet sobů, zobrazených na luku označuje počet zvířat zabitých majitelem luku. Daleko více máme zpráv pro to, abychom mohli rozeznávati ornamenty divochů od značek vlastnických. Zbraň každého divocha liší se zvláštní značkou. To je zcela pochopitelno: zvíře zabité kopím neb střelou mnohdy nepadne na místě; aby nepozbyl svých práv na kořisť znamenal divoch svou zbraň zvláštní značkou. Odlišovati cejch od ornamentu není obtížno, poněvadž výkres prvých sestává z valné části z jednotlivých črt, nemajících nic společného s okrašlovacími výkresy. Tak na př. značky Eskymáků na harpunách a střelách sestávají z přímé čáry, od níž v různých směrech jdou krátké čárky. Složitější jsou značky na veslech, na nichž různými barvami nakreslena jsou rozličná označení.

U Australců jest velmi rozšířen obyčej zobrazovati na štítech neb zbrani erby (kobongy) svých plemen, obyčejně nějaké zvíře, na př. klokana, jestřába, ještěrku. Toto zvíře ctí divoši jako svého ochránce, proto i jeho zobrazení umísťují na zbraň jako fetiše. Časté užívání vzorků zobrazujících kůži zvířete neb umluvené zobrazení jich úplně objasňují se tímto zjevem. Pro svůj štít nenašel divoch silnějšího fetiše, než kůže svého odznakového zvířete.

Smluvené zobrazení originálu a jistá nesprávnost způsobeny jsou vědomě, ale nikoliv z nedostatku umělecké schopnosti divochovy. Divoch málo stará se o věrné napodobení přírody, ježto zobraziti j i n a k ani nemůže. Prvotní umělec nebo umělec divoch jest realistou v plném slova smyslu. V tom smyslu nacházíme u jeskynního obyvatele bezpodmínečný rozvoj umění. Paleolitický sochař dovedl pěkně vyobraziti pohyb zobrazovaného zvířete, dáti mu nejtypičtější posu. Hůře vypadly figury lidské, jež nesou známku schematičnosti. Zřídka naskytují se celé skupiny, ale představitelé diluviální fauny jsou provedeni velkolepě. Dříve se myslilo, že takové věrné provedení přírody jest výsledkem obchodních styků jeskynního obyvatelstva Evropy s Východem, ale to není správné; předně, poněvadž všechny dosud známé nálezy nesou místní ráz, za druhé na místě vykopávek nebylo nalezeno žádných jiných stop těchto styků. Proto sluší za to míti, že zajímající nás kultura stála na vysokém stupni. S druhé strany paleolithický sochař jako i dnešní divoch-umělec, dobře poznal faunu, s níž nebo o niž vedl boj. S nastoupením neolithické periody zmizela dřívější skulptura a zrodila se znovu jen s objevením bronzu. Patrně dřívější plemena vzdálila se na severovýchod spolu s ledovci a soby, — a tu na výtvorech skulptury přechodní epochy jsou již znatelny stopy úpadku. A tak jestli prvotnímu umělci jest potřebí vyobraziti hada, ještěrku a t. d., nesnaží se ji vyobraziti co možno nejpřirozeněji, nýbrž zachycuje jen všeobecné a nestará se o podrobnosti. Jeho potomci již napodobují tento obraz a hledí jemu dodati toliko charakteristický a hlavně — zjednodušený, pro pohodlí kresby stylisovaný tvar. Průběhem pak času ze zobrazování zvířete přirozeně povstává to, co dříve pokládali za geometrické figury.

Australské figury — kobongy — jsou nejen erby, nýbrž mají ještě i náboženský význam. U Australců nalézáme tak zv. kouzelné hůlky a deštičky; kouzelníci užívají jich při hádání. Tyto deštičky jsou pokryty figurami zvířat a lidí. Obrazy podobného druhu představují hroznou matenici a lze je lehko odlišiti od ornamentů, ježto nalézají se na určité hůlce.

Z toho vidíme, že jistá část vzorků hraje úlohu písmen a znaků vlastnických, jiná má význam náboženský a symbolický (ornamentika Polynesanů, Indijců a Melanésanů); stěží jen nevelká část vzorků ornamentálních, ještě nevysvětlená vědou, má snad čistě estetický význam.

Ornamentika rovněž měla vliv na kulturu divochů. Jako okrašlování těla, měla i má úlohu vábiti a odstrašovati. Zbraň ženichova ozdobená krásným ornamentálním vzorem působí na rozhodnutí nevěsty; tím spíše na jmění divochovo, které vždy jest nepatrné, obracely méně pozornost než naň samého. Význam odstrašovací mohl míti štít s pestrými obrazy, jež zároveň jevily se jako odznaky plemene neb amulety, erb neb symbol. Za druhé důležitý vliv, dokazovaný ornamentikou, záleží v tom, že rozvíjí techniku; okrašlování vyžaduje technické zručnosti a vyvolává ji, a dále ona pak slouží praktickým potřebám.

IV.

Shrnujíce všechny probrané vzorky přesvědčujeme se přede vším, že co do obsahu i formy vyznačuje se výtvarné umění divošské naturalismem. Téměř vždy volí divoši předmět z obklopujícího je všedního života. Umělecké materiály, perspektiva, pravidelné rozdělení světla a stínů ovšem nikterak neuspokojují. A přece podaří se divochu vložiti do svých hrubých figur životnost; toto překvapující spojení životnosti s hrubostí provedení jest hlavní zvláštností umění divošského.

Nyní vrátíme se znovu k otázce: vznikaly-li tyto výtvory z estetické potřeby, jako v současném umění či děkují svůj původ jiným příčinám? Snad plastika divochů stojí ve službách náboženství? Grey skutečně myslil, že nalezená jím v jeskyních vyobrazení mají náboženský význam. Ale ani on sám ani kdo jiný nemohl toho dokázati; v ostatních pak obrazech nikdo nepokoušel se hledati náboženského významu. Zda Australci snad chtěli dodati svým výtvorům náboženského významu, to v žádném případě není ještě dokázáno. Nám zbývá jen přímý význam, vyvozovaný z bádání. O křováckých kresbách Qanet přímo pravil: „Zabývají se tím čistě z lásky k vyobrazením“, ale i to jest poněkud pochybno, poněvadž velmi snadno lze uznati cíl neb výsledek za samý process prací a naopak. Skulpturní výtvory severních plemen mají z části nábožensko-praktický význam: na př. obyvatelé Gronska věší do svého příbytku model člunu, aby chata nebyla zvrácena vlnami za času bouře. Skulptura Polynesanů, severních Američanů a amerických Indiánů má taktéž náboženský význam. Ale jen částečně: vše se týká jen nevelké části plastických výtvorů, většina pak nemá žádného tajného významu. Z těch a jiných faktů dříve vyvozovalo se, že, jestliže plastika divochů není původu náboženského, přece jest zrozena estetikou. Na př.: A. Grosse ve svém spise: „O původu umění“ zmiňuje se o tom, že plastické výtvory mohly ještě míti význam písmen neb smluvených vůbec znaků praktického významu; přece na konec nepřikládá té okolnosti jaksi velké důležitosti a usuzuje, že plastika všech divochů pramení „z čisté radosti na tvoření“.

Nesouhlasíme s ním; Grosse měl by pravdu, mluvě o australské a křovácké plastice vůbec; — že nemá tajného smyslu a že jest zrozena estetikou. Ale příliš málo dodává významu vyobrazením severoamerických Indianů a Polynesanů, ba i vůbec o nich se nezmiňuje; jinak by netvrdil s takovou přesvědčeností, že výtvory v š e c h divochů pramení „z čisté radosti na tvoření“. Věc se má tak, že výkresy severoamerických plemen hrají hlavně úlohu písmen. Již dávno se lidé přesvědčili, že pomocí obrazů lze mnohem lehčeji projevovati myšlenky, než-li pomocí předmětů, poněvadž ne každý předmět může býti lehko dán v oběh pro vyjádření myšlének, ale pomocí obrazů lze projeviti všeliké myšlenky. Ale prvotní obrázkové písmo nebylo přesné a propouštělo slova, která člověk nemohl vyjádřiti výkresem. Znenáhla lidé dospěli k tomu, že pomocí obrazů mohli vyjadřovati abstraktní pojmy, ano i takové, jako „smrt“ a „život“; na př. severoameričtí Indiáni kreslili pro vyjádření těchto pojmů zvíře vzhůru nohami (smrt), rohatého hada (život) atd. Indianští žreci vytvořili celou řadu dorozumívacích znaků k označení rozličných částí těla lidského. Těchto znaků užívalo se k označování dvaceti dní měsíce. V další fási rozvoje obrázkového písma jednotlivé znaky neb figury mění se v celé obrazy, učiněné pro pamět. Všichni neb téměř všichni divoši směřují k tomu, aby zvěčnili jednotlivé události ze svého života v obrazích na skalách, štítech atd. a ideografické památky takého druhu nalezeny byly v rozličných částech Afriky Australie a převážně Ameriky.

Dík účasti tuzemců, podařilo se učencům vysvětliti tyto památky. Vzorem takového obrázkového písma divochů Ameriky může býti zobrazení přepravy Indianů přes Hořejší Jezero. Na obraze vykresleno 5 lodic a na nich 51 vertikální čára; na pravo 3 vyobrazení slunce pod třemi vyobrazeními nebeské klenby; dále zobrazeni jsou orel, želva, noční pardál a rohatý had. To vysvětlují takto: „jednou vydalo 51 Indiánů se na pochod; pochod trval tři dni a byl korunován úspěchem (želva — symbol úspěchu) dík jejich statečnosti (orel) a podpoře zvířat. Zajímavým vzorkem písma na náhrobních deskách může býti náhrobní pomník nalezený u jezera Huronského. Na něm jest nahoře vyobrazen jelen s hlavou dolů, na levo od jelena — 7 čárek, na pravo — 9 čar; pod jelenem 3 vertikalní čáry; dole hlava losa a pod tím slunce, sekyra a dvě vyobrazení měsíce. To značí: plemenné pojmenování zemřelého byl jelen; zemřelý stál v čele rodiny a zúčastnil se 9 pochodů; dostal 3 rány; s losem měl zoufalý boj, jenž byl jemu osudný; jeden den byl zabit od nepřátel, bráně se 2 měsíce. Často se užívá obrazů k zobrazení historických událostí. Zvláště zajímavý jest obraz podávající pověst o vzniku mexické říše.

Obrázkové písmo existuje ještě i nyní. Z jednoho obrazu divošského vidíme, že výprava vydavší se zkoumat bažinaté kraje, sestávala z 15 Evropanů a 2 Indianů; Evropané zobrazeni jsou v kloboucích. V čele výpravy vylíčen geolog s kladívkem v ruce, jeho sekretář s knihou, 4 spolucestovatelé, 9 vojáků, z nichž 8 ozbrojeno jest puškami. Zde pak nakreslen jest pták jakýsi, patrně snědený exkursanty v době tří zastávek, naznačených třemi ohništi. Tamtéž umístněno vyobrazení želvy. Dosud vysvětlovali, že zároveň s ptákem užili jí za pokrm, ale my předpokládáme výklad jiný: byla-li želva s y m b o l e m zdaru, tudíž lze předpokládati, že figurou želvy chtěli Indiani zobraziti úspěch a zdar výpravy. Jiný charakteristický obraz představuje smlouvu obchodní. Proklamace k černochům jednoho gouverneura Tasmanie a prosba Indianů podaná jimi v r. 1849 presidentu Spojených Států jsou tolik známy, že jich popisovati nebudeme. Tak představují četné obrazy starých a současných divochů písmo ideografické, jehož smysl a význam někdy třeba ještě uhadovati.

Tak výtvory plastického umění divochů nepředstavují výtvory estetických potřeb, nýbrž mají praktický význam jako písmena. Vliv jejich na společenský život u divochů nepodléhá pochybnosti. Snad plastika pro ně má tentýž význam jako i pro civilisovanou společnost. Tak některé obrazy, na př. vyobrazení bitev, uchovávají pro potomky památku o činech jejich předků, působíce sesílení svazku společenského; ale v celku jest obzor plastiky divošské dle pozorování etnografů příliš úzký a její prostředky příliš hrubé a chatrné, aby mohly míti hluboký sociální význam.

Třebas jsou sebe zvláštnější a anti-umělecké dle obecného dojmu formy umění divošského — řídí se týmiž zákony, kterým jsou podrobeny výtvory umělecké i kulturních národů. Všechny hlavnější principy estetické: eurytmie, symmetrie, harmonie uskutečňují se ve výtvorech „umění výtvarných“ u současných divochů stejným způsobem. Ostatně jestliže se i tím dokazuje, že estetický požitek, jejž Kant pokládal za vrozený člověku, určuje se obecnými podmínkami; jestliže existují všeobecně závazné zákony umělecké tvorby; jestliže při studiu umění divošského možno postihnouti těsnou souvislost mezi ním a současným lidstvem; to v každém případě netvořilo základ prvotního umění pouhé estetické potěšení. Nyní, jen nemnozí mohou mluviti o jediném estetickém základě prvotního umění; téměř pro každý fakt zvlášť bychom mohli nalézti utilitarní základ.

A tak je-li otázka o vzniku umění a o umění národů primitivních jednou z nejzajímavějších otázek, vyvolaných současnou vědou, pak studium tohoto prvotního umění ukazuje, že umění jest majetkem všeho lidstva. Všude a vždy nečekaje, až zdokonalí se způsoby průmyslové, člověk tvořil, co nyní zařazují do oblasti krásných umění. Ten zdánlivý „přepych“ byl mu potřebou. Chceme-li pochopiti umění kulturních národů, musíme proniknouti do podmínek a podstaty umění prvotních národů. Před studiem vyšší matematiky, třeba jest znáti násobilku. Proto jest jednou z prvých úloh teorie umění obrátiti zrak zpět, k tomu primitivnímu umění národů v době jejich dětství, které nejlépe ukazuje výlučně utilitarní jeho původ.

A. Jacimirskij.

Nová česká verse pověsti o Záhořově loži.

Pan Josef Homolka poslal redakci následující zajímavý variant nadmíru rozšířené pověsti, kterouž podle znamenitého zpracování Erbenova známe pode jménem „Záhořovo lože“. Pozoruhodno jest, že byla tato verse zapsána v středních Čechách, kde by se mohlo předpokládati, že lidové tradice zcela vyhynuly. Zapsalť ji p. J. Homolka podle vypravování R. Kohoutové ve Dřínově u Kralup n. Vlt., kteráž dle sdělení páně zasílatelova „pohádku tu slyšela od svého otce jako malé děvče v letech šedesátých min. století“.

Nemohouce versi tu nyní učiniti východiskem celé studie o této látce odkazujeme především na velký material sebraný od J. Karłowicze we Wisłe II., 804 a d., III., 102 a d., 300 a d., 602 a d., 881 a d.; poznámky prof.

Máchala v Liter. čes. XIX. stol. II., 821; naše poznámky v Archiv f. slav. Phil. XIX., 245 č. 25, XXVI, 458; Národopisný Sborník III., 111 č. 47; VII., 214 č. 16; Етнограф. Збірн. XIII., 141 sl. č. 332, 335, 336, 338—341, XIV., 251 č. 46. Karel Procházka, Kolárovičtí dráteníci, 72. *J. Polívka.*

Zní pak povídka jak následuje:

Kajnerová postel.

Byli dva spolumanželé. Už byli spolu dlouho a porád byli bezdětný A von, ten manžel se živil furberkem. Jednou byl daleko vod domova a zustal vězet v blátě. Křičel na koně, ale ne a ne se z místa hnout, ať dělal co dělal. V tom se mu zjevil takovej mužíček v černým kabátku a povidá mu: „Já ti pomužu, ale dáš mi to, vo čom doma nevíš a musíš se mi na to vlastní krví upsat.“ A ten furberkář si myslel: „Co by to bylo, vo čom nevím; přeci vím, co mám doma.“ Nerozmejšlel se tedy dlouho a svolil. Ten mužíček ho pích do ruky, aš mu kref vytryskla a furberkář se podepsal. Jak podepsal, koně hned vyjeli a von jel spokojeně domu.

Jak přišel domu, žena celá rozradostněná mu povidá, že budou mít maličký. Von zbled a nejčko viděl, co čertovi upsal. Za krátkej čas se jim narodil synáček. Rost jako z vody, ale táta z něj žádnou radosť neměl, pořád jenom spomínal na to, jak se zapsal čertu. Synáček uš chodil do školy a dobře se učil. Tak ho dali na študie a chtěli z něj mít kněze. Dyš uš ten syn potom byl vysvěcenej, ptal se svýho oce, co je porád tak smutnej. A von si myslel: „No uš má rozum, tak uš by se to moh konečně dovedět.“ Teda mu to všecko vypravoval. Syn se proto rmoutil a řek, že si pude do pekla pro tu cedulku. Vzal si tělo páně na prsa a svěcenou vodu do ruky a šel.

Šel dlouho, aš přišel do hlubokýho lesa a tam byly samý velký duby. Musel si cestu v lese prosekávat. Tak de, aš najednou tu na něj vystoupí z houští člověk a povidá: „Co tu hledáš v mym lese? Nevíš, že já každýho tady zabiju?“ „Pamatuj na svou smrť a nerouhej se tak Pánu Bohu. Já sem zapsanej vod oce ďáblu a du si pro cedulku do pekla, aby mi ji vrátili“ povidá kněz. „Cože? Do pekla? Co sem tady tech sto let, tohle mi ještě žádnej neřek. Byl bys dobrej k vobědu, ale budeš první, kerýho propustim. Musíš mi ale slíbit, že mi povíš všecko, co si v pekle viděl.“ A von mu to slíbil a šel dál, aš zatlouk konečně na vrata do pekla.

Dyš se brána votevřela, šel tam a pořád chodil mezi čertama a kropil svěcenou vodou. Čerti pořád před ním utikali a tak se dostal až k Luciperovi a chtěl na ňom svoji cedulku. Ten ze strachu, aby ho taky nepokropil svěcenou vodou, dal zavolat čerta, co měl ten zápis, aby mu ho vrátil. Ten byl porád samá vejmluva, že ji stratil, že ji nemuže najít, že ji má zakopanou tři sta láter pod zemí a pořád nechtěl cedulku dát.

Tu se satan rozlobil a poručil: „Vykoupejte ho.“ A hned ďáblové dělali koupel ze žhavýho písku, vopíkali ho a pak dycky polili ledovou vodou. Ďábel řval a že cedulku vydá. Tak ho sundali, ale von zas nechtěl cedulku vrátit. Tu zas křik satan: „Doveďte ho k nevěstě.“ A tak ho vedli k železný paně a ta ho obejmula, až v ňom kosti praskaly. Konečně povolil, že cedulku vydá, ale pak zas nechtěl. Tu ďábel zakřik: „Na Kajnerovu postel s nim.“ Jak to povidá, čert se začal třást a honem tahal cedulku a dával ji synovi. Ten jak cedulku měl, vracel se z pekla spátky.

Loupežnik, kerej chtěl toho kněze sníst, mezi tym čekal a uš myslel, že nikdo nepříde, ale konečně se přeci dočkal a uš z daleka volal: „Tak co

si se tam dověděl?“ Ten vypravoval mu všecko, jak čerta mučili, ale dyš řek, jak se bál Kajnerovy postele, začal se loupežnik třást jako vosyka a ptal se: „Viděl si tu Kajnerovou postel?“ A von povidá: „Viděl; byly v ní samý břitvy, nože, kosy a vidličky.“ Tu loupežnik dal se do pláče a povidá: „Já sem Kajner. Mnoho životů lidských sem zničil a pro mně je ta postel uchystaná. Pověz mi, je ještě možná, abych se tam nedostal?“

„Čiň pokání a vyspovídej se mi a potom ti Pámbu vodpustí.“ Teda se mu ten Kajner vyspovidal a povidá: „A za pokání mně uvaž tuhle na tu jabloň a já se tu tak budu modlit za spásu svý duše.“ Von ho tedy přivázal a šel dál k domovu.

Stal se brzy farářem v nedalekej vesnici a na Kajnera uš skoro zapomněl. Byl uš starej a přišli pro něj jednou, aby šel s pánembohem. Tak si dal zapřáhnout do vozu a jel. Přijel zas do toho lesa, co Kajnera zanechal a tu cítil takovou vůni jablek k sobě táhnout, že dostal na ně chuť. Poručil kočímu, aby zastavil a šel mu ňáký jabko utrhnout. Kočí slez a šel. Jak ale vohnul větev, křičí to na něj: „Ty nech; neštěpovals!“ A tak to na něj zavolalo třikrát. Dyš to tak volalo, dostal kočí strach, utek spátky a povidá to svýmu pánovi. Ten slez sám a šel si utrhnout. Na něj to volalo: „Ty trhej, ty si štěpoval.“ Vohlížel se, co to mluví, ale nic neviděl. Taky to na něj zavolalo třikrát a po třetí se u stromu něco pohnulo a před ním stál Kajner, celej mechem zarostlej. Tu si kněz spomněl na něj, požehnal mu a povídá: „Už je dost tvýho pokání.“ A jak to řek, Kajner se rozpad a zbyla po něm hromádka popele.

LITERATURA.

Vlastivěda Moravská.*) *II. Místopis. Třebický okres.* Napsal Dr. Frant. Dvorský. Str. 449; s mapkou. Cena 7 K 20 h.

Z nejznamenitějších podniků literárních, kterými Morava vůbec se může vykázati, jest Vlastivěda moravská, podnik, který má nahraditi dobré dílo Wolného a při tom je předčiti vědeckým stanoviskem vyhovujícím pokrokům vědy doby nejnovější. Dílo takové vyžaduje programu širokého, určitého a dále také vědeckých pracovníků. V obou směrech stala se chyba, která na Moravě, kde není vědeckého centra jako v Čechách, dosud po desíti letech, co Vlastivěda vychází, se nenapravila a sotva v dohledné době se napraví. Podnik rozvržen jest ve dvě části: všeobecnou, která má obsahovati obraz země po všech stránkách, a podrobnou, kde budou popisy obcí podle okresů.

Program není všude jasný. Tak zejména oddíl osmý části všeobecné, který má obsahovati „poměry našeho lidu, jeho život, mravy a obyčeje a j.“, sotva jinak má se podle znění pojímati nežli jako folklor. A přece nestačí lid poznati pouze po stránce duševní, ale i po tělesné. Měl proto býti vytčen také požadavek antropologického popisu. Tyto poměry fysické nabývají důležitosti zvláště tam, kde se stýkají jednotliví kmenové moravští, ku př.

*) Pozn. red. Autoři recensí plným jménem podepsaných ručí zajisté vždy sami za své posudky. Red. uveřejňujíc recense neztotožňuje se tím zcela s jich směrem a rázem, ponechávajíc autorům plnou zodpovědnost, což budiž zvláště při této recensi podotknuto.

Slováci a Hanáci, Horáci a Hanáci, ale i v okrsku téhož kmenového celku, jako jsou ku př. osady uherských Slováků, nebo Dol. Vilímovice na Třebíčsku (str. 228). Ale právě stránka antropologická jest důsledně opomíjena a z Vlastivědy neprávem vylučována. — Mají-li jednotlivé svazky všeobecné části podávati obraz celé země, mají zase svazky místopisu snahu býti uceleným obrazem okresu. Ze čtrnácti vydaných svazků však vysvítá, a zvláště z úvodních statí, že není auktorům jasno, co sem patří a v jakém rozsahu. Někteří pokládají za hlavní úkol obšírně vyličovati přírodní poměry a historii, ostatního dotýkajíce se jen letmo, nedostatečně. Při nářečí spokojují se pravidelně konstatováním podle Bartoše, že se mluví tak neb onak, jen někteří připomínají několik zjevů jazykových, aniž tím charakterisují řeč obyvatelstva, a to jest ještě horší. Od dob, kdy vyšla Bartošova Dialektologie, mnoho se změnilo, co bývalo, není. Že se v té věci dá ještě mnoho doplniti, svědčí ku př. rozprava Hanusova o podřečí litovelském (v progr. reálky v Litovli 1904). Právě spisovatelé Vlastivědy mají podati úplnou charakteristiku jazyka okresu, což jest důležito tam, kde jsou různá nářečí či podřečí, a mají zároveň stanoviti hranice jejich, které se v posledním desítiletí velice pošinuly. Na tom požadavku musí se tím spíše trvati, poněvadž ve všeobecné části není pamatováno na popis jazyka, nýbrž jen na dějiny řeči, a ty nemohou se zastaviti u r. 1895. Jak smutné jest, když Dr. Dvorský napíše, že na západě mluví se dialektem českým, kdežto na východě slyšeti jest některé (3) tvary hanácké (str. 22). Také folklor jest odbyt. O okresích po té stránce se nedovídáme buď ničeho, anebo velmi málo (Třebíčsko). Snad přece za zmínku stojí, které asi význačné obyčeje se zachovávají a kde, pokud se zpívají národní písně a drží pověry a pod. Nesmějí se ovšem zase psáti o takových věcech monografie, které do Vlastivědy, jakožto díla souborného, nemohou se vměstnati. Chybou jest, že se jim hoví ve vylíčení dějepisném (tak ku př. o Třebíči na 100 str.). Tím vzniká veliký nesoulad vzhledem k ostatním partiím. Jest to zbytečné plýtvání místem, na něž v tomto podniku narážíme každým krokem. Nelze se nepozastaviti nad tím, co dle auktorů jest tak důležité, aby se ve vědeckém díle nemělo zvěčniti. Co znamená vypisovati, kolik křížů, božích muk, soch jest kde, když nemají ceny umělecké ani historické? Nechápeme, že jest tak důležité věděti, že na jednom stavení jest letopočet 1836 (str. 411), nebo že fara rozšířena 1883 o jednu původní světničku (str. 208), že na hřbitov vedou dvoje vrata (str. 194), že r. 1866 městem projely 2 husarské a 4 dragonské pluky (str. 115), kým byla škola vysvěcena, kolik má žáků, že musila býti rozšířena, poněvadž do ní chodilo 90 dětí, kam vedou okresní silnice atd., atd. Ještě více nás zarážejí zprávy, že berní úřad vybírá daně, že názvem Horní liší se Vilímovice od Dolních (str. 246), nebo docela směšnosti, jako že mezi dobytek se počítají také včely a že v okresu Bítešském bylo r. 1840 včelstev na 300 bez dobytka panského (Okr. Bít. 29). Otiskovati pečeti obecní, jak se děje v každém svazku, myslím, že nemá významu. Znaky na nich mění se podle vůle starostovy a nejsou-li to znaky význačné, a pak kosy, hrábě, stromy a pod. nic nejsou. Takové zbytečnosti má v zápětí nesoustavnost. V úvodu ku př. mluví se poněkud o kroji, ba se i jaksi popíše, ale u jednotlivých obcí se znovu líčí. Takové věci mají se shrnouti v úvodní obrázek. Podobně do úvodu se hodí zmínka o choleře, kdy a kde řádila. Věty o poměrech drahotních se opakují skoro u každé osady; bylo by na místě rozepsati se o nich soustavně v úvodu. Za takových okolností jeví se pak nutnost věcného indexu. V úvodu se má také popsati selský statek, pokud zachován jest v staré podobě, a nejen popsati, ale i vyobraziti. V některých

svazcích skutečně nacházíme takové obrazy, ale ve většině nikoli. Názor pomáhá více než-li široký proud slov. Z prvních úkolů Vlastivědy jest soupis uměleckých a starých památek. Proto k čemu obrazy takových tuctových staveb, jako jsou obecní kapličky, školy, myslivny, továrny, nádraží? Ty mají býti nahrazeny obrazy vnějšků a vnitřků selských stavení, jiných pamětihodností a zvláště barevnými obrázky krojů, což má důležitost tam, kde kroj mizí, nebo kde se dle něho šatí už jen nejstarší lidé. — Podle programu uvésti se mají o každé obci staré a nové zprávy, ale zajisté se tím nemyslí, aby se vypisovalo šmahem vše, co se našlo. Ku př. zprávy, že ten či onen šlechtic byl volán pro dluh před soud (str. 178 a j.), nemají smyslu. Líčení má býti stručné, ale jasné. — Do jmen tratí se klade více nadějí, než-li k nim opravňují. Jména ta mizejí, nahrazují se novými, a dokud se při tom neurčí, od kdy se jména ta vyskytují, nelze s nimi operovati tak, jak se děje. Souditi z německých takových názvů, že ku př. Čáslavice (str. 207) již v 13. st. byly osazeny Němci, se nedá; jména ta mohou býti mnohem mladší, alespoň auktor nepraví o jejich stáří ničeho. Když už se tedy trati uvádějí, mají se uvésti všecky a ne pouze výběr (ku př. 224 a j.). — Bolavým místem všech přispívatelů do Vlastivědy jsou výklady místních jmen. V nich dosud nevyhynul duch Kollárův. Také Dr. Dvorský leckdes vykládá, co se příčí jazykovědě Tak ku př. jméno Slavice nemůže pocházeti od osob. Slavík nebo Slávek, nýbrž od Sláv, Radonín ne od Radoň, Radoš není zkrácenina z Radoslav, ale hypokor. k Rad, Bransuze nejmenovaly se dříve Bransudy, ale už v 14. stol. tak jako nyní, Číměř nepochází od Ctimír, nýbrž od Čiemír atd. Praobyčejnou lidovou etymologií jest, že Štěměchy = deště měchy (ale vzniklo z tvaru: Z Čieměch), nebo že Výčapy jsou sklepy, v nichž se čepovalo atd. Zde připomínáme, že psáti Třebický m. Třebíčský jest nesprávné. — Přes vytčené vady patří Třebíčsko k svazkům lepším a mohlo býti ještě lepší, kdyby se byl spisovatel držel vzoru, který podal Slavík v Brněnsku.

Jest velikou chybou, že redakce dopouští spisovatelům všelijaké extravagance na úkor programu. Nemůžeme pochopiti, že by, podle přiznání Dra Kameníčka (v Čas. Mat. Mor. 1905, str. 84), byla někdy naprosto bezbranná proti auktorům. Taková bezmocnost není dobrým znamením pro zdar vědeckého podniku. Zde se má ukázati energicky, že Vlastivědě nezáleží na těch, kteří nechtějí pracovati podle programu, nebo nepodávají prací, které by Vlastivědu jako dílo vědecké nesnižovaly. A na výši vědy dosavadní příspěvky vždy nestojí. To platí o svazcích místopisných, jichž spracování přece po Wolném jest daleko snazší. S opravdovou skepsí pohlížíme na část všeobecnou, kde jest potřebí ne ochotníků, ale v ě d e c k ý c h pracovníků. Dosavadní svazky nedávají mnoho naděje. „Přírodní poměry Moravy“, „Morava za pravěku“ jsou dobré, ale za to jsou slabé pětisvazkové Dějiny Moravy. Ve všeobecné části leží těžisko Vlastivědy, ale pochybujeme, že se dočkáme brzy rychlejšího vycházení, poněvadž Moravě se nedostává vědeckých pracovníků. Kdo ku př. nahradí Bartoše? Na dotazníky zde nelze spoléhati, jest potřebí konati vlastní studie. Přes to všecko přece nesmí Vlastivěda padnouti, poněvadž pro poznání Moravy má velikou důležitost. Nedostatky, jimiž trpí, odstraniti, jest především úkolem rázné redakce. Scvrknou se sice svazky — však Slavíkovo Brněnsko není veliké — za to však budou prohloubené a z toho bude míti zisk nejen vydavatelstvo, které stále naříká na úbytek odběratelů, ale i dílo samo. Provésti pronikavou nějakou revisi programu, není třeba, ani už možné, ale provésti ji ve smyslu vytčeném, jest nutné.

Fr. Černý.

Národnostní mapa Moravy. List 1.: Severní Morava a východní Čechy. Sestavil i kreslil Alois Chytil. Slovní doprovod k 1. listu sepsal Alois Chytil. Zábřeh 1906. Nákladem vlastním.

Při rozmachu národnostní ideje a při ostrém národním boji česko-německém v zemích koruny české jest pochopitelno, že, jakmile byly známy výsledky posledního sčítání lidu z r. 1900, byly srovnávány s minulými, aby se poznal výsledek boje obou národností a jejich vývoj v jednotlivých místech i celých okresích, a že na tomto novém základě pořízeny byly nové národnostní mapy, které by orientovaly o nynějších poměrech. Podrobné národnostní mapy Čech najdeme zároveň s přehledem vývoje obou národů ve známé knize Raauchbergově: Der nationale Besitzstand in Böhmen (na ní založena stať Živanského v České Politice), národnostní pak mapy Moravy objevily se dvě: nejprve Plesingrova a nyní vychází Chytilova.

Mapa Chytilova jest pracována mnohem důkladněji a zasluhuje podrobného rozboru. V ní zavedl Chytil četné novinky, kterých dosud na národnostních mapách nebylo. Chce zachytiti nejen národnostní stav Moravy na začátku 20. století, nýbrž chce zobraziti i její stav politický, národohospodářský a kulturní. Z mapy jeho vyšel dosud list 1.: Severní Morava a východní Čechy, na němž nakreslen jest kraj národně velmi zajímavý a důležitý: německé ostrovy mor.-třebovský, brodecký (konický) a olomoucký a jazyková hranice souvislého území německého od okresu rokytnického až na Šternberk.

Chytil zobrazuje tedy nejprve národnostní stav těchto končin. Území německé označeno jest barvou zelenou, české červenou; obě pole mají po 5 barevných tonech: sytá barva značí 100—95% té které národnosti, pak postupně bledší 95—90%, 90—80%, 80—70%, posléze hnědočervená 70—50% Čechů a hnědozelená 70—50% Němců. Již v tomto rozdělení vidíme něco nového: dosavadní mapy zachycovaly teprve 10%ní menšiny, Chytil znázorňuje již 5%ní, a tuto novotu jistě uvítáme. Za to ale nemůžeme s volbou tonů souhlasiti: barvy hnědočervená a hnědozelená na mapě málo od sebe se liší, a tu bychom si právě přáli rozdíl co nejpatrnější. Někde vůbec jsme uvedeni v omyl; tak dle mapy Mírov v okr. mohelnickém, Králec a Třemešek v okr. šumperském zdají se nám většinou českými, ve skutečnosti jsou německé. A rovněž tak seslabování barev provedeno jest namnoze zcela nezřetelně, rozdíly mezi jednotlivými odstíny se mnohdy ztrácejí. Pak nabýváme ovšem špatného názoru o velikosti jednotlivých menšin. Nejzřejměji jest patrna nevhodnost volby těchto odstínů na západní hranici ostrovu mor.-třebovského. Tak na př. Dařílek v okresu ústeckém s 24% Čechů jeví se nám na mapě stejně smíšeným jako Oldřichovice v témž okresu, kde je Čechů jen 16%. Horní Třešňovec (16·4% Čechů) jest na mapě světlejší než Strakov (19·8% Č.) v okr. litomyšlském, ač mají míti zabarvení stejné. Podobně těžko rozeznávají se odstíny červené barvy. Vina tohoto leží asi mimo autora. Jeho omylem však Lhota Chrástová (23% Č.) v okr. svitavském má jiný ton než Chrástová (27% Čechů), s níž tvoří jednu polit. obec; celý katastr měl býti položen jednou barvou.

Po této stránce nás mapa neuspokojuje, a bylo by mapě jistě prospělo, kdyby se bylo sáhlo aspoň ještě k dalším dvěma barvám: vždyť také Rauchberg, aby docílil úplné zřetelnosti, označuje menšiny různými barvami podle jich velikosti. Ostatně po této zkušenosti pracuje nyní Chytil, jak mi sděluje, následující díly na novém základě. Že celek tím utrpí, jest samozřejmo.

Hranici národnostní vede Chytil po hranicích katastrálních; u osad i obcí, jež vlastního katastru nemají, položil barevný kroužek kolem osady, má-li

jiné národnostní poměry než osada katastrální, nechtěje prý čtenáře v omyl uváděti přibližnými hranicemi. Referent s tím nesouhlasí. Tomu, kdo prohlíží mapu, jeví se Koloredov, Nové Zámky, Králec atd. jako nějaké jazykové ostrůvky, kterými nejsou; tím čtenář jest uváděn v omyl, a hranice, třeba přibližné, byly by zlem menším — ostatně konvencionalní hranice mezi jednotlivými osadami (na př. v příčině honitby) jsou. Počíná-li si autor tímto způsobem, pak pokrytí celého katastru tonem barvy patřícím pouze katastrální obci, ne všem osadám dohromady, jest jistě nesprávné.

Za to chváliti jest, že tam, kde na národnostní hustotu mají vliv osoby, jichž pobyt v obci jest nucený (trestnice v Mírově, blázinec ve Lhotě) užito jest téže zásady jako u obcí bez vlastního katastru; jest to pro nás tím důležitější, že ani úřední statistika v Lexikonu obcí nedává nám tu přesných údajů. Divím se, že Chytil neužil téže zásady při obcích s vojenskými posádkami: i ty se mění a tím také celkový národnostní ráz obce.*) Kdyby téže zásady se tu užilo, změnil by se barevný tón u Olomouce (31·9% Č. — bez vojska jen 29·9% Č.) a u Hradiště u Olomouce (30% Němců — bez vojska jen 18% N.).

Obce rozlišují se na mapě dle velikosti a označují se zvláštním způsobem osady (jež netvoří samostatných polit. obcí). Od osad neliší však autor části osad, jež nejsou samostatně číslovány (skupiny chalup, kolonie atd.) — rozlišení jich bylo by prospěšné. Že autor je na mapě označuje, lze vítati, zejména tam, kde v nich jsou jiné národnostní poměry než v hlavních částech (Vitošov u Hrabové, Hutě u Dol. Štěpánova, Nová Rohozná). Ale pak měly býti tyto části označeny důsledně: tak schází Třebářov Dvůr a Třebářov Malý v okr. mor.-třebovském, Vlčice u Loštic a j.

Jak na počátku řečeno, nepodává Chytil pouze národnostní obraz Moravy, nýbrž zachycuje i její stav kulturní a národohospodářský. Písmeny a číslicemi (těmito počet tříd ob. škol.) znázorňuje školství v obcích, písmem rozlišuje osady farní od těch, v nichž fary není,**) naznačuje úřady poštovní i stanice telegrafické, poštovní sběrny, záložny, družstva hospodářská (mlékařská, ovocnářská, lnářská atd.), sbory hasičské, instituce národní, podniky průmyslové, komunikaci atd. U obcí, kde není škola, fara neb poštovní úřad, naznačuje, ke které obci jsou přiškoleny, přifařeny a kde jest jich poslední pošta, a to vodorovnou čárkou se šipkou (kam chodí do školy), s poloviční šipkou (kde jest farní úřad) a s tečkou (kde jest poštovní úřad.) Myšlenka sama jest jistě výborná a s radostí bude přijata všemi, ale způsob provedení pokládal bych zase za pochybený. Kde jsou osady sobě blízké, nebo kde jsou ještě značky jiné, tam toto označení stalo se zcela nezřetelným, někde vůbec nelze je rozeznat, srv. na př. Teodorov na Zábřežsku, N. Zámky u Litovle, Svinov na Mohelnicku, Bezděkov v témž okrese, St. Trnávka v okr. mor.-třebovském atd.; zejména jasně nemožnost takového označování vidíme v okolí olomouckém. Nejvíce nedůsledností najdeme při osadách, jichž příslušnost k obci tam, kde nebylo třeba naznačovati hranice, označuje vodorovnou čárkou. Patří-li osada poštou, školou a farou do hlavní obce, označuje to autor někdy úplně (srv. na př. Geblov, Novosady v okr. olomouckém, Lhota Jobova na Poličsku atd.), někdy pouze vodorovnou čárkou, což by

*) Vzorem může býti Louka na Znojemsku. R. 1880 mají v ní většinu „jiné" národnosti, r. 1890 je většinou česká, r. 1900 většinou německá.

**) Znázorňuje pouze farnosti katolické, ale pro poznání styků mezi osadami měly býti označeny i fary evangelické. I ty mají svou důležitost zvláště pak v jižní Moravě; upozorňuji zejména na rychle vzrůstající české menšiny v Miroslavi a okolí, kde v německém území je český evang. ref. sbor·

konečně také dostačilo (srv. Paseky v okr. ústeckém, Studlov v okr. kunštátském aj.), někde schází označení příslušnosti školou (Podolíčko v okr. mohelnickém, Paseka v témž okrese, atd.), jinde příslušnosti farou. Tu jest tedy nejvíce nedopatření. Při pracné korektuře jest pochopitelno, že i při obcích mnohé nedopatření ušlo pozornosti autorově v tom ohledu (na Mohelnicku schází na př. označení farního úřadu u Veselí, Bezděkova, Radnice, označení příslušnosti školou u Hor. Bušinova, Stavenic), tím spíše, že poslední revise byla autorovi, jak přiznává, odepřena.

Myslím, že všem těmto nedopatřením byl by autor ušel a nad to i čtenářovi ulehčil čtení na mapě, kdyby byl volil jiný způsob označení. Vlasovými barevnými čarami mohly se docela dobře označiti obvody školní, farní i poštovní, a mapa na zřetelnosti byla by jen získala.

Že se i jiná nedopatření vyskytují na mapě, snadno pochopíme, uvážíme-li, jak obtížnou práci autor podnikl. Překvapuje, že při Olomouci neoznačil autor skoro nic (patrně pro nedostatek místa); schází na př. Pavlovicím označení telegr. úřadu, v Bezděčí (okr. jevíčský) neoznačen hasičský spolek, v Horních a Dolních Libchavách (okr. ústecký) označeny české hasičské spolky místo německých, v Javorníku (okr. svitavský) schází značka poštovní sběrny, v Jevíčku značka měšťanské dívčí školy, atd. Lascím na Olomoucku ponecháno jméno německé (Laska).

Celkem: mapa jest pracována svědomitě a důkladně, autor vytkl si velký cíl, jaký u nás dosud nikdo si nevytkl, a kdyby získala ještě na zřetelnosti ve směrech referentem naznačených, byla by nejcennějším průvodcem národními, politickými, kulturními i národohospodářskými poměry na Moravě. Jest si jen přáti, aby také rychleji vycházela, a když již autor chce podniknouti některé změny, aby zbývající díly na zřetelnosti co nejvíce získaly.

K 1. listu národnostní mapy napsal Chytil ještě doprovod, v němž líčí nám národní poměry na Zábřežsku a na celé hranici ostrovu mor.-třebovského, a vypisuje tu národní boje, které vedeny jsou o jednotlivá místa, živě a s láskou i pochopením pro českou věc. Bylo by si přáti, aby také doprovod byl hojně čten, aby vzbudil u nás více zájmu a pochopení pro důležitost národnostní hranice a našich národních menšin. Probíráme-li se vývojem národnostní hranice jen v posledních 20 letech, vidíme, co jen v oboru školství mělo býti od nás vykonáno. Němcům mnohde školy v českých obcích pomáhají zjednávati teprve menšiny, my nemáme někde dosud škol ani pro většiny (na př. v Brněnci), ani pro několikastové menšiny. Tu jest přiložiti ruce k dílu a v tom směru může i Chytilova knížka vykonati své poslání.

Ant. Boháč.

Otáznik k sbieraniu slovenského obyčajového práva. Napísal dr. August Ráth. (Odtisk ze Slovenských Pohľadov.) 1907 Str. 27.

K nejzanedbanějším Slovanům náležejí bez odporu Slováci. Nejen že stát nepodporuje jejich kulturní snahy, ale on přímo proti nim nepřátelsky vystupuje. To má v zápětí, že Slováci ve svém kulturním vývoji zůstali daleko pozadu za ostatními Slovany, a že se u nich zachovalo až po dnešní den ještě velmi mnoho primitivního. Primitivní jest způsob života, primitivní jsou i pravidla, jimiž život jest ovládán. Pokud tato primitivnost není provázena demoralisací, není ještě zle. Ale jest obava, že se poměry nynější zhorší, nebude-li inteligence slovácká mnohem úsilovněji pracovat, než tomu bylo dosud. Právě proto, že od Maďarů nelze očekávati než překážky, musí vůdčí

kruhy slovenské činnost svou zdvojnásobiti. A pracovati se musí ve všech oborech, zvláště tam, kde dosud leželo pole ladem. K nejčinnějším pracovníkům náleží námestovský advokát, p. dr. August R á t h. Tentokráte vybízí slovenskou inteligenci, aby sbírala obyčejové právo slovenské, za kterýmžto účelem sepsal bohatý kvestionář a uveřejnil ve Slov. Pohľadech i samostatně. Dobře praví: „Bije dvanásta hodina! Čo my dnes zameškáme, to nenahradí nikto viac! Už dnes najdeme len stopy, len pamiatku po niekdy živých a mohutných právnych obyčajoch slovenských, a každý nový hrob, do ktorého klesajú po jednom naši otcovia, každý berie v náruč nevzkriesiteľnú tradíciu, odumierajúce údy živého organismu práva slovenského.“

Právní obyčeje slovenské hynou podle mínění p. dra Rátha hlavně ze dvou příčin. Nepřítelem jejich jsou především snadné komunikace moderní a jisté vření v lidu, jež se jeví v častém stěhování. Druhým hlavním hrobařem obyčejového práva slovenského jsou úřady, jak správní, tak soudy. „Posielajú nám úradníkov, neznajúcich slovensky, a aby domácí úradníci nezaostali v hazafíčení (vlastenčení) pozadu, prišlo do módy potupovať, unižovať všetko slovenské . . . . Nie div, že sa o ubohý ľud a jeho právne obyčaje nikto neozre, ich nezná, a úrady pokračujú dľa ohromnej massy zákonov a nariadení, fabrične narobených za posledných 40 rokov, ktoré neznajú nič slovenského.“

Svůj kvestionář sepsal autor hlavně na základě vzorné práce Bogišišovy z r. 1874 a použil i obšírného kvestionáře Bron. Grabowského z r. 1889, uveřejněného v časop. Wisła. Rozsahem, resp. počtem otázek blíží se práce jeho práci Grabowského (Kvestionář Grabowského má 686 otázek, Ráthův 592, Bogišićův 352 otázky), avšak důkladností a náležitým uspořádáním daleko nad ni vyniká. Ačkoli Grabowski otázkový materiál značně rozhojnil, zejména se zřetelem k polským poměrům, prozradil ve svém kvestionáři, že nebyl právníkem. Tak na př. v 10. skupině otázek „Zwyczaje i poglądy z dziedziny prawa rzeczowego“ jsou obsaženy též otázky týkající se práva obligačního (od čís. 373—423), které náležejí do zvláštního oddílu, kamž se měly umístiti i skupiny: 11. Zwyczaje i poglądy tyczące się najmu (č. 424—442), 12. Zwyczaje i poglądy tyczące się s užby (č. 443—454) a 13. Zwyczaje tyczące się spółek i robót wspólnych (č. 455—473). Také proti ostatním skupinám možno činiti vážné námitky. Chyb těchto se dr. Rath jakožto právník arci uvaroval. On také vyloučil z otázek informační návod Grabowského, který má sice velkou důležitost, avšak do kvestionáře nenáleží. Tuto část, kterou Grabowski kvestionář svůj počíná, umístil Ráth vhodným způsobem v předmluvě (str. 3.),

Dr. Ráth nespokojil se také pouhým zpracováním cizích kvestionářů, nýbrž vložil do otázek mnoho svého vlastního. Tak na př. větší část oddílu I. „O právach vôbec“ jest vlastní jeho práce. Pouze některé otázky v tomto oddíle převzal od Grabowského. Vliv Grabowského prozrazují sem tam i některé otázky, jež nejsou sice povahy ryze právnické, avšak z rámce kvestionáře přece nevypadávají. Poněvadž u Bogišiće otázek takových není, jest kvestionář jeho mnohem stručnější.

Velice sluší u dra Rátha pochváliti, že otázky položeny jsou velmi jasně, a že odpovědi na ně jsou často ulehčeny uváděním příkladů, tak že i méně inteligentnímu sběrateli se umožňuje účastniti se práce.

Přáli bychom si, aby provolání Ráthovo provázeno bylo žádoucím výsledkem, a abychom v krátké době opětně mohli o díle jeho referovati, a sice už jako o věci hotové.

Dr. *Karel Kadlec.*

Nová kniha o srbských obyčejích.

Před krátkým časem vydala Srbská Královská Akademie nové dílo: „Obyčeje srbského národa, kniha první. Srbský etnografický Sborník, kniha sedmá“. (Bělehrad. Tiskem Státní tiskárny král. Srbského 1907. Str. 530. Cena 3 din.) První tedy kniha, po níž následovati budou další čas od času, jakmile se nahromadí dosti látky. Je nepochybno, že získá tím velmi etnografické studium balkánských i slovanských národů, budeme-li míti souborné vydání srbských obyčejů, které se vyznačují tím, že je v nich zachováno mnoho starobylého. Škoda jen, že práce na tomto sborníku nejsou vedeny nějakým jednotným plánem, že sbírání obyčejů neděje se podle určitých pravidel se zřetelem k účelu sbírky. Z toho zároveň jasně vysvítá, jak citelně pohřešujeme příručky ke studiu národních obyčejů, kterou Akademie dosud nevydala. Velmi praktické však jsou jednotlivé přehledy na konci každého díla, v nichž seřazena jsou všechna hlavní, zároveň i méně známá slova a speciální výrazy.

Ve sborníku jsou obsaženy tři práce. Prohlédneme je pořadem a z každého podáme několik ukázek, jež zasluhují zvláštní pozornosti.

1. Mijatović Stanoje, učitel: Obyčeje srbského lidu z Levče a Temniće. Str. 1—169.

Mijatović popisuje tu obě hlavní skupiny obyčejů, náboženské i společenské, ale mnohem více náboženské obyčeje a obřady, zvláště ty, jež se vztahují k větším svátkům v roce. Vedle obyčejů uvádí i velkou řadu pověr a hádání, a na konci poukazuje ještě zvláště na některé zajímavé zjevy toho druhu (j. živý oheň, talismany, Šalomounova řeč a j.), a konečně vypočítává i lidové kletby a nadávky.

Levač i Temnić leží v srdci Srbska, a tak již proto mohou nás obyčeje z těchto krajů zvláště zajímati. Tamnější lid nemohl se stýkati mnoho s cizinci, a můžeme proto předpokládati, že obyčeje ty se zachovaly skoro bez poskvrny. Pročítaje knihu Mijatovićovu jsem zpozoroval, e obyčeje Levče i Temniće mají mnoho společných živlů se zvyky jiných, značně oddálených krajů, na příklad se zvyky Černé Hory a Hercegoviny na jedné a Srěmu, Báčky a Banátu na druhé straně. To jest nám předně důkazem, že je v Levči a Temnići zachováno v národních zvycích jistě mnoho starobylého, a za druhé vidno z toho, že obyčeje srbského lidu jsou z větší části velmi podobné a že mají tudíž skupinu znaků, jež kromě jazyka představuje nejzachovalejší, a tím i nejcharakterističtější rysy srbské národnosti.

Mnoho je levačských i temnićských obyčejů, obřadů a pověr, jež nás vedou do pradávných dob národního života. Neboť vedle oněch nesčíslných, velmi význačných a již známých zvyků při svatbě, „slávě“, na Štědrý den, Vánoce atd., jež nemají ovšem nic společného s křesťanstvím, zasluhuje zmínky ještě jedna stránka, velmi význačná pro náboženský i domácí život tamnějšího lidu. Na několika místech spisovatel připomíná či popisuje, kterak se všichni členové jednoho obydlí s hospodářem v čele v předvečer nějakého většího svátku či o dušičkách nebo při nějaké jiné význačné příležitosti modlí společně k Bohu. Pro tento případ musí hospodář s hospodyní sám doma připraviti voskovou svíci. Jakmile vykonají domácí práce, shromáždí se celá domácí čeleď a na vyzvání hospodářovo stanou v půlkruhu před stěnou, která je obrácena k východu: z pravé strany mužští podle stáří počínaje od stěny a z levé strany ženské. Tak stojí mlčky, neboť není dovoleno při tom mluviti. Hospodář vezme hliněnou kaditelnici s ohněm a kadidlem,

zapálí na ohni tom onu voskovou svíci, načež postaví ji na východní stěnu. Pak nakouří svíci, ohniště i díži, potom i sebe a všechny mužské, počínaje od nejstaršího, a ženské počínaje hospodyní. Tím zahajuje se celá malá mše, kterou slouží sám hospodář: čte modlitbu, volaje o pomoc a požehnání boží a všech svatých, často opětuje: „Gospodi, pomiluj," při čemž okuřuje chvílemi domácí, kteří se při té příležitosti uklánějí a křižují. Modlení to trvá asi půl hodiny, někdy i déle, po kteroužto dobu nemluví nikdo mimo hospodáře. Oddělíme-li křesťanské živly, jež jsou pozdější, všechny ostatní obřady, vykonávané při této domácí bohoslužbě, připomínají nám velmi živě prastaré, pohanské modlení našeho národa. Jako při této příležitosti tak i při vykonávání jiných význačných náboženských obyčejů v příbytku (na př. při lámání koláče v den ‚slávy' nebo v čas vánoční atd.), hospodář je opravdovým knězem svého domu: čte modlitby, připíjí k slávě boží a vůbec vede sám celý obřad. A v tom právě se jeví prastarý, předkřesťanský rys těchto obyčejů.

Velmi málo je v srbské literatuře tak dobrých a ještě méně tak úplných popisů národních obyčejů z některého kraje, jak je shledáváme zde sebrány od učitele Mijatoviće. Způsob jeho výkladu je dobrý. Popisuje jasně a přesně, přirozeným postupem. Látka se mohla ovšem jinak uspořádati, mohly býti náboženské obyčeje odděleny od společenských, ale to konečně u takových popisů mnoho na věci nemění.

2. Debeljković Dena, kněz: Obyčeje srbského lidu na Kosovu Poli. Str. 173—332.

V práci této jsou popsány obyčeje srbského lidu v onom dílu Starého Srbska, jenž se nazývá Kosovo Pole, a sice v prvé části obyčeje při narození, křtu a stříhání dětí, dále zvyky svatební, v den oslavy křestního jména, smrti a na dušičky. V druhé části jsou obyčeje, konané o různých svátcích v roce. Třetí část zahrnuje ostatní obyčeje, jako lazarice, dodoly, processí, koledy i „kalinarky" a ještě různá říkadla vztahující se k domácím a polním pracím.

V tomto srbském kraji, jenž již tolik věků neustále úpí pod tureckým jařmem a vzdálen byl všech kulturních vlivů, zůstal národní život na stupni velmi nízkém. Toho jasný obraz nám podávají jeho obyčeje. Nemůžeme se opravdu vynadiviti, co se tu zachovalo rozmanitých pověr a hádání, jichž se lid houževnatě drží jako nějakých ustanovených zákonů. V nich je přesně stanoveno, co se v životě smí a co se nesmí činiti. Pohanské pověry jsou tu velmi pestře spojeny s křesťanskými obřady anebo jen jejich nátěr je křesťanský. Skoro každý národní obyčej je doprovázen mnohými rozmanitými písněmi, z nichž jedny zpívají pouze muži, druhé zase naopak jen ženy, ale nikdy muži se ženami společně. Když národ ten po celý svůj trudný život pod tureckou nadvládou zachoval tolik písní, kolik jich asi zpíval dříve, kdy ještě žil ve svobodné srbské državě!

Při ženitbě hoch, jenž si namlouvá dívku, dá dívčinu otci i samé dívce tolik darů do domácnosti a tak veliký obnos peněžitý, že zajisté celé námluvy nejsou nic jiného než kupování nevěsty. Svatba sama má všechny společné rysy srbských svatebních obyčejů v jižních a jiho-západních krajích: podobá se válečnému zhoubnému pochodu (jen „vojvoda" zde chybí). Obyčeje ty přenesli Srbové přestěhovavše se z těchto krajů i do jižních Uher a do Chrvatska. Zvláštní je obyčej, s nímž se v jiných srbských krajích buď vůbec nesetkáváme anebo jen velmi málo. Vyvolená dívka totiž musí býti po celý čas před svatbou smutná, často pláče a smutně na-

říká. Rovněž je třeba poznamenati, že tu neobyčejně velikou úlohu při svatebních obyčejích hraje květina bazalka, jíž se užívá při každé příležitosti. Škoda, že nám popisovatel nikde ani slovem nenaznačil, jaký význam má tato květina vůbec neb aspoň při jednotlivých případech. Z velmi řídkých srbských obyčejů zde máme „osramljenje“ nevěsty, jež bývá v den svatby na večer v obydlí ženichově. Nevěstu i ženicha přivedou ke stolu ke kmotrovi a starosvatovi, načež jim dají napíti trochu vína a společný jeden koláč. Potom kmotr nebo starosvat odhrne nevěstě závoj s hlavy a dá jí do ruky dvě zapálené větvičky jalovcové,dokud nedojdou svatové pořadem a nepodívají se jí do obličeje, jaká je. Že se při této příležitosti užívá právě jalovcových větviček, dává celému obyčeji velmi starobylý ráz.

„Krsno ime“ se slaví jako ve většině jiných srbských krajů s mnohými náboženskými obřady, jichž účel je, aby byl rok co nejlepší, a s ještě hojnějšími zdravicemi. Oslavuje se skoro čtyři dny: počíná se v předvečer svátku a končí se teprvé druhý den po svátku.

Není mi známo, je-li zachován ještě v některém srbském kraji obyčej, že obyvatelé mohou i sami, bez kněží, pohřbíti mrtvého (nemohl-li kněz přijíti) a že kněz teprve potom dodatečně nad hrobem jeho se pomodlí V každém případě je obyčej ten původu pozdějšího a vznikl snad z nouze, z nedostatku kněží.

Z hojných zvyků v dny sváteční připomenu jen, jak se na ‚Bele Poklade‘ (masopustní svatvečer) všichni, mužští i ženské, jeden s druhým, „opráštají“, t. j. prosí se vzájemně o odpuštění dosavadních křivd a hříchů, při čemž mužové stejného stáří se líbají na tváře, mladší však a ženy líbají starším ruce. Lidé chodí pro odpuštění i po jednotlivých příbytcích. — Nej zajímavější pak skupinu obyčejů a zároveň i největší počet říkadel a pověr tvoří zvyky v období od sv. Ignáce (20. prosince) až do Vánoc a pak hlavně na Štědrý den.

Ze starých náboženských obyčejů udržují se tu podnes Lazarice i Dodole, ale „Koledníci“ již vymřeli. Zajímavý byl dívčí obyčej Kalinarke. V období od sv. Ignáce do Vánoc vycházely dívky každého rána záhy před zorou do pole a tam pálily oheň a zpívaly písně do bílého dne. Ve zvláštním pořadu i ve zvláštním obleku vracely se pak zpět do vesnice.

3. Petrović Atanasije, kněz: Národní život a obyčeje ve Skopské Černé Hoře. Str. 333—528.

Skopská Černá Hora je kraj na severu od města Skoplje na úpatí pohoří Černé Hory (turecky: Karadag). — V prvé polovici tohoto díla je popsán národní život, v druhé pak národní obyčeje. Velmi pěkně je zde popsána zádruha i celý způsob života v ní. Spisovatel praví, že ještě před několika lety byly zádruhy čítající 70—80 duší a že jsou ještě i dnes, v nichž žije po 50 duších společně. A málo je zádruh, v nichž by členové byli již v tak vzdáleném příbuzenství, že by se mohli vzájemně ženiti či vdávati. Při dělení zádruhy se hlavní jmění dělí „na koleno“, t. j. mezi náčelníky oné generace, která se dělí. Ale potrava se rozděluje jednotlivě mezi všechny duše dnešní zádruhy. — Obšírně jsou tu popsány vzájemné vztahy mužů a žen v různých letech i za různých okolností. Stydlivost je tak veliká, že muž a žena nikdy se nejmenují vespolek jménem, ba dokonce ani spolu nerozmlouvají před spoluobyvateli chýše. Rodinná kázeň je velmi přísná a nedovolené poměry jsou velmi řídké. Sympatický je poměr jinocha k dívce. Oni se zamilují a prostřednictvím nějaké dobré přítelkyně, dívky, se vzájemně seznámí a pak se sejdou někde u pramene ve vsi na

krátkou rozprávku. Jejich poměr je zcela čistý a nevinný; je neslýcháno, aby poskvrnili svou poctivost. I sami jinoši jsou velmi dbalí poctivosti a své čistoty před svatbou. Švagrovství a strýčkování je v Skopské Černé Hoře velmi rozvito. Ani tehdy se nechtí zasnubovati vzájemně, stojí-li již ve dvacátém stupni příbuzenství. Tu se zachovává i „kmotrovské" i „djeverské" i „starosvatské příbuzenství". Sousedovi nikdy nenapadne vzíti si dívku ze sousedství, což ovšem vychází z toho, že obyčejně bývají sousedé v nějakém, ač i velmi vzdáleném příbuzenství.

Každé období života — dětství, jinošství i panenství, muž, nevěsta i žena atd. — všechno to je zde přesně roztříděno nejen po létech, nýbrž i podle zvláštního obleku. Tak na př. přesně víme, jaký oděv má jinoch v době námluv nebo o svatbě. Dívky bývají obyčejně o 5—6 let starší než jinoši, za něž se provdávají. Zvyk ten nepochybně vznikl odtud, že v zádruhách velmi dbají o to, aby hocha co nejdříve oženili a tak uvedli do zádruhy dobrou, snaživou pracovnici.

Náboženská kázeň je rovněž velmi přísná. Litovati jest pouze, že i tu se vmísily ze Srbska různé nadávky, čehož dříve nebylo. — Spisovatel obšírně vykládá o právních zvycích lidových. Kromě toho se v celém díle setkáváme s výrazy: „hanba je" to či ono konati, v nichž jsou ustanovena takřka životní pravidla a kdo přestoupí jedno takové pravídlo, na něho zajisté padá hanba. Z toho vidíme, že lid ve Skopské Černé Hoře má své hojné právní příkazy a pravidla, jež tvoří celý nepsaný zákoník a mnohem lépe vyznačují hranice lidského jednání než naše psané zákoníky.

Obyčeje jednotlivých svátků, jak se mi zdá, nejsou dosti podrobně popsány. Vidíme tu, že jsou v mnohém shodny se zvyky na Kosovu. Z veřejných obyčejů se spisovatel zmiňuje pouze o dodolicích.

Podrobně je tu popsána ženitba. Svatba může býti trojího druhu: nádherná, dovezením a pěším příchodem dívky. Prvý způsob je nejobyčejnější, při němž se vykonávají různé formality jednak před sňatkem, jednak po sňatku a každá má své jméno. I zde dary a placené peníze jsou tak hojné, že se ve všem podobají koupi dívek. Ženich s nevěstou spí společně teprve druhou noc po sňatku. „Ráno pak nevěsta svleče košili, v níž spala a v níž vidí se znak panenství, a pověsí ji v komoře na příhodné místo, aby ji každý viděl."

Ženské naříkání ve verších za zemřelými před i po pohřbu, jež vyskytuje se i v mnohých jiných krajinách srbských, i zde je hojné.

Podivné je, že se v tomto kraji národní ‚oro' (kolo) zove se tanac! Oro tančí vždy muži zvlášť a ženy zvlášť a co je neobyčejně zajímavé: v každém kole přesně vědí, kde se kdo má podle stáří připojiti. To platí též pro cizince, připojí-li se do kola.

Jovan Erdeljanović

Antoš Dohnal: **První povídky hanácké.** Nákladem E. Šolce v Telči vydal J. Kabelík 1907.

Antoš Dohnal, vlastně Leopold Hansmann (žil r. 1824—1863), je literát zvláště v Čechách nyní téměř úplně neznámý. A přece jeho vesnické povídky, jež první čerpal z Hané, bývaly v letech šedesátých na Moravě velmi oblíbeny a ještě dnes naleznou si čtenářstvo tak vděčné, jaké má posud v některých krajích Fr. Pravda. Zde nás zajímají proto, že jsou také cenným

dokumentem lidopisným. Hansmann líčí ves a lid, jak je poznal v mladých letech, popisuje věrně dle skutečnosti a zachoval již vylíčením povahy lidu dosti látky pro poznání kmene hanáckého. Mimo to však zachytil v proudu vypravování tu zevrubnější, tu stručnější popisy zvyků a různých zařízení, která bývala před r. 1848. Tak popisuje volbu stárků, hody se stínáním berana (dělo se na rozdíl od jiných vsí místy již v neděli), odvod, pouštění gruntu s otce na syna a j. Formální neumělost a prostota autora, jenž úmyslně vypravuje jenom „pravdu", zvyšuje cenu těchto zápisů jeho. *F. V.*

R. Reitzenstein: **Hellenistische Wundererzählungen.** U Teubnera v Lipsku 1906. Str. 169.

Řecká literatura prvních dob křesťanských má rozmanité spisy, které vyličují přerozličné divy a neobyčejné příhody. U několika různých spisovatelů nazývají se původci takových příběhů, vyšperkovaných divuplnými historiemi, *aretalogoi* a jejich smyšlenky *aretalogie*. Názvy tyto byly od filologů různě vykládány. Crusius (viz Pauly-Wissowa, Real-Encyklopädie III. s. v.) podav přehled těch výkladů v celku přisvědčuje Reinachovi, který na základě látky nápisové vidí v první části slova (ἀρετά, ἀρετή) náboženský termin pro „div" (miracle) a aretalogoi klade = Wundererzähler, vyprávěči divů. Několik příkladů takových divuplných povídek vybral si za předmět studia spisovatel této knihy. Cíl jeho studia, opřeného o hojnou látku srovnávací, míří vlastně na pole theologické. Pojem aretalogie autor jednak určitěji vymezuje než badatelé dřívější, jednak obsah jeho značně rozšiřuje, řídě se rozdílem, který činili starší aesthetikové mezi dvěma druhy nepravdy, totiž mezi πλάσμα a ψεῦδος. Dle něho aretalogie snaží se toliko vzbuditi úžas; v podstatě jest neuměleckým napodobením toho, co staří zvali ἱστορία — vypravování.

Prvou část svých výkladů počíná Lukianem. Tento spisovatel II. stol. po Kr. trpce stíhal cizí pověry, mystické blouznění a s tím spojené podvody tehdejší doby. Lukian ve Philopseudovi vypravuje, jak byla krajina očištěna od zhoubných plazů tím, že kouzelník zaříkával je ze „staré knihy". (Autor srovnává s tím posavadní pověry německé a j.) Potom se zmiňuje o cestách do podsvětí, k nimž — právě jako k jiným dobrodružným historiím — dal podnět jednak Homér (Nekyia, Povídky u Alkinoa), jednak Herodot a Ktesias. Takových cest do říše Hadovy anebo nahlížení skulinou, kterou za sebou zůstavuje Hekate, sestupujíc do temnot podsvětních, vyskytá se několik příkladů. Náš autor klade je mezi plody aretalogie, právě jako vypravování o cestách k lidožroutům, na ostrovy blažených, začarování lidí, výklady o visích a snech, zaklínání nebožtíků atd. Poněvadž podivnosti všeho druhu líbily se hlavně lidu, Reitzenstein usuzuje, že zmíněné knížky byly psány pro lid. Prameny jejich jsou různé; nejhojněji lze je stopovati do Egypta, často však vedou též do zemí asijských, zejména do Indie, ale zvláště také do těch končin, v nichž se nejdříve šířilo křesťanství. Křesťanství tehdy právě mělo mnoho činiti s divy a zázraky. Hojnost apokryfů o činech apoštolských náleží dle Reitzensteina k aretalogii náboženské. Půda pro ně byla připravena, neboť před apoštoly chodili proroci a kouzelníci egyptští a jiní, kteří také činili divy, o nichž si lid rád vyprávěl. Když pak mezi křesťany vyskytali se horlivci, usilující o přílišnou dokonalost a jednostranně potlačující svou stránku tělesnou, tito jednotlivci stýkali se v nejednom

bodě se současnými naukami řecké filosofie. Nejeden poustevník nebo mnich upomíná způsobem svého života na některého filosofa stoického nebo kynického. Také podivné příběhy těchto poustevníků třeba čítati k náboženské aretalogii, která se tu všelijak proměšuje s řeckou literaturou pohanskou. Jednotlivé příběhy nebo historky, vytýkající některý čin nebo vlastnost světcovu, záhy rozrůstaly v rozsáhlá „corpora", neboť podání rozhojňovalo prvotní látku novými a novými dodatky. Spisovatel znázorňuje to na světci Sarapionovi, který vynikal nesmírným sebezapřením a cudností a jistě nebyl svého druhu jediný. Cestující divotvorci prvních dob křesťanských jsou rovněž Reitzensteinovi jen skupinou křesťanských aretalogů. Skladatelé apokryfů, vyličujících domnělé skutky apoštolské a světecké, byli mužové vážní, smýšlení ryze náboženského, ale dopouštěli se podvrhů, necítíce jejich klamnosti. Tak se vyskytají v těchto aretalogiích živly, které si jinak osvojují jenom pohádky. — Autor přechází potom k románu, uváděje za příklad Charitonovo vypravování podivuhodných příběhů Chaireových a Kallirhoiných, jež Wilamowitz klade do I. století. Dovozuje, že takovýto román nemohl vzniknouti bez dramatu a bez historické monografie, na niž drama mělo vliv (za doklad uveden jest Sallustius). Román jest dle Reitzensteina nutno lišiti od aretalogií na základě rozdílu, který staří činili mezi *πλάσμα* a *ψεῦδος*.

Spisovatel dospívá v první části svého díla k závěru, „dasz es keine frühchristliche Schrift gibt, die nicht in der hellenistischen Kleinliteratur ihre Vorgänge gehabt hat" (str. 99), a ukazuje, že jen společnou prací theologův a filologů lze stanoviti, jak hluboký byl v jednotlivých případech vliv hellénský na literaturu prvokřesťanskou. — V druhé části knihy klade za příklad, jak si představuje badání na tomto poli, studii o obou hymnech v apokryfu, připisovaném sv. Tomáši Didymovi, t. j. o skladbě, řečené hymnus duše, a o písni svatební. Rozebírá zevrubně obě pohádkovité skladby, dovozuje jejich egyptský původ a ukazuje, že n. př. hymnus duše jest starý, pohanský *ἱερὸς λόγος* v přepracování dost chatrném a že lze jej snadno převésti na egyptsko-hellenistickou pověst, kdežto v písni svatební prostupují se pohanské názory (bůh a člověk spolupůsobí na zrození budoucího krále nebo proroka) s naukami mnichův o naprosté zdrženlivosti tělesné. V celku tato druhá část má býti praktickým dokladem důkazů, „jak silný vliv měl hellenismus na křesťanství a jak silný vliv má na nás samy." — Kniha Reitzensteinova jest již po této kulturní a literárně-historické stránce z míry zajímavá; vedle této stránky však poutá také tím, čeho sama nemá účelem, ale co podává bezděčně — parallelou s pohádkoslovnými studiemi vědeckého folkloru o stěhování a přejímání látek a motivů pohádkových.

F. V. Vykoukal.

Д-ръ М. Арнаудовъ, *Български народни приказки.* Опитъ за класификация, str. 110. Отд. отт. изъ „Сборникъ за нар. умотворения, наука и книжнина", кн. XXI. София 1905.

Spis. předeslal svému pokusu o klasifikaci bulh. národních pohádek zběžný přehled různých teorií o původu našich pohádek, Grimmovy, Benfeyovy, Andr. Langovy až po kritiku Bedierovu; sám pak kloní se nejvíce k učení školy „internacionalně-literarné", vykládající shody našich pohádek přejímáním, ovšem bez onoho předpokládaného prapramene indického aneb jiného. V literatuře citované od spis. jest dosti mezer. Potom

(str. 14 sl.) obrátil se k vlastnímu tematu své práce, ke klasifikaci pohádek. Probírá starší pokusy, hlavně Hahnův a ukazuje jeho slabé stránky. Při svém pokuse má na zřeteli hlavně jeden úkol, a sice systematický přehled pohádkových látek, kteréž si vypravuje bulharský lid. Nečiní ovšem při své klasifikaci nároků na universalnost, není veden zvláštní nějakou snahou, redukovati přebohaté ty látky na několik málo hlavních ideí a činiti jakési dalekosáhlé vývody. Má na zřeteli více praktické potřeby, chtěl by usnadňovati svým systematickým přehledem detailní studia folkloristická jako domácím, tak zvláště cizím učencům, kterým mnohé ty periodické publikace, kde časem nějaká ta lidová tradice byla vytištěna, jsou naprosto nepřístupny. A v tom ohledu získal si dr. Arnaudov zajisté upřímného vděku všech. Jiný ještě bezpečný výsledek má tato práce: usnadnila jednak sběratelům publikování materiálů, znemožnila zbytečné otiskování variantů zcela téměř doslovně stejných, ukázala, že se material lidovědný sbíral velmi nesystematicky, tak že přes ohromný material bulharský dosud vytištěný nemůže se říci, že bychom přibližně znali pohádkový repertoir všeho bulharského lidu a mohli učiniti bezpečnější obraz o rozšířenosti látek a motivů pohádkových. Ku podivu leckterá látka velice zajímavá byla dosud velmi zřídka zapsána, aneb vůbec ještě nebyla nalezena, kdežto jiných látek máme značný počet variantů. Zvláště pak jest pozoruhodno, že většinou pocházejí dosud vytištěné pohádky bulharské z krajin západních a jihozápadních (valná část, snad většina pochází z Makedonie), kdežto východobulharské kraje jsou silně ještě zanedbány, lidové tradice východních kmenů bulharských nedostatečně prozkoumány.

Dr. Arnaudov seřadil v této své rozpravě bulh. pohádky a povídky lidové do čtyř skupin: 1. povídky o dobrodružstvích reka neb rekyně, 2. legendy, 3. bájky zvířecí, 4. anekdoty. Tyto skupiny dělí potom na velkou řadu drobnějších oddílů, seřazuje látky dle příbuznosti motivů, blízkosti versí, při čemž slouží mu do jisté míry za vzor Tilleovo seskupení českých pohádek v Národopisném Sborníku I. Spis. není ovšem přesvědčen o absolutní ceně svého seskupení bulh. pohádek a povídek lidových, proto prý, že se při tom řídil jen dle faktického, dosud seskupeného materialu bulharského, a nově nalezené nové látky, verse, varianty mohou na mnoze změniti jeho seskupení, jeho stanovení příbuzenských svazků. Do druhé skupiny „legendy" počítá spis. vůbec povídky, jichž předmětem jsou náboženské názory a představy, pověry lidové. Obsah jich opírá se o pověsti biblicko-apokryfické, ideje nábožensko-etické, představy demonologické aneb výklady o původu, t. ř. aetiologické. Dle toho dělí tedy spis. legendy v 4 skupiny menší. V 3. skupině dochází výrazu demonologie lidu bulh., víra v sudičky, osud, upíry, čerty, samodivy a jiné bytosti. Skupinu 4. „aetiologické povídky" spis. nepojal do svého systematického přehledu. Rovněž z nich vyloučil čtvrtou hlavní skupinu, anekdoty. Můžeme-li celkem přijmouti druhou, třetí a čtvrtou hlavní skupinu, tož nemůžeme nikterak se smiřovati s jeho první skupinou. Než hleďme, jak spis. skutečně tu látky roztřídil a sestavil.

I. oddíl. Rek dobývá různým způsobem krasavice aneb bohatství. Tento oddíl dělí ve 3 skupiny: *a)* Pomocí vděčných zvířat, nadpřirozených bytostí aneb divotvorných věcí vykoná rek různé skutky hrdinské a ožení se s krasavicí. *b)* Pomocí vrozených aneb později dobytých nadobyčejných vlastností vykoná rek různé skutky hrdinské, ožení se s krasavicí aneb zbohatne. *c)* Muž dostane od nadpřirozených aneb vděčných bytostí divotvorné předměty aneb vlastnosti, jež mu dopomohou k bohatství. Skupina *a)* dělí

se v menší skupinky: *α*) vděčná zvířata; rek vykoná jich pomocí, když byla zachráněna od neštěstí aneb oženěna se sestrami jeho, těžké úkoly a ožení se s krasavicí. Odpůrce (drak a j.) ukradne nevěstu, ale rek jí konečně přece dobude: *β*) vděčný nebožtík přidruží se k rekovi, který ho byl od věřitelů vykoupil, dopomůže mu ke krasavici a zachrání ho před různými nebezpečími. *γ*) Rek vykonav těžké úkoly pomocí divotvorných předmětů aneb pomocí nadpřirozených bytostí, dobude krasavice. *δ*) Rek osvobodí krasavici od netvora. *ε*) Rek osvobodí svou ženu od únosce. *ζ*) Rek zahubí svou nevěrnou matku. *η*) Rek ožení se s vílou (labutí, „schwanenjungfrau"). Tyto menší skupiny dělí se opět v další ještě menší části. Do skupiny *α*) počítá tedy spis. i látky: 1. Hoch a mladé hádě (Köhler I, 440), 2. o zvířatech švakřích, 3. látky o reku posílaném napřed do hradu od loupežníků a pak tyto hubícím spojena s látkou o zvířatech sešvakřených, 4. o ptáku krásně zpívajícím do kostela dobytém od prince atd. (Pedersen, Zur alban. Volkskde, č. 3 a j.). Do skupiny *γ*) zařadil mimo jiné pod č. 11 látku o dívkách trhajících střevíce na nočních potulkách, srv. mé Pohádkoslovné studie 107 sl. a hned zatím jako č. 12 látku o nevěrné milence (ženě), kterou pak oklamaný milenec (muž) trestá čarovnými jablky, způsobujícími na jejím čele rohy a p. Do skupiny *ζ*) o nevěrné matce zařadil jako č. 23 *δ*) látku o zlatonosné slepici, ač při té látce, srv. můj výbor v Nár. Sborn. VI právě motiv o zrádné matce není nutný, ba může býti považován za sekundární. — Skupinu *b)* dělí Arnaudov ve 4 menší skupiny *α*) искусень герой, *β*) хитъръ герой, *γ*) уменъ герой, *δ*) неустрашимъ герой, a sice zařadil pod *α*) látku o čarodějníkovi a jeho učedlníkovi jako č. 25, dále látku o princezce, kterou dostane jen ten, kdo ji přiměje, aby promluvila č. 26 (srv. Beńfey Pantschatantra I, 489), látku: blecha (veš) vykrmena v ohromné zvíře, kůže její vydělána, kdo pozná, jaká to kůže, dostane dívku č. 28 (Gonzenbach č. 22). Do skupiny *bβ*) zařazena látka o bazalce č. 34, látka o závodech lstivého člověka s drakem (m. kamene — železa sýr atd.). Do skupiny *bγ*) látka o poznání zlodějů ukradeného velblouda atd. č. 36 (Die Reise der Söhne Giaffer's, str. 198 sl. a j.), o mistrném zloději č. 38 a j. Skupinu *c)* spis. nedělil více do menších oddílů. Mimo to jest ještě několik látek, jichž nemohl spis. zařaditi do svých skupin, tak zejména látku o třech radách daných muži vracejícímu se po mnohých letech domů, látku o žábě-nevěstě.

II. oddíl obsahuje dle p. Arnaudova pohádky, v nichž hlavní úlohu hraje žena. Rozdělil jej pak v 3 skupiny: *a)* Dívka jest před svatbou pronásledována od závistníků, lidožroutů aneb jiných ucházečů. *b)* Dívka hrdinná koná rekovné skutky před svatbou svou. *c)* Dívka zachrání se od obra, netvora, jemuž byla slíbena. Tyto skupiny dělí opět v několik menších částí. V skupině *a)* rozeznává látky *α*) pastorka pronásledovaná od macechy dostane drahocenné věci od nadpřirozených bytostí, Popelka; *β*) z jablka (pomeránče) dívka; sestry tři slibují princi, čím by ho obdařily, kdyby se s kterou oženil (Schiefner, Awar. č. 12, Köhler, Klein. Schr. I, 565); *γ*) dívka vdá se za nebožtíka, *δ*) o bratrovi přeměněném v beránka a jeho sestře, nevěstě královské (Gonzenbach č. 48 a 49, Köhler I, 438). *ε*) Dívka přemluvena od člověka, jehož svodům odolala a mimo to jako zvláštní variant ještě sem přiřadil „Allerleirauh" *ζ*) „Mlčenlivá nevěsta". — V skupině *b)* rozeznává *α*) látku o metamorfose pohlavní, *β*) děvče ve válce, a k tomu přiřaděna ještě verse o smělé dívce hubící loupežníky a potom nevěstě loupežníkově. — V skupině *c)* sestaveny jsou látky různé, verse ku Gonzenbach č. 23 a j.

Jak viděti jsou kriteria, jimiž se spis. řídil seskupuje bulharské povídky lidové, čistě vnější a nemají z valné části nic co dělati s vlastními základními sujety. Seskupeny tu na mnoze látky, které nemají nic společného, leda že dívka jest nespravedlivě a krutě pronásledována. Ku podivu, že se dr. Arnaudov nepřidržel nejdůležitějšího dělidla, že totiž nerozdělil povídky lidové mimo legendy, bájky a anekdoty ve dvě hlavni skupiny: 1. báchorky, t. j. povídky, v nichž více méně důležitou úlohu hraje živel nadlidský a nadpřirozený a 2. vlastní povídky, t. ř. novely. O t. ř. „schwanku" se nezmiňoval, a nevíme, chtěl-li povídky toho druhu vřaditi do kruhu „anekdot". Než jest nepochybně i mezi těmi druhy povídkovými jistý rozdíl.

Rozdělení „legend" bylo celkem snadné. Než i zde nevedl si spis. po našem soudě všude správně, ku př. povídku o pravdě a křivdě mnohý by asi v tomto oddíle nehledal (str. 82 pod č. 31), ani celý ten kruh povídek o osudu a jeho nevyhnutelnosti (str. 83 sl.), jak o Marku bohatém (č. 32); tu jest také zařaděna verse legendy o Placidovi-Eustachiovi (č. 41), aniž by se ovšem bylo na tu souvislost poukázalo. Poslední část o zvířecích látkách, o bájce nedává podnětu k poznámkám, leda že asi ne zcela právem sem zařaděna látka o kocouru v botách (str. 103 č. 12).

J. Polívka.

❧

Двадесет српских народних приповедака. С предговором и с белешкама за извор и паралеле текста издао проф. Андра Гавриловић. (Издање књижевне задужбине Илије М. Коларца т. 112.) Београд 1906, str. 104.

Jest to první sbírka srbských pohádek opatřená komentářem a bibliografickými poznámkami. Vydavatel použil k svým účelům výhradně takřka některých prací prof. Maretiće a mých, pokud mu byly právě přístupny. Nevyužil však bohužel ani jihoslovanských publikací, které i jemu, jenž nyní za svým povoláním působí v Niši, dosti daleko od srbského centra literárního a vědeckého, přece mohly býti přístupny, jako Sofijský Сборникъ за народни умотворения aneb Záhřebský „Zbornik za narodni život i običaje južnih Slavena". A tak jsou jeho poznámky a vysvětlivky dodané jednotlivým číslům dosti skromničké a kusé. Ref. zajisté s velkým uspokojením viděl, když až na dalekém srbském jihu došly jeho práce povšimnutí a že jich bylo užito vydatně, ale nemůže zamlčovati poznámku, že neměl při svých komentářích k různým pohádkovým sbírkám na mysli, aby jiní jen vypisovali z nich bibliografické poukazy, než více, aby na jich základě se pouštěli do hlubšího studia různých těch látek a motivů.

Pohádky v této sbírce otištěné nejsou zcela přesně podány v ryzém původním znění. Menší polovici, 9 čísel zaznamenal p. Andra Gavrilović sám a jest vší chvály hodno, že o vypravovatelích a pomocnících svých podává obšírnější zprávy. Však v těchto do daleké většiny v Niši aneb v okolí Nišském zapsaných pohádkách naprosto setřen jest onen zvláštní dialekt, který známe nyní dosti dobře z povídek některých spisovatelů srbských, St. Sremce, pí. Jeleny Jov. Dimitrijevićovy, M. T. Golubovića. Ostatní povídky dostal vydavatel z druhé ruky; 7 čísel zapsal jemu jistý mladík nedávno do Bělehradu z Hercegoviny přistěhovalý, dvě zapsal mu jistý kandidát učitelství, a dvě dodal mu jistý literát, a u těchto připouští vyd. sám, že je sepsali „dle vlastní své znalosti pohádek lidových".

Č. 1., str. 13 sl. jest variant pohádky sbírky Kojanova-Stefanoviće č. 5., Archiv f. slav. Phil. V. 20 sl.; mimo varianty vypočtené ode mne v Zborniku za nar. život VIII, 171 třeba uvésti ještě Бос. Вила VII (1892) str. 252 sl. Rek, princ úklady macešinými vypuzený, ukojí žízeň starého poustevníka a jest za to od něho obdařen čarodějnou flétnou. Královna vil vzala později pánu rekovu oči. Od něho obdařen koněm a zbraní jde dále do světa, osvobodí princezku od draka a dostane ji — nevlastní svou sestru — za ženu. Drak přemožen pomocí čarodějné flétny: musí podle ní tak dlouho tancovati, až spleskl v puchýř zcela malý, a ten pak zašlápl rek levou nohou svou.

Č. 2., str. 21 sl. Srv. poznámky René Basset v Revue des tradit. popul. VI, 681 sl.

Č. 3., str. 27 sl. Matka zradí syna svému milenci. Srv. Máchal O epose slov. 64 sl. Летопис мат. српске sv. 146, str. 115, č. 3 Kres V (1885), str. 246, č. 46, Plohl Herdvigov Hrvat. pjesme i pripov. I, 135 sl., č. 26. Бос. Вила IX (1894), str. 188, Сборникъ българ. нар. умотвор. XI, odd. 3, str. 141. Шапкаревъ Сборн. IX, 406 sl., 464. Спространовъ Приказки str. 101, č. 19 (Сборн. нар. умотвор. XIX).

Č. 4., str. 35 sl. Muž zví ve snu vše, co mu potřebné, strčí-li první kus jídla pod levou patu, a poslední pod pravou.

Č. 5., str. 41 sl. „Dva prsteny" jistě není lidové. Muž přijde do osamělé krčmy, kde jest jeho sestra provdána za hospodského. Jak ten chce hosta svého zavražditi, pozná v něm žena svého bratra. Muž zabije hostinského, a potom zazelená se a znovu pučí les. Tento poslední motiv připomíná nám zakončení některých versí o kajícím zbojníkovi, srv. bulharské nyní u Arnaudova Българ. нар. приказки str. 75 sl.

Č. 6., str. 47 sl. Variant známé pověsti o narození Konstantina Vel., sv. Ondřeje. Srv. Anthropophyteia I., č. 48, 49 sbírky Kraussovy, Сборн. матер. Кавказ. XXXV, odd. 2., str. 72 sl., viz N. Věst. I, 51, 116. Dotyčných pojednání Veselovského, Dragomanova, R. Köhlera p. Gavrilović neuvádí ve své poznámce, ač právě na ně měl odkazovati.

Č. 7., str. 51 sl. „Koruna a pastýř". Pastýř ožení se s jedinou dcerou královou, když třikráte byla na hlavu jeho sletěla koruna. Jinde se obyčejně takovým aneb podobným způsobem volí král, srv. moje pojednání v Národop. Sborníku VI, 140 sl. Dále jest tu spojena pověst o nalezení propadlého kostela.

Č. 8., str. 57 sl. Víla vyvede krále z lesa, když jí slíbil, že na tom místě vystaví pro ni hrad. Obyčejně musí člověk v takových případech slibovati oné bytosti své dítě. Když potom král v novém hradě před svými hostmi popíral, že jej vystavěl pro vílu, přemění se spolu s hostmi v kámen. S tím spojena jest etymologická pověst o vzniku Budima.

Č. 9., str. 61 sl. Verse látky o Lenoře.

Č. 10., str. 65. Chuďas osvobodil se od čerta, svého soudruha, tím, že se pokřižoval.

Č. 11., str. 69 sl. Čas mine jako několik okamžiků hodnému králi prohlížejícímu nebe. Srv. Chauvin Bibliogr. du ouvrages arabes VII, 102. Gavrilović cituje v poznámce legendu, vypravovanou od Divkoviće, ale ta náleží vlastně do okruhu o mnichu naslouchajícím zpěvu ptačímu, Köhler Klein. Schr. II, 239 sl. Otiskl ji již Iv. Milčetić v Zborniku za nar. život I, 2 s jinými varianty, sdělil potom ještě některé verse v témže Zborniku X, 1 sl., a na to měl vydavatel odkázati.

Č. 12., str. 73 sl. Žena sedla si na čerta, dala se přenésti přes řeku, a nespouštěla se ho dříve, až když jí byl předal všecku svou „čertovinu". Srbská

verse nezná, co se dále vypravuje jinde: Waldau Böhm. MB 656 Slov. Pohľady 1895, str. 385, Сборн. Мат. Кавказ. XIII, odd. 3, str. 289.

Č. 13., str. 77 sl. Dva sluhové, hodný a zlý, závodí, čí mzda jest spravedlivě zasloužena, a sice má se to ukázati z toho, čí dým z koupeného tymianu stoupá rovně k nebesům. Srv. Bosan. nar. pripov. redovn. omlad. bos. 140, Шапкаревъ Сборникъ VIII, str. 18, č. 12, Сборн. за нар. умотвор. XVI—XVII, II. Матер., str. 330, Simrock Deutsche M. 363 (novořecká) Аѳанасьевъ Нар. рус. ск.[3], 48, 53, Худяковъ Великорус. ск. III, 77, č. 95, Романовъ Бѣлорус. Сб. VI, 486, č. 54, Етнограф. Збірн. XIII, 173, č. 353, XIV, 243, č. 41.

Č. 14., str. 81 sl. Kovář byv pohostinný k dítěti Ježíši, dostal ranec, který dává peněz, co si jen přeje. Všickni, kdož nechovali se vlídně k Ježíši, těžce byli potrestáni.

Č. 15., str. 85 sl. Žito má tak krátký klas, proto že lidé byli skoupí vůči Matce boží a Synu. Kůň jest nenasytný, neboť nechtěl jich přenésti přes vodu, srv. Етн. Збірн. XII, str. 75, č. 84, proklet z jiných příčin (táhl slámu z jeslí) Krauss Sag. Mär. Südslav. II, č. 68. Караџић II, 216 Этногр. Обозр. LI, 7.

Č. 16., str. 87. Legenda o zbožné dívce, která každý den se stává krásnější, a o dívce bezbožné, která každý den jest šerednější.

Č. 18., str. 95 sl. Verse k povídce o rozbitém hrnci mléka. Srv. Archiv f. slav. Phil. XVI, 319; XIX, 259, č. 148; XXI, 270, č. 180, Етногр. Збірн. VI, str. 182, č. 408, Montanus Schwankbücher ed. Bolte, str. 303, 603, č. 53.

Č. 19., str. 99. Člověk, nalézá se, vybíraje hnízdo, ve velkém nebezpečí, slibuje bohu i všem svatým vše možné, ale vezme slib zpět. Srv. Zbornik za nar. život juž. Slav. VIII, 174, č. 45, Archiv f. siebenbürg. Landeskunde XXXIII, str. 412, 428, č. 12, 19.

Č. 20., str. 101. „Králík a zajíc". Zajímavá verse k známé ezopské bájce o myši městské a polní (Ezopovy fabule vyd. A. Truhlář, str. 64, č. 12.), která namnoze pronikla do lidu, srv. Curtze Volksüberlief. Waldeck. 180. Kolberg Chełmskie II, 122.

Č. 23, srv. též Wisła XIX, 220 sl. (vlastně moucha a blecha).

J. Polívka.

❧

Н. Н. Виноградовъ: *Великорусскій вертепъ.* Изъ „Извѣстій Отд. русск. яз. и слов. Акад. Наукъ". Т. X. кн. III. и IV. С. П. Б. 1905. Str. 42.

O jeslích maloruských známe mnohem více než o velikoruských. Specialní práce N. Markeviče »Обычаи, повѣрья, кухня и напитки малороссіянъ« (Kiev. 1870), G. Galagana »Малорусскій вертепъ« s předmluvou P. Žiteckého (Kiev 1882), N. Petrova »Старинный южнорусскій театръ и въ частности вертепъ« (ibid. obě stati vytišt. v »Kievské starině«), A. Malinky »Къ исторіи народнаго театра (»Этногр. Обозрѣніе« 1897) a také práce rázu všeobecného A. Archangelského, A. Alferova, A. Veselovského, P. Morozova, P. Pekarského, B. V. Peretce, N. Snegireva a j. jak zřejmo věnovaly nejvíce pozornosti maloruským, běloruským a polským jeslím.*) Nedávno

*) Bohužel ani jeden z těchto badatelů nezpracoval velmi zajímavé texty rumunské. Předpokládáme pro ně ruský původ, neboť v nejrušnějších místech herci si nadávají rusky. Příležitostně seznámíme s nimi čtenáře. *A. J.*

našel spisovatel text ruské lidové hry dramatické, setkal se na Volze s dvěma majiteli loutkového divadla, neb, jak oni sami sebe nazývali, s »raješniky«. Po dlouhé námaze seznal spisovatel repertoir těchto »nositelů« lidové dramatické poesie. Uměli jej zpaměti, ale za představení leccos změnili, třebas jeden z nich měl kus napsaný. Tento kus nese název »Смерть царя Ирода«. V ní účinkuje velmi mnoho osob: car Herodes, dva andělé, tři králové, pastýř, šest vojínů, Rachel s nemluvnětem, kněz, smrt, čert, dva židé, cikán, měřič, jeho žena a dvě »dívky z Valdaje«. Řeči herců nemají namnoze žádný smysl, patrně, jest třeba hledati v základním textu několik vrstev a polských pramenů, které se při ústním podání zkazily k nepoznání. Kus jest složen z lidových rčení a dosti zábavných. Obsah hry jest následující:

Scéna představuje trůnní sál Herodův a tu jest také umístěna jeskyně; na zadní stěně stojí řada nehybných vojínů. Především přes scénu přejdou dva andělé se svícemi zpívajíce: „Дѣва днесь . . .“ Za nimi jde pastýř, který žene dvě ovce; zpívá a modlí se před jeskyní a také odejde. Po odchodě pastýřově přicházejí se klaněti k jeskyni tři králové; chystají se k Herodovi, ale tu objeví se anděl a radí jim jíti »jinou cestou«; načež králové zpívajíce odcházejí. Dále vchází Herodes, posadí se na trůn a počíná svoji řeč takto:

»Азъ есмь царь кто можеть мя спидь?«

Touto větou chce, jak patrno, ukázati svoji moc, aby dále mohl říci větu, v níž hrozí vyhubiti mláďatka betlémská. Volá vojíny a káže zabíti nemluvňata. Vojíni odpovídají, že už zabili všechna nemluvňata, ale že jen jakási Rachel nechce dáti své dítko a sama že přišla k Herodovi. Herodes vzkáže, aby ji přivedli do trůnního sálu. Rachel vstoupí s děckem. Herodes káže zabíti nemluvně. Rachel padá na zem a pláče; objeví se anděl a těše ji odvadí. Ihned po odchodu Rachelině objeví se kněz a hrozí Herodu »s drzostí«, že za jeho zločiny:

»Прійдетъ гибель д ябель и побереть чортъ душу твою и кости.«

Hrozba se ospravedlňuje, ale kněz odpovídá: »Поментуй — поментуй на томъ свѣтѣ — бездна. Смола, дяготь будешь питати . . . Аментъ.«

Kněz odejde a ihned za ním objeví se Smrt. Bez srovnávacího prozkoumání textu nemůžeme pochopiti slova smrti: »Азъ есмь малахинья«. Smrt hrozí Herodovi, ale ten chce s ní bojovati. Ona však povolá na pomoc svého bratra — čerta. Smrt usekne hlavu Herodovi kosou a vezme ji s sebou, a Herod propadne se spolu s čertem. Po této scéně přestává vše, cokoliv vztahuje se k Herodovi a počínají se úryvkovité scény s úplně novými osobami. Přijdou dva židé a mluví »plačtivě« několik nesmyslných slov, načež objeví se cikán »hrozného vzhledu« a začne je pro nic za nic tlouci holí, říkaje při tom, že oni ho písní zabili. Potom cikán nutí židy tancovati a zpívati. Na konec ještě jednou udeřiv židy cikán odchází s jedním z nich. Druhý pak žid klepá na anděla v naději, že „Ангелушка его на небо возьметъ.“ Ale místo anděla přijde čert a odnese žida do pekla. Potom odehrávají se po sobě dvě scény: měřič a jeho žena a dvě dívky z Valdaje, ale obě tyto scény omezují se na tanec. Na konec objeví se cikán, který pronáší nesouvislou závěrečnou řeč, načež jest konec celému představení.

N. Vinogradov sděluje původní text »hry jesličkové« podle vlastníka zápisků, ale k tomu přibírá variant ze zápisků »raješnikův«. Text velkoruské hry jesličkové jest tu vytištěn poprvé a právě v tom vězí jeho zájem. Dále autor uvádí popis dvou jeslí a přináležejících k nim loutek, které nacházejí se v Národopisném oddělení ruského musea cáře Alexandra III. a byly získány r. 1902 v městě Staré Rusi (Novogor. gub.) od kustoda oddělení E. A. Ljackého. V inventáři musejním jsou loutky zapsány ve sbírce č. 234 (všeho 22 čísel a 47 předmětů), Jest to loutkové divadlo se scénou v dřevěném truhlíku a se vším příslušenstvím z kartonu; podlaha potažena jest koží a má podélné i příčné mezery pro pohybování loutek. Vnitřní stěny jsou pokryty zlatým papírem. Uprostřed střední stěny jest trůn s dvěma vojáky po stranách. Opona jest z červené kumače, bucharské látky bavlněné. Druhé jesličky jsou rovněž skládací loutkové divadlo dřevěné. Vnější stěny truhlíků jsou ozdobeny zeleným papírem s černým kvítkováním, vnitřní — zlatým a uprostřed prostřední stěny nalézá se trůn. K těmto dvěma jeslím náležejí 44 figury popsané v následujícím pořádku: Dva andělé v bílém a stříbrném rouše. Pastýř s knutem v ruce, s mošnou a troubou na zádech; při něm jest bílá ovce. Pět králů: čtyři v aksamitových oděvech s plášti, pátý — v červeném kalikovém, všichni mají koruny. Žena (Ráchel) v černém šatě s chlapcem na rukou. Kněz v aksamitovém oděvu s kloboučkem zašpičatělým na hlavě. Smrt — kostra s kosou a šípy na zádech. Čert v aksamitovém šatě. Cikán v černých aksamitových kalhotech v červené haleně kumačové s holí v ruce. Dva židé v červených aksamitových kalhotech a košilích. Sedm vesničanek v sarafanech, z nich dvě »valdajky«. Běhoun ve vojenském kabátě s šavlí, v dvorském klobouku s pérem. Kovář — v bílé zástěře s kladivem v ruce. Sedm vojínů — v pancířích s pikami a šavlemi, jeden beze zbroje, jen v přilbě. Dvě pážata v modrých kostýmech se šavlemi. Tři vesničané, dva v papírových kostýmech, jeden v hedbávné červené košili a modrých kalhotech. Pět vojínů v červených papírových halenách s černými pásy v černých přilbách. Hlasatel v červeném vlněném šatě s šavlí.

Ale soudě podle toho, že při jeslích bývá text dvou představení — »Царь Иродъ« a »Царь Максимиліанъ« tedy tím spíše v kolekci musejní máme co dělati s loutkami obou těch různých kusů. Mimo to, podle mínění autorova při registraci popsány jsou loutky v libovolném pořádku, ale ne podle textu přiložených kusů a bez poznámky, k jakému kusu náležejí. Toto mínění jest potvrzeno ještě sestavením loutek. Tak jest zde pět cárů: Herodes a tři králové přišedší se pokloniti Kristovi, pátý pak musil býti car Maksemjan, na něm pak oděv odlišný od ostatních čtyř. Vojínů třináct a pro představení obyčejně se potřebuje jen šest. Nejvýše obtížné jest hráti s více nežli šesti loutkami. Pážata, věštec, běhoun, kovář jsou osoby jednající výlučně ve hře »Car Maksemjan«. Na konec scházejí pro tuto odjinud známou hru Adolf Anika a Brambeus.

A. J. Jacimirskij.

А. Масловъ: Музыкально-этнографическіе очерки. Калики-перехожіе на Руси и ихъ напѣвы. Историческая справка и мелодикотехническій анализъ. С.-Пб. 1905.

Pode jménem „каликъ-перехожихъ“ jsou u Rusů známi poutníci, kteří jsou nositeli a šiřiteli duchovních písní. Přinuceni následkem jakéhokoliv tělesného neduhu neb slibem vyhledávati sobě živobytí „jménem Božím“,

„kaliki-perechožie“ toulají se z místa na místo vypravujíce všude o tom, co viděli a slyšeli. Již ode dávna hluboký náboženský cit neb jen záliba v potulném životě vábily ruské lidi k putování na Athos, do Cařihradu, do Sv. Země. Jejich kontingent byl co nejrozmanitější — tu setkávali se zběhlí sedláci, svobodníci všech stavů i duchovní. Navrátivše se domů, mnozí z nich chápali se dřívějšího způsobu života, druzí pak, přivyknuvše ustavičné změně, nemohli již odříci se potulného života. Ubohý, jednotvárný jest život ruské vesnice — a proto přijímali se tito „kaliki-perechožie“ vždy se zvědavostí a úctou; mohli lidu vyprávěti tolik zajímavého, co viděli a slyšeli, rozličné legendy, povídky, zpívati dojímavé duchovní písně atd.

Od těchto „kalik-perechožich“, kteří někdy skutečně do dalekých zemí putovali, převzali jejich repertoir obyčejní žebráci t. j. žebráci ze zaměstnání. Duchovní písně se neobyčejně rozšířily, za to však zmizel typ starého „poutníka z přesvědčení“. Tomu napomáhalo surové pronásledování hlavních představitelů světské hudby v Rusku — „skomorochů“, „špilmanů“, rozličných „umělců“ za cara Alekšeje Michajloviče.

Divadlo cárovo bylo zničeno a nahraženo žebráky, nazývajícími se „верховными (t. j. žijícími v hořejších komnatách paláce) нищими“, a u cárevny — „верховными богомольцами“. Bohatí bojaři hleděli ve všem napodobovati cára a spolu s četným dvořanstvem činili dobrodiní celým tlupám žebráků a poutníků. U těchto žebráků udržela se jen vnější stránka „каличества“ — zpívání spásonosných písní. Nyní „kaliki“, „banduristé“ „lýrnici“, různí se jen podle repertoiru: — světského převládajícího u banduristů, — duchovního u lýrníků. Nyní „kaliki“ činí ze svého zaměstnání podnik výdělkářský, někdy spolčují se proto v celé skupiny o 3—5 osobách, s jedním společným vůdcem — „staršinou“ (na př.: bylina o čtyřiceti kalikách s vyvoleným atamanem).

Na jihu Ruska existuje docela zvláštní organisace: „bratrstvo“ slepců se starostou a jinými funkcionáři, volenými pro větší okruh. Banduristé neb kobzaři, zpívající s doprovodem „bandury“, vyskytují se nyní řídčeji a řídčeji, a to jen — v Malorusku.

Stará duchovní píseň, plod náboženské fantasie poutníků rozšířila se u lidu buď bezprostředně (skrze „kaliki-перехожіе“), buď skrze centra náboženské osvěty — kláštery, poustevny atd. Zvláště dobře zachovaly se památky náboženské starobylosti v těch klášteřích, které v době rozkolu stály za „starou víru“. Vůbec duchovní písně zachovaly se na severu Rusi a všude u rozkolníkův.

Obsah svých písní kaliki-perechožie dostali již v dávných dobách ze zakázaných knih, apokryfických povídek, s nimiž seznámiti se mohli v XI. až XV. stol. buď cestou ústního podání od ruských poutníků chodících po svatých místech, buď knižní cestou t. j. z apokryfních knih, které byly velmi rozšířeny v Byzancii, Bulharsku, Rumunsku a Srbsku v ranní době křesťanské. Kromě toho repertoiru písní více méně národního rázu a jen složených pod vlivem knižního písemnictví — nalézáme u „kalik-perechožich“ i jiný druh duchovní písně výlučně knižního rázu. Jsou to známé pod názvem „psalmů“ a „kantů“. Vznikly s počátku na jihozápadě ruském asi v XVII. stol. a potom již jako hotové přešly mezi lid.

K pozdějším duchovním písním vztahují se druhy duchovní poesie sektářů, kteří mnoho pomohli je šířiti. Sem náleží i ty duchovní písně, které nejsou vzaty z legend neb apokryfů, ale jsou výtvorem výhradně žebráků. Jsou to písně „поминальные“, „заздравные“ atd. Nejstarší z du-

chovních písní jsou písně o Jiřím a o „Golubiné knize"; hledíc k hudebností svého verše blíží se bylinám.

Takový jest ve všeobecných črtách obsah předmluvy p. Maslova, kteráž předchází před duchovními písněmi uvedenými s notami. Lidové nápěvy, kterézto měly nepochybně velký vliv na současnou hudbu, zasluhují zvláštní pozornosti a studia. Protož vydání takových knih, jako p. Maslova, jest nezbytné; a první pokusy v tomto směru možno jen vítati. Lidové melodie jsou tak bohaté, ale málo probádány.

A. J. Jacimirskij.

BIBLIOGRAFIE.

(za r. 1905—6. viz II., 108—112.)

XII. Život hospodářský.

Karl Bücher: Die Entstehung der Volkswirtschaft. 4 Aufl. Tübingen. Laupp, 8°, VI, 456 str. Ref. R. critique 1905 č. 30.

H. Behlen, Pflug und das Pflügen bei den Römern und in Mitteleuropa in vorgeschichtlicher Zeit. Dillenberg. C. Seels Nachf. 1904. Str. XVI + 192. Ref. Zft. d.Ver. f. Volksk. XVI., 231—232. Globus LXXXVII, 161, Zentralbl. f. Anthropol. X., 81.

*Dr. Vl. Levec, Pettauer Studien. Untersuchungen zur aelteren Flurverfassung III. (Mitt. d. Anthrop. Ges. in Wien XXXV.) Ref. Čas. za zgodovino in narodopisje III., 92—95.

Dr. E. Opitz, Die Arten des Rustikalbesitzes und die Landemien und Markgroschen. Vratislav 1904. Str. XVI + 420. Ref. Mitt. d. Schles. Gesell. f. Volksk. Sv. VII. 111—112 (Dr. Wutke).

*Čeněk Kramoliš, Nejstarší registra gruntovní v Rožnově 1552—1595. Sborník musejní společnosti ve Vel. Meziříčí, 1905, č. 12, str. 24—28.

*Fr. V. Bouchal, Lov ryb na Hlubocku. Český Lid, XIV., č. 2., str. 92—94.

Felix Em. Zub, Příspěvky k dějinám včelařství v Čechách vůbec a na Třeboňsku zvláště. Ref. Český Lid, XIV., č. 1., str. 64 (dr. Č. Zíbrt).

Михайло Зубрицький, Село Мшанець Старосамбірського повіта. Матеріали до історії галицького села. Вступна розвідка і акти (с пляном) Зап. наук. тов. Шевч. LXX, 114—167, LXXI, 96—133, LXXIV 93—128.

*М. Зубрицкий, Годівля, купно і продаж овець у Мшанці Старосамбірського пов. Матер. до украïн.-руської етнольогії VI, 1—40.

*В. Дѣчовъ, Срѣдно-Родопски овчари и кехаи. Родопски напрѣдъкъ, III, 71—81, 127—147.

*Marie Rehsener, Aus dem Leben der Gossensasser (Wirtschaftliches). Zeitschrift d. Vereins f. Volkskunde XV. (1905) č. 1, str. 46—60.

E. T. Hamy: La vie rurale au XVIII° siècle dans le pays reconquis. Etude de sociologie et d'ethnographie. Boulogne sur Mer. Str. 65, 8°. Ref. R. d. tr. p. XIX. 270.

Arnold von Gennep: Les marques de propriété chez les indigènes de l'Australie. a) značky stálé, b) značky časové. R. d. trad. pop. XXI., 113—122.

XIII. Stavby a stavební nářadí.

Das Bauernhaus in Oesterreich-Ungarn und in seinen Grenzgebieten. Herausgegeben vom Oesterr. Ingenieur- und Architekten-Vereine. Drážďany 1906. Nakl. G. Kühtmann. Str. XVII + 228 + 75 tabulí a 1 mapa. Ref. Anzeiger

der ethnogr. Abteilung des ungar. National-Museum's., III., 73. (Bátky Zs. o seš. 2—4.) — Z. d. Ver. f. Volksk. XVI., 102—103 (o dílu: Salzburg, Kärnten, Vorarlberg, Krain, Bukowina, Mähren, Küstenland) (Otto Lauffer). — Ztft. f. oesterr. Volkskunde XII., 164—167 (A. Dachler). — Mitt. d. Anthrop. Gesell. in Wien XXXVI., 254—258 (R. Meringer).

M. Gerlach, Volkstümliche Kunst. Ansichten von alten heimatlichen Bauformen, Land- und Bauernhäusern, Höfen, Gärten, Wohnräumen, Hausrat usw. Vorwort von J. A. Lux. Vídeň, 1905. M. Gerlach u. Co., str. 135 s 800 vyobrazeními. Cena Mk. 40·—. Ref. Ztft. des Ver. f. Volksk. XVI., 345 (Otto Lauffer).

Hugo Schuchardt an Adolf Mussafia. Graz im Frühjahr 1905, 41 str. Ref. R. crit. 1905 č. 36, str. 193. R. des langues romanes sv. 48, str. 37. Rev. d. trad. pop. XX., 27. Zs. österr. Vk. XI., 132—134.

Lad. Edler von Benesch, Das Beleuchtungswesen vom Mittelalter bis zur Mitte des XIX. Jahrhunderts, aus Oesterreich-Ungarn. Vídeň. 1905. A. Schroll. Str. 32 s 35 illustracemi a 56 tabellemi. Mk. 50·—. Ref. Ztft. d. Ver. f. Volksk. XVI., 120—123 (E. Friedel). — Arch. suisses d. trad. popul. X., 112 (Hoffmann-Krayer).

*J. V. Beyer, Výloha stavby dřevěné chalupy v 18 věku. Č. Lid XV., 351—352.

*V. Smutný, Lidové stavby a nábytek v Polabí (3 vyobr.: Chalupa v Kostelní Lhotě — Stoupa — Fofr). Věstník Poděbradska VIII., 66, 72 a 73; 84 a 89.

*Jos Hanuš a F. K. Rosůlek, Lidové stavitelství na Pardubicku, Holicku a Přeloučsku. Č. Lid XV., 32—45.

*Lidové stavby na Poděbradsku (statek v Hradištku a ve Lhotě Pískové). Vyobrazení. Věstník Poděbradska VIII., 135, 153.

*Lidové stavby na Poděbradsku (statek v Kostelní Lhotě — živnost ve Zvěřínsku — Vrata statku v Libici — Vrata statku v Kluku, postavená r. 1820). Vyobrazení. Ib. IX. 9, 51, 57, 72.

*J. Hellich, Lidové stavby na Poděbradsku. Ib. IX., str. 87—88.

*Dušan Jurkovič, Práce lidu našeho. Slowakische Volksarbeiten, Volksbauten, Interieurs und Handarbeiten. Vídeň 1905. Ant. Schroll. Sešit 1. Ref. Zs. österr. Vk. XI,, 201.

*Tereza Nováková, Východočeské lomenice. Zvl. ot. Národopis. Sb. Československ. X., 1. Praha 1904. Ref. Ztft. Ver. f. Volksk. XVI., 209 (A. Brückner).

*Ot. Svoboda, Něco z lidového umění na Habrsku. (Vrata, lomenice, řezané okrasy oken.) S osmi nákresy. Čáslavský Kraj I., 50—53.

*F. Nosek, Obecný šenk vinný v Hrušovanech. Selský Archiv V., 52—56.

*Fr. Lipka, Žundry v Dol. Smržově u Letovic. Ib. V., 251.

*M. Chytil, Komín — kuchyň. Ib. V., 95—98.

*Kolomazná pec. Ib. V., 153—158.

*Brány našich dědin na Holešovsku. Ib. V., 194.

Naše vesnické stavby. Venkov I., č. 60. (Pozn. k tomu v Národop. Věst. I., 222-223.)

*Jan Albert Vaněk, Dřevěný kostel ve Lhotě Zahájecké z r. 1596. Č. Lid, XV., 393. 468—469.

*Ferdinand Velc, Dřevěné zvonice na Slansku. Ib., XIV. 279—283 (vyobrazení až 291), 319—322.

*Anna Sýkorová, Dřevěné zvoničky v okolí Nepomuka. Ib., XV., 467.

*Zvonička ve Střelné. S obrázkem. Selský Archiv V., 25—26.

*Tvrze v okolí Tuněchod, ves Habrov a starotuněchodský dvůr. Český Východ XXIX., č. 2 (13. I. 1906.)

*Jos. Studnař, Žerna, stupy. Selský Archiv, V., 90—92.

*Truhlice obce Odrlic u Litovle. Ib. V., 180—182.

*Bednovaný stav. Ib. V., 195.

*Bednovaná cesta. Ib. V., 195.

*J. Hanuš, Vidle jeřábků u vah z Pardubicka. (Vyobr.) Český Lid XV., 150.

*Kazimierz Mokłowski. Sztuka ludowa w Polsce. Część I. Dzieje mieszkań ludowych. Część II. Zabytki sztuki ludowej. Lwów 1903. str. 505. Ref. Зап. наук. тов. ім. Шевченка t. 67, str. 49—51 (Ів. Франко).

*Ludwig Puszet, Studyja nad polskiem budownictwem drewnianem. I. Chata. Krakov 1903. Ref. Ztft. f. oesterr. Volksk. XI., 49—50 (Ant. Dachler).

Budownictwo drzewne. Wydawnictwo Towarzystwa „Polska sztuka stosowana". Seš. VI. Krakov 1905. Str. 8 + 16 tabelí. Ref. Lud XI., 341 (S. Udziela).

*Seweryn Udziela, Z Lęk (s 5 vyobrazeními stavení a krojů). Lud XI.,406—410.

*Budownictwo (Kościół w Korzennej — spichlerz klasztorny na Zwierzyńcu — kościół w Sękowej). Lud XI., 414—416.

*Kostelík dřevěný v Malmově. Národop. Věstník I., 62.

*S. C. Chata. Wisła, XIX., 467—468.

*Adolf Dygasiński, Chlopska zagroda. Wisła, XIX., 444—454.

*Dr. M. Murko, Zur Geschichte des volkstümlichen Hauses bei den Südslaven. Mitteil. d. Anthrop. Gesel. XXXV., 308—330. Wien XXXVI., 12—40; 92—130. Ref. Národ. Věst. I., 234—236. Lud XII., 272.

*J. R. Bünker, Windische Fluren- und Bauernhäuser aus dem Gailtale Kärnten. Mitteil. d. antropol. Ges., Wien XXXV., 1—37.

*Dr. Ivan Merhar, Die neuesten Arbeiten über das slowenische Bauernhaus. Ztft. f. oest. Volksk. XI., 51—56.

*Jos. Wester, Hiša pri Jugoslovanih posebe pri Slovencih. Poročilo o dr. M. Murkovi razpravi „k zgodovini kmetiške hiše pri južnih Slovanih." Ljublj. Zvon, 1907, 52—55.

Kroatische Bauformen. Záhřeb 1904, 1905. Ref. Ztft. d. Ver. f. Volksk. XVI., 104—105 (Otto Lauffer). — Anzeiger der ethnograph. Abtlg. d. Ungar. Nat. Mus. III., 73—74 (Bátky Zs.). Ztft. f. oesterr. Volksk. XI., 46—47 (Anton Dachler). Cena seš. K 6·—.

*Ст. Н. Шишковъ, Материяли за веществената култура изъ Срѣднитѣ Родопи. Родопски Напрѣдъкъ III, 156—164, 207—216, 255—264, 302—304. I. Жилище на човѣка, a) Колиби, къшла, махалчинка, селце село, b) Първи типъ Срѣдно Родопска кѫща, c) Втори типъ Срѣдно-Родопска кѫща, d) Огради, дворъ, портеница-плетъ.

*М. И. Косичъ, О постройкахъ Бѣлорусскаго крестьянина. Съ 24 рисунками въ текстѣ. Жив. Стар. XV, отд. 1, 74—93.

*В. И. Харузина, Замѣтки о крестьянскомъ жилищѣ въ Верхнеднѣпровскомъ у. Екатеринослав. губ. Этногр. Об. LXV—LXVI, 127—147. Ref. Globus XCI, 35.

Вадим Щербаковський, Деревляні церкви на Україні й іх типи (З 26 планами и малюнками). Зап. наук. тов. Шевч., LXXIV., 10—32.

*Otto Lauffer, Forschungen über volkstümlichen Wohnbau, Tracht und Bauernkunst in Deutschland im Jahre 1903. Ref. Ztft. d. Ver. f. Volksk. XV., 107—122, 182—204.

*Otto Lauffer, Neue Forschungen über die äusseren Denkmäler der deutschen Volkskunde: volkstümliche Bauten und Geräte, Tracht und Bauernkunst. Ib. XVI., 223—235; 329—351.

*Robert Mielke, Die bisherigen Ergebnisse des Fragebogens zur Hausforschung. Zs. f. Ethnologie XXXIX., 80—84.

*R. Meringer, Das deutsche Haus und sein Hausrat. B. G. Teubner. Lipsko 1906. Ref. Zft. f. oesterr. Volksk. XII., 222—223 (Ant. Dachler).

Julius Lippert, Hausbaustudien in einer Kleinstadt. Praha 1903. Calve. Str. 41. Ref. Lit. Beilage z. d. Mitt. d. V. f. Geschichte d. Deutschen in Böhmen XLV., 24—25.

*Robert Eder, Volkstümliche Ueberlieferungen aus Nordböhmen I., Häusertypen. Zs. österr. Vk. XI., 186—187.

*Alois John, Ländliche Bauten aus dem Egerlande. (Se 14 vyobrazeními.) Unser Egerland, X., 2—3 (a 2 tabely v příloze).

*Josef Schramek, Das typische Bauernhaus im Böhmerwalde. Ztft. f. oesterr. Volksk. XI., 119—121.

*Bauernhaustypen im Königreiche Sachsen. Mitteil. d. Ver. f. sächs. Volksk. Sv. III. 389—390.

Dr. Willi Pessler, Das altsächsische Bauernhaus in seiner geographischen Verbreitung. Ein Beitrag zur deutschen Landes- und Volkskunde. Brunšvík,

1906. F. Vieweg. Mk. 10·—. Str. XV + 258 s 11 tabulemi a mapami. Ref. Mitt. d. Anthrop. Gesell. Wien XXXVI., 258—259 (A. Dachler). — Ztft. f. oesterr. Volksk. XII., 182—183 (A. Dachler) — Ztft. d. V. f. rhein. u. westfäl. Volksk. III., 302—303. —Ztft. f. Ethnolog. XXXIX., 269.

*Pessler W., Das altsächsische Bauernhaus der Insel Rügen. Zs. f. Ethnologie XXXVIII., 967—980.

* Dr. W. Pessler, Das altsächsische Bauernhaus in der Rheinprovinz. Ztf. d. V. f. rhein. u. westf. Volksk. III., 272—282.

*O. Schell, Das bergische Haus und seine Zukunft. Ztft. d. V. f. rhein. u. westf. Volksk. III., 282—289.

O. Aufleger, Bauernhäuser aus Oberbayern und angrenzenden Gebieten Tirols. Mnichov, 1904. Z. Werner. Str. XVI + 8 a 75 tabulí. Cena Mk. 25·—. Ref. Ztft. des Ver. f. Volksk. XVI., 346—347 (Otto Lauffer).

*Brenner, Unsere Bauernhäuser. Mitteilungen u. Umfragen zur Bayerischen Volkskunde 1905, 1—2.

*J. R. Bünker, Das Bauernhaus der Gegend von Stams im Oberinntale (Tirol). Mitt. d. Anthrop. Gesellschaft in Wien XXXVI., 187.

*Adalbert Sikora, Zwei alte Tiroler Bauernhäuser. Ztft. f. oesterr. Volksk. XII., 70—73.

M. Fischer, Unser Schwarzwald. Bauernhaus. Freiburg i. B. 1904. Speyer u. Kaerner. Str. 38. Ref. Ztft. des Ver. f. Volksk. XVI., 349 (Otto Lauffer).

Das Bauernhaus in der Schweiz. S doprovodem Eug. Probsta. Drážďany, 1904. G. Kühtmann. Ref. Ztft. des Ver. f. Volksk. XVI., 103—104. (Doprovod nevyhovuje po stránce etnografické, postrádá zejména vylíčení historického vývoje; je však cenným příspěvkem pro poznání a odhad lidového umění.) (Otto Laufer.)

J. Hunziker, Das Schweizerhaus nach seinen landschaftlichen Formen und seiner geschichtlichen Entwicklung. III. Abschnitt: Graubünden, nebst Sargaus, Gaster und Glarus. Aarau, 1905. Nákl. H. R. Sauerländer. Str. VI + 334 s 82 autotypiemi a 307 půdorysy. Ref. Ztft. des Ver. f. Volksk. XVI., 111—113 (Otto Lauffer).

H. E. von Berlepsch-Valendas, Toggenburger Bauernhäuser. Kunst u. Kunsthandwerk IX., str. 1—24.

*S. Meier, Alte Scheune in Birri (s vyobr.). Arch. suisses d. trad. pop. X., 182-183.

Karl Fuchs, Über ein prähistorisches Almenhaus. Globus LXXXVII., 85—90; 151—156; 275.

* K. Fuchs, Dächer in Siebenbürgen. Mitt. d. Anthrop. Ges. in Wien. XXXVI. Sitzungsberichte [129] — [131].

Karel Lacher, Altsteirische Wohnräume im Landesmuseum zu Graz. Nakl. K. W. Hiesermann. Lipsko 1906. 32 tabelí.

*Dr. P. Feit, Wirtshausschilder. Mitt. d. schles. Gesell. f. Volkskunde XVI., 40—43.

* D. K. Olbrich, Beobachtungen über den schles. Bauerngarten. Mitt. d. schles. Gesell. f Volksk. XVI., 66—84.

*Elias Weslowski, Die Möbel des Rumänischen Bauernhauses in der Bukowina. Zft. f. oest. Volksk. XII., 55—69.

Muthesius, Herm.: Das englische Haus. Entwicklung, Bedingungen, Anlage, Aufbau, Einrichtung und Innenraum. I. Bd. Entwicklung. (IV. +220 s 208 vyobr. fol.) II. Band: Anlage und Aufbau. Berlin 1904. Wasmuth (237 str. fol. s vyobr.). Ref. Lit. Zb. 1905, 7, 254; 23, 766.

*Sebestyén Károly, Das székler Haus des Háromszéker „Szentföld". Anzeiger d. Ethnogr. Abtlg. des Ungar. Nat. Mus. s. III., 1—7.

XIV. Kuchyně. Nářadí. Jídla a požívatiny.

*Václav Fabian, Starodávné nářadí kuchyňské. Č. Lid, XIV., 149.

*Chr. Luchsinger, Das Molkereigerät in den Alpendialekten der romanischen Schweiz. Arch. Suiss. d. tradit. pop. IX., 251—291.

*Richard Andree, ABC-Kuchen. Ztft. d. Ver. f. Volksk. XV., 94—96.

*H. Lewy, Zu den ABC-Kuchen. Ztft. d. Ver. Volksk. XV., 181—182.

*M. Höfler, Weihnachtsgebäcke. Zs. d. Ver. f. österr. Volksk. XI., Supplem. Heft. 3. Ref. Zentralbl. f. Anthrop. XI., 10—11.

*M. Höfler, Ostergebäcke. Eine vergleichende Studie der Gebildbrote zur Osterzeit. Vídeň 1906. Gerold a spol. Kor. 3. Str. 67. — Ref. Mitt. u. Umfr. z. Bayerischen Volkskunde r. 1906, str. 54—56. — Arch. Suisses d. trad. pop. X., 282 (E. Hoffmann-Krayer). — Národop. Věstník I., 236—239 (F. V. Vykoukal).

*Dr. M. Höfler, Das Herz als Gebildbrot. Archiv f. Anthropologie V., 263—275. — Ref. Zft. f. oesterr. Volksk. XII., 224—225 (Dr. M. Haberlandt).

*Max Höfler, Lichtmessgebäcke. Ztft. d. Ver. f. Volksk. XV., 312—321.

*D. M. Höfler, Peters-Kuchen. Zft. d. V. f. rhein. u. westf. Volksk. III., 161—164.

*Dr. K. V. Adámek, Z jídel štědrovečerních na Hlinecku. Č. Lid, XIV., 176.

*Frant. Benetka, Štědrovečerní jídla na Klatovsku. Ib. XV., 158.

*Frant. Homolka, Lidová jídla na Podřipsku, XIV., 144—146.

*Blažena Stržínková, Kterak se na Hané jídalo před 30 lety. b. XV., 418—420.

*Pavel Pavelka, Šiščičky (Pečivo masopůstní), XIV., 204.

*Jan Soulek, P. O. Plaček, Jan Tykač, Abeceda marcipánová, Český Lid, XIV., 445; XV., 56.

*P. Jan Baďura, Naše hospodyně vařily i pivo. Selský archiv V., 108—109.

*Josef Volf, Žižkova kuchyň. Český Lid XV., 396.

Володимир Гнатюк, Народня пожива на Бойківщинї. Наук. Збірн. присьвяч. М. Грушевському 576—594.

Мих. Зубрицький, Пачкарство бакуну (тютюну) в горах у Галичинї в XIX ст. Наук. Збірн. присьвяч. М. Грушевському 409—432.

*Franz Andress, Aus dem südböhmischen Volksleben. Zs. österr. Vk. XI., 183—185. Kuchyně z Dobřan.

*Dr. P. Drechsler, Breslauer Küchenzettel aus dem Jahre 1732. Mitt d. schles. Gesell. f. Volksk. XV., 144—152.

*Th. Ehrlich, Mittelrheinische Gebildbrote. — Zft. d. V. f. rhein. u. westfäl. Volksk. III., 159—161.

*Prof. dr. Mogk, Unser volkstümliches Gebäck (Dotazník). — Mitteilungen f. Sächsische Volkskunde IV. Str. 71—72.

Dr. Karl Siegl, Speise und Trank in Alt-Eger. Str. 27. Praha 1905. — Ref. Mitt. d. Ver. f. Gesch. d. Deutschen in Böhmen XLIV., 62—63 (Literarische Beilage).

Georg Erler, Leipziger Magisterschmäuse im 16., 17. und 18. Jahrhundert. Lipsko 1905. Giesecke a Devrient. Str. VIII+220. Mk. 10·— Ref. Ztft. des Ver. f. Volksk. XVI., 359—360 (Herman Michel).

Drobné zprávy národopisné.

Dne 25. května zemřel přední český jazykozpytec prof. dr. **Jan Gebauer.** Zásluhy zvěčnělého učence o vědecký výzkum jazyka českého jsou nesmírné a díla jeho jazykovědecká „Historická mluvnice jazyka českého“ a „Slovník staročeský“ řadí se, třebas byl tento jen asi do třetiny dotištěn, k nejpřednějším dílům jak české tak vůbec slavistické vědy. A Gebauer prací svou životní staví se po bok zakladatelům a sloupům slovanské filologie, Dobrovskému a Šafaříkovi; budovu, kterou tito mužové začali budovati, Gebauer z valné části dostavěl. Mimo to pracoval s velkým úspěchem též na výzkumu starého českého písemnictví. Jeho nehynoucí zásluhou jest, že byl odstraněn onen rum a kal, kterýmž starý literární a kulturní život našeho národa byl prací některých naivních členů naší generace vzkřísitelské znetvořen, a jemu vděčíme, že jsme nabyli pravého a jasného obrazu, zajisté také utěšeného, o naší staré literatuře a kultuře,

třebas bez falešného pozlátka vybájené a vylhané dávnověké vysoké kultury samorostlé. Vděčně budiž zde ještě vzpomenuto, že Gebauer v prvních letech své úspěšné činnosti vědecké věnoval dosti značnou pozornost lidovým tradicím a studiím látkovědným. A ty jeho práce náležely svého času zajisté mezi nejlepší, co v naší literatuře na tomto poli bylo napsáno, jako na př. „O metaforických obrazech básnictví národního, zvláště slovanského“ Listy filolog. I., „O začátcích, v jakých si libují národní písně, zvláště slovanské“ tamže II., „Moravská píseň o třech dcerách“ tamže II., „Jiříkovo vidění v souvislosti s jinými pověstmi mystiky křesťanské“ tamže VI., „Bajka o vlku, který se postil“, tamže IX. A i později sledoval bedlivě a láskyplně pokusy mladších žáků svých na tomto poli. Naše pak Společnost může honositi se tím, že směla Gebauera počítati mezi své členy.

—

Этнографическое Обозрѣніе vítá ve svém nejnovějším čísle 70—71, str. 327 srdečně „Národopisný Věstník“, přálo by si jen, aby přinášel hojněji zpráv o sbírkách našeho musea.

Kolik je Čechů v Americe? Pan Tomáš Čapek, americký advokát a známý autor spisu „The Slovaks of Hungary“ (New York 1906) — viz I, 143 — vydal právě v druhém vydání velmi zajímavou knížku „Památky Českých Emigrantů v Americe“ (Omaha 1907) a v ní odhaduje počet Čechů, žijících dnes v sev. Americe, na půl millionu. R. 1900 napočetla jich úřední statistika Spojených států 156.891 (Čechů v Čechách zrozených), ku kterémužto počtu nutno však dále připočísti ty osoby, zrozené v Americe, které měli českého otce (353.614) nebo českou matku (23.353). — Tím dostaneme číslo 376.967, ale i to není správné, poněvadž se mnozí dali zanésti jako Rakušané, tak že odhad na $^1/_2$ millionu je úplně pravděpodobný. Nejvíce jich je v státu Illinois, pak ještě v Iowě, Minnesotě, Nebrasce, New Yorku, Ohiu, Texasu a Wisconsinu. Velmi zajímavý je ještě kousek nejnovější úřední statistiky americké o počtu přistěhovalců z Rakousko-Uherska r. 1905 (spolu s udaným procentem analfabetů):

R. 1905	Slováků přišlo	52.282	(25%)
	Poláků	50.785	(40%)
	Rusínů	14.250	(63%)
	Rumunů	7.261	(29%)
	Bulharů a Srbů	2.579	(39%)
	Dalmatinců, Bosenců	2.552	(38%)
	Chrvatů a Slovinců	34.932	(38%)
	Čechů a Moravanů	11.593	(2%)
	Italů	2.319	(14%)
	Maďarů	45.871	(12%)
	Němců	33.642	(4%)

Stojíme tedy i tu před Němci. — *L. N.*

České kolonie v Rusku. Z článků A. Pospíšila a V. Oliče uveřejněných v letošním ročníku „Ruského Čecha“ (č. 15—16) vyjímáme následující zajímavá data o vzniku a vzrůstu českých kolonií v gubernii volyňské, z nichž, jak známo, vyšel také jediný český člen Gosudarstvenné dumy p. Drbohlav. Česká kolonisace počala sem ve velkém směřovati r. 1868 vedením Fr. Přibyla, rodáka třeboňského, jenž seznav krátce před tím poměry na Volyni a mnohé výhody, přivedl sem první kruh osadníků a staral se horlivě, aby následovali další. Podařilo se to v míře nebývalé. Čechové počali se, zakupujíce statky zadlužené šlechty, usazovati nejdříve v Dubenském újezdě, odtud i po okolních povstávaly nové osady jedna za druhou, a r. 1897 napočetlo úřadní sčítání v celku asi 30.000, z čehož největší zlomek připadá na Dubenský újezd — 9471. V újezdě Rovenském je jich podle Pospíšila 4484, v Lucském 3910, v Žitomírském 2685, v Ostrožském 2811, Vladiměřském 1873, menší nečítajíc. Osadou nejčetněji osazenou Čechy je Hlinsko (Glinsk) zal. r. 1868 dnes s 1154, pak Zdolbunovo s 1130, Kupičevo s 1002, Rudňa Bazarská s 1066 Čechy.

—

Na Krymu jsou 4 české osady Cerekvice nedaleko Symferopolu, vlastně českoněmecká s českou menšinou, Alexandrovka dvě míle na

západ s německou menšinou, a dvě ryze české: Bohemka půldruhé míle severněji a Čechohrad ještě severněji u slaného jezera Čonhorského. Poblíže města Novorossíjska jsou 3 české osady založené r. 1868 Kyrilovka, Metodějovka a Glébovka; pěstují hlavně tabák, víno a ovoce. Świat słow. III., 403.

—

O původu moravských Valachů napsal nejnověji v Časopise Matice Moravské XXXI., 113 sl. prof. Pastrnek velmi zajímavé pojednání. Soudí, že nejsou zvláštní národní kmen moravský, nýbrž že „to jsou, ať tak dím pomoravštění kolonisté, přišlí ze sousedních Uher a snad i ze Slezska“ („dostali se prostředím ruským a uherskoslovenským na Moravu“).

—

O rozpravě prof. K. Nitsche (viz nahoře str. 112) napsal několik pozoruhodných slov redaktor Ad. Černý ve svém Slov. Přehledě (duben 324 st.). „Świat Słow.“ (maj 405) má ovšem pravdu, že ve východnějších — polských dialektech těšínských jest méně vlivu českého, než v západních, českých „lašských“ polského. Zatím ovšem zuří dále boj o převládu jednoho aneb druhého živlu v jednotlivých obcích, o čemž zajímavou zprávu přinesl též dubnový sešit Slov. Přehledu str. 322 sl., srv. ještě Świat Słow., maj 404.

—

Pan Dr. V. Tille uveřejnil v „Národních Listech“ 5. dubna t. r. zajímavý feuilleton nadepsaný „Konec pohádky“. Navazuje na výsledky novějšího spisu o literárních předlohách pohádek vydaných od bratří Grimmů, podle kterého v této sbírce nesmíme spatřovati ryzí lidové povídky věrně dle vypravování lidového zapsané, než povídky zpracované od vydavatelů. O tom ovšem nebylo pochybností již dříve, neboť v komentáři svém sami místy naznačili vlastní jich původ, na př. při pohádce č. 20 o udatném krejčí. Připouštíme, že i v jiných sbírkách podávány pohádky literarně zpracovávané, upravované, ne pouze v našich českých sbírkách. Ale proto nesmíme šmahem zavrhovati sbírky všecky všecinky, aniž snad domnívati se, že leda v textech vydaných od dra Fr. S. Krausse jsou obsaženy nejryzejší dokumenty lidových tradic. V naší zprávě o této publikaci (sv. I., str. 51) uvedli jsme řadu látek, které jsme znali již z jiných starších sbírek leda v podání někdy decentnějším. Nemusíme pak decentnost jiných známých versí vždycky připisovati jen censorské tužce. „Konec pohádky“ můžeme přiznávati jen s velkou restrikcí. Chladné literarně historické studium tradic lidových, bezpečných zápisů lidových vypravování, zajisté povede nezřídka k uznání skutečného tvořivého ducha nejširších vrstev ve všech krajích světa. *J. Polívka.*

—

Učitel V. Hladký podnikl zajímavou práci: sebral pověry dětí, které byly mu svěřeny, žáků to třetí třídy trojtřídní školy — tedy dětí 11—14 letých. Zaznamenal u nich na 110 různých pověr, z nichž na polovici je pověr náboženských. Soupis těchto pověr, jež jsou tedy dosud v lidu živy, uveřejnil ve Volné Škole III., 3—4.

—

Centrální komise pro zachování uměleckých památek zakročila opětně na prospěch stavby lidové. Vyslovila se proti tomu, aby byla zbourána malebná, charakteristická dřevěná zvonice v Semaníně. Dle jejího rozhodnutí mají býti provedeny na zvonici pouze nezbytné opravy.

—

Justus Perthes v Gotě chystá vydání levné nástěnné mapy německého jazykového území ve střední Evropě.

Zprávy o museích a společnostech národopisných.

Společnost Národopisného Musea Československého došla uznání svých snah a práce s míst nejvyšších, tím, že do programu pobytu panovníkova v Praze byla zařazena i návštěva Národopisného Musea. Panovník, jenž uvítán byl musejní radou, prohlédl s živým zájmem sbírky krojů a vyšívek, keramiky, lidové hudby a literatury a ukázky sbírek zvykoslovných. Zvláště upoutaly jeho pozornost kroje Detvanců, skupina jízdy králů, blatské pleny, sgrafitované modré české talíře a vyřezávané formy na perník. Panovník vyslovil své uznání bohatosti a cennosti musejních sbírek i uměleckého vkusu českého lidu, jehož jsou právě sbírky dokladem. Mimo to zajímal se i o ukázky publi

kační činnosti Národopisného Musea, jíž rovněž neodepřel svého nejvyššího uznání. — Mimo návštěvu panovníkovu je pro Národopisné Museum z poslední doby význačna zejména účast jeho na jarní výstavě hospodářské, konané ve dnech 26. května do 2. června t. r. Společnost Národopisného Musea, podniknuvši právě organisaci sběratelské práce pro oddělení staré zemědělské výroby, seznala, že je dosud nutno buditi teprve zájem pro myšlenku zemědělského musea v nejširších kruzích. Tomuto propagačnímu úkolu vedle úsilovné agitace tiskem má sloužiti právě exposice zemědělské retrospektivy na jarní výstavě hospodářské. Její posláním není tedy podati přesný, soustavný a úplný obraz práce selského lidu českého v minulosti. Chce pouze ukázkami ze sbírek Národopisného Musea a některými, odjinud zapůjčenými předměty staré výroky zemědělské názorně odpověděti na otázku: Co sbírati pro zemědělské museum. Chce zejména návštěvníkům výstavy z českého venkova připomenouti, že mnohé zbytky staré zemědělské práce, staré nářadí a nástroje nejsou bezcenny a zasluhují uchování. Exposice zemědělské retrospektivy obsahovala dle toho skupiny: A) modely hospodářských staveb, B) nástroje a nářadí hospodářské, C) nástroje a nářadí domácí, D—G) Zaměstnání se zemědělstvím související (zpracování lnu — mlynářství — uhlířství — pastýřství — včelařství) — H) písemné památky listinné, knižní; staré tiskopisy (knihy) zemědělské. — Myšlence výstavní vyšly ochotně vstříc sl. Ústřední Hospodářská Společnost, rektorát c. k. české vys. školy technické v Praze, kr. zem. Hospodářské Akademie v Táboře, Městské Museum v Něm. Brodě a četní jednotlivci.

—

Městské Museum pražské vydalo právě zprávu za r. 1906, dle níž čítá nyní 15.783 inventární čísla, z nichž v roce posledním přibylo 690. Museum navštívilo za r. 1906 osob zaplativších vstupné 92, v době volné návštěvy osob 21290. Kuratorium musea zapůjčilo 74 předměty pro české oddělení rakouské výstavy v Londýně. Příjem musea byl 26.799·10 kor., vydání 25.722·79 kor.

—

Městské Museum v Táboře dle zprávy za r. 1906 má nyní sbírky své umístěny ve 4 síních v 42 skříních. Ve sbírkách národopisných byly zrušeny dvě skříně vyšívek a věnovány krojům měšťanek a obrázkům rodinným (krojovým). Obsahují nyní 979 čísel, jež jsou uloženy ve 4 skříních. Inventář musejní dostoupil č. 8426, v nichž v posledním roce přibylo 762 čísel. Pro rozmnožování sbírek byla přijata zásada, vystavovati pouze památky táborské. Museum navštívilo 3616 osob. Příjem musea obnášel 1451·83 kor., vydání 767·28 kor.

—

Průmyslové museum podkrkonošské v Hořicích pořádalo v květnu výstavu vyšívek východočeských. Výstava, pro niž zapůjčilo materiál Průmyslové Museum cís. Františka Josefa v Chrudimi, obsahovala: 1. staré vyšívky východočeské, 2. vyšívky pracované východočeskými vyšívačkami pro faktory (před zavedením kursů), 3. práce odborné učitelky kursové, 4. práce absolventek kursů a to vyšívané i háčkované. Výstavka podává takto pěkný přehled dnešních prací i vývoje v jednom z čelnějších oborů lidového a domáckého průmyslu v Čechách.

—

Při sjezdu lékařském, jenž se uspořádá r. 1908 v Praze, pomýšlí se na ev. výstavu hygienickou, která by podávala i lékařskou retrospektivu, zejména památky písemné i instrumentární lidového lékařství.

—

Prof. V. Grempler, čestný předseda slezského archeologického spolku, odkázal celé své jmění (300.000 Mk) praehistorickému oddělení musea starožitností ve Vratislavi.

—

Krajinská (státní) rada pro musea a knižnice v Uhersku, která vydá ročně nad 200tisíc korun státní podpory lidovým knihovnám a museím, nemá ani haléře pro podniky národností. Dříve poskytovala 600 kor. roční podpory (!) Museální slovenské společnosti. Ale Společnost od podpory té musila upustiti, neboť subvence ta neměla pro ni významu: byla totiž vázána podmínkou — ač společnost sleduje cíle musejní a ne knihovní — že za celých 600 kor. bude nakoupeno maďarských knih.

Vychází péčí publikační komise Společnosti Národopisného Musea Československého (dr. A. Kraus pr. J. Polívka a dr. V. Tille), nákladem Společnosti NMČ. a za vydavatelství a odpov. redakce prof. dr. J. Polívky. — Papír se skladu České společnosti pro obchod a průmysl papírnický G. Wiesner Duffek & spol. v Praze. — Tiskne Alois Wiesner, knihtiskař České Akademie císaře Františka Josefa I. pro vědy, slovesnost a umění v Praze.

Lnářství na Českotřebovsku.

Lnářství a plátenictví! V těch dvou pojmech úzce združených kryje se vedle rolnictví téměř vše, co o českém venkově, zvláště horském, z dob od let 1860—50 na zad říci možno. Lnářství, jímž rozumí se nejen pěstování lnu, nýbrž i jeho zpracování, plátenictví pak, kteréž se nevztahuje pouze ke tkaní, nýbrž i k bílení, barvení a válení pláten, zabíralo v oněch dobách vyjma rolnictví téměř všecku činnost venkovského lidu. A přimyslíme-li si k tomu ještě živé trhy lněné a plátěné, pak máme před očima hemžení a klopotnou pilnost mravenčí, kdy tisíce velkých i drobných rukou pro nepatrný poměrně výdělek dnem i nocí čile se pohybovaly.

Z toho obsahuje tato stať pouze první část a sice z nejvýchodnějšího cípu vlasti naší, t. z Lanškrounska a některých obcí náležejících do okresu Litomyšlského. Poněvadž pak hlavním dějištěm popisu mého je město Česká Třebová s nejbližšími obcemi Kozlovem, Přívratem, Parníkem, Lhotkou a Dlouhou Třebovou, dal jsem obrazu svému název L. na Českotřebovsku. Obce Řetůvka a Říčky mají na blízku město Ústí n. O., Sudislav město Brandýs n. O., Čermná a nejvýchodněji položené Herbotice mají nejblíže do Lanškrouna.

Vylíčiv pěstování a předení lnu, jak se tehdáž dálo, uznal jsem, že by obraz můj nebyl úplný, kdybych do něho nepojal oblíbené tehdáž přástvy, t. j. schůzky přástevníkův a přástevnic. V popisech a vypravováních mých snad mnohý čtenář bude to ono postrádati. Připomínám, že věren jsa nadpisu článku nepřijal jsem do něho nářadí, jmen, způsobů, práce, pověr, pranostik a p. od jinud vzatých. Ježto pak ve jmenované příčině liší se od sebe i jednotlivé obce popisované zde krajiny, volil jsem metodu soubornou, líče způsoby a tradice po jednotlivých obcích za sebou, aby tak různosti lépe vynikly a zvláštní ráz jednotlivých obcí, zakládající se jednak na povětrnosti krajiny, jednak na zámožnosti obyvatelstva, od druhých se odlišil.

Co do jazyka přidržel jsem se v důležitých částech mluvy lidové.*)

Část I. **Pěstování a příprava lnu.**

1. **Příprava půdy ke lnu.**

Herbotice. Len se sil po žitě, ku kterému se hnojilo chlévským hnojem. Strnisko z a m í s i l o se hned po žních (ku konci srpna nebo na zač. září) a neuvláčelo se. Na jaře (v dubnu) se zvláčelo a při setí rozházel se popel a se semenem zadělal. Na měřici pole dávali 15—20 věrtelů (půlměřic) popela.

Kozlov. Silo se po ovsu. „Na zejmu“ podorali, na jaře se měkkota zvláčela, povozila hnojem, který se zaoral, a pole se nechalo do zasetí (14.—15. června) ležeti. Pak se „naoralo ke lnu“, aby se hnůj promísil, zvláčelo se opět a len se sil.

Říčky. Pole se na zimu zoralo přes jednu brázdu, na jaře se uvláčelo a pohnojilo, hnůj se zaoral a opět se dobře uvláčelo. Kdo hnojil v podzimku, oral teprv na jaře.

*)Jest povinností mou vzdáti dík za příspěvky pp. A. Čechovi, V. Hakenschmiedovi, Ant. Jirouškovi, E. Langrovi, Fr. Venclovi a sl. M. Nebovidské.

Sudislav. Sili namnoze po ovse. Napodzim se trochu pohnojilo a mrva se zaorala. Zjara se často ještě jednou hnojilo, mísilo a před samým setím oralo se ještě jednou. Kdo zjara podruhé nehnojil, oral pouze před osetím, uvláčel jako při setí obilí a po setbě přibranil dvakráte záhon. Později začali zaseté přivalovati.

Česká Třebová. Příprava půdy jako ku bramborům. Po lnu očekávali dobré žito.

Vůbec. Len žádá odpočatého pole, možno-li úhoru a vůbec dobré úpravy. Přijde však taky na štěstí. Parnický Š. jednoho jara ani nepodoral, nemaje kdy, až k setí naoral a zavláčel. A len byl neobyčejně vysoký a hustý. (Snad rozhodla zachovalá vlhkost půdy.)

2. Semeno.

Ve zdejší krajině nesil se len schválně pro semeno; hledělo se, aby dal dobré vlákno, a proto se bralo zrno odpočaté, 5—7leté. Platila zásada, čím starší, tím lepší. Pakli se domácí semeno vysilo, opatřili si nové, t. cizí, ruské, a rozeznávalo se pernavské, vindavské a rižské**) Jezdili pro ně do Vratislavi, kde ho byly veliké sklady.

Kozlov. Dle popisu lidového má len jen jeden stonek stéblo, neobnoží v zemi jako osení, ale obnožuje u vrchu (rozkládajíc větvičky). „Rigauš" má silnější stéblo, které obsahuje mnoho zbla (dřeně), dává vlákno tlustší (hrubší) a ovšem mnoho pazdeří. Zato více obnoží, má t. mnoho vršků i hlaviček a jest tudíž semenatější než „pernauš", jenž má stéblo slabší a pouze 2—3 obnože. Pernauš slynul jemným vláknem, které se dobře předlo. Co do barvy dával rigauš len žlutý, pernauš černější (viz Č. Třebová). Rostoucí rigauš měl stébla zelenější, proto mu též říkali zelenáč. U rigauše se při tření větvičky zurážejí, čímž se vlákno zkrátí. Pernauš roste výše a má poměrně (k dřeni) více vlákna.

Říčky. „Rignavské lníně**) dává lepší semeno (olejnatější) a více, zato však vlákno hrubší. Hodí se tudíž dobře „pro semeno". „Bernavské" dává vlákno delší a jemnější. Kdo chtěl míti hodně oleje, sil ono, kdo lepší „len", sil toto.

Česká Třebová. Pernavské semínko dávalo vlákno barvy zelenavé, vindavské žluté a jemnější. (Tudíž ze tří jmenovaných druhů nejjemnější.) V Č. Třebové měli rádi toto semeno.

Přivážením a prodejem „nového" semínka zabývali se někteří rolníci, kterým se říkalo handlíři se semínkem. V okolí Brandýsa n. O. byli známi jako handlíři Fiedler z Německých Libchav, Viktorin ze Skrovnice a Rozbilkové, jeden z Voděrad, druhý ze Sv. Jiří. Semeno dávali na úvěr. Z dlužné částky platil se úrok.

Na Litomyšlsku handlovali se semínkem Maloch sloupenský a Sedláček litrbašský. Ti i prve jmenovaní jezdili s povozy až do Vratislavi. Cesta vedla je přes Kladsko a Vartu. Semínko dostávali tam v bečkách po dvou měřicích. Míra byla dobrá, dle naší přebývaly vždy 2 až 4 čtvrtce. Na Litomyšlsku prodávali bečku za 32 zl. víd. čísla, na Brandýssku za 20 zl.

---

*) Pernava přístavní město v ruském Livonsku, Vindava jižněji v Kuronsku, Riga uprostřed obou.

**) U Č. Třebové a Lanškrona jméno lníně není známo, říká se „semínko" nebo jako blíže k Litomyšli „lněné semeno".

stř. (= 50 zl. v. č.). Patrno, že údaje pocházejí z různých let. Vždy však bylo nové semínko dvojnásob dražší domácího.

Vozkové přijížděli z pravidla v noci domů. Často se jim cestou „rozsypaly bečky", pročež musili semínko přesypati do pytlů. Jen některá bečka zůstala pohromadě. Výmluvu tu si vykládali lidé v ten rozum, že vozkové na hranicích přikoupili domácího semene a smíchali s ruským. Ale i to bylo dobré, což se patrně vysvětluje přeséváním. Pro jistotu jezdili jim mnozí den, dva dni cesty naproti, setkavše se pak s nimi koupili. Sedláci z Kozlova a od jinud nebrali vždy ruské semínko, nýbrž jezdili si pro nové do hor ke Králíkům. Přivezli 7—8 beček, pak se o ně rozdělili. Cesta trvala jim 4 dni.

Rolník Tobolář od Litomyšle měl v Rusku přítele, od něhož se dověděl, že tam na stepích roste divoce drobninký len s květem b í l ý m, jejž přesévají na pole. Vyžádav si od něho soudek tohoto semene, nasil je a len se mu vydařil výborně. Byl znatelný bílým květem. V těch letech však již se přestaly lny síti i neví se, zdali by se byl přerodil či nic.

Silo se také semeno š t a j e r s k é.

V n ě j š í r o z d í l s e m e n e n o v é h o a s t a r é h o č i d o m á c í h o. Jelikož na semenu tolik záleží, vyvinula se znalost jeho do stupně mistrovství. Stůjž zde popis zkušeného lnáře, nyní rolníka na odpočinku, p. Josefa Sitaře z Kozlova: „Hlavní známka nového semene jest, že je slabé, tenké. Ke špičce pod tenkou slupkou znáti jest jemný, zakřivený klíček. Čím déle se semeno vysívá, tím jest tlustší, tučnější; říkají mu též „břichaté", „vypašené". Spolu pak je olejnatější. Klíček se ztrácí — semeno jest v y s e t é. Takové je dobré na olej, ale k setí se nehodí a třeba opatřiti n o v é.

Semeno doma sklízené jmenuje se d o m á c í a rozeznávali jsme jednou seté a dvakrát seté. Potřetí sklízené dávalo se již do olejny. Ale mohlo se nechati též o d p o č i n o u t i ; o d p o č a t é zase bylo dobré. Tolik semene, co bylo potřeba k osetí, uložilo se každý rok do sudu, do prostřed zastrčila se březová hůl s „cedulkou", z kterého roku pochází, nebo dvě hole, jimiž se ob čas zamíchalo, aby semeno neztuchlo, a tak se chovalo až do zasetí. Někdo měl třeba sedmeré semeno; čím starší bylo, tím jistější. Kdo si v ukládání semene pravidelně vedl, nepotřeboval kupovati „nového".

3. Setí.

Len měl k setí svou dobu roční i denní.

Dle doby roční rozeznávalo se s e t í i len trojí: r a n n í — ku konci dubna a na začátku května setý, p r o s t ř e d n í — ku konci května nebo na začátku června a p o z d n í — v půli června.

Kde se ustálila jedna doba setí, na př. třetí, rozeznávali nicméně také ranní, prostřední a pozdní; avšak rozdíly šly třeba jen o den, dva. Tak na př. v K o z l o v ě seli ranní na Olivu pannu (10. čna), prostřední na Barnabáše (11. čna) a pozdní na Antonína (13. čna) nebo na Víta (15. čna). Na Olivu pannu proto, že „je přadle", že se len tudíž spíše podaří.

V H e r b o t i c í c h, kdež byla ustálena první doba, rozeznávali opět ranní na sv. Jiří (24. dubna), prostřední na zelený čtvrtek (ovšem den nepravidelný) a pozdní na Stanislava (7. kv.). Vítovský již nedozrával, proto se třetí doba nedržela.

V Č. T ř e b o v é seli na sv. Petronilu (31. kv.), na Barnabáše a na Antonína nebo na Víta.

V S u d i s l a v i seli rádi a n t o n í n s k ý, v pozdějších letech ranní.

V Dlouhé Třebové též antonínský, měli o něm pranostiku: Antonínův len, Gothardův hrách, Medardovo průso a Urbanův oves jsou nejlepší.

V Říčkách si oblibovali všecky tři doby; jestiť tamní kraj o něco již teplejší. Seli ranní na Theodora (15. dubna) a na Floriána (4. kv.), prostřední na Petronilu a pozdní na Víta; avšak nejvíce oblíben byl pozdní, nejméně oblíben ranní. Znali pranostiky: Kdo o sv. Janě len zasívá, stébla zdéli lokte mívá. Na Urbanův den (25. kv.) pospěš síti len. Kdo na Medarda (8. čna) zasívá, hojnost lnu a zelí mívá. Na sv. Antonína ať jsou lniska oseta!

V Řetůvce seli len, když „běžely maky".

Jest-li že se ranní len povedl, pak byl nejlepší; hustě urostl, byl skoro bez koudele, dlouhý i jemný a předl se ve 40 pásem *); jen že se v teplejších půdách málokdy podařil. Proto seli raději pozdní. (Kozl.) Sel-li se pozdě, i v Č. Třebové někdy nedozrál.

Rozumí se samo sebou, že v době, kdy „pranostiky ještě neměly vychozeny kolečka", lidé jim věřili a také při setí lnu pilně k nim přihlíželi. Řídili se též dle planet. Neseli na př. na raka ani na štíra, že oba chodí pozpátku, že by tudíž len „nešel" (ku předu). V Kozlově seli na blížence, v Říčkách nejraději na lva, střelce, pannu, kozoroha i váhy.

Všude znán a zachováván byl pokus setby na dni ostatkové (konec masopůstu), t. neděli, pondělí i úterý. Hospodyně přichystala si tři „střepy" a do každého zasela špetku semínka, do jednoho v neděli, do druhého v pondělí, do třetího v úterý. Nedělní len ukazoval na ranní setbu, pondělní na prostřední, úterní na pozdní. Která z těch tří zkoušek se nejlépe podařila, t. j. který len nejvýše vyrostl, takový se pak sel. Že to nedělali pro zábavu, nýbrž s pevnou vírou, o tom svědčí okolnost, že zasevše semeno do zmíněných nádob, vždy je zbožně žehnali týmiž slovy, jako při setbě na poli dělali, řkouce: „S Pánem Bohem!"

Ze zkoušky té mohlo se také poznati, jak dobré jest semeno, zda-li t. všecko vzejde. Jinak dávalo se semeno zvlášť na vzcházení, t. j. dělala se schvální zkouška. Dali t. hrstku semene do knůtku, třeba kousku sukna, položili do tepla, zvlažovali je, a když klíčilo, prohlíželi, kolik zrn nevzklíčilo. Dle toho oceňovala se též dobrota semene.

Nebylo také lhostejno, v kterou chvíli denní se len seje. Seli na př. v tu hodinu, kdy byl nejdelší stín, aby byl len dlouhý. Rádi byli tomu, když při setí táhly prudce mraky, že se tak potáhne len, poběhne jako ty mraky. Někteří měli i jiné zvláštní hodiny, ale příčiny nepověděli.

Jeden sel u cesty. Šel mimo pocestný a povídá: „Hej! Teď nesejte, počkejte chvilku". On poslechl a sel ostatek později. Len, jejž dříve zasil, nestál za mnoho, později setý byl pěkný.

O zdaru lnu rozhodovalo dále, jak hustě se nasel. Len bylo třeba hustěji síti než obilí, protože nedělá trsy, neobnoží. Hustý má jemnější vlákno, řídký je silnější, pazdernatější.

Aby se poznalo, jak hustě rozsévač rozhazuje, počítali zrnka v šlápotě člověka nebo dobytka. Podle toho se řídili. Pro semeno sel se len hustěji; ale u Č. Třebové sel se jen pro vlákno.

Někdo len zaorával, ovšem mělce, ale většinou sel se navrch a na záhon se uvláčel. V Říčkách seli rukou na široko do úzkých záhonů a vždy dovláhy (za rosy do slunce východu nebo po západu).

*) t. j. na velmi tenkou přízi.

Kolem Sudislavi seli n a p l o c h o, t. j. podélně ku předu, na záhony čtyřbrázdové. Vyseli korec na 2 měřice pole.

Žádoucno bylo, aby semeno po zasetí z a s c h l o, t. j. aby nepršelo, neboť prudkým deštěm udělá se koráb, jejž kličky nemohou proraziti. Ale i zde rozhodovala mnohdy náhoda. Vít Vrba v Č. Třebové sel roku 1840 na svůj svátek. Když rozházel semeno, dalo se do deště a pršelo hustěji a hustěji. On chtěje práci dodělati, spěchal a smykal brány po poli, že to vypadalo, jako by bláto s cesty shraboval. A hle, len se mu všechen v y s y p a l, l e s k l s e jen což a byl na loket dlouhý.

4. Podaří-li se len?

Žádnou plodinu polní neměl lid tak na mysli jako len. Svědčí to o jeho důležitosti v hospodářství, ukazuje však též na nejistotu zdaru této rostliny, která si vyžádala nákladu a napotom třeba sklamala. Lid tudíž obracel k ní všecku pozornost a z různých změn povětrnosti téměř po celý rok dělal si vývody o zdaru jejím. O lnu panovalo nejvíce pranostik a pověry měly tu široké pole.

K tomu, co v té částce bylo již výše pověděno, stůjž ještě toto. Na sv. Lucii vysvitne-li slunce třeba jen, co by bičem mrskl, má dívka prodati rychle kytli*) a koupiti semeno. (Viz níže o platu děveček.) Svítí-li však ten den dlouho, bude v létě vypalovati len na poli. Herb.

Visí-li v zejmě dlouhé rampouchy se střech, bude dlouhý len. V Herb. o tom říkali: Dlouhé střechýle v zejmě, dlouhý len v létě. — V adventě dlouhé rampouchy — dlouhé pozdní lny. (Říčky.) — Chumelí-li (Říčky) nebo je-li zamračeno (Dl. Třeb.) v masopustní dni, bude míti len vláhu a to v neděli ranní len, v pondělí prostřední, v úterý pozdní. — Je-li na ostatky pod mrakem, zvedou se lny. (Č. Tř.) Jiní prorokovali právě naopak: Je-li jasno, zvedou se lny. (Sudisl.) — Napije-li se na ostatky ptáček z koleje, bude dlouhý len. Taje-li v neděli, podaří se len ranní, v pondělí prostřední, v úterý pozdní. (Č. Tř.) A zase opáčně: Narostou-li na ostatky dlouhé „rapouchy", bude dlouhý len. (Č. Tř.) Jaké rapouchy na ostatky, tak dlouhý ranní len. (Říčky.) — Jak vysoko hospodyně (někde i hospodář) na ostatky (někde jen v úterý) o muzice skáče, tak vysoko vyroste len. Z té příčiny vyskakovali hospodáři i hospodyně pilně do výše nelitujíce dechu ani potu. (Herb. a j.) — Upadne-li při tom tanečnice v kole, lehne len. (Říčky.) — Aby se len v pazderni nepřipálil, nesměli v Řetové hoši o ostatcích po tři „písničky" kouřiti. Je-li na smrtnou neděli pěkně, podaří se len.

O velkonocích shromážděli skořápky ze svěcených (na velkou neděli) vajec a dávali je na pole ke lnu určené, aby se podařil. — O Božím těle lámou „Člupáci" (v Litomyšli) halůzky z mají a zapichují je (dosud) do lnu, aby byl dlouhý. Čím delší halůzka, tím delší bude len. — Sudislavští brali větvičky ze všech čtyř oltářův a zastrkávali je do lnu. — Březové větvičky od Božího těla jak dlouhé se do lenu zabodnou, tak dlouhý bude. (Říčky.) — Jsou-li mlíčáky (pampelišky) vysoké, bude dlouhý len. (Říčky.) — V Říčkách dávali do lnu sklo, aby jej blesk nepřipálil, neboť sklo, jak se blýští, svede prý blesk na sebe.**) Za touže příčinou dával někdo před setím lnu do každého rohu pole po slepičím vejci. (Říčky.) — V Přívratě zatkli po zasetí m í r u

*) Sukni.

**) Z téže příčiny napichuji ve zdejší krajině sadaři skleněné lahvičky na štěpy, aby blesk nespálil květ.

do lnu, t. hůlku tak dlouhou, jak dlouhý si přáli míti len. Dělali spíše kratší než delší, poněvadž sousedé znali půdu pole a věděli, jaká správa se mu věnovala. „Kdyby byl někdo dal větší míru, než ten pozemek a úprava zasluhovaly, byl ten člověk za posměch daremného hospodáře po celé vsi". (Zpráva od 86letého starce.)

5. Vzrůst.

Když semeno v y b ě h l o, chodil se hospodář dívat, zdali se l e s k n e, což bylo znamením, že jest bujný. V té době hospodáře napadal strach, aby mu ho nesežraly m u š k y (dřepčíci).

Když pak z a l n ě l, t. j. po děložných lupíncích dostával první lístky lenné, tu zase měl hospodář starost, aby mu ho nespálila r u d a (prudké slunce po dešti nebo mšice). Od rudy dostal zakroucenou hlavičku (v r c h o l e k) a zčervenal, nový stonek vyrůstal pak z kolínka, čímž len trpěl na délce.

Též se věřilo, kam se postaví duha, že to místo v y p á l í. Duze přičítali za vinu ž l u t é p l a c i n a l n í š t i.

Len r o s t e až do květu a něco málo přes květ, což trvá 7—8 neděl. K v e t e dopoledne; odpoledne se květ zavře. S v a l í - l i či s r a z í - l i h o (l e h n e - l i), nemá pak semene, což jest pro hospodáře již značná škoda.

Dozrává-li l e ž á k = l e ž a t ý l e n, dostává r e z a v é s k v r n y, f l i ž e.*) F l i ž o v a t ý l e n (ležák) pozná se po vytření dle těchto (žlutých, rezavých) skvrn. Na takových místech drží dřevina p ř i v l á k n u a n e v y l o u p n e s e při tření; musí se nehtem pomáhati, aby od vlákna pustila a pazdeří (p a z d ý r k o) vypadlo. Fliže bývají mnohdy dlouhé na celé vlákno a stálo by mnoho práce, aby takový stonek čistě vytřel. Proto přichází takového lnu mnoho do b a b i n y (odpadků). Fližovatý len dává arci přízi nepěknou, h r u b o u a n e č i s t o u. Skvrny ani v bělidle nezmizejí, ano dostanou se až do prádla, které se na takových místech brzo trhá. (Č. Tř.)

6. Plení.

Když len v y n i k l, t. j. když jest dostatečně vysoký (asi 10—14 cm.), pleje se pečlivě ze vší buřeni. V Sudislavi plívali len s 4—5 cm. vysoký. Za nepohodlného počasí musilo se počkati a tu dorostl i 15—20 cm. zvýši. V Č. Tř. nechávali jej z pravidla dorůsti 4—5 palců, v Říčkách n a č t v r t k u (t. lokte). Po krátkém lnu se plečky všude obyčejně v á l e l y, aby byl dlouhý. Bylo-li pole na stráni, v á l e l y s u d y, což jim působilo mnoho veselosti. (Herb.) Na p r v n í p l e č k u, protože pospíchala, druhé hubovaly. (Sud. i j.) Mělytě obyčejně každá svůj záhon a nechtěly se omeškávati vzadu, zvláště byla-li na poli hospodyně nebo hospodář. Jako bylo tehdáž vůbec obyčejem při práci zpívati nebo žerty prováděti, tu také při plení se nemlčelo a zpívaly se různé písně, nábožné i světské.

7. Trhání.

Vypletý len nechal se již s pokojem vyrůsti a odkvésti.

K d y ž p a k s e s e b e p u s t i l k o š i l k u (Kozlov), či k d y ž k o š i l k a d o p o l o u o p a d a l a (Říčky), t. j. když dolejší lupínky opadaly, t r h a l s e. Doba trhání nebyla však stejná. Kdo chtěl míti jemné vlákno,

*) Jméno to mám od jedné paní v Č. Třeb.

utrpěl na semenu; trhal totiž stonky za zelena, když semeno ještě nebylo vyspělé. Komu zase záleželo na semeni, měl škodu na vláknu, poněvadž zhrublo. Na semeno trhal se, když hlávky již začaly hnědnouti (Sud.), nebo zcela zežloutly (Kozl.).

Len se trhal na star měsíce, že rovně mokne. Trhal-li se na nov, byl tvrdší (k lámání). (Říčky.) Na proměnění Kr. P. (6. srpna) se netrhal. Byl by shořel ne-li hned v pazderně, tedy třeba až na kuželi. (Č. Tř., Herb.) Také shořel tomu, kdo jej na Jiljí (1. září) trhal.

Při trhání měla každá trhačka svůj záhon, jenž obnášel 4 brázdy, nebo, byl-li širší, půl záhona. Trhačky postupovaly sice vedle sebe, ale aby si nepřekážely, tedy jako sekáči o něco za sebou a sice o krok. Přední špičila. Trhaček bylo třeba 9—12, dle šířky pole a šlo se až od snídaně (asi v 9 hodin), když obešla rosa, protože by se byl znečistil hlinou. Strhli jej rádi v jednom dni, proto šlo na něj tolik lidí. (Kozlov.) V Sudislavi, byly-li záhony široké, vzaly se trhačky za ruce a o natažených pažích přešly len. Prošlapané cestičky označovaly, kam která má trhati.

Len se trhal po hrstech. Levou rukou bral se u spodu, pravou chápal se povýš a vytrhl, chápal a trhal se dále, až byla levá ruka plna (hrst). Kořínky oklepaly se při každém vytrhnutí. Pak se proflakoval, t. j. házelo se jím v povětří sem tam, aby se hlavičky mezi sebou spletené uvolnily a len aby se pak pěkně rozkládal. Vybývalči rozkládal se k sušení hned na lníšti. Trhačky totiž proflákanou hrst ze široka za sebou na zem položily, tak že povstávaly řady. Byl-li len vysoký a hustý, pak se na lnísko nevešel i vybývali jej na strnisko, kde za parna rád přeschl. Na lnísku, protože na holé zemi, zůstal těstovatý (vláčný). Tudíž si chválili lnísko, říkajíce, že je matka lnu. (Kozl.)

Mělo-li se lnísko hned podorati, pak se hrsti nerozkládaly, nýbrž prostě křížem × přes sebe položily, načež se len odvezl na strniště nebo na louku a tam k sušení rozložil. Ale ani na louku jej rádi nekladli, protože prý jej blebtají šneky.

Pak-li ta, která špičila, tuze spěchala, mívaly zadnější na ni zlost a hubovaly. Která nepozorně trhala nechávajíc za sebou stonky státi, té se posmívaly, že jdou za ní muzikanti, nebo že nechává za sebou muzikanty. Prostořeké docela jí vytýkaly, že není poctivá. Byla-li na poli hospodyně, pracovala s ostatními; ale zámožný sedlák jen přihlížel, směje se, že na něj nevylehuje (nezbývá). Kozlov.

8. **Zasýchání.**

Žádoucno bylo, aby len sluncem brzo zaschl. Když zaschl po vrchu, obrátil se, což se opakovalo 2—3kráte. Pak se sbíral. Sbírali jej po hrstech. Deset hrstí byla náruč, čtyři náruče položily se na povříslo a svázaly; to byla otep = snopek. Svázaný len odvezl se do stodoly k odrhnutí nebo k omlácení.

9. **Drhnutí a mlácení.**

Paličky lněné odrhly = vydrhly se na drhlenu.

Drhlen jest dýha buková, na jejímž konci nebo na obou koncích jest hřeben, t. j. železné ostny, prohnuté na způsob rybích kostí, zaraženy tak hustě vedle sebe, aby stonky propouštěly a hlavičky zachycovaly.

Obraz 1.

Drhnutí, tření a vochlování lnu.

1. Snopek složený z hrstí. (Len umočený, ale netřený, tudíž surový. Str. 169.
2. Otep složená ze snopků. (Len surový. Str. 169.)
3. Pětka složená z 5 žemní. Žemně (ž, ž) složené po 2 hrstech. (Len vytřený či hrubý. Str. 176.)
4. Kloub složený ze 6 pětek. (Len vytřený. Str. 176.)
5. Trubka koudele nebo babiny. (Str. 179, 180.)
6, 6' Hrst čili pramínek lnu vochlovaného. (Str. 179.)
7. Krucek, kruček, kojtle. (Len vochlovaný, str. 179.)
8. Krucek lnu ostrého.
9. Krucek tlučený paličkou.
10. Obláč, zajíc nebo věnec. (Str. 180.)
11. Šiška culková. (Str. 180.)
12. Přadeno příze lněné.
13. Příze culková.
14. Trdlice dvojzubá, potěračka (Str. 175.)
15. Drhlen. (Str. 169.)
16. Vochlovačka s nasazenou vochlí vpředu. (Str. 179.)

Drhlen položil se uprostřed mlatu na špalek a vampulou nebo jiným silným dřevem opřel se o patro, aby se neohýbal. Len bral se po hrstech, přehazoval se přes hřeben a pohybem k sobě se drhnul. Odrhnuté hlávky mlátily se cepem.

Kdo měl mnoho lnu, obyčejně jej nedrhl, nýbrž mlátil jako obilí. Otypky se rozvázaly, len se rozhrnul rovným řadem po mlatě, stonky přitížily se pavuzou nebo prknem, aby se necuchaly, pak postavili se dva mlatci proti sobě a paličky (hlavičky) cepem mlátili. Při tom však se přece neuvarovalo, že se len zcuchal a přišlo ho pak více na zmar (do babiny) než při drhnutí. Kdo prodával len nevytřený, tu byl mlácený méně prodajný.

Vymlácené semínko se válo a čislito na řitici jako obilí, nebo se „válo" na větrákách (fofrech).

V Herboticích čistili semeno nejprvé na ouhrabečním sítě, pak na poloúškovém a konečně prachovém. Nápotom se obyčejně ještě svilo (zválo).

Aby se vyčistilo semeno od plevele, měli někteří žejbro. Byla to velká truhla s válem u vrchu. Uvnitř byly klapačky, které otáčeny jsouce hřídelem do válu hlomozně tloukly, tak že se otřásal a semeno na něm rozestřené třídil. Dělaly se tři druhy: čisté, špatnější a zadní. Prach vypadával. Zadní semeno bylo pro dobytek; zvláště se dávalo a dosud dává kravám před otelením. Lepšího se užilo k setí nebo do olejny. Žejbrovalo se hlavně staré semeno před setím. V Herboticích nechávali semeno určené k setí v hlávkách na sýpce. Vyčištěné semeno čerstvé rozetřelo se nejprvé na sýpce na podlahu, a když vyschlo, ukládalo se do beček. Otlučené šlupky z hlaviček, hlaviny řečené, přimíchávaly se k bramborům a jinému krmivu pro vepře a drůbež; zvláště kachny je rády žraly. Za hladu se plevy lněné (hlaviny) a kolínka z žitné řezanky vyčistily od prachu a semlely, z čehož pekli placky. (Herb.)

Jiná paměť: V době hladu roku 1805 mlel lid v horách za Lanškrounem (v Heřmanicích, Výprachticích a j.) hlaviny a z té drti pekl chléb. Jezdili sice tamní sedláci pro obilí až do Prostějova, ale cestou jim je lidé rozebrali, skoro násilím je držíce a nepouštějíce. A tak domácí marně čekali. V té době bylo přadeno příze za 3 zl. šajnové a za tolik byla i mírka žitné mouky. V Litomyšli na trhu byl v tom roce pytel žita za 50 zl., pytel pšenice za 55 zl. Druhý rok (1806) byl opět velmi úrodný a cena pšenice klesla na 11 zl., žita na 9 zl. —

Při drhnutí uvázly polámané a scuchané stonky na drhlenu. Cuchanině té říkalo se baba, babina nebo hačky. Do babiny přišly též polámané stonky, které při sbírání po zemi zůstaly. Poněvadž len nebyl ještě močen, povstalá babina nebyla též močena, a, kdyby ji byl chtěl tříti, byla by se musila dáti umočiti. Ale při nevelkém množství bylo by to nestálo za práci. V hospodářství, kde měli 200 otepí lnu, bylo babiny s fůru. Používalo se jí k ucpávkám chlévů, hejcuků a p., též do hnízd drůbeží a na rozdavky. Chudší však ji zpracovali též, o čemž níže.

10. **Močení.**

Pravou příčinu, proč se len musí močiti, lid nezná, ač jest jí dosti blízek. Ví zajisté, že vlákno, vlastní to len, se nachází mezi kůrou a dřevinou a že na dřevině i pohromadě drží; ale že jest spojení toho příčinou lepkavá pryskyřičná látka, která se musí zahnitím o svou lepkavost

připraviti, by se vlákno uvolnilo, to jest lidu neznámo. Močení arci nesmí trvati déle, než právě, co by lepkavina přehnila, nikoli, až by i vlákno dotčeno bylo, sic by len byl zmařen. O této okolnosti lid dobře věděl a ví, kde se len ještě pěstuje, a proto vynakládá opatrnosti.

Co se výkonu samého týká, panuje vlastně v krajině, o které tato studie jedná, protimluv. Práci se totiž říká močení, ač jest to ve skutečnosti rosení, kteréhož názvu se tu málo užívalo, ač není nepovědom; opravdivé močení, t. j. namáčení lnu do jam vodou naplněných, t. zv. močidel, se zde nikdy neprovádělo. Nebudu se tedy o něm šířiti a zůstanu při rosení; ale podržím názvu běžného močení.

Odrhnutý len buď ještě v podzimku nebo až na jaře vykládali na pole nebo na louku na umočení. Přivezený ze stodoly len se rozvázal a tenko, řídčeji než ke schnutí, rozprostřel v řádcích po zemi. Zde nechal se, až zase pouštěl košilku (Kozl.), t. j. slupku a pazdero. Na zkoušku vzalo se několik stonků, zašišlalo (rozemlelo) se, a pakli se pazdero snadno vylouplo a pakli vlákno mělo bílou barvu, byl len dostatečně a dobře umočen. Vyčkalo se jen ještě, až by nebyl vlhký, až by byl dosti suchý, a bral se domů. Dělo se to takto: Len rovnal se v hrsti. Dvěma hrstem říkalo se žemně. Tři hrsti neboli $1^1/_2$ žemně svázaly se v snopek tím způsobem, že místo nějakého cizího vazadla užilo se několika stonků snopku samého, které se dokola otočily. 20 snopků teprv svázalo se povříslem a byla otep (otýpka). (Kozlov.) Někde vázali do otepi i 30 snopků (Č. Třeb.). Záleželo také na síle hrstí a jak kdo miloval menší nebo větší otepi. Svázaný len ukládal se na patro do té doby, až se měl vytříti. —

Umočení se pokaždé šťastně neprovedlo, zavinila je nedostatečná bedlivost, více pak ještě nepříznivá povětrnost.

Stávalo se, že v čas zasychání (po vytrhání) lnu přišly dlouhé deště a tu se len zároveň urosil (Kozlov); ale při tom se zhusta přišlo o semeno, ježto v hlavičkách vyklíčilo a za své vzalo.

Uhodilo-li deštivé počasí na vydrhnutý len, pak se přemočil = tuze umočil. Z takového měl hospodář malý užitek nebo neměl žádný; len pouštěl špatně (od pazdera) a přicházel tudíž skoro všechen do koudele. Avšak co dostal, bylo cenné. Vlákno z přemočeného lnu jest měkké a jemné jako hedvábí, netřeba ho tlouci (valchovati) ani mnouti k předení, s kužele pěkně se tahá a dává nejtenší přízi.

Je-li málo rosy a neprší-li, pak lepkavina z vláken dostatečně se neodstraní a len sluje nedomočený, křenčovitý, též zerzivý (rezavý). Jde sice málo do koudele, což je arci výhodné, ale vlákno jest ostré, hrubé; tenko přísti ho nelze. Barvy jest rezavé a plátno z něho nenabude nikdy žádoucí bělosti.

Panují-li prudká parna a není-li zároveň dosti vláhy, tu se len přepálí, zprahne. Zprahlý se pozná, že nabude (ještě na poli) příliš žluté barvy. Na vlákna je chudý.

Za pohodlného počasí nechal se len umočiti s hlávkami, což trvalo 2—3 neděle.

Byl-li umočen, ale pro nečas se nemohl domů bráti, stavěl se do věžiček po 3 hrstech. Říkalo se tomu také stáčky, že stojí. (Kozl.)

11. Sušení.

Aby se ze stonků lněných dobylo vlákna, čili aby len pouštěl, musí se dřevina rozlámati, vytřepati a vytříti. Aby pak dřevina nabyla dostatečné křehkosti k tomu, třeba ji co nejlépe vysušiti.

Sušení děje se způsobem buď přirozeným, t. na slunci, nebo umělým v pecích a pazdernách.

Nejpohodlnější sušení bylo v pazdernách, poněvadž nebyli ničím vázáni a že tu bývala i místnost ke tření. Pazderna bylo větší nebo menší schválně k tomu cíli zřízené staveníčko, také někdy chaloupka k sušení upravená. Pro snadnost požáru stávala pazderna vždy v polích nedaleko obce. Mívala vždy dvě místnosti, seknici, v které se sušilo a která se odtud jmenovala pazderna, sušárna, (v Říčkách suška) a síň, (v Říčkách bouda), kam se přivezený len zatím rovnal a kde se potom i třel, odkudž se jmenovala i tředlovna. Kdo práci v pazderně konal, jmenoval se sušič neboli pazderník.

V České Třebové byla jen jediná pazderna a ta náležela obci. Nebylo to zvláštní stavení, nýbrž chalupa jiným podobná a stojí dosud naproti pivováru. Říká se jí podnes pazderna a majitel její až do nedávna nazýval se „pazderník", třeba že pazderníkem nikdy nebýval. Dokud se tam před léty třelo, užíval pazderník stavení zdarma. V létě zaměstnával se čímkoli, v podzimku mu nastalo teprv vlastní jeho dílo. Stavení to má dvě seknice, velkou a malou. Dokud se nesušilo, užíval obou, k sušení přestěhoval se do malé a velkou upravil za pazdernu. Vysadil okna a díry zabil prkny. Na zem kolem stěn postavi kozy, přes něž položil krátké žebříky. Kamna byla starodávní na topení ze síně. Ta se předělala na topení ze sednice, aby šlo teplo hned od podlahy. Vybrali totiž „ale" dva kachle a udělali topení (prsk) podobné hrobu (v zemi).

Snopky (otýpky) vyrovnávaly (stavěly) se kolmo na žebříky ve 2—3 vrstvách, jak délka lnu dovolila, až ke stropu a sice odeňky dolů. Potom se zatopilo. Zprvu se topilo mírně, aby len „potil", aby dostal mok, t. j. zapařil se. Na to zatopilo se prudce. Přikládaly se pařezy nebo celá polena, že nastalo příslovečné horko „jako v pazderni". Později se ulevilo s topením, len se jen dosoušel.

Doba sušení nebyla stejná. Někde sušili 24 hodin i déle; když byla pazderna vyhřáta, stačilo i 12 hodin a méně. Přišlo též na povahu lnu.

Hospodář, jemuž patřil len, dal si dříví, pazderník musil vyrovnat (postavit), vytopit, usušit a podávat ven tředlím. Od jednoho postavení (nastavení, usušení) dostával zlatý stříbra. Též mu patřilo pazdeří i babina, co se vytřely. Trakař odpadků těch prodával za 4 groše. Babinou ucpávali si chalupníci chatrná stavení (dřevěná). Někdy sušil dvěma, třem najednou; neměliť chalupníci lnu na celé postavení.

V Kozlově byla také jen jedna pazderna. Byla maličká, sousedská; na ostávání se nehodila a stála v poli. Topilo se ze síně a kouř šel vrchem z kamen do síně. Jednomu hospodáři zdálo se, že by bylo potřeba prudčeji zatopiti. Přiložil tedy trochu více, len „se chytil" a shořel i s pazdernou.

Z opatrnosti ukládali umočený len již v stodole na patro, že by se v přístodůlku ubral, t. j. slamou znečistil a sláma v pazderni snáze chytala než len.

V Říčkách měli tři pazderny, jedna byla obecní, druhé dvě selské. Každá stála asi 100 m. za vsí. Všecky jsou nyní zbořeny. Pazderník tam

nebydlel, bylyť malé. Pazderníkův ani vždy nebylo; kdo třel, sám si i sušil. V sušárně bylo na kozách l e š e n í, na něž se len v snopkách (nikoli v otepích) stavěl; dolní vrstva ř í t o v í m (o d e ň k y) dolů, horní vrstva řítovím vzhůru. Při tom dbáno, aby se nepokřivil. Někdo len nestavěl, nýbrž ležmo na sebe kladl, že se ho tak více vešlo. Rovnání obstarávaly t ř e d l e (když pazderníka nebylo). Pazdeří odvezl si hospodář, obložil jím chlévy a v zimě podestýlal dobytek. Byl-li pazderník, dostal od sušení máz dobré kořalky, buchtu dvakrát skládanou a 40 kr. nebo 1 zl. r. č. beze stravy.

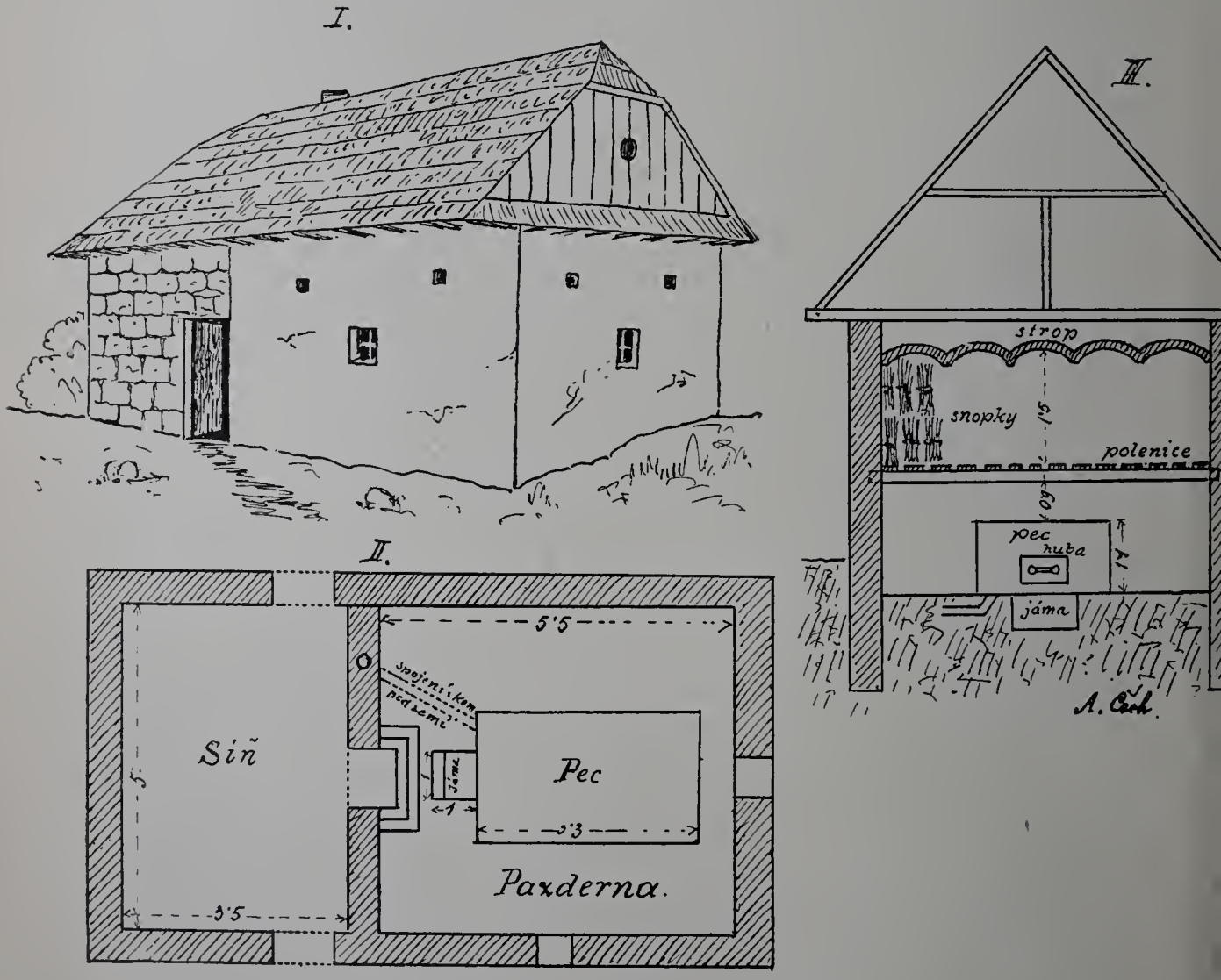

Obraz 2.

Pazderna v Herborticích.

I. Pohled. — II. Půdorys. — III. Řez příčný.

V Herboticích byla jedna pazderna asi 200 m. za obcí. Patřila e r b o v n í k o v i (starostovi) J. Beranovi. Pazderník v ní nebydlel. Dostával denního platu 30 kr. r. č. ke stravě nebo 60 kr. beze stravy. Otýpky rozvazoval a len rovnal v snopkách na p o l e n i c i, vyvýšenou to podlahu, dvěma vrstvami na sebe. Podlaha tato byla řídká a skládala se obyčejně z polenic, dlouhých to dřev buď „kulatých“ nebo rozčísnutých. Pazderník

podlézal spodem a sbíral stébla od polenice dolů visící, aby v žáru, jenž se mezi podlahami šířil, se nevzňala. Odpadky patřily hospodáři. Pazderna ta ještě stojí, ale mají tam nyní novou. Topení je v síni a teplo rozvádí se roura mi po pazderně.

V S u d i s l a v i byla obecní pazderna za vsí u rybníka. Byla na 7 mandel. Mimo té byly ještě dvě selské, jedna na 3 mandele (Dostálova), druhá na 4 (Maryškova). Obě též byly v poli. Nyní není po žádné stopy. V létech sedmdesátých vystavěla obec zděnou kruhovku, ale že se nyní prodává len netřený, tedy se v ní nesuší. V Maryškově pazderně bydlel pazderník v nájmu. Pazderna ta měla s u š á r n u i t ř e d l o v n u. Povinností pazderníkovou bylo n a s t a v ě t večer len a topiti opatrně celou noc. Do rána byl len usušen. a pazderník byv další povinnosti sproštěn, šel na den domů. Plat dostával jako tředle a čtvrtku chleba. Lešení v pazderni bylo z tyček s loket nad zemí. Pazdeří patřilo hospodáři. V soukromých pazdernách platilo se též „od pazderny", v obecní nic. Ptávali se: „Kdo bude zejtra s t a v ě t (nikoli tříti)?"

Kde nebylo pazderen, sušili len v p e k á r n á c h (chlebových pecích). V Ř í č k á c h sušili v parných letních dnech len n a s l u n c i. Ze slunce byl lepší než z pazderny, nikdy nebyl zprahlý a byl tudíž pevnější. Také v H e r b o t i c í c h na slunci sušívali, jestliže nebylo letního času jiné práce. Rozložili len na svahu proti slunci a poblíž stavení, aby jej mohli hned vykřastati, prve než by zase zvlhl.

12. Tření.

Nežli se len počal tříti, t l o u k l se na š p a l k u p a l i č k o u. Tím se dřevina po délce rozdrtila. Na příčné lámání byly t r l i c e (t r d l i c e), a sice j e d n o z u b á - c h r a s t a č k a (k ř a s t a č k a) a d v o u z u b á - p o t ě r a č k a. Za stara se len netloukl, nýbrž přímo na trdlicích l á m a l a t ř e l.

Chrastačka*) má k o z i č k u, která nese u vrchu bezedný ž l á b e k, do nějž zapadá pohyblivý z u b jako čepel kapesního nože do žlábku rukověti. Zub je prodloužen v chápadlo, za něž se pravou rukou zdvihá a spouští. Potěračka jest právě taková, jen že má dva zuby při společném držadle a dva žlábky.

Práce prováděla se takto: Nabrala se h r s t lnu (co se do dlani zatklo), zub se zdvihl a hrst položila se na příč přes žlábek. Nyní táhla se hrst zvolna k sobě a současně m a č k a l, l á m a l, c h ř a s t a l se len rychlými pohyby zubu vzhůru dolů. Když se přitáhla hrst ke konci, obrátila se naruby a opět se mačkalo, což se několikráte provedlo. Potom se hrstí v povětří t ř e p a l o, aby pazdeří vypadalo, hrst se uchopila za vychřastaný konec a chřastal se druhý.

Když byla hrst vychřastána, hodila ji c h ř a s t a č k a (dělnice) vedlejší sousedce, t ř e d l i, na hromádku, která len na potěračce p o t í r a l a či v y t í r a l a, t. j. ještě důkladněji mačkala, lámala a tak zvolna táhla, aby zuby hustě vedle sebe se kladly. Potom hrst ještě při spuštěných zubech žlábky p r o t a h o v a l a. Vytřepavši důkladně v povětří pazdeří, obrátila druhý konec hrsti a zase práci tak prováděla. M a č k á n í, p r o t a h o v á n í a v y t ř e p á v á n í opakovalo se potud, dokud „všecko" pazdeří nebylo odstraněno. Rozumí se, že ho ve vláknech ještě něco uvázlo, jež hleděli nápotom při úpravě ke předení odstraniti.

*) Též chřastačka.

Aby trdlice pokojně stály, byly zatíženy kameny. Tředle mimo to jednou nohou ještě t r n o ž přidržovaly. Nad sebou měly v i d ý l k o (bidélko), na něž se vytřené hrsti přehazovaly.

Bylo-li na bidle hrstí s k l o u b, tak se ž e m ň o v a l o. Vzaly se vždy dvě hrsti, urovnaly k sobě, na konci, jenž se v dlani držel, několika vlákny omotaly, aby se len necuchal, a ž e m ě byla hotova. Tu si dala tředle, aby se nemeškala, pod levé paždí a vázala druhou žemni, pak třetí, čtvrtou i pátou. Když měla takto hotovou p ě t k u, položila ji přes trdlici a dělala druhou, aby byla d e s í t k a. Šest pětek neboli tři desítky vzaly se dohromady, vrchy se smačkly k sobě a jednou žemní stáhly ve svazek, jenž se nazýval k l o u b. Měl tedy kloub 60 hrstí neboli 30 žemní, 6 pětek či 3 desítky. Hotový kloub položil se stranou, kde nepřekážel a kde na něj pazdeří nepadalo, a třelo se dále.

Z otýpky surového lnu bylo $^1/_2$ kloubu, ze 3 otepí také 2 klouby. Nebylať míra stejná, jak která tředle měla velkou ruku.

Usušený len musil se hned tříti, než opět vlhkostí natáhl, sice špatně p o u š t ě l. V pazderně byl chráněn před vlhkem, mohlo se tedy tření na ráz dokončiti. Jinak bývalo na slunci. Tu se musilo spěchati, aby se aspoň napolo vyčistil, dokud byla dřeň ještě křehká. Proto se aspoň ochřastal, jiný den, když se znova usušil, teprv se načisto třel.

Kde teď ještě pěstují len — jako v horách u Lanškrouna — buď ho ani nečistí a prodávají tak s u r o v ý do továren, nebo mají na tření složité stroje, „mašiny“, jež pohánějí koňskou silou.

13. Tředle a jejich mzda.

Ruční tření byla práce namáhavá a mohli ji zmoci jen zdraví, silní lidé. Kde si p o d o m á c k u sušili len v peci, postačili jej vytříti také domácími lidmi. V malém hospodářství, sušil-li se na slunci, též nikoho nejednali. Ale když se sušil v pazdernách, to nešlo; tu se musilo celé postavení jedním rázem v několika hodinách vytříti, sice se práce zpronaložila. Najímaly se tedy t ř e d l e. Byly to nádennice nebo ženy chalupníků. V pazdernách stály, poněvadž se třelo z většiny v zimě, v malé jizbě těsně vedle sebe. A tu nebylo hnutí a prachu až hrůza. Poněvadž dostávaly někde, ba téměř všude při práci kořalku, naučily se ji píti a domáhaly se jí všelijakým způsobem. Rozveselené kořalkou prováděly nepřístojnosti, zpívaly neslušné písně a vůbec zjednaly jménu tředle nedobrou pověst, tak že platí posud za příhanu. Možno, že se jim časem křivdilo; avšak zprávy o jejich bujnostech znějí souhlasně. V jejich prospěch se udává, že byly zdravé a silné a těžkou práci svou že vytrvale až ke konci provedly.

V Č e s k é T ř e b o v é přicházely tředle do pazderny mezi půlnocí a třetí hodinou ranní. Len třely v síni nebo za pohodlného počasí venku, vytřený zrovna s k l o u b i l y. Když pazderník vynášel poslední náruč ze sušárny, volaly radostně: „Už nesou n e v ě s t u ! N e v ě s t a je tady!“

Výdělek byl poměrně k práci udělané skrovný jako tehdejší všecka mzda vůbec. Práce trvala asi 12 hodin (s malou přestávkou). Plat byl od kloubu, několik krejcarů v šajnech. Kromě jídla dostala každá od vytření celého nastavení čtvrt bochníku chleba, kořalku a z každého kloubu žemni lnu.

V P ř í v r a t ě měli pazdernu, že vyžadovala 12—13 tředlí. Tříti chodilo se o půl noci. Když se přišlo poprvé tříti, tedy tředle, která nejvíce natřela, stala se k r á l o v n o u n a d t ř e d l e m i. Všecky jí musily býti po-

slušny a dle jejího poručení se říditi. Když na př. ustanovila, v který den a v kterou hodinu se do „pazderně" dostaviti mají, musela každá v čas přijíti. Která se omeškala, byla trestána grošem pokuty. Když měly natřeno po kloubě, dostaly posilu, chleba a kořalku. Při jídle ledaco si vyprávěly, hádanky si dávaly, také, když pojedly, zpívaly, často každá jinou. Jedna na př. „Ryc, ryc, ryc, v kapse není nic. Co tam bylo, utratilo, už tam není nic. Svatý, svatý, svatý, pučte mi tři zlatý, až jich budem mít, musíme jich po troníčku oplatit." Druhá zpívala: „Chalupníci hadrníci, sedlák je přec pán, sedlák pošle na robotu, chalupník de sám. A když příde z roboty, tu jen příde do psoty." Třetí zase jinou.

Mezi tředlemi byli dva tlukači, mužští; když se tředle rozkurážely, tak se tlukači měli „jako nahý v trní". Jest-li nechtěli, aby jim tředle udělaly nejhůře, musili „rejši dáti na kapku". Pak byly veselé a teprve zpívaly!

V Kozlově hospodář si zjednal obyčejně 12 tředlí, s kterými se po půlnoci odebral do pazderny. Jeden vynášel len a to tak, aby ho nebylo zbytečně mnoho venku, že by ocíral, sesyrovatěl. Ve 4 hodiny dostávaly tředle první snídani — řepaníky, t. j. koláče *) nadité řepou.

K desáté nebo jedenácté hodině byly hotovy. Tu dostaly druhou snídani a kořalku, za kterou vynesly z pazderny pazdeří, jež si hospodář odvezl domů. K obědu měly polévku, na př. kroupovou, pak hrách, nadívaninu, nebo jiné jídlo jako: jáhly se zelím, kaši krupičnou s perníkem, ovocovku a v ní nadrobené koláče a p., domů koláč. Ke hrachu se jim ukrojil chleba, jejž si odnesly domů. Platu bylo 5—6 kr. šajnů (= 7—$8^2/_5$ haléře) od kloubu. Obratná tředle vytřela 3—4 klouby. V pozdější době dostávaly 10 kr. od kloubu a žemni na přídanek. Poslední snopek (nevěstu) vítaly s radostným křikem. Hosta v pazderně rády viděly; přivítaly ho, ale musel se vykoupiti. —

V Říčkách docházely do pazderny v 1 h. s půlnoci nebo dříve. Ve 4 hodiny byl první kloub vytřen a tu dostaly tředle chléb a kořalku. Když se udělal „deň", byl zase kloub. V 9 hodin dostávaly vařené jídlo třeba devateré: zelovku (zelnou polévku), odvárku (rozvařené ovoce suché), dvojí nadívaninu (jahelník neb krupník), hrách, ovocovku (řídká jícha ovocná) a j. Dali-li jim někde řepu, smály se pak tředle, že tam počítaly obrázky (t. j. že nejedly a dívaly se jen po světnici). Domů si každá nesla $^1/_4$ bochníku chleba, 2 koláče a ode všeho jídla, až jí to padalo. Po této snídani šly zase třít, až celé sušení vytřely, což trvalo do poledne nebo přes poledne. Nevěstu (poslední snopek) vítaly s výskotem a zpěvem. Tředle odešly pak domů a sušič stavěl pro příští den. Ženy byly při tření veselé, mnohdy (účinkem pití) až rozpustilé. Po první snídani (ve 4 h. ráno) za odpočinku vzchopily se někdy a šly po Říčkách po „koledě". Dostaly-li mezi sebe mužského, chytly ho a tančily s ním. Konečně ho vytřeným lnem svázaly a nepustily, dokud nedal na kořalku. Nebo, neměl-li co dáti, povalily ho a nacpaly mu pazdeří, kam mohly. Proto se jim každý raději vyhnul.

V Sudislavi nastalo tření po posvícení a trvalo asi do vánoc. Po celý ten čas měly tředle co dělati. Přicházely do pazderny, když se dělal den, a měly do soumraku si co pospíšiti, než vytřely. Potom pazderník hned zase stavěl na ráno. V 8 hodin byla studená snídaně ($^1/_2$ libry chleba a sklenička kořalky). Oběd a večeře byly strojené. K obědu byl hrách nebo jiné jídlo: nadívanina, řepa, kaše, bendovka (ovocná polévka s mlékem), brambory, kroupy, zelí a p., vždy pak hodně velký vejražkový dolek. Večeře byla jako oběd. Po večeři

*) Vlastně placky; placky říkají v této krajině dolkům.

dostaly opět dolek nebo $^1/_4$ bochn. chleba a každý den též 2 země lnu, jimž se říkalo významnně harcovnice. Na penězích měly málo, 3 kr. r. č. od kloubu.

V Herboticích užívaly jen jednoho druhu trdlice; na té len nejprvé ochřastaly a pak i vytřely. Třenice dostávaly od kloubu 4 groše šajnu ($16^4/_5$ h) a stravu. Len se třel doma (ve statku) a začal se v tu hodinu tříti, kdy se přivezl z pazderny, třeba hned po půlnoci. Třenice dostala hned krajíc chleba, ráno kyselo a k němu zase kus chleba nebo jabka (zemčata), v poledne polévku, „kašu“, nadívaninu (pečené jáhly nebo krupky), klapítky (bramborové slejšky) a p. Také v H. „vítaly“ muže, když mezi ně přišel. Buď ho poházely pazdeřím, nebo ho povalily a na holou kůži mu nacpaly pazdeří, co se dalo, zvláště svobodníkům. Kdo chtěl tomu ujíti, musil dáti na kořalku.

Na Parníku bývalo v Řehákově pazderni 11 tředlí. Přicházely, když se rozednívalo. K snídani mívaly zelnou polévku a jabka (zemčata). V 10 hodin, jak nyní jest druhá snídaně, nebylo nic, až oběd. K obědu měly kroupovou nebo bramborovou polévku, po ní hrách, pak kaši krupičnou, dolky s ovocovkou a na konec nadívaninu. Od té obyčejně již málo snědly a rozdělily si ji buď na dolek nebo na krajíc chleba, jejž také obdržely. To si pak nesly domů. Kořalku nedostávaly, zůstaly tedy střízlivé a „nic se nekutilo“. Každá si hleděla svého, „div že se nestrhaly, aby si více vydělaly“. Byly to ženy chudé. —

V nynější době, kde se pěstuje ještě len jako na př. v Herboticích, mají na tření stroj o 24 válkách (12krát 2), jenž chřastá či podle nového vyjádření „rumluje“, protože dělá velký hlomoz. Za usušení i ochřastání na stroji platí se majiteli od postavení 14 K. Pak se len ještě na trlicích tře, při čemž třenice dostává od kg. váhy 6 h a za přídanek libru chleba na den. Takto vytřený len prodávají lnářům (do Šilperka, Čeňkovic a j.) v průměrné ceně 80 K za q. Surový len tam málokdo prodává.

* * *

Na sv. Lucii se nikde len netřel. U Tončinů v Herboticích prohodila jednou třenice, když jí soused domlouval, proč tře na svatou Lucii, lehkomyslná slova: „Lucie sem, Lucie tam!“ V tom okamžení místo pazdeří lítaly jiskry od trdlice. Polekaná arci práce nechala.

Sv. Lucie má rozštěpenou hlavu (od mučení). Tře-li někdo na její svátek, padá jí pazdeří do rány a ona smělce za to trestá.

Trdlici čili křapačce říkalo se žertovně křapatá macecha. Macecha, že tahá, škube len jako macechy v pověstech za vlasy, křapatá, že křape, tluče.

Třeba objasniti ještě, jak se vázaly při tření klouby. Výše bylo pověděno, že se dvě hrsti u vrchu otočily několika vlákny a tak povstala žemně (žemnička) s hlavičkou nahoře. Pětka otočila se pramínkem, t. j. větším množstvím vláken, kloub pak svázal se nahoře celou hrstí. Na ouvazku byl kloub ztloušti lidského krku, dole však široký jako „nafouklá sukénka děvčátka“.

Vytřený, ale nevochlovaný len nazýval se hrubý. Pokud ho bylo nad domácí spotřebu (v hospodářstvích) vozil se na trh (do Ústí, České Třebové, Lanškrouna, zvláště však do Litomyšle).

Zmínky zasluhuje ještě babina, kterou někde též koudelí nazývali, ač nesprávně. S vrchu bylo praveno, že při drhnutí polámaly se některé stonky a padly na zem, nebo zachytily se a uvázly v hřebeně. Rovněž při tření spadávaly krátké a polámané stonky, zvláště byl-li len přeschlý. Něco se též při sbírání rukama utrousilo, něco na trdlici zachytilo, najmě byla-li tředle nešetrná. To vše dávalo babinu čili hačky. (Srovnej hatiti se, t. j. scuchati, též hatě.) Nejvíce babiny nadělal krátký, špatný len, což ovšem byla pro hospodáře citelná ztráta. K čemu se na statcích babiny užívalo, bylo též pověděno. Avšak šetrní a bedliví hospodáři zužitkovali i tento poškozený len. Sebrali jej jemně v chumáče, lámali i třeli, ač jinak než len pěkný. Mačkali jej totiž všelijak na trlici, aby jim z ruky nevypadal, obraceli jej a tak říkaje valchovali. Vytřený sbalili pak v trubky jako koudel. Len takový po vyvochlování předl se na hrubém kolovratě; dával přízi těžkou, ale pevnou, z které se dělalo plátno na pytle, plachty a j., u chudých i na obleky.

14. Vochlování.

Vytřený len se česá či vochluje. Práci tu dělával na statcích sám hospodář, někdy hospodyně nebo děvečka. Vochlovalo se ob čas, pokud bylo třeba, nikdy do zásoby (leč velmi zřídka). Proto se to stačilo podělati domácíma rukama a nejednalo se.

Len se česá na vochlovačce; pracující sluje též vochlovačka, pokud se týče vochlovač.

Vochlovačka jest stolice se sedadlem vzadu, v předu s držadlem podobným dvěma srnčím hlavám majícím otevřená ústa. Do úst vloží se vochle.

Vochle jest prkénko, na němž připevněn jest plech se řadami ostrých drátěných ostnů. Dle hustoty ostnů rozeznávaly se troje vochle: řídké čili šestiřádkové, husté = sedmiřádkové, nejhustší = osmiřádkové. (V Herb. měli 4—5—a 6ti řádkové).

Poprvé česal se len na řídké vochli. Tu strhovali první, hrubší vlákna či kůru (Kozl.), které říkali (v Č. Tř. a Kozl.) stržky, jinak koudel. Rozvázal se kloub, vzala se desítka, rozpletla se u vrchu a rozvázaly se i žemně. Vochlovalo se po hrstech nebo i po celých žemních. Hrst držela se u jednoho konce pravou rukou, levicí se druhý konec nadnesl a hrst se spustila na vochli tak, aby prostředkem dopadla na hřebíky. Pak táhlo se k sobě. Nadnášení či nadhazování a tahání opakovalo se pozorně, aby se len zbytečně necuchal a pouze hrubá kůra se vyčesala. Když byla jedna polovice vyčesána, uchopila se hrst za vyčesaný konec a vochlovala se druhá půle. Ob čas se hrst v povětří vyšlehala (vyfofrovala), aby pazdeří vypadalo.

Len jednou či na řídko vyčesaný předl se na komisní, t. j. hrubší zboží, byl-li určen k prodeji. Na jemnější plátna vochloval se podruhé, nahusto. Druhá koudel, t. odpadky zachycené mezi hřebíky, byla jemnější a slula pačíska; ta hodila se na hrubší plátno pro domácnost. Kdo chtěl obdržeti zvláště jemný len, česal jej potřetí na osmiřádkové vochli, což se však málo dělo. Z hrsti vytřeného lnu vyvochloval se tenký pramínek.

Aby se len po vyčesání necuchal a pohodlně uschovával, skroutil se v rozličné tvary. Nejjednodušší způsob byl, že se spletl v rulík. jemuž se říkalo krucek, kručeк nebo dle německého kojtle. Počet pramínků do krucku stanovil se libovolně; avšak obyčejně jich dávalo se 6. Pramínky

se složily k sobě, urovnaly, pak se v půli přehnuly a v přehybu zakroutily. Zákrutek vzala si dělnice pod bradu a podržela, aby volnýma rukama oba konce v rulík splésti mohla. Koneček otočila kolem jako úvazek a zaklesla.

Složitější bylo dělati o b l á č e (oklouky) či z a j í c e, jimž v Říčkách říkali v ě n c e. Byly nestejné velkosti, od 5 žemní čili 10 pramínků (hrstek) až do 30. U každého pramínku udělala se na jednom konci h l a v i č k a (uzlík). První pramínek dal základ, jaksi dřeň k obláči. Kolem něho ovíjely se ostatní pramínky tak, že hlavičky seděly vedle sebe a všecek ztuha skroucený len vypadal jako velký rohlík, jímž se mohlo bez poškození třeba házeti. Při ukládání zaujal velmi zmenšený prostor.

Koudel ukládala se v t r u b k á c h. Nejprvé vytřásla se z pazdeří. V Sudislavi vytřásali ji na řitici rožněm od obilné kosy. Nebo se k tomu užívalo zvláštního nástroje, jemuž v České Třebové říkali t ř e p á k, v Herboticích v ý t ř a s k a. Jest to buková hůlka s loket zdéli, u rukověti tlustší, odkudž se úží a končí mírně zahnutým r o h e m neboli š p i c í.

Vytřesená koudel rozprostřela se na zem v stejných vrstvách a balila se v t r u b k y jako po vytírání. Měla-li se přísti, trubka se rozvinula a nadila (nabalila) na kužel. Tředle i vochlovačky počítaly, kolik trubek nadělaly.

Někde koudel před spřádáním také vochlovali a sice na r u č n í c h v o c h l i č k á c h. K tomu bylo potřebí dvou vochliček. Jedna držela se v levé ruce hřebíky nahoru a na tu zavěsilo se kus koudele; druhá, v pravé ruce, držela se hřebíky dolů a ta česala (k r o c k o v a l a). Začalo se jí t. do přečnívající koudele, načež šly obě ruce od sebe, kterýžto pohyb se tak dlouho opakoval, až pravá vochlička s levé již nic netrhala. Na obou byly pak trojhranné č e s á n y, či po staročesku zde řečené b r a d y a dle německého k r o c k y, které se mohly hned spřísti, ana se vochlička dírou v rukojeti přichystanou nasadila na přeslici, pak druhá a t. d. Obyčejně se však krockovalo vedne, česány snímaly se s vochliček a vyrovnávaly opatrně na „košatku“, večer pak se spřádaly, že se česán za česánem na přeslici napichoval. Zbytek na vochličce pozůstalý se sejmul, sežmolil a hodil do košíku. To byly c u c k y, v této krajině c u l k y či š p u ň k y (v Sudislavi š p u n t k y) zvané. Za starší doby střelci jimi zatloukali prach a broky.

Špuňky házeli na zpět do koudele, která se měla vochlovati. Obyčejně se však k r a m p l o v a l y na k r a m p l i, t. j. husté vochli, postavené na k o n í k u. Vykramplované culky daly „f r á d l í k y“ (fládr = vrstva), které se podobně jako koudel balily ve svitky, jimž se říkalo š i š k y. Šišky předly se na zvláštních kolovratech a daly přízi plnou pazdeří.

Česáním a spřádáním koudele a culků zabývaly se v domácnostech nejvíce ba téměř výhradně stařeny; jakožto předmět obchodně-průmyslový poskytovaly však zaměstnání a výdělek celým obcím, ano krajům. O tom však později.

Jakož se na sv. Lucii vůbec nic o lnu nepracovalo, tak se ani nevochlovalo. V Herboticích se věřilo, kdo na Lucii vochluje, že ho celý rok bolí hlava. Jednu ženštinu varovali též tímto způsobem, ale ona odpověděla: „Lucie sem, Lucie tam —“ a vochlovala dále. Při tom přišlo na ni spaní, sklonila hlavu a usnula. Sv. Lucie přišla, rozštípla jí hlavu a nasypala jí tam pazdeří. Pak ji arci mohla hlava boleti. —

Jan Tykač.

LITERATURA.

Simla Village Tales or Folk Tales from the Himalayas. By Alice Elizabet Dracott. London, John Murray, 1906, str. XV+237.

Každá nová sbírka východních, zvláště indických pohádek jest tím více vítána, že přinese stále hojnějšího materialu pro bezpečnější stanovení poměru našich evropských tradic lidových k orientalním, indickým. Přítomná nejnovější sbírka je z okolí vyhlášeného klimatického místa Simly na úpatí středního Himálaje. I tam dle slov vydavatelky začínají lidové tradice mizeti a uchylovati se „se zpěvem ptáků i s vůní květin" z těchto letních sídel vyššího světa indického do vzdálených údolí i odloučených od světa osad, kde se za studených zimních nocí sbírá lid, mládež se starci poslouchati často opakované povídky. Povídky v této sbírce vydané byly zapsány všecky dle možnosti přesně podle vypravování selských žen z tohoto kraje. Sběratelka byla vyzvána, aby si také od muže z toho kraje, který byl vyhlášen jako dobrý znalec místních tradic lidových, dala vypravovati několik povídek. Avšak zamítla tuto nabídku, neboť již od mnohých žen z tohoto lidu slyšela povídky namnoze groteskní, které pak vyloučila z této své sbírky, ježto „se nehodily pro tisk." Výslovně pak vydavatelka připomíná důrazně přesnost svých zápisů, jakož i vydaných jich anglických překladů. Mezi čísly této sbírky čteme verse hojných známých látek a motivů, verse svérázné a zajímavé. K některým číslům podáváme několik skromných poznámek.

Č. 5 str. 6—11. „*Pravá matka.*" Kníže měl sedm žen, ale žádných dětí. Starý fakir poradil mu, aby dal jisté ovoce každé ženě své. Kníže dal všem, jen na sedmou, bydlící ne v jeho paláci, než ve své chatě, zapomněl. Ony ženy sotva okusily ovoce, hned je zahodily. Sedmá dala všecky kusy sebrati a snědla pak je všecky. Po čase porodila šest synů a sedmou dceru. Baba ji oslepila, odňala jí děti a zahodila je, ale bezdětná žena hrnčířova je našla a přijala za své. Když po čase ony ženy knížecí zvěděly, že děti ty přece žijí, poslaly onu babu, aby je zabila. Hrnčířova žena oživila je krví z prstu starého fakira. Potom je po druhé jí zabila, ale tu již nevěděl starý fakir pomoci, než poručil, aby udělali sedm hrobů a do osmého pochovali fakira samotného. Z hrobů bratrových vzrostlo po čase šest stromů mangových, z hrobu sestřina libovonná růže a z hrobu fakirova sladce vonící strom. Růže mohla utrhnouti pouze vlastní matka. Sotva spadly růže a pokryly matku, otevřel se hrob starého fakira, fakir ožil a přivedl bratry a sestru, vypověděl vše o krutosti oněch šesti žen knížecích atd.

Č. 7. str. 15—19. „*Nevěsta hadova.*" Nevěsta nemá se ptáti muže, zakletého v hada, na jeho jméno jako jinde po jeho původu. Clouston Popul. Tales and fictions I., 208. Steel-Temple Wide-awake Stories 309. Crane Ital. pop. tales. 2 sl. 1.

Č. 8. str. 20—30. „*Moc osudu.*" Kníže ptal se svých šesti nevdaných dcer, jsou-li spokojeny se svým osudem. Pět odpovědělo oddaně, že jich osud jest v rukou otcových a že jsou spokojeny. Šestá nejmladší však, že její osud není v ničích rukou, a všecko se stane, ať si to otec přeje čili nic. Rozlobený otec dal ji odnésti do hlubokého divokého lesa. Její oddanými a vroucími modlitbami byl bůh Mahadeo tak pohnut, že jí posílal pokrm i vodu, že dal jí najíti poklad, jímž si na tom místě dala vystavěti nádherný palác. Tu ji potom otec vysoce překvapen našel. Po čase vydal se na cesty a ptal se dcer,

co by jim měl přivézti. Nejmladší pověděla, že si nepřeje nic leda malou skřínku, která jest v jistém městě na prodej. Byla to kouzelná skřínka, která obsahovala vějíř a duši královského synka; když se vějířem válo v před, princ se zjevoval, když se válo v zad, hned zmizel. Princezka byla tím velmi šťastná a prožívala se svým princem rozkošné chvíle. Počátek připomíná látku u nás silně rozšířenou. Národop. Sb. IV.—V., 145 č. 599. Köhler Klein. Schr. I., 54, 125, 188. Závistivé sestry nasypaly na lože, kde princ odpočíval, střepy skelné, tak že se silně zranil; srv. na př. Аѳанасьевъ č. 129.

Č. 9 str. 31—35. „*Stará čarodějnice v lese.*" K ní zapadly děti vypuzené macechou. Nejmladší děvče spasilo se jen tím, že strom se na její prosby otevřel a v sobě ji ukryl. Po čase ji našel kníže, když se strom měl poraziti. Jiná o sedmi sestrách vypuzených od macechy ještě str. 163 sl. č. 43.

Č. 10. str. 36—39. „*Kulloo, věrný pes.*" Zajímavá obměna látky rozšířené, že pes jest věrnější než žena. Srv. Chauvin Bibliogr. arab. VIII. str. 161, 199. Jak Ulrich Die hundert alten Erzähl. 107.

Č. 11. str. 40—45. Bezdětná žena vypěstovala veverku a namluvila svému manželi, že porodila mu dceru, ale že její tvář do 12ti let nesmí spatřiti, neboť jinak by smrt zastihla ji neb jeho; a když doba ta uplynula, namluvila mu, aby vyhledal pro ni prince, a až do sňatku jejího se na ni nepodíval. Po svatebních slavnostech byla domněl á nevěsta přenesena tajně k ženichovi. Když ženich místo nevěsty shledal veverku, byl nanejvýše zahanben, a rozkázal přísně, aby nikdo k nim nebyl připuštěn, ani ne domácí ženy. Ale ty se rozmrzely, že mladá žena nekoná žádných prací v domácnosti. Rozesmutnělého prince potěšovala veverka, že bude práci svou konati, a také skutečně v noci tajně ji konala, ale přece všecky nesvedla. Bůh Mahadeo se svou ženou Parbatti viděl marné námahy veverčiny, a Parbatti uprosila manžela svého, aby ji přeměnil v lidskou bytost. Tuto krásnou princeznu našli členové královské rodiny a uvedli ji do svých komnat. Pod. Hinton Knowles Folklore of Kashmir 8 sl., kde jest kočka nevěstou.

Č. 14 str. 53—55. *Hloupá a lenivá žena,* vyhnána od muže, vyplašila zloděje a přinesla celé jich bohatství domů.

Č. 15 str. 56—58. *Udatný krejčí* t. j. vlastně tkadlec: „pět na ráz"; zapuzeni nepřátelé způsobem zde opět originalním, chycen tigr. Srv. mé Pohádkoslovné studie 37 a d.

Č. 17 str. 61—67. „*Rupa a Bismutha*" náleží k látce rozebrané ode mne v Národop. Sborn. VI., str. 132 a d.

Č. 18. str. 68—69. Rek nesl hrnec na hlavě a snil o tom, čeho všeho dosáhne, až šťastně prodá olej, v tom mu hrnec spadl a rozbil se. Srv. nahoře str. 152 č. 18 Jacobs Indian Fairy Tales 38 a d. č. 5.

Č. 19. str. 70—74. Různé kousky hlupcovy podobné jako v našich západních a i východních historkách: přinesl domů zboží ukradené s velbloudu a jako obyč. poklad, když pršely koláče jako Zs. deutsch. morgenl. Ges. XLVIII, 404. Riviére Cont. pop. de la Kalybie 180; pozdravuje naučenými slovy v nepravý čas, srv. Chauvin, Bibliogr. arab. VII., 156. Сумцовъ Разыск- въ обл анекдот. 113. Frey, Gartengesellschaft vyd. Bolte 216.

Č. 20. str. 75—80. *Opice, tigr a princezka*". Počátek povídky rozšířené, sedm bratří může se oženiti jen, když najde sedm sester. Srv. Národ. Sb. IV.—V., str. 132, č. 4. Етногр. Збірн. VII., 61, Kolberg Pokucie IV., 53, 136, 171. Jones & Korpf, Magyar Folk Tales 262, Mater. antropol. archeol. VIII., 2, str. 154. Kúnos Türk. VM., 164 a j. v. Dále vypravuje se, že

průvod svatební od tigrů přepaden, nevěsta nejmladšího jim obětována. Nejmladší princ jí opět dobyl pomocí opice, obelstivší tigry.

Č. 22. str. 83—87. „*Povídka o černé krávě*". Kráva opatřuje pastorkovi pokrmy, dle přání macešina má býti prodána, ale uteče s pastorkem. V našich pohádkách pomáhá kráva obyčejně pastorce. Grimm č, 130 Аѳанасревъ, Рус. нар. ск. č. 56 a j., taktéž Hinton Knowles Folk Tales of Kashmir 127 (kaza m. krávy). V jiných varuje kůň aneb býk pastorka před úklady macešinými a uteče s ním. Етногр. Збірн. VII., 48 č. 37. Аѳанасьевъ II., č. 165a. Вила Ст. Новаковића II., 815. Srv. Národop. Sb. II., 95 č. 7. Leo Reinisch, Die Somali-Sprache 259. Dav. H. Müller Die Mehri- und Soqotri-Sprachen I., 76. Tato černá kráva odnesla pastorka do lesa, ve kterém byla jeskyně, jež vedla k sídlu Velkého Hada, který spolu s býkem nesli vesmír Do té jeskyně dávala kráva denně velké množství mléka pro hada. Z vděčnosti udělal had pastorka zcela zlatým. Jednou padl dlouhý zlatý vlas jeho do řeky, spolkla jej ryba, a ta byla chycena a donesena ke králi. Princezka se zamilovala do něho, pastorek hledán, nalezen a v poutech dopraven do královského paláce. Hojněji podle zlatého vlasu řekou odplavaného hledána krasavice. Srv. Nár. Věst. II. 103.

Č. 25 str. 96—100 „Muž šel hledat štěstí svého". Uloženy jemu tři otázky na cestě, a starý fakir, ke kterému konečně přišel, mu je zodpoví: 1. Králův palác nemůže býti dostaven, pokud se princezka nevdá, 2. hrdlička trápena stálým vnitřním žárem, ač žije nad vodou, uzdraví se, až polovici své moudrosti někomu řekne; 3. švestka bude míti chutné ovoce, až se vykope poklad u jejích kořenů skrytý. Zvláštní tedy verse látky „o třech vlasech děda Vševěda".

Č. 26 str. 101—103 „*Tři moudří mužové a králova dcera*" patří k látce „Die vier kunstreichen Brüder" Köhler Klein. Schrift. I., 298, 438. Clouston Popul. Tales and Fictions I., 277. Драгоманов-Розвідки II., 131.

Č. 27. str. 104—106. Knížecí synek slíbil obětovati posvátnému kameni svou hlavu, dostane-li jisté děvče za ženu, a po dvou šťastných měsících obět slíbenou přinesl. Když se o tom dověděl jeho otec, učinil taktéž. Také nešťastná žena chtěla obětovati svůj život. Avšak slyšela hlas, aby to neučinila, než hlavy obou obětí dala zase k tělům; a tak oba, manžel a otec ožili. Avšak ve spěchu změnila hlavy. Podobně v rozšířené legendě sťal světec čerta i babu, když se zuřivě prali, a potom ve spěchu změnil hlavy, ženě nasadil hlavu čertovu. Sr. Rev. d. trad. popul. II., 62; X., 661; XIII., 530. Národní poh. a pověsti 139. Ad. Černý, Myth. bytosće łuž. Serbow 366. Zbornik za nar. živ. juž. Slav. I., 251. Добров·льскій Смол. Сб. I., 288, aneb přeměněna hlava čertova a Malorusova Курскій Сб. IV., 107.

Č. 32 str. 115—118 „Kdo ukradl rubín?" Srv. Národop. Sb. I., 143. č. 13. Сборн на нар. умотвор. XVIII., 627 č. 184. Потанинъ Восточные мотивы 592.

Č. 34 str. 125—131 „*Tkadlec*". Zvláštní versi látky „Udatný krejčí" s některými sledy látky „Kocour v botách".

Č. 42. str. 155—162. Kníže chodil v noci převlečen po ulicích a tržištích, zvědav, co dělají poddaní, jako na př. Hinton Knowles, Folk Tales of Kashmir 417. Zví, jak jistá žena nosila za nepřítomnosti mužovy tajně jídla fakirovi, a na jeho žádost přinesla mu dokonce hlavu mužovu. Fakir vyhnal ji, obávaje se, že by také jeho mohla jednou zabiti, jako zabila svého manžela. Nyní dala se do hrozného nářku, že prý zloději jejího muže oloupili a zavraždili. K tomu se připojuje další látka, aby se dokázala pravdivost přísloví „Nesuď, abys nebyl souzen." Kníže, který znal dokonale všechen zločin ženy té i její

klam, chtěl ji potrestati. Ale macecha jeho předešla tomu a působila k tomu, aby sám sebou dokázal pravdivost onoho přísloví. Způsobila, že byl odnesen do říše jisté víly. Ta ho laskavě přijala do svého domu, zakázala mu jen přístup do čtyř komnat. Ale on zákaz ten záhy zrušil, aniž to mělo záhubné proň následky: v první byl kůň, a ten ukáže mu celý svět a též tajné místo, kde víly tancují; v druhé byl slon, i ten mu ukáže divy světa, v 3. byl velbloud a ve 4. osel, a ten donesl ho do jeho země zpět. Sejde se tam se svou macechou, přisvědčí, že by sám zabil svého syna, a tím ukázal pravdivost uvedeného přísloví.

Č. 44, str. 166—173. „*Abul Hussain*" opit od krále, donesen do královských komnat, oblečen do královských rouch a byl den králem. Srv. Köhler, Klein. Schrift. I., 68; Chauvin, Bibliogr. arab. V., 273. V druhé části povídky vypravuje se jiný kousek Abulův: on přiběhne naříkaje ke králi, že žena jeho zemřela, a ona ke královně, že muž zemřel, a tak oba vymámili dary. Srv. Chauvin op. c. V.,, 274. Stumme Tunisische M. II., 113. Leo Reinisch, Die Somali-Sprache, 173 č. 47. Sadok Barącz, Bajki fraszki 23 sl.

Č. 45 str. 174—179 „*Kouzelník a kupec*". O různých metamorfosách lidí ve zvířata, mimo jiné jak žena čarodějnice přeměnila svého muže ve psa, pes utekl, potom nabyl opět lidské podoby a přeměnil pak ženu svou v oslici; povídka nezřídka jinde, také u nás na západě lépe se vypravuje. Srv. Národop. Sb., IV.—V., 134 č. 19. Chauvin, Bibliogr. arab. V., 149.

Č. 51. str. 200—212. Kníže převlečen vycházel dívat se, jak lid žije. Slyšel jednou, jak si tři sestry říkaly, první, kdyby si vzala aspoň sluhu knížecího, byla by sfastná, druhá, že by si radši vzala kuchaře, třetí, že by nejraději se provdala za knížete samého. Kníže poručil, aby jich přání byla vyplněna. Závistivé sestry ženě knížetově podložily štěňata atd., a děti její v soudku vysadily na řeku atd. Srv. moje poznámky Zbornik za nar. život już. Slavena, VIII., 172 č. 13. Извѣст. рус. яз. VIII., seš. 4, str. 347 č. 49. Köhler, Klein. Schrift I., 118 sl. Kúnos Türk. V. M. 64 sl. Спространов Приказки str. 88 č. 17 (Сборн. за нар. Умотв. XIX) Chauvin, Bibliogr. arab. VII., 96. Rittershaus, Neuisländ. V. M. 275 č. 70.

Č. 57. str. 226—237 počátkem svým připomíná naši pohádku o krasavici, která vypadne z vykrojeného pomeranče, jen že zde není onen motiv charakteristický, že dívky ze dvou předčasně nakrojených pomerančů (jablek) žízní zajdou. Srv. Köhler Klein. Schrift I., 61. P. Arfert, Das Motiv von der unterschobenen Braut str. 23, 27. Crane, Italian pop. Tales 338 sl. č. 24. Proměny krasavice utopené jsou velice hojné a složené: 1. na vodě plul překrásný lotosový květ; princ si jej utrhl a donesl domů. Nepravá žena přišla v noci, roztrhla jej na mnoho kousků a vyhodila je oknem. 2. z nich pole máty; kuchař chtěl jí užíti, ale z pekáče slyšel hlas, že to jest vlastní princezka. Kuchař postrašen vyhodil je zase do zahrady, a z toho 4. pnoucí rostlina, která roste až do ložnice princovy. Postrašená falešná paní rozkázala, aby byla vytrhána. Plod padl a zakutálel se pod klokočový keř. Ráno našla jej zahradníkova dcera a donesla jej domů. Z toho 5. krasavice sama. Dověděla se o tom falešná paní, rozkázala, aby byla zabita, a srdce její položeno na její hlavu bolavou. Oči její byly vyhozeny vzhůru, z nich 6. udělal se pár malých papoušků a ten uletěl do lesa. Za několik dní přišel princ do lesa lovit, sedl pod strom, a slyšel ptáky vypravovati historii svého života. Princ vzkřikl radostně, že ji konečně našel, zval ji, aby přišla zase k němu. Tak odvedl si ji do svého paláce a falešnou ženu těžce potrestal. *J. Polívka.*

Проф. Л. Гейльборнъ и проф. Л. Бергъ, Антропологія и этнографія. С.-Пб. 1906. Стр. 62. Природа и население Россіи. Часть I.

Народы Азіатской Россіи. Изданіе „Вѣстника Знанія“ (В. В. Битнера). С.-Пб. 1906. Стр. 62.

V první knize vydané od V. V. Bitnera jsou sloučeny přeloženy vyňatky spisu prof. Heilborna „Der Mensch“ a Dr. L. Berga „Allgemeine Völkerkunde“. Ve formě populární, přístupné nejširším vrstvám, seznamuje se základními pojmy, metodami a historií vývoje antropologie a etnografie, jako věd o spojitosti fysických, rasových i plemenných zvláštností lidského pokolení.

Ve třech kapitolách, přeložených z monografie prof. Heilborna, ve všeobecných črtách probírá se úměrnost lidského těla a antropologické metody měření, při čemž podávají se některé zprávy o zakladatelích kraniometrie — holandském anatomu Petru Kamperovi (1722—1789) a o „otci antropologie“ gotingském lékaři Janu Bedřichu Blumenbachovi (1752—1840). Potom jest přeložena kapitola z díla Heilbornova, kde se projednává otázka o lidských rasách, uvádějí rozličné systémy ras, mezi jiným staro-egyptská, jak to vyložil Blumenbach ve svém známém díle. „De generis humani varietate nativa“(1775), s hlavním principem dělení — známý typ lebky; kromě toho uveden ještě novější system Švéda Andersa Retziusa, zakládající se na kraniometrickém měření, přimýkající se k němu, značně rozšířený system Tomáše Huxleye a konečně poslední doby — Ludvíka Wilsera, který se přidržuje kraniologického systému Retziusova. Třetí kapitola věnována jest popisu anatomického rozlišování ras. V druhé části knížky podávají se krátké elementární zprávy o národopise: o vývoji techniky, pokrmu, oděvu, obydlí a j., pro něž nadpis „Antropologie a etnografie“ zní tuze hrdě.

Druhá knížka vydaná od Bitnera obsahuje krátké náčrtky života národů asijské Rusi: — Tunguzův, Giljaků, Burjatů a j. Sdělené zprávy o životě těchto národů a taktéž o dobytí Sibíře i o její přírodě jsou tak elementární, že můžeme s nimi se setkati v kterékoli učebnici zeměpisné pro žáky nejmladší. Náčrtky hodí se snad jen pro člověka, který hledá nejvšeobecnější vzdělání a poprvé vzal do ruky učebnici. Proto naší poznámkou chceme upozorniti čtenáře, aby v ní nehledali nových vědeckých poznatků.

A. Jacimirskij.

Н. С. Шайжинъ, Олонецкій фольклоръ. Былины. Критико-библіографическій обзоръ былинъ и 14 былинныхъ записей. Петрозаводскъ. 1906. Стр. XIV + 176. 8⁰. Ц. 40 к.

N. S. Šajžin, profesor oloněckého duchovního semináře, vystoupil již v literatuře vědecké s pracemi o národním eposu. R. 1903 vyšly tiskem dva jeho sborníky: „Матеріалы и статьи по олонецкому фольклору“; spolu s nynější knížkou vyšel také jeho neveliký historicko- životopisný náčrtek: „Старая Пудога съ XIV-го по XVIII. вѣкъ“. Hlavní předností i nedostatkem všech těchto prací jest hojnost odkazů a citátů, ovšem, z učenců autoritativních, a upřílišněná opatrnost autorova v „nových vývodech“.

P. Šajžin v kriticko-bibliografickém přehledu bylin snaží se shrnouti v jeden systematický celek data všech rejstříků k četným sborníkům a periodickým publikacím o oloněckém folkloru, hlavně, rejstříků „Олонецкихъ губернскихъ вѣдомостей“, „Памятныхъ книжекъ“, sborníků a Mezierova bibliografického rejstříku ruské slovesnosti i literatury. Při přehledu zápisů bylin řídil se autor prací Lobodovou o bohatýrském eposu (Записки универси-

тета Св. Владиміра, 1896) a podává kriticko-bibliografické zprávy v chronologickém pořádku, o době i o okolnostech zápisu všech vydaných bylin, počínajíc prvním a nejstarším ze všech známých v ruské literatuře (z konce XVI. stol.) Jest to pověst o kijevských bohatýrech, jak chodili do Cařihradu a jak pobili cařihradské bohatýry a zjednali si slávu, nazvaná na konci zápisu „Богатырское слово" a nalezená od E. V. Barsova; „Slovo" představuje samo sebou bylinu, která se rozpadla v pozdější době, podává starou formu byliny v poměrně velké ryzosti, a mimo to zachovává ještě důležitý význam, že jest jedinou památkou pro studium starého Kargopolsko-Pudožského dialektu. P. Šajžin domýšlí se na základě „Slova", že dialekt východní polovice oloněckého kraje v XVI.—XVII. stol. byl skoro stejný s nynějším, s týmiž fonetickými a morfologickými zvláštnostmi. O druhém, podle času zápisu byliny „o Michajlu Potoku Ivanoviči" (z konce XVII. neb z počátku XVIII. stol.) uvádí autor již dříve známé pozorování prof. Vsev. Millera, L. Majkova a potom přechází k prvnímu zápisu „Písní" P. N. Rybnikova v „Олон. губ. вѣд.", znamenitým „Oněžským bylinám" A. F. Hilferdinga, k „Sbírkám bylin" Barsova a k „Písním ruského lidu", sebraným od Istomina v oloněcké a archangelské gubernii. Posléze, nejmladší co do doby vytištěná sbírka oloněckých bylin vyšla jako dodatek k etnografickému náčrtku Ljackého „Сказитель Ив. Гр. Рябининъ и его былины". Tato sbírka, malá počtem, celkem pět bylin, nepodávajíc nic nového v ohledu bylinných sujetů, přece vyniká, protože v ní jest obsažen nejdokonalejší zápis byliny — přesný text bylin s jejich nápěvem, provedeným dle fonografického zápisu Blokova od Arenského Od tohoto krátkého přehledu dřívějších bylinných zápisů, přechází p. Šajžin k zápisům nejposlednější doby, které sám připravil do tisku.

Tyto nejnovější zápisy bylin, z r. 1901 vzal p. Šajžin ze sbírky materiálů o oloněckém folkloru, kteráž náleží řediteli Petrozávodského učitelského ústavu M. N. Pravdinu.

Mezi bylinami, jež otiskl vydavatel: „Dobrynja Nikitič", „Silnyj Dunaj Ivanovič", „Dobrynja i Aleša", „Luka Petrovič královský syn", „Steňka Razin" a j., které mají mnoho nedostatků co do zachovalosti verše a nepodávají nějakých nových bylinných látek, nalézáme jednu, která zasluhuje poněkud pozornosti. Zapsána byla tato bylina v Pudožském újezdě od učitele Lěskova dle recitace sedláka Semena Ivanova. Látku její, obsaženou v 241 verši, označuje p. Šajžin názvem: „Неудавшееся сватовство за князя Владиміра". Tato látka nevyskytuje se v dosavadních sbornících ani Hilferdingově ani Rybnikova, ani v novějších sbírkách Markova, Grigorjeva a Ončukova; a takto jest tato bylina podle autora celým „objevem" tím zajímavějším, že učiněn byl neočekávaně ne v málo prozkoumaném kraji Pomořském aneb Pečorském, nýbrž v Oloněckém kraji, považovaném za dobře prozkoumaný, v tomto „Islandu ruského eposu".

Postup děje byliny uvedené od p. Šajžina jest následující: Kvas u Vladimíra; bohatýři jali se vychloubati. Mlčí jen Daniluška Denisjevič. Vladimír táže se ho po příčině jeho mlčení. Daniluška neodpovídá a odjíždí domů do Černigova. Tu navrhuje Vladimír bohatýrům, aby našli takovou krasavici-nevěstu, která by uměla rusky psáti a čísti pro zpěv církevní. Mikituška Putjatin syn radí, aby vzali Vasilistu, ženu Danilovu. Kníže rozzlobil se na radu, aby si vzal ženu živého muže a velí „popraviti, pověsiti rádce". Ale ten byl důvtipný, navrhuje knížeti, odeslati Danila k vojenské službě; tam ho zajisté ubijí a kníže ožení se s vdovou Vasilistou. Ilja Muromec věští

neštěstí a upadne za to do vězení, neboť kníže přijal návrh Mikitkův a poslal ho s rozkazem do Černigova k Danilovi. Vasilista odnese muži rozkaz na pole a dá jemu 150 přebytečných střel v tulci, kterými Danila také zabije ruskou sílu, která se přihrnula naň od Kijeva. Potom napadnou Danilu dva bohatýři, jeden z nich jeho bratr Dobrynja Denisjevič. Nesnesl Danila, že bratr na bratra zbraně kuje a v lítosti probodne se. Dozvěděl se o tom Vladimír, šel na námluvy k vdově Vasilistě a dostalo se mu souhlasu. Již oblékla se k svatbě Vasilista a prosí Vladimíra, aby jí dovolil rozloučiti se s milým druhem. Vdova přijíždí na pole, postaví vedle mrtvoly svého muže „dýku-kynžálek" a rozpáře si svá prsa bílá. Bylina končí tím, že jen služky slávu pějí Vasilistě Mikuličně, Vladimír oblažil milostí Ilju Muromce, „daroval mu kožich sobolí, ale Mikitkovi Putjatinu — kotel smoly".

Mimo tuto nově objevenou bylinu uvádí p. Šajžin zápisy i některých jiných, které neposkytují ani novosti ani zajímavosti, řídě se jen míněním A. F. Hilferdinga, jenž pověděl, že pokládá epické písně zachované v lidu za tak cenné pro vědu, že všechny zasluhují býti vydány. V jisté míře může to ovšem sloužiti za ospravedlnění.

A. J. Jacimirskij.

BIBLIOGRAFIE.

Za rok 1905—6 viz nahoře II. 155—159.

XV. Lidový průmysl a lidové umění.

*A. J. Jacimirskij, Původ umění podle starých a nových teorií. Národop. Věstník I., 33—40.

Volbehr Theodor: Bau und Leben der bildenden Kunst. (Aus Natur u. Geisteswelt. Samml. wissensch. gemeinverständl. Darstellungen. 68.) Leipzig, B. G. Teubner VI + 129 str. 8., 44 vyobr. Ref. Deut. Lztg. 1905, 38, 2355. (Der Verf. erörtert in einer klaren und einfachen Weise das Erwachen des Kunsttriebs bei den Menschen nach den Ergebnissen der Völkerpsychologie und der Urgeschichte.)

Dr. Theodor Koch-Grünberg: Anfänge der Kunst im Urwald. Indianer-Handzeichnungen auf seinen Reisen in Brasilien gesammelt. XV + 70 s. Berlin. Ernst Wasmuth A. G. 1906. Ref. Zentralbl. f. Anthrop. XI., 75.

*O. Br., Kunst und Volksglaube. Mitteil. u. Umfragen zur bayer. Vkunde 1905, 4—5.

*Renata Tyršová, O významu lidového umění. Č. Lid XIV., 65—68.

*R. Tyršová, Jak jinde pohlížejí na význam lidového umění. Ib. XV., 65—70.

*Dr. K. J. Fuchs, Die volkswirtschaftliche Bedeutung der Volkskunst. Mitt. d. V. f. sächs. Volkskunde IV., 80—85. (Řeč na Národop. sjezdě v Drážďanech 1906.)

*Lidové umění a pomocná akce státní i jiných korporací veřejných. Národop. Věstník I., 156, 224, 252—253.

*K akcím na podporu lidového průmyslu. Ib. I., 252—253.

*Dr. J. Matys, Domácký průmysl. Obzor Národohospodářský. XI. — Leden 1906. (S podrobným seznamem měst a míst v Čechách a na Moravě, kde se jaký domácký průmysl provozuje.)

*Emil Edgar, Lidové umění a domácí průmysl u nás. Revue Moravskoslezská II., 167—168.

*Vl. Hatlák, Domácí průmysl na Moravě. Ib. II., 158—161.

*Dr. V. Tille, Hausfleiss, Volkskunst und kunstgewerbliche Hausindustrie in Böhmen (Tschechen). Ausstellung oesterr. Hausindustrie und Volkskunst. Vídeň 1905, str. 55—72.

*Jul. Leisching, Hausfleiss, Volkskunst und kunstgewerbliche Hausindustrie in Mähren. Ib. str. 72—85.

*Ot. Svoboda, Něco z lidového umění na Habrsku. II. Čáslavský Kraj I., 111—113.

*Fr. Heidenreich, Lidový průmysl na Prostějovsku. Selský Archiv V., 231—238.

*Dušan Jurkovič, Slowakische Volksarbeiten (Práce lidu našeho). A. Schroll a Cie. Vídeň 1906. Seš. 1—2. Cena seš. K 7·—. Ref. Zft. f. oesterr. Volkskunde XII., 225 (D. M. Haberlandt). — Arch. suisses d. trad. pop. X, 112 a 282 (Hoffmann-Krayer). — Národop. Věstník I., 41. — Maehr. Gewerbe-Museum Mitt. R. 1906, str. 48.

Kazimierz Mokłowski, Sztuka ludowa w Polsce. Lwów 1905. Ref. Ист. в. CIII. 1050.

Wydawnictwo polskiego tow. sztuki stosowanej. Materjały. Seš. 1—5. Krakow 1902—1904. Ref. Ztft. f. oesterr. V. XI., 44—45 (Dr. M. Haberlandt). Lud XI., 108—109 (S. Udziela).

* Hausfleiss, Volkskunst und kunstgewerbliche Hausindustrie in Galizien. Ausstellung oesterr. Hausindustrie und Volkskunst. Vídeň 1905, str. 90—103.

* Erich Kolbenheyer, Hausfleiss, Volkskunst und kunstgewerbliche Hausindustrie in Bukowina. Ib. 104—109.

* Dr. M. Haberlandt, Hausfleiss, Volkskunst und kunstgewerbliche Hausindustrie: in Nieder und Oberoesterreich, Salzburg, Tirol und Vorarlberg, Küstenland, Istrien und Dalmatien. Ib. str. 1—6; 15—18; 18—26; 109—113; 113—119.

* D. G. Habermann, Hausfleiss, Volkskunst und kunstgewerbliche Hausindustrie in Deutschböhmen. Ib. 41—55.

* Dr. E. W. Braun, Hausfleiss, Volkskunst und kunstgewerbliche Hausindustrie in Schlesien. Ib. str. 86—89.

* Gustav Goebel, Hausfleiss, Volkskunst und kunstgewerbliche Hausindustrie in Kärnten. Ib. str. 27—29.

* K. Lacher, Hausfleiss, Volkskunst und kunstgewerbliche Hausindustrie in Steiermark. Ib. str. 6—15.

* J. Šubic, Hausfleiss, Volkskunst und kunstgewerbliche Hausindustrie in Krain. Ib. str. 29—41.

*F. Kovačič, „Muže“ in „Mužanje“. (Donesek k zgodovini domače obrti in narodne noše.) Čas. za zgodovino in narodopisje III., 33—40.

Др. Сима Тројановић, Јањево и његове пристенције. Срп. кљ. гласник XVII., 104-111. Jaňevo jest srbské městečko na Kosově poli jižně od Prištiny nyní do daleké většiny obyvatelstvem katolickým obydlené. Pěstuje se tu zvláštní domácí průmysl. Že zvlášť připravované směsi bronzové (na 1 kg. mědi přidávají 400 gr. zinku) lijí prsteny, naušnice, spony a jiné různé ozdůbky dosti primitivní, a ty pak rozvážejí široko daleko.

O. Schwindrazheim, Deutsche Bauernkunst. Vídeň 1904. Ref. Globus LXXXVII., 35 (R. A.).

H. Sohnrey, Kunst auf dem Lande. Bielefeld 1905. Velhagen a Klasing. Str. 235 s 10 barevnými přílohami. Cena Mk 7·—. Ref. Ztft. d. Ver. f. Volkskunde XVI., 342—345 (Otto Lauffer). Č. Lid XIV., 396. Ztft. f. österr. Vkunde XI., 43. Mittl. u. Umfragen zur bayer. Vkunde 1905, č. 2, str. 12.

*O. Seyffert, Die Volkskunst auf der II. deutschen Kunstgewerbe-Ausstellung Dresden 1906 (Řeč na národop. sjezdě v Drážďanech 1906). Mitt. d. V. f. sächs. Volkskunde IV., 85—87.

Johann Deininger, Tiroler Volkskunst. Österr. Rundschau X., 364—372.

*Dr. K. Knaflitsek, Schlesische Volkskunst. Ztft. f. Gesch. u. Kulturgesch. oesterr. Schlesiens I., 92—93.

K. Mühlke, Von nordischer Volkskunst. Beiträge zur Erforschung der volkstümlichen Kunst in Skandinavien, Schleswig-Holstein, in den Küstenländern der Ost- und Nordsee sowie in Holland. Berlin 1906. Nakl. W. Ernst. Cena Mk 5·—. Ref. Zft. f. oesterr. Volkskunde XII., 180—182 (Ant. Dachler).

Salin Bernh. Die altgermanische Tierornamentik. Typologische Studie über germanische Metallgegenstände aus dem IV. bis X. Jh. nebst einer Studie über irische Ornamentik. Aus dem schwedischen Manuskript übersetzt von J. Mestorf. Stockholm 1904. Beckmann. Berlin Asher & Co. (XIV + 383) 4°. Ref. Lit. Zblatt. 1905, 5, 165. Ztft. f. deut. Phil. XXXVII., 264. Deut. Lztg. 1905, 46, 2893.

XVI. Kroj.

C. H. Stratz, Die Frauenkleidung und ihre natürliche Entwickelung. Dritte völlig umgearbeitete Auflage mit 269 Textabbildungen und 1 Tafel. Stuttgart, Ferd. Enke. 1904. (S. 403, 15 M.) Ref. Zentralbl. f. Anthropol. IX., 22.

*Dr. Čeněk Zíbrt, Český sedlák a selka na mapě P. Aretina z Ehrenfeldu 1619. Č. Lid XIV., 246.
*Obrazy z korunovačních slavností r. 1836. Národop. Věstník I., 143.
*Barbora Hoblová, Kroje a výšivky na Poděbradsku z počátku XIX. věku. Ref. Ženské listy XXXIV., 3, str. 50. — Národop. Věstník I., 108. — Věstník Poděbradska IX., 79.
*Dr. Čeněk Zíbrt, Studie Barbory Hoblové o krojích a výšivkách na Poděbradsku z počátku XIX. věku. Č. Lid. XV, 353—374.
*Jan Hellich, Příspěvky k dějinám krojů na Poděbradsku. Věstník Poděbradska VIII., str. 51—52; 69—71.
*Selský kroj mladých vdaných žen na Poděbradsku v 18. věku (vyobrazení). Č, Lid XV., 241.
*Josef Blau, Die tschechische Volkstracht der Tauser Gegend. Ztft. f. oesterr. Vkunde XII., 14—44.
*Z národopisných studií prof. K. Rozuma. (Náušnice z musea Soběslavského.) Č. Lid XV., 200—201.
*Dr. Čeněk Zíbrt, Provolání na venkov k uspořádání národního oděvu slovanského r. 1848. Č. Lid XV., 376—377.
*Fotografická studie J. Klvani o kroji a typech hanáckých děvčat. Ib, 193.
*Josef Klvaňa, Kroj lidu slovenského na Moravě. Čas. Mor. Mus. Zem. VI., 292—308.
*Pavel Socháň, Kroje a svadba v Lopašově na Slovensku v Nitranské stolici. Nákl. Společnosti Národopisného Musea v Praze 1905. (Sv. XI. Národopisného Sborníku Československ.) Str. 69 + 24 tabelí. Kor. 6·—. Ref. Fotografický Věstník XVII. 11; Slovenské Pohl'ady XXVI., 59—61; Folk Lore XVII., 252 (srv. Nár. Věst. I., 222).
*Slovácký ženich a nevěsta (vyobrazení). Č. Lid XV., 240.
*Zvolenčan (vyobrazení). Slovenské L'udové Besedy II., 9.
E. W. Radzikowski, Ubiory w Polsce i u sąsiadów w wieku XV. z rysunkami na 13 tablicach. Krakov 1905. Str. 28.
Ubiory ludu polskiego. Seš. 1. Krakov 1904. Ref. Ztft. f. oesterr. Volkskunde XI., 138—141 (L. Młynek).
Dr. B. Malewski, Próba charakterystyki ubiorów ludowych. Varšava. Str. 68.
*Jan Cwikowski, Stroje ludowe w parafii Łącko w powiecie nowo-sądeckim. Lud XI., 55—62.
*Strój swiąteczny wieśniaka w Podegrodziu (s vyobrazením). Ib. 195.
*Dr. Wilhelm Bruchnalski, Pióro, jako ozdoba wojaków i junaków i t. zv. prośba o pióro. Ib. 225—242.
Al'bom Meierberga, Vidy i bytovyja kartiny Rossii XVIII. věka. Risunki Drezdenskago al'boma vosproizvedennye s podlinnika v naturalnuju veličinu. Petrohrad 1905. Ref. Č. Č. Hist. XII., 93—94 (A. J. Jacimirskij).
*Тома А. Братић, Народна ношња у Херцеговини Гласник зем.-муз. бос.-херцегов. XVIII., 229—243.
Moriz Heyne: Körperpflege und Kleidung bei den Deutschen von den ältesten geschichtlichen Zeiten bis zum XVI. Jh. Mit 96 Abbild. im Text. Leipzig Hirzel 1903. 373 str. 8°. Ref. v LbGerm. Rom. Ph. Ib. 1905, č. 2.
*Dr. E. Ernst, Ueber Tracht und Art des Egerländer. (Aus der bei der Gründung des Egerländer Vereines im Jahre 1881 gehaltenen Festrede.) Unser Egerland X., str. 27.
*J. Friedrich Leutner, Über Volkstracht im Gebirge. Ztft. f. oesterr. Vkunde XI., 1—16, 145—158.
*Adalbert Sikora, Zur Geschichte der Zillertaler Tracht. Ib. XII., str. 1—14.
Alte Schweizer Trachten. Bern 1904. Stämpli et Co. 18 tabelí. Cena Mk 12·—. Ref. Ztft. d. Ver. f. Vkunde XVI., 330 (Otto Lauffer).
F. Justi, Hessisches Trachtenbuch. Marburg 1905. Elwert. Str. 95 + 32 tabulí a mapa. Ref. Ztft. d. Ver. f. Vkunde XVI., 329—330 (Otto Lauffer).
H. Müller-Brauel, Das niedersächsische Volkstrachtenfest in Scheessel. (Beiträge zur niedersächsischen Volkskunde II.) Hanover 1904. Br. Jänecke. Str. 58. Mk 1·80. Ref. Ztft. d. Ver. f. Vkunde XVI., 340 (Otto Lauffer.)
Artländer Trachtenfest. Quakenbrück 1905. H. Büddenberg. Str. 120. Mk. 0·50. Ref. Ztft. d. Ver. f. Vkunde XVI., 341 (Otto Lauffer).
*Dr.. Gustav Michel, Brautkrönchen aus der Gegend von Trier. Ztft. h. rhein. u. westfäl. Vkunde III., 39—44.

*A. Küchler, Zur Standes- u. Amtstracht in Obwalden. Arch. suisses d. trad. pop. X., 176—177.
*M. C. Dahl, Die Volkstracht der Insel Röm. Ztft. d. Ver. Vkunde. XVI., 167—170.
Th. Schvindt, Finnische Volkstrachten. Helsingfors 1905. Yrjö Weilin. Str. VI. +20 s 16 barevnými tabelemi. Mk. 3·—. Ztft. d. Ver. f. Vkunde XVI., 126.
*Židovské klobouky (vyobrazení). Č. Lid XV., 281., 282.

Drobné zprávy národopisné.

Retrospektivní oddělení zemědělské.

vystavovalo na letošní jarní výstavě hospodářské Národopisné Museum Československé v Praze.

Exposice tato byla naprostou novinkou.

Vyjma několik figurin skoro všechny předměty byly zcela nově získány — a hlavně souborné uspořádání bylo nové. To nebyly již jen pestré výšivky, krásné kraslice, malované milostné dopisy, cymbál a dudy, pestřice krojů, tak známé a namnoze tolik zprofanované, ale tu byl hrubý pluh, lopata, cep.

A co kolem až do únavy se leskly ocelové a křiklavě pestře natřené pluhy a parní oradla moderní — tu ze spoře okovaných dřevěných rádel voněla hlína českých lánů — kleče leskly se vyhlazeny od mozolných rukou našich otců!

Bohužel musilo se místem příliš spořiti. Byloť na několika čtverečných metrech směstnáno několik oborů prací se zemědělstvím souvisících.

Kdo nebyl na výstavě, rád dočte se jistě, co bylo vystaveno, a kdo tam byl, ten oživí zas v mysli, co viděl. Podrobnější popis celé exposice chce upozorniti venkov na to, co se sbírá pro zemědělské oddělení NMČ.

Středem výstavky, který už svou barvitostí vábil, byla dožinková skupina: Hospodář s hospodyní přijímající blahopřání ženců k bohaté úrodě, nesoucích poslední snop: „zlatou bábu dožinkovou", z níž hospodyně rukama vymne na jaře semeno do nového osevu.

Po pravé straně skupiny stály na podiu a byly na stěně zavěšeny staré předměty, souvisící s pecí a s osvětlováním. Tak byly tam: Lopaty, pometla, pohrabáče, díže, kopist, staré vozíčky s vidlemi a podávkami na hrnce; dále pak loučníky, lucerny, rendlíky, kozlíky k peci — „vašek" k míchání povidel v kotli a j. v. Na levo byla skupina pastýřská a skupina předmětů drobného domácího hospodářství.

Na stěně visely: biče honácké, pastýřské hole, trouby, klobouk a pás — krásné slovenské čerpáky na žinčici — a nejvýše tři předměty zvykoslovné: 2 „ucha" (trubky z mořských lastur) a meč — proti mračnům!

Níže byly: slepičí kukaně, ošatky, opálky, máselnice dřevěná a hliněná, formy na sýr, lisy na tvaroh, stoupy na kroupy a mák, váhy na máslo, modely zdobeného másla. Vedle viselo několik zdobených mandlovaček na prádlo s válečky a ozdobné písty ku praní prádla.

Řadou před podiem stály staré, skoro celé dřevěné pluhy.

Při stěně, na níž hned u vchodu visela skupina fotografií, znázorňujících práce polní a p., stály: staré větráky na čištění zrní, primitivní „klepáč" k témuž účelu, řezačka na slámu a lis na olej — vedle těchto předmětů několik modelů mlýnských složení, model krupičníku a holendru.

Souběžně řadou stály: ruční mlýnek domácí a „žrna", šlapací mlýnek valašský.

K tomuto oddílu družil se i opodál stojící model staročeské vodní pily.

Další stěnu zabíraly předměty souvisící s dobytkem a pracemi v poli, tak byly to zvláště překrásně vyšívané pohřbetníky a chomouty koňské, volská jha do páru, vidle na hnůj, lopaty železné i dřevěné, kopáče, srpy staré, cepy, zvonek kravský, podkovy. Dále byla to dvě síta, pod nimiž stály dva veliké a dnes již velice vzácné slaměné koše na obilí z Valašska. Na dvou stupních pod touto stěnou srovnány byly typy českého pluhu v osmi nejlepších exemplářích. Vedle toho bylo tam několik modelů starých strojů hospodářských, které zapůjčila česká vysoká škola technická v Praze. V rohu vedle přikrčena byla skupinka starého včelařství, chudá, ale i tak dosti zajímavá. Dva úly, špalek a rákosový, tři včelařské nože, stříkačka, kukla a tři typy kuřadel na včely. — Vedle několik starých měřic.

Na dvou stupních pod oknem umístěna byla nejúplnější skupina: lnářství. Úplnost exposice umožněna byla laskavostí Musea v Německém Brodě. Stála tam nahoře řada kolovratů, přeslic, kuželů — a dole: drhleny, trdlice, motáky, vochle, vochličky, motovidla, navijáky, ovijáky — až konečně model stavu tkalcovského a stroj provaznický.

Na dvou ohromných stolech umístěny byly modely hospodářských stavení a statků z Čech, Moravy, Slezska i Slovenska — hlavně byly to statek blatský, slánský, grunt hanácký, čičmanské gazdovství.

Vedle toho i ohrada a přístřeší pro ovce, typické studně a model šíře neznámého milíře k pálení uhlí dřevěného ze Zvánovic u Černého Kostelce.

S druhé strany stály tři skříně, v nichž byly umístěny nejrůznější modely hospodářských strojů starších soustav (počtem na 100) z Čech z majetku Táborské hospodářské akademie a ze Slovenska z majetku musejního.

V jedné skříni umístěny byly staré listiny a knihy — kalendáře, zápisy gruntovní, knížky robotní a j. v.

V čele celé exposice stálo pak nádherné sousoší Hergesselovo, zapůjčené laskavě správou Moderní galerie: Hakování na Vysocku — výmluvný obraz roboty a potuplné práce českého sedláka!

Jak patrno, bylo dosti předmětů — pro výstavku týdenní, přechodnou, kde nelze přísně odhadovat, co kde schází, jaká mezera u vývoji té které věci není vyplněna — ale málo pro vědecké spracování materiálu v stabilním Retrospektivním museu zemědělském, pro něž jinak vše už je připraveno!

Z okresu brandýsského n. L. dostalo před výstavou N. M. Č. od několika jen rolníků plný vůz nejkrásnějších předmětů — ostatně jména dárců ze všech stavů na tabulce na výstavě umístněná mluvila dosti zřejmě — ještě několik takových okrsků a bude museum naplněno — k radosti všech návštěvníků a cti českého rolníka, který tím postaví důstojný pomník mozolům svých dědů a otců! —

— *Jar—man.*

Prof. Alex. Brückner podává v druhém sešitě 1907 Zeitschrift des Vereins für Volkskunde obvyklý svůj roční přehled z polské a české literatury lidovědné. Z r. 1906 zaznamenává: „Z české literatury třeba především vzpomenouti nové periodické publikace. Společnost Národopisného Musea Československého vydávala dosud Národopisný Sborník, o němž jsme vždy referovali, posledně o svazku X., jenž obsahoval podrobné a zajímavé pohádkoslovné studie prof. Polívky; v XI. vyšla sbírka Pavla Socháně „Kroje a svatba v Lopašově“ (s 24 tabulemi). Od r. 1906 vydává Společnost měsíčník, jehož prvý ročník byl právě ukončen: Národopisný Věstník Československý . . . Není to nikterak podnik konkurenční Českému Lidu; sleduje jinými cestami jiné cíle. Representuje se jako list odborný s delšími pojednáními a studiemi — jednou neb dvěma v každém sešitě — se vzornou přímo bibliografií, která shrnuje všechno, co právě bylo přístupno, z oboru lidovědy v nejširším slova smyslu, ze všech zemí a řečí (často s udáním obsahu a kritickými poznámkami); mimo to obsahuje jednotlivé, podrobné, kritické referáty.“ Z článků uvádí Brückner zejména Tillovo úvodní slovo k prvému ročníku Národopisného Věstníku, Chotkovu studii o Cerovu, Polívkovu zprávu o fonografu ve službě národopisu a Jacimirského studii o původu umění. Z posudků zaznamenává Vykoukalův o Johnově „Sitte, Brauch und Volksglaube im deutschen Westböhmen“, jehož plnou spravedlivost (i při četných a vážných námitkách Vykoukalových proti knize Johnově) uznává, a Niederlův o Peiskerových „Die aelteren Beziehungen der Slawen zu Turkotataren und Germanen“. Z jiných prací časopiseckých uvádí Čechische Revue s Niederlovým článkem Das letzte Dezennium der böhmischen Archaeologie a Marešovy a Socháňovy práce o novokřtěncích v Čechách, na Moravě a na Slovensku a práce Zacharovy. Dále věnuje obšírnější zprávu Českému Lidu a Časopisu musea království Českého. Z publikací knižních zaznamenává pokračování Zíbrtovy Bibliografie české historie a další svazek Niederlových Slovanských Starožitností. V posudku o této práci praví: „Učenost, kriticky střízlivý postup a nezaujatost autorova nemohou býti dosti doceněny; nyní konečně je dílo Šafaříkovo, k němuž pro nedostatek novější práce souhrnné jsme se musili vždy vraceti, zplna překonáno; netřeba zvláště připomínati, že archeologu odborníkovi vývody archeologické se daří nejlépe; chladnou zdrželivost jeho vůči všem archeologickým románům a odůvodněnou jeho nedůvěru vůči všem předčasným konstrukcím, třeba zvláště ceniti.“

—

Z prací, podaných v poslední době České Akademii pro vědy, slovesnost a umění se žádostí za uveřejnění, dotýká se národopisu Ant. Kotíka Další příspěvky k poznání našich příjmení a Kašíka Popis a rozbor nářečí středobečovského; podpora 600 kor. povolena byla na další tři listy A. Chytilovy Národopisné mapy Moravy; v tisku je F. Hruškův Chodský slovník.

—

V Oesterreichische Rundschau XI., 5 uveřejňuje Dr. M. Haberlandt přehled rozvoje rakouské lidovědy za r. 1906—1907. Všímá si i prací českých; ovšem i na stručnost své zprávy dosti skoupě. Pokud však se zmiňuje o českém lidovědném podnikání, činí tak nezaujatě a neupírá české práci zaslouženého uznání. Zejména připomíná, že Čechy budou míti jedno z prvých zemědělských museí: zatím v oddělení zemědělské retrospektivy při Národopisném Museu Československém. (Ve Vídni zřizuje se zemědělské museum při vysoké škole zemědělské.) Mimo to vzpomíná Českého Lidu, Časopisu Vlasteneckého Muzejního spolku v Olomouci a Časopisu Mor. Musea Zemského. Národopisného Věstníku dosud nezná.

—

Zemědělská retrospektiva, kterou uspořádalo Národopisné Museum Československé na jarní výstavě hospodářské, je podnětem dru Š. Kolaříkovi k upozornění na nutkavou práci na poli dějin selského lidu v Čechách. Ukazuje v Nár. Listech, co vše tu třeba teprve vykonati, ukazuje, čím jiní, zejména Němci na tomto poli vědeckém nás předstihli. Proto „přimlouvá se, aby organisace a korporace zájmového hnutí selského věnovaly péči dějinám stavu selského. Vypisovala-li na konci XVIII. století vlastenecká hospodářská společnost ceny na literární práce hospodářské (jak o tom pěkně píše prof. Jakubec v Dějinách České Literatury, vydaných v Laichterově bibliotéce), posloužilo by stejně ke cti dnešním zájmovým korporacím, kdyby se postaraly o sepsání hospodářských dějin zemědělských a o historické vylíčení sociálního a kulturního rozvoje selského lidu. Není-li v kruzích českých historiků povolaného k tomu odborníka, nechť se korporace zemědělské postarají o výchovu mladší schopné síly, která by se k úkolu tomu připravovala.“

—

Městská správa v Kojetíně rozhodla se opatřiti a vydati obšírné dějiny a místopis svého města.

—

Dr. Jovan Cvijić, profesor zeměpisu na universitě v Bělehradě slaví letos 25leté jubileum své vědecké práce. Nar. 27. září r. 1865 v Loznici v sev.-záp. Srbsku, promoval ve Vídni r. 1892 a téhož roku byl jmenován profesorem zeměpisu v Bělehradě. Od r. 1899 jest řádným členem srbské akademie věd. Veliká jest jeho práce vědecká, veliké jeho zásluhy o zeměvědný výzkum balkánských zemí, neméně jeho studie antropogeografické a péče jeho o organisaci antropogeografických studií v Srbsku, jichž výsledkem jest znamenitá jím řízená sbírka obsáhlých monografií. „Naselja srpskich zemalja,“ o jichž posledním svazku byla v NV. podána zpráva. Dne 8. června oslavily jihoslovanské akademické spolky ve Vídni toto vzácné jubileum. Společnost naše i redakce NV. vyslovuje jubilantovi srdečné blahopřání.

—

Centrální statistický úřad ruského ministerstva vnitřních záležitostí vydal dílo Пространство и население Россіи. Podle toho obnášel 1. ledna 1905 počet obyvatelstva Ruska 143,980.000, s obyvatelstvem Finska pak 146,797.000. Asie s evrop. Ruskem 107·6 mil., v „přivislanském kraji“ 10·8 mill., na Kavkaze 10·3 mill., ve Finsku 2·8 mill., v Sibiři 6·6 mill., v středoasijských oblastech 8·7 mill. Co do hustoty obyvatelstva připadá na 1 □ verstu 7·7, v přivislanské gub. 95·1, v Sibiři jen 0·6. Obyvatelstvo jest do ohromné většiny selské, jen 18·7 m. (12·8%) bydlí v městech. Co do národnosti jest 96·2 m. Rusů, 15·6 m. Turkotatarů, 9·1 m. Poláků, 6·6 m. Finů, 5·7 m. židů, 3·5 m. Litvanů, 2·3 m. Němců, 1·6 m. Korelců. 1·3 m. horských kmenů, 1·3 m. Armenů, 0·6 m. Mongolů. Rusové činí 65·5% všeho obyvatelstva, v evrop. Rusku 80%, v záp. Sibiři 88·7%, ve vých. Sibiři 53·9%; jinde činí nepatrné menšiny: v přivislanském kraji 6·7%, ve Finsku 0·2%, v středoasijských krajích 8·9%, na Kavkaze 34%. Podle vyznání jest 102·6 pravoslavných, 15·9 Mohamedánů, 15·1 m. katolíků, 7·2 m. protestantů, 6 m. židů. — Písma znalých jest v Rusku pouze 21%, gramotnost je dvakrát větší u mužů

než u žen. — Rolnictvím zabývá se 74·6%, řemesly atd. okolo 10%, soukromou službou 4·6%, obchodem 3·8%. Na ostatní zaměstnání spadá 7·5%. Lidí v nejlepší síle od 20 do 60 let jest 44·7%. Šlechticů jest 1·5%, „měšťanů" 10·7%, 86% sedláků.

—

V Německu připravují velký slovník porýnských nářečí. Ministerstvo vyučování vydalo právě výnos, kterým odporučuje učitelstvu, aby se účastnilo prací pro slovník ten. Současně počaly vycházeti Anfragen und Mitteilungen zum Rheinischen Wörterbuch, jež mají udržovati živý styk mezi redakcí slovníka a spolupracovníky, podávati zprávy o postupu prací a návody pro spolupracovnictví. O úkolu slovníku samého praví vzpomenutý ministerský výnos: „Královská Akademie věd hodlá sebrati a vědecky spracovati slovní poklad lidových nářečí provincie rýnské a sousedních menších okrsků: vládního okresu Wiesbadenu a Arnsbergu. Dílo má býti důstojným pomníkem řeči a národního svérázu rýnsko-franckých kmenů, spolu však i hlavním pramenem příštího velkého německého slovníku, v němž bude nutno stejně hleděti k lidovým nářečím jako k mluvě obecné a k řeči literárních památek."

Zprávy o museích a společnostech národopisných.

Ze Společnosti Národopisného Musea Československého v Praze. Národopisné Museum obeslalo větší kolekcí lidových hraček výstavu mateřských školek, kterou uspořádala průmyslová škola Vesnina v Brně ve dnech 19. a 20. května. V uvedené kolekci byly mimo některé hračky ruské, huculské a bosenské z hraček našich zejména primitivní hračky uherskoslovenské, skoupené před časem na různých trzích ve Slezsku, některé hračky z Brněnska, úplná sbírka dřevěných, pestrých hraček z Krouné (u Litomyšle) a ze Skašova (na Plzeňsku), ukázky hraček lidových, jež jsou dosud běžny na pražských poutích, a jež se vyrábějí jednak v nejbližším okolí Prahy, jednak zvláště na Příbramsku a konečně staré těstové hračky z Pacova (z nichž část zapůjčil p. arch. O. Vondráček). Mimo Národopisné Museum účastnily se výstavy hraček museum v Hořicích a odborná škola ve Val. Meziříčí moderními svými hračkami, zhotovenými ve slohu národním. Národopisné Museum získalo z brněnské výstavky ukázky těstových hraček z Vyzovic, jež jsou zajímavy svou primitivností. — V poslední době dochází značnější pozornosti česká keramika a jde o aplikaci její motivů na moderní výrobky. V tomto směru obrátili se někteří výrobci na Národopisné Museum o radu i o povolení k reprodukci a bylo jim přirozeně ochotně vyhověno. — Výstavy komorního obvodu pražského 1908 súčastní se Společnost Národopisného Musea jednak v oddělení časopiseckém, jednak v oddělení výstavy měst a míst, kde mimo jiné má býti znázorněn i lidopisný ráz dotyčných krajů. — Ve dnech jarní výstavy hospodářské navštívili Národopisné Museum účastníci VIII. mezinárodního kongresu zemědělského ve Vídni.

—

Zpráva o museu království Českého za r. 1906 zaznamenává, že sbírky musejní byly rozmnoženy: knihovna o 8111 knih, 166 rukopisů, 3679 korespondencí, 1519 rytin, kreseb a fotografií, 559 hudebnin a 274 atlasů a map; archiv o 735 kusů; sbírka numismatická o 928 exemplářů; též sbírky zoologická, botanická a geologickopaleontologická značně vzrostly. V oddělení národopisném byly nově zařízeny síň jihočeských výšivek a krojů (6 figurin), jež darovala museu sl. Fryšová, a interiér valašský. Sbírky musejní navštívily 141.063 osoby a to 126.521 ve dny volné návštěvy a 14.542 platící. Čítárnu musejní navštívili 17.304 čtenáři, jimž bylo vydáno 44.715 knih; členům domů bylo zapůjčeno 5710 knih. Členů musejní společnosti bylo 612. Příjem obnášel 151.384·22 kor. Výdaje byly 115.427·87, z nichž na služné a vydání správní připadalo 109.655·85 K.

—

Společnost Přátel Starožitností Českých v Praze měla dle své zprávy 1254 členů, z nichž ovšem značná část příspěvek svůj zůstala dlužna (352 členů musilo býti upomenuto). „Snaha na získání nových členů" — stěžuje si zpráva — „neměla žádoucích výsledků." I jinak nedocházela Společnost v české veřejnosti té přízně a zájmu, jež si plným právem zasluhuje. Příjem její obnášel 7743·23 kor., vydání 6729·23 kor., přebytek do roku letošního je tedy 1014 kor., což vzhledem k podnikům, jež Společnost připravuje, je částka nevelká. Z prací Společnosti zejména sluší zaznamenati musejní statistiku, jež

bude vydána r. 1908. V roce uplynulém byly pořádány dvě členské schůze s přednáškami a 3 poučné výlety. Knihovna Společnosti má 642 spisy o 1325 svazcích. Čestným členem Společnosti jmenován byl její předseda ing. J. Herain. — Na počátku letošního roku ustavil se pak při Společnosti prehistorický odbor, jehož předsedou je prof. dr. J. Matiegka.

—

Poslední číslo Časopisu Matice Moravské v Brně podává zprávu o činnosti spolkové za r. 1906. Z ní zasluhuje zaznamenání, že dohodou s Vědeckým klubem podařilo se získati k práci v Matici Moravské vedle pracovníků starších i síly mladší, vedle brněnských i pracovníky venkovské. Mimo časopis vydána druhá část Dvořákových „Jednání sněmů moravských" a pro letošní rok připravena práce Černého a Váše „Výklad místních jmen moravských". Jako odbor Matice Moravské byla zařízena stálá komise pro vydávání historických památek moravských, jež došla podpory ročních 3000 kor. od olomouckého arcibiskupa. (Zemský výbor žádost její o podporu odmrštil.) Pro nepříznivý stav finanční Matice trvale upustila od chystaného vydání mapy Moravy a Slezska. Nedochází té podpory u nejširší veřejnosti, jaké potřebuje a zasluhuje. Po úsilovné agitaci o získání nových členů, ač rozesláno bylo na 6000 výzev, přibylo všeho všudy jen velmi málo členů proti roku minulému. Má nyní Matice 840 členů všech kategorií. Příjmů měla 6552·96 kor., vydání 9193·57 kor. Schodek 2640·61 hražen byl z jmění výdajného, jehož Matici zbývá již jen 3445·03 kor.; jmění ostatní obnáší 18.492·97 kor.

—

V Olomouci bude zařízeno státní museum, jemuž jsou podkladem egyptologické sbírky arcivévody Josefa Ferdinanda a mineralogické sbírky ryt. Mayera. Mimo to mají býti k museu státnímu připojeny, ne-li správně, tedy alespoň místně, sbírky musea městského a českého Vlasteneckého musejního spolku. Správa nového musea má býti dle dosavadních slibů utrakvistická. Zatím však bylo ustaveno kuratorium — německé. Pro museum byla zakoupena budova bývalé c. k. studijní bibliotéky. Na obnovu budovy té poskytne stát podpory 30.000 kor.

—

Prof. Oehm podal v letošním Obzoru Národohospodářském (XII., 3) zajímavou zprávu o vánočních výstavkách, pořádaných od r. 1904 v městském průmyslovém museu v Hradci Kr. V první výstavce, jíž se účastnilo 15 vystavovatelů se 158 předměty, předveden hlavně výsledek musejní zvelebovací akce v oboru krajkářském a gobelinové práce, prováděné v okolí Val. Meziříčí dle návrhů Schlattauerových. V roce 1905, kdy výstavka byla obeslána již 26 účastníky, kteří vystavovaly 209 předmětů, z lidového průmyslu domáckého přidružuje se ještě průmysl sklářský a bižuterní, k němuž v r. 1906 přibylo ještě východočeské vyšívání a háčkované krajky, vystavované průmyslovým museem chrudimským, a výrobky perlařské a dřevěné (hračky), vystavované Museem hořickým. V r. 1906 účastnilo se výstavky 35 vystavovatelů s 282 předměty. Průměrná návštěva obnášela 1045 osob a průměrný prodej 930 kor. pro jednotlivou výstavku.

—

V Klatovech bude 7. července otevřena nová budova městského musea historického, národopisného a průmyslového. Při zahajovací slavnosti podá jednatel a správce musejní JUDr. K. Hostaš výklad o vzniku a vývoji musea Klatovského. — V červnovém čísle „Naší Doby" podává stálý umělecký zpravodaj *T.* podrobnější a velmi sympatickou zprávu o tomto museu.

—

České museum průmyslové bylo otevřeno v Mor. Ostravě. Místnosti jeho jsou zatím v budově české reálky, kde sbírky nového musea vyplňují velkou, prostornou síň.

—

Podle „Letopisu" Matice Slovenské v Ljubljani za r. 1906 ustavila se mimo jiné sekce v ní také lidopisná sekce, která má sbírati práce na tom poli pro „Zbornik" touto maticí vydávaný, dále sestavovati bibliografický přehled všech dosavadních publikací a článků. Mimo to začala nová činnost za sbíráním místopisných jmen slovinských.

Vychází péčí publikační komise Společnosti Národopisného Musea Československého (dr. A. Kraus prof. J. Polívka a dr. V. Tille), nákladem Společnosti NMČ. a za vydavatelství a odpov. redakce prof. dr. J. Polívky. — Papír se skladu České společnosti pro obchod a průmysl papírnický G. Wiesner Duffek & spol. v Praze. — Tiskne Alois Wiesner, knihtiskař České Akademie císaře Františka Josefa I. pro vědy, slovesnost a umění v Praze.

Lnářství na Českotřebovsku.

Část II. Předení lnu.

1. Nářadí k předení.

Za stara předlo se jedině na vřetýnkách. Vřetýnko jest osoustruhovaná hůlka z lípového dřeva asi 30 *cm* dlouhá, u obou konců ztenčená, blíže dolejška nejsilnější. Sem zavěšuje se jakožto hon přeslínek hlíněný, skleněný nebo i koštěný.

Přeslínky nacházejí se dosti často po polích, lukách, zahradách, kde je lidé za starodávna předouce při „pašení" dobytka „roztratili".

Kolovraty jsou vynálezem doby poměrně nedávné a rozdělují se na dvě skupiny: s osou stojmou a s osou ležmou. Prvé jmenují se kolovraty vůbec, druhé mají společné jméno kozlíky, dále do kraje přeslice, v Říčkách přesličky.

Základem přeslice jest kozička o 3 nebo 4 vysokých nohách nesoucí kolo, s něhož jde struna na cívku stranou položenou. U kolovratu obyčejného jest základem stolička o 3—4 nízkých nohách, nesoucí sošky, t. j. sloupky, v nichž zasazeno jest kolo. — Struna = šňůra jde na cívku nahoře nad kolem umístěnou.

Největší druh přeslic či kozlíků, slul v České Třebové kozel, též starý kozel a také chlívek (pro podobnost svislých noh se sloupky dřevěných chlívků), jinak i brumlák, nejčastěji vosnovák, poněvadž se na něm předla koudel, sloužící za osnovu k hrubým plátnům. Poněvadž pak koudelná příze pro svou jakost se jmenovala tvrdá, měl kozel jméno i tvrdý kolovrat. V Říčkách jej jmenovali běžným jménem velký kolovrat, přezdívkou helvét.

Menší kolovrat toho druhu, dle velkosti prostřední, slul prostě kozlík. Měl nohy mírně šikmo rozkročené, kdežto u vosnováku, jak praveno, stály kolmo. Na kozlíku předla se obyčejná příze.

Nejmenší druh kozlíků slul kozlíček, též pavouček. Byl to nejčastěji honosný kus práce soustružnické, plný umělůstek a ozdob, předmět více přepychový než k práci sloužící. Zámožné nebo vznešené paní a dcerky měly jej za chloubu a předly na něm nejjemnější len. Podobný víc hračce než nářadí hospodářskému, stál na 3 nestejných nohách, 2 předních nižších, třetí, zadní, vysoké a jakoby se hotovil ke skoku. Ani ocásek mu nescházel, šroub to k utahování šňůry.

Obyčejných kolovratů rozeznávaly se dva druhy: s hrubým zhlavím*) čili velký kolovrat a s malým zhlavím**) či malý kolovrat.

Bohatší dávali dětem dělati malé kolovraty, zvané dětské. Byly asi spíše pro radost než k práci. Chudé děti té výhody neměly i bylo se jim namáhati na velkých kolovratech.

Na předení culků byl zvláštní kolovrat, jenž dle podoby kola slul hvězda; jinak se mu říkalo culkový nebo špuňkový kolovrat.

*) Též zhlaví na tlusto.
**) Též zhlaví na tenko.

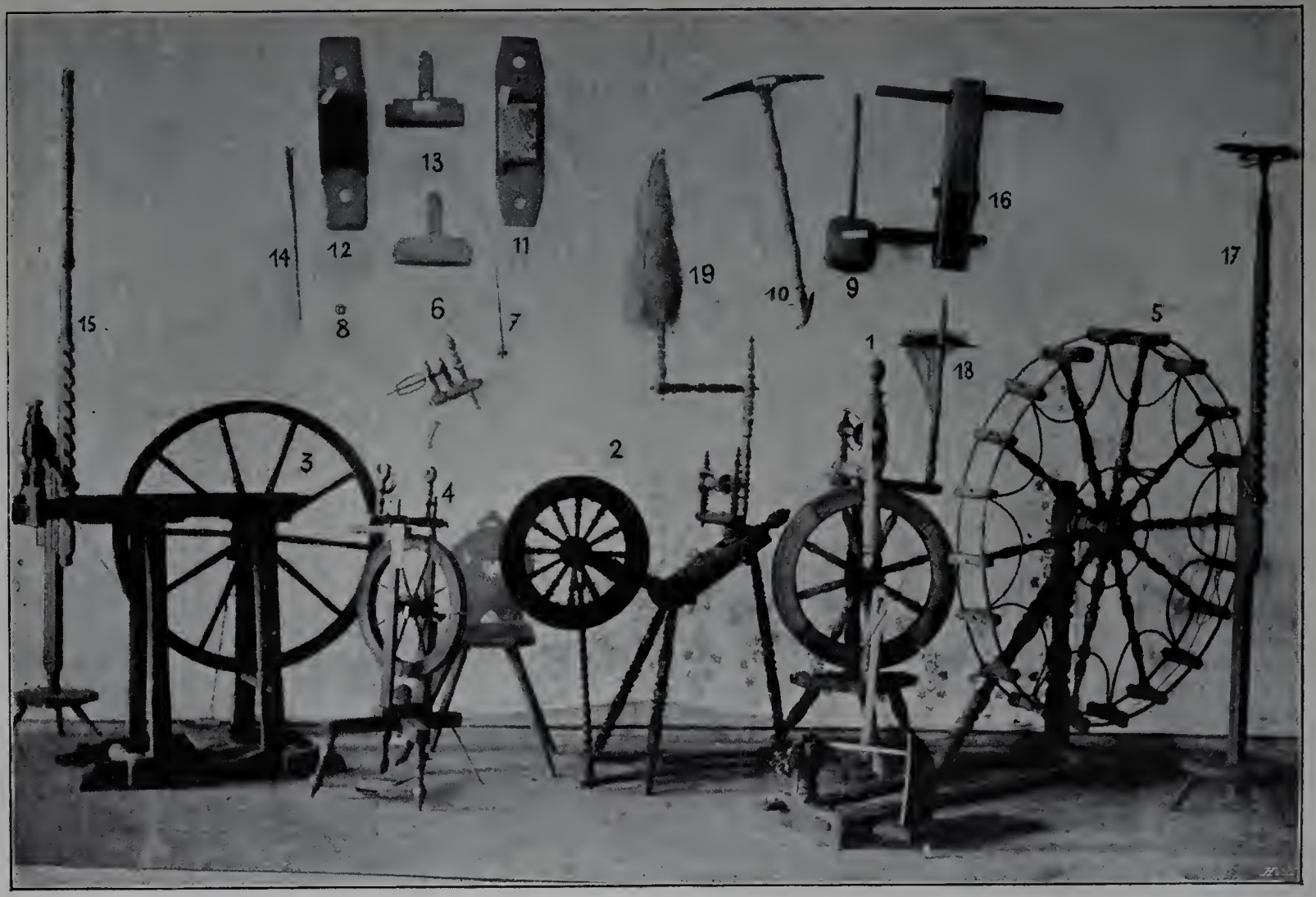

Obraz. 3. **Nářadí k předení.**

1. Kolovrat obyčejný, velký (str. 195.).
2. Kozlíček čili pavouček (str. 195.).
3. Kozel, též starý kozel, osnovák.
4. Kolovrat dětský (str. 195.).
5. Hvězda, kolovrat culkový (str. 195, 213.).
6. Zhlaví malé čili na tenko (str 195, 199.).
7. Vřetýnko s přeslenem (str. 195.).
8. Přeslen (přeslínek) samoten (str. 195.).
9. Palička (str. 198.).
10. Motovidlo (str. 206.).
11. Vochle řídká (str. 179.).
12. Vochle hustá (str. 179.).
13. Vochličky ruční (str. 180).
14. Třepák, růžek, výtřaska (str. 180.).
15. Přeslice vytrhovací či stojánek (str. 199.). Kužel prázdný na přeslici nastrčený nahoře (str. 198.).
16. Hoblík na louče (str. 206.).
17. Loučník, svícen (str. 199.).
18. Vochlička s česánem (bradou, krockem) nastrčená na přeslici (str. 180.).
19. Kužel plný, naditý s přeslicí skrácenou (str. 199.).

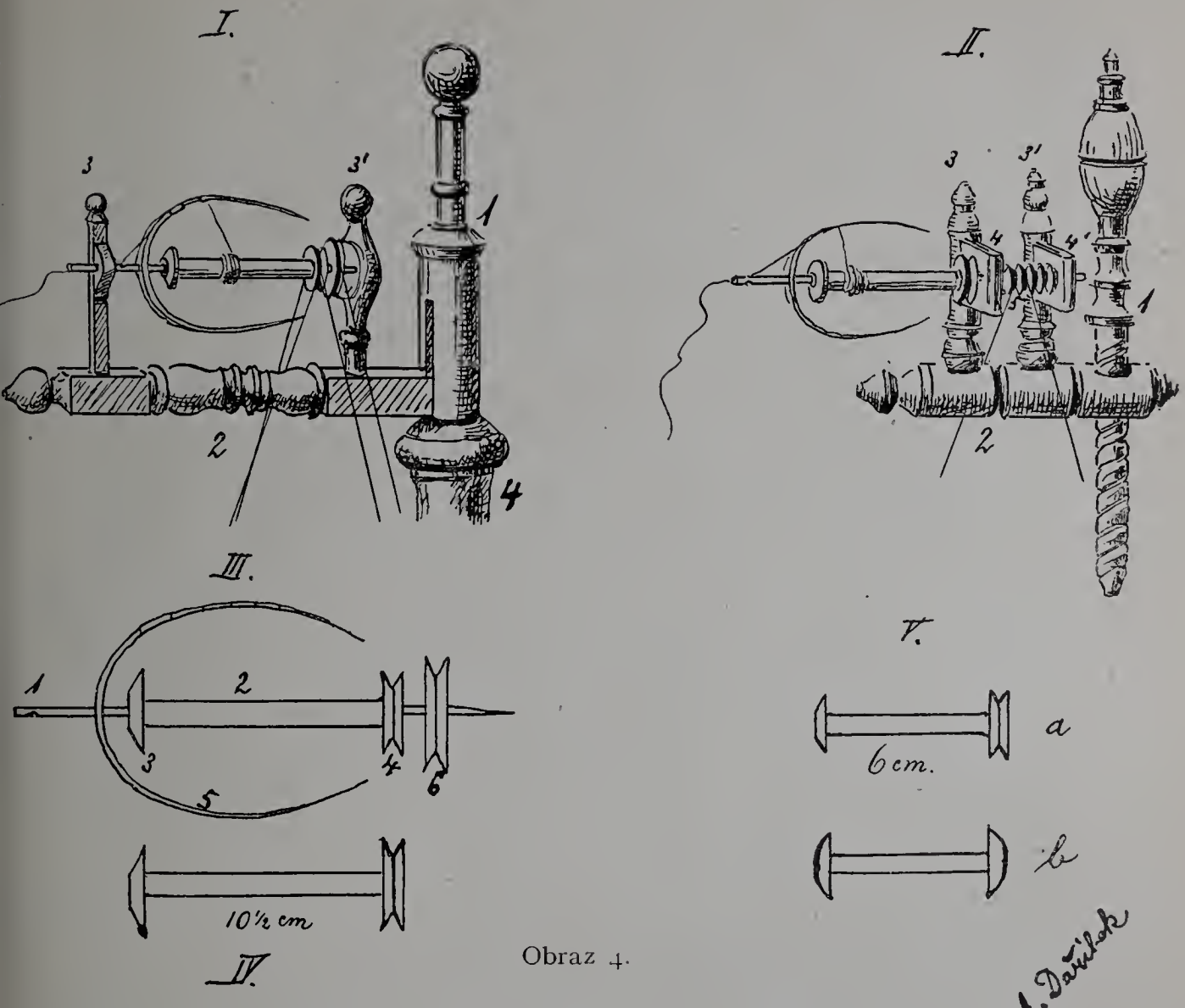

Obraz 4.

Zhlaví kolovratů.

I. *Zhlaví hrubé, též „na tlusto“.*
1. Pres neboli šroub. 2. Trámek 3.—3′. Sloupky. 4. Soška.

II. *Zhlaví malé či „na tenko“.*
1. Pres neboli šroub. 2. Trámek. 3.—3′. Sloupky. 4.—4′. Kůžičky s dírkami pro vřeteno. 5. Přeslínek vřetene.

III. *Vřeteno od velkého (hrubého) zhlaví.*
1. Vřeteno ocelové s hubičkou. 2. Cívka s kotoučem (3) a s přeslínkem (4). 5. Píro (péro) se zoubky. 6. Přeslínek vřetene.

IV. *Cívka (dřevěná) velkého zhlaví.*

V. *Cívka (dřevěná) malého zhlaví.*
a) s přeslínkem, b) bez přeslínku.

Ku předení potřebí ještě kužele a přeslice, ku přípravě lnu špalku a paličky.

2. Úprava lnu k předení.

Nežli se len stočený po žemních v krucky (kručky, krutky, kojtle) a obláče (věnce, zajíce) navinul na kužel k předení, musil dostati ještě poslední úpravu. Čím pečlivěji se ta děla, tím pěkněji se spřádal a odměnil přadlenu za namáhavou tu práci; jinak se těžko a nestejně tahal s kužele a bylo nemožno stejnoměrné tloušťky niti docíliti.

K tomu cíli a konci se nejprve na špalku důkladně zvalchoval. Krucek či obláč položil se na hladký špalek a tloukl se silně paličkou, při čemž se sem tam obracel, aby se nepřetloukl a všecka místa aby pod paličku přišla. Pak se mnul čili drhnul v rukou jako prádlo při praní. Napotom se krucky (obláče) rozpletly a len se vybouchal. Všecky praménky totiž uchopily se rukama na obou koncích a pěsti se zprudka k sobě srážely, jakoby na harmoniku hrál, jen že se to dělalo rychle a mocně. Len se nadýmal jako báň a čechral se. Po té se ještě vytřásal. Držel se t. pouze za horní konce pramínků a v povětří se jím mrskalo (proflakovalo). Pak se vzalo za opačné konce a opět se vytřásalo.

Prací tou. všelikou zbavila se vlákna všeho prachu a uvázlého ještě pazdeří, scuchaná se uvolnila, tak že každé vlákno pro sebe mohl vytáhnouti. Po takovéto úpravě mohl se již navinouti na kužel.

Kužel jest hůlka as $^1/_2$ *m* dlouhá, vysoustruhovaná z lípového neb hruškového dřeva často velmi ozdobně, nahoře má malou hlavičku s krčkem na uvázání šňůry či provázku, dole tulajku, aby se mohlo nasaditi na přeslici. Z hlavičky trčela někdy špička či hřebíček, krátký to drátek.

Navíjelo či nadívalo se takto: Přadlena vzala žemni nebo celý krucek do zástěry, jeden konec si zakluznala (založila) za pás, aby se těsně sevřel, sednouc si pak roztírala (roztahovala) len ku předu, v pravo i v levo, aby tvořil stejnoměrně hustou a vysokou vrstvu po celém klíně. Když len rozestřela, pak jej při jednom kraji přeložila, přehnula jej totiž dovnitř. Na přehnuté místo položila kužel, nabalila na něj jemně celou tu vrstvu a posléze provázkem otočila, ovázala, aby len neslézal a se necuchal. Takto naditý či navinutý kužel mohl se nasaditi na přeslici a spříst.

Někdo vedl si podrobněji, rozeznával t. navíjení od nadívání. Nadíváním rozuměl rozkládání na klíně a navíjením nabalení na kužel. Jiní si slova pletli nebo v jednom smyslu jich užívali.

Rozmarné přadleny, zvláště městské dcerky, místo provázkem otáčely kužel hedvábnou stůhou.

3. Kolovrátky a přeslice.

Základem pohybu všech kolovratů jest kolo, spočívající na železných čepích. Vnější čep jest prodloužen a zahnut v kličku, na které zavěšen jest dřevěný těhlík čili nožička (Herb.). Dolní konec těhlíku spojen jest se šlapákem *) čili podnůžkou, prkénkem to, jehož druhý konec zapuštěn jest v bidélku, kteréž se hýbe v čepích do nožiček kolovratu zapuštěných. Šlapáním na podnožku přivádí se kolo v pohyb, jenž se šňůrou = strunou převádí na cívku.

Osobitá část kolovratu jest zhlaví. Zhlaví vlastně přede nit, t. j. kroutí ji, táhne do sebe a navinuje na cívku. Skládá pak se z vřetena s pírem **) a přeslínkem, cívky (u velkého kolovratu s přeslínkem, u malého bez něho) a presu neboli šroubu.

Pozoruhodno jest, že zmíněné výše vřeténko (vřetýnko), pratvar všech přístrojů spřádacích, nachází obměnu svou na kterémkoli kolovratě i nejsložitějším stroji továrním. Jeho dvě prosté součásti, vřeteno a přeslen,

*) též šlapátko řečeným.
**) pérem.

všude nacházíme, třeba že ve tvaru změněném. U obyčejných kolovratů shledáme tuto přeměnu: Vřetýnko bylo dřevěné, na kolovratě jest ocelové a opatřeno pírem ; přeslínek mělo vřetýnko těžký a oblý, u kolovratu jest dřevěný a žlábkem pro šňůru opatřen; točilo se v prstech ruky v poloze svislé, na kolovratě jím točí šňůra v poloze vodorovné; nit navinovala se v přestávkách na vřetýnko, u kolovratu navinuje se sama bez ustání na cívku. Změna záleží ještě v tom, že vřeteno na kolovratě má v předu h u b i č k u (t r u b k u), kterou prochází nit. Presem se zhlaví z p e v n í, aby se „nehyklalo" i aby šňůra se napnula. Píro, nyní ocelové, za stara dřevěné, drží nit, kroutí ji a převádí na cívku.

Takto zřízené vřeteno zapuštěno jest na svých koncích v l ů ž k á c h dvou nízkých sloupků, kteréž se drží ležmého trámku, jehož přední konec jest volný, zadní pak vpuštěn do větší s o š k y , kdež jej pres svírá.

Doložiti ještě třeba, že velký kolovrat či hrubé zhlaví má dvě*) šňůry, kdežto u malého kolovratu (malého zhlaví) jest jen jedna šňůra. U prvého točí jedna šňůra vřetenem, druhá cívkou. Cívka však má přeslínek buď větší nebo menší, aby se pomaleji nebo rychleji otáčela než vřeteno, sice by šla na prázdno, nenavíjela by nit.**)

U malého zhlaví otáčí sňůra vřeteno, cívku pak, aby šla pomaleji, zadržuje drátek po straně zapuštěný. Vřeteno i cívka u malého zhlaví jsou mnohem menší a, by lehounko chodily, jest vřeteno zapuštěno v k o ž e n ý c h l ů ž k á c h. Dva maličké sloupečky opatřeny jsou r ý ž k a m i, do těch prostrčí se obdélné kousky tvrdé kůže, mající na vyčnívajícím konci proseknutou dírku. Druhý konec utuží se t ř í s k o u, na plocho to přiříznutým kolíčkem, jenž se do rýžky vtlačí, by se kůžička nehýbala. V dírkách kůžiček otáčí se tedy vřeteno s cívkou.

Ve větších hospodářstvích měli nejméně tři druhy kolovratů: tvrdý na hrubou (koudelnou) přízi, kozlík nebo obyčejný větší kolovrat na pěknou přízi a malý kolovrat na nejjemnější.

Ku předení, jak dotčeno, potřebí jest ještě p ř e s l i c e, stojanu to, na nějž se kužel staví. Přeslice mívali rozličného druhu. Nejjednodušší byla prostá, roubu podobná hůl, kterou zastrkávali do díry v lavici. V některých staveních měli k tomu cíli při kraji lavice několik děr ku pohodlí přástevnic. Lavice taková byla přenosná (na rozdíl od lavic kolem stěn rozestavených a někdy připevněných) a říkali jí z k o u t a d o k o u t a.

Málo od této lišila se přeslice zvaná p o d p r d á l k a (Herb.), p o d p r d a č k a (Č. Tř.). Byla nevysoká a upevněna na konci tvrdého prkénka. Druhý konec prkénka si dal přadlec pod sebe. S přeslicí chodilo se na přástvy.

S t o j á n k e m nazývali (v Herb.) p ř e s l i c i v y t a h o v a c í, která se stavěla jako s v í c e n (l o u č n í k) na zem. Měla za základ stoličku o 3—4 nohách, obyčejně okrouhlou neb šestihrannou, z jejíhož středu vystupovala přímá, hrotnatá tyč asi 1·20 *m* vysoká. U zámožných skládala se tyč jako u loučníku ze dvou ozubených částí, kterými se mohla přeslice výše vztýčiti nebo snížiti. Zdobívaly se též řezbami.

P ř e s l i c e s k r á c e n á byla přeslice lomená ze tří částí. První dvě, kolmá a vodorovná, tvořily r u k u, která se ke kolovratu připevnila. Rukou mohlo se sem tam točiti, jak bylo výhodno. Na ruce připevněn byl stojatý

*) Šňůra jest vlastně jedna, ale jest přeložena, proto se kříží.

**) U velkého zhlaví má cívka přeslínek zpravida menší, u malého zhlaví větší, nebo jest bez přeslínku.

kolík, vlastní to přeslice, na kterou se stavěl kužel. Skrácená přeslice měla i tu výhodu, že nikomu nepřekážela a že se nezvrátila. Tyto přeslice bývaly též práce řemeslné.

Byl-li len dlouhý a kužel krátký, nastavili kužel menším kužílkem, nebo byl-li větší kužel již nadit, podstrčili jej zespod na přeslici a větší seděl na něm.

4. Kolovrátníci a píraři.

V každé krajince nacházel se soustružník, jenž proslul hotovením dobrých kolovratů, odtud slul kolovratník. K takovému chodilo se též se všemi opravami. Na dobrém kolovratu se žádalo hlavně, aby lehko chodil, aby dělníka neunavoval.

V České Třebové prosluli v prvé polovici 19. století nad jiné kolovrátníci Dobroucký a Váňa. Obyčejný kolovrat z lípového dřeva byl za 5 zl. šajnů. Dle přání je omalovali a hotovili také kolovraty, na něž vynakládali veškeré své umění. Tu pak nebylo nic hladkého, vše samá ozdůbka. Užívali k nim také vzácnějších dřev: hruškového, švestkového, olšového a j. Tenké oblé části byly ověšeny kroužky nenavlečenými, nebo obstoupeny dutými oblouky v přeslenu stojícími, s půdou srostlými; bylo též naděláno tajných schránek, pupíčků a j. Kolovraty se též kostí vykládaly, mosazí zdobily a p. Práce měli kolovratníci stále dosti; zvláště v neděli přicházel vesnický lid houfně se správkami.

Píra (péra) dělal pírař (fédršmíd) v Lanškrouně. Na píru se žádalo, aby nit nepoušťělo, nedrhlo ani nechytalo. Proto nesmělo míti nic ostrého na sobě, zoubky musily býti pečlivě vyhlazeny jako vše ostatní. Někdy se píro rozlítlo. U starých dřevěných pír mívali v dírkách zastrčeny brčky, ptačí péra, kolíčky. Všelijak si pomáhali a pak ovšem kolovrat těžko chodil.

Na dobrém kolovratě mnoho záleželo, záviselať od něho nejen lehká, ale i zdařilá práce. Ale kolovrat míval mnohdy „svou hlavu“, ne a ne poslechnouti. Napohled mu nic nechybělo a přece nedělal dobrou službu. Co se ubohých chudých nejednou natrápil! Proto se nedivme, že o tříkrálové koledě ženy prosívaly pana kantora, by jim kolovraty kadidlem podkouřil, aby dobře chodily. Mělyť svou „víru“ a ta šla mnohdy ještě dále; věřily, že může býti kolovrat uřknut. Jestliže zlé oči uřkly člověka nebo zvíře, proč by neuřkly kolovrat? Ženy byly s ním v tak častém styku jako s lidmi a dobytčetem, proto v něm vycítily jaksi ducha. Uřkl-li kdo kolovrat, pak byla marná práce. Buď nebral, nebo šlo moc do píra, smetaly se kotoučky, struna se trhala. „Byla to práce zlořečená.“ Snad i proto si je dávaly podkuřovati.

Struny (šňůry) kroutili řezníci ze skopových střívek a sušili je u kamen.

5. Předení.

Valem vymírají osoby, které za mladých let ještě předením na kolovratě se zabývaly; ale nesnadno najíti člověka, jenž by byl aspoň viděl přísti na vřetýnku. V nejzazším východě českém vřetýnka záhy ustoupila kolovratům. Před 50 léty předly na nich ještě staré ženštiny v horách u Lanškrouna.

Předení bylo jednoduché. Na vřetýnko uvázal se počátek niti a zaklesl se poblíž vrchu smyčkou. Pak se vřetýnko uchopilo za horní konec a roztočilo se prsty jako šamrha. Visíc na niti, točilo se v povětří a

nit kroutilo; když byla delší, i po podlaze se točilo. Při tom arci s kužele se len s t a h o v a l a nit se v prstech upravovala.

Když byla nit tak dlouhá, že ruka již obtížně vřetýnka dosahovala, ustalo se točiti, očko se smeklo, nit se navinula na vřetýnko a u vrchu opět smyčkou zaklesla, aby se neodvinula, a počalo se zase točiti vřetýnkem. Když bylo plné, příze se s m o t a l a a pak to šlo znova.

Výhoda předení na vřetýnku spočívala jednak v láci tohoto nářadí, jednak v pohodlí, že se všude s sebou mohlo bráti a pracovati v chůzi, v jízdě, na pastvě — vůbec kdekoli.

Lepší a hojnější práce docílilo se ovšem na kolovratech. Kterak se na kolovratech předlo?

P ř a d l í k nebo p ř a d l e (v Herb. p ř a d l e n a), nebyl-li na cívce p o č i n e k (v Kozl. p ř i p ř á d k a), zbytek niti od dřívějšího předení, skroutili si nejprvé v dlaních z vláken s kužele stažených nit, provlekli ji hubičkou vřetene, zavěsili na krajní zoubek některého z obou křídel píra, uvázavše ji dříve na cívku, roztočili pravou rukou kolo a současně jali se šlapati na podnožku. Kolovrat se r o z b ě h l. Nyní s m y k a l (= s m e j k a l) přadlík len s kužele levou rukou, r o v n a l j e j v stejnoměrné množství a slinou (stařeny vodou) n a v l h č i l. Nit hned pod kuželem počala se kroutiti. Špetkou pravé ruky h l a d i l přadlec nit, aby byla oblá, nikoli c h l u p a t á, zkoumal její tloušťku a dle toho levou rukou lnu p ř i b í r a l nebo u b í r a l a kde třeba ještě urovnával, aby nebyly u z l í k y ani k o p e č k y. Píro nit k r o u t i l o, cívka hotovou k sobě p o t a h o v a l a a na sebe n a b í r a l a navinujíc ji v k o p e č k y (Č. Tř.) neboli k l u b í č k a, s t r o u ž k y*) (Dl. Třeb.) či v r o u b k y (Kozl.). Nit se nesměla ani n e d o k r o u t i t i, ani p ř e k r o u t i t i.

Byl-li kopeček dosti vysoký, zastavilo se a nit p ř e s m y k l a se na píru do rýžky za druhým zoubkem. Tím způsobem navíjel se druhý kopeček, třetí — až se došlo k poslednímu zoubku a dodělala se první vrstva příze na cívce. Přadle v Č. Třebové se o tom vyjadřovala, že má první p o p ř a d e k, v Dl. Třebové p o p ř á d k u, v Herboticích v o p ř í d k u. Na to přesmykovala se nit na píru v opačném pořádku: od zadních zoubků ke předním a dělal se druhý popřadek (od zadu ke předu). Bylali příze tenká, dělaly se k o p e č k y n í z k é, u tlustší v y š š í. Avšak příliš vysoké také nesměly býti, sice se o m e t l y, s e s y p a l y, p a d a l y, s e s o u v a l y a nit při smotávání se š m o d r c h a l a. V Kozlově dělali při prvním popřadku nižší klubíčka, navrch pak vyšší. Při tenké přízi mohly se udělati 3—4 popřadky, při obyčejné dělali dva, často jen jeden.

Plná cívka nazývala se p o t á č a buď se hned s kolovratu s m o t a l a a předlo se pak dále, nebo se cívka v y s a d i l a a zavěsila prázdná, aby se smotáváním nemeškali. Kdo měl dosti cívek, napředl jich třeba deset.

Na cívku malého zhlaví vešlo se dobré přadleně 30 pásem, při čemž byla příze tak tenká, že se 4 přadena, t. j. 240 pásem čili 4800 nití protáhlo nevelkým prstenem. To byla arci chlouba přadlen.

Když se tenká nit při přástvě přetrhla a z píra vysmekla, nebo když to přadleně „z ruky uteklo“, nebylo snadno nit hubičkou opět provléci. Užívalo se tedy k navléknutí zvláštního h á č k u, jaké dráteníci roznášeli.

Avšak jako ve všem na světě jsou rozdílové, tak rovněž nebylo předení jako předení a příze měla tudíž své vady. Chyba děla se na př. při s t a h o v á n í lnu s kužele.

*) od podoby se stroužkem česnekovým.

Nedbalá nebo nedovedná přadle, učednice, špatně předivo (len) s kužele smejkala, nestejně vytahovala a na kolovrat pobírala. Tu se vlákna v některých místech náležitě nesrovnala a předla se nit nerovná, t. j. nestejně tlustá. Na jedněch místech t. dělaly se závalky, žmolky, špačulíky či blinty (Kozl.), hned vedle zas přetýnky, t. j. místa tenounká. Příze přetýnková se tkalcům trhala. Kde byl přetýnek, tam se tedy lnu nedostávalo, kde byl závalek, žmolek, špačulík, blinta, tam ho přebývalo.

Jiná chyba se děla při kroucení. Předivo kroutilo se hned, jak výše praveno, v prstech. Pravá ruka nit mačkala, rovnala. Ve špetce cítila již přadlena, zdali kroutila náležitě.

Překroucená příze nazývala se kručkovitá. Jsouc uvolněna (na př. když se sňala s motovidla) svinovala se sama od sebe v kličky, rulíčky, jimž přadleny říkaly krucky nebo kručky. Naopak zase málo kroucená nit byla též vadná a říkalo se jí naházená. Obyčejně na výdělek nit nahazovali, t. j. málo kroutili.

Třetí chyba děla se tímto způsobem. Kroucení niti postupuje jako vlna od zhlaví ke kuželi. Stalo-li se, že se tímto postupem kroucení dokončilo dříve, než přadle nové vlákno s kužele smekla (když se tedy opozdila), tu se shrnuté vlákno nápotom s nití již dostatečně neskroutilo. Povstal kopeček, jejž nazývali připliště k, v Dl. Třeb. shrnek. Tkalci žehrali potom na takové kazy, neboť se jim nit v tom místě přetrhla, vlastně jen shrnula či vytáhla, nejsouc k ostatní niti dost přikroucena.

Ještě jedné chyby dopouštěly se nedbalé nebo neumělé přadle, že totiž len naplacovaly, připlacovaly, přilepovaly či připlaskovaly. Vada děla se tak, že neshrnovaly len dosti rozčechraný po vláknech natažených, nýbrž že strhly naráz vlákna přeložená, na způsob úhlu ⋁ nebo ⋀ ohnutá. Jestliže takto přeložené (nenatažené) vlákno přikroutily, pak se tkalcům při soukání nebo již na stavě ráda nit přetrhla (vlastně opět zdrhla). Na přílepky tkalci tudíž rovněž žehrali a hospodyním přijímajíce přízi, je ukazovali. Proto hospodyně dohlížela k mladým přadlenám a kárávala je slovy: „Jen přilepuj!“

Len prostý vyjmenovaných vad (na cestě s kužele do zhlaví) nazýval se dobře tahaný.

Když při smejkání s kužele některá vlákna na zem spadla, sebrala je přadle a zavěsila na špičku (drátek) kužele.

Když se již skoro všechen len s kužele vypředl a pozůstal jen malý zbytek, nazývali jej opřadek (vopřadek). Bez opřadku nikde dívky nevracely se z přástvy.

6. **Předení nití k šití.**

Režné niti k šití hotovili si v domácnostech sami.

Postavili dva stejně vysoké hrnce vedle sebe uchem do předu. Uchy provlekli cejnek (hladký, rovný a silný drát), namazali jej mastnotou a nastrčili na něj tři píšťaly s přízí. Dvě krajní točily se jedním směrem, prostřední opačně. Všecky tři niti vedly se do třetího hrnce, v němž byla voda. Tříškou přidržovaly se niti do vody, aby se namáčely, odkudž se vedly na culkový kolovrat, kdež kroutily se v silnou nit.

Někdy měli na to šráček, stojánek s cejnky a na těch píšťaly (velké cívky). Niti vedly se na obyčejný kolovrat, jehož kolo se však navedlo na levou stranu a tak se nit skrucovala.

Velmi rozšířena byla pověra o niti p a š i j o v é a o k t á b o v é (o k t á v o v é). Věřilo se, že člověk, který má na sobě aspoň steh z niti předené v témdni pašijovém nebo v oktávě Božího těla, jest chráněn před „Božím poslem“ (bleskem).

7. Doba předení.

Až do roku 1860 pěstoval se len v krajině českotřebovské hojně jak pro domácí spotřebu, tak na prodej. Prodával se len, příze i plátno. Po roce 1870*) bylo již znáti, že l n á ř s t v í zanikne; v málokterém stavení již předli, málokde zamodralo se pole květem lnu. Kde předli, bylo to jen pro domácnost.

V horách kolem Lanškrouna však pořád ještě seli len a předli. V nynější době také již jen pěstují len, ale málokde předou.

Za rozkvětu lnářství účastnil se předení na statku všechen domácí lid: ženy, muži i děti od 12 let, což trvalo od podzimku do jara. Nejčilejší bývala hospodyně, která svým příkladem a bedlivým okem, někdy i ostrým slovem poháněla čeládku („děvky“, „pacholka“, skotáka i chůvu, jež bývala spolu pasačkou,) do práce. Hospodář česal len, navinoval kužele i předl, ač mu dlouhé sezení bývalo obtížné a proto si raději časem bral na starost svícení. Stařeny krockovaly a předly krocky (č e s á n y).

V chudých příbytcích, kde se p ř á d l e m živili, předlo se ovšem, jak rok byl dlouhý.

Ve statcích předl se pouze čistý len a koudel, příze dala se pak do chalup tkalcům, aby z ní udělali plátna.**)

Chudí, zvláště starší osoby a děti, předli culky. Dětem v chudých rodinách bylo předení trýzní. Sotva dospěl chlapec nebo děvče osmi, devíti let, byli již zapřaženi ke kolovratu. A kdyby byli měli aspoň kolovraty věku svému přiměřené! Dětský kolovrat byl přepych jen pro dítě sedlákovo, podruh nebo chudý chalupník si toho dovoliti nemohl. Byl tak rád, že opatřil dítěti jakýkoli; kde měli mnoho dětí, dalo mu to beztoho hrůzu starostí. Ale jak kolovrat byl sehnán, byla výhra. Dítě musilo si již na živobytí skoro sehnati. Bylo se ubohému arci namáhati, aby nohou šlapadla dosáhlo, což se mu po dlouhých mukách posléze podařilo. Než ustavičné sezení namáhavé a nepohodlné, kruté uvázání u práce od rána do noci bylo přece jen nesnesitelné. A nebylo pomoci. Rodiče sevřeni nouzí otupěli k citům něžnosti. Nedostatek poháněl kategoricky k přičinění a tu musel všecken soucit, všecek ohled na útlý věk a nedostatečný vzrůst ustoupiti. „Chce se ti jíst, vzíti není kde, tak pracuj!“ bývala slova útěchy ke slovům a vzdechům malých přadlíků. O školu se tehdáž nedbalo; šlo-li pak dítě přece do školy, musilo si ráno před odchodem úkolek svůj odbýti, a sotva se domů vrátilo, hajdy zase ke kolovratu! —

Na statcích a v městských hospodářstvích „začala se“ přástva hned po zasetí podzimním. „Když kvetou naháče, předou se potáče,“ říkali v České Třebové a v Kozlově: „Když kvete naháč, budem příst potáč.“

V zimní době, pokud bylo mlácení, předlo se na statku časně ráno a večer, po vymlácení předli „ve dne v noci“.

Ve statcích, nebyla-li polní práce, musila čeleď do dne spraviti dobytek, pak sedlo se ke kolovratům a předlo se do 11—12 hodin v noci. „Tehdáž se musilo ráno a večer víc udělati než teď za celý den.“

*) Ve středních Čechách v těch létech nebylo po předení již památky.

**) Byly však také statky, kde si sami plátno tkali, aspoň hrubší.

Při vší té robotě si lidé nestýskali více než za nynější doby. Byli otužilejší proti všem psotám, byli trpělivější, pracovitější a veselejší. Mysl neobtěžovali si světobornými otázkami, srdce jim nepřekypovalo tužbami po bohatství, po lehkém nebo zahálčivém živobytí, nečetli novin a nestarali se o hlomoz schůzí spolkových, o zápasy stávkové, o boje za povalení měšťáctva a pod. Žili sami sobě, úzkému kruhu domácí rodiny a zajímali se na nejvýše o každodenní události v obci nebo v nedalekém okolí. Byli mysli nábožné, odevzdané Bohu, na nějž všecky své těžkosti skládali a od něhož s důvěrou pomoc očekávali. S vědomím vyšší ochrany nad sebou spokojili se svým osudem a pouštěli velkou část životních starostí mimo sebe. Těžký často život nebyl jim břemenem, dovedlitě zapuditi chmury z hlavy a oddati se veselosti. Přástva nebyla jim obtíží, spíše odpočinkem po klopotné práci a zábavou. Dobrou náladu zjednávala společnost rovně smýšlejících. Celá vesnice zněla zpěvem, zevšad ozývaly se hlaholy písní nábožných, přiměřených panující době církevního roku, i rozmanitých písní světských; někdy otřásala se okna bujným rykem nebo zvonivým smíchem. Komu bylo v osamělosti smutno, sebral kolovrat a šel jinam na přástvu. Dlouhého omlouvání a poklon nebylo potřebí. Dospělá mládež umlouvala se k pravidelným schůzkám — přástvám — kteréž byly přítažlivým magnetem všech. Tu se vypravovalo, zpívalo, hrálo a dovádělo. Byloť osvěžení zapotřebí, aby u práce neusínali.

Jak se den natáhl a začaly jarní práce v polích a na lukách, přástva přestala. „Matička Boží (25. března) kužele složí," bylo pravidlem, k němuž zjednaní nádenníci přidávali: „svačinu vynaloží." Kolovraty ukládaly se do komor a na půdu, aby se odtamtud snesly zase až v podzimku.

Než doslovně se toho pravidla všude nepřidržovali. Kozlovští říkali též: „Matička Boží kužílky složí", ale dokládali hned: „ale jen večer (že byl krátký)"; ve dne předlo se dále, nedovolila-li povětrnost pracovati venku. Předlo se tedy až do soumraku.

Byly některé výhradné dny v témdni i v roce, kdy se nepředlo.

V České Třebové i v jiných místech nepředli v sobotu. Hned v pátek po přástvě vynesli kolovraty ze sednice. Považovalatě se sobota za posvátný den.*) V sobotu ve dne uklízeli, večer pak drali peří.

V Říčkách předli, ale jen ve dne, večer drali peří.

V Herboticích předli v sobotu do vyzvánění, načež kolovraty složili. Peří nedrali, protože hus nedrželi. Zato se tam nepředlo ve čtvrtek. Ten den měly divé ženy svou moc; přástevnice nebyly by za nic pozdě večer někudy chodily. Nábožní ukazovali k tomu, že ve čtvrtek slavil P. Ježíš s učedlníky poslední večeři.

Na sv. Lucii ovšem se též nepředlo; bylotě výše pověděno, že na její svátek se o lnu nic nedělalo. V České Třebové vyhrožovali té, která předla nebo chtěla přísti: „Až Lucka přiklucká, ona ti nabucká."

Den sv. Josefa byl též polosvátkem a tudíž se nepředlo. Ale proto nezaháleli. K tomu ukazuje žertík z oněch dob: „My taky světíme: máma pere, Mařka (nebo jiné jméno) spravuje," což se patrně za práci nepovažovalo.

Na škaredou středu někde také nepředli; **v Říčkách** byl o tom běžný popěvek: „(V) Škaredou středu, nerada předu, ráda spím, kde co dobrého, všecko sním."

---

*) Ukazuje k tomu i národní píseň Rubáš: . . . „který není v sobotu předený."

Také na štědrý den a na ostatky se nikde nepředlo: byly v těch dnech poloviční prázdniny v hospodářstvích. V Říčkách platila pověra, kdyby se předlo, že by žáby sežraly len. Co pak která ženština v ostatcích přece napředla, dala v hospodě muzikantům.

V některé dny v témdni nebo v roce směla si čeleď přísti pro sebe. V Říčkách směla si děvečka přísti večer v každý zimní pátek. Hospodyně jí sama k tomu přidávala lnu („na víc").

Všeobecně platilo, že si čeleď směla přísti o svých prázdninách, kteréž trvaly 6 dní buď před Novým rokem (od sv. Štěpána do Nového roku), nebo po Novém roce (do Tří králů). Čeleď v těchto „vagacích" chodila domů, k rodičům nebo přátelům. Která děvečka k přátelům nešla, ubytovala se na ty dny u někoho známého, v některé chalupě, a tam předla třeba až přes půlnoc. Aby hospodyně doma nemusela sama dobytek spravovati (krmiti, napájeti a dojiti), dávala děvečce tolik koudele, co stačila spříst. Dívka si tedy dobytek třikrát za den pospravila a pak co nejpilněji předla. Málo arci se vyspala, zato však napředla si denně třeba 4 polouchy (viz motání — níže), kdežto jindy i nejpilnější nenapředla více než 2, na nejvýše $2^1/_2$ polouchu.

Někde směla si chasa večerem přísti též do posvícení a po velikonoci, t. j. nějaký čas před přástvou a po přástvě. — Len a plátno patřily v tehdejších dobách ke službě, dávaly se za přídavek, ale byly napřed již vyjednány.

V Říčkách na př. dostávala děvečka služby 20 zl. v šajnech, 4 klouby lnu, 12 loket plátna tlustého a 8 tenkého. Nebo si zasela čtvrtci lněného semene na hospodářovo pole, ale všecky práce si musila sama obstarati.

V Kozlově měla děvečka 12 zl.*) půlku plátna ($^1/_2$ kopy) a sice 20 l. tlustého a 10 tenkého. K tomu 2—3 záhony (líchy) lnu, na něž se asi čtvrtce (t. j. 4 mírky) semene vyselo. „Při měsíci" (po domácí práci) si o něm dělala. Aby se jí nestýskalo, pozvala si na pomoc jiné děvečky, jimž to pak oplatila. Sušiti si jej dala s hospodářovým a tředle jí jej za „zaplaťpámbů" vytřely (každá asi kloub).

V Sudislavi dostávala 8 zl. stř. na penězích, 4 klouby lnu, 20—30 loket plátna (8 tenkého, 12 tlustého, 10 pačesného). Pilná dostala přídankem ještě kloub lnu a 3 zl. Čeledín obdržel ke své službě len a plátno jako děvečka, skoták jen plátno, chůva nic.

Že údaje tyto jsou spolehlivé a správné, potvrzuje výpověď 76leté stařeny Balcarové na Parníku: „Já jsem sloužila (kolem roku 1850) v Sudislavi a měla jsem služby 8 zl. (stříbra), 5 kloubů lnu, 26 loket pěkného bílého plátna, pak přídanek (látky, šátek n. p.) v ceně 2—$2^1/_2$ zl., nebo mi hospodyně dala hotové peníze, bych si za ně, co chci, koupila. Tak to bylo v Sudislavi jednostejné ve všech statcích, nikde nedali víc ani míň, leč že poslední rok hospodyně přidala kloub, abych zůstala. O vagacích předly jsme si děvečky každá pro sebe len i koudel, kteréž hospodyně zdarma dávala. Která šla na vagace domů, dala jí hospodyně uzel koudele s sebou. Taky jsem dostala na Nový rok přídankem bochník chleba a čtvrtci hrachu; to jsem si mohla prodati nebo přátelům dáti. „Do Vánoc hledělo se na statcích vymlátiti a pak nastalo předení. — Ráno vstávalo se v 5 hodin. Já jsem měla na starosti 6 dojných krav a 4—6 jalůvčat. Se správou muselo se

*) Dáta tato pocházejí z různých dob 19. století až do roku 1870, proto se někde nápadně od sebe liší.

pospíšiti, pak se sedlo ke kolovratu a předlo se do 8—8½ hod. večer, načež šlo se hned spat. Správa dobytka byla již před tím odbyta. Na týden měla jsem úkolu 4 přadena tenké příze. Když jsem ty napředla, mohla jsem přísti z panímámina lnu pro sebe, co jsem chtěla. Pacholek p´edl tlustou p˘ízi (koudelnou), úkolu neměl a pro sebe také si nic nepředl. Práce měl dost, drželi se koně k chovu (na prodej), měl tedy moc sekaniny (řezanky) dělati. Co se jeho platu týče, to měl 30 zl. šajnů, půl kopy plátna a přídanky jako děvečka. Přástvy, t. j. schůzky v Sudislavi nebyly, leč že někdy ve dne si některá děvečka známou (kamarádku) pozvala.“

V Herboticích měla děvečka platu 8 „renckých stříbra“, 5 kloubů lnu vytřeného a 20 loket plátna (5 lněného, 5 pačesného a 10 koudelného). Nechtěla-li len, mohla si nasíti půl věrtele (t. j. $^1{}_4$ měřice) semene, jež si musila sama koupiti; sama si pak len vyplela, vytrhala, odrhla, umočila i vytřela. Obyčejně jej pak prodala, kloub po stříbrném dvacetníku. Pacholek měl 12 renckých a 3 košile, ostatní jako děvečka. Skoták dostával 4 rencké a 2 košile, chůva též, len žádný.

V České Třebové dostala „dívka“ ke své službě, třela-li len, po tření kloub. Z toho si směla některý den přísti. Za předení přes zimu dala jí hospodyně 3 lokte tenkého plátna na košili a 5 hrubšího na sukni.

Len patřil též vždy do výbavy nevěsty.

Když vezli bohatou nevěstu (t. j. výbavu nevěstinskou), byl jeden vůz naplněn vytřeným lnem. Nacházelo se na něm 2—3 kopy kloubů. Vpředu postaven byl kolovrat s cívkou zplna napředenou. Kužel též byl nadit a otočen pentlemi a fábory. Nějaká žena u kolovratu seděla a předla, aspoň dělala, jakoby předla. Měla k tomu však málo kdy. Zdvihala raději vzhůru láhev kořalky, výskala a dávala mimojdoucím zavdati.

Neumělým nevěstám se smávali: „Jest jako ta, co se ptala, když ji odváželi: Maminko, kolik pak je nití do pásma? — Dvakrát dvacet, zavaž — a jeď s Pánembohem!“

Mimo len měla nevěsta ve výbavě arci také dosti plátna a šatstva, že jí mohlo stačiti na celý věk. V Dl. Třebové dostala nevěsta ze statku 5 kop kloubů, několik kop bíleného tenkého plátna, několik kop tlustého, několik hedvábných fěrtochů, kabátků, sukeň, kordulek i šátků na krk, mnoho párů bílých punčoch přezných (lněných), jež si buď sama velmi krásně upletla nebo uplésti dala, kromě jiného sprostšího „hábu“ všelijakého. Na penězích pak několik set renckých. —

Jakož se tehdáž v domácnostech hojně svítilo loučemi, takže bylo hlavně při přástvách, kdež bylo potřeba dosti světla.

V Herboticích dělali louče na prodej. Kulačka (otýpka) byla za 2—3 kr. šajnů. Na louč se bralo obyčejně bukové dřevo, protože nečadilo a dlouho hořelo. Poleno nebo prkno dalo se do svěráku a loučky (dračky) snímaly se s něho hoblíkem, za nějž dva tahali. Loučky strkaly se do loučníku, zvláštního to svícnu, při němž někdo seděl a světlo opatroval.

Také v Č. Třebové louče tím způsobem dělali a prodávali.

8. Motání.

Když byl plný potáč, smotala se příze s cívky na motovidlo (moták). Motovidlo jest přímá hůlka, na jejíchž koncích se nacházejí křížem proti sobě obloukové příčky tvořící 4 rohy (raménka).

Rozeznávala se velká motovidla s délkou hůlky až k vrcholu příček právě na český loket (59 *cm*) a malá, kteráž byla na $^3/_4$ lokte, zřídka na $^1/_2$ l. Nit vedla se kolem všech čtyř rohův a sice vždy od jednoho horního rohu k dolnímu. Když se dokončilo otočení, byla jedna nit. Niti počítaly se na pásma. Pásmo malé obsahovalo 20 nití, velké čili tuplované 40 nití. Aby se pásma od sebe rozeznala, zavazovala se nebo zadrhovala pásmicí, silnou to nití. Na jemnou přízi brala se pásmice pěkná, na hrubou ledabylý motouz.

Vázalo se jen na jeden uzel; než i to meškalo tkalce při rozdělávání. Proto bylo oblíbenějším zadrhování pásem na smyčky. Tkadlec vzal pásmici za jeden konec a vytáhl ji na ráz z celého přadena.

Když se mělo zdrhovati na smyčku, tu se pásmice složila ve dví (vpůli) a konce se svázaly tak, že povstala „dvojduchá“ nit. Postupem motání tvořil se z ní řetízek, při čemž očko objalo vždy jedno pásmo. Aby se při motání řetízek nerozpletl, navlékalo se oko na palec levé ruky, která držela motovidlo; volný konec pásmice zavěsil se na roh motovidla.

Motání rozeznávalo se dvojí, dlouhé a krátké. Dlouhé motání provádělo se na velkém či loketním motovidle, krátké na třičtvrtečním, zřídka kdy na půlovém. Podle toho se říkalo: na velké motovidlo, na třičtvrteční, na půlové. Nejobvyklejší bylo dlouhé motání; krátké panovalo na Lanškrounsku, na př. v Čermné, ve Výprachticích a j. Poměr byl takový, že se přadeno krátkého motání rovnalo polouchu (polovici) přadena dlouhého. Nit dlouhého motání měla 5 loket (českých).

Příze počítala se takto: Malé pásmo 20 nití, 20 malých pásem čteník, 3 čteníky přadeno, 4 přadena štuka.

Nebo: Velké pásmo 40 nití, 10 velkých pásem čteník, 3 čteníky přadeno, 4 přadena štuka.

Po štukách odevzdávala hospodyně přízi tkalcům na setkání. Vyšší jedničky v hospodářství již málokde znali, leč že vázali přadena po mandelích, o čemž níže.

Avšak v obchodě počítala se a počítá dosud příze mimo mandele též na kopy. Kopa má 60 štuk.

Byl ještě jiný způsob počítání příze. Říkalo se: 40 nití jest pásmo, 10 velkých pásem čteník, 12 čteníků štuka či 4800 nití.

Též takto: Přadeno má 60 pásem po 20 nitích, to činí 1200 nití; 4 přadena mají tudíž 4800 nití.

Hrubá či tvrdá (koudelná a pačesná) příze počítala se na polouchy, t. j. půlpřadena. Říkalo se: Polouch má 30 pásem po 20 nitích, t. j. 600 nití.

Polouchům děli též půldruháky, někde půldruhníky, protože měly po $1^1/_2$ čteníku. Dva polouchy byla kopa, t. j. 60 pásem.

V Říčkách měli motovidla obojí, dlouhá (loketní) i krátká ($^3/_4$ l.); ale krátkých se málo užívalo. Motovidla se dávala jako mnohé jiné hospodářské nářadí (lokte, ssuté míry, sháněčka obilní) na vrchnostenský úřad ocejchovati.

V Herboticích užívali též obou motovidel; avšak kdo motal trhovou přízi na krátko, byl u obce zavřen. Také, kdo motal podvodně, byl trestán a musil přízi nebo falešné motovidlo veřejně nésti k rychtáři. Šibalové motávali t. trhovou přízi přes palec, t. j. nevedli každou nit kolem celého motovidla, nýbrž ji v prostředku, kde se pásmo zavazovalo, přes palec zahnuli a pak se vrátili. Říkalo se o takových též,

že dělají koníky. Kůň jak známo skáče a oni skákali či přeskakovali též a sice jeden nebo dva rohy motovidla.

V trhu, kam se vozila nebo nosila příze v mandelích, nebylo kdy niti přepočítávati a tak na podvod přišel teprve tkadlec při práci

Aby se podvody zamezily, bylo nařízeno užívati motovidel jen cejchovaných. Na knížecím úřadě liechtensteinském v Lanškrouně cejchovaly se, jak praveno, míry, váhy a všecko, co mělo s trhem styk. Cejchovala se tudíž i motovidla. Cejchovka byla železná, rozpálila se v ohni a známka vpálila se do dřeva. Obraz představoval kroužek, v něm korunku knížecí a po stranách jejích písmena F. L. (Fürst Liechtenstein = kníže L.).

V Kozlově, jakož i na celém panství litomyšlském bylo též přísně nařízeno užívati jen kolkovaných motovidel. Litomyšlský cech tkalcovský vysílal po obcích své šaumistry, oprávněné k tomu od vrchnosti, kteří se u rychtářů dotazovali, mají-li obyvatelé obce kolkovaná motovidla i lokte. Kdo neměl, byl povinen přijíti na obecní úřad, kde šaumistři kolkování provedli. Později odeslal vrchní panství kolky do všech obcí a rychtáři byli povinni sami kolkování vykonati. Obraz kolku litomyšlského byl kroužek se zemským znakem. (Lev však byl jednoocasý!)

Motačky počítaly niti v tichosti pro sebe. V některých obcích v sousedství Žamberka měly také říkadlo pro obveselení. Říkadlo mělo podklad v této příhodě:

Selka byla dlužna ševci peníze. Švec poslal ji upomínat a posel přišel právě, když selka smotávala přízi. Peněz neměla a nechtíc se z motání vytrhovati, žádala děveček, aby jí půjčily. Počítání znělo pak takto:

„Děvčata — jedna, máte-li která — dvě, já bych ráda — tři, byste mi některá půjčila — čtyry, mám nerada — pět, aby mě upomínal — šest.

(Teď se obracela k jiným záležitostem:)

Ty hochu (na skotáka) — sedm, dej prasátkům — osm, jen aby nebylo — devět, a vyžeň husy — deset. Co tu stojíš? — jedenáct, skoč honem — dvanáct, ať ti nedám — třináct, budeš pak ohmatávat — čtrnáct, vem brzo — patnáct a pospíchej — šestnáct . . . .

Říkanku přivedla až ku dvaceti, načež pásmo zavázala a začala znova. Začátek až do šesti byl vždycky stejný, v ostatním mlela páté přes deváté, jen aby přítomné rozesmála. Někdy se všecko „rozklichtalo" tak, že sama musila v práci ustati.

9. Uchování příze.

Když bylo na motovidle namotáno a svázáno celé přadeno, nit dole se utrhla, přadeno s motovidla se sňalo či smeklo, hodilo se přes bidlo u kamen visící a smotávalo se dále, dokud cívky nebyly prázdny. Neopomenulo se na cívce nechati přípřadek, k němuž se napotom nová nit připředla.

Co se v domácnostech vůbec v týdnu napředlo a s motovidla smeklo, věšelo se u kamen a nechávalo dokonale uschnouti; bylatě příze od slinění nebo navlhčování vodou vlhká a byla by plesnivěla.

Suchá příze se v sobotu skládala. Přadeno se silně natáhlo, přeložilo v půli, prostředek podržel se pod bradou a visící konce spletly se v rulík dosti tuhý. Když byla práce hotova, rulíky provlékaly se skrze sebe jako řetěz, aby se příze necuchala. Nebo se za tou příčinou u každého přadena podvázala nití hlavička.

Při trhové přízi skousávali hlavičky v zubech, aby vypadaly malé, neboť se dle velkosti hlaviček soudilo, je-li příze hrubá nebo tenká. Tato byla vzácnější.

Větší množství příze vázalo se v mandele, t. j. ve švazky po patnácti přadenech. Čtrnáct přaden srovnalo se v hromádku na sebe a patnáctým se převázalo. K převazování užívalo se též provázků z koudelné příze. Tak se vázala zvláště trhová příze v obchodech přízáků = přízařů.

Svázaná příze ukládala se pak teprv na sýpku nebo jiné suché místo.

Nevezl-li někdo přízi na trh, prodal ji přízákům. Byli to malí obchodníci, kteří chodili po vsích a lidem do oken volali, mají-li přízi na prodej. Koupili třeba i jen přadeno; někdo větší zásoby neudržel, neměltě do toho.

Přízaři doma přízi v uzlu přinesenou třídili dle tloušťky a pak ji teprv tkalcům nebo kupcům (faktorům) prodávali.

Přízi kupovali i neobchodníci, kterýkoli soukromník, jenž nemaje vlastního lnu a chtěje si pořídíti dobré plátno, po částkách, jak mu prostředky stačily, se jí zásoboval. O takových se pravilo, že nakládají na plátno.

Kdo se o cenu příze zajímali, dávali pozor, jak povětrnost ukazuje na přízi (t. j. pranostika). Byl-li na rozeslání apoštolů „hrubý větr", platila příze (Herb.). Také platila ten rok, vál-li vítr na Máří Majdalenu (Sudislav). Je-li na Máří Majdalenu vítr dopoledne, připlatí přízi a plátnu do vánoc, pakli odpoledne, připlatí od vánoc (Říčky). Drahý pytel (t. j. drahá-li příze na plátno), lacino do něho (Říčky).

10. **Výdělek z přádla lnu.**

Bývalo mnoho osob, že předly na výdělek. Práce lehčího druhu, možnost nevzdalovati se domova, k němuž z rozmanitých příčin byly připoutány, přiměly je hledati výživy v přádle.

Mezi ženami bývaly to hlavně chudé podruhyně, obstárlé osoby svobodné, chalupnice, výměnkářky a j. Také dívky svobodné, které nemohly nebo nechtěly jíti do služby. Ty a takové buď spřádaly len selkám nebo si ho pro sebe kupovaly a přízi pak prodaly.

A. Když cizí len předly.

Dlouhá Třebová. Len přijímaly přadleny odvážený. Najednou ho dostaly třeba kámen (20 „funtů"). Příze se pak opět vážila, při čemž se 1—$1^1/_2$ libry odráželo na vypadlé pazdeří. Pilná a zručná přadlena upředla za den 4 čteníky. Poněvadž v létech 1860tých, kdy byl korec pšenice až za 11—12 zl., korec žita za 8—9 zl., korec ječmene za 6 zl., platilo se od štuky 28—30 kr. r. č., vydělala si denně 10 kr. i méně.

V Herboticích dávali kolem roku 1830 od štuky 15 grošů šajnových (60 h). Hbitá přadle udělala denně $1^1/_3$ přadena, zhotovila tedy štuku za 3 dni a vydělala si denně 20 h čili 10 kr. r. č. (Úplně shodné s Dl. Třebovou, ač zprávy z odlehlých míst, z různých dob a od různých osob.)

V Kozlově platilo se přadlenám od čteníka šajnový groš, od štuky tudíž 12 grošů neboli 24 kr. r. č. Poněvadž pak uznávali, že 24 kr. za 3 dni pilné práce jest malá odměna, přidávali trochu vařiva (krup nebo hrachu a p.) nebo kousek slaniny.

V Říčkách platili od polouchu tvrdé příze 5—6 kr. r. č.

B. Když koupený len (sobě) předly.

Za libru nejlepšího lnu platilo se 28—34 grošů šajnových a napředlo se z ní přadeno a čteník, dohromady 80 pásem. Za to obdrželo se asi tolik, co stál len. Výdělkem byla koudel pozůstalá, neboť se vyvochlovaný len neprodával, pouze vytřený. Když koudel se skrockovala na vochličkách a spředla, vydala polouch příze, za nějž obdrželo se asi 8 grošů (32 haléře). Dl. Třeb.

Když byl pěkný len, dal na polovic, t. j. za polovici upředené příze zaplatil se len, druhá polovice byla za práci. Herb.

Len kupovali na trhu (v městě) a zase přízi tam nesli na prodej.

Lnem se velmi šetřilo, ani vlákénko se při předení nezmařilo. Od dobrého s ním hospodaření záležel takměř výsledek.

11. Jak lidé žili.

Bezděky napadá při zprávách těch otázka, jak byli lidé s to za takových poměrů životních obstáti.

Byly to věru tvrdé časy a za našich dnů je těžko pochopíme; také již neuslyšíme ani vzpomínati „na ty staré, zlaté časy". Ale nepřišla-li neúroda, lidé uhájili živobytí i při praskrovných těchto podporách existenčních. Prvně nesmíme míti na mysli způsob života v době přítomné; neboť tak, jak žije nyní nemajetný dělník, tak nežil tehdy ani hodný sedlák. Vše odbývalo se prostě a střídmě, každá věc nad každodenní potřebu koupená byla přepychem. Byly tedy skromné požadavky. Ve stavení nekoupila se než sůl a pro muže tabák; vše ostatní musilo se doma opatřiti a to záleželo v několika málo podmínkách, jež byly: vlastní mléko, vlastní brambor, zelí a řepa, k tomu pak chleba aspoň pro neděli a v čas těžké (polní) práce. V Heřmanicích, Výprachticích, Herboticích a j. obcích byly velké statky. Sedláci drželi si však polností jen pro jeden potah, ostatní pronajali*) chalupníkům a zcela bezzemým podruhům, kteří pak byli s to držeti si kravku nebo nějakou kozu a nasázeti zmíněné plodiny, část pak obseli žitem a ovsem, nebo jen ovsem, z jehož mouky též se pekl chléb.

V panských lesích bylo množství věkovitých stromů — bukův i jedlí — přestaralých, že padaly a hnily. Tu nebylo o kousek paliva pro chudý lid. Steliva (mechu, listí a jehličí s větévkami) byly takové vrstvy, že se nohy bořily a loupalo se od země jako vysoké kožichy. Tehdáž nezáleželo vrchnosti na troše toho daru lesního. V podzimku, když nastalo suché počasí, dovolovalo se chudému lidu, aby se zdarma stelivem opatřil. Lid s dychtivostí očekával prohlášení vůle. Když pak hajní po obcích vůli prohlásili, tu se každý pídil, aby se zásobil. Chudší odnášeli o přetrž v pytlích a trávnicích. Časem se hajní rozdurdili a břemena jim na zádech rozřezali; ale proto měl přece každý dost, neboť vůle trvala 14 dní.

Bohatší směli si stelivo shrabovati na hromady, ale odvézti je směli až po šacování (odhadu) z lesního úřadu. Jakou cenu lesní ustanovil, taková se zaplatila; dražbou se neprodávalo. Hromady se dělaly nad dolíkem nějakým a šlapaly se. Někdy bylo tolik pod zemí, jako nad zemí. Zásobili se tedy i sedláci.

Pole a les poskytly půl živobytí ba i více, když byl příznivý rok. Ostatní

*) V České Třebové a jinde pronajímaly se obecní a farní pozemky, jinde panské.

se vypředlo a vytkalo. Někdo neměl svého majetku více než kolovrat a tím doufal do smrti se uživiti.

Tak to chodilo od nepamětných dob s pokolení na pokolení, střídala se léta úrodná s neúrodnými; jednou, dvakrát ve stu letech navštívil hory zloboh Hlad, jenž zadávil sice mnohou oběť, ale posléze zase odešel a v horách ozvaly se staré písně.

Horší časy zavládly, když nastaly stroje. Tu příze přestala platiti a nedostal za ni více než dal za len. Nářek lidu o výdělek připraveného byl veliký. (Herb.) Mnozí, kteří měli svůj chléb, předli ještě ze zvyku a pro ukrácení dlouhé chvíle. Později tenkou přízi již vůbec nikdo nekoupil; bylaf strojová stejnější, pěknější. Jen když bylo „přadeno jako poleno", něco za ně dali.

Tak přestala přástva pro výdělek a — nastalo stěhování do ciziny, nejvíce do Ameriky a do Německa (do Hanoverska, Vestfálska, Brém a j.).

12. Culkaři.

Předením culků zabývala se nejchudší třída lidu všude v pohraničních horách východních Čech i v Sudetách moravsko-slezských. V krajině, o které tato studie jedná, bylo středištěm průmyslu culkového (předení i tkaní) město Česká Třebová se sousedními obcemi Párníkem, Lhotkou, Dlouhou Třebovou, Přívratem, Zhoří a Svinnou.

Culky,*) odpadek lnu, na mnohých místech povrhované, poskytovaly pramen výživy stům a stům rodin v jedinké krajince.

V samé České Třebové bylo málo stavení, kde by se culky byly nepředly. Jen domy t. zv. gruntovníků, větší to hospodářství, a několika zámožnějších měšťanů, kteří se zabývali obchodem, pak něco přednějších řemeslníků byly vyjmuty; jinak po chalupách všude odpolední dobou a „k víčerou" v síních kramplovali a večer i ráno předli culky. A kde jich nepředli, tam zase byl tkadlec, jenž přízi culkovou tkal, nebo dělo se tam obojí.

Ježto spotřeba předíva toho byla veliká, obstarávalo se z blízka i z dáli. Kdo doma culky předl, chodil si je nakupovati. Měl již známá místa. Jel muž s „trakačem", nebo šla žena s žokem, s trávnicí (plachtou) a brali s sebou i děti. Šli na den, na dva dni a přinesli si zásobu na neděle.

Byli i lidé, kteří se výhradně nakupováním culků zabývali a doma je pak s malým výdělkem druhým přenechávali. Lidé tito, asi v hodnosti hadrníků, známi byli všude pod jmenem culkaři; jelikož pak nejvíce z České Třebové pocházeli, přeneslo se jméno to časem na veškeré obyvatelstvo města, takže „culkař" znamenalo tolik, jako Třebovan. Ovšem, že to byl jen žert nebo příhana.

Culkaři od řemesla měli již širší i vzdálenější okresy své. Za libru culků platilo se 4 kr. v šajnech. Kde nebylo lze sehnati váh, kupovala se hromada nebo koš od oka, nebo dle potěžkání. Za menší množství dávali místo peněz kousek mýdla, žemličku dětem a pod. — jak komu. Selky v kraji (u Chocně, Třebechovic a j.) daly i větší množství cucků za trochu vína nebo jinou pochoutku. Doma prodávali culkaři starou libru za 6 kr., později byla libra až za 8 kr. r. č. Nyní jest 1 *kg* za 18 h.

Domů se vracívali kdykoli, ve dne, v noci, cestami polními i lesními. Jejich zásluhou bylo, že Česká Třebová nazývala se od posměváčků v da-

*) v kraji „cucky";

lekém okolí Culkovou Třebovou a že, kdekoli se Třebovan objevil, sypaly se naň narážky týkající se jen culků a špuňků.

„Do Třebové trefí každý po culkách — po špuňkách", smávali se a podávali ochotně výklad, že, kudy třebovští culkaři domů jezdí nebo chodí, všecky stromy a všecka křoví ověšena jsou culky či špuňky, které jim z uzlů neb trakařů padají.

Třebovští nezůstali, rozumí se, dlužni a opláceli rovnou měrou; o posměšky nebylo nouze, lidé jich znali celé řady jako kalendář. Každé město, každá vesnice měla svou přezdívku a svou směšnou historku i dávala se hned půjčka za oplátku.

13. Kramplování culků.

Česání či kramplování culků dělo se na koníku.

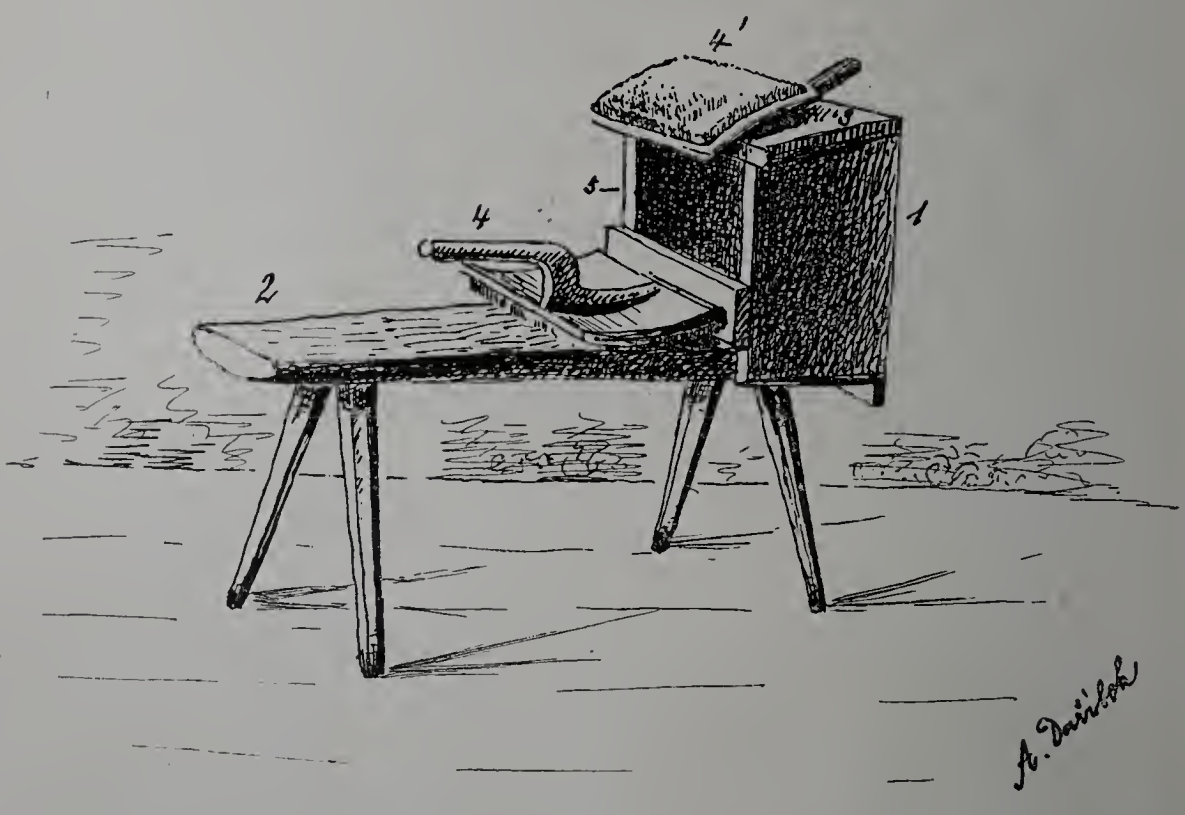

Obraz 5.

Koník na kramplování (česání) culků.

1. Hlava. 2. Sedadlo. 3. Temeno. 4.—4'. Krample. 5. Vejklínek.

Úkolem kramplování nebylo vyčesati hrubší vlákna jako při vochlování lnu; v culkách jsou všechna vlákna hrubá. Chtělo se jen docíliti, aby pokud možno část prachu a pazdeří se odstranila, vlákna pak aby se tolik rozčechrávala a srovnala, by možno bylo je vytahovati a spřádati; sic jinak by chuchvalce nepustily od sebe a nebylo by lze skroutiti stejnoměrnou nit.

Koník jest nízká lavice čtyrnohá mající v předu jako každý opravdivý jízdný kůň hlavu a v zadu sedadlo. Hlavu představuje čtyrhranný

truhlík, jenž má navrchu temeno, vzadu týlo a po stranách ramena neboli postranice. Na temeně přibito jest kožené úško, do něhož se vkládá držátko krample, níže nachází se držadlo, lišta to se žlábkem, do kterého zapadá hřbet krample. Vnitřek hlavy jest dutý a v předu otevřen. Říká se mu vejklínek a ukládají se do něho krample, pokud se nepracuje.

Krample jsou dvě; jsou čtyrrohé a stejně veliké.

Krample má lopatovitě prohnutou dešku z lípového dřeva, která má navrchu vyčnívající hřbet, podobný žebru listovému; hřbet končí držátkem. Na dolní vypouklé straně přibita jest tlustá kůže (usně), proražená množstvím tenkých dírek, jimiž provlečeny jsou háčky, drátěné to skobičky na koncích ostnů poněkud ohnuté.

Kterak se pracovalo na koníku? Pomohačka při krampli, tak jmenovali osobu na koníku pracující, položila jednu krampli na temeno koníka tak, že prostrčila držátko krample směrem od sebe úškem a hřbet srovnala do rýhy (žlábku) držadla. Krample, ležíc pevně na temeně obrácena byla ostny vzhůru, háčky od pomohačky. Po té naložila kus culků na dolní krampli. Druhou krampli vzala do obou rukou. Háčky její měla obráceny k sobě. Sedíc na sedadle česala culky krátkými a rychlými pohyby k sobě, až se culky učesaly ve frádlíky, pláty. Potom obrátila ruční (horní) krampli opačně, držátkem od sebe a jedouc opatrně směrem vzhůru, smekla frádlík s horní krample, načež odloživši ruční krampli, svinula buď oba pláty v jednu šišku, nebo sňala horní, svinula jej v slabší šišku zvlášť a dolní také zvlášť. Potom znova naložila. Svinuté šišky rovnaly se na hromádku a nápotom hned předly.

„Krample nebere," stěžovaly si pomohačky, byly-li háčky pocuchané nebo nestejně husté. Na Lhotce jedna žena vypadané skobičky či háčky vysazovala. Z odřené krample sňala se kůže a uložila. Ptáčníci se po nich ptali; používali jich za lepnu, t. j. schránku, do které zaobalovali vějičky lepem namazané.

14. Předení culků.

Šišky culkové předly se na hvězdě čili culkovém kolovratě, jehož kolo dle výkladu lidového má podobu hvězdy.

Základem jeho jest trnož, obdélný to rám, spočívající na podlaze. V silnějším konci trnože zapuštěn jest stojan, jenž nese válek, pevnou to osu, na kterou se nastrčí kolo čili motovidlo a zatne hřebíkem, aby nevypadlo. Kolo má paprsky, na jejichž koncích upevněny jsou káčerky, půlměsíci podobné špalíčky dřevěné. Káčerky jsou na koncích provrtány a dírkami provlečeny jsou dva obloučky březové, kteréž tvoří obvod kola. V jednom paprsku zadělána jest klika, která se točí rukou. Na druhém konci trnože u samé země zapuštěno jest zhlaví.

Je to nízký skolek (sloupek) dřevěný s dírou po straně. Do díry upevní se koneček slaměného rulíku, asi 20 *cm* dlouhého. Druhý konec rulíku ohne se vzhůru na sloupek a na jeho temeně hřebíkem se přibije. Rulík tvoří tím obrazem oko, jímž prostrčí se krček vřetena. Vřeteno jest dřevěné a na tlustém konci má osu z tlustého drátu (krček); na ose upevněn jest nehybně přeslík.

Špička vřetena otáčí se v sošce. Soška jest stolička o 2 nohách podobna zouváku. Na vyšším konci ční do výše hřebínek s dírkami a rejžkami po okraji. S kola vede šňůra na přeslík.

Obraz 6.

Předení culků na hvězdě.

1. Kolo.
2. Soška.
3. Vřeteno.
4. Šišky.
5. Příze na motovidle s vřetene smotaná.

Žena přidržuje pravou nohou trnož hvězdy, levou sošku pohyblivou: pravou rukou točí klikou, v levé drží šišku.

Přadlena točíc pravou rukou hvězdu drží v levici šišku a propoušťějíc špetkou culky dle potřeby, přede nit, která se kroutí hned u ruky, prochází rýžkou sošky a navíjí se na vřeteno.

Předení má tu zvláštnost, že šiška se drží na začátku u samé sošky, a jak niti přibývá, ruka se vzdaluje, až jak sedícímu nebo stojícímu ruka stačí. Přitom musí nit býti stále napnuta, sic by se nerovně kroutila. Když ruka již nestačuje, popustí se trochu a vřeteno nit na sebe navine. Levá ruka s šiškou dospěvši tak až k zemi, opět se ponenáhlu vzdaluje a nit se napíná, ana opět roste.

Když byl tak potáč hotov, smekla jej přadlena, odložila stranou a předla dále, až jich bylo tolik, že stálo za smotání.

Při smotávání navlékala motačka potáče nazpět na vřeteno, kteréž mnohdy ani na kolovrat nezavěsila, nýbrž špičku jeho v prstech nohy držela a na zemi točiti se nechala.

Příze zavazovala se pásmicí jako jiná, ale snímala se nikoli po celých přadenech, nýbrž po polouších (půldruhnících).

Aby hvězda nepohnutě stála, zatížila se cihlami nebo kameny; přadle kromě toho přidržovala trnož nohou.

I děti uměly culky na koníku kramplovati a na hvězdě přísti. Ale, poněvadž jim ruce na veliké rozměry kolovratu nestačily, nepředly sedíce, nýbrž stojíce. A tu jim bylo ustavičně běhati vpřed, vzad, až podlahu bosýma nohama vyhladily. Často se dost pro únavu naplakaly. Než šly do školy, musily si vykonati svůj každodenní úkolek. Byl-li velký, útrpné matky podstrkovaly jim čteník nebo půlku, aby přísný otec neviděl.*) „Nás matka budila třeba ve 3 hodiny, když bylo na pilno," vypravuje žena z lidu. „Jinak jsme den jak den před pátou již musely přísti. Byly jsme čtyry holky (sestry) a do školy musely jsme každá upřísti dva čteníky. Že jsme byly malé, běhaly jsme u kolovratu. Která se opozdovala, dostala hned přes záda. Maminka seděla v prostřed seknici a kramplovala nebo za stavem dělala. Měly jsme čtyry stavy. Za jedním dělal tatínek, za druhým maminka a dál jsme měli dva chasníky. Taky tam byly dva špudlaty na soukání. Co bylo pazdeří a prachu po zemi a na všem, to se snadno rozumí. A žádnému to neškodilo. Byli jsme všickni zdrávi. Mezi prací chystala maminka snídani: opíkala koláčky řepy na plotně. A jak jsme přišly ze školy, předly jsme zas. V seknici byla jen jedna postel, na té spali rodiče. Ostatní spali jsme po peci a po zemi."

Staří lidé, kteří nemají nyní živobytí, vzpomínají na ony doby jako na zapadlé štěstí. „Dokud kvetly culkové kolovraty, měla každá babička peníze nastřádané a potřebovala-li nevyhnutelně, sedla, napředla polouch, prodala — a bylo pomoženo."

Mladým se vyhlídka na culkový kolovrat méně zamlouvala. I ve známé písni „Však nám tak nebude, až se oženíme," zpívali: „Dáme si udělat culkový kolovrat."

Některé stařeny, které dosud culky předou, užívají kolovratův obyčejných, na cuky upravených. Místo železného vřetena s pírem a cívkou jest totiž vřeteno od culkového kolovratu (výše popsané), na zvláštních soškách položené. Příze předená na tomto kolovratě, jenž do České Třebové přišel z D. Dobrouče, jest tuze natočená a dělá tudíž kručky a ty kazí

*) V příčině dětí nazýván byl culkový kolovrat „trapičem".

rovinu plátna. Musí se tudíž dobře stlouci a pak kručky povolí. Culkovina předená na hvězdě jest pomeklá a tudíž lepší na outek.

15. Trhy na len a přízi.

Výše bylo pověděno, že přástva byla v zimní době výhradní výživou chudého lidu horského, v mnohých pak staveních po celý rok, a poněvadž pak chudí vlastního lnu neměli, že předli selkám, nebo si len kupovali.

V městech byly týdenní trhy na len a přízi, nejhlučnější pak v Litomyšli. Tam stávaly dlouhé řady vozů naložených lnem. Na trzích se len vážil na obecní váze. V Č. Třebové v průjezdě radnice visí dosud od stropu hák, na nějž se zavěšovaly veliké váhy. Obecní vážný za určitý poplatek len vážil.

K vykonávání spravedlnosti ve svém úřadě byl zavázán přísahou, kteráž vedle jiných obsažena jest v rukopisném sešitku z doby vlády Jos. Jana Adama z Lichtenštejna (1684—1712), kteroužto památku chová museum českotřebovské.

„Závazek vážného" v knížce té zní:

„Já, kterýž jsem povolán v tuto povinnost za vážnýho, přísahám Pánu Bohu všemohoucímu, důstojné panně Marii bez hříchu nepoškvrněné matce Boží, všem Božím svatým, J. M. knížecímu panu rychtáři, panu purkmistrovi a radě, obecním starším i vší obci města tohoto, že se chci v tomto povolání a ouřadu na mne vloženém věrně a právě chovati, jak k domácím, tak také přespolním spravedlivě vážiti a upřímně k tomu dohlížeti. A cokoliv od váhy peněz přijímati (se) bude, tu, kdež náleží, odvozovati a toho jináče nečiníc pro přízeň ani pro nepřízeň, ani pro jaké vymyšlené dary. Toho mně dopomáhej Pán Bůh všemohoucí, panna Maria, matka Boží a všichni svatí Boží. Amen."

Za starý cent (56 *kg*) vytřeného lnu bylo 30—32 zl. šajnů; pakli platil, též 32—33 zl. Lnáři zabývající se obchodem lněným chodili též po obcích a len kupovali.

Na trzích prodával se len i na klouby (bez váhy). Poněvadž však klouby nebyly stejné, nýbrž tak, jak tředle zatkla, proto se vážil i v malém. Byly klouby po 9 až 12 librách, ale též po 6—$5^1/_2$ libře. Avšak i tu se prováděla šidba. Len pro trh určený, kladl se t. doma na vlhkou zem, aby zvlhl a zároveň zváčněl.

V létech padesátých začali po lnu silně jezditi lnáři z Čeňkovic (něm. obce) a mnozí z něho zbohatli. —

Přízi trhovou mohl denně prodati, tak hustě chodili po ní přízáci. Když připlácela, zrovna si dvéře podávali nebo volali lidem do oken: „Máte přízi?" Současně běhali lnáři; ti zase nabízeli len ke koupi, neboť jim kynuly výdělky. Chudý horal při tom nejhůře pochodil. Nemaje tolik, co by stálo za cestu do města, byl nucen kupovati od podomních lnářů a prodávati podomním přízařům. Lnáři mívali v pytlích na zádech odvážený len po librách i po půllibrách. Mnohý chuďas na více neměl. Ženy obchodnice nosily len v loktuších na zádech. Někteří lnáři byli zároveň přízáky a vyměňovali len za přízi.

Kdo byl již tak „zámožný", že byl s to koupiti si zásobu lnu na celý týden, chodil na trhy. Na sobotu chodilo lidí z hor na sta jako procesí do Litomyšle, kde byl zároveň i přezný trh. Do města nesla se příze, nazpět len. Vzdálenějším bylo jíti již od půlnoci. Českotřebovští tkalci, kteří jezdili

nebo chodili do Litomyšle pro přízi, šli tam již v pátek na noc, aby časně ráno čekali před městem na selky nesoucí přízi do trhu.

Ceny příze stoupaly dle tenkosti nití. Přadénko pěkné tenké příze bylo až za stříbrný dvacetník (70 h). Peníz tento měl v oné době arci větší hodnotu. Bohatý sedlák přivezl příze i plný vůz.

Polouch culkové příze byl v Říčkách obyčejně za 18 kr., přadeno obyč. příze za 20 kr.

Jan Tykač.

Svatební řád.

Podává *Vavř. Jos. Dušek.* — Poznámkami provází *F. V. Vykoukal.*

Velmi zajímavá knížka, na kterou mne upozornil p. ředitel zemského archivu Dr. V. Nováček, nachází se v městském archivu netolickém. Meškaje tam o prázdninách opsal jsem ji k další studijní potřebě.*)

Knížka jest v telecí kůži pěkně vázaná, folio 34 × 21 *cm*, opatřena visutou pečetí v krabičce na červené hedvábné stuze. Pečeť má za znak Madonnu s děťátkem sedící na trůně a nápis: Sigillum civitatis Netolicensis. Listů je 14 ze silného, velmi pěkného papíru; při tom 1., 11., 12., 13. a 14. list jest nepopsán. Písmo frakturní jest velmi úhledné, a písmenka jsou velmi pečlivě vedle sebe kladena, takže se podobá písmu kreslenému. Ohraničení písma jest na všech listech vypíchnuto jehlou a olůvkem pak zřejmě označeno. Samo písmo je velké, v nadpisech 2 *cm*, v řádcích 0·5 *cm* vysoké. Podle ohmatu bylo knížky často užíváno, přes to jest pěkně zachovalá. Papír tuhý má ve vodotisku biskupskou infuli a po pravé straně písmena TN.

Při tomto svatebním řádu jest to zajímavo, že nabyl potvrzení městskou radou a stal se tudíž svého druhu policejním předpisem pro svatby, jehož porušení mohlo býti trestáno a nad jehož plněním bděli zvláštní inspektoři. Bylo by zajímavo pátrati, nebylo-li takových úředních předpisů o svatebních pořádcích také v jiných městech v Čechách a na Moravě.

Ponechávám pravopis originálu — aby i takto mohl se zužitkovati — pouze připomínám, že všecka *u* jsou psána *ú*, všecka *y* jsou psána *ij*.

*Kratke a užiteczne prawydlo aneb: Nevyhnutedlnie potržebna Instructi, Dle ktere przi tomto Ochrannim Knižeczym Sswartzenbergskym Miestie Nettolyczych, gakym Spusobem prži Sniatczych Manželskych neb Swadebnim Wesely od Panuw Mladenczuw, též prwniho a druheho Družby, k tomu czyly a konczy ustanowenych Panuw Musikantuw znitt wss lykych dobrych Mrawuw chwalytebnych a welmy wssymanych Cnostj, nemenie, kterak pylna a ochotna Služba, gak Zdeyssym tak y pržespolnim Panum Hostum prži gedne każde Swadbie (a to wsse gym Panum Družbam a Mladenczum k budauczy pochwale a se rozmahagyczy dobre powiesti) gedne każde Hostinske Osobie**) s wssy uctiwostj a obwzlasstnim pržikladem prokazowana a wykonawana byti ma, nižegi položene a w tomto 1747 Rocze dne 20. Ržigna sepsane Artykulowe ssyržegi w sobie zawyragi.*

*) Při této příležitosti vyslovuji díky p. starostovi JUDr. Kudrnovi za laskavé zapůjčení rukopisu z archivu, který sám velmi pečlivě srovnal a nyní jej i spravuje.

**) Svatebnímu hostu.

Úvod. Jest obecně známo, že lidová svatba naše vyznačovala se a z části posud se vyznačuje obřady a obyčeji tak hojnými a rozmanitými, že není, co by se jí v tomto pestrém bohatství zvykovém rovnalo. Obřady byly rozloženy po řadě dní, ano týdnův od námluv a smluv až po přestěhování nevěsty a stínání kohouta, jež se dálo v třetí den svatební; účast na nich mívala téměř všecka dědina (chodiloť se zvát, „kde bylo okno“) a nebylo jaksi ani možno uchýliti se od nich nebo je zkrátiti. Čest rodin na svatbě zúčastněných a především selská hrdost a pýcha vyžadovala, aby se svatba vykonala v plné nádheře forem v kraji obvyklých. Formy ty, v hlavní podstatě stejné, v podrobnostech dosti se lišily, jak je zřejmo z dosavadních popisů svatby české, moravské, slovenské i slezské. Také ve venkovských městech a městečkách konala se svatba v celku způsobem lidovým, ale byla více omezena, netrvala tak dlouho, nemívala tolik účastníků, spokojovala se jen domem svatebním a j. Tím jsou dány základní rozdíly mezi svatbou vesnickou a městskou. Rozdílů těch vzpomíná také Bartoš*) a zřejmě o nich svědčí také tuto otištěný svatební řád z města Netolic.

Z řádu toho jde na jevo, že Netoličtí měli pro svatební „služebnictvo“ — tak se říkalo mládencům spolu se starosvatem i jinde — jakési téměř cechovní zřízení, jímž mládenci byli ustaveni jako některé městské řemeslo. S nimi byli ve spolek sloučeni také muzikanti, a jako cechy řemeslnické, také oni dohromady měli „matku“ pokladnici. Proto se níže některé „artykule“, zejména 12., 13., 14. a 15. zabývají muzikanty. Jinde tvořili muzikanti samostatné „bandy“, zvané po svém primariovi, a objednati si mohl každý, kterou chtěl.

Artikul I.

Gakož w pržitomne duležitosti czely grunt a podstata na tom zaleži, aby geden z Panuw Mladenczuw**) za pržedniho Družbu dožadan gsaucz, a takowau powynnost k wykonanj k sobie přjgmaucz, netolyko k zastanj pržegate na sebe powynnostj spusobny a schopny skutečžnie se wynachazel, anobrž take kolykžbykoly ginych Mladenczuw k poslauženj sobie na pomocz se dožadal, na to pomyslyl, zdalyž take ty Osoby sobie rowne w schopnostj zwolyl a wybral, tak take kdiž zwoleni Mladenczy swau wuly k žadosti pržedního Družby pržipogegi a tuž Službu wykonawatj se podrobiegi, gegych powynnost sebau pržinasseti bude, bez wssy wegmluwy, odkladu, tež gakeho kolyw sporowanj (:w czas nastale potržeby:) to wsse, czožbykoly gym Starssy Družba rozkázal, činitj, geg uposlechnautj, a s nim se ržiditj, naproti čemuž wssak ale Družba pržedni s swymy Mladenczy we wssem stegnie posluhugycze, pracze se wzdalowatj, z ni se wytahowatj, aniž na gednoho, neb druheho se bezpečžitj, tim myniegi na gednoho neb druheho wycze pracze nežly sam na sebe wzkládatj žadne moczy mytj nema.

K artik. 1. Na rozdíl od zvyklostí v jiných krajích netolický řád činí „jednoho z pánů mládenců předním neboli starším družbou“. Tento přední družba má zde týž úkol, jako jinde družba, jinak tlampač, nebo řečník, smluvčí, starosta, místy i starosvat zvaný. Ale tlampač jinde nikterak nebýval mládenec, nýbrž mnohem častěji starší, ženatý muž, který měl

*) Moravská svatba str. 75 nn.

**) Zastávají službu sklepnickou (roznášejí pokrmy a nápoje), dále starají se o úpravu a pořádek svatebních místností, o průvod a j., nejsou tudíž pro ozdobu svatby jako dnes. Zdá se dle art. 13., že dokonce jisté osoby byly stálými takovýmito posluhovači (živnostnicky to provozovaly).

dobrou vyřídilku, byl vtipný, světa a lidí znalý. On byl duší vší svatby, měl hlavní slovo o námluvách neboli smlouvách, právě tak jako o svatbě samé. Mládenci byli mu sice pomocníky, ale tvořili především jakousi čestnou družinu ženichovu. Počet jich řídil se sice zpravidla tím, o kolika stolech se hodovalo, obsluhovalť každý z nich jeden stůl (tlampačovi byl vyhrazen stůl nevěstin jakožto nejčestnější) — přes to však byla to jen funkce č e s t n á. Ženich sám si vybíral mládence z nejlepších druhů svých a tu zase především z příbuzenstva — a nenapadlo mu nabízeti jim nějakou odměnu za přátelskou službu, neboť by je tím byl jistě urazil. Naopak mládenci přijímajíce svůj úkol věděli, že jsou s ním spojeny výlohy dosti značné. Čestnost jejich úřadu jde na jevo také z toho, že u svatebního oběda připíjeli družičkám „o věnec", což by nebyli směli učiniti mládenci řemeslně zjednaní. (Připíjení „o věnec" bylo, jak se zdá uctíváním čistého panenství; dálo se rýmovanou řečí, družičky rovněž rýmované odpovídaly a mládencům místo věnce se vyplácely.) — Jinak bylo s tlampačem. Ten jediný „počítal, co mu to vynese," a měřil své požadavky obyčejně zámožností snoubenců. — O kuchařku ženich vůbec se nestaral. O ni měla péči hospodyně, která svatbu vybývala, tedy zpravidla matka nevěstina. Kuchařka arci dostávala plat a také se na ni zvláště vybíralo. — Úkol mládenců počínal se již před svatbou; chodiliť zváti na svatbu, vycházejíce z domu nevěstina svátečně jsouce oděni, rozmarinou a mašlemi ozdobeni a často i hudbou provázeni.

Dalegi **Artikul 2.**

Tehož dne, kterehož Wesely Swadebnj ustanoveno gest, powynowan bude geden każdy z dożadanych Mladenczuw k Starssymu Družbowy, neb do domu, kdežby Sniatek Manželsky konan, a držan byti miel, tim czasniegi Ráno se dostawytj, a se wynagytj datj, a przigmaucze ochotnie a wolnie od prwniho Družby pysebne poznamenani pozwanu bytj żadagyczych Panuw, Pannen, a Pani Swadebnikuw, w należitem poržadku do pržibytku g a k B o h a t e h o, t a k i C h u d e h o H o s t a we wssy zdworžilostj a uctiwostj se poucheglitj, żadost, aneb pozwani ssetrnie pržednystj, a tak, gak pržedessle za obyczeg bywalo, z dane sobie odpowiedi, należitau sprawu učzinitj.

K a r t i k. 2. Hned při prvním zvaní vyzvěděl mládenec nebo sám tlampač, kolik hostí z každého domu přijde na svatbu. Aby to snáze pamatovali, zváči schovávali si po kouscích chleba, který jim byl jakožto příchozím do domu podán. (Ty kousky odevzdali potom nevěstě a ta je dala svým slepicím, aby hodně nesly.) Potvrzení, že hosté přijdou, podávaly také „přidánky" na svatbu (nynější dary svatební), posílané od pozvaných, zpravidla v naturaliích.

Artikul 3.

Po obgytj pak pozwanych Osob do wykazaneho mysta k Snidani gak Mladenzy, tak y Muzykantj se segdaucze, Mladenczy Družbowy w wiedomost porżadnie uwedau, kterži z pozwanych Hostj k okrassleni a Stolowani tehož Sniatku Swadebniho wynagytj se dagj, na czež gym Družba, kterak k gednomu każdemu z pozwanych se chowatj powynni budau, też ktereg u ktereho Stolu, neb kterym Osobam slaužitj ma, wiedomost a ponaučzeni datj nesmyne (sic!), a to sycze na takowy spusob: aby gedenkażdy Mladenecz prži sobie wykazanem Stole, czoby kde, a kteremu Hostu schazelo, bedlywy

pozor datj, s c ž i s t i e u m y t y m a r u k a m i prozržetedlnie bez wsseho pohorsseni, polyti Hostuw gydlem, neb trunkem, slaužitj, nikolyw od Hostuw h o l y m y r u k a m y Skleniczě bratj, anobrž wezmaucze takovau na Talyrž do ni czerstwy, wssak n i k o l y w z b r y n d a n y n e b p o m y c h a n y T r u n k (gaky Pan Host sobie podatj porauczetj bude*) s ochotnostj nalyti, a takowy gemu n a t a l y r ž i c ž i s t e m we wssy uctiwostj podatí se wynasnažil.

Gest pak y take powynnost Družby, za praczy, czo by tak slussneho byl, u pržitomnostj sobie k pomoczy zgednanych Mladenczuw s Panem Zenichem**) budto o m z d u c o n t r a h i r o w a t j aneb prži geho d i s c r e t i zanechatj, poniewadž Družba o to pečži mytj ma, aby o wieczy Mladenczum naležegyczy netoliko prislussnie [sic] se obstaral, ale y take pro nie prži Zenichowy p l a t, a p y w o, prży Kuchařcze [sic] ale g y d l o zaopatržil.***)

Nadto wegsse, tyž Družba dle S t a r o b y l e h o o b y c ž e g e F a b o r s w i e n c z y o d P a n i†) neb P a n n y N e w i e s t y Mladenczum a Muzykantum dany, na rowne dily sprawedlywie rozdiely a rozda,††) aby tudy snad pro negaky kausek Pentle reptanj a hadanj nepowstalo, nasledownie prži Swadebnim Wessely wssechna roztržitosť [sic], a gednoho s druhym mrzutosť [sic], tež obmesskawani služby pržetrženo byti mohlo.

Tegkage se Snidanj, ktere Mladenczum a Muzykantum z požehnani Božiho poskytnuto bude, prži takowem geden po druhym poržadnie, a uctiwie sedicze, b e z w s s y p o m l u w y, g a k ž d o s a w a d e c ž a s t o s e s t a w a l o, pokognie požige, aby ale tož Snidani tim wolniegj zakusitj mohly, gym geden z mladssych Mladenczuw, ktereho by Družba k tomu ustanowyl; k Stolu (:wssak aby on take ugmu na gydle netrpiel:) posluhowatj powynnen bytj ma.

Gakož ale mnohdykrate se pržitreffuge, že k Swadebnimu Hodowanj rozlyczne n a d o b y a n a s t r o g e w y d l u ž o w a n e b y t j m u s e g j, odkudž Starssy Družba tu starost na sobie ponese, aby czo tak wypucženo bude, ržadnie na papyrže poznamenal, a po wykonanem Swadebnim Wesely gednomu každemu od koho, a gak gest wiecz pržigal, czistie do wlastnich rukauch odewzdatj wssemožnie se pržiczinil, pokudž by pak ale gedna neb druha wiecz k straczeni neb zlamani pržissla, za takowau praw bytj, zaplatitj, aneb wynahraditj powynnen bude.

K a r t i k. 3. V den svatební mládenci obešli pozvané a opakujíce pozvání pobídli je, aby již šli do domu svatebního. Říkalo se tomu „svádět hosty“. Snídaní dostalo se jim i hostům. „Roucho“ svatební, t. j. ozdoby z pentlí (fáborů) a kvítí (rozmariny nebo z kvítí dělaného) nejčastěji dávala nevěsta tlampačovi i mládencům, v den svatební pak dostávali tuto ozdobu mládenci od družiček. Z rozmariny nebo z jiného kvítí dělaly se malé věnečky, jež se buď připialy zároveň s pentlí na klobouk (dělo se to, byla-li nevěsta panna, ale i tu ne ve všech krajích) nebo na prsa na kabát. Byla-li nevěsta vdova a ženich mládenec, nikterak tím nebylo vyloučeno, že by ženich neměl míti mládence, alespoň jednoho nebo dva. (Svatba ovšem

*) Pivo, víno, kořalka.
**) Ani jednou: ženich.
***) Tu je viděti, čím se liší této mládenci svatební od nynějších.
†) Nyní paní (vdovy) mládenců nemají.
††) Věnec s fáborem ozdoboval klobouk.

v tom případě vždy byla méně obřadná a mnohem prostší i tišší. Tu se řád netolický shoduje se zvyky jiných krajů, ale zároveň ukazuje, že úřad mládenců býval i tam prvotně čestný.) — O nádobí, jež i v nejzámožnějších domích se přivypůjčovalo, starati se všude náleželo jen hospodyni a domácím ženským.

Artikul 4.

Dalegi pak wywstanaucze od Stolu, sobie popilegi, pozwane Osoby do pržibytku, kdež by zwolen byl, poczestnie wedstj, žadneho doma nezanechawatj, pak do chramu Panie k Czyrkewnj Copulatj bez Smychu ważnie po paru pruwod učžinitj.

Po wykonane Copulatj wssak nawraticze se w mjsto k Stolowani pržiprawene, poniewadž nyniegssych czasuw ten gest obyczeg, že Panj Hostj bez wykazanj od Družby mjsta, samy sebe dle pohodlnostj swe na wzacztniegssych Swadbach sazegj, nicz wssak menie prži sprostiegssych Swadbach tento poržad pozorowan bytj ma: aby dle Pana Zenicha a Panny Newiesty pro Franczimmer, pak podle powolanj, dustogenstwj a Stawu jednoho každeho Swadebnika, obwzlasstie pro wzacztniegssy Hostj pržezpolnj, od Družby mista pržihodlna zaopatrzena, a s przislussegyczy ucztiwostj wykazana byla.*)

K artik. 4. Než se jelo nebo šlo do kostela, konalo se mnoho rozmanitých obřadů. Z nich některé, na př. zavírání nevěsty do komory a dobývání se na ni a vyprošování i vyplácení se strany ženichovy, jsou bezpochyby symbolické přežitky dávných svateb, založených kdysi na jiných základech; jiné, jako odprošování rodičů i vší obce a udílení požehnání jsou projevem hlubokého citu, který se ostatně nejrázněji ozývá z četných písní svatebních, jež zněly také na cestě na oddavky. Po oddavkách zastavili se svatebčané zhusta v hospodě a veselili se tam, až jim ze svatebního domu vzkázali, že oběd jest hotov. Při obědě — tak se říkalo bohaté hostině — za čestný byl pokládán stůl, za nímž seděla nevěsta. Její místo po dávném obyčeji bylo v koutě u rohu stolu „na dvou lavicích", t. j. kde se dvě lavice sbíhaly. Vedle ní seděla s jedné strany starší družička, s druhé (kde byla v obyčeji) stará svatbí. Ženich někde sedal vedle nevěsty, v některých krajích však vůbec ani nesedal mezi hodovníky, spokojuje se spolu s mládenci místem v kuchyni. Jinde bylo jeho místo pod pecí v koutě světnice, jinde u stolu, který byl naproti stolu nevěstinu; zvláštností jeho pak bylo, že měl stále — i při obědě — klobouk na hlavě. Hosté, kteří požívali zvláštní vážnosti (na příklad farář, panští úředníci a pod.) vždy byli usazováni za stůl nevěstin; jinak si sedl, kam kdo chtěl.

Artikul 5.

Po Stolowanj ma se ten od Mladenczuw Starobyly Obyczeg zachowawatj, by Panum Swadebnikum se wody wonne, žadnym Spusobem ale negak zle zapachagiczy, s czistym Umywadlem, a ruczžnikem pro umytj, a utrženj rukauch poczestnie, a s naležitau pozornostj podawalo, a tak od prwni tabule až do poslednj k Swadebnikum dochazegycz posluhowalo.

*) Při bohatých svatbách jsou si hosté rovni a nezáleží tudíž na tom, jak se rozsadí; k chudým zváni bohatí pro dary a tu již třeba při nerovnosti hostů stanoviti zasedací pořádek.

K a r t i k. 5. Podávati „umyvadlo“ s ručníkem bylo obyčejem také na svatbách venkovských. Tlampač sám je nosil a hostům nabízel rýmovanou řečí, vybíraje na to pro sebe dárky.

Na to:

Artikul 6.

Kdiž by postolowano, a wsse ze stoluw odklýzeno bylo, przi wzacztniegssych Swadbach, na kterychž by se pržespolni wzacztny Hostj wynachazely, n e m a g j n i ž a d n y m s p u s o b e m D r u ž b a a n i M l a d e n z y w T a n e c z s e o d d a w a t j, nybrž tu pržednost bez wsseho pokautneho wyzywani wzacztniegssym Hostum w gych swobodnau wuly zanechatj.*)

Przi sprostiegssych Swadbach wssak ale nasledugyczy pozorowani moczy tohoto Artikulu za ržad se Družbam a Mladenczum ustanowuge, že žádny z nich b e z p ř e d c h á z e g y c z y h o d o w o l e n j o d P a n a Z e n i c h a t a n c z o w a t j n e m a, pakly by y dowolenj obdržel ma se w tom od nieho držiw než by tanczowal prozržetedlne opatrženi statj, aby druzy Mladenczy prži Panich Hostech Službu swau zastawagycze, geden Mladenecz druheho w t a n c z y w y s t r z i d a l, Panum Hostum wssak powynnowane Službie za dost učinieno bylo.

K a r t i k. 6. Na venkovských svatbách netančilo se doma, nýbrž svatebčané odebrali se do hospody. Také ten přechod a vstup do hospody dál se s všelijakými obřady. Zejména bylo třeba vykoupiti se „zásedčím“, totiž mužům na svatbu nepozvaným, kteří zasedli konšelský stůl v hospodě a postoupili jej za smluvený plat. V celku se nedbalo, kdo otvíral kolo. Mládenci však měli přímo povinnost tančiti co nejvíce; slušeloť se, aby „provedli“ nejen družičky a jiné dívky, ale i mladší pajmámy. V hospodě, rozumí se, mládenci již nikomu neposluhovali. V hospodě dálo se potom také čepení nevěsty, nebylo-li odloženo na druhý den, kdy se nevěsta převážela do domu ženichova. Nevěsta byla také, zatím co ostatní svatebčané dále se veselili v hospodě, domů se vrátivši obřadně „uváděna“ k ženichovi, t. j. k loži manželskému.

Artikul 7.

Pani Mladenzy take na to obwzlasstni zrženi mytj, a pylnie pozorowatj magi, aby dle Artikulu 6^{ho} przi powolenem sobie magyczym Tanczy m r a w n i e w e s e l o s t j p o ž y w a g y c z, prziczinienim swym, wsseho aurazu (genž by se skrz n e m o t o r n e h u b k o w a n i a p o s s e t i l e m a s s k a r i r o w a n i, k t e r e s e o s t r ž e z a p o w j d a, tez gakaukoly gynau nerozwažliwostj komukoly z Panuw Hostuw przihoditj, a podle toho mrzutost, y take auhona zdrawy nasledowati mohla**) na negwegss se wystrzihaly, nepržilyss to mnoho tanczowaly, aniž se mezy Pany Hostj w tanecz swywolnie mychaly, dokawadž by čzasu sweho w tanczy gym należiteho newyssetržily.

Když by pak przi Swadebni Weselosti Panum Hostum wycze tanczowatj se nelybylo, a obtižne se zdalo, aneb Panny sobie odpoczinaucz, na weselost dalssy by očzekawaly, w tom spusobu Mladenczy s Pannamy

*) Tancuje-li se nyní při svatbě, otvírá kolo první mládenec s nevěstou, načež tancuje kdo jak chce.

**) Velmi jemně naznačena rvačka.

k cnostnemu*) tanczowanj sycze se pržipausstiegj, nicz wssak menie, aby geden Mladenecz s gednau Pannau ustawicznie tanczowal, a druhe Panny napodobne Kratochwyle užitj aučžastne nebyly**) tudy pak Panum Hostum gakakoly Služba zamesskawana bytj musela, toho se doczinitj, a Artykul tento przestupowatj ostrže se zamezuge, a zapowyda. Przi tiech ale Przileżitostech.

Artikul 8.

Gakož przikazanj Boži netolyko u newyditedlne od Czlowieka Bozské pržitomnostj, Czlowieczim pak Swietlem a patrnem Zrdczadlu, skrz ohyzdne a temierž howadske opylstwy se russy: Proto Mladenczum to pozorowatj a pylnie ssetržitj naležetj bude, aby prži napodobnych pržíležitostech przislussneho trunku (ktery by k uraženj Boha wieczneho, a pohorssenj Lydskemu smieržowal) pod skutecznym a nepromnienitedlnym tuhym trestem wssemožnie se wystrzihatj, anobrž pro zachowani dobre czti a powiestj gegich tak se chowatj hlediely, aby przikladem Strzidmostj, tolyko k pauhe službie zgednany gsaucz***) powinnostj swe naležitie odolatj, žadneho czasu a chwyle nezamesskawaly. K tomu take przistupuge, že aczkolyw Panj Mladenczy s Panj Muzykantama w tomto Miestie Spolecznosť [sic] držegj, tak take od nadstogyczyho zawazanj wygymany bytj nemagj, nybrž od trunku dle negwyssy možnostj se zdržeti, powynnost Swadebnikum splnitj, mezy Hostj se neprzimychowatj, oplzle nespywatj, skrz przilyssne napogeni sebe corrigirowatj nechatj, a w Muzycze sobie Takty k zahanbeni swemu od Panuw Hostuw dawatj, negmenssy przicziny poskytowatj, se przisnie, též ostrže zawazugi.

Artykul 9.

Kdyžby pak napotom niekomu z pozwanych, buďto Panum, Panim, neb Pannam po wykonane dle swe Lybostj weselostj, do pržibytku sweho u weczer se odebratj wydielo, neb by bylo, tehdaž bude powynnen podle uznani wzacznostj domu se ubyragyczy Osoby, buďto Družba sam, neb niektery Mladenecz tuž osobu s swau k te pohodlnostj pržipraweną a zaopatrzenau Luczernau až na mysto cztnie a sslechetnie doprowoditj, též gmenem Pana Zenicha, Panny neb Pani Newiesty z prokazaného okrasslenj prži Swadebnim Wesely zdvoržile podiekowani složitj, nasledownie ucztiwie odpusstieni sobie wyžadagycz (bez wsseho na gynych mystech Stawunku, a zdržowanj) do przibytku Swadebniho k zastanj potržebnych Služeb se nawratitj.

Artykul 10.

Przislussy pak take na Panicze Mladencze, negwycze ale Panicze Družbu, aby kdiž wssechny pozwane Osoby s naležitau ucztiwostj do pržibytkuw swych doprowodj, o noczlech, neb Hospodu, s powolenim wssak Hospodarze, kdežby wolneho odpočžinutj užitj, a na druhy den k dalssy Službie

*) slušnému.

**) Již tenkráte méně hezké panny nebývaly brány k tanci a proto nařizuje se střídání ovšem nikoli hostům, nýbrž pouze mládencům.

***) Srovn. pozn. na str. 219.

Pana Zenicha a Panny Newiesty, též ucztieni pozwanych Panuw Hostuw potržebne obgednanj učžiniti mohly, czasnie wssemožnym Spusobem se postaratj a obgednawsse sobie skrz gednoho Mladencze takoweho mysta přžihodlneho, powynnosť gych bude, po obdržanem dowoleni ze strany Pana Zenicha a Panny Newiesty do sobie zgednane Hospody neb pržibytku czo negtissegi bez wsseho krziku, též na Miestske Mladencze nenaležiteho a welmi necztneho wegskani w srownalem poržadku spolu gdauczy Muzykau ucztiwie pokraczowatj, nasledownie czo gym tak od Pana Zenicha k požitj dáno bude, w bazni Boži tak užiwatj, aby newole, wady, rwani, wydawani oplzlych ržeczi, wzlasstie k pohorsseni Mladeže nikoliw se dopauštieti, a pusobowatj neosmielowaly, an by ge sycze; kdož by w tom auczinku*) wynalezeni a wyzrazeni byly, wymieržena pokuta nasledowatj musela.

K artik. 10. Má-li netolický řád ustanovení o noclehu mládenců na místě od hospodáře vykázaném, lze v tom spatřovati znamení, že mládenci nebývali jen z Netolic, nýbrž také odjinud, a že tedy nenáleželi vždy do místního cechu, sice by byli šli na nocleh domů, jak činili ostatní svatebčané domácí.

Artykul 11.

Poniewadž pak ale dle teto Instructj Artykulu 1^ho^ gak Panicz Družba, tak take k niemu pržigednany Paniczy Mladenczowe stegnie praczy a Službu wykonawatj zawazanj gsau, Sama Sprawedlnosť [sic] sebau tolykež pržinassy, aby Panicze Družba prži Wegzuwnim**) wegsluhu, ktera by gym poskytnuta a prži Swadbie dana byla bez wsseho ohledu, a przizniwostj gednoho k druhemu, rownim dilem rozdielyl, ale y czož Mladeneczkych Peniez k rukaum svym pržigal, z takowych poržadny aučžet učžinil, z kterychžto peniez prwni Družba prži Wzacztniegssy Swadbie za wyhotowene Regstržiky pro sebe 30 kr., pak druhemu Družbowy 15 kr., prži sprostiegssy Swadbie ale tolyko 15 kr. a druhemu Družbowy $7^1/_2$ kr. wydati Swobodu mytj bude, z ostatni wssak discreti (genž Mladenczy sobie prži Swadebnim Wesely wyzegskagi***) pokaždy pozorowano, a dobrym Swiedomym ssetrženo bedlywie bytj ma, aby do Pokladnicze wzlasstie k tomu zržizene, u pržitomnostj Panuw k tomu czyly od Wzacztneho Magistratu denominirowanych Inspectoruw (ktere gak Družbowe a Mladenczy, tak y Panj Muzykantj s ucztiwostj pržedchazetj, a gym poslussni byti magj) totiž od Wzacztniegssy Swadby negmyniegi 40 kr., od Sprostiegssy 30 kr., 20 kr. neb 15 kr. dle uznanj Panuow Inspectoruw, od gednoho pak Muzykanta 6, respective 5 kr. aneb 4 kr. peniez odwedeno, s poržadnymy Regystramy prowedeno, a w nižegi položenym Artykulu na ten w něm obsahnuty chwalytebny a prospiessny aumysl obraczeno bylo.

Artykul 12.

K tomu czyly a konczy take na tom zaleži, aby gak Paniczowe Družbowe, tak y Paniczowe Mladenczy wssychni počzestnie plassťma prži-

*) Při tom skutku.

**) místo, kde se oblékali a šňořili, nebo samo oblékání a svlékání; někdy značí to slovo „dosvatby", t. j. druhý den svatby.

***) Vybíralo se kromě pro nevěstu na kolébku a j. i pro kuchařku a mládence a muzikanty.

odieny gsaucz, pospolu s weržegnau Muzykau, od Panuw Inspectoruw (kdežto tyto Artykulowe s Pokladniczy složeny gsau) s ucztiwostj przitomne Artykule požadaly a tam, kdežby sobie wegzuwni zwolyly, donesly, nasledownie dwa z Panuw Mladenczuw pro Pany Inspektorži w Plasstich dogdaucze, by oni Ržizenj pržitomni bytj sobie oblybyly, gmenem Panuw Družeb, a ostatnjch Mladenczuw, tež spolu auduw se dožadaly, kdežto napotom tuto Instructi pylnie a pozornie slyssetj, podle ni we wssem se ržiditj, pokraczžowatj a se sprawowatj powynni budau.

Pakly by se zahodilo,*) že by niektery Mladenecz prži Swadbie, neb wegzuwnim negakeho trestani hodneho wegstupku se doczinil, a o takowem Družba powiedomosti nemiel; Powynnen gest geden každy Mladenecz, ktery by o tom wiediel, neb geg spatržil, toho wegstupku netagytj, nybrž wywstanaucz od Stolu pržed Pany Inspectory ssetrnie pržednestj, kdež uznagycze oni welykost pržeczinieni, wedle zaslauženi Osobu, genž czo trestani hodneho se doczinila, slussnie trestatj a pokutowatj moczti budau.

Po wykonanem ržizeni, gak Artykule, tak y Pokladnicze s Muzykau zase Panu Inspektoru w geho pržibytku Pani Družbowe a Mladenczy ucztiwie odewzdag, a pakly by zustanaucze wssechny pospolu (lecz by niekoho welka pržiczina k odgytj nutila, kterau prži Starssym Družbowi oznamytj powynnen bude, a bez geho dowolenj žadny odchazetj nema) negakeho taneczku užitj chtiely, pržedni a druheg Družba powynnen bude pro Panny, ktere mytj chtiegi, dogytj, ge u Panuw Rodičžuw wyžadatj, a po wykonanem Tanczy (genž negdyl na nocz do desytj Hodin trwatj ma) wyžadane sobie Panny Panum Rodičžum s pieknym podiekowanim zase odewzdatj, gestly že by se ale negaky pržespolni Host k te weselostj zahodil, a te weselostj dalegi užitj žadostiw byl, w te pržipadnosti magi se w tom Družbowe gak Panuw Inspectoruw a Panuw Rodičžuw, tak take dožadanych Pannen dowolyti, konečžnie na noczlehu geden druhemu w spanj nepržekažetj a we wssy počžestnostj odpočžinauti.**)

Pržigmu pak do Pokladnicze prži wzacztniegssy Swadbie skládatj powynnost bude:

Pržedniho Družby	30 kr.
Druheho	15 kr.
Gednoho Mladencze	12 kr.
Gednoho Kucharze.	18 kr.
Gednoho Muzykanta	18 kr.

Prži sspatniegssy Swadbie ale tehož pržigmu tolyko polowycz. Z kterychžto peniez, nebolyžto pržigmu wegrocznie na den Swate Caecilie Msse Swata s prosbau za wssechny prži Sniatczych Swadebnich w Panu zesnule Slaužiczy, a zemřele Pany Muzykanty slaužena a k pobožnemu slysseni takowe na živie pozustawagyczy Swadebni Slaužiczy a Pani Muzykantj ucztiwie pozwanj byti magi.

---

*) přihodilo.

**) Tedy druhého dne odpoledne rozcházejí se hosté a tu teprve mládencům v náhradu za namahavou službu smí se dostati tance. Hodina 10. jistě bývala přestupována, jak víme z toho, že v minulém století nejednou 3—4 dni bývali hosté i mládenci pohromadě.

Artykul 13.

Tak gakož Wzacztny Magistrat k zdegssym Panum Muzykantum se naklonitj raczil, že žadny przespolni Muzykantj zde v Miestie hratj nesmiegi, anobrž oni samy takowau dobroczinnosť*) požiwagi.

Proczež se gym take ustanowuge, by w lewnostj s Panem Zenichem contrahirowaly, tudy pak žadne podnetj nedawaly, zase gako przedessle, pržespolni Muzykantj gednatj, a o takowe prži Panu Inspectoru za dowolenj žádatj.

Artykul 14.

Pokudž by se ale dwie Swadby pržihoditj miely a oni zdegssy Pani Muzykantowe druhau Swadbu zastatj nemohly, nybrž k takowe pržespolni Muzykantj potržebowani bytj musely, odkudž powynnost gegich na tom zaležetj bude, prži Panu Inspectoru o dowoleni žadatj, a za tož dowolenj prži Ržizeni 30 kr. složitj, pak napodobnie powynnosť swau od Hrani neb pržigemneho neodkladnie složitj, poslėdnie:

Artykul 15.

Spolecžni Pani Muzykantowe take pržisnie se zawazugi, by nepržikrytymy hlawamy Službu swau konati hlediely, prži swem Stolecžku sediely, nad to wegsse nigakym spusobem (tak gakž se mnohdykrate stawalo) mezy Pany Hostj choditj, s nimy discurirowatj, tim meniegi od nich nieczo žadatj se neosmielowaly. Kdyby pak mymo nadiege ktery z Panuw Muzykantuw buďto katarem, aneb bolestj hlawy obtižen byl, tudy wssak skrz nepržikryti hlawy negake wietssy nemoczy se obawal, w tom spusobu, aby hlawy pržikrytj mohl, powynnost geho bude, prži Panu Inspectorowy dispensati sobie obgednatj.

Pržihodiwa se take zacžastiegj, že k Swadebnimu Wesely Pani Muzykantowe w nedostatku swych wlastnich, rozlicžna Zadussny Muzykalni Instrumenta se wydlužugj, takowa pak skrz cžasto potržebowani a mnohdykrate neopatrnostj buďto k potlucženi pržichazegi, aneb gynak sskodu trpiegi, odkudž aby zase oprawena byti mohla, czo gednoho každeho Zadussniho Instrumentu prži Swadbie onen Muzykant (ktery takoweho potržebowati bude) platiti powynnen byti ma, to w bedlywe uvažení Panuw Inspectoruw se zanechawa. Naproti tomu

Artykul 16.

Nepržislussy Družbowy, ani Mladenczum, aby prži Swadbach Nadoby wynem naplniene, držiw nežby na stul podawane byly, otwyraly; wyna okosstowaly, aneb sobie na stranu odlegwaly, nasledownie flasse neplne Panum Hostum dodawaly, a gydla ze Stoluw sklydicze, ge odczizowaly, kteryžto wegstupek, kdyby na Družbowy, neb prži Mladenczy gednom neb druhem schledan bytj miel, mymo tuto wysazene pokuty 30 kr. gesstie obwzlasstnie dle uznani Panuw Inspectoruw potrestan a pokutowan byti ma. Nad to wegss

Gakož pržedessle za spusob bywalo, že Družbowe a Mladenczy przed Wegzuwnim nepržislussnie se mass-

*) dobrodiní.

karysowaly, a po Rynku werżegnie gako rozumu zbaweneho biehagycz, kohauty żiwe stinaly, tudy pak ohyzdne diwadlo ze sebe dielaly, odkudž uważicze pocztiwostj swe, takowych mrzkostj pod skutecżnau pokutau a trestem budaucnie se zdržetj, a wystržihatj wiedietj budau. K zawiercze

Begwa pak take gak Panuw Mladenczuw, tak y Panuw Muzykantuw sskodlywy nawyk a obyczeg, że gak wkarty, a kostek hranj, nemenie pohoršlywych Pysniczżek spywanj se nezbednie oddawagi, tudy wssak buď Zlorżecżenstwym, neb na darmo Gmena Božiho branim Boha prżenaramnie uražegi, z té pržicżiny pro kazeň i bazeň gych w takowych, a wegsse w teto Instructi potaženych wegstupczych nasledownich pokut newyhnutedlnie očżekawatj budau, a to sycze:

1.

Pržednie kteryby Mladenecz z pozwanych na Swadbu Pana, Pani, neb Pannu doma zanechal, a z nedbalostj to udielal ma datj pokuty 16 kr.

2.

Kteryby Mladenecz klobauku, pržed Panem, Pani a Pannau, neb gynym Hostem nesegmul, a ge naležitau poczestnosti nepržedchazel . 6 kr.

3.

Kteryby Mladenecz skrz swau neopatrnost niekoho prži Stole polyl, aneb nieczo zanedbal . . . . . 15 kr.

4.

Item, kteryby Mladenecz poslussenstwy Družby nezachowal neb gynde se kautkowal a na gyne Službu skladal . . . . . 10 kr.

5.

Kteryby Mladenecz se truňkem pržemoh, Boha uražel aneb proti dobrym mrawum se pržecżinil . . . . . 30 kr.

6.

Kteryby Mladenecz na noczlehu s gynegma, kdež by sobie Hospodu zwolyly, nenoczlehowal, a tam kdežby nenaleželo od nich odšel 20 kr.

7.

Item ktery Mladenecz fabor Wiencze, neb Sskarty prži Wegzuwnim by nemiel . . . . . 12 kr.

8.

Kteryby Mladenecz na gyneho wieda nieczo že prži Swadbie ucżinil, to zatagyl, a wegsluhu, ktera se od Hostj dostawa, rozebral a rozdal, neb bez gynssych na ržad pyl . . . . . 12 kr.

9.

Item kdyby Mladenecz geden s druhym se pohadl, neb se s nim zerwal też na pocztiwostj zhaniel, w te duležitostj wytrestanj a pokutowanj k rozsudku P. Inspectorum se zanechawa.

Kartik. 16. Nářek na to, co „předešle bývalo“, že mládenci před ukončením svatebního veselí za maškary přestrojení po domích pobíhali a

kohouty stínali, svědčí o tom, že v Netolicích slavívali kdysi svatby právě tak, jako kdekoli ve vsi. Bývaloť obyčejem o venkovských svatbách, že v třetí den svatební, kdy zásoby hodovní již byly stráveny, svatebníci sami si pomáhali k novým hodům. Několik mužů, tedy ne jenom mládenci, přestrojilo se za maškary a pak vyzbrojeni obušky, šavlemi nebo i nějakou brokovnicí vypravili se na lov po dědině, zvláště však po usedlostech hostů, kteří byli na svatbě, a tam — provozujíce všelijaké žerty a šprýmy — bili drůbež, z které si potom vystrojili v domě svatebním nový oběd.

Jakož nás Purgkmystra a Raddu kníž. Sswartzenbergskeho Miesta Nettolitz Pan Mattieg Ssulcz a Pan Waczlaw Mladssy Vttl zržizeny Inspectorowe Mladenczuw a Musicantuw tohoto a budauczych Leth prži Swadebnich Weselych posluhugyczych gmenem teď gmenowanych Mladenczuow a Musicantuw za to ssetrnie požadaly, bychom gym nadstogyczy Instructi aneb Artykule potwrditj a w Swe ochranie poruczene mytj dobrotiwie se naklonily; Y schledawsse My w pržitomne Instructj, anby se netolyko zwelebeny wsselykych dobrych Cznostj, chwalytebnych Mrawuw, ale y take welmy potržebna policie w dobry ržad uwedstj moczy tiechto Artykuluw wyhledawala.

Z te tehdy podstatne pržičžiny, nadepsane Artykule negenom weskrz schwalugeme, potwrzugeme, a k Swe Ochranie przigymame, anobrž take (ge budto czasem zlepssytj, rozssyržitj, neb dilem zmenssytj Sobie zržegmie wyhražugycze) kdyby mymo nadalostj, takowe niekdo tupyti, hanietj, ge zlehčžowatj, aneb podle nich ržiditj a sprawowatj se spauzel, tehož pak pržestaupenj oznameny Panj Inspektorowe prostržedkowatj nemohly, czytedlnie potrestatj každeho čžasu neopomyneme. Decretum in Consilio Senatus Ducalis Urbis Nettolicensis, Consule Domino Antonio Paulin die 19. Aprilis Anno 1748.

Jan Hynek Kopp, p. t. Synd.

Několik slovenských pohádek z Krakovan.

I. O tátoškovi.

Tak teda byl jeden král na smrtelné posteli. Měl třech synů a tři dcery. A když věděl, že už mu není moci, zavolal si těch synů i ty svoje dcery k posteli a upozornil jich: „Tak synové mojí a dcery moje, udělejte mi za recht po mojej smrti kaď já umrem, po mojem pohřebě, nejstarší syn nech si pojme nejstarší dceru první noc a jide na můj hrob plakat.“ Na druhou noc prostřední syn s prostřední dcerou aby přišli zase plakat na ten jeho hrob a na tu třetí noc nejmladší syn nejmladší sestru aby pojal, aby zase šli plakat na jeho hrob. Teda keď otec potom dokonal a odbavili mu pohřeb, po pohřbu oni ti dvá synové starší byli veselí, kratochvilní, oni si nezpomenuli na to poručenství. Ten, keď přicházel večír, ten nejstarší syn už se hned počal zvínat, a ten nejmladší brat mu povídal: „Víš, kam máš jít.“ A ten mu povídal: „No že bratříčku za mne, mne bolí velmi břich.“ Tak nejmladší syn pojal nejstarší sestru a šel na otcův hrob plakat. A keď bylo přes dvanáctú hodinu zahučal tuhý věter a v tom tuhým větre se spustil žeravý vůz a v tom žeravém voze od boka mu uchytilo tu nejstarší sestru a ostal samotný, s pláčem odcházel od otcového hrobu. Kad přišel ráno domů, bratři se ho ptají: „a kde jsi sestru nechal?“ No že „přinde na vás pořádek, bu-

dete vědet.“ Když přišlo večer, zase střední brat povídá, že ho hlava bolí, že nemůže nikam. „No že bratříčku jdi za mne.“ No tak pojal zas ten nejmladší syn tu prostřední dceru a šel na ten otcův hrob zase tehda plakat a modlit se. Zase přes dvanactú hodinu zase přišel takový tuhý vítr, zase žeravý vůz, a v tom okamihu zase mu tu druhou sestru uchytilo. No on chudák teda z toho čintora se smutný vracel, že zase té sestry neměl. Keď přišel domů, bratří na něho škaredným okem ještě hleděli. Povídali mu: „Kde máš druhú sestru, už jsi nám druhú sestru skinožeu.“ No ta třetí noc teda padala na něho, tak si pomyslil, když jsem já těch bratrů odbavil, taky za sebe to už musím. Tak pojal nejmladší sestru a šel na otcův hrob se modlit a plakat. Tak co se stalo s těmi dvěma sestrami, přes dvanáctú hodinu, zase tak se stalo, mu sestru uchytilo do toho žeravého vozu. Tak si myslil, co mám spravit, či jdem domů nebo nejdem? A potom si pomyslil, že půjde kam ho dvě oči povedou. A v tom rozmýšlení prestavil sa mu jeho otec v té cestě s bledou tváří, ten mrtvý, a upozornil ho: „Synu můj milý, ty jsi mi moji žádost vyplnil, ale ještě víc musíš na světě vystát, než se ti bude dobře vodit. Ale těm naničhodníkům, těm se dobře vodit nebude.“ A dal mu tři píšťalky, jednu mu dal měděnou, druhou stříbrnou, třetí zlatou, „a na jakou si zapískáš, na tu píšťalku, taký se ti tátoš představí, i sersan na koně, i pre teba oblek. A to si dobře schovej.“ Tak si jich on dal do rukáva a vrátil se domů do otcovského paláce. Když se navrátil, jeho bratři na něho zle: „Ty naničhodník, kde jsou naše sestry, ty jsi nám naše sestry skinožeu. A ty nebudeš brát žádné dědictvo po našem otcovi, zakad nám naše sestry nepřivedeš.“ A vyhnali ho pryč a nechtěli ho nechat ani v paláci královském. Tak jich prosil: „Bratři moji, aspoň za toho nejmenšího sluhu mne nechte, aspoň za toho Popelvára.“ „Tak teda dejte mu tam popelvárské háby a posaďte ho tam do kúta, co si vyvolil a nech to má.“ Takteda ostal tím Popelvárem.

O malý čas jeden sousední král měl dceru princeznu na vdávání. A nevěděl, byla krásná, jak by ženicha mohl vyhledat. Nechal vystavit jednu vysokou baštu, a rozhlásil to po celém okršku země, aby se sešli královi rytíři, že jí dá do ruky zlaté jablčko; a čas určitý, který se mají tam sejít, a který jí to jablčko z ruky vytrhne na té výšině, že ji dostane za nevěstu.

Tak v tom královském dvoře Popelvárovi bratrové se strojili velmi k tomu. Řemeslníci přinášeli se zlatem řemení, šité šaty pro ně sem i tam se nosily, a on se ptal Popelvár kuchaře: „Ale co to znamená, že tu pořád řemeslníci chodí a takové běhání?“ Potom ten kuchař mu teda povídal: „Je tu sousední král, a po celém okršku dal na známost, že má dceru princeznu, a že jí do ruky zlaté jablíčko na jednu baštu postaví, a kdo jí ho z ruky vezme, že to bude ten ženich.“ Tak Popelvár si jen pomyslil, že on už věděl, kjá (čá) bude nevěsta. Jak bratři odešli na paripách pěkných v rytířských šatech, a vyšli ven z palácu, on se vytáhl z popelvárských hábů, umyl a učesal, a zapískal si na měděnou píšťalku. Tu se mu představí tátoš se srsánom i s oblekom pre něho. Oblekl, a sedl na tátoše, („A jaké ty šaty byly?“ — „Měděné barvy.“) a potlapkal tátoše: „Hoj, tátoško moj, keď budeš pri bratroch mojich, urob jim znaky na chrbátoch.“ Tři kroky zakročil, tři kroky vyskočil, tátoš jich ještě předstihl těch bratrů. Všichni na něho hleděli, keď tam přišel, přeběhl asi třikrát okolo bašty, všecko se mu divilo, a jedními rázy vylétl, k baště se blížil a princezně uchytil jablčko zlaté z ruky a zmizel. Ti byli všickni zahanbení teda, keď to nevykázali.

Vrátil se do svého kouta popelvárského a oblékl si zase háby špinavé, popelavé. Když bratři přišli a plivali na něho: „Hoj popelváre, hnusná tvář tvoja, jakého jsme my rytíře viděli, tys ho nikdy neviděl.“ A on si zašišmal: „Skore — jsem ho já viděl nežli vy.“ Tak se teda na známost nedalo nic, když se žádný ženich nehlásil, zase dal vědomí po tom okršku jistém těm princům, že jí dá, té princezně, zlatou hrušku ještě do ruky, a že ji zas postaví na tu baštu, a kdo jí ji vezme z ruky, že ji dostane za nevěstu. Bratři Popelvárovi zase se strojili, rádi by ji byli dostali, a když už teda přišel čas a byli ven z domu, zase se popelvár vytáhl z hábů, umyl, učesal, a zapískal na stříbrnou píšťalku. Už se mu představil stříbrný tátoš i se s e r s á n o m a s oblekom na něho (s mundýrom). A posadil se na něho, a zase mu povídal: „Hoj, tátoško moj, keď budem pri bratroch mojich, urob jim nejaké znaky na čelách.“ A keď přišel na místo, přeletoval sem i tam, všecko se na něho dívalo. A jednými razy se vyšvihl na horu k princezně, uchytil jí zlatou hrušku, a zase zmizel a navrátil se do svojeho kúta popelvárského. Bratři zase na něho: „Hoj, popelváre, hnusná tvár tvoja, kdybysi byl tam, jakého rytíře na světě není, takého jsme viděli.“ „Skory jsem já viděl nežli vy, a ukažte, jaké máte znaky na čelách.“ Zamračenou tváří odcházeli od něho, keď jich uhádl.

Zase se ženich nehlásil. Tak čekali, král s princeznou čekal, že se nějaký ženich přivlastní k nim, a nepřišel. Tak dal král všeobecně zase na vědomí, aby se zas sešlo, královští synové, princi, že který ji p o b o š k á, že ji dostane. Tak tedy zase se k tomu rychtovali Popelvárovi bratrové, byli by ji rádi dostali za nevěstu. Tak se zase pýtal Popelvár kuchaře, co je to nového? Kuchař mu zas povídá: „Zase ten král, zase dal na známost, že tu tam postaví — to bylo už na trůně, už to nebyla bašta — kdo ji na tom trůně poboška, ten ji dostane za nevěstu.“ Ale Popelvár věděl č i j a bude nevěsta. A když už byli bratři v cestě o d j e n í, Popelvár se vytáhl z kouta, učesal se, umyl, zapískal si na zlatou píšťalku. Tu se mu představí zlatý tátoš i se sersánom i s oblekem na něho — všecko zlaté. A sedl si na něho a šel. (Potom už nebylo těch znaků, potřetí.) A keď tam přišel, okolo toho trůna třikrát oběhl — to bylo ještě vyšší — a vletěl hore k ní a poboškal ji. A za jé chrbátom byla čarodelkyňa, a hodila mu na hlavu věnec, který nemohl sundat dolů, nemohl ho zdrápat. Tak zmizel zase, a přišel do kouta popelvárského. A když tam přišel, chce si sundat věnec s hlavy, a věnec ani nehnul, že ho drápal rukami — ale nic. Pak posypal si ho popelem.

Sousední král vyslal lid, aby šli hledat, aby přehmatali hlavy všeckému národu. A přišli až k Popelvárovým bratrům, a v celém domě všeckým matali. „Posílá nás naša jasnost královská, aby snížili jejich temena, my jsme odporučení od našeho pana krála, všecky hlavy přemakat.“ A už se odebírali, keď věnca nenašli u žádného, už se odebírali pryč. A zazřeli v koutě Popelvára. „A, prá, ještě jsme temu nemakali.“ A ti bratři: „A čo by taký —“ „A my, praj, nemůžeme, — naše Jasnost královská — obejíti žádného, i žebráka na cestě přemakat poručil.“ Potom vzali za ruku Popelvára sluhové královi, namatali mu temeno, že má věnec na hlavě, a pořád se mu klaněli, mu říkali: „Ty jsi náš král osvědčený.“ Jak ho vzali za ruku, vypadlo mu jablčko i hruška z rukáva zlaté.“ A bratje se dívala. „Toto, prá, ty znaky, které my hledáme —“ ti posli teda — a bratři velmi škaredo na něho hleděli. On se jim nedal dlouho tahat, šel sám, umyl a učesal se, zapískal na zlatou píšťalku, a dostavil se k mladé nevěstě na zlatém tátoškovi. Tak takou svatbu drželi velmi velkou.

Když bylo po svatbě, za nějaký čas si vyprosil od pána krála navštivit svou rodinu — jinou, bratrov ne. (Na cesty šel jako mladosobášník „tak si to spíšú".) A jak se vezli na koči, ležel v blatě jeden žebrák s vysušenou rukou, a prosil za almužnu. A ta princezna teda byla milosrdná, a dala mu almužny, a jak mu tu almužnu podávala, tak on ji za ruku chytil a propadl se s ní — víc jí neviděl. Tak si potom žalostný nevěděl co pomyslet. Kočí se poslal domů s koňmi, a on se pustil světem, a tak si sám sobě povídal: „Zakad nenajdu svoji ženu a moje sestry, tak se nevrátím zpátky, jestli mi to Pánbůh dá." Tak on chodil velmi dlouho, až konečně přišel k jednomu takému kraji, a tam byla taká jeskyně, a do té jeskyně veliká díra, a ta díra byla neobyčejná. „Panebože, co mám spravit, či se mám sem spustit, alebo ne. Ale poručeno Pánubohu, nech je jak chce, spustím se do díry —" měsíček, slunéčko a hvězdičky mu za chrbátom zůstaly, a přišel jako na nový svět, ale nějaký malý — tak se mu to učinilo. A přišel do jednoho domku, otevře dvéře, a vidí tam svoji sestru nejmladší, a ta mu povídala: „Ach bratku můj, bratku můj, kde jsi se tu vzal, veď tu ani ptáčka, ni letáčka nie je tak z daleka člověčka vidět. Veď kej moj domoj prinde, naraz ta zhiže." „Ach, sestřičko moje, už mne jen ukryj někde." Tak ho ukryla pod koryto. Toď přišel večer trojhlavý drak, a jen do dveří vešel, křičel: „Hej, ženo, člověčina smrdí, sem s ní." A sestra mu povídá: „Ach čo sa ti robí, to jen od tvého švagra přišlo psaní. Dala mu to přečítat (on to napsal), a drak povídal: „No, to je můj švagr, nech jde se mnou večeřet." Tak teda večeřeli spolu, a vypravovali si, že ještě má on jednoho bratra, že ten má šest hlav. Tak mu napsal ten jistý drak, ten trojhlavý šesthlavému, aby mu nic neurobil. Tak přišel zase k té druhé sestře na druhý den, ta se zase divila, zas mu povídala: „Bratříčku, kde jsi se tu vzal? Však keď můj muž přijde, ten tě na ráz zjí." „No však si nesem psaní od toho teda trojhlavého, toto mu dám přečítat, on mi neurobí ništ." A zase ho ukryla pod to koryto, přec se obával, zakad to nepřečítá, on nevěděl. Ten ho zase s večeří uctil, „švagře můj, pojď večeřet." A smlouvali se teda, jak a kde by on mohl svoji ženu vyhledat. Ještě ho poslali k tomu jednomu, co byla nejstarší sestra, devěthlavému drakovi, a zase mu napsali, aby se mu nic nestalo — na třetí den to bylo. No když tam přišel, zas se mu sestra divila, ta nejstarší sestra, ta také mu řekla: „Bratříčku můj, kde jsi se tu vzal?' Zas jí tedy povypravoval, a zase to psaní jí dal, aby ho zase ukryla z a č a s pod nějaké to koryto, než on si to přečítá a uspokojí. Ale on pořád: „Hej, ženo, člověčinú smrdí, sem s ní!" „Ach, to jen od tvého švagra psaní přišlo, tu máš, přečítaj." Tak mu sestra dala tomu drakovi devathlavýmu — zase ho pozval k večeři: „švagře, pojď teda večeřet." Po večeři rozmlouvali spolu, a věděl devěthlavý drak, že teda na jednom vršku v tom pěkném místě vzdáleném býval jeden šarkan, ten měl dvanáct hlav, a že by ta jeho žena se tam nacházela, toho jistého Popelvára. Tak ujednali si mezi sebou takou radu, aby šel k jeho ženě, v kterém čase on nebýval dom ten jistý dvanásthlavý, jeho vystrojil ten devathlavý k němu, k jeho ženě, a tak mu napomenul, aby se ta žena ptala toho jistého dvanásthlavého šarkana, v čem jeho síla záleží. A jemu dal takou zelinku, tomu Popelvárovi ten devathlavý drak, co se udělal muškou a ukryl se z a h r a d ú. A keď přišel ten dvanásthlavý šarkan, mu připravila večeři, už ho velmi obsluhovala, a dobrotú velkú okol něho chodila, a pýtala se ho: „Ale mužíčku můj, už jsem toliké časy s tebou, a nevím, v čem tvoje síla záleží." A starý šarkan se rozřehotal: „Tam v té metle." (Hrubým hlasem.) Ona vstala hore a šla a klaněla se té metle — měla to tak naučené. On viděl velkou

důvěru od ní, a povídal jí tak: „No v té metle nezáleží moje síla, leč na té zelené lúčke, je jedna studénka, a v té studénke splývá bílá hus, a v té husi je vejce, a v tom vejci záleží moje síla.“ A muška dobře za hradú poslouchala.

Když šarkan sám odešel pryč, šel na dalní cestu, Popelvár šel na zelenou loučku, a chytil na studénke bílou hus, a vyndal z ní vejce, a šel, a čekal toho šarkana. — ale jeho síly už oslabaly, už šel se zlostí a s hřmotem, už to cítil — šavli měl přichystanou, a to vejce měl v ruce, a když do veřejí vcházel, hodil mu do vrchní hlavy to vejce, a šavlí začal rubat a sekat, všechny hlavy vyposekal, neboť síla jeho už byla pryč, keď vejce rozbil. Nabrali té krvi do nádob (ten devathlavý ho pamatoval, aby si vzal nádobí na krev) a všeci se vystěhovali odtud, ai všickni tři draci a všecky tři sestry ai Popelvár se svou nevěstou. A přišli k té díře, kde se spustil Popelvár skrz ní. A ten devathlavý drak je povynášel hore tou dírou — ten byl nejsilnější — člověk by byl nevyšel. Keď už byli všickni na tomto světě, pomazali s tou krví těch tří draků, a zůstali z nich krásní mládenci. A tak se vrátili domů, a pojal si každý ty sestry, každý za svou manželku. Popelvár se navrátil do královského paláce i se svojí ztracenou manželkou. Tak měli na novo veselku. Potom žili v svornosti a v lásce, a Popelvár si koupil velmi hezkou krávu, a na tu krávu zvonec, a už je té výpravce·konec.

Zapsal *Václav Tille.*

Vyprávěla paní Čechvalová, prodavačka výšivek, z Krakovan (stol. Nitra) snažíc se úmyslně mluvit spisovným jazykem.

Poznámka. Tato verse srovnává se úplně s versí, která byla zapsána v Malohontě a vytištěna ve sbírce Aug. H. Škultétyho a Pavla Dobšinského, Slovenské Povesti 1858, str. 310 sl. (2. vyd. 1894, str. 585 sl.). Odchylky jsou zcela nepatrné. Zapomenut byl pouze motiv, že rek byl od dvanáctihlavého draka na kusy roztrhán, když chtěl od něho osvoboditi ženu svou. U Šk. D. dostal „skalku“, která ho obrátí, več jen chce; v této „zelinku“, která ho obrátila v mouchu. Dodáno, že devítihlavý drak vynesl reka i ostatní z prohlubně. Souvislost obou těchto versí jest tak začná, že možno s naprostou takřka jistotou předpokládati, že slovenská vypravěčka pohádku tu poznala přímo aneb nepřímo z tištěné sbírky. Látku celou rozebral Dr. V. Tille ve své knize „Literární studie“ 1892 a ukázal zcela správně o této slovenské pohádce, stejně jak to R. Köhler prokázal 1873 o avarské pohádce (nyní Klein. Schrift. I., 551 sl.), že v ní a v některých jiných splynuly vlastně dvě látky a) o nejmladším ze tří, jenž hlídal hrob svého otce s látkou b) o zvířecích švagrech „v celek dosti jednotný, tvoříce povídku novou, složenou“ (str. 26 sl.). *J. P.*

II. Anička takto takto.

Tak byla jedna stará matka a měla dvě dcery. Jedna byla darebná a druhá byla robotná, a přišli ji nahovárat tu robotnou, ta byla mladší, a ta starší, ta spala — oni chtěli tu mladší, ti nahováraci. A matka povídala: „Tuto starší si vezměte“. „. . . a že ona pořád leží, že na co jim bude [povídali] taká darebná.“ „Já jsem, praj, ráda, že ona spí. Neboť keď ona hore stane, ona je taká přadlena, ona keď se do mojich šedivých vlasů dá, a i ty popřade na zlaté nitky. I tu střechu, ty došky by popřadla na zlaté nitky.“ Tak on povídal [ženich] „jestli je to pravda, — já mám plnou komoru konopí, — že ona ví přast zlaté nitky, tak si ji vezmu za ženu. Tak matka

ji zapredala, nevěděla ona příst. A na zkoušku ji vzal před sobášem do té komory, dal jí přeslici, jablčka na poslinek, furku a i vřetena, a zažal jí světlo, a posadil ji tam. „Jestli toto všecko mi opřadeš, budeš mojí ženou."

Ale ona naříkala a plakala, a preklínala se tam, „kéž by aspoň čert přišel, aby mě naučil přast", a na maminku vinu dávala „keď mě ta maminka tak zapredala." A v tom oka mihu otvořila se s c e n a, a přišel malý Janko v červené čepičce, a povídal jí: „Já tě naučím zlaté nitky přást, keď mě budeš n a t a k t o r o k tu čekat.

[Zpívá] keď uhadneš moje meno nechám ťa
a keď ho neuhadneš vezmem ťa

a třikrát oběhl okolo Aničku. „Takto, Anička, takto, takto, takto, Anička, takto, takto," tak ji naučil zlaté nitky přast.

Tak přišel ten pán ráno do svojí komory, ani svým očím nevěřil — tak se ta komora ožahovala od samého zlata, místo koudele byly zlaté niti poukládané. Potom si ji vzal za svou manželku. Potom urobili teda svatbu. Sebrali se. Ai teda dostali malého chlapečka, keď měl docházet rok. Tak ona neměla žádné veselosti. Tak ona jen plakala, želela, s ním neměla žádné veselé výpravky. Tak ji on zpozoroval v tom, že se musí nad něčím trudit. Tak se jí jeden ráz ptal: „Co ti je?" Tak se mu přiznala. „Co že ty myslíš, že jsem to já s boží pomocí upřadla na ty zlaté nitky? Já jsem byla přinucená se překlínat a čerta na pomoc volat. A tak jsem mu já nejprv musila slíbit, že ho budu čekat za rok v té komoře na tom místě." Potom byl ten její muž velmi žalostný, a povídal, [že půjde] kde by jí mohl nějakou pomoc vyhledat.

A velice pršelo, a chtěl se ukryt před tím deštěm, a vešel pod nějaké ukrytí, aby naň nepršelo, a on zaslyšel hlas nějaký, a teď ten hlas očul. Šel do také díry dále, a počúval tichúčko, a viděl zdálky takový stolíček, a u toho stolíčka Janko v červené čepičke tancoval okolo a běhal a zpíval si

[Zpívá] Urobil sem zlatú prádku pánovi
bude hádat moje meno téj noci.
keď uhodne moje meno necham ju
a keď ho neuhodne vezmu ju.

[Mluví] Moje meno Martinko Klimdaš

a skákal kolem stolu.

Ten její muž zapsal si to jméno a šel domů, pospíchal, a svoji ženičku potěšil. A teda ji to naučil, jak to má povídat v noci. Tak o tom čase ona měla už tam sedět pod přeslicí, vřeténko také měla mít v ruce, a čekat toho jistého čerta. A když teda čas přišel, otvořila se s c e n a, malý Janko v červené čepičke začal si zpívat:

[Zpívá] Keď uhadneš moje meno nechám ťa,
a keď ho neuhadneš vezmem ťa.

A ona skřikla „Ty jsi Martinko Klimdaš", a on se pořád propadl a tou

čepicí zlostí plesknul přes tu scenu, díru udělal tou čepicí a — šup do pekla. No tak si vymohl dobrý muž ženičku z pekla, na a tak už je konec.

Vyprávěčka: Pí. Čechvalová. Zapsal *V. T.*

Poznámka. Pohádka tato jest velmi podobná versi ze Zvolenska, vytištěné ve sbírce Boženy Němcové Slovenské poh. a pov. I. str. 137 sl. č. 12. Jméno „čerta" této krakovanské verse zdá se býti pokaženo z Kinkaš Martinko, jak zapsala Bož. Němcová. Odchylky mezi oběma versemi jsou nevelké. Úvod krakovanské verse jest z inačen, u B. Němcové původnější. Jméno „mužíčka v červené čapce" má Helenka ve zvolenské versi uhodnouti do tří dnů a mimo to ještě, z čeho jsou jeho botky „z podivné látky" udělané. Podle Čechvalky má dívka na tom místě čekati za rok a říci mu jeho jméno. U Němcové vyslídil to vše jakýsi žebráček, kterého Helenka byla nakrmila svou vlastní večeří. U krakovanské vypráveěky vlastní manžel panin jak na př. v moravské versi. Jest to verse látky silně rozšířené. Srv. mou rozpravu „Tom Tit Tot" v Zeitschrift des Vereins für Volkskunde" 1900, str. 254 sl. *J. P.*

III. [**Lampa Aladinova.** Nejmladší verse. Obsah a detaily.]

Pastýř pase u strýce ovce, má psa, dostane od něho (?) prsten. Když zakroutí prstenem, dvanáct mládenců se zjeví: „Co vykážou mladý panko?" Přeje si poprvé tlusté ovce, podruhé koně a šaty, jede k princezně, vrací se z pastvy, říká, že se bude ženit s princeznou. Potřetí k námluvám staví od strýcového domu do královského „purku" sloupy na dvanáct kroků od sebe ve dvou řadách, cestu kryje prkny, na každém sloupu kanárek ať zpívá, a všechno červeným suknem ověšené.

Po veselce jde na hon, žid přijde k princezně prodávat zboží, ukradne prsten „[ti smrlníci smralaví všady okrádajú člověka a dušu by dovedli vyškrabať]," dá zámek od mládenců do devadesáté sedmé země přenést.

Pastýř hledá ženu, nabízejí se mu pes, kočka, myš. Přijdou k moři, kde je ten zámek, pes přenese kočku, kočka myš, plavou až do toho domu. Žid spal, prsten měl v hubě, hubu zalepenou papírem. Myš rozežrala papír, vzala prsten, kočka ňamčéla, pustili ji ven, odnesla myš. Plovali ke břehu, myši prsten u kraje vypadl, ale zas ho našli. Pastýř si dá dům přenést, žida povážou, čtyřmi voly roztrhat.

Zapsal *V. T.*

Vypráveěka: Pí. Čechvalová.

Poznámka. Rozbor českých versí této látky podal dr. V. Tille v „Povídkách sebraných na Valašsku r. 1888". Národopisný Sborník VIII., str. 99 sl. Srv. R. Basset Nouveaux contes berbères č. 111, str. 343 sl.

J. P.

Milíř na Černokostelecku.

V nepatrném zbytku udržuje se ještě do dneška v okrsku černokosteleckých lesů pálení dřevěného uhlí v milířích. Ale proslavené „černé" lesy, od nichž Kostelec svůj přídomek obdržel, mizí očividně (hlavně bukové a jedlové) a s nimi ustupuje i milíř. Pouze u dvou vesnic: Zvánovic a Vo-

děrad (pošta Ondřejov) pálí se ještě pravidelně. I v obcích, jež vznikly vlastně z tábořišť uhlířských (jako Habr a vesnice směrem k Uhlířským Janovicům) žije již jen tradice a několik lokálních názvů. Původně stěhovali se uhlíři na místa, kde dříví bylo pokáceno — nyní dováží se dříví k milíři, místu, jež je pevně ohraženo, proti větru chráněno a blízko za obcí leží. U Zvánovic pálí ve 2—3 milířích, u Voděrad pouze — a to občasně jen — v jediném malém, který pravděpodobně se svým majitelem i zanikne. Uhlířství bylo a jest dosud v rodinách dědičné; pracují zcela primitivně nehledíce si vůbec vedlejších produktů, jako dehtu a p., jež bez užitku se ztrácejí. Nějakého zdokonalení ve výrobě vůbec nepamatují. K pálení užívá se dříví měkkého i tvrdého. Z měkkých dřev jsou to hlavně: borovice, smrk a jedle, z tvrdých buk a dub; jiného stromoví v okolí ve značnější míře není. Dříví užívá se, jak bylo z pasek z metrů přivezeno s korou, pouze hrubé špalky jsou na polovinu rozštípány. Délka dřeva měkkého obnáší 80 cm., tvrdého asi 60 cm. Kupují je z knížecích lesů Lichtenšteinských prostřednictvím lesního úřadu. Milíř — tak zove se i m í s t o, na němž se pálí i vlastní hromada dříví k pálení — leží u Zvánovic vedle silnice do Voděrad pod mírným úvalem od západu chráněn lesem. Kol dokola obehnán je kruhovitě hradbou zásobního dříví (průměr kruhu uvnitř 7 m.) do výše 2·50 m. narovnaného. Na straně proti západu (větrno) je hradba dvojitá. Vchod je pouze 1·20 m. široký a před zapálením hradí se prkny, košatinou neb chvojí. Stavba vlastního milíře ze 14 m.³ dříví trvá asi 4 hodiny. Staví se ale také milíře z 5 m.³ i z 20 m.³ dříví. Pod milířem musí prý být měkká mazná hlína, na skále by „to moc prudilo" a milíř by shořel. Následkem toho nedocílí se žádných vedlejších splodin suché destillace, veškerý dehet pohltí země, kterou občas vykopávají a po domácku jí topí. Vlastní stavba postupuje následovně: Dříví naházejí přes hradbu a rozhodí je co nejblíže k obvodu kruhu. Je dvojí: kulaté t. zv. „ramlíky" a štípané „štěpiny". Do prostřed kruhu vrazí se tenká asi 2·50 m. dlouhá tyčka t. zv. „tyk". Několik „štěpin" rozštípe se na tenko (skoro na hrubé třísky) — které se kolem „tyku" kolmo opatrně soustředně o tyk a o sebe navzájem opírají. To proto, aby oheň lépe a z vnitřku chytil. Tyto drobné štěpiny dávají se asi v průměru 1 m. při zemi — dále přistavují již hrubší „štěpiny" i „ramlíky" — stále do většího soustředného kruhu, pevně k sobě a stále šikměji, ležatěji tak, že svrchní konce tvoří šikmou plochu, ke středu (tyku) mírně vyvršenou, na kterou nastaví se druhá vrstva čili „les" — obdobným způsobem, s tenkými štěpinami nejblíže k „tyku". Dále dávají se však do druhého „lesa" dřeva nejsilnější. Pálí-li se měkké dřevo staví se „lesy" dva, z tvrdého, jež je kratší o 20 cm., staví „lesy" tři. Při 14 m.³ měkkého dříví je spodní kruhový průměr asi 5 m. Na povrch dávají opět dřeva tenčí a hledí k tomu, aby celek byl pokud možno zaplněn a hezky oblého homolovitého tvaru. Po té se „tyk" poněkud povytáhne a sekerou se dříví zatluče, aby co nejtěsněji k sobě přilehlo. Štěrbiny u spoda vzniklé vyplní se tenkými štěpinami. Tím je vlastní milíř hotov. Zbývá ještě zasypati jej vlhkým mourem a prachem uhelným (zbytky starších pálení). Aby drobný mour mezi dříví nezapadal, pokryje se milíř kolem dokola nejníže při zemi smrkovou chvojí asi do 50 cm. vysoko; až k vrcholu pak v létě mechem s travou (který vytrhávají ze smrkových kultur, aby stromky nedusil) a v zimě slamou. Na to nahází se dřevěným „lopáčem" mour (který byl přihrabán kolem k samé hradbě) — a hřbetem hrábí se pěkně urovná a přitlačí. Vyčnívající dole chvoj se železným rýčem useká, aby se při hrabání nevytahovala a oheň k posledu po ní předčasně nevyšlehnul. Pak přistaví žebřík, vytáhnou

úplně „tyk“ a otvor tím vzniklý zaplní nepříliš pevně štěpinkami. Nejvýše hodí se několik „plňků“. To jsou kusy hrubých štěpin na čtyřikrát přepilovaných — tedy asi 20 cm. dlouhých — a pak na drobno rozštípaných. Na ty položí se kousky vyschlé kůry, dřevěného uhlí a suché slámy — a milíř se v tom místě podpálí. Oheň postupuje po drobných štěpinách středem dovnitř. Dvě hodiny po zapálení se nahoře milíř znovu odkryje a místo shořelých štěpin nasypou se nové „plňky“. To děje se znovu za nové 3 hodiny, za 4 hodiny, za 4 hodiny, za 5 hodin a konečně za 6 hodin. Milíř hoří a je hlídán pět dní a čtyry noci. Oheň nesmí nikde zprudka vyrazit, ale aby úplně snad nevyhasnul, pomáhá se mu maličkými otvory, jež se dle potřeby otvírají nebo ucpávají. Dle těch pozná se též, jak daleko pálení postoupilo. Táhne-li z otvoru kouř modrý, je už oheň tak daleko, jde-li plavý, nikoliv. Když milíř dohořívá, odhrabe se asi 20 cm. vysoko z dola mour, oheň vyšlehne a zaleje se. Po té odhrabe se i ostatní mour a uhlí se vyndá, což slove „vyhrabování“. Co je žhavé, zaleje se, ostatní uhlí rozloží se k vychladnutí. Nářadí uhlířské je sporé: Žebřík, konev, staré necky, sekera, pila, hrábě, koš, lopáč a háček na tyči k strhování chvoje s vysokých smrků. Zvyklostí a pověr neznají, „uhlíř se ničeho nebojí, to není jako mlynář“. Z jednoho milíře ze 14 m.³ měkkého dříví získá se asi 18—22 metráků uhlí, metrák průměrně v ceně 8 K. Výdělek je čím dál skrovnější, ježto dříví značně přidražuje. Hlavními odběrateli jsou cukrovary v Cerhenicích, Čes. Brodě, Čakovicích, Uhřiněvsi, Labském Kostelci a t. d. vedle sléváren v Bubnech a j. poblíže Prahy. Ježto sami za obchodem jezdí, pálí se zpravidla v intervallech dlouhých dle toho, jak brzy zboží odbudou. Ve Zvánovicích pálí nyní Václav Pác a Jan Špringl.

Jaroslav Nauman.

LITERATURA.

Lidová čítanka moravská. Uspořádal František Bílý. Nakladatel E. Šolc v Telči.

Krásná myšlenka † Fr. Vahalíka vydati lidovou historickou čítanku moravskou stala se konečně skutkem. Původní program její byl rozšířen i na Moravu současnou, a za redakce Fr. Bílého dostala se do rukou čtenářstva kniha, v níž řada Moravanů předvádí nám bývalý i dnešní stav Moravy po všech stránkách. Poněvadž český lid na Moravě zachoval si v míře mnohem větší národní svéráznost nežli v království, jest přirozeno, že dosti místa v čítance věnováno jest národopisu. Článků k němu se odnášejících chceme si zde všimnouti.

Ráz kmenů moravských (str. 397—419), kterých Čítanka vedle českého kmene rozeznává pět, snaží se vystihnouti tolikéž autorů a píší O. Bystřina o Hanácích (str. 397—402), Frant. Kretz o Slovácích (str. 402—405), M. Václavek a Meth. Jahn o Valaších (str. 405—409), a to první o kraji a lidu, druhý o povaze Valachů, M. Václavek o Laších a Lašsku (str. 410—414) a Fr. V. Autrata o Horácích (str. 414—419). Byli bychom ovšem poučeni lépe, kdyby úkol ten byl vzal na sebe jeden autor a kdyby byl ukázal na shody a rozdíly v povaze a způsobu života jednotlivých kmenů, anebo aspoň kdyby byli všichni s jednoho hlediska snažili se podati nám

obraz života a charakteru moravských kmenů. Ale ani to se nestalo. Kdežto F. V. Autrata líčí nám ponejvíce jen způsob života horáckého, plného námahy a strádání, ráz krajiny, příbytků a vesnic Horáků a o povaze jejich (Horák je vážný, dobrácký, vytrvalý, nepoddajný, vzdělání milovný) spíše jen mimochodem se zmiňuje a podobně M. Václavek větší pozornost věnuje lašskému kraji než charakteru Lachů, obírá se O. Bystřina téměř výhradně líčením povahy Hanákovy, a to Hanáka ne dnešního, nýbrž takového, jakým býval před 40ti, 50ti lety (!), jak v hlavních rysech jest známa (klidnost až váhavost, vytrvalost, zbožnost, sebevědomí až pyšnost atd.), a rovněž tak Fr. Kretz omezuje se pouze na to, že kreslí povahu Slovákovu, rázu kraje a způsobu života a zaměstnání Slováků se nedotýkaje; u Valachů obojí stránka jest od sebe oddělena a zpracována dvěma autory. A poněvadž ráz kraje a způsob života spolupůsobí na utváření povahy jednotlivého kmene, jest vážným nedostatkem článku Bystřinova a zvláště Kretzova, že této stránce nevěnují pozornost.

Z toho, co o povaze moravských kmenů jest v čítance uvedeno, vyplývá asi toto: Abstrahujeme-li od českého kmene a od lašského, jehož řeč představuje již přechod k polštině, může se ostatní obyvatelstvo Moravy rozděliti ve dva hlavní kmeny, dosti ostře od sebe odlišené řečí i povahou: na kmen hanácko-horácký, povahy spíše flegmatické v dobrém slova smysle, a slovácko-valašský, založení více sanguinicko-cholerického. Dle způsobu života podmíněného povahou půdy liší se pak obyvatelé rovin a úrodných krajů (Hanáci-Slováci) a obyvatelé chudých krajin horských (Horáci-Valaši); zvláštnosti povahy horácké a valašské souvisí patrně s tuhým bojem o život.

Aby čtenáři poučeni byli o českém jazyce na Moravě (str. 364—372), otiskla redakce Bartošův článek z Ottova Slovníku naučného, XVII., str. 640 a násl. ve zkrácené podobě a doplnila jej ukázkami hlavních nářečí vzatými jednak z Bartošovy Dialektologie, a to slováckého z I. dílu str. 344, hanáckého z II., str. 55, horáckého z II., str. 177 a českého z II., str. 275, jednak ze Sušilovy sbírky národních písní pro poznání nářečí lašského. V tomto článku (psaném r. 1901) odchyluje se Bartoš od rozdělení moravských nářečí podaného v Dialektologii, II. díle, str. I. a násl. a klade nářečí horácké samostatně vedle hanáckého; a neprávem: na první pohled vidíme velkou příbuznost obou nářečí.

V témž poměru, v jakém jest horácké nářečí k hanáckému, jest také valašské k slováckému. Jestliže povaha a ráz Valachů líčeny jsou samostatně, a jestli redakce sama ukázkami doplňovala Bartošův článek, pak důsledně měla také podati ukázku nářečí valašského.

O krojích lidu moravského píše nejlepší jejich znatel řed. J. Klvaňa (str. 372—396). Národní kroj zaniká víc a více a do 20. století udržel se pouze slovácký, v nejstarší a původní podobě dochovaný v Javorníku a kolem St. Hrozenkova. Slováckému kroji věnuje Klvaňa nejvíce pozornosti, ale popisuje také hanácký, který udržuje se ještě v Tovačově, valašský a lašský, zachovaný jen místy, a několik slov věnuje kroji, jaký býval na západní Moravě, a posléze kroji německých osad.

Moravskou píseň lidovou rozbírá Ad. Piskáček (str. 331—340) a rozeznává 3 typy její: 1. Nejstarší a nejvzácnější jest typ nekonečné melodie, blížící se melodickým uspořádáním k písním maloruským, které jsou asi pratvarem slovanským. 2. Pozdějšího původu jsou písně motivické, vznikající přiřaďováním téhož motivu ať melodického, ať rytmického po celou délku písně, a dělí se ve dvě skupiny: a) v písně progressivní (po-

stupné), vzniklé pouhým opakováním motivu základního na různých stupních, a b) symmetrické, u nichž základní motiv písně o několika taktech opakuje se po jeho ukončení nejčastěji v tonině vrchní dominanty, někdy i ve vrchní mediantě, řidčeji v intervallu jiném. 3. Nejnovějšího původu jsou písně třídílné, stojící pod vlivem písně umělé.

Lidovým stavbám věnován jest článek Dušana Jurkoviče (str. 263—274). Spisovatel upozorňuje na krásu staveb lidových, nepopisuje však obydlí a stavby lidové, nýbrž popis nahrazují plnou měrou hojné obrazy (6 obrazů znázorňuje dům z venčí, 10 obydlí uvnitř a 3 věnovány jsou výzdobě).

Nabádavý jest příspěvek Frant. Mareše Domácí průmysl (str. 254—262). Není tu podán jeho obraz, spisovatel ukazuje pouze na jeho důležitost, na jeho úpadek a na cesty k nápravě.

Národnímu vyšívání posléze věnovala pozornost M. Wanklová (str. 244—254), ukazujíc na velikou cenu tohoto lidového umění.

Ant. Boháč.

Čapek Tomáš: **Památky českých emigrantů v Americe.** 2. v. 1907.

Hned v předmluvě autor, advokát a notář v N. Yorku a předseda sdružení spolků českých, poznamenává, že kniha jeho není dějinami česko-americké emigrace do r. 1848, nýbrž příspěvkem k nim. Ceny však jí tím neubývá. Prvá část vykládá příčiny emigrace a její statistiku. Je vzpomenuto V. Hollara v Anglii, J. A. Komenského, z amerických vystěhovalců uveden Augustin Heřman, Bedřich Filip, Yoris, Fradell, pravděpodobně moravského původu rod Zaborovského, Vlasák a j. Nás zajímají připojené statistické přehledy. Proud vystěhovalců není ani přibližně stejnoměrný: r. 1891 odešlo z Čech a Moravy 11.758, r. 1895 1.607 osob. Ze států zvláště mají přítažlivost Illinois, New York, Nebraska, Ohio, nejméně Severní Karolina. — Z národností v Rakousko-Uhersku usedlých nejvíce stěhují se Slováci, Poláci, Maďaři, Chorvaté, Slovinci, nejméně Italové. Analfabetů je nejvíce mezi Rusíny 63%, Poláky 40%, Jihoslovany 38%, nejméně mezi Čechy 2%, a Němci 4%. Lidí krve české je usazeno v Americe asi půl milionu.

Druhá část knihy věnována je biografiím znamenitých českých emigrantů. Zvlášť obšírný a zajímavý je životopis Augustina Heřmana, od r. 1662 pána Českého panství se všemi výsadami s tím spojenými, a Bedřicha Filipa, zakladatele četné a zámožné rodiny Philipsův. Obšírná kapitola věnována též náboženské sektě Moravanů, větvi to Jednoty českobratrské, čítající dnes asi 10.000 vyznavačů Zakončena je kniha životopisem dr. A. M Dignovity a prof. Karla Hrubého.

Kniha není obsáhlá, ale přináší mnoho zajímavého o českém vystěhovalectví a psána je s láskou k historii staré vlasti a hrdostí, že i za mořem můžeme se honosit muži vynikajícími.

Chtk.

Otto Böckel: **Psychologie der Volksdichtung.** U Teubnera v Lipsku, 1906, str. 432.

Spisovatel připomíná v předmluvě, že se písněmi lidovými počal zabývati již před mnoha lety, sbíraje je v Hessensku. Potom oddal se srovnávacím studiím na tomto poli a výsledek jeho práce obsahuje tuto knihu. Böckel mluví nejprve o původu lidového zpěvu, jenž vzniká „z duševního pohnutí takových lidí, u nichž lze pozorovati cit ve svěží bezprostřednosti, na kterou nepůsobí síla myšlení.“ Takoví lidé tvoří „Naturvölker“ a tento pojem vy-

mezuje se dále (str. 15.) dodatkem, že jsou to všickni kmenové „die der Kultur noch fernstehen und im unmittelbaren Zusammenhange mit der Natur leben". Sem klade vedle tak řečených „Urvölker" také takové národy, „kteří ještě dnes anebo tehdy, kdy jejich zpěv lidový kvetl, jsou nebo byli vzdáleni moderní kultury". Tedy jsou prý to vedle Finnů a Litevců v š i c h n i S l o v a n é. Naskytne se níže příležitost ukázati, proč autor takto soudí o všech Slovanech.

Jakýmsi prapočátkem zpěvu byl výkřik, zvolání (der Ruf) jakožto projev vzrušeného citu. K výkřikům takovým (jsou radostné i bolestné), náleží prý i řecké ἰὼ παιάν i kyrie eleison (?), náleží sem láskání a hýčkání matek (suse suse, lulla lulla, naše hajá pupu) i výkřiky při tanci (naše ichuchu) a j. V lidové písni vznikají slova i nápěvy najednou a nelze jich děliti od sebe, jenom zpěvem také se šíří a zachovávají. Píseň lidová, dí Böckel, liší se jenom jazykem. Tomu nelze potud přisvědčiti, že v písních jeví se také kmenový charakter, probleskuje národní povaha ; hudebním skladatelům je to dobře známo, národní hudba má v té vlastnosti hlavní svůj kořen. Autor sleduje dále otázku, jak písně vznikly, zjišťuje především touhu po zpěvu u prostých národů, schopnost jednotlivců básniti s patra, vážnost, které se těší tací jednotlivci, místa a příležitosti, kde písně vznikají, a dle toho různý ráz jejich. Správně vytýká vliv okolí na ráz písně a ukazuje na příkladech, jak popěvek vytryskuje přímo z okamžité nálady ; kdyby věděl o našem halekání nebo o popěvcích na moravské jízdě králů, byl by měl doklady pádnější.

V další kapitole vyvozuje ze zvláštností jednotlivých národů celkový charakter jejich písní. Severští národové, zejména Švédové a Skotové, mají písně převahou epické, kdežto na jihu, na př. v jižní Italii, Sicilii, v Andalusii, převládají písně lyrické. Ze Slovanů jenom Srbové, Bulhaři a Rusové mají epiku lidovou, kdežto u Čechů, Slováků a Poláků vyskytají se toliko drobné ballady a legendy. Tu věc vykládá autor dle Nehringa z povahy zmíněných národů. Srbové, Bulhaři a Rusové jsou prý rozvážnější, klidnější a soustředěnější a tudíž již od přírody jsou disponováni k epice, kdežto druzí jsou živější a hybnější, city projevují prudčeji, a to zakládá u Čechů nadání k hudbě, u Poláků zálibu v tanci a zpěvu. — Odtud u západních Slovanů převládá lyrika. Tvrzení toto má sice jakousi oprávněnost, ale nevystihuje zplna všech příčin a podmínek vytčeného rozdílu v písních našich a na př. jihoslovanských. Nelze tu zapomínati také dlouholetých bojů s Turky a jiných podnětů k epickým skladbám ; jiný způsob života pak a různost kultury také tu padá na váhu. A co se týče té rozvážnosti a prudkosti, vzpomeňme jen na kmeny moravské a srovnejme Hanáka se Slovákem. Jaký tu rozdíl v povaze, jaký rozdíl v projevech citů! A přece rozvážný Hanák nemá o nic víc epiky než vznětlivý Slovák a má naopak, jak ukazuje Bartoš,*) mnohem více původních tanců domácích než on, ačkoli tančí jen loudavě. — Mluvě o jazyce lidových písní, Böckel tvrdí, že všude, kde jest u národa vytvořen jazyk spisovný, písně jsou složeny v něm, nikoli v dialektech. Tomu zase odporuje zkušenost z naší Moravy. Stačí jen nahlédnouti do sbírky Sušilovy a do sbírek Bartošových, abychom se přesvědčili, že Slováci, Hanáci, Valaši a Laši pějí své písně vesměs v domácím nářečí, ač se u nich v kostelích a ve školách užívá jazyka spisovného. — Písně, vznikše v ústech lidu, také ústně se šířily ; teprve když si národ uvědomil cenu písní, zvláště hrdinských,

*) Nár. písně moravské, r. 1889. str XLII.

vytvořila se třída pěvců-tvůrců, aoidů, známých již z Homera, a rhapsodů, pouhých šiřitelů hotových skladeb. Spisovatel shledává stopy takových aoidů u Finnů, u národů kavkazských i jinde. K nim čítá slepce, jež zjišťuje za středověku ve Švýcařích, Francii, Italii, Anglii, Španělsku a z nové doby ovšem především u Srbů a Rusů, dále Řeků, Armenů, Čerkesů a j. Že by, jak Böckel dí, hůl, kterou pěvci měli v ruce, byla bývala velmi důležita pro přednes písně, takže rhapsodové po ní dostali jméno, není tvrzení správné; odvozuje se jejich jméno nověji od ῥάπτω = spojuji, nikoli od ῥάβδος = prut, hůl. A hůl slepcům byla nezbytna, aby jí ohledávali cestu; že vedle toho na ní mohli míti vruby, jak Böckel myslí, za pomůcku mnemotechnickou, je pravděpodobno.

Probíraje otázku, mezi jakým lidem písně nejvíce vznikaly, autor dospívá správného závěru, že v lidu selském, dále u pastýřů, formanů a (zvláště v starších dobách) u rozmanitých kočovníků. Mluvě o pastýřích uvádí z Livonska zvyk, že pastevci veršíky na sebe volají, aby se vespolek přiblížili a vzájemně se pobavili. Zvyk upomíná na naše halekání, jehož autor, jak již řečeno, nezná. Také ve vězeních vznikla nejedna píseň a nejen na Sicilii, v Italii a na Kubě, odkudž autor má doklady, nýbrž i v Čechách, jak je prokázáno o písni „Horo, horo, vysoká jsi“. — V dalším oddíle spisovatel dokazuje, a to příklady dost pracně posbíranými z historie, že také ženy a dívky písně skládaly a že jsou nejvlastnějšími zachovatelkami písní, majíce na ně paměť obzvlášť výbornou. O zpěvnosti slovanských žen dokládá se tu Šafaříka dle německého pramene (Talvj, Handbuch); kdyby byl znal Bartoše, mohl výslovně uvésti zpěvačku z Velké, Kateřinu Zemanovou, která sběrateli přednesla na sta písní, z nichž mnohé nikomu jinému nebyly známy. — Zvláštním druhem písní jsou nářky nad zemřelými, známé již ze starého věku a doložené hojně u národů románských, u starých Prusů, vyskytují se na Balkáně, v Asii, v Africe i v zemích Nového světa. Odtud odevšad autor má doklady, o Češích a Polácích nemá ničeho. — Potom pojednává o místech, kde se zpívalo, a zabývá se především dosti zevrubně přástkami. V německých zemích přástky zcela vymizely tím spíše, že byly od duchovních i světských vrchností stíhány, dávajíce prý podnět k všelijakým nevázanostem a výstupkům. Autor želí jich zániku a praví: „Die alten Sitten halten das Landvolk nicht mehr zusammen, die Spinnstube, die der Jugend einen Halt gewährte, ist dahin — deshalb strömt heute massenhaft vom Lande die Bevölkerung weg, und diese unaufhörliche Abwanderung lässt das Land veröden und die Wehrkraft zerfallen.“ (Str. 146.) Jest známo, že venkovský lid hrne se do měst a průmyslových míst z příčin hospodářských a vůbec sociálních, nikoli proto, že ho na venkově již nepoutají starodávné obyčeje. Ty pak ovšem hynou tím více a tím rychleji, čím více lid upouští od dřívějšího způsobu života. Ze zániku starých zábav, zejména přástek, autor vyvozuje — a to zní již věcněji — nynější nedružnost mládeže, hádky, spory, řevnivost a přeceňování jednotlivců naproti celku. Že ničeho neuvádí o přástkách našich, ač na př. z Chodska a z Moravy zevrubně jsou popsány v časopisech i v knihách, netřeba podotýkati. — Hojně zpívávala mládež za letních večerů (viz na př. u Holečka, Naši, noci v sena), což bylo lze také z české Moravy mnohonásobně doložiti.

Z rozpravy, kterak lidové básnictví jest schopno života, Böckel vytýká především výbornou paměť četných jednotlivců u prostých národů. O pěvcích ruských bylin jsou známy doklady ještě výmluvnější, než které jsou zde uvedeny z Rambauda (La Russie épique). Že nápěvy mají tužší život než

slova, jest tvrzeno správně; také v našem lidu lze se o tom často přesvědčiti, právě jako o tom, že slova udržují se spolu s nápěvem. — Zajímavé jsou uvedené příklady písní, které se zachovaly v lidu po staletí. Některé z nich změnily se v tom, že prve byly zpívány od dospělých, kdežto nyní staly se majetkem dětí. Příklad však, který autor uvádí ze slovenských koled (zove je „Koledo-Gesang"), se sem nehodí a jest dle zastaralého pramene podán nesprávně. Praví totiž, že v Srbsku posud chodí dospělí mladíci po koledě, zpívajíce písně „mit dem Refrain: ‚Koledo', kdežto v Čechách zpívají týž „Koledorefrain" o vánocích jenom české děti. Koleda srbská — právě jako ruská, zejména na př. maloruská koleda na Pokutí — byla a jest prostě zcela jiná než česká. Také písně kolední u nás a zmíněných Slovanů velmi se liší. Autor by byl měl pro svůj doklad dokázati, že u n á s kdysi také dospělí obcházeli se zpěvy koledními, jako nyní děti. U nás činili tak ve středověku kněží a učitelé se žáky, pomáhajíce si tím k obživě, ale toho nelze počítati ku zvykům a zpěvům lidovým. — Pojednav o místech, kde písně vznikají, autor přechází k výkladu, jak se písně šíří. Uvádí-li tou příležitostí, že ve Škotsku každý pocestný — třebas nebyl pěvcem z povolání — hned dostával nocleh, uměl-li vyprávěti novou pohádku nebo zazpívati novou písničku, připomíná nám ta zpráva podobné věty Holečkovy o jihočeských sedlácích Zároveň však jde odtud na jevo, že Böckel nečiní (a toho tu nacházíme časté doklady) náležitého rozdílu mezi zpěvem lidovým a umělým ; zpěvy potulných rytířů, o nichž činí zmínky, nenáležejí k lidové poesii. Také satyrické popěvky, jimiž se škádlily za reformace strany náboženské (popěvků z hnutí husitského autor neuvádí) lze sem klásti jen nanejvýš opatrně. Vhodné jsou zmínky o šíření písní válečnými pochody, vystěhovalectvím a výměnou mezi národy téhož kmene. Důkazy o tom z písní slovanských jsou odbyty několika povšechnými slovy. Na Srbech lužických Böckel ukazuje, jak i cizí kmen, v tom případě Němci, působí na látky písní slabšího souseda. Myslí-li však, že stejným vlivem působili Němci na lidovou poesii českou a polskou, je na omylu. Látková shoda několika našich ballad a legend se skladbami německými mnoho tu neváží ; nutno ji vykládati právě tak, jako shodu v látkách pohádek. Naproti tomu mohly ovšem býti uvedeny německé písně z krajů poněmčených, jichž český původ jest patrný pozorovateli nepodjatému. „Die Lumpen seint Lumpen", položena na str. 180., měla raději odpadnouti jako všecky doklady z výrobků „poesie" kramářské, jež se ujímají právě tak rychle u Němců, jako jinde. Autor tyto výrobky, u nás po právu Bartošem odsouzené, nejednou blahovolně shrnuje do pravého básnictví lidového.

V rozpravě o závodech ve zpěvu, v nichž na př. chasníci před děvčaty druh druha hledí překonati, Böckel podává několik zajímavých zpráv historických a hojnost údajův o obyčejích národů románských; o Slovanech však tu není zase nic. — Protože písně mají na člověka i na přírodu přímo kouzelný účinek — vykládá autor dále — věřeno v nadzemský původ jejich. (Srovnej ve slovenské písni o zpěvankách : „či ste s něba padly?"). V dokladech, v nichž spisovatel činí věcné závěry též z nadsázek a jiných příkras písňových, dospívá také k účinkům písní válečných u dřevních Němců. Tuším, že by byla nejvýmluvnějším příkladem naše píseň „Kdo jste boží bojovníci", jejíž zvuky, jak známo, velmi působily na vojska německá. — V nejbližším odstavci, nazvaném „Optimismus v lidovém básnictví", autor přechází ke vnitřní stránce písní. Ukazuje, jak si písně představují život záhrobní, jak v nich vládne idea spravedlnosti, jak smý-

šlejí o některých problemech sociálních, zejména o chudobě, jaká jest jejich výslednice v morálce, a vzpomíná i jejich něžnosti, jevící se v slovech zdrobnělých a mazlivých. Potom se zabývá poměrem člověka ku přírodě a zvláště k význačným částem kosmu. (Slovanské doklady zase tu chybí ; na př. naše pověra, že každý člověk má svou hvězdu, pak krásná píseň : „Ty hvězdičko malá" měla tu býti uvedena.) Důvěrnost, ba přátelství člověka ke zvířatům, na př. koni, psu, ptákům, v písních přehojně se projevuje. (Kůň ke svému pánu hovoří netoliko v ruských a bulharských písních, ale i v našich ! Když vojín padl, „stojí vraný kůň u něho, nohou hrabe, lituje ho: „Vstávej, vstávej, můj patrone . . .") Také pro zálibu lidu, zvláště dívek, ve květinách, byl by autor v našich písních nalezl výmluvné doklady. — Další rozpravou o citovém životě v lidových písních Böckel ocítá se asi nejblíže cíle, na nějž ukazuje nápis jeho díla. Tu také vzpomíná rozdílů, jevících se v projevech citů dle kmenů, uznávaje, že Slovanstvo „hat gewisse Rasseeigenarten in seiner Volksdichtung, die den Germanen fehlen" (str. 274.). Vytýká zde a pěknými příklady provází mimo jiné zvláště touhu po domově a rodičích, cit právní, věrnost manželskou, lásku mateřskou, soucit se sirotky, zoufalství a kletbu. Za příklad touhy starcovy po zašlém mládí měla vedle ruské (v překladu, str. 277.) býti položena tklivá naše sloha: „Mladost, moje mladost" ze „Zahučaly hory".

Nejbližší odstavec jest věnován humoru a posměšku v písních. Autor jej uvádí ve spojení s optimistickým názorem světovým, kterým se vyznačuje lidová tradice. Začíná humorem vojenským, pro nějž má hojnost historických dokladů, přechází k humoru pijáckému, zabývá se humorem v písních milostných a manželských a obrací se k posměškům, jež probírá opět se stránky historické, až dochází ku posměškům na různé stavy, zejména řemesla (u nás je zastoupeno mnohem více řemesel, než krejčí, mlynáři a tkalci, jež mají Němci (Str. 335.), na baby vdavek chtivé a j. Tu uvádí také příklad české písně*) „Chodíval k nám, chodíval z kanceláře písař, klobouček premovanej — jako ňákej císař", kteréžto poslední verše však jsou přeloženy : „Sah ganz stutzermäszig aus — wie ein Herzensräuber" (!) — Předmětem následující rozpravy jsou dějiny v lidovém básnictví. Böckel dokazuje, že lid nemá dějinného smyslu, že neoceňuje velikých dějů ani velikých osobností, že tedy není dějepisného podání lidového a písní že nikterak nelze pokládati za pramen dějepisný. Lid si záhy mate historické postavy a připisuje libovolně osobám novějším, co se vyprávělo o starších, a naopak. (Vzpomeňme, kolik hradů dle našeho lidu zbořil Žižka a jaké pověsti byly přeneseny na Josefa II.!) Oblíbenější než slavní vůdcové jsou lidové poesii pověstní lupiči, hajduci, uskokové a zbojníci. V dokladech, jež tu již spoléhají téměř jen na literaturu německou, marně hledáme slovenského Janošíka. — Rozpravu o písních vojenských, opřenou opět hlavně o příklady historické, autor končí přáním, aby se povolané ruce chopily starých písní těchto a vštípily je nynějšímu vojsku, odkudž reservisti by je přinesli nazpět do lidu. Domnívám se, že by se ani ve vojenském Německu žádný armádní rozkaz nedodělal takového úspěchu. Vojsko má a bude míti své písničky, ale o většině z nich lze si jen přáti, aby lid jich nepoznal.

City mateřské vedou autora v další kapitole k manželství a svatbě. Písně svatební dělí dle obsahu na vážné a veselé. Ku prvním čítá loučení nevěstino s rodiči a panenstvím a napomínání do nového stavu, druhé obsa-

*) Dle Helferta ve Vlachově knize „Die Čechoslawen".

hují projevy svatebního veselí a škádlení. Na naše písně toto rozdělení nestačí; jsouť pestřejší a rozmanitější, jako jsou hojnější naše obyčeje svatební. — Ve dvou kapitolách závěrečních Böckel projevuje pozoruhodné myšlenky o příčinách, jež přivodily úpadek lidového zpěvu, a o prostředcích, kterými by se zpěv ten dal oživiti. Má-li lidová poesie kvésti, jest prý třeba, aby všecek národ byl jednotný, aby se nedělil v kasty. Tomu odporuje skutečnost, že u nás právě za dob poddanství, kdy šlechta byla vyvýšena nade všechno občanstvo, lidové poesii dobře se dařilo, a tak i u Rusův a jinde. Také nelze obecně uznati, že by „vynález knihtisku byl lidové písni zadal ránu smrtelnou" (str. 412.), protože čtení zapudilo zpěv. Autor dokládá se při tom i srbskými guslary. Uměli oni čísti? Tiskly se tehdy sbírky srbských písní? A kolik procent německých (i jiných) sedláků umělo čísti na př. po třicetileté válce? — Úpadek písní tanečních správně se spojuje se zánikem starých nástrojů hudebních. Ustoupily-li ve Finsku ctihodné kantele tahací harmonice, jsou důsledky toho právě takové jako u nás, kde flašinet vystřídal dudy nebo na Moravě gajdy. Oživení zpěvu však sotva pomůže doporučení německého císaře, jež Böckel zálibně uvádí; více by mu prospěly zpěvácké spolky, zvláště však, tuším, hudebnické sbory, kdyby místo moderních odrhovaček hrály staré písně domácí. V tom ovšem dlužno s autorem plně souhlasiti, že „lidověda musí se vraceti nazpět do života" a neobmezovati se jen na musea.

Dílo Böckelovo shrnulo pod široký pojem svého nápisu téměř vše, co lze říci o tekstech písní. Vnitřní stránky nápěvů, jež přece s onou psychologií také souvisí, se nedotýká. Předností jeho jest, že vládne rozsáhlým materiálem, zejména historickým, a uvádí velmi hojnou literaturu. Citelnou vadou jeho jest, že autor nezná žádného jazyka slovanského a spokojuje se tedy stran Slovanů jen tím, co mu podává literatura německá, tu a tam též anglická. Jak je zřejmo ze zmínky o Srbech lužických na str. 180., není předpojat, jak u Němců bývá, proti Slovanům, ale klade je mezi „Naturvölker", protože o nich má vědomosti skrovné, kusé. O českých písních jsou mu vedle Vlacha pramenem Bowring, Waldau (Böhm. Granaten) a Düringsfeldová, sbírek Erbenovy, Sušilovy, Bartošovy, Kollárovy a prací O. Hostinského nezná, neví o nich. A právě tak je tomu se sbírkami ostatních Slovanů. Tím se stalo, že na př. o Bascích, Čerkesích a Kabylech má zprávy málem hojnější než o nejbližších sousedech Němectva. To jsou ovšem staré stesky, ale pravá věda tak nejedná. *F. V. Vykoukal.*

Henri Gaidoz: **De l'Étude des Traditions Populaires ou Folk-Lore** en France et à l'Étranger. Extrait des Explorations Pyrénéennes. 3e Série. T. I. Bagnères-de-Bigorre 1907, str. 174—193.

Nevelké pojednání „o studiu tradic lidových ve Francii a v cizině", které vyhlášený folklorista francouzský, jeden ze zakladatelů znamenité „Mélusine" nám byl zaslal, vzbuzuje náš největší zájem zběžným přehledem vývoje těchto studií ve Francii a stručnou jich charakteristikou. Vzdávaje všecku náležitou čest hlavním francouzským vzdělavatelům této vědy, vyznává přece, že francouzské studie folkloristické ustupují před těmi studiemi v Anglii a v Německu. Slabost jich shledává ve vzácnosti „historických aneb srovnávacích studií folkloru". Několika slovy připomněl spis. hojné falsifikáty od „Ossiana" Mac Phersonova počínaje do XIX. stol., historii terminu „folk-lore" a j. V něm rozeznává dvě větve, tak různé a rozdílné, že se mohou z nich vyv nouti dvě různé discipliny: 1. literatura ústní, tradi-

cionalní; 2. tradice zachovávané ve zvycích a obyčejích lidových a v jeho názorech. První obsahuje: povídky, písně s nápěvy, přísloví a říkadla, hádanky hry dětské s případnými veršíčky; druhá zvyky v životě obecném, právní a j., víru a představy o světě nadpozemském, bájeslovný výklad jevů přírodních, pověry a obyčeje týkající se hvězd, meteorů, předmětů a bytostí přírodních, pramenů, skal, zvířat, rostlin atd., k tomu dalo by se připojiti ještě oddělení zvláštní o náboženství v pravém slova smyslu o názorech a obyčejích lidových „folklore křesťanský". Jiná by pododdělení byla lidová medicina a lidové umění.

Pan Gaidoz vyslovuje se mimochodem (str. 185) proti tomu, že by se velké události byly zachovaly v paměti lidové, že prý velké události přehrnou se přes povrch jak voda přes mramor. V této všeobecnosti jest to zajisté nesprávný výrok, jak nám jasně dosvědčuje epická poesie jihoslovanská a ruská. *jpa.*

Schweizer Märchen. Anfang eines Kommentars zu der veröffentlichten Schweizer Märchenliteratur. Erste Fortsetzung. Von Prof. Dr. S. Singer. Bern, Francke 1906, str. VI + 167.

Prvního svazečku této práce, vydaného r. 1903, dotknul jsem se krátce ve svých „Pohádkoslovných studiích" str. X. V sešitě dalším, který leží před námi, pojednáno o řadě látek povídkových. A sice 1. o „Popelce" (str. 1—31). Na základě zmínek o této látce u Geilera von Kaisersberg rekonstruuje spis. její obsah, jak ji asi znal jmenovaný štrasburský kazatel v 2. pol. XV. stol. Probírá a kritisuje její, málo lidové verse — ukazuje tím, že možno i literárních zpracování třebas neumělých používati pro studia látkovědná a pohádkoslovná — jakož i jiné novější verse. Rozbírá románská jména rekyně této látky a dospívá k výsledku, že pohádka tato pronikla z Provence do Německa a odtud k Slovanům; o vzniku jejím nevyslovuje se určitě, jen že byla nejspíše v Egyptě vzdělána a zdokonalena. Jméno její Maria legno, Marie robe de bois, Kattie Wooden loak a p. přináleží vlastně jiné látce, totiž „Peau d'âne", znamená to zvláštní úkryt, šat, ve kterém dívka utekla od otce, bratra, když chtěli ji učiniti ženou. S vlastní látkou o popelce to nesouvisí, a nemělo by se tedy směšovati. V 2. pojednání „Krejčí a poklad" (str. 31—89) rozebrány pověsti o dobytí pokladu hlídaného drakem, o osvobození zakleté dívky polibky, různé anekdoty, písničky a vtipy o krejčím; konečně původ představ, již byly základem pověstí o dívkách v draky-hady zakletých nad poklady a j. 3. Ukázán vlastní pramen Sutermeisterovy povídky „Der einfältige Gesell", kdo má nejkrásnější sen, sní celý chléb (str. 90—98). Singer nepouští se do rozboru této velice rozšířené anekdoty, kterou zpracoval mimo jiné též Gogolj ve svém „Revizoru", ani nepoukazuje na jiné její rozbory jako Clouston, Pop. Tales and Fictions, II., 86 sl. 5. Několik poznámek k legendě o italském mladém vévodovi v ráji (str. 99—139), srv. Köhler, Klein. Schrift. II., 224 sl. – 6. „Kůstka" krvácející vyzradí vraha, když se jí po dlouhé řadě let dotkne (str. 139—148), srovnány hojné verse švýcarské a připomenut známý právní zvyk. 7. Několik poznámek (148—151) o krejčím, vojákovi a j., jak se lstivě vplížil do nebe, sedl si na svůj ranec. — V posledním 10. odstavci pojednává spis. o některých, hlavně švýcarských versích látky o boji s draky o krasavici.

Prof. Singer sebral v knize té své universitní přednášky o švýcarských pohádkách, hlavně podle sbírky Sutermeisterovy. Jeho výklady zasahují

zhusta do srovnávacích studií pohádkoslovných, dotýkají se všeobecnějších otázek a zasluhují živý zájem všech, kdož se těmi studiemi obírají.

J. Polívka.

Contributions au Folklore Érotique, contes, chansons, usages etc. recueillis aux sources orales. Tome Ier **Contes licencieux de Constantinople et de l'Asie Mineure.** Recueillis par Jean Nicolaïdès, Kleinbronn. Librairie dépositaire, Gustave Ficker, Paris (1906), str. XXVIII. + 218. — Tome II. **Contes licencieux de l'Alsace.** Racontés par Le Magnin de Rougement . . ib., str. XII + 274.

Nová tato publikace vzešla zajisté z ryzích snah po prohlubování studií etnografických, folkloristických, po zevrubném poznání nejtajnějších a nejvíce zatajovaných zákoutí psychického i fysického života. Řadí se k větší publikaci řízené drem Fr. S. Krausem, Anthropophyteia, kterou jsme v tomto listě loni oznámili (I., 50—51). Neznámí vydavatelé sbírky této tištěné v místě, kteréž jsme marně hledali ve velkém atlase Andreeově, upozorňují v kratičké předmluvě na nemalý vědecký význam její „uvažujíce, že literatura erotická jest jedním ze základův bájesloví, dějin náboženství i filosofií, jakož i folkloru (lidovědy) . . . myslíme, že jest nutno doplniti stávající sbírky a sbírati, pokud jest ještě čas, co zítra utone vlivem obecného školství." Doufají také, že dějiny vzniku literatury, četných otázek lidovědných, etnografických, jazykovědných a antropologických najdou v této sbírce příspěvky k řešení dosud marně hledanému.

Přiznáváme zajisté potřebu vědeckého studia i tohoto choulostivého odvětví lidovědy a proto upozorňujeme na novou tuto sbírku.

Sbírce první „nevázaných povídek" z Cařihradu a Malé Asie předeslána jest životopisná črta jejího sběratele, který zemřel r. 1893 jako profesor lycea na ostrově Chios v 47. roce svého věku zajistiv si bohatými sbírkami lidovědného materiálu z Cařihradu, řeckých ostrovů a z pobřežních míst maloasijských, materialu jak z řeckého pravoslavného tak i z tureckého, mohamedanského světa, zvučné jméno v dějinách folkloru. Dále shledáváme tu ještě rozpravu G. Froidure d'Aubigné „Erotické povídky starého Řecka" (str. XV.—XXVIII.).

Povídky v této knížce vydané jsou skutečně nevázané až rozpustilé, tu graciesně, laškovně, častěji až obscenně líčeny přerozmanité peripetie pohlavního života nezkušeného děvčete, přestárlé panny, veselé vdovy, zvláště kněží pravoslavných a j. Do podrobností se zde ovšem nemůžeme pouštěti, a upozorníme jen na povídky, které mají význam pro srovnávací pohádkosloví, pro látkovědu a ne jen pro seznání sexualního života.

Č. 11, str. 54. Cestující svlékl se za prudkého deště a šaty uschoval do mírky. Přišel čert a divil se, jak mohl zachovati šat suchý. Srv. Drahomanov, Розвідки I., 220.

Č. 21, str. 93 sl. „Drak a dělník". Žena obelstila draka podobně jako v evropských povídkách čerta. Srv. Anthropophyteia, I., 173, č. 144. Crane, Ital. pop. tales 368. Етнограф. Збірн. VI., 42, č. 127. Strohal, Hrvat. nar. pripov. I., č. 51 a j.

Č. 24. „Co čert nesvedl". Čert donesl kněze Hilariona do Cařihradu na velikonoční svátky. Hilarion za to dá mu svou duši, provede-li tři úlohy; třetí narovnati kučeravý vlásek ženin, nesvedl. Srv. Montanus, Schwankbücher ed. Bolte 512, 602, Wünsche, Der Sagenkreis vom geprellten Teufel 112. Anthropophyteia I., 168, č. 143. E. Meier, Deutsche Vk. Schwab. 121.

Sébillot, Cont. pop. de la H. Bret. 282. Wis'a V., 454. Mater antropol. archeol. VIII., odd. 2., str. 193. Czambel, Slov. reč 472. Добровольскій Смол. Сб. I., 142. Етногр. Обозр. LI., 10.

Č. 49. „Kněz, soudce a bohatý kupec" pozváni od ženy na různé hodiny, manžel o tom zpraven, vyžene je, hodně je vymlátiv. Srv. Nár. Sb. IV.—V., 102, 118, č. 46. Freys Gartengesellschaft, vyd. Bolte 281, 286. Köhler, Klein. Schrift. II., 445.

Č. 50. Žena měla uchrániti soudek nasolených ryb pro Vánoce (pour Noël), dala je cizinci, který o sobě říkal, že se tak jmenuje. Srv. Nár. Sb. VI., 225, č. 71, VII., 214, č. 18. Bünker Schwänke, Sag. Mär. heanz. č. 9. Clouston, Book of Noodles 204,210, 213.

Č. 58. „Filosof" domnívá se, že poznal všecky lsti a úklady ženské. Žena ho však přesvědčila, jak jeho vědomosti jsou kusé, pod. jako Chauvin, Bibliogr. arab. VI., str. 175, č. 333.

Č. 60, str. 212. „Hůl očarovaná", proutek kouzelný, kdo se dotkne, chytne se ho a tak se utvoří přesměšný průvod, srv. moje Pohádkoslovné studie 72.

Povídky v 2. sv. obsažené zapsal Gilbert Froidure d'Aubigné podle vypravování jistého kočovného cínaře a deštnikáře („magnin" se jmenuje takový kočovný správkář) v jedné obci okr. Belfortského na hranicích něm. Elsaska (Rougemont). Jsou to povídky mnohem lascivnější, obscennější a hrubozrnnější než povídky sebrané od Nicolaïdesa. Jest také pozoruhodné, že valná jich část obsahuje vypravování z židovského prostředí. Při mnohém pak čísle může oprávněně býti brána v pochybnost jich lidovost.

Ze 63 čísel této sbírky málo které má širší cenu látkovědnou.

Č. 17. Děvče žaluje u soudce na mladíka, že ji znásilnil, pod. ještě č. 51, str. 208. Srv. Nicolaïdes, Cont. licenc. 118, č. 28. Jinak spor rozsouzen než u Cloustona, Pop. Tales and Fictions I., 28.

Č. 22. Žena nevěrná zakryla zdravé oko svého muže jednookého. Srv. Köhler, Klein. Schrift. II., 673. Clouston, Pop. Tales a. Fictions I., 53, Roman. Forschungen XVI., 341.

Č. 23. Žena s vědomím mužovým přijme návrh zamilovaného kněze, nechá se překvapiti od muže, kněz zavřen do truhly, odvezen od muže a propuštěn za dobrou odměnu. Srv. Anthropophyteia II., 326, č. 417, 418. Federowski, Lud białoruski, III., 183, č. 344. Живая Старина XIII., 405. Mater. i prace kom. język. II., str. 24, č. 16.

Č. 28, str. 119 sl. Čert oklamán sedlákem, dostane z úrody jednou, co roste nad zemí, po druhé, co roste v zemi. Srv. Národop. Sb. IV.—V., str. 154, č. 558; VII., 224, č. 64. Roman. Forschg. XVI., 236. Етногр. Збірн. XIV., 312, č. 66. Stumme, Maltes. M. 86 sl., č. 33 (ježek a šakal). Konečně má muž ukázati takové zvíře, jehož jméno čert nezná: žena potřela své tělo mazem, vyválela se v peří a na všech čtyřech lezla do zahrady před čerta. Srov. Národop. Sb. IV—V., 140, č. 100. Crane, Ital. pop. tales 368.

Č. 54, str. 27 sl. „Le jambon de Pâques". Vdova dostala šunku a poručila služce, aby ji pověsila do komína „pour Pâques" pro Velikonoce. Přišel tulák za nepřítomnosti paniny, jmenuje se „Pascal" — služka myslí, že to Pâques, dá mu šunku. Ostatek nadmíru lascivní nelze reprodukovati. Jest to tedy obměna rozšířené historky o pokladu „le temps long", „le long hiver", „Der Fürpass", „Christmas" a p. Srv. nahoře Nicolaïdes, č. 50.

Č. 60. Otec odcestuje přikazuje dceři, aby mladíkům odpovídala stále „ne", cokoliv by jí říkali. Základní idea jest tatáž, jako v povídce dosti roz-

šířené. Srv. Národop. Sborn. IV.—V., 137. Anthropophyteia, I., 299, č. 239, ale povídka sama svým obsahem se zcela odlišuje.

Č. 62, str. 259 sl. „Košile světcova" zcela stejná s povídkou zaznamenanou od Nicolaïdesa, č. 44, str. 155.

Sbírka vychází nákladem velmi skrovným, pouze v 230 výt., svazeček stojí 20 franků, a tím zajisté jest vyloučena možnost, že by pronikala za úzký kruh odborníků a — bibliofilů. *J. Polívka.*

Ко дню семидесятилетія Василія Васильевича Радлова 5. января 1907 года. С. Петербург. Имп. Академія наук 1907, v. 8°, str. 111.

Kniha obsahuje 1. bibliografii prací ředitele musea antropologie a etnografie zřízeném při akademii věd v Petrohradě, V. V. Radlova, velice zasloužilého, zvláště velkou svou publikací tradic turských kmenů jihosibířských a jinými hojnými pracemi o turských jazycích; 2. přehled vývoje řečeného musea za 12 let ředitelské správy jubilantovy od r. 1904, kdy přešlo řečené museum do vedení historicko-filologické třídy akademie věd a jejího člena V. V. Radlova. V 2. části spisku vyličuje se zevrubně, jak především neúmornou energií V. V. Radlova bylo toto museum ze svých takřka chaotických poměrů r. 1894 dovedeno na nynější svou výši. Zvláštními vědeckými expedicemi především soustavně doplňovány sbírky, které byly nesmírně již obohaceny sbírkou nashromážděnou na cestě někdejšího následníka, nynějšího císaře Mikuláše II. po východě r. 1890-1891, zjednány nové prostornější místnosti, získány nové vědecky vzdělané síly, zvýšen budget na nynější obnos 11.900 rublů, ze kterého poměrně stále ještě nevelkého, pouze 3000 určeny na zakupování nových sbírek. Mezi tím se změnil také dosti značně program musea. Kdežto dříve mělo býti hlavní úlohou musea studium Ruska, co bylo obsaženo také v dřívějším názvu toho musea, kladl se potom důraz na to, že cílem etnografického musea má býti znázornění vývoje lidské kultury, a proto nesmí se museum obmezovati jen na určitější území aneb jeden jen národ, než obsahovati všecken svět. Sbírky byly podle toho uspořádány přesně dle kulturně-etnického principu, a uvnitř každé takové kulturně-etnické skupiny seřazeny předměty podle jich účelu a úlohy v kultuře; tím podle mínění právy musejní bylo dosaženo jak systematičnosti pokud možno úplné, ak i nejvyšší přístupnosti a přehlednosti předmětů. Tak obsahují hořejší sály buddhism (máme tu ještě vestibul a schodiště), Mongolsko, Japonsko, Koreu, Čínu, Indii, Indo-Čínu, Malajský archipelag, ostrovy Tichého oceánu, Australii a Afriku. Sály dolejšího poschodí pak objímají: severní a jižní Ameriku, Sibiř, střední Asii a severní pobřeží Evropy. Sbírky rostou tou měrou, že již nevyhovují dosavadní místnosti. Vlastní ruská a slovanská etnografie jakož i etnografie západoevropská jest z programu musea vlastně vyloučena, třebas zajisté i ta jest nutná ke studiu „evoluce lidské kultury" neméně než etnografie kulturních národů východu asijského. Ve zvláštní části spisu (str. 60 sl.) vypsán jest specialně vzrůst musejních sbírek podle jednotlivých oddílů: amerických národů, asijského Ruska i krajního severovýchodu Asie, přiamurského kraje atd. Zprávy o oddíle antropologickém, sbírce kraniologické, archeologické, o knihovně uzavírají knihu. Jest opatřena hojnými illustracemi ze sbírek musejních, ale ty jsou bohužel bezejmenné. *red.*

Albrecht Keller: **Die Schwaben in der Geschichte des Volkshumors.** Freiburg (Baden), J. Bielefelds Verlag 1907. 8°, str. XVI + 388.

Roztomilá tato kniha, napsaná jak s velikou učeností tak s vřelou

láskou k rodné zemi, nemá jen užší lokální ráz a význam. Sáhne po ní se ziskem i ten, kdo by se chtěl podrobněji obírati povídkami kocourkovskými, i ten, kdo by chtěl zpracovati tradice o jistém kmenu, jak se časem nakupily v literatuře a v ústech lidu. Proto budiž zde na ni stručně upozorněno.

Spis. učinil si úkolem vyšetřiti, jak se mohly právě na Švábv nakupiti různé kocourkovské povídky, jak právě se švábský kmen stal centrem všech možných směšných historek, terčem vtipů a úsměšků se strany ostatních kmenů německých. Ustanovuje pak na základě přesného studia literárněhistorického, kdy a za kterých poměrů socialně-politických se to stalo. V staroněmecké době byly již zaznamenány některé žertíky, ale jsou příliš ojedinělé. Ve věku rytířském však umlkají, za Hohenstaufů hráli Švábové vynikající úlohu jako rekové vyhlášení svou udatností a neohrožeností, takže stáli v čele německých kmenů a dlouho tuto svou přednost při veřejných příležitostech hájili. Na sklonku středověku se znenáhla mění radikalně tyto poměry. Poklesla šlechta, vzmáhalo se měšťanstvo a tím mění se též ráz literatury, zvláště potom po vynalezení knihtiskařského umění. Zaznamenávají se nyní hojnou měrou povídky, žertíky, vtipy, úsměšky a úštěpky kroužící mezi lidem. V XV. stol. začínají jako hlavní příznak Švába vytýkati jeho prostoduchost a přihlouplost a XVI. věk umí vypravovati již řadu švábských kousků. Spis. sleduje bedlivě všecky tyto hojné sbírky facecií, švanků od Jindřicha Bebela až po Martina Montana, H. W. Kirchhofa, Hans Sachsa a j. Probírají se pak podrobněji tyto „švábské kousky" (str. 108 sl.). Tu mimo jiné uvádějí se hojné veršíky o různých kmenech německých i sousedních neněmeckých, zvláště Češích, Polácích a j. z Kirchhofa, Hans Sachsa a j. Pro naše ženy zvláště lichotivé jest, že od Jindřicha Bebela počínaje u řady německých veršovníků požaduje se na krásné ženě, aby měla hlavu z Prahy, z Čech (str. 234 sl.). Český mnich řadil se hned k švábské jeptišce proslulé neřestným životem a k polskému mostu, který za nic nestál (str. 243 sl.). O polském mostě jiné přísloví řeklo, jak jest chatrný: „Polský most, německý půst, vlaská nábožnost, vše to ničemnost" a p. (Čelakovský, Mudrosloví, 460). Velice zajímavé jsou na str. 252 snesené anekdoty, jak místy ztrestali, zbili Ukřižovaného pro neúrodu a j., stejně tedy jak černoši nakládají se svými fetiši (str. 252). Velmi mnoho jest sneseno zpráv charakterisujících mravy a obyčeje, zpustlý život vládnuvší po středověk ve všech kruzích. Pro látkovědu specialně jest důležita kap. 8. věnovaná „Historii o sedmi švábích" (str. 304 sl.), kde se sleduje celý její vývoj od XV. stol. až k zpracování Auerbachovu a jeho napodobovatelům, a kap. 9. promlouvající krátce o povídce o Švábovi, který snědl játra (srv. o tom ČČM. 1892, 484 sl., Národop. Sborn. III., 109 č. 24). *J. Polívka.*

Guide to Skansen I. **The Historical and Etnographical Department** of Skansen. A Short Guide for the Use of Visitors by Axel Nilsson. Translated from Swedish by Nils Keyland. Published by the Northern Museum, Stockholm. Printed by Bröderna Lagerström. Stockholm 1906, str. 100.

O proslulém štokholmském „museu ve volné přírodě" ve Skansenu, podal řed. Fr. A. Šubert zprávu ve Sborníku národopisném VI., r. 1900. Jeho popis některých význačnějších lidových staveb v tomto museu umístěných, nepouštěl se ovšem hloub do odborného lidovědného oceňování těchto staveb, jakož vůbec těžisko jeho článku bylo v jeho propagační tendenci. Od těch dob, co viděl náš český cestovatel znamenitý „Skansen", byl tento

doplněn ještě řadou nových staveb lidových. Knížka, na kterou zde upozorňujeme, není pouze „vůdcem po Skansenu“, za jakého se vydává, než líčí nám přední jeho stavby tak důkladně a výstižně, slovem a hojnými obrázky, půdorysy, průřezy podélnými a příčnými, že může zaujmouti každého, kdo se zabývá studiem lidových staveb, vývojem „domu“, třebas nemohl sám stavby tyto ohlédati. Vypisuje nám různá typická stavení primitivní i zdokonalená, chaty a útulky pastýřů, chaty uhlířů, větrník, chaty finských přistěhovalců, tábory laponských kočovníků, zvonice, kameny náhrobní, kameny s ruinami, milníky, máje, čluny a j. v.

Jiných zpráv o vnitřní správě musea, o finanční stránce toho podniku, ani historie jeho vývoje, o čemž všem nás svého času informoval F. A. Šubert, v knížce ovšem není. Nebylo to patrně jejím účelem. Řečeno tam jen s nemalou důvěrou, že se dále pracuje na zdokonalení musea, a práce tato daleko ještě není dokončena. *red.*

POLEMIKA.

V předposledním čísle N.V. Č. uveřejnil p. prof. A. Boháč obšírnější referát o mé Národnostní mapě Moravy, na nějž budiž mně dovoleno reagovati. Pan referent pokládá na př. za nesprávné, že pokryl jsem celý katastr barvou příslušící místní obci, když ostatní osady svým národnostním promísením nepatří do téže stupnice a že jsem nezanášel přibližných hranic osad. (Kolorédov, Nové Zámky, Králec.) Zanesení přibližných hranic právě u jmenovaných osad je přímo vyloučeno. Koloredov i svými pozemky i domy je úplně pohlcen katastrem obce zvolské a parcely i domy jsou tu z obou obcí úplně promíchány. U Nových Zámků rovněž nelze přibližných hranic označiti. Mohly by jimi býti nejvýše hranice Lichtenštejnského velkostatku, ale ten právě tvoří podstatnou část obce Mlače, od níž odděliti se nedá. Jaké tedy hranice udati? A podobně je tomu u Králce a jiných osad. Jen nepatrný zlomek by se našel osad, u nichž jaks taks přibližné hranice označiti by se daly. Hranice honiteb vůbec nemohou býti směrodatny, nekryjíce se ani s hranicemi katastrálními (enklávy!). — Pokrytí celého katastru barvou příslušící stupnici celé obce i s osadami jen ve velice málo případech odpovídalo by tomu, co mapou říci se má. Ve veliké většině by vzhledem k velikosti a významu obce katastrální působilo to spíše rušivě. — Dále vytýká p. ref., že neužil jsem zásady o nuceném pobytu u měst s vojenskými posádkami: Právem jsem jí neužil. Nelze přece do kategorie trestanců a šílenců vřaditi vojsko, jež při konání svých občanských povinností užívá též plně zákonem mu zaručených občanských práv. — Při označování osad nedržel jsem se seznamů úředních, jež stanuvše na prastaré soustavě, postrádají dnes věcného podkladu. Označoval jsem za osady ony, jež geograficky, významem kulturním i hospodářským a velikostí tvoří samostatné jednotky, bez ohledu na to, jsou-li tak vedeny v seznamech úředních či nikoliv. (Hutě u Štěpánova s velkými železárnami, trojtřídní školou, kostelem, poštou atd., Vitošov s tkalcovnou, vápenkou, školou atd. a j.) Pokud se Třebárova týče, neuvádí ani Lexikon obcí Mal. a Vel. Třebárov a Tř. dvůr jako osady, protože všecky ty části splývají nerozlučně v jediný nerozlučný celek hospodářský i kulturní. — Pokud se dále týče označení příslušnosti k obci, faře, škole, poště, vlasovými čarami, stačí jen provésti zkoušku, aby nahlédla se úplná toho nemožnost. Tu volil jsem způsob užitý po mnoha a mnoha zkouškách jako

nejlepší a nejpraktičtější. — Leč p. ref. vytýká i některé věci, jichž na mapě vůbec není. Fary katolické i evangelické jsou označeny všecky, hasiči v Bezděči jsou označeni, název Laska není německý, nýbrž český, lidem obecně užívaný. Při nejistotě pravého názvu (Lazky, Lazka, Laska, Lazce), volil jsem nejužívanější. — Pokud se dalších výtek týče, zvláště technického provedení, poukazuji na *svou* opravu v „Doprovodu", jež zní:

OPRAVA

některých omylů na 1. listu Národnostní mapy Moravy.

Na prvém listu Národnostní mapy Moravy zůstalo několik vážných nedopatření. Odstíny barev zelené a červené nedosti zřetelně od sebe se liší. Tóny střední (hnědočervený a hnědozelený) skládané ze sedmi tisků otisknuty jsou nejasně. U Mírova, Plechů a Třemeška vynecháním jednoho tisku jsou porušeny. U Loštic vynechána osada Vlčice, u Jevíčka vynechána značka české dívčí školy měšťanské. V Krumpachu u Zábřeha má být značka české záložny, v Chornicích německé mlékárny. Obecné školy v Nové Vsi a Lošticích jsou utraquistické a mají býti tečkami podtrženy, gymnasium v Zábřeze je české a má být tudíž značka jeho v závorce, Chrastová patří poštou do Brněnce a j. v.

Ve výkladu znamení v prvém sloupci při jménu *obce* vytisknutém písmem stojatým, má státi: *s farou*, t. j. obce, jichž jména stojatě oním písmem jsou vytištěna, jsou zároveň sídlem matričního úřadu (fary).

Ve výkladu barev státi má: Čechů) Němců) *v procentech.*

Tyto chyby byly možny jedině tím, že nakladatelka Národní jednota odepřela autoru z úsporných (?) důvodů revisi závěrečnou. Korektury byly jím sice naznačeny ale nedovoleno mu přesvědčiti se o jich provedení.

Na tuto opravu, zvláště na její konec zvláště upozornil jsem p. referenta. Myslím, že tím stávají se výtky v tom směru činěné bezpředmětnými. Přes to však děkuji p. referentovi srdečně za projev uznání, neboť je pochopitelno, že při zpracování tak obrovského materialu nelze se vyhnouti některým pochybením. Na jich odstranění každého odůvodněného pokynu bude pečlivě šetřeno a užito.

V Olomouci, 2. července 1907.

S výrazem dokonalé úcty

Alois Chytil.

BIBLIOGRAFIE.

Za rok 1905—1906 (viz II. 187—190.)

XVII. Ornamenty, vyšívání, krajkářství, ozdoby na kraslicích a j.

*Arno Senfft, Über die Tätowierung der Westmikronesier. Globus LXXXVII. 174—175.

Erotische Tätowierungen. Eine Umfrage von Dr. F. S. Krauss.-Beiträge von Robinsohn und Krauss. Anthropophyteia I., 507—513.

*Fr. Kretz, O podstatě lidového ornamentu. Revue Moravsko-Slezská II., 123—124.
*Dr. Čeněk Zíbrt, Vyšívání, jeho technika a užití. Č. Lid XV., 319—324.
*J. Schmoranz, O bílém vyšívání ve vých. Čechách. Dílo IV., 190—193. (Zpráva v Národop. Věstníku I., 302.)
*Vl. Havelková, Kretzova sbírka výšivek. Národop. Věstník I., 103—104.
*Vyšívání na Hané. Národop. Věstník I., 62.
*E. Domluvil, Na obnovu vyšívání valašského. Památník Matice Místecké. 1905. Str. 58—63.
A. S. Levetus: Austrian peasent lace. (S reprodukcemi česk. a slovác. vyšívek). The Studio. 15. XII. 1905.
*V. Smutný, Výzdoba kontra z Opočnice u Kr. Městce (kresba). Věstník Poděbradska VIII., 171.
*Renata Tyršová, Secesní „Ježíšek" a národní vyšívání. Č. Lid XV., 113—115.
*Seweryn Udziela, Hafty ludu krakowskiego. Krakov 1906. Str. 4+24 tabulí. Ref. Lud XII., 190—192 (M. Treter). — Národop. Věstník I., 284. (D. St. Zdiarski).
Polnische Bauernstickerei (Schultertuch). Hohe Warte II., str. 92—95.
*Belović Jelica, O razvitku naše narodne tekstilne ornamentike. Zbornik za nar. život i običaje južnih Slavena X., 161—180.
*Vezilačka umjetnost u Hrvata i Srba. ib. XI., 1—51.
*Regina Bíbová, Slovanské pletarstvo. Časopis vlasten. Spolku mus. v Olomouci XXIII. (1906), str. 69—73.
*M. A. Smolková, O starobylém pletení na krosienkách. Zvl. otisk z Národopisného Sborníku Československého X_1. Praha 1904. Ref. Ztft. d. Ver. f. Vkunde XVI., 209.
*Krajka a povznesení krajkářského průmyslu v Čechách. Obzor Národohospodářský XI., str. 193—197.
*R. Tyršová, C. k. rakouské krajkářství. Národní Listy XXXXVI., č. 13., (14. I. 1906).
Josef Blau, Die Spitzenklöppelei in Neuern (Böhmerwald), Vídeň 1903. Str. 16. Ref. Mitteil. d. Ver. f. Gesch. d. Deutschen in Böhmen XLIV., 42. (Literar. Beilage), Č. Lid XIV., 205.
*Háčkování irské na valašsku. Sborník musejní společnosti ve Valašském Meziříčí 1905, č. 12., str. 56.
*Staré knihomalby z Poděbradska. Č. Lid XIV., 271—275.
*Dr. Čeněk Zíbrt, Z východočeských psaných modliteb, ib. XIV., 183—185, 188, 189.
*J. Hanuš, Malované čelo kolibky v Opočinku (vyobr.). ib. XV., 145.
*V. Smutný, Kraslice z Poděbradska. Kresba. Věstník Poděbradska VIII. (1905), č. 12., str. 191.
*Jan Soulek, Pěkné barvení vajec bez velikého umění a útrat. Č. Lid XV., 375.
William Ritter: L'Ecole des Arts décoratifs de Prague. Art et Décoration, 1905., Novembre. (Ke konci pojednává o vlivu národopisu na české umění a zmiňuje se o kraslicích a kuchyňce slovácké).
*Justyna S., Pisanki we wsi Mołodycz w pow. jaroslawskim v Galiciy. Lud XI. 188—190.
*K. Fuchs, Die Versetzungsornamentik. (Na schůzi 12. pros. 1905 ve vídeňské antrop. společnosti). Mitteil. d. Anthrop. Gesell. in Wien XXXVI., 98—100.
*Władysław Hickel, Malowanki ludowe w powiślu dąbrowskiem. Lud XII., str. 113—121.
*K. Holl, Die Entstehung der Bilderwand in der griechischen Kirche. Archiv f. Religionswissenschaft IX., 364—384.
*E. E., Орнаменты на памятникахъ древне-русскаго искусства, В. I. Изд. Сырейщикова и Тренева. Этногр. обозр. Кн. 64. str. 179—180. E. E. podává referát.

XVIII. Keramika a jiná řemesla.

Wosinsky Moritz: Die inkrustierte Keramik der Stein- und Bronzezeit. (188 str. s 1447 vyobr. velk. 8^0). Berlin 1904, Asher & Co. Ref. Lit. Zb. 1905, 17.-18., 592.
*D. Wilke, Beziehungen der west- und mitteldeutschen zur donauländischen Spiral-Mäanderkeramik. Mitteil. d. Anthropol. Gesell. Wien XXXV., 249—269.

*Diergart, Ueber die Bedeutung gewisser Tontechniken der Naturvölker für die technische Beurteilung des antiken roten Terra sigillata-Glanzes. Ztft. f. Ethnologie XXXVII., 432—433. (Verhandlungen.)
*P. Socháň, Habánská majolika a Českobratrští exulanti v Uhrách. Národop. Věst. I., 135—143 (obšírný výtah: Slov. Pohľady XXVI., 633—634).
*Bátky Zs., Blaue Sgraffito-Geschirre. Anzeiger der ethnogr. Abteilung d. ungar. Nat. Mus. III., 48—50.
*Carl Schirek, Die k. k. Majolika-Geschirrfabrik in Holitsch. Materialien zu ihrer Geschichte. Nákl. autorovým. Brno 1905. Str. 300 s 2 tabulemi a 33 vyobrazeními v textu. Mk. 40·—. Ref. Revue Moravsko-Slezská II., str. 86—87. (E. Edgar). — Ztft. f. oesterr. Volkskunde XII., 91—93. (D. M. Haberlandt.) Č. Lid XIV., 431—434. (Dr. Č. Zíbrt.)
*G. E. Pazourek, Keramik. Nákl. Nordböhm. Gewerbemuseum. Liberec 1905. Str. 52 a 30 tabelí. Ref. Čas. Mus. Kr. Čes. LXXX., 211.
*Hanácký obecní džbán. Věstník Matice Opavské XIII., str. 75.
Alfred Waldner, Bunte Hafnerkeramik der Renaissance in den oesterr. Ländern Oesterreich ob der Enns u. Salzburg. Vídeň 1906. Str. VIII+121 s 25 tabulemi. Ref. Ztft. f. oestcrr. Volkskunde XII., 169—172. (D. M. Haberlandt.)
*Józef W., Garncarstwo w Kołaczycach w Galicyi. Lud XI., 196—197.
*М. Русов, Гончарство у с. Опотнї у Полтавщинї Матер. до укр.-руської етнол. VI. 41—59.
*E. A. Stückelberg, Aargauische Krugformen. Arch. suisses d. trad. pop. X., 277—278.
Herman Strebel, Über Ornamente auf Tongefässen aus Altmexiko. Hamburk 1904. Ref. Mitteil. d. Anthropol. Gesell. Wien XXXV., 126. (K. Th. Preuss.)
*Dr. Semayer Vilibáld, Wogulisch-Ostjakische ornamentierte Rindengefässe. Anzeiger d. ethnogr. Abteilung d. Ungar. Nat.-Mus. III., 25—44.
Ed. Domluvil, Die Kerbstöcke der Schafhirten in der mährischen Walachei, Ref. Č. Lid XIV., 206 (Dr. Č. Zíbrt).
Maryan Sokołowski, Drzeworytnictwo u nas. I. Drzeworzty ludowe. II. Drzeworytnictwo i koltryniarstwo w Polsce. III. Kultura ludu. Sprawozdania komisyi do badania historyi sztuki w Polsce VII. seš. 3., 1903, str. 453—480. Зап. наук. тов. ім. Шевченка 63 Библ. str. 31—32.
Ephraim Hugo, Über die Entwicklung der Webetechnik und ihre Verbreitung ausserhalb Europas. (Mitt. aus dem städt. Museum für Völkerkunde zu Leipzig I.) 4.) VIII+72 str. 57 vyobr. a 1 mapa. Lipsko, Weg 1905, 8 Mk. Ref. Geogr. Zft. XII., 113. (M. Haberlandt.)
*Florian Zapletal, Len a konopě na Hané. Č. Lid XIV., 438—439.
*L. St. Liciński, Tkactwo w osadzie Kamionce w powiecie Lubartowskim. Wisła XIX., 2—19.
*Vid Habjanić, Lan (Mursko polje). Zbornik za nar. život južnih Slavena X., 150—155.
*Anna Ithen, Flachs und Hanf. Arch. suisses d. trad. pop. X., 228—250.
*W. Hamann, Hausindustrielle Weberei. Ausstellung oesterr. Hausindustrie und Volkskunst. Vídeň 1905. Str. 120—126.
*Gustav Funke, Korbflechterei. ib. Str. 142—146.
W. T. Brigham, Mat and Basket Weaving of the Ancient Hawaiians described and compared with the basketry of the other Pacific Islanders. Honolulu 1906. Str. IV + 162 s 16 tabulemi. Ref. Mitteil. d. Anthropol. Gesell. Wien XXXVI., 160—161.
*Ant. Klvaňa, Mlynářský cech pro Příborsko. Selský Archiv V., str. 83—90.
*Jan Valchář, Kovářský cech ve Vlastějovicích. Čáslavský Kraj I., 45—47.
*Vincenc Procházka, Jindy a nyní, čili úpadek kvetoucích kdysi řemesel v Místku. Památník Matice Místecké. 1905. Str. 98—100.
*K dějinám řemesla na Valašsku. Sborník mus. Spol.ve Valašském Meziříčí 1905, 54.
*Fr. Frankl, Die Holz- und Spielwaren-Hausindustrie im böhmischen Erzgebirge, deren Hebung und Exportförderung. Most 1905. Jul. Müller. Str. 15. Ref. Zft. d. Ver. f. Vkunde XVI., 348. (Otto Lauffer.)
*E. Baudi, Volkstümliche Handwerkskunst und bäurische Zierformen. Archives Suisses des Traditions Populaires IX. 243—250.
*М. Русов Вироби з дерева у с. Грунї у Полтавщинї Матер. до укр.-рус. етнол, VI. 60-73.
*— Гребінництво у с. Грунї у Полтавщинї ib. 74—81.

*Ол. Радакова, Золотарство у старобільському пов. у Харківщині ib. VI, 108—112.
*Литвинова-Бартош, Олійниця у с. Землянці Глухівського пов. на Чернигівщині ib. VI. 83—88.
*А. Веретельник, Олійні у північно-східній Галичині ib. 89—93.
*М. Шишкевич, Виріб олію на Волині в Галичині ib. 94—99.
*Jan Sadowski, Lanie swiec woskowych w Witanowicach (w pow. Wadowickim). Lud XI., 73—76.
Ed. Krause, Vorgeschichtliche Fischereigeräte und neuere Vergleichsstücke. Berlin. Borntraeger 1904. Str. 12+168 (s 648 vyobrazeními na 16 tabulích). Ref. Zít. d. Ver. f. Vkunde XVI., 231.

XIX. Musea lidopisná i spolky a výstavy lidopisné.

*Program oddělení zemědělského, o něž se rozšíří Národopisné Museum Československé. Národopisný Věstník I., 253—254.
*Volín, Přehled činnosti musejní společnosti ve Val. Meziříčí od r. 1883—1906. ib. I., 289—296.
*A. J. Jacimirskij, Národopisné Museum císaře Alexandra III. v Petrohradě. ib. I., 73—81.
*Dr. A. Kraus, Zemědělské museum v Lyngby. ib. I., 296—301.
*E. Mogk, Verband der Vereine für Volkskunde (Referát o prvé valné hromadě z 2./10. 1905). Mitteil. d. Ver. f. sächs. Vkunde. Sv. III. 360—362.
*A. Nesvadbíková, Výstavka krajek a národních výšivek v Brně. ib. I., 8—11.
*Zpráva installačního odboru valašského Národopisné výstavy pražské. Sborník mus. spol. ve Valašském Meziříčí 1905, 49—51.
*Musejní společnost ve Valašském Meziříčí na vídeňskou výstavu krajek a bílých vyšívek (1905). ib. 55.
*Vl. Havelková, Výstava lidového umění a průmyslu ve Vídni. Národop. Věst. I., 59—61.
*Vlasta Havelková, O výstavě krajek a bílého vyšívání ve Vídni. Časopis vlasten. Spolku mus. v Olomouci XXIII., 73—75.
*Výstava lidového umění ve Vídni. Český Lid, XIV., 444.
*Výstava rakouského domácího průmyslu a lidového umění (ve Vídni 1905—1906). Revue Moravsko-Slezská II., 130—131.
*Wystawa koronek i haftów białych na Wiedniu. Lud, XI., 100.
Dr. W. Šmid, Kranjska narodna umetnost na dunajski razstavi. Str. 8. Ref. Izvestja muzejskega društva za Kranjsko XVI., 114—115.
*Ausstellung von Spitzen und Weissstickereien hausindustrieller Erzeugung aus Oesterreich. Ztsít. f. oesterr. Vkunde XI., 129—130.
*Dr. M. Haberlandt, Ausstellung österreichischer Handindustrie und Volkskunst im k. k. Oesterreichischen Museum für Kunst und Industrie. ib. XI., 195.
M. Haberlandt, Ausstellung oesterreichischer Hausindustrie und Volkskunst. Kunst und Kunsthandwerk IX., 24—52. — Zpráva o článku Haberlandtově: Naše Doba XIII., str. 465.
*Die Ausstellung oesterreichischer Hausindustrie und Volkskunst. Maehrisches Gewerbe-Museum Mitteilungen. R. 1906, str. 47. — Národop. Věstník I., 42—43.
*Dr. M. Hoerness, Ein Nachwort zur Volkskunst-Ausstellung Wien 1905—1906. Zs. f. oesterr. Vkunde XII., 78—83.
Oesterreichische Volkskunst zur Ausstellung im Kunst-Gewerbemuseum. Hohe Warte, II., str. 92—96. — Národop. Věstník I., 42—43, 59—61.
*Dr. F. Minkus, Die oesterr. Spitzenhausindustrie und die Aktion zu ihrer Hebung. Ausstellung oesterr. Hausindustrie und Volkskunst. Vídeň 1905. 127—141.
*Umění lidové a domácký průmysl v čes. oddělení rak. výstavy v Londýně 1906. Český Lid XV., 203.
*R. Tyršová, Lidové umění a domácký průmysl v českém oddílu rakouské výstavy v Londýně. ib. XV., 470—471.

*Wystawa sztuki ludowej w Sądeczyźnie (ve Lvově 1904). Lud XI., 98.

*Verein zur Förderung der Spitzen- und Hausindustrie in Dalmatien. Zs. f. oesterr. Vkunde XI., 130.

*Dr. M. Haberlandt, Deutsche kulturhistorische Ausstellung für den Böhmerwald zu Eisenstein 1906. Zft. f. oesterr. Vkunde XII., 221—222.

*V. Tille, Národopis na Drážďanské výstavě. Národop. Věst. I., 2 5—217.

*Umělecko průmyslová výstava v Drážďanech. Naše Doba XIII., 781—787.

*Ausstellung der Turfan Expedition. Ref. Zeitschft f. Ethnologie XXXVII., (1905) č. 2—3, str. 412—414. (Verhandlungen.)

Drobné zprávy národopisné.

Na vydávání Národopisného Věstníku Československého povolila blahovolně pro r. 1907 opětně podporu i IV. třída (vedle tříd prvé a třetí) České Akamedie pro vědu, slovesnost a umění obnosem 100 korun.

—

Staré i Nové Zvěsti ze Soběslavě přinášejí v č. 6. letošního ročníku zprávu o horáckém kožichu a doprovázejí ji illustrací, zapůjčenou z Národopisného Věstníku Československého (II., 2).

—

Je až na podiv, jak v době všeobecné návštěvy školní, v době, kdy i do nejposlednější vesnice proniká tisk, houževnatě se udržuje pověrčivost lidu. Tak jenom v prvém týdnu zářijovém zaznamenaly denní listy naše trojí případ pověry: V Reichsdorfu tvrdila o sobě kterási žena, že viděla ducha. Duch jí slíbil poklad v ceně 40.000 K, vykoupí-li ho tím, že dá za něj čísti mše. Žena ta došla u sousedek víry tak, že pí. M. J., které slíbila polovici pokladu, vyplatila jí po částkách „na mše" nad 2000 K. — V Maršově zase cikánka namluvila selce, že má ve stavení zlého ducha. Přítomnost jeho dokázala tím, že ve vejci, které jí hospodyně dala, nalezla hlavu čertovu a umrlčí. Na zapuzení zlého ducha vylákala 80 K. — To jsou případy, kdy pověrčivosti lidu je lstivě využito tak, že dojde až na trestní stihání. Ale kolik pověry bují v rodinách na venkově i v městech, aniž by docházelo povšimnutí. Nebylo by tu zajímavo sbírati dosud živé pověry, jež se zachovávají u lidí s moderním školním vzděláním? Potom by nás ani nepřekvapily pověry, jež se udržují v starém lidovém prostředí. V Týnci na mor. Slovácku na př. dosud pevně věří, vyjde-li koutnice před uplynutím šestinedělí z domu přes pole, do druhé vsi, že přivede neštěstí. Z Týnce vyšla si letošního léta selka-šestinedělka na trh do Břeclavě. Když se vracela, zastihla ji bouře s krupobitím. Týnečtí však vyšli jí naproti, nenechali ji vejíti do dědiny, nýbrž přinutili ji, aby zavedla bouři přes luka na les.

—

Na sjezdu přátel církevní hudby přednášel prof. dr. Al. Kolísek „o poesii lidové písně posvátné i světské".

—

V Burgu nad Sprévou sbíral letos ředitel laboratoria pro experimentální fonetiku fonografem srbskolužické zpěvy i jednotlivé věty srbské za účelem studia jazykovědného.

—

Na výroční schůzi německé antropologické společnosti v Štrasburce 6. srpna 1907 dovozoval Dr. Kassel-Hochfelden, že lid sám netvoří mod než jde pouze větší menší měrou za modou platnou u panstva v městech.

—

K. Wehrhan, spoluredaktor „Ztft. f. rheinische und westfälische Volkskunde", chystá úplnou bibliografii vestfálské a porýnské lidovědy.

—

Uherská zeměpisná společnost navrhla, aby se utvořil výbor, který by zkoumal cizozemské mapy, zda jsou na nich jména uherských, rozumí se i nemaďarských, měst a obcí správně t. j. v maďarském znění uvedena. Také péče — o vědu?

Revue des Études Ethnographiques et Sociologiques. Pod tímto titulem ohlašuje známý etnograf Arnold van Gennep nový měsíčník. Bude se vydávati prozatím o dvou arších v 8°, nákladem knihkupectví Paul Geuthner v Paříži VI-, 63 Rue Mazarine. Nový časopis chce obraceti hlavní pozornost svou na studium života společnosti lidské ve všech časech za všech dob, v národopisu pak zvláště na realní jeho větev, dále na srovnávací vědu právní, vědu náboženskou, práce archeologické, dějiny umění atd. Antropologii celkem vylučuje ze svého programu, rovněž linguistiku, pokud disciplíny ty nesahají přímo do lidovědných studií. V druhé části listu chce se časopis věnovati sbírkám musejním, velmi hojným ve Francii a dosud dosti zanedbávaným. Bedlivě chce konečně časopis sledovati v rubrice bibliografické vědeckou práci u Slovanů, jimž dosud není věnován žádný francouzský časopis. Rovněž chce sledovati práci jiných národů východoevropských, Maďarů, Rumunů, Řeků a j. Tomuto oddílu chce „Revue" věnovati zvláštní péči. Doufejme, že se tomuto časopisu podaří částečně aspoň přemoci křiklavou přímo indolenci vší téměř západní Evropy vůči vědecké práci národů slovanských. Předplatné obnáší 22 franky do ciziny. Přihlášky přijímá jmenované nakladatelství.

Zprávy o museích a společnostech národopisných.

Selský Archiv zvláštní výzvou ve svém 2. čísle letošního ročníku odporučuje svým spolupracovníkům, aby podporovali Národopisné Museum Československé při sbírání materiálu pro oddělení zemědělské retrospektivy. Pozornost a podporu tu myšlence zemědělského musea sluší vděčně zaznamenati.

—

O oddělení hraček na výstavě mateřských škol, pořádané Vesnou v Brně o Svatodušních svátcích, napsaly Lidové Noviny: „Vlastní výstava hraček byla representována materiálem zapůjčeným zejména z národopisného musea pražského, z Hořic a z Val. Meziříčí. Prvé byly nejbohatší a řekněme jaksi historické v principu, ostatní snažily se jíti s dobou a dát něco nového." Referát pražského Času pak (otiskla jej i brněnská Moravská Orlice) přichvaloval: „Nechceme však pouze napodobiti. Chceme býti svými i tady, jak ukazují hračky české z Národopisného Musea v Praze, sbírka hraček ruských, hračky z musea v Hořicích, z odborné školy ve Val. Meziříčí atd."

—

Průmyslové museum podkrkonošské v Hořicích vydalo letos prvou svoji podrobnou zprávu o dosavadním svém působení. Otevřeno bylo 5. května 1905, kdy zahájila hned činnost musejní knihovna, čítárna a kreslírna, umístěné v budově odborné školy kamenické. Knihovna musejní dosud, jak ani jinak nelze při nepatrných prostředcích, jež jsou museu k disposici, je nepočetná: čítá 262 svazky. Ale návštěvníkům musejní knihovny je spolu k disposici velká knihovna (2800 sv.) školy odborné. Sbírky, dosud rovněž nevelké, obsahující 161 inventárních čísel, zahrnují i některé předměty národopisné (zjm. krojové). Mimo to doplňují je — dosud ovšem místně i správně oddělené — sbírky archeologického a musejního spolku v Hořicích. Přes tyto skrovné počátky však byla činnost průmyslového musea značná: pořádány byly přednášky (6 na počet), kursy (3) a výstavy (8). Občasnými výstavami podařilo se musejní správě vzbuditi značný zájem obecenstva, tak že v Hořicích, městě s 8 tisíci obyv., byla docílena návštěva celková (všech 8 výstav) 22.266 osob (návštěva minimálná jedné výstavy 1978, maximálná 4374). Mimo to účastnilo se museum 4 výstav mimo Hořice. Založilo informační odbor, který se má starati o styky s českými spolky v cizině, zjednávati přímé zprávy o poměrech zahraničních výrobních i obchodních. Se stanoviska lidopisného zasluhuje pozornost zejména akce Hořického musea ve věci domácího a lidového průmyslu v Podkrkonoší. Museum vydalo dotazníky, kterými zjistilo současný stav lidového a domáckého průmyslu svého působiště. Nutno uznati, že průmyslové museum podkrkonošské vykonalo při svých nevalných hmotných prostředcích mnoho. Obnášelť jeho příjem za rok 1905 a 1906 celkem 4357.58 K; vydání 4527.87 K, z nichž věnováno na nákup a vazbu knih 1073·96 K, na instalaci a zařízení sbírek

701·17 K, na pořádání výstav 9196·2 K, na podporu domáckého průmyslu perlařského 412·65 K, na publikace 454·34 K.

—

Musejní a literární spolek „Palacký" ve Slaném čítal v roce 1906 členů 208. Příjmy spolky byly 3549·56 K; vydání 2250·68 K. Spolek vydržuje poměrně bohaté museum, pěknou veřejnou knihovnu, jež čítá 3977 spisů a má filiálky v Žižicích a Pecinově a vydává zajímavou ročenku Slánský Obzor. Museum, jež bylo přístupno v době 15./4.—16./9. vždy v neděli od 8 do 12 hod., navštívilo 915 osob. Z knihovny bylo výpůjček 12.831. Slánský Obzor, roč. XV., jenž vyšel redakcí dra Ant. Krecara, obsahuje „Paměti královského města Slaného". Mimo to Slánský Obzor pravidelnou rubrikou Zpráv snaží se informovati o současném stavu svého kraje.

—

Ve „Starých i Nových Zvěstích ze Soběslavě" říd. učitel p. F. Truhlář, navrhuje, aby byla zřizována při národních školách školní musea. Sbírky školních museí lišily by se od dosavadních sbírek školních kabinetů, jednak tím, že byly by obecně přístupny a sloužily by tedy poučení i dospělých, jednak co do obsahu svého, že by byly založeny na širším programu. Neomezovaly by se na pouhé pomůcky učebné, nýbrž by shromažďovaly a zachraňovaly všechny památky, hodné uchování, třeba neměly žádné souvislosti s učební osnovou. Základem školních museí mohly by dle toho býti sbírky školní, jež by byly doplňovány předměty národopisnými, starožitnickými i přírodopisnými z obce tak, aby časem podávaly obraz nejbližšího okolí školní obce. Při škole navrhovatelově, v Bukovsku (obec as se 1400 obyvatelů) byl učiněn již počátek a školní museum otevřeno. Čítá po prvém svém roce 77 čísel národopisných (2 figuriny), 64 starožitnických a 14 různých. Není pochyby, že podobným vesnickým museem lze dobře působiti a zejména přispívati k tomu, aby bylo šířeno pochopení a péče o staré památky.

—

Ve Stříbře založili si museum, jemuž přivtělili i městský archiv. Prozatímné místnosti jsou vykázány museu v radnici. Při stavbě nové školní budovy bude však pamatováno i na vhodné, definitivní umístění musea. Správu musejní i náklady s ní spojené opatřuje město.

—

Česká hospodářská společnost pro markrabství moravské domáhá se již od několika let, aby na Moravě bylo zřízeno zemské zemědělské museum retrospektivní i moderní. Nyní pak vydala provolání, kterým oznamuje: „Volání České hospodářské společnosti pro markrabství moravské, ačkoli podporováno Musejní společností moravskou, nenalezlo dosud vyslyšení v zemském výboru ani v zemském sněmu. Jelikož však každé další oddalování řešení otázky té přináší značnou škodu pro věc samu, odhodlala se Čes. hosp. společnost v Brně přikročiti ku provedení otázky té a usnesla se sbírati zatím pro příští museum zemědělské na Moravě památky, pokud možno je v lidu našem ještě nalézti, a starati se o to, aby takto učiněný počátek urychlil rozhodnutí povolaných činitelů". Program moravského retrospektivního musea zemědělského bude, soudě dle vydaného sběratelského návodu shodný v celku s programem zemědělského oddělení při Národopisném Museu.

—

Státnímu museu přírodovědeckému a umělecko-historickému, jež zakládá v Olomouci arcivévoda Josef Ferdinand na paměť šedesátiletého panování císaře Františka Josefa I., budou darovány doubletty dvorních museí vídeňských. Za to však vyvrácena je oficiálně zpráva, kterou citoval i Národopisný Věstník ve svém minulém čísle, a dle níž měly býti s novým státním museem spojeny sbírky Vlasteneckého musejního spolku v Olomouci. Dle toho zůstanou sbírky musejního spolku i správně i místně samostatny a pro definitivní umístění jejich získána bude (koupí) v nejbližší době zvláštní budova.

—

Ústřední hospodářská společnost pro české kraje ve Slezsku hodlá — dle sdělení učiněného radě Národopisného Musea — zříditi v Opavě vlastní slezské zemědělské museum. S organisací sběratelské činnosti pro museum to počne již v době nejbližší. Při tom, což sluší s povděkem zaznamenati, slíbila již předem, že do sbírek zemědělské retrospektivy Národopisného Musea postoupí bezplatně po 1 exempláři všech duplikátů, jež by se jí podařilo opatřiti.

—

Verein für oesterreichische Volkskunde zahájil akci na získání hmotných prostředků pro stavbu samostatné musejní budovy. Dosavadní najaté místnosti sbírkám musejním nikterak nedostačují, tak že téměř polovice všeho sebraného materiálu je odkázána do skladiště. Potřebuje tedy novou budovu naléhavě. A zdá se, že setká se v akci této s úspěchem. Sešlo se aspoň, než-li ještě učinil veřejnou výzvu, již na 7000 kor. příspěvků k stavebnímu fondu. I jinak dochází rakouské museum národopisné zvýšené přízně: byla mu zvýšena státní subvence ze 7000 na 8000 korun; mimořádných darů od jednotlivců (mimo příspěvky členské a podpory korporací veřejných) dostalo 1625·72 K, tak že celkový příjem obnášel 16.129·88 kor., výdaj 15.873·37 kor. Členů měl spolek 495 činných a mezi odběratelstvem musejního svého časopisu měl 147 školních správ. —

V Pešti bylo za přítomnosti císařovy slavnostně otevřeno nové zemědělské museum. —

„Musejsko društvo za Kranjsko" dle zprávy v 1.—2. č. „Izvestja" za r. 1907 vydalo r. 1906 16 sv. svých „Izvestja" a 19 sv. svých „Mitteilungen". Mimo 173 řádné členy mělo 29 předplatitelů na „Izvestja", 1 t. j. jednoho (!) na Mitteilungen. Po nové agitaci má nyní 194 řádné členy, 24 předplatitelů na „Izvestja", 1 na „Mitteilungen". Jest pak ve výměně s 122 spolky. Příspěvky členské a předplatné vynesly 1156·10 K; subvencí pak od státu, země a j. 1700 K. Podniknuty kroky po nějakém užším spojení s historickým spolkem („Zgodovinsko društvo") v Mariboru. —

„Museum antropologie a etnografie jména císaře Petra Velikého při cís. akademii věd" v Petrohradě bylo r. 1906 podle výroční zprávy (Отчетъ о дѣятельности str. 16.) obohaceno měrou nad jiná léta velkou. Přibyly 102 sbírky (75 darem, 21 koupí, 6 od vyslanců musejních) s 5000 předměty. Hlavně z asijského Ruska od Dolgano-Jakutů a Tungusů Turuchanského kraje, zvláště o jich kultu, dále z oblasti jakutské, od jenisejských Ostjaků, zcela vymírajícího kmene Paleasiatů. Dále z evropského Ruska od Samojedů mimo kroje a ozdoby sbírka šamanských oděvů, vyobrazení ochranných duchů a amuletů, dále loutek. Konečně ještě z jižní Ameriky, Polynesie, kulturních zemí asijských a afrických, Číny, Japonska, Siamu, Ceylonu, Egypta. Rozmnoženy dále sbírky fysické antropologie a zvláště archeologické převážně keramikou a částečně bronzy z gub. Vladimírské, Tverské, ze střední Asie a hojnými výtěžky ze systematicky podniknutých archeologických výzkumů hlavně v poříčí Volhy. Sbírky těšily se vzhledem k pohnuté době politické značné návštěvě 10.111 osob, ovšem na milionové město nevelké. Museum pořádalo zvláštní výstavu nově došlých sbírek a hodlá v tom pokračovati. Vědecká práce úřednictva musejního záležela hlavně v registraci nových, jakož též starých sbírek, celkem 80 s 3639 předměty. Připravuje se do tisku nový vůdce („путеводитель") po museu, i vědecký popis některých sbírek pro „Матеріалы", které museum vydává. Řada osob byla v službách musejních vyslána do různých krajů k Samojedům do Archangelské gubernie, do Jakutské gubernie k Burjatům, do Jakutské oblasti a na Kamčatku, do Jenisejské gubernie, do gub. Nižegorodské, Tverské a j., jeden konečně až do Siamu. —

Výroční zpráva (Отчетъ) Moskevského verejného a Rumjancovského musea za r. 1906 (Moskva 1907, str. 179) obsahuje mimo jiné též zprávu o Daškovském etnografickém a oddělení cizí etnografie (str. 92—111). Vypsána tu práce na spořádání a registrování obsáhlých sbírek národopisných z celého světa, tím namáhavější, čím těsnější jsou dosavadní místnosti, a čím více hledí správa dosavadních prostorů do krajní míry využíti různými přístavbami a přestavbami. To jsou ovšem jen prostředečky, které na okamžik třebas dostačují, ale činí stále naléhavější potřebu nové zvláštní budovy pro toto museum, nechce-li obmezovati svůj program. Mezi tím docházejí darem více méně hojné bohaté sbírky zvlášť z orientalních krajů . . . Zároveň připravuje se podrobný popis musea a „vůdce" po jeho sbírkách. Podrobně vypsány dary došlé během r. 1906: kroje, vyšívky, keramika, hračky dětské a j. z velkoruských a maloruských krajů, ze střední Asie a j., hojně různých předmětů japonských, čínských a j. v. —

Známý ruský sběratel K. Dalmatov uspořádal v červnu a červenci t. r. v Petrohradě výstavku ruského lidového umění podle zprávy N. Lavreckého

v 11247 č. denníku Новое время velice bohatou na vzácné ukázky starobylého umění, jako byla zvláště almara vyzdobená množstvím basreliefů. Tu byly vypodobněny scény z ruské minulosti a náboženských dějin prostým staroobrjadcem v Nižegorodské gub. Postavy v těchto basreliefech všecky jsou v starobylých krojích. Bohužel netěšila se podle uvedeného zpravodaje výstavka tato ze zasloužené pozornosti.

—

Polské národní museum v Rapperswylu ve Švýcarsku, jež bylo založeno r. 1870 hr. Vladislavem Platerem, má býti dle usnesení lvovské městské rady přeneseno do Lvova. Museum Rapperswylské obsahuje zejména bohatou knihovnu, cennou sbírku etnografickou a historickou a řadu národních památek polských. Mimo to chová ve zvláštním mausoleu srdce Kościuszkovo.

—

Jihoslovanská akademie pro vědy a umění v Záhřebě pečuje řadu let již též o studium lidovědy jihoslovanské, hlavně ovšem chrvatské a srbské. Má zvláštní osmičlenný odbor pro sbírání památek tradicionalní literatury a vydala již 11 svazků „Zbornika za narodni život i običaje južnih Slavena". Sborník ten vyniká zvláště bohatými účelně a velmi systematicky sbíranými materialy lidovědnými. Redaktor jeho prof. dr. D. Boranič pečuje, aby folkloristický archiv akademie rozhojňoval takovými materialy především z různých krajů Chrvatska a jak se dovídáme z nejnovějšího „Letopisu" jihoslov. akademie, sv. 21., hledí nyní opatřiti materialy z jižního kraje županije záhřebské a ze županijí licko-krbavské a modrušsko-řecké. Sám také redaktor cestoval po chrvat. Zagorji za folkloristickými studiemi. Náklad na vydání „Zbornika" činí okrouhle 4.000 K.

—

Archeologický spolek ve Varně, vydal první svou výroční zprávu (Годишенъ отчетъ) za r. 1906 (Varna 1907, str. 64). Spolek tento byl zřízen na samém sklonku r. 1901, vlastně až koncem ledna 1903, ale vlastní činnost jeho teprve začala počátkem r. 1906, kdy v čelo jeho byl postaven Ch. Škorpil a otevřena zvláštní komise „technická" pod předsednictvem K. Škorpila ke zřízení musea, sbírání starožitností a řízení vykopávek. Museum okresní založené tímto spolkem má po výtce účel archeologický, mimo to ovšem také plní ostatní povinnosti okresního musea, a mimo oddíly přírodovědecké má také národopisný. Příjem spolku, po případě musea, tvoří mimo členské příspěvky subvence od okresu, obce, ministerstva kultu a knížete — poslední dosti značná byla věnována na vykopávky římského města „Afrittas". „Výroční zprávě" předeslány jsou velmi podrobné zprávy o vykopávkách, jež podnikal tento spolek, a o různých starožitnostech z okolí Varny a z okresu, a konečně také národopisná poznámka o obyvatelstvu vesnice Kestriče (str. 36 sl.) a některých jeho zvycích, jako na př. o pověrečných prostředcích na přivolávání deště, o samodivách a j.

—

Berlínské uměleckoprůmyslové museum pořádalo letos ve svých místnostech zvláštní výstavu současné německé keramiky. V Hesenském a Bürgelském hrnčířství, jak se na výstavě nově ukázalo, žijí dosud zbytky staré, selské výrobní tradice. A na tuto výrobní tradici navazují a přizpůsobují ji moderním požadavkům němečtí umělci (Max Läuger, Schmidt-Pechtová) a odborná škola bavorská v Landshutu. Práce tohoto směru budily na výstavě živou pozornost.

—

Hamburské museum národopisné bude letos neobyčejně obohaceno nákupem obsáhlé a cenné sbírky z Paganu v Birmě (Zadní Indie). Hamburský senát povoluje ve svém rozpočtu mimořádně pro museum na uvedený nákup 60 tisíc marek.

—

V kraji Minden, jak referuje Ztft. des Vereins f. rheinische und westfälische Volkskunde, byla pořádána „Spolkem pro uchování lidového kroje v kraji Minden" výstavka lidových, selských krojů. Zajímava byla výstavka tím, že nepředváděla kroje staré, nýbrž nové, ušité na školách uvedeného kraje žákyněmi za vedení a dozoru učitelek. Výstavky se účastnilo 29 škol.

Vychází péčí publikační komise Společnosti Národopisného Musea Československého (dr. A. Kraus prof. J. Polívka a dr. V. Tille), nákladem Společnosti NMČ. a za vydavatelství a odpov. redakce prof. dr. J. Polívky. — Papír se skladu České společnosti pro obchod a průmysl papírnický G. Wiesner Duffek & spol. v Praze. — Tiskne Alois Wiesner, knihtiskař České Akademie císaře Františka Josefa I. pro vědy, slovesnost a umění v Praze.

Lnářství na Českotřebovsku.

Část III.

Přástvy.

„Ó škoda těch časů, když ještě byly přástvy! To byly doby veselé, to bývaly radovánky! Teď chodí ženské zasmušile, pyšně; my jsme byly samá veselost. Co jsme se nadováděly! A přece bývalo vše v pořádku. Hoši byli spořádaní, mravní. Byl také dozor. Při přástvě — jak kde — seděl hospodář u kamen a štípal louče nebo nadíval kužele. Hospodyně měla místo uprostřed seknice a úsilně předla. Kromě žertů se nikdo neopovážil nic neslušného říci. Ale žertů bylo hojnost a všelijakých i hrubých. Dívky vzbuzovaly také rešpekt hochů, řepa a „zelouka“ dávaly jim „silu“; nebyly slabé jako ty nynější potápky. Hoši se měli před jejich rukama na pozoru, mnohá nebála se ani dvou.“

Takovými slovy vzpomínala stařena z Dlouhé Třebové na svá mladá léta a podobně pochvalně a toužně vyslovuje se každý stařec, každá stařenka o přástvách; nikdo jich nehaní, každý na ně vzpomíná jako na blahé chvíle. A přece nebyly nic jiného než ostatní celodenní zaměstnání tehdejších lidí, nic jiného než práce, práce pilná, unavující, avšak slazená milou společností a s vyhlídkou na zábavu.

Vlastním účelem přástev bylo zaháněti spaní. Za tehdejší doby se i v zimě málo spávalo; večer předlo se do 10, někde do 11 i 12 hodin, což nebylo v každém stavení stejné, a časně ráno sedalo se ke kolovratům zase. Kde měli dobytek, musila si čeleď se správou jeho pospíšiti, aby se brzy k přádlu dostala.

Dlouhá Třebová. Přástvy scházely se zřídka v chalupách, více ve statcích. Tam byly velké seknice, které měly většinou po třech stranách lajce, nejméně po dvou stranách; bylo tedy kam sednouti. Domácí hospodyně sedala na židli, hospodář, předl-li, také; ostatně bylo židlí málo. Přadleny, mladé i staré, vyhlídly si ve svém okolí přiměřené stavení a poslaly tam některou, aby ohlásila přástvu, t. j., že by se tam mínily scházeti. A když domácí proti tomu nic neměli, scházely se tam den jak den, neboť se předlo celý týden vyjma v sobotu, kdy byla dračka (draní peří).

Když se roztočily kolovraty, otevřela se i ústa. Zprvu vypravovaly se běžné události z hospodářství nebo všedního života, a když hovor utichl a tesknota sedala na prsa, poprosila některá hospodáře, aby něco vypravoval. Hospodář tedy jal se pomalu vypravovati o „Libreoulovi“, o oběšených, až i o strašidlech. A to měla každá strachu. Mnohá bála se pak sama jíti domů. A přece zase podruhé se jim chtělo pohádek a pověstí strašidelných.

Jestli v pozdější hodinu dřímota na přadleny přicházela, hospodyně znamenajíc to, vzala rychle s „granečka“ (police) špalíček na klín a přebírajíc v listech, zvolala: „No tak, děvčata, allou za mnou!“ a již zanotovala nábožnou nebo světskou píseň. Byla-li nábožná píseň málo povědomá, předříkávala a celá přástva i hoši, byli-li právě přítomni, zpívali za hospodyní. Když se dosti nazpívali nábožných, schválně vzala hodně veselou nebo oblíbenou a pak kolovraty vrčely jen což!

Některý den přinesla hospodyně na místce něco „na procitnutí“, dle možnosti třeba košťály zelné nebo řepu. Když se totiž v podzimku nakládalo

zelí, dali do něho celé košťály okrájené a ty přišly nyní vhod; bylyť kyselé jako nakládaný „okurek“. Nebo se vytasila s hrncem „zadušené“ řepy; i ta chutnala. Přadleny chválily si, ať bylo to neb ono; okřály a daly se zase s chutí do práce. Také přadleny samy si něco nosily. Kde měli doma štěpy, taková přinesla jablka a podělila druhé. Jinak udržovala se bdělost hojným vypravováním, zpěvem a vymýšlením šprýmů. O šprým nebyla nouze. Do jedné přástvy chodila na př. dívka tuze „schlubná“. Honosívala se, co ví a co umí. „Šak ty ještě šecko neznáš,“ pravila jí jednou druhá. „Ani nevíš, jak já ti uhodnu, co venku zdvihneš.“ „To bych přece ráda viděla, jak mi to uhodneš.“ „Uhodnu; ale musíš tu věc držeti vysoko a volati sem, abych už hádala, co vzhůru držíš.“ První šla tedy ven a tam potmě našmátrala palici, vyzdvihla ji vysoko nad hlavu a volala: „Tak co držím vzhůru?“ „Jazyk.“ odpověděla hádačka, načež se rozlehl všeobecný smích. Venku bouchla palice a ve dveřích objevila se prvá též plna smíchu a hrozící hádačce. Žert ten dlouho dívky bavil, po několik večerů na něj vzpomínaly škádlíce tu, která držela palici.

Lidé tehdáž byli vůbec skromni; tak přijímali vděčně i každou maličkost, která je obveselila. Častým stykem sdruženi dovedli se i snadno baviti; slovo se neodměřovalo ani nebralo na vážky. Obyčejně třikráte za týden přicházeli v Dl. Třebové mezi dívky hoši a sice v úterý a ve čtvrtek do přástvy, v sobotu do dračky.

Dívky se na ně těšily, ač to byli pokušitelé, od nichž ničeho dobrého neužily. Nepřicházel-li dlouho nikdo, byly svobodné přadleny netrpělivy a některá si sedla na zem, že bude č a r o v a t. Povyzula pantofel a volala: „Z horního konce, z dolního konce a ze placu hoši, pojte k nám na přástvu!“ (V sobotu řekla na dračku.) A šup! přehodila pantofel přes hlavu. Dopadl-li špičkou do dveří, znamenalo to, že volaní přijdou, obrátil-li se „pátou“ ke dveřím, bylo to znamením, že nepřijdou. Někdy se stala nehoda, pantofel zink! do poličky nebo do okna. Tabulky byly na štěstí maličké, jen po groši, ale přece byla škoda. Hůře bylo jednou, když těžký křamp vletěl hospodáři do úst a vyrazil mu dva přední zuby . . . .

Obyčejně za nedlouho po čarování ozval se dupot na ulici a muchlanice nastala. Každý hoch sedl si poblíž některé dívky a vymýšlel všelijaké dráždění. Brzy shodil jí nepozorovaně strunu s kola, tak že se kolo točilo chvíli naprázdno, než přadlena co spozorovala; nebo jí přetrhl nebo přeřízl nit, shodil kotouček (stroužek) na cívce, že se jí předivo zakluznalo*) a musila nit dlouho vymotávati. Některý šel i dále. Vzal si oharek louče se svícnu, jako by si mínil dýmku zapáliti, ale při tom počínal si tak „neopatrně“, že dívce kužel podpálil. Oheň uhasil se sic lehko v klíně a škoda nebyla velká, ale vzrušení bylo značné a úmysl tak dosažen.

Zavládlo-li mrtvé ticho, vzpomněl si některý hoch, že své vyvolené střese pazdeří s klína. Ujal zdráhající se dívce zástěru dvěma prsty v nadkolení a semtam jí třepal, při čemž ji štípl. Šlo-li na dívky spaní přílišné, to byla opět hochům voda na mlýn; vytráceli se ven, přinášeli sníh a dávali ho dívkám za krk a za ňadra. Byla-li dřímota všeobecná, zdvihla se celá společnost, vyhrnula se ven a tam se povozila s kopečka na sáňkách nebo na stoličkách — cokdo popadl. Pak se zase vrátili do světnice a hleděli vynahraditi, co se zameškalo.

Prováděly se také hry. Jestliže totiž napředly úkol, jaký měly doma

*) Zamotalo, pevně uchytilo;

odvésti, a přísti se jim déle nechtělo, daly se přadleny s hochy ve hry. Hrály některý večer i bez hochů. K tomu se hodila na př. hra nazvaná k u ž í l e k, jinde (na př. v České Třebové) k o p ý t k o, dle toho, užívalo-li se při ní kuželu nebo ševcovského kopyta.

Dívky nasedaly do kolečka na zem ztěsna k sobě, nohy držíce v kolenou vzhůru ohnuté. Kužel podávala družka družce v podkolení a tak obíhal kolem. V prostřed kole stála h á d a č k a čili c h y t a č k a. U které kužel našla, ta musela jíti za ni chytat, chytačka pak si sedla na její místo.

Když byli hoši v přástvě, hrálo se na r y c h t á ř e. Jedna dívka si sedla na lavici, druhá položila jí hlavu do klína, pak přistoupil hoch a něčím (třeba holinkou od zuté boty) ji vzadu uhodil a odskočil. Uhozená pak hádala, kdo jí to učinil. Uhodla-li, sedl si hoch na lavici, poznaný hráč si musil ohnouti hlavu do jeho klína a vyplácela zase některá dívka (třeba pantoflem nebo „křampem“).

Jiná hra byla n a m l y n á ř e. Postavila se lavice bez opěradla do prostřed sednice. Na lavici položil se některý hoch, jejž přikryli bílou plachtou, hoch pod plachtou pak se musel pohybovati. Dva postavili se u noh lavice a hůlkami do nich klapali, aby to vypadalo jako ve mlýně. Čtvrtý dělal stárka. Vzav do ruky hrst loučí, přeskakoval lavici, napodobuje tak běhání po schodech, a přeskakuje po každé uhodil ležícího loučemi do zad.

Když se přástevnice i hoši měli již rozcházeti a kolovraty i lavice přišly z cesty, mrkli někdy dva na sebe a dali si znamení, že některou vezmou n a h o b l í k, nebo jí to přímo řekli. „To bys moh', já bych ti dala!“ odvětila dívka tomu, jenž jí vyhrožoval. A než se nadála, vzal ji jeden za nohy, druhý u hlavy a již byla na lavici, kde jí šoupali semtam přes všecky protesty a vyhrůžky její. Pokaždé se jim to však nepodařilo; když se zdálo, že ji mají již na lavici, převrhla jim lavici nebo kopla některého, že odletěl. Jindy užil hoch úskoku. Sedl si vedle dívky ničeho netušící na lavici, naklonil se k ní, jako by jí chtěl něco pošeptati, vzal ji spolu kolem těla a již ji k sobě táhl. Druhý zdvihl jí rychle nohy na lavici a pak nastal ryk a řev. Když „lavici dost vyhoblovali“, řekli, že nyní musí „hoblík vytřásti“. I nadzvedli dívku a třepali jí. To způsobilo arci nový křik. Než někdy splatily dívky hochovi rovnou měrou. Popadly ho též na hoblík a v y c l o u m a v š e ho kloudně naposledy jej také řádně vytřásly.

Na začátku jara přestala přástva. Z pravidla uzavírala se r o z c h o d n í k e m. Děvčata složila se na buchty nebo na kobliby, hospodyně jim je udělala, ony pak pozvaly hochy, bez nichž by nebývalo pravé veselosti. Hoši postarali se o muziku (harmoniku, kolovrátek nebo housle) a o nějaké pití (pivo a kořalku). Asi do osmi hodin se ještě, naposledy již, předlo, pak dáno znamení, aby se kolovraty odstavily, načež se večeřelo a tančilo asi do dvou hodin s půlnoci.

Hnátnice. Aby přadleny měly při práci dosti slin, přinášely si syrové nebo sušené ovoce. Také se podávala řepa na koláčky rozkrájená a opekaná, kterouž v ústech ž u c h l a l y; nebo sežvýkaly v nejhorším případě kousek koudele.

Hoši bývali příčina rozličného škádlení a oživování přástev. Snahou jejich bylo m u d r o v a t i dívkám kolovraty. Obyčejně se to stávalo, když v pozdní hodině vyšla celá přástva ven se osvěžit. Tu některý nepozorován zůstal ve světnici, vytahal kolíčky z kol nebo několikrát nit navlekl a jinak „to zmudroval“.

Když se děvčata z vycházky vracela, nastražili na ně hoši někdy bílého panáka, t. j. šít slámy potažený košilí, jejž za dvéře tak postavili, že panák, jakmile první dívka dvéře domovní otevřela, na ni se překotil, což mělo za následek, že dívky za hrozného křiku a smíchu na jednu hromadu se svalily.

V podvečer, nežli se rozsvítilo, dělaly dívky pentličku. Zastrčily do štěrbiny kola nebo přivázaly na ně žhavý uhel, když pak kolo roztočily, uhel se více rozžhavil a způsobil ohnivý pruh.

Podřimujícím dívkám zapalovali hoši kužele a jinak ještě je znepokojovali, což mělo i dobrý následek, že dívky se dřímoty varovaly. Dávati na hoblík bylo i tam v obyčeji.

Před štědrým dnem celou noc předly „na housky“. O půlnoci vařily, k čemuž si každá pro sebe něco z domova přinesla. Pak zasedaly opět ke kolovratům a předly až do rána. Na štědrý večer pak se za to nepředlo.

Na oslavu poslední přástvy, která se konala před velkonoci, dívky vařily a pekly, hoši pak přinesli kořalku nebo pivo a za hudby kolovrátku nebo harmoniky žertovali celou noc; ale tančiti nesměli. Před příchodem hochů hádaly dívky, bude-li rozchodník veselý nebo nebude. K tomu cíli vytahovaly z kužele len a zapalovaly na louči; vyskočil-li plamínek, věřily, že se rozchodník podaří.

Sudislav. V Sudislavi večer přástvy nebývaly, než jen ve dne; snad proto, že Sudislav neleží již v horách. Chodilo se hlavně do dvou stavení dvakráte jen v témdni. Přísti se začalo po snídani (t. j. k 9. hodině). V poledne odběhly přástevnice domů spravit dobytek a poobědvat, načež předly až do smrknutí. Potom smotávaly a po smotání se trochu „dovádělo“. Bavily se zpěvem, vypravováním příběhův i běžných udalostí, dávaly si hádanky a prováděly všelijaké žertíky. Večer se šlo domů. Po správě dobytka a po večeři předlo se doma ještě do 9 hodin a šlo se spat. V sobotu se nepředlo a rozschodník se neslavil.

Přívrat. V Přívratě chodilo se do přástev sic i ve dne, ale večer byly hlavnější. Chodilo se buď do některé chalupy nebo do statku a sešlo se 8—10 přadlí. Také chasníci přicházeli večer do přástvy a bavili dívky zpěvem, vypravováním a všelijakými hrami a žerty většinou až do 11 hodin. Když byl konec přástvy, uspořádal se rozchodník. Ženské napekly koláčův a buchet, chasníci zase opatřili dost piva a kořalky a k tomu nějakého houslistu. Večer pak se předlo nějakou chvíli, a když byli všickni pohromadě, nechaly ženské najednou přádla a nosily na stůl úctu. Totéž učinili po nich chasníci a nápotom tančilo se třeba až do bílého dne.

Kozlov. Děvčata nosila si do přástvy len v kruckách nebo v obláčích a sice tolik, že jim ještě zbyl. Která si nevzala s sebou dosti a šla z přástvy s prázdným kuželem, té se smávali, že potkala nahého. (Některá proto si vzala málo lnu, aby byla dříve hotova.) Nahého potkala též ta, která měla poloprázdnou cívku. Her a škádlení všelijakého bylo i v Kozlově hojnost. Když nastal površek, t. j. zmrzla země nebo sníh se potáhl tvrdým škraloupem, vyběhla celá přástva ven se vozit. Hoši položili na zem žebřík,*) na nějž si sedlo 10—12 osob, a jelo se po svahu dolů. Kde byla stráň hodně vysoká, bývalo nesnadno; žebřík se rozjel a nic před ním neobstálo. Boural ploty — však byly jen ze slabých ostávek — porážel hromady dříví, přerážel koly a p. Stávalo se též, že před plotem se všickni smekli a žebřík

*) Žebřík s nosy, t. j. kraji vzhůru ohnutými jako u saní.

ujel sám děrou v plotě. Z nějakého pošramocení, dokud žebra a údy zůstaly celé, nikdo si nic nedělal. Jel-li někdo po rukou nebo ryl-li nosem do zmrzlého sněhu, až kůži sedřel, neodstrašilo ho, aby podruhé nejel zase.

Říčky. Přástvy začínaly kdykoli, ale panovalo pořekadlo: „Když kvetou naháče, předou se potáče," proto začalo se záhy v podzimku přísti. Do posvícení předlo se „jen tak na koření"; vlastní přástva začínala o Martině (11. listopadu) a trvala do Matičky Boží (25. března), k čemuž ukazovala známá pranostika: „Matička Boží kuželíček složí", s dokladem pro jarní práce polní: „svačinu vynaloží". Domácí předení (bez přástev) trvalo však déle dle ranné nebo opozděné pohody k pracím polním. Někde předli chvílkově celý rok.

O přástvy se neříkalo. Děvčata se mezi sebou umluvila, kam budou ten rok choditi, a ta, v jejichž stavení to bylo, pouze to doma oznámila. Přísti se začalo, jak se udělal večer, a předlo se do 10—11 hodin.

Přástevnice nosily si „živobytí" z domova, ale mnohdy je hospodyně uctila jablky, hruškami, ořechy, nebo sušeným ovocem. Podávajíc na ošatce pobízela je: „Tak, děvčata, n a s l i n y, na sliny!" Když byly přástevnice ospalé, běžely třeba dvakrát za večer ven a „prolítaly" celou ves. Jediného snad okna nenechaly na pokoji, tloukly na ně, a kde spali, burcovaly lidi. Vyváděly v mladistvé bujnosti ještě větší rozpustilosti. Kde měli zvenčí závory, daly jim dvéře na závoru nebo nastavily něco před ně, aby nemohli ven, pak zaltoukly na okno a utekly. Byly to asi hlavně holky ze statků, co si tolik dovolily, a proto jim to prošlo.

V úterý a ve čtvrtek, někdy i v jiný den účastnili se přástev též hoši, ale nepředli. Každé děvče pozvalo si svého a pak byla teprv veselost. Zvědavá přadlena chtíc věděti, přijde-li její vyvolený do přástvy, čarovala. Sehnuta k podlaze držela v rukou svícen (loučník) a střídavě pravou i levou nohou jej překračujíc, říkala: „Přijde — nepřijde, přijde — nepřijde", až došla ke dveřím. Poslední slovo bylo rozhodující.

Nebo klekla na jedno koleno a pantoflem před sebou o podlahu klepajíc totéž říkala, načež pantofel přes hlavu za sebe hodila. Mířil-li špičkou do světnice, značilo, že přijde. (Tedy opačně než v Dl. Třebové).

Aby se sešlo hodně mnoho chlapců, smetávaly holky smeti do prostřed sednice říkajíce:

„Smetáme smeti, mládence, vdovce,
ať přijde, kdo chce,
s hůry, z důli od stodoly."

Některá potom vynesla smeti na křižovatku.

Když hoši přišli, začalo šeptání a pak hlasitý hovor a škádlení. Hoši se nabízeli, že dívkám střesou pazdeří, ač to byla jen záminka, aby je mohl štípnouti. Hoši i mezi sebou se bavili a škádlili, čemuž dívky rády naslouchaly. Hoch udělal tři kuličky z koudele a podávaje je sousedovi řekl: „No tak Tonku, má-li tě ráda." Vyzvaný pálil kuličky loučí. Jestliže některá špatně hořela, dráždili ho: „Ó nemá tě ráda!" Pakli plamének vzhůru plápolal, říkali mu: „Láska hoří, láska hoří!" Pakli že při tom z neopatrnosti nebo z úmysla chytil dívčin kužel, tu bylo křiku po celé sednici: „Pane, to láska hoří!"

Zle se vedlo dívkám, které podřimovaly. Skáceli jí kužel a ona proci tla leknutím, že si to sama udělala. Nebo jí zavázali kolovrat, tak že se jí kolo netočilo, když zase začala šlapati. Naopak zase jí strunu shodili, načež

jí šlo kolo naprázdno. Tvrději spícím dávali pod nos česnek, šňupavý tabák a p., nebo je kropili studenou vodou, drhli sněhem a j.

Aby kužel byl s p o r ý (pomalu ubýval), dávali do něho h á č e k ze žáby.

Každá přadlena upředla pro sebe denně, „aby rodiče nevěděli“, což ovšem matkám bylo veřejným tajemstvím, 3 pásma příze, která se na o b e c n í m (t. j. společném) m o t o v i d l e motala. Když byl polouch, sundal se a předlo se dále. Tomu se říkalo p ř e p ř á d á n í. Příze se pak nesla na trh nebo někdo v místě ji koupil a výtěžek obrátil se na rozchodník (b e s e d u). V Říčkách strojily se rozchodníky dva, první na d l o u h o u n o c před štědrým večerem (viz Hnátnice), druhý na konci zimy. Kdo chodil do přástvy, toho holky pozvaly. První b e s e d a držela se slavně. Pekly se koláče z měřice mouky a smažily koblihy, na které bylo 2 čtvrtce nejlepší mouky a 5 liber převařeného másla. V pozdějších létech, když pití kávy stalo se zvykem, vařila se i káva a co ještě, která bohatší přinesla „na víc“. Hoši opatřili jako jinde pivo a kořalku a přivedli flašinetáře.

Po druhé besedě, vlastním to rozchodníku, přástva společná přestala; ale doma předlo se i dále.

Herbotice. Chudý kraj, chudý lid. Jinde předly hlavně ženské, z mužských obyčejně chasa; v horách předl kde kdo, ženy, muži i děti. Přástvy scházely se dle pohlaví také dvoje. Do mužských přástev chodili svobodníci a vdovci, ženáči měli přístup do obojích; do ženských chodily i děti. Avšak chasníci přicházeli též za děvčaty; co pak by bylo bývalo bez nich po přástvě.

Před první přástvou sešly se dívky a umluvivše se odebraly se společně do stavení, kde chtěly míti přástvu, požádat hospodáře a hospodyni o dovolení. Obyčejně měly dvě, tři místa zároveň, kamž v určité dni se scházely. Do h o d ů (t. j. vánočních) předly hochům „na rozmaryn“, vlastně na rozchodník, neboť se odbývaly i tu dva rozchodníky, v á n o č n í a v e l i k o n o č n í. Byla tedy dvojí přástva dívčí, do vánoc a od vánoc. Jest-li se někomu v první přástvě nelíbilo, našel si od vánoc jinou.

Se strojením rozchodníku, zde vlastně r o z c h o d n i c e, bylo v chudé obci nesnadno. I bylo jest připravovati se na ni hned od prvopočátku. Jak dívky, tak hoši přepřádali nad ustanovený úkolek. Chudí smotávali každý den, aby viděli, co jim po úkolku přebývá. Nebylo toho mnoho a proto hostina o rozchodnici nebyla tučná. Ustrojila se zapražená nudlovka (polévka), lukše (mastné nudle), krupičná kaše nebo něco pod. a zapíjelo se kořalkou. Tance nebylo v první rozchodnici ani v druhé, nebyltě ani v adventě ani v „půstě“ k tomu příhodný čas. Zbožné mysli lidu to ani nepřipadlo a přímý trest s hůry by byl očekával hospodáře, v jehož stavení něco tak hříšného by se bylo provádělo.

Do druhé rozchodnice, která se pořádala na škaredou středu nebo na zelený čtvrtek, přinesly holky mimo to, co vyneslo přepřádání, každá nějaký přídanek: trochu mouky nebo mléka, vejce, křížaly na povidla a p., hoši pak dobrou kořalku. Čas krátili si přástevníci jako všude jinde; vypravovaly se denní příhody, pohádky a pověsti o strašidlech a p., zpívaly se nábožné i světské písně, žertovalo se a smálo.

D í v č í p ř á s t v a začínala hned ráno a trvala od snídaně (9 hodin) do večera. Večer šly přástevnice, pokud měly na starosti dobytek, spravovat a povečeřet, po návratu předlo se zas až do půlnoci. Některý večer přicházeli za děvčaty hoši. Den nebyl určit a proto panovalo zvláště v pondělí a ve středu, kdy nejčastěji přicházeli, mezi děvčaty napnutí. Nešli-li dlouho,

sedla si některá zády ke dveřím na zem a čarovala. Vzavši si na špičku pravé nohy odložený střevíc, říkala:

„S hůry, s důli, z prostředka,
od Adama, od dědka,
z Moravy*) a ze všech stran
přijďte, hoši, brzy k nám!“

To říkajíc, ukazovala rukou i nohou v strany jmenované, při posledním slově pak vyhodila střevíc přes hlavu. Padl-li špičkou ke dveřím, zlé znamení, pakli ode dveří, mohlo se očekávati, že přijdou.

Z přibylých hochů vyznamenávali se zvláště vysloužilí vojáci hovorností, vtipem a šprýmem. Uměli nepochybně také dobře prášiti.

Jako jinde, tak i v H. vedlo se podřimujícím dívkám zle; přetírali jim tvář „mokrou hadrou“ nebo shasli světlo, utichli a jeden ji po tmě zašimral stéblem pod nosem. Když pak se probudila a úžasem vykřikla, měli z toho všickni přenáramnou radost. Jindy vysmekli spící dívce nožičku u kolovratu, pak něčím zašramotili, aby se probudila. Když pak začala rychle šlapati a měla šlapátko i nohu na zemi, smáli se jí, až se ohýbali.

Opět jiný dobroděj přetrhl dívce třeba několik nití na motovidle; když potom při smotávání se křižovala, zase jí je přikroutil. Za mrazů brávaly se do sednic slepice; nemívali jich mnoho, třeba jen 2—3. Když se přadleny při denní přástvě omeškaly, shazovaly, chtíce zameškaný úkol dohoniti, slepice s hradu, aby prý nebyl ještě večer.

Při večerní přástvě svítilo se loučemi. Louče musili si přástevníci i přástevnice sami přinášeti. Domácí dítě, a nebylo-li tohoto, někdo z přástevníků pořadem světlo opatroval, louč ve svícnu obnovoval a kuřákům dával p ř í p a l. Aby hospodyně přástevnice něčím uctívala, toho v chudých obcích nebývalo; v chalupách všude panovala velká nouze a na statcích šetřili.

Mezi mužskou a ženskou přástvou udržovalo se spojení. Ve dnech, kdy hoši do dívčí přástvy nepřicházeli, posílali si z přástvy do přástvy (ze ženské do mužské a naopak) nadívat kužele. Za poslíčka vybírali nejmladšího, ten pak přišel s vyřízením:

„Zkázali vás z naší přástvy do vaší přástvy pozdravovat, abyste jim tenhle len roznaděli.“ Nebo: „Zkázali z naší přástvy do vaší, abyste byli tak dobrý a ten kužel roznadili.“ A při tom odevzdal posel kužel a len někomu nejbližšímu. Někdy bylo posláno najednou kuželů několik. Hoši i dívky poznali již, čí kužele jsou; nebo měli aspoň silné důmnění a to zavdávalo opět příčinu ke škádlení. Nejednalo se také o pouhé navinutí. Kužel měl býti prostředníkem mezi milenci. Dívka zabalila svému milému nepozorovaně jablko nebo jinou pochoutku, jakou měla, do lnu a otočila kužel pěknou tkanicí nebo i pentličkou. Zamilovaný hoch, byl-li při penězích, měl pro svou vyvolenou přichystáno již nějaké cukroví, jež jí do lnu zabalil, pakli si kužel poslala. Také hezké háčky ke kolovratům posílali chasníci děvčatům.

Ale nenašel vždy sladkosti nebo pěkné dárky ten, jenž navinutý kužel přijímal a pln naděje na přeslici jej stavěl. Dopracovav se po pilném úsilí k jádru kužele objevil v něm třeba kus kůže ze starého š k r á b u (střevíce), syrový brambor, nahnilé jablko nebo jinou podobnou „vzácnost“, za kterouž

*) Herbotice souvisí s moravskou dědinou Cotkytlí, ku které jsou přifařeny.

dotčená strana ovšem při nejbližší příležitosti hleděla učiniti přiměřenou oplátku, kteréžto případnosti přispívaly arci ku všeobecnému veselí. Nicméně bylo i v žertech potřebí jakési hospodárnosti a lidičky ty dovedly ji vystihnouti, aby věci nesevšedněly a se nezprotivily.

Ve stálé oblibě však zůstávaly vyprávěnky, jen že se mnohdy vypravěčů nedostávalo. Někdy byl hlavním vypravovatelem hospodář, ač zásoba jeho beletrie hrozila, že se brzo vyčerpá. Když tedy na něj doleháno slovy: „Strýčku, povídejte!“ dal nejprve na vypravování dlouho čekati a potom látkou tuze šetřil. Vypravoval, vypravoval, ale pohádku natahoval. Dělal taky dlouhé přestávky nacpávaje nebo zapaluje si dýmku a p., jen aby mu pohádka na celý večer stačila. Když se vypravovaly povídačky o strašidlech, o umrlých, o čertu, měli posluchači husí kůži po těle a báli se jíti domů, zvláště děti; ale druhý den byli by poslouchali zas.

Hry. Aby se zaháněl spaní, byly také velmi dobrým prostředkem hry, jichž v Herboticích a v okolí množství znali. Hrály se v ženských přástvách zvlášť, v mužských také zvlášť a pak při schůzkách společných. Podotknouti sluší, že děvčata nedělala rozdílu mezi hrou pro ženské nebo hrou vhodnou jen mužským. Buďtež tu některé jinde nepovědomé uvedeny. Dívky hrávaly na srnku, na jízdu k božímu hrobu, na třepání koudele, na žebračku, na škarbal aj.; hoši zase na hodiny, na sbírání peněz, na dýnko, na buk aj.; společně hrálo se na lištičku aj.

1. Na srnku. Dívka jedna skroutila si dole u předu sukni, jako když prádlo ždímá, a podstrčila ji mezi koleny dozadu. Pak se postavila na „všecky čtyři“, při čemž jí konec sukně vzadu vyčníval jako ohon. Byla srnkou. Druhá posadila se jí obkročmo na záda obličejem dozadu, uchopila oběma rukama ohon a táhla do výše; dolní (srnka) pak s ní dělala po světnici dokola skoky, až ji třeba shodila.

2. Jízda k božímu hrobu byla podobna hře na srnku. První dívka klekla na kolena a předek těla ohnula tak, že dlaněmi se o zem podpírala. Druhá sedla jí na záda objímajíc ji nohama pod hrdlem, a ruce majíc volné. První lezouc po zemi volala: „Jedu, jedu k božímu hrobu!“ načež druhá položíc se znakem na její záda a rukama tleskajíc radostně jí odvětila: „A já s pomocí boží za tebou!“ Potom se opět narovnala. Hra se opakovala tolikrát, až objely celou seknici; pak přišly na řad jiné dvě.

3. Třepání koudele provádělo se takto: Jedna sedla si na podlahu. Druhá přiklekši k ní, položila jí hlavu do klína. Potom opřevši se dlaněmi o zem, zdvihla nohy do výše stojíc na hlavě. První držíc ji v podkolení pomáhala jí nadzdvihovati nohy, spolu pak jí přidržovala sukně. Když se druhá takto vztyčila, jala se třepati nohama.

4. Na žebračku. Žebračka si vzala do úst „skolíček “a do ruky „berličku“ (hůlku). Přicházejíc ode dveří shrbená třásla se na všem těle a obcházejíc přítomné, oslovovala je takto:

„Pajmámo, šla jsem přes les,
uhryz' mě černej pes,
prosím vás o kořínek.“

Oslovené ji všelijak odbývaly: že to není pravda, že jí nic neudělal, že to ani nebyl pes, že lže, nebo proč tam chodila a p. A žádná jí nic nedala.

Skuhrání a huhňavá řeč žebraččina i odbývání druhých působilo mnoho smíchu. Žebračka obešedši všecky a nic neobdrževši, vzdálila se s „přiměřeným děkováním“, načež byla jiná žebračkou.

5. N a š k a r b a l. Hra tato svědčí nad jiné, jak se tehdy pojímala uhlazenost u vnějším chování.

Když nadcházela ospalost a nevědělo se, jak ji zahnati, zavolala některá druhou: „Pojď, budem hrát škarbal!“ Sedše si na zem proti sobě, vzaly každá do ruky škarbal (křáp s nohy), zdvihaly střídavě nohy do výše a škarbalem po zadní části těla metaly. Hra ta byla oblíbena více ještě v mužské přástvě.

6. N a h o d i n y. Světlíkem ve stropě spustil se provaz na půdě upevněný. Na provaz uvázala se silná tyč 3—4 lokte dlouhá za jeden konec, druhý konec opřel se o stolici tak, aby tyč byla v poloze vodorovné; zároveň se nacházela ovšem v poloze nestálé. Na tyč posadil se hráč po turecku, t. j. s nohama skříženě pod sebou. Ruce musel držeti volně ničeho se nechytaje. Do ruky dostal v a ř e j k u (vařečku) a tou odbíjel hodiny, t. j. tloukl do provazu, jenž vydával zvuk. Při tom se počítalo: „Jedna; jedna, dvě; jedna, dvě, tři; jedna, dvě, tři, čtyři“ a tak až do dvanácti. Kdo všech dvanáct odbil, byl vítězem (králem), jen že se to málokomu povedlo. Třepetavé, pohyby těla působily všeobecné veselí, což zase hráče přivádělo z rovnováhy, nutíc ho k smíchu.

7. S b í r á n í p e n ě z. Hra podobná předcházející. Na provaz od stropu visící uvázal se někdo za nohy tak, že se mohl bradou země dotýkati. Na zem položil se peníz nebo jiná drobotina a visící založiv ruce měl peníz nebo věc onu ústy sebrati se země.

J i n ý z p ů s o b h r y. Uvázaný za nohy dostal do ruky křídu, aby „napsal“ co nejdelší čáru. Potom dal se uvázati jiný a totéž učinil. Čí čára byla delší, ten byl vítězem.

8. N a d ý n k o. Vzali od kamnovce dřevěné dýnko, kteréž bývalo polokruhové. Jeden lehnuv si na zem opřel se levou dlaní o dýnko okrouhlou hranou na zemi stojící, natáhl nohy toporo a druhou rukou drže křídu „psal“ po podlaze kruhy. Čím větší kruhy byly a čím více jich napsal, tím větší dovednost prokázal. Někdy se také uložilo, kolik jich má býti.

9. N a b u k, též k á c e t b u k. Hra pro hochy, ale hrávaly ji i dívky ve svých přástvách.

Hráčů bylo zapotřebí pět; jeden byl b u k e m, druhý k l í n e m, třetí p a l i c í, dva pak byli d r v á č i. Buk položil se čtvermo na zem, klín sedl mu na záda obličejem ku předu, drváči postavili se obapol buku držíce silnou neohebnou hůl, na kterou si sedla palice obrácena zády ke klínu. Palice visela na holi nohama v podkolení, rukama pak se hole přidržovala. Když bylo vše připraveno, rozhoupali drváči palici a bouchli jí na klín (do zad). Klín jsa na náraz připraven odporoval; jestli že však spadl, hra se skončila a hráči jinak se seskupili.

10. N a l i š t i č k u. Hráči (hoši i dívky) sedli si dokola na zem. Rozžehla se třístička a podávala se kolem se slovy: „Umřela lištička, zaplať kůži!“ Komu tříska shasla, musel dáti něco na rozdělenou (peníz, ovoce; také nedal nic, když neměl).

9. **Malá přástva.** V Herboticích u Jirků (Jiřího Šembery) bývala v létech čtyřicátých a padesátých 19. stol. ve všední dny v e l k á p ř á s t v a,

jak výše popsáno, v neděli a ve svátek pak m a l á. Scházely se do ní děti. Seknici měli prostrannou a domácí lidé byli trpěliví a lidumilní. Množství dětí za nevlídného počasí se tam scházelo a byl tam po celé odpoledne hrozný lomoz. Když to bylo již ohlušující, zvolala hospodyně: „Děti, modlit!“ Přinesla modlitby, našla na př. litanii, podala některé rozumnější dívce, kteráž předříkávala, a ostatní jí odpovídaly. Potom si směly hráti znova.

Tu se prováděly také rozličné spořádané hry známé, jako na kokše, na schovávanou, na slepou bábu a mn. j. Při k o k š i říkaly: „Kokeš!“ — Co chceš? „Zadního.“ — Chyť si ho. „Začho dáš?“ — Za potáč. — Při hře na barvy pokřikovaly na sebe: „Pekelníci, pekelníci!“ Druhé jim odpovídaly: „Nebešťáci, nebešťáci!“ Posadily se naposled v řadách proti sobě, a hrabajíce v povětří rukama na sebe dorážely, pleskaly se a chytaly nebo se přetahovaly. — Hrály též na prstýnek, na plátno a j.

10. **Dodatek ke hrám.** Pokus, vypátrati prostřednictvím školních dětí některé zapomenuté hry, učiněn na několika místech a zdařil se potěšitelně. Výše uvedené hry některé získány tímto způsobem, zde pak stůjž příklad od dvou žaček.

P r v n í n a p s a l a: „V neděli, když jsem přišla z kostela, šla jsem k babičce. Vyptávala jsem se jí, na co si hrávaly při přástvách, a ona mi pravila: „Chtěla bys to ráda vědět?“ Já jsem jí řekla, že tuze ráda. „Tak poslouchej, jednu ti povím. Daly jsme na stůl hrnéček s vodou. Jedna řekla k jiné: „Já tu budu s vodou spíš (dříve) než ty, když si z putny nabereš.“ Ta to nevěděla a šla do putny vody nabrat. Tamta si sedla k hrnku, co byl na stole, a potom mohla říci, že je tu s vodou spíš, když u ní seděla.“

Jiná hra. „Daly jsme zas do hrnku vody a postavily na stůl. Teď jsme si musely zavázati oči, a když nám po chvilce řekly, abychom si je odvázaly, byl hrnek na stole prázdný. To se stalo tak, že měly dva docela stejné hrnky a vyměnily prázdný za plný.“

D r u h á d í v k a n a p s a l a: „Hra, která se hrávala při přástvách. V našich zemích se odhrávaly krásné hry, které přástevnice si vymyslily, a tak se bavily. Jednu jsem také vyslechla. Jedna (dívka) sedla a předla. Tu přišla jiná a řekla: „Panímámo, dejte něco na svatbu!“ Která seděla, pravila: „Dám vám kozu.“ — „To je málo.“ — „Tak vám daruju na tu veselost krávu.“ — „To je dost.“ Ta, která předla, namočila pak kus lnu do vody, tlačila na něj a říkala: „Čimčarara, čimčarara, čimčara!“ A to jako dojila tu krávu.“ —

Jiné hry a zábavky přástevníkův a přástevnic v končině herbotické, pokud touže cestou seznány byly, jsou tyto:

1. H á d á n í s t a l í ř i. Vzaly se dva stejné talíře. Vespod jednoho napsali písmeno *a*, vespod druhého *b*. Potom ti, kdož chtěli hádati, zavázali si oči a vztáhše ruku po talířích, některým pohnuli. Na to si oči rozvázali a ukázáno jim, kterým talířem hnuli. Byl-li to talíř označený písmenem *a*, znamenalo to nebo předpovídalo se hráči, že druhý den mnoho napřede, pak-li to byl druhý talíř, říkalo se mu, že bude lenivý.

2. H l e d á n í p o s l e p o t ě. Hráči, hoši i dívky, lezouce po čtyřech, schovali se někam do koutů. Jeden (jedna) byl za dveřmi na zavolánou přišel se zavázanýma očima. Koho z ukrytých nejprvé našel, ten šel hádat.

3. H l e d á n í m u ž e. Jedna dívka vzala něco do rukou, jako by šla z cesty. Chodila kolem a tázala se: „Neviděli jste mého muže?“ — „Vi-

děli," odpověděli. „Co pak jste mu dali jíst?" — „Dali jsme mu chléb s mlékem!" — „Vy mi ho chcete zmlsat," dodala a šla vedle. Všude jí řekli něco jiného, na př.: „Dali jsme mu mléko se šváby!" — Na toto jim pohrozila řkouc: „Vy mi ho chcete otrávit!"

Vtipné řeči budily při hře této veselost.

4. Co dáte do vody? Jeden vzal nádobu s vodou a chodě kolem ptal se: „Co dáte do vody?" Řekl-li tázaný: „Bílou husu," tedy byl vodou postříknut; odpověděl-li pouze: „Husu," tedy nebyl postříknut a sice na základě, že bílá husa nepotřebuje vody k čištění. Taktéž nebyl postříknut, kdo řekl, že dá do vody prasátko, neboť toto zvíře vyžaduje čištění; ale řekl-li „komára", byl postříknut.

5. Kdo déle vydrží zpívati nebo vodu v ústech držeti. Jeden si sedl s nějakým starým hrncem na zem a uloženo mu zpívati píseň nějakou. Druzí nabravše si do úst vody, chodili kolem něho tak dlouho, dokud nepřestal (píseň neukončil). Jakmile dokončil, prskli vodu na něj. Proti tomu chránil se hrncem dada si ho rychle na hlavu. Chytrý zvolil si píseň dlouhou, kterouž ještě loudavě zpíval, aby jen zpěv protáhl. Tím donutil obcházející, že nemohouce vodu v ústech udržeti, ji vypustili.

6. Na bílého. Do prostřed světnice udělali křidou kolo a do něho napsali nějaké písmeno, na př. *h* a pravili, kdo na písmeno vstoupne a potom se po tmě umyje, že bude bílý. Kdo žert ten neznal, dal se k tomu přiměti; mohlo jich býti i několik zároveň. Potom jim přichystali vodu k mytí a sbalený ručník na utření, jenž byl uvnitř sazemi notně obalen. Na to shasli světlo a ti v kole musili se umýti a utříti. Když pak zase rozsvíceno, nastala veselost.

7. Výměna místa. Do prostřed světnice postavili židli. Jedna sedla na židli a čtyři postavili se ke čtyřem stranám židle. Sedící vyskočila najednou a postavivši se před některou z oněch čtyř zvolala: „Dost!" Na to slovo táž, ku které se postavila, spěšně posadila se na židli. Pakli opomenula v čas to učiniti, byla tu na blízku šestá, která si na židli pospíšila. Zapoměnlivá musela jíti stranou na její místo a čekati, až se jí podaří na židli si sednouti. Hra se opakovala tím, že sedící jako její předchůdkyně vstala, před některou se postavila a „dost!" zvolala.

8. Na vlka. Kolik bylo hráčů, tolik udělali kolíčků. Na jeden udělalo se zvláštní znamení. To byl vlk, ostatní byly ovce. Křidou na stole nakreslili chaloupku; to byl ovčinec. Všecky kolíčky srovnali v ovčinci do řady, pak si zavázali oči a každý hráč vzal si z ovčince kolíček. Potom si oči rozvázali a dívali se. Kdo si vzal vlka, musel se postaviti ke stolu. Potom se hra opakovala takto: Všickni, kdo měli ovce, položili je v řadě do ovčince, jen ten, kdo stál u stolu a měl vlka, ještě si ho podržel; až pak si ostatní vyjma jeho oči zavázali, vstrčil vlka někam mezi ovce a řekl: „Už!" Na to všickni chápali po kolíčku. Potom oči rozvázali a dívali se, co popadli. Jeden kolíček zůstal na stole pro hlídače. Byl-li to vlk, zůstal hlídač na svém místě, měl-li vlka jiný, vystřídali se.

9. Co chceš? Hráči postavili se v půlkruhu tváří ven. Jeden stoje uvnitř položil někomu ruku na rameno, načež tento se tázal: „Co chceš?" Onen vece: „Nic!" Na to slovo tázající se dal se na útěk kolem a hleděl se dostati opět na své místo. Středový jej honil. Jest-li že ho dohonil, musel honěný do středu.

10. Na pašera. Udělalo se křidou kolo na zemi a rozdělilo se

přímkou na dvě polovice. Do jedné polovice postavila se paní, do druhé pašerák. Pašerák hodil paní „cikorii“ (nějaký tuhý předmět). Paní buď ji vzala, nebo hodila nazpět, v kterémž případě byl pašerákem někdo jiný, komu pašerák cikorii odevzdal. Pakli si paní cikorii podržela, hleděla ji někde ve světnici ukrýti. Na umluvené znamení přišel (ze síně) „četník“ a hledal. Pakli našel, uložil nějaký trest, nenašel-li, vzdal se a četníkem byl jiný. Zvolila se i nová paní a hra se opakovala.

Česká Třebová. Obraz, jejž si možno z vypsání zde podaného o přástvách utvořiti, vztahuje se i na Českou Třebovou, kde scházely se přástvy na mnoha místech zároveň a udržely se, i když předení již přestávalo, ano docela přestalo. Přítažlivost jejich byla zřejmá; stalyť se dostaveníčkem, besedou mladých lidí obého pohlaví. Dívky přinášely si místo kolovratů později jinou práci, šití, pletení; také nenosily nic a přece byly horlivé v návštěvách. Mladíci přicházeli s citerou (někdy samodílnou), s houslemi, později s tahací harmonikou. Zpívalo se i tančilo, prováděly se hry, dávaly se hádanky a p., vůbec panoval v nich oduševněný život společenský. V první polovici 19. století chodily do přástev i dcerky z nejpřednějších domů, mezi ně přicházeli studenti, pokud meškali doma, i byly přástvy ty ohniskem probouzejícího se uvědomění národního a mysli svobodné. Možno říci, že v přítomné době jest méně příležitosti pro dospívající mládež k styku tak ušlechtilému. A srovnáme-li vědomosti, společenský mrav i hbitost řečnickou nedávno zemřelých matron, někdejších to účastnic ušlechtilých oněch přástev, s projevy ducha i společenské obratnosti dívek nynějších, jeví se poměrně veliký rozdíl na úkor těchto. I v prostších přástvách bývali jinoši a dívky, kteří si vlastní rukou opatřili zpěvníky obsahující všecky tehdejší vlastenecké písně, neřku-li krásné plody panujícího tehdáž romantismu. Dívky z bohatších rodin hrávaly na loutny, některá doprovázela zpěv svuj i harfou.

Po živém roce 1848 za nedlouho přástvy zůstaveny třídám prostším, nižšího smýšlení a vkusu, ty pak z nich udělaly pouhé schůzky mladíkův a děv tancechtivých, bažících po hluku a sblížení beze všeho oduševnění, beze vší ušlechtilosti. Choditi do přástev znamenalo nápotom vyhledávati bujnou společnost, kde stud se otupuje a nízké vášně probouzejí. Přástvy zvrhly se na orgie nejnižšího řádu, proti nimž bývala často volána policie na pomoc. V roce 1854 dovolával se městský úřad německým přípisem k politickému úřadu v Lanškrouně, aby bylo zakročeno proti častému strojení maškar v přástvách, při čemž prý se neplechy prováděly. Strojení za maškary bylo tak oblíbeno, že se v létech 1860tých pravidelně dělo v úterý a v sobotu od adventu až do popeleční středy. Ještě v létech 1870tých měla místní policie co dělati, aby strojení a chození maškar po hospodách i domácnostech ne-li přetrhla, tedy aspoň obmezila. A dím-li, že ke konci let 1890tých do přástev stěžováno, jak mladé dívky, ještě školačky, k sobě vábí, kde přes půlnoc tančí a s mladíky se milkují, jest tím výjádřena houževnatost života této nechvalné zvyklosti.

Jedné chalupě u hřbitova říkají dosud „dupalka“. Tančívali tam vždy ve čtvrtek obutí, v jiné dni pak skákali a dupali bosí.

Neslavné skončení přástev vybízí ku srovnání se smutným zánikem jiných někdy skvělých nebo prospěšných zřízení lidských. Zchřadnutím končí vůbec všecky přežitky. —

Jan Tykač.

Národopisný material z Posázaví.

Meškaje o prázdninách r. 1906 v Sázavě (stanici lok. dráhy Čerčany-Kolín), rozhodl jsem se sbírati ethnografický materiál.*) V posázavských vesnicích, obklopených lesnatými chlumy a odloučených od světa (dráhy jezdí teprve asi 6 let) žijí přece ještě pamětníci starých časů, výměnkáři, kolovrátkáři a starci-bosáci, kteří umějí vypravovati. Omezil jsem se na několik vesnic: Čeřenice (jižně od Sázavy asi hodinu cesty), Drahňovice (na jih od Sáz. asi $1^1/_2$ hod.), Mělník ($^3/_4$ hod. na sever), Talmberk (asi $^1/_2$ hod. na vých.) a Xaverov (hodinu cesty směrem k Ostředku).

Dotazníková akce, která by byla umožnila sbírku obsáhlejší, se nezdařila; jedině p. učitel Doskočil v Úžicích (vzdávám mu srdečné díky) zaslal mi materiál, z něhož jsem však tuto ničeho neužil podávaje jen sbírku vlastní. Sběratel ethnografického materiálu v Posázaví nemůže ovšem očekávati bohatou žeň. Tradice i písně lidové jsou v úpadku. Zpívají se většinou jen písně jarmareční; z lidových zachovalo se málo: tu a tam celá píseň (často v zhrubělé formě), nejčastěji pouze jednotlivé sloky nebo krátké čtyřřádkové popěvky. Z tradic prosaických udržují se kratší vypravování o hejkalovi, vodníkovi a světýlkách; rozsáhlejší celky jen výjimkou. Běží o to zjistiti a přesně zapsati, co dosud žije.

Jest zajímavé všímati si také způsobu života vypravovatelů, jejich knih a hlavně „špalíčků" jarmarečních písní. Měl jsem asi 25 takových svazečků v rukou. Mezi nejstaršími písněmi jsou pamflety z r. 1848 (na př.: Pjseň o poslednj hrozné rewoluci we Wjdni wypuklé dne 6. Řjgna 1848. Wlastnost a k dostání u Bedřicha Stybla. Tiskem F. Mohrmanna 1848. Začátek: Wjdeň! Wjdeň dokud gsi ty pro swobodu stála . . . Nebo: Nowá pjseň o rytjřjch z Blanjku gak se w noci na 16. května 1848 w Praze ukázali. Začíná: Slysste, bratřj! co se stalo přehrozná to wěc! Gak to dáwno prorokowal slepý Mládenec atd.).

Rázovitým představitelem posázavského lidového čtenáře jest na př. František Šusta, dvaasedmdesátiletý kolovrátkář v Čeřenicích. Čte a píše. Vypůjčuje si knihy na faře nebo v Praze u příbuzných, kamž někdy dojíždí.

Když jsem ho navštívil, nevypravoval mi sice nic, ale ochotně snášel své knihy. Úsudky o nich jsem si zaznamenal.

1. Ctihodného otce Ludvíka Granadského, z řádu kazatelského Vůdce hříšníků. 1868 Jan Desolda. („Tohodle lidi neradi čtou," pravil Š. „To je dotíravý na věčnost.")

2. Bílá paní a poslední rytíř z Hohenšteinu aneb cikánčino proroctví. V Praze nákl. K. Trachty. („To je vo jednom hradu. Tomu rytíři ukradli syna; byl trošku zerzavej a tak mu říkali zerzavej Honza. To je hezkej romon, taky starej.")

3. Klaus mořský loupežník. Histor. román, sepsal Jiří Born. („To je taky romon, taková machlonina je to.")

4. Venecián. Historicko-romantický obraz od K. Herloše 1854.

Na otázku, která z knih se mu líbí nejlépe, řekl: „Mně už je to jedno. Voni sou všecky hezký, jenom dyž už je to dlouhý, je to mrzutý povídat." Chválil nové knihy; ty staré „kolikrát je to taková stará plácotina."

*) Děkuji srdečně svému příbuznému a příteli p. Vlad. Kavalierovi, továrníkovi v Sázavě, který svým vlivem v okolí mi často práci usnadnil.

„To já romony co sou vo mordách nebo vo samom namlouvání, to ne; jak se na to podivám — eh to já nechci.“

Šusta má též svazeček písní z poutí a jarmarků. Některé jsou opsané. Mezi nimi jsem nalezl Nerudovu Balladu horskou. Š. ji chválil: „To je hezký, pobožný.“

Mezi tištěnými byl též Předzpěv k Slávy dceři a kus básně. (Školní vydání Jakubcovo.) „To je taky študentská, to mi daly děti. To nejni tak hezký, poněvač k tomu nemám notu; sou tu písničky všeljaký, ale nejni tu nota.“

Š. je přesvědčen, že každý člověk má čísti „Dyž člověk nečte,“ pravil, „tak je jako balamuťa. Někerej flašinetář, aby z něj slovo sochorem tahal.“

I.

Z prosaických tradic podávám vypravování Františka Kořisty, asi čtyřicetiletého muže z Čeřenic. Je sláb, má chromou nohu a nemůže proto pracovati na poli; shání výdělek jinak. Jezdí do kraje, nakoupí okurek nebo cibule a prodává po vsi, dohazuje řezníkům dobytek, je holičem atd.

„Von se čemejrá, ale co je to,“ pravila jeho stará matka, líčíc mi jak se živí. Kořista umí čísti a psáti, má svazeček písní jarmarečních a 2—3 „krvavé“ romány. Když jsem K. navštívil, požádal jsem ho po krátké rozmluvě, aby něco vypravoval. Začal jednotvárným, trochu zpívavým hlasem; pozoroval jsem hned, že vypravuje jinak než mluvil. Snažil se užívati tvarů spisovných a nedal se přiměti, aby vypravoval zcela tak jak mluví. Frase jako „náš hrdina“ atd. jsou zřejmě vyčtené.

1. Byl jeden otec v jednej vesnici, kerá se menovala Žiželice. Byl prach-chudej, chudičkej, tak že měl ve všem nedostatek se svou ženou a dětma. Měl 7 synů. Nejstaršího dal učit muziku a ten se vyučil a těm se to zalíbilo a tak zároveň se všichní učili muziku. Řikal, že muže bejt z nich celá kapela a že budou lepší živi než on. Tak ale dyž jeho synové se vyučili, že byli do hospodejch volaný hrát . . . Ty mena sme zapomněli napsat. Nejmladšímu řikali Jan, nejstaršímu Josef, ty druhý poruznu jak se kerý menoval. Každej si je chválil jak uměji hrát. Leta jim utíkaly, nejstaršímu bylo devatenáct roků tak že povídá otec jim jednou: „Hoší, dyž ste tak vyučený, mohli byste se pustit do světa.“ Nejstarší Josef jako kapelník nad nima jak to slyšel povídá: „Muj drahej tatinku, to já si už přemejšlel a umínil že se na cestu vydám.“ A takřka se to roztrušovalo po celý vesnici ten tomu, že hoší Mixovi dou na vandr. Někerý je litovali jiný né. A tak naší rozmilí hoší se rozloučili a šli do světa. Ve světě se jim dobře dařilo kdežto vod vesnice k vesnici hráli, někde dostali pivo někde trochu kořalky.

Tak se dostali daleko. Dejme tomu, že byli měsíc na cestě. Přišli k lesu a skrz ten les vedla cesta. Hoši se pustili touto cestou, mysleli, že bude krátká, ale zmejlili se. Dyž byli v lese, přišla na ně tma, tak že ztratili tuto cestu a sešli z ní a dostali se na jinou travnatou a po tej šli dál do lesa, tak že jen viděli oblohu. Tak putovali a tu viději před sebou jakejs velikej dum ale černej. Dyž přišli dál, spatřili, že je to zámek. Přídou blíž k této hradbě, našli vrata otevřený, viděli, že světla sou rozsvícená. Josef řek: „Nesmíme bejt krobiáni, musíme zahrát než vejdeme.“ Hudba se rozléhala jako v paláci.

(Hráli první, druhý, třetí kousek.) Povídá Josef: „Co to? Tady snad žádnej néni?“ Ale druhý povídaji ne ne dyť sou tam světla. Sebrali se a dou

po schodech nahoru. Dvéře byly zavřený, vodevřeli jedny, prázno. Chodili sem tam. Přišli do jedneho pokoje a tam na tabuli světlo a 7 jídel, 7 s polívkou a 7 s pečení.

Hoší se dívali, co to má znamenat. „Todle jako by bylo pro nás dělaný." Dyž se najedli, tedy začli hrát za tu večeři. Dyž přehráli, tak citovali, jesli nic nepříde. Tak seděli chvíli a tu povídají tole néni nic, musíme se podivat někam dál. Sebrali se a šli po chodbě do jineho pokoje a tu přišli do jedneho pokoje a spatřili 7 postelí.

Povídá Josef: „Helejte hoší, to je pro nás dělaný. To sem přece blázen," co to tady je". Povídá Josef, „nic platno, tady sou postele, tady se vyspíme." Všichni spali dobře jen nejmlačí Honzíček, jak mu doma řikali (nespal, měl sen) jak k němu něco chodí, spal jen tak jako zajíc. Slunce už svítilo do teto pokoje a bratří chrápali, jen Honzíček nespal, nechtěl je rušit, že byl mírnej. Tak ale dyž už tady bylo hezky vysoko slunce, povídá jeden: „Hoší jak sme zaspali!" Každej měl u svý postele lavor, umyl se, měl tam svou přípravu všecku. Šli tam do jídelny co měli ty jídla, přídou tam, tam každej hrníček kávy a housku. Povídá Josef „To je mi divná věc, že by to tady mělo tak bejt a živou duši tu nespatřit."

Najedli voni se a povídá Josef: „Musíme si ten zámek líp prohlídnout, snad přece tu živou duši najdeme." Sebrali se tedy a rázovali po schodech na nádvoří, chtěli, že se podivají tedy jak se řekne do zahrady. Dou tady jednou stranou a co tu spatřeji. V jednom zákouti v teto zahradě spatřili sedum černejch vovcí jako kos. Vovce stály v jednom chumáči hlavy sklopený. Naše hoší jak je spatřili, povídá Josef: „Podívejte se hoší, tady přece někdo musí bejt, ale takový černý vovce sem nidá neviděl."

Sebrali voni se a šli k vovcím blíž. Vovce stály furt, ale dyž přišli blíž, že chtěli na ně chmátnout, poskočily pryč, jen jediná se vohlídla na ně.

Tak vovce skákaly dál před nima. Josef povídá „což by sme se za nima honili, musíme pryč, co je nám to platný, dyž tu peníze žádný nevyděláme. Musíme koukat, abysme se za světla dostali z lesa na ňáký město, abysme vydělali ňáký peníze." Tu ale se obrátili, šli přes ten zámek a ještě jednou zahráli, zdaliž někdo příde. Přehráli a dyž žádnej nepřicházel, šli do toho zámku. Prošli celý, živou duši nespatřili, povídá Josef: „Milí hoší musíme pryč nic platno!" Spakovali svoje inštrmenty na záda a rázovali tam vocaď. Dyž přišli na nádvoří, tak spatřili zas těch sedm vovcí u vrat čili u brány.

Vovce vyběhly z této brány do lesa ale hoší si jich nevšímali.

Jen Honzíček se za nima díval. „Musim se eště na tu jednu vovčičku, kerá se mi nejlepší líbí, podivat." A skutečně hoší rázovali pryč a vovce jako komplementy před nima dělaly. (Honzíček se vrátil k nim.) Tak přišel na dvůr dveře se zavřely a von zustal u těch vovcí.

Tady se honil za těma vovcema, zapomněl, že sou vrata zavřený, ale hoší šli a Josef povídá: „Kde pak ten kluk zustal, bude nás v tomto lese hledat?" Povídá, „já se musim vrátit, ale já mu tam dám pár pohlavků, aby nezustával pozadu, poněvač sme co bratří, musíme se všichni držet pohromadě." Tu ale dyž se vrátil, začne votvírat vrata, ale nemohl se tam nikerakž dostat. Volá „Honzíčku kde si zustal, poď, poď," ale Honzíček se vrátil, ale vrata byly zavřený, tak že se nemoh z toho zámku dostat. Josef na něj zavolal, ale Honzíček povídá: „Já se vocaď nedostanu, s Bohem bratří, já se vocaď nedostanu, mně se tady líbí, mám já takle flámovat světem, já tady zustanu."

Josef ale mu nadával, zlořečil, povídá, kluku! počkej ty ale dostaneš.

Začal vodvírat vrata, začal se do nich vopírat, přišli bratří ale vrata nemohli nikterakž votevřít tak že Honzíček povídá nic platno bratří, já tu zustanu.

Jeho bratří se násilně rozlobili, ať zkusí. Šli pryč.

Nechme bratry jít světem.

Honzíček, nebylo mu nic smutno, honil vovce ale ty se nedaly chytit; tak že utek ten den jako voda a povídá, musim do zámku. Přišel do toho večeřadla a tu spatří pro jednoho večeři. Povídá co prej je mi, vostanu tady. Tak se najed a napil, sebral se a šel do ložnice a tam jedna postel vodestlaná. Nedotkl se žádný jiný. Zdálo se mu, jak k němu příde panna a povídá: „Honzíčku, Honzíčku, zustal si v zakletom zámku, ty nevíš jáká túra na tebe čeká, ty nevíš, že v tomto zámku straší: Dyž ale budeš poslouchat mě, dobře to s tebou bude dopadat. Po tři noci budeš mít velikou túru, první noc přídou sem tvoji bratři, budou tě lákat, ty nesmíš s nima jít; budeš mít na stole karty a ty musíš hrát s těma kartama jakobyste hráli 3 a nesmíš se vohlížet ani v pravo ani v levo. Ačkoli to tvoje bratří nebudou, ale budou tě nutit, ale ty musíš hledět sveho. Vydržíš-li, budeš šťastnej, vohlídneš-li se, běda s tebou a přídeš na 4 kusy k roztrhání!“

Tu se Honzíček ulekl a takřka že se probudil. Do rána nemoh usnout.“ Ráno vstal a zase měl přichystáno, umyl se, ustrojil, šel do večeřadla, příde tam a tam měl zas přichystáno. Najed se a napil, sebral se a šel prohlížet zámek. Dyž prohlíd všecky pokoje, sebral se a šel zas do toho večeřadla a skutečně byl zas přichystanej voběd.

Skutečně dyž se navobědval povídá, musím se podivat aspoň na ty vovce. Vovce před nim skákaly, tak že mu den utek jako voda a přišla noc a von přišel do večeřadla. Na stole ležely karty a na třech hromádkách peníze. Honzíček si sed za stůl zádama ke zdi. Vzal karty, začal míchat a rozdávat. Ačkoli moc kartám nerozuměl, tak seděl a tak chvíle utíkaly čili hodiny, že si nepomyslel a už tady bylo 11 hodin.

Tu najednou takovej vítr se strh, že to hvízdalo, hučelo po celom zámku. Po tomto vítru tu takovym velikym šramotem, takovou hromovskou ránou uhodilo do toho zámku, že všecky vokna se třásly a dvéře se třásly. Tu najednou se rozlítly dveře a tu se vobjeví ve dveřích černá panna, celá černá. Tu najednou Honzíček dyž slyšel tyto rány, chytil karty a řek, sejmi a začal hrát těma kartama ode dveří černá panna povídá, Honzíčku bratříčku koukni, tatínek nás sem poslal. Dyž začali tak plakat, zdálo se mu, že to 7 bratrů, tak že Honzíček neustále si myslil na ten sen: bereš to, já to beru a hrál jako se dvouma jinejma. Tyto bratří pořád plakali, ale Honzíček neustále hrál, tak že to trvalo celou hodinu. Tu teprve uhodilo na zámku 12 hodin, tak zase s praskotem dvéře se zavřely a dvéře bouchly a světlo zhaslo, že zůstal sám jediný v tejto cimře po tmě.

Povídá: „Co to? Todle skutečně, je něco divneho.“ Po Honzíčkovi šla hrůza, opřel si záda o zeď a usnul. Ráno se probudil, sebral se a šel, dvéře zavřený, vokna zavřený. Povídá, dybych byl raději šel s bratrama. Sebral se a šel do zahrady a díval se na ty vovce; jedna měla bílej pásek na krku.

Druhý večer. Zas přichystáno jídlo. Tu se přiblížila ta chvíle. Horší to bylo. Uhodil vítr a po ňáký chvíli rozlítly se dveře. Vešla černá panna po pás bílá. Jen tak mrk na ni, tu se mu zdálo, že přišel otec. „Honzíčku, co sem se tě nahledal, naplakal. Poj se mnou domu, nedostává se jim houslista,“ ale Honzíček hrál karty. Otec povídá, poj a už se chtěl vohlídnout. Hrál karty. Světlo nezhaslo. Tak i po třetí večer přišla matka. Držel se statečně toho sna.

Štvrtej večír seděl zas ve večeřadle. A tu zas jako dyž se zámek sype. Tu před něj předstoupili 6 postav co kostlivci a povídají. „Proč ty ses opovážil sem vcházet a nás tady znepokojovat? Tento zámek je navždy prokletej. My musíme tady bejt a živou duši nesmíme spatřit. Dnes budeš o krk kratší a na 4 kusy roztrhanej.“

A tu se zdálo, že ho chtějí roztrhat, až se strachoval. Vomdlel. Pad na lavici. Ráno se probudil, slunce svítilo do toho večeřadla. Sebral se a šel do sálu, co líhal. Lehnul si a přemýšlel. Příde a tu spatří všech 7 vovcí bílejch jako křída. Přiblížil se večír a šel zpátky do večeřadla, ale peníze a karty nebyly, jen housle s taškou a noty.

Hrál líbezný písně, takový výzvuky, že se to po zámku rozlíhalo. A skutečně dyž přišla 11. hod., tu už ne s praskotem ale v tichosti se dveře otevřely, přišla bílá panna a povídá: „Pudeš se mnou, dyž si zustal v zámku musíš bejt sluhou.“ Chytila ho za rameno jako jakejsi silnej chlap. Škubal sebou ale nemohl se vytrhnout. Vedla ho z pokoje do druheho, až se dostali do pokoje na zámku. V jednom koutě povídá, zde vodval tento poklop! Vodvalil, spatřil chodbu do sklepení. Povídá, pojď za mnou. Musil jít za ní. Táhla ho po schodech dolu.

Počítal schody, napočítal jich dvápadesát. Přišli k železnejm dveřím a Honzíček viděl, že je zle. Prosil, plakal, nic platno. Honzíček votevřel dvéře a tu jakejsi zápach na něj vyrazil. Bílá panna vytáhla světlo a povídá: „Tady budeš mít velikou práci.“ V jednom koutě spatřil samý lebky, hlavy, v druhom samý ruce, ve třetim nohy, ve štvrtom těla. Povídá, to musíš všecko vodklidit. Přivedla ho do jednoho sklepení a tu spatřil 4 rakve a tam 4 mrtvoly.

Tyto štyry mrtvoly musíš vynest na hradní hřbitov a dát pochovat, jak se sluší a patří. Všecky těla musíš dát k sobě. Tenkrát budeš mít pokoj. Povídá, to néni všecko, musíš jít se mnou. Šel a spatřil na jednej hromadě samý zlatý věci, že ani neviděl. Zlato, stříbro, měď. Dyž mrtvoly vodklidíš všecko mění bude tvoje ale to musíš vykonat v tejdenku“.

Dyž mu to vypověděla, zustal sám jedinej v tej krytbě. Byl ve mdlobách, zpamatoval se a povídá. (Schází.) *) Skutečně našel dvéře a vyšel a usnul. Zdálo se mu jak příde bílá panna a povídá jemu: „Honzíčku, neodkládej s tim, dyž to vykonáš, staneš se králem tohoto zámku. Štyry rakve, to je otec, matka, děd a babička. Náš otec vraždil, kdo na zámek přišel, každého zavraždil.“

Probudil se, nespatřil na nádvoří vovci. Naříkal. Povídá snad skutečně duch pravdu mluvil.

Druhej den vykopal šachtu, našel si plachtu vzal jednu hlavu, tělo, ruce, nohy. Trvalo mu to tři dni byl utrmácenej, mokrej jako hnůj; tejď mu zbejvaly jen štyry rakve. Vynes je ven a každou extra zakopal takřka jak se říká, jako dyž zakopá zvíře, ale při tom se mu nic nedílo.

Dyž šestý den nastal, tak tady Honziček sedí ve svý komnátě a tu vstoupilo šest krásných princezen k Honzíčkovi. Zůstal na ně koukat, ani vočima nehnul.

„Zdráv buď Honzíčku, děkujeme, žes nás vysvobodil z toho prokleteho zámku. Všecky poklady sou tvoje. Z nás ze všech šesti si vyber jednu za manželku!“ Honzíček byl jako ve vidění. „Žádná se mi nelíbí, nežli tale nejmladší a tu si vezmu za manželku. „Klekla před něj, děkovala mu za vysvobození: „Já se menuju krásná Andělína.“

*) Vypravovatel nepostřehl, že něco vynechal.

Vzala ho za ruku a vedla ho do zámku, všichní ho vítali a za krále pozdravovali.

Myslel na své bratry, ale nesměl to vyjádřit. Poněvadž takřka se zdálo, že se za to stydí, že je chudej, ačkoli dneska byl největším boháčem na celém okršleku (sic) jeho.

Tej utekly 4 roky a náš Honzíček požil veselejch radostí mimo domov.

Bratři chodili, ale už jim to tak nešlo bez Honzíčka, poněvač Honzíček jim tvrdil muziku na housle. Chodili rok a vrátili se k otci. Jedneho dne zavítali 5 hochů do Žiželic a tu bylo vítání křiku „Hoší už dou, naší šumaři dou domu."

Otec stařičkej seděl u stolu. Přišli jaksi nesměle, protože otec Honzíčka měl nejrači. Přišla matka, plakala. „Honzíček je nejmladší, a je maličkej a vy ste ho nechali. Tady začali otec a matka nařikat, ale co bylo všecko platný Honzíček doma nebyl, tak si můžeme pomyslet, že celá vesnice jako dyž na buben uhodí, to věděla, že ho nechali ve světě.

Utek tejden, otec a matka plakali, za půl roku šli hoší zas do světa. Dostali se zas do toho zámku. Dežto tenkrát byl učazenej, dyž tam přišli viděli, že je bílej.

Sebrali se, dyž přišli před bránu, vrátnej jim vodevřel, vešli do nádvoří sestavěli se, spustili a hráli. Kouknou na bránu a tu spatřeji, že je na koberci vykloněnej jakási muská osoba. Dávali počesnost, sundali klobouky a tady skutečně poznali, že to král. Sebrali ištrmenty a spustili eště jednu. Přišel komornej, že se nechá majestát král poroučet, že mají jít nahoru. Přišli, posadili se, přinesený jim bylo víno. Povídá (král): „Páni hudebníci jak vidim podle všeho ste šumaři!" Hráli, povídá: „Hoší se mi zdá, že nemáte všecky inštrmenty." „Ach majestát králi všech pět je nás jedneho oce. Ačkoli nás bylo šest, měli sme bratra a ten snad už je mrtvej.. Ten byl vyučenej na housle."

Král ale, po ňom šla hrůza a takřka litost. Chtěl se jim prohlásit, ale nechtěl a povídá: „Proč ste ho tam nechávali? To ste byli falešný pro něj, — ačkoli nebyli, proč von tam zustával. Já bych vás prosil, dybyste tady pobyli chvíli, já sem toho milovník." Kázal aby jim přinesli pití a jídlo, a kázal, aby mu přinesli housle. Měl nový. Tak tady spustili a začali hrát. Hoší na něj koukali, červenali se, ale nepoznali ho, neboť měl jinou podobu. Hráli a mysleli si, že by jim se to hermovalo do hromady. Dyby tak chtěl s námi, to bysme vydělali. Třetí den Honzíček řek: Máte oce a matku živou? 4. den převlík se do svejch šatů muzikanckejch tašku a noty vzal. Komornej řek: Jesli pak byste poznali bratra Honzíčka? Padnul jim do náručí a prosil aby mu vodpustili. Přišlo 5 princezen. Zde máte princezny, kerý sem vysvobodil na tomto zámku, vyberte si každej jednu a dostanete každej něco peněz, tak že nemusíte chodit světem. Každej si vybral jednu princeznu a zároveň všech 5 bratru strojilo kopulaci. Honzíček řek: Nic platno musíte ty Josefe a Bedřichu dojet se mnou pro naše rodiče. A skutečně vypravil 3 kočáry sám Honzíček sed na jeden kočár. (Setkání s rodiči.) Tak že se to po celý vesnici hned rozkřiklo, všichni se sběhli. Nechal jim tam peníze, aby postavili ňákou kapli. Jeli na hrad, všichni je vítali. Bratři jeho si koupili nějaký majetky, nějaký zámečky, poněvač dostali strašnou sumu peněz. Honzíček zustal na hradě. Otec byl živ do 84 let a ve štyryaosmdesáti zemřel, matka po dvou rokách za nim, tak že Honzíček zustal na hradě a snad po svou dobu eště tam žije.*)

*) Na několika místech vypravoval Kořista příliš rozvláčně a nezřetelně. Abych nerušil postupu děje naznačil jsem v závorkách stručný obsah.

Poznámka: Zvláštní dosti svérázná verse povídky dosti rozšířené Wolf Deutsche Hausmärchen str. 30 sl., 344 sl. Schambach-Müller, Niedersächs. M. 280 sl. č. 13. Bünker Schwänke, Sag. Mär. heanz. 338 sl. č. 99. Gaal-Stier Ungar. VM. 34 sl. č. 5. Czambel, Slovenská reč. str. 369 sl. Malinowski, Powieści ludu pol. na Śląsku I., 67. Valjavec, Nar. pripov. Varaždin. 154 a j. Obyčejně vypravuje se, jak sedm, dvanáct vojáků-sběhů zapadne do zakletého zámku. Ukládají se pak vojákům aneb zbylému z nich reku jiná muka než v této naší povídce.

2. Za starejch časuch jak to obyčejně bejvalo, že dycky v celý vesnici zimních večerů se drávalo péří, že třeba ze třech štyrech stavení chodili drát péři. Tak že se stalo, tak že drávali v jednom statku kdežto řikali u Vondráčků a drali na dva stoly tak že jich tam bylo hodně. Nejenom že dračky, ale z celý vesnice chasa se tam scházívala, tak že tam bylo veselo a tam drávali do desíti, jedenácti hodin a to začali vo strašidlách, aby nespali.

Nedaleko tý vesnice byla šibenice, tak že si začali povídat ta chasa, já prej bych nešla k tý šibenici povídaji, ale Vondráčkova děvečka, kerý řikali Kačenka, byla takřka kurážná že povídá: „Což prej bych tam nešla, já prej bych tam šla třeba vo půl noci. Já prej se nebojim.“ Druhý ale, chasa povídá, já prej bych tam nešla, ty bys tam taky nešla, jen tak povídáš a tak vod slova k slovu ale starej Vondráček vejminkář ležel za kamny, povídá na to: „Děti nechte toho takovejch řečí, nechte vo strašidlách, je půlnoc a nevíte, že v půl noci maji strašidla svý práva?“ Ale chasa se mu dala do smíchu, někerý zas že aby toho teda nechali. Ale hoší dráždili Kačenku Vondráčkovou furt a tak dalece to přišlo, že se vsadili vo několik litru čili mázu (to bylo za starodávna teda mázu) piva. Přišlo 11 hod., už tlouklo; starej Vondráček povídá. „Děti nechte toho, nešpásujte.“ (Neposlechli.) Vyšli ven 3 holky a Kačenka s nima, povídá, „že vám přinesu ze šibenice tříšku, abyste věděli, že sem tam šla, jako byla. Dyž vyšla ven holky se smály, jak vona tam nepude, to jen tak řiká. Ale Kačenka se sebrala a šla k šibenici.

Dračky očekávaly chvíli, hodinu, tlouklo půl noci Kačenka eště se nevracela. Tloukla jedna hodina, Kačenka eště nebyla doma.

Skutečně tej teprva přicházela hrůza na ně a starej Vondráček povídal: „Vidíte děti, já vám povídal, abyste nešpásovaly se strašidlama.“ Dyž byly dvě nebo tři hodiny, žádná nechtěla jít domu. Drali až do bílého dne.

Ráno tady hospodář de budit chasu, nebyla tam děvečka, nebyl tam čeledín, už tady byl hodně bílej den, teprve se roznesla po vesnici zpráva, že Kačenka Vondráčková šla v půl noci k šibenici pro tříšku. Tu si můžeme pomyslit, jakej strach a jakej šramot se strh ve vesnici. Tak že sebrali se štyry nebo pět hospodářu a šli k šibenici.

Na jednom kopci byla šibenice, přídou tam ty hospodáři a více lidí, poněvač chtěli vědět, jesli tam Kačenka je. Přídou tam a hle tu spatřeji, že má celý šaty roztrhaný na sobě, celá podrápaná, tak že se z ní krev lila.

Dyž to spatřili, hrůza je opojila a řekli: „Vida, vida je to pravda, že se nemá ze strašidly hrát.“ Tu teprve viději, že je roztrhaná. Můžeme si pomyslit, jaká rána jakej šramot a křik se strh, dyž všichni se dozvěděli, co s Kačenkou se stalo. Mladej hospodář nechal zapřáhnout koně a sebral lidi, povídal:„ Nesmíme jí tam nechat.“ Sebrali se a jeli tam, sebrali šaty, co byla slíčená, vzali tělo a nechali ho pochovat.

Tej teprva se báli tuplem v celý vesnici, že žádnej nevyšel po klekáni ven a každej se staral, aby do večera měl uklizíno, a nikdo nechodil drát,

jen dyž měl pár kroků, ale aby šli z jedneho konce na druhej, to se báli. Zvláště u Vondráčků se nejvíc strachovali, dyž přišel večír, poněvač byla řeč vo Kačence, že se snad prohřešila a proto že jí pánbu potrestal. A skutečně dyž přišel první večír a hovořili vo tom tak už se každej strachovali . . .

Skutečně tady drali do devíti hodin a po deváte hodině tady někdo zaklepá na vokno a povídá: „Marjánko podej mi sem ty šaty neb je mi tady zima.“ —

Tu právě jejich ceři Vondráčkovi řikali Marjánka. Dyž tyto slova slyšela, chytila se matky a tak jí mačkala, že jí div neuškrtila, že už snad Kačenčin duch de pro ní.

(Hospodář ji vzal a odnesl na postel.) Zase to klepalo a volalo: „Marjánko přines mi sem tu plachetku, tak že skutečně až do půl noci svítili, ale nedělali nic tak že nevěděli, jak utek první večer.

Mužeme si pomyslit, dyž přišla a klepala, tej teprva se to rozneslo, tak že žádnej nechtěl vyjít, tak že mladej Vondráček byl dosti kurážnej člověk, ale už sám se bál a strachoval.

Skutečně povídá matka, jeho žena, a byl v této vesnici jeden takřka muskej, svobodnej mládenec, ale starší a ten dycky říkal, že on neví, co je se to bát, že von neví, co je to strašidlo. Tak právě paňimáma povídá „muži di pro něj, ať to vyzkoumá. Skutečně poslali pro něj. A von povídá: Hlouposti, to já to strašidlo zkrotim, a skutečně přišel a zustal tam s nima do rána ležet.

(Přišla devátá, desátá, jedenáctá hodina a zase to počalo volat Marjánko a t. d.)

Ale náš — jak pak von se menoval, jak pak bych to měl říct sakramenckou duši — ale náš hrdina sebral se od tohoto stolu a vzal sochor, co s nima tloukli mák, popad ten sochor a běžel pod to vokno, co bylo zaklepáno. A skutečně dyž tam přiběh, postava nečekala ale sebrala se a utíkala jedným karem na řbitov. Ale náš hrdina furt za ní, kdežto byla na jedný straně zeď rozbořená, hnal se za ní.

Skutečně přiběhl až k hrobu, kde měla Kačenka skutečně hrob; bílá postava se mu ztratila, ale tu slyší šustění, jako by ten největší vítr ze všema stromama šustil. Tak že jak byl kurážnej, přišla na něj hrůza, jakoby všecky nebožtíci vstávali.

Pad na něj takovej strach, že pad na řbitově ve mdlobách a umřel. Rozkřiklo se to po celý vesnici, tak že byl strach eště věčí.

(Ale věc měla i dobrou stránku.)

Poněvač mladej Vondráček se držíval v hospodách a přišel v noci podnapilej, tak že jak měli velkej statek byli by přišli do bídy, dyby nebyl přišel tendle příklad.

(Hospodář přestal choditi do hospody.)

A sou šťasný u Vondráčků ale ta pověsť zustala památkou ve vesnici, kerá se menovala Bylina.

Poznámka: Povídka ta náleží k velice rozšířenému kruhu pověstí o zneuctění klidu hřbitovního, jak svévolná dívka se vsadí, že se vydá na hřbitov a odejme nebožtíkovi, jakémusi vidění čepec a j.; musí se pak vrátití a čepec nebožtíkovi na hlavu posaditi atd. Srv. Národop. Sborn. II., 103; IV.—V., 142. Národní pohádky a pověsti Slavie 1878, str. 68. Hošek, Nářeči českomoravské II., část 2, str. 35, 88. Wisła V., 103. Гринченко Изъ устъ народа 134. Strohal, Hrvat. nar. pripov. II., 77. Етнограф. Збірн. XV., 137.

II.

1.

Mezi osobami, které zpívají písně, jest nejstarší Nána Šešinová z Čeřenic, 67 let, svobodná. Babka jako rtuť; žije v pastoušce a nádeničí po statcích. V mládí sloužila v Kouřimi a v Solopiskách na faře, odkudž si přinesla nůši knih. Byla horlivá čtenářka, zpívala a sama též skládala písně. Jak slyšela nějakou, už ji uměla. „Po pastvě za mnou to chodilo jako procesí.“ Ještě nyní, zvláště když se trochu napije, zpívá ráda. Tvrdí ovšem, že staré písně byly lepší: „Copak ty nový, takový krákorky, nemá to notu.“ Její pamět jest vskutku obdivuhodná. Zpívala mi asi 30 písní (většinou jarmarečních), průměrně po 30 verších.

Ukázky:*)

1. Píseň o rekrutýrce. Na př. strofa 3. a 4.:

Milostivý císař dal patenty
máme se dostavit před grementy,
to trefí každého, boháče chudeho
naposled museji žide taky.

S poručení pana delektora
máme se dostavit před doktora,
vizitýrky jeho ošidí mnoheho
odvede mrzáka za zdraveho. (Jarmareční.)

atd.

2. Sázka o věrnost ženinu. Pomocí staré baby vyzví druhý znamení ženino na těle. (Jarmareční.)

3. 1. Ach cestičko, cesto ušlapaná
ach cestičko k mé mile atd.

Srovn. Krolmus II., sešit 7., str. 308.

4. 1. Alou páni muzikanti
zahrajte mi nahoru,
že já v mojich mladých letech
musel sem jít na vojnu.

V. 2.—3. Erb. 2. 361: vemte svoje instrumenty zahrajte mi nahoru — V. 4. Erb. ať se trochu napiju.

5. 1. Černá vlna na bilem beránku
[:kam kej ty se touláš:]
černovokej Janku
A já du na dalekou cestu
5. [:budu sobě hledat:]
bohatou nevěstu

Srovn. Zíbrt 52, 56.

*) Sbírky jichž jsem častěji užil k srovnání: Erben, 2. vyd. z r. 1864 Nár. písně vyd. spolkem Slavia. Praha 1877. Mimo to též Zíbrt: Bibliografické přehled čes. nár. písní. Sbírka pramenů skup. 3. čís. 1. Krolmus; Staročeský pověsti atd. 1847.

Ostatních písní, jež Š. zpívala, neuvádím. Odpovídají vesměs tištěným jarmarečním, jichž Š. má silný svazek. I její vlastní skladba, výsměšná píseň o milovníkovi, jenž opustil chudou dívku a vzal si bohatou, ale hrbatou, bude asi skládána dle nějaké jarmareční. Podávám strofu na ukázku:

. . . Řeknou to je holka
chytrá jako srnka
a hodný přátele má;
mně se holka líbí,
ta je z hodnejch lidí,
jen dyby byla rovná! —

Z nůše knih, kterou si Šešinová přinesla z fary, zbyly jí prý jen dvě:

1. Zrcadlo přjkladůw k naučenj a obweselenj atd. Od Antonjna Borowého sskolnjho učitele w Zlaté Koruně. W Praze 1794 Kraméryusowým nákladem.

2. Wěnec wyprawowánjm přjběhů witý atd. neb Ohlas k powjdkám p. t. Christopha Schmida kanownjka augsburského. Sw. I. V gazyk český uweden od Jana Tomase Nováčka kaplana Strmjlowského. Dobrá Frydolina a zlá Dorota atd. 1863 Landfras, Tábor.

2.

Jan Cirkva z Mělníka (nar. r. 1843). Je z rodiny šafářské. Z mládí byl ovčákem a vypravuje mnoho o strašidlech. Uměl trochu čísti a psáti, ale už zapomněl. Bojoval r. 66 a byl zajat. Vypravoval o tom takto:

Já sloužil u čáslavskeho regmentu. A to sme byli v Raštatě v Bádencku a tam sem byl vod r. 64—66.

A v šestašedesátom roku sme vymašírovali teda do tý války. 14. července, jako června a 14. července krod sme přišli k zajetí. To sme válčili v Bavořích u Ašafunburku. A pak sme přišli do Prajska do ňákej Minden za Bedlínem, je to kousek za Bedlínem, tak co by kamenem dohodil. To sme tam byli vod 14. července a přišli sme až na svateho Václava k propuštění.“ (Ptal jsem se, zda hodně zkusili v zajetí.) „To sme zkusili tolik; jak sme byli zajatý, tak Prajzi měli dvakrát v tejdenku maso v mináži a my sme nechtěli arbeitovat, u nás bylo maso každej den. Dyž sme nechtěli arbeitovat, tak přivedli jenerála (takovej celej zelenej, dědek) a že dyž nebudeme poslouchat, že desáteho muže dá zastřelit. Tak nás strašil. To přece nejde, aby cizej mocnář dal zastřelit cizeho mocnáře vojáky. Dyž sme měli jít domu a dyž sme se to dozvěděli tak sme celou noc nespali, tak sme vyváděli.“

O politické situaci tehdejší vypravoval:

„Já byl v buntě, ale tej to je popuštěný. Tenkrát to měl Prajz, Rus a náš mocnář, tejď to má jen Prajz, nebo jesli Rus tam něco má . . .“

Cirkva mi zpíval tyto písně:

a) 1. Těžko mě matička vychovala
z ruky na ruky překládala;
ještě sem nevyrost mám bejt voják,
co si mám počít co mám dělat?

5. Už na mě šijou bílej kabát,
bílej kabát bí'ou košiličku
a p› straně vocelovou šavličku.
A už mně koně vyvádějí
a sedlaji a trumpetři a trouběji.
10. Přestaňte mně koně sedlat,
já se pudu s ocem rožehnávat,
nejdřív z mym tatíčkem
a potom z matičkou
a potom ze svou milenkou.

Začátek je shodný s Erb. 2, str. 437. Srovn. též Gintl: Zbírka patero světských písní. V Praze 1835. V. Zíbrt str 33.

b) 1. Panimámo, kde je vaše cera,
já jí přišel navštivit.
Naše cera na krchově leží
tam je její postýlka;
5. nemysli muj drahej hošíčku,
že bude tvá manželka.

Erb. 2, str. 182 kdež po v. 2. ještě: tři leta minuly co jsem jí neviděl já se přišel potěšit. Srov. Gintl, Patero atd. Zíbrt, str. 33.

c) 1. Eště já se podivám
k těm melnickejm zahradám
[:stojí-li:] tam má panenka
já si na ní zavolám.
5. Už tam nestojí,
ani jí tam nevidim,
[:s kym pak já si:]
moje srce potěším.

Erben 2, 446; začátek srovn. Krolmus, Staroč. pow. etc. II., seš. 7, str. 172. Viz: Hošek, Rozpravy akad. III., Roč. VI., č. 4, str. 7.

d) 1. Stojí hruška v širém poli
vršek se jí zelená,
pod ní sedí má panenka
je celá uplakaná.
5. Neplač, holka, nenařikej
pro věneček zelenej,
já ti koupim zlacenej
— — — — — — — — — — —
— — — — — — — — — — — Neznal.
jako ty se mužeš rovnat
k mládenci poctivemu.

Začátek srovn. na př. Erb. 2, 176. Scházející dva verše lze doplniti, na př. dle Sušila Mor. nár. pjs. 1840, str. 6: Gak pak můžeš přičjtat zlatý k zelenému? Gak se můžeš přirovnat k synku poctivému?

e) 1. Vod toho sem vohluchla
žes mi houkal do ucha;
ty a já to sme dvá
ty seš fláma jako já.

Nemám parallel.

3.

Františka Kratochvílová z Xaverova (dle lidové výslovnosti ze Saberova). Slabomyslná žebračka neurčitého stáří (asi 50—60 let); potuluje se od mládí po okolních vesnicích a zpívá. Lid jí říká „Františka mlčí" (říká si tak sama).

a) 1. Neťukej, neťukej
ještě naši nejdou ležet,
neťukej, neťukej
ještě naší nejdou spát.
5. Panimáma dere péří
a pantáta tabák kouří
neťukej, neťukej
ještě naší nejdou spát.

Erben 2, str. 139; Slavia II., 1 str. 20 zcela shodný variant jen v. 2 neležejí: v. 4. nespějí; v. 8. nespějí.

b) 1. Alou páni muzikanti
zahrajte mi nahoru
a já budu mašírovat
zejtra ráno na vojnu

Erben 2, 361: v. 2. vemte svoje instrumenty . . .; v. 3. = v. 2. hoř.; v. 4. ať se trochu napiju. Srovn. též píseň Šešinové, str. 279.

c) 1. Panimámo, hezkou ceru máte,
jenže jí doma nemíváte.
Vaše céra nikdá doma nejni
vona pleje pšeničku na poli.
5. [:Dyž zahunek pšeničky vyplíla:]
[:tři škatronu husarů přejela:]

Trosky delší písně. Srovn. Erb. 2, 494. V. 2. Erb. škoda, že jí . . V. 3. Erb. Moje dcera. V. 4. Erb. pšeničku z koukoli. V. 5.—6. A když záhon pšeničky vyplela, tu škadronu husarů viděla — tam. Refrain „tam" se u Erb. opakuje v celé písni.

d) 1. Už tam svítá,
už bude den
svítěji tam hvězdičky;
náš pantáta časně vstává
5. de pucovat koníčky.

Nemám paralel.

e) 1. Sou, sou na potoce ráčátka
sou, sou na potoce raci:
pudeme na ně, vybereme je
s mou panenkou v noci.

Erben 2. 402—3. V. 1. Erb. ráčata; v. 4. Erb. při měsíčku v noci. U Erbpo v. 4. následuje ještě 12 veršů.

Nemám parallel pro popěvky:

f) 1. My sme tady rádi,
kamarádi s vámi,
pomužem vám taky
vyprazňovat žbánky.
5. Dratáda ratada datádadratata.

g) 1. Hoši, hoši
jak pak vám to pěkně sluší,
hoši, hoši
jak pak vám to pěkně de;
5. holky, holky,
jak pak vám to pěkně sluší,
holky, holky
jak pak vám to pěkně de.

h) 1. Ztratila sem kajdu,
kde jí smutná najdu?
Najdu já jí v lese,
hajnej mně jí nese.

Z umělých zpívala „Spi Havlíčku“ takto:

Spi, Havlíčku, v svém hrobečku,
slavík zpívá na svom okonečku
kantor by to nedoved.

Dále neznala.

K umělým patří snad úryvek:

1. Já sem malý rybář
malé ryby znám,
[:kerá je ta nejpěknější
tu já rád mívám:]

4.

Jan Martínek, rolník z Drahňovic. 42 l. stár, čte a píše. Má rád písně, zpívá pěkně, mnoho jich slyšel od starého rychtáře. Jaké má knihy, nevím. Řekl mi jen, že ho nejvíce zajímají popisy měst a kostelů.

a) 1. Za vodou, za vodou za vodičkou
hrála si má milá z holubičkou;
hrála si má milá s černym vorlem,
muj milej Pepíčku s pánem Bohem.

Srovn. Erb. 2, 156; verš 2. u Erb. hrála tam má milá . . . v. 3. Erb. hrála tam má milá . . . v. 4. Erb. „Ožeň se Jeníčku s pánem Bohem“. U Erbena následuje ještě 5 strof.

b) 1. Hleďte, jak se hněvá
Máňa ucouraná,
že jí nechci!
5. Já jí proto nechci,
že má černý voči,
že by mně strašila
ve dne v noci.

Srovn. Krolmus, Staroč. pow. část II., seš. 7, str. 12. V. 2. u Krolm. mrcha caurawá . . . v. 3. Kr. Hleďte gak se hněwá, že gi nechci. V. 4—8 Krol. Ona by nedbala, hoši Milj! Abych za nj chodil we dne w noci.

c) 1. Jel sedlák vorati
[:deu dije dej:] ha.
zapomněl voprati
[:deu dije dej:]

5. Di mně holka pro ní
[:deu . . .:]
šak víš dobře vo ní
[:deu:] ha.

Visí tam v tom koutě
10. [:deu dije:]
na starom chomoutě
[:deu:] ha.

Já pro ní nepudu,
[:deu:]
15. vim, že tvá nebudu
[:deu . . .:] ha.

Di mně holka přece
[:deu . . .:]
koupím ti třevíce
20. [:deu . . .:] ha.

Třevíce z vokolkem,
[:deu . . .:]
že líháš s pacholkem
[:deu . . .:] ha.

25. Nanynko činčaná
[:deu:]
nelíhej z hochama
[:deu:] ha.

Líhej na pavlači
30. [:deu:]
hoši budou rači
[:deu:] ha.

Má zlatá prclído
[:deu . . .:]
35. kde je švec tu šídlo
[:deu . . .:] ha.

Kde šídlo tu dratev
[:deu . . .:]
švec visí na vratech
40. [:deu:] ha.

Erben 2, 417 nevložil refrainu do textu, ale uvádí jej v poznámce. Napodobuje prý se při této písni zvuk dud. V. 5. u Erb. Jdi, má milá, pro ni, v. 9. Erb. V maštali je v koutě . . .; v. 11. visí na chomoutě; v. 17.—18. Erb.: Jdi, má milá, přece, mám koníčky v řece; v. 21.—23. Erb. Až já jich napojím já si tě namluvím.

Tu končí variant Erbenův. V. v. 21—40. v naší písni jsou patrně později přidány.

Srovn. Krolmus, Star. pow. část II., seš. 7, str. 354, jehož var. se skoro shoduje s Erb.

d) 1. Koulelo se koulelo
červené jablíčko,
komu ty se dostaneš
má zlatá Ančičko?

5. Koulely se koulely
dvě naproti sobě
komu bych se dostala
než Pepíčku k tobě.

Jede, [:jede:] k nám
10. z kanceláře písař
štyry koně vraný má
jako ňákej císař

V jedný ruce kalamář
v druhý ruce péro,
15. chtěl abych se zapsala
do srdečka jeho.

Dyby tys byl mládenec
jako já sem panna
dala bych ti ten věnec
20. kerý nosim sama.

Muj zelený věneček
na hlavice skáče,
ale ta tvá poctivost
na kolíbce pláče.

Jsou tu sloučeny 2 písně: Erb. 2, 116 a 244. Srovn. Krolm. II., 7, str. 20; v. 4. Erb. 116: má zlatá holčičko; v. 8. Jeníčku; v. 9. Erb., str. 244: Chodíval k nám, chodíval; v. 11. klobouk měl premovanej; v. 15.—16. . . . ho zapsala do srdečka svého; v. 20. Erb. kterej 21. Erb. Můj věneček zelenej. (Zajímavé doklady, jak se zpěvák snažil užívati tvarů spisovných.)

e)

[:Žene vovčáček [:přes ouhor:] přes ouhory:];
jak myš holka pálí jak mu ty cymbály
[:pěkně zvoní:]

Nemám paralel.

f) 1. Žežulička kuká
[:na buku v lese kuku:]
ozvi se, má milá,
[:ozvi se, kde si? kuku:]
Ty si jenom ta jediná,
co si mé srce raniła
[:ozvi se, kde si? kuku:]

Zazpíval slavíček
[:v hájku zeleném, kuku:]
že já z mojí milou
[:svojí nebudem, kuku:]
Nebudem se spolu vodit
nebudeme spolu chodit
[:ach již nebudem kuku:]

Měla sem holoubka,
[:ten mi uletěl, kuku:]
že já budu plakat,
[:na to nezpomněl kuku:]
uletěl mně do kapradí,
20. snad se více nenavrátí,
[:ach nenavrátí! kuku:]

Srovn. Erb. 2, 194. Refrain „kuku“ u Erb. schází; v. 2. Erb. v lesí; v. 10. Erb. . . . že my už má milá; v. 12. Erb. . . . nebudem už spolu chodit, nebudem se spolu vodit . . .; v. 18. Erb. nehleděl; v. 20. Erb. žádnej mi ho nenahradí; v. 21. Erb. ach nenahradí.

Z umělých písní zpíval mi Čelakovského „Děvče, já ti udělám“.

Text:

g) 1. Bětulinko boubelatá,
darmo se mě vzdaluješ;
darmo ústa růžovatá
zlíbati si zbraňuješ:
5. znám já čarovati
dívkám udělati;
[:děvče já ti udělám:]

Štverolístku z jetelíčku
jeden sobě uschovám,
tobě do nových střevíčků,
10. Bětulinko, tajně dám.
Rádo děvče budeš
lahodit mně budeš
[:děvče já ti udělám:]

15. Žábu skovám v brabeništi
až jen hodně vysmahne,
v ní sobě háček vyhledám
ten tě ke mně přitáhne:
rádo děvče budeš
20. lahodit mi budeš;
děvče, já ti udělám.

Z šesti strof Čelakovského (srovn. Nowoč. Bibliot. VIII., 1847, str. 208—9) zbyly tři: 1., 2. a 5.

Text Čel.: v. 1. Čel. Bětolinko; v. 3. Č. ústka; v. 4. Č. mi; v. 5. Č. známť; 6. dívky skrocovati; 8. Čtverolístky v jetelíčku, dva si schválně vyhledám; 10. Ty ti do nových střevíčků; 11. Bětolinko; 12. Za tvé upýpání, Nebudeš mít stání; děvče, já ti udělám!; 15. V mraveništi žabku schovám; 16. dobře; 17. háček z ní u sebe schovám . . .

Resumuji: Uvedené texty ukazují ráz posázavských tradic lidových. Shledáváme, že jest stav týž jako jinde: větší celky prosaické (pohádky) mizí, na místo staršího typu písně lidové nastupuje píseň kramářská. To jest sice všeobecně známo, ale přece jest třeba v každém jednotlivém případě stanoviti, co se udržuje, co zaniká atd. slovem, zjistiti skutečný stav.

To bylo účelem mé sbírky.*) *Jiří Horák.*

Slovenské pohádky z Krakovan.

IV. [Cyklus **„Voják a křesadlo“**, mladší verse. Obsah, detaily, varianty.]

Chudobný mladík hledá službu, v jedné vesnici babička, chce, aby se spustil do vyschlé studny, tam jsou dveře a hned za dveřmi okénko, a tam škatulka. Škatulku má vzít a baba ho zas vytáhne.

Tam je krása, v zapomenutí jde dál, tam piano, začne hrát, krásně. Dveře otevřené dál, tam zas piano, mnoho peněz, šatstvo drahé, ještě krásnější, ve třetí jizbě ještě krásnější. Na konec vezme si peníze, vzpomene na škatulku. Jde zpět, baba se zlobí, chce škatulku napřed, on se vymlouvá, že má nemocnou ruku. Když ho baba vytáhne, hodí ji do jámy.

*) Z kratších vypravování neuvádím prozatím ničeho sbíraje nový material k podrobnému rozboru posázavských tradic o vodníkovi, hejkalovi, strašidlech atd.

V městě „limitácija" na hostinec vedle hradu, koupí, rok dává darmo, přijde o všechno. Neměl ani za co světlo koupit. V škatulce byl kousek svíčky, rozsvítil, ukáže se chlapíček jako rukavice: „Co rozkážú mladý pánko, co rozkážú." Chce klavír z první jizby, shasne svíčku, klavír tam. Hraje, princezna ho slyší, chce klavír, on chce, aby sama přišla, ale pak ho prodá. Podruhé druhý klavír. Podruhé princezna zas vzkazuje po komorné. Pro třetí klavír půjde sama, zamilují se, řeknou si, že se vezmou. On dá si nosit peníze a všecko z té studny, dokud svíčka hoří. Ještě před hosty o svatbě žádá peníze, ale svíčky malý kousek už, dohoří, a z ní vyskočí princ. Princezna by byla ráda měla prince, ale už byla s hostinským. Tak spala s mužem i s princem, a mezi nimi byl meč.

[Variant, který k předchozímu vypravování připojovala do řeči a konec znovu vyprávěla sestra vypráveěky:

Sluha svíčky je „Malý Janko", červená čepička. Pro první klavír přijde služka, on žádá, aby přišla s ním spat. Princezna pošle služku, on dá mezi ni a sebe meč, ani se jí netkne. Při druhém klavíru totéž. Po třetí upozorní ho Malý Janko, že místo princezny chodí služka. Princezna přijde sama, už ne meč — zůstala těžká.

On je proto zavřen na veliký vrch, sluhové s ním mluví skrz okénko. Prosí, aby mu přinesli tu škatulku. Přinesou, malý Janko hned přijde, všechno rozbije, jej osvobodí. Král s ním pak chce „držet vojnu". Malý Janko všecky koule chytá, všecko pobije. Pak smíření, svíčku nechají dohořet, všecko přinést, na konec z Janka pěkný mládenec.

P o z n á m k a: Úvod a též zakončení variantu pod. jako v některých versích o Aladinově lampě, jako v německých Grimm, KHM., č. 116. Pröhle, KVM., č. 11, uherské Gaal, Märchen der Magyaren 1, francouzské z Lotrinska, Cosquin, č. 31, kde žena poroučí rekovi, aby slezl do studně pro svíci a p.

J. P.

V. [Cyklus **„Boj s draky pod mostem".** Obsah a nové detaily.]

Byl jeden král, neměl žádných dětí, tedy psal psaní, kdyby se někdo našel, kdo by jeho manželce k porodu pomohl, aby měl syna. Našla se jedna baba, ta pravila, že se musí hledat trojičky, tři děvčice, trojčata. Tak se našly, chovali je u královského dvoru, baba tam zasila konopí, když to konopí vyrostlo, musily je ty trojičky vytrhat a vyprat, udělali z něho jeden sáh. Pak je baba poslala s ním na řeku a přikázala, co na poprvé vytáhnete, to přineste. Tak ta nejstarší vytáhla tři rybičky, ale hodila je zpátky, že byly maličké. A ta prostřední zase tak, ta nejmladší také, ale ta je přinesla. Baba vařila rybičky v kuchyni zvlášť v hrnci. Kuchařka nevěděla, co to vaří, tak okusila, a suka také uchytila tam kdesi kousek.

Tak nejprvé se suka okotila, měla chlapce, pak kuchařka porodila, měla chlapce, královna porodila, měla chlapce. Tak rostli ti chlapci spolem: králčin, kuchařčin, Sučkar. Sučkar měl jakési rukavičky, c o s e s n i m n a r o d i l. Chtěl zkusit svět. Jeli do světa. Sučkar, když natáhl rukavičky, věděl, co se stane. V lese baba sbírala třísky, byla jaksi nebezpečná. Sučkar v rukavičkách ji uchytil od zadu, vzal jí brejle, učinil ji neškodnou, baba ho poznala. Pak přišli do zámku, dobrý oběd nachystaný, Sučkar natáhl rukavice, poznal, že musí jít vartovat na jeden most. Králčin šel na kamenný most, tam přišel o dvanácté hodině drak šestihlavý [dialog: drak se ptá, co tam chce, on odpovídá, že tam vartuje, nikoho pustit nesmí], zabije

ho. Na druhý den kuchařčin jde na železný most, drak desítihlavý, zas rozmluva, boj, vyřeže drakovi jazyky, Sučkarovi se nezmíní. Sučkar třetí den jde na ocelový most, o dvanácti hodinách drak dvanáctihlavý, ten byl na koni. Zabije draka, vyřeže jazyky, ráno se všichni tři domluví.

Sučkar čtvrtý den natáhne rukavičky, praví, že ta baba byla matka těch draků, že musí honem odtamtud pryč. Ujedou, Sučkar zapomene rukavičky. Vzpomene si cestou, ale baba už je v zámku. Suchar se spravil kočkú, začal minaučit, baba jej tam pustila, číčenka vzala rukavičky do papulky, utekla.

[Dál nemohly si obě vypravěčky vzpomenout, jakési nebezpečí hrozilo, kamsi musili před babou utéci, ještě cosi vykonat.]

Vypravěčka: Pí. Čechvalová. Zapsal *V. Tille.*

Srv. rozbor látky v Povídkách sebraných na Valašsku od dra V. Tille č. 12. Národopis. Sb. VII., 60 sl., Аѳанасьевъ Рус. нар. ск.[3] I., č. 76, 77. Národopis. Sbor. IV.—V., str. 143, č. 347. Na Slovensku byla povídka tato nalezena v stol. Zvolenské, Malo-Hontské a Liptovské, dle toho pak sestaven text v Slovenských Pověstech AH. Škultéty-P. Dobšinského, č. 58, str. 516 (nové vyd. str. 691, č. 48). Pod. polský text zapsaný v stol. Spišské otištěn v Czambelově knize „Slovenská reč", str. 449, č. 225.

Úvodní motiv o zrození tří reků vypravuje se v Krakovanské velmi podrobně, více než v jiných versích. Jiné motivy jsou zapomenuty, zpřeházeny, pokaženy. Úkol „rukaviček" (lépe a původnější zápäs(t)ky u Škult. Dobš.) nebyl už krakovanské vypravovatelce jasný. *J. P.*

LITERATURA.

Dr. E. Chalupný, **Národní povaha česká.** V Praze 1907. Nákl. vlastním. Str. 46.

Převaha rozumovosti nad citovostí, přimočarost, rychlá přizpůsobivost, čilost a nedočkavost, spolu však i netrpělivost, nestálost a nevytrvalost jsou vlastnosti, které považuje dr. Chalupný za příznačné národní povaze české. Usuzuje na ně z povahy českého jazyka. Jemu je „hlavním znakem národnosti jazyk", jenž „je plodem a projevem národní povahy, a tedy lze ji z něho vyčísti". A tu vytýká n ě k t e r é charakteristické zvláštnosti češtiny a z nich provádí své závěry o české národní povaze. V češtině nalézá určitou anticipační snahu: „přízvučný princip usiluje o důraz na počátku slova"; „čeština vyniká tendencí kupiti souhlásky na počátek slova"; stejné snahy výrazem je ve skladbě i dvojí zápor. „V češtině tedy ve všech útvarech gramatických důsledně a pronikavě vládne snaha zdůrazňovat počátek, nakupit naň i důraz i prvky jazykové; snaha anticipační, jak v směru ryze gramatickém tak i logickém; . . . v počátku tkví důraz a zřejma je snaha důraz ten pošinovat ještě dále do předu (přízvuk se přenáší na předložku a spíná ji se slovem v jeden celek). Hlavní obtíž výslovnosti, shluky souhlásek, přesouvají se nejraději na počátek slova. Jazyk chce nejnesnadnější věci mít co nejdřív s krku a výsledek je: největší překážky se přemohou napřed, pak dopadne hlavní důraz a prostředku i zakončení se již věnuje menší pozornost". Na podporu těchto vývodů vrací se i k Dobrovského výkladu

slova Čech od četi t. j. počíti nebo k jinému výkladu slova toho od čekati (Čechové jsou mu ti, kteří počali stěhování Slovanů na západ, rsp. pro svoji nedočkavost prví se stěhovali). Ale „jméno Čech není asi jediné, které poukazuje na starodávnost anticipační povahy naší . . . Ještě jedno dávné jméno tu svědčí: Přemysl. Přemysl značí toho, kdo myslí napřed . . . Přemyslem mezi Čechy byl nejspíše ten, kdo nad nimi vynikal větším rozvojem téže vlastnosti národní, kterou vynikali zase oni.“ A málem nepohrdne dr. Chalupný ani dokladem geografickým pro národní povahu českou: „Oblast národa československého od Poohří až do jižních Uher podobá se českému slovu, jehož přízvuk, Praha, je na počátku. Nevím, má-li tato shoda hlubší význam, ale zajímava jest.“ K filologickým dokladům a vývodům vyhledává dr. Chalupný dodatečné doklady z historie (včasné přijetí křesťanství, iniciativa reformační) i z našich dnů (náběhy hospodářské, na nichž nevytrváme). Zdá se tu, jakoby sám autor cítil, že nestačí jedině z povahy jazyka usuzovati na povahu národa: Vždyť sám uvádí, že povaha národa dochází výrazu v myšlení, cítění i jednání, ve všem, čím národ žije a život svůj samostatně projevuje (jazyk, zvyky, zaměstnání, kroje, umění, náboženství, mravní zásady, politické a právní zřízení). Omeziti se při tom na jedinou složku národního života pro stanovení a výklad národní povahy, je ovšem postup, který nedostačuje, a neobhájí tento postup ani jakési ohražení předem proti námitce jednostrannosti, jež autor uvádí: „Protože povaha národní proráží v každé složce, dostačí pozorovati některou hlavní složku podrobně a ostatní pak celkově s ní srovnat a k ní přiřadit.“ A nestačí tím spíše, že právě tohoto srovnání a přiřazení v práci dra Chalupného není. A tak zůstává knížka jeho jen náběhem, rozhodně zajímavým, ale dosti neobsáhlým, ukázati, pokud a jak se národní povaha česká jeví v jazyku. A v tomto směru pozornosti zasluhuje.

A. Žalud.

P o z n á m k a. Dr. Felix Koneczny promluvil o knížce dra Chalupného obšírněji v měsíčníku „Świat Słowiański“ č. 32—33 (sv. II.), str. 110—124. Sdělil tu ve výtahu hlavní vývody a myšlenky našeho autora a připojil některé poznámky, vesměs takřka případné. Polský kritik připouští, že knížka dra Chalupného nad míru je zajímavá, že jí nelze upříti rázu vědeckého, že do úvah o karakteru národů přináší nový příspěvek, pozorování, že se karakter národa m ů ž e projeviti v přízvuku. Koneczny připouští, že v českém karakteru jest jistý sklon k „impetyczności“. Ale to jest všecko. Plným právem ovšem polský kritik popírá, že by přízvuk m u s e l býti projevem karakteru národního. Horní lužičtina dodáváme, má také přízvuk na první slabice, taktéž slovenština, jak má také maďarština. Či následuje něco pro polský charakter a pro karakter oněch pohraničních kmenů československých, jakož i pohraničních kmenů maloruských, že se v jich jazyce ustálil přízvuk na předposlední slabice? Kdyby dr. Chalupný měl vzdělání linguistické, byl poněkud hloub obeznámen se slovanskou akcentologií, nebyl by se zajisté pustil do takového rozumování. Polský kritik poznamenává k vývodům dra Chalupného z volného slovosledu v češtině, že jest v polštině ještě volnější, a přece jest Polska klassickou zemí tradice mezi Slovany, kdežto u Čechů má býti svědectvím nedostatku tradice. Francouzský slovosled ustálil se vlastně tenkrát tak pevně, když se tam lámaly veškeré tradice. Karakter národní závisí především na jeho poměrech společenských, hlavně hospodářských, připomíná dr. Koneczny. Proti českému autoru akcentuje polský kritik, že se Poláci vždycky budou obdivovati české vytrvalosti, jako příznačné

ctnosti české; ba že česká vytrvalost sahá tak daleko, že přechází nejednou v umíněnost. Praví-li dr. Chalupný na jiném místě, „u nás nic nevydrží v delším, pokojném vývoji", přiznává dr. Koneczny, že může míti v tom pravdu, ale příčiny toho shledává jinde. „Češi pracujíce s největší, vždycky obdivuhodnou vytrvalostí k jistému cíli, činí to přece způsobem, že sami vyvolávají poměry, ničící jich úmysly." A to prý pochází zvláště z nedostatků ve formálním vychování české inteligence. Výklad jména Čech, který p. Chalupný ještě přijal dokonce do svých výkladů, jest přirozeně zastaralý.

jpa.

Firbas Oskar: **Anthropogeographische Probleme aus dem Viertel unterm Manhartsberge in Niederösterreich,** 1907. M. 8·—.

Kniha, jejíž obsah i ocenění podávám, vyšla jako pátý sešit XVI. sv znamenité sbírky: „Forschungen zur Deutschen Landes- und Volkskunde," vydávané prof. A. Kirchhoffem. Předmětem práce, jak titul praví, jest jeden ze čtyř starých okresů dolnorakouských, „čtvrt pod Manhartem", zvaná též „vinnou". Ohraničení je dosti přirozené: na jih Dunaj, východ a sever zemská hranice, na západ celkem svahy Manhartu. Jestliže již krajina má něco individualního, je to mnohem určitější při studiu lidu, jenž ve svém karakteru má řadu vlastností od ostatního obyvatelstva odlišných. A vyhledati všechny rozdíly a vysvětliti je jest účelem knihy Firbasovy. Při takovýchto problemech byla obyčejně historie prvním a hlavním argumentem. Autor však postupuje metodou novou, jak praví „geografickou": vychází od přítomnosti, snaží se podati úplný obraz současný, a analysí jeho dospívá k hypotesám, jež teprve dodatečně kontroluje zprávami historickými. Postupu tomu nelze upříti originalnosti; také vyčerpává úkol mnohem úplněji, než bývá zvykem, škoda jen, že pro nedostatek přípravných prací nemůže se plně rozvinouti. Autor je namnoze nucen sám si připravovati půdu sbíráním materialu širšího rozsahu, a tak skoro každá kapitola má nejdříve část všeobecnou, a pak specialní, kde výsledky předešlé jsou aplikovány na Dolní Rakousy. Tato metodičnost a okolnost, že problém dotýká se našich hranic, je mi dostatečným důvodem, abych promluvil o ní obšírněji.

Prvé tři kapitoly jsou jaksi úvodem. Pahorkatá krajina severní části čtvrti manhartské nelákala cizince k výboji, ale nebyla také tak chudá, aby vyháněla usazené obyvatelstvo; teplé podnebí způsobilo, že někde udržel se primitivní způsob stavby z nepálených cihel, pěstování vína vtisklo lidu určitý temperament a má vliv na socialní poměry. Obsáhlá stať je věnována typu. Třeba není ještě možno podati úplnou charakteristiku, přec vysvítá tu řada zajímavostí. Z Bavor přes Horní Rakousy táhne se podél Dunaje a rovnoběžně s Alpami pruh, v němž světlý typ má procento velmi malé (17—19). Severněji a jižněji blondnosti přibývá, ale nikde nedosahuje takové intensity jako v našem kraji při hranicích moravských (vesměs přes 24%, typ hnědý pod 21%). Poněvadž hnědý typ je známkou silného mísení, můžeme vysuzovati, že na severu Dolních Rakous nastal styk dvou ras později než na Dunaji, a že světlý typ měl převahu. Vezmeme-li dále v úvahu dle tabulek odvodních průměrnou výšku těla, je na severu Manhart. okresu větší než v ostatních Dolních Rakousích (1·674 m. — 1·646 m.). Je tedy tento kraj osazen obyvatelstvem značně světlým a vysokým, což odpovídá, dle přesvědčení autorova, starogermanskému charakteru. Méně ověřeny jsou udaje o indexu lebečném; je to jen domněnka spisovatelova, že nejčastější

Louis Lambert: Chants et chansons populaires du Languedoc, recuellis et publiés avec la musique notée et la traduction française. H. Weltar. 2 in 8°. VIII—389 et 345. Ref. R. d. trad. pop. XX., 431. R. d. lang. rom. XLVIII., 480

A. Jeauroy: Poésie provençales inédites. Annales du Midi 1905, str. 457.

H. Hauvette: Les ballades du Décaméron. Journal des savants. III., 489

C. Decurtius: Rätoromanische Chrestomathie III. Surselvisch, Subselvisch. Die Weisen der Volkslieder. Roman. Forsch. XIV., II. díl. I.—VIII. 1—32.

*Cîntece. Sezatoarea XII., 168—175. (Písně.)

Friedwagner Matthias: Rumänische Volkslieder aus der Bukowina. (S. A. aus der Festgabe für A. Mussafia.) Halle, Niemeyer 1905, 34 str. 8°. Ref. Deut. Litztg. 1905, 17, 1045. R. critique 1905, č. 41, str. 300.

Canti popolari greci tradotti ed illustrati da Niccolò Tommaseo, con copiose aggiunte ed una introduzione per cura di P. E. Pavolini (1905), t. V. de la Biblioteca dei popoli diretta du Giovanni Pascoli. Remo Sandron Milano. p. 200. Ref. R. critique 1905, č. 52, str. 514—519. Deutsche Lztg. 1905, 42, 2572.

Γεωργιος Δ. Παχτίκος. 260 δημώδη ἑλληνικὰ ἄσματα. Athény 1905. Str. 410. Ref. Zft. d. Ver. f. Volksk. XV., 465—467. (K. Dieterich.)

Magyarische Reigentanzlieder aus der Grosswaradiner Gegend von Julius Fohn. Anthropophyteia II., 125—153.

Hudba.

*Fr. S. Kuhač, Osobine narodne glazbe, naročito hrvatske. Rad jugoslav. Akademije kn. 160, str. 116—251.

Музыкально-етнографическіе очерки А. Маслова. Калики перскофіе на Руси и ихъ напѣвы. Историческая справка и мелодико-техническій анализъ. С. Петербургъ 1905. Ref. Истор. Вѣст. CII., 1077—1080.

*Leoš Janáček, Nápěvky dětské mluvy. Č Lid XIV., 416 - 419, XV., 19 - 22.

Heinrich Rietsch (aord. Prof. f. Musikwissenschaft an der deut. Univ. Prag), Die deutsche Liedweise. Ein Stück positiver Ästhetik der Tonkunst. Mit einem Anhang: Lieder und Bruchstücke aus einer Handschrift des 14.—15. Jh. Wien. Carl Fromme 1904. XI + 256. Ref. Deut. Litztg. 1905, 24, 1528.

Přehled činnosti musejní společnosti ve Val. Meziříčí od r. 1883—1906.

I. Založení společnosti musejní a váznutí její činnosti.

Poslanec kraje Valašského, advokát, † Dr. Al. Mikyška, vyslovil v říjnu r. 1883 myšlenku, že by po příkladě jiných krajinských museí také na Valašsku, kraji to v mnohé příčině velezajímavém, slušelo se založiti společnost, která by pečovala o zachování domácích památek starožitných a historických. Tato myšlenka potkala se brzo se souhlasem takovým, že již v listopadu sešla se poradní schůze, která se uradila o stanovách musejní společnosti, jak předloženy býti měly c. k. místodržitelství moravskému na schválení. Po jich schválení dne 12. prosince 1883 a po několika ještě poradách svolána ustavující valná hromada dne 18. ledna 1884 do místností Občanské Besedy. Valnou hromadu zahájil Dr. Al. Mikyška, poukazuje k tomu, že již před 12 lety byla myšlenka musea krajinského ve Val. Meziříčí, jak dokazuje knihovna tehda založená. Tato knihovna byla od Občanské záložny výboru společnosti musejní ihned odevzdána.

První zřetel obrácen k tomu, aby knihovna a spolu předměty, jež byly počátkem mus. sbírek — většinou to dary rozličných osob, o musejní spolek zájem jevících — staly se denně přístupnými širšímu obecenstvu. Proto ustanoven nad ní kustodem p. Jos. Panczinský, jenž by denně několik hodin v místnostech společnosti pobýval. Aby pak knihovna mohla vyhověti také různým kruhům obecenstva, usneseno doplňovati ji dle potřeb těchto jednotlivých kruhů.

Vydáván »Sborník musejní společnosti ve Val. Meziříčí«, kdež uveřejňovány články týkající se hlavně kraje Valašského. Spolu požádány také jednotlivé české společnosti archeologické a jiné pod. sbory, aby knihovně zasílaly své zprávy. Zvláště vděčně připomenuto buď, že c. k. Centrální komise pro vypátrání a udržování památek stavitelských a uměleckých v říši rakouské zasílala každoročně své velmi cenné »Mitteilungen«. Českých pak rovně cenných »Památek archeologických« musejní společnost mnohé ročníky si zakoupila.

Pro jednotlivá města i okresy Valašské zvoleni krajinští jednatelé, aby pátrali po památkách starožitných a historických. Všichni přijali ten úřad na sebe a také již jednotlivé zprávy výboru společnosti zaslali.

Od r. 1884—1891 však nastala velmi smutná doba pro M. S. ve Val. Meziříčí. Činnosti nebylo žádné. Sbírky nebyly rozmnožovány. Též knihovna byla ve stavu bídném, ba mnozí vypůjčovatelé knih nevraceli, ač upomínáni byli. Obrat k lepšímu nastal r. 1892 u příležitosti sbírání předmětů na »Národopisnou výstavu v Praze«. Musejní společnost k životu přivedena, sbírky rozmnožovány, knihovna částečně doplněna, novými spisy obohacena a rozdělena dle oborů.

Byltě stav její r. 1897 následující:

Znak	Odbor	Děl
A	Belletrie (česká)	138
a	» (německá)	39
B	Dějepis, zeměpis (české spisy)	66
b	» » (německé spisy)	52
C	Časopisy	61
D	Jazykověda	10
d	Divadla	6
E	Spisy jinoslovanské	77
F	Filosofie, vychovatelství	27
G	Spisy staroklassické	4
H	Hospodářství (české spisy)	35
h	» (německé spisy)	53
J	Počty, měřictví, kreslení	5
K	Přírodověda	16
L	Technologie, umění (české spisy)	30
l	» » (německé spisy)	14
M	Zdravověda	9
N	Náboženství	23
O	Zpěv, hudba	2
P	Právnictví	57
R	Různosti	29
S	Slovníky	6
	Součet	759
	ve svazcích	1090

II. Účastenství musejní společnosti na »Národopisné výstavě« r. 1895 v Praze.

R. 1892 vydala musejní společnost »provolání krajanům valašským«, jímž upozornila na chystanou výstavu v Praze. Týž účel měla řada dopisův o výstavě v Op. Týd. uveřejněných a jako leták po obcích rozeslaných. Na to utvořily se v městech valašských národopisné odbory a svolána 18. dubna četná schůze delegátů jejich do Meziříčí, na které zvolen byl organisační výbor pro celé Valašsko

se sídlem v Meziříčí. Sbírány příspěvky na vystavení valašské vesnice a ovšem také předměty, jimiž obeslána býti měla výstava v Praze. Nejčilejší ruch zavládl na Vsetíně, kde zdařilá výstavka národopisná téhož roku byla pořízena; byla ovšem i předměty ze sbírek musejních obeslána.

R. 1893 pořízena byla výstavka v Meziříčí, kde byl konán sjezd moravského učitelstva. Výstavek v Přerově, v Hranicích a v Loučce u Nov. Jičína se musejní společnost též súčastnila. I Rožnov a Frenštát pořídily výstavky národopisné, ale toliko předmětů ve svých okresích nasbíraných. Výstavkami těmi nejen národopisný ruch na Valašsku byl sesílen, ale též předměty vyvoleny, jež by do Prahy zaslány býti měly. Zvolen byl instalační výbor pro celé Valašsko, jenž na první schůzi své na tom se usnesl, aby předměty v místních odborech nashromážděné byly posílány na Vsetín, kde také valašské stavby pro výstavu v Praze zbudovány býti měly. Na penězích na valašskou dědinu sebral odbor valašsko-meziříčský přes 980 zl., vsetínský 763 zl., rožnovský 360 zl. atd., úhrnem na Valašsku a Kravařsku sebráno 2.850 zl. — Byl to neobvyklý úkaz, jak ruch národopisný sjednotil obce i spolky na Valašsku do společné činnosti, by kraj náš důstojně na výstavě v Praze byl zastoupen. Podobné shody u nás od té doby nebylo!

Po výstavě národopisné, některé předměty darovány byly sbírkám musejní společnosti, aby obohaceno bylo museum v Meziříčí předměty z celého Valašska a skutečně krajinským museem kmene valašského se stalo. Za to však z Meziříčí »dámským národopisným odborem« nejkrásnější valašské výšivky Národopisnému Museu v Praze byly darovány; toho totiž byli jsme náhledu, že v Praze mají trvale vystaveny býti, aby také z cizozemska znatelé se přesvědčili o kráse této práce žen valašských.

III. Snahy mus. spol. na povznesení práce lidu.

Musejní spolek súčastnil se jubilejní výstavy v Kroměříži r. 1898, kamž poslány byly opisy: 1. »Artykulů medařských«, daných včelařům panství meziříčského p. Bernardem z Žerotína r. 1591; 2. Listiny téhož Bern. z Žerotína, jež obsahovala nařízení daná vesničanům a za 3. několika kupních smluv selských usedlostí, aby viděti bylo rozdíl bývalé závislosti sedlákovy na vrchnosti a nynější svobody rolníkův. Měla totiž rolnická výstava v Kroměříži býti »jubilejní výstavou«, netoliko padesátiletého panování J. Apošt. Veličenstva, ale spolu osvobození rolnictva od roboty, jež František Josef I. šťastně dokonal. Ježto do té doby rolnické výstavy z Valašska se neobesílaly, upozornili jsme na výstavu kroměřížskou také rolníky naše, ale jen tři vystavili své plodiny polní.

Museum podporovalo i druh domácí valašské práce lidové, jíž zdobili výrobky dřevěné (obušky a dýmky) perleťovými kostkami. Přispěl na to r. 1898 hlavně peněžitý dar tehdejšího místodržitele moravského. Některé totiž předměty moderní, zhotovené v Meziříčí byly za darovaných 200 zl. vybity valašským způsobem perletí na Hrubé Lhotě: měla jimi se obeslati v Paříži výstava českého lidového průmyslu, se které však sešlo. Nezdařilo se však tyto předměty vystaviti ani v průmyslovém museu v Brně, a nepovšimnuty zůstaly výrobky valašské práce i na výstavě ve Vyškově, kamž byly zaslány r. 1902 do oddělení pro průmysl lidový. Předměty tyto vystaveny v museu meziříčském a též ve stálé čes. tržnici v Brně. Kolekce těchto předmětů uspořádána byla odborným učitelem p. Al. Balánem.

»Vlna vzdutá národopisnou výstavou klesla a rozptýlila se« — žalováno na sjezdu archeol. a mus. spolků na Horách Kutných r. 1898. Poznavše ruchem výstavním také lidové umění vyšívačské, chtěli jsme i jeho využíti pro modernější předměty a takto je zvelebiti. Lépe se dařilo tomuto pokusu, jím jsme opatřili zbylým ještě valaš. vyšívačkám přece něco práce. Nejvíce jich zbylo v Zubřím, málo které v Rožnově a okolních vesnicích. Dokonce vyhynulo vyšívání hedvábím tak zvaných »úvodnic«, jimž Valašky říkaly »plachty neb oděvadla«. Zachovalo se však ještě vyšívání rukávců (s obojky, taclemi a příramky) a hlavně mřežek (krajek) k čepcům žen vdaných. Něco mřežek a jiného vyšívání objednala v Zubřím »Zádruha« v Praze. Podobně bylo užito umění vyšívačského na kostelní prádlo. Slibnější však počátek, aby vyšívačky naše byly prací opatřeny, stal se teprve nedávno. Ježto vídeňský spolek na zvelebu rakouského krajkářství založil školu na irské háčkování v Zašové a lidu valašského takto si všímal, obeslala mus. spol. naše svými výšivkami výstavu krajek r. 1905 ve Vídni pořádanou. Tam seznal dovednost zuberských vyšívaček první vídeňský závod v krajkách a vyšívání. Vyslal do Zubřího svého cestujícího, jenž získal vyšívačky tamnější a značné práce u nich objednal. Také

zmíněný spolek vídeňský něco krajkářské výroby si v kraji našem objednal; než více výsledku pro práci našich dovedných žen očekáváme ze školy vyšívačské, jež právě založena byla v Rožnově a šedesát žaček čítá hned prvním rokem svého trvání.

Bude-li mus. spol. možno i jinak podporovati práci lidu valašského, jak zemědělskou tak rukodílnou, ukáže budoucnost. Snahu zajisté měla: pro »zemědělství« má pohotově množství knih ve své knihovně, jež prospějí na zvelebenou orby, lukařství atd.; tolikéž pro řemesla různá opatřila poučné knihy odborné, ale zůstávají nečteny.

Potěšitelnější bylo, že hojněji z nejbližšího okolí obeslána byla výstava ovoce valašského, již r 1900 hlavně musejní společnost pořídila v obecním domě meziříčském. Sbíraly se v některých obcích seznamy jmen ovocních druhů na Valaších pěstovaných a vysloveno přání po výstavě ovocné na Valaších. První byla pořízena r. 1899 na Vsetíně a následujícího roku také v Meziříčí, jež opět i ze Vsetína byla obeslána. Na této výstavě vybrány ty druhy, jež pak se poslaly na první českou výstavu ovoce moravského v Brně. Ježto však bylo v Brně při výstavě málo místa, nemohly býti některé zásilky valašské ani řádně vyloženy. Ač pak zmíněný rok na ovoce v okolí Meziříčí nebyl právě úrodný, přece snad povzbudil krásný výsledek výstavy tehdejší rolníky k lepšímu pěstování ovocnictví. Opětujeme důrazně přání, aby i vesnice ve svých školách občas výstavy ovocné pořádaly, jak mládeži, tak dospělým pro radost i poučení.

IV. Stav sbírek musejních.

Navštěvovatelé z cizích krajův zemí koruny České nejvíce se asi zajímají sbírkami, jež znázorňují život lidu na Valaších.

V předsíni místnosti musejní stojí skříně zasklené s figurinami 3 mužů, 2 žen a dítka v kroji valašském: jsou darem z národopisné výstavy Pražské. V síni, v níž sneseny jsou výrobky práce lidu valašského a sice, jak řemeslnického původu tak i domáciho průmyslu, vyniká ovšem kroj žen. Úvodnic čili oděvadel máme slušný počet. Z Karlovic 1, ze Zubřího 4, z Nov. Hrozenkova a Rouštky po 2, z Hoštálkové a od Vsetína po 1: vesměs hedvábím vyšívané; 2 oděvadla z Rouštky mají okraje modrou přízí vyšívané. Mimo tyto máme 2 střední pásy z dvou oděvadel karlovických vystřižené. Dárci jsou: dámský odbor meziříčský, pí Jul. Mikyšková, pí Dědinová, rodiny Orsáků z Nov. Hrozenkova a pí Hermanová ze St. Jičína. Úvodnice byly vzorů rozmanitých; bylo by jich tedy vítáno více, ježto se někdy neprávě na jednotvárnost lidového vyšívání naříká.

Oděvných šátků, na nichž hlavně okraj a cípy, ne jako při oděvadlech pás prostřední, bohatě jest vyšíván, máme sedm: vyvazovačky, šátky to na hlavu, darovaly mimo jiné koupené dámský odbor meziříčský, rodina Orsáková a Jul. Mikyšková. Kdežto oděvní šátky jsou vesměs bíle vyšívány, jsou některé vyvazovačky vyšity žlutým hedvábím. Tytéž dárkyně a sl. Mar. Šobrová ze Zubřího, mimo zakoupené spolkem, darovaly 12 rukávců, některé s příslušnými kordulkami.

Čepce máme jiné ze Zubřího a každý zase jiného druhu a střihu ze Slušovic, Frenštátu, Zděchova, Franzovy Lhoty, Mořkova, St. Jičína a Bělotína. Čepec zděchovský jest týž jako čepce, jež Národopisný Sborník v Sv. X. seš. 2. Slovenkám připisuje; pracují je na těchže stávcích (krosenkách) jako na př. v Kubře u Trenčína.

Mřežek k čepcům velmi krásné práce máme ze Zubřího 24, mimo kolekci jednotlivých zoubků (coků) vystřižených z mřežek starých, již odložených.

K výšivkám náležejí též oltářní plachty (pokrývky), jichž tři velmi staré červeně vyšité chováme. Na ozdobu oltářních plachet, místo fabričných krajek, hodily by se zajisté velmi dobře vyšívané mřežky ze Zubřího, anebo háčkované též tamodtud a ze Zašové i Vidče, kde háčkování kvetlo.

Jiných částí kroje ženského jsou ve sbírkách: krásný kožíšek dlouhý (župice, šuba) darovaný sl. Malinovou z Bečvy a kožíšek modrý, krátký, darovaný pí. Dědinovou, chotí professora. — Na znázorněnou jak si lid látky oděvní sám připravoval, jsou zde pořízeny ukázky pláten přízových a suken čili houní vesničanů i na sto let starých suken měšťanských, ježto nejmě soukennictví v městech valašských lid živilo.

V jiných skříních vyvěšeny jsou na srovnání s valašskými výšivky slovenské, některé hanácké a bosenské.

V téže síni práce lidové jest řada výrobků hrnčířských, předmětů ze života na salaši, kraslic valaš. a slovenských, řezby lidové a hračky dětské. Mimo části kroje mužského jsou zde vyvěšeny obrazy kroje městského z konce stol. XVIII.

a kroje vesničanů z Hošťálkova, z Krhové a Rožnova. Zmíněné kraslice naše nevyrovnají se ovšem oněm slovácým.

Jiné skříně obsahují zase předměty archeologické na Valašsku nalezené, jak lidí z doby předvěké, tak z věku středního.

V druhé nejprostrannější síni musejní vystavujeme sbírkami obraz přírody kraje našeho, aby lid i příchozí cizinec poznal vše, co na Valašsku běhá a plove, létá a kvete. Zvláště jest vytknouti ty druhy, které jinde se nenaskytují. Geologický a petrografický směr zastoupen jest, jak otisky rostlin ze sousedního Ostravska, také však z dolování na uhlí, jež započato bylo v údolí Bečvy u Kladerub. Ukázkou chováme zde též formáty hornin, zemin a hlin kraje valašského. Bohata je zde sbírka paleontologická, zvláště ze Štramberka. Tyto zkameněliny byly poslány, ježto k tomu potřebné vědecké knihy nám nejsou na snadě, do pražského musea. Některé již určené daroval Dr. Remeš, senior ze Příbora. Důst. p. Fr. Gogela, farář v Rajnochovicích, se vzácnou ochotou vyhověl prosbě naší a vzorně spořádaný, téměř již úplný herbář valašský v 16 svazcích nám sestavil. Mimo to pořídil nám herbář příruční: totiž rostlin pro kraj valašský 112 význačných, aby je botanik rychleji seznati mohl. Sbírka ssavců (19 exemplárů), ptáků (98), ryb (14) potřebuje ještě mnohého na doplněnou. Tím více potřebí jest doplnění sbírce hmyzu. K tomu dovoláváme se hlavně součinnosti našeho studentstva, jakož bývalý žák gymnasia meziříčského p. Spiruta anebo důst. p. Spisar, bývalý kaplan meziříčský, sbírky své ochotně nám darovali. Z kníž. Liechtensteinského lesního musea v Ousově darovány nám krásné praeparaty hmyzu lesům škodného. P. Dr. Dorazil, advokát v Meziříčí, zapůjčil pak bohatou i vzácnou sbírku pavouků moravských.

V síni této jest i sádrový odlitek plastické mapy Valašska umístěn, část to mapy Fr. Mařatkovy zemí koruny České na výstavě národopisné: i ta jest dar z národopisné výstavy r. 1895 a každý návštěvník rád při ní prodlí.

V síni třetí předvádíme obraz práce ducha lidského. V ní jest umístněna předně knihovna, stručně již popsaná, doplňujeme ji toliko vědeckými knihami, podporování krásné literatury ponechávajíce čtenářům samým. V jedné ze dvou výkladních skříní vyloženy jsou některé knihy a časopisy z doby našeho procitnutí národního až do r. 1850; v druhé vyloženy jsou knihy z doby rozkvětu života národního. Má takto se jeviti velký rozdíl mezi písemnictvím prvějším, jemuž posměšně říkali »Lösch-Papier-Literatur« a mezi bohatým písemnictvím naší doby, jež úsilovně dostihuje bohatostí literatur národů jiných. Slouží obě sbírky za pomůcku, z níž i neučený něco z dějin literatury české poznati může. Ve dvou stolových skříních chovají se naše staré tisky na př.: bible benátská, kancionál šamotulský, postilly atd., jakož i psané knihy modlitební a některé zápisy městské, cechovní atd. V nástěnné skříni vyvěšen jest pergamen s výsadami městu Meziříčí udělenými, cechovní artykule a p. listiny, jež nynějším občanům zprávu dávají o životu předků. Mezi skříněmi z obou dob naší literatury vhodně jest umístněno poprsí našeho buditele a sourodáka Fr. Palackého, práce to a dar místní odborné školy řezbářské a stolařské; nade skříní pak s knihami z našeho procítání umístěny jsou obrazy Františka I. a Ferdinanda Dobrotivého, nad skříní pak nové literatury obraz cís. Františka Josefa I. V menší schránce seřazeny jsou knihy spisovatelů rodu valašského. Blíže ní zříš jejich obrazy jakož i takových rodáků, již vlastní silou čestného místa ve společnosti lidské si dobyli; mají býti příkladem našemu dorostu, jemuž školami, v kraji velkých měst tak odlehlém, přece už mnohá příležitost ku vzdělání se poskytuje, jichž předkové nemívali naprosto. Z té příčiny založena tuto i sbírka knih školních, jaké bývaly před sto lety na školách národních a jaké bývaly na gymnasiích, kdy od krátkých českých poznámek na př. v latinských autorech postupovalo se znenáhla překládáním německých učebných knih středoškolských, až do zakládání českých středních škol a spisování původních učebnic pro ně.

V této místnosti jsou též některé obrazy mužů českých o zachování mocnářství rakouského velmi zasloužilých, jako na odpověď těm, kdo Slovanům zásluhy o Rakousko upírají; dále jsou zde vyobrazení znaků měst a rodův šlechtických na Valašsku. Fotografie typů valašských, jak lidu, tak budov jeho, pro národopisnou výstavu zhotovené, též potomkům na památku zde jsou zachovány.

Postačí snad stručný tento přehled na vysvětlenou, jakým směrem sbírky valašského musea v Meziříčí se nesou. Doufáme, že jednu místnost vystrojíme jako jizbu valašské chalupy se vším nábytkem jejím.

V. Sborník mus. spol.

Stanovy ukládají mus. spol. též »vědecké výklady a hovory«, jakož i vydávání »spolkových vědeckých zpráv«.

Přednášek několik se konalo dobou ruchu národopisného; některé sice i po něm, ale množství spolků v Meziříčí a konání přednášek jiných nedávají místa zvláštním poučným hovorům musejním. Jak společnost plní úlohu na druhém místě zmíněnou, vidno z článku, jejž uveřejnila ve svém »Sborníku«.

Seznam důležitějších článků dle jednotlivých čísel »Sborníku« budtež uveden:

Čís. I. 1. Archeologická vycházka na Hostýn, od prof. K. J. Mašky. 2. Některé zvyky a obyčeje výroční, od M. Václavka. 3. Rostliny na Vsacko zavlečené a zde zdivočelé, od J. Bubely. 4. Poslední portáši na Rožnovsku, od J. V. Nováka.

Čís. II. 1. O původě a jméně Valachů, od M. Václavka. 2. Zahrady lidu valašského na Hrubé Lhotě, F. Táborský. učitel na Hr. Lh. 3. Vyšívání v okolí města Val. Meziříčí, Heřma Němcová. 4. Z obecních počtů města Val. Meziříčí z r. 1640, Ferd. J. Černocký, odb. uč. 5. Bernard z Žerotína a zřízení jeho našim předkům daná, Ed. Domluvil. 6. Ze životopisů rodáků valašských Musejní společností sbíraných: Jan Vahala zdokonalitel nářadí rolnického. Dle zpráv Ant. Vahaly, posl. zvěrolék., sestavil Ed. Domluvil. 7. Zpráva o činnosti na Valašsku pro Národ. výst. českoslov., Ed. Domluvil.

Čís. III. 1. O původu a jméně Valachů, Pluskal-Moravičanský. 2. Z jarní květeny na Valašsku, Fr. Gogela. 3. Rozepře poddaných vsackých s vrchností, M. Václavek. 4. Bernard z Žerotína a zřízení jeho, Ed. Domluvil. (Pokrač.). 5. Kamenářství v Poličné, E. Domluvil a St. Bublík. 6. Druh práce lidové a pokus na zvelebenou její, E. Domluvil.

Čís. IV. 1. Z jarní květeny na Valašsku, Fr. Gogela. 2. Hlas rumunský o původu a jméně Valachů, M. Václavek. 3. Obecní úřad Rožnovský před 100 lety, Č. Kramoliš, naduč. v Kloboučkách. 4. Seznam purkmistrů atd., v Rožnově, Č. Kramoliš. 5. Hlas rodáka valašského o původu Valachů, J. Orsák-Vrancovský a E. D. 6. Bernard z Žer. a zřízení jeho (dok.), E. Domluvil. 7. Dýmky a obušky perletí vybíjené, E. Domluvil.

Čís. V. a VI. 1. O původě jména »Hukvaldy«, Ferd. Pokorný. 2. Hrabě Mikuláš Pasman z Panasu prodává panství Vsacké hraběti Jiřímu Illešharovi z Illešharu r. 1652, M. Václavek. 3. O salašnictví na mor. Valašsku (obzvláště na Rožnovsku a Vsacku) Ad. Bayer, kaplan v Bránkách. 4. Plťařství, Fr. Prostějovský. 5. Popěvky plťařů valašských, Edm. Sláma. 6. Správa obce Rožnovské v 17. a 18. stol., Č. Kramoliš.

Čís. VII. a VIII. 1. Z květeny Radhoště, Fr. Gogela. 2. Plťaři na vodě M. Václavek 3. Poddanské poměry v Rožnově a okolí v 17. stol., Č. Kramoliš. 4. Artykule tovaryšů řemesla ševcovského v Meziříčí a Krásně, F. J. Černocký, 5. Lístek z dějin Meziříčí nad Bečvou, F. J. Černocký. 6. Účet řemenáře z r. 1636, Ferd. J. Černocký. 7. Tkalcovství na Valašsku. Konec plátenictví, počátek mušelínu, Ant. Zámečník z Rožnova.

Čís. IX. a X. 1. Privilegia městečka Rožnova r. 1681 a 1751, Č. Kramoliš. 2. Cech kožešnický v Meziříčí nad Bečvou, Ferd. Jos. Černocký. 3. Křivačkářství. Z úst lidu podává Fr. Prostějovský. 4. Bělení mušelínu. Tkalcovství na Valašsku. (Pokrač.), Ant. Zámečník 5. Seznam polních a lučních tratí soudního okresu Val. Meziříčí. Abecedně seřad., Jos. Kuba. 6. Příspěvek ku článkům o »Původě a jméně Valachů«, E. Domluvil.

Čís. XI. 1. Něco o ptactvu v mor. Bezkydech, Jos. Talský 2. Entomologická vycházka na Lysou Horu, J. M. Kadlčák. 3. Z květeny Smrku a Lysé Hory, Fr. Gogela. 4. Pozorování tahu ptactva na Valašsku 1901—2. z podaných zpráv, E. Domluvil. 5. Nynější stav ryb v Bečvě Vsatské blíž Meziříčí, E. Sláma. 6. »Džury« na Radhošti a v Pústevnách, Boh. Kramoliš. 7. Tkalcovství na Valašsku. (Dok.), Ant. Zámečník. 8. Seznam purkmistrů, rychtářů a spolu představených v Rožnově, Č. Kramoliš.

Čís. XII. 1. Radnice města Meziříčí nad Bečvou a 2. Jména starostů (purkmistrů) města Meziříčí nad Bečvou od konce 16. stol. až do 19. stol., Ed. Domluvil. 3. Nejstarší registra (gruntovní) v Rožnově 1552—1695, Č. Kramoliš. 4. Listovní památky z Frenštátu pod Radhoštěm, Ed. Domluvil. 5. Z dějin Vašských Klobouk. Fr. Václ. Peřínka, c. k. berní adjunkt z Val. Klobouk. 6. Umě-

lecké památky na Valašsku, Ed. Domluvil. 7. Ze »životopisů rodáků valašských« E. Domluvil. 8. Zpráva installačního odboru valašského Národopisné výstavy pražské, K. 9. Tah ptačí na Valašsku r. 1903, Dr. Václ. Dědina. 10. Směs a zprávy spolkové, jakož i tabulky meteorologického pozorování, jež konají Fr. Poruba, správce školy na Juřince a A. Fuchs, úředník v huti na sklo v Krasně.

VI. Styk musejní společnosti s jinými osvětovými spolky; návštěva musea.

Vydávání »Sborníku« dopomohlo Mus. spol., že mohla vstoupiti ve styk s osvětovými spolky jak českými, tak jinojazyčnými. Zasílají nám totiž za náš sborník navzájem své publikace — arci že některé drahocennější než my jim svým sborníkem poskytujeme: Centrální komise pro vypátrání a udržování rakouských památek stavitelských a uměleckých; Zemské museum v Sarajevě; Mus. a průmyslová jednota v Prostějově; Městské průmyslové museum v Hradci Králové; Mus. spolky v Humpolci, v Olomouci a Telči; Moravské průmyslové museum v Brně; prům. museum cís a krále Františka Josefa I. v Chrudimi; Verein für öst. Volkskunde ve Vídni; Museálná slovenská spoloč. v Turč. sv. Martině; Archeologšské družtvo v Záhřebu.

Za své členy Musejní spolek meziříčský přijaly: Národopisné museum československé v Praze, Umělecká beseda tamtéž, Moravské museum zemské a česká hospodářská spol. v Brně. Záměnou dostáváme ještě »Hradecký kraj« a z Uh. Hradiště »Pravěk«.

Občas zasílá nám knihy »Česká akademie císaře Františka Josefa« a »Technologické museum« v Praze. Cenným darem jest nám též »latinská mapa Moravy« od Jana Christ. Müllera, již nám darovala »Společnost přátel starožitností českých v Praze.«

Mus. spol. snaží se získati okolí své snahám osvětovým. Aby obyvatelé Valašska vedle spisů zábavných naučili se čísti také spisy vážného obsahu, rozdala nadbytečné Sborníky všem knihovnám školním na Valašsku. Oblíbí sobě snad mládež čtení, jež jí Sborník obsahem svým z nejbližšího okolí jejího podává. Snad zatouží pak i po čtení knih, jež se týkají dějin národa celého, přírodních a jiných poměrů vlasti naší. Vždyť nasbíralo se v našem horském kraji snad více knih starožitných, než na bohaté naší Hané; nebo vedle náboženských knih čítaly se zde Hájkova kronika, Herbáře, Kosmografie a jiné knihy obsahu vážného. Na rozšířenou dobré četby zapůjčila Mus. spol. feriálnímu klubu Palackého značný počet knih rolnických a j. na zakládání knihoven létacích. Sbírá pak najmě spisy o kraji a lidu valašském jednající; sbírka ta se stále doplňuje. Aby pak ušlechtilá vědychtivost a zájem také pro celou říši rakouskou, pro její dějinné, přírodní a zeměpisné poměry v lidu se šířily, založena byla sbírka numismatická mincí rakouských, ukazují se ve skříni nerostů mineralie, jimiž ta která země rakouská jest bohata a průmyslu i obchodu říše naší prospěšna.

Snahy mus. spol. podporuje obec Meziříčská propůjčivši jí místnosti pro její sbírky ve své radnici bezplatně. Uznávať obec meziříčská, že sbírky musejní prospěšny jsou místním školám i mládeži, že se tam uspořádá starší obecní archiv a že ze středu jejího vytrysknouti může nejeden popud ku podnikům obecně užitečným. Tak na př. musejní spol. pěstována a konečně zvláštním sborem provedena byla myšlenka, aby při městě postaven byl pomník vojínům u Slavkova r. 1805 raněným a zde pohřbeným: pomník jest nyní okrasou města.

Přístup do sbírek jest volný o dnech nedělních a svátečních od 10—12 hod. ráno. Cizincům však každodenně, když se ohlásí na obecním úřadu, jenž v přízemí radnice úřaduje.

Návštěva musea nebyla bohužel posud veliká následkem snad toho, že sbírky nedlouho teprve v lepších místnostech uspořádány jsou, dílem snad i za příčinou nevšímavosti obyvatelstva valašského. Cestovatelům pak po Valašsku z jiných krajů vlasti není ještě známo, že v Meziříčí krajinské, valašské museum jest zřízeno. S povděkem však připomínáme, že již některé, úřadem a důstojenstvím znamenité osobnosti sbírky naše si prohlédly, když v Meziříčí meškaly. Zprávu o takových návštěvách podáváme ve Sborníku, ježto se domníváme, že jimi k návštěvě sbírek se ponoukají také ti, pro něž museum valašské v první řadě bylo založeno. Některé třídy školní navštěvují hromadně naše sbírky; než i školy z Frenštátu, z Rožnova a odjinud na školních svých vycházkách do musea zavítaly. Těšme se, že pro podobné ústavy v národu více zájmu vznikne, jak jinde, tak i u nás. Při sjezdu vše-

sokolském v Meziříčí konaném několik Sokolů řemeslnického povolání, u příležitosti pak císařských manevrů r. 1902 několik poddůstojníků též stavů nestudovaných sbírky naše navštívilo: tudíž rozšíří se asi zájem v lidu pro podobné vzdělávací ústavy, budou-li jím oživeni najmě studující jakož skutečně již zapsány máme společné návštěvy studujících, když za vedení svých profesorův z moravských měst Meziříčí navštívili. *Prof. Volín.*

Zemědělské museum v Lyngby.

Pověřen byv účastenstvím na přípravných krocích ku zřízení zemědělského musea československého, odhodlal jsem se za letošního svého pobytu v Dánsku, odebrat se znovu do Lyngby, které jsem seznal r. 1901, veda tam výpravu českých rolníků, a kde mne vábila zvláštní podobnost s našimi poměry: spojení musea zemědělského s národopisným.

Vyjeli jsme odpoledne z malého nádraží severního v Kodani a minuli jsme záhy jezírka, která kdysi ležela daleko za náspy kodaňskými, kdežto teď za nimi leží massy činžáků, často velké skupiny domů na vlas stejných, velká dělnická čtvrt kodaňská. Minuli jsme též utěšenější místa na okraji veleměsta, zahrádkové osady, kde si kodaňský »malý člověk« najme kousek země, postaví si na něm besídku a tyčku na vlajku před ní a má pak, kde trávit své večery v zábavné práci, nebo svá nedělní odpůldne v kruhu rodinném — vzpomínali jsme na podobné pokusy, jež jsme zahlédli v okolí Berlína, jak vše tam vypadalo neútulně, nedomácky, přímočáré oproti tomu dánskému koutku, a vzpomínali jsme na Prahu a na česká města, zdali se tam dočkáme snad také někdy takových osad.

Objeli jsme velký kodaňský les, oboru, tyto ohromné plíce města a tím opouštěli jsme nejvlastnější okolí Kodaně, kde villa se řadí k ville, a jeli jsme sällandskou krajinou venkovskou, tímto zvláštním venkovem, kde není vesnic a širých lánů, nýbrž statek za statkem objeví se uprostřed svých polí a luk, na nichž hospodářův dobytek se pase v dlouhých rovných řadách, — krávy jsou přivázány ke kolům — a snili jsme o tom, zdali za století snad i Čechy budou poskytovati takové vzezření — —

Lyngby je městečko ležící $1^{3}/_{4}$ míl od Kodaně, s dlouhou silnicí, vroubenou malými domky, a několika málo uličkami. Šli jsme po silnici, zabočili jsme v les krásných velkých buků, prohlédli jsme si zvenčí zámeček Sorgenfri, obývaný nějakým princem královským, a sledovali jsme pokyny tabulí na stromech, udávajících směr k »Folkemusäum«. Cesta byla příjemná, ale dlouhá, trvala málem tři čtvrti hodiny, ovšem pomalé chůze; místní dráha spojuje sice stanici Lyngby s osadou musejní, ale kdo by se vázal na přesný jízdní řád v tak pěkný den!

Je to skutečně malá osada a snad dost lidnatá; stojí tu na pahorku, pro Dánsko dosti slušné výšky, Grundtvigova vysoká škola, řízená starým Rosendalem, zemědělská škola lyngbyská, řízená Jörgen Hansenem, pak museum budov, čili venkovské oddělení musea lidového a museum zemědělské, obě řízená státním konsulentem K. Hansenem (Kohansen ho nazývají v celém Dánsku, písmě *k* jmenuje se dánsky *ko*). K. Hansen je také ředitelem pokusných polí lyngbyských. Jak vidět dosti značná osada kulturní, živá asi v zimě a na jaře, kdy na každé z obou škol žije přes půl sta žáků nebo žákyň, vesměs dospělých, kdy na polích konají se pokusy, a četné výpravy rolníků, znalecky jsouce vedeny, si je prohlížejí. Teď pole byla již pustá, až na něco okopanin, školy byly prázdné, jenom na škole zemědělské odbýval se prázdninový kurs pro učitele a učitelky, právě přednášela slečna ze soröské vzdělavatelny učitelek hospodyňských o domácím hospodářství.

Museum lidové změnilo značně své vzezření od doby, co jsem je popsal ve svém »Prvním výletu českých rolníků do Dánska«, je již méně primitivní, má pěkný plot, vchod s turniketem a vestibul, umístěný v domě islandském, darovaném zámožným ostrovanem. Dům je přesným napodobením statku a naplněn předměty nejrůznějšími, s četnými budovami vedlejšími: odtud šli jsme k druhé nové akvisici, domu z Faröer, z něhož jenom střecha vyčnívá nad zemi, starší čtyři budovy, statek ze Šlesviku, z Skåne a z Hallandu a Smålandu, doplňovaly obraz obydlí ze zemí mimodánských, k Dánsku patřících nebo patřivších; také sbírka oradel byla ještě umístěna v kůlnách a chlévkách, jichž bylo až záhadné množství u budovy hallandské.

Opustili jsme zajímavou tuto sbírku a octli jsme se na území musea zemědělského; a brzo jsme našli i K. Hansena jako ochotného průvodce. Nové dvorany dřevěné, při jejíž rovnosti jsme r. 1901 byli přítomni, dávno začali užívati a ukazovali nám bohaté sbírky v ní a v staré místnosti uložené. Prohlédli jsme ještě ostatní památnosti školské osady a odmítnuvše vůz, který nám roztomilý ředitel nabízel, dali jsme se jím vésti po nejkrásnějších částech lesa lyngbyského, jímž proudí odtoky pěkného Furesö a poučovali jsme ho o užitku hříbků, které zde rostou, nikým nepovšimnuté.

K. Hansen dal mi k disposici úřední zprávu o plánu musea, z níž vyjímám historii jeho, která se do jisté míry u nás bude moci opakovat.

Myšlenka zřízení dánského musea zemědělského vyslovena ojediněle již roku 1879, a »Spolek pro zlepšení rostlin užitkových«, sebral skutečně něco předmětů, jež byly, když spolek se rozešel r. 1893, odevzdány král. zemědělské společnosti*); část jejich je nyní postavena v zemědělském museu, ač formálně není jejích vlastnictvím. Vlastní počátky musea datují od velké severské výstavy průmyslové, zemědělské a umělecké v Kodani r. 1888. Hned jak bylo usneseno, aby zemědělství bylo na ní zastoupeno, kapitán J. C. la Cour — spoluzakladatel zemědělské školy v Lyngby — upozornil na možnost sestaviti historickou sbírku, jež by ukazovala vývin rolnictva dánského za století od zrušení stavnsbaandu (upoutání na půdu) r. 1788. Bylo usneseno, užíti části případného výtěžku výstavy k založení musea takového.

Myšlenka se zamlouvala, hned r. 1885 předložena zemědělskou společností třem svazům hospodářských spolků na Sällandu, Fynu a v Jutsku, a všechny tři přidaly se k návrhu. Usneseno tedy uspořádati zemědělsko-historickou výstavu, pro niž byl zvolen zvláštní výbor, který sehnal značné množství starých nástrojů, tím že vyzval ve všech denních a odborných listech ke sbírání jich a zabezpečil si pomoc značného počtu venkovských učitelů a jiných osob se zájmem o věc. Sebráno 461 čísel (někdy o více předmětech), z nichž však několik bylo půjčeno vysokou školou zemědělskou a dánským folkemusäum; největší část byla darována budoucímu museu, méně jich bylo koupeno; 371 čísel dostalo museum. Nepočítán v tom je značný počet map katastrálních, obrazů a j.

Výstava měla přebytek 50.000 kroner, z nichž dle přijatého měřítka připadlo zemědělství 16 515 kroner, které tvořily základní fond pro zemědělské museum, jako z ostatku založeno museum umělecko-průmyslové. Prozatím byla jistina uložena a předměty odevzdány zemědělské společnosti v správu. Ale, protože umístění objemných těch předmětů v Kodani bylo by mělo v zápětí velké výdaje, přijata nabídka kapitána la Coura, sekretáře společnosti, který tehdy se stal jediným vlastníkem školy lyngbyské, že je přijme bezplatně v ošetřování. La Cour za tím účelem koupil jednu z výstavních budov a dal ji přenésti do Lyngby, kde byly r. 1887 předměty uloženy a staly se přístupnými návštěvníkům a zvláště žákům školy. Dublety byly uloženy v zámku Sorgenfri v kůlnách, chráněné velkým plakátem: »Patří budoucímu zemědělskému museu«. Ale r. 1897 bylo opustit zámek, do kterého se stěhoval princ, a musejní budova musela se rozšířiti, což stálo asi 2000 kroner, první větší výdaj ústavu, neboť dotud fond základní nebyl dotknut.

Ale hned na to bylo třeba dalších výdajů, kapitán la Cour zemřel r. 1898, a škola se rozdělila ve školu zemědělskou a lidovou školu vysokou, jichž správy byly ochotny uschovávati předměty dále, ale žádaly na zemědělské společnosti za to mírný příspěvek na udržení budov. Tomu bylo vyhověno a z prostředků musea povoleno 200 kroner ročně, zároveň konsulent K. Hansen byl vyzván, aby převzal za roční odměnu 200 kroner dozor v budově musejní, ve které měl svůj byt.

Práce musejní začaly tím, že se křehké dřevěné předměty preparovaly, aby se nerozpadaly, i sestaven cedulkový katalog. R. 1898 čítalo museum 788 čísel a 218 modelů, map, výkresů, a do roku příštího rozmnoženo novým sbíráním pomocí spolků, učitelů a j. o 619 předmětů, většinou darovaných. Roku 1900 odbýval se v Odense 18. sjezd dánských rolníků (poslední dosud) a při něm zemědělsko-historická výstava. K tomu účelu učiněna mezi výborem výstavním a zemědělskou společností tato dohoda: Výboru půjčily se žádané předměty musejní, společnost zastavila svou zahájenou sbírku vlastní a podporovala sbírku výstavní přispěvkem 2000 kroner z prostředků musejních, zvláště na dovoz; za to materiál, sehnaný po uzavření výstavy, přešel ve vlastnictví »budoucího zemědělského musea«.

---

*) Tato společnost zaujímá asi postavení naší zemědělské rady.

Sbírka, zahájená vyzváním všech odborových organisací, všech venkovských učitelů, asi 300 větších rolníků a j., aby sbírali předměty blíže v cirkuláři udané, vynesla neméně než 5000 předmětů, z nichž asi 450 bylo koupeno, ostatní darovány. Mimo to pro výstavu zhotoveny obrazy, představující starší způsoby práce, zvyky lidové atd. Téhož roku i výbor dánského oddělení světové výstavy pařížské daroval cennou sbírku modelů, podobizen, ukázek a diagramů. Dne 31. března 1901 čítalo museum 7513 čísel úplně katalogisovaných a popsaných, umístěných v sousední »vesnici národopisné«.

Dánské folkemusäum (národopisné) již r. 1896 (rok po národopisné výstavě naší!) činilo první pokus, zřídit oddělení budov venkovských, získalo dva staré dřevěné domy (hallandský a smaalandský) a postavilo je v rosenborgské zahradě. Ale místo nepřipouštělo rozšíření a museum, hledajíc větší pozemek, nalezlo takový přímo vedle musea zemědělského. Tu nabídlo r. 1898 lidové museum zemědělskému, aby pracovala spolu, tím že by museum zemědělské v starých selských statcích umístilo své sbírky nástrojů — zemědělská společnost byla ochotna k tomu, vymiňujíc si samostatnost a neodvislost musea svého. Z prostředků musejních poskytla zemědělská společnost lidovému museu hypotéku 6000 kroner na pozemek a najala pak za 240 kroner ročně právo, aby umísťovala v budovách folkemusäum své sbírky. R. 1900 postaveno staré nářadí v starých budovách, ve vlastní budově zbyly hlavně modely, mapy a obrazy, jež vyžadují více světla.

Zároveň však činěny také požadavky, ohrožující trvání musea na nynějším místě; v Aarhusu, největším městě jutském a v Odense na Fynu si přáli zřízení museí, a hlavně vzhledem k nevýhodnému umístění v malém, stranou ležícím Lyngby žádali, aby dublety byly umístěny v oněch dvou městech, čímž i lépe se uchrání nebezpečí úplného zničení. Společnost vyhověla těmto přáním velmi ochotně a svolala na říjen 1900 schůzi, na níž K. Hansen přednesl návrh na uspořádání poměrů dánského zemědělského musea; schůze končila zvolením komise, která po řadě schůzí předložila návrh, jenž byl celkem zbudován na návrhu Hansenově a obsahoval hlavně tato ustanovení.

§ 1. Účelem musea jest, zříditi sbírku, která co nejúplněji a nejvšestranněji by objasnila dánské zemědělství a jeho vývin v době starší jakož i novější, a může sloužit za látku názornou a studijní.

§ 2. Za tim účelem má museum obsahovati tři oddělení a to:

1. Základní poměry zemědělství. 2. Pomůcky zemědělství. 3. Výrobky zemědělské dle plánu podrobně vypracovaného.

§ 3. Zřídí se mimo sbírku v Lyngby prozatím dvě sbírky, v Odense a Aarhuse. — Sbírka v Lyngby je hlavní, pro sbírky v Odense a v Aarhuse dotyčná města opatří za pomoci státu pozemky a místnosti.

§ 4. Rozdělení předmětů děje se dle určitého plánu.

§ 5. Jmenované sbírky, po případě později přibylé, tvoří organický celek s místní správou pro každou sbírku a společnou správou vrchní. Pokud museum se nepostátní, je ústavem samostatným, podřízeným Kr. zemědělské společnosti.

§ 6. Vrchní správa čítá 5 členů, jednoho, starostu, volí představenstvo zemědělské společnosti, jednoho sdružené hospodářské spolky dánské, jednoho každá z obou místních správ a jednoho volí správa dánského lidového musea. Volba děje se na 5 roků, jeden člen ročně vystupuje; vrchní správa je zároveň správou hlavní sbírky.

§ 7. Každá místní správa čítá 3 členy, z nichž dva volí dotyčné městské rady, třetího zemědělské svazy fynský a jutský. Člen, zvolený rolnickým svazem, je zástupcem dotyčné správy ve správě vrchní.

§ 8. Vrchní správa ustanoví inspektora, který je zároveň sekretářem musea, místní správy ustanoví správce.

§ 9. Prostředky, potřebné k zařízení a udržování musea, hledí se opatřit státním příspěvkem, vstupným, dobrovolnými příspěvky, po případě příspěvky dotyčných měst.

§ 11. Z příjmů musea se 1. platí zřízenci, 2. rozmnožují sbírky, 3. udržuje material, 4. platí tiskopisy, 5. kryjí výdaje správců a 6. jiné výdaje.

Pro zachování sbírky hlavní v malém Lyngby mluvily jednak důvody věcné, že rolník v hlavním městě nemá pravé nálady a času k prostudování sbírky, a že má větší zisk z musea, vidi-li je ve venkovském okolí atd., ale hlavně úvaha, že v Kodani by umístění sbírek vyžadovalo takový náklad, jaký v dohledné době nelze sehnati. — Z jednání výboru lze dále vytknouti, že zvolení ředitele národopisného musea do vrchní správy má za hlavní účel, přivésti do této správy znalce musejního.

Rozvrh obsahu budoucího musea, který komise předložila, byl myšlen zcela prozatímně jako označení, co má museum pojímat a co má býti z něho vyloučeno. Dle toho museum má obsahovati:

První oddělení.

Základní poměry zemědělské.

I. Obrazy a mapy přírodních poměrů Dánska. *A*) Poměry podnebí, mapy a diagramy. *B*) Jakost půdy, mapy. *C*) Rostlinstvo a zvířectvo, mapy rozšíření jistých druhů.

II. Mapy a obrazy týkající se vývinu rolnictví.

A) Scelování pozemků a spracování půdy — obrazy a mapy.

B) Zlepšování půdy, mapy a diagramy, zavodňování, vysušování atd.

C) Způsoby práce a zvykosloví. 1. Starší pracování. Obrazy. 2. Staré zvyky lidové; obrazy a předměty.

D) Organisace zemědělská. 1. Stará obec vesnická; obrazy a předměty. 2. Spolky rolnické. 3. Školství zemědělské. *C*) Statistické zobrazení vývinu zemědělství.

III. Listiny a podobný material. *A*) Vlastní listiny. 1. Odevzdávací. 2. Nájemné 3. Smlouvy o nájmu, — listiny původní nebo opisy. *B*) Účty. *C*) Různé papíry a mapy.

IV. Literatura.

A) Zemědělství vůbec. 1. Všeobecné knihy a návody. 2. Všeobecné časopisy. 3. Popis a dějiny zemědělství. 4. Všeobecná organisace zemědělství. 5. Vyučování a vzdělání zemědělské. 6. Jiné spisy.

B) Hospodářské a sociální poměry zemědělství. 1. Poměry a reformy rolnické. 2. Poměry provozování a dělnictva. 3. Obchod a povoznictví. 4. Daně, úvěr a peněžnictví. 5 Pojišťování. 6. Hospodářství a účetnictví. 7. Rolnické právo. 8. Statistika. 9. Jiné spisy.

C) Specielní technika zemědělská. 1. Rolnictví. 2. Dobytkářství. 3. Mlékařství. 4. Nástroje a stroje. 5. Stavebnictví. 6. Zemědělský průmysl. 7. Spisy jiné.

V. Modely a obrazy staveb a domácích zvířat.

A) Stavby. 1. Modely 2. Obrazy a kresby.

B) Domácí zvířata. 1. Modely. 2. Obrazy.

VI. Různé.

Druhé oddělení.

Pomůcky zemědělství.

I. Vlastní nástroje zemědělské, modely a obrazy jejich.

A) Nástroje k pracím na zlepšení půdy. 1. Nástroje k vyměřování a nivellování. 2. Nástroje zavodňovací. 3. Nástroje k slinování (slinem proměňuje se vřesoviště v úrodnou půdu) 4. Nástroje k mýcení. 5. Lukařské nástroje.

B) Nástroje k obrábění a hnojení půdy. 1. Viole. 2. Lopaty. 3. Rýče. 4. Kratce. 5. Motyky. 6. Pluhy. 7. Radláče. 8. Hrábě. 9. Válce.

C) Nástroje secí. 1. Secí plachty. 2. Secí stroje

D) Nástroje k pěstění osení. 1. Motyky a sekáče. 2. Oborávadla. 3. Pluhy na brambory.

E) Nástroje ke žním. 1. Srpy, kosy a přístroje žací. 2. Stroje žací. 3. Pohrabačky. 4. Podávky. 5. Jiné nářadí žací.

F) Nástroje k mlácení a čistění obilí. 1. Cepy. 2. Mlátičky. 3. Jiné přístroje mlátící. 4. Čistidla ječných osin. 5. Vějky. 6 Mlýnky čistící.

G) Nástroje na přípravu rostlin a upotřebení jejich ke krmení. 1. Sekačky. 2. Kopáče. 3. Řezačky na řípu. 4. Ruční mlýny atd.

H) Nástroje k ošetřování a upotřebení zvířat. 1. Vidle. 2. Vědra. 3. Jha. 4. Postroje. 5. Sedla. 6. Kovací nástroje a podkovy. 7. Hřebílka. 8. Pouta. 9. Různé.

J) Povoznictví. 1. Vozy a části jejich. 2. Saně. 3. Jiné předměty.

II. Náčiní mlékařské.

A) Přístroje k dojení a uschování mléka. 1. Vědra dojící, stroje dojící. 2. Dojičky, chladiče mléka a j. 3. Sítka a sběračky. 4. Baňky, váhy. 5. Odstředivky. 6. Přístroje k vyšetření mléka.

B) Náčiní máslařské. 1. Nádoby na smetanu. 2. Máselnice. 3. Nádoby na máslo, stroje na hnětení másla. 4. Soudky na máslo. 5. Jiné nástroje.

C) Sýrařské nástroje 1. Mísy na sýr. 2. Formy na sýr. 3. Lisy na sýr. 4. Jiné přístroje.

III. Nástroje pro zemědělský a domácký průmysl.

A) Nástroje lnářské. *B*) Nástroje k předení a tkaní. *C*) Provaznické náčiní. *D*) Náčiní k ukládání paliva, *E*) pálení kořalky, *F*) vaření piva, *G*) pečení, *H*) zabíjení, *J*) lití svíček, *K*) udržení budov, *L*) do dřevníku, *M*) k prádlu a úpravě šatstva. *N*) Míry a váhy.

IV. Předměty potřeby domácí.

A) Náčiní z kuchyně a špižírny. *B*) Náčiní k jídlu. *C*) Svítidla. *D*) Nábytek. *E*) Šatstvo. *F*) Různé.

Třetí oddělení.

Výrobky zemědělství.

I. Suroviny a výrobky pro zemědělství.

A) Pěstění rostlin. 1. Nerosty a horniny (z dánských půd). 2 Ukázky půdy. 3. Hnojiva. 4. Setiva. 5. Přípravy (a náčiní) týkající se nemocí rostlin.

B) Chov domácích zvířat. 1. Píční látky. 2. Přípravy (a náčiní) týkající se nemocí.

C) Mlékařství. 1. Přípravky a přísady při vyrábění másla a sýra. 2. Přípravky a náčiní k vyšetřování výrobků mlékařských.

D) Zemědělský a domácký průmysl.

E) Stavební látky a části staveb.

F) Látky na nástroje a stroje.

II. Výrobky zemědělství.

A) Pěstění rostlin. 1. Sbírka rostlin. 2. Sbírka zrní a semen. 3. Jiné výrobky rostlinné.

B) Chov domácích zvířat. 1. Vlna. 2. Jiné výrobky.

C) Mlékařství.

D) Zemědělský a domácký průmysl. 1. Výrobky mlynářské, 2. cukrovarů, 3. průmyslu pivního, 4. vínopalen, 5. olejen, 6. přípravy margarinu, 7. domáckého průmyslu.

Co se týče doplnění materiálu, navrhuje výbor, aby museum s patřičnými přestávkami vyzývalo novinami, by se museu nabízely předměty, a dávalo zprávy o tom, čeho se mu dostalo.

Jednou ročně zašle se vyzvání, provázené formulářem ohlašovacím, spolkům hospodářským, školám vysokým a rolnickým, konsulentům a jiným, aby předměty sami zaslali anebo dali zprávu, kde by museum mohlo dostati materiál.

Správa každé sbírky opatří se knihou, zařízenou na zapsání předmětů, které by návštěvníci nebo jiní slíbili, že je dají museu.

Bude-li možno a dovolí-li prostředky, podniká inspektor a správcové kratší nebo delší cesty, aby sbírali materiál, zvláště v krajích, které jsou poměrně řídce zastoupeny v sbírkách.

Zemědělské museum bude ve styku s ostatními musei země, zvláště s lidovým (národopisným) a národním jakož i s musei provinciálními, a z nich výměnou nebo jinak bude hledět obdržet předměty.

Příležitosti k rozmnožení musejních sbírek budou výstavy, dražby, bourání starých statků a továren atd.

Podle zvláště zajímavých věcí, jichž nelze získat, dle okolností se zhotoví opisy, kresby, fotografie nebo modely.

Fotografiemi a pod. se nasbírá ponenáhlu řada interieurů a výjevů z práce a života na venkově, starých zvyků, spojených s rolnictvím atd. Rovněž ponenáhlu se nasbírají obrazy a modely typů dobytka, forem stavebních.

Stran příspěvku státního navrhuje výbor, aby se žádal větší obnos najednou a příspěvek roční; tento příspěvek vypočítán na 15.000 kroner ročně, z nichž by obdržel inspektor platu 3000 kroner, správcové po 1500 kroner, assistent 1000, na cesty se počítá 1500 kroner, na nakupování 2000, ostatní na pravidelnou práci musejní. Konečně výbor předsevzal prozatímní rozdělení předmětů mezi tři sbírky.

Má-li museum býti zřízeno hlavně z věcí darovaných, tyto věci patrně nemají pro přítomnost reální ceny, nýbrž jen historickou. Ale museum proto nechce býti historickým — sbírkou haraburdí, jak se řeklo v komisi — nýbrž poučením pro moderního rolníka, jako pokusná pole, s nimiž má společného ředitele. Tomu

účelu slouží, mimo četné diagramy a pod., též modely budov: vedle budov starobylých vidíme tu i návrhy moderních, praktických, zdravých a levných statků.

Vzhledem k tomu poučnému, nehistorickému rázu pojí se k museu také dobře sbírky osvědčených strojů, které netvoří sice jeho součást, ale mají se družit ke každé ze tří zamýšlených sbírek, a z nichž prozatím je uskutečněna první v Lyngby. Vznikla však samostatně a jest výsledkem porad jiné komise při zemědělské společnosti — Motivování návrhu praví, že rolníci mají příležitosti dost, vidět bohaté výstavy strojů, ty však že poměrně málo prospějí, poněvadž je rolníkovi těžko, vyznat se v nich a poznat nejlepší v množství věcí. Rovněž zprávy o zkouškách strojů a nástrojů znají jen poměrně málokteří a i kdyby o nich slyšel, musil by rolník vyhledávat popsané stroje u obchodníků a v továrnách, a tu se mnohý ostýchá vejít, dát si věci ukázat a vysvětlit, nechce-li pak určitě koupit.

Zcela jinak by bylo, kdyby bylo lze nabýt místnosti, přístupné v každé době zdarma rolníkovi, tak že by ji mohl navštívit, když si chce koupiti stroj, a kde by stály pouze nástroje a stroje, vyznamenané při veřejných zkouškách. Na každém stroji by byl připevněn nápis se jménem výrobce a stroje, cenou jeho a krátkou karakteristikou jeho vlastností. Tu by rolník snadno mohl získat přehled náčiní a strojů, které se mohou považovat za nejlepší na trhu, a mohl je prohlížet bez ostychu a bez mravní povinnosti koupit je. Jelikož je v zájmu továrníků a obchodníků, aby předměty vešly ve známost rolníků, očekává se, že vše se dá uskutečnit bez valných výdajů.

Na základě dohody mezi hospodářskými spolky a strojnickým výborem zemědělské společnosti, zřízena taková sbírka strojů, které dosáhly odměn při pracovních zkouškách státem podporovaných — pluhů, mlýnků, žacích strojů atd. — a myšlenka rozšířena na výstavu nejlepších typů, pokud možná všech nástrojů a strojů rolnických. Bylo usneseno, aby taková stálá výstava byla zřízena při každém oddělení zemědělského musea, kde starší typy musejní velmi poučně budou doplňovat tvary strojů ve výstavě umístěných.

Otázka jak získat předměty, měla se řešit tím způsobem, že by továrníci byli vyzváni, aby půjčili nebo darovali předměty výstavě. Myslí se totiž, že výstavami nejen nabudou rolníci návodu při volbě strojů, nýbrž že se zjeví také zvýšená potřeba strojů. Takové stroje (cennější), jichž bude lze dostat jen jeden nebo dva exempláře, musily by putovat z výstavy na výstavu. Místnosti mají se opatřit tím, že by se musea stavěla větší, než původně zamýšleno.

Jako k museím pomýšlí se i na úzké připojení výstav strojů k zemědělským školám, při nich ležícím, aby jich užily při vyučování a pořádaly zvláštní kursy strojové, jakož i obstaraly ukazování a výklad při větších návštěvách společných. Tak by bylo lze vystačit s obnosem asi 1000 kroner na posílání, postavení a čistění strojů, 300 kroner na nápisy, tiskopisy a jiné a 1000 kroner na výdaje kancelářské, cestovné a j.

Spojení s musei nemá však býti tak úzké, aby úplně se podřídily, nýbrž mají býti podřízeny zvláštní vrchní správě, v níž by zasedal mimo strojnický výbor zemědělského musea, zástupce svazu dánských spolků hospodářských a konsulent státní pro strojnictví.

Taková sbírka strojů existuje, jak řečeno, v Lyngby, kde je umístěna ve velké dřevěné kůlně, ale ostatně v Dánsku ani dnes po 5 letech nejsou provinvinciální musea zemědělská ještě zřízena, a jenom museum v Lyngby zastupuje ono zvláštní spojení historičnosti a praktického poučení pro přítomnost, kterým se vyznamenávají musea zemědělská. *Arnošt Kraus.*

Drobné zprávy národopisné.

Dne 23./10. října t. r. zemřel v Petrohradě přední té doby pěstitel srovnávací literární historie, o studium lidových tradic ruských, slovanských vysoce zasloužilý, Alexander Nikolajevič Veselovskij, člen cís. akademie věd v Petrohradě a předseda jejího oddělení pro ruský jazyk a písemnictví, profesor západoevropských literatur na universitě Petrohradské. Vědecká práce jeho — první počátky její sahají do r. 1859 — byla ohromná; obsáhlé spisy, drobnější monografické studie a rozpravy, důkladné úvahy a rozbory kritické tvoří samy sebou celou biblioteku, již obsáhnouti jen stěží možno. Zpočátku byla to italská renaissance, která ho celého zaujala, a k ní vrátil se později opětně na počátku 90tých m. stol., když napsal

obšírné dílo o Boccacciovi a přeložil jeho slavný Decamerone. Ale již v 60-tých začalo ho stále víc a víc upoutávati studium tradic lidových v souvislosti se středověkým písemnictvím, jak světským výpravným tak polucírkevním apokryfickým, a jeho dissertace Славянскія сказанія о Саломонѣ и Китоврасѣ 1872 znamenala ve vědeckém výzkumu ruských tradic epochalní obrat. Povolán na novou kathedru romanogermanských literatur do Petrohradu začal vyvíjeti ohromnou činnost literarněvědeckou a od r. 1877 jmenován byv členem cís. akademie věd vyšinul se záhy mezi nejpřednější její sloupy a ozdoby. Publikace její Сборникъ отдѣленія рус. яз. и слов. a Записки, v novější době Извѣстія отдѣл. р. яз. и слов. přinášely jeho velká díla i drobnější studie: mimo to Журналъ мин. нар. просвѣщенія honosil se od r. 1868 přehojnými pracemi, rozpravami i kritickými úvahami jeho. Přispíval také do jiných časopisů ruských, do Вѣстник-a Европы a j., jakožto také do západoevropských, zprvu do italských, od r. 1876 do nově založeného organu pro slov. filologii »Archiv f. slav. Philologie«. Práce Опыты по исторіи развитія христіанской легенды v ЖМНПросв. 1875—77, Разысканія въ области русскихъ духовныхъ стиховъ 1879—91, Южно-русскія былины 1881—84, Из исторіи романа и повѣсти 1886—88, Боккачьо I-II. 1891. В. А. Жуковскій, поэтъ чувства и сердечнаго воображенія 1904 jsou hlavní díla jeho a mezi nimi nesčetná řada prací a studií drobnějších, jichž pouhý výčet a nejstručnější obsah naplňoval by slušnou knížku. Byly mezi nimi ukázky větších děl, zvláště nárysu historické poetiky se stanoviska nikoliv esthetiky než literarní srovnávací historie, kterou bohužel nedodělal, čehož nanejvýše lituje každý, kdo poznal ukázku »z úvodu do historické poetiky« a »z dějin epitheta«. Hodlajíce podati zevrubnější přehled vědecké práce Veselovského o tradicích lidových v II. ročníku NV., obmezujeme se zde na tyto skromničké řádky.

—

Týž den jak A. N. Veselovskij zemřel Vladimír Vasiljevič Stasov, který se do dějin naší vědy zapsal svým dílem o původu ruských písní epických Происхожденіе русскихъ былинъ 1868—70), vyvolal odvážnou svou hypothesí o východním, středoasijském jich původě prudkou polemiku a přese všecken odpor odpůrců přece pohnul tímto problemem ku předu Jeho zásluhy ovšem leží mimo obor našeho listu, hlavně v dějinách ruského umění výtvarného.

—

Slovenské Pohľady XXIII., 633—634, podávají obšírnější výtah z práce Socháňovy »Habánská majolika a Českobratrští exulanti v Uhrách«, uveřejněné v květnovém čísle Národopisného Věstníka I.

—

Že se staré pověry dosud hojně udržují, zejména v nižších vrstvách lidových, toho doklady zaznamenávají denní listy u nás dosti často. V poslední době referovaly o pověrečném zvídání tajných věcí. V Místku ukradla z kostela sv. Jakuba jakási E. S. za uvedeným účelem štolu. V Českých Budějovicích stařec utýral svou manželku (téměř sedmdesátiletou), poněvadž pomocí evangelia sv. Jana a klíče na prstu točeného »zjistil« její nevěru. (Noviny tento způsob pátrání po věcech skrytých označovaly za spiritism; jde však o starou lidovou pověru. Ostatně modní spiritism má obdobu této pověry ve zprávách svého píšícího nebo klepajícího stolečku o věcech tajných i tajemných.)

—

V Díle IV., 190 sl. podává prof. Jos. Schmoranz stručnou ale vzácně instruktivní zprávu o bílém vyšívání ve východních Čechách. Vyšívání na Chrudimsku a v okresech sousedních je domácím průmyslem lidovým, třeba že tradiční jeho ráz, zejména pokud jde o vzory, je již značně seslaben. I technika práce utrpěla. »Ve starých vyšívkách východočeských nalézáme daleko větší rozmanitost stehů i vzorkovaných prolamovaných výplní. nežli v nynější době. A zajímavo, že »staré, vzorkované, prolamované výplně zavádějí se nyní opět pod jménem perských ažurů«, tedy jako nový druh výrobku. Jinak o návrat ke starým vzorům, resp. o aplikaci vzorů národních stará se v posledních létech průmyslové museum v Chrudimi. Jeho prací také je, co bylo na Chrudimsku učiněno na prospěch vyšívaček. Zejména zavedením vyšívačských kursů i přímým prostředkováním odbytu (dosud ovšem odbytu nevelkého), podařilo se mu způsobiti zlepšení mezdních poměrů a to o 50—100% u absolventek kursů. Kursy seznamují vyšívačky nejen s novými technikami a vzory, jež později museum bezplatně jim dodává, nýbrž čelí hlavně t. zv. tříděné práci. Naučí vyšívačky provésti jakoukoli práci celou a samostatně, a tím je spolu osamostatňuje proti faktorům. Na Chrudimsku totiž vyšívačka neprováděla po pravidlu celou práci, nýbrž dle vzoru dělby práce tovární pouze některou její část: buď stále jenom kroužkovala, nebo jenom ažuro-

vala atd. Proto přímý odbyt vůbec si nemohla hledati. Ovšem kursy, jichž bylo pět, navštěvoval nepatrný zlomek vyšívaček (87), t. j. v běhu 3 let necelá 3% všech pracovnic. Působí však kursy i nepřímo: od absolventek jejich učí se i jiné vyšívačky. Celkem pracuje ve východních Čechách as 3000 vyšívaček ve 140 obcích (devíti okresů); zaměstnává je na 50 faktorů, kteří exportují zboží do ciziny. Výdělek je velmi nízký: při 10hod. práci 80—90 hal. průměrem; nejnižší mzda byla za 13hod. práci 27 hal., nejvyšší za 13hod. práci 2·60 kor., již však s krajním napjetím sil dosáhnou 2‰ vyšívaček. U absolventek kursu stoupla průměrná denní mzda na kor. 1·40. Vyšíváním zaměstnávají se i děvčata ještě školou povinná.

—

Ke kapitole: lid a politika, resp. k lidovému nazírání na politiku a politická práva i povinnosti zaznamenaly malý doklad Hlasy z Hané (č. 118): V Týnci na Břeclavsku ohlašoval v nynější volební kampani sněmovní obecní policajt: »Dává se Vám věďať, že sa včil odpoledňa v obecní hospodě koná schůza voličů, co majú právo volit na tú zímskú radu, abyste se tam hned, ale hned každý dostavili, lebo ten, co sa nedostaví, bude přísně trestaný.«

—

Dr Kerekes provedl prostřednictvím zeměpanských lékařů v Uhrách dotazníkovou akci o chlebu, užívaném na uherském venkově. Chystá na základě dotazníků lidopisnou akci o chlebě. Dotazníková akce neomezovala se na Maďary, nýbrž obsáhla i venkov slovenský a ostatních nemaďarských národů.

—

H. Braun v Mitteilungen d. Vereines f. Sächsische Volkskunde (IV., seš. 2.) zjišťuje poměr starých lidových pověstí o pokladech a trpaslících ke skutečným nálezům starých památek, zjm. předhistorických. Stanoví o řadě (téměř dvaciti) náležišť, že k jejich místům poutala se ode dávna lidová pověst rázu svrchu uvedeného. Odtud soudí na význam a důležitost, kterou mají pro archeology lidové pověsti.

—

Verband deutscher Vereine für Volkskunde chystá bibliografii článků i zpráv ze všech lidovědných německých časopisů, vyšlých do roku 1901. Práci tu řídí prof. dr. Helm.

Zprávy o museích a společnostech národopisných.

(Ze Společnosti Národopisného Musea Československého.) Na schůzi rady musejní 23. října bylo schváleno, aby duplikáty, jichž Národopisné museum nabylo zejména koupí velké sbírky Kretzovy moravskoslovenského a uherskoslovenského vyšívání, byly určeny pro výměnu s jinými musei, a to předem za věci české. Jednání o výměnu bylo již počato s museem v Soběslavi. — Dále usneseno pokusiti se o výstavu zemědělské retrospektivy na jarní hospodářské výstavě, kterou pořádá v týdnu svatojanském vždy Ústřední Hospodářská Společnost, jež přijala ochotně v tomto směru popud Sp. N. M. Č. — Konečně rada N. Musea Č. prostředkuje při zařízení českého oddělení v Národopisném Museu cara Alexandra III. v Petrohradě Po dohodě se zástupcem petrohradského musea p. Th. Volkovem, jenž meškal za tím účelem v Praze, požádala univ. prof. dra L. Niederla, aby ujal se vypravení českého národopisného oddělení pro Petrohrad. Prof. Niederle ochotně se v práci uvolil. — I s českými musei vešlo Národopisné Museum v dobrý bližší styk. Tak zejména správa městského Musea v Turnově laskavě zapůjčila 16 uzlíčkovaných čepečků šedých a 10 vínků, bohatě výšívaných — vesměs to vzácné kusy lidové práce, jež budou vystaveny ve sbírkách Národopisného Musea. Snad časem i jiná místní musea zapůjčí vzácnější své kusy, které ještě v Národopisném Museu nejsou zastoupeny, aby se tak representovala v ústředních sbírkách pražských. — Pro sady před budovou Národopisného Musea daroval p. odb. učitel J. Kyselo, správce Musea v Hořicích budku ke krmení ptáků, vypracovanou dle návrhu akad. malíře p. J. Prouska ve slohu národním.

—

Prof. dr. Ant. Frič vydal zajímavou knížku: Dějiny místního musea v Lázních Bělohradě. Před třemi lety pojalo několik občanů bělohradských a návštěvníků místních lázní myšlenku zříditi v obci museum. Dějiny bělohradského musea zabírají tedy dobu velmi krátkou a přece: jak jsou poučny! U nás se stále mluví o vzdělavací práci, stále čteme rady a pokyny pro ni. Není tu pravou oasou, hotovým osvěžením, čísti jednou o práci vykonané, o práci, která bez velkých slov

a z nepatrných prostředků postaviła a vypravila dobrý, místně velmi významný ústav vzdělavací? V září 1903 vydal prof. Frič s několika občany bělohradskými provolání pro stavbu musejní budovy. Do roka bylo již museum vystavěno i vypraveno. Postup byl odlišný od obvyklého způsobu zakládání museí. Pravidelně se nejprve pro museum sbírá materiál; na uspořádání a umístění pomýšlí se teprve, když se nahromadilo již dosti sbírek. V Bělohradě však nejprve postavili budovu: »Kdo chce míti kanára, musí si dříve opatřiti klec,« jak o tomto postupu pravil prof. Frič. V budově rozvrhli přesně místo pro sbírky přírodní, archeologické i národopisné, připravili pro jednotlivé oddělení i skříně. Kde neměli místního materiálu, ponechali skříň prázdnou téměř; jenom na vzor jaksi v ní umístili několik předmětů, jež v ní měly býti, třeba z jiného kraje. Tak na př. postavena skříně, určená pro pazourkové i jiné kamenné zbraně z doby předhistorické a dán do ní jediný mlat (z jiné krajiny). Navštěvovatelé tím upozorněni pravili: »I to my máme doma také takový mlat...« A než minul rok, byla skříně plna podobných předmětů z nejbližšího okolí. Stejně bylo se sbírkou národopisnou, jejíž základem byl 1 čepec zlatý a 1 stará vyšívka. Co do rozdělení musea vyplňují sbírky přírodnin více než dvě třetiny sálu (průčelí a celou levou stranu sbírky geologické, střed sbírky botanické a živočišné). Ostatek místa věnován je starožitnostem, předmětům národopisným a dějepisným (zde i sbírka zbraní a památek r. 1848 a 1866) a domáckému průmyslu (instalováno plátenictví, knoflikářství, košikářství) Při úpravě musea dbáno především jeho úkolu vzdělávacího; proto všechny předměty jsou opatřeny přesnými a zřetelnými nápisy. Vnitřní, výstavní místnost musejní je rozsahu $11 \times 7.38 \times 4\,m$; mimo ní je v musejní budově ještě velké skladiště (pod sálem výstavním). Nejsou tedy místnosti veliké. Ale jistě stačí; neboť Museum chce přesně dbáti toho, aby nevystavovalo a neshromažďovalo duplikáty a věci necenné jen proto snad, že byly darovány, a aby omezovalo se jen na materiál místní a nepřijímalo věci cizokrajné. Náklad na museum obnášel as 8000 kor. (budova 5000, zařízení 3000), Udržovati je bude místní musejní spolek za součinnosti obce.

—

Učitelské Noviny (XXV., 132) stěžují si, že návštěvy museí školními dětmi zůstávají bez užitku. Příčinou toho je, že buď vůbec se nedostane dětem výkladu nebo je jim podán výklad zběžný a nejasný. Navrhují proto, aby pražské učitelstvo vzalo na sebe úkol poučovati malé — a snad i dospělé — návštěvníky musejních sbírek. Věc bylo by možno upraviti tak, že budou stanoveny určité hodiny, kdy ve kterém museu by bylo možno výklady poslouchati.

—

Městská rada v Plzni — dovolávajíc se příslušného výnosu místodržitelského — žádá zvláštní vyhláškou občanstvo, aby neprodávalo památek historických a uměleckých obchodníkům a agentům se starožitnostmi, nýbrž vždy předem je nabídlo domácím museím. »Za účelem přehledu doporučovalo by se, aby dotyční páni majitelé památek podobných alespoň o jich existenci správám museí našich příslušná sdělení učiniti sobě neobtěžovali, aby pak alespoň od času k času ku veřejným výstavám neb účelům studijním jich použito býti mohlo.« Význam podobné soustavné evidence zejména větších sbírek soukromých, na jejíž potřebu Národop. Věstník již upozorňoval, je jasný. Ovšem nestačí tu pouhé poučování a vyzývání tiskem. Pokud jde o větší sbírky, je třeba, aby musejní správy vešly v přímý styk s jejich majiteli. Pokud jde o ojedinělé předměty v rukách soukromých, zejména o předměty národopisné, bylo by třeba pomocí místních inteligentů zvláště na venkově. Vesnický učitel, kněz, vykonali by lehce záslužnou práci, kdyby sepsali, kdo dosud v obci chová památky národopisné nebo památky dřevní výroby zemědělské, a soupis ten poslali kanceláři Národopisného Musea v Praze.

—

Okresní jednota musejní v Českém Brodě otevře museum své ještě během letošního podzimu.

—

Průmyslové museum v Hradci Král. uspořádá v době od 16. prosince do 1. ledna výstavu drobného umění, uměleckých řemesel a domáckého průmyslu.

—

Musejní budova v Turč. Sv. Martině je již pod krovem. Obsahuje 17 místností, z nichž jsou 4 pěkných rozměrů (9—14 *m* na délku).

Vychází péčí publikační komise Společnosti Národopisného Musea Československého (dr. A. Kraus, dr. J. Polívka a dr. V. Tille), nákladem Společnosti NMČ. a za vydavatelství a odpov. redakce prof. dr. J. Polívky. — Papír se skladu České společnosti pro obchod a průmysl papírnický G. Wiesner Duffek & spol. v Praze. — Tiskne Alois Wiesner, knihtiskař České Akademie císaře Františka Josefa I. pro vědy, slovesnost a umění v Praze.

Rejstřík jmenný.

Abraham O., 174
Adlešič J. 240
Adrian Karel 95
Adrianov S. 29
Aldásy Antal Dr. 138
Ammann Jos. 108
Andree R. 95
Andresek 9
Aničkov E. V. 36, 39, 213
Anučin A. D. 74
Arakčijev D. J. 173
Asbjörnsen P. Chr. 182
Athanasjev A. S. 49, 117
Azoulay Dr. 170
Babenko V. 115
Bachmann Joh. 125
Balán Al. 291
Balbín Bohuslav 61
Ballay K. 224
Bartoš Fr. 2, 14, 40, 63, 183, 189, 213, 222
Bastian A. 11, 158
Běljavskij J. 115
Benda J. V. 13
Beneš J. A. 140
Bíbová Reg. 104
Bierkovská L. 60
Biró Z. 127
Bitner V. V. 12, 92
Blaho P. Dr. 160
Blau Jos. 125
Boas Fr. 38, 50
Bodjanskij O. M. 94
Bolte Joh. 32, 47, 49
Braun E. W. Dr. 42
Braun H. 303
Brenner O., 126, 158
Brückner A. 158
Bruchmalski V. Dr. 145
Bücher K. 35
Bujal Fr. Dr. 150
Bukowski J. 148
Buslajev F. 94, 144, 214
Carnoy 117
Carrara M. 95
Clouston W. A. 244
Crome B. Dr. 32
Cvijić J. Dr. 83
Ćwikowski J. 149
Czaja St. 149
Czörnig Karel 4
Czyżewicz St. 150
Čapek Th. 143
Černý Fr. 128
Danilevič V. 115
Daškov V. A. 73
Dénes-Diner J. 141
Denis A. 89
Dieterich A. 43, 82
Dobrzycki St. Dr. 149, 222
Dorazil Dr. 293
Dostojevskij A. 29
Dovnar-Zapolskij M. 29
Dragomanov M. 17, 51, 116, 244
Dregger M. Dr. 29
Drinov M. St. 94
Dudin S. 75
Dušek V. J. 186
Dvořák B. 63
Efimenko Alexandra 48
Emler Jan 223
Englisch A. 187
Erben K. J. 1, 110, 213
Erdeljanović J. 89, 178
Estreicher St. 149
Exner Fr. 167
Exner Sigm. 167
Fett H. 119
Finke G. Dr. 42
Florianu S. 106
Florinskij T. Dr. 106
Franko J. Dr. 146
Frazer J. G. Dr. 63
Frič Ant. Dr. 303
Gargas Z. Dr. 149, 160
Gawronski G. F. 149
Gebauer B. Dr. 174
Georgij Michajlovič, veliký kníže 74
Gilman B. J. 174
Gloger Z. 188
Goebel G. Dr. 42
Gogela Fr. P. 293
Gogol N. V. 48, 94
Gorjanović-Kramberger 95
Gorodcov V. 115
Graf Art. 46
Gregor Josef 13
Grigorjev A. D. 172
Grohmann J. V. 109
Grosse 35
Gruber J. Dr. 63, 96, 159, 224
Grüner Šeb. 108
Günther S. Dr. 11
Haarhans Jul. R. 126
Haberlandt M. Dr. 42, 93
Habermann G. Dr. 42
Hahn J. G. 117, 182
Hamann W. 42
Hammarstedt E. 119
Hanka V. 21
Harlas F. X. Dr. 92
Hartel V. 167
Hartig R. 126
Hauffen Ad. 108
Haeusler A. 128, 159
Havelková V. 61, 104, 224
Havlíček K. 15
Hein W. Dr. 170
Heinzel R. 167
Herain J. 63
Herrmann A. 127
Herrmann O. 127

Hertz V. 45
Hnatjuk V. 181
Hoblová B. 108
Höfler Max Dr. 236
Horák B. Dr. 125
Horák Lad. 89, 157
v. Hornbostel E. 174
Hošek Ignác 16, 158.
Hostinský Ot. 209
Hovorka v. Zderas O. Dr. 125
Hrinčenko 49
Hrubý Petr 13
Hruška J. F. 62
Hubka A. 106
Huszka J. 140
Chalanskij M. 115
Charuzin N. N. 74, 105
Chotek Karel 65, 96, 97, 129, 161, 200, 225, 256 273, 283
Ilić R. M. 87
Ilovajskij 243
v. Inama-Sternegg 7
Inostrancev K. A. 75
Ivanov P. 115
Jacimirskij hr. J. 12, 20, 21, 40, 48, 81, 92, 106, 115, 145, 147, 159, 214
Jagić V. 167
Jakubec J. Dr. 63, 159.
Janáček Leoš 2, 124 187
Jančuk N. A. 190
Janik M. Dr. 149
Jeníček V. Vl. 31
Jiránek M. 159
Jireček Konst. 94
John Al. 108, 188
Jurkovič Dušan 2, 8, 41, 223,
Kalina Ant. Dr. 148, 159
Kallenbach Joz. Dr. 160
Kameníček Fr. Dr. 63
Karłowicz J. Dr. 188
Kerekes Dr. 303
Kipa E. 150
Klemenc D. A. 74
Klíma St. 159
Klumpar O. Dr. 8, 224, 256
Klvaňa J. 2, 136
Kmeť A. 281
Knoop O. 19
Köhler R. 16, 45, 47, 49, 51, 116, 182,
Kolbenheyer E. 42
Kolberg O. 17, 49, 188
Kondakov N. P. 74
Kopecký Matěj 18
Korš Th. E. 190
Koula Jan 2, 135
Koutníková Růžena 10
Kraus A. Dr. 19, 63, 128, 159, 224, 301
Krauss F. S. Dr. 46, 48, 50, 222
Krek Řehor 176
Kretschmer P. 169
Kretz Fr. 31, 103, 128
Kuba L. 125, 173, 222
Kudrinskij Th. 145
Lacher K. 42, 125
Lalević B. 88
Lamanskij Vl. J. 29, 74
Lang A. 167, 244
Lego A. P. 186
Lego Fr. 186
Lehmann-Nitsche R. 63
Leisching J 42
Lelek C. 29
von der Leyen F. 45
Liebrecht F. 45, 112, 244
Lineva E. 171
Lissauer A. 95, 96
Lombroso C. 95
Łopaciński H. 149
v. Luschan Felix 173
Luzel F. M. 181
Mádl K. B. 128
Máchal H. 89, 116, 177
Majewski E. 158, 187
Malinowski Luc. 13
Maslov A. L. 173, 190
Matiegka J. Dr. 128, 156
Matusiak Szymon 149
Matuszewski Ig. 46
Medvecký K. P. 173, 281
Meitzen A. 48
Mel'gunov J. 190
Melichar V. JUDr. 254
Meringer R. 193, 234
Miklosich Fr. 106, 183, 214
Mikyška Al. Dr. 289
Miller V. Th. 190
Minkus F. Dr. 42
Mjakutin A. J. 20
Modin E. 119
Mogk E. Dr. 32, 333
Mogiljanskij N. M. 75
Mojžíšek Jos. 29
Much R. 32, 95
Müller D. H. 117
Nejedlý Zd. Dr. 213, 274
Němcová Božena 1, 2, 49
Němec B. Dr. 255
Nesvadbíková Anna 11
Niederle Lubor Dr. 2, 65, 89, 135, 159, 193, 304
Nikolić R. J. 84
Nováček V. Dr. 143
Novák Ladislav 17
Novaković St. 89
Oberhummer E. 32, 95
Oldenburg S. 77
Paris Gaston 244
Paul K. 90
Peisker J. Dr. 193
Pitré G. 51
Pöch R. Dr. 170
Polek J. Dr. 62
Polívka J. Dr. 13, 16, 47, 50, 51, 96, 118, 148, 158, 159, 174, 182, 186, 223, 245
Potkański K. 30, 148
Procházka K. P. 15, 29

Proškova E. 224
Protić J. 88
Prousek J. 224, 304
Quis Lad. 19
Rakić M. T. 88
Ralston 244
Ráth A. Dr. 157
Ratzel F. 11, 158
Rauchberg J. 3, 257
Rědin S. 115
Reinsberg-Düringsfeld 109
Rešetar M. Dr. 168
Richlý H. 32
Roštlapil V. 159
Rovinskij P. A. 144, 177
Rozdolśkyj O., 173, 181
Rozwadowski J. M. 198
Rybowski M. 150
Rzehak A. 63
Sadowski J. 150
Sakulin P. J. 214
Samzelin H. 119
v. Scalla A. 42
Sebillot P. 46, 170, 181
Seyffert O. 30, 215
Schmidt P. W. 92
Schmoranz Jos. 302
Simoni P. K. 20
Skopec J. P. 124
Slavík E. 159
Smirnov J. N. 74, 106
Smoléř J. E. 213
Smólski Ř. 149
Socháň Pavel 2, 135 143, 302
Speranskij D. A. 244
Stasov V. V. 302
Stefan G. 150
Stibral J. 63, 159, 224
Strnad J. 62
Sucharda St. 96, 159
Sumcov N. Th. 115, 187, 244
Sušil Fr. 29, 183, 213
Szulczewski A. 19
Šafařík P. J. 31 89, 198
Šašelj Ivan 239
Šembera A. V. 96, 183
Šimák V. Dr. 189
Šrobár V. Dr. 188
Šubic J. 42
Šubert F. A. 118
Šuchevyč Vl. 173
Świętek J. 149
Taroni Felix 149
Tatiščev 73
Tenišev V. N. 80
Tetzner Fr. 13
Tille V. Dr. 3, 17, 42, 49, 63, 128, 159, 217
Tomić Sv. 85
Trojanović Sima Dr. 103, 176
Trubicyn N. N. 242
Truhelka Ć. Dr. 95
Trutovskij V. 21
Tykač Jan 64
Tyršová Renata 2, 32
Udziela M. Dr. 150
Udziela S. 30, 148, 284
Uchtomskij E. E. 76
Ulrich Jak. 48
Václavek M. 17, 213
Waldeyer W. 95
Vámbéry 198
Wartha V. Dr. 141
Váša P. 128
Vavák 124
Weber L. 126, 178
Vejdělek F. E. 125
Welzl H. 62
Vereščagin A. V. 79
Veselovskij Alex. 45, 51, 213, 243, 301
v. Wettstein R. 170
Vetuchov A. V. 115
Wieser J. Dr. 257
Vikár B 127, 170
Vilhelm Fr. 32
Wirth A. Dr. 61
Witanowski R. M. 283
Witte H. Dr. 12
Vlček Jar. 89
Woldřich J. Dr. 32, 95
Volín 296
Volkov Th. 79, 304
Volný Ř. 62
Wünsche Aug. 46
Vyhlídal J. P. 29, 160, 255
Vychodil P. 13
Vykoukal F. V. 15, 45, 114, 239
Xántus Jan 127
Zahradníček Dr. 186
Zaleman 77
Zawiliński R. 188
Zdziarski St. Dr. 150, 188, 283, 284
Zellweker E. Dr. 125
Zemmrich 7
Zíbrt Čeněk 2,
Zichy E. hr. 127
Zima Luka 158
Zoch St. 65, 100
Živanský T. Dr. 8, 257

Rejstřík věcný.

Adresář lidového průmyslu 63
Advent u Němců v západních Čechách 110
Akademie Česká pro vědy, umění a slovesnost 28, 96, 128
Akademie dívčí v Brně 8
Akademie věd a umění v Petrohradě 94
Akademie věd a umění ve Vídni 167
Alkoholism na Cerově 98
Amerika, antropologie na jejích universitách 63
Amerika, literatura vábící k vystěhování 41
Anthropologie (bibliografie) 52
Anthropologie na universitách jižní Ameriky 63
Anthropol. Gesellschaft ve Vídni 32
„Antropophyteia" 222
„Historische Quellenschriften zum Studium der Antropophyteia" 222
„Anthropos" 92
„Anzeiger der ethnographischen Abteilung des ungarischen National-Museums" 93
aplikace umění lidového 215
archeologie do školy národní 157
Archiv pro lexikografii a dialektologii 40
Aristoteles v poesii středověké 45
Badňak 176
báchorka, poměr její k povídce žertovné 179
Belokrajina, přísloví, písně, obyčeje a pohádky 239
Berlín, dialekt jeho 126
Betlém 15, 29
Božić 176
Bulhaři, zprávy o nich v populárních ruských spisech 12
byliny léčivé z Cerova 229
Cerovo, alkoholism v jeho obyvatelstvu 98 — dějiny obce C. 65 — dialekt 281 — kroje 129 — list povolávací (učitelovi) z C. 165 — mravnost v jeho obyvatelstvu 98 — náboženské poměry 98 — názvy polí 99 — obyvatelstvo, jeho měna 97 a sociální rozvrstvení 69 — paličkování krajek 130 — písně 273 — pověsti o C. 66 — rozdělení pozemkového majetku 70 — stavby lidové 67 — škola Cerovská 163 — tkaní látek 130 — vyšívání 130 — zaměstnání obyvatelstva 99 — zemědělství 99 — zřízení, církevní 162, obecní 161 — zvyky a pověry při narození 200, svatbě 201, smrti a pohřbu 225 — život rodinný 161
Čechové za hranicemi 125
Čechy, hranice jazyková 5, 109
Čech mapa jazyková 5
Čech mapa katastrální 189
Čech, měna obyvatelstva po stránce národnostní 3, 257
Čechů původ (kavkazský) 61
Černá Hora, písně její 144
Černá Hora, srbský dialekt na Č. H. 145
Černohorci, válečný tanec jejich 102
Čert v pohádkách lidových 46
„Česká Vlastivěda" 3
České kulturní dějiny, příručka o nich 89
Českomoravské nářečí 16.
Českopolská hranice jazyková ve Slezsku 13
Český lid, jeho charakteristika 14
„Český Lid" 2, 31, 158, 209
Češi v Americe 41, — původ Č. 61, — zprávy o Č. v populárních ruských spisech 12
čtenáři vesničtí, památky po nich 186
Demeter 43
děti, pronajímání jich rodiči 174
Detva, monografie o ní 281
dialekt berlínský 126
dialekt polnický v Čechách 16
dialekt slovenský na Cerově 281
dialekt srbský na Černé Hoře 145
dialektický slovník moravský 14, 40
divadlo loutkové 17
divé ženy 14
domovních typů Bavorska mapa 158
dotazník o lidovém a domáckém průmyslu 253, 256
dotazník o lidovém léčení 155
dotazník o lidovém pečivu 223
dotazník o chlebu, užívaném na uherském venkově 303
dráteníci kolárovičtí 15
dřevo kříže 45
dům u Jihoslovanů 234
duše dle názorů a představ lidových 15
duplikáty musejní, výměna jejich 304
duší stěhování 43
Evangelíci na Cerovu 98
evidence soukromých sbírek 31, 304
Fallos 44
filologie a národopis 235
folklore v. lidověda
fonograf 167, 222
Habáni, hrnčířské práce jejich 135
hádanky královny ze Sáby 45
hádanky slovenské 16
harfenictví 175
hospodářství na starém gruntě moravském 15
hřbitov, nápisy na něm na Cerově 228
hroby, visící ve vzduchu 45
hudba, původ její 39
hudba lidová velkoruská a maloruská 21
hudba lidová (bibliografie) 289
Husité, kolonie jejich na Slovensku 66

Chebsko a jeho obyvatelé 125
Chodsko, kroj jeho obyvatel 62
Italie, vzdělání a duševní život jejího lidu 95
jaro, jeho vítání 82
Ječmínek, pověsti o něm 15
Jednota Musejní okresní v Čes. Brodě 256
jesle (betlém) 15, 29
jesle, vánoční hry pražské 19
jihoslovanská podání, vztahující se na styk pohlavní 50
jména místní, proti jejich komolení 62
jména rodinná u Němcův v záp. Čechách 114
Josef, císař, pověsti o něm 15
Katolíci na Cerovu 98
Kavkaz, jeho národové 115
keramika lidová na Slovensku 135
klimba 111
Klodawa, monografie o ní 283
krajkářství na Valašsku 291
Klub přírodovědecký v Plzni 125
kodaňské sbírky historické 191
koláč ve zvycích švédských 119
Kolárovice v Trenčanské stol. 15
koleda 82
kolední písně 15
komedianti, jejich zvyky, obyčeje a povaha 126
kostelík (lidová práce) v Malmově 62
kouzelným proutkem hledá se voda 126
kozáci orenburští, písně jejich 20
krajkářství, školy jeho 8, 32, 156
krajky, přednášky o nich dra Dreggera 29
krajky česko-slovenské, vzorky jejich z krajek cizích? 10, 32; výstavka jejich v Brně 8; paličkování jejich na Cerovu 130; sbírka Kretzova 31, 103, 128
kraslice české, sbírání jich 159
křest, zvyky při něm na Cerovu 200
kroj lidový, udržení jeho 30
kroje Cerovské 129
kroje v Čechách (z r. 1836) 143
kroje na Domažlicku 125
kroje moravské, mapa jejich 63
kroje na Poděbradsku 108
kroje ze Slezska Horního 191
kroje na Kolárovicích 15
kroje ve Westfálsku 126
„Kryptadia, recueil de documents pour servir à l'étude des traditions populaires" 50
květena československá 128
květná neděle u Němců v záp. Čechách 112
Léčení lidové 61, 62, 125, 186, 222, 229, 254
Léčení lidové, dotazník o něm 155
léčení pověrečné 158
len a spracování jeho znázorněno v museu německobrodském 159
lidověda a poměr její k národopisu 11
lidověda česká, úkoly její 3
lidověda v uherském nár. museu 126
lidovědných časopisů německých bibliografie 32
list opovědný (vyhláška) z Bělé 255
list povolávací (učitelovi) z Cerova 165
list s nebe seslaný 222
Litva a její lid 145
loutkáři 18
„Lud" 30.
Majetek pozemkový, rozdělení jeho na Cerově 70
majolika t. zv. habánská 135
mandragora 45
masopustní průvody u Němců v záp. Čechách 111
Matice Moravská 128
Matice Opavská 29, 160
methoda studia lidové poesie 242
mikulášská obchůzka 111
misionáři a práce národopisná 92
místních jmen komolení 62
mluva lidová a zpěv 124
modlitby proti nemocem 51
morálka pohlavní, lidová 50
moravských krojů mapa 63
moravských uměleckých památek seznam 62
mravnost na Cerově 98
musea, decentralisace jejich 189
musea pražská, sjednocení jejich 128
musea pod širým nebem 118, 126, 190
musea a lidový průmysl 62, 63
Museum v Aarhusu 298, Šářišské v Bardijově 256, v Bělehradě 303, zem. v Brně 63, okresní v Brodě Českém 157, v Brodě Něm. 159, 189, v Brodě Uh. 31, zemské v Černovicích 62, 190, krajinské v Eggenburku 191, v Hlivici 191, v Hořicích 31, 128, v Hradci Kr. 256, 304, zemské v Hradci Št. 125, krajinské v Hranicích 256, v Chrudimi 59, 128, v Kielu 126, v Kodani 191, v Kouřimi 256, lid. a zeměděl. v Lyngby 191, 296, v Martině Turč. 64, 69, ethnografické Daškovské v Moskvě 190, Rumjancovské v Moskvě 73, krajinské v Mýtě Vys. 96, Odesse 298, v Ochranově 160, v Olomouci 2, v Pardubicích 63, uherské národní v Pešti 93, 96, 126, 170, anthropologické a ethnografické v Petrohradě 73, 304, asiatské v Petrohradě 73, městské v Praze 96, Náprstkovo v Praze 2, Československé Národopisné v Praze 2, 30, 59, 63, 103, 128, 143, 159, 223, 253, 255, 303, uměl.-průmyslové v Praze 29, zemské v Praze 2, 128, okresní v Sedlčanech 186, ve Slaném 31, v Soběslavi 303, národní ve Štokholmu 118, městské v Táboře 160, v Telči 64, v Čes. Třebové 63, v Turč. Martině 304, v Turnově 224, 304, ve

Val. Meziříčí 289, 293, Rakouské pro umění a průmysl ve Vídni 32, 42, 59
Musea, návštěva jejich školami 304,
Musejní Jednota Okresní v Českém Brodě 304
mysterie antické 43
mythus, poměr jeho k pohádce a pověsti 240
Náboženství v názorech lidových 43
náboženství obyvatelstva na Cerovu 98
nadávky lidové 61, 125
nápěvy ruské 21
nápěvy slovanské 15
nápisy hřbitovní na Cerově 228
národopis a filologie 235
národopis, poměr jeho k lidovědě 11
národopis samostatnou vědou 11
národopis, vyučování jemu ve škole 105
národopis, zastoupení jeho na vysokých školách 11
národopis v museu německo-brodském 159, králové-hradeckém 256, uherském národním 96, 126, městském v Praze 96, zemském v Praze 128, v táborském 160, turnovském 224, na umělecko-průmyslové výstavě v Drážďanech 215
národopis český, směry a úkoly jeho 3
Národopisná Společnost maďarská 127
Národopisné Museum československé, jeho podpory 28, 96, 128, 159
„Národopisný Sborník Československý" 2, 28, 30, 117, 139, 158, 209, 222, 292
„Národopisný Věstník Československý" 3, 30, 92, 93, 126, 186, 223
národopisných sbírek soukromých evidence 31
narození dítěte, zvyky při tom na Cerovu 200
názvy polí na Cerovu 99
Němci a slovanská odborná literatura národopisná 93
Němci v Čechách, jejich mravy, obyčeje a pověry 108
Obec, zřízení její na Cerovu 161
Oberschlesischer Geschichtsverein 191
obětování koláčů a medoviny 119
obřady při narození 43
obyčeje v Belokrajině 240, na Cerovu 225
obyčeje při vítání jara 82
obyvatelstvo v Čechách, měna jeho 257
oheň, pověrečná ochrana proti němu 157
„Oro", symbolický, válečný tance u Černohorců 102
ovoce, lidové názvy jeho 256
„Palacký" musejní spolek ve Slaném 31
paličkování krajek na Cerovu 130
památky národopisné, soupis jejich 223, — umělecké Moravy, soupis jejich 62
paměti Kodešovy 157, Vavákovy 124
pečivo lidové 223, vánoční a velikonoční 236
píseň moravská původně Jana Kochanovského 222
písmáci, památky po nich 186
písmo, počátky jeho 30
píseň lidová, mizení její 186, původ její 214, stěhování její 188, 222, — a škola 186, 187
píseň lidová, bibliografie 285—289
písně lidové z Belokrajiny 240, cerovské 273, černohorské 144, české, studie o nich 209, epické, původ jejich 40, istersko-dalmatské, vydání jejich 125, maďarsko-slovenské 274, německé, nová vědecká sbírka jejich 32, orenburských kozáků 20, pracovní 37, ruské a revoluce 256, slezské z Bruzovic, nové vydání jejich 29, slovanské, historie jejich 213, svatební cerovské 201, tříkrálové z Lipníka 125, volební ze Slovenska 222, zaklínací 39
pivo ve zvycích švédských 119
Poděbradsko, jeho lidové kroje a vyšívky 108
podřečí polnické 16
poesie lidová, methoda studia jejího 242
pohádka, poměr její k pověsti a mythu 240
pohádky z Belokrajiny 240, černochů 158, gruzinské 170, z Kolárovic na Slovensku 16, z Polnicka 17, tatarské 117, temirgojevské 115
pohlaví v názorech a v mravnosti lidu 50
pohřeb, obyčeje při něm na Cerovu 225
pole Cerovská, názvy jejich 99
politika a lid 303
pomlázka 82
popularisace národopisná 12
pověry na Cerovu 200, polské o zvířatech 19, soudobé 127, 157, 158, 187, 188, 222, 255, 302
pověry hospodářské u Němcův v záp. Čechách 114
pověst, poměr její k historii a k pohádce 241
pověsti cerovské 66
pověsti o trpaslicích a pod. a nálezy archeologické 303
povídka žertovná, poměr její k báchorce 178
povídky románských národů 49, staroegyptské 244, mohamedánských cikánů v Srbsku 51
práce a rhytmus 35 sl.
praehistorické nálezy moravské 62
právo slovenské obyčejové 157
přísloví z Belokrajiny 240, rusínská 146
prognostica 19
program oddělení zemědělského při Národopisném Museu Československém 253
pronajímání dětí 174
průmysl lidový a domácký 32, 42, 59, 62, 93, 156, 160, 224, 252, 291
průmysl a musea 63, 64.

průvody v přestrojení 82
psaní s nebe 222
Rarášek 13
řeč obcovací 4
revoluce ruská v lidových písních 256
říkadla kouzelná 51
rodina, život v ní na Cerovu 161
Rusíni, přísloví jejich 146
Rusko, geografický popis jeho 29
rythmus a práce 35
sbírky soukr., evidence jejich 31, 304
sčítání lidu po stránce národnostní v Čechách 3, 106
sčítání lidu a národnostní poměry v Čechách 257
Schweizerische Gesellschaft für Volkskunde 64
Sibylla, pověsti o ní 45
sjezd anthropologické společnosti vídeňské 95
sjezd antropologický mezinárodní XIII. 124
sjezd archeologický v XIII. Jekaterinoslavi 115
sjezd německých spolků lidovědn. 62
sjezd svazu něm. hist. a starožitnických spolků (r. 1905) 126
Skansen 118, 136, 190
skřítek 14
slavnosti korunovační 1836 r. 143
Slezska horního mapa národopisná 13
slezských písní vydání souborné 29
Slováci, postavení jejich v Uhrách 143
„Slovák" — nadávkou 61
Slované v Meklenbursku 13, staří, hypothesa o jich sociálním stavu 193
Slovensko, monografie o jeho krajích 282
slovníček dialektický z Belokrajiny 240
slovník dialektický moravský 40
smrt a pohřeb 15
smrti vynášení 112
soupis lidového průmyslu 253, národopisných památek 223, starých, památných stromů 187, uměleckých památek na Moravě 62
Společnost anthropologická ve Vídni 95, musejní v Uher. Brodě 31, musejní moravská 63, ve Valašském Meziříčí 289, Národopisného Musea Československého 2, 28, 30, 63, 96, 128, 159, 189, 224, 256, národopisná uherská 127, přátel starožitností českých 31, přátel přírodních věd, anthropologie a etnografie v Moskvě 73, 190, Ševčenkova ve Lvově 96
Spolek musejní za Krajinu 190, musejní v Pardubicích 63, musejní v Telči 64, přátel vědy a literatury české v Plzni 62, 160, vlastenecký, musejní v Olomouci 62, 160
Spoločnost museálná slovenská 64, 189, 224
Srbsko, jeho osídlení 83
stavby lidové 41, 126, (kostelík v Malmově) 62, v Bavorsku 158, na Cerovu 67, u Jihoslovanů 234
stavby vesnické 222
stromy staré, památné, soupis jejich 187
svatba na Cerovu 201
svatba v záp. Čechách 113
svatební obřady 45
svátek božího narození 176
svaz něm. lidovědných spolků 304
svěcení obilí na sv. Štěpána 14
svěcení svazků rozmanitých zelin v oktáv Božího Těla 14
světlonos 16
Šalomoun, pověsti o něm 45
škola krajkářská ve Strážově 32, 156, ve Vamberku 8, 32, 156
škola vyšívačská na Hané 62, 255
„ „ v Rožnově 292
škola a poměr její k obci 15
škola národní a archeologie 157
školy, vycházky jejich do musei 304
škola při museu v Pardubicích 63
škola a vyučování národopisu 105
štědrý den u Němců v záp. Čechách 111
Táborsko, jeho kraj a lid 255
tanec válečný u Černohorců 102
těhotenství a kout 15
tkaní na Cerovu 130
Towarzystwo Ludoznawcze we Lwowie 30, 32, 160
tradice lidové (bibliografie) 284—289
Tři králové u Němců v Záp. Čechách 111, píseň o nich 125
tuláci, jejich povaha, zvyky a obyčeje 126
Umění lidové 59, 156, 215, československé a vídeňští odborníci 93
umění, památky jeho na Moravě 62
umění, původ jeho 33
urbarialisté na Cerově 69
Vánoce u Němců v záp. Čechách 111, —176, 236
včelařství, zvyky a pověry 254
Velikonoce 239
verše pohřební z Cerova 225
Vesna, národopisný odbor její 9
virgule 126
„Wisła" 158, 187
vodník 13
výměna musejních duplikátů 304
výstava dopravní mezinárodní v Miláně 128, — chrvatských vyšívek v Hořicích 128, v Praze 189, — krajek a národních výšivek v Brně 8, — lidového umění a domáckého průmyslu v Praze 224, 253, ve Vídni 42, 59, 93, 256, ve Slezsku 160, — národopisná v N. Brodě 159, — okresní na Zbraslavi 223, — rakouská v Londýně 128, — umělecko-průmyslová v Drážďanech 31, 62, 215, — všeslovanská 94, zahradnicko-ovocnická 1906 v Praze 255

vystěhovalectví do Ameriky 41
vyšívání na Cerovu 130, na Chrudimsku 302, škola jeho v Lobodicích 62, 255, na Valašsku 291, polské z Krakovska 284
výšivky lidové: na Poděbradsku 108, sbírka Kretzova 31, 103, 128
vzdělání a duševní život lidu italského 95
Zažehnávání na Cerově 229
zelený čtvrtek 238, — u Němců v záp. Čechách 112.
zemané cerovští 69
země, její ctění 43
zemědělství, retrospektiva jeho při N. M. Č. 63, 96, 253 304
zemědělství na Cerovu 99
zpěv a mluva lidová 124
zvířata v pověrách a pověstech polských 19
zvyky na Cerovu 200, 229
zvyky hospodářské u Němců v Záp. Čechách 113
Želiari na Cerově 69
Židé 6, —na Cerovu 98
„Živaja Starina" 158

NÁRODOPISNÝ VĚSTNÍK

ČESKOSLOVANSKÝ.

VYDÁVÁ

SPOLEČNOST NÁRODOPISNÉHO MUSEA ČESKOSLOVANSKÉHO.

REDAKČNÍ KOMISE

A. KRAUS, J. POLÍVKA, V. TILLE.

VYDAVATEL A ODPOVĚDNÝ REDAKTOR

J. POLÍVKA.

ROČNÍK II.

Městská
veřejná lidová knihovna
v Jičíně.

V PRAZE.
NÁKLADEM SPOLEČNOSTI NÁRODOP. MUSEA ČESKOSLOVANSKÉHO.
1907.

PODPOROU ČESKÉ AKADEMIE
CÍSAŘE FRANTIŠKA JOSEFA PRO
VĚDY, SLOVESNOST A UMĚNÍ.

TISKL ALOIS WIESNER V PRAZE, KNIKTISKAŘ ČESKÉ AKADEMIE CÍS. FRANTIŠKA JOSEFA
PRO VĚDY, SLOVESNOST A UMĚNÍ. — PAPÍR ZE SKLADU ČESKÉ SPOLEČNOSTI PRO
OBCHOD A PRŮMYSL PAPÍRNICKÝ G. WIESNER, DUFFEK A SPOL V PRAZE.

OBSAH:

Články:

Ant. Boháč, Vývoj jazykových menšin a ostrovů na Moravě v posledním desítiletí (1890—1900) 81—88.
Dušek V. J. a Vykoukal F. V., Svatební řád 217—228.
J. Homolka, Nová česká verse pověsti o Žálhořově lože 132—134.
J. Horák, Národopisný materiál z Posázaví 271—286.
A. J. Jacimirskij, Původ umění podle starých i nových teorií. II. Umění plastické 119—132.
Dr. Josef Janko, O slovanských „slovích a věcech" v ohledu národopisném 65—81.
Josef Kopáč, Horácký kožich. Příspěvek k ornamentice lidového vyšívání 33—42.
Jos. Letošník, O rytmu lidových písní českých 3—20.
Nauman Jar., Milíř na Černokostelecku 234—236.
L. Niederle, Nová data k východní slovenské hranici v Uhrách 1—3.
Tille V., Erbenovy „Tři přadleny" 89—91.
— Několik slovenských pohádek z Krakovan 228—234, 286—288.
Tykač Jan, Lnářství na Českotřebovsku 163—180, 195—217, 259—270.
Císař a král František Josef I. v Národopisném Museu Československém 117.
Český pracovní výbor pro lidovou píseň v Čechách 49—54.

Posudky:

M. Aleš, Špalíček jednoho sta národních písní a říkadel. Vydal K. B. Mádl. Praha 1906. Nákl. J. Otty. Str. VIII. +200 (Zdeněk Wirth) 107—108.
Д-ръ М. Арнаудовъ, Български народни приказки. Опитъ за класификация, str. 110. Отд. отт. изъ „Сборникъ за нар. умотворения, наука и книжнина", XXI. София 1905. (Polívka J.) 146—149.
В. В. Битнеръ, Народы Азіатской Россіи. Изданіе „Вѣстника Знанія" С.-Пб. 1906. Стр. 62. (A. J. Jacimirskij) 185.
Böckel Otto, Psychologie der Volksdichtung. Teubner. Lipsko 1906. Str. 432. (F. V. Vykoukal) 238—243.
Contributions au Folklore Érotique, contes, chansons, usages etc. recceuillis aux sources orales. Tome 1er Contes licencieux de Constantinople et de l'Asie Mineure. Recueillis par Jean Nicolaïdes. Str. XXVIII + 218. Tome II. Contes licencieux de l'Alsace. Racontés par le Magnin de Rougement. Str. XII + 274. Paříž 1906. Nakl. G. Ficker. (J. Polívka) 245—247.
Čapek Tomáš, Památky českých emigrantů v Americe. 1907 (Chtk.) 238.
Dohnal Antoš, První povídky hanácké. Nákladem E. Šolce v Telči vydal J. Kabelík 1907. (F. V.) 144—145.
A. E. Dracott, Simla Village Tales or Folk Tales from the Himalayas. Londýn. John Murray 1906. Str. XV + 237. (J. Polívka) 181—184.
Розвідки Михайла Драгоманова про українську народню словесність і письменство. Зладив М. Павлик. Томъ III. У Львові 1906 (Збірник фільольоґічної секції Наукового товариства імени Шевченка, т. VII.), str. VI + 362. (P—a) 21—22.

Městská
veřejná lidová knihovna

Dr. Fr. Dvorský, Třebický okres. (Vlastivěda moravská II. Místopis.) Brno 1907. Str. 449. Kor. 7·20. (F. Černý) 134—136.
Erdeljanović Jovan, Nová kniha o srbských obyčejích 141—144.
Firbas Oskar, Anthropogeographische Probleme aus dem Viertel unterm Manhartsberge in Niederoesterreich. 1907. Mk. 8·— (Chtk.) 290—291.
Dr. Ivan Franko: Пісня про Правду і Неправду. (Записки наук. тов. імени Шевченка. LXX. 5—70.) (Jiří Horák) 95.
Gaidoz Henri, De l'Étude des Traditions Populaires ou Folk-Lore en France et à l'Étranger. Extrait des Explorations Pyrénéennes. 3e Série. T. J. Baguères-de-Bigorre 1907. Str. 174—193. (jpa) 243—244.
А. Гавриловић, Двадесет српских народних приповедака, С предговором и с бележкама за извор и паралеле текста издао проф. —. (Издање књижевне задужбине Илије М. Коларца т. 112.) Београд 1906. str. 104. (J. Polívka) 149—151.
Проф. Л. Гейльборнъ и проф. Л. Бергъ, Антропологія и этнографія. С.-Пб. 1906. Стр. 62. Природа и населеніе Россіи. Часть 1. (A. J. Jacimirskij) 185
Ferdinand Hahn, Blicke in die Geisteswelt der heidnischen Kols. Sammlung von Sagen, Märchen und Liedern der Oraon in Chota Magpur. Gütersloh, C. Bertelsmann 1906. Str. VII + 116. (J. Polívka.) 297—299.
Dr. E. Chalupný, Národní povaha česká. V Praze 1907. Nákladem vlastním Str. 46. (A. Žalud a jpa.) 288—289.
Al. Chytil, Národnostní mapa Moravy. List 1. Severní Morava a vých. Čechy. Se slovním doprovodem. Zábřeh 1906. Nákl. vlastním. K 2·60. (Ant. Boháč) 137—139.
Polemika. Al. Chytil na obranu své národnostní mapy Moravy. 249—250.
Boháč Ant., Replika na obranu p. Chytilovu. 299—300.
Keller Albrecht, Die Schwaben in der Geschichte des Volkshumors. Freiburg 1907. Nakl. J. Bielefeld. Str. XVI + 388. (J. Polívka) 247—248.
Krzywicki Ludwik, Żmudź starożytna. Dawni Żmudzini i ich warownie. Varšava 1906. Nákl. Księgarni Naukowej 2 + 89 + IV. (Dr. St. Zdziarski) 91—93.
Др. Зенон Кузеля, Дитина в звичаях і віруваннях українського народа. Ve Lvově 1906. Materiálů pro ukrajinskou etnologii, vydávaných Nauk. tovaryšstvem jména Ševčenkova, sv. VIII. Str. VI a 220 (F. V. Vykoukal) str. 45—48.
З. Кузеля, Угорский король Матвій Корвін в славянській устній еловесности. Розбір мотивів звязаних з його іменем. — Lvov 1906. Str. 154. (J. Horák) str. 96.
Lidová čítanka moravská. Uspořádal Fr. Bílý. Nákl. E. Šolc. Telč. 1907. (Ant. Boháč) 236—238.
Е. Линева, Великорусскія пѣсни въ народной гармонизаціи. Изданіе Импер. Акад. Наукъ. Текстъ подъ редакціей академика Ѳ. Е. Корша. Выпускъ I. С.-Петербургъ, 1904. XLVIII. a 90 str. lexik. 8°, s 2 tab.; c. 1 rubl.
Velikoruská píseň v lidové harmonisaci. Napsala E. Linčvá. Přeložila z ruštiny Věra Křivánková. Vydání Imperatorské Akademie Nauk 1904 Petrohrad. Nákladem vlastním. Tiskem „Unie" v Praze (bez roku). 39 str. 8° s 2 tab. (Zubatý Josef) 98—101.
Dr. Friedrich Lorentz, Slovinzische Texte. Izdanije vtorago otdělenija imperatorskoj Akademiji Nauk. Petrohrad 1905. Str. 150. (J. Polívka) 22—23.
J. A. Macculloch, The Childhood of Fiction. A Study of Folk Tales and Primitive Thought. London. John Murray, Albemarle Street, IV, 1905. Str. IX + 509 (J. Polívka) 291—297.
Frederic Macler, Contes arméniens. Traduits de l'arménien moderne par —. Paříž 1905. E. Leroux. Str. 194. (J. Polívka.) 101—107.
Máchal Jan, Bájesloví slovanské. Praha 1907. Světové knihovny č. 566—567. Str. 176. Kor. —·40. (L. Niederle) 43—45.
А. Маловъ, Музыкально-этнографическіе очерки. Калики-перехожіе на Руси и ихъ напѣвы. Спб. 1905. (A. J. Jacimirskij) 153—155.
Meringer Rud., Das deutsche Haus und sein Hausrat. Mit 106 Abbildungen (116 Bd. der Sammlung wissenschaftlich-gemeinverständlicher Darstellungen „Aus Natur und Geisteswelt") Lipsko 1906. Mk. 1·25. (L. N.) 42—43.
Науковий Збірник присьвячений проф. Мих. Грушевському учениками и прихильниками у Львові. 1906. (A. J. Jacimirskij) 93—94.
Navodila in vprašanja za zbiranje i zapisovanje narodnih pesni, narodne godbe, narodnih plesov in šeg, ki se nanašajo na to. Izdal po c. k. min. za bogočastje

in nauk postavljeni slovenski delovni odbor za publikacijo „Avstrijske Narodne Pesni“. V Lublani 1906. Str. 36. (jpa). 48.

Axel Nilsson, Guide to Skansen. I. The Historical and Ethnographical Department of Skansen. A Short Guide for the Use of Visitors by — Translated from Swedish by Nils Keyland. Published by the Northern Museum. Stockholm 1906. Str. 100. (red.) 248—249.

Обичаји српскога народа. Књ. I. Српски етнографски Зборник VII. Београд 1907. s. 530. (J. Erdeljanović) 141—144.

Pletscher Theodor, Die Märchen Charles Perrault's. Eine literarhistorische und literaturvergleichende Studie. Berlín 1906. Str. VI + 75. (J. Polívka) 96—98.

Ко дню семидесятилетія Василія Васильевича Радлова 5. января 1907 года. С. Петербургъ. Имп. Академія наук 1907, v. 8°, str. 111. (red.) 247.

Dr. Aug. Ráth, Otáznik k sbieraniu slovenského obyčajového práva. 1907. Str. 27. (Dr. K. Kadlec) 139—140.

Reitzenstein R., Hellenistische Wundererzählungen. Teubner. Lipsko 1906. Str. 169. (F. V. Vykoukal) 145—146.

Růžička Josef, Slovanské bájesloví (mythologie). V Praze 1906. Nákl. vlastním. Str. 328. Kor. 6·— (L. Niederle) 43—45.

Singer S. Dr., Schweizer Märchen. Anfang eines Kommentars zu der veröffentlichten Schweizer Märchenlitteratur. Erste Fortsetzung. Bern, Francke 1906. Str. VI + 167. (J. Polívka). 244—245.

Jindřich Skopec, Paměti Františka J. Vaváka souseda a rychtáře milčického, z let 1770—1816 (F. V. Vykoukal) 91.

Szuchiewicz Włodzimierz, Huculszczyzna. Tom trzeci z 26 illustr. i 3 tab. Lwów 1904. Nakl. Muzeum im. Dzieduszyckich. Str. 298. (Dr. St. Zdziarski) 20—21.

Н. С. Шайжинъ, Олонецкій фольклоръ. Былины. Критико-библіографическій обзоръ былинъ и 14 былинныхъ записей. Петрозаводскъ. 1906. Стр. XIV + 176. 8°. Ц. 40 к. (Jacimirskij A. J.) 185—187.

Н. Н. Виноградовъ, Великорусскій вертепъ. Изъ „Извѣстій Отд. русск. яз. и слов. Акад. Наукъ“. Т. X. кн. III. и IV. С. П. Б. 1905. Str. 41. (A. J. Jacimirskij) 151—153.

Bibliografie. (Pokračování z ročníku I.)

VII. c) Povídky, pohádky, legendy, pověsti a p. 24—30.
d) Scénické hry. 54—56.
Hry a tance. 56.
e) Přísloví a říkadla. 56—58.
f) Hádanky. 58—59.
IX. Lidové písemnosti. Nápisy. Výkřiky, volání při jistých zaměstnáních. Nadávky. 108—109.
X. Jména tratí, pozemků, míst, osobní, měsíců, rostlin a j. 109—111.
XI. Tajné řeči. 111—112.
XII. Život hospodářský. 115.
XIII. Stavby a hospodářské nářadí. 155—158.
XIV. Kuchyně; nářadí; jídla a požívatiny. 158—159.
XV. Lidový průmysl a lidové umění. 187—188.
XVI. Kroj. 188—190.
XVII. Ornamenty, vyšívání, krajkářství, ozdoby na kraslicích a j. 250—251.
XVIII. Keramika a jiná řemesla. 251—253.
XIX. Musea lidopisná i spolky a výstavy lidopisné. 253—254.

Drobné zprávy národopisné 31, 59—62, 112—115, 159—161, 190—193, 254—255, 301—303.

Zprávy o museích a společnostech národopisných 32, 62—64, 115—116, 161—162, 193—194, 255—258, 303—306.

Vyobrazení a mapy:

I. K článku J. Kopáče, Horácký kožich:
Horáci v kožiších 33.
Prvky ornamentů kožichových 39, 40, 41.
Ukázka lemů horáckých kožichů 42.
Vyšívaná záda horáckého kožichu 35, 36, 37.
Vyšívání horáckého kožichu. Ornament na kapse 38.
Vyšívaný horácký kožich 34.
II. K článku L. Niederla, Nová data k východní slovenské hranici v Uhrách:
Mapa stolice Spišské a Šaryšské. Před str. 1.
Mapa stolice Zemplínské a Užhorodské. Před str. 1.
III. K článku J. Tykače, Lnářství na Českotřebovsku:
Drhnutí, tření a vochlování lnu 170.
Koník na kramplování (česání) culků 212.
Pazderna v Herborticích 174.
Předení culků na hvězdě 214.
Zhlaví kolovratů 197.

Výroční zpráva Společnosti Národopisného Musea Československého za r. 1906 I—II (vložena za 3. číslem, za str. 116).

ZEMPLÍN A UŽHOROD.

ČERVENĚ ČÁRKOVANÁ PLOCHA ZNAČÍ SLOVENSKOU OBLAST PODLE S. CZAMBELA.

Městská
veřejná lidová knihovna
v Jičíně.

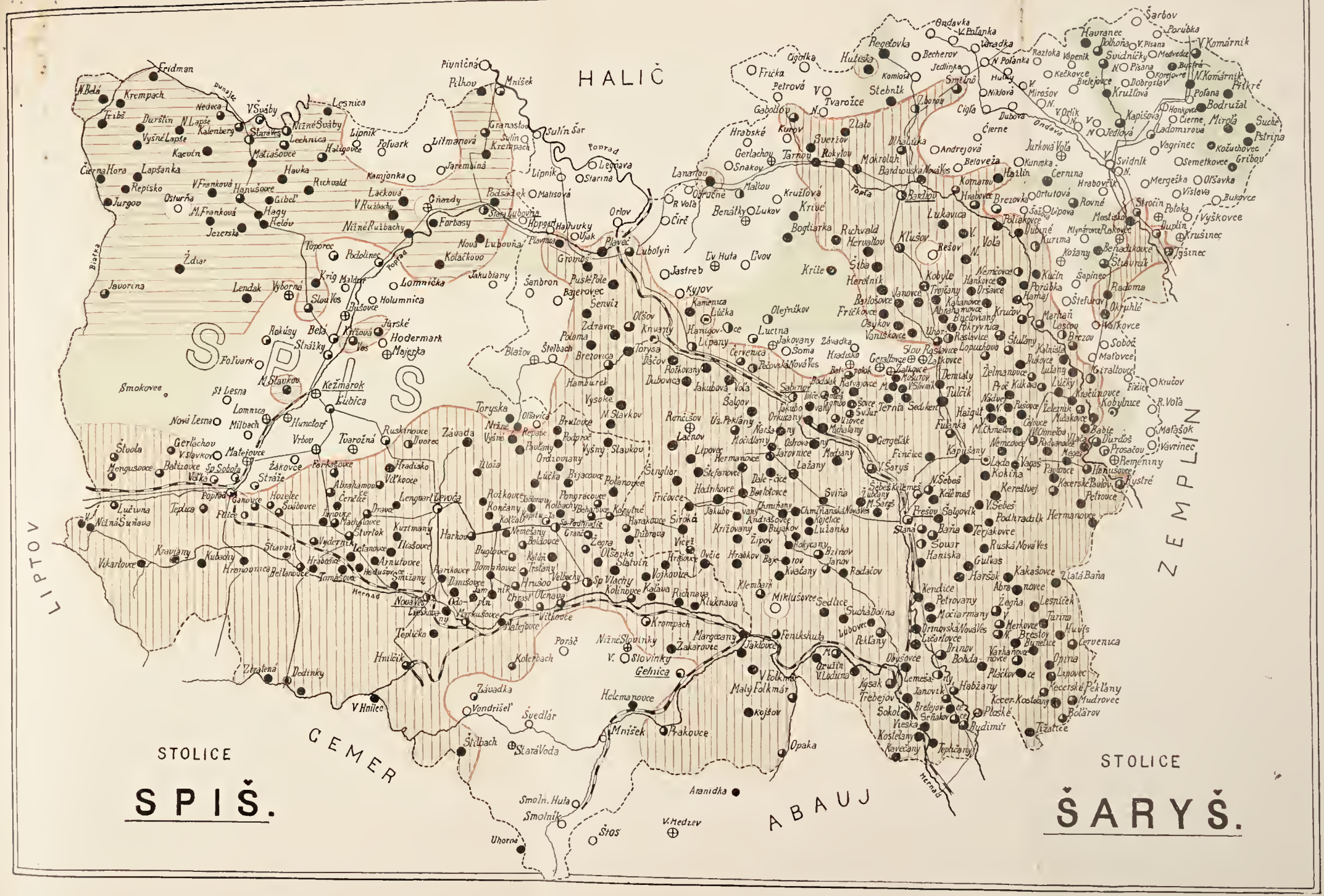

MODRÁ PLOCHA OZNAČUJE SLOVÁKY PODLE ÚŘEDNÍHO SČÍTÁNÍ.

ČERVENÉ SVISLÉ ČÁRKOVÁNÍ — SLOVÁKY, ČERV. VODOROVNÉ — POLÁKY PODLE S. CZAMBELA.

Městská
veřejná lidová knihovna
v Jičíně.

Nová data k východní slovenské hranici v Uhrách.

Sděluje *L. Niederle.*

S dvěma mapama.

Vydávaje r. 1903 „Národopisnou mapu Uherských Slováků na základě sčítání z roku 1900" zakreslil jsem východní slovenskou hranici prostě podle dat úředních, nemaje možnosti, abych spletité poměry slovenskoruské podrobil podobné revisi, jakou jsem provedl na jižní hranici slovensko-maďarské. Prohlásil jsem to také výslovně na str. 75 sl., odkázal opravu znalcům poměrů domácích a jen tam, kde jsem měl po ruce nové zprávy zcela věrohodné na př. Brochovy, uvedl jsem je na místech příslušných v textu i na mapě. První s revisí přihlásili se ruští znalci z Haliče, zamítajíce a priori a na dobro úřední hranici ruskoslovenskou z důvodů, jimž nebylo lze odporovati, a tím rovněž i čá t mých dedukcí o rychlém postupu živlu slovenského proti ruskému.[1]) Podrobné výsledky ruských studií, jejichž výsledkem má býti zhotovení nové detailní mapy ruské oblasti v Uhrách, nejsou však, pokud vím, dosud uveřejněny. Potom přihlásil řadu oprav, souhlase celkem s hlediskem ruským p. Št. Mišík, farář ve Hnilci, výborný znalec spišského kraje[2]) a na konec v poslední době přichází s revisí sporného území p. Samo Czambel[3]), jemuž náležité vědomosti filologické spojené s podrobnou znalostí celého kraje a mimo to ještě úřední postavení (jeť tajemníkem v uher. ministerstvu vnitra) umožnily obeznámiti se se skutečnými poměry tak, jako žádnému druhému.

Není mým úkolem podávati zde referát o filologické ceně knihy Czambelovy vůbec a specialně o filologických výsledcích jeho studia východní slovenštiny — v obém směru dlužno jistě vzdáti mu velkou chválu za práci vykonanou, i když mne opětně nemohou hojné poznámky na str. 35 sl., 16 sl. přesvědčiti, že jeho these o jihoslovanském původu slovenštiny je správná. — Chci pouze, poněvadž členové Národopisné Společnosti a odběratelé Národopisného Sborníku a Věstníku obdrželi knihu s mapami, na nichž jsou nesprávné úřední výsledky, poskytnouti jim příslušné mapy nové, opravené podle věrohodných výsledků Czambelových. Tím spíše, že v knize Czambelově mapy není. Za tou příčinou uveřejňuji zde znovu ony dvě mapy, na nichž se rozkládá sporná východní slovenská hranice: totiž mapu stolice spišské se šaryšskou a zemplínské s užhorodskou a to i s modrým přetiskem původním, ozna-

---

[1]) Srv. o tom ve dvou mých statích: „K sporu o ruskoslovenské rozhrani v Uhrách" (Slov. Přehled V. 345) — „Ještě k sporu o ruskoslovenskou hranici v Uhrách" (tamže VI., str. 258) a v práci Št. Tomašivského v Зап. Тов. им. Шевч. LXVII. 5. Až vyjde ruská mapa, uvedu i její výsledky.

[2]) Srv. Národop. pomery na území Spiša (Slov. Pohľady 1903, 418, 477, 511), Spišskí Poliaci (tamže 373).

[3]) V knize „Slovenská reč a jej miesto v rodine slovanských jazykov". I. oddělení 1. část: Východnoslovenské nárečie. Turč. Sv. Martin 1906. Nákladem vlastním. Cena 6 korun.

Městská veřejná lidová knihovna v Jičíně.

čujícím oblasť úředně stanovenou, i s novým přetiskem červeným, jenž označuje národnostní rozhraní podle p. Czambela.[1]) Jediným pohledem na příslušné mapy bude každému zjevno, kde úřední údaje a nová revise se odchylují. Každý uvidí, že největší změny týkají se spletité severovýchodní hranice ve Spiši a Šaryši, kde zejména odpadají nebo se silně zmenšují ostrovy slovenské v oblasti ruské. Za to se málo mění hranice zemplínsko-užhorodská (a také abaujská). P. Czambel v celku přes 100 obcí, jež statistika označila za slovenské, z oblasti této vypouští, uznávaje je za ruské nebo polské.

Podle celkového výsledku p. Czambelova (str. 56) běží východní hranice slovenská těmito osadami:

I. Od Popradu až po Ungvár: Ganovce, Hozelec, Farkašovce, Viťkovce, Hradzisko ve Sp., Dvorce, Zavada v Sp., Repaše Vyš., Brutovce, Slavkov Niž., Vysoké v Šar., Hamborek, Brezovica, Poloma, Zdravce, Šenviz, Pusté pole, Gromoš, Plavnica, Plaveč, Ľubotiňa, Pusté pole, Kamenica v Šar., Lučka, Lipiany, Červenica, Pečovská Nová Ves, Sobinov, Tolčemeš, Bodolak, Balpotok, Mošurov, Demiata, Slovenské Raslavice, Vaniškovce, Osikov, Fričkovce, Bartošovce, Herchnicht, Šiba, Hervartov, Richvald v Šar., Bardijov, Mokroluh, Rokytov v Šar., Tarnov, Sveržov, Gaboltov, Zlaté, Zborová, Smiľno, Zborová, Dluholuka, Bardijovská Nová Ves, Komarov, Hažlin, Hrabovec v Šar., Poľakovce, Dubinné, Kurima, Kučin, Porubka v topľ. okr., Harhaj, Kručov v Šar., Marhaň, Lascov, Brezov, Kalnist, Lužany v topľ. okr., Giraltovce, Kračunovce, Železnik, Mičakovce, Babie, Vlača, Megeš, Hanušovce, Bystré Topľ., Čarné v Zempl., Skrabské. Následují obce (osady): Dobrá, Trepec, Keľča, Petejovce, Turiany, Keľča, Dzapalovce, Sitnica, Niž., Sitnica Vyš., Hrožnik, Petrovce v stropk. okr., Pakostov, Hrubov, Hrabovec Zbudzský, Dluhé Zbudzské, Krivé v Zempl., Papin, Zubné, Adidovce, Snina, Belá na Ciroche, Dluhá na Ciroche, Modra v Zempl., Kamenica v Zempl., Pcičie, Chomec, Porubka v hum. okr.., Vinné a Banka, Kaluša, Klekočov, Kusin, Jovsa, Remety Vyš., Hamre pri Vyš. Remetách, Rybnica Vyš., Chlivišče, Podhorodie, Choňkovce, Koňuš, Prikopa, Porubka v sobr. okr., Kolibabovce, Koromľa, Huta v Ung., Petrovce v Ung., Husak, Karčava, Nemecké Vyš., Ungvár.

II. Od Popradu až po Ungvár: Ceplica, Batizovce, Gerlachov v Sp., Štola, Mengušovce, Lučivná, Šuňava Vyš. i Niž., Vikartovce, Kraviany, Kubachy, Hranovnica, Stracené, Imrichovce, Ištvaňovce, Hnilec, Štilbach, Hnilec, Hnilčik, Koterbachy, Macijovce, Chrasc, Vitkovce, Olcnava, Kolenovce, Krompachy, Žakarovce, Margecany, Jakľovce, Foľkmar Velký, Foľkmar Malý, Prafundorek, Araňidka, Reka v Ab., Poproč, Rudno v Ab., Novačany, Hodkovce, Bukovec v Ab., Baška, Lorinčik, Kišida, Šaca, Bužinka, Sakaľ, Bočar, Belža, Giňov, Nadodž, Skaroš, Holoház, Fizer, Skaroš, Huta Salancká, Silvaš, Kuzmice, Lastovce, Kazmir Veľký i Malý, Lastovce, Klečenov, Baranč, Bodzašujlak, Baranč, Garaňa, Petrikovce, Maľčice, Markovce, Slavkovce, Stretavka, Stretava, Pavlovce Kapušianske, Tegeňa, zas Pavlovce Kap., Vysoké v Ung., Bežovce, Lekart, Bežovce, Zahor, Ungvár.

Uvnitř jsou ruské ostrovy v Šaryši: Renčišov, Miklušovce, Rešov, v Zemplíně Baňské, Cabov, Kazimír, Girovce, Rafajovce, Dedačov, Maškovce, Štefanovce.

---

[1]) Svislé čárkování přetisku značí oblast slovenskou, vodorovné (v severozápadní Spiši) polskou. Viz konec této stati.

Tvar jmen obcí jak v této řadě tak vůbec v celém východním území slovenskoruském odchyluje se u p. Czambela od jmen v mé „Národopisné Mapě“ užitých, které mně sděleny byly od několika slovenských pracovníků, hlavně p. Mišíka. P. Czambelovi bylo ovšem možno dlouhým a podrobným studiem na místě dodělati se tvarů spolehlivějších. Jak dalece jsou jednotlivosti správny, rozhodnou jiní.

Druhé novum na mapě p. Czambela zhotovené je stanovení oblasti p o l s k é na severu Spiše, kde moje mapa podle úředního sčítání vykazovala jen obce slovenské.[1]) Označuji ji na připojených mapách červeným v o d o r o v n ý m čárkováním. K nim patří ještě tyto polské ostrovy uvnitř oblasti slovenské v Zemplíně: Topoľovka, Jesenovce, Giglovce a Holčikovce. Mnoho Poláků je i v Ohradzanech (Czambel 58).

O rytmu lidových písní českých.

Při práci této bude potřeba nejprve odpověděti na otázku, řídí-li se rytmus písní lidových přízvukem mluvy. Při písních moravských jest samozřejmo, že ředidlem rytmu jejich není přízvuk, a to proto, že písně severovýchodní části Moravy, v níž se ujal přízvuk polský, neliší se nikterak, pokud se týče rytmu textového, od ostatních písní moravských. Kdyby byl přízvuk mluvy rozhodujícím při rytmu textů severovýchodní Moravy, nemohly by verše trochejské při nich počínati slovy trojslabičnými, a rovněž nemohly by daktyly jejich se tvořiti těmito slovy. Proto také o písních moravských nebylo nikdy tvrzeno, že by se texty jejich řídily přízvukem mluvy. Písně české jsou ovšem příbuzny moravským, a proto jest pravděpodobno, že ani v nich není přízvuk rozhodujícím činitelem při rytmu; avšak samozřejmo to není. Ve spise: „Česká světská píseň lidová“, napsaném od O. Hostinského, pronesen právě opačný soud o věci této.[2])

Pan spisovatel praví na str. 96. uvedeného spisu, že přes 40 procent písní Erbenovy sbírky je deklamováno bezúhonně, dalších asi 20. procent alespoň dobře, t. j. s jednou nebo toliko dvěma chybami proti přízvuku, tedy 60 procent všech písní možno nazvati plným právem přízvučné. V po-

[1]) J. Czambel zjevným omylem se diví a mně vytýká (str. 65), že jsem na tyto polské osady nedbal, ač už Šembera je uvádí. Přehlédl patrně str. 90, kde je uvádím i podle Šembery i podle Mišíka, podotýkaje pouze, že mi schází možnost kontrolovati, jak dalece jsou ještě polské, když je statistika uvádí za Slováky. Ostatní nesprávnosti, které p. Czambel knize mé vytýká, nespadají na vrub můj, neboť to jsou jednak opravy dat úřední statistiky, jež přes 100 obcí vykázala omylem slovenskými, jednak opravy jmen osad, jež jsem otiskl tak, jak mi byla sdělena mými prameny, nemaje možnosti kontrolovati ode vsi ke vsi správnost, jako p. Czambel. Podotýkám to proto, že v Národních Listech ze dne 10. list. r. 1906 napsal p. Flajšhans o knize Czambelově větu: „Niederlova mapa Slovenska . . . dochází posouzení ostrého a ne právě příznivého“, jež musí vzbuditi pojem nesprávný. Pan Czambel, přicházeje ku knize mé na str. 87 a vytknuv, proč se častěji na východní hranici Slovenska s ní rozchází, praví: „Pri rozbore východiskom mi boly miestopisne udaje Niederleho Národopisnej mapy, lebo v nich vidím vrchol vedomostí poskytovaných literatúrou“ (str. 90).

[2]) Ve stati „O prosodii a rhythmice českých písní lidových“ str. 94. Stať tato uveřejněna již v Národopisném Sborníku československ. I., 68.

známce k slovům těmto pak připomíná, že tento statistický přehled týká se jen prvních slok písní; při dalších slokách již více odchylek se najde.

Při výkladě tomto dvojí věc budí pochybnost. Má-li 60% písní správnou deklamaci, nenásleduje z toho, že tyto písně také tvoří 60% všech veršů celé sbírky. Mohou to býti právě jen ty nejkratší písně, jež náhodou spíše mohou zachovati správnou deklamaci než písně dlouhé. Kromě toho, vztahuje-li se správná deklamace pouze na první sloky, jak p. spisovatel praví, pak tím méně mohlo by se mluviti o správné deklamaci při písních, nýbrž pouze při prvních slokách, tedy při nepatrné části veršů.

Abych v té věci nabyl větší určitosti, pročetl jsem za tím účelem část sbírky Erbenovy, totiž 123 písní z části na začátku, z části ve středu, z části na konci, úhrnem 1521 veršů.[1])

Mezi těmito písněmi napočetl jsem 25 písní, v nichž přízvuku mluvy šetřeno bezvýjimečně, 21, v nichž 1 ač 2 odchylky se naleznou a konečně 77 písní s větším množstvím odchylek. Jest tedy 20% písní pročtených rytmicky bezvadných, 17% s nepatrnými odchylkami a 63% s hojnějšími odchylkami proti přízvuku mluvy. Počítáme-li první dvě oddělení dohromady, bylo by 37% písní zcela neb skoro bezvadných a 63% více méně odchylných. Při tom však přihlíženo nikoliv pouze k prvním slokám, nýbrž k celým písním. Dle toho bychom nemohli říci, že písně pročtené většinou se řídí přízvukem mluvy. Tím méně mohli bychom to tvrditi o počtu veršů při uvedených písních.

Písně druhu prvního a druhého jsou vesměs krátké, obsahujíce pouze 10% a 11% všech veršů pročtených; za to písně s hojnějšími odchylkami zabírají 79% všech veršů. Písně prvních dvou skupin obsahují většinou jen po 4 až 8 verších; delších písní mezi nimi jest jen 5, z nichž nejdelší (č. 121 str. 44) jest šestnáctiveršová. Z toho viděti, že v písních těchto může docela dobře býti přesnost rytmická dílem náhody. Při písních většího počtu veršů nalezneme z pravidla vždy také četnější odchylky jako na př. u písně Otrávená milá (str. 536), jež při 32 verších vykazuje 26 odchylek od přízvuku.

Kdybychom byli vzali za základ počítání z písní vybraných pouze po jedné sloce, byli bychom dostali správně deklamovaných písní ovšem také více a to z té příčiny, že vždy spíše se nalezne větší množství jednotlivých slok bez odchylek než celých písní. V řečeném spise O. Hostinského vybrány k výpočtu první sloky písní a shledáno jich 60% zcela neb skoro bez vady deklamovaných. V této práci přehlédnuty za tím účelem opět pouze poslední sloky výše uvedených 123 písní a nalezeno z nich 74% buď zcela správných neb jen nejvýše se dvěma odchylkami. Z toho ovšem neplyne, že zakončení písní lidových je z pravidla přízvučně správnější než přednější části; ale tolik z toho je zřejmo, že vezmeme-li sloky za základ počítání, jsou výsledky počítání pro správnou deklamaci příznivější; platí však pouze pro jednotlivé sloky a nikoliv pro celé písně.

Z výše uvedených čísel, trvám, vysvítá alespoň negativní pravda, že nelze s jistotou souditi, že by se české lidové písně spravovaly přízvukem mluvy.

Ještě bezpečněji přesvědčíme se o pravdě této, pozorujeme-li písně každého rytmu o sobě a všímáme-li si při tom té okolnosti, jak při písních jed-

[1]) Str. 111—124 č. 1—60, str. 286—295 č. 642—688, str. 532—538 č. 9b až 18.

noho každého rytmu šetří se přízvuku mluvy. O tom nás nejlépe poučí přehled veršů trochejských, daktylských a dakt.-trochejských, z něhož poznáme, kolik procent slov dvojslabičných až čtyřslabičných při písních různého rytmu má zdvih na první, druhé neb i třetí slabice.

Rytmus	Slova						Počet veršů za základ vzatých
	dvojslabičná zdvih na		trojslabičná zdvih na		čtyřslabičná zdvih na		
	I. slab.	II. slab.	I. slab.	II. slab.	I. slab.	II. neb III. slab.	
troch.	84%	16%	20%	80%	100%	—	290[2]
dakt.	50%	50%[5]	97%	3%	22%	78%	300[3]
dakt.-troch. —⏑⏑—⏑	79%	21%	50%	50%	34%	66%[1]	246[4]

Z tohoto přehledu poznáváme, jak nestejně přízvukována jsou slova dvojslabičná až čtyřslabičná při textech různého rytmu. Slova dvojslabičná mají při rytmu trochejském a dakt.-trochejském, převážnou většinou zdvih na první slabice (84%, 79%); za to při rytmu daktylském jen polovina slov dvojslabičných ponechává zdvih na této slabice. Při trojslabičných slovech naopak pozorujeme ve verších trochejských a dakt.-troch. ve značné míře zdvih na druhé slabice; při verších prvního druhu jest jich 80% a druhého pak 50%. Při verších daktylských slova trojslabičná mají skoro napořád zdvih na první slabice (97%). Při čtyřslabičných slovech ve verších trochejských jest zdvih vesměs na první slabice (100%); při rytmu daktylském jest zdvih většinou (v 78%) přešinut na slabiku druhou a rovněž tak při verších dakt.-troch. (66%).

Tato druhá, po případě třetí slabika, na niž zdvih se přešinuje, jest převážnou většinou nepřízvučná. Pouze u slov dvojslabičných při rytmu daktylském předcházejí v tom případě ve větší míře jednoslabičné předložky přízvučné; avšak i když tyto případy odečteme, zůstane vždy ještě při písních rytmu daktylského hojný počet dvojslabičných slov bez přízvuku, totiž 37%.

Je-li pravda, že se rytmus písní lidových řídí přízvukem mluvy, čím to, že ho v tak nestejné míře jest poslušen? Čím to, že na př. ve verších trochejských při slovech trojslabičných ve 100 případech pouze 20krát jím se řídí a naproti tomu ve verších daktylských v 97 případech ho je poslušen? Odpověď na to může býti jen jedna, totiž, že se rytmus přízvukem neřídí, ač někdy s ním se shoduje. Čím se rytmus písní lidových řídí, vysvitne z další rozpravy.

---

[1]) Zdvih na třetí slabice.

[2]) Str. 416—429 č. 66, 81, str. 522—559 č. 1, 2, 3, 20, 45, 48.

[3]) Str. 321—403 č. 88, 90, 91, 96, 106, 108, 130, 131, str. 403—432 č. 28, 61, str. 433—519 č. 309, 310, 311, 314, 315, 372, 373, 374, 375, 376, 377, 382, 383, 384, 385, 400, str. 521 č. 9.

[4]) Str. 111—320 č. 18, 143, 144, 145, 367, 368, 369, 439, 451, 452, 453, 772, str. 522—66 č. 17, 36, str. 579 č. 2.

[5]) Ztrácejí zdvih docela.

Přede vším potřeba uvědomiti si způsob, jak písně lidové vznikají. O tom nás poučí slova dvou nejpřednějších znalců písní českých a moravských, totiž K. J. Erbena a Frant. Bartoše. Erben praví, že nové písně vznikají na základě hotové melodie, na př. v hospodě slyšené, k níž zpěvák text přičiní, při čemž nota ustanoví pořádek slov i formu řádků. Jinak dle mínění jeho povstávají písně tak, že básník oboje najednou, nápěv i text tvoří. Avšak nikdy se nepřihází, aby básník národní nejprve slova své písně zhotovil a potom teprve k nim hledal nápěvu.[1]) Bartoš o téže věci praví, že každý pěvec národní je hudebníkem a básníkem zároveň a že písně jinak nevznikají než slova i zpěv zároveň. Avšak při tom poznamenává ze své zkušenosti chlapecké, že čiperní kravaři, když skládali nějaký posměšný popěvek, vždy si při tom notili zároveň nějaký z n á m ý nápěv. Tím dává na jevo, že přece někdy písně byly skládány na hotové nápěvy. Mimo to připomíná k tomu, že písní moravských, řídících se týmž nápěvem, je poskrovnu. I z toho plyne, že některé písně byly skládány na nápěvy již hotové písní známých, jelikož není možno, aby několik textů vzniklo s jedním nápěvem současně.[2])

V jedné zásadě oba spisovatelé se zcela bezpečně shodují, totiž v té, že texty písní lidových vznikají vždy jen při zpěvu, že tedy básníci z lidu zpívajíce tvoří texty písní. Pro nás má zásada tato hlavní důležitost.

Básník zpívaje nové texty, tvoří je tak, jak tomu přivykl zpíváním známých písní lidových. Všimněme si napřed písní rytmu trochejského. Básník, zpívající nápěv v taktu dvojnotovém neb vůbec sudonotovém, přednáší souhlasně s taktem slabiky textu po párech, tvoře tak dvojslabičné stopy, jež podkládá dvojnotovým taktům neb dvojčlenným částem jejich. Za příklad uveden buď hudební rytmus některých písní s podloženým textem.

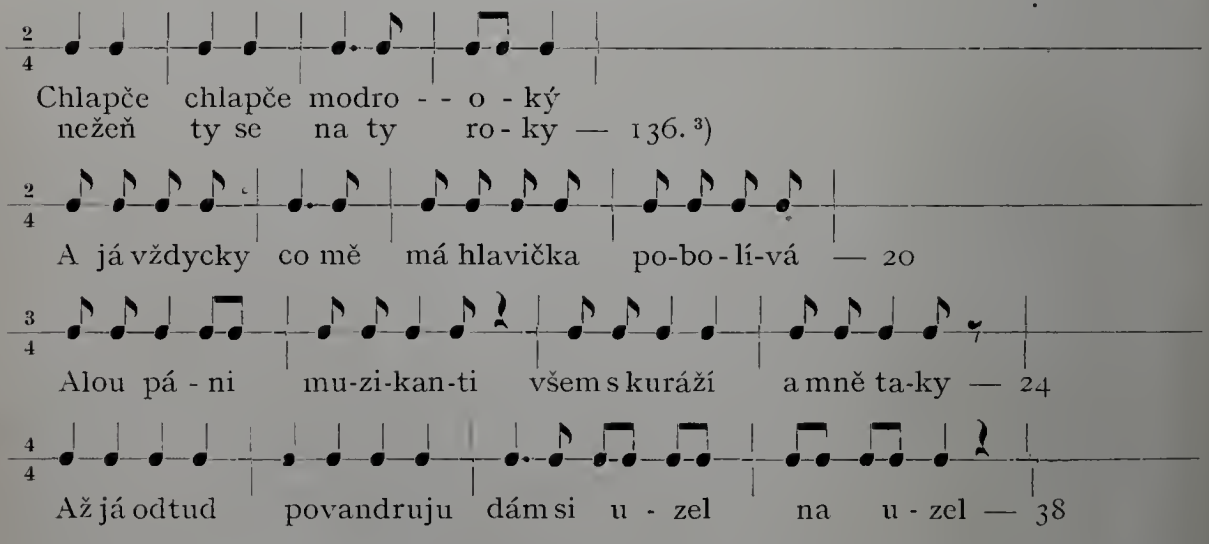

Jak z těchto ukázek patrno, básník podkládá dvojnotovým taktům neb dvojčlenným částem taktů slova dvojslabičná neb čtyřslabičná, z nichž tvoří dvě stopy. Lichoslabičná slova spojuje do hromady v sudoslabičné skupiny, s nimiž při zpěvu zachází tak, jako se slovy sudoslabičnými: Jedno-

[1]) K. J. Erben, Prostonárodní č. písně a říkadla, 1863, předml. 4.
[2]) Frt. Bartoš, Národní písně moravské v nově nasbírané 1889, CXXXIX.
[3]) Verše neoznačené jménem sběratelovým jsou vždy vzaty ze sbírky Erbenovy 1886. Při číslech dvojitých znamená první číslo stránku a druhé číslo písně. Jinak značí čísla vždy jen stránku sbírky Erbenovy.

slabičná slova sdružuje po párech ve stopy, neb je spojuje s trojslabičnými ve dvojstopy aneb konečně připojuje trojslabičné slovo k trojslabičnému v jednotu tří stop. Příklady na toto sdružování lichoslabičných slov ve stopy, dvojstopy a trojstopy vidíme zřetelně na příklad při písni Rubáš (E. 525):

Kdo to | chodí | po hřbitově?
šlape | trávu | na mém | hrobě.
Šlape | travičku zelenou,
sráží | rosičku studenou.

Kromě toho spojuje básník, ač jen zřídka, jednoslabičné slovo ve zdvihu se dvojslabičným slovem a to tak, že jednoslabičné klade před dvojslabičné, za něž pak postaví buď jednoslabičné neb trojslabičné slovo. Zachází tedy básník se skupinou jednoslabičného slova ve zdvihu a slova dvojslabičného tak, jako se tříslabičným slovem, a klade za ní buď jednoslabičné neb trojslabičné slovo. V prvním případě utvoří tak dvojstopu a ve druhém trojstopu. Na př.

dva pěkní | mládenci —
řek jeden | druhému —
jsem pěkná | děvečka
tu z toho | městečka —
dosti | já hoře znám
když dcery své | nemám —
co klne své | děti. (522/1.)

Jak patrno, básník podkládá taktům slova sudoslabičná neb skupiny slov lichoslabičných, jež spojuje v celky sudoslabičné. Časem sloučí slovo jednoslabičné s dvojslabičným ve skupinu tříslabičnou, již pak doplní slovem jednoslabičným neb trojslabičným ve dvojstopu neb trojstopu.

Z toho, co řečeno, vysvítá, že ředidlem při stavbě veršů trochejských jest rytmus hudební a nikoli přízvuk; s přízvukem mluvy shodují se verše ty jen potud, pokud to se způsobem, jak se verše tvoří, srovnati lze. Čtyřslabičná, ovšem ne valně četná, slova skoro vesměs zachovávají přízvuk na první slabice, a to i tehdy, když jednoslabičná předložka ve mluvě přízvučná předchází, jež tím ovšem přízvuk ztrácí. Slova dvojslabičná rovněž velkou většinou přízvuk zachovávají na první slabice; jen zřídka strhuje přízvuk jejich na sebe jednoslabičné slovo bez ohledu na to, je-li to předložka jednoslabičná neb nějaké jiné slovo. Slova jednoslabičná dle potřeby, předložky nevyjímaje, jsou ve zdvihu neb v kladu, slova pak tříslabičná valnou většinou mívají zdvih na slabice druhé, menšinou jen na slabice první. Velmi řídká slova pětislabičná chovají se rytmicky tak jako tříslabičná a konečně šestislabičná jako čtyřslabičná.

Jak viděti, působí na rytmus textů předně povaha taktů, zde dvojnotových, pak počet slabik jednotlivých slov, jmenovitě ta okolnost, je-li slovo sudoslabičné neb lichoslabičné a konečně také při slovech dvojslabičných též poloha. Slova dvojslabičná přešinují zdvih na druhou slabiku, jen následují-li po jednoslabičných.

Jest otázka, nepokládají-li básníci lidoví někdy slova jednoslabičná se slovy, k nimž náležejí, za slovo jedno. Nejvíce se to podobá při předložkách jednoslabičných, a to proto, že v obecné mluvě předložky tyto skutečně splývají v syntaktický celek se slovy, ke kterýmž náležejí. Při verších lidových

a to trochejských skutečně pozorujeme, že se předložky tyto přerývkami stálými od slov, ke kterým náležejí, z pravidla neodlučují. Na př.: bez hlavičky | bez ploutvíčka — a když bylo | po snídaní — jdi sestřičko | pro vínečko — a když bylo | po obědě — a když bylo | po večeři — tělo dejte | pod kamení — a z kamení | do kostnice — přijeď milý | bez prodlení (534/13). Odchylky po této stránce jsou při písních trochejských vzácné, jako na př.: když jsem šel skrz | dubový les (199/328) — pět kroků za | kostelíčkem (199/138).

Avšak na proti tomu při písních daktylských velmi často pozorujeme pravý opak. Na př.: pentle přes | ramena — dundel na | střevice (246/468), snad se na | mě hněvá — že já pro | tě vzkážu (247/472) — nic ti po | tom není (249/476) — syna na | provázku (249/471b). Mimo to pozorujeme, že předložky jednoslabičné jsou rytmicky rovněž proměnlivé jako jiná jednoslabičná slova, ač celkem přece většinou jsou ve zdvihu. Z té příčiny je těžko bezpečně určiti, pokud básníci lidu předložky jednoslabičné slučují s jinými slovy a pokud nikoliv.

Ještě méně lze bezpečně tvrditi, že by pěvci lidoví i jiná jednoslabičná slova slučovali se slovy, která po nich následují. I kdyby se to připustilo, nepřiblíží se tím verš lidový přízvuku mluvy, jako na př. verše tyto:

Dv*a* nože za ň*á*dra vz*a*la
a na hřb*i*tov p*o*spích*a*la. (533/9b.)

Verše tyto trochejské nemohou míti jiného přízvuku než ten, kterého se jim dostane zpěvem. Pouze slabiky podložené těžkým dobám nápěvu, jsou při zpěvu přízvučnými (označeno tiskem). Nesouhlas s přízvukem mluvy se zde nikterak neodstraní, myslíme-li si některá slova sloučena v jedno.

Počátky veršů jsou přízvuku mluvy nejbližší, a to proto, že to jinak pro povahu českého přízvuku při rytmech sestupných není možno. Totéž platí o částech veršů, které počínají po stálých přerývkách, jako na příklad ve verši: Kdo to chodí | po hřbitově. Vnitřní části veršů jsou sice vzdálenější přízvuky mluvy, avšak jsou stejně pravidelné, řídíce se týmiž pravidly jako počátky.

Pravidelnost rytmu kromě nápěvu udržují také přerývky. Poeta lidový netvoří totiž verše libovolné délky bez oddílů. Nejkratším členem ohraničeným přerývkami při verších trochejských jsou dvojstopy, které se, ač zřídka, objevují též o sobě, většinou však ve spojení s delšími verši. Z nich skládají se verše čtyřstopé; v pětistopých, velmi vzácných verších zabírají druhou část jejich. Příklady veršů dvojstopých: 384/149, 443/58, 446/73, 461/145, 463/157, 464/162. Za příklad uvedeno buď č. 145:

Vzal si sedlák
selku slepou,
klisnu hluchou,
kosu tupou;
seče trávu
za chalupou.

Tráva suchá,
selka slepá,
klisna hluchá,
kosa tupá:
sedlák seče
jen to lupá.

Příklady veršů čtyřstopých s přerývkou: 340/47, 394/185, 420/81, 286/641, 289/656, 311/779. Verše pětistopé: 120/43, 171/255, 203/341, 491/300, 462/153, 40/119. Ze čtyřstopých buď uvedena tato píseň:

Pověz ty mně | hvězdičko má,
jsi-li jasná, nebo tmavá?
Jsi-li tmavá, vyjasni se:
má panenko, rozmysli se.

Já jsem se už | rozmyslila,
otce matku opustila,
otce matku i přátele,
zvolila si jenom tebe. —

Písně složené výhradně ze dvojstop nemohou obsahovati rytmických odchylek a to proto, že dvojslabičná slova v nich nemohou státi za trojslabičnými a čtyřslabičná slova je zcela vyplňují. Proto v takových písních může odchylka vzniknouti jen tehdy, je-li přerývka zanedbána. Na př. v písni Rubáš:

než pánu Bohu samému —
a pacholátko nejmladší — (525/3).

Jiné členy veršové s přerývkami jsou trojstopy, které jsou v básnictví lidovém velmi hojně zastoupeny. Poněvadž ve trojstopých verších je dosti místa, aby slova dvojslabičná a trojslabičná mohla státi vedle sebe a rovněž i čtyřslabičná a jednoslabičná, jsou odchylky rytmické ve verších takových možny; avšak přece právě tak málo se jich nalezne jako při dvojstopách. Příčinou toho jest opět způsob, kterým verše ty se skládají. Zpěvák i zde podkládá slova dvojslabičná a čtyřslabičná dvojnotovým taktům a sdružuje slova lichoslabičná v celky sudoslabičné, s nimiž zachází tak jako se slovy sudoslabičnými. Proto nevyhnutelně i při trojstopách slova sudoslabičná kryjí celé stopy, leda předchází-li přízvučné jednoslabičné slovo slovu dvojslabičnému, a sdruženiny slov lichoslabičných rovněž je vyplňují.

Je-li stavba trojstop zcela pravidelná, jak uvedeno, jsou nevyhnutelným následkem toho jisté pohyblivé přerývky, bez kterých správných veršů není, vyjma jen ten případ, obsahují-li slova pětislabičná neb šestislabičná. Je-li verš trojstopý vyplněn slovy dvojslabičnými, neb dvojslabičným slovem se čtyřslabičným, neb lichoslabičnými vyplňujícími dvě stopy, vždy každý takový verš rozpadá se v dvě části o 1 + 2 stopách neb obráceně. Je-li verš složen ze dvou trojslabičných slov, jest přerývkou rozpoltěn ve dvě rovné části po 3 slabikách. Totéž platí i v tom případě, je-li první neb druhé slovo trojslabičné zastoupeno slovy jednoslabičnými a dvojslabičnými. Na př.: 552/30.

Chodila | matička,
po břehu | chodila;
švarného | synáčka
na ruce | nosila.

Ach synu | synáčku,
co ti mám | udělat?
mám-li | tě utopit,
nebo | tě vychovat?

Má milá | matičko,
toho | nedělejte;
radš mně | vychovejte
na vojnu mě | dejte. — —

Je-li při sdružení dvou trojslabičných slov první slovo zastoupeno jednoslabičným a následujícím po něm dvojslabičným slovem, klade básník za přerývkou po nich z pravidla slovo lichoslabičné jako po slově trojslabičném. Na př.: po vodě | splývají — po horách | se točí — (551/28), tu svého | neštěstí — v mém srdci | nevíte — a tuto | výpověď, na sebe | vydávám — kolem ho | lámali, jak sobě | sám žádal. (546/23.)

Naopak nepravidelné jsou tyto verše: Tvá matka | tvrdě spí (523/2) — ovečky | d o m ů hnal (549/26). — což jeho | v r a n ý kůň (549/27) —

Jak viděti, jsou při pravidelných verších trojstopých pohyblivé přerývky nevyhnutelny; po nich také poznáme správnost veršů.

Pohyblivé přerývky jsou také ještě při těch verších čtyřstopých, které nemají stálých přerývek po druhé stopě. Někdy při takových písních bývají některé verše s přerývkami stálými, jiné zase bez nich. Na př. 525/3:

Kdo to chodí || po hřbitově,
šlape trávu || na mém hrobě,
šlape | travičku | zelenou,
sráží | rosičku | studenou?

Já jsem | to otec | duchovní,
který slouží || služby boží.
Když jsi | ty otec | duchovní,
oznam tam mé || mladé paní:

Ať mi šije || rubáš nový,
rubáš nový || spravedlivý.
Jenž není | v sobotu | předený,
v neděli do || mše válený. —

Na ukázce této vidíme, že každý verš, který není složen ze dvojstop, rozložiti lze na dvě části, totiž na stopu a trojstopu; tato poslední skládá se jako každá trojstopa ze dvou částí. Mají tedy verše čtyřstopé tohoto druhu po dvou pohyblivých přerývkách. Scházejí-li tyto pohyblivé přerývky v některém verši, kromě jsou-li v nich slova pětislabičná neb šestislabičná, jsou verše takové bezpečně chybné.

Na př.: To byla n a š e | sestřička (537/15) — má p o s e k a n o u | hlavičku (537/16) — lámejte c h v o j k u | zelenou (548/24) — já sám | na jeho s v a t b ě byl — ty m o d r o o k á | dívčice (552/31) — dal p o z d r a v e n í té | panně (559/49) — pod křížem s t á l a, | plakala — tak p ř e ž a l o s t n ě | kvílíte (563/55).

Mezi stálými a pohyblivými přerývkami je podstatný rozdíl. Účel stálých přerývek jest, aby získána byla zpěvákovi příležitost k oddechu; proto jsou položeny vždycky mezi takty. Pohyblivé přerývky stojí někdy i u prostřed taktů a jsou pouhým následkem pravidelné stavby veršů. Obojím přerývkám, a jmenovitě prvním, zvyká zpěvák při zpěvu a tím také zvyká pravidelnosti veršů, nevěda nic o pravidlech jejich.

Při písních daktylských zpívá pěvec dle taktů trojnotových text tak, že každému taktu podkládá tři slabiky. Na př. 160/212:

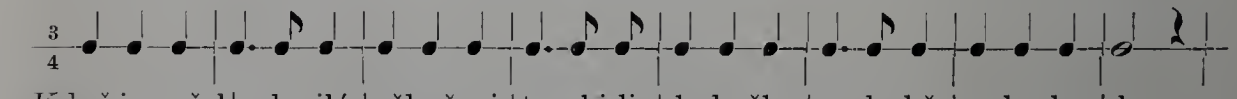

Poněvadž pěvec zpívá v taktu o třech notách, hodí se mu nejlépe slova trojslabičná neb jednoslabičná s dvojslabičnými. Přerývka stálá je z pravidla po každé stopě; jen zřídka bývá zakryta, a to obyčejně čtyřslabičnými slovy, jež začínají buď na začátku neb častěji na konci stop; na př.: Požehná | ní dali — ještě se | naposled — se mnú roz | loučili (367/94). Jako řídká odchylka také slovo trojslabičné přerývku rušívá a kromě toho ovšem velice vzácná pětislabičná neb šestislabičná slova. Na př.: Zapomenete-li — (366/90) — potřebovali by — (160/214).

Jako při rytmu trochejském, podobně i při verších daktylských určuje polohu slov a tím i jejich přízvuk při zpěvu rytmus hudební. Trojslabičnými

slovy kryje pěvec trojnotové takty; proto jest při nich zdvih skoro výlučně na první slabice. Naopak spojuje jednoslabičná a dvojslabičná slova, aby celý takt vyplnil; proto dvojslabičná slova dle toho, stojí-li před jednoslabičnými neb za nimi, mají zdvih na první slabice neb ztrácejí jej, v obojím případě asi ve stejném počtu. Čtyřslabičná hodí se nejlépe na poslední místo daktylu, jelikož vyplňují celý následující daktyl; tím však přešinují zdvih na druhou slabiku.

Za vzor veršů daktylsko-trochejských buď uveden tento příklad:

Holka ne - známá! pojď půjdeš s náma: my máme ky-ti-čky za klobou-čkama.

Hoši ne | známí!
jděte si | sami:
já doma | zůstanu
mezi ho | rami. (240/453.)

Jak viděti z této ukázky, pěvec pronáší na dva takty o třech a dvou notách vždy pět slabik. Proto mu jsou nejpříhodnější slova dvojslabičná a trojslabičná, jichž spojením vznikají dvě stopy, a to daktyl s trochejem. Kromě toho mnohdy jednoslabičná buď sama osobě tvoří stopy neb ve spojení se slovy dvojslabičnými.

Slova čtyřslabičná počínají buď na začátku daktylu neb na druhém místě, v druhém případě častěji. Na př.: Vyprosila si | na panímámě | svobodu (213/367). Každá dvojstopa daktylsko-trochejská jest uzavřena stálou přerývkou; uvnitř pak jest opatřena, není-li v ní slova čtyřslabičného neb pětislabičného, pohyblivou přerývkou většinou po třetí slabice anebo po slabice druhé; v tomto případě však vždy po přerývce následuje buď slovo jednoslabičné neb trojslabičné. Příčina toho jest tatáž jako v podobném případě při verších rytmu trochejského. Pěvec totiž, je-li přerývka po druhé slabice, vždy doplňuje dvojstopu tak, že buď jednoslabičným slovem doplní daktyl neb trojslabičným celou ostatní část dvojstopy. Zde buďte uvedeny s přerývkami ještě dvě ukázky.

I.

Ho-ře-la | lí-pa || ho-ře-la, Což pak vy | pro mě || pláčete?
pod ní | pa-nen-ka || se-dě-la; vždyť nejsem | sama || na světě,
ji-skři-čky | na ni || pa-da-ly, vždyť nejsem | sama || jediná:
mlá-den-ci | pro ni || pla-ka-li. děvčat je | plná || dědina. (534/12.)

II.

Pá-sla | pa nen-ka || pá-va Já nejsem | chůzi || zvyklá,
me-zi | ho-ra-mi || sa-ma; špalíček | se mi || viklá;
je-li tam | tu-dy || pá-ni: zůstanu | radši || doma,
Po-jeď | pa-nen-ko || s ná-mi. stala by | se mi || škoda.

Kdybych já | s vámi || jela, Jeďte si | milí || páni,
kam pak bych | páva || děla? já nepojedu || s vámi,
Pusť páva | po potoce [1]) jeďte si | s pánem || Bohem,
a pojď jen | s námi || přece. já půjdu | za svým || pávem.
(555/36.)

[1]) Jediná zanedbaná přerývka.

Pokud nejsou přerývky zanedbány, nemohou nastati odchylky rytmické.

Se stavbou veršů dakt.-trochejských souvisí také ráz jejich po stránce prosodické. Pěvec-básník, zpívaje píseň v taktech střídavě trojnotových a dvojnotových, pronáší text po třech a dvou slabikách, neb obráceně. Proto připíná stále ke slovům trojslabičným slova dvojslabičná a naopak. Z té příčiny počínají slova trojslabičná buď na prvním neb třetím místě dvojstopy a mají tady zdvih asi s polovici na první a s polovici na druhé slabice. Slova dvojslabičná začínají na prvním místě daktylu neb trocheje a mají zdvih na první slabice; kromě toho, předchází-li jim v části daktylové slovo jednoslabičné, ztrácejí přízvuk docela. Mají tedy z největší části zdvih na první slabice. Slova čtyřslabičná většinou počínají na druhé slabice, skoro polovina jich v uvedených nahoře pís. následuje po předložce jednoslabičné.

Kromě textů daktylskotrochejských jsou také texty troch.-dakt., podložené nápěvům taktů střídavě dvojnotových a trojnotových. Texty tyto však rytmicky neliší se od předešlých a to z té příčiny, že vznikají týmž způsobem jako předešlé, totiž spojováním tří a dvou slabik. Proto, pokud zachovávají se v nich náležité přerývky, nemohou se lišiti rytmicky od písní dakt.-troch. Nejzřetelnější důkaz, že týž text může býti zcela přesně obojího tohoto rytmu, poskytuje píseň „Zajatá“ (538/17) která má zároveň nápěvy obojího rytmu. V ukázce poznamenáme obojí rytmus a v dalších verších přerývaný.

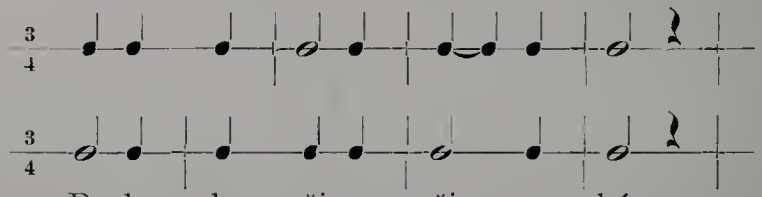

By-la | lu - či-na || ši - ro - ká
na ní | tra - vi-čka || vy - so - ká.
Půjdem tam | na ni || sestřičko,
nažnem | travičky || raničko.
Díval se | na ně || z okna král,
na své | pachole || zavolal:
Vstávej | pachole || stroj koně,
pojedem | na hon || do pole.
Budem | honiti || srnčata,
dvacítiletá || děvčata. —

Obojí rytmus zde je tím možný, že obojí přerývka je vždy pravidelná.

Z toho, co řečeno, vysvítá, že tvoření veršů písní lidových jest založeno na velmi jednoduchém mechanismu. Na taktech sudonotových neb lichonotových neb střídavě obojích založeny jsou stopy dvojslabičné neb trojslabičné neb střídavě dvoj- a trojslabičné. Poloha slov ve stopách závisí na počtu jejich slabik. V trochejských verších sudoslabičná slova kryjí stopy, mají tedy s jistou výjimkou při slovech dvojslabičných zdvih na první slabice. Lichoslabičná slova spojují se v sudoslabičné celky. Proto zdvih při nich brzy na první, brzy na druhé slabice jest. Při daktylských verších slova trojslabičná kryjí trojslabičné stopy. Proto skoro napořád mají zdvih na první slabice. Za to dvojslabičná, spojujíce se s jednoslabičnými tak, že stojí buď před nimi neb po nich, mají asi s polovice zdvih na první slabice, neb jsou bez zdvihu. Čtyřslabičná počínajíce nejpříhodněji na třetím místě

daktylů, přešinují zdvih na druhou slabiku. Při verších dakt.-trochejských ke krytí daktylských a trochejských stop jsou nejpříhodnější slova trojslabičná a dvojslabičná, jež místa svá střídají. Proto trojslabičná slova mají zdvih buď na první neb druhé slabice, obojí skoro v stejné míře. Dvojslabičná slova v obojím případě mají zdvih na první slabice. Kromě toho dvojslabičná, kryjí-li s předcházejícími jednoslabičnými slovy daktyl, ztrácejí přízvuk, což však není, když předchází předložka, v odporu s přízvukem mluvy. Slova čtyřslabičná kryjí z pravidla s předcházejícím jednoslabičným slovem (často předložkou) celou dvojstopu; mají tedy zdvih na třetí slabice. Verše rytmu trochejsko-daktylského jsou téže stavby. Jednoslabičná slova jsou při všech rytmech, předložky nevyjímaje, přízvučně kolísavá.

Z toho, co bylo řečeno, plyne zřetelně, že texty mohly vzniknouti jenom při zpěvu. Bez něho by básník z lidu je rytmicky správně nedovedl utvořiti, jelikož si pravidel rytmických, jimiž se řídí, není vědom. Že písně vznikají zároveň s nápěvem i na základě již hotových nápěvů, bylo již řečeno. Okolnost, že několik textů náleží k témuž nápěvu, vysvětlíme si tím, že básník, když texty tvoří, zpívá je podle nápěvu známého. Jsou však také případy, že jeden text má dvojí nápěv (moravské texty až čtverý). Poněvadž text mohl býti tvořen jen při jednom nápěvu, nemohl druhý nápěv vzniknouti jinak, než že jím zpíván byl již hotový text, neb nápěv první zpíváním že se přeměnil. Ve sbírce Erbenově nalezneme též píseň, která jak po stránce textu, tak i nápěvu jest bezvadně dvojího rytmu.

– ⏑ – | ⏑ – ⏑
– ⏑ ⏑ | – ⏑ ⏑

Letěla husička,
letěla z vysoka,
nemohla přeletět,
padla do potoka.

Padla do potoka,
vodičku vypila:
aby ji šenkýři
nelili do piva.

Nelili do piva,
raděj do kořalky:
že se ní mývají
ty zdejší panenky.
(298/701.)

Píseň tato, jak viděti, jest rytmu daktylského i trochejského, a to obojího bezvadně. Nápěv k ní jest dvojí, rovněž rytmu obojího. Zvláštnost dvojího rytmu jest jen tím možná, že v písních lidových zdvih není vázán v jednotlivých slovech na touž slabiku, nýbrž dle různosti rytmu mění místo. Kdyby se řídil rytmus textu přízvukem mluvy, nebyla by takováto dvojitost rytmu možná.[1])

Nejčastěji nalezneme dvojí rytmus při trojstopách trochejských a dvojstopách daktylských. Každá trojstopa trochejská, opatřená přerývkou po třetí slabice, jest zároveň přesnou dvojstopou daktylskou a rovněž dvojstopa daktylská obyčejně jest zároveň přesnou trojstopou trochejskou. Jenom v jediném případě při dvojstopě daktylské druhý rytmus není možný, když totiž první daktyl nekončí slovem jednoslabičným a druhý počíná slovem dvojslabičným. Na př. ve verších červený—p e n t l e m áš (381/137), já tebe—r a d š i mám (393/180). Jest zřejmo, že tyto daktylské verše se nemohou čísti trochejsky.

Písní o dvojím rytmu hudebním i textovém jest ovšem málo.

Kromě případu uvedeného jsou texty o dvojím rytmu vždy ve spojení jen s jedním nápěvem, a to (s jedinou výjimkou) s nápěvem daktylským. Na př.

[1]) Zajímavo jest sledovati, jak zde předložka d o mění přízvuk dle potřeby při rytmu trochejském i daktylském.

Plakala | nevěsta, Já smutná nevěsta,
že je jí žalostná, já bych si posteskla,
že je jí žalostná já bych si posteskla —
cesta z domu: nemám komu. (368/96.)

Takovýchto textů obojího rytmu buď zcela přesných neb asi s jednou odchylkou nalezne se při nejmenším asi čtyřicet[1].) Z té okolnosti, že jsou vždy ve spojení s takty trojnotovými, dlužno souditi, že také pěvec je skládal jako texty daktylské, ač v nich spíše se najde odchylka od rytmu daktylského než trochejského.

Jenom v jediném případě nalezl jsem píseň taktů sudonotových, jejíž text obdobně s nápěvem jest trochejský a kromě toho též bezvadně daktylský.

Nechce mne || panenka || žádná,
že je má kapsička prázdná.
Půjdu od panenky k vdově,[2])
naplním kapsičky obě. — (314/791.)

Příčina, proč píseň tato jest rytmu trochejského i daktylského zároveň, jest ta, že jsou čtyřstopé, trochejské verše její stálými přerývkami po každé třetí slabice rozděleny, čímž se rozpadají vždy ve dva daktyly.

Mnohem četnější jsou písně, jejichž text jest rytmicky v odporu k nápěvu. Jsou texty trochejské, jejichž nápěvy jsou sestupné trojnotové, neb s předtaktím; jindy též texty daktylské mají nápěv s předtaktím. Nesouhlas mezi rytmem textu a nápěvu poznáme nejlépe při takovém textu, jenž má stálé přerývky. Na př.:

Byť pr-še - lo || jen se li - lo
za těžky by || mi nebylo
do Čimelic || do koste-la
viděla bych || co bych chtěla — — (328/15.)

Při písní této pozorujeme, že text má po druhé stopě pravidelnou přerývku, která padá do prostřed druhého taktu nápěvu. Z toho poznáváme, že verše jsou zde zcela pravidelné trochejské čtyřstopy se stálou přerývkou po stopě druhé.

Až já pů - jdu z krčmy moje že - no mlč mi — 417/71.

V případě tomto pozorujeme, že přerývky mezi daktylskými stopami jsou vesměs zakryty, což se k tomu rytmu nehodí. Naopak vídíme, že jsou

[1]) Na př. 119/38, 120/41, 182/288, 490/299, 494/308, 231/418, 512/374, 156/498b, 157/201, 158/207, 557/42.

[2]) Přerývky trochejské v tomto verši jsou pravidelnější takto: půjdu | od panenky | k vdově; ale daktylům to nic nevadí.

zde spojována jednoslabičná slova po párech a dvojslabičná že jsou k sobě přiřaďována. Nepopíratelně jsou zde nikoliv daktyly, nýbrž trojstopy trochejské.

K Paženi - - ci cesta húzká, celá tr - níčkem po - - ro-stlá. 168/245.

Přerývky mezi daktylskými stopami jsou napořád zakryty. Verše tyto jsou pravidelné čtyrstopé trocheje, jejichž přerývky zjevně mluví, jak viděti:

K Paženici || cesta húzká,
celá || trníčkem | porostlá;
to trníčko || bíle kvete,
má panenko || otevřete.

Můj koní - ček vranej || pěkně skáče
když mu ne - su voves na vo - pálce. — 465/165.

Verše tyto jsou trochejské pětistopy s přerývkou po třetí stopě.

Jenom jeden popěvek jsem nalezl, jehož nápěv má takty sudonotové; text však jest daktylský, ač třetí a čtvrtý verš jest zároveň trochejský.

Děv-čát - ka jdě - te spát mu - sí - - te rá - no vstát
jak pa - stýř za-trou-bí, mu - sí - - te na hou-by. — 474/209.

Někdy není text písně rytmicky tak průzračný, abychom mohli určitě stanoviti poměr jeho k nápěvu. Na př.

Hezká bys | ty byla,
přes tebe tu není:
jen škoda přeškoda,
že těch p e n ě z není.

Na p e n í z e se ptáš,
budu-li je míti:
napřed se mne zeptej,
budu-li tě chtíti. — (248/474.)

Píseň tato má hudební rytmus daktylský; text má však dvě odchylky od rytmu tohoto a při tom je trochejsky zcela přesný. V případě tomto buď dáme přednost větší rytmické přesnosti textu neb položíme větší důraz na nápěv a dle toho upravíme svůj soud o rytmu textu. Při písni této padá však též na váhu okolnost, že čtena jsouc trochejsky vykazuje méně odchylek od přízvuku mluvy než řídíme-li se rytmem daktylským. Proto zde více pravdě podobný jest rytmus trochejský.

Též nápěvy s předtaktím bývají druhdy při textech přesně trochejských neb daktylských. Na př.

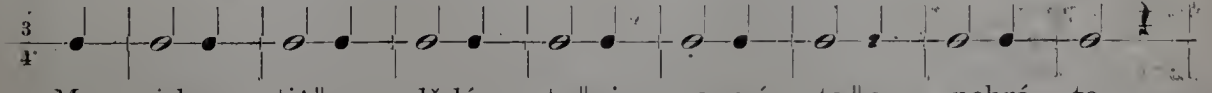

Mu - zi-kan - ti! || co dě-lá - - te || pi - vo má - te || a nehrá - te.
289/656.

Píseň tato skládá se ze přesných trochejských veršů čtyřstopových. Pravidelná přerývka po druhé stopě položena jest zde vesměs do prostřed taktů; jest tedy nesouhlas mezi nápěvem a textem zcela zřetelný.

Píseň „Za vodou, za vodou, za vodičkou" jest zřejmě dle textu daktylská; nápěv její však jest s předtaktím (173). Totéž platí o písni 312/782.

Vůbec jest největší část textů, při nichž jest nápěv s předtaktím, zcela přesně rytmu trochejského.[1])

Zvláštní jest rytmicky píseň „Červená růžičko" (124/60). Píseň tato má dle sb. E. nápěv rytmu vzestupného; nápěvy na Domažlicku a ve sbírce Sušilově jsou naopak rytmu sestupného. Text jest v prvních pěti slokách rytmu daktylského i trochejského zároveň. Hledíme-li k okolnosti, že až na tři případy všecky verše těchto slok mají přerývky po třetí slabice, můžeme pravděpodobně souditi, že autor písně té zpíval ji v taktech trojnotových rytmem sestupným. Avšak jeho pokračovatel, který přičinil tři další sloky, jistě celou píseň zpíval takty sudonotovými, jelikož jeho přídavek je přesně trochejský a nikterak nemůže se pokládati za daktylský. Na doklad buďte uvedeny dvě sloky:

Až bude | ohláška — Bratru | tvému švaře,
na té | naší faře, — matce | panímámo,
tenkrát | budu říkat — budu | jí líbávat
bratru | tvému švaře. — ruce | každé ráno — —

V písni Zamilovaný žid pozorujeme zúmyslný nesouhlas mezi textem a nápěvem, způsobený pro to, aby zvláštní způsob mluvy židovské více vynikl a komičnost zamilovaného žida se zvýšila. Počátek její zní:

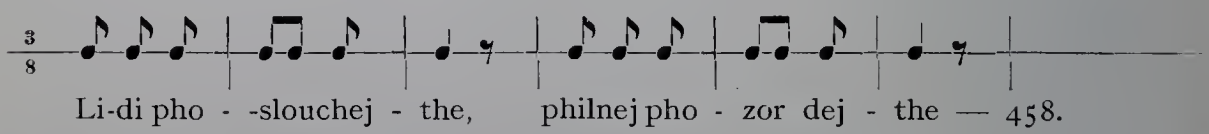

Li-di pho - -slouchej - the, philnej pho - zor dej - the — 458.

Všech písní, jejichž rytmus hudební a textový jest v neshodě, je v Erb. sbírce přes sto.[2]) Nemůže býti pochybnosti, že při písních těchto původce textu a nápěvu není táž osoba. Neníť zajisté myslitelno, aby táž osoba, tvoříc nápěv a text zároveň, činila to různým rytmem; ani to není možno, aby někdo, tvoře dle hotového nápěvu text, tvořil jej v jiném rytmu než jakého jest nápěv. Zbývá tedy jen jediná možnost, že v tom případě zpěvák hotový text dle nějakého mu známého nápěvu zpívá. Poněvadž jest neznalý pravidel rytmických, dbá pouze o to, aby text počtem slabik hodil se k nápěvu. Písně tyto skoro vždy skládají se z pravidelných veršů trochejských; z toho plyne, že původně byly ve spojení s jiným nápěvem, a to rytmicky souhlasným, jenž později upadl v zapomenutí a na jehož místě se ujal nápěv s textem nesouhlasný.

Z té okolnosti, že nesouhlasné nápěvy jsou (s nepatrnou výjimkou) pouze při textech trochejských a nikoliv též při textech daktylských, vy-

[1]) Na př. 179/278, 179/279, 180/280, 189/309, 190/310, 190/311, 191/312, 195/320, 195/321, 250/480, 264/530, 289/656, 291/672, 552/30, 557/44, 605/50, 605/51, 332/27, 333/28, 345/56.

[2]) Na př. 277/595, 278/600, 279/601b, 281/612, 283/625, 284/626, 285/634, 287/644, 288/650, 289/656, 291/672, 292/673, 292/675, 293/683, 295/691, 297/678, 297/699, 298/703, 302/725, 305/747, 307/755, 307/754, 310/773, 311/776, 314/792, 317/807.

svítá, že nápěvy s takty trojnotovými nabyly takové obliby, že i při trochejských textech se časem ujaly. Že zpěváku nesouhlas rytmický v takovém případě se nepříčí a že jaksi ho cit pro rytmus opouští, jest sice podivuhodno; avšak totéž pozorujeme, dáme-li zpěváku píseň, kterou umí zpívati, pouze odříkati. Jakmile ho nápěv neřídí, zkomolí text a způsobí plno chyb rytmických. Rozeznati, je-li nějaký text a nápěv stejného rytmu, zpěvák nedovede, ač řízen jsa nápěvem, dovede vytvořiti píseň rytmu stejného s nápěvem.

Při některých textech pozorujeme, že začátek jejich se shoduje rytmicky s nápěvem, ostatní verše však nikoli; z toho můžeme souditi, že právě tato shoda začátečních veršů způsobila, že se při písni té ujal nápěv celkem nesouhlasný. Na př.

Kumburskej | zámeček —
vršku kulatého
dostal jsem konička
pěknýho vranýho.

První tuto sloku lze pokládati za daktylskou a rovněž i druhou; avšak již třetí sloka zní takto:

Neplačte panenky,
a vy | moji | známí
nepudeme | sami,
pudou | všichni | s námi. (497/317.)

Tato sloka jest již zřejmě trochejská a rovněž i všecky ostatní. Jest tedy celá píseň trochejská a nikoliv, jak by se dle nápěvu souditi mohlo, daktylská.

Podobně se to má při písni 139/130, jež má nápěv též rytmu daktylského. Začátek písně zní:

Můj milej | rozmilej
to ty mně | udělej — — —

Avšak něco dále čteme:

pak si | sedneš | zticha
srdce | panně | vzdychá — —

Opět i zde začátek písně, jenž jest rytmu trochejského i daktylského, způsobil, že ujal se při ní nápěv daktylský. Tak tomu jest při mnohých jiných písních.[1]) Čteme-li takovéto písně dle hudebního rytmu, nemůže býti jinak, než že se nám zdají začátky takových písní býti pravidelnými a naopak další části jejich nepravidelnými.

Při některých písních nemají sice začáteční verše ráz veršů daktylských, avšak v dalším pokračování bývá větší množství veršů s přerývkou po třetí slabice, čímž píseň nabývá vzhledu písně daktylské. Tato okolnost může také býti příčinou, že se ujme nový nápěv a to daktylský. Na př.

[1]) Na př. 122/51, 123/54, 155/14, 161/220, 181/284, 182/286, 183/290 183/292, 183/293, 200/331, 219/384, 229/414, 231/420, 245/466.

U cimbálu stála,
pořád trucovala,
dokud jsem | nevhodil
tolar do | cimbála.

Tolar do | cimbála,
dva zlatý | jsem propil,
ještě jsem | si k tomu
novy boty koupil. — (287/644.)

Píseň tato je zřejmě trochejská, avšak hojné verše s přerývkou po třetí slabice dodávají jí rázu písně daktylské a mohly způsobiti nový nápěv téhož rytmu.

Kromě toho však jest hojnost písní, při nichž ani počátek ani další znění není takového rázu, aby z nich dal se vysvětliti vznik neshodného nápěvu. Za příklad služ tato píseň:

měl jsem děvče || modrooký,
vzala mně je voda.
A já pudu || do kláštera,
budu prosit boha,
aby mně ho || navrátila
ta zpátečná voda. (279/600.)

Nemůže být nejmenší pochybnosti, že text písně této je trochejský, a že zde počátek písně k nesouhlasnému rytmu nápěvu příčiny nezavdal.

Při nesouhlasu rytmickém mezi textem a nápěvem velmi často pozorujeme, že text, deklamujeme-li jej dle rytmu nápěvu, vykazuje mnohem více odchylek od přízvuku mluvy, než držíme-li se při tom skutečného rytmu jeho. Při písni této, deklamujeme-li ji trochejsky, shledáme jen dvě odchylky od přízvuku mluvy; při deklamaci však dle nápěvu napočteme neméně než 18 odchylek.[1]) Vždycky ovšem tomu tak není; na př. při písni 127/73 shledáme, deklamujeme-li ji trochejsky, nepatrně více odchylek od přízvuku než držíme-li se nápěvu; avšak text přece není v souhlase s nápěvem a vykazuje od jeho rytmu čtyři odchylky při slovech dvojslabičných.

Že texty, deklamujeme-li je dle rytmu jim vlastního, více přibližují se přízvuku mluvy, než držíme-li se při tom rytmu jim nenáležitého, jest přirozeno. Příčinou toho jest, že při každém textě, jenž jest pravidelně tvořen dle jistého rytmu, jistá slova nevyhnutelně se shodují s přízvukem mluvy, jak to výše bylo ukázáno. Deklamujeme-li však text takový nevlastním rytmem, jest shoda tato pouze náhodou.

Z toho, co o písních nesouhlasného rytmu bylo řečeno, vysvítá, že při posuzování rytmu textového vždy je potřeba hleděti k obojí stránce písní; kdo hledí jen ke stránce jedné, totiž buď jen k textu aneb jen k nápěvu, často nevyhnutelně chybí.[2])

Při písních, jejichž nápěv a text je v rytmické neshodě, pozorujeme někdy jakousi nepravidelnost; text takových písní jest sice celkem jiného rytmu než nápěv, ale některé verše v nich jsou naopak ve shodě s nápěvem a nesouhlasné s rytmem ostatních veršů. Na př. 544/21.

[1]) Jiné příklady: 122/50, 122/51, 123/54, 124/57, 125/63, 126/60, 131/87b, 133/101, 287/644, 288/650, 288/651, 289/658, 290/659, 287/644.

[2]) Na důležitost nápěvů při posuzování rytmu upozornil v Čechách O. Hostinský výše uvedeným článkem.

Přihodi - la se | no - vi - na
že paní pána || za - bi - la.
Do zahrady | zakopala
a zem na něj | ušlapala.
Přijeli tam dva pánové
mrtvého pána || bratrové.
Pověz nám paní švagrová!
kam's svého pána || poděla?

Již z této ukázky je viděti, že některé verše nejsou rytmu daktylsko-trochejského (3. a 4. verš) a jiné zase že nejsou rytmu trochejského (2, 6, 8). Tak tomu je též v ostatních verších. Jest pravdě podobno, že celá píseň (o 50 verších) byla původně trochejská, avšak že časem při ní se ujal nápěv o taktech střídavě trojnotových a dvojnotových, který si několik veršů (8) přizpůsobil, tak že rytmus trochejský v nich ustoupil daktylsko-trochejskému. Kromě uvedených veršů jsous ještě tyto, které v nynějším znění již nejsou trochejské: kams svého pána | poděla — pojedeš s námi | do Brna — že musíš přijít | v zmaření. První z těchto veršů se dvakráte opakuje. Považíme-li, že podobná píseň ve sbírce Sušilově (str. 95) má jak hudební, tak i textový rytmus trochejský, jest domněnka naše tím podobnější.

Ještě jedna píseň sem náležející budiž uvedena, z níž první dvě sloky na ukázku.

Slunéčko | vyšlo || přes hory,
má milá | kouká || z komory;
koukala se, || dívala se,
na miláčka || ohlídla se.

Ohlíží se || na vše strany,
má očičky || uplakany:
oči, oči, || co pláčete?
jděte, raděj || se vyspěte.

Jak viděti dle přerývek, jsou první dva verše daktylskotrochejské a další verše přesně trochejské. Nápěv jest v souhlasu s prvníma dvěma verši, v nesouhlasu však s celou další písní; patrně původní nápěv byl zde taktů sudonotových. Počátek písně nelze si jinak vysvětliti, než že původně zněl také trochejsky; ale že nový nápěv si jej přizpůsobil. Původní znění těch veršů snad bylo:

Vyšlo slunéčko přes hory
kouká má milá z komory.[1])

V této úpravě jsou verše ty přesně trochejské a hodí se tedy k ostatním veršům rytmem svým. Zároveň jsou však také rytmu daktylsko-trochejského a mohly způsobiti tímto rytmem, že se při písni ujal nápěv nynější.

[1]) Staveti přísudkové sloveso před podmět jest na začátcích písní lidových značně oblíbeno. Na př. Šly panenky silnicí, potkali je myslivci (113/15). Přiletěl ptáček (115/22). Šla panenka pro vodu (127/74). Šla má milá do háječka (129/82). Sedí milá za stolečkem (130/84). Šla panenka do háječku (132/95).

Podobné odchylky rytmické, způsobené neshodným nápěvem, pozorujeme též při písních jiných,[1]) které vesměs jsou rytmicky jak po stránce nápěvu tak i textu podobny písním právě uvedeným.

Velmi vzácné jsou písně, které tím jsou nepravidelny, že souhlasné jejich verše nebývají o stejné délce.[2])

Na konec buď ještě odpověděno na otázku, v jakém poměru rytmicky jsou lidové písně české k moravským. Jakkoliv jinak jest mezi obojíma těmito písněmi dosti zřetelný rozdíl, přece po stránce rytmu ho není. Jen v tom pozorujeme rozdíl, že v moravských písních jest větší náklonnost k textům trochejským, kdežto při českých naopak k textům daktylským. Při textech trochejských zachoval se na Moravě ještě dosti značný počet veršů (asi 500) pětistopých s přerývkou po druhé stopě. Ve sbírce Erbenově se nalezne pětistopých písní jen asi pět, a to s přerývkou po třetí slabice. Avšak verše jejich jsou rozloženy ve dva díly po třech a dvou stopách; který způsob jest pravý, těžko říci. Podobně se to má s verši šestistopými. Na Moravě jich je značný počet; v Erbenově sbírce jsou však vždy jen verše třístopé, ač možno, že také některé z nich jsou rozdělené verše šestistopé.

Kdo četl můj článek O rytmu nár. písních moravských,[3]) mohl zpozorovati rozdíl mezi českými a moravskými texty při rytmu daktylském, jelikož při písních moravských odkazuji verše daktylské, v nichž počínají na třetím místě slova čtyřslabičná, mezi verše odchylné jako na př.: Zkažte pozdravení. Avšak v tom je omyl vzniklý tím, že velmi mnohé verše moravských písní, v nichž čtyřslabičná slova jsou v takovéto poloze, jsou zároveň přesně trochejské. Vskutku jsou verše takovéto v písních moravských právě tak pravidelné jako v českých. Jiný rozdíl shledá se ve výkladě o pohyblivých přerývkách při trochejských trojstopých verších. Při písních moravských jsem sice nalezl tyto přerývky, ale pokládal jsem je za příčinu rytmicky správných veršů, ač vskutku jsou pouhým následkem této správnosti, jak v této práci jest vyloženo. *Jos. Letošník.*

LITERATURA.

Szuchiewicz Włodzimierz. *Huculszczyzna*, napisał . . . tom trzeci z 26 illustracjami i 3 tablicami chromolitograficznemi. Lwów 1904. Staraniem i nakładem Muzeum im. Dzieduszyckich. 8⁰. 2, str. 298.[4])

V třetím díle práce skládající se z pěti dílů podal autor jen popis zvyků, obyčejů, předsudků a pověr huculských, připadajících na svátky kalendáře celého roku. Již z toho lze viděti bohatství nahromaděného materiálu.

Huculové neznají chronologického počítání času, taktéž neoznačují roků běžnými čísly, ale nejvíce buď podle událostí v Huculském kraji, buď podle místních neb zvláštních vzpomínek. Tak praví: „v roku, kdy se stavěl kostel," „rok před tím," „rok za tím," „v tom roku, když mne vzali na vojnu", „kdy jsem se oženil" atd. Jednotlivé doby roku nazývají podle výročních svátků, které ovšem shodují se s astronomickým rozdělením roku,

[1]) 526/4, 538/17b, 539/18, 544/21, 545/22, 551/29, 564/59.
[2]) 516/393, 541/9, 541/9b.
[3]) Český Lid XIV., č. 1—3.
[4]) Zároveň vyšlo i maloruské vydání Гуцульщина. Написав проф. Володимир Шухевич. Четверта часть, jakožto VII. sv. publikace učené společnosti Ševčenkovy „Матеріяли до українсько-руської етнольогії." Str. 272.

ale vlastně se vztahují na zaměstnání Huculů, jak připadají na tu dobu. Tak jen jednotlivým měsícům dávají se dle jejich vlastních názvů — názvy vzaté z obřadů církevních.

Představy astronomické jsou u Huculů co nejprimitivnější. Podle nich všecky planety stojí nehybně od počátku světa. Střídání dne a noci vysvětlují si tím, že uprostřed země nalézá se vysoká hora, která odkrývá a zakrývá slunce. Z vysvětlení srážek atmosferických zasluhuje pozornosti, že kroupy jsou podle nich dílem satanášovým, který káže hříšným lidem rozbíjeti led na kousky a rozsypávati ho na zem. — Duha pak jest boží žíla, která táhne vodu z čisté studnice a odnáší ji letem pod oblaky, jestli svatí v nebi chtějí píti. Ukazuje, jak vysoko sahala voda v době potopy a proto Huculové spatřivše ji znamenají se křížem. Po těchto všeobecných úvahách, vysvětlujících kosmogonické představy huculské, přistupujeme k jednotlivým svátkům. Nejobšírněji popsáno jest „Narození Páně", ovšem podle všech příprav k oslavám tohoto svátku jakož i neméně dle pověrečných zvyklostí a obyčejů hospodářských. Z nich vyjímáme pozvání všech duší nebožtíků na hostinu štědrovečerní a upravení mísy potravou zvlášť pro ně určenou, což jest všeobecnou vlastností celého ruského plemene od Dněstru a Černého Moře až po Volhu a Balt.

P. Šuchevič uvádí velikou sílu koled. Rozmanitost melodií však jest neveliká, neboť právě všechny melodie mají jednakou charakteristickou stavbu verše, který skládá se pravidelně ze dvou skupin slabikových po pěti slabikách a refrainu, proto pak i melodie má obyčejné věty hudební. Máme tedy koledy zpívané kněžím pod okny domu, hospodářům a hospodyním, vdovcům, chlapcům, děvčatům, děcku, koledy všeobecné i zpívané na počest zemřelých. Při Novém roku máme několik t. zv. „ščedrovek", při Velkonocích máme illustrovaný popis kraslic. Ostatně zvyky i pověry odnášející se k jiným svátkům církevním jsou velmi úlomkovité a skoupé, což však nemůže býti přičteno vině autorově.

Končíce tuto zprávu musíme ještě vytknouti, že v uvedeném svazku nebylo šetřeno pěknými reprodukcemi představujícími obchůzky sváteční neb spojené s nimi předměty; přiložena zvláště krásná barevná vyobrazení kraslic. Dr. *St. Zdiarski.*

*

Розвідки Михайла Драгоманова про українську народню словесність і письменство. Зладив М. Павлик. Томъ III У Львові 1906 (Збірник фільольоґічної секції Наукового товариства імени Шевченка, т. VII.), str. VI + 362.

Po velmi dlouhé době vydán konečně 3. sv. folkloristických prací Mich. Drahomanova, o jehož I. a II. sv. byla svého času v Národopis. Sborníku (VI., 204; VII., 189) podána zpráva. V 3. sv. vytištěny jsou drobnější práce vytištěné v různých časopisech od r. 1869—1889 a počátek větších jeho studií, které byly přední okrasou bulharského Сборника за нар. умотворения, книжнина и наука, zde až do r. 1891. A sice nalézáme v přítomném svazku různé kritické referáty a literární zprávy, které byly v různých haličsko-ruských časopisech vytištěny od r. 1869 do 1888, jako o theorii Vlad. Stasova o původu ruských písní epických (str. 1—13), o archeologickém sjezdě v Kijevě r. 1873 (str. 31—39), o studiu lidové literatury u Velkorusů a Malorusů (str. 47—58), o vědecké metodě v národopise (str. 117—128), v doplňcích svazku dále kritický posudek známé Rudčenkovy sbírky »jihoruských« (maloruských) pohádek, který r. 1871 byl vytištěn

ve Вѣст. Европы. Dále pojaty byly do toho svazku zprávy, které Drahomanov r. 1873—74 psal do »Rivista Europea«: o nových publikacích ruské zeměpisné společnosti (str. 14—19), o Trudech Čubinského a j. (str. 20—21, 26—30), o archeolog. sjezdě v Kijevě (str. 40—46), dále 1873 do londýnského Athenaeum o Trudech Čubinského (str. 22—25), pozoruhodná recense Sichlerova franc. překladu ruských pohádek v »Mélusine« roku 1886 (str. 101—107) a konečně obšírný kritický referát o I.—IV. seš. časopisu »Живая Старина« (str. 309—329), který vytiskl Drahomanov již za svého působení v Sofii v IV. a VII. sv. Сбор. за нар. умотвор.

Sebrány jsou dále drobnější články po různu od 1880—1891 v haličsko-ruských periodických publikacích otištěné jako »Politicko-sociální ideje v nových písních ukrajinských« (str. 59—96), »Z dějin verše na Ukrajině« (str. 108—116), »pokyny začínajícím folkloristům ukrajinským« (33 a sl.), které nepozbyly celkem ani dnes své váhy ani pro naše začátečníky. Velice vítáme články otištěné z »Mélusine« »duha na Ukrajině« (str. 97, 98), o kocourkovinách (str. 98 sl.) a »pobožné legendy bulharské« (129—148).

Konečně vytištěny tři obsáhlejší studie folkloristické, kterým se oddal byv povolán na vysokou školu Sofijskou, a sice »Slovanské povídky o obětování vlastního dítěte« (str. 149—183), »Slovanské povídky o zrození Konstantina Velikého« (str. 193—294) — této rozpravě předeslána přednáška o tomto thematu, kterou měl Drahomanov na mezinárodním sjezdě tradicionistů r. 1889 (str. 184—192) — konečně »Slovanské varianty jedné legendy evangelní« (str. 295—308) — skoupý hospodář obrácen od Ježíše v osla a dán k chuďasovi do práce na několik let. Ostatní bulharsky vydané práce Drahomanova o Oidipovi, cyklus »Poznámek o slovanských náboženskoethických legendách« budou patrně pojaty do IV. sv. tohoto souborného vydání jeho spisů, a nemáme vřelejšího přání, než aby tento svazek byl vydán co nejdříve. V těchto bulharských studiích dospěla vědecká práce Drahomanova svého vrcholu, a jest v zájmu všech odborníků, aby tyto práce co nejbedlivěji studovali.

Na konci knihy dodány jsou z pozůstalosti Drahomanova různé jeho opravy a doplňky k vlastním pracím; doplňky namnoze abruptní, činěné patně k vlastní potřebě. Poznámky tyto, psané jazykem velkoruským — též originály bulharských článků byly velkoruské — přeložil vydavatel rovněž do maloruštiny, myslím že zbytečně.

Jak překladateli M. Pavlykovi, tak i nakladateli, vědeckému spolku Ševčenkovu, jest k velké cti, že vzali na sebe souborné vydání spisů Drahomanova, a všickni přátelé folkloristických studií jsou jim k velkým díkům zavázáni. *P—a.*

*

Dr. Friedrich Lorentz: *Slovinzische Texte.* Изданіе Втораго Отдѣленія Императорской Академіи Наукъ. С.-Петербургъ 1905. St. Petersburg, str. 150.

V Pomořanech na pobřeží Baltického moře mezi jezerem Gardským a Lebským ve farnosti Gardské a Smoldzinské zachovaly se dosud nepatrné zbytky slovanské, a sice napočetl dr. Lorentz v nich všeho všude ještě 183 osoby znající slovanskou svou řeč mateřskou (Славяне въ Помераніи. Журн. мин. нар. проев. 1903, январь, str. 142—143). O těchto Slovincích psal dříve již Dr. E. Tetzner ve spisech »Die Slovinzen und Lebakaschuben« r. 1899, »Die Slawen in Deutschland« 1902, str. 388—440. Zásluhou Dr. Lorentze, velmi chvalně známého německého slavisty, jest, že do po-

drobností prostudoval tuto již vymírající skupinu dialektickou a zevrubně vypsal dříve, než oněmějí poslední její zvuky. Petrohradská akademie věd vydala r. 1903 jeho obsažnou »Slovinzische Grammatik« a nyní sbírku pohádek, pověstí, anekdot, přísloví, hádanek a písní v knize, kterou zde oznamujeme. A tak byl tento jazyk, byla též jeho »literatura« zachována budoucím věkům v poslední takřka chvíli, než poslední starci mluvící tímto jazykem sklesnou v hrob a s nimi i jich mluva mateřská. Mladé pokolení dorůstající více jí nezná. Jest ku podivu, jak bohatý ještě material mohl zapsati Lorentz v těch osadách, kde jen ve dvou osadách jest poněkud více osob mluvících tímto jazykem, ve Veliké Gardné 53, a Ključicích smoldzinských 43, v blízkých Ključicích železských klesá ten počet na 25, v Malé Gardné na 11, v ostatních pod 10 až na 8, 6, 5, 4, 3, 1 a z jedné osady Vítkova, jejíž poslední Slovinec zemřel r. 1898, má jednu menší pověst.

Texty zapsány jsou takořka výhradně za linguistickým účelem s fonetickou přesností, pokud jen dá se dostihovati všelijakými diakritickými značky, různě pozměněnými literami a též novými literami, zvláště pro ten účel od zapisovatele sestavenými. Než pro studium tradic lidových nejsou tyto texty zajisté bez významu. Nepodávají ovšem nic svérázného, všecko, jako řeč sama jest naprosto proniknuto německým vlivem, i ty »bájeslovné« pověsti o obrech, německy nazvaných (»měli to býti tací velcí lidé, co my nazýváme r̂ĝä« — č. 73), o bytostech podzemních »Die Unterirdischen: ùnděr'èrčhĭ č. 53, 120 — o vampyru, o můře alf »å̧ulf« č. 77a), — »müörä« č. 80 — hockauf č. 78 — o divokém lovu, dokonce o rýbrcoulovi »r̂ĭběnzam« č. 129 a j. Ale jsou i některé dosti obšírné pohádky: »Sestra mlynářova a loupežníci« č. 16. v Ključicích smoldzinských, »Vysvobozená královna« č. 31 v Čolpině (zakleta v bělouše u čarodějníka), »Slunce vyzradí vraždu« č. 62 jako u Grimma KHM. č. 115, »Prinz Kuřípolévka« č. 66 (nejdříve jako sluha v službách královských, ale nikoliv »strupatý« zahradníkem, potom vyjede na skleněnou horu a tak dobude princezny) obě v Stojcině, kde bylo jen 8 Slovinců, »Mladý král« č. 91, »Znamení staré ženy« č. 92, se závěrečnou formulkou »Není-li to pravda, jest to lež jistá«, »Tři královští synové« č. 93, »Královský princ a jeho tři psi« č. 94, »Kupecká dcera a loupežníci« č. 95, »Kupecká dcera a pacholek« č. 96, »Odměna milosrdenství« č. 97, »Rybář a ryba« č 98 jako Grimm KHM č. 19 (srov. mé pojednání v Národopisném Sborníku I.) všecky ve Velké Gardné, »Udatný krejčí« č. 104 (»Zabiju sedm na ráz« viz mé pojednání v X. sv. Národopis. Sborníku), »Mistrovský kousek« (zloděje učeného) č. 105, obé v Malé Gardné, »Sedm havranů a jich věrná sestra« č. 106 ve Vysoké (Wittstock), kde byli pouze 4 Slovinci. Mimo to čteme některé kocourkoviny č. 8 (kráva vytažena na střechu, na které vyrostlo žito, též ještě č. 87b), vyseta sůl, též ještě č. 37, 87a), č. 26, 27 a 38 a j. Bájky o lišce a vlku č. 19, 39, 99, liška shazuje ryby s vozu, vlk loví ryby svým ocasem v zimě, vlk zaveden od lišky na svatby, liška a kohout, závod mezi zajícem a želvou a jiných více. Konečně ještě pověsti o pokladech, pověsti o čertu: má do kuropění vystavěti most, hráz, kostel č. 4, 67, 125; čert v kostele zapisuje hříchy č. 33; pověsti o čarodějnících a čarodějnicích a j. v.

Jest trvalou zásluhou Dr. Fr. Lorentze, že zachoval nám o tomto dialektě (čili dialektech: rozeznávají se dvě větší skupiny) velmi hojné zprávy a že tento dialekt zastihl mnohem lepší osud než kdysi před 300 lety Polabany. *J. Polívka.*

BIBLIOGRAFIE.

(Pokračování z roč. I., č. 9.—10., str. 284—289.)

VII.

c) Povídky, pohádky, legendy, pověsti a p.

L'âme séparée du corps: R. d. trad. pop. XX. 189, 489. René Basset IX. povídku z kroniky Ralpha Niger-a (2. pol. XII. stol.), kde vychází rekovi z úst zvíře, sluha mu dělá most přes potok pomocí paže a to pak se vrací a když pán se probudí, praví, že v sousedním pahorku jest nesmírný poklad. — IX. L'âme souris (Duše, myš). — X. Myš, která vchází do úst mrtvého.

Les conceptions miraculeuses. V. Bugiel VII En Esthonie ib. 144: z estonských povídek vyňato, že hospodyně, kuchařka a pes když tři ryby pojedí, počnou (č. 5.;) vdova, která pojídá hrách, vyrostlý z jejích slz, stane se matkou syna (č. 9.). Co platí o těhotenství žen, platí i u samic (6.). (Z Kallasovy sbírky estonských pohádek (srv. Národop. Sbor. VII., 217.)

Les pourquoi: Rev. d. trad. popul. XX., 91, 155—157, 190, 352. CXXXII.: Pourquoi les chattes crient. (Proč kočky mňoukají, když vidí kocoura.) — P. S. CXXXIII.: Pourquoi le pigeon profère un cri: Žena zabila svého syna a litujíc svého činu volá: Ooto poota atd. a vůkolní ptáci stálým říkáním těchto slov naučili se jim. — CXXXIV.: Pourquoi le vanneau décrit des courbes. Volavka, původně princezna, chce pohostiti bratra, který se má vrátiti, vezme hrnek s vařícím mlékem, opaří se. Hledá marně bratra, Allah ji promění ve volavku, ona létá dělajíc velké křivky. — CXXXV.: Pourquoi le plongeon a une voix plaintive. Jeden rybář druhému ukradl lov, postížený krádeží vyřízne zloději jazyk a poněvadž vydává zvuky podobné zvukům potápky, veliký duch ho promění v potápku. — CXXXVI.: Proč ptáci nenávidí hadů: Kdysi pták chytil murenu a položil ji na vrch; kdež on stal se hadem. — CXXXVII.: Proč čermáček jest vážen: Nosí stále ve svém zobáčku kapku vody, aby utišil plameny pekla. — CXXXVIII.: Proč zrna rýže jsou malá: Kdysi byla velká, tak že mohli je dostati domů. Žena lenivá nechtěla vyčistiti dům, což se dělalo, když přišla žeň rýže a tu byly při tom oběti. Nýbrž když znenadání přišlo zrno rýže, žena je uhodila koštětem, zrno se roztříštilo a od té doby musí lidé ji síti a žnouti. — CXXXIX.: Proč lupina (vikev) musí býti smáčena. Když Panna Maria šla do Betléma, šla přes pole lupinové. Poněvadž to činilo hluk a Panna Maria marně tišila, pravila: Buďte prokleti, kdož vás bude jísti, neb se nenasytí. Aby se najedli, musí ho smáčeti. — CXL.: L'origine des jungles: Na ostrovech Andanmanských bažiny křovnaté jsou zhotoveny šipy ozdobenými peřím, které Tomo, první člověk, házel sem a tam a které se ujaly. — C. Fraysse: CXLI.: Proč samci zajíců plodí. — René Basset: CXLII.: Proč se topol třese? — CXLIII.: Proč had se svléká každého roku?

Les villes englouties. (Propadlá města.) ib. XX. 257—261, 284—294, 455—458, 521. René Basset: CCCLXVIII.—CCLXXIV.: O různých propadlých městech z Meklemburska, Kurlandu, Mongolska; odkazuje pak i na jiná díla. — L. Jacquot: CCCLXXV. —CCCXCVIII.: O propadlých městech v Meklembursku, Vestfálsku a v Savojsku. — CCCXCIX.—CCCCXII.: O městech propadlých z různých končin Německa.

Lucien Jeny: Légendes de la nature. Paris, Nourry 18°, 250 str. Ref. ib. XX. 521.

René Basset: Contes et légendes de la Grèce ancienne. ib. XX., 83, 141—144. XLI.: Le noeud gordien. Pověst o Gordiovi a jeho synu Midovi a jak se stali králi — o pluhu a orlu. — XLII.: Le lion, la lionne et l'ourse: (Lev, lvice a medvědice) z Eudéma. Medvědice vloudivši se do jeskyně lva za jeho nepřítomnosti zahubí lvíčata. Lev a lvice vrátivši se zarmoutí se a ji pronásledují; tato ustrašena vyleze na strom; lvice ji hlídá. Lev bloudí po horách, potká dřevoštěpa, tento se ulekne, lev mu lichotí a přiměje člověka, že s ním jde, a podetne strom; a medvědice je rozdrápána. — XLIII.: Jalousie d'une marâtre: Žárlivost macechy: Odysseus měl syna s Evippě, dcerou Tyrimma, jménem Euryalos. Ta, když vyrostl, poslala ho do Ithaky; ale Odysseus nebyl doma; podle psaní Pénélopa viděla, že je to syn Odysseův, poradila muži svému, dříve než ho mohl poznati, aby ho zabil. Tak se stalo. Ale brzy víme, že zahynul Odysseus rukou vlastního svého syna Télegona. — XLIV.: Pindos et les dragons: Pindos, syn Macedona, byl pro krásu nenáviděn svými bratry. Odešel do lesů, neb miloval lov. Jednoho dne chtěl vší mocí dostati dva kolouchy, kteří

se ukryli do jeskyně, slyšel varovný hlas. Druhý den pátral, našel draka, jemu přinášel ptáky, zvířata ulovená, nakloníl si ho, drak ho zas sílil, zušlechťoval, tak že Pindos se stal miláčkem žen. Bratři záviděli, a jednou ho také bili meči, ale drak přišel a zardousil je všechny. — XLV.: Le parricide trahi par lui même. Otcovrahův zločin dlouho zůstal utajen. Jednoho dne u cizích obědval a srazil hnízdo vlašťovčí, a zabil mláďata. A když se ptali, proč to učinil, odpověděl, aby nebyli mu stálými svědky otcovraždy. Bessos, otcovrah, odpykal za čin.

*K. J. Erben, České Pohádky. Ref. Naše Doba XII., 627.

Božena Němcová, Národní báchorky a pověsti. Díl 1—4. Vyd. dr. V. Tille Praha 1904. Str. 156—167—163—168. Ref Zft. f. oest. Vk. XI., 47—49 (G Polívka). Č. Lid XIV., 61 (Č. Zíbrt.)

MUDr. Fr. Elpl, Řada pohádek a pověstí, nasbíraných v Lišni u Brna. Praha 1904. Ref. Zft f. oest. Vk. XI. 136—138 (G. Polívka).

*J. M. Slavičinský, Valašská pohádka o Bídě. Č. Lid XV., 78—79.

*Jindř. Bačovský, Pohádky z okolí hradu Ohebí o čertovi. ib. XIV., 253.

Hloupý čert anebo proč ševci slaví modrý pondělek. Pohádka z Litomyšlska. Obzor Litomyšlský I., č. 12. V dialektě místním. Čert postrašen ševcem nanese mu peněz, potom závody čerta a ševce, vlastně jeho tři dni starého kluka (zajíce) v běhu atd.

*Jos. J. Pícha, Pohádka o kupcovi (z Borové na Poličsku). Č. Lid XIV., 483—486.

*Ant. Pochop, Vesta. Pohádka z horního Pojizeří. Vzkříšení II., 4—7.

*Frant. J. Hruška, Z humoru Chodského lidu. Č. Lid XIV., 15—17.

*J. F. Hruška, Obrázky a zkazky z Chodska. (Když chodil Pán Ježíš po zemi. — Z historie kávy na Chodsku.) ib. XIV., 328—331; 363—366.

*V. Chudáček, Jak měl Pán Ježíš rád i vopilí. ib. XIV., 352

*D. J. Zítek, Vánoční pohádka o Ježíškovi (z Velešína). ib. XV., 126—127.

*Jar. Krušina, Jak hospodyně celý týden pekla chleba. ib. XIV., 253.

*Jan Lego, Lesní panny. Pověst ze Lhoty u Zbirova. ib. XIV., 147—148.

*Miloš Vystyd, Vodnik v Konopišti. ib. XIV., 96.

*Pavel Pavelka, Vodník na cestě do Prahy. ib. XIV., 394.

*Ot. Svoboda, Vo hastrmanoj (z Nasavrcka). ib. XIV., 466.

*Jar. Vystyd, O ohnivém sudě. (Pověst z Voticka.) ib. XIV., 112, 204.

*P. O. Plaček, Co si lid vypráví o pavoucích na Pacovsku. ib. XV., 57.

*Fr. Homolka, V. J. Flek, Frant. V. Bouchal, Fr. Ot. Plaček, Jan Vyhlídal, C. Zíbrt, Had ssaje mléko krávě. ib. XV., 56—57. 85, 153, 158.

*Jos. Dikl, Vojsko sv. Václava. (Pověst z Králové Hradecka.) ib. XV., 59.

*Flor. Zapletal, Zimní rozprávky. (Z Bochoře.) ib. XIV., 155.

*V. Rataj, Co si povídají haviři. ib. XV., 104.

*Frant. Homolka, Stín v lidové tradici. ib. XIV., 489.

*Vojt. Novotný-Kolenský, F. M. Čapek, Josef Salaba, Č. Zíbrt, Car Alexandr I. — oráč na Hlubocku. ib. XIV., 177—183, 211—214.

*J. Fr. Hruška, Kde stávalo první Hujezdo. (Chodská pověst.) ib. XV, 77—78.

*J. Jiránek, Proč teče Cidlina od Bydžova k Chlumci a Žehuňským rybníkem? (Pověst.) Věstník Poděbradska VIII., 41—42.

*— Kterak vznikl »kal« na Oškobrhu. ib. VIII., 104.

*— Pověst o založeni kostelíku na Oškobrhu. ib. VIII., 120.

*— Kterak vznikl Žehuňský rybník a hora Oškobrh. (Pověst.) ib. VIII, 87—88.

*J. Nedoma, Zápis o pokladu na Mělníce. Č. Lid XIV., 79—84.

*Pověst o studánce Litoše u Litošic. Čáslavský Kraj I., 15.

*J. Paskovský, U Kurnca. Pověst o založení Beskydu. Památník Matice Místecké. 1905. (Místek.) 56—58.

*Joz. L. Holuby, Rozpravečky z Bošáckej Doliny. Č. Lid XIV, 48—50.

*Růžena Ráthová-Kolářová, Rozprávky o strygách. (Z hornej Oravy.) ib. XIV., 223.

*Jozef Čižmář, Povesti o zlatých pokladoch tatranských. Sb. mus. slov. spol. X., 66—74.

Kazimierz Łapczyński, Baśń tatrzańska o królu wężów wedle opowiadania Górali szczawnickich spisał. Krakov. Cena kor. 2·50.

D. K. Mátyás, Najnowszy bajarz polski. Ciekawe historye o djabłach i czarownicach, oraz o zaklętych skarbach i strachach. Varšava 1905. Str. 132

Dęby św. Wojciecha. (Podania ludowe.) Poznaň 1905. Str. 80. Mk —·40.

*Witowt, Gadki z Ostrówka. Wisła XIX., 292—301.

*Edward Ruciński, Podania i baśni z okolic Liwa. ib. 370—373.

*Stanislawa Dąbrowska, Przypowiastki i bajki z Żabna. ib. 385—421.

*Jadwiga z Rymszewiezów Petrowowa, Z humorystyki ludowej. ib. 220—221.

*T. W. Kosiński, Legenda o Matce Boskiej. Lud XI., 187—188.
*Jan Pyrek, O księdzu i parobku (Wojnicz). ib. 186—187.
*Helena Taroniowa, Opowiadania z pod Krakowa. ib. 312—316.
*Garść zapisków z Bolestraszyc. (Dusza — Nieboszczka ożyła — Błąd.) ib. 411—412.
*O. Knoop, Sagen aus Kujawien. (Das wunderbare Kind-Geschwür und Nasenschmutz). Zft d. Ver f. Vk. XV., 103—105.
*A. Szulczewski, Polnische Märchen aus der Provinz Posen. (Kalmuk — Die Wunderflasche — Rokita und Schafhirt.) Mitteil. Schles. Ges. f. Vk. VII., 60—69.
J. Werchratskij, Die Mundart der Gegend von Uherci bei Lisko. B. Zwei Volkserzählungen. Archiv f. slav. Phil. XXVII., 513—519. Č. 1. Sdědění po otci kohout a kocour, draze prodán, 1. že přináší den, 2. v zemi, kde byla síla myší. Srv. Етногр Збірн II. č. 410 Č. 2. pod. Етногр. Збірн. XIV., 34. Романовъ Бѣлорус. Сб. III., 777, VI., str. 499. Аѳанасьевъ Нар. рус. ск. 3. II. č 125. Cosquin č. 32. R. Köhler Klein. Schrift. I., 161 sl. Poslední motiv charakteristický pro látku o »Zapomenuté nevěstě« velmi zběžně odbyt.
Зеленинъ Д., Народныя присловья и анекдоты о русскихъ жителяхъ Вятской губерніи. Этнографическій и историколитературный очеркъ. Вятка 1904. Ref. Истор. Вѣст. CI., 579. Рус. Фил. Вѣст. 1905, č. 2., str. 387.
Српске народне приповетке из Баната. Скупио их Светозар Мл. Бајић. У Новом Саду. Издање Матице Српске 1905, str. 32, 16°.
Јеремија Обрад. Караџић Српске народне приповијетке. (92 св. Мале библиотеке.) У Мостару 1905. Ref. Српски књиж. Гл. XIV., 384.
*Vladimir Ardalić, Narodne pripovijetke. (Djevrske u Dalmaciji.) Zbornik za nar. običaje južnih Slavena X, 130, 143.
Dr. Friedrich S. Krauss, Südslavische Volksüberlieferungen, die sich auf den Geschlechtsverkehr beziehen I. Erzählungen. Gesammelt, verdeutscht und erläutert von —. Anthropophyteia I. str. 1—506; II. 265—439. Ref. American Anthropologist 1905) (James Mooney.) Globus 1905 (Th. Achelis). Deutsche Liter.-Ztg. 1905. 5. August. Schweizer Archiv f. Volkskunde IX., 156.
Erzählungen moslemitischer Zigeuner aus dem Moravagebiete in Serbien. Mitgeteilt von Dr Trgjić ib. II., 154—172.
Milena Preindlsberger-Mraković, Bosnische Volksmärchen, Inšpruk 1905. Str. XII. + 132. Ref. Zft. d. Ver. f. Vk. XV., str. 230—232 (G. Polívka). Летопис мат срп. Књ 230, str. 108—113 (Vlad. Ćorović).
Народни приказки изъ Дарж-дере. Записалъ Ст. Н. Шишковъ. Родопски напрѣдъкъ III., 98—101. Č. 1. »Petrovští«. (Zvířata v lesní chatě a vlk). Č. 2. Hloupá žena.
Heanzische Schwänke von R. J. Bünker in Ödenburg. Anthropophyteia II. 173—194.
Städtische Erzählungen, die in Niederösterreich gesammelt werden. Mitgeteilt von Dr. F. S. Krauss und Karl Reichel, ib. 195—239.
*Drei Märchen aus Ostpreussen (Mauschen und Würstchen — Der Fuchs u. der Wolf — Das Konditorhäschen). Zft d. Ver. f. Vk. XV. 344—347.
*Der Wild-Almerer (Alpensage — aus Nussdorf). Mitteil. u. Umfragen zur bayer. Vk., 1905. 6.
*Jos. Freih. v. Doblhoff, Zur Tatzelwurmsage. Zft f. oest. Vk. XI., 37.
Fr. Haberzettl, Sagen aus dem Bezirke Kaaden. Kadaň 1905. Str. 104. Ref. Č. Lid XV., 62.
Sagen und geschichtliche Erzählungen der Stadt Wien von Joh. W. Holczabek und A. Winter. Wien. Verlag von Karl Graeser & Kie. Fünfte Auflage. Str. 165.
A. Pohlmann, Neue Sagen aus der Altmark. Beiträge zur Geschichte der Landes- und Volkskunde der Altmark. 2, 1.
Mitzschke, Ellen u. Paul, Sagenschatz der Stadt Weimar und ihrer Umgegend. Weimar, 1904. Zöhlan Nachf. (XVIII. + 152). Ref. Litt. Zb. 1905, 15, 526. Zft. d. Ver. f. Vk. XV., 240.
Dr. A. Haas, Sagen und Erzählungen von den Inseln Usedom und Wollin. Gesammelt von —. Štětín 1904. Str. VII. + 232. Ref. Mitteil. d. Schles. Ges. f. Vk. VII. 112—113. (Dr. Wahner).
*Dr. T. Stäsche, Sagen vom Alp und der weissen Frau. Ib. XII., 99—101.
*Johannes Bolte. Neidhart, eine volkstümliche Personifikation des Neides. Zft. d. Ver. f. Vk. XV., 14—27.
Jak povstaly krajky (pověst z Flanderska). Čech 1905, č. 354 (24. pros.).
Berg F., Swedish Fairy Tales. Transl. by Tyra Engdahl and Jesse. Rew. Illust. 8°. 266 str.
Scotch Fairy Tales. Folkore Love, & c. Illust. by G. Strahan. Gibbings.

Faeröske Folkesagn og aeventyr, udgivne for Samfund til udgivelse af gammel nordisk litteratur ved Jakob Jakobsen. Köbenhavn. Möllers bogtrykkeri, 1898 až 1901. XLVII. + 648 str. 8°. Ref. Anz. f. deutsch. Altertum. XXIX. 299 násl.

René Basset, P. S. (Allusions aux contes populaires) XLI. Dans les oeuvres de Dassoucy XLII. Sorel. XLIII. Scarron. R. d. tr. popul. XX., 25—27, 165. Narážky na pohádky lidové u francouzských spisovatelů svrchu jmenovaných. — XLIV.—XLVI. Narážky na pohádky lidové ve starých spisech: o »Ma Mère L'Oye.«

P. S. Les traditions populaires et les écrivains français. ib. XX., 190—191. ve spisech Tabourot-a, Baïfa, Charles De Bourdigné.

L. Morin. (Voyageurs Français et Étrangers.) IX. Grosley. (Lettres sur l'Italie 1759.) ih. XX. 32. Vyňal z této knížky povídku o sv. Michaelovi a Satanovi. Satan byl zabit bleskem a hlava odletěla až do Španěl a tělo do Německa a proto prý Němci jsou takoví pijáci; nohy do Francie a proto je tam věčný pohyb (le mouvement perpetuel) atd.

Lex folk-lore daus les écrits ecclésiastiques. ib. XX. 154. F. D. IV. [Sermons de Bossuet. Dva lidé žili velmi šťastně v manželství, a když zemřeli, byli velmi daleko od sebe pochováni; to nemohli snésti a lidé se divili, když viděli hrob jejich spojen, a nazývají takové hroby le sepulcre de deux amants.

Leo Desaivre, Lucie de V. H., Heuillard. Petites légendes Chrétiennes LXX. La légende de saint. Eulalie a Corrobert. ib. XX., 48—52, 105. Jiná legenda o sv. Eulalii. — LXIII. Le miracles de Saint Eutrope. O třech zázracich tohoto světce. — LXXII. Sainte Anne du Rocher près Dinan. LXXIII. Jésus et les fées. První jedná o sochách, které se vracejí na místa bývalá. Druhá, že Ježíš v jesličkách byl obklopen vilami, které byly přivábeny zpěvem pastýřským. Ježiš je změnil ve svaté.

De Kerbeuzec, H. Pélerins et pélerinages. ib. XX. 238—247, 490—495. CXIX. Svatí lečitelé v zemi Baugé. CXX. Sv. Gervais a Brion léčí koliku malých děvčat. CXXI. Sv. Hedviga v Chartrené jest ochraňkyní nově vdaných. CXXII. Sv. Malo v Cornillé léčí koliku hochů. CXXIII. Sv. Expédit v Echemiré léčí nemoci zvláště dětí CXXIV. Sv Julian v Fontaine-Guérin léčí šílenství. CXXV. Sv. Méen v Lasse léčí strach. CXXVI. Sv. Léonard v Marcé léčí apoplexii. CXXVII. Sv. Eutrope a sv. Hubert léčí srdeční nemoci (rozšíření srdce). CXXVIII. Sv. Clair v Sermaise léčí nemoci oční. CXXIX. Sv. Eméranca a sv. Jiří v Saint-Georges-Du Bois. léčí různé nemoci. CXXX. Sv. Barbora v Gée hoji nemoc neb způsobuje krátkou smrt. CXXXI. Sv. Hubert a sv. Blaise v Beauvau léčí nemoci rheumatické. CXXXII. Sv. Roch v Cuon: více se o něm nemluví v lidu CXXXIII. Panna Maria z Jarzé konají se poutě v čas sucha. CXXXIV. Poutě, které se konají, aby děti dělaly pochod, ve Vitré. CXXXV. Pouť v Bois-Gervilly k sv. Antonínu, jehož studánky voda léčila oční nemoci. — CXLVII. Sainte Saturnine à Sains-lez-Margnion (Pas-de-Calais). Svatá Saturnina provdaná uteče od své rodiny, ale nechce se za živý svět vrátiti, když ji manžel hledá; on jí utne hlavu a ona ji nosí jako sv. Denis ve svých rukou. (Při poutích žehná se chléb určený dobytku.) CXLVIII. Saint Jacques Pamé. Sv. Jakub Starší v kostele Coulogneském u Calais hojí děti stížené křečemi. CXLIX. Fontaine de Sainte Fréwisse à Bomy. Vedle této studánky léčí zimnici a malomocenství. CL. Fontaine des Saint Lugle et Luglien, près du Ferfay. Jsou prošeni, aby odvrátili mor, zimnici, požár, blesk a bouři. CLI. Les fontaines. Guérissantes V kraji Baugé. CLII. Le saint de la Débraille. V Ile Jourdain když dítě nepřestává plakati, nesou ho na přes Viennu a pro jeho uzdravení vzývají »saint de la débraille«, který jest neznám v kalendáři CLIII. Saint Mesmer et le rage. Svatý Mesmer léčí vztek-linu. CLIV. La Margelle et les enfants épileptiques. CLV. Le tourniquet de Saint Florent. Léčí koliku.

Lazar Sainéan: La Mesnie hellequin: několik poznámek o této legendě a etymologii slova hellequin. ib. 177—186.

Légendes françaises sur l'origine de l'homme. ib. 103—104. Paul Sébillot. I. Jsou řídké ve Francii a to ještě jenom o ženě, a sice podle Genesis; uvádí jednu povídku z kraje Poitou, která není čestná pro ženu: podle Genesis Bůh položil žebro, přišla kočka a začala hrýzti. Bůh přišel, chytil kočku za ocas a točil jí ve vzduchu, až mu zůstal ocas v ruce, a ten nahradil žebro. Také vypravuje, že Bůh vyňal žebro Adamovi, poněvadž rána, kterou si způsobil Adam, toho vyžadovala. Dále poukazuje na narážku, že ženě se připisuje hlava ďáblova, Archanděl Gabriel položil hlavu Evinu nedopatřením na hada; jiná vypravuje.

že se pral čert se ženou jednou; Petr je měl rozloučiti, vytáhl meč, usekl hlavu, ale Bůh poručí, aby dal hlavy, kam patří: Petr si to splete. Proč Bůh dal dvě uši člověku. Dále o ohryzku.

Gargantua dans les traditions populaires. XV. Gargantua et Jeanne d'Arc. ib. 495 až 496.

Alfred Harron, Les forêts. V. Origine du Bois de Prisches. ib. 39—40. Pověst o vzniku lesa de Prisches z Vallonska, který vznikl, že St. Eusebie přinesla rukávy kožichu plné žaludů a je sela.

La légende du prêtre qui revient dire sa messe a minuit. ib. XX. 262. Lucie de V.-H. V. Podává místní pověst z Sv. Lormelu o knězi, který se vrací na tento svět, aby v půlnoci odříkával svou mši.

Louis Morin, Les statues qu'on ne peut déplacer. IV. ib. XX 55. O soše Panny Marie, kterak se vrátila na své místo bývalé, když byla přenesena. Pověst to o soše v Nogent-sur-Seine.

La légende Napoléonienne. ib. XX. 418. H. de Kerbeuzec (XVIII.) praví, že se vysvětluje jméno Bonaparte rčením Ça fut fait par Bon-à-prendre, které jest obvyklé u vznešených lidí.

V. de R.. Légendes et superstitions préhistoriques. CXLIV. Le dolmen de Draguignan. ib. XX. 21. Uvádí místní pověst o dolménu zvaném: »La Pierre de la Fée«, kde ukryty jsou klenoty jedné víly.

Alfred Harou, C. Frayssé. Petites légendes locales. Pays de Baugé (Maine.-et-Loire). DCXII.—DCXXVII. ib. XX. 56—61, 412—5, 514—7. Jsou to místní pověsti z Baugé, na př.: O založení Baugé, o mostě vil v Baugé, domu »Dolivet; kaple v Baugé pro pověrečné nevěsty, o jednotlivých osobách, potoku »le Brocard«, o sv. Cecilii, o zámcích, o samotách této krajiny a j. — DCXXXIV. Zlato proměněné v písek. DCXXXV. Vrahové potrestaní v potomcích. DCXXXVI. V ulici ztracené v Meix-devant-Virtru se objevuje kůň »Triquet«; jezdec, který naň vstoupne, ztratí hlavu. DCXXXVII. O bílé koze, která se mění brzy v starou ženu, brzy v ropuchu atd. DCXXXVIII. Jabloň sv. Ducha v Liège, která způsobem divným opět snese květ. DCXXXIX. Duše abatyšina. DCXXXX. Lískovník, který se třese. DCXLI Mnich, který se vrací. DCXLII. Le servant du Genevray. Na statku Genevray žila pracovitá služka, která měla každých 14 dní práti prádlo všech lidí na statku. Proto chodila práti až na samý konec kalu (marais) blízko pramenů Versoie. Jednoho dne, když prala, stěžovala si na osud, a tu uslyšela slabý hlas, který ji volal a který jí žádal, aby se mu se vším svěřila. Ale nikoho neviděla, a tážę se, kdo je. Hlas jí odpovídá: Jsem »Servant« (skřítek) neviditelný, kterého náš »král« poslal, aby ti pomáhal, neboť ty jsi dobrá ke všem tvorům, aniž o tom víš. On jí pomohl a vše bylo hotovo. a tak se to dělo pokaždé. Ona však chtěla věděti, kdo to je. Proto ho žádala, aby se jí zjevil. Na smluveném místě v chlévě v půlnoci se jí objevil jako černý vepř velice ohyzdný. Když ona ho spatřila, učinila znamení kříže; vydav veliký křik, hrochot a zápach zmizel. A od té doby více se nevracel jí pomáhat. DCXLIII. La Pira More a Montjoux et la Pira Passet a Macheron. DCXLIV. Traditions de Melesse: na př. hrad v Beauci měl tolik dveří a oken, co dní má rok atd.

C. Frayssé, Petites légendes locales. Au pays de Baugé. ib. XX. 187. DCXXIX. Zvonice v Curonu, která byla stavěna ze shora. DCXXX. Jeskyně Jana Daillon v Broc-u, kde se zjevuje »Dame blanche«, manželka Jana Daillon, která mu přináší útěchu jako psanci. DCXXXI. Keř hlohový Panny Marie v Broc-u, který má podobu obydlí. DCXXXII. Jeskyně místa Moulin Neuf v Broc-u: víly zde ostří lopaty pluhů v noci, a ráno je dávají na místo. DCXXXIII Zámek de Baugé a sv. Barbora: poněvadž bydlela sv. Barbora, zámek jest ušetřen od blesků. Lucia de V-H. DCXXXIV. Kámen lva, který má uprostřed prsten, který sloužil k přivázání lva.

— Au pays de Baugé. ib. XX. 172—3. III. o bludičkách a šotcích.

C. Frayssé, Contes du Pays de Baugé. ib. XX. 385—389. I. Jak kočka, houser, kohout, beran a osel jedí společně ukradené maso. II. Hrbatí a víly. (Tři přání, která víla vyplní.) III. Čert staví most, a kdo první přejde, jest jeho. IV. Sv. Petr a dva manželé před nebem. V. Hrbatá a víly. Žena stěžuje si na hrb. Jde mezi víly, zpívá a tančí, a víly se jí odmění, druhé však hrbaté nikoliv.

E. Auricoste de Lazarque, Contes surnaturels du pays de Boulay. ib. XX. 167 až 171. XLI. Malá bílá žena ve sklepě domu slečny Barbaraty, která svým křikem odhalí poklad. XLII. Malý hoch Hinckange: jemu maceha nic nechtěla dáti a po-

slala ho, aby si šel pro chléb sám do města; chlapec nechtěl se vrátiti s prázdným, šel do lesa plakat. Přijde k němu pán — démon — chlapec mu vše vypravuje, pán mu dá papír a žádá ho, aby učinil známku ze své vlastní krve. Učinil to a pán mu dal peníze. Vrátil se domů, dal peníze maceše, počal pracovati a zhotovil krásné vřeteno pro kmotra. Kmotr se ptá po příčině jeho dovednosti. Chlapec mu vše vypoví. Kmotr uděšen, běží pro faráře. Chlapec opakuje svůj příběh. Farář přinutil ďábla, že vrátil zápis. Chlapec byl osvobozen. XLIII. Zámek ďáblův: Na zříceninách zámku děvče pastýřovo trhalo květiny a jedno kvítko krásné si ponechala a s tím vstoupila do zámku. Tam nalezla zlato a vzala si tu mnoho zlata, ale na kvítko, které bylo nejlepší, zapomněla, neboť tento kvítek byl klíčem, který otviral brány neviditelné. — Vojín šel kolem zámku, viděl zrní obilné, nasbiral si ho pro svého ptáčka, ale když přišel domů, bylo ze zrní stříbro. — Služka chodila pro přípal k mužům u Ohniště, třikrát tam přišla za noci, a když byl den, našla místo úhle zlato. XLIV. Le Bomerlé: hoch činí poklony dívce za noci, která se mu zjevuje v podobě psíka. Usekne mu přední nohu, a když přijde ke své panně, matka její mu oznamuje, že je churavá, neb jí schází ruka. XLV. Zjevení pana Paviot. Jako voják raněný prosil Pannu Marii za uzdravení a složil slib. Panna Maria vyslyšela, ale on slibu nekonal. Po smrti své se vrací k sestře, která za něho slib vykoná. XLVI. Smrt žádá slibu: voják odsouzen k smrti žádá dívky, aby ho pochovaly v posvátné zemi. Neučiní toho, ale smrt toho žádá. XLVII. Důstojníci chtějí postrašiti slečny; ale duch zámku jim to překazí; omdlejí. XLVIII. Ruka neviditelná: Mladá žena hledala ve vaku něco a cítila, jak ruka jiná tiskne její. Padla do mdlob. A ta ruka jí říkala, aby dala sloužiti mši. Duše byla osvobozena.

Lucie de V. H., Contes et légendes de la Haute-Bretagne. ib. 256. LVIII. o kočce, která mluví, a dělá svému pánu škody.

G. Thérond, Contes lengadoucians. R. d. lang. rom. XLVIII., str. 65.

Traditions populaires du Maine. R. d. tr. p. XX. 517. I. Le vent du 5 août. To jest obilí drahé. (Fête de Notre-Dame des-Neiges.) II. Saint Calais et Sainte Scolastique Oba měli proces; Calais chtěl vodu, a ona aby bylo hezky. Soud boží to rozhodl. Jestliže prší na sv. Calais, bude 40 dní pršeti a potom bude hezky. III. »La fleur de centaurée« (hořec, zeměžluč) má moc, že jestliže se uřízne květ její a dá se do kapsy dívce a zas v několika dnech znova, vykvete dívka ta a vdá se do roka.

Ed. Edmont, Contes du pays de Saint-Pol. ib. XX., 91—95, 204—207. XIII. L'espiègle: XIV. Jean l'innocent. I. V první povídce matka posílá chlapce pásti krávu; chlapec uvidí na střeše kus trávy, usekne hlavu a donese ji na střechu, aby se tam dobře napásla. Matka ho káře. Chlapec prodal maso, ale za peníze nemohl koupiti jinou. Vzal vědro krve, poručil matce lehnouti, zavolal faráře a před tím dá matce ránu nožem do krku a potom vezme píšťalku, třikráte zapískne, matka oživne. Farář koupí od něho píšťalku a chce také otce mrtvého vzkřísiti, ale to se mu nepodaří. Žaluje chlapce, chlapec odsouzen k utopení. Ale místo něho je ovčák utopen, kterému řekl, že ho chtějí dělati biskupem v Nyon, on že nechce, a proto ho nesou v pytli utopiti. Chlapec jde pásti ovce za ovčáka. Ovčák utopen. Farář potká chlapce; diví se, chlapec mu říká, že uletěl. Ten to chce učiniti také. Potom přijde mezi bandu lupičů a oni ho zavřou do sudu. Tu přijde liška, strčí ohon do sudu, chlapec ho chytne, liška běží, sud se o strany roztluče, hoch vysvobozen. II. Matka pošle svého syna pro olej a má ho přinest jen určitou míru: »qu'il n'en vienne qu'une pinte«. Chlapec potká rozsévače a ten ho naučí, že nemá říkat tak, nýbrž: »qu'il en vienne des milliers«, jde dále a potká pastýře a opakuje slova, jimž ho naučil rozsévač: pastýř zahání vlka a on ho tedy poučuje, že má říci que le diable l'emporte. Opakuje ta slova dále; vidí faráře u zraněného, říká ta slova, ale farář mu praví, že má říci: »Que le bon Dien lui fasse miséricorde« atd. Dále potkal děti, jak házejí starou čubu do řeky, od nich naučil se říkat: »C'est une vieille chienne«. Potká svatbu, řekne, a je sbit od svatebčanů, že má říci: »C'est joliment beau à voir«. Jde okolo kováře, který nemůže zapálit, i jemu to řekne. Kovář se rozlítí, Jan utíká, rozbije láhvičku na olej a doma dostal na pamětnou. XV. P'tit-Crinchon (zakrnělý) nenalézal práce a tak žil z mléka, které mu dali z milosti někteří lidé. Ale toužil také po skopové kýtě a po víně, a usmyslil, že bude čarodějníkem a lidem pověrčivým řekne, že jim to a to vyplní, až vystrojí dobré hody. Přišel k zámku, kde královna ztratila drahocenný prsten. On slíbí, ale pod podmínkou. A tu

přiměl po hostinách sluhy, že se přiznají, že ho ukradli, neboť když bylo vždy po hostině, lehl si a usnul, křičel: Hle jeden z nich. A sluhové se báli a proto se střídali. Radí jim, aby přinesli prsten a krocana, který se dá nejlépe ode všech rozeznati. Dal spolknouti jemu prsten. Řekne královně, že ho jeden krocan spolkl. Idou na dvůr, kde bylo asi 200 krocanů, a dal chytiti toho pravého. Královna byla ráda, že se diamant našel. Ale králi se čarodějník nelíbil, proto vzal brouka jednoho, skryl ho mezi dvě desky, a dál hádati čarodějníkovi, co jest tam, a jinak že ho nechá pověsit; ale on odpověděl: »Běda, běda, nešťastný Pétit Criuchon už jsi chycen tentokráte.« Královi se ta odpověď zalíbila a propustil ho, obdarovav ho hojně. Doktor Vševěda.

Periclo Papahagi, Basme aromîne și glosar. Ediținea Academieĭ Romîne. București 1905, p. XXVII. + 748.

*K. Dieterich, Aus neugriechischen sagen. Zft. d. Ver. f. V. XV, 380—398.

Hans Stumme, Maltesische Märchen, Gedichte und Rätsel in deutschen Uebersetzung. Lipsko 1904. Str. XVI. + 103. Ref. Zft d. Ver. f. Vk. XV. 461—463 (V. Chauvin).

Dr. Ignaz Kúnos, Türkische Volksmärchen aus Stambul. Leiden (1905), str. XXXII. a 410.

Jacob Georg, Vorträge türkischer Meddâh's (mimischer Erzählungskünstler). Zum ersten Male ins Deutsche übertragen und mit Textproben u. Einleitungen hrsgb. Berlin 1904. Mayer & Müller. (IV. + 119 a 7 str.) Ref. Lit, Zb. 1905, 30, 1004.

Изъ грузинской народной словесности. Сбор. матер. Кавказ. XXXV., отд. II., str. 106 až 136.

Темирговскія сказки. Записалъ В. В. Васильковъ. ib. str. 1—79.

Татарскія дѣтскія сказки, записанныя въ г. Нухѣ. Записалъ С. Абдурахманъ. ib. 80—105.

Fréderie Macler, Contes arméniens, traduit de l'armenien moderne. Paris Leroux I. 194 str. 10°. Ref. R. d. tr. pop. XX. 479.

Littmann Enno, Modern Arabic tales, Vol. I. Arabic text. Leyden, 1905. Brill (VII., 272 8°). Vyšlo v Publications of an American Archaeological Expedition to Syria in 1899—1900. Part VI. Ref. Lit. Zb. 1905, 35, 1161.

René Basset, Contes et légendes arabes. R. d. tr. pop. XX. 267. DCCVII. Punition du complice infidèle. Potrestání nevěrného.

*Bagrat Chalatianz, Kurdische sagen. Zft. d. Ver f. Vk. XV. 322 - 330.

*Сказаніе объ Едигеѣ и Токтамышѣ. Киргизскій текстъ по рукописи, принадлежащей Ч. Валиханову издалъ проф. И. М. Мелioранскій. С. Петербургъ 1905. Записки Импер. Рус. Географ. Общ. по отдѣленію этнографіи. Приложеніе къ тому XXIX.

L. G. Seurat, Légendes de Paumotou. R. d. trad. pop. XX. 433—440, 481—488. I. Histoire de Tangaroa. (Legende paumotou recueillie â Amanu.) (Océan Pacifique Sud.) Jak byl pohlcen Tangaroa rybou, jak se z ní dostal ven, jak přišel na ostrov, kde byly jen ženy, a jim vypravoval, co je to muž atd. II. Histoire de Kae. (Légende paumotou faisant suite à celle de Tangaroa.) III. Histoire de Tuna. (Légendes maories sur l'origine du cocotier.) IV. Histoire du bateau de Rata. V. Création du monde. VI. Création de l'homme. VII Légende de la voie lactée. VIII. Légende de Pipiri. (Rodiče a děti tvoří na nebi souhvězdí.)

René Basset, Contes et légendes de l'extrême-orient. ib. 97—98, 218—219, 319, 416—8. CXC. L'enfant serpent (Chine). Dítě — had dokončí stavbu hradeb králi. Když se tak stalo, na prosbu jednoho dvořenína, proč se tak stalo, dítě — had zaleze do díry hory, nechá několik palců ocasu vyčnívati, a lidé, kteří ho sledovali, mu ho utnou. Tu vyprýští pramen, a proto dnes v té krajině jsou hadi bezocasí. CXCI. Stromy-lidé (z Číny). CXCII. Původ dubu Mouni-Oula (z Mongolska). CXCIII. Zmok (Dragon de la pluie) (z Číny) CXCVI. Djenghiz — Khan a Rus (Mongolsko): o vlku, kterého za celé roky svého lovu Rus zastřelil. Ten vlk ztrávil každý den tucty lidí. CXCVI, Hrob Gensis-Khana. CXCVII. Želva zlatá. CXCVIII. Dobrodružství Tsinovy. CXCIX. Věrná žena.

William Thalbitzer Dr., A phonetical study of the Eskimo language. Based an observations made on a journey in North Greenland 1900—1. With a historical introduction about the East Eskimo, a comparison of the Eskimo dialects, and a new collection of Greenladic folk-tales, songs and music. [zvl. otisk z Meddelelser am Gronland. Vol. XXXI.] Kodaň, Zianco Luno, 1904. XVII. + 400 8°. Ref Deut. Litztg. 1905, 16, 982. Zft d Ver. f. Vk. XV, 235.

René Basset, Contes populaires d'Afrique. Paris. E. Guilmots. (6 fr.) 1904.

Held T. v., Märchen u. Sagen der afrikanischen Neger. Jena, W. H. Schmidt.

P. A. v. d. Mohl S. J., Sammlung von kaffrischen Fabeln in der li-Tete-Sprache am unteren Sambesi. Berlin 1905. Str. 43.

Drobné zprávy národopisné.

„Świat słowiański“ v č. prosinc. str. 472 podává sympatický referát o článku P. Socháně o habánské majolice vytištěném v N. Věstn.

—

„Живая Старина“ přináší v nejnovějším svém čísle (XV., 48) uznalý referát o N. Věst. z pera Dra A. J. Jacimirského.

—

Slov. Pohľady otiskly (str. 634) z N. Věst. zprávu o ref. Folk-Lore o Sochaňově knize o krojích a o svadbě v Lopašově, aniž by tento svůj pramen byly uvedly.

—

V lednovém sešitě N. V. Čsl. (str. 12.) byla uveřejněna recense spisu V. V. Bitnera: „Жизнь европейскихъ народовъ“, kdež zmíněný autor též o našem národě podal malý národopisný obrázek. Recensent Jacimirskij poukázal na veliké chyby, kterých autor se dopustil. Chyb také není prosta brožurka F. T. Pucykoviče: Изъ народовѣдѣнія: Чехи. Чтеніе для народа. С.-Пб. 1905. Цѣна. 5 kop. str. 16. Poukáži jen na některé: obrázek na titulním listě má představovati Čecha v kroji národním, ale na první pohled v něm poznáte Černohorce. V topografii užívá jmén německých vyjma: Praga, Opava a jména hor. Pro Brno užil názvu německého Brjun (Brünn) a vedle toho do závorky klade Bern (Бернъ); což nemohl užiti slova Berno, když nechtěl užiti „Brno“? Dvakráte užil pro překlad německého Reichenberk slova „Liberer“. Brožurka počíná vypravováním o Kroku a Libuši (tu uvádí překlad z R. Z.). Opakuje dále, že prý Hus chtěl přivésti Čechy k pravoslaví. O našem znovuzrození počíná básní Jablonského „Tři doby země české“. Podává zeměpisný, hospodářský a národopisný popis. Poměr obyvatelstva uvádí správněji než jeho předchůdce: 5 milionů Čechoslovanů a asi 3 miliony Němců. Leccos je v brožurce správného, zejména když mluví o produktech a průmyslech našich. *K. Paul.*

—

Prosincové číslo „Świata słowiańského“ obsahuje pěknou črtu „Hana i Hanacy“ z pera G. Smólského (str. 429—437). Stručně scharakterisovány celý kraj a lid, kroj, typ vesnic, stavby a hospodářské poměry. Polský spis. s trpkostí srovnává neutěšené poměry polského lidu se zámožností a pokročilostí lidu hanáckého. Vypisuje návštěvu, kterou před lety vykonal v Záhlinicích u † Skopalíka. Sděluje dále pověst o Ječmínkovi (nevím, proč užil spolonisovaného tvaru Jenczminek), popisuje Jízdu králů, ač výslovně poznamenal, že se ten zvyk udržel na Slovácku; otiskuje konečně píseň při topení Mořeny zpívanou částečně odchylnou od textů Sušilových č. 838, Bartoš akad. vyd. č. 1079. Tu patrně p. Smólski přeslechl, když zapsal swanty Jirzi a silně pochybil napsav, že toto nářečí má dosud znění nosové. K tomu textu připsal ještě píseň: Skocz kohutku do wody, Pro czerwene jahody . . ., která náleží patrně do kruhu písní zpívaných při průvodu králek; Sušil str. 755—763 nemá píseň s tím zněním ani Bartoš str. 565 sl.

—

Černý kašel („kajhustn“, jak se v Praze říká) u dětí se vyléčí, jde-li se s churavými dětmi branou z města a jinou branou do města zpět. Z Malé strany chodívali ven branou Strahovskou a vraceli se Újezdskou, jež jsou nyní obě zbořeny. (Vypravovala M. N., starší žena z Prahy III.-310.)

—

Sběratel národopisný píše: „Ze své zkušenosti mohu jen sděliti, že upotřebeného nářadí salašnického nebude možno dostati, poněvadž pastýři z pověry se ho nezříkají . . .“

—

Řed. umělecko-průmyslové školy v Praze p. arch. J. Stibral bude přednášeti v Rakouském Museu pro umění a průmysl ve Vídni o slovanském ornamentu.

—

Odbor Národní Jednoty Pošumavské v Plzni pořádal 16. prosince přednášku prof. dra. Ot. Zycha „o chodské písni lidové“. Přednáška doprovozena bude ukázkami písní chodských, jež přednese plzeňský Hlahol.

—

Zprávy o museích a společnostech národopisných.

Ze Společnosti Národopisného Musea Československého. Schůze rady 4. pros. usnesla se vyhověti vyzvání obchodní a živnostenské komory v Praze a účastniti se výstavy komorního obvodu pražského, pokud půjde o národopisný a lidopisný obraz krajů, na výstavě zastoupených. — Společnost N. M. Č. povšímla si stesků, uveřejněných v učitelských časopisech do toho, že návštěvy škol v museích, nejsou-li provázeny dobrým výkladem, vyznívají na plano. Aby usnadnila učitelstvu výklad, nabídla pro knihovny škol, jež by chtěly Museum navštíviti, zdarma „Průvodce po Národopisném museu", jenž mimo stručné upozornění na vystavené předměty podává i obšírnější theoretický výklad o oborech, representovaných sbírkami. — Členy přispívajícími byly v r. 1906 — mimo korporace v Národop. Věstníku (I., 96, 128, 159) již uvedené — ještě okresní výbory v Českém Brodě, v Novém Bydžově, v Jaroměři, v Jičíně, v Klatovech, v Rakovníku, v Sedlčanech, ve Slaném a na Zbraslavi. Dar 50 kor. poskytl Národopisnému Museu Měšťanský pivovár v Plzni.

—

Městské museum v Budějovicích vydalo svou výroční zprávu za r. 1905. Dle ní udržuje musejní spolek česko-budějovický museum průmyslové a museum přírodovědecké a kulturně historické. Vlastní sbírky národopisné jsou při museu přírodovědeckém a kulturně historickém a byly r. 1905 rozmnoženy o 12 předmětů. Předměty národopisné jsou však i ve sbírkách musea průmyslového, jehož sbírka tkanin na př. v r. 1905 byla rozmnožena o 24 kusy jihočeského lidového vyšívání (20 plen, 2 zástěry a 2 šátky). Museum průmyslové čítá 3542 předmětů musejních, 17.229 fotografií, předloh a kreseb, 250 děl o 432 svazcích v musejní knihovně a 329 sádrových modelů. Museum přírodovědecké a kulturně historické neudává početnost svých sbírek. Museum průmyslové, při němž je také veřejná kreslírna a modelovna, pořádalo 5 dočasných výstav, k nimž se pojilo 7 přednášek. Celkový příjem musejního spolku byl 19.833·20 K a výdaj 18.668·24 K, z čehož 7093·77 K bylo vydáno na nákup musejní a knihovní a 2491·38 na udržování sbírek. Navštívilo museum 14.581 osob ve dnech volného přístupu a 149 za vstupné. Musejní spolek, jenž je utrakvistický, čítal 156 činných členů. — K výroční zprávě jsou připojeny další „Veřejné ukázky ze sbírek městského musea v Budějovicích", jež obsahují 10 pěkných reprodukcí drobné plastiky (prací ze slonoviny, dřeva, alabastru a kujného železa) ze XVII. a XVIII. století (č. tabulí XXIX—XXXVIII).

—

Průmyslové museum pro východní Čechy v Chrudimi ve své zprávě za 1. 1905, jež byla právě vydána, podává dobrý přehled o své akci na zvelebení ručního vyšívání ve východních Čechách (zpráva o ní cit. v Národopisném Věstníku I., 302). Z ostatní zprávy o činnosti běžné vyjímáme: Sbírky musejní čítají 7216 čísel, z nichž v r. 1905 nově přibylo 683 (mezi nimi 56 předmětů národopisných). Knihovna musejní byla rozmnožena o 270 děl o 589 svazcích, tak že nyní čítá 1609 děl o 3293 svazcích s 27.132 předlohami. Při museu je čítárna a kreslírna a stálá výstava a tržnice řemeslnická. Výstav dočasných pořádalo museum 10, kursy 4 a samostatné přednášky rovněž 4. Odbor historický a okresní komise památková chystají do tisku II. díl K. V. Adámkových „Východočeských památek", jenž bude obsahovati hlavně studii o lidovém nábytku a o písařském umění lidovém (s četnými reprodukcemi). Návštěva musea byla bezplatná denně a prohlédlo za r. 1905 musesní sbírky 29.392 osob. Musejní spolek čítal členů činných a přispívajících 164. Příjem musea byl 38.830·64 K, výdaj 38.829·08 K (z toho bylo vydáno na nákup musejní a knihovní 8650·82 K, na instalaci a udržování sbírek i budovy 4259·21 K). — K výroční zprávě je připojeno pokračování „Bibliografie kraje Chrudimského" VI. část (str. 79—106), jež podává soupis spisů Adámků Karla, Bohumila a Karla Václava.

—

V Litovli přikročili někteří přátelé národopisu a vlastivědy (prof. F. Hanus, řed. Dr. F. Nerad, řed. Vl. Novotný, vrch. úč. Fr. Nedoluha, starosta města V. Socha a Dr. J. Smyčka) k založení „Krajinské Musejní společnosti".

Vychází péčí publikační komise Společnosti Národopisného Musea Československého (dr. A. Kraus, dr. J. Polívka a dr. V. Tille), nákladem Společnosti NMČ. a za vydavatelství a odpov. redakce prof. dr. J. Polívky. — Papír se skladu České společnosti pro obchod a průmysl papírnický G. Wiesner Duffek & spol. v Praze. — Tiskne Alois Wiesner, knihtiskař České Akademie císaře Františka Josefa I. pro vědy, slovesnost a umění v Praze.

Rejstřík jmenný.

Abraham O., 174
Adlešič J. 240
Adrian Karel 95
Adrianov S. 29
Aldásy Antal Dr. 138
Ammann Jos. 108
Andree R. 95
Andresek 9
Aničkov E. V. 36, 39, 213
Anučin A. D. 74
Arakčijev D. J. 173
Asbjörnsen P. Chr. 182
Athanasjev A. S. 49, 117
Azoulay Dr. 170
Babenko V. 115
Bachmann Joh. 125
Balán Al. 291
Balbín Bohuslav 61
Ballay K. 224
Bartoš Fr. 2, 14, 40, 63, 183, 189, 213, 222
Bastian A. 11, 158
Běljavskij J. 115
Benda J. V. 13
Beneš J. A. 140
Bibová Reg. 104
Bierkovská L. 60
Biró Z. 127
Bitner V. V. 12, 92
Blaho P. Dr. 160
Blau Jos. 125
Boas Fr. 38, 50
Bodjanskij O. M. 94
Bolte Joh. 32, 47, 49
Braun E. W. Dr. 42
Braun H. 303
Brenner O., 126, 158
Brückner A. 158
Bruchmalski V. Dr. 149
Bücher K. 35
Bujal Fr. Dr. 150
Bukowski J. 148
Buslajev F. 94, 144, 214
Carnoy 117
Carrara M. 95
Clouston W. A. 244
Crome B. Dr. 32
Cvijić J. Dr. 83
Ćwikowski J. 149
Czaja St. 149
Czörnig Karel 4
Czyżewicz St. 150
Čapek Th. 143
Černý Fr. 128
Danilevič V. 115
Daškov V. A. 73
Dénes-Diner J. 141
Denis A. 89
Dieterich A. 43, 82
Dobrzycki St. Dr. 149, 222
Dorazil Dr. 293
Dostojevskij A. 29
Dovnar-Zapolskij M. 29
Dragomanov M. 17, 51, 116, 244
Dregger M. Dr. 29
Drinov M. St. 94
Dudin S. 75
Dušek V. J. 186
Dvořák B. 63
Efimenko Alexandra 48
Emler Jan 223
Engliseh A. 187
Erben K. J. 1, 110, 213
Erdeljanović J. 89, 178
Estreicher St. 149
Exner Fr. 167
Exner Sigm. 167
Fett H. 119
Finke G. Dr. 42
Florianu S. 106
Florinskij T. Dr. 106
Franko J. Dr. 146
Frazer J. G. Dr. 63
Frič Ant. Dr. 303
Gargas Z. Dr. 149, 160
Gawronski G. F. 149
Gebauer B. Dr. 174
Georgij Michajlovič, veliký kníže 74
Gilman B. J. 174
Gloger Z. 188
Goebel G. Dr. 42
Gogela Fr. P. 293
Gogol N. V. 48, 94
Gorjanović-Kramberger 95
Gorodeov V. 115
Graf Art. 46
Gregor Josef 13
Grigorjev A. D. 172
Grohmann J. V. 109
Grosse 35
Gruber J. Dr. 63, 96, 159, 224
Grüner Šeb. 108
Günther S. Dr. 11
Haarhans Jul. R. 126
Haberlandt M. Dr. 42, 93
Habermann G. Dr. 42
Hahn J. G. 117, 182
Hamann W. 42
Hammarstedt E. 119
Hanka V. 21
Harlas F. X. Dr. 92
Hartel V. 167
Hartig R. 126
Hauffen Ad. 108
Haeusler A. 128, 159
Havelková V. 61, 104, 224
Havlíček K. 15
Hein W. Dr. 170
Heinzel R. 167
Herain J. 63
Herrmann A. 127
Herrmann O. 127

Hertz V. 45
Hnatjuk V. 181
Hoblová B. 108
Höfler Max Dr. 236
Horák B. Dr. 125
Horák Lad. 89, 157
v. Hornbostel E. 174
Hošek Ignác 16, 158.
Hostinský Ot. 209
Hovorka v. Zderas O. Dr. 125
Hrinčenko 49
Hrubý Petr 13
Hruška J. F. 62
Hubka A. 106
Huszka J. 140
Chalanskij M. 115
Charuzin N. N. 74, 105
Chotek Karel 65, 96, 97, 129, 161, 200, 225, 256 273, 283
Ilić R. M. 87
Ilovajskij 243
v. Inama-Sternegg 7
Inostrancev K. A. 75
Ivanov P. 115
Jacimirskij hr. J. 12, 20, 21, 40, 48, 81, 92, 106, 115, 145, 147, 159, 214
Jagić V. 167
Jakubec J. Dr. 63, 159.
Janáček Leoš 2, 124, 187
Jančuk N. A. 190
Janik M. Dr. 149
Jeníček V. Vl. 31
Jiránek M. 159
Jireček Konst. 94
John Al. 108, 188
Jurkovič Dušan 2, 8, 41, 223,
Kalina Ant. Dr. 148, 159
Kallenbach Joz. Dr. 160
Kameníček Fr. Dr. 63
Karłowicz J. Dr. 188
Kerekes Dr. 303
Kipa E. 150
Klemenc D. A. 74
Klíma St. 159
Klumpar O. Dr. 8, 224, 256
Klvaňa J. 2, 136
Kmeť A. 281
Knoop O. 19
Köhler R. 16, 45, 47, 49, 51, 116, 182,
Kolbenheyer E. 42
Kolberg O. 17, 49, 188
Kondakov N. P. 74
Kopecký Matěj 18
Korš Th. E. 190
Koula Jan 2, 135
Koutníková Růžena 10
Kraus A. Dr. 19, 63, 128, 159, 224, 301
Krauss F. S. Dr. 46, 48, 50, 222
Krek Řehor 176
Kretschmer P. 169
Kretz Fr. 31, 103, 128
Kuba L. 125, 173, 222
Kudrinskij Th. 145
Lacher K. 42, 125
Lalević B. 88
Lamanskij Vl. J. 29, 74
Lang A. 167, 244
Lego A. P. 186
Lego Fr. 186
Lehmann-Nitsche R. 63
Leisching J 42
Lelek C. 29
von der Leyen F. 45
Liebrecht F. 45, 112, 244
Lineva E. 171
Lissauer A. 95, 96
Lombroso C. 95
Łopaciński H. 149
v. Luschan Felix 173
Luzel F. M. 181
Mádl K. B. 128
Máchal H. 89, 116, 177
Majewski E. 158, 187
Malinowski Luc. 13
Maslov A. L. 173, 190
Matiegka J. Dr. 128, 156
Matusiak Szymon 149
Matuszewski Ig. 46
Medvecký K. P. 173, 281
Meitzen A. 48
Mel'gunov J. 190
Melichar V. JUDr. 254
Meringer R. 193, 234
Miklosich Fr. 106, 183, 214
Mikyška Al. Dr. 289
Miller V. Th. 190
Minkus F. Dr. 42
Mjakutin A. J. 20
Modin E. 119
Mogk E. Dr. 32, 333
Mogiljanskij N. M. 75
Mojžíšek Jos. 29
Much R. 32, 95
Müller D. H. 117
Nejedlý Zd. Dr. 213, 274
Němcová Božena 1, 2, 49
Němec B. Dr. 255
Nesvadbíková Anna 11
Niederle Lubor Dr. 2, 65, 89, 135, 159, 193, 304
Nikolić R. J. 84
Nováček V. Dr. 143
Novák Ladislav 17
Novaković St. 89
Oberhummer E. 32, 95
Oldenburg S. 77
Paris Gaston 244
Paul K. 90
Peisker J. Dr. 193
Pitré G. 51
Pöch R. Dr. 170
Polek J. Dr. 62
Polívka J. Dr. 13, 16, 47, 50, 51, 96, 118, 148, 158, 159, 174, 182, 186, 223, 245
Potkański K. 30, 148
Procházka K. P. 15, 29

Proškova E. 224
Protić J. 88
Prousek J. 224, 304
Quis Lad. 19
Rakić M. T. 88
Ralston 244
Ráth A. Dr. 157
Ratzel F. 11, 158
Rauchberg J. 3, 257
Rědin S. 115
Reinsberg-Düringsfeld 109
Rešetar M. Dr. 168
Richlý H. 32
Roštlapil V. 159
Rovinskij P. A. 144, 177
Rozdolśkyj O., 173, 181
Rozwadowski J. M. 198
Rybowski M. 150
Rzehak A. 63
Sadowski J. 150
Sakulin P. J. 214
Samzelin H. 119
v. Scalla A. 42
Sebillot P. 46, 170, 181
Seyffert O. 30, 215
Schmidt P. W. 92
Schmoranz Jos. 302
Simoni P. K. 20
Skopec J. P. 124
Slavík E. 159
Smirnov J. N. 74, 106
Smoléř J. E. 213
Smólski Ř. 149
Socháň Pavel 2, 135 143, 302
Speranskij D. A. 244
Stasov V. V. 302
Stefan G. 150
Stibral J. 63, 159, 224
Strnad J. 62
Sucharda St. 96, 159
Sumcov N. Th. 115, 187, 244
Sušil Fr. 29, 183, 213
Szulczewski A. 19
Šafařík P. J. 31 89, 198
Šašelj Ivan 239
Šembera A. V. 96, 183
Šimák V. Dr. 189
Šrobár V. Dr. 188
Šubic J. 42
Šubert F. A. 118
Šuchevyč Vl. 173
Świętek J. 149
Taroni Felix 149
Tatiščev 73
Tenišev V. N. 80
Tetzner Fr. 13
Tille V. Dr. 3, 17, 42, 49, 63, 128, 159, 217
Tomić Sv. 85
Trojanović Sima Dr. 103, 176
Trubicyn N. N. 242
Truhelka Ć. Dr. 95
Trutovskij V. 21
Tykač Jan 64
Tyršová Renata 2, 32
Udziela M. Dr. 150
Udziela S. 30, 148, 284
Uchtomskij E. E. 76
Ulrich Jak. 48
Václavek M. 17, 213
Waldeyer W. 95
Vámbéry 198
Wartha V. Dr. 141
Váša P. 128
Vavák 124
Weber L. 126, 178
Vejdělek F. E. 125
Welzl H. 62
Vereščagin A. V. 79
Veselovskij Alex. 45, 51, 213, 243, 301
v. Wettstein R. 170
Vetuchov A. V. 115
Wieser J. Dr. 257
Vikár B. 127, 170
Vilhelm Fr. 32
Wirth A. Dr. 61
Witanowski R. M. 283
Witte H. Dr. 12
Vlček Jar. 89
Woldřich J. Dr. 32, 95
Volín 296
Volkov Th. 79, 304
Volný Ř. 62
Wünsche Aug. 46
Vyhlídal J. P. 29, 160, 255
Vychodil P. 13
Vykoukal F. V. 15, 45, 114, 239
Xántus Jan 127
Zahradníček Dr. 186
Zaleman 77
Zawiliński R. 188
Zdziarski St. Dr. 150, 188, 283, 284
Zellweker E. Dr. 125
Zemmrich 7
Zíbrt Čeněk 2,
Zichy E. hr. 127
Zima Luka 158
Zoch St. 65, 100
Živanský T. Dr. 8, 257

Rejstřík věcný.

Adresář lidového průmyslu 63
Advent u Němců v západních Čechách 110
Akademie Česká pro vědy, umění a slovesnost 28, 96, 128
Akademie dívčí v Brně 8
Akademie věd a umění v Petrohradě 94
Akademie věd a umění ve Vídni 167
Alkoholism na Cerově 98
Amerika, antropologie na jejích universitách 63
Amerika, literatura vábící k vystěhování 41
Anthropologie (bibliografie) 52
Anthropologie na universitách jižní Ameriky 63
Anthropol. Gesellschaft ve Vídni 32
„Antropophyteia" 222
„Historische Quellenschriften zum Studium der Antropophyteia" 222
„Anthropos" 92
„Anzeiger der ethnographischen Abteilung des ungarischen National-Museums" 93
aplikace umění lidového 215
archeologie do školy národní 157
Archiv pro lexikografii a dialektologii 40
Aristoteles v poesii středověké 45
Badňak 176
báchorka, poměr její k povídce žertovné 179
Belokrajina, přísloví, písně, obyčeje a pohádky 239
Berlín, dialekt jeho 126
Betlém 15, 29
Božič 176
Bulhaři, zprávy o nich v populárních ruských spisech 12
byliny léčivé z Cerova 229
Cerovo, alkoholism v jeho obyvatelstvu 98 — dějiny obce C. 65 — dialekt 281 — kroje 129 — list povolávací (učitelovi) z C. 165 — mravnost v jeho obyvatelstvu 98 — náboženské poměry 98 — názvy polí 99 — obyvatelstvo, jeho měna 97 a sociální rozvrstvení 69 — paličkování krajek 130 — písně 273 — pověsti o C. 66 — rozdělení pozemkového majetku 70 — stavby lidové 67 — škola Cerovská 163 — tkaní látek 130 — vyšívání 130 — zaměstnání obyvatelstva 99 — zemědělství 99 — zřízení církevní 162, obecní 161 — zvyky a pověry při narození 200, svatbě 201, smrti a pohřbu 225 — život rodinný 161
Čechové za hranicemi 125
Čechy, hranice jazyková 5, 109
Čech mapa jazyková 5
Čech mapa katastrální 189
Čech, měna obyvatelstva po stránce národnostní 3, 257
Čechů původ (kavkazský) 61
Černá Hora, písně její 144
Černá Hora, srbský dialekt na Č. H. 145
Černohorci, válečný tanec jejich 102
Čert v pohádkách lidových 46
„Česká Vlastivěda" 3
České kulturní dějiny, příručka o nich 89
Českomoravské nářečí 16.
Českopolská hranice jazyková ve Slezsku 13
Český lid, jeho charakteristika 14
„Český Lid" 2, 31, 158, 209
Češi v Americe 41, — původ Č. 61, — zprávy o Č. v populárních ruských spisech 12
čtenáři vesničtí, památky po nich 186
Demeter 43
děti, pronajímání jich rodiči 174
Detva, monografie o ní 281
dialekt berlínský 126
dialekt polnický v Čechách 16
dialekt slovenský na Cerově 281
dialekt srbský na Černé Hoře 145
dialektický slovník moravský 14, 40
divadlo loutkové 17
divé ženy 14
domovních typů Bavorska mapa 158
dotazník o lidovém a domáckém průmyslu 253, 256
dotazník o lidovém léčení 155
dotazník o lidovém pečivu 223
dotazník o chlebu, užívaném na uherském venkově 303
dráteníci kolároviční 15
dřevo kříže 45
dům u Jihoslovanů 234
duše dle názorů a představ lidových 15
duplikáty musejní, výměna jejich 304
duší stěhování 43
Evangelíci na Cerovu 98
evidence soukromých sbírek 31, 304
Fallos 44
filologie a národopis 235
folklore v. lidověda
fonograf 167, 222
Habáni, hrnčířské práce jejich 135
hádanky královny ze Sáby 45
hádanky slovenské 16
harfenictví 175
hospodářství na starém gruntě moravském 15
hřbitov, nápisy na něm na Cerově 228
hroby, visící ve vzduchu 45
hudba, původ její 39
hudba lidová velkoruská a maloruská 21
hudba lidová (bibliografie) 289
Husité, kolonie jejich na Slovensku 66

Chebsko a jeho obyvatelé 125
Chodsko, kroj jeho obyvatel 62
Italie, vzdělání a duševní život jejího lidu 95
jaro, jeho vítání 82
Ječmínek, pověsti o něm 15
Jednota Musejní okresní v Čes. Brodě 256
jesle (betlém) 15, 297
jesle, vánoční hry pražské 19
jihoslovanská podání, vztahující se na styk pohlavní 50
jména místní, proti jejich komolení 62
jména rodinná u Němcův v záp. Čechách 114
Josef, císař, pověsti o něm 15
Katolíci na Cerovu 98
Kavkaz, jeho národové 115
keramika lidová na Slovensku 135
klimba 111
Klodawa, monografie o ní 283
krajkářství na Valašsku 291
Klub přírodovědecký v Plzni 125
kodaňské sbírky historické 191
koláč ve zvycích švédských 119
Kolárovice v Trenčanské stol. 15
koleda 82
kolední písně 15
komedianti, jejich zvyky, obyčeje a povaha 126
kostelík (lidová práce) v Malmově 62
kouzelným proutkem hledá se voda 126
kozáci orenburští, písně jejich 20
krajkářství, školy jeho 8, 32, 156
krajky, přednášky o nich dra Dreggera 29
krajky česko-slovenské, vzorky jejich z krajek cizích? 10, 32; výstavka jejich v Brně 8; paličkování jejich na Cerovu 130; sbírka Kretzova 31, 103, 128
kraslice české, sbírání jich 159
křest, zvyky při něm na Cerovu 200
kroj lidový, udržení jeho 30
kroje Cerovské 129
kroje v Čechách (z r. 1836) 143
kroje na Domažlicku 125
kroje moravské, mapa jejich 63
kroje na Poděbradsku 108
kroje ze Slezska Horního 191
kroje na Kolárovicích 15
kroje ve Westfálsku 126
„Kryptadia, recueil de documents pour servir à l'étude des traditions populaires" 50
květena československá 128
květná neděle u Němců v záp. Čechách 112
Léčení lidové 61, 62, 125, 186, 222, 229, 254
Léčení lidové, dotazník o něm 155
léčení pověrečné 158
len a spracování jeho znázorněno v museu německobrodském 159
lidověda a poměr její k národopisu 11
lidověda česká, úkoly její 3
lidověda v uherském nár. museu 126
lidovědných časopisů německých bibliografie 32
list opovědný (vyhláška) z Bělé 255
list povolávací (učitelovi) z Cerova 165
list s nebe seslaný 222
Litva a její lid 145
loutkáři 18
„Lud" 30.
Majetek pozemkový, rozdělení jeho na Cerově 70
majolika t. zv. habánská 135
mandragora 45
masopustní průvody u Němců v záp. Čechách 111
Matice Moravská 128
Matice Opavská 29, 160
methoda studia lidové poesie 242
mikulášská obchůzka 111
misionáři a práce národopisná 92
místních jmen komolení 62
mluva lidová a zpěv 124
modlitby proti nemocem 51
morálka pohlavní, lidová 50
moravských krojů mapa 63
moravských uměleckých památek seznam 62
mravnost na Cerově 98
musea, decentralisace jejich 189
musea pražská, sjednocení jejich 128
musea pod širým nebem 118, 126, 190
musea a lidový průmysl 62, 63
Museum v Aarhusu 298, Šářišské v Bardijově 256, v Bělehradě 303, zem. v Brně 63, okresní v Brodě Českém 157, v Brodě Něm. 159, 189, v Brodě Uh. 31, zemské v Černovicích 62, 190, krajinské v Eggenburku 191, v Hlivici 191, v Hořicích 31, 128, v Hradci Kr. 256, 304, zemské v Hradci Št. 125, krajinské v Hranicích 256, v Chrudimi 59, 128, v Kielu 126, v Kodani 191, v Kouřimi 256, lid. a zeměděl. v Lyngby 191, 296, v Martině Turč. 64, 69, ethnografické Daškovské v Moskvě 190, Rumjancovské v Moskvě 73, krajinské v Mýtě Vys. 96, Odesse 298, v Ochranově 160, v Olomouci 2, v Pardubicích 63, uherské národní v Pešti 93, 96, 126, 170, anthropologické a ethnografické v Petrohradě 73, 304, asiatské v Petrohradě 73, městské v Praze 96, Náprstkovo v Praze 2, Československé Národopisné v Praze 2, 30, 59, 63, 103, 128, 143, 159, 223, 253, 255, 303, uměl.-průmyslové v Praze 29, zemské v Praze 2, 128, okresní v Sedlčanech 186, ve Slaném 31, v Soběslavi 303, národní ve Štokholmu 118, městské v Táboře 160, v Telči 64, v Čes. Třebové 63, v Turč. Martině 304, v Turnově 224, 304, ve

Val. Meziříčí 289, 293, Rakouské pro umění a průmysl ve Vídni 32, 42, 59
Musea, návštěva jejich školami 304,
Musejní Jednota Okresní v Českém Brodě 304
mysterie antické 43
mythus, poměr jeho k pohádce a pověsti 240
Náboženství v názorech lidových 43
náboženství obyvatelstva na Cerovu 98
nadávky lidové 61, 125
nápěvy ruské 21
nápěvy slovanské 15
nápisy hřbitovní na Cerově 228
národopis a filologie 235
národopis, poměr jeho k lidovědě 11
národopis samostatnou vědou 11
národopis, vyučování jemu ve škole 105
národopis, zastoupení jeho na vysokých školách 11
národopis v museu německo-brodském 159, králové-hradeckém 256, uherském národním 96, 126, městském v Praze 96, zemském v Praze 128, v táborském 160, turnovském 224, na umělecko-průmyslové výstavě v Drážďanech 215
národopis český, směry a úkoly jeho 3
Národopisná Společnost maďarská 127
Národopisné Museum československé, jeho podpory 28, 96, 128, 159
„Národopisný Sborník Československý" 2, 28, 30, 117, 139, 158, 209, 222, 292
„Národopisný Věstník Československý" 3, 30, 92, 93, 126, 186, 223
národopisných sbírek soukromých evidence 31
narození dítěte, zvyky při tom na Cerovu 200
názvy polí na Cerovu 99
Němci a slovanská odborná literatura národopisná 93
Němci v Čechách, jejich mravy, obyčeje a pověry 108
Obec, zřízení její na Cerovu 161
Oberschlesischer Geschichtsverein 191
obětování koláčů a medoviny 119
obřady při narození 43
obyčeje v Belokrajině 240, na Cerovu 225
obyčeje při vítání jara 82
obyvatelstvo v Čechách, měna jeho 257
oheň, pověrečná ochrana proti němu 157
„Oro", symbolický, válečný tanec u Černohorců 102
ovoce, lidové názvy jeho 256
„Palacký" musejní spolek ve Slaném 31
paličkování krajek na Cerovu 130
památky národopisné, soupis jejich 223, — umělecké Moravy, soupis jejich 62
paměti Kodešovy 157, Vavákovy 124
pečivo lidové 223, vánoční a velikonoční 236
píseň moravská původně Jana Kochanovského 222
písmáci, památky po nich 186
písmo, počátky jeho 30
píseň lidová, mizení její 186, původ její 214, stěhování její 188, 222, — a škola 186, 187
píseň lidová, bibliografie 285—289
písně lidové z Belokrajiny 240, cerovské 273, černohorské 144, české, studie o nich 209, epické, původ jejich 40, istersko-dalmatské, vydání jejich 125, maďarsko-slovenské 274, německé, nová vědecká sbírka jejich 32, orenburských kozáků 20, pracovní 37, ruské a revoluce 256, slezské z Bruzovic, nové vydání jejich 29, slovanské, historie jejich 213, svatební cerovské 201, tříkrálové z Lipníka 125, volební ze Slovenska 222, zaklínací 39
pivo ve zvycích švédských 119
Poděbradsko, jeho lidové kroje a vyšívky 108
podřečí polnické 16
poesie lidová, methoda studia jejího 242
pohádka, poměr její k pověsti a mythu 240
pohádky z Belokrajiny 240, černochů 158, gruzinské 170, z Kolárovic na Slovensku 16, z Polnicka 17, tatarské 117, temirgojevské 115
pohlaví v názorech a v mravnosti lidu 50
pohřeb, obyčeje při něm na Cerovu 225
pole Cerovská, názvy jejich 99
politika a lid 303
pomlázka 82
popularisace národopisná 12
pověry na Cerovu 200, polské o zvířatech 19, soudobé 127, 157, 158, 187, 188, 222, 255, 302
pověry hospodářské u Němcův v záp. Čechách 114
pověst, poměr její k historii a k pohádce 241
pověsti cerovské 66
pověsti o trpaslicích a pod. a nálezy archeologické 303
povídka žertovná, poměr její k báchorce 178
povídky románských národů 49, staroegyptské 244, mohamedánských cikánů v Srbsku 51
práce a rhytmus 35 sl.
praehistorické nálezy moravské 62
právo slovenské obyčejové 157
přísloví z Belokrajiny 240, rusínská 146
prognostica 19
program oddělení zemědělského při Národopisném Museu Československém 253
pronajímání dětí 174
průmysl lidový a domácký 32, 42, 59, 62, 93, 156, 160, 224, 252, 291
průmysl a musea 63, 64.

průvody v přestrojení 82
psaní s nebe 222
Rarášek 13
řeč obcovací 4
revoluce ruská v lidových písních 256
říkadla kouzelná 51
rodina, život v ní na Cerovu 161
Rusíni, přísloví jejich 146
Rusko, geografický popis jeho 29
rythmus a práce 35
sbírky soukr., evidence jejich 31, 304
sčítání lidu po stránce národnostní v Čechách 3, 106
sčítání lidu a národnostní poměry v Čechách 257
Schweizerische Gesellschaft für Volkskunde 64
Sibylla, pověsti o ní 45
sjezd anthropologické společnosti vídeňské 95
sjezd antropologický mezinárodní XIII. 124
sjezd archeologický v XIII. Jekaterinoslavi 115
sjezd německých spolků lidovědn. 62
sjezd svazu něm. hist. a starožitnických spolků (r. 1905) 126
Skansen 118, 136, 190
skřítek 14
slavnosti korunovační 1836 r. 143
Slezska horního mapa národopisná 13
slezských písní vydání souborné 29
Slováci, postavení jejich v Uhrách 143
„Slovák" — nadávkou 61
Slované v Meklenbursku 13, staří, hypothesa o jich sociálním stavu 193
Slovensko, monografie o jeho krajích 282
slovníček dialektický z Belokrajiny 240
slovník dialektický moravský 40
smrt a pohřeb 15
smrti vynášení 112
soupis lidového průmyslu 253, národopisných památek 223, starých, památných stromů 187, uměleckých památek na Moravě 62
Společnost anthropologická ve Vídni 95, musejní v Uher. Brodě 31, musejní moravská 63, ve Valašském Meziříčí 289, Národopisného Musea Československého 2, 28, 30, 63, 96, 128, 159, 189, 224, 256, národopisná uherská 127, přátel starožitností českých 31, přátel přírodních věd, anthropologie a etnografie v Moskvě 73, 190, Ševčenkova ve Lvově 96
Spolek musejní za Krajinu 190, musejní v Pardubicích 63, musejní v Telči 64, přátel vědy a literatury české v Plzni 62, 160, vlastenecký, musejní v Olomouci 62, 160
Spoločnost muscálná slovenská 64, 189, 224
Srbsko, jeho osídlení 83
stavby lidové 41, 126, (kostelík v Malmově) 62, v Bavorsku 158, na Cerovu 67, u Jihoslovanů 234
stavby vesnické 222
stromy staré, památné, soupis jejich 187
svatba na Cerovu 201
svatba v záp. Čechách 113
svatební obřady 45
svátek božího narození 176
svaz něm. lidovědných spolků 304
svěcení obilí na sv. Štěpána 14
svěcení svazků rozmanitých zelin v oktáv Božího Těla 14
světlonos 16
Šalomoun, pověsti o něm 45
škola krajkářská ve Strážově 32, 156, ve Vamberku 8, 32, 156
škola vyšívačská na Hané 62, 255
„ „ v Rožnově 292
škola a poměr její k obci 15
škola národní a archeologie 157
školy, vycházky jejich do musei 304
škola při museu v Pardubicích 63
škola a vyučování národopisu 105
štědrý den u Němců v záp. Čechách 111
Táborsko, jeho kraj a lid 255
tanec válečný u Černohorců 102
těhotenství a kout 15
tkaní na Cerovu 130
Towarzystwo Ludoznawcze we Lwowie 30, 32, 160
tradice lidové (bibliografie) 284—289
Tři králové u Němců v Záp. Čechách 111, píseň o nich 125
tuláci, jejich povaha, zvyky a obyčeje 126
Umění lidové 59, 156, 215, československé a vídeňští odborníci 93
umění, památky jeho na Moravě 62
umění, původ jeho 33
urbarialisté na Cerově 69
Vánoce u Němců v záp. Čechách 111, —176, 236
včelařství, zvyky a pověry 254
Velikonoce 239
verše pohřební z Cerova 225
Vesna, národopisný odbor její 9
virgule 126
„Wisła" 158, 187
vodník 13
výměna musejních duplikátů 304
výstava dopravní mezinárodní v Miláně 128, — chrvatských vyšívek v Hořicích 128, v Praze 189, — krajek a národních výšivek v Brně 8, — lidového umění a domáckého průmyslu v Praze 224, 253, ve Vídni 42, 59, 93, 256, ve Slezsku 160, — národopisná v N. Brodě 159, — okresní na Zbraslavi 223, — rakouská v Londýně 128, — umělecko-průmyslová v Drážďanech 31, 62, 215, — všeslovanská 94, zahradnicko-ovocnická 1906 v Praze 255

vystěhovalectví do Ameriky 41
vyšívání na Cerovu 130, na Chrudimsku 302, škola jeho v Lobodicích 62, 255, na Valašsku 291, polské z Krakovska 284
výšivky lidové: na Poděbradsku 108, sbírka Kretzova 31, 103, 128
vzdělání a duševní život lidu italského 95
Zažehnávání na Cerově 229
zelený čtvrtek 238, — u Němců v záp. Čechách 112.
zemané cerovští 69
země, její ctění 43
zemědělství, retrospektiva jeho při N. M. Č. 63, 96, 253 304
zemědělství na Cerovu 99
zpěv a mluva lidová 124
zvířata v pověrách a pověstech polských 19
zvyky na Cerovu 200, 229
zvyky hospodářské u Němců v Záp. Čechách 113
Želiari na Cerově 69
Židé 6, —na Cerovu 98
„Živaja Starina“ 158

Horácký kožich.

Příspěvek k ornamentice lidového vyšívání.

Mezi poslední vymírající zbytky lidového kroje Českého Horácka, jež dovedly nejdéle odolati v pravdě „hlodajícímu zubu času“, patří d l o u h ý horácký kožich. (Jeho soudruh z dob dávných — kožich k r á t k ý — vymizel již docela.) — Jen jako poslední jiskra uhasínajícího ohně mihne se ještě tu a tam ojediněle barevné vyšívání jeho zad. Naposledy spatřil jsem dlouhý vyšívaný kožich o loňském zimním výročním trhu v Humpolci. Starý Kameník (jméno po došku) ze Lhotky jej nosí dosud. Ale jistě již sám! Jinak již ho v městě nespatříme. Na venkově ještě, když jede náš horák „do lesa“,

Obr. 1. Horáci v kožiších. — Fot. J. Kopáč.

nebo když v něm na dvoře v zimě spravuje nářadí, nebo klestí pod kolnou „c h v ů j i“. Tu koná kožich dosud leckde dobré služby. (obr. 1.) Ale do města již se naši sedláci v něm skoro stydí. Proto odpočívá, kde se ještě kožich udržel — buď na půdě, v kolničce nebo v maštali na palandě. Ale na mnoha místech ukázali nám z něho již jen zbytky. Z některých vesnic na svých potulkách získal jsem už jen „v y š í v á n í“, které ještě zbylo. Často dosti chatrné. Ostatní bylo rozřezáno ke všelijakým potřebám.

Obr. 2. Vyšívaný horácký kožich.

Obr. 3. Vyšívaná záda horáckého kožichu.

(V Záhoří našli jsme kožich pěkně vyšitý, ale byl celý již pošit humpoleckým suknem.) Ale jinak vzpomínají si naň u nás dosti často. Bylť to zajisté oděv bohatýrský. Žel, že tak brzo zanikl. Byla pěkná podívaná na venkovany, kteří v zástupech v neděli v kožiších vyšívaných před humpoleckým kostelem stávali. Zvláště nový kožich, jehož bílá kůže a pestře barevné vyšívání velmi krásně spolu se vyjímaly. Dnes zůstaly po nich jen vzpomínky. Naše mládež o kožichu nebude již vědět ničeho. Z té příčiny

Obr. 4. Vyšívaná záda horáckého kožichu.

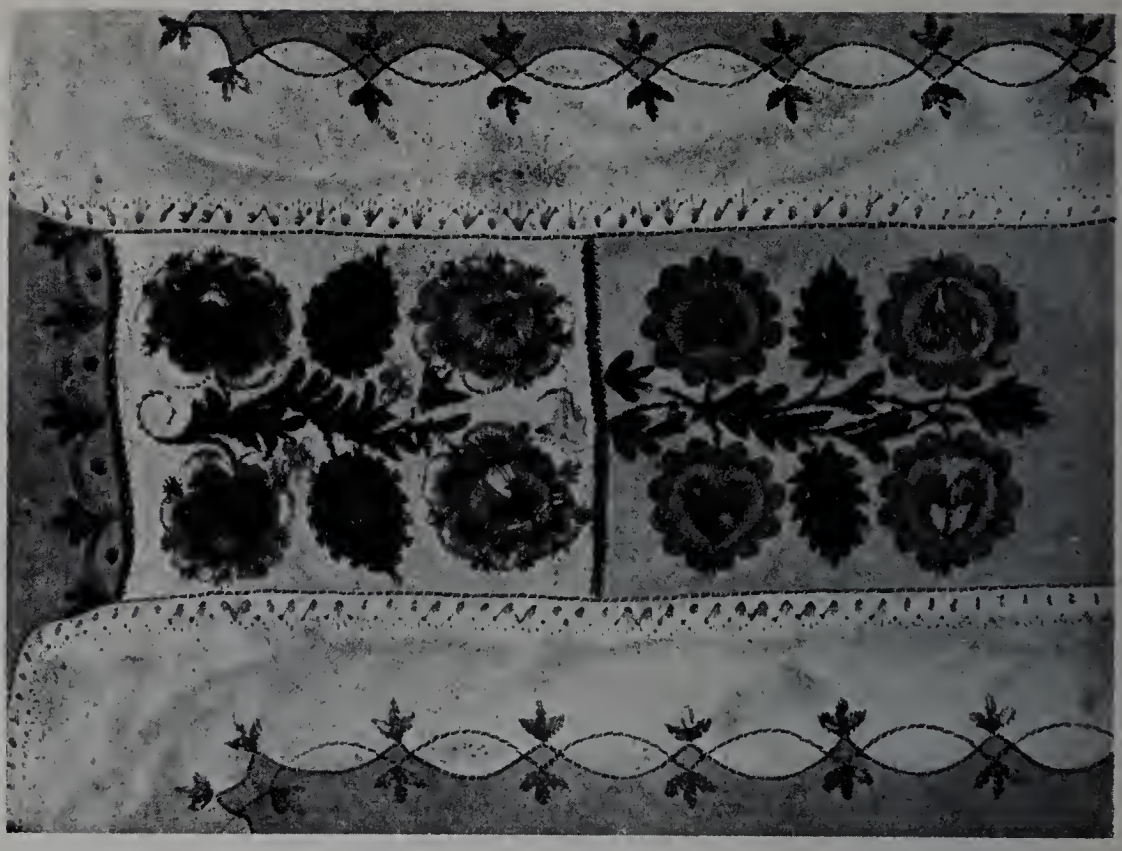

Obr. 5. Vyšívaná záda horáckého kožichu.

dlužno památku tohoto pěkného kroje, pokud ještě lze, zachovati, a tomu věnována budiž i tato stať.

Dlouhý kožich býval dříve skoro oblekem svátečním, ba řekl bych obřadním. (Obr. 2.) Však mu říkali také „v o r n á t“! Odtud pochodí i přezdívka, jíž poctili později i jeho majetníka. V něm chodívali staří do kostela i na úřad. Potom na trhy, na jarmarky, až na konec jenom „do lesa“.

Obr. 6. Vyšívaná záda horáckého kožichu.

Obr. 7. Vyšívaná záda horáckého kožichu.

Vyšívané kožichy dlouhé nosily se po obou stranách naší hranice česko-moravské, tedy v obojím Horácku, českém i moravském, ježto výrobcové jejich prodávali je nejvíce na jarmarcích celého širého okolí našeho v Čechách i na Moravě. Střediska výroby vyšívaných kožichů byly: Humpolec, Polná, Žďár, Nová Říše a i jinde. — Nejvíce prosluli v okolí našem mistři Marek, Svoboda, Koudelka a Laburda v Humpolci, Pojmon, Rérych, Pospíchal,

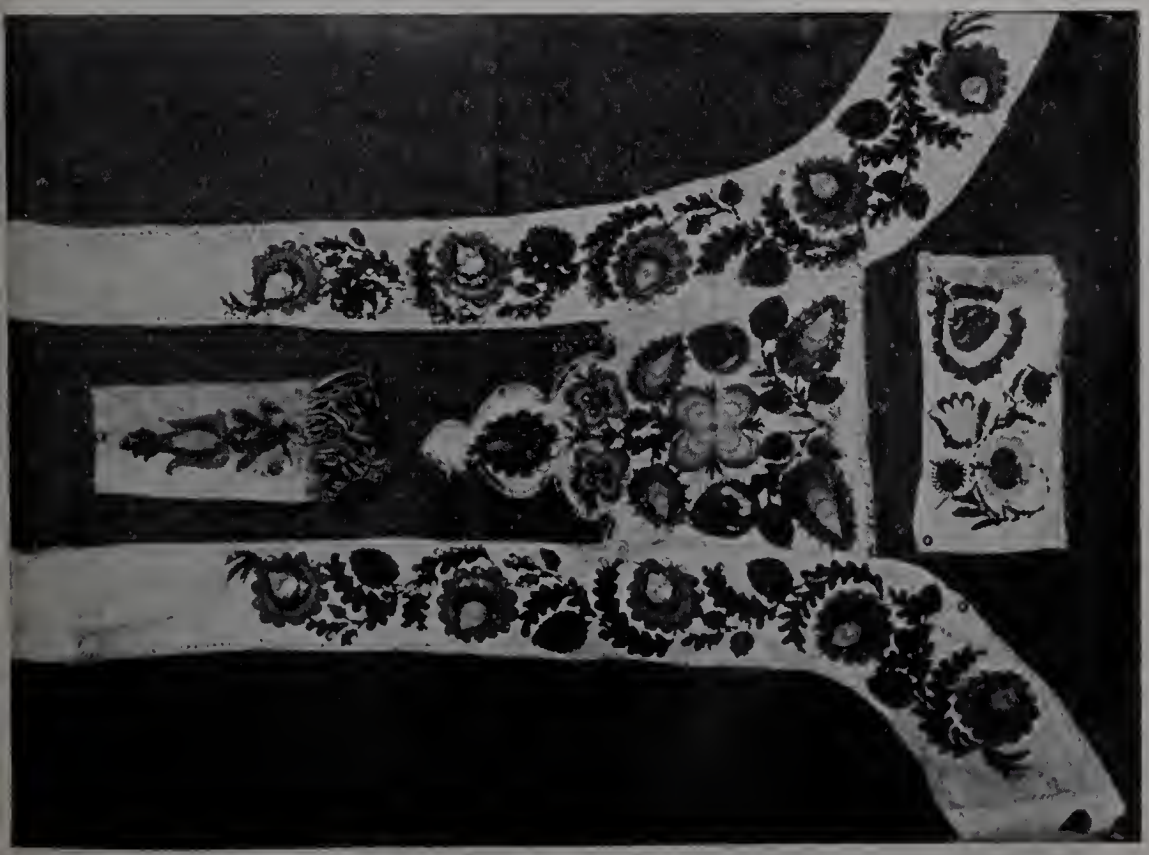

Obr. 8. Vyšívaná záda horáckého kožichu.

Obr. 9. Vyšívání horáckého kožichu. Ornament na kapse. Kreslil J. Kopáč.

Obr. 10. Vyšívání horáckého kožichu. Ornament na kapse. Kreslil J. Kopáč.

Kasal, Janda, Špalek, Novák, Sázavský, Jošt i jiní v Polné, již s nimi jezdili na jarmarky do celého okolí. Nejvíce však prodávali v Chotěboři, ve Štokách, v Přibyslavi, v Jihlavě, v Jeníkově Větrném, Něm. Brodě, Kamenici, Brtnici, Velkém Meziříčí, v Řečici Červené, Pelhřimově i jinde.

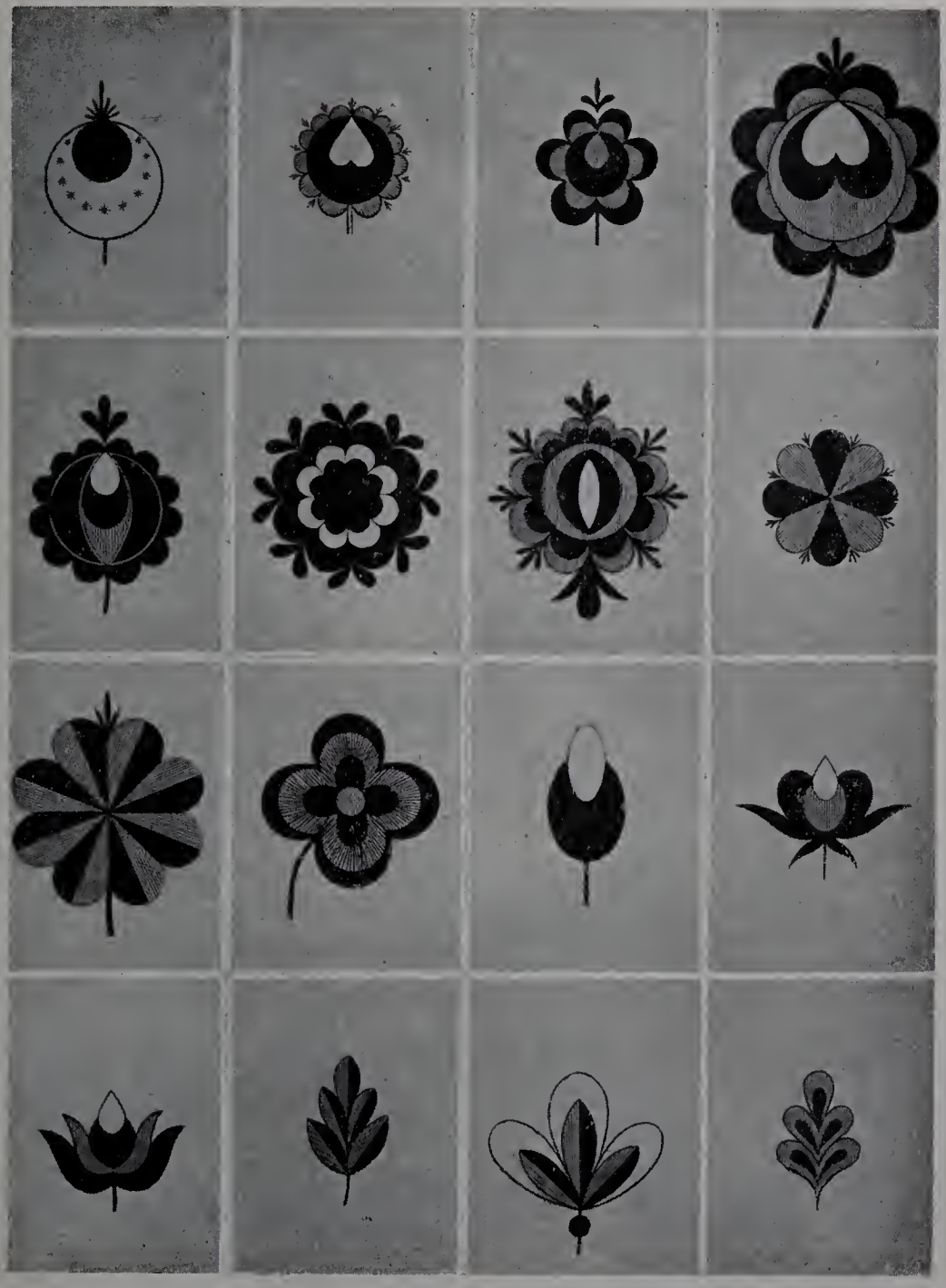

Obr. 11. Prvky ornamentů kožichových.

Dnes však výroba horáckých v y š í v a n ý c h kožichů úplně zanikla. Jedině na zvláštní zakázku lze dosud získati vyšívaný kožich u některého z mistrův, již dosud žijí v Polné, jak objednáno bylo na Národopisnou výstavu a pro některá museá česká. — Jinak se již nerobí.

Kožichy robily se z koží ovčích. Nejlepší byla jircha, horší cápovice. Na vyšívané části brali mistři ovčiny lepší, měkčí. Nejpilněji vyšívalo se

v létě a to „do foroty"; nejvíce práce zakázkové bývalo od svaté Anny do vánoc. Také o masopustě pilně se vyšívalo.

Nás nejvíce zajímají na kožichu části vyšívané. Vyšívala se nejvíce jenom záda — ornamentem rostlinným, ač na jednom kožichu (obr. 3.) našli

Obr. 12. Prvky ornamentů kožichových.

jsme v ornamentě také ptáčka s ratolestí v zobáku. Mimo tento ornament na zádech vyšit byl i kol celého kožichu pestrý lem. Vyšívalo se vlnou pestře barevnou.

O tom, jakým způsobem se komponoval ornament, dostalo se mi zpráv dvou. Humpolecký mistr Sviták (dosud žijící), jenž v mladších letech také kožichy vyšíval, daroval mi „m u s t r y", jichž k vyšívání sám užíval. Jsou

tu jednotlivé typy (prvky) z tvrdého papíru vystříhnuté, jež vyšívač k sobě na kůži řadil, tužkou i hrudkou obkresloval a takto komponovaný obrazec vyšil. — Jsou to (dle podání mistrova) karafiát, bubínek, růže, tulipán, srdéčko, poupě, jetýlek, různé tvary listů a také „ptáček“. — Ctihodnou

Obr. 13. Prvky ornamentů kožichových.

tuto památku uložil jsem do krajinského musea v Humpolci.

Z Polné vyzvěděl jsem, že vyšívač ornament také do papíru vypíchal a potom vypíchanými otvory roztlučeným uhlím — ornament na kůži otiskl.

Za den při pilné práci byl kožich vyšit; jindy při volné práci trvalo vyšívání dva dny. — Zručnost vyšívačů byla značná. — Celý kožich prodával se od 16 zl. do 25 zl. — Dražší kožichy vyšívaly se bohatěji.

Záda kožichová vyšívala se celkem dvojím způsobem. Buď rozdělila se mezera mezi lemovými pásy na dvě čtverhranná pole, z nichž každé bylo vyšito samostatně komposicí skoro podobnou, a krajní lemové pásy mimo jednoduchou lemovku zůstaly neozdobeny (obr. 4. a 5.), nebo vyšily se bohatě bordurou rostlinnou oba pásy a mezi nimi vyšita komposice jedna, jež končila obyčejně vzhůru do špičky — všelijak ozdobené (obr. 3., 6., 7., 8.).

U nákladnějších kožichů zdobena byla vyšíváním i kapsa na přídě kožichu hvězdou a nad ní pěkným motivem rostlinným (obr. 2.). Sebral jsem, pokud se dalo, několik těchto komposic ornamentních, jež vyšity byly pod beránkem na kapse a nakreslil jsem je zcela věrně, aby bylo znáti, že zasluhují tyto malé motivy vskutku našeho podivu pro svou originelní úpravu. (Obr. 9., 10.)

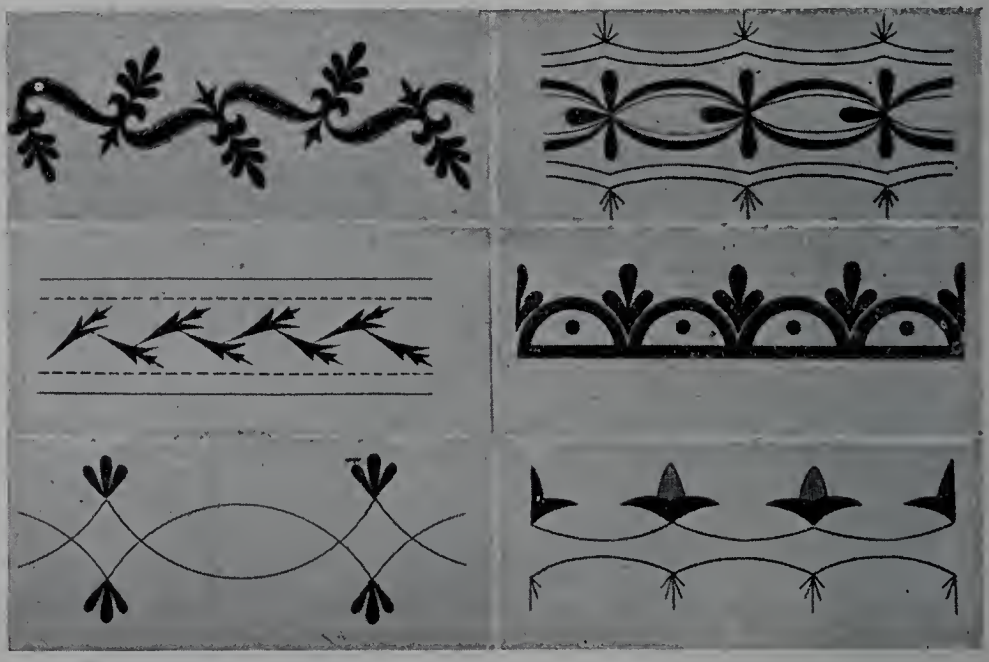

Obr. 14. Ukázka lemů horáckých kožichů.

Jednotlivé prvky ornamentů, jež dostaly se mi do rukou, seřadil jsem v tabulky (obr. 11., 12., 13.) dle příbuznosti, aby vynikla pestrost stylisace. Žel, že nelze podati vše i v b a r v á c h originálů, aby vysvitlo, že i komposice barev zasluhuje povšímnutí. Obrázek 14. obsahuje ukázky lemů, jež lze i vedle jednotlivých typů — na připojených fotografiích celých ornamentů snadno vyhledati.

Jos. Kopáč.

LITERATURA.

M e r i n g e r R u d., *Das deutsche Haus und sein Hausrat.* Mit 106 Abbildungen (116. Bd. der Sammlung wissenschaftlich-gemeinverständlicher Darstellungen „Aus Natur- und Geisteswelt"). Leipzig 1906. M. 1·25.

Tuto výbornou knížku Meringerovu doporučuji co nejvřeleji ku přečtení všem, kteří se obírají studiem našeho domu, jeho původu, historie a vývoje. Je to reprodukce přednášek, jež měl Meringer r. 1905 v Solnohradu při universitní extensi. Kniha není veliká, majíc jen 111 stran malého formátu, ale obsahuje v přehledu všechno, co jest zajímavé a důležité. Pro naše národopisce

pak má speciální zájem proto, že je zároveň uvede do odvětví národopisného studia, jež u nás leží ladem, a přece by bylo vděčné a důležité. Čtenář neustále cítí, čta Meringerův výklad o německém domu, jak mnoho styků existuje mezi naším českým a t. zv. typem hornoněmeckým, jak mnoho bylo přejato a jak záhodno by bylo míti o tom nějakých určitějších zpráv a hlubšího poznání. Jak dalece je vlastně platna pro záp. Slovany theorie o ovládnutí t. zv. hornoněmeckého typu v celé střední Evropě? Na to odpověď na základě československého materiálu dosud chybí.

Ve své knize Meringer pojednává nejdříve o šesti hlavních typech lidových domů středoevropských (1. dům s ohništěm, 2. dům dolnosaský, 3. dům nordický, 4. dům románský, 5. dům východoevropský a 6. dům hornoněmecký) charakterisuje a rozlišuje je stručně a obrací se pak speciálně ku podrobnému popisu typu posledního, probíraje jeho plán a celé vnitřní zařízení; nejvíce místa je tu věnováno významu a vývoji ohniště a kamen. Velmi zajímavý je i nástin jeho historického vývoje (str. 48—97), zejména poměru, v jakém byl tento typ k provinciálnímu domu římskému. To jsou všechno věci, které by zasluhovaly i od nás důkladného prostudování, už proto, že, jak vidno z celé knihy, parallely slovanské jsou Meringerovi málo známy. Jedině bosenský a hercegovský dům zná důkladně a pokládá jej také za jednu z nejstarších fasí hornoněmeckého typu přejatou od Němců v době velmi časné, — což ovšem vyžaduje jistě ještě důkladnějšího rozboru a potvrzení. Stručný ale výstižný popis bosenského domu připojen na konci jako přídavek (str. 98—107).

L. N.

*

Růžička Josef, *Slovanské bájesloví (mythologie)*. V Praze 1906. Nákl. vlastním. Cena 6 korun. Stran 328.

Máchal Jan. *Bájesloví slovanské.* Praha 1907. Světové knihovny č. 566—567. Stran 176. Cena 40 hal.

Vyšlo na ráz v české literatuře dvoje „Slovanské bájesloví", jedno od J. Růžičky, kniha obsáhlá, druhé v Ottově Světové knihovně od prof. Máchala, neveliké.

Když jsem knihu Růžičkovu prohlédl, pochopil jsem, proč veřejnost byla na ni, jako na zvláštní literární událost a pochoutku připravována. Nejdříve řada feuilletonů signovaných *J. R.* v hlavním našem denníku upozorňovala na neznámého dosud mythologa, potom tu a tam tajemné zprávy ohlašovaly bez udání jména autorova, že co nevidět vyjde „Slovanská mythologie", v minulém prosinci objevily se lákavé inseráty, až konečně literární rubrika denních listů v lednu t. r. obšírněji oznámila, že očekávané dílo vyšlo, že obsahuje popis božstev a idolů staroslovanských, známých i neznámých, popis obyčejů a sídel Slovanů a že autorem je p. Jos. Růžička.

Autor vskutku dostál svým slibům. Co sliboval, je v knize, jejíž obsah je bohatý a pestrý. Je v ní nejen mythologie, ale i nárys počátků slovanské historie a přehled celé staroslovanské kultury. A v části mythologické, ovšem nejrozsáhlejší, dovídáme se nejen o neobyčejném množství nových bohů slovanských, ale i o naprosto nových vlastnostech a významu jednotlivých dříve známých věcí. V pantheonu slovanském vedle těch několika starých bohů, nad nimiž se ustrnul prof. Máchal, vystupují u Růžičky bohové *Pilvit, Božec, Krodo, Kirt, Sytivrat, Prija, Danec* (doložený v topograf. jménu Bohdanec)i *Raduga, Poleb, Medulina, Dalec* (doložen v jménu Bohdalec), *Škratec, Chvor, Bura-Kobyla, Bystrich, Vesnik, Stado, Merot, Oslad* nebo *Uslad, Jamin* (srv. naše volání: „ó Jémine!") atd., — na druhé straně

ví zase Růžička zcela určitě, co byl a jaký byl na př. Perun: „Perun, sám jsa vtělenou pravdou, byl ochráncem spravedlnosti. Byl pánem svatého ohně, počasí, zemědělství a vší úrody, byl věkožizný, vševidoucí a vševědoucí“ (str. 14.) a podobně u bohů jiných. Teprve z knihy Růžičkovy nabyl jsem správného ponětí o koledě, kterou jsem také kdysi říkával: „Koleda koleda dědku, vem na bábu štětku!“, neboť ona „potvrzuje nejužší svazek mezi dvojicí božstev Děd a Bába“. „Co as chce tím říci?“ ptá se Růžička. A hned odpovídá: „Dědek má vzíti štětku na Bábu. Štětkou se bílí, má tudíž Bábu obíliti. Jinými slovy, má ji pokrýti sněhem k době povánoční .... Bába s Dědkem v zimě vládnou.“ (35.)

Jak se samo sebou rozumí, nejsou p. Růžičkovi hlavním pramenem staré zprávy historické; z těch by podobnou bohatou mythologii nemohl sestaviti. Proto hlavně přihlíží k tomu, co pověděl Hájek, Dlugosz, Masch, Sponholz, Narbutt a Kollár. Jeho také otázka věrohodnosti pramenů netíží, poněvadž mu je vše stejně pravé a věrohodné a ovšem RK, RZ a mythologické glossy v Mater Verborum nejvěrohodnější. Že by mohly býti prilvické modly novými padělky, nebo aspoň že o tom mnozí v tom smyslu psali, to proň neexistuje; jemu stačí, tak jak jsou, pochybností nezná. Jak by mohl také podati nový krásný výklad jména boha zv. u Thietmara (VI. 23) *Zuarasici* emendací ve *Lvarasic* t. j. lvokníže (58, 63), kdyby nebylo prilvické sošky Radegasta se lví hlavou?

Nejskvělejší stránka knihy je však bez odporu filologická, jako statně již z několika uvedených ukázek vidno. Nad čím by jiný filolog ostýchavě krčil rameny, to p. Růžičkovi nedělá žádných obtíží, a tím se stalo, že dochází k výsledkům, uchvacujícím svou originalitou a krásou. Na př.! Na str. 14 vykládá, že stsl. *grom* je složeno ze dvou částí, z předložky *g* a z *rom*. Rom je jméno božstva, „*g*, *go* jako předložka značí božské vtělení na zemi toho, koho předchází.“ Stejně vykládá na str. 71 význam obdobné předložky *ko* ve slově Koleda, jež značí „vtělení, sestoupení Lady na zemi“. Jméno božství Podaga, doložené Helmoldem, nečiní Růžičkovi obtíží, neboť se skládá ze „součástek *Po* a *Daga*. *Po* znamená božskou povýšenost, *daga* je výraz pro duhu“ (80). „Pytlíčku dyndej“ poroučí Honza čarovnému sáčku v jedné naší pohádce. Podle p. Růžičky „Dyndej, dyndať je další tvar pro dávati“ a „v této formě“ dí, „odhalíme Dažďboga nebo Dánce“, boha dárce (95). Náš Petřín zdá se určitě souviseti se Perunem (30), tanec s bohem Dancem (94), bulh. bojlad s bohyní Ladou (74), jméno Baltického moře je „od toho, že baltá t. j. ustavičně se vlní“ (214), jméno Krkonoše vzniklo z Chrebet „zmenšením“ v Chrbonoše a pak „další proměnou v Krbonoše, z nichž Krkonoše záměnou *b* v *k* se proměnily“ (215), atd. Vrcholem filologické bystrosti je na str. 96 objev, že mnohým smutně známý název „podagry“ vznikl ze jména božství Podaga, a poněvadž se nemoc nazývá též „dnou“, že je v tom „konečný důkaz příbuznosti“ Podagy s božstvím Danec a Dana. Atd.

Uvážíme-li všechny tyto znamenité výsledky a vlastnosti knihy p. Růžičkovy a dále ještě ochotu, s kterou vyšel vstříc obecně cítěné potřebě a touze po novém vydání RK a RZ, — na konci knihy jsou obě tyto památky celé znovu vydány, — pak nemůže býti pochyby, do jaké míry česká literatura musí býti vděčna p. Růžičkovi za jeho „Slovanské bájesloví“. — Ale aby snad přece nevznikl omyl, shrnuji úsudek svůj v závěr: kniha p. Růžičkova je přes pěkný zevnějšek a nadšený sloh bezcenná.

Proti knize Růžičkově neobyčejně mile působí populární knížka Máchalova. Po mém soudu už jeho „Nákres slov. bájesloví“ vyšlý v Praze roku

1891 zasluhoval většího uznání, než se mu dostalo. Každým způsobem je však knížka tato, pokud toho bylo lze docíliti při daném rozsahu a účelu, dalším rozhodným pokrokem. Mám na mysli hlavně dnešní Máchalův systém a celkové ovládání látky oproti Nákresu. Zde dobře, ač to mohlo býti ještě jasněji provedeno, rozlišuje si látku na dvě velké skupiny: ctění duchů (demonologie) a bohopocty (idololatrie), ač terminy samy, zejména druhý toho dobře nevystihují, a podle nich ji probírá. Do výkladu, jak vznikla slovanská mythologie, se nepouští; jinak však přijímá téměř stále, za jediný pramen ctění předků. U Polabanů i bohy vyspělého systému vykládá napořád za bývalé národní heroy — u Rusů zase rázem uznává původ jiný, — rozlišení, s nímž souhlasiti nemohu. Jinak drobnosti, jež bych měl podotknouti k výkladu Máchalovu (chybí některé důležitější prameny, o představě duše po smrti máme přece i správy staré, chybí vysvětlení, proč u Rusů a Polabanů vznikla pokročilá bohopocta atd.) nepadají nijak na váhu při populární knížce okruhu Světové knihovny. Je to slovem velmi dobrá knížka a zasluhuje vůči záplavě mythologických fantasií, v nichž si u nás ještě některé kruhy libují, co nejhojnějšího rozšíření. *L. Niederle.*

*

Дитина в звичаях і віруваннах українського народа. Обробил Др. Зенон Кузеля. Ve Lvově 1906. Materiálů pro ukrajinskou etnologii, vydávaných Nauk. tovaryšstvem jména Ševčenkova, sv. VIII. Str. VI. a 220.

Zajímavá kniha tato jest vlastně prací dvou autorů. Dodalť k ní látku, shromážděnou hlavně v jihovýchodním Kyjevsku, sběratel, který se v přílišné skromnosti označil jenom Mr. G. Látka byla sbírána dle kvestionáře, jehož ukázku pořadatel v předmluvě uvádí, a zapsána co do věci zcela věrně, co do formy pak tak, že syntaktická a lexikální stránka lidového vypravování zůstala co možná neporušena, kdežto fonetickým odstínům dialektickým nebyla věnována stejná péče. Kde nalezl sběratel gramotné vesničany, užil jejich pisecké schopnosti a dal si látku přímo jimi psáti, ale sám ji ovšem kontroloval. K jakým výsledkům však v tomto případě došel, nemůžeme z knihy posouditi, neboť tam většinou nejsou jmenována místa, kde co bylo zapsáno, ani osoby, od nichž zprávy pocházejí. Sběratel se snažil, „описати село так, як воно є", a sebral k tomu cíli látku velmi hojnou i přerozmanitou. Z ní byla dru Kuzeljovi odevzdána část, týkající se života dítěte. Avšak sběratel i pořadatel pojali toto thema mnohem šíře i hlouběji, než n. př. náš Bartoš v „Našich dětech". Zašliť oba nazpět a stopují netoliko život ženy od chvíle, kdy se pociťuje matkou, ale i pohlavní život parobků a děvčat a rozmanité názory a obyčeje, které se této věci týkají n. př. o svatbě i jindy. Ku psychologii vesnického lidu ukrajinského jest tím podán příspěvek nadmíru cenný, tím cennější, že jsou tu bez obalu podány mnohé věci, o kterých mluviti leckomu brání buď skutečný stud, buď pruderie. V celku z tohoto svazku připadla značně větší část vylíčení pohlavního života ženina a jeho stránky fysiologické než zobrazení života skutečného dítěte. Vypisuje se zde tedy „žena a její pohlavní žití před těhotností a v době těhotnosti" na str. 60—126; „dítě před příchodem na svět" na str. 126—176; „porod" na str. 163—176; „obřady a zvyky od narození dítěte do úvodu" na str. 177—207. K tomu je přidáno (na str. 208—212) lidové podání o obměnčatech nebo podhozencích, jež divé ženy a podobné bytosti podkládají neopatrným matkám lidským místo dětí jejich. Obraz vlastního života

dítěte v rodině a v obci od doby nemluvněcí až do času dospělosti autor slibuje pro svazek další.

Před části tuto vytčené Kuzelja položil „vstupné úvahy“ (str. 1—60). Ty jsou vlastní prací jeho. Autor zde spracoval rozsáhlý materiál srovnávací o těhotnosti žen, o porodu a o obřadech a zvycích po narození dítěte. Způsob, jakým si tu vede, vysvitne z otázek, kterými se zabývá n. př. při prvním z těchto tří themat. Vykládá o trvání těhotnosti, o jejích příznacích, z čeho lid soudí, že se začala, která doba se nehodí ku početí dítěte (n. př. půst) a jaké má ten čas následky pro povahu dítěte, z čeho a jak se hádá o pohlaví očekávaného dítěte, kdy vstupuje duše do dítěte, o dětech sedmiměsíčních. (O těchto je domnění, že budou silnější než děti úplně donošené, což autor vykládá ze zkušenosti lidu, že osmiměsíční děti hynou, a pak z toho, že 7 je vůbec číslo mystické, pročež se věří také o sedmém synu v rodině, že vykoná věci veliké.) Zajímavý jest autorův rozhled po názorech různých národů o tom, co těhotná žena smí nebo nesmí činiti, co smí jísti, čeho se má zdržeti atd. Žena n. př. má dostati, nač má chuť; odepříti má se jí jen to, co by jí jistě škodilo. Nemá jísti tučného masa, zvláště však ne ryb — dítě by bylo němé — nemá jísti srostlého ovoce — dostala by dvojčata — nemá píti z otlučené nádoby — dítě by dostalo zaječí pysk. Nemá se ničeho prudce uleknout ani se velmi diviti, dítě by dostalo znamení na těle, zejména pak se nemá leknout ohně, sice by dítě mělo rudou skvrnu. Dále nemá se nahýbati do peci, aby dítě nemělo krátkého dechu, nemá se dívati do měsíce, aby dítě nebylo náměsíčné, nemá na sobě ničeho našívati, dítě by mělo některý úd přišitý, nemá si zaplétat vlasů — měla by těžký porod. Vliv psychického stavu ženina na vývoj povahy dítěte jest lidu dobře znám; žena tedy se varuje, aby se nezlobila, nehádala ani nermoutila. Těhotnou ženu pokládají za nečistou; proto žena ta nemá choditi do kostela, nemá líbati kříž, nemá držeti křtěnce na rukou, zejména však nemá přísahati nebo svědčiti na soudě. (Totéž platí také o ženě v „měsíčkách“, v čas menstruace; tehdy by zhřešila, kdyby lezla na strom, neboť strom by uschl.) Pečlivě má se těhotná žena střežiti uhranutí a vlivu nečistých sil; nemá tedy v noci vycházeti z chaty — leda s kouskem chleba nebo čarovnou rostlinou nějakou. Nejeden z těchto názorů má také, jak známo, lid náš; některé pověry naše však tu pohřešujeme, n. př., že vůz se svatebčany, sedí-li mezi nimi těhotná žena, nemůže vyjeti. Také doklady, že ony názory má také lid český, bychom tu v množství dokladů jiných národů rádi viděli.

Pod záhlavím „Porod“ Kuzelja uvádí nejprve lidové názvy a uzavírá z obdobných výrazů slovanských a germanských („spadla s peci“, „kamna se rozsypala“, „padla do kouta“ a p.), že lid spatřoval symbolický vztah mezi pečením chleba v peci a porozením dítka. Přecházeje k věci samé líčí přípravy babiny a rozličné její pověrečné i lékařské úkony po porodu, který se děje na místě zakrytém. (Našich koutnic, ač měly důležité místo v lidových výšivkách, tu nevzpomenuto.) Babou, která v Ukrajině za šestinedělku hospodaří a spravuje dům, pokud ona nevstane, je žena, která sama už nerodí. Vzbudí obecný smích, má-li baba ještě dítě; tomu pak říkají „babinec“. Obyčej zvaný „kuvada“, známý nejvíce u některých „divokých“ kmenů amerických, totiž že muž „stůně“ a je v šestinedělí, jakmile jeho žena porodila, dá se dle našeho autora doložiti některými přežitky také z Ruska. Dále se vypisují rozličné prostředky na polehčení rodičce v těžké chvíli, a to prostředky mechanické, lektvary, čarování

a symbolické pověry (zotvírají všecky zámky, rozváží všecky uzly, při porodu zvláště těžkém otevrou carská vrata v chrámě atd.). Z pověr je také v Ukrajině známo nošení „nebeských listů", psaných haličským nářečím, a tištěných modlitbiček po způsobu německém („Geistliche Schildwacht" a p.). Jakmile dítě přišlo na svět, provázejí je pověry, kterými se jednak zabezpečuje jeho věk a zdraví (chrání se n. př. od uhranutí), jednak hádá se, jaká bude jeho povaha a náklonnosti, a vůbec věští se o jeho budoucnosti. Chlapce také v Ukrajině vidí raději než děvče; dokud žena rodí chlapce, pokládá se za mladou, jakmile rodí děvčata, je „baba". V některých krajích polských dokonce dívka, která se zapomněla, netratí nevinnosti, porodila-li chlapce. Víra v obměnčata je v Ukr. obecná; náš autor souhlasí s Polívkou, že je původu německého. Chováním a opatrováním rodičky zabývají se ostatní části tohoto oddílu. — V třetím oddílu autor podává srovnávací přehled obřadů a obyčejů po porodu. V Ukrajině mají některé obyčeje jiné než na západě. Jak dítko přišlo na svět, otec přivede nejbližší sousedy a slaví s nimi „rodiny", na nichž zejména se připijí na zdraví novorozencovo. Potom baba objedná u popa „obmolitvuvanňa", modlitby za dítě, a smluví se s ním o jméno jeho. Potom jsou křtiny, obřadně slavené po kostelním křtu, potom „zlivky", jakýsi očistný obřad, jejž koná s rodičkou baba, a „pochrestiny", jaksi dodatečná slavnost křtinová, jíž se s kmotry účastní též rodička. Šest neděl po křtu jde žena k církevnímu úvodu. — Z přečetných podrobností dotkneme se toliko dvou. V Ukrajině nemanželské dítě přináší štěstí, dobře je také býti mu kmotrem; jména však dostává se mu co možná nápadného. Stůně-li dítko, někteří národové mají zvyk změniti mu jméno, aby je zbavili vlivu škodlivého démona posavadního. V Ukrajině v tom případě „prodávají" dítě někomu, kdo dá matce několik kopejek; tohoto „koupeného kmotra" váží si jako křestného otce novorozencova. Místy však lze takto dítě prodati příchozímu, kterýkoli se namane. — V čápa, který „nosí děti", v Ukrajině nevěří; tam baba nachází dítě v buřeni, v písku, v řece, nebo je sama matka zdvihne pod lupením kapusty a p. Čáp, jak autor dokazuje, je germanský přinašeč dětí, od Germanů přejali ho Slované. Vrána v tom úkolu je lokalisována na Čechy obou národností. — Odkud má autor zprávu, že Čechové berou dítěti 8—10 kmotrů? (Str. 48.) Shánějí-li si někde chuďasi větší počet kmotrů, aby si přilepšili jejich dary (zvláště určitá míra viktualií je dávným zvykem přesně stanovena), nelze přece jednotlivých případů generalisovati.

Srovnávací část Kuzeljova díla vyniká širokým rozhledem po literaturách slovanských i jiných, z nichž jsou uvedeny netoliko práce lidopisné, ale nejednou též odborná díla lékařská. Ráz práce způsobil, že bylo tu a tam potřebí opříti se autoritami lékařskými. Autor ovládá úplně rozsáhlou látku a volí z ní účelně jen to, čeho je právě třeba. Ploss-Bartels (Das Weib in der Natur- und Völkerkunde) byl mu, nechci říci vodítkem, ale spíše pramenem nejúčinnějších podnětů, jak a čeho se chápati ve spoustě nasbírané látky. Jinak množství užité literatury vysvítá již ze seznamu na str. 212—220, k němuž však se pojí četné jiné práce, uvedené porůznu v obsažných parallelách autorových. — Obdobou podle úvah vstupných postupuje Kuzelja ve vlastní lidopisné látce ukrajinské, jen že se tu staví na stanovisko co nejširší. Vyčerpává tedy jednotlivé otázky, n. př. o pohlavním životě ženy a o mravních názorech lidu k tomu se pojících, se všech stránek tou měrou, že není, čeho by tu čtoucí ještě pohřešil. Také obraz života v rodině

ve chvílích, kdy jí přibyl nový člen, jest úplný a předmět jeho vyčerpán ve všech podstatných podrobnostech. Kapitolková forma, založená patrně na předběžném rozvrhu dle kvestionáře, platně přispěla ku přehlednosti díla. Široký, parataktický a zhusta dialogický tvar lidového vypravování zachoval sběratel i vydavatel, jak ostatně též v předmluvě jest ohlášeno. Výrazům choulostivým nevyhýbal se ani ten ani onen, právě jako se jim nevyhýbá lid. České literatury dokládá se autor hojně. Že tu sem tam pohřešujeme obdobný doklad ze zvyků a pověr českých, není vinou jeho, nýbrž naší literatury lidopisné, v níž je plno mezer velmi citelných. A není naděje, že by se mezery ty v době nedlouhé vyplnily, neboť na práce vážné u nás není nakladatelů — ti se vyčerpávají na belletrii, třeba byla zcela bezcenná, ano nicotná. — Vhodných údajů srovnávacích byl by autorovi poskytl Pav. Dobšinský, Prostonár. obyčaje, povery a hry slovenské; také Ad. Černý, Mythiske bytosće luž. Serbow mohl býti uveden. — Knihou Kuzeljovou byl netoliko maloruský, ale i vůbec slovanský lidopis platně obohacen. *F. V, Vykoukal.*

*

Navodila in vprašanja za zbiranje i zapisovanje narodnih pesni, narodne godbe, narodnih plesov in šeg, ki se nanašajo na to. Izdal po c. k. ministrstvu za bogočastje in nauk postavljeni slovenski delovni odbor za publikacijo „Avstrijske Narodne Pesni". V Ljubljani 1906, str. 36.

Slovinský odbor pro „Rakouské národní písně" vydal velice podrobně propracovaný návod k zbírání a zapisování slovinských písní národních, jakožto i dotazník velice důkladný. V úvodní poznámce odbor tento, jehož hlavním činitelem jest patrně prof. K. Štrekelj, vydavatel znamenité obsáhlé sbírky národních písní slovinských, napsal, že zachovaného materiálu je zapsána sotva polovice textů písňových, a sotva osmina nápěvů. Činnost má tedy slovinský odbor velikou! V návodu (str. 3—28) klade se největší důraz na nejpřesnější zapisování jak slovního znění, taktéž nápěvů písní; všelikých změn, „oprav" má se zapisovatel naprosto vystříhati. Zapisovatelé mají co možno nejpřesněji hleděti, aby zachycovali všecky, všecinky fonetické zvláštnosti, dokonce i t. ř. větní fonetiku, a k tomu účelu navrhuje se celá řada písmen abecedy řecké, z fraktury německé, různá písmena ještě přijatá od linguistů. Obávám se, že se tu požaduje přespříliš, neboť těmto požadavkům může vyhovovati leda odborník linguista ve fonetice vycvičený a velmi jemným sluchem vyzbrojený. Jest zajisté nepochybné, nač se právě v tomto návodu klade důraz, že právě pro stanovení původu písně, jakožto i cest, jimiž se šířila, jsou dialektické zvláštnosti rozhodující, ale nicméně, myslím, že se jde tu příliš daleko, a že nemůžeme na sbírce písní žádati, aby sloužila také fonetikům za materiál. Velice podrobně jest propracován dotazník (str. 21—33), kladou se 1. otázky po oblíbenosti a způsobu šíření, po pěstitelích, nositelích a šiřitelích písní, hudby a tanců, mimo jiné položena otázka, neužívá-li se jistých čárů k nabývání neb pozbývání umění pěveckého, hudebního, tanečního a j. 2. o písních: zpívají-li mužové, ženy tytéž aneb různé písně; zpívají-li více ženatí neb svobodní, mají-li děti, chlapci, děvčata, ženatí mužové, provdané ženy atd. zvláštní své písně; zpívá-li lid písně v jiném nářečí, než kterým mluví, zpívá-li písně cizojazyčné, makaronské? a j. v. 3. o hudbě, hudebních nástrojích, jich názvech, jich zhotovitelích atd., 4. o tanci, jeho poměr ke zpěvu a hudbě, jména a popis různých tanců atd. *jpa.*

Český pracovní výbor pro lidovou píseň v Čechách,

v jehož čele stojí prof. dr. Ot. Hostinský, vyzývá všecky přátele lidové písně české, zvláště inteligentní kruhy žijící v úzkém styku s lidem, učitele, duchovní, lékaře, úředníky, a j. aby jej všemožně podporovali v jeho díle. C. k. ministerstvo pro kultus a vyučování zamýšlí vydati rozsáhlé dílo o lidových písních všech národů žijících v státním našem území, a v intencích těch utvořil se také v Čechách zvláštní pracovní výbor. Ve zvláštním provolání vykládá „český pracovní výbor“ důležitost toho podniku a jeho potřeby. „Hlavní úlohou jest vypátrati a sebrati ty písně a tance, jiné projevy hudební, které v širokých středních neb nižších vrstvách lidu vznikly neb aspoň tam se rozšířily, které však až podnes nebyly zaznamenány. Za druhé sebrati nutno i ony lidové plody hudební, a básnické, které sice byly jakýmkoliv způsobem již zapsány a snad i tištěny, nebyly však dosud kriticky zpracovány. Vydání, pořízená touto sběratelskou prací, mají míti přísně vědecký ráz. Proto nutno užiti v nich kriticky i celé příslušné literatury a zpracovati ji. Nejnalehavější prací však jest a bude zaznamenati z úst lidu to, co dosud nebylo objeveno neb aspoň ne uveřejněno.“

Vykládají se dále hlavní zásady této sběratelské práce: „Především má se sbírati to, co z lidu samého vyšlo, tedy *vlastní lidová píseň a vlastní lidová hudba*, dále všechny plody *umělé* (píseň i hudba), *jež lid přijal*, po svém způsobu nazpamět (nikoli z not) zpíval, měnil a dále šířil (tak zv. znárodnělá píseň) se všemi varianty v textu i v nápěvech. Zkrátka má se sebrati všechno, co ještě nyní v lidu a od lidu se zpívá a o čem lze prokázati, že se před časy tak zpívalo.

Chystaná sbírka bude tedy obsahovati nejen světské písně lyrické a epické, nýbrž i takové duchovní, které nejsou v kostelních zpěvnících nyní užívaných vytištěny (zejména poutnické a obřadné); dále pak i lidové skladby dramatické, koledy, říkadla, rhythmická říkání a popěvky při pracích, zvycích, obřadech a hrách všeho druhu. Dále zahrnuty budou všeliké nástrojové skladby lidové, hrané při tanci, zpěvu, obřadech a slavnostech (doprovody, mezihry, dohrávky, vyhrávání, fanfáry atd.), prováděné na jakékoliv lidové nástroje. Ze sbírky té pak nebudou vyloučeny ani umělé písně a skladby znárodnělé, pokud totiž přispívají k poznání povahy a vkusu lidu.

Co však i nad to ještě při příležitosti se namane a jinak nebylo by snad dosti přístupno, jako zprávy o hudebních nástrojích lidu, o tanci a kroji, o zvycích a mravech, o mluvě lidu, nebudiž pomíjeno, pokud to jakkoliv souvisí s lidovým zpěvem a hudbou lidu. Všechny příspěvky toho druhu, byť jich i nebylo užito v tomto díle o písni a hudbě lidové samotném, přece budou podle možnosti odevzdány k vědeckému zpracování jinakému.

Z této velké, co možná úplné ,vědecky spracované sbírky pořídí se časem menší vydání, které by obsahovalo výbor nejlepších a nejcennějších zpěvů lidových, tak aby platně posloužiti mohlo obrození lidové písně ve škole, v rodině a ve společnosti.

Sběratelé mají při své práci především toho dbáti, aby zápisy odpovídaly slyšenému slovu i nápěvu, *s naprostou věrností, tedy bez jakékoliv změny nebo opravy . . . Nápěvy* nutno zapsati docela tak, jak je lid zpívá, se všemi těmi odchylkami od pravidel umělé hudby v rhythmu, taktu, melodii i harmonii, s nimiž lid sám je zpívá. Zpívá-li lid píseň jednohlasně, má se zapsati jednohlasně. Žije-li však píseň v lidu dvojhlasně neb i vícehlasně, třeba zaname-

nati věrně i tyto další hlasy. Také průvod nástrojový zapíše se jen tenkráte, jestliže lid sám s průvodem tím zpívá, sice zapsati jest, jako též u ostatní samostatné instrumentalní hudby, jednotlivé hlasy nástrojové nebo partituru. Klavírní a jakékoliv jiné umělé úpravy jsou ze sběratelské práce naprosto vyloučeny.

Texty písní zapisovati jest úplně podle výslovnosti lidu a nevylučovati ani hrubých, třeba i neslušných textů a výrazů. Při tom zapisovati jest každé slovo v písni a říkání, jak se slyší, a zdá-li se sběrateli chybné, uvésti to v poznámce. Text zapíše se obvyklými literami, při čemž opatrně pozorovati jest výslovnost každého slova a zaznamenati odchylky, pokud zřetelně dají se rozeznati. Snadno dá se poznati:

1. Dloužení i krácení uprostřed i na konci slova: bjéži, léžet — vašího, chlapicí, chodíl, volála, zapřažéno a j. — svuj, staj, ftákum, rybach,musím a p.; odchylky tyto dlužno zaznamenati ovšem jen tenkráte, dlouží-li se nebo krátí hláska, o niž jde, v kraji zápisu také v slově mluveném, netoliko při zpěvu následkem delšího nebo kratšího trvání příslušné noty; 2. změny samohlásek: dejí mu chlib, včaly, zmizaly, tříś se zejmou, dobrý pívo a p.; 3. změny souhlásek: děrek šíl na pout; hde je prauda, učej se (učeš); jiné odchylky: zajs je v harestě; jokřín (okřín), tříbro; 4. změny v slabikách: Bouslav (Bohuslav), zedníkojc, chlapcoj(ovi); 5. zvláštní tvary: *hnízdě,-ěte*; *nusál* — nosík, *sebě* — sobě; Januškec dum; ulicej trejjít nemuh a p. 6. obzvláštní pozornosti hoden rozdíl mezi *i* a *y* (bidlo bylo) a pak mezi *l* a *ł* (ony myły důle), rovněž když za samohlasné *l̥*, *r̥* se vyslovuje plná samohláska před *l*, *r*: pelný zerno — plné zrno a p.; 7. ke slovům místně užívaným a v spisovné řeči neobvyklým jest připsati v poznámce význam, na př. *šarapatka* (lopatka). Zapisovatelé řiďtež se tu grammatikou Gebauerovou a vědeckými pracemi dialektologickými Duškovými, Hoškovými a j.

Při zpěvech nutno zapsati *i text i nápěv*. Jen v případě, že není sběrateli možno z jakýchkoliv důvodů oboje zapsati, buď zapsáno jen jedno, aspoň však sběratelem podle možnosti i vědomí poznamenáno, jak bylo by lze druhého dosíci. Důrazně buď připomenuto, aby sběratel neodmítal ani sebe známějšího textu, aniž se dříve nepřesvědčil, jakým jest zpíván nápěvem, neboť veliká rozmanitost nápěvů na týž text a naopak zase textů na týž nápěv jest typickým znakem naší písně lidové.

Jednotlivá čísla (noty i slova) mají se zapisovati *každé o sobě na jedné čtvrtce* (podle potřeby i na více čtvrtkách) formátu kancelářského a vše jen po jedné straně listu. Nápěvu budiž podložen vždy text první sloky. Jsou-li při dalších slokách odchylky, melodické nebo rhythmické dlužno je zvláště poznamenati. Běžnými hudebními názvy budiž označeno tempo, a pokud zapotřebí, i způsob přednesu. Jestli trvání korun u lidových zpěváků ustálené, sluší poznamenati, jak dlouho koruna se vydržuje. Při každém čísle budiž zapsáno jméno sběratelovo, jméno i stáří zpěvákovo neb hudebníkovo, místo a datum zápisu, a pokud lze i domněnky o stáří a původu písně ; v textu obsažená jména a narážky místní nebo osobní buďtež dle potřeby vysvětleny. Rovněž budiž vytčeno, při jaké příležitosti, za jakých zvyků a způsobů a zdali často se píseň zpívá, a zejména tančí-li se při ní a jaký tanec. Méně známé tance buďtež popisovány.

Vítány budou zprávy o osobách, které mají staré notové zápisy buď lidové hudby, zejména taneční, nebo i písní, a možno-li jich snad a za jakých podmínek získati. Při nových písních nebo nových variantech budou v připravovaném díle otištěna jména jak sběratelovo tak zpěvákovo nebo hud-

covo. Také fotografie lidových zpěváků a hudců s povděkem budou přijímány.

Úplně nové příspěvky (také důležitější varianty), které v díle se uveřejní, budou přiměřeně honorovány. Skutečné výlohy sběratelů na požádání budou nahrazeny, jestliže tato činnost sběratelská byla podniknuta s vědomím a za souhlasu podepsaného výboru. Za tímto účelem po případě může býti poskytnuta i záloha.

Přihlášky sběratelů, zápisy písní a jakákoliv jiná sdělení nebo dotazy, buďtež adressovány: prof. dr. O. Hostinský, Praha II., Podskalská tř. 356.“

Pro českou lidovou píseň na Moravě a ve Slezsku utvořil se zvláštní pracovní výbor a jeho předseda p. Leoš Janáček, vydal zvláštní návod ke sbírání.

V tomto návodu doporučuje se sběratelům, aby nerušili „tvořivou náladu zpěváka neb zpěvačky, aby naslouchali písním tam, „kde jest v křížovém ohni všech podnětů náladových“, poohlédli se „dobře, kde se píseň zpívá“. V návodu vykládá se, jak píseň v různém okolí zcela různě zní. Proto žádá se, aby se zapisovala jména „i menších tratí na pozemcích“, aby se pořídily fotografické pohledy celých obcí, pohledy s povýšených míst do okolí, každého takového místečka v obci, „jež zajisté ne bez příčiny má svoje zvláštní jméno; k tomu účelu žádá se ještě také místopisná mapka obcí. Klade se rovněž důraz na přesný zápis všech dialektických zvláštností textů, a žádá se mimo to také ještě, aby se zaznamenával „i nápěvek mluveného slova i jeho rozklenutí v času“. K témuž účelu vyžadují se ještě fotografie „zpívajících, možno-li v okamžicích zpěvu, fotografie kroje, vyšívek, motivů na domkách, zařízení domácího, nádvoří-návsi.“ Podrobně vykládá p. L. Janáček dále, jak třeba notovati nápěvy.

Konkretní motivy upravují se v prvé řadě okolím. Na velké prostory chtějí dorůst roztáhlou sčasovkou, v malých se skrčí v drobnější tóny. Naše kraje a místa, na kterých se „odehrává“ náš život, vytvořily určitého způsobu písně. Snadně rozeznáme táhlé písně z pořečí Moravy, Odry od „domácích“ písniček skromných. V tanečních písních „vydupány“ nezměnitelné, typické sčasovky. „Sedláckou“, najdeme na celém Slovensku, „starodávnou“ na Lašsku, „skočné“ na západní Moravě. Těch zvláštních, místních tanců jako květin naseto po celé Moravě a ve Slezsku. Sběratel odlišné zvláštnosti písní na poslechnutí má vycítit.

Sčasování v našich písních. Rovné doby tónu jsou fysiologickou nutností. Vyplívají z jedné nálady, váže se jimi hudební motiv a též odlišuje od jiného. V každém tónu je zárodek taktu; tón štípí se přízvukem jako jádro. Takt cítí i lidový skladatel; odčítává pak sčasovky a váže je slovem, slabikami; tedy něčím, co jistě ovládá — jazykem. K jeho metodě sčasovací má se sběratel přikloniti; pak nebude vzniku mnohým pochybnostem při časoměrné notaci písní. Na příklad: Nebude chtít v písni stůj co stůj od počátku do konce písně stálý způsob taktu. Může být stálý na příklad takt čtyřosminový $^4/_8$, ale nemusí. Doporučuje se napřed píseň notovat bez taktu, není-li určitého a jasného způsobu taktu, a pak teprve podle zásady, *že těžší (přízvučnou) dobou jest pokaždé počátek taktu*, takty označit. Nehledejte přednost žádnou, ale není též na úkor dokonalosti změna $^4/_8$ na $^5/_8$ a zase na ($^7/_8$) takt atd. Dlouhé noty korunované, vyčítejte podrobně; neužívejte 𝄐 (koruny) proto, abyste jednotu taktů zachovali.

Městská

Jak notujeme typické písně. Při notaci padá na váhu i rychlost průběhu tónu. Půlovou notu 𝅗𝅥 klademe za dobu, v níž by se provedl jeden *obrat polkový*. „Skočné“, „sedlácké“ notujeme proto v taktu $^2/_4$; zase starodávné lašské v taktu $^3/_4$. Toto měřítko lze si lehce představit, je přístupné. Podle něho notujeme i ostatní písně. Odchylky menší a podrobnější naznačujeme obvyklým označováním rychlosti, tempa (Grave až Prestissimo), t. j. půlová nota 𝅗𝅥 při Grave jest daleko delší než v polce. Chci-li mít ještě podrobnější udání tempa, napíši na př. Grave ♩ neb ♪, t. j. průběh čtvrťových not neb osminových not jest na nejvýš volný. Na hodinkách vyčítat, jak dlouho zpíván jeden verš písně, je nejrychlejší a nejspolehlivější způsob zaznamenání tempa.

Typické sčasovky. Na zpěvu lidovém neslyšíte příjemnělých odstínů v přízvuku slabik. Jako perly přiřazují se tóny, jako olovo leje se nápěv. K nápěvu lidovému stejně dlouhých tónů — jsou i takové písně — přimyslit si můžeme jakýkolvěk takt. Není-li taková píseň taneční písní, jest jí na př. píseň „Někdo se rád smije“ (Líšeň), rozhodneme se pro takt, jenž podle známé zásady, že těžší dobou (přízvučnou) jest počátek taktu, byl by nejpravidelnějším. Odchylky v jednotě takové připouštíme i tu. Sčasovka rovných dob měnívá se ve ♩ 𝅗𝅥 ♪ ♩ neb ♪ ♪ 𝅗𝅥. Jest již známkou většího ruchu duševního. Slyšíme ji v tanci lašském „Starodávném“. Temperamentní křižování nálad propuká již v „přírazu“ slovenském ♪ ♩. 𝅘𝅥𝅯 𝅘𝅥𝅰. Bývá tu přiřazena i protiva této sčasovky: ♩. ♪ | ♪ ♩. 𝅘𝅥𝅯 ♪ ♪ 𝅘𝅥𝅯 neb 𝅘𝅥𝅯 ♩. ♩ 𝅘𝅥𝅯 Splynutí prostředních tónů dává známou sčasovku 𝅘𝅥𝅯 ♩. 𝅘𝅥𝅯 neb ♪ ♩ ♪ jež tak ráda protahuje se ve triolu ♩ ³ ♩. Zpěvák slovenský vzorně ji vyzpívá, i když hudci hrají ♩ > ♩ >. Tato typická sčasovka, triola ♩ ³ ♩ ♩ o sobě tak nápadná, těžko se pozná, jsou-li rovné doby čtvrťové přední neb zaní.

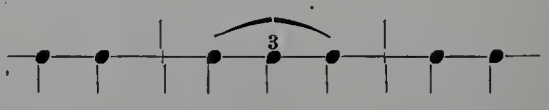

Hudci slovenští i laští obalí a zapředou v drobnější a jemnější rytmické tkanivo píseň; mnohdy nevyznáte se v něm, dokud zpěv jasný a určitý pořádek v něm neudělá.

Notujte napřed zpěv a potom hru hudců. Nápěv písně ve hře hudců zhranatí. Na př. žena s Vrchů nad Ostravicí zpívala:

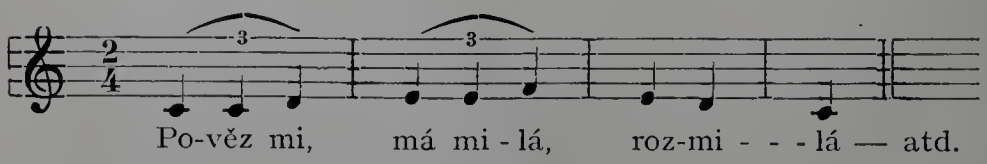

Hudec na cymbálu hraje v záplavě tónů

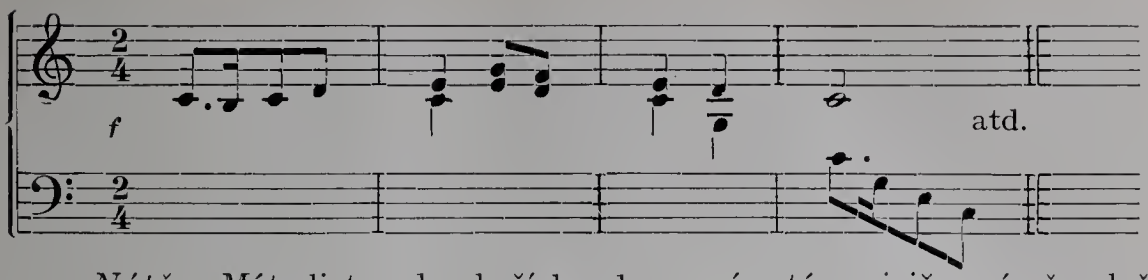

Nápěv. Máte-li ten dar boží hned o prvém tónu, jejž z písně uslyšíte, říci, že je to ten a ten tón, na př. j^1 neb d^2 atd., t. j. máte-li absolutní hudební sluch, jenž poznává a určuje absolutní výšku tónu bez srovnávání s jiným tónem, pak jste jako stvořen sběratelem písní. Intervally (rozdíly výšek) tónů napadnou pak samy sebou, bez dlouhého hledání a přesvědčování se na hudebních nástrojích. Když živou píseň notujeme, není již na to kdy. Vaše notace písní bude věrohodná, i když místo as napíšete jis a místo fis napíšete jes, t. j. i když pravopis hudební nebude správný. Odhadnete-li správně i poměrnou délku tónů, bude možno použíti vaší notace i pro vědecké badání i tehdy, když na místě taktu $^2/_4$ předepíšete $^2/_8$ ba i $^6/_8$, t. j. i když s vaším pravopisem theoretik hudební nebude spokojen.

Vy napíšete na př.:

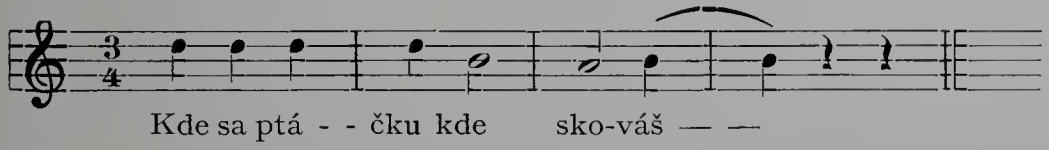

nebo

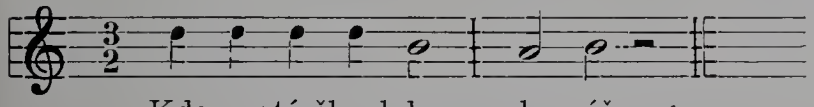

na místě:

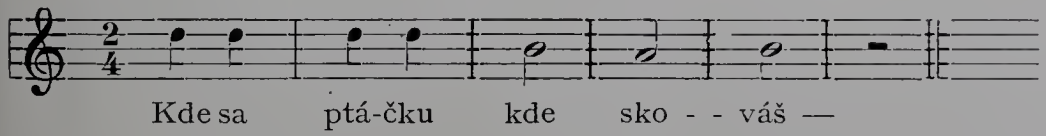

ale věc hudební zůstane pro sluch pokaždé stejna — když se jí zúmyslně nepřičiní přívlastky teoretické těchto taktů — jež vám nejsou známy. Ba tato starost *o pravdivost* dojmu, i když se nevědomě dopouští pravopisných poklesků — budí ku sběrateli důvěru.

Věrohodnost notace písní. Sbírka nemá míti jen cenu uměleckou. Odchylný tón, odchylná sčasovka může býti pořád ještě pěknou; je-li zároveň pravdivou, ukáže teprve vědecké badání. Píseň i nápěvek neb nápěvek samostatný není dílem ducha *osamoceným.* Jest jednak v řetěze všech sluchových pocitů, na př. nápěvků mluvy. Souhlasný vztah prostoru a času dělá podobné obrazce při stejně založené povaze našeho lidu. Povaha, mluva, píseň, výšivky, kroj — jsou ve vzájemném souhlase; v jakém, ukáže právě vědecké badání, *jež nemá býti uvedeno na scestí nepravdivou notací písní.*

Nechtějte na písni nic napravovat. Každá píseň lidová jest takovou, jakou musí být. Dělaly ji vlivy přirozené a žádné učení školské. Nechtějme ji napravovat, obzvláště podle vzorů cizích. Písně z dob slavných našich kancionálů, z konce XVIII. stol., ze sbírky Sušilovy let třicátých, šedesátých a z nejnovějších sbírek jsou dokladem o stálé svéráznosti naší české písně lidové. Tyto naše popěvky, písně, tance, jichž typických vzorů jest velkolepý počet, sbírejme v prvé řadě.

Školských a písniček nových kancionálů kostelních nesbírejte.

Lidovost písně. Není pochyby, že známý skladatel může složiti typickou lidovou píseň. Sbíráme však teď písně, jež za vlivu širokých vrstev národu, širokého prostranství, zřejmých, určitých, mesologických vlivů naší vlasti složeny byly kýmsi z toho lidu, jenž nároků zvláštních přisvojovacích nečiní proto, že někdo v něm píseň buď jen nadhodil, jiný dokončil a neznámý bůh ví kdy a kde ji zdokonalil. Druzí by ji byli také udělali, každý by si ji mohl přisvojit. Nesbíráme písní, jichž skladatelé chlubí se a vyčnívají intelligencí, na níž jsou patrny stopy vlivů cizích kultur. Přijmeme píseň na př. rozené Zemanové-Hudečkové, ale nepřijmeme píseň Dvořákovu — ani „Kde domov můj“. Skladatel lidový složit *musí* píseň do forem, do slohu lidových našich písní. Registrace všeho, co se teď zpívá, jest sice poučná, nemá však se sbírkou lidových našich písní nic činiti. Lidový skladatel vázán jest v prvé řadě i v písni motivy svojí řeči. Nedůvěřuji proto písni člověka, jenž mluví několika jazyky. Zaznamenejte, mluví-li zpěvák i spisovnou řečí; mluví-li jiným slovanským jazykem. Nejčistší jest píseň v nářečí, neb ono má právě své konkretní melodické motivy.“

1. Které písně slýchávat v obci zpívat? Zaznamenejte (registrujte) všechny jejich počátečními slovy nebo prvním veršem.
2. O kom se říká v obci, že je zpěvákem, zpěvačkou, hudcem, muzikantem.
3. Na jaké nástroje hrají v obci muzikanti?
4. Jak se nazývají tance, jež se tančí při svatbách, v hospodách?
5. Jaké hry se zpěvem nebo říkáním si hrají děti?
6. Dělají obřady dospělejší o vánocích, letnicích? A kdy ještě?
7. Zapisoval si někdo říkání, písničky v obci? Kdo?
8. Má někdo v obci psané zpěvníčky? Lze jich použíti, je koupiti nebo vypůjčiti?
9. Které jsou snad v obci starožitné, umělecky zajímavé budovy?*

BIBLIOGRAFIE.

(za r. 1905—6, viz II., 24—30.)

VII.

d) Scenické hry.

Georg Jacob, Erwähnungen des Schattentheaters in der Weltliteratur. Dritte vermehrte Ausgabe der Bibliographie über das Schattentheater. Berlin Mayer & Müller 1906, p. 49. Ref. Zbl. f. Anthrop. XI, 328. Зап. наук. тов. Шевч. LXXIII., 189. Rev. d. trad. pop. XXI, 267.

*) Jest zvláštní, že se v těchto návodech nijak neupozorňuje, že nejlépe lze písně zachycovati fonografem. Vyzbrojují se jím vědecké expedice do krajů až zámořských, zapisují se jím písně v Rusku, v Haliči, v Uhrách!

Herm. Siegfr. Rehm, Das Buch der Marionetten. Ein Beitrag zur Geschichte des Theaters aller Völker. Mit 130 Vollbildern, Textillustrationen und Vignetten. Berlin (1905) str. 307. Ref. Зап. наук. тов. Шевч. LXXI., 196.

R. Pischel, Das altindische Schattenspiel. (Sitzber. kön. preuss. Acad. Wiss. XXIII.) Berlin G. Reimer, Kom. p. 21. Ref. Zbl. f. Anthropol. XI. 328 Зап. наук. тов. Шевч. LXXIII., 187.

Dr. Curt Prüfer, Ein ägyptisches Schattenspiel. Erlangen 1906 XXIV + 151. Ref. R. d. trad. pop. XXI, 268. Зап. наук. тов. Шевч. LXXIII, 188.

Horovitz Josef, Spuren griechischer Mimen im Orient. Mit einem Anhang über das egyptische Schattenspiel von Friedrich Kern. Berlin 1905. Mayer & Müller. 105 str. Ref. Lit. Zb. 1905, 43, 1433.

Anton Glock, Über den Zusammenhang des römischen Mimus und einer dramatischen Tätigkeit mittelalterlicher Spielleute mit dem neueren komischen Drama. Zft. f. vergl. Lit. Gesch. N. F. XVI, 25—45, 172—193.

Lad. Novák, Loutkové divadlo. Nákl. Máje. Praha 1905. Str. 94. Ref. Č. Lid XV, 111—112. N. Věst. I, 17—19 (Kraus).

*Dr. Č. Zíbrt, České divadlo loutkové. Č. Lid XV, 96—100.

*K. V. Adámek, Česká loutková hra z XVIII. věku. Čas. Spol. Př. Starož. Č. XII, 6—18.

*Robert Petsch, Das fränkische Puppenspiel von Doktor Faust. Zft. d. Ver. f. Vksk. XV., str. 245—260.

Rodolphe de Warsage, Histoire du célèbre théâtre liégeois de Marionnettes, étude de folklore. Bruxelles 1905, str. 148. Ref. Зап. наук. тов. Шевч. LXXI., 197.

Francis Pérot: Le guignol gaulois, le théâtre ambulant des marionnettes dans les villes d'eaux aux temps antiques. Clermont-Ferrand 8°, str. 10°. (Ext. de la Revue Médicale du Mont Dore.) Ref. R. d. trad. pop. XX., 335.

Jan Máchal, Staročeské velikonoční slavnosti dramatické. Nákl. Kr. Čes. Společnosti Náuk. V Praze 1906. Ref. Čas. Mat. Mor. XXX., 306—308. (M. Hýsek).

*Petr Guth, Masopustní hra z Třebíče. (Dle sborníku Český Lid VIII. ku provozování upraveno.) Č. Lid XV., 243—244.

*Dr. J. Krupski (Stan. Estreicher), Szopka krakowska. Krakov 1904. Ref. Зап. наук. тов. Шевч. LXXIV., 192.

*Stanisław Czaja, Szopka krakowska. Lud XI., 17—50, 130—163.

*K. Stcłyhwo, Jasełka na podlasiu. Wisła, XIX., 145—147.

*В. П. Перетцъ, Къ исторіи польскаго и русскаго народнаго театра. Нѣсколько интермедій XVII.—XVIII. стол. Изв. отд. рус. яз. и слов. 1905, II., 371—419. Ref. Зап. наук. тов. Шевч. LXIX., 196.

*Ів. Франко, До історії українського вертепа, історично-літературні студії и матеріали. Зап. наук. тов. Шевч. LXXI., 22—43; LXXIII., 5—64.

И. Абрамовъ, „Царь Максимиліанъ". Святочная комедія. С.-Петербургъ 1904. Ref. Истор. Вѣст. C. 324.

*Николай Виноградовъ, Народная драма „Царь Максемьянъ и непокорный сынъ его Одольфъ". Извѣстія отд. рус. яз. и слов. т. X., кн. 2, str. 301—338. Přepsán podle starého rkp. v Kostromě, nejstarší to dosud text řečené lidové hry. Text otištěn a doprovázen několika poznámkami. Ref. Этногр. Обозр. LXVIII.—LXIX., 138 sl.

H. Anz, Die lateinischen Magierspiele. Untersuchungen und Texte zur Vorgeschichte des deutschen Weihnachtsspiels. Lipsko 1905. Str. VIII +163. — Ref. Č. Mus. Kr. Čes. LXXX., 211.

Karl Adrian, Salzburger Volksspiele, Aufzüge und Tänze. Salzburg 1905. Ref. Zs. österr. Vk. XI., 205.

Ad. Sikora, Die Jungfrau von Orleans im tirolischen Volksschauspiel. Studien z. vergl. Lit. Gesch. 401—408.

Emil Neder, Ein Christ-Spiel aus Falkendorf bei Tetschen. Mitteil. des Nordböhm. Excursions-Klubs XXVIII., 165—170.

*Edwin Zellweker, Klosterneuburger Dreikönigspiel. Zft. f. oest. Vkde. XI., 32—35.

Joh. Haudeck, Dreikönigsingen. Mitteil. des Nordböhm. Excursions-Klubs XXVIII., 419—421.

E. Neder, Das heil. Dreikönig-Spiel in Falkendorf. ib. 421—425.

A. Jeanroy: Sur quelques sources des Mystères de la Passion. Romania XXXV., 365, viz ib. 492—3.

Jeanroy A.: Le Mystère de la Passion en France. Jour. Savant. IV., str. 476.

Jeanroy A.: Notes critiques sur la Passion de Semur (Mysterium). R. Lang. Rom. XLIX., p. 220.

P. Henzie: Die Engel auf der mittelalterlichen Mysterienbühne Frankreichs. 1905. (Diss. de Greifswald.) Ref. Romania XXXV., 491.
La pastorale dramatique en France à la fin du XVIe et au commencement du XVIIe siècle. (Thèse pour le doctorat) par Jules Marsan. Paris Hachette. 1905. 526 str. Ref. R. crit. XL., 405.
*Dr. H. Bohatta, Das javanische Drama(wajang). Mitteil. der Anthrop. G. Wien XXXV., 278—307.

Hry a tance.

*D. K. V. Adámek, Tance východočeské (Tajč—Valčík; Janek—Anka; z Čertoviny a Blatna; — Kronskej rychtář; z Čertoviny; — „Nechce mne panenka . . .“; ze Svratoucha). Český Lid XV., str. 245; 295—296.
*Frant. Kotoun, Lidové tance na Pelhřimovsku (Marjána — Honza — Tleskavá — Hulán — Slouha — Káča — Kozí špacír). Č. Lid XIV., 294—296; 340—341.
*Dr. Otakar Zich, Píseň a tanec „do kolečka“ na Chodsku. ib. XV., 305—310; 406—410.
*Ot. Svoboda, Hry mádeže z jara. Čáslavský Kraj I., 11.
*Akého pôvodu je hajdúcky tanec (hajdukovanie)? Slovenské Pohľady XXVI., str. 370—372.
*Stanisław Czyżewicz,Z abawa „wew ójta“ w Sterkowcu (por. Brzesko). Lud XI., 72 .
*Mijo Žuljić, Igre na sijelu. (Vareš uBosni.) Zbornik za nar. život južnih Slavena X., 112—129.
*Тома А. Братић и Ст. Делић, Народне игре са свјела и збора у Горњој Херцеговини. Са 28 слика у тексту. Гласник зем. муз. Бос.-Херц. XVII., 53—172.
*Schönhengster Volksfest. Zft. f. oesterr. Volkskunde XI., 39.
*„Pauernball“ in Bautsch. Zft. f. oesterr. Volkskunde XI., 39.
*Holzäpfeltanz. Mitteil. u. Umfragen zur bayer. Volkskunde 1905, 31.
Joseph Bédier, Les plus anciennes danses françaises. Revue des deux mondes. 15. Janvier 1906. Ref. Этногр. Обозр. LXVIII., 127.
Les anciennes fêtes de la Province d'Artois. R. d. trad. pop. XX., 254—255. Ed. Edmont: I. o třech hrách, které zapadly v zapomenutí: Le cliponnage du Coô. La fête du Geai et le galopage de Mai.
Coutumes et superstitions de la Basse-Bretagne: R. d. trad. pop. XX., 119. Lucie de V. H.: V. Le jeu de Godelic: O hře, že hoch a dívka každý na jedné straně silnice přistrkují nohou oříšky; když se dotknou, on ji políbí bez závazku.
*Albinia-Wherry, The Dancing-Tower Processions of Italy. Folk-Lore XVI., 243—259.
*R. C. Maclagan, Additions to „The Games of Argyleshire“ ib. 77—97; 192—221; 340—349.
Kirk, Mrs. Florence, Old English Games and Physical Exercises. London, Lengmans. 1906 4^0, pp. 60.
George 'A Dorsey The Cheyenne, Ceremonial Organization V. The Sun Dance, p. XIV. +186. (Field Columbian Museum, Anthropological Series Vol. IX., N. 1—2.) Chicago 1905.

Přísloví a říkadla.

I. d'Israeli: La philosophie des proverbes. R. d. trad. pop. XX., 337—352; XXI., 321—337.
V. Flajšhans, Die älteste böhmische Sprichwörtersammlung. Archiv f. slav. Phil. XXVIII., 284—292.
*F. Žakavec, Příslovnický, pořekadlový a podobný material z Rešeliova Jezusa Siracha. (Zpráva reálky) v Plzni 1905, str. 42. Ref. Čas. M. Kr. Česk. LXXX, str. 221. — Č. Lid XV, 206.
*V. Tobolka, Sbírka staročeských přísloví. Čas. Vlast. Sp. mus. v Olomouci XXII, 55.
*Pořekadla z poddanských dob. Selský archiv V, 195.
*E. Tuč, Několik pořekadel a pranostik z Trnavska u Třebové. ib. V, 187.
*Jar. Mcelský, Lidová studie I, II (dialektické drobnosti, lidová rčení a úsloví z Haberska). Čáslavský Kraj I, 40—42, 56, 57.
*Slovenské príslovia, porekadlá a úslovia. Sborník mus. slov. spol. X, 51—53.
*J. Bánik, Výrazy a porekadlá ludu zvolenského. Čas. mus. slov. spol. IX, 71—73.
*J. Gregor, Z porekadiel M. Ivankovej. ib. IX, 44—45.
*Andrej Halaša, Porekadlá a príslovia. ib. IX, 53—54; 70—71.

*Iremsky, Príslovia zo Spiša. ib. VIII, 76—77.
*Sam. Hlaváč, Porekadlá a príslovia. ib. VIII., 15; 27—28; 44—45.
*Milan. Hlaváč, Príslovia, porekadlá a úslovia. Sb. mus. slov. spol. IX., 50—53
*Príslovia, porekadlá a úslovia. ib. VIII., 61—63.
*Madlena Wanklova, Dětská říkadla z Vltavotýna. Č. Lid XIV., 334—335.
*Frant. Viktorin, Říkadla dětí slováckých z Kyjovska (z Bukovan). ib. XIV., 467 až 468.
*J. Banik, Príslovia a porekadlá, výrazy. Nadávky korheľom a žráčom. Čas. mus. slov. spol. IX., 25—26.
*Dr. Fr. Krček, Na marginesie „Księgi przysłów" s. Adalbergra. Wisla, XIX., 129 až 144.
Witowt, Przysłowia. Wisła, XIX., 101—102. 222.
Галицько-русски народнї приповідки Зібрав, упорядкував і пояснив Др. Іван Франко. Випуск II. (Видати·Дїти.) (Етнографічний Збірник т. XVI. У Львові 1905, str. XXV., str. 201—600. Tímto druhým sešitem dokončen I. díl obsáhlé této sbírky přísloví haličsko-ruských, obsahující 9844 č. Rec. Archiv f. slav. Phil. XXVIII., 396—399. Č. Lid XIV., 397. NVěst. I., 146.
А. Ермоловъ, Народная сельскохозяйственная мудрость въ пословицахъ и примѣтахъ. II. Всенародная агрономія. III. Животный міръ въ възрѣніяхъ народа IV. Народное погодовѣдѣніе. С.-Пб. 1905, 8° str. 528, 555, 466. Ref. Archiv f. slav. Phil. XXVII., 600—607 (V. Jagić přidává tu ještě některá kajkavsko-chrvatská přísloví z pranostiky). Журналъ мин. нар. просв. sv. 362, 1905, ноябрь, str. 150—194 (А. Л. Погодинъ). Рус. Богатство 1905, Nr. 6, 2. odd., str. 69. Этногр. Обозр. LXV—LXVI., 270—2.
Alexis Jermolov, Die landwirtschaftliche Volksweisheit in Sprichwörtern, Redensarten und Wetterregeln. Autoris. Ausg. I. Bd. Der landwirtschaftliche Volkskalender. Leipzig Brockhaus. 1905, 8°. Ref. Deut. Lztg. 48, 3014. Zft. Ver. Volksk. XV., 458.
*В. Антиповъ, Пословицы и поговорки (Новг. и Перепов. у.). Жив. Ст. XV., отд. 2, 68—74.
Зеленинъ Д., Великорусскія народныя присловья, какъ матеріалъ для этнографіи. Живая старина XIV., str. 57—76. Присловье znamená to, co побасенка, поговорка. Lze je zkoumati se stránky „говора и быта".
*Яковлевъ Г., Пословицы, поговорки, крылатыя слова, примѣты и повѣрья, собранныя въ слободѣ Сагунахъ, Острогожскаго уѣзда. ib. XIV., str. 141—80. XV., odd. 2 str. 89—104, 131—142. S úvodem charakterisujícím materiál.
Х. Петевъ, Български юридически пословици. Сборникъ за нар. умотвор. XX. Матер. str. 1—28.
Franz Freiherr von Lipperheide, Spruchwörterbuch. Berlin 1906. Ref. Zft. des Ver. f. Volkskunde XVI., 365.
Charles Hart Handschin, Das Sprichwort bei Hans Sachs. I. Teil: Verzeichnis der Sprichwörter. Doktor-These der Univ. of Wisconsin. (Bulletin of the University of Wisconsin Nr. 103. Philol. and Lit. serie III., 1.) Madison, Wisconsin 1904. 153 str. 8°. Ref. Deut. Litztg. 1905, 9, 535.
Schlauch G., Sachsen im Sprichwort. Leipzig 1905. Schönfeld (VI + 100 str. velk. 8°.) (Beiträge zur Volkskunde. Im Auftrage des Vereins für sächs. Volkskunde hrsgb. v. E. Mogk.) Ref. Lit. Zb. 1905, 40, 1331. Mitlg. d. Ver. f. Gesch. d. Deut. Böhm. XLIV., 69. Litter. Beilage.
*Marie Bayerl-Schwejda, Sprichwörter im Böhmerwald. Zft. f. oest. Vkd. XI., 121—122.
*W. Tschinkel, Sprichwörter und sprichwörtliche Redensarten im Gottscheer Volksmunde. ib. XII., 138—148.
*H. v. d. Ihren, Eifeler Sprichwörter und Redensarten. Zft. d. V. f. rhein. u. westfäl. Volkskunde III., 151—159.
Dr. Fr. S. Krauss und K. Reiskel, Sprichwörter und sprichwörtliche Redensarten Deutscher in Niederösterreich. Anthropophyteia II., 61—66.
Pfaff Friedrich, Dorfsprüche oder Ortslitaneien aus dem Badischen Oberland. Alemannia. (33). N. F. 6. 153 násl.
William Godelück, Sprichwörter und sprichwörtliche Redensarten aus dem Elsass. Anthropophyteia III., 132—143.
A. de Coek, Spreekwoorden en Zegswijzen afkomstig ran oude gebruiken en volkszeden. Gent. Ad. Hoste 1905. Str. XI. + 421 + 31. Ref. Zft. d. Ver. f. Volkskunde XVI., 238-239.
French, Richard Chenevix Proverbs und their Lessons. With additional Notes and a Bibliography of Proverbs. London, Rontledge 1906, 12°, pp. 190.

G. Friesland, Französische sprichwörter-bibliographie. Ref. Zeits. f. franz. sprache und litt. XXVIII., str. 260.

Altfranzösische Sprichwörter und Sentenzen aus den höfischen Kunstepen über antike Sagenstoffe und aus einigen didaktischen Dichtungen nebst einer Untersuchung über Sprichwörtervarianten von Fritz Schepp. Bonn-Leipzig R. Noske 1905, 77 str. 8°. Romania XXXIV., 495.

Fehse, Erich, Sprichwort und Sentenz bei Eustache Deschamps und Dichtern seiner Zeit. Rom. Forsch. XIX., 2. sv. 1905, str. 545—594.

Léo Desaivre: Les traditions populaires chez les auteurs poitevins. IV. Jean Babu, přísloví a různá úsloví. R. d. trad. pop. XXI., 149—155.

Französische Sprichwörter und Redensarten. Anthropophyteia III., 147—159.

Léon Pineau: VI. Přísloví a rčení z Tourain. R. d. trad. pop. XX., 208—213.

La Chesnaye J. de: Proverbes vendéens. Préface: par de Beaurepaire-Fromont. Paris 1906. Edition de la Revue du Traditionnisme.

P. Delmond: Dires et proverbes limousins. Str. 235. Ref. R. d. lang. rom. XLVIII., str. 472.

Haillant et A. Virtel, Choix de proverbes et dictons patois de Damas près de Dimpaire. (Vosges.). Paris Bouillon 1902.8 °, str. 36 str. Ref. Romania XXXIV., str. 163.

J. M. Filippi, Recueil de sentences et dictons usités en Corse avec traduction et lexique. 18°, str. 42. Ref. R. d. trad. pop. XXI., 367.

Luigi Bonfigli, Stefano Guazzo e la sua Raccolta di Proverbi. Arezzo, Linetti 1905, pp. 82. Ref. Archivio tradiz. pop. XXIII., 379.

Fumagalli Gius. Chi l'ha detto? Tesoro di citazioni italiane e straniere di origine letteraria e storica. 4. Ediz. rinedute 1904. Hoepli, Milán. (XXI. + 637.) Ref. Lit. Zb. 1905, 1, 28. Sbírka „okřídlených slov".

A. Balladoro, Due centurie di proverbi Veronesi. Archivio tradiz. pop. XXIII., 172—183.

G. Grimi-Lo Giudice, Proverbi Siciliane. ib. XXIII., 114—115.

*S. Mihăilescu, Zicători şi cuvinte din jud. Suceava. Sezătoarea XII., 145—157. Přísloví z okr. Sučavského.

Julius Fohn, Magyarische Sprichwörter. Anthropophyteia III., 145—6.

N. Γ. Πολίτου, Μελέται περὶ τοῦ βίου καὶ τῆς γλώσσης τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ. Παραδόσεις. Μέρος Α' καὶ Β'. Atheny 1904' str. 1348. Cena frc. 20·—. Ref. Zft. d. Ver. f. Vkde XV., 123—126 (K. Dieterich). R. d. crit. 1905, 89, 171.

Th. Volkov, Několik přísloví židovských o bohatství, chudobě a ženě. R. d. trad. pop. XX., str. 316—317.

Kressler O., Stimmen indischer Lebensklugheit. Die unter Čanakya's Namen gehende Spruchsammlung in mehreren Rezensionen untersucht und nach einer Rez. übersetzt. Diss. Strassburg 1905 str.

Jayakar A. S. G. (Lieut.-Colonel), Omanée Proverbs. (The Journal of the Bombay Branch of the Royal Asiatic Society. Vol. XXI.) London, Kegan Paul, Trench. Trübner & Co. 1904. (435—504 str. 8°.) Ref. Deut. Litztg. 1905, 1, 28. Sbírka přísloví.

Bruno Navarra, Chinesische Sinnsprüche. Heidelberg, Carl Winter (1905) VII. + 79, 8°. Ref. Deut. Lztg 1905, 34, 2080.

Prietze Rudolf, Haussa-Sprichwörter und Haussa-Lieder. Gesammelt und herausgegeben von —. Kirchheim N.-L. 1904. Buchdruckerei von Max Schmerson. 85 str. 8°. Ref. Lit. Zb. 1905, 1, 24 násl. Zft. f. Ethnol. XXXVII., 229. (Material sebraný v záp. Sudanu.)

Proverbes arabes de l'Algérie et du Maghreb recueillis, traduits et commentés par Mohammed Ben Cheneb. Publications de l'école des lettres d'Alger: Tome XXX.

f) Hádanky.

*Jar. Mcelský, Lidové hádanky a škádlivky. Č. Lid XIV., 28.

*Antonín Helebrant, Tři hádanky. ib. XIV., 128.

*Stanisława Hradecka, Zagadki z Wierzbanowej (pow. Wieliczka). Lud XI., 73.

*Н. Н. Виноградовъ, И. П. Сахаровъ и его Русскія народныя загадкии п ритчи. Журн. мин. нар. просв. 1905 іюнь (sv. 359), str. 229—265.

*Добровольскій Н. Загадки, записанныя въ Смоленскомъ уѣздѣ членомъ сотрудникомъ И. Р. Г. О. В. Н. Добр.... Живая старина. XIV., str. 77—96.

*Мих. Едемскій, Загадки въ Кокшеньгѣ Тотемскаго уѣзда. ib. XV., отд. 2, 62—68.

*Beiträge zur Geschichte des Volksrätsels (1. Das Rätsel vom Einbein, Zweibein,

Dreibein und Vierbein). Mitteil. u. Umfragen z. Bayer. Volkskunde 1906, 37—39; 41—45.
*Joh. Bolte, Das Sprichwort „den Hund vor dem Löwen schlagen". Zeitschrift des Vereins für Volkskunde XVI., 77—81.
Dr. Fr. S. Krauss und K. Reisel, Rätsel und Rätselfragen niederösterreichischer Stadtleute. Anthropophyteia II., 26—60.
Dr. P. Feit, Das deutsche Volksrätsel. Mitteil. der Schles. Gesell. f. Vkunde XII., 1—33.
F. Wernert, Rätsel und Rätselfragen aus dem Elsass. Anthropophyteia III., 160.
Gaetano di Giovanni, Iudovinelli Salentini. Archivio tradiz. pop. XXIII., 236 až 246.
Charlec, Devinettes populaires du pays de Dol de-Bretagne. V. R. d. trad. popul. XX., 40—41.
Devinettes de l'Ille-et-Vilaine VI. Pays de Guipel. od. Henry de Kerbeuzec. ib. XX., 502—511.
Krauss, Französische Rätselfragen. Anthropophyteia III., 163—4.
Julius Fohn, Magyarische Rätsel. ib. III., 161—2.

Drobné zprávy národopisné.

Dne 2. ledna t. r. slavil prof. O. Hostinský své 60té narozeniny. Filosofická jednota uspořádala dne 7. ledna na jeho oslavu slavnostní schůzi s přednáškou dra Z. Nejedlého o činnosti oslavencově. Umělecká Beseda pak pořádala 12. ledna přátelský večer, jehož se účastnili hojnou měrou ctitelé a přátelé Hostinského z kruhů literárních, hudebních a universitních. Redakce „České Mysli" ocenila ve zvláštním čísle všestranně vědeckou a literární činnost Hostinského. Také Národopisné Museum československé jest Hostinskému velikými díky zavázáno. Hostinský velikou měrou měl účastenství na Národopisné výstavě a o založení a vybudování našeho Musea získal si zásluh nejpřednějších. Ve velké jeho práci literárně vědecké řadí se k nejpřednějším jeho práce o lidových písních našich, a N. Věstník mohl je v min. ročníku dle zásluhy oceniti. Zvláštní deputace Společnosti Národopisného Musea vyslaná k slavnosti pořádané Uměleckou Besedou vyslovila vzácnému našemu jubilantovi nejhlubší svou úctu.

—

Etnografická sekce Společnosti přátel přírodních věd, antropologie a etnografie v Moskvě slavila 15./28. prosince m. r. 25leté jubileum horlivé předsednické činnosti prof. V. Th. Millera. Nejenom všecky vědecké instituce moskevské od university a orientálního institutu Lazarevského počínaje, mezi jichž přední učitele oslavenec náleží, než také akademie věd v Petrohradě a přečetné jiné korporace vědecké pozdravily v tento den jubilanta deputacemi, adresami a telegramy. Byl na oslavu jeho založen také zvláště fond pro vydávání děl etnografických. Naše Společnost Národopisného Musea Československého dostala zprávu o tomto jubileu a pozvání a projevila p. V. Millerovi svoji účast a blahopřání. Redakce Národopisného Věstníka může teprve nyní na sloupcích svého listu připojiti projev své hluboké úcty před velkou vědeckou prací jubilantovou. Nejvýmluvněji ocenil práci Millerovu a její výsledky předseda moskevské Společnosti přátel přírodních věd, antropologie a etnografie, D. A. Anučin. Ocenil práci jeho v řečené Společnosti, zvláště v sekci etnografické, jejíž členem byl od konce 60tých let, jeho zásluhy o spolkový časopis Этнографическое Обозрѣніе, jehož redaktorem jest od r. 1889, o založení nové sekce pro hudební etnografii. Poukázal dále na výsledky jeho učitelské činnosti na universitě. Ocenil jeho všestrannou a plodnou činnost vědeckou. Jest linguistou, znatelem orientalních jazyků, zvláště kavkazských, jedním z předních znatelů ruského eposu, a všude tu pracoval statně a zdatně v přečetných svých studiích a obšírných dílech vědeckých. Mimo universitu jest činný v jiných ještě institucích vědeckých, stojí v čele Lazarevského institutu pro studium jazyků, literatur a dějin Orientu, řídí práce orientalní sekce moskevské Společnosti archeologické. Vědecky činný jest neustále již málem 40 let a dosaváde pracuje nejen se stejnou důkladností, než i s týmž žárem a s touže horlivostí jako v mladých svých letech.

—

Prof. Dr. L. Niederle byl zvolen za mimořádného člena České akademie věd a za dopisujícího člena cís. akademie věd v Petrohradě.

—

Časopis za zgodovino in narodopisje (III., 214—224) podává z péra prof. M. Murka obšírný referát o Niederlových Slovanských Starožitnostech I. a II., 1, jejž končí upozorněním slovinských odborníků na českou vědeckou literaturu, zejména z poslední doby na práce Pastrnkovu (Dějiny slovanských apoštolů Cyrilla a Methoda), na studie Polívkovy, Vlčkovy Dějiny české literatury, sborník „Literatura česká XIX. stol.“, „Český Časopis Historický“ a „Národopisný Věstník Československý“.

—

Národopisný Věstník ve svých referátech o německých dílech lidovědných nejednou již musil vytýkati, jak důsledně — a kdyby příčinou nebyla neznalost řeči, bylo by nutno říci: okázale — němečtí pracovníci nedbají příslušné literatury slovanské. Chybu tuto však již pociťují sami Němci. Tak na př. Lit. Beilage zu d. Mitteilungen d. V. f. Geschichte d. Deutschen in Böhmen (XLV., 7) v referátu o Johnově „Sitte, Brauch- u. Volksglaube im deutschen Westböhmen“ vytýká shodně s Národop. Věstníkem: „Snad bylo by se i odporučovalo při některých zvycích a jménech zjm. na hranici národnostní a v krajinách, jež dříve po kratší nebo delší dobu byly slovanskými, pátrati, zda nevnikly tam zvyky slovanské nebo naopak . . .“

—

„Nalézáme tu smysl pro barvy a formu, o jakém se nám v střízlivém našem Švýcarsku ani nezdá. Lze-li u kterého národa mluviti o umění v pravdě lidovém, pokud se týče selském, je to u Slovanů.“ Tak končí E. Hoffmann Krayer v Archives suisses des traditions populaires (X., 282) svoji recensi o Jurkovičově „Práci lidu našeho“, která vychází nákladem německého nakladatelství Schrollova s textem německým, českým a francouzským, a jež nalezla mezi Čechy celých — 17 odběratelů.

—

Lašské národní písně sbíral minulého léta moravský hudební skladatel p. Leoš Janáček. Podařilo se mu zaznamenati řadu dosud neznámých písní i z krajů, v nichž dnes je již lidová píseň na vymření.

—

Prof. V. Prasek ve feuilletonu Hlasů z Hané (XXVI., 1) upozorňuje, že nakladatel Fr. Škarnicl v Uherské Skalici ještě r. 1877 známé své knížečky lidového čtení opatřoval illustracemi z prostějovského Güntherova vydání bájek Ezopových z r. 1557. Původní dřevoryty dostaly se z Güntherovy tiskárny prostějovské do Olomouce tiskaři Milichtalerovi a jeho nástupcům, až konečně se octly v rukou Ant. Jos. Škarnicla.

—

Zlatá Praha ve svém vánočním čísle reprodukovala některé lidové hračky ze Zbraslavska a z Myjavy na Slovensku (hliněné) a z Krouné a ze Skašova (dřevěné) a z Pacova (z těsta), jež jsou uloženy v Národopisném Museu.

—

„Nová Politika“ přinesla 24. listopadu 1906 velmi případné poznámky Zd. Wirtha „národopisné studium a výtvarné umění“. Plným právem ukazuje spis. na to, že „tak zvaný lidový sloh byl jen občasnou modou, jíž sice její původci přinesli srdce vřelá a hlavy nadšením zapálené, ale jejíž epigoni jako vždy necítili k jejímu pěstování jiné vzpruhy, než osobní prospěch nebo módní zálibu objednavatelovu. Není divu, že sklamaly výtvory těchto řemeslných kopistů a že diskreditovaly u mnohých snahy o „lidový sloh“ vůbec“ . . . Dále píše: „Objevilo se, že kopírované formy, převzaté barvy a ornament netvoří ještě slohu, že tvary vzniklé z jiného prostředí, aplikované na poměry velkoměstské, na účely a potřeby moderních lidí, působí umělecky falešně a prakticky nepohodlně, došlo se soustavnou analysí k poznání, že lidové umění dá se odvoditi z historických stylů, jichž prvky individuelně zpracovalo a svým požadavkům přizpůsobilo, nalezlo, se, jak nebezpečné jest zahrávání si s československými typy a jak mstí se diletantství ve studiu národopisném. A to vše způsobilo v posledních letech obrat. Už není lidové umění pouhou předložkou, vzorem pro pohodlné kopisty a násobitele jeho skrovných prostředků, už netvoří se typy slohové pro venkovské villy, už netiskne se tak zv. národní vyšívání na dopisní papír a nemalují se houfně dekorativní talíře s lidovým ornamentem. Móda přešla, ale zůstalo jiné požehnání. Získala věda, máme spoustu sebraného materiálu, máme časopisy, sborníky,

musea, máme monografie i obrazové mapy. A moderní lidé přistupují nyní k těmto všem věcem s jinými úmysly a pocity. Pro ně není lidové umění zcela jiným světem, odlišným ode všech slohových period historických, pro ně znamená tentýž inspirační element jako umění „oficielní", na němž se učí a poznávají, jak konservativní venkovan pomalu si spřádá prvky slohu, který kolem něho hýří svými výtvory, jak zjednodušuje po svém linii a barvu, jak dle své schopnosti vidění zachycuje primitivní tvary předmětů a jak láskyplně zachází s chudým materiálem, jejž mu dala příroda a jehož řeči rozumí. Výtvory lidové spolu s celým životem tělesným i duševním jsou jim dobrou školou pro pochopení individuelního pojetí, pro účelnost tvarů a vhodnost užitého materiálu. Ne k bezduché kopii nebo malichernému drobení v prvky, ale k potěše a cviku oka a inspiraci citu. — Ale — bohužel — zlo se dosud vrací a příčinou toho, že jsem předeslal tento obšírný důvod, jest článek prof. Dr. Čeňka Zíbrta v 2. čísle XV. roč. „Českého Lidu" (str. 74—78). Autor, jehož váha v některých otázkách historie a národopisu jest v Čechách i za hranicemi nesporná, kryje tu, bohužel, svým jménem opozděné výsledky snah, jak jsem je v úvodu vylíčil. Věnuje celý článek publikaci pp. Fr. Thomayera a M. Fulína: Českoslov. vzory květinových skupin (ornamentů) a jich užití v našem zahradnictví, a praví: „. . . . praktické těžení toto ze studia lidového vzniká jako přirozený výsledek studia starých vzorů rázovitých, přizpůsobených látce a účelu novějších ozdob, okras, upravovaných takto předlohami, vhodně vybíranými z bohaté pestrosti ornamentiky lidové. Po krojích, nábytku, vyšívkách, výzdobě domácnosti, po lidovém stavitelství přichází na řadu též výzdoba květinová." — To je hrozný omyl. Vydavatelé „Vzorů květinových" jsou ovšem zahradníci, vychovaní v době, kdy horečka stylová obnovila rokokovou dekoraci zahrad a také květinových koberců a chytají se jen módy, užívajíce „lidového" místo renaissančního ornamentu. Těm musíme již odpustiti. Ale líto je mi, že omyl ten zavádí se a podporuje i v literatuře vědecké. Vždyť každý, kdo jen trochu zabýval se lidovým uměním, ví, že lid svůj ornament neznehodnocuje, že užívá ho jen na pravém místě, vyšívá, maluje na dřevo, sklo, papír i hlínu, vyřezává v plochém reliefu nebo vyplétá brkem, ryje a vytepává do kovu, ale že n i k d y ho neužívá plně plasticky. A přece odporučuje tu odborný list plastické ornamenty na záhoncích zahradních, nemožně zvětšené a řemeslně kombinované. Což nezná pan autor podstaty rokokového koberce zahradního, necítí nesmyslnosti jeho užívání v nynějších společných parcích vůbec? A nezná lidové zahrádky, jako dlaň malinké, před okny u cesty, plné balšánu, muškátu, resedy a růží, s prostým plotem a s jedinou cestičkou po straně, aby mu ihned napadl nebetyčný rozdíl mezi touto skromnou prostorou a rokokovým parkem? Pan prof. Zíbrt sliboval kdysi (Č. Lid, XIV., str. 63) zvláštní obranu aplikace lidového umění na moderní potřeby, jako „klidnou a zralou odpověď proti frasím" v mém článku v Programu klad. reálky na rok 1904. Má býti toto onou odpovědí?"

—

V ě s t n í k P o d ě b r a d s k a, dobrý list, věnovaný místopisu, kulturní historii a lidopisu svého kraje, dokončil ročník IX. a nebude dále vycházeti. U Němců v Čechách i v říši vznikají nové místní listy kulturněhistorické a národopisné, pozornost a zájem pro lidovědu sílí a šíří se — u nás utuchá.

—

Právě vydala Učená společnost Ševčenkova ve Lvově I. sv. v e l k é s b í r k y h a l i č s k o - r u s k ý c h n á p ě v ů l i d o v ý c h, jež byl fonografem zachytil prof. Jos. Rozdol'skyj a pak notovým písmem přepsal prof. Stan. Ljudkevyč jako 21. sv. Етнограф. Збірник-а.

—

Jak Ž i v a zaznamenala, byly nově zachyceny fonograficky dialekt normansko-francouzský v Guernsey a dialekt gallský na ostrově Manu.

—

Dr. M. J o v a n o v i ć - B a t u t ukázal nedávno (v bělehradském denníku Политика č. 1047) velikou úmrtnost Srbů v Uhrách a v Chrvatsku.

Průměrně zemřelo r. 1903—1904 na 10.000 živých

Židů	v Uhrách	166,	v Chrvatsku	149
Němců	,,	228,	,,	209
Maďarů	,,	244,	,,	172
Chrvatů	,,	249,	,,	260
Slováků	,,	267,	,,	280
Rumunů	,,	275,	,,	—
Srbů	,,	327,	,,	304

Průměrná úmrtnost všech národů mimo Srby byla v Uhrách 239, v Chrvatsku 214, u Srbů tedy o 88,90 více! Dle toho ztrácejí Srbové (jest jich tam celkem 1,109.309) ročně málem 10.000 životů více než všechny ostatní národnosti v Uhrách a Chrvatsku dohromady! Příčiny hrozné této degenerace vylíčiti chce autor příště.

—

V létě loňského roku vzpomínali v Německu literárně i lidovými slavnostmi jubilea, jaké i u nás, kde oslavujeme kde koho a kde co, by bylo řídké. Jubileum — knihy: a účastní se se zájmem oslavy nejen kruhy literární, nejen časopisy, nýbrž i širší vrstvy lidové! V r. 1906 uplynulo sto let od prvého vydání prvé sbírky národních písní a říkadel německých, jež uspořádali A. v. Arnim a K. Brentano pod titulem „Des Knaben Wunderhorn". Spolu s oslavnými vzpomínkami proveden byl i dobrý oslavný čin. „Des Knaben Wunderhorn" byl vydán E. Grisebachem (u firmy M. Hesse v Lipsku) ve věrném přetisku i s reprodukcí původních illustrací.

Zprávy o museích a společnostech národopisných.

(Ze Společnosti Národopisného Musea Československého.) Myšlenka zemědělského musea při sbírkách Národopisného Musea v Praze, pro něž vydala Společnost NMČ. provolání v prosinci 1906, dochází dosti pozornosti. Přihlásili se již z českého venkova někteří pracovníci, již jsou ochotni zjistiti, zda v okolí jejich nejsou uchovány dosud nástroje a stroje staré zemědělské výroby. Není pochyby, že všichni, kdož mají zájem o zdar a rozkvět českého zemědělství, budou následovati příkladu těchto prvých pracovníků. I z pracovních oborů, souvisících se zemědělstvím, projeven byl živý zájem o oddělení zemědělské retrospektivy. Tak mimo jiné z kruhů včelařských je propagována myšlenka, aby ve sbírkách zemědělských bylo vypraveno zvláštní oddělení včelařské. — Sl. zemským výborem povolena byla na zemědělské museum pro r. 1906 podpora tří tisíc kor. — V knihovně musejní doplňuje se právě oddělení literatury místních monografií československých. Po upozornění a prosbě k autorům a těm, kdož mají zjm. starší místní monografie české, o darování podobných spisů dostalo se musejní knihovně již několika vhodných knih, jichž dosud v tomto oboru postrádala.

—

Na výstavě kuchařství a hostinství v Praze (od 18. až 22. pros.) uspořádány byly ukázky staré a lidové kuchyně české dle pokynů prof. Zíbrta.

—

Výstavu lidového umění a domáckého průmyslu českého národa v Praze, jež projektována byla původně na r. 1908 — vzhledem k výstavě pražského komorního obvodu však byla odložena na některý rok pozdější, budou předcházeti výstavy krajové, jež, omezeny jsouce na menší obvod, dovedou poměrně snadněji zjednati potřebný přehled a opatřiti materiál pro výstavu velkou. Práci pro tyto krajové výstavy slouží dotazníková akce o lidovém a domáckém průmyslu, kterou podnikla jednak přímo, jednak prostřednictvím zemského výboru a českých i moravských národních jednot Společnost NMČ. v Praze. Kdož održeli dotazníky, prospějí velmi výstavní myšlence, jež bude jistě důležitým článkem v akci na prospěch domáckých pracovníků, zodpovědí-li dotazník co nejdříve.

—

Společnost přátel starožitností českých konala v r. 1905 3 přednášky, 3 poučné výlety, vydávala svůj Časopis, sedmkráte zakročila na ochranu starých památek. Mimo to sestavuje musejní statistiku, která jí byla dána na péči musejním sjezdem kutnohorským r. 1898. V této věci žádala c. k. místodržitelství za dovolení, aby si směla vypsati potřebná data úřední; ale do dubna (žádost svou podala v říjnu 1905) nedostalo se jí vyřízení. Příjem společnosti byl K 6985·68, výdej 6096·66. Členů činných měla 1014, z nich však zaplatilo příspěvek jen 758.

—

Městské průmyslové museum v Hradci Král. pořádalo v druhé polovici prosince výstavu drobného umění, na níž byly i ukázky uměleckého průmyslu lidového z českého severovýchodu.

Na Zbraslavi u Prahy ustavil se Okresní spolek musejní, jenž do oboru svého působení pojal též sběratelskou činnost národopisnou.

—

Kočovná výstava moderních dětských hraček vzorkových konala se v prosinci v průmyslovém museu v Chrudimi. „Krása Našeho Domova" k ní poznamenává: Nejvíce zajímala skupina loutkového nábytečku a vkládaných figurek (podle ruských vzorů), které vystavuje odborná škola pro průmysl dřevařský v Chrudimi. Zasluhují zmínky zejména proto, že — ač vkusně provedeny — neodlišují se přílišně ani barvou ani zpracováním od lidových výrobků z blízké Krouné a mohly by tedy ukázati lidovým výrobkům cestu, jak kvalitu lidových výrobků polepšiti, zvláště když v poslední době již několik mladíků z Krouné se vzdělalo na Chrudimské odborné škole.

—

V Německém Brodě chystali okresní národopisnou výstavu pro letní měsíce 1906. Výstavka však se nekonala pro úplnou téměř neúčast okolí; neboť na ohlášení v krajinských listech i zvláštní vyzvání obecních úřadů, správ škol a farních úřadů došly pouze tři příznivé odpovědi. Většinou zůstalo vyzvání zhola nepovšimnuto, bez odpovědi.

—

Městské museum v Rokycanech vydalo loni prvé číslo svých publikací, přednášku prof. dra. J. Máchala o Josefu Čejkovi. Spisek, který zajímavě seznamuje s jedním ze vzácných účastníků prvé drobné práce buditelské v Čechách, zmiňuje se — mimochodem — i o Čejkově poměru k projevům lidového ducha i k literárním snahám národopisným.

—

Ve Zbudově, v místnostech školy vystavené na památku Kubatovu, bude zřízeno museum blatského kraje.

—

Pro školní prázdniny 1906 uchystal odbor Československé Jednoty v Uherském Hradišti vyšívkový kurs pro industriální učitelky. Říditi kurs uvolil se redaktor a sběratel lidových památek p. Fr. Kretz. Úkolem kursu bylo přispěti, aby lidové umělé vyšívání bylo zavedeno do škol při učení ručním ženským pracím.

—

Ve Vídni zahájil rokem 1906 svoji činnost spolek „Deutsche Heimat" jenž chce pečovati nejen o lidovědné bádání, nýbrž i oživovati některé aspoň lidové zvyky v dnešním životě. Provedl na př. vánoční hru, jež byla uveřejněna v Zeitschrift f. oesterr. Volkskunde (IX., 89, 142) pod titulem Halleiner Weihnachtsspiel, uchystal provedení jiné lidové hry (uveřejněné tamže I., 43, 74 pod titulem Hexenspiel aus Krimml); konečně o prázdninách 1906 kulturně-historickou výstavku německého Pošumaví v Eisensteině, jež — patrně pro účely srovnávací — předváděla i některé památky české ze Šumavy. Předmětů vystavených bylo na 1600, z nichž velká část je dosud v majetku soukromém.

—

Verein für Landeskunde von Niederoesterreich vypsal před časem cenu na dolnorakouský dialektický slovník. Podáno však bylo jediné dílo, které ještě samo se vyloučilo z ucházení o cenu, neboť bylo pouhou sbírkou materiálu a ne vědeckým jeho zpracováním. Proto nebyla cena udělena, nýbrž byla prodloužena lhůta konkursní o další 2 léta.

—

Verein für oesterreichische Volkskunde uvádí ve své zprávě za r. 1905, že pro Museum, které udržuje, nově získal 1148 předmětů (mezi nimi celé kolekce z Krajiny, Istrie, jižních Čech, Moravy, Štýrska a Bukoviny) a 250 fotografií a 80 nápodobenin. Sbírky obsahují nyní 16.173 předmětů, jež Museum vlastní, a 3303, jež byly do Musea půjčeny; 1286 fotografií a 226 nápodobenin. Knihovna byla rozmnožena o 117 čísel. Příjem činil 15.713·93 kor., z nichž 10.200 bylo subvencí a darů (subvence státní 7000 kor., Obchodní komory dolnorakouské 800 kor., od kn. Liechtensteina 500 kor. a j.). Vydání bylo 15.526·93 kor., z nichž připadalo 2938·97 kor. na musejní a knihovní nákup. Členů spolku resp. abonentů časopisu, jejž Museum vydává, bylo 611; z nich bylo 161 škol a školních knihoven, z nichž pro 102 prostředkoval odebírání c. k. školní knihosklad. I co do návštěvy věnovaly školní úřady vídeňskému národopisnému museu vhodnou pozornost. (Hromadné návštěvy žactva pro školy odborné a pokračovací byly přímo

nařízeny.) Přes to, že těší se hojné účasti a přízni, Museum nemůže se dostatečně rozvinouti: nemá vhodných místností. Proto na letošní valné hromadě znovu si klade spolek za cíl, buď opatřiti pro musejní sbírky samostatnou, vhodnou, vlastní budovu, nebo docíliti, aby národopisné museum vídeňské bylo připojeno jako samostatná sekce „C. k. Rakouskému Museu pro umění a průmysl".

—

Verein für Landeskunde von Niederösterreich dal letos podnět k založení dolnorakouského zemského musea ve Vídni. Dosud zdálo se zemské museum ve Vídni, kde je řada sbírek ústředních a museí speciálných, zbytečností. Verein für Landeskunde klade však zemskému museu poslání vlastivědné, jejž ostatní musea právě, že jsou ústřední nebo speciálná, nemají, a jehož by nemohly plniti.

—

Zeitschrift f. oesterr. Volkskunde (XII., 86) stěžuje si, že je zanedbáváno městské museum v Novém Jičíně a vytýká, jak v něm nedostatečně je předvedeno po stránce národopisné samo Kravařsko. — Lépe již se daří místnímu museu v blízkém Kunvaldě. V museu tom, jež trvá ovšem teprve pět let, jest vystaveno téměř úplně (mimo velká kamna) vnitřní zařízení selské světnice, ovšem ne ve formě interiéru. Mimo to má oddělení keramické, sbírku starých listin a knih, památky cechovní, nástroje dřívější výroby zemědělské (zejména všechna nářadí, sloužící k obrábění lnu), kroje a vyšívky. Ovšem pro nedostatek místa slouží některé výstavní předměty (truhly a p.) spolu za sklad jiných museálních věcí, ba starý skleník (z poč. XIX. stol. — Glasschrank) slouží i za vitrinu.

—

Krahuletzova společnost v Eggenburku v Dolních Rakousích podává ve své výroční zprávě i seznam veřejných i soukromých sbírek dolnorakouských, jejž sestavil (dotazníkovou akcí a jiným soukromým pátráním) dr. E. Frischauf. Sbírek narodopisných zjišťuje uvedený soupis 20, z nichž pět je v rukou jednotlivců, 4 v rukou společností, 9 náleží obcím a 2 jsou klášterní.

—

Obchodní a živnostenské museum v Záhřebě vydalo právě katalog své národopisné sbírky, jejž sestavila pí. Jelica Belović-Bernadzikowska. Sbírka čítá 1000 čísel, z nichž některá zahrnují více předmětů (až nad 20). Většinu sbírky vyplňují vyšívky, krajky a předměty krojové. Mezi nimi jsou nejen práce lidové spotřeby t. j. lidem nejen vyrobené nýbrž i užívané, nýbrž i pouhé lidové výroby; máť sbírka, jež je součástí musea obchodního, i účel praktický a obsahuje proto i aplikaci vzorů i techniky lidového umění na věcech moderní spotřeby soudobé. Tomu je také při předmětech ze dřeva pracovaných (věci drobné, řezané i nábytek), jež vedle prací z kovů (filigránských) a jiných prací ozdobných vyplňují národopisné oddělení musejní. Co do původu zastoupeny jsou ve sbírce Chrvatsko, Slavonije, Bosna, Hercegovina, Dalmacie a Makedonie z jižních zemí slovanských; ze zemí ostatních jednak pro kmenovou příbuznost chrvatské osady jižní Moravy a Slovensko, jednak pro srovnávání — Indie. Katalog sám je pracován velmi svědomitě a podrobně. Udává u vyšívek techniku práce, ornament, původ, vysvětluje i užívání a upotřebení věci, pokud není samozřejmé; kde možno zjišťuje i stáří a připojuje dle potřeby lidový název. Velmi často upozorňuje na shodnost techniky i vzorů slovenských. Katalog psán je chrvatsky. Leč předmluva jeho i nejnutnější vysvětlivky v textu jsou i německé a francouzské.

—

Ze zprávy o nynějším stavu zemského musea v Bosně a Hercegovině, vytištěné v „Glasniku zem. muzeja u Bosni i Hercegovini", XVIII., 111—114, vyjímáme, že národopisná sbírka její obsahuje úplně zařízené komnaty... 9 kusů, úplné kostymy s figurinami 117 kusů, různé národopisné předměty 2960 čísel, otisky sádrové 51 kusů. Sbírka tato v posledních letech velice se vzmohla, ač nikoliv tou měrou jako jiné sbírky předhistorická, římská a numismatická. Čítala v r. 1893 575 předmětů a 75 kostymů a r. 1906 3042 předmětů a 117 kostymů. Značná jest také sbírka antropologická, kraniologický její materiál čítá 55442 čísla.

Vychází péčí publikační komise Společnosti Národopisného Musea Československého (dr. A. Kraus, dr. J. Polívka a dr. V. Tille), nákladem Společnosti NMČ. a za vydavatelství a odpov. redakce prof. dr. J. Polívky. — Papír se skladu České společnosti pro obchod a průmysl papírnický G. Wiesner Duffek & spol. v Praze. — Tiskne Alois Wiesner, knihtiskař České Akademie císaře Františka Josefa I. pro vědy, slovesnost a umění v Praze.

O slovanských „slovích a věcech“ v ohledu národopisném.

„*Slova a věci!*“ — tak zní nejnovější heslo v oboru jazykozpytu a etymologie, nadšeně hlásané štyrskohradeckým linguistou professorem ***Rudolfem Meringerem***. Meringer právem ukazuje na dávné podobné úsilí zakladatele germánské srovnávací mluvnice *Jakuba Grimma* i dovozuje, že nespolehlivost a praktická bezvýslednost dnešního způsobu, jakým zpravidla vykládáme vznik a význam různých s l o v, zakládá se na detailní neznalosti v ě c í, které slovy těmi byly nebo mohly býti označovány. Platí to zejména o předmětech ze starších, nyní zašlých dob kulturních, které dnes jen v museích a sbírkách, po případě v obrázkových vědeckých dílech jsou přístupny bezprostřednímu názoru našemu; platí to však často i o předmětech a věcech nejvšednějších, ještě dnes užívaných a obvyklých, ale badateli opomíjených.

Meringer zavrhuje starší tento neplodný způsob etymologisování a buduje soustavu novou: radí badatelům, aby opustili pracovny a vydali se na výzkumné cesty aspoň do těch krajů, jejichž kulturou při výkladech svých budou nuceni se zabývati, aby se ozbrojili motykou a rýčem a dle potřeby i sami kopali po starobylých předmětech, svědcích zmizelé kultury, aby bedlivě pozorovali vše, co vidí dosud při práci polní neb domácí, co na dvoře i v domě — slovem, aby jazykozpytci stali se znalci starožitností a pozorovateli dnešního všedního života lidu, aby byli též *národopisci* a svými výzkumy slovními opět *prospívali národopisu.*

Řídě se těmito zásadami, Meringer sám dospěl a dospívá stále výsledků utěšených, byť dle vlastního doznání jeho dosud ne ve všem úplných ani ustálených a podle úsudku ostatních soudných jazykozpytců také ne vždy již povznesených nade vši pochybnost. Zejména lze podotknouti, že Meringer v některých zásadních věcech zachází až příliš daleko, tak na př. když ve všech případech bez rozdílu domáhá se původního, základního významu r e á l n í h o, ačkoli zajisté jsou i zcela primitivní významy abstraktní a i d e á l n í a o základním významu nějakém často vůbec nelze mluviti. Mimo to zdá se, jakoby Meringer proudění a šíření kultury západní, germánské směrem k Slovanům a Baltům i bez nutkavých důvodů a priori uznával a stanovil (ve většině případů v souhlase s povšechným během dějin kulturních arciť správně), jakoby však proudění a působení opačného, jdoucího v menší ovšem míře od Baltoslovanů na západ ke Germánům a dále, poněkud méně dbal, méně najisto než jiný německý badatel téhož oboru *O. Schrader.* Přes to vše Meringerovy etymologie právě pro reální své jádro zasluhují, aby byly uváděny v širší známost i národopisců a kulturních historiků: jsouť vesměs duchaplny a nabádavy k dalšímu zkoumání, jemuž sám původce jejich nikterak se neuzavírá; a poněvadž neomezují se kulturou jedinou, nýbrž naopak sledují i odkrývají styky a vlivy kultur rozdílných, objasňujíce ostrými paprsky též mnoho „slov a věcí“ s l o v a n s k ý c h, pokládám přímo za nutno, abych slovanské naše národopisce seznámil s touto aspoň stránkou jejich, pokud si totiž všímají dávného i dnešního ž i v o t a a b y t í s l o v a n s k é h o. Přihlížeje zároveň k příslušným pracím jmenovaného již O. Schradera, pak R. Löwe, C. C. Uhlenbecka a jiných, pokusil jsem se tudíž v řádcích následujících narýsovati jakýsi (rozumí se, že neúplný a nejednotný) k u l t u r n í o b r á z e k s l o v a n s k ý, pokud totiž vyplývá z dosavadních, ani nyní dokončených studií Meringerových v časopise „Indo-

germanische Forschungen", sv. XVI, str. 101—196; sv. XVII, str. 100—166; sv. XVIII, str. 204—296 a sv. XIX, str. 401—457. Slova a věci roztřídil jsem při tom podle hlavních oborů lidského konání a myšlení.

1. Obydlí a co s ním souvisí.

R. Meringer jest vynikajícím znalcem a badatelem o *vývoji domu* („Hausforscher"); počav se zabývati etymologiemi domu pleteného a poměrem domu bosenského k hornoněmeckému (franckému), nabyl vůbec rozhledu po jednotlivých druzích a význačných typech sem hledících. Výtěžky svých studií ukládá v cenných monografiích, z nichž budiž jmenována alespoň nejnovější: *Das deutsche Haus und sein Hausrat*, 1906.*) Protože Meringer i v těchto spisích neustále se dotýká věcí slovanských buď původních nebo teprve zdomácnělých, bylo by sice záhodno zpraviti jednou naše národopisce způsobem přehledným i o všech výsledcích tohoto druhu; avšak v rámci přítomného článku nemohu než uváděti to, co úryvkovitě souvisí s ostatními etymologiemi podávanými v „Indog. Forschungen".

Není pochyby, že původní *příbytek* lidský (člověka tedy již na kratší delší dobu usedlého) býval vůbec a tudíž i u Indoevropců velice jednoduchý: buď jeskyně, kterou našel, nebo jáma, již v zemi vykopal, anebo konečně pahoreček, jejž s jedné strany prokopal a uvnitř prohloubil. Stopy pozemních těchto „domů" Meringer nalézá také v jistých slovích germánských i slovanských. Tak něm. *Burg* souvisí s *bergen* a pochází dle Meringera od kořene, který znamenal „jeskyni"; v slovanštině patří k střídnému kořeni *berg-* starocírk.-slov. sloveso *brěgą, brěšti* = chovám, chráním a zvláště české *brh, bržec, bržek* (původně „jeskyně", pak přeneseně „chýže", „stan"). I germánské *h s* „Haus" Meringer spojuje s řeckým slovesem **κεύθω** „skrývám" i praví, že to s počátku byl asi velmi bídný, zpola v zemi skrytý dům, jaké Konst. Jireček viděl v Rumunsku a Bulharsku. Později ovšem způsob „stavby" se mění, avšak slovo zůstává i přizpůsobuje se k pokročilým poměrům kulturním toliko změnou významu: *hūs* potom značí „*chýži*" (Slované přejali svoje slovo právě v tomto významu od Germánů) a na konec — již v gotském *gud-hūs* „chrám" — budovu ušlechtilou.

Jest zajímavo, co Meringer vyvodil ze všeslovanského slova *chlěvъ* „stabulum" a stcírk.-slov. *chlěvina* „**οἰκία**, domus". Místo aby je s Miklosichem vykládal z gotského *hlija* značícího „stan, chýše", spojuje je rozhodně větším právem s gotským slovem pro „hrob" *hlaiw* (= starohornoněm. *hleo* „náhrobek", středohornoněm. *lē* „pahorek"). Jak však srovnati pojmy zdánlivě tak odlehlé od sebe? Jest to možno poznáním, že pozůstalí dopřávali (jako dosud se děje) zemřelému všeho toho, co míval v životě vezdejším, že ho se zvláštní pietou tím vším na posmrtnou cestu opatřovali — usedlíka tedy především *domem*.**) Tak činili i Germáni, jimž ono *hlaiw* značilo původně primitivní dům, vyhloubený v přírodním pahorku. Takového domu pahorkovitého dostávalo se tedy nebožtíkům i tehdy, když žijící znali příbytky již lepší, na př. skutečný nějaký dům s podlahou: časem také zemřelému opatřuje se náhrobek uvnitř podlahou a dřevěnými stěnami, dává se mu dokonce dům pletený, dřevěný, kamenný. Staří Slované pak poznali u Gotů

*) Viz o tom referát v 2. čísle tohoto ročníku na str. 42 násl.

**) Starocírk.-slovanské *sъkątati* „pohřbíti" znamená dle toho nejspíše „v domě uschovati"; srv. staročeské *pokutiti* „pohřbíti" Otc. D 19 b (Smetánka).

„hlaiw,“ když znamenalo ještě „obytný dům“ vůbec: slovo to nejspíše s věcí přejali jako *chlěv*, a teprve, když pokročili v umění stavebním i proniklo k nim nové cizí slovo *hūs* v podobě *chyz* (viz nahoře), opatřovali tím starým, primitivním způsobem toliko svůj dobytek, stavěli mu *chlévy*. Slovo „chlév“ putuje potom od Slovanů zpět k Němcům: Meringer aspoň neví, jak by jinak vysvětlil středohornoněm. *lie, liewe*, což překládáme „Laube“.

Souhlasně s povahou domu i prvotné *lože* člověka jest jednoduché a bídné. Kdežto kočovník měl lože ve voze svém (viz dnešní cikány), usedlík zprvu ukládá se k spánku ve své jámě, vyplněné třeba listím — něm. *Bett* (gotské *badi*), co do původu totožné se slovem *Beet*, značilo podle K. Luicka nejdříve vůbec „jámu“. Na vyšším stupni vzdělanosti člověk postýlá si již na zem v domě svém: toho pamětnicí jest naše „postel“. Stelivo nastrkává se pak do pytle, vznikají polštáře; pytel klade se do dřevěného pažení (něm. *Bettstatt*), zůstává však na zemi, a teprve když stůl a lavice se povznášejí nad půdu, když vzniká pravý „obzor osvětový“ („Kulturhorizont“), i lože opatřeno jest nohami: tomu svědčí stcírk.-slov. *odrъ*, jež překládají *„Bettgestell“*. *) —

Jaký byl v ý v o j stavební techniky vůbec a co zrcadlí se z něho v slovanštině? Po hrubých začátcích, které jsme poznali, a vedle nich vyskytoval se v příznivém prostředí nejdříve způsob *pletení*, kterého užívali nejen ke zhotovení domu, ale i ohrady domu neb majetku vůbec. Již podle našeho *plot* a dále dle toho, co Meringer uvádí, soudil bych, že Slované samostatně vynikali v oplocování a budování pletených domů. Jest tu sice všelico etymologicky nejistého, co na př. jako staré střídné slovo máme spojiti s gotským *gards* „dům“ (rozuměj původně „pletený dům“), zdali všeslovanské **gordъ* = starocírk.-slov. *gradъ* atd. čili spíše starocírk.-sl. *žrъdь* „opora pletiva“ = čes. *žerď;* anebo co souditi máme o velké pletené schránce pro obilí, na Balkáně a daleko na západ rozšířené a *koš* (srv. naše slovo), *kukuružniak* neb *čardak* nazvané. Mám však na mysli starocírk.-slov. *klěť* a *kléta*, v nichž zachovány jsou významy jednak „dům“ (totiž pletený), jednak „plot, ohrada“ (z čehož potom *„klec“*) a kterážto slova jediné mohou nám dle Meringera objasniti středohornoněmecké *gl.t* „osamělá chýž“, po případě i „plot“. Též slovanská slova značící „ochoz, předsíň“ (něm. „Flur“), totiž starocírk.-slov. *pritvorъ*, č. *přítvor*, maloruš. *prytvor* a i mad. *pitvar* (z něhož slc. *pitvor*), velmi vhodně přimykají se k litevskému *tvorà* „plot z prken“ (původně však jistě pletený) a potvrzují jasně Meringerův názor, že předsíň vznikává z pleteného loubí, časem k domu přirostlého; zároveň nás učí, že prvotný význam kořene *twer-* byl „oplocuji“ a že latinské *paries* „stěna“ vskutku týmž způsobem povstalo z **tvaries*. Mimochodem připomínám, že přímo překvapuje svou přesvědčivostí Meringerovo pěkné sestavení slovanského *vrъba* a latinského *urbs* „město“, t. j. prostor původně plotem hrazený a hájený.

Slované znali ještě poněkud jinou techniku než pletení z prutů atp., dovedli též ze s l á m y všelico zhotovovati a to buď lana slaměná (ruské *zastegolьnica* „provaz“, slovinské *stogla* „řemen“) nebo pláště slaměné (starocírk.-slov. *ostegъ, ostežь* „šat“, české *steh, přistehnouti*) nebo konečně střechu slaměnou (srov. řecké **[σ]τέγος**, něm. *Dach*), pod níž bydlili a odkud se zase *„stěhovali“*. V úzkém spojení se slámou jest také náš *stoh* (vlastně „hromada slámy“) a slovinské *stog*, které značí i „stodolu“ a slovinskou *„kozu“*, t. j. lešení k prosušení obilí. —

*) Srv. u Grigor. Nazian. XI. stol. мочаи по вьсѧ дни одръ свои и постелю сльзами.

Pletené stěny byly vymazovány hlinou; není nezajímavo věděti, že naše hmotně reální *mazati* a vybledlé německé *machen* jsou téhož kořene, jemuž Meringer přisuzuje základní význam „hnísti".

Z domu pleteného vyvíjí se snadno stavba tyčová (Fachwerksbau), jejíž stěny provésti lze z rákosí. Takové primitivní domečky jest podnes viděti v hercegovském kraji metkovičském. Podle povahy germánských technických názvů většinou domácích Meringer se domnívá, že tento způsob stavěti nepřešel v obvyklém slova smyslu od Římanů ke Germánům, totiž po střetnutí se obou sousedů na poli válečném, nýbrž že vliv římský uplatňoval se v tomto směru již dávno před římskou invasí, za zcela pokojného ještě styku obou národů. Dalším stupněm jsou pak stavby kolové i trámové a na konec kamenné, u kterýchžto vliv Římanů na Germány byl bezprostřední.

Ze slovanských etymologií pozoruhodných Meringer teď opakuje svůj dřívější výklad starocírk.-slov. *kąšta* „stan" = srb. *kuća* atd. „dům", mrus. *kuča* „svinský chlév", vých.-sloven. *kučka* (ve Velkém Šariši) „malý domek" (v pol. dialektech *kucza, kuca* „malá chaloupka, zagródka, kąt" a j. v. nejspíš od Malorusů), že jest to „tyčoví", soustava tyčí nebo žerdí (*žrъdь* se nám naskytovalo již u domu pleteného). K staroněmeckému *etar* „plot" Uhlenbeck už dříve přiřadil stcírk.-slovanské nám známé *odrъ* „Bettgestell" a dále české *odr* „kůl" a *odry* „Gerüst in der Scheune", což Meringer právem schvaluje. Jsou však i rakousko-bavorské názvy německé *Otter* (oddělení v stodole) a *Otta* „Torweg", jichž nelze pochopiti jinak leč jako slova přejatá ze slovanštiny; Meringer pak vidí ve významu „Torweg, Laube" nový důkaz, že předsíň často vznikala z původně samostatné a teprve s domem srostlé, pletené nebo dřevěné stavbičky (srovnej jmenované již *přítvor*, dále německé *Lábm* = Laube).

Jako německé *machen* k hnětení a mazání hlíny, tak slovanské *činiti* a *činъ* „řada, řád" odnáší se podle Meringera podobně k reálnímu stavění a rovnání trámů buď dřevěného domu nebo hranice. Souznačné i co do původu jest také řecké ποιέω „činím". —

Co se dále selského statku a domu středoevropského (ne románského ani severského) týče, Meringer jest přesvědčen, že i český i maďarský ba i jihoslovanský útvar jádrem svým hlásí se k typu, který on nazývá *hornoněmeckým*, jiní *franckým domem*. Typus ten vyvinul se na území, kde stýkali se Římané s Germány, tedy v krajích porýnských a zemích dekumatských (v dnešním Švýcarsku a v částech Bavorska). Vyznamenával se hlavně dvěma místnostmi: jizbou obývací („Stube") s kamny a kuchyní (Herdraum) s krbem. Meringer si představuje, že typ jednou ustálený přecházel od západu na severo- i jihovýchod, a to především *typ domu* spolu s větším nebo menším množstvím jeho *nářadí*. Šíření to znázorňuje obrazem *vln* osvětových neb věcných, právě tak jako Schuchardt a Joh. Schmidt užívali kdysi podobenství vln jazykových. I o šikmé ploše lze tu mluviti, po které jednou věci, podruhé slova, potřetí oboje pospolu se šinou dále, v našem případě typ domu hornoněmeckého na sever až k Nizoněmcům a starým Prusům, na jihovýchod až k Rumunům, Bulharům a dokonce i Makedoncům (jak vyšetřil slavista professor M. Murko). Nemožno ovšem zamlčeti, že tato nevídaná expanse římsko-germánského typu není dosud ve všem objasněna a námi pochopena; jsou proto také badatelé, kteří předpokládají na Balkáně též jiné cizí, na př. severské nějaké vlivy (Henning a nyní Alex. v Peez v příloze vědecké k „Münchener Allgemeine Zeitung" 1907, str. 29).

Než buď jak buď, základní názvosloví slovanské, slova *jizba* a *kuchyně*

(lat. *coquina*) rozhodně nasvědčují mocnému působení typu franckého. Při tom se dovídáme, že prvotný útvar *stuba*, z něhož jest odvoditi slovanské *istъba*, *izba* „jizba, kamna“, maďarské *szoba* = srbské *soba* „komnata, pokoj“ atd., nedá se vyložiti jinak než poznáním, že to byl buď bezprostřední nebo s německým *stioban* „prášiti, pářiti se“ hláskově smíšený románský název k o u p e l n y, t. j. jizby nebo třetí místnosti franckého domu, v níž Římané na germánské půdě si připravovali *parní lázeň* a odkud původně potrubím (hypokaustem) zahřívali i jizbu obývací, dokud tato nedostala vlastních kamen. Název koupelny, prostoru, jenž především se vytápěl, přenesen později na kamna postavená v jizbě obývací a na tuto jizbu samu (srv. nahoře).

Meringer klade proti Müllenhoffovi na to důraz, že nejstarší a nejjednodušší způsob koupele v uzavřeném prostoru byla i později oblíbená *parní* lázeň a že k ní stačila zcela primitivní kamna, po případě kameny rozehřáté a studenou vodou spařené. I klade Meringer k německému *baden* keltské **bat* = tlouci, aby rozvinul řadu: tlouci — kláda — zahřívati — koupati se. Pokouší se vyložiti též temné jihoslovanské a ruské *banja* „koupel“ a plným právem se pozastavuje nad nemožnou po mém soudě etymologií Klugovou, že *banja* souvisí s *baden*. Meringer dospívá kořene *bhan-* „tlouci“ a pomýšlí i v slovanštině na hořejší řadu platnou v germánštině, po případě na mrskání pruty, které náleželo k parní lázni.*) Že Slované pěstovali domácí lázeň pilně, toho dokladem jest podle O. Schradera (Indogerm. Forschungen XVII, str. 33 násl.) též středoněmecké *dürnitze* (*dürniz*), jež znamená vytopenou koupelnu, dále jídelní jizbu hostinskou neb nádvorní. Pochází buď ze starocírk.-slov. *dvornica* nebo ruského *gornica*. —

Co jest o k n o? Meringer velmi pěkně dovozuje o gotském výraze *augadaúro* „okno“, že neznamená „otvor, dvířka pro oko“, nýbrž „dvířka v podobě oka“: neměla-li totiž stavba domu pleteného a i trámového utrpěti, musil otvor, kterým přicházel vzduch a světlo, nutně na se vzíti podobu o k a, jemuž zhusta (při oblém tvaru) nescházela ani víčka. Týmž způsobem vysvětlíme si také staroseverské *vind-auga* „okno“ atp. a konečně i naše *okno*, které jest „jakýmsi okem domu“. —

Meringer podává dále nový důmyslný výklad všeslovanského *věža*, jež v jižní slovanštině značí „předsíň“, v polštině a češtině „věž“ (srov. však *věžník* = domácí pes), v lužičtině „dům“, v ruštině „stan, věž (a vězení), vůz, chýše“. Odmítá dřívější názory, že by *věža* byl býval vůz nebo stan na voze, a navrhuje prvotný útvar téhož kořene, jakého je *vůz*, totiž **wēghjā* s tímto vysvětlením: Již v indoevropském pravěku užívali k účelům hospodářským pohyblivých domů dole opatřených jako sáně, které se snadno mohly po hladké půdě pošinovati nebo vlastně táhnouti ku předu. Dosud vyskytují se v Hercegovině takové „*koliby povozné*“ (dole opatřené „*povoznicemi*“), jimiž pastýři a salašnice (*planištarky*) dopravují se na vzdálená místa pastevní a v nichž i mlékařské výrobky se uschovávají. Avšak úsilovnějším a účelnějším

*) Srv. staré srb. přísloví „tko vljeze v baňu, trebaje d a s e o z n o j i. — V letopise střus. čteme, co ap. Ondřej vypravuje, že viděl v „slověnské“ zemi „видѣхъ бани древены . и пережьгуть с рамѧно. совлокутьсѧ и будуть нази · и ѡблѣютсѧ квасомъ оусниянимъ и возмуть на сѧ прутье младое. бьютсѧ сами и того сѧ добьють едва вылѣзуть живи. и ѡблѣютсѧ водою студеною. тако ожнвуть и то творѧть по всѧ дни . . . мовенье собѣ а не мученье. — Co do výkladu etymologického ani Kluge ani Meringer nám nepověděli, jak máme pohlížeti na další i v češtině zjevné významy *báně*, totiž když značí „baňatou nádobu, baňku“ a posléze i „kopuli“; jest také střlat. *banna*, pak rovněž temné it. *bagno*, frc. *bain* atp.

zemědělstvím čím dál více „koliby povozné“ („Schlittenhäuser“) ustupují s planin na vysoké pastviny; z nepotřebného již domu pohyblivého také u Jihoslovanů stává se v poslední době dům pevný, jako kdysi za dávných časů v Lykii — a již jednou v době před- nebo praslovanské, kdy jiné jméno koliby povozné bylo prý *věža*. Byla to tedy „pohyblivá chýše“ aneb i „vůz“, ale ustrnuvši vůbec značila „dům“, zejména hlavní prostor jeho s ohništěm a teprve později, když předsíň se oddělila od kuchyně, předsíň samu o sobě (srov. i srbskochorv. *kuća* za „síň“ a něm. *s'Haus* za *Flur*). A jestliže dodáme, že *věža* znamenala snad také povoznou věž obléhací a později pevnou věž, osvětlili jsme s Meringerem již všecky rozdílné významy výše uvedené — jen že ovšem sluší vyčkati, zdali na pohled jasná a přesvědčivá etymologie jeho opravdu se osvědčí. —

Posléze budiž připomenuto, že Meringer zkoumal též názvy a dějiny *úlu*, jenž může býti různě zhotoven: slovanská jména jeho starocírk.-slov. *pьnь* = novoslovinské *panji*, všeslovanské **bertь* = české *brt* „lesní úl“ atd. a starocírk.-slov. *ulij* (naše *úl*) vesměs ukazují k vyhloubenému pařezu, první přímo, ostatní základním významem svých kořenů „vrtati, zavrtávati.“

2. Orba a chov dobytka.

Veliký počet významů během času značně pobledlých zakládá se na *orbě*. Vývoj a změnu prvotného smyslu a významu lze často pochopiti pouze důkladnou znalostí předmětů a mnohdy i sociálních poměrů souvisících s orbou. Tak *brázda* je „puklá země“ a patří k něm. *bersten*; všeslovanské *rabъ* (z **orbo-*) příbuzno jest s *Arbeit*, které značilo polní práci těžkou, orání, jež se zhusta přenechávalo osobám sociálně poníženým, na př. sirotkům (řecky **ὀρφός**, lat. *orbus* atp.), čímž tito pracujíce (robotíce) ne pro svou, ale pro cizí rodinu klesali na otroky, raby; těžkou prací rabskou bylo aspoň u Germánů a Římanů též *mletí*: snad příslušel tento význam prvotný kořeni **treud-*, z něhož vyvozujeme latinské *trūdere* „strkati“, německé *ver-drießen* a slovanské *truditi* „trápiti“, s prvopočátku však „mlíti, těžko pracovati“ (?) Úplně vybarven jest někdejší reální obsah v německém *Art*, kteréž rovněž jako slovanské *rodъ* „porod, druh, přirozená povaha“ odvozeno jest od prastarého kořene *ar-* a především značilo „orání“ (druhotvar *radъ*, zejména srbské *rad*, *-iti* „práce, -ovati“, je-li spřízněno s latinským *rādere* „rozhrabávati půdu“, opět by pochodilo od práce polní).

Ve vývoji orby Meringer rozeznává tři nebo čtyři základní rovnice slovní a předmětné: jednu pro nejprimitivnější orání přiostřeným dřevem (v slovanštině svým kořenem *wen-* nezastoupena), druhou pro „*orání radlem*“ s kořenem jistě prastarým a nejvíc rozšířeným *ar-*, třetí pro orání *pluhem* s kořenem dle Meringera rovněž starým *bleq^u-* „ostnem poháněti“ (?), čtvrtou pro latinské *colere* „vzdělávati půdu, bydliti“ s dávným kořenem *q^{u}el-*, který se ve významu odvozeném „pohybovati se“ obráží v slovanském slově *kolo* a *kola*, *kolesa* (= vůz).

Všimněme si druhé a třetí rovnice v slovanštině. Za nejstarší *radlo* sloužil strom s jednou větví nebo kořenem (kleč) i náleží proto k řečenému kořeni *ar(ā)-* i latinské *rāmus* „větev, haluz“ i německé *Arm*, slovanské *rámě*. Vedle slovesa *orati* a substantiva *rataj* „oráč“ jest důležito jméno nástroje: jihoslovanské *ralo* atd. a středo- i novohornoněmecké *Arl* (vedle toho *Arling* = radlice). Meringer vzdává se nyní dřívějšího svého mínění, jehož

O. Schrader (Indog. Forschungen XVII, str. 32) dosud se drží, že německá slova jsou přejata ze slovanštiny (*Arling* na př. ze slovinského *ralnik*, srbochorv. *raonik*), a má všecka tuto uvedená slova za zděděná z dob prajazykových. Věc okamžitě rozhodnouti je nesnadno.

Meringer, jenž v germánštině spatřuje hojnost domácích názvů pluhu, zvláště slovo *Pflug* (staroseverské *plógr* atd.) pokládá za ryze germánské, značící pravděpodobně také vynález germánský. Od Germánů přejali *plugъ* svůj Slované i ostatní národové, u nichž podobný název se vyskytá, totiž Litevci, Románi, Albánci. Meringer obnovil tím jistý výklad dříve běžný a postavil se zejména také proti názoru, že pluh vyznačený koly byl vynálezem Gallů v Rhaetii, od nichž pak přecházel jinam, mezi jiným ke Germánům a odtud k Slovanům. Tak věc dosud pojímá Schrader i jiní.

I tato sporná otázka jest nesmírně těžká, kdybychom ji chtěli apodikticky rozřešiti. Dlužno sic uznati, že Meringer ujal se celého problému nad míru horlivě i obratně a že pro původní dva jím předpokládané, ale n i k d e n e d o l o ž e n é základní významy germánského slovesa *plegan*, totiž pro „*orati*" a „*musit orati*" uvedl dle možnosti i přesvědčivé parallely; přes to bych opakoval po něm dotaz k romanistům, zdali také oni budou moci bez újmy svým vlastním etymologiím přisvědčiti k nové thesi Meringerově. Tato zatímní reserva nemůže nám arciť brániti, abychom slovanské slovo *plugъ* dle osvědčených pravidel hláskoslovných (z **bōkō* vzniklo *buky*, z **Dōnāvi* slovanské *Dunavъ*, *Dunaj*) nepovažovali za přejaté slovo cizí, povstalé z germánského *plōg-*. O této výpůjčce slovanské, která netýkala se jistě jen jména, nýbrž i nové věci, nelze vážnému jazykozpytci vůbec pochybovati.

Jinak má se věc při poměru staroněmeckého slova *grindel* „Riegel" (novohornoněm. dialekticky také „Pflugbalken") k jihoslovanskému *gredelj*, ruskému *grjadilъ* „Pflugschar". Proti Brücknerovi a Schraderovi Meringer přidává se k náhledu Miklosichovu a Hirtovu, že *grindil* může býti zcela dobře pravým slovem germánským a že při nejmenším věc jest pochybna.

Ještě méně shody najdeme mezi jazykozpytci strany poměru mezi všeslovanským „*socha*" a hornoněmeckým „*Zoche*". Slovanské „*socha*" znamená v staré církv. slovanštině „dřevo, zahrocený kůl" (*osošiti* = zbaviti větví), v ruštině a polštině „*Hakenpflug*", v slovinštině a srbštině „Gabelholz", v horní lužičtině „kůl" a v češtině „Gabelstange, Sterz beim Pfluge; Statue, Figur" (vedle toho *sochor* i u Lužičanů „Brechstange"). Kromě německého názvu *Zoche* (pluh bez koleček) a bavorského *Zoch*, *Zochen* „Knüttel, Bengel" jest pak ještě celá skupina názvů keltsko-románských (na př. francouzské *soc* „Pflugschar"), mimo to proniklo slovo to až k Řekům (středořecky τξόκος). Meringer považuje za základní význam slovanských slov „kůl, otesaný kmen" a proti jiným badatelům, kteří slovanské slovo snažili se odvoditi z kořene indoevropského, pokládá slovanské „*socha*" ne za domácí, nýbrž za přejaté slovo g e r m á n s k é, které ovšem u většiny Germánů zatlačeno bylo názvy a věcmi *Arl* a *Pflug*. Avšak hlásková podoba slova germánského, jež Meringer jest nucen pouze konstruovati: **sacha* „ostrý nástroj", daleko přece se rozchází se živoucím *Zoche*: proto již v nejnovějším příspěvku svém připouští beze všeho to, že *Zoche* — ač prý původu germánského — bylo v té nynější podobě Němci převzato od Slovanu zase zpět. A ještě jeden svůj dřívější výklad odvolává nyní, totiž ten, že vytčené nahoře bavorské *Zoch*, *Zochen* („klacek") by vůbec nesouviselo s názvem pluhu *Zoche:* také ono slovo, jsouc téhož germánského původu jako *Zoche*, bylo prý k Němcům zpět zavedeno se strany slovanské.

Souhlasím s Meringerem úplně v tom, jestliže v „Indog. Forschungen"

XVII, 117 podotýká, že v slovanském *socha* máme před sebou výraz kulturní, odpovídající předmětu dalekého rozšíření zeměpisného, že tedy také celá otázka tato, nad míru nesnadná, jest dalekosáhlá a nemůže býti řešena s úzkého hlediska pouze slavistického. Z toho však, co Meringer *nyní* učí, vyplývá mně jako pravděpodobný závěr ten, že všechna tři slova německá (i ve významu „klacek" i ve významu „pluh") shodují se n a p r o s t o nejen hláskově, nýbrž i pojmově se slovanským *socha* tak, že patrně ona jsou převzata ze slovanštiny a nikoli naopak. Toto jednoduché rozřešení hádanky tanulo mně na mysli už tenkrát, když Meringer v prvním výkladě svém docela byl pozapomněl na český význam slova „*socha*" = *Statue*, které přece dokazuje, že Čechové od základního pojmu domácího „otesaný kmen" pokročili jak v technice tak i v jazyce ke kusům dřeva čím dál více podobným lidské postavě, kteréžto kusy nejspíše (jako stcírk.-slovanské *tŕěby* atp., viz níže) byly pohanskými Čechy také uctívány. O etymologii slovanského „*socha*" samého, dále o vztazích mezi ním a výrazy ještě jinokrajními kromě německých netroufám si dnes pronésti určitého nějakého mínění. Bude zajímavo jednou zvěděti, zdali středořecké τξόανος skutečně musí býti uvedeno v souvislost s německým *Zoche* a zdali v něm s Meringerem i příště budeme spatřovati jaksi průvodce šířícího se od severozápadu domu hornoněmeckého a dalšího svědka toho, že až na nejzazší Balkán dosahovaly vlny vyspělé kultury římsko-germánské.

Způsobem zvlášť důkladným Meringer osvětlil vše, co odnáší se k slovanskému kmeni *tērb-*, *trěb-* a k indoevropskému *terb* (*terēb*). Reálním východištěm jest tu činnost m ý t ě n í: stcírk.-slovanské *trěbiti* (české *tříbiti*) „čistiti", slovinské *trěbež* „louka vymýcená", maloruské *terébyty* „mýtiti", ruské *terebъ* „mýtina". Ruské slovo vede nás již k významu „místo vymýcené", jak se nám jistě ohlašuje v našich názvech místních *Třebáň*, *Třebíč*, *Třebová* atd., mrus. *Terebivlja*; a také Meringer správně postupuje k „mýtině", na níž se člověk usazuje, kde zakládá pole a staví sobě obydlí, tak že časem vzniká celá dědina: německé *Dorf* jest pamětníkem všeho toho vývoje, neboť u Wulfily střídné slovo znamená ještě „pole", v staré severštině (v Eddě) dokonce ještě „volné nechráněné místo, holý pahorek". Meringer k slovu *Dorf* s prvotným významem „mýtina" vhodně přirovnává ruské *derevnja* „ves o 2—4 dvorcích" (vlastně „Holzplatz").

S mýtěním spojena však další reální činnost *otesávání dříví* a dělání *klád i trámů*. Sem hledí latinské *trabs* „trám" a pokročilejší zase výrazy slovanské pro „modlu" a i „modlárnu": starocírk.-slov. *trěba*, *trěbьnikъ* a polabské *trebe*, kteréž z uctívání jistých kusů dřeva o vánocích vzalo přímo na se význam „Blockzeit = Weihnachten". Máme tu poučnou parallelu nebo lépe řečeno vzorný příklad toho, jak *socha* dospěla významu „statua"; tam prokazování *božských poct* fetišovi k člověku čím dál více připodobňovanému není historicky dosvědčeno, zde však lexikálním významem slova *trěba* atd. ano. Starší výklad Miklosichův, že *trěba* značilo „obět" a *trěbište* „obětniště", jest ovšem nyní překonán.

Do staroslovanského *trěbъ* „nutný", *trěbě* = našemu „třeba" vloudil se však časem pojem n u t n o s t i, nezbytnosti. Kterak se to mohlo státi a co z toho vysvítá pro vývoj životních poměrů slovanských? Meringer, maje zájem na podobných změnách významových vzhledem k výkladu svému slova *Pflug*, trefně poznamenává, že mýtění starým Slovanům patrně nebylo prací snadnou a veselou, nýbrž prací namahavou a trudnou: mýtiti značilo jim „*musit* mýtiti". Z toho plyne podle Meringera, že Slované konali právě tuto práci nikoli jen z lehka, ale pečlivě a solidně, solidněji než jiní. Pojem

„nutnosti“ vyvinul se pak v samostatný pojem v těch slovích proto, že Slované musili mýtiti na rozkaz cizí (bývaliť často kratší nebo delší dobu podrobeni cizím dobyvatelům, ač dokonalými „otroky“ ve smyslu Peiskerově nikdy nebyli), anebo proto, že pojem řádné, neodkladné a tvrdé práce sám a bezděčně přechází v pojem nutnosti κατ' ἐξοχήν.*) Myslím, že druhá tato možnost i Meringerem uznaná úplně stačí k pochopení duševního a jazykového pochodu a že ani tenkrát nesmíme z první uvedené možnosti hned souditi na naprostou porobu starých Slovanů. Meringer různými cestami dospívá výsledku dojista závažného, že společného indoevropského slova pro pojem „musiti“ vůbec nenalézáme a že ve všech jazycích takový slovesný pojem a výraz nutnosti teprve z jiných reálnějších pojmů se vyvíjí: tak německé *muss* značilo kdysi „odměřil jsem“, pak „*musil* jsem odměřiti“ a „odvedl jsem svou daň“ atd. Slované setrvali dlouho (v spisovné mluvě české na př. dosud) na stanovisku původně indoevropském, nemajíce domácího slovesa „musiti“; teprve stykem s Němci přejali německé „*müssen*“, před tím — na př. do staré češtiny — německé „*dürfen*“ v podobě „*drbiti*“ a s významem „musiti“. Že by při přejímání tom ona slova německá byla na Slovany působila zvláštním nějakým dojmem v příčině svého užití a dokonce pojetí, jak Meringer se domnívá, nevěřím; soudím naopak, že německy mluvící západní Slovan poznal výhodu slovesného označení pojmu nutnosti (označení slovesem totiž, jež mohl pohodlně časovati) a že tudíž bezděky se chopil jazykové pomůcky, jež mu dosud scházela.

Ještě k jedné otázce sociální se zřetelem k „mýtění“ Meringer obrací svou pozornost, ačkoli není dnes s to určitě k ní odpověděti. Táže se, zdali Slované konali práce s mýtěním spojené společně, t. j. za celou dědinu, tak že vymýcená půda se potom teprve rozdílela mezi jednotlivé rodiny — či zdali si práce ty obstarávaly jednotlivé rodiny samy pro sebe? Dle způsobu usídlení Slovanů v kruhovitě založené dědině („Rundling“) a jiných příznaků usoudil by spíše, že byla to práce společná a jaksi obecní — což by pak ještě lépe nám dosvědčovalo, že mýtění bylo prací těžkou, rozsáhlou, avšak přes to nezbytnou a nutnou. —

Jest známo, že *pluhu* dostává se od lidu všelikých obrazných jmen zvířecích: bonnský pluh jest *Hundspflug* a staroindické *vṛka* „pluh“ mohlo původně zcela dobře býti obyčejné pojmenování pluhu „vlk“. Z českých názvů toho druhu jest dávno zaznamenán již „*krahulec, -ík*“ i vznáším teď otázku k československým národopiscům, zda neslyšeli z úst lidu také jiné ještě názvy podobné. —

Že často děje se změna významu „orati“ ve význam „bydliti“ (něm. *wohnen* bylo dle Meringera prý zprvu „orati“), Meringer se snaží dotvrditi odkazem k starocírkslov. *tъlo* „mlat“, jež spojuje s lat. *tellus* „země“, a k všeslovanskému *gumъno* „mlat“, jež váže k lat. *humus* „prsť“.

Ježto v dávných dobách neznali jiného majetku a zisku než polní plodiny a dobytek, Meringer používá dějinného toho fakta k reálnímu výkladu jednak německých slov *gewinnen, Gewinst* (z povědomého nám již kořene *wen-* „zahrocený kůl“, „*orati* takovým kolem“ — orbou pak „vyzískati“), jednak k výkladu obecně germánského názvu dobytka **nauta-*, který se už

*) Meringer uvádí také analogon z obcovací němčiny, v níž prý „*Robott*“ (práce pro pána) nabylo významu „böse Mussarbeit“.

dříve spojoval se slovy „*genießen, Nutzen*“ a od nich odvozoval: Meringer však nyní za prvotný má pojem „chovati *dobytek užitkový*“ a za podružné teprve pojmy a výrazy „užívání“. Možná, že uhodil tu na pravou strunu; jestliže ne, nic to ovšem nemění na ustáleném poznání, že tentýž název dobytka (podobně jako *skot*) přejat byl do staré církv. slovanštiny jako *nuta* (schází v češtině, polštině, ruštině a též nyní v bulharštině a srbochorvatštině) a od Finnů jako *nauta*. —

K úplnému vysušení s e n a užívá se v mnohých (na př. alpských) krajinách rovných a vysokých oloupaných kmenů, na nichž je viděti kratičké zbytky větví. Němci alpští říkají jim „*Hüfel, Hüfler*“ a do nedávna znali i výraz „*Heugeige*“. Meringer dovozuje, že tato „Geige“ nemá nic společného s obyčejným německým názvem *houslí*, který značí „nástroj kolísavý a to se zřetelem ke smyčci“ — že tedy obě kdysi rozdílná slova toliko hláskově splynula. Francouzové přejali patrně obě dvě slova ve významech přenesených: *gigot* „kýta skopová“ (jaksi malé housle) a *gigue* „neobratná dívka“ (protože dlouhá jako tyč). Slované tyče k sušení sena rovněž dávno znají i označovali je už v staré církevní slovanštině jménem, které vedle jiných odvozenin jest mi dalším dokladem, že „*socha*“ (viz výše) bylo slovo domácí nebo dávno (ne teprve vlivem Němců) zdomácnělé, totiž jménem „*rasocha*“ (vlastně „strom s krátce otesanými větvemi“).

Meringer zkoumal i původ slova *Harfe*, když značí hudební nástroj, jehož struny „*taháme* zkřiveným prstem“ — a patrně totožného slova *harpe* atp. pro „obilní síto“ (die Reiter, Kornschwinge), kteréž se ujalo u Skandinavců, Severoněmců, Litevců a Lotyšů. Dle Meringera obilní takové síto nemůže býti příliš starobylé, protože předpokládá značné vědomosti technické. Obilí čistilo se s prvopočátku v ě t r e m: tomu svědčí na př. chorvatské *vijati* z kořene *vē*=č. „váti“. Nejasný jest původ alpského názvu pro lešení podobné neobyčejně širokému řebříku, sloužící k s u š e n í obilí: *Harpfe*. Slovinci nazývají totéž nářadí „*koza*“, z čehož Němci učinili zase „*Köse*“. Meringer upozorňuje, že slovinský název překvapuje; neboť řečené nářadí jest o dvou nohách a přece je přezděno podle zvířete čtyřnohého, bezpochyby dalším přenesením od předmětných i nám Čechům známých „koz“ č t v e r o nohých na ony přístroje d v o u nohé. Meringer přál by si, aby bedlivě byl sledován lidový způsob užívati takových *obrazných* (zvláště zvířecích) jmen vůbec, aby i jazykozpytec nabyl pevného jakéhos měřítka a pravidla, co etymologicky spojovati smí a co nesmí. Na tomto poli — jako na mnoha jiných — národopisec a obezřelý pozorovatel lidu velice platně a takřka na oplátku může prospěti jazykovědě.

3. Š a t s t v o a v ě c i p o d o b n é.

Nejjednodušším šatem býval přehoz nebo zástěra z k ů r y, jak nasvědčuje tomu zřetelně řecké **λώπη** „šat“, jež odvozeno od kořene značícího „*loupati* kůru“; příhodnou kůru ke zhotovování takových primitivních šatu skytaly ve všech dílech světa rozšířené druhy fikusové. Památku téže mody zachovala sobě litevština v slově *lõpas* „Flick, Lappen“ a stará církevní slovanština v *lapъtъ*.

Pokrokem bylo, když člověk naučil se p l é s t i a tímto způsobem vyráběti si z lýka a podobných látek pletené, zdokonalenou pak technikou t k a n é šaty. Meringer napřed také při řeckém **λώπη** pomýšlel na oděv patrně

spletený z lýka, dává však nyní přednost výkladu hořejšímu; ale dokonale podařilo se mu prokázati souvislost pletení a tkaní při rozboru německého *winden*, jež nebylo pouze „učiniti pletivo z prutů“ a vystavěti pletenou stěnu „*Wand*“, nýbrž znamenalo dále též „učiniti tkanivo“ a celý oděv „*Gewand*“. Meringer právem zavrhuje běžný výklad, že *Gewand* bylo vlastně prostředkem k „ovinutí“ těla i odkrývá stejně poučnou souvislost mezi staroslovanským *rozga* „proutek“ a litevským *rezgù* „pletu“ i staroindickým *rágğuš* „provaz“, poučnou souvislost hlavně proto, že i něm. *Gewand* jest po případě jedním z *provazů* po obou stranách stožáru.

Na tkaný oděv poukazuje též staré slovo církevní slovanštiny *sraka* „vestis, tunica“; řadí se k řeckému *ἔρκος* „pletená ohrada“ i „síť“, latinskému *sarcina* „Bündel“ i *sarcio* „spravovati“ (původně as „plésti“) atp. Co je něm. *Sarg*? Podle Noreena slovo příbuzné s předchozími a staroislandským *serkr* „košile“, což Meringer interpretuje v ten rozum, že rakve bývaly dělány i z pletiva; Kluge, „Etymolog. Wörterbuch der deutschen Sprache“ (6. vyd., 1905) pomýšlí na zkráceninu z latinského *sarcophagus* „rakev“; konečně jest třetí starší výklad také Meringerem připomenutý, že *Sarg* je přejato z praslovanského **sorka* — výklad nenemožný, avšak po mém zdání pravdě nepříliš podobný proto, že Slované sami *raka* „Grabhöhle“ (česky *rakev*) přejali kdysi z latinsko-germánského *ark*(*a*) arciť nejspíše ve významu „bedna, dřevěná rakev“. —

Mimo kořen *wendh-* (*winden*) Meringer vystopoval blízký jemu a souznačný kořen *wedh-* „vázati atd.“; zde se nás týká pouze nový názor, že význam „vésti“ slovansko-litevského slovesa stejného znění jest zase podružný proti prvotnějšímu „skot neb koně *spřáhnouti*“ — „voziti“; také sňatek jest svázání (symbolem jeho obvyklé vázání rukou), spřežení, jak svědčí litevské *vèsti* „heiraten“. Jindy vykládalo se toto *vèsti* jako „heimführen“.

4. Nástroje a nářadí.

Celkem třeba říci, že ve všech oborech lidského konání a zejména v oboru nadepsaném nedostává se nám dosud obsáhlých sbírek jak věcí, tak slov: jest příliš málo a to zcela nesoustavně o tom všem uveřejněno. A přece by bylo záhodno a záslužno zároveň sebrati a shrnouti jednak lidové názvy běžné v různých řemeslech, jednak dopodrobna popsati a spolehlivě zobraziti nástroje a nářadí jednotlivých národů, tudíž také československého. Potom bude možno uskutečniti to, co Meringer dnes nazývá ještě snem budoucnosti: sepsati totiž *dějiny nástrojů*.

Meringer přináší také k této otázce cenné příspěvky a probíraje čelné nástroje sloužící k *mýtění*, zmiňuje se i o jihoslovanském *trnokopu* „einzinkige Rodehacke“ a *motice* „Haue“, které již před tím vypodobil a které shledává též u Rumunů (o české ani ruské *motyce* neví). — Staroslovanské *orądije*, které znamená v st. církv. slov. „nástroj, povinnou práci, věc“ a v ostatních jazycích jihoslovanských značí „nástroj“, v ruštině totéž a „práci“, v polštině „posel“, Meringer odchylně od Miklosiche vyvozuje z germánštiny, kde konstatuje tré více méně rozdílných základních tvarů s těmito významy: „nějaký *druh pluhu*, povinné orání z rozkazu“ — „orání, práce“ — „poselství“. Významy ty jak v germánštině tak i v slovanštině, jejímž vzorným tvarem byl jmenovaný první **aruntjo-* z kořene nám známého *ar-*, vespolek se pomísily a není dosud vše podrobně objasněno. Jestliže však Meringer (spolu s Joh. Schmidtem)

má pravdu zejména proti Miklosichovi, jenž *orądije* nepokládal za slovo přejaté, byl by tuto další přístroj orací, který Slované mimo „pluh" převzali od Germánů, jehož však záhy užívali ve významu jaksi už zevšeobecnělém, vybledlém „nástroj"; ještě abstraktnější jest pak smysl slovesa hlásícího se k třetímu významu základnímu, totiž ruského *orúdovať* „říditi, působiti" (bez d'en'eg n'e orúdujetsja = nic se neudělá), polského *orędować* „vyřizovati rozkazy, dáti věděti" a našeho již zatemnělého *orodovati*, přikloněného k „roditi". Meringer české střídnice neuvádí. —

Nástroj určený k hlazení a lisování prádla, známý u nás v podobě válce jakožto hlavní součásti a pode jménem „*mandl*", zdá se dle všeho býti původu germánského, pokud aspoň nazýván jest v němčině „*Mandel*" (téhož kořene jako staroslovanské *mętą* = české *matu* „rühre um"). Vedle tvaru s *-d-* vyskytá se však soupeřící s ním druhotvar *Mange(l)*, jenž obráží se také v polském *magiel* a jejž jest vyvoditi z řeckolatinského *manganum*, označujícího dle Meringera nejdříve „Wäscherolle" a později teprve jednoduchou, po té složitější „Wurfmaschine". Základem je tu kořen *ma(n)g-* obsahující pojem „hnětu" a se zřetelem ku prádlu „činím měkčí a krásnější"; rozuměti jest tomu tak, že mandlováním bylo za starších časů praní a krášlení prádla ukončeno, neboť škrobení a žehlení jsou vynálezy novější. V germánštině nastal mezi podobnými sobě názvy *Mandel* a *Mange* krutý boj, který většinou skončil vítězstvím slova cizího, jehož výsledkem jest však dosavadní obojakost v němčině.

Témuž účelu slouží podnes nebo sloužily do nedávna přístroje i primitivnější. Meringer uvádí okrouhlé kusy skelné hmoty, hlavně na severu Německa kdysi rozšířené, dále celou řadu přístrojů houbovitých ze dřeva nebo skla, asi dvakrát tak velkých jako „hříbky", jichž ženy užívají při spravování punčoch. Pocházejí většinou ze západních částí Uher*) a slovou u Maďarů samých *hlagyjdlo, hlagyica*, což patrně jsou názvy původně slovanské, srv. mrus. *hładýl'ce* „Werkzeug zum Glättholz", morav. *hładiłko*, skleněná koule se stopkou, kterou se „hladívalo" tenké prádlo sváteční — vše odvozeno od starého slovesa *gladiti*; uherští Němci po případě jim říkají „*Wickelglas*". Nejprostší „*mandl*" skládá se přirozeně z válce a podlouhlého prkna s rukojetí. Typický v té příčině jest exemplář stralsundský a dále polský (tento s prkýnkem po stranách úmyslně vroubkovaným), jejichž vyobrazení Meringer přináší. Nás musí zajímati to, že Slované bezpochyby mívali „hladidla" svá, jimi snad vynalezená, a že i tenkrát, když „mandl" přejali, dovedli jej vynalézavostí svou učiniti ještě účelnějším. —

Odkud pocházejí *necky*, stcírk.-slov. *nъštvy*, srb.-chorv. *nаćve*, rus. *nóčva*? Schrader, „Indogerm. Forschungen" XVII, str. 33 ještě podotýká, že jest dosti pochybno, zdali starohornoněmecké *nuosk*, pozdější *Nuosch* atp. „Viehtrog" přejato bylo od Němců ze slovanštiny, kde příslušně obměněné slovo jeví daleko větší rozšíření. Naproti tomu Meringer učí v témže svazku téhož časopisu str. 152 zcela rozhodně, že *nuosk* atd. jsou pravá slova germánská značící „nádobu *vydlabanou*, vyhloubenou" jako *loď*, jíž necky opravdu se podobají — a že Slované (Meringer připomíná jen Jihoslovany) přejali svoje pojmenování z germánštiny, němčiny. Meringerův názor na věc jest dojista pozoruhodný a důmyslný i zahrnuje dvě otázky: slovního výkladu a sporného přejetí. V ohledu prvém není ani na germánské ani na slovanské straně všecko vy-

*) Též ze severovýchodního Štyrska („Mangel, Mangelhölzer"). Téhož jména „die Mangel" dostalo se ve Štyrsku jmenovaným právě „hříbkům."

jasněno k naší spokojenosti, ale přece věc není zase tak temná, že bychom se nemohli rozhodnouti spíše pro převzetí slova z němčiny do slovanštiny nežli opak.

V názvech pro s t ů l atp. zrcadlí se dle Meringera celý vývoj lidské osvěty takořka in nuce. Zprvu nebylo vůbec stolu, nýbrž každý dostal dřevěnou svou desku, prkénko, na němž mu jídlo bylo *přiděleno*: latinské *mēnsa* přechází v germánštinu a dává *mēs* (možná, že zrovna tak znělo i domácí germánské slovo „*otesané* prkno“) i jest dále přejato v slovanštinu jako *mísa* podoby dříve neb později kulaté. Totéž značí starocírk.-slov. *bljudo*, převzaté rovněž z gotštiny a chovající v sobě původní význam „nabídnuté“. A ještě jedno slovo náleží nejspíše do tohoto nejstaršího údobí, staroslovanské *dъska* „prkno“. Jest původu řecko-latinského a prostřednictvím as germánštiny vniklo do slovanštiny: bylo označením buď jídelní desky jednotlivce anebo snad již desky s p o l e č n é, podobné na př. bosenskému stolu beznohému. V tom zračil se zajisté už pokrok; ten pak za všeobecného povznesení, vyvýšení „obzoru osvětového“ (srov. nahoře výklad o *posteli*) stupňuje se tím, že společná deska klade se vždy jen na dobu jídla na určený k tomu podstavec, který však v jizbě pevného místa dosud nemá; a všeobecný pokrok vyvrcholí konečně v tom, že společná jídelní deska i podstavec srostou a „*stůl*“ má napořád v jizbě své pevné, nezměněné místo.

5. S t o p y b á j e s l o v n é.

Navazuji zde na to, co bylo výše pověděno o božském uctívání fetišů, t. j. přitesaných a vůbec — byť zprvu neuměle — zpracovaných kmenů, jež staří Slované zvali *třeba* a pravděpodobně i *socha*.*) Nyní bude následovat ještě více takových ověřených názvů f e t i š ů, které při bližším ohledání nám prozrazují, že značí většinou otesané kmeny, klády a tudíž dřevěné a mnohem řidčeji i kamenné sloupy nebo sošky. Avšak nejen v ohledu bájeslovném otesaný kmen má velkou důležitost, nýbrž i v každodenním životě člověka vůbec „k ů l“ (litevsky *kūlas* „Pflock“, obé z kořene značícího „zahrotiti“) nemalé jest váhy. Celá kapitola nauky o indoevropských starožitnostech bude musit příště býti věnována tomu, jak užívá se kolů a kmenů za prvotný nástroj lidský, jak za první dřevo orací, jak za křesadlo, mezník nebo ukazatele cesty. Tím vysvětlíme si pak také překvapující bohatství alespoň s l o v a n s k ý c h příslušných terminů hlavně bájeslovných a významné přenesení představy „kolu“ na *zub*, který v staroslovanském rouše *zębъ* a staroindickém *ǧámbhas* dávno jest řazen k řeckému *γόμφος* „kůl“. Z terminů slovanských není posud jasný círk.-slovanské *balъvanъ* „Balken, Götze“, *kumirъ* „idolum“ (původu prý finského dle Miklosiche), *istukanъ* „idolum“, snad „vytesaný“, *tělo* (*idolьskoje*). Zřetelnější jest ruské *penь* „Klotz, zu dem auch gebetet wird“ a postupem osvěty ve smyslu přeneseně potupném „plumper Mensch — *klacek*“. Jasné jest starocírk.-slov. *kapъ*, *kapište* „idolum“, hlásící se ke *kopati* a řeckému *κόπτω* „tluku, sekám“. Slovinské *malik* „modla, zlý duch“ mohlo by znamenati „rozmelněný“ z kořene *mel-*, tedy sloup z kamene zpracovaný.

Zvláštních a přímo božských poct dostává se dosud u Jihoslovanů vánočnímu jakémus „pni“, jejž na štědrý večer hospodář přinese domů a který povečeřev s domácími lidmi na konec jest hozen do ohně a spálen. Obyčeje

*) Také u Řeků, jak stále víc a více se potvrzuje, byl vývoj od hrubých klacků a kamenů k fetišům podoby nedokonale lidské, jimiž byly dle všeho *hermy*, a posléze k sochám zcela připodobněným člověku. Není-liž tu přímá analogie pro vývoj našeho *socha*?

jevící se při tom na slovanském *jihu* souhlasí tou měrou se zvyky *obecně* germánskými, že Meringerovi vidí se nutná toho potřeba předpokládati přejetí jejich z germánštiny. To nás nezarazí, vzpomeneme-li, že i obyčej vánočního stromku není provenience slovanské, nýbrž germánské. Přes to sluší vytknouti, že n á z v y jihoslovanské n e j s o u toho druhu, aby se z nich mohl vážiti nějaký věcný důvod pro ono přejetí; spíše se mi podle rozboru Meringerova zdá, že jistý starodávný obyčej slovanský byl proniknut tu úplně cizími zvyky germánsko-německými.

K dotvrzení toho všeho podotýkám jen v stručnosti, že germánský název vánočního pně jest *Julblock*, slovinské jméno jeho však *panj* = „peň". U Srbů a Chorvatů běžné jméno *badňak* opět není v tom zvláštním významu „Weihnachtsblock" (zřídka: „*Christnacht*, Weihnachtsabend", za který bývá obyčejně *badńi dan, badńi večer*) převzato z němčiny, ačkoliv dle Kreka a Meringera náleží k slovní čeledi cizí, z němčiny vniklé a značící „tlusté poleno", bylo-li pak toto vyhloubeno, i „sud, bečku, rouru". K téže čeledi patří též naše „*bedna*" a později (již do češtiny) přejaté „*putna*". Slovo staroněmecké, jež bylo základem staroslovanského již **bъdьnъ* nějakého (srbchrv. *badanj*), znělo pravděpodobně **budinō* a samo bylo vypůjčeno z řecko-latinského *βυτίνη*, **butīna* „Kufe"; podle Meringera střetlo a skřížilo se v germánštině s docela podobně znícím slovem domácím pro „Baumstrunk" — a oba tyto významy změtené a spřízněné přešly prý pospolu již do staré slovanštiny. Avšak — dodávám výslovně — teprve tam vzali v představě Slovanů na se třetí zcela speciální význam „*Weihnachtsblock*".

Meringer spojil však ještě bavorské *Bachltåg* „štědrý den" se slovinským *božič* téhož zvláštního smyslu jako *badňak*, totiž „*Julblock*", jemuž v Istrii říkají také *glava* nebo po italsku *cok.**) Slovinské *božič* znamená vlastně „bůžek", ale to Meringer pokládá za význam sekundární, prvotným jest mu „Julblock" z kořene *bhag-* „páliti, péci", tak že by i *bogъ* spolu se staroindickým *bhága* bylo původně označovalo ne božstvo, ale „*zápalnou* oběť". Od kořene *bhag-* pochází též německé *backen* (staré *bahhan*) a dle toho bavorské *Bachl-tåg* jest vlastně „den milého pně zapáleného", tedy zrovna tak lichotně utvořené slovo jako ono *božič*. Jest pravdě podobno, že Meringer vyloupl tu jádro věci a slova zároveň, byť v jednotlivostech mohl se i zmýliti; tolik je však jisto, že ani *božič* není terminem odněkud přeneseným, ale naopak spíše jedním z nejstarších. —

Meringer bystrým zrakem svým rozluštil hádanku, která se dlouho skrývala v německých názvech „*Kopfdreier, kedere Köpfl*", názvech pro moderní n á d o b y o b l i č e j o v é (Gesichtsurnen). Přihlížíme-li k věci historicky, nacházíme již v dobách pradávných — jak svědčí nálezy praehistorické — nádoby podobné, opatřené zřejmými symboly erotickými, které mají vztah k pohlavní lásce; později dovídáme se též, že byly to a jsou dosud dary votivní, jež byvše naplněny trojím vyprošeným druhem obilí v chrámech a kostelích jsou obětovány, aby získána byla něčí náklonnost nebo zažehnána bezdětnost.

Slovo „Kopf-*dreier*" značilo dle Meringera především směs t r o j í h o obilí obětního a pak teprve n á d o b u obětní; výraz „*kedere* Köpfl" podle drsně vtipného názoru lidového značí prý „bauchige Köpfl, *Magen*-köpfe",

---

*) Srbochorv. *božić* u spisovatelů XVI. věku i novějších znamenalo „bůžek", modlu pohanskou, obyčejně „dies natalis Christi"; *mladi* neb *mali božić* pak osmý den po tom, když se slaví obřezání Ježíšovo a počíná nový rok. — Pro úplnost připomínám, že jinde Meringer uvádí i polabské *trebe* „Weihnachten" = „Blockzeit", což zase je název domácí nám pochopitelný.

jež mohou býti nasyceny toliko různým obilím. Slované věc i slovo řečené rovněž poznali od bajuvarského (bavorsko-rakouského) kmene německého, avšak nepěstujíce sami obyčeje s tím spojeného přenesli slovo (slovinské *čedra*) na krátkou baňatou d ý m k u tabákovou, jinak *kranjščica* „Krajiňanka“ zvanou; v tomto rouše a významu slovo přeneslo se zpět k štyrským a krajinským Němcům, tak že také jim slove dýmka u venkovského lidu oblíbená *Tschederl*-pfeife, jinak „Nasenwärmer“.

6. O b y č e j e p r á v n í a j i n é.

Zde mohu zaznamenati jen několik málo drobtů slovanských. Meringer houževnatě a po mém soudu právem se drží výkladu latinského *testis* „svědek“, podaného netoliko jím jediným v ten rozum, že *testis* z **tri-sto-s* byl „Drittsteher“, ruský *trétijъ*, *tretьjákъ*, *trétčikъ*, francouzský *tiers*, tudíž osoba třetí přítomná dle Meringera obchodnímu ujednání nějakému. Nebyl to však, jak na př. Skutsch tomu chce, svědek jen náhodilý, třetí osoba náhodou něčemu přítomná, nýbrž osoba taková o b j e d n a n á, která v dobách, kdy se nepsalo, zastávala místo ověřené listiny (německé *Urkunde* jest původem „testimonium“ a svědek jmenuje se v staré němčině *urchundo*), osoba, která o dotyčném ujednání přesně byla zpravena a spolu vše věděla (slovanské *sъ-vědokъ*) a jež v případě sporném byla přirozeným soudcem a r o z h o d č í m. Tento vývoj tají se též v ruských slovích nahoře udaných, odkrývá se však zcela nenuceně znalci slov i věcí. Meringer považuje za prastarý obyčej, jenž provází uskutečněný obchod, hotovou již koupi v přední řadě dobytka: prodavač i kupec podvakrát a to střídavě „plácnou“ si do dlaní a „sváží“ sobě tak ruce, které svědek, na Rusi „*tretьjákъ*“ rozrazí a tím obchod dovrší.

Než k tomu dojde, odbývá se s m l o u v á n í: kupec „míní“, že věc je drahá, a prodavač „mění“, snižuje původní cenu. Snad máme v příbuzných slovesích německém „*meinen*“ a slovanském „*měniti*“, kteráž obě jsou zase co do kmene totožna s litevským *maĩnas* „výměna“ (t. j. prvotný obchod), ještě pamětníky reálních poměrů bývalých.

Nevysvětleno jest podnes naše slovo *trh*, *trъgъ*: Meringer soudí, že náleží snad k řeckému **τύρβη** „tíseň“, latinskému *turba* „hromada“, staroseverskému *þyrpask* „shlukovati se“ a tudíž ke kořeni *twer-* se základním významem reálním „plésti, vázati“ (srv. pod číslem 1., co řečeno o slově *přítvor*).

Poměr mezi naším výrazem *dluh*, starocírk.-slovansky *dlъgъ*, a gotským *dulgs* není dosud zcela bezpečně zjištěn. Dle Uhlenbecka slova ta jsou oboje zděděna z prajazyka, dle Hirta *dlъgъ* přejato z germánštiny, dle jiných (Kluge, v. Amira) naopak *dulgs* ze slovanštiny. Meringer nejspíše by se přidal, tuším, k Uhlenbeckovi; zatím praví, že *dulgs* souvisí se starohornoněmeckým *tolg* „rána“ a že tedy gotské slovo má za sebou přirozený vývoj domácí „nedovoleným z r a n ě n í m povstalé p r o d l u ž e n í“.

Podobná nesnáz jest se slovanským slovem *mýto*, jen že zde obecně má se za to, že „*myto*“ (v staré círk. slovanštině „mzda, zisk“) není domorodé slovo. Běží tu však o rozhodnutí, odkud a zejména z kterého nářečí germánského naše slovo bylo vypůjčeno. Kdežto Löwe navrhoval odvozovati je ze staré severštiny, Meringer učí rozhodně správněji, že z gotského *mōta* „Maut, Zoll“ Slované učinili **mūto*, což Germáni stykem pohraničním zase převzali nazpět v podobě *mūta*, na př. do staré němčiny (srovnej dnešní *Maut*). Totéž slovo s *-ū-* vniklo též do střední latiny a odtud do severštiny, majíc již význam

„dar, úplatek“. V slovanštině rovněž podružným způsobem (kterým? po mém mínění novým působením němčiny a latiny) vyvíjí se potom starocírk.-slov. *myto*, slovinské a srbské *mito* „úplatek“ — poučný to příklad, jak kulturní slova pohybují se ne rovnou, ale velice klikatou cestou mezi národy sem tam a jak Slované naprosto nebývali, ani když byli příjemci a ne dárci, v proudění osvětovém vždycky jen passivní, nýbrž jistě také aktivní a vlivní. — Jak už jednou napověděno, prvotně germánské *mōta* souvisí s *müssen* a *messen*, t. j. bylo jistě poplatkem docela reálním v přírodních plodinách, poplatkem přesně odměřeným, jak tomu svědčí spřízněné latinské *modius* „měřice“ a gotské *ga-mōt* „mám místo“ (vlastně „zaplativ jsem volný“). —

Meringer podjal se po nezdařených pokusech badatelů jiných znovu zase úkolu rozřešiti záhadný poměr dvou velice podobných ano dnes zpravidla stejně časovaných sloves německých: *laden* „nakládati“ a (*ein*)*laden* „zváti“. Prvé z nich jest jasné, znělo dříve *hladan* (gotsky *hlapan*) a kryje se s naším a obecně slovanským *kladu, klásti*. K čeledi jeho patří též *Lade* „zásuvka“, které značilo původně dřevěnou truhlu obilní a ještě v staré severštině a nynější angličině (*lathe*) jest názvem stodoly. Od této čeledi slovní Meringer úplně odděluje výrazy „*der Laden, die Latte*“, anglické *lathe* ve významu „soustruh“: kořen nemá tu počátečního *h*- a znamená prý zprvu „p r k n o“, tak že „der Laden“ z obyčejného prkna prodavače kočovného teprve ustálením a umístěním v přízemním prostoru domu přijímá na se širší smysl „krámu“. A s tímto novým kořenem „prkno“ Meringer slučuje druhé dosud nevysvětlené sloveso „*laden*“ (zváti) na základě jistého zvyku lidového.

Vypráví, co četl u Ankerta v „Zeitschrift für österr. Volkskunde“ VII, str. 105 násl. o krajích dnes německých v severních Čechách a co se nápadně shoduje s popisem Zíbrtovým „*Rychtářské právo, palice, kluka*“: že totiž v oněch krajích (na př. v okolí Chřibské = Kreibitz, České Kamenice a jinde) již před válkou třicetiletou a podnes děje se z v a n í, obsílání na úřad a k soudu, oznamování všelikých rozkazů dřevěnou d e s k o u, rukojetí a příslušným návěštím opatřenou a nazývanou „*Gebotbrett*“ atp. Meringer odtud béře si právo pokládati slabé vlastně sloveso *laden* „zváti“ za odvozené z povědomého nám kořene substantivního „prkno“, kterýžto výklad jistě je přípustný a případný, ač ovšem ne naprosto bezpečný. Zvyk obsílky obstarávati takovým neb podobným způsobem Meringer má za p r a s t a r ý a daleko rozšířený, což opět lze schváliti. Avšak v tom, že české obyčeje nápadně se shodují s německými Ankertem vypsanými, Meringer prostě shledává působení „kulturní vlny“ směrem od Němců k Čechům — jakým právem? Je-li zvyk ten dávný a primitivní, mohl se u Čechů vyvinouti i jinak, a i když připustíme, že přišel od Němců a od západu vůbec, nemohou po mém zdání za doklady toho býti uvedeny kraje a osady s jmény vesměs co do původu českými a mimo to zprávami až předbělohorskými. —

Na jednom místě Meringer rozepisuje se o významu j m é n a pro nositele eho a odkazuje zvláště k práci *v. Andrianově* „Über Wortaberglauben“ v „Korrespondenz-Blatt der deutschen Anthrop. Gesellschaft“ 1896, Nr. 10. Myslí, že v této příčině všichni národové světa chovají stejné smýšlení a přesvědčení to, že na jménu člověka velice záleží, že na něm závisí blaho a štěstí celého jeho života. A jako on vyslovuje naději, že příští vydání Schraderova „Reallexikon der indogermanischen Altertumskunde“ přinese i o této otázce stať podrobnou, tak také já vyzývám tímto naše národopisce, by si subtilních, ale stejně zajímavých zjevů takových všímali, kterak na př. a jakými jmény a prostředky starostlivé, pověrčivé matky chtí ochrániti dítek svých

od neštěstí a nezdarů v životě — asi tak jako matka *Karadžićova* syna Štěpána nazvala *Vuka*, protože vlkovi čarodějnice prý neublíží atp.

Ne Meringer, ale Schrader a Delbrück obrátili svůj zřetel k tomu, jak přesně a podrobně byly a jsou označovány poměry příbuznosti a přízně nabyté ženitbou. I dospěli oba badatelé nezávisle na sobě výsledku, že v rodině indoevropské nebylo ještě zvláštních přesných pojmenování pro vztahy, v něž vstoupil oženivší se muž k *příbuzným své ženy*, tedy k *tchánovi*, *tchyni* atd. V jiných věcech oba badatelé se rozcházeli, zejména v otázce, zdali indoevropský prajazyk vykazoval zvláštní jméno pro *zetě* a pod. Schrader pak v „Indog. Forschungen“ XVII, str. 11 násl. znovu zastával se názoru jím dříve už vysloveného, že speciálního jména pro *zetě* tehdy ještě nebylo, nýbrž toliko označení všeobecnější, zetě, švakra a po případě i tchána se týkající. Při té příležitosti Schrader pilně přihlížel k slovním označením všelikých těch vztahů příbuzenských v jednotlivých jazycích slovanských i došel poznání, že jmenovitě ze zájmenného kořene třetí osoby *sve-*, *svo-* atd. Slované vytvořili značné bohatství příbuzenských jmen jemně odstíněných (srv. i naše *[staro-]svat*, *svak* a j.). Schrader domýšlí se dokonce toho, že některá pojmenování německá (*Schwager* a *Enkel*) povstala teprve vlivem hotových a běžných názvů slovanských; avšak i když tato these Schraderova nedá se zatím a snad vůbec dokázati, faktum Schraderem vypozorované o bohatosti dotyčného názvosloví slovanského, o schopnosti Slovanů přesně mysliti a rozlišovati zůstává nedotčeno. Tím spíše bude vábiti národopisce, aby i dnešního dne všímali si těchto drobností mluvy (koho všeho na př. v jistých krajinách jmenují „strejčkem“), protože často analogiemi dnešními lze osvětliti záhadné dosud poměry minulé. — —

Končím svůj referát kulturně-jazykový doufaje, že při úsilovné snaze, bystrosti a všestrannosti Meringerově budu moci později pokračovati. Zatím myslím, že také upravenými výtažky mými vynikly přednosti jeho methody: a byť i leckterou jednotlivost Meringer sám a v souhlasu neb odporu s ním také referent v budoucnosti byl nucen opustiti, jedna věc jest tu bez odporu dosažena: jazykozpyt našel zase spojení se životem skutečným a vláda papírových etymologií přestala.

Dr. Josef Janko.

Vývoj jazykových menšin a ostrovů na Moravě v posledním desítiletí (1890—1900).

Nejvíce potěšitelný vývoj vykazuje pro národ český za poslední desítiletí (1890—1900) Morava. Kdežto v období předcházejícím (1880—1890) perc. poměr Čechů a Němců se téměř nezměnil (r. 1880 70·41% Č. a 29·38% N. — r. 1890 70·38%*) Č. a 29·32% N.*), resp. poněvadž r. 1890 jedna obec na Lipnicku nesprávně vpočítána mezi obce německé, ač byla ryze česká, 70·41% Č. a 29·30% N.), v období následujícím klesl počet Němců na 27·91%, tedy téměř o 1½%, počet Čechů stoupl na 71·35%, tedy téměř o 1% (o½% stoupli Poláci.) A jest dále potěšující, že polit. okres zábřežský nabyl české

*) Číslice ty jsou vypočteny na základě opraveného počtu v Orts-repertoriu, odtud neshoda (nepatrná) se statí Živanského v Čes. Politice.

většiny (48·64% Č. r. 1890 — 50·59% Č. r. 1900), a béře-li se 20% jako měřítko jednojazyčnosti, že okres jihlavský (venkov) stal se českým (79·95% Č. r. 1890 — 80·32% Č. r. 1900) a soudní okres šternberský, který ještě roku 1890 náležel mezi německé (jen 18·92% Č.), r. 1900 stal se již smíšeným (21·53% Č.).

Jistě bude zajímavá odpověď na otázku, pokud na tyto číslice měly vliv změny na jazykové hranici a na jazykových ostrovech. V rámci této stati chci stručně ukázati na základě úřední statistiky na vývoj smíšených obcí na jazykové hranici i mimo ni, při čemž za smíšené počítám po příkladu Rauchbergově obce s 10% menšinami, a doplniti tak stať Živanského v České Politice.*)

Území německé zaujímá na Moravě, jak známo, souvislý pruh při hranici slezské, jenž přerušen jest v okrese hranickém úzkým pruhem českým, sahajícím až na hranice, pruh při jižní hranici, velké ostrovy mor.-třebovský a jihlavský a menší brněnský, olomoucký, výškovský a konický, pak jednotlivé obce v území českém.

Souvislé pásmo německé na severu Moravy počíná, souvisejíc s příslušným pásmem v Čechách, v okrese šilperském a odděleno jest od ostrovu mor.-třebovského uzounkým pruhem českým. Ještě v okr. šilperském nacházíme smíšenou obec Písařov, kde napočítáno:

r. 1890 1410 Čechů (77.3%) a 413 Němců (22·7%),
r. 1900 1435 „ (88·2%) a 193 „ (11·8%).

Tímto úspěchem, jakož i stoupnutím počtu Čechů v něm. obcích okresu, zejména v Šilperku ze 74 na 129 a v Bílé Vodě, kde napočítáno již 30 Čechů, vysvětlíme si vedle příznivějšího vývinu české oblasti stoupnutí české kvoty o 3·03% v okr. šilperském.

V okr. šumperském nejprve vidíme již v oblasti české smíšenou obec Rudu nad Moravou, kde bylo:

r. 1890 783 Čechů (82·4%), 167 Němců (17.6%),
r. 1900 561 Čechů (61·1%), 357 Němců (38·9%).

tak že po rozdělení ve dvě obce Rudu Horní a Dolní, objevuje se nám r. 1900 Ruda dolní německou (86 Č., 330 N.).

Rovněž nepříznivý vývoj pro Čechy jeví se ve smíšených obcích Plechách a Králci, kde shledáno:

r. 1890 113 Čechů (35·2%) a 208 Němců (64.8%),
r. 1900 104 Češi (26·6%) a 287 Němců (63·4%).

Severně ležící Rejpotín vykazoval r. 1890 248 Č. (10·3%), r. 1900 již jen 126 (5·3%) a stal se tak obcí ryze německou.

Odtud tedy klesnutí české kvoty v okrese šumperském (r. 1890 25·15% Č. — 1900 24·05% Č.).

Stopujeme-li dále jazykovou hranici, shledáme, že v okr. mohelnickém Úsov vykazoval r. 1890 značnou českou menšinu (403 Č. (21·1%) a 1509 N.), která nápadně klesla do r. 1900 (132 Č., t. j. pouze 7·5% a 1621 N.).

V okr. litovelském na jazykové hranici je malá obec smíšená Nové Zámky (r. 1890 40 Č. (41·2%) 57 N., — 1900 32 Č. (37·2%) 54 N.), a opodál město Litovel, kde podle údajů statist. bylo:

r. 1890 1755 Čechů (40·5%) a 2571 Němců (59·4%),
r. 1900 3160 Čechů (62·6%) a 1448 Němců (31·4%).

*) Upozorňuji, že obšírnější studii o vývoji jazykové hranice na Moravě chystám pro program zemské reálky v Uh. Brodě, kde hodlám přibrati i období předcházející.

tedy jedna z velice pozoruhodných změn; odtud pokles kvoty německé v okr. litovelském s 11·84% na 6·58%.

Na Unčovsku na jazykové hranici jest jen jedna obec smíšená, Dětřichov, kde počet Čechů stoupl: r. 1890 35 Č. (13·7%) 221 N. a 1900 46 Č. (19·1%) a 195 N.

Značný úspěch vykazují Češi ve smíšených místech na Šternbersku; jsou to opodál jazykové hranice v českém území Štěpánov, kde načítáno:

r. 1890	1930 Čechů	(73·5%)	697 Němců (26·5%),
r. 1900	2502 Češi	(87·1%)	372 Němci (12·9%),

a na jazykové hranici smíšená partie tří obcí (Stádlo, Lužice, Lhota), kde bylo:

r. 1890	87 Čechů	(8·5%)	940 Němců (91·5%),
r. 1900	661 Čechů	(30·6%)	1498 Němců (69·4%).

Zejména ve Lhotě (již. od Šternberka) silně stoupl počet Čechů : r. 1890 jen 4 Č., ale 1900 již 572 (38·3%), pokles z 20·6% na 11·3% jeví se v Stádle.

V nepatrné vsi v něm. území v Gruntu Paseckém mezi 40 obyv. je roku 1900 5 Č. (12·5%).

Tento úspěch český ve smíšeném území jeví se pak ve stoupnutí kvoty čes. v celém okr. šternberském (i hejtm.!).

Odtud přechází hranice do okr. olomouckého, kde v severní části smíšenou partii tvoří obce Novosady a Veska, s poměrným přírůstkem Čechů; bylo[f] tu:

r. 1890	88 Čechů	(5·6%)	1482 Němců (94·6%),
r. 1900	232 Čechů	(12·6%)	1853 Němců (87·4%).

Novosady teprve r. 1900 jsou smíšené. Za to klesl počet Čechů v jižněji ležící Mrsklici s 25·7% na 19·4% (absol. se 137 na 112).

V okr. lipnickém již v území českém leží smíšené obce Lipník a Lipník obec židovská. Tu jeví se tento vývoj:

r. 1890	3783 Čechů	(61·8%)	2338 Němců (38·2%),
r. 1900	4946 Čechů	(73·4%)	1610 Němců (26·5%).

Tedy znamenitý pokrok Čechů, židovská obec má r. 1900 již většinu českou. Západně ležící Tupec měl r. 1890 14·7% Němců, r. 1900 již jen 4·5%. O spolehlivosti rakouské statistiky svědčí, že obec Velké Lazníky r. 1890 započítána mezi ryze německé, r. 1900 je ryze českou — na pomezí jazykovém neleží. Odtud pak to „neobyčejné kolísání národnostních podílů v okresu lipnickém, kde Čechů v prvém období o 6% ubylo, v druhém však hned skoro o 7% opět přibylo.“ (Živanský v České politice.)

V okresu hranickém nacházíme na jazykové hranici smíšenou obec Uhřínov s vývojem pro Čechy příznivým; bylo tu r. 1890 116 Č. (65·5%) a 61 N., r. 1900 již 123 Č. (71·5%) a 49 N. V německém pak již území utvořila se česká menšina v Heřmanicích, kde r. 1890 nebyl žádný Čech, r. 1900 již 40 Č. (16·7%).

Na hranici slezskou dostupují v okr. hranickém sídla česká a přerušují tak souvislé území německé. Ze 4 českých osad ležících při hranici vykazovaly r. 1890 dvě značnější minoritu německou, a to Spálov, kde počet Němců klesl se 123 (9·8%) na 91 (7·3%) a Jindřichov, kde bylo r. 1890 108 Němců (16·3%), r. 1900 již jen 34 (5·4%).

Za Jindřichovem počíná ještě na Hranicku nové pásmo německé, z něhož okr. hranickému náleží 8 osad. Z těchto mělo 5 osad více než 10% menšinu českou, buď r. 1906 (3) nebo aspoň 1890, a jeví se v nich jakýs takýs pokrok, byloť tu:

r. 1890 196 Čechů (12·8%) a 1335 Němců (87·1%),
r. 1900 220 Čechů (13·6%) a 1397 Němců (86·3%).

Čechů přibylo zejména v Polomi a v Kozích Loučkách.

Již mimo jazykovou hranici v českém území jest smíšené město Hranice s obcí židovskou, kde Němců nepatrně ubylo. Bylo tu:

r. 1890 5090 Čechů (65·5%) a 2569 Němců (33·1%),
r. 1900 5228 Čechů (65·9%) a 2555 Němců (32·2%).

Na Novojičínsku jest smíš. pouze Šanov, kde bylo r. 1890 229 Č. (11%) a 1845 N., r. 1900 344 Č. (13·4%) a 2229 N., tedy malý vzrůst Čechů. Za to v Životicích, které r. 1890 vykazovaly slušnou českou menšinu (164 Č. (17·1%) — 707 N.), klesl počet Čechů na 19 (2·3%). V Novém Jičíně nedosáhla česká menšina 10%, ač stoupla z 959 (8·4%) na 1088 (9·2%).

Konečně nacházíme smíšenou oblast na Příborsku, skládající se ze 4 osad, se vzrůstem české kvoty; bylo tu:

r. 1890 307 Čechů (43·2%) a 404 Němci (56·8%),
r. 1900 417 Čechů (57·0%) a 314 Němců (43·0%).

Odtud pokrok Čechů v celém okrese příborském. Toliko opodál jazykové hranice ležící Kopřivnice vykazuje vývoj příznivý Němcům: r. 1890 136 N. (6·5%) a r. 1900 již 385 N. (11·9%).

Obraťme se nyní k jazykové hranici v jižní Moravě! V okresu dačickém vidíme dvě skupiny smíšené: jednu při české hranici skládající se ze 4 osad r. 1890 (r. 1900 jen 3) s vývojem nepříznivým pro Čechy, kdež napočítáno:

r. 1890 171 Čechů (16·6%) a 860 Němců (83·4%),
r. 1900 150 Čechů (15·5%) a 815 Němců (84·5%),

a druhou jižně od Dačic sestávající ze 3 osad se vzestupem Čechů; tu bylo:

r. 1890 133 Čechů (13·7%) a 839 Němců (86·3%),
r. 1900 184 Čechů (19·2%) a 776 Němců (80·8%).

V městě Dačicích klesl počet Němců značně (r. 1890 252 N., t. j. 9·6%, r. 1900 jen 49; t. j. 1·8%).

Rovněž velice příznivý vývoj pro Čechy jeví se nám na Jemnicku. Roku 1900 bylo tu 11 osad s minoritou českou nad 10%; k nim pak připočtěme ještě 2 osady, v nichž r. 1900 menšina klesla pod 10%! V těchto 13 osadách, všech s majoritou německou, bylo napočítáno:

r. 1890 724 Čechů (18·1%) a 3277 Němců (81·9%),
r. 1900 928 Čechů (23·5%) a 3024 Němců (76·5%).

Odtud, jakož i tím, že ubylo Němců v českém území tohoto okresu, klesla německá kvota v tomto okrese o $3\frac{1}{2}$%.

V okresu vranovském, smíšené území tvořila r. 1890 kat. ob. Chvalatice (většinou něm.) a Bítov (větš. čes.). Český živel učinil tu značné pokroky (v Bítově klesla něm. menšina r. 1900 pod 10%), byloť tu:

r. 1890 398 Čechů (37·2%) a 673 Němců (62·8%),
r. 1900 489 Čechů (44·6%) a 607 Němců (55·4%).

Menší smíšenou skupinu zříme dále na hranici okresu vranovského a znojemského s absolutním úbytkem Čechů. Napočítáno:

r. 1890 136 Čechů (14·7%) a 786 Němců (85·3%),
r. 1900 110 Čechů (10·8%) a 909 Němců (89·2%).

Větší smíšené území kolem Znojma končí pro Čechy rovněž neúspěchem. S městem Znojmem incl. bylo tu:

r. 1890 2955 Čechů (16·5%) a 14876 Němců (83·3%),
r. 1900 2476 Čechů (12·5%) a 17254 Němců (86·8%).

A značnou ztrátou pro Čechy jest dále, že dvě vesnice (Želetice a Vitonice) v sev.-vých. Znojemsku nabyli německé většiny. Byloť v nich:

r. 1890 627 Čechů (62%) a jen 384 Němců (38%),
r. 1900 jen 259 Čechů (24·3%), ale již 806 Němců (75·7%).

Velký smíšený pás táhne se téměř po celé délce jazykové hranice v okresu moravsko-krumlovském, v němž Čechů absol. i relat. přibylo. Napočítáno tu v 10 smíšených osadách:

r. 1890 1319 Čechů (23·2%) a 4365 Němců (76·8%),
r. 1900 1526 Čechů (25·7%) a 4407 Němců (74·3%).

Příznivý vývoj pro Čechy jeví se také v Mor. Krumlově, jenž již leží v českém území, v němž bylo:

r. 1890 653 Čechů (35·6%) a 1180 Němců (64·4%).
r. 1900 879 Čechů (41·6%) a 1233 Němců (58·4%),

Mimo jazykovou hranici jest vesnice Alexovice v okresu ivančickém, kde Čechové jsou již nedaleko většiny: r. 1890 87 Č. (34·9%) a 162 N., r. 1900 109 Č. (49·5%) a 111 N.

Značný smíšený pás táhne se dále po jazykové hranici v okresu židlochovském, s nímž souvisí Kounice okr. ivančického. Také tu Čechové vykazují úspěch. Bylo tu:

r. 1890 5511 Čechů (47·1%) a 6181 Němců (52·9%),
r. 1900 5842 Čechů (48·4%) a 6224 Němců (51·6%).

V okresu hustopečském vykazovalo r. 1890 okr. město Hustopeč 10% českou menšinu (380 Č. a 3257 N.), která však klesla pod 10% r. 1900 (354 Č. a 3223 N.).

Konečně na pomezí jazykovém jsou smíšené obce Podivín obec židovská a Lednice obec židovská. V první Čechů přibylo, v druhé ubylo.

Nejrozsáhlejší z jazykových ostrovů německých je moravsko-třebovský, zaujímající soudní okr. Svitavu, Mor. Třebovou (téměř celý) a části jevíčského, mohelnického, zábřežského a šilperského. Hranice tohoto ostrovu neprobíhá ovšem ostře, nýbrž téměř po celé její délce nacházíme smíšené osady.

V okresu svitavském jsou vedle osad německých dvě smíšené s českou menšinou, jež souvisí se smíšenými 5 obcemi na Jevíčsku. Tento smíšený pás končí českým neúspěchem. Bylo v nich:

r. 1890 932 Čechů (47·9%) a 1013 Němců (52·1%),
r. 1900 952 Čechů (42·1%) a 1316 Němců (57·9%).

Za to stouplo procento Čechů v městě Jevíčku a židovské obci, kdež napočítáno:

r. 1890 1978 Čechů (78·3%) a 536 Němců (21·3%),
r. 1900 2215 Čechů (84·5%) a 408 Němců (15·5%),

V okresu moravsko-třebovském jest 5 osad smíšených, v nichž Čechů absolutně i relativně ubylo; bylo v nich:

r. 1890 1088 Čechů (78·7%) a 295 Němců (21·3%),
r. 1900 1003 Češi (76·6%) a 306 Němců (23·4%).

Dvě skupiny smíšených osad nacházíme v okresu mohelnickém, první sestává ze 3, druhá ze 4 osad (kolem Mírova); v první pozorujeme úspěch Čechů: r. 1890 415 Č. (65·8%) a 216 N., r. 1900 445 Č. (72·8%) a 166 N.,

kdežto v druhé postup je na straně Němců: r. 1890 531 Č. (30·1%) a 1130 N., r. 1900 419 Č. (26%) a 1131 N.

V okresu zábřežském je větší smíšená skupina kolem města Zábřehu (smíš.), kde jeví se nepříznivý vývoj pro Čechy; bylo tu:

r. 1890 1403 Čechů (34·6%) a 2650 Němců,
r. 1900 1188 Čechů (27·5%) a 3136 Němců.

Vedle ústupu v Zábřehu zvláště těžká ztráta pro Čechy je Rudolfov, kde česká většina r. 1900 klesla na 11·1% menšinu.

Mimo tuto skupinu je na Zábřežsku ještě smíšená obec Koloredov s českým vzrůstem ze 44% na 47·8% (ze 162 na 189) a při hranicích okresu šumperského Sudkov, kde německá menšina ztenčila se o více než o polovičku (r. 1890 732 Č. a 224 N. (23·4%), r. 1900 849 Č. a 104 N. (10·9%), ale při posledních obecních volbách prorazili Němci ve všech sborech.

Konečně na Šilpersku na hranici tohoto ostrovu je smíšená obec Janoušov, kde německá menšina neobyčejně vzrostla (r. 1890 197 Č. a 26 N. (11·2%) a r. 1900 153 Č. a již 93 N. t. j. 37·8%), což jest tím více na povážení, že český pruh, jenž odděluje ostrov moravsko-třebovský od souvislého území na severu Moravy, jest tak úzký.

Celkem tedy na pomezí ostrovu moravsko-třebovského daleko většími úspěchy mohou se vykázati Němci.

Menší jest ostrov jihlavský. Vedle města Jihlavy, se značnou menšinou českou, jest v jihlavském okrese 26 obcí německých, z nichž však r. 1900 mělo 13 menšinu českou přes 10%, v ostatních pak v každé nalezeno bylo několik Čechů. Mimo to připočteme k ostrovu tomu dvě obce s německou menšinou více než 10%ní, a to Handlovy Dvory, které ještě r. 1890 měly německou většinu, a Henčov a pak jednu obec, která tuto menšinu měla ještě r. 1890, t. Malý Beranov. V těchto 30 obcích (incl. město Jihlava) bylo načítáno:

r. 1890 5862 Čechů (t. j. 18·2%) a 26307 Němců (81·7%),
r. 1900 6072 Čechů (t. j. 18·5%) a 26617 Němců (80·9%).

Kvota česká tedy nepatrně vzrostla.

Daleko větší vzrůst českého živlu pozorujeme v posledním desítiletí v ostrovu brněnském a smíšených obcích okolních. Mimo město Brno jest v jeho okolí 13 německých osad, z nichž českou menšinu větší 10% má 6; k nim pak připočteme 4 obce české sousední, které měly německou menšinu větší 10% r. 1890, nebo r. 1900 (r. 1900 jsou již jen 2). V těchto obcích i s hlavním městem Brnem bylo:

r. 1890 44488 Čechů (t. j. 37·3%) a 74564 Němců (62·6%),
r. 1900 60420 Čechů (t. j. 42·7%) a 80560 Němců (57%).

Vzrůst českého živlu za poslední desítiletí jeví zejména Brno a česká města Královo Pole a Husovice, za to nápadný úpadek Modřice.

Nepatrný vzrůst vykazuje český živel v okolí olomouckém. Ostrov olomoucký skládá se mimo Olomouc (smíš.) z 11 osad, z nichž 7 mělo menšinu českou větší 10%. K tomuto ostrovu přiléhají 4 české obce (Bělidla, Klášter Hradisko, Hodolany a Lazce), které měly r. 1900 německou menšinu aspoň 10%ní a jedna (Chvalkovice), jež ji měla r. 1890. V této oblasti bylo napočítáno:

r. 1890 12921 Čechů (t. j. 37·4%) a 21002 Němci (60·8%),
r. 1900 15560 Čechů (t. j. 38%) a 24579 Němců (60·1%).

Živel český vzrostl zejména v obcích většinou českých, z německých hlavně v Pavlovičkách, za to v německých namnoze dost značně klesl.

Ostrov německý blíže Vyškova, skládající se z 8 osad buď úplně nebo velkou většinou německých, měl v posledním období vývoj pro Čechy velmi nepříznivý; Čechů absolutně a ovšem i relativně značně ubylo. Bylo tu:

r. 1890 393 Čechů (11·9%) a 2905 Němců,
r. 1900 289 Čechů (8·3%) a 3172 Němců.

Za to v městě Vyškově Němců neobyčejně ubylo: byloť ve Vyškově r. 1890 napočítáno 3222 Č. a 2298 N. t. j. 41·6%, ale r. 1900 5334 Č. a jen 632 N. (t. j. 10·6%).

Rovněž nepříznivý byl pro Čechy vývoj něm. ostrovu konického, jenž se skládá ze 6 osad. Byloť tu:

r. 1890 216 Čechů (3·7%) a 5662 Němců,
r. 1900 64 Čechů (1·2%) a 5376 Němců.

Osada Labutice (původně něm.) měla r. 1890 českou většinu (134 Č., 80 N.), ale r. 1900 z české většiny stala se 18·3%ní menšina (38 Č. a 170 N.).

V poslední době vytvořil se německý ostrov u Mor. Ostravy a tvoří jej nyní 3 obce: Mor. Ostrava, pak Přívoz a Vítkovice; v posledních dvou mají již nyní Němci — ovšem podle sčítání — relativní většinu; mimo to houfně se zde usazují Poláci, kterých kromě těchto osad načítáno ještě 2026 ve Lhotce. Český živel, bohužel, silně tu ustupuje. Ve zmíněných 3 městech napočítáno: r. 1890 17185 Čechů (52·7%), 12143 Němců (37·3%) a 3260 Poláků (10%) r. 1900 23856 Čechů (41·3%), 23239 Němců (40·2%) a 10683 Poláků (18·5%).

Menší ostrůvek německý tvoří dále: Místek, Bahno a Koloredov, kde rovněž Čechů ubylo. Bylo tu:

r. 1890 4883 Čechů (77·3%) a 1436 Němců (22·3%),
r. 1900 5062 Čechů (69·1%) a 2270 Němců (30·9%).

Hojně Němců mimo souvislé území a uvedené ostrovy a oblasti sídlí v českém území v jednotlivých místech zejména ve městech. Tam pak dík stále pokračujícímu uvědomění národnímu počtu jejich stále ubývá, t. j. kteří dříve hlásili se k vládnoucímu němectvu, znovu přihlašují obcovací řeč českou. Za poslední období jeví se toto rapidní klesnutí Němců zejména v Prostějově (r. 1890 16135 Č. a 3198 N., r. 1900 22810 Č. a již jen 964 N.), v Kyjově (roku 1890 2337 Č. a 1012 N. r. 1900 3652 Č. a jen 298 N.) a ve Vyškově (v. sh.) a menší měrou i v jiných městech, jako v Uh. Ostrohu, Veselí, Vel. Meziříčí, Uh. Brodě, Krásné atd. Na stoupání Čechů má také vliv přihlašování se Židů k obc. řeči české, jak se jeví zejména v tenčení německého živlu v židovských obcích, ačkoli v mnohých hojně jsou usazeni také křesťané. Tak změnily německou většinu r. 1890 v českou většinu r. 1900 židovské obce Třebíč, Prostějov (rovný počet Č. i N.), Přerov, Boskovice, Nový Rousinov, Ivančice (pak na pomezí jazykovém Lipník a Kounice), opačně Strážnice žid. ob., v jiných pak stoupl živel český značně. Za to tím více na pováženou úbytek českého živlu v Břeclavi a v Hodoníně. V Břeclavi nemají již Němci daleko do většiny (r. 1890 3016 Č. a 2676 N., r. 1900 3288 Č. a již 3204 N.), a vpočte-li se židovská obec, pak ji již mají, v Hodoníně pak Němci získali majoritu 1000 duší (r. 1890 4348 Č. a 3268 N., r. 1900 3987 Č. a 4976 N.). Číslice ty volají, aby oběma městům co největší pozornost byla věnována.

V německém území jsou smíšené pouze 3 obce v okr. mikulovském, a to 2 chorvatské (Frelichov a Nový Přerov) s minoritami německými a 1 německá (Dobré Pole) s menšinou chorvatskou. Na spolehlivost rakouské statistiky ostré světlo vrhá, že v původně chorvatském Dobrém Poli r. 1890 nebyl žádný Chorvat, ale r. 1900 — 102.

Z podaného přehledu plyne, že jazyková hranice neprobíhá tak ostře, jak by se mohlo souditi, nýbrž že na ní jsou četné jazykově smíšené obce i celé skupiny, zvláště při hranici jižní, a jazykové ostrovy německé že jsou hojně prostoupeny českým živlem. V pásu smíšeném pozorujeme četné změny v poměru obou národností, ve prospěch Němců zejména na Šumpersku, Znojemsku, Mor.-Ostravsku a na hranici ostrovu mor.-třebovského, ve prospěch Čechů na Šilpersku, Šternbersku, Lipnicku, Hranicku, Příborsku, Jemnicku, Mor.-Krumlovsku i Židlochovsku a Brněnsku. Dály se četněji ve prospěch živlu českého a vybízejí k práci na odvrácení úpadku jeho na místech, kde postupují Němci, a k sesílení posic získaných. Co se týče obcí, kde přesunula se většina s jedné národnosti na druhou, jsou na pomezí jazykovém ve výhodě Němci: na pomezí jazykovém v 7 obcích nabyli majority a to v Rudě Dolní (okr. šumperský), v Louce, Želeticích a Vitonicích (na Znojemsku), v Ledci (okr. židlochovský), v Rudolfově (u Zábřehu) a v Rantířově (u Jihlavy), pak v Labudicích na ostr. Konickém, v Přívoze u Mor. Ostravy, Hodoníně a Strážnici obci žid. (celkem 11). Čechové získali na hranici většinu pouze v Litovli, Handlových Dvorech (u Jihlavy), v malé obci Borové (okr. mor.-třebovský), v žid. obci Lipníku a v 7 jiných žid. obcích shora uvedených v českém území (celkem také 11, na pomezí však jen 4 neb 5). Za to aspoň o 10% vzrostly české menšiny v 23 obcích na pomezí jazykovém a větších ostrovích mimo obce shora uvedené a klesly v 16, německé vzrostly v 5 a klesly ve 12 (nepočítaje v to německé menšiny i většiny v českém území). Můžeme v tom viděti snad záruku, že příznivý bude vývoj pro Čechy i v období 1900—1910.

Ant. Boháč.

Drobné články a literatura.

Erbenovy „Tři přadleny“. Je to tuším první lidová prosa, Erbenem uveřejněná, a bylo mi nápadno, že Erben tuto napohled tak originelní českou a lidovou práci nepojal ze Včely 1844 do Čítanky. Jest jich ovšem několik vynecháno z pozdější doby, ale přes to první a jistě současníky chválená práce by obsahem svým zvlášť byla zasluhovala místa v Čítance Slovanské. Nepřipojil-li ji Erben k ostatním, je možno předpokládati, aspoň všeobecně, důvod zvláštní.

Důvodem tím by mohlo býti, že srovnáváním s příbuznými povídkami cizími mohl Erben nabýti přesvědčení, že povídka ta není tak význačně charakteristická pro lid, a to český lid. O tom mohly jej poučiti poznámky ke Grimmovým pohádkám k číslu 14., jež nese shodný titul: „Die drei Spinnerinnen“. Tam je řečeno, že povídka ta byla už u starého sběratele a vyrabitele pověstí a pohádek, Praetoria a je v několika variantech, stejně význačně vypravujících o stařenách, předením lnu zmrzačených a o líné dívce, které pomáhají, známa v Německu mezi lidem.

Hledaje toto vysvětlení, učinil jsem mimoděk ještě pokus jiný, který tuto podávám: srovnal jsem doslovně německou pohádku bratří Grimmu

s pohádkou Erbenovou, a srovnáním jsem došel k tomu výsledku, že mohl ještě jiný důvod spolupůsobiti, proč Erben vynechal počátečnou svoji práci v Slovanské Čítance.

Několik počátečných řádek je u Erbena živěji a podrobněji vypravováno. Matka děvčete je chudá vdova, líné děvče, jež nechce přísti, sluje Liduška, je hezké. Je to povídkový, ne pohádkový počátek, jistě ne přesný zápis lidový. Po stručnějším dvouřádkovém úvodu praví Grimm: „Endlich übernahm die Mutter einmal Zorn und Ungeduld, dass sie ihm (děvčeti) Schläge gab, worüber es laut zu weinen anfing.“ Erben: „Jednou to ale matku již omrzelo; i rozhněvala se a dala jí pohlavek. Tu se dala Liduška do náramného pláče a nářku, až to bylo venku na tři hony slyšeti“. I tu je Erben o několik slov hovornější, ale dál shoduje se ještě přesněji: „Nun fuhr gerade die Königin vorbei, und als sie das Weinen hörte, liess sie anhalten, trat in das Haus“ etc. „V tu chvíli jela právě okolo královna, a když ten hrozný pláč uslyšela, dala zastaviti, slezla s vozu a vešla do chaloupky“ etc.

Další rozmluva mezi královnou a dívkou a její matkou, která obelhává královnu, že trestá dceru jen pro přílišnou horlivost u kolovratu, je sice u Erbena podána hovorněji než u Grimma, ale přes to činí rovněž dojem parafrase německého textu, pohybujíc se v stejných mezích a sledujíc téměř identicky týž chod myšlének, větu za větou. Grimm pokračuje: „Die Mutter war's von Herzen gerne zufrieden und die Königin nahm das Mädchen mit.“ Erben: „Matka byla tomu ze srdce ráda, a královna vzala hned dceru s sebou“ etc. Grimm dále: „Als sie ins Schloss gekommen waren, führte sie es hinauf zu den drei Kammern, die lagen von unten bis oben voll vom schönsten Flachs.“ Erben: „Když do zámku přijely, vzala královna Lidušku za ruku a vedla ji do třech pokojů. Ty byly plny lenu od podlahy až do stropu“ etc. —

Pro Erbena jsou charakteristické četné, drobné ale živé vložky, jako na tomto místě. Připojuje, že královna dala donést kolovrat ze slonové kosti se zlatými péry a velikánský koš civiček ze žluté, voňavé třtiny. Je to sice pěkný obrázek, ale prozrazuje se celým stilem za několikařádkovou umělou vložku autorovu. Pak zas shoda až příliš nápadná. V drobnosti ovšem odchylka, ač bezvýznamná: u Erbena přichází královna druhý den v poledne se dívat, u Grimma až třetí den. . . . „und als sie sah, dass noch nichts gesponnen war, verwunderte sie sich, aber das Mädchen entschuldigte sich damit, dass es vor grosser Betrübniss über die Entfernung aus seiner Mutter Hause noch nicht hätte anfangen können“. Erben: „. . . a velmi se tomu divila, že nebylo lenem ještě ani hnuto. Liduška se ale vymlouvala tím, že se jí po mamince nesmírně stejskalo, a že pro pláč ničeho do rukou ani vzíti nemohla.“

Královna v obou případech se tím spokojuje.

Jen že u Erbena se opětuje návštěva královny ještě dvakráte, na konec s vyhrůžkou. A Liduška vskutku se bezvýsledně pokouší přísti, než oknem, jako u Grimma spatří tři baby přadleny. U Grimma má první baba plochou nohu, druhá visutý spodní pysk, třetí široký palec. Erben má první babu pyskatou („měla dolejší pysk tak veliký, že jí až přes bradu visel“ — „. . . hatte eine so grosse Unterlippe, dass sie über das Kinn herunterhing“), druhou s širokým palcem a třetí plochonohou. Erben opět rozpřádá trochu dialog

a parafrasuje, ač i tu zní docela shodně, praví-li baby u Grimma: „vergiss nicht, was du uns versprochen hast, es wird dein Glück sein" — a u Erbena: „Jenom nezapomeň, panenko, na to, cos nám slíbila, a uhlídáš, že budeš tomu ráda." Ani další text není ovšem doslovný překlad, má přidaný obrázek hostiny, ale také celé věty doslovně stejné.

Dívka praví, že má doma tři tetičky: „und da sie mir viel Gutes gethan haben, so wollte ich sie nicht gern in meinem Glück vergessen: erlaubt doch, dass ich sie zu der Hochzeit einlade" etc. U Erbena: „udělaly mně mnoho dobrého: dovol, abych je pozvala na svatbu." etc. Po obědě u Grimma: „Darauf ging er zu der einen mit dem breiten Platschfuss und fragte: „wovon habt ihr einen solchen breiten Fuss?" etc. U Erbena: „přistoupil mladý král k té první babičce s tou širokou nohou a ptal se jí: „Ale prosím vás, milá babičko, od čeho pak máte tak širokou nohu?" atd.

Odpovědi babiček se v německém a českém textu liší. U Grimma odpovídají úměrně svým znetvořeninám: „Vom Treten" — „vom Lecken" — „vom Faden drehen", u Erbena sterotypně „od předení".

Ale ani tento rozdíl není tak význačný, aby ukazoval na nemožnost parafrase českého textu z německého a k samostatné předloze. Shrneme-li odchylky, tedy jsou to jen podrobnosti výzdobné a stilistické, ne věcné a dějové a naopak osnova dějová a vypravování tak těsně přiléhají, že — nehledě ani k několika doslovně znějícím místům — stěží lze si představiti vzájemnou neodvislost obou textů. Nezbývá než smířiti se s velmi pravděpodobným faktem, že Erben tento počáteční pokus o lidovou prosu pořídil dle Grimmovy pohádky a pěkně i živě jej pohádkovým způsobem rozvedl. Není nemožno, že Erben pohádku tu vskutku slyšel vyprávěti v Čechách — Němcová píše Čelakovskému roku 1848, že ji slyšela vyprávěti „od Buláků" — ale stopy tohoto vypravování nejsou v jeho textu jasné patrny.

Nechci, aby tím, když pravím, že Erben Tři přadleny vypravuje svým lidově zabarveným způsobem dle pohádky Grimmovy, padl na světlou jeho památku stín. Za jeho doby sepisování lidových povídek tonem a stilem lidovým rozumělo se samo sebou a themata byla pokládána za majetek obecný. Samy Grimmovy pohádky jsou rovněž literární, ne lidový produkt.

Později patrně se Erben propracovával k názoru přísnějšímu, a pohádku o třech přadlenách vymýtil. Není to jediný případ, kdy byl nucen k takové korrektuře V Slovanské Čítance na př. je pod č. 28. (str. 90) otištěna dolnolužicky pohádka o Červené karkulce, a pramen uveden: „H. Kopf Lužičan 1863, str. 42". Je to doslovný překlad Grimmovy Rotkäppchen (č. 261) a také se již v českém překladu Slovanské Čítanky neobjevuje.

Náš dnešní názor na lidové podání je docela rozdílný od názoru let čtyřicátých a padesátých. Naše změněné stanovisko nemá a nemůže býti důvodem, abychom podle něho posuzovali hodnotu a význam svých předchůdců. Ale vyžaduje, abychom si uvědomili poměr našich a tehdejších požadavků a podle nich ocenili, do jaké míry můžeme užíti jejich prací k práci své.

V. Tille.

Paměti Františka J. Vaváka, souseda a rychtáře milčického, z let 1770 až 1816. Vydává Jindřich Skopec. Knihy první část I. Nákladem Dědictví Svatojanského, str. 148. —

O Pamětech Vavákových často bylo mluveno a nejeden spis se zmiňoval o probudilém, vlasteneckém sedláku milčickém. Ale vydáno z nich nebylo téměř nic, neboť částka, kterou otiskl Jos. Miškovský („Selské povstání r. 1775") z chvalitebné snahy, aby oživil Vavákovu památku, byla jen nepatrný zlomek celku. Nynější vydavatel Vaváka podjal se vydání úplného, a jak lze souditi z přítomné knihy, provádí svůj úkol nanejvýš svědomitě a pečlivě. Skopcovo vydání jest naprosto věrné a zároveň kritické, nemění tekstu Vavákova, ale doplňuje jej pod čarou hojnými vysvětlivkami, jež bylo pracně shledávati jednak v pramenech knižních, jednak v okolí milčickém. Tato práce byla by se sotva komu jinému tak zdařila, jako Skopcovi, který jest jaksi Vavákův krajan, pocházeje z blízké Sadské. — Vavákovy paměti by byly samy o sobě zajímavou památkou pro lidopisce jakožto duševní plod vesničana, který vychodiv jenom vesnickou školu při selské práci užíval prázdných chvil k dalšímu sebevzdělávání a pak k zapisování příběhů, které se udály v jeho okolí a ve veřejnosti vůbec. Povaha doby však, v které žil, činí jeho vypravování pro lidopis ještě zajímavějším a cennějším. Vavák za všech svých styků s „pány" nepřestal býti sedlákem. Cítí tedy a smýšlí s lidem, zná lépe než kdo jiný různé jeho bolesti a zachycuje je ve svém vypravování. Jako přísný katolík nesoudí nestranně o snahách jinověrců před vydáním tolerančního patentu, ale v jiných příčinách zaznamenává věcně a nepodjatě všecky zjevy, jež vykazuje v našem lidu doba Marie Teresie a zejména Josefa II., tak důležitá pro společenský i myšlenkový přerod našeho lidu. Z této části pamětí zvláště zasluhují pozornosti zprávy o selských bouřích, za nichž byly vybíjeny panské zámky, o selském tažení na Prahu, o zakládání katastru a vyměřování polí, při němž Vavák sám ve svém okolí platně pomáhal, o změnách a úlevách v robotě, jež na císařských statcích (tehdy tedy též na Poděbradsku) od 1. ledna r. 1777 přestala, a j. Mimo to Vavákovi, milovníku lidových obyčejů a oblíbenému „tlampačovi" svatebnímu, neušla také zajímavá pozorování zvyková. Tak se zmiňuje na str. 72 o tom, že v Poděbradech, „když se starý rathous bořil, nalezena byla v jedné tlusté zdi v místě obzvláště vydutém zazděná slepice na vejcích sedící". Na Květnou neděli r. 1779 si zapisuje (str. 110), že „před 10 lety přestal ten starodávní obyčej, že děti v ten den . . . zpívaly „l í s t k y", to jest tak zhotovené a složené rýmy o přehořkém umučení Páně a pro památku slavného od dětí židovských Pánu Ježíši . . . prozpěvování". Toto zpívání bylo r. 1769 zakázáno a přestalo v městech hned, ve vesnicích v letech příštích. Paměti Vavákovy jsou vůbec vzácným dokumentem své doby a na jejich další části můžeme se právem těšiti. *F. V. Vykoukal.*

*

Krzywici Ludwik: *Żmudź starożytna.* Dawni Żmudzini i ich warownie. Warszawa 1906. Nakładem Księgarni Naukowej. 8⁰ kt. 2. str. II. 89. IV.

Velmi mile nás překvapuje na samém počátku upřímné přiznání p. Krzywického, že čím déle zkoumá hradiska (pilkalnie) žmuďská, tím méně ví o nich, skoro fakta příčila se poznatkům, kterým holdoval na počátku svých bádání. K takovému přiznání nedostávalo by se mnohému odvahy, neb též ctižádost by je nedopustila. Pochvalu taktéž zasluhuje i druhé osvědčení autorovo, kde seznamuje čtenáře, jakými překážkami bylo se mu prodrati, než mohl se

vysvoboditi z vlivu povídek lidu a než položil meze vytčené zkoumání, kterému rok co rok mohl jen několik týdnů věnovati. Nemaje síly, aby otevřel celou minulost zachmuřenou a obklopenou mračnem věků, ustanovil si autor zpřítomniti třebas dosavadní resultáty a jimi vyvolati zájem mezi osobami, bydlícími na Litvě, které mohly by poskytovati pomoci k další práci, buď prostými informacemi, buď důkladnými změřeními míst posvátných, buď též sbírkami legend lidových o hradiskách.

Zajisté bohatým dolem pro badatele jest země žmuďská. Kamkolivěk nahlédneme — z pod nátěru kultury vyzírají sledy prastarých dní, třebas, jak ostatně všude, hyne každým dnem stavitelství lidové, názvy míst posvátných přicházejí v zapomenutí, podání o nich umlkají. Postup času vykonal dílo ničivé na celé čáře.

Lid žmuďský zachoval si paměť o původu hradisk či pilkalní, kterých počítá se na tisíce. Soudíce podle podání, která o nich kolují, možno připustiti, že náspy — aspoň některé — sloužily za místo kultu, pročež více svědčí ta úcta, kterou lid prokazuje těm pomníkům tak, že někdy hora vzala na se ráz posvátný. Lidová tradice žmuďská jest velikou knihou, ještě nepročtěnou a pomocí názvů míst posvátných možno odkrýti dávnou organisaci vojenskou i náboženskou, neboť při zachování důkladnosti a kritické míry možno odděliti kult hor od pilkalní vlastních.

Vypravování všeobecná nepovídají nám nic o původu pilkalní, mluvíce o vojnách švédských, litevských, ba i o válečném tažení francouzském. Proto jest třeba hledati odpověď uprostřed samých památek. Náspy lze děliti ve dvě docela rozličné kategorie: jednu — táborů obklopených valem neb několika rovnoběžnými valy, druhou — pravidelných hor mající podobu sedla. Každá z nich jest výtvorem jiných zásad strategických a přizpůsobena k rozličným způsobům války. Některé tábory činí dojem hradeb z doby pozdější, kdy používána byla zbraň střelná, různící se strukturou od prastarých tvrzí, které, jak ukazují doklady historické, vídávaly zástupy křižáckých rytířů. Ale vedle těchto dvou typů základních t. j. náspů pohanských a hradeb pozdějších, existuje mnoho jiných, které, počínajíce u jednoho druhu zvolna přes prostřední tvary přecházejí do druhých. Sem dlužno počítati především náspy pobořené věky. Jest ještě jeden druh náspů zvaný „uszpile“ náležejících do dob velmi dávných.

Prastaré „pilkalně“, zvané v kronikách křižáckých „castra“ neb „propugnacula“ byly tvrzemi, z kterých osady pohraničné měly stálou zálohu. Krátce — byly původně částí osady aneb aspoň se to stávalo dosti často. Na blízku osady nacházela se pohřebiště, která byla místem kultu, což autor odůvodnil povšechnými spisy několika hradisk. Že hradiska byla důležitými místy k obraně, o tom svědčí nejednou pokusy křižáků úplně je ovládnouti. Není pochyby, že časté nájezdy křižácké a rytířů mečových přinutily národ žmuďský vždy více k úsilovnějšímu sesílení vojenských obranných stanovišť a k udržování v nich stálých záloh a zároveň k rozmnožení hradisek. Pilkalně jednak povstaly v dobách dávno před nájezdy křižáckými a představují první pokus o stálé usídlení kmene žmuďského a utvoření ohnisek společného žití. Kdo zná močály rašelinovité na Žmudi, pro toho jest jasné, že osazování musilo počíti od nížin a pak teprve během času šlo na zalesněné pahorkatiny a že vlastně na náspech zdvihaly se první osady. Jejich umístění odkrývá nejenom obranný systém dávné Litvy, ale též zůstane v nejtěsnějším svazku s těmi „terrae“, na které rozpadly se kmeny lotyšské, pruské i litevské

Hradiska tato byla nasypána a rostla podle vývoje práce lidské, o čemž lze se přesvědčiti lehce z předmětů nalezených při rozkopávání hradisek.

Jakkoliv zmíněná práce nepřivedla p. Krzywického k nějakým všeobecným vývodům, na které ještě příliš brzy, poprve vyčerpává dosavadní materiál i podává nové resultáty, vysvětluje mnoho temných podrobností týkajících se „pilkalní" obestřených tajemností. Dr. *St. Zdziarski.*

*

Науковий Збірник присьвячений проф. Мих. Грушевському учениками и прихильниками. У Львові. 1906.

»Sborník tento obsahuje mimo jiné statě historické, literárněhistorické a úvodní seznam znamenitého historika, organisatora a vůdce vědecké práce maloruské několik článků lidovědných, předně stať Zenona Kuzelje: Slovanské ballady o záletníkovi, jenž se přestrojí v ženské šaty anebo dá se donésti v pytli do komory dívčiny, aby ji svedl (str. 538—575). Z množství erotických motivů o lstech, jichž užívají záletníci, aby svedli dívku, zvolil autor — jak již z názvu patrno — písně o pánovi, jenž chtěje se zmocniti nepřístupné dívky (nemaje úmysl oženiti se s ní), nebo přinutiti otce k souhlasu se sňatkem, přestrojí se do ženských šatů anebo v pytli se dostane do komnaty dívčiny. Tím jest ovšem toto zajímavé thema značně sníženo, z přečetných evropských, středověkých novell, jež nepochybně měly vliv na slovanské, uvádějí se podobné motivy, ale jsou jakoby uměle vytrženy bez dostatečného důvodu, poněvadž jejich psychologie, umělecké formy i vlastní jména, vše to není bez souvislosti se skupinou nár. písní o vítězství nad dívkou.

Z. Kuzelja zná písně české, moravské, slovenské, polské, uhersko- i haličskoruské, románské a germánské. Dobře analysuje známou píseň o uherském králi Matyáši Korvinovi a dívce Kateřině (Anně). Tyto ballady vznikly nepochybně na Slovensku a Kuzelja myslí, že základem pověsti o záletnictví krále Matyáše, který jinak žije v paměti lidu slovenského jako bohatýrský, lidumilný král, jest skutečná událost, totiž milostný poměr králův se slezskou pannou Barborou. (547—8.)

Nejvíce shod s těmito balladami mají písně italské La falsa monaca, nebo Margherita. Kuzelja sestavuje 9 episod, ale nelze o všech říci, že jsou přejaty. Na jihoslovanské písně měly velký vliv ballady německé. Škoda, že autor neužil rumunských písní.

Druhý motiv o pánovi, jenž v pytli se dostane k dceři mlynářově, vyskytuje se v četných variantech u Poláků. Jest spojen se jménem starosty Mikol. Potockého (žil v XVIII. stol.).

Polské verse jsou více nebo méně samostatná zpracování písní německých.

V témž Sborníku vyšla (str. 185—218) zajímavá studie Dra Iv. Franka: Причинки до українськоі ономастики. V maloruské literatuře národopisné jest vědeckých prací z tohoto oboru velmi málo. Souborného díla toho rozsahu jako Словарь древнѣрусскихъ личныхъ именъ Tupikova dosud není. Máme jen studii prof. Sumcova Малорусскія фамільныя прозванія (Киев. Стар. 1885), práci V. Ochrymovyče Про сільські прозвища (Житэ і Слово III. 302—7) a spoustu nezpracovaného materialu.

Ivan Franko zmiňuje se v úvodě o charakteristickém pro Malorusy zjevu, že kromě křestního jména každý dostává dvě i více příjmení: dokud je dítětem, má příjmení utvořené z křestního jména nebo příjmení otcova nebo matčina. Nové příjmení, které dostane, když doroste (obyčejně podle svého zaměstnání, nebo dle nějaké vlastnosti), vytlačí zhusta jméno z dětských

let. Této zvláštnosti všimli si již ruští činovníci XVII. stol. »Jeden člověk má 3—4 příjmení; po otci, po tchánovi, tchyni, podle žen se jmenují« atd. píše jistý plukovník o kozácích XVII. stol. (Srovn. Соловьевъ, Исторія Россіи XII. str. 12—13.)

V pol. stol. XVII. nařídil Petr Mogila duchovenstvu, aby do matrik narozených, do matrik sňatků a zemřelých, zapisovalo příjmení, která dříve byla z veřejných listin vyloučena. Od té doby počala se systematicky udržovati.

Dr. Franko nespokojuje se klassifikací příjmení, provedenou jeho předchůdci, a předkládá svou. Rozeznává 3 skupiny:

1. Příjmení odvozená od jména otcova neb matčina. Tak čteme v zápisech XVII. stol.: Andrus zięć Krywoho. Stručněji Andrus Krywoho. Tu vidíme jasně, jak příjmení toho druhu vznikala.

2. Mnohem hojnější a rozmanitější materiál poskytuje druhá skupina: jméno nebo příjmení otcovo (matčino) jest změněno příslušným suffixem na subst. neutr. (zdrobnělé). Na př. Adam (křestní jm. otcovo) — Jadamczę; Popowię (otec byl popem) a pod.

3. Příjmení jest původem svým genitiv plur. neutr. zdrobnělého subst. na я, Na př. Wasil Andrycząt a p.

Franko si představuje vznik těchto příjmení takto: Hospodář dvora zemřel a sirotci, kteří po něm zůstali na statku, nazývají se jeho jménem nebo příjmením, ale zdrobnělým jako malé děti. Tedy na př. příjmení Московят vzniklo z pův. один из Московят.

Ve druhé stati Наливайко в мідянім бицї (str. 76—90) ukazuje Franko, že pověst o zvířecky krutém způsobu, jímž upálen kozák Pavel Nalivajko ve Varšavě, nemá historického základu. Dle věrohodných ruských svědectví z té doby, která nedávno byla sebrána od V. Domanického, byl Nalivajko sťat a rozčtvrcen. Mínění Domanického, že fantastická vypravování o mukách Nalivajkových jsou výtvory maloruských kronikářů, není správné. Kozáčtí letopisci čerpali — jak Franko ukazuje — z polské literatury memoirové. Z ukrajinských kronik přešla zpráva o upálení kozáckého náčelníka do pověstného díla Pseudo-Konisského (vlastně Poletiky): Исторія Руссовъ или Малой Россіи. Москва 1846 Již koncem XVIII. stol. ukázal J. Engel, autor známé Geschichte der Ukraine und der Kosaken (Halle 1796), že vypravování o smrti Nalivajkově podobá se pověsti o agrigentském tyranu Falaridovi. V další části své studie analysuje Franko stručně antické zprávy o Falaridovi, jakož i biblické tradice o kultu Molochově a zmiňuje se poněkud podrobněji o jisté theologicko-historické kompilaci XVII. stol., jejíž obsah, ráz a prameny nejsou dosud — jak praví — vyšetřeny. [Myslíme, že se jedná o ruského chronografa.] Tam se vypravuje, jak car Manasses byl potrestán od Boha za modlářství tím, že upadl v ruce nepřátelského cara, který ho — jak čteme v rukopise — »zavřel do mědi (orig. в мѣдѣи), aby tam zahynul; i litoval car Manasses hříchů svých a volal k Bohu a slitoval se Hospodin nad ním a měď se rozestoupila a unikl Manasses z rukou nepřátel svých.«

I. Franko myslí, že ruský (?) autor pochopil hebrejsko-byzantskou povídku tak, že Manasses nebyl odsouzen k upálení, ale k smrti hladem v nějaké měděné místnosti (komnatě, kleci). Z toho důvodu pramenem legendy, vnesené do díla Исторія Руссовъ, spíše mohla býti západní pověst o Falaridovi (kterou Vincentius Bellovacensis přijal do svého Speculum historiale lib. III. cap. 107.), než hebrejsko-byzantská povídka o Manassesovi, zachovaná ve zmíněné již ukrajinské kompilaci XVII. stol. *A. J. Jacimirskij.*

Dr. Ivan Franko: *Пісня про Правду і Неправду.* (Записки наук. тов. імени Шевченка. LXX. 5—70.)

Ve čtyřicátých letech XIX. stol. byla zapsána v kijevské gubernii píseň, jejíž stručný obsah jest asi ten: Na světě jest plno zrady, neboť všude zavládla lež. Což pravda zemřela, že se lež tak rozšířila? Pravda stojí u dveří, lež sedí u stolu na předním místě. Pravda jest v temnici, lež ve světnici atd. Líčí se dále, jak jest svět zlý: ani bratrovi nemůžeš důvěřovati, kdo po pravdě soudí, toho trestají atd. Píseň končí výstražnými slovy:

Сам, Господи, правда, що хвалшує зраду!
Перед страшним судом усї вбачим правду.

V maloruské poesii jsou četné varianty tohoto motivu. Dr. Franko analysuje jejich vzájemný poměr a zjišťuje pozdější přídavky. Již Dragomanov (Нолїт. піс. укр. нар Женева 1885, str. 221) upozornil na podobu této písně maloruské s velikoruským skládáním o boji Pravdy a Lži vloženým do rámcové skladby zvané Голубиная книга. Car Vladimír Vladimírovič vyptává se cara Davida Jevsejeviče na různé záhady kosmologické a filosofické. Mimo jiné žádá vysvětlení svého snu: Od východu a jihu přišla dvě zvířata a začala bojovati. David Jevsejevič vykládá: Pravda a Lež to bojovaly a Pravda zvítězila. Franko srovnává obě skladby. Není v nich skoro žádných shod, jen zmínka o posledním soudu objevuje se v obou.

Pro velikoruské skládání o snu cara Vladimíra nalezli Buslajev a Tichonravov řadu pramenů (Бесѣда Іерусалимская, Бесѣда трехъ святителей a jiné texty apokryfní). Na jiný pramen upozornil A. Veselovskij. V 34. sv. Запис. Имп. Акад. Наукъ (str. 14—17.) otiskl Слово о двѣнадцяти снахъ Шаханши dle rkp. XV. st. Franko ukazuje, že tento text »Snů« bliží se maloruské písni (jíž Veselovskij neznal); s versí Golubiné knigy shoduje se jiná redakce »Snů« Слово о снѣхъ Мамера царя, (otiskl Veselovskij tamže.)

Ale Franko nalezl ještě jiný pramen pro maloruskou píseň. Jest to Слово св. отецъ о правдѣ и неправдѣ. Tento text jest zajímavý tím, že se dosud nepodařilo zjistiti, je-li to staroruský originál nebo zpracování cizí, snad řecké předlohy. Ideový podklad i jednotlivá místa tohoto textu shodují se s ukrajinskou písní. Úhrnem: Velikoruské skládání vzešlo z apokryfní literatury byzantsko-ruské; jen slabě jest spojeno (společným podkladem ideovým) s maloruskou písní; s touto se shoduje Слово о правдѣ и неправдѣ, jehož původ není dosud objasněn.

Stesky, že není na světě pravdy, motiv zápasu pravdy se lží jest starý. Franko jej sleduje od vypravování Prodika Kejského o Herakleovi na rozcestí z 5. stol. př. Kr., přes Ovidiovo líčení »Železného věku« až do renaissančních literatur XV.—XVII. stol. Naskytá se otázka: V jakém poměru jsou všechny tyto skupiny versí? Máme předpokládati, že vzešly z jednoho centra? Odpověď na tuto otázku podávají četné verse pohádkové. Motiv jest stručně ten: Spravedlivý člověk pozbude (lstí svého přítele) zraku. Vyslechne tajemství démonů, uzdraví se a zbohatne. Zlého druha, který chce týmž způsobem zbohatnouti, usmrtí démoni. V úvodě k některým variantům se uvažuje, co platí více v životě: pravda či lež, právo či bezpráví. Tato pohádka jest původu buddhistického. Již Benfey to vyslovil a Cosquin jeho tvrzení dokázal.

A s Východem, t. j. s dualistickými názory zoroasterskými a buddhistickými souvisí dle názoru Frankova všechny ony verse o boji pravdy a lži: vypravování Prodika Kejského právě tak jako Слово о правдѣ и неправдѣ a ukrajinské písně, jež z něho vzešly. *Jiří Horák.*

З. Кузела Угорський король Матвій Корвін в славянській устній словесности. Розбір мотивів звязаних з його іменем. (Записки наук. тов. менні Шевченка т. LXII.—LXX. a zvláštní otisk.) У Львові 1906, str. 154.

Mezi historickými osobami, jež si zjednaly zvláštní sympathii u lidu, zaujímá čelné misto Matyáš Korvín. Jest znám nejen v Uhrách, ale též u Srbů, Chrvatů, Slovinců, Slováků, na Moravě, v Čechách i u Lužických Srbů. Zdědil z části svou slávu: Jan Hunyady, slavný bojovník, uherský vladař za nezletilosti Ladislava Pohrobka, byl jeho otcem. Vedle toho působily ovšem též osobní vlastnosti krále-humanisty: statečnost, vlídnost, spravedlivost (chránil sedláky proti zpupným magnátům) a hlavně jeho láska k vojsku. Vojáci Matyášovi roznesli slávu královu daleko široko.

O králi Matyášovi bylo skládáno mnoho písní, ale v jeho vlastní zemi, v Uhrách, se nezachovalo skoro nic. Za to žije Jan Hunyady (Janko Sibinjanin) a Matyáš v srbsko-chrvatské epice. Dosti pozdě poznal Matyáš, že vítězství Turků nad Srby jsou nebezpečná i pro Uhry. Změnil politiku, z nepřítele stal se spojencem a spolu s Vukem Brankovićem vodil spojená vojska uherská a srbská k skvělým vítězstvím. Pod dojmem junáckých jich skutků opěvovali jihoslovanští skladatelé spojence uherské; a tak stali se Jan Hunyady a Matyáš národními reky jihoslovanského eposu. O králi Matyášovi nemáme tolik písní jako o jeho otci. V dalším analysuje autor jednotlivé srbsko-chrvatské písně o Janku Sibinjaninovi, o zajetí Matyášově, o jeho svatbě a o volbě za krále uherského.

Také Slovinci mají ballady o králi Matyášovi. Historický podklad těchto písní jest temný. Kuzelja sleduje předně motiv, jak král Matyáš v přestrojení vysvobozuje svou ženu z tureckého zajetí a dokazuje, že slovinské a dalmatské verse nepůsobily na sebe. Obojí vznikly samostatně pod vlivem italských a francouzských ballad.

VIII. kap. jest věnována rozboru ballady o králi Matyášovi, jejž dcera tureckého cara vysvobozuje ze zajetí. Jest to motiv hojně rozšířený v germánských a románských literaturách. Slovinská ballada vznikla pod vlivem srbské písně o královici Marku a místních tradic historických.

Probrav ve stručném exkurse slovinské pověsti o králi Matyášovi, spícím ve skalní sluji a ukázav, že vznikly pod vlivem německých tradic o Friedrichovi II., zabývá se Kuzelja v X. kap. západoslovanskými písněmi o králi Matyášovi. Král se přestrojí za kramářku a svede dívku. (Srovn. nahoře ref. A. J. Jacimirského v tomto čísle.)

Několika poznámkami o králi Matyášovi v slovinské a slovenské literatuře umělé, končí tato obsáhlá studie, vynikající nejen bohatstvím sneseného materiálu, ale i přesnou methodou. *Jiří Horák.*

*

Die Märchen Charles Perrault's. Eine literarhistorische und literarturvergleichende Studie von Theodor Pletscher. Berlin 1906, stran VI. + 75.

Tato práce o prvním zapisovateli pohádek ve Francii, který v tomto směru daleko vynikl nad starší italské vypravovatele a zpracovatele pohádek, Straparollu a Giamb. Basile, jest velice vítaným příspěvkem k pohádkosloví. Spisovatel podrobně sestavuje zmínky o pohádkách ze starší literatury před Perraultem, podává původ a význam jmén, jež se dávala pohádkám, kritisuje a oceňuje význam práce Perraultovy, kritisuje domněnky jinými vyslovované a hájené, že prý vlastním původcem pohádek těch

jest syn Charles Perraulta Pierre, dokazuje jich neodůvodněnost a že otec Charles je vlastně spisoval. Dále kritisuje práci četných následovníkův a napodobitelů Perraultových, vytýká velký význam této sbírky jakožto první sbírky pohádkové a srovnávaje ji se sbírkou bratří Grimmů ukazuje, jak vyniká nad tuto o 120 let mladší sbírku a jak byl Perrault, ač nevědomky, blízek ideálu moderního zkoumatele pohádek (str. 42 sl.). V poslední kap. konečně probírá spis. podrobněji jednotlivé pohádky sbírky Perraultovy, poukazuje stručně na monografie o těch kterých látkách pohádkových, ale nedostihuje bibliografické úplnosti. Tak na př. při pohádce »Riquet à la Houppe« (str. 68 sl.) měl připomenouti článek Karla O. Mayera právě o této pohádce vytištěný v Zeitschrift für vergleich. Liter.-Gesch. N. F. V., str. 122 sl. a při »Le Chat botté« (str. 58) mohla se uvésti moje rozprava v Сбор. за нар. умотвор. XVI.—XVII., o níž mohl spis. zvěděti z referátu v Revue des trad. popul. XVI., 344. Tu mohl se poučiti, že jest ještě jedna zajímavá příbuzná látka o kocouru čarodějném (po př. lišce) opatřujícím ženichovi bohatou nevěstu, látka to svérázná, rozšířená ovšem především v zemích jihovýchodních, balkánských, kavkazských. Znaje tyto verse sotva by byl spis. přistoupil na výklad Laistnerův, podle kterého prvotní typy pohádky by byly ve versích severských, skandinavských, a motiv o vděčném zvířeti, kocouru a j. by byl sekundární.

Těmto svým poznámkám k jednotlivým pohádkám Perraultovým předeslal spis. několik všeobecných myšlenek o zásadní otázce po pramenech, původu a šíření pohádek, úvahy, které ovšem v této monografii o sbírce Perraultově nejsou zcela na místě. Různé názory, theorie a »školy« jsou tu probrány zcela zběžně, povrchně, jak jinak ani není možno, když všemu tomu jest věnováno něco přes 4 str. (str. 45—49). Spisovatel přijímá celkem názory Bédierovy a stojí proti těmto otázkám na příkrém »non possumus«, nikoliv na skromném »hledejme! zkoušejme!« Pokouší se o jakési doplnění polygenetické theorie. Podle jeho mínění může se říci »každý národ vynalézá za každé doby povídky, a sice též podobné neb stejné, jeden národ nezávisle na druhém«; ale může se též říci »každý národ vynalézá povídky za každé doby, ale je-li určitá látka na určitém místě vytvořena, šíří a přenáší se dále.« Dle toho chtěl by spis. rozeznávati polygenesi pohádek v širším a užším smysle. Do první kategorie počítá spis. látky čistě výpravné, novellistické a anekdotické, do druhé pak kategorie pohádku. Podrobnější kritika by myslím dokázala, že první kategorie jest jistojistě nesprávná, a že zbývá jediná možná kategorie, polygenese obmezená, »v užším smysle«. Není pochyby, že se také výpravné, novellistické a anekdotické šířily a přenášely s určitého místa, že tak úzce jsou verse jedné látky zpřízněny, že jest naprosto vyloučen samostatný jich vznik na různých místech. Ještě jednu myšlenku vyslovuje spis. o vzniku pohádky, ovšem ne myšlenku svou, než myšlenku vyslovenou od Ludwiga Laistnera (»Das Rätsel der Sphinx«, 1889): »Das Märchen entsteht aus dem Traumleben des Menschen«.[1]) Spis. míní, že pohádky mohou vznikati ještě za naší doby, pokud vůbec ještě máme kdy sníti. Vedle skutečného spánku jest to jmenovitě polospánek, podporující vznik pohádek, bezmyšlenkovité snění, jež nám dovoluje ještě v polovičním vědomí uváděti obrazotvornost na cesty líbezné (str. 48). To jest sotva více než duchaplný nápad, který nás ani o píď dále nepřivede k řešení problému.

[1]) Myšlenku tuto potom dále rozvedl Fr. v. d. Leyen na poč. své rozpravy »Zur Entstehung des Märchens,« v Archiv f. d. Stud. neuer. Sprach. sv. 113, str. 252 sl.

Tolik jest jisto, co cituje spis. ze St-Beuve »Les contes ont eu leur temps, on rien invente plus«, a kdokoliv přečetl sbírky nejrozmanitějších národů, to potvrdí. Nalézají se nekonečné a někdy snad nové variace starých látek, nějaké, a i to zřídka, nové motivky, ale nikoliv nové látky pohádkové.

J. Polívka.

*

Великорусскія пѣсни въ народной гармонизаціи. Записаны Е. Линевой. Изданіе Импер. Акад. Наукъ. Текстъ подъ редакціей академика Ѳ. Е. Корша. Выпускъ I. С.-Петербургъ, 1904. XLVIII. a 90 str. lexik. 8°, s 2 tab.; c. 1 rubl. — *Velikoruská píseň v lidové harmonisaci.* Napsala E. Liněvá. Přeložila z ruštiny Věra Křivánková. Vydání Imperatorské Akademie Nauk 1904 Petrohrad. Nákladem vlastním. Tiskem „Unie" v Praze (bez roku). 39 str. 8° s 2 tab.

Práce paní Liněvé je velice zajímava a záslužna, třeba nevyplňuje očekávání, které se ve čtenáři mimoděk probouzí čtením úvodní části. Čteme zde především pravdu tak často přehlíženou o nerozlučnosti melodie a textu v lidové písni a stesky na nepřesnost a neúplnost vydání ruských písní zejmena v příčině nápěvů. Při tom se s potěšením dočítáme o sbírce Čecha I. Práče (z r. 1790), hudebníka nějakými osudy zaneseného na Rus, kterážto sbírka dlouhé doby sloužila za hlavní příruční knihu hudebníkům i vydavatelům. Spisovatelka není s ní úplně spokojena, jako jí nevyhovují větším dílem ani ostatní posavadní vydání nápěvů: zdá se nám, že nebylo proto ještě příčiny, aby překladatelka musela hájiti krajana, jehož práce patrně ani nezná, dlouhou poznámkou, v níž se snaží všechnu zásluhu shrnouti na Práče, všechny chyby na jiné. Za velikou chybu má spis., že se nedbává mnohohlasého způsobu zpívání lidových písní na Rusi, na nějž s důrazem upozornil poprve J. N. Mel'gunov. Dle popisu pí. Liněvé (zvl. str. XXIII. n.), při kterém si rádi vyvoláváme upomínky na pohostinské vystoupení sboru Dm. Al. Slavjanského na našem divadle (1886), sestoupí se sbor zpěvaček nebo zpěváků, z nichž jeden („zapěvala", žena neb muž) sám zanotuje „zápěv", úvodní frasi melodie, načež ostatní s ním pokračují sborem; zpívá se větším dílem tak, že každý dovednější zpěvák zpívá svůj variant melodie, tvořící jakýsi kontrapunkt k variantům ostatním, tak že vzniká zpěv polyfonní, střídající se se soly „zapěvaly" nebo i s unisonovými partiemi celého sboru. Varianty („podgolosky"), které vlastně mají právo existence jen v takovémto polyfonickém sloučení s varianty jinými, bývají vydávány i jako samostatné varianty vlastního nápěvu písní. Polyfonie tato, v níž vlastně není pak hlasu, který by vedl hlavní melodii, v níž všechny hlasy jsou rovnoprávny, je rázu nejčastěji prostě harmonického, libujíc si na př. v chodech terciových a sextových, ale dosti často dospívá i značné míry samostatného vedení hlasu: improvizační nadání a vycvičenost jednotlivců i sezpívanost celého sboru mají v tom všem veliký význam.

Pí Liněvá tyto zpěvy zachycovala fonografem a na základě svých fonogramů reprodukuje 22 písní, na konec „Kamarinskou" pro 6 „rožků" (nějakých dechových nástrojů). Do oceňování těchto písní se pouštěti nebudu; bylo by pouhým opakováním, co o kráse ruských melodií dávno víme. Výběr písní je dobrý: podává charakteristické ukázky různých druhů, mimo písně obvyklého způsobu („lyrické") i píseň svatební, svižnou taneční, historickou, chorovodnou, žertovnou, hrovou, burláckou, vojenskou, žalářní, duchovní, zbojnickou. Snad by neškodilo, kdyby se některý z našich pěveckých sborů pokusil o některou z nich, tak jak jsou, beze všech změn a

„oprav“ (na př. nahodilých chodů oktavových nebo unisonových, při nichž přísnému kontrapunktistovi vlasy vstávají, ale jaké jsme bez úrazu snášeli na př. na Národopisné Výstavě); snad by dokonce neškodilo ani hudebnímu vzdělání konservatoristů, kdyby šest oboistů aspoň na domácí produkci zapískalo „Kamarinskou“; formou je tato „Kamarinskaja“ řadou variac 12taktového tanečního thematu (složeného ze čtyř 3taktových motivů mezi sebou harmonickým podkladem vlastně stejných), které zase nejprve předehraje jediný pištec.*) Na historických koncertech si dáme líbiti občas kvintové chody do nebe volající ve skladbách starých naivních dob, a dnešní ruská píseň je nám přece jen bližší.

Několik slov o methodě pí. Linëvé. Že mechanické zaznamenávání zvuku je nejobjektivnější methoda sběratelská, o tom nemůže býti ani pochybnosti; a jistě nejsou daleky doby, kdy při sbírání lidového umění fonograf bude inventárním kusem tak samozřejmým, jako je dnes fotografický aparát. Bohužel jsou ještě potíže s reprodukcí; trochu větší sbírka fonogramů je i museím dnes ještě poněkud nepohodlna, jako nějaký assyrský archiv. Na rozmnožování fonogramů lidového zpěvu soustavné a úplné pro kruhy širší není dnes ještě pomyšlení (na soustavné s b í r á n í fonografického materiálu všeho druhu by byl ovšem tak svrchovaný čas). A tak zatím nezbývá než na základě fonogramů původních opatřovati reprodukce způsobem posavadním. Že reprodukce ty nemohou býti docela věrny, leží v samé povaze věci. A mezi řádky čteme i to u pí. Linëvé: jakmile čteme, že z hlasů zachycených a reprodukovaných fonografem bylo lze písmem zaznamenati jen hlasy jasné a zřetelné, t. j. hlasy nejlepších zpěváků, že nebylo lze dbáti hlasů méně samostatných a p., vidíme, že zápisy publikované nejsou dokonale věrným obrazem skutečnosti. A jak se má lidový zpěv reprodukovati písmem? Že se k tomu naše notové písmo plnou měrou nehodí, cítila i vydavatelka a pokusila se o notaci jinou, rázu diagrammového. Trvání tonu naznačuje ve čtverečkované síti přímkou vodorovnou, melodický interval přímkou svislou: nejmenší jednotka (t. j. jedna strana čtverečku) odpovídá při tom notě osminové, resp. půltonu. Nehledíc k tomu, že tato notace nedbá rozdílů dynamických (zvláště přízvukových!), rozeznává se od obyčejného notového písma tím, že nedovede lišiti tonů enharmonických (na př. *c* — ♯ *h* — ♭♭ *d*), že (aspoň ne snadno) nedovede jasně znázorniti tony menšího trvání (šestnáctiny, dvaatřicetiny) anebo na př. trioly, a last not least, že ho nelze tak rychle čísti, aby bylo možno v duchu nebo zpěvem melodii reprodukovati.**) Diagrammatické znázornění zpěvu by nesmělo míti jen určité jednotky, nesmělo by míti jen skoky od intervalu k intervalu, od jisté doby trvání k druhé, muselo by míti linie schopné nenáhlého pohybu, schopné znázorňovati kterýkoli bod mezi různými intervaly, mezi různými dobami: ale kdo by pak takové notaci snadno rozuměl? Pokus oné notace

*) Fonogram vlastně pořízen z přednesu 8 pištců, ale jen 6 čistých hlasů se z něho dalo vybrati.

**) V českém překladě věc ještě popletena tím, že v klíči přidaném k tabulkám při výkladě svislých čar Bůh ví proč a jak „| = цѣлому тону, ׀ = полутону“ přeloženo „| = c e l é n o t ě, ׀ = p ů l n o t ě“, a aby nebylo pochyby, přidány ještě znaky noty celé a půlové. Laskavý čtenář, nemá-li po ruce originál, zapomněl-li na poučení na str. 20, 21 a spoléhá-li na správnost klíče, nalézá v reprodukci tabulek v českém překladě „tajenku“, kterou rozluští teprve, až si uvědomí, že klíč mu podaný je vlastně nesmyslný a musí býti chybný.

pí. Liněvé je bez ceny a dobře udělala, že písně vyvolené na konec dle fonogramů podává přece jen v obvyklém notovém písmě. Sotva to půjde jinak, pokud vynalezavá technika našich dní nenajde nějaký pohodlnější způsob přímé reprodukce fonogramů.

Reprodukce zpěvů (a „Kamarinské") v písmě notovém je ve spise hlavní a nejzajímavější částí, byť, jak řečeno, jí nelze ještě pokládati za reprodukci ideální. Podávají se v partituře 2—4hlasé („Kamarinskaja" v 6hlasé), s klavírním výtahem, s metronomovým udáním tempa, se znaménky dynamickými a jinými obvyklými znaky hudebního písma. Strany tempa zasluhuje zmínky poznámka, že se v koncertech obyčejně přehánívá: písně volné se příliš protahují, písně rychlé příliš urychlují. (Lidové zpěvačky zpívají na poli silněji a táhleji, než na přástkách; str. XXVI n.) Klavírní výtahy (které u dvojhlasých písní scházívají) snad přijdou vhod čtenáři, který nedovede obsáhnouti zrakem těch skrovných partitur, jež vydavatelka podává: ale měly by býti věrnější. Skutečné klavírní úpravy to nejsou, a přece pro (zdánlivé) ulehčení skutečné vedení hlasů v nich bývá nejasně podáno: měly by býti psány, když už se píší, prostě tak, jak je zvykem psáti polyfonní skladby pro klavír, prostým vynotováním jednotlivých hlasů na dvou systemech, ať už si hlasy někde překážejí nebo se křižují. Zejmena ruší jedna věc. Spodní hlas zpěvní je celkem v poloze altové (nebo tenorové). Kde se stýká s hlasy jinými, — a to bývá při těsné rozloze hlasů v těchto písních velmi často — překládá jej vydavatelka v klavírním výtahu velmi ráda o oktavu níže. Tím vzniká mezi ním a ostatními hlasy přílišná vzdálenost, vznikají na místech, kde spodní hlas zpívá stejně s jiným, oktavové chody, které právě v těchto polohách hlasových znějí pravidlem šeredně, nejsou v původní lidové skladbě a při tom výtahu přece jen nedodávají klavírního rázu. Této chyby by se vydavatelka v pokračování své práce měla zdržeti.

Mimo písně samy a výklady jejich reprodukce se týkající jsou v úvodní části i stati, jichž se můžeme jen dotknouti. V jedné uvedeny živé prameny uveřejněných písní, osoby a místa, odkud pocházejí. Následuje pokus určiti stupnice („lady") lidové písně": srovnávají se se stupnicemi starořeckými.*) Pak sbírka rčení, pořekadel, přísloví a p., týkajících se zpěvu, k níž se řadí řada hlasů lidu o „mašince", t. j. fonografu. I v hlavní stati úvodní je mnoho detailů, jimiž se zde nelze šířiti, ale poutavých i poučných.

Tisk spisu je celkem pečlivý. Chyby nescházejí; ale těm jsme bohužel v ruské vědecké literatuře už zvyklí, zvláště na místech, kde o ně nejméně stojíme, na př. v textech dialektických a cizojazyčných, nebo v tisku hudebním. Některé chyby části notové jsou opraveny, jiné zůstaly. Tak na př. v písni z Práčovy sbírky (str. VIII) první ton má býti patrně (dle opraveného druhého znění) ♯*f*; český překlad tuto chybu svědomitě zachoval, přičinil v obou zněních písně ze svého 6 dalších, a potlačil místo a datum zápisu znění pí Liněvé. Na str. 6 má 6. takt vrchního hlasu zníti *a a* ♯*f e*; na str. 12 9. takt *g h d* ♮*f e d c a*; atd.; ale podobné chyby dobrý hudebník již pozná.

Spis vyšel — ještě ne celý — také v českém překladě, pod titulem nahoře uvedeným. Schází zde m. j. část hlavní, t. j. písně samy; kdo ty chce poznati,

*) S potěšením zde čtu m. j., že někteří badatelé už Praindoevropanům připisují znalost temperovaného ladění. Důkaz této these by byl bez odporu velmi zajímavý. Ale malý příspěvek k řešení této otázky (lze-li zde o otázce vůbec mluviti) by byla mohla pí. spis. dáti sama. Zpívají ruští pěvci v temperovaných stupnicích? Na tuto otázku by její fonogramy mohly dáti odpověď!

musí se obrátiti na originál. Ale i koho by zajímaly části přeložené, učiní dobře, podívá-li se raději na originál, aspoň vedle překladu. Překladatelka vynechává kusy vět, celé věty, ba i celé odstavce, a překládává i chybně, tak že se vůči této nepřesnosti divně čtou opětovné úzkostlivé poznámky „kursiv náš", jejichž zábavný dojem zvyšuje ještě faktum, že sazeč ani místa, o něž jde, nesázel kursivem, nýbrž proloženou antikvou. I jiné věci v překladě ruší, tak vedle ruských slov špatně přeložených slova ruská nepřeložená („korobejník", „zápis" femin., „dělení" = část atd.) a pod. Ale nechci se pouštěti do zbytečných podrobností, protože celý překlad má ráz podniku soukromého: překladatelka jím splňuje slib daný v Kyjevě r. 1905, vydala jej svým nákladem a věnuje čistý výnos Matici Hudební. Za jednu věc jsme překladu vděčni: že nám ulehčil uveřejnění tohoto referátu, jenž — vinou referentovou i bez ní — málem by byl již zastaral vůči roku 1904, v němž originál vyšel. *Josef Zubatý.*

*

Contes arméniens. Traduits de l'arménien moderne par Frédéric Macler. Paris. Ernest Leroux, 1905. 8°, str. 194. (Collection de contes et chansons populaires T. XXIX.)

Pohádky v této sbírce evropskému světu učenému sdělené vybrány jsou ze sbírky »Hamov Hodov« zvané, kterou byl vynikající předák arménský Karekin Servantstiants v okolí Vanu sebral a vydal tiskem v Cařihradě r. 1884, ze sbírky to, která se nyní stala velmi vzácnou. Některá čísla z ní byla již dříve přeložena, jmenovitě v Revue des traditions populaires a j., jak vydavatel v dodatcích své knihy podrobně vyčítá.

Jelikož evropské literatury dosud se mohou jen malými ukázkami z arménského folkloru vykázati, bude zajisté francouzský tento překlad všem folkloristům velice vítán.

Pohádky v této knížce přeložené projevují všude nejužší souvislost s orientálním světem mohamedánským, zvláště tureckým. Někdy jistá závažná rčení proslovena dokonce jazykem tureckým jako v č. 20.

Úvodní formulky jsou řídké; celkem našli jsme je jen ve 3 pohádkách ze všech 21 čísel; tak v č. 1. »Bylo a nebylo; nebyl nikdo lepší než Bůh,« pod. v č 3., ale bez onoho náboženského dodatku, a ještě v č. 5. »V tomto čase bylo a nebylo«. Něco hojnější jsou formulky závěreční, zřídka jest to jakási mravní sentence vyplývající jaksi ze zakončení pohádky. »Bůh činí vždycky spravedlnost«. str. 79 č. 7., aneb se všeobecnou náboženskou sentencí »Ale my namáhejme se přijíti k pravé velikosti, ke slávě nebeské«, str. 148, č. 18. Jinde obrací se vypravovatel na posluchačstvo přáním »Kéž sv. Sergius přispěje k tomu, abyste tak vy dospěli ke splnění vašich přání«, str. 166 č. 20, po povídce vypravující, jak tento svatý právě přispěl ke štěstí rekovu. Podobným rčením zakončeno č. 17 str. 138, »Kéž bychom mohli my sami viděti naše přání uskutečněná díky sv. Garabedu, sultánu Mušskému«. — Pouze dvě čísla, 2. a 3., str. 44 a 49, mají zakončení pohádkovitější: A s nebe spadla tři jablka, jedno pro mě, jedno pro vypravovatele a jedno pro posluchače; slupky pro toho, který odnese smetí; jádra pro zahradníka, který je zasadí a bude jich míti příští rok.

Stálá oblíbená čísla jsou zvláště 3, 7 a 40. Na př. v č. 4.: čtyřicet mléčných bratří slibuje rekovi pomoc, ale vyžádají si, aby měli 40 mezků, 40 měchů vína a 40 kleští. V č. 17. platil rek každý večer 40 zlatých liber, aby mohl viděti krasavici; rek potom chtěje se pomstiti na zrádné krasavici, vrátil se potom se zázračnými jablky, krasavice pozvala přátele

Městská veřejná lidová knihovna

své, 40 osob, k hostině; rek rozdělil mezi ně dvě jablka, a všech 40 pozvaných obráceno v osly; když potom »doktor« jim vrátil lidskou podobu, jedli a pili po 40 dnů a 40 nocí. Také ve versi o řeči zvířecí a ženě zvědavé č. 13. chlubí se kohout, že má 40 slepic a všecky ho poslouchají (str. 108). Slavnostní průvod v č. 2. zahajuje 40 jezdců a 40 hudebníků; krasavici vyprovází 40 dívek po každé straně, a průvod uzavírá 40 mladíků.

Povídky bývají velmi složité, o čem pak více v následujících poznámkách k jednotlivým číslům.

Č. 1. Badikan a Khan Boghu, str. 11—22. Nejmladší princ táhne do světa, koná velké skutky hrdinské, konečně přijde k hradu z kamene a železa, jehož původ sáhal do »noci věků«. Noc zastihla reka, Badikana, když ještě jej pozoroval, a v tom slyšel přicházeti kohosi: byl to hrozný obr, Khan Boghu, pán toho hradu. Badikan směle se mu postavil, bojoval vítězně s čerty a draky. Když však Khan Boghu zakýchl, odletěl Badikan daleko do pole. Zavolal ho Khan Boghu zpět a učinil ho svým sluhou. Po čase svěřil mu velkou úlohu: již sedmkráte pokusil se unésti dceru krále východu, ale marně. Slíbil Badikanovi velkou odměnu, přivede-li mu tuto krasavici. Badikan vstoupil do služeb zahradníka královského, jako v řadě povídek evropských a orientálních, ale další průběh děje jest tu jiný. Smluviv se s krasavicí, nnesl ji. Na útěku tom zví princezka teprve, že ji unesl ne pro sebe, než pro Khana Boghu; milenci přísahají si, že naleznou prostředek, kterým by mohli se vyprostiti z moci Khanovy. Princezka namluví nejdříve Khanovi, že rodiče zavázali ji slavnou přísahou, že po sedm let zachová panenství. Po čase vyláká pak z důvěřivého obra jeho tajemství, jak může zůstati věčně živ, kde jest jeho duše: »Sedm dní odtud jest bílá hora, a tam žije bílý, nezkrotitelný vůl. Ani člověk ani šelma nemůže se mu přiblížiti. Každý sedmý den přijde hasit svou žízeň na vrchol hory k pramenu bílé vody. Tam jest sedm nádržek z bílého mramoru před pramenem, a vůl pije jedním douškem vodu ze sedmi nádržek. Tento vůl má v břiše lišku; v břiše liščině jest schránka z bílé perleti a v této nádobě jest sedm bílých vrabců. Těchto sedm vrabců jest moje duše, mých sedm tajemství a sil . . . .« Opět svérázná variace daleko široko známého motivu. Badikan zvěděv tedy tajemství vyžaduje si na svém pánovi dovolenou, aby směl na měsíc se vydati do vzdálených končin. Poučiv se od dervišů, že člověka přemáhá žena, a zvíře víno, ustanoví plán. Odvedl vodu z nádržek, zacpal díru a naplnil nádržky vínem. Vůl napije se vína a jest omámen; počíná poskakovati, pak upadne a zůstane natažen na zemi. Badikan vylezl ze svého úkrytu, uřízl nožem hlavu volovu; v břiše najde lišku omámenou a roztrhne ji na kousky. Schránku ponořil do teplé krve a víko se otevřelo. Potom zardousil všech sedm vrabců. V pohádce velmi pěkně jest vypsáno, jak Khan Boghu nejdříve sebou zachvěl, jak se mu pak řinula krev z nosu, když byla roztrhána liška atd. až na konec černý kouř se vyvalil z jeho nosu a úst a mrtev sklesl, když poslední vrabec byl o skálu rozdrcen. Svatbou šťastných nyní milenců končí tato povídka v jednotlivostech velice originální.

Č. 2. »Zulvisia«, str. 23—44. Pohádka složená z několika motivů. Jest pověst o dalekém jako ráj krásném kraji, ze kterého nikdo se nevracel. Proto přísná zápověď vyhlášena smělé mládeži, aby se tam nevydávala. Nedbá zákazu toho ani sedm princů královských. Jeden za druhým se vydá tam a zahyne. Jen nejmladší se zachrání: jest srnou rovněž vylákán, družina zapadne do stanů, kde připraveny plné stoly, a když rek se vrátí k ní, pozná, že všickni jsou otráveni. Ukryt pozná cizího reka, a vidí, jak lidé odstraňují

mrtvoly a připravují znovu stoly pro jiné dychtivé lovce. Rek chce se mstíti, ale uletí mu na svém ohnivém kanci, když se projevuje, že jest Zulvisia. Rek vyhledá její zámek. Na cestě přijde ke třem chatám: v každé bydlela stará víla, a každá měla po 40 synech a to byli čerti. Víly vnukly synům city lásky a milosrdenství k cizinci, a tak ďáblové ušetřili jeho život, ba přislíbili mu i svou pomoc. Rek dal jim nůžky, břitvu a zrcadlo a řekl jim, až uvidí krev crčeti z nůžek, břitvu potiti se krví a pot padati ze zrcadla, poznají, že jest jeho život ve velkém nebezpečí a přispějí mu na pomoc. Tento motiv jest patrně pokažen. Úloha nůžek, břitvy, zrcadla bývá v pohádkách zcela jiná, používáno jich na útěku reka s milencem, hozeny, vzniká z nich les hustý, trnitý, hluboké a šíré moře atd. Rek přijde k paláci kruté krasavice a od jedné její oběti uvržené do hluboké jámy zví, jak se zachrání před ní, ba jak může dosíci svého cíle. Každé ráno při východu slunce vychází dívat se, vešel-li kdo do její země a začne křičeti, a křik její jest tak hrozný, že každý, kdo jej uslyší, hrůzou zemře. Rek navěsil na stromek svoje šaty a skryl se do díry. Když pak po třetí vykřikla, zjevil se jí. Přiznala se, že ji přemohl, a prohlásila ho před svými družkami za manžela. Připojuje se potom látka jiná: zlatý vlas krasavice pluje po řece ke králi jiné zemi. Král slibuje velikou odměnu, kdo mu pomůže ke zlatovlasé krasavici. Provede to stará žena svým důvtipem a svou lstivostí. Motiv o zlatém vlase v řece nalezeném jest velice rozšířen, srv. Köhler, Klein. Schr. I. 511, 571; II., 345, vypravuje se ovšem obyčejně jinak. Armenská povídka srovnává se s jinými orientálními povídkami, na př. s indickou Steel & Temple Wideawake stories, str. 61; v obou totiž vyláká stařena tajemství, že »síla« manžela zlatovlasé princezky jest nerozlučně spojena s jeho mečem. Pod. též v jedné bulh. pohádce u Sprostranova str. 19 (Сборн. за нар. умотвор. XIX.) zemře rek, když cizí ruka vytáhne jeho šavli z pochvy. Srv. černohorskou pohádku (Луча, VI., 1900, str. 400), ve které jest »junáctví« rekovo ukryto na jeho koni pod sedlem; když stříbrný talisman ukrytý byl ukraden, zemřel rek i jeho kůň skonal, a ožil teprve, když přátelé položili naň tento talisman. Ostatní děj nepodává víc nic zvláštního: čerti poznavše dle znamení nebezpečí přítelovo, přiběhli, našli meč v rybě vylovené z řeky, do které byl od stařeny zahozen; rek ožil a vyprostil ženu od krále, ke kterému byla ji ona stařena přivedla.

Č. 3. Dcera moře, str. 45—49. Král chtěje se zmocniti krasavice, ukládá jejímu muži nadpřirozené úkoly; muž řeší je pomocí ženy »dcery moře«. Pod. Сборн. Мат. Кавказ. XXIV., odd. 2., str. 59, č. 19. Аѳанасьевъ Рус. нар. ск.[3] č. 122, 123, 178, 179. Романовъ Бѣлорус. Сб. VI., str. 70, č. 7. Federowski Lud białor. II., č. 333. Národop. Sborník III., str. 110, čís. 30

Č. 4. »Šťastný lovec« (str. 50—56) posílán na radu závistivců na nebezpečné výpravy, pro kůže lví a zuby sloní. Na pomoc jsou mu demoni, když byl napřed nassál mléka z prsou jich matky. Ostatně přemožení lvů a slonů není zvlášť rekovný a silácký výkon, neb ti byli podobně opiti jako vůl na hoře v č. 1.

č. 5. »Kamínek prstenu« (str. 57—64). Chudý hoch vykoupil od mučících dětí kocoura, psa a hada. Sedě u pramene podal hoch kousek chleba též hadu a had se v tu chvíli převrátil v krásného hocha. Čarodějníci byli ho ukradli královskému otci jeho a proměnili v hada; jenom kdyby mu člověk podával kousek chleba, mohl by nabýti opět podoby lidské. Tak tedy hoch zbavil prince nejen z rukou zlých dětí, než také čárů. Odměnou

dostane hoch, jak se v látce té pravidelně vypravuje, divotvorný prsten králův. Žádá pak o ruku princezky královské, vykoná práce nadpřirozené. Mladá žena nevyláká mu však tajemství, neukradne mu prsten, jak se obyčejně vypravuje, srv. Köhler, Klein. Schrift. I., 398, 437, 440, než cizí muž (žid) v nepřítomnosti rekově vyláká ženě prsten a vysloví pak přání, a celý palác i s mladou ženou byl přenesen na ostrov sedmi moří. Srv. Chauvin, Bibliographie arabe V., str. 68, č. 20, Nicolaïdes Carnoy Tradit. de l'Asie Mineure, str. 68. Campbell Santal Folk Tales 4 Hinton Knowles Folk Tales of Kashmir 24, Clouston Popul. Tales and Fictions I., 318, 478. R. Basset, Nouv. cont. berbères str. 138 sl., 344 sl., č. 111. Busk, Folklore of Rome 163. Sklarek Ungar VM., str. 182, č. 17, 18. Klimo Cont. et lég. de la Hongrie 143. Mijat Stojanović Pučke pripoviedke 93. Етнограф. Зборн. VII., 31 a j. v.

Č. 6. »Nevěsta pramene« (str. 65—70). Pod. Busk, Folklore of Rome, 57. Hahn, Griech. alb. M. č. 7. Cosquin II., 221 sl.

Č. 7. »Vlasy stříbrné a kadeře zlaté« (str. 71—79). Tři sestry před stanem slibují, co by učinily, kdyby si kterou vzal kralevic za ženu. Nejmladší slibuje, že porodí dívku stříbrovlasou a synka zlatovlasého. Kralevic oženil se se všemi třemi. Obě starší nemohly vyplniti svých slibů, žárlivé pak na nejmladší, daly odstraniti její děti a podvrhnouti štěňata. Viz Národop. Sborník VII., str. 220, č. 22. Další část obyčejná v té látce o výpravě za divotvornou vodou, divotvorným stromem, mluvícím ptákem v této versi odpadla. V armenské versi dívka pozvanému králi-otci na konci sama vypravuje celou historii.

Č. 8. »Hůl ocelová« (str. 82 – 83). Žena proměnila syna svého v osla, když nechtěl pracovati, ač měl již ženu a dítě. Po sedmi letech nabyl lidské podoby, vrátil se domů, ale byl ještě horší. Žena proměnila ho svým proutkem ve vlka. Po sedmi letech pozbyl kůže vlčí, vrátil se domů a začal své daremnosti. Nyní ho matka proměnila v černého havrana, taktéž všecky jeho daremné soudruhy přeměnila v havrany.

Č. 9. Str. 84—88. Povídka moralistická. Člověk, který měl mladou a hezkou ženu, ale po sedmiletém manželství neměl dětí, šel ze zoufalosti do světa. Derviš ho poučil, že bůh zná jeho tvrdé, po bohatství toužící srdce a proto mu odepřel děti. Až mu bude vzdávati díky, dostane děti.

Č. 11. »Bůh dává tomu, kdo dává« (str. 92—97). Podobno povídce o »pravdě a křivdě«, jen že člověk soudruhu svému nedával chleba za oko, než vůbec ho odepřel, takže ten málem hlady umíral; na konec přišel do zbořeného mlýna, a tu slyšel od zvířat (medvěda, vlka, lišky), jak by se mohl princ uzdraviti.

Č. 12. »Salman a Rostom« (str. 98—102). Boj těchto dvou siláků trvá po dnešní den, ani jeden nepřemohl druhého: jednou do roka chytají se za vlasy, a to je, co působí zemětřesení.

Č. 13. »Semôn« (str. 103—109). Rek osvobodiv dceru krále hadího, nabyl daru rozuměti řeči všech zvířat, ale nesmí to nikomu vyzraditi pod trestem smrti. Žena doráží naň, aby jí to pověděl. Srv. Národopis. Sborník IV.—V., str. 134, č. 17., 18. Сборн. матер. Кавказ. XXIV., odd. 2., str. 72, č. 1. Chauvin, Bibliographie arabe V., str. 179, č. 104. Zbornik nar. živ. juž. Slav. VIII., 164, č. 1., str. 173, č. 1. Спространовъ Приказки, str. 128, č. 24 (Сборн. за нар. умотвор. XIX.).

Č. 14. »Tři bratři« (str. 110—113). Člověku se ztratil velbloud; tři bratři poznali na cestě stopu velbloudí a podle různých příznaků usoudili,

že byl jednooký, že neměl předních zubů, že měl na jedné straně náklad medu, na druhé náklad žita, a že na něm seděla žena těhotná. Považováni za zloděje, předvedeni kalifovi. Srv. Die Reise der Söhne Giaffers, str. 198 sl. Сборн. за нар. умотвор. IX., str. 627, č. 134. Sitzungsber. Akad. Wiss. Wien, CXI, str. 74, č. 25. Na konec ještě uhodnou, že rýže zaváněla po nebožtících, maso bylo sice výborné ale zavánělo po psu, a víno mělo chuť i vůni krve, něco tedy odlišně od obyčejného vypravování. Srv. ještě Archiv f. slav. Phil. XXVII., 627.

Č. 15. »Klenotník a jeho žena« (str. 114—119). Thema o »věrnosti« ženské. Žena zabije svého muže, klenotníka, když král jí na oko slíbil, že si ji vezme, chtěje zkoušeti její věrnost. Rozzlobený král vydá rozkaz, aby všecky ženy se zahubily. Starý vezír odvrátil tento rozsudek vypravováním o věrné ženě. Srv. pověst z okruhu Šalamounovského Апокріфи старозавітні I., 285 sl.

Č. 16. »Tejigon« (str. 120—126), t. j. »krejčí udatný«, verse blízká kavkazským versím, srv. mé Pohádkoslovné studie, str. 33 sl. ale mnohem jednodušší, vypravuje se hlavně jeho vítězný »boj« s odmítnutými ženichy, jak na konci se stromem vyvráceným v ruce pádil proti nepříteli; nepřítel zděsí se hlavně toho, že celý velký strom vyvrátil z kořene.

Č. 17. »Kráska Tiflisská« (str. 127—138), t. j. verse pohádky o Fortunatovi. Kupecký synek jest od krasavice oklamán o měšec zázračný, o čapku nevidimku a o píšťalku (když se na jedné straně zapískne, objeví se velké vojsko, a zapískne-li se na druhé straně, zmizí vojsko). Ošálený milenec v zoufalosti jde na loď, aby se vydal do Ameriky. Loď se ztroskotá, nešťastník zachrání se na ostrov, a na tom najde jablka obracející v osla toho, kdo jich požije. Vrátí se pak jako doktor americký.

Č. 18. »Synek stařenin« (139—148). Princezku dostane rek, po kterém ona hodí jablkem. Princezka zvolí syna chudé vdovy. Srv. Národop. Sborník III., 122. Chauvin, Bibliographie arabe VI., 3. Сборн. матер. Кавказ. XXIV., odd. 2., str. 161; XXXV., odd. 2., str. 90. Спространовъ Приказки III. (Сбор. за нар. умотвор. XIX.). Mitsotakis, Griech. M. 144. Sklarek, Ungar. VM., str. 152 a j. Dále vypravuje se jiná historka. Když král vyhnal dceru s jejím vyvolencem, usídlili se v malé chatě a mladý muž vydal se po chvíli za obchodem do světa, vyžádav si, jak mu žena poradila, od jistého starce tři rady: 1. Ta, kterou srdce miluje, jest nejhezčí. 2. Trpělivost jest počátkem blaha. 3. Kdo trpí, vždycky získá. Vrátil se po dlouhé řadě let; spatřiv ženu s 20letým mladíkem, chtěl ji již zastřeliti, ale vzpomněl si na ony rady, a po chvíli zaslechl, že to jest její a jeho syn. Srv. Сбор. за нар. умотвор. XVIII, str. 629 k č. 201. Zbornik za nar. život już. Slavena X., str. 141, č. 6. Conde Lucanor ed. Knust 375 sl. — Tato látka jest ještě jiným motivem rozšířena: Na obchodní cestě přijde rek náš s pánem svým do Arabie do velké karavanserie, kde byl již veliký počet kupců se shromáždil. Všickni zmírali žízní. Byla tam sice studně, ale do té se nikdo neodvažoval. Najednou zaslechl náš rek hlasatele vyvolávati velikou odměnu tomu, kdo by sestoupil do studně a přinesl vodu lidem a dobytku. Přihlásil se náš rek. Sotva byl na dně a nahnul se, aby uhasil svou žízeň, zjevil se obrovský Arab s bílým dítětem po jedné a s černým dítětem po druhé straně a uložil mu, aby mu pověděl, které dítě jest lepší, pohroziv mu smrtí, nedá-li řádnou odpověď. Vzpomněl si na onu první radu a řekl: »Komu srdce dá přednost, jest nejhezčí.« Arab spokojen obdařil ho bohatě a rek mohl napojiti všecky karavany. Arab s černým a bílým dítětem připomíná černého a bílého

člověka Сборн. матер. Кавказ. XXXV., odd. 2., str. 8, aneb černého a bílého berana Сборн. матер. кавказ. XXI., odd. 2., str. 6; XXXV. odd. 2., str. 82. Schiefner Awar. Texte 20. Carnoy Nicolaïdes Tradit. de l'Asie Mineure 80, místo čeho jinde zase navíjí střídavě černé a bílé klubko paní vládnoucí nocí a dnem Mitsotakis Griech. M. 153. Köhler, Klein. Schr. I., 369. Шапкаревъ Сборн. българ. умотвор. IX., 453. Ad. Strausz, Die Bulgaren 34, aneb jistý stařec Kúnos, Türkische VM., 126.

Č. 19. »Ryba zlatohlavá« (str. 144—155). Král egyptský oslepl a prosil císaře anglického, aby mu poslal starého, třistaletého lékaře. Když ten přijel, prohlásil, že ho může vyléčiti jen mastí, kterou udělá z krve zlatohlavé ryby. Vydal se tedy jediný syn králův na lov do prostřed oceánu, a ke konci ustanovené lhůty rybu tu skutečně ulovil. Když se však blížil pevnině, slitoval se nad rybou a vhodil ji zpět do moře. Král rozzuřiv se, vydal ho katům. Však matka ho zachránila a princ utekl na vzdálený ostrov. Dle rady matčiny přijal za sluhu Araba, který prohlásil, že mzdy nežádá. Na tom ostrově hubí všecko netvor. Arab zabije ho a prohlásí svého pána za vítěze a zjedná mu tak dceru valiovu za ženu a polovici všeho jeho jmění. Jednoho dne vyzval Arab pána svého, aby šli do Paříže; tam zažádal o dceru krále francouzského, která byla již usmrtila 190 jinochů. Když mladomanželé ulehli, čekal Arab v úkrytu s dýkou v jedné a s kleštěmi v druhé ruce. Najednou vylezl z úst nevěstiných černý had, aby zakousl mladíka. Ale Arab chytil ho kleštěmi a dýkou mu usekl hlavu. Ráno překvapeni shledali, že mladý manžel jest zdráv a živ. Totéž se opakovalo druhou noc, ale potom spali již nerušeně. Po nějaké době přijde zpráva o smrti otcově a princ vrátil se na otcovský trůn. Arab nyní prosil, aby byl propuštěn, ale vymínil si předem, aby se rozdělili o ženy. Chopil dceru krále francouzského za nohy a chtěl rozseknouti ji uprostřed. Vykřikla hrozně a černý had vypadl z jejích úst. Arab zabil hada, přál jim štěstí a zmizel, neboť byl vykonal svou povinnost. Byla to ryba zlatohlavá. — Tato povídka jest ku konci zjevně porušena, když po oněch dvou nocích, ve kterých byli hadi z jejích úst vycházející zabiti, pokojně již spali, nebylo třeba ještě jednou po dlouhé době opakovati proceduru, o které ovšem vypravují hojné verse, a sice látky o vděčném nebožtíkovi, Köhler, Klein. Schriften I., 442 sl.

Č. 20. »Neviditelný a nevyrovnatelný« (156—166). Král zanechal svým třem synům po ranci. Nejstarší našel ve svém ranci korunu a vstoupil na trůn otcovský. Druhý našel ve svém ranci zlato, nejmladší zemi. Nejstarší odešel jednoho dne na lov a více se nevrátil. Po chvíli se tak stalo prostřednímu, a když nejmladší vstoupil na trůn, odešel přese všecky prosby své matky a velmožů též na lov. Stařec, kterého na odchodu svém podaroval almužnou, poradil mu, kterou cestou se má dáti a jak přemůže neviditelného reka: Byla to dívka, která byla již zabila 99 lidí, ale náš rek ji přemohl, poznav její tajemství, stal se jejím pánem a pánem v jejím paláci. Pověst o tom, že byla přemožena slavná tato rekyně »neviditelná a nevyrovnatelná«, tak se jmenovala, rozšířila se široko daleko až do Číny. Král čínský poručil, aby ji k němu přivedli. Vyslána k ní slavná kouzelnice a ta uměla se vplížiti do důvěry krasavice i unesla ji ke králi čínskému. Obyčejný v této látce motiv o zlatém vlase krasavice nenalézá se v této versi. Náš rek dobude jí opět pomocí Soarb Sargis, svatého Sergia, patrona to mladých dívek armenských.

Č. 21. »Dítě-had. Dítě slunce« (str. 167—180). Bezdětnému králi zrodila královna hocha — z polovice člověka, z polovice hada. Král hodil jej do

studně nad městem. Lidé však bděli nad tím dítětem, dávali mu týdně po malém děvčátku, a když vyrostl, po mladé dívce. Došla řada na dceru chudého člověka. Ten byl po druhé ženat, a žena stála na tom, aby byla obětována mužova dcera. Dívka měla v noci sen: aby otec její postavil do studně tři hrnce mléka; ji pak aby zabalil do kůže mezkovy a pověsil nad otvorem studně; až had ji vyzve, aby vylezla z této kůže, nechť odpoví třikráte: »Opust tuto kůži hadí, abych tě umyla v mléce«. Had opustí obal svůj, dívka nožem svým přeřízne provaz, jímž je zavěšena nad studní, vyleze z kůže mezkovy a umyje hada v mléce. Vše se tak provedlo, dívka umyla v mléce jinocha, který opustil hadí kůži; otec našel dceru, jak rozmlouvala s jinochem, zavolán král s královnou a celý dvůr; slavena svatba. Po chvíli vypukla válka, do které musil vytáhnouti mladý princ. Macecha prosadila, že mladá paní ji navštívila, a při vhodné příležitosti ji shodila do moře a na její místo dovedla vlastní dceru. — K tomu připojena jest látka jiná. Mladá paní zanesena byla mořem na pustý břeh, putovala dlouho, aniž by byla shledala stop lidských, až konečně našla malou chatrč a v ní mladého, silného muže spícího. Vyprávovali si své osudy. Mladík tento kdysi po neúspěšném lovu namířil rozjařen svůj luk proti slunci. Chtěl ho zabiti, držel luk v ruce, když právě začalo ukazovati hlavu svou na nebi. Paprslek plamenný probodl jeho oči, ohnivá ruka chopila ho za vlasy, vznesla a posadila na tomto ostrově. Byl odsouzen neviděti více ani slunce ani dne. Proto spí za dne v této chatrči, a vychází v noci za pokrmem. Mladí lidé žili nyní spolu, až žena počala. Poslal ji ke svým rodičům spolu s listem, ve kterém je žádal, aby ho nehledali, nesmí vstupovati ani do jich města ani do jich domu, neboť jest proklat, a musil by zemříti. Když mladá matka kolébala své dítě a zpívala své písně v hodinách nočních, bývalo slýchati hlas s výše jí odpovídající, a v něm poznávali hlas dítěte-slunce. Navštěvoval je každou noc puzen láskou k svému dítěti. Proti výstrahám snašiným chopili se ho jeho rodičové, poznali v něm syna svého, ale nechtěli ho pustiti, nevěřili jeho řečem. Avšak sotva přišlo jitro a slunce vzešlo, zemřel v jich rukou. Avšak duše neopustila jeho tělo, a tak nebyl vlastně ani mrtev, ani živ. Jednou v noci slyšela matka jeho hlas, aby obula střevíce železné, vzala do ruky hůl železnou a putovala stále směrem západním; až střevíce se roztrhají a hůl se poláme, nalezne spasný prostředek pro syna. Vydala se matka, přišla až na konec světa, kde spatřila palác z bílého mramoru. V něm našla královnu, matku slunce. Poradila jí, aby v době té, co bude syna svého kojiti, naplnila láhev vodou, ve které se on vykoupal, a když hvězdy se zvedaly na nebe, opustila palác s láhví plnou vody v ruce. Doma polila syna touto vodou a tak ho uzdravila. Pod. vypravuje se na Kavkaze Сборн. матер. кавказ. XXXIV., odd. 3., str. 29. — Tato historie rozšířila se po celém světě, a z nejvzdálenějších krajů přišli králové a filosofové vidět matku a syna, dychtivi slyšeti o těchto zázracích. Přišel také onen rek »dítě-had«, poznal v jeho ženě svou vlastní choť. Smluvili se, že půjdou s ní spolu na procházku, každý s nádobou vody na koni. Koho ona požádá o vodu, ten ji bude míti za manželku. Dala přednost prvnímu svému muži. *J. Polívka.*

*

M. Aleš, *Špalíček jednoho sta národních písní a říkadel.* Vydal K. B. Mádl. Tiskla Unie. Praha. Jan Otto. 1906. (Str. VIII, 200. K 12·—).

Měl jsem nedávno (v Nové Politice 24. 11. 1906, viz NV. II, 60) příležitost mluviti o znehodnocování t. zv. lidového umění některými

výtvarníky a naznačiti aspoň několika slovy, že díla lidového umělce nemohou býti jiným než inspiračním materiálem, stejně cenným jak výtvory historických stylů a stejně nebezpečným pro uměleckou povahu málo silnou a pouze receptivní. Knížka Alšových kreseb, vydaná K. B. Mádlem, podává toho doklady. Tu je silný umělec, vyrostlý ze samé půdy lidového ducha, ale nepodléhající mu, přirozený, pudový kreslíř, ale se vkusem exklusivního artisty, illustrátor života lidu, ale při tom originelní stylisátor jeho forem. Aleš poráží všechny teorie, jež nevidí jiné cesty k domácímu, rázovitému stylu než v aplikaci forem v lidu ujatých a dále vypěstovaných na dílo, v retrospektivním nadšení a kladení odporu světovému vlivu moderních myšlenek. U něho nenajdeme ornamentu přejatého s truhel a koutnic, techniky lidového malíře modlitebních knížek nebo úsilovně hledaných „všeobecných typů" formových. A přece dovede tento kouzelník nás opojiti nehledanou a sladkou naivností, která je zejména vlastní umělcům lidovým, dovede nás upoutati vtipem bodrého člověka jako širokým smutkem měkkého srdce, které se podává bez skrupulí a vypočítaného efektu. To je pravá inspirace lidem a jeho životem, písní a říkadlem, jeho uměním i vadami a to je tajemství Alšova úspěchu. Pochopit, prožít a znovu sdělit srdcem a rukou stejně naladěnou. Aleš tedy nechce kopírovat, nechce býti sběratelem materiálu, přenechávaje ten úkol vědě, nemá metody ve výběru svých předmětů a přec je pramenem pro studium národopisu. A pramenem znamenitým. Sotva kdo dovede jako on podati sedláka a malého člověka českého s tou pravdivostí a realismem, se vším jeho okolím a detaily osobními, sotva kdo jako on vystihne jedním tahem duši jeho, když se veselí nebo pláče a sotva koho jiného kresba má v sobě tolik sugesce, jejíž mocný dech neprchá s modou. U Alše není starožitnických alur, není historismu. Jemu není sedlák jen robem z XVIII. století ani musejní figurkou s určitým šatem. Zná své lidi, obcoval kdysi s nimi, ví, že vyrostli již v jiném ovzduší, povídá o jich vadách tak nenuceně, jako se mazlí s jich přednostmi a krásou jejich venkova. A přece tvoří typy, Alšovské typy, které budou kdysi směrodatné pro názor i vědecký, které podají vždy životnou skizzu dnešního sedláka. To je druhé tajemství úspěchu Alšova. Je lidový, aniž by co slevoval ze svého vkusu, je umělec vysoké třídy a přece jeho populárnost je nesporná, nehoní se za lidovostí a nekoketuje s národopisným ruchem a přece bude jeho práce doknmentem. Může si přáti umělec většího výsledku svého díla? *Zdeněk Wirth.*

BIBLIOGRAFIE.

(za r. 1905—6, viz II., 54—56.)

IX. Lidové písemnosti, nápisy. Výkřiky, volání při jistých zaměstnáních. Nadávky.

*P. Jan Jelínek Bojkovský, Selská korespondence soukromá. Selský Archiv V., 182—183.

*Selský úřední sloh (Poručenství Jana Krchnivýho, fojta Moravičanského 1565; Kupy z Habrové u Zábřeha z r. 1753, 1758, Zběhlík, který z Moravy utekl do Uher, l. 1747 prosí světlovského hejtmana o přijetí na milost. — Kup z Lověšic u Přerova, nářečím psaný. — Kup zahrady z Hrabové u Zábřeha. — Svatební smlouvy z Duban u Prostějova), ib. V., 36—40; 106—108.

*Fr. Tischer, Dorota Jinová Pacovská (Dopisy jihočeské ženy z lidu Zuzaně Černínové z Chudenic), Č. Lid XV., 117—120; 246—250, 388—392, 414—418.
*Jan Valchář, Doušky lidových dopisů na Ledečsku. Čáslav. Kraj I., 25—27.
Julius Zeitler, Deutsche Liebesbriefe aus neun Jahrhunderten. Leipzig 1906. Str. VI. +468. Mk. 6·50. Ref. Ztschft. d. Ver. f. Volkskundé XVI., 119.
*Václav Fabian, Nápisy na lomenicích v Jilemnici. Č. Lid XIV., 154—155.
*Nápisy na příbytcích rychtářův. Selský Archiv V., 140.
*August Andrae, Hausinschriften aus Goslar. Ztschft. d. Ver. f. Volkskunde XV., 428—438.
*Raimund u. Ludmila Kaindl, Friedhofsreime aus Hallstatt. ib. XVI., 190—193.
*A Kopp, Die Grabschrift vom schiefbeinigen Bock in Lübeck. ib. XVI., 431—432.
*Dr. Arthur Petak, Grabschriften aus Oesterreich. Vídeň 1904. Str. 76.
K. Reiskel, Skatologische Inschriften. Anthropophyteía III., 244—246.
*O. Schütte, Zimmermannsverse beim Rammen. Ztschft. d. Ver. f. Volkskunde XV., str. 101.
*Dr. P. Klemens, Schlesische Hirten-Rufe, -Sprüche und Lieder. Mitt. d. schles. Gesell. f. Volkskunde XV., 87—92.
*Dr. Olbrich, Postillonruf, ib. XII., 116.
*Otto Schütte, Die Hornsprache im Volksmunde. (1. Militärische Signale. — 2. Hirtensignale), Ztschft. d. Ver. f. Volkskunde XVI., 81—86.
*Otto Schütte, Glockensprache und Geräterufe. ib. XV., 342—344.
Filleul Pétigny: Les métiers et les professions. CXLVIII.: Les cris publics a Nogent-le-Rotrou. Revue d. trad. popul. XX., str. 41—47. Jsou veršované výkřiky prodavačů, jimiž se vábí kupci; na př.: prodavačů košťat, zelenářů, rybářů, klempířů, uhlířů, ovocnářů, prodavačů oleje, zaječích koží, drůbeže, almanachů, ústřic, oplatek, porcelánu a majoliky, košíků; pekařů, prodavačů vlny a j. z franc. města Nogent-le-Rotrou.
*Marie Kuchynková, Lidové nadávky a posměšky na Chrudimsku. Č. Lid XIV., 477.
*Nadávky lidové. Národop. Věstník I., 61.

X. Jména tratí, pozemků, míst, osobní, měsíců, rostlin a j.

Fr. Stolz: Volkskundliche Ortsnamenforschung. Z. f. öst. Gymn. LVI., 193—6.: Autor praví, že podnět k tomuto článku zavdaly vývody R. F. Kaindla v knize Die Volkskunde (XVII. díl souborného díla „Die Erdkunde" Kaindl tam činí rozdíl (jak praví Stolz) „zwischen volkskundlicher" und „historisch-sprachwissenschaftlicher" Ortsnamenforschung. Proti tomu se Stolz obrací.
*V. Prasek, Nedostatky vědeckého místopisu moravského. Hlasy z Hané XXV., č. 20. (18. února 1906.)
*J. Bš., Odkud název tratí „Plaček". Čáslav. Kraj I., 137—138.
*Bedřich Mach, Lidové názvy polí, luk a lesů v české pahorkatině (Milevsko a Týn n. Vlt.). Č. Lid XV., 278—279.
*Jindřich Michálek, Názviska tratí pozemkových v okresu roudnickém. Podřipský Musejník III., 30—33.
*R. Parma, Soupis samot, tratí atd. L—N. Věstník Matice Opavské XIII., str. 19—22.
*Přemysl Ot. Plaček, Lidová jména pozemků na Pacovsku. Č. Lid XIV., 440—443.
*Ot. Svoboda, Lidové názvy pozemků. Čásl. Kraj I., 44; 149—150.
*Fr, Teplý, Starožitná pojmenování na Volyňsku. Časopis Spol. přátel starožitností čes. XIII., 108—113.
Prof. Ivan Scheinigg, O krajnih imenih boroveljskega sodnega okraja. Ref. Ljubljanski Zvon XXVI., str. 629—633.
Johann Scheinigg, Die Ortsnamen des Gerichtsbezirkes Ferlach. Sonderabdruck aus dem 56. Programme des Staats-Obergymnasiums zu Klagenfurt. 1905/6.
*Dr. K. Štrekelj, Razlaga nekterih krajevnih imen po slovenskem Štajeru I. Čas. za zgodovino in narodopisje III., 41—64.
*Dr. Beschorner, Flurnamenbericht (Zpráva o soupisu starých, lidových názvů pozemků, jenž se provádí při Spolku für sächsische Volkskunde). Mitteil. d. Ver. f. sächs. Volkskunde. Sv. III., 362—365; IV., 2—4, 95—97.
*Dr. H. Beschorner, Zwei neu entdeckte Flurnamenquellen. ib. III., 365—369.

*Dr. P. Drechsler, Flurnamen aus dem Kreise Sprottau. Mitt. d. schles. Gesell. f. Volkskunde XVI., 60—63.
*Joseph Gregor, Flurnamen aus Witoslawitz im Kreise Kosel. Oberschlesische Heimat II., str. 131—135.
*M. Hellmich, Flurnamen, Familiennamen und Torsäulen in Boyadel, Kreis Grünberg. Mitt. d. schles. Gesell. f. Volkskunde XVI., 43—60.
*Pastor Heyn, Die Flurnamen von Mollwitz (Kreis Brieg). ib. XV., 92—95.
*A. John, Zwei Egerländer Flurnamen: „Fáchleri" und „Hülleri". Unser Egerland X., 11.
*Dr. Th. Siebs, Schlesische Flurnamen. Mitteil. d. schles. Gesell. f. Volkskunde XII., 113—115.
*Dr. Th. Siebs. Zu den schlesischen Flurnamen. ib. XII., str. 107.
*Sinz, Zur Flurnamenforschung. Mitteil. f. sächs. Volkskunde IV., 30.
Theodor Lohmeyer, Die Hauptgesetze der germanischen Flussnamengebung hauptsächlich an nord- und mitteldeutschen Flussnamen erläutert. Kiel u. Leipzig. Lipsius und Tischer 1904, X. +32. 8°. Lb. Germ. Rom. Phil. 1905 I. 6. Diletantská práce.
Meier, Heinr. Die Strassennamen der Stadt Braunschweig. Mit 1 Plan. Wolfenbüttel. 1904. 144 str. 8°. (Quellen und Forschungen zur braunschw. Geschichte. I. Bd.) Ref. Lit. Zb. 1905. 3, 105.
*V. Prasek, Studie o jménech místních. Čas. Mat. Mor. XXIX., 41—48; 164—173. 232—243;
*Jáchym Prousek, Pomístné názvy z Ještěda. Čas. Spol. Přátel Starožitností Čes. XII., 53—56.
*Aug. Sedláček, Rozvržení místních pojmenování na Moravě. Čas. Mat. Mor. XXX., 1—15; 144—155.
*A. Sedláček. Příspěvky k nejstarší moravské topografii. ib. XXX., 169—173.
*Zachování starých jmen místních. Národ. Věstník I., 62.
*A. B—y, Miestne názvy (4. Svätý Jakub. — 5. Harmanec horný a dolný). Čas. Mus. slov. spol., VIII., 63—65.
*Štefan Mišík, K etymologii mena „Igló". Slovenské Pohľady XXV., 743—744.
*Jozef Pospech, Slovenské názvy obcí v šarišskej stolici. Čas. mus. slov. spol. IX., 27—29; 41—43.
*Stanisław Drzaždżyński, Słowiańskie nazwy miejscowości na Śląsku pruskim. II. Powiat Raciborski. Wisła XIX., 337—364.
*W. Grabowski, Nazwy topograficzne. ib. XIX., 469.
*Stefan C., Nazwy topograficzne. Lud XI., 190—192.
O. Vogel. Slavische Ortsnamen der Priegnitz. Perleberg 1904. Str. 61. Ref. Slovanský Přehled VIII., str. 484.
*P. Dittrich, Orts- u. Flurnamen der Leobschützer Gegend. Mitt. d. schles. Gesell. f. Volkskunde XV., 95—96.
*Heinrich Carstens, Topographischer Volkshumor aus Schleswig-Holstein. Ztschft. d. Ver. f. Volkskunde XVI., 302—310; 396—402.
O. Heilig, Die Ortsnamen des Grossherzogtums Baden gemeinfasslich dargestellt. Karlsruhe 1906. Fr. Gutsch. Str. X. +156. Mk. 3·—. Ref. Arch. suisses d. trad. pop. X., 189—190. (E. Hoffmann-Krayer.)
Th. Imme, Die Ortsnamen des Kreises Essen u. der angrenzenden Gebiete. Nakl. G. D. Baedeker. Essen 1905. Str. 72. Cena —·70 Mk. Ref. Ztschft. f. rhein. u. westfäl. Volkskunde III., 91. (Sartori.)
Gustav Kisch, Vergleichendes Wörterbuch der Nösner (siebenbürgischen) und moselfränkisch-luxembürgischen Mundart nebst siebenbürgisch-niederrheinischem Orts- und Familiennamenverzeichniss sowie einer Karte zur Orientierung über die Urheimat der Siebenbürger Deutschen. Hermannstadt 1905. W. Krafft. Str. 273. Kor. 1·40. Ref. Ztschft. d. Ver. f. Volkskunde XVI., str. 353—354 (Joh. Franck). — Ztschft. d. V. f. rheinische u. westfälische Volkskunde III., 172—174, (Wehrhan.)
*Dr. P. Klemenz, Zum Gebrauche des Artikels vor Ortsnamen. Mitt. d. Schles. Gesell. f. Volkskunde XIV., 105—107; XV., 153—154.
*J. Schmidtkontz, Einiges über Ortsnamen. Mitt. u. Umfragen z. Bayerischen Volkskunde r. 1906, str. 49—55.
*Frant. A. Slavík, Jména domů po bývalém držiteli. Č. Lid XIV., 161—163.
*Starobylost některých přezdívek. Selský Archiv V., 127—128.
*Szymon Matusiak, O zbieraniu imion własnych. Lud XI., 270—279.

*Szymon Gonet, Nazwiska w Inwałdzie koło Andrychowa. ib. XI., 69—70.
*A. Brykczyński, Nazwiska, przezwiska i przydomki. Wisła XIX., 322—324.
*Dr. T. Stäsche, Namen polnischer Herkunft aus Klein-Ellguth bei Oels. Mitt. d. Schles. Gesell. f. Volkskunde XVI., 77—85.

Др. Іван Франко, Причинки до української ономастики. Наук. Збірн. присьвяч. М. Грушевському 185—218.

*Ст. Н. Шишковъ, Прѣкорни и родови имена изъ Родопитѣ. Род. Напрѣдъкъ IV, 277—280.
Val. Hintner, Die Stubaier Personen- und Güternamen (Zpráva akad. gymnasia ve Vídni) 1903. — Nachtrag. Tamže 1904. Ref. Sborník čes. spol. zeměvědné VI., 191.
Bertsche Karl Dr., Die volkstümlichen Personennamen einer oberbadischen Stadt. Alemannia (33), N. F. 6, 161 násl. Allgemeines über Entstehung der Ruf- und Schimpfnamen. Rufnamen. Schimpfnamen.
Arndt Wilhelm, Die Personennamen der deutschen Schauspiele des Mittelalters. (Germ. Abhandlungen begründet von K. Weinhold, herausg. von Fr. Vogt. 23 Heft. Breslau, M. & H. Marcus. 1904 8°. X. +113.) Ref. Allg. Lb. 1905 13, 396 násl. Lit. Zb. 1905, 37, 122.
Kuhns Oscar, Studies in Pennsylvania German Family Names. (S.-A. aus den Americana Germanica.1902.) 1902. 43 str. 8°. Ref. Deut. Lztg. 1905, 42, 2576.
Wilhelm Meyer-Lübke, Romanische namenstudien. I. Die altportugiesischen Personennamen germanischen Ursprungs. (Sitzungsberichte d. kais. Akad. d. Wiss. in Wien phil. hist. Klasse Bd. 149 Abhandlung 2.) Wien, C. Gerolds Sohn 1904. 102 str. Ref. Z. f. deutsch. Phil. XXXVII., 541.

В. К. Масницкій, Чуватскія язычіескія имена. Изв. Казан. Общ. арх., ист. и этногр. XXI. 2. Ref. Этногр. Обозр. LXVIII. 132—134.

*Philo vom Walde, Lock- und Scheuchnamen für Haustiere. Mitt. d. schles. Ges. f. Volkskunde XII., 110—112.
Dr. Fran Ilešič, Ljudevit Štúr's slovakische Monatsbezeichnung. Archiv f. slav. Phil. XXVII., 142—145. Dokazuje se shoda jmen měsíců u Slováků a jižních Slovanů a souvislost severoslovanské-slovenské skupiny dialektické s jihoslovanskou. Spisovateli stalo se tu velmi nemilé nedopatření: uvádí totiž, že prof. D. V. Lambl v Č. Č. M. 1848, II., 329 připomíná ještě jméno měsíce z v í ř e n (!) a na doklad toho cituje z Lamblova „Slovníčka slovenského" z jeho popisu Tater słova: „a tak se i K v ě t e n a i Z w í ř e n a objevuje . ." v těch slovech pak neporozuměv jim, shledává mladý slovinský učenec jména měsíců!!
Em. Kaluźniacki, Die Zeitrechnung und die Monatsnamen der Huzulen ib. XXVII., 269—273.
*F. L. Sál a V. J. Novotný, Lidová jména rostlin. Č. Lid, XIV., 72—78; 132—135; 174—176; 221—223; 372—375.
*J. Schnidkontz, Volkstümliche Pflanzennamen. Mitt. u. Umfragen zur bayer. Volkskunde 1905, str. 27—31.
*H. Schönhoff, Hundert emsländische Pflanzennamen. Zft. d. V. f. rhein. u. westfäl. Volkskunde III., 124—131.
**J. Pospech, Názvy nápojov v Šebeši. Čas. Mus. Slov. Spol. IX., 43—44.
Dr. Aladar Rétfalu Magyarisches erotische Idiotikon. Anthropophyteia III., 1—19.

XI. Tajné řeči.

*V. Hájek, Hantýrka (tajná řeč) zlodějká ze zač. XIX. stol. Č. Lid XV., 46—48.
*F. J. Č., Zlodějská hantýrka. Věstník Poděbradska VIII., 169.
*Jos. Tichánek, K tajné mluvě dětské Č. Lid XV., 106.
*-oll- Dětská řeč tajná. Č. Lid XV., 154.
* F. Homolka, Tajná řeč dětská. ib. XV., 251.
Günther, L. Das Rotwelsch des deutschen Gauners, Leipzig 1905 Grunow. (XXI + 101.) Ref. Lit. Zb. 1905, č. 48., str. 1630. Deut. Lztg. 1905, č. 20, str. 1232.
F. Kluge, Rotwelsch. Quellen und Wortschatz der Gaunersprache und der verwandten Geheimsprachen 1. Rotwelsches Quellenbuch. Štrasburk 1901, str. XVI + 495. Ref. Ztschft. d. Ver. f. Volkskunde XV., 467—468 (J. Bolte).

E. Rabben, Die Gaunersprache (Chochum loshen). Hamm i. W. Brees a Thiemann. 1906. Str. 166. Ref. Ztft. d. V. f. rhein. u. westfäl. Volkskunde III., 03—304 (Wehrhan).

H. Stumme, Über die deutsche Gaunersprache und andere Geheimsprachen. Lipsko. 1903. Str. 26. Mk. 0·30. Ref. Ztschft. d. Ver. f. Volkskunde XV., 467 až 468 (J. Bolte).

*Karl von den Steinen, Proben einer früheren polynesischen Geheimsprache. Globus LXXXVII., 119—121.

Drobné zprávy národopisné.

Společnosti Národopisného Musea Československého dostalo se i pro rok 1907 podpory od sl. České Akademie cís. Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění a to od třídy prvé kor. 350·— a od třídy třetí kor. 200·—.

—

Jeden z předních polských dialektologů, Dr. Kazimierz Nitsch věnoval poslední dobu zvláštní svou pozornost hranici českopolské ve Slezsku, hlavně na Těšínsku. Sám prozkoumal pohraniční osady a slibuje zvláštní studii o tom v publikacích krakovské Akademie Věd. Prozatím podal předběžnou zprávu o tom v březnovém čísle Światu Slow. (str. 201—211), zprávu psanou velmi klidně přesně vědecky, třebas populárně v časopise neodborném a určeném pro širší vrstvy. Dr. Nitsch shledává hranici česko-polskou Bystroněm určenou celkem nejsprávnější. A sice jsou dle jeho ohledání polské osady: Dobratice, Domaslovice, Šobišovice (*g*, nosovky), Bludovice, Dolní Datyně, Šonov, Venclovice (děti školní ještě užívají formy g ę s č, Heřmanice; teprve Datyně Horní jsou „vskutku prosáknuty češtinou — v pravdě základ jest i tam polský"; totéž platí o Bartovicích a Radvanicích, kde místní Češi, jež náhodou potkal, se přiznali, že kdysi užívali nosovek a *g*, ale to zanechali, nebo jest to jazyk sprostý; totéž praví o Vrbici. Tedy třeba celý jižní pás až po Šonov, rozhodně polský, odloučiti od průmyslového koutu kolem Ostravy, kde základ jest vskutku rovněž polský. Až vyjde ohlášený spis dra Nitsche, bude nám možno podrobněji zkoumati tyto výsledky jeho ohledání. Polský dialektolog vyslovil na konci svého článku přání, aby s ním spolu vyšetřil dialektické poměry v tomto pohraničním kraji český jazykozpytec. Bylo by zajisté velice nutno, aby z české strany věnovala se zvláštní péče dialektickému a vůbec ethnografickému výzkumu toho kraje, a bylo by zrovna ideálem, aby se tím obírala jakási smíšená česko-polská komise vědecká. Jen kdyby se rozpoutané vášně daly uklidňovati soudem rozvážných učenců?!

Úvodem zabývá se Dr. Nitsch dosavadním výkladem lašského nářečí zvláště na Frýdecku, zvláště s mým v Slov. Přehledu IV, 118 sl., a praví, že by podle toho musel býti přistěhovalý živel polský velmi silný a velmi dávný. Z hláskoslovných změn jest patrno, že toto smísení nastalo, když v tomto dialektě jako v celém ostatním území československém byla dokonána změna nosovky *ę* v *a* a změna *ê* v *ě*, a za pslov. t o l t, t o r t proniklo t r a t, t l a t: ř o d e k v ź e ł, gen. pl. ć e l o t, o b i d, h ł o d vyvinulo se z ř á d ˀ k, v z a ł, t ě l a t, o b ě d h ł a d. Pan Dr. Nitsch spokojuje se tím, že dialekt ten nazývá „přechodním". Mně tento termín jest příliš málo přesný a jde mi o vysvětlení toho, jak se tento dialekt vyvinul. Proto odhodlal jsem se k onomu pokusu. Ostatně měla by se tato otázka řešiti spolu s otázkou o „přechodních" čili „smíšených" dialektech polsko-slovenských v severních Uhrách, zvláště východo-slovenské skupiny dialektické, o které nyní nám tak znamenitý material předložil Dr. S. Czambel.

J. Polívka.

—

K i n f o r m a c i „o o b c h o d u" s o t r o k y v Z a k a s p i c k u. Před časem říšskoněmecké listy (a po nich i jiné cizozemské a zdejší listy) uveřejnily zprávu, že v území Zakaspickém rozmáhá se neobyčejně obchod s otroky a to s vědomím a dokonce i podporou (!) ruských

vládních orgánů. Na důkaz uveden byl jménem i jistý ruský důstojník, v jehož domě jedna otrokyně se nalézá.

Zprávu tuto, jež vzbudila přirozeně velký zájem, nutno označiti za naprostou lež. Pokládáme za svou povinnost podati zde čtenářstvu krátce vysvětlení.

Mystifikace tato zakládá se na neznalosti manželských (svatebních) obyčejův obyvatelstva v těchto končinách. Rozeznávají se dva druhy sňatků; předně: sňatek se ženou z téhož kmene pocházející, za druhé — sňatek s cizinkou

Největší cenu u domorodého obyvatelstva (Turkmenů) má sňatek s čistokrevnou Turkmenkou; ženy takové jsou nazývány „nikachly-chelej" naproti ženám z kmene jiného (ku př. Peršankám neb Kurdkám), jež slují „kyrnak". Jest ustáleným zvykem, že muž za ženu, již pojal, splácí rodičům neb příbuzným své ženy jistou kupní cenu t. zv. kalim.

Kalim tento záleží buď v penězích, neb v dobytku nebo konečně i v jiných věcech, jako látky a pod. Neplatí se však nikdy najednou, nýbrž ve více lhůtách; z nesprávného odvádění kalimu vznikají pak časté spory, jež se rozhodují na národních soudech dotyčného obyvatelstva.

Výše této kupní ceny jest za Turkmenku mnohem značnější, než za ženu z jiného kmene. Ježto převládá zde mnohoženství, může míti Turkmen i větší počet žen, avšak čistokrevných Turkmenek nesmí míti více než čtyři. Dle počtu žen lze tedy zase usuzovati na majetnost Turkmenovu.

Turkmeni méně majetní, kteří nemohou sehnati tak vysoký kalim, jaký jejich soukmenovci za své dcery požadují, berou si za ženy Peršanky a Kurdky, za něž se tak vysoký kalim neplatí. Příčinou toho jest velká chudoba Peršanů a Kurdů, kteří své dcery velice rádi Turkmenům vydávají, ježto dostávají od nich poměrně větší kalim, než od vlastních soukmenovců.

Vyjednávání sňatku nevede se nikdy osobami bezprostředně súčastněnými, nýbrž vždy prostřednictvím námluvčího — což může býti osoba příbuzná i cizí, — jenž jest ovšem za tuto funkci honorován.

Námluvčími jsou již osoby ustálené, jejichž jediným zaměstnáním jest právě vyjednávání sňatků. V posledních letech následkem neúrody a živelních pohrom, jež stihly jmenovitě pohraniční kraje Persie, vydával Peršané své dcery Turkmenům za manželky i za velice nepatrný kalim, jen aby sami své zoufalé postavení poněkud zlepšili a dcery své ochránili před hladem. Následkem těchto bídných poměrů sociálních a hospodářských stalo se, že námluvčí přiváželi často i větší počet Peršanek najednou. A tato okolnost dala patrně nezasvěcencům podnět ke zprávě o otroctví v Zakaspicku. Ježto zvykové právo (adat) uznává za právoplatné jen sňatky uzavřené se svolením obou stran — jest samozřejmé, že o nějakém otroctví se zde nemůže vůbec jednati. Jest tu konečně rozhodujícím i ten fakt, že chudá Peršanka zajisté ráda dobrovolně zamění svůj dosavadní život plný nedostatku a strádání za nepoměrně lepší a pohodlnější ve společnosti Turkmena. Neblahé poměry hospodářské zavinily tedy ono hromadné přivážení dívek perských a jest tudíž naprosto neodůvodněno spatřovati v tom rozmáhání se obchodu s otroky — — — —

Ačkoliv v hromadném přivádění Peršanek nelze spatřovati nic nezákonného, co by odporovalo zvykovému právu — adatu —, přece ruské úřady proti tomu důrazně vystoupily a co nejpřísněji něco podobného pro budoucnost zakázaly. Jinak však vláda nevystupuje proti národním zvykům a obyčejům obyvatelstva tohoto území, naopak ponechává úplnou volnost jich svéráznému vývoji.

Neznalostí těchto obyčejů dostala se tedy do veřejnosti zpráva, jakoby v Zakaspicku provozován byl nějaký obchod s otroky.

Pokud se pak týče onoho ruského důstojníka, má se věc takto:

Dotyčný důstojník na žádost své choti, jež jednak těžce pociťuje samotu, — ježto jediný syn jejich studuje na vojenské škole a nalézá se po větší část roku mimo dům otcovský — jednak s touhy po dceři, adoptoval 3letou Kurdku, dal ji pokřtíti a přenechal její výchovu své choti, jež k ní lne jako ku svému vlastnímu dítěti. Pochopitelno, že malá dívenka jest choti důstojníkově jakousi náhradou za vzdáleného syna a zároveň i útěchou ve chvílích, kdy manžel její volán povinností často i po několik dní jest vzdálen domova.

Tolik na vysvětlenou. *Anderle Karel.*

„Čas“ oznamoval, že vydá rejstřík všech svých článků a zpráv za minulá leta; index jest prý již dávno hotov a odpočívá v redakčním stolku. K vydání scházely prostředky. Nevíme, pokud se „Čas“ zavděčí svým podnikem čtenářům; nejvíc myšlenku uvítá historie a ethnografie. — Tuším — v r. 1904 ve 4. seš. „Čes. Čas. Hist.“, v krátké poznámce stěžoval si prof. Dr. Pekař: Naše časopisy nevydávají věcných rejstříků. Vědecký badatel stojí tu před papírovou pyramidou malo- i velkožurnálů, kterou musí prohledati s velkým odhodláním a velkou ztrátou času, chce-li prameny a všechnu literaturu obsáhnouti. U redaktorů nenajde se porozumění pro význam dobrého rejstříku, jímž by se zdlouhavá a unavující průprava usnadnila. Tímto zaniknou v novinovém tisku všechny krásné myšlenky, vědecké práce, protože ujdou pozornosti. Stává se, že se pak tatáž věc s vynaložením velkého úsilí jinde znova opakuje. — Česká lidověda z podniku bude míti největší procento zisku. Není druhé vědy, která by se stala tak populární, takovým vyhledávaným koníčkem ve všech možných a zvláště venkovských časopisech. Jest v tom mnoho dilettantismu, dosti podprůměrného a tím nebezpečného — zároveň však prací dobrých i lepších, shromážděna halda neznámého materiálu (i při dobré a pilné bibliografii p. Pátka), dokumentů. — Ostatně i celý dilettantişmus a zabývání se lidovědou patří k ethnografii, k její historii. — Na konec nezbyla by než malá oběť: aby časopisy rejstříky zasílaly tam, kde se koncentruje vědecké snažení: do bibliotek, museí, odborným časopisům, universitě (resp. historickému a filologickému semináři), vědeckým společnostem atd. Tak mohlo by se říci, že u nás jest pravý zájem o vědu a pokroky její (zde specialně lidovědu) a časopisy? — zachovaly by po sobě větší památku, než jakou zanechá jepičí, krátký život jejich v paměti lidu.

—

XV. svým ročníkem změnil Časopis společnosti Přátel Starožitností Českých svého redaktora. Rediguje nyní „Časopis“ dr. Zd. Wirth, ass. Um. Prům. Musea v Praze. Prvé číslo „Časopisu“ je pestré; zejména rozšířena je rubrika „zpráv“ a „zpráv literárních“. V rubrice prvé je mimo jiné informativné upozornění „Praehistorická archaeologie“, jež podává výstižný, byť co nejstručnější přehled methody, postupu, výsledků — a ovšem i rozdílů jejich — archaeologické školy musejní „Píčovy“ a universitní „Niederlovy-Buchtelovy“. Z ostatního obsahu tangují národopis Michálka-Wirtha „Mlýn v Roudnici n. L.“ a V. Prokopa, „Václav Vítek, mašovský rychtář“.

—

Lednem 1907 vyšlo po delší přestávce prvé číslo III. ročníku „Pravěku. Ústředního listu pro praehistorii a anthropologii zemí českých“. Další pravidelné vycházení Pravěku je nyní zabezpečeno jednak stálou roční subvencí, povolenou moravským zemským sněmem, jednak tím, že se stal Pravěk orgánem Archeologického klubu moravského.

—

„Krása našeho domova“ v druhém svém ročníku přišla s návrhem na vydání uměleckého průvodce po království českém. Návrh se neujal. Nyní však se ho ujímá redakce Časopisu Společnosti Přátel Starožitností (XV., 39), jež ukazuje na jeho velký význam, a dokládá jeho uskutečnitelnost. Co do obsahu upozorňuje: „Vedle výtvarných památek „officielných“ bylo by nutno pojmouti tam i předměty umělecky méně nebo málo význačné, ale za to pro kulturní život v Čechách charakteristické, bylo by nutno zahrnouti v program tak zvané lidové umění, musejní sbírky a také umění celého 19. století, které pomalu již celé patří historii.“

—

Umělecko-historická komise zemského výboru na své schůzi 18. prosince r. 1906 povolila mimo jiné subvneci 5000 kor. na opravu kostela sv. Trojice a dřevěné hřbitovní zvonice, lidové stavby v Rakovníku. Model této zvonice je vystaven v Národopisném Museu Československém, jemuž se ho dostalo darem laskavostí městské rady Rakovnické v r. 1906.

—

Kočovné kursy krajkářské, jež byly pořádány v r. 1906 v šesti obcích na Konicku, byly novým rokem nahrazeny trvalým krajkářským kursem v Konici, jenž soustřeďuje a zaměstnává nad 300 dělnic. Krajek bylo vyrobeno a prodáno v posledních osmi měsících, kdy již byla provedena organisace odbytu, za více

než 17.000 kor. Akci dosud podporoval a jediným zákazníkem byl c. k. ústřední krajkářský kurs ve Vídni. Nyní však bylo založeno „Družstvo pro domácí průmysl krajkářský a j. ženské ruční práce v Konici". Úkolem družstva je mimo jiné hledati i samostatné cesty odbytu. Spolu pomýšlí družstvo založiti časem v Konicích školu krajkářskou, jaké dosud na Moravě není. Posláním školy bylo by i „těžiti z ohromného fondu moravské lidové ornamentiky i techniky", oživiti staré vzácné vzory i techniku lidového vyšívání a krajkářství a aplikovati je na potřeby moderní.

—

Revue učebných pomůcek vypsala cenu 100 kor. za nejlepší písemně podaný návrh 40 vlastivědných obrazů, jež by vystihovaly charakteristiku zemí českých po stránce zeměpisné i kulturní. Z obrazů počítá se as 25 na Čechy, 10 na Moravu a 5 pro Slezsko. Lhůta konkursní končí 30. dubna.

—

V dubnu 1907 pořádá se v Kristianii výstava uměleckých hraček, na níž bude výběrem z kočovné výstavy hraček, pořádané v zimních měsících Svazem rak. museí umělecko-průmyslových zastoupeno i Rakousko. Výběr pořídil řed. brněnského uměleckého průmyslového musea dr. Jul. Leisching. Na uvedené kočovné výstavě byly i české hračky lidové a hračky pracované ve slohu lidovém (zejmena odborných škol v Chrudimi a ve Val. Meziříčí). Nalezly tyto hračky cestu na Kristianskou výstavu?

Zprávy o museích a společnostech národopisných.

Společnost Národopisného Musea Československého konala dne 17. března svoji řádnou valnou hromadu. Výroční zprávy, jež byly valné hromadě předloženy, jsou připojeny k tomuto číslu. Zprávy funkcionářů byly po referátu revisorů schváleny jednohlasně. Při tom ze členstva dv. r., univ. prof. dr. J. Goll vyslovil uznání spolkovému časopisu, Národopisnému Věstníku Československému, o němž soudí, že opravdu plní své poslání. Členové společnosti jsou vděčni redakci za ráz a směr, kterým časopis vede. Předseda poděkoval za toto uznání, jehož se dostalo redakci s místa nad. jiné kompetentního a ujistil, že je to nejlepší povzbuzení, aby Společnost NMČ vytrvala při své dosavadní činnosti publikační. Na to bylo přikročeno k volbám, při nichž byli zvoleni opětně pánové, kteří projitím lhůty vystoupili z musejní rady, a to od členů zakládajících Artur Häusler, tov., dr. Jan Jakubec, prof., dr. Jindřich Matiegka, univ. profesor a od členů činných K. Chotek, prof. a dr. J. Zubatý, univ. prof. Náhradníky byli zvoleni pp. dr. O. Hujer, prof., dr. E. Smetánka, univ. doc. a Jan Slavík, posl. filosofie, revisory účtů pp. Ferd. Schläger, úředník a Ferd. Tallowitz, velkoobchodník. Členský příspěvek zůstal pro r. 1907 opětně 6 kor., začež se členům Společnosti dostává — již beze všeho dalšího příplatku — Věstník.

—

Šk. r. p. V. Prasek upozornil v Selských Listech (XXV., č. 4) na popud Národopisného Musea Československého, aby bylo založeno v Praze zemědělské retrospektivní museum. Pro sběratelskou akci na Moravě doporučuje zříditi sběratelny pro příští zemědělské museum, ať již moravské, ať Pražské. Sběratelny musily by býti na několika místech Moravy a Slezska, aby se mohly státi při propagaci nové myšlenky zemědělského musea tím, čím pro myšlenku Národopisné Výstavy byly výstavky krajinské. Co do obsahu podal šk. r. p. Prasek se zvláštním zřetelem na Hanou soupis toho, co by podobné museum mělo obsahovati. Soupis doplňuje a v mnohém zejména specifikuje obdobný povšechný soupis Národopisného Musea, vydaný pod titulem „Co sbírati pro zemědělské oddělení N. M. Č.?" Proto z upozornění páně Praskova vyjímáme: V oddělení předmětů obecných přeje si model hanácké (slovácké, valašské) vesnice pro dobu 1780; modele komínů pletených, z desek sbitých, zděných i s nářadím na uzení masa; model pazderny; trdlici a potírku na lámání a tření lnu a konopí; mapy

polí scelených, nescelených a kopaničárských; modele luk na senníky, modele vinohradů s presovnami; modele různých mandelů (křížových na rež a jiných na ječmen), kůpek, ostreví na sušení sena a jeteliny, pokosů, hrstek, snopů, zavíjánek, otepí a pod.; modele studní, jich srubů, vahadel a kol na vytahování vody z hlubokých studní, kliky na tažení vody z plytkých, čerpadel, napajedel a p. Výčet pě Praskův, jenž stále zcela zapadá do programu, který si v tomto směru vytknulo Národopisné Museum, je podrobnější také, pokud jde o řemesla, spojená bezprostředně s zemědělstvím. Tak na př. doporučuje model kovárny, model milíře na dřevěné uhlí, kolomazné peci jednoduché i vysoké; zabírá do programu čtení selského lidu a jeho zvyky, obyčeje a léky; zde mimo jiné upozorňuje: na obchůzky hranic (doušky) a hraničná znamení: stromy, kamení, kopce (asi desatero kopců s různým obsahem, modele průřezové); — valné hromady, (model): sousedé dle desátků roztříděni (sousedské džbány na pivo a víno jsou dochovány); — chránidla od zlého: domácí požehnání, kříž sv. Zachariáše, kříž sv. Benedikta, zažehnávadla; — oblíbené byliny léčivé a recepty od nemocí; herbáře (zvl. pro léčení dobytka).

—

Metropolitní kapitola u sv. Víta na hradě pražském pomýšlí na zřízení vlastního musea, ve kterém soustřediti se mají veškeré památky kapitolní a to nejen věci, týkající se správy duchovní a života náboženského, nýbrž všechny památky kulturně-historické (lidopisné a pod.) i hospodářské (na př. památky staré zemědělské výroby).

—

Hradecký Kraj (IV., 35) počíná uveřejňovati stručné dějiny městského musea v Jaroměři. Myšlenka založiti v Jaroměři museum vznikla již r. 1879 bezprostředně po místní výstavce starožitností, na niž bylo sebráno 713 předmětů. S realisací její však se počalo teprve r. 1883, kdy podán návrh a vydáno provolání o založení musea. Prvé náklady nesly na museum městská spořitelna, obecný důchod a občanská záložna. O dvě léta později, r. 1885, bylo již museum převzato do obecní správy a bylo umístěno v nové tehdy obecní budově. Téhož roku čítá Jaroměřské museum městské již 4139 čísel, z nichž 2371 tvořilo sbírku archeologickou, 734 sbírku přírodnin a 1035 bylo knih. V době té jako sběratel musejní byl nejvíce činný p. J. Duška z Josefova.

—

Průmyslové museum v Hořicích podalo před plným rokem městské radě žádost, aby bylo poměštěno. Správa města do roka nenalezla času, aby aspoň odpověděla. Jediné, co učinila, bylo, že stanovy musejní odevzdala právnickému odboru, aby je prohlédl a podal své dobré zdání. Právnický odbor však se v běhu celého roku vůbec ani nesešel resp. ani nebyl svolán!

—

Městské a okresní museum zakládá se právě v Příbrami, která jako staré horní město má jistě dosti památek kulturně historických.

—

Moravské museum umělecko-průmyslové v Brně mělo v r. 1906 členů všech kategorií 260. Návštěva musea byla četná, dostoupila čísla 41.479. Ovšem největší poměrně počet návštěvníků šel na účet dočasných výstav, jichž bylo v museu pořádáno osm. Mimo to byly uspořádány 3 výstavy kočovné, jež prošly sedmi moravskými městy. Dále pořádáno bylo 11 přednášek, z nichž pouze 4 byly české! K přednáškám pojil se jeden kurs o 12 večerech a 9 kursů odborných.

—

Vychází péčí publikační komise Společnosti Národopisného Musea Československého (dr. A. Kraus, dr. J. Polívka a dr. V. Tille), nákladem Společnosti NMČ. a za vydavatelství a odpov. redakce prof. dr. J. Polívky. — Papír se skladu České společnosti pro obchod a průmysl papírnický G. Wiesner Duffek & spol. v Praze. — Tiskne Alois Wiesner, knihtiskař České Akademie císaře Františka Josefa I. pro vědy, slovesnost a umění v Praze.

VÝROČNÍ ZPRÁVA

SPOLEČNOSTI NÁRODOPISNÉHO : MUSEA ČESKOSLOVANSKÉHO

ZA ROK 1906.

Uplynulém roce přiblížilo se Národopisné Museum Československé velmi značně k tomu, aby v dalších směrech splnilo program, který byl stanoven při samém jeho založení, jenž však mohl a může býti uskutečňován pouze postupně. Neboť hmotné zabezpečení musea zejména v prvých letech nebylo a ani nyní, ač v posledních letech právě se podařilo překonati nej, horší překážky, není takové, aby bylo možno rozvinouti činnost všestrannoui jaké by si rada Společnosti Národopisného Musea Československého přála. Je však již zjev potěšující, může-li Národopisné Museum uskutečňovati aspoň některé z dalších svých úkolů, jež je ještě čekají, a pro něž při nedostatečných prostředcích mohlo konati pouze práce přípravné. Z podniků, které takto měla rada musejní stále na mysli, třeba opětně uvésti snahu o založení oddělení zemědělské retrospektivy při Národopisném Museu Československém a péči o lidový průmysl národa českého.

Nejvíce nadějí v brzký zdar nabyl v r. 1906 projekt zemědělského musea při Národopisném Museu Československém. Prostě proto, že konečně se podařilo získati nutné hmotné prostředky, subvence, jež umožní, aby rokem 1907 mohlo se počíti nejen s usilovnější činností sběratelskou, nýbrž i se samou instalací sbírek zemědělské retrospektivy. Lze tak učiniti bez zvláštních obtíží, neboť Národopisné Museum myšlenku zemědělského oddělení nikdy nespouštělo se zřetele, a co pro její uskutečnění mohlo připraviti, připravilo. Prof. dr. J. Jakubec již v r. 1904 vypracoval podrobný a přesný program musea zemědělské retrospektivy. (Otištěn byl nově, jakmile se počalo s organisovanou činností pro zemědělské oddělení, v Národopisném Věstníku Československém I, str. 253—254. Mimo to přinesl Národop. Věstník I, 296—301. obšírnou zprávu prof. Krause o zemědělském museu v Lyngby, kterou nutno právem započísti k theoretickým přípravám, jež konala Společnost Národopisného Musea Československého pro zemědělské oddělení.) O provedení uvedeného programu usiloval horlivě řed. F. A. Šubert. Již v létech dřívějších bylo také pamatováno na zemědělskou retrospektivu při rozmnožování sbírek musejních. Získáno bylo tímto způsobem 861 předmětů staré zemědělské výroby, které se nyní stanou prvým základem nového

musejního oddělení. Ovšem, co dosud bylo sebráno, nikterak nestačí, aby podalo úplný a soustavný obraz zemědělské práce našich předků. Dále sbírati a soustavně doplňovati i instalovati sbírky zemědělské bude ještě úkolem několika nejbližších let. Proto také prvým krokem, který musila podniknouti rada Společnosti Národopisného Musea Československého při uskutečňování myšlenky zemědělského musea, byla organisace práce sběratelské. K tomu bylo vydáno provolání „Českému rolnictvu", jež nevyznělo zcela bez odezvy. Byl vydán leták „Co sbírati pro zemědělské oddělení Národopisného Musea" i otisky programu zemědělského musea. Spolu byly požádány sl. české odbory zemědělských rad v Čechách i na Moravě, Ústřední jednota hospodářských společenstev a Sdružení českých zemědělců, aby upozornily své organisace a členy na snahu o zemědělské oddělení Národopisného Musea a odporučily ji podpoře. Je milou povinností, vzdáti korporacím těm, jež žádosti musejní rady ochotně vyhověly, veřejné díky. Mimo to, aby práce sběratelská byla přesně organisována, a to zejména dle jednotlivých krajů, — vždyť každý kraj míval v zemědělské výrobě svého obyvatelstva, v jejím způsobu, v nářadí i nástrojích svoje charakteristické odlišnosti, — byla i pro zemědělské oddělení oživena instituce venkovských jednatelů. Řada osvědčených národopisných pracovníků byla již požádána, aby přijala funkci venkovského jednatele a aby věnovala myšlence zemědělské retrospektivy svoji podporu. Konečně sluší uvésti v tomto směru, že na podnět, který vyšel z kruhů včelařských (od redakce „Rádce českých včelařů") a v souhlasu s programem zemědělského musea našeho dojde na to, aby v oddělení zemědělském při Národopisném Museu bylo umístěno i české museum včelařské.

Všechna činnost tato byla umožněna tím, že na sklonku r. 1906 dostalo se Národopisnému Museu Československému značnějších podpor od vys. c. k. ministerstva orby (2000 K) a od velesl. zemského výboru pro království České (3000 K). Spolu rozřešena byla konečně i otázka místnosti pro zemědělské oddělení. Blahovůlí rad kr. hl. města Prahy a města Smíchova pronajaty byly Společnosti Národopisného Musea Československého místnosti, bývalé konírny při č. p. 97 v zahradě Kinských, jež dají se dobře upraviti ve velký prostorný sál (délka 43 *m.*, šířka 7 *m*), místnost to, jaké právě bude potřebovati exposice zemědělská. Ovšem dnes jsou nově získané místnosti v takovém stavu, že budou vyžadovati nákladné adaptace, aby se mohly užívati pro účely musejní. Náklady adaptační, jimiž bude pro prvá léta obtížen velmi značně rozpočet fondu zemědělského oddělení, budou dosahovati as výše 14000 K. Suma ta zapůjčí se fondu oddělení zemědělského, který bude veden zcela samostatně, ze základního jmění Společnosti Národopisného Musea Československého na pět ročních splátek.

Pokud jde o druhý z úkolů, o jejichž splnění se Národopisné Museum v poslední době snaží, o spolupůsobení při organisaci akce na prospěch lidového průmyslu, sluší vzpomenouti podnětu, jejž dala rada musejní k výstavě lidového umění a domácího průmyslu v Praze. Dosavadním akcím, jež jistě jsou velmi záslužny a zejména po stránce hospodářské, a sociální i účinny, nedostávalo se dosud a nedostává celkového a podrobného přehledu o stavu průmyslu domáckého, zvláště lidového. Tím méně má podobný přehled širší veřejnost, česká. Proto rozhodla se Společnost Národopisného Musea Československého, propagovati myšlenku výstavy lidového umění a domáckého průmyslu, která by poskytla podobný, celkový přehled a tím upozornila českou veřejnost jakožto konsumenta na výrobky, po pravidlu cenné

a pěkné lidového průmyslu uměleckého. Výstava podobná by dále názorným vylíčením bědného hospodářského postavení pracovníků domáckého i lidového průmyslu oživila a pobídla pomocné akce korporací veřejných. Schůze, kterou svolala rada musejní k poradě o myšlence výstavní na 13. července 1906 do Národopisného Musea Československého, vyslovila se po referátě p. prof. dra J. Grubera jednomyslně pro pořádání výstavy lidového umění a domáckého průmyslu národa českého v Praze. Pokud jde o dobu výstavní, pomýšlelo se zprvu na rok 1908 a ve směru tom byly také konány prvé přípravy. Když však současně téměř obchodní a živnostenská komora v Praze ohlásila pro r. 1908 všeobecnou průmyslovou výstavu svého obvodu a když se nepodařilo obě výstavy spojiti, bylo nutno odložiti výstavu lidového umění na některý rok pozdější. Neboť nebylo možno pomýšleti na to, aby byly pořádány současně v Praze dvě velké výstavy, a výstava menší by jistě vedle rozsáhlé výstavy komorní zanikla. Proto však nebylo upuštěno od myšlenky výstavní, pro niž ponenáhlé práce přípravné dále koná musejní kancelář.

Důležita je tu zejména rozsáhlá dotazníková akce o lidovém a domáckém průmyslu. Akci té vyšly vstříc s neobyčejnou ochotou zejména orgány české samosprávy (zemský výbor, okresní výbory i české obchodní komory), české i moravské národní jednoty obranné a živnostenské inspektoráty. Ač dosud valná část rozeslaných dotazníků se nevrátila, a ač nebylo ještě možno přesně spracovati materiál, který již byl dotazníky snesen, možno přece již říci, že akcí tou bude opatřen pro musejní potřebu dosti přesný katastr (dle míst výroby) dosud trvajícího lidového průmyslu. Mimo to akcí dotazníkovou bude sebrán materiál, podle něhož bude možno později i dle výrobních odborů i dle krajů výroby rozděliti a uspořádati přípravnou práci pro výstavu.

Při těchto nových úkolech svých nezapomínala Společnost Národopisného Musea nijak na svoje úkoly staré. Uchování a rozmnožování sbírek již v museu nashromážděných a spracování materiálu, který tu byl sebrán, věnována byla péče značná. Zejména materiál o lidovém léčení, který je sebrán v musejních sbírkách a v musejním archivu, dochází spracování a současně doplnění univ. prof. drem J. Matiegkou. Prof. Matiegka chystá totiž pro Českou Vlastivědu a pro srovnávací dílo o lidovém léčení, které ve Vídni vydají dři Hovorka, Kronfeld a Neuburger, práci o lidovém léčení českého lidu. Za tím účelem sestavil dotazník, jenž byl rozeslán musejní kanceláří okresním výborům, učitelským okresním jednotám i národopisným pracovníkům. Výsledky této dotazníkové akce bude zajímavě doplněn, jak dnes již patrno, musejní archiv.

Mimo to byla podniknuta ještě dotazníková akce v době velikonoční o českých kraslicích. Získány tím zprávy o místech, kde dosud kraslice uměle dělají a získána tím — většinou darem — i řada kraslic pro musejní sbírky. Rovněž neopomíjela musejní kancelář psáti a dotazovati se všude, odkud ať tiskem či cestou soukromou zvěděla o národopisných předmětech nebo o lidových obyčejích. Z podnětu prof. Niederla zejména psáno bylo na řadu míst, o nichž bylo zjištěno, že mají nebo do nedávna měly lidové (dřevěné) stavby kostelní, aby vzácné ty památky byly zachovány museu aspoň v reprodukci (model, fotografie). Prof. Niederle sám podnikl pokus v dotazníkové akci prostřednictvím professorů středoškolských o našich stavbách lidových. Lidovým stavbám věnoval také pozornost musejní jednatel, jenž o prázdninách pořídil na Turnovsku kollekci fotografií zajímavých staveb

lidových. Část těchto fotografií vystavena je ve stereoskopu, který byl instalován v Národopisném Museu (síň XIX.).

Stejně snažila se Společnost Národopisného Musea Československého, nejen aby doplňovala sbírky svoje, nýbrž i aby držela v stálé patrnosti sbírky soukromé; neboť jak bylo vzpomenuto již v lonské zprávě, sbírky soukromé vždy, zejména při smrti svého prvotního sběratele, jenž jim přirozeně věnuje všechnu péči, jsou vydány nebezpečí ztráty do ciziny nebo úplné zkázy. V r. 1906 bylo prohlédnuto pět soukromých sbírek, jež jsou vedeny v musejní evidenci. Mimo to podařilo se získati, ovšem značnou obětí finanční sbírku vyšívek a krajek od redaktora p. Kretze. Sbírka jeho, která byla vystavena v měsících dubnu a květnu samostatně v Národopisném Museu, čítala na 7200 kusů vyšívek a krajek a 10 kusů keramiky. Předměty ty po provedené koupi byly zapsány do musejního inventáře; pouze duplikáty nebyly pojaty do inventáře stálého a jsou pro případnou výměnu vedeny samostatně.

Při této činnosti podařilo se navázati dobré styky s jinými českými i cizími museji. Nejcennější je tu styk, v nějž vešli pp. dři Niederle, Polívka a Tille s národopisným museem ruským cara Alexandra III. v Petrohradě, jež zastupoval p. Th. Volkov, známý maloruský etnograf, jenž za účelem tohoto jednání navštívil v září 1906 Národopisné Museum v Praze. Při museu tom, jež má v programu svém národopis všech slovanských národů, bude zařízeno samostatné české oddělení národopisné. Sestaviti a sebrati tuto českou kollekci, jež bude naší pěknou a cennou representací v samém ústředí ruského života, byl pověřen od ruského musea cara Alexandra prostřednictvím Národopisného Musea Československého prof. dr. L. Niederle. Česká sbírka, kterou prof. Niederle vypraví, obsahovati bude sbírku modelů význačných, českých staveb lidových, sbírku zvykoslovnou, řadu úplných, nejcharakterističtějších českých, moravských i slovenských krojů a sbírku výšivek. Při práci pro tuto českou kollekci pro Petrohrad setkal se prof. Niederle se vzácnou ochotou všude, kam se obrátil. Jménem Společnosti Národopisného Musea Československého i jménem musea cara Alexandra děkujeme tu všem, kdož jakkoli již přispěli nebo přispěti slíbili opatření materiálu pro českou sbírku národopisnou do Ruska. Zvláště jsme vázáni k díkům sl. rolnickému akciovému cukrovaru a p. J. Vomáčkovi v Dašicích, p. J. Hampeisovi z Trpoměch, odbornému uč. p. J. Kyselovi v Hořicích, p. A. Kmetovi v Turč. Sv. Martině a dru B. Svobodovi v Mor. Ostravě. První část této sbírky bude odeslána do Petrohradu na jaře, ostatek, doufáme, do konce r. 1907.

Mimo to členové musejní rady nebo vyslaní úředníci Národopisného Musea prohlédli národopisné sbírky v Čes. Budějovicích, ve Frenštátě, v Hořicích, Jindřichově Hradci, v Olomouci, Poděbradech, v Soběslavě, v Táboře a Turnově. Při tom byly navázány styky, z nichž vděčně vzpomínáme vzácné ochoty sl. městského musea v Turnově, které zapůjčilo 10 vínků a 16 uzlíčkových, šedých čepečků, aby vystaveny byly ve sbírkách Národopisného Musea. Pro cenné i krásné předměty ty bude vyhražena samostatná skříň, na jejíž umístění dojde, jakmile budou upraveny dolení místnosti musejní.

Jinak styku s cizími společnostmi musejními sloužil Národopisný Věstník Československý, jehož redakci se podařilo — mimo splnění ostatního programu, vytknutého při zakládání Věstníku — získati původní příspěvky jinoslovanských odborných pracovníků o zjevech jejich domácího života vědeckého na poli národopisném. Výměna, v kterou Národopisný Věstník

Československý vešel, je dosti četná a bude nemalou měrou přispívati k rozmnožení knihovny. Tisklo se Národopisného Věstníku Československého pravidelně 950 výtisků, z nichž 526 se posílalo členům činným a přispívajícím a odběratelům, 74 členům čestným, zakládajícím a dopisujícím, 7 exemplářů povinných a 243 výměnných a volných; 100 výtisků zůstávalo na ev. reklamace a pro kompletní ročníky.

Konečně nutno ještě se zmíniti o účasti, kterou brala Společnost Národopisného Musea Československého na cizích podnicích kulturních. Súčastňuje se svými delegáty v komitétu pro sbírání lidové písně v Čechách (prof. dr. Jakubec) a v generálním výboru a ve výboru všeobecného oddělení měst výstavy pražské obchodní a živnostenské komory (prof. dr. Niederle a taj. Žalud). Českému oddělení rakouské výstavy v Londýně zapůjčila 63 vzácných a cenných výšivek, jež budily zaslouženou pozornost návštěvníků výstavy, a sl. obchodní a živnostenské komoře v Praze zapůjčila tři úplně vystrojené figuriny pro světovou výstavu v Miláně.

Z ostatní pravidelné, běžné agendy musejní budiž uvedeno: Sbírky musejní byly rozmnoženy — mimo nákup vzpomenuté p. Kretzovy velké sbírky — zakoupením 181 předmětů, darováním 139 předmětů, výměnou 6 předmětů a zapůjčením 27 kusů. Z předmětů nově získaných přísluší do oddělení vyšívek a krojů 106 kusů, keramiky 57, prací ze dřeva (řezaných a nábytku) 77, výrobků z různých kovů 29, do oddělení lidové literatury 2, do oddělení zvykoslovného 48, a různých je 34. Fotografií získáno 51 darem a 114 pořízeno v museu. Byly tedy nově získány darem: Od p. arch. O. Vondráčka: 2 kusy papírových krajek ze slovinských jesliček z okolí Lublaně, 26 kusů lidové moderní keramiky z Uher. Slovenska, holubička z Černilova u Král. Hradce, píšťalka dřevěná s hnědým vypalovaným ornamentem z Karlovce (Chorvatsko), tobolka žlutá, kožená, zdobená tlačeným ornamentem z Karlovce (Chorvatsko); od p. prof. F. V. Vykoukala: 2 hřebíčkové vínky svatební z Polničky; od p. ass. J. Naumana: hromnička; od sl. družstva „Zádruhy“: 6 kraslic; od sl. městské rady v Rakovníce: model zvonice z Rakovníka; od p. Fr. Kretze: kraslice z Nové Vsi u Uh. Hradiště; od p. J. Tůmy, býv. uzenáře v Praze: starý mincíř železný, závaží k mincíři, 8 klíčků, litografie znázorňující Kočevy v krojích, kožený pás řeznický, lampa na olej, staré závaží řeznické t. zv. kámen, 10 menších závaží, ocilka železná; od p. Frant. Homolky, učitele v Praze: 2 kraslice z Dřínova, 4 kraslice ze Zlosejna u Oužic, 2 kraslice huculské z Bukoviny, tištěná knížečka: Proroctví slepého mládence, psaná knížečka pro léčení dobytka; od p. R. Hladíka, zlatníka z Vršovic: čepec zlatem vyšitý se žlutavou pentlí (z r. 1845) a 3 špenzry z Podkrkonoší; od p. Štufky, učitele v Třeboni: kus zástěry, šátku a pleny (z Jilovice u Třeboně); od p. prof. K. Chotka: talířek z Hontu (Uh. Slovensko); od p. St. Klímy: 6 kraslic, panenka lidové výroby z Uh. Slov.; od pí. Procházkové: sklenice s víčkem, broušená; od pí. V. Havelkové: džbáneček hnědý, žlutě pomalovaný, líto, šlehačka, pokladnička zelená, bíle malovaná; od p. P. E. Domluvila: 30 vzorků čepcových mřežek z Val. Meziříčí; od p. prof. L. Niederla: železná klika, čepec, párta, sukně bílá, rukávce, pás tmavomodrý, pletený na krosienkách, zástěra červená, třásně na krk, rubáč, pentle červená, opleči (stávek) a laidík vesměs z Cerova. — Koupí bylo získáno: Čutora (kuláč), mísa elipsovitá modře malovaná, talíř z r. 1791, džbánek slovenský, džbáneček, talířek z r. 1795, 2 talíře slovenské, džbán (fexír) modře malovaný, mísa modře malovaná, džbáneček slovenský, mísa slovenská s červ. a zelenými květy, džbán cechu hrnčířského z Levan, talíř z r. 1716, sklenice

malovaná, mísa modře malovaná z r. 1848 z Něm. Kynic, 5 talířků z Uh. Slovenska, 4 kusy hliněných hraček z Davle, čepec bílý, tillový, čepec bílý, plátěný, šátek bílý, tillový, vyšívání ze šatky, šátek bílý, plátěný, dýnko s čepce Lanžhotského, čepec stříbrný, pruh z koutní plachty, bíle a černě vyšitý, čepec z Bošáce, límce bílé z Trenč. Teplic, límec žlutě vyšitý, límec drapově vyšitý, čepec z Trnavy, bílý, šátek z Čataj, úvodnice bílá tillová, zlatem vyšitá, 2 krajky bílé, paličkované, čepec pestrý od Lubiny, rukávce pestré, 2 vyšívky z čepce, dva konce z úvodnice, aplikace na tillu, 4 bíle vyšívané košile z ostrova Pago, šatka z ostrova Pago, krajka bílá, pruh z úvodnice hanácké, pruh bílý z koutnice z Trnavy, rukávce stříbrem a žlutým hedvábím vyšívané z Uh. Slovenska, tacle k nim a rukávce s taclem černě a zlatem a stříbrem vyšívané rovněž z Uh. Slovenska, bíle vyšívaný pruh z Uher. Slovenska, 2 pleny české z Blatska, 2 čepce pestře vyšité z Bacúcha, 2 zástěry tkané, 2 zástěry křížkově vyšité, dečka křížkově vyšitá, tacle k rukávcům, pokrývka křížkově vyšitá, pestrá, rukávce pestře vyšité ze Slovenska, límec černě vyšitý s krajkou, 2 čepce nové, bíle vyšité z Frenštátu, šátek na hlavu, 2 kusy krajky bílé, límeček, jihočeská plena bíle vyšitá, 41 kusů lidových hraček pražských z mikulášského trhu a ze Skašova, úl dřevěný z Jevan, pistol huculská, 3 přezky huculské, 15 kusů obětních figurek, sekyrka s topůrkem z r. 1812, mosazné závaží z r. 1745, 4 kusy loutek (hračky) ze Šaryšské stol., obraz P. Marie z Brněnska, obraz sv. Kateřiny z Brněnska, figurky k jeslím, jesle staré s oltářikem, pluh jihočeský, 3 kraslice z Kladrub, 6 kusů dřevěných pražských hraček. — Mimo to byla do Musea zapůjčena: Od p. prof. Chotka krásná, vykládaná fujara z Cerova. — Výměnou dostaly se Národopisnému Museu od p. prof. L. Niederla v Praze 2 džbánky a 3 talíře z Uh. Slovenska a od p. A. Kmetě z Turč. Sv. Martina dřevěný had ke koledování o Vánocích.

Předměty nově získané byly vesměs zapsány v stálý pravidelný inventář, jenž dospěl č. 18.323. Mimo to bylo počato se sestavováním podrobného, speciálního inventáře figurin; sinventováno je takto 42 figurin ze 105, jež jsou v musejních sbírkách.

V knihovně bylo zařazeno dalších 106 čísel, takže čítá nyní 1420 čísel o 2194 svazcích. Dary knih vzpomněli sobě musejní knihovny zejména major v. v. p. J. Slavík, který daroval všechny dosud vyšlé ročníky předního německého lidovědného časopisu Globus a vzácný dar svůj dovršuje ještě tím, že poskytuje musejní knihovně i ročníky běžné, jakmile jsou ukončeny. Daroval tak Národopisnému Museu celkem 89 svazků cenného odborného díla. Mimo to darovali některé knihy pí. B. Hoblová, pp. J. Holeček, spisov., prof. K. Chotek, dr. H. Jireček ryt. ze Samokova, ass. J. Naumann, prof. dr. L. Niederle, prof. dr. J. Polívka, škol. rada F. A. Slavík, pí. Aug. Šebestová, pp. doc. dr. V. Tille, prof. dr. J. Zubatý a Aug. Žalud. Mimo to poslány byly některé knihy, zvláště místní monografie, o něž Společnost Národopisného Musea žádala upozorněním v novinách, bez označení jména dárcova. Konečně dostávají se musejní knihovně i recensní a výměnné výtisky, jež docházejí na redakci Národopisného Věstníku Československého.

Pokud jde o návštěvu musea, snažila se rada, aby sbírky musejní nebyly návštěvníkům mrtvy, nýbrž aby dle možnosti byly oživovány slovným výkladem. Zde přirozeně starala se předem o dny návštěvy nejčetnější, o dny svatojanské, kdy musejní assistent podával v určitou hodinu návštěvníkům stručný výklad o sbírkách musejních. Mimo to obrátila rada v tomto

směru zřetel k hromadným návštěvám školním potud aspoň, že nabídla pro školní knihovny darem po exempláři svého obšírného Průvodce, aby učitelé, doprovázející žactvo předem se mohli na výklad připraviti. Museum navštívilo 2850 osob platících vstupné a 6775 osob přišlo v době volné návštěvy. V celku prohlédlo z r. 1906 musejní sbírky 9625 návštěvníků.

V dalším starala se rada musejní o rozmnožení počtu členů společnosti a to ne bez úspěchu. Vlivem vydávání musejní revue přibylo 114 nových členů činných, jichž bylo úhrnem 504 (z nich 10 volných); členů přispívajících přibylo 5, takže jich bylo celkem 19. Byly to: Rolnický vzáj. pojišťovací ústav v Praze, Občanská záložna na Smíchově, Okresní výbory: v Bělé p./Bez., v Berouně (K 50·—), v Čes. Brodě (K 50·—), v Nov. Bydžově, v Jaroměři, v Jičíně, v Klatovech, v Libáni, v Mnich. Hradišti, v Rakovníku, v Rokycanech, v Sedlčanech, v Slaném, v Unhošti, na Kr. Vinohradech, na Zbraslavi a na Žižkově. Členem dopisujícím zvolen byl zdrav. rada prof. A. Lissauer v Berlíně, jenž volbu ochotně přijal, při čemž zvláštním listem ocenil význam Společnosti Národopisného Musea Československého a její dosavadní práce. Úmrtím ztratila Společnost ze členských řad mimo ty, jež uvedla již výroční zpráva minulá, v r. 1906 ještě pp. a pí.: Ferd. Hausu, okr. tajemníka na Smíchově, A. Hudečkovu, vdovu po revidentovi na Žižkově, cís. radu a arch. V. Nekvasila v Karlíně, Fr. Schwarze, řed. kanc. okr. výboru v Plzni a posl., jejichž přízně národopisnému snažení českému vděčně pamatuje. Mimo to ze členů zakládajících ztratila Společnost NMČ. šk. radu pana Fr. Bartoše, jehož významu bylo zvláště vzpomenuto v Národopisném Věstníku.

Na podporách, pokud nebyly kvitovány v seznamu členském, uveřejněném při Národopisném Věstníku I., č. 9,, 10. a II., č. 1., 2., dostalo se Národopisnému Museu od sl. Akademie u Fleků (K 10·—), sl. Všeobecné Záložny a sl. Obchodní záložny v Praze (K 10·—), sl. okr. výboru v Netolicích (K 40·—, jako IX. lhůty na příspěvek člena zakládajícího), sl. Občanské záložny ve Slaném (K 20·—), sl. Okr. výboru v Plzni (K 250·—, jakožto II. lhůty na příspěvek člena zakládajícího), sl. okr. výboru v Hradci Kr. (K 100·—, jakož I. lhůty na příspěvek zakládajícího člena), sl. okr. výboru ve Zbiroze (K 5·—), sl. městské rady v Libochovicích (K 5·—). Hlavní hmotnou oporou ovšem i v roce minulém zůstaly pro Společnost N. M. Č. subvence korporací a ústavů veřejných: subvence státní (K 5000·—), zemská (K 6000·—), sl. kr. hl. města Prahy (K 2000·—), sl. obchodní a živnostenské komory v Praze (K 500·—), sl. I., II. a IV. třídy České Akademie (K 600·—). Nově poskytly subvenci na účely Národopisného Musea sl. obchodní a průmyslová komora v Plzni (K 200·—) a sl. městská rada v Plzni (K 100·—) a na oddělení zemědělské retrospektivy vys. c. k. ministerstvo orby (K 2000·—) a velesl. zemský výbor pro kr. České (K 3000·—, jež ovšem byly vyplaceny teprve v lednu 1907).

Rada Společnosti všem, kdož poskytli Národopisnému Museu podpory finanční, kdo pamatovali na sbírky musejní a na knihovnu dary vhodného materiálu, a všem, kdož jakkoli jinak: osobní intervencí neb prací Museu prospěti se snažili, všem těm vzdává nejvřelejší díky.

Agenda kancelářská byla za uvedeného stavu činnosti ovšem poměrně obsáhlá, tak že vykazuje 1308 dopisů došlých a 5398 dopisů odeslaných.

V radě, která řídila správu Společnosti N. M. Č., zasedali v r. 1906 pp. univ. prof. Dr. J. Matiegka jako předseda, univ. prof. dr. A. Kraus, místopředseda, tov. A. Häusler, pokladník, doc. čes. univ. Dr. V. Tille, jednatel,

dále pp. prof. čes. techniky dr. J. Gruber, prof. dr. J. Jakubec, univ. prof. dr. L. Niederle, prof. dr. V. Pech, univ. prof. dr. J. Polívka, arch. V. Roštlapil, prof. St. Sucharda, akad. sochař a univ. prof. dr. J. Zubatý. Zástupcem vys. c. k. ministerstva kultu a vyučování byl v musejní radě p. řed. uměl. prům. školy arch. J. Stibral, zástupcem kr. hl. města Prahy p. ing. J. Herain.

Práce vlastní, běžná při správě musea i při vlastním podnikání Společnosti byla rozdělena komisím musejní (Niederle, Stibral, Sucharda), pro oddělení zemědělské (Gruber, Jakubec a Kraus), pro místnosti oddělení zemědělské retrospektivy (Jakubec a Roštlapil), publikační (Jakubec, Kraus, Polívka a Tille) a administrační (Häusler, Roštlapil, Tille), jimž k ruce byla musejní kancelář.

Personál musejní složen byl r. 1906 takto: tajemníkem byl Aug. Žalud, kustodkou Vl. Havelková, assistentem Jar. Naumann, kancelářskou příručí V. Augustova; vrátným Fr. Šimeček, dozorci V. Gregor a J. Příhoda, dozorkyní B. Gregorova.

Rada Společnosti Národopisného Musea Československého předkládá zprávu o své činnosti v r. 1906 potěšena, že je jí umožněno splňovati postupně další úkoly, které stanovil program práce musejní již r. 1896, jež však pro hmotné překážky dříve realisovati nebylo možno. Přeje si pouze, aby zájem a součinnost členstva i podpora české veřejnosti, zejména veřejných korporací, povolaných k péči o obecné, kulturní podniky stoupaly měrou nejhojnější, aby činnost dosavadní mohla býti nadále udržena ve stejné živosti, ba aby mohla býti ještě stupňována.

Dr. V. Tille,
jednatel.

Aug. Žalud,
tajemník.

Od počátku činnosti Společnosti NMČ. do konce roku 1906 vydáno celkem.

	K	h
Na zakoupení předmětů	33.399	12
» knihovnu	4.538	62
» instalaci starého Musea	6.970	—
» » nového »	39.723	21
» Věstník Národopisného Musea Československého	3.742	77
» Sborník » » »	6.387	34
» Květenu československou	874	85
» Vlastivědu	400	—
» zařízení fotografického atelieru	991	03
» zemědělské oddělení	68	20
Celkem	**97.095**	**14**
Proti loňskému výkazu, který činí	**84.823**	**72**

A. Häusler.

Rozpočet Společnosti NMČ. na rok 1907.

PŘÍJEM	K	VYDÁNÍ	K
Subvence zemská	6.000·—	Na knihy a vazby	500·—
» státní	5.000·—	Na nákup musejní	3.500·—
» kr. hl. města Prahy	2.000·—	Výdaje instalační a udržovací	1.500·—
» obch. a živn. komory v Praze	500·—	Služné, pojištění nem. personálu a ostatní jeho požitky	8.475·84
» obch. a živn. komory v Plzni	200·—	Publikace	4.000·—
» kr. města Plzně	100·—	Poštovné, světlo a palivo	900·—
» různé a příspěvky členů přispívajících	600·—	Činže a pojistné proti ohni	1.497·12
Členské příspěvky a za Národopisný Věst.	3.300·—	Vydání kancelářská	500·—
Vstupné a šatna	500·—	Vydání nepředvídaná	800·—
Průvodce a pohlednice	150·—	Fotografické atelier	300·—
Úroky ze jmění výdajného	350·—	Cestovné	300·—
» z fondů	3.373·57	Zúročení fondů	3.148·67
Podpora na Národop. Věstník (Česká Akademie)	700·—		
	22.773·57		
Schodek	2.648·06		
Celkem	25.421·63	Celkem	25.421·63

Fond oddělení zemědělského.

PŘÍJEM	K	VYDÁNÍ	K
Přenos z r. 1906	1.931·80	Adaptace budovy	14.531·—
Subvence zemská	3.000·—	Činže	300·—
» státní	2.000·—	Daně	120·—
Ze zákl. fondu Musea vypůjčeno na adaptaci budovy	14.000·—	Služné (1 dozorce, spolu laborant) a remunerace	1.872·—
	20.931·80	Úroky z půjčky 14.000	630·—
Schodek	3.321·20	Splátka na půjčku tu	2.800·—
		Tiskopisy a agitace	800·—
		Nákup předmětů	1.800·—
		Jarní výstava hospodářská	1.000·—
		Nepředvídané	400·—
Celkem	24.253·—	Celkem	24.253·—

PŘÍJEM Pokladní zpráva Společ. Národop. Musea Československ.

	K	h	K	h
Zůstatkem z min. roku			15.573	53
Dary a subvence:				
Subvence zemská na r. 1906 . K 6.000·—				
» státní » » 1906 . » 5.000·—				
» zemědělská na r. 1906 » 2.000·—				
» města Prahy » » 1906 » 2.000·—				
» Čes. Akad. » » 1906 » 600·—				
» Obch. komory v Praze » 500·—				
» » » v Plzni » 200·—				
» různé . . . . . » 90·—				
Různé dary . . . . . » 586·—	16.976	—		
Prodaný material	23	—		
Sborník Národopisný	258	52		
Vstupné a šatna	525	46		
Dopisnice	45	58		
Průvodce	135	28		
Věstník	26	05		
Úroky z uložených peněz	3.875	09		
Členské příspěvky	3.902	70		
Činže	366	80		
Různé příjmy	563	57	26.698	05
Celkem . . .			**42.271**	**58**

Celkové jmění 31. prosince 1906:

Jmění vydajné	11.849	37
Fond základní	80.341	88
» stavební	5.356	13
» publikační	3.213	68
» podpůrný	1.051	23
Celkem . . .	**101.812**	**29**

Ferd. Schlaeger m. p., t. č. revisor účtů. **Ferd. Tallowitz,** t. č. revisor účtů.

za správní rok od 1. ledna do 31. prosince 1906. VYDÁNÍ

		K	h	K	h
Knihy a vazby		529	18		
Zakoupené předměty		1.882	74		
Služné, mzdy a odměny		8.967	83		
Poštovné		451	54		
Dovoz, palivo a světlo		654	99		
Sborník národopisný		974	07		
Věstník »		3.071	20		
Installace musea		435	—		
Tiskopisy		554	97		
$3^1/_2\,\%$ *úrok připsán fondům:*					
základnímu	K 2.716·88				
stavebnímu	» 181·13				
publikačnímu	» 108·68				
podpůrnému	» 36·23	3.042	92		
Fotograf. atelier		311	03		
Různá vydání:					
výdaje udržovací	K 544·47				
» na potřeby kancelářské	» 466·95				
» na pojištění sbírek proti ohni	» 283·92				
ostatní různé (cestovné, pojišt. pers., služ. šaty a p.)	»1.559·20	2.854	54		
Zemědělské oddělení		68	20		
Činže z villy v zahradě Kinských	K 750·—				
» z doleních místností	» 714·—	1.464	—		
Sbírka Kretzova		5.000	—		
Zálohy		160	—	30.422	21
Zůstatkem vydajné jmění				11.849	37
	Celkem			**42.271**	**58**

Celkové jmění 31. prosince 1906 se skládá:

Z běžného účtu u Zemské banky	66.750	—	
Z vkladů u Živnostenské banky	32.640	56	
Z vkladu u poštovní spořitelny	1.028	58	
Z hotovosti u pokladníka	407	53	
» » tajemníka	935	62	
Celkem	**101.812**	**29**	

A. Häusler m. p., t. č. pokladník.

JEHO CÍS. A KRÁL. APOŠT. VELIČENSTVO

NÁŠ NEJMILOSTIVĚJŠÍ KRÁL

FRANTIŠEK JOSEF I.

RÁČIL DNE 19. DUBNA 1907.

NÁRODOPISNÉ MUSEUM ČESKO-SLOVANSKÉ

POCTÍTI SVOU NEJVYŠŠÍ NÁVŠTĚVOU.

Původ umění podle starých i nových teorií.

Náčrtek II. **Umění plastická.** [1])

Ony druhy umění, jež tvoří se rukou umělcovou dle dříve načrtnutého plánu, projevují se prostřednictvím forem t. j. čarami a barvami a vnímají se zrakem pozorovatelovým — nazývají se umění „výtvarná“ nebo „plastická“. Sem náleží malířství a sochařství v širším slova smyslu t. j. počítaje v to i umělecký průmysl i architekturu. Podle starých estetiků tvoří základ projevení forem výtvarného umění pojem prostoru, který Kant vykládal za vrozený pouze člověku; hlavní pak podmínkou umělecké krásy jevil se požadavek, aby prostor, vyplněný výtvorem, svou celkovou formou i detaily působil na naše smysly „příjemným dojmem“. Jiní teoretikové říkali, že umělecký dojem, působený výtvorem umění, jest tím silnější, čím přesněji odpovídá skutečnosti, čím více odpovídá zákonům rytmu, symetrie a eurytmie. A ježto vnímáme formy prostoru pouze pomocí světla, jehož rozkladem vznikají barvy, — proto barvy a světlo dodávají výtvoru uměleckému onu životnost, která působí nám velikou libost, zbavenou všeho „zištného podkladu“ a „životního utilitarního půvabu“.

To je celá formule, pomocí které po dlouhý čas řešili složitou otázku o podstatě umění vůbec, a z toho vyvozovali teorii o původu výtvarného umění. Nebudeme opakovati těch teorií, jež zároveň mohou týkati se jak tonických tak i výtvarných umění. Vždyť zákony a cíle jedněch, jak druhých jsou — stejné; rozdíl jest jen v prostředcích. Jak už z předešlého náčrtku víme — estetická teorie postoupila místo teorii ekonomické, teorii právě utilitarní. A pozoruhodno jest, že jistá krásná řecká tradice jaksi nevědomky naráží na utilitarismus první kresby vytvořené na zemi. Dle tohoto podání bylo první kresbou vyobrazení jinocha stvořené jeho milenkou. Jinoch chystal se na vojnu — a dívka chtěla zanechati si obraz jeho na památku. Pokud můžeme souditi z podání, byla to silhouetta z profilu, obkreslený jednou čarou stín obličeje jinochova, padající na stěnu. Tak první kresba, podobizna milovaného člověka děkuje svým vznikem praktickému účelu, a celé toto podání přirozeně obrací mysl badatelovu na stranu teorie ne estetické — nýbrž utilitarní.

Umění jest velmi rozšířeno. Nikdo nepopře, že není tak od nás časem nebo místem vzdáleno kulturní stadium, které by nebylo ozařováno „světlým paprskem“ umění, a v poslední době jest dokázáno, že nejen lidé, ale i mnozí živočichové nejsou zbaveni ponětí o umění a aktivní činnosti v tom oboru. Nejprimitivnější národové umějí umělecky myšlenky své projevovati, hledí sebe samy okrašlovati nebo dodati svému nářadí c o n e j v ý h o d n ě j š í a spolu i k r á s n o u f o r m u. Snaží se vytvořiti nakreslené obrazy bytostí existujících ve světě zvířat a lidí, je obklopujícím. Mnozí divocí národové afričtí a američtí neznají ještě více méně vhodných obydlí nebo takových prvků kultury jako oděvu, neumějí užívati pluhu atd., za to píšťala, buben, výrazné tance a p. jsou jim již známy. Řekové neuměli ještě psáti, ale měli již veliké básníky, umělce atd. Krátce řečeno, i prvotní člověk dovoloval si ten zdánlivý „přepych“. Proto historik

[1]) Viz Národopis. Věstník I. str. 33—40.

umění musí počínati svá studia od těchto hrubých a dětsky naivních padělků uměleckého průmyslu, které jevily se, jako prostředky zápasu diluvialního člověka se surovou a divokou přírodou. Proto chceme-li postihnouti umění kulturních národů, musíme zprvu proniknouti k podstatě a podmínkám vývoje umění u divochů. To jest zcela přirozeno; než začneme studovati vyšší matematiku, musíme se naučiti násobilce. Proto jeden z nejdůležitějších problemů etnografie, zejména otázka o vzniku umění — záleží v jeho stadiu u primitivních národů, v určení způsobů, jimiž prvotní umělec uspokojoval estetické požadavky, v stanovení technických a psychologických processů prvotního umění. Ovšem, nejlepší svědectví o prvotním umění podává nám doba předhistorická; ale vše, co může poskytnouti, jsou více méně nahodilé památky předhistorické plastiky. Mnohem více svědectví máme o umění současných divochů, s nejnižší prvopočátečnou formou kultury.

Ovšem, všecko, co nazýváme kulturou — také v nejprostším svém způsobu, představuje nekonečně složitý celek, sestávající z nesčíslných činitelů, a rozbor všech forem kultury v jich celku zavedl by nás příliš daleko, pročež vynasnažíme se vyhledati takového činitele, který by byl tak dalece důležit, aby mohl posloužiti za charakteristiku kulturní formy. Činitel tento, při tom jediný — toť forma hospodářství, přístupná přímému pozorování. Zajímavé pro nás divoké kmeny, přirozeně, mající nejprvotnější formu hospodářství, jsou ve velké závislosti na přírodě, ježto jsou jí a s ní ve větší míře spoutáni než národové kulturní, a vládnou nejprimitivnějšími způsoby v boji za existenci. Způsoby tyto jsou: lov a sbírání plodin.

Kultura všech loveckých plemen, přirozeně, vyznačuje se jednotvárností a ubohostí, a prvotní formou plastického umění divošského jest umění okrasné. Předmět, jenž nejdříve počal se okrašlovati, jest lidské tělo, tedy kosmetika. Potom už počíná malba na jiných předmětech a zajímavé jest, že první umělci byli genristy. Přechod ke krajinomalbě a jaksi s tím spojená stilisace (ornament) jsou příznaky vysoké kultury.

I.

Velitel Byron snadně prodal kousky hedbávné látky Patagoncům, neboť mohli jich užíti k ozdobě; kousek tkaniny, jenž jim mohl býti prospěšný, zanesli do lesa a zakopali tam. Evropané zkoušeli darovati divochům ostrovů Společenských zvířata k pokrmu příhodná, -- ale bez úspěchu; za to však za několik červených per možno bylo koupiti celý ostrov. O obyvatelích Ohnivé země pověděl Cook významná slova: „Necítí nedostatku, chodí-li nazí, ale chtí býti krásnými.“ To jsou fakta, která mluví za mínění mnohých, ukazujících na nenormální poměr mezi oděvem a okrašlováním divochů. Ale v tom ještě není nijakého důkazu o „dětinském nerozumu“ divochů, neumějících rozeznati zbytečné od nutného. Naproti tomu, snad, okrašlování divochů nejsou tak zbytečná, jak se to zdá praktickému smyslu XX. století; snad jsou pro divochy na tolik prospěšna a nevyhnutelna jak oděv pro nás. Zvláště rozšířeny jsou tak zvané odložitelné ozdoby jednotlivých částí těla jako hlavy, krku, hrudi, rukou, nohou — peřím, lasturami, kameny, prsteny, náramky, knoflíky, zuby zvířecími a rybími, hůlčičkami, kousky třtiny atd. Ozdoby neodložitelné jeví se buď jako pomalování těla buď jako kresba na těle provedená jizvami a tetováním.

Pomalování záleží v natření povrchu těla barvou, která se dá smýti. Touto barvou natírají si divoši celé tělo nebo dělají nějaký vzorek na jed-

notlivých částech těla. Pomalování rozšířeno jest na nejnižším stupni kultury všude, vyjma obyvatele severních krajin, což přirozeně jest závislé na příčinách podnebných.

Australec neustále nosí s sebou brašnu, v které nalézá se zásoba bílé hlinky, červeného neb žlutého okru. Denně maluje si vzorky na obličeji, prsou a někdy pro větší slavnosti po celém těle. Na př. ve svátek „svěcení jinochů" tito pomalují se celí červenou barvou a přítomní muži pokrývají se pouze skvrnami. Když muži jdou do vojny a barví si své tělo, tu barvy nevybírají se od každého vojína libovolně, nýbrž dle ustanovených pro ten případ pravidel. Ale nejhojnější i nejrozmanitější pomalování zavedeno jest u Australců při svátečním tanci. K svátku mažou se někdy buď červenou, buď žlutou barvou, někdy pokrývají celé tělo směsí tuku s popelem a tlučeným uhlím. Provozujíce „velké korroborri" obyčejně malují tělo v způsobě pravidelných obrazců; oční důlky obklopují bílými kruhy; takové též čáry táhnou se podél nosu a na čele stkvějí se rovnoběžné čárky. Čáry na těle mají ráz fantastický, ale rozloženy jsou vždy dle určitého plánu a rytmicky. Po celé Australii široko rozprostraněn jest obyčej barviti se na znamení smutku. Smuteční barvou jest bílá hlinka, a v jiných místech i jiné barvy, ale různých barev neupotřebují libovolně; při tom bílou barvou pomalují se jen pokrevní příbuzní zemřelého, kdežto černá barva značí smutek po zpřízněném skrze sňatek. U obyvatelů Andamanů nacházejí se tytéž charakteristické podrobnosti barvení těla, jako u Australců. Minkopiové užívají tří druhů barev malujíce těla a dle způsobu, jakým jsou naneseny, lze ihned poznati: ten jest nemocen, ten zarmoucen, ten jde na slavnost atd. Oproti Australii, kde pomalování žen ustupuje pomalování mužů — zde se nečiní rozdílu mezi pohlavím. Smuteční barvou jest hlinka bledě olivové barvy, namazaná po celém těle. Čisté bílé hlinky užívá se jen k ozdobě. Mrtvoly zde pomalují se oblíbenou žlutou barvou okru. Křováci malují se velmi jednotvárně: natrou si líce i vlasy červeným okrem. U obyvatel Ohnivé země nalézáme velikou rozmanitost v obrazcích i barvách. Jim jest barva červená, jako Australcům — nejmilejší; kolem očí obyčejně malováno jest bílou barvou a ostatní obličej zpestřen svislými červenými, bílými a černými pruhy. Zvlášť často pokrývají obličej příčnými rovnoběžkami různých barev, tváře a nos — křivými čarami, a hruď a ruce — poněkud divnými figurami.

Obyčejně upotřebují na pomalování těla barvy černé, bílé, žluté a červené; dobývají je ze země neb z rostlin. Nejvíce rozšířena a nejmilejší jest červená. Jihoaustralský kmen Dieyeriů podniká cesty, trvající několik týdnů, aby si dobyl barvy červené. Záliba v červené barvě vykládá se fysiologickým vlivem této barvy na divochy. Vůbec, pomalování těla má za účel vyznačiti figuru člověka na jistém pozadí. Proto v době nočních tanců Australců vyměňuje se barva červená za bílou. Žlutá barva skoro tak rozšířena jest jako červená a nemá určitého významu; u Minkopiů odpovídá červené barvě Australců. Křováci nepokrývají své tělo skvrnami žluté barvy, což jest úplně přirozené, pováží-li se žlutost jejich pleti. Ostatně nepozoruje se vliv pleti na volbu barvy jen u toho kmene. Obyvatelé Ohnivé země a Botokudi z téže příčiny neužívají žluté barvy. Bílé barvy užívají jen Australci a Minkopové, protože ostře se odráží na jejich tmavé pleti.

Většinou pokrývá se tělo souvisle nějakým stejným tonem barvy

a následující stupeň kultury jsou nesložité obrazce. Vyvoditi, jaký význam mají tyto obrazce, jest dosti obtížno. Svobodné tvoření na nižším stupni kultury jest velmi vzácný případ, a proto obrazce jsou se vší pravděpodobností nápodobení nějakých obrazců v přírodě. U divochů snadno mohla vzniknouti myšlenka dodati sobě podobu se zvířaty, tím spíše, že mnohá zvířata měla pro ně posvátný význam. K tomu uvádím následující fakt: Bullerové t. j. „Kmotrové" v Queenslandu namalují obličej errialův t. j. „kandidatův" barevnou hlinkou tak, aby se podobali kachnám. Ovšem ne všecky kresby jsou napodobení přírody. Smuteční pomalování má účel učiniti člověka nepoznatelným. Tento obyčej, podle mínění etnografů, dlužno objasniti strachem před bloudící a strašící kolem duší zemřelého. Pomalujíce sebe touto nezvyklou jim barvou, snaží se živí vyhnouti pronásledování zlých duchů, udělati sebe jim nepoznatelnými.

Barva, které užívali divochové, snadno se stírala neb smývala — a manipulaci pomalování těla bylo třeba opakovati denně. Uznávajíce tuto nepohodlnost, vymyslili si dva způsoby stálých výzdob: ustálení kresby jizvami a tetováním.

Zdobení pomocí jizev záleží v tom, že kamenným nožem, zubem rybím nebo úlomkem lastury vyškrabou si na kůži jizvy neb do ní hluboko bodají. Opakujíce to několikráte podle určitých vzorů, vytvořují obrazec. Někdy, aby rozšířili rány, zamazávají do nich hlínu aneb rostlinnou šťávu. Obrazce sestávají z teček nebo křivých a příčných čar. Tvoření jizev uznávají i sami divoši za mučivou operaci, proto neprovádějí ji najednou, nýbrž postupně. Přítomnost estetického elementu dosti jasně obráží se ve figurách jízev; čáry a tečky nejsou rozházeny bez pořádku, ale všude jest viděti snahu rozložiti je systematicky a rytmicky. Jízvy jasně vystupují jen na temné kůži a proto rozšířeny jsou jen u nemnohých divochů a kmenové se světlou pletí jako Křováci nebo Eskymáci dávají přednost tetování.

K tetování užívá se nástroje podobného hřebenu; tlukouce kladívkem po hřebenu, vrývají do kůže jeho zuby; do míst píchnutých vtírají se saze neb barvy a jako výsledek — dosahuje se barevných nebo černých obrazců. Tetováním lze provésti složitější obrazec než jízvami. U Křováků nalézá se tetování v témž začátečním stavu jako i malování těla. Obrazce jejich tetování sestávaly z přímých čárek na tvářích, rukou i nohou neb z krátkých čárek položených v parallelních řadách. Proti očekávání nalézáme tetování u Eskymáků, převahou u žen, kde hlavní čáry vzorků jsou ustálené. Na čele opakují se brvy nazpůsob dvou napříč provedených oblouků; dva jiné pruhy táhnou se od chřípí napříč tváří a na bradě rozložena vějířovitě rozšiřující se kytice lilií. Vzorky na rukou i nohou nejspíše možno míti za napodobení vyšívání sestávající z rovnoběžných řad čárek a teček, mezi nimiž někdy nacházíme klikaté čáry neb řadu malých čtyřúhelníků.

V některých případech sloužilo tetování nejen za okrasu, nýbrž jevilo se prvním pokusem značkového písma u člověka. Aby označili příslušnost k jistému svazku, rodu neb plemene, vyřezávali si divochové na kůži zvláštní značky. Tento „obyčej cejchování" zvláště velmi rozšířen jest u afrických černochů, Australců, Polynesijců, kteří se tetují taktéž, aby naznačili zralost. Zvláštní slavností vyznamenaly se obřady kladení těchto značek u divochů polynesských. Po dosažení 15. věku dostaví se Australec k žreci a prosí jej, aby mu vyznačil „znaky dospělosti". Žrecové odvedou ho na osamělé místo, přiváží ho k stromu a tetují. Vyznačují tyto značky

žreci za okolností neobyčejně slavnostních za průvodu zpěvu i tance — a odtud vyvozuje se, že tyto značky mají náboženský význam.

Posléze někteří divochové vyznačují tetováním rozličné myšlénky. Po dlouhých námahách podařilo se učencům v posledním čase proniknouti do tajemství „jazyka tetování". Nalezli, že každý vzor, každá figura i značka na těle má svůj určitý význam. Z větší části divoch snažil se zobraziti tetováním symbolicky důležité události ze svého života. A nedostávalo-li se mu prostředků vyjádřiti své myšlénky pro jiné, tu dostačovala mu pouhá narážka ve způsobě vzorku, figury neb značky, aby vzkřísil v paměti drahé z kterékoliv příčiny vzpomínky z minulosti. Na př. jestliže Australec byl ustanoven pořadatelem veřejných a náboženských tanců, tehdy na pamět toho vypichoval si na těle určitý vzorek. Takové události jako účastenství v bitvě, dobytí vítězství, vstoupení v manželství atd. vyznačují se na těle symbolickými figurami. Tak v historickém vývoji písma hrálo tetování beze sporu důležitou úlohu; naučivši lidi vyjadřovati pojmy pomocí kresby přispělo jako přechodní stupeň ku písmu obrazovému.

Okrašlování těla má důležitý praktický význam pro divochy; slouží jako prostředek poutati zájem druhého pohlaví, oddalovati jiný kmen t. j. postrašovati nepřítele, většinou obojímu účelu společně. Hlavní příčinou nutící člověka se zdobiti, bez pochyby jest přání „se líbiti". Na otázku danou divochům: „Proč se krášlíte?" — „Abychom se líbili ženám" — odpověděl jeden z nich. Na ostrově Flindersu mezi Australií a Tasmanií propuklo málem povstání, když divoši zvěděli, že jim zapověděli užívati oblíbené barvy. „Přestanou nás ženy milovati" — říkali. Ale muž má býti vojínem a odtud jest jasný druhý účel krášlení — zdáti se strašným nejen nepřátelům, ale i soupeřům v boji za ovládání žen, jichž v prvotní společnosti bylo značně méně než mužů. Mnohé okrasy, sloužící jenom k tomu, aby se mužové zalíbili ženám, zároveň slouží i postrašujícím prostředkem, na příklad jizvy na hrudi, vábící ženy, zároveň zastrašují nepřítele. Proto červená barva — tradicionalní barva „zamilovaného" a „bojovného" — jeví se u divochů i slavnostní barvou i barvou válečnou.

Tak má krášlení těla účel něčím vyniknouti nad dav, nad úroveň prostředí, ulehčiti si tím boj o existenci, ať si je tím ovládnutí ženy, vítězství nad nepřítelem, mystická ochrana před nebezpečenstvím atd. Pohlavní pudy jsou zde ovšem na prvém místě, ale ty úplně souhlasí s požadavky estetiky: barvy se volí jasné a bijící do očí; čáry a tečky rozdělují se symetricky, rytmicky řadí se k sobě a na společné půdě kůže tvoří něco celistvého. Zajímavo jest, že u většiny méně kulturních divochů tetují se toliko muži, kteří více mají potřebu získati zájmu se strany žen, než tyto se strany mužů, ježto v každé skupině jest více mužů. Jiným cílem krášlení těla jsou hygienické ohledy: tělo pokryté vlhkou hlinou lehčeji snáší žár a jiné změny klimatické. Tělo pomazané tukem nebo kravským výkalem s popelem neb sazemi lehčeji snáší bodání moskitů. Slovem, krášlení zaměňuje do jisté míry oděv. Třetí účel jest působením umělých jízev líčiti mužnost, ježto množství skutečných stop od ran dokazuje chrabrost vojínovu, lovcovu. Čtvrtý účel jest určitými rysy označiti příslušnost jednotlivcovu k jisté kmenové nebo rodové skupině, sjednocené hospodářskými zájmy neb společným původem. Proto tetování mohlo dosáhnouti náboženského významu, třebas ten uplatnil se v prostředí kulturnějším a spojen jest s rozvojem ornamentiky, což, jak jsme ukázali na konci předmluvy, jest příznakem jistého pokroku. Proto jsme odhodláni porušiti pořádek obvyklý v kul-

turních historiích uměleckých genrů a prohlédneme malbu dříve než ornamenty.

II.

V kterékoliv knize jednající o umění lze najíti myšlenku, že ornamentika jest — „abecedou historie umění". To není správné. Jestliže hladká a pravidelná výroba ozdoby, zbroje, tkaniva, různých nářadí atd. má z valné části praktický význam, na př. krásně a symetricky zhotovená zbraň neb nádoba jsou příhodnější k účelu než hrubá, přec jest mnoho předmětů, jež vynikají symetrií a hladkým zpracováním beze vší znatelné příčiny, na př. kamenná místička, v níž Eskymák tuk škvaří, mohla sloužiti svému určení i méně pečlivě jsouc zpracována. V těchto případech, jak se myslilo dříve, věc má se nejen hoditi k potřebě, ale býti i krásná. Ale jestliže pozorněji přihlédneme k nejprimitivnějším výrobkům prvotního průmyslu, najdeme, že všechny ty zářezy na předmětech, rovnoběžné vyřezávané hulčičky, klikatiny, kroužky, tečky atd. měly z počátku jen význam praktický, zejména, aby nástroj neb nádoba nevyklouzla z rukou při rychlých pohybech, aby plamen ohniště nemíjel hladký povrch nádoby, nýbrž aby se tříštil o nerovnost a tím aby se využilo množství tepelné energie. Proto při zdánlivé podobnosti s ornamenty, takové rýhy a vyhloubení na předmětech nemají význam okras.

Ovšem pozorování etnografů; že u divokých národů staré i nové doby více než jiné druhy maleb rozšířena jest malba nástěnná, nejsou ještě důkazem, že freska jest prvotní způsob malby. V Australii nachází se mnoho maleb na stěnách jeskyň a skal. Výkresy jsou udělány barvami neb jen naškrabány nehtem v umělé půdě a vyjadřují scény ze života lidí i zvířat. V roce 1830 na stěnách 3 jeskyň v Glenelgu v severozápadní Australii byla odkryta rozmanitá vyobrazení zvířat a lidí. Nejlepší vyobrazení byla ve třetí jeskyni. Hlavní obraz zobrazuje muže oděného v červený šat, který ho pokrýval od brady ke kotníkům, takže lze viděti jen špatně nakreslené zápěstí a chodidla. Hlava ozdobena několika křivými pruhy černé, žluté a bílé barvy. Značilo to asi něco podobného věnci neb složitou pokrývku hlavy. Tvář má jen oči a nos, rtů nemá. Na prostředním pruhu jest několik červených značek, patrně něco zobrazovaly, ale nemožno rozhodnout, zda představují písmena či ozdoby. Mnozí etnografové tvrdili, že dílo to nebylo provedeno tuzemcem, nýbrž od nějakého Evropana neb Malajce, proto že nepokládali Australce schopným takové práce. Kromě toho, písmena na proužku lemujícím tvář pokládali za makassarská (plemene Bugi). Ale umělecká způsobilost Australců brzy byla dokázána; technika těchto obrazů neliší se ničím od jiných obrazů australských. Co se týče písmen, tu snad lze předpokládati, že tuzemec byl ve stycích s plemenem Bugi. Hlavní jest, že to dílo není ojedinělé.

Brzy na ostrově Farredieru nalezena byla celá řada obrazů na skále, malovaných v pouhých zelených konturách na červené půdě a mnoho bas-reliefů. Většina bas-reliefů představuje zvířata: žraloka s lodníky, ještěrku, psa, kraba, klokana. Počet těchto kreseb jest veliký. Pozoruhodná jest věta Stokesova, pronesená při jeho objevu: „Bezděky zamyslil jsem se nad tím, jaká originelní nálada vábí ty lidi k obrazárně středem mořských vln, aby kochali se dílem svých předchůdců a v díle pokračovali. Ovšem vložili do svých výtvorů neméně námahy, dovednosti i oduševnění, než Rafael a Michal-Angelo do fresek kaple vatikánské a sixtinské." Dále ke konci r. 1840 objevil Stokes na skalách ostrova Depucha v severozápadní Australii množství vyobrazení zvířat i lidí. V roce 1879 Nicholson popsal kresby na ostrově Sydney vyryté v útesy skalní na palec hluboko. Později Spencer a Gillan

objevili kresby vnitroaustralské — vyobrazení zvířat, velmi podobající se geometrickým figurám. Na ostrově Čele v zálivu Karpentarijském našel Gerland jeskyni; v ní černou a červenou barvou vyobrazena zvířata i pronásledující je třicet dva lidí. Smith popsal skálu na ostrově Kleks natřenou barvou; na tomto nátěru okrem a bílou hlinkou byla nakreslena různá zvířata. Na mysu Yorku našel Tylor skálu, na níž byla bílou barvou narýsována lidská postava. Augas prostudoval a podrobně popsal skulptury Port-Jackson-u; většinou vyobrazena zvířata a lidé v poze tance korroborri. Nebylo žádné pochyby, že výkresy přináleží tuzemcům; Evropané byli by zobrazovali koráby, koně a lidi v klobouících.

Naší malbě na plátně v Australii odpovídá malba na kůře stromové, pokryté sazemi neb jinou temnou látkou. Zhotovují obraz pomocí ostrého kamene, kosti neb prostě nehtem. Charakteristická ukázka děl toho druhu jest obraz na kousku kůry. Dole teče řeka; břehy její řídce jsou osázeny stromy; na pravo stojí kamenný dům; nad ním skupina mužů provozuje korroborri, a ženy odměřeně dávají takt nohami. Výše umístěny jsou jednotlivé obrázky, ohraničené čarami; z prava zobrazen rybník, obklopený stromy, na rybníce plovou labuti; vedle řeka, pó níž snaží se tuzemec dohnati na člunu rybu; z leva u kraje obraz, dvé mužů se sekyrami žene se za hadem. Ještě výše s překvapující věrností zobrazeny jsou jednotlivé skupiny zvířat. Obraz zakončují nepravidelné linie, dle vší pravděpodobnosti — řeka. Druhý obraz znázorňuje tuzemce tančící korroborri. Zvláště pozoruhodna jest poslední skupina lidí. To je jediný pokus divošských umělců vytvořiti perspektivní obraz. Zajímavý je též třetí obraz provedený Australcem. Hlavní skupina, jak i v předešlém obrazu, jsou tuzemci tančící korroborri. Na korroborri hledí ku podivu věrně zachycené postavy Evropanů — muži a dámy. Valná část postav na všech těch obrazech jest zobrazena silhouetami.

Podobně jako Australci jsou i Křováci vynalézaví v oboru umění. Jejich kresby a malby na skalách jsou rozmanitější a jsou provedeny lépe než u Australců. Podle pozorování cestovatelů „zahání Křovák svou nudu" rytím na kameni, prováděje tuto práci pomocí kamenných nástrojů. Užívaje týchž nástrojů okrašluje svá nesmírně ubohá obydlí a dokazuje své umělecké schopnosti a tvoří si pomníky, které přetrvají déle než vše to, co učinili osatní zdejší národové. Všude, kde jen žil Křovák, naskytují se zobrazení zvířat i lidí u vchodů jeskyň na temných balvanech, na břidlicových plochých kamenech. Nejčastěji vyskytují se jednotlivé postavy afrických zvířat: na př. pštrosů, slonů, nosorožců, a nejnověji koní a psů. Znázorňují se i lidé, při čemž dobře jsou zachyceny charakteristické známky. Když jedná se o scény lovecké, bitevní atd., tu zobrazení zvířat mísí se s vyobrazením lidí. Nejznámější obraz tohoto druhu znázorňuje zástup Křováků, kteří odehnali krávy a býky Kafrům. Tito pronásledují Křováky: část Křováků s luky v rukou střelbou se kryjí před nepřítelem a druhá část pokračuje zahánějíc stádo. Zvláště pozoruhodna jest na tom obrazu jasnost, s kterou vyjádřen jest rozdíl mezi vysokými Kafry a malými, žlutými a křepkými Křováky. V celku obrazy Křováků vynikají týmiž přednostmi jako obrazy Australců: věrným provedením pohybů a přirozeností tvarů. Na popsaném obrazu na první ráz bije v oči živost, s jakou vyobrazena jest celá scéna. Perspektiva, jako i u Australců, v celku chybí, ale nadanější z umělců Křováckých vyobrazují postavy zadnější v poněkud zmenšeném měřítku. Takový jest obraz lovu na kozly; Křováci stojí v kruhu a zahánějí kozly do jakési léčky.

Týmiž přednostmi a nedostatky ve smyslu uměleckých schopností

vládnou plemena severní Ameriky a Asie — Čukčové, Aleuti, Eskymáci. Předměty pro své obrazy volí seveřané z obklopujícího je všedního života: na mrožovém klu vyřezává Eskymák medvědy, chýže, lovce, soukmenovce; Čukčové zobrazují oblíbené soby. U nich je táž skladba, věrnost zobrazení a totéž pojetí perspektivy, jako u Australců a Křováků.

Ačkoliv Eskymáci v malířství nepřivedli to dále, než Australci a Křováci, přece ve skulptuře vznesli se na takový vysoký stupeň, na který nepovzneslo se žádné ze všech loveckých plemen. Zvlášť pěkně vyvinuta jest u Eskymáků a Čukčů drobná skulptura. Někteří badatelé snaží se považovati je za dědice paleotických umělců, zabývavších se řezbou na parozích sobích. Lidské postavy jsou vytvořeny hrubě a mnohem hůře než postavy zvířat provedené charakteristicky a uceleně. Schopností k skulptuře nelze odepříti ani Melanesům. Zvláště pozoruhodny jsou u nich figury z křídy, pokryté jen ve význačných částech žlutou a červenou barvou. Vzorkem skulptury Novo-Zelanďanů může býti mužská postava. Tytéž krátké nohy a velká hlava jako u melaneských postav, třeba obličej je více úměrný; na ruce — tři prsty. To, jak myslili dříve jest znamením toho, že umělci-divoši neumějí počítati. Pozoruhodny jsou desky s kamennými figurami na ostrově Velikonočním. Sochy tyto představují poprsí s ohromnými hlavami. Hlavy v zadu jsou zříznuty a na předu zpracovány jsou vždy v určitém slohu. Ohromné uši, nízké a vyklenuté čelo, kulaté tváře, dlouhý a ohnutý nos, vše to jsou charakteristické vlastnosti těchto figur. Není sporu, že všechny tyto figury jsou výsledkem umělecké tvorby.

III.

V předešlé kapitole prohlédli jsme nejtypičtější památky malby a sochařství divochů, genrovité obsahem a analytické processem tvorby. Nyní obrátíme se k ornamentice, která ve svém základě představuje ne tak nápodobení hotových forem ozdob v přírodě, jako spíše stilisaci nesymetrických forem v přírodě a svědčí o snaze umělcově již k s y n t e s i. Nejprostší způsob okras existuje u všech divochů; ale plnější a rozmanitější ornamentika rozvinula se u Australců minuvši i polární národy. Dle novějších výzkumů mohla vzniknouti z tří příčin: *a*) nápodobení přírody, *b*) z pouhé techniky a *c*) ze symbolických představ.

Na prvém místě staví se obyčejně napodobení přírody, ježto geometrické tvary, které tak často vyskytují se v ornamentice, poskytuje jakoby sama příroda. Třeba jen si představiti tvar krystalů, hvězdic sněhových, zkamenělin, ammonitů, bellainitů; třeba jen vzpomenouti si pravidelnosti mnohých listů a průřezů lodyh; vzpomenouti si, jakými ku podivu pravidelnými tvary okrášlila tvůrčí moc přírody některé druhy zvířat, — a skutečně mohl by se učiniti vývod, že část ornamentiky jest bezpodmínečné napodobení přírody. Ale divochové, žijíce v příliš těsném spojení s okolní přírodou, příliš závisíce na jejích živelních silách, mohli sotva nalézti základní ornamentalní motivy v tomto neobyčejně bohatém a poetickém světě krásna. Stará teorie, dle níž ornamentika divochů záleží v geometrických volně utvořených tvarech, nyní musí býti zavržena, ježto větší část ornamentů divošských má jen lidské a zvířecí tvary. Chyba vězela v tom, že je pokládali delší čas za jakýsi „instinktivní“ „bezděčný“ ornament jevící se výsledkem „tvorby“ prvotního umělce jakožto výsledek jeho „čiré fantasie“ atd. Vskutku kresba předcházela ornament a ne opáčně. Jestli divoch vytvořuje čáry, tečky, klikatiny, vlnovité vzorky, něco podobného písmenu X a kombinuje je, jest to stylisace týchž forem v přírodě.

V souhlase se starou teorií vyznačovala se ornamentika nejvíce geometrickou povahou u plemen brasilských; ale posléze se ukázalo, že tvary jejich představují celá zvířata aneb jich části. Sami tuzemci potvrzují mínění učenců: vlnovité čáry dle jejich vlastních vysvětlení označují hada; rozestavené podle čar tečky jsou skvrny na kůži; rozličné tvary kosoúhelníka jsou ryby; často se vyskytující kříž jest zvláštní druh ještěrky atd. Charakteristické jest ještě znázornění netopýra; jej snadno lze poznati dle rozestřených křídel. Přísné na první pohled geometrické tvary na hliněných výrobcích představují přihlazené obrazy alligatora; konečně jiná vyobrazení reprodukují kůži rozličných zvířat. Jistý divoch přímo pravil evropskému cestovateli, že čerpá svoje ideje z pozorování přírodních předmětů. A tím se vysvětluje, proč nemůžeme rozuměti australskému ornamentu; divoch neprovedl úplně zevnějšek zvířete, nýbrž provedl jen části jeho neb jen výkres kůže; v posledním případě ovšem jest těžko pochopiti smysl ornamentu. Souhlasně s novou teorií, kresby na štítu z Queenslandu který dlouho byl záhadou pro etnografy, jest vylíčení hadí kůže. Na tomto štítu vidíme bílou půdu a na ní jest červený ve středu obrazec a křížky, ostatní pole jsou žlutá s červeným lemem, a celá kresba představuje dohromady nápodobení pestré hadí kůže. Chceme-li prozkoumati ornamentiku prvotních národů, to nedostačují nám předměty z výkopů. Zajisté v jeskyních evropských, vztahujících se ke kultuře diluviální periody, nalezeno mnoho kostí s vyřezanými na nich vyobrazeními ssavců — mamuta (kdysi pokrytého srstí), soba, koně, dále pak následuje ryba, plazi, ptáci a člověk. Vyobrazení z říše rostlin nacházejí se zřídka a jsou příznakem poměrně vysoké kultury. Ale porovnání těchto předmětů s podobnými též předměty u současných divochů, ukazuje jednostejnou psychologii těch i oněch, stejný material, umělecké prostředky, techniku a motivy. Hle, proč k rozřešení otázky o vzniku ornamentu dlužno jest současně probádati kulturu jeskynního obyvatele Evropy a současných divochů různých krajů a taktéž dětí.

Tak australská ornamentika vykazuje i částky živočichů neb lidí i celková zobrazení. Na vymerách a bumerangách nalézají se vyřezané tvary klokanů, ještěrek, hadů a ryb, ale nejčastěji nalézá se figura tuzemce tančícího korroborri. Na některých nářadích odchylují se vyobrazení zvířat tak od originálu, že zůstaly by záhadou, nebyly-li by objasněny samými tuzemci.

Svůj oděv a ozdoby zhotovené z kostí mamutových klů, parohů sobích i klů mrožových okrašlují Eskymáci i Čukčové originálním způsobem. Všecky předměty hustě jsou pokryty ornamenty. Geometrické čáry a kresby na těchto ornamentech nejdou dále než jako prosté motivy pentle, švu a jizvy; vyobrazené odděleně od sebe kruhy jeví se býti napodobením skleněných perel, drahocenných perel neb také slunce a luny. Proto podstatný motiv ornamentiky severních národů, který jako červená nit vine se všemi okrasami, jest opět napodobení přírody. Jako Australci, tak i Eskymáci dávají všem předmětům tvar zvířete, na př., kostěné nářadí k střelbě lukem má tvar soba. Ale motivy mnohých ornamentů eskymáckých nejsou vzaty z přírody; rovnoběžné pruhy, jizvičky, klikatiny a kruhy spíše připomínají technický vývin ornamentu a vytvářejí tvary, jež se vyvíjejí při vázání, šití i pletení.

Technické ornamenty povstaly, očividně, při zhotovování nádob. Pokud byla hlína měkká, mohl člověk do ní vtlačovati jamky a rýhy, potom vypaloval výrobek. Při tom pozoroval, že provázky, spojující nádobu, shořely a po nich zůstaly kroucené rýhy, které, zřejmě, zalíbily se člověku, a tak je počal zhotovovati úmyslně. Později počal rýhovati zvláštními zaokrouhlenými

tyčkami. Bývají ornamenty vtiskované, vbodávané a vryté. Takové okrasy nazývají se kropenatými. Zajímavé jsou technické ornamenty dřevní doby kamenné na harpunách a kopích ve způsobě řemenu, jehož se užívalo obyčejně k upevnění ostří k dřevci. Ornamenty Australců na štítech a kyjích taktéž nápadně připomínají převazy, uzly a pletence, jež vznikají při pletení. Ale jest otázka, jaký pak význam měly tyto předměty a z jakého důvodu jal by se Australec zobrazovati pletence na takových předmětech, které nemají naprosto žádného vztahu k technickým způsobům. Pravděpodobnější jest, že to jsou stilizovaná zobrazení zvířat, jimiž se zálibou ozdobovali své zbraně Australci z nějakých důvodů: t. j. ne geometrický, nýbrž zoomorfický ornament.

Předměty vyvezené z břehů Geelvincského průlivu osvětlují poněkud melaneskou ornamentiku. V ní mísí a pletou se zobrazení zvířat a lidí tou měrou, že je velmi těžko v nich se vyznati, poněvadž základem vší této zamotané ornamentiky slouží znetvořené tvary zvířat. Na př. nesnadno jest rozeznati rozevřenou tlamu krokodila, kdežto části lidského těla prodloužené na způsob pentle na koncích ozdob dají se objasniti ještě s větší námahou. Na východ od Geelvincského průlivu přechází tato ornamentika v jinou, v které možno pozorovati zobrazení ještěrky i krokodilů, a na archipelagu Bismarckově jeví řezba na dřevě takové originální sdružení figur lidských i zvířecích, že ničeho podobného neexistuje, zdá se, na celém světě, a to mezi všemi odvětvími umělecko-řemeslnických výrobků. Dojem, jimi způsobený jest tak veliký, že, kdo poprvé uviděl obrazce této řezby, podle výroku historiků umění „nemůže od nich se odtrhnouti jakoby od noční můry.“ V nich pociťuje se tlak žhavého tropického citu na fantasii člověka, který je stvořil. Samo okrašlování černou, bílou a červenou barvou ihned projevuje jejich originálnost. Originálnost a svéráznost těchto figur ukazuje se na motivech, které představují lidi i zvířata navzájem se chytající i na umělecké průsvitné řezbě těchto ozdob, s nimiž setkáváme se všude, kde se daly umístiti.

Důležitý význam má ornamentika severních Indiánů sestávající z očí zvířat a lidí. Symbolism její úzce jest spojen s náboženskými představami. Oči hledí odevšad: se stěn, s oděvů a se zbraně. Charakteristický příklad převládání očí v ornamentice Indiánů dává indianská přikrývka, celá ornamentovaná těma očima.

V ornamentech užívají divoši týchž barev, jako na krášlení těla a na obrazy: červené a bílé barvě dávají přednost; černá a žlutá není tak rozšířena. Těžko vystihnouti vůdčí princip v rozlišování barev. Předpokládá se, že většinou určuje se ozdoba prvotními obrazci z přírody: na př. kresba zmíněného queenslandského štítu připomíná barvou svou hadí kůži.

Shrnujíce uvedená výše fakta, vidíme zřejmě, že prvotní ornament děkuje za svůj vznik větším dílem prvotnímu prameni a záleží v napodobování zoomorfických tvarů v přírodě. Avšak v něm není ani sledu nějakého živlu rostlinného. To vysvětluje se obyčejně tak, že prováděním ornamentů zabývali se výhradně muži, kteří zaměstnáni byli honbou a vojnou, kdežto ženám ponechávali dobývání rostlinné potravy. Proto kreslili divoši jen ty předměty, které dotýkaly se jejich zaměstnání, t. j. zvířata. Zobrazení jich jsou někdy nejasná a záhadná tím více, že nekreslili celých těl, nýbrž jen části, větším dílem obrazy kůže. Na první pohled jsou tato vyobrazení podobnější jednoduchým geometrickým ornamentům; nicméně po bedlivém studiu okazují se jakožto vyobrazení zvířat. Tak na př. fantastická figura s odměřeně střídajícími se tečkami značí hada — onakondu, křížkový

americký ornament — zvláštní druh ještěrky, spiralný kroužek — lasturu amonita atd.

Nastává otázka: Jaký význam měly výtvory prvotní skulptury? Jest úplně přirozeno, že řeší ce i tuto otázku musíme hleděti spíše na praktické účely, než estetické. Předně má u divochů část kreseb význam písmen, cejchu vlastnického, značek plemenných atd. Písemné, ovšem, smluvené značky, ne označení hlásek u Australcův málo se liší od ornamentů. Výkres na hůlkách poslových značí pozvání na lov, ale kdyby týž výkres na štítě byl umístěn, tu lehko by mohl se pokládati za zobrazení zvířete. Postavy zvířat na zbrani Eskymáků slouží za nadpisy: na př. počet sobů, zobrazených na luku označuje počet zvířat zabitých majitelem luku. Daleko více máme zpráv pro to, abychom mohli rozeznávati ornamenty divochů od značek vlastnických. Zbraň každého divocha liší se zvláštní značkou. To je zcela pochopitelno: zvíře zabité kopím neb střelou mnohdy nepadne na místě; aby nepozbyl svých práv na kořisť znamenal divoch svou zbraň zvláštní značkou. Odlišovati cejch od ornamentu není obtížno, poněvadž výkres prvých sestává z valné části z jednotlivých črt, nemajících nic společného s okrašlovacími výkresy. Tak na př. značky Eskymáků na harpunách a střelách sestávají z přímé čáry, od níž v různých směrech jdou krátké čárky. Složitější jsou značky na veslech, na nichž různými barvami nakreslena jsou rozličná označení.

U Australců jest velmi rozšířen obyčej zobrazovati na štítech neb zbrani erby (kobongy) svých plemen, obyčejně nějaké zvíře, na př. klokana, jestřába, ještěrku. Toto zvíře ctí divoši jako svého ochránce, proto i jeho zobrazení umísťují na zbraň jako fetiše. Časté užívání vzorků zobrazujících kůži zvířete neb umluvené zobrazení jich úplně objasňují se tímto zjevem. Pro svůj štít nenašel divoch silnějšího fetiše, než kůže svého odznakového zvířete.

Smluvené zobrazení originálu a jistá nesprávnost způsobeny jsou vědomě, ale nikoliv z nedostatku umělecké schopnosti divochovy. Divoch málo stará se o věrné napodobení přírody, ježto zobraziti j i n a k ani nemůže. Prvotní umělec nebo umělec divoch jest realistou v plném slova smyslu. V tom smyslu nacházíme u jeskynního obyvatele bezpodmínečný rozvoj umění. Paleolitický sochař dovedl pěkně vyobraziti pohyb zobrazovaného zvířete, dáti mu nejtypičtější posu. Hůře vypadly figury lidské, jež nesou známku schematičnosti. Zřídka naskytují se celé skupiny, ale představitelé diluviální fauny jsou provedeni velkolepě. Dříve se myslilo, že takové věrné provedení přírody jest výsledkem obchodních styků jeskynního obyvatelstva Evropy s Východem, ale to není správné; předně, poněvadž všechny dosud známé nálezy nesou místní ráz, za druhé na místě vykopávek nebylo nalezeno žádných jiných stop těchto styků. Proto sluší za to míti, že zajímající nás kultura stála na vysokém stupni. S druhé strany paleolithický sochař jako i dnešní divoch-umělec, dobře poznal faunu, s níž nebo o niž vedl boj. S nastoupením neolithické periody zmizela dřívější skulptura a zrodila se znovu jen s objevením bronzu. Patrně dřívější plemena vzdálila se na severovýchod spolu s ledovci a soby, — a tu na výtvorech skulptury přechodní epochy jsou již znatelny stopy úpadku. A tak jestli prvotnímu umělci jest potřebí vyobraziti hada, ještěrku a t. d., nesnaží se ji vyobraziti co možno nejpřirozeněji, nýbrž zachycuje jen všeobecné a nestará se o podrobnosti. Jeho potomci již napodobují tento obraz a hledí jemu dodati toliko charakteristický a hlavně — zjednodušený, pro pohodlí kresby stylisovaný tvar. Průběhem pak času ze zobrazování zvířete přirozeně povstává to, co dříve pokládali za geometrické figury.

Australské figury — kobongy — jsou nejen erby, nýbrž mají ještě i náboženský význam. U Australců nalézáme tak zv. kouzelné hůlky a deštičky; kouzelníci užívají jich při hádání. Tyto deštičky jsou pokryty figurami zvířat a lidí. Obrazy podobného druhu představují hroznou matenici a lze je lehko odlišiti od ornamentů, ježto nalézají se na určité hůlce.

Z toho vidíme, že jistá část vzorků hraje úlohu písmen a znaků vlastnických, jiná má význam náboženský a symbolický (ornamentika Polynesanů, Indijců a Melanésanů); stěží jen nevelká část vzorků ornamentálních, ještě nevysvětlená vědou, má snad čistě estetický význam.

Ornamentika rovněž měla vliv na kulturu divochů. Jako okrašlování těla, měla i má úlohu vábiti a odstrašovati. Zbraň ženichova ozdobená krásným ornamentálním vzorem působí na rozhodnutí nevěsty; tím spíše na jmění divochovo, které vždy jest nepatrné, obracely méně pozornost než naň samého. Význam odstrašovací mohl míti štít s pestrými obrazy, jež zároveň jevily se jako odznaky plemene neb amulety, erb neb symbol. Za druhé důležitý vliv, dokazovaný ornamentikou, záleží v tom, že rozvíjí techniku; okrašlování vyžaduje technické zručnosti a vyvolává ji, a dále ona pak slouží praktickým potřebám.

IV.

Shrnujíce všechny probrané vzorky přesvědčujeme se přede vším, že co do obsahu i formy vyznačuje se výtvarné umění divošské naturalismem. Téměř vždy volí divoši předmět z obklopujícího je všedního života. Umělecké materiály, perspektiva, pravidelné rozdělení světla a stínů ovšem nikterak neuspokojují. A přece podaří se divochu vložiti do svých hrubých figur životnost; toto překvapující spojení životnosti s hrubostí provedení jest hlavní zvláštností umění divošského.

Nyní vrátíme se znovu k otázce: vznikaly-li tyto výtvory z estetické potřeby, jako v současném umění či děkují svůj původ jiným příčinám? Snad plastika divochů stojí ve službách náboženství? Grey skutečně myslil, že nalezená jím v jeskyních vyobrazení mají náboženský význam. Ale ani on sám ani kdo jiný nemohl toho dokázati; v ostatních pak obrazech nikdo nepokoušel se hledati náboženského významu. Zda Australci snad chtěli dodati svým výtvorům náboženského významu, to v žádném případě není ještě dokázáno. Nám zbývá jen přímý význam, vyvozovaný z bádání. O křováckých kresbách Qanet přímo pravil: „Zabývají se tím čistě z lásky k vyobrazením“, ale i to jest poněkud pochybno, poněvadž velmi snadno lze uznati cíl neb výsledek za samý process prací a naopak. Skulpturní výtvory severních plemen mají z části nábožensko-praktický význam: na př. obyvatelé Gronska věší do svého příbytku model člunu, aby chata nebyla zvrácena vlnami za času bouře. Skulptura Polynesanů, severních Američanů a amerických Indiánů má taktéž náboženský význam. Ale jen částečně: vše se týká jen nevelké části plastických výtvorů, většina pak nemá žádného tajného významu. Z těch a jiných faktů dříve vyvozovalo se, že, jestliže plastika divochů není původu náboženského, přece jest zrozena estetikou. Na př.: A. Grosse ve svém spise: „O původu umění“ zmiňuje se o tom, že plastické výtvory mohly ještě míti význam písmen neb smluvených vůbec znaků praktického významu; přece na konec nepřikládá té okolnosti jaksi velké důležitosti a usuzuje, že plastika všech divochů pramení „z čisté radosti na tvoření“.

Nesouhlasíme s ním; Grosse měl by pravdu, mluvě o australské a křovácké plastice vůbec; — že nemá tajného smyslu a že jest zrozena estetikou. Ale příliš málo dodává významu vyobrazením severoamerických Indianů a Polynesanů, ba i vůbec o nich se nezmiňuje; jinak by netvrdil s takovou přesvědčeností, že výtvory v š e c h divochů pramení „z čisté radosti na tvoření". Věc se má tak, že výkresy severoamerických plemen hrají hlavně úlohu písmen. Již dávno se lidé přesvědčili, že pomocí obrazů lze mnohem lehčeji projevovati myšlenky, než-li pomocí předmětů, poněvadž ne každý předmět může býti lehko dán v oběh pro vyjádření myšlének, ale pomocí obrazů lze projeviti všeliké myšlenky. Ale prvotní obrázkové písmo nebylo přesné a propouštělo slova, která člověk nemohl vyjádřiti výkresem. Znenáhla lidé dospěli k tomu, že pomocí obrazů mohli vyjadřovati abstraktní pojmy, ano i takové, jako „smrt" a „život"; na př. severoameričtí Indiáni kreslili pro vyjádření těchto pojmů zvíře vzhůru nohami (smrt), rohatého hada (život) atd. Indianští žreci vytvořili celou řadu dorozumívacích znaků k označení rozličných částí těla lidského. Těchto znaků užívalo se k označování dvaceti dní měsíce. V další fási rozvoje obrázkového písma jednotlivé znaky neb figury mění se v celé obrazy, učiněné pro pamět. Všichni neb téměř všichni divoši směřují k tomu, aby zvěčnili jednotlivé události ze svého života v obrazích na skalách, štítech atd. a ideografické památky takého druhu nalezeny byly v rozličných částech Afriky Australie a převážně Ameriky.

Dík účasti tuzemců, podařilo se učencům vysvětliti tyto památky. Vzorem takového obrázkového písma divochů Ameriky může býti zobrazení přepravy Indianů přes Hořejší Jezero. Na obraze vykresleno 5 lodic a na nich 51 vertikální čára; na pravo 3 vyobrazení slunce pod třemi vyobrazeními nebeské klenby; dále zobrazeni jsou orel, želva, noční pardál a rohatý had. To vysvětlují takto: „jednou vydalo 51 Indiánů se na pochod; pochod trval tři dni a byl korunován úspěchem (želva — symbol úspěchu) dík jejich statečnosti (orel) a podpoře zvířat. Zajímavým vzorkem písma na náhrobních deskách může býti náhrobní pomník nalezený u jezera Huronského. Na něm jest nahoře vyobrazen jelen s hlavou dolů, na levo od jelena — 7 čárek, na pravo — 9 čar; pod jelenem 3 vertikalní čáry; dole hlava losa a pod tím slunce, sekyra a dvě vyobrazení měsíce. To značí: plemenné pojmenování zemřelého byl jelen; zemřelý stál v čele rodiny a zúčastnil se 9 pochodů; dostal 3 rány; s losem měl zoufalý boj, jenž byl jemu osudný; jeden den byl zabit od nepřátel, bráně se 2 měsíce. Často se užívá obrazů k zobrazení historických událostí. Zvláště zajímavý jest obraz podávající pověst o vzniku mexické říše.

Obrázkové písmo existuje ještě i nyní. Z jednoho obrazu divošského vidíme, že výprava vydavší se zkoumat bažinaté kraje, sestávala z 15 Evropanů a 2 Indianů; Evropané zobrazeni jsou v kloboucích. V čele výpravy vylíčen geolog s kladívkem v ruce, jeho sekretář s knihou, 4 spolucestovatelé, 9 vojáků, z nichž 8 ozbrojeno jest puškami. Zde pak nakreslen jest pták jakýsi, patrně snědený exkursanty v době tří zastávek, naznačených třemi ohništi. Tamtéž umístněno vyobrazení želvy. Dosud vysvětlovali, že zároveň s ptákem užili jí za pokrm, ale my předpokládáme výklad jiný: byla-li želva s y m b o l e m zdaru, tudíž lze předpokládati, že figurou želvy chtěli Indiani zobraziti úspěch a zdar výpravy. Jiný charakteristický obraz představuje smlouvu obchodní. Proklamace k černochům jednoho gouverneura Tasmanie a prosba Indianů podaná jimi v r. 1849 presidentu Spojených Států jsou tolik známy, že jich popisovati nebudeme. Tak představují četné obrazy starých a současných divochů písmo ideografické, jehož smysl a význam někdy třeba ještě uhadovati.

Tak výtvory plastického umění divochů nepředstavují výtvory estetických potřeb, nýbrž mají praktický význam jako písmena. Vliv jejich na společenský život u divochů nepodléhá pochybnosti. Snad plastika pro ně má tentýž význam jako i pro civilisovanou společnost. Tak některé obrazy, na př. vyobrazení bitev, uchovávají pro potomky památku o činech jejich předků, působíce sesílení svazku společenského; ale v celku jest obzor plastiky divošské dle pozorování etnografů příliš úzký a její prostředky příliš hrubé a chatrné, aby mohly míti hluboký sociální význam.

Třebas jsou sebe zvláštnější a anti-umělecké dle obecného dojmu formy umění divošského — řídí se týmiž zákony, kterým jsou podrobeny výtvory umělecké i kulturních národů. Všechny hlavnější principy estetické: eurytmie, symmetrie, harmonie uskutečňují se ve výtvorech „umění výtvarných“ u současných divochů stejným způsobem. Ostatně jestliže se i tím dokazuje, že estetický požitek, jejž Kant pokládal za vrozený člověku, určuje se obecnými podmínkami; jestliže existují všeobecně závazné zákony umělecké tvorby; jestliže při studiu umění divošského možno postihnouti těsnou souvislost mezi ním a současným lidstvem; to v každém případě netvořilo základ prvotního umění pouhé estetické potěšení. Nyní, jen nemnozí mohou mluviti o jediném estetickém základě prvotního umění; téměř pro každý fakt zvlášť bychom mohli nalézti utilitarní základ.

A tak je-li otázka o vzniku umění a o umění národů primitivních jednou z nejzajímavějších otázek, vyvolaných současnou vědou, pak studium tohoto prvotního umění ukazuje, že umění jest majetkem všeho lidstva. Všude a vždy nečekaje, až zdokonalí se způsoby průmyslové, člověk tvořil, co nyní zařazují do oblasti krásných umění. Ten zdánlivý „přepych“ byl mu potřebou. Chceme-li pochopiti umění kulturních národů, musíme proniknouti do podmínek a podstaty umění prvotních národů. Před studiem vyšší matematiky, třeba jest znáti násobilku. Proto jest jednou z prvých úloh teorie umění obrátiti zrak zpět, k tomu primitivnímu umění národů v době jejich dětství, které nejlépe ukazuje výlučně utilitarní jeho původ.

A. Jacimirskij.

Nová česká verse pověsti o Záhořově loži.

Pan Josef Homolka poslal redakci následující zajímavý variant nadmíru rozšířené pověsti, kterouž podle znamenitého zpracování Erbenova známe pode jménem „Záhořovo lože“. Pozoruhodno jest, že byla tato verse zapsána v středních Čechách, kde by se mohlo předpokládati, že lidové tradice zcela vyhynuly. Zapsalť ji p. J. Homolka podle vypravování R. Kohoutové ve Dřínově u Kralup n. Vlt., kteráž dle sdělení páně zasílatelova „pohádku tu slyšela od svého otce jako malé děvče v letech šedesátých min. století“.

Nemohouce versi tu nyní učiniti východiskem celé studie o této látce odkazujeme především na velký material sebraný od J. Karłowicze we Wisłe II., 804 a d., III., 102 a d., 300 a d., 602 a d., 881 a d.; poznámky prof.

Máchala v Liter. čes. XIX. stol. II., 821; naše poznámky v Archiv f. slav. Phil. XIX., 245 č. 25, XXVI, 458; Národopisný Sborník III., 111 č. 47; VII., 214 č. 16; Етнограф. Збірн. XIII., 141 sl. č. 332, 335, 336, 338—341, XIV., 251 č. 46. Karel Procházka, Kolárovičtí dráteníci, 72. *J. Polívka.*

Zní pak povídka jak následuje:

Kajnerová postel.

Byli dva spolumanželé. Už byli spolu dlouho a porád byli bezdětný A von, ten manžel se živil furberkem. Jednou byl daleko vod domova a zustal vězet v blátě. Křičel na koně, ale ne a ne se z místa hnout, ať dělal co dělal. V tom se mu zjevil takovej mužíček v černým kabátku a povidá mu: „Já ti pomužu, ale dáš mi to, vo čom doma nevíš a musíš se mi na to vlastní krví upsat.“ A ten furberkář si myslel: „Co by to bylo, vo čom nevím; přeci vím, co mám doma.“ Nerozmejšlel se tedy dlouho a svolil. Ten mužíček ho pích do ruky, aš mu kref vytryskla a furberkář se podepsal. Jak podepsal, koně hned vyjeli a von jel spokojeně domu.

Jak přišel domu, žena celá rozradostněná mu povidá, že budou mít maličký. Von zbled a nejčko viděl, co čertovi upsal. Za krátkej čas se jim narodil synáček. Rost jako z vody, ale táta z něj žádnou radosť neměl, pořád jenom spomínal na to, jak se zapsal čertu. Synáček uš chodil do školy a dobře se učil. Tak ho dali na študie a chtěli z něj mít kněze. Dyš uš ten syn potom byl vysvěcenej, ptal se svýho oce, co je porád tak smutnej. A von si myslel: „No uš má rozum, tak uš by se to moh konečně dovedět.“ Teda mu to všecko vypravoval. Syn se proto rmoutil a řek, že si pude do pekla pro tu cedulku. Vzal si tělo páně na prsa a svěcenou vodu do ruky a šel.

Šel dlouho, aš přišel do hlubokýho lesa a tam byly samý velký duby. Musel si cestu v lese prosekávat. Tak de, aš najednou tu na něj vystoupí z houští člověk a povidá: „Co tu hledáš v mym lese? Nevíš, že já každýho tady zabiju?“ „Pamatuj na svou smrť a nerouhej se tak Pánu Bohu. Já sem zapsanej vod oce ďáblu a du si pro cedulku do pekla, aby mi ji vrátili“ povidá kněz. „Cože? Do pekla? Co sem tady tech sto let, tohle mi ještě žádnej neřek. Byl bys dobrej k vobědu, ale budeš první, kerýho propustim. Musíš mi ale slíbit, že mi povíš všecko, co si v pekle viděl.“ A von mu to slíbil a šel dál, aš zatlouk konečně na vrata do pekla.

Dyš se brána votevřela, šel tam a pořád chodil mezi čertama a kropil svěcenou vodou. Čerti pořád před ním utikali a tak se dostal až k Luciperovi a chtěl na ňom svoji cedulku. Ten ze strachu, aby ho taky nepokropil svěcenou vodou, dal zavolat čerta, co měl ten zápis, aby mu ho vrátil. Ten byl porád samá vejmluva, že ji stratil, že ji nemuže najít, že ji má zakopanou tři sta láter pod zemí a pořád nechtěl cedulku dát.

Tu se satan rozlobil a poručil: „Vykoupejte ho.“ A hned ďáblové dělali koupel ze žhavýho písku, vopíkali ho a pak dycky polili ledovou vodou. Ďábel řval a že cedulku vydá. Tak ho sundali, ale von zas nechtěl cedulku vrátit. Tu zas křik satan: „Doveďte ho k nevěstě.“ A tak ho vedli k železný paně a ta ho obejmula, až v ňom kosti praskaly. Konečně povolil, že cedulku vydá, ale pak zas nechtěl. Tu ďábel zakřik: „Na Kajnerovu postel s nim.“ Jak to povidá, čert se začal třást a honem tahal cedulku a dával ji synovi. Ten jak cedulku měl, vracel se z pekla spátky.

Loupežnik, kerej chtěl toho kněze sníst, mezi tym čekal a uš myslel, že nikdo nepříde, ale konečně se přeci dočkal a uš z daleka volal: „Tak co

si se tam dověděl?“ Ten vypravoval mu všecko, jak čerta mučili, ale dyš řek, jak se bál Kajnerový postele, začal se loupežnik třást jako vosyka a ptal se: „Viděl si tu Kajnerovou postel?“ A von povidá: „Viděl; byly v ní samý břitvy, nože, kosy a vidličky.“ Tu loupežnik dal se do pláče a povidá: „Já sem Kajner. Mnoho životů lidských sem zničil a pro mně je ta postel uchystaná. Pověz mi, je ještě možná, abych se tam nedostal?“

„Čiň pokání a vyspovídej se mi a potom ti Pámbu vodpustí.“ Teda se mu ten Kajner vyspovidal a povidá: „A za pokání mně uvaž tuhle na tu jabloň a já se tu tak budu modlit za spásu svý duše.“ Von ho tedy přivázal a šel dál k domovu.

Stal se brzy farářem v nedalekej vesnici a na Kajnera uš skoro zapomněl. Byl uš starej a přišli pro něj jednou, aby šel s pánembohem. Tak si dal zapřáhnout do vozu a jel. Přijel zas do toho lesa, co Kajnera zanechal a tu cítil takovou vůni jablek k sobě táhnout, že dostal na ně chuť. Poručil kočímu, aby zastavil a šel mu ňáký jabko utrhnout. Kočí slez a šel. Jak ale vohnul větev, křičí to na něj: „Ty nech; neštěpovals!“ A tak to na něj zavolalo třikrát. Dyš to tak volalo, dostal kočí strach, utek spátky a povidá to svýmu pánovi. Ten slez sám a šel si utrhnout. Na něj to volalo: „Ty trhej, ty si štěpoval.“ Vohlížel se, co to mluví, ale nic neviděl. Taky to na něj zavolalo třikrát a po třetí se u stromu něco pohnulo a před ním stál Kajner, celej mechem zarostlej. Tu si kněz spomněl na něj, požehnal mu a povídá: „Už je dost tvýho pokání.“ A jak to řek, Kajner se rozpad a zbyla po něm hromádka popele.

LITERATURA.

Vlastivěda Moravská.*) *II. Místopis. Třebický okres.* Napsal Dr. Frant. Dvorský. Str. 449; s mapkou. Cena 7 K 20 h.

Z nejznamenitějších podniků literárních, kterými Morava vůbec se může vykázati, jest Vlastivěda moravská, podnik, který má nahraditi dobré dílo Wolného a při tom je předčiti vědeckým stanoviskem vyhovujícím pokrokům vědy doby nejnovější. Dílo takové vyžaduje programu širokého, určitého a dále také vědeckých pracovníků. V obou směrech stala se chyba, která na Moravě, kde není vědeckého centra jako v Čechách, dosud po desíti letech, co Vlastivěda vychází, se nenapravila a sotva v dohledné době se napraví. Podnik rozvržen jest ve dvě části: všeobecnou, která má obsahovati obraz země po všech stránkách, a podrobnou, kde budou popisy obcí podle okresů.

Program není všude jasný. Tak zejména oddíl osmý části všeobecné, který má obsahovati „poměry našeho lidu, jeho život, mravy a obyčeje a j.“, sotva jinak má se podle znění pojímati nežli jako folklor. A přece nestačí lid poznati pouze po stránce duševní, ale i po tělesné. Měl proto býti vytčen také požadavek antropologického popisu. Tyto poměry fysické nabývají důležitosti zvláště tam, kde se stýkají jednotliví kmenové moravští, ku př.

*) Pozn. red. Autoři recensí plným jménem podepsaných ručí zajisté vždy sami za své posudky. Red. uveřejňujic recense neztotožňuje se tím zcela s jich směrem a rázem, ponechávajic autorům plnou zodpovědnost, což budiž zvláště při této recensi podotknuto.

Slováci a Hanáci, Horáci a Hanáci, ale i v okrsku téhož kmenového celku, jako jsou ku př. osady uherských Slováků, nebo Dol. Vilímovice na Třebíčsku (str. 228). Ale právě stránka antropologická jest důsledně opomíjena a z Vlastivědy neprávem vylučována. — Mají-li jednotlivé svazky všeobecné části podávati obraz celé země, mají zase svazky místopisu snahu býti uceleným obrazem okresu. Ze čtrnácti vydaných svazků však vysvítá, a zvláště z úvodních statí, že není auktorům jasno, co sem patří a v jakém rozsahu. Někteří pokládají za hlavní úkol obšírně vyličovati přírodní poměry a historii, ostatního dotýkajíce se jen letmo, nedostatečně. Při nářečí spokojují se pravidelně konstatováním podle Bartoše, že se mluví tak neb onak, jen někteří připomínají několik zjevů jazykových, aniž tím charakterisují řeč obyvatelstva, a to jest ještě horší. Od dob, kdy vyšla Bartošova Dialektologie, mnoho se změnilo, co bývalo, není. Že se v té věci dá ještě mnoho doplniti, svědčí ku př. rozprava Hanusova o podřečí litovelském (v progr. reálky v Litovli 1904). Právě spisovatelé Vlastivědy mají podati ú p l n o u charakteristiku jazyka okresu, což jest důležito tam, kde jsou různá nářečí či podřečí, a mají zároveň stanoviti hranice jejich, které se v posledním desítiletí velice pošinuly. Na tom požadavku musí se tím spíše trvati, poněvadž ve všeobecné části není pamatováno na popis jazyka, nýbrž jen na dějiny řeči, a ty nemohou se zastaviti u r. 1895. Jak smutné jest, když Dr. Dvorský napíše, že na západě mluví se dialektem českým, kdežto na východě slyšeti jest některé (3) tvary hanácké (str. 22). Také folklor jest odbyt. O okresích po té stránce se nedovídáme buď ničeho, anebo velmi málo (Třebíčsko). Snad přece za zmínku stojí, které asi význačné obyčeje se zachovávají a kde, pokud se zpívají národní písně a drží pověry a pod. Nesmějí se ovšem zase psáti o takových věcech monografie, které do Vlastivědy, jakožto díla s o u b o r n é h o, nemohou se vměstnati. Chybou jest, že se jim hoví ve vylíčení dějepisném (tak ku př. o Třebíči na 100 str.). Tím vzniká veliký nesoulad vzhledem k ostatním partiím. Jest to zbytečné plýtvání místem, na něž v tomto podniku narážíme každým krokem. Nelze se nepozastaviti nad tím, co dle auktorů jest tak důležité, aby se ve vědeckém díle nemělo zvěčniti. Co znamená vypisovati, kolik křížů, božích muk, soch jest kde, když nemají ceny umělecké ani historické? Nechápeme, že jest tak důležité věděti, že na jednom stavení jest letopočet 1836 (str. 411), nebo že fara rozšířena 1883 o jednu původní světničku (str. 208), že na hřbitov vedou dvoje vrata (str. 194), že r. 1866 městem projely 2 husarské a 4 dragonské pluky (str. 115), kým byla škola vysvěcena, kolik má žáků, že musila býti rozšířena, poněvadž do ní chodilo 90 dětí, kam vedou okresní silnice atd., atd. Ještě více nás zarážejí zprávy, že berní úřad vybírá daně, že názvem Horní liší se Vilímovice od Dolních (str. 246), nebo docela směšnosti, jako že mezi dobytek se počítají také včely a že v okresu Bítešském bylo r. 1840 včelstev na 300 bez dobytka panského (Okr. Bít. 29). Otiskovati pečeti obecní, jak se děje v každém svazku, myslím, že nemá významu. Znaky na nich mění se podle vůle starostovy a nejsou-li to znaky význačné, a pak kosy, hrábě, stromy a pod. nic nejsou. Takové zbytečnosti má v zápětí nesoustavnost. V úvodu ku př. mluví se poněkud o kroji, ba se i jaksi popíše, ale u jednotlivých obcí se znovu líčí. Takové věci mají se shrnouti v úvodní obrázek. Podobně do úvodu se hodí zmínka o choleře, kdy a kde řádila. Věty o poměrech drahotních se opakují skoro u každé osady; bylo by na místě rozepsati se o nich soustavně v úvodu. Za takových okolností jeví se pak nutnost věcného indexu. V úvodu se má také popsati selský statek, pokud zachován jest v staré podobě, a nejen popsati, ale i vyobraziti. V některých

svazcích skutečně nacházíme takové obrazy, ale ve většině nikoli. Názor pomáhá více než-li široký proud slov. Z prvních úkolů Vlastivědy jest soupis uměleckých a starých památek. Proto k čemu obrazy takových tuctových staveb, jako jsou obecní kapličky, školy, myslivny, továrny, nádraží? Ty mají býti nahrazeny obrazy vnějšků a vnitřků selských stavení, jiných pamětihodností a zvláště barevnými obrázky krojů, což má důležitost tam, kde kroj mizí, nebo kde se dle něho šatí už jen nejstarší lidé. — Podle programu uvésti se mají o každé obci staré a nové zprávy, ale zajisté se tím nemyslí, aby se vypisovalo šmahem vše, co se našlo. Ku př. zprávy, že ten či onen šlechtic byl volán pro dluh před soud (str. 178 a j.), nemají smyslu. Líčení má býti stručné, ale jasné. — Do jmen tratí se klade více nadějí, než-li k nim opravňují. Jména ta mizejí, nahrazují se novými, a dokud se při tom neurčí, od kdy se jména ta vyskytují, nelze s nimi operovati tak, jak se děje. Souditi z německých takových názvů, že ku př. Čáslavice (str. 207) již v 13. st. byly osazeny Němci, se nedá; jména ta mohou býti mnohem mladší, alespoň auktor nepraví o jejich stáří ničeho. Když už se tedy trati uvádějí, mají se uvésti všecky a ne pouze výběr (ku př. 224 a j.). — Bolavým místem všech přispívatelů do Vlastivědy jsou výklady místních jmen. V nich dosud nevyhynul duch Kollárův. Také Dr. Dvorský leckdes vykládá, co se příčí jazykovědě Tak ku př. jméno Slavice nemůže pocházeti od osob. Slavík nebo Slávek, nýbrž od Sláv, Radonín ne od Radoň, Radoš není zkrácenina z Radoslav, ale hypokor. k Rad, Bransuze nejmenovaly se dříve Bransudy, ale už v 14. stol. tak jako nyní, Číměř nepochází od Ctimír, nýbrž od Čiemír atd. Praobyčejnou lidovou etymologií jest, že Štěměchy = deště měchy (ale vzniklo z tvaru: Z Čieměch), nebo že Výčapy jsou sklepy, v nichž se čepovalo atd. Zde připomínáme, že psáti Třebický m. Třebíčský jest nesprávné. — Přes vytčené vady patří Třebíčsko k svazkům lepším a mohlo býti ještě lepší, kdyby se byl spisovatel držel vzoru, který podal Slavík v Brněnsku.

Jest velikou chybou, že redakce dopouští spisovatelům všelijaké extravagance na úkor programu. Nemůžeme pochopiti, že by, podle přiznání Dra Kameníčka (v Čas. Mat. Mor. 1905, str. 84), byla někdy naprosto bezbranná proti auktorům. Taková bezmocnost není dobrým znamením pro zdar vědeckého podniku. Zde se má ukázati energicky, že Vlastivědě nezáleží na těch, kteří nechtějí pracovati podle programu, nebo nepodávají prací, které by Vlastivědu jako dílo vědecké nesnižovaly. A na výši vědy dosavadní příspěvky vždy nestojí. To platí o svazcích místopisných, jichž spracování přece po Wolném jest daleko snazší. S opravdovou skepsí pohlížíme na část všeobecnou, kde jest potřebí ne ochotníků, ale v ě d e c k ý c h pracovníků. Dosavadní svazky nedávají mnoho naděje. „Přírodní poměry Moravy“, „Morava za pravěku“ jsou dobré, ale za to jsou slabé pětisvazkové Dějiny Moravy. Ve všeobecné části leží těžisko Vlastivědy, ale pochybujeme, že se dočkáme brzy rychlejšího vycházení, poněvadž Moravě se nedostává vědeckých pracovníků. Kdo ku př. nahradí Bartoše? Na dotazníky zde nelze spoléhati, jest potřebí konati vlastní studie. Přes to všecko přece nesmí Vlastivěda padnouti, poněvadž pro poznání Moravy má velikou důležitost. Nedostatky, jimiž trpí, odstraniti, jest především úkolem rázné redakce. Scvrknou se sice svazky — však Slavíkovo Brněnsko není veliké — za to však budou prohloubené a z toho bude míti zisk nejen vydavatelstvo, které stále naříká na úbytek odběratelů, ale i dílo samo. Provésti pronikavou nějakou revisi programu, není třeba, ani už možné, ale provésti ji ve smyslu vytčeném, jest nutné.

Fr. Černý.

Národnostní mapa Moravy. List 1.: Severní Morava a východní Čechy. Sestavil i kreslil Alois Chytil. Slovní doprovod k 1. listu sepsal Alois Chytil. Zábřeh 1906. Nákladem vlastním.

Při rozmachu národnostní ideje a při ostrém národním boji česko-německém v zemích koruny české jest pochopitelno, že, jakmile byly známy výsledky posledního sčítání lidu z r. 1900, byly srovnávány s minulými, aby se poznal výsledek boje obou národností a jejich vývoj v jednotlivých místech i celých okresích, a že na tomto novém základě pořízeny byly nové národnostní mapy, které by orientovaly o nynějších poměrech. Podrobné národnostní mapy Čech najdeme zároveň s přehledem vývoje obou národů ve známé knize Raauchbergově: Der nationale Besitzstand in Böhmen (na ní založena stať Živanského v České Politice), národnostní pak mapy Moravy objevily se dvě: nejprve Plesingrova a nyní vychází Chytilova.

Mapa Chytilova jest pracována mnohem důkladněji a zasluhuje podrobného rozboru. V ní zavedl Chytil četné novinky, kterých dosud na národnostních mapách nebylo. Chce zachytiti nejen národnostní stav Moravy na začátku 20. století, nýbrž chce zobraziti i její stav politický, národohospodářský a kulturní. Z mapy jeho vyšel dosud list 1.: Severní Morava a východní Čechy, na němž nakreslen jest kraj národně velmi zajímavý a důležitý: německé ostrovy mor.-třebovský, brodecký (konický) a olomoucký a jazyková hranice souvislého území německého od okresu rokytnického až na Šternberk.

Chytil zobrazuje tedy nejprve národnostní stav těchto končin. Území německé označeno jest barvou zelenou, české červenou; obě pole mají po 5 barevných tonech: sytá barva značí 100—95% té které národnosti, pak postupně bledší 95—90%, 90—80%, 80—70%, posléze hnědočervená 70—50% Čechů a hnědozelená 70—50% Němců. Již v tomto rozdělení vidíme něco nového: dosavadní mapy zachycovaly teprve 10%ní menšiny, Chytil znázorňuje již 5%ní, a tuto novotu jistě uvítáme. Za to ale nemůžeme s volbou tonů souhlasiti: barvy hnědočervená a hnědozelená na mapě málo od sebe se liší, a tu bychom si právě přáli rozdíl co nejpatrnější. Někde vůbec jsme uvedeni v omyl; tak dle mapy Mírov v okr. mohelnickém, Králec a Třemešek v okr. šumperském zdají se nám většinou českými, ve skutečnosti jsou německé. A rovněž tak seslabování barev provedeno jest namnoze zcela nezřetelně, rozdíly mezi jednotlivými odstíny se mnohdy ztrácejí. Pak nabýváme ovšem špatného názoru o velikosti jednotlivých menšin. Nejzřejměji jest patrna nevhodnost volby těchto odstínů na západní hranici ostrovu mor.-třebovského. Tak na př. Dařílek v okresu ústeckém s 24% Čechů jeví se nám na mapě stejně smíšeným jako Oldřichovice v témž okresu, kde je Čechů jen 16%. Horní Třešňovec (16·4% Čechů) jest na mapě světlejší než Strakov (19·8% Č.) v okr. litomyšlském, ač mají míti zabarvení stejné. Podobně těžko rozeznávají se odstíny červené barvy. Vina tohoto leží asi mimo autora. Jeho omylem však Lhota Chrástová (23% Č.) v okr. svitavském má jiný ton než Chrástová (27% Čechů), s níž tvoří jednu polit. obec; celý katastr měl býti položen jednou barvou.

Po této stránce nás mapa neuspokojuje, a bylo by mapě jistě prospělo, kdyby se bylo sáhlo aspoň ještě k dalším dvěma barvám: vždyť také Rauchberg, aby docílil úplné zřetelnosti, označuje menšiny různými barvami podle jich velikosti. Ostatně po této zkušenosti pracuje nyní Chytil, jak mi sděluje, následující díly na novém základě. Že celek tím utrpí, jest samozřejmo.

Hranici národnostní vede Chytil po hranicích katastrálních; u osad i obcí, jež vlastního katastru nemají, položil barevný kroužek kolem osady, má-li

jiné národnostní poměry než osada katastrální, nechtěje prý čtenáře v omyl uváděti přibližnými hranicemi. Referent s tím nesouhlasí. Tomu, kdo prohlíží mapu, jeví se Koloredov, Nové Zámky, Králec atd. jako nějaké jazykové ostrůvky, kterými nejsou; tím čtenář jest uváděn v omyl, a hranice, třeba přibližné, byly by zlem menším — ostatně konvencionalní hranice mezi jednotlivými osadami (na př. v příčině honitby) jsou. Počíná-li si autor tímto způsobem, pak pokrytí celého katastru tonem barvy patřícím pouze katastrální obci, ne všem osadám dohromady, jest jistě nesprávné.

Za to chváliti jest, že tam, kde na národnostní hustotu mají vliv osoby, jichž pobyt v obci jest nucený (trestnice v Mírově, blázinec ve Lhotě) užito jest téže zásady jako u obcí bez vlastního katastru; jest to pro nás tím důležitější, že ani úřední statistika v Lexikonu obcí nedává nám tu přesných údajů. Divím se, že Chytil neužil téže zásady při obcích s vojenskými posádkami: i ty se mění a tím také celkový národnostní ráz obce.*) Kdyby téže zásady se tu užilo, změnil by se barevný tón u Olomouce (31·9% Č. — bez vojska jen 29·9% Č.) a u Hradiště u Olomouce (30% Němců — bez vojska jen 18% N.).

Obce rozlišují se na mapě dle velikosti a označují se zvláštním způsobem osady (jež netvoří samostatných polit. obcí). Od osad neliší však autor části osad, jež nejsou samostatně číslovány (skupiny chalup, kolonie atd.) — rozlišení jich bylo by prospěšné. Že autor je na mapě označuje, lze vítati, zejména tam, kde v nich jsou jiné národnostní poměry než v hlavních částech (Vitošov u Hrabové, Hutě u Dol. Štěpánova, Nová Rohozná). Ale pak měly býti tyto části označeny důsledně: tak schází Třebářov Dvůr a Třebářov Malý v okr. mor.-třebovském, Vlčice u Loštic a j.

Jak na počátku řečeno, nepodává Chytil pouze národnostní obraz Moravy, nýbrž zachycuje i její stav kulturní a národohospodářský. Písmeny a číslicemi (těmito počet tříd ob. škol.) znázorňuje školství v obcích, písmem rozlišuje osady farní od těch, v nichž fary není,**) naznačuje úřady poštovní i stanice telegrafické, poštovní sběrny, záložny, družstva hospodářská (mlékařská, ovocnářská, lnářská atd.), sbory hasičské, instituce národní, podniky průmyslové, komunikaci atd. U obcí, kde není škola, fara neb poštovní úřad, naznačuje, ke které obci jsou přiškoleny, přifařeny a kde jest jich poslední pošta, a to vodorovnou čárkou se šipkou (kam chodí do školy), s poloviční šipkou (kde jest farní úřad) a s tečkou (kde jest poštovní úřad.) Myšlenka sama jest jistě výborná a s radostí bude přijata všemi, ale způsob provedení pokládal bych zase za pochybený. Kde jsou osady sobě blízké, nebo kde jsou ještě značky jiné, tam toto označení stalo se zcela nezřetelným, někde vůbec nelze je rozeznat, srv. na př. Teodorov na Zábřežsku, N. Zámky u Litovle, Svinov na Mohelnicku, Bezděkov v témž okrese, St. Trnávka v okr. mor.-třebovském atd.; zejména jasně nemožnost takového označování vidíme v okolí olomouckém. Nejvíce nedůsledností najdeme při osadách, jichž příslušnost k obci tam, kde nebylo třeba naznačovati hranice, označuje vodorovnou čárkou. Patří-li osada poštou, školou a farou do hlavní obce, označuje to autor někdy úplně (srv. na př. Geblov, Novosady v okr. olomouckém, Lhota Jobova na Poličsku atd.), někdy pouze vodorovnou čárkou, což by

*) Vzorem může býti Louka na Znojemsku. R. 1880 mají v ní většinu „jiné" národnosti, r. 1890 je většinou česká, r. 1900 většinou německá.

**) Znázorňuje pouze farnosti katolické, ale pro poznání styků mezi osadami měly býti označeny i fary evangelické. I ty mají svou důležitost zvláště pak v jižní Moravě; upozorňuji zejména na rychle vzrůstající české menšiny v Miroslavi a okolí, kde v německém území je český evang. ref. sbor.

konečně také dostačilo (srv. Paseky v okr. ústeckém, Studlov v okr. kunštátském aj.), někde schází označení příslušnosti školou (Podolíčko v okr. mohelnickém, Paseka v témž okrese, atd.), jinde příslušnosti farou. Tu jest tedy nejvíce nedopatření. Při pracné korektuře jest pochopitelno, že i při obcích mnohé nedopatření ušlo pozornosti autorově v tom ohledu (na Mohelnicku schází na př. označení farního úřadu u Veselí, Bezděkova, Radnice, označení příslušnosti školou u Hor. Bušinova, Stavenic), tím spíše, že poslední revise byla autorovi, jak přiznává, odepřena.

Myslím, že všem těmto nedopatřením byl by autor ušel a nad to i čtenářovi ulehčil čtení na mapě, kdyby byl volil jiný způsob označení. Vlasovými barevnými čarami mohly se docela dobře označiti obvody školní, farní i poštovní, a mapa na zřetelnosti byla by jen získala.

Že se i jiná nedopatření vyskytují na mapě, snadno pochopíme, uvážíme-li, jak obtížnou práci autor podnikl. Překvapuje, že při Olomouci neoznačil autor skoro nic (patrně pro nedostatek místa); schází na př. Pavlovicím označení telegr. úřadu, v Bezděčí (okr. jevíčský) neoznačen hasičský spolek, v Horních a Dolních Libchavách (okr. ústecký) označeny české hasičské spolky místo německých, v Javorníku (okr. svitavský) schází značka poštovní sběrny, v Jevíčku značka měšťanské dívčí školy, atd. Lascím na Olomoucku ponecháno jméno německé (Laska).

Celkem: mapa jest pracována svědomitě a důkladně, autor vytkl si velký cíl, jaký u nás dosud nikdo si nevytkl, a kdyby získala ještě na zřetelnosti ve směrech referentem naznačených, byla by nejcennějším průvodcem národními, politickými, kulturními i národohospodářskými poměry na Moravě. Jest si jen přáti, aby také rychleji vycházela, a když již autor chce podniknouti některé změny, aby zbývající díly na zřetelnosti co nejvíce získaly.

K 1. listu národnostní mapy napsal Chytil ještě doprovod, v němž líčí nám národní poměry na Zábřežsku a na celé hranici ostrovu mor.-třebovského, a vypisuje tu národní boje, které vedeny jsou o jednotlivá místa, živě a s láskou i pochopením pro českou věc. Bylo by si přáti, aby také doprovod byl hojně čten, aby vzbudil u nás více zájmu a pochopení pro důležitost národnostní hranice a našich národních menšin. Probíráme-li se vývojem národnostní hranice jen v posledních 20 letech, vidíme, co jen v oboru školství mělo býti od nás vykonáno. Němcům mnohde školy v českých obcích pomáhají zjednávati teprve menšiny, my nemáme někde dosud škol ani pro většiny (na př. v Brněnci), ani pro několikastové menšiny. Tu jest přiložiti ruce k dílu a v tom směru může i Chytilova knížka vykonati své poslání.

Ant. Boháč.

Otáznik k sbieraniu slovenského obyčajového práva. Napísal dr. August Ráth. (Odtisk ze Slovenských Pohľadov.) 1907 Str. 27.

K nejzanedbanějším Slovanům náležejí bez odporu Slováci. Nejen že stát nepodporuje jejich kulturní snahy, ale on přímo proti nim nepřátelsky vystupuje. To má v zápětí, že Slováci ve svém kulturním vývoji zůstali daleko pozadu za ostatními Slovany, a že se u nich zachovalo až po dnešní den ještě velmi mnoho primitivního. Primitivní jest způsob života, primitivní jsou i pravidla, jimiž život jest ovládán. Pokud tato primitivnost není provázena demoralisací, není ještě zle. Ale jest obava, že se poměry nynější zhorší, nebude-li inteligence slovácká mnohem úsilovněji pracovat, než tomu bylo dosud. Právě proto, že od Maďarů nelze očekávati než překážky, musí vůdčí

kruhy slovenské činnost svou zdvojnásobiti. A pracovati se musí ve všech oborech, zvláště tam, kde dosud leželo pole ladem. K nejčinnějším pracovníkům náleží námestovský advokát, p. dr. August R á t h. Tentokráte vybízí slovenskou inteligenci, aby sbírala obyčejové právo slovenské, za kterýmžto účelem sepsal bohatý kvestionář a uveřejnil ve Slov. Pohl'adech i samostatně. Dobře praví: „Bije dvanásta hodina! Čo my dnes zameškáme, to nenahradí nikto viac! Už dnes najdeme len stopy, len pamiatku po niekdy živých a mohutných právnych obyčajoch slovenských, a každý nový hrob, do ktorého klesajú po jednom naši otcovia, každý berie v náruč nevzkriesitel'nú tradíciu, odumierajúce údy živého organismu práva slovenského."

Právní obyčeje slovenské hynou podle mínění p. dra Rátha hlavně ze dvou příčin. Nepřítelem jejich jsou především snadné komunikace moderní a jisté vření v lidu, jež se jeví v častém stěhování. Druhým hlavním hrobařem obyčejového práva slovenského jsou úřady, jak správní, tak soudy. „Posielajú nám úradníkov, neznajúcich slovensky, a aby domácí úradníci nezaostali v hazafíčení (vlastenčení) pozadu, prišlo do módy potupovať, unižovať všetko slovenské . . . . Nie div, že sa o ubohý l'ud a jeho právne obyčaje nikto neozre, ich nezná, a úrady pokračujú dl'a ohromnej massy zákonov a nariadení, fabrične narobených za posledných 40 rokov, ktoré neznajú nič slovenského."

Svůj kvestionář sepsal autor hlavně na základě vzorné práce Bogišišovy z r. 1874 a použil i obšírného kvestionáře Bron. Grabowského z r. 1889, uveřejněného v časop. Wisła. Rozsahem, resp. počtem otázek blíží se práce jeho práci Grabowského (Kvestionář Grabowského má 686 otázek, Ráthův 592, Bogišićův 352 otázky), avšak důkladností a náležitým uspořádáním daleko nad ni vyniká. Ačkoli Grabowski otázkový materiál značně rozhojnil, zejména se zřetelem k polským poměrům, prozradil ve svém kvestionáři, že nebyl právníkem. Tak na př. v 10. skupině otázek „Zwyczaje i poglądy z dziedziny prawa rzeczowego" jsou obsaženy též otázky týkající se práva obligačního (od čís. 373—423), které náležejí do zvláštního oddílu, kamž se měly umístiti i skupiny: 11. Zwyczaje i poglądy tyczące się najmu (č. 424—442), 12. Zwyczaje i poglądy tyczące się s užby (č. 443—454) a 13. Zwyczaje tyczące się spółek i robót wspólnych (č. 455—473). Také proti ostatním skupinám možno činiti vážné námitky. Chyb těchto se dr. Rath jakožto právník arci uvaroval. On také vyloučil z otázek informační návod Grabowského, který má sice velkou důležitost, avšak do kvestionáře nenáleží. Tuto část, kterou Grabowski kvestionář svůj počíná, umístil Ráth vhodným způsobem v předmluvě (str. 3.),

Dr. Ráth nespokojil se také pouhým zpracováním cizích kvestionářů, nýbrž vložil do otázek mnoho svého vlastního. Tak na př. větší část oddílu I. „O právach vôbec" jest vlastní jeho práce. Pouze některé otázky v tomto oddíle převzal od Grabowského. Vliv Grabowského prozrazují sem tam i některé otázky, jež nejsou sice povahy ryze právnické, avšak z rámce kvestionáře přece nevypadávají. Poněvadž u Bogišiće otázek takových není, jest kvestionář jeho mnohem stručnější.

Velice sluší u dra Rátha pochváliti, že otázky položeny jsou velmi jasně, a že odpovědi na ně jsou často ulehčeny uváděním příkladů, tak že i méně inteligentnímu sběrateli se umožňuje účastniti se práce.

Přáli bychom si, aby provolání Ráthovo provázeno bylo žádoucím výsledkem, a abychom v krátké době opětně mohli o díle jeho referovati, a sice už jako o věci hotové.

Dr. *Karel Kadlec.*

Nová kniha o srbských obyčejích.

Před krátkým časem vydala Srbská Královská Akademie nové dílo: „Obyčeje srbského národa, kniha první. Srbský etnografický Sborník, kniha sedmá". (Bělehrad. Tiskem Státní tiskárny král. Srbského 1907. Str. 530. Cena 3 din.) První tedy kniha, po níž následovati budou další čas od času, jakmile se nahromadí dosti látky. Je nepochybno, že získá tím velmi etnografické studium balkánských i slovanských národů, budeme-li míti souborné vydání srbských obyčejů, které se vyznačují tím, že je v nich zachováno mnoho starobylého. Škoda jen, že práce na tomto sborníku nejsou vedeny nějakým jednotným plánem, že sbírání obyčejů neděje se podle určitých pravidel se zřetelem k účelu sbírky. Z toho zároveň jasně vysvítá, jak citelně pohřešujeme příručky ke studiu národních obyčejů, kterou Akademie dosud nevydala. Velmi praktické však jsou jednotlivé přehledy na konci každého díla, v nichž seřazena jsou všechna hlavní, zároveň i méně známá slova a speciální výrazy.

Ve sborníku jsou obsaženy tři práce. Prohlédneme je pořadem a z každého podáme několik ukázek, jež zasluhují zvláštní pozornosti.

1. Mijatović Stanoje, učitel: Obyčeje srbského lidu z Levče a Temniće. Str. 1—169.

Mijatović popisuje tu obě hlavní skupiny obyčejů, náboženské i společenské, ale mnohem více náboženské obyčeje a obřady, zvláště ty, jež se vztahují k větším svátkům v roce. Vedle obyčejů uvádí i velkou řadu pověr a hádání, a na konci poukazuje ještě zvláště na některé zajímavé zjevy toho druhu (j. živý oheň, talismany, Šalomounova řeč a j.), a konečně vypočítává i lidové kletby a nadávky.

Levač i Temnić leží v srdci Srbska, a tak již proto mohou nás obyčeje z těchto krajů zvláště zajímati. Tamnější lid nemohl se stýkati mnoho s cizinci, a můžeme proto předpokládati, že obyčeje ty se zachovaly skoro bez poskvrny. Pročítaje knihu Mijatovićovu jsem zpozoroval, e obyčeje Levče i Temniće mají mnoho společných živlů se zvyky jiných, značně oddálených krajů, na příklad se zvyky Černé Hory a Hercegoviny na jedné a Srěmu, Báčky a Banátu na druhé straně. To jest nám předně důkazem, že je v Levči a Temnići zachováno v národních zvycích jistě mnoho starobylého, a za druhé vidno z toho, že obyčeje srbského lidu jsou z větší části velmi podobné a že mají tudíž skupinu znaků, jež kromě jazyka představuje nejzachovalejší, a tím i nejcharakterističtější rysy srbské národnosti.

Mnoho je levačských i temnićských obyčejů, obřadů a pověr, jež nás vedou do pradávných dob národního života. Neboť vedle oněch nesčíslných, velmi význačných a již známých zvyků při svatbě, „slávě", na Štědrý den, Vánoce atd., jež nemají ovšem nic společného s křesťanstvím, zasluhuje zmínky ještě jedna stránka, velmi význačná pro náboženský i domácí život tamnějšího lidu. Na několika místech spisovatel připomíná či popisuje, kterak se všichni členové jednoho obydlí s hospodářem v čele v předvečer nějakého většího svátku či o dušičkách nebo při nějaké jiné význačné příležitosti modlí společně k Bohu. Pro tento případ musí hospodář s hospodyní sám doma připraviti voskovou svíci. Jakmile vykonají domácí práce, shromáždí se celá domácí čeleď a na vyzvání hospodářovo stanou v půlkruhu před stěnou, která je obrácena k východu: z pravé strany mužští podle stáří počínaje od stěny a z levé strany ženské. Tak stojí mlčky, neboť není dovoleno při tom mluviti. Hospodář vezme hliněnou kaditelnici s ohněm a kadidlem,

zapálí na ohni tom onu voskovou svíci, načež postaví ji na východní stěnu. Pak nakouří svíci, ohniště i díži, potom i sebe a všechny mužské, počínaje od nejstaršího, a ženské počínaje hospodyní. Tím zahajuje se celá malá mše, kterou slouží sám hospodář: čte modlitbu, volaje o pomoc a požehnání boží a všech svatých, často opětuje: „Gospodi, pomiluj," při čemž okuřuje chvílemi domácí, kteří se při té příležitosti uklánějí a křižují. Modlení to trvá asi půl hodiny, někdy i déle, po kteroužto dobu nemluví nikdo mimo hospodáře. Oddělíme-li křesťanské živly, jež jsou pozdější, všechny ostatní obřady, vykonávané při této domácí bohoslužbě, připomínají nám velmi živě prastaré, pohanské modlení našeho národa. Jako při této příležitosti tak i při vykonávání jiných význačných náboženských obyčejů v příbytku (na př. při lámání koláče v den ‚slávy' nebo v čas vánoční atd.), hospodář je opravdovým knězem svého domu: čte modlitby, připíjí k slávě boží a vůbec vede sám celý obřad. A v tom právě se jeví prastarý, předkřesťanský rys těchto obyčejů.

Velmi málo je v srbské literatuře tak dobrých a ještě méně tak úplných popisů národních obyčejů z některého kraje, jak je shledáváme zde sebrány od učitele Mijatoviće. Způsob jeho výkladu je dobrý. Popisuje jasně a přesně, přirozeným postupem. Látka se mohla ovšem jinak uspořádati, mohly býti náboženské obyčeje odděleny od společenských, ale to konečně u takových popisů mnoho na věci nemění.

2. Debeljković Dená, kněz: Obyčeje srbského lidu na Kosovu Poli. Str. 173—332.

V práci této jsou popsány obyčeje srbského lidu v onom dílu Starého Srbska, jenž se nazývá Kosovo Pole, a sice v prvé části obyčeje při narození, křtu a stříhání dětí, dále zvyky svatební, v den oslavy křestního jména, smrti a na dušičky. V druhé části jsou obyčeje, konané o různých svátcích v roce. Třetí část zahrnuje ostatní obyčeje, jako lazarice, dodoly, processí, koledy i „kalinarky" a ještě různá říkadla vztahující se k domácím a polním pracím.

V tomto srbském kraji, jenž již tolik věků neustále úpí pod tureckým jařmem a vzdálen byl všech kulturních vlivů, zůstal národní život na stupni velmi nízkém. Toho jasný obraz nám podávají jeho obyčeje. Nemůžeme se opravdu vynadiviti, co se tu zachovalo rozmanitých pověr a hádání, jichž se lid houževnatě drží jako nějakých ustanovených zákonů. V nich je přesně stanoveno, co se v životě smí a co se nesmí činiti. Pohanské pověry jsou tu velmi pestře spojeny s křesťanskými obřady anebo jen jejich nátěr je křesťanský. Skoro každý národní obyčej je doprovázen mnohými rozmanitými písněmi, z nichž jedny zpívají pouze muži, druhé zase naopak jen ženy, ale nikdy muži se ženami společně. Když národ ten po celý svůj trudný život pod tureckou nadvládou zachoval tolik písní, kolik jich asi zpíval dříve, kdy ještě žil ve svobodné srbské državě!

Při ženitbě hoch, jenž si namlouvá dívku, dá dívčinu otci i samé dívce tolik darů do domácnosti a tak veliký obnos peněžitý, že zajisté celé námluvy nejsou nic jiného než kupování nevěsty. Svatba sama má všechny společné rysy srbských svatebních obyčejů v jižních a jiho-západních krajích: podobá se válečnému zhoubnému pochodu (jen „vojvoda" zde chybí). Obyčeje ty přenésli Srbové přestěhovavše se z těchto krajů i do jižních Uher a do Chrvatska. Zvláštní je obyčej, s nímž se v jiných srbských krajích buď vůbec nesetkáváme anebo jen velmi málo. Vyvolená dívka totiž musí býti po celý čas před svatbou smutná, často pláče a smutně na-

říká. Rovněž je třeba poznamenati, že tu neobyčejně velikou úlohu při svatebních obyčejích hraje květina bazalka, jíž se užívá při každé příležitosti. Škoda, že nám popisovatel nikde ani slovem nenaznačil, jaký význam má tato květina vůbec neb aspoň při jednotlivých případech. Z velmi řídkých srbských obyčejů zde máme „osramljenje“ nevěsty, jež bývá v den svatby na večer v obydlí ženichově. Nevěstu i ženicha přivedou ke stolu ke kmotrovi a starosvatovi, načež jim dají napíti trochu vína a společný jeden koláč. Potom kmotr nebo starosvat odhrne nevěstě závoj s hlavy a dá jí do ruky dvě zapálené větvičky jalovcové,dokud nedojdou svatové pořadem a nepodívají se jí do obličeje, jaká je. Že se při této příležitosti užívá právě jalovcových větviček, dává celému obyčeji velmi starobylý ráz.

„Krsno ime“ se slaví jako ve většině jiných srbských krajů s mnohými náboženskými obřady, jichž účel je, aby byl rok co nejlepší, a s ještě hojnějšími zdravicemi. Oslavuje se skoro čtyři dny: počíná se v předvečer svátku a končí se teprvé druhý den po svátku.

Není mi známo, je-li zachován ještě v některém srbském kraji obyčej, že obyvatelé mohou i sami, bez kněží, pohřbíti mrtvého (nemohl-li kněz přijíti) a že kněz teprve potom dodatečně nad hrobem jeho se pomodlí V každém případě je obyčej ten původu pozdějšího a vznikl snad z nouze, z nedostatku kněží.

Z hojných zvyků v dny sváteční připomenu jen, jak se na ‚Bele Poklade‘ (masopustní svatvečer) všichni, mužští i ženské, jeden s druhým, „opráštají“, t. j. prosí se vzájemně o odpuštění dosavadních křivd a hříchů, při čemž mužové stejného stáří se líbají na tváře, mladší však a ženy líbají starším ruce. Lidé chodí pro odpuštění i po jednotlivých příbytcích. — Nej zajímavější pak skupinu obyčejů a zároveň i největší počet říkadel a pověr tvoří zvyky v období od sv. Ignáce (20. prosince) až do Vánoc a pak hlavně na Štědrý den.

Ze starých náboženských obyčejů udržují se tu podnes Lazarice i Dodole, ale „Koledníci“ již vymřeli. Zajímavý byl dívčí obyčej Kalinarke. V období od sv. Ignáce do Vánoc vycházely dívky každého rána záhy před zorou do pole a tam pálily oheň a zpívaly písně do bílého dne. Ve zvláštním pořadu i ve zvláštním obleku vracely se pak zpět do vesnice.

3. Petrović Atanasije, kněz: Národní život a obyčeje ve Skopské Černé Hoře. Str. 333—528.

Skopská Černá Hora je kraj na severu od města Skoplje na úpatí pohoří Černé Hory (turecky: Karadag). — V prvé polovici tohoto díla je popsán národní život, v druhé pak národní obyčeje. Velmi pěkně je zde popsána zádruha i celý způsob života v ní. Spisovatel praví, že ještě před několika lety byly zádruhy čítající 70—80 duší a že jsou ještě i dnes, v nichž žije po 50 duších společně. A málo je zádruh, v nichž by členové byli již v tak vzdáleném příbuzenství, že by se mohli vzájemně ženiti či vdávati. Při dělení zádruhy se hlavní jmění dělí „na koleno“, t. j. mezi náčelníky oné generace, která se dělí. Ale potrava se rozděluje jednotlivě mezi všechny duše dnešní zádruhy. — Obšírně jsou tu popsány vzájemné vztahy mužů a žen v různých letech i za různých okolností. Stydlivost je tak veliká, že muž a žena nikdy se nejmenují vespolek jménem, ba dokonce ani spolu nerozmlouvají před spoluobyvateli chýše. Rodinná kázeň je velmi přísná a nedovolené poměry jsou velmi řídké. Sympatický je poměr jinocha k dívce. Oni se zamilují a prostřednictvím nějaké dobré přítelkyně, dívky, se vzájemně seznámí a pak se sejdou někde u pramene ve vsi na

krátkou rozprávku. Jejich poměr je zcela čistý a nevinný; je neslýcháno, aby poskvrnili svou poctivost. I sami jinoši jsou velmi dbalí poctivosti a své čistoty před svatbou. Švagrovství a strýčkování je v Skopské Černé Hoře velmi rozvito. Ani tehdy se nechtí zasnubovati vzájemně, stojí-li již ve dvacátém stupni příbuzenství. Tu se zachovává i „kmotrovské" i „djeverské" i „starosvatské příbuzenství". Sousedovi nikdy nenapadne vzíti si dívku ze sousedství, což ovšem vychází z toho, že obyčejně bývají sousedé v nějakém, ač i velmi vzdáleném příbuzenství.

Každé období života — dětství, jinošství i panenství, muž, nevěsta i žena atd. — všechno to je zde přesně roztříděno nejen po létech, nýbrž i podle zvláštního obleku. Tak na př. přesně víme, jaký oděv má jinoch v době námluv nebo o svatbě. Dívky bývají obyčejně o 5—6 let starší než jinoši, za něž se provdávají. Zvyk ten nepochybně vznikl odtud, že v zádruhách velmi dbají o to, aby hocha co nejdříve oženili a tak uvedli do zádruhy dobrou, snaživou pracovnici.

Náboženská kázeň je rovněž velmi přísná. Litovati jest pouze, že i tu se vmísily ze Srbska různé nadávky, čehož dříve nebylo. — Spisovatel obšírně vykládá o právních zvycích lidových. Kromě toho se v celém díle setkáváme s výrazy: „hanba je" to či ono konati, v nichž jsou ustanovena takřka životní pravidla a kdo přestoupí jedno takové pravídlo, na něho zajisté padá hanba. Z toho vidíme, že lid ve Skopské Černé Hoře má své hojné právní příkazy a pravidla, jež tvoří celý nepsaný zákoník a mnohem lépe vyznačují hranice lidského jednání než naše psané zákoníky.

Obyčeje jednotlivých svátků, jak se mi zdá, nejsou dosti podrobně popsány. Vidíme tu, že jsou v mnohém shodny se zvyky na Kosovu. Z veřejných obyčejů se spisovatel zmiňuje pouze o dodolicích.

Podrobně je tu popsána ženitba. Svatba může býti trojího druhu: nádherná, dovezením a pěším příchodem dívky. Prvý způsob je nejobyčejnější, při němž se vykonávají různé formality jednak před sňatkem, jednak po sňatku a každá má své jméno. I zde dary a placené peníze jsou tak hojné, že se ve všem podobají koupi dívek. Ženich s nevěstou spí společně teprve druhou noc po sňatku. „Ráno pak nevěsta svleče košili, v níž spala a v níž vidí se znak panenství, a pověsí ji v komoře na příhodné místo, aby ji každý viděl."

Ženské naříkání ve verších za zemřelými před i po pohřbu, jež vyskytuje se i v mnohých jiných krajinách srbských, i zde je hojné.

Podivné je, že se v tomto kraji národní ‚oro' (kolo) zove se tanac! Oro tančí vždy muži zvlášť a ženy zvlášť a co je neobyčejně zajímavé: v každém kole přesně vědí, kde se kdo má podle stáří připojiti. To platí též pro cizince, připojí-li se do kola.

Jovan Erdeljanović

Antoš Dohnal: **První povídky hanácké.** Nákladem E. Šolce v Telči vydal J. Kabelík 1907.

Antoš Dohnal, vlastně Leopold Hansmann (žil r. 1824—1863), je literát zvláště v Čechách nyní téměř úplně neznámý. A přece jeho vesnické povídky, jež první čerpal z Hané, bývaly v letech šedesátých na Moravě velmi oblíbeny a ještě dnes naleznou si čtenářstvo tak vděčné, jaké má posud v některých krajích Fr. Pravda. Zde nás zajímají proto, že jsou také cenným

dokumentem lidopisným. Hansmann líčí ves a lid, jak je poznal v mladých letech, popisuje věrně dle skutečnosti a zachoval již vylíčením povahy lidu dosti látky pro poznání kmene hanáckého. Mimo to však zachytil v proudu vypravování tu zevrubnější, tu stručnější popisy zvyků a různých zařízení, která bývala před r. 1848. Tak popisuje volbu stárků, hody se stínáním berana (dělo se na rozdíl od jiných vsí místy již v neděli), odvod, pouštění gruntu s otce na syna a j. Formální neumělost a prostota autora, jenž úmyslně vypravuje jenom „pravdu", zvyšuje cenu těchto zápisů jeho. *F. V.*

R. Reitzenstein: **Hellenistische Wundererzählungen.** U Teubnera v Lipsku 1906. Str. 169.

Řecká literatura prvních dob křesťanských má rozmanité spisy, které vyličují přerozličné divy a neobyčejné příhody. U několika různých spisovatelů nazývají se původci takových příběhů, vyšperkovaných divuplnými historiemi, *aretalogoi* a jejich smyšlenky *aretalogie*. Názvy tyto byly od filologů různě vykládány. Crusius (viz Pauly-Wissowa, Real-Encyklopädie III. s. v.) podav přehled těch výkladů v celku přisvědčuje Reinachovi, který na základě látky nápisové vidí v první části slova (ἀρεταί, ἀρετή) náboženský termin pro „div" (miracle) a aretalogoi klade = Wundererzähler, vypravěči divů. Několik příkladů takových divuplných povídek vybral si za předmět studia spisovatel této knihy. Cíl jeho studia, opřeného o hojnou látku srovnávací, míří vlastně na pole theologické. Pojem aretalogie autor jednak určitěji vymezuje než badatelé dřívější, jednak obsah jeho značně rozšiřuje, řídě se rozdílem, který činili starší aesthetikové mezi dvěma druhy nepravdy, totiž mezi πλάσμα a ψεῦδος. Dle něho aretalogie snaží se toliko vzbuditi úžas; v podstatě jest neuměleckým napodobením toho, co staří zvali ἱστορία — vypravování.

Prvou část svých výkladů počíná Lukianem. Tento spisovatel II. stol. po Kr. trpce stíhal cizí pověry, mystické blouznění a s tím spojené podvody tehdejší doby. Lukian ve Philopseudovi vypravuje, jak byla krajina očištěna od zhoubných plazů tím, že kouzelník zaříkával je ze „staré knihy". (Autor srovnává s tím posavadní pověry německé a j.) Potom se zmiňuje o cestách do podsvětí, k nimž — právě jako k jiným dobrodružným historiím — dal podnět jednak Homér (Nekyia, Povídky u Alkinoa), jednak Herodot a Ktesias. Takových cest do říše Hadovy anebo nahlížení skulinou, kterou za sebou zůstavuje Hekate, sestupujíc do temnot podsvětních, vyskytá se několik příkladů. Náš autor klade je mezi plody aretalogie, právě jako vypravování o cestách k lidožroutům, na ostrovy blažených, začarování lidí, výklady o visích a snech, zaklínání nebožtíků atd. Poněvadž podivnosti všeho druhu líbily se hlavně lidu, Reitzenstein usuzuje, že zmíněné knížky byly psány pro lid. Prameny jejich jsou různé; nejhojněji lze je stopovati do Egypta, často však vedou též do zemí asijských, zejména do Indie, ale zvláště také do těch končin, v nichž se nejdříve šířilo křesťanství. Křesťanství tehdy právě mělo mnoho činiti s divy a zázraky. Hojnost apokryfů o činech apoštolských náleží dle Reitzensteina k aretalogii náboženské. Půda pro ně byla připravena, neboť před apoštoly chodili proroci a kouzelníci egyptští a jiní, kteří také činili divy, o nichž si lid rád vyprávěl. Když pak mezi křesťany vyskytali se horlivci, usilující o přílišnou dokonalost a jednostranně potlačující svou stránku tělesnou, tito jednotlivci stýkali se v nejednom

bodě se současnými naukami řecké filosofie. Nejeden poustevník nebo mnich upomíná způsobem svého života na některého filosofa stoického nebo kynického. Také podivné příběhy těchto poustevníků třeba čítati k náboženské aretalogii, která se tu všelijak proměšuje s řeckou literaturou pohanskou. Jednotlivé příběhy nebo historky, vytýkající některý čin nebo vlastnost světcovu, záhy rozrůstaly v rozsáhlá „corpora", neboť podání rozhojňovalo prvotní látku novými a novými dodatky. Spisovatel znázorňuje to na světci Sarapionovi, který vynikal nesmírným sebezapřením a cudností a jistě nebyl svého druhu jediný. Cestující divotvorci prvních dob křesťanských jsou rovněž Reitzensteinovi jen skupinou křesťanských aretalogů. Skladatelé apokryfů, vyličujících domnělé skutky apoštolské a světecké, byli mužové vážní, smýšlení ryze náboženského, ale dopouštěli se podvrhů, necítíce jejich klamnosti. Tak se vyskytají v těchto aretalogiích živly, které si jinak osvojují jenom pohádky. — Autor přechází potom k románu, uváděje za příklad Charitonovo vypravování podivuhodných příběhů Chaireových a Kallirhoiných, jež Wilamowitz klade do I. století. Dovozuje, že takovýto román nemohl vzniknouti bez dramatu a bez historické monografie, na niž drama mělo vliv (za doklad uveden jest Sallustius). Román jest dle Reitzensteina nutno lišiti od aretalogií na základě rozdílu, který staří činili mezi *πλάσμα* a *ψεῦδος*.

Spisovatel dospívá v první části svého díla k závěru, „dasz es keine frühchristliche Schrift gibt, die nicht in der hellenistischen Kleinliteratur ihre Vorgänge gehabt hat" (str. 99), a ukazuje, že jen společnou prací theologův a filologů lze stanoviti, jak hluboký byl v jednotlivých případech vliv hellénský na literaturu prvokřesťanskou. — V druhé části knihy klade za příklad, jak si představuje badání na tomto poli, studii o obou hymnech v apokryfu, připisovaném sv. Tomáši Didymovi, t. j. o skladbě, řečené hymnus duše, a o písni svatební. Rozebírá zevrubně obě pohádkovité skladby, dovozuje jejich egyptský původ a ukazuje, že n. př. hymnus duše jest starý, pohanský *ἱερὸς λόγος* v přepracování dost chatrném a že lze jej snadno převésti na egyptsko-hellenistickou pověst, kdežto v písni svatební prostupují se pohanské názory (bůh a člověk spolupůsobí na zrození budoucího krále nebo proroka) s naukami mnichův o naprosté zdrženlivosti tělesné. V celku tato druhá část má býti praktickým dokladem důkazů, „jak silný vliv měl hellenismus na křesťanství a jak silný vliv má na nás samy." — Kniha Reitzensteinova jest již po této kulturní a literárně-historické stránce z míry zajímavá; vedle této stránky však poutá také tím, čeho sama nemá účelem, ale co podává bezděčně — parallelou s pohádkoslovnými studiemi vědeckého folkloru o stěhování a přejímání látek a motivů pohádkových.

F. V. Vykoukal.

Д-ръ М. Арнаудовъ, *Български народни приказки.* Опитъ за класификация, str. 110. Отд. отт. изъ „Сборникъ за пар. умотворения, наука и книжнина", кн. XXI. София 1905.

Spis. předeslal svému pokusu o klasifikaci bulh. národních pohádek zběžný přehled různých teorií o původu našich pohádek, Grimmovy, Benfeyovy, Andr. Langovy až po kritiku Bedierovu; sám pak kloní se nejvíce k učení školy „internacionalně-literarné", vykládající shody našich pohádek přejímáním, ovšem bez onoho předpokládaného prapramene indického aneb jiného. V literatuře citované od spis. jest dosti mezer. Potom

(str. 14 sl.) obrátil se k vlastnímu tematu své práce, ke klasifikaci pohádek. Probírá starší pokusy, hlavně Hahnův a ukazuje jeho slabé stránky. Při svém pokuse má na zřeteli hlavně jeden úkol, a sice systematický přehled pohádkových látek, kteréž si vypravuje bulharský lid. Nečiní ovšem při své klasifikaci nároků na universalnost, není veden zvláštní nějakou snahou, redukovati přebohaté ty látky na několik málo hlavních ideí a činiti jakési dalekosáhlé vývody. Má na zřeteli více praktické potřeby, chtěl by usnadňovati svým systematickým přehledem detailní studia folkloristická jako domácím, tak zvláště cizím učencům, kterým mnohé ty periodické publikace, kde časem nějaká ta lidová tradice byla vytištěna, jsou naprosto nepřístupny. A v tom ohledu získal si dr. Arnaudov zajisté upřímného vděku všech. Jiný ještě bezpečný výsledek má tato práce: usnadnila jednak sběratelům publikování materiálů, znemožnila zbytečné otiskování variantů zcela téměř doslovně stejných, ukázala, že se material lidovědný sbíral velmi nesystematicky, tak že přes ohromný material bulharský dosud vytištěný nemůže se říci, že bychom přibližně znali pohádkový repertoir všeho bulharského lidu a mohli učiniti bezpečnější obraz o rozšířenosti látek a motivů pohádkových. Ku podivu leckterá látka velice zajímavá byla dosud velmi zřídka zapsána, aneb vůbec ještě nebyla nalezena, kdežto jiných látek máme značný počet variantů. Zvláště pak jest pozoruhodno, že většinou pocházejí dosud vytištěné pohádky bulharské z krajin západních a jihozápadních (valná část, snad většina pochází z Makedonie), kdežto východobulharské kraje jsou silně ještě zanedbány, lidové tradice východních kmenů bulharských nedostatečně prozkoumány.

Dr. Arnaudov seřadil v této své rozpravě bulh. pohádky a povídky lidové do čtyř skupin: 1. povídky o dobrodružstvích reka neb rekyně, 2. legendy, 3. bájky zvířecí, 4. anekdoty. Tyto skupiny dělí potom na velkou řadu drobnějších oddílů, seřazuje látky dle příbuznosti motivů, blízkosti versí, při čemž slouží mu do jisté míry za vzor Tilleovo seskupení českých pohádek v Národopisném Sborníku I. Spis. není ovšem přesvědčen o absolutní ceně svého seskupení bulh. pohádek a povídek lidových, proto prý, že se při tom řídil jen dle faktického, dosud seskupeného materialu bulharského, a nově nalezené nové látky, verse, varianty mohou na mnoze změniti jeho seskupení, jeho stanovení příbuzenských svazků. Do druhé skupiny „legendy" počítá spis. vůbec povídky, jichž předmětem jsou náboženské názory a představy, pověry lidové. Obsah jich opírá se o pověsti biblicko-apokryfické, ideje náboženstvo-etické, představy demonologické aneb výklady o původu, t. ř. aetiologické. Dle toho dělí tedy spis. legendy v 4 skupiny menší. V 3. skupině dochází výrazu demonologie lidu bulh., víra v sudičky, osud, upíry, čerty, samodivy a jiné bytosti. Skupinu 4. „aetiologické povídky" spis. nepojal do svého systematického přehledu. Rovněž z nich vyloučil čtvrtou hlavní skupinu, anekdoty. Můžeme-li celkem přijmouti druhou, třetí a čtvrtou hlavní skupinu, tož nemůžeme nikterak se smiřovati s jeho první skupinou. Než hleďme, jak spis. skutečně tu látky roztřídil a sestavil.

I. oddíl. Rek dobývá různým způsobem krasavice aneb bohatství. Tento oddíl dělí ve 3 skupiny: *a)* Pomocí vděčných zvířat, nadpřirozených bytostí aneb divotvorných věcí vykoná rek různé skutky hrdinské a ožení se s krasavicí. *b)* Pomocí vrozených aneb později dobytých nadobyčejných vlastností vykoná rek různé skutky hrdinské, ožení se s krasavicí aneb zbohatne. *c)* Muž dostane od nadpřirozených aneb vděčných bytostí divotvorné předměty aneb vlastnosti, jež mu dopomohou k bohatství. Skupina *a)* dělí

se v menší skupinky: α) vděčná zvířata; rek vykoná jich pomocí, když byla zachráněna od neštěstí aneb oženěna se sestrami jeho, těžké úkoly a ožení se s krasavicí. Odpůrce (drak a j.) ukradne nevěstu, ale rek jí konečně přece dobude: β) vděčný nebožtík přidruží se k rekovi, který ho byl od věřitelů vykoupil, dopomůže mu ke krasavici a zachrání ho před různými nebezpečími. γ) Rek vykonav těžké úkoly pomocí divotvorných předmětů aneb pomocí nadpřirozených bytostí, dobude krasavice. δ) Rek osvobodí krasavici od netvora. ε) Rek osvobodí svou ženu od únosce. ζ) Rek zahubí svou nevěrnou matku. η) Rek ožení se s vílou (labutí, „schwanenjungfrau"). Tyto menší skupiny dělí se opět v další ještě menší části. Do skupiny α) počítá tedy spis. i látky: 1. Hoch a mladé hádě (Köhler I, 440), 2. o zvířatech švakřích, 3. látky o reku posílaném napřed do hradu od loupežníků a pak tyto hubícím spojena s látkou o zvířatech sešvakřených, 4. o ptáku krásně zpívajícím do kostela dobytém od prince atd. (Pedersen, Zur alban. Volkskde, č. 3 a j.). Do skupiny γ) zařadil mimo jiné pod č. 11 látku o dívkách trhajících střevíce na nočních potulkách, srv. mé Pohádkoslovné studie 107 sl. a hned zatím jako č. 12 látku o nevěrné milence (ženě), kterou pak oklamaný milenec (muž) trestá čarovnými jablky, způsobujícími na jejím čele rohy a p. Do skupiny ζ) o nevěrné matce zařadil jako č. 23 δ) látku o zlatonosné slepici, ač při té látce, srv. můj výbor v Nár. Sborn. VI právě motiv o zrádné matce není nutný, ba může býti považován za sekundární. — Skupinu *b)* dělí Arnaudov ve 4 menší skupiny α) искусень герой, β) хитръ герой, γ) умень герой, δ) неустрашимъ герой, a sice zařadil pod α) látku o čarodějníkovi a jeho učedlníkovi jako č. 25, dále látku o princezce, kterou dostane jen ten, kdo ji přiměje, aby promluvila č. 26 (srv. Beńfey Pantschatantra I, 489), látku: blecha (veš) vykrmena v ohromné zvíře, kůže její vydělána, kdo pozná, jaká to kůže, dostane dívku č. 28 (Gonzenbach č. 22). Do skupiny *bβ*) zařazena látka o bazalce č. 34, látka o závodech lstivého člověka s drakem (m. kamene — železa sýr atd.). Do skupiny *bγ*) látka o poznání zlodějů ukradeného velblouda atd. č. 36 (Die Reise der Söhne Giaffer's, str. 198 sl. a j.), o mistrném zloději č. 38 a j. Skupinu *c)* spis. nedělil více do menších oddílů. Mimo to jest ještě několik látek, jichž nemohl spis. zařaditi do svých skupin, tak zejména látku o třech radách daných muži vracejícímu se po mnohých letech domů, látku o žábě-nevěstě.

II. oddíl obsahuje dle p. Arnaudova pohádky, v nichž hlavní úlohu hraje žena. Rozdělil jej pak v 3 skupiny: *a)* Dívka jest před svatbou pronásledována od závistníků, lidožroutů aneb jiných ucházečů. *b)* Dívka hrdinná koná rekovné skutky před svatbou svou. *c)* Dívka zachrání se od obra, netvora, jemuž byla slíbena. Tyto skupiny dělí opět v několik menších částí. V skupině *a)* rozeznává látky α) pastorka pronásledovaná od macechy dostane drahocenné věci od nadpřirozených bytostí, Popelka; β) z jablka (pomeranče) dívka; sestry tři slibují princi, čím by ho obdařily, kdyby se s kterou oženil (Schiefner, Awar. č. 12, Köhler, Klein. Schr. I, 565); γ) dívka vdá se za nebožtíka, δ) o bratrovi přeměněném v beránka a jeho sestře, nevěstě královské (Gonzenbach č. 48 a 49, Köhler I, 438). ε) Dívka přemluvena od člověka, jehož svodům odolala a mimo to jako zvláštní variant ještě sem přiřadil „Allerleirauh" ζ) „Mlčenlivá nevěsta". — V skupině *b)* rozeznává α) látku o metamorfose pohlavní, β) děvče ve válce, a k tomu přiřaděna ještě verse o smělé dívce hubící loupežníky a potom nevěstě loupežníkově. — V skupině *c)* sestaveny jsou látky různé, verse ku Gonzenbach č. 23 a j.

Jak viděti jsou kriteria, jimiž se spis. řídil seskupuje bulharské povídky lidové, čistě vnější a nemají z valné části nic co dělati s vlastními základními sujety. Seskupeny tu na mnoze látky, které nemají nic společného, leda že dívka jest nespravedlivě a krutě pronásledována. Ku podivu, že se dr. Arnaudov nepřidržel nejdůležitějšího dělidla, že totiž nerozdělil povídky lidové mimo legendy, bájky a anekdoty ve dvě hlavní skupiny: 1. báchorky, t. j. povídky, v nichž více méně důležitou úlohu hraje živel nadlidský a nadpřirozený a 2. vlastní povídky, t. ř. novely. O t. ř. „schwanku" se nezmiňoval, a nevíme, chtěl-li povídky toho druhu vřaditi do kruhu „anekdot". Než jest nepochybně i mezi těmi druhy povídkovými jistý rozdíl.

Rozdělení „legend" bylo celkem snadné. Než i zde nevedl si spis. po našem soudě všude správně, ku př. povídku o pravdě a křivdě mnohý by asi v tomto oddíle nehledal (str. 82 pod č. 31), ani celý ten kruh povídek o osudu a jeho nevyhnutelnosti (str. 83 sl.), jak o Marku bohatém (č. 32); tu jest také zařaděna verse legendy o Placidovi-Eustachiovi (č. 41), aniž by se ovšem bylo na tu souvislost poukázalo. Poslední část o zvířecích látkách, o bájce nedává podnětu k poznámkám, leda že asi ne zcela právem sem zařaděna látka o kocouru v botách (str. 103 č. 12).

J. Polívka.

❧

Двадесет српских народних приповедака. С предговором и с белешкама за извор и паралеле текста издао проф. Андра Гавриловић. (Издање књижевне задужбине Илије М. Коларца т. 112.) Београд 1906, str. 104.

Jest to první sbírka srbských pohádek opatřená komentářem a bibliografickými poznámkami. Vydavatel použil k svým účelům výhradně takřka některých prací prof. Maretiće a mých, pokud mu byly právě přístupny. Nevyužil však bohužel ani jihoslovanských publikací, které i jemu, jenž nyní za svým povoláním působí v Niši, dosti daleko od srbského centra literárního a vědeckého, přece mohly býti přístupny, jako Sofijský Сборникъ за народни умотворения aneb Záhřebský „Zbornik za narodni život i običaje južnih Slavena". A tak jsou jeho poznámky a vysvětlivky dodané jednotlivým číslům dosti skromničké a kusé. Ref. zajisté s velkým uspokojením viděl, když až na dalekém srbském jihu došly jeho práce povšimnutí a že jich bylo užito vydatně, ale nemůže zamlčovati poznámku, že neměl při svých komentářích k různým pohádkovým sbírkám na mysli, aby jiní jen vypisovali z nich bibliografické poukazy, než více, aby na jich základě se pouštěli do hlubšího studia různých těch látek a motivů.

Pohádky v této sbírce otištěné nejsou zcela přesně podány v ryzém původním znění. Menší polovici, 9 čísel zaznamenal p. Andra Gavrilović sám a jest vší chvály hodno, že o vypravovatelích a pomocnících svých podává obšírnější zprávy. Však v těchto do daleké většiny v Niši aneb v okolí Nišském zapsaných pohádkách naprosto setřen jest onen zvláštní dialekt, který známe nyní dosti dobře z povídek některých spisovatelů srbských, St. Sremce, pí. Jeleny Jov. Dimitrijevićovy, M. T. Golubovića. Ostatní povídky dostal vydavatel z druhé ruky; 7 čísel zapsal jemu jistý mladík nedávno do Bělehradu z Hercegoviny přistěhovalý, dvě zapsal mu jistý kandidát učitelství, a dvě dodal mu jistý literát, a u těchto připouští vyd. sám, že je sepsali „dle vlastní své znalosti pohádek lidových".

Č. 1., str. 13 sl. jest variant pohádky sbírky Kojanova-Stefanoviće č. 5., Archiv f. slav. Phil. V. 20 sl.; mimo varianty vypočtené ode mne v Zborniku za nar. život VIII, 171 třeba uvésti ještě Бос. Вила VII (1892) str. 252 sl. Rek, princ úklady macešinými vypuzený, ukojí žízeň starého poustevníka a jest za to od něho obdařen čarodějnou flétnou. Královna vil vzala později pánu rekovu oči. Od něho obdařen koněm a zbraní jde dále do světa, osvobodí princezku od draka a dostane ji — nevlastní svou sestru — za ženu. Drak přemožen pomocí čarodějné flétny: musí podle ní tak dlouho tancovati, až spleskl v puchýř zcela malý, a ten pak zašlápl rek levou nohou svou.

Č. 2., str. 21 sl. Srv. poznámky René Basset v Revue des tradit. popul. VI, 681 sl.

Č. 3., str. 27 sl. Matka zradí syna svému milenci. Srv. Máchal O epose slov. 64 sl. Летопис мат. српске sv. 146, str. 115, č. 3 Kres V (1885), str. 246, č. 46, Plohl Herdvigov Hrvat. pjesme i pripov. I, 135 sl., č. 26. Бос. Вила IX (1894), str. 188, Сборникъ българ. нар. умотвор. XI, odd. 3, str. 141. Шапкаревъ Сборн. IX, 406 sl., 464. Спространовъ Приказки str. 101, č. 19 (Сборн. нар. умотвор. XIX).

Č. 4., str. 35 sl. Muž zví ve snu vše, co mu potřebné, strčí-li první kus jídla pod levou patu, a poslední pod pravou.

Č. 5., str. 41 sl. „Dva prsteny“ jistě není lidové. Muž přijde do osamělé krčmy, kde jest jeho sestra provdána za hospodského. Jak ten chce hosta svého zavražditi, pozná v něm žena svého bratra. Muž zabije hostinského, a potom zazelená se a znovu pučí les. Tento poslední motiv připomíná nám zakončení některých versí o kajícím zbojníkovi, srv. bulharské nyní u Arnaudova Българ. нар. приказки str. 75 sl.

Č. 6., str. 47 sl. Variant známé pověsti o narození Konstantina Vel., sv. Ondřeje. Srv. Anthropophyteia I., č. 48, 49 sbírky Kraussovy, Сборн. матер. Кавказ. XXXV, odd. 2., str. 72 sl., viz N. Věst. I, 51, 116. Dotyčných pojednání Veselovského, Dragomanova, R. Köhlera p. Gavrilović neuvádí ve své poznámce, ač právě na ně měl odkazovati.

Č. 7., str. 51 sl. „Koruna a pastýř“. Pastýř ožení se s jedinou dcerou královou, když třikráte byla na hlavu jeho sletěla koruna. Jinde se obyčejně takovým aneb podobným způsobem volí král, srv. moje pojednání v Národop. Sborníku VI, 140 sl. Dále jest tu spojena pověst o nalezení propadlého kostela.

Č. 8., str. 57 sl. Víla vyvede krále z lesa, když jí slíbil, že na tom místě vystaví pro ni hrad. Obyčejně musí člověk v takových případech slibovati oné bytosti své dítě. Když potom král v novém hradě před svými hostmi popíral, že jej vystavěl pro vílu, přemění se spolu s hostmi v kámen. S tím spojena jest etymologická pověst o vzniku Budima.

Č. 9., str. 61 sl. Verse látky o Lenoře.

Č. 10., str. 65. Chuďas osvobodil se od čerta, svého soudruha, tím, že se pokřižoval.

Č. 11., str. 69 sl. Čas mine jako několik okamžiků hodnému králi prohlížejícímu nebe. Srv. Chauvin Bibliogr. du ouvrages arabes VII, 102. Gavrilović cituje v poznámce legendu, vypravovanou od Divkoviće, ale ta náleží vlastně do okruhu o mnichu naslouchajícím zpěvu ptačímu, Köhler Klein. Schr. II, 239 sl. Otiskl ji již Iv. Milčetić v Zborniku za nar. život I, 2 s jinými varianty, sdělil potom ještě některé verse v témže Zborniku X, 1 sl., a na to měl vydavatel odkázati.

Č. 12., str. 73 sl. Žena sedla si na čerta, dala se přenésti přes řeku, a nespouštěla se ho dříve, až když jí byl předal-všecku svou „čertovinu“. Srbská

verse nezná, co se dále vypravuje jinde Waldau Böhm. MB 656 Slov. Pohľady 1895, str. 385, Сборн. Мат. Кавказ. XIII, odd. 3, str. 289.

Č. 13., str. 77 sl. Dva sluhové, hodný a zlý, závodí, čí mzda jest spravedlivě zasloužena, a sice má se to ukázati z toho, čí dým z koupeného tymianu stoupá rovně k nebesům. Srv. Bosan. nar. pripov. redovn. omlad. bos. 140, Шапкаревъ Сборникъ VIII, str. 18, č. 12, Сборн. за нар. умотвор. XVI—XVII, II. Матер., str. 330, Simrock Deutsche M. 363 (novořecká) Аѳанасьевъ Нар. рус. ск.[3], 48, 53, Худяковъ Великорус. ск. III, 77, č. 95, Романовъ Бѣлорус. Сб. VI, 486, č. 54, Етнограф. Збірн. XIII, 173, č. 353, XIV, 243, č. 41.

Č. 14., str. 81 sl. Kovář byv pohostinný k dítěti Ježíši, dostal ranec, který dává peněz, co si jen přeje. Všickni, kdož nechovali se vlídně k Ježíši, těžce byli potrestáni.

Č. 15., str. 85 sl. Žito má tak krátký klas, proto že lidé byli skoupí vůči Matce boží a Synu. Kůň jest nenasytný, neboť nechtěl jich přenésti přes vodu, srv. Етн. Збірн. XII, str. 75, č. 84, proklet z jiných příčin (táhl slámu z jeslí) Krauss Sag. Mär. Südslav. II, č. 68. Караџић II, 216 Этногр. Обозр. LI, 7.

Č. 16., str. 87. Legenda o zbožné dívce, která každý den se stává krásnější, a o dívce bezbožné, která každý den jest šerednější.

Č. 18., str. 95 sl. Verse k povídce o rozbitém hrnci mléka. Srv. Archiv f. slav. Phil. XVI, 319; XIX, 259, č. 148; XXI, 270, č. 180, Етногр. Збірн. VI, str. 182, č. 408, Montanus Schwankbücher ed. Bolte, str. 303, 603, č. 53.

Č. 19., str. 99. Člověk, nalézá se, vybíraje hnízdo, ve velkém nebezpečí, slibuje bohu i všem svatým vše možné, ale vezme slib zpět. Srv. Zbornik za nar. život juž. Slav. VIII, 174, č. 45, Archiv f. siebenbürg. Landeskunde XXXIII, str. 412, 428, č. 12, 19.

Č. 20., str. 101. „Králík a zajíc". Zajímavá verse k známé ezopské bájce o myši městské a polní (Ezopovy fabule vyd. A. Truhlář, str. 64, č. 12.), která namnoze pronikla do lidu, srv. Curtze Volksüberlief. Waldeck. 180. Kolberg Chełmskie II, 122.

Č. 23, srv. též Wisła XIX, 220 sl. (vlastně moucha a blecha).

J. Polívka.

❧

Н. Н. Виноградовъ: *Великорусскій вертепъ.* Изъ „Извѣстій Отд. русск. яз. и слов. Акад. Наукъ". Т. X. кн. III. и IV. С. П. Б. 1905. Str. 42.

O jeslích maloruských známe mnohem více než o velikoruských. Specialní práce N. Markeviče »Обычаи, повѣрья, кухня и напитки малороссіянъ« (Kiev. 1870), G. Galagana »Малорусскій вертепъ« s předmluvou P. Žiteckého (Kiev 1882), N. Petrova »Старинный южнорусскій театръ и въ частности вертепъ« (ibid. obě stati vytišt. v »Kievské starině«), A. Malinky »Къ исторіи народнаго театра (»Этногр. Обозрѣніе« 1897) a také práce rázu všeobecného A. Archangelského, A. Alferova, A. Veselovského, P. Morozova, P. Pekarského, B. V. Peretce, N. Snegireva a j. jak zřejmo věnovaly nejvíce pozornosti maloruským, běloruským a polským jeslím.*) Nedávno

*) Bohužel ani jeden z těchto badatelů nezpracoval velmi zajímavé texty rumunské. Předpokládáme pro ně ruský původ, neboť v nejrušnějších místech herci si nadávají rusky. Příležitostně seznámíme s nimi čtenáře. *A. J.*

Městská veřejná lidová knihovna

našel spisovatel text ruské lidové hry dramatické, setkal se na Volze s dvěma majiteli loutkového divadla, neb, jak oni sami sebe nazývali, s »raješniky«. Po dlouhé námaze seznal spisovatel repertoir těchto »nositelů« lidové dramatické poesie. Uměli jej zpaměti, ale za představení leccos změnili, třebas jeden z nich měl kus napsaný. Tento kus nese název »Смерть царя Ирода«. V ní účinkuje velmi mnoho osob: car Herodes, dva andělé, tři králové, pastýř, šest vojínů, Rachel s nemluvnětem, kněz, smrt, čert, dva židé, cikán, měřič, jeho žena a dvě »dívky z Valdaje«. Řeči herců nemají namnoze žádný smysl, patrně, jest třeba hledati v základním textu několik vrstev a polských pramenů, které se při ústním podání zkazily k nepoznání. Kus jest složen z lidových rčení a dosti zábavných. Obsah hry jest následující:

Scéna představuje trůnní sál Herodův a tu jest také umístěna jeskyně; na zadní stěně stojí řada nehybných vojínů. Především přes scénu přejdou dva andělé se svícemi zpívajíce: „Дѣва днесь . . .“ Za nimi jde pastýř, který žene dvě ovce; zpívá a modlí se před jeskyní a také odejde. Po odchodě pastýřově přicházejí se klaněti k jeskyni tři králové; chystají se k Herodovi, ale tu objeví se anděl a radí jim jíti »jinou cestou«; načež králové zpívajíce odcházejí. Dále vchází Herodes, posadí se na trůn a počíná svoji řeč takto:

»Азъ есмь царь кто можеть мя снидь?«

Touto větou chce, jak patrno, ukázati svoji moc, aby dále mohl říci větu, v níž hrozí vyhubiti mláďatka betlémská. Volá vojíny a káže zabíti nemluvňata. Vojíni odpovídají, že už zabili všechna nemluvňata, ale že jen jakási Rachel nechce dáti své dítko a sama že přišla k Herodovi. Herodes vzkáže, aby ji přivedli do trůnního sálu. Rachel vstoupí s děckem. Herodes káže zabíti nemluvně. Rachel padá na zem a pláče; objeví se anděl a těše ji odvadí. Ihned po odchodu Rachelině objeví se kněz a hrozí Herodu »s drzostí«, že za jeho zločiny:

»Прійдетъ гибель д ябель и побереть чортъ душу твою и кости.«

Hrozba se ospravedlňuje, ale kněz odpovídá: »Поментуй — поментуй на томъ свѣтѣ — бездна. Смола, дяготь будешь питати . . . Аментъ.«

Kněz odejde a ihned za ním objeví se Smrt. Bez srovnávacího prozkoumání textu nemůžeme pochopiti slova smrti: »Азъ есмь малахинья«. Smrt hrozí Herodovi, ale ten chce s ní bojovati. Ona však povolá na pomoc svého bratra — čerta. Smrt usekne hlavu Herodovi kosou a vezme ji s sebou, a Herod propadne se spolu s čertem. Po této scéně přestává vše, cokoliv vztahuje se k Herodovi a počínají se úryvkovité scény s úplně novými osobami. Přijdou dva židé a mluví »plačtivě« několik nesmyslných slov, načež objeví se cikán »hrozného vzhledu« a začne je pro nic za nic tlouci holí, říkaje při tom, že oni ho písní zabili. Potom cikán nutí židy tancovati a zpívati. Na konec ještě jednou udeřiv židy cikán odchází s jedním z nich. Druhý pak žid klepá na anděla v naději, že „Ангелушка его на небо возьметъ.“ Ale místo anděla přijde čert a odnese žida do pekla. Potom odehrávají se po sobě dvě scény: měřič a jeho žena a dvě dívky z Valdaje, ale obě tyto scény omezují se na tanec. Na konec objeví se cikán, který pronáší nesouvislou závěrečnou řeč, načež jest konec celému představení.

N. Vinogradov sděluje původní text »hry jesličkové« podle vlastníka zápisků, ale k tomu přibírá variant ze zápisků »raješnikův«. Text velkoruské hry jesličkové jest tu vytištěn poprvé a právě v tom vězí jeho zájem. Dále autor uvádí popis dvou jeslí a přináležejících k nim loutek, které nacházejí se v Národopisném oddělení ruského musea cáře Alexandra III. a byly získány r. 1902 v městě Staré Rusi (Novogor. gub.) od kustoda oddělení E. A. Ljackého. V inventáři musejním jsou loutky zapsány ve sbírce č. 234 (všeho 22 čísel a 47 předmětů), Jest to loutkové divadlo se scénou v dřevěném truhlíku a se vším příslušenstvím z kartonu; podlaha potažena jest koží a má podélné i příčné mezery pro pohybování loutek. Vnitřní stěny jsou pokryty zlatým papírem. Uprostřed střední stěny jest trůn s dvěma vojáky po stranách. Opona jest z červené kumače, bucharské látky bavlněné. Druhé jesličky jsou rovněž skládací loutkové divadlo dřevěné. Vnější stěny truhlíků jsou ozdobeny zeleným papírem s černým kvítkováním, vnitřní — zlatým a uprostřed prostřední stěny nalézá se trůn. K těmto dvěma jeslím náležejí 44 figury popsané v následujícím pořádku: Dva andělé v bílém a stříbrném rouše. Pastýř s knutem v ruce, s mošnou a troubou na zádech; při něm jest bílá ovce. Pět králů: čtyři v aksamitových oděvech s plášti, pátý — v červeném kalikovém, všichni mají koruny. Žena (Ráchel) v černém šatě s chlapcem na rukou. Kněz v aksamitovém oděvu s kloboučkem zašpičatělým na hlavě. Smrt — kostra s kosou a šípy na zádech. Čert v aksamitovém šatě. Cikán v černých aksamitových kalhotech v červené haleně kumačové s holí v ruce. Dva židé v červených aksamitových kalhotech a košilích. Sedm vesničanek v sarafanech, z nich dvě »valdajky«. Běhoun ve vojenském kabátě s šavlí, v dvorském klobouku s pérem. Kovář — v bílé zástěře s kladivem v ruce. Sedm vojínů — v pancířích s pikami a šavlemi, jeden beze zbroje, jen v přilbě. Dvě pážata v modrých kostýmech se šavlemi. Tři vesničané, dva v papírových kostýmech, jeden v hedbávné červené košili a modrých kalhotech. Pět vojínů v červených papírových halenách s černými pásy v černých přilbách. Hlasatel v červeném vlněném šatě s šavlí.

Ale soudě podle toho, že při jeslích bývá text dvou představení — »Царь Иродъ« a »Царь Максимиліанъ« tedy tím spíše v kolekci musejní máme co dělati s loutkami obou těch různých kusů. Mimo to, podle mínění autorova při registraci popsány jsou loutky v libovolném pořádku, ale ne podle textu přiložených kusů a bez poznámky, k jakému kusu náležejí. Toto mínění jest potvrzeno ještě sestavením loutek. Tak jest zde pět cárů: Herodes a tři králové přišedší se pokloniti Kristovi, pátý pak musil býti car Maksemjan, na něm pak oděv odlišný od ostatních čtyř. Vojínů třináct a pro představení obyčejně se potřebuje jen šest. Nejvýše obtížné jest hráti s více nežli šesti loutkami. Pážata, věštec, běhoun, kovář jsou osoby jednající výlučně ve hře »Car Maksemjan«. Na konec scházejí pro tuto odjinud známou hru Adolf Anika a Brambeus.

A. J. Jacimirskij.

А. Масловъ: Музыкально-этнографическіе очерки. Калики-перехожіе на Руси и ихъ напѣвы. Историческая справка и мелодикотехническій анализъ. С.-Пб. 1905.

Pode jménem „каликъ-перехожихъ“ jsou u Rusů známi poutníci, kteří jsou nositeli a šiřiteli duchovních písní. Přinuceni následkem jakéhokoliv tělesného neduhu neb slibem vyhledávati sobě živobytí „jménem Božím“,

„kaliki-perechožie“ toulají se z místa na místo vypravujíce všude o tom, co viděli a slyšeli. Již ode dávna hluboký náboženský cit neb jen záliba v potulném životě vábily ruské lidi k putování na Athos, do Cařihradu, do Sv. Země. Jejich kontingent byl co nejrozmanitější — tu setkávali se zběhlí sedláci, svobodníci všech stavů i duchovní. Navrátivše se domů, mnozí z nich chápali se dřívějšího způsobu života, druzí pak, přivyknuvše ustavičné změně, nemohli již odříci se potulného života. Ubohý, jednotvárný jest život ruské vesnice — a proto přijímali se tito „kaliki-perechožie“ vždy se zvědavostí a úctou; mohli lidu vyprávěti tolik zajímavého, co viděli a slyšeli, rozličné legendy, povídky, zpívati dojímavé duchovní písně atd.

Od těchto „kalik-perechožich“, kteří někdy skutečně do dalekých zemí putovali, převzali jejich repertoir obyčejní žebráci t. j. žebráci ze zaměstnání. Duchovní písně se neobyčejně rozšířily, za to však zmizel typ starého „poutníka z přesvědčení“. Tomu napomáhalo surové pronásledování hlavních představitelů světské hudby v Rusku — „skomorochů“, „špilmanů“, rozličných „umělců“ za cara Alekšeje Michajloviče.

Divadlo cárovo bylo zničeno a nahraženo žebráky, nazývajícími se „верховными (t. j. žijícími v hořejších komnatách paláce) нищими“, a u cárevny — „верховными богомольцами“. Bohatí bojaři hleděli ve všem napodobovati cára a spolu s četným dvořanstvem činili dobrodiní celým tlupám žebráků a poutníků. U těchto žebráků udržela se jen vnější stránka „каличества“ — zpívání spásonosných písní. Nyní „kaliki“, „banduristé“ „lýrnici“, různí se jen podle repertoiru: — světského převládajícího u banduristů, — duchovního u lýrníků. Nyní „kaliki“ činí ze svého zaměstnání podnik výdělkářský, někdy spolčují se proto v celé skupiny o 3—5 osobách, s jedním společným vůdcem — „staršinou“ (na př.: bylina o čtyřiceti kalikách s vyvoleným atamanem).

Na jihu Ruska existuje docela zvláštní organisace: „bratrstvo“ slepců se starostou a jinými funkcionáři, volenými pro větší okruh. Banduristé neb kobzaři, zpívající s doprovodem „bandury“, vyskytují se nyní řídčeji a řídčeji, a to jen — v Malorusku.

Stará duchovní píseň, plod náboženské fantasie poutníků rozšířila se u lidu buď bezprostředně (skrze „kaliki-перехожіе“), buď skrze centra náboženské osvěty — kláštery, poustevny atd. Zvláště dobře zachovaly se památky náboženské starobylosti v těch klášteřích, které v době rozkolu stály za „starou víru“. Vůbec duchovní písně zachovaly se na severu Rusi a všude u rozkolníkův.

Obsah svých písní kaliki-perechožie dostali již v dávných dobách ze zakázaných knih, apokryfických povídek, s nimiž seznámiti se mohli v XI. až XV. stol. buď cestou ústního podání od ruských poutníků chodících po svatých místech, buď knižní cestou t. j. z apokryfních knih, které byly velmi rozšířeny v Byzancii, Bulharsku, Rumunsku a Srbsku v ranní době křesťanské. Kromě toho repertoiru písní více méně národního rázu a jen složených pod vlivem knižního písemnictví — nalézáme u „kalik-perechožich“ i jiný druh duchovní písně výlučně knižního rázu. Jsou to známé pod názvem „psalmů“ a „kantů“. Vznikly s počátku na jihozápadě ruském asi v XVII. stol. a potom již jako hotové přešly mezi lid.

K pozdějším duchovním písním vztahují se druhy duchovní poesie sektářů, kteří mnoho pomohli je šířiti. Sem náleží i ty duchovní písně, které nejsou vzaty z legend neb apokryfů, ale jsou výtvorem výhradně žebráků. Jsou to písně „поминальные“, „заздравные“ atd. Nejstarší z du-

chovních písní jsou písně o Jiřím a o „Golubiné knize"; hledíc k hudebnosti svého verše blíží se bylinám.

Takový jest ve všeobecných črtách obsah předmluvy p. Maslova, kteráž předchází před duchovními písněmi uvedenými s notami. Lidové nápěvy, kteréžto měly nepochybně velký vliv na současnou hudbu, zasluhují zvláštní pozornosti a studia. Protož vydání takových knih, jako p. Maslova, jest nezbytné; a první pokusy v tomto směru možno jen vítati. Lidové melodie jsou tak bohaté, ale málo probádány.

A. J. Jacimirskij.

BIBLIOGRAFIE.

(za r. 1905—6. viz II., 108—112.)

XII. Život hospodářský.

Karl Bücher: Die Entstehung der Volkswirtschaft. 4 Aufl. Tübingen. Laupp, 8°, VI, 456 str. Ref. R. critique 1905 č. 30.

H. Behlen, Pflug und das Pflügen bei den Römern und in Mitteleuropa in vorgeschichtlicher Zeit. Dillenberg. C. Seels Nachf. 1904. Str. XVI + 192. Ref. Zft. d.Ver. f. Volksk. XVI., 231—232. Globus LXXXVII, 161, Zentralbl. f. Anthropol. X., 81.

*Dr. Vl. Levec, Pettauer Studien. Untersuchungen zur aelteren Flurverfassung III. (Mitt. d. Anthrop. Ges. in Wien XXXV.) Ref. Čas. za zgodovino in narodopisje III., 92—95.

Dr. E. Opitz, Die Arten des Rustikalbesitzes und die Landemien und Markgroschen. Vratislav 1904. Str. XVI + 420. Ref. Mitt. d. Schles. Gesell. f. Volksk. Sv. VII. 111—112 (Dr. Wutke).

*Čeněk Kramoliš, Nejstarší registra gruntovní v Rožnově 1552—1595. Sborník musejní společnosti ve Vel. Meziříčí, 1905, č. 12, str. 24—28.

*Fr. V. Bouchal, Lov ryb na Hlubocku. Český Lid, XIV., č. 2., str. 92—94.

Felix Em. Zub, Příspěvky k dějinám včelařství v Čechách vůbec a na Třeboňsku zvláště. Ref. Český Lid, XIV., č. 1., str. 64 (dr. Č. Zíbrt).

Михайло Зубрицький, Село Мшанець Старосамбірського повіта. Матеріали до історії галицького села. Вступна розвідка і акти (с пляном) Зап. наук. тов. Шевч. LXX, 114—167, LXXI, 96—133, LXXIV 93—128.

*М. Зубрицкий, Годівля, купно і продаж овець у Мшанці Старосамбірського пов. Матер. до украïн.-руської етнольогії VI, 1—40.

*В. Дѣчовъ, Срѣдно-Родопски овчари и кехаи. Родопски напрѣдъкъ, III, 71—81, 127—147.

*Marie Rehsener, Aus dem Leben der Gossensasser (Wirtschaftliches). Zeitschrift d. Vereins f. Volkskunde XV. (1905) č. 1, str. 46—60.

E. T. Hamy: La vie rurale au XVIII° siècle dans le pays reconquis. Etude de sociologie et d'ethnographie. Boulogne sur Mer. Str. 65, 8°. Ref. R. d. tr. p. XIX. 270.

Arnold von Gennep: Les marques de propriété chez les indigènes de l'Australie. a) značky stálé, b) značky časové. R. d. trad. pop. XXI., 113—122.

XIII. Stavby a stavební nářadí.

Das Bauernhaus in Oesterreich-Ungarn und in seinen Grenzgebieten. Herausgegeben vom Oesterr. Ingenieur- und Architekten-Vereine. Drážďany 1906. Nakl. G. Kühtmann. Str. XVII + 228 + 75 tabulí a 1 mapa. Ref. Anzeiger

der ethnogr. Abteilung des ungar. National-Museum's., III., 73. (Bátky Zs. o seš. 2—4.) — Z. d. Ver. f. Volksk. XVI., 102—103 (o dílu: Salzburg, Kärnten, Vorarlberg, Krain, Bukowina, Mähren, Küstenland) (Otto Lauffer). — Ztft. f. oesterr. Volkskunde XII., 164—167 (A. Dachler). — Mitt. d. Anthrop. Gesell. in Wien XXXVI., 254—258 (R. Meringer).

M. Gerlach, Volkstümliche Kunst. Ansichten von alten heimatlichen Bauformen, Land- und Bauernhäusern, Höfen, Gärten, Wohnräumen, Hausrat usw. Vorwort von J. A. Lux. Vídeň, 1905. M. Gerlach u. Co., str. 135 s 800 vyobrazeními. Cena Mk. 40·—. Ref. Ztft. des Ver. f. Volksk. XVI., 345 (Otto Lauffer).

Hugo Schuchardt an Adolf Mussafia. Graz im Frühjahr 1905, 41 str. Ref. R. crit. 1905 č. 36, str. 193. R. des langues romanes sv. 48, str. 37. Rev. d. trad. pop. XX., 27. Zs. österr. Vk. XI., 132—134.

Lad. Edler von Benesch, Das Beleuchtungswesen vom Mittelalter bis zur Mitte des XIX. Jahrhunderts, aus Oesterreich-Ungarn. Vídeň. 1905. A. Schroll. Str. 32 s 35 illustracemi a 56 tabellemi. Mk. 50·—. Ref. Ztft. d. Ver. f. Volksk. XVI., 120—123 (E. Friedel). — Arch. suisses d. trad. popul. X., 112 (Hoffmann-Krayer).

*J. V. Beyer, Výloha stavby dřevěné chalupy v 18 věku. Č. Lid XV., 351—352.

*V. Smutný, Lidové stavby a nábytek v Polabí (3 vyobr.: Chalupa v Kostelní Lhotě — Stoupa — Fofr). Věstník Poděbradska VIII., 66, 72 a 73; 84 a 89.

*Jos Hanuš a F. K. Rosůlek, Lidové stavitelství na Pardubicku, Holicku a Přeloučsku. Č. Lid XV., 32—45.

*Lidové stavby na Poděbradsku (statek v Hradištku a ve Lhotě Pískové). Vyobrazení. Věstník Poděbradska VIII., 135, 153.

*Lidové stavby na Poděbradsku (statek v Kostelní Lhotě — živnost ve Zvěřínsku — Vrata statku v Libici — Vrata statku v Kluku, postavená r. 1820). Vyobrazení. Ib. IX. 9, 51, 57, 72.

*J. Hellich, Lidové stavby na Poděbradsku. Ib. IX., str. 87—88.

*Dušan Jurkovič, Práce lidu našeho. Slowakische Volksarbeiten, Volksbauten, Interieurs und Handarbeiten. Vídeň 1905. Ant. Schroll. Sešit 1. Ref. Zs. österr. Vk. XI,, 201.

*Tereza Nováková, Východočeské lomenice. Zvl. ot. Národopis. Sb. Československ. X., 1. Praha 1904. Ref. Ztft. Ver. f. Volksk. XVI., 209 (A. Brückner).

*Ot. Svoboda, Něco z lidového umění na Habrsku. (Vrata, lomenice, řezané okrasy oken.) S osmi nákresy. Čáslavský Kraj I., 50—53.

*F. Nosek, Obecný šenk vinný v Hrušovanech. Selský Archiv V., 52—56.

*Fr. Lipka, Žundry v Dol. Smržově u Letovic. Ib. V., 251.

*M. Chytil, Komín — kuchyň. Ib. V., 95—98.

*Kolomazná pec. Ib. V., 153—158.

*Brány našich dědin na Holešovsku. Ib. V., 194.

Naše vesnické stavby. Venkov I., č. 60. (Pozn. k tomu v Národop. Věst. I., 222-223.)

*Jan Albert Vaněk, Dřevěný kostel ve Lhotě Zahájecké z r. 1596. Č. Lid, XV., 393. 468—469.

*Ferdinand Velc, Dřevěné zvonice na Slansku. Ib., XIV. 279—283 (vyobrazení až 291), 319—322.

*Anna Sýkorová, Dřevěné zvoničky v okolí Nepomuka. Ib., XV., 467.

*Zvonička ve Střelné. S obrázkem. Selský Archiv V., 25—26.

*Tvrze v okolí Tuněchod, ves Habrov a starotuněchodský dvůr. Český Východ XXIX., č. 2 (13. I. 1906.)

*Jos. Studnař, Žerna, stupy. Selský Archiv, V., 90—92.

*Truhlice obce Odrlic u Litovle. Ib. V., 180—182.

*Bednovaný stav. Ib. V., 195.

*Bednovaná cesta. Ib. V., 195.

*J. Hanuš, Vidle jeřábků u vah z Pardubicka. (Vyobr.) Český Lid XV., 150.

*Kazimierz Mokłowski. Sztuka ludowa w Polsce. Część I. Dzieje mieszkań ludowych. Część II. Zabytki sztuki ludowej. Lwów 1903. str. 505. Ref. Зап. наук. тов. ім. Шевченка t. 67, str. 49—51 (Ів. Франко).

*Ludwig Puszet, Studyja nad polskiem budownictwem drewnianem. I. Chata. Krakov 1903. Ref. Ztft. f. oesterr. Volksk. XI., 49—50 (Ant. Dachler).

Budownictwo drzewne. Wydawnictwo Towarzystwa „Polska sztuka stosowana". Seš. VI. Krakov 1905. Str. 8 + 16 tabelí. Ref. Lud XI., 341 (S. Udziela).

*Seweryn Udziela, Z Lęk (s 5 vyobrazeními stavení a krojů). Lud XI.,406—410.

*Budownictwo (Kościół w Korzennej — spichlerz klasztorny na Zwierzyńcu — kościół w Sękowej). Lud XI., 414—416.

*Kostelík dřevěný v Malmově. Národop. Věstník I., 62.

*S. C. Chata. Wisła, XIX., 467—468.

*Adolf Dygasiński, Chlopska zagroda. Wisła, XIX., 444—454.

*Dr. M. Murko, Zur Geschichte des volkstümlichen Hauses bei den Südslaven. Mitteil. d. Anthrop. Gesel. XXXV,, 308—330. Wien XXXVI., 12—40; 92—130. Ref. Národ. Věst. I., 234—236. Lud XII., 272.

*J. R. Bünker, Windische Fluren- und Bauernhäuser aus dem Gailtale Kärnten. Mitteil. d. antropol. Ges., Wien XXXV., 1—37.

*Dr. Ivan Merhar, Die neuesten Arbeiten über das slowenische Bauernhaus. Ztft. f. oest. Volksk. XI., 51—56.

*Jos. Wester, Hiša pri Jugoslovanih posebe pri Slovencih. Poročilo o dr. M. Murkovi razpravi „k zgodovini kmetiške hiše pri južnih Slovanih." Ljublj. Zvon, 1907, 52—55.

Kroatische Bauformen. Záhřeb 1904, 1905. Ref. Ztft. d. Ver. f. Volksk. XVI., 104—105 (Otto Lauffer). — Anzeiger der ethnograph. Abtlg. d. Ungar. Nat. Mus. III., 73—74 (Bátky Zs.). Ztft. f. oesterr. Volksk. XI., 46—47 (Anton Dachler). Cena seš. K 6·—.

*Ст. Н. Шишковъ, Материяли за веществената култура изъ Срѣднитѣ Родопи. Родопски Напрѣдъкъ III, 156—164, 207—216, 255—264, 302—304. I. Жилище на човѣка. a) Колиби, къшла, махалчинка, селце село, b) Първи типъ Срѣдно Ро, допска кѫща, c) Втори типъ Срѣдно-Родопска кѫща, d) Огради, дворъ, портеница-плетъ.

*М. И. Косичъ, О постройкахъ Бѣлорусскаго крестьянина. Съ 24 рисунками въ текстѣ. Жив. Стар. XV, отд. 1, 74—93.

*В. И. Харузина, Замѣтки о крестьянскомъ жилищѣ въ Верхнеднѣпровскомъ у. Екатеринослав. губ. Этногр. Об. LXV—LXVI, 127—147. Ref. Globus XCI, 35.

Вадим Щербаковський, Деревляні церкви на Україні й їх типи (З 26 планами и малюнками). Зап. наук. тов. Шевч., LXXIV., 10—32.

*Otto Lauffer, Forschungen über volkstümlichen Wohnbau, Tracht und Bauernkunst in Deutschland im Jahre 1903. Ref. Ztft. d. Ver. f. Volksk. XV., 107—122, 182—204.

*Otto Lauffer, Neue Forschungen über die äusseren Denkmäler der deutschen Volkskunde: volkstümliche Bauten und Geräte, Tracht und Bauernkunst. Ib. XVI., 223—235; 329—351.

*Robert Mielke, Die bisherigen Ergebnisse des Fragebogens zur Hausforschung. Zs. f. Ethnologie XXXIX., 80—84.

*R. Meringer, Das deutsche Haus und sein Hausrat. B. G. Teubner. Lipsko 1906. Ref. Zft. f. oesterr. Volksk. XII., 222—223 (Ant. Dachler).

Julius Lippert, Hausbaustudien in einer Kleinstadt. Praha 1903. Calve. Str. 41. Ref. Lit. Beilage z. d. Mitt. d. V. f. Geschichte d. Deutschen in Böhmen XLV., 24—25.

*Robert Eder, Volkstümliche Ueberlieferungen aus Nordböhmen I., Häusertypen. Zs. österr. Vk. XI., 186—187.

*Alois John, Ländliche Bauten aus dem Egerlande. (Se 14 vyobrazeními.) Unser Egerland, X., 2—3 (a 2 tabely v příloze).

*Josef Schramek, Das typische Bauernhaus im Böhmerwalde. Ztft. f. oesterr. Volksk. XI., 119—121.

*Bauernhaustypen im Königreiche Sachsen. Mitteil. d. Ver. f. sächs. Volksk. Sv. III. 389—390.

Dr. Willi Pessler, Das altsächsische Bauernhaus in seiner geographischen Verbreitung. Ein Beitrag zur deutschen Landes- und Volkskunde. Brunšvík,

1906. F. Vieweg. Mk. 10·—. Str. XV + 258 s 11 tabulemi a mapami. Ref. Mitt. d. Anthrop. Gesell. Wien XXXVI., 258—259 (A. Dachler). — Ztft. f. oesterr. Volksk. XII., 182—183 (A. Dachler) — Ztft. d. V. f. rhein. u. westfäl. Volksk. III., 302—303. —Ztft. f. Ethnolog. XXXIX., 269.

*Pessler W., Das altsächsische Bauernhaus der Insel Rügen. Zs. f. Ethnologie XXXVIII., 967—980.

* Dr. W. Pessler, Das altsächsische Bauernhaus in der Rheinprovinz. Ztf. d. V. f. rhein. u. westf. Volksk. III., 272—282.

*O. Schell, Das bergische Haus und seine Zukunft. Ztft. d. V. f. rhein. u. westf. Volksk. III., 282—289.

O. Aufleger, Bauernhäuser aus Oberbayern und angrenzenden Gebieten Tirols. Mnichov, 1904. Z. Werner. Str. XVI + 8 a 75 tabulí. Cena Mk. 25·—. Ref. Ztft. des Ver. f. Volksk. XVI., 346—347 (Otto Lauffer).

*Brenner, Unsere Bauernhäuser. Mitteilungen u. Umfragen zur Bayerischen Volkskunde 1905, 1—2.

*J. R. Bünker, Das Bauernhaus der Gegend von Stams im Oberinntale (Tirol). Mitt. d. Anthrop. Gesellschaft in Wien XXXVI., 187.

*Adalbert Sikora, Zwei alte Tiroler Bauernhäuser. Ztft. f. oesterr. Volksk. XII., 70—73.

M. Fischer, Unser Schwarzwald. Bauernhaus. Freiburg i. B. 1904. Speyer u. Kaerner. Str. 38. Ref. Ztft. des Ver. f. Volksk. XVI., 349 (Otto Lauffer).

Das Bauernhaus in der Schweiz. S doprovodem Eug. Probsta. Drážďany, 1904. G. Kühtmann. Ref. Ztft. des Ver. f. Volksk. XVI., 103—104. (Doprovod nevyhovuje po stránce etnografické, postrádá zejména vylíčení historického vývoje; je však cenným příspěvkem pro poznání a odhad lidového umění.) (Otto Laufer.)

J. Hunziker, Das Schweizerhaus nach seinen landschaftlichen Formen und seiner geschichtlichen Entwicklung. III. Abschnitt: Graubünden, nebst Sargaus, Gaster und Glarus. Aarau, 1905. Nákl. H. R. Sauerländer. Str. VI + 334 s 82 autotypiemi a 307 půdorysy. Ref. Ztft. des Ver. f. Volksk. XVI., 111—113 (Otto Lauffer).

H. E. von Berlepsch-Valendas, Toggenburger Bauernhäuser. Kunst u. Kunsthandwerk IX., str. 1—24.

*S. Meier, Alte Scheune in Birri (s vyobr.). Arch. suisses d. trad. pop. X., 182-183.

Karl Fuchs, Über ein prähistorisches Almenhaus. Globus LXXXVII., 85—90; 151—156; 275.

* K. Fuchs, Dächer in Siebenbürgen. Mitt. d. Anthrop. Ges. in Wien. XXXVI. Sitzungsberichte [129] — [131].

Karel Lacher, Altsteirische Wohnräume im Landesmuseum zu Graz. Nakl. K. W. Hiesermann. Lipsko 1906. 32 tabelí.

*Dr. P. Feit, Wirtshausschilder. Mitt. d. schles. Gesell. f. Volkskunde XVI., 40—43.

* D. K. Olbrich, Beobachtungen über den schles. Bauerngarten. Mitt. d. schles. Gesell. f Volksk. XVI., 66—84.

*Elias Weslowski, Die Möbel des Rumänischen Bauernhauses in der Bukowina. Zft. f. oest. Volksk. XII., 55—69.

Muthesius, Herm.: Das englische Haus. Entwicklung, Bedingungen, Anlage, Aufbau, Einrichtung und Innenraum. I. Bd. Entwicklung. (IV. +220 s 208 vyobr. fol.) II. Band: Anlage und Aufbau. Berlin 1904. Wasmuth (237 str. fol. s vyobr.). Ref. Lit. Zb. 1905, 7, 254; 23, 766.

*Sebestyén Károly, Das székler Haus des Háromszéker „Szentföld". Anzeiger d. Ethnogr. Abtlg. des Ungar. Nat. Mus. s. III., 1—7.

XIV. Kuchyně. Nářadí. Jídla a požívatiny.

*Václav Fabian, Starodávné nářadí kuchyňské. Č. Lid, XIV., 149.

*Chr. Luchsinger, Das Molkereigerät in den Alpendialekten der romanischen Schweiz. Arch. Suiss. d. tradit. pop. IX., 251—291.

*Richard Andree, ABC-Kuchen. Ztft. d. Ver. f. Volksk. XV., 94—96.

*H. Lewy, Zu den ABC-Kuchen. Ztft. d. Ver. Volksk. XV., 181—182.

*M. Höfler, Weihnachtsgebäcke. Zs. d. Ver. f. österr. Volksk. XI., Supplem. Heft. 3. Ref. Zentralbl. f. Anthrop. XI., 10—11.

*M. Höfler, Ostergebäcke. Eine vergleichende Studie der Gebildbrote zur Osterzeit. Vídeň 1906. Gerold a spol. Kor. 3. Str. 67. — Ref. Mitt. u. Umfr. z. Bayerischen Volkskunde r. 1906, str. 54—56. — Arch. Suisses d. trad. pop. X., 282 (E. Hoffmann-Krayer). — Národop. Věstník I., 236—239 (F. V. Vykoukal).

*Dr. M. Höfler, Das Herz als Gebildbrot. Archiv f. Anthropologie V., 263—275. — Ref. Zft. f. oesterr. Volksk. XII., 224—225 (Dr. M. Haberlandt).

*Max Höfler, Lichtmessgebäcke. Ztft. d. Ver. f. Volksk. XV., 312—321.

*D. M. Höfler, Peters-Kuchen. Zft. d. V. f. rhein. u. westf. Volksk. III., 161—164.

*Dr. K. V. Adámek, Z jídel štědrovečerních na Hlinecku. Č. Lid, XIV., 176.

*Frant. Benetka, Štědrovečerní jídla na Klatovsku. Ib. XV., 158.

*Frant. Homolka, Lidová jídla na Podřipsku, XIV., 144—146.

*Blažena Stržínková, Kterak se na Hané jídalo před 30 lety. b. XV., 418—420.

*Pavel Pavelka, Šiščičky (Pečivo masopůstní), XIV., 204.

*Jan Soulek, P. O. Plaček, Jan Tykač, Abeceda marcipánová, Český Lid, XIV., 445; XV., 56.

*P. Jan Baďura, Naše hospodyně vařily i pivo. Selský archiv V., 108—109.

*Josef Volf, Žižkova kuchyň. Český Lid XV., 396.

Володимир Гнатюк, Народня пожива на Бойківщинї. Наук. Збірн. присьвяч. М. Грушевському 576—594.

Мих. Зубрицький, Пачкарство бакуну (тютюну) в горах у Галичинї в XIX ст. Наук. Збірн. присьвяч. М. Грушевському 409—432.

*Franz Andress, Aus dem südböhmischen Volksleben. Zs. österr. Vk. XI., 183—185. Kuchyně z Dobřan.

*Dr. P. Drechsler, Breslauer Küchenzettel aus dem Jahre 1732. Mitt d. schles. Gesell. f. Volksk. XV., 144—152.

*Th. Ehrlich, Mittelrheinische Gebildbrote. — Zft. d. V. f. rhein. u. westfäl. Volksk. III., 159—161.

*Prof. dr. Mogk, Unser volkstümliches Gebäck (Dotazník). — Mitteilungen f. Sächsische Volkskunde IV. Str. 71—72.

Dr. Karl Siegl, Speise und Trank in Alt-Eger. Str. 27. Praha 1905. — Ref. Mitt. d. Ver. f. Gesch. d. Deutschen in Böhmen XLIV., 62—63 (Literarische Beilage).

Georg Erler, Leipziger Magisterschmäuse im 16., 17. und 18. Jahrhundert. Lipsko 1905. Giesecke a Devrient. Str. VIII+220. Mk. 10·— Ref. Ztft. des Ver. f. Volksk. XVI., 359—360 (Herman Michel).

Drobné zprávy národopisné.

Dne 25. května zemřel přední český jazykozpytec prof. dr. **Jan Gebauer.** Zásluhy zvěčnělého učence o vědecký výzkum jazyka českého jsou nesmírné a díla jeho jazykovědecká „Historická mluvnice jazyka českého" a „Slovník staročeský" řadí se, třebas byl tento jen asi do třetiny dotištěn, k nejpřednějším dílům jak české tak vůbec slavistické vědy. A Gebauer prací svou životní staví se po bok zakladatelům a sloupům slovanské filologie, Dobrovskému a Šafaříkovi; budovu, kterou tito mužové začali budovati, Gebauer z valné části dostavěl. Mimo to pracoval s velkým úspěchem též na výzkumu starého českého písemnictví. Jeho nehynoucí zásluhou jest, že byl odstraněn onen rum a kal, kterýmž starý literární a kulturní život našeho národa byl prací některých naivních členů naší generace vzkříšitelské znetvořen, a jemu vděčíme, že jsme nabyli pravého a jasného obrazu, zajisté také utěšeného, o naší staré literatuře a kultuře,

třebas bez falešného pozlátka vybájené a vylhané dávnověké vysoké kultury samorostlé. Vděčně budiž zde ještě vzpomenuto, že Gebauer v prvních letech své úspěšné činnosti vědecké věnoval dosti značnou pozornost lidovým tradicím a studiím látkovědným. A ty jeho práce náležely svého času zajisté mezi nejlepší, co v naší literatuře na tomto poli bylo napsáno, jako na př. „O metaforických obrazech básnictví národního, zvláště slovanského“ Listy filolog. I., „O začátcích, v jakých si libují národní písně, zvláště slovanské“ tamže II., „Moravská píseň o třech dcerách“ tamže II., „Jiříkovo vidění v souvislosti s jinými pověstmi mystiky křesťanské“ tamže VI., „Bajka o vlku, který se postil“, tamže IX. A i později sledoval bedlivě a láskyplně pokusy mladších žáků svých na tomto poli. Naše pak Společnost může honositi se tím, že směla Gebauera počítati mezi své členy.

—

Этнографическое Обозрѣніе vítá ve svém nejnovějším čísle 70—71, str. 327 srdečně „Národopisný Věstník“, přálo by si jen, aby přinášel hojněji zpráv o sbírkách našeho musea.

Kolik je Čechů v Americe? Pan Tomáš Čapek, americký advokát a známý autor spisu „The Slovaks of Hungary“ (New York 1906) — viz I, 143 — vydal právě v druhém vydání velmi zajímavou knížku „Památky Českých Emigrantů v Americe“ (Omaha 1907) a v ní odhaduje počet Čechů, žijících dnes v sev. Americe, na půl millionu. R. 1900 napočetla jich úřední statistika Spojených států 156.891 (Čechů v Čechách zrozených), ku kterémužto počtu nutno však dále připočísti ty osoby, zrozené v Americe, které měli českého otce (353.614) nebo českou matku (23.353). — Tím dostaneme číslo 376.967, ale i to není správné, poněvadž se mnozí dali zanésti jako Rakušané, tak že odhad na $^1/_2$ millionu je úplně pravděpodobný. Nejvíce jich je v státu Illinois, pak ještě v Iowě, Minnesotě, Nebrasce, New Yorku, Ohiu, Texasu a Wisconsinu. Velmi zajímavý je ještě kousek nejnovější úřední statistiky americké o počtu přistěhovalců z Rakousko-Uherska r. 1905 (spolu s udaným procentem analfabetů):

R. 1905	Slováků přišlo	52.282	(25%)
	Poláků	50.785	(40%)
	Rusínů	14.250	(63%)
	Rumunů	7.261	(29%)
	Bulharů a Srbů	2.579	(39%)
	Dalmatinců, Bosenců	2.552	(38%)
	Chrvatů a Slovinců	34.932	(38%)
	Čechů a Moravanů	11.593	(2%)
	Italů	2.319	(14%)
	Maďarů	45.871	(12%)
	Němců	33.642	(4%)

Stojíme tedy i tu před Němci. — *L. N.*

České kolonie v Rusku. Z článků A. Pospíšila a V. Oliče uveřejněných v letošním ročníku „Ruského Čecha“ (č. 15—16) vyjímáme následující zajímavá data o vzniku a vzrůstu českých kolonií v gubernii volyňské, z nichž, jak známo, vyšel také jediný český člen Gosudarstvenné dumy p. Drbohlav. Česká kolonisace počala sem ve velkém směřovati r. 1868 vedením Fr. Přibyla, rodáka třeboňského, jenž seznav krátce před tím poměry na Volyni a mnohé výhody, přivedl sem první kruh osadníků a staral se horlivě, aby následovali další. Podařilo se to v míře nebývalé. Čechové počali se, zakupujíce statky zadlužené šlechty, usazovati nejdříve v Dubenském újezdě, odtud i po okolních povstávaly nové osady jedna za druhou, a r. 1897 napočetlo úřadní sčítání v celku asi 30.000, z čehož největší zlomek připadá na Dubenský újezd — 9471. V újezdě Rovenském je jich podle Pospíšila 4484, v Luckém 3910, v Žitomírském 2685, v Ostrožském 2811, Vladiměřském 1873, menší nečítajíc. Osadou nejčetněji osazenou Čechy je Hlinsko (Glinsk) zal. r. 1868 dnes s 1154, pak Zdolbunovo s 1130, Kupičevo s 1002, Rudňa Bazarská s 1066 Čechy.

—

Na Krymu jsou 4 české osady Cerekvice nedaleko Symferopolu, vlastně českoněmecká s českou menšinou, Alexandrovka dvě míle na

západ s německou menšinou, a dvě ryze české: Bohemka půldruhé míle severněji a Čechohrad ještě severněji u slaného jezera Čonhorského. Poblíže města Novorossíjska jsou 3 české osady založené r. 1868 Kyrilovka, Metodějovka a Glěbovka; pěstují hlavně tabák, víno a ovoce. Świat słow. III., 403.

—

O původu moravských Valachů napsal nejnověji v Časopise Matice Moravské XXXI., 113 sl. prof. Pastrnek velmi zajímavé pojednání. Soudí, že nejsou zvláštní národní kmen moravský, nýbrž že „to jsou, ať tak dím pomoravštění kolonisté, přišlí ze sousedních Uher a snad i ze Slezska" („dostali se prostředím ruským a uherskoslovenským na Moravu").

—

O rozpravě prof. K. Nitsche (viz nahoře str. 112) napsal několik pozoruhodných slov redaktor Ad. Černý ve svém Slov. Přehledě (duben 324 st.). „Świat Słow." (maj 405) má ovšem pravdu, že ve východnějších — polských dialektech těšínských jest méně vlivu českého, než v západních, českých „lašských" polského. Zatím ovšem zuří dále boj o převládu jednoho aneb druhého živlu v jednotlivých obcích, o čemž zajímavou zprávu přinesl též dubnový sešit Slov. Přehledu str. 322 sl., srv. ještě Świat Słow., maj 404.

—

Pan Dr. V. Tille uveřejnil v „Národních Listech" 5. dubna t. r. zajímavý feuilleton nadepsaný „Konec pohádky". Navazuje na výsledky novějšího spisu o literárních předlohách pohádek vydaných od bratří Grimmů, podle kterého v této sbírce nesmíme spatřovati ryzí lidové povídky věrně dle vypravování lidového zapsané, než povídky zpracované od vydavatelů. O tom ovšem nebylo pochybností již dříve, neboť v komentáři svém sami místy naznačili vlastní jich původ, na př. při pohádce č. 20 o udatném krejčí. Připouštíme, že i v jiných sbírkách podávány pohádky literarně zpracovávané, upravované, ne pouze v našich českých sbírkách. Ale proto nesmíme šmahem zavrhovati sbírky všecky všecinky, aniž snad domnívati se, že leda v textech vydaných od dra Fr. S. Krausse jsou obsaženy nejryzejší dokumenty lidových tradic. V naší zprávě o této publikaci (sv. I., str. 51) uvedli jsme řadu látek, které jsme znali již z jiných starších sbírek leda v podání někdy decentnějším. Nemusíme pak decentnost jiných známých versí vždycky připisovati jen censorské tužce. „Konec pohádky" můžeme přiznávati jen s velkou restrikcí. Chladné literarně historické studium tradic lidových, bezpečných zápisů lidových vypravování, zajisté povede nezřídka k uznání skutečného tvořivého ducha nejširších vrstev ve všech krajích světa. *J. Polívka.*

—

Učitel V. Hladký podnikl zajímavou práci: sebral pověry dětí, které byly mu svěřeny, žáků to třetí třídy trojtřídní školy — tedy dětí 11—14 letých. Zaznamenal u nich na 110 různých pověr, z nichž na polovici je pověr náboženských. Soupis těchto pověr, jež jsou tedy dosud v lidu živy, uveřejnil ve Volné Škole III., 3—4.

—

Centrální komise pro zachování uměleckých památek zakročila opětně na prospěch stavby lidové. Vyslovila se proti tomu, aby byla zbourána malebná, charakteristická dřevěná zvonice v Semaníně. Dle jejího rozhodnutí mají býti provedeny na zvonici pouze nezbytné opravy.

—

Justus Perthes v Gotě chystá vydání levné nástěnné mapy německého jazykového území ve střední Evropě.

Zprávy o museích a společnostech národopisných.

Společnost Národopisného Musea Československého došla uznání svých snah a práce s míst nejvyšších, tím, že do programu pobytu panovníkova v Praze byla zařazena i návštěva Národopisného Musea. Panovník, jenž uvítán byl musejní radou, prohlédl s živým zájmem sbírky krojů a vyšívek, keramiky, lidové hudby a literatury a ukázky sbírek zvykoslovných. Zvláště upoutaly jeho pozornost kroje Detvanců, skupina jízdy králů, blatské pleny, sgrafitované modré české talíře a vyřezávané formy na perník. Panovník vyslovil své uznání bohatosti a cennosti musejních sbírek i uměleckého vkusu českého lidu, jehož jsou právě sbírky dokladem. Mimo to zajímal se i o ukázky publi

kační činnosti Národopisného Musea, jíž rovněž neodepřel svého nejvyššího uznání. — Mimo návštěvu panovníkovu je pro Národopisné Museum z poslední doby význačna zejména účast jeho na jarní výstavě hospodářské, konané ve dnech 26. května do 2. června t. r. Společnost Národopisného Musea, podniknuvši právě organisaci sběratelské práce pro oddělení staré zemědělské výroby, seznala, že je dosud nutno buditi teprve zájem pro myšlenku zemědělského musea v nejširších kruzích. Tomuto propagačnímu úkolu vedle úsilovné agitace tiskem má sloužiti právě exposice zemědělské retrospektivy na jarní výstavě hospodářské. Její posláním není tedy podati přesný, soustavný a úplný obraz práce selského lidu českého v minulosti. Chce pouze ukázkami ze sbírek Národopisného Musea a některými, odjinud zapůjčenými předměty staré výroky zemědělské názorně odpověděti na otázku: Co sbírati pro zemědělské museum. Chce zejména návštěvníkům výstavy z českého venkova připomenouti, že mnohé zbytky staré zemědělské práce, staré nářadí a nástroje nejsou bezcenny a zasluhují uchování. Exposice zemědělské retrospektivy obsahovala dle toho skupiny: A) modely hospodářských staveb, B) nástroje a nářadí hospodářské, C) nástroje a nářadí domácí, D—G) Zaměstnání se zemědělstvím související (zpracování lnu — mlynářství — uhlířství — pastýřství — včelařství) — H) písemné památky listinné, knižní; staré tiskopisy (knihy) zemědělské. — Myšlence výstavní vyšly ochotně vstříc sl. Ústřední Hospodářská Společnost, rektorát c. k. české vys. školy technické v Praze, kr. zem. Hospodářské Akademie v Táboře, Městské Museum v Něm. Brodě a četní jednotlivci.

—

Městské Museum pražské vydalo právě zprávu za r. 1906, dle níž čítá nyní 15.783 inventární čísla, z nichž v roce posledním přibylo 690. Museum navštívilo za r. 1906 osob zaplativších vstupné 92, v době volné návštěvy osob 21290. Kuratorium musea zapůjčilo 74 předměty pro české oddělení rakouské výstavy v Londýně. Příjem musea byl 26.799·10 kor., vydání 25.722·79 kor.

—

Městské Museum v Táboře dle zprávy za r. 1906 má nyní sbírky své umístěny ve 4 síních v 42 skříních. Ve sbírkách národopisných byly zrušeny dvě skříně vyšívek a věnovány krojům měšťanek a obrázkům rodinným (krojovým). Obsahují nyní 979 čísel, jež jsou uloženy ve 4 skříních. Inventář musejní dostoupil č. 8426, v nichž v posledním roce přibylo 762 čísel. Pro rozmnožování sbírek byla přijata zásada, vystavovati pouze památky táborské. Museum navštívilo 3616 osob. Příjem musea obnášel 1451·83 kor., vydání 767·28 kor.

—

Průmyslové museum podkrkonošské v Hořicích pořádalo v květnu výstavu vyšívek východočeských. Výstava, pro niž zapůjčilo materiál Průmyslové Museum cís. Františka Josefa v Chrudimi, obsahovala: 1. staré vyšívky východočeské, 2. vyšívky pracované východočeskými vyšívačkami pro faktory (před zavedením kursů), 3. práce odborné učitelky kursové, 4. práce absolventek kursů a to vyšívané i háčkované. Výstavka podává takto pěkný přehled dnešních prací i vývoje v jednom z čelnějších oborů lidového a domáckého průmyslu v Čechách.

—

Při sjezdu lékařském, jenž se uspořádá r. 1908 v Praze, pomýšlí se na ev. výstavu hygienickou, která by podávala i lékařskou retrospektivu, zejména památky písemné i instrumentární lidového lékařství.

—

Prof. V. Grempler, čestný předseda slezského archeologického spolku, odkázal celé své jmění (300.000 Mk) praehistorickému oddělení musea starožitností ve Vratislavi.

—

Krajinská (státní) rada pro musea a knižnice v Uhersku, která vydá ročně nad 200tisíc korun státní podpory lidovým knihovnám a museím, nemá ani haléře pro podniky národností. Dříve poskytovala 600 kor. roční podpory (!) Museální slovenské společnosti. Ale Společnost od podpory té musila upustiti, neboť subvence ta neměla pro ni významu: byla totiž vázána podmínkou — ač společnost sleduje cíle musejní a ne knihovní — že za celých 600 kor. bude nakoupeno maďarských knih.

Vychází péčí publikační komise Společnosti Národopisného Musea Československého (dr. A. Kraus pr. J. Polívka a dr. V. Tille), nákladem Společnosti NMČ. a za vydavatelství a odpov. redakce prof. dr. J. Polívky. — Papír se skladu České společnosti pro obchod a průmysl papírnický G. Wiesner Duffek & spol. v Praze. — Tiskne Alois Wiesner, knihtiskař České Akademie císaře Františka Josefa I. pro vědy, slovesnost a umění v Praze.

Lnářství na Českotřebovsku.

Lnářství a plátenictví! V těch dvou pojmech úzce združených kryje se vedle rolnictví téměř vše, co o českém venkově, zvláště horském, z dob od let 1860—50 na zad říci možno. Lnářství, jímž rozumí se nejen pěstování lnu, nýbrž i jeho zpracování, plátenictví pak, kteréž se nevztahuje pouze ke tkaní, nýbrž i k bílení, barvení a válení pláten, zabíralo v oněch dobách vyjma rolnictví téměř všecku činnost venkovského lidu. A přimyslíme-li si k tomu ještě živé trhy lněné a plátěné, pak máme před očima hemžení a klopotnou pilnost mravenčí, kdy tisíce velkých i drobných rukou pro nepatrný poměrně výdělek dnem i nocí čile se pohybovaly.

Z toho obsahuje tato stať pouze první část a sice z nejvýchodnějšího cípu vlasti naší, t. z Lanškrounska a některých obcí náležejících do okresu Litomyšlského. Poněvadž pak hlavním dějištěm popisu mého je město Česká Třebová s nejbližšími obcemi Kozlovem, Přívratem, Parníkem, Lhotkou a Dlouhou Třebovou, dal jsem obrazu svému název L. na Českotřebovsku. Obce Řetůvka a Říčky mají na blízku město Ústí n. O., Sudislav město Brandýs n. O., Čermná a nejvýchodněji položené Herbotice mají nejblíže do Lanškrouna.

Vylíčiv pěstování a předení lnu, jak se tehdáž dálo, uznal jsem, že by obraz můj nebyl úplný, kdybych do něho nepojal oblíbené tehdáž přástvy, t. j. schůzky přástevníkův a přástevnic. V popisech a vypravováních mých snad mnohý čtenář bude to ono postrádati. Připomínám, že věren jsa nadpisu článku nepřijal jsem do něho nářadí, jmen, způsobů, práce, pověr, pranostik a p. od jinud vzatých. Ježto pak ve jmenované příčině liší se od sebe i jednotlivé obce popisované zde krajiny, volil jsem metodu souborou, líče způsoby a tradice po jednotlivých obcích za sebou, aby tak různosti lépe vynikly a zvláštní ráz jednotlivých obcí, zakládající se jednak na povětrnosti krajiny, jednak na zámožnosti obyvatelstva, od druhých se odlišil.

Co do jazyka přidržel jsem se v důležitých částech mluvy lidové.*)

Část I. Pěstování a příprava lnu.

1. Příprava půdy ke lnu.

Herbotice. Len se sil po žitě, ku kterému se hnojilo chlévským hnojem. Strnisko z a m í s i l o se hned po žních (ku konci srpna nebo na zač. září) a neuvláčelo se. Na jaře (v dubnu) se zvláčelo a při setí rozházel se popel a se semenem zadělal. Na měřici pole dávali 15—20 věrtelů (půlměřic) popela.

Kozlov. Silo se po ovsu. „Na zejmu" podorali, na jaře se měkkota zvláčela, povozila hnojem, který se zaoral, a pole se nechalo do zasetí (14.—15. června) ležeti. Pak se „naoralo ke lnu", aby se hnůj promísil, zvláčelo se opět a len se sil.

Říčky. Pole se na zimu zoralo přes jednu brázdu, na jaře se uvláčelo a pohnojilo, hnůj se zaoral a opět se dobře uvláčelo. Kdo hnojil v podzimku, oral teprv na jaře.

*)Jest povinností mou vzdáti dík za příspěvky pp. A. Čechovi, V. Hakenschmiedovi, Ant. Jirouškovi, E. Langrovi, Fr. Venclovi a sl. M. Nebovidské.

Sudislav. Sili namnoze po ovse. Napodzim se trochu pohnojilo a mrva se zaorala. Zjara se často ještě jednou hnojilo, mísilo a před samým setím oralo se ještě jednou. Kdo zjara podruhé nehnojil, oral pouze před osetím, uvláčel jako při setí obilí a po setbě přibranil dvakráte záhon. Později začali zaseté přivalovati.

Česká Třebová. Příprava půdy jako ku bramborům. Po lnu očekávali dobré žito.

Vůbec. Len žádá odpočatého pole, možno-li úhoru a vůbec dobré úpravy. Přijde však taky na štěstí. Parnický Š. jednoho jara ani nepodoral, nemaje kdy, až k setí naoral a zavláčel. A len byl neobyčejně vysoký a hustý. (Snad rozhodla zachovalá vlhkost půdy.)

2. Semeno.

Ve zdejší krajině nesil se len schválně pro semeno; hledělo se, aby dal dobré vlákno, a proto se bralo zrno odpočaté, 5—7leté. Platila zásada, čím starší, tím lepší. Pakli se domácí semeno vysilo, opatřili si nové, t. cizí, ruské, a rozeznávalo se pernavské, vindavské a rižské**) Jezdili pro ně do Vratislavi, kde ho byly veliké sklady.

Kozlov. Dle popisu lidového má len jen jeden stonek stéblo, neobnoží v zemi jako osení, ale obnožuje u vrchu (rozkládajíc větvičky). „Rigauš" má silnější stéblo, které obsahuje mnoho zbla (dřeně), dává vlákno tlustší (hrubší) a ovšem mnoho pazdeří. Zato více obnoží, má t. mnoho vršků i hlaviček a jest tudíž semenatější než „pernauš", jenž má stéblo slabší a pouze 2—3 obnože. Pernauš slynul jemným vláknem, které se dobře předlo. Co do barvy dával rigauš len žlutý, pernauš černější (viz Č. Třebová). Rostoucí rigauš měl stébla zelenější, proto mu též říkali zelenáč. U rigauše se při tření větvičky zurážejí, čímž se vlákno zkrátí. Pernauš roste výše a má poměrně (k dřeni) více vlákna.

Říčky. „Rignavské lníně **) dává lepší semeno (olejnatější) a více, zato však vlákno hrubší. Hodí se tudíž dobře „pro semeno". „Bernavské" dává vlákno delší a jemnější. Kdo chtěl míti hodně oleje, sil ono, kdo lepší „len", sil toto.

Česká Třebová. Pernavské semínko dávalo vlákno barvy zelenavé, vindavské žluté a jemnější. (Tudíž ze tří jmenovaných druhů nejjemnější.) V Č. Třebové měli rádi toto semeno.

Přivážením a prodejem „nového" semínka zabývali se někteří rolníci, kterým se říkalo handlíři se semínkem. V okolí Brandýsa n. O. byli známi jako handlíři Fiedler z Německých Libchav, Viktorin ze Skrovnice a Rozbilkové, jeden z Voděrad, druhý ze Sv. Jiří. Semeno dávali na úvěr. Z dlužné částky platil se úrok.

Na Litomyšlsku handlovali se semínkem Maloch sloupenský a Sedláček litrbašský. Ti i prve jmenovaní jezdili s povozy až do Vratislavi. Cesta vedla je přes Kladsko a Vartu. Semínko dostávali tam v bečkách po dvou měřicích. Míra byla dobrá, dle naší přebývaly vždy 2 až 4 čtvrtce. Na Litomyšlsku prodávali bečku za 32 zl. víd. čísla, na Brandýssku za 20 zl.

---

*) Pernava přístavní město v ruském Livonsku, Vindava jižněji v Kuronsku, Riga uprostřed obou.

**) U Č. Třebové a Lanškrona jméno lníně není známo, říká se „semínko" nebo jako blíže k Litomyšli „lněné semeno".

stř. (= 50 zl. v. č.). Patrno, že údaje pocházejí z různých let. Vždy však bylo nové semínko dvojnásob dražší domácího.

Vozkové přijížděli z pravidla v noci domů. Často se jim cestou „rozsypaly bečky", pročež musili semínko přesypati do pytlů. Jen některá bečka zůstala pohromadě. Výmluvu tu si vykládali lidé v ten rozum, že vozkové na hranicích přikoupili domácího semene a smíchali s ruským. Ale i to bylo dobré, což se patrně vysvětluje přeséváním. Pro jistotu jezdili jim mnozí den, dva dni cesty naproti, setkavše se pak s nimi koupili. Sedláci z Kozlova a od jinud nebrali vždy ruské semínko, nýbrž jezdili si pro nové do hor ke Králíkům. Přivezli 7—8 beček, pak se o ně rozdělili. Cesta trvala jim 4 dni.

Rolník Tobolář od Litomyšle měl v Rusku přítele, od něhož se dověděl, že tam na stepích roste divoce drobninký len s květem b í l ý m, jejž přesévají na pole. Vyžádav si od něho soudek tohoto semene, nasil je a len se mu vydařil výborně. Byl znatelný bílým květem. V těch letech však již se přestaly lny síti i neví se, zdali by se byl přerodil či nic.

Silo se také semeno š t a j e r s k é.

V n ě j š í r o z d í l s e m e n e n o v é h o a s t a r é h o č i d o m á c í h o. Jelikož na semenu tolik záleží, vyvinula se znalost jeho do stupně mistrovství. Stůjž zde popis zkušeného lnáře, nyní rolníka na odpočinku, p. Josefa Sitaře z Kozlova: „Hlavní známka nového semene jest, že je slabé, tenké. Ke špičce pod tenkou slupkou znáti jest jemný, zakřivený klíček. Čím déle se semeno vysívá, tím jest tlustší, tučnější; říkají mu též „břichaté", „vypašené". Spolu pak je olejnatější. Klíček se ztrácí — semeno jest v y s e t é. Takové je dobré na olej, ale k setí se nehodí a třeba opatřiti n o v é.

Semeno doma sklízené jmenuje se d o m á c í a rozeznávali jsme jednou seté a dvakrát seté. Potřetí sklízené dávalo se již do olejny. Ale mohlo se nechati též o d p o č i n o u t i; o d p o č a t é zase bylo dobré. Tolik semene, co bylo potřeba k osetí, uložilo se každý rok do sudu, do prostřed zastrčila se březová hůl s „cedulkou", z kterého roku pochází, nebo dvě hole, jimiž se ob čas zamíchalo, aby semeno neztuchlo, a tak se chovalo až do zasetí. Někdo měl třeba sedmeré semeno; čím starší bylo, tím jistější. Kdo si v ukládání semene pravidelně vedl, nepotřeboval kupovati „nového".

3. Setí.

Len měl k setí svou dobu roční i denní.

Dle doby roční rozeznávalo se s e t í i len trojí: r a n n í — ku konci dubna a na začátku května setý, p r o s t ř e d n í — ku konci května nebo na začátku června a p o z d n í — v půli června.

Kde se ustálila jedna doba setí, na př. třetí, rozeznávali nicméně také ranní, prostřední a pozdní; avšak rozdíly šly třeba jen o den, dva. Tak na př. v K o z l o v ě seli ranní na Olivu pannu (10. čna), prostřední na Barnabáše (11. čna) a pozdní na Antonína (13. čna) nebo na Víta (15. čna). Na Olivu pannu proto, že „je přadle", že se len tudíž spíše podaří.

V H e r b o t i c í c h, kdež byla ustálena první doba, rozeznávali opět ranní na sv. Jiří (24. dubna), prostřední na zelený čtvrtek (ovšem den nepravidelný) a pozdní na Stanislava (7. kv.). Vítovský již nedozrával, proto se třetí doba nedržela.

V Č. T ř e b o v é seli na sv. Petronilu (31. kv.), na Barnabáše a na Antonína nebo na Víta.

V S u d i s l a v i seli rádi a n t o n í n s k ý, v pozdějších letech ranní.

V Dlouhé Třebové též antonínský, měli o něm pranostiku: Antonínův len, Gothardův hrách, Medardovo průso a Urbanův oves jsou nejlepší.

V Říčkách si oblibovali všecky tři doby; jestiť tamní kraj o něco již teplejší. Seli ranní na Theodora (15. dubna) a na Floriána (4. kv.), prostřední na Petronilu a pozdní na Víta; avšak nejvíce oblíben byl pozdní, nejméně oblíben ranní. Znali pranostiky: Kdo o sv. Janě len zasívá, stébla zdéli lokte mívá. Na Urbanův den (25. kv.) pospěš síti len. Kdo na Medarda (8. čna) zasívá, hojnost lnu a zelí mívá. Na sv. Antonína ať jsou lniska oseta!

V Řetůvce seli len, když „běžely maky".

Jest-li že se ranní len povedl, pak byl nejlepší; hustě urostl, byl skoro bez koudele, dlouhý i jemný a předl se ve 40 pásem *); jen že se v teplejších půdách málokdy podařil. Proto seli raději pozdní. (Kozl.) Sel-li se pozdě, i v Č. Třebové někdy nedozrál.

Rozumí se samo sebou, že v době, kdy „pranostiky ještě neměly vychozeny kolečka", lidé jim věřili a také při setí lnu pilně k nim přihlíželi. Řídili se též dle planet. Neseli na př. na raka ani na štíra, že oba chodí pozpátku, že by tudíž len „nešel" (ku předu). V Kozlově seli na blížence, v Říčkách nejraději na lva, střelce, pannu, kozoroha i váhy.

Všude znán a zachováván byl pokus setby na dni ostatkové (konec masopůstu), t. neděli, pondělí i úterý. Hospodyně přichystala si tři „střepy" a do každého zasela špetku semínka, do jednoho v neděli, do druhého v pondělí, do třetího v úterý. Nedělní len ukazoval na ranní setbu, pondělní na prostřední, úterní na pozdní. Která z těch tří zkoušek se nejlépe podařila, t. j. který len nejvýše vyrostl, takový se pak sel. Že to nedělali pro zábavu, nýbrž s pevnou vírou, o tom svědčí okolnost, že zasevše semeno do zmíněných nádob, vždy je zbožně žehnali týmiž slovy, jako při setbě na poli dělali, říkouce: „S Pánem Bohem!"

Ze zkoušky té mohlo se také poznati, jak dobré jest semeno, zda-li t. všecko vzejde. Jinak dávalo se semeno zvlášť navzcházení, t. j. dělala se schvální zkouška. Dali t. hrstku semene do knůtku, třeba kousku sukna, položili do tepla, zvlažovali je, a když klíčilo, prohlíželi, kolik zrn nevzklíčilo. Dle toho oceňovala se též dobrota semene.

Nebylo také lhostejno, v kterou chvíli denní se len seje. Seli na př. v tu hodinu, kdy byl nejdelší stín, aby byl len dlouhý. Rádi byli tomu, když při setí táhly prudce mraky, že se tak potáhne len, poběhne jako ty mraky. Někteří měli i jiné zvláštní hodiny, ale příčiny nepověděli.

Jeden sel u cesty. Šel mimo pocestný a povídá: „Hej! Teď nesejte, počkejte chvilku". On poslechl a sel ostatek později. Len, jejž dříve zasil, nestál za mnoho, později setý byl pěkný.

O zdaru lnu rozhodovalo dále, jak hustě se nasel. Len bylo třeba hustěji síti než obilí, protože nedělá trsy, neobnoží. Hustý má jemnější vlákno, řídký je silnější, pazdernatější.

Aby se poznalo, jak hustě rozsévač rozhazuje, počítali zrnka v šlápotě člověka nebo dobytka. Podle toho se řídili. Pro semeno sel se len hustěji; ale u Č. Třebové sel se jen pro vlákno.

Někdo len zaorával, ovšem mělce, ale většinou sel se navrch a na záhon seuvláčel. V Říčkách seli rukou naširoko do úzkých záhonů a vždy dovláhy (za rosy do slunce východu nebo po západu).

*) t. j. na velmi tenkou přízi.

Kolem Sudislavi seli n a p l o c h o, t. j. podélně ku předu, na záhony čtyřbrázdové. Vyseli korec na 2 měřice pole.

Žádoucno bylo, aby semeno po zasetí z a s c h l o, t. j. aby nepršelo, neboť prudkým deštěm udělá se koráb, jejž kličky nemohou proraziti. Ale i zde rozhodovala mnohdy náhoda. Vít Vrba v Č. Třebové sel roku 1840 na svůj svátek. Když rozházel semeno, dalo se do deště a pršelo hustěji a hustěji. On chtěje práci dodělati, spěchal a smykal brány po poli, že to vypadalo, jako by bláto s cesty shraboval. A hle, len se mu všechen v y s y p a l, l e s k l s e jen což a byl na loket dlouhý.

4. Podaří-li se len?

Žádnou plodinu polní neměl lid tak na mysli jako len. Svědčí to o jeho důležitosti v hospodářství, ukazuje však též na nejistotu zdaru této rostliny, která si vyžádala nákladu a napotom třeba sklamala. Lid tudíž obracel k ní všecku pozornost a z různých změn povětrnosti téměř po celý rok dělal si vývody o zdaru jejím. O lnu panovalo nejvíce pranostik a pověry měly tu široké pole.

K tomu, co v té částce bylo již výše pověděno, stůjž ještě toto. Na sv. Lucii vysvitne-li slunce třeba jen, co by bičem mrskl, má dívka prodati rychle kytli*) a koupiti semeno. (Viz níže o platu děveček.) Svítí-li však ten den dlouho, bude v létě vypalovati len na poli. Herb.

Visí-li v zejmě dlouhé rampouchy se střech, bude dlouhý len. V Herb. o tom říkali: Dlouhé střechýle v zejmě, dlouhý len v létě. — V adventě dlouhé rampouchy — dlouhé pozdní lny. (Říčky.) — Chumelí-li (Říčky) nebo je-li zamračeno (Dl. Třeb.) v masopustní dni, bude míti len vláhu a to v neděli ranní len, v pondělí prostřední, v úterý pozdní. — Je-li na ostatky pod mrakem, zvedou se lny. (Č. Tř.) Jiní prorokovali právě naopak: Je-li jasno, zvedou se lny. (Sudisl.) — Napije-li se na ostatky ptáček z koleje, bude dlouhý len. Taje-li v neděli, podaří se len ranní, v pondělí prostřední, v úterý pozdní. (Č. Tř.) A zase opáčně: Narostou-li na ostatky dlouhé „rapouchy", bude dlouhý len. (Č. Tř.) Jaké rapouchy na ostatky, tak dlouhý ranní len. (Říčky.) — Jak vysoko hospodyně (někde i hospodář) na ostatky (někde jen v úterý) o muzice skáče, tak vysoko vyroste len. Z té příčiny vyskakovali hospodáři i hospodyně pilně do výše nelitujíce dechu ani potu. (Herb. a j.) — Upadne-li při tom tanečnice v kole, lehne len. (Říčky.) — Aby se len v pazderni nepřipálil, nesměli v Řetové hoši o ostatcích po tři „písničky" kouřiti. Je-li na smrtnou neděli pěkně, podaří se len.

O velkonocích shromážděli skořápky ze svěcených (na velkou neděli) vajec a dávali je na pole ke lnu určené, aby se podařil. — O Božím těle lámou „Člupáci" (v Litomyšli) halůzky z mají a zapichují je (dosud) do lnu, aby byl dlouhý. Čím delší halůzka, tím delší bude len. — Sudislavští brali větvičky ze všech čtyř oltářův a zastrkávali je do lnu. — Březové větvičky od Božího těla jak dlouhé se do lenu zabodnou, tak dlouhý bude. (Říčky.) — Jsou-li mlíčáky (pampelišky) vysoké, bude dlouhý len. (Říčky.) — V Říčkách dávali do lnu sklo, aby jej blesk nepřipálil, neboť sklo, jak se blýští, svede prý blesk na sebe.**) Za touže příčinou dával někdo před setím lnu do každého rohu pole po slepičím vejci. (Říčky.) — V Přívratě zatkli po zasetí m í r u

*) Sukni.

**) Z téže příčiny napichuji ve zdejší krajině sadaři skleněné lahvičky na štěpy, aby blesk nespálil květ.

do lnu, t. hůlku tak dlouhou, jak dlouhý si přáli míti len. Dělali spíše kratší než delší, poněvadž sousedé znali půdu pole a věděli, jaká správa se mu věnovala. „Kdyby byl někdo dal větší míru, než ten pozemek a úprava zasluhovaly, byl ten člověk za posměch daremného hospodáře po celé vsi". (Zpráva od 86letého starce.)

5. Vzrůst.

Když semeno v y b ě h l o, chodil se hospodář dívat, zdali se l e s k n e, což bylo znamením, že jest bujný. V té době hospodáře napadal strach, aby mu ho nesežraly m u š k y (dřepčíci).

Když pak z a l n ě l, t. j. po děložných lupíncích dostával první lístky lenné, tu zase měl hospodář starost, aby mu ho nespálila r u d a (prudké slunce po dešti nebo mšice). Od rudy dostal zakroucenou hlavičku (v r c h o l e k) a zčervenal, nový stonek vyrůstal pak z kolínka, čímž len trpěl na délce.

Též se věřilo, kam se postaví duha, že to místo v y p á l í. Duze přičítali za vinu ž l u t é p l a c i n a l n í š t i.

Len r o s t e až do květu a něco málo přes květ, což trvá 7—8 neděl. K v e t e dopoledne; odpoledne se květ zavře. S v a l í - l i či s r a z í - l i h o (l e h n e - l i), nemá pak semene, což jest pro hospodáře již značná škoda.

Dozrává-li l e ž á k = l e ž a t ý l e n, dostává r e z a v é s k v r n y, f l i ž e.*) F l i ž o v a t ý l e n (ležák) pozná se po vytření dle těchto (žlutých, rezavých) skvrn. Na takových místech drží dřevina p ř i v l á k n u a n e v y l o u p n e s e při tření; musí se nehtem pomáhati, aby od vlákna pustila a pazdeří (p a z d ý r k o) vypadlo. Fliže bývají mnohdy dlouhé na celé vlákno a stálo by mnoho práce, aby takový stonek čistě vytřel. Proto přichází takového lnu mnoho do b a b i n y (odpadků). Fližovatý len dává arci přízi nepěknou, h r u b o u a n e č i s t o u. Skvrny ani v bělidle nezmizejí, ano dostanou se až do prádla, které se na takových místech brzo trhá. (Č. Tř.)

6. Plení.

Když len v y n i k l, t. j. když jest dostatečně vysoký (asi 10—14 cm.), pleje se pečlivě ze vší buřeni. V Sudislavi plívali len s 4—5 cm. vysoký. Za nepohodlného počasí musilo se počkati a tu dorostl i 15—20 cm. zvýši. V Č. Tř. nechávali jej z pravidla dorůsti 4—5 palců, v Říčkách n a č t v r t k u (t. lokte). Po krátkém lnu se plečky všude obyčejně v á l e l y, aby byl dlouhý. Bylo-li pole na stráni, v á l e l y s u d y, což jim působilo mnoho veselosti. (Herb.) Na p r v n í p l e č k u, protože pospíchala, druhé hubovaly. (Sud. i j.) Mělytě obyčejně každá svůj záhon a nechtěly se omeškávati vzadu, zvláště byla-li na poli hospodyně nebo hospodář. Jako bylo tehdáž vůbec obyčejem při práci zpívati nebo žerty prováděti, tu také při plení se nemlčelo a zpívaly se různé písně, nábožné i světské.

7. Trhání.

Vypletý len nechal se již s pokojem vyrůsti a odkvésti.

K d y ž p a k s e s e b e p u s t i l k o š i l k u (Kozlov), či k d y ž k o š i l k a d o p o l o u o p a d a l a (Říčky), t. j. když dolejší lupínky opadaly, t r h a l s e. Doba trhání nebyla však stejná. Kdo chtěl míti jemné vlákno,

*) Jméno to mám od jedné paní v Č. Třeb.

utrpěl na semenu; trhal totiž stonky za zelena, když semeno ještě nebylo vyspělé. Komu zase záleželo na semeni, měl škodu na vláknu, poněvadž zhrublo. Na semeno trhal se, když hlávky již začaly hnědnouti (Sud.), nebo zcela zežloutly (Kozl.).

Len se trhal na star měsíce, že rovně mokne. Trhal-li se na nov, byl tvrdší (k lámání). (Říčky.) Na proměnění Kr. P. (6. srpna) se netrhal. Byl by shořel ne-li hned v pazderně, tedy třeba až na kuželi. (Č. Tř., Herb.) Také shořel tomu, kdo jej na Jiljí (1. září) trhal.

Při trhání měla každá trhačka svůj záhon, jenž obnášel 4 brázdy, nebo, byl-li širší, půl záhona. Trhačky postupovaly sice vedle sebe, ale aby si nepřekážely, tedy jako sekáči o něco za sebou a sice o krok. Přední špičila. Trhaček bylo třeba 9—12, dle šířky pole a šlo se až od snídaně (asi v 9 hodin), když obešla rosa, protože by se byl znečistil hlinou. Strhli jej rádi v jednom dni, proto šlo na něj tolik lidí. (Kozlov.) V Sudislavi, byly-li záhony široké, vzaly se trhačky za ruce a o natažených pažích přešly len. Prošlapané cestičky označovaly, kam která má trhati.

Len se trhal po hrstech. Levou rukou bral se u spodu, pravou chápal se povýš a vytrhl, chápal a trhal se dále, až byla levá ruka plna (hrst). Kořínky oklepaly se při každém vytrhnutí. Pak se proflakoval, t. j. házelo se jím v povětří sem tam, aby se hlavičky mezi sebou spletené uvolnily a len aby se pak pěkně rozkládal. Vybýval či rozkládal se k sušení hned na lníšti. Trhačky totiž proflákanou hrst ze široka za sebou na zem položily, tak že povstávaly řady. Byl-li len vysoký a hustý, pak se na lnísko nevešel i vybývali jej na strnisko, kde za parna rád přeschl. Na lnísku, protože na holé zemi, zůstal těstovatý (vláčný). Tudíž si chválili lnísko, říkajíce, že je matka lnu. (Kozl.)

Mělo-li se lnísko hned podorati, pak se hrsti nerozkládaly, nýbrž prostě křížem × přes sebe položily, načež se len odvezl na strniště nebo na louku a tam k sušení rozložil. Ale ani na louku jej rádi nekladli, protože prý jej blebtají šneky.

Pak-li ta, která špičila, tuze spěchala, mívaly zadnější na ni zlost a hubovaly. Která nepozorně trhala nechávajíc za sebou stonky státi, té se posmívaly, že jdou za ní muzikanti, nebo že nechává za sebou muzikanty. Prostořeké docela jí vytýkaly, že není poctivá. Byla-li na poli hospodyně, pracovala s ostatními; ale zámožný sedlák jen přihlížel, směje se, že na něj nevylehuje (nezbývá). Kozlov.

8. **Zasýchání.**

Žádoucno bylo, aby len sluncem brzo zaschl. Když zaschl po vrchu, obrátil se, což se opakovalo 2—3kráte. Pak se sbíral. Sbírali jej po hrstech. Deset hrstí byla náruč, čtyři náruče položily se na povříslo a svázaly; to byla otep = snopek. Svázaný len odvezl se do stodoly k odrhnutí nebo k omlácení.

9. **Drhnutí a mlácení.**

Paličky lněné odrhly = vydrhly se na drhlenu.

Drhlen jest dýha buková, na jejímž konci nebo na obou koncích jest hřeben, t. j. železné ostny, prohnuté na způsob rybích kostí, zaraženy tak hustě vedle sebe, aby stonky propouštěly a hlavičky zachycovaly.

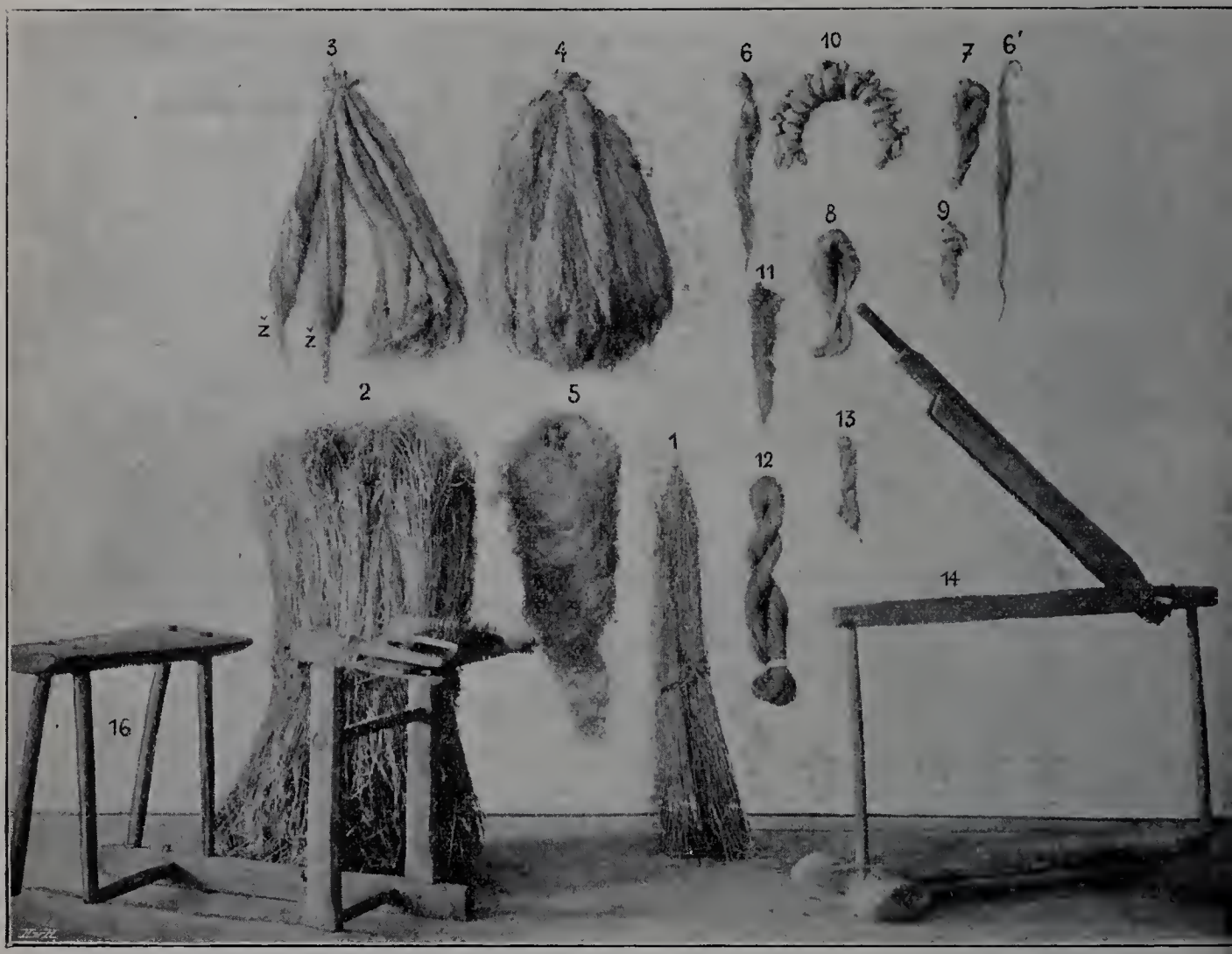

Obraz 1.

Drhnutí, tření a vochlování lnu.

1. Snopek složený z hrstí. (Len umočený, ale netřený, tudíž surový. Str. 169.
2. Otep složená ze snopků. (Len surový. Str. 169.)
3. Pětka složená z 5 žemní. Žemně (ž, ž) složené po 2 hrstech. (Len vytřený či hrubý. Str. 176.)
4. Kloub složený ze 6 pětek. (Len vytřený. Str. 176.)
5. Trubka koudele nebo babiny (Str. 179, 180.)
6. 6′ Hrst čili pramínek lnu vochlovaného. (Str. 179.)
7. Krucek, kruček, kojtle. (Len vochlovaný, str. 179.)
8. Krucek lnu ostrého.
9. Krucek tlučený paličkou.
10. Obláč, zajíc nebo věnec. (Str. 180.)
11. Šiška culková. (Str. 180.)
12. Přadeno příze lněné.
13. Příze culková.
14. Trdlice dvojzubá, potěračka (Str. 175.)
15. Drhlen. (Str. 169.)
16. Vochlovačka s nasazenou vochlí vpředu. (Str. 179.)

Drhlen položil se uprostřed mlatu na špalek a vampulou nebo jiným silným dřevem opřel se o patro, aby se neohýbal. Len bral se po hrstech, přehazoval se přes hřeben a pohybem k sobě se drhnul. Odrhnuté hlávky mlátily se cepem.

Kdo měl mnoho lnu, obyčejně jej nedrhl, nýbrž mlátil jako obilí. Otypky se rozvázaly, len se rozhrnul rovným řadem po mlatě, stonky přitížily se pavuzou nebo prknem, aby se necuchaly, pak postavili se dva mlatci proti sobě a paličky (hlavičky) cepem mlátili. Při tom však se přece neuvarovalo, že se len zcuchal a přišlo ho pak více na žmar (do babiny) než při drhnutí. Kdo prodával len nevytřený, tu byl mlácený méně prodajný.

Vymlácené semínko se válo a čislito na řitici jako obilí, nebo se „válo“ na větrákách (fofrech).

V Herboticích čistili semeno nejprvé na ouhrabečním sítě, pak na poloušk ovém a konečně prachovém. Nápotom se obyčejně ještě svilo (zválo).

Aby se vyčistilo semeno od plevele, měli někteří žejbro. Byla to velká truhla s válem u vrchu. Uvnitř byly klapačky, které otáčeny jsouce hřídelem do válu hlomozně tloukly, tak že se otřásal a semeno na něm rozestřené třídil. Dělaly se tři druhy: čisté, špatnější a zadní. Prach vypadával. Zadní semeno bylo pro dobytek; zvláště se dávalo a dosud dává kravám před otelením. Lepšího se užilo k setí nebo do olejny. Žejbrovalo se hlavně staré semeno před setím. V Herboticích nechávali semeno určené k setí v hlávkách na sýpce. Vyčištěné semeno čerstvé rozetřelo se nejprvé na sýpce na podlahu, a když vyschlo, ukládalo se do beček. Otlučené šlupky z hlaviček, hlaviny řečené, přimíchávaly se k bramborům a jinému krmivu pro vepře a drůbež; zvláště kachny je rády žraly. Za hladu se plevy lněné (hlaviny) a kolínka z žitné řezanky vyčistily od prachu a semlely, z čehož pekli placky. (Herb.)

Jiná paměť: V době hladu roku 1805 mlel lid v horách za Lanškrounem (v Heřmanicích, Výprachticích a j.) hlaviny a z té drti pekl chléb. Jezdili sice tamní sedláci pro obilí až do Prostějova, ale cestou jim je lidé rozebrali, skoro násilím je držíce a nepouštějíce. A tak domácí marně čekali. V té době bylo přadeno příze za 3 zl. šajnové a za tolik byla i mírka žitné mouky. V Litomyšli na trhu byl v tom roce pytel žita za 50 zl., pytel pšenice za 55 zl. Druhý rok (1806) byl opět velmi úrodný a cena pšenice klesla na 11 zl., žita na 9 zl. —

Při drhnutí uvázly polámané a scuchané stonky na drhlenu. Cuchanině té říkalo se baba, babina nebo hačky. Do babiny přišly též polámané stonky, které při sbírání po zemi zůstaly. Poněvadž len nebyl ještě močen, povstalá babina nebyla též močena, a, kdyby ji byl chtěl tříti, byla by se musila dáti umočiti. Ale při nevelkém množství bylo by to nestálo za práci. V hospodářství, kde měli 200 otepí lnu, bylo babiny s fůru. Používalo se jí k ucpávkám chlévů, hejcuků a p., též do hnízd drůbeží a na rozdavky. Chudší však ji zpracovali též, o čemž níže.

10. Močení.

Pravou příčinu, proč se len musí močiti, lid nezná, ač jest jí dosti blízek. Ví zajisté, že vlákno, vlastní to len, se nachází mezi kůrou a dřevinou a že na dřevině i pohromadě drží; ale že jest spojení toho příčinou lepkavá pryskyřičná látka, která se musí zahnitím o svou lepkavost

připraviti, by se vlákno uvolnilo, to jest lidu neznámo. Močení arci nesmí trvati déle, než právě, co by lepkavina přehnila, nikoli, až by i vlákno dotčeno bylo, sic by len byl zmařen. O této okolnosti lid dobře věděl a ví, kde se len ještě pěstuje, a proto vynakládá opatrnosti.

Co se výkonu samého týká, panuje vlastně v krajině, o které tato studie jedná, protimluv. Práci se totiž říká močení, ač jest to ve skutečnosti rosení, kteréhož názvu se tu málo užívalo, ač není nepovědom; opravdivé močení, t. j. namáčení lnu do jam vodou naplněných, t. zv. močidel, se zde nikdy neprovádělo. Nebudu se tedy o něm šířiti a zůstanu při rosení; ale podržím názvu běžného močení.

Odrhnutý len buď ještě v podzimku nebo až na jaře vykládali na pole nebo na louku na umočení. Přivezený ze stodoly len se rozvázal a tenko, řídčeji než ke schnutí, rozprostřel v řádcích po zemi. Zde nechal se, až zase pouštěl košilku (Kozl.), t. j. slupku a pazdero. Na zkoušku vzalo se několik stonků, zašišlalo (rozemlelo) se, a pakli se pazdero snadno vylouplo a pakli vlákno mělo bílou barvu, byl len dostatečně a dobře umočen. Vyčkalo se jen ještě, až by nebyl vlhký, až by byl dosti suchý, a bral se domů. Dělo se to takto: Len rovnal se v hrsti. Dvěma hrstem říkalo se žemně. Tři hrsti neboli $1^1/_2$ žemně svázaly se v snopek tím způsobem, že místo nějakého cizího vazadla užilo se několika stonků snopku samého, které se dokola otočily. 20 snopků teprv svázalo se povříslem a byla otep (otýpka). (Kozlov.) Někde vázali do otepi i 30 snopků (Č. Třeb.). Záleželo také na síle hrstí a jak kdo miloval menší nebo větší otepi. Svázaný len ukládal se na patro do té doby, až se měl vytříti. —

Umočení se pokaždé šťastně neprovedlo, zavinila je nedostatečná bedlivost, více pak ještě nepříznivá povětrnost.

Stávalo se, že v čas zasychání (po vytrhání) lnu přišly dlouhé deště a tu se len zároveň urosil (Kozlov); ale při tom se zhusta přišlo o semeno, ježto v hlavičkách vyklíčilo a za své vzalo.

Uhodilo-li deštivé počasí na vydrhnutý len, pak se přemočil = tuze umočil. Z takového měl hospodář malý užitek nebo neměl žádný; len pouštěl špatně (od pazdera) a přicházel tudíž skoro všechen do koudele. Avšak co dostal, bylo cenné. Vlákno z přemočeného lnu jest měkké a jemné jako hedvábí, netřeba ho tlouci (valchovati) ani mnouti k předení, s kužele pěkně se tahá a dává nejtenší přízi.

Je-li málo rosy a neprší-li, pak lepkavina z vláken dostatečně se neodstraní a len sluje nedomočený, křenčovitý, též zerzivý (rezavý). Jde sice málo do koudele, což je arci výhodné, ale vlákno jest ostré, hrubé; tenko přísti ho nelze. Barvy jest rezavé a plátno z něho nenabude nikdy žádoucí bělosti.

Panují-li prudká parna a není-li zároveň dosti vláhy, tu se len přepálí, zprahne. Zprahlý se pozná, že nabude (ještě na poli) příliš žluté barvy. Na vlákna je chudý.

Za pohodlného počasí nechal se len umočiti s hlávkami, což trvalo 2—3 neděle.

Byl-li umočen, ale pro nečas se nemohl domů bráti, stavěl se do věžiček po 3 hrstech. Říkalo se tomu také stáčky, že stojí. (Kozl.)

11. Sušení.

Aby se ze stonků lněných dobylo vlákna, čili aby len pouštěl, musí se dřevina rozlámati, vytřepati a vytříti. Aby pak dřevina nabyla dostatečné křehkosti k tomu, třeba ji co nejlépe vysušiti.

Sušení děje se způsobem buď přirozeným, t. na slunci, nebo umělým v pecích a pazdernách.

Nejpohodlnější sušení bylo v pazdernách, poněvadž nebyli ničím vázáni a že tu bývala i místnost ke tření. Pazderna bylo větší nebo menší schválně k tomu cíli zřízené staveníčko, také někdy chaloupka k sušení upravená. Pro snadnost požáru stávala pazderna vždy v polích nedaleko obce. Mívala vždy dvě místnosti, seknici, v které se sušilo a která se odtud jmenovala pazderna, sušárna, (v Říčkách suška) a síň, (v Říčkách bouda), kam se přivezený len zatím rovnal a kde se potom i třel, odkudž se jmenovala i tředlovna. Kdo práci v pazderně konal, jmenoval se sušič neboli pazderník.

V České Třebové byla jen jediná pazderna a ta náležela obci. Nebylo to zvláštní stavení, nýbrž chalupa jiným podobná a stojí dosud naproti pivováru. Říká se jí podnes pazderna a majitel její až do nedávna nazýval se „pazderník", třeba že pazderníkem nikdy nebýval. Dokud se tam před léty třelo, užíval pazderník stavení zdarma. V létě zaměstnával se čímkoli, v podzimku mu nastalo teprv vlastní jeho dílo. Stavení to má dvě seknice, velkou a malou. Dokud se nesušilo, užíval obou, k sušení přestěhoval se do malé a velkou upravil za pazdernu. Vysadil okna a díry zabil prkny. Na zem kolem stěn postavil kozy, přes něž položil krátké žebříky. Kamna byla starodávní na topení ze síně. Ta se předělala na topení ze sednice, aby šlo teplo hned od podlahy. Vybrali totiž „ale" dva kachle a udělali topení (prsk) podobné hrobu (v zemi).

Snopky (otýpky) vyrovnávaly (stavěly) se kolmo na žebříky ve 2—3 vrstvách, jak délka lnu dovolila, až ke stropu a sice odeňky dolů. Potom se zatopilo. Zprvu se topilo mírně, aby len „potil", aby dostal mok, t. j. zapařil se. Na to zatopilo se prudce. Přikládaly se pařezy nebo celá polena, že nastalo příslovečné horko „jako v pazderni". Později se ulevilo s topením, len se jen dosoušel.

Doba sušení nebyla stejná. Někde sušili 24 hodin i déle; když byla pazderna vyhřáta, stačilo i 12 hodin a méně. Přišlo též na povahu lnu.

Hospodář, jemuž patřil len, dal si dříví, pazderník musil vyrovnat (postavit), vytopit, usušit a podávat ven tředlím. Od jednoho postavení (nastavení, usušení) dostával zlatý stříbra. Též mu patřilo pazdeří i babina, co se vytřely. Trakař odpadků těch prodával za 4 groše. Babinou ucpávali si chalupníci chatrná stavení (dřevěná). Někdy sušil dvěma, třem najednou; neměliť chalupníci lnu na celé postavení.

V Kozlově byla také jen jedna pazderna. Byla maličká, sousedská; na ostávání se nehodila a stála v poli. Topilo se ze síně a kouř šel vrchem z kamen do síně. Jednomu hospodáři zdálo se, že by bylo potřeba prudčeji zatopiti. Přiložil tedy trochu více, len „se chytil" a shořel i s pazdernou.

Z opatrnosti ukládali umočený len již v stodole na patro, že by se v přístodůlku ubral, t. j. slamou znečistil a sláma v pazderni snáze chytala než len.

V Říčkách měli tři pazderny, jedna byla obecní, druhé dvě selské. Každá stála asi 100 m. za vsí. Všecky jsou nyní zbořeny. Pazderník tam

nebydlel, bylyť malé. Pazderníkův ani vždy nebylo; kdo třel, sám si i sušil. V sušárně bylo na kozách l e š e n í, na něž se len v snopkách (nikoli v otepích) stavěl; dolní vrstva ř í t o v í m (o d e ň k y) dolů, horní vrstva řítovím vzhůru. Při tom dbáno, aby se nepokřivil. Někdo len nestavěl, nýbrž ležmo na sebe kladl, že se ho tak více vešlo. Rovnání obstarávaly t ř e d l e (když pazderníka nebylo). Pazdeří odvezl si hospodář, obložil jím chlévy a v zimě podestýlal dobytek. Byl-li pazderník, dostal od sušení máz dobré kořalky, buchtu dvakrát skládanou a 40 kr. nebo 1 zl. r. č. beze stravy.

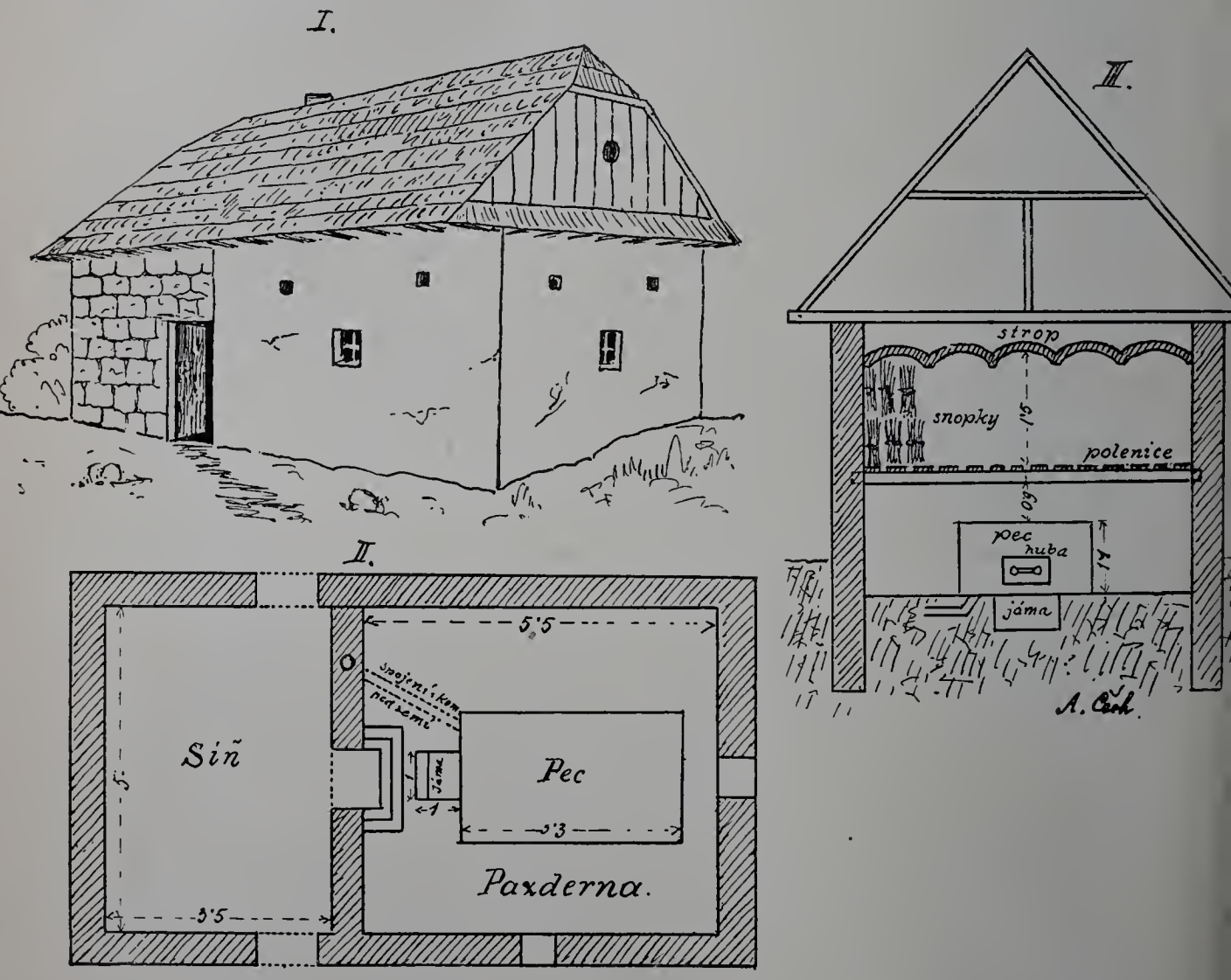

Obraz 2.

Pazderna v Herborticích.

I. Pohled. — II. Půdorys. — III. Řez příčný.

V Herboticích byla jedna pazderna asi 200 m. za obcí. Patřila e r b o v n í k o v i (starostovi) J. Beranovi. Pazderník v ní nebydlel. Dostával denního platu 30 kr. r. č. ke stravě nebo 60 kr. beze stravy. Otýpky rozvazoval a len rovnal v snopkách na p o l e n i c i, vyvýšenou to podlahu, dvěma vrstvami na sebe. Podlaha tato byla řídká a skládala se obyčejně z polenic, dlouhých to dřev buď „kulatých“ nebo rozčísnutých. Pazderník

podlézal spodem a sbíral stébla od polenice dolů visící, aby v žáru, jenž se mezi podlahami šířil, se nevzňala. Odpadky patřily hospodáři. Pazderna ta ještě stojí, ale mají tam nyní novou. Topení je v síni a teplo rozvádí se rourami po pazderně.

V S u d i s l a v i byla obecní pazderna za vsí u rybníka. Byla na 7 mandel. Mimo té byly ještě dvě selské, jedna na 3 mandele (Dostálova), druhá na 4 (Maryškova). Obě též byly v poli. Nyní není po žádné stopy. V létech sedmdesátých vystavěla obec zděnou kruhovku, ale že se nyní prodává len netřený, tedy se v ní nesuší. V Maryškově pazderně bydlel pazderník v nájmu. Pazderna ta měla s u š á r n u i t ř e d l o v n u. Povinností pazderníkovou bylo n a s t a v ě t večer len a topiti opatrně celou noc. Do rána byl len usušen. a pazderník byv další povinnosti sproštěn, šel na den domů. Plat dostával jako tředle a čtvrtku chleba. Lešení v pazderni bylo z tyček s loket nad zemí. Pazdeří patřilo hospodáři. V soukromých pazdernách platilo se též „od pazderny", v obecní nic. Ptávali se: „Kdo bude zejtra s t a v ě t (nikoli tříti)?"

Kde nebylo pazderen, sušili len v p e k á r n á c h (chlebových pecích). V Ř í č k á c h sušili v parných letních dnech len n a s l u n c i. Ze slunce byl lepší než z pazderny, nikdy nebyl zprahlý a byl tudíž pevnější. Také v H e r b o t i c í c h na slunci sušívali, jestliže nebylo letního času jiné práce. Rozložili len na svahu proti slunci a poblíž stavení, aby jej mohli hned vykřastati, prve než by zase zvlhl.

12. Tření.

Nežli se len počal tříti, t l o u k l se na š p a l k u p a l i č k o u. Tím se dřevina po délce rozdrtila. Na příčné lámání byly t r l i c e (t r d l i c e), a sice j e d n o z u b á - c h r a s t a č k a (k ř a s t a č k a) a d v o u z u b á - p o t ě r a č k a. Za stara se len netloukl, nýbrž přímo na trdlicích l á m a l a t ř e l.

Chrastačka*) má k o z i č k u, která nese u vrchu bezedný ž l á b e k, do nějž zapadá pohyblivý z u b jako čepel kapesního nože do žlábku rukověti. Zub je prodloužen v chápadlo, za něž se pravou rukou zdvihá a spouští. Potěračka jest právě taková, jen že má dva zuby při společném držadle a dva žlábky.

Práce prováděla se takto: Nabrala se h r s t lnu (co se do dlani zatklo), zub se zdvihl a hrst položila se na příč přes žlábek. Nyní táhla se hrst zvolna k sobě a současně m a č k a l, l á m a l, c h ř a s t a l se len rychlými pohyby zubu vzhůru dolů. Když se přitáhla hrst ke konci, obrátila se naruby a opět se mačkalo, což se několikráte provedlo. Potom se hrstí v povětří t ř e p a l o, aby pazdeří vypadalo, hrst se uchopila za vychřastaný konec a chřastal se druhý.

Když byla hrst vychřastána, hodila ji c h ř a s t a č k a (dělnice) vedlejší sousedce, t ř e d l i, na hromádku, která len na potěračce p o t í r a l a či v y t í r a l a, t. j. ještě důkladněji mačkala, lámala a tak zvolna táhla, aby zuby hustě vedle sebe se kladly. Potom hrst ještě při spuštěných zubech žlábky p r o t a h o v a l a. Vytřepavši důkladně v povětří pazdeří, obrátila druhý konec hrsti a zase práci tak prováděla. M a č k á n í, p r o t a h o v á n í a v y t ř e p á v á n í opakovalo se potud, dokud „všecko" pazdeří nebylo odstraněno. Rozumí se, že ho ve vláknech ještě něco uvázlo, jež hleděli nápotom při úpravě ke předení odstraniti.

*) Též chřastačka.

Aby trdlice pokojně stály, byly zatíženy kameny. Tředle mimo to jednou nohou ještě trnož přidržovaly. Nad sebou měly vidýlko (bidélko), na něž se vytřené hrsti přehazovaly.

Bylo-li na bidle hrstí skloub, tak se žemňovalo. Vzaly se vždy dvě hrsti, urovnaly k sobě, na konci, jenž se v dlani držel, několika vlákny omotaly, aby se len necuchal, a ženě byla hotova. Tu si dala tředle, aby se nemeškala, pod levé paždí a vázala druhou žemni, pak třetí, čtvrtou i pátou. Když měla takto hotovou pětku, položila ji přes trdlici a dělala druhou, aby byla desítka. Šest pětek neboli tři desítky vzaly se dohromady, vrchy se smačkly k sobě a jednou žemní stáhly ve svazek, jenž se nazýval kloub. Měl tedy kloub 60 hrstí neboli 30 žemní, 6 pětek či 3 desítky. Hotový kloub položil se stranou, kde nepřekážel a kde na něj pazdeří nepadalo, a třelo se dále.

Z otýpky surového lnu bylo $^1/_2$ kloubu, ze 3 otepí také 2 klouby. Nebylať míra stejná, jak která tředle měla velkou ruku.

Usušený len musil se hned tříti, než opět vlhkostí natáhl, sice špatně pouštěl. V pazderně byl chráněn před vlhkem, mohlo se tedy tření na ráz dokončiti. Jinak bývalo na slunci. Tu se musilo spěchati, aby se aspoň napolo vyčistil, dokud byla dřeň ještě křehká. Proto se aspoň ochřastal, jiný den, když se znova usušil, teprv se načisto třel.

Kde teď ještě pěstují len — jako v horách u Lanškrouna — buď ho ani nečistí a prodávají tak surový do továren, nebo mají na tření složité stroje, „mašiny“, jež pohánějí koňskou silou.

13. Tředle a jejich mzda.

Ruční tření byla práce namáhavá a mohli ji zmoci jen zdraví, silní lidé. Kde si podomácku sušili len v peci, postačili jej vytříti také domácími lidmi. V malém hospodářství, sušil-li se na slunci, též nikoho nejednali. Ale když se sušil v pazdernách, to nešlo; tu se musilo celé postavení jedním rázem v několika hodinách vytříti, sice se práce zpronaložila. Najímaly se tedy tředle. Byly to nádennice nebo ženy chalupníků. V pazdernách stály, poněvadž se třelo z většiny v zimě, v malé jizbě těsně vedle sebe. A tu nebylo hnutí a prachu až hrůza. Poněvadž dostávaly někde, ba téměř všude při práci kořalku, naučily se ji píti a domáhaly se jí všelijakým způsobem. Rozveselené kořalkou prováděly nepřístojnosti, zpívaly neslušné písně a vůbec zjednaly jménu tředle nedobrou pověst, tak že platí posud za příhanu. Možno, že se jim časem křivdilo; avšak zprávy o jejich bujnostech znějí souhlasně. V jejich prospěch se udává, že byly zdravé a silné a těžkou práci svou že vytrvale až ke konci provedly.

V České Třebové přicházely tředle do pazderny mezi půlnocí a třetí hodinou ranní. Len třely v síni nebo za pohodlného počasí venku, vytřený zrovna skloubily. Když pazderník vynášel poslední náruč ze sušárny, volaly radostně: „Už nesou nevěstu! Nevěsta je tady!“

Výdělek byl poměrně k práci udělané skrovný jako tehdejší všecka mzda vůbec. Práce trvala asi 12 hodin (s malou přestávkou). Plat byl od kloubu, několik krejcarů v šajnech. Kromě jídla dostala každá od vytření celého nastavení čtvrt bochníku chleba, kořalku a z každého kloubu žemni lnu.

V Přívratě měli pazdernu, že vyžadovala 12—13 tředlí. Tříti chodilo se o půl noci. Když se přišlo poprvé tříti, tedy tředle, která nejvíce natřela, stala se královnou nad tředlemi. Všecky jí musily býti po-

slušny a dle jejího poručení se říditi. Když na př. ustanovila, v který den a v kterou hodinu se do „pazderně" dostaviti mají, musela každá v čas přijíti. Která se omeškala, byla trestána grošem pokuty. Když měly natřeno po kloubě, dostaly posilu, chleba a kořalku. Při jídle ledaco si vyprávěly, hádanky si dávaly, také, když pojedly, zpívaly, často každá jinou. Jedna na př. „Ryc, ryc, ryc, v kapse není nic. Co tam bylo, utratilo, už tam není nic. Svatý, svatý, svatý, pučte mi tři zlatý, až jich budem mít, musíme jich po troníčku oplatit." Druhá zpívala: „Chalupníci hadrníci, sedlák je přec pán, sedlák pošle na robotu, chalupník de sám. A když příde z roboty, tu jen příde do psoty." Třetí zase jinou.

Mezi tředlemi byli dva tlukači, mužští; když se tředle rozkurážely, tak se tlukači měli „jako nahý v trní". Jest-li nechtěli, aby jim tředle udělaly nejhůře, musili „rejši dáti na kapku". Pak byly veselé a teprve zpívaly!

V Kozlově hospodář si zjednal obyčejně 12 tředlí, s kterými se po půlnoci odebral do pazderny. Jeden vynášel len a to tak, aby ho nebylo zbytečně mnoho venku, že by ocíral, sesyrovatěl. Ve 4 hodiny dostávaly tředle první snídani — řepaníky, t. j. koláče *) nadité řepou.

K desáté nebo jedenácté hodině byly hotovy. Tu dostaly druhou snídani a kořalku, za kterou vynesly z pazderny pazdeří, jež si hospodář odvezl domů. K obědu měly polévku, na př. kroupovou, pak hrách, nadívaninu, nebo jiné jídlo jako: jáhly se zelím, kaši krupičnou s perníkem, ovocovku a v ní nadrobené koláče a p., domů koláč. Ke hrachu se jim ukrojil chleba, jejž si odnesly domů. Platu bylo 5—6 kr. šajnů (= 7—$8^2/_5$ haléře) od kloubu. Obratná tředle vytřela 3—4 klouby. V pozdější době dostávaly 10 kr. od kloubu a žemni na přídanek. Poslední snopek (nevěstu) vítaly s radostným křikem. Hosta v pazderně rády viděly; přivítaly ho, ale musel se vykoupiti. —

V Říčkách docházely do pazderny v 1 h. s půlnoci nebo dříve. Ve 4 hodiny byl první kloub vytřen a tu dostaly tředle chléb a kořalku. Když se udělal „deň", byl zase kloub. V 9 hodin dostávaly vařené jídlo třeba devateré: zelovku (zelnou polévku), odvárku (rozvařené ovoce suché), dvojí nadívaninu (jahelník neb krupník), hrách, ovocovku (řídká jícha ovocná) a j. Dali-li jim někde řepu, smály se pak tředle, že tam počítaly obrázky (t. j. že nejedly a dívaly se jen po světnici). Domů si každá nesla $^1/_4$ bochníku chleba, 2 koláče a ode všeho jídla, až jí to padalo. Po této snídani šly zase třít, až celé sušení vytřely, což trvalo do poledne nebo přes poledne. Nevěstu (poslední snopek) vítaly s výskotem a zpěvem. Tředle odešly pak domů a sušič stavěl pro příští den. Ženy byly při tření veselé, mnohdy (účinkem pití) až rozpustilé. Po první snídani (ve 4 h. ráno) za odpočinku vzchopily se někdy a šly po Říčkách po „koledě". Dostaly-li mezi sebe mužského, chytly ho a tančily s ním. Konečně ho vytřeným lnem svázaly a nepustily, dokud nedal na kořalku. Nebo, neměl-li co dáti, povalily ho a nacpaly mu pazdeří, kam mohly. Proto se jim každý raději vyhnul.

V Sudislavi nastalo tření po posvícení a trvalo asi do vánoc. Po celý ten čas měly tředle co dělati. Přicházely do pazderny, když se dělal den, a měly do soumraku si co pospíšiti, než vytřely. Potom pazderník hned zase stavěl na ráno. V 8 hodin byla studená snídaně ($^1/_2$ libry chleba a sklenička kořalky). Oběd a večeře byly strojené. K obědu byl hrách nebo jiné jídlo: nadívanina, řepa, kaše, bendovka (ovocná polévka s mlékem), brambory, kroupy, zelí a p., vždy pak hodně velký vejražkový dolek. Večeře byla jako oběd. Po večeři

*) Vlastně placky; placky říkají v této krajině dolkům.

dostaly opět dolek nebo $^1/_4$ bochn. chleba a každý den též 2 země lnu, jimž se říkalo významně harcovnice. Na penězích měly málo, 3 kr. r. č. od kloubu.

V Herboticích užívaly jen jednoho druhu trdlice; na té len nejprvé ochřastaly a pak i vytřely. Třenice dostávaly od kloubu 4 groše šajnu ($16^4/_5$ h) a stravu. Len se třel doma (ve statku) a začal se v tu hodinu tříti, kdy se přivezl z pazderny, třeba hned po půlnoci. Třenice dostala hned krajíc chleba, ráno kyselo a k němu zase kus chleba nebo jabka (zemčata), v poledne polévku, „kašu“, nadívaninu (pečené jáhly nebo krupky), klapítky (bramborové slejšky) a p. Také v H. „vítaly“ muže, když mezi ně přišel. Buď ho poházely pazdeřím, nebo ho povalily a na holou kůži mu nacpaly pazdeří, co se dalo, zvláště svobodníkům. Kdo chtěl tomu ujíti, musil dáti na kořalku.

Na Parníku bývalo v Řehákově pazderni 11 tředlí. Přicházely, když se rozednívalo. K snídani mívaly zelnou polévku a jabka (zemčata). V 10 hodin, jak nyní jest druhá snídaně, nebylo nic, až oběd. K obědu měly kroupovou nebo bramborovou polévku, po ní hrách, pak kaši krupičnou, dolky s ovocovkou a na konec nadívaninu. Od té obyčejně již málo snědly a rozdělily si ji buď na dolek nebo na krajíc chleba, jejž také obdržely. To si pak nesly domů. Kořalku nedostávaly, zůstaly tedy střízlivé a „nic se nekutilo“. Každá si hleděla svého, „div že se nestrhaly, aby si více vydělaly“. Byly to ženy chudé. —

V nynější době, kde se pěstuje ještě len jako na př. v Herboticích, mají na tření stroj o 24 válkách (12krát 2), jenž chřastá či podle nového vyjádření „rumluje“, protože dělá velký hlomoz. Za usušení i ochřastání na stroji platí se majiteli od postavení 14 K. Pak se len ještě na trlicích tře, při čemž třenice dostává od kg. váhy 6 h a za přídanek libru chleba na den. Takto vytřený len prodávají lnářům (do Šilperka, Čeňkovic a j.) v průměrné ceně 80 K za q. Surový len tam málokdo prodává.

* * *

Na sv. Lucii se nikde len netřel. U Tončinů v Herboticích prohodila jednou třenice, když jí soused domlouval, proč tře na svatou Lucii, lehkomyslná slova: „Lucie sem, Lucie tam!“ V tom okamžení místo pazdeří lítaly jiskry od trdlice. Polekaná arci práce nechala.

Sv. Lucie má rozštěpenou hlavu (od mučení). Tře-li někdo na její svátek, padá jí pazdeří do rány a ona smělce za to trestá.

Trdlici čili křapačce říkalo se žertovně křapatá macecha. Macecha, že tahá, škube len jako macechy v pověstech za vlasy, křapatá, že křape, tluče.

Třeba objasniti ještě, jak se vázaly při tření klouby. Výše bylo pověděno, že se dvě hrsti u vrchu otočily několika vlákny a tak povstala žemně (žemnička) s hlavičkou nahoře. Pětka otočila se pramínkem, t. j. větším množstvím vláken, kloub pak svázal se nahoře celou hrstí. Na ouvazku byl kloub ztloušti lidského krku, dole však široký jako „nafouklá sukénka děvčátka“.

Vytřený, ale nevochlovaný len nazýval se hrubý. Pokud ho bylo nad domácí spotřebu (v hospodářstvích) vozil se na trh (do Ústí, České Třebové, Lanškrouna, zvláště však do Litomyšle).

Zmínky zasluhuje ještě b a b i n a, kterou někde též koudelí nazývali, ač nesprávně. S vrchu bylo praveno, že při drhnutí polámaly se některé stonky a padly na zem, nebo zachytily se a uvázly v hřebeně. Rovněž při tření spadávaly krátké a polámané stonky, zvláště byl-li len přeschlý. Něco se též při sbírání rukama utrousilo, něco na trdlici zachytilo, najmě byla-li tředle nešetrná. To vše dávalo b a b i n u čili h a č k y. (Srovnej hatiti se, t. j. scuchati, též hatě.) Nejvíce babiny nadělal krátký, špatný len, což ovšem byla pro hospodáře citelná ztráta. K čemu se na statcích babiny užívalo, bylo též pověděno. Avšak šetrní a bedliví hospodáři zužitkovali i tento poškozený len. Sebrali jej jemně v chumáče, lámali i třeli, ač jinak než len pěkný. Mačkali jej totiž všelijak na trlici, aby jim z ruky nevypadal, obraceli jej a tak říkaje valchovali. Vytřený sbalili pak v t r u b k y jako koudel. Len takový po vyvochlování předl se na hrubém kolovratě; dával přízi těžkou, ale pevnou, z které se dělalo plátno na pytle, plachty a j., u chudých i na obleky.

14. Vochlování.

Vytřený len se č e s á či v o c h l u j e. Práci tu dělával na statcích sám hospodář, někdy hospodyně nebo děvečka. Vochlovalo se ob čas, pokud bylo třeba, nikdy do zásoby (leč velmi zřídka). Proto se to stačilo podělati domácíma rukama a nejednalo se.

Len se česá na v o c h l o v a č c e ; pracující sluje též v o c h l o v a č k a, pokud se týče v o c h l o v a č.

Vochlovačka jest stolice se sedadlem vzadu, v předu s držadlem podobným dvěma srnčím hlavám majícím otevřená ústa. Do úst vloží se vochle.

V o c h l e jest prkénko, na němž připevněn jest plech se řadami ostrých drátěných ostnů. Dle hustoty ostnů rozeznávaly se troje vochle: ř í d k é čili š e s t i ř á d k o v é, h u s t é = s e d m i ř á d k o v é, n e j h u s t š í = o s m i ř á d k o v é. (V Herb. měli 4—5—a 6ti řádkové).

Poprvé česal se len na řídké vochli. Tu s t r h o v a l i první, hrubší vlákna či k ů r u (Kozl.), které říkali (v Č. Tř. a Kozl.) s t r ž k y, jinak k o u d e l. Rozvázal se kloub, vzala se desítka, rozpletla se u vrchu a rozvázaly se i žemně. Vochlovalo se po hrstech nebo i po celých žemních. Hrst držela se u jednoho konce pravou rukou, levicí se druhý konec n a d n e s l a hrst se s p u s t i l a na vochli tak, aby prostředkem d o p a d l a na h ř e b í k y. Pak t á h l o se k sobě. N a d n á š e n í či n a d h a z o v á n í a t a h á n í opakovalo se požorně, aby se len zbytečně necuchal a pouze hrubá kůra se vyčesala. Když byla jedna polovice vyčesána, uchopila se hrst za vyčesaný konec a vochlovala se druhá půle. Ob čas se hrst v povětří v y š l e h a l a (v y f o f r o v a l a), aby pazdeří vypadalo.

Len jednou či na řídko vyčesaný předl se na k o m i s n í, t. j. hrubší zboží, byl-li určen k prodeji. Na j e m n ě j š í plátna vochloval se podruhé, n a h u s t o. Druhá koudel, t. odpadky zachycené mezi hřebíky, byla jemnější a slula p a č í s k a ; ta hodila se na hrubší plátno pro domácnost. Kdo chtěl obdržeti z v l á š t ě j e m n ý len, česal jej potřetí na osmiřádkové vochli, což se však málo dělo. Z hrsti vytřeného lnu vyvochloval se tenký p r a m í n e k.

Aby se len po vyčesání necuchal a pohodlně uschovával, skroutil se v rozličné tvary. Nejjednodušší způsob byl, že se spletl v rulík. jemuž se říkalo k r u c e k, k r u č e k nebo dle německého k o j t l e. Počet pramínků do krucku stanovil se libovolně; avšak obyčejně jich dávalo se 6. Pramínky

se složily k sobě, urovnaly, pak se v půli přehnuly a v přehybu zakroutily. Zákrutek vzala si dělnice pod bradu a podržela, aby volnýma rukama oba konce v rulík splésti mohla. Koneček otočila kolem jako úvazek a zaklesla.

Složitější bylo dělati o b l á č e (oklouky) či z a j í c e, jimž v Říčkách říkali v ě n c e. Byly nestejné velkosti, od 5 žemní čili 10 pramínků (hrstek) až do 30. U každého pramínku udělala se na jednom konci h l a v i č k a (uzlík). První pramínek dal základ, jaksi dřeň k obláči. Kolem něho ovíjely se ostatní pramínky tak, že hlavičky seděly vedle sebe a všecek ztuha skroucený len vypadal jako velký rohlík, jímž se mohlo bez poškození třeba házeti. Při ukládání zaujal velmi zmenšený prostor.

Koudel ukládala se v t r u b k á c h. Nejprvé vytřásla se z pazdeří. V Sudislavi vytřásali ji na řitici rožněm od obilné kosy. Nebo se k tomu užívalo zvláštního nástroje, jemuž v České Třebové říkali t ř e p á k, v Herboticích v ý t ř a s k a. Jest to buková hůlka s loket zdéli, u rukověti tlustší, odkudž se úží a končí mírně zahnutým r o h e m neboli š p i c í.

Vytřesená koudel rozprostřela se na zem v stejných vrstvách a balila se v t r u b k y jako po vytírání. Měla-li se přísti, trubka se rozvinula a nadila (nabalila) na kužel. Tředle i vochlovačky počítaly, kolik trubek nadělaly.

Někde koudel před spřádáním také vochlovali a sice na r u č n í c h v o c h l i č k á c h. K tomu bylo potřebí dvou vochliček. Jedna držela se v levé ruce hřebíky nahoru a na tu zavěsilo se kus koudele; druhá, v pravé ruce, držela se hřebíky dolů a ta česala (k r o c k o v a l a). Začalo se jí t. do přečnívající koudele, načež šly obě ruce od sebe, kteryžto pohyb se tak dlouho opakoval, až pravá vochlička s levé již nic netrhala. Na obou byly pak trojhranné č e s á n y, či po staročesku zde řečené b r a d y a dle německého k r o c k y, které se mohly hned spřísti, ana se vochlička dírou v rukojeti přichystanou nasadila na přeslici, pak druhá a t. d. Obyčejně se však krockovalo vedne, česány snímaly se s vochliček a vyrovnávaly opatrně na „košatku", večer pak se spřádaly, že se česán za česánem na přeslici napichoval. Zbytek na vochličce pozůstalý se sejmul, sežmolil a hodil do košíku. To byly c u c k y, v této krajině c u l k y či š p u ň k y (v Sudislavi š p u n t k y) zvané. Za starší doby střelci jimi zatloukali prach a broky.

Špuňky házeli na zpět do koudele, která se měla vochlovati. Obyčejně se však k r a m p l o v a l y na k r a m p l i, t. j. husté vochli, postavené na k o n í k u. Vykramplované culky daly „f r á d l í k y" (fládr = vrstva), které se podobně jako koudel balily ve svitky, jimž se říkalo š i š k y. Šišky předly se na zvláštních kolovratech a daly přízi plnou pazdeří.

Česáním a spřádáním koudele a culků zabývaly se v domácnostech nejvíce ba téměř výhradně stařeny; jakožto předmět obchodně-průmyslový poskytovaly však zaměstnání a výdělek celým obcím, ano krajům. O tom však později.

Jakož se na sv. Lucii vůbec nic o lnu nepracovalo, tak se ani nevochlovalo. V Herboticích se věřilo, kdo na Lucii vochluje, že ho celý rok bolí hlava. Jednu ženštinu varovali též tímto způsobem, ale ona odpověděla: „Lucie sem, Lucie tam —" a vochlovala dále. Při tom přišlo na ni spaní, sklonila hlavu a usnula. Sv. Lucie přišla, rozštípla jí hlavu a nasypala jí tam pazdeří. Pak ji arci mohla hlava boleti. —

Jan Tykač.

LITERATURA.

Simla Village Tales or Folk Tales from the Himalayas. By Alice Elizabet Dracott. London, John Murray, 1906, str. XV+237.

Každá nová sbírka východních, zvláště indických pohádek jest tím více vítána, že přinese stále hojnějšího materialu pro bezpečnější stanovení poměru našich evropských tradic lidových k orientalním, indickým. Přítomná nejnovější sbírka je z okolí vyhlášeného klimatického místa Simly na úpatí středního Himálaje. I tam dle slov vydavatelky začínají lidové tradice mizeti a uchylovati se „se zpěvem ptáků i s vůní květin" z těchto letních sídel vyššího světa indického do vzdálených údolí i odloučených od světa osad, kde se za studených zimních nocí sbírá lid, mládež se starci poslouchati často opakované povídky. Povídky v této sbírce vydané byly zapsány všecky dle možnosti přesně podle vypravování selských žen z tohoto kraje. Sběratelka byla vyzvána, aby si také od muže z toho kraje, který byl vyhlášen jako dobrý znalec místních tradic lidových, dala vypravovati několik povídek. Avšak zamítla tuto nabídku, neboť již od mnohých žen z tohoto lidu slyšela povídky namnoze groteskní, které pak vyloučila z této své sbírky, ježto „se nehodily pro tisk." Výslovně pak vydavatelka připomíná důrazně přesnost svých zápisů, jakož i vydaných jich anglických překladů. Mezi čísly této sbírky čteme verse hojných známých látek a motivů, verse svérázné a zajímavé. K některým číslům podáváme několik skromných poznámek.

Č. 5 str. 6—11. „*Pravá matka.*" Kníže měl sedm žen, ale žádných dětí. Starý fakir poradil mu, aby dal jisté ovoce každé ženě své. Kníže dal všem, jen na sedmou, bydlící ne v jeho paláci, než ve své chatě, zapomněl. Ony ženy sotva okusily ovoce, hned je zahodily. Sedmá dala všecky kusy sebrati a snědla pak je všecky. Po čase porodila šest synů a sedmou dceru. Baba ji oslepila, odňala jí děti a zahodila je, ale bezdětná žena hrnčířova je našla a přijala za své. Když po čase ony ženy knížecí zvěděly, že děti ty přece žijí, poslaly onu babu, aby je zabila. Hrnčířova žena oživila je krví z prstu starého fakira. Potom je po druhé jí zabila, ale tu již nevěděl starý fakir pomoci, než poručil, aby udělali sedm hrobů a do osmého pochovali fakira samotného. Z hrobů bratrových vzrostlo po čase šest stromů mangových, z hrobu sestřina libovonná růže a z hrobu fakirova sladce vonící strom. Růže mohla utrhnouti pouze vlastní matka. Sotva spadly růže a pokryly matku, otevřel se hrob starého fakira, fakir ožil a přivedl bratry a sestru, vypověděl vše o krutosti oněch šesti žen knížecích atd.

Č. 7. str. 15—19. „*Nevěsta hadova.*" Nevěsta nemá se ptáti muže, zakletého v hada, na jeho jméno jako jinde po jeho původu. Clouston Popul. Tales and fictions I., 208. Steel-Temple Wide-awake Stories 309. Crane Ital. pop. tales. 2 sl. 1.

Č. 8. str. 20—30. „*Moc osudu.*" Kníže ptal se svých šesti nevdaných dcer, jsou-li spokojeny se svým osudem. Pět odpovědělo oddaně, že jich osud jest v rukou otcových a že jsou spokojeny. Šestá nejmladší však, že její osud není v ničích rukou, a všecko se stane, ať si to otec přeje čili nic. Rozlobený otec dal ji odnésti do hlubokého divokého lesa. Její oddanými a vroucími modlitbami byl bůh Mahadeo tak pohnut, že jí posílal pokrm i vodu, že dal jí najíti poklad, jímž si na tom místě dala vystavěti nádherný palác. Tu ji potom otec vysoce překvapen našel. Po čase vydal se na cesty a ptal se dcer,

co by jim měl přivézti. Nejmladší pověděla, že si nepřeje nic leda malou skřínku, která jest v jistém městě na prodej. Byla to kouzelná skřínka, která obsahovala vějíř a duši královského synka; když se vějířem válo v před, princ se zjevoval, když se válo v zad, hned zmizel. Princezka byla tím velmi šťastná a prožívala se svým princem rozkošné chvíle. Počátek připomíná látku u nás silně rozšířenou. Národop. Sb. IV.—V., 145 č. 599. Köhler Klein. Schr. I., 54, 125, 188. Závistivé sestry nasypaly na lože, kde princ odpočíval, střepy skelné, tak že se silně zranil; srv. na př. Аѳанасьевъ č. 129.

Č. 9 str. 31—35. „*Stará čarodějnice v lese.*" K ní zapadly děti vypuzené macechou. Nejmladší děvče spasilo se jen tím, že strom se na její prosby otevřel a v sobě ji ukryl. Po čase ji našel kníže, když se strom měl poraziti. Jiná o sedmi sestrách vypuzených od macechy ještě str. 163 sl. č. 43.

Č. 10. str. 36—39. „*Kulloo, věrný pes.*" Zajímavá obměna látky rozšířené, že pes jest věrnější než žena. Srv. Chauvin Bibliogr. arab. VIII. str. 161, 199. Jak Ulrich Die hundert alten Erzähl. 107.

Č. 11. str. 40—45. Bezdětná žena vypěstovala veverku a namluvila svému manželi, že porodila mu dceru, ale že její tvář do 12ti let nesmí spatřiti, neboť jinak by smrt zastihla ji neb jeho; a když doba ta uplynula, namluvila mu, aby vyhledal pro ni prince, a až do sňatku jejího se na ni nepodíval. Po svatebních slavnostech byla domnělá nevěsta přenesena tajně k ženichovi. Když ženich místo nevěsty shledal veverku, byl nanejvýše zahanben, a rozkázal přísně, aby nikdo k nim nebyl připuštěn, ani ne domácí ženy. Ale ty se rozmrzely, že mladá žena nekoná žádných prací v domácnosti. Rozesmutnělého prince potěšovala veverka, že bude práci svou konati, a také skutečně v noci tajně ji konala, ale přece všecky nesvedla. Bůh Mahadeo se svou ženou Parbatti viděl marné námahy veverčiny, a Parbatti uprosila manžela svého, aby ji přeměnil v lidskou bytost. Tuto krásnou princeznu našli členové královské rodiny a uvedli ji do svých komnat. Pod. Hinton Knowles Folklore of Kashmir 8 sl., kde jest kočka nevěstou.

Č. 14 str. 53—55. *Hloupá a lenivá žena*, vyhnána od muže, vyplašila zloděje a přinesla celé jich bohatství domů.

Č. 15 str. 56—58. *Udatný krejčí* t. j. vlastně tkadlec: „pět na ráz"; zapuzeni nepřátelé způsobem zde opět originalním, chycen tigr. Srv. mé Pohádkoslovné studie 37 a d.

Č. 17 str. 61—67. „*Rupa a Bismutha*" náleží k látce rozebrané ode mne v Národop. Sborn. VI., str. 132 a d.

Č. 18. str. 68—69. Rek nesl hrnec na hlavě a snil o tom, čeho všeho dosáhne, až šťastně prodá olej, v tom mu hrnec spadl a rozbil se. Srv. nahoře str. 152 č. 18 Jacobs Indian Fairy Tales 38 a d. č. 5.

Č. 19. str. 70—74. Různé kousky hlupcovy podobné jako v našich západních a i východních historkách: přinesl domů zboží ukradené s velbloudu a jako obyč. poklad, když pršely koláče jako Zs. deutsch. morgenl. Ges. XLVIII, 404. Riviére Cont. pop. de la Kalybie 180; pozdravuje naučenými slovy v nepravý čas, srv. Chauvin, Bibliogr. arab. VII., 156. Сумцовъ Разыск- въ обл анекдот. 113. Frey, Gartengesellschaft vyd. Bolte 216.

Č. 20. str. 75—80. *Opice, tigr a princezka*". Počátek povídky rozšířené, sedm bratří může se oženiti jen, když najde sedm sester. Srv. Národ. Sb. IV.—V., str. 132, č. 4. Етногр. Збірн. VII., 61, Kolberg Pokucie IV., 53, 136, 171. Jones & Korpf, Magyar Folk Tales 262, Mater. antropol. archeol. VIII., 2, str. 154. Kúnos Türk. VM., 164 a j. v. Dále vypravuje se, že

průvod svatební od tigrů přepaden, nevěsta nejmladšího jim obětována. Nejmladší princ jí opět dobyl pomocí opice, obelstivší tigry.

Č. 22. str. 83—87. *„Povídka o černé krávě"*. Kráva opatřuje pastorkovi pokrmy, dle přání macešina má býti prodána, ale uteče s pastorkem. V našich pohádkách pomáhá kráva obyčejně pastorce. Grimm č, 130 Аѳанасревъ, Рус. нар. ск. č. 56 a j., taktéž Hinton Knowles Folk Tales of Kashmir 127 (kaza m. krávy). V jiných varuje kůň aneb býk pastorka před úklady macešinými a uteče s ním. Етногр. Збірн. VII., 48 č. 37. Аѳанасьевъ II., č. 165a. Вила Ст. Новаковића II., 815. Srv. Národop. Sb. II., 95 č. 7. Leo Reinisch, Die Somali-Sprache 259. Dav. H. Müller Die Mehri- und Soqotri-Sprachen I., 76. Tato černá kráva odnesla pastorka do lesa, ve kterém byla jeskyně, jež vedla k sídlu Velkého Hada, který spolu s býkem nesli vesmír Do té jeskyně dávala kráva denně velké množství mléka pro hada. Z vděčnosti udělal had pastorka zcela zlatým. Jednou padl dlouhý zlatý vlas jeho do řeky, spolkla jej ryba, a ta byla chycena a donesena ke králi. Princezka se zamilovala do něho, pastorek hledán, nalezen a v poutech dopraven do královského paláce. Hojněji podle zlatého vlasu řekou odplavaného hledána krasavice. Srv. Nár. Věst. II. 103.

Č. 25 str. 96—100 „Muž šel hledat štěstí svého". Uloženy jemu tři otázky na cestě, a starý fakir, ke kterému konečně přišel, mu je zodpoví: 1. Králův palác nemůže býti dostaven, pokud se princezka nevdá, 2. hrdlička trápena stálým vnitřním žárem, ač žije nad vodou, uzdraví se, až polovici své moudrosti někomu řekne; 3. švestka bude míti chutné ovoce, až se vykope poklad u jejích kořenů skrytý. Zvláštní tedy verse látky „o třech vlasech děda Vševěda".

Č. 26 str. 101—103 *„Tři moudří mužové a králova dcera"* patří k látce „Die vier kunstreichen Brüder" Köhler Klein. Schrift. I., 298, 438. Clouston Popul. Tales and Fictions I., 277. Драгоманов-Розвідки II., 131.

Č. 27. str. 104—106. Knížecí synek slíbil obětovati posvátnému kameni svou hlavu, dostane-li jisté děvče za ženu, a po dvou šťastných měsících obět slíbenou přinesl. Když se o tom dověděl jeho otec, učinil taktéž. Také nešťastná žena chtěla obětovati svůj život. Avšak slyšela hlas, aby to neučinila, než hlavy obou obětí dala zase k tělům; a tak oba, manžel a otec ožili. Avšak ve spěchu změnila hlavy. Podobně v rozšířené legendě stal světec čerta i babu, když se zuřivě prali, a potom ve spěchu změnil hlavy, ženě nasadil hlavu čertovu. Sr. Rev. d. trad. popul. II., 62; X., 661; XIII., 530. Národní poh. a pověsti 139. Ad. Černý, Myth. bytosće łuž. Serbow 366. Zbornik za nar. živ. już. Slav. I., 251. Добров'льскій Смол. Сб. I., 288, aneb přeměněna hlava čertova a Malorusova Курскій Сб. IV., 107.

Č. 32 str. 115—118 „Kdo ukradl rubín?" Srv. Národop. Sb. I., 143. č. 13. Сборн на нар. умотвор. XVIII., 627 č. 184. Потанинъ Восточные мотивы 592.

Č. 34 str. 125—131 *„Tkadlec"*. Zvláštní versi látky „Udatný krejčí" s některými sledy látky „Kocour v botách".

Č. 42. str. 155—162. Kníže chodil v noci převlečen po ulicích a tržištích, zvědav, co dělají poddaní, jako na př. Hinton Knowles, Folk Tales of Kashmir 417. Zví, jak jistá žena nosila za nepřítomnosti mužovy tajně jídla fakirovi, a na jeho žádost přinesla mu dokonce hlavu mužovu. Fakir vyhnal ji, obávaje se, že by také jeho mohla jednou zabiti, jako zabila svého manžela. Nyní dala se do hrozného nářku, že prý zloději jejího muže oloupili a zavraždili. K tomu se připojuje další látka, aby se dokázala pravdivost přísloví „Nesuď, abys nebyl souzen." Kníže, který znal dokonale všechen zločin ženy té i její

klam, chtěl ji potrestati. Ale macecha jeho předešla tomu a působila k tomu, aby sám sebou dokázal pravdivost onoho přísloví. Způsobila, že byl odnesen do říše jisté víly. Ta ho laskavě přijala do svého domu, zakázala mu jen přístup do čtyř komnat. Ale on zákaz ten záhy zrušil, aniž to mělo záhubné proň následky: v první byl kůň, a ten ukáže mu celý svět a též tajné místo, kde víly tancují; v druhé byl slon, i ten mu ukáže divy světa, v 3. byl velbloud a ve 4. osel, a ten donesl ho do jeho země zpět. Sejde se tam se svou macechou, přisvědčí, že by sám zabil svého syna, a tím ukázal pravdivost uvedeného přísloví.

Č. 44, str. 166—173. „*Abul Hussain*" opit od krále, donesen do královských komnat, oblečen do královských rouch a byl den králem. Srv. Köhler, Klein. Schrift. I., 68; Chauvin, Bibliogr. arab. V., 273. V druhé části povídky vypravuje se jiný kousek Abulův: on přiběhne naříkaje ke králi, že žena jeho zemřela, a ona ke královně, že muž zemřel, a tak oba vymámili dary. Srv. Chauvin op. c. V.,, 274. Stumme Tunisische M. II., 113. Leo Reinisch, Die Somali-Sprache, 173 č. 47. Sadok Barącz, Bajki fraszki 23 sl.

Č. 45 str. 174—179 „*Kouzelník a kupec*". O různých metamorfosách lidí ve zvířata, mimo jiné jak žena čarodějnice přeměnila svého muže ve psa, pes utekl, potom nabyl opět lidské podoby a přeměnil pak ženu svou v oslici; povídka nezřídka jinde, také u nás na západě lépe se vypravuje. Srv. Národop. Sb., IV.—V., 134 č. 19. Chauvin, Bibliogr. arab. V., 149.

Č. 51. str. 200—212. Kníže převlečen vycházel dívat se, jak lid žije. Slyšel jednou, jak si tři sestry říkaly, první, kdyby si vzala aspoň sluhu knížecího, byla by šťastná, druhá, že by si radši vzala kuchaře, třetí, že by nejraději se provdala za knížete samého. Kníže poručil, aby jich přání byla vyplněna. Závistivé sestry ženě knížetově podložily štěňata atd., a děti její v soudku vysadily na řeku atd. Srv. moje poznámky Zbornik za nar. život už. Slavena, VIII., 172 č. 13. Извѣст. рус. яз. VIII., seš. 4, str. 347 č. 49. Köhler, Klein. Schrift I., 118 sl. Kúnos Türk. V. M. 64 sl. Спространовъ Приказки str. 88 č. 17 (Сборн. за нар. Умотв. XIX) Chauvin, Bibliogr. arab. VII., 96. Rittershaus, Neuisländ. V. M. 275 č. 70.

Č. 57. str. 226—237 počátkem svým připomíná naši pohádku o krasavici, která vypadne z vykrojeného pomeranče, jen že zde není onen motiv charakteristický, že dívky ze dvou předčasně nakrojených pomerančů (jablek) žízní zajdou. Srv. Köhler Klein. Schrift I., 61. P. Arfert, Das Motiv von der unterschobenen Braut str. 23, 27. Crane, Italian pop. Tales 338 sl. č. 24. Proměny krasavice utopené jsou velice hojné a složené: 1. na vodě plul překrásný lotosový květ; princ si jej utrhl a donesl domů. Nepravá žena přišla v noci, roztrhla jej na mnoho kousků a vyhodila je oknem. 2. z nich pole máty; kuchař chtěl jí užíti, ale z pekáče slyšel hlas, že to jest vlastní princezka. Kuchař postrašen vyhodil je zase do zahrady, a z toho 4. pnoucí rostlina, která roste až do ložnice princovy. Postrašená falešná paní rozkázala, aby byla vytrhána. Plod padl a zakutálel se pod klokočový keř. Ráno našla jej zahradníkova dcera a donesla jej domů. Z toho 5. krasavice sama. Dověděla se o tom falešná paní, rozkázala, aby byla zabita, a srdce její položeno na její hlavu bolavou. Oči její byly vyhozeny vzhůru, z nich 6. udělal se pár malých papoušků a ten uletěl do lesa. Za několik dní přišel princ do lesa lovit, sedl pod strom, a slyšel ptáky vypravovati historii svého života. Princ vzkřikl radostně, že ji konečně našel, zval ji, aby přišla zase k němu. Tak odvedl si ji do svého paláce a falešnou ženu těžce potrestal. *J. Polívka.*

Проф. Л. Гейльборнъ и проф. Л. Бергъ, Антропологія и этнографія. С.-Пб. 1906. Стр. 62. Природа и населеніе Россіи. Часть I.

Народы Азіатской Россіи. Изданіе „Вѣстника Знанія" (В. В. Битнера). С.-Пб. 1906. Стр. 62.

V první knize vydané od V. V. Bitnera jsou sloučeny přeloženy vyňatky spisu prof. Heilborna „Der Mensch" a Dr. L. Berga „Allgemeine Völkerkunde". Ve formě populární, přístupné nejširším vrstvám, seznamuje se základními pojmy, metodami a historií vývoje antropologie a etnografie, jako věd o spojitosti fysických, rasových i plemenných zvláštností lidského pokolení.

Ve třech kapitolách, přeložených z monografie prof. Heilborna, ve všeobecných črtách probírá se úměrnost lidského těla a antropologické metody měření, při čemž podávají se některé zprávy o zakladatelích kraniometrie — holandském anatomu Petru Kamperovi (1722—1789) a o „otci antropologie" gotingském lékaři Janu Bedřichu Blumenbachovi (1752—1840). Potom jest přeložena kapitola z díla Heilbornova, kde se projednává otázka o lidských rasách, uvádějí rozličné systémy ras, mezi jiným staro-egyptská, jak to vyložil Blumenbach ve svém známém díle. „De generis humani varietate nativa"(1775), s hlavním principem dělení — známý typ lebky; kromě toho uveden ještě novější system Švéda Andersa Retziusa, zakládající se na kraniometrickém měření, přimýkající se k němu, značně rozšířený system Tomáše Huxleye a konečně poslední doby — Ludvíka Wilsera, který se přidržuje kraniologického systému Retziusova. Třetí kapitola věnována jest popisu anatomického rozlišování ras. V druhé části knížky podávají se krátké elementární zprávy o národopise: o vývoji techniky, pokrmu, oděvu, obydlí a j., pro něž nadpis „Antropologie a etnografie" zní tuze hrdě.

Druhá knížka vydaná od Bitnera obsahuje krátké náčrtky života národů asijské Rusi: — Tunguzův, Giljaků, Burjatů a j. Sdělené zprávy o životě těchto národů a taktéž o dobytí Sibíře i o její přírodě jsou tak elementární, že můžeme s nimi se setkati v kterékoli učebnici zeměpisné pro žáky nejmladší. Náčrtky hodí se snad jen pro člověka, který hledá nejvšeobecnější vzdělání a poprvé vzal do ruky učebnici. Proto naší poznámkou chceme upozorniti čtenáře, aby v ní nehledali nových vědeckých poznatků.

A. Jacimirskij.

Н. С. Шайжинъ, Олонецкій фольклоръ. Былины. Критико-библіографическій обзоръ былинъ и 14 былинныхъ записей. Петрозаводскъ. 1906. Стр. XIV + 176. 8°. Ц. 40 к.

N. S. Šajžin, profesor oloněckého duchovního semináře, vystoupil již v literatuře vědecké s pracemi o národním eposu. R. 1903 vyšly tiskem dva jeho sborníky: „Матеріалы и статьи по олонецкому фольклору"; spolu s nynější knížkou vyšel také jeho neveliký historicko- životopisný náčrtek: „Старая Пудога съ XIV-го по XVIII. вѣкъ". Hlavní předností i nedostatkem všech těchto prací jest hojnost odkazů a citátů, ovšem, z učenců autoritativních, a upřílišněná opatrnost autorova v „nových vývodech".

P. Šajžin v kriticko-bibliografickém přehledu bylin snaží se shrnouti v jeden systematický celek data všech rejstříků k četným sborníkům a periodickým publikacím o oloněckém folkloru, hlavně, rejstříků „Олонецкихъ губернскихъ вѣдомостей", „Памятныхъ книжекъ", sborníků a Mezierova bibliografického rejstříku ruské slovesnosti i literatury. Při přehledu zápisů bylin řídil se autor prací Lobodovou o bohatýrském eposu (Записки универси-

тета Св. Владиміра, 1896) a podává kriticko-bibliografické zprávy v chronologickém pořádku, o době i o okolnostech zápisu všech vydaných bylin, počínajíc prvním a nejstarším ze všech známých v ruské literatuře (z konce XVI. stol.) Jest to pověst o kijevských bohatýrech, jak chodili do Cařihradu a jak pobili cařihradské bohatýry a zjednali si slávu, nazvaná na konci zápisu „Богатырское слово" a nalezená od E. V. Barsova; „Slovo" představuje samo sebou bylinu, která se rozpadla v pozdější době, podává starou formu byliny v poměrně velké ryzosti, a mimo to zachovává ještě důležitý význam, že jest jedinou památkou pro studium starého Kargopolsko-Pudožského dialektu. P. Šajžin domýšlí se na základě „Slova", že dialekt východní polovice oloněckého kraje v XVI.—XVII. stol. byl skoro stejný s nynějším, s týmiž fonetickými a morfologickými zvláštnostmi. O druhém, podle času zápisu byliny „o Michajlu Potoku Ivanoviči" (z konce XVII. neb z počátku XVIII. stol.) uvádí autor již dříve známé pozorování prof. Vsev. Millera, L. Majkova a potom přechází k prvnímu zápisu „Písní" P. N. Rybnikova v „Олон. губ. вѣд.", znamenitým „Oněžským bylinám" A. F. Hilferdinga, k „Sbírkám bylin" Barsova a k „Písním ruského lidu", sebraným od Istomina v oloněcké a archangelské gubernii. Posléze, nejmladší co do doby vytištěná sbírka oloněckých bylin vyšla jako dodatek k etnografickému náčrtku Ljackého „Сказитель Ив. Гр. Рябининъ и его былины". Tato sbírka, malá počtem, celkem pět bylin, nepodávajíc nic nového v ohledu bylinných sujetů, přece vyniká, protože v ní jest obsažen nejdokonalejší zápis byliny — přesný text bylin s jejich nápěvem, provedeným dle fonografického zápisu Blokova od Arenského Od tohoto krátkého přehledu dřívějších bylinných zápisů, přechází p. Šajžin k zápisům nejposlednější doby, které sám připravil do tisku.

Tyto nejnovější zápisy bylin, z r. 1901 vzal p. Šajžin ze sbírky materiálů o oloněckém folkloru, kteráž náleží řediteli Petrozávodského učitelského ústavu M. N. Pravdinu.

Mezi bylinami, jež otiskl vydavatel: „Dobrynja Nikitič", „Silnyj Dunaj Ivanovič", „Dobrynja i Aleša", „Luka Petrovič královský syn", „Steňka Razin" a j., které mají mnoho nedostatků co do zachovalosti verše a nepodávají nějakých nových bylinných látek, nalézáme jednu, která zasluhuje poněkud pozornosti. Zapsána byla tato bylina v Pudožském újezdě od učitele Lěskova dle recitace sedláka Semena Ivanova. Látku její, obsaženou v 241 verši, označuje p. Šajžin názvem: „Неудавшееся сватовство за князя Владиміра". Tato látka nevyskytuje se v dosavadních sbornících ani Hilferdingově ani Rybnikova, ani v novějších sbírkách Markova, Grigorjeva a Ončukova; a takto jest tato bylina podle autora celým „objevem" tím zajímavějším, že učiněn byl neočekávaně ne v málo prozkoumaném kraji Pomořském aneb Pečorském, nýbrž v Oloněckém kraji, považovaném za dobře prozkoumaný, v tomto „Islandu ruského eposu".

Postup děje byliny uvedené od p. Šajžina jest následující: Kvas u Vladimíra; bohatýři jali se vychloubati. Mlčí jen Daniluška Denisjevič. Vladimír táže se ho po příčině jeho mlčení. Daniluška neodpovídá a odjíždí domů do Černigova. Tu navrhuje Vladimír bohatýrům, aby našli takovou krasavici-nevěstu, která by uměla rusky psáti a čísti pro zpěv církevní. Mikituška Putjatin syn radí, aby vzali Vasilistu, ženu Danilovu. Kníže rozzlobil se na radu, aby si vzal ženu živého muže a velí „popraviti, pověsiti rádce". Ale ten byl důvtipný, navrhuje knížeti, odeslati Danila k vojenské službě; tam ho zajisté ubijí a kníže ožení se s vdovou Vasilistou. Ilja Muromec věšti

neštěstí a upadne za to do vězení, neboť kníže přijal návrh Mikitkův a poslal ho s rozkazem do Černigova k Danilovi. Vasilista odnese muži rozkaz na pole a dá jemu 150 přebytečných střel v tulci, kterými Danila také zabije ruskou sílu, která se přihrnula naň od Kijeva. Potom napadnou Danilu dva bohatýři, jeden z nich jeho bratr Dobrynja Denisjevič. Nesnesl Danila, že bratr na bratra zbraně kuje a v lítosti probodne se. Dozvěděl se o tom Vladimír, šel na námluvy k vdově Vasilistě a dostalo se mu souhlasu. Již oblékla se k svatbě Vasilista a prosí Vladimíra, aby jí dovolil rozloučiti se s milým druhem. Vdova přijíždí na pole, postaví vedle mrtvoly svého muže „dýku-kynžálek" a rozpáře si svá prsa bílá. Bylina končí tím, že jen služky slávu pějí Vasilistě Mikuličně, Vladimír oblažil milostí Ilju Muromce, „daroval mu kožich sobolí, ale Mikitkovi Putjatinu — kotel smoly".

Mimo tuto nově objevenou bylinu uvádí p. Šajžin zápisy i některých jiných, které neposkytují ani novosti ani zajímavosti, řídě se jen míněním A. F. Hilferdinga, jenž pověděl, že pokládá epické písně zachované v lidu za tak cenné pro vědu, že všechny zasluhují býti vydány. V jisté míře může to ovšem sloužiti za ospravedlnění.

A. J. Jacimirskij.

BIBLIOGRAFIE.

Za rok 1905—6 viz nahoře II. 155—159.

XV. Lidový průmysl a lidové umění.

*A. J. Jacimirskij, Původ umění podle starých a nových teorií. Národop. Věstník I., 33—40.

Volbehr Theodor: Bau und Leben der bildenden Kunst. (Aus Natur u. Geisteswelt. Samml. wissensch. gemeinverständl. Darstellungen. 68.) Leipzig, B. G. Teubner VI + 129 str. 8., 44 vyobr. Ref. Deut. Lztg. 1905, 38, 2355. (Der Verf. erörtert in einer klaren und einfachen Weise das Erwachen des Kunsttriebs bei den Menschen nach den Ergebnissen der Völkerpsychologie und der Urgeschichte.)

Dr. Theodor Koch-Grünberg: Anfänge der Kunst im Urwald. Indianer-Handzeichnungen auf seinen Reisen in Brasilien gesammelt. XV + 70 s. Berlin. Ernst Wasmuth A. G. 1906. Ref. Zentralbl. f. Anthrop. XI., 75.

*O. Br., Kunst und Volksglaube. Mitteil. u. Umfragen zur bayer. Vkunde 1905, 4—5.

*Renata Tyršová, O významu lidového umění. Č. Lid XIV., 65—68.

*R. Tyršová, Jak jinde pohlížejí na význam lidového umění. Ib. XV., 65—70.

*Dr. K. J. Fuchs, Die volkswirtschaftliche Bedeutung der Volkskunst. Mitt. d. V. f. sächs. Volkskunde IV., 80—85. (Řeč na Národop. sjezdě v Drážďanech 1906.)

*Lidové umění a pomocná akce státní i jiných korporací veřejných. Národop. Věstník I., 156, 224, 252—253.

*K akcím na podporu lidového průmyslu. Ib. I., 252—253.

*Dr. J. Matys, Domácký průmysl. Obzor Národohospodářský. XI. — Leden 1906. (S podrobným seznamem měst a míst v Čechách a na Moravě, kde se jaký domácký průmysl provozuje.)

*Emil Edgar, Lidové umění a domácí průmysl u nás. Revue Moravskoslezská II., 167—168.

*Vl. Hatlák, Domácí průmysl na Moravě. Ib. II., 158—161.

*Dr. V. Tille, Hausfleiss, Volkskunst und kunstgewerbliche Hausindustrie in Böhmen (Tschechen). Ausstellung oesterr. Hausindustrie und Volkskunst. Vídeň 1905, str. 55—72.

*Jul. Leisching, Hausfleiss, Volkskunst und kunstgewerbliche Hausindustrie in Mähren. Ib. str. 72—85.

*Ot. Svoboda, Něco z lidového umění na Habrsku. II. Čáslavský Kraj I., 111—113.

*Fr. Heidenreich, Lidový průmysl na Prostějovsku. Selský Archiv V., 231—238.

*Dušan Jurkovič, Slowakische Volksarbeiten (Práce lidu našeho). A. Schroll a Cie. Vídeň 1906. Seš. 1—2. Cena seš. K 7·—. Ref. Zft. f. oesterr. Volkskunde XII., 225 (D. M. Haberlandt). — Arch. suisses d. trad. pop. X, 112 a 282 (Hoffmann-Krayer). — Národop. Věstník I., 41. — Maehr. Gewerbe-Museum Mitt. R. 1906, str. 48.

Kazimierz Mokłowski, Sztuka ludowa w Polsce. Lwów 1905. Ref. Ист. в. CIII. 1050.

Wydawnictwo polskiego tow. sztuki stosowanej. Materjały. Seš. 1—5. Krakow 1902—1904. Ref. Ztft. f. oesterr. V. XI., 44—45 (Dr. M. Haberlandt). Lud XI., 108—109 (S. Udziela).

* Hausfleiss, Volkskunst und kunstgewerbliche Hausindustrie in Galizien. Ausstellung oesterr. Hausindustrie und Volkskunst. Vídeň 1905, str. 90—103.

* Erich Kolbenheyer, Hausfleiss, Volkskunst und kunstgewerbliche Hausindustrie in Bukowina. Ib. 104—109.

* Dr. M. Haberlandt, Hausfleiss, Volkskunst und kunstgewerbliche Hausindustrie: in Nieder und Oberoesterreich, Salzburg, Tirol und Vorarlberg, Küstenland, Istrien und Dalmatien. Ib. str. 1—6; 15—18; 18—26; 109—113; 113—119.

* D. G. Habermann, Hausfleiss, Volkskunst und kunstgewerbliche Hausindustrie in Deutschböhmen. Ib. 41—55.

* Dr. E. W. Braun, Hausfleiss, Volkskunst und kunstgewerbliche Hausindustrie in Schlesien. Ib. str. 86—89.

* Gustav Goebel, Hausfleiss, Volkskunst und kunstgewerbliche Hausindustrie in Kärnten. Ib. str. 27—29.

* K. Lacher, Hausfleiss, Volkskunst und kunstgewerbliche Hausindustrie in Steiermark. Ib. str. 6—15.

* J. Šubic, Hausfleiss, Volkskunst und kunstgewerbliche Hausindustrie in Krain. Ib. str. 29—41.

*F. Kovačič, „Muže" in „Mužanje". (Donesek k zgodovini domače obrti in narodne noše.) Čas. za zgodovino in narodopisje III., 33—40.

Др. Сима Тројановић, Јањево и његове претенције. Срп. кљ. гласник XVII., 104-111. Jańevo jest srbské městečko na Kosově poli jižně od Prištiny nyní do daleké většiny obyvatelstvem katolickým obydlené. Pěstuje se tu zvláštní domácí průmysl. Ze zvlášť připravované směsi bronzové (na 1 kg. mědi přidávají 400 gr. zinku) lijí prsteny, naušnice, spony a jiné různé ozdůbky dosti primitivní, a ty pak rozvážejí široko daleko.

O. Schwindrazheim, Deutsche Bauernkunst. Vídeň 1904. Ref. Globus LXXXVII., 35 (R. A.).

H. Sohnrey, Kunst auf dem Lande. Bielefeld 1905. Velhagen a Klasing. Str. 235 s 10 barevnými přílohami. Cena Mk 7·—. Ref. Ztft. d. Ver. f. Volkskunde XVI., 342—345 (Otto Lauffer). Č. Lid XIV., 396. Ztft. f. österr. Vkunde XI., 43. Mittl. u. Umfragen zur bayer. Vkunde 1905, č. 2, str. 12.

*O. Seyffert, Die Volkskunst auf der II. deutschen Kunstgewerbe-Ausstellung Dresden 1906 (Řeč na národop. sjezdě v Drážďanech 1906). Mitt. d. V. f. sächs. Volkskunde IV., 85—87.

Johann Deininger, Tiroler Volkskunst. Österr. Rundschau X., 364—372.

*Dr. K. Knaflitsek, Schlesische Volkskunst. Ztft. f. Gesch. u. Kulturgesch. oesterr. Schlesiens I., 92—93.

K. Mühlke, Von nordischer Volkskunst. Beiträge zur Erforschung der volkstümlichen Kunst in Skandinavien, Schleswig-Holstein, in den Küstenländern der Ost- und Nordsee sowie in Holland. Berlin 1906. Nakl. W. Ernst. Cena Mk 5·—. Ref. Zft. f. oesterr. Volkskunde XII., 180—182 (Ant. Dachler).

Salin Bernh. Die altgermanische Tierornamentik. Typologische Studie über germanische Metallgegenstände aus dem IV. bis X. Jh. nebst einer Studie über irische Ornamentik. Aus dem schwedischen Manuskript übersetzt von J. Mestorf. Stockholm 1904. Beckmann. Berlin Asher & Co. (XIV + 383) 4°. Ref. Lit. Zblatt. 1905, 5, 165. Ztft. f. deut. Phil. XXXVII., 264. Deut. Lztg. 1905, 46, 2893.

XVI. Kroj.

C. H. Stratz, Die Frauenkleidung und ihre natürliche Entwickelung. Dritte völlig umgearbeitete Auflage mit 269 Textabbildungen und 1 Tafel. Stuttgart, Ferd. Enke, 1904. (S. 403, 15 M.) Ref. Zentralbl. f. Anthropol. IX., 22.

*Dr. Čeněk Zíbrt, Český sedlák a selka na mapě P. Aretina z Ehrenfeldu 1619. Č. Lid XIV., 246.
*Obrazy z korunovačních slavností r. 1836. Národop. Věstník I., 143.
*Barbora Hoblová, Kroje a výšivky na Poděbradsku z počátku XIX. věku. Ref. Ženské listy XXXIV., 3, str. 50. — Národop. Věstník I., 108. — Věstník Poděbradska IX., 79.
*Dr. Čeněk Zíbrt, Studie Barbory Hoblové o krojích a výšivkách na Poděbradsku z počátku XIX. věku. Č. Lid. XV, 353—374.
*Jan Hellich, Příspěvky k dějinám krojů na Poděbradsku. Věstník Poděbradska VIII., str. 51—52; 69—71.
*Selský kroj mladých vdaných žen na Poděbradsku v 18. věku (vyobrazení). Č, Lid XV., 241.
*Josef Blau, Die tschechische Volkstracht der Tauser Gegend. Ztft. f. oesterr. Vkunde XII., 14—44.
*Z národopisných studií prof. K. Rozuma. (Náušnice z musea Soběslavského.) Č. Lid XV., 200—201.
*Dr. Čeněk Zíbrt, Provolání na venkov k uspořádání národního oděvu slovanského r. 1848. Č. Lid XV., 376—377.
*Fotografická studie J. Klvani o kroji a typech hanáckých děvčat. Ib, 193.
*Josef Klvaňa, Kroj lidu slovenského na Moravě. Čas. Mor. Mus. Zem. VI., 292—308.
*Pavel Socháň, Kroje a svadba v Lopašově na Slovensku v Nitranské stolici. Nákl. Společnosti Národopisného Musea v Praze 1905. (Sv. XI. Národopisného Sborníku Československ.) Str. 69 + 24 tabelí. Kor. 6·—. Ref. Fotografický Věstník XVII. 11; Slovenské Pohl'ady XXVI., 59—61; Folk Lore XVII., 252 (srv. Nár. Věst. I., 222).
*Slovácký ženich a nevěsta (vyobrazení). Č. Lid XV., 240.
*Zvolenčan (vyobrazení). Slovenské L'udové Besedy II., 9.
E. W. Radzikowski, Ubiory w Polsce i u sąsiadów w wieku XV. z rysunkami na 13 tablicach. Krakov 1905. Str. 28.
Ubiory ludu polskiego. Seš. 1. Krakov 1904. Ref. Ztft. f. oesterr. Volkskunde XI., 138—141 (L. Młynek).
Dr. B. Malewski, Próba charakterystyki ubiorów ludowych. Varšava. Str. 68.
*Jan Cwikowski, Stroje ludowe w parafii Łącko w powiecie nowo-sądeckim. Lud XI., 55—62.
*Strój swiąteczny wieśniaka w Podegrodziu (s vyobrazením). Ib. 195.
*Dr. Wilhelm Bruchnalski, Pióro, jako ozdoba wojaków i junaków i t. zv. prośba o pióro. Ib. 225—242.
Al'bom Meierberga, Vidy i bytovyja kartiny Rossii XVIII. věka. Risunki Drezdenskago al'boma vosproizvedennye s podlinnika v naturalnuju veličinu. Petrohrad 1905. Ref. Č. Č. Hist. XII., 93—94 (A. J. Jacimirskij).
*Тома А. Братић, Народна ношња у Херцеговини Гласник зем.-муз. бос.-херцегов. XVIII., 229—243.
Moriz Heyne: Körperpflege und Kleidung bei den Deutschen von den ältesten geschichtlichen Zeiten bis zum XVI. Jh. Mit 96 Abbild. im Text. Leipzig Hirzel 1903. 373 str. 8°. Ref. v LbGerm. Rom. Ph. Ib. 1905, č. 2.
*Dr. E. Ernst, Ueber Tracht und Art des Egerländer. (Aus der bei der Gründung des Egerländer Vereines im Jahre 1881 gehaltenen Festrede.) Unser Egerland X., str. 27.
*J. Friedrich Leutner, Über Volkstracht im Gebirge. Ztft. f. oesterr. Vkunde XI., 1—16, 145—158.
*Adalbert Sikora, Zur Geschichte der Zillertaler Tracht. Ib. XII., str. 1—14.
Alte Schweizer Trachten. Bern 1904. Stämpli et Co. 18 tabelí. Cena Mk 12·—. Ref. Ztft. d. Ver. f. Vkunde XVI., 330 (Otto Lauffer).
F. Justi, Hessisches Trachtenbuch. Marburg 1905. Elwert. Str. 95 + 32 tabulí a mapa. Ref. Ztft. d. Ver. f. Vkunde XVI., 329—330 (Otto Lauffer).
H. Müller-Brauel, Das niedersächsische Volkstrachtenfest in Scheessel. (Beiträge zur niedersächsischen Volkskunde II.) Hanover 1904. Br. Jänecke. Str. 58. Mk 1·80. Ref. Ztft. d. Ver. f. Vkunde XVI., 340 (Otto Lauffer.)
Artländer Trachtenfest. Quakenbrück 1905. H. Büddenberg. Str. 120. Mk. 0·50. Ref. Ztft. d. Ver. f. Vkunde XVI., 341 (Otto Lauffer).
*Dr.. Gustav Michel, Brautkrönchen aus der Gegend von Trier. Ztft. h. rhein. u. westfäl. Vkunde III., 39—44.

*A. Küchler, Zur Standes- u. Amtstracht in Obwalden. Arch. suisses d. trad. pop. X., 176—177.
*M. C. Dahl, Die Volkstracht der Insel Röm. Ztft. d. Ver. Vkunde. XVI., 167—170.
Th. Schvindt, Finnische Volkstrachten. Helsingfors 1905. Yrjö Weilin. Str. VI. +20 s 16 barevnými tabelemi. Mk. 3·—. Ztft. d. Ver. f. Vkunde XVI., 126.
*Židovské klobouky (vyobrazení). Č. Lid XV., 281., 282.

Drobné zprávy národopisné.

Retrospektivní oddělení zemědělské.

vystavovalo na letošní jarní výstavě hospodářské Národopisné Museum Československé v Praze.

Exposice tato byla naprostou novinkou.

Vyjma několik figurin skoro všechny předměty byly zcela nově získány — a hlavně souborné uspořádání bylo nové. To nebyly již jen pestré výšivky, krásné kraslice, malované milostné dopisy, cymbál a dudy, pestřice krojů, tak známé a namnoze tolik zprofanované, ale tu byl hrubý pluh, lopata, cep.

A co kolem až do únavy se leskly ocelové a křiklavě pestře natřené pluhy a parní oradla moderní — tu ze spoře okovaných dřevěných rádel voněla hlína českých lánů — kleče leskly se vyhlazeny od mozolných rukou našich otců!

Bohužel musilo se místem příliš spořiti. Byloť na několika čtverečných metrech směstnáno několik oborů prací se zemědělstvím souvisících.

Kdo nebyl na výstavě, rád dočte se jistě, co bylo vystaveno, a kdo tam byl, ten oživí zas v mysli, co viděl. Podrobnější popis celé exposice chce upozorniti venkov na to, co se sbírá pro zemědělské oddělení NMČ.

Středem výstavky, který už svou barvitostí vábil, byla dožinková skupina: Hospodář s hospodyní přijímající blahopřání ženců k bohaté úrodě, nesoucích poslední snop: „zlatou bábu dožinkovou“, z níž hospodyně rukama vymne na jaře semeno do nového osevu.

Po pravé straně skupiny stály na podiu a byly na stěně zavěšeny staré předměty, souvisící s pecí a s osvětlováním. Tak byly tam: Lopaty, pometla, pohrabáče, díže, kopist, staré vozíčky s vidlemi a podávkami na hrnce; dále pak loučníky, lucerny, rendlíky, kozlíky k peci — „vašek“ k míchání povidel v kotli a j. v. Na levo byla skupina pastýřská a skupina předmětů drobného domácího hospodářství.

Na stěně visely: biče honácké, pastýřské hole, trouby, klobouk a pás — krásné slovenské čerpáky na žinčici — a nejvýše tři předměty zvykoslovné: 2 „ucha“ (trubky z mořských lastur) a meč — proti mračnům!

Níže byly: slepičí kukaně, ošatky, opálky, máselnice dřevěná a hliněná, formy na sýr, lisy na tvaroh, stoupy na kroupy a mák, váhy na máslo, modely zdobeného másla. Vedle viselo několik zdobených mandlovaček na prádlo s válečky a ozdobné písty ku praní prádla.

Řadou před podiem stály staré, skoro celé dřevěné pluhy.

Při stěně, na níž hned u vchodu visela skupina fotografií, znázorňujících práce polní a p., stály: staré větráky na čištění zrní, primitivní „klepáč“ k témuž účelu, řezačka na slámu a lis na olej — vedle těchto předmětů několik modelů mlýnských složení, model krupičníku a holendru.

Souběžně řadou stály: ruční mlýnek domácí a „žrna“, šlapací mlýnek valašský.

K tomuto oddílu družil se i opodál stojící model staročeské vodní pily.

Další stěnu zabíraly předměty souvisící s dobytkem a pracemi v poli, tak byly to zvláště překrásně vyšívané pohřbetníky a chomouty koňské, volská jha do páru, vidle na hnůj, lopaty železné i dřevěné, kopáče, srpy staré, cepy, zvonek kravský, podkovy. Dále byla to dvě síta, pod nimiž stály dva veliké a dnes již velice vzácné slaměné koše na obilí z Valašska. Na dvou stupních pod touto stěnou srovnány byly typy českého pluhu v osmi nejlepších exemplářích. Vedle toho bylo tam několik modelů starých strojů hospodářských, které zapůjčila česká vysoká škola technická v Praze. V rohu vedle přikrčena byla skupinka starého včelařství, chudá, ale i tak dosti zajímavá. Dva úly, špalek a rákosový, tři včelařské nože, stříkačka, kukla a tři typy kuřadel na včely. — Vedle několik starých měřic.

Na dvou stupních pod oknem umístěna byla nejúplnější skupina: lnářství. Úplnost exposice umožněna byla laskavostí Musea v Německém Brodě. Stála tam nahoře řada kolovratů, přeslic, kuželů — a dole: drhleny, trdlice, motáky, vochle, vochličky, motovidla, navijáky, ovijáky — až konečně model stavu tkalcovského a stroj provaznický.

Na dvou ohromných stolech umístěny byly modely hospodářských stavení a statků z Čech, Moravy, Slezska i Slovenska — hlavně byly to statek blatský, slánský, grunt hanácký, čičmanské gazdovství.

Vedle toho i ohrada a přístřeší pro ovce, typické studně a model šíře neznámého milíře k pálení uhlí dřevěného ze Zvánovic u Černého Kostelce.

S druhé strany stály tři skříně, v nichž byly umístěny nejrůznější modely hospodářských strojů starších soustav (počtem na 100) z Čech z majetku Táborské hospodářské akademie a ze Slovenska z majetku musejního.

V jedné skříni umístěny byly staré listiny a knihy — kalendáře, zápisy gruntovní, knížky robotní a j. v.

V čele celé exposice stálo pak nádherné sousoší Hergesselovo, zapůjčené laskavě správou Moderní galerie: Hakování na Vysocku — výmluvný obraz roboty a potuplné práce českého sedláka!

Jak patrno, bylo dosti předmětů — pro výstavku týdenní, přechodnou, kde nelze přísně odhadovat, co kde schází, jaká mezera u vývoji té které věci není vyplněna — ale málo pro vědecké spracování materiálu v stabilním Retrospektivním museu zemědělském, pro něž jinak vše už je připraveno!

Z okresu brandýsského n. L. dostalo před výstavou N. M. Č. od několika jen rolníků plný vůz nejkrásnějších předmětů — ostatně jména dárců ze všech stavů na tabulce na výstavě umístněná mluvila dosti zřejmě — ještě několik takových okrsků a bude museum naplněno — k radosti všech návštěvníků a cti českého rolníka, který tím postaví důstojný pomník mozolům svých dědů a otců! —

— *Jar—man.*

Prof. Alex. Brückner podává v druhém sešitě 1907 Zeitschrift des Vereins für Volkskunde obvyklý svůj roční přehled z polské a české literatury lidovědné. Z r. 1906 zaznamenává: „Z české literatury třeba především vzpomenouti nové periodické publikace. Společnost Národopisného Musea Československého vydávala dosud Národopisný Sborník, o němž jsme vždy referovali, posledně o svazku X., jenž obsahoval podrobné a zajímavé pohádkoslovné studie prof. Polívky; v XI. vyšla sbírka Pavla Socháně „Kroje a svatba v Lopašově“ (s 24 tabulemi). Od r. 1906 vydává Společnost měsíčník, jehož prvý ročník byl právě ukončen: Národopisný Věstník Československý . . . Není to nikterak podnik konkurenční Českému Lidu; sleduje jinými cestami jiné cíle. Representuje se jako list odborný s delšími pojednáními a studiemi — jednou neb dvěma v každém sešitě — se vzornou přímo bibliografií, která shrnuje všechno, co právě bylo přístupno, z oboru lidovědy v nejširším slova smyslu, ze všech zemí a řečí (často s udáním obsahu a kritickými poznámkami); mimo to obsahuje jednotlivé, podrobné, kritické referáty.“ Z článků uvádí Brückner zejména Tillovo úvodní slovo k prvému ročníku Národopisného Věstníku, Chotkovu studii o Cerovu, Polívkovu zprávu o fonografu ve službě národopisu a Jacimirského studii o původu umění. Z posudků zaznamenává Vykoukalův o Johnově „Sitte, Brauch und Volksglaube im deutschen Westböhmen“, jehož plnou spravedlivost (i při četných a vážných námitkách Vykoukalových proti knize Johnově) uznává, a Niederlův o Peiskerových „Die aelteren Beziehungen der Slawen zu Turkotataren und Germanen“. Z jiných prací časopiseckých uvádí Čechische Revue s Niederlovým článkem Das letzte Dezennium der böhmischen Archaeologie a Marešovy a Socháňovy práce o novokřtěncích v Čechách, na Moravě a na Slovensku a práce Zacharovy. Dále věnuje obšírnější zprávu Českému Lidu a Časopisu musea království Českého. Z publikací knižních zaznamenává pokračování Zíbrtovy Bibliografie české historie a další svazek Niederlových Slovanských Starožitností. V posudku o této práci praví: „Učenost, kriticky střízlivý postup a nezaujatost autorova nemohou býti dosti doceněny; nyní konečně je dílo Šafaříkovo, k němuž pro nedostatek novější práce souhrnné jsme se musili vždy vraceti, zplna překonáno; netřeba zvláště připomínati, že archeologu odborníkovi vývody archeologické se daří nejlépe; chladnou zdrželivost jeho vůči všem archeologickým románům a odůvodněnou jeho nedůvěru vůči všem předčasným konstrukcím, třeba zvláště ceniti.“

—

Z prací, podaných v poslední době České Akademii pro vědy, slovesnost a umění se žádostí za uveřejnění, dotýká se národopisu Ant. Kotíka Další příspěvky k poznání našich příjmení a Kašíka Popis a rozbor nářečí středobečovského; podpora 600 kor. povolena byla na další tři listy A. Chytilovy Národopisné mapy Moravy; v tisku je F. Hruškův Chodský slovník.

—

V Oesterreichische Rundschau XI., 5 uveřejňuje Dr. M. Haberlandt přehled rozvoje rakouské lidovědy za r. 1906—1907. Všímá si i prací českých; ovšem i na stručnost své zprávy dosti skoupě. Pokud však se zmiňuje o českém lidovědném podnikání, činí tak nezaujatě a neupírá české práci zaslouženého uznání. Zejména připomíná, že Čechy budou míti jedno z prvých zemědělských museí: zatím v oddělení zemědělské retrospektivy při Národopisném Museu Československém. (Ve Vídni zřizuje se zemědělské museum při vysoké škole zemědělské.) Mimo to vzpomíná Českého Lidu, Časopisu Vlasteneckého Muzejního spolku v Olomouci a Časopisu Mor. Musea Zemského. Národopisného Věstníku dosud nezná.

—

Zemědělská retrospektiva, kterou uspořádalo Národopisné Museum Československé na jarní výstavě hospodářské, je podnětem dru Š. Kolaříkovi k upozornění na nutkavou práci na poli dějin selského lidu v Čechách. Ukazuje v Nár. Listech, co vše tu třeba teprve vykonati, ukazuje, čím jiní, zejména Němci na tomto poli vědeckém nás předstihli. Proto „přimlouvá se, aby organisace a korporace zájmového hnutí selského věnovaly péči dějinám stavu selského. Vypisovala-li na konci XVIII. století vlastenecká hospodářská společnost ceny na literární práce hospodářské (jak o tom pěkně píše prof. Jakubec v Dějinách České Literatury, vydaných v Laichterově bibliotéce), posloužilo by stejně ke cti dnešním zájmovým korporacím, kdyby se postaraly o sepsání hospodářských dějin zemědělských a o historické vylíčení sociálního a kulturního rozvoje selského lidu. Není-li v kruzích českých historiků povolaného k tomu odborníka, nechť se korporace zemědělské postarají o výchovu mladší schopné síly, která by se k úkolu tomu připravovala.“

—

Městská správa v Kojetíně rozhodla se opatřiti a vydati obšírné dějiny a místopis svého města.

—

Dr. Jovan Cvijić, profesor zeměpisu na universitě v Bělehradě slaví letos 25leté jubileum své vědecké práce. Nar. 27. září r. 1865 v Loznici v sev.-záp. Srbsku, promoval ve Vídni r. 1892 a téhož roku byl jmenován profesorem zeměpisu v Bělehradě. Od r. 1899 jest řádným členem srbské akademie věd. Veliká jest jeho práce vědecká, veliké jeho zásluhy o zeměvědný výzkum balkánských zemí, neméně jeho studie antropogeografické a péče jeho o organisaci antropogeografických studií v Srbsku, jichž výsledkem jest znamenitá jím řízená sbírka obsáhlých monografií. „Naselja srpskich zemalja,“ o jichž posledním svazku byla v NV. podána zpráva. Dne 8. června oslavily jihoslovanské akademické spolky ve Vídni toto vzácné jubileum. Společnost naše i redakce NV. vyslovuje jubilantovi srdečné blahopřání.

—

Centrální statistický úřad ruského ministerstva vnitřních záležitostí vydal dílo Пространство и население России. Podle toho obnášel 1. ledna 1905 počet obyvatelstva Ruska 143,980.000, s obyvatelstvem Finska pak 146,797.000. Asie s evrop. Ruskem 107·6 mil., v „přivislanském kraji“ 10·8 mill., na Kavkaze 10·3 mill., ve Finsku 2·8 mill., v Sibiři 6·6 mill., v středoasijských oblastech 8·7 mill. Co do hustoty obyvatelstva připadá na 1 □ verstu 7·7, v přivislanské gub. 95·1, v Sibiři jen 0·6. Obyvatelstvo jest do ohromné většiny selské, jen 18·7 m. (12·8%) bydlí v městech. Co do národnosti jest 96·2 m. Rusů, 15·6 m. Turkotatarů, 9·1 m. Poláků, 6·6 m. Finů, 5·7 m. židů, 3·5 m. Litvanů, 2·3 m. Němců, 1·6 m. Korelců. 1·3 m. horských kmenů, 1·3 m. Armenů, 0·6 m. Mongolů. Rusové činí 65·5% všeho obyvatelstva, v evrop. Rusku 80%, v záp. Sibiři 88·7%, ve vých. Sibiři 53·9%; jinde činí nepatrné menšiny: v přivislanském kraji 6·7%, ve Finsku 0·2%, v středoasijských krajích 8·9%, na Kavkaze 34%. Podle vyznání jest 102·6 pravoslavných, 15·9 Mohamedánů, 15·1 m. katolíků, 7·2 m. protestantů, 6 m. židů. — Písma znalých jest v Rusku pouze 21%, gramotnost je dvakrát větší u mužů

než u žen. — Rolnictvím zabývá se 74·6%, řemesly atd. okolo 10%, soukromou službou 4·6%, obchodem 3·8%. Na ostatní zaměstnání spadá 7·5%. Lidí v nejlepší síle od 20 do 60 let jest 44·7%. Šlechticů jest 1·5%, „měšťanů" 10·7%, 86% sedláků.

—

V Německu připravují velký slovník porýnských nářečí. Ministerstvo vyučování vydalo právě výnos, kterým odporučuje učitelstvu, aby se účastnilo prací pro slovník ten. Současně počaly vycházeti Anfragen und Mitteilungen zum Rheinischen Wörterbuch, jež mají udržovati živý styk mezi redakcí slovníka a spolupracovníky, podávati zprávy o postupu prací a návody pro spolupracovnictví. O úkolu slovníku samého praví vzpomenutý ministerský výnos: „Královská Akademie věd hodlá sebrati a vědecky spracovati slovní poklad lidových nářečí provincie rýnské a sousedních menších okrsků: vládního okresu Wiesbadenu a Arnsbergu. Dílo má býti důstojným pomníkem řeči a národního svérázu rýnsko-franckých kmenů, spolu však i hlavním pramenem příštího velkého německého slovníku, v němž bude nutno stejně hleděti k lidovým nářečím jako k mluvě obecné a k řeči literárních památek."

Zprávy o museích a společnostech národopisných.

Ze Společnosti Národopisného Musea Československého v Praze. Národopisné Museum obeslalo větší kolekcí lidových hraček výstavu mateřských školek, kterou uspořádala průmyslová škola Vesnina v Brně ve dnech 19. a 20. května. V uvedené kolekci byly mimo některé hračky ruské, huculské a bosenské z hraček našich zejména primitivní hračky uherskoslovenské, skoupené před časem na různých trzích ve Slezsku, některé hračky z Brněnska, úplná sbírka dřevěných, pestrých hraček z Krouné (u Litomyšle) a ze Skašova (na Plzeňsku), ukázky hraček lidových, jež jsou dosud běžny na pražských poutích, a jež se vyrábějí jednak v nejbližším okolí Prahy, jednak zvláště na Příbramsku a konečně staré těstové hračky z Pacova (z nichž část zapůjčil p. arch. O. Vondráček). Mimo Národopisné Museum účastnily se výstavy hraček museum v Hořicích a odborná škola ve Val. Meziříčí moderními svými hračkami, zhotovenými ve slohu národním. Národopisné Museum získalo z brněnské výstavky ukázky těstových hraček z Vyzovic, jež jsou zajímavy svou primitivností. — V poslední době dochází značnější pozornosti česká keramika a jde o aplikaci její motivů na moderní výrobky. V tomto směru obrátili se někteří výrobci na Národopisné Museum o radu i o povolení k reprodukci a bylo jim přirozeně ochotně vyhověno. — Výstavy komorního obvodu pražského 1908 súčastní se Společnost Národopisného Musea jednak v oddělení časopiseckém, jednak v oddělení výstavy měst a míst, kde mimo jiné má býti znázorněn i lidopisný ráz dotyčných krajů. — Ve dnech jarní výstavy hospodářské navštívili Národopisné Museum účastníci VIII. mezinárodního kongresu zemědělského ve Vídni.

—

Zpráva o museu království Českého za r. 1906 zaznamenává, že sbírky musejní byly rozmnoženy: knihovna o 8111 knih, 166 rukopisů, 3670 korespondencí, 1519 rytin, kreseb a fotografií, 559 hudebnin a 274 atlasů a map; archiv o 735 kusů; sbírka numismatická o 928 exemplářů; též sbírky zoologická, botanická a geologickopaleontologická značně vzrostly. V oddělení národopisném byly nově zařízeny síň jihočeských výšivek a krojů (6 figurin), jež darovala museu sl. Fryšová, a interiér valašský. Sbírky musejní navštívily 141.063 osoby a to 126.521 ve dny volné návštěvy a 14.542 platící. Čítárnu musejní navštívili 17.304 čtenáři, jimž bylo vydáno 44.715 knih; členům domů bylo zapůjčeno 5710 knih. Členů musejní společnosti bylo 612. Příjem obnášel 151.384·22 kor. Výdaje byly 115.427·87, z nichž na služné a vydání správní připadalo 109.655·85 K.

—

Společnost Přátel Starožitností Českých v Praze měla dle své zprávy 1254 členů, z nichž ovšem značná část příspěvek svůj zůstala dlužna (352 členů musilo býti upomenuto). „Snaha na získání nových členů" — stěžuje si zpráva — „neměla žádoucích výsledků." I jinak nedocházela Společnost v české veřejnosti té přízně a zájmu, jež si plným právem zasluhuje. Příjem její obnášel 7743·23 kor., vydání 6729·23 kor., přebytek do roku letošního je tedy 1014 kor., což vzhledem k podnikům, jež Společnost připravuje, je částka nevelká. Z prací Společnosti zejména sluší zaznamenati musejní statistiku, jež

bude vydána r. 1908. V roce uplynulém byly pořádány dvě členské schůze s přednáškami a 3 poučné výlety. Knihovna Společnosti má 642 spisy o 1325 svazcích. Čestným členem Společnosti jmenován byl její předseda ing. J. Herain. — Na počátku letošního roku ustavil se pak při Společnosti prehistorický odbor, jehož předsedou je prof. dr. J. Matiegka.

—

Poslední číslo Časopisu Matice Moravské v Brně podává zprávu o činnosti spolkové za r. 1906. Z ní zasluhuje zaznamenání, že dohodou s Vědeckým klubem podařilo se získati k práci v Matici Moravské vedle pracovníků starších i síly mladší, vedle brněnských i pracovníky venkovské. Mimo časopis vydána druhá část Dvořákových „Jednání sněmů moravských" a pro letošní rok připravena práce Černého a Váše „Výklad místních jmen moravských". Jako odbor Matice Moravské byla zařízena stálá komise pro vydávání historických památek moravských, jež došla podpory ročních 3000 kor. od olomouckého arcibiskupa. (Zemský výbor žádost její o podporu odmrštil.) Pro nepříznivý stav finanční Matice trvale upustila od chystaného vydání mapy Moravy a Slezska. Nedochází té podpory u nejširší veřejnosti, jaké potřebuje a zasluhuje. Po úsilovné agitaci o získání nových členů, ač rozesláno bylo na 6000 výzev, přibylo všeho všudy jen velmi málo členů proti roku minulému. Má nyní Matice 840 členů všech kategorií. Příjmů měla 6552·96 kor., vydání 9193·57 kor. Schodek 2640·61 hražen byl z jmění výdajného, jehož Matici zbývá již jen 3445·03 kor.; jmění ostatní obnáší 18.492·97 kor.

—

V Olomouci bude zařízeno státní museum, jemuž jsou podkladem egyptologické sbírky arcivévody Josefa Ferdinanda a mineralogické sbírky ryt. Mayera. Mimo to mají býti k museu státnímu připojeny, ne-li správně, tedy alespoň místně, sbírky musea městského a českého Vlasteneckého musejního spolku. Správa nového musea má býti dle dosavadních slibů utrakvistická. Zatím však bylo ustaveno kuratorium — německé. Pro museum byla zakoupena budova bývalé c. k. studijní bibliotéky. Na obnovu budovy té poskytne stát podpory 30.000 kor.

—

Prof. Oehm podal v letošním Obzoru Národohospodářském (XII., 3) zajímavou zprávu o vánočních výstavkách, pořádaných od r. 1904 v městském průmyslovém museu v Hradci Kr. V první výstavce, jíž se účastnilo 15 vystavovatelů se 158 předměty, předveden hlavně výsledek musejní zvelebovací akce v oboru krajkářském a gobelinové práce, prováděné v okolí Val. Meziříčí dle návrhů Schlattauerových. V roce 1905, kdy výstavka byla obeslána již 26 účastníky, kteří vystavovaly 209 předmětů, z lidového průmyslu domáckého přidružuje se ještě průmysl sklářský a bižuterní, k němuž v r. 1906 přibylo ještě východočeské vyšívání a háčkované krajky, vystavované průmyslovým museem chrudimským, a výrobky perlařské a dřevěné (hračky), vystavované Museem hořickým. V r. 1906 účastnilo se výstavky 35 vystavovatelů s 282 předměty. Průměrná návštěva obnášela 1045 osob a průměrný prodej 930 kor. pro jednotlivou výstavku.

—

V Klatovech bude 7. července otevřena nová budova městského musea historického, národopisného a průmyslového. Při zahajovací slavnosti podá jednatel a správce musejní JUDr. K. Hostaš výklad o vzniku a vývoji musea Klatovského. — V červnovém čísle „Naší Doby" podává stálý umělecký zpravodaj *T.* podrobnější a velmi sympatickou zprávu o tomto museu.

—

České museum průmyslové bylo otevřeno v Mor. Ostravě. Místnosti jeho jsou zatím v budově české reálky, kde sbírky nového musea vyplňují velkou, prostornou síň.

—

Podle „Letopisu" Matice Slovenské v Ljubljani za r. 1906 ustavila se mimo jiné sekce v ní také lidopisná sekce, která má sbírati práce na tom poli pro „Zbornik" touto maticí vydávaný, dále sestavovati bibliografický přehled všech dosavadních publikací a článků. Mimo to začala nová činnost za sbíráním místopisných jmen slovinských.

Vychází péči publikační komise Společnosti Národopisného Musea Československého (dr. A. Kraus prof. J. Polívka a dr. V. Tille), nákladem Společnosti NMČ. a za vydavatelství a odpov. redakce prof. dr. J. Polívky. — Papír se skladu České společnosti pro obchod a průmysl papírnický G. Wiesner Duffek & spol. v Praze. — Tiskne Alois Wiesner, knihtiskař České Akademie císaře Františka Josefa I. pro vědy, slovesnost a umění v Praze.

Lnářství na Českotřebovsku.

Část II. Předení lnu.

1. Nářadí k předení.

Za stara předlo se jedině na vřetýnkách. Vřetýnko jest osoustruhovaná hůlka z lípového dřeva asi 30 *cm* dlouhá, u obou konců ztenčená, blíže dolejška nejsilnější. Sem zavěšuje se jakožto hon přeslínek hlíněný, skleněný nebo i koštěný.

Přeslínky nacházejí se dosti často po polích, lukách, zahradách, kde je lidé za starodávna předouce při „pašení" dobytka „roztratili".

Kolovraty jsou vynálezem doby poměrně nedávné a rozdělují se na dvě skupiny: s osou stojmou a s osou ležmou. Prvé jmenují se kolovraty vůbec, druhé mají společné jméno kozlíky, dále do kraje přeslice, v Říčkách přesličky.

Základem přeslice jest kozička o 3 nebo 4 vysokých nohách nesoucí kolo, s něhož jde struna na cívku stranou položenou. U kolovratu obyčejného jest základem stolička o 3—4 nízkých nohách, nesoucí sošky, t. j. sloupky, v nichž zasazeno jest kolo. — Struna = šňůra jde na cívku nahoře nad kolem umístěnou.

Největší druh přeslic či kozlíků, slul v České Třebové kozel, též starý kozel a také chlívek (pro podobnost svislých noh se sloupky dřevěných chlívků), jinak i brumlák, nejčastěji vosnovák, poněvadž se na něm předla koudel, sloužící za osnovu k hrubým plátnům. Poněvadž pak koudelná příze pro svou jakost se jmenovala tvrdá, měl kozel jméno i tvrdý kolovrat. V Říčkách jej jmenovali běžným jménem velký kolovrat, přezdívkou helvét.

Menší kolovrat toho druhu, dle velkosti prostřední, slul prostě kozlík. Měl nohy mírně šikmo rozkročené, kdežto u vosnováku, jak praveno, stály kolmo. Na kozlíku předla se obyčejná příze.

Nejmenší druh kozlíků slul kozlíček, též pavouček. Byl to nejčastěji honosný kus práce soustružnické, plný umělůstek a ozdob, předmět více přepychový než k práci sloužící. Zámožné nebo vznešené paní a dcerky měly jej za chloubu a předly na něm nejjemnější len. Podobný víc hračce než nářadí hospodářskému, stál na 3 nestejných nohách, 2 předních nižších, třetí, zadní, vysoké a jakoby se hotovil ke skoku. Ani ocásek mu nescházel, šroub to k utahování šňůry.

Obyčejných kolovratů rozeznávaly se dva druhy: s hrubým zhlavím*) čili velký kolovrat a s malým zhlavím**) či malý kolovrat.

Bohatší dávali dětem dělati malé kolovraty, zvané dětské. Byly asi spíše pro radost než k práci. Chudé děti té výhody neměly i bylo se jim namáhati na velkých kolovratech.

Na předení culků byl zvláštní kolovrat, jenž dle podoby kola slul hvězda; jinak se mu říkalo culkový nebo špuňkový kolovrat.

*) Též zhlaví na tlusto.
**) Též zhlaví na tenko.

Obraz. 3. **Nářadí k předení.**

1. Kolovrat obyčejný, velký (str. 195.).
2. Kozlíček čili pavouček (str. 195.).
3. Kozel, též starý kozel, osnovák.
4. Kolovrat dětský (str. 195.).
5. Hvězda, kolovrat culkový (str. 195, 213.).
6. Zhlaví malé čili na tenko (str 195, 199.).
7. Vřetýnko s přeslenem (str. 195.).
8. Přeslen (přeslínek) samoten (str. 195.).
9. Palička (str. 198.).
10. Motovidlo (str. 206.).
11. Vochle řídká (str. 179.).
12. Vochle hustá (str. 179.).
13. Vochličky ruční (str. 180).
14. Třepák, růžek, výtraska (str. 180.).
15. Přeslice vytrhovací či stojánek (str. 199.). Kužel prázdný na přeslici nastrčený nahoře (str. 198.).
16. Hoblík na louče (str. 206.).
17. Loučník, svícen (str. 199.).
18. Vochlička s česánem (bradou, krockem) nastrčená na přeslici (str. 180.).
19. Kužel plný, naditý s přeslicí skrácenou (str. 199.).

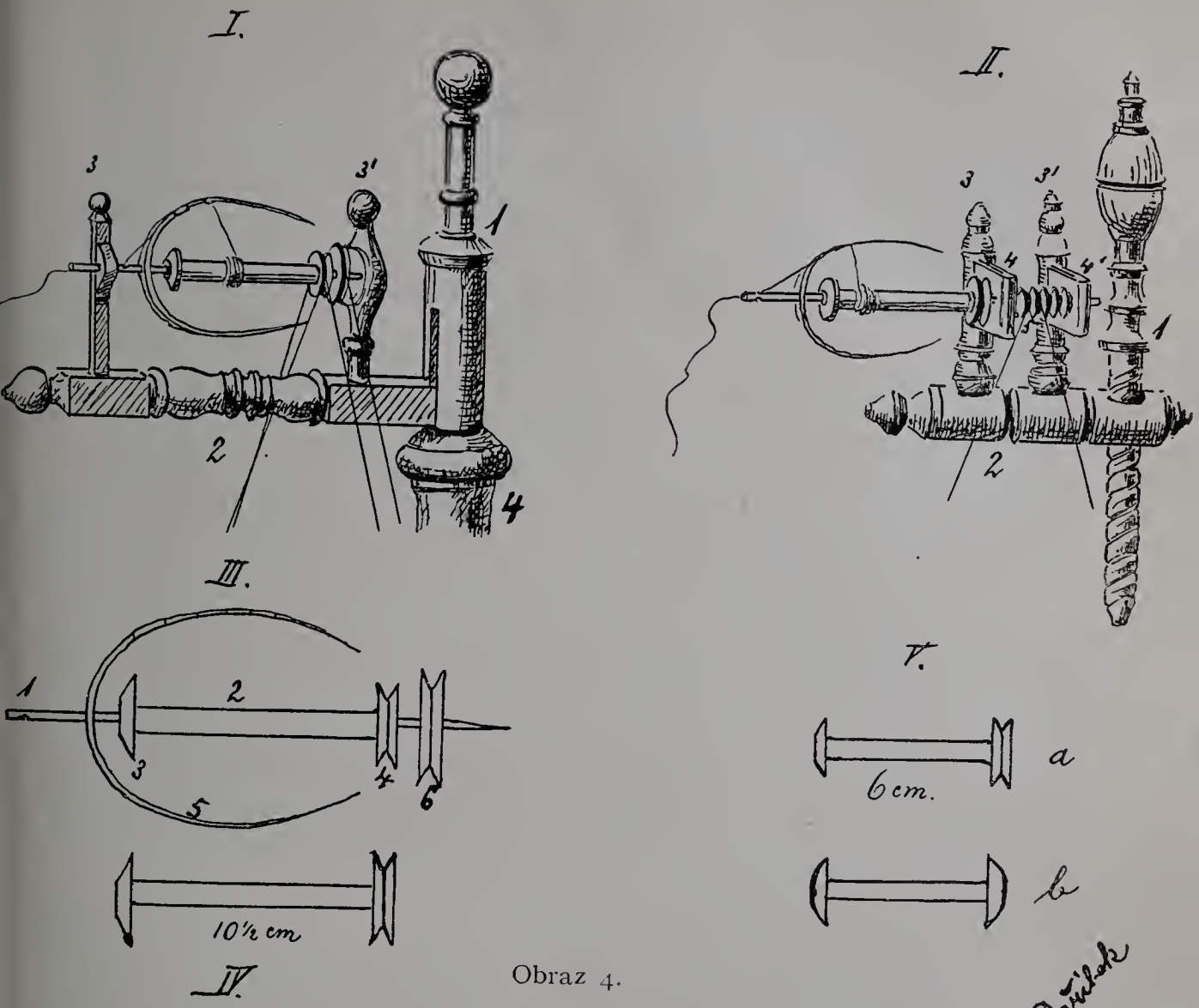

Obraz 4.

Zhlaví kolovratů.

I. *Zhlaví hrubé, též „na tlusto".*
1. Pres neboli šroub. 2. Trámek 3.—3′. Sloupky. 4. Soška.

II. *Zhlaví malé či „na tenko".*
1. Pres neboli šroub. 2. Trámek. 3.—3′. Sloupky. 4.—4′. Kůžičky s dírkami pro vřeteno. 5. Přeslínek vřetene.

III. *Vřeteno od velkého (hrubého) zhlaví.*
1. Vřeteno ocelové s hubičkou. 2. Cívka s kotoučem (3) a s přeslínkem (4). 5. Píro (péro) se zoubky. 6. Přeslínek vřetene.

IV. *Cívka (dřevěná) velkého zhlaví.*

V. *Cívka (dřevěná) malého zhlaví.*
a) s přeslínkem, b) bez přeslínku.

Ku předení potřebí ještě kužele a přeslice, ku přípravě lnu špalku a paličky.

2. Úprava lnu k předení.

Nežli se len stočený po žemních v krucky (kručky, krutky, kojtle) a obláče (věnce, zajíce) navinul na kužel k předení, musil dostati ještě poslední úpravu. Čím pečlivěji se ta děla, tím pěkněji se spřádal a odměnil přadlenu za namáhavou tu práci; jinak se těžko a nestejně tahal s kužele a bylo nemožno stejnoměrné tloušťky niti docíliti.

K tomu cíli a konci se nejprve na špalku důkladně zvalchoval. Krucek či obláč položil se na hladký špalek a tloukl se silně paličkou, při čemž se sem tam obracel, aby se nepřetloukl a všecka místa aby pod paličku přišla. Pak se mnul čili drhnul v rukou jako prádlo při praní. Napotom se krucky (obláče) rozpletly a len se vybouchal. Všecky praménky totiž uchopily se rukama na obou koncích a pěsti se zprudka k sobě srážely, jakoby na harmoniku hrál, jen že se to dělalo rychle a mocně. Len se nadýmal jako báň a čechral se. Po té se ještě vytřásal. Držel se t. pouze za horní konce pramínků a v povětří se jím mrskalo (proflakovalo). Pak se vzalo za opačné konce a opět se vytřásalo.

Prací tou všelikou zbavila se vlákna všeho prachu a uvázlého ještě pazdeří, scuchaná se uvolnila, tak že každé vlákno pro sebe mohl vytáhnouti. Po takovéto úpravě mohl se již navinouti na kužel.

Kužel jest hůlka as $^1/_2$ *m* dlouhá, vysoustruhovaná z lípového neb hruškového dřeva často velmi ozdobně, nahoře má malou hlavičku s krčkem na uvázání šňůry či provázku, dole tulajku, aby se mohlo nasaditi na přeslici. Z hlavičky trčela někdy špička či hřebíček, krátký to drátek.

Navíjelo či nadívalo se takto: Přadlena vzala žemni nebo celý krucek do zástěry, jeden konec si zakluznala (založila) za pás, aby se těsně sevřel, sednouc si pak roztírala (roztahovala) len ku předu, v pravo i v levo, aby tvořil stejnoměrně hustou a vysokou vrstvu po celém klíně. Když len rozestřela, pak jej při jednom kraji přeložila, přehnula jej totiž dovnitř. Na přehnuté místo položila kužel, nabalila na něj jemně celou tu vrstvu a posléze provázkem otočila, ovázala, aby len neslézal a se necuchal. Takto naditý či navinutý kužel mohl se nasaditi na přeslici a spříst.

Někdo vedl si podrobněji, rozeznával t. navíjení od nadívání. Nadíváním rozuměl rozkládání na klíně a navíjením nabalení na kužel. Jiní si slova pletli nebo v jednom smyslu jich užívali.

Rozmarné přadleny, zvláště městské dcerky, místo provázkem otáčely kužel hedvábnou stuhou.

3. Kolovrátky a přeslice.

Základem pohybu všech kolovratů jest kolo, spočívající na železných čepích. Vnější čep jest prodloužen a zahnut v kličku, na které zavěšen jest dřevěný těhlík čili nožička (Herb.). Dolní konec těhlíku spojen jest se šlapákem *) čili podnůžkou, prkénkem to, jehož druhý konec zapuštěn jest v bidélku, kteréž se hýbe v čepích do nožiček kolovratu zapuštěných. Šlapáním na podnožku přivádí se kolo v pohyb, jenž se šňůrou = strunou převádí na cívku.

Osobitá část kolovratu jest zhlaví. Zhlaví vlastně přede nit, t. j. kroutí ji, táhne do sebe a navinuje na cívku. Skládá pak se z vřetena s pírem **) a přeslínkem, cívky (u velkého kolovratu s přeslínkem, u malého bez něho) a presu neboli šroubu.

Pozoruhodno jest, že zmíněné výše vřeténko (vřetýnko), pratvar všech přístrojů spřádacích, nachází obměnu svou na kterémkoli kolovratě i nejsložitějším stroji továrním. Jeho dvě prosté součásti, vřeteno a přeslen,

*) též šlapátko řečeným.
**) pérem.

všude nacházíme, třeba že ve tvaru změněném. U obyčejných kolovratů shledáme tuto přeměnu: Vřetýnko bylo dřevěné, na kolovratě jest ocelové a opatřeno pírem ; přeslínek mělo vřetýnko těžký a oblý, u kolovratu jest dřevěný a žlábkem pro šňůru opatřen; točilo se v prstech ruky v poloze svislé, na kolovratě jím točí šňůra v poloze vodorovné; nit navinovala se v přestávkách na vřetýnko, u kolovratu navinuje se sama bez ustání na cívku. Změna záleží ještě v tom, že vřeteno na kolovratě má v předu hubičku (trubku), kterou prochází nit. Presem se zhlaví zpevní, aby se „nehyklalo" i aby šňůra se napnula. Píro, nyní ocelové, za stara dřevěné, drží nit, kroutí ji a převádí na cívku.

Takto zřízené vřeteno zapuštěno jest na svých koncích v lůžkách dvou nízkých sloupků, kteréž se drží ležmého trámku, jehož přední konec jest volný, zadní pak vpuštěn do větší sošky, kdež jej pres svírá.

Doložiti ještě třeba, že velký kolovrat či hrubé zhlaví má dvě*) šňůry, kdežto u malého kolovratu (malého zhlaví) jest jen jedna šňůra. U prvého točí jedna šňůra vřetenem, druhá cívkou. Cívka však má přeslínek buď větší nebo menší, aby se pomaleji nebo rychleji otáčela než vřeteno, sice by šla na prázdno, nenavíjela by nit.**)

U malého zhlaví otáčí sňůra vřeteno, cívku pak, aby šla pomaleji, zadržuje drátek po straně zapuštěný. Vřeteno i cívka u maleho zhlaví jsou mnohem menší a, by lehounko chodily, jest vřeteno zapuštěno v kožených lůžkách. Dva maličké sloupečky opatřeny jsou rýžkami, do těch prostrčí se obdélné kousky tvrdé kůže, mající na vyčnívajícím konci proseknutou dírku. Druhý konec utuží se třískou, na plocho to přiříznutým kolíčkem, jenž se do rýžky vtlačí, by se kůžička nehýbala. V dírkách kůžiček otáčí se tedy vřeteno s cívkou.

Ve větších hospodářstvích měli nejméně tři druhy kolovratů: tvrdý na hrubou (koudelnou) přízi, kozlík nebo obyčejný větší kolovrat na pěknou přízi a malý kolovrat na nejjemnější.

Ku předení, jak dotčeno, potřebí jest ještě přeslice, stojanu to, na nějž se kužel staví. Přeslice mívali rozličného druhu. Nejjednodušší byla prostá, roubu podobná hůl, kterou zastrkávali do díry v lavici. V některých staveních měli k tomu cíli při kraji lavice několik děr ku pohodlí přástevnic. Lavice taková byla přenosná (na rozdíl od lavic kolem stěn rozestavených a někdy připevněných) a říkali jí z kouta do kouta.

Málo od této lišila se přeslice zvaná podprdálka (Herb.), podprdačka (Č. Tř.). Byla nevysoká a upevněna na konci tvrdého prkénka. Druhý konec prkénka si dal přadlec pod sebe. S přeslicí chodilo se na přástvy.

Stojánkem nazývali (v Herb.) přeslici vytahovací, která se stavěla jako svícen (loučník) na zem. Měla za základ stoličku o 3—4 nohách, obyčejně okrouhlou neb šestihrannou, z jejíhož středu vystupovala přímá, hrotnatá tyč asi 1·20 *m* vysoká. U zámožných skládala se tyč jako u loučníku ze dvou ozubených částí, kterými se mohla přeslice výše vztýčiti nebo snížiti. Zdobívaly se též řezbami.

Přeslice skrácená byla přeslice lomená ze tří částí. První dvě, kolmá a vodorovná, tvořily ruku, která se ke kolovratu připevnila. Rukou mohlo se sem tam točiti, jak bylo výhodno. Na ruce připevněn byl stojatý

*) Šňůra jest vlastně jedna, ale jest přeložena, proto se kříží.

**) U velkého zhlaví má cívka přeslínek zpravida menší, u malého zhlaví větší, nebo jest bez přeslínku.

kolík, vlastní to přeslice, na kterou se stavěl kužel. Skrácená přeslice měla i tu výhodu, že nikomu nepřekážela a že se nezvrátila. Tyto přeslice bývaly též práce řemeslné.

Byl-li len dlouhý a kužel krátký, nastavili kužel menším kužílkem, nebo byl-li větší kužel již nadit, podstrčili jej zespod na přeslici a větší seděl na něm.

4. Kolovrátníci a píraři.

V každé krajince nacházel se soustružník, jenž proslul hotovením dobrých kolovratů, odtud slul kolovratník. K takovému chodilo se též se všemi opravami. Na dobrém kolovratu se žádalo hlavně, aby lehko chodil, aby dělníka neunavoval.

V České Třebové prosluli v prvé polovici 19. století nad jiné kolovrátníci Dobroucký a Váňa. Obyčejný kolovrat z lípového dřeva byl za 5 zl. šajnů. Dle přání je omalovali a hotovili také kolovraty, na něž vynakládali veškeré své umění. Tu pak nebylo nic hladkého, vše samá ozdůbka. Užívali k nim také vzácnějších dřev: hruškového, švestkového, olšového a j. Tenké oblé části byly ověšeny kroužky nenavlečenými, nebo obstoupeny dutými oblouky v přeslenu stojícími, s půdou srostlými; bylo též naděláno tajných schránek, pupíčků a j. Kolovraty se též kostí vykládaly, mosazí zdobily a p. Práce měli kolovratníci stále dosti; zvláště v neděli přicházel vesnický lid houfně se správkami.

Píra (péra) dělal pírař (fédršmíd) v Lanškrouně. Na píru se žádalo, aby nit nepouštělo, nedrhlo ani nechytalo. Proto nesmělo míti nic ostrého na sobě, zoubky musily býti pečlivě vyhlazeny jako vše ostatní. Někdy se píro rozlítlo. U starých dřevěných pír mívali v dírkách zastrčeny brčky, ptačí péra, kolíčky. Všelijak si pomáhali a pak ovšem kolovrat těžko chodil.

Na dobrém kolovratě mnoho záleželo, záviselať od něho nejen lehká, ale i zdařilá práce. Ale kolovrat mívaí mnohdy „svou hlavu“, ne a ne poslechnouti. Napohled mu nic nechybělo a přece nedělal dobrou službu. Co se ubohých chudých nejednou natrápil! Proto se nedivme, že o tříkrálové koledě ženy prosívaly pana kantora, by jim kolovraty kadidlem podkouřil, aby dobře chodily. Mělyť svou „víru“ a ta šla mnohdy ještě dále; věřily, že může býti kolovrat uřknut. Jestliže zlé oči uřkly člověka nebo zvíře, proč by neuřkly kolovrat? Ženy byly s ním v tak častém styku jako s lidmi a dobytčetem, proto v něm vycítily jaksi ducha. Uřkl-li kdo kolovrat, pak byla marná práce. Buď nebral, nebo šlo moc do píra, smetaly se kotoučky, struna se trhala. „Byla to práce zlořečená.“ Snad i proto si je dávaly podkuřovati.

Struny (šňůry) kroutili řezníci ze skopových střívek a sušili je u kamen.

5. Předení.

Valem vymírají osoby, které za mladých let ještě předením na kolovratě se zabývaly; ale nesnadno najíti člověka, jenž by byl aspoň viděl přísti na vřetýnku. V nejzazším východě českém vřetýnka záhy ustoupila kolovratům. Před 50 léty předly na nich ještě staré ženštiny v horách u Lanškrouna.

Předení bylo jednoduché. Na vřetýnko uvázal se počátek niti a zaklesl se poblíž vrchu smyčkou. Pak se vřetýnko uchopilo za horní konec a roztočilo se prsty jako šamrha. Visíc na niti, točilo se v povětří a

nit kroutilo; když byla delší, i po podlaze se točilo. Při tom arci s kužele se len stahoval a nit se v prstech upravovala.

Když byla nit tak dlouhá, že ruka již obtížně vřetýnka dosahovala, ustalo se točiti, očko se smeklo, nit se navinula na vřetýnko a u vrchu opět smyčkou zaklesla, aby se neodvinula, a počalo se zase točiti vřetýnkem. Když bylo plné, příze se smotala a pak to šlo znova.

Výhoda předení na vřetýnku spočívala jednak v láci tohoto nářadí, jednak v pohodlí, že se všude s sebou mohlo bráti a pracovati v chůzi, v jízdě, na pastvě — vůbec kdekoli.

Lepší a hojnější práce docílilo se ovšem na kolovratech. Kterak se na kolovratech předlo?

Přadlík nebo přadle (v Herb. přadlena), nebyl-li na cívce počinek (v Kozl. připřádka), zbytek niti od dřívějšího předení, skroutili si nejprvé v dlaních z vláken s kužele stažených nit, provlekli ji hubičkou vřetene, zavěsili na krajní zoubek některého z obou křídel píra, uvázavše ji dříve na cívku, roztočili pravou rukou kolo a současně jali se šlapati na podnožku. Kolovrat se rozběhl. Nyní smykal (=smejkal) přadlík len s kužele levou rukou, rovnal jej v stejnoměrné množství a slinou (stařeny vodou) navlhčil. Nit hned pod kuželem počala se kroutiti. Špetkou pravé ruky hladil přadlec nit, aby byla oblá, nikoli chlupatá, zkoumal její tloušťku a dle toho levou rukou lnu přibíral nebo ubíral a kde třeba ještě urovnával, aby nebyly uzlíky ani kopečky. Píro nit kroutilo, cívka hotovou k sobě potahovala a na sebe nabírala navinujíc ji v kopečky (Č. Tř.) neboli klubíčka, stroužky*) (Dl. Třeb.) či vroubky (Kozl.). Nit se nesměla ani nedokroutiti, ani překroutiti.

Byl-li kopeček dosti vysoký, zastavilo se a nit přesmykla se na píru do rýžky za druhým zoubkem. Tím způsobem naviíjel se druhý kopeček, třetí — až se došlo k poslednímu zoubku a dodělala se první vrstva příze na cívce. Přadle v Č. Třebové se o tom vyjadřovala, že má první popřadek, v Dl. Třebové popřádku, v Herboticích vopřídku. Na to přesmykovala se nit na píru v opačném pořádku: od zadních zoubků ke předním a dělal se druhý popřadek (od zadu ke předu). Bylali příze tenká, dělaly se kopečky nízké, u tlustší vyšší. Avšak příliš vysoké také nesměly býti, sice se ometly, sesypaly, padaly, sesouvaly a nit při smotávání se šmodrchala. V Kozlově dělali při prvním popřadku nižší klubíčka, navrch pak vyšší. Při tenké přízi mohly se udělati 3—4 popřadky, při obyčejné dělali dva, často jen jeden.

Plná cívka nazývala se potáč a buď se hned s kolovratu smotala a předlo se pak dále, nebo se cívka vysadila a zavěsila prázdná, aby se smotáváním nemeškali. Kdo měl dosti cívek, napředl jich třeba deset.

Na cívku malého zhlaví vešlo se dobré přadleně 30 pásem, při čemž byla příze tak tenká, že se 4 přadena, t. j. 240 pásem čili 4800 nití protáhlo nevelkým prstenem. To byla arci chlouba přadlen.

Když se tenká nit při přástvě přetrhla a z píra vysmekla, nebo když to přadleně „z ruky uteklo“, nebylo snadno nit hubičkou opět provléci. Užívalo se tedy k navléknutí zvláštního háčku, jaké dráteníci roznášeli.

Avšak jako ve všem na světě jsou rozdílové, tak rovněž nebylo předení jako předení a příze měla tudíž své vady. Chyba děla se na př. při stahování lnu s kužele.

*) od podoby se stroužkem česnekovým.

Městská

Nedbalá nebo nedovedná přadle, učednice, špatně předivo (len) s kužele smejkala, nestejně vytahovala a na kolovrat pobírala. Tu se vlákna v některých místech náležitě nesrovnala a předla se nit nerovná, t. j. nestejně tlustá. Na jedněch místech t. dělaly se závalky, žmolky, špačulíky či blinty (Kozl.), hned vedle zas přetýnky, t. j. místa tenounká. Přízc přetýnková se tkalcům trhala. Kde byl přetýnek, tam se tedy lnu nedostávalo, kde byl závalek, žmolek, špačulík, blinta, tam ho přebývalo.

Jiná chyba se děla při kroucení. Předivo kroutilo se hned, jak výše praveno, v prstech. Pravá ruka nit mačkala, rovnala. Ve špetce cítila již přadlena, zdali kroutila náležitě.

Překroucená příze nazývala se kručkovitá. Jsouc uvolněna (na př. když se sňala s motovidla) svinovala se sama od sebe v kličky, rulíčky, jimž přadleny říkaly krucky nebo kručky. Naopak zase málo kroucená nit byla též vadná a říkalo se jí naházená. Obyčejně na výdělek nit nahazovali, t. j. málo kroutili.

Třetí chyba děla se tímto způsobem. Kroucení niti postupuje jako vlna od zhlaví ke kuželi. Stalo-li se, že se tímto postupem kroucení dokončilo dříve, než přadle nové vlákno s kužele smekla (když se tedy opozdila), tu se shrnuté vlákno nápotom s nití již dostatečně neskroutilo. Povstal kopeček, jejž nazývali připliště k, v Dl. Třeb. shrnek. Tkalci žehrali potom na takové kazy, neboť se jim nit v tom místě přetrhla, vlastně jen shrnula či vytáhla, nejsouc k ostatní niti dost přikroucena.

Ještě jedné chyby dopouštěly se nedbalé nebo neumělé přadle, že totiž len naplacovaly, připlacovaly, přilepovaly či připlaskovaly. Vada děla se tak, že neshrnovaly len dosti rozčechraný po vláknech natažených, nýbrž že strhly naráz vlákna přeložená, na způsob úhlu ∨ nebo ∧ ohnutá. Jestliže takto přeložené (nenatažené) vlákno přikroutily, pak se tkalcům při soukání nebo již na stavě ráda nit přetrhla (vlastně opět zdrhla). Na přílepky tkalci tudíž rovněž žehrali a hospodyním přijímajíce přízi, je ukazovali. Proto hospodyně dohlížela k mladým přadlenám a kárávala je slovy: „Jen přilepuj!“

Len prostý vyjmenovaných vad (na cestě s kužele do zhlaví) nazýval se dobře tahaný.

Když při smejkání s kužele některá vlákna na zem spadla, sebrala je přadle a zavěsila na špičku (drátek) kužele.

Když se již skoro všechen len s kužele vypředl a pozůstal jen malý zbytek, nazývali jej opřadek (vopřadek). Bez opřadku nikde dívky nevracely se z přástvy.

6. **Předení nití k šití.**

Režné niti k šití hotovili si v domácnostech sami.

Postavili dva stejně vysoké hrnce vedle sebe uchem do předu. Uchy provlekli cejnek (hladký, rovný a silný drát), namazali jej mastnotou a nastrčili na něj tři píšťaly s přízí. Dvě krajní točily se jedním směrem, prostřední opačně. Všecky tři niti vedly se do třetího hrnce, v němž byla voda. Tříškou přidržovaly se niti do vody, aby se namáčely, odkudž se vedly na culkový kolovrat, kdež kroutily se v silnou nit.

Někdy měli na to šráček, stojánek s cejnky a na těch píšťaly (velké cívky). Niti vedly se na obyčejný kolovrat, jehož kolo se však navedlo na levou stranu a tak se nit skrucovala.

Velmi rozšířena byla pověra o niti p a š i j o v é a o k t á b o v é (o k t á v o v é). Věřilo se, že člověk, který má na sobě aspoň steh z niti předené v témdni pašijovém nebo v oktávě Božího těla, jest chráněn před „Božím poslem“ (bleskem).

7. Doba předení.

Až do roku 1860 pěstoval se len v krajině českotřebovské hojně jak pro domácí spotřebu, tak na prodej. Prodával se len, příze i plátno. Po roce 1870*) bylo již znáti, že l n á ř s t v í zanikne; v málokterém stavení již předli, málokde zamodralo se pole květem lnu. Kde předli, bylo to jen pro domácnost.

V horách kolem Lanškrouna však pořád ještě seli len a předli. V nynější době také již jen pěstují len, ale málokde předou.

Za rozkvětu lnářství účastnil se předení na statku všechen domácí lid: ženy, muži i děti od 12 let, což trvalo od podzimku do jara. Nejčilejší bývala hospodyně, která svým příkladem a bedlivým okem, někdy i ostrým slovem poháněla čeládku („děvky“, „pacholka“, skotáka i chůvu, jež bývala spolu pasačkou,) do práce. Hospodář česal len, navinoval kužele i předl, ač mu dlouhé sezení bývalo obtížné a proto si raději časem bral na starost svícení. Stařeny krockovaly a předly krocky (č e s á n y).

V chudých příbytcích, kde se p ř á d l e m živili, předlo se ovšem, jak rok byl dlouhý.

Ve statcích předl se pouze čistý len a koudel, příze dala se pak do chalup tkalcům, aby z ní udělali plátna.**)

Chudí, zvláště starší osoby a děti, předli culky. Dětem v chudých rodinách bylo předení trýzní. Sotva dospěl chlapec nebo děvče osmi, devíti let, byli již zapřaženi ke kolovratu. A kdyby byli měli aspoň kolovraty věku svému přiměřené! Dětský kolovrat byl přepych jen pro dítě sedlákovo, podruh nebo chudý chalupník si toho dovoliti nemohl. Byl tak rád, že opatřil dítěti jakýkoli; kde měli mnoho dětí, dalo mu to beztoho hrůzu starostí. Ale jak kolovrat byl sehnán, byla výhra. Dítě musilo si již na živobytí skoro sehnati. Bylo se ubohému arci namáhati, aby nohou šlapadla dosáhlo, což se mu po dlouhých mukách posléze podařilo. Než ustavičné sezení namáhavé a nepohodlné, kruté uvázání u práce od rána do noci bylo přece jen nesnesitelné. A nebylo pomoci. Rodiče sevřeni nouzí otupěli k citům něžnosti. Nedostatek poháněl kategoricky k přičinění a tu musel všecken soucit, všecek ohled na útlý věk a nedostatečný vzrůst ustoupiti. „Chce se ti jíst, vzíti není kde, tak pracuj!“ bývala slova útěchy ke slovům a vzdechům malých přadlíků. O školu se tehdáž nedbalo; šlo-li pak dítě přece do školy, musilo si ráno před odchodem úkolek svůj odbýti, a sotva se domů vrátilo, hajdy zase ke kolovratu! —

Na statcích a v městských hospodářstvích „začala se“ přástva hned po zasetí podzimním. „Když kvetou naháče, předou se potáče,“ říkali v České Třebové a v Kozlově: „Když kvete naháč, budem příst potáč.“

V zimní době, pokud bylo mlácení, předlo se na statku časně ráno a večer, po vymlácení předli „ve dne v noci“.

Ve statcích, nebyla-li polní práce, musila čeleď do dne spraviti dobytek, pak sedlo se ke kolovratům a předlo se do 11—12 hodin v noci. „Tehdáž se musilo ráno a večer víc udělati než teď za celý den.“

*) Ve středních Čechách v těch létech nebylo po předení již památky.

**) Byly však také statky, kde si sami plátno tkali, aspoň hrubší.

Při vší té robotě si lidé nestýskali více než za nynější doby. Byli otužilejší proti všem psotám, byli trpělivější, pracovitější a veselejší. Mysl neobtěžovali si světobornými otázkami, srdce jim nepřekypovalo tužbami po bohatství, po lehkém nebo zahálčivém živobytí, nečetli novin a nestarali se o hlomoz schůzí spolkových, o zápasy stávkové, o boje za povalení měšťáctva a pod. Žili sami sobě, úzkému kruhu domácí rodiny a zajímali se na nejvýše o každodenní události v obci nebo v nedalekém okolí. Byli mysli nábožné, odevzdané Bohu, na nějž všecky své těžkosti skládali a od něhož s důvěrou pomoc očekávali. S vědomím vyšší ochrany nad sebou spokojili se svým osudem a pouštěli velkou část životních starostí mimo sebe. Těžký často život nebyl jim břemenem, dovedlitě zapuditi chmury z hlavy a oddati se veselosti. Přástva nebyla jim obtíží, spíše odpočinkem po klopotné práci a zábavou. Dobrou náladu zjednávala společnost rovně smýšlejících. Celá vesnice zněla zpěvem, zevšad ozývaly se hlaholy písní nábožných, přiměřených panující době církevního roku, i rozmanitých písní světských; někdy otřásala se okna bujným rykem nebo zvonivým smíchem. Komu bylo v osamělosti smutno, sebral kolovrat a šel jinam na přástvu. Dlouhého omlouvání a poklon nebylo potřebí. Dospělá mládež umlouvala se k pravidelným schůzkám — přástvám — kteréž byly přítažlivým magnetem všech. Tu se vypravovalo, zpívalo, hrálo a dovádělo. Bylo‘ osvěžení zapotřebí, aby u práce neusínali.

Jak se den natáhl a začaly jarní práce v polích a na lukách, přástva přestala. „Matička Boží (25. března) kužele složí,“ bylo pravidlem, k němuž zjednaní nádenníci přidávali: „svačinu vynaloží.“ Kolovraty ukládaly se do komor a na půdu, aby se odtamtud snesly zase až v podzimku.

Než doslovně se toho pravidla všude nepřidržovali. Kozlovští říkali též: „Matička Boží kužílky složí“, ale dokládali hned: „ale jen večer (že byl krátký)“; ve dne předlo se dále, nedovolila-li povětrnost pracovati venku. Předlo se tedy až do soumraku.

Byly některé výhradné dny v témdni i v roce, kdy se nepředlo.

V České Třebové i v jiných místech nepředli v sobotu. Hned v pátek po přástvě vynesli kolovraty ze sednice. Považovalatě se sobota za posvátný den.*) V sobotu ve dne uklízeli, večer pak drali peří.

V Říčkách předli, ale jen ve dne, večer drali peří.

V Herboticích předli v sobotu do vyzvánění, načež kolovraty složili. Peří nedrali, protože hus nedrželi. Zato se tam nepředlo ve čtvrtek. Ten den měly divé ženy svou moc; přástevnice nebyly by za nic pozdě večer někudy chodily. Nábožní ukazovali k tomu, že ve čtvrtek slavil P. Ježíš s učedlníky poslední večeři.

Na sv. Lucii ovšem se též nepředlo; bylotě výše pověděno, že na její svátek se o lnu nic nedělalo. V České Třebové vyhrožovali té, která předla nebo chtěla přísti: „Až Lucka přiklucká, ona ti nabucká.“

Den sv. Josefa byl též polosvátkem a tudíž se nepředlo. Ale proto nezaháleli. K tomu ukazuje žertík z oněch dob: „My taky světíme: máma pere, Mařka (nebo jiné jméno) spravuje,“ což se patrně za práci nepovažovalo.

Na škaredou středu někde také nepředli; **v Říčkách** byl o tom běžný popěvek: „(V) Škaredou středu, nerada předu, ráda spím, kde co dobrého, všecko sním“

*) Ukazuje k tomu i národní píseň Rubáš: . . . „který není v sobotu předený.“

Také na štědrý den a na ostatky se nikde nepředlo: byly v těch dnech poloviční prázdniny v hospodářstvích. V Říčkách platila pověra, kdyby se předlo, že by žáby sežraly len. Co pak která ženština v ostatcích přece napředla, dala v hospodě muzikantům.

V některé dny v témdni nebo v roce směla si čeleď přísti pro sebe. V Říčkách směla si děvečka přísti večer v každý zimní pátek. Hospodyně jí sama k tomu přidávala lnu („na víc").

Všeobecně platilo, že si čeleď směla přísti o svých prázdninách, kteréž trvaly 6 dní buď před Novým rokem (od sv. Štěpána do Nového roku), nebo po Novém roce (do Tří králů). Čeleď v těchto „vagacích" chodila domů, k rodičům nebo přátelům. Která děvečka k přátelům nešla, ubytovala se na ty dny u někoho známého, v některé chalupě, a tam předla třeba až přes půlnoc. Aby hospodyně doma nemusela sama dobytek spravovati (krmiti, napájeti a dojiti), dávala děvečce tolik koudele, co stačila spřísti. Dívka si tedy dobytek třikrát za den pospravila a pak co nejpilněji předla. Málo arci se vyspala, zato však napředla si denně třeba 4 polouchy (viz motání — níže), kdežto jindy i nejpilnější nenapředla více než 2, na nejvýše $2^1/_2$ polouchu.

Někde směla si chasa večerem přísti též do posvícení a po velikonoci, t. j. nějaký čas před přástvou a po přástvě. — Len a plátno patřily v tehdejších dobách ke službě, dávaly se za přídavek, ale byly napřed již vyjednány.

V Říčkách na př. dostávala děvečka služby 20 zl. v šajnech, 4 klouby lnu, 12 loket plátna tlustého a 8 tenkého. Nebo si zasela čtvrtci lněného semene na hospodářovo pole, ale všecky práce si musila sama obstarati.

V Kozlově měla děvečka 12 zl.*) půlku plátna ($^1/_2$ kopy) a sice 20 l. tlustého a 10 tenkého. K tomu 2—3 záhony (líchy) lnu, na něž se asi čtvrtce (t. j. 4 mírky) semene vyselo. „Při měsíci" (po domácí práci) si o něm dělala. Aby se jí nestýskalo, pozvala si na pomoc jiné děvečky, jimž to pak oplatila. Sušiti si jej dala s hospodářovým a tředle jí jej za „zaplatpámbů" vytřely (každá asi kloub).

V Sudislavi dostávala 8 zl. stř. na penězích, 4 klouby lnu, 20—30 loket plátna (8 tenkého, 12 tlustého, 10 pačesného). Pilná dostala přídankem ještě kloub lnu a 3 zl. Čeledín obdržel ke své službě len a plátno jako děvečka, skoták jen plátno, chůva nic.

Že údaje tyto jsou spolehlivé a správné, potvrzuje výpověď 76leté stařeny Balcarové na Parníku: „Já jsem sloužila (kolem roku 1850) v Sudislavi a měla jsem služby 8 zl. (stříbra), 5 kloubů lnu, 26 loket pěkného bílého plátna, pak přídanek (látky, šátek n. p.) v ceně 2—$2^1/_2$ zl., nebo mi hospodyně dala hotové peníze, bych si za ně, co chci, koupila. Tak to bylo v Sudislavi jednostejné ve všech statcích, nikde nedali víc ani míň, leč že poslední rok hospodyně přidala kloub, abych zůstala. O vagacích předly jsme si děvečky každá pro sebe len i koudel, kteréž hospodyně zdarma dávala. Která šla na vagace domů, dala jí hospodyně uzel koudele s sebou. Taky jsem dostala na Nový rok přídankem bochník chleba a čtvrtci hrachu; to jsem si mohla prodati nebo přátelům dáti. „Do Vánoc hledělo se na statcích vymlátiti a pak nastalo předení. — Ráno vstávalo se v 5 hodin. Já jsem měla na starosti 6 dojných krav a 4—6 jalůvčat. Se správou muselo se

*) Dáta tato pocházejí z různých dob 19. století až do roku 1870, proto se někde nápadně od sebe liší.

pospíšiti, pak se sedlo ke kolovratu a předlo se do 8—8½ hod. večer, načež šlo se hned spat. Správa dobytka byla již před tím odbyta. Na týden měla jsem úkolu 4 přadena tenké příze. Když jsem ty napředla, mohla jsem přísti z panímámina lnu pro sebe, co jsem chtěla. Pacholek p'edl tlustou p'ízi (koudelnou), úkolu neměl a pro sebe také si nic nepředl. Práce měl dost, drželi se koně k chovu (na prodej), měl tedy moc sekaniny (řezanky) dělati. Co se jeho platu týče, to měl 30 zl. šajnů, půl kopy plátna a přídanky jako děvečka. Přástvy, t. j. schůzky v Sudislavi nebyly, leč že někdy ve dne si některá děvečka známou (kamarádku) pozvala."

V Herboticích měla děvečka platu 8 „renckých stříbra", 5 kloubů lnu vytřeného a 20 loket plátna (5 lněného, 5 pačesného a 10 koudelného). Nechtěla-li len, mohla si nasíti půl věrtele (t. j. ¼ měřice) semene, jež si musila sama koupiti; sama si pak len vyplela, vytrhala, odrhla, umočila i vytřela. Obyčejně jej pak prodala, kloub po stříbrném dvacetníku. Pacholek měl 12 renckých a 3 košile, ostatní jako děvečka. Skoták dostával 4 rencké a 2 košile, chůva též, len žádný.

V České Třebové dostala „dívka" ke své službě, třela-li len, po tření kloub. Z toho si směla některý den přísti. Za předení přes zimu dala jí hospodyně 3 lokte tenkého plátna na košili a 5 hrubšího na sukni.

Len patřil též vždy do výbavy nevěsty.

Když vezli bohatou nevěstu (t. j. výbavu nevěstinskou), byl jeden vůz naplněn vytřeným lnem. Nacházelo se na něm 2—3 kopy kloubů. Vpředu postaven byl kolovrat s cívkou zplna napředenou. Kužel též byl nadit a otočen pentlemi a fábory. Nějaká žena u kolovratu seděla a předla, aspoň dělala, jakoby předla. Měla k tomu však málo kdy. Zdvihala raději vzhůru láhev kořalky, výskala a dávala mimojdoucím zavdati.

Neumělým nevěstám se smávali: „Jest jako ta, co se ptala, když ji odváželi: Maminko, kolik pak je nití do pásma? — Dvakrát dvacet, zavaž — a jeď s Pánembohem!"

Mimo len měla nevěsta ve výbavě arci také dosti plátna a šatstva, že jí mohlo stačiti na celý věk. V Dl. Třebové dostala nevěsta ze statku 5 kop kloubů, několik kop běleného tenkého plátna, několik kop tlustého, několik hedvábných fěrtochů, kabátků, sukeň, kordulek i šátků na krk, mnoho párů bílých punčoch přezných (lněných), jež si buď sama velmi krásně upletla nebo uplésti dala, kromě jiného sprostšího „hábu" všelijakého. Na penězích pak několik set renckých. —

Jakož se tehdáž v domácnostech hojně svítilo loučemi, takže bylo hlavně při přástvách, kdež bylo potřeba dosti světla.

V Herboticích dělali louče na prodej. Kulačka (otýpka) byla za 2—3 kr. šajnů. Na louč se bralo obyčejně bukové dřevo, protože nečadilo a dlouho hořelo. Poleno nebo prkno dalo se do svěráku a loučky (dračky) snímaly se s něho hoblíkem, za nějž dva tahali. Loučky strkaly se do loučníku, zvláštního to svícnu, při němž někdo seděl a světlo opatroval.

Také v Č. Třebové louče tím způsobem dělali a prodávali.

8. Motání.

Když byl plný potáč, smotala se příze s cívky na motovidlo (moták). Motovidlo jest přímá hůlka, na jejíchž koncích se nacházejí křížem proti sobě obloukové příčky tvořící 4 rohy (raménka).

Rozeznávala se velká motovidla s délkou hůlky až k vrcholu příček právě na český loket (59 *cm*) a malá, kteráž byla na $^3/_4$ lokte, zřídka na $^1/_2$ l. Nit vedla se kolem všech čtyř rohův a sice vždy od jednoho horního rohu k dolnímu. Když se dokončilo otočení, byla jedna nit. Niti počítaly se na pásma. Pásmo malé obsahovalo 20 nití, velké čili tuplované 40 nití. Aby se pásma od sebe rozeznala, zavazovala se nebo zadrhovala pásmicí, silnou to nití. Na jemnou přízi brala se pásmice pěkná, na hrubou ledabylý motouz.

Vázalo se jen na jeden uzel; než i to meškalo tkalce při rozdělávání. Proto bylo oblíbenějším zadrhování pásem na smyčky. Tkadlec vzal pásmici za jeden konec a vytáhl ji na ráz z celého přadena.

Když se mělo zdrhovati na smyčku, tu se pásmice složila ve dví (vpůli) a konce se svázaly tak, že povstala „dvojduchá" nit. Postupem motání tvořil se z ní řetízek, při čemž očko objalo vždy jedno pásmo. Aby se při motání řetízek nerozpletl, navlékalo se oko na palec levé ruky, která držela motovidlo; volný konec pásmice zavěsil se na roh motovidla.

Motání rozeznávalo se dvojí, dlouhé a krátké. Dlouhé motání prováděl o se na velkém či loketním motovidle, krátké na třičtvrtečním, zřídka kdy na půlovém. Podle toho se říkalo: na velké motovidlo, na třičtvrteční, na půlové. Nejobvyklejší bylo dlouhé motání; krátké panovalo na Lanškrounsku, na př. v Čermné, ve Výprachticích a j. Poměr byl takový, že se přadeno krátkého motání rovnalo polouchu (polovici) přadena dlouhého. Nit dlouhého motání měla 5 loket (českých).

Příze počítala se takto: Malé pásmo 20 nití, 20 malých pásem čteník, 3 čteníky přadeno, 4 přadena štuka.

Nebo: Velké pásmo 40 nití, 10 velkých pásem čteník, 3 čteníky přadeno, 4 přadena štuka.

Po štukách odevzdávala hospodyně přízi tkalcům na setkání. Vyšší jedničky v hospodářství již málokde znali, leč že vázali přadena po mandelích, o čemž níže.

Avšak v obchodě počítala se a počítá dosud příze mimo mandele též na kopy. Kopa má 60 štuk.

Byl ještě jiný způsob počítání příze. Říkalo se: 40 nití jest pásmo, 10 velkých pásem čteník, 12 čteníků štuka či 4800 nití.

Též takto: Přadeno má 60 pásem po 20 nitích, to činí 1200 nití; 4 přadena mají tudíž 4800 nití.

Hrubá či tvrdá (koudelná a pačesná) příze počítala se na polouchy, t. j. půlpřadena. Říkalo se: Polouch má 30 pásem po 20 nitích, t. j. 600 nití.

Polouchům děli též půldruháky, někde půldruhníky, protože měly po $1^1/_2$ čteníku. Dva polouchy byla kopa, t. j. 60 pásem.

V Říčkách měli motovidla obojí, dlouhá (loketní) i krátká ($^3/_4$ l.); ale krátkých se málo užívalo. Motovidla se dávala jako mnohé jiné hospodářské nářadí (lokte, ssuté míry, sháněčka obilní) na vrchnostenský úřad ocejchovati.

V Herboticích užívali též obou motovidel; avšak kdo motal trhovou přízi na krátko, byl u obce zavřen. Také, kdo motal podvodně, byl trestán a musil přízi nebo falešné motovidlo veřejně nésti k rychtáři. Šibalové motávali t. trhovou přízi přes palec, t. j. nevedli každou nit kolem celého motovidla, nýbrž ji v prostředku, kde se pásmo zavazovalo, přes palec zahnuli a pak se vrátili. Říkalo se o takových též,

že dělají koníky. Kůň jak známo skáče a oni skákali či přeskakovali též a sice jeden nebo dva rohy motovidla.

V trhu, kam se vozila nebo nosila příze v mandelích, nebylo kdy niti přepočítávati a tak na podvod přišel teprve tkadlec při práci

Aby se podvody zamezily, bylo nařízeno užívati motovidel jen cejchovaných. Na knížecím úřadě liechtensteinském v Lanškrouně cejchovaly se, jak praveno, míry, váhy a všecko, co mělo s trhem styk. Cejchovala se tudíž i motovidla. Cejchovka byla železná, rozpálila se v ohni a známka vpálila se do dřeva. Obraz představoval kroužek, v něm korunku knížecí a po stranách jejích písmena F. L. (Fürst Liechtenstein = kníže L.).

V Kozlově, jakož i na celém panství litomyšlském bylo též přísně nařízeno užívati jen kolkovaných motovidel. Litomyšlský cech tkalcovský vysílal po obcích své šaumistry, oprávněné k tomu od vrchnosti, kteří se u rychtářů dotazovali, mají-li obyvatelé obce kolkovaná motovidla i lokte. Kdo neměl, byl povinen přijíti na obecní úřad, kde šaumistři kolkování provedli. Později odeslal vrchní panství kolky do všech obcí a rychtáři byli povinni sami kolkování vykonati. Obraz kolku litomyšlského byl kroužek se zemským znakem. (Lev však byl jednoocasý!)

Motačky počítaly niti v tichosti pro sebe. V některých obcích v sousedství Žamberka měly také říkadlo pro obveselení. Říkadlo mělo podklad v této příhodě:

Selka byla dlužna ševci peníze. Švec poslal ji upomínat a posel přišel právě, když selka smotávala přízi. Peněz neměla a nechtíc se z motání vytrhovati, žádala děveček, aby jí půjčily. Počítání znělo pak takto:

„Děvčata — jedna, máte-li která — dvě, já bych ráda — tři, byste mi některá půjčila — čtyry, mám nerada — pět, aby mě upomínal — šest.

(Teď se obracela k jiným záležitostem:)

Ty hochu (na skotáka) — sedm, dej prasátkům — osm, jen aby nebylo — devět, a vyžeň husy — deset. Co tu stojíš? — jedenáct, skoč honem — dvanáct, ať ti nedám — třináct, budeš pak ohmatávat — čtrnáct, vem brzo — patnáct a pospíchej — šestnáct . . . .

Říkanku přivedla až ku dvaceti, načež pásmo zavázala a začala znova. Začátek až do šesti byl vždycky stejný, v ostatním mlela páté přes deváté, jen aby přítomné rozesmála. Někdy se všecko „rozklichtalo" tak, že sama musila v práci ustati.

9. Uchování příze.

Když bylo na motovidle namotáno a svázáno celé přadeno, nit dole se utrhla, přadeno s motovidla se sňalo či smeklo, hodilo se přes bidlo u kamen visící a smotávalo se dále, dokud cívky nebyly prázdny. Neopomenulo se na cívce nechati přípřadek, k němuž se napotom nová nit připředla.

Co se v domácnostech vůbec v týdnu napředlo a s motovidla smeklo, věšelo se u kamen a nechávalo dokonale uschnouti; bylatě příze od slinění nebo navlhčování vodou vlhká a byla by plesnivěla.

Suchá příze se v sobotu skládala. Přadeno se silně natáhlo, přeložilo v půli, prostředek podržel se pod bradou a visící konce spletly se v rulík dosti tuhý. Když byla práce hotova, rulíky provlékaly se skrze sebe jako řetěz, aby se příze necuchala. Nebo se za tou příčinou u každého přadena podvázala nití hlavička.

Při trhové přízi skousávali hlavičky v zubech, aby vypadaly malé, neboť se dle velkosti hlaviček soudilo, je-li příze hrubá nebo tenká. Tato byla vzácnější.

Větší množství příze vázalo se v mandele, t. j. ve svazky po patnácti přadenech. Čtrnáct přaden srovnalo se v hromádku na sebe a patnáctým se převázalo. K převazování užívalo se též provázků z koudelné příze. Tak se vázala zvláště trhová příze v obchodech přízáků = přízařů.

Svázaná příze ukládala se pak teprv na sýpku nebo jiné suché místo.

Nevezl-li někdo přízi na trh, prodal ji přízákům. Byli to malí obchodníci, kteří chodili po vsích a lidem do oken volali, mají-li přízi na prodej. Koupili třeba i jen přadeno; někdo větší zásoby neudržel, neměltě do toho.

Přízaři doma přízi v uzlu přinesenou třídili dle tlouštky a pak ji teprv tkalcům nebo kupcům (faktorům) prodávali.

Přízi kupovali i neobchodníci, kterýkoli soukromník, jenž nemaje vlastního lnu a chtěje si pořídíti dobré plátno, po částkách, jak mu prostředky stačily, se jí zásoboval. O takových se pravilo, že nakládají na plátno.

Kdo se o cenu příze zajímali, dávali pozor, jak povětrnost ukazuje na přízi (t. j. pranostika). Byl-li na rozeslání apoštolů „hrubý větr", platila příze (Herb.). Také platila ten rok, vál-li vítr na Máří Majdalenu (Sudislav). Je-li na Máří Majdalenu vítr dopoledne, připlatí přízi a plátnu do vánoc, pakli odpoledne, připlatí od vánoc (Říčky). Drahý pytel (t. j. drahá-li příze na plátno), lacino do něho (Říčky).

10. Výdělek z přádla lnu.

Bývalo mnoho osob, že předly na výdělek. Práce lehčího druhu, možnost nevzdalovati se domova, k němuž z rozmanitých příčin byly připoutány, přiměly je hledati výživy v přádle.

Mezi ženami bývaly to hlavně chudé podruhyně, obstárlé osoby svobodné, chalupnice, výměnkářky a j. Také dívky svobodné, které nemohly nebo nechtěly jíti do služby. Ty a takové buď spřádaly len selkám nebo si ho pro sebe kupovaly a přízi pak prodaly.

A. Když cizí len předly.

Dlouhá Třebová. Len přijímaly přadleny odvážený. Najednou ho dostaly třeba kámen (20 „funtů"). Příze se pak opět vážila, při čemž se 1—$1^1/_2$ libry odráželo na vypadlé pazdeří. Pilná a zručná přadlena upředla za den 4 čteníky. Poněvadž v létech 1860tých, kdy byl korec pšenice až za 11—12 zl., korec žita za 8—9 zl., korec ječmene za 6 zl., platilo se od štuky 28—30 kr. r. č., vydělala si denně 10 kr. i méně.

V Herboticích dávali kolem roku 1830 od štuky 15 grošů šajnových (60 h). Hbitá přadle udělala denně $1^1/_3$ přadena, zhotovila tedy štuku za 3 dni a vydělala si denně 20 h čili 10 kr. r. č. (Úplně shodné s Dl. Třebovou, ač zprávy z odlehlých míst, z různých dob a od různých osob.)

V Kozlově platilo se přadlenám od čteníka šajnový groš, od štuky tudíž 12 grošů neboli 24 kr. r. č. Poněvadž pak uznávali, že 24 kr. za 3 dni pilné práce jest malá odměna, přidávali trochu vařiva (krup nebo hrachu a p.) nebo kousek slaniny.

V Říčkách platili od polouchu tvrdé příze 5—6 kr. r. č.

B. Když koupený len (sobě) předly.

Za libru nejlepšího lnu platilo se 28—34 grošů šajnových a napředlo se z ní přadeno a čteník, dohromady 80 pásem. Za to obdrželo se asi tolik, co stál len. Výdělkem byla koudel pozůstalá, neboť se vyvochlovaný len neprodával, pouze vytřený. Když koudel se skrockovala na vochličkách a spředla, vydala polouch příze, za nějž obdrželo se asi 8 grošů (32 haléře). Dl. Třeb.

Když byl pěkný len, dal na polovic, t. j. za polovici upředené příze zaplatil se len, druhá polovice byla za práci. Herb.

Len kupovali na trhu (v městě) a zase přízi tam nesli na prodej.

Lnem se velmi šetřilo, ani vlákénko se při předení nezmařilo. Od dobrého s ním hospodaření záležel takměř výsledek.

II. Jak lidé žili.

Bezděky napadá při zprávách těch otázka, jak byli lidé s to za takových poměrů životních obstáti.

Byly to věru tvrdé časy a za našich dnů je těžko pochopíme; také již neuslyšíme ani vzpomínati „na ty staré, zlaté časy". Ale nepřišla-li neúroda, lidé uhájili živobytí i při praskrovných těchto podporách existenčních. Prvně nesmíme míti na mysli způsob života v době přítomné; neboť tak, jak žije nyní nemajetný dělník, tak nežil tehdy ani hodný sedlák. Vše odbývalo se prostě a střídmě, každá věc nad každodenní potřebu koupená byla přepychem. Byly tedy skromné požadavky. Ve stavení nekoupila se než sůl a pro muže tabák; vše ostatní musilo se doma opatřiti a to záleželo v několika málo podmínkách, jež byly: vlastní mléko, vlastní brambor, zelí a řepa, k tomu pak chleba aspoň pro neděli a v čas těžké (polní)práce. V Heřmanicích, Výprachticích, Herboticích a j. obcích byly velké statky. Sedláci drželi si však polností jen pro jeden potah, ostatní pronajali*) chalupníkům a zcela bezzemým podruhům, kteří pak byli s to držeti si kravku nebo nějakou kozu a nasázeti zmíněné plodiny, část pak obseli žitem a ovsem, nebo jen ovsem, z jehož mouky též se pekl chléb.

V panských lesích bylo množství věkovitých stromů — bukův i jedlí — přestaralých, že padaly a hnily. Tu nebylo o kousek paliva pro chudý lid. Steliva (mechu, listí a jehličí s větévkami) byly takové vrstvy, že se nohy bořily a loupalo se od země jako vysoké kožichy. Tehdáž nezáleželo vrchnosti na troše toho daru lesního. V podzimku, když nastalo suché počasí, dovolovalo se chudému lidu, aby se zdarma stelivem opatřil. Lid s dychtivostí očekával prohlášení vůle. Když pak hajní po obcích vůli prohlásili, tu se každý pídil, aby se zásobil. Chudší odnášeli o přetrž v pytlích a trávnicích. Časem se hajní rozdurdili a břemena jim na zádech rozřezali; ale proto měl přece každý dost, neboť vůle trvala 14 dní.

Bohatší směli si stelivo shrabovati na hromady, ale odvézti je směli až po šacování (odhadu) z lesního úřadu. Jakou cenu lesní ustanovil, taková se zaplatila; dražbou se neprodávalo. Hromady se dělaly nad dolíkem nějakým a šlapaly se. Někdy bylo tolik pod zemí, jako nad zemí. Zásobili se tedy i sedláci.

Pole a les poskytly půl živobytí ba i více, když byl příznivý rok. Ostatní

*) V České Třebové a jinde pronajímaly se obecní a farní pozemky, jinde panské.

se vypředlo a vytkalo. Někdo neměl svého majetku více než kolovrat a tím doufal do smrti se uživiti.

Tak to chodilo od nepamětných dob s pokolení na pokolení, střídala se léta úrodná s neúrodnými; jednou, dvakrát ve stu letech navštívil hory zloboh Hlad, jenž zadávil sice mnohou oběť, ale posléze zase odešel a v horách ozvaly se staré písně.

Horší časy zavládly, když nastaly stroje. Tu příze přestala platiti a nedostal za ni více než dal za len. Nářek lidu o výdělek připraveného byl veliký. (Herb.) Mnozí, kteří měli svůj chléb, předli ještě ze zvyku a pro ukrácení dlouhé chvíle. Později tenkou přízi již vůbec nikdo nekoupil; bylať strojová stejnější, pěknější. Jen když bylo „přadeno jako poleno", něco za ně dali.

Tak přestala přástva pro výdělek a — nastalo stěhování do ciziny, nejvíce do Ameriky a do Německa (do Hanoverska, Vestfálska, Brém a j.).

12. Culkaři.

Předením culků zabývala se nejchudší třída lidu všude v pohraničních horách východních Čech i v Sudetách moravsko-slezských. V krajině, o které tato studie jedná, bylo středištěm průmyslu culkového (předení i tkaní) město Česká Třebová se sousedními obcemi Párníkem, Lhotkou, Dlouhou Třebovou, Přívratem, Zhoří a Svinnou.

Culky,*) odpadek lnu, na mnohých místech povrhované, poskytovaly pramen výživy stům a stům rodin v jedinké krajince.

V samé České Třebové bylo málo stavení, kde by se culky byly nepředly. Jen domy t. zv. gruntovníků, větší to hospodářství, a několika zámožnějších měšťanů, kteří se zabývali obchodem, pak něco přednějších řemeslníků byly vyjmuty; jinak po chalupách všude odpolední dobou a „k víčerou" v síních kramplovali a večer i ráno předli culky. A kde jich nepředli, tam zase byl tkadlec, jenž přízi culkovou tkal, nebo dělo se tam obojí.

Ježto spotřeba předíva toho byla veliká, obstarávalo se z blízka i z dáli. Kdo doma culky předl, chodil si je nakupovati. Měl již známá místa. Jel muž s „trakačem", nebo šla žena s žokem, s trávnicí (plachtou) a brali s sebou i děti. Šli na den, na dva dni a přinesli si zásobu na neděle.

Byli i lidé, kteří se výhradně nakupováním culků zabývali a doma je pak s malým výdělkem druhým přenechávali. Lidé tito, asi v hodnosti hadrníků, známi byli všude pod jmenem culkaři; jelikož pak nejvíce z České Třebové pocházeli, přeneslo se jméno to časem na veškeré obyvatelstvo města, takže „culkař" znamenalo tolik, jako Třebovan. Ovšem, že to byl jen žert nebo příhana.

Culkaři od řemesla měli již širší i vzdálenější okresy své. Za libru culků platilo se 4 kr. v šajnech. Kde nebylo lze sehnati váh, kupovala se hromada nebo koš od oka, nebo dle potěžkání. Za menší množství dávali místo peněz kousek mýdla, žemličku dětem a pod. — jak komu. Selky v kraji (u Chocně, Třebechovic a j.) daly i větší množství cucků za trochu vína nebo jinou pochoutku. Doma prodávali culkaři starou libru za 6 kr., později byla libra až za 8 kr. r. č. Nyní jest 1 *kg* za 18 h.

Domů se vracívali kdykoli, ve dne, v noci, cestami polními i lesními. Jejich zásluhou bylo, že Česká Třebová nazývala se od posměváčků v da-

*) v kraji „cucky";

lekém okolí Culkovou Třebovou a že, kdekoli se Třebovan objevil, sypaly se naň narážky týkající se jen culků a špuňků.

„Do Třebové trefí každý po culkách — po špuňkách", smávali se a podávali ochotně výklad, že, kudy třebovští culkaři domů jezdí nebo chodí, všecky stromy a všecka křoví ověšena jsou culky či špuňky, které jim z uzlů neb trakařů padají.

Třebovští nezůstali, rozumí se, dlužni a opláceli rovnou měrou; o posměšky nebylo nouze, lidé jich znali celé řady jako kalendář. Každé město, každá vesnice měla svou přezdívku a svou směšnou historku i dávala se hned půjčka za oplátku.

13. Kramplování culků.

Česání či kramplování culků dělo se na koníku.

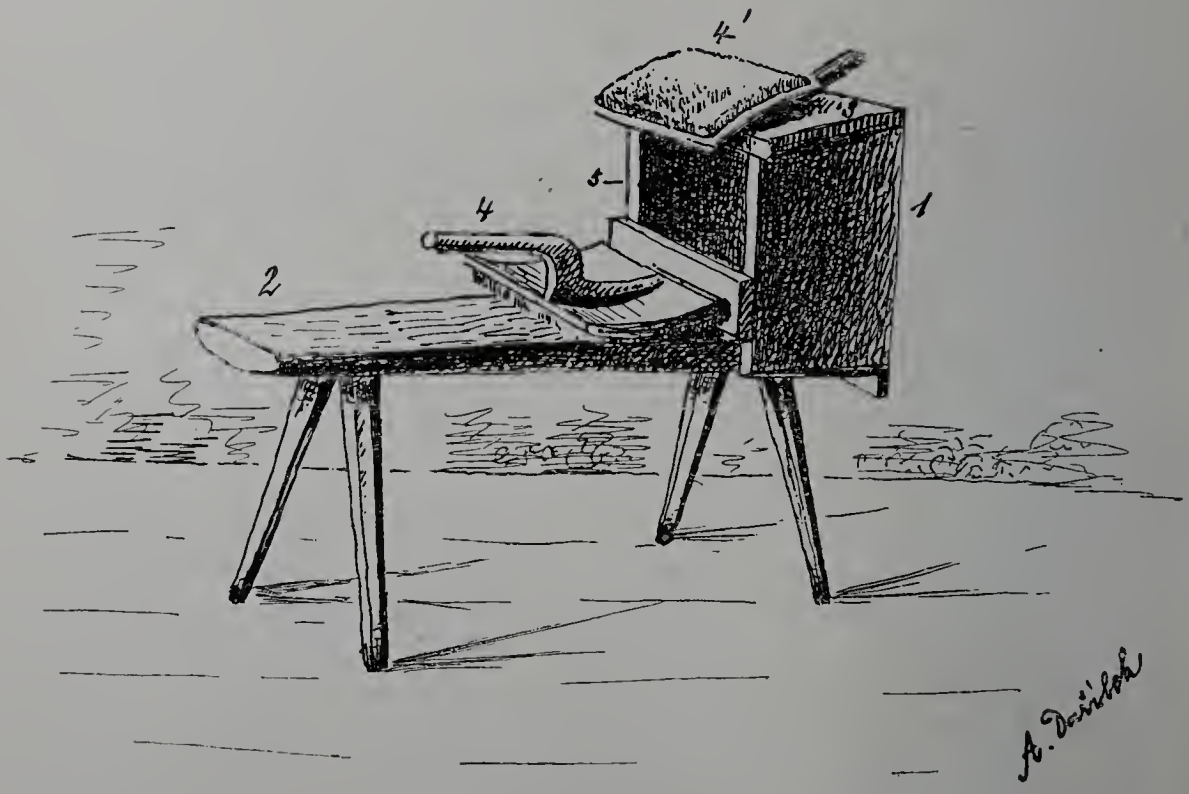

Obraz 5.

Koník na kramplování (česání) culků.

1. Hlava. 2. Sedadlo. 3. Temeno. 4.—4'. Krample. 5. Vejklínek.

Úkolem kramplování nebylo vyčesati hrubší vlákna jako při vochlování lnu; v culkách jsou všechna vlákna hrubá. Chtělo se jen docíliti, aby pokud možno část prachu a pazdeří se odstranila, vlákna pak aby se tolik rozčechrávala a srovnala, by možno bylo je vytahovati a spřádati; sic jinak by chuchvalce nepustily od sebe a nebylo by lze skroutiti stejnoměrnou nit.

Koník jest nízká lavice čtyrnohá mající v předu jako každý opravdivý jízdný kůň hlavu a v zadu sedadlo. Hlavu představuje čtyrhranný

truhlík, jenž má navrchu temeno, vzadu týlo a po stranách ramena neboli postranice. Na temeně přibito jest kožené úško, do něhož se vkládá držátko krample, níže nachází se držadlo, lišta to se žlábkem, do kterého zapadá hřbet krample. Vnitřek hlavy jest dutý a v předu otevřen. Říká se mu vejklínek a ukládají se do něho krample, pokud se nepracuje.

Krample jsou dvě; jsou čtyrrohé a stejně veliké.

Krample má lopatovitě prohnutou dešku z lípového dřeva, která má navrchu vyčnívající hřbet, podobný žebru listovému; hřbet končí držátkem. Na dolní vypouklé straně přibita jest tlustá kůže (usně), proražená množstvím tenkých dírek, jimiž provlečeny jsou háčky, drátěné to skobičky na koncích ostnů poněkud ohnuté.

Kterak se pracovalo na koníku? Pomohačka při krampli, tak jmenovali osobu na koníku pracující, položila jednu krampli na temeno koníka tak, že prostrčila držátko krample směrem od sebe úškem a hřbet srovnala do rýhy (žlábku) držadla. Krample, ležíc pevně na temeně obrácena byla ostny vzhůru, háčky od pomohačky. Po té naložila kus culků na dolní krampli. Druhou krampli vzala do obou rukou. Háčky její měla obráceny k sobě. Sedíc na sedadle česala culky krátkými a rychlými pohyby k sobě, až se culky učesaly ve frádlíky, pláty. Potom obrátila ruční (horní) krampli opačně, držátkem od sebe a jedouc opatrně směrem vzhůru, smekla frádlík s horní krample, načež odloživši ruční krampli, svinula buď oba pláty v jednu šišku, nebo sňala horní, svinula jej v slabší šišku zvlášť a dolní také zvlášť. Potom znova naložila. Svinuté šišky rovnaly se na hronálku a nápotom hned předly.

„Krample nebere," stěžovaly si pomohačky, byly-li háčky pocuchané nebo nestejně husté. Na Lhotce jedna žena vypadané skobičky či háčky vysazovala. Z odřené krample sňala se kůže a uložila. Ptáčníci se po nich ptali; používali jich za lepnu, t. j. schránku, do které zaobalovali vějičky lepem namazané.

14. Předení culků.

Šišky culkové předly se na hvězdě čili culkovém kolovratě, jehož kolo dle výkladu lidového má podobu hvězdy.

Základem jeho jest trnož, obdélný to rám, spočívající na podlaze. V silnějším konci trnože zapuštěn jest stojan, jenž nese válek, pevnou to osu, na kterou se nastrčí kolo čili motovidlo a zatne hřebíkem, aby nevypadlo. Kolo má paprsky, na jejichž koncích upevněny jsou káčerky, půlměsíci podobné špalíčky dřevěné. Káčerky jsou na koncích provrtány a dírkami provlečeny jsou dva obloučky březové, kteréž tvoří obvod kola. V jednom paprsku zadělána jest klika, která se točí rukou. Na druhém konci trnože u samé země zapuštěno jest zhlaví.

Je to nízký skolek (sloupek) dřevěný s dírou po straně. Do díry upevní se koneček slaměného rulíku, asi 20 *cm* dlouhého. Druhý konec rulíku ohne se vzhůru na sloupek a na jeho temeně hřebíkem se přibije. Rulík tvoří tím obrazem oko, jímž prostrčí se krček vřetena. Vřeteno jest dřevěné a na tlustém konci má osu z tlustého drátu (krček); na ose upevněn jest nehybně přeslík.

Špička vřetena otáčí se v sošce. Soška jest stolička o 2 nohách podobna zouváku. Na vyšším konci ční do výše hřebínek s dírkami a rejžkami po okraji. S kola vede šňůra na přeslík.

Obraz 6.

Předení culků na hvězdě.

1. Kolo.
2. Soška.
3. Vřeteno.
4. Šišky.
5. Příze na motovidle s vřetene smotaná.

Žena přidržuje pravou nohou trnož hvězdy, levou sošku pohyblivou: pravou rukou točí klikou, v levé drží šišku.

Přadlena točíc pravou rukou hvězdu drží v levici šišku a propouštějíc špetkou culky dle potřeby, přede nit, která se kroutí hned u ruky, prochází rýžkou sošky a navíjí se na vřeteno.

Předení má tu zvláštnost, že šiška se drží na začátku u samé sošky, a jak niti přibývá, ruka se vzdaluje, až jak sedícímu nebo stojícímu ruka stačí. Přitom musí nit býti stále napnuta, sic by se nerovně kroutila. Když ruka již nestačuje, popustí se trochu a vřeteno nit na sebe navine. Levá ruka s šiškou dospěvši tak až k zemi, opět se ponenáhlu vzdaluje a nit se napíná, ana opět roste.

Když byl tak potáč hotov, smekla jej přadlena, odložila stranou a předla dále, až jich bylo tolik, že stálo za smotání.

Při smotávání navlékala motačka potáče nazpět na vřeteno, kteréž mnohdy ani na kolovrat nezavěsila, nýbrž špičku jeho v prstech nohy držela a na zemi točiti se nechala.

Příze zavazovala se pásmicí jako jiná, ale snímala se nikoli po celých přadenech, nýbrž po polouších (půldruhnících).

Aby hvězda nepohnutě stála, zatížila se cihlami nebo kameny; přadle kromě toho přidržovala trnož nohou.

I děti uměly culky na koníku kramplovati a na hvězdě přísti. Ale, poněvadž jim ruce na veliké rozměry kolovratu nestačily, nepředly sedíce, nýbrž stojíce. A tu jim bylo ustavičně běhati vpřed, vzad, až podlahu bosýma nohama vyhladily. Často se dost pro únavu naplakaly. Než šly do školy, musily si vykonati svůj každodenní úkolek. Byl-li velký, útrpné matky podstrkovaly jim čteník nebo půlku, aby přísný otec neviděl.*) „Nás matka budila třeba ve 3 hodiny, když bylo na pilno," vypravuje žena z lidu. „Jinak jsme den jak den před pátou již musely přísti. Byly jsme čtyry holky (sestry) a do školy musely jsme každá upříst dva čteníky. Že jsme byly malé, běhaly jsme u kolovratu. Která se opozdovala, dostala hned přes záda. Maminka seděla v prostřed seknici a kramplovala nebo za stavem dělala. Měly jsme čtyry stavy. Za jedním dělal tatínek, za druhým maminka a dál jsme měli dva chasníky. Taky tam byly dva špudlaty na soukání. Co bylo pazdeří a prachu po zemi a na všem, to se snadno rozumí. A žádnému to neškodilo. Byli jsme všickni zdrávi. Mezi prací chystala maminka snídani: opíkala koláčky řepy na plotně. A jak jsme přišly ze školy, předly jsme zas. V seknici byla jen jedna postel, na té spali rodiče. Ostatní spali jsme po peci a po zemi."

Staří lidé, kteří nemají nyní živobytí, vzpomínají na ony doby jako na zapadlé štěstí. „Dokud kvetly culkové kolovraty, měla každá babička peníze nastřádané a potřebovala-li nevyhnutelně, sedla, napředla polouch, prodala — a bylo pomoženo."

Mladým se vyhlídka na culkový kolovrat méně zamlouvala. I ve známé písni „Však nám tak nebude, až se oženíme," zpívali: „Dáme si udělat culkový kolovrat."

Některé stařeny, které dosud culky předou, užívají kolovratův obyčejných, na cuky upravených. Místo železného vřetena s pírem a cívkou jest totiž vřeteno od culkového kolovratu (výše popsané), na zvláštních soškách položené. Příze předená na tomto kolovratě, jenž do České Třebové přišel z D. Dobrouče, jest tuze natočená a dělá tudíž kručky a ty kazí

*) V příčině dětí nazýván byl culkový kolovrat „trapičem".

rovinu plátna. Musí se tudíž dobře stlouci a pak kručky povolí. Culkovina předená na hvězdě jest poměklá a tudíž lepší na outek.

15. Trhy na len a přízi.

Výše bylo pověděno, že přástva byla v zimní době výhradní výživou chudého lidu horského, v mnohých pak staveních po celý rok, a poněvadž pak chudí vlastního lnu neměli, že předli selkám, nebo si len kupovali.

V městech byly týdenní trhy na len a přízi, nejhlučnější pak v Litomyšli. Tam stávaly dlouhé řady vozů naložených lnem. Na trzích se len vážil na obecní váze. V Č. Třebové v průjezdě radnice visí dosud od stropu hák, na nějž se zavěšovaly veliké váhy. Obecní vážný za určitý poplatek len vážil.

K vykonávání spravedlnosti ve svém úřadě byl zavázán přísahou, kteráž vedle jiných obsažena jest v rukopisném sešitku z doby vlády Jos. Jana Adama z Lichtenštejna (1684—1712), kteroužto památku chová museum českotřebovské.

„Závazek vážného“ v knížce té zní:

„Já, kterýž jsem povolán v tuto povinnost za vážného, přísahám Pánu Bohu všemohoucímu, důstojné panně Marii bez hříchu nepoškvrněné matce Boží, všem Božím svatým, J. M. knížecímu panu rychtáři, panu purkmistrovi a radě, obecním starším i vší obci města tohoto, že se chci v tomto povolání a ouřadu na mne vloženém věrně a právě chovati, jak k domácím, tak také přespolním spravedlivě vážiti a upřímně k tomu dohlížeti. A cokoliv od váhy peněz přijímati (se) bude, tu, kdež náleží, odvozovati a toho jináče nečiníc pro přízeň ani pro nepřízeň, ani pro jaké vymyšlené dary. Toho mně dopomáhej Pán Bůh všemohoucí, panna Maria, matka Boží a všichni svatí Boží. Amen.“

Za starý cent (56 *kg*) vytřeného lnu bylo 30—32 zl. šajnů; pakli platil, též 32—33 zl. Lnáři zabývající se obchodem lněným chodili též po obcích a len kupovali.

Na trzích prodával se len i na klouby (bez váhy). Poněvadž však klouby nebyly stejné, nýbrž tak, jak tředle zatkla, proto se vážil i v malém. Byly klouby po 9 až 12 librách, ale též po 6—$5^1/_2$ libře. Avšak i tu se prováděla šidba. Len pro trh určený, kladl se t. doma na vlhkou zem, aby zvlhl a zároveň zvláčněl.

V létech padesátých začali po lnu silně jezditi lnáři z Čeňkovic (něm. obce) a mnozí z něho zbohatli. —

Přízi trhovou mohl denně prodati, tak hustě chodili po ní přízáci. Když připlácela, zrovna si dvéře podávali nebo volali lidem do oken: „Máte přízi?“ Současně běhali lnáři; ti zase nabízeli len ke koupi, neboť jim kynuly výdělky. Chudý horal při tom nejhůře pochodil. Nemaje tolik, co by stálo za cestu do města, byl nucen kupovati od podomních lnářů a prodávati podomním přízařům. Lnáři mívali v pytlích na zádech odvážený len po librách i po půllibrách. Mnohý chuďas na více neměl. Ženy obchodnice nosily len v loktuších na zádech. Někteří lnáři byli zároveň přízáky a vyměňovali len za přízi.

Kdo byl již tak „zámožný“, že byl s to koupiti si zásobu lnu na celý týden, chodil na trhy. Na sobotu chodilo lidí z hor na sta jako procesí do Litomyšle, kde byl zároveň i přezný trh. Do města nesla se příze, nazpět len. Vzdálenějším bylo jíti již od půlnoci. Českotřebovští tkalci, kteří jezdili

nebo chodili do Litomyšle pro přízi, šli tam již v pátek na noc, aby časně ráno čekali před městem na selky nesoucí přízi do trhu.

Ceny příze stoupaly dle tenkosti nití. Přadénko pěkné tenké příze bylo až za stříbrný dvacetník (70 h). Peníz tento měl v oné době arci větší hodnotu. Bohatý sedlák přivezl příze i plný vůz.

Polouch culkové příze byl v Říčkách obyčejně za 18 kr., přadeno obyč. příze za 20 kr.

Jan Tykač.

Svatební řád.

Podává *Vavř. Jos. Dušek.* — Poznámkami provází *F. V. Vykoukal.*

Velmi zajímavá knížka, na kterou mne upozornil p. ředitel zemského archivu Dr. V. Nováček, nachází se v městském archivu netolickém. Meškaje tam o prázdninách opsal jsem ji k další studijní potřebě.*)

Knížka jest v telecí kůži pěkně vázaná, folio 34 × 21 *cm*, opatřena visutou pečetí v krabičce na červené hedvábné stuze. Pečeť má za znak Madonnu s děťátkem sedící na trůně a nápis: Sigillum civitatis Netolicensis. Listů je 14 ze silného, velmi pěkného papíru; při tom 1., 11., 12., 13. a 14. list jest nepopsán. Písmo frakturní jest velmi úhledné, a písmenka jsou velmi pečlivě vedle sebe kladena, takže se podobá písmu kreslenému. Ohraničení písma jest na všech listech vypíchnuto jehlou a olůvkem pak zřejmě označeno. Samo písmo je velké, v nadpisech 2 *cm*, v řádcích 0·5 *cm* vysoké. Podle ohmatu bylo knížky často užíváno, přes to jest pěkně zachovalá. Papír tuhý má ve vodotisku biskupskou infuli a po pravé straně písmena TN.

Při tomto svatebním řádu jest to zajímavo, že nabyl potvrzení městskou radou a stal se tudíž svého druhu policejním předpisem pro svatby, jehož porušení mohlo býti trestáno a nad jehož plněním bděli zvláštní inspektoři. Bylo by zajímavo pátrati, nebylo-li takových úředních předpisů o svatebních pořádcích také v jiných městech v Čechách a na Moravě.

Ponechávám pravopis originálu — aby i takto mohl se zužitkovati — pouze připomínám, že všecka *u* jsou psána *ú*, všecka *y* jsou psána *ij*.

*Kratke a užitečžne prawydlo aneb: Nevyhnutedlnie potržebna Instructi, Dle ktere przi tomto Ochrannim Knižeczym Sswartzenbergskym Miestie Nettolyczych, gakym Spusobem prži Sniatczych Manželskych neb Swadebnim Wesely od Panuw Mladenczuw, tež prwniho a druheho Družby, k tomu czyly a konczy ustanowenych Panuw Musikantuw znitt wss lykych dobrych Mrawuw chwalytebnych a welmy wssymanych Cnostj, nemenie, kterak pylna a ochotna Služba, gak Zdeyssym tak y pržespolnim Panum Hostum prži gedne każde Swadbie (a to wsse gym Panum Družbam a Mladenczum k budauczy pochwale a se rozmahagyczy dobre powiesti) gedne każde Hostinske Osobie**) s wssy uctiwostj a obwzlasstnim pržikladem prokazowana a wykonawana byti ma, nižegi položene a w tomto 1747 Rocze dne 20. Ržigna sepsane Artykulowe ssyržegi w sobie zawyragi.*

*) Při této příležitosti vyslovuji díky p. starostovi JUDr. Kudrnovi za laskavé zapůjčení rukopisu z archivu, který sám velmi pečlivě srovnal a nyní jej i spravuje.

**) Svatebnímu hostu.

Úvod. Jest obecně známo, že lidová svatba naše vyznačovala se a z části posud se vyznačuje obřady a obyčeji tak hojnými a rozmanitými, že není, co by se jí v tomto pestrém bohatství zvykovém rovnalo. Obřady byly rozloženy po řadě dní, ano týdnův od námluv a smluv až po přestěhování nevěsty a stínání kohouta, jež se dálo v třetí den svatební; účast na nich mívala téměř všecka dědina (chodiloť se zvát, „kde bylo okno") a nebylo jaksi ani možno uchýliti se od nich nebo je zkrátiti. Čest rodin na svatbě zúčastněných a především selská hrdost a pýcha vyžadovala, aby se svatba vykonala v plné nádheře forem v kraji obvyklých. Formy ty, v hlavní podstatě stejné, v podrobnostech dosti se lišily, jak je zřejmo z dosavadních popisů svatby české, moravské, slovenské i slezské. Také ve venkovských městech a městečkách konala se svatba v celku způsobem lidovým, ale byla více omezena, netrvala tak dlouho, nemívala tolik účastníků, spokojovala se jen domem svatebním a j. Tím jsou dány základní rozdíly mezi svatbou vesnickou a městskou. Rozdílů těch vzpomíná také Bartoš*) a zřejmě o nich svědčí také tuto otištěný svatební řád z města Netolic.

Z řádu toho jde na jevo, že Netoličtí měli pro svatební „služebnictvo" — tak se říkalo mládencům spolu se starosvatem i jinde — jakési téměř cechovní zřízení, jímž mládenci byli ustaveni jako některé městské řemeslo. S nimi byli ve spolek sloučeni také muzikanti, a jako cechy řemeslnické, také oni dohromady měli „matku" pokladnici. Proto se níže některé „artykule", zejména 12., 13., 14. a 15. zabývají muzikanty. Jinde tvořili muzikanti samostatné „bandy", zvané po svém primariovi, a objednati si mohl každý, kterou chtěl.

Artikul I.

Gakož w pržitomne duležitosti czely grunt a podstata na tom zaleži, aby geden z Panuw Mladenczuw**) za p r ž e d n i h o Družbu dožadan gsaucz, a takowau powynnost k wykonanj k sobie přjgmaucz, netolyko k zastanj pržegate na sebe powynnostj spusobny a schopny skutečžnie se wynachazel, anobrž take kolykžbykoly ginych Mladenczuw k poslauženj sobie na pomocz se dožadal, na to pomyslyl, zdalyž take ty Osoby sobie rowne w schopnostj zwolyl a wybral, tak take kdiž zwoleni Mladenczy swau wuly k žadosti pržedního Družby pržipogegi a tuž Službu wykonawatj se podrobiegi, gegych powynnost sebau pržinasseti bude, bez wssy wegmluwy, odkladu, tež gakeho kolyw sporowanj (:w čzas nastale potržeby:) to wsse, czožbykoly gym S t a r s s y Družba rozkázal, činitj, geg uposlechnautj, a s nim se ržiditj, naproti čemuž wssak ale Družba pržedni s swymy Mladenczy we wssem stegnic posluhugycze, pracze se wzdalowatj, z ni se wytahowatj, aniž na gednoho, neb druheho se bezpečžitj, tim myniegi na gednoho neb druheho wycze pracze nežly sam na sebe wzkládatj žadne moczy mytj nema.

K a r t i k. 1. Na rozdíl od zvyklostí v jiných krajích netolický řád činí „jednoho z pánů mládenců předním neboli starším družbou". Tento přední družba má zde týž úkol, jako jinde družba, jinak tlampač, nebo řečník, smluvčí, starosta, místy i starosvat zvaný. Ale tlampač jinde nikterak nebýval mládenec, nýbrž mnohem častěji starší, ženatý muž, který měl

*) Moravská svatba str. 75 nn.

**) Zastávají službu sklepnickou (roznášejí pokrmy a nápoje), dále starají se o úpravu a pořádek svatebních místností, o průvod a j., nejsou tudíž pro ozdobu svatby jako dnes. Zdá se dle art. 13., že dokonce jisté osoby byly stálými takovýmito posluhovači (živnostnicky to provozovaly).

dobrou vyřídilku, byl vtipný, světa a lidí znalý. On byl duší vší svatby, měl hlavní slovo o námluvách neboli smlouvách, právě tak jako o svatbě samé. Mládenci byli mu sice pomocníky, ale tvořili především jakousi čestnou družinu ženichovu. Počet jich řídil se sice zpravidla tím, o kolika stolech se hodovalo, obsluhovalť každý z nich jeden stůl (tlampačovi byl vyhrazen stůl nevěstin jakožto nejčestnější) — přes to však byla to jen funkce č e s t n á. Ženich sám si vybíral mládence z nejlepších druhů svých a tu zase především z příbuzenstva — a nenapadlo mu nabízeti jim nějakou odměnu za přátelskou službu, neboť by je tím byl jistě urazil. Naopak mládenci přijímajíce svůj úkol věděli, že jsou s ním spojeny výlohy dosti značné. Čestnost jejich úřadu jde na jevo také z toho, že u svatebního oběda připíjeli družičkám „o věnec", což by nebyli směli učiniti mládenci řemeslně zjednaní. (Připíjení „o věnec" bylo, jak se zdá uctíváním čistého panenství; dálo se rýmovanou řečí, družičky rovněž rýmované odpovídaly a mládencům místo věnce se vyplácely.) — Jinak bylo s tlampačem. Ten jediný „počítal, co mu to vynese," a měřil své požadavky obyčejně zámožností snoubenců. — O kuchařku ženich vůbec se nestaral. O ni měla péči hospodyně, která svatbu vybývala, tedy zpravidla matka nevěstina. Kuchařka arci dostávala plat a také se na ni zvláště vybíralo. — Úkol mládenců počínal se již před svatbou; chodiliť zváti na svatbu, vycházejíce z domu nevěstina svátečně jsouce oděni, rozmarinou a mašlemi ozdobeni a často i hudbou provázeni.

Dalegi **Artikul 2.**

Tehož dne, kterehož Wesely Swadebnj ustanoveno gest, powynowan bude geden każdy z dożadanych Mladenczuw k Starssymu Družbowy, neb do domu, kdežby Sniatek Manželsky konan, a držan byti miel, tim czasniegi Ráno se dostawytj, a se wynagytj datj, a przigmaucze ochotnie a wolnie od prwniho Družby pysebne poznamenani pozwanu bytj žadagyczych Panuw, Pannen, a Pani Swadebnikuw, w należitem poržadku do pržibytku g a k B o h a t e h o, t a k i C h u d e h o H o s t a we wssy zdworžilostj a uctiwostj se poucheglitj, žadost, aneb pozwani ssetrnie pržednystj, a tak, gak pržedessle za obyczeg bywalo, z dane sobie odpowiedi, należitau sprawu učzinitj.

K a r t i k. 2. Hned při prvním zvaní vyzvěděl mládenec nebo sám tlampač, kolik hostí z každého domu přijde na svatbu. Aby to snáze pamatovali, zváči schovávali si po kouscích chleba, který jim byl jakožto příchozím do domu podán. (Ty kousky odevzdali potom nevěstě a ta je dala svým slepicím, aby hodně nesly.) Potvrzení, že hosté přijdou, podávaly také „přidánky" na svatbu (nynější dary svatební), posílané od pozvaných, zpravidla v naturaliích.

Artikul 3.

Po obgytj pak pozwanych Osob do wykazaneho mysta k Snidani gak Mladenzy, tak y Muzykantj se segdaucze, Mladenczy Družbowy w wiedomost poržadnie uwedau, kterži z pozwanych Hostj k okrassleni a Stolowani tehož Sniatku Swadebniho wynagytj se dagj, na czež gym Družba, kterak k gednomu każdemu z pozwanych se chowatj powynni budau, tež ktereg u ktereho Stolu, neb kterym Osobam slaužitj ma, wiedomost a ponaučzeni datj nesmyne (sic!), a to sycze na takowy spusob: aby gedenkaždy Mladenecz prži sobie wykazanem Stole, czoby kde, a kteremu Hostu schazelo, bedlywy

pozor datj, s c ž i s t i e u m y t y m a r u k a m i prozržetedlnie bez wsseho pohorsseni, polyti Hostuw gydlem, neb trunkem, slaužitj, nikolyw od Hostuw h o l y m y r u k a m y Sklenicze bratj, anobrž wezmaucze takovau na Talyrž do ni čzerstwy, wssak n i k o l y w z b r y n d a n y n e b p o m y c h a n y T r u n k (gaky Pan Host sobie podatj porauczetj bude*) s ochotnostj nalyti, a takowy gemu n a t a l y r ž i c ž i s t e m we wssy uctiwostj podatí se wynasnažil.

Gest pak y take powynnost Družby, za praczy, czo by tak slussneho byl, u pržitomnostj sobie k pomoczy zgednanych Mladenczuw s Panem Zenichem**) budto o m z d u c o n t r a h i r o w a t j aneb prži geho d i s c r e t i zanechatj, poniewadž Družba o to pecži mytj ma, aby o wieczy Mladenczum naležegyczy netoliko prislussnie [sic] se obstaral, ale y take pro nie prži Zenichowy p l a t, a p y w o, prży Kuchařcze [sic] ale g y d l o zaopatržil.***)

Nadto wegsse, tyž Družba dle S t a r o b y l e h o o b y c z ž e g e F a b o r s w i e n c z y o d P a n i†) neb P a n n y N e w i e s t y Mladenczum a Muzykantum dany, na rowne dily sprawedlywie rozdiely a rozda,††) aby tudy snad pro negaky kausek Pentle reptanj a hadanj nepowstalo, nasledownie prži Swadebnim Wessely wssechna roztržitosť [sic], a gednoho s druhym mrzutosť [sic], tež obmesskawani služby pržetrženo byti mohlo.

Tegkage se Snidanj, ktere Mladenczum a Muzykantum z požehnani Božiho poskytnuto bude, prži takowem geden po druhym poržadnie, a ucztiwie sedicze, b e z w s s y p o m l u w y, g a k ž d o s a w a d e c ž a s t o s e s t a w a l o, pokognie požige, aby ale tož Snidani tim wolniegj zakusitj mohly, gym geden z mladssych Mladenczuw, ktereho by Družba k tomu ustanowyl; k Stolu (:wssak aby on take ugmu na gydle netrpiel:) posluhowatj powynnen bytj ma.

Gakož ale mnohdykrate se pržitreffuge, že k Swadebnimu Hodowanj rozlyczne n a d o b y a n a s t r o g e w y d l u ž o w a n e b y t j m u s e g j, odkudž Starssy Družba tu starost na sobie ponese, aby czo tak wypucženo bude, ržadnie na papyrže poznamenal, a po wykonanem Swadebnim Wesely gednomu každemu od koho, a gak gest wiecz pržigal, čzistie do wlastnich rukauch odewzdatj wssemožnie se pržičzinil, pokudž by pak ale gedna neb druha wiecz k straczeni neb zlamani pržissla, za takowau praw bytj, zaplatitj, aneb wynahraditj powynnen bude.

K a r t i k. 3. V den svatební mládenci obešli pozvané a opakujíce pozvání pobídli je, aby již šli do domu svatebního. Říkalo se tomu „svádět hosty“. Snídaní dostalo se jim i hostům. „Roucho“ svatební, t. j. ozdoby z pentlí (fáborů) a kvítí (rozmariny nebo z kvítí dělaného) nejčastěji dávala nevěsta tlampačovi i mládencům, v den svatební pak dostávali tuto ozdobu mládenci od družiček. Z rozmariny nebo z jiného kvítí dělaly se malé věnečky, jež se buď připialy zároveň s pentlí na klobouk (dělo se to, byla-li nevěsta panna, ale i tu ne ve všech krajích) nebo na prsa na kabát. Byla-li nevěsta vdova a ženich mládenec, nikterak tím nebylo vyloučeno, že by ženich neměl míti mládence, alespoň jednoho nebo dva. (Svatba ovšem

*) Pivo, víno, kořalka.
**) Ani jednou: ženich.
***) Tu je viděti, čím se liší této mládenci svatební od nynějších.
†) Nyní paní (vdovy) mládenců nemají.
††) Věnec s fáborem ozdoboval klobouk.

v tom případě vždy byla méně obřadná a mnohem prostší i tišší. Tu se řád netolický shoduje se zvyky jiných krajů, ale zároveň ukazuje, že úřad mládenců býval i tam prvotně čestný.) — O nádobí, jež i v nejzámožnějších domích se přivypůjčovalo, starati se všude náleželo jen hospodyni a domácím ženským.

Artikul 4.

Dalegi pak wywstanaucze od Stolu, sobie popilegi, pozwane Osoby do pržibytku, kdež by zwolen byl, počžestnie wedstj, žadneho doma nezanechawatj, pak do chramu Panie k Czyrkewnj Copulatj bez Smychu ważnie po paru pruwod učžinitj.

Po wykonane Copulatj wssak nawraticze se w mjsto k Stolowani pržiprawene, poniewadž nyniegssych czasuw ten gest obyczeg, že Panj Hostj bez wykazanj od Družby mjsta, samy sebe dle pohodlnostj swe na wzacztniegssych Swadbach sazegj, nicz wssak menie prži sprostiegssych Swadbach tento poržad pozorowan bytj ma: aby dle Pana Zenicha a Panny Newiesty pro Franczimmer, pak podle powolanj, dustogenstwj a Stawu jednoho každeho Swadebnika, obwzlasstie pro wzacztniegssy Hostj pržezpolnj, od Družby mista pržihodlna zaopatrzena, a s przislussegyczy ucztiwostj wykazana byla.*)

K artik. 4. Než se jelo nebo šlo do kostela, konalo se mnoho rozmanitých obřadů. Z nich některé, na př. zavírání nevěsty do komory a dobývání se na ni a vyprošování i vyplácení se strany ženichovy, jsou bezpochyby symbolické přežitky dávných svateb, založených kdysi na jiných základech; jiné, jako odprošování rodičů i vší obce a udílení požehnání jsou projevem hlubokého citu, který se ostatně nejrázněji ozývá z četných písní svatebních, jež zněly také na cestě na oddavky. Po oddavkách zastavili se svatebčané zhusta v hospodě a veselili se tam, až jim ze svatebního domu vzkázali, že oběd jest hotov. Při obědě — tak se říkalo bohaté hostině — za čestný byl pokládán stůl, za nímž seděla nevěsta. Její místo po dávném obyčeji bylo v koutě u rohu stolu „na dvou lavicích“, t. j. kde se dvě lavice sbíhaly. Vedle ní seděla s jedné strany starší družička, s druhé (kde byla v obyčeji) stará svatbí. Ženich někde sedal vedle nevěsty, v některých krajích však vůbec ani nesedal mezi hodovníky, spokojuje se spolu s mládenci místem v kuchyni. Jinde bylo jeho místo pod pecí v koutě světnice, jinde u stolu, který byl naproti stolu nevěstinu; zvláštností jeho pak bylo, že měl stále — i při obědě — klobouk na hlavě. Hosté, kteří požívali zvláštní vážnosti (na příklad farář, panští úředníci a pod.) vždy byli usazováni za stůl nevěstin; jinak si sedl, kam kdo chtěl.

Artikul 5.

Po Stolowanj ma se ten od Mladenczuw Starobyly Obyczeg zachowawatj, by Panum Swadebnikum se wody wonne, žadnym Spusobem ale negak zle zapachagiczy, s čžistym Umywadlem, a ručžnikem pro umytj, a utrženj rukauch poczestnie, a s należitau pozornostj podawalo, a tak od prwni tabule až do poslednj k Swadebnikum dochazegycz posluhowalo.

*) Při bohatých svatbách jsou si hosté rovni a nezáleží tudíž na tom, jak se rozsadí; k chudým zváni bohatí pro dary a tu již třeba při nerovnosti hostů stanoviti zasedací pořádek.

K a r t i k. 5. Podávati „umyvadlo“ s ručníkem bylo obyčejem také na svatbách venkovských. Tlampač sám je nosil a hostům nabízel rýmovanou řečí, vybíraje na to pro sebe dárky.

Na to:

Artikul 6.

Kdiž by postolowano, a wsse ze stoluw odklýzeno bylo, przi wzacztniegssych Swadbach, na kterychž by se pržespolni wzacztny Hostj wynachazely, n e m a g j n i ž a d n ym. s p u s o b e m D r u ž b a a n i M l a d e n z y w T a n e c z s e o d d a w a t j, nybrž tu pržednost bez wsseho pokautneho wyzywani wzacztniegssym Hostum w gych swobodnau wuly zanechatj.*)

Przi sprostiegssych Swadbach wssak ale nasledugyczy pozorowani moczy tohoto Artikulu za ržad se Družbam a Mladenczum ustanowuge, že žádny z nich b e z p ř e d c h á z e g y c z y h o d o w o l e n j o d P a n a Z e n i c h a t a n c z o w a t j n e m a, pakly by y dowolenj obdržel ma se w tom od nieho držiw než by tanczowal prozržetedlne opatrženi statj, aby druzy Mladenczy prži Panich Hostech Službu swau zastawagycze, geden Mladenecz druheho w t a n c z y w y s t r z i d a l, Panum Hostum wssak powynnowane Službie za dost učinieno bylo.

K a r t i k. 6. Na venkovských svatbách netančilo se doma, nýbrž svatebčané odebrali se do hospody. Také ten přechod a vstup do hospody dál se s všelijakými obřady. Zejména bylo třeba vykoupiti se „zásedčím“, totiž mužům na svatbu nepozvaným, kteří zasedli konšelský stůl v hospodě a postoupili jej za smluvený plat. V celku se nedbalo, kdo otvíral kolo. Mládenci však měli přímo povinnost tančiti co nejvíce; slušeloť se, aby „provedli“ nejen družičky a jiné dívky, ale i mladší pajmámy. V hospodě, rozumí se, mládenci již nikomu neposluhovali. V hospodě dálo se potom také čepení nevěsty, nebylo-li odloženo na druhý den, kdy se nevěsta převážela do domu ženichova. Nevěsta byla také, zatím co ostatní svatebčané dále se veselili v hospodě, domů se vrátivši obřadně „uváděna“ k ženichovi, t. j. k loži manželskému.

Artikul 7.

Pani Mladenzy take na to obwzlasstni zrženi mytj, a pylnie pozorowatj magi, aby dle Artikulu 6^{ho} przi powolenem sobie magyczym Tanczy m r a w n i e w e s e l o s t j p o ž y w a g y c z, przičžinienim swym, wsseho aurazu (genž by se skrz n e m o t o r n e h u b k o w a n i a p o s s e t i l e m a s s k a r i r o w a n i, k t e r e s e o s t r ž e z a p o w j d a, tez gakaukoly gynau nerozwažliwostj komukoly z Panuw Hostuw przihoditj, a podle toho mrzutost, y take auhona zdrawy nasledowati mohla **) na negwegss se wystrzihaly, nepržilyss to mnoho tanczowaly, aniž se mezy Pany Hostj w tanecz swywolnie mychaly, dokawadž by čžasu sweho w tanczy gym naležiteho newyssetržily.

Když by pak przi Swadebni Weselosti Panum Hostum wycze tanczowatj se nelybylo, a obtižne se zdalo, aneb Panny sobie odpoczinaucz, na weselost dalssy by očžekawaly, w tom spusobu Mladenczy s Pannamy

*) Tancuje-li se nyní při svatbě, otvírá kolo první mládenec s nevěstou, načež tancuje kdo jak chce.

**) Velmi jemně naznačena rvačka.

k cnostnemu*) tanczowanj sycze se pržipausstiegj, nicz wssak menie, aby geden Mladenecz s gednau Pannau ustawicznie tanczowal, a druhe Panny napodobne Kratochwyle užitj aučžastne nebyly**) tudy pak Panum Hostum gakakoly Služba zamesskawana bytj musela, toho se doczinitj, a Artykul tento przestupowatj ostrže se zamezuge, a zapowyda. Przi tiech ale Przileżitostech.

Artikul 8.

Gakož przikazanj Boži netolyko u newyditedlne od Czlowieka Bozské pržitomnostj, Czlowieczim pak Swietlem a patrnem Zrdczadlu, skrz ohyzdne a temierž howadske opylstwy se russy: Proto Mladenczum to pozorowatj a pylnie ssetržitj naležetj bude, aby prži napodobnych pržileżitostech przislussneho trunku (ktery by k uraženj Boha wieczneho, a pohorssenj Lydskemu smieržowal) pod skutecznym a nepromnienitedlnym tuhym trestem wssemožnie se wystrzihatj, anobrž pro zachowani dobre czti a powiestj gegich tak se chowatj hlediely, aby przikladem Strzidmostj, tolyko k pauhe službie zgednany gsaucz***) powinnostj swe naležitie odolatj, žadneho czasu a chwyle nezamesskawaly. K tomu take przistupuge, že aczkolyw Panj Mladenczy s Panj Muzykantama w tomto Miestie Spolecznost [sic] držegj, tak take od nadstogyczyho zawazanj wygymany bytj nemagj, nybrž od trunku dle negwyssy možnostj se zdržeti, powynnost Swadebnikum splnitj, mezy Hostj se neprzimychowatj, oplzle nespywatj, skrz przilyssne napogeni sebe corrigirowatj nechatj, a w Muzycze sobie Takty k zahanbeni swemu od Panuw Hostuw dawatj, negmenssy przicziny poskytowatj, se przisnie, tež ostrže zawazugi.

Artykul 9.

Kdyžby pak napotom niekomu z pozwanych, buďto Panum, Panim, neb Pannam po wykonane dle swe Lybostj weselostj, do pržibytku sweho u weczer se odebratj wydielo, neb by bylo, tehdaž bude powynnen podle uznani wzacznostj domu se ubyragyczy Osoby, buďto Družba sam, neb niektery Mladenecz tuž osobu s swau k te pohodlnostj pržipraweną a zaopatrzenau Luczernau až na mysto cztnie a sslechetnie doprowoditj, tež gmenem Pana Zenicha, Panny neb Pani Newiesty z prokazaného okrasslenj prži Swadebnim Wesely zdworžile podiekowani složitj, nasledownie ucztiwie odpusstieni sobie wyžadagycz (bez wsseho na gynych mystech Stawunku, a zdržowanj) do przibytku Swadebniho k zastanj potržebnych Služeb se nawratitj.

Artykul 10.

Przislussy pak take na Panicze Mladencze, negwycze ale Panicze Družbu, aby kdiž wssechny pozwane Osoby s naležitau ucztiwostj do pržibytkuw swych doprowodj, o noczlech, neb Hospodu, s powolenim wssak Hospodarze, kdežby wolneho odpočžinutj užitj, a na druhy den k dalssy Službie

*) slušnému.

**) Již tenkráte méně hezké panny nebývaly brány k tanci a proto nařizuje se střídání ovšem nikoli hostům, nýbrž pouze mládencům.

***) Srovn. pozn. na str. 219.

Pana Zenicha a Panny Newiesty, též ucztieni pozwanych Panuw Hostuw potržebne obgednanj učžiniti mohly, cžasnie wssemožnym Spusobem se postaratj a obgednawsse sobie skrz gednoho Mladencze takoweho mysta pržihodlneho, powynnosť gych bude, po obdržanem dowoleni ze strany Pana Zenicha a Panny Newiesty do sobie zgednane Hospody neb pržibytku czo negtissegi bez wsseho krziku, též na Miestske Mladencze nenaležiteho a welmi nečztneho wegskani w srownalem poržadku spolu gdauczy Muzykau ucztiwie pokraczowatj, nasledownie czo gym tak od Pana Zenicha k požitj dáno bude, w bazni Boži tak užiwatj, aby newole, wady, rwani, wydawani oplzlych ržečži, wzlasstie k pohorsseni Mladeže nikoliw se dopauštieti, a pusobowatj neosmielowaly, an by ge sycze, kdož by w tom auczinku*) wynalezeni a wyzrazeni byly, wymieržena pokuta nasledowatj musela.

K artik. 10. Má-li netolický řád ustanovení o noclehu mládenců na místě od hospodáře vykázaném, lze v tom spatřovati znamení, že mládenci nebývali jen z Netolic, nýbrž také odjinud, a že tedy nenáleželi vždy do místního cechu, sice by byli šli na nocleh domů, jak činili ostatní svatebčané domácí.

Artykul 11.

Poniewadž pak ale dle teto Instructj Artykulu 1ho gak Panicz Družba, tak take k niemu pržigednany Paniczy Mladenczowe stegnie praczy a Službu wykonawatj zawazanj gsau, Sama Sprawedlnosť [sic] sebau tolykež pržinassy, aby Panicze Družba prži Wegzuwnim**) wegsluhu, ktera by gym poskytnuta a prži Swadbie dana byla bez wsseho ohledu, a przizniwostj gednoho k druhemu, rownim dilem rozdielyl, ale y czož Mladeneczkych Peniez k rukaum svym pržigal, z takowych poržadny aučžet učžinil, z kterychžto peniez prwni Družba prži Wzacztniegssy Swadbie za wyhotowene Regstržiky pro sebe 30 kr., pak druhemu Družbowy 15 kr., prži sprostiegssy Swadbie ale tolyko 15 kr. a druhemu Družbowy $7^1/_2$ kr. wydati Swobodu mytj bude, z ostatni wssak discreti (genž Mladenczy sobie prži Swadebnim Wesely wyzegskagi***) pokaždy pozorowano, a dobrym Swiedomym ssetrženo bedlywie bytj ma, aby do Pokladnicze wzlasstie k tomu zržizene, u pržitomnostj Panuw k tomu czyly od Wzacztneho Magistratu denominirowanych Inspectoruw (ktere gak Družbowe a Mladenczy, tak y Panj Muzykantj s ucztiwostj pržedchazetj, a gym poslussni byti magj) totiž od Wzacztniegssy Swadby negmyniegi 40 kr., od Sprostiegssy 30 kr., 20 kr. neb 15 kr. dle uznanj Panuow Inspectoruw, od gednoho pak Muzykanta 6, respective 5 kr. aneb 4 kr. peniez odwedeno, s poržadnymy Regystramy prowedeno, a w nižegi položenym Artykulu na ten w něm obsahnuty chwalytebny a prospiessny aumysl obraczeno bylo.

Artykul 12.

K tomu czyly a konczy take na tom zaleži, aby gak Paniczowe Družbowe, tak y Paniczowe Mladenczy wssychni počžestnie plassťma prži-

*) Při tom skutku.

**) místo, kde se oblékali a šňořili, nebo samo oblékání a svlékání; někdy značí to slovo „dosvatby", t. j. druhý den svatby.

***) Vybíralo se kromě pro nevěstu na kolébku a j. i pro kuchařku a mládence a muzikanty.

odieny gsaucz, pospolu s werżegnau Muzykau, od Panuw Inspectoruw (kdežto tyto Artykulowe s Pokladniczy složeny gsau) s uctiwostj przitomne Artykule požadaly a tam, kdežby sobie wegzuwni zwolyly, donesly, nasledownie dwa z Panuw Mladenczuw pro Pany Inspektorži w Plasstich dogdaucze, by oni Rżizenj pržitomni bytj sobie oblybyly, gmenem Panuw Družeb, a ostatnjch Mladenczuw, tež spolu auduw se dožadaly, kdežto napotom tuto Instructi pylnie a pozornie slyssetj, podle ni we wssem se rżiditj, pokraczżowatj a se sprawowatj powynni budau.

Pakly by se zahodilo,*) že by niektery Mladenecz prži Swadbie, neb wegzuwnim negakeho trestani hodneho wegstupku se doczinil, a o takowem Družba powiedomosti nemiel; Powynnen gest geden każdy Mladenecz, ktery by o tom wiediel, neb geg spatržil, toho wegstupku netagytj, nybrž wywstanaucz od Stolu pržed Pany Inspectory ssetrnie pržednestj, kdež uznagycze oni welykost pržeczinieni, wedle zaslauženi Osobu, genž czo trestani hodneho se doczinila, slussnie trestatj a pokutowatj moczti budau.

Po wykonanem rżizeni, gak Artykule, tak y Pokladnicze s Muzykau zase Panu Inspektoru w geho pržibytku Pani Družbowe a Mladenczy uctiwie odewzdag, a pakly by zustanaucze wssechny pospolu (lecz by niekoho welka pržiczina k odgytj nutila, kterau prži Starssym Družbowi oznamytj powynnen bude, a bez geho dowolenj žadny odchazetj nema) negakeho taneczku užitj chtiely, pržedni a druheg Družba powynnen bude pro Panny, ktere mytj chtiegi, dogytj, ge u Panuw Rodiczuw wyžadatj, a po wykonanem Tanczy (genž negdyl na nocz do desytj Hodin trwatj ma) wyžadane sobie Panny Panum Rodiczum s pieknym podiekowanim zase odewzdatj, gestly že by se ale negaky pržespolni Host k te weselostj zahodil, a te weselostj dalegi užitj žadostiw byl, w te pržipadnosti magi se w tom Družbowe gak Panuw Inspectoruw a Panuw Rodiczuw, tak take dožadanych Pannen dowolyti, koneczżnie na noczlehu geden druhemu w spanj nepržekażetj a we wssy poczżestnostj odpoczżinauti.**)

Pržigmu pak do Pokladnicze prži wzacztniegssy Swadbie skládatj powynnost bude:

Pržedniho Družby	30 kr.
Druheho	15 kr.
Gednoho Mladencze	12 kr.
Gednoho Kucharze.	18 kr.
Gednoho Muzykanta	18 kr.

Prži sspatniegssy Swadbie ale tehož pržigmu tolyko polowycz. Z kterychżto peniez, nebolyżto pržigmu wegrocznie na den Swate Caecilie Msse Swata s prosbau za wssechny prži Sniatczych Swadebnich w Panu zesnule Slaużiczy, a zemřele Pany Muzykanty slaużena a k pobożnemu slysseni takowe na żiwie pozustawagyczy Swadebni Slaużiczy a Pani Muzykantj uctiwie pozwanj byti magi.

*) přihodilo.

**) Tedy druhého dne odpoledne rozcházejí se hosté a tu teprve mládencům v náhradu za namahavou službu smí se dostati tance. Hodina 10. jistě bývala přestupována, jak víme z toho, že v minulém století nejednou 3—4 dni bývali hosté i mládenci pohromadě.

Artykul 13.

Tak gakož Wzacztny Magistrat k zdegssym Panum Muzykantum se naklonitj raczil, že žadny przespolni Muzykantj zde v Miestie hratj nesmiegi, anobrž oni samy takowau dobroczinnosť*) požiwagi.

Procžež se gym take ustanowuge, by w lewnostj s Panem Zenichem contrahirowaly, tudy pak žadne podnetj nedawaly, zase gako przedessle, pržespolni Muzykantj gednatj, a o takowe prži Panu Inspectoru za dowolenj žádatj.

Artykul 14.

Pokudž by se ale dwie Swadby pržihoditj miely a oni zdegssy Pani Muzykantowe druhau Swadbu zastatj nemohly, nybrž k takowe pržespolni Muzykantj potržebowani bytj musely, odkudž powynnost gegich na tom zaležetj bude, prži Panu Inspectoru o dowoleni žadatj, a za tož dowolenj prži Ržizeni 30 kr. složitj, pak napodobnie powynnosť swau od Hrani neb pržigemneho neodkladnie složitj, poslednie:

Artykul 15.

Spolecžni Pani Muzykantowe take pržisnie se zawazugi, by nepržikrytymy hlawamy Službu swau konati hlediely, prži swem Stolecžku sediely, nad to wegsse nigakym spusobem (tak gakž se mnohdykrate stawalo) mezy Pany Hostj choditj, s nimy discurirowatj, tim meniegi od nich nieczo žadatj se neosmielowaly. Kdyby pak mymo nadiege ktery z Panuw Muzykantuw buďto katarem, aneb bolestj hlawy obtižen byl, tudy wssak skrz nepržikryti hlawy negake wietssy nemoczy se obawal, w tom spusobu, aby hlawy pržikrytj mohl, powynnost geho bude, prži Panu Inspectorowy dispensati sobie obgedňatj.

Pržihodiwa se take zacžastiegj, že k Swadebnimu Wesely Pani Muzykantowe w nedostatku swych wlastnich, rozlicžna Zadussny Muzykalni Instrumenta se wydlužugj, takowa pak skrz cžasto potržebowani a mnohdykrate neopatrnostj buďto k potlucženi pržichazegi, aneb gynak sskodu trpiegi, odkudž aby zase oprawena byti mohla, czo gednoho každeho Zadussniho Instrumentu prži Swadbie onen Muzykant (ktery takoweho potržebowati bude) platiti powynnen byti ma, to w bedlywe uvažení Panuw Inspectoruw se zanechawa. Naproti tomu

Artykul 16.

Nepržislussy Družbowy, ani Mladenczum, aby prži Swadbach Nadoby wynem naplniene, držiw nežby na stul podawane byly, otwyraly; wyna okosstowaly, aneb sobie na stranu odlegwaly, nasledownie flasse neplne Panum Hostum dodawaly, a gydla ze Stoluw sklydicze, ge odczizowaly, kteryžto wegstupek, kdyby na Družbowy, neb prži Mladenczy gednom neb druhem schledan bytj miel, mymo tuto wysazene pokuty 30 kr. gesstie obwzlasstnie dle uznani Panuw Inspectoruw potrestan a pokutowan byti ma. Nad to wegss

Gakož pržedessle za spusob bywalo, že Družbowe a Mladenczy przed Wegzuwnim nepržislussnie se mass-

*) dobrodiní.

karysowaly, a po Rynku werżegnie gako rozumu zbaweneho biehagycz, kohauty żiwe stinaly, tudy pak ohyzdne diwadlo ze sebe dielaly, odkudž uważicze pocztiwostj swe, takowych mrzkostj pod skuteczżnau pokutau a trestem budaucnie se zdržetj, a wystržihatj wiedietj budau. K zawiercze

Begwa pak take gak Panuw Mladenczuw, tak y Panuw Muzykantuw sskodlywy nawyk a obyczeg, że gak wkarty, a kostek hranj, nemenie pohoršlywych Pysniczżek spywanj se nezbednie oddawagi, tudy wssak buď Zlorżecženstwym, neb na darmo Gmena Božiho branim Boha prženaramnie uražegi, z té pržiczżiny pro kazeň i bazeň gych w takowych, a wegsse w teto Instructi potažených wegstupczych nasledownich pokut newyhnutedlnie očzekawatj budau, a to sycze:

1.

Pržednie kteryby Mladenecz z pozwanych na Swadbu Pana, Pani, neb Pannu doma zanechal, a z nedbalostj to udielal ma datj pokuty 16 kr.

2.

Kteryby Mladenecz klobauku, pržed Panem, Pani a Pannau, neb gynym Hostem nesegmul, a ge naležitau poczestnosti nepržedchazel . 6 kr.

3.

Kteryby Mladenecz skrz swau neopatrnost niekoho prži Stole polyl, aneb nieczo zanedbal . . . . . 15 kr.

4.

Item, kteryby Mladenecz poslussenstwy Družby nezachowal neb gynde se kautkowal a na gyne Službu skladal . . . . . 10 kr.

5.

Kteryby Mladenecz se truňkem pržemoh, Boha uražel aneb proti dobrym mravum se pržecžinil . . . . . 30 kr.

6.

Kteryby Mladenecz na noczlehu s gynegma, kdež by sobie Hospodu zwolyly, nenoczlehowal, a tam kdežby nenaleželo od nich odšel 20 kr.

7.

Item ktery Mladenecz fabor Wiencze, neb Sskarty prži Wegzuwnim by nemiel . . . . . 12 kr.

8.

Kteryby Mladenecz na gyneho wieda nieczo že prži Swadbie ucžinil, to zatagyl, a wegsluhu, ktera se od Hostj dostawa, rozebral a rozdal, neb bez gynssych na ržad pyl . . . . . 12 kr.

9.

Item kdyby Mladenecz geden s druhym se pohadl, neb se s nim zerwal též na pocztiwostj zhaniel, w te duležitostj wytrestanj a pokutowanj k rozsudku P. Inspectorum se zanechawa.

Kartik. 16. Nářek na to, co „předešle bývalo“, že mládenci před ukončením svatebního veselí za maškary přestrojení po domích pobíhali a

kohouty stínali, svědčí o tom, že v Netolicích slavívali kdysi svatby právě tak, jako kdekoli ve vsi. Bývaloť obyčejem o venkovských svatbách, že v třetí den svatební, kdy zásoby hodovní již byly stráveny, svatebníci sami si pomáhali k novým hodům. Několik mužů, tedy ne jenom mládenci, přestrojilo se za maškary a pak vyzbrojeni obušky, šavlemi nebo i nějakou brokovnicí vypravili se na lov po dědině, zvláště však po usedlostech hostů, kteří byli na svatbě, a tam — provozujíce všelijaké žerty a šprýmy — bili drůbež, z které si potom vystrojili v domě svatebním nový oběd.

Jakož nás Purgkmystra a Raddu kníž. Sswartzenbergskeho Miesta Nettolitz Pan Mattieg Ssulcz a Pan Waczlaw Mladssy Vttl zržizeny Inspectorowe Mladenczuw a Musicantuw tohoto a budanczych Leth prži Swadebnich Weselych posluhugyczych gmenem teď gmenowanych Mladenczuow a Musicantuw za to ssetrnie požadaly, bychom gym nadstogyczy Instructi aneb Artykule potwrditj a w Swe ochranie poruczene mytj dobrotiwie se naklonily; Y schledawsse My w pržitomne Instructj, anby se netolyko zwelebeny wsselykych dobrych Cznostj, chwalytebnych Mrawuw, ale y take welmy potržebna policie w dobry ržad uwedstj moczy tiechto Artykuluw wyhledawala.

Z te tehdy podstatne pržičžiny, nadepsane Artykule negenom weskrz schwalugeme, potwrzugeme, a k Swe Ochranie przigymame, anobrž take (ge budto czasem zlepssytj, rozssyržitj, neb dilem zmenssytj Sobie zržegmie wyhražugycze) kdyby mymo nadalostj, takowe niekdo tupyti, hanietj, ge zlehčžowatj, aneb podle nich ržiditj a sprawowatj se spauzel, tehož pak pržestaupenj oznameny Panj Inspektorowe prostržedkowatj nemohly, czytedlnie potrestatj každeho čžasu neopomyneme. Decretum in Consilio Senatus Ducalis Urbis Nettolicensis, Consule Domino Antonio Paulin die 19. Aprilis Anno 1748.

Jan Hynek Kopp, p. t. Synd.

Několik slovenských pohádek z Krakovan.

I. O tátoškovi.

Tak teda byl jeden král na smrtelné posteli. Měl třech synů a tři dcery. A když věděl, že už mu není moci, zavolal si těch synů i ty svoje dcery k posteli a upozornil jich: „Tak synové mojí a dcery moje, udělejte mi za recht po mojej smrti kaď já umrem, po mojem pohřebě, nejstarší syn nech si pojme nejstarší dceru první noc a jide na můj hrob plakat.“ Na druhou noc prostřední syn s prostřední dcerou aby přišli zase plakat na ten jeho hrob a na tu třetí noc nejmladší syn nejmladší sestru aby pojal, aby zase šli plakat na jeho hrob. Teda keď otec potom dokonal a odbavili mu pohřeb, po pohřbu oni ti dvá synové starší byli veselí, kratochvilní, oni si nezpomenuli na to poručenství. Ten, keď přicházel večír, ten nejstarší syn už se hned počal zvínat, a ten nejmladší brat mu povídal: „Víš, kam máš jít.“ A ten mu povídal: „No že bratříčku za mne, mne bolí velmi břich.“ Tak nejmladší syn pojal nejstarší sestru a šel na otcův hrob plakat. A keď bylo přes dvanáctú hodinu zahučal tuhý věter a v tom tuhým větre se spustil žeravý vůz a v tom žeravém voze od boka mu uchytilo tu nejstarší sestru a ostal samotný, s pláčem odcházel od otcového hrobu. Kad přišel ráno domů, bratři se ho ptají: „a kde jsi sestru nechal?“ No že „přinde na vás pořádek, bu-

dete vědet.“ Když přišlo večer, zase střední brat povídá, že ho hlava bolí, že nemůže nikam. „No že bratříčku jdi za mne.“ No tak pojal zas ten nejmladší syn tu prostřední dceru a šel na ten otcův hrob zase tehda plakat a modlit se. Zase přes dvanactú hodinu zase přišel takový tuhý vítr, zase žeravý vůz, a v tom okamihu zase mu tu druhou sestru uchytilo. No on chudák teda z toho čintora se smutný vracel, že zase té sestry neměl. Keď přišel domů, bratří na něho škaredným okem ještě hleděli. Povídali mu: „Kde máš druhú sestru, už jsi nám druhú sestru skinožeu.“ No ta třetí noc teda padala na něho, tak si pomyslil, když jsem já těch bratrů odbavil, taky za sebe to už musím. Tak pojal nejmladší sestru a šel na otcův hrob se modlit a plakat. Tak co se stalo s těmi dvěma sestrami, přes dvanáctú hodinu, zase tak se stalo, mu sestru uchytilo do toho žeravého vozu. Tak si myslil, co mám spravit, či jdem domů nebo nejdem? A potom si pomyslil, že půjde kam ho dvě oči povedou. A v tom rozmýšlení prestavil sa mu jeho otec v té cestě s bledou tváří, ten mrtvý, a upozornil ho: „Synu můj milý, ty jsi mi moji žádost vyplnil, ale ještě víc musíš na světě vystát, než se ti bude dobře vodit. Ale těm naničhodníkům, těm se dobře vodit nebude.“ A dal mu tři píšťalky, jednu mu dal měděnou, druhou stříbrnou, třetí zlatou, „a na jakou si zapískáš, na tu píšťalku, taký se ti tátoš představí, i sersan na koně, i pre teba oblek. A to si dobře schovej.“ Tak si jich on dal do rukáva a vrátil se domů do otcovského paláce. Když se navrátil, jeho bratři na něho zle: „Ty naničhodník, kde jsou naše sestry, ty jsi nám naše sestry skinožeu. A ty nebudeš brát žádné dědictvo po našem otcovi, zakad nám naše sestry nepřivedeš.“ A vyhnali ho pryč a nechtěli ho nechat ani v paláci královském. Tak jich prosil: „Bratři moji, aspoň za toho nejmenšího sluhu mne nechte, aspoň za toho Popelvára.“ „Tak teda dejte mu tam popelvárské háby a posaďte ho tam do kúta, co si vyvolil a nech to má.“ Takteda ostal tím Popelvárem.

O malý čas jeden sousední král měl dceru princeznu na vdávání. A nevěděl, byla krásná, jak by ženicha mohl vyhledat. Nechal vystavit jednu vysokou baštu, a rozhlásil to po celém okršku země, aby se sešli královi rytíři, že jí dá do ruky zlaté jablčko; a čas určitý, který se mají tam sejít, a který jí to jablčko z ruky vytrhne na té výšině, že ji dostane za nevěstu.

Tak v tom královském dvoře Popelvárovi bratrové se strojili velmi k tomu. Řemeslníci přinášeli se zlatem řemení, šité šaty pro ně sem i tam se nosily, a on se ptal Popelvár kuchaře: „Ale co to znamená, že tu pořád řemeslníci chodí a takové běhání?“ Potom ten kuchař mu teda povídal: „Je tu sousední král, a po celém okršku dal na známost, že má dceru princeznu, a že jí do ruky zlaté jablíčko na jednu baštu postaví, a kdo jí ho z ruky vezme, že to bude ten ženich.“ Tak Popelvár si jen pomyslil, že on už věděl, kjá (čá) bude nevěsta. Jak bratři odešli na paripách pěkných v rytířských šatech, a vyšli ven z palácu, on se vytáhl z popelvárských hábů, umyl a učesal, a zapískal si na měděnou píšťalku. Tu se mu představí tátoš se srsánom i s oblekom pre něho. Oblekl, a sedl na tátoše, („A jaké ty šaty byly?“ — „Měděné barvy.“) a potlapkal tátoše: „Hoj, tátoško moj, keď budeš pri bratroch mojich, urob jim znaky na chrbátoch.“ Tři kroky zakročil, tři kroky vyskočil, tátoš jich ještě předstihl těch bratrů. Všichni na něho hleděli, keď tam přišel, přeběhl asi třikrát okolo bašty, všecko se mu divilo, a jedními rázy vylétl, k baště se blížil a princezně uchytil jablčko zlaté z ruky a zmizel. Ti byli všickni zahanbení teda, keď to nevykázali.

Vrátil se do svého kouta popelvárského a oblékl si zase háby špinavé, popelavé. Když bratři přišli a plivali na něho: „Hoj popelváre, hnusná tvář tvoja, jakého jsme my rytíře viděli, tys ho nikdy neviděl.“ A on si zašišmal: „Skore — jsem ho já viděl nežli vy.“ Tak se teda na známost nedalo nic, když se žádný ženich nehlásil, zase dal vědomí po tom okršku jistém těm princům, že jí dá, té princezně, zlatou hrušku ještě do ruky, a že ji zas postaví na tu baštu, a kdo jí ji vezme z ruky, že ji dostane za nevěstu. Bratři Popelvárovi zase se strojili, rádi by ji byli dostali, a když už teda přišel čas a byli ven z domu, zase se popelvár vytáhl z hábů, umyl, učesal, a zapískal na stříbrnou píšťalku. Už se mu představil stříbrný tátoš i se s e r s á n o m a s oblekom na něho (s mundýrom). A posadil se na něho, a zase mu povídal: „Hoj, tátoško moj, keď budem pri bratroch mojich, urob jim nejaké znaky na čelách.“ A keď přišel na místo, přeletoval sem i tam, všecko se na něho dívalo. A jednými razy se vyšvihl na horu k princezně, uchytil jí zlatou hrušku, a zase zmizel a navrátil se do svojeho kúta popelvárského. Bratři zase na něho: „Hoj, popelváre, hnusná tvár tvoja, kdybysi byl tam, jakého rytíře na světě není, takého jsme viděli.“ „Skory jsem já viděl nežli vy, a ukažte, jaké máte znaky na čelách.“ Zamračenou tváří odcházeli od něho, keď jich uhádl.

Zase se ženich nehlásil. Tak čekali, král s princezňou čekal, že se nějaký ženich přivlastní k nim, a nepřišel. Tak dal král všeobecně zase na vědomí, aby se zas sešlo, královští synové, princi, že který ji p o b o š k á, že ji dostane. Tak tedy zase se k tomu rychtovali Popelvárovi bratrové, byli by ji rádi dostali za nevěstu. Tak se zase pýtal Popelvár kuchaře, co je to nového? Kuchař mu zas povídá: „Zase ten král, zase dal na známost, že tu tam postaví — to bylo už na trůně, už to nebyla bašta — kdo ji na tom trůně pobošká, ten ji dostane za nevěstu.“ Ale Popelvár věděl č i j a bude nevěsta. A když už byli bratři v cestě o d j e n í, Popelvár se vytáhl z kouta, učesal se, umyl, zapískal si na zlatou píšťalku. Tu se mu představí zlatý tátoš i se sersánom i s oblekem na něho — všecko zlaté. A sedl si na něho a šel. (Potom už nebylo těch znaků, potřetí.) A keď tam přišel, okolo toho trůna třikrát oběhl — to bylo ještě vyšší — a vletěl hore k ní a poboškal ji. A za jé chrbátom byla čarodelkyňa, a hodila mu na hlavu věnec, který nemohl sundat dolů, nemohl ho zdrápat. Tak zmizel zase, a přišel do kouta popelvárského. A když tam přišel, chce si sundat věnec s hlavy, a věnec ani nehnul, že ho drápal rukami — ale nic. Pak posypal si ho popelem.

Sousední král vyslal lid, aby šli hledat, aby přehmatali hlavy všeckému národu. A přišli až k Popelvárovým bratrům, a v celém domě všeckým matali. „Posílá nás naša jasnost královská, aby snížili jejich temena, my jsme odporučení od našeho pana krála, všecky hlavy přemakat.“ A už se odebírali, keď věnca nenašli u žádného, už se odebírali pryč. A zazřeli v koutě Popelvára. „A, prá, ještě jsme temu nemakali.“ A ti bratři: „A čo by taký —“ „A my, praj, nemůžeme, — naše Jasnost královská — obejíti žádného, i žebráka na cestě přemakat poručil.“ Potom vzali za ruku Popelvára sluhové královi, namatali mu temeno, že má věnec na hlavě, a pořád se mu klaněli, mu říkali: „Ty jsi náš král osvědčený.“ Jak ho vzali za ruku, vypadlo mu jablčko i hruška z rukáva zlaté.“ A bratje se dívala. „Toto, prá, ty znaky, které my hledáme —“ ti posli teda — a bratři velmi škaredo na něho hleděli. On se jim nedal dlouho tahat, šel sám, umyl a učesal se, zapískal na zlatou píšťalku, a dostavil se k mladé nevěstě na zlatém tátoškovi. Tak takou svatbu drželi velmi velkou.

Když bylo po svatbě, za nějaký čas si vyprosil od pána krála navštivit svou rodinu — jinou, bratrov ne. (Na cesty šel jako mladosobášník „tak si to spíšú“.) A jak se vezli na koči, ležel v blatě jeden žebrák s vysušenou rukou, a prosil za almužnu. A ta princezna teda byla milosrdná, a dala mu almužny, a jak mu tu almužnu podávala, tak on ji za ruku chytil a propadl se s ní — víc jí neviděl. Tak si potom žalostný nevěděl co pomyslet. Kočí se poslal domů s koňmi, a on se pustil světem, a tak si sám sobě povídal: „Zakad nenajdu svoji ženu a moje sestry, tak se nevrátím zpátky, jestli mi to Pánbůh dá.“ Tak on chodil velmi dlouho, až konečně přišel k jednomu takému kraji, a tam byla taká jeskyně, a do té jeskyně veliká díra, a ta díra byla neobyčejná. „Panebože, co mám spravit, či se mám sem spustit, alebo ne. Ale poručeno Pánubohu, nech je jak chce, spustím se do díry —“ měsíček, slunéčko a hvězdičky mu za chrbátom zůstaly, a přišel jako na nový svět, ale nějaký malý — tak se mu to učinilo. A přišel do jednoho domku, otevře dvéře, a vidí tam svoji sestru nejmladší, a ta mu povídala: „Ach bratku můj, bratku můj, kde jsi se tu vzal, veď tu ani ptáčka, ni letáčka nie je tak z daleka člověčka vidět. Veď kej moj domoj prinde, naraz ta zhiže.“ „Ach, sestřičko moje, už mne jen ukryj někde.“ Tak ho ukryla pod koryto. Toď přišel večer trojhlavý drak, a jen do dveří vešel, křičel: „Hej, ženo, člověčina smrdí, sem s ní.“ A sestra mu povídá: „Ach čo sa ti robí, to jen od tvého švagra přišlo psaní. Dala mu to přečítat (on to napsal), a drak povídal: „No, to je můj švagr, nech jde se mnou večeřet.“ Tak teda večeřeli spolu, a vypravovali si, že ještě má on jednoho bratra, že ten má šest hlav. Tak mu napsal ten jistý drak, ten trojhlavý šesthlavému, aby mu nic neurobil. Tak přišel zase k té druhé sestře na druhý den, ta se zase divila, zas mu povídala: „Bratříčku, kde jsi se tu vzal? Však keď můj muž přijde, ten tě na ráz zjí.“ „No však si nesem psaní od toho teda trojhlavého, toto mu dám přečítat, on mi neurobí ništ.“ A zase ho ukryla pod to koryto, přec se obával, zakad to nepřečítá, on nevěděl. Ten ho zase s večeří uctil, „švagře můj, pojď večeřet.“ A smlouvali se teda, jak a kde by on mohl svoji ženu vyhledat. Ještě ho poslali k tomu jednomu, co byla nejstarší sestra, devěthlavému drakovi, a zase mu napsali, aby se mu nic nestalo — na třetí den to bylo. No když tam přišel, zas se mu sestra divila, ta nejstarší sestra, ta také mu řekla: „Bratříčku můj, kde jsi se tu vzal?‘ Zas jí tedy povypravoval, a zase to psaní jí dal, aby ho zase ukryla z a č a s pod nějaké to koryto, než on si to přečítá a uspokojí. Ale on pořád: „Hej, ženo, člověčinú smrdí, sem s ní!“ „Ach, to jen od tvého švagra psaní přišlo, tu máš, přečítaj.“ Tak mu sestra dala tomu drakovi devathlavýmu — zase ho pozval k večeři: „švagře, pojď teda večeřet.“ Po večeři rozmlouvali spolu, a věděl devěthlavý drak, že teda na jednom vršku v tom pěkném místě vzdáleném býval jeden šarkan, ten měl dvanáct hlav, a že by ta jeho žena se tam nacházela, toho jistého Popelvára. Tak ujednali si mezi sebou takou radu, aby šel k jeho ženě, v kterém čase on nebýval dom ten jistý dvanásthlavý, jeho vystrojil ten devathlavý k němu, k jeho ženě, a tak mu napomenul, aby se ta žena ptala toho jistého dvanásthlavého šarkana, v čem jeho síla záleží. A jemu dal takou zelinku, tomu Popelvárovi ten devathlavý drak, co se udělal muškou a ukryl se z a h r a d ú. A keď přišel ten dvanásthlavý šarkan, mu připravila večeři, už ho velmi obsluhovala, a dobrotú velkú okol něho chodila, a pýtala se ho: „Ale mužíčku můj, už jsem toliké časy s tebou, a nevím, v čem tvoje síla záleží.“ A starý šarkan se rozřehotal: „Tam v té metle.“ (Hrubým hlasem.) Ona vstala hore a šla a klaněla se té metle — měla to tak naučené. On viděl velkou

důvěru od ní, a povídal jí tak: „No v té metle nezáleží moje síla, leč na té zelené lúčke, je jedna studénka, a v té studénke splývá bílá hus, a v té husi je vejce, a v tom vejci záleží moje síla.“ A muška dobře za hradú poslouchala.

Když šarkan sám odešel pryč, šel na dalní cestu, Popelvár šel na zelenou loučku, a chytil na studénke bílou hus, a vyndal z ní vejce, a šel, a čekal toho šarkana. — ale jeho síly už oslabaly, už šel se zlostí a s hřmotem, už to cítil — šavli měl přichystanou, a to vejce měl v ruce, a když do veřejí vcházel, hodil mu do vrchní hlavy to vejce, a šavlí začal rubat a sekat, všechny hlavy vyposekal, neboť síla jeho už byla pryč, keď vejce rozbil. Nabrali té krvi do nádob (ten devathlavý ho pamatoval, aby si vzal nádobí na krev) a všeci se vystěhovali odtud, ai všickni tři draci a všecky tři sestry ai Popelvár se svou nevěstou. A přišli k té díře, kde se spustil Popelvár skrz ní. A ten devathlavý drak je povynášel hore tou dírou — ten byl nejsilnější — člověk by byl nevyšel. Keď už byli všickni na tomto světě, pomazali s tou krví těch tří draků, a zůstali z nich krásní mládenci. A tak se vrátili domů, a pojal si každý ty sestry, každý za svou manželku. Popelvár se navrátil do královského paláce i se svojí ztracenou manželkou. Tak měli na novo veselku. Potom žili v svornosti a v lásce, a Popelvár si koupil velmi hezkou krávu, a na tu krávu zvonec, a už je té výpravce konec.

Zapsal *Václav Tille.*

Vyprávěla paní Čechvalová, prodavačka výšivek, z Krakovan (stol. Nitra) snažíc se úmyslně mluvit spisovným jazykem.

Poznámka. Tato verse srovnává se úplně s versí, která byla zapsána v Malohontě a vytištěna ve sbírce Aug. H. Škultétyho a Pavla Dobšinského, Slovenské Povesti 1858, str. 310 sl. (2. vyd. 1894, str. 585 sl.). Odchylky jsou zcela nepatrné. Zapomenut byl pouze motiv, že rek byl od dvanáctihlavého draka na kusy roztrhán, když chtěl od něho osvoboditi ženu svou. U Šk. D. dostal „skalku“, která ho obrátí, več jen chce; v této „zelinku“, která ho obrátila v mouchu. Dodáno, že devítihlavý drak vynesl reka i ostatní z prohlubně. Souvislost obou těchto versí jest tak začná, že možno s naprostou takřka jistotou předpokládati, že slovenská vypravěčka pohádku tu poznala přímo aneb nepřímo z tištěné sbírky. Látku celou rozebral Dr. V. Tille ve své knize „Literární studie“ 1892 a ukázal zcela správně o této slovenské pohádce, stejně jak to R. Köhler prokázal 1873 o avarské pohádce (nyní Klein. Schrift. I., 551 sl.), že v ní a v některých jiných splynuly vlastně dvě látky a) o nejmladším ze tří, jenž hlídal hrob svého otce s látkou b) o zvířecích švagrech „v celek dosti jednotný, tvoříce povídku novou, složenou“ (str. 26 sl.). *J. P.*

II. Anička takto takto.

Tak byla jedna stará matka a měla dvě dcery. Jedna byla darebná a druhá byla robotná, a přišli ji nahovárat tu robotnou, ta byla mladší, a ta starší, ta spala — oni chtěli tu mladší, ti nahováraci. A matka povídala: „Tuto starší si vezměte“. „. . . a že ona pořád leží, že na co jim bude [povídali] taká darebná.“ „Já jsem, praj, ráda, že ona spí. Neboť keď ona hore stane, ona je taká přadlena, ona keď se do mojich šedivých vlasů dá, a i ty popřade na zlaté nitky. I tu střechu, ty došky by popřadla na zlaté nitky.“ Tak on povídal [ženich] „jestli je to pravda, — já mám plnou komoru konopí, — že ona ví přast zlaté nitky, tak si ji vezmu za ženu. Tak matka

ji zapredala, nevěděla ona příst. A na zkoušku ji vzal před sobášem do té komory, dal jí přeslici, jablčka na poslinek, furku a i vřetena, a zažal jí světlo, a posadil ji tam. „Jestli toto všecko mi opřadeš, budeš mojí ženou."

Ale ona naříkala a plakala, a preklínala se tam, „kéž by aspoň čert přišel, aby mě naučil přast", a na maminku vinu dávala „keď mě ta maminka tak zapredala." A v tom oka mihu otvořila se s c e n a, a přišel malý Janko v červené čepičce, a povídal jí: „Já tě naučím zlaté nitky přást, keď mě budeš n a t a k t o r o k tu čekat.

[Zpívá] keď uhadneš moje meno nechám ťa
a keď ho neuhadneš vezmem ťa

a třikrát oběhl okolo Aničku. „Takto, Anička, takto, takto, takto, Anička, takto, takto," tak ji naučil zlaté nitky přast.

Tak přišel ten pán ráno do svojí komory, ani svým očím nevěřil — tak se ta komora ožahovala od samého zlata, místo koudele byly zlaté niti pokládané. Potom si ji vzal za svou manželku. Potom urobili teda svatbu. Sebrali se. Ai teda dostali malého chlapečka, keď měl docházet rok. Tak ona neměla žádné veselosti. Tak ona jen plakala, želela, s ním neměla žádné veselé výpravky. Tak ji on zpozoroval v tom, že se musí nad něčím trudit. Tak se jí jeden ráz ptal: „Co ti je?" Tak se mu přiznala. „Co že ty myslíš, že jsem to já s boží pomocí upřadla na ty zlaté nitky? Já jsem byla přinucená se překlínat a čerta na pomoc volat. A tak jsem mu já nejprv musila slíbit, že ho budu čekat za rok v té komoře na tom místě." Potom byl ten její muž velmi žalostný, a povídal, [že půjde] kde by jí mohl nějakou pomoc vyhledat.

A velice pršelo, a chtěl se ukryt před tím deštěm, a vešel pod nějaké ukrytí, aby naň nepršelo, a on zaslyšel hlas nějaký, a teď ten hlas očul. Šel do také díry dále, a počúval tichúčko, a viděl zdálky takový stolíček, a u toho stolíčka Janko v červené čepičke tancoval okolo a běhal a zpíval si

[Zpívá] Urobil sem zlatú prádku pánovi
bude hádat moje meno téj noci.
keď uhodne moje meno necham ju
a keď ho neuhodne vezmu ju.

[Mluví] Moje meno Martinko Klimdaš

a skákal kolem stolu.

Ten její muž zapsal si to jméno a šel domů, pospíchal, a svoji ženičku potěšil. A teda ji to naučil, jak to má povídat v noci. Tak o tom čase ona měla už tam sedět pod přeslicí, vřeténko také měla mít v ruce, a čekat toho jistého čerta. A když teda čas přišel, otvořila se s c e n a, malý Janko v červené čepičke začal si zpívat:

[Zpívá] Keď uhadneš moje meno nechám ťa,
a keď ho neuhadneš vezmem ťa.

A ona skřikla „Ty jsi Martinko Klimdaš", a on se pořád propadl a tou

čepicí zlostí plesknul přes tu scenu, díru udělal tou čepicí a — šup do pekla. No tak si vymohl dobrý muž ženičku z pekla, na a tak už je konec.

Vyprávěčka: Pí. Čechvalová. Zapsal *V. T.*

Poznámka. Pohádka tato jest velmi podobná versi ze Zvolenska, vytištěné ve sbírce Boženy Němcové Slovenské poh. a pov. I. str. 137 sl. č. 12. Jméno „čerta" této krakovanské verse zdá se býti pokaženo z Kinkaš Martinko, jak zapsala Bož. Němcová. Odchylky mezi oběma versemi jsou nevelké. Úvod krakovanské verse jest z inačen, u B. Němcové původnější. Jméno „mužíčka v červené čapce" má Helenka ve zvolenské versi uhodnouti do tří dnů a mimo to ještě, z čeho jsou jeho botky „z podivné látky" udělané. Podle Čechvalky má dívka na tom místě čekati za rok a říci mu jeho jméno. U Němcové vyslídil to vše jakýsi žebráček, kterého Helenka byla nakrmila svou vlastní večeří. U krakovanské vypráveěčky vlastní manžel panin jak na př. v moravské versi. Jest to verse látky silně rozšířené. Srv. mou rozpravu „Tom Tit Tot" v Zeitschrift des Vereins für Volkskunde" 1900, str. 254 sl. *J. P.*

III. [**Lampa Aladinova.** Nejmladší verse. Obsah a detaily.]

Pastýř pase u strýce ovce, má psa, dostane od něho (?) prsten. Když zakroutí prstenem, dvanáct mládenců se zjeví: „Co vykážou mladý panko?" Přeje si poprvé tlusté ovce, podruhé koně a šaty, jede k princezně, vrací se z pastvy, říká, že se bude ženit s princeznou. Potřetí k námluvám staví od strýcového domu do královského „purku" sloupy na dvanáct kroků od sebe ve dvou řadách, cestu kryje prkny, na každém sloupu kanárek ať zpívá, a všechno červeným suknem ověšené.

Po veselce jde na hon, žid přijde k princezně prodávat zboží, ukradne prsten „[ti smrlníci smralaví všady okrádajú člověka a dušu by dovedli vyškrabať]," dá zámek od mládenců do devadesáté sedmé země přenést.

Pastýř hledá ženu, nabízejí se mu pes, kočka, myš. Přijdou k moři, kde je ten zámek, pes přenese kočku, kočka myš, plavou až do toho domu. Žid spal, prsten měl v hubě, hubu zalepenou papírem. Myš rozežrala papír, vzala prsten, kočka ňamčéla, pustili ji ven, odnesla myš. Plovali ke břehu, myši prsten u kraje vypadl, ale zas ho našli. Pastýř si dá dům přenést, žida povážou, čtyřmi voly roztrhat. Zapsal *V. T.*

Vypráveěčka: Pí. Čechvalová.

Poznámka. Rozbor českých versí této látky podal dr. V. Tille v „Povídkách sebraných na Valašsku r. 1888". Národopisný Sborník VIII., str. 99 sl. Srv. R. Basset Nouveaux contes berbères č. 111, str. 343 sl. *J. P.*

Milíř na Černokostelecku.

V nepatrném zbytku udržuje se ještě do dneška v okrsku černokosteleckých lesů pálení dřevěného uhlí v milířích. Ale proslavené „černé" lesy, od nichž Kostelec svůj přídomek obdržel, mizí očividně (hlavně bukové a jedlové) a s nimi ustupuje i milíř. Pouze u dvou vesnic: Zvánovic a Vo-

děrad (pošta Ondřejov) pálí se ještě pravidelně. I v obcích, jež vznikly vlastně z tábořišť uhlířských (jako Habr a vesnice směrem k Uhlířským Janovicům) žije již jen tradice a několik lokálních názvů. Původně stěhovali se uhlíři na místa, kde dříví bylo pokáceno — nyní dováží se dříví k milíři, místu, jež je pevně ohraženo, proti větru chráněno a blízko za obcí leží. U Zvánovic pálí ve 2—3 milířích, u Voděrad pouze — a to občasně jen — v jediném malém, který pravděpodobně se svým majitelem i zanikne. Uhlířství bylo a jest dosud v rodinách dědičné; pracují zcela primitivně nehledíce si vůbec vedlejších produktů, jako dehtu a p., jež bez užitku se ztrácejí. Nějakého zdokonalení ve výrobě vůbec nepamatují. K pálení užívá se dříví měkkého i tvrdého. Z měkkých dřev jsou to hlavně: borovice, smrk a jedle, z tvrdých buk a dub; jiného stromoví v okolí ve značnější míře není. Dříví užívá se, jak bylo z pasek z metrů přivezeno s korou, pouze hrubé špalky jsou na polovinu rozštípány. Délka dřeva měkkého obnáší 80 cm., tvrdého asi 60 cm. Kupují je z knížecích lesů Lichtenšteinských prostřednictvím lesního úřadu. Milíř — tak zove se i m í s t o, na němž se pálí i vlastní hromada dříví k pálení — leží u Zvánovic vedle silnice do Voděrad pod mírným úvalem od západu chráněn lesem. Kol dokola obehnán je kruhovitě hradbou zásobního dříví (průměr kruhu uvnitř 7 m.) do výše 2·50 m. narovnaného. Na straně proti západu (větrno) je hradba dvojitá. Vchod je pouze 1·20 m. široký a před zapálením hradí se prkny, košatinou neb chvojí. Stavba vlastního milíře ze 14 m.³ dříví trvá asi 4 hodiny. Staví se ale také milíře z 5 m.³ i z 20 m.³ dříví. Pod milířem musí prý být měkká mazná hlína, na skále by „to moc prudilo" a milíř by shořel. Následkem toho nedocílí se žádných vedlejších splodin suché destillace, veškerý dehet pohltí země, kterou občas vykopávají a po domácku jí topí. Vlastní stavba postupuje následovně: Dříví naházejí přes hradbu a rozhodí je co nejblíže k obvodu kruhu. Je dvojí: kulaté t. zv. „ramlíky" a štípané „štěpiny". Do prostřed kruhu vrazí se tenká asi 2·50 m. dlouhá tyčka t. zv. „tyk". Několik „štěpin" rozštípe se na tenko (skoro na hrubé třísky) — které se kolem „tyku" kolmo opatrně soustředně o tyk a o sebe navzájem opírají. To proto, aby oheň lépe a z vnitřku chytil. Tyto drobné štěpiny dávají se asi v průměru 1 m. při zemi — dále přistavují již hrubší „štěpiny" i „ramlíky" — stále do většího soustředného kruhu, pevně k sobě a stále šikměji, ležatěji tak, že svrchní konce tvoří šikmou plochu, ke středu (tyku) mírně vyvršenou, na kterou nastaví se druhá vrstva čili „les" — obdobným způsobem, s tenkými štěpinami nejblíže k „tyku". Dále dávají se však do druhého „lesa" dřeva nejsilnější. Pálí-li se měkké dřevo staví se „lesy" dva, z tvrdého, jež je kratší o 20 cm., staví „lesy" tři. Při 14 m.³ měkkého dříví je spodní kruhový průměr asi 5 m. Na povrch dávají opět dřeva tenčí a hledí k tomu, aby celek byl pokud možno zaplněn a hezky oblého homolovitého tvaru. Po té se „tyk" poněkud povytáhne a sekerou se dříví zatluče, aby co nejtěsněji k sobě přilehlo. Štěrbiny u spoda vzniklé vyplní se tenkými štěpinami. Tím je vlastní milíř hotov. Zbývá ještě zasypati jej vlhkým mourem a prachem uhelným (zbytky starších pálení). Aby drobný mour mezi dříví nezapadal, pokryje se milíř kolem dokola nejníže při zemi smrkovou chvojí asi do 50 cm. vysoko; až k vrcholu pak v létě mechem s travou (který vytrhávají ze smrkových kultur, aby stromky nedusil) a v zimě slamou. Na to nahází se dřevěným „lopáčem" mour (který byl přihrabán kolem k samé hradbě) — a hřbetem hrábí se pěkně urovná a přitlačí. Vyčnívající dole chvoj se železným rýčem useká, aby se při hrabání nevytahovala a oheň k posledu po ní předčasně nevyšlehnul. Pak přistaví žebřík, vytáhnou

úplně „tyk“ a otvor tím vzniklý zaplní nepříliš pevně štěpinkami. Nejvýše hodí se několik „plňků“. To jsou kusy hrubých štěpin na čtyřikrát přepilovaných — tedy asi 20 cm. dlouhých — a pak na drobno rozštípaných. Na ty položí se kousky vyschlé kůry, dřevěného uhlí a suché slámy — a milíř se v tom místě podpálí. Oheň postupuje po drobných štěpinách středem dovnitř. Dvě hodiny po zapálení se nahoře milíř znovu odkryje a místo shořelých štěpin nasypou se nové „plňky“. To děje se znovu za nové 3 hodiny, za 4 hodiny, za 4 hodiny, za 5 hodin a konečně za 6 hodin. Milíř hoří a je hlídán pět dní a čtyry noci. Oheň nesmí nikde zprudka vyrazit, ale aby úplně snad nevyhasnul, pomáhá se mu maličkými otvory, jež se dle potřeby otvírají nebo ucpávají. Dle těch pozná se též, jak daleko pálení postoupilo. Táhne-li z otvoru kouř modrý, je už oheň tak daleko, jde-li plavý, nikoliv. Když milíř dohořívá, odhrabe se asi 20 cm. vysoko z dola mour, oheň vyšlehne a zaleje se. Po té odhrabe se i ostatní mour a uhlí se vyndá, což slove „vyhrabování“. Co je žhavé, zaleje se, ostatní uhlí rozloží se k vychladnutí. Nářadí uhlířské je sporé: Žebřík, konev, staré necky, sekera, pila, hrábě, koš, lopáč a háček na tyči k strhování chvoje s vysokých smrků. Zvyklostí a pověr neznají, „uhlíř se ničeho nebojí, to není jako mlynář“. Z jednoho milíře ze 14 m.³ měkkého dříví získá se asi 18—22 metráků uhlí, metrák průměrně v ceně 8 K. Výdělek je čím dál skrovnější, ježto dříví značně přidražuje. Hlavními odběrateli jsou cukrovary v Cerhenicích, Čes. Brodě, Čakovicích, Uhřiněvsi, Labském Kostelci a t. d. vedle sléváren v Bubnech a j. poblíže Prahy. Ježto sami za obchodem jezdí, pálí se zpravidla v intervallech dlouhých dle toho, jak brzy zboží odbudou. Ve Zvánovicích pálí nyní Václav Pác a Jan Špringl.

Jaroslav Nauman.

LITERATURA.

Lidová čítanka moravská. Uspořádal František Bílý. Nakladatel E. Šolc v Telči.

Krásná myšlenka † Fr. Vahalíka vydati lidovou historickou čítanku moravskou stala se konečně skutkem. Původní program její byl rozšířen i na Moravu současnou, a za redakce Fr. Bílého dostala se do rukou čtenářstva kniha, v níž řada Moravanů předvádí nám bývalý i dnešní stav Moravy po všech stránkách. Poněvadž český lid na Moravě zachoval si v míře mnohem větší národní svéráznost nežli v království, jest přirozeno, že dosti místa v čítance věnováno jest národopisu. Článků k němu se odnášejících chceme si zde všimnouti.

Ráz kmenů moravských (str. 397—419), kterých Čítanka vedle českého kmene rozeznává pět, snaží se vystihnouti tolikéž autorů a píší O. Bystřina o Hanácích (str. 397—402), Frant. Kretz o Slovácích (str. 402—405), M. Václavek a Meth. Jahn o Valaších (str. 405—409), a to první o kraji a lidu, druhý o povaze Valachů, M. Václavek o Laších a Lašsku (str. 410—414) a Fr. V. Autrata o Horácích (str. 414—419). Byli bychom ovšem poučeni lépe, kdyby úkol ten byl vzal na sebe jeden autor a kdyby byl ukázal na shody a rozdíly v povaze a způsobu života jednotlivých kmenů, anebo aspoň kdyby byli všichni s jednoho hlediska snažili se podati nám

obraz života a charakteru moravských kmenů. Ale ani to se nestalo. Kdežto F. V. Autrata líčí nám ponejvíce jen způsob života horáckého, plného námahy a strádání, ráz krajiny, příbytků a vesnic Horáků a o povaze jejich (Horák je vážný, dobrácký, vytrvalý, nepoddajný, vzdělání milovný) spíše jen mimochodem se zmiňuje a podobně M. Václavek větší pozornost věnuje lašskému kraji než charakteru Lachů, obírá se O. Bystřina téměř výhradně líčením povahy Hanákovy, a to Hanáka ne dnešního, nýbrž takového, jakým býval před 40ti, 50ti lety (!), jak v hlavních rysech jest známa (klidnost až váhavost, vytrvalost, zbožnost, sebevědomí až pyšnost atd.), a rovněž tak Fr. Kretz omezuje se pouze na to, že kreslí povahu Slovákovu, rázu kraje a způsobu života a zaměstnání Slováků se nedotýkaje; u Valachů obojí stránka jest od sebe oddělena a zpracována dvěma autory. A poněvadž ráz kraje a způsob života spolupůsobí na utváření povahy jednotlivého kmene, jest vážným nedostatkem článku Bystřinova a zvláště Kretzova, že této stránce nevěnují pozornost.

Z toho, co o povaze moravských kmenů jest v čítance uvedeno, vyplývá asi toto: Abstrahujeme-li od českého kmene a od lašského, jehož řeč představuje již přechod k polštině, může se ostatní obyvatelstvo Moravy rozděliti ve dva hlavní kmeny, dosti ostře od sebe odlišené řečí i povahou: na kmen hanácko-horácký, povahy spíše flegmatické v dobrém slova smysle, a slovácko-valašský, založení více sanguinicko-cholerického. Dle způsobu života podmíněného povahou půdy liší se pak obyvatelé rovin a úrodných krajů (Hanáci-Slováci) a obyvatelé chudých krajin horských (Horáci-Valaši); zvláštnosti povahy horácké a valašské souvisí patrně s tuhým bojem o život.

Aby čtenáři poučeni byli o českém jazyce na Moravě (str. 364—372), otiskla redakce Bartošův článek z Ottova Slovníku naučného, XVII., str. 640 a násl. ve zkrácené podobě a doplnila jej ukázkami hlavních nářečí vzatými jednak z Bartošovy Dialektologie, a to slováckého z I. dílu str. 344, hanáckého z II., str. 55, horáckého z II., str. 177 a českého z II., str. 275, jednak ze Sušilovy sbírky národních písní pro poznání nářečí lašského. V tomto článku (psaném r. 1901) odchyluje se Bartoš od rozdělení moravských nářečí podaného v Dialektologii, II. díle, str. I. a násl. a klade nářečí horácké samostatně vedle hanáckého; a neprávem: na první pohled vidíme velkou příbuznost obou nářečí.

V témž poměru, v jakém jest horácké nářečí k hanáckému, jest také valašské k slováckému. Jestliže povaha a ráz Valachů líčeny jsou samostatně, a jestli redakce sama ukázkami doplňovala Bartošův článek, pak důsledně měla také podati ukázku nářečí valašského.

O krojích lidu moravského píše nejlepší jejich znatel řed. J. Klvaňa (str. 372—396). Národní kroj zaniká víc a více a do 20. století udržel se pouze slovácký, v nejstarší a původní podobě dochovaný v Javorníku a kolem St. Hrozenkova. Slováckému kroji věnuje Klvaňa nejvíce pozornosti, ale popisuje také hanácký, který udržuje se ještě v Tovačově, valašský a lašský, zachovaný jen místy, a několik slov věnuje kroji, jaký býval na západní Moravě, a posléze kroji německých osad.

Moravskou píseň lidovou rozbírá Ad. Piskáček (str. 331—340) a rozeznává 3 typy její: 1. Nejstarší a nejvzácnější jest typ nekonečné melodie, blížící se melodickým uspořádáním k písním maloruským, které jsou asi pratvarem slovanským. 2. Pozdějšího původu jsou písně motivické, vznikající přiřaďováním téhož motivu ať melodického, ať rytmického po celou délku písně, a dělí se ve dvě skupiny: a) v písně progressivní (po-

stupné), vzniklé pouhým opakováním motivu základního na různých stupních, a b) symmetrické, u nichž základní motiv písně o několika taktech opakuje se po jeho ukončení nejčastěji v tonině vrchní dominanty, někdy i ve vrchní mediantě, řidčeji v intervallu jiném. 3. Nejnovějšího původu jsou písně třídílné, stojící pod vlivem písně umělé.

Lidovým stavbám věnován jest článek Dušana Jurkoviče (str. 263—274). Spisovatel upozorňuje na krásu staveb lidových, nepopisuje však obydlí a stavby lidové, nýbrž popis nahrazují plnou měrou hojné obrazy (6 obrazů znázorňuje dům z venčí, 10 obydlí uvnitř a 3 věnovány jsou výzdobě).

Nabádavý jest příspěvek Frant. Mareše Domácí průmysl (str. 254—262). Není tu podán jeho obraz, spisovatel ukazuje pouze na jeho důležitost, na jeho úpadek a na cesty k nápravě.

Národnímu vyšívání posléze věnovala pozornost M. Wanklová (str. 244—254), ukazujíc na velikou cenu tohoto lidového umění.

Ant. Boháč.

Čapek Tomáš: **Památky českých emigrantů v Americe.** 2. v. 1907.

Hned v předmluvě autor, advokát a notář v N. Yorku a předseda sdružení spolků českých, poznamenává, že kniha jeho není dějinami česko-americké emigrace do r. 1848, nýbrž příspěvkem k nim. Ceny však jí tím neubývá. Prvá část vykládá příčiny emigrace a její statistiku. Je vzpomenuto V. Hollara v Anglii, J. A. Komenského, z amerických vystěhovalců uveden Augustin Heřman, Bedřich Filip, Yoris, Fradell, pravděpodobně moravského původu rod Zaborovského, Vlasák a j. Nás zajímají připojené statistické přehledy. Proud vystěhovalců není ani přibližně stejnoměrný: r. 1891 odešlo z Čech a Moravy 11.758, r. 1895 1.607 osob. Ze států zvláště mají přítažlivost Illinois, New York, Nebraska, Ohio, nejméně Severní Karolina. — Z národností v Rakousko-Uhersku usedlých nejvíce stěhují se Slováci, Poláci, Maďaři, Chorvaté, Slovinci, nejméně Italové. Analfabetů je nejvíce mezi Rusíny 63%, Poláky 40%, Jihoslovany 38%, nejméně mezi Čechy 2%, a Němci 4%. Lidí krve české je usazeno v Americe asi půl milionu.

Druhá část knihy věnována je biografiím znamenitých českých emigrantů. Zvlášť obšírný a zajímavý je životopis Augustina Heřmana, od r. 1662 pána Českého panství se všemi výsadami s tím spojenými, a Bedřicha Filipa, zakladatele četné a zámožné rodiny Philipsův. Obšírná kapitola věnována též náboženské sektě Moravanů, větvi to Jednoty českobratrské, čítající dnes asi 10.000 vyznavačů Zakončena je kniha životopisem dr. A. M Dignovity a prof. Karla Hrubého.

Kniha není obsáhlá, ale přináší mnoho zajímavého o českém vystěhovalectví a psána je s láskou k historii staré vlasti a hrdostí, že i za mořem můžeme se honosit muži vynikajícími.

Chtk.

Otto Böckel: **Psychologie der Volksdichtung.** U Teubnera v Lipsku, 1906, str. 432.

Spisovatel připomíná v předmluvě, že se písněmi lidovými počal zabývati již před mnoha lety, sbíraje je v Hessensku. Potom oddal se srovnávacím studiím na tomto poli a výsledek jeho práce obsahuje tuto knihu. Böckel mluví nejprve o původu lidového zpěvu, jenž vzniká „z duševního pohnutí takových lidí, u nichž lze pozorovati cit ve svěží bezprostřednosti, na kterou nepůsobí síla myšlení.“ Takoví lidé tvoří „Naturvölker“ a tento pojem vy-

mezuje se dále (str. 15.) dodatkem, že jsou to všickni kmenové „die der Kultur noch fernstehen und im unmittelbaren Zusammenhange mit der Natur leben". Sem klade vedle tak řečených „Urvölker" také takové národy, „kteří ještě dnes anebo tehdy, kdy jejich zpěv lidový kvetl, jsou nebo byli vzdáleni moderní kultury". Tedy jsou prý to vedle Finnů a Litevců všichni Slované. Naskytne se níže příležitost ukázati, proč autor takto soudí o všech Slovanech.

Jakýmsi prapočátkem zpěvu byl výkřik, zvolání (der Rúf) jakožto projev vzrušeného citu. K výkřikům takovým (jsou radostné i bolestné), náleží prý i řecké *ἰῶ παιάν* i kyrie eleison (?), náleží sem láskání a hýčkání matek (suse suse, lulla lulla, naše hajá pupu) i výkřiky při tanci (naše ichuchu) a j. V lidové písni vznikají slova i nápěvy najednou a nelze jich děliti od sebe, jenom zpěvem také se šíří a zachovávají. Píseň lidová, dí Böckel, liší se jenom jazykem. Tomu nelze potud přisvědčiti, že v písních jeví se také kmenový charakter, probleskuje národní povaha; hudebním skladatelům je to dobře známo, národní hudba má v té vlastnosti hlavní svůj kořen. Autor sleduje dále otázku, jak písně vznikly, zjišťuje především touhu po zpěvu u prostých národů, schopnost jednotlivců básniti s patra, vážnost, které se těší tací jednotlivci, místa a příležitosti, kde písně vznikají, a dle toho různý ráz jejich. Správně vytýká vliv okolí na ráz písně a ukazuje na příkladech, jak popěvek vytryskuje přímo z okamžité nálady; kdyby věděl o našem halekání nebo o popěvcích na moravské jízdě králů, byl by měl doklady pádnější.

V další kapitole vyvozuje ze zvláštností jednotlivých národů celkový charakter jejich písní. Severští národové, zejména Švédové a Skotové, mají písně převahou epické, kdežto na jihu, na př. v jižní Italii, Sicilii, v Andalusii, převládají písně lyrické. Ze Slovanů jenom Srbové, Bulhaři a Rusové mají epiku lidovou, kdežto u Čechů, Slováků a Poláků vyskytají se toliko drobné ballady a legendy. Tu věc vykládá autor dle Nehringa z povahy zmíněných národů. Srbové, Bulhaři a Rusové jsou prý rozvážnější, klidnější a soustředěnější a tudíž již od přírody jsou disponováni k epice, kdežto druzí jsou živější a hybnější, city projevují prudčeji, a to zakládá u Čechů nadání k hudbě, u Poláků zálibu v tanci a zpěvu. — Odtud u západních Slovanů převládá lyrika. Tvrzení toto má sice jakousi oprávněnost, ale nevystihuje zplna všech příčin a podmínek vytčeného rozdílu v písních našich a na př. jihoslovanských. Nelze tu zapomínati také dlouholetých bojů s Turky a jiných podnětů k epickým skladbám; jiný způsob života pak a různost kultury také tu padá na váhu. A co se týče té rozvážnosti a prudkosti, vzpomeňme jen na kmeny moravské a srovnejme Hanáka se Slovákem. Jaký tu rozdíl v povaze, jaký rozdíl v projevech citů! A přece rozvážný Hanák nemá o nic víc epiky než vznětlivý Slovák a má naopak, jak ukazuje Bartoš,*) mnohem více původních tanců domácích než on, ačkoli tančí jen loudavě. — Mluvě o jazyce lidových písní, Böckel tvrdí, že všude, kde jest u národa vytvořen jazyk spisovný, písně jsou složeny v něm, nikoli v dialektech. Tomu zase odporuje zkušenost z naší Moravy. Stačí jen nahlédnouti do sbírky Sušilovy a do sbírek Bartošových, abychom se přesvědčili, že Slováci, Hanáci, Valaši a Laši pějí své písně vesměs v domácím nářečí, ač se u nich v kostelích a ve školách užívá jazyka spisovného. — Písně, vznikše v ústech lidu, také ústně se šířily; teprve když si národ uvědomil cenu písní, zvláště hrdinských,

*) Nár. písně moravské, r. 1889. str XLII.

vytvořila se třída pěvců-tvůrců, aoidů, známých již z Homera, a rhapsodů, pouhých šiřitelů hotových skladeb. Spisovatel shledává stopy takových aoidů u Finnů, u národů kavkazských i jinde. K nim čítá slepce, jež zjišťuje za středověku ve Švýcařích, Francii, Italii, Anglii, Španělsku a z nové doby ovšem především u Srbů a Rusů, dále Řeků, Armenů, Čerkesů a j. Že by, jak Böckel dí, hůl, kterou pěvci měli v ruce, byla bývala velmi důležita pro přednes písně, takže rhapsodové po ní dostali jméno, není tvrzení správné; odvozuje se jejich jméno nověji od ῥάπτω = spojuji, nikoli od ῥάβδος = prut, hůl. A hůl slepcům byla nezbytna, aby jí ohledávali cestu ; že vedle toho na ní mohli míti vruby, jak Böckel myslí, za pomůcku mnemotechnickou, je pravděpodobno.

Probíraje otázku, mezi jakým lidem písně nejvíce vznikaly, autor dospívá správného závěrů, že v lidu selském, dále u pastýřů, formanů a (zvláště v starších dobách) u rozmanitých kočovníků. Mluvě o pastýřích uvádí z Livonska zvyk, že pastevci veršíky na sebe volají, aby se vespolek přiblížili a vzájemně se pobavili. Zvyk upomíná na naše halekání, jehož autor, jak již řečeno, nezná. Také ve vězeních vznikla nejedna píseň a nejen na Sicilii, v Italii a na Kubě, odkudž autor má doklady, nýbrž i v Čechách, jak je prokázáno o písni „Horo, horo, vysoká jsi". — V dalším oddíle spisovatel dokazuje, a to příklady dost pracně posbíranými z historie, že také ženy a dívky písně skládaly a že jsou nejvlastnějšími zachovatelkami písní, majíce na ně paměť obzvlášť výbornou. O zpěvnosti slovanských žen dokládá se tu Šafaříka dle německého pramene (Talvj, Handbuch); kdyby byl znal Bartoše, mohl výslovně uvésti zpěvačku z Velké, Kateřinu Zemanovou, která sběrateli přednesla na sta písní, z nichž mnohé nikomu jinému nebyly známy. — Zvláštním druhem písní jsou nářky nad zemřelými, známé již ze starého věku a doložené hojně u národů románských, u starých Prusů, vyskytují se na Balkáně, v Asii, v Africe i v zemích Nového světa. Odtud odevšad autor má doklady, o Češích a Polácích nemá ničeho. — Potom pojednává o místech, kde se zpívalo, a zabývá se především dosti zevrubně přástkami. V německých zemích přástky zcela vymizely tím spíše, že byly od duchovních i světských vrchností stíhány, dávajíce prý podnět k všelijakým nevázanostem a výstupkům. Autor želí jich zániku a praví : „Die alten Sitten halten das Landvolk nicht mehr zusammen, die Spinnstube, die der Jugend einen Halt gewährte, ist dahin — deshalb strömt heute massenhaft vom Lande die Bevölkerung weg, und diese unaufhörliche Abwanderung lässt das Land veröden und die Wehrkraft zerfallen." (Str. 146.) Jest známo, že venkovský lid hrne se do měst a průmyslových míst z příčin hospodářských a vůbec sociálních, nikoli proto, že ho na venkově již nepoutají starodávné obyčeje. Ty pak ovšem hynou tím více a tím rychleji, čím více lid upouští od dřívějšího způsobu života. Ze zániku starých zábav, zejména přástek, autor vyvozuje — a to zní již věcněji — nynější nedružnost mládeže, hádky, spory, řevnivost a přeceňování jednotlivců naproti celku. Že ničeho neuvádí o přástkách našich, ač na př. z Chodska a z Moravy zevrubně jsou popsány v časopisech i v knihách, netřeba podotýkati. — Hojně zpívávala mládež za letních večerů (viz na př. u Holečka, Naši, noci v sena), což bylo lze také z české Moravy mnohonásobně doložiti.

Z rozpravy, kterak lidové básnictví jest schopno života, Böckel vytýká především výbornou paměť četných jednotlivců u prostých národů. O pěvcích ruských bylin jsou známy doklady ještě výmluvnější, než které jsou zde uvedeny z Rambauda (La Russie épique). Že nápěvy mají tužší život než

slova, jest tvrzeno správně; také v našem lidu lze se o tom často přesvědčiti, právě jako o tom, že slova udržují se spolu s nápěvem. — Zajímavé jsou uvedené příklady písní, které se zachovaly v lidu po staletí. Některé z nich změnily se v tom, že prve byly zpívány od dospělých, kdežto nyní staly se majetkem dětí. Příklad však, který autor uvádí ze slovenských koled (zove je „Koledo-Gesang"), se sem nehodí a jest dle zastaralého pramene podán nesprávně. Praví totiž, že v Srbsku posud chodí dospělí mladíci po koledě, zpívajíce písně „mit dem Refrain: ‚Koledo', kdežto v Čechách zpívají týž „Koledorefrain" o vánocích jenom české děti. Koleda srbská — právě jako ruská, zejména na př. maloruská koleda na Pokutí — byla a jest prostě zcela jiná než česká. Také písně kolední u nás a zmíněných Slovanů velmi se liší. Autor by byl měl pro svůj doklad dokázati, že u n á s kdysi také dospělí obcházeli se zpěvy koledními, jako nyní děti. U nás činili tak ve středověku kněží a učitelé se žáky, pomáhajíce si tím k obživě, ale toho nelze počítati ku zvykům a zpěvům lidovým. — Pojednav o místech, kde písně vznikají, autor přechází k výkladu, jak se písně šíří. Uvádí-li tou příležitostí, že ve Škotsku každý pocestný — třebas nebyl pěvcem z povolání — hned dostával nocleh, uměl-li vyprávěti novou pohádku nebo zazpívati novou písničku, připomíná nám ta zpráva podobné věty Holečkovy o jihočeských sedlácích. Zároveň však jde odtud na jevo, že Böckel nečiní (a toho tu nacházíme časté doklady) náležitého rozdílu mezi zpěvem lidovým a umělým ; zpěvy potulných rytířů, o nichž činí zmínky, nenáležejí k lidové poesii. Také satyrické popěvky, jimiž se škádlily za reformace strany náboženské (popěvků z hnutí husitského autor neuvádí) lze sem klásti jen nanejvýš opatrně. Vhodné jsou zmínky o šíření písní válečnými pochody, vystěhovalectvím a výměnou mezi národy téhož kmene. Důkazy o tom z písní slovanských jsou odbyty několika povšechnými slovy. Na Srbech lužických Böckel ukazuje, jak i cizí kmen, v tom případě Němci, působí na látky písní slabšího souseda. Myslí-li však, že stejným vlivem působili Němci na lidovou poesii českou a polskou, je na omylu. Látková shoda několika našich ballad a legend se skladbami německými mnoho tu neváží ; nutno ji vykládati právě tak, jako shodu v látkách pohádek. Naproti tomu mohly ovšem býti uvedeny německé písně z krajů poněmčených, jichž český původ jest patrný pozorovateli nepodjatému. „Die Lumpen seint Lumpen", položena na str. 180., měla raději odpadnouti jako všecky doklady z výrobků „poesie" kramářské, jež se ujímají právě tak rychle u Němců, jako jinde. Autor tyto výrobky, u nás po právu Bartošem odsouzené, nejednou blahovolně shrnuje do pravého básnictví lidového.

V rozpravě o závodech ve zpěvu, v nichž na př. chasníci před děvčaty druh druha hledí překonati, Böckel podává několik zajímavých zpráv historických a hojnost údajův o obyčejích národů románských; o Slovanech však tu není zase nic. — Protože písně mají na člověka i na přírodu přímo kouzelný účinek — vykládá autor dále — věřeno v nadzemský původ jejich. (Srovnej ve slovenské písni o zpěvankách : „či ste s něba padly?"). V dokladech, v nichž spisovatel činí věcné závěry též z nadsázek a jiných příkras písňových, dospívá také k účinkům písní válečných u dřevních Němců. Tuším, že by byla nejvýmluvnějším příkladem naše píseň „Kdo jste boží bojovníci", jejíž zvuky, jak známo, velmi působily na vojska německá. — V nejbližším odstavci, nazvaném „Optimismus v lidovém básnictví", autor přechází ke vnitřní stránce písní. Ukazuje, jak si písně představují život záhrobní, jak v nich vládne idea spravedlnosti, jak smý-

šlejí o některých problemech sociálních, zejména o chudobě, jaká jest jejich výslednice v morálce, a vzpomíná i jejich něžnosti, jevící se v slovech zdrobnělých a mazlivých. Potom se zabývá poměrem člověka ku přírodě a zvláště k význačným částem kosmu. (Slovanské doklady zase tu chybí ; na př. naše pověra, že každý člověk má svou hvězdu, pak krásná píseň : „Ty hvězdičko malá" měla tu býti uvedena.) Důvěrnost, ba přátelství člověka ke zvířatům, na př. koni, psu, ptákům, v písních přehojně se projevuje. (Kůň ke svému pánu hovoří netoliko v ruských a bulharských písních, ale i v našich ! Když vojín padl, „stojí vraný kůň u něho, nohou hrabe, lituje ho: „Vstávej, vstávej, můj patrone . . ." Také pro zálibu lidu, zvláště dívek, ve květinách, byl by autor v našich písních nalezl výmluvné doklady. — Další rozpravou o citovém životě v lidových písních Böckel ocítá se asi nejblíže cíle, na nějž ukazuje nápis jeho díla. Tu také vzpomíná rozdílů, jevících se v projevech citů dle kmenů, uznávaje, že Slovanstvo „hat gewisse Rasseeigenarten in seiner Volksdichtung, die den Germanen fehlen" (str. 274.). Vytýká zde a pěknými příklady provází mimo jiné zvláště touhu po domově a rodičích, cit právní, věrnost manželskou, lásku mateřskou, soucit se sirotky, zoufalství a kletbu. Za příklad touhy starcovy po zašlém mládí měla vedle ruské (v překladu, str. 277.) býti položena tklivá naše sloha: „Mladost, moje mladost" ze „Zahučaly hory".

Nejbližší odstavec jest věnován humoru a posměšku v písních. Autor jej uvádí ve spojení s optimistickým názorem světovým, kterým se vyznačuje lidová tradice. Začíná humorem vojenským, pro nějž má hojnost historických dokladů, přechází k humoru pijáckému, zabývá se humorem v písních milostných a manželských a obrací se k posměškům, jež probírá opět se stránky historické, až dochází ku posměškům na různé stavy, zejména řemesla (u nás je zastoupeno mnohem více řemesel, než krejčí, mlynáři a tkalci, jež mají Němci (Str. 335.), na baby vdavek chtivé a j. Tu uvádí také příklad české písně *) „Chodíval k nám, chodíval z kanceláře písař, klobouček premovanej — jako ňákej císař", kteréžto poslední verše však jsou přeloženy : „Sah ganz stutzermäszig aus — wie ein Herzensräuber" (!) — Předmětem následující rozpravy jsou dějiny v lidovém básnictví. Böckel dokazuje, že lid nemá dějinného smyslu, že neoceňuje velikých dějů ani velikých osobností, že tedy není dějepisného podání lidového a písní že nikterak nelze pokládati za pramen dějepisný. Lid si záhy mate historické postavy a připisuje libovolně osobám novějším, co se vyprávělo o starších, a naopak. (Vzpomeňme, kolik hradů dle našeho lidu zbořil Žižka a jaké pověsti byly přeneseny na Josefa II.!) Oblíbenější než slavní vůdcové jsou lidové poesii pověstní lupiči, hajduci, uskokové a zbojníci. V dokladech, jež tu již spoléhají téměř jen na literaturu německou, marně hledáme slovenského Janošíka. — Rozpravu o písních vojenských, opřenou opět hlavně o příklady historické, autor končí přáním, aby se povolané ruce chopily starých písní těchto a vštípily je nynějšímu vojsku, odkudž reservisti by je přinesli nazpět do lidu. Domnívám se, že by se ani ve vojenském Německu žádný armádní rozkaz nedodělal takového úspěchu. Vojsko má a bude míti své písničky, ale o většině z nich lze si jen přáti, aby lid jich nepoznal.

City mateřské vedou autora v další kapitole k manželství a svatbě. Písně svatební dělí dle obsahu na vážné a veselé. Ku prvním čítá loučení nevěstino s rodiči a panenstvím a napomínání do nového stavu, druhé obsa-

*) Dle Helferta ve Vlachově knize „Die Čechoslawen".

hují projevy svatebního veselí a škádlení. Na naše písně toto rozdělení nestačí; jsouť pestřejší a rozmanitější, jako jsou hojnější naše obyčeje svatební. — Ve dvou kapitolách závěrečních Böckel projevuje pozoruhodné myšlenky o příčinách, jež přivodily úpadek lidového zpěvu, a o prostředcích, kterými by se zpěv ten dal oživiti. Má-li lidová poesie kvésti, jest prý třeba, aby všecek národ byl jednotný, aby se nedělil v kasty. Tomu odporuje skutečnost, že u nás právě za dob poddanství, kdy šlechta byla vyvýšena nade všechno občanstvo, lidové poesii dobře se dařilo, a tak i u Rusův a jinde. Také nelze obecně uznati, že by „vynález knihtisku byl lidové písni zadal ránu smrtelnou" (str. 412.), protože čtení zapudilo zpěv. Autor dokládá se při tom i srbskými guslary. Uměli oni čísti? Tiskly se tehdy sbírky srbských písní? A kolik procent německých (i jiných) sedláků umělo čísti na př. po třicetileté válce? — Úpadek písní tanečních správně se spojuje se zánikem starých nástrojů hudebních. Ustoupily-li ve Finsku ctihodné kantele tahací harmonice, jsou důsledky toho právě takové jako u nás, kde flašinet vystřídal dudy nebo na Moravě gajdy. Oživení zpěvu však sotva pomůže doporučení německého císaře, jež Böckel zálibně uvádí; více by mu prospěly zpěvácké spolky, zvláště však, tuším, hudebnické sbory, kdyby místo moderních odrhovaček hrály staré písně domácí. V tom ovšem dlužno s autorem plně souhlasiti, že „lidověda musí se vraceti nazpět do života" a neobmezovati se jen na musea.

Dílo Böckelovo shrnulo pod široký pojem svého nápisu téměř vše, co lze říci o tekstech písní. Vnitřní stránky nápěvů, jež přece s onou psychologií také souvisí, se nedotýká. Předností jeho jest, že vládne rozsáhlým materiálem, zejména historickým, a uvádí velmi hojnou literaturu. Citelnou vadou jeho jest, že autor nezná žádného jazyka slovanského a spokojuje se tedy stran Slovanů jen tím, co mu podává literatura německá, tu a tam též anglická. Jak je zřejmo ze zmínky o Srbech lužických na str. 180., není předpojat, jak u Němců bývá, proti Slovanům, ale klade je mezi „Naturvölker", protože o nich má vědomosti skrovné, kusé. O českých písních jsou mu vedle Vlacha pramenem Bowring, Waldau (Böhm. Granaten) a Düringsfeldová, sbírek Erbenovy, Sušilovy, Bartošovy, Kollárovy a prací O. Hostinského nezná, neví o nich. A právě tak je tomu se sbírkami ostatních Slovanů. Tím se stalo, že na př. o Bascích, Čerkesích a Kabylech má zprávy málem hojnější než o nejbližších sousedech Němectva. To jsou ovšem staré stesky, ale pravá věda tak nejedná.

F. V. Vykoukal.

Henri Gaidoz: **De l'Étude des Traditions Populaires ou Folk-Lore** en France et à l'Étranger. Extrait des Explorations Pyrénéennes. 3e Série. T. I. Bagnères-de-Bigorre 1907, str. 174—193.

Nevelké pojednání „o studiu tradic lidových ve Francii a v cizině", které vyhlášený folklorista francouzský, jeden ze zakladatelů znamenité „Mélusine" nám byl zaslal, vzbuzuje náš největší zájem zběžným přehledem vývoje těchto studií ve Francii a stručnou jich charakteristikou. Vzdávaje všecku náležitou čest hlavním francouzským vzdělavatelům této vědy, vyznává přece, že francouzské studie folkloristické ustupují před těmi studiemi v Anglii a v Německu. Slabost jich shledává ve vzácnosti „historických aneb srovnávacích studií folkloru". Několika slovy připomněl spis. hojné falsifikáty od „Ossiana" Mac Phersonova počínaje do XIX. stol., historii terminu „folk-lore" a j. V něm rozeznává dvě větve, tak různé a rozdílné, že se mohou z nich vyvnouti dvě různé discipliny: 1. literatura ústní, tradi-

cionalní; 2. tradice zachovávané ve zvycích a obyčejích lidových a v jeho názorech. První obsahuje: povídky, písně s nápěvy, přísloví a říkadla, hádanky hry dětské s případnými veršíčky; druhá zvyky v životě obecném, právní a j., víru a představy o světě nadpozemském, bájeslovný výklad jevů přírodních, pověry a obyčeje týkající se hvězd, meteorů, předmětů a bytostí přírodních, pramenů, skal, zvířat, rostlin atd., k tomu dalo by se připojiti ještě oddělení zvláštní o náboženství v pravém slova smyslu o názorech a obyčejích lidových „folklore křesťanský". Jiná by pododdělení byla lidová medicina a lidové umění.

Pan Gaidoz vyslovuje se mimochodem (str. 185) proti tomu, že by se velké události byly zachovaly v paměti lidové, že prý velké události přehrnou se přes povrch jak voda přes mramor. V této všeobecnosti jest to zajisté nesprávný výrok, jak nám jasně dosvědčuje epická poesie jihoslovanská a ruská. *jpa.*

Schweizer Märchen. Anfang eines Kommentars zu der veröffentlichten Schweizer Märchenliteratur. Erste Fortsetzung. Von Prof. Dr. S. Singer. Bern, Francke 1906, str. VI + 167.

Prvního svazečku této práce, vydaného r. 1903, dotknul jsem se krátce ve svých „Pohádkoslovných studiích" str. X. V sešitě dalším, který leží před námi, pojednáno o řadě látek povídkových. A sice 1. o „Popelce" (str. 1—31). Na základě zmínek o této látce u Geilera von Kaisersberg rekonstruuje spis. její obsah, jak ji asi znal jmenovaný štrasburský kazatel v 2. pol. XV. stol. Probírá a kritisuje její, málo lidové verse — ukazuje tím, že možno i literárních zpracování třebas neumělých používati pro studia látkovědná a pohádkoslovná — jakož i jiné novější verse. Rozbírá románská jména rekyně této látky a dospívá k výsledku, že pohádka tato pronikla z Provence do Německa a odtud k Slovanům; o vzniku jejím nevyslovuje se určitě, jen že byla nejspíše v Egyptě vzdělána a zdokonalena. Jméno její Maria legno, Marie robe de bois, Kattie Wooden loak a p. přináleží vlastně jiné látce, totiž „Peau d'âne", znamená to zvláštní úkryt, šat, ve kterém dívka utekla od otce, bratra, když chtěli ji učiniti ženou. S vlastní látkou o popelce to nesouvisí, a nemělo by se tedy směšovati. V 2. pojednání „Krejčí a poklad" (str. 31—89) rozebrány pověsti o dobytí pokladu hlídaného drakem, o osvobození zakleté dívky polibky, různé anekdoty, písničky a vtipy o krejčím; konečně původ představ, již byly základem pověstí o dívkách v draky-hady zakletých nad poklady a j. 3. Ukázán vlastní pramen Sutermeisterovy povídky „Der einfältige Gesell", kdo má nejkrásnější sen, sní celý chléb (str. 90—98). Singer nepouští se do rozboru této velice rozšířené anekdoty, kterou zpracoval mimo jiné též Gogolj ve svém „Revizoru", ani nepoukazuje na jiné její rozbory jako Clouston, Pop. Tales and Fictions, II., 86 sl. 5. Několik poznámek k legendě o italském mladém vévodovi v ráji (str. 99—139), srv. Köhler, Klein. Schrift. II., 224 sl. – 6. „Kůstka" krvácející vyzradí vraha, když se jí po dlouhé řadě let dotkne (str. 139—148), srovnány hojné verse švýcarské a připomenut známý právní zvyk. 7. Několik poznámek (148—151) o krejčím, vojákovi a j., jak se lstivě vplížil do nebe, sedl si na svůj ranec. — V posledním 10. odstavci pojednává spis. o některých, hlavně švýcarských versích látky o boji s draky o krasavici.

Prof. Singer sebral v knize té své universitní přednášky o švýcarských pohádkách, hlavně podle sbírky Sutermeisterovy. Jeho výklady zasahují

zhusta do srovnávacích studií pohádkoslovných, dotýkají se všeobecnějších otázek a zasluhují živý zájem všech, kdož se těmi studiemi obírají.

J. Polívka.

Contributions au Folklore Érotique, contes, chansons, usages etc. recueillis aux sources orales. Tome Ier **Contes licencieux de Constantinople et de l'Asie Mineure.** Recueillis par Jean Nicolaïdès, Kleinbronn. Librairie dépositaire, Gustave Ficker, Paris (1906), str. XXVIII. + 218. — Tome II. **Contes licencieux de l'Alsace.** Racontés par Le Magnin de Rougement . . ib., str. XII + 274.

Nová tato publikace vzešla zajisté z ryzích snah po prohlubování studií etnografických, folkloristických, po zevrubném poznání nejtajnějších a nejvíce zatajovaných zákoutí psychického i fysického života. Řadí se k větší publikaci řízené drem Fr. S. Kraussem, Anthropophyteia, kterou jsme v tomto listě loni oznámili (I., 50—51). Neznámí vydavatelé sbírky této tištěné v místě, kteréž jsme marně hledali ve velkém atlase Andreeově, upozorňují v kratičké předmluvě na nemalý vědecký význam její „uvažujíce, že literatura erotická jest jedním ze základův bájesloví, dějin náboženství i filosofií, jakož i folkloru (lidovědy) . . . myslíme, že jest nutno doplniti stávající sbírky a sbírati, pokud jest ještě čas, co zítra utone vlivem obecného školství." Doufají také, že dějiny vzniku literatury, četných otázek lidovědných, etnografických, jazykovědných a antropologických najdou v této sbírce příspěvky k řešení dosud marně hledanému.

Přiznáváme zajisté potřebu vědeckého studia i tohoto choulostivého odvětví lidovědy a proto upozorňujeme na novou tuto sbírku.

Sbírce první „nevázaných povídek" z Cařihradu a Malé Asie předeslána jest životopisná črta jejího sběratele, který zemřel r. 1893 jako profesor lycea na ostrově Chios v 47. roce svého věku zajistiv si bohatými sbírkami lidovědného materiálu z Cařihradu, řeckých ostrovů a z pobřežních míst maloasijských, materialu jak z řeckého pravoslavného tak i z tureckého, mohamedanského světa, zvučné jméno v dějinách folkloru. Dále shledáváme tu ještě rozpravu G. Froidure d'Aubigné „Erotické povídky starého Řecka" (str. XV.—XXVIII.).

Povídky v této knížce vydané jsou skutečně nevázané až rozpustilé, tu graciesně, laškovně, častěji až obscenně líčeny přerozmanité peripetie pohlavního života nezkušeného děvčete, přestárlé panny, veselé vdovy, zvláště kněží pravoslavných a j. Do podrobností se zde ovšem nemůžeme pouštěti, a upozorníme jen na povídky, které mají význam pro srovnávací pohádkosloví, pro látkovědu a ne jen pro seznání sexualního života.

Č. 11, str. 54. Cestující svlékl se za prudkého deště a šaty uschoval do mírky. Přišel čert a divil se, jak mohl zachovati šat suchý. Srv. Drahomanov, Розвідки I., 220.

Č. 21, str. 93 sl. „Drak a dělník". Žena obelstila draka podobně jako v evropských povídkách čerta. Srv. Anthropophyteia, I., 173, č. 144. Crane, Ital. pop. tales 368. Етнограф. Збірн. VI., 42, č. 127. Strohal, Hrvat. nar. pripov. I., č. 51 a j.

Č. 24. „Co čert nesvedl". Čert donesl kněze Hilariona do Cařihradu na velikonoční svátky. Hilarion za to dá mu svou duši, provede-li tři úlohy; třetí narovnati kučeravý vlásek ženin, nesvedl. Srv. Montanus, Schwankbücher ed. Bolte 512, 602, Wünsche, Der Sagenkreis vom geprellten Teufel 112. Anthropophyteia I., 168, č. 143. E. Meier, Deutsche Vk. Schwab. 121.

Sébillot, Cont. pop. de la H. Bret. 282. Wis'a V., 454. Mater antropol. archeol. VIII., odd. 2., str. 193. Czambel, Slov. reč 472. Добровольскій Смол. Сб. I., 142. Етногр. Обозр. LI., 10.

Č. 49. „Kněz, soudce a bohatý kupec" pozváni od ženy na různé hodiny, manžel o tom zpraven, vyžene je, hodně je vymlátiv. Srv. Nár. Sb. IV.—V., 102, 118, č. 46. Freys Gartengesellschaft, vyd. Bolte 281, 286. Köhler, Klein. Schrift. II., 445.

Č. 50. Žena měla uchrániti soudek nasolených ryb pro Vánoce (pour Noël), dala je cizinci, který o sobě říkal, že se tak jmenuje. Srv. Nár. Sb. VI., 225, č. 71, VII., 214, č. 18. Bünker Schwänke, Sag. Mär. heanz. č. 9. Clouston, Book of Noodles 204,210, 213.

Č. 58. „Filosof" domnívá se, že poznal všecky lsti a úklady ženské. Žena ho však přesvědčila, jak jeho vědomosti jsou kusé, pod. jako Chauvin, Bibliogr. arab. VI., str. 175, č. 333.

Č. 60, str. 212. „Hůl očarovaná", proutek kouzelný, kdo se dotkne, chytne se ho a tak se utvoří přesměšný průvod, srv. moje Pohádkoslovné studie 72.

Povídky v 2. sv. obsažené zapsal Gilbert Froidure d'Aubigné podle vypravování jistého kočovného cínaře a deštnikáře („magnin" se jmenuje takový kočovný správkář) v jedné obci okr. Belfortského na hranicích něm. Elsaska (Rougemont). Jsou to povídky mnohem lascivnější, obscennější a hrubozrnnější než povídky sebrané od Nicolaïdesa. Jest také pozoruhodné, že valná jich část obsahuje vypravování z židovského prostředí. Při mnohém pak čísle může oprávněně býti brána v pochybnost jich lidovost.

Ze 63 čísel této sbírky málo které má širší cenu látkovědnou.

Č. 17. Děvče žaluje u soudce na mladíka, že ji znásilnil, pod. ještě č. 51, str. 208. Srv. Nicolaïdes, Cont. licenc. 118, č. 28. Jinak spor rozsouzen než u Cloustona, Pop. Tales and Fictions I., 28.

Č. 22. Žena nevěrná zakryla zdravé oko svého muže jednookého. Srv. Köhler, Klein. Schrift. II., 673. Clouston, Pop. Tales a. Fictions I., 53, Roman. Forschungen XVI., 341.

Č. 23. Žena s vědomím mužovým přijme návrh zamilovaného kněze, nechá se překvapiti od muže, kněz zavřen do truhly, odvezen od muže a propuštěn za dobrou odměnu. Srv. Anthropophyteia II., 326, č. 417, 418. Federowski, Lud białoruski, III., 183, č. 344. Живая Старина XIII., 405. Mater. i prace kom. język. II., str. 24, č. 16.

Č. 28, str. 119 sl. Čert oklamán sedlákem, dostane z úrody jednou, co roste nad zemí, po druhé, co roste v zemi. Srv. Národop. Sb. IV.—V., str. 154, č. 558; VII., 224, č. 64. Roman. Forschg. XVI., 236. Етногр. Збірн. XIV., 312, č. 66. Stumme, Maltes. M. 86 sl., č. 33 (ježek a šakal). Konečně má muž ukázati takové zvíře, jehož jméno čert nezná: žena potřela své tělo mazem, vyválela se v peří a na všech čtyřech lezla do zahrady před čerta. Srov. Národop. Sb. IV—V., 140, č. 100. Crane, Ital. pop. tales 368.

Č. 54, str. 27 sl. „Le jambon de Pâques". Vdova dostala šunku a poručila služce, aby ji pověsila do komína „pour Pâques" pro Velikonoce. Přišel tulák za nepřítomnosti paniny, jmenuje se „Pascal" — služka myslí, že to Pâques, dá mu šunku. Ostatek nadmíru lascivní nelze reprodukovati. Jest to tedy obměna rozšířené historky o pokladu „le temps long", „le long hiver", „Der Fürpass", „Christmas" a p. Srv. nahoře Nicolaïdes, č. 50.

Č. 60. Otec odcestuje přikazuje dceři, aby mladíkům odpovídala stále „ne", cokoliv by jí říkali. Základní idea jest tatáž, jako v povídce dosti roz-

šířené. Srv. Národop. Sborn. IV.—V., 137. Anthropophyteia, I., 299, č. 239, ale povídka sama svým obsahem se zcela odlišuje.

Č. 62, str. 259 sl. „Košile světcova" zcela stejná s povídkou zaznamenanou od Nicolaïdesa, č. 44, str. 155.

Sbírka vychází nákladem velmi skrovným, pouze v 230 výt., svazeček stojí 20 franků, a tím zajisté jest vyloučena možnost, že by pronikala za úzký kruh odborníků a — bibliofilů. *J. Polívka.*

Ко дню семидесятилетія Василія Васильевича Радлова 5. января 1907 года. С. Петербург. Имп. Академія наук 1907, v. 8°, str. III.

Kniha obsahuje 1. bibliografii prací ředitele musea antropologie a etnografie zřízeném při akademii věd v Petrohradě, V. V. Radlova, velice zasloužilého, zvláště velkou svou publikací tradic turských kmenů jihosibířských a jinými hojnými pracemi o turských jazycích; 2. přehled vývoje řečeného musea za 12 let ředitelské správy jubilantovy od r. 1904, kdy přešlo řečené museum do vedení historicko-filologické třídy akademie věd a jejího člena V. V. Radlova. V 2. části spisku vyličuje se zevrubně, jak především neúmornou energií V. V. Radlova bylo toto museum ze svých takřka chaotických poměrů r. 1894 dovedeno na nynější svou výši. Zvláštními vědeckými expedicemi především soustavně doplňovány sbírky, které byly nesmírně již obohaceny sbírkou nashromážděnou na cestě někdejšího následníka, nynějšího císaře Mikuláše II. po východě r. 1890-1891, zjednány nové prostornější místnosti, získány nové vědecky vzdělané síly, zvýšen budget na nynější obnos 11.900 rublů, ze kterého poměrně stále ještě nevelkého, pouze 3000 určeny na zakupování nových sbírek. Mezi tím se změnil také dosti značně program musea. Kdežto dříve mělo býti hlavní úlohou musea studium Ruska, co bylo obsaženo také v dřívějším názvu toho musea, kladl se potom důraz na to, že cílem etnografického musea má býti znázornění vývoje lidské kultury, a proto nesmí se museum obmezovati jen na určitější území aneb jeden jen národ, než obsahovati všecken svět. Sbírky byly podle toho uspořádány přesně dle kulturně-etnického principu, a uvnitř každé takové kulturně-etnické skupiny seřazeny předměty podle jich účelu a úlohy v kultuře; tím podle mínění právy musejní bylo dosaženo jak systematičnosti pokud možno úplné, ak i nejvyšší přístupnosti a přehlednosti předmětů. Tak obsahují hořejší sály buddhism (máme tu ještě vestibul a schodiště), Mongolsko, Japonsko, Koreu, Čínu, Indii, Indo-Čínu, Malajský archipelag, ostrovy Tichého oceánu, Australii a Afriku. Sály dolejšího poschodí pak objímají: severní a jižní Ameriku, Sibiř, střední Asii a severní pobřeží Evropy. Sbírky rostou tou měrou, že již nevyhovují dosavadní místnosti. Vlastní ruská a slovanská etnografie jakož i etnografie západoevropská jest z programu musea vlastně vyloučena, třebas zajisté i ta jest nutná ke studiu „evoluce lidské kultury" neméně než etnografie kulturních národů východu asijského. Ve zvláštní části spisu (str. 60 sl.) vypsán jest specialně vzrůst musejních sbírek podle jednotlivých oddílů: amerických národů, asijského Ruska i krajního severovýchodu Asie, přiamurského kraje atd. Zprávy o oddíle antropologickém, sbírce kraniologické, archeologické, o knihovně uzavírají knihu. Jest opatřena hojnými illustracemi ze sbírek musejních, ale ty jsou bohužel bezejmenné. *red.*

Albrecht Keller: **Die Schwaben in der Geschichte des Volkshumors.** Freiburg (Baden), J. Bielefelds Verlag 1907. 8°, str. XVI + 388.

Roztomilá tato kniha, napsaná jak s velikou učeností tak s vřelou

láskou k rodné zemi, nemá jen užší lokální ráz a význam. Sáhne po ní se ziskem i ten, kdo by se chtěl podrobněji obírati povídkami kocourkovskými, i ten, kdo by chtěl zpracovati tradice o jistém kmenu, jak se časem nakupily v literatuře a v ústech lidu. Proto budiž zde na ni stručně upozorněno.

Spis. učinil si úkolem vyšetřiti, jak se mohly právě na Švaby nakupiti různé kocourkovské povídky, jak právě se švábský kmen stal centrem všech možných směšných historek, terčem vtipů a úsměšků se strany ostatních kmenů německých. Ustanovuje pak na základě přesného studia literárněhistorického, kdy a za kterých poměrů socialně-politických se to stalo. V staroněmecké době byly již zaznamenány některé žertíky, ale jsou příliš ojedinělé. Ve věku rytířském však umlkají, za Hohenstaufů hráli Švábové vynikající úlohu jako rekové vyhlášení svou udatností a neohrožeností, takže stáli v čele německých kmenů a dlouho tuto svou přednost při veřejných příležitostech hájili. Na sklonku středověku se znenáhla mění radikalně tyto poměry. Poklesla šlechta, vzmáhalo se měšťanstvo a tím mění se též ráz literatury, zvláště potom po vynalezení knihtiskařského umění. Zaznamenávají se nyní hojnou měrou povídky, žertíky, vtipy, úsměšky a úštěpky kroužící mezi lidem. V XV. stol. začínají jako hlavní příznak Švába vytýkati jeho prostoduchost a přihlouplost a XVI. věk umí vypravovati již řadu švábských kousků. Spis. sleduje bedlivě všecky tyto hojné sbírky facecií, švanků od Jindřicha Bebela až po Martina Montana, H. W. Kirchhofa, Hans Sachsa a j. Probírají se pak podrobněji tyto „švábské kousky" (str. 108 sl.). Tu mimo jiné uvádějí se hojné veršíky o různých kmenech německých i sousedních neněmeckých, zvláště Češích, Polácích a j. z Kirchhofa, Hans Sachsa a j. Pro naše ženy zvláště lichotivé jest, že od Jindřicha Bebela počínaje u řady německých veršovníků požaduje se na krásné ženě, aby měla hlavu z Prahy, z Čech (str. 234 sl.). Český mnich řadil se hned k švábské jeptišce proslulé neřestným životem a k polskému mostu, který za nic nestál (str. 243 sl.). O polském mostě jiné přísloví řeklo, jak jest chatrný: „Polský most, německý půst, vlaská nábožnost, vše to ničemnost" a p. (Čelakovský, Mudrosloví, 460). Velice zajímavé jsou na str. 252 snesené anekdoty, jak místy ztrestali, zbili Ukřižovaného pro neúrodu a j., stejně tedy jak černoši nakládají se svými fetiši (str. 252). Velmi mnoho jest sneseno zpráv charakterisujících mravy a obyčeje, zpustlý život vládnuvší po středověk ve všech kruzích. Pro látkovědu specialně jest důležita kap. 8. věnovaná „Historii o sedmi švábích" (str. 304 sl.), kde se sleduje celý její vývoj od XV. stol. až k zpracování Auerbachovu a jeho napodobovatelům, a kap. 9. promlouvající krátce o povídce o Švábovi, který snědl játra (srv. o tom ČČM. 1892, 484 sl., Národop. Sborn. III., 109 č. 24). *J. Polívka.*

Guide to Skansen I. **The Historical and Etnographical Department** of Skansen. A Short Guide for the Use of Visitors by Axel Nilsson. Translated from Swedish by Nils Keyland. Published by the Northern Museum, Stockholm. Printed by Bröderna Lagerström. Stockholm 1906, str. 100.

O proslulém štokholmském „museu ve volné přírodě" ve Skansenu, podal řed. Fr. A. Šubert zprávu ve Sborníku národopisném VI., r. 1900. Jeho popis některých význačnějších lidových staveb v tomto museu umístěných, nepouštěl se ovšem hloub do odborného lidovědného oceňování těchto staveb, jakož vůbec těžisko jeho článku bylo v jeho propagační tendenci. Od těch dob, co viděl náš český cestovatel znamenitý „Skansen", byl tento

doplněn ještě řadou nových staveb lidových. Knížka, na kterou zde upozorňujeme, není pouze „vůdcem po Skansenu“, za jakého se vydává, než líčí nám přední jeho stavby tak důkladně a výstižně, slovem a hojnými obrázky, půdorysy, průřezy podélnými a příčnými, že může zaujmouti každého, kdo se zabývá studiem lidových staveb, vývojem „domu“, třebas nemohl sám stavby tyto ohlédati. Vypisuje nám různá typická stavení primitivní i zdokonalená, chaty a útulky pastýřů, chaty uhlířů, větrník, chaty finských přistěhovalců, tábory laponských kočovníků, zvonice, kameny náhrobní, kameny s ruinami, milníky, máje, čluny a j. v.

Jiných zpráv o vnitřní správě musea, o finanční stránce toho podniku, ani historie jeho vývoje, o čemž všem nás svého času informoval F. A. Šubert, v knížce ovšem není. Nebylo to patrně jejím účelem. Řečeno tam jen s nemalou důvěrou, že se dále pracuje na zdokonalení musea, a práce tato daleko ještě není dokončena. *red.*

POLEMIKA.

V předposledním čísle N.V. Č. uveřejnil p. prof. A. Boháč obšírnější referát o mé Národnostní mapě Moravy, na nějž budiž mně dovoleno reagovati. Pan referent pokládá na př. za nesprávné, že pokryl jsem celý katastr barvou příslušící místní obci, když ostatní osady svým národnostním promísením nepatří do téže stupnice a že jsem nezanášel příbližných hranic osad. (Kolorédov, Nové Zámky, Králec.) Zanesení příbližných hranic právě u jmenovaných osad je přímo vyloučeno. Koloredov i svými pozemky i domy je úplně pohlcen katastrem obce zvolské a parcely i domy jsou tu z obou obcí úplně promíchány. U Nových Zámků rovněž nelze příbližných hranic označiti. Mohly by jimi býti nejvýše hranice Lichtenštejnského velkostatku, ale ten právě tvoří podstatnou část obce Mlače, od níž odděliti se nedá. Jaké tedy hranice udati? A podobně je tomu u Králce a jiných osad. Jen nepatrný zlomek by se našel osad, u nichž jaks taks příbližné hranice označiti by se daly. Hranice honiteb vůbec nemohou býti směrodatny, nekryjíce se ani s hranicemi katastrálními (enklávy!). — Pokrytí celého katastru barvou příslušící stupnici celé obce i s osadami jen ve velice málo případech odpovídalo by tomu, co mapou říci se má. Ve veliké většině by vzhledem k velikosti a významu obce katastrální působilo to spíše rušivě. — Dále vytýká p. ref., že neužil jsem zásady o nuceném pobytu u měst s vojenskými posádkami: Právem jsem jí neužil. Nelze přece do kategorie trestanců a šílenců vřaditi vojsko, jež při konání svých občanských povinností užívá též plně zákonem mu zaručených občanských práv. — Při označování osad nedržel jsem se seznamů úředních, jež stanuvše na prastaré soustavě, postrádají dnes věcného podkladu. Označoval jsem za osady ony, jež geograficky, významem kulturním i hospodářským a velikostí tvoří samostatné jednotky, bez ohledu na to, jsou-li tak vedeny v seznamech úředních či nikoliv. (Hutě u Štěpánova s velkými železárnami, trojtřídní školou, kostelem, poštou atd., Vitošov s tkalcovnou, vápenkou, školou atd. a j.) Pokud se Třebárova týče, neuvádí ani Lexikon obcí Mal. a Vel. Třebárov a Tř. dvůr jako osady, protože všecky ty části splývají nerozlučně v jediný nerozlučný celek hospodářský i kulturní. — Pokud se dále týče označení příslušnosti k obci, faře, škole, poště, vlasovými čarami, stačí jen provésti zkoušku, aby nahlédla se úplná toho nemožnost. Tu volil jsem způsob užitý po mnoha a mnoha zkouškách jako

nejlepší a nejpraktičtější. — Leč p. ref. vytýká i některé věci, jichž na mapě vůbec není. Fary katolické i evangelické jsou označeny všecky, hasiči v Bezděči jsou označeni, název Laska není německý, nýbrž český, lidem obecně užívaný. Při nejistotě pravého názvu (Lazky, Lazka, Laska, Lazce), volil jsem nejužívanější. — Pokud se dalších výtek týče, zvláště technického provedení, poukazuji na *svoji* opravu v „Doprovodu", jež zní:

OPRAVA

některých omylů na 1. listu Národnostní mapy Moravy.

Na prvém listu Národnostní mapy Moravy zůstalo několik vážných nedopatření. Odstíny barev zelené a červené nedosti zřetelně od sebe se liší. Tóny střední (hnědočervený a hnědozelený) skládané ze sedmi tisků otisknuty jsou nejasně. U Mírova, Plechů a Třemeška vynecháním jednoho tisku jsou porušeny. U Loštic vynechána osada Vlčice, u Jevíčka vynechána značka české dívčí školy měšťanské. V Krumpachu u Zábřeha má být značka české záložny, v Chornicích německé mlékárny. Obecné školy v Nové Vsi a Lošticích jsou utraquistické a mají býti tečkami podtrženy, gymnasium v Zábřeze je české a má být tudíž značka jeho v závorce, Chrastová patří poštou do Brněnce a j. v.

Ve výkladu znamení v prvém sloupci při jménu *obce* vytisknutém písmem stojatým, má státi: *s farou*, t. j. obce, jichž jména stojatě oním písmem jsou vytištěna, jsou zároveň sídlem matričního úřadu (fary).

Ve výkladu barev státi má: Čechů) Němců) *v procentech.*

Tyto chyby byly možny jedině tím, že nakladatelka Národní jednota odepřela autoru z úsporných (?) důvodů revisi závěrečnou. Korektury byly jím sice naznačeny ale nedovoleno mu přesvědčiti se o jich provedení.

Na tuto opravu, zvláště na její konec zvláště upozornil jsem p. referenta. Myslím, že tím stávají se výtky v tom směru činěné bezpředmětnými. Přes to však děkuji p. referentovi srdečně za projev uznání, neboť je pochopitelno, že při zpracování tak obrovského materialu nelze se vyhnouti některým pochybením. Na jich odstranění každého odůvodněného pokynu bude pečlivě šetřeno a užito.

V Olomouci, 2. července 1907.

S výrazem dokonalé úcty

Alois Chytil.

BIBLIOGRAFIE.

Za rok 1905—1906 (viz II. 187—190.)

XVII. Ornamenty, vyšívání, krajkářství, ozdoby na kraslicích a j.

*Arno Senfft, Über die Tätowierung der Westmikronesier. Globus LXXXVII. 174—175.

Erotische Tätowierungen. Eine Umfrage von Dr. F. S. Krauss.-Beiträge von Robinsohn und Krauss. Anthropophyteia I., 507—513.

*Fr. Kretz, O podstatě lidového ornamentu. Revue Moravsko-Slczská II., 123—124.
*Dr. Čeněk Zíbrt, Vyšívání, jeho technika a užití. Č. Lid XV., 319—324.
*J. Schmoranz, O bílém vyšívání ve vých. Čechách. Dílo IV., 190—193. (Zpráva v Národop. Věstníku I., 302.)
*Vl. Havelková, Kretzova sbírka výšivek. Národop. Věstník I., 103—104.
*Vyšívání na Hané. Národop. Věstník I., 62.
*E. Domluvil, Na obnovu vyšívání valašského. Památník Matice Místecké. 1905. Str. 58—63.
A. S. Levetus: Austrian peasent lace. (S reprodukcemi česk. a slovác. vyšívek). The Studio. 15. XII. 1905.
*V. Smutný, Výzdoba kontra z Opočnice u Kr. Městce (kresba). Věstník Poděbradska VIII., 171.
*Renata Tyršová, Secesní „Ježíšek" a národní vyšívání. Č. Lid XV., 113—115.
*Seweryn Udziela, Hafty ludu krakowskiego. Krakov 1906. Str. 4+24 tabulí. Ref. Lud XII., 190—192 (M. Treter). — Národop. Věstník I., 284. (D. St. Zdiarski).
Polnische Bauernstickerei (Schultertuch). Hohe Warte II., str. 92—95.
*Belović Jelica, O razvitku naše narodne tekstilne ornamentike. Zbornik za nar. život i običaje južnih Slavena X., 161—180.
*Vezilačka umjetnost u Hrvata i Srba. ib. XI., 1—51.
*Regina Bíbová, Slovanské pletarstvo. Časopis vlasten. Spolku mus. v Olomouci XXIII. (1906), str. 69—73.
*M. A. Smolková, O starobylém pletení na krosienkách. Zvl. otisk z Národopisného Sborníku Československého X_1. Praha 1904. Ref. Ztft. d. Ver. f. Vkunde XVI., 209.
*Krajka a povznesení krajkářského průmyslu v Čechách. Obzor Národohospodářský XI., str. 193—197.
*R. Tyršová, C. k. rakouské krajkářství. Národní Listy XXXXVI., č. 13., (14. I. 1906).
Josef Blau, Die Spitzenklöppelei in Neuern (Böhmerwald), Vídeň 1903. Str. 16. Ref. Mitteil. d. Ver. f. Gesch. d. Deutschen in Böhmen XLIV., 42. (Literar. Beilage), Č. Lid XIV., 205.
*Háčkování irské na valašsku. Sborník musejní společnosti ve Valašském Meziříčí 1905, č. 12., str. 56.
*Staré knihomalby z Poděbradska. Č. Lid XIV., 271—275.
*Dr. Čeněk Zíbrt, Z východočeských psaných modliteb, ib. XIV., 183—185, 188, 189.
*J. Hanuš, Malované čelo kolibky v Opočinku (vyobr.). ib. XV., 145.
*V. Smutný, Kraslice z Poděbradska. Kresba. Věstník Poděbradska VIII. (1905), č. 12., str. 191.
*Jan Soulek, Pěkné barvení vajec bez velikého umění a útrat. Č. Lid XV., 375.
William Ritter: L'Ecole des Arts décoratifs de Prague. Art et Décoration, 1905., Novembre. (Ke konci pojednává o vlivu národopisu na české umění a zmiňuje se o kraslicích a kuchyňce slovácké).
*Justyna S., Pisanki we wsi Mołodycz w pow. jaroslawskim v Galiciy. Lud XI. 188—190.
*K. Fuchs, Die Versetzungsornamentik. (Na schůzi 12. pros. 1905 ve vídeňské antrop. společnosti). Mitteil. d. Anthrop. Gesell. in Wien XXXVI., 98—100.
*Władysław Hickel, Malowanki ludowe w powiślu dąbrowskiem. Lud XII., str. 113—121.
*K. Holl, Die Entstehung der Bilderwand in der griechischen Kirche. Archiv f. Religionswissenschaft IX., 364—384.
*E. E., Орнаменты на памятникахъ древне-русскаго искусства, В. I. Изд. Сырейщикова и Тренева. Этногр. обозр. Кн. 64. str. 179—180. E. E. podává referát.

XVIII. Keramika a jiná řemesla.

Wosinsky Moritz: Die inkrustierte Keramik der Stein- und Bronzezeit. (188 str. s 1447 vyobr. velk. 8°). Berlin 1904, Asher & Co. Ref. Lit. Zb. 1905, 17.-18., 592.
*D. Wilke, Beziehungen der west- und mitteldeutschen zur donauländischen Spiral-Mäanderkeramik. Mitteil. d. Anthropol. Gescll. Wien XXXV., 249—269.

Městská
veřejná lidová knihovna

*Diergart, Ueber die Bedeutung gewisser Tontechniken der Naturvölker für die technische Beurteilung des antiken roten Terra sigillata-Glanzes. Ztft. f. Ethnologie XXXVII., 432—433. (Verhandlungen.)
*P. Socháň, Habánská majolika a Českobratrští exulanti v Uhrách. Národop. Věst. I., 135—143 (obšírný výtah: Slov. Pohľady XXVI., 633—634).
*Bátky Zs., Blaue Sgraffito-Geschirre. Anzeiger der ethnogr. Abteilung d. ungar. Nat. Mus. III., 48—50.
*Carl Schirek, Die k. k. Majolika-Geschirrfabrik in Holitsch. Materialien zu ihrer Geschichte. Nákl. autorovým. Brno 1905. Str. 300 s 2 tabulemi a 33 vyobrazeními v textu. Mk. 40·—. Ref. Revue Moravsko-Slezská II., str. 86—87. (E. Edgar). — Ztft. f. oesterr. Volkskunde XII., 91—93. (D. M. Haberlandt.) Č. Lid XIV., 431—434. (Dr. Č. Zíbrt.)
*G. E. Pazourek, Keramik. Nákl. Nordböhm. Gewerbemuseum. Liberec 1905. Str. 52 a 30 tabelí. Ref. Čas. Mus. Kr. Čes. LXXX., 211.
*Hanácký obecní džbán. Věstník Matice Opavské XIII., str. 75.
Alfred Waldner, Bunte Hafnerkeramik der Renaissance in den oesterr. Ländern Oesterreich ob der Enns u. Salzburg. Vídeň 1906. Str. VIII +121 s 25 tabulemi. Ref. Ztft. f. oesterr. Volkskunde XII., 169—172. (D. M. Haberlandt.)
*Józef W., Garncarstwo w Kołaczycach w Galicyi. Lud XI., 196—197.
*М. Русов, Гончарство у с. Опотнї у Полтавщинї Матер. до укр.-руської етнол. VI. 41—59.
*E. A. Stückelberg, Aargauische Krugformen. Arch. suisses d. trad. pop. X., 277—278.
Herman Strebel, Über Ornamente auf Tongefässen aus Altmexiko. Hamburk 1904. Ref. Mitteil. d. Anthropol. Gesell. Wien XXXV., 126. (K. Th. Preuss.)
*Dr. Semayer Vilibáld, Wogulisch-Ostjakische ornamentierte Rindengefässe. Anzeiger d. ethnogr. Abteilung d. Ungar. Nat.-Mus. III., 25—44.
Ed. Domluvil, Die Kerbstöcke der Schafhirten in der mährischen Walachei, Ref. Č. Lid XIV., 206 (Dr. Č. Zíbrt).
Maryan Sokołowski, Drzeworytnictwo u nas. I. Drzeworzty ludowe. II. Drzeworytnictwo i koltryniarstwo w Polsce. III. Kultura ludu. Sprawozdania komisyi do badania historyi sztuki w Polsce VII. seš. 3., 1903, str. 453—480. Зап. наук. тов. ім. Шевченка 63 Библ. str. 31—32.
Ephraim Hugo, Über die Entwicklung der Webetechnik und ihre Verbreitung ausserhalb Europas. (Mitt. aus dem städt. Museum für Völkerkunde zu Leipzig I.) 4.) VIII +72 str. 57 vyobr. a 1 mapa. Lipsko, Weg 1905, 8 Mk. Ref. Geogr. Zft. XII., 113. (M. Haberlandt.)
*Florian Zapletal, Len a konopě na Hané. Č. Lid XIV., 438—439.
*L. St. Liciński, Tkactwo w osadzie Kamionce w powiecie Lubartowskim. Wisła XIX., 2—19.
*Vid Habjanić, Lan (Mursko polje). Zbornik za nar. život južnih Slavena X., 150—155.
*Anna Ithen, Flachs und Hanf. Arch. suisses d. trad. pop. X., 228—250.
*W. Hamann, Hausindustrielle Weberei. Ausstellung oesterr. Hausindustrie und Volkskunst. Vídeň 1905. Str. 120—126.
*Gustav Funke, Korbflechterei. ib. Str. 142—146.
W. T. Brigham, Mat and Basket Weaving of the Ancient Hawaiians described and compared with the basketry of the other Pacific Islanders. Honolulu 1906. Str. IV + 162 s 16 tabulemi. Ref. Mitteil. d. Anthropol. Gesell. Wien XXXVI., 160—161.
*Ant. Klvaňa, Mlynářský cech pro Příborsko. Selský Archiv V., str. 83—90.
*Jan Valchář, Kovářský cech ve Vlastějovicích. Čáslavský Kraj I., 45—47.
*Vincenc Procházka, Jindy a nyní, čili úpadek kvetoucích kdysi řemesel v Místku. Památník Matice Místecké. 1905. Str. 98—100.
*K dějinám řemesla na Valašsku. Sborník mus. Spol. ve Valašském Meziříčí 1905, 54.
*Fr. Frankl, Die Holz- und Spielwaren-Hausindustrie im böhmischen Erzgebirge, deren Hebung und Exportförderung. Most 1905. Jul. Müller. Str. 15. Ref. Zft. d. Ver. f. Vkunde XVI., 348. (Otto Lauffer.)
*E. Baudi, Volkstümliche Handwerkskunst und bäurische Zierformen. Archives Suisses des Traditions Populaires IX. 243—250.
*М. Русов Вироби з дерева у с. Грунї у Полтавщинї Матер. до укр.-рус. етнол, VI. 60-73.
*— Гребінництво у с. Грунї у Полтавщинї ib. 74—81.

*Ол. Радакова, Золотарство у старобільському пов. у Харківщині ib. VI, 108—112.
*Литвинова-Бартош, Олійниця у с. Землянці Глухівського пов. на Чернигівщині ib. VI. 83—88.
*А. Веретельник, Олійні у північно-східній Галичині ib. 89—93.
*М. Шишкевич, Виріб олію на Волині в Галичині ib. 94—99.
*Jan Sadowski, Lanie swiec woskowych w Witanowicach (w pow. Wadowickim). Lud XI., 73—76.
Ed. Krause, Vorgeschichtliche Fischereigeräte und neuere Vergleichsstücke. Berlin. Borntraeger 1904. Str. 12+168 (s 648 vyobrazeními na 16 tabulích). Ref. Zft. d. Ver. f. Vkunde XVI., 231.

XIX. Musea lidopisná i spolky a výstavy lidopisné.

*Program oddělení zemědělského, o něž se rozšíří Národopisné Museum Československé. Národopisný Věstník I., 253—254.
*Volín, Přehled činnosti musejní společnosti ve Val. Meziříčí od r. 1883—1906. ib. I., 289—296.
*A. J. Jacimirskij, Národopisné Museum císaře Alexandra III. v Petrohradě. ib. I., 73—81.
*Dr. A. Kraus, Zemědělské museum v Lyngby. ib. I., 296—301.
*E. Mogk, Verband der Vereine für Volkskunde (Referát o prvé valné hromadě z 2./10. 1905). Mitteil. d. Ver. f. sächs. Vkunde. Sv. III. 360—362.
*A. Nesvadbíková, Výstavka krajek a národních výšivek v Brně. ib. I., 8—11.
*Zpráva installačního odboru valašského Národopisné výstavy pražské. Sborník mus. spol. ve Valašském Meziříčí 1905, 49—51.
*Musejní společnost ve Valašském Meziříčí na vídeňskou výstavu krajek a bílých vyšívek (1905). ib. 55.
*Vl. Havelková, Výstava lidového umění a průmyslu ve Vídni. Národop. Věst. I., 59—61.
*Vlasta Havelková, O výstavě krajek a bílého vyšívání ve Vídni. Časopis vlasten. Spolku mus. v Olomouci XXIII., 73—75.
*Výstava lidového umění ve Vídni. Český Lid, XIV., 444.
*Výstava rakouského domácího průmyslu a lidového umění (ve Vídni 1905—1906). Revue Moravsko-Slezská II., 130—131.
*Wystawa koronek i haftów białych na Wiedniu. Lud, XI., 100.
Dr. W. Šmid, Kranjska narodna umetnost na dunajski razstavi. Str. 8. Ref. Izvestja muzejskega društva za Kranjsko XVI., 114—115.
*Ausstellung von Spitzen und Weissstickereien hausindustrieller Erzeugung aus Oesterreich. Ztsft. f. oesterr. Vkunde XI., 129—130.
*Dr. M. Haberlandt, Ausstellung österreichischer Handindustrie und Volkskunst im k. k. Oesterreichischen Museum für Kunst und Industrie. ib. XI., 195.
M. Haberlandt, Ausstellung oesterreichischer Hausindustrie und Volkskunst. Kunst und Kunsthandwerk IX., 24—52. — Zpráva o článku Haberlandtově: Naše Doba XIII., str. 465.
*Die Ausstellung oesterreichischer Hausindustrie und Volkskunst. Maehrisches Gewerbe-Museum Mitteilungen. R. 1906, str. 47. — Národop. Věstník I., 42—43.
*Dr. M. Hoerness, Ein Nachwort zur Volkskunst-Ausstellung Wien 1905—1906. Zs. f. oesterr. Vkunde XII., 78—83.
Oesterreichische Volkskunst zur Ausstellung im Kunst-Gewerbemuseum. Hohe Warte, II., str. 92—96. — Národop. Věstník I., 42—43, 59—61.
*Dr. F. Minkus, Die oesterr. Spitzenhausindustrie und die Aktion zu ihrer Hebung. Ausstellung oesterr. Hausindustrie und Volkskunst. Vídeň 1905. 127—141.
*Umění lidové a domácký průmysl v čes. oddělení rak. výstavy v Londýně 1906. Český Lid XV., 203.
*R. Tyršová, Lidové umění a domácký průmysl v českém oddílu rakouské výstavy v Londýně. ib. XV., 470—471.

*Wystawa sztuki ludowej w Sądeczyźnie (ve Lvově 1904). Lud XI., 98.

*Verein zur Förderung der Spitzen- und Hausindustrie in Dalmatien. Zs. f. oesterr. Vkunde XI., 130.

*Dr. M. Haberlandt, Deutsche kulturhistorische Ausstellung für den Böhmerwald zu Eisenstein 1906. Zft. f. oesterr. Vkunde XII., 221—222.

*V. Tille, Národopis na Drážďanské výstavě. Národop. Věst. I., 2 5—217.

*Umělecko průmyslová výstava v Drážďanech. Naše Doba XIII., 781—787.

*Ausstellung der Turfan Expedition. Ref. Zeitschft f. Ethnologie XXXVII., (1905) č. 2—3, str. 412—414. (Verhandlungen.)

Drobné zprávy národopisné.

Na vydávání Národopisného Věstníku Československého povolila blahovolně pro r. 1907 opětně podporu i IV. třída (vedle tříd prvé a třetí) České Akamedie pro vědu, slovesnost a umění obnosem 100 korun.

—

Staré i Nové Zvěsti ze Soběslavě přinášejí v č. 6. letošního ročníku zprávu o horáckém kožichu a doprovázejí ji illustrací, zapůjčenou z Národopisného Věstníku Československého (II., 2).

—

Je až na podiv, jak v době všeobecné návštěvy školní, v době, kdy i do nejposlednější vesnice proniká tisk, houževnatě se udržuje pověrčivost lidu. Tak jenom v prvém týdnu zářijovém zaznamenaly denní listy naše trojí případ pověry: V Reichsdorfu tvrdila o sobě kterási žena, že viděla ducha. Duch jí slíbil poklad v ceně 40.000 K, vykoupí-li ho tím, že dá za něj čísti mše. Žena ta došla u sousedek víry tak, že pí. M. J., které slíbila polovici pokladu, vyplatila jí po částkách „na mše" nad 2000 K. — V Maršově zase cikánka namluvila selce, že má ve stavení zlého ducha. Přítomnost jeho dokázala tím, že ve vejci, které jí hospodyně dala, nalezla hlavu čertovu a umrlčí. Na zapuzení zlého ducha vylákala 80 K. — To jsou případy, kdy pověrčivosti lidu je lstivě využito tak, že dojde až na trestní stihání. Ale kolik pověry bují v rodinách na venkově i v městech, aniž by docházelo povšimnutí. Nebylo by tu zajímavo sbírati dosud živé pověry, jež se zachovávají u lidí s moderním školním vzděláním? Potom by nás ani nepřekvapily pověry, jež se udržují v starém lidovém prostředí. V Týnci na mor. Slovácku na př. dosud pevně věří, vyjde-li koutnice před uplynutím šestinedělí z domu přes pole, do druhé vsi, že přivede neštěstí. Z Týnce vyšla si letošního léta selka-šestinedělka na trh do Břeclavě. Když se vracela, zastihla ji bouře s krupobitím. Týnečtí však vyšli jí naproti, nenechali ji vejíti do dědiny, nýbrž přinutili ji, aby zavedla bouři přes luka na les.

—

Na sjezdu přátel církevní hudby přednášel prof. dr. Al. Kolísek „o poesii lidové písně posvátné i světské".

—

V Burgu nad Sprévou sbíral letos ředitel laboratoria pro experimentální fonetiku fonografem srbskolužické zpěvy i jednotlivé věty srbské za účelem studia jazykovědného.

—

Na výroční schůzi německé antropologické společnosti v Štrasburce 6. srpna 1907 dovozoval Dr. Kassel-Hochfelden, že lid sám netvoří mod než jde pouze větší menší měrou za modou platnou u panstva v městech.

—

K. Wehrhan, spoluredaktor „Ztft. f. rheinische und westfälische Volkskunde", chystá úplnou bibliografii vestfálské a porýnské lidovědy.

—

Uherská zeměpisná společnost navrhla, aby se utvořil výbor, který by zkoumal cizozemské mapy, zda jsou na nich jména uherských, rozumí se i nemaďarských, měst a obcí správně t. j. v maďarském znění uvedena. Také péče — o vědu?

Revue des Études Ethnographiques et Sociologiques. Pod tímto titulem ohlašuje známý etnograf Arnold van Gennep nový měsíčník. Bude se vydávati prozatím o dvou arších v 8°, nákladem knihkupectví Paul Geuthner v Paříži VI-, 63 Rue Mazarine. Nový časopis chce obraceti hlavní pozornost svou na studium života společnosti lidské ve všech časech za všech dob, v národopisu pak zvláště na realní jeho větev, dále na srovnávací vědu právní, vědu náboženskou, práce archeologické, dějiny umění atd. Antropologii celkem vylučuje ze svého programu, rovněž linguistiku, pokud disciplíny ty nesahají přímo do lidovědných studií. V druhé části listu chce se časopis věnovati sbírkám musejním, velmi hojným ve Francii a dosud dosti zanedbávaným. Bedlivě chce konečně časopis sledovati v rubrice bibliografické vědeckou práci u Slovanů, jimž dosud není věnován žádný francouzský časopis. Rovněž chce sledovati práci jiných národů východoevropských, Maďarů, Rumunů, Řeků a j. Tomuto oddílu chce „Revue“ věnovati zvláštní péči. Doufejme, že se tomuto časopisu podaří částečně aspoň přemoci křiklavou přímo indolenci vší téměř západní Evropy vůči vědecké práci národů slovanských. Předplatné obnáší 22 franky do ciziny. Přihlášky přijímá jmenované nakladatelství.

Zprávy o museích a společnostech národopisných.

Selský Archiv zvláštní výzvou ve svém 2. čísle letošního ročníku odporučuje svým spolupracovníkům, aby podporovali Národopisné Museum Československé při sbírání materiálu pro oddělení zemědělské retrospektivy. Pozornost a podporu tu myšlence zemědělského musea sluší vděčně zaznamenati.

—

O oddělení hraček na výstavě mateřských škol, poí řádané Vesnou v Brně o Svatodušních svátcích, napsaly Lidové Noviny: „Vlastnívystava hraček byla representována materiálem zapůjčeným zejména z národopisného musea pražského, z Hořic a z Val. Meziříčí. Prvé byly nejbohatší a řekněme jaksi historické v principu, ostatní snažily se jít s dobou a dát něco nového.“ Referát pražského Času pak (otiskla jej i brněnská Moravská Orlice) přichvaloval: „Nechceme však pouze napodobiti. Chceme býti svými i tady, jak ukazují hračky české z Národopisného Musea v Praze, sbírka hraček ruských, hračky z musea v Hořicích, z odborné školy ve Val. Meziříčí atd.“

—

Průmyslové museum podkrkonošské v Hořicích vydalo letos prvou svoji podrobnou zprávu o dosavadním svém působení. Otevřeno bylo 5. května 1905, kdy zahájila hned činnost musejní knihovna, čítárna a kreslírna, umístěné v budově odborné školy kamenické. Knihovna musejní dosud, jak ani jinak nelze při nepatrných prostředcích, jež jsou museu k disposici, je nepočetná: čítá 262 svazky. Ale návštěvníkům musejní knihovny je spolu k disposici velká knihovna (2800 sv.) školy odborné. Sbírky, dosud rovněž nevelké, obsahující 161 inventárních čísel, zahrnují i některé předměty národopisné (zjm. krojové). Mimo to doplňují je — dosud ovšem místně i správně oddělené — sbírky archeologického a musejního spolku v Hořicích. Přes tyto skrovné počátky však byla činnost průmyslového musea značná: pořádány byly přednášky (6 na počet), kursy (3) a výstavy (8). Občasnými výstavami podařilo se musejní správě vzbuditi značný zájem obecenstva, tak že v Hořicích, městě s 8 tisíci obyv., byla docílena návštěva celková (všech 8 výstav) 22.266 osob (návštěva minimálná jedné výstavy 1978, maximálná 4374). Mimo to účastnilo se museum 4 výstav mimo Hořice. Založilo informační odbor, který se má starati o styky s českými spolky v cizině, zjednávati přímé zprávy o poměrech zahraničních výrobních i obchodních. Se stanoviska lidopisného zasluhuje pozornost zejména akce Hořického musea ve věci domácího a lidového průmyslu v Podkrkonoší. Museum vydalo dotazníky, kterými zjistilo současný stav lidového a domáckého průmyslu svého působiště. Nutno uznati, že průmyslové museum podkrkonošské vykonalo při svých nevalných hmotných prostředcích mnoho. Obnášelt jeho příjem za rok 1905 a 1906 celkem 4357.58 K; vydání 4527.87 K, z nichž věnováno na nákup a vazbu knih 1073·96 K, na instalaci a zařízení sbírek

701·17 K, na pořádání výstav 9196·2 K, na podporu domáckého průmyslu perlařského 412·65 K, na publikace 454·34 K.

—

Musejní a literární spolek „Palacký" ve Slaném čítal v roce 1906 členů 208. Příjmy spolky byly 3549·56 K; vydání 2250·68 K. Spolek vydržuje poměrně bohaté museum, pěknou veřejnou knihovnu, jež čítá 3977 spisů a má filiálky v Žižicích a Pecinově a vydává zajímavou ročenku Slánský Obzor. Museum, jež bylo přístupno v době 15./4.—16./9. vždy v neděli od 8 do 12 hod.. navštívilo 915 osob. Z knihovny bylo výpůjček 12.831. Slánský Obzor, roč. XV., jenž vyšel redakcí dra Ant. Krecara, obsahuje „Paměti královského města Slaného". Mimo to Slánský Obzor pravidelnou rubrikou Zpráv snaží se informovati o současném stavu svého kraje.

—

Ve „Starých i Nových Zvěstích ze Soběslavě" říd. učitel p. F. Truhlář, navrhuje, aby byla zřizována při národních školách školní musea. Sbírky školních museí lišily by se od dosavadních sbírek školních kabinetů, jednak tím, že byly by obecně přístupny a sloužily by tedy poučení i dospělých, jednak co do obsahu svého, že by byly založeny na širším programu. Neomezovaly by se na pouhé pomůcky učebné, nýbrž by shromažďovaly a zachraňovaly všechny památky, hodné uchování, třeba neměly žádné souvislosti s učební osnovou. Základem školních museí mohly by dle toho býti sbírky školní, jež by byly doplňovány předměty národopisnými, starožitnickými i přírodopisnými z obce tak, aby časem podávaly obraz nejbližšího okolí školní obce. Při škole navrhovatelově, v Bukovsku (obec as se 1400 obyvatelů) byl učiněn již počátek a školní museum otevřeno. Čítá po prvém svém roce 77 čísel národopisných (2 figuriny), 64 starožitnických a 14 různých. Není pochyby, že podobným vesnickým museem lze dobře působiti a zejména přispívati k tomu, aby bylo šířeno pochopení a péče o staré památky.

—

Ve Stříbře založili si museum, jemuž přivtělili i městský archiv. Prozatímné místnosti jsou vykázány museu v radnici. Při stavbě nové školní budovy bude však pamatováno i na vhodné, definitivní umístění musea. Správu musejní i náklady s ní spojené opatřuje město.

—

Česká hospodářská společnost pro markrabství moravské domáhá se již od několika let, aby na Moravě bylo zřízeno zemské zemědělské museum retrospektivní i moderní. Nyní pak vydala provolání, kterým oznamuje: „Volání České hospodářské společnosti pro markrabství moravské, ačkoli podporováno Musejní společností moravskou, nenalezlo dosud vyslyšení v zemském výboru ani v zemském sněmu. Jelikož však každé další oddalování řešení otázky té přináší značnou škodu pro věc samu, odhodlala se Čes. hosp. společnost v Brně přikročiti ku provedení otázky té a usnesla se sbírati zatím pro příští museum zemědělské na Moravě památky, pokud možno je v lidu našem ještě nalézti, a starati se o to, aby takto učiněný počátek urychlil rozhodnutí povolaných činitelů". Program moravského retrospektivního musea zemědělského bude, soudě dle vydaného sběratelského návodu shodný v celku s programem zemědělského oddělení při Národopisném Museu.

—

Státnímu museu přírodovědeckému a umělecko-historickému, jež zakládá v Olomouci arcivévoda Josef Ferdinand na paměť šedesátiletého panování císaře Františka Josefa I., budou darovány doubletty dvorních museí vídeňských. Za to však vyvrácena je oficiálně zpráva, kterou citoval i Národopisný Věstník ve svém minulém čísle, a dle níž měly býti s novým státním museem spojeny sbírky Vlasteneckého musejního spolku v Olomouci. Dle toho zůstanou sbírky musejního spolku i správně i místně samostatny a pro definitivní umístění jejich získána bude (koupí) v nejbližší době zvláštní budova.

—

Ústřední hospodářská společnost pro české kraje ve Slezsku hodlá — dle sdělení učiněného radě Národopisného Musea — zříditi v Opavě vlastní slezské zemědělské museum. S organisací sběratelské činnosti pro museum to počne již v době nejbližší. Při tom, což sluší s povděkem zaznamenati, slíbila již předem, že do sbírek zemědělské retrospektivy Národopisného Musea postoupí bezplatně po 1 exempláři všech duplikátů, jež by se jí podařilo opatřiti.

—

Verein für oesterreichische Volkskunde zahájil akci na získání hmotných prostředků pro stavbu samostatné musejní budovy. Dosavadní najaté místnosti sbírkám musejním nikterak nedostačují, tak že téměř polovice všeho sebraného materiálu je odkázána do skladiště. Potřebuje tedy novou budovu naléhavě. A zdá se, že setká se v akci této s úspěchem. Sešlo se aspoň, než-li ještě učinil veřejnou výzvu, již na 7000 kor. příspěvků k stavebnímu fondu. I jinak dochází rakouské museum národopisné zvýšené přízně: byla mu zvýšena státní subvence ze 7000 na 8000 korun; mimořádných darů od jednotlivců (mimo příspěvky členské a podpory korporací veřejných) dostalo 1625·72 K, tak že celkový příjem obnášel 16.129·88 kor., výdaj 15.873·37 kor. Členů měl spolek 495 činných a mezi odběratelstvem musejního svého časopisu měl 147 školních správ. —

V Pešti bylo za přítomnosti císařovy slavnostně otevřeno nové zemědělské museum. —

„Musejsko društvo za Kranjsko" dle zprávy v 1.—2. č. „Izvestja" za r. 1907 vydalo r. 1906 16 sv. svých „Izvestja" a 19 sv. svých „Mitteilungen". Mimo 173 řádné členy mělo 29 předplatitelů na „Izvestja", 1 t. j. jednoho (!) na Mitteilungen. Po nové agitaci má nyní 194 řádné členy, 24 předplatitelů na „Izvestja", 1 na „Mitteilungen". Jest pak ve výměně s 122 spolky. Příspěvky členské a předplatné vynesly 1156·10 K; subvencí pak od státu, země a j. 1700 K. Podniknuty kroky po nějakém užším spojení s historickým spolkem („Zgodovinsko društvo") v Mariboru. —

„Muzeum antropologie a etnografie jména císaře Petra Velikého při cís. akademii věd" v Petrohradě bylo r. 1906 podle výroční zprávy (Отчетъ о дѣятельности str. 16.) obohaceno měrou nad jiná léta velkou. Přibyly 102 sbírky (75 darem, 21 koupí, 6 od vyslanců musejních) s 5000 předměty. Hlavně z asijského Ruska od Dolgano-Jakutů a Tungusů Turuchanského kraje, zvláště o jich kultu, dále z oblasti jakutské, od jenisejských Ostjaků, zcela vymírajícího kmene Paleasiatů. Dále z evropského Ruska od Samojedů mimo kroje a ozdoby sbírka šamanských oděvů, vyobrazení ochranných duchů a amuletů, dále loutek. Konečně ještě z jižní Ameriky, Polynesie, kulturních zemí asijských a afrických, Číny, Japonska, Siamu, Ceylonu, Egypta. Rozmnoženy dále sbírky fysické antropologie a zvláště archeologické převážně keramikou a částečně bronzy z gub. Vladimírské, Tverské, ze střední Asie a hojnými výtěžky ze systematicky podniknutých archeologických výzkumů hlavně v poříčí Volhy. Sbírky těšily se vzhledem k pohnuté době politické značné návštěvě 10.111 osob, ovšem na milionové město nevelké. Museum pořádalo zvláštní výstavu nově došlých sbírek a hodlá v tom pokračovati. Vědecká práce úřednictva musejního záležela hlavně v registraci nových, jakož též starých sbírek, celkem 80 s 3639 předměty. Připravuje se do tisku nový vůdce („путеводитель") po museu, i vědecký popis některých sbírek pro „Матеріалы", které museum vydává. Řada osob byla v službách musejních vyslána do různých krajů k Samojedům do Archangelské gubernie, do Jakutské gubernie k Burjatům, do Jakutské oblasti a na Kamčatku, do Jenisejské gubernie, do gub. Nižegorodské, Tverské a j., jeden konečně až do Siamu. —

Výroční zpráva (Отчетъ) Moskevského veřejného a Rumjancovského musea za r. 1906 (Moskva 1907, str. 179) obsahuje mimo jiné též zprávu o Daškovském etnografickém a oddělení cizí etnografie (str. 92—111). Vypsána tu práce na spořádání a registrování obsáhlých sbírek národopisných z celého světa, tím namáhavější, čím těsnější jsou dosavadní místnosti, a čím více hledí správa dosavadních prostorů do krajní míry využíti různými přístavbami a přestavbami. To jsou ovšem jen prostředečky, které na okamžik třebas dostačují, ale činí stále naléhavější potřebu nové zvláštní budovy pro toto museum, nechce-li obmezovati svůj program. Mezi tím docházejí darem více méně hojné bohaté sbírky zvlášť z orientalních krajů . . . Zároveň připravuje se podrobný popis musea a „vůdce" po jeho sbírkách. Podrobně vypsány dary došlé během r. 1906: kroje, vyšívky, keramika, hračky dětské a j. z velkoruských a maloruských krajů, ze střední Asie a j., hojně různých předmětů japonských, čínských a j. v. —

Známý ruský sběratel K. Dalmatov uspořádal v červnu a červenci t. r. v Petrohradě výstavku ruského lidového umění podle zprávy N. Lavreckého

v 11247 č. denníku Новое время velice bohatou na vzácné ukázky starobylého umění, jako byla zvláště almara vyzdobená množstvím basreliefů. Tu byly vypodobněny scény z ruské minulosti a náboženských dějin prostým staroobrjadcem v Nižegorodské gub. Postavy v těchto basreliefech všecky jsou v starobylých krojích. Bohužel netěšila se podle uvedeného zpravodaje výstavka tato ze zasloužené pozornosti.

—

Polské národní museum v Rapperswylu ve Švýcarsku, jež bylo založeno r. 1870 hr. Vladislavem Platerem, má býti dle usnesení lvovské městské rady přeneseno do Lvova. Museum Rapperswylské obsahuje zejména bohatou knihovnu, cennou sbírku etnografickou a historickou a řadu národních památek polských. Mimo to chová ve zvláštním mausoleu srdce Kościuszkovo.

—

Jihoslovanská akademie pro vědy a umění v Záhřebě pečuje řadu let již též o studium lidovědy jihoslovanské, hlavně ovšem chrvatské a srbské. Má zvláštní osmičlenný odbor pro sbírání památek tradicionalní literatury a vydala již 11 svazků „Zbornika za narodni život i običaje južnih Slavena". Sborník ten vyniká zvláště bohatými účelně a velmi systematicky sbíranými materialy lidovědnými. Redaktor jeho prof. dr. D. Boranič pečuje, aby folkloristický archiv akademie rozhojňoval takovými materialy především z různých krajů Chrvatska a jak se dovídáme z nejnovějšího „Letopisu" jihoslov. akademie, sv. 21., hledí nyní opatřiti materialy z jižního kraje županije záhřebské a ze županijí licko-krbavské a modrušsko-rěcké. Sám také redaktor cestoval po chrvat. Zagorji za folkloristickými studiemi. Náklad na vydání „Zbornika" činí okrouhle 4.000 K.

—

Archeologický spolek ve Varně, vydal první svou výroční zprávu (Годишенъ отчетъ) za r. 1906 (Varna 1907, str. 64). Spolek tento byl zřízen na samém sklonku r. 1901, vlastně až koncem ledna 1903, ale vlastní činnost jeho teprve začala počátkem r. 1906, kdy v čelo jeho byl postaven Ch. Škorpil a otevřena zvláštní komise „technická" pod předsednictvem K. Škorpila ke zřízení musea, sbírání starožitností a řízení vykopávek. Museum okresní založené tímto spolkem má po výtce účel archeologický, mimo to ovšem také plní ostatní povinnosti okresního musea, a mimo oddíly přírodovědecké má také národopisný. Příjem spolku, po případě musea, tvoří mimo členské příspěvky subvence od okresu, obce, ministerstva kultu a knížete — poslední dosti značná byla věnována na vykopávky římského města „Afrittas". „Výroční zprávě" předeslány jsou velmi podrobné zprávy o vykopávkách, jež podnikal tento spolek, a o různých starožitnostech z okolí Varny a z okresu, a konečně také národopisná poznámka o obyvatelstvu vesnice Kestriče (str. 36 sl.) a některých jeho zvycích, jako na př. o pověrečných prostředcích na přivolávání deště, o samodivách a j.

—

Berlínské uměleckoprůmyslové museum pořádalo letos ve svých místnostech zvláštní výstavu současné německé keramiky. V Hesenském a Bürgelském hrnčířství, jak se na výstavě nově ukázalo, žijí dosud zbytky staré, selské výrobní tradice. A na tuto výrobní tradici navazují a přizpůsobují ji moderním požadavkům němečtí umělci (Max Läuger, Schmidt-Pechtová) a odborná škola bavorská v Landshutu. Práce tohoto směru budily na výstavě živou pozornost.

—

Hamburské museum národopisné bude letos neobyčejně obohaceno nákupem obsáhlé a cenné sbírky z Paganu v Birmě (Zadní Indie). Hamburský senát povoluje ve svém rozpočtu mimořádně pro museum na uvedený nákup 60 tisíc marek.

—

V kraji Minden, jak referuje Ztft. des Vereins f. rheinische und westfälische Volkskunde, byla pořádána „Spolkem pro uchování lidového kroje v kraji Minden" výstavka lidových, selských krojů. Zajímava byla výstavka tím, že nepředváděla kroje staré, nýbrž nové, ušité na školách uvedeného kraje žákyněmi za vedení a dozoru učitelek. Výstavky se účastnilo 29 škol.

Vychází péčí publikační komise Společnosti Národopisného Musea Československého (dr. A. Kraus prof. J. Polívka a dr. V. Tille), nákladem Společnosti NMČ. a za vydavatelství a odpov. redakce prof. dr. J. Polívky. — Papír se skladu České společnosti pro obchod a průmysl papírnický G. Wiesner Duffek & spol. v Praze. — Tiskne Alois Wiesner, knihtiskař České Akademie císaře Františka Josefa I. pro vědy, slovesnost a umění v Praze.

Lnářství na Českotřebovsku.

Část III.

Přástvy.

„Ó škoda těch časů, když ještě byly přástvy! To byly doby veselé, to bývaly radovánky! Teď chodí ženské zasmušile, pyšně; my jsme byly samá veselost. Co jsme se nadováděly! A přece bývalo vše v pořádku. Hoši byli spořádaní, mravní. Byl také dozor. Při přástvě — jak kde — seděl hospodář u kamen a štípal louče nebo nadíval kužele. Hospodyně měla místo uprostřed seknice a úsilně předla. Kromě žertů se nikdo neopovážil nic neslušného říci. Ale žertů bylo hojnost a všelijakých i hrubých. Dívky vzbuzovaly také rešpekt hochů, řepa a „zelouka“ dávaly jim „silu“; nebyly slabé jako ty nynější potápky. Hoši se měli před jejich rukama na pozoru, mnohá nebála se ani dvou.“

Takovými slovy vzpomínala stařena z Dlouhé Třebové na svá mladá léta a podobně pochvalně a toužně vyslovuje se každý stařec, každá stařenka o přástvách; nikdo jich nehaní, každý na ně vzpomíná jako na blahé chvíle. A přece nebyly nic jiného než ostatní celodenní zaměstnání tehdejších lidí, nic jiného než práce, práce pilná, unavující, avšak slazená milou společností a s vyhlídkou na zábavu.

Vlastním účelem přástev bylo zaháněti spaní. Za tehdejší doby se i v zimě málo spávalo; večer předlo se do 10, někde do 11 i 12 hodin, což nebylo v každém stavení stejné, a časně ráno sedalo se ke kolovratům zase. Kde měli dobytek, musila si čeleď se správou jeho pospíšiti, aby se brzy k přádlu dostala.

Dlouhá Třebová. Přástvy scházely se zřídka v chalupách, více ve statcích. Tam byly velké seknice, které měly většinou po třech stranách lajce, nejméně po dvou stranách; bylo tedy kam sednouti. Domácí hospodyně sedala na židli, hospodář, předl-li, také; ostatně bylo židlí málo. Přadleny, mladé i staré, vyhlídly si ve svém okolí přiměřené stavení a poslaly tam některou, aby ohlásila přástvu, t. j., že by se tam mínily scházeti. A když domácí proti tomu nic neměli, scházely se tam den jak den, neboť se předlo celý týden vyjma v sobotu, kdy byla dračka (draní peří).

Když se roztočily kolovraty, otevřela se i ústa. Zprvu vypravovaly se běžné události z hospodářství nebo všedního života, a když hovor utichl a tesknota sedala na prsa, poprosila některá hospodáře, aby něco vypravoval. Hospodář tedy jal se pomalu vypravovati o „Librcoulovi“, o oběšených, až i o strašidlech. A to měla každá strachu. Mnohá bála se pak sama jíti domů. A přece zase podruhé se jim chtělo pohádek a pověstí strašidelných.

Jestli v pozdější hodinu dřímota na přadleny přicházela, hospodyně znamenajíc to, vzala rychle s „granečka“ (police) špalíček na klín a přebírajíc v listech, zvolala: „No tak, děvčata, allou za mnou!“ a již zanotovala nábožnou nebo světskou píseň. Byla-li nábožná píseň málo povědomá, předříkávala a celá přástva i hoši, byli-li právě přítomni, zpívali za hospodyní. Když se dosti nazpívali nábožných, schválně vzala hodně veselou nebo oblíbenou a pak kolovraty vrčely jen což!

Některý den přinesla hospodyně na místce něco „na procitnutí“, dle možnosti třeba košťály zelné nebo řepu. Když se totiž v podzimku nakládalo

zelí, dali do něho celé košťály okrájené a ty přišly nyní vhod; bylyť kyselé jako nakládaný „okurek“. Nebo se vytasila s hrncem „zadušené“ řepy; i ta chutnala. Přadleny chválily si, ať bylo to neb ono; okřály a daly se zase s chutí do práce. Také přadleny samy si něco nosily. Kde měli doma štěpy, taková přinesla jablka a podělila druhé. Jinak udržovala se bdělost hojným vypravováním, zpěvem a vymýšlením šprýmů. O šprým nebyla nouze. Do jedné přástvy chodila na př. dívka tuze „schlubná“. Honosívala se, co ví a co umí. „Šak ty ještě šecko neznáš,“ pravila jí jednou druhá. „Ani nevíš, jak já ti uhodnu, co venku zdvihneš.“ „To bych přece ráda viděla, jak mi to uhodneš.“ „Uhodnu; ale musíš tu věc držeti vysoko a volati sem, abych už hádala, co vzhůru držíš.“ První šla tedy ven a tam potmě našmátrala palici, vyzdvihla ji vysoko nad hlavu a volala: „Tak co držím vzhůru?“ „Jazyk.“ odpověděla hádačka, načež se rozlehl všeobecný smích. Venku bouchla palice a ve dveřích objevila se prvá též plna smíchu a hrozící hádačce. Žert ten dlouho dívky bavil, po několik večerů na něj vzpomínaly škádlíce tu, která držela palici.

Lidé tehdáž byli vůbec skromni; tak přijímali vděčně i každou maličkost, která je obveselila. Častým stykem sdruženi dovedli se i snadno baviti; slovo se neodměřovalo ani nebralo na vážky. Obyčejně třikráte za týden přicházeli v Dl. Třebové mezi dívky hoši a sice v úterý a ve čtvrtek do přástvy, v sobotu do dračky.

Dívky se na ně těšily, ač to byli pokušitelé, od nichž ničeho dobrého neužily. Nepřicházel-li dlouho nikdo, byly svobodné přadleny netrpělivy a některá si sedla na zem, že bude č a r o v a t. Povyzula pantofel a volala: „Z horního konce, z dolního konce a ze placu hoši, pojte k nám na přástvu!“ (V sobotu řekla na dračku.) A šup! přehodila pantofel přes hlavu. Dopadl-li špičkou do dveří, znamenalo to, že volaní přijdou, obrátil-li se „pátou“ ke dveřím, bylo to znamením, že nepřijdou. Někdy se stala nehoda, pantofel zink! do poličky nebo do okna. Tabulky byly na štěstí maličké, jen po groši, ale přece byla škoda. Hůře bylo jednou, když těžký křamp vletěl hospodáři do úst a vyrazil mu dva přední zuby . . . .

Obyčejně za nedlouho po čarování ozval se dupot na ulici a muchlanice nastala. Každý hoch sedl si poblíž některé dívky a vymýšlel všelijaké dráždění. Brzy shodil jí nepozorovaně strunu s kola, tak že se kolo točilo chvíli naprázdno, než přadlena co spozorovala; nebo jí přetrhl nebo přeřízl nit, shodil kotouček (stroužek) na cívce, že se jí předivo zakluznalo*) a musila nit dlouho vymotávati. Některý šel i dále. Vzal si oharek louče se svícnu, jako by si mínil dýmku zapáliti, ale při tom počínal si tak „neopatrně“, že dívce kužel podpálil. Oheň uhasil se sic lehko v klíně a škoda nebyla velká, ale vzrušení bylo značné a úmysl tak dosažen.

Zavládlo-li mrtvé ticho, vzpomněl si některý hoch, že své vyvolené střese pazdeří s klína. Ujal zdráhající se dívce zástěru dvěma prsty v nadkolení a semtam jí třepal, při čemž ji štípl. Šlo-li na dívky spaní přílišné, to byla opět hochům voda na mlýn; vytráceli se ven, přinášeli sníh a dávali ho dívkám za krk a za ňadra. Byla-li dřímota všeobecná, zdvihla se celá společnost, vyhrnula se ven a tam se povozila s kopečka na sáňkách nebo na stoličkách — cokdo popadl. Pak se zase vrátili do světnice a hleděli vynahraditi, co se zameškalo.

Prováděly se také hry. Jestliže totiž napředly úkol, jaký měly doma

*) Zamotalo, pevně uchytilo;

odvésti, a přísti se jim déle nechtělo, daly se přadleny s hochy ve hry. Hrály některý večer i bez hochů. K tomu se hodila na př. hra nazvaná kužílek, jinde (na př. v České Třebové) kopýtko, dle toho, užívalo-li se při ní kuželu nebo ševcovského kopyta.

Dívky nasedaly do kolečka na zem ztěsna k sobě, nohy držíce v kolenou vzhůru ohnuté. Kužel podávala družka družce v podkolení a tak obíhal kolem. V prostřed kole stála hádačka čili chytačka. U které kužel našla, ta musela jíti za ni chytat; chytačka pak si sedla na její místo.

Když byli hoši v přástvě, hrálo se na rychtáře. Jedna dívka si sedla na lavici, druhá položila jí hlavu do klína, pak přistoupil hoch a něčím (třeba holinkou od zuté boty) ji vzadu uhodil a odskočil. Uhozená pak hádala, kdo jí to učinil. Uhodla-li, sedl si hoch na lavici, poznaný hráč si musil ohnouti hlavu do jeho klína a vyplácela zase některá dívka (třeba pantoflem nebo „křampem“).

Jiná hra byla na mlynáře. Postavila se lavice bez opěradla do prostřed sednice. Na lavici položil se některý hoch, jejž přikryli bílou plachtou, hoch pod plachtou pak se musel pohybovati. Dva postavili se u noh lavice a hůlkami do nich klapali, aby to vypadalo jako ve mlýně. Čtvrtý dělal stárka. Vzav do ruky hrst loučí, přeskakoval lavici, napodobuje tak běhání po schodech, a přeskakuje po každé uhodil ležícího loučemi do zad.

Když se přástevnice i hoši měli již rozcházeti a kolovraty i lavice přišly z cesty, mrkli někdy dva na sebe a dali si znamení, že některou vezmou na hoblík, nebo jí to přímo řekli. „To bys moh', já bych ti dala!“ odvětila dívka tomu, jenž jí vyhrožoval. A než se nadála, vzal ji jeden za nohy, druhý u hlavy a již byla na lavici, kde jí šoupali semtam přes všecky protesty a vyhrůžky její. Pokaždé se jim to však nepodařilo; když se zdálo, že ji mají již na lavici, převrhla jim lavici nebo kopla některého, že odletěl. Jindy užil hoch úskoku. Sedl si vedle dívky ničeho netušící na lavici, naklonil se k ní, jako by jí chtěl něco pošeptati, vzal ji spolu kolem těla a již ji k sobě táhl. Druhý zdvihl jí rychle nohy na lavici a pak nastal ryk a řev. Když „lavici dost vyhoblovali“, řekli, že nyní musí „hoblík vytřásti“. I nadzvedli dívku a třepali jí. To způsobilo arci nový křik. Než někdy splatily dívky hochovi rovnou měrou. Popadly ho též na hoblík a vycloumavše ho kloudně naposledy jej také řádně vytřásly.

Na začátku jara přestala přástva. Z pravidla uzavírala se rozchodníkem. Děvčata složila se na buchty nebo na kobliby, hospodyně jim je udělala, ony pak pozvaly hochy, bez nichž by nebývalo pravé veselosti. Hoši postarali se o muziku (harmoniku, kolovrátek nebo housle) a o nějaké pití (pivo a kořalku). Asi do osmi hodin se ještě, naposledy již, předlo, pak dáno znamení, aby se kolovraty odstavily, načež se večeřelo a tančilo asi do dvou hodin s půlnoci.

Hnátnice. Aby přadleny měly při práci dosti slin, přinášely si syrové nebo sušené ovoce. Také se podávala řepa na koláčky rozkrájená a opekaná, kterouž v ústech žuchlaly; nebo sežvýkaly v nejhorším případě kousek koudele.

Hoši bývali příčina rozličného škádlení a oživování přástev. Snahou jejich bylo mudrovati dívkám kolovraty. Obyčejně se to stávalo, když v pozdní hodině vyšla celá přástva ven se osvěžit. Tu některý nepozorován zůstal ve světnici, vytahal kolíčky z kol nebo několikrát nit navlekl a jinak „to zmudroval“.

Když se děvčata z vycházky vracela, nastražili na ně hoši někdy bílého panáka, t. j. šít slámy potažený košilí, jejž za dvéře tak postavili, že panák, jakmile první dívka dvéře domovní otevřela, na ni se překotil, což mělo za následek, že dívky za hrozného křiku a smíchu na jednu hromadu se svalily.

V podvečer, nežli se rozsvítilo, dělaly dívky pentličku. Zastrčily do štěrbiny kola nebo přivázaly na ně žhavý uhel, když pak kolo roztočily, uhel se více rozžhavil a způsobil ohnivý pruh.

Podřimujícím dívkám zapalovali hoši kužele a jinak ještě je znepokojovali, což mělo i dobrý následek, že dívky se dřímoty varovaly. Dávati na hoblík bylo i tam v obyčeji.

Před štědrým dnem celou noc předly „na housky“. O půlnoci vařily, k čemuž si každá pro sebe něco z domova přinesla. Pak zasedaly opět ke kolovratům a předly až do rána. Na štědrý večer pak se za to nepředlo.

Na oslavu poslední přástvy, která se konala před velkonoci, dívky vařily a pekly, hoši pak přinesli kořalku nebo pivo a za hudby kolovrátku nebo harmoniky žertovali celou noc; ale tančiti nesměli. Před příchodem hochů hádaly dívky, bude-li rozchodník veselý nebo nebude. K tomu cíli vytahovaly z kužele len a zapalovaly na louči; vyskočil-li plamínek, věřily, že se rozchodník podaří.

Sudislav. V Sudislavi večer přástvy nebývaly, než jen ve dne; snad proto, že Sudislav neleží již v horách. Chodilo se hlavně do dvou stavení dvakráte jen v témdni. Přísti se začalo po snídani (t. j. k 9. hodině). V poledne odběhly přástevnice domů spravit dobytek a poobědvat, načež předly až do smrknutí. Potom smotávaly a po smotání se trochu „dovádělo“. Bavily se zpěvem, vypravováním příběhův i běžných udalostí, dávaly si hádanky a prováděly všelijaké žertíky. Večer se šlo domů. Po správě dobytka a po večeři předlo se doma ještě do 9 hodin a šlo se spat. V sobotu se nepředlo a rozschodník se neslavil.

Přívrat. V Přívratě chodilo se do přástev sic i ve dne, ale večer byly hlavnější. Chodilo se buď do některé chalupy nebo do statku a sešlo se 8—10 přadlí. Také chasníci přicházeli večer do přástvy a bavili dívky zpěvem, vypravováním a všelijakými hrami a žerty většinou až do 11 hodin. Když byl konec přástvy, uspořádal se rozchodník. Ženské napekly koláčův a buchet, chasníci zase opatřili dost piva a kořalky a k tomu nějakého houslistu. Večer pak se předlo nějakou chvíli, a když byli všickni pohromadě, nechaly ženské najednou přádla a nosily na stůl úctu. Totéž učinili po nich chasníci a nápotom tančilo se třeba až do bílého dne.

Kozlov. Děvčata nosila si do přástvy len v kruckách nebo v obláčích a sice tolik, že jim ještě zbyl. Která si nevzala s sebou dosti a šla z přástvy s prázdným kuželem, té se smávali, že potkala nahého. (Některá proto si vzala málo lnu, aby byla dříve hotova.) Nahého potkala též ta, která měla poloprázdnou cívku. Her a škádlení všelijakého bylo i v Kozlově hojnost. Když nastal površek, t. j. zmrzla země nebo sníh se potáhl tvrdým škraloupem, vyběhla celá přástva ven se vozit. Hoši položili na zem žebřík,*) na nějž si sedlo 10—12 osob, a jelo se po svahu dolů. Kde byla stráň hodně vysoká, bývalo nesnadno; žebřík se rozjel a nic před ním neobstálo. Boural ploty — však byly jen ze slabých ostávek — porážel hromady dříví, přerážel koly a p. Stávalo se též, že před plotem se všickni smekli a žebřík

*) Žebřík s nosy, t. j. kraji vzhůru ohnutými jako u saní.

ujel sám děrou v plotě. Z nějakého pošramocení, dokud žebra a údy zůstaly celé, nikdo si nic nedělal. Jel-li někdo po rukou nebo ryl-li nosem do zmrzlého sněhu, až kůži sedřel, neodstrašilo ho, aby podruhé nejel zase.

Říčky. Přástvy začínaly kdykoli, ale panovalo pořekadlo: „Když kvetou naháče, předou se potáče," proto začalo se záhy v podzimku přísti. Do posvícení předlo se „jen tak na koření"; vlastní přástva začínala o Martině (11. listopadu) a trvala do Matičky Boží (25. března), k čemuž ukazovala známá pranostika: „Matička Boží kuželíček složí", s dokladem pro jarní práce polní: „svačinu vynaloží". Domácí předení (bez přástev) trvalo však déle dle ranné nebo opozděné pohody k pracím polním. Někde předli chvílkově celý rok.

O přástvy se neříkalo. Děvčata se mezi sebou umluvila, kam budou ten rok choditi, a ta, v jejichž stavení to bylo, pouze to doma oznámila. Přísti se začalo, jak se udělal večer, a předlo se do 10—11 hodin.

Přástevnice nosily si „živobytí" z domova, ale mnohdy je hospodyně uctila jablky, hruškami, ořechy, nebo sušeným ovocem. Podávajíc na ošatce pobízela je: „Tak, děvčata, n a s l i n y, na sliny!" Když byly přástevnice ospalé, běžely třeba dvakrát za večer ven a „prolítaly" celou ves. Jediného snad okna nenechaly na pokoji, tloukly na ně, a kde spali, burcovaly lidi. Vyváděly v mladistvé bujnosti ještě větší rozpustilosti. Kde měli zvenčí závory, daly jim dvéře na závoru nebo nastavily něco před ně, aby nemohli ven, pak zaltoukly na okno a utekly. Byly to asi hlavně holky ze statků, co si tolik dovolily, a proto jim to prošlo.

V úterý a ve čtvrtek, někdy i v jiný den účastnili se přástev též hoši, ale nepředli. Každé děvče pozvalo si svého a pak byla teprv veselost. Zvědavá přadlena chtíc věděti, přijde-li její vyvolený do přástvy, čarovala. Sehnuta k podlaze držela v rukou svícen (loučník) a střídavě pravou i levou nohou jej překračujíc, říkala: „Přijde — nepřijde, přijde — nepřijde", až došla ke dveřím. Poslední slovo bylo rozhodující.

Nebo klekla na jedno koleno a pantoflem před sebou o podlahu klepajíc totéž říkala, načež pantofel přes hlavu za sebe hodila. Mířil-li špičkou do světnice, značilo, že přijde. (Tedy opačně než v Dl. Třebové.)

Aby se sešlo hodně mnoho chlapců, smetávaly holky smeti do prostřed sednice říkajíce:

„Smetáme smeti, mládence, vdovce,
ať přijde, kdo chce,
s hůry, z důli od stodoly."

Některá potom vynesla smeti na křižovatku.

Když hoši přišli, začalo šeptání a pak hlasitý hovor a škádlení. Hoši se nabízeli, že dívkám střesou pazdeří, ač to byla jen záminka, aby je mohl i štípnouti. Hoši i mezi sebou se bavili a škádlili, čemuž dívky rády naslouchaly. Hoch udělal tři kuličky z koudele a podávaje je sousedovi řekl: „No tak, Tonku, má-li tě ráda." Vyzvaný pálil kuličky loučí. Jestliže některá špatně hořela, dráždili ho: „Ó nemá tě ráda!" Pakli plamének vzhůru plápolal, říkali mu: „Láska hoří, láska hoří!" Pakli že při tom z neopatrnosti nebo z úmysla chytil dívčin kužel, tu bylo křiku po celé sednici: „Pane, to láska hoří!"

Zle se vedlo dívkám, které podřimovaly. Skáceli jí kužel a ona proci tla leknutím, že si to sama udělala. Nebo jí zavázali kolovrat, tak že se jí kolo netočilo, když zase začala šlapati. Naopak zase jí strunu shodili, načež

jí šlo kolo naprázdno. Tvrději spícím dávali pod nos česnek, šňupavý tabák a p., nebo je kropili studenou vodou, drhli sněhem a j.

Aby kužel byl s p o r ý (pomalu ubýval), dávali do něho h á č e k ze žáby.

Každá přadlena upředla pro sebe denně, „aby rodiče nevěděli“, což ovšem matkám bylo veřejným tajemstvím, 3 pásma příze, která se na o b e c n í m (t. j. společném) m o t o v i d l e motala. Když byl polouch, sundal se a předlo se dále. Tomu se říkalo p ř e p ř á d á n í. Příze se pak nesla na trh nebo někdo v místě ji koupil a výtěžek obrátil se na rozchodník (b e s e d u). V Říčkách strojily se rozchodníky dva, první na d l o u h o u n o c před štědrým večerem (viz Hnátnice), druhý na konci zimy. Kdo chodil do přástvy, toho holky pozvaly. První b e s e d a držela se slavně. Pekly se koláče z měřice mouky a smažily koblihy, na které bylo 2 čtvrtce nejlepší mouky a 5 liber převařeného másla. V pozdějších létech, když pití kávy stalo se zvykem, vařila se i káva a co ještě, která bohatší přinesla „na víc“. Hoši opatřili jako jinde pivo a kořalku a přivedli flašinetáře.

Po druhé besedě, vlastním to rozchodníku, přástva společná přestala; ale doma předlo se i dále.

Herbotice. Chudý kraj, chudý lid. Jinde předly hlavně ženské, z mužských obyčejně chasa; v horách předl kde kdo, ženy, muži i děti. Přástvy scházely se dle pohlaví také dvojé. Do mužských přástev chodili svobodníci a vdovci, ženáči měli přístup do obojích; do ženských chodily i děti. Avšak chasníci přicházeli též za děvčaty; co pak by bylo bývalo bez nich po přástvě.

Před první přástvou sešly se dívky a umluvivše se odebraly se společně do stavení, kde chtěly míti přástvu, požádat hospodáře a hospodyni o dovolení. Obyčejně měly dvě, tři místa zároveň, kamž v určité dni se scházely. Do h o d ů (t. j. vánočních) předly hochům „na rozmaryn“, vlastně na rozchodník, neboť se odbývaly i tu dva rozchodníky, v á n o č n í a v e l i k o n o č n í. Byla tedy dvojí přástva dívčí, do vánoc a od vánoc. Jest-li se někomu v první přástvě nelíbilo, našel si od vánoc jinou.

Se strojením rozchodníku, zde vlastně r o z c h o d n i c e, bylo v chudé obci nesnadno. I bylo jest připravovati se na ni hned od prvopočátku. Jak dívky, tak hoši přepřádali nad ustanovený úkolek. Chudí smotávali každý den, aby viděli, co jim po úkolku přebývá. Nebylo toho mnoho a proto hostina o rozchodnici nebyla tučná. Ustrojila se zapražená nudlovka (polévka), lukše (mastné nudle), krupičná kaše nebo něco pod. a zapíjelo se kořalkou. Tance nebylo v první rozchodnici ani v druhé, nebyltě ani v adventě ani v „půstě“ k tomu příhodný čas. Zbožné mysli lidu to ani nepřipadlo a přímý trest s hůry by byl očekával hospodáře, v jehož stavení něco tak hříšného by se bylo provádělo.

Do druhé rozchodnice, která se pořádala na škaredou středu nebo na zelený čtvrtek, přinesly holky mimo to, co vyneslo přepřádání, každá nějaký přídanek: trochu mouky nebo mléka, vejce, křížaly na povidla a p., hoši pak dobrou kořalku. Čas krátili si přástevníci jako všude jinde; vypravovaly se denní příhody, pohádky a pověsti o strašidlech a p., zpívaly se nábožné i světské písně, žertovalo se a smálo.

D í v č í p ř á s t v a začínala hned ráno a trvala od snídaně (9 hodin) do večera. Večer šly přástevnice, pokud měly na starosti dobytek, spravovat a povečeřet, po návratu předlo se zas až do půlnoci. Některý večer přicházeli za děvčaty hoši. Den nebyl určit a proto panovalo zvláště v pondělí a ve středu, kdy nejčastěji přicházeli, mezi děvčaty napnutí. Nešli-li dlouho,

sedla si některá zády ke dveřím na zem a čarovala. Vzavši si na špičku pravé nohy odložený střevíc, říkala:

„S hůry, s důli, z prostředka,
od Adama, od dědka,
z Moravy*) a ze všech stran
přijďte, hoši, brzy k nám!“

To říkajíc, ukazovala rukou i nohou v strany jmenované, při posledním slově pak vyhodila střevíc přes hlavu. Padl-li špičkou ke dveřím, zlé znamení, pakli ode dveří, mohlo se očekávati, že přijdou.

Z přibylých hochů vyznamenávali se zvláště vysloužilí vojáci hovorností, vtipem a šprýmem. Uměli nepochybně také dobře prášiti.

Jako jinde, tak i v H. vedlo se podřimujícím dívkám zle; přetírali jim tvář „mokrou hadrou“ nebo shasli světlo, utichli a jeden ji po tmě zašimral stéblem pod nosem. Když pak se probudila a úžasem vykřikla, měli z toho všickni přenáramnou radost. Jindy vysmekli spící dívce nožičku u kolovratu, pak něčím zašramotili, aby se probudila. Když pak začala rychle šlapati a měla šlapátko i nohu na zemi, smáli se jí, až se ohýbali.

Opět jiný dobroděj přetrhl dívce třeba několik nití na motovidle; když potom při smotávání se křižovala, zase jí je přikroutil. Za mrazů brávaly se do sednic slepice; nemívali jich mnoho, třeba jen 2—3. Když se přadleny při denní přástvě omeškaly, shazovaly, chtíce zameškaný úkol dohoniti, slepice s hradu, aby prý nebyl ještě večer.

Při večerní přástvě svítilo se loučemi. Louče musili si přástevníci i přástevnice sami přinášeti. Domácí dítě, a nebylo-li tohoto, někdo z přástevníků pořadem světlo opatroval, louč ve svícnu obnovoval a kuřákům dával p ř í p a l. Aby hospodyně přástevnice něčím uctívala, toho v chudých obcích nebývalo; v chalupách všude panovala velká nouze a na statcích šetřili.

Mezi mužskou a ženskou přástvou udržovalo se spojení. Ve dnech, kdy hoši do dívčí přástvy nepřicházeli, posílali si z přástvy do přástvy (ze ženské do mužské a naopak) nadívat kužele. Za poslíčka vybírali nejmladšího, ten pak přišel s vyřízením:

„Zkázali vás z naší přástvy do vaší přástvy pozdravovat, abyste jim tenhle len roznaděli.“ Nebo: „Zkázali z naší přástvy do vaší, abyste byli tak dobrý a ten kužel roznadili.“ A při tom odevzdal posel kužel a len někomu nejbližšímu. Někdy bylo posláno najednou kuželů několik. Hoši i dívky poznali již, čí kužele jsou; nebo měli aspoň silné důmnění a to zavdávalo opět příčinu ke škádlení. Nejednalo se také o pouhé navinutí. Kužel měl býti prostředníkem mezi milenci. Dívka zabalila svému milému nepozorovaně jablko nebo jinou pochoutku, jakou měla, do lnu a otočila kužel pěknou tkanicí nebo i pentličkou. Zamilovaný hoch, byl-li při penězích, měl pro svou vyvolenou přichystáno již nějaké cukroví, jež jí do lnu zabalil, pakli si kužel poslala. Také hezké háčky ke kolovratům posílali chasníci děvčatům.

Ale nenašel vždy sladkosti nebo pěkné dárky ten, jenž navinutý kužel přijímal a pln naděje na přeslici jej stavěl. Dopracovav se po pilném úsilí k jádru kužele objevil v něm třeba kus kůže ze starého š k r á b u (střevíce), syrový brambor, nahnilé jablko nebo jinou podobnou „vzácnost“, za kterouž

*) Herbotice souvisí s moravskou dědinou Cotkytlí, ku které jsou přifařeny.

dotčená strana ovšem při nejbližší příležitosti hleděla učiniti přiměřenou oplátku, kterážto případnosti přispívaly arci ku všeobecnému veselí. Nicméně bylo i v žertech potřebí jakési hospodárnosti a lidičky ty dovedly ji vystihnouti, aby věci nesevšedněly a se nezprotivily.

Ve stálé oblibě však zůstávaly vyprávěnky, jen že se mnohdy vypravěčů nedostávalo. Někdy byl hlavním vypravovatelem hospodář, ač zásoba jeho beletrie hrozila, že se brzo vyčerpá. Když tedy na něj doleháno slovy: „Strýčku, povídejte!" dal nejprve na vypravování dlouho čekati a potom látkou tuze šetřil. Vypravoval, vypravoval, ale pohádku natahoval. Dělal taky dlouhé přestávky nacpávaje nebo zapaluje si dýmku a p., jen aby mu pohádka na celý večer stačila. Když se vypravovaly povídačky o strašidlech, o umrlých, o čertu, měli posluchači husí kůži po těle a báli se jíti domů, zvláště děti; ale druhý den byli by poslouchali zas.

Hry. Aby se zaháněl spaní, byly také velmi dobrým prostředkem hry, jichž v Herboticích a v okolí množství znali. Hrály se v ženských přástvách zvlášť, v mužských také zvlášť a pak při schůzkách společných. Podotknouti sluší, že děvčata nedělala rozdílu mezi hrou pro ženské nebo hrou vhodnou jen mužským. Buďtež tu některé jinde nepovědomé uvedeny. Dívky hrávaly na srnku, na jízdu k božímu hrobu, na třepání koudele, na žebračku, na škarbal aj.; hoši zase na hodiny, na sbírání peněz, na dýnko, na buk a j.; společně hrálo se na lištičku a j.

1. Na srnku. Dívka jedna skroutila si dole u předu sukni, jako když prádlo ždímá, a podstrčila ji mezi koleny dozadu. Pak se postavila na „všecky čtyři", při čemž jí konec sukně vzadu vyčníval jako ohon. Byla srnkou. Druhá posadila se jí obkročmo na záda obličejem dozadu, uchopila oběma rukama ohon a táhla do výše; dolní (srnka) pak s ní dělala po světnici dokola skoky, až ji třeba shodila.

2. Jízda k božímu hrobu byla podobna hře na srnku. První dívka klekla na kolena a předek těla ohnula tak, že dlaněmi se o zem podpírala. Druhá sedla jí na záda objímajíc ji nohama pod hrdlem, a ruce majíc volné. První lezouc po zemi volala: „Jedu, jedu k božímu hrobu!" načež druhá položíc se znakem na její záda a rukama tleskajíc radostně jí odvětila: „A já s pomocí boží za tebou!" Potom se opět narovnala. Hra se opakovala tolikrát, až objely celou seknici; pak přišly na řad jiné dvě.

3. Třepání koudele provádělo se takto: Jedna sedla si na podlahu. Druhá přiklekši k ní, položila jí hlavu do klína. Potom opřevši se dlaněmi o zem, zdvihla nohy do výše stojíc na hlavě. První držíc ji v podkolení pomáhala jí nadzdvihovati nohy, spolu pak jí přidržovala sukně. Když se druhá takto vztyčila, jala se třepati nohama.

4. Na žebračku. Žebračka si vzala do úst „skolíček "a do ruky „berličku" (hůlku). Přicházejíc ode dveří shrbená třásla se na všem těle a obcházejíc přítomné, oslovovala je takto:

„Pajmámo, šla jsem přes les,
uhryz' mě černej pes,
prosím vás o kořínek."

Oslovené ji všelijak odbývaly: že to není pravda, že jí nic neudělal, že to ani nebyl pes, že lže, nebo proč tam chodila a p. A žádná jí nic nedala.

Skuhrání a huhňavá řeč žebraččina i odbývání druhých působilo mnoho smíchu. Žebračka obešedši všecky a nic neobdrževši, vzdálila se s „přiměřeným děkováním“, načež byla jiná žebračkou.

5. N a š k a r b a l. Hra tato svědčí nad jiné, jak se tehdy pojímala uhlazenost u vnějším chování.

Když nadcházela ospalost a nevědělo se, jak ji zahnati, zavolala některá druhou: „Pojď, budem hrát škarbal!“ Sedše si na zem proti sobě, vzaly každá do ruky škarbal (křáp s nohy), zdvihaly střídavě nohy do výše a škarbalem po zadní části těla metaly. Hra ta byla oblíbena více ještě v mužské přástvě.

6. N a h o d i n y. Světlíkem ve stropě spustil se provaz na půdě upevněný. Na provaz uvázala se silná tyč 3—4 lokte dlouhá za jeden konec, druhý konec opřel se o stolici tak, aby tyč byla v poloze vodorovné; zároveň se nacházela ovšem v poloze nestálé. Na tyč posadil se hráč po turecku, t. j. s nohama skříženě pod sebou. Ruce musel držeti volně ničeho se nechytaje. Do ruky dostal v a ř e j k u (vařečku) a ton odbíjel hodiny, t. j. tloukl do provazu, jenž vydával zvuk. Při tom se počítalo: „Jedna; jedna, dvě; jedna, dvě, tři; jedna, dvě, tři, čtyři“ a tak až do dvanácti. Kdo všech dvanáct odbil, byl vítězem (králem), jen že se to málokomu povedlo. Třepetavé, pohyby těla působily všeobecné veselí, což zase hráče přivádělo z rovnováhy, nutíc ho k smíchu.

7. S b í r á n í p e n ě z. Hra podobná předcházející. Na provaz od stropu visící uvázal se někdo za nohy tak, že se mohl bradou země dotýkati. Na zem položil se peníz nebo jiná drobotina a visící založiv ruce měl peníz nebo věc onu ústy sebrati se země.

J i n ý z p ů s o b h r y. Uvázaný za nohy dostal do ruky křídu, aby „napsal“ co nejdelší čáru. Potom dal se uvázati jiný a totéž učinil. Čí čára byla delší, ten byl vítězem.

8. N a d ý n k o. Vzali od kamnovce dřevěné dýnko, kteréž bývalo polokruhové. Jeden lehnuv si na zem opřel se levou dlaní o dýnko okrouhlou hranou na zemi stojící, natáhl nohy toporo a druhou rukou drže křídu „psal“ po podlaze kruhy. Čím větší kruhy byly a čím více jich napsal, tím větší dovednost prokázal. Někdy se také uložilo, kolik jich má býti.

9. N a b u k, též k á c e t b u k. Hra pro hochy, ale hrávaly ji i dívky ve svých přástvách.

Hráčů bylo zapotřebí pět; jeden byl b u k e m, druhý k l í n e m, třetí p a l i c í, dva pak byli d r v á č i. Buk položil se čtvermo na zem, klín sedl mu na záda obličejem ku předu, drváči postavili se obapol buku držíce silnou neohebnou hůl, na kterou si sedla palice obrácena zády ke klínu. Palice visela na holi nohama v podkolení, rukama pak se hole přidržovala. Když bylo vše připraveno, rozhoupali drváči palici a bouchli jí na klín (do zad). Klín jsa na náraz připraven odporoval; jestli že však spadl, hra se skončila a hráči jinak se seskupili.

10. N a l i š t i č k u. Hráči (hoši i dívky) sedli si dokola na zem. Rozžehla se třístička a podávala se kolem se slovy: „Umřela lištička, zaplať kůži!“ Komu tříska shasla, musel dáti něco na rozdělenou (peníz, ovoce; také nedal nic, když neměl).

9. **Malá přástva.** V Herboticích u Jirků (Jiřího Šembery) bývala v létech čtyřicátých a padesátých 19. stol. ve všední dny v e l k á p ř á s t v a,

jak výše popsáno, v neděli a ve svátek pak m a l á. Scházely se do ní děti. Seknici měli prostrannou a domácí lidé byli trpěliví a lidumilní. Množství dětí za nevlídného počasí se tam scházelo a byl tam po celé odpoledne hrozný lomoz. Když to bylo již ohlušující, zvolala hospodyně: „Děti, modlit!“ Přinesla modlitby, našla na př. litanii, podala některé rozumnější dívce, kteráž předříkávala, a ostatní jí odpovídaly. Potom si směly hráti znova.

Tu se prováděly také rozličné spořádané hry známé, jako na kokše, na schovávanou, na slepou bábu a mn. j. Při k o k š i říkaly: „Kokeš!“ — Co chceš? „Zadního.“ — Chyť si ho. „Zač ho dáš?“ — Za potáč. — Při hře na barvy pokřikovaly na sebe: „Pekelníci, pekelníci!“ Druhé jim odpovídaly: „Nebešťáci, nebešťáci!“ Posadily se naposled v řadách proti sobě, a hrabajíce v povětří rukama na sebe dorážely, pleskaly se a chytaly nebo se přetahovaly. — Hrály též na prstýnek, na plátno a j.

10. **Dodatek ke hrám.** Pokus, vypátrati prostřednictvím školních dětí některé zapomenuté hry, učiněn na několika místech a zdařil se potěšitelně. Výše uvedené hry některé získány tímto způsobem, zde pak stůjž příklad od dvou žaček.

P r v n í n a p s a l a: „V neděli, když jsem přišla z kostela, šla jsem k babičce. Vyptávala jsem se jí, na co si hrávaly při přástvách, a ona mi pravila: „Chtěla bys to ráda vědět?“ Já jsem jí řekla, že tuze ráda. „Tak poslouchej, jednu ti povím. Daly jsme na stůl hrnéček s vodou. Jedna řekla k jiné: „Já tu budu s vodou spíš (dříve) než ty, když si z putny nabereš.“ Ta to nevěděla a šla do putny vody nabrat. Tamta si sedla k hrnku, co byl na stole, a potom mohla říci, že je tu s vodou spíš, když u ní seděla.“

Jiná hra. „Daly jsme zas do hrnku vody a postavily na stůl. Teď jsme si musely zavázati oči, a když nám po chvilce řekly, abychom si je odvázaly, byl hrnek na stole prázdný. To se stalo tak, že měly dva docela stejné hrnky a vyměnily prázdný za plný.“

D r u h á d í v k a n a p s a l a: „Hra, která se hrávala při přástvách. V našich zemích se odhrávaly krásné hry, které přástevnice si vymyslily, a tak se bavily. Jednu jsem také vyslechla. Jedna (dívka) sedla a předla. Tu přišla jiná a řekla: „Panímámo, dejte něco na svatbu!“ Která seděla, pravila: „Dám vám kozu.“ — „To je málo.“ — „Tak vám daruju na tu veselost krávu.“ — „To je dost.“ Ta, která předla, namočila pak kus lnu do vody, tlačila na něj a říkala: „Čimčarara, čimčarara, čimčara!“ A to jako dojila tu krávu.“ —

Jiné hry a zábavky přástevníkův a přástevnic v končině herbotické, pokud touže cestou seznány byly, jsou tyto:

1. H á d á n í s t a l í ř i. Vzaly se dva stejné talíře. Vespod jednoho napsali písmeno *a*, vespod druhého *b*. Potom ti, kdož chtěli hádati, zavázali si oči a vztáhše ruku po talířích, některým pohnuli. Na to si oči rozvázali a ukázáno jim, kterým talířem hnuli. Byl-li to talíř označený písmenem *a*, znamenalo to nebo předpovídalo se hráči, že druhý den mnoho napřede, pak-li to byl druhý talíř, říkalo se mu, že bude lenivý.

2. H l e d á n í p o s l e p o t ě. Hráči, hoši i dívky, lezouce po čtyřech, schovali se někam do koutů. Jeden (jedna) byl za dveřmi na zavolánou přišel se zavázanýma očima. Koho z ukrytých nejprvé našel, ten šel hádat.

3. H l e d á n í m u ž e. Jedna dívka vzala něco do rukou, jako by šla z cesty. Chodila kolem a tázala se: „Neviděli jste mého muže?“ — „Vi-

děli," odpověděli. „Co pak jste mu dali jíst?" — „Dali jsme mu chléb s mlékem!" — „Vy mi ho chcete zmlsat," dodala a šla vedle. Všude jí řekli něco jiného, na př.: „Dali jsme mu mléko se šváby!" — Na toto jim pohrozila řkouc: „Vy mi ho chcete otrávit!"

Vtipné řeči budily při hře této veselost.

4. Co dáte do vody? Jeden vzal nádobu s vodou a chodě kolem ptal se: „Co dáte do vody?" Řekl-li tázaný: „Bílou husu," tedy byl vodou postříknut; odpověděl-li pouze: „Husu," tedy nebyl postříknut a sice na základě, že bílá husa nepotřebuje vody k čištění. Taktéž nebyl postříknut, kdo řekl, že dá do vody prasátko, neboť toto zvíře vyžaduje čištění; ale řekl-li „komára", byl postříknut.

5. Kdo déle vydrží zpívati nebo vodu v ústech držeti. Jeden si sedl s nějakým starým hrncem na zem a uloženo mu zpívati píseň nějakou. Druzí nabravše si do úst vody, chodili kolem něho tak dlouho, dokud nepřestal (píseň neukončil). Jakmile dokončil, prskli vodu na něj. Proti tomu chránil se hrncem dada si ho rychle na hlavu. Chytrý zvolil si píseň dlouhou, kterouž ještě loudavě zpíval, aby jen zpěv protáhl. Tím donutil obcházející, že nemohouce vodu v ústech udržeti, ji vypustili.

6. Na bílého. Do prostřed světnice udělali křidou kolo a do něho napsali nějaké písmeno, na př. *h* a pravili, kdo na písmeno vstoupne a potom se po tmě umyje, že bude bílý. Kdo žert ten neznal, dal se k tomu přiměti; mohlo jich býti i několik zároveň. Potom jim přichystali vodu k mytí a sbalený ručník na utření, jenž byl uvnitř sazemi notně obalen. Na to shasli světlo a ti v kole musili se umýti a utříti. Když pak zase rozsvíceno, nastala veselost.

7. Výměna místa. Do prostřed světnice postavili židli. Jedna sedla na židli a čtyři postavili se ke čtyřem stranám židle. Sedící vyskočila najednou a postavivši se před některou z oněch čtyř zvolala: „Dost!" Na to slovo táž, ku které se postavila, spěšně posadila se na židli. Pakli opomenula v čas to učiniti, byla tu na blízku šestá, která si na židli pospíšila. Zapoměnlivá musela jíti stranou na její místo a čekati, až se jí podaří na židli si sednouti. Hra se opakovala tím, že sedící jako její předchůdkyně vstala, před některou se postavila a „dost!" zvolala.

8. Na vlka. Kolik bylo hráčů, tolik udělali kolíčků. Na jeden udělalo se zvláštní znamení. To byl vlk, ostatní byly ovce. Křidou na stole nakreslili chaloupku; to byl ovčinec. Všecky kolíčky srovnali v ovčinci do řady, pak si zavázali oči a každý hráč vzal si z ovčince kolíček. Potom si oči rozvázali a dívali se. Kdo si vzal vlka, musel se postaviti ke stolu. Potom se hra opakovala takto: Všickni, kdo měli ovce, položili je v řadě do ovčince, jen ten, kdo stál u stolu a měl vlka, ještě si ho podržel; až pak si ostatní vyjma jeho oči zavázali, vstrčil vlka někam mezi ovce a řekl: „Už!" Na to všickni chápali po kolíčku. Potom oči rozvázali a dívali se, co popadli. Jeden kolíček zůstal na stole pro hlídače. Byl-li to vlk, zůstal hlídač na svém místě, měl-li vlka jiný, vystřídali se.

9. Co chceš? Hráči postavili se v půlkruhu tváří ven. Jeden stoje uvnitř položil někomu ruku na rameno, načež tento se tázal: „Co chceš?" Onen vece: „Nic!" Na to slovo tázající se dal se na útěk kolem a hleděl se dostati opět na své místo. Středový jej honil. Jest-li že ho dohonil, musel honěný do středu.

10. Na pašera. Udělalo se křidou kolo na zemi a rozdělilo se

přímkou na dvě polovice. Do jedné polovice postavila se paní, do druhé pašerák. Pašerák hodil paní „cikorii“ (nějaký tuhý předmět). Paní buď ji vzala, nebo hodila nazpět, v kterémž případě byl pašerákem někdo jiný, komu pašerák cikorii odevzdal. Pakli si paní cikorii podržela, hleděla ji někde ve světnici ukrýti. Na umluvené znamení přišel (ze síně) „četník“ a hledal. Pakli našel, uložil nějaký trest, nenašel-li, vzdal se a četníkem byl jiný. Zvolila se i nová paní a hra se opakovala.

Česká Třebová. Obraz, jejž si možno z vypsání zde podaného o přástvách utvořiti, vztahuje se i na Českou Třebovou, kde scházely se přástvy na mnoha místech zároveň a udržely se, i když předení již přestávalo, ano docela přestalo. Přítažlivost jejich byla zřejmá; stalyť se dostaveníčkem, besedou mladých lidí obého pohlaví. Dívky přinášely si místo kolovratů později jinou práci, šití, pletení; také nenosily nic a přece byly horlivé v návštěvách. Mladíci přicházeli s citerou (někdy samodílnou), s houslemi, později s tahací harmonikou. Zpívalo se i tančilo, prováděly se hry, dávaly se hádanky a p., vůbec panoval v nich oduševněný život společenský. V první polovici 19. století chodily do přástev i dcerky z nejpřednějších domů, mezi ně přicházeli studenti, pokud meškali doma, i byly přástvy ty ohniskem probouzejícího se uvědomění národního a mysli svobodné. Možno říci, že v přítomné době jest méně příležitostí pro dospívající mládež k styku tak ušlechtilému. A srovnáme-li vědomosti, společenský mrav i hbitost řečnickou nedávno zemřelých matron, někdejších to účastnic ušlechtilých oněch přástev, s projevy ducha i společenské obratnosti dívek nynějších, jeví se poměrně veliký rozdíl na úkor těchto. I v prostších přástvách bývali jinoši a dívky, kteří si vlastní rukou opatřili zpěvníky obsahující všecky tehdejší vlastenecké písně, neřku-li krásné plody panujícího tehdáž romantismu. Dívky z bohatších rodin hrávaly na loutny, některá doprovázela zpěv svůj i harfou.

Po živém roce 1848 za nedlouho přástvy zůstaveny třídám prostším, nižšího smýšlení a vkusu, ty pak z nich udělaly pouhé schůzky mladíkův a děv tancechtivých, bažících po hluku a sblížení beze všeho oduševnění, beze vší ušlechtilosti. Choditi do přástev znamenalo nápotom vyhledávati bujnou společnost, kde stud se otupuje a nízké vášně probouzejí. Přástvy zvrhly se na orgie nejnižšího řádu, proti nimž bývala často volána policie na pomoc. V roce 1854 dovolával se městský úřad německým přípisem k politickému úřadu v Lanškrouně, aby bylo zakročeno proti častému strojení maškar v přástvách, při čemž prý se neplechy prováděly. Strojení za maškary bylo tak oblíbeno, že se v létech 1860tých pravidelně dělo v úterý a v sobotu od adventu až do popeleční středy. Ještě v létech 1870tých měla místní policie co dělati, aby strojení a chození maškar po hospodách i domácnostech ne-li přetrhla, tedy aspoň obmezila. A dím-li, že ke konci let 1890tých do přástev stěžováno, jak mladé dívky, ještě školačky, k sobě vábí, kde přes půlnoc tančí a s mladíky se milkují, jest tím výjádřena houževnatost života této nechvalné zvyklosti.

Jedné chalupě u hřbitova říkají dosud „dupalka“. Tančívali tam vždy ve čtvrtek obutí, v jiné dni pak skákali a dupali bosí.

Neslavné skončení přástev vybízí ku srovnání se smutným zánikem jiných někdy skvělých nebo prospěšných zřízení lidských. Zchřadnutím končí vůbec všecky přežitky. —

Jan Tykač.

Národopisný material z Posázaví.

Meškaje o prázdninách r. 1906 v Sázavě (stanici lok. dráhy Čerčany-Kolín), rozhodl jsem se sbírati ethnografický materiál.*) V posázavských vesnicích, obklopených lesnatými chlumy a odloučených od světa (dráhy jezdí teprve asi 6 let) žijí přece ještě pamětníci starých časů, výměnkáři, kolovrátkáři a starci-bosáci, kteří umějí vypravovati. Omezil jsem se na několik vesnic: Čeřenice (jižně od Sázavy asi hodinu cesty), Drahňovice (na jih od Sáz. asi 1½ hod.), Mělník (¾ hod. na sever), Talmberk (asi ½ hod. na vých.) a Xaverov (hodinu cesty směrem k Ostředku).

Dotazníková akce, která by byla umožnila sbírku obsáhlejší, se nezdařila; jedině p. učitel Doskočil v Úžicích (vzdávám mu srdečné díky) zaslal mi materiál, z něhož jsem však tuto ničeho neužil podávaje jen sbírku vlastní. Sběratel ethnografického materiálu v Posázaví nemůže ovšem očekávati bohatou žeň. Tradice i písně lidové jsou v úpadku. Zpívají se většinou jen písně jarmareční; z lidových zachovalo se málo: tu a tam celá píseň (často v zhrubělé formě), nejčastěji pouze jednotlivé sloky nebo krátké čtyřřádkové popěvky. Z tradic prosaických udržují se kratší vypravování o hejkalovi, vodníkovi a světýlkách; rozsáhlejší celky jen výjimkou. Běží o to zjistiti a přesně zapsati, co dosud žije.

Jest zajímavé všímati si také způsobu života vypravovatelů, jejich knih a hlavně „špalíčků" jarmarečních písní. Měl jsem asi 25 takových svazečků v rukou. Mezi nejstaršími písněmi jsou pamflety z r. 1848 (na př.: Pjseň o poslednj hrozné rewoluci we Wjdni wypuklé dne 6. Řjgna 1848. Wlastnost a k dostání u Bedřicha Stybla. Tiskem F. Mohrmanna 1848. Začátek: Wjdeň! Wjdeň dokud gsi ty pro swobodu stála . . . Nebo: Nowá pjseň o rytjřjch z Blanjku gak se w noci na 16. kwětna 1848 w Praze ukázali. Začíná: Slysste, bratřj! co se stalo přehrozná to wěc! Gak to dáwno prorokowal slepý Mládenec atd.).

Rázovitým představitelem posázavského lidového čtenáře jest na př. František Šusta, dvaasedmdesátiletý kolovrátkář v Čeřenicích. Čte a píše. Vypůjčuje si knihy na faře nebo v Praze u příbuzných, kamž někdy dojíždí.

Když jsem ho navštívil, nevypravoval mi sice nic, ale ochotně snášel své knihy. Úsudky o nich jsem si zaznamenal.

1. Ctihodného otce Ludvíka Granadského, z řádu kazatelského Vůdce hříšníků. 1868 Jan Desolda. („Tohodle lidi neradi čtou," pravil Š. „To je dotíravý na věčnost.")

2. Bílá paní a poslední rytíř z Hohenšteinu aneb cikánčino proroctví. V Praze nákl. K. Trachty. („To je vo jednom hradu. Tomu rytíři ukradli syna; byl trošku zerzavej a tak mu říkali zerzavej Honza. To je hezkej romon, taky starej.")

3. Klaus mořský loupežník. Histor. román, sepsal Jiří Born. („To je taky romon, taková machlonina je to.")

4. Venecián. Historicko-romantický obraz od K. Herloše 1854.

Na otázku, která z knih se mu líbí nejlépe, řekl: „Mně už je to jedno. Voni sou všecky hezký, jenom dyž už je to dlouhý, je to mrzutý povídat." Chválil nové knihy; ty staré „kolikrát je to taková stará plácotina."

---

*) Děkuji srdečně svému příbuznému a příteli p. Vlad. Kavalierovi, továrníkovi v Sázavě, který svým vlivem v okolí mi často práci usnadnil.

„To já romony co sou vo mordách nebo vo samom namlouvání, to ne; jak se na to podivám — eh to já nechci.“

Šusta má též svazeček písní z poutí a jarmarků. Některé jsou opsané. Mezi nimi jsem nalezl Nerudovu Balladu horskou. Š. ji chválil: „To je hezký, pobožný.“

Mezi tištěnými byl též Předzpěv k Slávy dceři a kus básně. (Školní vydání Jakubcovo.) „To je taky študentská, to mi daly děti. To nejni tak hezký, poněvač k tomu nemám notu; sou tu písničky všeljaký, ale nejni tu nota.“

Š. je přesvědčen, že každý člověk má čísti „Dyž člověk nečte,“ pravil, „tak je jako balamuťa. Někerej flašinetář, aby z něj slovo sochorem tahal.“

I.

Z prosaických tradic podávám vypravování Františka Kořišty, asi čtyřicetiletého muže z Čeřenic. Je sláb, má chromou nohu a nemůže proto pracovati na poli; shání výdělek jinak. Jezdí do kraje, nakoupí okurek nebo cibule a prodává po vsi, dohazuje řezníkům dobytek, je holičem atd.

„Von se čemejrá, ale co je to,“ pravila jeho stará matka, líčíc mi jak se živí. Kořista umí čísti a psáti, má svazeček písní jarmarečních a 2—3 „krvavé“ romány. Když jsem K. navštívil, požádal jsem ho po krátké rozmluvě, aby něco vypravoval. Začal jednotvárným, trochu zpívavým hlasem; pozoroval jsem hned, že vypravuje jinak než mluvil. Snažil se užívati tvarů spisovných a nedal se přiměti, aby vypravoval zcela tak jak mluví. Frase jako „náš hrdina“ atd. jsou zřejmě vyčtené.

1. Byl jeden otec v jednej vesnici, kerá se menovala Žiželice. Byl prach-chudej, chudičkej, tak že měl ve všem nedostatek se svou ženou a dětma. Měl 7 synů. Nejstaršího dal učit muziku a ten se vyučil a těm se to zalíbilo a tak zároveň se všichní učili muziku. Řikal, že muže bejt z nich celá kapela a že budou lepší živi než on. Tak ale dyž jeho synové se vyučili, že byli do hospodejch volaný hrát . . . Ty mena sme zapomněli napsat. Nejmladšímu řikali Jan, nejstaršímu Josef, ty druhý poruznu jak se kerý menoval. Každej si je chválil jak uměji hrát. Leta jim utíkaly, nejstaršímu bylo devatenáct roků tak že povídá otec jim jednou: „Hoší, dyž ste tak vyučený, mohli byste se pustit do světa.“ Nejstarší Josef jako kapelník nad nima jak to slyšel povídá: „Muj drahej tatinku, to já si už přemejšlel a umínil že se na cestu vydám.“ A takřka se to roztrušovalo po celý vesnici ten tomu, že hoší Mixovi dou na vandr. Někerý je litovali j ný né. A tak naší rozmilí hoší se rozloučili a šli do světa. Ve světě se jim dobře dařilo kdežto vod vesnice k vesnici hráli, někde dostali pivo někde trochu kořalky.

Tak se dostali daleko. Dejme tomu, že byli měsíc na cestě. Přišli k lesu a skrz ten les vedla cesta. Hoši se pustili touto cestou, mysleli, že bude krátká, ale zmejlili se. Dyž byli v lese, přišla na ně tma, tak že ztratili tuto cestu a sešli z ní a dostali se na jinou travnatou a po tej šli dál do lesa, tak že jen viděli oblohu. Tak putovali a tu viději před sebou jakejs velikej dum ale černej. Dyž přišli dál, spatřili, že je to zámek. Přídou blíž k této hradbě, našli vrata otevřený, viděli, že světla sou rozsvícená. Josef řek: „Nesmíme bejt krobiáni, musíme zahrát než vejdeme.“ Hudba se rozléhala jako v paláci.

(Hráli první, druhý, třetí kousek.) Povídá Josef: „Co to? Tady snad žádnej néni?“ Ale druhý povídaji ne ne dyť sou tam světla. Sebrali se a dou

po schodech nahoru. Dvéře byly zavřený, vodevřeli jedny, prázno. Chodili sem tam. Přišli do jedneho pokoje a tam na tabuli světlo a 7 jídel, 7 s polívkou a 7 s pečení.

Hoší se dívali, co to má znamenat. „Todle jako by bylo pro nás dělaný.“ Dyž se najedli, tedy začli hrát za tu večeři. Dyž přehráli, tak citovali, jesli nic nepříde. Tak seděli chvíli a tu povídají tole néni nic, musíme se podivat někam dál. Sebrali se a šli po chodbě do jineho pokoje a tu přišli do jedneho pokoje a spatřili 7 postelí.

Povídá Josef: „Helejte hoší, to je pro nás dělaný. To sem přece blázen,“ co to tady je“. Povídá Josef, „nic platno, tady sou postele, tady se vyspíme.“ Všichni spali dobře jen nejmlačí Honzíček, jak mu doma řikali (nespal, měl sen) jak k němu něco chodí, spal jen tak jako zajíc. Slunce už svítilo do teto pokoje a bratří chrápali, jen Honzíček nespal, nechtěl je rušit, že byl mírnej. Tak ale dyž už tady bylo hezky vysoko slunce, povídá jeden: „Hoší jak sme zaspali!“ Každej měl u svý postele lavor, umyl se, měl tam svou přípravu všecku. Šli tam do jídelny co měli ty jídla, přídou tam, tam každej hrníček kávy a housku. Povídá Josef „To je mi divná věc, že by to tady mělo tak bejt a živou duši tu nespatřit.“

Najedli voni se a povídá Josef: „Musíme si ten zámek líp prohlídnout, snad přece tu živou duši najdeme.“ Sebrali se tedy a rázovali po schodech na nádvoří, chtěli, že se podivají tedy jak se řekne do zahrady. Dou tady jednou stranou a co tu spatřeji. V jednom zákouti v teto zahradě spatřili sedum černejch vovcí jako kos. Vovce stály v jednom chumáči hlavy sklopený. Naše hoší jak je spatřili, povídá Josef: „Podívejte se hoší, tady přece někdo musí bejt, ale takový černý vovce sem nidá neviděl.“

Sebrali voni se a šli k vovcím blíž. Vovce stály furt, ale dyž přišli blíž, že chtěli na ně chmátnout, poskočily pryč, jen jediná se vohlídla na ně.

Tak vovce skákaly dál před nima. Josef povídá „což by sme se za nima honili, musíme pryč, co je nám to platný, dyž tu peníze žádný nevyděláme. Musíme koukat, abysme se za světla dostali z lesa na ňáký město, abysme vydělali ňáký peníze.“ Tu ale se obrátili, šli přes ten zámek a ještě jednou zahráli, zdaliž někdo příde. Přehráli a dyž žádnej nepřicházel šli do toho zámku. Prošli celý, živou duši nespatřili, povídá Josef: „Milí hoší musíme pryč nic platno!“ Spakovali svoje inštrmenty na záda a rázovali tam vocaď. Dyž přišli na nádvoří, tak spatřili zas těch sedm vovcí u vrat čili u brány.

Vovce vyběhly z této brány do lesa ale hoší si jich nevšímali.

Jen Honzíček se za nima díval. „Musim se eště na tu jednu vovčičku, kerá se mi nejlepší líbí, podivat.“ A skutečně hoší rázovali pryč a vovce jako komplementy před nima dělaly. (Honzíček se vrátil k nim.) Tak přišel na dvůr dveře se zavřely a von zustal u těch vovcí.

Tady se honil za těma vovcema, zapomněl, že sou vrata zavřený, ale hoší šli a Josef povídá: „Kde pak ten kluk zustal, bude nás v tomto lese hledat?“ Povídá, „já se musim vrátit, ale já mu tam dám pár pohlavků, aby nezustával pozadu, poněvač sme co bratří, musíme se všichni držet pohromadě.“ Tu ale dyž se vrátil, začne votvírat vrata, ale nemohl se tam nikerakž dostat. Volá „Honzíčku kde si zustal, poď, poď,“ ale Honzíček se vrátil, ale vrata byly zavřený, tak že se nemoh z toho zámku dostat. Josef na něj zavolal, ale Honzíček povídá: „Já se vocaď nedostanu, s Bohem bratří, já se vocaď nedostanu, mně se tady líbí, mám já takle flámovat světem, já tady zustanu.“

Josef ale mu nadával, zlořečil, povídá, kluku! počkej ty ale dostaneš.

Začal vodvírat vrata, začal se do nich vopírat, přišli bratří ale vrata nemohli nikterakž votevřít tak že Honzíček povídá nic platno bratří, já tu zustanu.

Jeho bratří se násilně rozlobili, ať zkusí. Šli pryč.

Nechme bratry jít světem.

Honzíček, nebylo mu nic smutno, honil vovce ale ty se nedaly chytit; tak že utek ten den jako voda a povídá, musim do zámku. Přišel do toho večeřadla a tu spatří pro jednoho večeři. Povídá co prej je mi, vostanu tady. Tak se najed a napil, sebral se a šel do ložnice a tam jedna postel vodestlaná. Nedotkl se žádný jiný. Zdálo se mu, jak k němu příde panna a povídá: „Honzíčku, Honzíčku, zustal si v zakletom zámku, ty nevíš jáká túra na tebe čeká, ty nevíš, že v tomto zámku straší: Dyž ale budeš poslouchat mě, dobře to s tebou bude dopadat. Po tři noci budeš mít velikou túru, první noc přídou sem tvoji bratři, budou tě lákat, ty nesmíš s nima jít; budeš mít na stole karty a ty musíš hrát s těma kartama jakobyste hráli 3 a nesmíš se vohlížet ani v pravo ani v levo. Ačkoli to tvoje bratří nebudou, ale budou tě nutit, ale ty musíš hledět sveho. Vydržíš-li, budeš šťastnej, vohlídneš-li se, běda s tebou a přídeš na 4 kusy k roztrhání!“

Tu se Honzíček ulekl a takřka že se probudil. Do rána nemoh usnout.“ Ráno vstal a zase měl přichystáno, umyl se, ustrojil, šel do večeřadla, příde tam a tam měl zas přichystáno. Najed se a napil, sebral se a šel prohlížet zámek. Dyž prohlíd všecky pokoje, sebral se a šel zas do toho večeřadla a skutečně byl zas přichystanej voběd.

Skutečně dyž se navobědval povídá, musím se podivat aspoň na ty vovce. Vovce před nim skákaly, tak že mu den utek jako voda a přišla noc a von přišel do večeřadla. Na stole ležely karty a na třech hromádkách peníze. Honzíček si sed za stůl zádama ke zdi. Vzal karty, začal míchat a rozdávat. Ačkoli moc kartám nerozuměl, tak seděl a tak chvíle utíkaly čili hodiny, že si nepomyslel a už tady bylo 11 hodin.

Tu najednou takovej vítr se strh, že to hvízdalo, hučelo po celom zámku. Po tomto vítru tu takovym velikym šramotem, takovou hromovskou ránou uhodilo do toho zámku, že všecky vokna se třásly a dvéře se třásly. Tu najednou se rozlítly dveře a tu se vobjeví ve dveřích černá panna, celá černá. Tu najednou Honzíček dyž slyšel tyto rány, chytil karty a řek, sejmi a začal hrát těma kartama ode dveří černá panna povídá, Honzíčku bratříčku koukni, tatínek nás sem poslal. Dyž začali tak plakat, zdálo se mu, že to 7 bratrů, tak že Honzíček neustále si myslil na ten sen: bereš to, já to beru a hrál jako se dvouma jinejma. Tyto bratří pořád plakali, ale Honzíček neustále hrál, tak že to trvalo celou hodinu. Tu teprve uhodilo na zámku 12 hodin, tak zase s praskotem dvéře se zavřely a dvéře bouchly a světlo zhaslo, že zůstal sám jediný v tejto cimře po tmě.

Povídá: „Co to? Todle skutečně, je něco divneho.“ Po Honzíčkovi šla hrůza, opřel si záda o zeď a usnul. Ráno se probudil, sebral se a šel, dvéře zavřený, vokna zavřený. Povídá, dybych byl raději šel s bratrama. Sebral se a šel do zahrady a díval se na ty vovce; jedna měla bílej pásek na krku.

Druhý večer. Zas přichystáno jídlo. Tu se přiblížila ta chvíle. Horší to bylo. Uhodil vítr a po ňáký chvíli rozlítly se dveře. Vešla černá panna po pás bílá. Jen tak mrk na ni, tu se mu zdálo, že přišel otec. „Honzíčku, co sem se tě nahledal, naplakal. Poj se mnou domu, nedostává se jim houslista,“ ale Honzíček hrál karty. Otec povídá, poj a už se chtěl vohlídnout. Hrál karty. Světlo nezhaslo. Tak i po třetí večer přišla matka. Držel se statečně toho sna.

Štvrtej večír seděl zas ve večeřadle. A tu zas jako dyž se zámek sype. Tu před něj předstoupili 6 postav co kostlivci a povídají. „Proč ty ses opovážil sem vcházet a nás tady znepokojovat? Tento zámek je navždy prokletej. My musíme tady bejt a živou duši nesmíme spatřit. Dnes budeš o krk kratší a na 4 kusy roztrhanej.“

A tu se zdálo, že ho chtějí roztrhat, až se strachoval. Vomdlel. Pad na lavici. Ráno se probudil, slunce svítilo do toho večeřadla. Sebral se a šel do sálu, co líhal. Lehnul si a přemýšlel. Příde a tu spatří všech 7 vovcí bílejch jako křída. Přiblížil se večír a šel zpátky do večeřadla, ale peníze a karty nebyly, jen housle s taškou a noty.

Hrál líbezný písně, takový výzvuky, že se to po zámku rozlíhalo. A skutečně dyž přišla 11. hod., tu už ne s praskotem ale v tichosti se dveře otevřely, přišla bílá panna a povídá: „Pudeš se mnou, dyž si zustal v zámku musíš bejt sluhou.“ Chytila ho za rameno jako jakejsi silnej chlap. Škubal sebou ale nemohl se vytrhnout. Vedla ho z pokoje do druheho, až se dostali do pokoje na zámku. V jednom koutě povídá, zde vodval tento poklop! Vodvalil, spatřil chodbu do sklepení. Povídá, pojď za mnou. Musil jít za ní. Táhla ho po schodech dolu.

Počítal schody, napočítal jich dvápadesát. Přišli k železnejm dveřím a Honzíček viděl, že je zle. Prosil, plakal, nic platno. Honzíček votevřel dvéře a tu jakejsi zápach na něj vyrazil. Bílá panna vytáhla světlo a povídá: „Tady budeš mít velikou práci.“ V jednom koutě spatřil samý lebky, hlavy, v druhom samý ruce, ve třetim nohy, ve štvrtom těla. Povídá, to musíš všecko vodklidit. Přivedla ho do jednoho sklepení a tu spatřil 4 rakve a tam 4 mrtvoly.

Tyto štyry mrtvoly musíš vynest na hradní hřbitov a dát pochovat, jak se sluší a patří. Všecky těla musíš dát k sobě. Tenkrát budeš mít pokoj. Povídá, to néni všecko, musíš jít se mnou. Šel a spatřil na jednej hromadě samý zlatý věci, že ani neviděl. Zlato, stříbro, měď. Dyž mrtvoly vodklidíš všecko mění bude tvoje ale to musíš vykonat v tejdenku“.

Dyž mu to vypověděla, zustal sám jedinej v tej krytbě. Byl ve mdlobách, zpamatoval se a povídá. (Schází.) *) Skutečně našel dvéře a vyšel a usnul. Zdálo se mu jak příde bílá panna a povídá jemu: „Honzíčku, neodkládej s tim, dyž to vykonáš, staneš se králem tohoto zámku. Štyry rakve, to je otec, matka, děd a babička. Náš otec vraždil, kdo na zámek přišel, každého zavraždil.“

Probudil se, nespatřil na nádvoří vovci. Naříkal. Povídá snad skutečně duch pravdu mluvil.

Druhej den vykopal šachtu, našel si plachtu vzal jednu hlavu, tělo, ruce, nohy. Trvalo mu to tři dni byl utrmácenej, mokrej jako hnůj; tejď mu zbejvaly jen štyry rakve. Vynes je ven a každou extra zakopal takřka jak se říká, jako dyž zakopá zvíře, ale při tom se mu nic nedílo.

Dyž šestý den nastal, tak tady Honziček sedí ve svý komnátě a tu vstoupilo šest krásných princezen k Honzíčkovi. Zůstal na ně koukat, ani vočima nehnul.

„Zdráv buď Honzíčku, děkujeme, žes nás vysvobodil z toho prokleteho zámku. Všecky poklady sou tvoje. Z nás ze všech šesti si vyber jednu za manželkú!“ Honzíček byl jako ve vidění. „Žádná se mi nelíbí, nežli tale nejmladší a tu si vezmu za manželku. „Klekla před něj, děkovala mu za vysvobození: „Já se menuju krásná Andělína.“

*) Vypravovatel nepostřehl, že něco vynechal.

Vzala ho za ruku a vedla ho do zámku, všichní ho vítali a za krále pozdravovali.

Myslel na své bratry, ale nesměl to vyjádřit. Poněvadž takřka se zdálo, že se za to stydí, že je chudej, ačkoli dneska byl největším boháčem na celém okršleku (sic) jeho.

Tej utekly 4 roky a náš Honzíček požil veselejch radostí mimo domov.

Bratři chodili, ale už jim to tak nešlo bez Honzíčka, poněvač Honzíček jim tvrdil muziku na housle. Chodili rok a vrátili se k otci. Jedneho dne zavítali 5 hochů do Žiželic a tu bylo vítání křiku „Hoší už dou, naší šumaři dou domu."

Otec stařičkej seděl u stolu. Přišli jaksi nesměle, protože otec Honzíčka měl nejrači. Přišla matka, plakala. „Honzíček je nejmladší, a je maličkej a vy ste ho nechali. Tady začali otec a matka nařikat, ale co bylo všecko platný Honzíček doma nebyl, tak si můžeme pomyslet, že celá vesnice jako dyž na buben uhodí, to věděla, že ho nechali ve světě.

Utek tejden, otec a matka plakali, za půl roku šli hoší zas do světa. Dostali se zas do toho zámku. Dežto tenkrát byl učazenej, dyž tam přišli viděli, že je bílej.

Sebrali se, dyž přišli před bránu, vrátnej jim vodevřel, vešli do nádvoří sestavěli se, spustili a hráli. Koukňou na bránu a tu spatřeji, že je na koberci vykloněnej jakási muská osoba. Dávali počesnost, sundali klobouky a tady skutečně poznali, že to král. Sebrali ištrmenty a spustili eště jednu. Přišel komornej, že se nechá majestát král poroučet, že mají jít nahoru. Přišli, posadili se, přinesený jim bylo víno. Povídá (král): „Páni hudebníci jak vidim podle všeho ste šumaři!" Hráli, povídá: „Hoší se mi zdá, že nemáte všecky inštrmenty." „Ach majestát králi všech pět je nás jedneho oce. Ačkoli nás bylo šest, měli sme bratra a ten snad už je mrtvej.. Ten byl vyučenej na housle."

Král ale, po ňom šla hrůza a takřka litost. Chtěl se jim prohlásit, ale nechtěl a povídá: „Proč ste ho tam nechávali? To ste byli falešný pro něj, — ačkoli nebyli, proč von tam zustával. Já bych vás prosil, dybyste tady pobyli chvíli, já sem toho milovník." Kázal aby jim přinesli pití a jídlo, a kázal, aby mu přinesli housle. Měl nový. Tak tady spustili a začali hrát. Hoší na něj koukali, červenali se, ale nepoznali ho, neboť měl jinou podobu. Hráli a mysleli si, že by jim se to hermovalo do hromady. Dyby tak chtěl s námi, to bysme vydělali. Třetí den Honzíček řek: Máte oce a matku živou? 4. den převlík se do svejch šatů muzikanckejch tašku a noty vzal. Komornej řek: Jesli pak byste poznali bratra Honzíčka? Padnul jim do náručí a prosil aby mu vodpustili. Přišlo 5 princezen. Zde máte princezny, kerý sem vysvobodil na tomto zámku, vyberte si každej jednu a dostanete každej něco peněz, tak že nemusíte chodit světem. Každej si vybral jednu princeznu a zároveň všech 5 bratru strojilo kopulaci. Honzíček řek: Nic platno musíte ty Josefe a Bedřichu dojet se mnou pro naše rodiče. A skutečně vypravil 3 kočáry sám Honzíček sed na jeden kočár. (Setkání s rodiči.) Tak že se to po celý vesnici hned rozkřiklo, všichni se sběhli. Nechal jim tam peníze, aby postavili ňákou kapli. Jeli na hrad, všichni je vítali. Bratři jeho si koupili nějaký majetky, nějaký zámečky, poněvač dostali strašnou sumu peněz. Honzíček zustal na hradě. Otec byl živ do 84 let a ve štyryaosmdesáti zemřel, matka po dvou rokách za nim, tak že Honzíček zustal na hradě a snad po svou dobu eště tam žije.*)

*) Na několika místech vypravoval Kořista příliš rozvláčně a nezřetelně. Abych nerušil postupu děje naznačil jsem v závorkách stručný obsah.

Poznámka: Zvláštní dosti svérázná verse povídky dosti rozšířené Wolf Deutsche Hausmärchen str. 30 sl., 344 sl. Schambach-Müller, Niedersächs. M. 280 sl. č. 13. Bünker Schwänke, Sag. Mär. heanz. 338 sl. č. 99. Gaal-Stier Ungar. VM. 34 sl. č. 5. Czambel, Slovenská reč. str. 369 sl. Malinowski, Powieści ludu pol. na Śląsku I., 67. Valjavec, Nar. pripov. Varaždin. 154 a j. Obyčejně vypravuje se, jak sedm, dvanáct vojáků-sběhů zapadne do zakletého zámku. Ukládají se pak vojákům aneb zbylému z nich reku jiná muka než v této naší povídce.

2. Za starejch časuch jak to obyčejně bejvalo, že dycky v celý vesnici zimních večerů se drávalo péří, že třeba ze třech štyrech stavení chodili drát péři. Tak že se stalo, tak že drávali v jednom statku kdežto řikali u Vondráčků a drali na dva stoly tak že jich tam bylo hodně. Nejenom že dračky, ale z celý vesnice chasa se tam scházívala, tak že tam bylo veselo a tam drávali do desíti, jedenácti hodin a to začali vo strašidlách, aby nespali.

Nedaleko tý vesnice byla šibenice, tak že si začali povídat ta chasa, já prej bych nešla k tý šibenici povídaji, ale Vondráčkova děvečka, kerý řikali Kačenka, byla takřka kurážná že povídá: „Což prej bych tam nešla, já prej bych tam šla třeba vo půl noci. Já prej se nebojim.“ Druhý ale, chasa povídá, já prej bych tam nešla, ty bys tam taky nešla, jen tak povídáš a tak vod slova k slovu ale starej Vondráček vejminkář ležel za kamny, povídá na to: „Děti nechte toho takovejch řečí, nechte vo strašidlách, je půlnoc a nevíte, že v půl noci maji strašidla svý práva?“ Ale chasa se mu dala do smíchu, někerý zas že aby toho teda nechali. Ale hoší dráždili Kačenku Vondráčkovou furt a tak dalece to přišlo, že se vsadili vo několik litru čili mázu (to bylo za starodávna teda mázu) piva. Přišlo 11 hod., už tlouklo; starej Vondráček povídá. „Děti nechte toho, nešpásujte.“ (Neposlechli.) Vyšli ven 3 holky a Kačenka s nima, povídá, „že vám přinesu ze šibenice tříšku, abyste věděli, že sem tam šla, jako byla. Dyž vyšla ven holky se smály, jak vona tam nepude, to jen tak řiká. Ale Kačenka se sebrala a šla k šibenici.

Dračky očekávaly chvíli, hodinu, tlouklo půl noci Kačenka eště se nevracela. Tloukla jedna hodina, Kačenka eště nebyla doma.

Skutečně tej teprva přicházela hrůza na ně a starej Vondráček povídal: „Vidíte děti, já vám povídal, abyste nešpásovaly se strašidlama.“ Dyž byly dvě nebo tři hodiny, žádná nechtěla jít domu. Drali až do bílého dne.

Ráno tady hospodář de budit chasu, nebyla tam děvečka, nebyl tam čeledín, už tady byl hodně bílej den, teprve se roznesla po vesnici zpráva, že Kačenka Vondráčková šla v půl noci k šibenici pro tříšku. Tu si můžeme pomyslit, jakej strach a jakej šramot se strh ve vesnici. Tak že sebrali se štyry nebo pět hospodářu a šli k šibenici.

Na jednom kopci byla šibenice, přídou tam ty hospodáři a více lidí, poněvač chtěli vědět, jesli tam Kačenka je. Přídou tam a hle tu spatřeji, že má celý šaty roztrhaný na sobě, celá podrápaná, tak že se z ní krev lila.

Dyž to spatřili, hrůza je opojila a řekli: „Vida, vida je to pravda, že se nemá ze strašidly hrát.“ Tu teprve viději, že je roztrhaná. Můžeme si pomyslit, jaká rána jakej šramot a křik se strh, dyž všichni se dozvěděli, co s Kačenkou se stalo. Mladej hospodář nechal zapřáhnout koně a sebral lidi, povídal:„ Nesmíme jí tam nechat.“ Sebrali se a jeli tam, sebrali šaty, co byla slíčená, vzali tělo a nechali ho pochovat.

Tej teprva se báli tuplem v celý vesnici, že žádnej nevyšel po klekáni ven a každej se staral, aby do večera měl uklizíno, a nikdo nechodil drát,

jen dyž měl pár kroků, ale aby šli z jedneho konce na druhej, to se báli. Zvláště u Vondráčků se nejvíc strachovali, dyž přišel večír, poněvač byla řeč vo Kačence, že se snad prohřešila a proto že jí pánbu potrestal. A skutečně dyž přišel první večír a hovořili vo tom tak už se každej strachovali . . .

Skutečně tady drali do devíti hodin a po deváte hodině tady někdo zaklepá na vokno a povídá: „Marjánko podej mi sem ty šaty neb je mi tady zima.“ —

Tu právě jejich ceři Vondráčkovi řikali Marjánka. Dyž tyto slova slyšela, chytila se matky a tak jí mačkala, že jí div neuškrtila, že už snad Kačenčin duch de pro ní.

(Hospodář ji vzal a odnesl na postel.) Zase to klepalo a volalo: „Marjánko přines mi sem tu plachetku, tak že skutečně až do půl noci svítili, ale nedělali nic tak že nevěděli, jak utek první večer.

Mužeme si pomyslit, dyž přišla a klepala, tej teprva se to rozneslo, tak že žádnej nechtěl vyjít, tak že mladej Vondráček byl dosti kurážnej člověk, ale už sám se bál a strachoval.

Skutečně povídá matka, jeho žena, a byl v této vesnici jeden takřka muskej, svobodnej mládenec, ale starší a ten dycky říkal, že on neví, co je se to bát, že von neví, co je to strašidlo. Tak právě paňimáma povídá „muži di pro něj, ať to vyzkoumá. Skutečně poslali pro něj. A von povídá: Hlouposti, to já to strašidlo zkrotim, a skutečně přišel a zustal tam s nima do rána ležet.

(Přišla devátá, desátá, jedenáctá hodina a zase to počalo volat Marjánko a t. d.)

Ale náš — jak pak von se menoval, jak pak bych to měl říct sakramenckou duši — ale náš hrdina sebral se od tohoto stolu a vzal sochor, co s nima tloukli mák, popad ten sochor a běžel pod to vokno, co bylo zaklepáno. A skutečně dyž tam přiběh, postava nečekala ale sebrala se a utíkala jedným karem na řbitov. Ale náš hrdina furt za ní, kdežto byla na jedný straně zeď rozbořená, hnal se za ní.

Skutečně přiběhl až k hrobu, kde měla Kačenka skutečně hrob; bílá postava se mu ztratila, ale tu slyší šustění, jako by ten největší vítr ze všema stromama šustil. Tak že jak byl kurážnej, přišla na něj hrůza, jakoby všecky nebožtíci vstávali.

Pad na něj takovej strach, že pad na řbitově ve mdlobách a umřel. Rozkřiklo se to po celý vesnici, tak že byl strach eště věčí.

(Ale věc měla i dobrou stránku.)

Poněvač mladej Vondráček se držíval v hospodách a přišel v noci podnapilej, tak že jak měli velkej statek byli by přišli do bídy, dyby nebyl přišel tendle příklad.

(Hospodář přestal choditi do hospody.)

A sou šťasný u Vondráčků ale ta pověsť zustala památkou ve vesnici, kerá se menovala Bylina.

P o z n á m k a: Povídka ta náleží k velice rozšířenému kruhu pověstí o zneuctění klidu hřbitovního, jak svévolná dívka se vsadí, že se vydá na hřbitov a odejme nebožtíkovi, jakémusi vidění čepec a j.; musí se pak vrátití a čepec nebožtíkovi na hlavu posaditi atd. Srv. Národop. Sborn. II., 103; IV.—V., 142. Národní pohádky a pověsti Slavie 1878, str. 68. Hošek, Nářeči českomoravské II., část 2, str. 35, 88. Wisła V., 103. Гринченко Изъ устъ народа 134. Strohal, Hrvat. nar. pripov. II., 77. Етнограф. Збірн. XV., 137.

II.

1.

Mezi osobami, které zpívají písně, jest nejstarší Nána Šešinová z Ceřenic, 67 let, svobodná. Babka jako rtuť; žije v pastoušce a nádeničí po statcích. V mládí sloužila v Kouřimi a v Solopiskách na faře, odkudž si přinesla nůši knih. Byla horlivá čtenářka, zpívala a sama též skládala písně. Jak slyšela nějakou, už ji uměla. „Po pastvě za mnou to chodilo jako procesí.“ Ještě nyní, zvláště když se trochu napije, zpívá ráda. Tvrdí ovšem, že staré písně byly lepší: „Copak ty nový, takový krákorky, nemá to notu.“ Její paměť jest vskutku obdivuhodná. Zpívala mi asi 30 písní (většinou jarmarečních), průměrně po 30 verších.

Ukázky:*)

1. Píseň o rekrutýrce. Na př. strofa 3. a 4.:

Milostivý císař dal patenty
máme se dostavit před grementy,
to trefí každého, boháče chudeho
naposled museji žide taky.

S poručení pana delektora
máme se dostavit před doktora,
vizitýrky jeho ošidí mnoheho
odvede mrzáka za zdraveho. (Jarmareční.)

atd.

2. Sázka o věrnost ženinu. Pomocí staré baby vyzví druhý znamení ženino na těle. (Jarmareční.)

3. 1. Ach cestičko, cesto ušlapaná
ach cestičko k mé mile atd.

Srovn. Krolmus II., sešit 7., str. 308.

4. 1. Alou páni muzikanti
zahrajte mi nahoru,
že já v mojich mladých letech
musel sem jít na vojnu.

V. 2.—3. Erb. 2. 361: vemte svoje instrumenty zahrajte mi nahoru — V. 4. Erb. ať se trochu napiju.

5. 1. Černá vlna na bilem beránku
[:kam kej ty se touláš:]
černovokej Janku
A já du na dalekou cestu
5. [:budu sobě hledat:]
bohatou nevěstu

Srovn. Zíbrt 52, 56.

*) Sbírky jichž jsem častěji užil k srovnání: Erben, 2. vyd. z r. 1864 Nár. písně vyd. spolkem Slavia. Praha 1877. Mimo to též Zíbrt: Bibliografické přehled čes. nár. písní. Sbírka pramenů skup. 3. čís. 1. Krolmus; Staročeský pověsti atd. 1847.

Ostatních písní, jež Š. zpívala, neuvádím. Odpovídají vesměs tištěným jarmarečním, jichž Š. má silný svazek. I její vlastní skladba, výsměšná píseň o milovníkovi, jenž opustil chudou dívku a vzal si bohatou, ale hrbatou, bude asi skládána dle nějaké jarmareční. Podávám strofu na ukázku:

. . . Řeknou to je holka
chytrá jako srnka
a hodný přátele má;
mně se holka líbí,
ta je z hodnejch lidí,
jen dyby byla rovná! —

Z nůše knih, kterou si Šešinová přinesla z fary, zbyly jí prý jen dvě:

1. Zrcadlo přjkladůw k naučenj a obweselenj atd. Od Antonjna Borowého sskolnjho učitele w Zlaté Koruně. W Praze 1794 Kraméryusowým nákladem.

2. Wěnec wyprawowánjm přjběhů witý atd. neb Ohlas k powjdkám p. t. Christopha Schmida kanownjka augsburského. Sw. I. V gazyk český uweden od Jana Tomase Nowáčka kaplana Strmjlowského. Dobrá Frydolina a zlá Dorota atd. 1863 Landfras, Tábor.

2.

Jan Cirkva z Mělníka (nar. r. 1843). Je z rodiny šafářské. Z mládí byl ovčákem a vypravuje mnoho o strašidlech. Uměl trochu čísti a psáti, ale už zapomněl. Bojoval r. 66 a byl zajat. Vypravoval o tom takto:

Já sloužil u čáslavskeho regmentu. A to sme byli v Raštatě v Bádencku a tam sem byl vod r. 64—66.

A v šestašedesátom roku sme vymašírovali teda do tý války. 14. července, jako června a 14. července krod sme přišli k zajetí. To sme válčili v Bavořích u Ašafunburku. A pak sme přišli do Prajska do ňákej Minden za Bedlínem, je to kousek za Bedlínem, tak co by kamenem dohodil. To sme tam byli vod 14. července a přišli sme až na svateho Václava k propuštění.“ (Ptal jsem se, zda hodně zkusili v zajetí.) „To sme zkusili tolik; jak sme byli zajatý, tak Prajzi měli dvakrát v tejdenku maso v mináži a my sme nechtěli arbeitovat, u nás bylo maso každej den. Dyž sme nechtěli arbeitovat, tak přivedli jenerála (takovej celej zelenej, dědek) a že dyž nebudeme poslouchat, že desáteho muže dá zastřelit. Tak nás strašil. To přece nejde, aby cizej mocnář dal zastřelit cizeho mocnáře vojáky. Dyž sme měli jít domu a dyž sme se to dozvěděli tak sme celou noc nespali, tak sme vyváděli.“

O politické situaci tehdejší vypravoval:

„Já byl v buntě, ale tej to je popuštěný. Tenkrát to měl Prajz, Rus a náš mocnář, tejď to má jen Prajz, nebo jesli Rus tam něco má . . .“

Cirkva mi zpíval tyto písně:

a) 1. Těžko mě matička vychovala
z ruky na ruky překládala;
ještě sem nevyrost mám bejt voják,
co si mám počít co mám dělat?

5. Už na mě šijou bílej kabát,
bílej kabát bí'ou košiličku
a p: straně vocelovou šavličku.
A už mně koně vyvádějí
a sedlaji a trumpetři a trouběji.
10. Přestaňte mně koně sedlat,
já se pudu s ocem rožehnávat,
nejdřív z mym tatíčkem
a potom z matičkou
a potom ze svou milenkou.

Začátek je shodný s Erb. 2, str. 437. Srovn. též Gintl: Zbírka patero světských písní. V Praze 1835. V. Zíbrt str 33.

b) 1. Panimámo, kde je vaše cera,
já jí přišel navštivit.
Naše cera na krchově leží
tam je její postýlka;
5. nemysli muj drahej hošíčku,
že bude tvá manželka.

Erb. 2, str. 182 kdež po v. 2. ještě: tři leta minuly co jsem jí neviděl já se přišel potěšit. Srov. Gintl, Patero atd. Zíbrt, str. 33.

c) 1. Eště já se podivám
k těm melnickejm zahradám
[:stojí-li:] tam má panenka
já si na ní zavolám.
5. Už tam nestojí,
ani jí tam nevidim,
[:s kym pak já si:]
moje srce potěším.

Erben 2, 446; začátek srovn. Krolmus, Staroč. pow. etc. II., seš. 7, str. 172. Viz: Hošek, Rozpravy akad. III., Roč. VI., č. 4, str. 7.

d) 1. Stojí hruška v širém poli
vršek se jí zelená,
pod ní sedí má panenka
je celá uplakaná.
5. Neplač, holka, nenařikej
pro věneček zelenej,
já ti koupim zlacenej
— — — — — — — — — — —
— — — — — — — — — — — Neznal.
jako ty se mužeš rovnat
k mládenci poctivemu.

Začátek srovn. na př. Erb. 2, 176. Scházející dva verše lze doplniti, na př. dle Sušila Mor. nár. pjs. 1840, str. 6: Gak pak můžeš přičjtat zlatý k zelenému? Gak se můžeš přirovnat k synku poctivému?

e) 1. Vod toho sem vohluchla
žes mi houkal do ucha;
ty a já to sme dvá
ty seš fláma jako já.

Nemám parallel.

3.

Františka Kratochvílová z Xaverova (dle lidové výslovnosti ze Saberova). Slabomyslná žebračka neurčitého stáří (asi 50—60 let); potuluje se od mládí po okolních vesnicích a zpívá. Lid jí říká „Františka mlčí" (říká si tak sama).

a) 1. Neťukej, neťukej
eště naši nejdou ležet,
neťukej, neťukej
eště naší nejdou spát.
5. Panimáma dere péří
a pantáta tabák kouří
neťukej, neťukej
eště naší nejdou spát.

Erben 2, str. 139; Slavia II., 1 str. 20 zcela shodný variant jen v. 2 neležejí: v. 4. nespějí; v. 8. nespějí.

b) 1. Alou páni muzikanti
zahrajte mi nahoru
a já budu mašírovat
zejtra ráno na vojnu

Erben 2, 361: v. 2. vemte svoje instrumenty . . .; v. 3. = v. 2. hoř.; v. 4. ať se trochu napiju. Srovn. též píseň Šešinové, str. 279.

c) 1. Panimámo, hezkou ceru máte,
jenže jí doma nemíváte.
Vaše céra nikdá doma nejni
vona pleje pšeničku na poli.
5. [:Dyž zahunek pšeničky vyplíla:]
[:tři škatronu husarů přejela:]

Trosky delší písně. Srovn. Erb. 2, 494. V. 2. Erb. škoda, že jí . . V. 3. Erb. Moje dcera. V. 4. Erb. pšeničku z kouķoli. V. 5.—6. A když záhon pšeničky vyplela, tu škadronu husarů viděla — tam. Refrain „tam" se u Erb. opakuje v celé písni.

d) 1. Už tam svítá,
už bude den
svítěji tam hvězdičky;
náš pantáta časně vstává
5. de pucovat koníčky.

Nemám paralel.

e) 1. Sou, sou na potoce ráčátka
sou, sou na potoce raci:
pudeme na ně, vybereme je
s mou panenkou v noci.

Erben 2. 402—3. V. 1. Erb. ráčata; v. 4. Erb. při měsíčku v noci. U Erb· po v. 4. následuje ještě 12 veršů.

Nemám parallel pro popěvky:

f) 1. My sme tady rádi,
kamarádi s vámi,
pomužem vám taky
vyprazňovat žbánky .
5. Dratáda ratada datádadratata.

g) 1. Hoši, hoši
jak pak vám to pěkně sluší,
hoši, hoši
jak pak vám to pěkně de;
5. holky, holky,
jak pak vám to pěkně sluší,
holky, holky
jak pak vám to pěkně de.

h) 1. Ztratila sem kajdu,
kde jí smutná najdu?
Najdu já jí v lese,
hajnej mně jí nese.

Z umělých zpívala „Spi Havlíčku“ takto:

Spi, Havlíčku, v svém hrobečku,
slavík zpívá na svom okonečku
kantor by to nedoved.

Dále neznala.

K umělým patří snad úryvek:

1. Já sem malý rybář
malé ryby znám,
[:kerá je ta nejpěknější
tu já rád mívám:]

4.

Jan Martínek, rolník z Drahňovic. 42 l. stár, čte a píše. Má rád písně, zpívá pěkně, mnoho jich slyšel od starého rychtáře. Jaké má knihy, nevím. Řekl mi jen, že ho nejvíce zajímají popisy měst a kostelů.

a) 1. Za vodou, za vodou za vodičkou
hrála si má milá z holubičkou;
hrála si má milá s černym vorlem,
muj milej Pepíčku s pánem Bohem.

Srovn. Erb. 2, 156; verš 2. u Erb. hrála tam má milá . . . v. 3. Erb. hrála tam má milá . . . v. 4. Erb. „Ožeň se Jeníčku s pánem Bohem“. U Erbena následuje ještě 5 strof.

b) 1. Hleďte, jak se hněvá
Máňa ucouraná,
že jí nechci!
5. Já jí proto nechci,
že má černý voči,
že by mně strašila
ve dne v noci.

Srovn. Krolmus, Staroč. pow. část II., seš. 7, str. 12. V. 2. u Krolm. mrcha caurawá . . . v. 3. Kr. Hleďte gak se hněwá, že gi nechci. V. 4—8 Krol. Ona by nedbala, hoši Milj! Abych za nj chodil we dne w noci.

c) 1. Jel sedlák vorati
[:deu dije dej:] ha.
zapomněl voprati
[:deu dije dej:]

5. Di mně holka pro ní
[:deu . . .:]
šak víš dobře vo ní
[:deu:] ha.

Visí tam v tom koutě
10. [:deu dije:]
na starom chomoutě
[:deu:] ha.

Já pro ní nepudu,
[:deu:]
15. vim, že tvá nebudu
[:deu . . .:] ha.

Di mně holka přece
[:deu . . .:]
koupím ti třevíce
20. [:deu . . .:] ha.

Třevíce z vokolkem,
[:deu . . .:]
že líháš s pacholkem
[:deu . . .:] ha.

25. Nanynko činčaná
[:deu:]
nelíhej z hochama
[:deu:] ha.

Líhej na pavlači
30. [:deu:]
hoši budou rači
[:deu:] ha.

Má zlatá prclído
[:deu . . .:]
35. kde je švec tu šídlo
[:deu . . .:] ha.

Kde šídlo tu drátev
[:deu . . .:]
švec visí na vratech
40. [:deu:] ha.

Erben 2, 417 nevložil refrainu do textu, ale uvádí jej v poznámce. Napodobuje prý se při této písni zvuk dud. V. 5. u Erb. Jdi, má milá, pro ni, v. 9. Erb. V maštali je v koutě . . .; v. 11. visí na chomoutě; v. 17.—18. Erb.: Jdi, má milá, přece, mám koníčky v řece; v. 21.—23. Erb. Až já jich napojím já si tě namluvím.

Tu končí variant Erbenův. V. v. 21—40. v naší písni jsou patrně později přidány.

Srovn. Krolmus, Star. pow. část II., seš. 7, str. 354, jehož var. se skoro shoduje s Erb.

d) 1. Koulelo se koulelo
červené jablíčko,
komu ty se dostaneš
má zlatá Ančičko?

5. Koulely se koulely
dvě naproti sobě
komu bych se dostala
než Pepíčku k tobě.

Jede, [:jede:] k nám
10. z kanceláře písař
štyry koně vraný má
jako ňákej císař

V jedný ruce kalamář
v druhý ruce péro,
15. chtěl abych se zapsala
do srdečka jeho.

Dyby tys byl mládenec
jako já sem panna
dala bych ti ten věnec
20. kerý nosim sama.

Muj zelený věneček
na hlavice skáče,
ale ta tvá poctivost
na kolíbce pláče.

Jsou tu sloučeny 2 písně: Erb. 2, 116 a 244. Srovn. Krolm. II., 7, str. 20; v. 4. Erb. 116: má zlatá holčičko; v. 8. Jeníčku; v. 9. Erb., str. 244: Chodíval k nám, chodíval; v. 11. klobouk měl premovanej; v. 15.—16. . . . ho zapsala do srdečka svého; v. 20. Erb. kterej 21. Erb. Můj věneček zelenej. (Zajímavé doklady, jak se zpěvák snažil užívati tvarů spisovných.)

e)

[:Žene vovčáček [:přes ouhor:] přes ouhory:];
jak myš holka pálí jak mu ty cymbály
[:pěkně zvoní:]

Nemám paralel.

f) 1. Žežulička kuká
[:na buku v lese kuku:]
ozvi se, má milá,
[:ozvi se, kde si? kuku:]
Ty si jenom ta jediná,
co si mé srce ranila
[:ozvi se, kde si? kuku:]

Zazpíval slavíček
[:v hájku zeleném, kuku:]
že já z mojí milou
[:svojí nebudem, kuku:]
Nebudem se spolu vodit
nebudeme spolu chodit
[:ach již nebudem kuku:]

Měla sem holoubka,
[:ten mi uletěl, kuku:]
že já budu plakat,
[:na to nezpomněl kuku:]
uletěl mně do kapradí,
20. snad se více nenavrátí,
[:ach nenavrátí! kuku:]

Srovn. Erb. 2, 194. Refrain „kuku“ u Erb. schází; v. 2. Erb. v lesí; v. 10. Erb. . . . že my už má milá; v. 12. Erb. . . . nebudem už spolu chodit, nebudem se spolu vodit . . .; v. 18. Erb. nehleděl; v. 20. Erb. žádnej mi ho nenahradí; v. 21. Erb. ach nenahradí.

Z umělých písní zpíval mi Čelakovského „Děvče, já ti udělám“.

Text:

g) 1. Bětulinko boubelatá,
darmo se mě vzdaluješ;
darmo ústa růžovatá
zlíbati si zbraňuješ:
5. znám já čarovati
dívkám udělati;
[:děvče já ti udělám:]

Štverolístku z jetelíčku
jeden sobě uschovám,
tobě do nových střevíčků,
10. Bětulinko, tajně dám.
Rádo děvče budeš
lahodit mně budeš
[:děvče já ti udělám:]

15. Žábu skovám v brabeništi
až jen hodně vysmahne,
v ní sobě háček vyhledám
ten tě ke mně přitáhne:
rádo děvče budeš
20. lahodit mi budeš;
děvče, já ti udělám.

Z šesti strof Čelakovského (srovn. Nowoč. Bibliot. VIII., 1847, str. 208—9) zbyly tři: 1., 2. a 5.

Text Čel.: v. 1. Čel. Bětolinko; v. 3. Č. ústka; v. 4. Č. mi; v. 5. Č. známť; 6. dívky skrocovati; 8. Čtverolístky v jetelíčku, dva si schválně vyhledám; 10. Ty ti do nových střevíčků; 11. Bětolinko; 12. Za tvé upýpání, Nebudeš mít stání; děvče, já ti udělám!; 15. V mraveništi žabku schovám; 16. dobře; 17. háček z ní u sebe schovám . . .

Resumuji: Uvedené texty ukazují ráz posázavských tradic lidových. Shledáváme, že jest stav týž jako jinde: větší celky prosaické (pohádky) mizí, na místo staršího typu písně lidové nastupuje píseň kramářská. To jest sice všeobecně známo, ale přece jest třeba v každém jednotlivém případě stanoviti, co se udržuje, co zaniká atd. slovem, zjistiti skutečný stav.

To bylo účelem mé sbírky.*) *Jiří Horák.*

Slovenské pohádky z Krakovan.

IV. [Cyklus **„Voják a křesadlo“**, mladší verse. Obsah, detaily, varianty.]

Chudobný mladík hledá službu, v jedné vesnici babička, chce, aby se spustil do vyschlé studny, tam jsou dveře a hned za dveřmi okénko, a tam škatulka. Škatulku má vzít a baba ho zas vytáhne.

Tam je krása, v zapomenutí jde dál, tam piano, začne hrát, krásně. Dveře otevřené dál, tam zas piano, mnoho peněz, šatstvo drahé, ještě krásnější, ve třetí jizbě ještě krásnější. Na konec vezme si peníze, vzpomene na škatulku. Jde zpět, baba se zlobí, chce škatulku napřed, on se vymlouvá, že má nemocnou ruku. Když ho baba vytáhne, hodí ji do jámy.

*) Z kratších vypravování neuvádím prozatím ničeho sbíraje nový material k podrobnému rozboru posázavských tradic o vodníkovi, hejkalovi, strašidlech atd.

V městě „limitácija“ na hostinec vedle hradu, koupí, rok dává darmo, přijde o všechno. Neměl ani za co světlo koupit. V škatulce byl kousek svíčky, rozsvítil, ukáže se chlapíček jako rukavice: „Co rozkážú mladý pánko, co rozkážú.“ Chce klavír z první jizby, shasne svíčku, klavír tam. Hraje, princezna ho slyší, chce klavír, on chce, aby sama přišla, ale pak ho prodá. Podruhé druhý klavír. Podruhé princezna zas vzkazuje po komorné. Po třetí klavír půjde sama, zamilují se, řeknou si, že se vezmou. On dá si nosit peníze a všecko z té studny, dokud svíčka hoří. Ještě před hosty o svatbě žádá peníze, ale svíčky malý kousek už, dohoří, a z ní vyskočí princ. Princezna by byla ráda měla prince, ale už byla s hostinským. Tak spala s mužem i s princem, a mezi nimi byl meč.

[Variant, který k předchozímu vypravování připojovala do řeči a konec znovu vyprávěla sestra vyprávěčky:

Sluha svíčky je „Malý Janko“, červená čepička. Pro první klavír přijde služka, on žádá, aby přišla s ním spat. Princezna pošle služku, on dá mezi ni a sebe meč, ani se jí netkne. Při druhém klavíru totéž. Po třetí upozorní ho Malý Janko, že místo princezny chodí služka. Princezna přijde sama, už ne meč — zůstala těžká.

On je proto zavřen na veliký vrch, sluhové s ním mluví skrz okénko. Prosí, aby mu přinesli tu škatulku. Přinesou, malý Janko hned přijde, všechno rozbije, jej osvobodí. Král s ním pak chce „držet vojnu“. Malý Janko všecky koule chytá, všecko pobije. Pak smíření, svíčku nechají dohořet, všecko přinést, na konec z Janka pěkný mládenec.

P o z n á m k a: Úvod a též zakončení variantu pod. jako v některých versích o Aladinově lampě, jako v německých Grimm, KHM., č. 116. Pröhle, KVM., č. 11, uherské Gaal, Märchen der Magyaren 1, francouzské z Lotrinska, Cosquin, č. 31, kde žena poroučí rekovi, aby slezl do studně pro svíci a p.

J. P.

V. [Cyklus **„Boj s draky pod mostem“.** Obsah a nové detaily.]

Byl jeden král, neměl žádných dětí, tedy psal psaní, kdyby se někdo našel, kdo by jeho manželce k porodu pomohl, aby měl syna. Našla se jedna baba, ta pravila, že se musí hledat trojičky, tři děvčice, trojčata. Tak se našly, chovali je u královského dvoru, baba tam zasila konopí, když to konopí vyrostlo, musily je ty trojičky vytrhat a vyprat, udělali z něho jeden sáh. Pak je baba poslala s ním na řeku a přikázala, co na poprvé vytáhnete, to přineste. Tak ta nejstarší vytáhla tři rybičky, ale hodila je zpátky, že byly maličké. A ta prostřední zase tak, ta nejmladší také, ale ta je přinesla. Baba vařila rybičky v kuchyni zvlášť v hrnci. Kuchařka nevěděla, co to vaří, tak okusila, a suka také uchytila tam kdesi kousek.

Tak nejprvé se suka okotila, měla chlapce, pak kuchařka porodila, měla chlapce, královna porodila, měla chlapce. Tak rostli ti chlapci spolem: králčin, kuchařčin, Sučkar. Sučkar měl jakési rukavičky, c o s e s n i m n a r o d i l. Chtěl zkusit svět. Jeli do světa. Sučkar, když natáhl rukavičky, věděl, co se stane. V lese baba sbírala třísky, byla jaksi nebezpečná. Sučkar v rukavičkách ji uchytil od zadu, vzal jí brejle, učinil ji neškodnou, baba ho poznala. Pak přišli do zámku, dobrý oběd nachystaný, Sučkar natáhl rukavice, poznal, že musí jít vartovat na jeden most. Králčin šel na kamenný most, tam přišel o dvanácté hodině drak šestihlavý [dialog: drak se ptá, co tam chce, on odpovídá, že tam vartuje, nikoho pustit nesmí], zabije

ho. Na druhý den kuchařčin jde na železný most, drak desítihlavý, zas rozmluva, boj, vyřeže drakovi jazyky, Sučkarovi se nezmíní. Sučkar třetí den jde na ocelový most, o dvanácti hodinách drak dvanáctihlavý, ten byl na koni. Zabije draka, vyřeže jazyky, ráno se všichni tři domluví.

Sučkar čtvrtý den natáhne rukavičky, praví, že ta baba byla matka těch draků, že musí honem odtamtud pryč. Ujedou, Sučkar zapomene rukavičky. Vzpomene si cestou, ale baba už je v zámku. Suchar se spravil kočkú, začal minaučit, baba jej tam pustila, číčenka vzala rukavičky do papulky, utekla.

[Dál nemohly si obě vypravěčky vzpomenout, jakési nebezpečí hrozilo, kamsi musili před babou utéci, ještě cosi vykonat.]

Vyprávěčka: Pí. Čechvalová. Zapsal *V. Tille.*

Srv. rozbor látky v Povídkách sebraných na Valašsku od dra V. Tille č. 12. Národopis. Sb. VII., 60 sl., Аѳанасьевъ Рус. нар. ск.[3] I., č. 76, 77. Národopis. Sbor. IV.—V., str. 143, č. 347. Na Slovensku byla povídka tato nalezena v stol. Zvolenské, Malo-Hontské a Liptovské, dle toho pak sestaven text v Slovenských Pověstech AH. Škultéty-P. Dobšinského, č. 58, str. 516 (nové vyd. str. 691, č. 48). Pod. polský text zapsaný v stol. Spišské otištěn v Czambelově knize „Slovenská reč", str. 449, č. 225.

Úvodní motiv o zrození tří reků vypravuje se v Krakovanské velmi podrobně, více než v jiných versích. Jiné motivy jsou zapomenuty, zpřeházeny, pokaženy. Úkol „rukaviček" (lépe a původnější zápäs(t)ky u Škult. Dobš.) nebyl už krakovanské vypravovatelce jasný. *J. P.*

LITERATURA.

Dr. E. Chalupný, **Národní povaha česká.** V Praze 1907. Nákl. vlastním. Str. 46.

Převaha rozumovosti nad citovostí, přimočarost, rychlá přizpůsobivost, čilost a nedočkavost, spolu však i netrpělivost, nestálost a nevytrvalost jsou vlastnosti, které považuje dr. Chalupný za příznačné národní povaze české. Usuzuje na ně z povahy českého jazyka. Jemu je „hlavním znakem národnosti jazyk", jenž „je plodem a projevem národní povahy, a tedy lze ji z něho vyčísti". A tu vytýká n ě k t e r é charakteristické zvláštnosti češtiny a z nich provádí své závěry o české národní povaze. V češtině nalézá určitou anticipační snahu: „přízvučný princip usiluje o důraz na počátku slova"; „čeština vyniká tendencí kupiti souhlásky na počátek slova"; stejné snahy výrazem je ve skladbě i dvojí zápor. „V češtině tedy ve všech útvarech gramatických důsledně a pronikavě vládne snaha zdůrazňovat počátek, nakupit naň i důraz i prvky jazykové; snaha anticipační, jak v směru ryze gramatickém tak i logickém; . . . v počátku tkví důraz a zřejma je snaha důraz ten pošinovat ještě dále do předu (přízvuk se přenáší na předložku a spíná ji se slovem v jeden celek). Hlavní obtíž výslovnosti, shluky souhlásek, přesouvají se nejraději na počátek slova. Jazyk chce nejnesnadnější věci mít co nejdřív s krku a výsledek je: největší překážky se přemohou napřed, pak dopadne hlavní důraz a prostředku i zakončení se již věnuje menší pozornost". Na podporu těchto vývodů vrací se i k Dobrovského výkladu

slova Čech od četi t. j. počíti nebo k jinému výkladu slova toho od čekati (Čechové jsou mu ti, kteří počali stěhování Slovanů na západ, rsp. pro svoji nedočkavost prví se stěhovali). Ale „jméno Čech není asi jediné, které poukazuje na starodávnost anticipační povahy naší . . . Ještě jedno dávné jméno tu svědčí: Přemysl. Přemysl značí toho, kdo myslí napřed . . . Přemyslem mezi Čechy byl nejspíše ten, kdo nad nimi vynikal větším rozvojem téže vlastnosti národní, kterou vynikali zase oni.“ A málem nepohrdne dr. Chalupný ani dokladem geografickým pro národní povahu českou: „Oblast národa československého od Poohří až do jižních Uher podobá se českému slovu, jehož přízvuk, Praha, je na počátku. Nevím, má-li tato shoda hlubší význam, ale zajímava jest.“ K filologickým dokladům a vývodům vyhledává dr. Chalupný dodatečné doklady z historie (včasné přijetí křesťanství, iniciativa reformační) i z našich dnů (náběhy hospodářské, na nichž nevytrváme). Zdá se tu, jakoby sám autor cítil, že nestačí jedině z povahy jazyka usuzovati na povahu národa: Vždyť sám uvádí, že povaha národa dochází výrazu v myšlení, cítění i jednání, ve všem, čím národ žije a život svůj samostatně projevuje (jazyk, zvyky, zaměstnání, kroje, umění, náboženství, mravní zásady, politické a právní zřízení). Omeziti se při tom na jedinou složku národního života pro stanovení a výklad národní povahy, je ovšem postup, který nedostačuje, a neobhájí tento postup ani jakési ohražení předem proti námitce jednostrannosti, jež autor uvádí: „Protože povaha národní proráží v každé složce, dostačí pozorovati některou hlavní složku podrobně a ostatní pak celkově s ní srovnat a k ní přiřadit.“ A nestačí tím spíše, že právě tohoto srovnání a přiřazení v práci dra Chalupného není. A tak zůstává knížka jeho jen náběhem, rozhodně zajímavým, ale dosti neobsáhlým, ukázati, pokud a jak se národní povaha česká jeví v jazyku. A v tomto směru pozornosti zasluhuje.

A. Žalud.

P o z n á m k a. Dr. Felix Koneczny promluvil o knížce dra Chalupného obšírněji v měsíčníku „Świat Słowiański“ č. 32—33 (sv. II.), str. 110—124. Sdělil tu ve výtahu hlavní vývody a myšlenky našeho autora a připojil některé poznámky, vesměs takřka případné. Polský kritik připouští, že knížka dra Chalupného nad míru je zajímavá, že jí nelze upříti rázu vědeckého, že do úvah o karakteru národů přináší nový příspěvek, pozorování, že se karakter národa m ů ž e projeviti v přízvuku. Koneczny připouští, že v českém karakteru jest jistý sklon k „impetyczności“. Ale to jest všecko. Plným právem ovšem polský kritik popírá, že by přízvuk m u s e l býti projevem karakteru národního. Horní lužičtina dodáváme, má také přízvuk na první slabice, taktéž slovenština, jak má také maďarština. Či následuje něco pro polský charakter a pro karakter oněch pohraničních kmenů československých, jakož i pohraničních kmenů maloruských, že se v jich jazyce ustálil přízvuk na předposlední slabice? Kdyby dr. Chalupný měl vzdělání linguistické, byl poněkud hloub obeznámen se slovanskou akcentologií, nebyl by se zajisté pustil do takového rozumování. Polský kritik poznamenává k vývodům dra Chalupného z volného slovosledu v češtině, že jest v polštině ještě volnější, a přece jest Polska klassickou zemí tradice mezi Slovany, kdežto u Čechů má býti svědectvím nedostatku tradice. Francouzský slovosled ustálil se vlastně tenkrát tak pevně, když se tam lámaly veškeré tradice. Karakter národní závisí především na jeho poměrech společenských, hlavně hospodářských, připomíná dr. Koneczny. Proti českému autoru akcentuje polský kritik, že se Poláci vždycky budou obdivovati české vytrvalosti, jako příznačné

ctnosti české; ba že česká vytrvalost sahá tak daleko, že přechází nejednou v umíněnost. Praví-li dr. Chalupný na jiném místě, „u nás nic nevydrží v delším, pokojném vývoji“, přiznává dr. Koneczny, že může míti v tom pravdu, ale příčiny toho shledává jinde. „Češi pracujíce s největší, vždycky obdivuhodnou vytrvalostí k jistému cíli, činí to přece způsobem, že sami vyvolávají poměry, ničící jich úmysly.“ A to prý pochází zvláště z nedostatků ve formálním vychování české inteligence. Výklad jména Čech, který p. Chalupný ještě přijal dokonce do svých výkladů, jest přirozeně zastaralý. *jpa.*

Firbas Oskar: **Anthropogeographische Probleme aus dem Viertel unterm Manhartsberge in Niederösterreich,** 1907. M. 8·—.

Kniha, jejíž obsah i ocenění podávám, vyšla jako pátý sešit XVI. sv znamenité sbírky: „Forschungen zur Deutschen Landes- und Volkskunde,“ vydávané prof. A. Kirchhoffem. Předmětem práce, jak titul praví, jest jeden ze čtyř starých okresů dolnorakouských, „čtvrt pod Manhartem“, zvaná též „vinnou“. Ohraničení je dosti přirozené: na jih Dunaj, východ a sever zemská hranice, na západ celkem svahy Manhartu. Jestliže již krajina má něco individualního, je to mnohem určitější při studiu lidu, jenž ve svém karakteru má řadu vlastností od ostatního obyvatelstva odlišných. A vyhledati všechny rozdíly a vysvětliti je jest účelem knihy Firbasovy. Při takovýchto problemech byla obyčejně historie prvním a hlavním argumentem. Autor však postupuje metodou novou, jak praví „geografickou“: vychází od přítomnosti, snaží se podati úplný obraz současný, a analysí jeho dospívá k hypotesám, jež teprve dodatečně kontroluje zprávami historickými. Postupu tomu nelze upříti originalnosti; také vyčerpává úkol mnohem úplněji, než bývá zvykem, škoda jen, že pro nedostatek přípravných prací nemůže se plně rozvinouti. Autor je namnoze nucen sám si připravovati půdu sbíráním materialu širšího rozsahu, a tak skoro každá kapitola má nejdříve část všeobecnou, a pak specialní, kde výsledky předešlé jsou aplikovány na Dolní Rakousy. Tato metodičnost a okolnost, že problém dotýká se našich hranic, je mi dostatečným důvodem, abych promluvil o ní obšírněji.

Prvé tři kapitoly jsou jaksi úvodem. Pahorkatá krajina severní části čtvrti manhartské nelákala cizince k výboji, ale nebyla také tak chudá, aby vyháněla usazené obyvatelstvo; teplé podnebí způsobilo, že někde udržel se primitivní způsob stavby z nepálených cihel, pěstování vína vtisklo lidu určitý temperament a má vliv na socialní poměry. Obsáhlá stať je věnována typu. Třeba není ještě možno podati úplnou charakteristiku, přec vysvítá tu řada zajímavostí. Z Bavor přes Horní Rakousy táhne se podél Dunaje a rovnoběžně s Alpami pruh, v němž světlý typ má procento velmi malé (17—19). Severněji a jižněji blondnosti přibývá, ale nikde nedosahuje takové intensity jako v našem kraji při hranicích moravských (vesměs přes 24%, typ hnědý pod 21%). Poněvadž hnědý typ je známkou silného mísení, můžeme vysuzovati, že na severu Dolních Rakous nastal styk dvou ras později než na Dunaji, a že světlý typ měl převahu. Vezmeme-li dále v úvahu dle tabulek odvodních průměrnou výšku těla, je na severu Manhart. okresu větší než v ostatních Dolních Rakousích (1·674 m. — 1·646 m.). Je tedy tento kraj osazen obyvatelstvem značně světlým a vysokým, což odpovídá, dle přesvědčení autorova, starogermanskému charakteru. Méně ověřeny jsou udaje o indexu lebečném; je to jen domněnka spisovatelova, že nejčastější

je index 80. Také dialekt je odlišný: bavorské *ua* zaměňuje se tu v *ui* (genug, bav. a rakous. genua, v M. o. genui). Zajímavo, že týž dialekt objevuje se v Uhrách na hranicích Dolních Rakous, možno z toho souditi buď na přerušení starého kompaktního obyvatelstva mladším postupem podél Dunaje, nebo na kolonisaci. V kapitole o jménech místních provádí autor duchaplnou klasifikaci názvů dle stáří; vodítkem je mu jednak rozbor filologický, jednak vývoj socialní. Proti Miklosičovu slovanskému výkladu nomenklatury Dolních Rakous rozhodně se přidržuje spis. Müllera a dovozuje, že velmi mnoho jmen ukazuje na osazení starobylé, jistě předbavorské. Dům v Manh. okrese je vzorem staršího typu hornoněmeckého domu; zvláštností jeho je sloupoví, vliv domu nordického. Autor vykládá tento detail jako nejzápadnější stopu vlivu domu řeckého. Řada zajímavých dat je sebrána v odstavci o osazení a vzdělávání půdy; výsledek jich však nepodporuje podstatně závěr knihy — ale také mu neodporuje — nýbrž má velký význam pro objasnění dalšího socialního vývoje krajiny. Více archeologické prozkoumání zdůvodňuje teorii autorovu. Jsou to mohyly (Leeberge), hradiska (Hausberge) a podzemní komory (Erdställe); autor má je za dílo Quadů. Poslední kapitola je věnována dějinám a dnešním socialním poměrům. Podán tu přehled historických zpráv, ale spisovatel nechce přinésti něco nového — stačí mu, že nenalézá v nich přímého odporu proti své teorii. A tím je vlastní práce zkončena. Část dnešních socialních poměrů podána pro úplnost a částečně odnáší se do budoucnosti. Pro nás největší význam má proud vystěhovalecký. Jsou krajiny v Dolních Rakousích, kde počet domácího obyvatelstva klesá, jednak poměrně malým počtem narozených, jednak stěhováním do průmyslových míst, hlavně Vídně. Tento úbytek hradí se ze zemí sudetských a to jak českými tak německými vystěhovalci. Poměr jich není však takový jako poměr národní síly doma. Celkem možno odhadnouti, že z Čech odchází skoro čtyřikráte tolik Čechů co Němců, z Moravy jen dvakráte.

Tím je podán stručný obsah knihy. Mimo několik velmi instruktivních map přidává autor rekapitulaci celého postupu a končí velmi sebevědomě: snad historikové budou činiti námítky proti vývodu, že obyvatelstvo okresu pod Manhartem je zbytkem staroněmeckého osazení, ale není úkolem geografa na to odpovídati; jemu stačí, že jeho exaktnější metoda tuto teorii potvrzuje.

Je snad možno proti postupu práce v jednotlivostech něco poznamenati — nevím, zdali je správno přecházeti autoritu Miklosičovu ve výkladu nomenklatury tak snadno, jako Firbas činí — ale metoda jistě imponuje. Je z ní patrno, jak mnoho látky při řešení třeba jen detailu je nutno zpracovati, a co oborů často různorodých (geologie, antropologie, filologie, etnografie, archeologie, sociologie) ovládnouti aspoň ve výsledcích. A nestačí jen kompilace; každá otázka žádá nové kombinování metody. Nám pro tu dobu nejvíce musí záležeti na pracech průkopných; syntesa zůstává činem budoucnosti. *Chtk.*

J. A. Macculloch: **The Childhood of Fiction.** A Study of Folk Tales and Primitive Thought. London. John Murray, Albemarle Street, IV., 1905, str. IX + 509.

Poněkud pozdě oznamujeme tuto knihu bohatou obsahem i myšlenkami. Ale nikdy není pozdě promluviti o knize zajímavé a dobré. Angličtí folkloristé jsou v čele lidovědy a každý, kdo se obírá těmi studiemi, nucen ve vlastním zájmu svém studovati jich práce. Macculloch vystupuje v knize své všude jak rozhodný, ba krajní přívrženec tř. antropologické školy, budí

zajisté začasté náš živý odpor, ale vykládá předmět tak všestranně a hluboce, každý jednotlivý v lidových pohádkách vystupující motiv probírá do nejmenších detailů, tak že má právo, aby také zásadní odpůrce bedlivě probíral a zkoumal jeho vývody.

„Pohádky jeví nám nejprvotnější útvar literatury, nepsanou poesii prvotního člověka, primitivního lidu ve všech částech světa. Ukazují nám poesii v jejím dětství; pokusy prvotních lidí, divokých kmenů odívati své dojmy o vesmíru, své názory a představy, své zvyky a způsoby životní v šat pohádkový, ve formu povídky.“ — S toho stanoviska klade spis. i vznik pohádek vypravovaných u evropských národů do dob pradávných, kdy tito národové sami ještě žili v stavu divošském. Uznává zajisté, že tyto prastaré povídky se modifikovaly, přepracovaly pod vlivem různých kulturních stadií, jimiž tito národové prošli, že k povídkám zděděným od pradávných divošských předků přistupovaly časem povídky vytvořené za pozdějších různých kulturnějších poměrů a pokládá to právě za úkol vědy, rozlišovati různé tyto vrstvy v tradicích, dochovaných po naše dny ústní tradicí a zachovaných v starověkých, středověkých a pozdějších zápisech. Připomíná také, že z literatur zvláště východních pronikly některé povídky do lidu a stanuly pak v jedné řadě vedle dávného zděděného materialu. Také tyto povídky se pak měnily a přepracovávaly. Spis. připomíná stručně známou povídku o Aladdinově lampě a některé její přeměny. Ovšem dodává, že by se mělo vždy míti na paměti, že literární povídky „musely míti povždy ústní paralely v Evropě“ a že na východě byly tyto povídky čerpány z ústní tradice, a že tam byly dědictvím dávných věků. Než netřeba to všude a veskrze předpokládati. Oblíbené fabliaux orientalního původu rozšířily se také velice a těšily se z velké obliby v širokých massách, aniž právě podobné látky domácí byly známé.

Sledovati celé látky v jich vývoji, srovnávati různé verse určitých látek, roztřiďovati je dle stupně vývojového, dle stadií příbuzenských, píditi se po jich původu, to vše nepokládá spis. za úkol své knihy. Než vybírá z pohádek lidových jen jisté určité motivy, prvky, ovšem namnoze základní, a k tomu nadpřirozené prvky, motivy „the more irrational incidents of folk-tales“, a tyto vykládá ve své knize, jak výslovně praví, metodou školy t. ř. antropologické (str. 15). Ukazuje, že četné „neobvyklé příhody“ (unusual incidents) možno vykládati jen z názorů a zvyků dávnověkých, jak se dosud nalézají u plemen divošských.

Tak vykládá spis. v 2. kap. (16—51) mimo jiné, že jsou v našich pohádkách králové tak blízcí svému lidu, vedou tak prostičký život, tím, že jsou to vlastně drobní pohlaváři dávnověcí; ukazuje sledy dávnověkých zvyků svatebních v tom na př., že ženichovi se ukládá poznávati nevěstu z řady děvčat na první pohled stejných (20, 25); v pohádkách, kde se má uhodnouti jméno jisté bytosti nadpřirozené, shledává „Name-Tabu“, představu, že jméno jest součástí dotyčné osobnosti (29). V 3. kap. (52—79) zkoumá spis. původ názoru o vodě oživující, o vodě sílící, který jest tak hojný v pohádkách všech dob a všech národů. Ve 4. kap. (80—117) probrány různé motivy pohádkové o obnovení života v mrtvém neb rozkouskovaném těle, trávy oživující, vykládá shodu v názorech o úpírech mezi Slovany a Kelty (104), o kostech zpívajících. V 5. kap. názory o odlučitelnosti duše (str. 118—148): duše jest kdesi skryta a člověk jest nesmrtelný, pokud jest tento úkryt bezpečně zachováván; tu také probírají se různá znamení věštící smrt rekovu (krvácející nůž a j.). Předmětem 6. kap. (str. 149—187) jsou meta-

morfosy, tak hojné v pohádkách, jak na př. v látce o čarodějníku a učedlníku zápas v metamorfosách, na útěku od čarodějníka (167), o přeměnách následkem koupání. O těchto posledních poznamenává spis., že se vyskytují hojněji leda v pozdějších východních tradicích, a jen sporadicky v evropských a divošských, a proto myslí, že jest přece rannějšího původu (157). Snaží se pak stanoviti původ víry v metamorfosy (181 sl.), ukazuje, jak tento názor jest běžný u divochů, býval obecný patrně také u národů nyní civilisovaných. „Vypravovatel, tvůrce povídky, použil ho pro své dílo, jak i moderní povídkář používá zvyků neb názorů nyní běžných. A snad více než kterýkoliv jiný motiv pohádkový," praví spis. (str. 187), „setkávají se tyto s vírou mezi lidem evropským, který mínil, že čarodějnice měla právě takovou moc, a který byl tudíž nejméně kritický, co mohlo aneb nemohlo se státi v temné minulosti a v prohlubni času." V 7. kap. (188—224) ukazuje spis., jak vlastnosti lidské se přenášejí na předměty neživé; probírá tu zvláště t. ř. „cumulative stories" („randonnée, häufungsmärchen" — žena vyzývá psa, aby bil prase, psa má býti hůl, hůl spáliti oheň, voda hasiti oheň, vůl píti vodu, řezník zabíti vola, provaz pověsiti řezníka, myš rozhryzati provaz, kočka zabíti myš . . .), shledává v nich animism a pokládá je tedy za dávnověké; dále se tu dotýká amuletů (201), kouzelného proutku (205), zvířat dělajících zlato (220), bot sedmimílových a j. V povídkách o čarodějnicích a jich letu shledával by spis. spíše sledy snů, následků různých nápojů, povzbuzujících mysl naplněnou vždy předpojatými myšlenkami a povídkami o nočních rejích (222). V 8. kap. (225—253) obrací se spis. k látkám, ve kterých vystupují zvířata, pomáhající lidem z vděčnosti a j., promlouvá tu též o krávě pomáhající popelce (232 sl.), ač to sotva sem právě patří. Vykládaje motiv o vděčných zvířatech, obrací se spis. přirozeně proti předpokládanému jeho původu buddhistickému (236 sl.), má jej za všelidský, povídky ty mají společný původ („a common origin" 243). O některých látkách připouští ovšem spis., že jsou původu buddhistického (246). Ale jinak tato víra ve vděčnost zvířat vyskytuje se všude, a přežitky zachované u vyšších plemen dosvědčují, že i tato prošla týmiž animistickými názory, jakožto totemismem. Vznik i dokonalejších pohádek jak „kocoura v botách" a p. klade spis. do dob, kdy ještě panovala víra v účinnou vděčnost zvířat (251). Dále v 9. kap. (253—278) zkoumají se povídky, jichž obsahem jest sňatek krasavice se zvířetem aneb s bytostí zakletou ve zvíře, zjevující se v podobě zvířecí, jako Amor a Psyche a j. Klasická mytologie seznámila nás se zvykem bohů přijímati podobu zvířecí za účely milostnými. „Takové myty jsou přežitky doby, kdy se věřilo, že bůh jest zvíře, jak se jeví v podobných povídkách nižšího stupně kulturního" (260). Ve vývoji povídek toho druhu z obsahu shledává spis. různé typy odpovídající různým stadiím kulturním (str. 273 sl.). Povídky, jichž podkladem jest lidožroutství (Polyfem, Modrovous, čarodějnice požírající děti sama obelstěna od zajatého chlapce a upečena a j. p.) shrnuty jsou v kap. 10. (str. 279—305). Lidožroutství se přidržují netvor-obr, demon, čarodějnice aneb členové jiného kmene, který láká neobezřetné členy jiných kmenů nekanibalistických, aneb někdy vchází s nimi ve svazek manželský. Obyčejně mají tito členové nepřátelského kmene rysy lidské, ale někdy jsou více méně nadlidské. Všeobecně řečeno kmenové zříkající se kanibalismu budou vyššího rázu a ty budou s hrůzou shlížeti na kmeny, kteří ještě se ho přidržují a se kterými jsou ve stycích. Pocit hrůzy časem vzroste a kanibalní kmen nabude barbarštějších a méně lidských rysů. Spis. uvádí řadu příkladů ze styků divošských kmenů i z historie evropské. Za takových poměrů vznikly

patrně naše povídky kanibalistické. Obrové-lidožrouti, cyklopi, rakšasové jsou personifikací kanibalních kmenů nižší civilisace, s rysy zvětšenými strachem a hrůzou. Hrůza vznikla méně z faktu kanibalismu než spíše z toho, že oběti byly uloupeny od mužů jiného kmene neb plemene. Často kradly se ženy a děti, skutečné útěky toho druhu, jak se v pohádkách vypravuje, případně se dály; a loupežník kanibalistický mohl býti často tak oklamán a obelstěn, jak se vypravuje. Skutečně, málo příhod v našich pohádkách má větší pravděpodobnost než tyto episody kanibalistické. Povídky o lidožroutských čarodějnicích mají podle výkladu spis.-ova jiný původ. Jsou totiž temnou vzpomínkou z dob, kdy se v Evropě od kněžek země-bohyně prováděl obřadný kanibalism. Vzpomínky toho dochovaly se v středověkém a pozdějším ještě mučení čarodějnic, když falešné přiznání kanibalismu se z nich vynucovalo. To byly přímé potomkyně pohanských kněžek z doby, kdy žena zaujímala vysoké místo v kultuře své doby, a lidská oběť i obřadný kanibalism vysoce byly ceněny. Se zavedením křesťanství stala se kněžka čarodějnicí a byla obviňována z toho, že kradla děti, aby je pojídala při strašidelných hodech. Tak bohyně sama sklesla v demona a spis. ovšem zcela chybně vykládá, že „ruská baba-jaga je zkažený přežitek jihoněmecké bohyně „Beretha", „která se rovněž považuje za hroznou čarodějnici ve své vlasti" (303). Jest ještě jeden typ těchto kanibalistických povídek: ty obsahují příklady zvráceného vkusu členů kmene, který se již byl vzdal toho lidožroutského zvyku. Sem počítá povídky o poslední dceři, která požírá celou rodinu (Аѳанасьевъ Рус. нар. ск.[3] I. č. 50, Národ. Sb. VI., 218 č. 14), pohádku o nelidské matce, pekoucí vlastní dítě pro manžela a j. V 11. a 12. kap. (306—349) seskupeny jsou pohádky, ve kterých zachovaly se sledy vlády „tabu" v životě náboženském a sociálním. Sem patří látky o Modrovousu čili zapovězeném pokoji, látky to různé, jako na př. o divokém muži chyceném v kleci a propuštěném od kralevice. Tyto povídky mají dle výkladu spis-ova svůj vznik ve skutečném tabu rázu náboženského, platném jednak pro muže jednak pro ženy; obyčejně měl význam sexuální; ženy nesměly viděti náboženské obřady mužů, i naopak nesměli mužové pozorovati náboženské obřady žen (str. 316 sl.). V pohádce „Márinko, byla's v pokoji?" (Dobšinský, Slov. pov. I., 8 sl. č. 1. Národop. Sb. VI., 224 č. 63, VIII., 215 č. 30) spatřuje zjevný sled: Panna Maria, která děvčeti zapovídá přístup do pokoje, zastupuje „nepochybně" někdejší pohanskou bohyni, a pokoj, kterýž nesmí dívka otvírati, jest zapovězená jí svatyně (str. 319). V jiných povídkách, jako o Modrovousu, Loupežníku-ženichu není ovšem nic náboženského, ale dle výkladu spis-ova vděčí původ svůj důvtipu tvůrce těchto povídek, který pracoval s materialy té doby existujícími v době, kdy náboženské tabu bylo již zapomenuto aneb vyžadovalo výkladu (323). Podrobněji pak obírá se látkou Amor a Psyche (325 sl.). Všecky „tabu-formulae", které jsou podkladem povídek toho druhu, vznikly ze skutečného zvyku, a v povídkách ukázalo se, co se patrně mohlo státi aneb skutečně se dálo rušením tabu. Spis. myslí, že také mnohé divošské povídky neměly kdysi jiný ráz než moralistický, tak jako mravoučné příklady vypravované od kazatelů. I v pohádkách náležejících do toho kruhu shledávají se různé stupně vývojové, sledy různých stadií kulturních; jsou i povídky vzniklé v dobách, kdy se sotva dochovaly temné vzpomínky tohoto zvyku.

V 13. kap. (350—381) probral spis. pohádky, ve kterých hraje hlavní úlohy nejmladší syn (po případě dcera). To jest ovšem velká řada různých a různorodých pohádek, mezi kterými není žádného užšího genetického svazku.

Tu mluví spis. také o takových látkách, jako o „závistivých sestrách“ (král naslouchá, jak sestry si říkají, co by učinily, kdyby si kterou z nich vzal za ženu), „dívka má otce tak ráda jako sůl“ (362), o služební smlouvě „kdo se dříve rozzlobí, tomu uřeže se nos“ a j. (367) „Ve všech (povídkách toho druhu) můžeme spatřovati fosilní přežitek nějakého prvotního druhu služby a jejích podmínek“. Připomíná tu spis. též povídku, jak nejmladší hlídá po tři noci otcův hrob, a sice hned onu versi složenou s látkou o zvířecích švagrech (viz nahoře str. 232.), aniž by se staral o poměry původnější látky k různým jejím versím složitějším (str. 367 sl.). Čistě literarně-historický výklad, filologický rozbor různých versí určitých látek nespadal do programu našeho autora, než pouze vytýkání základních motivů a j ch výklad. Ale pak neměl spis. pouštěti se do stanovení toho, je-li mezi různými versemi jisté látky užší genetická spojitost, aneb třeba-li předpokládati samostatný vznik jednotlivých versí či variantů. Něco jiného jest připouštěti, že jisté základní prvky vznikaly na různých místech u různých národů v různých dobách samostatně, a něco jiného jest předpokládati něco takového u určitě sestrojeného řetězu těchto prvků, u pohádky. Spis. vykládá jak tyto povídky o nejmladším synu (dceři) vítězícím nad zradou neb žárlivostí starších, o jich větší zdatnosti nebo štěstí, vznikly. Že vždycky nejmladší člen rodiny vzbuzuje naši sympatii, v tom shledává sledy doby, kdy právě tento nejmladší býval nejdůležitějším členem rodiny; opakuje tedy výklad již dříve od jiných stoupenců antropologické školy pověděný. Původní formy těchto povídek připisuje spis. pak době, kdy tento nárok nejmladšího ještě nebyl zapomenut, ale kdy již ustupoval do pozadí před právem prvorozencovým (377).

V 14. kap. (381—409) shrnuty jsou povídky, jež vypravují o obětech přinášených draku, povídky typu „Perseus a Andromeda“. Prvotně byla asi zvláštní povídka o přemožení a zabití draka, později spojovala se s jinými, a tak se tvořily pak celé pohádky. „Není nic přirozenějšího, než že rek byl zrozen cestou nadpřirozenou, aneb že musel trpěti pro úklady podvodníkovy, aneb zvítěziv musel se vydávati ještě jiným nebezpečím. Bylo to umění pohádkářovo, kombinovati různé prvotní motivy do rozmanitých forem, ze kterých pak některé se staly znenáhla typickými a klasickými. To že téměř ve všech variantech se nachází motiv s podvodníkem (kočím a j. vydávajícím se za osvoboditele princeznina) nasvědčuje, že musel záhy býti dodán prvotní povídce o drakovi (385). Spis. sestavuje hlavní typické formy této látky aneb spíše látek s tím základním motivem, vytýká základní ideje, realní jich podstatu. Odkrývají nám žalostný obraz života prvotního člověka (399). Zachovaly se tu sledy z doby, kdy vodním zvířatům, vodním duchům se přinášely lidské oběti, jak se to dosud děje u některých divošských národů (str. 400 sl.).

K tomu připojuje se v kap. 15. (410—431) skupina povídek, jichž podkladem jest obětování dítek. Sem řadí se povídky, kde manželé po dlouhou dobu bezdětní slibují prvorozence tomu, kde dá prostředek proti neplodnosti ženině; dále povídky, kde muž slibuje za jisté úsluhy bytosti, namnoze nadlidské, dítě své, obyčejně ani nevěda, že žena jest těhotná; někdy také, rodiče byli osvobozeni od hrozící jim smrti, též ony, kde přítel malomocenstvím stižený jen krví dětskou může býti uzdraven (Amis a Amil). Povídky toho druhu vznikly v dobách, kdy již přestávaly oběti lidské, zvláště dětské a jen vzpomínka na ně se udržovala (424). Poslední motiv, o kterém spis. ve své knize promluvil (16. kap. 432—449), jest bob (hrách) vyrůstající až nad oblaka a rek lezoucí po něm až do nebe, do říše nadpozemské a p. I to je

úvodní motiv různých látek. Základem jeho jest dle výkladu spis-ova jakási prvotní povídka aneb mytus o stycích mezi zemí a krajem nadoblačným, nebem, mezi jich obyvateli, o možnosti pronikati do toho kraje nadzemského. Původ svůj mají ve schopnosti lidské tvořiti myty. „Proč tázal se prvotní lověk, jak se táže dítě i vědec, a člověk chtěl vždy věděti příčinu věcí.“ A to zvláště o stycích těchto dvou světů, zemského a onoho předpokládaného nad naší zemí vysvětluje se opětně příklady z tradic kmenů divošských. Tu se spis. nejvíce dotýká školy mytologické a jich výkladů.

Po těchto rozborech jednotlivých základních prvků, motivů našich pohádek pustil se spis. do řešení hlavních a nejdůležitějších otázek o původu a stěhování, přejímání pohádek (kap. 17. str. 450—483). Povídky třídí také náš autor v pověsti („sagas“) a báchorky („märchen“, angl. spis. použil něm. toho slova), ale připouští, že se nedají přesně a veskrze rozlišovati: co v jednom kraji jest „saga“, může v jiném kraji se vyskytovati jako „märchen“. Možná, že „märchen“ jest pokažená forma „sagy“; ale též „saga“ může býti zcela „märchen“ vůči osobám, jichž určitá jména byla dána. Nyní můžeme ztěží tvrditi, co z nich jest původnější, není ani příčiny předpokládati, že nebyly obě tyto formy lidové povídky vytvořeny každá zvláště. Podle většiny sbírek lidových povídek divošských mohlo by se ovšem souditi, že prvotnější povídky měly více méně formu sagy. Původní povídky lidové měly poněkud jiný účel než pouhou zábavu. V nich byly vyjádřeny tradice, názory, ideje a zvyky člověka na prvotnějším stupni civilisace. Později teprve nabyly povídky účelu baviti, rozveselovati aneb postrašovati unesené posluchačstvo. Všecko, co se vypravovalo, mělo za účel podati mytický výklad jistých přírodních zjevů, různých zvláštností zvířecích, proč zajíc má kratičký ocásek a j. Lidové povídky jsou v úzkém svazku s mytem, ovšem ne v tom, jak to vykládali Max Müller a jeho stoupenci. V řadě pohádek byli bohové, mytické bytosti, přeměněni v obry, čarodějnice, víly, a v paměti mlhavě zachované zvyky dávného náboženského kultu poskytovaly pozdějšímu tvůrci povídek látku. Pan Macculloch dotýká se dále ještě otázky o stěhování a přejímání pohádek. Vyslovuje se přirozeně proti mínění, že by v š e c k y evropské povídky byly přešly z literarních pramenů orientalních, zvláště indických, buddhistických. Obrací se zvláště proti Cosquinovi a ovšem nikterak ho nepřesvědčuje ani velká řada indických paralel, které uvozuje znamenitý francouzský učenec ve velkolepém svém díle. Právem zajisté ozývá se proti tomu, že by metamorfose, motiv o vděčných zvířatech, o sňatcích se zvířaty byly bývaly z Indie přejaty. Vše to jest obecným vlastnictvím lidstva. Rozeznává ovšem zcela správně všeobecnost prvků pohádkových od pohádek celistvých. Než i tu vytýká, že také pro tvoření pohádek dlužno předpokládati různá centra. Přejímání, stěhování pohádek dálo se od dob předhistorických. „To však nevylučuje možnost, že povídky s podobnými motivy, dokonce podobnou řadou motivů nemohly býti vynalezeny nezávisle v různých krajích“, připomíná ještě spis. (454), tuším, již méně správně. Snaží se pak šíře odůvodňovati tuto myšlenku. — Nejstarší povídky byly krátké, skládaly se nejspíše z jednoho, dvou motivů. Obtížnější stává se otázka, kdy se začaly tvořiti povídky složitější, než i tu myslí spis., že se na různých místech skládaly, sestavovaly motivy stejnoměrně v povídky. Srovnává divošské povídky s podobnými evropskými a probírá jich spojitost. Podle větší menší podobnosti dělí je ve dvě skupiny (458 sl.): u první obsahující méně blízké povídky připouští, že nic „nezakazuje“ domněnku, že z podobných nezávislých prvků povídkových všude se vyskytujících mohly se

utvořiti tytéž aneb téměř tytéž více méně propracované povídky. U druhé skupiny, kde jest podobnost povídek mnohem dokonalejší, připouští přejímání a stěhování. Nechce sice naprosto tu zamítati nezávislé samostatné vynalezení, ale myslí, že není tu pravdě podobné. Na jedné pak americko-indianské povídce ilustruje spis., jak motivy převzaté se s domácími spojily v novou povídku (str. 461). Dále vyšetřuje spis., jak se povídky šířily (463 sl.) a na některých příkladech ukazuje, jak se šířily v dobách ještě dosti nedávných a jak se zároveň měnily a přepracovávaly, a tu vysloveny jsou myšlenky zajisté pozoruhodné. Ukazuje dále, že totéž, co o pohádkách, lze říci o příslovích a kouzelných říkadlech (473). Mnohá jsou nepochybně nezávisle vynalezena; mnohá, ač jsou zabarvena individualitou kmenovou, jsou přece tak zvláštní formou svou a nalézají se v tolika zemích, že musela přecházeti z úst do úst, ze země jedné do druhé. Totéž platí o říkadlech kouzelných. „Zajisté identičnost keltských, etrurských a starobabylonských říkadel kouzelných nemůže býti nikterak nahodilá“ (473). Též otázky po souvislosti lidových písní, zvláště výpravných se ještě spis. dotýká.

Konečně zmínil se spis. ještě o stilu pohádek. Než tu projevila se nevelká jeho znalost slovanských pohádek, praví-li, že u lidu tak básnického jak Keltové, budou nad míru fantastické a krásné; „mezi Slovany, krajně pověrčivými, budou plné hrozného a strašidelného“ . . . (477). To jest charakteristika jak všeobecná a povrchní tak nesprávná. Krátce se dotýká úvodních a zakončujících úsloví (478 sl.) a konečně ještě otázky, měly-li pohádky kdysi formu vázanou, metrickou či rytmickou (481).

V stručném závěrečném slově (482—3) vytýká se ještě jednou velký význam lidových pohádek a opakuje se myšlenka vyslovená na počátku knihy, že v nich se nám zachovala literatura dávných dob.

Promluvili jsme poněkud obšírněji o této knize. Zasluhuje toho plnou měrou svým bohatým obsahem věcným a myšlenkovým, všestranným prozkoumáním nesmírně obsáhlého materiálu, sebraného jak u národů evropských, v krajích a zemích vzdělaných, tak i u národů divošských.

J. Polívka.

Ferdinand Hahn, **Blicke in die Geisteswelt der heidnischen Kols.** Sammlung von Sagen, Märchen und Liedern der Oraon in Chota Nagpur. Gütersloh, C. Bertelsmann 1906, str. VII + 116.

Protestantský misionář Ferd. Hahn poznal za svého dlouholetého působení mezi horským kmenem dravidským v provincii Čutiá Nágpuru dokonale jazyk a celý život kmene, jemuž hlásal slovo Kristovo s úspěchem nemalým. Osvojiv si jazyk oraonský přeložil do něho různé knihy náboženské i části N. Z. Obcoval důvěrně s tímto lidem, jehož jazyk první zachytil písmem, jehož jazyk vypsal ve zvláštní mluvnici a slovníce. Seznal, že také tento lid má dosti značnou literaturu ústní. Domorodí „pohansko-křesťanští“ pomocníci, jak čteme v předmluvě, lidé zcela ještě nedotknutí evropskou vzdělaností, zapsali různé tradice svého lidu rodným jazykem. Tato sbírka byla pak přeložena do jazyka hindi a vydána též tiskem od anglické vlády. Výběr z této sbírky učiněn přístupným širším kruhům v knize, kterou tímto oznamujeme.

Pro srovnávací lidovědu má kniha tato značnou cenu. Ne snad právě tolik pro látkovědné studium jako spíše pro stěžejné otázky základní o příčinách shody a souvislosti tradic lidových, o samostatném vzniku motivů a zkazek. S našimi pohádkami jest tu málo souvislého, většinou ještě

shledáváme stejné aneb více méně podobné motivy, ale ty nezakládají se na nějakých vztazích a svazcích s tradicemi indickými, orientalními, evropskými atd., než vznikly nejspíše samostatně tak, jako se to vykládá od t. zv. antropologické školy. V tom leží nemalá cena toho nového materialu, a proto budiž zde na tuto knihu upozorněno. Přičiňujeme některé skromné poznámky k jednotlivým číslům.

I. Anekdoty. Č. 1. „Hlupák" hází svému stínu jídlo. Srv. Аѳанасьевъ Рус. нар. ск.[3], II., 363, č. 224. Сборн. Матер. Кавказ. XXIV. odd. 2. str. 85 č. 3. Zingerle K. H. M. I., 141 č. 24. Сумцовъ Разыск. анекд. 128. — K tomu připojen jest motiv známý z východních versí „Doktora Vševědy". Hlupák jest zavolán od krále, aby odkryl krádež. Zavřen do domu a povolena mu lhůta osmidenní. Naříká tam „A k k u n i n d i a !" (Nyní jest dovršeno t. neštěstí jeho.) Zloděj jmenoval se N i n d i a a měl strach, že člověk ten jeho míní.

Č. 6 str. 11 sl. Svéhlaví manželé. Kdo poslední ráno vstane, sní dva chlebíčky.. Pod. jak jinde obyčejné, kdo dříve promluví, zavře dveře. Clouston, The Book of Noodles 111, Chauvin, Bibliograph. arab. VIII., str. 132, č. 124.

Č. 7 str. 13. Doktor Vševěda. Klenot králův nebyl ukraden, než ztracen, muž jej náhodou spatřil, a teprve potom se dal do čarování. Jest také poslední motiv: uhodnouti, co král má v hrsti (v míse a j.); zde má koníčka a „čarodějník" se právě tak jmenuje (jinde cvrček, rak a p.).

Č. 8 str. 15. Sluha nevěrný vydá se sám za prince. Srv. Národopisný Sborník III., 114; IV.—V., 135, č. 25. K povídce připojen motiv, který jsme rozebrali v Pohádkoslov. studiích 89 sl., žena s milencem srostou tak na slova rekova, že od sebe nemohou.

Č. 9 str. 16 sl. „Aghun hrnčíř" má motiv i v našich povídkách hojně se vyskytující, ovšem v jiné látce, motiv krátce: mrtvola člověka zabitého staví se tak, že jiní nějak se jí dotknuvše domnívají se, že sami se dopustili vraždy. Srv. Národop. Sb. VII., 213, č. 6. Rittershaus, Neuisländ. VM. str. 396 sl., č. 112, 113, 114.

Č. 11 str. 20 sl. „Lstivý hoch" dopouští se kousků, o kterých i naši povídkáři vypravují, o medvědu jako jinde t. zv. koni dělajícím zlato ve versích látky „Unibos"; přikládá si různá jména „Včera" a ukradne prádlo, „Zeť" a unese vnučku paninu, jako Wolf, Deutsche H. M. 426. Anthropophyteia I., 40 sl. č. 43, 44, 45; str. 309, č. 244. Clouston Book of Noodles Bünker, Schwänke, Sag., Mär. heanz. č. 8.

II. Pohádky. Č. 13. „Čí je to žena?" Tesař vytesal figuru ženskou, zlatník ji pěkně vyzdobil, tkadlec ji ošatil, prodavač cinobru potřel témě hlavy cinobrem a tím ji oživil. Srv. Heidelberg. Jhb. 1870, str. 668. Kúnos, Türk. VM. 54. Арнаудовъ Българ. нар. приказки, str. 44, č. 27. Mitsotakis, Griech M. 51 sl. Benfey Pantschatantra I. 489. Radloff Türk. Stämm. Süd. Sibir. IV., 357. Сборн. Мат. Кавказ. XIX. odd. 2., str. 121; XXI. odd. 2., str. 55, 59; XXIV. odd. 2. str. 266. Geldart Folk Lore of Mod. Greece 115. Erben, Sto prostonár. poh. slov. 19 sl. Юбил. Сб. В. Ѳ. Миллера 209.

Č. 17 str. 32. Člověk uvázal svého osla na noc o lis na olej; majitel lisu osobuje si právo na vola, že prý tento lis vola porodil. Při rozhoduje liška, jako Swynnerton, Indian Nights Entertainment, str. 142 šakal. V našich pohádkách rozhoduje tuto při moudrá dívka.

Č. 20 str. 36. Dívka ukápla do jídla něco ze své krve. Jídlo tak zachutnalo jejím bratřím, že zatoužili po jejím mase, jako v naší pohádce muž

po dětech, když žena místo kuroptve upekla svůj prs. Škultéty-Dobšinský, Slov. povesti 230 č. 24, Арнаудовъ Българ. нар. приказки 63 č. 70, Сборн. нар. умотвор. XVIII., 619 č. 119. Nejmladší nepojedl masa sestřina, než ukryl je. Z něho vzrostl bambus a z toho udělány housle.. Ty právě nevyzrazují přímo vraha jak v látce u nás rozšířené, než z nich vystupuje sestra sama. Podobně zakončeno jest č. 24.

Č. 22. „Kohout". Srv. moje poznámky v Сборн. нар. умотвор. XVIII., 606 č. 4. Сборн. Матер. Кавказ. XXXII., odd. 2., str. 109.

Č. 26. Podobná jako známá pohádka o muži, který rozuměl řeči zvířecí, a jeho zvědavé ženě; rek zastrašil pak tigra ještěrkou, která ho byla zle mučila, jak v rozšířené pohádce muž čerta zlou ženou. Chauvin, Bibliogr. arab. VIII., 152 sl., č. 152.

Č. 28. „Dvojčata" porodila královi sedmá královna. Závistivé královny ostatní podvrhly kámen jakýsi a koště, a děti hodily do jámy. Potom našly královy děti, poznaly je, a stály na tom, aby byly zabity a krev jich jim dána k pití. Hrnčíř děti pochoval; z nich vzrostla krásná úponkovitá rostlina, a když k ní přišel král-otec těch dětí, vystoupily z rostliny děti, a sedly si na králův klín. Poznal v nich král děti své. Motivy vyskytují se i v našich pohádkách.

Č. 29 str. 55. Žena vypuzená slyší vrány vypravovati, jakým prostředkem může býti král uzdraven. Srv. Benfey, Pantschatantra I., 370. Clouston, Popul. Tales and Fictions I., 249. Steel-Temple, Wideawake Stories 295 a j.

Č. 32 str. 61. Osud se vyplní. Jedinému synu královu prorokováno, že v svatební den jeho přijde proň tigr.

Č. 33 str. 62 sl. „Kněz, liška a želva". Liška rozsoudí spor podobný, jak bývá obyčejně mezi člověkem a hadem, lvem a j., pomůže člověku z tísně, z nebezpečenství života. Srv. Kaarle Krohn, Mann und Fuchs. Želva ukládá nyní lišce o život, chytila ji také jednou za zadní nožku, ale liška se zde vyprostila použivši téže lsti, jako když jinde lišku byl chytil medvěd: nechytil ji za nohu, než kousl do kořene stromu. Kaarle Krohn, Bär (Wolf) und Fuchs, 62, 122; v jedné indické pohádce (Steel Temple, Wideawake Stories, 245) oklamal stejně šakal krokodila.

Č. 36 str. 68. „Kupec a tigr". Spor podobný jak v č. 33 též rozhodnut od lišky ve prospěch kupce.

Č. 38 str. 71 sl. Princezka umořující ženichy, z jejích úst vychází ve svatební noci had. Srv. Köhler, Klein. Schrift, I., 441 č. 48. Jacobs, Indian Fairy Tales 109. Revue des trad. popul. IV., 437. Zde nebyla princezka rozpoltěna, neboť uzdravila se ihned, jakmile byl had zabit.

Č. 44—48 str. 82—89 pověsti kosmogonické, legendy o původu různých demonů, o prvních lidech a j.

Následují dále různé pověsti (str. 90—95), hádanky (96—98), přísloví a říkadla (99—100) a písně (101—116). *J. Polívka.*

Replika na obranu p. Chytilovu.*)

(V. Národop. Věstník II., 249.)

Na můj referát o Národnostní mapě Moravy reaguje p. Chytil v posledním čísle Národopisného Věstníku. Poněvadž se jedná o otázky některé principialní, a pak pro prazvláštní způsob p. Chytilovy polemiky jsem nucen odpověděti.

*) Tím jest pro redakci tato polemika uzavřena.

Svou recensi psal jsem pro vědecký časopis a tu přirozeně nemohl jsem se spokojiti několika frasemi, nýbrž snažil jsem se podati posudek, pokud možno, důkladný. Proto podal jsem některé námítky proti způsobu provedení a pak jsem vytkl některá nedopatření; při tom ovšem nemohl jsem nevysloviti autorovi vřelé uznání za jeho práci. Námítky moje byly 1. proti volbě barevných tonů; 2. proti vedení jazykové hranice. Tu naskytují se potíže. Jest správno, že p. Chytil vede je po hranicích katastrálních, kde je to možno. Ale jak to provésti u obcí, jež úředně nemají vlastního katastru, a přece kolem nich vede jazyková hranice? Chytil vede ji přes to po katastrální hranici — tedy tam, kde ve skutečnosti není — a kolem osady činí kolečko. Vytýkám, že každý, kdo bude čísti na mapě a nebude míti po ruce vysvětlení v doprovodu, bude takové osady považovati za nějaké jazykové ostrůvky — kdežto na mapě žádáme, aby byla jasná. Žádal jsem, aby takové osady připojeny byly k vlastnímu národnímu území, aby na př. za německými nebyla už červená barva, nýbrž aby hranice vedena byla před nimi, ovšem jen přibližná — a ta jako přibližná mohla by býti naznačena na př. jiným tečkováním. Způsob, jak já ho žádám, jest jasnější, a rozhodnutí této otázky jest jistě důležito. Výklady,které podává o Koloredovu a N. Zámcích, mne nijak nepřesvědčují, že p. Chytilův způsob jest lepší. Zároveň jsem naznačil, že při způsobu, jak si počíná p. Chytil, bylo by důslednější položiti katastr barvou příslušící celé obci a poměry v hlavní obci naznačiti tak jako v osadách. Plesingr jest v tom ohledu důslednější.

3. Třetí námítka byla, že téhož označení, jakého užívá při Mírově a Lhotě, mělo by se užiti i při vojenských posádkách. Námítka ta se odbývá laciným vtipem, že do kategorie trestanců a šílenců nelze vřaditi vojsko. Na 5. stránce doprovodu čteme: „Konečně u obcí, kde vliv na poměrnou hustotu národnostní mají osoby, jichž pobyt v obci je nucený, užil jsem zásad jako u osad a obcí bez katastru.“ Není pobyt vojska v obci nucený? A nemění se národní ráz obce střídáním vojenských posádek ještě více, než se to děje při trestnicích a blázincích? To měl p. Chytil uvážiti a byl by musil dojíti k přesvědčení, že označování vojenských posádek jest ještě důležitější než trestnic a blázinců.

4. Dále jsem namítal, že p. Chytil nerozlišuje od osad části osad a že nezaznamenává všech. K prvnímu neodpovídá, k druhému poznamenává, že uvádí ony, jež tvoří samostatnou jednotku velikostí, významem kulturním i hospodářským. Ale to bude vždy subjektivní, kterou část osady uznám za důležitou, aby byla zanesena na mapu, lépe by bylo pojmouti všechny. Co se Třebářova týče, neřekl jsem, že Třebářov Malý a Tř. Dvůr jsou osady; jsou části osady a v Lexikonu obcí jako takové jsou uvedeny.

5. Na svém označování příslušnosti k obci, faře atd. nechtěl jsem snad trvati, naznačil jsem, že p. Ch-ovo označování má své stinné stránky.

To byly mé věcné námítky proti způsobu provedení, o nichž by bylo možno diskutovati, a o nichž také diskusse jest nutna. — Pak jsem vytkl některá nedopatření naznačiv, že jsou pochopitelná zvláště také proto, že autorovi byla odepřena revise. P. Chytil otiskuje na to ze svého Doprovodu Opravu některých omylů na 1. listu Národnostní mapy Moravy. Proč? Z chyb, které on opravuje, jsem mimo vynechání Vlčic, jak poznávám, a ovšem porušení barevných tonů neopakoval ani jednu; úmyslně. Každá recense, aspoň podle mého mínění, má býti nejen posouzením, nýbrž pokud to referent může, i doplněním díla, jež se posuzuje. Nedopatření na mapě vypsal jsem si snad všechna, ale nechtěl jsem je uváděti, nýbrž jen po jedné neb dvou z každé skupiny.

Ohražuji se proti tomu, že bych vytýkal některé chyby, které neexistují. Příslušnost k farnímu úřadu n e n í označena všude (p. Chytil snad tomu místu mohl rozuměti), hasiči v Bezděčí označeni n e j s o u, pardon, jsou, jen že v jiném. Jak může p. Chytil říci, že evang. fary označeny jsou? A n i j e d n a! Ať je p. Chytil ukáže, může-li. Kde je v Čermné, Chocni, Sloupnici, Telecím, Jimramově, Rovečíně, Prosetíně? Prazvláštní polemická manýra! Sám bych v Čechách netrval tolik na označování evang. far, ale na Moravě jest to nutno, jak jsem naznačil, že v německých místech (Miroslavě, Hustopeči) jsou české evang. sbory. Co se názvů Lazců a obcí vůbec týče, přece nemůžeme míti zření k tomu, kterého názvu lid více užívá. Náš lid také všeobecně, aspoň v mé rodné krajině, říká Dux, Brüx a p., a přece na mapě budeme psáti Most, Duchcov atd. Název Lazce jest starý a jedině správný, srv. ostatně Černý a Váša, Moravská jména místní, str. 215.

Ant. Boháč.

Drobné zprávy národopisné.

V příloze časopisu Kyjevské university „Университетскія Извѣстія“ začal od sešitu srpnového vycházeti nový spis prof. T. D. Florinského: Славянское племя. Статистико-этнографическій обзоръ современнаго славянства. Spis tento byl prvotně určen pro „Encyklopedii slovanské filologie“, kterou připravuje cís. akademie věd v Petrohradě pod vedením V. Jagiće, nyní pak pro neshody mezi autorem a vydavatelstvem „encyklopedie“ vychází samostatně. V části vytištěné v srpnovém čísle „universitních zpráv“ Kijevských (str. X + 96) nalézáme následující kapitoly: 1. Slovanské plémě v celku (str. 1—24). 2. Rusové (str. 24—57). 3. Bulhaři (strana 58—84) a počátek kap. 4. Srbo-Chrvaté. Popisuje se 1. territorium slovanského plemene a jeho hranice . 2. Sousedé Slovanstva a neslovanští obyvatelé na jeho territoriu. 3. Rozdělení soudobého Slovanstva. 4. Vymřelí Slované. Hranice slov. territoria v IX. stol. 5. Počet slovanského plemene koncem r. 1906. 6. Rozdělení Slovanstva v ohledu politickém a kulturním. 7. Literatura předmětu. t. j. výčet hlavních spisů a publikac časopiseckých. II. kap. Rusové. 1. Ruská oblast a její hranice. 2. Sousedé ruského národa a neruští obyvatelé na territoriu ruského národa a ruského státu. 3. Ruští kmenové „разновидности русскаго народа“ a jich jména. 4. Počet ruského národa, 5. Všeobecné poznámky o národopisných zvláštnostech a politických poměrech ruského národa. 6. Literatura předmětu. III. kap.: Bulhaři. 1. Bulharská oblast a její hranice. 2. nebulharští kmenové na bulharském territoriu. 3. Sporné otázky o hranicích oblasti bulharského národa. 4. Zvláštní názvy bulharských kmenů. 5. Počet bulharského národa. 6. Rozdíly náboženské. 7. Všeobecné poznámky o národopisných zvláštnostech a politických poměrech bulharského národa. 8. Literatura předmětu. IV. kap. Srbo-Chrvaté: rozdělení jest stejné, jenže odpadl odstavec o sporných otázkách o hranicích tohoto národa.

Mezitím vyšlo již úplně, a co nejdříve promluvíme o něm podrobněji. Prozatím jen upozorňujeme na první část jeho. Diskussi, polemiku vyvolá zajisté značnou.

—

V tomto svém díle odhaduje T. D. Florinskij počet všech Slovanů na 148,521.000 duší. Prof. Niederle v r. 1900 odhadoval Slovany na 138,591.800 hlav, Florinski r. 1896 na 103,000.000, Leger r. 1887 na 101,724.000, Rittich r. 1885 na 95,000.000, Budilovič r. 1876 na 90,329.633 a Šafařík r. 1842 na 78,691.000 duší; pisatel Národních Novin, jenž sestavil uvedená data, čítá koncem r. 1906 Slovanů nad 150 milionů. Dle toho obnášel celkový vzrůst Slovanů v třetí čtvrtině minulého století nad 14%, ve čtvrté na 53%.

—

„Pošumaví“ uvádí, že v hejtmanství uherskobrodském vypije se do roka v 32 kořalnách 5880 hl. kořalky v úhrnné ceně as 570.000 K. Také příspěvek k poznání života našeho lidu. A neměla by podobná — také lidopisná — data docházeti častějšího povšimnutí?

—

Doc. Dr. Zd. Nejedlý v přednáškovém cyklu, pořádaném odborem Sázavana v Kutné Hoře, přednášel v listopadu t. r. „O české písni lidové“.

—

Osvěta Lidu z 26. října zaznamenává, že u Střelina (Strehlen) v Prusku — as 100 km. od českých hranic, — je dosud 6 vesnic, v nichž žijí kompaktně Čechové, potomci exulantů z polovce osmnáctého století. R. 1749 vystěhovalo se z Čech 70 rodin do okolí Střelína, kde založili osady Dolní, Horní a Střední Poděbrady, Husinec, Meltu a Eichwald. Potomci těchto vystěhovaleckých rodin, jichž je na 5000, tvoří nyní ještě u Střelína jazykový ostrov, jenž se neuvádí ani na některých národnostních mapách Německa. Ve všech uvedených obcích, ač škola již je poněmčena, udržuje se český jazyk. Přispívá k tomu jistě, že konají se (třikráte do měsíce) v Marianském kostele Střelínském, jenž byl před 150 lety odevzdán vystěhovalcům z Čech, české bohoslužby.

—

Prof. Chotek ve své studii o Cerovu (v Národopisném Věstníku I.) upozornil na povážlivý zjev, že v Cerovu nepřibývá obyvatelstva a to ne snad pro vystěhovalectví a pod., nýbrž pro poklesnutí přirozeného přírostu (počtu porodů). Nyní Národnie Noviny zaznamenávají stejný zjev i z obce maďarské: V Nagyharsányi, ve stolici baraňanské, jež čítá na 2500 obyvatelů, je všeho všudy 18 dětí. V posledních dvou letech nebylo v obci vůbec porodu!

Městská
veřejná lidová knihovna

„Poláci a Rusíni v Haliči“. Pod tímto titulem přináší nejnovější sešit časopisu „Świat Słow.“ (roč. III., sv. II., str. 289—293) velmi zevrubný statistický přehled poměrů obou slovanských národností v Haliči a zároveň mapku je znázorňující (str. 236—7) na základě výsledků posledního úředního sčítání z péra Romana Zawilińského. Podle toho jest v Haliči čistě polských okresů 23: nejvýchodnější jsou Nowy Targ, Limanowa, Brzesko, Tarnów, Pilzno: Ropczyce, Stryžow, Rzeszow, Przeworsk a Lańcut. V nich jsou ovšem také, již vesnice ruské, ale v počtu velmi nepatrném po 3% v novotaržském, stryžovském a lańcutském, jen 1·6% v převorském. Většinu méně značnou tvoří mimo to Poláci v 7 okresích: Jasło (Rus. 9·5%), Brzozow (Rus. 11·9%), Nowy Sącz (Rus. 13·8%), Krosno (Rus. 16·4%), Grybow (Rus. 18·8%), Gorlice (Rus. 25·2%), Jarosław (Rus. 33·2%). V 5 okresích drží si obě národnosti více méně rovnováhu, po případě mají Rusíni malou většinu: Sanok (Rus. 50·8%), Przemyśl (Rus. 53·2% spolu se Židy), okres hlavního města Lvova mimo Lvov samý (Rus. 45·6%) a ve východní Haliči: Trembowla (Rus. 54·3), Tarnopol (Rus. 55·9% se Židy). Konečně v 41 okr. mají Rusíni více méně značnou většinu, v 5 okr. dostupuje polský živel přes 40%: Cieszanów (P. 42·9%), Mościska (P. 40·6%), ve vých. Haliči Skałat (P. 44·4%), Husiatyn (P. 41·7), Buczacz (P. 40%), v 14 okr. přes 30%: Sambor (P. 32·8%), Rudki (P. 35·1%), Gródek (P. 30·3%), Kamionka (P. 36·4%), Sokal (P. 35·8%), Złoczów (P. 34·6%), Brzežany (P. 39·5%), Podhajce (P. 37·4%), Stanisławów (P. 38·5%), Brody (P. 31·6), Zbaraż (P. 36·5%), Czortków (P. 36·4%), Borszczów (P. 30·2%), Przemyślany (P. 36·5%); ve 12 okr. jest Poláků přes 20%: Rawa Ruska na severu (P. 28·5), Zaleszczyki na jihových. (P. 27·4%), Dobromil v centrální Haliči (P. 26·5%), Żółkiew (P. 26·1%), Rohatyn (P. 26·%), Liska (P. 24·2%), Horodenka (P. 23·4%), Stryj (P. 22·6), Drohobycz (P. 22·3%), Tłumacz (P. 21·9%), Kołomyja (P. 20·5%). V 6 okresích jest Poláků mezi 10—20%: Żydaczów (P. 19·5%), Kałusz (P. 16·3%), Stary Sambor (P. 15·9%), Peczeniżyn (P. 13·7%), Jaworów (P. 11·8%), Nadwórnia (P. 10·6%). Pouze ve 4 okresích klesá počet Poláků pod 10%: Turka (P. 9·4%), Dolina (P. 8%), Bohorodczany (P. 7·5%) a Śniatyn (P. 7·3%). A jediný jen jest okres Kossow, kde Poláci nečiní ani 4%. ale jest 12% „Němců“ t. j. Židů.

Tato statistika není však ještě zcela správná, neboť v některých okresích počítáni jsou Rusíni v procentech nepolského obyvatelstva, nýbrž také s obyvatelstvem mluvícím německy, tedy šmahem téměř se Židy dohromady. Poláci tedy bez Židů: jsou to okresy Stanisławów, Przemyślany, Kamionka, Sambor, Brody (!), Żółkiew, Stryj, Drohobycz, Tumacz, Kołomyja, Żydaczów, Kałusz, Stary Sambor, Jaworów, Nadwórnia, Dolina, Bohorodczany, Śniatyn. V jiných zase počítáni pouze Rusíni, a tedy Židé připočítáni k Polákům, jako v okresích Skałat, Cieszanów, Husiatyn, Mościska, Buczacz, Bržežany, Podhajec, Zbaraż, Czortków, Sokal, Rudki, Złoczów, Gródek, Borszców, Bobrka, Rawa Ruska, Zaleszczyki, Dobromil, Rohatyn, Liska, Horodenka, Peczeniżyn a Turka. O vlastním poměru polského a ruského obyvatelstva v Haliči nepodává článek tento zcela přesných dát. Mát ovšem hlavní účel čeliti proti politickým snahám ruským ovládnouti část Haliče na východ od řeky Sanu více méně ruskou, a ideálům těmto obětovati soukmenovce osedlé na západ od ř. Sanu počtem 86·378. jen aby mohli ovládati málem dvakrát tolik Poláků t. j. přes 1·4 mil. osedlých v této východní části Haliče.

—

Sekta Mariavitů v Polsce se rozšiřuje. Pořádali již sjezd ve Varšavě za účelem společné organisace a za církevní hlavu zvolen pater Jan Kowalewski. („Den“, 22. října.)

—

Mezi židy v Haliči jest úsilná agitace pro to, aby při změně volebního řádu do zemského sněmu bylo zavedeno volení na základě národních katastrů a to polského, maloruského a židovského. Kdyby se agitace setkala se zdarem, došlo by tím jaksi oficiálně uznání stanovisko sionistické, prohlašující Židy za samostatný, i při různosti řeči jednotný národ.

—

O dětském nadání tvořivém uveřejnily „Pedagogické Rozhledy“ r. XXI., str. 41 článek „Dětské plastiky“ a podaly vyobrazení. Pan Mauer vypravuje, jak venkovské děti ze vsi, které nikdy neměly příležitost viděti plastická díla, tvořily hračky, aniž by použily obrazu, a to jednak z hlíny, chlebové střídky a pak z darované jim plastiliny; povstaly výtvory dosti pěkné. Zvířátka převládala; a tvořilo-li dítě skupinu, vzniklo nejprve zvíře, potom vůz a naposled hospodář.

Když dal děvčátku z města plastilinu, aby mu něco udělalo, vznikly jen židličky, stolek, panna, raketa (!). Z toho vyvozuje důsledek zavésti spontání plastiku do škol před kreslením. —

Upozorňujeme na nový časopis „Keramické Listy", jenž začal vycházeti v dubnu v Praze r. 1907. Přináší sice odborně-technické věci, ale všímá si i historie výroby. Tamtéž vyšel článek Vl. Tittelbacha „Keramika i keramická ornamentika jižních Slovanů". Bylo by nám milé, kdyby si časopis všímal naší slovanské (resp. česko-moravské) keramiky lidové, aby přinášel z ní ukázky a podporoval pokusy o její rehabilitaci v moderním průmyslu.

—

B. Schneider uveřejňuje v Mittheilungen d. Vereins für Sächsische Volkskunde (IV., 6) jakožto „příspěvek k saské lidovědě" stať o námluvách u Lužických Srbů (pod titulem „Der wendische Hochzeitsbitter-Braška").

—

Prof. O. Seyffert v článku Volkskündliche Abende vzpomíná snah o oživení a udržení starých lidových zábav a slavností v Německu. Uznává, že je těžko sestaviti program pouze z čísel starých a vytýká, že často mění se podobné slavnosti v maškarádu v lidových krojích. Což však není dnes již v lidu tvůrčí síla, nedovede se dnes lid více ušlechtile baviti po svém způsobu? Odpovědí je mu večer, který uspořádal Spolek továrních dělnic v Drážďanech (Striesen.) Program večera byl prostý; působil prý však velmi mile. Vyplňovaly jej Güntherovy krušnohorské písně, jež přednášela skupina dívek, představující jakýsi živý obraz z nynějšího života v Krušných horách. Tomu odpovídal i oblek děvčat i úprava scény. Mimo to předvedena byla trojaktová hra ze života, jejíž autorkou byla tovární dělnice. V celém uspořádání zábavného večera — přichvaluje si prof. Seyffert — nebylo umělkované kopie lidového života, nýbrž lidový život sám. —

Letošní sjezd delegátů německých spolků lidovědných rozhodl, aby byla připravována sbírka zaklínání a čarodějných říkadel i požehnání všech německých krajů. V komisi, zvolené za tímto účelem, zasedají Dieterich, Kahle a Hepding. —

Naše Doba XIV. seš. 12. přinesla referát o sporu antropologů Fritsche na jedné a Boas-a a Kollmanna na druhé straně v otázce: vznikají-li nová plemena. Ku př. křížením bělochů a černochů, bělochů a rudochů, akklimatisováním atd. Nikoli; vznikají jen kříženci. Je dokázáno, že kosti, svaly, postava se od doby diluviální neměnily. Černoch v Americe nezbělí a Evropan v horkých krajinách zůstane Evropanem.

Zprávy o museích a společnostech národopisných.

Aby usnadnila nejširším vrstvám pražského obyvatelstva častější prohlídku musejních sbírek, zavedla Rada Společnosti Národop. Musea Československ., denně odpoledne od 2 hod. do setmění (v létě do 6 hod.) volný vstup. Nové toto opatření ukázalo se úspěšným; neboť za něho počet návštěvníků se zdvojnásobil a příjem u vstupní pokladny neklesl (šatna sama totiž nyní vynáší tolik, kolik dříve vynášelo vstupné se šatnou). — Zvýšené pozornosti sbírky Národopisného Musea zasluhují již proto, že stále přinášejí nový materiál. Po lonském zakoupení velké sbírky pě Kretzovy z moravského Slovácka došlo letos na zakoupení neobyčejně cenné kolekce slezských krojů a vyšívek od P. Vyhlídala. Tím doplněny jsou památky národopisné ze Slezska, které chová Národopisné Museum tak, že budou jednou z nejúplnějších sbírek věcí slezských. — Při tom snaží se Národopisné Museum stále doplňovati svůj program: tak právě dala rada musejní podnět k tomu, aby se ve Společnosti NMČ. ustavila komise pro hudební etnografii. Tím doplňuje se pozornost, kterou Národopisné Museum dosud věnovalo lidovým památkám výtvarným a literatuře tradiční, i na poli umění hudebního.

—

Národopisnému Museu dostalo se v poslední době cenného odkazu: prádelníku, velmi pěkně vykládaného, jejž mu poručila zesnulá pí M. Svobodová ve Slaném. Snad najde příklad † pí Svobodové následovníky a způsobí, že ti, kdož

nemohou se od svých cenných a milých památek na život předků odloučiti za svého života, postarají se, aby aspoň po jejich smrti dostaly se podobné památky do museí. Tím postarají se spolu o jejich nejbezpečnější uložení a ochranu, jakou jim v rukou soukromých nikdy nemohou zajistiti.

—

V Národopisném Museu připravuje se pro prosinec výstavka starých, lidových českých jesliček, pro niž je zabezpečena již bohatá kolekce P. K. Procházky, který české jesličky již i literárně zpracoval. Staré betlémy jsou jistě zajímavy nejen jako památky lidového umění výtvarného, nýbrž i na př. leckdy jako obrazy krojové; neboť figurky jejich nebývaly v obvyklých dnes fantasticko-pseudo-historických krojích, nýbrž v krojích doby svého vzniku. Není proto pochyby, že výstavka lidových jesliček, bude-li míti jen obstojnou účast, snese dosti národopisných zajímavostí. Přihlášky k ní přijímá kancelář Národopisného Musea (Smíchov 98). — Pro pozdější dobu chystá se v Národopisném Museu několik výstavek speciálných, z nichž nejdříve, sprostředkováním prof. Chotka, dojde na obsáhlou a bohatou výstavu blatských a kozáckých krojů a vyšívek pí Jehličkové. Po ní bude následovati asi výstavka jiné soukromé sbírky valašských vyšívek.

—

Krajinský studentský spolek Budivoj upozornil radu Společnosti N. M. Č. na to, že letošního léta obcházel na Vltavotýnsku obchodník-agent, jenž ode vsi ke vsi vyhledával a kupoval národopisné památky. Bohužel zpráva nebyla pro Národopisné Museum novinkou. Náš venkov je v poslední době vskutku v nejednom okrese co do památek starožitných, ať již uměleckých ať národopisných, přímo exploitován. A na škodu kořist obchodníkem takto získaná dostává se do ciziny nebo, zůstane-li v Čechách, do rukou soukromých, kde je její osud vždy nejistý. A čeliti podobnému vykořisťování nelze dosti úspěšně proto, že naše musea nejsou finančně nadána tak, jak by potřebovala, aby mohla konkurovati s agenty-sběrateli. Tu nezbývá, než aby naše venkovská inteligence, zejména učitelstvo a studentstvo, získávala aspoň od bohatších sousedů darem nebo zapůjčením pro musea významných památek. A že i takto se dá mnoho získati, svědčí zkušenosti všech museí.

—

V minulém ročníku N. V. Č. zmínili jsme se o potřebě organisace národopisné práce a pronesli v „Drobných zprávách" požadavek, aby všechny naše časopisy pořizovaly rejstříky svých národopisných příspěvků a je vědeckým institucím zasílaly. Na náš požadavek nebylo v nejmenším reagováno, ač jest pro usnadnění práce důležitý. Dnes přicházíme s návrhem novým: aby byly všechny časopisy venkovské povinny jeden exemplář ukládati v místním resp. okresním (krajinském) museu. Krajinská musea mají poskytovati obraz svého okrsku, jeho dějů, lidí i vývoje. Venkovské listy jsou právě význačným produktem svého prostředí, jeho snah, cílů i zápasů a na druhé straně: zobrazují duševní i přírodní stav kraje. A proto mají krajinské listy býti v krajinském museu.

Jeden povinný exemplář zasílá se universitní knihovně. Při spoustě časopisů, které každým dnem hromadí se do velkých pyramid, při omezenosti prostoru, času a služebnictva univers. knihovny není tam podrobné studium a probírání krajinských časopisů možné; a takový venkovský časopis, zvláště nevázaný, se snadno založí — i ztratí.

Proto byla by výhodna decentralisace; krajinská musea by si pak snadněji z nich svou literaturu a kulturně-pramenné příspěvky registrovala.

— *Milouš Vystyd.*

„Pošumaví" doporučuje, aby menšinoví pracovníci sbírali památky českého, zejména národního života svého kraje (působiště). Z památek takto zachráněných časem mohla by býti založena menšinová musea. Mimo to by se tím zabránilo, aby české památky nepřecházely do rukou krajinských a místních museí německých.

—

Dle zprávy Průmyslového musea pro východní Čechy v Chrudimi vzrostly musejní sbírky na 8278 kusů, z nichž v r. 1906 přibylo 1062. Při nákupu byla zvláštní pozornost věnována lidovému, malovanému nábytku východočeskému. Návštěva musejních sbírek byla bezplatná a čítala 29.068 osob. Odborná knihovna čítala 1810 děl o 3658 svazcích a 29.897 listů předloh; veřejná městská knihovna, jež je připojena k museu, má 8925 svazků. Vypůjčovatelů měla knihovna odborná 1320 a knihovna veřejná 1060. Výstav dočasných uspo-

řádalo museum 15 a účastnilo se na 4 výstavách cizích. Mimo to udržovalo stálou výstavku řemeslných výrobků východočeských. Dále byly uspořádány tři další kursy vyšívačské, o jejichž stálé úspěšnosti Národop. Věstník již zprávu podal. Příjmy musea obnášely 29.639·18 kor., výdaje 26.901·24 kor.

—

Museum v Německém Brodě rozmnoženo bylo v roce 1906 o 25 předmětů, většinou národopisných a o 77 kusů starých mincí. V inventování bylo pokročeno k čís. 592. Museum dalo podnět — ovšem marně — k okresní výstavce národopisné (na 103 výzvy k účasti došlo 21 odpovědí, z nichž 18 bylo odmítavých), pokračovalo v přípravách k sepsání historicko-kulturní monografie, dalo podnět k vydání seznamu starých českých tisků v knihovnách německo-brodských (v gymnasijní, děkanské, musejní a školní), zakročilo o zachování starých městských bašt a příkopů atd. Příjem musea byl 595·47 kor., vydání 132·07 kor. Subvence městská pro museum obnášela celých — dvě stě korun! Správcem musea byl prof. Josef Němec.

—

Komitét pro estetickou výchovu v Praze, v němž zasedají přední naši výtvarní umělci, uspořádá v prosinci v Topičově salonu vánoční výstavku hraček a obrazových knih. Na výstavce vedle moderních výrobků uměleckých bude i výběr českých lidových hraček a jesliček.

—

Moravský archeologický klub v prvém roce své činnosti soustředil 44 členů, většinou archeologických pracovníků. Vydával revui Pravěk. Členové spolku provedli na 59 místech vykopávky, pátrání nebo sbírání materialu a vykonali 8 přednášek popularních, aby budili v širších vrstvách pochopení pro význam archeologických památek a tím bránili jejich ničení. Mimo to usnesl se výbor pořídíti nejúplnější soupis pravěkých památek, uschovaných v moravských sbírkách veřejných i soukromých. Konečně uspořádal ve dnech 14. a 15. července v Litovli sjezd spojený s výstavkou; výstavku uspořádal také (od 11.—18. srpna) v Podolí u Brna. Úkolem výstavky bylo vzbuditi přímým názorem u lidu venkovského náležité porozumění pro starožitné památky a nabádati tak k jejich záchraně. Výborové schůze koná spolek vždy v jiném místě Moravy tak, aby členové výboru postupně mohli seznati různé (soukromé i veřejné) archeologické sbírky moravské.

—

Zemský výbor markrabství moravského usnesl se doporučiti sněmu koupi paleontologické praehistorické sbírky p. řed. K. Mašky z Telče.

—

Na Moravě ustavil se nový spolek „Sdružení výtvarných umělců moravských", jehož cíle dotýkají se i snah lidovědných. Aspoň prof. Vlček v přednášce konané v Prostějově uváděl za úkol Sdružení — mimo jiné —: Zachovat poklady vkusu mezi lidem a hledět je rozmnožit. Vývoj průmyslu posledních let je příčinou, že vkus u lidu upadá, ba že se ztrácí smysl pro umění; a tomu je třeba zabránit všemi prostředky. Dříve se umělecké potřeby lidu ukájely velmi složitě. Předně doma: barevný kroj, barevný dům, řezby a džbány i polní nářadí, všechno neslo svůj znak krásy, všechno bylo zdobeno dle vlastního vkusu lidu. Dnes jde pak o to, nedopustit, aby to, co v tomto směru ještě trvá, vzalo náhle za své záplavou továrního nevkusu. Napřed tedy zabránit, aby se už nic paušálně a bez nutné potřeby nezahazovalo z toho, co ještě máme. „Ve svém koutě dosáhl toho Úprka (jenž stojí v čele uvedeného snažení na Moravě) způsobem až ideálním. Vyložil, ukázal a dokázal lidem, že to, co mají, je o sto honů lepší, než to, co jim mohou dodat továrny a bohaté Slovácko rádo si dopřává luxusu drahých ručních krajek, vzácného vyšívání šatů, které jsou určeny, aby je roztrhal pravnuk. Nemůže ovšem Úprka býti všude, proto mu velice záleží na proselytech — jeho řečí mluví hodonští, dr. Kolísek, prof. Krejčí, na Valašsku Jaroňkové atd. On chce k té věci semknouti všechnu inteligenci, roztroušenou po venkově a zabývá se plány založit kulturní společky po vesnicích, které by sebraly všechen umělecky cenný materiál, který nelze v užívání zachovat, do musei."

—

V Boskovicích péčí pp. mag. Lipky, říd. uč. Tichého a dra Světiny bylo založeno krajinské museum.

—

V Prostějově bylo založeno právě „Družstvo pro domácký průmysl krajkářský a jiné ženské práce pro okres Plumlovský a Prostějovský". Podíly jsou

po 10 kor. Obdobné družstvo založeno bylo letos také, jak Věstník již zaznamenal, v nedalekých Konicích. —

Umělecko-průmyslové museum v Opavě uspořádalo v r. 1906 — dle zprávy nedávno vydané — 6 výstavek a účastnilo se na 5 výstavách cizích, z nichž 4 byly zahraničné. Přednášky uspořádalo 4, kurs (kreslířský) jeden. Nově v museu bylo instalováno oddělení uměleckých děl vlašské renesance; upraveno bylo oddělení textilní, keramiky a skla. Protože zejména pro textilní oddělení nestačí místnosti, zaměňují se vystavené předměty v určitém turnu. — Návštěva musea byla 8190 osob. Příjem: 26.014·46 kor.; vydání 25.658·66 kor.

—

Veřejná čítárna a knihovna v Landškrouně učinila za podpory městské rady prvé kroky k založení musejního spolku. Novému spolku byly již předem zabezpečeny místnosti (2 síně) a předány mu budou nasbírané již staré památky, zejména rázu lidovědného. I v jiných německých městech u nás ukazují stejně dobré pochopení pro význam sbírek a studií lidovědných. Místní museum v Kunvaldě dostoupilo již ve svém inventáři č. 1000. Spolu z německého Kravařska se oznamuje, že bude v nejbližší době vydán uč. Schuligem popis (předem se stanoviska lidovědného) tohoto kraje. Třebovsko na Moravě již svoji vlastivědu má. Uč. Czerny vydal nedávno Heimatskunde des Schönhengster Gaues, jež byla — ve čtrnácti dnech rozebrána. U nás, jak svědčí stálé stížnosti vydavatelstva Moravské Vlastivědy, není podobně živého zájmu. — Místní musejní sbírky v Moravské Třebové došly také velmi dobrého umístění v samostatné, poměrně rozsáhlé budově, kterou jim věnoval rodák třebovský p. Holzmeister.

—

Město Vídeň věnovalo 3. října pro technicko-historické museum, po jakém volal již v letošním létě u nás prof. dr. Jos. Gruber, zcela bezplatně potřebný stavební pozemek a na hotovosti příspěvek 1 milionu korun (ovšem s podmínkou, že bude zajištěno opatření celého stavebního kapitálu v obnosu 6 mil. kor. Vláda prý již zajistila novému museu další subvenci, státní ve výši 1·5 milionu korun.).

—

V Gmundenu ustavila se společnost, jež si určila za úkol založiti Museum für das Salzkammergut, jež se má státi svou dobou majetkem města.

—

Pro museum lidového umění a průmyslu v Inšpruku postaví se nová budova. Inšprucká obchodní komora vypsala právě konkurs na její plány.

—

Verein für Sächsische Volkskunde vypisuje na základě zvláštního ministeriálního zmocnění od r. 1900 soutěž na reprodukce starého selského umění a stavitelství. K soutěži jsou vyzváni vždy žáci škol umělecko-průmyslových a průmyslových. Práce, poctěné cenou, stávají se majetkem spolku. Ceny jsou nevelké (diplom a odměna 30 mk, diplom a premie knižní a pouhé čestné uznání) a byly letos přiznány 23 účastníkům (pěti prvá, šesti druhá a ostatním třetí cena). Účast na soutěži bývá přes to značná. Tak na př. letos soutěžilo 177 kreseb. Práce soutěžící se vždy vystavují a to nejprve veřejně v Drážďanech, potom postupně na školách, jež byly k soutěži pozvány.

—

V novém umělecko-průmyslovém museu v Drážďanech, jež se otevře 1. listopadu, bude instalováno též několik interiérů selských světnic.

—

Ve Francii chystá vláda zákon, kterým by bylo postaráno o to, aby cenné památky, nalézající se ve veřejném majetku, zejména v kostelích, bezpečně se uložily v museích. Kdo zná, jak nedbale se velmi často staré památky, pokud nejsou uloženy v museích, chovají a jaké přes to se kladou překážky bezpečnému jejich uložení ve sbírkách musejních, ocení význam připravovaného zákona.

—

Společnost pro studium cikánů (The Gypsy-Lore Society) ožila po 15 letech k nové činnosti, a začala vydávati novou řadu svého časopisu Journal of the Gypsy-Lore Society. New Series. Jak se dovídáme z krátkého oznámení v posledním čísle časopisu Folk-Lore (XVIII, 360) obsahuje 1. číslo vydané v červenci t. r. (v. 8°, str. 96) několik krátkých lidových povídek ze Slavonie („From Slavonia"), řadu hádanek a j.

Vychází péčí publikační komise Společnosti Národopisného Musea Československého (dr. A. Kraus prof. J. Polívka a dr. V. Tille), nákladem Společnosti NMČ. a za vydavatelství a odpov. redakce prof. dr. J. Polívky. — Papír se skladu České společnosti pro obchod a průmysl papírnický G. Wiesner Duffek & spol. v Praze. — Tiskne Alois Wiesner, knihtiskař České Akademie císaře Františka Josefa I. pro vědy, slovesnost a umění v Praze.

Rejstřík jmenný.

Aleš M. 107
Anderle K. 113
Anučin D. A. 59
Arnaudov M. Dr. 146
Autrata F. V. 236
Bartoš Fr. 6, 31, 237
Belović-Bernardzikowska Jelica 64
Berg L. 185
Bitner V. V. 31, 185
Böckel Otto 238
Boháč Ant. 81, 139, 238, 249, 300
Boranić D. Dr. 258
Brückner Al. 71, 191
Bystroň 112
Cirkva Jan, lidový vypravěč 280
Bystřina O. 236
Cvijič J. Dr. 192
Czambel Samo Dr. 1, 112
Čapek Tomáš 160, 238
Čechvalová, lidová vypravěčka 232, 288
Černý Ad. 161
Černý Fr. 136
Dalmatov K 257
Debeljković Dena 142
Dohnal Ant. 144
Dracott E. A. 181
Drahomanov Mich. 21
Dušek V. J. 217
Dvorský Fr. Dr. 134
Erben K. J. 6, 88, 132
Erdeljanović Jovan 142
Firbas Oskar 290
Flajšhans V. 3
Florinskij T. D. 301
Franko Iv. Dr. 93, 95
František Josef I. 117, 161
Frischauf E. Dr. 64
Gaidoz Henri 243
Gavrilović A. 149
Gebauer Jan Dr. 159
van Gennep Arnold 255
Goll Jar. Dr. 115
Grempler V. 162
Grosse A. 130
Gruber Jos. Dr. 306
Haberlandt M. Dr. 192
Haeusler A. 115
Hahn Ferdinand 297
Heilborn L. 185
Herain J. 194
Hirt 71
Hladký V. 161
Hoffmann Krayer E. 60
Homolka Jos. 132
Horák Jiří 95, 96, 271
Hostaš K. Dr. 194
Hostinský Ot. Dr. 3, 49, 59
Hruševskyj M. 93
Chalupný E. Dr. 288
Chotek K. 115, 301, 304
Chytil Al. 137, 192, 249, 299
Jacimirskij A. J. 31, 93, 153, 155, 185, 187
Jahn M. 236
Jakubec Jan Dr. 115
Janáček Leoš 51, 60
Janko Josef Dr. 81
Jehličková A. 304
John 60
Jovanović-Batut M. Dr. 61
Jurkovič D. 60, 238
Kadlec Kar. Dr. 140
Klvaňa J. 237
Kolísek Al., Dr. 254
Koneczny Felix Dr. 289
Kopáč Josef 33
Kořista Fr., lidový vypravěč 272
Kratochvílová Fr., lidová zpěvačka 282
Kraus Fr. S. Dr. 161
Kretz Fr. 63, 236
Křivánková Věra 98
Krzywicki Ludvík 91
Kuzelja Zenon Dr. 45, 93, 96
Laistner L. 97
Leisching Jul. Dr. 115
Letošník Josef 3
Liněvá E. 98
Lorentz Friedrich Dr. 22
Löwe R. 65
Macculloch J. A. 291
Macler Frederic 101
Mádl K. B. 107
Máchal J. Dr. 43, 63
Mareš Fr. 238
Martínek Jan, zpěvák lidových písní 283
Maslov A. 153
Maška K. 305
Matiegka J. Dr. 115, 194
Mel'gunov J. N. 98
Meringer Rud. 42, 65
Mijatović Stanoje 141
Miklosich 66
Miller V. Th. 59
Mišík Štefan 1
Miškovský Jos. 91
Murko M. 60, 68
Nauman J. 235
Nejedlý Zd. Dr. 59, 301
Nicolaïdes Jean 245
Niederle Lubor 1, 45, 60, 191
Nilsson Axel 248
Nitsch Kazimierz Dr. 112, 161
Nováček V. Dr. 217
Oehm M. 194
Pastrnek F. Dr. 161
Pátek Ferd. 114
Paul K. 31

Pavlyk M. 21
v. Peer Alex. 68
Peisker J. Dr. 73
Petrović Atanasije 143
Pletscher Th. 96
Piskáček Ad. 237
Polívka J. Dr. (jpa, J. P., P-a, red.) 23, 48, 98, 107, 112, 132, 149, 151, 161, 184, 232, 234, 244, 245, 247, 248, 249, 287, 288, 290, 297, 299
Práč I. 98
Prasek V. 60, 115
Pucykovič F. J. 31
Radlov V. V. 247
Ráth Aug. Dr. 139
Rozdol'skyj Jos. 61
Růžička Josef 43
Seyffert O. 303
Schneider B. 303
Schrader O. 65
Singer S. Dr. 244
Skopalík 31
Skopec Jindřich 91
Smólski G. 31
Socháň Pavel 31, 191
Stasov Vl. 21
Stibral Jiří 31
Sušil 31
Šajžin N. S. 185
Šembera A. V. 3
Šešinová N. zpěvačka lidových písní 279
Škarnicl Ant. Jos. 60
Škarnicl Fr. 60
Štrekelj K. 48
Šubrt F. A. 248
Šuchevyč Vl. 20
Tetzner E. Dr. 22
Tille Václav Dr. 88, 161, 232, 287
Tomašivskyj Št. 1
Truhlář F. 256
Tykač Jan 164, 198, 259
Uhlenbeck C. C. 65
Václavek M. 236
Wanklova M. 238
Vavák F. J. 91
Wehrhan K. 254
Vinogradov N. 151
Wirth Zd. Dr. 60, 114
Vlček Jos. 305
Vyhlídal J. P. 303
Vykoukal F. V. 48, 91, 146, 217, 243
Výstyd M. 304
Zawiliński Roman 302
Zdziarski St. Dr. 21, 91
Zíbrt Čeněk Dr. 61, 191
Zubatý Josef 101, 115
Zych Ot. Dr. 31
Žalud A. 289

Rejstřík věcný.

Akademie Česká pro vědy, slovesnost a umění cís Fr. Jos. I. v Praze 112, 192, 254
Akademie Hospodářská v Táboře 162
Akademie jihoslovanská v Záhřebě 258
alkoholism slováckého lidu 301
Amis a Amil 295
Amor a Psyche 294
Antropologie a etnografie 185
Aretalogie 145
Archeologický klub moravský 114
Arméni, pohádky armenské 101
Asie; Asijští národové Ruska 185
bájesloví 77
— slovanské 43
betlém velikoruský 151
Bulhaři, pohádky jejich 147
byliny 185
Cikáni 306
„**Č**asopis Společnosti Přátel Starožitností Českých" 114
„Český Lid" 61
Češi v Americe 160, 238
Češi, národní povaha jejich 288
Češi, odbor český pro sbírání národních písní 49—54
Češi a Poláci, jazyková hranice mezi nimi ve Slezsku 112, 161
Češi v ruské národop. literatuře 31
Češi v Rusku 160
Čítanka lidová moravská 236
děti, jejich plastické výtvory 302, pověrčivost jejich 161 — ukrajinské 45
„Deutsche Heimat", lidovědný spolek ve Vídni 63
dotazník o národních písních 48, 54; o lidovém a domáckém průmyslu 62
draci unesli tři princezky, nejmladší bratr je vysvobodí 229
s draky boj pod mostem 287
Družtvo musejsko za Kranjsko 257
dům, studium jeho 42, 66, 249
epos národní ruský 185
erotika v literatuře tradiční 245
etnografie hudební 153
fonograf ve službách národopisu 61, 98, 185, 254
The **G**ypsy-Lore Society 306
hellénské báje 145
Horácko české 33
hračky lidové 60, 115, 193, 255, — a moderní 63
hradiska žmudská 92
hranice českopolská ve Slezsku 112, 161
hranice jazyková na Moravě 81
hranice národnostní polskoruská 302
hranice slovenská, východní 1
hry na přástvě 266
Huculové 20
hudba, národopis hudební 103, 153, 303
humor lidový 247
jablíčko kdo vytrhne princezně, stane se jejím chotěm 229
jazykozpyt a národopis 65
jesličky české 304
jesle velikoruské 151
kapitola metropolitní sv. Vítská 116
keramika česká, imitace její 193
keramika něm. současná 258
Klub archeologický moravský 305
Kocourkov, tradice kocourkovské 247
Kolové, tradiční jejich literatura 297
komise pro vydávání hist. památek mor. 194
komise umělecko-historická zemského výboru 114
kožich horácký 33
krajkářství 114, 305
kroje lidové a moda 254; — v Minden (Něm.) 258
kurs výšivkový pro industriální učitelky 63
— krajkářský 114
„**L**ampa Aladinova" 234, 287
Laši, nářečí lašské 112
Léčení lidové 31, 162
lidovědy vestfálské a porýnské bibliografie 254
Literatura česká lidovědná, cizí hlasy o ní 60, 191
lidožroutství v tradicích lidových 293
lnářství 163, 195, 259
lože Kajnerovo 133, — Záhořovo 132
manželství, uzavírání jeho v Zakaspicku 113
mapa národnostní Moravy 137, 249, 299; — Uher Slovenska 1; — všeho území německého 161
Mariavité 302
Matice Moravská v Brně 194
Matice Slovenská v Lublani 194
Matyáš Korvín v lidové tradici slov. 96
menšiny jazykové na Moravě 81
místopisy české v knihovně Národop. Musea 62
Modrovous 294
Morava, odbor moravský pro sbírání národních písní 51
musea menšinová 304; školní 256; zemědělská 192
Museum um. prům. v Berlíně 258; krajinské v Boskovicích 305; um. průmyslové v Brně 116; zemědělské v Brně 256; krajinské v Něm. Brodě 162, 305; městské v Čes. Budějovicích 32; školní v Bukovsku 256; um. průmyslové v Drážďanech 306; městské v Gmundenu 306; národopisné

v Hamburku 258; průmyslové v Hořicích 116, 162, 193, 255; městské v Hradci Kr. 62; krajinské v Humpolci 41; průmyslové v Chrudimi 32, 63, 162, 304; národop. a průmyslové v Inšpruku 306; městské v Jaroměři 116, v Novém Jičíně 64; histor. a národopisné v Klatovech 194; místní v Kunvaldě 64, 306; krajinské v Lanškrouně 306; v Litovli 32; im. Dzieduszyckich ve Lvově 20; Rumjancovské v Moskvě 257; státní v Olomouci 194, 256; um. průmyslové v Opavě 306; zemědělské v Opavě 256; průmyslové v Mor. Ostravě 194; zemědělské v Pešti 257; cara Alexandra III v Petrohradě 153; antropologie a etnografie Petra Velikého v Petrohradě 257; kapitolní v Praze 116; městské v Praze 162; Národopisné Československé 32, 59, 60, 62, 114, 115, 117, 161, 190, 192, 193, 255, 256, 303, 304; zemědělské v Praze viz retrospektiva zemědělská; zemské české 193; okresní v Příbrami 116; polské v Rapperswylu 258; městské v Rokycanech 63; zemské v Sarajevě 64; městské ve Slaném 256; v Stříbře 256; v Táboře 162; v Mor. Třebové 306; národopisné ve Štokholmu 248; národopisné ve Vídni 257; uměl. průmyslové ve Vídni 31, 64; technicko-historické ve Vídni 306; zemědělské ve Vídni 192; zemské ve Vídni 64; archeologické ve Vratislavi 162; obchodní v Záhřebě 64; krajinské (blatské) ve Zbudově 63
nadávky lidové 36
nápěv a slova českých písní lidových 6
nářadí domácí 66
nářadí lnářské 169, 195
nářečí lašské 112
národnostní hranice polsko ruská 302
národnostní mapa Moravy 249, 299
národopis a antropologie 185
národopis hudební 103, 153, 303
národopis a jazykozpyt 65
národopis v moravské čítance 236
národopisných památek exploitování 304
národopis a výtvarné umění 60
nástroje a nářadí 75
návod ke sbírání písní národních 48, 49, 51
návštěva Národop. Musea v Praze 303 — panovníkem 117, 161
návštěvy školní v museích 32
nejmladší syn hlavním rekem lidových povídek 294
Němci a česká literatura vědecká 60
Netolic, města archiv 217
notace lidových písní 52, 90
obchod s otroky v Zakaspicku 112
obrazy vlastivědné 115
obyčeje lidové srbské 141
obyčeje právní 79, 113, 139
obyvatelstvo Ruska 192
odkaz Národop. Museu v Praze 303
ochrana starých památek ve Francii 306
ornament slovanský 31
ornamentika prvotných národů 126
ostrovy jazykové na Moravě 81
otcův hrob oplakává nejmladší syn 228
otrokářství v Zakaspicku 112
„Palacký", spolek musejní a literární ve Slaném 356
pálení uhlí 234
památky histor. moravské, vydávání jejich 194
Perseus a Andromeda 295
písmo značkové 122
písně lidové 238
písně české lidové, rytmus jejich 3; sbírání jejich 49; — z Posázaví 279; chodské 31; lašské 60;
písně lidové haličsko-ruské 61; — rakouské, jejich oficiálné sbírání 48 — ruské 98; duchovní 154; epické 185; — slovinské, sbírání jejich 48
plastika dětská 302
pohádkosloví 23, 88, 96, 101, 132, 146, 149, 161, 181, 228, 244, 245, 247, 292, 298
pohádky armenské 101; bulharské 146; cařihradské a maloasijské 245; české z Posázaví 272; elsaské 246; indické 181; slovenské z Krakovan 228, 286; slovinské z Pomořan 22; srbské 149; švýcarské 244
pohádky, původ jejich 97, 296
pohádek stěhování 296
Poláci a Češi, jazyková hranice mezi nimi ve Slezsku 112, 161
Poláci a Rusíni v Haliči 302
Poláci na severu stolice spišské 3
pomalování smuteční 122
popelvár 229
poroba starých Slovanů 73
povaha národní česká 288
pověry lidové 31, 161, 254
povídky hellénské, divuplné 145
požehnání, sbírka jejich textů 303
přadlena líná (Anička takto takto . . .) 232—4
pranostyky o lnu 166, 167, 209
přástvy 259
„Pravěk" 114
Právo, obyčeje právní 77, 139
příjmení lidová 93
přízvuk v českých písních lidových 4
průmysl lidový a domácký 62
průvodce umělecký po král. Českém 114
psychologie lidového básnění 238
původ umění 119
rejstříky věcné k novinám 114
retrospektiva zemědělská 62, 115, 162, 190, 255
řád svatební 217

říkadla čarodějná, sbírka jejich 303
Rusíni, jejich hranice jazyková vůči Slovákům 1
Rusíni a Poláci v Haliči 302
Rusové, jejich knižní zprávy o Češích 31
rytmus českých písní lidových 3
sbírání písní národních 48, 49, 51
sbírka paleontologicko-prehistorická, Maškova 305
sbírka pě. Vyhlídalova vyšívek a krojů slezských 303
sčasování mor. národních písní 51
Sdružení výtvarných umělců moravských 305
selského lidu v Čechách dějiny 192
sionism 302
Skansen 248
Slováci, východní hranice jejich jazykové oblasti 1
—, obyčejové právo jejich 139
Slované staří, jejich poroba 73
Slované, počet jejich 301
Slovinci, odbor slovinský pro sbírání národních písní 48
Slovinci v Pomořanech 22
slovník dialektický dolnorakouský 63
slovník porýnských nářečí 193
soupis veř. i soukr. sbírek dolnorakouských 64
společnost Hospodářská Ústřední 162
Společnost krajinská musejní v Litovli 32
Spoločnost museálná slovenská 162
Společnost musejní Krahuletzova v Eggenburgu 64
Společnost Národopis. Musea Československan. 32, 62, 112, 115, 191, 193
Společnost přátel přírodních věd, antropologie a etnografie v Moskvě 59
Společnost přátel starožitností českých 62, 114, 193
Spolek vlast. musejní v Olomouci 194, 256
Spolek archeologický ve Varně 258
Spolek musejní na Zbraslavi 63
Srbové 141
Srbové, pohádky jejich 149
Srbové v Uhrách, úmrtnost jejich 61
statistika národnostní Haliče 302
stavby lidové 114, 161, 249
studium tradic lidových ve Francii 243
subvence státní museím v Uhrách 162
svatba, řád svatební 217
šatstvo prvotné 75
školy, návštěvy jejich v museích 32
Švábové, kocourkovské kousky o nich 247
tabu 294
O tátoškovi 228
tetování 122
teorie účelnosti o původu umění 119
Tom Tit Tot 234
tradice lidové ve Francii 243
„Tři přadleny" Erbenovy 88
typ domový 43, 66
ubývání obyvatelstva v uh. obcích 301
účelnost, teorie účelnosti o umění 119
uhlířství 234
Ukrajina, život dětí a pohlavní život žen ukrajinských 45
umění, původ jeho 119
umění lidové, aplikace jeho na moderní potřeby 61
umění lidové, výstava jeho 62
umění lidové, jeho zachování 305
umění lidové, ruské 257
Valaši na Moravě, původ jejich 161
včelařství, oddělení včelařské při Národopisném Museu 62
Verein für Landeskunde von Niederoesterreich 63, 64
Verein für oesterreichische Volkskunde 63
Věstník Národop. Československý, české i cizí hlasy o něm 31, 60, 115, 160, 191
Věstník Poděbradska 51
Vlastivěda moravská 134
vlastivěda na školách 115
„vornát" — kožich a nadávka 36
výroba vyšívaných kožichů 37
výstava uměleckých hraček 115
výstava současné něm. keramiky v Berlíně 258
výstava hraček v Brně 193, 255
výstava národopisná okresní v Něm. Brodě 63
výstava vyšívek východočeských v Hořicích 162
výstava drobného umění v Hradci Kr. 62
výstavky vánoční v Hradci Kr 194
výstava moderních hraček v Chrudimi 63
výstava lidových selských krojů v Minden 258
výstavka ruského lidového umění v Petrohradě 257
výstava jarní hospodářská v Praze 162, 190
výstava jubilejní komorního obvodu pražského r. 1908 32
výstava kuchařství a hostinství v Praze 62
výstava lidového umění a domácího průmyslu 62
výstava vánoční hraček a obrazových knih v Praze 305
výstavky občasné v Národop Museu 304
vystěhovalci čeští v Americe 238
vystěhovalci z Čech v Prusku 301
vyšívání lidové 33
vyšívání lidové, kurs o něm pro industriální učitelky 63

vyšívání národní v obchodním museu v Záhřebě 64
vyšívky a kroje slezské, sbírka jejich P. Vyhlídalova 303
vyšívky východočeské 162
vznik nových plemen 303
zábavy lidové 303
Záhoř, lože jeho 132
zaklínání, sbírka jeho textu 303
zemědělství a jeho nástroje 70
zvonice, lidová stavba v Rakovníku 114
zvonice v Semanině 161
žena ukrajinská 45
Židé 302
Život pohlavní lidu ukrajinského 45

Městská
veřejná lidová knihovna
v Jičíně.

Aa 9/- 97
b-I.

NÁRODOPISNÝ VĚSTNÍK

ČESKOSLOVANSKÝ.

VYDÁVÁ

SPOLEČNOST NÁRODOPISNÉHO MUSEA ČESKOSLOVANSKÉHO.

REDAKČNÍ KOMISE

A. KRAUS, J. POLÍVKA, V. TILLE.

VYDAVATEL A ODPOVĚDNÝ REDAKTOR

J. POLÍVKA.

Bradáč's Ackerbauschule in Jitschin. v Jičíně. Bradáčova rolnická škola

ROČNÍK III.

V PRAZE.
NÁKLADEM SPOLEČNOSTI NÁRODOP. MUSEA ČESKOSLOVANSKÉHO.
1908.

PODPOROU ČESKÉ AKADEMIE
CÍSAŘE FRANTIŠKA JOSEFA PRO
VĚDY, SLOVESNOST A UMĚNÍ.

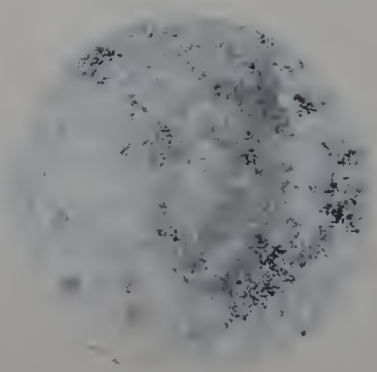

TISKL ALOIS WIESNER V PRAZE, KNIKTISKAŘ ČESKÉ AKADEMIE CÍS. FRANTIŠKA JOSEFA
PRO VĚDY, SLOVESNOST A UMĚNÍ. — PAPÍR ZE SKLADU ČESKÉ SPOLEČNOSTI PRO
OBCHOD A PRŮMYSL PAPÍRNICKÝ G WIESNER, DUFFEK A SPOL V PRAZE.

OBSAH:

Články:

Vlasta Havelková, Šata československá 193—207.
Jiří Horák, Ze studií o motivech lidových písní československých 32—41.
K. Chotek, Andrej Kmeť. (Nekrolog) 88—89.
Dr. Josef Janko, Jak soudíme dnes o starých Indoevropanech? 73—88; 105—128.
Anna Jehličková, Výstavka jihočeských krojů a vyšívek 182—186.
K. Kadlec, Valtazar Bogišić 128—131.
Kopáč J., Horácké čepce ze Zálesí 1—7.
L. Niederle, Národnostní poměry v knížectví bulharském 25—31.
Tereza Nováková, Lidové zvyky na venkovských městech v létech sedmdesátých 145—156.
Jan Tykač, Lidový ornament kovářský na Lanškrounsku a Litomyšlsku 169—171.
Vincenc Vávra, Hořičky 7—10.

Posudky:

Anthropological essays presented to Edward Burnett Tylor in honour of his 75th birthday Oct. 2. 1907. Oxford 1907 (Jiří Horák) 159—161.
JUDr. J. Auerhan, České kolonie v jižních Uhrách. Zvl. otisk z Pokrokové revue IV. V Praze 1908. (Aug. Žalud) 133—134.
Jindřich Š. Baar, Jan Cimbura. Jihočeská idylla. Praha 1908. (F. V. Vykoukal) 171—172.
Maksymilian Baruch, Boże stopki. Archeologia i folklor. Kamieni z wyżłobionymi śladami stóp. Varšava 1907 (jpa) 172—173.
Јелица Беловић-Бернадзиковска, Српски народни вез и текстилна орнаментика. Knih Matice Srpské sv. 21. Nový Sad 1907. Str. III + 256. (Gj. Jovanović) 49—54.
Bibliographie der Schweizerischen Landeskunde. Fascikel V., 5. Aberglaube, Geheime Wissenschaften, Wundersucht. Bearbeitet von Dr. Franz Heinemann. Bern 1907. (V. R.) 179—182.
С. С. Бобчевъ, Българската челядна задруга. Историко-правни студии. Sofie 1907. Str. 208 (Dr. Jovan Erdeljanović) 212—217.
J. R. Bünker, Schwänke, Sagen und Märchen in heanzischer Mundart. Deutsche Verlagsactiengesellschaft. Lipsko 1907. Str. XVI + 436. (J. Polívka) 11—20.
Н. Н. Дурново, Легенда о заключенномъ бѣсѣ въ византійской и старинной русской литературѣ. Moskva 1907 (jpa) 173—174.
Прот. Т. Д. Флоринскій, Славянское племя. Статистико-стнографическій обзоръ современнаго славянства. Kijev 1907. Str. X + 193 a dvě mapy. (K. Chotek) 89—90.
— (A. J. Jacimirskij) 156—158.
Folk Tales from Tibet with illustrations by a Tibetan Artist and some verses from Tibetan love-songs. Collected and translated by Capt. W. F. O'Connor, C. J. E. Secretary and Interpreter of the Mission to Lhasa (1904) Londýn 1906 (J. Polívka) 92—94.

Др. Іван Франко, Студії над українськими піснями. Записки Наукового товариства ім. Шевченка XVI, sv. 75, 76, 78. (Jiří Horák) 55—60.

Dr. G. Graber, Das Sprunghafte im deutschen Volkslied. Ein Beitrag zur Textkritik und Erklärung des Volksliedes. (Programm des Staatsobergymnasiums zu Klagenfurt) 1907 (Jiří Horák) 220—222.

Dr. M. Haberlandt, Neuer Führer durch die Sammlungen des Museums für oesterreichische Volkskunde. Vídeň 1908 (Aug. Žalud) 162.

Ant. Havlík, Boj s drakem v Brněnské legendě o sv. Jiří. Zvl. ot. z Čas. Musea král. Českého. LXXXI, str. 20. (jpa) 12—13.

Hölzlovy Evropské typy národní. Spořádal a výklad napsal vl. r. Fr. Heger. Vídeň 1908. (J. Matiegka) 131—132.

Dr. O. v. Hovorka u. Dr. A. Kronfeld, Vergleichende Volksmedizin. Stuttgart 1908. (J. Matiegka) 159.

František Hruška, Dialektický slovník chodský. Sebral a sestavil —. (Archiv pro lexikografii a dialektologii. Vydává III. tř. České Akademie pro vědy. Č. 7.) V Praze 1907. (jpa) 42—43.

Janko Jos. Dr., O stycích starých Slovanů s Turkotatary a Germány s hlediska jazykozpytného. V Praze 1908. (O. Hujer) 207—212.

Jurkovič Dušan, Práce lidu našeho. Slowakische Volksarbeiten. Les ouvrages populaires des Slovaques. Seš. 2—4. Vídeň 1907 (L. Niederle) 43—44.

Dr. Josef Karásek, Příspěvek k psychologii českého lidu. „Naši" od Josefa Holečka. Brno 1907. Nákl. autorovým (Aug. Žalud) 41—42.

Dr. Kazimierz Krotoski, Stosunki etnograficzne na Spiżu. (Świat Słowiański IV, duben) (Jos. Páta) 90—91.

Др. Зенон Кузеля, Дитина в звичаях і віруваннях українського народа. Nákl. Tov. Nauk. jm. Ševčenkova. Ve Lvově 1907. Str. XXIII + 144. (F. V. Vykoukal) 217—220.

Д. Маринов, Известия на етнографическия Музей въ София. I. Str. 38. (jpa) 54—55.

Fr. Pastrnek, O původě moravských Valachův. Čas. Mor. XXXI, 113—129. Brno 1907. (Jos. Páta) 11—12.

— Rusíni jazyka slovenského. Odpověd p. Vl. Hnatjukovi. Zvl. ot. ze „Сборника по славяновѣдѣнію" II. Petrohrad 1907. Str. 19. (Jos. Páta) 11—12.

Karel Procházka, O Betlemech. Kulturně historická studie se zvláštním zřetelem k zemím koruny Sv. Václavské a k uherskému Slovensku. Nákl. G. Francla. (F. V. Vykoukal) 44—46.

Revue des Études Ethnographiques et Sociologiques, publiée sous la direction de Arnold van Gennep. I. Paříž 1908. (R.) 91—92.

Józef Rostafiński, O pierwotnych siedzibach i gospodarstwie Słowian w przedhistorycznych czasach. Krakov 1908. (Josef Janko) 132—133.

Paul Sébillot, Le Folk-lore de France t. IV. Le peuple et l'histoire. Paříž 1907. (Karel Paul) 174—179.

M. Smolkova a R. Bíbova, Krajky a krajkářství lidu slovanského v Čechách, na Moravě, ve Slezsku a Uherském Slovensku. V Praze 1907. Nákl. R. Bíbové. (Vlasta Havelková) 46—49.

А. Н. Сонин, Горе и доля въ народной сказкѣ. Eranos. Сборникъ статей по литературѣ и исторіи въ честь заслуженнаго проф. П. Н. Дашкевича. Kijev 1906. (J. Polívka) 135—136.

Paměti Františka J. Vaváka, souseda a rychtáře milčického z let 1770—1816. Vydává Jindřich Skopec. I, 2 (roz. 1770—1783) (F. V. V.) 134—135.

Jan Vyhlídal, Malůvky z Hané. Kroměříž 1908. (F. V. V.) 172.

Bibliografie za rok 1905—1907.

I. Časopisy 60—62.
II. Přehledy bibliografické 62—63.
III. Bibliografie, nekrology 63—65.
IV. Všeobecné spisy teoretické, antropologické, prehistorické a etnologické o jednotlivých plemenech, národech a kmenech; vlastivědné a místopisné práce 94—98; 136—139; 162—165.
V. Věda náboženská. Bájesloví 223—229.

Drobné zprávy národopisné 21—22; 65—71; 98—102; 139—142; 165—167; 186 až 190; 229—230.

Zprávy o museích a společnostech národopisných 22—24; 71—72; 102—104; 143—144; 167—168; 190—192; 231—232.

Rejstřík str. 233—236.

Vyobrazení:

I. K článku Vl. Havelkové, Šata československá:
Holubinka z okolí Hor. Královic 205.
Holubinka z Plzeňska 203.
Holubinka z okolí Prahy 205.
Šata na růžky z okolí Uh. Brodu 196.
Šata z Čejče u Hustopečc 196.
Šata na růžky z Lanžhota 199.
Vínek, čepec a roucha blatská 207.
II. K článku A. Jehličkové, Výstavka jihočeských krojů a vyšívek:
Nevěsta kozácká a blatská 185.
Plena blatská od Dráchova 183.
Plena blatská „Řečická" 184.
III. K článku J. Kopáče, Horácké čepce ze Zálesí:
Horácké čepce ze Zálesí 2, 3.
Očepená nevěsta (v Zálesí) 5.
Očepená nevěsta (v Zálesí) ze zadu 6.
Úbor k čepení nevěsty (v Zálesí) 4.
IV. K článku J. Tykače, Lidový ornament kovářský na Lanškrounsku a Litomyšlsku 169—171.

Povídky Kladské. Sebral a zapsal Josef Kubín. Komentářem kriticko-bibliografickým provází J. Polívka. Část I. (Přílohou ke všem číslům III. roč.) Str. 1—80.

Výroční zpráva Společnosti Národopisného Musea Československého za r. 1907 str. 1—27.

A a 9/61.

Horácké čepce ze Zálesí.

Jižní a jihozápadní kout na Humpolecku zove se dosud všeobecně Zálesí. Dělíť Humpolec od těchto míst dosud značné lesy humpolecké a želivské. Kraj tento v mnohém ohledu jest dosud zajímavý. Býval však do let padesátých minulého století zajímavý i pestrý v ohledu národopisném.

Zvláštní jest, že celé Zálesí i s přilehlými vesnicemi z Pelhřimovska mělo svůj zvláštní způsob v čepení nevěsty, s nímž jinde se neshledáváme, byť i kroj ostatní v celém našem Českém Slovácku byl skoro totožný.

Čepce horácké vůbec sluší počítati mezi neposlední výšivky české. Ovšem jen z části, ježto shledáváme se v Horácku i s čepci nevyšívanými. Již z tohoto poznati lze, že se všude neužívalo čepců stejných.

Lze tudíž okolí naše v tomto ohledu rozděliti celkem ve tři okresy; v okres jižní a jihozápadní, v okres severní (a severozápadní) a v okres východní. Nejzajímavější je okres prvý — čili Zálesí. Rozumí se ovšem, že užívání čepcův v době přítomné i čepení v bývalé formě již dávno pominulo. Uplynuloť od dob těch již přes půl století. Dnes stačí k čepení zcela obyčejný šátek, a namnoze se již ani nečepí.

Rozdělení celého okolí našeho odpovídá nejnápadnějším rozdílům v čepcích i úpravě hlavy. Lze ovšem tu i tam v těchto okresích pozorovati jemnější rozdíly, jež však nejsou podstatny; vímeť, že často každá ves mívala své zvláštnosti. Stará Urbánková z Lísek mi sdělila, že prý se v každé vesnici skoro jinak čepilo a čepení všude jinak jmenovali.

V Zálesí užíváno čepců nejpestřejších. (Tab. I. a II.) Čepcům těmto říkali nejvíce „pajtlíky“ anebo čepce krasoňovské (ode vsi Krasoňova, kde se jich nejvíce vyrobilo). Na Želivsku jim říkali „čepce strojené“ na rozdíl od čepců „hotových“, jichž užíváno na Vojslavicku. V Jiřicích jim říkali také „bašlíky“.

Byly bílé, plátěné, bavlněné, z kamrtuchu, širtinku i hedvábí. Jsou sešity ze dvou, někdy i ze tří kusů. Střih podoben je střihu holubinek. Vyšíváno bylo jen „dýnko“, jež nad čelem bylo „sebráno“ ve „faldíčky“. Dolejším okrajem dýnka byla provléknuta tkanice, aby se čepec mohl v týle hlavy sdrhnouti a zavázati.

Vyšívání je velice pestré. Ježto k čepení bylo potřebí čepců dvou (někdy i tří), býval jeden z obou čepců vyšit méně, druhý více. Vyšívalo se vlnou, bavlnou, hedvábím, barvami velice pestrými. Zvláštností jest, že k vyšívání užívalo se hojně skleněných korálů, bůstek, třesůvek, dracounu i penízkův. Ba najdeme tu i český granát do vyšívky všitý. Pestrost barev a ozdobné cetky upomínají na jihočeské pleny blaťácké.

Základním tvarem vyšívky na dýnku jest buď kruh nebo elipsa, a jest výplň těchto ploch někde dosti uměle provedena, ač vlna dokonalejšímu provedení vyšívky byla na újmu. Ovšem nejednalo se tu jedině o dokonalost formy, jako spíše o dojem zrakový, jenž třpytivými cetkami a pestrými

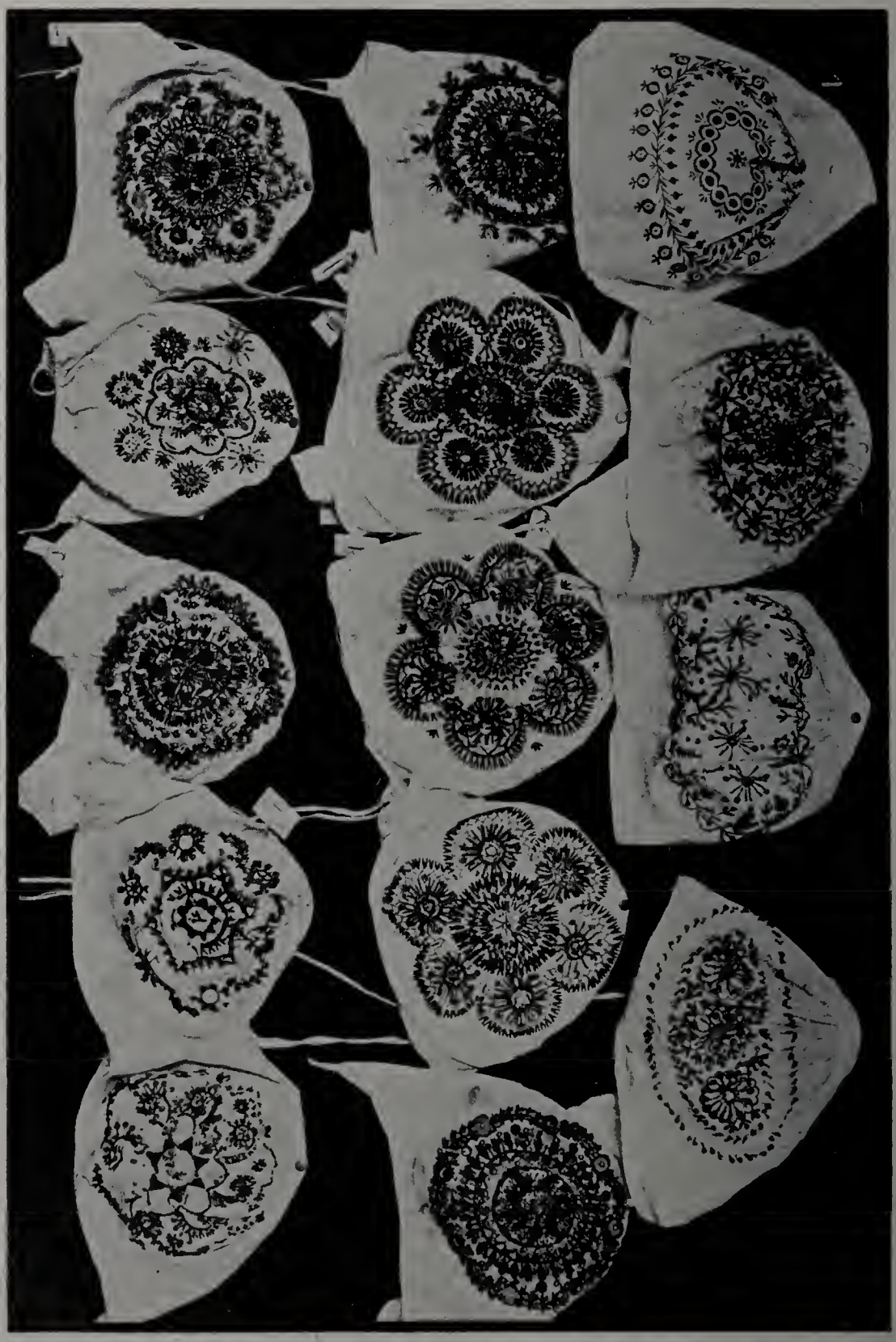

Tab. I. Horácké čepce ze Zálesí. Fotogr. J. Kopáč.

barvami byl zvyšován, někde ovšem i na úkor ornamentu samého. Většina čepců jest vyšíváním přeplněna.

Za nejdokonalejší, pokud se ornamentu týče, pokládám čepec obr. 1. tabulka I., na němž shledáváme se s pěkným lemem z jablíček a poupat bez třpytných cetek s věnečkem oček, jež jsou vyplněna pavučinkami. U některých vplétána do okraju ornamentu barevná pentlička (obr. 2., S. 14. — tab. II.).

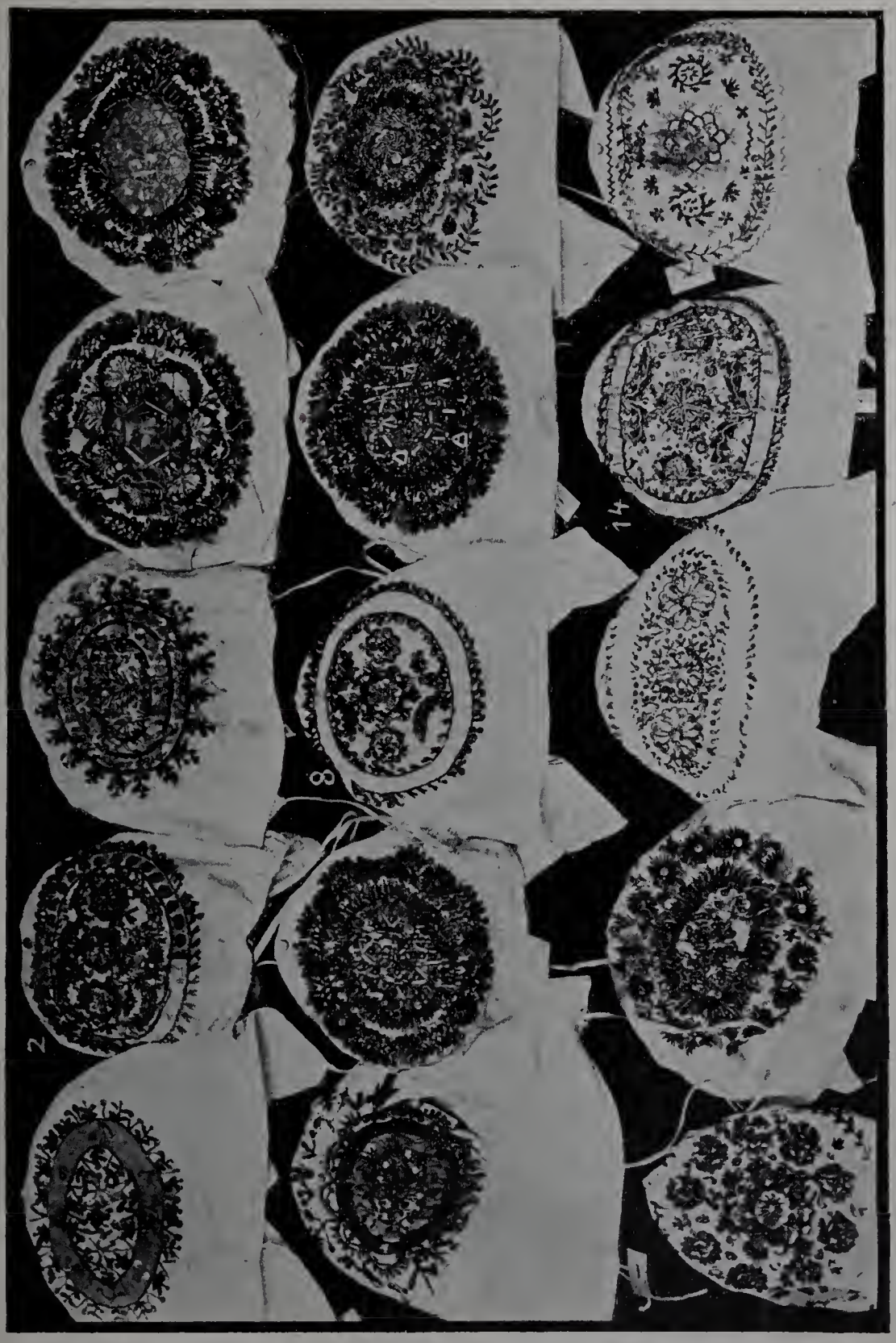

Tab. II. Horácké čepce ze Zálesí.

O původu čepců těchto dosti dopátral jsem se zpráv. Kolébkou jejich jest asi vesnice Krasoňov, obec od Humpolce hodinu cesty na jih, kde tvůrkyněmi jich byly známé švadleny Marie Vavřínová a Anna Myšičková; ale nejdovednější jich hotovitelkou byla švadlena Ambrožová (s matkou), které z Krasoňova přestěhovaly se do Humpolce a odtud (vedle jiných) zásobovaly jimi skoro celé jižní a jihozápadní okolí naše. Odtud na některých čepcích nápadná podobnost výzdoby, ač se dvěma úplně stejnými jsme se neshledali.

Z ostatních vyšívaček čepců vynikaly ještě Anna Mikšová v Jankově, Kateřina Pechová v Zachotíně, Veronika Koubková z Vystrkova a Anna Bláhová z Heralce, jež opatřovala jimi zvláště Slavnič, Skorkov, Boňkov a Pavlov-

Nyní zbývá mi zmíniti se ještě o ostatních potřebách čepení a o úpravě hlavy.

K úplnému očepení hlavy bylo potřebí (tab. III.) dvou čepců (někdy

Tab. III. Úbor k čepení nevěsty.

i tří), prvého méně vyšívaného (obr. 1.) bez cetek, druhého vyšívaného bohatě (obr. 2.), věnce krajkového (obr. 3.), velkého hedvábného šátku (obr. 4.), dlouhé pentle (5.) a sametové nebo šmelcem vyšité tkaničky.

Věnec krajkový byl obyčejně sešit ze tří i čtyř krajek jednoduchých, mezi nimiž stočeny byly červené „fábůrky“ — pentličky v „trubky“ nebo „pantoflíčky“ (Sedlice). Mezi krajky bývaly všity i pestré kytičky. Věnec opatřen byl s obou stran tkanicí.

Šátek, jehož se k čepení užívalo, byl „těžký“, hedvábný, veliký, nejčastěji červený. Balil se „v šál“, aby se mohl kolem hlavy dobře otočiti. Stával až 10 zl. Míval třísně.

Pentlí užíváno různých. Nejčastěji červených květovaných. Bývaly široké, až 4 lokte dlouhé; konce byly provlečeny drátem, aby „rohatinka“ (uvázaná mašle na čepci) dobře stála. Jinak pomáhalo se i špendlíky.

Čepívalo se o svatbě po půlnoci. Nevěstu zavedly „báby“ do komory,

Tab. IV. Očepená nevěsta.

posadily na stoličku, sundaly s hlavy věnec, rozpustily vlasy a počaly znova česati.

Nejprve rozdělily vlasy p o d é l h l a v y pěšinkou, potom i n a p ř í č (rovnoběžně s čelem) a tak vznikly čtyři prameny vlasů; dva ku předu, dva vzad. Z předních zabočily přes obě skráně a uši „klouzáky“ (klapky či šajtle). Z druhých dvou pramenů spletly copány, jež zavinuly v čoulu vplétajíce do ní leckde i rozmarinové snítky (Čejov). Přes čelo přepásaly sametovou či šmelcovou tkanici, aby „šajtle“ držely. — Bylo-li do čouly málo vlasů, pomáhaly tím, že vplétaly kolem čouly žemni lenu nebo šátek.

Když byla hlava učesána, vpravily na ni nejprve čepec první, méně

vyšívaný, bez cetek tak, aby horní polovici ucha pod čepec skryly, sdrhly tkaničku čepce v týle a zpět kol čepce nad čelem zavázaly. Potom oblékly čepec druhý, nádhernější a zavázaly podobně. Nyní ovinuly obličej na krajích čepce trojnásobným naškrobeným věncem krajek a zavázaly jej v týle. Potom následovala pentle, již z týlu k čelu vedly a nad čelem v mašli uvázaly. Mašli této, jež vzhůru trčela, říkali „rohatinka". V Sýpravicích, Kletečné a Brtné říkali jí „lopaty".

Tab. V. Očepená nevěsta ze zadu.

Aby dobře „lopaty" stály, bývaly konce mašlí protaženy drátem. — Naposledy vázaly za věncem svinutý hedvábný šátek, jejž nad čelem nasadily v půli a v týle v uzel zavázaly. Konce uzlu, jež byly dosti dlouhé, visely dolů po zádech. Tím byl ústroj hlavy ukončen. (Tab. IV. a V.)

Býval dosti obtížný i pracný. Zvláště byla-li nevěsta svéhlavá a netrpělivá. Stávalo se, že nevěsta, jíž „pod čepec" se mnoho nechtělo, strhla skoro dokončené již čepení s hlavy a „bábám" nastala práce znova.

V okolí Heralce (Slavnič, Pavlov) zaměňovaly prvý čepec — druhým, lepším a čepec druhý — čepcem vyšívaným na týlu, tak že cetky a třesůvky jím byly k hlavě přitaženy a v tanci se nepohybovaly a netrhaly. (Očepená

nevěsta po půlnoci tančila „pod čepcem“.) Řídkým týlem pestrý ornament spodního čepce — pěkně prorážel.

Neměla-li nevěsta drahého hedvábného šátku, nevázaly mašli v „lopatky“ nad čelem, nýbrž uvázaly pentli do týla a konce její visely po zádech dolů.

Celé čepení bylo dosti drahé. Byla-li nevěsta bohatá, stálo až 40 zlatých. U chudší pořizovalo se laciněji. Někde si nevěsta čepení i vypůjčila.

Tak čepívalo se v kraji našem ještě asi před padesáti léty. Od doby té tento krásný ústroj opuštěn. Čepce putovaly do truhel, odkudž je vyburcovala teprve Národopisná výstava v r. 1895. Mnoho jich však pochováno v rakvích do země. Bývalo zvykem obléci nebožku do rakve v čepci svatebním. Humpolecké museum okresní získalo jich slušný ještě počet.

J. Kopáč.

Hořičky.

(Příspěvek k lidovému lékařství.)

Dr. Vilém Weiss v „Dějinách chirurgie v Čechách“ vyzývá na konci díla svého, by sbírány byly paměti o lidových lékařích, aby se nezapomínalo na práce a snahy předků v tomto oboru (str. 159., 164.).

V té příčině jest zajisté jmenovati Hořičky na místě prvním. Ves Hořičky, ležící 6 km. na severozápad od České Skalice na silnici k Úpici vedoucí, rozprostírá se na druhém tarasu podkrkonošském od jihu ve výši skoro 500 m., takže s výšiny hořické lze přehlédnouti valnou část království Českého, celé pohoří orlické do roviny pardubské, ku Zvičínu a na sever nádherné panorama Krkonoš se Sněžkou.

Připomíná se již jako osada farní r. 1350. Má (r. 1900) 69 domů a 420 obyvatelů národnosti české; právě před 100 lety bylo tam 58 domů a 309 lidí.

Již od r. 1718 jsou Hořičky známy jako místo léčební. První lidový lékař na Hořičkách připomíná se rolník Jakub Pich, v jehož rodině chirurgická praxe dávno se konala a také udržela do r. 1865.

Laskavostí dp. Josefa Krihla, faráře tamtéž, byl jsem upozorněn na farní „Liber memorabilium“, založený r. 1740 dne 12. května farářem Fr. Ant. Leedrem. Nástupce jeho Jiří Peiker k r. 1754 podává velmi zajímavou zprávu o tomto lidovém lékaři Jakubu Pichovi, již neváhám předložiti čtenářům u věrném opise.

Na Jiřího Peikra zajisté působil zdravotní zákon, vydaný dne 24. července 1753 (Dr. Weiss, str. 34.), kterým bylo „mastičkářům“ přísně zakázáno léčiti; z té příčiny nelze bráti asi zápisy jeho za zcela nestranné.

A. 1754. Die 24. Augusti in festo S. Bartholomei Apostoli juxta decretum Reverendissimi et Amplissimi Consistorii nostri Reginae Hradecii excepi Professionem fidei publice in Ecclesia Parochiali Horžickensi coram omni populo mane ante Missam cantatam: Wenceslai Mertlik,*) Elisabethae uxoris ejus et Pauli filii coram in praesentia Honorabilis ac Doctissimi Dni Josephi

*) Rodiny toho jména dosud jsou v okolí Hořiček.

Marinelli, curati Skalicensis*) et quidem ob vehementem suspicionem de haeresi, quia aliquoties mulierem Apostatam et emissariam ad se receperunt et nunquam prodiderunt, imo occultarunt, quae perversa Emissaria Berolinio ab Emigrantibus epistolas ad suos notos in Boemiam solebat deferre, et quos poterat ex Boemia abducere, Berolinium abduxit, sicut hoc ipsissimo anno circa Dominicam tertiam post Pascha abduxit quandam viduam Chmelikianam cum duabus filiabus ex Smiržiz, et quidem hac fraude, ut dicant: quod velint Horžiczkam ad Doctorem se expedire et hoc praetextu expedito venerunt Hořiczkam ad sic dictum Doctorem, a quo dein cum Emissaria prodicta in Silesiam abiverunt, videlicet: Chmelikiana vidua et ejus duae filiae Smiržicio. .Ut autem cuivis notum fiat, quis et qualis sic dictus Doctor Horžiczkae fuerit et qua de causa Doctor nomininabatur, uti etiam quo modo per hunc quidem haeresi infecti ad partes haeredicas emigrandi occasionem sibi acceperint, saltem aliqualem notitiam hic inter memorabilia adscribere valde congruum duxi. Fuit itaque iste Doctor Horžickensis rusticus, legere, scribere ignorabat, Jacobus nomine, cognomine Pich,**) vulgo dictus Pechanez,***) penes ecclesiam Horžickensem praedium rusticum †) possidebat, robotariusque pro hoc tempore Parochiae Horžickensis fuit, et mihi Georgio Peiker ut pote curato Horžickensi servivit et robotavit per 8 annos. Primis septem annis, quibus mihi servitia praestitit, solebat pecorum fracturas nonnunquam curare et unguentum de recenti putiro conficere, quo unguento etiam hominum membra sive fracta, sive ex junctura mota inungere et quandoquecque etiam curare solebat, tandem oleum rubrum multis rusticis in diversis casibus consuevit consulere aut vendere; quia vero aliqui bonum observaverunt effectum, et cum exiguis aut plane nullis expensis meliorem valetudinenn adepti fuerint, brevi tempore inter simplices in tantam famam et optimam venit, ut ipsum Doctorem Horžickensem quidam ex simplicitate, quidam ex scurrilitate nominaverint, rustico huic aestima et fama tanta, vel maxime titulus Doctoris non exigue placuit animumque pro tali a quovis aestimari et haberi potenter indidit, quia ante hac solebat ipse de se prognosticare dicens sua vernacula lingua: Ze mne ještě bude doktor, neb my nebožce matce hádala cikánka, že bude mít sedum synů a jeden bude doktor, a hleďte já jsem. Ea propter confecit sibi potum quendam, de quo cuivis in omni accidente ad bibendum porrigebat et eundem summe dilaudabat; coemit sibi etiam a Materialista nonnullas medicinas, maxime terpetin, oleum de axstein, oleum rosmarini, de quibus ad intra solebat infirmis ad sumendum dare et optimum appromittebat effectum; parum aut nihil pro medicinis desideravit, hoc hominibus placebat; adulabatur etiam hominibus donum hoc curationum a Dño Deo pro pauperibus accepisse et mandatum ipsi fuisse: ut juvet et curet homines, hoc apud homines non exiguam confidentiam causabat, quia aliqui illum sanctum, aliqui virum divinum, aliqui miraculosum proclamabant, utque tanto firmius in ipsius medicinis confidant homines mira pro modulo suo blatrabat: inter cetera monstrabat Herbarium

---

*) Farní chrám jest společný pro Českou i Malou Skalici. Připomíná se již r. 1350.

**) Weiss, str. 158.

***) Odkud názvisko „Pechanec neb Plechanec" povstalo, není jisto; někteří dle tradice odvozují je z „Pich Hannes", ač Jana Picha v oné rodině, pokud provozovala léčení, tuším nebylo. Němci krkonošští říkali „Pechanzka" neb „Pechanzke".

†) Pod kostelem na jih statek č. p. 6, který navštívil také dr. Weiss (str. 160).

in congressu populi, et dicebat: ne aliquis cogitet, quod aliquibus superstitiis utar, ecce ex hoc libro omnia habeo et semper in Parochia unum folium relego ante D. curatum, et quod mihi curatus approbat, id facio et taliter herbis utor; monstrabat etiam libellum in octavo aliquot foliorum, ubi plurimum latine scriptum erat et nonnulla boemice scripta, supra quem se etiam revocabat et sic dementabat homines, quod in ipsum firmissime confidebant, illi maxime, qui aliunde advenerunt et ignoti erant. Sicut et per istos ignotos in diversis partibus regni Boemiae, et etiam in Moravia nimis proclamatus fuerat, quod in omni infirmitate mederi sciat, et etiam sanet caecos, giberosos, claudos, caelculosos, podagricos et omnis generis morbos; et quod vir sanctus et simplex sit, donum autem curationum a Deo datum habeat et omnis, in omni infirmitate ab ipso sanatur, et siquem tangat tantum, jam incipit melius haberi; et Deus scit, quae et quanta de ipso multi loquebantur et audiebant; unde brevi tempore ex diversis partibus Boemiae, Sylesiae, Moraviae et Comitatu Glacensi homines diversis languoribus oppressi cumulatim Horžickam adverenant et de doctore hoc inquirebant ab eoque sanari cupiebant; tanta saepius copia hominum advenit, quod intra mensem etiam octodecim vasa cereris exportaverunt, ubi vix tertia pars fuit, quae sibi caerevisiam emere potuit, quia plurimi pauperes erant, et subinde in tertiam diem expectare debuerunt, donec ad ipsum accessum habuissent ob nimiam copiam; ego in infirmitate gravi constitutus circa hoc tempus pauca de ipso doctore audiebam, nec accursum aliquem videbam, quam primum autem sanus ego factus obstupui accursum et mira mendatia etiam in epistolis ad me datis a viris Venerabilibus et doctis rescivi, qui mihi scribebant et de ipso per me informari desiderabant, an verum sit, quod talis vir Horžičcae inveniatur, qui habet donum curationum et omnes languores curet et quidem portentose? quod etiam me in gravi infirmitate curavit, de qua nemo doctorum me curare poterat, dein quod a nativitate sua in pectore signum crucis habebat, quod prout pulcherrimum aurum splendescat; talia mera mendatia et multa alia audire et legere debui, ad quae indilate pro obligatione mea illum accessi et ingentem copiam hominum in praedio ejus conspexi, quaero ex populo, ubi sit hospes? respondetur mihi in horreo, ubi ingens copia circum ipsum stabat, et ille S. V. *) urinas conspiciebat et ad suam hebetem uxorem mittebat pro medicinis, quae in camara penes mensam stabat et ex triplici medicina effundebat, et qui pro quo in lagenulas hominum, et sicut illi porrigebant lagenulas, ita reddebat illis hoc ordine et pro medicina hac grosum petebat; ego bona mora huic doctori attendo, an de morbo quaeret aliquem, sed nihil dicendo tantum occupabatur infundendo ex his tribus medicinis cuivis in lagenula, quam quis attulit et iterum dabat pro groso; quam primum autem conspexisset me terrefactus, quid petam, inquirebat; ego repono hospitem quaero; adveniente ipso coram omni populo ex libro legere ipsi demandavi, ex scripto libello nihil poterat legere. Sed ex impresso Herbario, quia jam conabatur discere, difficillime tam ponebat silabas et sine sensu legebat, dein habebat librum in quarto conscriptum germanice De urinis, accomodatum a Joanne Horak ex pago Prorub ex parte Mezlecensi**), qui tamen nec germanice intellexit, hinc qualiter homines decipiantur in hoc proclamato homine rudi et inscio, in quale etiam periculum vita se per has medicinas a femina tali mixtas et compositas exposui et exemplis roboravi, post haec et libros et medicinas

*) t. j. sit venia.
**) Proruby a Mezleč jsou osady přifařené Hořičkám.

illi abstuli, et de ipso Celsissimum Principem DD. Patronum nostrum*) informavi, qui etiam illum in arce Nachodensi multas septimanas detinuit, donec ex officio capitanei districtus resolutum fuisset, ne amplius praesumat alicui ad sumendum dare, neque ex urinis conjecturare sub gravissima poena, solum ut se teneat penes externa vulnera et unguento suo juvet. Decreto hoc accepto dum convenissent homines utriusque sexus, solebat feminas ante mares et vicissim scandalose senudare et iungere et consulere, quales medicinas aut herbas sumere debeant, ut ita concursum ad se detinere posset, utque maculam, qua per detentionem in arce Nachodensi incurrit, apud homines deleret: dictum est, quod Celsissimum in podagra curare debuerit, quae alia mendatia de ipso et ab ipso sparsa fuerunt, si scribi deberent, exiguus liber non sufficeret. Interim dum homines experti fuissent merum blictri (!) de ipso sparsum fuisse et in re non nisi deceptionem esse, alius sermo de ipso spargebatur et cessavit concursus populi, et ille mansit rusticus ut ante fuit.

Po tomto Jakubu Pichovi léčil syn jeho Václav' († 23. pros. 1811) a vnuk Martin († 1806), jejichž zásluhy o raněné odměněny tím, že roku 1807 rodina Pichova byla navždy osvobozena od povinnosti přechovávati vojsko na svém sedlském statku.**) R. 1811 Václav Pich, tak zvaný Pechanec, věnoval testamentem 200 zl. pro chudé na Hořičkách. Nejznamenitějším a také nejznámějším ranhojičem z této rodiny byl Antonín Pich, syn Martina Picha, nar. 27. února 1795. Počal léčiti r. 1812 dostav licenci k léčení zlámanin a ran. R. 1825 dne 28. dubna dostal za vyučenou u gremia ranhojičů v Hradci Králové. Do roku 1864 (zemřel 23. března 1865) léčil dle vlastních zápisů více než 20.000 zlomenin. Jméno jeho bylo známo po celé Evropě. Mnozí vyléčení cizinci v pamětní knize farní vděčně ho vzpomínají. Také V. Kl. Klicpera dne 20. října 1855 toto poznamenal: „Ve Velké Zdobici na Rychnovsku pádem z lázně vystupuje po levé lopatce a ruce velmi pochroumán přišel jsem sem 29. září a nabyv z hlavní části uzdravení, jakož i jistou naději k dosažení prvního zdraví odcházím s chotí svou a synem Ivanem."

Ant. Pich byl dne 8. května 1853 vyznamenán za své zásluhy jako léčitel zlatým záslužným křížem. Zanechal veliký majetek. Synů neměl, nýbrž čtyři dcery, z nichž Antonie, provdaná Lerchová, je dosud majitelkou statku s nemocnicí. Lékařem zlomenin jest tam nyní od r. 1884 v č. pop. 6. diplom. lékař pan Kašpar Rosa, před ním MUDr. Alois Kutík od 3. února 1883. Po smrti Ant. Picha hned r. 1865 léčila vdova po něm, paní Barbora Pichová, a když jí to bylo úředně zapovězeno, provozovala léčení za dozoru nejprve dra A. Kordiny z České Skalice, potom lékaře K. Rosy.

Pan dr. Alois Kutík vystavěl si na Hořičkách r. 1894—5 nádhernou moderní nemocnici, kterou obklopil velmi vkusným parkem, každému přístupným. Jeho zvláště přičiněním a pak okrašlovacího spolku se stalo, že jsou Hořičky proslulé vzornou čistotou a úpravou, zvláště cest a míst, což velmi mile dojímá a překvapuje každého příchozího. *Vinc. Vávra.*

*) Byl to Frant. Octavio hr. Piccolomini, tehdy majetník panství náchodského.

**) Dr. Weiss, str. 159.

LITERATURA.

Fr. Pastrnek: **O původě mor. Valachův.** Čas. Mor. XXXI.; seš. 2. Str. 113—129. Brno 1907. — **Rusíni jazyka slovenského.** Odpověď panu Vlad. Hnatjukovi. Отдѣльный оттискъ изъ „Сборника по славяновѣдѣнію" II. —С.-Петербургъ. 1907. Str. 19.

Velmi zajímavá, nicméně dosud sporná byla otázka původu moravských Valachův, považovaných za zvláštní národní kmen moravský. Novým příspěvkem k řešení této otázky jest shora citovaný článek, v němž prof. Fr. Pastrnek podrobuje dosavadní názory podrobné kritice. Podnětem k tomu byl spis hranického rodáka Jos. H. Agapita Gallaše, pojednávající o Valaších v kraji přerovském (z konce 18. stol., znovu vydaný r. 1906 prof. Kadlcem). Od této knihy přechází prof Pastrnek k dalším rozpravám a výzkumům, čině jednotlivé poznámky o správnosti či nesprávnosti toho kterého tvrzení. Poukazuje pak zvláště na spojitost moravských Valachů s půdou uherskoslovenskou, jíž dosud věnována byla jen nepatrná pozornost, a dokládá svůj výrok řadou přesvědčivých důvodů — jednak jazykovědeckých, jednak etnografických, jež svědčí pro tuto spojitost. Shrnuji je zde. Jsou to především záznamy Gallašovy, prof. Pastrnkem zmodifikované:

1. Ještě v 18. stol. za dob Gallašových vyslovovali moravští Valaši původní své uherskoslovenské **r** místo pozdějšího **ř**, jež proniklo úplně teprve ve stol. 19. (Jsou to příklady jako: preskoč, pres, hovoriti, prýstup [!] a pod.) 2. V 1. os. sg. užito tvaru *m.*: půjdem, umrem aj., místo půjdu, umru. 3. Místo vok. kladen nom.: Ó Kateřina m. Kateřino! atd. k poznámkám Gallašovým pojí se další prof. Pastrnka: 4. Koncovka instr. pl. na —**ámi**: zubámi, věcámi, za horámi a mn. jiné vyskytující se jen v nářečí valašském poukazuje též na půdu uherslov. 5. Snad i konc. lok. pl. —**och**: chlapoch, duboch sem náleží. 6. Jinou zvláštností nářečí valašského je konc. —**é** v nom. pl.: jastřabé, chlapé, holubé, hojně rozšířená na uher. Slovensku.

Dále vidí prof. Pastrnek spojitost s půdou uherskoslovenskou i v některých tvarech na **dz** jako: zedzený, hádzat a pod.; ale příkladů těch je příliš málo, aby mohly úplně přesvědčovat. To platí i o tvarech s kmenotvornými příponami —**astý, —istý.** —

Valašský kroj podle záznamů Gallašových podoben byl kroji uherskoslovenskému, stejně jako valašský tanec; velmi důležité pak pro důkaz spojitosti mor. Valachů s půdou uherskoslovenskou jsou národní písně, z nichž jednu („Pásli ovce Valaši") srovnává prof. Pastrnek v obou nářečích a dochází k tomu, že píseň ta vyšla z uher. Slovenska a přenesena byla do Moravy právě prostřednictvím Valachů — opět tedy nový důkaz spojitosti. Konečně se zmiňuje prof. Pastrnek o úzkých náboženských stycích mor. Valachů a uher. Slováků, jež pěstovány byly hlavně ke konci 18. stol., a vyslovuje domněnku, že také zbytky luteranismu mezi mor. Valachy pramenily hlavně z uher. Slovenska a jen stálým stykem se udržovaly. To jest ovšem hypotesa, kterou teprve důkladné studium kraje, obyčejů, zvyků i jazyka — ovšem na základě srovnávacího národopisu — bude moci blíže a přesněji určiti. Prof. Pastrnek činí tu jen určitý pokus o rozřešení této otázky a na podkladě svých poznámek činí konečný

vývod o původu moravských Valachův: Proti Miklosichovi, jenž považoval Valachy za míšence rumunsko-slovanské, přišlé do Moravy cestou přes Slezsko — patrně územím maloruským a polským, vyslovuje prof. Pastrnek ve shodě s ruským prof. T. Florinským (Izv. V., 1900) mínění, že na Moravu nepronikli již původní rumunští Valaši, nýbrž dostali se prostředím (malo-)ruským nejdále na uherské Slovensko, kde byli úplně poslovenštěni a zachovali jen svou původní ovčáckou terminologii. Zajímavý je tu výklad názvu „Valach". Původní tvar „Vlach" přetvořil se působením rus. výslovnosti ve „Voloch", jenž dosud zachován v polštině „Wołoch", kdežto na území slovensko-slezsko-moravském — tak vykládá prof. Pastrnek — nejspíše působením něm. jazyka nabyl vrchu tvar v samohláskách pozměněný (něm. „Wallachen", s *a* za otevřené slov. *o* a *ll* za ł), totiž tvar „Wałach". A právě tento plnohlasý tvar „Valach" přivedl prof. Pastrnka k předpokládání ruského prostředí. — Měli bychom tedy v moravských Valaších pomoravštěné přistěhovalce z uher. Slovenska, kteří svůj původní rumunský ráz dávno ztratili a asimilovali se prostředí novému. Hypotesa nová, velmi smělá, ale též velmi pravděpodobná, jak z uvedených dokladů vysvítá.

* * *

Druhá rozprava jedná o osadnících jihouherských ve stolici Báč-Bodrožské, hlavně v obcích Kerestúru a Kocuře, kteří přistěhovali se tam asi před 150 lety ze středu národa uhersko-ruského. Prof. Pastrnek rozbírá otázku těchto Rusínů jazyka slovenského s hlediska jazykovědeckého a označuje jejich nářečí souhlasně s prof. Al. Sobolevským za uhersko-slovenské proti mínění sekretáře Nauk. Tov. im. Ševč. p. Vlad. Hnaťuka, jenž prohlásil ve svých rozpravách (hlavně v črtě „Словаки чи Русини ?" 1901), že osadníci Kerestúrsko-Kocurští jsou Rusíni nejen po národnosti ale i po řeči. Prof. Pastrnek v citované rozpravě znovu shrnuje a doplňuje své vývody z r. 1898 (L. Fil. srv. též Národopis. Sborn. III. 60 sl. VII., 216) a na základě rozboru jazykového označuje osadníky ty za příslušníky východního nářečí uherskoslovenského, totiž spišsko-šaryšsko-zemplinského. Mínění to jest zajisté úplně správné a zůstane v trvalé platnosti. Jsou zde sice znatelny vlivy živlů jiných, hlavně maloruských i srbochorvatských (srv. můj referát v L. Fil. 1907. Str. 309—312), ale v podstatě osadníci tito co do jazyka zůstávají příslušníky nářečí uherskoslovenského. Ovšem, co se národnosti týče, nutno je počítati k Rusínům. Tomu nasvědčuje jejich kroj, způsob života, uniatská víra, jejich zvyky a obyčeje i j. znaky. Jsou to tedy poslovenštělí Rusíni, kteří si zachovali dosud svůj lidový typ právě jako moravští Valaši na konci 18. a zač. 19. století.

Jos. Páta.

Ant. Havlík: **Boj s drakem v Brněnské legendě o sv. Jiří.** Zvl. ot. z Čas. Musea král. Českého LXXXI., str. 20.

Práce zajímavá jako příspěvek k hlubšímu ocenění naší lidové poesie a důležitá svou přísnou a přesnou formou metodologickou. Prof. Havlík konstatuje překvapující shodu stčes. legendy o sv. Jiří s písní o sv. Jiří v Sušilově sbírce Moravských národních písní. Srovnává mimo to ještě píseň Tomašíkova sborníku z r. 1632, lužickosrbské varianty, dokonce i ruské epické písně o sv. Jiří, jakožto ovšem staré texty latinské i řecký. Přichází

pak k vývodu, že moravská píseň jest nejen úplnější než báseň stčeská, než i slovněji přiléhá k původní předloze, a že jest původu velmi starého, ovšem původu vlastně umělého, že možno v ní shledávati zbytky jedné a téže skladby staročeské, nám v původní podobě nedochované, na které se zakládá též staročeská báseň. Pozoruhodno pak jest nanejvýše, že zlidovělá píseň moravská zachovala původní knižní znění po několik století lépe v tradici ústní, než stčes. báseň XIV. stol. Mimo to ukazuje se závislost německé písně o sv. Jiří z Kravařska na moravské, a jich souvislost s lužickosrbskými versemi, která ovšem při faktické odloučenosti Lužičanů od Moravy (písně byly zapsány u Příbora a ve Slezsku u Opavy, v Pusté Polomi a Hošticích), jest velmi podivná. Bohužel vloudily se některé rušivé chyby tiskové do textu stčes., mělo býti „tu král zjěvi k svému s ú d u" nikoliv „lidu" (v. 89). jak ukazuje též latinská předloha, a „kotly, s í r u, smolu" nikoliv „sílu" (v. 92).

jpa.

J. R. Bünker, **Schwänke, Sagen und Märchen in heanzischer Mundart.** Deutsche Verlagsactiengesellschaft. Leipzig 1907, str. XVI + 436.

To jest nejvíce pozoruhodná sbírka pohádek ze všech sbírek za posledních let vydaných u Němců. Vydavatel zapsal je všecky od jednoho jediného vypravovatele, prostého to muže ze Šoproně, metaře, písma zcela neznalého, vetchého již starce 60—70letého. Zapsal je během několika let. Jednu povídku (o smělé dceři mlynářově a loupežnících) zapsal dvakráte, poprvé r. 1895 (č. 112), podruhé r. 1905 (č. 113) a tu jest velice pozoruhodno, jak přesně se látka tato zachovala v paměti tohoto starce v 64. a 74. roce věku jeho. Povídkám svým přiučil se muž od svého děda, aneb od spřátelených lidí starších, dílem od soudruhů, když pracoval na různých místech dolnorakouských. Možno tedy celkem přímý jich vznik do daleké většiny shledávati u Němců západouherských stolic, a v jich jazyce i obsahu jest také pozorovati místy vliv panujícího živlu maďarského. Od tohoto muže zapsal p. Bünker 122 povídky, počet tedy velmi značný, a zajisté bude v literatuře známo málo lidových vypravovatelů ovládajících tak rozsáhlý repertoir, i také tak rozmanitý repertoir. Deset čísel vyloučil vydavatel z této své knihy pro jich „erotický" obsah a vydal je v druhém sv. známého sborníku „Anthropophyteia" II., 173 sl. (v. Nár. Věst. I. 50). Rozmanitost sbírky naznačena jest již v nadpise knihy. Č. 1—22 počítá p. Bünker mezi povídky žertovné, jichž látka převzata ze života. Poslední dvě č. 21—22 myslí, že by se mohly pokládati též za anekdoty, neboť vztahují se na určitou osobu, a sice ještě historickou, cís Josefa II., ale tu byla známá rozšířená látka „císař a opat" přenesena na populárního císaře, a to bohužel p. vydavatel nepověděl. Následují pověsti; ani těchto č. 23—47 vydavatel neposuzuje správně, nejsa patrně náležitě obeznalý s literaturou pohádkovou. Za vlastní pohádky pokládá pak č. 48—103. Ostatní č. 104—112 nepokládá více za pohádky, než za povídky vybavené sporými báchorkovitými momenty, za povídky báchorkovité. Než i tu nesoudí vydavatel vesměs správně. Zamlčel, že leckdy dosti silně se jeví vliv zlidovělých povídek rytířských, ne ovšem na onoho prostého metaře, podle něhož povídky tyto byly zapsány, než na jeho prameny. Shledali jsme poměrně dosti zachovalé verse povídek o Bruncvíkovi (č. 41), o Mageloně (č. 107), patrný jest jich vliv na poslední čísla této sbírky.

O č. 111 zapsal vydavatel, že v něm jest patrně zachována tradice o místním rekovi, a že tedy můžeme v něm spatřovati jakýsi přímý produkt lidového ducha.

Povídky zapsány jsou vesměs dialektem místním. Obtíže plynoucí z nezvyklého dialektu odstranil vydavatel tím, že v poznámkách nezvyklá slova a nezvyklé tvary vysvětluje jazykem spisovným. Pro nás jest toto roucho vzácné jako doklad autentičnosti pohádek.

K jednotlivým číslům připojuji nyní poznámky kriticko-bibliografické.

Č. 2, str. 3 sl. Doktor Vševěda s úvodem cizím této látce.

Č. 3, str. 7 sl. Bratři našli poklad, nejmladší hloupý vyzradil to faráři, zabil ho, pod. Clouston, The Book of Noodles 154, Сумцовъ Разыск. въ обл. анекдот. литер. 127, 137. Chauvin Bibliogr. arab. VI., 126, ale dále odchylně: neutrhl mu hlavu, nenašli pak místo hlavy lidské kozlí atd., než zde mrtvola po několika nocí stavěna před různé krámy, konečně do kostela, kde pokaždé jiný měl strach, že bude obviňován z vraždy, jako v rozšířené staré látce, srv. Freys Gartengesellschaft vyd. Bolte 278.

Č. 4, str. 14. Smlouva služební; kdo se dříve rozzlobí, sluha či pán, tomu uřežou se uši a j. Srv. Romania XIII., 172. Elpl, Řada poh. a pov. 37 sl. Wisła XIX., 406. Zbornik za nar. živ. juž. Slav. X., 199. Bos. nar. pripov. red. omlad. č. 1, Сиростановъ Приказки str. 32, č. 7, Kúnos Türk. VM., str. 40. Archiv d. Ver. f. siebenbürg Landeskunde XXXIII., 394. Rittershaus Neuisländ VM. č. 123.

Č 5, str. 13. Farář chodí za ženou pekařovou, posílá pekaře na pokání do Říma atd., srv. Grimm, KHM., č. 95.

Č. 6, str. 15. Nevěrná žena a farář, hospodář a pacholek: nevěrná žena chce faráři přinésti oběd na pole, ale omylem zanese muži, farář myslí, že jest vyzrazen, od hospodáře pronásledován, dal se na útěk, za nimi utíká žena atd. Srv. Chauvin, Bibliogr. arab. VI., 179.

Č. 7, str. 17. Hlupec prodá med mouchám, šunky psům, plátno kaplisoše sv. Jana. Srv. Clouston, The Book of Noodles 144. Сумцовъ Разыск. въ обл. анекдот. литер. 124. Chauvin, Bibliogr. arab. VII., 152, č. 432.

Č. 8, str. 21. Podvodný pacholek dal si různá jména. Pod. Wolf, Deutsch. HM. 426. Anthropophyteia I, str. 40, č. 43, 44, 45; str. 309, č. 244. Сборн. матер. Кавказ. XVIII., odd. 3, str. 402; pod. XXIII., 96, č. 10. Dav. H. Müller, Die Mehri u. Soqotri Sprach. I., 60. Clouston The Book of Noodles 194.

Č. 9, str. 23. Žena dala člověku, který s nebe spadl, peníze pro nebožtíka muže, aby si za ně koupil stolici, jiná žena nesla peníze do spořitelny „zan Spåara'" — člověk řekl, že je to on, a dostal od ní peníze, jako jinde když řekl, že je „le temps longs", „Christmas", „Fürpass", „Nehoda" a j. Srv. Národopis Sb. III., 111, č. 2; VI., 225, č. 71; VII., 24, č. 18; Crane, Ital. Folk Tales 283, č. 94. Roman. Forsch. XVI., 337, 340. Czambel, Slovenská reč 352, 448, 465. Clouston, The Book of Noodles 204, 210, 213.

Č. 10, str. 25. Člověk vyzvěděl úklady strojené proti králi, když šel s králem převlečeným za myslivce krást. Srv. Ztft. d. Ver. f. Vkunde VII. (1897), 306, č. 4; Жите і Слово 1895, str. 5, str. 172. Зап. наук. тов. Шевч. X., misc. str. 13; XVI., 4. Dowojna Sylwestrowicz, Pod. žmudz. I., 416; II., 470. Wisła XI., 1897, 264. Národop. Sborn. VII., 56. Český Lid XI., 6.

Č. 11, str. 28. Kocourkoviny. Kostel se pošinuje. Srv. Етногр. Збірн. VI., č. 455. Сумцовъ, Разыск. въ области анекд. лит. 9, 10. Rak krejčím. Pod. Bartsch, SM. Meklenburg I., 344. Slov. Pohľady XX., 43. Federowski, Lud białoruski III., 213, č. 122.

Č. 12, str. 30. „O dvou hloupých sestrách". Otec jede do světa, vrátí se, najde-li hloupější. Srv. Národop. Sb. III., 111, 118, č. 57. Етногр. Збірн. XIV., str. 302, č. 60. Rittershaus, Neuisländ. VM. 352 sl.

č. 98. Clouston The Book of Noodles 191 a d. Сумцовъ, Разыск. 23. Köhler, Klein. Schr. I., 81. Připojena látka nevystupující obyčejně v tomto spojení: otec prodá lopatu, nůžky, cep a srp lidem, kteří jich neznali, srv. Етн. Збірн. VI., str. 334, č. 9; 339, č. 3. Zbiór wiad. antrop. IX., odd. 3, str. 144 sl.

Č. 13, str. 33. Radnice vystavěna bez oken, vnášeli světlo měsíční, sluneční. Srv. Národop. Sb. IV.—V., str. 140, č. 23. Сумцовъ, Разыск. 12, 33. Clouston, The Book of Noodles 57, 64, 209. Етногр. Збірн. VI., 332, 334, 336, 339, 340; VIII., 44; XIII., 222. Wisła XIX., 389. Rittershaus Neuisländ. VM. Udělali si pak zahradu a vyseli do ní sůl: z té vzrostly kopřivy. Srv. Сумцовъ 36, Розвідки Драгоманова III., 98. Slov. Pohľady XX., 40, Czambel, Slov. reč 448, Č. Lid V., 35. Гринченко, Матер II., 282. Lorentz, Slovinz. Texte, str. 6, 35, 81. Zbornik za nar. život juž. Slav. VIII., 131, č. 6. Do této soli zaběhla kráva, jak ji vypudili, aby setbu nepošlapali. Srv. Frey Gartengesellschaft vyd. Bolte 220, č. 13. Slov. Pohľady XX., 40. Lorentz op. c. 6.

Č. 14, str. 35. Zloděj učený. První kousek, ukradení vola na poli jest poněkud svéráznější. Ostatní jako obyčejně: ukradený kůň, paní v posteli spící, prsten, na konec kantor, kostelník a farář „odneseni do nebe", srv. Národop. Sbor. VII., 119, 224, č. 62. Czambel, Slov. reč 236, Federowski, Lud bia'orus. III., č. 249, 259, 260. Rittershaus 370, Elpl, Řada poh. a pověstí 48.

Č. 15, str. 39. „Enšpigl". Po různých kouscích vypravuje se celkem známá historka „Unibos", v kravské kůži proroci, atd. na konci stádo volů z řeky.

Č. 16, str. 45. Voják dosáhne úplně svého úmyslu u princezky stále říkající „ne". Srv. Národop. Sb. IV.—V., 137, č. 1. Anthropophyteia, I., str. 299, č. 239.

Č. 19, str. 53. Žena nevěrná připravuje muži dobrá jídla, aby jen oslepl; má ho pak strčiti do rybníka, a sletí sama do něho. Srv. Frey Gartengesellschaft vyd. Bolte 284, Montanus, Schwankbücher, vyd. Bolte 330, 517, 611, č. 72, Zeitschrift d. Ver. f. Vkunde VII., 324, č. 12, Anthropophyteia I., 488, č. 338, 339. Изв. отд. рус. яз. VIII., kn. 4, str. 362.

Č. 21, 22, str. 57. „Císař a opat". Srv. moje poznámky Archiv f. slav. Phil. XXII., 306; XXVI., 469, Clouston Pop. Tales a. Fictions II., 112, Rittershaus, Neuisl. VM. 404 sl., č. 115, Crane, Ital. pop. Tales 275, č. 91, 92, Federowski, Lud bia'orus. III., str. 13, č. 28.

Č. 26, str. 64. Zbožný hoch nosil „kamennému bohu" jísti. Srv. Český Lid VI., 5 sl., 179 sl. Crane, Ital. pop. Tales 211.

Č. 32, str. 72. Od které doby roste jen jeden klas na stéble, dříve mívalo stéblo po 7 klasech.

Č. 36, str. 77. Od které doby starce více neusmrcovali, zde vlastně neupalovali. Srv. Národop. Sb. VII., 225, č. 61. Изв. отд. рус яз. VII., kn. 4, str. 351, č. 86. Chauvin, Bibliogr. arab. VIII., str. 199, č. 244.

Č. 38, str. 79. O sletu čarodějnickém a pacholku, zde ženich za nevěstou a její matkou jako Simrock, Deutsche M., str. 356, č. 78. Nevěsta byla z trestu, že nevyčkala ženicha, upečena a snědena, potom o 12. hod. sebrali všecky kosti, sestavili je a oživili ji. Scházelo však žebro, které byli vyhodili nahoru na strom, ve kterém byl ženich ukryt neviditelný prvně. Toto žebro nahradili bezovou větví. Avšak kdyby kdosi jednou na ni volal „bezová větev!", tak hned mrtva sklesne. Ženich se oženil s jinou, a když naň dorážela při jeho svatebním veselí, zvolal tento na ni a byl od její msty osvobozen.

Č. 41, str. 86 sl. „Ta' Ritta' Brunzwik". Známá povídka vypravuje se dosti věrně.

Č. 42, str. 95. Lenora, mrtvý milenec. Verse svým zakončením zvláště zajímavá.

Č. 43, str. 97. Čas míjí bleskurychle v říši mrtvých.

Č. 47, str. 106. Neúplná verse látky „Lalija" Němcová, Slov. poh. I., 27, č. 3. Srv. Národop. Sb. VI., 218, č. 5. Czambel, Slov. reč str. 310, 327. Zbornik za nar. živ. już. Slav. VIII., 168, č. 37.

Č. 48, str. 107. Had pod kamenem, osvobozen, chce člověka sežrati. Nevděk světem vládne. Liška svou lstí zachrání člověka. Srv. Kaarle Krohn, Mann u. Fuchs 38. Czambel, Slóv. reč 410.

Č. 50, str. 111. „Ta' Grumplsitza'". Variant látky rozebrané ode mne v článku „Tom Tit Tot" v Ztft. d. Ver. f. Volkskunde 1900, str. 260 a d. Národop. Věst. II., 234. Jméno trpaslíkovo velice podobné jménu v Grimmově versi č. 55 „Rumpelstilzchen".

Č. 51, str. 113. Chuďas pozve Krista k sobě a štědře jest za to od něho odměněn. Bohatec potom také pozve Krista, smí vysloviti pak čtyry přání, ale tato přání přijdou všecka na zmar. Srv. Bédier, Les Fabliaux², 212 sl., Národop. Sborn. VI., 214, č. 36, H. Stumme, Maltes. M. str. 16 sl., č. 4, Chauvin, Bibliogr. arab. VIII., str. 51, č. 19.

Č. 52, str. 117. Hoch „Neboj se" jde do světa učit se strachu. Hraje v kuželky s nebožtíky; v zakletém zámku osvobodí ducha, hraje v karty s duchy v kostele, konečně v zámku, kde prý straší, vlastně se skrývají loupežníci.

Č. 54, str. 122. Kmotra (Panna Maria). Srv. Národop. Sb. VI., 224, č. 63; VII., 215, č. 30. Czambel, Slov. reč 301, 349.

Č. 55, str. 124. Osle, nes peníze, Stolku, prostři se, Kyje z torby. Člověk je vždycky za rok vysloužil u mlynáře-čarodějníka. Jinak jak obyčejně.

Č. 56, str. 128. Princezka dostala ptáčka a byl to zakletý princ, svým pěstěním udělala z něho zase člověka. Princ zmizel, patrně předčasně vyzradila, že jest to princ, ne pták. Vyhledá ho, nabízí drahocenné dary, aby směla k němu v noci. Báchorkovité prvky jsou tu silně setřeny.

Č. 63, str. 146. Smrt kmotrou u třináctého dítěte, učiní otce-ševce doktorem; svíčky přeměněny. Srv. Národop. Sb. IV.—V., str. 144, č. 369, Етногр. Збірн. XIII., str. 32 sl., č. 235, 236, 237, 238.

Č. 64, str. 149. Pán zamiloval se do obrázku děvčete, který byl viděl u jeho bratra, svého sluhy. Dále nevěsta vyměněna atd. Srv. Národop. Sbor. VII., 223, č. 48. Němcová, Slov. pov. I., 155, č. 16. Crane, Ital. pop. tales str. 58, č. 12.

Č. 65, str. 153 sl. Princ přeje si jen krasavici bílou jako sníh a červenou jako krev prolitá na sníh, vyhledá ji. Srv. Извѣстія Киев. 1903, č. 4, str. 83, Етногр. Обозр. 1904, č. 3, str. 2 sl. Бос. Вила II., (1887), 362. Busk, Folk Lore of Rome 15. Kaden, Unter den Olivenbäumen 122. Sebillot, Contes espagnols 77 sl., č. 10. Larminie, West Irish Folk Tales 156. Byla to dcera čarodějničina. Utekou spolu šťastně: hozena jablka — z nich velké moře, hozeny hrušky — z nich široký les, potom rozlomen proutek čarovný, zahozen pak ořech — z něho hadi, a ti roztrhali čarodějnici. Potom dále vyměněna nevěsta, nevěsta proměněna v holuba, když přenocovali v hostinci.

Č. 66, str. 157. Chudý milenec vyslán „k šťastné — nešťastné hodině". Uloženy mu na cestě otázky, proč strom žlutě kvete a nerodí, proč strom bíle kvete a nerodí, kam zmizela princezka, kdy převozník bude vystřídán.

Jak „Tři vlasy děda Vševěda“. Potom útěk s děvčetem od toho ducha, na útěku hozen hřeben, hřebelec, hadrem ovinutý kámen do moře — nejsou však obvyklé proměny, než — „duch“ omeškáse, hledaje je v moři. Podobně celkem jako „Marko Bohatý“ jen bez charakteristického úvodního motivu.

Č. 67, 68, str. 162 sl. „T a' G's c h m i a't i“, „T a' G r a u s l i c h i“, t. j. čertův švagr. Srv. mé Pohádkoslovné studie, str. 145 sl.

Č. 69, str. 166. „My všickni tři“, srv. můj článek v časopise „Lud“ II.

Č. 71, str. 171—182. „T a' J ä c h a'-H a n s l“ oklamal tři osoby o měšec, v němž peněz neubývá, zlatou píšťalku svolávající stádo rozprchlé, a proutek rozbíjející vše na ráz. Těmi divutvornými věcmi dobude králi zpět stáda ze zakletého lesa, vysvobodí princezku od draka; zrádného sluhu, který se vydává za jejího osvoboditele, přemůže v rytířském zápase. Tato rozšířená látka vypravována zde tak zvláštně, jak nikde jinde, pokud vím.

Č. 72, str. 182 sl. Rek zvedl pero jako oheň svítící, ač ho kůň z toho zrazoval, atd. Srv. Národop. Sbor. VI., 220, č. 27, 28 VII., 105.

Č. 73, str. 188 sl. „T'S c h w a u ñ h ü l t'l“, t. j. labuť chycena, závoj jí odňat, potom domohla se závoje a utekla atd.

Č. 74, str. 195. „T a' K ë i n i c h S p r a i z'n p å a t“. O hrdé princezce pokořené ženichem, přestrojeným kralevicem. Srv. Národop. Sbor. III., str. 112, č. 26; VII., str. 216, č. 58. Етногр. Збірн. XII., 52 sl., č. 58. Rittershaus, Neuisländ. VM., str. 198, č. 47. Crane, Ital. pop. Tales, str. 110 sl., č. 29.

Č. 75, str. 200. „T a' F i s c h a' G l u m p a t e“. Srv. můj článek Rybář a zlatá rybka v Národop. Sborn. I., 49 sl.

Č. 76, str. 202. Otcův hrob hlídá po tři noci nejmladší syn. Srv. Národop. Sbor. VII., str. 220, č. 75. Извѣстія отд. рус. яз. IX., kn. 1, str. 440, č. 53. Mater. antrop. archeol. VIII., odd. 2, str. 160. Macculloch, Childhood of Fiction 367. Kúnos, Türk. VM., 125. Dále, jak obyčejně, látka: Kdo vyskočí s koněm až do druhého patra a vezme princezně z ruky věnec, dostane ji za ženu. K tomu druží se dále motiv o „strupatém“ (zde nikoliv zlatohlavém) milenci princezniné, jak králi ve válce pomáhá k vítězství.

Č. 77, str. 207. Král nemocen, uzdraví se jen, opatří-li se mu pták rajský, zde „Schaiñhaitsvoug'l“, jako jinde pták fenix. Wolf, Deutsche HM., 230, Jones & Kropf, Magyar Folk Tales 251 a j. Nejmladší ho dobude pomocí zakleté lišky jako jinde pomocí vlka a j. Srv. Národop. Sb. VI., 222. č. 49; str. 226; VII., 220, č. 18. Bratři jeho nezapadli, jak se obyčejně vypravuje, do hostince, než byli zajati od loupežníků a přidali se k nim. Od šibenice vysvobodí je rek atd.

Č. 78, str. 212 sl. „Černý duch“ ukládá reku, který k němu zapadl, nadlidské úkoly: skleněnou sekerou, skleněnou pilou má v lese poraziti za den 20 tisíc sáhů dříví, potom má skleněným krumpáčem rozkopati horu a 20 tisíc sáhů kamení nahromaditi, konečně skleněným čerpákem vyčerpati velký rybník. Vykoná to nejstarší dcera „černého ducha“. Utekla pak s ním. Na útěku proměny v zcíplého koně a psa, v zahradu a zahradníka, v kapličku a kněze.

Č. 79, str. 219 sl. Zakletá princezka a celá říše vysvobozena, když rek vydržel nejhroznější muka po tři noci. Princezka mu dá šavli, která tisíc mužů poseká, sotva jí ukáže zlatý šátek, který jen rozprostře na kolena, potřebuje-li vojsko, a měšec nikdy se nevyprazdňující. Splynuly s motivy z jiných látek. Rek vyhledá bratra, potom zakryje mláďata nohova před deštěm; obrovský pták donese reka přes moře do jiné země, kam se byla

princezka, jím osvobozená, provdala za jiného krále. Jest však od ní zbaven svých divotvorných věcí. Pomocí jablek působících rohy, zde ohromné ocasy, dobude svých předmětů opět a vrátí se s princezkou zpět.

Č. 80 (226—234). „Učedlník čarodějníkův". Srv. Národop. Sb. VII., 222, č. 35. Chauvin, Bibliogr. arab. VIII., str. 148, č. 147. Archiv f. d. Stud. d. neuer. Sprach. CXV., 287. Rittershaus, Neuisländ. VM., str. 192, č. 46. Арнаудовъ Българ. нар. приказки str. 43, č. 25, Етногр. Збірн. XIV., str. 48, č. 5 a j. v.

Č. 81, str. 235. Mladá žena vydá nevědomky židovi divotvorný předmět mužův a jest pak přenesena s celým zámkem na daleký ostrov. Rek měl dva takové kouzelné předměty; druhým zavolal si služebné duchy a dal se od nich donésti na onen ostrov.

Č. 83, str. 245. „Madej". Poustevníkem jest jeho bratr. Připojena látka jiná, jak poustevník, zvěděv, že loupežník pokáním se spasil, vyhnal anděla, který mu nosil jídlo a oddal se úplně čertu.

Č. 84, str. 248. „Bílý vlk". Král zbloudil v hlubokém lese. Vyvede ho černý myslivec „zlý duch", slíbí-li mu princezku, kterou první doma potká. Pošle proň bílého vlka — zakletého kralevice atd. stejně jako Müllenhof, Sag. Mär. Lieder Holstein etc. str. 385, č. 3. Rittershaus, Neuisländ. VM., str. 17, č. 5.

Č. 85, str. 252. Zakletá princezka v kostele pohřbena, hubí stráže, až posledním stým vojákem vysvobozena. Zde byl to její vlastní nezákonný syn. Srv. Národopis. Sbor. VII., 103, 125; VIII., 39.

Č. 86, str. 257. „Vděčný nebožtík" pomáhá reku řešiti otázky princezky, co si ona myslí. Nebožtík vyslídí tajně její úrady s čarodějníkem, sleduje tajné její vycházky noční do jakési sluje, podobně jako v látce o princezkách, roztrhajících za noc kolik párů bot. Viz Národop. Sb. X., 107 a d.

Č. 87, str. 262. Tři zázračni psi (zde nemají jmen) osvobodí reka jako v látce o zrádné sestře od loupežníků. Srv. Köhler, Klein. Schr. I., 305, Sébillot, Folk Lore de France III., 152. Připojena pak látka o drakobijci. Srv. o tom Macculloch, The Childhood of Fiction 381 a d. Nebyli to vlastně psi, než bůh dal hochovi mladému a nevinnému tři anděly v podobě psí na pomoc.

Č. 88, str. 268. „Tři bratři". Verse látky o bratřích, sobě zcela podobných, dvojčatech, Gonzenbach, č. 39, 40. Národop. Sb. VI., 212, č. 2; VII., 218. Macculloch op. c. 55. Czambel, Slovenská reč. 243, 277, 371.

Č. 89, str. 272. Princezka zakletá s ohromnou, jako desetivěderná káď velkou hlavou osvobozena rekem, když provedeny nadlidské úlohy pomocí zvířat vděčných a p.

Č. 90, str. 276. Král uzdraví se jen vodou života a krásy. Vydají se pro ni jeho synové, nejmladší ji najde, od starších bratří oklamán atd.

Č. 91, str. 280. Kováře nechtí ani v nebi ani v pekle; hodil ranec do nebe a sedl si naň. Pod. Czambel, Slovenská reč 227—8. Веселовскій, Разысанія, вып. V., str. 154. Singer, Schweizer Mär. Erste Fortsetzung 148.

Č. 93, str. 288. „Ta' K ë i n i c h v a n g u l d a n a' G a a''t n". Rybář chudý a nešťastný zapsal zlému, o čem doma nevěděl, co má. Hoch potom odolal nástrahám čertovým a osvobodil zakletou princezku. Pod. Ausland 1856, str. 2051. Gaal, Mär. der Magyaren 128. Připojena pak další povídka: Mladý manžel zatouží po rodičích, na cestě zapadne do hostince, a tam srovnává krásu nejmladší dcerky s ženinou. Až roztrhne železné střevíce železné boty a železný klobouk, přijde zpět do její říše.

Č. 94, str. 296. „P f ë i f f a'k e a'n". Pozdě, divným způsobem zrozený synek, jak jihoslov. „biberče", „breborič" a p. osvobodí sestru unesenou od šesti obrů. Potom táhne dále do světa, spojí se s reky nadlidských sil (Müllståan-Hans'l, Hulzhåcka'-Sepp'l), v lese při vaření od pídimužíka, s devět loket dlouhou bradou (Pea'chmantal) vyrušováni; rek vysvobodí z prohlubně tři princezky atd. Zvláštní jest tu, že reka vynese z prohlubně nikoliv obrovský pták, než onen pídimužík sám, ba ten ho donese až k hradu oněch princezen.

Č. 95, str. 304. Sestra zradí bratra loupežníku, který jediný se byl zachránil před ním v loupežnické peleši. Motivy jsou v této versi zpřeházeny. Bratr jinak sezná úklady strojené od ní pomocí loupežníkovou, zabije toho a sestru dá zazdíti. Potom osvobodí princezku a po čase smiluje se nad sestrou. Ale ta znovu ukládá o jeho život; navede milence, aby vystrojil postel plnou ostrých hrotů. Na ni ulehne bratr. Mrtvolu oživují tři jeho věrná zvířata — zakletí to princové atd.

Č. 97, str. 320 sl. Nevěrná žena zvěděla, že síla manželova zakládá se v jeho meči-samoseči a v košili nepropouštějící žádných ran; vyzradila to svému milenci. Oživen opět rozsekán na rozkaz zrádné ženy, po různých metamorfosách: ze tří kapek krve fík, ze střístek kačer, nabude opět lidské postavy i divotvorné šavle a košile.

Č. 98, str. 328 sl. Zvířata vděčna rekovi, že mezi ně rozdělil zdechlinu, udělují mu moc měniti se v kterékoliv z nich (lev, sup, myš) Srv. Macculloch, Childhood of Fiction 239, Sébillot, Folk Lore de France III., 61. Tak osvobodí rek zakletou říši s králem a princezkou: jako lev chytne zajíce ohnivého, jako sup holuba a jeho vejce, v podobě myší proleze s vejcem do zakletého zámku, hodí vejce na hlavu královu a tak všecky vysvobodí. Pod. Pröhle, KVM. 27 Curtze, Volksüberlief. Waldeck 133, Wolf, Deutsche HM., 93, Wisser, Ostholstein VM., 9. Kaden, Unter den Olivenbäumen 215. Do povídky vřaděna jiná látka o reku dobývajícím krasavice tím, že vyskočí na koni až do patra, kde ona sedí, a vytrhne jí z ruky růži, věnec, jablko a p.

Č. 99, str. 338. Dvanáct bratří husarů v zakletém zámku. Srv. Gaal-Stier, Ungar. VM., 34 sl., č. 5. Wolf, Deutsche M., 3, 344, Valjavec, Nar. pripov. Varaždin. 154, Czambel, Slovenská reč 369, Ciszewski, Krakowiacy, I., 37, č. 49, Malinowski, Powieści ludu pol. na Śląsku, II., 177. Třetí noc jeden z bratří dostal strach před hrozícími mukami a vzdechl. Všickni bratří až na nejmladšího zkameněli, zakleté princezky opět zčernaly. Vysvobodí je všecky nejmladší — husar, vykoná-li během roku řadu těžkých prací, jmenovitě má vylézti na pět set let starý a padesát sáhů vysoký strom, který nemá žádných větví a na kterém jest obraz boha všemohoucího, a obraz ten přinésti do svého bytu. Na úpěnlivé modlitby jeho spadne obraz sám k němu. Pak jsou mu na pomoc zvířata, když byl mezi ně (lva, medvěda a papouška) rozdělil kořist.

Č. 100, str. 348. „T á' H å s'n-H å l t a'". Viz Nár. Sbor. VI., 214. č. 12, str. 224, č. 64. Singer, Schweizer M. Erste Fortstzg. 29.

Č. 101, str. 353. Bezručka. Srv. Národop. Sb. VIII., 85. Chauvin, Bibliographie des ouvrages arabes VI., 169. Macculloch, Childhood of Fiction 67.

Č. 102, str. 361. Děvče z nepočestného života nařčené má býti z rozkazu otcova od bratra zastřeleno. Srv. Národop. Sbor. VII., 216, 223, č. 53. Czambel, Slovenská reč, str. 262, č. 141.

Č. 104, str. 371. Osud se vyplní. Chlapci novorozenému usouzeno, že zabije svoje rodiče. Pod. Busk, Folk Lore of Rome 203, Valjavec, Nar. pripov. Varažd., str. 89, č. 8.

Č. 107, str. 377. „Ta' sülwrani Schlis'lritta'", t. j. Magelona. Srv. Извѣстія рус. яз. IX., kn. 1, str. 477; X., kn. 1, str. 192, 362. Chauvin, Bibliogr. arab. V., 200, 210. Petr jest synem ruského císaře, Magtalenna dcerou anglického krále.

Č. 110, str. 401. „T'Fluchmaschiñ". Zlatník udělal zlatou kachnu plovoucí po vodě, truhlář dřevěného orla. Princ uletěl na něm pro krasavici až do jižní Ameriky. Pod. K. Procházka, Kolárovičtí dráteníci, 68. Federowski, Lud bia'oruski II., 122, č. 83. Худяковъ, Великорус. ск. III., 97, č. 102. Чудинскій, Рус. нар. ск. str. 76, č. 16. Спространов, Приказки str. 119, č. 22. (Сбор. нар. умотвор. XIX.).

Č. 112 a 113, str. 420 sl. Známá povídka o udatné dceři mlynářské a loupežnících rozmnožena a rozšířena různými dodatky. *J. Polívka.*

Drobné zprávy národopisné.

Moravsko-slezský pracovní výbor pro sbírání národních písní vydal v listech zprávu o dosavadní své činnosti. Sebráno jest na půl třetího tisíce lidových písní. Tím však není všechen materiál ani zdaleka vyčerpán. Stěžuje sběratelskou práci skrovný zájem a neúčast obecenstva, zejména i venkovské inteligence. Proto budou vyzvány školní správy, aby vybídly žactvo, by zapisovalo doma textové začátky písní a říkadel, po jejichž stopách pak půjdou zkušení sběratelé. Spolu stěžuje si zpráva do neochoty vlády zvýšiti roční dotaci. Sbírku písní budou provázeti povšechné lidopisné úvody, jež shrnouti by bylo možno pod název Duše lidu a jež napsati bude svěřeno odborníkům.

—

„Čas" 12. prosince přinesl zajímavý příspěvek k náboženskému nazírání našeho lidu. Ve feuilletonu „Valaši" zaznamenává, že na Valašsku dosud se vyskytují obrázky s dvěma i třemi P. Mariemi; tak je tomu na př. na pomezí poutních míst P. Marie Štípské a P. Marie Hostýnské. Na obrázcích těch bývají přímo i nápisy: „Panenky Marije orodůjte za nás." Úcta k Panně Marii zachází až tam, že malují ji i na obrazcích — nejsvětější trojice!

—

Také příspěvek k lidovému léčení: K. Daňhelová v Budkově na Moravě hojila otevřenou ránu, kterou si způsobila pádem, tím, že na ni přikládala mák. Léčení toto zaznamenaly denní listy proto, že si při něm Daňhelová způsobila otravu krve.

—

„Národnie Noviny" ve svém 140. čísle přinesly smutně zajímavý úvodník. Oznamují v něm: „Dr. August Ráth chytil sa sbierať materiály ku slovenskému obyčajovému (consuetudinárnemu) právu. Tento muž má k tomu i prí pravu, i vôlu, i pilnosť, pochopuje a berie vec s vysokého stanoviska, so stanoviska zachrániť kus slovenčiny. . . . V „Otázniku" (o němž referoval i Národopisný Věstník a) ktorý bol nielen v „Slovenských Pohľadoch" uverejnený, ale i v osobitnom otisku rozposlaný po celom Slovensku nachádzajú sa 592 otázky, pečlivo, jasno a vyčerpávajúco autorom sostavené. Otáznik je jedinou pomôckou zachrániť zbytky slovenského konsuetudinarného práva . . . A co sa stalo? Do tohoto dňa (t. j. asi do roka!!) na všetky otázky neprišla ani jedináodpoveď." Smutná netečnosť! Útěchou pro pracovníky na Slovensku může býti že ani v Čechách není pro lidovědné akce mnohem větší ochota. Ovšem útěcha ta není o nic méně smutna, než sám zjev, do něhož si stěžují „Národnie Noviny".

—

Niederlovy „Slovanské Starožitnosti" vycházejí právě ve Varšavě v polském překladu K. Chamce.

—

Prof. Šíma v Brně vydá dílo „Studie lidových výšivek“, jež mimo četné jiné bude obsahovati i reprodukce některých vzácných kusů z Národopisného Musea Československého. Dílu páně Šímovu je již zabezpečena zemská subvence.

—

Uherský spolek inženýrů a architektů vydává za podpory uh. ministerstva kultu a vyučování dílo o selských stavbách v Uhrách. Celé dílo vyjde v 5 seš. o 60 tabulích.

—

Na státní universitě v Lincoln Nebrasca byla zařízena stolice českého jazyka. Svěřena byla prof. J. Hrbkovi z Cedar Rapids Ia.

—

Věstník Českých Profesorů referuje stručně o přednášce prof. Zschaliga v drážďanském učitelském spolku, kterou konal o nářečí u vyučování. Dle něho nářečí nemá býti při vyučování potíráno jako zkažený spisovný jazyk, nýbrž má ho býti využíváno jako kusu pravého národství u vyučování všech druhů škol. Má býti zejména přihlíženo k nářečí při vyučování mateřštině i srovnávacím způsobem za vyučování cizím jazykům.

—

Iniciativou předních folkloristů finských a severských zakládá se mezinárodní sdružení folkloristů „Folk-Lore Fellows“. Účelem jeho jest učiniti badatelům přístupným lidovědný material z různých zemí a vydávati katalogy dotyčných sbírek; vydávati publikace lidovědného materiálu vědeckým požadavkům vyhovující jazykem snadně přístupným, podporovati je aspoň zprávami ve světovém jazyce psanými. Prostřednictvím toho sdružení opatřovati opisy, výtahy a překlady z rukopisů aneb těžce přístupných tiskopisů ze sbírek veřejných aneb pokud možno i soukromých. Mezinárodní sdružení obsahujíc různé země, má ovšem zvláštní zemské odbory, které se samy spravují, a tyto zemské odbory sprostředkují dodávání materiálu. Sdružení vydává zvláštní své zprávy tiskem a dodává je všem svým členům bezplatně. Za opisy, výpisy, překlady jest ustanoven zvláštní honorář. Výbor také uděluje svou signaturu publikacím odpovídajícím účelům toho sdružení. Prozatím jest v úmyslu vydávati „International series“ a dále zvláštní publikace pro material skandinavský, finský a estonský „Northern series of FF. publications“. Pomocí lokalních odborů mohou se pořádati od výboru redakčního ještě jiné serie. Tento výbor redakční volí se vždy na tři leta na všeobecném sjezdě aneb hlasováním písemným. Příspěvek členský obnáší při přistoupení pro jednou na vždy 10 franků.

Bylo by žádoucno, aby se také u nás chopili této příležitosti, aby se tímto způsobem vědeckému světu učinily přístupnějšími naše lidovědné materialy. Jest v našem zájmu také národním, ne pouze zájmem vědy naší, aby naše materialy hojněji a soustavněji byly studovány od cizích učenců, a aby naši domácí lidovědci vstupovali v užší styk se svými kolegy jinonárodními. Doufejme, že se u nás pochopí důležitost toho podniku. Interesenti obraťtež se na redakci N. V—a.

—

Mezinárodní svazek folkloristický „FF.“ vydal první svou zprávu. V ní poukazuje se, jak za posledních desítiletí nashromáždila sběratelská činnost nepřehledné množství vědeckého materialu. Ne pouze intensivní činnost společností lidovědných než také práce jednotlivců může se pochlubiti obdivuhodnými výsledky. Nesmírné bohatství bude nepochybně širokým a pevným základem srovnávací lidovědy, ale působí na svědomitého badatele zajisté tísnivě. Sotva jest s to zmoci nashromážděné materialy u vlastního národa. Jak může se oddávati naději, že bude moci sledovati neustále výtěžky sběratelské činnosti v nejrůznějších zemích a jazycích! Těžké jest dnes již jen opatřovati si rozptýlené tiskopisy. Ale daleko větší část látky chová se pouze rukopisně v jednom exempláři na jednom místě, a přejde jistě několik lidských věků, než se shledají síly a náklady na vydání materialií stále rostoucích. Folklorista, který nevládne neobmezenými prostředky, kterýž se nemůže chlubiti nadobyčejným nadáním jazykovým, má jedinou jen cestu: pomoc spolubadatelů.

Autor této první zprávy prof. Kaarle Krohn vytýká veliké nesnáze spojené s opatřováním rukopisného materialu, a obtěžováním lidí, kteří bývají bez toho silně zaměstnáni vlastní prací vědeckou. Mluvil o těchto obtížích a nesnázích s profesorem lidovědy na universitě v Kodani, drem Axel-Olrikem. A oba tito znamenití lidovědci shodli se, že třeba založiti mezinárodní spolek pro vzájemnou výpomoc v pracích lidovědných. Především třeba uspořádati sprostředkování

opisů, výtahů a překladů z rukopisů a těžce přístupných tiskopisů. To dalo by se umožniti lokalními spolky v každé zemi, který by disponoval studenty aneb jinými ne příliš drahými silami pracovními, tak mohlo by se z přístupných sbírek žádané vyhledati, vypsati, po případě i přeložiti; spolek tento měl by dále objednávky vlastních svých členů a jiných lokalních spolků sprostředkovati, po případě také za ně ručiti. Z této poslední příčiny, zvláště aby se zamezily lehkomyslné objednávky, třeba, aby každý člen lokalního spolku zaplatil jednou pro vždy nevelký příspěvek členský. Třeba ovšem učiniti ještě některá ustanovení proti zneužívání materialu určovaného k vědeckým studiím, především, aby se zamezily publikace z cizích sbírek beze zvláštního svolení.

Prozatím nelze na lokalním spolku a jeho správě žádati více, než sprostředkování výměny materiálů. Vlastní zájem pro věc vedl by je zajisté znenáhla k tomu, aby sbírky v zemi se pokud možno snesly na jednom místě, jakož i aby se urovnaly. Katalogy mohly by nejdříve uvésti různé druhy tradic lidových uschovaných na jednom místě s odkazy na čísla a strany. Znenáhla měly by se ještě vypracovati seznamy různých látek. Potřeba vzájemné výpomoci ponoukala by nejspíše k systematickému uspořádání.

Svazek lokalních spolků mohl by míti vliv na vědecká vydání lidovědných materialů jak na podporu jednotlivých plánů tak v přemáhání jazykových obtíží. Nejbližší právo na výtěžky sběratelské činnosti mají nesporně nejbližší příslušníci národa, neboť zájem pro lidovědu nedal by se udržovati bez publikace v domácím jazyce. Jisté tradice, zvláště metrické, nelze ani jinak publikovati než v originale. Ale i v tomto případě mohl by se připojiti referat v jazyce světovém, po případě výtahy. Prof. Kaarle Krohn zaznamenává, že se ku př. vážně o tom přemýšlí, nebylo-li by nejúčelnější, ohromné sbírky finských a estonských pohádek — prvých jest asi 20.000, druhých 10.000 — vydati v krátkých výtazích jazykem přístupným všem odborníkům a pouze výběr nejlepších vytisknouti v úplném znění jazykem původním.

Dalším účelem svazku bylo by pracovati k tomu, aby se lidověda povznesla na přísně vědeckou disciplinu a aby se uvedla na university jako zvláštní obor vědní. Takové profesury zaujímá nyní Kaarle Krohn pro finskou a srovnávací poesii lidovou v Helsingforse, Moltke Moe pro tradice lidové a středověkou literaturu v Kodani, na téže universitě má ještě severská lidověda zvláštního zástupce v dru Axel Olrikovi.

Přiloženy pak k této zprávě „stanovy“ svazu „FF.“ (t. j. Folklore Fellows, Fédération des Folkloristes, Folkloristischer Forscherband). Obsahují, co již výše bylo řečeno. Podepsali je pak Axel Olrik v Kodani, C. W. v. Sydow v Švédsku, Kaarle Krohn v Helsingforse.

—

Třetí mezinárodní sjezd pro dějiny náboženství svolává se do Oxfordu na polovici září 1908. První sjezd byl v Paříži r. 1900, druhý v Bazileji r. 1904 za dosti značného účastenství (mělť 322 členů). Jak na každém sjezdě budou i zde schůze širší s přednáškami širšího zájmu a schůze jednotlivých sekcí. Těch má býti 8: 1. náboženství nižšího stavu osvětového (v tom i mexikanské i pernanské), 2. náboženství Číny a Japonska, 3. Egypťanů, 4. Semitů, 5. Indie a Eranu, 6. Řeků a Římanů, 7. Germanů, Keltů a Slovanů 8. Křesťanské. Shledáno však, že by se mohly dvě neb i více sekcí spojiti. — Přednášky dopouštějí se v jazyce anglickém, francouzském, německém a italském. Zásadou toho kongresu jest, co bylo již v Paříži 1900 přijato, že práce a diskuse sjezdové mají nutně ráz historický. Polemiky rázu konfesionalního neb dogmatického jsou vyloučeny. Přihlášky o členské lístky — stojí 1 l. sterl. (za to dostanou členové „práce“ sjezdové) — přijímají do 31. května 1908 čestní sekretáři sjezdu pp. J. Estlin Carpenter a L. R. Farnell v Oxfordě.

Zprávy o museích a společnostech národopisných.

Kuratorium Náprstkova musea konalo 21. prosince svoji valnou hromadu, na které na místo zemřelých členů správy pí. J. Náprstkové a dra J. Stupeckého byli zvoleni pí. Baušová a p. F. Borovský, řed. Uměl. Prům. Musea. Dle stručných zpráv listů denních byla v r. 1906 návštěva musea 18.023 osob; inventář

sbírek exotického národopisu dostoupil čísla 10.940 a slovanského 18.663. Knihovna čítá 59.014 svazků.

—

Ve věžích chrámu sv. Víta v Praze bude počátkem roku 1908 instalováno malé kostelní museum, jež bude obsahovati plány chrámové a staré kamenné výzdoby z kostela svatovítského.

—

Zpráva městského průmyslového musea pro severovýchodní Čechy v Hradci Kr. podává v úvodní své stati, psané prof. R. Keplem řadu zajímavých a cenných glos, myšlenek o uměleckém průmyslu. Úvaha Keplova, ač varuje se všech agitačních, běžných hesel, působí právě svým obsahem nejúčinnější agitací. A je jistě pro výroční zprávu velmi dobrým úvodem, s jakým se zřídka u obvyklých zpráv o činnosti setkáváme. Zpráva sama stěžuje si do bolesti téměř všech českých museí: do nedostatku místností. Zápas o místo je tak značný, že průmyslové Museum Hradecké musí omezovati i svůj nákup. Sbírky musejní čítají nyní 5493 inventovaných čísel. Z přírostu sluší uvésti zejména vzorník starých lidových krajek, celé zařízení (nábytek i nářadí), ruské izby, jež daroval p. St. Červený, vzorník šitých krajek bulharských. V celku as na 200 kusů z přírostu bylo rázu národopisného. Při museu udržuje se vzorná dílna, veřejná kreslírna a čítárna (o 90 odborných časopisech), knihovna o 5000 svazcích a 67000 předloh. Museum mimo to pořádalo 3 kursy (85 účastníků), 6 výstav s celkovou návštěvou 5868 osob a 10 přednášek, jež vyslechlo 832 posluchačů; sbírky musejní samy prohlédlo si as 500 návštěvníků. Se stanoviska lidopisného má největší význam akce na podporu lidového krajkářství, která se snaží udržet a fruktifikovat starou tradiční technickou dovednost lidu při výrobě krajek. Dnes převzala řízení akce, k níž vyšel popud a prvá organisace z musea, ústřední tržnice paličkovaných krajek orlických v Hradci Kr. Tržnice ovšem stará se nejen o odbyt, nýbrž má i snahy vzdělavací a zvelebovací (dodává pracovníkům vzory a návrhy krajek, doporučuje jejich vhodnou aplikaci na věci moderní, současné potřeby). Odbyt svůj neomezuje tržnice na trh domácí; zasílá i do ciziny (Uher, Německa a Francie) a docílila tak r. 1906 odbytu za více než 10.000 kor. V r. 1906 účastnila se soutěže vypsané umělecko-průmyslovým museem pražským a to s úspěchem velmi čestným, umožnila žambereckým krajkářkám, aby se jejím prostřednictvím účastnily v českém oddělení na rakouské výstavě v Londýně. Touto agitací dociluje tržnice toho, že může téměř trvale (po celý rok) zaměstnávati na 86 krajkářek. — Příjem musea byl lonského roku 19.612·25 kor., výdaj 19.267·81 kor. Jmění stavebního fondu obnáší 122.827·61 kor., fond na stroje 5000 kor. Členů mělo museum 178.

—

V tomto průmyslovém museu v Hradci Král. uspořádal dne 7. listopadu MUDr. Ot. Klumpar, známý organisátor akce na podporu východočeského krajkářství, přednášku: O krajkách a krajkářství na českém severovýchodě. S přednáškou byla spojena výstavka krajek.

—

Okresní museum v Soběslavi vydá ilustrovaný přesný katalog svých sbírek. Pro evidenci musejních sbírek krajinských jsou co nejpodrobnější katalogy nezbytnou pomůckou. Proto třeba vítati rozhodnutí Musejního spolku Soběslavského o vydání katalogu jeho musejních exposicí.

—

Spolek Jablonský v Prostějově uspořádal výstavku krojových studií, jejíž účelem bylo informovati obecenstvo o postupu a vývoji krojové studie v českém umění. Výstavka byla zakončena přednáškou prof. Fr. Koželuhy o starých měšťanských krojích prostějovských a B. Konaříka o českých umělcích, kteří se obírali krojovými studiemi.

—

V. V. Radlov podává v posledním čísle Извѣстій cís. akademie věd v č. 17. ze dne 1. pros. (str. 743—8) krátkou zprávu o své cestě po národopisných museích v Štokholmě, Kodani zvláště pak v Hamburce, Brémách, Kolíně n. R., Darmstadtě, Norimberce, Lipsku a Berlíně. Dotýká se při tom dvou otázek, předně, jak nejlépe uspořádati musejní sbírky, aby vyhovovaly jednak požadavkům učených odborníků, jednak požadavkům umělců, širších vrstev obecenstva a mládeže. Tu nejlépe postoupilo museum severské v Štokholmě, které sbírky rozdělilo ve dvě skupiny: výstavné pro širší obecenstvo a skupiny ve zvláštních místnostech jen pro specialní studium určené. Dále se dotýká různých kategorií

museí: 1. territorialní čili národní, kde se sbírají předměty kulturního vývoje jedné země aneb jednoho národa. 2. obecně-národopisná, sbírající předměty kulturního vývoje veškerého lidstva. 3. umělecko-průmyslová, sbírající předměty uměleckého rázu z různých kulturních vrstev všeho lidstva. Vytýká pak, jak cíle a programy těchto museí se stýkají. Národní musea, praví, mohou vznikati pouze u národů, kteří dostihli vysokého stupně svérázné kultury. Všeobecně-národopisným museím hrozí nebezpečí, před kterým stojí berlínské museum: pro nedostatek místa musí se rozděliti ve dva ústavy musejní: pro sbírky ilustrující život kulturních a historických národů asijských, Číny, Japanska, Indie a j. vystrojí se zvláštní budova; a v jiné budově (staré) budou sbírky líčící život národů, kteří zůstali na nižším stupni osvětovém. Petrohradskému museu ovšem ještě takové nebezpečí nehrozí. Ostatně jeho úkoly jsou odchylné od programu velkých národopisných museí západoevropských. Kdežto ta shledávají předměty ilustrující počáteční vývoje kultury lidské v dalekých krajích zámořských, má Museum Antropologie a Etnografie jména Petra Vel. při cís. akademii věd nevyčerpatelný takořka materiál jak v evropském Rusku, tak i v rozsáhlých asijských jeho krajích, sbírky ze života divošských a polodivošských národů jiných krajů světových, převládající v Berlíně a j. ustupují v Petrohradě do druhé řady. Petrohradské museum může do jisté míry podávati přehled kulturního vývoje člověčenstva, i když zůstane v mezích říše ruské, leda jen málo zasahujíc přes její hranice v střední a východní Asii.

—

Sv. XX. „Godišńaku" Srb. král. akademie přináší podrobný statistický přehled dosavadních výsledků zkoumání osídlení v král. Srbském (str. 388—425). Výsledky ty znázorněny na přiložené mapce. Práce trvá nyní již 11 let, ale teprve asi polovice její jest vykonána. Program jest velmi obsáhlý, neobjímá jenom země a kraje osídlené srbským národem; má se vyzkoumati celý obsáhlý jihozápadní kraj balkanského poluostrova a sousedních zemí „od Soluna do Somboru a od Kotora po Isker" tedy ještě jižní Uhry, západní Bulharsko i Makedonie. Ale i v Srbsku samém práce ještě nepokročila tak, jak bylo si přáti, a proto vyzývá zpráva ta, aby se co nejenergičtěji a nejrychleji chopili práce. Úplně jest dosud prozkoumán jediný kraj Valjevský, celkem pak 17 okresů v celé zemi, do daleké většiny 15 okresů, do polovice asi 12, do třetiny asi 10, velmi nedostatečně ještě 20 okresů a naproto nedotknuto zkoumáním 8 okresů. Zbývá tedy práce ještě velmi mnoho.

—

Ve Vídni konala se v prosinci 1907 vánoční výstavka rumunských vyšívek, jejíž poslání bylo předem obchodní. Výstavku pořádaly spolky z království rumunského, jejichž posláním je hledati pro umělé práce rumunských žen nová tržiště a odbyt. O stejné starají se pro výrobky lidového průmyslu chrvatského i ruského soukromé firmy obchodní (v Záhřebě a v Petrohradě), jež požívají podpory příslušných vlád. A cesta jejich není jiná než šíření odbytu vyšívek rumunských: občasné výstavky obchodní v cizině. Kdy i náš lidový průmysl, který přece i dnes má dosti krásných výrobků, nastoupí soustavnější (pravidelnější) cestu do ciziny, aby tam hledal nová odbytiště?

—

Fr. Khol v Časopise Musea kr. Českého volá po ochraně i přírodních — nejen kulturních, historických a předhistorických — památek. Do památek přírodních zařazuje pak „každé původní t. j. kulturními vlivy nedotčené přírodní těleso, nebo jen původní, charakteristický krajinný nebo životní stav v přírodě, jenž budí význačný zájem buď vědecký, estetický, všeobecný anebo také vlastenecký". Pokud jde o prostředky, doporučuje soustavu ochrany, které se domáhají v Německu. V ní je požadován nejprve soupis všech památek přírodních a přesné jejich mapování. Vedle toho je třeba poučovati majetníky i širší obecenstvo o významu, ceně a důležitosti přírodních památek. Konečně bude nutno zříditi instituci konservatorů přírodních památek, kteří by je vedli stejně v patrnosti a pečovali o jejich ochranu, jako činí o památkách kulturních dosavadní konservatoři. Provésti tuto ochranu v celé úplnosti ovšem bude možno pouze cestou zákonodárnou. Leccos a ne nepatrného však se dá již nyní vykonati cestou dobrovolnou a správní. Neméně ovšem potřebují ochrany památky života lidového, i když třeba nemají vždy cenu uměleckou. A ochrany té lze docíliti tím snadněji, že by pro ni při liberálním výkladu mohlo býti dobře využito institucí stávajících, kdežto pro ochranu památek přírodních musejí se uváděti v život potřebné instituce ochranné.

Vychází péčí publikační komise Společnosti Národopisného Musea Československého, nákladem Společnosti NMČ. a za vydavatelství a odpov. redakce prof. dr. J. Polívky. — Papír ze skladu České společnosti pro obchod a průmysl papírnický G. Wiesner, Duffek & spol. v Praze. — Tiskne Alois Wiesner, knihtiskař České Akademie císaře Františka Josefa I. pro vědy, slovesnost a umění v Praze.

Národnostní poměry v knížectví bulharském.

Sděluje *L. Niederle.*

Připravuje pro Slovanskou Encyklopedii petrohradské akademie úvodní „Geograficko-statistický přehled národů slovanských", ocitl jsem se leckdy v nesnázích, chtěje statistické poměry líčiti podle stavu nejnovějšího t. j. podle sčítání z konce r. 1900. Někde jsem se vůbec těchto čísel nedodělal, jinde teprve po delším shánění. Z Černé Hory nedočkal jsem se vůbec odpovědi na několik dotazů, o Turecku ani nemluvím. Za to srbský statistický úřad vyhověl mi velmi laskavě. *)

Také od knížecí vlády bulharské vyšlo se mi s největší ochotou vstříc a ministerstvo vnitra dalo mi k disposici všechny dosavad uveřejněné výsledky posledního sčítání**). Je mi milou povinností poděkovati zde i ochotě se strany srbské i se strany bulharské.

Zároveň však užívám té příležitosti, abych sdělil s veřejností přehledně výsledky sčítání bulharského, pokud se týkají poměrů národnostních. A to proto, že sčítání z r. 1900 (31. prosince) je první velké a relativně dokonalé sčítání od dědiny k dědině, a že výsledky celkové, pokud vím, ještě zpracovány a uveřejněny nebyly. Dostal jsem do rukou jen detailní výpočty o obštinách a okolijích a chtěl-li jsem nabýti obrazu celkového, musil jsem si sám tyto výsledky sestaviti podle okruhů, sčítati okruhy a z toho opět výsledky celkové. Ve svrchu uvedené stati encyklopedické do těchto detailů zacházeti jsem nemohl. Uveřejňuji je zde a sice nejen po okruzích, nýbrž i po okolijích. Snad se najde někdo, kdo podle okolijí sestaví národopisnou (procentuální) mapu Bulharska. Není dosud žádné pořádné mapy podobné ani po okresích ani po dědinách.

Výsledky podle okolijí a okruhů předvádí následujících 12 tabulek, 13. úhrnné výsledky součtu jednotlivých 12 okruhů, na něž je dnes knížectví bulharské politicky rozděleno (z národností vybrány ty nejdůležitější). Viz str. 26—30.

Detailně rozbírati jednotlivá čísla těchto tabulek nebudu; musil bych zajíti do přemnohých detailů, kdybych ze statistiky chtěl vybírati a dokládati čísla uvedená jmény jednotlivých osad. Dostačí vytknouti několik hlavních rysů celkového národopisného obrazu.

Čistě bulharské nebo aspoň silně bulharské jsou okruhy západní a jižní, za to východ je silně pomíšen a zejména severovýchod. Zde ve varnenském, ruščuckém a šumenském okruhu sedí ještě velmi mnoho Turků, přes všechnu emigraci, která od r. 1879 neustává, ba v šumenském převažují dosud značně nad obyvateli bulharskými. Vedle Turků Tataři počtem se ztrácejí (jedině ve Varnensku jich je trochu více) a rovněž varnenští Gagauzové, křesťanští potomkové starých turkotatarských invasí. Řekové, jak je přirozeno, sedí četněji na pobřeží Černého moře, hlavně v okolí Burgazu (pak u Ajtosu, Kyzilagače) a vedle toho ve vnitrozemí ještě u Plovdiva (čítáni zde bez t. zv.

---

*) Статистика Краљевине Србије. Т. XXIV. Београд 1905.

**) Резултати отъ прѣброяване на населението въ Кн. България на 31. дек. 1900 год. Т. I—XII. Sofia 1902—1905. Общи резултати II. 1905.

Okolija	Bulhaři	Pomáci	Srbové	Turci	Gagauzi	Tataři	Řekové	Cigáni	Židé	Arméni	Rumuni
I. okruh: **Burgaz.** .											
1. Ajtos	10307	—	4	15737	1	28	1447	925	97	39	1
2. Anchiolo	9563	—	—	5078	1	—	9354	911	2	18	1
3. Burgaz	36811	—	10	2577	10	48	7566	1064	638	860	15
4. Karnobat	27519	—	—	5375	13	—	717	1464	465	20	2
5. Kotel	14249	—	—	1340	—	—	13	1552	6	—	5
6. Kyzil-Agač	34372	3	—	1070	1	55	18587	692	16	15	—
7. Sliven	36732	—	10	4470	—	1	223	3375	615	414	4
8. Jambol	48636	—	2	1394	2	—	1245	1002	1242	138	1
Celkem	218189	3	26	37041	28	132	39152	10985	3081	1504	29
II. okruh: **Varna.**											
1. Balčik	18164	—	3	6642	4495	2380	617	856	35	240	98
2. Varna (město)	15590	—	29	4544	1490	949	5616	512	1308	4137	77
3. Varna (ok.)	25405	4	3	10084	3439	134	1161	972	2	124	90
4. Dobrič	30780	17	3	25405	111	6218	176	2269	148	568	323
5. Kurt-bunar	6262	—	1	33817	—	1009	34	1970	—	127	139
6. Provadija	35124	16	4	27347	274	639	116	2421	339	94	25
Celkem	131325	37	43	107839	9809	11329	7720	9000	1832	5290	752
III. okruh: **Vidin.**											
1. Bělogradčik	33688	1	42	169	—	—	7	802	19	6	56
2. Vidin	31111	23	169	2601	2	10	50	1699	1825	93	25438
8. Kula	30072	—	75	20	—	—	1	360	4	—	10930
4. Lom	48104	—	112	1654	—	10	105	2825	433	25	3553
Celkem	142975	24	398	4444	2	20	163	5686	2281	124	39977

Okolije	Bulhaři	Pomáci	Srbové	Turci	Gagauzi	Tataři	Řekové	Cigáni	Židé	Arméni	Rumuni
IV. okruh: **Vratca.**											
1. Berkovica	37601	—	3	154	—	—	5	680	283	1	3
2. Běla Slatina	43383	572	11	246	—	1	7	2188	8	1	140
3. Vratca	66492	31	46	583	—	2	9	2023	134	3	419
4. Oreěchovo	46324	28	80	827	—	106	7	2996	7	32	11595
5. Ferdinand	36736	—	5	229	—	—	17	1194	197	2	68
Celkem	230536	631	145	2039	—	109	45	9081	629	39	12225
V. okruh: **Küstendil.**											
1. Dupnica	51448	—	2	49	—	—	38	464	1107	7	94
2. Küstendil	87450	—	5	528	—	—	38	858	1260	7	21
3. Radomir	52579	—	1	22	—	—	6	283	24	—	26
Celkem	191477	—	8	599	—	—	82	1605	2391	14	141
VI. okruh: **Plovdiv.**											
1. Karlovo	48401	3	3	5061	—	1	126	1063	19	10	3
2. Pazardžik	62045	45	22	2763	—	—	277	3174	1449	240	31
3. Panagjurište	31686	—	2	631	—	—	2	397	10	3	19
4. Peštera	23628	8521	1	4191	—	—	194	1167	53	10	—
5. Plovdiv (město)	26070	77	23	4706	—	30	3908	1934	3602	1942	14
6. Plovdiv (okr.)	78868	1414	6	3496	—	—	115	2502	6	14	—
7. Stanimaka	43149	6995	—	4038	1	—	10258	909	128	47	48
Celkem	313847	17055	57	24886	1	31	14880	11146	5267	2266	115

Okolije	Bulhaři	Pomáci	Srbové	Turci	Gagauzi	Tataři	Řekové	Cigáni	Židé	Arméni	Rumuni
VII. okruh: **Pleven.**											
1. Loveč	59596	126	3	2067	1	2	5	1001	7	6	75
2. Lukovit	36697	353	1	910	1	—	8	1369	2	—	—
3. Nikopol	29586	2	5	4393	—	508	17	1090	187	37	9214
4. Pleven	73323	66	124	4054	—	—	14	2516	471	13	462
5. Teteven	30376	2290	—	6	—	—	—	908	—	—	—
6. Trojan	40432	—	—	831	—	—	2	393	—	—	1
Celkem	270010	2837	133	12261	2	510	46	7277	667	56	9752
VIII. okruh: **Ruščuk.**											
1. Běla	31043	—	3	9491	—	3	19	1178	4	18	148
2. Razgrad	36794	1	1	47407	—	168	55	1748	343	97	45
3. Ruščuk (město)	18921	9	38	6545	1	15	406	35	1101	2164	220
4. Ruščuk	41960	—	9	22632	—	1149	12	1290	3	27	77
5. Silistria	34758	—	9	36297	2	1159	173	2586	483	763	1063
6. Tutrakan	11740	—	2	31358	3	1425	32	1566	50	154	4144
Celkem	175216	10	62	153730	6	3919	697	8403	1984	3223	5697
IX. okruh: **Sofija.**											
1. Orchanije	30159	30	—	5	—	—	3	1070	18	—	33
2. Pirdop	28041	—	—	103	—	—	16	267	—	3	—
3. Samokov	55914	—	2	244	—	—	37	1054	1202	17	97
4. Sofija (město)	51341	—	429	475	—	1	709	1642	8725	364	150
5. Sofija	114341	—	41	16	—	—	58	945	62	11	3
6. Trn	47367	—	25	11	—	—	—	306	4	2	3
7. Caribrod	38201	—	48	20	—	—	22	554	18	1	—
Celkem	365364	30	545	874	—	1	845	5838	10029	398	286

Okolije	Bulhaři	Pomáci	Srbové	Turci	Gagauzi	Tataři	Řekové	Cigáni	Židé	Arméni	Rumuni
X. okruh: **Stará Zagora.**											
1. Borisovgrad	26980	—	—	3308	—	—	128	385	20	84	—
2. Kazanlik	49337	—	1	10195	—	2	59	1599	428	21	2
3. Nová Zagora	46850	—	1	1064	3	—	223	1292	230	26	4
4. Stará Zagora	69433	1	4	2623	1	—	139	1345	616	159	2
5. Harmanli	47269	—	—	6514	—	—	1850	910	15	38	4
6. Chaskovo	52053	1	4	5987	1	—	302	1319	448	128	—
7. Čirpan	58458	—	2	1688	—	—	19	973	262	4	—
Celkem	350380	2	12	31379	5	2	2720	7823	2019	460	12
XI. okruh: **Tirnovo.**											
1. Gabrovo	36531	—	2	23	—	—	7	68	1	10	2
2. G. Orěchovica	65856	—	18	2297	3	—	37	924	4	15	283
3. Drěnovo	30244	—	2	161	—	—	4	182	1	8	3
4. Elena	34747	—	—	6721	—	1	—	1345	2	—	114
5. Svištov	46547	9	26	6355	—	172	34	903	195	66	1193
6. Sevlijevo	62824	4	1	6438	—	—	3	732	3	8	216
7. Tirnovo	90088	—	18	3185	—	—	37	1052	21	57	30
Celkem	366837	13	67	25180	3	173	122	5206	227	164	1841
XII. okruh: **Šumen.**											
1. Eski-Džumaja	11954	—	1	24388	—	14	5	1332	4	17	—
2. Osman-Pazar	9243	—	—	27250	—	—	—	1448	—	9	—
3. Popovo	34474	—	8	8719	1	63	13	1085	2	9	3
4. Přeslav	20791	—	1	15518	2	249	37	1688	3	8	—
5. Šumen	32117	2	10	55070	3	2332	175	1960	1195	1000	193
Celkem	108579	2	20	130945	6	2658	230	7513	1204	1043	196

Tab. XIII. **Výsledky úhrnné.**

Okruh:	Bulhaři	Pomáci	Srbové	Turci	Gagauzi	Tataři	Řekové	Cigáni	Židé	Arméni	Rumuni
I. Burgaz	218189	3	26	37041	28	132	39152	10985	3081	1504	29
II. Varna	131325	37	43	107839	9809	11329	7720	9000	1832	5290	752
III. Vidin	142975	24	398	4444	2	20	163	5686	2281	124	39977
IV. Vr tca	230536	631	145	2039	—	109	45	9081	629	39	12225
V. Küstendil	191477	—	8	599	—	—	82	1605	2391	14	141
VI. Plovdiv	313847	17055	57	24886	1	31	14880	11146	5267	2266	115
VII. Fléven	270010	2837	133	12261	2	510	46	7277	667	56	9752
VIII. Ruščuk	175216	10	62	153730	6	3919	697	8403	1984	3223	5697
IX. Sofi	365364	30	545	874	—	1	845	5838	10029	398	286
X St. Zagora	350380	2	12	31379	5	2	2720	7823	2019	460	12
XI. Tirnovo	366837	13	67	25180	3	173	122	5206	227	164	1841
X.. Sumen	108579	2	20	130945	6	2658	230	7513	1204	1043	196
Celkem	2864735	20.44	1516	531217	9862	18884	66702	89563	31611	14481	71023

Karakačanů). Zde sedí hlavně v okol. stanimacké a sama Stanimaka jest většinou řecká. Židé a Arméni nevystupují nikde ve větším počtu a kompaktně, Cigánů je dosti, ale jsou stejnoměrně roztroušeni po celém knížectví, tvoříce menšiny v mnohých obcích a v předměstích měst. Zajímavo je dále, jak málo Srbů je zapsáno v posledním sčítání, všude jen jednotlivci se hlásili —, patrný výsledek národnostního vývoje a sporů posledních 30 let. Rumuni vystupují kompaktně podél Dunaje. V okruhu plevenském je několik obcí v okoliji nikopolské, ve svištovské je jich hojně v Bělenech, v plevenské v selu Мъртvici. Nejvíce je jich ve Vidinsku.

Zde bych připomněl, že vedle jedné kolonie ruské (selo Tatarica u Silistrie) objevují se v sčítání r. 1900 menší kolonie slovenské. Nejsou to ještě čistě slovenské osady, ale tvoří se zde, patrně emigrací. Je to obec Gorna Mitropolija v ok. plevenské, vykazující 351 Slováků (odkud?) vedle 1212 Bulharů. Vedle toho sedí ještě 128 Slováků v dědině Brъšljanici téže okolije. Jinak žijí Slováci v Bulharsku pořídku roztroušeni, tak jako Čechové. Čechů bylo napočteno v Sofii 558 a 95 Slováků.

Vedle toho přišel jsem při probírání osad v okruhu vratckém a v okoliji oreěchovské na osadu Suseěku (Съсѣка) u Gostilje, u níž statistika z r. 1900 udává mezi 191 obyvateli 164 Čechů a Slováků (Čechů 71 mužů, 53 žen, Slováků 23 m. a 17 žen) tak, že osada tato byla česká. Při kontrole těchto dat v soupisu osad, uveřejněném r. 1907, našel jsem však poznámku, že se zatím (tedy mezi r. 1900 a 1907) obyvatelé této obce přestěhovali do nově utvořené dědiny Vojvodova (Войводово) v obštině krušovické. Toto místo nalézá se v téže okoliji nedaleko Dunaje, asi 15 kilometrů na jih od Oreěchova. Je to tedy, pokud mi známo, jediná česká nebo československá dědina v Bulharsku, širší české veřejnosti, asi neznámá. Jak a kdy zde vznikla, nevím.

Mohamedánští Bulhaři t. zv. Pomáci byli čítáni zvláště. Z přehledu viděti, že v knížectví žijí ve větším počtu pouze v Plovdivsku a trochu ještě v Plevensku. Hlavní síla jejich sedí od Plovdiva směrem na Soluň, tedy v knížectví v okoliji pešterské, plovdivské a stanimacké, na severu jsou v kraji u Lovče, Plevna, hlavně mezi řekou Vitem a Panegou v okoliji tetevenské. Katoličtí Bulhaři t. zv. Pavlikijani sedí v okoliji nikopolské a svišťovské. Pocházejí však všichni z Plovdivska.

Vedle poměrů národnostních vypočetl jsem si také gramotnost Bulharů, a našel jsem v jednotlivých okruzích tato procenta Bulharů (obého pohlaví), kteří umějí čísti a psáti: Burgaz 29·4%, Varna 34·8%, Vidin 19·8%, Vratca 19%, Küstendil 20·1%, Plovdiv 29·6%, Pleven 23·1%, Stará Zagora 28·3%, Ruščuk 38·5%, Sofija 28·8%, Tirnovo 34·1%, Šumen 35·9% — v průměru 28·4%.*) Průměrné číslo u sousedních Srbů v království je 21%.

*) Přirozeně v městech je vzdělání vyšší; tak má Sofija 60%, Ruščuk 60%, Varna 60%, Plovdiv 49%. Vedle nich vynikají ještě okolije Kotel a Šumen s 47%, nejmenší počet mají okolije Berkovica (16%), Kula (14%), Bělogradčik (13%) a Ferdinand (13%).

Ze studií o motivech lidových písní československých.

Podávám tuto ukázky větší práce o látkách našich písní. Pokusil jsem se o přibližně úplný výčet variantů a o zjištění jejich vzájemného poměru.

I.

Okradená krčmářka.

Bartoš, Nár. pís. mor. v nově nasb. 1901 uvádí na str. 59 tuto píseň:

1. [:Hrajte že mi, hrajte,
od konca do konca,:]
a ty naša šenkérenko,
poď s nama do tanca.

2. [:Šenkérenko tlustá,
tancuj s nami zhusta,:]
bude tvoja komůrenka
aj sýpečka pustá.

3. [:Jura je na hůri,
Jano je v komori:]
a ty mľá šenkérenko
tancuj si po vůľi.

4. [:A ty svatý Fróľo,
co sa teb'a týče;:]
zadžgaj *) že si věchtom ďúru,
nech sa ti nesvíče.**)

5. [: Ešče sú hen syry
dva lebo aj štyry:]
suknička je na klímenže ***)
aj ta naše běndže. †)

6. [:O pane hejtmane
kadže pojacháme?:]
Už je všecko spakované
za ráz pojacháme.

7. [:Nechoďte horami,
choďte ľipinami:]
by hejtmanšší nepátraľi
kadže sme jachaľi.

8. [:Nejeďte horami,
ľež jeďte doľami:]
a já sednem na ľysého,
pojedem za vami.

9. [:Šenkérenka známá,
tancovała ráda;:]
už je její komůrenka
aj sýpečka prázná.

10. [:Muzika dohrála,
šenkérka zvolała:]
bodej by vás čérti vzaľi,
že sem tancovala.

Tato píseň jest v lidové poesii československé ojedinělá. Všecky zbojnické motivy, jež Bartoš op. c. I. 53—61 uvádí, jsou z Velké, Lopeníka, Prušánek, z Nové Vsi u Hodonína, z Léskovské Doliny atd., tedy vesměs z krajin blízkých Slovensku. České poesii lidové jsou cizí. Polských versí jest více.

Roger, Pieśni ludu polskiego w górnym Szląsku 1863 str. 262: *)

Přišli 3 zloději, vlezli do krčmy, jedli, pili, dali si zahrát „walca" a všichni se dali do tance. „Tancuj šenkýřko tlustá, hůra i komora je pustá. Jaś na

*) Zacpi. — **) Nesvítí. — ***) Klínečku. — †) Bude.

*) Místo původního znění cizích písní kladu všude věrný, skoro doslovný překlad prosaický.

hůře, Staš v komoře, tam si naplnili pytle. Jděte do stáje sedlat, ať vás nikdo nevidí. Nejezděte silnicí, ale údolími. Pro mne osedlejte sivého a v těsném úvoze na mne čekejte. Hůra, stáj, komora pustá, tancuj jen, krčmářko tlustá!

Žeg. Pauli: Pieśni ludu polsk. w Galicyi 1838 str. 104:

Jel šenkýř z města, krčma v poli stála, tam kde mladá šenkýřka penízky skládala. Vrátil se do města, tovaryšů nabral, muzikanty najal, krčmářce zahrál: „Krčmářko, dobře si žiješ, tři zloděje máš za stěnou a ty se dvěma piješ. Pojďte bratři do jizby, nestůjte za stěnou, ať já se potěším s krčmářkou milovanou. Jděte tam dva na půdu, třetí do komory; svažte rukávy, zrobte z košil měchy. Obraťkožich vlnou, ať ti hrách nechrastí a stoupej po schodech. Vidíš ty Florku, sukni a čapku na kolíku? I to vezmeme. Zacpi díru věchtem, ať jí světlo neproniká, jak to spatří šenkýřka zle se nám povede. Schyl hlavu nízko, je ti viděti čapku, spatří-li to krčmářka, zle s námi. Krčmářko naše, klíčky u pasu, co ti pomohou, když máš zloděje v komoře? Vezmi Florku úzdy, koně vezmeme, pryč pojedeme. Nejezdi silnicí, ale lesními úvozy a já sednu na lysého, pojedu za vámi. Buď zdráva mi krčmářko, jdu se ochladit. Co jsem ti řekl vyplní se.“ Vyšla šenkýřka, ruce zalámala, bodej bych já takých hostí již neměla.

Kolberg: Pieś. ludu polsk. 1857. I. str. 281—2:

Dobrý den krčmářko, s Bohem si žiješ. Tři zloději jsou za krčmou a se čtvrtým tancuješ. Postav pivo a pij, pamatuj na zloděje, jež máš u sebe. Vidíš bratře, ber peníze pro sebe i pro mne, vezmi klobásy a sýry. Vezměte všechny koně, hnědku nechte, jeďte za horu tam čekejte. Nejezděte silnicí, jeďte postranní cestou já přijedu na hnědce za vámi. Zdráva buď krčmářko půjdeš do komůrky, do stáje — všude pusto.

(Obdobný variant J. Lipiński: Pieś. l. wielkopols. str. 196.)

Kolberg uvádí celkem 11 variantů, z nichž některé (na str. 282—3, 284) jsou psány řečí zlodějskou.

Kolberg, Lud. Ser. XIX., str. 247:

Přišli zloději do krčmy, jeden z nich hrál, 2 tancovali, a 10 kradlo. Ti, co tancovali, zpívali soudruhům: Vidíš Florku klobásy atd. Skloň Kubo ruku, ať krčmářka nevidí atd. Ukradli, co kde bylo a ten nejstarší zpívá: „Krčmářka je ráda, že dlouhá zábava, ale krčmář nerad, nebude míti co jíst!“ Pak dal ostatním heslo a sám vyběhl z krčmy, sedl na koně a ujel. Krčmář ráno vejde do komory a všude prázdno — všecko vybrali.

(Srovn. ještě Ser. I., 281—9, IV., 59, XVI., 492.)

Zmínil jsem se již, že mimo versi Bartošovu se tento motiv v naší poesii nevyskytuje. Polských variantů jest mnohem více; ostatně jest tvar běndže (v 5. strofě u Bartoše) zřejmý polonismus.

Z maloruských versí znám jen jednu uhersko-ruskou. Otiskl ji V. Hnatjuk ve své studii Словацкій опришок Яношик в народній поезіи str. 24. (Zvl. otisk ze Запис. наук. товар. им. Шевченка 1899 sv. XXXI.—II.). Jest zajímavá proto, že jest prosaická s veršovanými úryvky:

Byl v jedné vesnici nájemce hospody, velmi bohatý žid. Mohl vše pevně zamknouti tak, že se k němu nikdo nedostal. Ale byli v lese takoví zbojníci, bylo jich dvanáct a začali přemýšleti, jak by žida mohli okrásti. Bylo mezi nimi šest muzikantů. I uradili se, že nejdříve tam musí zajíti muzikanti. Přišli tam a prosili o nocleh. Žid se jich ptá, odkud jdou. A oni jemu, že tu v tom místě hráli na svatbě a připozdilo se a my se bojíme dále jíti. Žid dovolil, aby zůstali přes noc. Za chvíli přijel na koni pán, slezl a prosil

žida o nocleh. To byl nejstarší mezi těmi zbojníky. I jeho vzal žid na noc. Pán pozdravil se s muzikanty, jakoby byli cizí, kázal dáti čtvrtku piva a začali píti. Žid měl radost. Konečně kázal pán, aby muzikanti hráli, vzal krčmářku k tanci, neboť slyšel, že přijelo druhých šest loupežníků. Při tanci začal zpívati, neboť slyšel je na střeše:

„Помальйиьку стемпай
повала сьи руша
а йак вийдзьи кто до цьибйи
вийдзьи сь цьибйи душа!“

Tančil dále. Ale slyšel, že zalezli do komory, a znovu zpíval:

Ци відзьіш ти Фльорку
те сукньи на колку?
Ушистко то наржендзьи
Ушистко наши бендзьи.

Začali řezati kufr s penězi a neměli nástroje, aby jej bez hluku otevřeli. Pilka skřípala, i začal znovu zpívati:

Масти пи́лку лойим
жеби ньи скшипяла
як бендзьи скшипяла
бендзьи знак давала.

Vybrali peníze a vše složili na vůz a šli krást klobásy do komína. Nejstarší zase zpíval a v písni je napomenul, aby jeli postranními cestami a jemu osedlali koně. Nedonocoval, ale zaplatil židovi, vyšel na dvůr, vyvedl koně a sedl naň. Šenkýřka mu svítila a on zpíval:

Ви́йшла на улы́ци
засьвіцы́ла сьві́ци
све́го коња ньи познала
тшимала за лы́пци.

Byl to její kůň ovšem po pansku osedlaný. Pán zmizel. Ti muzikanti ulehli, ráno vstali a vydali se na cestu. Krčmářka měla jíti do města, šla do komory a vidí, že vše prázdno, vykradeno.

Musíme býti Hnatjukovi vděčni za to, že zapsal tuto versi, která pro otázku o vzniku oné písně zbojnické není bez významu (ukazujíc mimo to též, jak píseň přechází v prosaické vypravování). Uvážíme-li totiž, že máme četné verse polské, avšak jen jednu moravskoslovenskou — se stopami vlivu polského — jednu uherskoruskou (ve veršovaných částech se objevují hojné polonismy: стемпáй, бендзьи atd.), a že ani v lidové poesii západoevropské ani v tradicionální literatuře velikoruské a jihoslovanské — pokud to vůbec lze s určitostí tvrditi — tento motiv se nevyskytuje, uznáme zajisté, že píseň o okradené krčmářce vznikla v oblasti karpatské a sice na území polském.

Základem jest patrně skutečná událost. Vypravování o zbojnické lsti se rozšířilo po celém okolí. Vznikla improvisace, píseň, líčící (trochu ironicky, neboť sympatie byly jistě na straně obratných zbojníků) přepadení. Lest byla všem dobře známa; rozuměli úryvkovitému líčení písně a nebylo třeba

vykládati, jak se zloději do krčmy dostali. Píseň se šířila. Líbil se obsah a jistě též veselá melodie. (Srovn. Bartoš na uv. m.; Kolberg, Lud IV., str. 120.)

Dostala se do krajin, kde podrobnosti přepadení nebyly známy; ostatně i tam, kde vznikla, se na ně časem zapomnělo. Bylo nutno doplňovati, vykládati, a z této snahy po větší srozumitelnosti vzešla i maloruská verse prosaická.

Oporou tohoto výkladu jest ještě jedna verse polská, kterou uvádím teprv zde:

Zbiór wiadom. do antropol. krajow. X., 330:

V Krakově na rynku krčma zděná, v ní krčmářka. Přijeli k ní tři tovaryši, sedli, dýmky zapálili a připíjeli krčmářce. Zpívají a napomínají ostatní, kteří kradou, aby si počínali opatrně. Vůdce žádá, aby mu osedlali sivého atd. (Potud píseň.)

Vydavatel (St. Ciszewski) připojuje tuto poznámku: Śpiewający tę piešń, tak nam ją objaśniał: Do karczmy zakradli się zlodzieje. Jeden z nich zabawiał karczmarkę, a reszta przez ten czas kradła. Kiedy zaś niezbyt ostroznie zachowywali się przy swej operacyi, zabawiający karczmarkę dawał im w śpiewie przestrogi.“

Jest tuším jasno, že z takových prosaických výkladů mohly snadno vzniknouti prosaické verse, v nichž z písně zůstaly jen popěvky hejtmanovy.

Úhrnem: Píseň o okradené krčmářce nepatří k mezinárodním motivům. Vznikla nepochybně v polské oblasti a pronikla na Moravu a na území uherskoruské. V karpatské a tatranské poesii zbojnické vyskytuje se mnoho látek původních. Jest to přirozeno, neboť poměry sociální a politické (hlavně v XVI.—XVIII. stol.) v těchto krajinách podporovaly neobyčejně rozvoj loupežnictví. O populárních zbojnících maloruských Dobošovi a Karmeljukovi, jakož i o slovácké Janošíkovi koluje v lidu mnoho písní a prosaických vypravování, jež mnohdy obsahují věrné vylíčení skutečných událostí.

Hołovackyj (Нар. пѣсни галицкой и угорской Руси I., 152—5) a W. z Oleska (Pieśni pols. i rus. ludu galic. str. 510) zaznamenali písně o Dobošovi, jež reprodukují — jak ze soudních listin plyne — věrně skutečné události. Upozornil na to G. Kupčanko ve studii Die Hajdamachen atd. (Černovice 1886) na str. 24. a 38.

Naproti tomu vyskytují se ovšem mezi písněmi a prosaickými tradicemi o zbojnících motivy, jež nejsou omezeny na oblast tatransko-karpatskou. Tak na př. otiskuje Hnatjuk (Словацкий опришок atd. str. 24) tuto (prosaickou) anekdotu o Janošíkovi: Šla baba na trh. Ptá se jí Janošík: „Kam jdeš?“ ‚Na trh!‘ „Co tam?“ ‚Pro střevíce, ale mám málo peněz!‘ „Na pětku, kup si!“ Šla baba na trh, ale bylo jí líto peněz, nekoupila a šla domů. Vidí Janošíka. „Koupila jsi?“ ‚Bylo mi líto peněz!‘ Chytil ji Janošík, kůži jí sedřel až po kolena. „Kázal jsem ti, koupiti střevíce, teď je máš zadarmo!“ Podobné vypravování zaznamenal Hnatjuk op. c. str. 23—4 o Karmeljukovi. K. potkal rolníka, který jel na trh a naříkal, že žena s dětmi hladoví. K. mu dal peníze, sedlák je propil, ale ‚chlapci‘ Karmeljukovi mu dali citelné naučení. Srovn. Кіевс. Стар. 1882, X 185—6, Poněkud podobné vypravování zaznamenal Hermann Kurz, jenž švábské tradice o loupežnících shrnul v díle: Der Sonnenwirth. Schwäbische Volksgeschichte aus dem vorigen Jahrhundert (Gesammelte Werke VII., str. 35): Jednou potkala Sonnenwirtha žena — dle jiné verse to byla tchýně — a naříkala, že nemůže dětem koupiti ani „Spruchbuch“. Dal jí peníze a žena s díky odešla. Když se vracela, spatřila Sonnenwirtha ještě na silnici. Šel

k ní, sáhl do koše a místo knihy našel vejce, jež za peníze koupila. Vylál jí žroutů a vzav vejce, jedno po druhém na ni naházel, že přišla domů celá mokrá.

Jde tu o motiv mezinárodní, nebo vznikly tyto anekdoty nezávisle na sobě v různých územích?

Na konec vracím se ještě jednou k písni o okradené krčmářce a to k uherskoruské versi prosaické (v níž jsou výstrahy hejtmanovy zveršovány), zapsané Hnatjukem. Jak jsem již výše podotkl, jest proto zajímavá, že ukazuje, kterak z písně vzniká prosaické vypravování.*)

Tím se ocitáme u otázky o poměru látek tradic prosaických k látkám písní epických.

Myslím, že se nenajde mnoho příkladů, kde táž látka se objevuje v písni a v pohádce. Snad se o věci jindy zmíním obšírněji, prozatím omezuji se na několik poznámek:

Kollár (Nár. Zpiev. II., str. 450 násl.) uvádí píseň „O červeném Kameni a Červeném Vítězi". V této velmi rozvleklé balladě — která jak se zdá není čistě lidová — máme motiv známý z pohádek. Manžel odjede do války a prosí paní, aby porodí-li dítě, nemeškala dáti mu zprávu. Stane se. Posel na cestě nocuje u zlé baby, která mu podstrčí list, v němž se králi oznamuje, že paní porodila štěňata atd. Konec smírný. Babu potrestají. Podobný motiv máme v maloruských písních: Čubinskij (Труды этногр. стат. эксп. въ зап. рус. край V. sv.; str. 686, Hołovackyj, Нар. пѣс. atd. I., 89.) Z přečetných versí prosaických uvádím jen: Erben, Sto prostonár. poh. str. 56, Kolberg, Lud., VIII., str. 35, XVII., 190; Grimm, KHM. 1857, I., 165, III., 59 a citovanou tam literaturu. (Srovn. též Lud VIII. 63; XXI., 180.)

Kolberg, Lud XVII., 197 otiskl prosaické vypravování, které upomíná na legendu o Jidášovi nebo na vypravování o Gregoriovi: Pán jel na vojnu, žena si zle vedla, porodila dítě. Styděla se, dala je do kolébky a pustila na řeku. Dítě vyrostlo u rybářů; zvali je Jasiem. Hoch dorostl, vrátil se do města, pojal matku za choť. Poznají svůj hřích, činí pokání. I tento motiv jest rozšířen v písních: Čubinskij l. c., 407, 458, 485, Holov. I., 187, II., 577, Zbiór wiad. VIII., 8—9; Z. Radčenko, Гомельскія нар. пѣсни (Записки имп. русс. геогр. общ. по отд. этногр. XIII. str. 143); Šejn, Бѣлорус. пѣсни (tamtéž sv. V., str. 542); Kupčanko (Записки юго-зап. отд. имп. русс. геогр. общ. II., str. 542).

II.

Nesvěcení neděle.

Ve Sborníku věnovaném prof. Florinskému**) podává Jul. A. Javorskij obsáhlé pojednání „Духовный стихъ о грѣшной дѣвѣ". Motiv jest ten: Bůh přijde ke studni a prosí dívku, čerpající vodu, aby mu dala napíti. Dívka se vymlouvá, že voda jest nečistá. Bůh odhalí její hříchy. Porodila několik dětí a všechny je usmrtila. Bůh ji vyzve, aby se kála. Dívka jde do kostela a tam zahyne. Autor sleduje látku ve slovanských literaturách a podávaje

*) Souvisí to patrně s pozvolným zanikáním lidových písní, které lze pozorovati i v těchto krajinách karpatských.

**) Изборникъ Кіевскій посвященный Т. D. Флоринскому. Кіевъ 1904.

rozbor západoslovanských versí této „duchovní legendární ballady“ upozorňuje, že v západoslovanské poesii lidové objevují se dva motivy podobné, které nutno lišiti:

1. O dítěti v dutém stromě. Tato ballada jest jen v poesii lužickosrbské a slovinské. Přešla k Slovanům z německé poesie. (Srovn. Erk-Böhme, Liederhort, I., 632.)

2. Ballada, kterou Erben označuje slovy „Nesvěcení neděle“.

Vyskytuje se v poesii českomoravské, slovenské, polské a maloruské.

Co se našich písní týče, mohu údaje Javorského poněkud doplniti. Javorskij uvádí varianty jen z Bartoše (Nár. pís. mor. 1889, 55) a z Šafaříka (Pjsně swětské atd. II., 105, 107). Připojím ostatní.

1. České.

Erben, 1864, str. 505: Jedna ctná paní měla tři dcery na vdaní. Dvě do kostela vodila, třetí se doma strojila. Ustrojivši se, pospíšila do zahrádky. Trhala červené růže, dělala si věneček. Přijel mládenec, prosil o věnec. Odmítnut. Druhý též. Přijel třetí. „Tobě dám věneček, na jiného nečekám!“ ‚Vyskoč na můj kůň, povezu tě k svému domu do ráje!‘ Jedou po samém hloží. Když k místu přijeli, viděli horoucí peklo. ‚Otevřte, tovaryši, vezu vám tělo a duši!‘ ‚Postavte panně stolici, dejte jí vína sklenici.‘ První jim bránu otvírá, druhý jí smolu nalévá. Vypila jednu sklenici, barvu změnila. Vypila druhou, pustila plamen z úst. „Otevřte, páni, veřeje, ať na mě větřík zavěje!“ ‚Když jsi se chtěla chladiti, měla jsi dobře činiti!‘ „Kéž by tu někdo byl, aby mé matce vyřídil, ať trestá lépe druhé dvě dcery!“

Slavia 293.

Variant jednodušší. Místo tří dívek jedna. Nešla na mši. Přijede pán — ďábel. Chce od dívky tři věnce. Jedou k peklu. Posadili ji za stůl, červenici jí dali píti. Vypila, hořela. „Vzkažte matce,“ prosí, „že nepřijdu!“

2. Moravské

písně mají odlišné jednotlivosti.

Sušil, 1860, str. 21.

V neděli šla matka se třemi dcerami do kostela. Dvě vešly, třetí se vrátila do zahrady, utrhla tři růže a uvila tři pérenka. Dovíjí jedno, kněz začíná mši. Druhé, kněz zdvihá hostii. Třetí, ďábel se k ní dobývá. „Komu to viješ pérečko?“ ‚Není to péro, než věnec! Kdyby přišel mládenec — hodná osoba — dala bych mu jej!‘ „Já jsem hodný, dej mi všechny tři, jsem tak hezký jako ty!“ Vyzve ji k jízdě jako ve var. Erbenově. Vzal Kačenku na rohy a letěli přes hory. Jak vyjeli za humna, jeli po samém hloží. Přijedou do pekla, tovaryši otvírají, dají vína sklenici. Jednou se napila krása se jí změnila. Po druhé, modrý plamen pustila; po třetí, plamenem chytila. Prosí, aby se směla ochladiti. Odmítají. Ptá se zvonů, proč nezvoní! Začnou zvoniti: „Nechtěla jsi na mši choditi!“ Čerti volají: „Dejte ji tam na lože, kde jsou břitvy a nože!“

Dívka prosí formany jedoucí kolem, aby jsou-li z Holomúce nebo z Opavy, řekli její matce, ať lépe trestá druhé dvě dcery.

Srovn. ještě Sušil 1860, str. 23, Bartoš, 1899, I., 4.

3. Slovenské.

Kollár, Nár. Zp. II., 12—13:

Vyskočilo sluněčko na trnovou zahrádku. Vykvetly tam růžičky, přišly tam děvečky a vily věnce atd. podobně jako v moravské.

Srovn. též Slovenské Spevy I., 147.

Ballada o nesvěcení neděle jest i v Meinertově sbírce německých písní z Kravařska,*) str. 213:

Dos gung a'n Annle zoete,
spotzien ai'n Ruose goete;
di Reserlain thot se brache
a Kranzle thot se mache,
am Sonntich ounder der hailigen Mess'.

Připlížil se k ní „dar Gaiersknov" (ďábel). „Viješ ten věnec kostelu nebo milému?" ‚Milému!' — (Tu jest v písni mezera.) „Otevřete přátelé, nesu vám co chcete!" Přinesli jí konvici s vínem.

Wi se dan erste Trouppe tronk,
dos Faier zu dan Aoge raussprong;
wi se dan anden Trouppe tronk
das Faier zu dar Nos' raussprong;
wi se dan Wain wuol goer austronk
dos Faier zu dam Maul raussprong.

Erk-Böhme ve sbírce Liederhort. I., 644 uvádějí jen tento jediný variant.

V českomoravské, slovenské, polské a maloruské poesii jsou ballady líčící trest za nesvěcení neděle. Zcela podobný motiv objevuje se i v německých písních z Kravařska, obklopeného slovanským živlem. Jiné varianty tohoto motivu se v německé poesii lidové nevyskytují. Z toho tuším plyne, že k Němcům na Kravařsku dostala se tato píseň z poesie slovanské (buď z československé nebo z polské). Poněkud jiná jest následující verse polská (Lud VIII., 154): Žena měla krásnou dceru Rozynu; chtěla ji provdati jen za pána. Dívka nechtěla pracovati, chodila po lukách a vila věnce. Přijel jednou krasný pán a odvezl ji ve voze. Pozdě poznala, že má dva rohy pod kloboukem. Jeli do pekla. „Otwórzcie bratowie, tego ciała katowie", volá pán. Rozyna pozdě poznala svůj osud.

Ještě na jednu věc bych upozornil. Talvj (Versuch einer geschichtlichen Charakteristik der Volkslieder germanischer Nationen 1840, str. 453) poznamenává, že také píseň o dívce, kterou matka zaklela ve strom (i tato ballada jest ve sbírce Meinertově, str. 122), jest původu slovanského. Erk-Böhme, Liederhort, I., 26 praví, že by se mohlo souditi, že tato píseň přešla ze slovanské poesie. V německé poesii lidové není prý sice variantů, ale máme četné verse severogermánské (švédské atd.) a proto prý není třeba pomýšleti na slovanský původ. K tomu několik poznámek. Motiv jest stručně ten:

Erben 1864, str. 466:

Vandrovali hudci, dva pěkní mládenci. První praví druhému: „Vím o dobrém javoru. Podetneme jej a naděláme houslí pro tebe a mne!" Ťali

*) J. G. Meinert, Alte teutsche Volkslieder in der Mundart des Kuhländchens. Wien u. Hamburg 1817.

jednou, dřevo zavzdychalo; po druhé, krev vyprýštila. Po třetí, javor promluvil: „Nesekejte hudci, nejsem dřevo, jsem krev a tělo, pěkná děvečka z blízkého městečka. Brala jsem vodu, postála si s milým a matka mě zaklela, abych byla javorem. Jděte, zahrajte matce!' Stane se; matka pláče: „Nehrajte, nebodejte mi srdce, dosti mám na ztrátě své dcery!"

Zcela podobné jsou varianty: Bartoš, 1899, I., 1, Sušil 1860, 143, 144, Roger, Pieśni atd. 70—71, Slov. Spevy, II., 49

Poněkud odchylné jsou dva varianty slovenské:

Slov. Spevy, I., 19.

Šli hudci horou javorovou. Našli dřevo krásné. „Utněme si je na housle!" Třikrát tali. Po třetí taký hlas uslyšeli: „Já jsem děvče rychtářovo!" Matka ji zaklela, aby byla javorem. Hudci ať jdou před dům a hrají na housle. Hrají: „Toto jsou housle z vaší Aničky, strúnočky jsou její zlaté vlasy, sláčičok — z bílých ručiček, kolíčky — prstóčky." Dále jako u Erb.

Srovn. Koll., II., 4.

Meinert (122):
Dos gunge 'mohl dray Spiellait
se gunge meitsomme goer stoulz;
se quome iever a Wiesle,
diett stound sen a'n Oerlehoulz.

Řekne jeden druhému: „To by bylo dobré na housle!" První začal rubati, olše krvácí. Druhý začal, olše pláče. Třetí — olše promluví. ‚Nerubejte,' já jsem dívka.

Mai Mutter hot mich verwounsche
wail ich se noch Wosser woer.

Jděte vy hudci před dvéře a zahrejte jí píseň o mně. Stalo se. Matka prosí, aby nehráli:

„hett ich ihr' glai noch zahne
dan Wounsch ich kar nich thet!"

Tato verse se shoduje s našimi balladami. Odkud jest tento motiv u Meinerta? Citoval jsem již názor Erkův. Erk má jen dva varianty totiž z Meinerta a ze sbírky: A. Peter: Volksthümliches aus Oesterreichisch-Schlesien (Troppau 1865) str. 209. Tento var. se liší jen tím, že dívka se promění v osiku, kdežto u Meinerta v olši. Ve slovanské části Slezska jest tato píseň známa. Srovn. Roger, Pieśni ludu polsk. w góru. Szląs. str. 70—71.

Obdobné motivy vyskytují se v balladách severogermánských. Pojednal o nich R. Köhler ve studii: „Die Ballade von der sprechenden Harfe." (Aufsätze über Märchen und Volkslieder, str. 79 násl.)

Köhler sebral množství parallel z písní a pohádek všech národů evropských. Všude jest v podstatě týž motiv. Sestra závidí sestře ženicha a zabije ji, nebo zlé švakrové zabijí dívku a pod.

Z vlasů zabité zhotoví (obyčejně) milenec struny k harfě. Harfa zpívá a prozradí zločin.

Srovnáváme-li slovanské ballady o dívce zakleté ve strom s paralelami Köhlerovými, shledáme,

1. že zpívající nástroj hudební (v balladách germánských to bývá harfa) objevuje se v písních a pohádkách všech národů evropských.

2. Motiv, že na hrobě mrtvé osoby vyroste strom, z něhož se zhotoví nástroj hudební, vyskytuje se též v pohádkách. (Na př. ze třtiny vyrostlé na hrobě zavražděné osoby zrobí se flétna.) Srovn. literaturu citovanou Köhlerem v uvedené rozpravě, str. 91.

Avšak toto srovnání zároveň ukazuje velikou podobnost ballady zapsané u Meinerta s našimi písněmi. Tu jest shoda nejen v celé řadě podrobností (tři hudci; chtěli rubati dřevo na housličky atd.), ale i děj se shoduje. Matka se pro maličkost rozhněvá na dceru a zakleje ji ve strom, z něhož potulní hudci chtějí zrobiti nástroj atd.

Všimněme si ještě, jak tyto písně jsou rozšířeny. Máme ballady české, moravské, uherskoslovenské a hornoslezské. Ze dvou německých, — které známe — jest jedna z Kravařska, druhá ze Slezska. V ostatních literaturách slovanských jsem této ballady nenalezl. Ale ani v německé není, — mimo uvedené dvě — jiných versí. Ballada o dívce, kterou matka zaklela ve strom, jest tedy omezena na malé poměrně území.

Motiv zakletí ve strom*) jest německé epice lidové — mimo dvě naše ballady — téměř úplně cizí. Liederhort obsahuje jen píseň o královně,**) která přes zákaz s nebe nesmírně truchlila a proto byla proměněna v květinu Liederh. I., 30) a o ženě změněné v květinu (tamt. I., 27—29), z ostatních germánských uvádím na př. R. Warrens, Germanische Volkslieder atd. (I., 59, I., 63.***) Ke zcela jiné skupině patří motiv o květině (nebo květinách), jež vyrostou na hrobě nešťastných milenců. Srovn. o tom E. K. Blümml, Die Volkslieder von der Lilie als Grabesblume. Studien zur vergl. Literaturgesch. 1907 str. 161 násl. Srovn. též Wisła V.

V české epice lidové není také — pokud vím — jiných příkladů pro motiv zakletí ve strom.†) Naproti tomu máme hojně písní velikoruských, maloruských a polských. Na př. Sobolevskij Великорусскія нар. пѣс. I., 129; 3 skoro stejné varianty: Zlá tchyně zaklela mladou snachu v jeřáb. Vracel se polem dobrý mládenec, vidí, že jeřáb vlhne, ač nepršelo, že se k zemi sklonil, ač vítr nezadul. Přijel k matce, ptá se po ženě a dětech. „Odešli", praví matka. Syn vypravuje matce o divném jeřábu. Matka radí, aby vzal šavli a podťal mu kořen. Syn šel. Jeřáb promluvil a syn pozná zločin matčin. Srovn. Čubinskij, Trudy V. 704—11 (11 var.). (Shodné s velikor.) Hołovac. III., 585, 712 a poněkud i III., 520. Kolberg, Pokucie II. 39—40. (2 var.)

Úhrnem: Na území československém vyskytují se slovanské a německé verse ballady o zakleté dívce. Shodují se v takových podrobnostech, že nutno klásti si otázku, nepřešla-li tato píseň ze slovanské literatury do německé nebo naopak.

V našich písních jsou kombinovány dva všeobecně rozšířené motivy:

---

*) Jest to motiv rozšířený ve všech literaturách. Srovn. Krek, Einleitung in die slav. Lit. I., 181 násl. Srovn. ještě: Sobotka, Rostlinstvo v nár. podání slov. 1879, str. 20, 109 a j.

**) Mimochodem připomínám, že tato píseň přešla do lidové epiky lužickosrbské. Srovn. Haupt-Smoleř: Pjesnički atd. I., 90.

***) Warrens, I., 59: Dívka proměněna v lípu. Král Magnus ji objal a vrátil jí tím dřívější podobu. Tamt. I., 63: Macecha proměnila dívku v lípu. Princ ji políbil a vysvobodil ji.

†) V pohádkách se ovšem vyskytuje často. Na př. Dobšinský, Prostonár. slov. pov. 1880. Seš. 4, str. 42: Starší sestra zabila mladší na jahodách a zahrabala ji pod javorem. Hudec šel do lesa, počal rubati javor, ten promluvil atd. Srovn. Zbiór wiad. IX., 113 a Kolberg Lud XIV. 157; XXI., 188.

zakletí v strom a zpívající nástroj.*) A právě pro tuto kombinaci nemám — mimo verse československé a hornoslezské — jiných slovanských parallel, jak zase ballada Meinertova (a její var. slezský) jsou v poesii germánské ojedinělé.

Podobají se jim severogerm. ballady o mluvící harfě a velikoruské, malor. a pols. písně o zakleté snaše. (Srovn. Sobol. I., 129 a výše uved. liter.)

Ježto tedy běží o motivy mezinárodní, jest obtížno rozhodnouti otázku o poměru našich písní k německé balladě ve sbírce Meinertově. —

V těchto malých ukázkách pokusil jsem se objasniti poněkud poměr některých našich ballad k podobným písním cizím. Jsem si vědom neúplnosti své práce. Ale chtěl jsem jen ukázati, jak mnoho otázek se naskytne i při studiu písní zdánlivě nepatrných.

Jiří Horák.

LITERATURA.

Dr. Josef Karásek. **Příspěvek k psychologii českého lidu.** „Naši" od Josefa Holečka. Brno 1907. Nákl. autorovým. Str. 53.

Spisek páně Karáskův není studií lidopisnou. Třeba že sám titul práce i cíle, které si autor vytyčuje, svádějí hledati její význam na poli etnografickém, je přece svým podáním i založením knížka spíše studií literárně kritickou. Pokud jde o to „vyložiti, v čem spočívá jádro českého národa, kterak se charakteristické vlastnosti českého lidu obrážely také v jeho dějinách", pokud jde „o rozbor duše jednotlivce jako representanta typu národního", zůstávají vývody autorovy pouhými poznámkami in margine — dojmy a glosami čtenářovými, jenž ovšem si vybral svoji četbu tendenčně. Dr. Karásek doprovází svým výkladem knihy, jež samy — ať uvědoměle, ať nevědomky — „objasňují povahu a zvláštnosti českého lidu". Holečkovi „Naši", Němcové „Babička", Mrštíkův „Rok na vsi", Herbenovo „Do třetího i čtvrtého pokolení", Novákové „Šmatlán", Staškovi „Blouznivci našich hor", Raisův „Pantáta Bezoušek" a Merhautova „Bahnitá luka" jsou práce, jež svým význačně českým rázem upoutaly dra Karáska. V nich hledá a odhaduje, jak naši přední beletristé nazírají na český lid, v čem vidí jeho význačné vlastnosti, přednosti i chyby. Jde tu tedy o sestrojení základních známek české povahy z děl literátů-umělců.

Není pochyby, že v tomto směru čeká dosud velká práce na naše lidopisce. Beletrie česká značnou svojí částí je stále ještě nevyčerpaným pramenem pro českou lidovědu — a to nejen autoři a spisy, jichž povšíml si dr. Karásek. (Stačí vzpomenouti na př. Nerudy, Světlé, která vědomě se snažila postihnouti duši lidu, třeba jí bránil mnoho její romantism.) Ovšem bude při tom nutno velmi opatrně a zdrželivě odhadovati, zda kde nazírání toho kterého autora není příliš subjektivně přibarveno, a stanoviti meze jeho subjektivity. K tomu bude naprosto nezbytno srovnání s lidovou, tradiční literaturou, věrně — pokud jí takto vůbec máme, — vědeckou metodou sebranou a zaznamenanou. V tomto směru dr. Karásek nechtěl podati hotové práce, ba ani náběhu k ní. Chtěl jistě jen upozorniti na úhor

*) V písních není (snad mimo Slovens. Spevy I., 19) řečeno, že hudci zrobili housle ze dřeva stromu, jenž k nim promluvil, ale účinek jest týž: hra připomene matce její vinu.

české literatury lidovědné. A již toto upozornění samo je velmi záslužné. Neboť čím více se u nás o lidu, lidovosti, o češství mluví, tím více se i na něm hřeší.

Co se dosud podávalo na tomto poli, jsou často samé odhady, v nichž větší úlohu má sklon individuality dotyčného autora, než přesné, odosobněné bádání a zkoumání. Proto je každá práce právě zde významna: neboť — i když to není jejím posláním — je korekturou a kritikou (byť neúmyslnou a tichou) prací předchozích.

Dr. Karásek sám nenavazuje na jiné práce, jež obíraly se problémem češství. Ani autory, z jejichž děl vyhledává podstatné známky české povahy, nekontroluje a neoceňuje u nich kriticky, v čem a pokud přispívají k poznání psychologie českého lidu. Jen shrnuje — a to ještě s vylíčením dějového postupu a enumerando téměř —, kde a v čem vidí jeho autoři charakteristické chyby češství. Dochází-li kde přece k jejich korektuře a posouzení, je to mimochodem a jen v hlavních, celkových rysech (na př. Holeček je mu příliš optimistický, Herben příliš pesimista v nazírání na lid. Obojí správně vystiženo; ale podepírá na př. svůj soud p. Karásek znalci, — „kteří ze soudní prakse lid jihomoravský znali," a soudí, že „jádro lidu je (prý) dosud zdravé")

Leč i tak je zajímavo aspoň zcela stručně vzpomenouti, v čem vystihuje ze svých autorů p. Karásek českou povahu, a v čem shodují se jeho vývody se soudy jiných, kteří pracovali podstatně jiným postupem a na základě odlišného materiálu. Dr. Karásek v pracích autorů, jež sleduje, nalézá jako vlastnosti českého lidu nadšení, nedostatek houževnatosti, nepodnikavost, podlízavost, přizpůsobivost, hloubavost, nedostatek smyslu pro organisaci, umínění, ale i důvěřivost, obětavost a zbožnost. „Mnohá z těchto vlastností, dobrých i špatných, je společna s jinými národy; ale některé z nich opakují se u českého člověka tak často, že se u něho stávají typickými." A za podobné vlastnosti považuje nábožnost, hloubavost, okamžité vzplanutí a nevytrvalost i resignaci v neštěstí. Prvou vlastnost — zbožnost a náboženskou hloubavost — jako význačně českou vyvodil i Masaryk a to ze života, působení i zásad předních duchů našeho národa. Nacházejí-li stejné naši významní literáti-umělci (zvl. Holeček a Nováková) u českého lidu, je podepřením vývodů Masarykových. Chalupného stanovení vznětlivosti, anticipačnosti a nevytrvalosti české povahy, jež bylo opřeno o vývody filologické, rovněž dotvrzují výsudky pě. Karáskovy z prací beletristických.

Než, jak již uvedeno, spisek má větší význam tím, že je novým upozorněním na obor dosud téměř zcela nespracovaný, než tím, co sám při své nerozsáhlosti z oboru toho může podávati. A zde zasluhuje povšimnutí a — následovníků.

Aug. Žalud.

František Hruška: **Dialektický slovník chodský.** Sebral a sestavil. — (Archiv pro lexikografii a dialektologii. Vydává III. tř. České Akademie pro vědy. Č. 7.) V Praze 1907, str. 127.

Horlivý sběratel lidopisného materialu mezi Chody, chvalně známý řadou drobnějších článků, vyvrcholil svou dosavadní činnost dílem, na které folkloristy zde upozorňujeme. Není to sbírka tak rozsáhlá jako Bartošův Dialektologický slovník, však také slovník p. Hruškův obsahuje dosti malý a obmezený kraj. Nesmíme také zamlčeti, že jest kniha tato tištěna drobným písmem, a kdyby byla se vydala v téže formě jako dílo Bartošovo, byla by

se na první pohled jevila býti větší. Bohužel nebyly v ní také některé nástroje vyobrazeny, jako v Bartošově slovníce.

Do jisté míry má Hruškův slovník větší cenu vědeckou, než Bartošův. Cena ta zakládá se jmenovitě v úplné autentičnosti slovníkového materialu, neboť p. Hruška snesl všecek material sám, nepojal do slovníka ni jediného slova, které by nebyl slyšel, třebas by se i vyskytalo ve starších pracích o Chodech pojednávajících, jako na př. u B. Němcové, jak sám připomíná v „Přídavku".

Pro jazykozpyt český jest tato kniha příspěvkem nemalé ceny. Pro nás jest důležita další vynikající stránka její lidopisná. Pod velmi hojným počtem hesel vykládá p. Hruška celkem velmi stručně život lidu chodského, jeho pověrečné představy o různých bytostech nadlidských, báječných, srv. hesla: d i v n ý ž í n k y, h a j m o n, k l e k á n í č e k, p r a ž n e c, p u c i k á g l, š k a l n í k, š p a n ě l s k á z e ď, v o h n i v ý m u ž, s v a t o j a n s k ý ž e n c; různé pověry: č a r o d e n í k, j e s a n, p o s l e c h y a j., různé zvyky: a n d ě l í č k y (pálit v přástkách), h ů r k a c h u d á, k a l h o t y stahávat (při draní peří), D o r o ť á k, d r k a t (v pašijovém témdni), f a n f r n o c h (= bukál, v období Nového roku), k o z a místo klibny, l u c k a, p r a v ů d k y (zvyk maškarní), v o r a č k y (o ostatcích masopustních), p ř á s k y, r o z p ř á s k y; zvyky svatební s. v. k o l á č, m a t k y. Velmi hojná jsou hesla vysvětlující různé součástky kroje: b u l k a, b u r d a, b ů t k y, c í p e k, č e p e c, č e p e n í, č u l í k, f ě r t u c h, f l á m i č k a, f l o r, h a k r a m k a, k a b á t e k, k a l u n k y, k o l á č, n á p ě n k a, p á j o v k a, p l e n a, p o d o l e č e k, p o d o l e k, p o d s á d k y, p e r u š t i č k a, p u n t, r o z s í v k a, r u k á v c e, š o r c, v o b l e č k a a j. Hojná jsou hesla vysvětlující hry dětské a též společenské: f i č u m p á č u m, f r k a n d a, k o t ě - p r á s k, m o s t l á m a t, m u d l á n k y, p á č e k, p j i l a ř, p l á t n o, p o d l í p, š í š a j z l, š t í p k y. Zvláště vypisují se hojná různá hospodářská řemeslná nářadí a náčiní: b í č e k, b o k y, c r - c r o soustruhu, č a k a n, č e l o, d r ž á k, h e b a d l o, n á s e č, p a c h o l e, p a v o u k, s e k y r y, s t á r e k, v ů z a jeho části, b ě h a d l o, v němž se děti učí běhati. Ještě hojněji a místy důkladně vypsána jsou jídla chodská: b a c a n, b l e b a d i n a, b r a m b ů r k y, b u b l i n k y, č e p e n í č k o, d o l e k, k l e c h t n y, k o h o u t, l í v a n e c, m o c h u r a, p á l e n e c, r o z p e k, r o z p í č e k, s l i j š k a, t o č a j. Nemalý zájem národopisný mají jména rodová; několik zajímavě tvořených od ženských křesťanských jmen nalézáme též u Chodů: B a r b o r á k, D o r o ť á k, H a n č i č á k, K a č e ň á k, M a n ď á k, M a r i j i č á k, znamenala prý Barbařin muž a t. d., ale když se stalo jménem rodovým, mělo asi jiný význam. I jinak místy ještě se vykládají rodová jména: K r y j č í ř á k nazýván hospodář u Kryjčířů, V o s t u n c á k: „u dvora měli studnici a byli tedy vod-stunci". Touto příponou —á k se vůbec tu tvořila jména rodová: H ú z e ň á k, M a r t i ň á k, M y j t ň á k, S t a r á k, V d o v á k, V e s e l á k a j.

Chodský slovník p. Hruškův buď tedy pro svůj bohatý obsah pozornosti našich folkloristů co nejvřeleji doporučen. *jpa.*

J u r k o v i č D u š a n. **Práce lidu našeho.** Slowakische Volksarbeiten. Les ouvrages populaires des Slovaques. Seš. 2—4. Vídeň 1907.

První sešit díla Jurkovičova oznámili jsme a ocenili hned, jakmile vyšel. Když vyšel, nastala ve vydávání přestávka. Jednak z obvyklých příčin

čistě technických — očekávat nakladatel úspěch a přihlášky, aby mohl podle toho zaříditi náklad dalšího tisku, jednak však — jak se zde ukázalo, i z toho důvodu, že podpora veřejnosti byla tak malá — z Čech na př. se přihlásilo as 8 odběratelů — že uvažovalo nakladatelství, má-li a může-li vůbec ve vydání pokračovati. Když nyní vidíme před sebou 2—4. číslo, je to snad potěšitelným dokladem, že nejhorší obtíže jsou překonány a že nakladatel i vydavatel pevně odhodláni jsou dílo dovésti do konce.

A bylo by také škoda, veliká škoda, kdyby k tomu nemělo dojíti! Co krásy a co svéráznosti lidové je uloženo už v těch dosud vyšlých čtyřech sešitech! Je pravda, národopisný teoretik bude snad postrádati systematičnost, a bude mu překážeti, že se střídají tabulky a obrazy z nejrůznějších oborů a koutů vzaté. Ale co je konečně umělcovi, jakým je Jurkovič, po systematičnosti a po teorii národopisné? Sáhne tam, kde vidí krásu, dnes zde, zítra jinde, a podává ji tak, jak cítí sám, že nejlépe ji podati. Musíme se slovem postaviti také při posouzení díla na toto čistě umělecké stanovisko, dívati se na list po listu, na každý o sobě, a hledati vždy jen to, co na listě nás má poutati. A najdeme na každém něco zajímavého nebo půvabného a na mnohých i věci nové, poutající stejně národopisce jako umělce, jenž pro své výtvory hledá vzory a pramen nových forem a dekorací.

Při tomto rázu celého díla bylo by zbytečno, abych blíže vykládal a popisoval, co každý list přináší. Dostačí, myslím, celkový přehled a poukaz na některé nejzajímavější věci. V seš. 2—4. vidíme, že Jurkovič stále vybírá své vzory především ze záp. Uher. Slovenska, z Prešpurka a Nitry, která mu jsou nejbližší, pak z přilehlé části moravského Slovenska a Valašska, v druhé řadě z končin vzdálenějších, a že jsou to hlavně motivy architektonické, pak forma a dekorace nářadí a nábytku, které ho především poutají. Motivy výšivkové nejsou téměř zastoupeny — snad prostě z toho důvodu, že se jim v jiných publikacích popřávalo hojně místa. Vidíme tu serii malovaných nástěnných výzdob z Čataje (tab. 16., 17.), poněkud těžkých a tvrdých v barvě, ale výborně komponovaných jako výplň dané plochy, lehčí malůvky lanžhotské (27.), další podobné ukázky ze Švanbachu (22.) a Petrové vsi (37.), zajímavý nábytek z Lanžhota (11, 12.), z Divák (23., 34., 35.), charakteristické stavby z Čičman (39.), možná že při nedávném požáru zničené, dále z Nového Hrozenkova (25.) a ještě z jiných končin Valašska, zejména pak překrásný dřevěný kostel z Velké Paludze v Liptově, družící se k ostatním známým již vzorům severokarpatských dřevěných chrámů — konečně řezané věci z Detvy (30.) a pěkná kamna z Radějova (30.). Na tabulce 19. a 20. postrádáme neradi bližší určení, kde vyobrazené věci (řezané prací nářadí a výborné mosazné spony) byly pracovány. Vůbec by neškodilo i jinde poněkud bližší určení provenience, a vedle jmen osad často nepatrných i udání stolice. Kdo ví hned, že Petrová Ves je u Skalice v Nitře a Paludza v Liptově? A přece ráz kraje mnoho poví při posouzení toho, co se tam tvoří.

Celkem vydáno Jurkovičem ve 4 sešitech už 40 tabulí z části velmi pečlivě kolorovaných. Odporučujeme znovu dílo toto všestranné podpoře naší veřejnosti. Zasluhuje toho plnou měrou. Cena sešitu 7 korun.

L. Niederle.

Karel Procházka: **O Betlemech.** Kulturně-historická studie se zvláštním zřetelem k zemím koruny sv. Václavské a uherskému Slovensku. Nákl. G. Francla. Str. 159.

Betlemem rozumíme obrazy, znázorňující výjev narození Kristova. Také název jesle, jesličky značí skoro totéž. Obrazy ty jsou zpravidla plas-

tické. Figurky, seskupené u jeskyně nebo chléva betlémského, představují hlavní účastníky biblické scény vánoční. Již způsob, kterým postavy tyto byly vypraveny, jest velmi rozdílný, a ještě rozdílnější jsou přehojné přímětky, které si tvůrčí fantasie betlemářů přimyslila a přitvořila k základním prvkům zmíněným. Autor, známý již pracovník na poli národopisu, učinil si úkolem sebrati všecku látku o betlemech v zemích českých, roztříditi ji, oceniti a soustavně uspořádati. Nebyla to práce snadná, jak by se někomu mohlo zdáti, a to hlavně proto, že tu šlo o zjištění veliké řady betlemů, rozptýlených po městech a vsech a chovaných jednak v soukromém majetku, jednak v kostelích a jen ze skrovné části uložených v museích. Autor hleděl cestami, dotazníky, obsáhlou korespondencí a shledáváním listinných dat opatřiti si příslušný materiál a práce se mu tou měrou zdařila, že jeho monografií věc snad úplně jest vyčerpána.

Spisovatel podává nejprve historický rozhled, jak vznikl zvyk stavěti o vánocích betlem a jak se šířil. V sedmém století byly prý do Říma přeneseny původní jesle betlemské, kdežto už v pátém století papež Sixt III. zřídil v basilice Liborianské zvláštní „praesepe" k vánočnímu uctívání narozeného Krista. Zařízení toto bylo později jinde napodobeno; v něm dlužno spatřovati základní prvek obyčeje stavěti jesle. Určitějším směrem obrátil snahu znázorňovati narození Kristovo figurálně sv. František z Assisi, když r. 1223 v Umbrii konal známou svou slavnost vánoční v lese. Již o sto let později vyskytá se v Italii vánoční mysterium, znenáhla šíří se v Italii zvyk stavěti figurkové jesle se stafáží krajinnou a přechází pak i do zemí románských a jinam. V německých zemích za středověku byly vánoční hry jesličkové hojně v oblibě a četné jesličky, které se odtud uchovaly, jsou uloženy v bohatém jesličkovém oddělení mnichovského nár. musea. Svérázně zbarvily se jesle u Slovinců, pestrostí a zdomácněním říkajíc v každé rodině vynikly v německých zemích alpských, zejména v Tyrolích. Šiřiteli jeslí byly některé řády mnišské, zvláště Františkáni a jeptišky Klarisky. Jimi se vánoční mysteria a figurkové jesle dostaly do Krakova, kde (dle Pagaczewského) jsou po nich různé stopy, i jinam do zemí polských. Loutková „szopka", která je tu známa jako obměna někdejších dramatických her vánočních (Peretc klade její vznik nejpozději na začátek XVI. věku), vybujela v jednotlivých případech ve tvary nemálo složité a umělé. Polské šopce podobá se běloruský vertěp, který byl od kněží zanesen až na Sibíř, v celku však jest oblíben hlavně v Rusi jižní. Jesličkové texty rumunské dle Jacimirského jsou původu ruského.

Po tomto historickém vstupu Procházka vykládá o Betlemech v Čechách. Začíná betlemy nejprostšími, jesličkovými archy, které si jednotlivci kupovali, figurky podlepovali, vystřihovali a na dřívka upevňovali. (S jakou chutí to venkované činili, připomíná nejnověji také V. Mrštík v Zlaté niti.) V kostelích — autor uvádí 23 místa — mívali betlemy malované na dřevěných deskách; zajímavý obrázek z Kladna znázorňuje, jak se z desk složil úplný obraz. Jiné betlemy, ručně malované na lepence, jsou oblíbeny zvláště v okolí Ústí n. O. a Č. Třebové. Pozoruhodny jsou tu zvláště „dáliny", jakési zadní opony, uzavírající krajinu. Na četných betlemech nalezneme figurky, vyrobené z těsta k tomu cíli zvlášť upraveného; z takové látky dělávaly se hračky — v Pacově zachovaly se hračky toho druhu mající přes 100 let věku — v Příbrami tlačili ve formách takové figurky na betlemy a až do našich dob dovážejí je také na trh pražský. Také v samé Praze, v Košířích, Nuslích a j. jsou výrobci takového zboží. A protože ti výrobci zacho-

vávají své starší tradice, jsou jejich figurky (podobně jako betlemové postavičky jiných druhů) cenným dokumentem ku popisu lidových krojův a typů. Na několika místech zjistil autor na betlemech figurky voskové, oblečené v šatečky; hlásný na věži v Jindř. Hradci má takový betlem zvláště zajímavý. Ten je původu domácího, jiné betlemy voskové dovážejí se hlavně ze Solnohrad. Terakotové a sádrové jesličky, kdysi jen italského původu, za našich časů také již vyrábějí se doma. Nejčetnější betlemy mají figurky ze dřeva řezané, z nichž mnohé zase jsou oblečeny. Zajímavá je tu připomínka (str. 71) býv. faráře Ant. Koláře, strýce Jar. Vrchlického, jak kdysi s babičkou básníkovou strojil betlem svému chovanci na radost. V Příbrami vyvinulo se hotovení betlemů a jednotlivých součástí na ně v řemeslnou živnost, různé dílny řezbářské v Praze i jinde zhotovují je ovšem též. Mnoho jest na různých místech betlemů, z nichž některé jsou velmi složité, pohybujících se důmyslně sestrojenou mechanikou, která tu a tam i s hudbou bývá spojena. Co v Západu K. V. Rais vypravuje o kaplanově mechanickém betlemu, Procházka zjišťuje jako skutečný příklad z hojných případů podobných.

Další kapitola přechází na pole ještě určitěji folkloristické. Vykládá o loutkových hrách, jimž betlem byl prostým jevištěm. Hry ty — podobně jako hry jesličkové — znázorňují zpravidla buď prostý příběh narození Páně, nebo spojují jej s hrou tříkrálovou, rozšiřujíce jej o výjev zjevení Páně, který jest až posud v lidovém podání z míry oblíben. Autor popisuje scénu i hry, cituje také příslušné texty a dokládá, jak žádoucno, několik písní i s notami. Větší a zevrubnější pozornost dramatickým koledám, jak je sebral Bartoš a jiní, byla by tu po našem soudu bývala na místě. Do kapitoly o koledníících bylo by se snad dobře hodilo, co jaksi přesahovalo rámec stati o jesličkových hrách, a látka (třebas už odjinud známá) byla by tu i po této stránce alespoň přehledně doplněna. Další odstavec jest věnován chrámovým jeslím pražským, načež spisovatel způsobem nepoměrně stručnějším zabývá se betlemy moravskými, slezskými a slovenskými, zachovávaje při tom látkový postup, který jsme svrchu naznačili z Čech. Na konec autor vyslovuje přání — jistě oprávněné, aby zachované staré betlemy byly zachráněny od zkázy; myslíme, že místní musea i Národopisné museum byla by pro ně místem nejvhodnějším.

Práce Procházkova jest plodem značné píle a svědomitého i nákladného studia. Jest tu sebráno mnoho látky, jež vesměs jest přesně zjištěna co do míst a osob a doprovozena četnými illustracemi. Vedle významu, který má pro lidopis, upozorňujeme důrazně na význam, který má pro seznání našeho domáckého průmyslu a jeho minulosti. Autor jest i v té příčině spolehlivý; zjišťuje výrobce, kolikost, jakost i způsob výroby a tak zachoval budoucnosti cenné zprávy, které snad už po několika letech by bylo těžko shledávati. — Na konec nemůžeme potlačiti zmínky o tom, že se nám sloh autorův nic nelíbí, četných jazykových vad a germanismů pak v knize, jinak dobré, litujeme. Vazby, jako na př. „počíná orací bez nebo s objevením se loutky“ (str. 33), „V Bechyni stává družstvo“ (str. 65), „vojsko a koně, které nechal oproti sobě bojovati“ (str. 81) a j. neměly by se už v slušné knize vyskýtati.

F. V. Vykoukal.

M. Smolkova a R. Bíbova: **Krajky a krajkářství lidu slovanského v Čechách, na Moravě, ve Slezsku a Uherském Slovensku.** V Praze, 1907 Nakl. R. Bíbové. Str. 48+60 tabulí. Fol. Cena 20 kor.

Dílo toto jest svědectvím ušlechtilé snahy a obětavého nadšení dvou našich učitelek, které se zcela věnovaly studiu důležitého a krásného odvětví

našeho lidového umění. První z nich, sl. Smolkovu, uprostřed práce vyrvala smrt, a tak jest pouze sl. R. Bíbova vlastní vydavatelkou a též nezištnou nakladatelkou tohoto nádherného díla. Obsahuje 60 tabulek krajek s množstvím vzorů, výtečně reprodukovaných, tak že možno dle nich netoliko vzor úplně obdělati, nýbrž i techniku pletařskou vystihnouti.

Doufám, že najde krásný výsledek práce slečny Bíbovy plného uznání a ocenění. Není daleko ještě vyčerpán zdroj spanilých našich vzorů krajkových, bohužel stále víc a více se ztrácejících spolu s dovednými krajkářkami, které tradici lidové práce nám do dnešního dne zachovávají. Slečna Smolkova společně se sl. Bíbovou podnikla mnohé cesty po československé vlasti, aby studovala krajkářství, upozorněna byvši v r. 1889 výstavou uhersko-slovenských krajek v Náprstkově museu pořádanou. U obou odbornic krajkářství vzbudilo pletařství slovenských žen veliký údiv, neboť seznaly v krajkách těch první stopy vývoje pletařství krajky vůbec, kterouž stopu doposud marně při cizích pracích krajkových dopátrati se snažily, ale nenalezly.

Vestati „O původu, stáří a kolébce techniky pletení“ v první řadě vyvracejí spisovatelky názor, že paličkování čili pletení krajky povstalo v Italii, jelikož dle vzorové knihy Krištofa Floschera r. 1536 poprpé přinesli krajky do zemí germánských benátští kupci. Praví: „Zapomínáme, že Benátčané byli dobří obchodníci, vyznající se výborně v zištné politice obchodnického národa, shrnuvše ve středověku všechen obchod do svých rukou, do své moci, majíce rozsáhlé styky s východem i západem.“ Dále uvádějí, že kniha Floscherova, vyšlá v Curychu r. 1561—62 jakožto „nová vzorková kniha paličkovaných šňůr“, neposkytuje žádného světla, co se týče stáří a vzniku pletení krajky, že odporují naopak povaze techniky pletařské uvedené v knize té počátky pletení, které musely povstati, než dostoupily oné umělosti. Také odporují tomu dějiny krajky. Slovanky již v XIV. století znaly umění krajkářské, jelikož si krajky pletly ke svému kroji. Též v Čechách pracovaly ženy v XV. věku krajky na zvláštním stánku a také v Rusku jsou zachovány krajky ze XIII.—XV. století. V Trojicko-Sergijevském klášteře u Moskvy chová se při ostatcích svatých zlatá krajka z počátku XV. stol., jejíž provedení poukazuje na začátky onoho druhu krajek, které hotoveny jsou na základě sítě. Také v klášteře v Trogiru v Dalmacii chová se jako vzácná památka rocheta zdobená krajkami, jež se považuje za druh vzácných výrobků dalmátských žen proslavených pod jménem „point de Ragusa“. Podotýkám, že vzácné krajky paličkované a překrásné vyšívky prolamované tak zvané „reticella“ ještě doposud na ostrově Pagu chudičké ženy dalmatské pracují k ozdobě svého starobylého kroje. Autorky uvádějí dále a připouštějí fakt, že západoevropská krajka má cenu uměleckou a vzbuzuje svou kresbou a jemností pavučinovou obdiv, ale dokládají, že neposkytuje nižádného světla týkajícího se začátku pletení, ani spisovatelé věku XIV. a XV. nemohou určitě říci, jaké byly počátky techniky pletařské a kde vlastně vznikla. Poukazují pak k pletařským pracím slovenských žen, jež obsahují doposud neznámé a důležité prvopočátky techniky této, bez které západoevropská krajka by vzniknouti nemohla. Na východě jest kolébka techniky pletení na podušce a západ na základě jejím vytvořil krajku skvostnou a v uměleckém směru velecennou. Vznik techniky pletení kladou autorky do století X. nebo XI. a rozdělují dějiny krajky na dvě periody. První vytvořil východ, kterou možno vésti až do XVI. stol., končí tedy stoletím XV., v kterémž věku krajka východní slovanská prodělala proces posledního svého vývoje. Stoletím XVI. začíná pak krajka západoevropská,

která prožila své květenství a trvá částečně doposud, jen že během konce XVIII. věku začíná její úpadek.

Základy techniky pletení na podušce spatřují autorky v technice tkací a částečně v prastarém pletení na rámu čili krosienkách. Jako nejstarší a prvotní práce pletená uvádí se krajka s třepením, která objevuje se na koutnicích v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. Dalším důkazem kolébky pletení krajek u Slovanů jsou krajky ruské, které se vyrábějí způsobem nejprimitivnějším a projevují největší naivnost a jednoduchost. Způsob práce pohybuje se na základě tkaní a práce ta shoduje se úplně s provedením v krajkách zlatých a stříbrných oblíbených ve stol. XIV. a XV., které nikdy nepředcházely výrobky pletení nití, byly výsledkem dlouhé a veliké zkušenosti v oboru pletení na podušce. Na Rusi zachoval se originalní způsob připichování okraje na podušku trny z divoké hrušně. Tyto krajky ruské jsou téhož způsobu jako naše uhersko-slovenské nemající nic společného s krajkou západoevropskou. Slovanské pletařky pracovaly z paměti na své podušce a také ženy, které doposud pletou krajky dle starého zvyku v Uher. Slovensku, na Rusi, nepotřebují žádných kreseb ani podvínků. Také v Čechách pletařky, jež podlehly již kouzlu západoevropské krajky, z paměti hotovily na své podušce krásné a jemné krajky, a samy si vzory druhu valenciennského, brusselského i nizozemského upravily a kreslily. Ku konci statě praví autorky, že svépomoc českých krajkářek v ohledu pletení rázu západoevropského, důmysl jejich při sestavování vzorů a svéráznost práce zůstaly doposud neoceněny a nepovšimnuty. „Úkaz to u nás ovšem přirozený, ale neblahý, poněvadž samou obavou, abychom se nezdáli ješitnými a malichernými, podřizujeme výsledky svých studií naukám cizích, kteří, kdyby znali zajímavé a cenné prameny naše a nestranně je posuzovali, v mnohých sporných otázkách zaujali by stanovisko jiné, správnější.“ V typickém zpracování krajky, v jejím provádění vidíme, že ženy slovanské nepoznaly techniku pletení vlivem západu, kam přišla krajka, až vyspěla ve svém vývoji, že vlastním přičiněním a znalostí tkaní a pletení v rámu u nich vyvinulo se pletení krajky na podušce, že svým tradicionalním způsobem života, který v mnohých slovanských zemích západní kulturou dotčen nebyl, uchránily způsob práce, prvopočátky pletení. Proto také znalost pletení krajek šířila se u Slovanů rodovou tradicí v duchu národním, ve směru původním, starobylém přecházejíc s pokolení na pokolení, kdežto na západě rozšířena byla krajka pletená obchodem.

Velmi pilně probádaly slečny učitelky krajkářství v Uhrách a s neobyčejným důmyslem stanovily všeliké zvláštnosti vzorů a technik i způsob pletení krajky a dějiny i vývoj její. Počínají s krajkou hontskou, při níž nalezly nejstarší prvotní způsob pletení, popisují pak čípky čili krajky: liptovské, zvolenské, nitranské a trenčinsko-prešpurské. Dále pak uvádějí krajky moravské a obšírně popisují krajkářství v Čechách.

Obzvláštní pílí a vytrvalostí podařilo se našim vynikajícím odbornicím v oboru pletení krajek, sebrati bohatý material o krajce česko-slovanské a znalosti jejich v umění pletařském máme co děkovati, že povstalo dílo pro národ náš veledůležité a zajímavé.

Dílo jest věnováno stařičkému, moravskému vlastenci Ignatu Wurmovi. Doporučuji s láskou a vřele našim školám, bibliotekám, museím atd.

tento velecenný příspěvek k našemu umění lidovému, který slouží nejen jako pomůcka učební a vzdělávací, nýbrž poskytuje i po stránce umělecké material přebohatý a pro vzdělání našeho obecenstva důležitý. *Vlasta Havelková.*

Јелица Беловић-Бернадзиковска: Српски народни вез и текстилна орнаментика. Оригинална монографија на основу историјских докумената. Са 14 оригиналних слика. Књиге Матице Српске број 21. У Новом Саду. Издање Матице Српске 1907. III + 256.

Paní Jelica Belović-Bernadzikovska jest přední sběratelka a propagatorka lidového umění srbského a chrvatského, první se hlouběji pustila do vědečtějšího studia výšivek, krajek, ornamentiky, při čemž se hleděla seznamovati také s dotyčnou literaturou odbornou, zvláště s německými a též i slovanskými vědeckými výzkumy textilního umění. Jako nadšená vlastenka hlásá přesvědčivě i krásu i svéráznost i původnost lidového umění svého národa, že vydává podle jejího mínění skvělé svědectví o vysoké kultuře slovanského národa již v dobách dávnověkých. Paní Belović-Bernadzikovska jest řadu let již horlivě činna v literatuře, a velká řada článků roztroušených po chrvatských a srbských časopisech i samostatných knížek svědčí o její horlivosti a energii. Z těchto prací buďtež vytknuty dvě větší rozpravy vytištěné ve „Zborniku za narodni život južnih Slavena", vydávaném od Jihoslovanské Akademie v Záhřebě „O razvitku našu narodne tekstilne ornamentike" (X., 161—180) a „Vezilačka umjetnost u Hrvata i Srba" (XI., 1—51), které byly částečně pojaty do této knihy. Sestavila též znamenitý katalog zemského uměleckého průmyslového musea v Záhřebě, o kterém bylo v NV. svého času pověděno několik málo slov (II., 64).

V úvodní kap. knihy své pojednává spis. „o ornamentice vůbec, a zvláště o slovanské". Tu vystihuje zcela dobře velký odpor mezi bohatým nádherným uměním srbské selky a ostatním jejím životem. Praví: „Kdo pozorně a láskyplně sledoval život srbské selky, promyslel mnoho z jejího života, co jest nepochybně daleko od kulturní dokonalosti, a potom vzal do rukou její překrásné výšivky, nemohl-li dospěti k vývodům, že tyto výšivky, tato bohatá národní ornamentika nikterak se nesrovnává s duševní úrovní naší nynější aneb teprve nedávné vyšívačky, to jest, p ř e v y š u j e daleko (i technikou i formou) obyčejnou úroveň selské inteligence. Nevznikla tedy z nynějšího aneb nedávného jejího duševního rozpoložení a duševní schopnosti, než v tom drahocenném majetku musíme spatřovati pozůstatky někdy velké praslovanské kultury . . ." (str. 2—3). S tímto idealisováním praslovanské kultury, které s přísně vědeckého hlediska nelze ospravedlňovati, spojují se u naší spisovatelky čistě herderovské představy o mírumilovném a tichém národu praslovanském (8). Srbská ornamentika jest původní, ale spis. jest si vědoma, že o absolutní původnosti přece nemůže býti hrubě řeči. Ví, že jeden národ působí na druhý, jeden přejímá od druhého, a že vlastně jen v jakosti přejímání, v přetváření přejímaných motivů jeví se svéráznost, originalnost. „Toto přetváření forem děje se velmi různými způsoby a právě tyto způsoby tvoří specialní národní ornamentiku, a ta je pak individuálním národním majetkem. S toho stanoviska máme hleděti na evoluci srbské ornamentiky." Názory velmi správné, ale bohužel spis. nedrží se jich důsledně, zlákána vidinou praslovanské vysoké kultury, praslovanského umění textilního, praslovanské ornamentiky. Pouští se na kluzkou půdu tuto puzena svým nadšeným citem a na té ovšem klouzá, padá. Ale kdekoliv jest na pevné

půdě domácího umění skutečně dokumentovaného, tu všude jest radostí sledovati její výklady a možno mnohému se přiučovati. Jisté konečně, ovšem nijak neurčitelné, umění textilní měli Slované ve své pravlasti, a předpokládáme li ji v Asii, můžeme podepsati výrok spisovatelčin, „že plémě praslovanské přineslo nepochybně první své ornamentální náměty (‚pobude') z asijské pravlasti"; tu pak předpokládá spis., že byli Slované „mezi jinými též pod silným vlivem Staré Indie" (str. 7). Mimo to předpokládá ještě, že „nepochybně bohatý mělo vliv na starou slovanskou ornamentiku mytologické doby" ještě umění egyptské a řecké, „neboť duše těchto plemen nejsou antipatické bohaté duši plemena staroslovanského" (8). Spis. dovozuje nejen velké umění v době praslovanské, než také vliv jeho na střední a západní Evropu, vliv na vývoj středověké ornamentiky i na vývoj pozdějších až moderních slohů. Němci, Italové, Francouzi kupovali od Slovanů tkaniny, koberce, krajky, podle těchto vzorů obnovovali své práce „degenerované" a rozvíjeli je víc a více. Následuje ovšem, že Slovan nemohl pak pokračovati ve svém vývoji, neboť byl povinen státi na stráži na prahu Evropy, „nésti jméno barbar, neboť oni národové předstihli jeho, který neměl kdy, aby vedle krvavých válek ještě konkuroval na evropském trhu umění" (str. 9). Ovšem měly historické události zvláště na balkánském poloostrově jiný následek, uzavřely jihoslovanské národy před evropským vlivem, a tak „slovanské vyšívačské a tkalecké umění žilo v Evropě po věky svůj zvláštní život" po dlouhou dobu, podle mínění spisovatelčina až do 60—70 let min. století (str. 11).

Spis. nemluví tu však pouze o jihoslovanském umění, než o slovanském vůbec, že neměla prý na jeho vývoj „Evropa" vliv, a vysvětluje zcela ve směru teorie slavjanofilské, že „mezi duchem slovanské rasy a duchem evropských ras byla převeliká propasť" (str. 11). Dotýká se vývoje novějších slohů vyšívačských a jaký dojem činily ukázky jihoslovanského umění lidového, lidové vyšívky „národů hyperkulturou nepokažených" na evropské umělce a znalce umění. Uvádí pak na různých místech knihy své v hojných citátech výlevy jich radostného překvapení a nadšení. Stejně jak jazyk spisovný a písemnictví se osvěžuje, zdokonaluje pod vlivem svěžího jazyka lidového, stejně tak blahodárně působí i lidové umění tekstilní na moderní svou soupeřku.

Po všeobecné kap. úvodní následuje několik kapitol, ve kterých spis. se přímo obírá lidovým uměním srbským, ale i tu vracívá se se zvláštní oblibou k těžkým problémům, záhadám o starobylosti a původnosti toho umění, o povaze a rázu praslovanského umění a p. V 2. kap. „Srbský dekorativní sloh" konstatuje ve vývoji jeho pět dob. 1. mytologickou, 2. křesťanskou, 3. tureckou, 4. klasickou, 5. moderní, kdežto ve svém pojednání v akadem. záhřebském „Zborniku" X. přiznala jen čtyři, totiž bez klasické. Shledává i nyní ještě v ornamentice srbských tekstilních výrobků tvary ještě z předkřesťanských názorů věrských, symboly, „které připomínají asijskou pravlast" (str. 27). Uvádí výrok ředitele germanského musea v Norimberce, W. Essenweina, že v těch pracích (srbských) spočívá mystický poklad svátečních „pocitů", a i spis. spatřuje v ornamentu hlubší význam: „ornament není u Slovanů abstraktní črtání fantasie, nahodilá hra linií", ornamenty jsou pro srbskou vyšívačku hlavně a v první řadě výrazem nějaké myšlenky, nějakých citů, nějakých tuh". Spis. tedy hledá a ovšem také odkrývá hlubší smysl některých ornamentů, ukazuje jich souvislost s asijskými obřady náboženskými (na př. 29 sl.), nalézá v nich „indických sledů Ved" (30), souvislost některých s kultem stromů. Spis. neobmezuje se jen na jižní Slovany,

t. j. vlastně Srby a Chrvaty (o Bulharích velmi málo se zmiňuje, o Slovincích naprosto nic), než zabírá na mnoze i severo-východo-slovanské kmeny, ráda a často zvláště lužické Srby, jakoby je pro shodné jméno národní chtěla uváděti v užší svazek se Srby, dokonce také Polaby. Z kodaňského rkp. r. 1672 uvádí popis lidové jedné slavnosti (nyní Archiv f. slav. Phil. XXII., 113 sl.). Chybou tiskovou praví str. 31, že popis té slavnosti jest z r. 1871, v opravách jest to opraveno r. 1771, ale i to jest chyba m. 1672*). Nalézá podobné ornamenty jako na jihu také na severu slovanském u Kašubů a lužických Srbů. A když tedy se i tam uprostřed germanisace podnes zachovaly po věky jako též na jihu tytéž vyšívkové národní ornamenty, jest jí to ovšem důkazem, že v těchto vzorcích se nalézají „symboly národní praslovanské posvátnosti" (33). Ale nedlouho potom nemůže přece zamlčovati, že „mimo všecku příbuznost v idejích, ve vypravování, v dikci" přece se jihoslovanské lidové umění odlišuje od lidového umění severních Slovanů (37). Některé ornamenty nazývá dnes srbský lid „s l o v a š i". Spis. z toho činí smělé, dalekosáhlé dedukce. Že si v těchto výšivkách zachovali staří Slované tajné písmo, po kterém jinde není sledů. „Dějiny slovanské jsou v té dávné minulosti pokryty tak hustou mlhou, a cizí kronikáři namáhají se tak tendenciosně, aby Slovany vylíčili jako „nekulturní národ", že dobře smíme věřiti, že naši pradědové měli příčinu zatajovati a zakrývati své písmo do svých vyšívek, do svatých výroků, které vyšívali na drahocenný kus bohoslužebného oděvu, na pokrývky před obrazy a sochy svatých . . ." Příklad, jakých smělých skoků dopouští se spis. ve svých vývodech a dedukcích. Dále vyšetřuje spis., které formy vneslo křesťanství do lidové ornamentiky srbské (str. 38 a d.) a tu předpokládá prvotně vliv pontských Řeků (42 a d.). Motivy jich ornamentiky zachovaly se na srbských textilních výrobcích až do počátku tohoto století. Na počátku středověku stálo vyšívačské a tkalcovské umění u Srbů na vrchole technické dokonalosti (43). A tomuto rozkvětu a zdokonalení dekorativního umění srbského napomáhala výroba oděvů hodnostářů církevních stkvících se nesmírným bohatstvím a leskem. Zvláště k tomuto rozkvětu a zdokonalení přispěla byzantská kultura. Spis. připouští tu právem zajisté, že Slované přinesli s sebou v VII. stol. na Balkan své národní tkaniny, své ornamenty a techniky vyšívkové, svou vlnu a svůj len, ale umělecká zpracování těchto věcí byla v největším květu teprve pod vlivem byzantské kultury „a následkem požehnané asimilace těchto dvou plemen" (44.) Tu nalézá se spis. na pevné půdě a překoda, že se z ní dá přečasto svou bujnou obrazotvorností, žhavým svým vlasteneckým citem a předpojatými představami o praslovanské kultuře zlákati na kluzké pole vidin a snů. Další doba ve vývoji srbského slohu objímá křižácké vojny. Krvavé války přinesly množství dekorativních forem do srbské ornamentiky. Spis. cení blahodárný vliv byzantské kultury na srbský národ neobyčejně vysoko. „Duchem skvělé Byzance oplozena" vznikla hojná originální srbská díla umělecká ve vyšívkách i v tkaninách. „Slovanské plémě nepokažené, nedegenerované, mírné a idealistické sdědilo historickou úlohu Byzance po pádu této veliké říše, úlohu: předati civilisaci Orientu západním národům." Avšak vpád Turků zničil všecku takřka civilisaci Slovanů na Balkáně. „Kdyby toho nebylo bývalo, snad by slovanské plémě stálo v prvních řadách evropských národů" (47). Pod vlivem islamské kultury pronikly také některé formy do srbského slohu. Na kobercích z té doby vývoje srbského slohu vidí se

*) Spis. citaty uvádí velmi nedokonale, a tak jest těžko ji kontrolovati.

velké množství geometrických ornamentů, a ty dle mínění spis.-ina jsou „turkmenského t. j. mongolského původu“ (49). „Za takových okolností — ne právě nejpříznivějších — vyvinula se přece klassická doba srbského vyšívačského umění, doba nejbujnější ornamentiky, nejjemnějších technik, doba nejproduktivnější u veškeré evoluci její“. Ovšem neuzavírá spis. očí před faktem, že různý byl vliv na slovanské národy, v srbských, bulharských, ruských vyšívkách spatřuje větší věrnost byzantské ornamentice, kdežto u Chrvatů, Slovinců, Slováků, Čechů a Poláků pozoruje již „poněkud (třebas ne mnoho) vliv západních slohů“ (52). Ale také na území srbského národa srazily se v té době různé umělecké směry, hlavně východní, a pouze poněkud sousední italské (v Dalmacii a Hercegovině) a velmi málo západní (54). Ale přece jest přesvědčena spis. o jednotnosti srbsko-chrvatského slohu po celém rozsáhlém území jeho, po všech rozdrobených krajích jeho od Istry až po Macedonii (58), přesvědčena o svéráznosti a samostatnosti srbských vyšívaček: „ona nikdy nekopírovala mechanicky, nebrala cizí“, jak to ovšem činí bohužel dnešní srbská vyšívačka. Moderní doba nastala šířením továrního zboží po vesnicích, vlivem mody a spis. nenalézá dost rozhořčených, šlechetným hněvem proniknutých slov o záhubném vlivu nové doby na starobylé lidové umění, a shledává všecky možné cesty a prostředky, jimiž dalo by se bojovati proti němu, jimiž dal by se paralysovati tento vliv, udržovati ba posilovati staré národní umění. „Vždycky,“ volá, „byla duše Slovanova otevřena kráse, nechť si přišla odkudkoliv, ale teprve v nejnovější době počal Slovan na žalost slepě přejímati cizí „šund“ do svého domu, zahazovati a znevažovati svoje překrásné národní umění“ (62). Tu jest otázka, odkud takový náhlý (?) a krutý převrat? Ref. připomíná si živě selku z okolí Bělehradského, která byla proslula po celém okolí jako velmi dobrá vyšívačka a pracovala pro ženský výrobní spolek bělehradský. Když jsme ji navštívili a chtěli ji na památku fotografovati, oblékla se do svého nejlepšího a vyfintila se jak jen uměla, vzala si nevkusně vyšívanou zástěru moderní — ženy začaly nalézati zvláštní oblibu v desseinu našich západních koberců a dle nich vyšívati své zástěry; nechápala, když jsme ji vyplísnili, že si nevzala starodávnou zástěru s desseinem, který pracovala pro ženský výrobní spolek! Kazí se skutečně vkus, estetický cit selského lidu? čili jak vysvětliti takový „úpadek“? Vliv školy zde v okolí bělehradském se jistě nejeví, než jest to zcela samorostlé hnutí v duši lidové. To měla spis. hlouběji vyšetřiti, a snad by své nadšení pro vysoce estetické vkusy dávných srbských žen o něco zmírnila, a změnu zálib a vkusu pro jisté vzory a barvy posoudila spravedlivěji. Na počátku následující kap. „o srbských vyšívkových technikách“ (67) spis. konstatuje, že „dnešní generace vyšívaček bohužel více nepamatuje zpracování mnohé techniky, ba ani jméno její nezná“. Tu opět namane se mimoděk otázka, jaký to krutý převrat způsobil, a jak jest možno, že se mnoho přece zachovalo až z doby praslovanské?! Což teprve v našich dnech přikvačila na lid taková pohroma zapoměnlivosti, a nezapomínaly se pod dojmem velkých historických převratů, pod mocným vlivem kultur starší techniky babiček praslovanských? S idealisací pradávných dob slovanských bývá sdružena a spojuje se i u naší spis. přílišná idealisace prostého selského lidu. Zhusta cituje spis. národní písně jako historické přímo doklady nádhery kroje starých junáků, sotva právem, neboť píseň užívala mnohem nádhernějších barev, aby tím více vynášela své reky, a nespokojovala se s pouhým věrným a přesným popisem. Velice cenný jest popis a rozbor vyšívkových technik. Lid rozeznává především v e z (vyšívání) „b r o j e m“

a „vez po pismu“: při prvním počítá vyšívačka nitky, při druhém kreslí si nejdříve vzorek, a pak podle něho („po tome pismu“) vyšívá. Tyto techniky spis. velice podrobně popisuje a rozbírá různé její druhy. Při první technice převládají přirozeně geometrické ornamenty. Při druhé pozoruje se úzká souvislost ornamentů vyšívkových s ozdobnými pracemi na tykvicích, na kraslicích, a také s lidovým řezbářstvím a zlatnictvím. Mimo to pozoruje se i přejímání ornamentů z první techniky do této druhé. Sem patří dále krajky (str. 84 sl.), a tyto spis. nesmírně vynáší. Činí z dokonalosti jich také vývody národopsychologické. V těchto svých pracích projevuje žena slovanská velkou sílu vůle, a tím tedy ukazuje se býti lživým staré povídání o inertnosti a nedbalosti slovanského plemene. Původ krajek, této „tkané hudby“, „šitých písní beze slov“ hledá spis. u Slovanů, „ve východních krajích jihoslovanské pravlasti“ (87) a odtud se dostala prý na evropský západ přes Italii a Španělsko, i dále do Brabantu až do Irska. Mezi vyšíváním podle předlohy („po pismu“) vyniká zvláště „zlatovez“, vyšívání silně pozlacenou nití stříbrnou. Býval nad jiné ceněn. V této technice připouští spis. nejvíce vliv východu, původ v Byzanci, ale stala se dávno již majetkem lidovým.

Dále podává spis. „klasifikaci srbských vyšívek“ (str. 95 a d.). Obšírněji pojednala o tom ve své rozpravě v XI. sv. „Zbornika“ jihoslovanské akademie. Probírají se 1. „krstački vezovi“ (points à croix), 2. pošavni vezovi: prastará technika, dle domněnky spis.—iny přinesli ji s sebou Slované na svém bílém samotkaném obleku a jedině oni ze všech evropských národů ji po dnešní den zdokonalovali (str. 102), 3. rasplitani vezovi (práce krajkové, 107 a d.): pravý jich původ jest prý u Slovanů, nikoliv v Italii, jak se dosud mylně myslelo (110). Vypisuje se pak historie krajky v Evropě. Potom rozbírají se vyšívky dle předlohy (123 a d.) a sice jsou bílé, barevné a zlatem. U žádného národa, ani v dnešním moderním vyšívkovém umění nenalézá spis. takový počet vyšívačských technik zlatem. Nejzajímavější slovanská technika jest „gajtanli zlatovez“ („Schnürchenstickereien“). Dovolává se tu spis. prof. Aloise Riegela, že textilní průmysl jižních Slovanů se datuje ze starších dob než jest vpád Turků, a že jej přinesli Slované s sebou jistě z Asie. Nejumělečtější jest staroslovanská technika „filigrana“ (point filigrane).

Prastaré umění slovanské vynáší spis. také v „národní kolористice“. V dávných dobách uměli Slované barviti své tkaniny, uměli to zajisté dříve a lépe než jiní evropští národové (str. 138). Zajímavá jest sbírka pověrečných názorů o významu barev (str. 171, 175 a d.), zvláště proti nemocem, zlým duchům. Velmi cenná jest kap. o barvení (181 a d.), kde spis. sestavila velkou řadu lidových receptů, jak se dobývají různé rostlinné barvy a jak se vlna, příze a j. barví. Lidové pověry o vyšívání a tkaní sebrány jsou ve zvláštní kap. (201 a d.), význam výrobků výšivkového umění a p. ve snu. A v poslední kap. (215 a d.) vysvětlena symbolistika v srbské ornamentice, při čemž činěny zbytečné exkurse mytologické. Zajisté možno viděti jasně, že „slovanské formy jsou mnohem více než jen primitivní pokusy rukou nekulturního dítěte“, že celá bytost ženy slovanské, všecka její láska a starost, všecko štěstí a veselí její souvisí co nejúže s prací na tkaní, vyšívání, na přípravě obleku. Každý jednotlivý ornament, každá barva mívá pro ni hluboký smysl, jest nechybným příznakem nejvnitřnějších záchvěvů duševních, jest hlasatelem jejích myšlenek a citů, má na mnoze za účel odvraceti těžkou nemoc, aneb dokonce ji vypuditi na př. padoucnici, zachrániti

před zlými polomytickými bytostmi, před čarodějnicemi a j., konopí má zameziti proměnu nebožtíka ve vampira, pavouk na vyšívce aneb v krajce má znemožniti tajné čarovné dojení krav a j. Než tu doporučuje se co největší opatrnost a zdrženlivost. Bohužel spis. dovolává se dokonce Gržetiće (221 a d.), který svými bujnými fantasiemi bájeslovnými leda bájesloví diskredituje. Zkrátka dotkla se spis. významu svatých čísel v ornamentech (249 a d.).

Náš ref. velice vzrostl, až příliš, a přece nebylo možno zaznamenati všech myšlenek pí. Belović-Bernadzikovské, ani všech dobrých ani všech nesprávných. Vyčerpati předmět nelze v mezích pouhého referátu. Ref. měl především upozorniti naše odborné kruhy na tuto knihu — přese všecky její dosti hojné vady a nedostatky — přece vzácnou. Lidové umění československé má přečetné množství ctitelů a ctitelek, ale přese všecku dosud vykonanou práci úctyhodnou a nádherná alba není všestranné vědecké studium jeho daleko ještě dovršeno. Tu může kniha pí Belović-Bernadzikovské nemálo prospěti, ovšem pokud se příští badatelé budou vystříhati vytknutých jejích nedostatků. S tímto obmezením budiž doporučena tato kniha horlivému studiu. *Gj. Jovanović.*

Извѣстия на етнографическия музей въ София. Редактиратъ се отъ Д. Мариновъ, директоръ на сжщия музей. Книжка I. София 1906, v. 8⁰, str. 38.

V úvodě nového toho národopisného časopisu, „Zpráv národopisného musea v Sofii“ vyložil redaktor a ředitel toho musea D. Marinov nejenom důležitost národopisu, lidovědy vůbec, než také s jakými obtížemi musil po leta bojovati, než rozhodující činitele ve své vlasti přesvědčil o důležitosti takového ústavu pro Bulharsko. Nedávno teprve byl při národním museu v Sofii zřízen zvláštní oddíl národopisný, ale péče oň nebyla velká, aspoň ne úspěšná, až konečně r. 1906 iniciativou tehdejšího ministra osvěty dr. I. D. Šišmanova byl tento oddíl osamostatněn a svěřen osvědčenému dlouhou prací a zvláště o realní národopis bulharský zasloužilému D. Marinovu. Zajímavé jest, co vytýká spis., jak za krátké doby bulharské samostatnosti, za těch třicet let volného politického života zmohutnělý vliv západoevropský dovedl již vyhubiti přečetné národopisné zvláštnosti, jmenovitě krojové, takže po velkých námahách možno teprve sehnati dnes kroj, který se před 20 lety ještě všeobecně nosil. Následkem historických převratů byl bulharský národ úplně odříznut od evropského života, a uzavřel se do svých chat kolem rodinného ohniště, nalézal potěšení ve svých písních, pohádkách, podáních, názorech i též pověrách. „Díky této osamocenosti a tomuto jhu,“ praví pak spis., „zůstal národ nedotknut evropskou kulturou a zachoval celý svůj život i svou rodnou kulturu — realní i duševní, v jich ryzosti a primitivnosti.“ To však zajisté není tak zcela pravda, jak jistě podrobnější kritické studium bulharského folklore-u ukáže. O vlivu evropské kultury ovšem sotva může býti řeči. Ale za to jest úlohou lidovědy ukázati sledy vlivu řeckého a zvláště mohamedánského světa tureckého.

Ve výzkumu bulharského folkloreu, v soustavném sbírání materialu a též jeho studiu pracovalo se zajisté za vedení dra Šišmanova velmi mnoho, zvláště pokud on vedl „Сборникъ“ určený v první řadě lidovým tradicím „народни умотворения“. O programu nového svého časopisu nepraví pan D. Marinov nic ve předmluvě. První sešit jest bohat i zajímavý svým obsahem a také opatřen řadou pěkných i hlavně instruktivních ilustrac.

Obsahuje 4 články samého redaktora a článek o domě a uměleckých památkách bulharských od architekta P. Kojčeva. Pan D. Marinov vypsal

tu některé velmi zajímavé obyčeje a hry: Zvláštní obřadné tance se zpěvy, zvané b o j e n e c (str. 6—11), které se v severovýchodních krajích bulh. odbývají v neděli a svátek po dobu velkého postu; podle tradice lidové spojují se s podáním o čarovném pěvci Bojenovi, kterého unesly samovíly. Dále obřadnou hru odbývanou na Jana Křtitele (14—20): nejmladší (3—5leté) dítě nosí se po nivách, vinohradech atd. za určitých zpěvů a dítě předpovídá úrodu, doma pak hádá budoucí osudy, štěstí členů rodiny a j. Ještě zajímavější jest článek „Кукови или кукери" (21—28): jsou to maškarády na pondělek masopustní; ty se podrobně popisují a hojnými ilustracemi znázorňují; mimo to též po vánocích, na počátku nového roku odbývají se maškarní průvody. Vysloveno mínění, že jest to obyčej tráckého původu, i slovo k u k — prohlášeno za trácké a srovnává se s litev. k a u k a s. Konečně popsal p. D. Marinov hole jako rabuše (str. 11—14), na nichž byl vruby označen celý kalendář, a sice věčný, nikoliv pouze za rok. V posledním článku (29—38) popisuje se stručně selský dům v různých krajích bulharských, též dům městský; řečeno několik slov o památkách stavitelského umění a jich výzdobě. Také tento článek jako všecky ostatní opatřen hojnými informativními obrázky.

jpa.

Др. Іван Франко: Студії над українськими народнїми піснями. Записки Наукового товариства ім. Шевченка. Рік XVI., Том LXXV., LXXVI., LXXVIII.

V této části své rozsáhlé studie o lidových písních maloruských analysuje Iv. Franko — po stručném přehledu prací věnovaných studiu maloruské poesie lidové — 21 motiv.

Sestavuje a třídí varianty dosud zapsané, otiskuje nové a připojuje množství jemných pozorování a poznámek týkajících se dílem formy dílem obsahu, rekonstruuje z několika versí pravděpodobně původní text, z narážek určuje stáří a původ písně, nebo hledá její historické jádro. V referátu jest nemožno podati podrobný obsah. Podám jen celkový obraz práce; tu a tam budou připojeny poznámky.

I. Штефан воєвода.

Fr. postupuje chronologicky. Především zmiňuje se o nejstarší zapsané písni maloruské „Dunaju, Dunaju, čemu smuten tečeš?" J. Blahoslav ve své Grammatice (dokončené 1571) na str. 340—2 (vyd. Hradil-Jireček) uvádí, že to jest píseň „słowenská od Benátek, kdež hojně jest Slowáků neb Charvátů, přinesená od Nikodema". Píseň není ovšem jihoslovanská (neboť to značí „slowenská" v terminologii Blahoslavově), nýbrž maloruská. Upozornil na ni literární historiky v ČČM. 1876 prof. K. Jireček a A. Potebnja věnoval jí r. 1877 studii ve voroněžských Filolog. Zapiskách.

Franko tu některé vývody Potebnjovy opravuje. Dialekt, v němž píseň jest zapsána, je dle mínění Frankova, haličsko-ruský, z podhorské oblasti karpatské, určitěji z Pokutí. V písni jest uveden Štefan, vévoda „roty Wołoské". V XVI. stol. vládlo ve Valachii několik Štěpánů. Píseň musila býti v polov. XVI. stol. na území maloruském velmi populární.

K tomu připojuje Fr. rekonstrukci textu, při čemž užívá obdobného variantu velikoruského a některých písní maloruských.

II. Іван и Маряна.

Ve sbírce Vukově (Срп. нар. пјесме. Биоград 1894 III., str. 2—3) jest otištěna píseň o hajdukovi Novačenkovi, jedna z nejkrásnějších v celé srbské epice.

Obsah jest stručně tento: Hajduk Novačenko chce spáti. Nařídí ženě Maksimiji, aby hlídala. Maličký synek Stepančik vidí, že se blíží turečtí jezdci. Prosí matku, aby vzbudila otce. Matka ho nevzbudí, dá se přemluviti od jezdců, spoutá hajduka a odjíždí s Turky, kdežto muž a synek musí běžeti jako zajatci pěšky vedle koní. Jsou uvrženi do žaláře v Drinopoli. Šenkýřka, posestrice Novačenkova, je vysvobodí, hajduk vezme ženu s sebou, uprchne a když vidí, že jest v bezpečí, upálí zrádnou manželku.

Jest to ukázka z rozsáhlého cyklu písní o zrádné ženě, které jsou v bulharské a srbské poesii lidové velmi hojné. Fr. upozorňuje, že písně toho druhu jsou i v lidové literatuře maloruské. Uvádí varianty a ukazuje rozborem obsahu, že píseň přešla z epiky jihoslovanské k Malorusům patrně prostřednictvím potulných pěvců jihoslovanských, kteří často se objevovali na území maloruském. K tomu několik poznámek. K jihoslovanským variantům bych připojil ještě: Kukuljević: Različita djela IV., str. 228—9. (Srovn. Štrekelj, Slovens. nar. pes. I., 306, kde tato píseň jest otištěna.)

Začátek: Šetal se je Janko po lugu zelenem
za ruku je vodil Janicu devojku.
„Zapopevaj Jana, da te gora čuje
da te gora čuje, tri lugi zeleni!“
Ako ti zapevnem, mene ti počuje
te dvanast tolvajov i jim harambaša:
Tebe vumoriju, mene odpelaju.

Jak zapěla, uslyšeli loupežníci a harambaša. Janko jednou machne, sedm hlav usekne, po druhé pět, jen harambaša se brání. Potýkal se s ním do dvanácté hodiny. Řekl harambaša Janě: „Pomoz mi Janka umořiti, budeš píti malvaz a jísti bílý koláč.“ Poslechla. „To ti Janku, mladý junáče!‘ ‘

Sušil, Mor. nár. pís. Brno 1835, č. 5 otiskl následující píseň:

Jede Janóšek přes hory, nese Marušku na koni. Káže, aby zpívala, jako ve Vlaších zpívala, když u otce, matky byla. Zpívá. Zaslechli ji zbojníci, velehradští loupežníci. „My mu ji vezmeme a toho zrádce zabijeme!“ Janóšek: „Ustup Maruško na levo, pod javor, zelené dřevo!“ Zatočil mečem, 12 hlav dole. Třináctý se mu vyprosil slíbiv, že bude za ním nositi zbroj. „Nezabíjej mne, složím o tobě písničku: ‚Vím já bránu malovanou, zlatem stříbrem okovanou. Kdo tu bránu malovať dal, zlata stříbra nelitoval. Ten tu bránu malovať dal, kdo Marušku domiloval!‘“

Tato píseň jest v naší literatuře ojedinělá. Všimněme si shody jmen: Janóšek, Maruška (**Іван, Маряна**). Jest náhodná?

Ostatně celá situace, boj junákův s třinácti loupežníky, působí cize v našich písních. Maruška má zpívati tak, jak ve Vlaších zpívala. Také to jest pozoruhodný rys, že třináctý zbojník chce za Janóškem nositi zbroj.

Zdá se mi, že tato píseň moravská jest vzdáleným ohlasem uvedených písní jihoslovanských. Nejvíce by se blížila (aspoň začátkem svým) písni Kukuljevićově.

Že v československé poesii jsou stopy vlivů jihoslovanských a maloruských, toho doklady uvedl již Dragomanov (**Истор. пѣсни укр. нар.** I.) a též Franko v této práci.

Připojuji ještě jeden zajímavý příklad který čteme v Slovenských Spevech I., 105:

Janko, tys zbojník, znáš na hoře každý chodník a každou cestu, kudy chodí kupci k městu. Ráno jdeš, večer přijdeš, krev na sobě vždy doneseš. Já musím šaty práti, nesmím jich rozvínati. Jednou jsem rozvinula a zaplakala; v těch šatech rukavička, v ní ručka, na ní obruč zlatá, to je ručka mého brata. Cos dělal, žes mého bratra zabil? Vítr foukal, neslyšel jsem a tma byla, neviděl jsem.

To jest nejúplnější verse uherisko-slovenská. Srovn. Slov. Sp. II., 94, 115; poněkud odchylně Sl. Sp. I., 94. a dále ještě Sušil, Mor. nár. pís. 1860, str. 134, Bartoš, Nár. pís. mor. 1901, I., 57, 57—8.

Základní motiv versí československých jest: Zbojník se vrací z lupu a odevzdá ženě roucho. Žena rozbalila přes zákaz roucho a přesvědčí se, že zbojník zabil jejího bratra.

Konec buď 1. tragický, t. j. žena udá muže, nebo 2. loupežník se vymlouvá, že příbuzného zabil omylem.

Verse maloruské. 2 skupiny:

A. Žena rozbalí přes zákaz mužův přinesené roucho a pozná zločin.

Čubinskij, Trudy, V., 739. Ibid. 739—40, 40—1, 741. Radčenko: Гомельс. нар. пѣсни 1888, str. 168 (Запис. имп. рус. геогр. общ. по отд. этногр. XIII.) Ibid. str. 182. Antonovič i Dragomanov Истор. пѣс. укр. нар. I., 58—9, Nosovič, Бѣлор. пѣсни (Зап. имп. геогр. общ. по отд. этногр. V., 1873), Romanov, Бѣлор. Сбор. I., 27. Zbiór wiad. do antr. kraj. VIII., 7.

B. V kořisti, kterou muž přinesl (šperky, roucha), poznává žena majetek rodinný. Zbojník pobil a oloupil celou její rodinu.

Žegota Pauli, Pieś. l. rus. w Gal. II., 18. Dragom. I., 61. Čubinskij, Trudy V., 738Б, 738В.

Velikoruské.

Tytéž dvě skupiny jako v malor.

A. Sobolevskij, Великор. нар. пѣс. I., 279, 279—80, 281, 282—3, 284, 5, 6, 290—1, 291 atd.

B. Sobolevskij I., 278, 283, 287.

Slovinské.

Štrekelj, Slovenske nar. pes. I., 160. (Podle prstenu pozná žena zločin mužův.) Ibid. 161. Srovn. A. Grün, Volkslieder aus Krain, str. 24.

Štrek., I., 271—2. (Loupežník přinese hlavy rodičů a sourozenců ženiných.) Srovn. Karadžić, Српс. нар. пјесме. У Бечу 1841—65, I., 491.

Jest tuším nepochybno, že píseň o zbojníkovi, jenž zabil bratra,*) pronikla do poesie uherskoslovenské a moravské, dílem z jihu (snad prostředím

*) Motiv, že žena (matka a pod.) dle šatů zavražděného pozná zločin, jest ovšem universalní. (Srovn. Dr. H. v. Wlislocki: Volksdichtungen der siebenbürg. und südung. Zigeuner, Wien 1890, str. 115. Také v západoevrop. balladách se objevuje.) Ale v našem případě jsou shody formalní; na př. omluva mužova. „Vítr foukal neslyšel jsem a tma byla neviděl jsem" jest nejen v našich písních, ale s nevelkými změnami též v některých velikoruských.

slovinským), dílem z východu od Malorusů. Ale ani tam nevznikla. Jest to asi skladba jihoslovanská.*)

Připomínám, že tímto motivem zabýval se již Dragomanov (op. c. str. I., 58—9 a násl.), nejnověji pak Hnatjuk ve studii Словацкій опришок Яношик в народній поезії. (Записки наук. тов. ім. Шевч. 1899, XXXI.—II.), kteří také podali četné varianty.**) Tam odkazuji. Ve svém výčtu doplnil jsem varianty československé, velikoruské a jihoslovanské. K téže skupině patří i píseň o ukrutné matce. Jsou to motivy patřící do cyklu písní zbojnických.

Vracím se k práci Frankově. Část III.—VI. jeho studie obsahují vesměs motivy, jež do maloruské poesie přešly z lidové epiky jihoslovanské. Jsou to ohlasy těžkých dob XVI. stol., kdy Malá Rus úpěla pod nájezdy tureckými a tatarskými. Písně jsou staré; vznikly vesměs v stol. XVI.

III. Otec prodá dceru Turkům. Také touto písní zabýval se Dragomanov (op. c. 302—6; 306—11). Franko připojuje 3 nové varianty a sestavuje verse jihoslovanské. Máme tuto balladu též v poesii moravské. Fr. cituje varianty Sušilovy (1860, str. 144—8) a Čelakovského. Do naší poesie pronikla ballada známou cestou: z jihu a z východu.

IV. Bratr prodá sestru Turkům. Srovn. Dragom. op. c. 296—302. I tento motiv jest původně bulharsko-srbský. Československých versí nemáme.

V. Turek kupuje svou zajatou sestru. Dragom. op. c. 275—8. Fr. připojuje 8 nových variantů maloruských. Jest to opět jihoslovanský motiv, jenž pronikl do maloruské poesie. Motiv zcela obdobný jest i v písních českých a lužickosrbských. (Nekupuje tam ovšem Turek nevolnici, nýbrž bratr přijde do hospody, kde jeho sestra slouží.)

VI. Tchýně zajatá zetěm.

Turek přivede ženě zajatou stařenu. Turkyně slyší, že stařena kolébajíc dítě nazývá je vnoučkem. Matka se jí dá poznati. Jak známo zpracoval tuto píseň Samo Chalúpka v balladě Turčín Poničan.

VII.—X. Motivy kozácké, pro něž není analogií v naší poesii.

VII. Pláč nevolnic. Z malor. písní vzešly velikoruské a běloruské.

VIII. Stráž v stepi. Kozák jest na hlídce, usne, Turci mu vezmou koně; nebo milenka ho probudí a varuje atd. Varianty; pokus o rekonstrukci obsahu.

IX. Smrt kozákova v stepi. Kozák umírá, posílá koně, aby zvěstoval matce smutnou novinu. Píseň rozšířená v celé oblasti maloruské.

X. Smrt královicova v boji s Turky. Pozoruhodno jest, že 4 řádky této písně zpívají se polsky, ale po polských versích není stopy.

XI. Vykoupení ze zajetí. Dragom. I., 102—4.

---

*) Příklad, jak jihoslovanské látky pronikají k nám, nalézám ve sbírce Slovenské Spevy II., 135. Jest to píseň o Kovačevičovi, jak byl chycen a odveden do Mostaru. Také Bartoš, Nár. pís. mor. 1901, I., 69 má tuto píseň. Dle poznámky Bartošovy l. c. se uvězněný hajduk Stojan Kovačević vyprostil z vězení a uprchl na Černou Horu. Píseň přinesli patrně vojáci z Hercegoviny. Jihoslovanských parallel neznám.

**) Hnatjuk podává 7 variantů a sice 5 malor. (3 z Holov. a 2 dosud netištěné ze svých sbírek) 1 polský a 1 moravský. Dále var. jihoslovanské, jež má Dragomanov ve svých poznámkách.

2 skupiny písní:

a) Dívka vykoupí kozáka. Syn prosí otce, matku, bratra, sestru. Marně; milá pomůže.

b) Zajatou dívku opouštějí rodiče a bratři, jen milý přinese výkupné.

Tato píseň (skup. *a*) jest i v československé poesii. Fr. cituje var. Sušilovy, Mor. n. p. 1860, 328—9 a Čelakovského, II., 107. Připojuji: Slovenské Spevy, II., 262.

Motiv, že milá přispěje, když otec, matka atd. milého opouštějí, jest ovšem velmi častý. Srovn. Bartoš, Nár. pís. mor. 1901, str. 101. Haupt-Smoleŕ, Pjesnički luž. Serb. I., 107—8, 109—10, 297—8 a citovanou tam literaturu. Srovn. též Roger: Pieśni ludu polsk. w gór. Szląsku, 1863, str. 73—4.

XII. Píseň o Bajdovi.

Jen stručná zmínka. Anton. a Dragom. op. c. 149—50 vyčerpali vše, co o písni lze říci.

XIII. Úryvky písní o Tatarech a Turcích. Kritické poznámky k některým zlomkům, jež Anton. a Dragom. pojali ve svou sbírku.

XIV. Dobytí Varny kozáckým vojskem.

Líčí se, jak kozáci vnikli po malé říčce ve člunech k městu a dobyli ho. Píseň jest zajímavý doklad spolehlivosti sběratele Žegoty Pauliho.

Pauli, který tuto píseň má ve své sbírce Pieś. ludu rus. w Gal. I., 134—6 (odtud ji přejali Anton. a Dragom.) opsal ji prostě — jak Holovackyj ukázal — ze sbírky Русалка Днѣстрова 1837, která byla censurou zakázána. Pauli sám uměl jen velmi chatrně malorusky. Franko připojuje některé autografy Pauliho, jež koupil od polských antikvářů. Jsou to 2 listy Pauliho hraběti Duninu-Borkowskému a krátká jeho studie „O powieściach ludu Gallicyjskiego".

XV. Dívka bojovnice.

Dragomanov op. c. 314—15 podal řadu parallel z písní všech národů. Podrobný rozbor motivu: Созоновичъ Дѣвушка воинъ. Рус. Филол. Вѣстн. 1893-4. Písně slovanské mají společný pramen.

Původnímu skládání jest dle mínění Frankova nejbližší píseň bulharská: Сбор. за нар. умотвор. XV., str. 24, jejíž maloruský překlad podává.

XVI. Козак і Кулина. Žertovný dialog mezi dívkou a vojínem. Dívka prosí, aby směla též na vojnu; vojín se jí ptá, co by tam dělala atd.

Text písně s rozborem uveřejnil Franko v Запис. наук. тов. XLVII., str. 1—28.

Jest důležitá proto, že ji otiskl polský satirik Dzwonowski v brožuře Seymu Walnego Domowego Artykułów sześć. 1625 v Krakově.

XVII. Колябка по св. Софію в Київі.

Nezmiňoval bych se obšírněji o této písni, omezené na úzkou oblast maloruskou, ale Frankovu vzorně metodickou úvahu o ní považuji za jednu z nejlepších v celé jeho studii. Stručný obsah: Na počátku světa byla jen voda a bílý kámen. Později vyrostl strom cedrový. „Пресвята Дѣва" vyzvala řemeslníky, aby strom podťali a zbudovali svatou Sofii ve svatém Kijevě atd. Když chrám byl hotov, přitáhli Poláci a chtěli chrám zničiti. Marně varoval „полковничейко", aby nestříleli na svaté kříže, že Bůh pošle ohnivý déšť atd. Stalo se.

A. Veselovskij zmínil se o této písni ve svých Разысканія-ch въ области русскаго духовнаго стиха, XI.—XVII., вып., C. Петерб. 1889 351—353.

Domnívá se, že píseň jest ohlasem apokryfní legendy slovanské o stvoření světa a o boji dobrých duchů s démony. Franko nesouhlasí s jeho vývody a ukazuje, že píseň jest kompilována a že zejména motiv o boji Poláků s řemeslníky má pramen knižní. R. 1630 byl klášter pečerský marně obléhán od Poláků. Jistý mnich, který zažil obležení, zapsal podrobnosti. Stal se prý zázrak, žhavý déšť donutil obléhající k ústupu. Pověst o zázraku rozšířila se po celé krajině. A tato pověst jest pramenem oné části písně, kde se mluví o boji Poláků s řemeslníky.

Tedy ne mytický boj andělů s démony, nýbrž knižní tradice XVII. stol.

XVIII.—XXI.

V době Chmelnického propukly dávné rozpory mezi Malorusy a Poláky v krutý boj a ohlas toho jeví se i v literatuře. Fr. zabývá se několika písněmi této epochy. Tak jest zachováno satirické skládání o kozácích (XVIII. Píseň o Kočubajovi) nebo zase vylíčení cesty hrdého, hloupého Poláka na Ukrajinu. (XIX. Пісня про Лятка.)

XX. Nářek Ukrajiny.

Holovackyj, str. 29—30 otiskl píseň — patrně ne ryze lidovou — která byla složena asi záhy po roce 1680. Toho roku vyslali kozáci poselství do Moskvy, aby směli se usídliti v zemi carově. O tom jest v písni zmínka.

XXI. Vedmedivka.

V písni se líčí, jak Turci dobyli Vedmedivky a vydrancovali město. Fr. sestavuje varianty a na základě starého zápisu (ze zač. XIX. stol.) rekonstruuje text.

To jest obsah studie Dra Franka.

Podal jsem vlastně jen názvy a již z těch jest patrno, co materiálu jest sebráno a kriticky oceněno v oněch krátkých, úsečně psaných statích. Snad jest to jen část většího díla o maloruských písních. K takové práci jest Franko — rozsáhlou znalostí života svého národa a jeho dějin — povolán jako málokdo jiný.

Jiří Horák.

BIBLIOGRAFIE.

Za rok 1905—1907.

I.

Periodické publikace, almanachy, odborné a příbuzné. Bibliografické přehledy. Životopisné příspěvky.

I. Časopisy.*)

L'Année Sociologique, publiée sous la direction de Émile Durkheim, Professeur de Sociologie à l'Université de Bordeaux. VIII., 1903—4; IX. (1904—1905), Paris, Félix Alcan 1906.

Rec. Folk Lore XVI., 462—475, XVIII., 95—102 (G. Kidney Hartland, hlavně o studii Maussově o Eskymácích.)

*) Uvedeme jen ty, o kterých bylo referováno, a nové.

*Anthropological Essays presentend to Edward Burnett Tylor in honour of his 75th Birthday Oct. 2. 1907. By Various Writhers. London (H. Frowde), Clarendon Press 1907. 8°, pp. 424, 15 s.
Ref. Globus XCII., 352. Mitt. Anthrop. Ges. Wien XXXVII., 176—179.
Anthropophyteia. Jahrbücher für folkloristische Erhebungen und Forschungen zur Entwickelungsgeschichte der geschlechtlichen Moral. I., II. a III. sv. Lipsko 1906. Str. XVI + 480 a VI + 449.
Ref. Mitt. d. Anthr. Gesell. in Wien, XXXVI., 49—52, XXXVII., 129—131 (M. Winternitz). Deutsche Litztg. 1907, str. 1007. Срп. Књиж. Гласн. XIX., 389—392. Národop. Věst. I., 50—51.
Anthropos. Internationale Zeitschrift für Völker- und Sprachenkunde. Red. P. W. Schmidt.
Ref. Mitt. d. Anthrop. Ges. Wien XXXVI., 155. — Viz Národop. Věstník I., 92.
*Anzeiger der ethnographischen Abteilung des ungarischen National-Museums III. Viz Národop. Věstník I., 93.
Archiv f. Religionswissenschaft IX, 3—4, X, 1.
Ref. Этногр. Обозр. LXX—LXXI, 321, LXXII—LXXIII, 217.
*Časopis Matice Moravské 1906. Ref. Selský Archiv V., str. 130.
*Časopis Musea kr. Českého LXXXIX., roč. Praha 1905. Str. 560. Ref. Zft. Ver. f. Vkunde XVI., 205—206 (Alex. Brückner). — Selský Archiv V., 129—130.
*Časopis Museálnej Slovenskej Spoločnosti. Red. A. Sokolík. Roč. VII. Turč. Sv. Martin. 1904. Ref. Anzeiger der ethnogr. Abteilung d. ungar. National-Museum's. III., č. 1, str. 74—75 (Ernyey József).
*Časopis vlasteneckého musea (v Olomouci). Ref. Našinec XLII. (1906), č. 14, 2. února.
*Český Lid, XIV. roč. Praha 1905. Ref. Zft. Ver. f. Vkunde XVI., 203—205 (Alex. Brückner). — Hradecký Kraj, III., 199—200.
Deutsche Erde. Zeitschrift für Deutschkunde von Paul Langhans. Gotha. Perthes III. u. IV. Jahrgang. Vych. 6kráte do roka. Předpl. 8 mk.
Ref. Deutsche Volkskunde aus dem östlichen Böhmen V., 72—73.
Eranos Сборникъ етатей по литературѣ и исторіи въ честь заслуж. профессора Николая Павловича Дашкевича. Кіевъ 1906 str. V + 437.
*Етнографичний Збірник. Вудає Етнографічна Комісия Наукового товариства імени Шевченка т. XVI.—XVII. У Львові 1905, str. XXI + 201—680, XLIII + 259. Ref. o sv. XIV.—XVI. Zentralbl. f. Anthrop. X., 87, 155.
*Етнографическое Обозрѣніе. Ref. o sv. 48—55. Archiv f. Anthropol. N. F. V., 282—306 (L. Stieda).
Hessiche Blätter für Volkskunde. Leipzig 1906. Bd. V. str. VII + 192.
Ref. Этногр. Обозр. LXXII—LXXIII, 216.
*Извѣстия на Етнографическия музей въ София. Книжка I. 1907 год. Редактиратьсе од Д. Мариновъ, директоръ на сжщия музей. София 1907, str. 38, v. 8°.
*Извѣстия на семинара по славянска филология при Университета въ София. Кн. I. Кн. II. (za 1906 и 1907 год.). Печатано подъ редацията на проф. Л. Милетичъ, уредникъ на Семинара. София 1906, 1907.
Jahrbuch des deutschen Gebirgsvereines für das Jeschken- und Isergebirge XIV., Liberec 1904. Str. 182. Ref. Mitteil. d. Ver. f. Gesch. d. Deutschen in Böhmen XLIV., 66—67 (Liter. Beilage).
Jahrbuch des städtischen Museums für Völkerkunde zu Leipzig, I., Lipsko 1907. Nakl. R. Voigtländer. Str. 159.
Ref. Mitt. d. Anthr. Gesell. Wien XXXVII., 183 (L. Bouchal).
*Journal of the Gypsy-Lore Society. New Series. Vol. I., Part I., July 1907.
Ref. Folk-Lore XVIII., 360. Zentralblatt f. Anthropol. XII., 336. Mitt. d. Anthrop. Ges. Wien XXXVII., 179.
*Lud XI. roč. Krakov 1905. Ref. Zeitschrift d. Ver. f. Volkskunde XVI., 203—204 (Alex. Brückner). — Národop. Věstník I., 148—150 (Dr. St. Zdziarski). — Allg. Litblatt XVI., 470.
*Materyały antropologiczno-archeologiczne i etnograficzne wydawane staraniem Komisyi antropologicznej Akademii Umiej. w Krakowie. T. VIII. R. 1906. Str. XII + 107 + 212. Ref. Lud. XII., 274—275.
Materyjały do ukrainsko-ruśkoi etnologii VI. Rf. Allg. Literatbl. XVI., str. 84.
*Матеріалы и изслѣдованія по изученію народной пѣсни и музыки Съ музыкальными приложеніями и иллюстраціями. Труды Музыкальноэтнографической Коммисіи состоящей при этнографическомъ отдѣлѣ Имп. Общества любителей Естествознанія, Антропологіи и Этнографіи Томъ I. (Vychází v pořadu publikace Труды Этно-

графическаго Отдѣла.) M. 1906, 4°, стр. 530 + 77. Cena 5 rublů. Ref. Вѣст. Евр. 1907, I., 812—816.

Mitteilungen zur jüdischen Volkskunde. Berlin 1905. Rf. Allg. Literat. Bl. XVI., str. 373.

*Národopisný Věstník Československý. Ref. Zft. f. Gesch. u. Kulturgeschichte Oesterr.-Schlesiens, I., 189—190. Зап. наук тов. ім. Шевч. LXXI., 238—9. Этногр. Обозр. LXX—LXXI, 327.

Науковий Збірник присьвячений професорови Михайлови Грушевському учениками и прихильниками з нагоди його десятилїтньої наукової праці в Галичинї (1894—1904). У Львові 1906. str. VIII. + 564.

Portugalia, Materiaes para o estudo do poro portuguez, Director R. Severo II., 1. Porto. Rua do Conde 21. Str. 136. Ref. Zft. d. Ver. f. Vkunde XVI., 118—119.

*Pravěk. Roč. III. Kojetín 1907. Ref. Mitt. d. Anthr. Gesell. in Wien XXXVII., 188 (J. V. Želízko).

Сборникъ матеріаловъ для описанія мѣстностей и племенъ Кавказа. Выпускъ XXXV. —XXXVII. Тифлисъ 1905—1907.

Ref. o sv. 35. Národop. Věstník I, 114—118 (J. Polívka).

Naše Slovensko. Měsíčník pro hájení zájmů uherských Slováků. Vydavatel Ant. Reis. I. Praha 1907.

Обичаји српскога народа. Књ. I. Београд 1907. Срп. краљ. Академија. (Vychází v pořadu publikace téže akademie Српски етнографски Зборник.)

E. v. Schenckendorff, Schmidt, Wickenhagen: Jahrbuch für Völker u. Jugendspiele XV. Jahrgang, Leipzig 1906. Rf. Z. f. öster. Gymn. 1907, str. 626—627.

*Slánský Obzor. Věstník mus. a lit. sp. Palacký. XIII. Slané 1905. Str. 124. Kor. 2·—. Ref. Národop. Věstník, I., 13—14.

*Slovenský Obzor, mesačná revue. Vydává Nakladatelské Družstvo „Slovenského Obzora". Zodpovedný redaktor Anton Štefánek. Ročník I., 1907. V Budapešti.

Труды второго областнаго Тверскаго Археологическаго Съѣзда 1903 г., 10—20 августа. Изд. Тверской Ученой Архивной Комиссіи Тверъ 1906, str. 1200. Ref. Жив. Стар. XVI., odd. 3, str. 19—21.

Труды Харьковской Комиссіи по устройству XIII. археологическаго съѣзда въ г. Екатеринославѣ. Изданы подъ редакціей проф. Е. К. Рѣдина, Харьковъ 1905. Стр. XXXVII + 791. Cena 5 rublů.

Ref. Národop. Věstník, I., 114—115 (A. J. Jacimirskij).

*Unser Egerland IX. Ref. Zft. f. oesterr. Volkskunde XII., 167—168.

*Wisła XIX. roč. Varšava 1905. Str. 496. Ref. Zft. Ver. f. Vkunde XVI., 199—200 (Alex. Brückner), o zániku jejím Národop. Věstník I., 187—188 (Dr. St. Zdziarski).

*Volkskunde für Karlsbad und die weitere Umgebung (jako č. 4/5 časop. Unser Egerland 1906). Cheb 1907. Str. 171, s 27 tabulemi. Ref. Pam. Arch. i místop. XXII., 480, Zs. f. österr. Vkde XIII., 41.

Записки Отд. Русской и Славянской Археологіи Имп. Русс. Арх. Общ. VIII, 1, 1906 подъ ред. С. Ѳ. Платонова.

Ref. Етногр. Обозр. LXXII—LXXIII, 235—6.

Zeitschrift f. deutsche Mundarten. Berlin 1906. Ref. Deutsche Volkskunde a. d. oestlichen Boehmen V., str. 218—219.

*Zeitschrift f. oesterreichische Volkskunde. XII. R. 1906. Red. D. M. Haberlandt. Vídeň. Ref. Lud XII., 339—340 (M. Siwak).

Zeitschrift für vergleichende Rechtswissenschaft. Stuttgart. Red. Berhöft, Cohn, Kohler. Zpráva v Národop. Věstníku I., 189 (upozornění na práce, jež dotýkají se národopisu, zjm. o právních názorech národů necivilisovaných).

II. Přehledy bibliografické.

*Зенон Кузеля Антропольогічні часописи за 1904 р. Зап. наук. тов. Шевч. LXIX., 172—183; LXX., 177—190.

*Др. Зенон Кузеля Антропольогічні і археольогічні часописи за 1905 г. Зап. н. тов. ім Шевч. LXXVII., 183—202.

*Зенон Кузеля Етнографія в західно-европейських часописях за р. 1904., з деякими доповненями за р. 1903. Зап. наук. тов. Шевч. LXXI., 166—194, LXXII., 148—184.

*Др. Зенон Кузеля Етнографія в західно-европейських часописях за 1905 р. Зап. наук. тов. ім. Шевч. LXXVIII., 179—202, LXXIX., 165—210.

Dietrich Ludwig, Volkskundliche Zeitschriftenschau für 1904. Leipzig 1907. Rf. Deut. Liter. Zeit. 1907, str. 2542.

*Neuere Arbeiten zur slawischen Volkskunde. I. Polnisch und Böhmisch (Al. Brückner), II. Südslawisch und Russisch (G. Polívka). Zft. d. Ver. f. Vkde XVI., 198—223, 343—354, XVII., 210—222 a 222—234.

Ст. Романски Библиография на славянска филология въ българския печать отъ 1901 до 1905 год. Извѣстія на семинара по слав. филология при универс. въ София за 1904 а 1905 г. str. 381—414. II. Етнография и фолклоръ 391—401.

*Мария Маждракова, Библиография на славянската филология и литература въ българския печать прѣзъ 1905 и 1906 г. Изв. семин. слав. филол. универс. София II., 530—587; str. 536—541: „Etnografie a folklore, historie".

*F. Pátek, Česká literatura lidovědná za r. 1905. Č. Lid XV., str. 254—256, 301—304, 397—400.

*— Česká literatura lidovědná za rok 1906; ib. XVI., 205—207; 255—256; 351—52; 399—400.

* Dr. J. Zítek, Česká literatura lidovědná (dodatek ku přehledům F. Pátka), ib. XV., str. 400.

*Огляд часописей за 1906 рік. — Часописи українські. Зап. наук. тов. ім. Шевченка LXXVI., 163—187, LXXX., 153—194.

Dr. R. F. Kaindl, Neuere Arbeiten zur Völkerkunde, Völkerbeschreibung und Volkskunde von Galizien, Russisch- Polen und die Ukraine. Globus. XCI., 62—65, 78—. Zvl. ot. Braunschweig 1907. Ref. Lud XIII., 58.

*L. Deubner, Russische Volkskunde. Arch. f. Religionswiss. IX., 2.

*Т. И. Куликовскій: Указатель къ Этнографическому Обозрѣнію кн. LII.—LXVII. (1902—1905 г.) Москва 1906, str. 56.

Oscar Arnstein, Volkskunde. Jahresberichte f. neuere deutsche Liter.-Gesch. XIV. (Jahrgang 1903). 1. Bibliographie, str. 36—75. Ref. Zs. f. österr. Vkde XII., 223—224.

Nentwig Heinrich, Literatur der Landes- und Volkskunde der Provinz Schlesien umfassend die Jahre 1904—1906. Ergänzungsheft zum 84. Jahresberichte der Schlesischen Gesellschaft für vaterländische Kultur. Breslau 1907. Ref. Oberschlesien VI, 358. Oberschles. Heimat III., 76.

Pfaff Friedr., Volkskunde im Breisgau, Freiburg 1906. Rf. Deut. Liter.-Zeit. 1907. 1132. Allgem. Litbtt. XVI., 598.

*Hoffmann-Krayer, Bibliographie über die schweizerische Volkskunde litteratur des Jahres 1905. Archives Suisses des Traditions Populaires X., str. 113—120.

*E. Hoffmann-Krayer, Bibliographie über die schweizerische Volkskundeliteratur des Jahres 1906; ib. 1907, 297—304.

*Bibliographie der schweizerischen Landeskunde V., 5: Aberglaube, Geheime Wissenschaften, Wundersucht. Bearbeitet von Dr. F. Heidemann. Heft I. der Kulturgeschichte und Volkskunde (Folklore) der Schweitz. Bern 1907. Nakl. K. J. Wyss. Str. XVI + 591. Rcf. Ztft. f. oesterr. Vkde XIII., 43. —

Albert Petri, Übersicht über die im Jahre 1900 auf dem Gebiete der englischen Philologie erschienenen Bücher, Schriften und Aufsätze. Zusammengestellt vom — Supplementheft zur Anglia XXV., Halle a. S., Niemeyer 1906. Folklore str. 111—114.

A. D'Ancona. Saggio di una Bibliografia ragionata della Poesia Popolare Italiana a stampa del secolo XIX. Festgabe für A. Mussafia. Halle, Niemayer 1905, str. 80.

Bibliographie der finnisch-ugrischen Sprach- und Volkskunde für das J. 1902. Anzeig. d. finn.-ugr. Forschungen 1905; V., 1—166.

Dr. W. Lehmann, Essai d'une monographic bibliographique sur l'île de Pâques. Anthropos II., 141—151.

III. Biografie, nekrology.

Fr. Bartoš (Nekrology), Slovácké Noviny (Význam B-ův v oboru lidovědy), XXIII., č. 48 a č. 50 (Fr. Kretz). Dalibor XXVIII., č. 37—38. Osvěta XXXVI., str. 643; 775—783, 861—870. Zlatá Praha XXIII., str. 441. Beseda Učitelská XXXVIII., 426—427. Lumír XXXIV., 440. Revue moravsko-slezská II., 249—258. Národop. Věstník I., 182—186 (V. J. Dušek). Čas. Mor. Mus. zems. VI., str. I.—VI. (Dr. F. Šujan). Č. Lid XVI., 59, Sel. Arch. VI., 61—62. Č. Vlast. Muz. XXIV., 14—19.

Bartocha Josef, Z pamětí a života Fr. Bartoše. Ref. Čas. Mor. Musea zem. VII., 307—308 (F. J. Rypáček).

*Josef Bartocha, Chronologický přehled literární činnosti Fr. Bartoše. Č. Mat. Mor. XXX., 393—401.
*Leander Čech, O významu vědecké práce Fr. Bartoše. ib. XXXI., 1—17, 129—152.
*Fr. Kretz, Význam Fr. Bartoše v oboru lidovědy. Revue moravsko-slezská II., 291—298.
*Dr. Č. Zíbrt, Frant. Bartoš o studiu lidu moravského. Č. Lid XVI., 113—126.
*Adolf Bastian. (Nekrolog.) Mitt. d. Anthrop. Ges. i. Wien XXXVI., 174—180.
*Б. Адлеръ: Адольфъ Бастіанъ Кив. Стар. XV., отд. 1, 55—62.
*Xavera Běhálková. Č. Lid XVI., 476—477. Č. Vlast. muz. Olom. XXIV., 147-151.
*М. Р. Фасмеръ: И. А. Бодуэнъ де Куртенэ Кив. Стар. XV., отд. 1, 135—146.
*Alexander Brückner. Naše Doba XIII., 675—681.
Списокъ ученыхъ трудовъ Н. П. Дашкевича. Eranos. Сборникъ въ честь Н. П. Дашкевича I—V.
Mychajlo Drahomanow. Von Bohdan Lepkyj. Ukrain. Rundschau IV., 99—109.
Marin St. Drinov. Nekrology od V. Jagiće. Archiv f. slav. Phil. XXVIII., 637—639. Вѣсти. Европы 1906, II., 862—3. Národ. Věst. I., 94. Лѣтописъ на българ. книж. друж. въ София VIII., 68—83 (В. Н. Златарски).
Iwan Franko. Zu seinem 50. Geburtstag. Vom Michael Lozynskyj. Ukrain. Rundschau V., 20—24.
Гильтебрандтъ П. А. † 29./XI. 1905. Истор. В. CIII., 357—362. Nekrolog od V. Rudakova.
*Max Roediger, Moriz Heyne †. Zft. d. Ver. f. Vkunde XVI., 245—247.
*L. V. Riznér, Literarna činnost Jos. L'ud. Holubyho. (Bibliografický přehled.) Č. Lid, XV., 473—478.
Bibliografie prací O. Hostinského. Česká Mysl VIII., 99—103.
* † Jan K. Hraše. Čes. Č. Hist. XIII., 357. Hradecký Kraj IV., 127—128. Pravěk III., 122.
Реэстр наукових і лїтературних праць проф. Михайла Грушевського, Зладив Іван Ем. Левицький. Науковий Збірник присьвяч. М. Грушевському. 1—64.
*Dušan Jurkovič. Časopis vlasten. Spolku mus. v Olomouci XXIII. (1906), č. 1—2, str. 66—69.
*Ant. Kalina, Nekrolog: Lud XII., str. 107—112 (J. Leciejewski). — Slov. Přehled VIII., 488. — Národop. Věst. I., 159.
*Н. Петровскій: Первые годы дѣятельности В. Копитаря. Учен. Зап. Имп. Казан. Универс. LXXIII. январь, февраль str. 1—128.
*Kořenský Jos., K šedesátým narozeninám jeho. Čas. Musea kr. Čes. LXXXI., 357—359 (B. Bauše).
*F. Černý, Dr. M. Kříž. Pravěk III., 105—109.
*A. Lego (zpráva o jeho literární pozůstalosti). Národop. Věstník I., 186.
Hieronim L. Łopaciński Этногр. Обозр. LXX—LXXI, 360.
А. Максимовъ Макъ-Леннанъ и Морганъ ib. 302—311.
*А. С. Грушевскій: М. А. Максимовичъ (1804—1873). Изъ украинской исторіографіи XIX в. Изъ. отд. рус. яз. и слов. Имп. Акад. Д. т. XI. кн. 1, 375—416.
*Н. Янчукъ: Князь В. Ѳ. Одоевскій и его значеніе въ исторіи русской церковной и народной музыки. Съ 3 рис. Отт. изъ Тругы Музык. этногр. ком. I. M., str. 19.
Kristoffor Nyrop: Gaston Paris (Studier fra Sprog og Oldtidsforskning udgivne af det philologish-historiske Samfund.) Kodaň 1906. Ref. Lit.-blatt f. ger. und rom. Ph. 282, XXVIII.
*Píč Jos. Lad. Dr., K šedesátým narozeninám jeho. Čas. Musea kr. Čes. LXXXI., 192—193 (Dr. J. Volf). — Čas. Sp. př. starožitností XV., 49.
*Ђуро Поливка. Годишњак Срп. краљ. Академије XX., 311—315.
*Н. М-нъ: Г. Н. Потанинъ. По поводу 70-лѣтія дня его рожденія. Этногр. Обозр. LXVII., 157—8.
*Dr. Ivan Prijatelj, A. N. Pypin. Ljubljanski Zvon XXV. (1906), 31—38, 104—108; 153—155; 215—221.
*Б. Адлеръ — Фридрихъ Ратцель, какъ этнографъ. Кив. Стар. XV., 63—73.
А. П. Новицкій, Памяти Д. А. Ровинскаго. Рус. Мысль 1906 февраль 133—170.
Др. Манојло В. Смиљанић. Nekrolog. Срп. Књ. Гласник XVII., 399—400.
М. И. Соколовъ 1855—1906. Nekrology Рус. Фил. В. LVI., 381—383. Этногр. Обозр. LXX—LXXI, 357—9. Изв. нет. фил. инст. Нѣжин. XXIII. 1—21. Ист. В. CV., 331, Срп. Књ. Гласник XVII., 719.
*Михаил Несторовић Сперански. Годишњак Срп. краљ. Академије XX., 300—310.
*V. V. Stasov (nekrolog). Эти. Обозр. LXX—LXXI, 359. Národop. Věst. I., 302.

*Adolf Strack. (Nekrolog.) Zeitschrift des Vereins für Volkskunde XVI., str. 365—366.
Prof. N. F. Sumcov. K tridcatilětnej godovščině jego učeno-pedagogičeskoj dějatelnosti. Charkov 1906. Str. 32. Zpráva v Národop. Věst. I., 187.
*П. Лавровъ, Научная дѣятельность П. А. Сырку. Ж. Мин. Нар. Просв. Новая серія ч. 1. 1906, февраль Соврем. лѣтопись 61—83.
*Н. А. Янчукъ Н. Ѳ. Щербина какъ этнографъ. Журн. Мин. Нар. Просв. Нов. сер. X., 72—98.
*Jos. Bartocha, Alois Vojtěch Šembera. Čas. vl. sp. muz. v Olom. XXIV., 97—119.
*PhC. P. Papáček, Památce A. V. Šembery. Pravěk III., 82—85.
*Dr. Č. Zíbrt, Dopis V. Feyla A. V. Šemberovi o sbírání látky dialektologické r. 1855. Č. Lid XV., 467—468.
*Edward Burnett Tylor. By Andrew Lang. Anthropological Essays presented to E. Burnett Tylor. 1—15.
*A Bibliography of Edward Burnett Tylor from 1861 to 1907 compiled by Barbara W. Foeire-Marreco — ib. 375—409.
*Jan Łoś: Aleksander Wesełowskij i jego pogląd na początki literatury. Świat slow. III., 185—201.
К. Д. Петровъ, А. Н. Веселовскій и его историческая поэтика. Журн. Мин. Нар. Просв. 1907, апр. 89—106.
В. Е. Рудаковъ, Учено-литературная дѣятельность А. Н. Веселовскаго. Истор. Вѣст. CVI., 979—992.
*П. К. Симони Къ XL-лѣтію учено-литературной дѣятельности профессора и академика А. Н. Веселовскаго 1859—1902 г. Съ приложеніемъ библіографическаго списка его учено-литературныхъ трудовъ съ указаніемъ содержанія книгъ и статей и съ присоединеніемъ рецензій на нихъ съ 1859 по 1906 г. С.-Петербургъ 1906, str. 55.
N. H. Трубицынъ, Александръ Николаевичъ Веселовскій. Изв. отд. рус. яз. XII., кн. 3, str. 1—50.
Alexander N. Veselovskij. Nekrology od V. Jagiće. Archiv f. slav. Phil. XXVIII., 634—637., Th. Brauna, Журн. Мин. Нар. Просв. 1907 апр., str. 74—88. Č. Č. Histor. 248—252. Nár. Věst. I., 301—2.
*Winter Z. Dr., K šedesátým narozeninám jeho. Čas. Musea kr. Čes. LXXXI., 194—195 (Dr. J. Volf).
*Вид Вулетић-Вукасовић, Годишњак срп. краљ. Академије XX., 318—325.
*Luka Zima. (Nekrolog.) Národop. Věstník I., 158.

Drobné zprávy národopisné.

Výstavka českých jesliček byla uspořádána v místnostech Národopisného Musea v době od 15. pros. 1907 do 26. ledna 1908. Zevní úspěch výstavky byl velmi pěkný. Navštívilo ji 4037 osob. Mimo to došla i pozornosti pražského tisku, z něhož některé listy (Zlatá Praha a Český Svět) přinesly i několik dobrých reprodukcí zajímavějších předmětů výstavky. Při oblíbenosti betlémů, k nimž i u nejchladnějšího z nás poutají se hřejivé vzpomínky dětství, je pochopitelný zájem, jejž výstavka vzbudila.

Zvyk stavěti betlémy není výhradně český. Rozšířen je od staletí téměř po všem světě křesťanském. Člověk všude a vždy rád si zobrazoval svého boha, zobrazoval si i významné jeho činy. Tím spíše zobrazoval si životní události boha-člověka, boha, který se vtělil, žil na našem světě, lidsky cítil a lidsky trpěl. A zobrazování obracelo se ovšem již k prvým jeho krokům životním, k samému jeho narození. Vždyť se stanoviska křesťanského již příchod Vykupitele na svět byl událostí světodějnou, kterou církevní tradice, na níž spolupracovala lidová duše, i zbožná legenda obetkaly sterou poesií. Mimo uvedený prvek vedla k stavění jeslí úcta, kterou šířila církev ku všem hmotným památkám na život Ježíšův, jeho prvých učedníků a mu-

čedníků (uctívání nejrozmanitějších ostatků, jež se dochovalo až na naše dny). Tak v Římě v basilice Liborianské napodobí věrně celou betlémskou jeskyni, v níž záhy je umístěna i socha Marie s Ježíškem. Mimo to jsou uctívány — zprvu v Betlémě, později přeneseny byvše do Říma, v kostele S. Maria Maggiore — jesle, v nichž dle tradice věřících leželo božské dítě. A brzy chrámy jiné, kterým se nedostalo ani částečky, ani třísky z posvátných jeslí betlémských, staví jesle svoje, zobrazují pro sebe a věřící svého okršku velký děj narození boha spasitele.

Oživují potom jesle v středověku oblíbená mysteria, duchovní hry. A v době, kdy duchovní hry byly zakazovány, zanikaly a konečně zcela zanikly, jesličky zůstaly nejen v chrámech, nýbrž přešly i z kostelů do rodiny; stavěly se doma. (Sem sledovaly je i různé vánoční hry, jež dochovaly se v lidové tradici.) Tak rozšířily se jesličky po většině křesťanského světa; staly se zvykem mezinárodním.

Leč přes to lze plným právem mluviti o českých jeslích. Jako vše — i zvyk stavěti betlémy lid nejen přejímal, nýbrž i po svém upravoval a přizpůsoboval. Při poměrné poddajnosti látky a při pestrosti, na které jistě spolupůsobila právě mysteria, a v níž látka byla oděna — třeba šlo o zjev, podstatou svou nejprostší — ještě nežli se rozešla po světě k jednotlivým národům křesťanským, měla duše lidová dosti pole, kde by uplatňovala svoji tvořivost. A tak každý národ vytvořil svůj betlém, ba i každý kraj dodal mu některé charakteristické a zajímavé známky. Jsou ovšem prvky, které se vyskytují při všech lidových jeslích, tak jako se vyskytují vůbec ve všech projevech lidového života všech národů; naivnost pojetí a prostota v podání, zpřítomňování děje a s ním se objevující četné anachronismy, pestrost a životnost zobrazení nevyznačují jistě pouze české jesličky. I při tom však mají staré naše lidové betlémy svoji dobrou cenu pro lidovědné práce a zasluhují pozornosti národopiscovy. V nich projevuje se mnohý rys lidového nazírání a smýšlení náboženského. Mimo to jsou i dokumenty krojovými; neboť, jak již vzpomenuto, lid kladl děj narození páně do svého kraje a figurky, jež oživují okolí betlémské jeskyně, přiodíval svým, soudobým krojem.

Ve všech uvedených směrech podávala četné a zajímavé doklady výstavka Národopisného Musea. Předváděla 17 úplných jeslí, z nichž 4 byly — pro srovnání — cizé, v Čechách zdomácnělé. Mimo to obsahovala řadu figurek z 12 jeslí různého původu a jesličkové archy staré, k nimž pojily se ukázky moderních archů i figurek pro betlémy. České jesličky, pokud byly výstavkou předvedeny, lišily se jednak svým uspořádáním, jednak látkou, jíž na ně bylo užito.

Výstavka v prvém směru ukázala obojí nejvýznačnější sestavení českých jesliček: buď omezuje se betlém pouze na jeskyňku-chlívek, v němž odpočívá dítě-Ježíš a nejvýše na jeho nejbližší okolí nebo předvádějí jesličky celou širokou — vždy skalnatou — krajinu, oživenou četnými figurkami celými skupinami a výjevy. Betlém prvého druhu na výstavce zastupovaly zcela primitivné jesličky, jaké se vyskytují na vánočním trhu klatovském a k jejichž vyrobení stačí jakákoli krabice, jejíž postranní stěna se šikmo sníží na stříšku a pokryje klásky (došky), pět třísek na jesličky a několik prostých figurek; k nim pojily se papírové jesličky tovačovské, které při vší své pestrosti, kde k výzdobě vedle barevných papírků užito i duše rostlinné, byly nemnoho složitější. Vedle nich však na samotný betlém se omezovaly i staré — z doby empirové, jak svědčí na př. kroj některých figurek, zejména stráží, — jesle získané v Mostě, ale zřejmě lidová česká práce. Jsou to

jedny z jeslí, jež kdysi v českých domácnostech pro dny vánoční byly celým oltáříkem. Umístěny jsou v dvoukřídlové skříni, zdobené na dveřích lidovým ornamentem a opatřené svrchu nástavkou velmi pěkně řezaného barokového oltáříku. Rovněž uzavřené — ale zcela jiného typu — byly jesličky slovenské: charakteristický kostelík, jemuž ani křížek na věžičce neschází, a v němž je mimo svatou rodinu a obvyklá zvířátka jenom několik pastýřů (2—3), klonících se Ježíškovi.

Z jeslí obsáhlých byly nejzajímavější jesle třebíčské, a starší jesle z Ústí n/Orl. Jesličky třebíčské vynikaly neobyčejnou plností a živostí: i stromy byly oživeny ptáčky a drobnou zvěří, radující se z příchodu Spasitele, zcela jak si představovala prostá duše lidu: radost z vykoupení člověčenstva musila cítiti a projevovati všechna příroda. Stejně na př. příchod tří králů předvádějí jesle třebíčské se vší nádherou, jakou si lid představoval. Tři králové přicházejí tu k betlémské jeskyni s četným komonstvem, vojskem, ba každý z nich má i svoji hudbu. Na ústeckých jeslích stejně jako na betlému z Velkého Meziříčí upoutají některé figurky v starém selském kroji. Mimo to na nich je předváděna i řada výjevů ze života (na př. t. zv. Mundus: Maria hledající noclehu) a někdy i scén komických (kluk naříkající nad rozbitými vejci, jež vezl patrně darem Ježíškovi a p.). Jinde zase — na jeslích příbramských — projevila se zbožná úcta lidu tím, že kdežto všechny figurky jsou pouze kolorované, postavy tří králů, tří andělů, zvěstujících narození páně i celé svaté rodiny jsou plně pozlaceny. Ač jinak uvedené jesle jsou běžnou prací, přece uplatnil se i na nich vliv místa, z něhož vzešly: figurky darovníků mají většinou, i když jsou v obleku selském, hornické čapky. Na kterýchkoli jesličkách vystavených jistě vždy by se našla aspoň některá drobnůstka charakterisující jejich původ a charakteristická i pro názory lidu, z jehož rukou jesličky ty vyšly.

Ale i svou technikou výrobní byly vystavené jesle velmi pestry. Podařilo se předvésti betlémy nebo aspoň figurky jejich všech způsobů výrobních. Vedle jeslí papírových tištěných (tovačovské) byly i velmi pěkně ručně kolorované třebíčské, ústecké a z Vel. Meziříče; ze dřeva vyřezávané byly vzpomenuté jesle příbramské, některé figurky pražské (zejména figurky velmi pěkné pražské práce, třeba pod vlivem vlašským, datované r. 1803), slovácké (prenčovské) a hodně neumělé krkonošské; ze stejného materiálu, ale pouze na prkénkách namalované byly velké jesle z Újezda u Zbirova; s nimi stejné techniky, leč ovšem velmi ladné byly moderní hořické figurky betlémské, řezané a malované dle návrhu p. J. Kysely a dle známých kreseb Alšových. Mimo to lid náš vyrábí si betlémské figurky i z látek poddajnějších: z těsta, hlíny nebo i papíroviny je zná tlačiti a hnísti Tohoto způsobu jsou nejznámější pražští a příbramští daráci. Ale na výstavce byly i mnohem zajímavější, staré figurky uvedené techniky z Příbora a z Ústecka (z Litomyšlska?), jež byly v lidovém kroji velmi podrobně provedeném (na př. i s charakteristickým vázáním šátku na hlavě a pod).

Obraz doplňovaly, jak již uvedeno, fotografie a jesličkové archy, na nichž byl patrný postupný úpadek (od pěkných archů Bomanových z let čtyřicátých až k nevkusným Fuchsovým a Hynkovým obrázkům), v němž jsou osvěžením teprve zas archy Alšovy. Mimo to jednak fotografiemi jednak hmotnými památkami („bukáč“, „had“ a j.) byly zastoupeny na výstavce i některé vánoční zvyky.

Jádrem výstavy byla kolekce P. K. Procházky ze Stochova, z jehož knížky o „Betlémech“ byly čerpány také některé údaje této zprávy. Mimo

něho zapůjčili nebo darovali pro výstavku jesle neb jednotlivé figurky vánoční pí. a pp. dr. Hostaš z Klatov, M. Kučerová, A. Naumannová a M. Procházková z Prahy, P. Kašpárek a J. Vittinger z Prahy, J. Potocká-Hercíková z Komárova, Panznerová z Biliny, J. Strniště z Třebíče a farní úřad z Újezda u Zbirova.

—

Čas. vlasten. spolku muzejního v Olomouci přináší v posledním čísle svém 97—98 mimo jiné také referát o nešťastné „Mythologii" slovanské" od Jos. Růžičky, který nemůžeme nechati bez poznámky. V NV. spravedlivě odsoudil tuto knihu prof. Niederle, a možno bylo by očekávati, že „odborný" časopis olomoucký v první řadě o tomto posudku se zmíní. Než marně by bylo na těchto pánech žádati, aby zachovávali pravidla v vědeckém světě platná. Místo toho otiskuje se výtah z recense neznámého blíže „odborníka" z „Národní Politiky". A proti hlasům odborníků všeobecně uznávaných se staví Č. vl. sp. m. Olom. indirektně, jakožto proti hlasům „přívrženců školy berlínsko-vídeňské", doufaje patrně, že tím učiní dojem na vznětlivé mysli vlastenecké. Časopis muz. spol. Olom. rozlišuje totiž starožitníky-„strany berlínsko-vídeňské" a „slovanské." Kdyby měl blíže definovati svou stranu „slovanskou", byl by ve velkých nesnázích, neboť po celém světě slovanském neshledal by jediného opravdu vědeckého jména, které by stálo o čest býti členem t. ř. „slovanské" školy, a naopak musel by doznati, že není vědce opravdového v celém světě slovanském, který by nenáležel k oné škole, kterou by chtěl denuncovati jako „berlínsko-vídeňskou". Naprostá jest nepravda, praví-li se tu; že jest „nerozhodnuto", zdali dílo Jos. Růžičky „před soudnou stolicí přesné vědecké kritiky obstojí". Takové knihy, jako kniha Jos. Růžičky a Žunkovičova patří leda do sbírky rarit, do které učenec sáhne leda, aby se pobavil po namáhavé práci vědecké. A obáváme se, že „Časopis vlast. muzea v Olomouci" také již náleží do této sbírky rarit a antikvit vyhlášenými svými příspěvky pí. Milosl. Procházkové, p. Vojt. Srby a j.

— *R.*

Prof. August Sauer otiskl v Österreichische Rundschau (1908; XIV, 1; str. 49—60) svou rektorskou přednášku „Literaturgeschichte und Volkskunde." Dovozuje v ní souvislost literární historie s národopisem.

Každé dílo literární je výraz určitého světového a životního názoru. Větu tu možno zdůvodniti z rozličných hledisk. Není však dosud — jak praví prof. Sauer — takového díla, jež by ze všech možných hledisk objasňovalo všeobecné dějiny literatury německé; a nejvíce opomíjí se tu jedno hledisko, totiž „spojitost německé literatury s německou národností, tedy vlastní nacionální stránka německé literární historie." Bylo by dobře stopovat — tak praví prof. Sauer dále — jak se německý národní charakter zobrazil v jednotlivých zjevech literárních, v jednotlivých básnických individualitách. Za tím účelem nutno studovat kraj; v němž spisovatel vyrostl, povahu tamějšího lidu, podnebí, výživu, z jaké krve pochází spisovatel, jakého původu je jeho rodina, zda domorodá či přistěhovalecká atd. Autor článku podotýká, že Němci mají již podobné literární historie, v nichž hledisko krajinné příslušnosti pokládáno za důležité (Goedeke, Lorenz, Scherer, Bächtold a j.), jsou dokonce i literární nástěnné mapy (Schleussinger, Ludwig) a literární atlas (R. Nagl), což všechno tvoří jakýsi náběh k založení nové vědy „literární geografie", nicméně i zde přehlížel se jeden důležitý bod. Místo narození samo nerozhoduje ještě u spisovatele o kmenové příslušnosti; je třeba se tázat, jak dlouho rodina básníkova sídlí v té krajině, odkud se přistěhovala, jakého je náboženského a politického smýšlení, zkrátka přihlížeti ke všem předchozím dispositcím, jež mohly míti na duši básníkovu vliv. Prof. Sauer uvádí tu Chamissa, jenž je vlastně rozený Francouz právě jako Fontane, satirika Moschenroscha, jenž pochází ze staré šlechtické aragonské rodiny, a praví, že podrobnějším prozkoumáním těchto vztahů přinese se mnoho nového do lit. historie. Možné námitky, že by snad se dal vliv krajinné příslušnosti i ostatní zmíněné vztahy dokázati jen u spisovatelů nižšího řádu, nebo že to možno říci jen o minulosti a nikoliv o přítomnosti a budoucnosti, vyvrací prof. Sauer poukazem na jednotlivé německé velikány, u nichž všech — i u největších, Schillera a Goethea — dá se dokázati silný vliv půdy, z níž vyrostli. A tento vliv nedá se potlačiti nikdy, vždy se najde nějaký duch, v němž projeví se silný vliv domácí půdy, tak že i pro budoucnost možno předpokládati spojitost literatury s národností. — Kde však nabudeme

vědeckých prostředků k určení této spojitosti? Odkud vezmeme bezpečné měřítko k stanovení národní duše a k srovnání s individualitou básníkovou? I na tuto otázku Sauer přesně odpovídá: Přední a hlavní pomůckou je zde právě národopis, v jehož definici všechny potřebné body jsou obsaženy. Na doklad cituje Sauer i dnes ještě platnou definici národopisu z Hauffenovy rozpravy „Einführung in die deutsch-böhmische Volkskunde". Vrcholným bodem národopisu pak je nalézti „vědeckou formuli pro pojem národní duše". Podaří-li se dostoupiti k této výši, má literární historie bezpečné pomůcky k potřebnému studiu; tak dokládá prof. Sauer a shrnuje své úvahy ve čtyři základní these: 1. Užívati [historie] rodin (genealogie) ve zvýšené míře také k literárně-historicko-biografickému studiu. — 2. Věnovati zvláštní pozornost provinciální nebo lokální lit. historii. — 3. Používati více než dosud výsledků národopisného bádání ve vytčeném směru a 4. Učiniti pokus o náčrt něm. literárních dějin tak, aby přesně bylo stanoveno, pokud a jak hluboko kotví jednotlivé individuality v domácí půdě anebo jak daleko se od ní oddálily. —

Úvahy Sauerovy dají se aplikovati na každou literární historii; tedy i česká literární historie mohla by se státi jedním oddělením národopisu. K tomu však u nás je ještě příliš daleko a teprve časem můžeme snad k této metě dospěti, až prohloubí se u nás více studium národopisné. Ale, končí-li prof. Sauer svou úvahu téměř agitačními větami (zde zcela nemístnými), aby Němci starali se o upevnění a zachování něm. národnosti v Rakousku, t. j. zvláště v Čechách, na Moravě a ve Slezsku, kde stali se během doby „druhou přirozeností", jak autor článku výslovně podotýká, můžeme čerpat z rozpravy té aspoň jedno důležité poučení, abychom my sami starali se o posílení a zachování naší národnosti ve všech zemích, kde český živel je buď hlavní či podružný, abychom sami více se věnovali studiu našich krajů a našeho lidu tak, abychom i my našli svou „vědeckou formuli pro pojem české národní duše". *Josef Páta.*

—

Dne 16. února zemřel v Turč. Sv. Martině o národopisnou a starožitnickou práci na Slovensku vysoce zasloužilý P. Andrej Kmeť, předseda slovenské musejní společnosti. V příštím čísle přineseme jeho nekrolog.

—

V Čechische Revue (II., 289 sl.) počal uveřejňovati spolupracovník Národopisného Věstníku Českosl. profesor F. V. Vykoukal přehled českých lidovědných prací, v němž podává celkové výsledky i podrobnou literaturu české lidovědy. Při značné neinformovanosti německých lidovědných pracovníků o odborné, příslušné literatuře české, na kterou Národop. Věstník již často poukázal, je referát prof. Vykoukala jistě velmi včasný a prospěšný.

—

Řada našich listů přinesla zprávu o komické přímo knize Ewalda Bauma, jejíž titul „Sind die Tschechen ein slavisches Volk" se jen částečně kryje — dle referátu — s obsahem. Na př. „Samostatnost" v č. 93. ze dne 20. listopadu 1907. nepolemisuje s autorem a nekritisuje, není toho potřeba; vyčítá jen několik nápadnějších premiss a závěrů: „Čechové jsou prosyceni živlem mongolským a tyto asiatské prvky činí Čechy — ač jsou odkojeni německou kulturou — tvrdšími a nepoddajnějšími vůči Němcům. Celý náš vývoj počínaje husitstvím a konče obrozením jest způsoben vlivy německými, proti nimž se nyní bezmocně vzpíráme; i naše lidové písně tvořeny prý jsou na německé melodie. Francii nerozumíme a přibližováním se k její kultuře ztrácíme půdu, na níž jsme vyrostli. Jsme evropští Japonci, kteří co mají, nemají ze sebe; sníme jako oni o hegemonii — i jako Prusové; mongolská krev a německá kultura založily v nás pruský charakter."

Vydáno léta páně 1908 (či 1906) od J. Singera. Str. 83. Strassburg und Leipzig. (Srovn. N. V. Č. I., str. 61 o kavkazkém a malofinském původu Čechů.)

—

Poslední sešit Ludu (XIII., 261) přináší z péra A. Chybińského referát o knize dra Ot. Hostinského „Česká světská píseň lidová". Polský hlas o knize Hostinského vyznívá v slova: „Praca prof. Hostinski'ego należy nie tylko do najlepszych jego rozpraw, ale w wielu względach jest przełomowa w dziale etnografii muzycznej."

—

V prosincovém čísle r. 1907 anglického časop. „The Studio an illustrated magazine of fine and applied art" uveřejněn jest článek o nejnovějších pracích v domácí architektuře (Recent designs in domestic architecture str. 14), v němž na prvém místě děje se zmínka o Dušanu Jurkovičovi autoru díla: „Práce našeho

lidu", jehož znalost, zběhlost a láska k lidovému stavitelství a umění jest zde před anglickou veřejností oceněna. K článku připojeny jsou dvě reprodukce Jurkovičovy: 1. Villa v lázních Rezek v Čechách, 2. obývací pokoj této villy. Obé ve slohu lidovém.

—

Holandská malířka sl. Emilie van Kerkhoff, která meškala na podzim v Praze a na moravském Slovensku, ohlásila pro letošní zimu ve své domovině řadu přednášek o československém lidovém umění. Přednášky své bude provzetiá ukázkami (malými výstavkami) našich vyšívek a fotografiemi. Vyšívky československé opatřila si za svého pobytu na Slovensku a v Praze v Zádruze. Fotografie z části (mimo její vlastní snímky) byly jí sprostředkovány Národopisným Museem Československým.

—

Péčí Jos. Kvěcha byly vydány „Paměti Kvěchovského mlýna pod Zahrádkou", jež napsal prof. Aug. Sedláček. Malý spisek — čtyřiadvacet stránek — pojednávající o jediné vesnické budově jihočeské, mlýnu Kvěchovském u Tábora a životě v něm zasluhuje, aby bylo na něj upozorněno. Podává nejeden příspěvek pro dějiny selského stavu v Čechách: je zajímavo na př. sledovati i v kusých jeho zprávách, jež ovšem se podávají po různých a někdy dosti značných obdobích, pohyb ceny peněz, pohyblivost majetku, některé poměry právní a pod. Mimo to spisek podává i ukázku selského úředního slohu (kol r. 1830). Co však je na práci zvláště zajímavo, je, že pramenem je jí i jakýsi rodinný archiv Kvěchovský — snůška stálých zápisů mlynářů Kvěchovských, z nichž nejstarší sahá do počátku 18. století. Mnohá venkovská obec nemá tolik piety k památkám zejména písemným, byť by to byly i doklady oficiálné, jako rodina Kvěchova.

—

Okresní výbor v Mnich. Hradišti upozornil zvláštním výnosem obecní správy na význam, důležitost a potřebu vesnických, byť sebe prostěji uspořádaných archivů. Požaduje, aby starosta odstupující předal novému vždy všechny i staré úřední listiny a písemné památky, týkající se obce a její správy. Kdo zná, kolik důležitých památek a dokladů přijde nedbalostí a neporozuměním na zmar na našem venkově, ocení účelnost péče Mnich. Hradištského okresu.

—

23 obcí hejtmanství uhersko-brodského, jichž středem jest městečko Bojkovice, tvoří proslulý klestičský ostrov. Klestiči čili miškaři, v počtu asi 1500, rozcházejí se za výdělkem dvakrát do roka po celé střední Evropě i daleko na východ. Obrázek života miškařského a význam miškařů pro rodný kraj líčí S. Budíček v 39. čísle I. ročníku Zájmů lidu, které loňského roku vycházely v Uh. Brodě a nyní již zanikly. Jeho líčení místy upřílišněně idealisované dokresluje a na pravou míru uvádí N. Tresov (prof. Navrátil) ve velmi pěkných feuilletonech v 3. a 4. čísle II. ročníku Zájmů Slovače, vydávaných v Uh. Hradišti.

—

Administrace „Pravěku" vypisuje právě subskripci na dílo J. L. Červinky, Moravské starožitnosti. R. 1908 bude vycházeti díl II. O pokoleních skrčených koster na Moravě.

—

Dr. Jar. Pluhař a Rob. Turka oznamují, že vydají národnostní mapu Slezska a okrsku Mor.-Ostravského.

—

„Volná Myšlenka" 1907 č. 8. str. 131 uveřejňuje list z vesnice Branné na Třeboňsku, jenž poučuje o moci „Nebeského růžence a zrna sv. Johanny" zejmena proti bouřce, blesku, moru, čarodějnicím, bolestem atd.

—

„Naše Hlasy" českobrodské věnují za redakce Jos. Miškovského pozornost lidu a jeho zvykům. V č. 49. a 50. t. r. uveřejnily několik zajímavých pověstí; ale při všech příspěvcích lze vytýkati, že neuveřejněno tak, jak znělo původní podání.

—

Dle zpráv denních listů ze dne 19. a 20. listopadu zemřel v Glinsku v gubernii Volynské zakladatel českých kolonií na Rusi, J. Olič. Před 40 lety svedl vystěhovalecký proud na Rus, zavedl pěstování chmele, povolal do českých osad učitele, kněze a založil kvetoucí průmysl pivovarský.

—

Lednové číslo časopisu Историческій Вѣстникъ str. 209 sl. přináší velmi zajímavou moderní pohádku ruskou, vytvořenou pod vlivem soudobých bouří poli-

tických a socialních. Revoluce „Крамола“ zosobněna v této pohádce zapsané ve Vjatské gub. v postavě dcery cara Mirona — ve kterém splynuly temné tradice o Neronovi a Herodovi a sestry známých bytostí mytických. Po něm zůstaly tři dcery Lichomanka (zosobněná zimnice, známá dcera Herodova), Kikimora — známá mytická bytost a Kramola. Nevdaly se věrny zákazu otcovu, kamsi se propadly naprosto. Až za mnoho tisíc let všecky tři se objevily. První sestra toť chromá stařenka, zasedla v bahniskách: jak jen člověk tam pronikne, chytne ho Lichomanka, zatřese jím, vrhá ho do žáru i mrazu, až ho zničí. Zjevila se Kikimora; z pod její sukně viděti suché kravské nohy a kravský ocas štětičkou jest zdoben: tím ocasem sledy své zametává. Vyvádí lidem všeliké daremnosti, jmenovitě odnímá kravám mléko, a tak děti bez mléka umírají. Třetí sestra jest ještě mladá, ale chromá a hrbatá; chodí po světě a zabývá se pitím krve: zabíjí ministry, vévody a starosty. Plíží se po městech a závodech; mění se tu v straku, tu v sovu, tu v gymnasistku slečinku, tu v kupce, také v pána kokardou vyzdobeného. Pro tuto příčinu úředníci, jízdní a pěší strážníci obtěžují lidi. „Ty slečinko gymnasistko jsi se ‚okramolila‘, dostala jsi knížky psané satanášskou krví.“ I na kupce chodí: „nač ty přítelíčku, chodíš s revolverem?Nezapletl-li jsi se také s kramotou zuřivou? Pojď se vyzpovídat na úřad!“ A tak jsou žaláře přeplněny lidem, a veliká hrozná bída valí se na lid. A zlá, chytrá Kramola zakroutivši ocas posmívá se: „Nechytí mě nikdy ani sestry mé Lichomanku a Kikimoru.“

—

Akademik Prof. A. J. Sobolevskij navrhl v oddělení rus. jazyka a písemnictví cís. akademie věd v Petrohradě, aby se sestavily dialektologické a etnografické mapy Ruska i ostatních slovanských národů, a aby se na práce tyto určil zvláštní obnos.

—

S. Tomašivśkyj navrhuje v „Chronice“ vědecké společnosti Ševčenkovy III., č. 31, str. 27 sl. sestavení nové národopisné mapy Ukrajiny. Jest již v zájmu vědy samé, aby se podal věrný a spolehlivý obraz etnických poměrů na širých prostorách jihovýchodní Evropy od Tater až po Kavkaz. Jako průpravu k tomu požaduje, aby byl sebrán úplný a spolehlivý material, aby se sebraly, systematicky a vědecky uspořádaly všecky dosavadní mapy krajů obývaných maloruskými kmeny, aby se sestavila všecka publikovaná data statistická, nikoliv jen nejnovější, než také starší a kriticky zkoumala, jakožto také všecky ostatní materialy lidopisné, cestopisné, ovšem též archivalie. Všecko pak, zvláště rozpory a neshody vznikající při kritice materialů mají se řešiti na místě samém osobnostmi věci znalými. Co se týče dimense mapy, tak nemá se jíti pod měřítko 1 : 300000. Za tím účelem mají se sdružiti úže národopisná sekce společnosti Ševčenkovy ve Lvově s ukrajinskou společností věd v Kijevě, dohodovati se o plánu práce, jakož o jejím provedení. Jelikož se namnoze kryje náboženské vyznání s mateřským jazykem a národností, měla by se pořádati ještě mapa znázorňující poměry konfesijní. Teprve po provedení všech přípravných prací, jež se v tom návrhu dosti podrobně uvádějí, bude možno přistupovati ku zhotovování žádané mapy národopisné.

—

Od podzimu 1907 vychází v Berlíně na podnět, jejž dal Deutscher Verein für ländliche Wohlfahrts- und Heimatpflege, měsíčník „Die Dorfkirche.“ Redaktory jsou v. Lüpke a H. Sohnrey. Časopis sleduje všechen současný život venkova německého, snaží se přispěti k tomu, aby se zvýšila jeho kulturní úroveň. Při tom chce věnovati svoji pozornost snahám lidovědným (starým obyčejům, mravům, literatuře tradiční i lidovému umění).

Zprávy o museích a společnostech národopisných.

(Z Národopisného Musea Československého.) Rada Společnosti Národopisného Musea zaslala norskému spisovateli Björnstjernovi Björnsonovi, jenž projevil tolik srdečného zájmu o Slováky, své publikace, jež se dotýkají lidového života a lidové kultury slovenské. — Společnost NMČ. přistoupila za člena mezinárodního sdružení folkloristického. — Český Svět věnoval své 13. číslo cele Národopisnému Museu, a podal v něm obšírnou zprávu z péra dra V. Tilla, doprovozenou více než 50 pohledy a reprodukcemi ze sbírek musejních.

Výbor městského musea v Turnově domáhal se u správy městské, aby byly přikázány vhodné a dostatečné místnosti pro musejní sbírky. Žádost jeho, která je plně odůvodněna a svrchovaně včasná, byla přikázána městské radě — k úvaze. Městské museum v Turnově má velmi pěkné sbírky, jež však poměrně dosti značnou svojí částí (zejména pokud jde o národopis) jsou odkázány do skladiště. Ukázka z národopisných sbírek turnovských je vystavena i v Národopisném Museu v Praze (uzlíčkové čepečky a červené, vyšívané vínky), kde celou jednou vitrinou velmi vhodně a pěkně přispívá k národopisné representaci Turnovska.

—

Kraj. museum v Ml. Boleslavi hodlá vyhraditi v nových svých místnostech zvláštní oddělení pro národopis a to i mezinárodní. Pro toto oddělení daruje museu p. K. Liman, dv. arch. v Rumunsku, celou národopisnou kolekci rumunskou (vyšívky, kroje, nářadí, keramiku a obrazy).

—

Krajinské museum zařizuje se právě v Žamberku. Úřední list žamberského hejtmanství upozorňuje na ně a vyzývá obyvatelstvo, aby pro ně sbíralo vhodné předměty.

—

Průmyslové museum cís. a kr. Fr. Jos. pro východní Čechy v Chrudimi vydalo prvý sešit své publikace „Lidový nábytek východočeský", jenž obsahuje sedm tabulí, velmi pěkných a zdařilých litografií, pořízených dle nákresů řed. Posslta a prof. arch. Schmoranze. Z tabulí těch pět předvádí nábytek, chovaný z krajů východočeských v Národopisném Museu Československém v Praze a to dvě skříně z Holetína, truhlu a skříň ze Studnic a postel z Kameniček u Hlinska.

—

Městské museum na popud učitelské jednoty Žďársko-Novoměstské zakládá se v Novém Městě na Mor. Museum chce sbírati předem historické a lidopisné památky svého kraje.

—

Musejní spolek „Včela Čáslavská" měl v r. 1906 — čtyřicátém třetím to roce činnosti — 201 člena. Příjem jeho byl kor. 877·52, vydání 831·55. Knihovna měla 1401 inv. číslo. Inventář fotografií a obrazů měl 205 čísel, ostatní sbírky 773, z nichž bylo 87 krojů a vyšívek.

—

Schlesische Gesellschaft f. Volkskunde ve Vratislavi počne vydávati za redakce Th. Siebse a M. Hippeho ve volných lhůtách sbírku „Wort und Brauch". Pro prvé svazky jsou připraveny H. Reicherta, Studien zur Geschichte der deutschen Familiennamen; E. Jaeschkeho Romanisches Fremdwörterbuch der schlesischen Mundart; K. de Wyla, Rübezahl-Forschungen a K. Opitze, Schlesische Rechtsaltertümer.

—

Städtisches Völker-Museum ve Frankfurtě n/M. počalo r. 1907 vydávati své „Veröffentlichungen". Posláním nové sbírky je podávati literární spracování nebo aspoň otiskovati materiál vědecký, který je snesen do sbírek a archivu Frankfurtského musea. Prvý svazek „Veröffentlichungen" obsahuje C. Strehlowovy: Die Aranda- und Loritja Stämme in Zentral-Australien, I. Mythen, Sagen u. Märchen. Osm tabulí dílo provázejících zobrazuje předměty ze sbírek musejních.

—

Švýcarská společnost národopisná podává v posledním čísle svého Archivu zprávu za r. 1906. Dle ní měla všech členů 483; příjem její byl 6360·75 frc., vydání 6311·75, z čehož bylo vydáno 5238·65 frc. na činnost publikační. Mimo Archiv, pro jehož redakci (část románskou) byl získán Maxim Reymond, vydala společnost jako II. svazek svých spisů: A. L. Gassmanna Das Volkslied im Luzerner Wieggertal und Hinterland a sv V. E. A. Stückelberga Geschichte der Reliquien in der Schweiz. Při společnosti zahájila svoji činnost komise pro sbírání německých švýcarských písní lidových. Sebrala již na 5000 čísel. Prvá část písní těch vyjde v Züricherově sbírce „Kinderliedersammlung".

Vychází péčí publikační komise Společnosti Národopisného Musea Československého, nákladem Společnosti NMČ. a za vydavatelství a odpov. redakce prof. dr. J. Polívky. — Papír ze skladu České společnosti pro obchod a průmysl papírnický G. Wiesner, Duffek & spol. v Praze. — Tiskne Alois Wiesner, knihtiskař České Akademie císaře Františka Josefa I. pro vědy, slovesnost a umění v Praze.

Jak soudíme dnes o starých Indoevropanech?

Část I.

Otázka, který osvětový stupeň přičísti dlužno starým Arijcům neb Indoevropanům, zajímá přirozeně také české a slovanské národopisce; neboť jest předběžnou otázkou, nutným předpokladem palčivé dnes otázky další, jaká byla vlastní povaha nejdávnější kultury slovanské (praslovanské). Také jest dnešnímu národopisci, lidovědci vůbec prospěšno seznati hlavní problémy a zvláště různé sporné věci z celého souboru nauk, které — jak uslyšíme — se spojily k řešení úkolu naznačeného; mnohdy badatelé jsou jediné odkázáni na pozdější, ba novodobé zjevy parallelní neb analogické, k nimž další poučné, po případě i průkazné doklady a jednotlivosti přičiniti bude lze bedlivému pozorovateli též u nás, zrovna tak jako níže jmenovaný *O. Schrader* v posledních letech mnoho cenného materiálu vyvážil z primitivnějších poměrů ruských a jihoslovanských (z bosenských a hercegovských čerpal ostatně také *H. Hirt*).

Ovšem, vlastní základy „*vědy o starožitnostech indoevropských*“ (= „indogermanische Altertumskunde“) mohou býti a byly položeny toliko od nauk vesměs praehistorických: z těch měla zprvu lví, ano neobmezený na tom podíl *srovnávací jazykověda a etymologie,**) která však zásluhou V. Hehnovou přibírala potom více méně důsledně a pronikavě jiné vědy starožitnické a osvětově srovnávací: *archaeologii, anthropologii, ethnologii,* starou *historii* a *ethnografii,* zvířecí, rostlinnou i obecnou *geografii, všeobecnou historii kulturní.* Tedy ne jednostranně užitá nauka jazykozpytná, ale spíše všestranně rozšiřovaná, prohlubovaná disciplina **filologická** v nejširším slova smyslu ovládla na tomto poli již v 1. vydání epochálního spisu *Hehnova* z r. 1870 „Kulturpflanzen und Haustiere in ihrem Übergang von Asien nach Griechenland und Italien sowie in das übrige Europa. Historisch-linguistische Skizzen“ (6. vyd. z r. 1894 a 7. vyd. z r. 1902 pořídil *O. Schrader* s botanickými příspěvky od *A. Englera*) a primát svůj podržela dosud. Pracovníků v dotčeném oboru nebylo a není dosud příliš mnoho. Od let osmdesátých vystupuje vždy s novými a novými příspěvky neunavný O. Schrader, přihlížeje s větší důvěrou i péčí než V. Hehn tolikéž k badání hmotně praehistorickému, v užším smyslu *archaeologickému*: 1. vydání jeho díla „Sprachvergleichung und Urgeschichte. Linguistisch-historische Beiträge zur Erforschung des indogermanischen Altertums“ spadá do r. 1883, 2. vydání do r. 1890 a loni vyšlo 3. vydání, k němuž bude nutno obraceti zraky právě nám;**) vedle toho však zkoumány Schraderem

---

*) Bývala (poprvé Francouzem Pictetem) zvána „*linguistickou palaeontologií*“ a pěstována především Adalb. Kuhnem (zejm. v proslulém jeho programmu velikonočním z r. 1845) a Jak. Grimmem (v jeho „Gesch. der deutschen Sprache“ z r. 1848). Směrodárné v té příčině kdysi dílo samého A. Picteta „Les origines Indo-européennes“ (1. vyd. z r. 1859 n., 2. vyd. z r. 1877), jest dnes svými výsledky úplně zastaralé.

**) Spis, jak nyní rozvržen, skládá se ze *tří* dílů: I. Zur Geschichte u. Methode der linguistisch-historischen Forschung (1906), II. Die Metalle (1906), III. Die Urzeit (1907).

i jednotlivé stránky kulturní historie indoevropské (na př. „Die Ursprünge des *Handels und Wandels* in Europa" v I. díle spisu „Handelsgeschichte u. Warenkunde, Jena 1886" a j.), a což pro bohaté sbírky materiálu zvláště záslužno, r. 1901 zpracován podle jednotlivých význačných hesel dokonce celý slovník příslušný „Reallexikon der indogermanischen Altertumskunde, Straßb. 1901". Také Schraderovy práce znamenají velký pokrok na dráze kdysi Hehnem ražené, zvláště pro neutuchající úsilí autorovo, učení své vlastní stále zdokonalovati jak co do obsahu, tak co do methody; v tom smyslu jeho „Urgeschichte" opravdu lze prohlásiti za dílo vrcholné. Avšak methoda naší nauky není podnes a nebyla zvláště v prvních pracích Schraderových ustálena neb vytříbena ani zdaleka; pročež bylo a jest dosud potřebí kritiky a kontroly názorů i vývodů jeho, leckde — jak ani jinak nemůže býti — osnovaných jednostranně s hledisek sice ne nepřípustných, ale oprávněných mnohdy jen z části. A kritiku tu vykonával nejdříve P. v. Bradke, badatel pohříchu záhy zvěčnělý, který slohem a formou celkem nepoutavou uveřejnil zejména tyto *věcné* posudky knihy Schraderovy, nejdříve mnou uvedené: posudek 1. vydání jejího „Über Methode und Ergebnisse der arischen (indogermanischen) Alterthumswissenschaft. Historisch-kritische Studien, Gießen 1890" a posudek 2. vydání v „Göttinger Gelehrte Anzeigen" 1890, str. 897 n. V úloze Bradkeově konečně pokračoval a hodlá tak činiti nadále H. Hirt, který právě s odchylného stanoviska svého jednak napsal celé nové dílo „Die Indogermanen" (I. díl 1905, II. díl 1907), jednak podává kritické příspěvky jednotlivé (methodické i věcné) v „Indogerm. Forschungen" (zatím v XXII. svazku 55 n. „Untersuchungen zur idg. Altertumskunde"). Vedle jmenovaných jest arciť celá řada badatelů ještě jiných, kteří dali výraz přesvědčení svému o dotyčných spisech souborných v referátech a kritikách anebo projevili svoje názory o jednotlivých, zcela speciálních stránkách osvěty indoevropské — avšak k těm, jak pochopitelno, v souhrnné zprávě své zřetele bráti nemohu, leda v případech zvláště význačných (srv. v dálejšku), i odkazuji jinak k prvním více historicky retrospektivním kapitolám v „Urgeschichte" Schraderově.

V nauce dosud kolísavé, methodicky nevyhraněné, výtěžky svými neucelené nebude zarážeti, že také kniha Hirtova chová v sobě leccos subjektivně pojatého, že však i ona proti pouhé kritice a negaci Bradkeově dobyla sobě nepopíratelných zásluh už tím, že promluvil v ní srovnávací jazykozpytec *κατ' ἐξοχήν*, linguista, který po jazykové stránce jest zvyklý pohybovati se stále na lákavé sic půdě indoevropské, jenž však zároveň dobře zná vrátkost, nebezpečné strže a propasti její. Mám-li tudíž podati o dnešním stavu nadepsané otázky zprávu objektivní, nelze to učiniti jinak než dualisticky: často a skorem při všech důležitějších položkách bude třeba dáti průchod vyznání a přesvědčení vědeckému jednomu i druhému (po případě i třetímu) a ze svého připojiti — ač bude-li to vůbec možno — kladnou neb zápornou poznámku kritickou. Podrobností, speciálních otázek v tom velkém, nad míru obsáhlém problému jest tu ovšem řada téměř nepřehledná; přes to doufám, že nic zásadně závažného nepominu a že zejména podám jakýs takýs celkový obrázek vědy naší, pak národa a osvěty indoevropské, promluvím-li souhrnně o nejdůležitějších a spolu nejpalčivějších věcech v těchto třech kapitolách: I. O methodě praehistorie indoevropské, zvláště s hlediska jazykozpytného; II. O národu indoevropském a pravlasti jeho; III. O životě a osvětě starých, jazykově ještě spojených Indoevropanů.

I. O methodě praehistorie indoevropské, zvláště s hlediska jazykozpytného.

Pojednávaje o methodických zásadách nauky dotčené, mám hlavně na zřeteli noetickou hodnotu a skutečnou praktickou cenu poznatků, poskytovaných jí se strany jednotlivých samostatných věd, jež nahoře byly vyjmenovány; vždyť kolísavost a neurčitost mnohých jejích výsledků i nejnovějších dojde právě touto cestou přirozeného vysvětlení, zároveň pak navykneme si hned předem dívati se pod správným zorným úhlem na všecky vývody následující.

Ze všech věd, dnes svorně se sdružívších za jediným velikým tu cílem, za ozářením pravěku indoevropského jakožto nezbytného východiska nejstarších národních kultur historických, zajisté vědy v užším rozumu *historické* a *geografické* vyznačují se noetickou cenou velikou, ale vzhledem k dobám venkoncem praehistorickým (pro poznatky svoje o dobách pozdějších a povahy zhusta jen všeobecné) upotřebitelností přec jen dosti skrovnou — kdežto naopak *archaeologie* co do bližšího určování nálezů, zvláště se zřetelem k jednotlivým národům jakožto původcům předmětů nalezených, právě tak jako *anthropologie* v příčině přesného stanovení hranic a příznaků plemenných (raçových) značnou dosud trpí nejistotou v nejvlastnějším oboru zkoumání svého. To vše poznáme podrobněji v obou kapitolách dalších, až jednati budeme o pojmu národa i osvěty praindoevropské. Zatím zbývá opět srovnávací jazykozpyt, který v přemnohých případech dává nám větší menší záruku, že slovo neb jistý útvar jeho sahá opravdu až do dob prajazykových, a právě tím připouští možnost, abychom se téhož domýšleli o předmětu neb pojmu k slovu onomu připínaném: jde pouze o to, zdali *slovo* promítnuto bylo do pravěku *právem* a zdali na druhé straně *správná* s ním spojena *představa předhistorická*.

V příčině slovníku indoevropského, t. j. bohatého dosti pokladu lexikálního prajazykového, není mezi předními badateli žádoucí sjednocenosti; v otázce, *kdy vůbec smíme slovo některé prohlásiti za* praindoevropské (bez detailnějšího ovšem vymezení místního neb časového v prajazyce samém), Schrader proslovil jiné zásady než P. von Bradke a Hirt. Svorně si vedou jenom tenkrát, když slovo, doložené ve *všech* skorem historických (evropských i asijských) větvích indoevropských, nesporně tedy bylo prajazykové, což ovšem případ nad míru řídký. Ale neshoda vzniká už tenkrát, vyskytá-li se slovo toliko v některých a nejméně ve *dvou* jazycích; tu Schrader, který slov v jediné větvi zachovaných vůbec neuznává za průkazná, který dále pro uznanou bližší příbuznost neb předpokládanou zeměpisnou kontinuitu vylučuje ze slovníku rovnice indoiránské a baltoslovanské, resp. rovnice kelto-germánské, germánsko-slovanské a keltsko-germánsko-slovanské, v ostatních případech přidržuje se tohoto pravidla („Urgesch." I³, 174 n.): Mir scheint dabei die Sache so zu stehen, daß, wenn ein Wort wenigstens in einer arischen und in einer europäischen, oder wenigstens in einer nord- und in einer südeuropäischen, oder auch nur wenn es im Griechischen und Lateinischen nachgewiesen werden kann, darin eine Garantie seines hohen Alters liegt, nicht als ob jene Sprachen (etwa Arisch + Litu-Slavisch oder Arisch + Griechisch oder Griechisch + Lateinisch usw.) jemals eine Spracheinheit im Sinne des früher angenommenen Stammbaums der indog. Sprachen gebildet hätten, sondern deswegen, weil aus allgemeinen Gründen anzunehmen ist, daß die geographische Kontinuität, die

Voraussetzung aller sprachlichen Zusammenhänge, zwischen den betreffenden Sprachen frühzeitig zerrissen ist. Naproti tomu *Hirt* už od delší doby (srv. „Indogerm. Forsch. Anz." XIII., 5 n., „Die Indogermanen" I., 234 n. a opět „Idg. Forsch." XXII., 59 n.) hlásá i uplatňuje jiná měřítka původu praindoevropského, jež uvedu aspoň potud, aby zjevná se stala jejich oprávněnost nebo lichost. Hirt vytýká mimo to Schraderovi, že ani sám vždycky důsledně nešetřil svých vlastních požadavků.

Podle Hirta jsou především průkazné všecky rovnice, obsáhající pouze d v ě, byť i sousední větve jazykové, na př. *germánsko-slovanskou*, jen když jsme si jisti tím, že slovo v obojí větvi jest pravou střídnicí hláskoslovnou, majetkem tudíž z dávných dob zděděným a nikoli časem teprv od sousedů vypůjčeným; bezpečnost našeho úsudku se zvyšuje, jestliže v obojích slovech prosvítají starobylé stupně samohlásky kořenné neb kmenové, stupně t. zv. *ablautové* — v čemž ve všem dlužno Hirtovi přisvědčiti. Tento rozpor v obojakém nazírání na jednu a touž věc vedl k velikým nesrovnalostem v několika osvětových oborech, jmenovitě v otázce o *kovech*, pokud totiž byly Indoevropejcům známy. V tom ohledu Schrader (II³, 1: Die Metalle) dospěl důmyslně kombinovaným postupem výsledku, že prvotní Arijci znali toliko *měď* (stind. *áyas* = lat. *aes* = got. *aiz*), z níž zhotovovali sobě šperky a vedle obvyklých kamenných také již porůznu nástroje měděné, kdežto znalost z l a t a přišla k nim vesměs prý z ciziny, na př. Řekům od Semitů (jeť řecké **χρυσός** vypůjčené sem. *chârûz*) atd. Při tom rovnice indo-iránská (stind. *hiraṇya* = avest. *zaraṇya*, srv. slov. *zelenъ*) nemá — jak pochopitelno — pro Schradera průkaznosti patřičné, avšak nemá jí — což již méně pochopitelno — ani rovnice zjevně vyznačená starým kmenostupem: gotské (germ.) *gulþ* (z **g̑lto-*): lotyš. *zelts*: slov. *zlato* ze **zolto*, patrně jen proto, že podle jistých obecnějších úvah a konklusí Schraderových Indoevropané, příslušníci údobí t. ř. *neolithického*, nesměli vlastně se zlatem býti ještě obeznámeni. A podobně má se věc se s t ř í b r e m a i ž e l e z e m, i tyto kovy mohly býti a patrně byly (aspoň stříbro) pranárodu našemu dobře známy, třeba jich (právě tak jako zlata) neužívali ještě k pravidelné výrobě šperků a dokonce ne (železa meteorového) k výrobě nástrojů. Jsou tu však i po mém soudě rovnice téměř neomylné, jedna s kmenostupem podle Schradera nám ještě zastřeným, ale podle Bradkeho a Hirta naprosto pravidelným: stind. *rajatám*, avest. *ərəzatam*: arm. *arcath*: lat. *argentum*: irské *argat* — a druhá dosti bezpečná: řecké **χαλκός** (z **καλχός*): slov. *želězo*, lit. *geležìs*, stprus. *gelso**). Schrader arciť pojímá věci jinak: výrazy pro „stříbro" vznikly prý z nějakého *arménského*, uvedenému *arcath* odpovídajícího názvu — konstrukce i ve všech podrobnostech (l. c. 48 n.) nepodobná k pravdě; a výrazy baltoslovanské pro „železo" značily prý, nejinak než řecké **χαλκός** (ač je-li toto s oněmi totožno), původně *„měď"*, *„bronz"* a teprve s rozšířenější znalostí *železa* přijaly význam tento — předpoklad, jenž vzhledem k řeckému významu „kov, Erz" má s dostatek přesvědčivosti do sebe.

Tolik o slovích alespoň dvojmo doložených. Slovům zcela o j e d i n ě l ý m Schrader, jak víme, vůbec nepřikládá váhy a činí tak ve většině případů nepochybně právem; Hirt jest však i tu názoru jiného, dokládaje, že nemálo slov, kdysi *všem* větvím společných, vytratilo se obvyklým ve vývoji

*) Z této druhé rovnice ani Hirt, „Die Indog." II., 686 by nechtěl apodikticky vyvozovati souvislost prajazykovou ve smyslu *„železo"*, ačkoliv znalost meteorů už tehdy připouští a v „Idg. Forsch." XXII., 59 zřejmě se zastává slovního původu prajazykového.

jazykovém během z převážné většiny jich, uchovavši se toliko ve větvi *jediné*: a příznakem starobylosti u takových slov je prý forma, struktura jejich často neklamně prajazyková, buď že slovo náleží ke vzácným a v historické době ustrnulým kmenům *souhláskovým* (na př. germánské *hand*, jež možno nad to spojiti s kořenem číslovky [*de*]*kṃt-* „10"), buď že kořen jeví podobu samohlásky *zdlouženou*, tedy t. zv. *vṛddhi* (tak nyní tím jistěji s W. Schulzem, ale proti Schraderovi lze považovati sthněm. *swāgur* za útvar domácí a značně starobylý) atp. Ba theoreticky Hirt zdá se míti pravdu i v tom, že každé slovo ojedinělé, není-li zjevně odjinud přijato, nýbrž domorodé, již tehdy má samo v sobě utkvělou známku starobylosti, jestliže ho nelze prokázati ve vlastní větvi jazykové za očividnou odvozeninu. Arciť praktický hodnota takových slov přes to přese všecko nemůže, tuším, býti značná, ba ani ne k důkazu dostatečná; vždyť nejsou ani dnes akta o kmenosloví jednotlivých jazyků uzavřena a útvary někdy na pohled starobylé vznikávají přec jen také cestou podružnou, napodobením struktur opravdu starobylých, tak že konec konců jsme zde odkázáni na rozsuzování spíše subjektivní, neskytající záruky valné bezpečnosti nějaké.

Jinak má se věc, když týž nebo skorem tentýž pojem (na př. „mléko") vyjádřen několika rovnicemi, obmezenými vždy na dvě větve více méně sobě blízké (srv. pro pojem uvedený stind. *dádhi* = stprus. *dadan*; řecké *γάλα* = lat. *lac*; got. *miluks* = staroirskému *melg*, po mém zdání také = slov. *mlěko* z pův. **melkó*); konečně stind. *ghṛtá* „máslo" = irskému *gert* „mléko"); jaký tu jest poměr k prajazyku? Zajisté že nikdo nebude pochybovati o tom, že pojem a předmět „*mléka*" byl starým Indoevropanům dobře znám, že chovali tudíž dobytek; a skrovné rozšíření oněch rovnic s jedné a velká rozmanitost slovní s druhé strany pochopíme v tomto i jiných podobných případech tím, že jednak byly tu různé názvy ne obecně prajazykové, ale již tenkrát dialektické, jednak pro jednu a touž věc po celé oblasti prajazykové název ne jeden abstrahovaný, zobecnělý, zgeneralisovaný, nýbrž množství detailních názvů všelijak určených (na př. jako „mléko sladké" a „kyselé", „mléko ovčí, kozí, kraví" atp.) — množství názvů tedy přibližně souznačných, z nichž jednotlivé větve učinily sobě za pokračující osvěty, jež jevila se i v úsilovnějším *zevšeobecňování*, ten neb onen výběr. Hirt správně ukazuje, že taková hojnost názvoslovná dosud vládne v řeči na př. myslivecké nebo v řeči obyvatelů venkovských, kteří lépe pozorují zjevy přírodní než měšťáci (srv. u *Campe* osmero německých odstínů slovních pro slabší, silnější, jemnější, hrubší déšť — a kolikero podobných nuancí u nás?) atp. A obdobou k tomu dovozuje, že proto máme čtvero indoevropských rovnic o číslovce „1", celou řadu kolísavých (až na „červeň") terminů značících barvy, aniž proto i jen na okamžik budeme se rozmýšleti, přiznati Indoevropanům také znalost *jedničky* nebo dokonce kategoricky prohlásiti, že Indoevropejci nebyli k *barvám* netečni a slepi.

Slyšeli jsme, že prapředkové naši chovali dobytek; zdaliž nám jazyk vypráví také něco o zemědělství jejich? Zajisté, že tak činí, jen že opět sama fakta jazyková stala se zdrojem názorů o nich zcela neb valnou měrou odchylných. Dlužno míti na paměti, že rovnic, odnášejících se k *orbě*, jest slušný počet, že však převážná většina jich (zejména odvozeniny z kořene **arā-* „orati") omezena je jazykovými větvemi evropskými, kdežto skupiny *indo-iránské* dotýkají se pouze střídná slova tato: lit. *dúna* „chléb" — stind. *dhānā*, avest. *dānā* „obilné zrno"; řecké *λαῖον*, stseverské *lé* — stind. *lavi*, *lavitra* „srp"; řecké *πτίσσω*, lat. *pinso* „vylupuji, rozmělňuji", *πτισάνη*

„vyloupnutý ječmen“, stsev. *fis*, sthněm. *fesa* „pleva“, stslov. *pьšą* „tluku, stoße“, *pьšeno* „mouka“ — stind. *piṣ* „rozmělniti“, *piṣṭám*, avest. *pištra* „mouka“; řecké *τέλσον* „pomezní brázda“ — stind. *karṣū́ṣ* „brázda, příkop“, avestské *karša-* „brázda“, *karšū-* „role“; něm. *reuten, roden* „mýtiti“ — avestské *raoδya-* „urbar zu machen“, a několik málo dalších rovnic výlučně indo-iránských. Faktum toto stačilo *V. Hehnovi, P. v. Bradkemu* a mnohým jiným, aby, vycházejíce z předpokladů kulturních co nejprimitivnějších, Indoevropanům co do jazyka celkem ještě jednotným upírali obsáhlejších znalostí zemědělských vůbec; badatelé oni naopak je měli za výhradné nomady a vznik význačných rovnic evropských i arských vysvětlovali si *pozdějším, obapolným teprve pokrokem k zemědělství*, kteréžto pokrok udál se prý především u sjednocených ještě Evropejců. Proti těmto názorům *M. Much, J. Hoops* (v dílech, jež budou níže jmenována) a jmenovitě také *H. Hirt* rázně vystupují ve prospěch zemědělství praindoevropského, dovolávajíce se hlavně toho, že jsou tu přece zřejmé rovnice *evropsko-asijské* a že podle jejich theorie o prasídlech indoevropských na pevnině evropské právě Indoiráncům bylo podstoupiti dlouhou pout za získáním nových sídel v Asii, po kteroužto dobu arciť neprovozovali orby a pozbyvše tak většiny terminů prajazykových, znovu si je vytvořili teprve v nové domovině své. K názorům Hehnovým víc než nyní klonil se kdysi také *Schrader*, a zrovna tomuto stanovisku platila námitka Hirtova ta, že kdyby Schrader rovnice dosvědčující indoevropský chov dobytka (na př. o „mléku“ atd.) posuzoval stejně jako rovnice zemědělské, snadno by mohl dojíti také k negaci dobytkářství indoevropského. A potud nutno Hirtovi dáti za pravdu. Zároveň však dlužno spravedlivě vyznati, že Schrader v nejnovějším (3.) vydání svého stěžejného díla vede si mnohem střízlivěji než Hehn a Bradke; vindikuje sice ještě dnes (II., 2, str. 205) Indoevropanům stav po výtce nomadický, pokud totiž podle theorie jeho usídleni byli v *jihoruské, stromů prosté stepi* (i byla to větev jejich východní, *arijská*), avšak zároveň, pokud západní větve *evropské* byly pošinuty dále k západu i obývaly *lesní step* a vůbec oblast *lesnatou*, připisuje těmto výslovně „Viehzucht mit Ackerbau“, se stanoviska své theorie lokalisační zajisté správně. Šlo by tudíž o posouzení theorie řečené, k čemuž přistoupíme však teprve v II. kapitole.

Zatím poznali jsme dvě nové nesnáze „linguistické palaeontologie“: předně nejasnost v důsledcích čistě evropských rovnic jazykových, ačkoliv jim samým nelze upříti, že souhlasem mezi sebou a kmenostupem opět se tu jevícím (ř. *ἄροτρον* — lat. *arātrum* — stsev. *arðr* — slov. *ra[d]lo*) sahají bez odporu do dob pradávných a patrně prajazykových, zvláště když k nim přistupují byť řidší rovnice evropsko-arijské; a za druhé nestejné nazírání na význam a praktické důsledky *nedostatku jistých jazykových rovnic vůbec*. O tom rovněž stručně pojednám.

Schrader postřehl, že opravdu indoevropských starobylých jmen ryb je skutečně nebo jen domněle pramálo (sám uznává v I³, 162 n. vlastně jen tři názvy všeobecné a pak s pochybami rovnici pro „úhoře“, „lososa“ a p., stále poukazuje k tomu, že názvy tyto neprocházejí všemi větvemi neb aspoň ne většinou jejich) — a proto usuzuje, že Indoevropané nemohli býti výlučnými ichtyofagy, že naopak požívali asi ryb toliko v dobách největší nouze a tísně potravní; s tím pak podle něho souvisí také chudost v pravdě starobylé terminologie rybí. A na základě podobných úvah o *nedostatku* příslušného názvosloví Schrader upírá Indoevropanům podrobnější obeznámení

s plavbou (proti dobré znalosti *kolářství*), s pěstováním květin (proti hojně i jazykově zastoupené *orbě*), s příbuzenskými stupni se strany muže (proti týmže stupňům se strany *ženy*), s četnými bohy (proti dosti četným jménům *osob*) atd. Principielně pak výslovně prohlašuje, že nedostatek starobylých rovnic a slov může po případě býti bezvýznamný, jako když na př. prajazykového jména *lva, tygra, velbloud*a a j. nelze se dnes dopátrati (zvířata tato příslušníci pranároda mohli znáti, ale názvy jejich mohly se jim v historických sídlech z řeči vytratiti, jestliže tam zvířat oněch nebylo); naproti tomu podobný nedostatek rovnic starobylých, týká-li se totiž celých kategorií pojmových jako shora (ryb, plavby atd.), není podle Schradera nikterak bezcenný, lhostejný, nicotný. Názoru tomu odporuje však téměř venkoncem (ne-li vždy prakticky, tedy najisto theoreticky; srv. „Die Indog." II., 637 a „Idg. Forsch." XXII., 64 n.) Hirt, když na místě posléze uvedeném prohlašuje: Ich stehe auf einem andern Standpunkt und habe in meinen Indogermanen und auch sonst den Satz ausgesprochen, *daß sich aus dem Fehlen von Worten nie etwas schließen läßt.* Vielleicht ist der Satz in dieser Schärfe nicht ganz richtig, ... aber ich kenne bisher keinen Fall, durch den er widerlegt würde. Při tom Hirt probírá jednotlivé Schraderem vytčené kategorie pojmů a slov i dospívá většinou výsledku, že konstatovaná Schraderem chudost názvosloví dotyčného nebývá ani tak značná a proto ani zdaleka tak význačná (při rybách musíme na př. rozhodně uznati s Hirtem za prajazykové rovnici nejen pro *„lososa"* a *„úhoře"*, nýbrž i pro *„jesetra"* [= *Stör*] a pravděpodobně i mnohé jiné); mimo to důsledek, že Praarijci nepěstovali uměle květin, nenásleduje z nedostatku názvosloví, ale z obecných poměrů osvětových, a zjev, že jména bohů zachována poskrovnu, nebyl podmíněn někdejší jednotvárností olympu indoevropského, nýbrž zrovna naopak množstvím božských představ a tudíž množstvím rozdílných jich pojmenování, z nichž některá zachovala se tu, jiná onde. Atd. Jak vidět, Hirtovi třeba dáti aspoň v theorii za pravdu; sám položil bych ještě důraz na jeden požadavek, aby se vůbec v případech podobných nic napřed nezevšeobecňovalo, ale aby se zkoumal *každý případ sám o sobě a to všestranně.*

Dosud všecky obtíže, spojené s promítáním jazykových fakt v kulturní historii, vyplývaly z naší neznalosti vlastního slovního pokladu prajazykového, co se týče statistického počtu a identity slov; nemenší svízele plynou z druhé obojetné stránky starobylého, pouze konstruovaného lexika indoevropského — ze stránky významové. V té příčině zavládla potěšitelná shoda mezi badateli toliko v tom, že každý snaží se dnes dobrati významu skutečně nebo domněle také *indoevropského,* že přestalo konečně stotožňování osvěty pradávné s kulturou dneška. Než jinak všude je plno rozporů, jakmile jen zavadíme o pochod neustálého *vývoje významového,* o změny a přechody významu tak hojné též v říši živočišné, rostlinné a nerostné. Vizme jenom, jak různě je pojímán prvotný význam jistě starodávného výrazu **ajes* (= stind. *áyas* atd.; viz naňoře). Schrader všemožnými kombinacemi, jak víme, hledí dovoditi, že slovo ono značilo zprvu jistojistě pouze „měď", později teprve „bronz", „železo" atd., kdežto Hirt („Die Idg.", II., str. 685) s hlediska jazykozpytného zcela správně se pronáší takto: Ai. *ajas* „Erz", lat. *aes* „Erz", got. *aiz* „Erz". Das Wort bedeutet im Awestischen „Eisen". Die Bedeutung des Wortes läßt sich nicht ganz sicher festlegen, lat. got. liegt die Bedeutung „Kupfer, Bronze, Erz" vor. Es ist also damit irgend ein Metall oder metallisches Geschiebe bezeichnet worden; ob Bronze, Kupfer,

Eisen, das müssen die Funde entscheiden. Vgl. v. Bradke S. 93. *Die Bedeutung „Kupfer" ist keineswegs erwiesen,* und damit ist es natürlich auch völlig unzulässig, auf Grund der *sprachlichen* Tatsachen die Zeit der Indogermanen mit der *Kupferzeit* zu identifizieren. — A co říci o protichůdné dokonce interpretaci původního významu čtyř- nebo pětičlenné rovnice bukové? Faktum, že spolu souvisí a do dob jazykové jednoty dosahují: keltské *(silva) Bacenis*, germ. **bōk-* (sthněm. *buohha*), lat. *fagus* „buk", ale i řecké *φηγός* „dub" a možná také kurdské *būz* „druh jilmu" (a slov. *bъzъ* „Hollunder"?), každý z našich autorů vyložil jinak, snaže se především uvésti je v souhlas a spojitost se svou theorií lokalisační: *Hirt* a jiní (Bartholomae, Hoops) vycházejí z prvovýznamu „buk", *Schrader* však právě o tomto předpokladu pochybuje: buď prý vůbec není vycházeti z významu „buk", anebo byl smysl slova už v prajazyce kolísavý nebo přesněji řečeno, *dvojitý*: západně od bukové hranice, táhnoucí se od Kralovce ke Krymu, znamenalo tedy „buk", východně však „jilm" (a což u Řeků?). Rozhodnutí jest tu skutečně nesnadné; přes to dlužno zdůrazniti, že aspoň ve dvou (snad ve třech: *Bacenis*) jazycích význam „buk" jest pevný a že námitka Schraderova (II³, 2, 173), jakoby Hoops při názvech *„jasanu"* byl si vedl nedůsledně, nesrovnává se s pravdou; v rovnici poslední jest sice rovněž dvakrát doložen odchylný význam „buk" (v řec. *ὀξύη*, alb. *alh*), avšak vedle toho několikrát význam „jasan" (stsev. *askr*, lit. *ůsis*, lat. *ornus*, kymr. *onn-en*, slov. *jasenъ*; srv. u Hirta „Idg." II., 622 a ve Waldeově etym. slovníku s. v. *ornus*). Vzhledem k tomu pak, že množství dalších názvů podobných (břízy, vrby, dubu, smrku, lípy, jilmu; srv. opět u Hirta 621 n.) rovněž sahá do dob prajazykových a dokumentuje se tím alespoň jako majetek *západo*-indoevropský, neváhám ani při *buku* a stejně rozšířeném *tisu* (= slov. *iva* „jíva") míti uvedený význam za prajazykový a specielně západoevropský, spolu však za důkaz, že západní Indoevropejci (Keltové, Italové, Řekové, Germáni, ne však Baltoslované a Arijci) už v dobách — aneb alespoň v posledních dobách — prajazykové jednoty sídlili v oblastech bukových. Pravil jsem „za důkaz", rozuměj ne mathematický, nýbrž jen hodně pravděpodobný.

Operace jazykové na poli kulturně-historickém jsou podle všeho toho značně nejisté, dvoj- i vícesmyslné, noeticky málo průkazné. Nevyčerpali jsme dosud všech případů neb možností sem spadajících aniž hodlám tak učiniti v rámci přítomného článečku. Jen na *dvě* věci poukáži ještě v krátkosti. *Schrader* (I³, str. 182) promlouvá také o rovnicích rázu onomatopoetického (lat. *ulucus*: stind. *úlūka* „sova") i dodává, že rovnice toho druhu, zdánlivě prajazykové, mohly velmi snadno vzniknouti teprve v jazykových větvích jednotlivých stejným napodobováním zvukovým. Schrader má tu po mém mínění zajisté pravdu, jestliže upozorňuje předem i na možnost pozdější onomatopoie; v případech jím samým uváděných (viz shora a zejména též stind. *kṛka-vāku*: řec. *κέρκος*, dále stind. véd. *kukkuṭá*: stslov. *kokotъ* — obé ve významu „kohout") zdá se mi však býti hyperskeptický; neboť nenahlížím, proč by nějaký „kokrhající kohout" nebyl mohl Indoevropanům býti znám — ovšem ještě v divokém stavu.

Druhá věc, při níž se pozastavím, jsou slova ne v prajazyce vytvořená a odtud dále zděděná, nýbrž slova odjinud (z jazykových větví sousedních) přejatá neb vypůjčená. Obyčejně vytýká se jako velká přednost jazykozpytu proti archaeologii to, že linguista dovede rozeznati majetek domorodý od cizího, toliko převzatého, kdežto při nálezech učiniti toho nelze.

Tvrzení bez odporu správné, vyžaduje však omezení v dvojím směru. Často nejsme ani my jazykozpytci s to, abychom rozdíl naznačený provedli, a na druhé straně, i když jsme konstatovali výpůjčku, *noetická cena její nemusí býti valná, ba žádná*; neboť přejímají se také slova pro pojmy a předměty naprosto všední, vůbec nebo už dávno známé a běžné. V tom ohledu nemohu souhlasiti se stanoviskem Schraderovým, který faktum udané sic uznává, poukazuje i k *modě*, přes to však dochází prý čím dále, tím více poznání, „že přece jen ve většině případů výpůjčka svědčí, ne-li zavedení nového pojmu, tedy aspoň uvedení nějakého nového odstínu, spojeného s příslušným pojmem" (I³, str. 196 n.). V té příčině myslím, že *v. Bradke* a *Hirt* (srv. „Idg." I., 231 n.) měli názory daleko ještě vytříbenější, což soudím také z toho, že Hirt nepodlehl tak snadno svůdným kombinacím Peiskerovým, budovaným na výpůjčkách slov pro pojmy a předměty zcela všední, jak jsem obšírně ve „Věstníku České Akademie, 1908, únor a březen", dolíčil. Tam odkazuji též stran *noetické ceny vypůjčenin* vůbec.

Úhrnem mohu zde, kde přihlíželi jsme aspoň k hlavním možnostem použití *linguistiky* ve prospěch *kulturní historie*, říci, že potřebí tu povždy opatrnosti, obezřelosti, kritiky, ba že není nemístná zhusta i skepse a nedůvěra k lecčemu, co se strany třeba autoritativní se nám podává. Výstižná jsou bez odporu slova *Hirtova* (l. c. 242): Alles in allem verdient die Sprachwissenschaft, recht verwendet, durchaus Berücksichtigung bei der Erschließung der Kultur, *aber sie darf nicht in erster Linie stehen*, sie kann nur als Hilfswissenschaft in Betracht kommen. Zuerst muß die sachliche Vergleichung der ältesten Zustände der einzelnen Völker kommen, darauf die Heranziehung der archäologischen Funde, und erst dann, wenn wir diese Dinge betrachtet haben, kann uns die Sprache manches lehren, vor allem ob die sachlichen Übereinstimmungen zufällig sind oder in alte gemeinsam verlebte Zeit zurückgehen.

* * *

II. O národu indoevropském a pravlasti jeho.

Dnes každý vážný badatel uvědomil sobě tyto tři rozdílné pojmy: *plémě* (raçu), *národ*, *jazyk*. Mluvíme-li tedy o národu indoevropském, nemíníme tím celku *plemenně* zcela jednotného, co do barvy pleti, vlasů a očí neb co do rozměrů lebečních přesně určeného, aniž míníme tím *sociálně-politický svazek* jednotlivců nebo celých skupin plemenně a i jazykově odlišných od sebe (ve smyslu „národa" v historii, ba dosud mnohdy obvyklém): my rozumíme oním výrazem podstatně, ba výlučně jednotu jazykovou, kterou nutně klademe před samostatný rozvoj jednotlivých národů, t. j. *příslušníků větví jazykových*.

Už z tohoto výměru je patrno, že otázku po prasídlech Indoevropanů nebude možno řešiti se stanoviska jediné *anthropologického*, ačkoliv na př. *Penka* ve spise „Die Herkunft der Arier" (1886) a jinde kdysi uplatňoval methodu podobnou, považuje dolichokefalii za původní habitus indoevropský a hledaje proto domov pranárodu v zemi s obyvatelstvem rozhodně dlouholebečným a spolu plavým — ve Skandinavii. A přece je dnes zjištěno, že nelze v historii nebo praehistorii Evropy vůbec rozlišovati přesně ohraničených plemen lidských, ale všude pouze typy přechodní a smíšené (i na Rusi, zejména mezi Bělorusy, vyskytá se typus dolichokefalní, plavovlasý

atp.). Srv. u *Schradera* I³, str. 109 n. a 147 n. Jestliže pak *Hirt* dnes vedle momentů, čerpaných z věd jiných, akcentuje přece značné — také na jihu staroevropském — rozšíření typu plavého, který prý, udržev se ryzí zejména na severu Evropy a specielně v jižním Švédsku, stěží se mohl vyvinouti v stepi jihoruské, může tato argumentace jeho nabýti povahy z části aspoň přesvědčivé a průkazné jen tehdy, přistoupí-li pro pradomov severoevropský ještě důvody jiné, vyvážené z věd jiných. Ostatek dedukce podobná Hirtově není vzhledem k určité lokalisaci pranároda nikterak tak závazná, jak by se na pohled zdálo: „nejplavějším národem světa" bývají nazýváni také L i t e v c i, jejichž jazyk krom toho i podle Hirta sama jest ze všech indoevropských nejzachovalejší, což na všechen způsob nasvědčuje značné jeho i nositelů jeho *neporušenosti* (buď podle Schradera proto, že hodně pozdě anebo vůbec ne pronikavě vystoupili ze sídel svých na kolbiště historie: I³, str. 142 n.; anebo podle Hirta proto, že co nejméně se pomísili s t. zv. praobyvateli evropskými, ať příčiny tohoto fakta jsou jakékoliv) — jest tudíž možno a přípustno, také sídla Litevců, Baltů vůbec a sousedních Praslovanů prohlásiti za podmínečně praindoevropské, jak ostatně učinil *W. Streitberg*.

Anthropologie sama nevedla tedy k cíli, avšak ani *archaeologie*, pokud byla dotazována o sobě, nedala odpovědi bezpečnější, uspokojivější. To zřejmě vysvítá z prací *M. Mucha* („Die Heimat der Indogermanen im Lichte der urgeschichtlichen Forschung", 1902, 2. vyd. 1904), *G. Kossinny* („Die idg. Frage archäologisch beantwortet", Z. f. Ethnologie 1902) a částečně i *K. Helma* („Die Heimat der Indogermanen u. Germanen", Hess. Blätter für Volkskunde, 1905). Základní myšlénkou spisů těchto jest: najíti určitou a přesnou souvztažitost mezi nálezy, učiněnými na půdě hlavně severo-evropské a národem, který byl původcem předmětů nalezených, jmenovitě keramických, původcem také charakteristických tvarů i ozdob (spirály, stuhového ornamentu) jejich a vynikal od údobí kamenného nadáním a vzděláním, osvětou stále a postupně pokračující, nerušenou (podle Helma) nijakými zřejmými vlivy cizími. A podle nalezišť předmětů jmenovaných, podle hojnosti nálezů na jistých územích učiněných určována domovina Indoevropejců v jednotlivostech sice rozdílně, ale v celku *souhlasně* územím hlavně severoevropským při moři Severním a Baltickém — jinak řečeno, územím *germánským neb i německým*. Než archaeologické kombinace, provedené jednostranně, trpí hned několika principialními nedostatky a závadami noetickými: východ evropský a území asijské nejsou statisticky stejně důkladně probádány jako západ a sever evropský; mezi archaeology samými není v nazírání na rozvoj praehistorické kultury hmotné a zejména keramiky žádoucí jednoty; archaeologie sama nemá ani tolik pomůcek po ruce, kolik jazykověda, aby v praehistorii dovedla poněkud bezpečně rozlišiti předmět, útvar domorodý od předmětu, útvaru pouze tak neb onak vypůjčeného: určitý zjev, vyskytující se jednostejně na místech několika, může zde býti domorodý, onde přestěhováním vynálezce přenesený, tu obchodem, tam kulturní výpůjčkou, modou, rozšířený přes původní své hranice. A záruka jistoty nebo svrchované pravděpodobnosti vlastně žádná. Badatelé nad to vedli si krajně jednostranně, na př. *Kossinna* počítal jen a jen s pohyby a stěhováním národů neb kmenů atp. (Schrader I³, 117 n. a II., 2, 472 n.).

Nezbývá proto než dotazovati se také *jiných* nauk, jmenovitě též *linguistiky*, ba souhrnem jakýms kombinovati a spřádati údaje *všech* příslušných disciplin podle váhy důvodů, jíž se každá z nich honosí. Z příspěvků toho druhu všimneme si nyní jen nejpřednějších, pokud jsou význačny netoliko

samy sebou, nýbrž i vzhledem k zvolenému jimi a pracemi spřízněnými *místu usídlení praindoevropského.*

Dlouho bývala Asie označována za kolébku národů, tedy také Indoevropanů; byla to buď Mesopotamie, buď území turánské (mezi Uralem, Bolorem a Hindukušem, po příp. mezi řekami Oxem a Jaxartem), anebo podobně. Věrným zastáncem této theorie byl mezi jinými *V. Hehn*, dále znalci semitských jazyků, pokud shledávali starodávnou příbuznost lexikální mezi semitštinou a indoevropštinou (jmenuji jen *F. Delitzsche* a *F. Hommela*; srv. literaturu u Schradera I³, str. 103 n.), konečně na základě pradávných kulturně-historických styků mezi oběma uvedenými čeledmi *Joh. Schmidt* ve spise „Die Urheimat der Indogermanen und das europäische Zahlsystem" (1890). Schmidtovi jsou průkazná toliko dvě slova, přešlá prý ze *sumerštiny*, předchůdkyně semitských jazyků v Mesopotamii, totiž sum. *urud* „měď" = stind. *lōhás, -ám* „měď", stslov. *ruda* „metallum" atd. a dále sum. *balag*, babyl.-assyr. *pilakku* „sekyra" = stind. *paraśús*, řec. πέλεκυς „sekyra", mimo to však důležité ovlivnění a prolomení indoevropské soustavy číselné decimální sumersko-babylonskou soustavou sexagesimální (srv. řeckou a gotskou číslovku „60" proti jinak utvořené „70-ce").

Neprodléval bych u theorie Schmidtovy, která badateli nebyla v důsledcích svých co do lokalisalice sídel indoevropských v Mesopotamii přijata i když předpoklad její, kulturní vliv orientu i později znatelný, plně byl uznán, kdyby dnes otázka bližšího, arciť po mém zdání pravěkého příbuzenství mezi semitštinou a indoevropštinou nebyla vstoupila do nového stadia — pracemi *H. Möllerovou* a spolu *H. Pedersenovou*, kde všude přímo hláskoslovná praehistorická shoda mezi oběma čeledmi se předpokládá (srv. „Indogerm. Forsch." XXII., 341 n., kdež literatura). Při tom dlužno vytknouti, že kromě těchto co nejdávnějších shod nejen lexikálních, nýbrž i hláskoslovných a zejména zhruba strukturních (kmeno- i tvaroslovných), které se tu předpokládají, zajisté zůstávají v platnosti též další a rozhodně pozdější styky a vlivy osvětové, třeba již ne bezprostřední, jichž Indoevropané jak v celku, tak jednotlivě doznali od Semitů: slovem, že také zde bude třeba uznávati více vrstev takových, mezi nimi první nejstarší „*semito-arijsko-prajazykovou*", ač osvědčí-li se hypothesy nejnovější doopravdy tak, jak kodanští autoři její doufají. Věc sama je však mnohem složitější: tytéž styky a svazky příbuzenské za pravěku (shody opět nejenom slovní,*) ale zřejmě a podobně strukturní) odkryty a uznávány jsou dnes mezi indoevropštinou a ugrofinštinou (srv. Schrader II³, 2, 522 n.), z části dokonce (v soustavě pronominální) tolikéž s čeledí turecko-mongolsko-mandžuiskou, ba i s eskymáčtinou. Tím však dostali jsme se k *hypothetickému* pojmu Pedersenovy jazykové a nepochybně co nejzáze pravěké skupiny „*nostratické*", o níž autor sám (l. c. 343) praví: Daß ich überhaupt meine „nostratische" Sprachgruppe nicht bestimmt abzugrenzen vermag, darf nicht abschrecken. Es wäre eine petitio principii, sich auf die großen ethnographischen Verschie-

*) Na př. prý mezi slovy pro „*med*": finským *mesi* (kmene *med-* nebo *met-*), mordv. *med*, maď. *méz* atd. a indoevr. **medhu-*, obsaženým v stind. *mádhu-* „sladkost, med", také „soma", avest. *maδu* „med", stslov. *medъ*, lit. *medùs* „med", řeč. μέθυ „nápoj, víno", irském *med* a sthněm. *mēto* „Met". Původně tedy = „med, nápoj (patrně z medu)". Ze souhlasu ugrofinštiny a indoevropštiny usuzoval již *Köppen* (u Schradera I³, 127), že stará prasídla jejich nebyla v Asii (v Sibiři neb Turkestanu), ale v Evropě na středním toku Volhy; jisto je však jen tolik, že styk jejich nutně se udál na území vykazujícím včelku mednou, zdali v Evropě čili v Malé Asii, Syrii a p., nelze a priori stanoviti.

denheiten oder auf die großen geographischen Abstände (wie etwa zwischen den Grönländern und den Arabern) berufen zu wollen und a priori zu behaupten, eine für uns wahrnehmbare sprachliche Verwandtschaft könne sich nicht so weit ausdehnen. Was wissen wir denn von den Bevölkerungs-, Eroberungs- und Kulturwellen der vorhistorischen Zeit? Und es dürfte unmöglich sein, die Übereinstimmung als eine von bestimmten physiologischen oder psychologischen Gesetzen bewirkte parallele Entwicklung in nicht verwandten Sprachen zu erklären ...

Poznání dotčených, časově jistě hodně vzdálených, podle všeho dosti pravděpodobných styků je důležito, chceme-li správně zaujmouti stanovisko k dalším theoriím o *prasídlech indoevropských*, které na rozdíl od předchozí theorie Schmidtovy vesměs se vyslovují pro Evropu, severní (severozápadní) až východní (jihovýchodní) část *pevniny* její. Pohřešuji totiž skoro ve všech sem spadajících theoriích jasné, noetickými hranicemi podmíněné rozeznávání jazykové vrstvy nějaké prastaré, jsoucí ve spojitosti se sídly rovněž pradávnými v bezprostřední blízkosti *Semitů* a *Ugrofinnů* — vrstvy, o níž sotva se dovíme kdy něčeho bezpečného; a prajazykové vrstvy mladší, čistě indoevropské, určené trvající ještě jednotou jazykovou bezprostředně před uvolněním této a jsoucí tudíž ve spojitosti se sídly, k nimž jediné nás vedou úvahy o osvětě nejstarších fasí *historických* a t. zv. *slovník indoevropský*. Při tom výhled, který nám skytá theorie Möllerova, vyvozující ze šerých dob semitsko-indoevropských na př. také výše připomenuté stind. *dhānâ-s* „obilná zrna", lit. *dúna* „chléb", nikterak není kulturnímu stupni i nejstarších Indoevropanů nepříznivý, takže o nomadickém životě jejich ještě před samým rozpadnutím jazykové jednoty nemůže býti ani řeči.

Všimněme si nyní lokalisace Schraderovy *v jihoruské stepi až k Černému moři*, aspoň co východní (asijské, indoiránské) části pranároda se týče; západní, evropská část také podle Schradera nutně sídlila v sousedních končinách lesnatých, zemědělství přejných, jak už výše řečeno. Schrader (II³, 2, 508 n.) především správně konstatuje, že spojení ještě Indoevropejci měli výraz pro „zimu", „sníh" a „led", dále že najisto znali „břízu" (stind. *bhūrja*, lit. *béržas*, praslov. **berzā-* atd.): z toho zajisté plyne, že pradomov jejich (ve smyslu mnou výše praecisovaném) hledati jest toliko v severních šířkách. Vyloučiv pak nejvyšší sever a nejzazší (asijský) východ, Schrader dovozuje na základě existence indoevropského výrazu pro „*želvu*" (též řec. **χέλυς**) a pro *Isatis tinctoria*, že mimo počet zůstávají ještě: Skandinavie, Dánsko, Jutsko, Šlesvik-Holštýn. Pro jižní Rusko má však zvláštní důvody tyto: V prajazyce rozeznávali pouze tré ročních počasí, totiž *zimu*, *jaro* a *léto*, při čemž jaro pravděpodobně bylo jen krátkou dobou přechodní, protože jména jeho (stind. *vasantá*, řec. **ἔαρ**, lat. *vēr* atd.) není užíváno za označení celého také roku; za druhé znali tenkrát asi divokou nebo pěstovanou cucurbitaceu nějakou (řec. **σικύα, σίκυς** „okurka" asi = stslov. *tyky* „tykev"). „Mořem" (lat. *mare* = got. *marei* atp.) jest Schraderovi ovšem Černé moře, „veverka" (stslov. *veverica*, lit. *voverė*, prakeltské **vēver* u Schradera l. c. 134) není prokázána za slovo indoevropské a rovněž ne prý „losos" (ač sthněm. *lahs*, stpruské *lasasso*, lit. *lašišà*, ruské *lososъ* jeví staré stupňování!), tak že nic nevadí, jestliže ani veveřice ani losos u Černého moře nepřicházejí. Dalším důvodem Schraderovým jest vzpomenuté už námi příbuzenství mezi indoevropštinou a ugrofinštinou, zjev, který žádá sobě arciť jiného objasnění, totiž objasnění z dob mnohem starších. A také historický

důvod Schrader uvádí pro jižní Rus, kde v stepnaté, stromů prosté krajině alespoň arijské kmeny (v užším toho slova smyslu) žili téměř jako nomadové: jenom zde prý, v sousedství alespoň ne příliš vzdáleném s *nomady turkotatarskými, mongolskými,* k nimž náleželi asi Kimmeriové a i Skythové, Indoevropané — podle historických analogií pozdějších — mohli býti uvedeni v pohyb, donuceni, by opustili prasídla svá.

Jedna věc je, tuším, zřejmá, že nutně nevyplývá z údajů Schraderových n i c ve prospěch končin jím postulovaných; ba jistě prajazyková, protože reduplikací opatřená rovnice o „*veverce*" a nejinak o „*lososu*" přímo svědčí proti nim. Zemědělství provozovali Indoevropané najisto, ovšem vždy podle místních poměrů více méně úsilovně; znalost obilních zrn datuje se z dob snad už pravěkých. Podzimu ani staří Germáni podle Tacita neznali a důkaz „tykvový" není nutkavý. Konečně t. zv. historický důkaz jest jenom dalším důsledkem důvěřivého stanoviska, které Schrader zaujal k nedokázaným thesím Peiskerovým. K tomu přistupuje šestero protidůvodů Hirtových („Idg." II., 619), které zde předkládám poznamenávaje, že s druhým a šestým z nich se nestotožňuji a že v pátém vynechávám passus o *včele,* která přichází též uprostřed stepí, a o *úhoři,* jenž neschází ani Černému moři (Schrader l. c., 146 n.): *1.* Die südrussische Steppe ist Durchgangsgebiet und nicht zur langen Erhaltung der Völker geeignet. *2.* Die Wanderungen der Indogermanen lassen sich von hier aus nicht erklären. *3.* Der für die Indogermanen nachgewiesene Ackerbau ist hier nur stellenweise möglich. *4.* Eine ganze Reihe von Bäumen, die wir für die indogermanische Urheimat nachweisen können, kommen hier nicht vor. *5.* Der Bär ist ein Wald-, kein Steppentier, ebenso das Eichhörnchen. Beide lassen sich für die Indogermanen nachweisen. *6.* Es ist höchst unwahrscheinlich, daß sich der blonde Typus in dieser Gegend sollte ausgebildet haben. Ist das nicht der Fall, so müssen wir in den Germanen eine einheimische Rasse sehen, der von den eigentlichen indogermanischen Völkern ihre Sprache aufgenötigt wäre. Dazu stimmt wenig, daß in Schweden eine anthropologisch nahezu einheitliche Bevölkerung sitzt. —

H i r t sám má za pravlast indoevropskou „*severoevropskou nížinu,**) v níž zatím přesnějších hranic nelze stanoviti" (str. 197), asi tak, aby *Visla* jakožto důležitá mez jazyková tvořila střední čáru (str. 183) — při čemž od předpokladu, že pravlast *indoevropská* byla totožná s pravlastí *germánskou,* zdržuje ho pouze poznání, že germánština sama změnila se poměrně záhy, odchýlivši se velice značně od typu prajazykového. Theorii svou Hirt odůvodňuje takto: Vycházeje z jediné spolehlivého základu,**) totiž nejstaršího d i a l e k t i c k é h o r o z r ů z n ě n í i n d o e v r o p š t i n y na jazyky *centum*-ové (keltštinu, germánštinu, italštinu, řečtinu) a *satem*-ové (baltoslovanštinu, albánštinu, thračtinu, arménštinu a indoiránštinu) a plně uznávaje průkaznost rovnice řečené „bukové" a „tisové" (viz výše), Hirt klade na to důraz, že rozloha kmenů zůstala sice i přes větší rozprostření v dobách historických táž, že však přece bez předpokladu r o z s á h l é h o s t ě h o v á n í nelze si faktické rozšíření Indoevropanů vysvětliti. Stěhování to, má-li nám totiž objasniti trvalé usídlení jinde, v mezích původní oblasti, ale valně a téměř soustavně rozšiřované, musilo býti nutně ne jednoduché, ale mnohokrát opětované stálými posilami ze země mateřské. Vystěhovalci

*) V předmluvě (str. V) udává „severo-východo-německou nížinu".
**) Který ovšem každý badatel a tudíž také *Schrader* béře v počet.

ti (na př. Italové, Albánci, Řekové táhnoucí na jih) přirozeně drželi se nejprvé v pohořích a teprve potom sestoupili, přizpůsobivše se novým životním podmínkám, do nížin. Pravlast všech kmenů sluší hledati tam, kde nalézáme největší souvislý jejich zlomek — t. j. v původním území Keltů, Germánů, Litevců a Slovanů, sahajícím od severní Francie přes Německo až do západní Rusi, kteréžto území Hirt ještě dále omezuje. Proti umístění v jihoruské stepi staví se, jak víme, rozhodně: všeobecná povaha stěhování a pohybů národů mluví prý proti němu, ježto žádný národ, za dob historických odtamtud vyšlý, neusídlil se trvale a neovládl jazykově v ostatní Evropě. Méně rozhodně Hirt vyslovuje se proti *oblasti dunajské*, které kdys i *Kossinna* se zastával; avšak nejlépe požadavkům geograficko-historickým podle něho hoví uvedená evropská oblast lesnatá, již lze dále vymeziti hranicí právě *bukovou* (po příp. *Vislou*) tak, že západně od ní měli prasídla Indoevropci západní, mluvící jazyky *centum*-ovými, východně od ní ostatní.

Na scházející indoevropský výraz pro „podzim" Hirt právem se příliš neohlíží, ač dokládá, že zrovna na východě evropském počasí toto musilo by ostřeji vynikati, za to myslí, že totožnost řeckého ἦμαρ „den" a sthněm. *sumar* „Sommer" spíše ukazuje ke krajině, kde v létě den byl hodně dlouhý, což v prvé řadě platí o severní Evropě, v druhé teprv o jižní Rusi.*) „Mořem" jest Hirtovi buď Severní nebo Baltické moře, pobřežní obyvatelé zanášeli se ovšem, jak přirozeno, plavbou, ostatní byli zemědělci, kteří mýtili lesy, ale zároveň jich hájili, což nomadi nečiní; nomady Indoevropejci sotva byli, poněvadž právě podle Hehna nejspíše neznali koně jako zvíře tažné a jízdné. *Plemenně* hrál živel plavý u nich jistě značnou roli, a právě tento typus je v severní Evropě zastoupen nejsilněji a nejryzeji; ten — zdá se Hirtovi — právě v Germánech vyspěl nejčistěji jak v přirozené činorodné energii, tak v duševním rozvoji. Na konec dovolává se i výsledků *archaeologie*, hlásaných ne *Kossinnou*, jenž častěji změnil svoje náhledy, ale *M. Muchem*, který dokázal zrovna při severoevropských mořích kulturu samostatnou a, jak lze říci, poměrně vysokou. Tuto kulturu Hirt by nejraději prohlásil za praindoevropskou z doby kolem r. 2000 před Kr., pranároda tedy rozprostřeného podél Baltu na východ až k Finnům, na západ více méně neurčitě.

Toť tresť theorie Hirtovy, která v novějším badání není osamocena; zmiňuji se jenom o důležitém spise Hoopsově „Waldbäume und Kulturpflanzen im germanischen Altertum, 1905", kde na základě argumentu „bukového", omezenosti zemědělství indoevropského (ječmenem, pšenicí, prosem) a převahy *ječmene*, jenž daří se dobře v zemích i s krátkým létem, prohlašuje se za pravlast indoevropskou přímo severní Německo, atp. Odchylkou jsou tu pouze názory jako na př. Kretschmerův („Einleitung in die griechische Sprache, 1896"), který vychází z postulátu velmi rozsáhlého dějiště pro praehistorický rozvoj Indoevropanů; a za takové dějiště Kretschmer označuje úzký, dlouhý pruh zemí, sahající od Francie celou střední Evropou a kirgizskými stepmi asijskými až po Iran — při čemž ovšem nevím, jak vysvětliti si potom dialektické poměry prajazykové, pokud si je totiž znázorňujeme t. zv. *vlnovou theorií Schmidtovou*, kruhovitě zalo-

*) Připomínám jen mimochodem, že podle Möllera slovo *sumar* by sahalo rovněž do prajednoty semito-indoevropské.

ženou (viz obrazec u Hirta „Idg." I., 93); jednotliví kmenové připadají mi tu příliš mechanicky seřazeni jako na šachovnici, čekající jen na okamžik, aby nejkratší cestou dospěli sídel svých historických.

Myslím, že i v stručném referátu přítomném vysvitla zřejmě především roztříštěnost náhledů a theorií jednotlivých, z nichž uvedl jsem toliko nejtypičtější; nám na konec nastává úkol, zaujmouti přesnější stanovisko také k theorii *Hirtově*, když totiž ani s Kretschmerem ani se Schraderem nebylo nám možno souhlasiti. To však učiníme za jednoho předpokladu, že totiž in suspenso zůstane *dunajské úvodí* (rozuměj dolní) jakožto další rovněž možné prasídlo indoevropské, jehož vzpomenuto nahoře. Pravlast Hirtova má jednu vzácnou přednost, že v ničem neodporuje údajům slovníku indoevropského; za to menší váhu bych kladl na domnělou zákonitost pohybů celých jednot kmenových a národních, a to proto, že podle vývodů dřívějších my aspoň budeme uznávati pohyby takové časově mnohem a mnohem vzdálenější ještě, než byly ty, které rozvedly Indoevropany jazykově sjednocené do různých oddělených sídel jejich historických — pohyby ve smyslu hypothesy Pedersenovy, o nichž nic bližšího nevíme. Také v historických dobách děla se přece stěhování, jichž bychom se beze zpráv historických ani nenadáli: Gotové jenom od Visly dospěli až k Černému moři, odtud pak do Italie a do Španěl! Můžeme proto jen hádati, že nejprvotnější sídla Indoevropanů byla asi někde na rozhraní evropsko-asijském, blízko prasídel semitských a (zároveň či později) prasídel finských. V době před rozrušením prajazykové jednoty indoevropské seděli však už dále na západ, tedy, jak dnes všeobecně se uznává, dojista ne v Asii. Rozměry území jimi zaujatého nebyly jistě zprvu ani v této „druhé" domovině jejich s počátku příliš značné, ale čím dál značnější, zvláště v době, kdy stálým šířením hranic jazyková souvislost stávala se vždy volnější. Při tom jazykový vývoj, tak význačný pro indoevropštinu, a nejinak kultura pranároda, právě z jazyka jeho patrná, valně byly pokročily. Pro hranice Hirtem všeobecně udané svědčí zajisté zemědělství indoevropské v prvé řadě; na přesnější vymezení jejich lze přistoupiti aspoň potud, že Visla, buková hranice byla zároveň hranicí mezi skupinami *centum*-ovou a *satəm*-ovou, při čemž zvláště zasluhuje zmínky, že jak Hirt, tak také M. Much připouštějí pošinutí hranic jimi samými stanovených ještě dále na východ. To lze přijmouti tím spíše, čím méně spolehnutí je na anthropologické důvody Hirtovy: vznik „plavého" typu není ani dnes vysvětlen a udál se možná zevními vlivy přírodními, působivšími už v „první" pravlasti indoevropské, nám blíže neznámé (typ ve Švédsku se zachoval ryzí proto, že tam byli snad praobyvatelé téhož typu). V kombinaci Hirtově *) není řečeno, že také sídla starých *Prusů* a vůbec *Baltů*, ba částečně i sídla *Praslovanů* by nemohla náležeti v oněch dobách rovněž k pravlasti indoevropské; uznáme-li to a vyloučíme-li na základě rovnice „želví" naprosto Skandinavii a severozápadní Německo (až k Labi) z rámce prajazykového, jednak jsme sloučili theorii Hirtovu s „litevskou" thesí Streitbergovou, jednak jsme se značně přiblížili Schraderově západní (evropské) skupině Indoevropanů, sídlící v končinách lesnatých a provozující orbu. Jen že u nás hned k Baltoslovanům druží se jazykově sblížení ještě s nimi Arijci (Indoiránci), jichž pošinutí až do stepi jihoruské není ani zeměpisně ani věcně

*) Srv. za lepším orientováním IV. mapku, přidanou jím na konci díla „Die Indogermanen"; tam ovšem pravlast určena jinak, než u nás níže — nedbáno tam hranice bukové.

tehdy nezbytně žádáno, ač je nepochybno, že zrovna Arijci, nastupujíce dlouhou pout asijskou, především musili minouti step také jihoruskou, kde vzdáti se jim bylo nadobro orby. Tudíž území při Baltu, při nejmenším ohraničené Odrou a Němenem, toť asi nejpravděpodobnější dnes vymezení domoviny Indoevropejců, jazykově ještě spojených.

Při velké kolísavosti kombinac dosavadních není však vyloučeno, že příští badání přikloní se k pravlasti, třeba zcela jinak určené; jádro věci je nám dosud hádankou, řešení sice podáváme, ale chladná Sfinx úst dosud neotevřela.

Dr. *Josef Janko.*

Andrej Kmeť.

V neděli ráno 16. února stihla Slovensko bolestná ztráta: zemřel mu Andrej Kmeť.

Životopis předního tohoto vlastence a učence slovenského je velmi prostý. Narodil se v dědině Bzenici (st. Tekovská) 19. listopadu 1841 z rodičů chudých. Studoval ve Šťávnici a Trnavě a theologii v Ostřihomě, kde byl vysvěcen r. 1865. Tři leta kaplanoval v Senohradu (st. Hont) a povolán byl na chudou faru do Krnišova a posléz na Benčov, kde zůstal až do r. 1906, kdy pro churavost zažádal o pensi a odešel do Turčanského Sv. Martina, aby se úplně oddal práci musealní.

Život prostý a chudobný, ale bohatý prací. A vše, co podnikal, tryskalo z opravdové lásky k jeho lidu a pevné víry, že přes všechno protivenství každý dobrý čin má svůj význam a přinese Slovensku prospěch.

Literární činnost Kmeťova počíná velmi záhy, již v semináři Ostřihomském, kde psával do časopisů „Cyrill a Metod“ a „Vojtech“. Jako kaplan brzy postřehl bídu venkovského lidu, vyrůstající z primitivních vědomostí a proto napsal řadu odborných článků hospodářského časopisu „Obzor“; zvláště upozorňuje na ovocnářství. Dobrým rádcem sedláku slovenskému měla býti knížka „Hospodar na Slovensku“, která však ihned po vytištění byla skonfiskována. Od té doby věnoval se Kmeť úplně práci vědecké. Prvé místo zaujímala botanika, a neumornou pílí stal se uznaným znatelem slovenské květeny. Objevil řadu nových typů a cizina nazvala dle jeho jména některé z nich. Ale i v jiných oborech, geologii, archeologii atd. snažil se vykonati, seč jeho síly byly. Po velkém namahání, snaže se získati k povolení vlivné osoby i mezi lepšími Maďary, založil r. 1895 „Musealnou slovenskou společnost“ a byl vzorným jejím předsedou. A když toto bylo vykonáno, přistoupil k poslednímu svému dílu, které dovršil r. 1906, kdy o výročních slavnostech položil základní kámen k nové budově musejní. Jak mnoho musel rozehnat nedůvěry a pochybností, než pohnul k přispění veřejnost slovenskou, která již jednou byla zklamána násilným zrušením Matice Slovenské r. 1875 a těžko mohla se nadíti něčeho lepšího za dnešních poměrů! — A více než třetina sbírek zakoupena je z chudé štoly Kmeťovy.

Pro nás zvlášť významná je činnost jeho v národopise. Kmeť je z prvních na Slovensku, který poznal význam individuality lidu slovenského. Psal články (ku. př. O výšivkách a čepkách v Honte, Osvaldovo Tovaryšstvo 1893) a horlivě zakupoval národopisný material. Vzručnost žen slovenských

ve vyšívání a krajkářství snažil se propagovati i za hranicemi. Pěknou kollekci vystavoval na vídeňské výstavě r. 1873, na jubilejní a národopisné výstavě v Praze a j. A když námaha neminula se výsledkem, a nastala poptávka, zorganisoval Kmeť malé družstvo, které dnes pracuje již samostatně a posílá práci slovenských žen až do Ameriky.

Nám Čechům byl opravdovým bratrem. Naše škoda, že nedovedli jsme si ho získati více na prospěch našich ústavů.

Nazve-li musealní společnost slovenské museum Kmeťovým, vykoná jen povinnost vůči nejlepšímu svému pracovníku. *K. Chotek.*

LITERATURA.

Проф. Т. Д. Флоринскій: Славянское племя. Статистико-этнографическій обзоръ современнаго славянства. Съ приложеніемъ двухъ этнографическихъ картъ. Кіевъ 1907. Str. X + 193.

Poslední tato práce prof. Fl. psaná původně pro „Encyklopedii slovanské filologie", vydaná pak jako příloha časopisu university kijevské, obrala si za úkol podati podrobnou mapu Slovanů na základě všech odborných prací. Úkol velmi nesnadný, i když autor ovládá literaturu a přistupuje k ní plně jsa si vědom zodpovědnosti. Prof. Fl., jak možno vyčísti z předmluvy, je si vědom toho, že kniha vyvolá řadu námitek, nevyhoví ve všem, a jako hlavní příčinu toho uvádí nedostatek nových specialních prací zvláště národopisných map. Omluvu tu nutno rozhodně v mnohém přijmouti, zvláště u nás, kteří jsme si vědomi, že sami jsme si podobnou mapu národnostního rozhraničení dlužni. Práce rozděluje se na dvě části: všeobecnou, v níž jedná o Slovanech v celku a specialní, obírající se podrobněji vždy jedním národem slovanským.

V prvé uvádí spis. rozložení Slovanstva, jinorodce vně i uvnitř hranic slovanských, rozdělení na skupiny i jednotlivé národy, vzpomíná vymřelých Slovanů na Balkáně, v Alpských zemích a Polabí, odhaduje číselnou sílu žijících (minimum 148,521.000) a věnuje značnou pozornost otázkám kulturním a politickým: jednotnosti jazyka, politické rozdrobenosti a j. Již tato část vyvolá řadu námitek. — Tak překvapí výčet samostatných národů slovanských: Rusové, Bulhaři, Srbochrvaté, Slovinci, Čechové, Slováci, Srbolužičané, Poláci, Kašubové. Je opravdu tolik důvodů, aby ku př. Slováci i moravští byli odtrhováni od Čechů, zvláště, když autor lituje rozdrobenosti slovanské? — Dříve než spisovatel postoupí dále, uvádí mapy a literaturu. I tu možno doplniti. Podrobná revise byla by ukázala, že jednak vloudily se do výčtu některé omyly zvl. doba vydání není vždy přesná, a pak není literatura vyčerpána i pokud se týče důležitých prací; tak ku př. vynechán G. Erben, Mapa slovanského světa (1869). Prof. Fl. v textu i mapě věnuje právem pozornost koloniím ruským v Sibíři (při mapě ač na újmu Evropy), a přec ve výčtu map nenajdeme ani jediné; některé z nich v částech při Urálu mají význam i pro Evropu (ku př. Hardt.). — Jako v této všeobecné části pokračuje spisovatel i při popisu jednotlivých národů. Počíná Rusy — autorr ozhodně až strannicky nesympatisuje hnutí ukrajinofilskému, udává hranice a početnou sílu v jednotlivých oblastech, výčet sousedů i kolonistů, rozdělení národa, počet (102,840.000) a zdůrazňuje politickou, náboženskou a kulturní jednotnost Rusů. Více místa věnuje

Rusům (Malorusům) v Haliči, Bukovině a Uhrách. — U Bulharů obírá se spornou hranicí na z. — Fl-mu tvoří ji Timok a horní tok Bulharské Moravy. Slovany makedonské počítá k Bulharům; počet odhaduje na 5,440.000. V literatuře vynechána mapa vydaná kartografickým ústavem v Sofii 1903. Po té přechází k Srbochrvatům (počet 8,107.131); rozsah jejich území prý se během doby mnoho nezměnil (?). U Slovinců (1,475.000) právem ukazuje na velké nebezpečí germanisace; také píše přehledně o kulturním hnutí poslední doby. Jako šestý národ uvádí Čechy (7,237,000 bez Slováků). Při stanovení hranic řada jmen místních je buď pozměněna neb zcela nejasná. Samostatně popisuje Slováky (2,671.000) a vřele ujímá se jich proti násilnostem maďarským, jež uvádí dosti podrobně. Pak líčí Srbolužičany — nerozděluje Horních a Dolních Lužičanů (celkem 157.000) a přechází k Polákům (19,184.713). Připomíná útisk se strany vlády pruské; od ruské vlády možno očekávati nějakých výsad. Zakončena je kniha Kašuby (365.672). Z připojených map jedna podává přehled rozsazení slovanského v IX. st., druhá obraz dnešních oblastí slovanských. Ač rozměry této jsou velmi značné, nevyhovuje tak, jak by si bylo přáti. Autor totiž zakresluje na jeden list celou ruskou Asii a ve stejném měřítku podává slovanskou Evropu. Tím se stalo, že právě ona část, na které nám záleží nejvíce, evropská, je poměrně malá, a není tudíž možno přesně naznačiti sporné hranice a sídla sousedních kmenů. Myslím, že by každý raději vítal poměr obrácený: plochu vyměřenou Asii dáti evropským Slovanům a k tomu jen připojiti náčrtek kolonií ruských. Tak jak prof. Fl. zalidnil Sibiř Rusy, také asi vzbudí námitky. Řekl jsem již dříve, že autor neuvádí důležitých map k této otázce. Pokud jsem měl příležitosti studovati je, musím doznati, že ani poslední ruské práce, které vycházejí současně s knihou prof. Fl., neodvažují se tak širokým štětcem položiti národnost ruskou. Jak značně liší se statisticko-národopisné náčrty knihy Semenova (severozápadní asijská oblast a kirkizská) od mapy prof. Fl.! Je sice pravda, že poslední státní ruská statistika udává v některých částech Sibiře (severozápadní) přes 90% obyvatelstva ruského, ale nutno k tomu přihlížeti, které kraje jsou vůbec obývány. Tím způsobem soustředí se nám obyvatelstvo na jih a částečně k řekám. Části severní zvláště mezi řekami jsou velmi řídce osazeny a skoro vesměs domorodci. — Jak možno z předmluvy knihy vyčísti, nepovažuje prof. Florinskij tuto mapu za poslední — slibuje vydati co nejdříve novou, která by byla mnohem podrobnější. Slib ten možno vítati tím vřeleji, poněvadž právě má býti vydána podobná mapa prof. L. Niederle. Bude tím zajímavější sledovati práci dvou odborníků.

K. Chotek.

Dr. Kazimierz Krotoski: **Stosunki etnograficzne na Spiżu.** (Świat Słowiański IV., 1908, duben, str. 338—357.)

Stať pojednává o národnostních poměrech na Spiši a hlavní pozornost věnuje Polákům, zde usazeným. Autor nadšeně apostrofuje Tatry, z nichž zírá dolů do spišské stolice a na lid „Kropla w kroplę“ podobný polským gazdům a horalům, vidí v celém údolí Popradu polský kraj, jemuž Poláci dodali prý osadníky již za Boleslava Chrabrého. Lidnatost poříčí Dunajce a Białky je čistě polsko-horalská i horní údolí Popradu, t. zv. země saská v okolí Kežmarku má polský podklad. V okolí Levoče polský živel je rovnocenný slovenskému, řeč podobná staré polštině. „W całym środkowym i północnym Spiżu etnograficzne czy kulturne wpływy polskości nie zatarły się mimo usiłowań węgiersko-niemieckich“ — tak praví tu autor a sebevědomě dodává: „Myśmy v tom Spiżu byli najstarszymi gospodarzami, nie dziw,

že ślady nie dadzą się tak łatwo zatrzeć.“ Kapitolou z historie ukazuje, kdy Poláci sem přišli a zasahovali; proto nesprávná je podle Krotoského statistika, jež čítá přes 99 tisíc Slováků, Poláky však úplně opomíjí. A Poláků je tu na 50 tisíc; své povědomí národnostní ovšem prý téměř úplně ztratili, ani ne tak pod vlivem maďarským jako spíše slováckým, jenž tvoří na Spiši živel dominující. Autor činí pak několik poznámek o Polácích v Uhrách vůbec, jichž čítá na 250 tisíc. Kromě toho pojednává v stati své o Rusínech a Slovácích, kteří všichni jako Poláci propadají maďarisaci a vydáni jsou v šanc bezohlednému útisku a pronásledování Maďarů. Autor poukazuje na poslední krutosti maďarské v Černové, na vypuzování slovenštiny ze škol, úřadů, církve a t. d. I Němci, zvaní zde „Sasi“, potomci německých kolonistů z polovice XII. stol, první kulturtrégři na Spiši, zvolna a většinou dobrovolně se assimilují prostředí maďarskému. Celá rozprava, jež není ničím jiným než jakousi cestopisnou skizzou, zakončena je bolestným steskem na rozdrobenost Polsky, na úpadek polského charakteru v cizině a voláním po zachování polského živlu na Spiši. — Je ovšem otázka, pokud lze přijmouti výroky dra Krotoského — hlavně vzhledem k národnosti polské na Spiši — za přesné a spolehlivé. Škoda, že autor neohlédl se více v příslušné literatuře. Nám jsou věci ty dobře známy z knihy Kálalovy „Slovensko a Slováci“ (1905) a z Czambelovy „Slovenské reči“ (1906), v nichž obou také pojednáno o jiných národnostech na Slovensku a z hlediska poněkud odchylného.

Jos. Páta.

Revue des Études Ethnographiques et Sociologiques publiée sous la direction de Arnold van Gennep. Paris, Librairie Paul Geuthner. 1908. —

Pod tím titulem začal chvalně známý etnograf Arnold van Gennep vydávati nový měsíčník věnovaný národopisu a sociologii. Spojení těchto dvou disciplin sobě namnoze velmi blízkých, ba v nejednom ohledu splývajících jest pro novou revui význačné, a programatické jich sblížení může zajisté velmi platně oplodňovati a prohlubovati naše studie. Sociologií rozumí redakce, jak výslovně podotýká ve svém programu, studium života ve společnosti lidské všech dob a všech zemí. Etnografii pojímá poněkud úže, rozumějíc specialněji popis materialní vzdělanosti. Pole, jež hodlá nová revue pěstovati, jest velmi rozsáhlé. Hodlá přinášeti práce z archeologie, ze srovnávacího práva, vědy náboženské, dějin umění a j., a bude přirozeně zasahovati do různých „filologií“, do egyptologie, asyriologie atd. Vlastní antropologie jest vyloučena až potud, pokud jest důležita pro stanovení poměru určitých plemen a jich vzdělaností; podobně jen do jisté míry připouští se linguistika. Mimo tyto studie hodlá nová revue věnovati zvláštní zřetel francouzské museologii, odkrývati bohaté sbírky národopisné ve venkovských museích francouzských někdy již od XVIII. stol. Časopis hodlá sledovati ovšem ve zvláštní rubrice soudobou vědeckou práci a v programu svém slibuje „podle možnosti“ sledovati vědecký ruch slovanských národů, práce ruské, polské, české, maloruské, bulharské atd., „jelikož není francouzského organu, který by je zaznamenával, jak toho zasluhují“. Rovněž hodlá sledovati pečlivě práce maďarské, rumunské, řecké a j. Zvláštní pozornost hodlá věnovati oddílu kritickému a bibliografickému. Časopis má míti ráz mezinárodní. Rozpravy se tisknou z pravidla ovšem jazykem francouzským, ale přijímají se též anglické, německé a italské. Vychází v měsíčních sešitech o 4 arších m. 4^0 a předplatné obnáší na rok 22 franky.

V prvních třech sešitech, které leží před námi, hlavní zájem vzbuzují dvě anglické rozpravy věhlasných učenců J. G. Frazera a Andrew Langa. Rozprava prvního „Sv. Jiří a Parilia" (str. 1—15) jest vlastně vyňata z třetího vydání vyhlášené knihy Frazerovy „The Golden Bough", které se právě tiskne. Popisuje se blíže starořímská pastýřská slavnost odbývaná dne 24. dubna, a uvádějí se s tím v užší spojení některé východoevropské obyčeje a slavnosti pastýřské, které se odbývají v den sv. Jiří, patrona dobytka, koní a vlků, jmenovitě obyčeje estonské, ruské („mytický ráz písní věnovaných tomu dnu ukazují, že svatý nastoupil na místo nějakého staroslovanského božstva, které bylo ctěno v tuto dobu v časech pohanských"), maloruské a j.; dobytek se ochraňuje nejenom před vlky, než také před čarodějnicemi. Dále ukazuje, že sv. Jiří přináší požehnání a pomoc ženám neplodným u Slovanů i v orientu, v Syrii. Tu prý nastoupil na místo jakéhos starého asijského božstva a takové nalézá spis u Litevců pode jménem „Pergrabius", který asi byl severským pendantem římského boha pastýřského Pales, k jehož poctě slavena právě „Parilia". — Andrew Lang podal rozpravu „Exogamie" (str. 65—78). Red. A. van Gennep podal článek o novém písmě černošském a jeho teoretickém významu (129—139). Dále nalézáme článek o africkém nárůdku Siena či Senufo (16—32, 79—92, 151—159), o plemeni křováckém (145—150), o zdobených hrncích staroegyptských (33—52) a o kalendáři malgašském (93—105, 160—164) a j. — Oddíl recensí (53—58, 106—116) nepřináší pro nás mnoho zajímavého, leda o knize James Bissett Pratt „The Psychology of Religious Belief" (53—56). Bibliografický oddíl jest dosti bohatý, obsahuje mimo jiné zmínku o jednom díle ruském (str. 124) o jednom nárůdku středoasijském. Uvádějí se konečně obsahy národopisných časopisů francouz., angl., něm. a j., ale o žádném slovanském se dosud zmínka nestala. Doufáme však pevně, že redakce slibu svému dostojí a bude věnovati národopisu slovanskému a lidovědné práci slovanských národů větší péči. *R.*

Folk Tales from Tibet with illustrations by a Tibetan Artist and some verses from Tibetan love-songs. Collected and translated by Capt. W. F. O'Connor, C. J. E. Secretary and Interpreter of the Mission to Lhasa (1904). London. Hurst and Blackett. 1906, str. XII + 176.

V „Národopisném Věstníku" oznámili jsme již některé sbírky pohádek orientalních (II., 181, 297) více méně důležité pro studia pohádkoslovná a látkovědná, pro řešení otázky po souvislosti západních, evropských látek s orientalními, jak též pro základní otázky o původu shod mezi tradicemi národů zeměpisně a kulturně velmi vzdálených. Sbírka povídek tibetských, kterou nyní oznamujeme, jest tím zajímavější a důležitější, že máme dosud ještě málo ukázek z lidových tradic tohoto do nedávna ještě zcela uzavřeného a sotva přístupného národa. Z poznámek připojených dole k některým číslům této sbírky jest viděti, jak úzce tibetské tradice souvisí s indickými přese všecku svou svéráznost. Sběratel a vydavatel těchto povídek sebral je za svého dvouletého pobytu v Tibetu mezi mnichy, sluhy, venkovany, kupci, místními úředníky a p. Poznamenává, že je podle svých vypravovatelů věrně zapisoval a podle možnosti přesně přeložil. Zvláštní ceny dodávají knize přiložené velmi instruktivní barevné ilustrace některých dějů bájkových a pohádkových, které pořídil domácí tibetský umělec. Fotografický snímek předvádí nám ještě jednoho vypravovatele s rodinou a sluhy. Bohužel není podáno bližších zpráv o těchto vypravovatelích O'Connorových.

Č. 1. Proč má zajíc rozštípnutou tlamu? Zajíc obelstil tigra, muže o koně, hosta o jeho stádo ovec, a rozesmál se tak, že hořejší ret se mu rozštípl. Jinak se vykládá ve versích finských, srv. K. Krohn, Bär (Wolf) und Fuchs, str. 70, a ve francouzských versích Sébillot, Folklore de France III., 7, kde se ovšem nic neví o lstivé, potměšilé povaze zajícově. Zcela se odchylují africké verse R. Basset, Cont. pop. d'Afrique, str. 226, č. 93, str. 230, č. 95.

Č. 3., str. 12—19. Je-li na světě věrnost, vděčnost? Svérázná obměna rozšířené látky „le loup perdu". Srv. Národop. Věst. II., 299, č. 33, 36; III., 16, č. 48. Köhler, Klein. Schr. I., 50, č. 4. Zde osvobodil zvíře ohrožované od nevděčného tigra lstivý zajíc místo šakala, jak jest u Campbell, Santal Folk Tales 40, místo opice Rev. d. trad. popul. I., 30, místo lišky, jak se vypravuje pravidelně u nás a též v orientě jako u Kolů indických.

Č. 6., str. 30—42. „Historka o hloupém mladém Mohamedánu". Myslí, že zemřel, nese hrnec oleje a snuje plány, jakého majetku se na konec dodělá. Verse rozšířené povídky o rozbitém hrnci mléka; srv. Jacobs, Indian Fairy Tales 38 sl., č. 5, Swynnerton, Indian Night's Entertainment 23, Národop. Věst. II., 151, č. 18. — Hlupák se žení, utíká před svým stínem; srv. Nár. Věst. II., 298, č. 1. — Ke konci povídka o sázce hostitelově, že kočka večer přinese svítilnu, a o sázce hostově, že ji nepřinese, která se už v samém středověku vypravuje a často byla zpracována, srv. Köhler, Klein. Schrift., II., 640 sl.

Č. 9., str. 51—55. Zajíc obelstí lva a lvici pod. jako Rich. Schmidt, Die Çukosaptati 50, Swynnerton, Indian Nights Entertainments, str. 4, č. 3.

Č. 11., str. 60 sl. Zajíc spolu s liškou zavedli vlka do sklepa domu; když se nažrali, namluvili vlkovi, aby zazpíval. Přiběhli lidé a nabili mu, pod. jako v našich povídkách o lišce a vlku.

Č. 13., str. 76—79. Šakal postraší tigra podobně jak cikán se svými dětmi a p. draka. Tigr uteče, opice se mu vysmívá a přivede ho zpět, pod. jako liška a drak. Tigr znovu postrašen lstivou a chlubnou řečí šakalovou, dá se na útěk a při tom usmýká opici na smrt, pod. jako drak aneb dev lišku. Srv. Národop. Sborn. X., 2, str. 49, 57, 58, div mullu v arménské pohádce, srv. ib. 51, pod. v perské povídce ib. 60.

Č. 15., str. 92 sl. Rek dostal vílu za ženu, a žil s ní jen devět let, jak bylo vůbec jen dovoleno nesmrtelné žíti se smrtelníkem. Vyhledal ji pak pomocí ptáka noha, jehož mláďata byl uchránil před drakem. Srv. Národop. Sborn. VI., 219, č. 20. Chauvin, Bibliogr. arab. VI., 3. — Když souhlasila, že se s ním ráda vrátí na zemi i když pozbude všech svých nadpozemských vlastností, pustil je, a noh snesl milence zpět do jich starého domova.

Č. 16, str. 103—115. Bezdětnému králové pomohl netvor převlečený za poustevníka, že královna zrodila tři syny, jednoho z nich si však vymínil. Pod. Lal Behari Day Folk Tales of Bengal, 187 sl., č. 13.

Č. 17., str. 116—123. Chuďas vyhnán od bohatého bratra, živí se prodejem dříví; v lese spatřil kamenného lva, a učinil mu božskou poctu, považuje ho za božství toho kraje; lev mu pak nablil káď plnou zlata, poučiv ho, že má ho upozorniti, jakmile by byla plna, neboť kdyby nějaké zlato vypadlo, bylo by to jeho neštěstím. Tak zbohatl. Zvěděl o tom bohatý, šel tam též, nedbal této výstrahy; lev ho volal, aby mu z tlamy vytáhl kus zlata, který v ní uvázl, ale když ruku do ní strčil, nepustil ho nikterak a všecko zlato v jeho čberu proměnilo se v hlínu a bláto. Tak rodina bohatcova přišla úplně v nic. To připomíná naše evropské povídky, kde bohatec posílá chudého bratra, aby velikonoční dárek a p. proň uchystaný donesl čertům a p. Hošek.

Nářečí českomor. II., 2, str. 94, č. 61. Етногр Збірн. XIII. č. 365—357; XIV., č. 50. Rittershaus, Neuisländ. VM. 336, č. 91. Leyen, Das Märchen in der Edda 59. Гринченко, Етногр. Матер. II., 83, č. 72 a j.

Č. 18., str. 124—132. Historka o zlodějích podobná jako Swynnerton, Indian Night Entertainments 45 sl., č. 21. Zloděj jeden obelstěn druhou lstí velmi obyčejnou (hozen nový střevíc a něco dále druhý střevíc) v našich povídkách o mistrném zloději.

Č. 21., str. 147—157. Královna vypuzená zrodila divným způsobem synka nadaného nadpřirozenou silou. Synek pronásledoval na lovu srnu-krasavici zajatou od netvora, hora se dotknutá jí otvírá. Netvor zabit, když jest zabit zelený papoušek ukrytý v jiné skále, otvírající se na jistou průpovídku podobně jako v známé povídce o Ali-Babovi a čtyřicíti zbojnících.

Č. 22., str. 158—174. Havrani vypravují si, že hoch, který spí pod jich stromem, udělá v sousedním městě štěstí, uzdraví paní těžce nemocnou — v její hlavě se uhnízdil pavouk, jak dal by se vylákati ven; uzdraví ji dle rady havranovy, jako v našich pohádkách. Tu jest vsunut též motiv vyskytující se na konci látky o „doktoru vševědovi": člověk zkouší čarodějnou moc rekovu, uhodne-li, co má v ruce; rek odpověděl, „můžete mě zabiti, chcete-li, neboť jsem ve vaší moci, jako kdybych byl mouchou, kterou držíte ve své levé ruce . . ." Připojen pak motiv charakteristický pro látku o udatném krejčí, motiv *b* 4 viz mé Pohádkoslovné studie str. 63. *J. Polívka.*

BIBLIOGRAFIE.

Za rok 1905—1907.

II.

Všeobecné spisy teoretické, antropologické, prehistorické a etnologické o jednotlivých plemenech, národech a kmenech, jakož i krajích; vlastivědné a místopisné práce.

*Dr. Michael Haberlandt, Völkerkunde. 2. Aufl. s. 203. Leipzig, Göschen, 1906, 0·80 M. Ref. Zs. f. österr. Gymn. 1907, 617.

Др. Хајнрих Шурц, Етнологија. Превео Др. Т. Р. Ђорђевић. Издање задужбине Илије М Коларца. св. 12. Београд. 1907 8°, s. 220, c. 4 din.

Др. Јован Ердељановић. Етнологија, етнографија и сродне им науке. Уводно предавање. Оштампано из „Дела" за октобар 1906 године. Београд 1906 str. 13.

Др. Тих. Р. Ђорђевић, О етнологији. Срп. Књ. Гласник XVII., 520—532. Úvodní přednáška na bělehradské universitě 18./9. 1906.

Schmidt, W., Die moderne Ethnologie. Anthropos. I., 134—163, 318—387, 593—643.

P. Näcke, Zur Methode der folkloristischen Forschung. Politisch-anthropolog. Revue, 1906, V., 106 sl. Ref. Zb. f. Anthrop. XI., 271.

August Sauer, Literaturgeschichte und Volkskunde. Österr. Rundschau, XIV., 49—60.

Mucke, Joh. Rich., Das Problem der Völkerverwandtschaft. Greifswald 1905. Abel s. XXIII + 368, c. M. 7·50, Ref. Lit. Zbtt. LVIII., 12.

Finot, Jean, Das Rassenvorurteil, Berlin, Hüpeden & Merzyn 1906, VIII + 428. Rf. Geogr. Zs. XII., 469.

*Alfred Kirchhoff, Zur Verständigung über die Begriffe Nation und Nationalität. Halle a. S. Buchhandlung des Waisenhauses 1905, s. 64.

O. Schlüter, Nation und Nationalität. Geogr. Zs. XII., 528—9.

*Н. Г. Дебольскій. Жгучіе вопросы антропологіи а этнографіи. Журн. Мин. Нар. Просв. Новая Серія IV., 113—150.

J. Deniker, Les six raçes composant la population actuelle de l'Europe. (The Huxley Memorial Lecture for 1904.) The Journal of the Anthropological

Institute vol. XXXIV., July-December 1904, str. 181—206. Rec. Период. Спис. LXVII., 641—645 (Dr. S. Vatev).

Коропчевскій Д. А., Значеніе „географическихъ" провинцій въ этногенетическомъ процессѣ. Ежегодникъ Русск. Антроп. Общ. I., 1905, стр. 1—255.

Alexander Pilcz, Beitrag zur vergleichenden Rassen-Psychiatrie. Leipzig-Wien, Fr. Deuticke 1906, IV + 44 s. Ref. Zb. f. Anthropol. XI., 271—3.

A. l'Honet, Zur Psychologie des Bauerntums. Ein Beitrag. Tübingen. J. C. B. Mohr. Str. VI + 306.
Ref. Ztft. d. Ver. f. Vkde XVII., 462—463. (Oscar Ebermann).

*Crania Bosniaca. Opisali Dr. A. Weisbach i Dr. L. Glück. Preštampano iz Glasnika Zemaljskog Muzeja. Sarajevo 1906. Ref. Срп. Књиж. Гласн. XIX. 775—7.

*A. Lissauer, Vierter Bericht über die Tätigkeit der von der Deutschen anthropologischen Gesellschaft gewählten Kommission für praehistorische Typenkarten. Berlín 1907. Str. 50 a mapa.

The Evolution of Culture and Other Essays by the late Lt.-Gen. A. Lane Fox Pitt-Rivers. Edited by J. L. Myres, with an Introduction by Henry Balfour. Oxford, Clarendon Press 1906, 232 pp. Rec. Folk Lore XVIII., 217—220.

*А. И. Воейковъ, Распредѣленіе населенія земли въ зависимости отъ природныхъ условій и дѣятельности человѣка. Извѣстія И. Русс. Географ. Общ. XLII., 649—782 s 5 tabulemi.

Woeikow, Prof. Dr. D., Verteilung der Bevölkerung auf der Erde unter dem Einfluss der Naturverhältnisse und der menschlichen Tätigkeit. Peterman. Mitteil. LII., 241—257, 265—270.

T. F. Thiselton Dyer, Folk Lore of Women as Illustrated by Legendary and Traditionary Tales, Folk Rhymes, Proverbial Sayings, Superstitions etc. London, E. Stork 1906, pp. 270.

Wilhelm Meyer-Rinteln, Die Schöpfung der Sprache. Leipzig, F. W. Grunow. 1905, XVI., 256. Ref. Lit.blatt f. ger. u. roman. Ph. XXVIII., 88.

W. Wundt, Völkerpsychologie. Eine Untersuchung der Entwikelungsgesetze von Sprache, Mythus u. Sitte. Zweiter Band. Mythus und Religion. Zweiter Teil. Leipzig 1906. Rf. Journ. d. Savant. V., str. 164.

*J. Prošek, Prvky mluvy lidské. (Ve zprávě čes. gymnasia v Roudnici 1906 a 1907.) Str. 26 + 18. Ref. Listy filologické XXXIV., 467—468 (Oldřich Hujer).

—

K. Helm, Die Heimat der Indogermanen und der Germanen. Hess. Bl. f. Volkskd. IV., 39—71.

*Hirt, Hermann, Die Indogermanen. Ihre Verbreitung, ihre Urheimat und ihre Kultur. 2. Bd. Strassburg 1907, Trübner, s. III + 409—772. c. M. 9. Ref. Lit. Zblatt LVIII., 298—300. (Rud. Much.) Allgem. Lit.blatt XVI., 339.

O. Schrader, Sprachvergleichung und Urgeschichte. Linguistisch-historische Beiträge zur Erforschung des indogermanischen Altertums. Dritte umgearbeitete Auflage. I. Teil: Zur Geschichte und Methode der linguistisch-historischen Forschung. II. Teil. I. Abschnitt: Die Metalle. Jena 1906. Rec. Журн. Мин. Нар. Просв. N. S., VI., 155—191. (В. Поржезинскій.)

Slované.

*L. Niederle, Slovanské Starožitnosti. Dílu II. sv. 1. V Praze 1906. Ref. Журн. Мин. Нар. Просв. N. S. VI., 191—195 (А. Соболевскій).

Dr. Lubor Niederle, Starożytności słowiańskie. Tom I. Pochodzenie i początki narodu słowiańskiego. Zeszyt I. Przełożył z czeskiego i wydał Ksawery Chamiec. Warszawa 1906, 8°, str. XXII, 236, II. Rec. Świat słow. t. III., sv. II., č. 35, str. 318—320.

*II. А. Лавровъ, Югославянскія древности въ изложеніи проф. Л. Нидерле I. ч. II. т. Славянскихъ древностей. Жив. Стар. XVI., odd. 1, str. 87—97, 158—169.

*Od kdy jsou Slované v Evropě? Čas. vl. sp. muz. v Olom. XIV., 1—9.

*Peisker J., Die älteren Beziehungen der Slawen zu Turkotataren und Germanen und ihre sozialgeschichtliche Bedeutung. Berlin-Stuttgart 1905. Str. 243. Ref. Čas. Musea kr. Čes. LXXXI., 330—334 (Dr. J. Kapras). — Čas. mor. musea zem. VII., 126—138 (V. J. Dušek). — Globus XCI., 129 (K. Rhamm), Čas. Mat. Mor. XXXI., 259—264 (Ant. Polák).

*Dr. Josef Janko, O slovanských „slovích a věcech" v ohledu národopisném. NVČ. II., 65—81.
Dr. Josef Janko, Zur ältesten Sozial- und Wirtschaftsgeschichte der Slaven. Čechische Revue I., 319—328.
Zaborowski, Origines des Slaves. Bull. de la Soc. d'anthrop. de Paris, 1904, V., 671—720. Ref. Zentralbl. f. Anthrop. XI., 18.
*Žunkovič Martin, Wann wurde Mitteleuropa von den Slaven besiedelt Kremsier, 1906. Rec. Č. Č. Hist. XIII., 185—188 (L. Niederle), Č. zgodovin. in narodopisje IV., 180—185. Listy filolog. 1907, 474.
M. Žunkovič, Kdy byla střední Evropa Slovany osídlena? Přel. P. V. Srba. Kroměříž 1907. Nakl. J. Slovák. Str. XV + 271. Kor. 3·—.
Ref. Listy filologické XXXIV., 474—475.
*V. Srba, Keltové a Čeledi. Čas. vl. sp. muz. v Olom. XXIV., 120—126.
*Buchtela K., Theorie dra J. L. Píče o nejstarších kulturách předhistorických v Čechách. Čas. Sp. př. starožitností XV., 89—98.
Ot. Němeček, Das Reich des Slavenfürsten Samo (Zpráva něm. reálky v Mor. Ostravě 1906, str. 1—15). Ref. Č. Čas. H. XIII., 116.
*Schreuer a Peisker o thesi Přemysl-Samo. Č. Č. H. XIII., 353—354 (J. P.).
*Dr. O. Firbas, Anthropogeografische Probleme aus dem Viertel unter dem Manhartsberge in Niederösterreich. Stuttgart 1907. Nakl. J. Engelhorn. Str. 96 a 8 map. K 9·60. Ref. Ztft. f. österr. Volkskunde XIII., 146. — N. V. Č. II., 290—291. Zblatt. f. Anthropol. XII., 333.
Żmigrodzki Michał dr., Lud Polski i Rusi wśród Sławian i Arjów. Księga 1. Obrzędy weselne, 8°, str. 355, Kraków 1907. Nakł. autora.
Hoffmann O., Die Makedonen, ihre Sprache und ihr Volkstum. pp. VI + 284. Göttingen, Vandenhoeck & Ruprecht. Ref. Allgem. Litblatt XVI., 276.
*W. Schulte, Die Anfänge der deutschen Besiedelung Schlesiens. Oberschlesische Heimat III. 113—127.
O. Straube, Die Siedelungen des sächsisch-böhmischen Erzgebirges. Leipzig, Dissert.-Drkt. 1907. Ref. Globus XCII., 355.
*Dr. A. Polák, Vliv orientální vzdělanosti na Evropu v době kamenné. Pravěk r. 1907, str. 172—175.
*Проф. Т. Д. Флоринскій: Славянское племя. Статистико-этнографическій обзоръ современнаго славянства. Съ приложеніемъ двухъ этнографическихъ картъ. Кіевъ 1907. Универс. Извѣстія 1907. августъ-сентябрь. Zvláštní vydání str. X + 193.
Rec. Жур. Мин. Нар. Просв. Нов. сер. XIII., 210—219 (Н. Петровскій) Родон. Напрѣдъкъ V., 166—168.
Dr. Alfred Grund, Landeskunden von Österreich-Ungarn. Sammlung Göschen Nr. 244. Leipzig 1905.
Ref. Globus XCI., 34.
Richardson, The Ethnology of Austria-Hungaria. The Scottish Geographical Magazine 1906, č. 1.

Čechoslované.

*Dr. K. Chalupný, Národní povaha česká. Praha 1907. Str. 46.
Ref. NVČ. II., 288—289.
*Dr. Jos. Karásek, Příspěvek k psychologii českého lidu. „Naši" od Jos. Holečka. Brno 1907. Str. 53. Nákl. vl.
*Chrudimsko a Nasavrcko. Za pomoci redakčního sboru pořádá P. Vepřek. V Chrudimi. Díl I. a II.
Ref. Čas. Sp. př. starožitností XV., 68—69.
*M. Vystyd, Na Sedlčansku. V Praze. Zvl. otisk. Čas. Čes. turistů. Str. 24.
Ref. Č. Lid XVI., 60—61.
Dr. A. Podlaha, F. V. Pokorného Památnosti městečka Pyšely. Praha 1907. Nákl. vlastním. Str. 115. Kor. 2·—.
Ref. Čas. Sp. př. star. čes. XV., 69.
*Okolí Soběslavě v dávných dobách: Osady. Původ jich názvů. Osady zaniklé. Potoky, rybníky a mlýny. Lesy a hory.
St. i nové Zvěsti ze Soběslavě 1907, 67—69; 86—90.
Tepl ý Fr., Farní osada Předslavice na Volyňsku. V Praze 1906. Str. 70.
Ref. Čas. Musea kr. čes. LXXXI., str. 181.
*Dr. K. V. Adámek, Desátá zápisní kniha města Hlinska. Příspěvky národopisné a kulturně-historické. Pam. Arch. a Místop. XXII., 455—460.

*Poměry národnostní v okresu lovosickém. Stráž Sev. VII., 218 sl.
Julius Lippert, Die Sprachrelikten in meinem Dörfchen. Deutsche Arbeit VI., 38—45.
K jazykovým poměrům na českém severu, o vlivu českém, sledech českého jazyka a důsledcích na někdejší poměry národnostní.
*Lidová čítanka moravská. Uspořádal Fr. Bílý. Nakl. E. Šolc. Telč 1907.
Ref. NVČ. I.. 236—238 (Ant. Boháč). Čas. mor. mus. zem. VII., 302—306.
*Illing, W., Mähren und seine Bevölkerung. 23. Programm, Zwittau 1905.
*Dr. Č. Zíbrt, A. V. Šembera o rozhraní nářečí moravských.
Č. Lid XVI., 314—315.
*Al. Chytil, Národnostní mapa Moravy. List I. Severní Morava a vých. Čechy. Se slovním doprovodem. Zábřeh 1906.
Ref. NVČ. I., 137—139 (Ant. Boháč). — Polemika a replika na ni. Ibidem 249—250 a 299—300.
*Dr. Fr. Dvorský, Třebický okres. (Vlastivěda moravská II. Místopis.) Brno 1907. Str. 449. Kor. 7·20.
Ref. NVČ. II., 134—136 (Fr. Černý).
*P. Aug. Kratochvíl, Vel. Meziříčský okres. (Vlastivědy Moravské II., č. 41.) Nákl. mus. spolku v Brně 1907. Str. 472. Kor. 7·20.
*Jan Kabelík, Národopisná mapa Hané z počátku století 19.
Č. Lid XVI., 257—269.
*Dr. Č. Zíbrt, K národopisné mapě Hané z poč. 19. stol. ibd. 310—311.
*Klvaňa Josef, O Hané, jak bývala.
Čas. mor. musea zem. VII., 139—156.
*Fr. Pastrnek, O původě moravských Valachův. Čas. Mat. Mor. XXXI., 113—129.
*Válek Jos., Poznámky k mapě mor. Valašska. Čas. mor. mus. zem. VII., 51—85, 220—233.
*Boháč Ant., Vývoj jazykových menšin a ostrovů na Moravě v posledním desítiletí (1890—1900). NVČ. II., 81—88.
*Kratochvíl Aug., Archiv městečka Měřína. V Popovicích 1906. Str. 30.
Ref. Čas. Musea kr. Čes. LXXXI., 176. Čas. Mat. Mor. XXXI., 338 (F. A. Slavík).
*Aug. Kratochvíl, Archiv městečka Mohelna. Str. 16.
Ref. Čas. Mat. Mor. XXXI., 339 (F. A. Slavík).
*Kratochvíl Aug., Archiv Pravlova a Prostoměřic, městeček na Moravě. V Popovicích. 1906. Str. 60.
Ref. Čas. Musea kr. Čes. LXXXI., 176. Čas. Mat. Mor. XXXI., 339—340 (F. A. Slavík).
Aug. Kratochvíl, Písemné památky na zámku v Černé. Str. 84.
Ref. Čas. Mat. Mor. XXXI., 339 (F. A. Slavík).
Aug. Kratochvíl, Ivančice. Popis dějepisný, místopisný a statistický. Nákl. Musejního spolku v Ivančicích 1906. Str. 432.
Ref. Čas. Mat. Mor. XXXI., 347—350. Čas. mor. musea zem. VII., 123—125 (Dr. Fr. Šujan).
*The Slovaks of Hungary by Thomas Čapek New-York 1906.
Ref. Národní Listy 1906, 17/III.
*R. Uram-Podtatranský, Príčiny sťahovania sa nášho l'udu z Liptova. Čas. mus. slovenskej spol. X., 35—37, 52—53.
*L. Niederle, Nová data k východní slovenské hranici v Uhrách.
NVČ. II., 1—3.
*F. Pastrnek, Rusíni jazyka slovenského. Odpověď p. Vl. Hnaťjukovi. Petrohrad 1907. Str. 19.
Ref. L. Fil. XXXIV., 309—312 (J. Páta).
*Jan Jahoda, Poniky. Príspevok k národopisnému obrazu slovenskej dediny. Č. Lid XVI., 386—389; 431—434.

Polabané a Poláci.

Mita Dimitrievitch, Les Slaves de l'Elbe et de la Baltique. Revue slave I., č. 2, II., č. 2, str. 200—218.
P. Rost, Die Sprachreste der Dravänopolaben im Hannöverschen. Lipsko 1907.
Ref. Mitt. d. Schles. Gesell. f. Vkde XVIII., 127—128.

*Polska, obrazy i opisy. Tom I. Wydawnictwo Macierzy Polskiej n. 33. Z fundacji im. Tad. Kościuszki n. 4. (Marja Konopnicka Kraj obraz Polski. — Dr. Eug. Romer: Ziemia. Geografia fizyczna ziem polskich. J. Karłowicz i Al. Jablonowski: Lud. Rys ludoznawstwa polskiego a j.) We Lwowie. 1906, str. XXXII + 920. C. 7 kor.
Ref. Książka VI., 465—8 (Dr. Chlebowski).

*Kazimierz Nitsch, Polsko-czeska granica językowa. Świat słow. III., 201—211.

*Spór polsko-czeski w Cieszyńskiem. Świat slaw. III., 1, s. 170—174.

Dr. Józef Buzek, Stosunki zawodowe i socyalne ludności w Galicyi według wyznania i narodowości. Na podstawie spisu ludności z dnia 31. grudnia 1900 r. przedstawił. — Lwów 1905, str. 51 + 31.
Ref. Зап. наук. тов. Шевч. LXXI., 219—228 (М. Лозинський).

*Szląsk Górny, Materyały etnograficzne zebrane przez Oskara Kolberga z papierów pośmiertnych wydał Seweryn Udziela. Mater. antropol.-archeol. i etnograf. VIII., str. 140—212.
Ubiór (141). Pieśni (141). Bajki (154). Język (206). Słowniczek (208). Literatura (299). Przypisy (210).

*P. Langhans, Nationalitäten-Karte der Provinz Preussisch- Schlesien. 1 : 500.000. Deutsche Erde 1906. Seš. 1.
Ref. Ztft f. Gesch. u. Kulturg. Oesterr. Schles. 1907, 86—87 (Dr. M. Binn).

Die Sprachverhältnisse einer oberschlesischen Kleinstadt (Tarnowitz). Oberschlesien VI., 297.

*J. S. S. Przyczynki do etnografii Wielkopolski. Mater. antrop.-archeol. i etnograficzne VIII., 3—139.
Lud. Budownictwo i zdobnictwo (str. 4). Stroje (kroje) (str. 12). Zwyczaje świąteczne, obrzędy, przesądy i gry (str. 36). Dożynki (44), Uroczystości weselne (60). Podania (74). Pieśni weselne (75), pieśni chłopców i dziewcząt, miłość, chęć ożenku, zawód (89), pieśni sieroce (115), o górnikach (116), kolendy (118), różne (119). Melodye bez tekstu (121), všecky hlavně z jednoho okresu Kępińského. Jazyk (123). Słovníček (127). Przysłowia i zwroty mowy (137). Niektóre imiona i ich zdrobnienia. Przykłady nazwisk (138).

Al. Wäber, Preussen und Polen. Der Verlauf und Ausgang eines zweitausendjährigen Völkergrenzstreites und deutsch-slawischer Wechselbeziehungen. Mnichov 1907. Nakl. J. F. Lehman. Str. 391. Mk. 6·—.
Ref. Čes. Čas. Hist. XIII., 463—464.

*Dr. Johannes Chrząszcz, Ein Ausflug in die Beskiden (s poznámkami lidopisnými). Oberschles. Heimat III., 54—63.

*Roman Zawiliński, Polacy a Rusini w Galicyi w świetle statystyki urzędowej (z mapą). Świat Słowiański III., 2, str. 289—294.

Труды Варшавскаго Статистическаго Комитета для десяти губерній Царства Польскаго. Выпускъ XXXI. Нѣкоторыя черты по статистикѣ народнаго здравія и народной нравственности въ 10 губерніяхъ Царства Польскаго за 1904—1906 годы. Преступность общая и особенная. Варшава 1907, 116 стр. 1 руб.

О количествѣ населенія въ Царствѣ Польскомъ къ янв. 1905. Рус. Фил. Вѣст. LVI., 384.

Есиповъ В. В. Привислянскій край. Населеніе. Аграрный вопросъ. Промышленность. Просвѣщеніе. Нравственность Доходы и расходы и проч. Варшава 1907, 8°, 72.

Esipoff, Pologne Russe. Esquisse économique et statistique. Varsovie, 1907, 8°, 16.

Drobné zprávy národopisné.

Dne 20. ledna t. r. zemřel v Kijevě professor západních literatur na universitě Kijevské Nikolaj Pavlovič Dašk e v i č, muž velmi zasloužilý o srovnávací studium lidových tradic ruských, jakož i neméně o hlubší poznání vývoje literatury maloruské. * 1852, dovršil své vzdělání na universitě kijevské, a r. 1877 stal se členem jejího profesorského sboru i působil na ní nepřetržitě až do r. 1904 vstoupiv do výslužby. První jeho práce jsou rázu historického, od r. 1875 oddal se studiu středověkého písemnictví, vydal nejdříve větší studii o Gralu r. 1875 Извѣстія-ch Kijev. univ. a ještě r. 1888 vrátil se k témuž předmětu napsav

přehled novějších o něm prací do universitních Извѣстi-j. Obíral se důkladně Artušovským cyklem kulatého stolu ve větší studii Романтика круглаго стола въ литературахъ и жизни запада v univers. organě 1886—1890. Velice instruktivní jest jeho kriticko-bibliografický přehled prací o původu západoevropského eposu o lišce r. 1900 v Извѣстія-ch kij. univ., o kterémžto předmětě psal již r. 1883 tamže. Ruským eposem se také zabýval dosti hluboce, r. 1883 vydal studii Былины объ Алешѣ Поповичѣ и томъ какъ перевелись богатыри на Руси, rovněž maloruskými dumami, při kterých ukázal jakési sledy jihoslovanského vlivu r. 1904 ve Sborníku věnovaném prof. Florinskému a j. Velmi důležit jest jeho akademický rozbor spisu N. N. Petrova o maloruské literatuře 19. stol. r. 1899 (Отчетъ о XXIX. присужденiи наградъ гр. Уварова). Mimo to jest značná řada drobnějších článků o předních ruských i maloruských básnících: Puškinu, Lermontovu, Gogolovi Kotljarevském a j., jakožto i o západoevropských Molièreovi, Schillerovi, Gothe-u a j. R. 1906 vydali žáci, přátelé a ctitelé na jeho počest zvláštní sborník „Eranos", obsahující řadu statí jak o tradicionalní literatuře, tak o řadě básníků a myslitelů jak ruských tak západoevropských, naznačujíce tím nejlépe všestrannost Daškevičovu. V této knize podán jest také úplný seznam jeho prací vědeckých. Petrohradská akademie věd uznávajíc jeho vědeckou práci zvolila ho za svého řádného člena v dubnu 1907.

—

Prof. Elard Hugo Meyer, muž o německou lidovědu a mytologii vysoce zasloužilý, zemřel 11. února 1908 ve Freiburg-u v Breisgau. Práce jeho bájeslovné a lidovědné mají nemalou cenu pro každého, též slavistu. Z větších spisů jeho budtež tuto krátce uvedeny: Indogermanische Mythen I. (1883) o Gandharvech- Kentaurech, II. (1887), o Achilleidě, Germanische Mythologie 1891, populárně zpracováno 1903, Mythologie der Germanen. Dále Deutsche Volkskunde, 1898 Badisches Volksleben im 19. Jahrh. 1900. Z jeho statí po časopisech roztroušených buď uvedena poslední Indogermanische Pflügegebräuche v Zeitschr. d. Ver. f. Volkskunde XIV—XV. Velmi záslužné jest jeho nové vydání Grimmovy Mythologie 1875 a Wuttkova spisu Der deutsche Volksaberglaube der Gegenwart 1900, kde byl tento spis silně přepracován a velmi platně rozšířen a doplněn.

—

„**Україна**", vědecký a literárně-publicistický měsíčník kijevský, přinesl v květnovém čísle 1907, na str. 180—188 nevelikou stať Vladimíra Danilova: „Лілія" Шевченка и „Lilie" Эрбена", v níž autor nepodává snad nějakého rozboru vzájemných vztahů „Lilie" Ševčenkovy a Erbenovy, ale snaží se srovnati je po stránce ideově-poetické a tím také osvětliti blíže a lépe ideu skladby Ševčenkovy. Obě ballady — jak Ševčenkova tak Erbenova — vznikly na základě poesie prostonárodní, kotvící v panteismu prvých národů, u nichž příroda úzce souvisela s životem člověka a čehož hojné stopy zachovaly se podnes u všech národů, tedy i u Slovanů. Zvláště květiny hrály vždy významnou roli v životě lidském, proto se s nimi tak často shledáváme v prostonárodní poesii. Autor rozpravy ukazuje příklad podobného zbásnění na jedné středověké legendě ze Smoleřovy sbírky lužických národních písní, v níž dcera Varadínského knížete Terezie přichází do ráje a trhá tu neznámé květy, ideál vší krásy, symbol největšího štěstí, v čemž jeví se právě středověký mysticism a touha po nadpozemském ideálu. Romantika obrodila tento středověký kult květin a tak dostal se i do literatury (na př. Novalis, Garšin) a hojně jeví se v národních písních maloruských, z čehož uvádí Danilov některé ukázky. Z toho vznikla Ševčenkova ballada „Lileja", „Lilii" Erbenově — jak autor praví — velice blízká, ale idcově nestejná. Zdá se mi, že vzájemný tento poměr ideový není tu přesně vyznačen a zdůvodněn a že ideově je tu značná podobnost — jen provedení rozdílné. V obou balladách ničí lidé z hrubé nevědomosti lilii-ženu (v Ševčenkově dívku utýrají, na jejím hrobě vyroste lilie, v Erbenově choť-lilii zlá matka zahubí) a v obou skladbách je vlastně výsledek týž: V Ševčenkově balladě též lidé, kteří dívku utýrali, váží si lilie jako královny, vidí v ní něco nadpozemského a v Erbenově básni rytíř záhubou choti-lilie ztrácí své nejvyšší blaho, svůj ideál; v obou skladbách lilie značí něco nadpozemského, posvátného a nedostižného, k čemuž lidé dostupují ať cestou strastí a hoře (u Ševčenka dívka musí býti utýrána k smrti, aby si jí jako lilie vážili) nebo útěkem od těchto strastí do úkrytu zvláštního, tajemného a záhadného života (u Erbena lilie-choť jen v noci žije), a v obou balladách stejně [illegible] značiti věčnou pravdu, lidem věčně vzdálenou, kterou Danilov chce [illegible] v „Lilii" Ševčenkově. Bylo by zajímavé zjistiti obdobné motiv[illegible]

poesii vůbec. Skizza Danilova (v níž věnováno i několik poznámek Erbenovi a jeho „Kytici"), činí tu dobrý náběh a začátek. *Jos. Páta.*

—

V Časopise Mor. Musea zemského VIII., 19 sl. otiskuje St. Souček výpisky a poznámky z Gallašovy literární pozůstalosti. Ze spisku o nešvarech hyzdících bohoslužbu katolickou na venkově zaznamenává m. j., že „v kostele hutiském jsou sochy neb obrazy 12 apoštolů (všichni ve valašském kroji, a lze je poznati jen dle insignií, jako sv. Bartoloměje dle nože zastrčeného do čižmy)." Je dosud uvedený obraz nebo řezba zachován? Zpráva, ev. i fotografie byly by vítány kanceláři Národopisného Musea.

—

Národnostní mapu Štocka, vypracovanou uč. K. Vondráčkem, vydal místní odbor Národní Jednoty Pošumavské v Libni. Mapa pracována je diagramově a provedena ve třech barvách s poměrným označením počtu obyvatelstva.

—

Z rozhledu po časopisech. Rok 1908 přinesl poněkud živější ruch národopisný. Z denníků byl to „Venkov", jenž ve dvou článcích vytkl povinnost studentstva a učitelstva při zachování starých památek; zdůraznil požadavek sbírání předmětů zemědělské výroby (dne 15. a 30. ledna). Z venkovských časopisů „Tábor" stojí na prvém místě. Přinesl zajímavý material o lidovém léčení, delší studii o místopisných poměrech na Táborsku, lidový dokument „Černý Kristus" a j. V Rozmarově „Lesnickém týdenníku" podána rozsáhlá práce E. Chadta: Lesy a hory v dějinách. Spisovatel vybral ze starých urbářů, listin atd. jmena všech lesů a hor, takže bychom mohli sestaviti pěknou mapu lesů pro staré Čechy . . . Tak by bylo částečně splněno přání prof. Kalouska v Osvětě X., str. 868 a položen základ k dějinám lesního hospodaření, rozsáhlosti lesů v Čechách a postupu kolonisace — jak mnoho lesů ubývalo. Spisovatel pokouší se také o filologické vysvětlení, většinou na základě Gebauerova Staročes. Slovníku; kde jej opouští, dává se často svésti k výkladu méně správnému. Drobnější příspěvky uveřejnily „Hlasy z Povltaví" (místopisné), „Stráž Severu" (o národnostní hranici na Litoměřicku) a j.

—

Časopis Turistů otiskuje návrh, aby Klub Českých Turistů sorganisoval revisi českých pojmenování na speciálních mapách c. k. geografického ústavu ve Vídni. Speciální mapy, jichž je na 70, by opatřila centrála KČT. a dodala je jednotlivým místním pracovníkům. Jejich práci by přezkoušela komise znalců a odborníků v Praze a dodala c. k. geografickému ústavu ve Vídni.

—

V Prusku, jak otiskuje Pošumaví, přihlásilo se při posledním sčítání lidu k české řeči 102.780 osob. Dle sčítání 1900 mluvilo v Prusku 2·59% obyvatelstva česky; dle sčítání z r. 1905 na 2·77%. Kompaktně žijí v Prusku Češi na Ratibořsku (nad 60.000 duší), na Vratislavsku a hranicích slezsko-poznaňských (as 10.000) a v Kladsku na hranicích českých (as 5000).

—

Výboru pracovníků pro sbírání české národní písně na Moravě a ve Slezsku byla dotace ministerstva vyučování pro r. 1908 zvýšena o 1000 kor. Práce orientační všech dosavadních sbírek čes. nár. písní, o sběratelích, o provenienci a vývoji písní, srovnání variantů, o formální stránce textů (mimo prosodii), registrace všech písní byla svěřena prof. P. Vášovi.

—

Národopisná sekce Společnosti Ševčenkovy přikročila k soustavnému sbírání lidových pověstí a písní i soudních aktů z procesů se zbojníky. Za tím účelem vydala provolání, aby byly zapisovány všechny písně zbojnické i o zbojnících, pověsti o zbojnících a nařízení o stavení loupežnictva, pochvalná uznání za pronásledování zbojníků, dokumenty o organisaci puškařů, listinné a knižní památky ze soudů proti zbojníkům a pod. Materiál sebraný bude souborně vydán.

—

Výbor pracovníků pro sbírání a vydání německých písní národních v Čechách vydal v německých listech stručnou zprávu o dosavadní své činnosti, jejíž základem je sběratelská práce prof. Hauffena z let 1894—1900. Nově sebráno na Šumavě PhC. Jungbauerem 500 písní, 800 čtyřverší, 300 dětských písní a říkánek, 40 tanců, 16 lidových her divadelních a na 400 říkadel. V severozápadních

Čechách sbíral na Stříbrsku PhC. Peschek (16 ballad a na 150 písní a říkadel) a na Kadaňsku PhC. Kahla (87 písní, 300 říkadel a dvě hry).

—

Několik mladších výtvarných umělců, kteří mají živý smysl pro lidové umění a využití jeho cenných prvků v soudobé naší tvorbě, ustavilo se v Artělu ateliér pro výtvarnou práci. Ve sdružení jsou účastni slč. Johnova a Teynitzerova a pp. Jar. Benda, H. B. Brunner, Pavel Jana, Jan Konůpek a Ot. Vondráček. Náměty prvých prací, jimiž Artěl vystoupí zjm. i samostatnou exposicí ve zvláštním pavilonu na jubilejní výstavě v Praze, jsou vzaty z domáckého průmyslu a lidového umění českého i jinoslovanského. Mezi prvými výrobky Artělu jsou zvl. soustruhované a hlíněné hračky, dekorativní marcipány, vzorové látky, korále, keramika, sklo a pod.

—

Ve Valašském Meziříčí mají velmi zajímavý a pěkný starý českobratrský kostelík, jenž je umístněn na Starém hřbitově. Nyní objevila se potřeba nového, prostornějšího kostela. A — bohužel — dodnes nedovedli si najíti jiné, vhodné místo, než na kterém dosud stojí starý kostelík dřevěný. Proto má býti bez rozpaků obětována pozoruhodná lidová stavba a dřevěný kostelík sbourán. Což do opravdy nemají v celém městě jiného místa, na němž by se mohl postaviti nový kostel? Snad zakročení některých přátel starých památek, mezi nimiž je i malíř p. B. Jaroněk, a pozornosti „Ústřední komise pro zachování historických památek“ se podaří dřevěný kostelíček uchovati. Rada Společnosti Národopisného Musea obrátila se s prosbou v tomto směru na olomouckého arcibiskupa dra Bauera, jehož nákladem má se stavěti nový kostel, a jemuž byl usnesením obecního zastupitelstva darován za stavební místo starý kostelík dřevěný. Mimo to upozornila na nebezpečí hrozící dřevěnému kostelíku prof. dra M. Dvořáka, jenž je vlivným členem „Ústřední komise“.

—

Dřevěný kostelík ve Vrbici, jehož velmi pěkný model zhotovil prof. Radouš na žádost Národopisného Musea Československého pro sbírky Musea Cara Alexandra III. v Petrohradě, byl určen již zkáze. Byl malý a na spadnutí a proto bylo již rozhodnuto, aby byl stržen. Proti jeho uchování se uvádělo, že není jiného vhodnějšího místa pro novostavbu, že kostelík postrádá všech cenných architektonických detailů a že ani zařízení jeho — mimo starou kazatelnu, která by se přenesla do nového kostela — nijak nevyniká. Proti tomu přátelé uchování tohoto kostelíka uváděli jeho jistě zajímavý a pro naše dřevěné stavby kostelní velmi charakteristický celkový ráz. Agitaci jejich podařilo se zatím aspoň oddáliti zboření vrbického kostelíka, až by ústřední komise pro zachování památek zjistila, zda by kostelík přece nezasluhoval zachování.

—

Na zachování dřevěného kostelíka v Hodslavicích povolilo ministerstvo kultu a vyučování pro opravy, jež je nezbytno ihned vykonati, 500 kor. a na udržovací výdaje další po 200 kor. ročně.

—

Schweizerische Gesellschaft für Volkskunde vydala právě dotazník o poměrech staré zemědělské výroby ve Švýcarsku.

—

V Paříži uspořádá se výstavka lidových krojů čelných národů evropských i zámořských. Kroje nevystaví se in originali, nýbrž miniaturní jejich kopie — na loutkách. Z Čech bude na výstavce loutka v kroji kozáckém, pořízená slč. L. Tesařovou za přispění pí A. Jehličkové. Mimo to budou kroje znázorněny i obrazy a kresbami, z nichž byly zaslány sl. Tesařovou do Paříže reprodukce Liebscherovy a Gardavské.

—

Komité švýcarské lidovědné společnosti (německo-francouzské), jež ustavilo se pro sbírání lidových písní německých ve Švýcarech, sebralo dosud — v běhu několika měsíců — nad 5000 písní. Nyní utvořila se při společnosti té i komise pro sbírání lidových písní francouzských ve Švýcarsku.

—

V září 1909 bude se konati ve Št. Hradci schůze něm. filologů, na níž chystají se navrhnouti pp. Meringer a Schuchardt, aby vytvořila se sekce pro věcnou

lidovědu („sachliche Volkskunde"). „Již Jakob Grimm" — praví odůvodnění — uváděl jedním dechem „slova" i „věci", ale teprve poslední léta jasně doložila, že bádání jazykové jako nutného svého doplňku potřebuje bádání věcného, že etymologie nemůže postrádati znalosti „věcí", že to, čím je archeologie pro klasickou filologii, musí býti po svém způsobu obdobně vytvořeno i pro ostatní filologické discipliny. Věcná lidověda poskytuje k tomu prostředky. Proto má se zvláštní sekce shromáždění věnovati bádáním o prvotných zaměstnáních (rolnictví, rybářství, pastýřství), o domě a jeho nářadí, jakož i o pracích konaných původně po domácku (šití, předení, tkaní, pletení a pod.). „Omezení na uvedené části všeobecné lidovědy je odůvodněno tím, že dotčené otázky jsou dnes — i pro školu — středem zájmu, i tím, že je nemožno všechnu bohatou obsáhlost lidovědy pojmouti v daný rámec. Utvořiti samostatnou sekci pro věcnou lidovědu doporučuje se i proto, že jinak její předměty nebyly by projednávány jako na př. duševní produkty lidové (pověsti, pohádky, zvyky, a pod.), na něž dojde v sekcích jiných." Souhlasné projevy přijímá Rud. Meringer (Št. Hradec, Universita) — Národopisný Věstník upozornil již (II., 65) na význam a důležitost vzájemného postupu a spolupráce filologie a národopisu článkem dra Janka „O slovích" a „věcech" slovanských v ohledu národopisném."

—

Dne 27. čce — 6. srp. 1908 uspořádá se v Ženevě IX. mezinárodní sjezd pro zeměpis. Mezi 14 sekcemi, jež jsou projektovány, bude devátá sekce věnována antropologii a etnologii. Mezi přednáškami ohlášenými shledáváme themata nás blíže zajímající o jižních Slovanech, o národopise balkánského poloostrova, o antropologii Bulharů, mimo to o cikánech. Jsou také všeobecnější temata na programu: „nemoci a jich kulturně-historický význam", „právo a společnost v jich poměrech k zeměpisu".

—

Dle mapy Perthesovy německé jazykové oblasti ve střední Evropě, jejíž vydání Národopisný Věstník již zaznamenal, odhaduje se počet Němců území středoevropského i s Nizozemci a Flámy dohromady, ačkoliv tito tvoří zvláštní celky kulturní a politické, na 82,600.000 duší. Z nich žije v Německu 57,600.000, v Rakousku 10,200.000, v Hollandsku 5,600.000, v Belgii 3,600.000, v Uhrách 2,200.000, ve Švýcarsku 2,400.000, ve Francii 500.000 a v Lucembursku 200.000.

Zprávy o museích a společnostech národopisných.

Společnost Národop. Musea Českosl. konala v neděli dne 22. března svou valnou hromadu za poměrně hojné účasti členstva. Zprávy funkcionářů, jež byly valné hromadě předloženy a jež jsou připojeny k tomuto číslu Národop. Věstníku, byly schváleny jednohlasně. V jednání vzpomenul předseda s díky zejména intervence posl. J. Maštálky v rozpočtovém výboru říšské rady pro zvýšení subvence Národopisnému Museu. Při volných návrzích byly odkázány radě, aby je uvážila a — bude-li možno — jim vyhověla, návrhy p. arch. Vondráčka 1. aby s valnou hromadou se spojovala odborná přednáška, 2. aby do roka se vždy pořádaly 2—3 občasné výstavky, 3. aby do rady byl časem přibrán i některý z mladších výtvarných umělců. Doplňovací volbou, kterou na to vykonala valná hromada, byli opětně vysláni do rady odstupující členové pp. univ. prof. dr. A. Kraus, univ. prof. dr. L. Niederle, arch. V. Roštlapil a univ. prof. dr. V. Tille. — Předsedou rady musejní byl zvolen prof. dr. A. Kraus, místopředsedou prof. dr. J. Jakubec, pokladníkem tov. A. Haeusler a jednatelem prof. dr. V. Tille. — Rada Společnosti N. M. Č. zakročila obšírným rozkladem u J. M. arcib. Fr. Bauera v Olomouci pro zachování kostelíka Nejsv. Trojice ve Val. Meziříčí. — Svaz pro povznesení návštěvy cizinců připověděl, že v novém vydání svého Průvodce po Praze otiskne některé reprodukce pohledů na musejní sbírky. Mimo to zařadil do své souborné vstupenky kupon, opravňující k sníženému vstupnému do sbírek Národop. Musea s příslušným upozorněním na museum to. — Člen musejní rady prof. K. Chotek navštívil musea plzeňské a klatovské; tajemník

musejní A. Žalud navštívil museum městské a školní museum hosp. Akademie v Táboře a sbírky N. J. P. v Malšicích.

—

Sbírky městského musea v Praze rozmnoženy byly v roce 1907 o 650 předmětů, takže čítají nyní úhrnem 16.400 inventárních čísel. Sbírky prohlédlo, když zrušeno bylo dosavadní vstupné a zaveden byl denně mimo pondělí a čtvrtek volný vstup, 20.861 osob. Náklad na museum obnášel 27.262 K; z nichž na služné připadalo 12.779 K, udržování musea 4311 K a na nákup a instalaci předmětů 10.172 K. V nejbližší době vydá se nový musejní katalog. Pokud jde o místnosti v kostele sv. Martina, doporučilo kuratorium měst. musea městské radě, aby kostel ten, bude-li zaň žádati vážná společnost, která zaručí poučnou výstavu o době husitské, společnosti té byl propůjčen, aby však poučná výstava ta nejmenovala se museem, aby obecenstvo nebylo v omylu vůči ostatním museím.

—

Historické museum v Plzni počne příštím rokem vydávati ročenku musejní: Sborník, jenž bude obsahovati vědecká pojednání ze všech oborů historie a geologie západních Čech, především Plzeňska, jakož i zprávy o nálezech archeologických, literatuře, dotýkající se západních Čech a výroční zprávu musejní. Ročenka bude o 10 arších.

—

Musejní spolek v Novém Bydžově konal řádnou valnou hromadu dne 8. února t. r. Z jednatelské zprávy zaznamenáváme: Spolek čítal r. 1907 3 členy čestné, 35 zakládajících a 104 činné. — Vedle systematických prehistorických výkopů v okolí Nového Bydžova a sbírání starých památek městských věnuje spolek pilný zřetel památkám lidovým. V minulém správním roce získal řadu předmětů darem i koupí. Z nově získaných předmětů uvádíme: Vykládaný prádelník se zasklenou skříní, jiný vykládaný prádelník s letopočtem 1794 v horní desce, zlatý čepec, cetkové jehlice do vlasů, hřebeny, sbírku holubinek, psané modlitby z počátku XIX. st., hliněnou mísu malovanou atd. Většina času věnována přestěhování sbírek z prozatímní místnosti do nových sálů, věnovaných museu městskou spořitelnou. Národopisné předměty umístí se tu ve dvou odděleních. — Konečná úprava sbírek bude as počátkem června hotova a otevření musea v nových místnostech bude zároveň oslavou jeho dvacetiletého trvání. *Stý.*

—

V Nové Pace zakládá se právě městské museum, které bude obsahovati oddělení přírodovědné, archeologické, historické a lidovědné. Později bude přiřazeno i oddělení obchodně-průmyslové. Uspořádání oddílu přírodovědného děje se pod dohledem prof. dra Ant. Friče.

—

„Zvěsti ze Soběslavě“ při zprávě, že v Pelhřimově se letos opětovně jedná o založení místního musea, poznamenávají, že museum v Pelhřimově se zakládá již od roku 1890. Ba v roce 1901 konala se i ustavující valná hromada musejního spolku, k němuž se přihlásilo 17 členů — a dost. Po ustavující valné hromadě myšlenka místního musea opět — usnula. A Pelhřimov je město, v němž je více než 35 let vyšší střední škola! Nyní byl musejní spolek obnoven a zvolen předsedou jeho Dr. Ant. Linhart, jednatelem prof. Karel Jun. Spolek uchopil se nyní rozhodněji sběratelské práce, k níž volá zvláštním provoláním v krajinských listech všechny své spoluobčany.

—

V Krumlově Českém bylo založeno městské museum, z jehož prvých, dosud nepočetných sbírek v obor národopisný patří m. j. některé železné kříže hřbitovní a cechovní truhlice.

—

Matice Moravská rozeslala s posledním číslem svého Časopisu výroční zprávu za r. 1907. Z publikační činnosti sluší uvésti mimo vydávání Časopisu Matice Moravské spis Černého a Váše „Moravská jména místní“. Mimo to koná přípravné práce ediční „komise na vydávání historických památek moravských“,

jež dohodla se o rozdělení vydavatelské práce se zemským archivem. V Zemském Museu Františkově uložila v uplynulém roce Matice Moravská svou cennou sbírku mincovní, pocházející z odkazu dra B. hr. Sylvy-Tarouccy. Rovněž knihovna matiční, jež čítá nad 3500 svazků, byla uložena a dána ve správu zemské knihovně při Moravské Musejní Společnosti. Členů měla Matice 823, jmění základního 18.822 K 97 hal., výdajného 2073 K 22 hal. Výdaj celkový byl 8054·52 K, příjem 6682·71 K.

—

Moravský archeologický klub konal 1. března svoji prvou valnou hromadu ve Vyškově. V uplynulém roce vydal dvojí publikaci: zprávu o svém sjezdě v Litovli 1907 a populární spisek Černého „O pravěkých dobách na Moravě" s dodatkem Procházkovým „Ochrana památek pravěkých". Mimo to vydal čtyry pohlednice s motivy z moravské archeologie. Dále konal 20 přednášek populárních a 7 odborných, uspořádal dvojí výstavku, sjezd a organisuje vykopávky, kteréž dosud konali soukromníci. Pro r. 1908 chystá výstavku v Lulči a na výstavě v Kroměříži chce předvésti celou archeologickou činnost moravskou a její výsledky. Příjem byl 530 K a vydání 206·18 K. Členů má archeol. klub 103. Orgánem jeho, jenž se dostává všem členům jako členský podíl, je revue Pravěk.

—

Moravská musejní společnost zakoupí větší kolekci vyšívaných čepců jihlavských. Mimo to se usneslo na poslední své schůzi její kuratorium učiniti předběžná šetření pro zařízení fonografického archivu, který by sloužil předem úkolům lidovědným.

—

Stará radnice v Prostějově bude adaptována pro účely městského musea, jež v ní bude celé umístěno.

—

Jubilejní výstava v Kroměříži, jež se uspořádá v létě letošního roku, bude obsahovati i oddělení národopisné.

—

Na poslední valné hromadě Ševčenkovy společnosti vědecké ve Lvově dána byla výboru z podnětu předsedy prof. M. Hruševského direktiva, aby konal přípravy k založení veřejného ukrajinského musea pro archeologii, historii a národopis. Spolu bylo usneseno podniknouti kroky o spojení s knihovnou a museem spolku „Prosvita". Výdaje Ševčenkovy Společnosti v posledním roce byly 63.000 korun, z nichž 47.100 K připadalo na vědecké publikace. Vedle činnosti publikační a národopisných prací organisuje se soustavné sbírání materiálů pro dějiny kozáků, jež počalo již pracemi v archivech v Kijevě, Charkově, Moskvě, Petrohradě, Varšavě, Krakově a ve Vídni. Nově se při Společnosti ustavila statistická komise, jež chystá se vydávati své vlastní publikace. V publikacích zastavena byla historická knihovna a počato na jejím místě s vydáváním ukrajinsko-ruského archivu.

—

Museum für Völkerkunde v Berlíně, jež bylo založeno r. 1886 pro etnografii a prehistorii, netušeně vzrostlo. Proto stalo se naprosto nezbytným některá jeho oddělení osamostatniti. Letos činí se k tomu prvý krok. Oddělení praehistorické přenese se do samostatného musea v Dahlemu, jehož ředitelem již byl jmenován Dr. Schuchhardt. Dr. Schuchhardt byl spolu pověřen dohledem na vykopávky v celém Prusku, aby jeho osobním zasahováním mohla býti dle potřeby paralysována žárlivost museí krajinských proti museu ústřednímu. Pokud jde o etnografii, i z její sbírek později některé umístí se v samostatném dalším museu v Dahlemu. Vyřadí se totiž oddělení americké a oddělení německých kolonií. Dle toho by v Berlíně zbylo v dosavadním museu für Völkerkunde pouze oddělení indické a oddělení východoasijské.

Vychází péčí publikační komise Společnosti Národopisného Musea Československého, nákladem Společnosti NMČ a za vydavatelství a odpov. redakce prof. dr. J. Polívky. — Papír ze skladu České společnosti pro obchod a průmysl papírnický G. Wiesner, Dufek & spol. v Praze. — Tiskne Alois Wiesner, knihtiskař České Akademie císaře Františka Josefa I. pro vědy, slovesnost a umění v Praze.

Jak soudíme dnes o starých Indoevropanech?

Část II.

(Dokončení.)

III. O životě a osvětě starých, jazykově ještě spojených Indoevropanů.*)

Mohlo by se zdáti, že někteří spisovatelé (jako *Hirt*) a také my v kritickém tomto referátě nepočínáme si methodicky dosti správně, když určili jsme napřed, arciť jenom přibližně, *pravlast* Indoevropanů jazykově ještě spojených a teprve nyní, jaksi ex post, podáváme vylíčení dávné *osvěty* jejich; mohlo by se zdáti, že *Schrader*, jenž zvolil postup opačný, předem si už zabezpečil výsledek jistější, těsněji přiléhající ke skutečnému obrazu neb obrysu kulturnímu, pokud se ho vůbec mohl dopídíti. Ale tomu není tak: každý spisovatel, který nám kreslí život starých Indoevropanů, při vlastním, podrobném provedení onoho obrázku nutně počítá již s více méně určitou lokalisací jeho, kterou — po vykonané ovšem počáteční synthesi a dedukci — prostě a n t i c i p u j e, dávaje se v otázkách sporných zhusta i ovládati předpojatým, t. j. předem zaujatým stanoviskem svým. A přece jest opravdu průkazných a k určitému umístění nutkajících stránek života staroindoevropského tak málo, za to nejistoty a nepřesnosti, o m y l n o s t i v příslušném usuzování (srv. minule pod II.) tak mnoho, že zdá se mi býti východiskem z toho všeho přímo spásonosným, odloučiti a odpoutati na chvíli otázku jednu i druhou od sebe a zejména v referátu, jenž chce býti objektivní a vytýčiti výtěžky především hotově positivní, osvětliti nejdříve veškery stránky dávné kultury oné *bez výlučného ohledu k definitivnímu umístění jejímu.* To může se opět státi toliko kritickým srovnáním dvou tak protichůdných směrů, jaký jest *Schraderův* a na druhé straně *Hirtův*; rozdíl bude však tenkráte v tom, že bude lze vyznačiti a oceniti též velké zásluhy S c h r a d e r o v y, co se tkne hojnosti materiálu a i kladných výzkumů na užším poli kultury vlastně indoevropské — tedy zásluhy spisovatele, s jehož zásadami jazykozpytnými a lokalisací pravlasti nemohli jsme ve všem souhlasiti. Stanovisko H i r t o v o, který ještě více než Schrader opírá se o všeobecnou kulturní historii a jenž osvětu indoevropskou přímo stotožňuje neb aspoň v podstatě parallelisuje s osvětou e v r o p s k o u, odkrytou v nálezech archaeologických, bude i nám platným prostředkem, účinnou protiváhou proti j e d n o s t r a n n é m u snad nazírání tomu, jakoby kultura indo-

*) V I. části (str. 85 n.) stala se dvakrát zmínka o indoevropských skupinách *centum*-ové a *satəm*-ové, aniž nefilologům vyložen podstatný rozdíl mezi oběma. Dodatkem zde připomínám, že běží o pradávné ba nejstarší dialektické rozrůznění prajazyka indoevropského podle toho, jak v každé z těch skupin se obrážely prvotné souhlásky t. zv. hrdelné a to: předopatrové či palatální (na př. $\hat{k}$), zadopatrové či velární (k) a labiovelární, totiž velárky s retným zaokrouhlením (k^u). V jazycích *centum*-ových (v keltštině, germánštině, italštině, řečtině) předо- a zadopatrové souhlásky splynuly a mají střídnice vůbec jen *velární:* z původního $*\hat{k}ṃtóm$ „100“ vzešlo řecké *ἑ-κατόν*, lat. c e n t u m (vyslov „kentum“), germánské *hund-;* labioveláry zůstaly odlišeny od ostatních. V jazycích *satəm*-ových (v baltoslovanštině, albánštině, thračtině, arménštině, arijštině) splynuly zase souhlásky velární a labiovelární v jediné velární, za to předopatrové obrážejí se odlišně jako s y k a v k y: totéž $*\hat{k}ṃtóm$ dalo staroindické *śatám*, avestské s a t ə m, slovanské *sъto* „sto“.

evropská byla ve všem všudy něco sui generis, jakoby jevila většinou prvky samorostlé, neklíčící také jinde u jiných plemen v životních poměrech, stejně neb aspoň podobně podmíněných. Ne, toho třeba se vyvarovati: dlužno poznati, z kterých osvětových prvků a živlů obecných, po všem světě a zvláště u národů primitivních rozšířených, vyrostla i vzmohla se osvěta praindoevropská tak, že už tenkrát a čím dál více jeví se nám jako produkt nový, hodnoty bez odporu značné, chovající vzácné v sobě zárodky dalšího pokroku a zdokonalení. V drobných kapitolkách následujících budeme hleděti alespoň v hlavních rysech seznámiti se s nimi blíže.

1. O hospodářské formě Indoevropanů.

Dnes, kdy proniklo přesvědčení, že zkrocení zvířat a chov dobytka nemusí nutně předcházeti hospodářskému stupni primitivního zemědělství, kdy dokonce někteří pokládají nomady za zdivočilé zemědělce, netřeba se také vzpírati uznání byť zcela prosťounké orby u Indoevropců již od dob, kdy přestali býti výhradnými *lovci* (v krajinách přímořských též *rybáři*), ač ovšem o těchto nejdávnějších jejich poměrech hospodářských nic bližšího nevíme. V dobách však, kam my obracíme pátravé zraky své, indoevropský způsob hospodářský nebyl již dávno — při vší primitivnosti — tak jednoduchý, že by se dal vystihnouti jedinou formulkou, jediným nějakým heslem. Jednotlivosti, jež budou uvedeny později, dají nám jistě za pravdu; zatím buďte vytčeny v rysích více povšechných hlavní prvky, skládající život onen někdejší.

Především dlužno za souhlasu všech dnešních badatelů připomenouti, že každý útvar hospodářský je podmíněn ne vzděláním nositelů jeho, nýbrž přírodními či životními podmínkami území obývaného: podle toho nelze předpokládati, že by Indoevropané byli ve všech končinách pravlasti své dospěli osvěty jednolité, hospodářského stupně naveskrz stejného. Arciť jeden stupeň také u nich převládal, a tím bylo (jak uvidíme doleji) zemědělství vyšší, pěstované již pomocí jakéhos *pluhu* i *skotu* a spojené s úsilovným chovem jistých užitkových *zvířat domácích*. To tedy byl vrchol, výkvět staré kultury indoevropské, odkud pak snadno stoupali výš a výš. Platí to s naprostou bezpečností o Indoevropanech *západních* (evropských a spolu o Arménících), a toliko o Indoiráncích Schrader, Winternitz a de Michelis se domýšlejí, že převahou chovali dobytek, onoho vyššího zemědělství nedosáhše. Pokrok jest však znamenati v tom, že dnes už žádný vážný badatel nevěří ve vlastně nomadický způsob života za posledních dob prajazykových, tak že tehdy Indoevropejci dojista nebyli ani kočovnými pastýři ani nomady jízdnými. Výlučně stepní obyvatelé tito nechovají totiž skotu, ale jen *ovce, brav*; arciť také u Indoevropců nejstarším zvířetem domácím byla *ovce* a slovo pro „dobytek“ (stind. *páśu*, lat. *pecus*, gotské *faihu* „Vieh“) značilo původně „stádo ovcí“ — plyne tedy odtud poznání, že ovce teprve časem byla skotem zatlačena s čelného místa v chovu dobytka, zdali spolu s přechodem Praindoevropců od živobytí ryze nomadického ke stupni hospodářství již kombinovaného, jak Schrader (I.[3], 201 a II.[3], 2, 219) vykládá, těžko říci.

Na všechen způsob však sjednocení Indoevropané vyznačovali se hospodářskou formou celkem dualistickou, za níž ještě později lov a dobytkářství připadávaly statným, volným mužům, zemědělství naproti

tomu osobám sociálně poníženým, slabým (ženám, dětem, otrokům). *Schrader* vysvětluje zjev ten převahou dobytkářství, jehož vedlejším, svobodníky z pravidla opovrhovaným doplňkem teprve byla orba; *Hirt* prohlédá hloub a stopuje od počátku indoevropské rodiny, již nutně máme za prastarou, rozdělení práce a výživy mezi muže, již zprvu pro sebe lovili a pásli, a ženy, které sobě a dětem sbíraly nejdříve kořínky a jinakou potravu rostlinnou (žaludy a vůbec lesní plody), provozovaly potom i nejprostší orbu (t. zv. klučové hospodářství, kopinářství, Hackbau), připravovaly z plodin pokrmy, ba i jedly a obětovaly odděleně. Teprve pluh, tažený skotem, řídíval spíše muž. Podle Hirta zemědělská práce nebyla teprve z opovržení přikazována ženám, nýbrž patřila jim, zrovna jako ostatní péče o děti, od prvopočátku i zdála se proto muži cizí, jeho nedůstojná — výklad, který bez odporu hoden uvážení dalšího.

Jest otázka, které stránce tehdejšího kombinovaného, obapolného hospodářství příslušela větší důležitost společenská, t. j. větší ano rozhodující vliv na zřízení rodinné a společenské, zdali chovu dobytka čili zemědělství, jež podmíněno větší menší usedlostí. A tu proti Schraderovi, který stlačuje váhu stránky zemědělské na míru nejmenší, dlužno vyznati, že samo zřízení velkorodinné, zádruha v nejširším slova smyslu, kotví již v nižším způsobu orby, že zřízení toho vůbec není u nomadů; zádruha indoevropská, právě tak jako dosud *jihoslovanská*, spojena je přirozeně s t. ř. uzavřeným hospodářstvím domácím, jak *Bücher* (Entstehung der Volkswirtschaft[3], str. 108) nazývá útvar hospodářský, když všecky potřeby životní dobývají a upravují se doma, uprostřed velké oné rodiny spřízněné. Zvláštní zručnost a mnohostranná umělost jednotlivců je toho nezbytnou podmínkou, a jenom když síly jedné velkorodiny nestačí, aby zdolaly veškeru práci, zvláště polní, spolčují a sdružují se sousedé mezi sebou, jak příklady toho opět máme u Rusů (*artěl*), Bulharů (*četa, družina*) a Srbů (*moba*). Schrader naproti tomu silně akcentuje stinné stránky tehdejší orby, k nimž později rovněž přihlédneme, které však zatím nemění nic na poznání, že nejméně v 1. polovici II. tisíciletí před Kr. zemědělství a to vyšší stupeň jeho (orání pluhem, *Pflugbau*) byl Indoevropci dosažen.

Vedle hospodářství, založeného všeobecně na úsilovném přičinění a práci, objevuje se v dobách historických a tudíž nepochybně i předhistorických buď námořní nebo pozemní lupičství, které přivlastňuje si výtěžky práce cizí. Proti tajnému oloupení, t. j. krádeži, lup zjevný neb násilný nepokládá se zprvu za nečestný, jak vidíme ještě u Homera. — S lupičstvím příbuzno jest trvalé ovládnutí a podrobení cizího národa i země, při němž se zpravidla základní forma hospodářská národa podmaněného nemění; vítězové přejímají úkol obhájení, poražení úkol vyživení nového celku. Tím během vznikají různé *vrstvy* nebo *stavy*. O tom o všem z dob prajazykových nic nevíme; za to se zvláštním zřetelem k posledním pracím *Peiskerovým* uvedu zde názor *Hirtův* („Idg." I., 269) o Slovanech, kteří mu na uv. m. slouží za eventuálně platnou *parallelu* poměrů staroindoevropských: Wir kennen einen indogermanischen Stamm, bei dem sich ein eigentlicher *Adel* so gut wie gar nicht findet, das sind die *Slaven*, und es ist wohl glaublich, dass sie verhältnismässig *unvermischt* geblieben sind, weil sie in Gebiete wanderten, die nur eine sehr dünne Bevölkerung gehabt haben mochten.

* * *

2. O zemědělství a polních plodinách indoevropských.

O nižší orbě, pěstované na *„kopaninách“* a dosvědčené při nejmenším pro přechodní údobí od staršího k mladšímu věku kamennému, jazykozpyt nevypráví nám ničeho; ten svědčí rozhodně již opanovavší orbě vyšší pluhem, skotem a *vozem*,*) kteryžto způsob a to dosti vyvinutý jest ověřen také nálezy neolithickými, současnými asi s vlastním údobím prajazykovým. Schrader připisuje ovšem proto, že společných rovnic zemědělských na evropské i asijské (indoiránské) straně jest značně méně, větvi asijské vedle chovu dobytka pouze „stopy orby“ a to orby zajisté nižší, odkazuje specielně Indoiránce do stepnatých krajin jihoruských a přirovnávaje posici jejich i ostatních Indoevropejců, provozujících orbu pluhem, k někdejšímu rozpoložení jednotlivých kmenů Skythů — přirovnání, které není bez zajímavosti a průkaznosti pro Arijce třeba pozdější, putující, když už nebyli v prajazyku sdruženi s větvemi ostatními. Schrader zapomíná, že také v arijštině jsou prastará, obecně indoevropská slova pro *jho* a *vůz*, předměty tudíž, které vedle skotu jsou určeny především k orbě a ne k dopravě při stěhování, po případě (vůz) k bydlení. Krom toho, jak už Hirt poznamenal, hořejší usuzování z nedostatku společných terminů je zbraní vlastně dvojsečnou, vzpomeneme-li sobě, že ani nejrozšířenější evropské výrazy pro *„mléko“* a zvláště evropský význam „dojiti“ při kořeni **melĝ-* (původně „tříti“) rovněž nesahají na území indoiránské; a přece o tom, že společnou hospodářskou formou veškerých Indoevropců byl chov dobytka, Schrader (a vůbec nikdo) není v pochybách.

Týž autor, zkoumaje technickou vyspělost tehdejšího (podle něho podstatně evropského) zemědělství, vytýká na základě historických zpráv Caesarových a Tacitových jednak běžnou tenkrát soustavu, nazvanou *„wilde Feldgraswirtschaft“* (letní obilí se sklidí a po žních pole zaroste travou), jednak s tím souvisící nedostatek *soukromého majetku pozemkového*, jak jej při „zádruhách“ nalézáme všude, který však jako při ruském *„miru“* nutně byl prý překážkou každého pokroku v příhodném pěstování půdy a také překážkou nějaké trvalejší příchylnosti k „domácí hroudě“; naopak, staré národy vyznačoval prý spíše zvláštní „pud kočovný“, a jako jiní o Řecích a Germánech, vypráví podobně Prokopios i o Slovanech (**Σκλαβηνοί**), že bydlili daleko od sebe v bídných chatrčích a že každý měnil často své bydliště. Pravé usedlosti tenkrát tudíž nebylo a také nebyli dostoupili posledního stupně zemědělského, *pěstování stromů*, po případě *zahradnictví a zelinářství*. Vlastí tehdejšího zemědělce jest velkorodina (srv. ruské *ródina* „domov“ vedle běloruského *ródzina* „příbuzenstvo“).

Tím vším jsou zajisté odkryty dost *primitivní* poměry někdejšího zemědělství i *vyššího*, o nichž ovšem není ještě řečeno, že vládly bezpodmínečně všude. Neboť zprávy starých autorů zůstávají přec jen kusé, a co se týče Schraderem uznaného pudu stěhovavého, lze věc objasniti ještě jinak, přírodními a životními poměry tehdy danými; mimo to staří spisovatelé zastali Germány, Slovany většinou se pohybující, tedy v prvopočátcích nebo v plném proudu „stěhování národů“. Přes to netřeba se pozastavovati nad jistou primitivností orby, jejímž hlavním nástrojem bylo *rádlo* bez součástek kovových, tedy zhotovené z větví nebo kleče (srv. stať mnou uveřejněnou zde

*) Od nynějška předměty hodnoty *kulturně-historické*, nazýváme-li je dosud starobylým slovem původně prajazykovým, budou vždy vyznačeny tiskem *kursivním*.

loni, ročn. II., str. 70 n.); vše ostatní, co podmíněno znalostí *železa* a dokonce vynálezem pluhu opatřeného *koly*, jsou právě vymoženosti další, doby pokročilejší. Na druhé straně nálezy a snad sám jazyk (gotské *maihstus* „Mist" ~ lit. *méžiu* „hnojím") ukazují na hospodářské již upotřebení *hnoje*, tedy na pečlivější úpravu půdy, k níž podnět dán byl samým pasoucím se dobytkem a jíž podle všeho žádalo sobě pěstování *lnu* v dobách už prajazykových.

Počet polních plodin a užitkových rostlin odpovídá rozhodně vyššímu stupni orby, ba právě uvedená kultura lnu jest pro něj přímo význačná. Jména oněch rostlin jsou převahou prajazyková; jedinou závadou, pozorovanou při všech přírodninách, jest kolísavý, neurčitý význam některých, k nimž patří zejména čtyři slova asijsko-evropská: *) na př. stind. *yávas* „obilí, zvláště ječmen", avestské *yava-* „obilí, z něhož se dělá pivo" (v nové perštině „ječmen", v ossetštině „proso") a lit. *javas* „símě", plur. *javaĩ* „obilí", řecké ζειά „Spelzweizen", irské *eorna* „ječmen" — ale také slova výlučně evropská, na př. stcslov. *bъrъ* „druh prosa", *brašьno* „jídlo" (v dialektech též „mouka"), lat. *far* „Spelz", *farīna* „mouka", stseverské *barr* „ječmen", gotské *barizeins* „ječný", staroirské atd. *bairgen* „koláč, chléb". Avšak i rovnice tyto, více méně neurčité, svědčí vesměs již rostlinám kultivovaným, a z nich, zejména však z několika rovnic dalších, co do hodnoty přesně určitelných, plyne dávné a ovšem místními poměry vždy podmíněné pěstování se strany Indoevropanů: 1. ječmene (vlastní rovnice prajazyková je lat. *hordeum* a něm. *Gerste*, snad řecké κριθή); 2. pšenice (rovnice ovšem nejednotná: cslov. struské *pyro* „far, milium", lit. *púrai* „Winterweizen", řecké πυρός „pšenice, obilí"); 3. prosa (z pratvaru **psō̃ro*, z něhož i lit. *sóra* a stpruské *prassan*; snad původně „Mahlfrucht", srv. lit. *málnos*); 4. ovsa (lat. *avena*, stslov. *ovьsъ*, lit. *avižà*, lot. *auzas*, stpruské *wyse*; vedle toho starobylé, jen po severní Evropě spřízněné sthněm. atd. *habaro* „Hafer"); 5. snad i žita (je-li totiž rovnice: stslov. *rъžь*, něm.-germ. *Roggen*, lit. *rugỹs* vedle thrackého βρίζα opravdu prajazyková); 6. najisto lnu (stslov. *lьnъ* souhlasí s řeckým λίνον, lit. *lìnai*, souvisíc též s lat. *līnum*, irským *līn*, sthněm. *līn* „Lein"). K tomu přistupuje nejspíše původní rovnice prajazyková pro *mák* (sthněm. *mago*, řecké μήκων atd.), dále dvé rovnic, založených asi na prastarých výpůjčkách od východu, totiž pro *bob* a hrách (sthněm. *araweiz* atd. „Erbse"); vzhledem k ostatním řádům zasluhují zmínky opět rovnice as ryze prajazykové pro *řepu* (Mohr-*rübe*?), dále pro rostlinu česnekovou (ruské *čeremšá*, lit. *kermùszė*, irské *creamh* „druh divokého česneku" a řecké κρόμυον „cibule") a pro jednu neb více rostlin dýňovitých, *tykvových*, o čemž už v II. kapitole byla řeč. V obou posledních případech jest více než pochybno, zda-li to vůbec byly rostliny kultivované.

Mezi uvedenými druhy obilními, uvážíme-li vše (totiž převahu v obětech, užití za nejmenší váhu a míru délkovou, konečně užití k výrobě piva), ječmen byl pravděpodobně plodinou nejpřednější, nejrozšířenější. *Hoops* z této okolnosti chtěl dokonce usuzovati, že pravlastí indoevropskou mohlo býti území s krátkým toliko létem; proti tomu namítá teď *Schrader*, že ruskými nálezy *Chvojkovými* prokázána byla při středním Dněpru rovněž neolithická orba ječmene, pšenice a prosa (II.,[3] 2, 197). Jazykozpyt množstvím starobylých výrazů pro „ječmen" nepraví nám sice ničeho o pra-

*) Pouze v této kapitolce uvádím obšírněji, jaksi *ukázkou*, linguistický materiál, na základě jehož usuzujeme a konstruujeme; všude jinde udávám jen výsledky s označením jistoty neb pravděpodobnosti jejich.

vlasti, ale dokazuje mnohostranné užívání a tudíž *převahu jeho faktickou*, což ovšem nevylučuje, že pšenice sama o sobě mohla Indoevropanům býti známa déle. Rovněž nevíme, odkud vlastně pranárod nabyl znalosti hlavních obilních druhů a jejich kultivování, druhů totiž, které jsou společny území evropskému, západo-asijskému a severo-africkému; Hirt (l. c. I., 281) pomýšlí právě pro tyto druhy (pšenici, ječmen, proso, též len) na východisko jižní, pro ostatní (žito a oves, na jihu neceněné, a pro vůbec pozdější, snad původně finskou *konopi* „Hanf") na původ východní. Vedle rostlin kultivovaných byly tenkrát za účelem potravy sbírány zajisté také rostliny *divoké*, jen že nevíme, které; ještě dnes najde se polívka šťovíková, snad i zelenina kopřivová — a národopis, lidověda měla by si více než dosud všímati pokrmů podobných, způsobilých, aby osvětlily nám poměry pravěké tam, kde jazykozpyt a z valné části též archaeologie se odmlčely (Hirt, l. c., 273).

* * *

3. O lesích a stromech indoevropských.

Při roztříštěnosti názorů o prasídlech starých Indoevropanů nutno zaznamenati souhlas badatelů alespoň v tom, že jak Schrader, tak Hirt *prales* považují za nepřítele člověka, za to území lesnaté stepi (*Waldsteppe*) přímo označují za pravlast indoevropského pranároda (podle Schradera specielně evropské skupiny jeho). Určení toto povšechné je schváliti: naprostý les je překážkou a přirozenou hranicí také kulturní (slova *granica*, *mežda* „mez", *Mark* značila původně as „les"), kdežto území, prostoupené lesy, příznivo jest orbě a mimo to poskytuje všecky výhody lesa.

K těmto patří především palivo (*oheň* také Indoevropci podle *A. Kuhna* křesali *třením* dřeva tvrdšího a měkčího, účelným *vrtáním* jednoho do druhého, Jihoslované zejména z dřeva lipového, jiní Slované z dřínového — oheň ten platí za posvátný), dále materiál k stavbě pevných chatrčí a *domů*, lýko a kůra stromů ke zhotovení oděvu, rozmanitá dřeva, nejrůzněji zpracovaná na zbraně, nástroje a nářadí (srv. řecké **τόξον** „luk" = lat. *taxus* „tis" atp.), tak že vedle parohů a kostí zvířat dřevo stává se universálním jaksi materiálem, znamenajícím rozhodný osvětový pokrok. *Les* (snad = řec. **ἄλσος** „chrám", najisto však *borъ* „smrčina" = stangl. *bearu* „svatoháj") měl nad to vše velký význam náboženský: primitivnímu člověku strom žije, maje svou duši a jsa dokonce sídlem božstva (tak vznikají představy o lesních mužích a pannách, nymfách a dryadách), lesy a háje stávají se přirozenými chrámy bohů, ve kmenech a z kmenů povstávají těmto první chrámy umělé (Schrader a Meringer spojují řecká slova **νεώς** „chrám" a **ναῦς** „Einbaum, loď"), konečně i poražený, otesaný strom, tedy pařez nebo sloup, slouží účelům obětním a náboženským vůbec. Les, bezpečné útočiště před nepřáteli, vyplňoval takto veškeren život Indoevropanů a dodával jemu rázu, který nedobře se snáší s pojmem stepi, co do stromů chudé, v níž podle Schradera pohybovali se od prvopočátku aspoň Indoiránci (II.[3], 2, 221). Ano k lesu a k jednotlivým stromům pojí se ještě dnes celé pletivo lidových názorů i pověr, jež mohou býti jádrem starobylé a mají námi pilně býti stopovány.

Jak nás učí starožitná jména stromů, bohužel ve významu často kolísavá a proměnlivá, Indoevropané znali skorem všecky evropské stromy lesní, z nichž první místo, zdá se, náleželo dubu; ten je také posvěcen nej-

vyššímu božstvu, řeckému Diovi, římskému Juppiteru nejinak než slovanskému *Perunovi*, baltskému *Perkúnu* (srv. lat. *quercus* „dub", v nějž hrom zvláště často sjížděl). Také *žaludy* byly alespoň evropsko-arménským prapředkům dobře známy a vítány dílem jako potrava chovaných jimi *prasat*, dílem též jako strava lidská. Z ostatních stromů jmenuji jakožto význačné a bezpečně dosvědčené: *břízu* (pravlast hledaná nebyla tudíž na jihu!), *vrbu*, *osyku*, *jasan*, *klen*, *olši*, se známým territoriálním omezením buk (slovanské slovo vzato z germánštiny) a tis (v slovanštině prvotné slovo, na př. sthněmecké *īwa* „Eibe", značí „*jívu*"), *jilm*, lípu (sthn. *linta* — ruské *lutъ̈ë* „Lindenwald"), strom jehličnatý a zvláště smrk (slov. *borъ* „Fichte" a cslov. *pьklъ*, lat. *pix* „smůla"), lísku (*Hasel*; srv. též *ořech*), *dřín* (r. *derenъ* = sthněm. *tirn-poum*), planou asi *jabloň* (srv. *jablъko* a *Apfel* s lat. městem *malifera Abella*). O stromech a rostlinách později přejatých vypráví nám ve své knize *Hehn*.

* * *

4. O živočišstvu a domácích zvířatech indoevropských.

Ze ssavců sdružení Indoevropejci znali dravého *vlka*, medvěda, rysa, lišku (zde nebylo jednotné rovnice, ale bezpochyby více výrazů prajazykových), *vydru*, *ježka*, tchoře a lasičku (oba předchůdci naší kočky); dále *losa* a *jelena*, *bobra*, zajíce, *veverku*, *myš*, konečně domácího *psa* (jméno slovanské podobně jako lat. *catulus* stojí mimo obecnou rovnici: řec. **κύων**, lat. *canis* „Hund", stind. *śvā* atd.), skot (stslov. *govędo* a *turъ* „Stier"), *ovci* (srv. *jagnę* a *jarьcь* = lat. *aries*), *kozu* (několikero rovnic), *prase* (pův. „Ferkel" vedle *veprь* a *svinija*) a koně. — Z ptáků znali *orla* a jiné spřízněné dravce, jeřába (stslov. *žeravь* „Kranich"), volavku, čápa, křepelku, *sovu* („*Eule*"), *kukačku*, nějakého *kohouta* (stcslov. *kokotь**) a *tetřeva* (koroptev?), holuba, *krkavce* a *vránu*, sojku, divokou as *husu* a kachnu (stcsl. *ǫtь*), několik ptáků zpěvavých (*kosa* atp.), datle, špačka (v obou posledních případech rovnice latinsko-německé) a j. v. — Z ostatních tříd celou řadu ryb, zejména *úhoře*, *lososa*, sumce (či plejtváka?), *jesetra*, *lína*; *želvu* a mednou *včelku*, *blechu*, veš, *mouchu* (stcsl. *mъšica*), *mravence* a j. pod. —

Fauna indoevropská je tedy dost bohata i souhlasí to úplně s pozorováním ethnografů, že primitivní člověk bedlivě si všímá všelikých zjevů přírodních, zprvu arciť se strachem a bázní skutečnou, vida v nich dobré nebo zlé daimony, později stále aspoň s úctou náboženskou. V té příčině zvláště ptáci jsou považováni za nositele božstva a proroky tajuplné budoucnosti, při čemž samo zjevení jejich s pravé (stslov. *desьnъ*, *destъ* = řec. **δεξιός** atd.) nebo s levé strany zvěstovalo štěstí, po případě neštěstí. Zlověstná byla také *sova* a pak sivý *holub*, smutně vrkající pták zemřelých.

Domácích zvířat bylo sice málo, avšak nejvyšší podle *Hahna* („Die Haustiere") vymoženost počáteční osvěty evropské, zkrocení pode jho *skotu*, byla dosažena dávno. Krocení zvířat nedálo se zprvu pro užitek, často teprve později zjevný (teprve domácí ovce vyniká hustou *vlnou*,

---

*) Domácí náš *kohout* přišel ochočen od východu, z Indie neb Babylonie prostřednictvím Iránců za perských válek teprve; jména mu však byla dávána domácí, vyznačující jej většinou jako „pěvce": srov. stcslov. *pětlъ* s *pěti*, lit. *gaidỹs* s *gĕdóti* „zpívati", gotské *hana* „Hahn" s lat. *canere* a něm. *Huhn* s lat. *ci-cōnia* „čáp" atp.

již nejdříve škubali; srv. uvedené již jednou lat. *pecus* s řeckým *πέκος* „rouno" a *πέκω* „deru") — nýbrž krocení a ochočení děje se s počátku spíše pro kratochvíli a společnost, jak to zřejmě poznáváme u psa a drůbeže (strán kuřat a hus dosvědčuje věc o Britannech výslovně *Caesar*). Jiná otázka podnes nerozřešená jest, jakým postupem krocení zvířat bylo provedeno, zdali byl tu vliv orientu, prastaré kultury asijské, naprostý čili jen částečný tím, že po příkladu východním byla uskutečněna domestikace plemen domorodých, jak *Keller* („Naturgeschichte der Haustiere", 1905) najisto předpokládá o *vepři*.

Vůbec nejstarším domácím zvířetem, jež nalezeno v dánských „hromádkách kuchyňských neb lasturových" (*kjökkenmöddinger*) a z téže přechodní doby mezi starým a novým údobím kamenným u jezera *Ladoga* v Rusku, jest pes, druh a strážce člověka i pomocník jeho při lovu. Druhým prastarým, ba kdysi jediným užitkovým zvířetem indoevropským (srv. shora str. 106) byla ovce, jež mimo vlnu skytala i maso (zvláště také k obětem) a mléko. Byla však zatlačena a zastíněna skotem, alespoň v některých směrech: býk a vůl jest, jako dosud v Bosně, obecným *tažným* zvířetem indoevropským, což jeví se také v náboženském kultu (srv. argivskou kněžku *Hery*, germánskou bohyni *Nerthus*); kráva jakožto dárkyně *mléka* soutěží aspoň s ovcí a kozou. Nade vše jest Indoevropanu, zemědělci chovajícímu hojný dobytek, skot: zpravidla neobětuje ho, ale pokládá jej za vzácný majetek, za měřítko hodnoty a platební prostředek vzhledem k předmětům jiným, zabíjí jej pouze o velkých slavnostech. *Získání skotu, táhnoucího pluh a vůz, bylo bez odporu osvětovým pokrokem váhy největší.*

Proti skotu poněkud v pozadí ustupuje koza, sice ode dávna as zdomácnělá, ale rozšířená spíš sporadicky (srv. však velký význam *kozla* v slovanských *„koledách"*, v nichž tají se vzpomínky na pohanské oběti kozí). Domácím zvířetem Indoevropanů, alespoň evropským a tudíž i slovanským, byl vepř, který nomadům je neznám; neboť vyžaduje doubrav a vůbec větší péče a usedlosti se strany člověka. Schrader z toho, že Indoiránci znali v historických sídlech svých při prastarém slově stind. *sūkará-* a avestském *hū-* (= řec. *σῦς* atd.) toliko význam „kanec", dále z toho, že titíž Arijci nebyli účastni obecné jinak rovnice pro *„sůl"* (viz doleji), usoudil vůbec na zvláštní, téměř nomadický jich život v jihoruské stepi a to od prvopočátku; a přec je možno, že pobyt v stepi byl teprve sekundární, pozdější a že Indoiránci, stavše se orientály, vlivem teprve tím vzdali se nadobro chovu prasat. Posledním „domácím zvířetem" indoevropským byl *kůň*, ne ještě tažný nebo jízdný, nýbrž snad jen pouhý soumar a především zvíře obětní, pojídané také lidmi (i Slovany). Jízdným národem Indoevropejci nebyli; Slované (*Venedi*) na př. jsou *Tacitem* v „Germanii" c. 46 přímo vyznačeni jakožto vojíni pěší, což opět divně kontrastuje s theorií Peiskerovou o pomíšení jejich s jízdnými nomady Turkotatary. Že by podle *Winternitze* indoevropský kůň byl zapřažen býval do *vozu válečného*, výpůjčky kulturní jistě pozdější, Schrader (l. c., II.[3], 2, 157) zavrhl zcela správně. Indoevropané užívali sice masa, z části mléka, dále kůže, šlach koňských, ale chovali zvíře nejspíše ještě v stavu polodivém v menších nebo větších *stádech* (*stado* = lit. *stodas* „stádo koní" = *Stute, Gestüt*) opodál svých obydlí. Vlastní zvířata domácí však brali v zimě k sobě do obydlí, po případě do chléva; v létě je venku ohrazovali nebo pletivem na nohách poutali. Jména *bravъ* (srv. lat. *ferīre*), *skopьcь* (řec. *κόπτω*) a jiná svědčí umění jejich primitivnímu, podnes u Hercegovců běžnému, otloukáním způsobiti zánět varlat a provésti tak kastraci zvířat.

5. O indoevropských potravinách a přípravě jejich.

Poznali jsme vedle *zemědělství*, jež vyžadovalo práce úsilovné (od mýtění a orání počínajíc), jakožto předního činitele hospodářského též intensivní a s menší námahou spojený *chov dobytka*, který je dokumentován také zvířecími obětmi, oděvem z kožíš a srsti (arciť také zvěře) zhotoveným, podrobnou znalostí a ustáleným pojmenováním jednotlivých částí těla zvířecího.*) A priori smíme tedy předpokládati, že také potrava Indoevropanů byla z valné části masitá, což skutečně dotvrzují i zprávy historické. Celkem však strava indoevropská byla smíšená, podmíněná podnebím a vůbec přírodou; při tom je — podle *Hirta* — pravděpodobno, že animalní potrava původně příslušela mužům, vegetabilní však ženám, které ještě v dobách historických přinášejí zvláštní a to rostlinné oběti, které dále zpravidla — také v slovanských a arménských zádruhách — jedí pro sebe, od mužů odloučeně, a jimž zprvu výhradně připadá mletí obilí, pečení chleba, výroba piva.

Lidojedy Indoevropané sotva byli, ač lidské oběti doloženy i u nich častěji. Masité stravy poskytovala jim *zvěř* — kdysi více, v dobách námi stopovaných zajisté již značně méně, snad jen za citelné nouze. Za to vyjmenovaná už dříve *domácí zvířata* byla jim vítána, v krajích pobřežních (při moři a velkých jezerech) nepochybně lovili též *ryby*, což dotvrzeno mimo jazyk pádně archaeologickými nálezy náčiní rybářského. *Vejce* vybírali as ptákům divokým, ale stálým a vydatným, ba přímo předním pokrmem jejich bylo mléko ovčí, kozí, kravské; opojného mléka klisen požívali, vlivem nejspíše východním, v starověku a snad i dříve pouze Iránci, Skythové, staří Prusové. Z mléka připravován as primitivní *sýr*, totiž tvaroh (avestské *tūiri*, řecké **τυρός** a slov. *tvarogъ*). Máme krom toho starobylé výrazy pro syrovátku, dále pro *máslo*, jež vyráběno od indoevropských zemědělců v máselnici jakési, ne v rourách kožených jako od nomadů; požíváno bylo podmáslí, máslo samo sloužilo k *mazání* vlasů a těla (stcslov. *pri-lěpъ* „mast" = stind. *lip*, řec. **ἀλοιφή**) a teprve později ustoupilo, nejdříve na jihu, oleji. *Maso* pojídáno s prvopočátku jen syrové s *krví*, pak — za posledního údobí — v stavu co nejčerstvějším obyčejně na rožni *pečené*, smažené. Zvláštní pochoutkou byly některé vnitřnosti zvířat a nade vše ostatní kostní číž (morek). Také o nějaké polévce, *jíše* (cslov. *jucha*, srbské atd. *juha* = stind. *yūš* „Suppe, Fleischbrühe", totéž v řečt. a lat., dále lit. *júszė* „špatná polévka rybí") máme vědomost, ovšem ne o její vlastní podstatě; neboť nevíme, zdali byla vařena nebo jen z masa na rožni vysmažena. Vařiti uměli, v hliněných primitivních as nádobách, toliko pomocí rozžhavených kamenů („Steinkochen"); to týkalo se zejména mléka, které balkánští Slované dosud tak ohřívají.

Obilní *zrna*, rozemletá nebo vlastně rozmačkaná v ručním mlýnu (*žernovem*; stcslov. *žrъny* = got. atd. *-quairnus*, obé „Mühle"), dávají mouku, kterou nesolenou, později solenou posypávali zvíře obětní. Z ječné neb ovesné mouky dělali a jedli *kaši* (= ř. **πόλτος** ~ něm. *Fladen*), dále připravovali vodou těsto

*) K důkazům dobytkářství praehistorického nenáleží však *Peiskerova* fikce o turkotatarské praporobě starých Slovanů a také ne jeho výklad slova *župa* (= *regio pastoria*); Schrader II.[3], 2, str. 155, 216 a 374 Peiskerovým argumentům důvěřuje, ačkoliv sám (l. c. 374 a 377) podává materiál dostatečný k tomu, abychom *župu* a *župana* uvedli ve spojitost se starodávným zřízením rodinným, s „*plemenem*" (viz v kapitolce 11).

a pekli, pražili v popeli ploský, nezáživný chléb, podobný spíše sucharům, zprvu bez všelikého kvasu totiž; takový chléb nevykynulý obětován bohům. Ještě za dob prajazykových Indoevropci naučili se však vařiti pivo a získali tím *droždí* pro kynutí těsta. Kaši sladili si *medem*; jinak každá rostlinná strava, ubírajíc tělu *soli*, nutně vede k nahrazení jejímu buď v surrogátech nebo v podobě přirozené — a právě o tuto nebyla v Evropě nouze. Proto nalézáme staré slovo prajazykové pro „*sůl*" (lat. *sal*, řec. ἅλς, got. *salt* „Salz", arm. *aɫ* atd.), které — jak víme — schází pouze Indoiráncům: ti najisto kdysi, dříve nebo později, octli se v životních poměrech zcela jiných než ostatní Evropané a Arménci.

Pranárod znal také některé nápoje opojné, zejména medovinu (povědomé nám slovo **medhu-* značilo *med* a i z kvašeného medu upravený as nápoj — týž, který dlouho se držel u Slovanů a dosud je znám na Litvě); vedle medoviny, již zatlačilo, už v pravěku šířilo se pivo (stcsl. *olъ*) z kvašeného ječmene, po případě ze žaludů (na Rusi dosud желудёвы квасъ), s přísadou ne chmele, jenž přichází teprve z východní Asie přes Slovanstvo do Evropy, a také ne sladu, ale kůry dubové, mladého smrkoví atp. Na jihu, u Řeků a Římanů, pivo v historických dobách ustoupilo vínu (jména co do původu záhadného, co do rozšíření semitsko-evropského), na východě přidružilo se nejspíš už k praehistorické medovině kobylí mléko.

* * *

6. O indoevropském oděvu.

Než promluvíme o oděvu a obuvi spojených ještě Indoevropanů, povšimneme si blíže stupně, na němž bylo tehdy *umění*, technika vyráběti ze suroviny látky v nejširším slova smyslu; při tom nebude čtenáři bez užitku srovnání vývodů přítomných se slovanskými etymologiemi *Meringerovými*, jež jsem snesl zde loni (II., str. 65 a 74n.) a na něž vzhledem k této a i následujícím kapitolkám jednou pro vždy odkazuji.

Podle svědectví jazykozpytu, nálezů a historie Indoevropejci (muži mezi nimi) dovedli *kůži* zabitých zvířat *sedříti* a učiniti hebkou, byli tedy začátečníky v koželužství, arciť ne pomocí rostlinného třísla nějakého, nýbrž nejspíše pomocí tuku (tedy zámišnictví) nebo nejvýše pomocí soli, po případě ledku (jirchářství). Mimo to znali též zpracovávati vlákna zvířecí srsti v *plst* (*plъstъ* = něm. *Filz*, angl. *felt*; *falzeń* původně „stoßen"), ač plstění, tak význačné pro nomady asijské, u našich zemědělců patrně ustupovalo umělostem jiným, vyšším, provozovaným z valné části pohlavím ženským. K těm náleží především velice vyvinuté pletení (srv. stcslov. *plesti*, dále *rozga* „prut"), jímž umožněna výroba předmětů nejrozmanitějších, dále z pletení se přirozeně vyvinuvší tkaní [starobylých rovnic je tu několik, srv. stcslov. *sъ-vi-to* „plátno", něm. *weben* atp., některé z rovnic dosvědčují i primitivní tkalcovský *stav* *)] a posléze — když místo lýka stromů a ovčí vlny užito *lnu* — také předení (srv. kromě tohoto slova rovněž starožitné cslov. *nitъ*, *ništa* „niť" a *vrěteno* = střhněm. *wirtil*, staroindickému *vartana* atp.). Rovněž prastaré je *šití* a primitivní methoda

*) Srv. též stcslov. *krosno* „stav" významu obecného, jenž se však vyvinul ze speciálního, obsaženého ve spřízněném řeckém κρόκη „útek", κερκίς „člunek" zrovna tak, jako v stcslov. *tъkati* „tkáti", *ątъkъ* „Aufzug, *outek*" atp., které zjevně se hlásí k *tъk-nąti* „einstecken, vetknouti".

barvení (srv. řecké **ποικίλος** „pestrý", lat. *pingo* „maluji", stind. *píšáti* „zdobí", stcslov. *pьsati* „psáti" atd.), což bylo zprvu — jako dosud v Bulharsku — úkon ženský. Užívány látky po výtce rostlinné, zejména pro modř *Isatis tinctoria* (lat. *vitrum*, něm. *Waid* atp.); prospělo by věděti, které staré způsoby barvení dosud znají v domácnostech.*) Známy byly jistě také síť, ale o dávném způsobu dělati *uzly* by nejlépe nás zpravil opět srovnávací národopis. —

Na základě takto získaném měli bychom nyní přistoupiti k bližšímu popisu indoevropského oděvu; pro nedostatečná svědectví budou však tenkrát údaje naše vesměs neurčité jen, mlhavé. — Ze starobylosti slov *nagъ* „nackt" a *bosъ* = sthněm. *bar* možno bezpečně usouditi, že Indoevropci, snad samým vlivem podnebí, chodili přioděni (jak tomu svědčí další rovnice pro „šaty, šat": stind. *vásanam*, lat. *vestis* atd.) a též *obuti* (sloveso to spolu s lat. *induo*, *exuo* atd. snad téhož kořene jako slovo předchozí). Nejpřirozenější látkou k oděvu byly kůže zvířecí, více méně zpracované, vedle nich kůra stromů a lýko, rovněž nějak upravené. Už v tom zračil se podle všeho rozdíl mezi oděvem *mužským* a *ženským*, pastýřským a zemědělským, rozdíl, který se stále pamatuje ve zpracovávání lnu, ale nikoliv i vlny se strany *žen*. Vlněné a plátěné části oděvu možno tudíž předpokládati najisto. Spínání oděvu dělo se zpravidla *trnem*, pozdě teprv sponkami, především bronzovými; jehly k sešívání kožích byly asi koštěné.

Co se jednotlivých částí oděvu dotýče, pokročilý Indoevropan dospělý při nejmenším byl pokryt kožen ou neb jin ou zástěrk ou (Schurz), opásanou z vyvinutého již, ač prostého citu studu. *Pás* (stcslov. *pojasъ*, lit. *jūosta* „Gürtel", řec. **ζῶμα** „Gurt", avestské *yāsta-* „gegürtet") byl kdysi významu rozhodně širšího, značiv „co přivázáno". Ze zástěrky zdloužené vyvinuly se časem, ale teprve v dobách po zrušení jednoty prajazykové, kalhoty neb ňohavice, sahající ke kolenům; východisko severního (germánské **brōk-*, gallské *brāca*, později i rus. **брюки**) a východního (u Iránců) způsobu toho je nevypátráno. Jako další součást *mužského* oděvu uznávají badatelé souhlasně jakýsi plášť, kdežto o spodním, k plášti přiléhajícím rouše netroufají si tvrditi, že by bylo prastaré (řecký **χιτών** a římská *tunica* mají názvy semitské). O *ženském*, splývavém as oděvu nelze nám teprve nic říci. Za to jistá obuv, střevíc nebo lépe řečeno, podešev kožená (srbské *opanky*), střevíc dřevěný neb i lýkový (jako dosud na Rusi) jsou dosvědčeny rovnicí, v níž s řeckým atd. **κρηπίς** „(Halb-)Schuh", lit. *kùrpė* „Schuh" souhlasí srbské *krplje* „Schneeschuh", české *krpec* „Bundschuh, Flechtschuh" a tomu pod.

O pokrývkách hlavy nevíme, upřímně řečeno, bližšího nic; *mužská*, zajisté ne jednotná, je dosvědčena aspoň četnými výrazy prastarými, ale o *ženské*, vzhledem k vlasům snad sítkovitě upravené, poučuje nás jediný severský nález a, jak se domníváme, všeobecně indoevropský závoj nevěstin. Na všechen způsob indoevropští muži a ženy všelijak se také krášlili a zdobili, tětovali, bezpochyby i líčili. Tělesné čistoty však dbali rozhodně méně, aspoň místy; nečistotnost vytýkána přímo starým Slovanům, ačkoliv primitivní *parní lázně*, běžné i u Skythů a jinde, loni jsem prokázal právě pro Staroslovany (Rusy). Obřadné mytí bylo pravděpodobně také u Indo-

*) Tehdy barveny vůbec předměty všedního života i vlastní tělo. *Rudá* barva byla nejoblíbenější. Odstíny barevné rozeznávali dobře.

evropců několikeré. Zvláštní péče věnována as *vlasům*, jejichž účes byl zároveň znakem kmenovým. Totéž platilo o *vousu*, jen že nic bližšího nevíme; máme ovšem prajazykovou rovnici pro břitvu (Schermesser).

* * *

7. O obydlí indoevropském.

Přirozeným obydlím jsou jeskyně, kde v úkrytu bylo lze trvaleji se usídliti; po případě člověk sám kopal si jámy a upravoval si *podzemní byty* (Erdhütten, землянки; srv. nálevkovité *mardelly*). Pokud Indoevropané takových přístřeší používali — i činili tak ještě v dobách historických —, živili tam na zemi, vykládané třeba kameny, *oheň* a vytopivše jeskyni, měli v ní zároveň nejprimitivnější *pec* (řecké ἰπνός „kamna, pec", sthněm. *ofan* atd. „Ofen" nedá se jakožto slovo prajazykové vysvětliti jinak, než že význam jeho byl původně „*Backraum*", zrovna tak jako stcslov. *pešt*ъ, české atd. *pec*, které dosud znamená i „jeskyni" i „pec"; srv. poněkud jiný výklad u Schradera II.[3], 2, 273 p. 2). Jiná možnost, soudíme-li podle *hrobních komor* neb *domů* v pravdě praseverských, zrcadlících poměry lidí živých, bylo obydlí z hrubých kamenů, celkem neuměle sestavených bez spolehlivého základu (srv. také stcslov. *stěna* „zeď", totožné s got. *stains* „Stein" atp.). Ani stavby kolové, řádně již založené, běžné jak při vodě tak na souši, nejsou tu a priori vyloučeny.

Avšak vlastní *dům* indoevropský se *dveřmi*, dveřejemi, dvěma i více sloupy neb pilíři (sthněm. *stollo* „Stollen") i střechou stál na suché půdě a nebyl z kamene — umělá stavba kamenná přichází později na jih od východu (Foiničanů) —, nýbrž ze dřeva, kůry, pletiva, hlíny. Střecha, zprvu kůže nebo kůra, potom pletivo, jest zemědělci posléze zhotovována ze slámy. Tvar a způsob stavby mohl býti několikerý a hlavně dvojí: *kruhovitý* (jako při stanu neb i jinak jsou tyče postaveny do kola a spojeny pletivem neb korou), a také *čtverhranný* (stavba trámová, Blockbau); při stavbě tyčové (Fachwerkbau) možno pletivo učiniti neprostupné větru tím, že se vymaže hlinou, jak dosud činí Bulhaři. Že právě *pletení* hrálo při stavbě domu kdysi úlohu neobyčejně velikou, přesvědčivě dokázal *Meringer* na základě jazyka: něm. *Wand* je vlastně „pletivo", jsouc totožno s gotským *wandus* „prut", ruské плотникъ „tesař" souvisí s *plot* a *oplot* (rus. = „*zeď*";*) srv. místní jméno *Oploty*) atd. Hlavní známkou indoevropského domu byla však podle všeho malá přede dveřmi předsíň nebo předstřeší, vlastně prodloužená střecha, jež spočívala na povědomých nám již sloupech a chránila proti větru i nepohodě.

Vnitřek chýše, jenž zprvu nemohl býti rozdělen, obsahoval hlavní prostor uprostřed s *krbem*, kde chován posvátný oheň; *postelí* byla vystlaná země, po případě pokrytá kůžemi; na zemi nebo na nízkých stoličkách, s nichž se i jedlo (srv. *stolъ* = něm. *Stuhl*), seděli, jak činí podnes Jihoslované. Nádoby byly ze sešitých koží (roury) nebo z parohů a zvířecích (i lidských) lebek, ze dřeva anebo z pletiva, *vymazaného* po případě hlinou, konečně ze samé hlíny,

*) Naše *zeď*, srbské, atd. *zid* samo dlužno spojiti s řeckým τεῖχος „zeď", τοῖχος „stěna", stind. *dēhī*, „násep, hráz", ale také se slovem *Teig*, gotským *deigan* „vytvářeti z hlíny = lat. *fingere*; má tedy spíše pravdu Schrader, udává-li za prvotný význam „*Lehmwand*", nežli Hirt, jenž stanoví zaň „Wall, Erdaufwurf".

zhotoveny prvotně snad ženami a vůbec ještě bez hrnčířského kruhu. Srv. stcslov. *grъnъ* „hrnec", ale také „krb, kamna" = lat. *fornus* „kamna": hliněná nádoba první měla vzdorovati ohni. *Louč* osvětlovala prostor spolu s krbem za tmy, denní světlo vnikalo odstrčenými dveřmi a otvorem ve střeše nad krbem. O nástrojích řeč bude co nevidět. K obydlí družila se stavení ostatní, snad chlévy, najisto stodoly; tak vznikal *dvůr*.

Obydlí se stavěla na místech chráněných řekou, bahnem, lesem neb vrchem (něm. *Berg* souvisí s *Burg*), jinak se ohrazovala uměle náspem a příkopem, živým plotem (= původně *zeď*) atd. Osady, *vesnice* velkorodinné a tedy rodové (*ves*, *vьsь* souvisí s řec. **οἶκος**, stind. *vēšas* „dům", lat. *vīcus* „ves" atd.), bývaly jistě — snad uprostřed — ohrazovány (máme rovnici pro „hrad", stind. *pur-* a řec. **πόλις**; dále význam „plotu" často přechází ve význam „osady, rodu": sthněm. *zūn* „Zaun, Garten" = stangl. *tūn*, angl. *town* „město" = keltskému *-dūnum* „město", na př. v *Lugdunum*, při čemž prvý význam nejpůvodnější a germánská slova proto sotva jen přejata z keltštiny).

Zvláštních tesařů a vůbec živnostníků tenkrát nebylo.

* * *

8. O zbraních a nástrojích indoevropských.

Nástroje a zbraně, mezi nimiž nebylo původně rozdílu, byly u starých Indoevropanů velice četné, ačkoli ne as všude jednotné. Také technika jejich byla již mnohostranná, a v prajazyku utvořeno výrazů více *speciálních* než abstraktně zevšeobecnělých, jak bývá na primitivních stupních lidského myšlení.

Údobí „prajazykové", v ohledu archaeologickém neolithické, lze vyznačiti jakožto údobí bez kovů, t. j. bez technického užití a zpracování jejich; tím není řečeno, že by Indoevropané, kteří jako všichni kulturní začátečníci bedlivě pozorovali přírodní zjevy, nebyli znali aspoň některé kovy, naopak. Najisto znali *„kov vůbec"*, jejž nazývali **ajes*; Schrader se domýšlí, že míněna tím nejdříve měď (srv. však lat. *aes cuprum*), později *bronz*. *Železa* neznali leč v meteorech, za to také po mém mínění — Hirt tvrdí tak proti Schraderovi — bylo jim při nejmenším známo *zlato* a „bělavé" (řecky **ἀργός**: **ἄργυρος**) stříbro, jež dosvědčeno dvěma rovnicemi; druhá z nich, k níž patří stcslov. *serebro*, lit. *sidabras* a germ. (got.) *silubr*, jest však podle všeho pozdější (od jména města **Ἄλύβη**?), vytvořivši se výpůjčkami blíže nepovědomými. Srv. ostatek zmínky o kovech v kapitole I., str. 76 n.

Nástroje vyráběny v pravěku ze *dřeva*, jež v nálezech přirozeně nedochováno, z kosti a rohu, ale zejména z *kamene*, zvláště *křesacího*; mnohé předměty později kovové pojmenovány přímo od „kamene", jako na př. starobylé slovo něm. *„Hammer"* nebo cslov. *kamenicь* „krb". Technika doby neolithické byla každým směrem pokročilá: dřevařská nejdříve sice vytesávala vše z jednoho kmene, ale brzy i spojovala a vázala více kusů (co z této přirozené techniky zbylo nám v lidu dosud?), kamenická pak otesávala, *vrtala* i brousila jinými kameny, napodobujíc snad už jižní výrobky kovové. To byla patrně práce mužů. *Ohně* — jak víme — dobývali vrtákem („Feuerbohrer"), t. j. *vrtěním* dřeva, jak dosud se děje vodorovným směrem u Jihoslovanů, avšak také přímo křesáním z pazourku.

Nejhlavnější nástroje i nářadí, především země-

dělské, byly: nejdřív dřevěné a potom až na rukojeť kamenné rypátko (Grabstock) a z týchže látek rýč (*Spaten*) i *motyka*; dále *rádlo* (stcslov. *oralo*), t. j. jednoduchý, z větví upravený „hák" s radlicí (lat. *vomer* = sthněm. *waganso*, stpruské *wagnis*) z kamene neb rohu — tedy pluh, jímž půdu brázdili, ale neobraceli; dřevěné brány (lat. *occa* atd. = *Egge*), válec, *vůz* (srv. níže), „dvojité" nejspíše *jho*, *srp* (původně snad jen kamenný nůž neb pila pouze k řezání klasů), cep, síto (lat. *crībrum*=sthněm. *rītara* „Reiter"), *žernov*. K tomu druží se obecně používaný *nůž* (souvisící buď se stpruským *nagis* „kámen křesací" nebo s „*Nagel*, Horn"), dále pila, pilník, *dláto*, *vrták*, hřeb (lat. *clāvis* atd., později „klíč"), *sekyra* (= lat. *securis*; druhá z četných rovnic, řecké *πέλεκυς* = stind. *paraśú*, vede podle J. Schmidta k sumerskému atd. *balag*[1]), kladivo (viz doleji), konečně tkací *stav*, *vřeteno* a j.

Zemědělského náčiní je tudíž většina a zvláště význačný zdá se také mně (jako *Hirtovi*) vůz, kterého arciť mimo orbu užívali po případě též k transportům jiným; ale hlavní účel vozu jako z části i předchůdce jeho, *saní* (užívaných totiž i v létě; srv. Meringerovy vývody o stslov. *věža* loni zde, ročn. II., str. 69 n.) byl přec jen agrikulturní. Nomadičtí Finnové a Turkotataři původně vozu neznali. Indoevropský vůz, zprvu asi dvoukolý, byl všecek ze dřeva a součásti jeho podle možnosti z kusu jednoho; ale již v prajazykovém údobí určitě se rozlišovaly *kolo* (podle všeho bez ramen) a jeho *osa*, dále náboj (toť lidová etymologie prastarého slova: stind. *nābhi*, sthněm. *naba* „Nabe", stprus. *nabis*), zákolník (stcslov. *lunisa*, sthněm. *lun*, stangl. *lynes*, stind. *āṇí*, vše „*Lünse*"), posléze *oj* (*Deichsel*), jho, chomout a uzda.

Za zbraně sloužily: *sekyra* (ale *bradatice*, stcslov. *brady* je ze sthněm. *barta* „vousatá") a kladivo v náboženství významné (stcslov. *mlatъ* a *čekanъ*), krom toho vlastní zbraně tyto: *palice*, vyvinuvší se z berly (*σκῆπτρον*, toto později „žezlo"); dlouhý oštěp, vlastní a hlavní zbraň zemědělců, pojmenovaná zpravidla podle dřeva; balvany a místy snad i zvláštní kamenomety; *střela* i luk, zbraň sice kmenů loveckých, ale obvyklá z části (podle Schradera vůbec?) též u Indoevropců, se šípy jedem napuštěnými tolikéž u Slovanů; kamenný nůž nebo spíše kord (Dolchmesser; slovanské *korъda* přejato snad z iránštiny), ale žádný kovový meč. Staří Slované mečů jistě neměli (slova *mьčь*, *spata* = rus. *шпага* jsou vypůjčena z germánštiny), a také germánské, na př. sthněm. slovo *sahs* značilo původně kámen, „dýku kamennou"; ba prajazyková rovnice (lat. *ensis* = stind. *asíš*) nemohla značiti meče, nýbrž jen „kamenný nůž po způsobu dýky", jenž teprve později zhotovován z kovu. Bojovníkům téměř docela obnaženým stačil k obraně ze dřeva spletený, kůží potažený *štít*, neboť kovové brnění (stslov. *brъnja*, germ. **brunjō*) je původu pozdějšího, keltského.

* * *

9. O obchodu indoevropském.

Nedostatek surovin, třeba kamenných, a žádost okras i ozdob jsou účinným podnětem prvotného obchodu směnného (stslov. *měna* „Tausch" od kořene **mei-*), při němž významy „kupovati" a „prodávati" přirozeně splývají (srv. však jednostranné již výrazy řec. *πρίασθαι* = strus. крьнути „kupovati" a slov. *pro-dati*). Nejobyčejnějším způsobem obchodu vůbec je výměna darů mezi sousedními kmeny, které byly k sobě v poměru

pohostinství: toto není s počátku podmíněno ohledy *ethickými*, ale čistě praktickými, *obchodními*. Cizinec, příslušník jiného kmene (lat. *hostis*), byl po názoru Indoevropců vlastně bez ochrany a bez práv; aby se tedy uskutečnil žádoucí bezpečný obchod, cizinec stal se na čas *hostem*, t. j. členem rodiny hostitelovy, tento pak jeho „pánem" (**hosti-potis* = lat. *hospes* „Gastfreund") — a výměna daru za jiný cenný dar (srv. nejstarší význam slova *věno* „Kaufpreis, Bezahlung") stala se možnou, ano povinnou.

Jiným možným způsobem obchodu byla zajisté už tehdy mezi sousedními kmeny umluvená směnná tržba na místech neutrálních, kde se obě strany scházely; na ruské Litvě dosud se odbývá trh před osamělými kostely, u Srbů na místech docela neobydlených.

Peněz kovových nebylo, za to cenné, hledané zboží směnné jest hodnotou platnosti často territoriálně omezené a vůbec proměnlivé; všeobecným měřítkem hodnoty, po případě i platebním prostředkem byl nade vše vážený skot. Pokutou za zabitého muže bylo i u Slovanů určeno sto kusů skotu. Jinak byl znám i pojem *míry* a měřeno podle částí těla na snadě jsoucích (*lokte* atp.). Číselná soustava byla dosti vyvinuta, jak záhy uslyšíme.

Byly také již určité, ač nedokonalé a většinou jen přirozené cesty obchodu a styku mezi sousedy: řeky, brody, údolí a konečně i *moře*. V té příčině jsou význačny rovnice pro „cestu", na př. lat. *via* = *Weg* a zvláště pro nás poučná: stcslov. *pǫtь* „cesta, pouť" = řec. **πάτος** „stezka" atd. = lat. *pons* „most" = řec. **πόντος** „moře" ~ něm. *finden*. Z jednotlivých stran světa (směrů větru) jsou rovnicemi doloženy *sever* a jih. Při nedostatečných cestách ani *vozu* as nepoužíváno mnoho mimo domov; podobně bylo tomu v Bosně před okkupací. Spíše jezdili na *saních* a lyžích (snad i obloukovitých). Prvotné lodi byly dlouhé, vykotlené kmeny (Einbäume); jazykem dosvědčeno slovo pro „loď", dále pro „veslo" a snad i „stožár" (*Mast*). Slované těchto rovnic nejsou účastni. Proti Schraderovi Hirt snaží se dokázati vysoké stáří plaveckého umění také u Indoevropců, pokud ovšem sídlili při moři; v historických dobách v umění tom vynikají, což svědčí prý staletému cviku, podmíněnému v prvé řadě místem usídlení.

* * *

10. O soustavě číselné a měření času.

Číselná soustava prajazyková byla podstatou dekadická, úplně vyvinutá až do *sta* čili „*desítky* (desítek)"; slovo *tisíc* značilo bezpochyby „množství". Východiskem desetinné soustavy, u většiny národů obvyklé, byly obě *ruce*; značný vývoj její u Indoevropců podmíněn zajisté hospodářskou a společenskou potřebou.

Přes tuto zjevnou zakořeněnost soustavy dekadické pozorujeme jisté porušení její dvojím způsobem: už v prajazyce soustavou dodekadickou (sexagesimální) a v některých jazycích historických soustavou vigesimální. Porušení, skřížení *první*, obrážející se v řečtině, latině, keltštině, germánštině a litevštině, cizí však slovanštině a indoiránštině, jeví se na př. v germánských a litevských číslovkách 11 i 12, odchylných od třináctky a následujících, v řeckých a jiných desítkách, od sedmdesátky jinak tvořených než do šedesátky, v germánském „Großhundert" (= 120) a „*Schock*" (= 60) atp. To vše ukazuje k praehistorickému a to velmi časnému vlivu *sumersko-babylonskému*, nám blíže neznámému, chronologicky těžko urči-

telnému. *Druhé* porušení soustavou dvacetinnou (na př. ve francouzském *quatre-*v i n g t „80", dánském *tresindst y v e* „3 × 20 = 60", něm. *Stiege*„20") zanechalo stopy u bývalých Gallů, u Dánů a Nizozemců, Albánců a u Ossetů v Kaukasu, tedy všude, kde šířící se Indoevropané pomísili se as s praobyvatelstvem cizím, které — jako *Baskové* dosud — počítalo podle primitivnější soustavy řečené. Proti počtu vigesimálnímu výhodný počet s e x a g e s i m á l n í měl na společenský život indoevropský mnohem větší vliv: to viděti zřejmě na částečném vítězství oblíbeného čísla *12* nad výlučnou kdys *10*, jak známky toho se naskytají i v slovanské tradici; nadvládu tu podporovalo též praindoevropské mystické číslo 3, hrající velkou úlohu v kultu zemřelých, t. j. tří předků, o něž hlavně pečováno, a dále spolu s 9 v měření času podle měsíce, jenž svítí právě 27 (28) dní.*)

Přirozeným „*měřičem*" času jako všude byl také zde zbožňovaný, prý na vzrůst vliv mající m ě s í c, jehož jméno nabylo proto významu i abstraktního („*Mond*" i „*Monat*"); stav tento, dochovaný nejryzeji v arijštině a slovanštině, zdá se mně proti Hirtovi býti zároveň indoevropský a rozrůznění zjevné jinde (na př. v lat. *mensis* vedle *luna*) rozhodně pozdější. Že pojem „*měsíce*" kryl se přesně s obnovením jeho na nebi, že byl tudíž siderický, to dokazuje určení těhotenství (280 dní) d e s í t i měsíci, kterážto doba v nejstarších památkách nazývá se přímo „rokem"; snad bylo tedy původně opravdu jen 10 měsíců. Jména měsíců v jednotlivých jazycích jsou přečetná, avšak vesměs nesouhlasná. Představa r o k u (řecké *Fέτος*, alb. *vjet* „rok", lat. *vetus* původně „rok, stáří", pak „stár" jako stcslov. *vetъchъ* „vetchý" — a ještě tré rovnic dalších) u pranároda nerozděleného zajisté byla, avšak nepřesná: znali objem *slunečního roku* (slunovrat) jen zhruba jakožto souhrn ročních počasí (tak se pojem onen také opisuje v řeči), aniž dovedli přesně určiti konec roku; proto počítali podle *zim* nebo — jako my dosud — podle „*let*", nikoli však podle *jar*. Podle všeho vyrovnání mezi pradávným měsíčným počtem (neb i rokem) a rokem slunečním po příkladu sumersko-babylonském u Indoevropců nenastalo, naopak měsíce (ať siderické, ať synodické) běžely as bez ohledu na rok „přirozený" (Natur- oder Witterungsjahr) dále.

Pevného rozdělení „roku" tehdy nebylo, nýbrž určování času dálo se podle zjevů p ř í r o d n í c h (stěhování ptáků, žní atp.; srv. stslov. jméno *jesenъ*, které prvotně značilo totéž co spřízněné sthněm. *aran* „E r n t e" = got. *asans* „léto" atd.), anebo podle slavností a h o d ů (srv. *godъ* „Zeit, F e s t, Jahr", bulh. *godina* „rok"). Roční počasí rozeznávali t r o j e: *zimu* (se *sněhem*), léto (sthněm. *sumar* atd., kořene též prasemitského?) a *vesnu*; určení jeseně (viz výše) dostavuje se teprve s pěstováním ovoce a vína. Zemědělec — jak vykládá dobře *Hirt* — má potřebu rozlišovati pouze toto: dobu klidu a práce, vedle toho dobu s e t b y a sklizně. *Schrader* naproti tomu snaží se umenšiti význam, který do sebe má bezpečné prajazykové pojmenování *vesny*: značiloť prý slovo toto ne trvání, ale jenom nastoupení „der *leuchtenden, hellen* Zeit"; a dále dokazuje, že Indoevropané, podobně jako Turkotataři, rozeznávali kdysi toliko dvé ročních počasí (zimu a léto), což samo o sobě možno. Avšak je-li etymologie „*vesny*", Schraderem podaná, správná, ukazuje to jen, že slova pro roční počasí a tudíž i pro *jaro* vznikají z představ platnosti širší nebo užší (širší na př. při samém stcslov. *jarъ* = řec. *ὥρα* „vlídné roční počasí" = got. *jēr* „Jahr", užší při stcslov. *lěto*, rovná-li

*) Naproti tomu posvátná *sedma*, ač mohla míti rovněž vztah k měsíci, upevňuje se teprve vlivem bible a církve.

se toto germánskému *Lída* „červen a červenec"). Na pravlast ze Schraderovy etymologie „vesny" teprve nelze souditi.

Rozdíl mezi *dnem* a *nocí* jest rovnicemi dosvědčen, též slova pro zoru (lat. *aurōra*) a *večer*, dobu klidu a večeře. Touto ukončen den a nový počítán od noci (srv. *ze wīhen nahten* „Weihnachten, vánoce", angl. *sennight*, „týden", *fortnight*, „14 dní", ale také nápadné spojení jako stind. *naktamdinam*, řecké **νυχθήμερον**, stcslov. *noštedьnije* „noc a den"). Podrobnějšího přesného rozdělení dne neb noci nebylo, jen určení obecnější podle úkonů dobytka pasoucího se neb pracujícího (**βου-λυτόν-δε** „doba vypřáhnutí skotu"), podle jídel, snad podle stínu a známek jiných, dosud v lidu běžných a hodných naší pozornosti.

* * *

II. O zřízení a životě rodinném i společenském.

V příčině sociální a duševní kultury, jíž se obírá zbytek našeho referátu, analogií velice poučnou a platnou byly badatelům (jak Hirtovi, tak zejména Schraderovi) primitivní poměry jihoslovanské a ruské, existující do nedávna nebo dosud; upozorňuji na ně, zde povšechně a níže při význačných jednotlivostech, také *slovanské* a *české* badatele, aby, jsouce vyzbrojeni důkladnou znalostí jazyka i věci, rovněž osobně hleděli poznati a vědecky všestranně využitkovati pozůstatků těch prvokulturních, v pravdě indoevropských a praslovanských.

Společenské zřízení starých Indoevropanů zakládalo se vedle polygamie, nevalně rozšířené, převahou na monogamii, jež podnebím a i hospodářskými poměry byla asi žádána; rodinou byla velkorodina neb zádruha, t. j. pospolitost rodičů se syny a s rodinami těchto pod zjevnou a výhradnou nadvládou **otce,** pána domu (stind. *dáṁ-patiš* = řec. **δεσπότης**; srv. srbské *domaćin*); zádruha ta trvala i po úmrtí otce (děda i praděda) tak, že synové zůstávali hlavně z ohledů hospodářských pospolu, čímž začátek učiněn zádruhy více *společenské*, ne nutně pokrevní (srv. u Rusů семья **артельнаго** типа proti **патріархальная** большая семья). Na všechen způsob je důležito, že u Indoevropanů platilo rodinné právo otcovské (Vaterfolge, Vaterrecht, zvané obyčejně *patriarchát*) a nikoli právo mateřské, zjevně dosvědčené u kmenů vesměs *ne*indoevropských na jihu a západu Evropy a v Malé Asii (zde u Lyků). Dále je váhy nemalé, že oba čelní badatelé, Schrader a nejinak Hirt, kteří tu v pojetí poměrů staroindoevropských celkem souhlasí, se vzácnou svorností uznávají proti *Peiskerovi* také původnost jihoslovanské *zadrugy* a (Schrader) i ruského *miru* aspoň ve všech podstatných věcech, nemohouce s hlediska historického a jazykozpytného ani jinak souditi. Neboť starobylý, dosud u *Srbů* zachovaný termin *jětrve* „ženy dvou bratří" (= stind. *yātā*, řec. **ἐνάτερες**, lat. *janitrices*) nelze pochopiti leda ve zřízení velkorodinném prastarém. Hirt („Idg." II., 707) k tomu dodává: Wenn man praktisch in einer Zadruga geweilt hat, wird einem das sofort klar.

Odloučením členů původně jednotné velkorodiny vzniká bratrstvo neb rod (řecky **φρήτρη**, lat. *gens*, srbsky *bratstvo*, rusky **родъ** neb černohorsky i *trbuch*, gotsky atd. *sibja* „Sippe", irsky *clan*), skupina uznávající společného prapředka; rody opět se sdružují (Sippenverband) i povstává plémě nebo kmen (Stamm nebo lépe *Gau*, řecky **φῦλον**, atp.), jednota často jen fiktivně

pokrevní, ale za to místní, jazyková i politická. *Rodové zřízení* bylo pro Indoevropce přímo význačné a tvořilo právní, hospodářský a nábožensko-politický podklad společnosti jejich. Dovolena byla zprvu as jen *exogamie* (jiný rod slul cizí, srv. ruské *чужая сторона*, dále *чуженинъ* „ženich" a vůbec *nevěsta* „neznámá"), krevní msta byla povinností (srov. v kapitole *12.*), majetek pozemkový byl původně společný (Dorfgemeinschaft; srv. stslov. *vьsь* „v e s", pojmenovaná zpravidla patronymicky jako v řeckých jménech *-ιδη*, německých *-ingen*, slovanských *-ici* atp.), společny byly též náboženské slavnosti a oběti, přinášené zprvu onomu prapředku (jako v rodině nejbližším „otcům"), konečně vzájemná byla podpora i pomoc v společném boji. Zřízení bylo naveskrz demokratické, šlechty, stavů vůbec nebylo; také v tom Slované, jak víme, zachovali namnoze až dosud poměry bývalé, doznali tedy podle Hirta (l. c. 433) aspoň v dávnověku cizích vlivů co nejméně. I to svědčí zřejmě proti praporobě nějaké, zvláště turkotatarské.

Jako otec rodiny je soudcem a obětníkem svého domu, tak s b o r s t a r š í c h (srbsky též *skupština*, řecky *γερουσία*, lat. *senatus* atp., indoevropsky as **sebhā* = stind. *sabhā*, *Sippe*) řídil obecné záležitosti rodu neb plemene a volil ze sebe, zvláště pro potřebu válečnou, j e d n o h o v ů d c e (prajazyková rovnice: stind. *rājā* = lat. *rēx*, irské *rí* „král"; sem hledí srbský termin *vojevoda* a podle Schradera II.[3], 2, 374 a 377 souznačný s ním *župan*, t. j. starosta *župy*, kterou Schrader definuje „Wohnungsbezirk eines *pleme*", s čím lze souhlasiti až na to, že by původní význam slova „župa" byl býval „Weidebezirk"). Tím způsobem Indoevropané a tudíž podle Maurikia i staří Slované rozpadali se v nesčetné množství plemen a drobných kmenů s množstvím volených „králů" (*ῥῆγες*), t. j. v o j e v ů d c ů a nejvyšších soudců i kněží zároveň. Časem nadvláda těchto jedinců nad celkem třeba větším, válečnými poměry způsobeným, utužovala se víc a více — ze sdružení plemenného vznikal poznenáhlu n á r o d (civitas) a z „vévody" (Stammeskönig) skutečný vládce, k r á l (Völkerschaftskönig), nejdříve u Keltů, po té u Germánů a Slovanů; postupnému vývoji tomu svědčí z keltštiny přejaté gotské *reiks* a z germánštiny vypůjčené stslov. *kъnęzь* „kníže".

S hospodářské stránky jeví se nesouhlas mezi názorem Schraderovým a Hirtovým; onen zřízení zádruhové, rodové uvádí v těsnou souvislost s *dobytkářstvím*, tento přímo se *zemědělstvím* indoevropským. Protože však právě orba vyžaduje práce a úsilí společného, podmiňujíc již tím majetkovou rovnost členů všech, dále z mnoha jiných důvodů dílem už přednesených, dílem následujících dávám zde za pravdu *Hirtovi*.

Vraťme se k r o d i n ě, do níž vstupuje žena z cizího rodu,*) aby se stala sic „paní domu" (= řecky *πότνια*, srbsky *domaćica*), ale zároveň aby plně náležela hospodáři, jenž získává v ní jednak matku dětí a zvláště žádoucích synů,**) jednak platnou na p o l i i doma sílu pracovní. Postavení indoevropské ženy bylo v mnohém ohledu nízké neb aspoň zvláštní, vyplývalo však většinou z poměrů hospodářských dřívějších i tehdejších: žena nebyla mužem ponížena i odsouzena úmyslně k pracím hlavně zemědělským, nýbrž

*) Jest význačno, že nejpevněji v tvarech souhlasných utkvěla p ř í b u z e n s k á j m é n a, určující poměr ženy k příbuzným muže, na př. stcslov. *svekrъ* „se strany ženy tchán", *svekry* „tchyně" atp.; tím není řečeno, že by starobylá, byť nejednotná jména s druhé strany nebyla bývala, srv. stcslov. *tьstь a tьšta* „rodiče ženy" atp.

**) Kteří by chránili rodiny a majetku jejího i obětovali kdys zemřelým předkům.

byl tu spíše dlouhý, samostatný vývoj, z něhož si vysvětlíme jak oddělené oběti, tak oddělené stolování její. Postavení ženy ne šmahem nepříznivé, nýbrž opět samostatné vysvítá také z úkolu jejího býti prorokyní, lékařkou ba i pomocnicí muže v boji. Arciť cudná, neporušená (= řec. **παρθένος**, lat. *virgo*, angl. *girl*) musila býti před sňatkem, nad tím bděla celá rodina, a věrna muži a poslušna po sňatku, kdežto muž měl právo odloučiti se od ní, zavrhnouti ji hlavně pro nevěru, neplodnost nebo ukládání jemu o život. Také *vdova* zaujímala postavení zvláštní: patřila jednou pro vždy manželu a k rodině, tak že se nesměla již provdati anebo následovala (též tak u starých Slovanů) pána svého do hrobu jako vše, co mu kdysi náleželo, zdali jen nuceně čili po případě dobrovolně, nevíme; Schrader soudí, že mrav ten zachováván především ženami bohatých a mocných a že měl muže zabezpečiti proti nástrahám a úkladům manželek.

Též děti byly výlučným téměř majetkem *otce* rodiny, který rozhodoval hned po porodu nad jejich životem neb smrtí; slyšeli jsme, že vítáni jsou na prvém místě synové, ač zemědělcům i dcery jsou prospěšny prací. Mrav odkládati děti datuje vlastně z dob života loveckého. Brzy po porodu dávána již Indoevropany děckům *jména*, ve všech starých jazycích zjevně složená ze dvou kmenů (na př. **Μενε-λαος** zrovna tak jako *Vlъko-vojь* atd.); ta po případě zkracována, v praktickém užívání pak pravidelně spojována s příslušnými patronymiky. Jinoch opásán v určitém věku zástěrkou a posvěcen znaky rodovými (kmenovými); zhusta dva muži nerozlučně spřáteleni symbolem splývající jich obou krve. Bezdětnost je neštěstím; čelí se mu rozvodem, náměstnictvím (se strany muže nebo ženy), přijetím zetě v rodinu (i u Slovanů jsou t. zv. *dcery dědičné*) aneb konečně adoptací.

O zakotvenosti monogamie a vůbec celého rodinného i hospodářského zřízení svědčí pevně ustálené zvyky svatební, pokud sňatek uskutečňován normálně, totiž *výkupem nevěsty* (rusky **бракъ**); vedle toho byl *únos* (rusky **умыканіе воровская свадьба** „Diebs- oder Raubehe“) zajisté způsob též možný, ač ne pravidelný. Dál-li se za souhlasu děvčete, choval v sobě i závažný moment mravní. Jinak ceremonie svatební, dost obšírné, nemají do sebe nic specificky indoevropského, ukazují však s dostatek, že otec nevěstin ztrácel v dceři platnou pracovní sílu, za niž žádal náhrady: toť kupní cena (řecky **ἔδνον**, stslovansky *věno**), jež ujednána mezi otcem a zástupcem ženicha i celého rodu (rusky **выговоръ**, **рядa**, jež zpečetěna „rukobitím“). Po obchodním tomto dohodnutí následovalo hned zaslíbení (na př. u Slovanů, ne tak u Římanů). Odevzdání nevěsty přioděné symbolem ústroje *žen*, závojem, konalo se v určenou napřed lhůtu, zpravidla po žních, za přibývajícího měsíce: nevěsta, mužem *uchopená za ruku*, voděna kolem krbu za jiných ještě obřadů. Avšak dovršení celého sňatku bylo *uvedení nevěsty do domu muže* (odtud pojem „sňatku“ vyjadřován vůbec kořenem **ved(h)*: lit. *vedù*, strusky *voditi*, *vodimaja* „manželka“, stind. *vadhū* „mladá paní“; srv. též lat. *uxorem duco* atp.). Nevěsta, byvši vyzdvižena přes práh domu, posazena na kůži (u Římanů a Slovanů na ovčinu), až posléze slavnostně, dílem před svědky, uložena s mužem v loži svatebním.

Z ohledů náboženských a i hospodářsko-politických manželství za pravěku indoevropského bylo potřebou ano nutností: panic je tudíž

*) *Věno* v našem slova smyslu, dosud neznámé leckde u Slovanů, vzniklo as tím, že otec daroval dceři (rusky **приданое**) a vrátil tudíž ženichu část kupního obnosu, což konečně vzmohlo se tak, že výkup stal se pouhou formou a „věno“ (lat. *dōs*, *Mitgift*) pravidlem.

zjevem vesměs pozdějším,*) a zemřel-li kdo tenkrát neženat, byla i po smrti dána jemu družka (srv. naše „mládence" a „družičky" při pohřbu svobodných, o zvláštním prastarém zvyku onom však *Schraderův* spis „Totenhochzeit", 1904).

* * *

12. O mravu a právu indoevropském.

Poznali jsme dosud již celou řadu ustálených *mravů* a více méně rozšířených *zvyklů*; základem jejich byly jisté náboženské nebo mravní názory a zásady, vyplynulé ze životních, osvětových poměrů tehdejších, zásady, které v oné době vesměs nahrazují jakékoli zákony, ale právě proto platiti nám musí za výraz právního svědomí Indoevropců. Přihlédneme zběžně k řečeným zásadám jednotlivým.

Již tehdy činil se bezděčný takořka rozdíl mezi právem božským (řecky *θέμις*, lat. *fas*, stind. *dharma*), jehož porušením byl zločin (řecky *ἄγος* = stind. *āgas*), namířený proti řádům všeobecně lidským, na př. vražda spřízněnce, krádež — a právem spíše občanským, soukromým, jímž společnost, bezpečnost *rodu* nebyla dotčena, uctívaní předkové, heroové chránící *kmene* (*θεοὶ πατρῷοι*) ne uraženi. Vůbec bez práv původně byl cizinec, příslušník cizího rodu, plemene (*ξένος*, lat. *hostis*): jej bylo dovoleno zabiti beztrestně. Viděli jsme však, že cizinec „obchodník" jako *host* vstupuje do rodiny, kde posvátný ho chrání krb; pohostinství, vzešlé takto z potřeb obchodních, stává se časem pevnou institucí, dosti již vyvinutou v pravěku, tříbící se čím dál více v ohledu mravním: v historických dobách u Řeků, Římanů, Germánů a i Baltoslovanů cizinec prosebný, host, je nedotknutelný. Může-li býti vývoj přirozenější?

Z kultu praotců rodinných plyne úcta k *otci*, ale i k *matce*; chráněn je též společný majetek rodinný a rodový (nářadí, dům, domácí zvířata) příkazem, že nepokradeš. Pojem majetku je v primitivních dobách vyvinut co nejsilněji, v kommunismu zračí se už pokrok. Avšak stopa prvotného a to přepiatého pojmu vlastnictví je v tom, že zemřelému dává se všecko s sebou do hrobu — ba původně neopouštěl ani domu, to činili pozůstalí, později dostává zvláštní *hrobní dům* neb aspoň hliněnou popelnici, *urnu* v podobě kruhovitého *domu* (Hausurne), v dobách historických pak jen *rakev*. Krádež se tresce na místě, když zloděj (stcslov. *tatь* = stind. *tāyú*, řecky *φώρ* = lat. *fur* atp.) vnikl v noci a mocí se protiví; v případech pochybných byla asi již tenkrát běžná slavnostní prohlídka domu. Očistiti se bylo možno přísahou (podle Schradera = lat. *iūs*; stcslov. *rota* = ossetské *ard* „přísaha", arm. *erdnum* „přísahám" atd.); snad byl možný i jakýsi boží soud. Byly subjektivní, ale rozšířené názory, co vše znečišťuje, kdy tedy třeba se mýti, kdy obětovati; zvláště poskvrňovaly soulož, porod a smrt.

Svedení, znásilnění ženy platilo za zasáhnutí do oboru a práva pána domu; násilník směl na místě býti usmrcen. Za zavraždění příslušníka rodu jest vykonati povinnou krevní mstu (řecky *ποινή* = avestsky *kaēnā* „Blutrache", rovnice prajazyková), t. j. kdokoli z provinilého *rodu* vrahova smí beztrestně býti usmrcen, leda že zapravena za zavražděného pokuta, výkupné (opět *ποινή* atd., něm. *weragelt* a samostatné podle Schradera struské *vira* „Wergeld"), záležící podle nejstarší i slovanské tradice

*) Viz *Schrader*, Die Schwiegermutter und der Hagestolz, 1904.

ve *stu* krav; pak následoval — jako do nedávna u Jihoslovanů — krevní mír, smíření.

Krevní msta je soud spíše soukromý, zvláštní; starší rodu shromažďovali se však také k soudu veřejnému, rodovému (opět stind. *sabhā*), a rozsudek zněl často na vyhoštění z rodu a plemene, t. j. z domoviny a vypuzení do ciziny, což pokládáno za největší trest, ba přímo za neštěstí (sthněm. *reccho* „Verbannter", *elilenti* „Ächtung, Elend"); představa tato plyne přímo ze zřízení velkorodinného a byla tudíž u starých Slovanů rovněž běžná, jsouc samorostle zděděna z dob indoevropských, nikoliv vnesena teprv odjinud, od kmenů naprosto cizích, turkotatarských.

* * *

13. O náboženství indoevropském.

Dnes, kdy starší jednostranná mythologická nauka, hlásaná ve znamení všeobecného zosobňování přírody *Maxem Müllerem* a *A. Kuhnem*, úplně se zhroutila, také v indoevropském pravěku místo hotové soustavy budeme především stíhati a sledovati *mythologii t. zv. nižší*, která se zakládá na víře v nesmrtelnost a na uctívání duše (Seelenkultus). Pak teprve ohlédneme se po principech také jiných, po případě po vyšších názorech prokmitajících.

Základem mythologie nižší, jež opatřuje veškery předměty a zjevy přírodní i kulturní *duší*, jež všude vidí daimony, dobré i zlé *duchy*,*) jest představa, že duše člověka žije, ba že je nesmrtelná; ve snu a úmrtím duše sic opouští tělo, avšak žije blízko něho i po pohřbu klidně dále — arciť za podmínky, že dostane se jí s dostatek jídla i nápoje a že vůbec bude opatřena vším, co nebožtíku náleželo, co vyplňovalo život jeho vezdejší: dům (srv. výše), oděv, zbraně a nářadí (ženě dáván do hrobu ruční mlýn), vůz neb loď, domácí zvířata, manželka atp. Z toho základního názoru prýští se zvyky a názory další: zemřelému strojí se ne jednou, ale víckrát ve lhůtách určitých (srv. Srby a Rusy) bohatá hostina pohřební a vůbec se jim pravidelně obětuje. Oběti koná otci, dědu a pradědu, tedy „otcům" (řecky *Τριτοπάτορες* a *θεοὶ πατρῷοι*, rusky *родители*, bělorusky *святы дзяды* „svatí předkové" atp.) především syn, aby zabezpečil jejich a své vlastní rodiny klid, nad níž a jejímž domem i krbem duchové předků bdí (srv. skutečné domácí bůžky slovanské: rusky *домовóй* „domovníček"). Prapředkům rodu a plemene, heroům kmenovým obětuje zvolený zástupce, vévoda vyšších těchto jednotek, po případě příslušník jistého rodu takořka kněžského, zvlášť obeznalého s obřady a říkadly obětními (řecké *Σέλλοι*, jméno kněží Diových, snad rovno římskému *Salii*?). Mocných duchů a zejména nočních strašidel každý se tedy strachuje: proto všude vznikají zvláštní bůžkové (Sondergötter**), jež možno sobě nakloniti obětmi, ale také čáry, hlavně říkadly řečí vázanou, jako t. zv. „Merseburger Zauberspruch" obsahem i formou

---

*) Obě slovanská slova souvisí s litevským *dvāsė* „dech, duch", podobně jako řecké *θυμός* rovná se stind. *dhūmás*, lat. *fūmus*, slovanskému *dymъ* „dým", s kterýmžto posledním slovem sotva spřízněno i slovanské *duma* „myšlenka" (srv. však o tom a podobných výrazích *Schradera* II.[3], 2, 427).

**) Srv. u Římanů bohy výkonů zemědělských, z nichž stůjtež zde tři nejnápadnější: *Vervactor* „der erste Umbrecher des Ackerbodens", *Reparator* „der zweite" a *Imporcitor* „der wirkliche Pflüger".

souhlasí s říkadlem v staroindickém Atharvavēdu. *Čárův* užíváno zejména v primitivním l é k a ř s t v í, které pracovalo mastmi, bylinnými a jinými léky, někdy též operací (trepanací), ale především říkadly; jest význačno, že významy „odříkavatel" — „čaroděj (a kněz)" — „lékař" často se vyvíjejí postupně; srv. stcslov. *vračь* „lékař, čaroděj", dále stcslov. *bajati* „fabulari, incantare, mederi", srbské *bajati* „čarovati", bulh. *bajati* „odříkávati, hojiti", strus. *bajanъ* „incantator", stcslov. *balija* „čáry" a *balьstvo* „lék", rus. *bacharь* „lékař". *) Pojem skutečného a výhradného „l é k a ř e" je teprve pozdější: ke Germánům a Slovanům přichází od Keltů (irské *liaig*, gotské *lēkeis*, „lékař", stcslov. *lěkъ* „lék").

Víra v duše a duchy, kult jejich pronikal tudíž vše (i do zvířat mohla lidská duše vstoupiti, jak dokazuje v l k o d l a k, poprvé mezi Indoevropci dosvědčený Herodotem u *Neurů*, domnělých Slovanů); přes to však, že i příroda jen se hemžila duchy a daimony, že v pravém slova smyslu oživla, nelze z principu tohoto jediného vysvětliti d r u h o u, již u dávných Indoevropců probleskující stránku jejich náboženství, která poznenáhlu, ale důsledně spěla k vytvoření v y š š í c h, p e v n ý c h a v š e o b e c n ě (nejen mezi soukmenovci) r o z š í ř e n ý c h i u z n a n ý c h p o s t a v b o ž s k ý c h. z nichž především jedna — na stupni třeba průpravném — jest neklamně dosvědčena i jazykem, totiž rovnicí:

(stind.) *dyāúš pitā́* = **Ζεὺς πατήρ** = *Juppiter*.

Jde o význam a výklad této rovnice, k níž připojují též germánského boha války stsev. *Týr*, sthněm. *Ziu* a ke které se dále hlásí lat. *dīvus* „božský", řecké **δῖος** „nebeský", lit. *dẽvas* „bůh" a stcslovanské *divъ*, *divo* „div", *divьnъ* „obdivuhodný, divný", *dьnь* „den". Není pochyby, že základní význam byl tu „l e s k l ý, s v ě t l ý", potom „nebeský, božský"; avšak o pravé mythologické hodnotě oné rovnice nejsme zpraveni. Badatelé souhlasí toliko v tom, že tu z o s o b n ě n z j e v, z b o ž n ě n a m o c n ě j a k á p ř í r o d n í, podle Hirta *blesk a hrom*, tak že by **djēus pətḗr* znamenal „lesklého otce", t. j. boha hromovládce, tedy totéž, co řecký **Ζεὺς φηγοναῖος** nebo litevský *Perkúnas* ~ staroindickému *Parjánya* „bůh bouře, Gewittergott" (= starosev. *Fjorgynn*), konečně slovanský *Perunъ* — jen že tuto všude přímé provedeno spojení, přesná lokalisace v d u b u, v stromu vůbec, v němž hromovládce „pere". Naproti tomu však Schrader pojímá ono rčení jako označení *„viditelného nebe"*, skvoucího se po mém zdání zejména ve dne v září slunečné, stejně blahodárné jako záhubné, což rozhodně pokládám za výklad pravděpodobnější, než jest Hirtův; Hirt mimo to nedovede objasniti přímětek *„otec"*, leč z analogie podle kultu předků, kdežto Schrader po mém soudě správně poukazuje k druhé sounáležité personifikaci takové, k *„matce zemi"* (srv. germánskou, na voze taženém kravami jedoucí bohyni *Nerthus*, keltskou *Berecynthii* atp.), tedy k božské představě rozhodně ž e n s k é a také podle Hirta z e m ě d ě l s k é, k představě nad to obecně**) rozšířené, jejíž poměr k nebeskému „otci", vysílajícímu na zemi paprsky slunce, hrom i déšť, vystižen je v primitivní obraznosti lidu zcela přirozeně podobenstvím s ň a t k u (srv. **ἱερὸς γάμος** u Hirta l. c. 508 a u Schradera II.³, 2, 444 mimo jiné

*) Jiná vývojová řada, pojící se k potřebnému k oněm zvláštním výkonům *„vědění"*, jest starokeltské * *dru-vids* „vele-vědoucí, tedy *druida*" a staroruské atd. *vědь* „čáry", *vědunъ* „čaroděj", *vědьma* „čarodějnice, věďma" a j. v.

**) Také mimo Indoevropejce; Hirt domýšlí se právě pomíšení domorodých představ indoevropských s cizími asijskými.

odkaz k ruské báji lidové, že *Громъ гремучій* „rachotící Hrom" neb jasný *Яръ, Ярило* „bůh jara" přibližuje se „syré, t. j. neplodné dosud matičce zemi" [*Мать-сыра-земля*], aby, soulože s ní, ji oplodnil).

Na všechen způsob odkryli jsme tu nový princip bájetvorný, zosobňování, hypostasi mocných sil přírodních, každému zjevných ano nápadných. Tím vyrůstají na podkladě zcela jiném, než jest uctívání předků, nové a nové bytosti podstaty božské, které v působnosti své prvotné byly přesně omezeny oborem neb živlem, z něhož vzešly; teprve později obvod působnosti jejich se šíří, některé bytosti zvláště převládají, ostatní se jim podřazují, až posléze ustálí se Olymp za primátu „otce bohů a lidí", potom arciť zcela jinak pojatého než indoevropský „*djēus pətēr*". Avšak ani tento nebyl zcela osamělý; vedle „matky země" uctíván podobně posvátný oheň krbu (u Řeků, Římanů a Litevců v představě ženské: *Ἑστία*, *Vesta* a zvláště lit. *ugnìs szventà* — tedy opět božstvo bližší ženám; vedle toho mužský staroindický bůh *Agni*, snad božstvo bližší mužům se vztahem k ohni vykřesanému z kamene?), dále uctívána voda v pramenech a řekách (srv. ruské *водяные*), pak větry (řecký *Αἴολος*, litevský *Vėjo-patis* „pán větru" a bezpochyby i germánský *Wōdan*, *Óðinn* vzali odtud původ), konečně i slunce samo a zvlášť významný prý pro vzrůst a i jinak měsíc — tudíž vesměs zjevy přírodní *zosobněné*, ne ještě bozi plně *osobní*. —

Ze dvou zřídel viděli jsme vyvírati náboženství indoevropské, a není divu, že oba ty prameny, spějící za týmž cílem, naposled se pomísily: také přírodním božstvům se pak obětuje jako duchům zemřelých.*) Představa oběti prvotná proniká však v tom, že dar obětní má jeviti jistou shodu s povahou boha; věřilo se totiž, že vlastnosti oběti přejdou i na ducha, heroa, boha uctěného. Proto vedle obětí domácích zvířat (i koně) většinou vařených konají se také oběti lidské, kterých netřeba nutně pojímati za zbytek kannibalismu, jak tomu chtěl Schrader. Oběti přinášeny buď na výšinách, buď pod stromy v hájích; také to svědčí bohoslužbě přírodní, ne poctě předků a mimo to pravlasti lesnaté (srv. též u Indů významného *Vanaspatiš* „pána lesa"). Vyšší náboženství, které jsme dosud sledovali, mísilo se však najisto se zbytky nebo s novými projevy *fetišismu*, s uctíváním totiž kamenů (lit. *Akmo*, lat. *Juppiter lapis*) a poražených stromů, kmenů, pařezů i sloupů, posléze s kultem jistých zvířat (na př. hadů, k nimž pro jejich pohyby připodobňovány duše zemřelých).

Neníť právě náboženská představivost lidská tak jednoduchá, jak by se zdálo, a jistě poznání naše stěžují různé vrstvy a stupně její, sahající až do dob historických. Nejinak je tomu s pojmem osudu, sudby (srv. starobylé as řecké *μοῖρα*), o němž *Schrader*, tuším, právem se domnívá, že Indoevropané ode dávna jej znali a jemu se kořili, představujíce si jej pod podobou jedné neb více *sudiček*, které každému hned při porodu (lat. *Parcae* k *pario*, ruské *рожданицы* k *roditi*) udílejí jeho „část", životní jeho „štěstí" (rusky atd. *счастье*).

* * *

*) *Hirt* („Idg." II, 500 n.) myslí dokonce, že kult přírodní už v pravěku zvítězil nad kultem duchů a to tehdy, kdy místo pohřbívání mrtvol proniklo spalování jejich. Než otázka tato, který způsob platil neb aspoň vládl v pravěku, není sama dosud rozřešena, a Schrader drží se houževnatě mínění, že — soudě podle nálezů — pranárod mrtvoly pohřbíval; nechávám věc in suspenso.

14. Závěr.

Shlédli jsme letmo všecko kulturní konání Indoevropanů až na jejich projevy umělecké. Bylo-li umění indoevropské? a bylo-li, jaké jsou primitivní stupně jeho? Začátky umění zajisté byly, jen že o nich jsme zpraveni velmi nedokonale. O stavbě domů v tomto smyslu mimo *domové urny* (viz pod *12.*) nic nevíme, o ornamentice a plastice soudíme podle nálezů, že ona užívala tvarů spíše geometrických, tato zase všemu dodávala tvaru zvířecího neb lidského těla, po případě nějaké části jeho. Tanec, živoucí výtvarnictví, hrál jakožto bezprostřední výraz prvotných citů aesthetických roli velikou, ať byl mimický, ať také již gymnastický. Rhythmus udáván jednoduchými nástroji (bubny?) a zpívanou k tomu písní. V poesii vládne právě píseň obsahu epicko-lyrického: písně náboženské, písně neb nářky pohřební, písně svatební, posměšné, čarodějně léčivé, pracovní (písně mlecí, tkací atp.) — ale nikoliv písně erotické. Také skutečného *eposu* při demokratickém zřízení rodovém nemůžeme očekávati; ten zrodil se teprve na př. u bojujících za svou svobodu sjednocených Srbů, avšak nemohl ani vypučeti u stále rozdrobených, pravých vůdců často nemajících starých Slovanů.

Dr. *Josef Janko.*

Valtazar Bogišić.

V měsíci dubnu t. r. zemřel v Rjece vynikající slovanský právník, rodem Dalmatinec, Valtazar Bogišić. Byl to originální literární profil. Syn prostého cavtatského kupce státi se měl po přání otcově rovněž obchodníkem, ač přání jeho se nesla jen k vyšším studiím a literatuře. Toliko náhoda, nenadálá smrt otcova, umožnila mu, aby dosti pozdě — už ve 23 letech — provedl svůj plán a dokončil v Benátkách r. 1859 gymnasijní studia. Ve Vídni, v Berlíně a v Mnichově studoval práva, vedle čehož se zabýval i filosofií. R. 1862 povýšen byl v Giessách na základě dissertace Über die Ursachen der Niederlagen des deutschen Heeres im hussitischen Kriege na doktora filosofie a ve Vídni r. 1865 promován na doktora práv. Ještě jako studující práv (někdy na konci sedmého semestru) obdržel r. 1863 místo v c. k. dvorní bibliotéce ve Vídni. Nemohlo být pro něho vhodnější služby. Knihovní praxe doplňovala znamenitě universitní theorie. Ukázalo se to záhy na prvém Bogišićově díle, věnovaném slovanskému právu, Pravni običaji u Slovena (1866). Byl to prvý, velice zdařilý pokus podati obraz soukromého, hlavně rodinného práva u jednotlivých slovanských národů tak, jak se jeví v živém obyčeji.

Po válce pruskorakouské r. 1868 Bogišić stal se zemským školním inspektorem v bývalé banátsko-srěmské Vojenské Hranici. V novém postavení nesetrval však dlouho. Již r. 1869 nabídly mu najednou dvě ruské university, kyjevská a oděsská, professuru srovnavacích dějin práva slovanských národů. Bogišić přijal nabídku z Oděssy. Ačkoli před tím znal ruský jazyk jen theoreticky, vpravil se svou neobyčejnou energií do nových poměrů tak rychle, že za krátko mohl už zahájiti veřejně svá čtení inaugurační přednáškou О научной разработкѣ исторіи славянскаго права (Petrohrad, 1870). Ale ani v Oděsse nebylo mu souzeno zůstati dlouho. Koncem r. 1872

obdržel příkaz ruského císaře, aby vypracoval pro Černou Horu majetkový zákonník. Doufaje, že nový úkol v krátké době bude lze provésti, a že se tedy brzo zase vrátí k professorskému povolání, Bogišić rozhodl se pro přijetí příkazu. Přípravy k sepsání zákonníka započal r. 1873. Poněvadž přítomnosti jeho na Černé Hoře nebylo potřebí, sídlil od r. 1874 v Paříži, kde měl k disposici bohaté knihovny a jiné pomůcky. Prostudoval občanské zákonníky nejčetnějších národů a hleděl se seznámiti zejména i s bohatou literaturou, týkající se kodifikace. Po létech, když už majetkový zákonník černohorský dávno byl hotov, Bogišić chystal se napsati obšírnou historii svého kodifikačního díla a sebrati i veškeren kritický materiál o něm. Jak daleko v práci své pokročil, není nám známo. — R. 1888 došlo k třetímu čtení majetkového zákonníka černohorského před samým knížetem; dne 25. března t. r. byl zákon ten vyhlášen a dnem 1. července počal působiti. R. 1898 vyšlo nové jeho vydání, a sice s některými malými změnami, učiněnými na základě soudní praxe.

Po provedení svého úkolu Bogišić nevrátil se už na universitní katedru a dán byl počátkem r. 1890 k vlastní své žádosti do výslužby. Sotva se poněkud zotavil, sestavil si program literárních prací, jež chtěl co nejdříve podniknouti. V březnu r. 1893 přijal však k doléhání černohorského knížete úřad ministra spravedlnosti na Černé Hoře a zastával jej plných šest let (do března r. 1899). Byv konečně zproštěn i tohoto nového úřadu, vrátil se k dávným svým plánům literárním. Usadil se trvale v Paříži, kde zdomácněl vlastně již od r. 1874. Jen občas vzdaloval se odtud, zvláště když běželo o nějakou cestu do cizích knihoven a archivů, zejména dalmatských. V Rue des Saints Pères bydlel po dlouhá léta a byl tam vyhledáván jednotlivými slavisty, zavítavšími do francouzské metropole. Teprve lonského roku, krátce před svou smrtí, opustil starý svůj pařížský byt, zařízený zpola jako bohatá knihovna, zpola jako museum vzácných předmětů. Měl velikou sbírku nejen latinských, nýbrž zvláště slovanských inkunabulí a quasi-inkunabulí (v almanachu Dubrovník za r. 1898 vyšla zajímavá stať Jedna od zbiraka Dra V. Bogišića: Zbirka slovenskih inkunabula). Bohatá byla také sebraná jím literatura o příslovích rozličných národů (na půl druhého tisíce knih a brožur), dále sbírka národních písní, právních symbolů a sbírka numismatická. Sbírky Bogišićovy byly by velikou ozdobou slovanských knihoven a museí, a není-li již pozdě, měla by zejména správa českého zemského musea učiniti potřebné kroky, aby získala aspoň část těch literárních a jiných pokladů.

Literární práce Bogišićovy možno rozděliti na práce právnické, resp. právně-historické, historické, etnografické a jiné. V několika menších statích Bogišić pustil se i do filologie, pokud souvisí s právem. Nejdůležitější místo v činnosti jeho zaujímá však jeho kodifikační dílo, Општи имовински законик за књажевину Црну Гору práce vynikající originální soustavou, krásným lehce srozumitelným jazykem a vůbec svou lidovostí. Čerpáť do značné míry z obyčejového živého práva, jež v civilních zákonnících jiných států z pravidla se zanedbává.

Mezi spisy obsahu ryze právnického nejdůležitější jest Zbornik sadašnjih pravnih običaja u južnih Slovena (Gragja u odgovorima iz različnih krajeva slovenskog juga, Záhřeb, 1874). Jest to veliká sbírka obyčejového práva jižních Slovanů, jež povstala na základě Bogišićova dotazníku, Naputak za opisivanje pravnijeh običaja, koji u narodu živu (1867). Autor připadl totiž na my-

šlenku, že by se při sbírání jihoslovanských právních obyčejů měl dáti sběratelům návod, jak by při práci své postupovali. Sestavil tedy množství otázek, na něž si přál míti odpovědi. Dotazník jeho jest pro svou všestrannost prvou nejobsáhlejší prací toho druhu nejen mezi Slovany, nýbrž snad v celé Evropě a stal se vzorem pro podobné pozdější práce u mnoha národů. Na jeho základě sbírali kněží, učitelé a j. obyčejový právní materiál jihoslovanský, který pak Bogišićem pod uvedeným shora titulem byl vydán.

Se Zbornikem souvisí Bogišićova práce De la forme dite inokosna de la famille rurale chez les Serbes et les Croates (v Revue de droit international et de législation comparée, 1884), vyšlá též srbsky О облику названом инокоштина у сеоској породици Срба и Хрвата, (Bělehrad, 1884) a rusky (v ЖМНПр. 1885). Autor dokázal tu, že selská rodina inokosná čili inokoština u jihoslovanských sedláků (rodina prostá, skládající se jen z rodičů a svobodných dětí naproti zádruze, složené z několika prostých rodin) jest svou právní i hospodářskou povahou totožná s rodinou zádružnou.

Bogišić obrátil záhy svou pozornost i k právním dějinám. Prvá jeho práce v tomto oboru věnována jest rodinnému právu, jímž se on rád obíral. Jsou to Glavnije crte obiteljskog prava u starom Dubrovniku (Rad Jihosl. Akad. V., 1868). Spis О научной разработкѣ исторіи славянскаго права (1870) byl uveden již shora. Právních pramenů jihoslovanských týká se Bogišićova práce Pisani zakoni na slovenskom jugu (Jihoslov. Akad., 1872). Vyvolána byla praktickou potřebou. V jedné z prvých schůzí Jihoslov. Akademie byl přijat Bogišićův návrh, aby vydávány byly prameny právních dějin jihoslovanských, a navrhovateli uloženo, aby sestavil program, podle něhož by se plán ten provedl. Bogišić uvolil se sepsati dříve dílo, v němž by bibliograficky popsána byla veškera látka týkající se předmětu, a tak povstal prvý svazek materiálu popisovaného, věnovaného jihoslovanským pramenům zákonným. Podle plánu Bogišićova následovati měly tři další svazky, k jichž vydání pro jiné práce autorovy už nedošlo.

Bibliografického rázu jest také Bogišićova práce Le statut de Raguse (Nouvelle Revue historique de droit français et étranger, 1893; též o sobě, 1894). Spisovatel seznamuje nás se statutem dubrovnickým z r. 1272 a s pozdějšími zákonnými díly Dubrovnické republiky. Po deseti letech (r. 1904) vydal Bogišić společně s Konst. Jirečkem ve sbírce právních pramenů Jihoslov. Akad. dotčený dubrovnický statut z r. 1272 s obsáhlým appendixem, který jest jakýmsi klíčem k těžko srozumitelnému dubrovnickému zákoníku. Appendix obsahuje mezi jiným výklad technických terminů zákoníka, sepsaný oběma vydavateli. Kniha opatřena jest i obšírnými prolegomeny, v nichž vydavatelé pojednávají o Knize zákonů dubrovnických (Liber statutorum civitatis Ragusii), jak dubrovnický statut jest nadepsán, a seznamují nás i s jinými právními sbírkami dubrovnickými, podávají přehled literatury i edicí dubrovnického práva. Jest jen málo slovanských právních památek, jež byly vydány způsobem tak dokonalým jako Liber statutorum civitatis Ragusii.

Ve sbírce Monumenta historica Slav. merid. (sv. 19, Záhřeb, 1888) Bogišić vydal Acta coniurationem Petri a Zrinio et Francisci de Frankopan nec non Francisci Nadasdy illustrantia, 1663—71. Jest to doplněk podobné sbírky Fr. Račkého z r. 1873. Bogišić uveřejňuje tu materiál francouzských archivů, Račkému nepřístupný.

Kodifikační činností Bogišićovou vyvolány byly práce jeho: Stručno nazivlje u zakonima (1876), Технички термини у законодавству (1887; sepsáno původně rusky a vyšlo pod záhl. О техническихъ терминахъ въ законодательствѣ r. 1890), I opet o stručnim izrazima u zakonima (1900), О положају породице и насљедства у правној системи (1892) a Quelques mots sur les principes et la méthode suivis dans la codification du droit civil au Monténégro (Paříž 1886, 2. vyd. 1888). Jakousi ukázkou z chystané Bogišićem historie jeho kodifikačního díla jest anonymní stať L'historique d'une codification (v Revue de droit international et de Législation comparée, 1901).

Úplný přehled všech prací Bogišićových do r. 1903 podán jest v článku našem Valtazar Bogišić (ČČM., 1903), kde uvedeny jsou podrobně i Bogišićovy spisy historické, etnografické a jiné.

K. Kadlec.

LITERATURA.

Hölzlovy Evropské typy národní. Spořádal a výklad napsal vl. rada Fr. Heger. Vídeň 1908. Nákl. Ed. Hölzla.

Známý nakladatelský a umělecký ústav Ed. Hölzla ve Vídni podnikl těžký, ale dozajista velmi záslužný úkol vydati Atlas evropských typů národních jako doplněk k hojně rozšířenému „Atlasu plemenných typů lidských". Kdežto v tomto před čtyřmi lety vydaném díle se jednalo o to, podati přehledný obraz poměrně dosti nápadných plemenných rozdílů národů exotických, mimoevropských, měly se v novém atlasu znázorniti méně patrné a následkem tisíciletého křížení a mísení namnoze zastřené odstíny typů evropských národů. Byl to úkol tím obtížnější, poněvadž tu nebylo vzoru. Firma Hölzlova se první pokusila o provedení tohoto úkolu vydáním atlasu a podnik setkal se se skvělým výsledkem. Redakci díla převzal na slovo vzatý odborník, vládní rada a ředitel antropologicko-národopisného oddělení při c. k. přírodopisném dvorním museu ve Vídni Frant. Heger, který svými světovými cestami a dlouholetým studiem nabyl přehledu, jakého k takové práci bylo zapotřebí; spojil se s jinými věhlasnými badateli a s nejpřednějšími ústavy vědeckými, aby získal potřebných předloh; akad. malíř B. Beck pořídil původní akvarely a firma Hölzlova provedla uměleckou reprodukci polychromickou. — Atlas obsahuje na čtyřech tabulích (velikosti 73×98 cm., také jako nástěnné tabule montovaných) celkem 32 typických tváří zástupců rozličných evropských národů. K takovému počtu dostoupil totiž autor a nakladatel postupně, když podrobným studiem bylo seznáno, že nelze menším počtem typů podati obraz jen poněkud úplný. Tak zobrazuje I. tabule národy jazykové skupiny převahou románské, tabule II. národy germánské, tabule III. slovanské a tabule IV. osamělejší národy ostatní. Aby znázorněny byly různé typy větších, společnou písemní řečí vyznačených národů byl autor nucen předvésti ku př. tři typy Francouzů (z jižní, střední a severní Francie), dva typy Italů, tři typy Němců. Ze Slovanů předvádí se vedle Čecha — Slovák, dále Polák, Malorus, Bělorus, Velkorus, Černohorec a Bulhar. K znázornění Čecha zvolena z většího počtu fotografií Národopisného Musea Československého v Praze podobizna mladého sedláka z Moravy, který představuje jaksi nejrozšířenější

typ v národě českém, kdežto ovčák z Kriváňské končiny Vysokých Tater (uherská stolice Liptovská) představuje alespoň jeden z poněkud odchylných typů vedlejších. Vůbec pak byly zvoleny jen typy z lidu, nikoliv tváře, z nichž kultura a městská uhlazenost setřela přirozenou výraznost. — Vyslovujíce plné uznání zdařilému pokusu přejeme, aby Hölzlovy Evropské typy národní pomáhaly vzbuzovati dosud dosti zanedbaný zájem o etnologii evropských národů a zvláště o etnologii národů slovanských.

J. Matiegka.

Józef Rostafiński: *O pierwotnych siedzibach i gospodarstwie Słowian w przedhistorycznych czasach.* (Sprawozdania Akademii Umiejętności v Krakowie, Wydziału historyczno-filozoficznego za miesiąc marzec 1908 r. Str. 22 a zeměpisná mapa.)

Spisovatel, botanik krakovské university, známý historik přírodovědecký se zřetelem k dobám předhistorickým a středověkým*), podává zde stručný nákres obsáhlé práce, která vyjde v publikacích Akademie. Spisovatel vychází z dějin etymologie jména *Lach, Laši,* jak Rusové nazývají Poláky. Uznává výklad, podávaný na základě příslušného adjektiva *ladiski* (nikoli *lašiski*), že totiž slovo *Lach* pochází od staroslovanského *lęda, lędina* „terra inculta, lado"; ale takový název mohl býti užíván pouze o obyvatelích „puszczy", t. j. lesní pouště, kterým bylo především pálením hustého lesa připravovati si *„lędu"*, půdu pustou sice, ale schopnou potom, aby vzdělávána byla ne pluhem, nýbrž hákem, slovanskou *sochou.* A takovými obyvateli byli podle staroruské kroniky Nestorovy z XI. stol. jednak ruské kmeny sedící nad Sožem a Okou (ti podle Rostafińského obývali v lesní poušti už za pravěku slovanského), jednak Poláci nad dolní Vislou (to však usoudil Nestor prý mylně: polskými „Lachy" byli spíš obyvatelé Malopolsky, přišlí kdysi z oněch krajů ruských). A což moravští *Laši?* —

Autor, aby podepřel a obšírně zdůvodnil předchozí výklad svůj, přešel od původního thematu k otázce po pravlasti slovanské a prvotném hospodářství staroslovanském, což bude jádrem chystané knihy. Pravlast Slovanů určuje blíže *středním pásmem Rusi,* omezeným na západ hranicí buku, tisu a modřínu, na sever hranicí habru (habr znají však také Baltové, ti tedy sídlili podél severní hranice jeho); na jih by se byli Slované bezprostředně stýkali nejdřív s Řeky, později s iránskými Skythy, již mocně na ně působili; na východ Slované opět spadají v oblast habru, rozprostřevše se hned s prvopočátku v části jihovýchodní stepi. Vůbec třeba podle R. rozeznávati *tré* rozdílných krajinných typů, které Praslované zaujali postupem času: vlastní step středoruskou, kde jsouce usedlými, poměrně lehce pracujícími rolníky, chovali hlavně dobytek; potom na sever položené, močálovité „Polesí", kam lákaly prapředky naše hojné poklady železa a kde se jim bylo živiti hlavně rybami; konečně lesní pouště, kde valem rozmnoživší se Slované stávali se těžce robícími „Lachy".

Spis Rostafińského, pokud dnes jej možno posouditi, bude se vyznačovati jednou vynikající vlastností: že totiž odborník, nadaný zdravým smyslem historickým, vyloží nám podrobně zkušenosti a názory svoje fysiografické i promítne je do pravěku slovanského, historií neosvětleného, víc

*) Jmenuji zde jen tyto význačné práce jeho: Polska z czasów przedhistorycznych pod względem fizyograficznym i gospodarskim (Akad. 1887), dále De plantis quae in Capitulari de villis et curtis imperialibus Caroli Magni commemorantur (Pam. Akad. 1885) a Symbola ad historiam naturalem Medii Aevi (Cracoviae 1900).

než nám milo temného. Odborné znalosti autorovy přispějí zajisté také k objasnění dávnověkých poměrů hospodářských, toho zvláštního spojení zemědělství s chovem dobytka, na které ukazuje již sám slovanský jazyk, které však jistě mělo více (podle R. tedy tré) rozdílných odstínů a stupňů, podmíněných právě povahou kraje i půdy. Také výklad pramenů (Nestora) může takovým odborným znalectvím různých přírodních prostředí jen získati. V otázce pravlasti indoevropské Rostafiński dosud stojí na půdě asijské, což sice překvapuje, ale při spornosti věci nepadá nutně na váhu. Více pobízí k obezřelosti a kritice, že autor schvaluje neb přináší nově některé etymologie značně odchylné od běžných, také mně pravděpodobnějších (míním výklad slova „*mák*", dále spojení řeckého *σῦκον* „fík" se *σῦκυς* „tykev", začež však jinde najdeme napsané *σίκυς* atp.). Avšak o tom všem bude mi lze pronésti úsudek konečný a kritický teprve po vyjití samého spisu, po celistvém vypsání veškerých detailů, z nichž potom jistě také bezděky vyplyne, zdali je ve všem správný po mém zdání příliš optimistický názor spisovatelův na tehdejší stupeň osvěty slovanské, prozrazující se v tom, že již v 5. století před Kr. klade jej výše než stupeň osvěty západogermánské za Tacita. Zatím se těšíme na brzké uveřejnění celku.

Josef Janko.

JUDr. J. Auerhan, **České kolonie v jižních Uhrách**. Zvl. otisk z Pokrokové revue IV. V Praze 1908. Str. 20.

Dr. Auerhan věnuje stálou svoji pozornost Čechům, které osud vypudil za hranice naší vlasti. Je tušíme, jedním z nejpilnějších organisátorů práce v zahraničném odboru Národní Rady České. Proto spisek jeho o Češích v Jižních Uhrách není jenom nahodilou pracičkou, jak by se zdálo ze skromné jeho motivace: bylo-li i spisku popudem vypravování autorova otce, jenž byl v r. 1863—1868 lesním v banátské Vojenské Hranici, a jenž rád se zmiňoval o českých osadách jihouherských; a byla-li dalším popudem cestovní odbočka Dra Auerhana do uvedených českých vesnic, přece článek zapadá v rámec širší práce autorovy a je více než pouhé dojmy „z cest". Ovšem podrobnou studií o českých koloniích v jižních Uhrách není a nechce býti. Je však svědomitou informací, která zakládá se na úředních pramenech (statistických), trochu i na autopsii a na chudé starší literatuře — zde nemohl-li autor užíti dobrého článku Klímova, aspoň na něj upozorňuje; za to nezmiňuje se o příslušné kapitole z Niederlovy „Mapy národopisné uherských Slováků", ač od něho se poněkud odchyluje; ani Baloghových dat neuvádí. — Dr. Auerhan zjišťuje dle sčítání lidu z r. 1900 v 56 obcích živel český. V osmi osadách má převážnou českou většinu (Niederle odhaduje 7 českých obcí as s 3800 Čechů) a čítá v nich 3949 Čechů. Mimo to v 18 obcích jsou Čechové (celkovým počtem 2878) jediným nemaďarským živlem. Tak lze napočísti přesně 6827 všech Čechů v jižních Uhrách. Ale tím není počet Čechů jihouherských vyčerpán. Čechové žijí ještě v 30 obcích, kde však nelze dle statistických dat úředních početnost českého živlu zjistiti; neboť oficiálná statistika nezjišťuje mateřskou řeč českou odděleně, nýbrž v rubrice „ostatní"; kde tito ostatní nejsou vesměs Čechové, nelze dojíti k přesnému číslu. Dr. Auerhan odhaduje jejich počet na 2618, tak že je dle něho v jižních Uhrách „nejméně 9.445 Čechů" (Niederle dle sčítání z r. 1890 uvádí pro krašovskou stolici 8575 Čechů). Při tom v okresu moldovském tvoří bez mála desetinu (9·5%) všeho obyvatelstva. Pokud jde o poměry obyvatelstva českých osad, jež vesměs vznikly počátkem devatenáctého století, jsou obyvatelé téměř ve-

směs zemědělci a to ne valně zámožní; vynikají však přece blahobytem — a ovšem i přičinlivostí a důmyslem — nad obyvatelstvo domácí, zjm. Rumuny. Kulturně vůbec stojí české osady značně výše nad ostatním obyvatelstvem svého kraje. Kdežto v okresu moldovském z obyvatelstva nad 6 let umělo pouze 33% číst a psát, ve stolici krašovské 42·8% a v celých Uhrách 59·3%, ve vzpomenutých českých osadách znalo číst a psát 43% — 95% obyvatelů. Nestála tedy ani jediná česká osada pod průměrem svého okresu a kraje a jediná (Šumica) nedosahovala průměru zemského, kdežto všechny ostatní jej značně převyšovaly. Co do náboženství jsou jihouherští Čechové převážnou většinou katolíci; jen ve Sv. Heleně žije více (344) evangelíků reformovaného vyznání, tak že mají vlastní duchovní správu. Mimo to dosti četně vyskytují se mezi nimi i Nazaréni, vynikající náboženskou i mravní opravdovostí. Školy měly do nedávna uvedené osady české. V r. 1904 bylo ještě v Uhrách 8 českých škol: r. 1905 však je již jediná škola církevní českomaďarská a ze škol obecních dvě české, dvě českomaďarské a tři maďarské s používáním češtiny jako řeči pomocné. Doposud však se maďarisaci nedařilo: málo kteří z českých obyvatel se vůbec naučili maďarsky. Spíše se — i v Uhrách — poněmčují: tak stalo se ve Weidenthale a Wolfsbergu, v nichž ještě r. 1876 Šembera zjišťuje český živel, jež však dnes jsou zcela německé, a v Novém Županku — dle Czoerninga osadě rumunsko-české —, kde r. 1900 napočtěno 981 Rumunů, 251 Maďarů a 240 Němců. Dr. Auerhan nepovažuje české osady v jižních Uhrách za ztraceny —, dovedeme-li jen s nimi udržeti živé styky. —*Žd.*—

Paměti Františka J. Vaváka, souseda a rychtáře milčického z let 1770—1816. Vydává Jindřich Skopec. Knihy první (rok 1770-1783) část druhá.

V minulém ročníku II., 91 zmínili jsme se o zajímavých a cenných Pamětech známého sedláka samouka, který ve svém polabském ústraní po hospodářské práci pilně čítal a neméně pilně spisoval. Vytkli jsme, jaký význam má dílo Vavákovo pro náš lidopis, pro nějž postava Vaváka samého jest dokumentem v pravdě vzácným. Tato druhá část Pamětí jenom utvrdila zmíněný úsudek a posílila vážnost, kterou si na pozdním potomstvu bezděky vymáhá venkovský písmák vlastenec. Spisovatel zaznamenává zde příběhy let 1781—83, pilně přihlížeje netoliko k nejbližšímu okolí milčickému, ale i k událostem veřejným vůbec. Toleranční patent a jeho důsledky zajímají ho v těchto letech nejvíce. Uvádí jménem své krajany, kteří se odhlásili od víry katolické, zmiňuje se o jejich nesnázích, ke které církvi se přihlásiti, o důrazných projevech nového náboženství, o schůzích jinověrců, hledání a opatřování kněží i chrámů atd. Bylo mnoho neurčitosti a nejasnosti v novém zařízení a z toho plynuly rozmanité nesnáze, ano i výtržnosti v lidu poddaném. Světská vrchnost tedy vydávala patent za patentem, vyhlášku za vyhláškou, aby učinila přítrž zmatkům a křivým výkladům. Vavák, ač je přísný stranník katolický, který velmi těžce nese zavádění novoty a nejednou s jinověrci ostře a ne nestranně polemisuje, zaznamenává každý takový akt úřední a dodává, jaký byl jeho ohlas v lidu. Tím snesl hojný a cenný materiál k dějinám působení tolerančního patentu právě z těch vrstev, kterých si jiní spisovatelé málo všímali a které jsou právě pro lidopis nejdůležitější.

Jako v prvním svazku, také zde nalezneme nejeden údaj, významný zvláště pro naše zvykosloví. Uvážíme za příklad zmínku o pytláctví, o chození kněží po koledě, o žákovských obchůzkách Řehořských a j. Zajímavý

je také seznam knih, které Vavák četl a které výslovně jmenuje. — Edice Skopcova po všech stránkách, textové, kritické, poznámkové a doplňkové je přepečlivá a vzorná. *F. V. V.*

А. И. Сонни: **Горе и Доля въ народной сказкѣ.** Eranos. Сборникъ статей по литературѣ и исторіи въ честь заслуженнаго профессора Имп. Университета Св. Владиміра Николая Павловича Дашкевича. Кіевъ 1906. Str. 362—425.

Podkladem nové této práce o předmětě, jímž se zabývali přední učenci ruští jako Potebňa, Alexander Veselovskij a j. jest základní tese velmi sympatická nám a zajisté správna: „Dříve než začneme budovati evolučně-genetické systemy a teorie, jest třeba tradice lidové, které jim dodávají material, podrobovati kritické analysi a srovnávacímu výzkumů jak co do celé jich struktury, taktéž podle jednotlivých jich motivů. Považujeme za tím větší nutnost trvati na tomto požadavku, že modní nyní „antropologický" směr v studiích lidovědných příliš jím opovrhuje. Jest ovšem daleko vábněji a výhodněji prohlašovati, že tytéž motivy vznikají na různých místech naší zeměkoule následkem „jednostejnosti lidského ducha", a vyvíjejí se stejně podle zákonů evolučních, než aby se namáhavými drobnými historicko-filologickými studiemi stanovila filiace látek." Spis. polemisuje úvodem proti vývodům Potebňovým a Veselovského, sestavuje pak velko-, bělo- a maloruské verse povídky o „doli", o dvou dolích, srovnává versi gruzinskou, srbskou jakož také příbuzné tradice nalezené u jihoevropských národů romanských, jakož také povídku zaznamenanou v 15. stol. u Vavřince Abstemia, kterouž připomněl již Reinh. Köhler, a také povídku řeckou ze sbírky Hahnovy, ve které jest to jako v jedné versi srbské a jedné maloruské spojeno s látkou o ptáčkovi nesoucím zlatá vejce, jak jsem to ukázal ve své studii o této pohádce v Národop. Sborn. VI., 120. Ruskému učenci tato moje práce patrně ušla. Tu by byl na př. se dočetl ještě o jedné makedo-bulharské povídce dosti zajímavé. Ostatně p. Sonni material slovanský daleko nevyčerpal. — Rozbíraje různé tyto verse ukazuje spis., že mezi ruskými a jihoevropskými versemi jeví se pozoruhodný rozdíl v tendenci. Kdežto v těchto nešťastný člověk má vždycky ve všem neštěstí, nanejvýše nějaký nahodilý úspěch podmíněný nahodilou nepozorností jeho osudu, jest základem ruských povídek zcela jiná ideje: i nejnešťastnější člověk může svůj stav zlepšiti, jakmile vybere povolání jiné, odpovídající jeho nadání. Podle toho možno tedy stanoviti dvě skupiny. Dále dovozuje spis., že tato víra v osobní osud, dolji, sreću, se vyvinula na půdě římské, a od Římanů přejata byla tato víra v individualní fortunu od jiných národů. Na Římany ukazuje podle mínění spisovatele také zajímavý rys, že jedna dolja podle těchto povídek bdí, druhá pak spí. Dovozuje, že to jest čistě římská představa, a ta zakládá se na metamorfose vlastní latinskému jazyku. Tak tedy nelze z povídky o dvou doljích nic dovozovati pro bájesloví a náboženské představy starých Slovanů. Ve velkoruské povídce sbírky Afanasjevovy shledává spis. dále po vyloučení motivu o „dvou doljích" povídku zcela uzavřenou „o chyceném a znovu propuštěném Hoři". Chuďas chytil demonickou bytost, která jest příčinou jeho neštěstí, uzavře ji do jisté nádoby a zakopá ji. Jiný, obyčejně bohatec, ji vykopá, vysvobodí, a nyní drží se ho pevně tato demonická bytost a jest příčinou toho, že úplně propadá. Tuto povídku nalézá spis. mimo Velko- a Malorusy také u Poláků i u Němců. Ukazuje tu na středohornoněmeckou báseň 14. stol. na báseň Reinmara von Zweter a j. („Ungelücke", „unsaelde"); připomíná

také německé představy v Aufhockeru, rovněž rozšířené tradice o chycení čerta, smrti do měšce. A tak dovozuje, že povídka „o chyceném a znovu osvobozeném Hoři" není nikterak původní než skládá se z motivů přejatých. Charakteristický rys vděčnosti Hoře, Bídy k svému osvoboditeli jest podle vývodů spis. dávný a existoval již v starověku. Na důkaz toho dovolává se p. Sonni výroku řeckého filosofa Sotiona z 1. stol. po Kr., že hoře (*Λύπη*) rádo zůstává a roste u těch, kteří je krmí. V tomto metaforickém výraze (*τρέφειν*) zakládá se podle vývodu spis. zárodek pohádky o Hoři: Vyvinula se její složitá forma ovšem později, v starších dobách, jak jest viděti z Reinmarovy básně, byla ještě daleko prostší. Ruská tradice o Hoři (Горе, Кручина) jest bližší starořecké než západní, „co ovšem není nápadno tomu, kdo se zabýval srovnávacím studiem starořeckého a slovanského folkloru" (409). Proč zde najednou zaskočil termin „slovanský" místo „ruský", nelze nahlížeti. Hlavní by bylo, kdyby se v tom ohledu srovnával jihoslovanský folklore se starořeckým, než to právě spis. neukazuje. Vyvinula se povídka podle všeho již dávno, podle zpracování Boccacciova povídky o chycení a osvobození demona neštěstí můžeme ji klásti do dávných dob. A tak ohledně slovanského bájesloví dospěl ruský učenec opět k vývodům negativním: není v těchto tradicích nic mytologického a nic specificky slovanského (410). V poslední kap. své studie probírá spis. ještě úlohu „hoře" v písních velkoruských a dovozuje, že někteří učenci marně je stotožňují s doljí-nedoljí. Jenom v maloruských písních se skutečně mísí osobní dolja s demonem neštěstí.

Studie tato jest zajisté pozoruhodným příspěvkem k slovanskému bájesloví, a proto není to zbytečné, když zde na ni upozorňujeme, ačkoliv poněkud pozdě.

J. Polívka,

BIBLIOGRAFIE.

Za rok 1905—1907 (srv. III. 60—65, 94—98).

Malorusové.

*Dr. Ivan Franko, Eine ethnologische Expedition in das Bojkenland. Wien 1905, str. 17—50. Otisk z Zs. f. österr. Volkskunde.
Ref. Зап. наук. тов. Шевч. LXXI., 228—9.

Józef Kantor, Czarny Dunajec. Monografia etnograficzna. Krakow 1907. Zvl. ot. Ref. Lud. XIII., 164—165 (M. Janik).

*Józef Schnaider, Lud peczeniżyński. Szkic etnograficzny. Lud, XIII., 21—33; 99—117; 202—215.

*Szuchiewicz, Włodzimierz, Huculszczyzna. Tom III. Lvov. Str. 298. Ref. NVČ. II., 20—21 (Dr. St. Zdziarski).

Мих. Зубрицький Велика родина в Мшанци Старосамбірськаго пов. Зап. наук. тов. Шевч. LXXIII, 119—124.

А. Петровъ Статьи объ Угорской Руси. Замѣтки по этнографіи и статистикѣ. Зап. Ист.-Филолог. Фак. Спб. Унив. 1906.

К. Фортунатовъ Національныя области Россіи. (По даннымъ переписи 1897 г.) Издательство „Трудъ и борьба". С. Пб. 1906.
Ref. Україна I., 254—256.

В. К-ий Національно-територіяльні межі України і території иншихъ областей Росіи Літер. наук. вістник 1907, VI., 456—466, VIII.—IX., 315—331.

Kolberg Oskar Wołyń, Obrzędy, melodje, pieśni. Z bruljonów pośmiertnych przy współudziale St. Fischera i F. Szopskiego wydał Józef Tretiak, 8°, str. XI + 450. Kraków 1907. Akad.

М. Порш Із статистики Украіни. Украіна III., 20—46.
Н. Капельгородській, Украінці на Кубані. З картою Кубанщины. Видання товариства Просвіта У Київі. Nr. 10, стр. 36, 1907. Ref. Украіна IV., 129—132.
П. Македоновъ, Населеніе кубанской области по даннымъ вторыхъ экземпляровъ листовъ переписи 1897 года. Екатеринодаръ 1907.
Др. Хв. Вовк, Кавказ и Карпати. (Деякі проби етнольоґічних зближень.) Наук. Збірн. присьвяч. М. Грушевському 595—600.
Podrobnosti mezi krojem a různými výrobky u karpatských Rúsínů a na Kavkaze.

Rusové.

А. С. Будиловичъ, О единствѣ русскаго народа. Рѣчь произнесенная въ торжественномъ собраніи С. Петербурскаго Славянскаго благотворительнаго общества 14. февр. 1907 г. Спв. 1907, 16⁰, 43.
Акад. А. И. Соболевскій, Русскій народъ какъ этнографическое цѣлое. Харьковъ 1907, 8⁰, 19. Ref. Рус. Фил. В. LVIII., 232.
*Россія. Полное географическое описаніе нашего отечества. Настольная и дорожная книга для русскихъ людей. Т. XVI. Западная Сибирь. Съ 104 политипажами, 34 діаграммами, картограммами и схематическими профилями, 1 большой справочной и малыми картами. Составили И. П. Толкачевъ, Г. М. Красныхъ, Л. И. Сѣдельниковъ, Ф. П. Бѣлявскій, С. Д. Чаговъ, Б. П. Семеновъ-Тянъ-Шанскій. Спб.
Д. Менделѣевъ, Къ познанію Россіи. Съ приложеніемъ карты Россіи 2. исправленное и дополненное изданіе. Спб. 1906.
Ref. Вѣстн. Евр. 1907, I., 837—840. Истор. Вѣст. CVI., 1088—1091.
Адамъ Олеарій, Описаніе путешествія въ Московію и черезъ Московію въ Персію и обратно. Введеніе, переводъ и примѣчанія А. М. Ловягина. Изданіе А.-С. Суворина Спб. 1906. Ref. Ист. Вѣст. CIII., 298—300.
Путешествіе изъ Петербурга въ Москву А. Н. Радищева. Спб. 1905.
Ref. В. Евр. XLI. годъ, т. I., 384—5, Жив. Стар. XV., отд. 3, 22—23.
А. И. Фаресовъ, Мужики и начальство. Спб. 1906. Ref. Истор. В. CV., 281—3.
К. Н. Соловьевъ, Родное село. Бытъ, нравы, обычаи и повѣрья. Спб. 1906.
*И. С. Абрамовъ, О курскихъ Саянахъ. Жив. Стар. XV., отд. I., 203—220.
Саянъ..древне-русская одежда; жилища и одежда курскихъ саяновъ; говоръ; пѣсни.
Ѳ. Поликарповъ, Бытовыя черты изъ жизни крестьянъ села Истобнаго, Нижнедѣвицкаго уѣзда. Памятная книжка Воронежской губ. на 1906 г. Воронежь 1906, отд. от. 8⁰, 30.
Ref. Истор. В. CV., 593, Рус. Фил. В. LV., 359, Этногр. Обозр. LXVIII. až LXIX., 143.
*Вятичи Орловской губерніи. Изслѣдованіе П. И. Якобія. Съ предисловіемъ пастора Я. Гурта и указателями. (Записки Имп. Геогр. Общ. по отд. этнографіи. Т. XXXII.) Спб. 1907., str. XI + 196 + XLIX.
Дмитрій Зеленинъ, Талагои и цуканы. Этнографическій очеркъ Воронежъ 1906, 8⁰, 28 str.
Ref. Этногр. Обозр. LXX.—LXXI., 341.
*Д. К. Зеленинъ, У оренбурскихъ казаковъ. Этногр. Обозр. LXVII., 55—78.
1. Географія, исторія и этнографическій составъ поселка. 2. Служба, общественна жизнь поселка. 3. Занятія. 4. Антропологіа. 5. Жилище. 6. Пища. 7. Одежда. 8. Дѣти и молодежь. 9. Свадьба. 10. Религія 11. Характеристика. 12. Сосѣди.
Д. Зеленинъ, Черты быта усень-ивановскихъ старовѣровъ. Казань 1905, стр. 58.
Ref. Этногр. Обозр. LXVII., 139.
К. Т. Аникіевичъ, Сѣнненскій уѣздъ, Могилевской губерніи. Опытъ описанія въ георафическомъ, историческомъ, этнографическомъ, бытовомъ, промышленномъ и статистическомъ отношеніяхъ. Могилевъ 1907, str. 148.
С. Чичерина, У Приволжскихъ инородцевъ. Путевыя замѣтки. Спб. 1906, 427 + 210.
Ref. Этногр. Обозр. LXXII.—LXXIII., 235.
Мартыновъ С.-В., Печорскій край. Очерки природы и быта, населеніе, культуры, промышленность. Спб. 1905, VIII. + 276 s.
Ref. Вѣст. Евр. 1906, мартъ 381—3, Жив. Стар. XV., отд. 3, 9—10, Этногр. Обозр. LXVII., 142—145.
*П. Бахметьевъ, Къмъ историята на старитѣ руски поселища въ сегашна България. Период. Спис. LXVIII., 294—300.
*Prokop Šup, Ruská kolonisace. Hlídka XXIV., 829—833.

Jihoslované.

Dr. F. Tetzner, Die Slowenen. Globus XCI., 265—270.

A. Beg, Slovensko-nemška meja na Stajerskem. Kulturno zgodovinski in narodopisni doneski. Lublaň. Kor. 1—.
Ref. Čas. za zgodovino in narodopisje IV., 187.

*A. Trstenjak, Slovenci v šomodski županiji na Ogrskem. Str. 116. K 1—.
Ref. Čas. za zgod. in narodopisje IV., 187—188.

Dr. F. Tetzner, Die istrischen Slawen. Globus XCII., 85—89.

M. Murko, Kroaten und Serben. Österreich. Rundschau, IX., 4, 235—248.
Ref. Срп. Књиж. Гласн. XVIII., 66—67.

Murko M., Hrvati i Srbi (Prevedeno iz „Österreichische Rundschau"). Osiek 1907, 24 str.

Dr. K. Patsch u. a.: Zur Kunde der Balkanhalbinsel. Reisen und Beobachtungen. Heft 2. (1905) u. Heft 4. (1907). Wien und Leipzig.
Rf. Z. f. österr. Gymn. 1907, str. 51.

*Ivanišević Frano, Poljica, Narodni život i običaji. Zbornik za nar. život i običaje južnih Slavena X., 181—307.
Zakončení. Poesie lidová, písně, pohádky, hádanky a j. Bájeslovné představy a j. přísloví. Zvl. otisk Zagreb 1903—1906, str. 640. Rec. Archiv f. slav. Phil. XXVIII., 430.

*Krčmarić Bogdan, Smiljan s okolinom u Lici. ib. 308—322.
Kraj a lid, dům, kroj a j.

*Насеља српскихъ земаља. Годишњак српске краљ. акад. XX., 388—425.
Zpráva o dosavadních výsledcích výzkumu osídlení srbských zemí.

Vujević, Dr. Paul, Siedelungen der serbischen Länder. Geogr. Zs. XII., 507—519.

Erdeljanović, Les études de géographie humaine en pays serbe. Annal. de géogr. 1905, 424—432.

Průvodce Bosnou a Hercegovinou. Sestavil Ferdinand Velc. Vydal Klub českých turistů. V Praze 1907, str. 152.
Rec. Školski Vjesnik. Stručni list zemaljske vlade za Bosnu i Hercegovinu XIV., 602 (velice pochvalná).

Antun Hangi, Život i običaji Muslimana u Bosni i Hercegovini. Drugo povećano i ispravljeno izdanje. Sarajevo 1907, str. 242. C. 4 Kr.

— Die Moslims in Bosnien-Herzegowina, ihre Lebensweise, Sitten und Gebräuche. Sarajevo 1907. Ref. Zeitschr. f. öst. Vkunde XIII., 180.

*Јован Живојновић, Крашовани (Karašani. Karašavci), белешке, народни обичаји и примери језика. Лет. Мат. Срп. књ. 242, str. 42—67, 243, str. 52 sl.

*П. А. Лавровъ, Разборъ труда П. А. Ровинскаго „Черногорія въ ея прошломъ и настоящемъ . . . представленнаго на соисканіе премій професора Котляревскаго." Спб. 106, 8° (Отд. отт Сборникъ отд. рус. яз. и слов. Имп. Акад. Наукъ т. LXXXI.) Ref. Срп. Књ. Гласн. XVII., 156.

*Авр. Н. Поповић, Горњи Ибар средњога века или садашња средњо-ибарска долина с подгорином јужнога Копаоника. Историко-географска разматрања.
Годишњица Николе Чупића XXV., 166—222.

Brailsford, N. N., Macedonia, its races and their future, 8°, 340 s. London, Methuen & Comp. 1906. Rec. Peter. Mitteil. LII., Literaturber. 175.

Brankoff, D. M., La Macédoine et sa population chrétienne. Paris, Plon 1905, 270 f.
Rec. Peterman. Mitteilung. LII., Literaturbericht 176.

J. Цвијић, Основе за Географију и Геологију Македоније и Старе Србије с проматрањима у јужној Бугарској, Тракији, суседним деловима Мале Азије, Тесалији, Епиру и северној Арбанији. Књ. I. (са 51 географском и геолошком скицом, профилима и фотографијама) стр. VIII. + 392. књ. II. (са 32 географске и геолошке скице, профила и фотографије у тексту и 19 фототрафије у прилогу) стр. 393—688. Београд. Српска краљ. академија. 1906, 4°.
Rec. Срп. Књиж. Гласн. XVIII., 43—52 (Тих. Р. Ђорђевић).

Др. Јован Цвијић, Проматрања о етнографији Маћедонских Словена. Прештампано из „Дела" Београд 1906. Друго попуњено издање str. 69.
Rec. Срп. Књиж. Гласник XVI., 550—555.

— Remarques sur l'ethnographie de la Macédoine Paris, Arman Colin. p. 40. (Annales de Géographie XV., Mai 1906).

— Remarks on the ethnography of the Macedonian Slaves, London, Horace Cox, p. 38, 80.
Ref. Peterman. Mitteilg LII., Literaturber. 175.

— Македонскіе Славяне. Этнографическія изслѣдованія. Славянская библіотека дра. Ивана Ст. Шайковича I. Петроградъ 1906, ст. IV., 59., III.

А. Иширковъ, Цвиичовитѣ възгледи върху етнографията на Македония. Периодическо Списание 1906, кн. LXVII., ст. 469—520.

Rec. Срп. Књиж. Гласник XVIII., 634—638 (В. Ђерић). Родоп. Напр. IV., 268.

Иванић И. Маћедонија и Маћедонци. Путописне белешке са географском, етнографском, статистичком и привредно-трговинском грађом. Са 43 слике. Београд. 1906, стр. XII. + 312. Cena 6 din.

Rec. Срп. Књ. Гласн. XVI., 620—625, 699—704 (П. Јанковић). (Г. Иванић се служио при изради ове своје књиге старом, добро познатом пропагандском методом; оно има пропагандску тенденцију и све појединости, често пута и најситније, потчињене су овоме циљу.)

*Стојан Новаковић, Два дана у Скопљу 14.—15. јул. 1905. Белешке и размишљања с пута. Годишњица Николе Чупића XXV., 1—58.

*Стеван Симић, Из Кратовске области. Срп. Књ. Гласник XVII., 206—212.

Všeobecná charakteristika národopisná po krátkém úvodě zeměpisném.

*Г. А. Георгиевъ Еркеганитѣ и тѣхниятъ говоръ. Извѣстия семин. славен. филол. София II., 133—200.

*Марко Григоровъ, Говоръ̀тъ на Малорѣканцитѣ (Мияцитѣ) въ Дебърско Изв. слав. семин. унив. София II. 201—289.

Otištěny mimo jiné dvě pohádky a několik písní lidových. Úvodem všeobecná charakteristika hospodářských poměrů kmene Mijaků, též o kroji.

*Лазаръ Димитровъ, Кратки етнографски бѣлѣжки за Дебърско съ сгледъ къмъ говора въ тоя край. ib. str. 263—274.

Několik slov o obyvatelích toho kraje, hlavně o dialektě.

*М. Георгиевъ, Арнаутитѣ и мървяцитѣ въ с. Брацигово. ib. I. str. 117—140.

O původu vesnice, jejím jménu a jejích obyvatelích; stavba domů a p., kroj.

Упжтване на изучване селищата въ Българскитѣ земи. Отъ проф. А. Иширкова. София 1906.

Ref. Родоп Напрѣд. IV., 267 sl.

*А. Ѳ. Музыченко, Исторія поселенія и фонетическія особенности говора кримскихъ болгаръ. Изв. Отд. рус. яз. и слов. Имп. Акад. Наукъ. т. XII., кн. II., 72—134. Архивные источники настоящаго очерка. Общій обзоръ славянской колонизаціи. Болгарское переселеніе въ частности. Его прамены, реальная обстановка и пути Время заселенія Крыма, Колонія Кишлавъ, ея основаніе, ростъ и точное опредѣленіе пунктовъ, откуда явились ея колонизаторы. Говоръ этихъ болгаръ.

Drobnější národové sousední.

Krzywicki Ludwik, Żmudź Starożytna. Dawni Żmudzini i ich warownie. 8. ka. II., 89 a IV. str., 10 illust. Warszawa 1906. Nakładem Księgarni naukowej.

Ref. Książka VI., 9 (A. Brückner), NVČ. II., 91—93 (St. Zdziarski).

M. Römer Stosunski etnograficzno-kulturalne na Litwie, 8°; 41. Kraków 1906. str. 80

П. Щукинъ, У Зырянъ. Очерки. Русское Богатство 1905, kn. 7, 8.

Ref. Этногр. Обозр. LXVII., 140—142.

Н. В. Никольскій, Этнографическій Очеркъ Мильковича, писателя конца XVIII. вѣка о чувашахъ. Изв. Общ. арх. ист. и этногр. казан XXII., 34—67.

de Baye, baron, Chez les Tatars de Crimée. Souvenir d'une mission. Paris 1906.

Ref. Жив. Стар. XV., отд. 3, 43.

*Др. Тихомир Ђорђевић, Језик цигана краљевине Србије. Срп. књиж. Глас. XIX., 431—436.

von Dechy M., Kaukasus, Reisen und Forschungen im Kaukasischen Hochgebirge I.—II. Berlin 1905. 4°.

*Вс. Ѳ. Миллеръ, Кавказское языкознаніе и вопросы исторической этнографіи передней Азіи. Этногр. Обозр. LXX—LXXI., 1—14.

А. М. Дирръ, Двѣ статьи о современномъ состояніи кавказовѣдѣнія. I. Новѣйшіе взгляды на отношенія кавказскихъ языковъ къ другимъ. II. Закавказье какъ родина арійцевъ. Сборн. мат. Кавказ. XXXVII., odd. 3, str. 1—17.

Drobné zprávy národopisné.

Výzva. — Chystám knihu o náboženských prostonárodních zvyk, lostech lidu našeho v Čechách. Běží mi nejen o zpracování tištěného již materialuale i o nové dokladv. I prosím o zodpovědění as těchto i podobných otázek: I. Byt

lidu: *a)* Vnější reminiscence náboženské na stavbách lidu našeho (průpovědi, obrázky atd.). *b)* Rázovité motivy náboženské ve vnitřním zařízení obydlí (na nábytku, nádobí, v obrazech atd.). II. Kterak lid náš přírodu staví ve spojení s náboženstvím (na př. květiny zve slzičky P. M. . . . Co o ptácích vypráví, na př. hrdlička má pásek kol hrdla, proč? . . . Lány, vrchy, údolí zve: na př. Mariánská hora . . . Co o hvězdách, studánkách, kapličkách, křížích v přírodě postavených se vypráví . . .). III. Kterak lid náš spojuje práci s náboženstvím „reminiscence nábož. při hospodářství . . ., řemesle . . . IV. Motivy nábož. v kroji lidu. V. Které prvky lidové náboženské při denních zjevech: křtu, úvodu, svatbě, pohřbu atd. VI. Zvyklosti nábož. během roku: V adventě (vzhledem k rorátům), co o Mikoláši, barborkách, lucinkách, peruchtě . . ., o koledách, betlemech . . ., které zvyklosti, písně u kapliček sv. Janských — o poutích . . . Račte všude připojiti (1) tomu tak bývalo — či (2) dosud je tak. Nejúčelnější je poptávati se u starých lidí. Ne-li všech, aspoň zodpovědění některých otázek vyprošuje si v zájmu dobré věci od každého čtenáře do 15. července 1908 K. Procházka, farář ve Stochově, p. Lány v Č.

—

P. A. Lego a jeho práce. N. V. Č. I. 186 vyslovil přání, aby rukopisy † A. Lega, chované v okresním museu v Selčanech, byly prozkoumány. „Lego byl lidový pracovník"; — praví se v N. V. Č. — „historie a národopis nalezly v něm stoupence. Po jeho smrti byly jeho rukopisy odevzdány museu, a část prý se jich ztratila." (Konstatuji, že ztracená část byla nalezena a správně odevzdána).

Dnes chceme Legovi věnovati delší vzpomínku; nezaslouží toho, aby paměť jeho zapadla tak úplně, jak se až dosud stalo. Jest typickým představitelem jisté periody časové a druhu lidopisných pracovníků.

Tiskem vydal jen: Pastýřské melodie Sedlčanska 1900. V nich zachoval několik rázovitých a málo známých motivů. Větší část své práce zůstavil v rukopise:

Zaklínání duchů s poučením, jak při tom si jest počínati. (Částečně vydal F. Lego v Č. L. 1905). — Klíč svatý, kterým se všechny poklady, hexivky, sklady otvírati mohou. Obsahem vztahuje se k předešlému. — Různé zápisky k monogr. Jesenické osady, příležitostné národohospodářské přednášky, kázání i j.

Středem jeho prací jest Monografie Jesenic. Skládá se z několika oddílů: Místopis (kostel fara, škola, grunty), dějiny osady, zaniklé rody šlechtické, staré památky Jesenické osady, pohřební písně, Jesenická svadba. V „Starých památkách Jesenické osady" zachoval nám zprávy o starých knihách v rodinách chovaných, ku př.: Optátově a Filomatesově grammatice, Regimentu zdraví, Melantrichově biblí, Plácelově Historii a j. „Jesenická svadba" jest z celé jeho literární pozůstalosti jediným dílem hotovým — provedena s nápěvy a harmonisována. Nepoznáte, co je v této svadbě lidového a co Legovo; zamýšlel asi působiti jí zpětně k oživení starého zvyku.

Všechny tyto jmenované pokusy vědecké svědčí, že kochání se v rytířské minulosti jej vedlo k studiu dějin kraje a vesnice. Historie osady jest mu jen potud pamětihodná, pokud jeví se ve světle feudálního zřízení. Doba rytířská jest nezapomenutelnou periodou slavných činů, upřímné zbožnosti a moci Čech; v tuto dobu romantických dobrodružství zasáhlo husitství; reformace byla pobloužením, které zmařilo květ rytířské kultury a je příčinou úpadků . . . Právě tak formuloval svoje stanovisko Balbín, jako katolický kněz; ale podobnost mezi nimi jde ještě dále; lituje s Balbínem, že s obnovou katolicismu pokračovalo ničení českých památek, úpadek řeči, moci a národnosti české; malý drobek lepších feudálních dob zachoval se jen u lidu, v jeho zvycích, písních, mravech a kroji. Tímto pochodem myšlenkovým přiveden byl Lego od rytířské minulosti k přítomnosti a k nižší sociální vrstvě — lidu; a pojímal jej také plně romanticky.

Reminiscence na Balbína a na vedoucí motivy jeho „Bohemia docta"*) se nám zde silně ozývají, ale jsou jen instinktivní a dány poměry. Hledáme vysvětlení této analogie; jest to — přesouvání se myšlenek a ideí z vrstev kulturně silnějších na vrstvy myšlenkově méně produktivní. Města postavila budovu všenárodního obrození; počátek byl malý, ale rozkvět buditelské epochy dal nám mohutné genie. Z měst se osvětová práce přenesla na venek a rustikalisovala se; rozdrobila se na lidi menší s menším cílem a primitivnějším nazíráním

* Viz článek J. Hanuše Č. Č. H. 133 a sl.

a metodou: tím se sblížily malé počátky probuzení našeho a drobná práce lidová. Proto má první buditel, Balbín, tolik podobného s onou generací lidových pracovníků, posledních buditelů; obzor jich byl prostřední a okruh působení malý, ale jim děkujeme za položení pevných základů duševního pokroku na venkově a lepší budoucnosti. — Dnes zastihujeme poslední fase tohoto vývoje a jest nutno, abychom vzpomenuli i jeho činitelů . . . . .

Jest ještě něco, co charakterisuje toto pokolení lidových buditelů — snahy ekonomické. Lego byl i tu romantikem; o tom svědčí jeho vlastní vynálezy v oboru hospodářských strojů, chované v okresním museu v Sedlčanech jako dokument člověka — a doby. *Miloš Vystyd.*

—

V Zeitschrift des Vereins für Volkskunde podává (v roč. XVIII, seš. 2.) Alexandr Brückner svůj obvyklý roční přehled české a polské lidovědné literatury, ve kterém uvádí: „Z české literatury zmíním se především o druhém ročníku Národopisného Věstníku Československého, jehož redakci řídí prof. J. Polívka. Obzvláštní cenu této publikace spatřujeme v její kriticko-bibliografické části: studie a sbírky materiálů ze všech literatur jsou tu podrobovány podrobné kritice, jejíž cenu zaručují již jména recensentů j. Polívky, Niederla, Zubatého, Jacimirského a j." Po tom zmiňuje se obšírněji o Polívkově kritice J. A. Maccullocha. „The childhood of fiction, a study of folk tales and primitive thougt" a pokračuje: „Mimo kritiku a obsáhlou kroniku (spolků, výstav) podává „Věstník vybrané kapitoly z českého národopisu", z nichž zmiňuje se o pracích Tilleho, Tykače, Horáka, Kopáče a Kubína. V dalším věnuje obšírnější pozornost Českému Lidu, Procházkově knize O Betlemech, Skopcově edici Pamětí F. J. Vaváka, Zíbrtově Bibliografii české historie, Zíbrtovým Nápisům ze staročeských památníků, Časopisu Českého Musea, Českému Časopisu Historickému a j.

—

Předsednictvo Ústředního Spolku českých učitelů ve Slezsku žádá učitele a všechny přátele mládeže, aby sbírali vše, co může přispěti k obrazu duševního života slezského dítěte, jeho svérázné poesie, pozorovacího nadání a tvořivosti (říkanky, hádanky, dětské hry a žerty a pod.). Pořadatelstvo se naděje, že se mu podaří sebrati cenný materiál národopisný, dosud namnoze nezaznamenaný, i dialektický. Materiál seřazuje Fr. Fridrich, uč. ve Svinově.

—

Otakar Gries na Žižkově sestavoval — dle zpráv denních listů pro sebe se značným úspěchem finančním — horoskop. A bylo dosti zvědavých a věřících, kteří (za poplatek 30 kor.) chtěli zvěděti svůj osud z hvězd, nebo docela (za poplatek 100 kor.) chtěli se sami naučiti čísti z hvězd temnou budoucnost.

—

Dušan Jurkovič, vydavatel díla „Práce lidu našeho" konal 21. května v Hořicích přednášku o lidových stavbách na Moravském Valašsku a uherském Slovensku. Přednášku provázel světelnými obrazy (nad 100).

—

Po zemích českých se nyní pořádají slovenské večírky, jež jsou i národopisně zajímavy svým programem. Tak v Brně uspořádán byl večer slovenských písní, na němž přednášel o slovenské písni lidové dr. Al. Kolísek a kde ukázky slovenských písní přednesli na cymbál sl. Ivanková a zpívali sl. Dolejšová a p. Němeček.

—

Slovenský Obzor uveřejnil v č. 9.—12. roč I. a 1.—2. roč. II. zajímavý článek: „Židovská otázka v Uhorsku", jímž poskytuje dosti plný obraz o postavení a poměrech uherských Židů. V Uhrách žije téměř plná desetina všech Židů celého světa (725.222 ze 7,403.222) a 16·7% ze všech Židů evropských, jichž je 4,349.739; ze všeho obyvatelstva Uher je Židů 4·94%; v roce 1840 jich bylo pouze 1·89%. Vykazujíť Židé největší populační sílu ze všech uherských občanů; kdežto občané ostatních konfesí se rozmnožují v 4·5‰ (ev. reformovaní) až 10‰ (řecko-katoličtí — římsko-katoličtí v 8·5‰), Židé rozmnožují se v 14·8‰. Pokud jde o osídlení, žije poměrně velmi značná část (as 50%) v městech, tak že na př. v Pešti je jich 23·4%, ve Velkém Varadíně 25·8% všech obyvatel. Rovněž v některých městech slovenských mají v obyvatelstvu velký podíl (v Nitře 24·2%, v Bardějově 28·1%). Co do vzdělání stojí Židé nad ostatním obyvatelstvem Uher a to jak obecným vzdělanostním průměrem, tak svojí účastí ve školské inteligenci. Ve stolicích, kde je 32—64% analfabetů, je

Židů, neznajících číst a psát, pouze 0·6% až 18%. Na školách středních pak bylo ze všeho žactva 33·4% Židů t. j. plná jedna třetina, ač ze všeho uherského obyvatelstva je Židů necelá dvacetina. Ba na vyšších školách obchodních dosahoval počet židovských žáků až 51·7%. Na gymnasiích a reálkách, jež do svrchu uvedené statistiky nepojaty, bylo Židů 20·53% a 36·53%. Na vysokých školách bylo Židů: na fakultě právnické 27·72%, medicinské 47·80%, zvěrolékařské 60% a na technice 44·23%. Za to velmi slabě navštěvovali školy umělecké. Pokud jde o zaměstnání inteligence, byli Židé poměrně velmi málo účastni ve státních úřadech (4·4%) a v úřadech stoličných (2·2%). Za to mezi advokáty je 34% Židů (1538 z 4507) a mezi lékaři bez mála 50% (2321 z 4805). Mezi zemědělci jsou Židé téměř výhradně jen majiteli nebo nájemci větších statků. Z majitelů a nájemců více než 1000 jiter bylo jich 27·6%; z těch, kdož obdělávali více než 100 jiter 25·5%. Konečně při žurnalistice bylo v Pešti 51% Židů. Nepovídají uvedená suchá čísla mnoho a mnoho o národní povaze židovské?

—

Ještě není zcela bezpečno, že nedostatek kulturního smyslu a neúcta k památkám minulosti nedotknou se pěkného dřevěného kostelíka na starém hřbitově ve Valašském Meziříčí, pro jehož záchranu se vyslovila i „Ústřední komise pro zachování památek", a již dochází zpráva, že jsou ohroženy další dvě stavební památky valašské. Stará dřevěná radnice v Rožnově má býti zbořena. A dosud nebyly vyslyšeny hlasy, jež žádají její zachování, a radí: je-li nutně třeba pro obecní účely nové budovy, aby stará stavba byla věnována a zachována pro sbírky místního musea, jemuž by byla dostatečným i vhodným přístřeším. Neméně — třeba že nejde o jeho sbourání — je ohrožen charakteristický, dřevěný kostelík v Karlovicích u Rožnova, jehož model se chová v Národopisném Museu v Praze. Pěkný dřevěný kostelík Karlovický potřebuje nové střechy. A poněvadž je dřevo (šindel) poměrně drahé, má býti kostelík pokryt plechem! Což na tom, že se tím poruší celý jeho ráz, že se zohyzdí stará, velmi pěkná stavba lidová, jen když se ušetří nějaký groš.

—

Zemský výbor dolnorakouský rozeslal všem obcím oběžník, kterým upozorňuje na potřebu bedlivější ochrany starých památek. Požaduje, aby obce pečovaly o stavební památky veřejné (pomníky, studny, městské brány, hradby, radnice) i o zachování okolí pro ně přiměřeného. Stejně obezřetně mají se obce starati o svůj archiv. Mimo to jim přísluší, aby působily i na ochranu starých památek, nalézajících se v rukách soukromých. Za tím účelem vybídnuty, aby vydaly vyhlášku, která by upozornila obyvatelstvo na význam a cenu starožitností uměleckých a historických. Vyhláška zejména má uvésti obyvatelstvu ve známost jména a adresy konservatorů, jimž je kraj přidělen, a připomenouti mu, že konservatoři vždy přispějí radou a pomocí, jde-li o ocenění, zachování nebo prodej do archivu a musea starých památek. Není pochyby, že vyhláška podobná je velmi vhodná a bylo by jen s prospěchem, kdyby o úkolech a způsobu činnosti konservatorů (a ovšem i jejich adrese) bylo obecenstvo co nejčastěji zpravováno a to nejen obecními vyhláškami nýbrž i krajinským tiskem.

—

U Finů horlivěji a intensivněji než kde jinde pěstuje se lidověda. Profesor lidovědy na universitě Helsingforské Kaarle Krohn sdělil nedávno s angl. „Folk-Lore" 1908 č. 1. str. 98, že měli zvláštní extensi pro lidovědu, jež se těšila z účastenství 90 účastníků. Prof. Krohn seznamoval posluchače se sbíráním a zkoumáním lidovědných materiálů, jeho bratr Ihvari Krohn vykládal hudbu. Dostali ohromnou sbírku písní, přísloví, hádanek, poznámek o pověrách, které sebral pastor estonský Dr. Jakub Hurt. Tisknou se nové varianty Kalevaly z ruského Karelska, a záhy vyjde 1. sv. tohoto díla. Vydá se záhy také dánský překlad Kalevaly s historickým rozborem.

—

XVI. mezinárodní kongres Amerikanistů svolává se na 9.—14. září t. r. do Vídně. Programem jeho jsou: *a)* domorodí kmenové američtí podle původu, zeměpisného rozdělení, historie, tělesného rázu, jazyka, materialní kultury, kultu, mravů a zvyků; *b)* památky a starožitnosti americké; *c)* dějiny objevení a osazení nového kontinentu. Přihlášky přijímá vládní rada Franz Heger ve Vídni I., Burgring 7., ředitel antropologicko-etnografického oddělení dvorního musea přírodovědeckého.

Zprávy o museích a společnostech národopisných.

(Ze Společnosti Národopiného Musea Československého v Praze.) Dnem 16. května bylo otevřeno nové musejní oddělení zemědělské retrospektivy, které bylo uspořádáno za řízení prof. Jakubce. Současně byla zahájena v Národopisném Museu výstavka blatských a kozáckých krojů a vyšívek z bohaté sbírky pí. Anny Jehličkové. Výstavka obsahuje šest úplných krojů (na figurinách) a četnou kollekci vzácných exemplářů blatských rouch, pestrých a nádherných plen, umělé, krásné bílé výšivky kozácké a j. Celek doplňují pěkné a přesné fotografie krojové. O výstavce té i o oddělení zemědělském přinese Věstník samostatné, obšírnější referáty. — Umístěním zemědělského oddělení v nové, samostatné budově, kamž byla přenesena i sbírka modelů lidových staveb, uvolnilo se v hlavní budově musejní několik síní. Získaného místa užije se jednak na rozšířenou oddělení nábytkového, jemuž dostane se nové další síně, jednak pro instalaci drobných výrobků (dřevěných, kovových) lidového průmyslu, jež dosud nebylo možno soustavně vystaviti. — Národopisnému Museu Československému byla povolena podpora z fondu z tax za tituly dvorních dodavatelů v obnosu 10.000 korun.

—

Česká Společnost Zeměvědná čítala v uplynulém roce — dle zprávy právě došlé — 409 členů. Příjmů měla 2505·83 kor., nepočítajíc fondu z odkazu JUDra Hauschilda (kor. 2097·61) a fondu prof. Simly (kor. 1295·44). Přednášky pořádala v r. 1907 dvě. Společnost vydává svůj Sborník o 10 dvouarchových číslech do roka a to za redakce prof. dra J. Metelky a doc. dra J. Daneše. Práce Sborníku dosti často tangují pole národopisné. Mimo to vydává Společnost Zeměpisný Atlas, v jehož redakci se nově uvázali profesoři dr. šl. z Cintulů, dr. Machát a Ot. G. Paroubek. Redakce Rukověti k atlasu ujal se prof. dr. Nikolau.

—

Průmyslové museum podkrkonošské v Hořicích uspořádalo v květnu výstavku uměleckých tkanin, výšivek a ukázek domáckého průmyslu tkalcovského z Podkrkonoší.

—

Městské museum v Klatovech, jež vzniklo r. 1882 ze soukromé sbírky mlynáře p. Fr. Junga, kterou zakoupilo město za 500 zl., je jedním z největších a nejlépe upravených našich venkovských museí. Malé byly před dvacetipěti léty jeho počátky: r. 1883, kdy bylo otevřeno volné návštěvě obecenstva, vyplňovalo jedinou síň v městské radnici. Ale již po roce bylo třeba rozšířiti jeho místnosti. A tu bylo přestěhováno do budovy starého gymnasia, kde zaujalo tři místnosti (refektář a kapli klášterní s vedlejší síní), k nimž r. 1894 přibralo další dvě síně (kůrky kostelní, sousedící s místnostmi musea). Konečně koncem let devadesátých přiděleny museu další tři síně (bývalé učebny gymnasijní). Rovněž dotace musea byla neveliká: 100 zl. od spořitelny a 100 zl., později 120 a 150 zl. od města. Při tom činnost musea byla velmi hojná: sbíraly se předměty, podnikaly se vlastní vykopávky, pořádaly se výstavky i cizí výstavy obesílány atd. Tím způsobem neunavnou a houževnatou čtvrtstoletou prací bylo upraveno museum, které dnes, v nových svých místnostech zabírá a velmi dobře vyplňuje 22 prostorných síní. Sbírky musejní rozvrženy jsou v oddělení historické s předhistorickým, přírodopisným a archivem (9 síní), v oddělení průmyslové (7 síní) a národopisné se zemědělským (6 síní), Museum snaží se předem podati obraz svého kraje; ale neomezuje se na tento nejvlastnější úkol místních museí, nýbrž shromažďuje — jak jinak nelze: ovšem neúplně a kuse — i materiál cizokrajný pro názornou poučenou domácího obyvatelstva. Vystaveny jsou musejní sbírky velmi pečlivě a doprovázeny přesnými a podrobnými nápisy a na mnoze — pro objasněnou — i výkresy. I zde, jako v museu Táborském, je oddíl archeologický vypraven nejlépe. Museum klatovské je prací dra J. Hostaše, který po plných dvacet pět let byl a dosud je jeho obětavým a přičinlivým správcem.

—

Městské museum v Něm. Brodě došlo v minulém roce rozšíření svých místností o novou síň. V místnostech dosavadních zůstaly obrazy, modely, hospodářské nářadí a pod. Do místnosti nové byl přestěhován archiv, knihovna, kancionály, sbírka výšivek, keramika, sklo a výrobky železné, jež uloženy v 6 skříních. Pro sbírky bylo získáno mimo kolekci poštovních lístků a pohledů na Něm. Brod 24 předmětů, většinou národopisných; sbírka mincí byla

rozmnožena o 2 čísla; archiv, jenž byl novým musejním archivářem p. J. Růžičkou doplněn mnohými opisy, o 7 orig. listinných; knihovna mrtvá o 15 svazků; celkem bylo pro museum získáno 61 předmětů. Příjmy musea byly 678·16 kor., vydání 287·24 kor.

—

Městská rada v Pacově zakládá museum místních památek předhistorických, historických a národopisných, pokud se vztahují k dějinám města Pacova a okolí. Organisátorem přípravných prací pro museum je p. PhC. Ferd. Pakosta.

—

Vnitřní zařízení (nábytek a skříně) umělecko-průmyslového musea v Plzni, jež má býti dodáno úplně do konce letošního roku, bude státi (jen za práce truhlářské) více než čtvrt milionu korun.

—

Městské museum v Táboře získalo roku loňského 5 nových síní v budově spořitelny za roční nájemné 800 kor. Při tom zůstaly museu staré, dosavadní místnosti v radnici, jež byly upraveny jako síň Husova, síň historická a zbrojovna. Zde jsou vystaveny zejména bohaté a vzácné vykopávky ze Sezimova Ústí, Kozího Hrádku a j., dále staré tisky, majestáty, mapy, zbraně — kde nebylo originálu, aspoň v přesných kopiích — památky novodobého kultu Husova atd., tak že zde má Tábor své „museum husitské.“ Sbírky ostatní byly přestěhovány do nových místností, kde síň prvou vyplňují sbírky přírodopisné a předhistorické, síň druhou památky církevní, síň třetí památky cechovní a řemeslné; síň čtvrtá věnována je památkám městského a síň pátá památkám selského života Tábora, pokud se týče jeho okolí. Při tom všechny sbírky omezují se pouze na táborský kraj, jehož obraz za to podávají velmi názorně a plně. Vystaveny jsou kolekce — v celku v 36 skříních — přímo vzorně. Zejména oddělení archeologické vypraveno je způsobem, který materiál musejní přímo oživuje a činí jej nad jiné poučným. Vystavováno je tím způsobem, že k předmětu připojen vždy popis, soupis literatury, kde třeba i mapka a fotografie nebo vyobrazení (tak předveden zevní pohled na mohylu, průřez mohyly, pohled na kopání atd.). Inventář musejní čítá 8949 čísel, z nichž v r. 1907 přibylo 523. Návštěva byla 3579 osob; příjem musea 2749·61 kor., vydání 2389·60 kor. Duchem táborského musea je prof. Al. Bernard.

—

Slovenské museum umělecko-průmyslové v Hodoníně má býti časem umístěno ve vlastní samostatné budově, která by mimo sbírky musejní hostila i občasné výstavy umělecké. Akci o tuto uměleckou budovu podporuje Sdružení výtvarných umělců moravských, jehož deputace v čele s Jožou Úprkou zakročila o státní subvenci na stavbu.

—

Výstavka Moravského Archeologického Klubu v Lulči (v obci, jež čítá pouze na 1000 obyvatelstva), pořádaná ve dnech 22.—25. března, kterou Národopisný Věstník již ohlásil, setkala se s velmi pěkným úspěchem. Navštívilo ji — při vstupném 20 hal. — 2500 osob, z nichž 7 se přihlásilo za členy klubu. S výstavkou byly spojeny tři přednášky (Černý: O pravěkých dobách Moravy — Synek: O pohřbívání v poloze skrčené — Travěnec: O nálezech Lulečských).

—

V Děčíně zakládá se místní museum, které bude chovati mimo bohatý městský archiv zejména památky, významné pro rozvoj plavby po Labi. Mimo to bude shromažďovati všechny materialie pro dějiny města a místních řemesel a průmyslů. — Také v České Kamenici zakládá se městské museum, kterému obec poskytne bezplatně místnosti.

—

V Zadru byla v prosinci loňského roku uspořádána prvá výstava lidového umění dalmatského, kterou téměř výhradně vyplnila bohatá sbírka P. Josefa Lukáška, který výstavku provodil přednáškou o starobylé ornamentice dalmatského vyšívání. Spolu s výstavou vyskytla se a udržuje snaha o trvalou národopisnou exposici (museum) v Zadru.

Vychází péčí publikační komise Společnosti Národopisného Musea Československého, nákladem Společnosti NMČ. a za vydavatelství a odpov. redakce prof. dr. J. Polívky. — Papír ze skladu České společnosti pro obchod a průmysl papírnický G. Wiesner, Duffek & spol. v Praze. — Tiskne Alois Wiesner, knihtiskař České Akademie císaře Františka Josefa I. pro vědy, slovesnost a umění v Praze.

Lidové zvyky na venkovských městech v létech sedmdesátých.

Metropole jsou zajisté místa, odkud se národní a lidové zvyky nejdříve ztratí; podivujeme se skorem, řekne-li nám starý záznam, neb přesvědčí-li nás stopa jakás, že ráz, který uvádí na zapadlých vesnicích etnografa v radostné a zároveň teskné pohnutí, — i zde ve středu země, v jejím kulturním vrcholku, kdysi býval domovem. Čím více nabývá město povahy světové, tím rychleji prchají z něho osobité projevy národní duše; a bývá pak dosti pracno, přivésti umělou cestou zpět to, co jindy tu tak přirozeně proudilo. Zpětná cesta prchající lidovosti vede přes města malá, přes snadno přístupné bohaté vesnice do zapomenutých osad horských, kde pak etnografem ve svých posledních okamžicích bývá šťastně zachycena, — aneb i za méně příznivých okolností zaschne a zajde. U nás od konce let sedmdesátých minulého století stal se šťastnější případ první; nyní, kdy známe lidové zvyky a obyčeje československé ve velikých obrysech i v detailech toho kterého kraje, lze stopovati, kde a jak dlouho se z nich co udrželo a na jakých místech trvají dosud — ovšem spontáně, nikoli uměle jsouce vzkříšeny.

Dokud byla Praha městem poměrně malým, zevšad hradbami sevřeným, s komunikací nedostačující, kryl se pod umělým nátěrem němectví duch dosti ryzí. K. Světlá ve svých „Upomínkách“ z let 1830—50 vypravuje, jak sourozenci, ovšem na podnět babičky na Příbramsku zrozené, účastna byla všech výročních obyčejů. Ač přicházela iniciativa od ženy-venkovanky, přece podávala Praha svými trhy a svým živnostnictvem k vykonávání obyčejů těch příležitost.

To, co bylo zvykem v první polovině XIX. věku, udrželo se hodně daleko přes významný rok 1860; pamatuji se ze svého dětství, že v Praze trh Mikulášsko-vánoční a Jozefský, tři slavnosti po velikonoční neděli konané (Emauzy, Slamník, Fidlovačka) stále byly veliké události, že se skoro v každé ulici hrály „jesle“, že na konec masopustu chodily maškary a „Bachus“, šestého ledna „tři králové,“ že se o vánocích a o Sylvestru lilo olovo, rozlupovaly a rozkrajovaly prorocké ořechy a jablka, že lítalo stříbrné a zlaté prasátko atd. Pak pro výtržnosti zakázány maškary, pro ustavičné krádeže „tři králové“, trhy sváteční při čilejším obchodu staly se skoro zbytečnými, jesle zatlačeny nadobro lacinými a ochotnickými divadly, pořádajícími i dětská představení, — Praha hradeb zbavená, četnými drahami s cizinou spojená, chystala se státi velikým městem — a stavši se jím, snaží se horečně o svou přeměnu na město světové. Lidový, „starosvětský“ ráz bylo zvolna jen málo znáti; měšťanstvo a inteligence odkryly sice své češství, nikoli však svou osobitost, a nižší vrstvy lidu, promíšené přívalem přistěhovalců všeho druhu ztrácely svůj konservativismus a stávaly se spíše půdou pro nové, převratné myšlenky a směry.

Když jsem r. 1876 Prahu na dvě desítiletí zaměnila malým městem východočeským, seznala jsem brzy, že se život v něm liší naprosto od života pražského a to ne pouze v ohledu společenském. Ona rázovitost, „starosvětskost“, jejíž takměř již poslední sledy pamatovala jsem z dětských let, dýchala teď na mne ze všeho města a okolí. Stavby, rozdělení domu a bytu, řeč, zvyklosti za určitých ročních dob i za jednotlivých fásí lidského života, vše mělo svůj, očividně po dlouhá desítiletí, snad po staletí ustálený způsob.

Když jsem pak po nějaké desítce let poznala i lid na „bývalém litomyšlském panství" a dále, vzniklo ve mně přesvědčení, že to, co děje se v lidu podhorském, žilo i v městě jeho, a že ani působení koleje piaristské a jejích škol, ani vliv panského a jiného úřednictva, nedovedl toho smazati, ba ani zcela potlačiti.

Ovšem, protireformace pobělohorská, jejímž nejsilnějším činem bylo zde právě zřízení koleje a latinských škol „pobožných otců," potud jevila svou moc, že bývalá bašta českobratrská stala se vroucím katolickým městem a že většina zvyků připojila se k svátkům a úkonům církve katolické. To bylo lze ostatně znamenati i v Praze, kde všecky skorem slavnosti, trhy, jejich výrobky a zboží řídí se dle kalendáře katolického a kde přese všechnu práci učenců sv. Jan Nepomucký zůstává u lidu patronem pražským.

Přece však v Litomyšli nesly i ony náboženské obyčeje na sobě pečet lidovosti, čili pod rouchem církevních slavností a dnů památných tajilo se mnoho pradávných obyčejů a živlů společně slovanských.

Litomyšl již mnohými zevními znaky docela přimyká se k svérázném, podhorskému venkovu; řeč, ač trochu pokažená německými slovy, má nadmíru četné výrazy z mluvy na panství; stavení*) i v největší blízkosti náměstí, v ulicích postranních a hojnější ještě měrou na předměstích, shodují se průčelím, střechou, její lomenicí a kuklou, nápisy na nich, svými sloupky a křídlatými oporami s chalupami a statky i vzdálenějších vesnic.**)

Lid na Litomyšlsku, ač po r. 1848 nadobro zbaven otrocké odvislosti od zámku i od městských úřadů — (náležely ť některé vesnice šlechtě na zámku, jiné vrchnosti městské) zůstal s městem v úzkém spojení. Obyvatelé osad bližších připoutáni ke kostelu a hřbitovu jako kolaturníci, ze vzdálenosti větší dostavoval se selský lid alespoň jednou za týden na sobotní trhy, které dlouho dochovaly si svůj někdejší význam přes všecky hospodářské proměny; do svobody živností a řemesel byly tu ještě jiné styky, o nichž později se zmíníme; úřady žádaly si také časté přítomnosti venkovanů v městě, a školy latinské, jejich syny navštěvované byly poutem ještě silnějším. Tak se stávalo, že jednak měšťanstvo splývalo ustavičně s venkovem, jednak že ani jediná událost, ať slavnost církevní, at provedení ustáleného obyčeje bez účasti venkovského lidu se neodbyla; zástupy vždy byly zpestřeny živými barvami vesnického kroje a jeho zvláštními tvary, a souvislost, ba totožnost selských a městských vrstev často se projevovala.

Všimněme si nejprvé dnů církví oslavovaných a zachovejme pořad jí ustanovený. Slavnost Všech Svatých, která ve velikých městech již i ve dnech předchozích přivádí na hřbitovy zástupy návštěvníků, míjela v Litomyšli zcela tiše, jako jiný den zasvěcený; zde opravdu byl svátek „Všech věrných duší", jehož účastnilo se město tím způsobem, že den až hluboko do hodin odpoledních věnován návštěvě hřbitova a jeho kostelíka. Čeládka ani pomocníci živnostenští nepracovali, svátečně oděni procházeli se směrem ke hřbitovu, rozsvěcovali svíčičky a sloupky na hrobech, pojídali „boží kosti" (jakési pečivo složeným hůlkám podobné) a kupovali si perníku a cukrovinek

*) Ve své stati „Východočeské lomenice" (zvláštní otisk z Národopisného Sborníku 1903) zaznamenala jsem množství nápisů a kreseb s domků litomyšlských.

**) V petrské čtvrti pražské jest, neb aspoň do nedávna byla na jednom z mlýnů zachována popsaná „kukla" či kabřinec, jaké mají horské chaloupky; lze dle toho souditi, že za pradávna skrovnější stavení i pražská byla jim dosti podobna.

v boudách po cestě rozestavených. Rozžeháním světel a zaplacením několika krejcarů „na modlení“ za dušičky, kteroužto částku některý stařec neb stařena na hřbitově zaznamenávali, památka nebožtíků hlavně uctívána; teprve později zavládl velkoměstský způsob ozdobování hrobů věnci a fábory, jež však přinášeny z domů, kde na špejchaře pečlivě od pohřbu byly uschovávány. Ozdoba ta se po polednách opět odnesla, aby setrvala v krabicích do hřbitovní pouti svatoanenské. Nové květinové ozdoby dávati a je tam ponechávati nebylo obyčejem; z jara nasázely se květiny, jež dle roční doby vystřídány jinými, ve dny hřbitovních slavností přidány pak ozdoby umělé. Dle mínění zcela lidového měly čerstvé květiny velmi malou cenu; jimi nepoctil by nikdo nebožtíka; a tak dávány o pohřbech věnce „dělané“, čím umělejší a nepřirozenější, tím lépe — co ve velikém městě bylo by nevkusem ba urážkou, zde stávalo se projevem nákladné pocty.

Čas adventní označován „roráty“ jako jinde; ještě než nastal, slavena patronka hudby sv. Cecilie velikým koncertem pěveckého spolku (dědice sboru literáckého), po němž následoval tanec. Pestrou a důležitou slavností býval „Mikuláš“, v čemž opětně jeví se původ maloměstských obyčejů.

Litomyšlské museum má starobylé vyobrazení průvodu „Mikulášů“, jak ubíral se po vesnicích panství. Bohatá ta řada maškar ukazuje, že den 5. a 6. prosince býval pro vesničany tak veselou slavností jako „ostatky“ masopustní. „Mikuláše“ ohlašovali dva „laufři“ v pestrém oděvu rolničkami ověšeném; pak táhlo pět neb šest muzikantů, deset husarů, z nichž první kaprál, dva turci v turbanech, se širokými kalhotami, zakřivenými šavlemi a pistolemi, jejichž ruce, až k loktům nahé, byly začerněny; je doplňoval jeden úplně černý mouřenín. Střed průvodu činil Mikuláš v ornátě, s biskupskou čepicí na hlavě, provázený dvěma anděly a střežený hulánem a dragounem, oběma na koni; za ním šel sedlák, selka, jejich mladý syn, čtyři „hansbuřti“ je chránili. Na konec seskupeny maškary, z nichž měly vesnické děti asi největší strach: kominík, smrt, ras, žid a t. zv. klapačka. Průvod chodil od stavení k stavení, říkal své rýmovačky a vybíral dárky; jest nepochybno, že za starších dob táhl po městě také a teprve později s mnohými jinými obyčeji uchýlil se na vesnice, by i v nich zanikl.

Městu zůstala náhradou rušná nadílka a sprovázející ji hlučný prodej dárků. Starší lidé neznali dárků štědrovečerních. „Ježíšek“ byl pro ně dnem velikého postu, návštěvy kostela, hádání do budoucna a štědrosti k dobytku a drůbeži (jako jinde v Čechách), dětem nadělovali dárků vždy o sv. Mikuláši. Přinášel je buď ustrojený Mikuláš sám, v průvodu anděla a čerta, aneb je děti nalézaly z rána za okny v punčochách. V předvečer sv. Mikuláše bývaly starobylé podsíně tak natlačeny výklady různého zboží a boudami jako o jarmarcích a krámy tak skvěle osvětleny jako sotva kdy jindy. Různé figurky nesoucí se k slavnosti, známé z pražských trhů, prodávány i zde spolu s obrovskými pozlacenými metlami.

Jak již řečeno, byl den Adama a Evy pouze dnem postu a přípravy na hod Boží vánoční; v ten den jedl se „černý Kuba“ (husté jídlo ze sušených hub) a pekly se vánočky, kterým v Litomyšli říkali „housky“ neb „pletenice“. Žertovně přezdíváno úpravně zabalenému a povijanem ovinutému nemluvněti, že jest „pěkná houska“. Jen v rodinách úřednických neb původu německého vystrojen stromeček. Teď ovšem tento pěkný byť cizí zvyk vnikl nejen do českého venkovského měšťanstva, ale leckde i do chudších vrstev lidových. Ryba též nebývala za starších dob pokrmem obvyklým; podávala se kromě

zmíněného „černého Kuby" jídla moučná, neb rozličné kaše a „nadívajny" t. j. kaše pečené, dětem kromě toho uštědřena jablka a ořechy.

V nedalekém malém městečku Proseči na Skutečsku oblíbeným pokrmem o Štědrý večer byl taktéž jahelník s houbami; i zde dostávala mládež ovoce na podzim ze zahrad uschráněné, dívky lily olovo, z něhož vyčítaly si příští osud, nahlížely do studní a naslouchaly za humny štěkotu psů. Hlavní rozkoší malých i dospělých bylo však naslouchati pastýřským zpěvům a scénám, nesoucím se k narození Páně, které způsobem někdy velmi umělým a krásným ve výstupech vícehlasých přednášeli obyvatelé obecní pastoušky.

V noci božího narození bylo na všech silnicích vedoucích k Litomyšli velmi živo; vesničané přifařeni přicházeli až na hodinu cesty na „půlnoční" a „jitřní" a kostel býval do udušení natlačen. Na den sv. Štěpána zaznívala u všech dveří známá říkání „Koleda, koleda, Štěpánu" aneb „Já jsem malý koledníček, přišel jsem k vám pro troníček" atd.; ale pokud se pamatuji, zpívaly jen děti chudé, které chtěly si trochu peněz a potravin „vykoledovati", kdežto o „šmerkustě", na pondělí velikonoční koledovala všecka městská mládež u rodin známých. V Proseči o sv. Štěpáně dávali chasníci pouštět (žilou) koním, a projížděli se pak na nich; mnoho se v tento den pila kořalka, prý aby byli lidé silní.

Počátkem ledna chodili zpívat „tři králové', počátkem února pak za známých zpěvů popravována „Dorota, dcera královská" od ukrutného Dioklecána. Teprve někdy začátkem let devadesátých zakázány tyto výjevy, když ujala se jich představování mládež nepěkné pověsti ze zanedbaných částí Litomyšle, a když chlapci strojili se do dívčích šatů a holky opět přestrojovaly se za hochy. My přistěhovalí vždy rádi poslouchali „Dorotu", vzpomínajíce na Němcové „Babičku", kde ji provozovaly Kudrnovic děti.

V masopustě konány po domácnostech zabíjačky, přátelům a známým posílaly se výslužky, droba (jaternice a jelítka), drobová polévka, klobásy, aneb se zvali na vepřové hody. Konec masopustu slul i zde „ostatky" a slaven okázale. Již v tučný čtvrtek popřávaly si domácnosti městské hojnější stravy, od „neděle ostatkové" až do Popelce čeládka kromě nejnutnějšího nepracovala, dostávala koblihy, šišky a boží milosti, jichž hospodyně hojně nasmažily a tancovala do rána. (Maškary za mé paměti v Litomyšli nechodily, jinde na malých městech na př. v Proseči se ostatkový ten zvyk dlouho udržel.)

Zvláštním protikladem masopustního veselí v městě byly dlouhé zástupy černě neb tmavě oděných vesničanů, nejvíce žen, které přicházely do kostela na „masopustní kázání". Na základě jakési fundace, již Jelínek zaznamenal ve své Historii města Litomyšle, konána byla v kostele „velkém", (teď proboštském) v poslední masopustní dny slavná kázání a požehnání, jež si ihned získala značné obliby vesničanů. Byla od nábožného zakladatele asi zavedena, aby od přílišné bujnosti odvrátila mysl obyvatelstva k vážnosti života; a ženy, které se k nim zakuklovaly do černých loktuší a vlňáků, plnily takto vůli jeho.

Na den sv. Matěje, dne 24. února, zakoledovalo některé dítě svolávajíc na ovocné stromoví hojnou úrodu „hrušek, jablek, slív", ale to bylo jen výjimkou, za to, sotva že leden minul, ještě za masopustu a po celý půst zpívaly děti skorem den co den přede dveřmi s „lítem" v rukou. „Líto", znamení to přicházejícího jara, které zažene „Mořenu" či „Smrt", byla malá jedlička neb smrček, hojně ozdobený řetězy z pestrého papíru, růžičkami, korály a hlavně, „vejdumky", prázdnými to skořápkami vaječnými, z nichž bylo vejce dvěma malými otvory vyfouknuto. „Májíček", jejž nesou moravské „královničky",

máj, kterou vystrojovaly dívky na Poličsku ku stínání berana o hodech — posvícení, jsou zcela totožny s „lítem“ na Litomyšlsku. „Líto“ znázorňující radost, že zima „Mořena“, brzy odpluje, nemá ovšem nic společného s křesťanskými svátky; přes to, jako mnoho jiných obyčejů, připial je lid k určité církevní době a děti, chodící s „lítem“ zpívají koledy velikonoční neb postní: „Když se hory zelenaly, modrým kvítkem obkvítaly“ — „Velkonoční čas nám přišel, že má býti každý vesel“ — a „Hody, hody, do provody, o červená vejce“ — kterážto říkání jsou známa z Erbenovy sbírky a odjinud. Děti uměly mnohé varianty všech těchto koled, každé téměř zpívalo si jinak.

S „lítem“ objevovaly se až do Květné neděle, velikonoční týden měl již zvyky jiné. Neděle „smrtelná“ (ona před nedělí květnou) která přímo připíná se na „Mořenu“ čili „Smrt, vynášenou ze vsi, kdežto jaro (líto) nese se do vsi“, oslavována v Proseči mládeží zvláštním způsobem — pučálkou. Do některého stavení, kde bylo více děvčat, sešli se chasníci i dívky; tyto daly smažený hrášek (pučálku) se syrobem, oplatky a vaječníky, hoši přispěli kořalkou. Lze se skoro s jistotou domnívati, že schůzka ta bývala kdysi zakončením průvodu, který utápěl „Mořenu“ a že jediná z celé slavnosti zbyla.

Na Květnou neděli putovali vesničané do kostela s plnými náručemi vrbových, často přes metr dlouhých prutů, u potoků nařezaných, které dávali posvěcovati. Udělovali z nich městským, neboť pokud se pamatuji, „kočičky“ neprodávaly se alespoň v prvních letech u kostelů, jako se to děje v Praze a kdo chtěl je na znamení nastávajících Velikonoc zastrčiti za obrázek, musil si je buď sám vyhledati neb na někom vyprositi. „Kočičky“ nebývaly také spleteny neb kvítím promíšeny, nýbrž jen prostě svázány. Většinu posvěceného proutí si vesničané nesli ovšem zpět, potřebovali ho hojně, jak za krátko povíme.

Dny od Zeleného čtvrtku do úterka po „šmerkustě“ bývaly v Litomyšli vždy časem velmi rušným; město uplatňovalo se nejen jako církevní střed mnohých lidnatých osad, ale i jako sídlo starého gymnasia řádu Otců pobožných škol, čili Piaristů. Všecky církevní obřady konány dvojnásob, v kostele „velkém“ a v „klášteře“, jak prostý lid říkal koleji piaristské, a v každém jinak. Kdežto onde měšťané neb střelci konali stráž u Božího hrobu a hodnostáři brali se v průvodu při vzkříšení, přeneseny zde všecky mimokněžské funkce dle velmi starých zvyků na studenty. Nebylo to nijak projevem zvláště vroucího náboženského citu, nýbrž prostě studentské ctižádosti, co vnukalo menším hochům touhu klečeti v ministrantském oděvu střídavě po dva dny u Božího hrobu, nésti při vzkříšení triangl, paschu, zvonek, vzkříšeného Spasitele, lodičky s kadidlem, kříž a svícny a co nutkalo oktavány, aby v plesovém oděvu se svíčkami v ruce obstupovali v sobotu za vzkříšení oltář.

Školáci z obecných škol nahrazovali si tyto funkce velikonoční „honěním Jidáše“; když dozpívány na Velký pátek hodinky, hnal se veliký zástup chlapců s klapačkami či hrkačkami v ruce od oltáře ven z kostela a kolem něho, působíce rachot vskutku ohlušující.

Omývání nohou chudým starcům a stařenám na Zelený čtvrtek, k němuž byl vždy veliký nával lidu městského i vesnického, konalo se za mé paměti jen v kostele „velkém“; zda-li kolej piaristská, dokud byla četná, je mívala ve svém programu, nevím. V tento den jedly se „jidáše“ medem pomazané, nikoli tedy o Velký pátek, jako na př. v Praze.

V sobotu „bílou“ na dvoře u kostela „velkého“, blíže bývalého hřbitova pálen byl „Jidáš“ na potěšení všem dětem a na útěchu selského lidu.

Spalovány vlastně zbylé sv. oleje; ale k tomu cíli vyrovnána veliká hranice dříví a každý hleděl z ní uchvátiti polínko neb alespoň kousek dřeva, „Jidáše“. Dálo se to za velikého hluku a křiku, pobožnosti při tom mnoho nebylo, připomínalo to spíše „pálení čarodějnic“. Výrostci připevňovali veliká polena na železné háky neb řetězy a hořící z hranice pak za křiku a hulákání vytahovali. Tomuto ohořelému dříví z hranice, na níž spalovány svaté oleje, přikládána blahodárná moc; vesničané nesli si je pečlivě domů, jako před tím na Květnou neděli kočičky, vyrobili z něho křížky, a o Božím hodě časně po obědě ubírali se s nimi na pole a na konci honů vlastních neb najatých zapíchli do země dva křížky a mezi ně pruty kočiček, věříce, že tyto svěcené věci uchrání pole od krupobití neb jiné pohromy.

Do kostela přinášeli městští i vesničtí na hod Boží velikonoční i pokrmy toho dne obvyklé, aby se jich kněz dotkl, je posvětil. I podáváno ve starosvětských domácnostech svěcené kůzle, svěcený bochánek (jak v Litomyšli říká se mazancům), svěcená vejce, a když přicházeli hosté z přízně, musili, aby neurazili, ode všech těch věcí okusiti, třeba že je měli doma také — a to nesvěcené.

Toho dne vařívaly a barvily hospodyně na vesnici několik kop naschráněných vajec pro čeládku a dcerky svoje; v městě chystaly je maminky pro svou mládež. Nastával ať o druhý svátek „šmerkust“*) čili šlehačka a tu děvčátka musela míti v záloze hodně vajec pro ty, kteří hodlali jim našlehati. Každý téměř hoch chodil buď s ozdobnou, z několika proutků spletenou „pomlázkou“, jež se také proto „pletka“ nazývala aneb „fišpankou“ (rákoskou), našlehat děvčatům, „omlazoval“ je a dostal za to nějaké, často krásně vyzdobené vajíčko. I hošíkům sotva rok starým dala chůva do ručky „fišpanku“ a „flašku s kořalkou“, aby mamince neb babičce našlehal a „šmerkustu“ obdržel. Hoši si k této své funkci rádi časně přivstali, aby své oběti ženského pohlaví přistihli ještě v posteli neb v nedbalkách a flákání bylo tím vydatnější. Při šlehačce zpívány koledy již při popisu „líta“ naznačené a i některá jiná říkadla na př. „Koleda, koleda dědku, vem na bábu pletku, vypráskej jí kožíšek, ona ti dá voříšek“ atd.

Nekoledovali však výhradně hoši, nýbrž i malé dívky zpívaly ve známých rodinách. Všude připraveno kromě vajec dosti cukrovinek, nakrájeného bochánku a děti si pak sdělovaly, u kolika známých koledovaly, kolik vajec a čeho všeho jiného jim šmerkust vynesl.

Na vesnicích provozovala se šlehačka ještě ve zvýšené míře, dospělí hoši chodili v houfech a flákali svobodná děvčata, ženatí muži vypláceli zase hospodyně a dostávali místo vajec svítky a hojně pití. V německých osadách kolem Litomyšle, i ve Střenici do německého území zaklínované nesli hoši děvčatům „tomla“, koláč to zvláštního tvaru a dostávali od nich darem červená vejce v hedvábném šátku, dále kořalku v malovaných lahvích. — V úterý po svátcích bývala „mužská šlehačha“, dívky a ženy šlehaly mužské pohlaví, ale nutno vyznati, že tento šmerkust nebyl již tak všeobecný a vydatný.

Svátky velikonoční mívaly u měšťanstva význam větší všech ostatních; na ně dlouho se připravovalo, od nich, od „červených vajec“, od „provoda“, počítalo čas, k nim pořizoval si každý, kdo jen mohl, nový šat. Nemíti nic nového na „červené svátky“ bylo skoro hanbou a procházka ve dny ty po starobylých podsíních a dlouhém náměstí byla zároveň prohlídkou všech novinek

*) Pochází z německého Schmeckostern.

oděvními živnostmi vyrobených. Do skrovnější míry opakovalo se to o letnicích, čili zelených svátcích, a marnivé městské panenky dožadovaly se na maminkách nových šatů i na Boží Tělo, — ale kdo na červená vejce do ničeho z brusu nového se neoblékl, byl již chudák, kterého všichni litovali.

První den po období velkonočním, na který se děti těšily, byl sv. Marek pro procesí po polích konané. Jako přežitek patrimoniální vlády voděna mládež hlavně po panských polích, aby na ně svými písněmi a modlitbami požehnání nebes svolávala. Mládeži nešlo ani tak o prázdno neb o procházku v rozmoklých polích a po bezedných cestách, jako o požitky, které si přinášela ve svých mošenkách a košíčcích. Mívala hodně housek, mlsků a hlavně v lahvích limonádu (dříve nejspíše kořalku) cukrovou a t. zv. pendrekovou vodu, rozpuštěný to tmavohnědý prostředek proti kašli. Processí opakovala se pak o křížových dnech— ale tu dětem již sevšedněla. Měšťanstvo, vedle řemesel pravidelně rolnictvím se zabývající, zúčastňovalo se za stara velmi horlivé těchto pochůzek po polích a vesničané již časně z rána k nim se dostavovali, tak že průvod býval malebný a pestrý.

Asi do počátku let devadesátých páleny v Litomyšli na výšině „u sv. Prokopa" vždy v předvečer 1. máje, o sv. Filipu a Jakubu „čarodějnice" způsobem velmi hlučným. Když organisované dělnictvo počalo si žádati oslavy 1 máje a úřady obávaly se nepokojů, byly „čarodějnice" od hejtmanství zakázány. Dříve v poslední večer dubnový od 6. hodiny putovaly zástupy přes „Moštění" k výšině poskytující rozsáhlou vyhlídku na celou okolni krajinu. Hranici ze smolných dřev, sudů pořádali a do smoly namočená košťata do vzduchu metali učedníci, tovaryši, synkové malorolníků, ale v diváctvu byly zastoupeny všecky stavy a nejvíce se vždy nahrnulo studentstva. S jásotem uvítána každá „čarodějnice" (hořící koště), která jen poněkud do výše vyletěla, se zatočila a jiskry kolem sebe metala; mládež hnala se za ní, pátrala, kam do polí zapadla, znova ji u hranice zapalovala, nedbajíc, zda-li kde osení pošlape. Sledovány i ohně na okolních výšinách a hádáno, v které osadě to čarodějnice jsou upalovány. Veselý rej, zahalený kouřem a pronikavým čmoudem trval někdy do noci, teprve k jedenácté nastala u sochy sv. Prokopa tma a klid.

V Proseči v létech šedesátých a sedmdesátých ještě stavěny „máje" za spolupůsobení vší dospělejší mládeže za mládence a družičky přistrojené, na koních se projíždějící; později rovněž slavnostně „stínán beran" (jako na Poličsku). Zvyky ty dávno přestaly.

Svátky svatodušní jevily se po městě hlavně zelenou svou dekorací; před vchody domů postaveny světlé břízky, kolem oken a dveří nastrkány ratolístky březové, bukové a lipové dle toho, jak byly háje již rozvity. Připadly-li svatodušní svátky velice časně a spolu do doby zimavé, stěžovalo si obyvatelstvo, že jakoby to letnice nebyly, že není nikde „májů". Podobně, ale mnohem okázaleji vyzdobovalo se město na Boží Tělo. Tu nakupeny „máje" i kolem oltářů na náměstí zbudovaných; vesničané se jich po obřadech zmocňovali, hledíce urvati větve co největší, doma pak zastrkovali je do pole, osetého lnem a byli přesvědčeni, že kdo uchvátil a zastrkal větvičky jen malé, bude míti i krátký len. (V Proseči zase věřili, že vysokého lnu docílí vyskakováním o muzice „ostatkové", které súčastnil se v městečku každý.)

Boží Tělo bývalo po přednosti svátkem dívek, školaček i poněkud povyrostlých; již den před ním nosily si z „Líbánek" neb Osického údolí plné koše a náruče kvítí, hlavně mateřídoušky a vyprošovaly si v známých zahradách sedmikrásy a jiné plné květiny. Výhradně z mateřídoušky víjeny

věnečky určené k Božímu Tělu, jež si každá družička navlékla na pentli a na loket a jež pak, jsouce „dotýkány" zavěšeny vedle kočiček za obrázky neb zrcadlo. Do věnečků zasazeno jako ozdoba několik sedmikrásek neb podobných květinek; ostatním kvítím, rozstřepeným na lístečky, plněny otevřené košíčky a družičky sypaly je před průvodem. Místo z mateřídoušky hotovily se ve vesnicích blíže Poličky věnečky „božítělové" ze zindavky neb břindavky, v tu dobu hojně na lukách a mezích rostoucí. Boží Tělo bylo také spíše okázalou než zbožnou slavností; malé i veliké družičky předstihovaly se ozdobností svých bílých šatečků, zlatých křížků a jiných stkvostů, cechy a ozbrojené sbory i jiné spolky vytáhly ve vší slávě s prapory a korouhvemi, malé děti lekaly se střelby a jen vesnické babičky v pestrých šátcích a červených punčochách nábožně zpívaly a se klaněly.

Po letnicích bývalo zvykem konati časté vycházky k sv. Trojici do údolí Osického a popíjeti ze studánky jejím jménem posvěcené, které připisována uzdravující moc, v polovici června nastaly pouti do proslulého kdysi Nedošínského háje, kde sv. Antonínu zasvěcena kaplička a pod ní výborný pramen.

Pouť (po Litomyšlsku pout masc.) spadala se slavností hřbitovní sv. Anny a byla jakési hořkosladké příchuti; posvícení místo na Pozdvižení sv. Kříže slaveno dle určité staré tradice vždy na Jméno P. Marie (9.—15.) září. Zde opět ukázala se těsná souvislost města s vesnicemi. Na vsi pramálo zábav a požitků přerušuje těžkou práci zemědělskou, posvícení jest tam dobou radostně očekávanou, trvá s přípravou plné čtyři dny a ještě v oktavu slavívá se „mladé posvícení". V Litomyšli, jakoby ani nebyli uvykli požitkům oduševnělejším a hojným, užívali posvícení rovněž důkladně jako vesničané a rovněž horlivě k němu zvali hosty z příbuzenstva a přátel jako vesničané „posvícenáře". Čeládka a pomocníci živnostenští nepracovali 2—3 dny, všude ozývala se taneční hudba, v pondělí posvícenské chodilo měšťanstvo do rozličných zahradních hospod na pěknou hodinku, a ještě v úterý se posvícenské veselí leckde projevovalo. V Proseči býval teprve v úterý slavný „věneček honorace", ve vesnicích za stara končilo posvícení neb hody až ve čtvrtek, kdy se pozvaní „posvícenáři" vraceli domů, aby v neděli přišli na novo. V Litomyšli ostatně na tom nebylo dosti; zde zúčastňovali se všech posvícení v blízkých vesnicích (Osíku, Němčicích, Nedošíně, Pazuše atd.), tak že se posvícenská sésona protáhla až do listopadu. Všude pojídaly se koláče, netynky (hnětynky), tancovalo se.

Koncem září neb počátkem října vezl se po Litomyšli „král". Sbor svobodných střelců do terče oslavoval velikým průvodem svého vítěze; z předu jeli na koních vždy pestře kostýmovaní heroldi, kteří provozovali s diváctvem rozličné šprýmy, někdy byla dvojice i o několik alegorických postav neb šašků rozmnožena. V pěkných kočárech vezli se pak svobodní střelci, jsouce ozdobeni hojnými papírovými řády, v prvním voze král, s ním a za ním ti, kteří byli co do úspěchu střelby nejblíže. Za veselého vyhrávání hudby obejel průvod celé město, aby zastavil pak u obydlí „krále", kde vystrojena hostina. Na „krále" se v minulých časech těšila nejen mládež; dlouho před příjezdem jeho bývalo náměstí přeplněno diváctvem.

Jarmarky má Litomyšl čtyři, v lednu, květnu, srpnu a listopadu; a třeba že již v létech líčených bylo lze každého dne v krámech vše koupiti, co na jarmarcích vyloženo, a třeba že proslulé sobotní trhy zásobují město i venkov čerstvými potravinami a řemeslnými výrobky, přece těmto výročním trhům přikládána taková váha jako snad v osmnáctém věku!

V den před „jarmarkem" jest „trh", t. j. trh dobytčí, kdy náměstí, hora Olivetská i mnohá postranní ulice proměněny takměř ve zvěřinec co do zvuků i co do čistoty. Směšné jest zvláště množství koz, které od vesničanů jest sem přiváděno čili lépe přivláčeno. „Trh" končí v hodinách poledních, „jarmark" pak druhého dne po poledni teprve začíná a trvává do tmy. Hodiny dopolední věnovány budování stánků, bud a výkladů; avšak svratečtí hrnčíři, svratouští klempíři a hračkáři z Krouny přijíždívali již několik dní před jarmarkem a rozložili se na hoře Olivetské neb na „Špitálku" se svým zbožím.

Jako „Dušičky", „ostatky", a posvícení i jarmark byl dnem prázdna a zábavy pro čeládku, pokud se to z obchodních ohledů dalo provésti. Každému čeledínu, pomocníku i služebné, i když nebylo možno propustiti je na celé odpoledne, povolena hodinka, aby se mohli mezi boudy podívati a dle libosti něco si koupiti; každý dostal od hospodyně „jarmarku", buď peníze, neb nějaký potřebný dárek, děti opět hojně krejcarů na mlsky. Odrostlejší mládež i ze vzdělanějších stavů procházela se mezi stánky v tlačenici sebe větší, kupovala si navzájem cukroví a perníková srdce i děťátka, obrázky, laciné šperky — jako důkazy lásky. I muziky bývaly v skrovnějších hospodách, a řezníci připravovali se dlouho pro jarmarečníky polévkami a „drobem".

Jarmarky litomyšlské uspořádány dle velmi přísných pravidel, právě jako sobotní trhy, o nichž vždy na určitých místech podsíní a rynku prodávány určité plodiny, potraviny a řemeslné výrobky. Tak na př. na tak zv. první podsíni v sobotu i o jarmarce prodáváno vždy plátno, polovičník, pytlovina; pro vozy s obilím, brambory, určena dolní a prostřední část náměstí, horní stanovena drůbeži, o jarmarce všecku střední prostoru rynku zabíraly boudy a stánky. Také ševci, řemenáři, kloboučníci, krejčové, nožíři, prodavači vápna měli svoje stálé místo, o jarmarcích přibyla jim ještě t. zv, máselná podsíň, kde stály jindy selky s koši naplněnými vejci, tvarohem. máslem, neboť o jarmarcích neprodávaly se žádné hospodářské výrobky kromě ovoce a zeleniny.

Výrobky ze dřeva prodávaly se na „Špitálku", obrazy a písničky v Umrlčí uličce, o Svrateckých již pověděno, že zaujali vždy horu Olivetskou čili Židovský kopec. V tyto dny přicházely do města obrovské zástupy vesnického lidu jako kupci a kromě malovýrobců již jmenovaných i větší obchodníci z okolních měst (Svitav, Lanškrouna, Ústí n. O.) Vesničané opouštěli jarmark před soumrakem; plny jich byly silnice a stezníky, ani nesli buď koňské postroje, hospodářské náčiní železné, boty, nový klobouk, aneb hrnce, cedníky, mísy a pernice, stůčky plátna, barchetu, kanafasu. Cizímu člověku zdálo se skoro směšno, že právě na jediný den nastřádali si tolik koupí, které i jindy mohli vyříditi; městské hospodyni však to připadalo velmi vhodným, vždyť i ona sama, ač měla obchod snad vedle, čekala na jarmark, aby nakoupila u Svitavských barchetu neb polovičníku, a byla pevně přesvědčena, že koupí lépe a laciněji.

Jarmarky v malé Proseči shledala jsem asi téhož rázu, ale rozměrů daleko menších; přesného rozdělení místa zde však nebylo, krámky a stánky různého druhu pomíchány tu dosti pestře.

I za událostí rodinných, zcela intimních, dodržován někdy způsobem velmi nápadným lidový ráz. Křesty konány po vesnickém zvyku velmi brzy a vždy v kostele, nejraději v neděli. Doma výstrojena hostina a táž v menší míře byla po úvodu, hlavně na prospěch báby. K úvodu do kostela voděna matka co nejdříve, byloť v domácnostech nepohodlno hlídati nedělku, nad

níž před vykonaným úvodem měly zlé síly velikou moc, a která kdyby byla na pole vyšla i bouřku byla s to přivolati. Jakmile však za svíčkou oltář obešla, byla bezpečna, i když šestinedělí dosud neminulo. Bába, zvláště starší a zkušená, těšila se i v měšťanstvu značné vážnosti a požívala na rozdíl od vesnic právo přicházeti do rodin (zámožnějších) do šesti neděl, kdy, i když novorozeně nekoupala, byla denně častována. Návštěvy u matky „do kouta" konaly se velmi obřadně, sousedky a paničky vždy se k nim vystrojily a neopomenuly něco „do kouta" poslati, dorty, víno, cukrovinky, nákypy, holoubě, kompoty a p. místo slepice s „lukšema" (nudlemi) a koblih na vesnicích obvyklých. Za návštěvy ty se pak po šesti nedělích rovněž obřadně děkovalo. Zemřela-li žena při narození dítěte, nesly ji nikoli nosiči, nýbrž ženy samy ke hrobu.

S dítkem, jež mělo dostati kozu, t. j. býti odstaveno, provozovaly se rozličné „čáry", položily se před ně různé předměty, peníze, chléb, skvost, nástroj, a předpovídala se jeho budoucnost dle toho, po čem dítě sáhlo. Jako náhradu za své odstrčení obdarováno dítko nějakým šperkem (korálky, křížkem, penízkem a p.); byla-li mu kojnou jiná osoba než matka, podarována přiměřeně i tato. Také chůvě, která u dítěte nalezla první zoubek, dostalo se vždy slušného dárku.

Svatby v Litomyšli nelišily se zvláště v měšťanstvu mnoho od svateb vesnických. I zde pečeny koláče a v neděli před svatbou roznášeny jménem nevěsty přátelům i známým, zvláště těm, kteří na svatbu nebyli pozváni. Nastávající manželka takto ohlašovala změnu svého stavu, neboť tištěná oznámení teprve později vešla v obyčej a v některých rodinách vůbec se neujala. Svatba (po litomyšlsku „svatby") konána z pravidla v úterý dopoledne a připojena k ní slavná mše sv. Před oddavkami se účastníci velmi okázale sváželi a po nich opět celý průvod objížděl na kočárech město obloukem pokud možno největším, jako zase na vesnici jelo se daleko do farní osady. Dle starých zvyků ještě stále kladeny družkou věnečky na hlavy snoubenců, mládenci ozdobeni bílými fábory, proutky myrtovými, dříve rozmarinovými ostatní hosté alespoň myrtovou větvičkou. I v kočáry zatknuty kytice a koním zapleteny fábory do hřiv. Ještě před málo léty ve východočeských městečkách zatahovali výrostci neb zedníci na stavbě pracující svatbu, jejímž účastníkům bylo se vyplatiti; zajisté, že zvyk ten býval dříve všeobecný.

Svými bílými fábory, svou zelenou výzdobou, pruty a věnci podobal se pohřeb mladé dívky neb jinocha velmi „svatbám" a rozšafné sousedky připomínaly nešťastné matce důtklivě, že dává svoji dceru Bohu, že slaví tedy vlastně svatbu a dle toho že musí se i zachovati. Mrtvé dívce neb chlapci dáván pod hlavu skvostný polštář z bílého atlasu a druhý pořizován pro „bílou" družičku, která nesla na něm za rakví myrtový věneček. Na temeno mladého nebožtíka vtištěna menší neb větší myrtová korunka a dívka nad to oblečena do bílého šatu obyčejně velmi nákladného a zahalena od hlavy k patě do bohatého bílého závoje. Bílé stuhy a myrtové věnečky měly na rukávech mládenci, kteří doprovázeli bílou, také v závoj zahalenou družičku, nesli rozžaté svíce neb samu rakev, bílé stuhy vlály s kříže a se všeho věnovaného kvítí a často i sám hrob byl bílou látkou vyložen. Jen druhá družička, která v ruce držela symbol zničeného života, zlomenou svíčku, oblečena černě a černým zahalena závojem. Když po obřadech spuštěna rakev do hrobu, odepiali mládenci své stuhy s věnečky a hodili je za ní do hrobu, tak učinily i družičky s polštářem, korunkou myrtovou a zlomenou svíčkou, ostatní pak účastníci zasypali rakev drobným kvítím. Tato směs obřadné radosti, kterou na-

značovala bílá barva, roucha svatební, myrtoví, hojnost kvítí a světel, a tragického smutku nad utraceným životem, který byl na dně vší té okázalosti, budila dojem nevyslovitelný a nezapomenutelný každému, kdo byl pohřbu takového svědkem.

Pro truchlivé ty průvody byl v Litomyšli jakýsi ustálený řád o velmi přesných pravidlech, nenapsaných sice, ale všem dobře známých. Proto vzbuzovaly pohřby litomyšlské podiv všech příchozích svým pořádkem přímo vzorným. Rakev vystavována v posledních hodinách před výkropem v průjezdě domu, kde nebožtík bydlel; nikdy, i když bylo obydlí sebe rozsáhlejší, nepřišlo kněžstvo a zpěváci do bytu. Tyto katafalky v průjezdech a pod schody zdály se mi velmi absurdnými, i tázala jsem se samých duchovních, proč se tak děje, proč nekoná se výkrop (jako v Praze dříve bývalo), v bytech? Nedovedli mi to vysvětliti, jen pravili, že bývalo tak od jakživa a že — snad! — na překážku byly velmi úzké a křivolaké schody, v starých domech obvyklé.

Někdy, zvláště do let osmdesátých, vystaven v „síni" městského domu i nebožtík z vesnice; a to zvláštním právem. Každý měšťanský dům v Litomyšli směl podle jistého privilegia velmi starého vařiti nikoli jako jinde pivo nýbrž páliti kořalku; i byla všude v přízemí, obyčejně na zad místnost s kotlem, kde se kořalka pálila či vařila, a každý měšťan měl ve vesnicích okolních své odběratele, kteří o senoseči, žních, otavách, o posvícení neb svátcích církevních, kdy jest na vsi kořalky třeba, od něho ji kupovali. Svazek přátelský mezi měšťany a jejich rolnickými odběrateli byl tak úzký, že zemřel-li na vesnici věrný odběratel kořalky, byla síň domu propůjčena k vystavení rakve jeho. Vesničané již s určitostí věděli, do které „síně" v městě rakev dovezou, aby poprvé vykropena byla. Po roce 1848, kdy nastala svoboda živnosti a kořalku směl vyráběti v Litomyšli i neměšťan, proměněny „pálenky" většinou v prádelny a zůstaly na památku pouze jméno, neboť služky vždy praly jen v „pálence", což cizinci bylo naprosto nesrozumitelno. Ale měšťané známým vesnickým rodinám propůjčovali na dále své „síně" k vystavování rakve, i když jim již kořalku neprodávali. Později měnili se majetníci velmi rychle, známosti staré utuchly a vesničtí mrtví přiváženi buď k některé z malých kaplí na obvodu města neb ke kříži pod „velký kostel", kamž se pak kněz dostavil a odkud se průvod dále na hřbitov ubíral.

Jakmile zazněl s kostela umíráček neb hrany, hádali městští, kdo asi umřel; zvoniliť prý chudému drobně a krátce „Nic neměl, nic neměl!" bohatému pak hluboce a slavně „Hory, doly, měl, hory, doly, měl!" V Proseči zatrhování zvonů vykládali pro bohatého „Pole, role, dům", pro chudého „Hadry, cáry."

Než býval však nebožtík ze svého bytu do „síně" odnesen, udělali nosiči na prahu s rakví kříž, což mívalo často za následek, že se mrtvola pohnula, neb že alespoň víko se posunulo; vůbec jevila se snaha, aby vše dálo se co nejsložitěji, nejzdlouhavěji, co nejvíce proti všem moderním hygienickým pravidlům, — na počest zemřelých i pozůstalých. Také účastníci ubírali se k výkropu ve svých nejlepších oblecích, zvláště měšťanky ukazovaly se tu v nádheře svých hedvábných šatů, těžkých převěsků, nejnovějších klobouků a zlatých klenotů. Kdežto ve velkoměstské společnosti jest pestrý šat i při cizím pohřbu dobrým mravem téměř zakázán, kdežto vesničanky zakuklují se do černých neb hnědých loktušek a vlňáků, vypadal v Litomyšli pohřeb právě okázalostí ženského světa jako slavnostní korso.

Starostí každého bylo zamluviti si buď již předem neb alespoň za výkropu někoho do páru, neboť po vykonaných obřadech seřadili se přítomní

do velmi pravidelného průvodu. Za křížem, ministranty neseným, šly nejprve cechy, spolky a p.; korporace, k níž zemřelý sám neb dle příbuzenstva náležel, zapůjčila též příkrov na rakev. Před rakví ubíralo se kněžstvo, byl-li pohřeb nejslavnější „na tři kopy", nesena „umbella", jakási báň z černého aksamitu, původně deštník pro kněze. Rakev vždy nesena, vůz pohřební zaveden teprve později a náležel k výjimkám. Za rakví kráčeli nejbližší příbuzní, pak dle toho, nesena-li žena neb muž, nejdříve muži a pak ženy neb naopak. Čím lišil se a vynikal průvod svobodných neb žen v šestinedělí zemřelých, již bylo pověděno. Hudba provázela obyčejně mladé a svobodné aneb ty, kteří náleželi ke sborům hudbu si vydržujícím. Jako úzká stuha vinuly se za ustavičného zvonění hran pohřby po táhlém rynku a kolem „Skalky"; jakmile objevoval se v řadách nepořádek, jakmile nekráčeli všichni v párech, ihned bezpečně tvrzeno, že jest to pohřeb z vesnice a říkáno o funusnících, že „jdou jako stádo". (Naše pražské pohřby, kde účastník vystřídá po cestě sta sousedů, jsou vesměs toho druhu.)

Na hřbitově uložen byl mrtvý nejprve v kostele hřbitovním, kde podruhé vykropen, třetí velmi dlouhý obřad konán u hrobu; odtud vratili se účastníci opět do kostela a zde zpívána stará píseň „Odpočiňte v pokoji, věrné dušičky, království nebeského dědičky atd."

Ale i když dozpíváno, svíce shášeny a věnce odneseny, nebyl pohřbu konec; rodina i přátelé vrátili se k hrobu dosud nezasypanému a tutéž pout vykonali nazejtří po rekviích.

Starý hřbitov litomyšlský, do konce let osmdesátých málo rozsáhlý, měl přes to svůj zvláštní prostor pro samovrahy, oddělený malým valem od hrobů ostatních, zarostlý nízkými keříky, kopřivami a jiným býlím. Hroby nešťastníků, kteří nechtěli dobrovolně snášeti tíhy života, vyloučeny jakoby ze všeobecnosti; ale rovy jejich všecky označeny tabulkami se jmény a daty a provázeny verši vždycky dojemnými a často otřásajícími. Ještě v rocích 1876—79 zůstávaly tu některé nápisy, jež odhalovaly nejhlubší bídu a strast lidského bytí. Pak kříže i tabulky, strouchnivělé a rzí sežrané, odklizeny, hroby se zemí srovnány, konečně i val odstraněn a na hřbitově se všech stran rozšířeném jen tabulka v zeď zasazená, již věnovali nešťastnému studentu život odvrhšímu kollegové, dává tušiti, kde ponurý onen oddíl kdysi začínal. Až vybourají zeď, i tato stopa zmizí.

A tak bude za krátko i se všemi lidovými zvyky v městě ponenáhlu se tratícími; a snad některé pokolení příští neshledá se s nimi již ani v nejzapadlejších dědinách, kam dnes utekly se tyto přežitky svéráznějších dob, — a zbude po nich stopa jen v zápiskách pamětníků. *Teréza Nováková.*

LITERATURA.

Проф. Т. Д. Флоринскій: **Славянское племя.** Статистико-этнографическій обзоръ современнаго славянства. Съ приложеніемъ двухъ этнографическихъ картъ. Кіевъ 1907. Str. 10 + 193. Cena r. 2·50.*)

Mezi soudobými slavisty je málo takových, jichž zájem k Slovanstvu se nesoustřeďuje jen na jednu nebo dvě národnosti, na jednotlivé epochy, činitele a památky. Kromě toho mezi odbornými učenci jen málokteří obra-

*) Pro důležitost této knihy přinášíme ještě 2. referát, rozbor velice podrobný.

cejí zřetel svůj k Slovanstvu živému. Dávné, mrtvé památky, starý jazyk — tomu u nás více se učí na universitách a ještě více se pěstuje mimo školu. Kijevský professor T. D. Florinskij jest tu vzácnou výjimkou jako popularisátor slovanských věd, osvědčený již všeobecně pracovník na tomto poli, jenž ve svém universitním povolání spatřuje ne úkol přísného specialisty nežli předmět živý. Tomu nasvědčovaly stati a rozpravy T. Florinského, jeho „Лекціи по славянскому языкознанію“ a zvláště — nedávno vyšlá kniha „Славянское племя“. Cílem spisovatelovým bylo obsáhnouti Slovanstvo v celé jeho moci a síle, podati co možná nejvíce dokladů a číslic o každém jednotlivém národě, vyložiti všechen tento materiál jasně, stručně a živě.

Již dávno pociťoval se nedostatek podobné knihy, proto tím spíše nyní zaujme přední místo v chudé ruské literatuře o Slovanstvu; jí může se vychovati nejen mladé pokolení, ale i pokolení starších, odchovaných cizími naukami o slovanském světě. Jen u takové knihy, stvořivší svého druhu svátek v jedinečné téměř a málo populární látce čtenářům slavistiky, můžeme klásti vážné požadavky, aspoň pokud se týče přesnosti. V tom ohledu neuspokojují namnoze oddíly knihy této. Z jednotlivých kritických poznámek omezíme se jen na některé, vztahující se k všeobecné stránce knihy. Tak hned na prvém řádku první stránky nalézáme velice hrubý omyl. Spisovatel tu praví: „славяне (vhodnější je starý název „Slověné“) наряду съ индѣйцами, германцами и романцами“ atd. Patrně američtí „индѣйцы“ (indiáni) zde pomíseni s „индусами“ (Indy) indoevropské větve lidstva. Je-li to lapsus memoriae, je jistě pro dobrou knihu naprosto nepřístupný. Známá spisovatelka pro mládež E. N. Vodovozova změnila se ve spisovatele (Vodovozov, str. 22) a vynechána její kniha „Чехи, поляки, румыны“, 3. vyd. Petrohrad, 1905 (připomenuta je zde pouze knížka téže serie „Болгары, сербы, черногорцы.“ a rovněž i její „Жизнь европейскихъ народовъ“ ve třech dílech). Vůbec bibliografie na str. 16—24 mohla býti poněkud úplnější a ne tak náhodná. Kromě toho při citování zaniklých časopisů neudávána přesně léta jejich existence, na př. možno se domnívati, že vychází dosud „Věstník Slavjanstva“ (citováno zde „od 1888 r.“ str. 22), „Slavjanský Věk“ („od r. 1901“, str. 23) a pod. Při citování „Srovnavací grammatiky“ Miklosichovy v německém vydání (str. 22) mohla býti učiněna zmínka i o ruském překladě této knihy, zvláště když mnohem starší překlad „Slovanských Starožitností“ Šafaříkových citován je tu prof. Florinským zcela přesně a uvedeno dokonce i jméno překladatelovo (str. 18).

Mnoho chyb je v zeměpisném a národopisném názvosloví a rovněž tak ve všeobecném třídění v oddílu „Сосѣди русскаго народа и инородцы на территоріи русскаго народа и русскаго государства“ (str. 29—36) Místo „Bělcevský“ újezd mělo by býti „bělecký“ (od m. Bělce), jak újezd tento nazývá se v obyčejné mluvě i ve vědecké literatuře. Rumunům spisovatel přiděluje pouze čtyři újezdy Bessarabie, vynechav z neznámých příčin benderský, izmailský, chotinský a j. Kdyby si byl spisovatel povšiml národního seznamu z r. 1891 (pod red. Trojinského), uvedené od něho zprávy na str. 32 a násl. byly by mnohem úplnější a přesnější. „Jarouský“ újezd, patrně omylem místo „jaranský“. Všichni Finnové, bydlící v poříčí řeky Volhy a Kamy připočteni ke křesťanům, ačkoli dosud jsou mezi nimi pohané. Kromě toho mělo býti poukázáno na to, že Permjakové mluví nářečím jazyka zyrjanského, následkem čehož je nelze spojovati s Votjaky a Zyrjany (rubrika v). Místo „tovči“ má býti „tavči“. Termín „b ě l y e Kalmyki“ (str. 33) je příliš nepřesný (naz. je ruskými kozáky, ne Mongoly). Totéž týká se hned následu-

jících dvou termínů „teleuty i telengety", prvé je ruský název, druhé — tak nazývá se sama tato skupina; přirozeně je to jedna a tatáž skupina a ne různá, jak se domnívá spisovatel. Místo „адербендысакскіе" má býti „адербейцысакскіе", místo „закотальскомъ" — „закатальскомъ". Meščerjakové nejsou Turci, jak se domnívá T. Florinský, ale potatarštěné finské plémě (m i š a r). Ještě méně vhodné je uvedení sem t e p t j a r ů, kteří jsou potatarštěným plemenem, míšenci Čeremisů, Mordvy a Votjaků, přestěhovalými do baškirských krajů a zapsanými do panské knihy „Defter". Snadněji ovšem přihodí se tisková chyba jako орочопы místo орочоны (str. 34).

Přihlédneme ještě ke kap. III., kde se mluví o Bulharech. Místo „у Куркиліссы, по болгарски Лозенъ" (str. 59) musí býti „у кры(ъ)клеси (od „крыкъ екклесй", t. j. „40 chrámů"), по болгарски Лозенъградъ". Týž název opakuje se i na str. 61 (2. řádek shora). Komrat obyčejně nenazývá se městem, nýbrž je to skutečně typická bohatá ves. Z národů žijících v území bulharském (str. 60), vynecháni Francouzové, a ještě lépe by bylo, aby se předešlo nedorozumění, připojiti za slovo „пѣмцы": „и другіе". Turecké nastěhování vynecháno v plovdivském okrese (str. 61) a nepřipomenut tu důležitý bod — velmi patrné a systematické stěhování jich do Malé Asie. Bulharský název pro Albánce „arbanasi", charakteristický pro Srby, velice zřídka a jen náhodou vyskytuje se u Bulharů, tak že by bylo lépe vůbec ho neuváděti v dotyčném oddíle. Jméno vlašských pastýřů není „Карокачани" ale „Каракачани". Obrat „достигая иногда Троянъ (Балкана)" je nejen nepřesný, ale i nesprávný, neboť zde je nutná záměna: „города Трояна (въ Балканахъ)". Na str. 60. je „сюргучи", ale hned na násl. čteme „сургучи"; která forma je správnější — nejisto. Z měst, v nichž очень численны еврейскія колоніи (str. 62) vynechán Samokov. K jménům učenců na str. 66 (dole) nutno připojiti Weiganda a j. Skoplje je výlučně téměř bulharské město, i Srbů dnes je v něm velmi málo Při „гащи" (str. 67) nutno připojiti „беневрещи" a k charakteristice Šopů, jako k jménu obecnému, že jsou to konservativci, samorostlí v každém ohledu, neústupní, v každém případě lidé s čistou individualitou. Rupalanské nářečí možno pokládat za „rodopský dialekt". „Черный дримъ" (str. 63) omylem natištěno místo „Черный дринъ"; místo „Нижней Осмы" (str. 63) má býti Нижняго Осма"; místo по — дримья — дрину". „Torlak" značí ne „prostý, divoký člověk", ale nečistý, neotesaný, jenž se neumí pohybovati ve společnosti"; jméno to je rozšířeno i po celé Orakiji, o níž tu při vypočtení krajů není ani zmínky. Termín болкан. дпсіи nevykládali bychom jako „обитатели сѣвернаго склона Балканъ" nýbrž „обитатели лѣсистыхъ областей". Pomácké vesnice rozsety kromě lovčenského (lovčinského), plevenského (plevněnského) a rachovského (str. 72), také v plovdivském okrese. Na str. 74 nutno opravit nesprávně natištěné názvy (sotva tiskové omyly), poněvadž jich vůbec není v knize prof. Fl.): Самаковъ m. Самоковъ, Кюстендилъ m. Кюстендилъ, Търнъ a шопско-търнскоe m. трънъ a трънское, демирчиссары m. демирхиссара. Lépe, ač ne nutně, bylo by připojit k „восточное нарѣчіе" (str. 75) — „преимущественно тырновское." Podle posledního sčítání obyvatelů Sofie je ne 50.000, nýbrž okolo 85.000. Na str. 81 natištěno „За македонцкитѣ работи" m. „македонскитѣ", a nepřipomenut druhý ruský překlad knihy Jovana Cvijiće, jenž přirozeně vyšel později než první. Necitováno také druhé vydání „Bulharské literatury" od A. Teodorova a pod.

Ovšem poznámky tyto nezmenšují nikterak zásluh knihy Florinského. V ní, jako v encyklopedii, sebrány jsou nejrůznější vědomosti o Slovanstvu,

jehož hranice názorně spisovatel určuje takto: Ledový oceán a Bílé moře na severu, Jaderské, Egejské, Černé moře, Hindukuš a velká Čínská zeď — na jihu, Veliký Oceán — na východě a horní tok Labe a Norické Alpy — na západě. *A. J. Jacimirskij.*

Dr. O. v. Hovorka u. Dr. A. Kronfeld: **Vergleichende Volksmedizin.** Stuttgart, Strecker u. Schröder 1908. 2 svazky 1344 str., 28 tab. a 500 vyobrazení v textu, 26 K 88 h.

Právě vydány byly první sešity objemného díla o srovnávacím lékařství lidovém, jehož zpracování na sebe vzaly dvě, na tomto poli již osvědčené síly, Dr. Hovorka a Dr. Kronfeld. K tomu účelu seskupili kolem sebe řadu spolupracovníků-odborníků a vyžádali sobě též součinnost některých vědeckých ústavů, mimo jiné i „Národopisného musea Československého". Toto — ačkoliv právě samo sbíralo od delší doby český materiál lidového léčení, aby vydalo přehledný spis — neodepřelo vídeňským pracovníkům své pomoci, nýbrž zmocnilo podepsaného referenta, aby pomocí musejní knihovny a materiálu přispěl k tomu, by také český lid v tomto srovnávacím díle vedle jiných národů byl náležitě zastoupen.

Celé dílo jest rozvrženo v dvě knihy. První, povšechný díl jedná o příčinách, povaze a ošetřování nemocí vůbec; při tom jest látka uspořádána dle hesel v pořadu abecedním po spůsobu slovníku. Obsahuje — jak dosud vyšlá čísla dokazují — množství cenných dějepisných, uměleckých a literárních poukazů. V tomto díle se pak poprvé používá ve větším rozměru také uměleckých památek k objasnění různých otázek z oboru lidového léčení. Zvláště přihlíženo bylo k památkám antickým; neboť jest jisto, že lidové lékařství dnešní Evropy má z velké části své kořeny v starém Řecku a v Římě, které čerpaly z pramenů egyptských a asijských.

Druhý, specialní díl uspořádán bude dle spůsobu v moderní lékařské literatuře obvyklého — pokud to ovšem jest vůbec možno — t. j. dle skupin chorob; bude tudíž obsahovati oddíly: vnitřní nemoci, chirurgie, porodnictví a nemoci žen, nemoci dítek, choroby kožní, oční, ušní a zubní. Zakončiti se má léčením zázračným. Obšírný abecední výkaz dle látky, jmen a literatury umožní snadný přehled.

Srovnáním materiálu u různých národů a v různých krajinách vysvětlí se teprve původ mnohých, jinak nevysvětlitelných lidových názorů a pověr; naopak vystoupí tím zřejměji to, co jednotlivému národu jest vlastní. Proto nestává se vydáním tohoto spisu vydání podrobnějšího díla o lékaření českého lidu zbytečným, nýbrž jeho vydání bude tím více jako nutné a neodkladné pociťováno. Vydání tohoto „srovnávacího" díla pak bude při dalším studiu lidového lékařství vždy vítanou pomůckou. Ostatně poskytne i ethnografovi, dějepisci, lékaři a lékárníkovi atd. dle potřeby náležitého poučení.

Vítáme proto upřímně vydání tohoto „srovnávacího lékařství" a doporučujeme je vřele především všem těm, kdož se o lidové léčení zajímají.

J. Matiegka.

Anthropological essays presented to Edward Burnett Tylor in honour of his 75th birthday Oct. 2. 1907. Oxford at the Clarendon Press 1907.

Přátelé a žáci věnovali slavnému anthropologovi E. B. Tylorovi — v říjnu 1907 bylo mu 75 let — sborník prací. V úvodě Andrew Lang vylíčil v hlavních rysech vzácnou individualitu Tylorovu, u něhož ohromná sčetlost,

bystrozrak kritický a skvělý dar kombinační jest spojen se vzácným smyslem pro jasný, plastický sloh plný kouzelné prostoty.

Následuje 19 studií a bibliografický přehled prací Tylorových. Z obsahu upozorňuji na essay „Folk-lore in the Old Testament", kde J. G. Frazer užívá rozsáhlého materiálu srovnavacího k výkladu některých míst Starého Zákona.

§ 1. Znamení Kainovo. Vrah byl u starých národů považován za osobu nebezpečnou ostatní společnosti ano celé zemi. Jasně to ukazuje starý obyčej attický. Když vypovězený vrah byl znovu obžalován, směl se sice vrátiti, ale musil se hájiti stoje na lodi, jejíž kotvy se nedotýkaly země. Jest tu zřejmě snaha zameziti, aby vrah neposkvrnil země dotekem. Tento strach před vrahem má důvod v přesvědčení, že duch zavražděného, rozhněvaný na vraha, by se mstil i ostatním obyvatelům, kdyby vraha nevypověděli a trpěli ho v zemi. Proto nalézáme též ve všech primitivních kulturách rozmanité způsoby, jimiž se lidé chrání před pomstou duchů; nejčastěji kouzly nebo penězi. Zajímavý jest v té příčině obyčej na Nové Guinei. Když rodina zavražděného přijme peněžitou náhradu, musí příbuzní vrahovi učiniti všem příbuzným zavražděného znamení na čele. Když duch zavražděného chce se mstíti svým příbuzným, kteří nesmyli krve jeho krví vrahovou a spatří znamení, musí upustiti od pomsty. Můžeme však předpokládati také obyčej, že naopak příbuzní zavražděného označovali znamením vraha, který zaplatil náhradu. Bylo znamení Kainovo, o němž jest zmínka v Genesi IV. 15 tohoto druhu? Snad, ale jest ještě jiná možnost. U Indianů brazilských, stejně jako na ostrovech Fidži nebo u domorodců jihoafrických jest rozšířen obyčej, že bojovníci chrání se před pomstou duchů padlých nepřátel. Dvojí princip jest ve všech těchto rozmanitých obřadech. Buď změní svůj zevnějšek tak, aby jich duchové zemřelých nepoznali (převlékají se, barví své tělo atd.), nebo učiní svůj zevnějšek strašným, odporným, aby duch se ulekl. A tak třeba dle mínění autorova vykládati také znamení Kainovo.

Uvedl jsem úmyslně obšírnější obsah, abych ukázal methodu Frazerovu. Podobným způsobem vykládá (§ 4) vypravování Genese XXXII., 22—32 o boji Jákobově při brodu Jabok jako temný ohlas mythu o boji s bohem říčním, jako zase ve zprávě (2. Samuel. k. XXIV.; 1. Paralip. k. XXI.) o moru, jenž stihl lid israelský proto, že David provedl sčítání, spatřuje (§ 8) reflex pověry o škodlivosti sčítání toho druhu, rozšířené u nejrůznějších národů. (Na př. Laponci vyhýbali se sčítání lidu, bojíce se, že by stihl mor a nemoci celý národ.) Nebo objasňuje (§ 3), proč Jákob a Lában usmířivše se, nabrali kamení, „udělali hromadu, a jedli tu na té hromadě". (Gen. XXXI. 46.) Měla tím býti potvrzena jejich smlouva. Jest to obyčej, pro nějž má Frazer analogie z celého světa, od korunovačních obřadů staroseverských až po očistnou přísahu při krádeži (na ostrovech tichomořských).

Věří se buď, 1. že kámen jest bytost, která slyší, vidí, jež dovede posouditi, která strana má pravdu a dovede potrestati křivopřisežníka, nebo 2. že vlastnosti kamene, t. j. stálost, trvanlivost nepodléhající vlivům vnějším, přejdou dotekem i na přísahající, aby snáze dodržel smlouvu.

Methodicky zajímavá jest též stať o uctívání dubů v Palestině (§ 2). Prorok Ozeáš IV. 13 vytýká ostře Israelitům modlářství: „Na vrších hor obětují a na pahorcích kadí, pod doubím a topolím a jilmovím, nebo jest příhodný stín jejich"; a ze správ moderních cestovatelů, jež Frazer sestavil, jest patrno, že dub — vždy zelený Quercus pseudococcifera — jest po celé Palestině velmi rozšířen, a že skoro všude jej obyvatelé uctívají a obětují

duchům, kteří prý v dubu sídlí. Tisíciletí uplynula a obyčej, jejž zakazováli králové, proti němuž hřímali proroci, udržel se v těchto, civilisací málo dotčených krajích až do naší doby.

Vedle množství materiálu, sneseného v práci zasluhuje pozornosti také kombinační umění Frazerovo. Narážka zdánlivě nepatrná nabývá důležitosti, když nám autor ukáže, jak souvisí s obyčeji a pověrami jiných národů. Uvedu příklady.

1. Mezi četnými nařízeními, jež vypisují Exodus a Deuteron., čteme (na př. Exod. XXIII. 19, XXXIV. 26; Deuteron. XIV. 21) :„Nebudeš vařiti kozelce v mléce matky jeho". Moderního čtenáře tento zákaz ovšem poněkud zaráží, ale pověry pastýřských národů afrických jej vysvětlují. Základem jest přesvědčení, že mezi mlékem a zvířetem, jež je dalo, zůstává stále magický svazek. Proto přemnozí pastýřští kmenové požívají mléka jen v podobě tvarohu domnívajíce se, že vaření mléka škodí dobytčeti. A proto také mnozí úzkostlivě dbají. aby mléko nepřišlo do styku s masem; bojí se, že dobytek by dával mléko s krví. Zákaz jest mimo to motivován ještě tím, že maso v mléce vařené bylo považováno (a je dosud u mnohých národů) za zvláštní lahůdku.

2. Po celém světě jest rozšířen názor, že člověk může svou duši uložiti na bezpečném místě a chrániti se tak před smrtí.*) Tak na příkl. skrývají australští domorodci na nepřístupných místech kameny a hole určitých tvarů; jsou přesvědčeni, že tyto předměty jsou v nejužším spojení s dušemi příslušníků kmene a jejich ztrátu oplakává celý kmen jako největší neštěstí.

Dnešní domorodci ovšem již nevěří, že v posvátných holích jsou duše jejich skryty skutečně (hmotně), že by zemřel ten, jehož hůl by byla zničena, ale v tradicích oněch kmenů máme doklady, že předkové jejich skutečně schovávali tímto způsobem svoje duše. A stopu tohoto názoru shledává autor ve slovech manželky Nabalovy Abigail, jež prosila rozhněvaného Davida, aby odpustil nevlídnému muži jejímu. Mimo jiné pravila ve své řeči (1. Samuel. XXV. 29.): „A byť i povstal člověk, aby tě stihal a hledal bezhrdlí tvého, budeť však duše pána mého svázána v svazku živých u Hospodina Boha tvého, duši pak nepřátel tvých jako z praku pryč zahodí".

3. Na mnohých místech St. Zák. jest zmínka o „strážných prahu" (na př. Jerem. XXXV. 4., LII. 24; 2. Král. XII. 9, XXII. 4, XXIII. 4, XXV. 18.); prorok Sofoniáš I. 9. pak vyhrožuje: „Navštívím v ten den i každého kterýž uskakuje na práh, kteříž naplňují dům pánů svých nátiskem a lstí".**) V této narážce máme snad doklad, že také u Židů byla rozšířena víra v posvátnost prahu, jehož se nikdo neměl neuctivě dotýkati. Analogií jest mnoho. Již Marco Polo zaznamenal, že v Pekingu stáli u dveří paláce panovníkova strážci, kteří dbali o to, aby nikdo nedotkl se nohou prahu.

Studie Frazerova má ještě jednu přednost: jest psaná s láskou. Všude jest patrna autorova Andacht zum Unbedeutenden, a jeho vážnost k primitivním kulturám, které ve svých naivních obřadech a pověrách zachovaly s nepatrnými často změnami rysy pradávných dob. *Jiří Horák.*

---

*) V pohádkách se často vypravuje, že duše obrova, čarodějova a pod. jest skryta na př. ve vejci uloženém na pevném hradě atd.

**) Citáty biblické jsou z vydání Biblické společnosti britické i zahraniční. V Praze 1906.

Dr. M. Haberlandt, **Neuer Führer durch die Sammlungen des Museums für oesterreichische Volkskunde**. Vídeň 1908. Str. 54 s 32 illustracemi. Cena 50 hal.

Sbírky národopisného musea vídeňského od doby jeho založení (1896) se zpaterónásobily. Je přirozeno, že stálý, pravidelný vzrost musejního inventáře učinil nezbytným i nové a stěsnanější srovnání sbírek a s ním ovšem i nové vydání průvodce po museu. Nový katalog vyniká nad vydání předešlá (druhé z r. 1901) svojí zevní úpravou i bohatějšími a lepšími illustracemi. Text při vší stručnosti podává vysvětlení zcela dostačující. Průvodce podává jasný obraz o uspořádání musea, jež přijalo za základní dělítko svých sbírek jejich místní původ (ve skupinách dle zemí: oddělení Němců ze zemí Alpských — Němců a Čechů ze zemí sudetských — Poláků, Rusínů a Rumunů — Jihoslovanů a Italů). Mimo toto místní rozdělení jsou — jak je přirozeno — samostatně instalovány interiéry a věcné dělítko uplatňuje se u oddělení světidel, jež snesena všechna — excipována z rozdělení místního — v kolekci jedinou. Jinak má místa věcné dělítko teprve v mezích rozdělení místního (dle původu předmětu) a tu patrně kompromisuje dvoje hledisko: předměty jsou tříděny jednak dle svého účelu, jednak dle látky, z níž jsou vyrobeny, — někde i dle různých znaků svého ustrojení. Národopis československý, pokud lze z katalogu vyčísti, zastoupen je 13 úplnými kroji, dvěma interiéry a řadou předmětů drobných, zejména i výrobků současného lidového průmyslu českého. —*Žd.*—

BIBLIOGRAFIE.

Za rok 1905—1907 (srv. III. 136—139, doplňky).

Южная Русь. Очерки, изслѣдованія и замѣтки Александры Ефименко, члена Императорскаго Русскаго Географическаго, Московскаго Психологическаго, Харьковскаго, Кіевскаго юридическаго обществъ и почетнаго члена Полтавской ученой архивной коммиссіи. Томъ I. С.-Пб. 1905. Стр. 439. Томъ II. С.-Пб. 1905. Стр. 358. Cena 4 r. Národop. Věstník I., 47-48. (A. J. Jacimirskij)

*St. Klíma, Ruskoslovenská hranice na východě Slovenska. Slov. Přehled IX., 60—63.

*Fr. V. Sasinek, Uhorskí Rusi. Slovenské Pohľady XXVI., 637—646.

G. Fletčer, O Gosudarstvě russkom. Izdanie 2. St. Peterburg. 1905. Str. 118. Ref. Český Časopis Historický XII. (1906), str. 93—94 (A. J. Jacimirskij).

*Obyvatelstvo ruské dle jazyka mateřského. Naše Doba XIII., str. 480.

*Obyvatelstvo Ruska podle národností. Sborník Č. Spol. Zeměvědné XII., 175—179.

*А. К. Сержпутовскій Очерки Бѣлоруссіи I. Сябрына II. Бонда. III. Ловая воюновъ IV. Талака Жив. Стар. XVI. отд. 1, 149—152, 207—214.

*Е. П. Поповъ Нѣкоторыя данныя по изученію быта русскихъ на Колымѣ. Этнограф. Обозр. 1907, LXXII.—LXXIII., 159—181.
Ref. Жив. Стар. XVI., отд. 3, 37—38.
2 písně historické, řada písní milostných, pohádky.

*Bogumil Vošnjak, Latinsko pleme in Jugoslovani. Ljublj. Zvon XXVI., 562—566; 595—599.

*D. V. z Cintulů, Jihoslované v zemích koruny uherské podle soupisu z r. 1900. II. Jihoslované ve vlastních Uhrách. Sb. Čes. spol. zeměvědné XI., 257—270.

*Dr. Fr. Kovačič, Spodnjepolskavski urbar iz leta 1504. Čas. za zgod. in narodop. II., 137—148.

*Adolf Černý, Slovinsko-německá hranice ve Štýrsku. Slov. Přehled, VIII, 217—223, 256—263.
*Stanislav Klíma, Slovinci v Uhersku ib. 172—175.
*Dr. O. Janker, Zur Krainer Volkskunde. Zft. f. oesterr. Volkskunde XII., 159—162.
*G. Majcen, Donesek k uskoškim naselbinam v Skokah na Dravskem polju. Časopis za zgodovino in narodopisje II., str. 161—174.
Насеља српских земаља, књига III., уредио Др. Ј. Цвијић. Српска Краљевска Академија. Српски Етнографски Зборник, књига шеста. Str. 1—864, 8°. Београд, 1905. Cena 6 din. — Atlas s 25 mapami, 37 fotografickými obrázky. Cena 3 din. Národop. Věstník I., 83—89. (Jovan Erdeljanovič)
*Dr. J. Erdeljanović, Osídlení srbských zemí. Sbor. Čes. spol. zeměvědné XII., 81—84.
*Fr. V. Sasinek, O pôvode Horvatov. Slovenské Pohľady. XXVI., 601—604.
*Adolf Černý, U italských Slovanů. Květy XXVIII., 662—672; 779—811.— Ref. Ljubljanski Zvon XXVI., 758.
*Dalmatinci na Novém Zeelandě. Sborník Čes. spol. zeměvědné XII., 28.
Jos. Zd. Raušar, Ze srbských hor. V Praze 1905, 93. Ref. Lumír XXXIV. 148—149.
Ц. Ровинскій, Черногорія въ ея прошломъ и настоящемъ. С.-Пб. 1905. Str. XIV. +693. Ref. Národop. Věstník I., 144—145. (A. Jacimirskij).
*Jovan Cvijić, Makedonskie Slavjane. Etnografičeskija izslědovanija. Petrohrad 1906. Str. IV.+ 59.
Ref. Świat Słowiański II., 262—269 (Dr. St. Zdziarski). — Slov. Přehled IX., 94.
*Obyvatelstvo Macedonie. Sborník Čes. Spol. Zeměvědné XII., 180—181.

Menší sousední národové Slovanů.

*Jar. Jičínský „Naši" cikáni z Vysoké n./L. (Fotografie.) Č. Lid XV., 232.
*Dr. J. Polek, Die Zigeuner in der Bukowina. Jhrb. d. Bukowiner Landes-Museums XIII., 45—64.
*Madarassy László, Das Pûtri- (Hütten-) Viertel. Anzeiger der ethnographischen Abteilung des ungarischen National Museums III., č. 1, 53—57.
R. F. Kaindl, Zur Volkskunde der Rumänen in der Bukowina. Globus XCII., 283—289.
Isidor Jeşan, Romanii din Bosnia şi Herţegovina un trecut şi in prezent. Extras din Analele Academiei Române Bucureşti 1905, 4°, str. 26.
Teodor Filipescu, Coloniile române din Bosnia, studiu etnografic şi antropogeografic de — cu 20 ilustrâţiuni şi o harta etnografica. Edţiunea Academiei Române Bucureşti 1906, str. 310.
*Теодор Филипеску, Караблашка насеља у Босни. Етнографско-антрополеографско проучавање. Уз приносе Томе Драгачевића. Гласник Зем. муз. у Бос. Херц. XIX., 77—101, 215—241, 335—357.
*Тихомир Р. Ђорђевић, Две румунске књиге о Румунима у Босни а Херцеговини. Срп, Књиж. Гласник XVIII., 620—625.
Odpověď p. Filipescu v časopise Hrvatska Smotra III., seš. 3—5, replika recensentova Срп. Књ. Гл. XIX., 636.
*Тихомир Ђорђевић, Кроз наше Румуне. Путописне белешке. Срп. Књиж. Глас. XVI., 44—58, 200—210, 282—290.
Dr. J. Polek,. Die Armenier in Bukovina (Jahrbuch des Bukowiner Landes-Museums XII.) Czernowitz 1905.
Ref. Lud XII., 336—338.
Dorneth J. von, Die Letten unter den Deutschen im Baltenlande. Hannover 1906.
Rf. Allg. Literbl. XVI. str. 185.
L. Krzywicki, Żmudź starożytna. Varšava 1906. Str. VI. + 89.
Ref. Zeitschrift f. Volkskunde XVI., str. 198—199. (Alex. Brückner.)
Θ. Кудринскій, Литовцы. Общій очеркъ. Вильно 1906. Str. 70. Ref. Národop. Věstník I., 145—146 (A. Jacimirskij).

Němci.

*Dr. L. Wilser, Die Germanen. Beiträge zur Völkerkunde. Nakl. Thüringische Verlagsanstalt. Leipzig. IV. + 447.
Ref. Mitteilungen d. Anthrop. Gesellschaft in Wien XXXVI., str. 155—156. (R. Meringer). Lit. Bl. f. germ. u. rom. Phil. XXVIII., 267.

*O rozsiedleniu przedhistorycznem Germanów w Niemczech. Streszczenie odczytu Gustava Kossinny. Światowit VI., str. 155—160.

F. Dahn, Die Germanen. Volkstümliche Darstellungen aus Geschichte, Recht, Wirtschaft und Kultur. Lipsko 1905. Str. 124.

*Z. Woltmann, Die Germanen in Frankreich. Jena 1907. Nakl. E. Diederich. Str. 151. (O vlivu Germánů na dějiny a kulturu Francie.)
Ref. Mitt. d. Anthr. Gesell. in Wien XXXVII., 85. (H. Penka.)

R. Much, Deutsche Stammeskunde. Nakl. G. J. Göschen. Lipsko 1905. Str. 140. Cena Mk. —·96.
Ref. Mitteilungen d. Anthropologischen Gesellschaft in Wien XXXVI., str. 156 (R. Meringer).

Georg Grupp, Der deutsche Volks- und Stammescharakter im Lichte der Vergangenheit. Reise- und Kulturbilder. Stuttgart, Schrecker & Schröder 1906, s. VIII. + 205.
Ref. Geogr. Zs. XII., 535.

*E. Hasse, Deutsche Grenzpolitik. (Sbírky Deutsche Politik, sv. III). Mnichov 1906, str. 182. Mk 3·—.
Ref. Geogr. Zs. XV., 301.

Handbuch des Deutschtums im Auslande nebst einem Adressbuch der deut. Auslandschulen. Berlín 1906.
Ref. Deut. Literatz. 1907, str. 810.

Friedrich Bernau, Studien und Materialien zur Spezialgeschichte und Heimatskunde des deutschen Sprachgebietes in Böhmen und Mähren. Prag. J. Calve. 1903. Str. 705.
Ref. Mitteilungen d. Vereines f. Geschichte d. Deutschen in Böhmen XLIV., č. 2, str. 25—27. (Literarische Beilage.)

*Ed. Štorch, Germanisace v Čechách. Příspěvek k dějinám poněmčování Mostecka. Věstník Národní Jednoty Severočeské VI., str. 418—424.

Berger, Die Kolonisation der Dörfer Nordmährens. (Zvl. otisk z Zft. des deutschen Ver. f. Gesch. Mährens u. Schlesiens.) Brno, 1905. Ref. Zf. f. Gesch. u, Kulturgeschichte Oester.-Schlesiens 1905-6, str. 96—97. (Dr. K. Knaflitsch).

*Johann Bachmann, Das Egerland und seine Bewohner. Prag 1905. Sammlung gemeinnütziger Vorträge Nro. 325. Str. 16. Cena 20 hal.
Ref. Mitteilungen d. Vereines f. Geschichte d. Deutschen in Böhmen. (Literarische Beilage.) XLIV., č. 3, str. 66. — Národop. Věstník I., 125.

*Prof. Joh. Bachmann, Winteridyll aus der Heimat. Unser Egerland X., str. 3—6.

Jos. Köhler, Eine Kunde des politischen und Schulbezirkes Eger. Cheb 1905. Str. 247.
Ref. Lit. Beilage z. d. Mitt. d. V. f. Geschichte d. Deutschen in Böhmen, XLV., 22.

*A. John, Volkskundliches von der Egerer Burg. Unser Egerland X., 12.

Dr. Gutlatschek, Klostergrab. Ein Beitrag zur Ortskunde. 1904, str. 23.
Ref. Mitteil. f. Gesch. d. Deutschen in Böhmen. (Litter. Beilage.) XLIV., 87.

Peter Grassl, Geschichte der deutschböhmischen Ansiedlungen im Banat. Prag 1904. J. Calve. Str. VI. + 125.
Ref. Zft. d. Ver. f. Vknde XVI., 115—116. Litbl. f. germ. rom. Phil. XXVIII., 327.

*Die Schönhängstler. (Eine ethnographische Skizze aus Jurendes „Wanderer" für das Jahr 1813.) Mitteil. z. Vknde d. Schönhängsterlandes; 1906, 57—65.

*Joh. Bachmann, Das Erzgebirge nach seinen Siedlungen und der Beschäftigung seiner Bewohner. Zft. f. oester. Volkskunde XII., 45—55.

Paul V. Gerstenberger, Natur und Volksleben im Erzgebirge. Drážďany. Nierson 1902, str. 72.
Ref. Mitteil. d. Ver. f. Gesch. d. Deutschen in Böhmen. XLIV., 45—46 (Lit. Beilage).

G. Muschner-Niedenführ, Das Riesengebirge. Berlín 1904. Verlagsbuchhandlung A. Schall. Str. 351. (Jedná i o osídlení Krkonoší, o pověstech jejich, jejich uměleckém průmyslu a pod.)
Ref. Mitteil. d. Ver. f. Gesch. d. Deutschen in Böhmen XLIV., 21—22.

R. F. Kaindl, Geschichte der Deutschen in den Karpathenländern. I. Geschichte der Deutschen in Galizien. Mit einer Karte. Gotha. F. A. Perthes. 1907. Ref. Globus, XCI., 274.

F. von Andrian, Die Altausseer. Ein Beitrag zur Volkskunde des Salzkammergutes. Nakl. A. Hölder. Vídeň 1905. Str. VII. + 194. Mk 5·20.
Ref. Archives Suisses des Traditions Populaires X., str. 111 (Hoffmann-Krayer). — Ztft d. V. f. Volkskunde XVI., 465.

*O. Seyffert, Von der Wiege bis zum Grabe. Ein Beitrag zur sächsischen Volkskunde. Nakl. Gerlach a Wiedling. Vídeň 1906. Tabulí 72. Kor. 24·—.
Rf. Zft. f. oesterr. Volkskunde XII., 177—178. (Dr. M. Haberlandt). — Krása našeho domova. II., 131. — Arch. suisses d. trad. pop. X., 190.

Carl Hessler: Hessische Landes- u. Volkskunde. Marburg 1907.
Ref. Deut. Literat.-Z. 1907, str. 625.

E. Fritze, Dorfbilder. Meiningen 1906. Nakl. Brückner a Renner. Str. 100.
Ref. Zft. f. oesterr. Volkskunde XII., 178—180 (Ant. Dachler). — Mitt. u. Umfr. z. Bayerischen Volkskunde r. 1906, str. 63—64.

E. Weyhe, Landeskunde des Herzogtums Anhalt. Desava 1907. C. Dünnhaupt.

M. Philipp, Beiträge zur ermländischen Volkskunde. Greifswalde. Kneike. Str. 153. Ref. Mitt. d. Anthr. Gesell. in Wien XXXVII., 131—132 (R. Meringer).

B. Spirkner, Besiedlung des Amtsgerichtsbezirkes Eggenfelden. Nakl. A. Uri. Eggenfelden 1907.
Ref. Mitt. u. Umfr. z. Bayerischen Vkde 1907, 96.

Das Königreich Württemberg. Eine Beschreibung nach Kreisen, Oberämtern und Gemeinden. Vyd. Statist. Landesamt. Sv. III. Jagstkreis. Stuttgart. W. Kohlhammer 1906. Str. IV. + 567.

*Dr. G. Dütschke, Beiträge zur Heimatkunde des Kreises Schwelm. Nakl. Museum des Vereines für Heimatkunde. Schwelm 1904 a 1906.
Ref. Zeitschrift f. rheinische u. westfälische Volkskunde III., str. 93. — Ztft. d. V. f. Volkskunde XVI., 108—109 (Otto Lauffer).

Ed. Zache, Die Landschaften der Provinz Brandenburg. Stuttgart 1905. Hobbing a Büchle. Str. VIII + 338 s 23 tabulemi. Cena Mk. 6·25.
Ref. Zeitschrift des Vereines für Volkskunde XVI., str. 335—336 (Otto Lauffer) a str. 351—352 (Joh. Hoffmann).

Dr. Gempeler-Schletti, Heimatkunde des Simmentals. Bern 1904. A. Francke. Str. 508. Mk 6·—.
Ref. Zeitschrift des Vereines für Volkskunde XVI., str. 338—339 (Otto Lauffer).

H. Dübi, Saas-Fee und Umgebung. Bern 1902. A. Francke. Str. 152. Mk 3·50.
Ref. Zeitschrift des Vereines für Volkskunde XVI., str. 339. (Otto Lauffer.)

*Ida Eggimann, Kleine Mitteilungen aus dem Kanton Bern.
Archives Suisses des Traditions Populaires X., str. 96—97.

J. Jegerlehner, Das Val d'Anniviers (Eivischtal) nebst einem Streifzug in's Val d'Héreus (Evolena) Bern. 1904. A. Francke. Str. VIII + 156. Mk 3·50.
Ref. Zeitschrift des Vereins für Volkskunde XVI., str. 339—340 (Otto Lauffer).

A. Heilborn, Die deutschen Kolonien (Land und Leute). Lipsko. B. G. Teubner. 1906. Str. 168. Mk 1·—.
Ref. Mitt. d. Anthrop. Gesell. in Wien XXXVI., 266.

Drobné zprávy národopisné.

Dne 6. července t. r. dovršil přední slavista naší doby prof. V. Jagić, sedmdesátý rok svého věku. Všecky vědecké instituce slovanské a hojnou měrou i neslovanské vyslovily věhlasnému učenci a předáku slovanské filologie svůj hold. Žáci a ctitelé vydali na jeho počest rozsáhlý sborník prací ze všech oblastí slavistických, dosvědčujíce tímto všeobsáhlost, universalnost mistrovu. Národopis ne v poslední míře vzpomíná vděčně v tento den velikých zásluh, jichž si Jagić i na tomto poli získal. Jeho „Gradja za slovinsku narodna poeziju“ z r. 1867,

(Rad jugoslav. akademie XXXVII.) podnes podržela svou váhu jako soubor všech historických práv o epické najmě poesii u slovanských národů. Hluboce zaryl Jagić do studií epiky ruské a jihoslovanské zvláštními monografiemi, „křesťansko-bájeslovná vrstva v ruské poesii národní,“ (Archiv f. slav. Philol. I.) a „Jihoslovanská epika národní před stoletími“ (ib. IV.) Věnoval pozornost zvláště jihoslovanským pohádkám a pomocí Reinholda Köhlera uměl znovu vzbuditi pro ně zájem vědeckého světa, pokračuje takto v šlépějích Vuka St. Karadžiće i Jakuba Grimma. Bájesloví také mělo v něm bystrého badatele, jak ukazují jeho studie o Svarogu Svarožiči i o Dažbogu (Archiv IV.—V.).

—

Naše universita domohla se konečně po mnohých svízelích zvláštní stolice pro antropologii a demografii, stolice, ovšem prozatím doufáme, ještě mimořádné. Obsazena byla silou nad jiné povolanou, prof. dr. Jindř. Matiegkou.

—

Opavský časopis „Zeitschrift für Geschicthe und Kulturgescichte Osterreichisch Schlesiens“ přináší ve svém nejnovějším sešitě III., 188 velmi vřele psanou uznalou zprávu o I. a II. ročníku Národopisného Věstníku; ref. prof. Ervin Gerber končí slovy . . . „muss Unterzeichnetcr gestchen, dass er beide Jahrgänge des Věstník mit Vcrgnügen gclcsen hat: überall derselbe edle Wettbewerb in dcr Wissenschaft mit anderen Nationen, übcrall dasselbe Suchen, dasselbe Ringen nach Wahrheit“.

—

Prof. Janko odbyl v Čechische Revue II., 756—762 po zásluze a rázně etymologické hříčky p. Žunkovičovy, Srbovy, kterčž tak patronisuje red. Jos. Kuffner ve feuilletoncch „Národních Listů“. Lituje, že i spolek činící nároky na vážný vědecký význam jako „Vlastenecký spolek muzejní“ podporuje toto čiré diletantství, stavící se do zvláštní posy vlastimilské. Plným právem nazývá Janko takové protežování, takové do nebes volající ignorance vědecké, nedbající výstražných hlasů našich předních jazykozpytců — skandalem. P. red. Jos. Kuffncr napsal v N. L. 12. VII. t. r. v odvetu několik slov, kterými znovu dotvrdil, že jest v těchto otázkách naprostý laik, který ani nechápe, že by bylo proň lépe, kdyby nemluvil o věcech, jimž naprosto nerozumí. Ovšcm slepý nemluví o barvách, hluchý nemluví o hudbě — ale naprostý neuk může se u nás v předním denníku pouštěti do vědeckých problemů — a k tomu s jakým sebevědomím! A i to jest charakteristické pro poměr našeho veřejného života k domácí práci vědecké. Projevuje k ní zhusta neúctu a nevážnost, jaké bychom v cizině marně hledali.

—

Redakce polského národopisného časopisu „L u d“ svěřena byla známému sběratcli a vydavateli polských tradic lidových p. F. Matusiakovi. Těšíme se z toho upřímně, že vedení tohoto jediného polského časopisu národopisného přešlo do rukou odbornických. Nový redaktor zahájil první dvojsešit nového ročníku (XIV. již) zvláštní úvodní statí „Proč se zabýváme lidovědou“, velmi vřele psanou, ve které vytýká důležitost studií tradic lidových pro hlubší poznání národa, jako též části tradic a poesie celého národa. Na stálé sbírání a vypisování klade se hlavní důraz. A bude také lépe, když pan redaktor na to soustředí své síly a zanechá blouznění mytologických, čehož, tady bohužel v tomto sešitě shledáváme o Krak (str. 129) které znamenalo li „corvus“, jak zapsal ještě Boguchwal, bylo nepochybně totemem. Nepříjemně se nás také dotklo celé mytologické uvažování o č á p u na základě srbského jeho názvu r o d a, který se vykládá jako „rodzic“ (str. 176) jakož též srb. jeho jména l e l e k, kteréž jest nejspíše jako mrus. l e l e k a a p. původu turcckého (Miklosich Die türkischen Elemente 2, 16).

—

Prof. Jan Rozwadowski navrhl v březnu t. r. filologické sekci krakovské akademie věd, aby vzala na sebe systematické sbírání a) jmen rodových, vlastních, b) jmén topografických, c) materialů pro etnografickou mapu Haliče, i odůvodnil ve zvláštním projektu důležitost těchto prací jak pro jazykozpyt tak pro historii, dějiny osídlení, a pro národopis. Nový přesný zápis jmen místních, jmen niv, vod, hor atd. jest nutný při nedostatečnosti map štábních i katastrálních. Zapisovati třeba jména přesně z úst lidu jak též z archivů i zápisků farních, obecních a j., prozkoumati všechen dostupný starší material. Práce tedy bude se konati ve dvou směrech, a) historickém zkoumáním všeho materialu chovaného v pramenech historických, b) aktualním, sbíráním materialu přímo mezi lidem, a předem bude třeba na vzor zpracovati tímto způsobem jednu vesnici.

Ruská vědecká expedice do Makedonie před několika lety vypravená konečně přece předloží veřejnosti výsledek svých prací. Její vůdce N. P. Kondakov oznámil cís. ruské akademii věd v březnu t. r., že člen této expedice prof. P. A. Lavrov upravuje do tisku material, který sebral na této expedici. Pojedná v chystaném spise 1. O makedonských dialektech a jich studiu, přiloží nový lexikální material. 2. Vydá nápisy a zápisy, které byly ofotografovány a skopirovány. 3. Vydá národní písně a pohádky ze sbírky Verkovičovy, která se nalezla v papírech akadem. Kunika, s úvodem o pohádkách. jakož i písně sebrané během této cesty. 4. Článek o chilandarském sborníku. 5. Národopisné materiály sebrané v okolí Slěpče a popis cesty do Postula a do Slěpčenského kláštera. Přiloží se také 20 paleografických snímků. — V 2. svazku tohoto díla vypíše prof. P. N. Miljukov své cesty po některých krajích makedonských, konané za této expedice r. 1900. Také tyto mají se provázeti celou řadou vyobrazení kostelů, fresek, obrazů a nadpisů. Kondakov mimo to vydá v příštím roce své dílo o uměleckých památkách makedonských. — Správně rozhodla ovšem akademie, že sbírku Verkovičovu vydá ve zvláštní knize mimo tyto zprávy o výsledcích expedice makedonské.

—

Prof. M. Jovanović-Batut vytýká ve svém výborně redigovaném populárně lékařském časopise „Здравље“ (II., 193) velikou úmrtnost v Srbsku. R. 1906 vystoupila opět značně, na 24·5‰ od tisíce, tak že jest o 2·4‰ vyšší než byl průměrně v předchozích 5 letech. Zároveň ovšem jest také počet porodů opět vyšší, obnáší 17·5‰ na 1000 proti průměru 16·3 za leta 1901—1905, ale nikoliv nehraženy ztráty působené přílišnou úmrtností: počet porodů vzrostl o 1·2%, ale počet úmrtnosti o 2·4%. Spis. podotýká k tomu ještě, že pouhý číselný vzrůst nemusí ještě znamenati postup životní síly národní. Veliká úmrtnost poškozuje národ ještě tím, že nemocí ničí tělo i životní sílu. Se silnější úmrtností postupuje silnější churavění, a nemoci jsou zhusta takového rázu, že zůstavují trvalé sledy v organismu lidském. Tyto ztráty spis. prozatím ještě nestanoví.

—

Znamenitý srbský geograf, prof. Jovan Cvijić, člen mnohých učených společností, mimo jiné též cís. akademie věd ve Vídni, cestoval v červenci t. r. po Hercegovině a jižní Dalmacii. Vláda pojala také o tom muži pochybnosti, že by konal cestu jen za vědeckým účelem, a proto ve své opatrnosti dala ho nejenom stále provázeti úředníkem serajevského musea, než chtěla předem proniknouti do výsledků jeho studií zeměvědných. Jak čteme v bělehradském deníku Политика č. 1582 čekal na srbského učence na železniční stanici mostarské, když přijel z Jablanice do Mostaru, major generálního štábu s třemi důstojníky a odňal mu všecky jeho poznámky, kresby a mapy, vrátil mu je pak teprve, když se přesvědčil, že má jen vědecké zápisky. Bělehradský denník poznamenává k tomu, že Cvijić nikdy ani od turecké vlády nebyl podroben takové úřední prohlídce, ačkoliv procestoval celou Makedonii, Starou Srbiji a nejzapadlejší kouty Albánska.

—

Od r. 1904 jest na universitě v Cambridge zvláštní „Board of anthropological studies“, které má právo udělovati titul „Doctor in science“ svým absolventům, kteří studovali prehistorickou a historickou antropologii, etnologii, fysickou a psychologickou antropologii. Nyní může přímo vydávati diplom na základě předepsaných studií a dissertace.

Zprávy o museích a společnostech národopisných.

(Společnosti Národopisného Musea Československého) dostalo se — dle sdělení kanceláře c. k. notáře p. Vincence Feyerfeila v Karlíně — odkazem 200 K, tří psaných knížek a řady starých listin z pozůstalosti po zemřelém, blahé paměti, panu Em. Teisingerovi, soukromníku. — V místnostech musejních byla nově uspořádána výstavka valašských šátků a výšivek ze sbírek pp. MUDra Ad. Hrstky ve Štramberce a akad. mal. Boh. Jaroňka ve Val. Meziříčí, jež se těšila živé a značné pozornosti musejních návštěvníků. — Z návštěv, z nichž se těšilo v letních měsících Národopisné Museum,

uvádíme prohlídku musea J. C. a K. Výsosti arciv. Leopoldem Salvatorem, jenž byl uvítán členy rady pp. tov. A. Häuslerem a arch. V. Roštlapilem. Odborný výklad o musejních sbírkách podal arcivévodovi člen rady vl. r. J. Stibral. Z ostatních návštěv věnovali svoji pozornost musejním sbírkám zejména účastníci slovanských předporad v Praze, chrvatská, polská a slovinská výprava na jubilejní výstavu, angličtí a francouzští žurnalisté, mezinárodní sjezd obchodních komor a ze slovanských odborníků m. j. prof. dr. V. Francev, docent dr. A. J. Jacimirskij, prof. dr. Murko a pí. Belović-Bernadzikovská.

—

Městské museum v Poličce doznalo v poslední době několik změn, jež přispěly k jeho zvelebení. Tak v r. 1907 určena a urovnána byla sbírka mincí, jež seřazeny nejen dle států, ale i dle posloupnosti panovníků, zrevidována knihovna musejní a přemístěna dle oddělení z nevkusných poliček do nové veliké skříně v I. místnosti a urovnán archiv, kterýž všechen uložen v místnosti prvé. V tak získané III. místnosti, kdež jest nejlepší světlo, zřízena byla v květnu r. 1908 umělecká galerie (ovšem jen v reprodukcích), jež těšila se letos zvláště veliké návštěvě; dále byly získány kromě 2 originalů fotografie všech děl rodáka poličského sochaře Vojtěcha Šaffa a založena sbírka poštovních lístků a pohledů na Poličku. Návštěva musea v letošním letním období (museum bylo otevřeno pouze v neděle a svátky v květnu, červnu a v červenci) byla 1908 osob.

—

Musejní společnost v Teplicích přijala v r. 1907 na subvencích 15.400 kor. Mimo to má od obce zdarma místnosti, z dolů mosteckých uhlí a od ředitelství Ústecko-teplické dráhy volný lístek pro orgány musejní (státní dráhy nepovolují úředníkům českých museí ani slevy). Za podobného stavu ovšem je teplické museum jedním z nejlepších německých museí v Čechách. A kolik českých museí — odhlédneme-li od museí průmyslových, mimořádně favorisovaných — na našem venkově mohlo by se svými prostředky hmotnými měřiti s museem teplickým?

Spolek Deutsche Heimat pořádal letošního června ve Znojmě kulturněhistorickou a národopisnou výstavku Jižní Moravy.

—

Verein für oesterreichische Volkskunde ve Vídni rozmnožil v r. 1907 své sbírky o 2005 kusů. Neobyčejný přírost musejního inventáře byl umožněn tím, že bylo věnováno Společností pro rakouskou lidovědu na nákup předmětů kor. 9204·28, za něž získáno 1778 čísel. Při nákupu dbalo se, aby byl zastoupen národopis všech rakouských národů a byli za tím účelem získáni pracovníci v jednotlivých korunních zemích. V Čechách a na Moravě sprostředkovala nákup pro vídeňské museum sl. Madlena Wankelova. Mimo nákupem přibylo rakouskému museu národopisnému 57 kusů darem a 170 výměnou. Nyní čítá inventář musejní 19.140 čísel vlastních a 3066 půjčených. Sbírka fotografická byla rozmnožena o 122 čísel a čítá celkem 1500 fotografií. Sbírka obrazů, pohlednic a pod. čítá 679 čísel (přírost 72 kusů). Sbírky musejní navštívilo as 4500 osob při volném vstupu a 1182 návštěvníků platících. Příjem obnášel 18.128 kor. 26 hal, výdaj 17.877 kor. 99 hal. Stavební fond musejní, loni založený dostupuje 19.795·20 kor.

—

Museum für deutsche Volkskunde v Berlíně, jež bylo r. 1904 postátněno a přivtěleno Museu für Völkerkunde, bylo — sice ve svých starých, ale renovovaných místnostech — nově instalováno. Nyní vydán byl nový průvodce jeho sbírkami, v nichž zastoupeni jsou také Němci rakouští. Německé země rakouské vyplňují v museu čtyři síně (XI. a XII. Horní a Dolní Rakousy, Chebsko a XIII. a XIV. Tyrolsko a Solnohradsko.)

—

Maďaři pořádají letos v Londýně svoji výstavku, jež však — i dle maďarských listů — je dosti ubohá. Účastňuje se jí 56 vystavovatelů obchodních a průmyslových. Mimo to pešťská musea zapůjčila ze svých sbírek, čeho bylo třeba pro znázornění svébytnosti maďarské kultury. Při tom ovšem slovenské výšivky a slovenská keramika jsou zase vystavovány pod firmou uherskou t. j. (pro cizinu) maďarskou. Vláda na výstavu tu povolila 100.000 kor.

Vychází péčí publikační komise Společnosti Národopisného Musea Československého, nákladem Společnosti NMČ. a za vydavatelství a odpov. redakce prof. dr. J. Polívky. — Papír ze skladu České společnosti pro obchod a průmysl papírnický G. Wiesner, Duffek & spol. v Praze. — Tiskne Alois Wiesner, knihtiskař České Akademie císaře Františka Josefa I. pro vědy, slovesnost a umění v Praze.

Lidový ornament kovářský na Lanškrounsku a Litomyšlsku.

Pozorujeme-li ukázku ornamentův ukořistěných na nevelké části obou politických okresův a uvážíme-li tamní poměry národnostní, nabudeme na novo přesvědčení o známé houževnatosti konservatismu lidového, jenž se

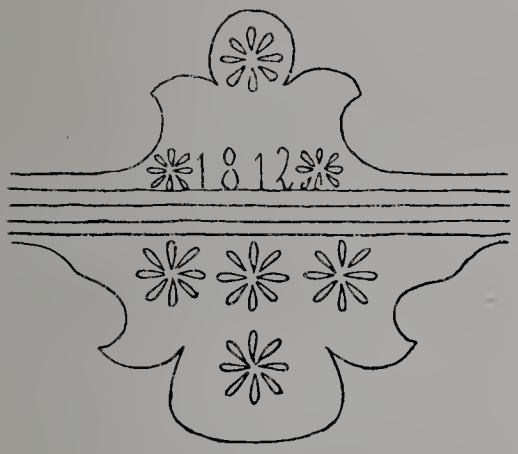

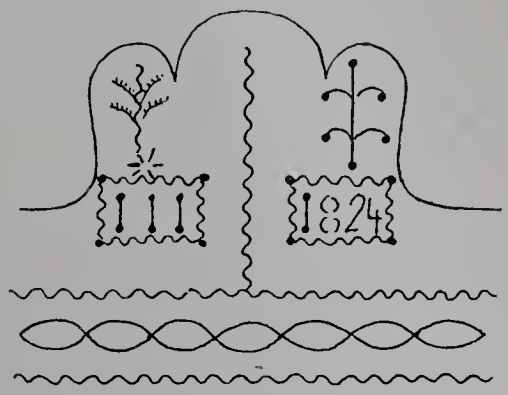

ani změnou jazyka nepřerodí. Tak obce Hylváty, Libchavy, Skuhrov, Rybník, Semanín, Opatov, Kunžvald a Trpík, kteréž m jí podíl na této sbírce, mají v přítomné době obyvatelstvo německé s nepatrným procentem ne-

dávno přistěhovalých Čechů. Nicméně ornamentika jejich někdejších kovářův (a spolu kolářů) jest slovanská. Odkud to? Obce ty poněmčily se teprvé v 17. a 18. století, ano v některých byli ještě v I. polovici 19. století „poslední Čechové", obyvatelstvo pak téměř všecko umělo poněkud česky, v čemž jest za těchto dob valný rozdíl. Po přistěhování Němců z říše zůstávalo obyvatelstvo asi dlouho pomíšeno, čemuž nasvědčuje seznam (ač neúplný)

českých jmen, vzatý jen ze 4 obcí v blízkosti České Třebové ležících a to z Rybníka, Semanína, Třebovice a Skuhrova: Andrlík, Bartoš, Blažek, Broulík, Bureš, Domezla, Doubrava, Hafla (Havla), Hájek, Jana, Janek, Jarolím,

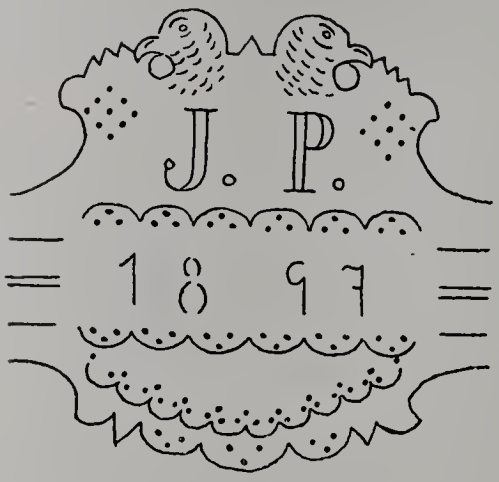

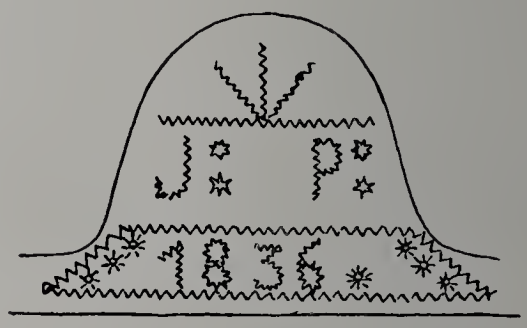

Jeřábek, Jíra, Kalousek, Kapoun, Kaupa (Koupa), Klaška, Klimeš, Matzke (Macek), Macka, Mendlík, Mokrý, Morávka, Nožka, Pávek, Pávla, Plaček, Plašek, Pospíšil, Prokeš, Stránský, Svoboda, Suchánek, Šanba, Trhal, Vahala, Vašátko, Véda, Vejda, Vendlík, Volec, Výrava.

Dokládám, že jsem do seznamu nevzal jména Čechů nedávno přibylých. Že uvedená jména pocházejí po Češích před věky tam osedlých, toho jest důkazem, že velká část jich přísluší několika (až i 6, 8) rodinám v jedné obci a vyskytují se i v obcích druhých. Lze míti za jisté, že mezi pozůstalým (po 30leté válce) obyvatelstvem českým byli i kováři (a koláři), jakž na-

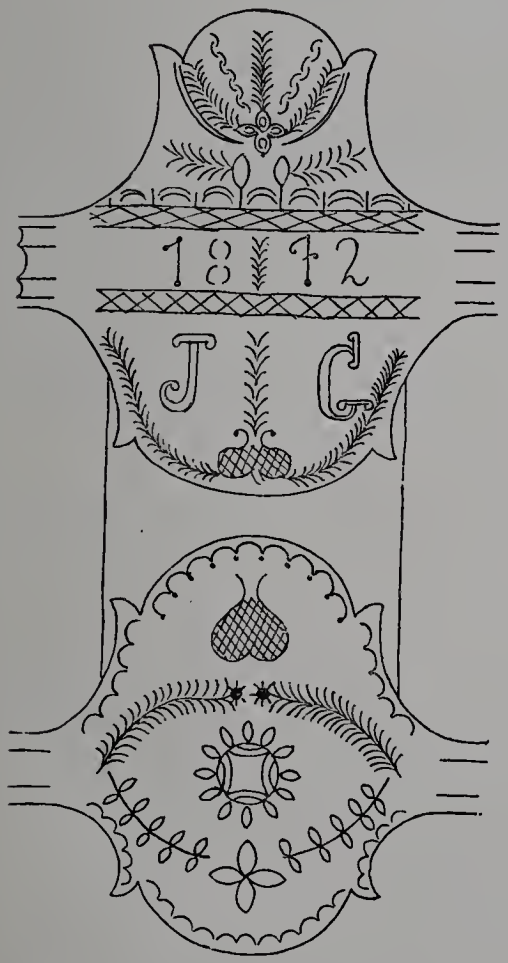

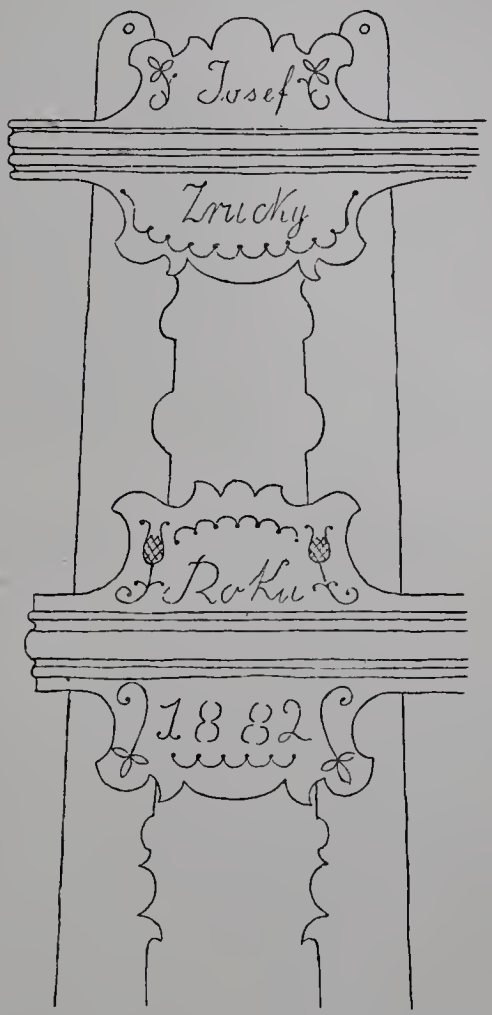

svědčuje tomu teprve před několika léty vymřelý rod kovářský Broulíků v R bníce (a kolářů Pospíšilů tamtéž).

Z té příčiny nepřekvapí, že ukázky ornamentu kovářského z německých obcí jmenovaných okresů jsou téhož rázu (slovanského) jako z obcí českých.

Novější nářadí hospodářské ovšem jeví v ozdobě ornamentální úplný úpadek.

Jan Tykač.

LITERATURA.

Jan Cimbura. **Jihočeská idylla,** Vypravuje Jindřich Š. Baar. Knih Dědictví Svatojanského č. 100. V Praze 1908.

Zmiňujeme se tu o knize belletristické z té příčiny, že v ní shledáváme mnoho stránek, které zajímají také folkloristu. Spisovatel líčí zde život sedlákův, jaký býval asi v polovině minulého věku a jak se odtud vyvíjel až po časy naše. Určité dějiště, vsi Hradiště a Putim u Písku a nejbližší

okolí jejich, skutečné osoby a děje, čerpané z paměti vrstevníkův a nenápadně podepřené i daty matričními, dodávají vypravování i zprávám spisovatelovým rázu dokumentární zajištěnosti a věrohodnosti. S lidopisné stránky zasluhuje pozornosti již celkové vylíčení vesnického života a jeho vývoje, zejména však poutají nás jednotlivé scény, v nichž jsou líčeny staré zvyky hospodářské, společenské a j. Za příklad uvádíme zvláště způsob, jak sedlák zkoumá čeledína, který u něho nově nastupuje na službu, výjev u muziky, na svatbě, kterou se sedlák přiženuje k selce vdově, a vyplácení věna tomuto ženichu, obřad přijímání do obce, slavení výročních „památek", pohřeb, zvyky a pravidla hospodářská, doložená praksí atd. Nejednou stránkou upomíná nás vypravování a líčení Baarovo na Holečka. U Holečka (v Našich) jistě leckoho překvapila veršovací anebo lépe řečeno rýmovací schopnost našich venkovanů jihočeských, sedlákův i pastýřů, kovářů a j. Baar tuto schopnost, kterou z jiných krajin známe, na př. ze svatebních řečí a mládeneckého připíjení „o věnec", potvrzuje v plném rozsahu a dokládá ji četnými příklady. — V titulním hrdinovi autor podává velmi cenný, tendenčně nezabarvený příspěvek k charakteristice jihočeského lidu. Slovesná forma Baarova je v plném souhlasu s obsahem; je živá, jadrná a kořeni ji vhodně úsloví a pořekadla lidová. *F. V. Vykoukal.*

Malůvky z Hané. Nakreslil Jan Vyhlídal. Výtěžek určen „Matici Opavské". Cena 2 K. V Kroměříži 1908. Nákladem vlastním. Stran 152.

Známý znalec našeho lidu ve Slezsku a na Hané Jan Vyhlídal sebral v této knížce látku velmi rozmanitou, ale k ocenění povahy, zvykův a pověr hanáckého lidu vesměs cennou. Zabývá se tu obyčeji při narození a křtu dítěte, pověrami o Můře, o stavení zloděje při krádeži a lesních vrabcův, aby neškodili obilí, vykládá ústy starého muzikanta o hanácké muzice, jaká bývala co do nástrojův (ještě v letech padesátých se hrávalo na cymbál) i co do ladění, dále o výměnkářích, o vyhrávání před prvním májem, o přijímání za sousedy a j. Ze starých zápisův jsou vybrány předpisy z oboru kosmetiky, které tedy náležejí k lidovému lékařství. K nim se druží výpisky z dobytčích matrik a knih. Zajímavé zprávy podává spisovatel na příklad o pecivalech, vymetačích pecí, kteří měli pověst povedených šibalův, a o trokařích, hotovitelích necek všeho druhu a okřínů. K tomu se pojí slovo o školce národního vyšívání, která byla péčí autorovou zřízena v Lobodicích u Tovačova a která dobře prospívá. Příspěvky ku poznání dialektu a rozličných stránek hospodářského života a názorů Hanákových na přírodu podávají statě Hanácká botanika, Na koncertě v lese, Na besedě u rybářů lobodských, O hanáckém pečivu a j. Poučným příspěvkem ku právním obyčejům a obecnímu zřízení jest výklad, jak Hanáci spravují svůj les a jak se dělí o užitky z něho. *F. V. V.*

Maksymilian Baruch. **Bože stopki.** Archeologia i folklor. Kamieni z wyżłobionymi śladami stóp. Wydanie z zapo ogi kasy pomocy dla osób pracujących na polu naukowem im. Dra Med. Józefa Mianowskiego. Warszawa. Skład główny w księgarni E. Wende i Spolka. (T. Hiż i A. Turkuł) 1907. Cena rb. 1, str. IX + 114.

V 1. menší části své knihy probírá spis. výklady dosud vyslovené od učenců o kamenech se sl dy stop lidských, po případě též zvířecích, jak od učenců polských taktéž cizích, od Karla Rittera (1820) až po P. Sébillota

(1907). Sám pak spis. pokládá tyto kameny za pozůstatky z dob předkřesťanských, předhistorických, za zbytky dávné kultury předkřesťanské, bájí pohanských. Po zavedení křesťanství byly všecky předměty pohanského kultu zničeny, jako svatyně, posvátné stromy, bůžkové a p., jen „boží stopy" nedaly se zničiti, neboť byly vykovány na velkých kamenech, kteréž se nedaly jen tak rozbiti. Jich divný význam vyhynul z paměti lidu a tak začala obrazotvornost lidu tvořiti nové legendy již na základě tradic a legend křesťanských. Staly se pak kameny místy předmětem zvláštního kultu, kameny se sledy stop Matky Boží, aneb jiných svatých a světic, prosluly zázračnou, léčivou mocí, zazdívány do zdí kostelů, kapliček posvěcených zvláště nanebevzetí Panny Marie, opatřovány pobožnými nápisy, byly od zbožného lidu líbány. Tak bylo nejenom u evropských národů křesťanských, než podobně také v Asii u národů buddhistických, a dávno již byly mezi těmi tradicemi a bájemi shledávány jakési užší příčinné svazky. Spis. se též kloní k takovému mínění; míní, že pod vlivem buddhistických legend vznikly legendy o sledech stop Ježíšových v Zemi Svaté, odtud pak vzaly počátky podobné legendy v Římě a Cařihradě. Původní vznik těchto kamenů byl různý, byly vydlabány jak symbol náboženského kultu (u buddhistů, u mohamedánů, a též křesťanů) aneb souvisí s kultem mrtvých, jako náhrobní kameny v pradávných časech pohanských i pozdějších křesťanských, aneb jinde u Římanů starých, byly obětovány bohům. Jsou ovšem ještě kameny, v dobách předhistorických vydlabané, jichž význam nyní jest neznámý. Postupem času všecky tyto kameny nabyly pouze jediného významu, stopy na nich patrné byly pokládány za sledy kročejů osob posvátných, božských. Spis. sám nepokládá otázky o těchto „božích stopách" za ro řešené, a vyzývá k dalšímu sbírání materialu, zpráv archivalních i legend lidových. — Druhá větší část knihy (str. 27—105) obsahuje zeměpisně sestavený seznam legend, jakožto i starších zpráv historických z celého světa. Takové zprávy začaly soustavně sbírati pařížská „Revue des traditions populaires" i Pitréův „Archivio per lo studio delle tradizioni popolari". Zásluha spisovatelova jest v tom, že sebral legendy ze zemí polských i sousedních. Tu čerpal však výhradně z pramenů polských, bohaté národopisné literatury maloruské ani si nepovšimnul. Nemá ani žádných zpráv ze zemí českých.

jpa

Н. Н. Дурново: **Легенда о заключенномъ бѣсѣ** въ византійской и старинной русской литературѣ. Древности. Труды славянской коммиссіи Имп. Моск. Археол. Общества IV, 54—152, 319—326, Москва 1907.

Práce slavistické komise moskevské společnosti archeologické věnovány jsou po výtce výzkumu starého písemnictví církevněslovanského a ruského. Pro literaturu tradicionalní mají význam celkem jen sekundární. Ze všech pojednání vytištěných v nejnovějším IV. sv. těchto „prací" zasluhuje naši největší pozornost rozprava p. N. N. Durnova, ne proto, že by snad pojednávala převážně o tematu rozšířeném v tradicích lidových, než pro úzkou souvislost demonologických představ lidových se starým písemnictvím církevním. Spis. prozkoumal ve své studii poměr ruských legend vypravujících o čertu zavřeném do nádoby jednak s písemnictvím byzantinským, jednak se západoevropským středověkým a zároveň se snažil stanoviti vývoj představ o čertu, zvláště vývoj čerta přihlouplého, klamaného. Probírá nejdříve ruské texty o avva-Longinovi, který křížem zažehnal čerta do nádoby s vodou, 2. Život sv. mučedníka Konona Isavrijského uvedený záhy do círk.-

slov. písemnictví — vyskytuje se již v Suprasl. rkp., srovnává i otiskuje různé jeho redakce slovanské s řeckými předlohami a 3. povídku o poustevníku, který požádal o ruku cárské dcerky (str. 103 sl.), která je známá v zápisech 16. stol. i pozdějších, až v přepisech z třetí čtvrti 19. stol. a také zlidověla. Tato povídka ilustruje slova evangelia „Proste, a bude vám dáno; hledejte a naleznete; tlucte a bude vám otevřeno" (Mat. 7, 20). Poustevník zaklepe na dveře paláce cárského a žádá o carskou dcerku; car slíbí mu ji, přinese-li kámen svítící; ten opatří jemu čert, pustí-li ho z nádoby; poustevník oklame čerta, snad umí se dělati tak malým, aby se mohl vejíti do té malé nádobky. Po podrobném rozboru všech redakcí této povídky sestavuje spis. různé povídky, které jsou také ilustrací výroků sv. písma, jako o hrdém králi (Jovinian a p.) str. 129, o stonásobné odměně almužny a j., tradice o kamenech svítících, divotvorných — bohužel jen tak naházené bez bližší klasifikace (str. 132—139), hlavně ovšem motiv o čertu a nádobě. Kdežto v oněch dvou legendách byzantského původu třeba shledávati původně talmudské pověsti o Šalomounovi zaklínajícím čerty do nádoby, to při třetí legendě sotva možno předpokládati pramen byzantinský. Spis. probírá dotyčné tradice v 1001 noci, pak povídku Grimmovy sbírky č. 99 „Der Geist im Glas", staré pověsti německé o kouzelníku Vergiliovi, o Reinfrit von Braunschweig, Jansena Enenkela, Hämmerlein a j. a pak pověsti o Paracelsovi. Shledává velikou shodu mezi povídkou o Vergiliovi, jak se vypravuje u Hämmerleina a v německém Volksbuchu, s arabskou povídkou o rybáři a nefritu a s pohádkou Grimmovou. Možná, že arabská povídka byla předlohou jak staré povídky německé tak Grimmovy pohádky, neboť arabská povídka zdá se býti archaičtější a Vergiliovo vysvobození čerta znamená přetvoření starší tradice pod vlivem středověkých názorů. S těmito německými tradicemi úzce souvisí ruská povídka a jest patrně také závislá na rich. Ruská povídka měla tedy vzniknouti před XIV.—XV. stol., v XVI. stol. byla zapsána. Máme tu tedy nový zajímavý doklad pro vlivy západoevropské na ruský život kulturní v době poněkud dosti starém. Ostatně v této ruské povídce samé možno konstatovati vývoj představ o čertu, jakožto původci zla. Práce tato jest dosti zajímavým a vzácným příspěvem k demonologii. *jpa.*

Paul Sébillot: **Le Folk-lor de France** t. IV. Le peuple et l'histoire. Paris 1907, str. 499.

Svazkem tímto zakončil znamenitý folklorista francouzský a vydavatel „Revue des traditions populaires" Paul Sébillot své čtyřsvazkové dílo o folkloru francouzském. Všechny tradice a názory svého národa o všem, co ho obklopuje, rozdělil a uspořádal ve čtyři svazky, z nichž první obsahuje tradice o nebi a zemi (I. Le ciel et la terre); druhý o moři a vodách sladkých (II. La mer et les eaux douces); třetí o živočišstvu a rostlinstvu (III. La faune et la flore); čtvrtý o lidu francouzském a jeho dějinách (IV. Le peuple et l'histoire). Ani čtvrtý svazek není snad nějakým srovnávacím dílem o folkloru francouzském, ani nezabývá se, ani nevyšetřuje, jak která tradice v zemi samé jest rozšířena, nýbrž sneseny jsou všechny tradice známé ať z vlastní zkušenosti ať ze zápisů jiných. Tento bohatý folkloristický material předkládá Sébillot k doplnění a k srovnání evropských lidových tradic vůbec, a tak dílo jeho stalo se nepostrádatelnou pomůckou pro srovnávací studium folkloristické. Aby se lépe ocenilo, podám poněkud obšírněji obsah posledního svazku, který s touže mravenčí pílí byl sestaven

jako ostatní tři svazky, o nichž již v odborných časopisech bylo dříve referováno.

Svazek čtvrtý dělí se ve tři knihy (livres).

První kniha (1—86) pojednává o předmětech prehistorických, hlavně o megalolitech v pěti kapitolách. Prvá z nich zabývá se balvany po různu roztroušenými, které se nazývají „les menhirs" (slovo původu keltského: men-kámen, hir-dlouhý), druhá hroby prehistorickými t. zv. dolmeny, třetí pahorky původu umělého (les tumulus), čtvrtá různými kameny, zejména těmi, které malým dotekem se uvádějí v pohyb. V těchto čtyřech kapitolách spisovatel všímá si nejprve tradic, které kolují o původu těchto předmětů. pak osob, které je navštěvují, obývají atd. (origine, hautises, merveilles, gestes); v páté pak kapitole všímá si kultu, vlastností, předností těchto památek, obětí, darů. K tomy připojeny paragrafy: § 6. o nástrojích prehistorických a § 7 o obětech lidských. ,

Tradice o původu těchto megalolitů jsou tytéž. Vypravuje se stejně o menhirech a dolmenech, že pocházejí od vil, které podle tradice křesťanské zaměňuje Panna Maria, stejně pokládá se menhir a balvan se pohybující za vřeteno, které ztratila neb z různých příčin pohodila některá víla neb Panna Maria; rovněž pokládají se dolmény s menhiry za hračky obrů, kteří jimi závodí v házení. Hlavní úlohu v tradicích o původu hraje zástěra vil, Panny Marie, z které ztratily vřeteno, neb z ní vysypala Panna Maria kamení, které nesla na stavbu věže, když se dozvěděla, že stavba věže jest hotova a j — K těmto společným a nejčastějším tradicím druží se některé méně čast´ na př.: kámen pokládá se za dívku zakletou proto že místo na mši šla tančit; o jiných se vypravuje, že spadly s nebe, jiné označují bývalé meze, hranice, o některých se vypravuje, že rostou; zřídka však, že se umenšují. O pahorcích se vypravuje, že víly nosily v zástěře kamení a z různých příčin se jim kamení vysypalo a tak povstal pahorek, neb jinde, že vojíni k poctě svého zemřelého vojevůdce nasypali pahorek, jindy pak, že z pokání lidé nasypali takový pahorek na počest některého svatého. V některých krajinách vypravuje se, že pahorek jest bláto setřené z bot obra Gargantua.

Osoby, které navštěvují obyčejně v noci neb v určitý čas tyto předměty, jsou osoby většinou nadpřirozené: víly, které tančí a rdousí lidi, kteří se k nim přiblíží, čarodějnice a j ; „tumulus" jsou dostaveníčkem všelijakých bytostí nadpřirozených, které se tu radí neb hlídají poklady; dolmeny slouží za obydlí vílám, čarodějnicím, trpaslíkům, skřítkům, obrům, svatým a ďáblům. Balvany i kameny se pohybující chodí píti k potoku, pohybují se a zdvihají se za některých slavností církevních; rovněž dolmény, které i vydávají světlo, tančí atd., slouží za hrob obrům, Merlinovi, za útočiště pronásledovaným (zej. Hugenotům) a j. Kameny pohybující se vydávají věštby různým způsobem o věrnosti manželů, dívky, milence atd.

Úcta k těmto předmětům jest hluboce zakořeněna v lidu. Církev brojila a brojí proti tomu, ale namnoze vidouc velký odpor, dává kultu těchto předmětů význam křesťanský, postavuje na ně kříže, dává jim jména svatých atd. Pán, který demoluje balvan uctívaný neb dolmen, upadá v nenávist u lidu, trest stihá jeho samého neb i celou krajinu; duchové, kteří bdí nad kameny, mstí se krutě; pod některými pak jsou brány do pekel, odkudž šlehají plameny. Takové i jiné věci vymyslili si lidé, aby zachránili památky jim drahé před ničivou rukou. Že mají je ve velké úctě, o tom svědčí, že je líbají jako nějakou posvěcenou věc a že v nich vidí zázračnou moc, která hraje hlavní úlohu v lásce, plodnosti a nemocech Tradice o zázračné moci

shrnul spisovatel v pět paragrafů. 1 §. La friction, l'ascension et la station. na př. muž tře si břicho, aby měl spíš hochy než dívky, ženy, aby byly plodnými, zřídka se to děje proti jiným nemocem a j. 2 §. Le passage à travers la pierre ou sous la pierre: na př. dívky otvorem nahlížejí do vnitř, aby viděly svého milého; jinde otvory se strkají děti, aby se chránily před nemocí, někde se to činí přede křtem, což nazývá se: „baptême de la pierre", když nestačí otvor, aby se tam mohlo dítě prostrčiti, pustí se tam menší předmět jako obět a to se děje hlavně při zvířatech a j. 3. §. Le tour de la pierre: novomanželé tančí kolem nich, též bezdětní manželé; v tanci spatřují se reminiscence na nějaký starý obřad; matky k nim činí processí, aby dobře dopadl odvod pro jejich syny, nemocní obcházejí třikráte kolem atd 4 §. Les offrandes: mladé dívky, které se chtějí vdáti v roce, nechávají na nich peníze; rybáři, aby měli dobrý lov po celý rok, přinášejí oběti menší a j. Nemocní odkládají na ně své věci, které, kdo vezme, dostane jejich nemoc atd 5. §. Pratiques diverses: různé pověry: na př. voda z nich má moc léčivou.

O paragrafech šestém a sedmém jsme se zmínili. V šestém paragrafu se jedná hlavně o sekyrách a mlatech prehistorických, které se pokládají za nástroje vil neb za hromové kameny, jichž se nesmí užívati k obyčejným pracím. Slouží za talismany, které chrání před nemocí; mladíci, aby nebyli odvedeni, nosí je při sobě; vypravuje se o nich, že sloužily k zabíjení starých lidí. Kostelníci dnes je ještě chovají a lidem půjčují a j. V 7 § odmítá spis teorii, že dolmeny sloužily za oltář k obětem lidským a odvolává se v té příčině na tvrzení Dr Fouqueta a Alex Bertranda, kteří tvrdí, že dolmeny byly jen hroby; jestliže však nalézáme tradice lidové o obětech krvavých, musíme je vykládati, že vznikly působením turistů a stoupenců teorie o obětech lidských.

II. kniha (87—226) obsahuje 5 kapitol. V 1. Sébillot promlouvá o obřadech, zvyklostech při početí a ukončení stavby; na př. aby stavba byla trvalá, zazdívají se lidé neb zvířata. Autentického dokladu o zazdívání lidí S. nemá, místo zazdívání jinde se kropí krví zvířete, jinde děje se úlitba vínem, jehož barva připomíná krev, neb mísí se sůl, mouka s maltou a j.; při dokončení stavby tluče se kladivem na poslední kámen; kytice staví se na vrchol lomenice a j. K tomu připojuje pověry a obřady, které se provádějí, aby zabránily neštěstí v novém domě na př. první osobu v domě zbijí, nechají jíti před sebou psa, kočku neb kropí všechny světnice krví kuřete a j. Potom přistupuje S. k tradicím o stavbách, které jednak patří do doby římské, jednak do doby křesťanské. O prvních zmiňuje se v kapitole 2. (Les monuments antiques). Nejprve o původu pak o obyvatelích, jak jsme to viděli při megalolitech. Tradice o stavbách římských nejvíce vyskytují se na jihu, kde jest též nejvíce starobylých památek zachováno, jako amfiteatry, citky, vodovody, silnice, brány, mezní kameny, jichž původ přičítá se bytostem nadpřirozeným (vílám, ďáblům a j.), aneb osobám historickým jako Cesarovi, Mariovi (na př o Mariovi jak o ďáblovi vypravuje se, že vystavěl silnici za noc). Podle svých původců, ovšem domnělých, dostávají svá jména: Chateau des fées, caveaux fées, mur des fées, pierre de Césare atd. Zázračným způsobem povstaly na př. silnice: dotknutím proutku čarodějnického a j. Zřídka se vypravuje o příčině rozvalení památek těchto. V § 2. o obyvatelích, v čemž jest shoda s megalolity. Bytosti nadpřirozené se tam scházejí a provádějí své reje obyčejně v noci za úplňku; v nich skrývají se poklady,

které, jako u nás otvírají se v některých dnech týdne velikonočního, některé z nich mají moc přivolati dešť atd.

V kapitolách dalších jsou předmětem pojednání památky z doby pozdější: kap. III. les églises, IV. les chateaux, V. les villes. Všechny obyčeje, zvyky, pověry, které se týkají kostela a okolí k němu patřícího, shrnul S. v sedm menších paragrafů: 1. §. „La délimination et la choix de l'emplacement", kde se uvádí, jak vyměřuje se místo pro kostel, farnost: na př. místo, které obsáhnou řemínky z kůže, neb naznačí se brázdou to, co kdo v určité době oběhne, obejde, tak daleko, kam jest až slyšeti zvuk nástroje, kam až kdo něco dohodí atd. Kostely staví se tam, kde si svatí přejí, jinak sami svatí boří kostely, posílají ptáky dravé na zedníky atd. V 2. §. „La construction" mluví se, v jaké době se vystavěly kostely, kaple a od koho. Vystaví se kostel v jedné noci neb ve třech od P. Marie, od vil, neb od stavitele, který jest ve spojení s ďáblem. Při stavbě pomáhají zedníkům svatí, posílají jim zvířata k svážení staviva, obstarávají jim jídlo a pití; některý kostel jest vystavěn jen jedním nástrojem atd. V 3. §. „Le pourtour des églises", vypravují se různé povídky o větru, který skučí kolem věží kostelních, o divech a sázkách na hřbitovech a v kostnicích, o trestech stihajících ty, kteří nemají ve vážnosti kosti zemřelých, dále pak o různých zvyklostech a pověrách, na př. ženy těhotné přicházejí líbat sochy atd. Hlavní úlohu opět hraje zde láska, nemoc, plodnost, sňatek atd. V 4. §. „Les clochers et les cloches" podává S. výklad lidový, proč některé věže, zvonice nejsou rovny, kdo tam bydlí, o křtu zvonu; pak o oživení zvonů, které, podle nejvíce rozšířeného mínění lidu, jsou zvěstovateli příštích věcí, ať veselých, ať smutných, nejčastěji však událostí smutných. Zvony mimo to svým zvukem zaplašují mračna, čarodějnice atd. Komu na př. nezvoní se při křtu, ten bude hluchý atd. Uvádí též podobné zvyky, které u nás jsou ve spojení s hlaholem zvonů ve dnech velikonočních. V 5. pak §. „Le paganisme dans les églises" uvedeny jsou pověry, které se týkají věcí kostelních jako na př práhu (kdo poprvé překročí práh nějakého kostela, má učiniti tři přání a jedno z nich se splní), svěcení vody (má hlavně účel chrániti proti nemocem kožním), smetí z kostela vymetené (v krajinách u moře položených hozené do větru způsobuje příznivý vítr plavcům), oltářů (chození kolem oltářů, dotýkání se jich má též svůj účel), svíček (podle svíček hádá se na délku života atd.), věčné lampy a jiného nářadí. Vše má svůj účel v pověře lidové. Zvláštní jest strkání hlavy a oudů otvorem v kostele, v oltáři, neb tření údů o zdi, o oltář má týž význam, jak jsme viděli u megalolitů atd. V § 6. „Animisme et pouvoir des statues", autor mluví o vlastnostech soch svatých, které se pohybují, neb pohybují rukou, hlavou, stávají se těžkými, když někdo chce je odnésti, zkrátka lid pokládá je za živé. V posledním §: „Les hautises" vypravuje se, kdo navštěvuje nejvíce v noci kostely a kaple; jsou to: mrtví, smrt, strašidla, kněží odsouzení v noci strašiti a v kterých dnech se tam takové osoby objevují (o církevních svátcích).

O zámcích možno říci totéž, co o kostelích. Věže zámků mají tradice analogické se zvonicemi, hledání místa pro hrad děje se za týchž na mnoze okolností, jako jsme viděli při kostele; tytéž osoby berou účast na stavbě hradů: ďábel, víly, Melusina, stavitel, který jest ve spojení s ďáblem. Pomalé stavění lid vysvětluje si obyčejně tím, že ďábel v noci zboří to, co se ve dne vystaví. (§ 1. La construction.) V 2. §. (Légendes diverses) mluví se, že často samo jméno dává podnět k pověstem, lid vypráví si o světlech na zámcích, že to si dávají znamení a pozdravy vzájemné z různých hradů

a konečně připomíná se, že mnohé zámky a hrady zmizely pro zločiny jich držitelů různým způsobem. V §§ 3—4. uvedeny jsou osoby a zjevy, které navštěvují zámky a hrady ať obydlené neb neobydlené. Takové jsou: skřitkové, duchové, neviditelní hudebníci, zemřelí, kteří bývali v tom neb onom hradě, bývalí majitelé, bílé paní, Melusina, zvířata příšerná atd. Zjevují se v noci a někteří z nich, zejména bývalí majitelé přijdou do osvětleného pokoje a chovají se tam tak jako za živa. V 5. § dovídáme se, jak lid francouzský smýšlí o podzemních sklepích, žalářích a hladomornách, jak vysvětluje se v nich šelest (křik, pláč uvězněných). V posledním jest řeč o těch, kdo objevují se v noci na blízku hradu, to jsou: černý rytíř se zakrváceným obličejem, bílí ďáblové, kněží, Melusina, popravení atd.

Poslední kap. jedná o pověstech, které se týkají měst. Tradice o městech jsou mnohem řidší než o kostelích, hradech atd., ale mají svůj určitý rá . Spisovatelé starší se jich nevšímali a proto nám mnohé nejsou zachovány. V § 1 mluví se o původu a úpadku měst. K pověsti o původu měst často zavdává příčinu jméno samo, na př. Corseul z „c'est un corps seul"; „nosgens" = Nogent atd. a k tomu přidělá se pověst. Podobné pověsti o založení města a prostoře jeho, jako jsme viděli u kostelů, hradů, jsou řídké. Některé vesnice se chlubí a vypravují pověst, že dříve byly velikým městem. Města se propadávají nejčastěji a tím si odpykávají trest. O některých městech lid, soudě podle polohy předpovídá, jak zahynou. V § 2. (Les hautises) vypravuje se, kdo navštěvuje města: jsou osoby buď historické, fantastické, bílé paní, zvířata strašlivá. V § 3. (Particularités des rues) uváděny jsou pověry o kamenech, sochách, o svatých, které se lidem zjevují, má-li přijíti neštěstí, o zbořených a prokletých domech. Četné pověry a pověsti uvedeny jsou z Paříže.

Kniha III. nadepsaná „Le peuple et l'histoire" obsahuje (227—404) čtyři kapitoly: I. Les gens d'église; II. La noblesse et le tiers état; III. les guerres, IV. l'histoire de France dans la tradition populaire, týká se tedy jednotlivých stavů a dějin národa francouzského.

V kap. 1. mluví o stavu kněžském, o němž právě v krajinách nejpobožnějších kolují historky, pořekadla nepříliš proň lichotivá. V prvních čtyřech §§ mluví se o kněžích, mniších, jeptiškách a poustevnících. Lid o všech smýšlí stejně, vytýká jim jejich lakotu, labužnictví, nesnášenlivost mezi sebou, prostopášný život, pokládá je za čaroděje, za spojence ďáblovy a věří, že potká-li se kněz, jeptiška, že to jest neštěstí. Mnohé historky roztroušené mezi lidem nejsou původu lidového, nýbrž dostaly se k němu prostředím knižním z doby bojů za svobodu náboženského smýšlení, za reformace a revoluce. V § 5. (Les templiers et les moines rouges) mluví se hlavně o templářích, kterým vyčítají se tytéž vady, ale připojují se pověsti o jejich bohatství, moci a slávě. Mnohé památky, starší než oni, se jim připisují. V posledním § (Le clergé et les seigneurs), vypočítávají se útrapy kněží, které musili snášeti od svých pánů: začal-li sloužiti na př. mši dříve než pán přišel, byl od něho pohaněn při oltáři a j.

Kap. II., která pojednává o šlechtě a třetím stavu, obsahuje: § 1. Les vilains et les nobles a § 2. Les nobles et leurs pairs. V 1. mluví se o poměru sedláků k pánům. Lid poddaný nazývá se „Jacques Bonhomme", (t. j. Jakub hlupáček) neb sedlákům dávají se různé přezdívky na př. Tsoquants to jest: porteurs de sabots; uvádějí se pořekadla o jejich žárlivosti, lživosti, domýšlivosti, že sedlák drží svět. Na druhé straně uvádějí se trampoty, které sedlák a jeho rodina zkusí od pánů. Páni nechávají tančiti před sebou jejich dcerky

obnažené, unášejí je a činí jím příkoří, pán má právo na noc svatební. Aby takovému pohanění se vyhnuly, mění se dívky ve zvířata, a jejich svatí jim pomáhají. Mimo to stěžuje si na lakotu, neúprosnost, pýchu šlechty. Ale přece sedlák může ošiditi pána, když mu řekne, že má předměty moci zázračné. Tradice, kde šlechtici hrají úlohu příznivou, jsou řídké. V 2. § vypravuje se, jak šlechtici neb chudí lidé nabývají jmění pomocí ďáblovou neb různých bytostí, zejména vil. Uvádějí se úsloví, která si činí žert z chudé a malé šlechty. Na konec uvádějí se mnohé pověsti o trestání nevěrných manželek.

Kap. III. obsahuje § 1. Les champs de batailles, 2. Les sièges. V 1. mluví o bojištích, kde před dávnými časy podle lidu se udála bitva. Bitvy hlavně, kde za intervence Panny Marie neb bytostí nadpřirozených křesťané zvítězili. Bojiště mají svá jména na př. Plats des Egaux t. j. místo rovných sobě; tu zápasili dva stejně silní nerozhodně. Bojiště tato navštěvují, kteří tam padli.. V 2. § uvádí se, jak lid si vysvětluje zachránění neb dobytí hradů. Někde zachraňuje hrad dívka, někde Bůh, svatí, různé lsti válečné (polena oblekou se za vojá y, co nepřítel myslí, že tolik vojska stojí na hradbách), šťastným vyzvědačstvím, zradou neb tím, že čarodějnice promění vojsko nepřátelské na př. v ptáky a tím snadno jsou zahnáni.

Kap. IV. pojednává v 8 §§, jak jednotlivé události historické a osoby v nich zúčastněné obrážejí se v tradici lidové. Poznáváme tu, jak namnoze lid dává jména osob historických místům a předmětům, s nimiž tyto nikdy ve spojení nebyly, vidíme, jaké upomínky zanechaly v lidu pronásledování hugenotů a revoluce francouzská. Sébillot uvádí tyto tradice, počínaje dobou římskou, přechází přes doby rozvoje epiky do středověku a pak pokračuje týmž způsobem v novém věku. Z dějin francouzských do tradic lidových pronikla význačná osobnost Napoleonova. Mnohé tradice o Napoleonovi pronikly do lidu cestou knižní, mnohé pak jsou obměny tradic o jiných heroích. Napoleon u lidu francouzského žije jako hrdina činů nadpřirozených (Napoleonem se nazývá ten, kdo koná věci takřka zázračné), nezranitelný (u vojínů), u věřících pak jako vrah lidí (Tue-hommes), který odsouzen jest lidi strašiti. Z jeho života vypravuje se o hvězdě, která objevila se při jeho narození a která ho vedla k vítězství; o jeho pověrčivosti (nechtěl podepsati v pátek mír a j.), o malém červeném muži, který se mu zjevil v Egyptě a předpovídal mu slávu, který se mu zjevoval před vážnými událostmi v různých podobách, který však ho opustil po nešťastné výpravě na Rus.

Z uvedeného dá se souditi, jak veliký folkloristický material v oněch čtyřech svazcích jest snesen. Zajisté jsou všechny tradice lidu francouzského podle možnosti do nejkrajnější meze vyčerpány. Autor využil přečetných pramenů, jak o tom svědčí obšírná připojená bibliografie (405—424). Mimo to ještě připojen index věcný pro všechny čtyři svazky (425—490), který užívání díla nad míru ulehčuje. Celkem dílo pracné a nad jiné cenné.

Karel Paul.

Bibliographie der Schweizerischen Landeskunde. Fascikel V., 5. **Aberglaube, Geheime Wissenschaften, Wundersucht** (I. und II. Hälfte). Bearbeitet von Dr. Franz Heinemann. Heft I. der Kulturgeschichte und Volkskunde (Folklore) der Schweiz. Bern, K. J. Wyss, 1907, str. XXVIII + 591.

Oddíl „bibliografie švýcarské zeměvědy“ naznačený číslem V., 5 věnován jest „kulturní historii“ a lidovědě. Podle plánu vydavatelova, jak jest

sdělen v předmluvě, má se skládati z 5 svazků. Mimo 1. sv., který leží před námi, má 2. sv. obsahovati: Inkvisici a intoleranci, exkomunikaci a interdikt; index a censuru; čarodějnictví a procesy čarodějnické, sektářství a právní názory; 3 sv.: pověsti, myty a legendy; 4. sv.: církevní a náboženské obyčeje; 5. sv.: světské obyčeje a zvyky, přísloví a nápisy. Jak viděti, není lidověda zde daleko ještě vyčerpána. Postrádáme tu vážná odvětví naší vědy, celé téměř slovesné umění lidové, písně a pohádky a celou realní lidovědu. Umění lidovému, jak se projevuje slovem i zpěvem, i jak se jeví v stavbách a t. d., určen jest, jak viděti, z povšechného programu na obálce knihy sděleného, další (6.) svazek tohoto V-ého oddílu. O kroji a jeho součástkách se v tomto programu nedočítáme ničeho. Svazek I. kulturní historie a lidovědy švýcarské rozdělen jest ve dva hlavní oddíly: 1. větší „Pověry a okkultism" (1—447). 2. menší: „Víra v nadpřirozené a zázraky" (448—502). Následují velmi hojné dodatky (503—562). V 1. oddíle rozeznávají se část *a*) všeobecná a *b*) specialní. Do části všeobecné pojaty: 1. mytologicko-pohanské pověry přechodu od víry anticko-židovské ke křesťanské u prvotních Švýcarů a za ranního středověku až do 12. stol.: Kult přírody, bohové, modloslužebnictví, víly, obrové, trpaslíci, skřítkové, divoké vojsko; zažehnávací říkadla 7.—20. stol. 2. Pověry, okkultism od 13. stol. až po naši dobu rozděleny podle století. Další rozdělení jest zeměpisné dle jednotlivých kantonů švýcarských a dále přijaty pohraniční kraje na východě tirolském, na severu bavorsko-badenském a elsaském, na západě francouzském a jihu italském. V specialní části podán bibliografický přehled 1. alchemie, 2. amuletů, 3. apokalypse, 4. astrologie, pověr o kometách, 5. zažehnávání, svěcená voda, 6. o zázracích krví činěných, o vraždě ritualní, 7. chiliasmu, o konci světa, o posledním soudu, 8. demonologie, satanismu, 9. o dracích i hadech, 10. zemětřesení, seismofobie, 11. exorcismu, 12. extase, 13. fatalismu, orakulů, predestinace, 14. fetišismu, 15. gassneriana, 16. o flagelantech, 17. o víře v duchy a záhrobní svět, očistec, nebe, ráj, proměnění, peklo, zatracení, anděly, duchy a strašidla, 18. o přátelích božích, 19. o trestech a metlách božích, 20. o božích soudech, ordaliích (soubojích), 21. pověry o znameních nebeských, o meteorech, zatmění slunce, 22. pověrečné zvyky a slavnosti výroční (dle kalendářního pořádku rozděleno ode dne sv. Mikuláše, doby vánoční a novoroční), též o slavení místních patronů a p., 23. proces Jetzerův, 24. prognostika, 25. pí. Krüdenerova v Švýcarsku, 26. magnetism a mesmerism, 27. pověry o léčení, medicina lidová, pouštění žilou, při tom zvláštní odstavec o Paracelsovi; 28. pověry o kovech, železe, zvonech, zvonění na mračna, nápisy na zvonech, svěcení zvonů; kázání missijní; vraždy konané v extasi náboženské, 29. mysticism, mystika, teosofie, 30. pověry o zjevech přírodních, nekromanie, víra v nemesis, okkultism, orakuly, ordalie, víra v ráj, 31. mor, pověry o moru, vyobrazování tance mrtvých, 32. pověry o rostlinách a stromech, 33. frenologie a fysiognomie, chiromantika, grafologie, 34. pietism, náboženské blouznění, fanatism, missie jezovitské a epidemie flagelantské, 35. proroctví, zjevení, orakuly z doby pohanské, proroků starozákonních, zjevení sv. Jana, antikrist, poslední soud, proroctví pozdější až do 1. pol. 19. stol., 36 psychopatologie, autosuggesce, halucinace, hypnotism, hysterie, magnetism, vraždy v blouznění náboženském a j. p., 37. rhabdomantie, proutek čarovný, i pověry právní, 38. kopání pokladů a j., 39. spiritism, somnambulism, 40. pověry o nerostech, 41. pověry o zvířatech, 42. soudy a zažehnávání zvířat různých (pondrav a j.), 43. výklady snů, 44. vidění, halucinace, 45. prozřetelnost, 46. věštění, prorokování, o počátku i konci světa, 47. pověry

o povětrnosti, 48. divotvorci od Mojžíše až po pí Krüdenerovou, 49. pověry o číslech, 50. magie. Z tohoto obsahu jest viděti, že látka není právě nejpřesněji, nejlogičtěji sestavena. Kapitoly spřízněné jsou rozraženy více méně cizími, lecco se opakuje. V jednotlivých odstavcích jest pak látka uspořádána chronologicky, na př. pietism, blouznění náboženské, fanatism 300—1000, 1000—1600, 1600—1700, 1700—1800; prognostica x—1500, 1500—1600, 1600—1700, 1700—1800, 1800—1900. Jednotlivá odvětví zajisté velice úzce se namnoze stýkají, ba dokonce i splývají, a bývá nezřídka nesnadno stanoviti, kam do kterého oddělení patří ta která kniha, často náleží tatáž rozprava do několika odvětví, a tu vzniká nová obtíž, že takto ještě přes příliš vzroste objem bibliografie. Tu si vypomáhají krátkými odkazy, aneb prostě dotyčné dílo zaznamenávají na různých těch místech. Taktéž sestavovatel této bibliografie, ku př. W. Kambli, Der Teufelglaube in der Heidenwelt uvedeno na str. 13 a 123, týž, Der Teufel in der altchristlichen Kirche und im Mittelalter, str. 124 a 187, týž, Studien und Lesefrüchte atd. str. 42, 419 a 470; dále Teufel, Der, Teufelswerk (14. Jahrh.). Barack, Zimmersche Chronik atd., str. 124 a 187, totéž dílo uvedeno pod heslem Aberglaube str. 20, Blutaberglaube 98, Wunderzeichen 460 a ještě samostatně str. 20. Jest ovšem jen ve prospěch věci, když větší dílo rozepsáno jest pod různými hesly, ku př. Lütolf Alois, Sagen, Bräuche und Legenden atd. str. 42, 56 (tu dvakráte za sebou!), 57, 132, 138, 196, 204 (dvakráte za sebou), 299, 313, 371, 385, 437, 441, 445, téhož, Zu den agrarischen Gebräuchen in der Schweiz str. 132 a 404. — Aneb Rochholz E. L. (Aarau), Deutscher Glaube und Brauch im Spiegel der heidnischen Vorzeit str. 5, 6, 7 (pod heslem „Der Knochenkultus"), 8 („Kernopfer"), 9 („Menschengebeine als Schädel"), 11, 14, 42, 96, 99, 132 („Rothaar"), 149, 159, 160 (opět „Menschengebeine als Schädel" a „Knochenkultus"), 177, 188, 196, 211, 219, 257, 404, 438 (opět „Knochenkultus"), 446, 526; téhož, Wanderlegenden aus der oberdeutschen Pestzeit 19, 56, 58, 106, 459, 172, 242, 301, 459; téhož Aargauer Besegnungen 46, 95; téhož, Naturmythen 41, 138, 203, 385, 396, 403, 428. Takových příkladů dala by se uvésti velká řada, ale ke charakteristice toho díla uvedené stačí. Místy uvedena tu také díla básnická na př. dvě švýcarská vydání franc. překladu Miltonova „Ztraceného ráje" str. 184 v oddíle o víře v záhrobní svět a sice v nebe, ráj, a spisy o této básni 508, 517, 533, 534; uvedena pojednání o Dante 284, 355, 527; uveden traktát Lva Tolstého „Říše boží jest ve vás atd." překlad franc. a něm. 284 vedle nového vydání evangelia Nikodemova; německý překlad románu Eugèna Sue „Věčný žid" 105, co vše přece velmi málo souvisí s pověrami. Uvedena mimo jiné vidění panny Orleanské od Voltaireova spisu až po různé drobné články po švýcarských časopisech roztroušené (414), ač to s visemi švýcarskými nesouvisí. A mělo-li by se poukazovati, že do všeobecného přehledu visí vůbec náleží, jako na př. vidění sv. Pavla, jehož se připomínají tři švýcarské rukopisy (str. 414), to opět silně postrádáme všeobecnější o nich pojednání. V oddíle o proroctvích, zjeveních, orakulích, věštbách nalézáme něm. překlad Ciceronových knih „de divinatione" (399) vydaný r. 1789. Přirozeně zaznamenána velmi hojně bohoslovecká literatura, výklady starozákonních proroků na př., hlavně v Švýcarsku od 16. stol. tištěné a j.

Zpracován jest v této bibliografii nesmírný materiál, zaznamenány pečlivě i rukopisy roztroušené po švýcarských bibliotekách, bohužel však vynechán poukaz, pokud kterého z nich bylo již užito. Kniha přesahuje daleko meze švýcarské kulturní historie a lidovědy a může býti hledaným

a vítaným repertoriem pro každého, kdož se studiem těchto věd obírá. Při masse materialu ovšem leccos se nalezne, co mohlo býti snad jinaké, ale to neubírá hrubě ceny tomuto dílu. Budiž vřele doporučeno. *V. R.*

Výstavka jihočeských krojů a výšivek.

Vyzvána radou „Národopisného musea československého" předvádím výsledek své 23leté činnosti sběratelské — výstavkou blatských a kozáckých krojů a výšivek v místnostech „Národopisného musea" v idyllickém zátiší zahrady Kinských.

Nejcennější kusy mé sbírky, buď stářím, buď krásou ornamentu nebo zvláštní technikou vyšívání neb i bohatstvím a pestrostí barev vynikající, jsou zde vyloženy. Celkem 320 kusů.

Výšivky kozácké a blatské — kroj nejbližších to sousedů a přec tak odlišné, že na první pohled je rozeznáme. Ony zcela bílé, jemné — řekla bych klidné, mravenčí prací přebohatým prolamováním vynikající — tyto pak pestré a bohaté jak v barvách, tak cetkách, někdy až přepychové — divoké. Věru, těžko říci, kterým dáti přednost.

Snažila jsem se, aby ve skrovné této výstavce co možno všecky části krojové byly zastoupeny.

Hlavním bodem ovšem jsou pleny. První síň zaujímají výhradně výšivky kozácké. Jedna, největší vitrina jest plna fěrtochů (zástěr). Tyto jsou široké, dvoupolové, tak bohatě prolamované, že některý vypadá jako jediná, široká krajka. Těžko skoro uvěřiti, co ruce takové venkovské švadleny dovedly vykouzliti. Samá „silnice", „had", „zuby", „podkovy" atd., jak všecky ty motivky se jmenovaly. Kozačky nosily i kytle (sukně) od podsádky až k faldům vyšívané, jak předložené ukázky dotvrzují. Oboje, jak fěrtochy, tak kytle, vyznačují se zvláště obdivuhodnou technikou v prolamování. Na jednom fěrtochu napočetla jsem 12 způsobů prolamování, méně zde vyniká ornament. Za to pleny a šátky honosí se vkusnými jemnými ornamenty. Skoro každou plenu zdobí stromečkový z košíčku vyrůstající, kdežto na blatských plenách častěji ze srdéčka vyrůstá.

Hlavní pozornost zasluhuje několik zde vyložených b a t i s t o v ý c h plen s pravým uměleckým vkusem vyšívaných (od selky Matějíčkové a Vavřincové z Obory). Co to bylo za úmornou práci, podotknu-li, že látka ta pouze bavlněná a že musilo vytahování nitek býti velmi obtížno.

I kozácké lajblíčky (šněrovačky), jemné vejkladky, šátky na krk, konce prolamované k fěrtochům, holubinky, fábory družbů, ba i křestní kozácká dětská čepička zde vyložena.

V druhé síni zastoupeny hlavně výšivky blatské.

Blatské pleny! Jaká to nádhera! Samé cetky hedvábí, bůstky (šmelc), dracoun, bohaté zuby okrajové, vše to činí kroj ten bohatším oproti kozáckému.

Seřaděny jsou od nejstarší jednoduché (od selky Maruškové z Bošilce) do nejnovější rudým hedvábím bohatě vyšité (od Flíčkové z Klenovic).

Vidíme zde neobyčejně veliké pleny fialovým a žlutým atd. hedvábím vyšité, cetkami a bůstky zdobené se skvostnými tylovými zuby od Dráchova, pleny t ř e b o ň s k é tylem prošívané, ř e č i c k é zvlášť jemné, kde na rohovém ornamentě ani látky není viděti, jen samý tyl, šmelcem co do barev skvostně harmonicky obšitý. Upozorňuji hlavně na plenu v 2. skříni se zástěrkami téže techniky. Dále h o u s e n k o v é, které jsou vyšity bílou bavlnkou a bůstky tak, že každá větévka a stonek vypadá opravdu jako „housenka".

V rámcích na čelné stěně a v protější jedné skříni vidíme charakteristické r o u c h y čili z a v i j a č k y blatské. Jsou to též z bílé látky podlouhlé pruhy (jako ručník) na jedné kratší a as do poloviny jedné delší strany vyšité, jimiž byla po oddavkách nevěsta zavíjena čili čepena.

Každý bedlivější pozorovatel sezná, že v rámcích jsou jednodušší, — to jsou starší, ve skříni pak bohatší — novější. Starší byly vyšity vždy jen jednobarevným hedvábím neb dvěma barvami, nejraději černým neb hnědým beze všech jiných přízdob; za to ale vynikaly krásnými ornamenty.

Novější rouchy nemají tak vkusných ornamentů, za to ale září pestrostí a bohatstvím hedvábí, bůstky a cetkami.

My sběratelé vyšívek jihočeských toužili zvláště jen a jen po rouchách již proto, že rouchy jsou vůbec starší (černá zde vystavená asi 100 r. stará), hlavně ale, že vždy vynikaly nad pleny pěknými ornamenty i sestavením barev. Byly též vzácnější, neboť rouchu měla nevěsta jen jednu, někdy, ba velmi často, dědila se v celé rodině, kdežto plen měla do výbavy vždy několik.

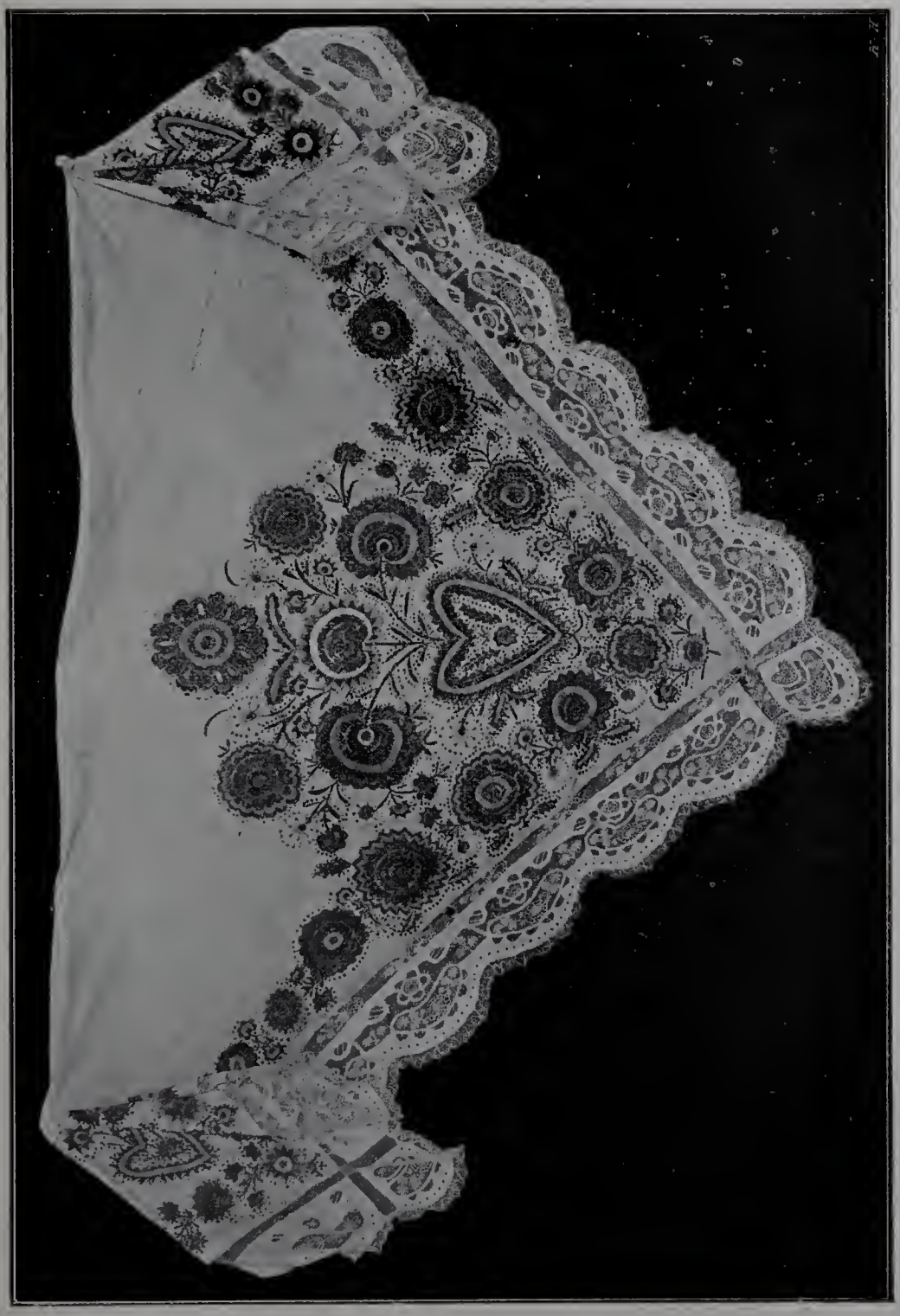

Č. 1. Blatská plena od Dráchova.

Zde jich vyloženo 25 kusů.

Dále vystaveny rozličné blatské fěrtochy. Staré, červenou a žlutou bavlnou neb hedvábím vyšité, nové i starší bůstkové (hlavně, jak dříve upozorněno, skvostné řečické), ano i zcela bílé, šmelcové vejkladky, košile staré se širokými rukávy i novější s úzkými taktéž zdobené šmelcem. Více čepců i vínků se zrcadélky co doplněk k čepení nevěsty. Podařilo se mi získati 100 roků starou, tedy původní korunku, prostředek a vínek blatské nevěsty. Mnoho fáborů a též bro-

kátů ze sukní blatských ano i dětská čepička křestní se zrcadélky vedle kozácké vystavena.

Ku znázornění, jak všech vyložených částí krojových užíváno, oblečeno 6 ženských figurin (3 Kozačky a 3 Blaťačky). Mužského kroje nemohla jsem nikde získati. První léta toužila jsem jen po výšivkách a později nebylo víc

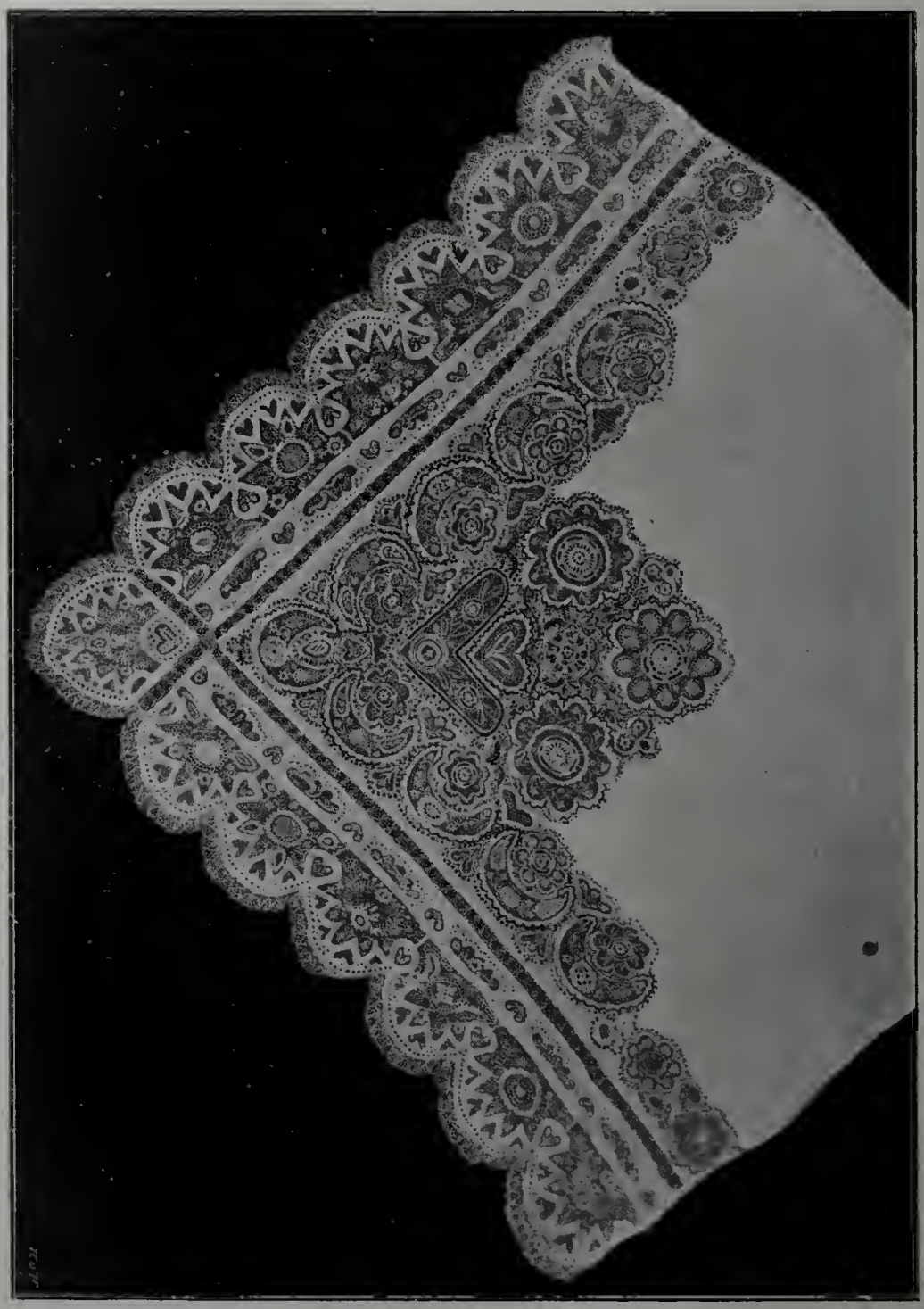

Č. 2. Plena blatská „Řečická".

možno jej nalézti. Patrně asi proto, že mužský kroj vždy i do práce sedláci donosili.

Popíši krátce vystavené figuriny.

Dívka kozácká v bělostném, bohatě prolamovaném rouše vystrojena k muzice. S jakým vkusem! Žádná nynější slečinka nemusila by se styděti za tak pěkný úbor. Co na jedinkém tom obleku práce prolamované, daleko cennější než každý hedváb. Kytle i fěrtoch od zdola až k faldům samá prolamovaná silnice a had, lajblíček červený, brokátový, šátečck tylový přes šíji, vejkladek a nezbytné tvrdé korále zelené zdobí krk. Na čele „holspánek" (černá sametka.)

Hlavu pak zdobí holubinka karmazínem vyšívaná s tvrdými perutěmi, které stojí jak dva „kozí růžky“, od čehož jméno „Kozáci“.

Naproti dívce sedí vážně panímáma kozácká ve „štofové“ „Jiříkovo vidění“ zvané sukni. Fěrtoch má též prolamovaný. Kabátec tmavomodrý, u rukou vkusně pestrou vlnou stahovaný. Na hlavě bílou vyšívanou plenu s „pra-

Č. 3. a) Nevěsta kozácká. b) Nevěsta blatská.

vými“ krajkami, pod bradu uvázanou. Plena uvázána jest přes holubinku. Ani „holspánek“ kšajtle přidržující nechybí.

Nevěsta kozácká. Vypadá skoro ponuře, proto že jest v kabátci. Ale nemohlo býti jinak. Vždyť bývaly svatby o masopustě v zimě a do kostela bylo někdy dost daleko. Sukni i fěrtoch, má z těžkého květovaného brokátu. Poněvadž pak brokát byl velmi drahý, vloženo do předu vždycky jedno pole kartounové „lecos“ zvané, kteréž ovšem fěrtoch pak úplně zakryl.

Hlavní pozornosti zasluhuje výzdoba hlavy nevěsty dosud nikde nepopsaná. Čtyři copy až ve 24 prameny pletené tvoří vzadu mašle, v nich napíchány

jsou pestré růžice ze stužek a lesklé jehlice. Nahoře na hlavě samý pentlík, každý jiné barvy a věnček „dělaný" doplňuje výzdobu.

Blatské kroje jsou zajisté známější, přece však dovolím si na vystavené figuriny upozorniti.

Nevěsta blatská. Kytle, jako vůbec u Blaťaček, těžká mezulánka, zde zelená s pentlí a dracounem, fěrtoch s krásným zvonkovitým ornamentem šmelcem vyšitý, zelený lajblíček. Košile na ramenou i páskách hedvábím vyšitá i bohatý vejkladek kolem krku a granáty v zadu s mašlí.

I hlava blatské nevěsty jest velmi zajímavě vyzdobena. Černý „vínek" uvázán jest přes vlasy nad čelem, s dlouhými vyšívanými konci v zadu mašli tvořící, tak zvaný „prostředek", pod nímž vlasy se ukryly a kolem něho stužka perličkami, cetkami atd. zdobená „pentlík" zvaná, vzadu pod prostředkem bohaté fábory. Z obou stran zapíchnuty byly 2 velké zdobené železné jehlice, jaké též pod pleny nosily, kolem pentlíku šest lesklých jehlic menších. Ovšem že pravé granáty vzadu s bohatou mašlí nevěstě chybět nesměly.

Ženy blatské nosily pleny pestře, krásně vyšívané, uvázané „nahoře" na hlavě v jednoduchý uzel, od něhož jeden konec visel do zadu, druhý do předu nad uchem a jelikož pleny byly často velmi těžké (šmelcem), zapichovaly si silné jehlice (vyloženy v I. skříni) do vlasů pod pleny, aby tyto nepadaly. Nad čelem byly škrobené, takže tvořily oblouček jako stříšku a stínily dobře před sluncem. Těžká sukně, zde fialová, s pěkným brokátem, fěrtoch dvoupolový, bílou a červenou bavlnou vyšitý se zvláště pěknými jehlovými výplněmi, soukenný kabátec, s pestrou pentlí ve výložek složenou, 2 šátky na krku, červené punčochy a pantofle — toť celý úbor.

Pod rouchami stojí ku znázornění rouchou zavitá nebo-li očepená nevěsta. Oblečena jest podobně jako nevěsta výše popsaná a proto jen zavití čili čepení popíši.

K úplnému zavití patřil čepec z bílé látky, napřed vyšívaným květem a krajkou zdobený, která hladce přes čelo se položila. Nad krajkou pak uvázán vínek čili rouška nikoli tak jednoduchý, jako měla nevěsta k oltáři, ale velmi pestře dracounem, perličkami, šmelcem i zrcadélky zdobený, pak celá hlava zavita v rouchu. Začíti musily selky při čepení v žd y koncem u rouchy nevyšitým od levého ucha nahoru přes hlavu a pravé ucho pod bradu a zas přes hlavu vzhůru, takže přišel největší vyšitý květ na rouše pod bradu, kde připjal se špendlíky ku konci vyšívání.

Roucha byla pak napřed rovně přes prsa a vzadu cíp vyšitý jako u šátku.

Nevěsta kozácká čepila se holubinkou pestře vyzdobenou. Prolamované perutě protaženy několikráte červenou, zelenou atd. vlnou a propíchaly třpytivými, třaslavými jehlicemi. Vzadu připjaty 2 růžice jedna mezi perutě, druhá výše na holubinku. Tyto byly ušity ze 3 stuh na sobě (každá jiné barvy), takže vypadaly jako velké pestré jiřiny.

Mimo kroje, které do nejmenší podrobnosti jsou původní, a výšivky, vystaveny jsou též fotografie žen i mužů blatských.

Dále povlaky lůžkové sestavené z rozličných ústřižků výšivek kozáckých, něco keramiky a stůl a židle vypalovaná, ozdobená jihočeským ornamentem, doplňují malou tu výstavku.

Tak jsem aspoň částečně objasnila, co vystaveno. Celá sbírka moje čítá 540 kusů, sotva však se již rozmnoží, neboť bohužel vše v pravém slova smyslu vybrakováno. Projdi celou vesnici a nenajdeš mnohdy ani jediné pleny.

Na sta a sta jich obchodníky posláno do ciziny a nedivme se. Bylo nás tenkráte tak málo kupujících, z počátku v Táboře já jediná, a tolik prodávačů. A kterak mohl soukromník vložiti v to tak velký kapitál? Než přece nás několik zachovalo nenahraditelné a skvostné památky nyní již úplně zaniklých blatských a kozáckých krojů.

Anna Jehličková.

Drobné zprávy národopisné.

Poslední dobu sledovati můžeme velmi potěšitelný ruch v detailních zpracováních českých národnostních poměrů. Je také velice zapotřebí, aby se s naší strany kontrollovaly hojné německé práce o hranici národnostní a také německé vývody o tom, jak v celku se nám vede, kde a jak jdeme ku předu nebo ustupujeme. Z těchto důvodů rádi vítáme podnik, který v Menšinové knihovně pod

souborným titulem „Vývoj a život českých menšin“ vydává uč. J. Šubrt, z něhož vyšly dosud 4 části: 1. Lovosicko, 2. Mostecko, 3. Chomútovsko, 4. Bilínsko vždy s příslušnými národnostními mapami (v Mostě 1908). Na Moravě začal podobnou důležitou práci vydávati red. A. Chytil, jakožto průvodní text k své Národnostní mapě Moravy — ale k II. listu mapy letos vydané text více nevyšel. Zdá se, že příčinou je neúčast veřejnosti, a chápeme se proto rádi té příležitosti abychom znovu poukázali na důležitost, svědomitost a podrobnost mapy Chytilovy, abychom doporučili její odbírání, hlavně všem našim školám a knihovnám. Autor potřebuje nejen uznání ale především hmotné podpory české veřejnosti, aby mohl vydati brzy III. a IV. list. — Konečně dlužno upozorniti na velmi záslužné celkové zpracování národnostního materiálu moravského z posledních 20 let, jež podnikl prof. Ant. Boháč ve 2 výročních zprávách reálky v Uher. Brodě (za r. 1906-7 a 1907-8) pod titulem „Vývoj jazykové hranice, jazykových ostrovů a menšin na Moravě“. Závěr p. Boháčův shrnuje se v tom, že v území německém Čechů od r. 1880 do r. 1900 přibylo o 0·16%, a Němců o tolik ubylo. Naproti tomu v území českém Čechů ubylo o 0·11%, Němců však ubylo o 0·70%. Vůbec Čechů na Moravě přibývá mnohem více než Němců. Němců v něm. území přibylo v desítiletí 1880—1890 o 4·76%, Čechů v českém o 6·13%, a rozdíl ten zvětšil se ještě více v letech 1890—1900, kdy přírůst Němců byl 3·92%, Čechů 8·34%. Slovem: česká část Moravy sílí a zkvétá, německá upadá. Je to nejradostnější zjev v celém našem národnostním boji. Všech Němců na Moravě přibylo v posledním desítiletí jen 1·96%, Čechů naproti tomu 8·49% — přes to, že se kvapně poněmčuje okres moravsko-ostravský, pak Hodonín, Břeclava a Místek. To je zase stín obrazu světlého. Také vzrůst Čechů v něm. území je vlastně jen zdánlivý, neboť je způsoben hlavně Brnem. Jinak se české menšiny v národnostních ostrovech seslabily a udržení jich musí býti také jednou z hlavních starostí národních. *L. N.*

—

O Češích v Porýní a Vestfálsku podává některá data, spočívající ovšem jen na odhadech, P. Fr. Blaťák v brožurce „Z Porýnských missií“. Počítá v diecési Münsterské as 2200 dospělých Čechů a 938 českých rodin. Nalezl Čechy v Obermaxlohu (as 200 rodin, nad 500 dospělých), v Neumühlu (81 rodinu, 180 dospělých), v Niedermarxlohu (35 rodin, 84 dospělé), v Hockheide (200 r., 500 d.), v Hambornu (37 r., 90 d.), v Mörsu (cca 200 r., 500 d.), v Gladbeku (na 100 dospělých), v Bockoltu (21 dospělých), v Hertenu (80 d.), v Hillenu (na 200 d.), v Süd-Rücklinghausenu (19 Čechů), v König-Ludvigu (50 Čechů). Češi jsou tam dělníky (v uhelných dolech) a v tkalcovnách a z části neusazují se trvale, nýbrž dojíždějí (nejvíce z jižních Čech) pouze na dobu letní (?) a na zimu se vracejí do vlasti. Po stránce kulturní zaznamenává o nich P. Blaťák, že jsou většinou smýšlení socialistického, tak že se jeho misií účastnilo jen 472 osob, t. j. necelých 22% všech Čechů v Porýní žijících a z nich ještě bylo 323 žen a jen 149 mužů.

—

Slovenský Týždenník (1908, č. 38.), podává několik dokladů o nespolehlivosti uherské úřední statistiky národnostní. Uvádí výsledky soukromé kontroly oficiálního sčítání z r. 1900 z 19 obcí stolice Pešťské-Pilišské, v nichž odhaduje počet Slováků na 25.880 duší místo 12.870 úředně zjištěných. Mimo to počítá, že je v téžé stolici ještě na 20 dědin čistě nebo značnou převahou slovenských, kde soukromě nebyl zjišťován poměr mezi Slováky a Maďary. Ze všech obcí uvedené stolice pomaďařují se Slováci v jediné (v Rátótě) a vzrůst maďarského obyvatelstva je větší než obyvatelstva slovenského ve dvou osadách (v Asódě a v Rákoš-Kerestúru). Nepoměr skutečného počtu Slováků proti počtu jejich zjištěnému úředně je při tom tak značný, že naprosto nemohl povstati skutečným pohybem obyvatelstva v osmi létech. (Úřední výkaz čítal Slováků v Asódě 490 proti soukromě 1600 napočtených, v Čemeri 1420 proti 3200, v Aukotě 854 proti 2800, v Domoni 422 proti 1120, v Išasegu 1602 proti 3100, v Kerepeši 789 proti 1050, v Malé Šarči 713 proti 800, ve Velké Tarči 720 proti 850, v Rákoš-Kerestúru 1700 proti 3050, v Jači 214 proti 1000, v Čomádě 624 proti 750, v Čuváru 311 proti 550, v Ďurkovcích 244 proti 510, v Pišpeku 755 proti 1200, v Sódě 425 proti 1900, v Boťanech 347 proti 420, v Nové Vsi 250 proti 380, v Rátótě 503 proti 900 a v Židě 847 proti 700.) Všeho obyvatelstva má 19 kontrolovaných obcí 34.766, tak že úřední statistika v nich vykazuje na 37% Slováků a soukromé sčítání na 75%!

Žunkovič a čeští jeho ctitelé i nohsledové. Pan Žunkovič stěžoval si u slovinského historického spolku v Mariboru, že jeho spisů si neváží, jak toho prý zasluhují a že časopis spolkem tím vydávaný přinesl o jednom nespravedlivou prý kritiku. Že prý ho takřka násilím vyhánějí ze sboru slovinských učenců do — německého tábora. Poslední číslo Časop. za zgod. in narodopisje V., 113 sl. odpovídá zcela právem, že vědecká kritika nemůže než zavrhovati jeho spisy a odvolává se jmenovitě na recensi prof. Zubatého v L. Fil. XXXIV., 474, kterou otiskuje v překladě. — Časopis vlast. spolku muz. v Olomouci vesele a bujaře pluje dále ve vlnách Žunkovičovských fantasií. Nejnovější číslo 99—100 přináší anonymní článek „Přírodopisný význam místních jmen" (113—127), kde se otiskují vtipem sršící dialogy pě. β-ovy, kde diletant snadně v prach poráží filologa. Vděčně kvitujeme sympatická slova věnovaná v témže čísle str. 142 našemu Národopisnému museu a též našemu Věstníku, ale mnohem více bychom si byli přáli, kdyby sl. redakce byla se mužně ozvala na naši poznámku č. 2—3, str. 68 a vůbec ráčila věnovati pozornost vývodům předních našich linguistů těšících se velmi dobrému jménu ve vědeckém světě též slovanském, prof. Zubatého a Janka. Ovšem, přísně vědecká přesnost nevyznamenává právě redakci toho časopisu, na př. v témže čísle str. 153—155 oznamuje spis pí. Belović-Bernadzikovské, jehož obšírnou recensi přinesl náš Věstník str. 49—54, jako by jej byla vydala Akademie „Záhřebská". — Pan β koncčně neunavně pod čarou předního našeho deníku obveseluje své čtenářstvo nejrůznějšími nápady, a zběsilou zrovna snahou poslovanštit staré Švýcarsko: jednou zvalo se prý rýnské údolí via mala — výmola, vejmola, podruhé Basilea, Basel, „jsou pouhé přesmyky původního tvaru = palice, palce", Pforzheim = Porječe, Poréčí neb Poříčany atd. atd. Pan β jest takový anαβ v etymologii, že jest zbytečno s ním jednati. Dítěti se těžké problémy nevykládají, neboť nemůže jich chápati.

—

Zemědělské stavitelství. Když jsme v N. V. Č. 1906 str. 223. jednali o lidových stavbách, zaznamenali jsme potřebu, aby Zemědělská Rada postavila se v čelo akci za ochranu starého a podporu nového, rázovitého venkovského stavitelství. Dnes rádi konstatujeme, že bylo naše přání aspoň v druhém bodě splněno.

Český Odbor Z. R. došel k přesvědčení, že jest v zájmu venkova nutno nalézti spojení a přechod mezi moderními požadavky pokročilé hospodářské výroby a rázovitou úpravou a zařízením budov starých, dokud ještě existují. Den za dnem mizejí tyto poslední zbytky minulosti, poněvadž nevyhovují novým potřebám po stránce praktické; nastupují budovy nové, ale zcela nevkusné dle vzoru forem městských a velmi často špatně a neúčelně postavené. Naše stavitelské kruhy, vychované v šablonovitých vzorech staveb městských, nemají jasnou představu o tom, co vyžaduje moderní hospodářství, — a umělecká svéráznost venkova jest jim cizí. Náprava musí vyjíti od nich; proto jim před oči chce předložiti Z. R. plány vzorných budov, na něž vypisuje soutěž. („Venkov" 1908 čís. 166.)

Předem dáno bylo, že v stavebním programu musí se počítati s hospodářstvím různé velikosti. Z té příčiny rozvrhl si český odbor Z. R. hospodářství na 5 typů a soutěž na 5 obdobných oddělení:

1. Dělnický domek pro jednu i více rodin ženatých čeledínů. 2. Domek s hospodářskými stavbami pro 1 *ha* půdy. 3. Hospodářství pro 5 *ha* půdy. 4. Hospodářství pro 10 *ha* půdy. 5. Statek s 20 *ha* polí a luk.

Český odbor Z. R. nespokojil se však touto hrubou kostrou. Šel — zcela vhodně — do detailu a specifikoval požadavky, které se kladou na každý druh plánů vzhledem k potřebě a dislokaci místností. Abych uvedl příklad, co se požaduje na plánech k hospodářství do 5 *ha* půdy, které jest v Čechách nejsilněji zastoupeno (přes 218 tis. statků): 2 světnice, kuchyně s pecí, sklep na brambory, sklep na mléko, v podkroví sýpka, chlév pro 2 krávy, 1 jalovici a 1 tele, chlívek pro 1 prasnici a 2 prasata, řezárna a nad chlévy pícník, kurník, stodola s žentourem, kůlna na nářadí a palivo; hnojiště s žumpou a záchody; zahrádka na květiny, zeleninu a ovocné stromoví. —

Ježto však se druh hospodářské výroby rozlišuje dle krajů, jest nutno, aby se typy dle velikosti krajině akkomodovaly. Český Odbor Z. R. rozdělil okruh svého působiště na 4 oblasti:

1. středočeskou (řepaření), 2. jižní a jihozápadní (polaření), 3. Brdy a Českomoravskou vysočinu (polaření), 4. Krkonoše a Šumavu (luční hospodářství a chov dobytka).

Počítáme-li, že každá tato oblast bude míti svých 5 specielních návrhů budov dle velikosti (i národopisně geografické rozdíly dojdou zde výrazu), získá Z. R. celkem 20 plánů, jimiž má býti staviteli poskytnuto vodítko pro účelné řešení základny staveniště a vzbuzeno porozumění pro rázovitou úpravu. Na návrhy stanoveny jsou odměny per K 4450 pro každou vyznačenou krajinu (celkem K 17.800). Dotace tato jest dosti malá; Z. R. jest si toho vědoma a proto požaduje jen přibližný stavební rozpočet. Vypsání soutěže díti se bude postupně pro jednotlivé oblasti v intervalech jednoho roku; vyžadují to důvody finanční — i, aby interesenti navrhovatelé se mohli připraviti.

Získané plány budou při praxi vždy modifikovány různými okolnostmi jako stavebním místem, majetkovými prostředky atd. Přece byli bychom však rádi viděli, kdyby Z. R. a priori na některé výjimky pamatovala při detailním rozvrhu. Jest jistě na venkově mnoho lidí, kteří jsou odsouzeni bydlit v nájmu. Jsou to nádeníci, řemeslníci, různí živnostníci. V zájmu udržení těchto drobných lidí jest záhodno mysliti na jich ubytování; znám dobře, s jakou těžkostí jest často najíti někde volnou světnici. Rovněž mohlo býti pamatováno na letní byty a byt pro učitele, které jsou velmi hledány — ale buďto nejsou, nebo za nic nestojí.

Jsou zde však také veřejné budovy: hostinec, obecní dům — a škola; na ně třeba obrátiti značný zřetel. Hlavně škola, která svou budovou representuje obci pokrok v obci, bývá však — pohříchu — nejméně účelně, moderně a architektonicky vkusně postavena. Zde jest nejvýše nutno zjednati nápravu. Snad by se otázky učitelských bytů resp. domků a plánů na vzornou venkovskou školu mohl ujmouti Spolek architektů a Zemský Ústřední Spolek Jednot učitelských? —

Konečně tedy přiblížila se pro všechny optimisty i pesimisty doba renesance lidového umění, a nedlouhá budoucnost rozřeší otázku, o níž bylo mnoho disputováno: zda jest možno pokračovat v duchu lidového umění . . .

Miloš Vystyd.

—

Přátelům starého rázu nejen měst nýbrž i vesnic přichází vhod nový vynález impregnovaných došků, jež vzdorují ohni a jsou stejně bezpečnou krytinou jako tašky nebo břidlice. Zevním svým vzhledem neliší se impregnované došky nikterak od obyčejných došků starých. Prvá zkouška s došky z impregnované slámy byla vykonána ve Worpswede, kde se o věc zajímal i proslulý malíř Hans am Ende, a dopadla velmi dobře. Na jejím základě bylo zahájeno jednání s pojišťovnami, aby impregnované došky uznaly za krytbu přiměřeně bezpečnou.

—

Na Opavsku ve farnostech neplachovské a stěborské sbíral letos pro písňovou komisi moravskou p. uč. Ant. Brotan, tenž v týdnu zapsal 116 písní, dosud netištěných.

—

Ztft. f. oest. Vkskde. XIV., 136 zaznamenává z Liptovské stolice pověst, jak vznikla zvláštní ucha čerpáku.

—

Opavský Týdenník zaznamenal, jak na Hradci léčí zařík á vačka souchotě. Dítě souchotami stižené položí na stůl, na kterém leží křížem dva nože. Po modlitbách a zařík ávání, jehož znění Op. T. nezaznamenává, nařízne dítěti ve způsobě kříže kůži na obou hyždích a kůži na zádech. Na to střídou suchého chleba vytírá krev z ran pryštící, při čemž pokračuje v zařík ávání. Zakrvácený chleba posléze spálí.

—

G. Kentenick upozorňuje ve svém stručném referátu o Seyffert-Friedebergově práci „Untersuchungen über die örtliche Verteilung der Verbrechen im deutschen Reiche“, uveřejněném v Ztft. d. V. f. rheinische u. westfälische Vkde, na význam lidovědy jakožto pomocné vědy vědám právním. Mravy a obyčeje lidové, povaha lidu a způsob jeho života mají jistě značný vliv i na jeho kriminalitu. V právních řádech každé společnosti vedle vlivů vědeckých a literárních uplatňuje se jistě i právní přesvěd-

čení lidové. Naopak zákony působí zpětně na lidovou povahu i mravnost. V tomto směru Kentenick činí úkolem lidovědy bádati na př. o souvislosti mezi drakonickými tresty na některé zločiny a zločinností obyvatelstva, zákonům těm podléhajícího po delší dobu.

—

Mladoboleslavské Listy zaznamenávají (v č. 64.), že v Pojizeří obcházejí opětně soukromí sběratelé starožitností, kteří náležejí inteligenci. Předstírají prý, že sbírají pro to které museum; některé kousky třebas skutečně museu darují, většinu a věci nejlepší však nechávají si pro sbírky vlastní, jež časem výhodně prodávají. Zástupcové museí v Mladé Boleslavi, Nymburce a v Turnově zakročili společně u místodržitelství se žádostí, aby svými úřady a orgány činilo přítrž uvedené soukromé činnosti sběratelské. Stejné volání ozvalo se i na sjezdu českých museí. Není pochyby, že bylo by chybou, kdyby soukromí sběratelé schraňovali unica a později je odprodávali do ciziny. Leč spolu nelze upříti, že soukromí sběratelé mají nejednu dobrou zásluhu o zachování památek a o jejich převod do sbírek veřejných. Většina českých museí není tak situována, aby mohla podnikati stálé, hromadné nákupy. Je nucena neshromažďovati duplikátů a variantů, jež mohou najíti dočasně vhodného uložení ve sbírkách soukromých. Jde pouze o to, aby i soukromé sbírky dobrovolně se podrobovaly veřejné evidenci. A to lze nejlépe občasnými jejich výstavkami, k nimž popud a místo by nejlépe mohla dávati naše odborná i místní musea.

—

Městské museum v Rokycanech počalo vydávati měsíčník Brdský Kraj. Tím splňuje program, jejž si vytklo již při svém vzniku: „Museum krajinské má význam zachovatele památek, jež do skříní ukládati nemožno — tradic, jež vymírají s generacemi beze stopy. Museum krajinské má prgramově prozkoumati okres celý v ohledu přírodním, kulturně historickém, národopisném atd.“ Mimo to „Brdský Kraj“ chce býti „archivem osvětové činnosti, chce registrovati kulturní poměry přítomné.“ Z oboru lidovědného podává prvé číslo Königsmarka, „Příspěvek k dialektologii Brd“, Kozáka-Seitze, „Dožinky a obžinky“ (v Ejpovicích, Bušovicích a v Dejšiné; neuvádí, v kterých asi letech zvyk zanikl) a Jaromíra z Hrádku, „Kravské hody“ (zvyk pastýřský na Radnicku).

—

Pracovní komité, jež se utvořilo z kruhů blízkých rakouskému národopisnému museu, chystá vědeckou a uměleckou publikaci lidových krojů rakouských národů. Publikace bude jubilejní; aspoň formálně je připojována k holdovacímu jubilejnímu průvodu krojovému z 12. června t. r.

—

E. K. Blümml počal vydávati (u R. Ludwiga ve Vídni) Quellen und Forschungen zur deutschen Volkskunde. Prvý svazek obsahuje F. F. Kohl, Heitere Volksgesänge aus Tirol. Pro další svazky jsou přiraveny Kopp, Brennenberger Gedichte; R. Kralik, Zur Nordgermanischen Sagengeschichte; Blümml, Studien zum deutschen Volkslied; A. Depiny, Deutsche Volksschauspiele aus Ungarn; R. Zoder, Studien zur deutschen Volksmusik.

—

Antikvariat Gilholfer & Rauschburg ve Vídni (I. Bognerg. 2), vydal velmi bohatý katalog č. 38 „Volkskunde, Folklore“, obsahující 1859 čísel, část to biblioteky předčasně zemřelého bibliografa A. L. Jellinka.

Zprávy o museích a společnostech národopisných.

(Rada Společnosti Národopisného Musea Československého) účastnila se svým zástupcem prof. drem K. Chotkem třetího sjezdu pro ochranu památek. — Musejní rada zabývá se myšlenkou zříditi fonografický archiv pro uchování lidových písní a záznamů dialektických. Za tím účelem podnikla přípravné šetření, zda a jak se jinde osvědčuje fonograf při sbírání národopisného materiálu.

—

V posledních dnech (26—28 září) konal se v Praze sjezd na ochranu památek, jehož se tentokráte účastnily vedle organisací mu-

sejních a kruhů starožitnických i spolky okrašlovací. Jednání sjezdová konala se ve třech sekcích: Sekce archeologická jednala o názvosloví v české archeologii prehistorické (Kl. Čermák), o metodice při výzkumech prehistorických (K. Buchtela), o metodice výzkumů v diluviu (Dr. Jos. Babor), o ochraně materiálu somatologického (Dr. Jindřich Matiegka) a vyslechla Červinkův referát o organisaci prehistorického bádání na Moravě. Odbor památkový po referátech o zákonné ochraně památek v cizině (J. Emler) a o preventivní ochraně památek (Dr. Zd. Wirth) jednal o zákonné ochraně památek v Čechách (Dr. L. Jeřábek), o účasti okrašlovacích spolků při ochraně památek (B. Jedlička-Brodský), o poměru obecenstva k památkám přírodním (V. Svoboda) a vyslechl referát o významu boje za Starou Prahu (arch. Vl. Zákrejs). Organisací musejní obírala se podrobně sekce třetí, kde vedle požadavků přijatých pro resoluci valného shromáždění byla doporučována myšlenka svazu museí a spolků musejních, jakožto sprostředkujícího orgánu mezi jednotlivými musejními organisacemi a založení museologického časopisu jako přílohy, věnované jedině otázkám organisace a správy musejní při některém listě odborném (ing. A. Stocký). Mimo to byly zařazeny do jednání sekce musejní referáty, pokud se týče návrhy F. Zumana o povinnostech kleru vzhledem k ochraně památek a C. Merhouta o součinnosti učitelstva a školy v akci památkové, jež měl vlastně projednati odbor památkový. Valná schůze, která zakončovala sjezdová jednání, měla míti ráz manifestační. Tužby, požadavky a návrhy projednané v sekcích, shrnula po odůvodňujících a vysvětlujících přednáškách dra K. V. Adámka, Dra L. Jeřábka, J. Emlera a Dra Zd. Wirtha v projevy resoluční a podepřela autoritou veřejné schůze sjezdové. Pokud jde o organisaci musejní, resoluce touží po větší jednotě, doporučuje zejména, aby musea vlastivědná byla pokud možno museí okresními, jejichž organisace i správa by byla řešena spolu s projektem památkových rad, tak aby v nich vedle zástupců samosprávných měli vlivné slovo i odborníci. Sbírky měly by býti po pravidlu vlastnictvím korporací veřejnoprávních a kde tomu není, měla by býti učiněna o nich statutární opatření pro případ zániku musejního spolku. Dále bylo touženo, aby okresní musea se starala o publikaci materiálu vlastivědného. Konečně doporučováno zříditi ústřední musejní radu českých museí, jež by jednak vedla společné akce museí, jednak prostředkovala mezi nimi výměnu, kočovné výstavky a pod. Ze sekce památkové sluší uvésti požadavek inventarisace památek a to nejen památek uměleckých a historických, nýbrž i přírodních; zajištění památek úpravou majetkových poměrů nad nimi a veřejnou intervencí (zemským zákonem) na jejich ochranu. Sjezd těšil se poměrně dosti značné účasti kruhů odborných. I oficiálná účast na něm byla pěkná: zástupce své vyslaly zemský výbor království Českého (poslance K. Adámka, jenž účastnil se činně všeho jednání a porad sjezdových s opravdovým zájmem), česká universita, kr. hl. město Praha, ústřední komise pro zachování památek a j. v. Za to širší veřejnost a zejména tisk sjezdu si téměř nepovšiml. Listy, které referují o každém sjezdu odborovém, o sjezdu českých museí buď zprávu vůbec nepřinesly, nebo referovaly několika nevýznamnými řádky nebo opozděně. A přece, nedojde-li podobný projev, jakým je sjezd, pozornosti tisku zvláště denního, manifestační a propagační jeho působnost selhává. Význam věcný ovšem zůstane a jemu věnuje pozornost tisk odborný, jakmile vyjde oficiálná, podrobná zpráva o sjezdu, jež otiskne slovně i všechny sjezdové referáty.

—

Městské museum v Jindř. Hradci počalo (po návrhu řed. dra Ant. Deckera) vydávati tiskem podrobný katalog svých sbírek. Jako sešit prvý vyšel soupis archivu městského musea.

—

Městské museum v Novém Bydžově slavilo ve dnech 17. a 18. října dvacáté výročí svého založení a spolu otevíralo své nově uspořádané sbírky v místnostech, jež mu nyní byly propůjčeny městskou spořitelnou. Spolu konal musejní spolek schůzi, spojenou s přednáškou dra Zd. Wirtha „O ochraně památek".

—

Městské museum v Pacově, vystihnuvši správně poměr místních museí k ústředním, slíbilo — zařídivši své oddělení zemědělské retrospektivy — duplikáty, varianty a předměty, jež by měly značnější význam než lokální, ukládati v zemědělském oddělení Národopisného Musea Československého. — Rovněž Zemská škola mlékařská v Kroměříži slíbila při sbírání materiálu pro svoje mu-

seum školní pamatovati s duplikáty na zemědělské oddělení Národopisného Musea Československého. To třeba vítati tím více, čím chuději — přese všechnu snahu musejní správy — je v oddělení zemědělské retrospektivy representována Morava.

—

Moravský archeologický klub pořádal z jara třetí svoji místní výstavku v Křenovicích u Slavkova s nemenším zdarem, než výstavky prvé, o nichž Věstník již referoval. Výstavku v Křenovicích, jež samy mají jen nad 1100 obyvatel, navštívilo 2000 osob z místa i okolí. Čistý výnos její byl 85·39 kor. Mimo to bylo získáno Klubu několik členů a sebráno 25 archeologických předmětů.

—

V červnu ustavila se Společnost přírodovědeckého a uměleckého musea arcivévody Josefa Ferdinanda v Olomouci. Správu společnosti vede desítičlenné kuratorium, jež se dělí v kurii českou a německou. Působnost členů kuratoria je tříletá. Předseda se dle národnosti střídá ročně. Do české kurie se přihlásilo 52 členů, do německé 12. Prvým předsedou zvolen olomoucký purkmistr K. Brandhuber, místopředsedou primář prof. MUDr. O. Kose.

—

Vlastenecký musejní spolek v Olomouci dle zprávy, podané letošní valné hromadě, provádí nové inventování sbírek archeologických, jichž soupis připravuje pro tisk. R. 1907 ustanovil stálého, honorovaného kustoda-laboranta p. F. Kováře. Sbírky národopisné byly rozšířeny o novou skříň krojovou. Přednášky pořádal spolek dvě. Příjmů měl 18.025 kor., výdajů 7.785 kor. Fond stavební dostoupil 65.889·99 kor.

—

Na výroční valné hromadě Slovenské muzeálnej Společnosti v Turč. sv. Martině, při níž byla odevzdána veřejnosti nová musejní budova, byl zvolen předsedou P. Štefan Mišík, administrator v Hnilci. Museum pod novou střechou čeká velká práce roztřídění a vědeckého seřazení nashromážděného materiálu, jež bude vyžadovati nejen práce z ochoty, nýbrž celou sílu musejního úředníka. Proto byl přijat návrh výboru o utvoření úřadu musejního kustoda.

—

Městské museum v Opavě mělo koncem roku 1907 inventárních čísel 4710, z nichž bylo 361 nového přírostu. Návštěva musea byla 818 osob.

—

26. července byla zahájena v Perninku u Jáchymova prvá výstava krajek a vyšívek rudohorských.

—

Ve výroční zprávě Moskevského veřejného a Rumjancovského musea za r. 1907 (Moskva 1908) čteme též zprávu o činnosti Daškovského etnografického musea i oddílu pro cizí národopis při tomto museu. Opakují se tu stálé stesky na nedostatečné prostředky, které nedovolují ani žádoucí sestavení systematického katalogu pro nedostatek personálu ani náležité doplnění sbírek, zvláště opatření pomůcek literarních. Proto nebylo možno na př. ani náležitě opraviti figuriny přes 40 let již staré a i nové figuriny možno bylo dělati pouze z domácích prostředků. Není peněz ani na opatřování, ani na opravování sbírek. Ani na podpory soukromé není nadějí. Sbírky se ovšem dosti hojně navštěvují, zvláště o svátcích a vůbec, kdy vstup jest bezplatný. Ale při těsných místnostech zastavených skříněmi nelze mysliti na nějaký výklad, jak zpráva připomíná. Ostatně se při takových všeobecných návštěvách nikdež výklad nepodává. Pouze ve dny, kdy jest vstupné, dopouštějí se výpravy hlavně školní a těm také se opatřuje výklad. Při všech těch nemalých obtížích byla přece provedena reorganisace sbírek, jak ji ředitel Musea N. J. Jančuk již před 10 lety promyslil, uspořádáno nové, opravené a doplněné vydání „Průvodce po národopisném museu“, neboť poslední jeho vydání z r. 1905 nákladem 3600 ex. se vyprodalo. Průvodce tento sestává ze dvou částí: I. oddíl cizího národopisu, II. Daškovské museum národopisné (Rusko a slovanské země). Každému oddílu předeslán historický náčrtek jeho, přidány podobizny mužů zasloužilých o ně. Darem přibylo ok. 280 předmětů mimo knihy. Zakoupily se za celý rok pouze 4 předměty (jeden kroj) za 35 rublů.

Vychází péčí publikační komise Společnosti Národopisného Musea Československého, nákladem Společnosti NMČ. a za vydavatelství a odpov. redakce prof. dr. J. Polívky. — Papír ze skladu České společnosti pro obchod a průmysl papírnický G. Wiesner, Duffek & spol. v Praze. — Tiskne Alois Wiesner, knihtiskař České Akademie císaře Františka Josefa I. pro vědy, slovesnost a umění v Praze.

— I že udělá ųšeno! — Jo, to neni tak lechký. Tak mu udala, že ten a ten čas má přijít nahoru k Hejšovině, a musí tam od jedenácti do dvanácti stát, ale tíše. No tak šel, stoí, ale nebylo to k vydržení. Najednou skály se dokola sypou, takový řvani a větrnice hrozná, aš se děsil a vomdlel. Ta ho našla a poųdá: Veďala sem, že to nevydržíš. Vidíš, musim dlouho čekat na svý vysvobozeni.

* * *

Poznámka. Pouhé trosky. Strasti a muka rekovy vypisují se obyčejně úplněji. Rek (aneb rekové, když jest více zakletých panen) musí podstupovati muka a hrůzy mnohem delší dobu, v některých povídkách jen tři dni (noci). Романовъ VI., 462, č. 52 Dobšinský Slov. pov. VI., 19 Gaal-Stier Ungar. V. M. 40, Wisser Ostholstein. V. M. 51; devět dní Strohal Hrvat. nar. pripov. II., 58 a delší tři leta a tři měsíce Zbornik za nar. živ. jenž Slav. X., 198, tři leta Wolf, Deutsche H. M. 127; sedm let Pröhle, Mär. f. d. Jugend 149, Schambach-Müller, Niedersächs. M. 280 č. 13.; dvanáct let Wolf, D. H. M. 344.

XXIX. Slaųná premicie.

Byl jeden chlapik chudýho rodu, rodiče ty mu zemřeli, a neveďal, co si má vybrat za řemeslo. Tak že bude chodit s písničkama. No šel, aš takle přišel do kupeckýho krámu, a tam mněli holčičku. De do síně a začne spívat. A dyš byl u konce, ten spjeų se holčičce túze líbil, a poųdá: Tatinku, maminko, ale tohohle hošička si tu nechme, von umí tak spíųat. A tak si ho nechali. No dyš byl vječí, chlapik vyrost, pomohal, dělal kupeckýho mládence, a rodiče viďali, že to je pořádnej človjek. Tak stář uš byli, co dělat, tu ceru mu dali. A dyš zemřeli, ty vostali sami dva, a tak dobře se im vedlo štěsti, že lidu tam chodilo pořát dost. Ale vynašly se zlý jazyky, že von nic neskusil, že je vyválenej na peci. Tak poųdá svý manželce: Pudu do svjeta, aby mi nic nemohli vyčítat.

A tak šel, příde do jednoho kupeckýho domu, že jesli by potřebovali mládence. O že jo, tak tam vostal. Dobře vážil, mněřil, a tuze lidu se tam hrnulo. Uplynul rok, dva, deset, a von poųdal, že uš se vypoví ze služby, a pude inam. No ten ho zdržoval, že mu dá hodnou mzdu, tak vostal eště deset let. Teď ale že přec jen pude, no von poųdá, dyš chcete, zdržoųat vás nebudu, a dal mu velkou mzdu a propustil ho. Na cestu mu dal eště tři napomenuti: aby se nevyhejbal mejtu, jakou mírou bude mněřit, takovou že mu vodmněří, a zlost aby vodložil na druhej den. S tím šel domu.

Příde do bydliště, ale nešel domu, šel do příbuznýho hostince na večeři, a že tam vostane do rána. Tak dyš bylo po večeři, poųdal hostinskýmu, aby byl tak dobrej, a pučil mu flintu, že pude do zahrady na ptáci. A teď šel, de se podivat domu, voknem, k manželce, a vidí, že se škrtí s mládencem, a zroųna se rozhorlil, že by držala s jinejma. Tak chtěl střelit do nich voknem. Ale spomněl si na napomenuti, že má zlost vodložit na druhej den, a nestřelil. Příde spátky, zased ke stolu, a hostinskýho zavolal a poųdá mu co viďal, že tam a tam se jedna žencká škrtí s mládencem. Hostinský vodpoveďal: Jo, vona mněla muže s chudýho rodu, a

aby něco skusil, vodešel do svjeta. A dyš vodešel, narodil se jim synáček, a dyš byl dospjelejšího roku, máma ho dala na kněžstvi, a teď je vysvjecenej, a přišel domu. A ten den má mít premicii. Tak von čekal, že aš bude premicie, že pude domu. A dyš byla, koukal hodinu, aby dal pani vedět, dyby taky moch bejt při veselosti, že je hojně vobdaruje. Bylo mu to dovoleno. A dyš byli u tabule, každej vypraŭoval ňákej příbjech. Tak dyš přišlo na něj, poŭdal šeno vod prŭního počátku vod chasenskýho mládi, aš co vodešel vod manželky. A teď vytách snubní prsten, vokázal ho, a vona poznala, že to jeji muž. Žáná veselost nebyla tak slaŭná jako tenkrátejc.

* * *

Poznámka. Tato povídka náleží do cyklu látek o třech radách a jest nesmírně rozšířena po literaturách středověkých, hojně vypravována v kazatelských sbornících a odtud pronikla do tradic lidových. Srv. Juan Manuel El libro de los enxiemplos del Conde Lucanor. Text und Anmerkungen . . . von Hermann Knust 369—380. Gonzenbach č. 81, II., 252-4, Zeitschrift des Ver. f. Volkskunde VI., 169—171. Národop. Sborník I., 142 č. 8; II., 96 č. 9; 109 č. 19; III., 112 č. 15, 16. Извѣстія отд. рус. яз. и слов. XII., kn. 3. str. 379, 382. Národop. Věstník II., str. 105 č. 18.

V naší povídce připomínají se též tři rady, ale pouze podle třetí se řídil rek; o obou prvních neměl ani příležitosti uvažovati. Našel doma synka před primicí, pod. v maloruské versi ze sev.-vých. Uher, Етногр. Збірн. III., str. 168 č. 16, jen že tu byli dva synové místo jednoho, silně zkráceně ve východoslovenské versi ze Zemplín. stol. Czambel 367, § 188; pod. u Slovinců v jižním Štýrsku Fr. S. Krauss SM. Südslav. I., 286 č. 68, kde byla člověku udělena jediná pouze rada, jsou rovněž dva synové primicianti. Podobně také v jiných německých a italských versích nalezne muž doma u ženy syna — kněze, srv. Knustovy poznámky str. 380. V řadě jiných versí nenalézáme ovšem tento drobný rys, jak není ve sbírce Conde Lucanor-a, tak není na př. ani ve velkoruských versích u Afanasjeva č. 191 var. *b*), kde nalezen jeden mladík, č. 192 var. *a*), *c*), kde nalezeni dva mladíci; ani v ajsorské versi Сборн. Матер. Кавказ XVIII., odd. 3, str. 96 č. 5.

Co se týče rad samých, které jsou dány v kladské povídce rekovi na cestu, to pouze třetí vyskytuje se ode dávna všude. Ostatní dvě jsou víc méně chatrné obměny rad udílených v této látce. 1. „aby se nevyhýbal mýtu“ připomíná starou radu středověkých versí „Nunquam viam publicam dimittas propter semitam“, aneb jak to zní v anglické povídce z počátku 18. stol. „take care not to yield to leave an old way for a new one“, pod. v italských a j. versích se vyskytuje, aneb v provensalské „vol vždycky rovnou cestu“.

Druhá rada „jakou měrou bude měřit, takovou že mu odměří“ odjinud mi není známá.

XXX. Vo třech bratřich.

Byl jeden otec, a ten mněl tři synové. Mněli statek, a ten otec uš byl stár, tak by to byl rád někerýmu předal. Nejstarší ten se menoval Franta, druhej byl Tonda, a nejmladší tomu řikali Honza.

Tak jednou táta poŭdal tomu nejstaršímu: Nic platno, uš na tom pracovat nemožu, najdi si nevjestu a ujmi to. No tak milej syn se vo to

staral, aby to ujal. A dyš uš byl tak daleko, že mněla bejt kapulace, přišla válka, a milej syn musel narukovat, a žáná milost nebyla, vo něj přišlo, a musel pryč.

Teď tam byl ňákej čas, no tak museli hospodářstvi ty dva doma víst. Ale netrvalo, za ňákej čas přišlo vo toho druhýho, musel taky na vojnu. Otec neveďal co dělat, zas ten byl pryč, no tak si stejskal. Ale Jenik si to hleďal tak jako nejstarší, šemu rozumněl na poli, tak co bylo platno, otec byl spokojen, že má aspoň toho doma. Dyš na tom posledním to vostalo, tak otec mu poudá: Já ti povim, tam ty sou na vojně, tak ty si vyhledej ňákou nevjestu, a statek dám tobě. — Tak jo!

Byl blísko soused, rychtář, kmotrovali si, mněli tam ďoučata. — Inu táto, já teda vim, kerou si vemu, rychtářovu Lídu. — No dobře, vem, možeš tam jít a zeptat se. Jenik tak dalece nebyl zvyklej do svjeta, ani do hospody nechodil, no ale šel teda ke kmotroj. Teď jim bylo diuný, co chce. No von beze ušeho poudá: Kmotřičku, já k vám du, dybyste mi dal Lídu. — Hm, to snad ne. — Jo, že mu otec poudal, be-ženský že to nejde. — Inu dyš to je takový, co platno, jesli bys ho chtěla, řekni. — Prej že jo.

Tak Honza přišel domu: Táto, uš to je dobrý, uš sem tam byl, a Lídu mi připoveďal.

No tak dobře, chystali se ke svarbám. Teď ale f ty válce přišlo vo Jenika taky, že musí narukovat. Tak otec byl sám jako kůl, co je dělat, starej byl, teď tu neni žánej, a bylo konec. Tak si daleko stejskal, aš se uvázal.

Dyš to uš ňákou dobu trvalo, že dobytek nic nedostával, řvou, teď kmotr poudá: Lído, di tam, jesli dal dobytku, stůně-li třeba, tak mu pomož. No jo, vona tam příde, a nemože dál, zauříno. De spátky a poudá: Maj tam zauříno. — Co to, kam pak by vodešel, kde von je? Napadlo ho, že šel za tejma synama. No prej nic platno, dobytek chce žrát, musíme se tam dostat. Do statku se dostali, a teď viděj, von na prostřed sednici uvázanej. Tak člověkem pryč, statek se zauřel, vobec se vo to vobstarala, aš co přídou hoši z vojny. Zatím to zauřeli, a zatim to nechali tak stát.

Tak hoši byli šeny na vojně. Teď teda dyš tam sou, Tonda veďal vo Frantoj, ale Franta vo žáným. Myslel, ty že sou doma, tak neveďal vo druhejch žánej.

No dobře. Teď na toho Frantu přišla varta. A kdo na ní stál, žánej to vydržet nemoch, každýho to rostrhalo. Nejhůř bylo vod jedenácti do dvanácti hodin. Tak přišel na něj duch, ale poudá mu: Jen se neboj nic. Ale co se čekávaj v čekance, ty uš ho nečekali, že příde. Ale dyš jeho chvíle přišla, že mněl bejt za-spátky, naurátil se šťastně. To bylo divení: Co to, že tys přišel živej?

Teďky zas mněl druhej nastupovat na vartu. Ten ho prosí, aby šel zasejc von místo něho, že mu dá peněs, co jen bude chtít. Tak Franta si myslel: Co bych nešel, dyš mi tolik dává. No tak dobře, na vartě stoí, a duch přišel zasejc, a poudá mu, jesli ví, kerej von je? Že neví, ale že se bojí smrti. — Jen ať se nic nebojí, že se mu nic nestane. A aby veďal, kerej von je, dnes že mu to neřekne, že zas druhý kamarádi budou chtít, aby šel za ně.

S veselou mysli se naurátil. A na kerýho to ustrojili, ten zas přišel a prosil, aby šel místo něho, že mu dá eště víc. Ale milej Franta ďál jakoby

se bál, a ty vojáci to byli ušecky víc, chudý nebyli. No tak jesli mu první dal pěkný peníze, tenle slibuje eště lepší. Ale Franta že nepude, šak mu vostatní kamarádi našeptávaj, aby rači si krk šanoval. Ale ten mu poudá: Co za to chceš? Tak mu to přeci nedalo: Co dáš? — Že tolik a tolik. No dával dost, tak že pude.

Duch přišel zas, a teď dyš tu byl, nechá se mu znát, kerej je, a že za tu poslušnost mu dá něco na památku: takovej klobouk, dyš ho na hlavje zatočí, že se vocejtí, kde si přeje. Tonda že je v tom a tom mněstě, tomu ďám pytliček, s toho nebudou peníze nikdy ubejvat. Jenik, ten je zas tam a tam, tomu že posilá tule hůl.

Teďkom dyš ty tři vjeci mněl, pomyslil si, že by chtěl tak, aby se sešel s bratřima. Netrvalo malym vokamženi, a ušecky sou tu. A jak byli sejitý, dal jim ty vjeci: tule ty máš pytliček, tule ty zas hůl, a tohle já.

Teď dyš byli pohromadě, tak jim nezáležalo, kde si vinšovali, hned byli, peníze mněli, na penězich jim nescházelo. Inu tak si koupili pjekný šaty, vojanštinu schodili a byli vod vojny fraj. A co chtěli, tak ďáli. Inu tak svjet zvandrovali, a ani neveďali, kde sou. Přídou na jednu hospodu a ptaj se, co tam novýho. Ten hospodský poudá: U nás je jedna princezna, a ta, dyš by tak se k ní vynašel, kdo by ji vobehral, že si ho veme. — A eště žánej takovej nepřišel? — O jo! a mněli peněs dost, a tak si myslili, že ji stačej. Hrali ve dne v noci, ale netrvalo dlouho, přecejc princezna vydržala dýl. A tak peníze mněli pryč. Ty mu teda poudaj, to že by veďali, kerej by se s ní potejkal. — A že jo? — O jo! — Tak že jesli by jim bylo přáno, že dá na zámek vedět.

No princezna hned vskázala, ať se takovej vynajde. Tak Franta si vzal pytliček a de. Ty dva vostali na hospodě, a peně(z)-si nasypali, co mohli.

No Franta se hned vodebral k milý princezně, prauda, pán to byl, hned ho pustili do jeji paláce. — Ty že bys se mnou hrál? — Že jo! Tak dobře, tadyhle že se posaděj a začnou. No hráli uš jeden den, jednu noc, dva dni, mezi tim přestali, zasej byl čas k jídlu, a princezna si myslí: uš musí mít peníze vytahaný. Ale začnou zasejc, sou v hrani, to bylo uš třetí den. Teď milá princezna dávala pozor, že von pořád šahá do jedny kapsy, bylo ji to diuný, nešlo ji do hlavy, hde to bere? Tak dyš byli u jídla zas, zavolala si komornou a poudá ji, aš ponese piti ji a jemu, ať mu tam něco ustrojí, aby ho mohla uspat. No ta to provedla, a do jeho sklenice ustrojila. Dyš ji mněl vypitou, milej Franta usnul tak daleko, aš neveďal, kde je. A milá princezna, co von spal, a veďala v kerý kapse ho má, pytliček mu vytáhla, a jakorát takovej tam dala. Dyš přišel k svýmu, že zas budou hrát. Šli zas do hry, začnou, teď von šláhne, ale peníze žáný, pytliček žáný nedával. Princezna brekne: Platit! platit! Franta vostal zmatenej, že uš nemá. — Ahá, takovou na mně! máte něco jinýho neš peníze! Do žaláře s nim! Franta prosí, ať ho propustí, a že ji dá něco inýho. — A co? — Inu takovej klobouk, kde si jen vinšuje, že hned bude. — A máš ho? — To že ho nemá, dřívejc musí na hospodu, a tam je kamarád, a že má takovej. Von si ináč nemyslel, jen sem klobouk dostat, a že by se vysvobodil.

Tak ta princezna nechala zrouna svý služebnici poslaný, ať milýho kamaráda přivedou. No tak Tonda přišel, ale vona mu hned klobouk vzala a poudá: Aha, ty seš taky takovej podvodnik. Mněl bejt taky hnedle do žaláře vsazen, ale prosili, že maj eště hůl. — A kde? — Na ty hospodě. Tak byl předvolanej poslední, Jenik, a tak si myslel, že sou ušeny stracený,

dyby rači byli na vojně, zasejc by mohli bejt lidima. Hůl dostala, ale uš ji Frantoj nedala, a sama prubuje, jak ji řek. Ťukla třikrát do zemně, a hned tu bylo vojska náramně. Že co si poroučí? — Nic, aby je viďala. Tak vojsko se stratilo.

Tak teď mněla šeno, a viďala zlej oumysl toho Franty. Vsadila ho do žaláře, a ty dva vyhnala. Byli holí, co teď počnout, co dělat? Šli, a hledali si po vesnicich práci. Hledaj tak daleko, dokuď jim eště peníze stačovaly. Šude je vodbyli, že takový nepotřebujou. Tak se rozdělili, a každej šel do svjeta inám. Jeden neveďal vo druhým.

Honza taky chodí, a hlásí se na jednom místě, nebyla to vesnice bohatá. Povidaj mu: V naši vesnici nemáme nikde pro tebe místo, leda bys chtěl za pasáka, s celý usi pást husy. — Ale že jo. Dyš mněl předpověděno to, pas husy, a rozmejšlel, jaký mněli štěsti, a teď musej vjek ten takle protrácet. Stejská si, a žene husy po ty usi, aš příde k jednomu sadu vovocnýmu, a tam byla bouda. Vovoce ušude překrásný po ty áleji. Tak si myslel: Jak pak bych to uďál, dybych si moch jedno jabko utrhnout, aby mně žánej neviďal. Vohlídne se, a hlídače nikde nevidí. Tak popadne jednu hrušku, a začne kousat. Byla túze dobrá, a dyš i í, koukne do boudy. Nebyl tam žánej. To já prej tam vlezu, aš ji snim, utrhnu si eště.

Ale dyš milou hrušku dojed, vyrostly mu na hlavje rohy. — Muj trůne! teď sem připravenej, je ze mně zvíře! jak poženu domu! I napadlo ho: Ale houby, sním eště jabko, snad dostanu vocas. No dobře, jabko sní, a teď rohy se mu začaly hejbat a spadly. Teď rozmejšlí, jak to províst. Hrušek a jablek si natrhal, a žene domu. Spomněl si na bratra žaláři. Tohle je dobře! hrušky a jabka zachoval, vypovjeděl se s práce, že musí pryč.

Touží tak daleko, aš přivandroval šťasně k mněstu, co byl Franta v žaláři. Dyš tam přišel, koupil si tablet lacinej, vyloží hrušky u rezidence, kde se procházela ta princezna. Stoí tu tak dlouho, aš se dočkal, že princezna vokolo de. Hrušky se ji túze zalíbily. Koupila si. Teď Jenik si myslí: naroustou-li ji taky rohy, je výhra. No tak dobře, princezna příde domu, hrušky požívá, a jak je snědla, nemohla ani dveřima, jaký rohy ji narostly. Byla z ní taková svině, a po celým mněstě hned se to rostrousilo.

Pasák se skoval, aš jak to dopadne, a byl tíše. Teď princezně přijížděli doktoři s celýho svjeta, ale žánej nic nesved. Dyš začli tim hejbat, bolalo, chtěli řezat, nešlo to.

Tak Honza se hned hlásil, že by ji pomoch. Bylo ji to přednešený, že se takovej vynašel. No, dyš ji prej pomože, že mu dá za to celý mněni. Honza byl hned předvolanej, kouká, ale poudá, že to neni možná, masti na tohle že stojej túze mnoho. No dyby na tom záležalo, že má sáček, a jak do něj šláhne, peněs dost, a porátej peníze se v něm držej. Tak mu sáček dala. Jo prej, to že neni dost, ty masti že prodávaj túze daleko, ani za sto let že by tam nedobjeh. Tak mu poudá, aby byl be-starosti, že má takovej klobouk, jen s ním na hlavje zatočí, a vocejtí se, kde chce. Tak mu klobouk dala. Ale von poudá, že neni eště ístej smrti, dyby na něj někdo vyšloupil po cestě. O, to že má hůl, dyš s ní třikrát ťukne do zemně, bude mít hned vojska regmenty.

Teď dyš mněl i hůl, ptá se princezny, že co za to dostane? — No dobrou vodmněnu, jen dyby to pořidil. Tak Honzik si myslí: chvala pánubohu, jesli sme šeny na živje, zasej se sejdeme. Šel do mněsta, koupil si dochtorský šaty, a šeno co potřeboval, žičku, struhadýlko, a zasej de

k princezně. Ale teď poudá, to že neni samo sebou, tyhle rohy, to že musela někomu uškodit, von že to pozná, dřiu neš ji bude meducíny dávat.

Tak se přiznala, poudá, že s jednim hrala, a jakým falem ho vošidila. Že sedí vježi. Tak ho musela hned propustit, a eště vostatní hráče, co ich tam bylo. Potom Jenik rostrouhal jabko na moučku, a po žičce ji dává. No dyš ji dal pruní, prubuje, roch se eště nehejbal, bolalo to. Po druhý uš se hejbal, a po třetí sám vodpad. Tak ji pomoch, a dyš byl puštěnej, zasej se šeny sešli, a teprva byli slauně živi aš do smrti.

* * *

Poznámka. Pohádka naše náleží do okruhu látek o Fortunatovi a sice do toho, kde krasavice hrající v karty se svými nápadníky oklame ženicha o jeho divotvorné předměty. Srv. Gonzenbach II. 223 č. 31 Zeitschrift d. Ver. f. Volkskunde VI., 71; Cosquin Cont. pop. de Lorraine I., 123 sl. Аѳанасьевъ č. 113 b, c.

Z českých jest zvláště podobná moravská z okolí sloupského Č. Lid VI., 194. Nejstarší dostal divutvorné věci od jakéhos ducha že stál na vartě, kde to žádný nemohl vydržeti, každého to roztrhalo; dostal je pak nejen pro sebe, než pro své bratry kteří byli jinde na různých místech. To jest patrně porušeno. Částečně podobné jsou některé verse německé v. Cosquin I. 125 a úvod Cosquin č. 42. Jinde dostanou je bratří od stařeny, která se směla ohřáti u jich ohně, v jedné německé Pröhle K. V. M. č. 27 a v lotrinské Cosquin č. 11. U Menšíka 223 č. 15 dědí je synové po svém otci jak v knížce o Fortunatovi a v některých versích italských a v německé z Tyrolska viz Cosquin I., 125-6. U Sedláčka II., 38 sl. č. 6 ukradl je rek loupežníkům, jichž hovor byl na straně skryt vyslechl, pod. Czambel Slovenská reč 314, Gonzenbach č. 31 a též Wolf D. H. M. 16.

Klobouk přenášející pána podle přání jest místo obyčejnějšího koberce aneb pláště, než připomíná se již v knížce o Fortunatovi vytištěné r. 1530 v Augšpurce a tak i jinde, v. Cosquin č. 11. Místo toho bývá prsten Sedláček II. 42, pás Menšík 223, Czambel 314. — Holí když fukne, svolá náramnou sílu vojska: to bývá místo píšťalky Menšík 223, Český Lid VI., 194, Czambel 314, Cosquin č. 11, po případě rohu Grimm III., 202, trumpety Curtze 34, aneb obyčejnějšího klobouku, jako Kulda III., 43.

Ostatní část povídky vypravuje se zcela tak, jak obyčejně a nedává podnětu k zvláštním poznámkám. Jen to třeba vytknouti, že vlastní rek, který s princeznou hrál v karty, byl uvržen do vězení, a princezku vyléčil nejmladší bratr, když nejstaršího pustila ze žaláře. Č. Lid VI., 194 nevypravuje, že byl vlastní nápadník uvržen do žaláře, a oba ostatní bratři nijak nezasáhli do děje, pod. Cosquin č. 11., Ve versi vytištěné ve sbírce Kuldově III., 35—46, č. 3. tři vojenští sběhové měli v zakletém zámku vysvoboditi tři zakleté ženy, matku s dvěma dcerami tím, že po tři noci hore znakem leží a nepromluví slova přes všecka pokoušení. Dva starší, strážmistr a desátník neodolali pokušení, než promluvili a byli proto na čtyři kusy roztrháni. Jen prostý voják vydržel statně všecka muka, odolal všem nástrahám a pokušením, a tak zámek celý vysvobodil. Na jeho prosby byli oba jeho soudruzi oživeni, a dostali pak, on sám míšek s dukáty nevyprazdňující se, strážmistr klobouk: „když si ho posadí na hlavu, kolik vojska chce, hned k službám mu stojí," a desátník plášť činící neviditelným. Voják hrál s královnou v karty, oklamán o míšek, vypůjčil si plášť desátníkův a potom klobouk

strážmistrův, ale o všecko byl obelstěn. Voják našel hrušky, aby jimi ukojil svůj hlad: „jak do jedné zakousnul, ostal na místě chlupatý jak medvěd", pak jablka, „když do jednoho zakousnul, hned ztratil chlupy a zůstal čistý". Voják pak vyléčiv princezku pomocí jablka, stal se jejím manželem, a vrátil po svatbě klobouk strážmistrovi a plášť desátníkovi. Jiná povídka, v Telči na Moravě zapsaná, Pohádky a pověsti našeho lidu str. 44, č. 19, má úvod podobný jak naše kladská. Nejmladší ze tří bratří, též prostý voják, po tři noci stál na stráži, kde strašilo, střelil do blížící se postavy a tím ji vysvobodil: dostal od ní darem 1. míšek s penězi, 2. čepičku, činící neviditelným a 3. trubku, „na kterou když zatroubí, bude míti vojska, co jen bude potřebovat". Tu běžný motiv o potrestání zrádné královny vypadl. Když byl voják o míšek obelstěný uvržen do žaláře, svolal pomocí své trubky vojsko, které začalo hrad dobývati, aby ho vysvobodili. Královna viděla, že je zle, pustila ho z vězení, vrátila mu míšek, a když viděla, jaký je chlapík, nechtěla už ani třetí den hráti a vzala si ho hned za manžela. Své čepičky vůbec náš rek neužil; bratří jeho nijak do děje nezasáhli.

V slovinské versi B. Krek Slov. nar. pravljice in pripovedka str. 109, č. 49 jsou jednotlivé motivy zpřeházeny, jmenovitě jablka působící nesmírnou hubu, znemožňující mluvu, a hojící hrušky poznal dříve, než zrádnou princezku, která si ho vzala, neboť nemohla ho v kartách obehráti, ale pak vyhnala odejmuvši mu jeho divotvornou kabelku, kterou byl dostal od rodičů hada, když ho nakrmil a donesl do jeho domova. V západopolské versi Mater. antropol.-etnograf. IV. odd. 2., str. 244 č. 16 dostali tři vojáci za to, že pět let sloužili v zakletém zámku, 1. peněženku, která byla stále plna zlatých peněz, 2. proutek, kterým když udeří o zemi, svolá vojska, kolik chce, 3. kabát, v jehož jedné kapse byly hrušky, měnící člověka v kozla s ohromnými rohy, a v druhé jablka, vracející lidskou podobu. Potom začal první hráti s vyhlášenou princezkou v karty, atd., jak obyčejně se vypravuje, beze zvláštních obměn. — Podobně dostali také v jedné německé povídce Schambach-Müller, Niedersächs. S. u. M. 310, č. 26 tři bratři 1. peněženku nevyprazdňující se, 2. roh svolávající vojsko podle vůle, 3. plášť přenášející. Dále jak obvykle.

Lépe než v naší kladské povídce, vypravuje se úvod v rumunské Ausland XXIX. (1856), str. 716. Tu voják stál na vartě u domu, do kterého přicházel čert. Nebál se, ba vystřelil na čerta. Ten prosil o smilování a dal mu měšec peněz nevyprazdňující se a klobouk, ze kterého se vysypalo tolik vojáků, kolik jen chce, když jím zatřese. Voják o svůj měšec okradený od princezky, která ho nemohla obehráti, ohlásil císaři vojnu. Než i tu ho opustila princezka. Ostatek vypravuje se, jak obyčejně.

Ruské verse se odchylují v jedné, z Archangelské gub. Аѳанасьевъ č. 113 b), našel sběhlý voják podle snu v jistém domě karty „одно-золотныя", stále vyhrávající, a měšec peněz nevyprazdňující se. Povídka patrně v kruzích vojenských zpracovaná, rozšířena jest motivy cizími, jichž možno tu pominouti. Princezka opila vojáka, který se pro své karbanické umění dodělal přízně královské a mezi tím se stal ministrem i vladařem, za nepřítomnosti královy, zázračné karty spolu s měšcem mu ukradla i dala vyhoditi do hnojné jámy. Následuje obvyklý motiv s jablky, působícími rohy. Svých divutvorných věcí domohl se „doktor" ještě pomocí prutu měděného, železného a dřevěného. Druhá verse ib. č. 113 c) začíná připomínkou o carevně-karbanici a doktorovi, který měl čapku-nevidimku, nevyčerpatelný měšec a hůl: když jí udeřil, zjevili se mu tři sluhové, plnící každé jeho přání. Jich

pomocí pořídil proti královskému paláci, jiný palác plný hudby a písní. Všecko prohrál i čapku i hůl, když byl spit a o měšec svůj okraden. Pomohl si pak pomocí jahod, po černých vyrostou rohy, po červených jest tělo chlupaté, po bílých stane se ještě krásnějším. V jiných versích jsou motivy více zpřeházeny, v. Аѳанасьевъ I., 332 pozn.

* * *

Václav Holub v Jakubovicích. Mladší nájemce panského statečku. Taky drvaří. Má německou dvoutřídku v domácí vsi. Zná po matce něco písní lidových vzácné hodnoty (odevzdal jsem je komisi pro čes. píseň), a taky pohádky; pokud se pamatuje, sdělil mi všecky.

XXXI. Vo Popeličce.

Byla jedna máma, a ta mněla tři cery. Dje, ty byly tak do svjeta, ale třetí se držala jen doma. Dyš někam šly, ty dje se ustrojily, a máma taky. Ale třetí nechtěla nikam, a tak i řikaly Popelička.

Jednou šly do kostela, a Popelička zustala jako dycky doma. Dyš přišly domu, vypravovaly i, jak tam bylo pjekně, jak tam byli pjekný páni, aby jen šla taky s nima. No, nemohly Popeličku tomu dostat, vona že nepude! Tak zasej šly neděli do kostela. A aby se Popeličce nestejskalo, daly i přebírat hrách. No tak dobře. Dyš vodešly, Popelička zustala samotná doma a přebírala hrách. Zavolala ftáčky a poudá: „Co lepšího, do vědýrka, co churšího, do volátka.“ A ftáčky hleděli si hrachu, a brzo to měli ušeno přebráno.

Dyš máma přišla cerama domu, už byla Popelička hotová. Zasej i poudaly, jak tam bylo krásně, aby jen šla s nima taky do kostela. A tak dyš přišla neděle, a Popelička s nima nechtěla, zasej i daly přebírat hrách. Vona zavolala ftáčky a poudá: „Co lepšího, do vědýrka, co churšího, do volátka.“ A sama se sebrala a šla studánce. Studánka ta i dala šaty aš voči přecházely. Popelička se do nich ustrojila a šla taky do kostela. Teď, dyš bylo po ušem, Popelička nejdřiu odešla s kostela. Šla ke studánce, tam se vodstrojila, a uš je zasej doma; eště dřiu, nežli máma cerama. Ty zasej i vyprávjely, jak tam byli pj kný páni, a jedna pani, ta že byla túze ustrojená, samá pentla proměňavá, samá kytka, to že jakžiu žánej neviďal. Aby jen šla taky s nima. No, Popelička tomu ani nemukala.

Dyš přišla neděle, a nemohly i z domouch dostat, zasej i daly tu práci. Teď vona zasej zavolala ftáčky a nechala přebírat, a sama šla ke studánce. No ta i dala eště lepší šaty. Tak se přestrojila a hajdy do kostela. Teď teprve každej se jen po ní díval. Byl tam taky jeden pán, ten z ní ani voka nespustil, jak byla krásná. A dyš bylo po ušem, Popelička zasej pospíchala nejdřiu s kostela. Ten pán za ní a chtěl i chytit. Ale vona se mu stratila a byla pryč. Zasej u studánky se vodstrojila, a uš je doma. No tak dobře.

Teď přišla máma cerama, a zasej i vyprávjely, co tam ušeno viďaly, jak tam byli pjekný páni, a dnes že tam byla pani, no takovou svejt neviďal. Samá pentla, samá kytka, a jen to na ní šustilo. To že ani prajská královna se takle nestrojí. Popelička zasej ani nemukala.

A dyš přišla neděle a ušeny odešly, Popelička zustala sama. Zavolala ftáčky a vona hnet ke studánce. No ta i dala túze pjekný šaty, a zlatý panto-

Šata česko-slovanská.

Mezi nejstarší úbor hlavy kroje československého patří šata čili šatka, část to starodávného kroje, který se na Uher. Slovensku v některých krajinách dosud udržel. Jednoduchost střihu tohoto kroje nasvědčuje velkému stáří, typ jeho nachází se ještě v Oravě, na Trenčansku hlavně v okolí Čičman a na kopanicích uherskoslovenských, najdeme ho i na Moravě v některých vesnicích na Strážnicku, u Starého Hrozenkova; na Valašsku a na Hané nosili ho staří lidé ještě před osmdesáti lety. Ženský starodávný kroj, jehož část tvoří též šata, pozůstával hlavně z plátna a skládal se z následujících kusů: Rubáše s opaskem (spodník), oplecka čili rukávců, zástěrky (fěrtušek) a zástěry (kytlice, letnice, fěrtuch). Na nohy oblékaly se krpce, opánky a p. Konečně hlavu ovázaly šatou.

V XIV. stol. odívaly se většinou české ženy do plátna*); oblékaly se, jak doposud činí ženy slovenské, do rubáše, letnice, kytlice, opleči neb rukávců. Tenkráte chodily ženy zavité, kdežto dívky měly hlavu odkrytou a bylo to právo panen, bylo to znamením jejich nevinnosti. Vdané ženy nosily čepec a přes něj uvázané šatky, šaty, roušky neb roucha a loktuše. Tenké roušky byly parádou.

Šatka pozůstává z více méně dlouhého, neširoké pruhu plátěného. Na Moravě má šatka více pojmenování a sice: Šatka, šata, šatka na růžky, šatka na obalenku, loktuše a dvouloketka. V Uher. Slovensku jmenují šatku též ručník na hlavu a v Čechách slula „šata“, rouška, roucha a vínek. Zajímavý a velmi starý zvyk, o němž se též Zíbrt a Winter zmiňují, udržel se na Moravě a na Uher. Slovensku, že vdané ženy chodí zavité. Uvazují totiž na hlavu růžky nebo obalenky, vlasem je oplétají a přes ně pak navlékají čepec, jenž šatou obváží. Bylo by hanbou, aby vdaná žena bez růžků chodila, nosí je s čepcem stále i doma ani na noc je neodkládajíc a bývá v nich též pohřbena. Růžky (rožky) čili též obalenky měly a částečně po dnes ještě mají v jednotlivých krajinách rozličné tvary. Někde jsou rožky pořízeny z koudele a obšity plátnem tak, že tvoří dva tkanicí spojené válečky (na Čičmansku v Uh. Slovensku) neb jsou z drátu a uměle konopnou přízí přepleteny (v Dražově na Nitransku), v okolí Pišťan a Trnavě pozůstávají rožky z ohybaného, plátnem obšitého drátu. Na Moravě starší rožky neb obalenky, již odložené, zejména z okolí Uherského Hradiště, Uher. Brodu a Uher. Ostrohu, byly čtverhranné z dřeveček neb slámy plátnem obšívány neb zabíhaly do hrotu (v okolí Nivnice) neb byly v půlkruh ohnuty (v okolí Kunovic). Na Břeclavsku nosily ženy růžky též „kachle“ zvané. Byl to obdélný čtverhran pozůstávající z deštičky neb lepenky.

Ženy hanácké vlasem opletávaly „obalenku“ nebo „napleták“ v podobě hnízda. V Čechách zachovala se stopa po rožcích na Domažlicku, kdež nosily ženy čepce zvané „koláč“, do něhož vzadu vložen koudelí obtočený a obšitý drát v půlkruhu (kotě), jehož konce tvořily na obou stranách hlavy malé rožky. V okolí Netolic a Soběslavě nosily vdané ženy pod plátěným čepcem, jehož dénko bylo pestře květinovým vzorem vyšito, látkou potažené obalenky, v podobě malého bochánku nebo hnízda. Na Litomyšlsku uvazovaly si ženy pod čepec obalenky též jako na Blatsku.

*) Dějiny kroje v zemích českých od Dr. Č. Zíbrta a Z. Wintra, 371.

S jistou bezpečností lze předpokládati, že nošení růžků a čepců, zakrývání vlasů vdaných žen, bylo všeobecným náboženským zákonem takřka u všech národů. Směřuje k tomu doposud na Moravě i na Uher. Slovensku zachovaný starodávný svatební obřad „čepení nevěsty“, při němž vdané ženy za zpěvu svatebních písní nevěstě strhují věnec s hlavy a ovazují hlavu její rožky a čepcem na znamení, že opustila stav panenský, stala se ženou. Od toho okamžiku mladá žena růžky a čepec s hlavy nikdy nesejme, bez nich nechodí. Proměna kroje u lidu našeho dála se pozvolna a kroj dnes velmi pomalu mizí. Lid vždy ještě považuje za význačnější a cennější ty části kroje, které již odložil a při zvláštních příležitostech a slavnostech oblékal do nedávna ještě nejstarší krojové části, aby tak význam jejich zvýšil. Tak při čepení nevěsty nasadil se nevěstě na hlavu starodávný čepec s obalenkou a šatou neb rouškou a vůbec při obřadních slavnostech kostelních použito kroje nejstaršího.

Šatka Uherskohradišťská.

Nejstarší šatky s čepci na růžky pocházejí ze začátku 18tého století a jsou z Moravy z okolí Uher. Hradiště, Uher. Brodu a Uher. Ostrohu. Zachovaly je staré ženy, které kroj svůj z mladých let, též čepce i šatky uchovaly do hrobu, jak říkaly, aby rodičové a příbuzní jejich, až by se na onom světě zase sešli, je poznali. Jest tomu mnoho let, když jsem na Moravě počala sbírati lidové vyšívání. Kdysi sželelo se mi krásného vyšívání, jež si jistá stařena do hrobu uchystala, proto jsem jí požádala, aby aspoň vyšívané části kroje nahradila novými nevyšívanými, že jí ráda vše zaplatím. Však stařenka odvětila velmi vážně: „Jak bych předstoupila před Boha a před své rodiče v obleku nevyšívaném? Vždyť by mně bylo hanba —.“ Časem však přece podařilo se ony vzácné kusy stařenkám z truhel vylouditi a jsou nyní okrasou různých soukromých i musejních sbírek.

Nejstarší šatka na růžky neb obalenku též loktuše neb dvouloketka zvaná, pochází jak řečeno z Moravského Slovenska. Nosily se po délce v půli složené k čelu kol hlavy volně uvázané. Z pravidla byly 2 lokte dlouhé a skoro 40 cm. široké. Vdané ženy uvázaly šatky přes rožky a čepec, který byl též z plátna a velmi uměle vyšíván. Čepec ten skládal se z přední části a pak zadní části čili „dénka“ velmi pracně vyšívaného. Vzory na těchto dénkách jsou přímočárné, dle osnovy nití vyšívány a jsou to tytéž motivy vzorové, jako doposud v kraji tom na obojcích a náramkách rukávců ženských i mužských se užívá a jsou většinou černým a bílým hedvábím neb bílou přízí vyšity. Někdy jen přidána modrá, červená a žlutá barva, ale velmi spoře. V okolí Nivnice, Dol. Nemčí, Bánova u Uher. Brodu zachovány jsou čepce, jejichž dénka jsou krásně vyšita bílým a černým hedvábím, však výplň na tak zvaný „výřez“ provedena bývá černo-hnědou neb červeno-hnědou barvou. Vyšívání na dénkách čepců těch upraveno jest tím způsobem, že utvořen jest kol do kola čtyřhranný rámeček skládající se ze zoubků většinou bíle neb černě vyšitých, pak následuje nezbytný „řetázek“ neb dva, načež bývá vyšita úzká „forma“ rozmanitých vzorků, jako jest: Formička „na hvězdičku“, forma „na dubový lístek“, „na hrušku“, „na strapatú růžu“, na sekáč neb háček neb prolamování provlékací tak zvané „hodinky“, pak následuje opětně „retázek“. Uvnitř rámečku pak jest hustě vyplněn „výrezem“ neb „slepým výrezem“ kolkolem ornamentu „stromku“ z rozličných motivů vzorových sestaven. Někdy jsou dénka těchto starých čepců velmi jemně

siťována a krásně quipurem v barvách: režné, černé a modré, vyšita. Čepce utahují se tkanicí skrze kličky na dolní části dénka umístěné, protáhnutou a kolem rožků na zadní části hlavy uvázanou.

Vyšívání na šatce umístěno jest na zadní straně při kraji, jenž složením šatky v půli přichází na vrchní stranu, nebo bývá také vyšito jen v rozích a kraje něco málo přes záhyb šatky a provedeno jest též lesklou přízí a bílým nebo černým hedvábem. Vzory na šatkách jsou jako na dýnkách čepců přímočárné a jsou též charakterickým lidovým způsobem ohraničeny a obroubeny, který zvláště při lidových vyšívkách moravských a slovenských jest obvyklý. V přední řadě bývá široká obruba „městěrka" (Hohlsaum), která jest ještě obšívána „stinkováním" čili „stink", „stiník". Jest to vlastně smyčkování buď hustě kraj lemu pokrývající „hustý stink" neb „stink řídký", který v jistých mezerách užších i širších buď dvojsloupkový stink nebo trojsloupkový lem vroubí. Vroubení toto jest oblíbeno zvláště při obojcích, šatkách a zástěrkách.

Stinkování řídké bývá u krajů plachet a pokrývek vyšíváno a pěkný činí přechod k přišité krajce. Jiná svérázná ozdoba obruby kraje neb roubení vzorů jsou tak zvané „zubky" neb „ozubenky" zašpičatělé, neb zakulacené „rabušky". Nad měšterkou bývá spravidla řada zoubků „vlčí zubky" neb křivý cáček (volský...). Další krajové řetázky jsou: Šití měšterkové, vlnitá cesta čili hadí bežka, půlmrštěnka mrštěnka, řetázek podvojný, dvojitý, podložený, housenka, bělka a pod. Zhusta bývá mezi řetázky vsunuta řada více méně široká prolamování a sice: Prolamování proplétané, hrachovinky, hrachůvky ořechové, jaderkové, prosná zrnka, pavučinky, hodinky atd. Po této škále různých řetázků, zubek a hrachovinek přichází na řadu vlastní vzor, jenž ženy naše vždy v podobě pruhu pásovitě vyšívají. Jsou to vzory buď přímočárné tak zvané formy jako na příklad: Forma na háčky, na sekáč, na makový vršek, na hvězdičku atd., nebo oblé vzory „cesty": Cesty lístkové, kvítkové, květy na pomalování, stromky, kteréžto vzory se přímo na plátno kreslí. Zdobení celých ploch vzorem máme v našem vyšívání jen velmi poskrovnu a vyskytují se na menších předmětech.

Vzory na šatkách jsou jak praveno řetázky ohraničeny. Vrchní pak část vzoru zakončena jest neb vybíhá v zuby, jako doposud jest v užívání, a obšívány jsou „očkovou technikou" (Kästchen-Stich) neb „stehy" (Holbeintechnik), jež tvoří na každém zoubku dvě někdy od sebe neb k sobě vybíhající „točinky" neb zátočky, zakroutky. Plátno kol ornamentu bývá pokryto buď slepým výřezem, druh stehů několikráte křížem přes sebe šitým neb „výřezem", pro který se ostrým nožíkem vyřezávají dle osnovy nití příze malé čtverečky, jež se pak hustě obšívají. Také bývají šatky vyšity prolamováním provlekacím: Hodinky, jadérka, ořešinky, hrachovinky a pod. Šatka uhersko-hradištská, též uhersko-brodská a uhersko-ostrožská (viz obr. č. 1.) v rozích, které proti sobě na zádech se stýkají, zdobena jest šikmým směrem vybíhajícím kvítkem „na pomalování" většinou vrkůčkovým stehem černým hedvábím provedeným. Jen někdy přidáno modré, žluté neb červené barvy. Velmi pozoruhodným a charakteristickým znakem těchto starých šatek jest, že vždy kousek asi 20 cm. od kraje nad rohovým kvítkem asi pod volným úvazem vyšity jsou obdélné čtverce, někdy širší, někdy užší, řetázky orámované, jichž vnitřek vyplněn různými vzory. Někdy bývá v těch místech vyšita zakulacená rosetta neb hvězdice. Oba tyto tvary činí dojem, jakoby

byly napodobením jakési spony. Domnívám se, že lid, pokud měl a nosil ještě šperky, šatky v týle sponou spínal *) a později tuto pouze vyšívanou její podobou nahražoval, kteráž pak se na šatkách ustálila. Ostatně by nebylo v našem vyšívání ojedinělou ukázkou, že upotřebeno jako motivu vyšívacího též kovových ornamentů neb i celých předmětů šperkových zejména: spon, okrasných plíšků, zakroutek neb točinek, bambelíčků (rolničky) a pod.

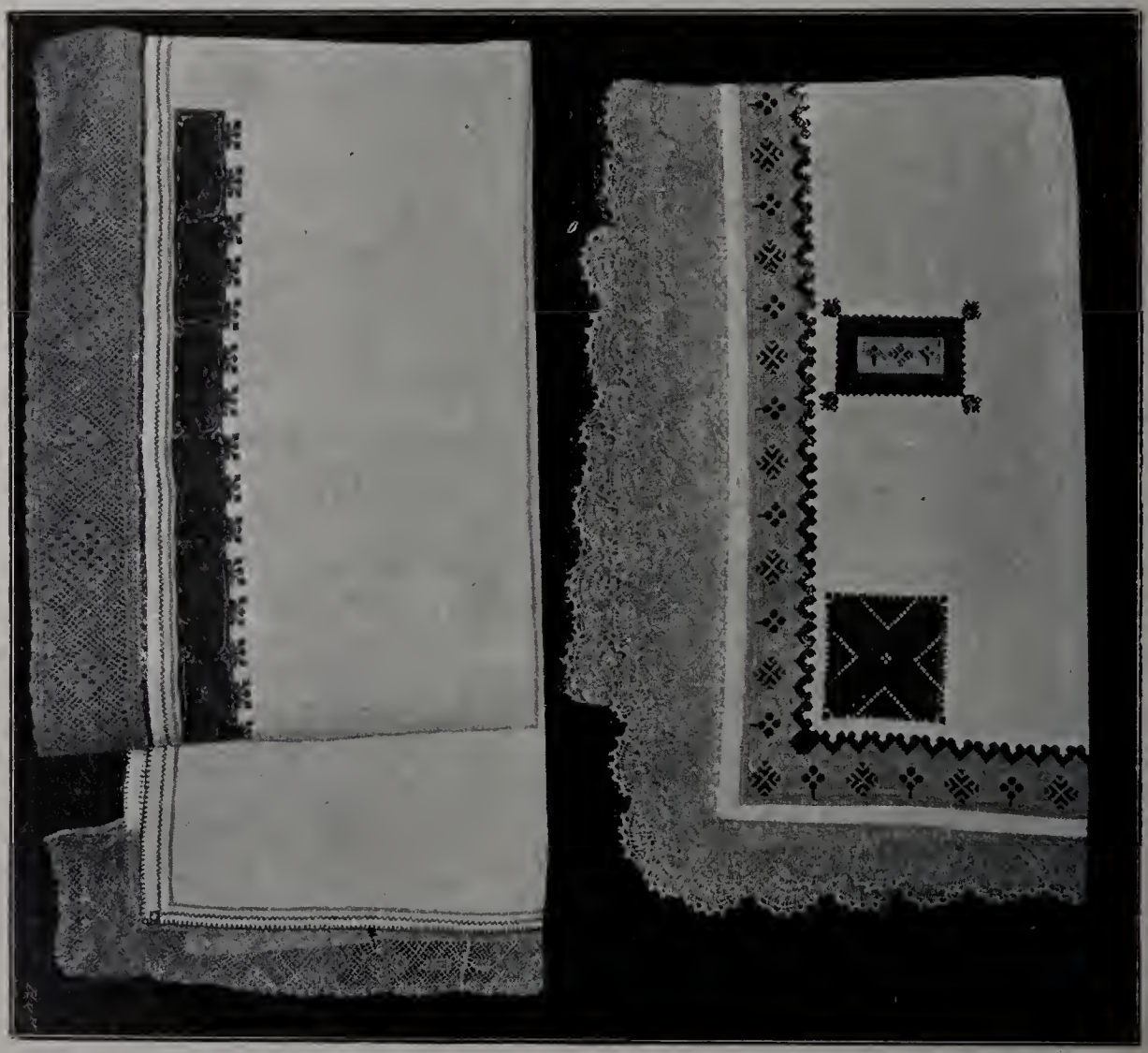

Obr. 2. Šata z Čejče u Hustopeče.

Obr. 1. Šata na růžky z okolí Uher. Brodu.

Šatky tyto bývaly opatřeny po kraji a kolem rohu na dva i více prstů širokou režnou „čípkou“ (krajkou) zvanou „misigornovou“ „misikornovou“ neb „síkorovou“. Pojmenování toto vzato jest z německého „Nesselgarn“ totiž misigorn, misikornová, sikorová. Krajky sikorové jsou paličkovány z vláken žehavkových a pracovaly je ženičky slovácké zejména v okolí Uher. Hradiště a pak na Uher. Slovensku. Přízi žehavkovou donášeli na Moravu obchodníci z Rakous.

*) Na dalmatské mostrově Pagu nosily ženy překrásně vyšívané „šatky“ sepnuté jehlicemi domácí práce.

Šatky a čepce právaly se, trochu se škrobem potřely, hodně zválely, pak sklenným hladítkem na sucho tak dlouho se potíraly a třely, až plátno nabylo lesku. Před tím užívalo se k hlazení prádla pouze kulatých, plochých kamenů. V naší době nosí Slovenky šatky i rukávce jen podtud do kostela a na slavnosti, dokud nejsou ušpiněny, „schozeny", pak se odpáře vyšívání, které se znovu na nové rukávce šifonové přišije. Prané rukávce a šatky naše parádnice neobleknou, leč jen ve všední dny.

Šata hrozenkovská.

Jiný starý čepec rožkatý a k němu šata pochází z okolí Starého Hrozenkova u Uher. Brodu. Vyšívání na těchto čepcích sestává z drobných kostek v barvě černé, žluté a bílé provedené slepým výřezem a jsou buď pravidelně po celé zadní části vyšity neb vzor jest v řadách uspořádán a netvoří dénko. Čepce tyto jsou vzácné a pokud vím, neuchovalo se jich mnoho.

Šatka hrozenkovská („škrobka") jest z jemné látky (lino) jen málo pestrobarevně vyšita $1^1/_2$ metru dlouhá a 17 cm. široká. Nosila se na úzko složena vyšíváním nahoru, které pozůstává na konci šatky ze dvou vodorovně na příč vyšitých, kus od sebe vzdálených proužků, stinkem a řetázky obšita.

Šatka uvazuje se doposud nevěstě při svatbě.

Šata horňácká.

Starodávná šatka a čepec udržel se až do dneška na Moravě v okolí Strážnice ve Velké, Malé a Velké Vrbce, Javornikách, Loučce, Suchově, Lhotce atd.

Čepec a šata strážnická čili horňácká jest na koncích po šířce vyšívána většinou hedvábím v barvách pestrých, někdy jsou však vyšity též jednobarevně buď světle-žlutě neb smetanově žlutavým hedvábím, režnými a krajkami žehavkovými zdobeny. Pestré vzory zvláště starší jsou nadmíru ladně sestaveny, vyšívají se bez kreslení jen dle osnovy plátna a mají své pojmenování mnohdy jen nahodilé dle podob hlavních vzorových motivů a sice: Formička na lihy a háčky, na sekáče, na chám, na ohrebelka, na celú neb půl růže, na makový vršek, na hvězdičku, na litery a pod. Krajová ozdoba hlavních vzorů, který řetázky ohraničován, bývá různá, někdy jsou to: Stehové kvítky, trojaké kvítky, babičkové kvítky, zátočky, zubky atd. Ve Lhotce udrželo se několik velmi starých konců šatek vyznamenávajících se krásnou harmonií barev. Většinou jsou vyšity hedbávím zeleným, světle modrým, žlutým, červeným, bílým i černým. Vzory jsou geometrické a na jejich koncích místo krajek bývá plátno vytřepené a mezi vlákna připevněny jsou barevné niti hedvábné a tvoří třepení.

Rožkaté čepce horňácké jsou z plátna a skládají se ze dvou částí dovedně v jemné řasy nabíraných, které spojuje podlouhlé dýnko pestře vyšívané, rozdělené úzkou paličkovanou vložkou. Formičky jsou tytéž jako na šatkách, jen že jsou užší a drobnější.

Přes čepce rožkaté, které navlékají vdané ženy přes rožky na hlavu, uvazují se šatky v týle. Při tanci ovazují tancující dívky šatu i konce její kol hlavy na způsob turbanu.

Šata z okolí Hustopeče.

Jiný druh moravských od lidu odložených šatek a čepců, jež stařenky do hrobu sobě uchystaly, zachoval se arci ojediněle kol Hustopeče v okolí Čejče (obr. č. 2.). Jsou to jeden a půl metru dlouhé 40 cm. široké plátěné pruhy. Denka čepců netvoří pravidelný čtverhran, nýbrž jsou podlouhlá a na dvě části různobarevnou červenou neb zelenou „površkou“ (vložkou) rozdělena, po obou stranách pak jest vyšit rostlinný pestrý vzor. Kol dénka přišita jest obyčejně různobarevná úzká tkanka (porta). Pruhové vyšívání na šatce umístěno jest uprostřed na kraji na příč a táhne se přes temeno hlavy asi šedesát cm. s obou stran až k úvazu, při něm přišita jest též čípka sikorová (žehavková). Cípy šatky nejsou vyšívány, zdobí je jen obruba a úzké čípky. Šatka obroubena jest na vrchní složené straně „měštěrkou“ a na kraji dvojsloupkovým stinkem. Vyšívání samo jest neširoké, pásovité, někdy pestrobarevné, vzor rostlinný neb přímočárný, hlavně „na výřez“ a s obou stran řetázky obšívány, jak vůbec při našem lidovém vyšívání jest obyčejem. Hlavní zakončení vzoru na obou stranách řetázků tvoří někdy „točinky“ čili „zakroutky“ někdy pálkové neb makové kvítky. Některé šatky mají vyšívání černým hedbávím provedené a vzor sestává z těsně vedle sebe v řadě postavených střídavě nahoru a dolů obrácených zvonků neb jablíček hustě „košatinkou“ (druh stehů) vyplněných. Sbírky „Národopisného musea československého“ chovají ve svých sbírkách některé tyto šatky, pocházející hlavně z okolí Čejče a Klobouk.

Ředitel J. Klvaňa v článku „O pentlení nevěst a družiček na Moravě“ (v Českém Lidu sv. IV. str. 438 sl.) zmiňuje se také o slavnostním úboru hlavy z okolí Bojanovic, kdež nevěstě uvazována na růžky šata z tenké látky, však již nevyšívaná a jen zdobená krajkou. V zadu hlavy pak připevněna jest „růže“ z pentlí. V okolí Šlapanic při hodech nosí „stárky“ starobylou úpravu hlavy s růží, kdež zastupuje šatku na úzko složený hedvábný šátek.

Šatka břeclavská.

Na Břeclavsku, zejména v okolí Lanžhotu, v Nové Vsi, udržely se u tak zvaných Chorvátů moravských „šatky na růžky“ jako památka. K nim patří čepec. Nosívají se doposud o svátcích a hodech vyvolenými dívkami „stárkami“, více jen pro památku. Nových šatek a čepců se více v tom kraji nevyšívá. Šatky nosívaly vdané ženy obvazujíce jimi čepce rožkaté jinak též „kachle“ zvané. Dívky nasazovaly si „kokše“ bohatě kličkami z pentlí vzhůru postavených tvořící na vršku kokše bohatý chochol. Čepce plátěné přetahovaly se přes růžky a pořízeny jsou z tuhého papíru podoby kachle.

Zadní část čepce, dénko jest bohatě vyšíváno pestrobarevně, uprostřed širokou stříbrnou neb zlatou portou opatřeno, po obou jejích stranách v širokém orámování pozůstává z ležatých, hustých, smíčkovaných stehů, jest pestrobarevným hedbávím, zlatou i stříbrnou nití proveden geometrický vzor buď „formička na ptáčky“, na krivé panny, na kostky atd. Vzorky tyto jsou v neobyčejném souladu barev provedeny a jsou to vlastně většinou velmi zmenšené a zdrobnělé ptačí ornamenty, jaké se na Moravském Slovensku doposud vyšívají, arci v jiných barvách i techňikou vyšívací.

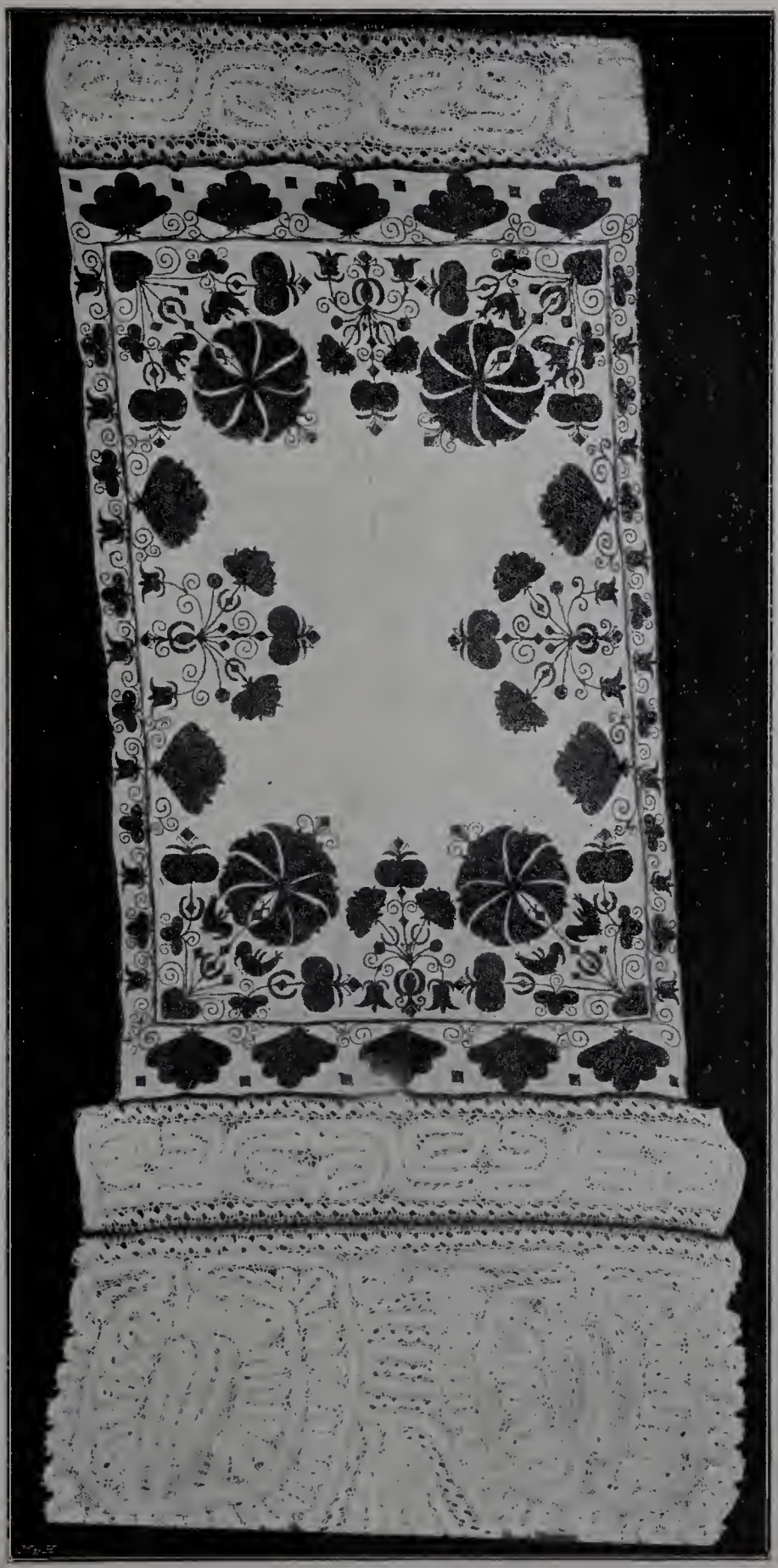

Obr. 3. Šata na růžky z Lanžhota.

Šatky lanžhotské (viz obr. č. 3) jsou přes dva metry dlouhé a dvacet pět cm. široké pruhy z jemného plátna kol do kola hustým stinkem obšité. Cípy šatek jsou bohatě vyšívány mnohdy takřka až pod úvaz a jsou obyčejně krajkovou žehavkovou vložkou paličkovanou asi pět cm. širokou na příč rozděleny, jíž odpovídá na spodním konci přišitá asi dvacet cm. široká krajka „ficle" buď režná ze žehavkové příze paličkovaná neb též propletená barevným hedbávem neb zlatou nití. Spodní část cípu šatky bývá stinkem orámována, na vnější straně různými květinovými motivky ozdobena. Jsou to většinou malé zvonečky s točinkami, střídající se s jablíčkem. Na horním a spodním orámování jsou větší vějířovité lístky „zaplněné" stehem košatinkou. Vnitřek rámečku zdobí z každého rohu šikmo vybíhající ornamentovaný „květ na pomalování", kytičky to rovnoměrně vyrůstající z malých srdeček. Mezi těmito kvítky na pomalování jsou opětně „kvítky" (arabesky) dle potřeby k vyplnění místa rozděleny. Jiné šatky mají na dolním konci vyšitý pruh „cestu" sestavený z ornamentovaných květů, nad ním pak se rozpíná z malého srdéčka vyrůstající velká kytka „stromek", v jehož středu jest buď velký květ karafiatu, jablíčko neb zvonku. Také jsou šatky vyšity na konci úzkou kvítkovou cestou, na níž z každého rohu vyrůstá šikmo do středu nevelké kvítko na pomalování.

Šatky lanžhotské opatřeny jsou většinou letopočtem a číslice rozděleny jsou mezi květy a na obou koncích šatky se opakují. *)

Hlavní motivy lanžhotského vyšívání jsou: Bohatě ornamentovaný hřebíček čili karafiat, vlastně chrpa, jenž tvoří z pravidla vršek „kvítka", pak jablíčko, zvoneček, hrozen, několik menších květů, točinky a malinci ptáčkové primitivního tvaru. Šatky lanžhotské jsou pestrobarevně většinou červeným, zeleným, žlutým a bílým hedvábím vyšity, některé jsou však jen černě vyšity, snad pro advent a pohřby. Pestrobarevně vyšité šatky mají na koncích přišité „ficle" v přiměřených barvách paličkované však na část šatky, jež přijde kolem hlavy, jsou jemné bílé krajky české (stražovské), kteréž se kupovaly na lokte od překupnic českých. Černě vyšité šatky mají na koncích režné ficle a krajky kol čela černé hedbávné neb harassové. Ficle paličkovaly v Lanžhotě a v okolí jisté ženy a vždy jen kousek k šatce patřící na podušce „babě" bez podvínků. Nakreslily si totiž hlavní rysy ficle na papír, dle nichž se pak při paličkování řídily. Před několika lety navštívila jsem v Lanžhotě ženu, paní Pivničkovu, která se svou dcerou byla poslední v tom kraji, kteráž „ficle" paličkovati uměla.

Šata hanácká.

Ještě před osmdesáti lety nosily Hanačky platěnou šatu. Dívky svazovaly šatu v týle pod účesem buď jen jednoduše neb jí spínaly několika barevnými stužkami. Ženy zapletaly do vlasů „napleták" neb obalenici a přes něj uvazovaly čepec.

Hanácké čepce na obalenku bývaly vzadu bílým neb žlutým hedbávím neb přízí vyšity vzorem květinovým a sdrhovaly se vzadu tkanicí, kličkami provléknutou. Šata hanácká sestávala z plátěného pruhu jeden metr dlouhého

*) Ve sbírkách Národopisného musea jsou šatky lanžhotské vyšité letopočtem 1821, 1824. Kníže Lichtenstein ve sbírce své chová šatku značenou letopočtem 1692.

a čtyřicet cm. širokého. Na obou koncích obroubena jest měštěrkou a vyšita plochým stehem buď černým neb bílým hedbávím. Vzor sestává z „kvítkové cesty“ složené z menších květů a jablíček obklopených charakteristickými lístečky. Nad ní pak rozkládá se „kvítko“, souměrně rozložená kytice. Jemná široká paličkovaná krajka pásková zdobí konce její, užší pak přišita jest k šatce k části, která se uvazuje kol hlavy. Krajky ty jsou z bílé příze a paličkovaly je hanácké ženy v okolí Prostějova a Olomouce. Některé šatky zdobeny jsou bíle vyšívanou cestou kvítkovou, jež při úvazu na příč přes hlavu se táhla, kterýž kus býval též zdoben užší krajkou. V okolí Přerova přezdíváno šatce „rajdák“.

V Č. vlast. mus. spol. olomouc. (sv. IX. str. 23) píše Skopalík v „Památkách obce Záhlinice“: „Na hlavách nosila ženská svobodná mládež „šatky na úzko“ buďto červené, hedbávné nebo bílé nítěné krajkami olemované, které na úzko složené přes hlavu od čela dolů k týlu zavazovaly a k lelíku pentli přivazovaly; tak že zůstal vrch hlavy nepřikryt. Teprve v tomto století po r. 1820 přestaly nositi šátky na úzko a místo nich zavazovaly na hlavu na záušnice velké lipské, červené neb černé, květované neb „holé“ šátky, s pestrými širokými formami okolo.“

Šatka slezská.

Dříve nosívaly ženy i dívky slezské též šatky „zástěry“ a vázaly je v týle. Byly čipkami obroubeny a na koncích měly bíle neb žlutým hedbávím vyšitý kvítek. Později se šatky nahražovaly vkusně květinovým vzorem vyšívanými šátky, jež se buď v týle kol Jablunkova neb pod bradou na Opavsku a Těšínsku uvazovaly. Čepce slezské (čopky, kaptury, kaple) mají kulatá dénka jemnými květinovými vzory bílou přízí vyšitá, při čele ozdobeny jsou jemnou paličkovanou krajkou (tkanicí), kterou rovněž Slezanky paličkovaly a svazovaly se v týle širokými pracími stuhami. Doposud nosí staré ženy v Klinkovicích*) takové čepce, nejpěknější byly v okolí Opavy, pocházely z Kateřinek, Jaktaře, Utěchovic.

Šata a čepec valašský.

Pokud mně známo, nezachovala se šatka na Valašsku. Avšak dle paměti starých lidí se též nosily. Ženy uvazovaly šatku přes čepec a obalenku a bývala skvostně vyšívána, později byla nahražována bílými vyšívanými šátky, které se buď pod bradou neb pod vyšívaný cíp v týle uvazovaly. V okolí Rožnova nosily dívky i ženy z jemného plátna, později z mulu menší velmi krásně vyšívané a jemnou krajkou ozdobené šátky „zavázačky“, které našk robené uvazovaly se na hlavu v týle pod vyšívaný cíp. Zavázané cípy pak po obou stranách uší trčely. Starší zavázačky vyšívany jsou hedvábím bílým někdy i modrým a vynikají svérázným vzorem rostlinným, kdežto novější zdobeny jsou bílými jemňounkými více naturalistickými rostlinnými vzory. Výplň jednotlivých květin pak sestává z jemného prolamování.

Starší valašské čepce jsou síťkovány a velmi pěkně po celé ploše quipurem vyšívány rozmanitými vzory. Krajky na přední části čepců těch jsou šité a úzké. V okolí Frenštátu nosí ženy černé sítkované, bílou přízí vyšité, v okolí

*) J. Vyhlídal, „Naše Slezsko“, str. 187.

Brumova modře sítkovaně bílé i pestře vyšívané čepce. Nynější čepce většinou pletené neb háčkované jsou ozdobeny šitými krajkami tak zvanými, „zuby"; práce tato nazvána v moderním vyšívání švýcarskou. Velmi pěkné „zuby" provádějí vyšívačky kol Rožnova, hlavně v Zubří, Hutisku, Horní a Dolní Bečvě. Krajky tyto vyšívají se na jemné látce „na líně" (lino) též zhusta i na tillu. Většinou jsou vzory sestaveny z krásně sornamentovaných listů stromů, jako jsou: list dubový, olšový, habrový atd., podobně použito ku vzorům různých květů: kopratiny, zvonečku, růže plané, květu jetelového, pomněnky, obilního klasu a j. Vůbec jest v těchto krajkách úžasná bohatost různých motivů rostlinných přiměřeně technice i látce důmyslně sornamentovaných. Valašské ženy bez předlohy nakreslí sobě „zuby" na jemné lineau (lino), které napnou na vyšívací rám, obšijí neb podloží s hruba kontury vzoru obyčejnými stehy a pak teprve počnou vyšívati; obšívají, smyčkují a spojují jednotlivé částky tvaru tak, aby pak zbytečná látka ve vzoru vystříhnouti se mohla. Při některých krajkách zbývající látka nad zuby, vytahováním nití a šitím utvoří se drobná mřížka, jako bývá při tak zvaném švýcarském vyšívání. Tyto zuby přišity jsou k čepci a zakrývají čelo, je jich asi pět a jsou velmi pěkné, a hodil by se tento druh krajek k okrašlování šatů i prádla. Bylo by záhodno, aby na Valašsku se práce tato ujala a stala se tak zdrojem výživy mnohých chudých žen valašských. Však novější dobou bohužel působením cizím pěkné tyto vzory se kazí a na jejich místo přicházejí vzory tak zvané moderní.

Většinou vymizela šata moravská zároveň s krojem, však památka po ní uchovala se na Telečsku do nedávna ve způsobě půlky, třírohového to šátku několikráte složeného na úzko s jednoduchým vyšíváním a krajkou a uvazoval se kolem dénka tvrdého čepce zlatohlavového tak, že jeho konce z pod vzadu připevněnou pestrou mašli, přes záda visely.

Šata česká.

Starodávný kroj český byl totožný s krojem slováckým, který v podstatě své zůstal, jaký býval v pradávných dobách. V Čechách odívaly se ženy též do plátna, nosily rubáše, přes ně rukávce, na hlavách šatky čili roucha a zástěrky jako doposud na Uher. Slovensku a též na Moravě jest zvykem se oblékati. Že byl také v Čechách starý tento kroj vyšíváním zdoben, dosvědčuje Winter ve své knize (Dějiny kroje v zemích českých). Změnou látek totiž: jemnější jakosti plátna, vyšívacího materialu a techniky vyšívací znenáhle původní vzory ornamentální nahražovány zde více méně vzory rostlinnými. Jelikož v Čechách o mnoho dříve kroj lidový se změnil nežli na Moravě a Slovensku, proto také české vzory ve vyšívání pozbyly, následkem uvedených přeměn, starožitného rázu, tím méně jsou ornamentovány, jednodušší, více naturalistické nežli moravsko-slovenské.

Však tradice věrně ještě pomáhala českým ženám v tvoření vzorů těch a ony stále ještě braly si motivy ku vyšívání z přírody a to především z říše rostlin, zvolna je stilisujíce, jak to činí ženy ostatních Slovanů.

Bez předlohy přímo na plátno kreslily ženy české vzory tytéž, jako před nimi vyšívaly jich matičky, však přece jiné, neboť ony je neokreslovaly otrocky, nýbrž je inprovisovaly.

V Čechách starodávná šata podlehla znenáhle všelikým proměnám, než docela zanikla. V původním tvaru zachovala se šatka jako památka

v truhlách stařenek českých na Litomyšlsku. Terezie Nováková darovala Národopisnému museu československému v Praze vzácnou sbírku starodávného vyšívání a části krojů z okolí Litomyšle. Mezi těmito předměty nachází se též několik čepců, konců šatek i úplné dvě šatky.

Šata litomyšlská podobá se hanácké a zavazovala se též v týle pod účes vlasový. Vdané ženy nosily pod šatou tak zvaný „plochý čepec", k němuž na čele připevněn byl loubek, mosazný to kruh na obou koncích zdobený barevnými kaménky. Loubek navlekl se na čele k čepci pomocí kliček tak, že jeho konce sahaly pak až do půl tváři. Ploché čepce byly vyšívány bílým

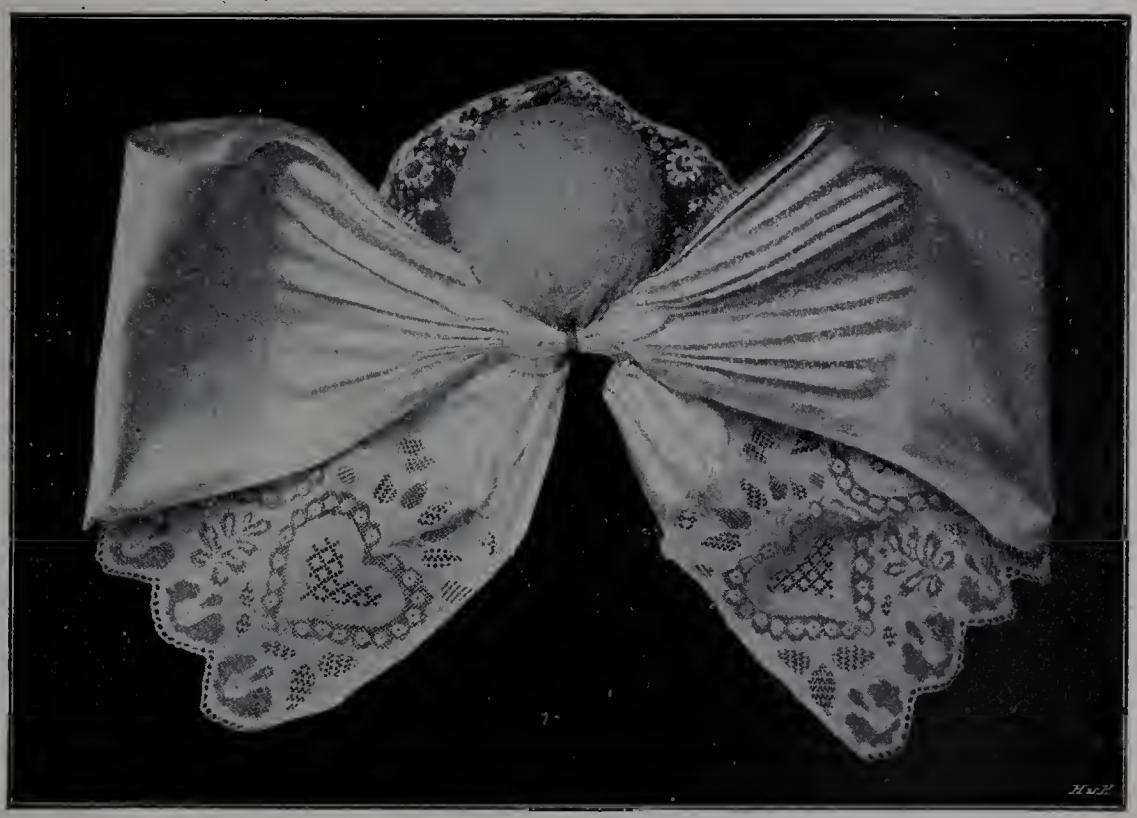

Obr. 4. Holubinka z Plzeňska.

hedvábím neb domácí lesklou přízí, a stahovaly se kol hlavy tkanicemi. Pod čepcem nosily se obalenky v podobě malého hnízda. Čepce zdobeny jsou vyšíváním na zadní části, kdež tvoří rostlinný vzor, rovnoměrně rozloženou kytici. Hlavní motivy těchto kvítků jsou: srdéčka, zvonek, jablíčko, někdy dvouhlavý orlík a provázeny jsou menšími květy, lístky i zhusta malými archaickými ptáčky, které z pravidla po každé straně hlavního vzoru se nalézají. Tyto souměrné kytice podobají se ve své podstatě vyšívaným černo-bílým vzorům hanáckým na rukávcích, však liší se tím, že jsou poněkud větší a pak řídké, kdežto hanácká kytice jest hustě vyplněna oblými lístky, malými zvonečky, jablíčky a květy mochny nebo jahodníku tím způsobem, že plátno všude jest úplně pokryto, také výplň květů jest hustá. Ptáčků v tomto druhu vyšívání hanáckého vůbec není. Nacházíme podoby ptáčků v hanáckém vyšívání dosti zřídka, naproti tomu však ve slováckém vyšívání ptačí ornament i části jeho tvoří nepřehlednou řadu vzorů hlavně přímočárných čili geometrických.

Zvláštní starou formu zachoval na Litomyšlsku plátěný čepec šestinedělek ze Střenic, při němž čtyřhranné dénko jest vyšíváno. Základ tvoří

žlutou přízí vyšitá jemná síť plátěná, na níž pak bílou nití provlečena jest kytička a malí ptáčkové (kohoutci). Patrně jest to čepec rožkatý, pod nímž se nosily růžky, jaké byly a jsou na Moravě obvyklé.

Šata měla jeden metr délky a 22 cm. šířky, byla z plátna a zpravidla na konci městěrkou obroubena.

Vyšívání na šatkách těch provedeno bylo bílým hedvábím plochým stehem a zdobila oba konce souměrná kytice, jež tvořila do sebe splývající vzor pásový. Při kraji býval užší vzoreček sestávající buď z točinek neb zakulacených zoubků různými geometrickými vzorky vyplněn. Na koncích byly šatky zdobeny jemnou krajkou páskovou, jako bylo zvykem na Hané. Mezi vyšíváním Národopis. museu darovaným pí Novákovou jest konec šaty pro uměleckou techniku obzvláště cenný. Základní hlavní motiv květinový totiž jest paličkován, síť pak kolem něho jest vyšívána jehlou a nití. Konec ten pochází z Budislavi u Litomyšle.

Též na Chrudimsku a Čáslavsku nosila se šata. Na obraze návrhu*) pro lidové slavnostní průvody konané roku 1836 k oslavě korunovace Ferdinanda V. za krále českého, jsou kresleny malířem Hlaváčkem velmi pečlivě a věrně kroje vesměs až do nejmenších podrobností. Na obraze představujícím svatební průvod z kraje chrudimského (Litomyšl) sedí ve dvou kočárech dvě ženy s družičkami, jedna žena drží „nevěstinský koláč" a druhá „nevěstinský stromek" a obě pak na hlavě mají uvázanou šatu. Na jiném obraze jest vyobrazen průvod svatební z Čáslavě, kdež jdou čtyři starší hospodyně mající na hlavách čepec ovázaný na úzko složeným bílým šátkem, jak se zachovalo několik na týž způsob upravených čepců z Telečska na Moravě a nahrazují asi zapomenutou v tom kraji šatu.

Zajisté již tehdy byla šata vzácným starým úborem hlavy, proto také byla jako význačnější vybrána pro obě nositelky nevěstinských odznaků.

Na Plzeňsku zachovala se šata proměněna a ukryta ve způsobě ohromné vázanky (perutě či křídla zvané, zdobící čepce „holubinky") (viz obr. č. 4). Čepec pozbyv tu časem vlastního významu, totiž, že byl odznakem vdaných žen, přebrán byl a stal se modou všeobecnou i u dívek. Šatka však původně obmýkající čepec, svezla se během dob na zadní část jeho. Arci ještě převazovala se holubinka asi v polovici na úzko složenou šatou, ale místo, aby byla svázána a její ozdobné cípy volně visely k pásu, utvořeny jsou z ní spojené dvě smyčky (perutě), které hodně naškrobené po obou stranách hlavy trčí. Perutě ty měří v celku asi 115 cm. délky a 25 cm. šířky. Bývalá tato šata proměněna ve vázanku (perutě) jest bohatě bílou přízí vyšívána. Hojná a různá prolamovaná výplň (mřížkování) květů i lístků činí vyšívání drahocenné a v pravdě umělecké. Vzory jsou rostlinné a sestávají z květů a listů vkusně sestavených. Arci zapadají poněkud do naturalismu, však přec ještě zachovaly se v nich základní motivy ornamentální a jsou lidovým způsobem sestaveny a vyšívány. Čepce čili holubinky jsou českou specialitou. Pozůstávají z plátna uzlíčkováním nebo jemným prolamováním ozdobeného.

První vyskytují se v severních a jihovýchodních a prolamované vyšívaly se nejvíce v středních Čechách, zejména v okolí Prahy. Holubinky uzlíčkované slují též „lebky" a čepce kulaté, bezpochyby pro jejich tvar. Holubinka totiž po vyprání hojně v hustém škrobu namočena, navléknuta na dřevěnou neb hliněnou palici (hlavu), ponechána byvši na ní, až úplně

*) Propůjčeném Národ. museu českosl. zemským archivem král. Českého·

vyschla a stvrdla, nabyla tvar hlavy (lebky). Čepec připevňoval se na hlavu pomocí tkanice, která vzadu na konci skrze plátno se protáhla a jej v záhyby sdrhla. Tyto lebky čili holubinky sestávají buď ze dvou stejných půlek „půlkové“ uprostřed, po jejich vyšití sešitých nebo jsou trojdílné, jejichž zakulacená dénka přišita jsou ku dvěma předním dílkům.

Vyšívačka chtíc vyšívati holubinku uzlíčkovou nakreslila si tužkou vzor na plátno, který tlustou nití neb přízí vespod na rámě nataženého plátna mezi podšívkou podkládala a kontury vzoru s obou stran podložené přízí

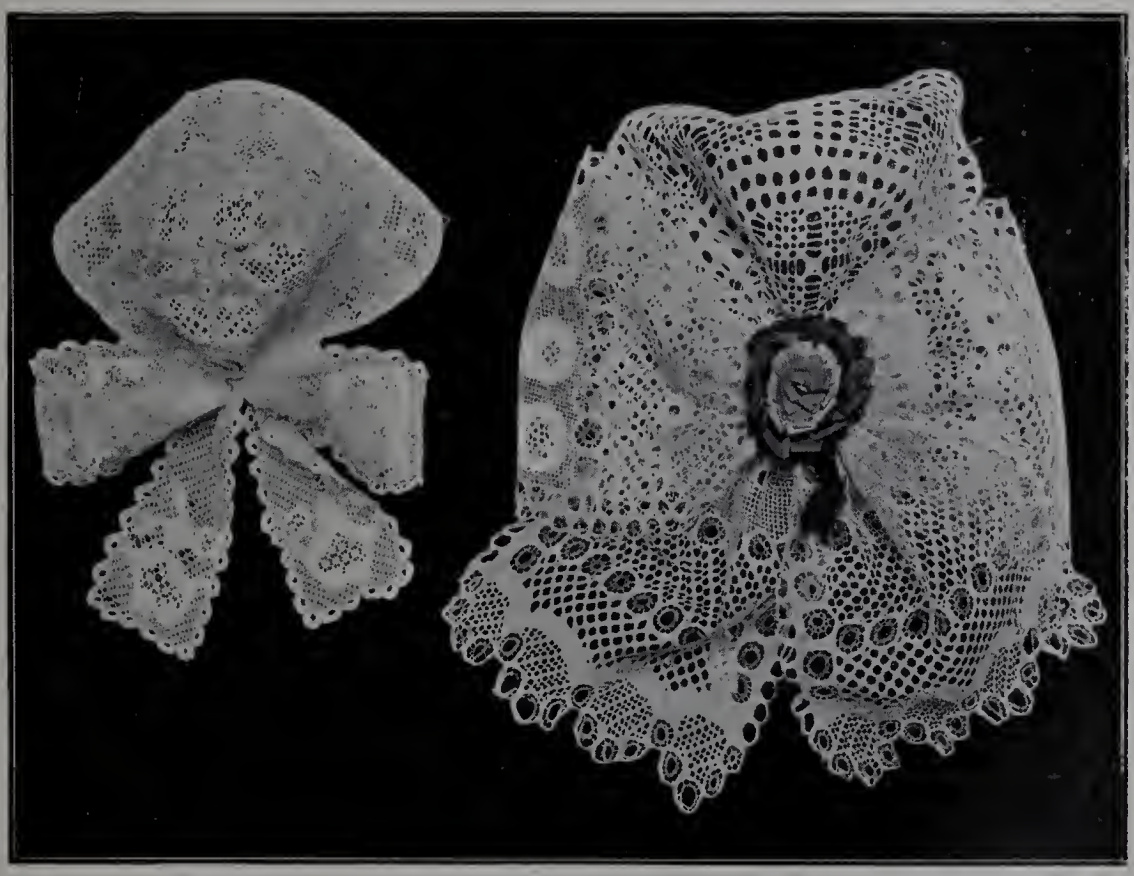

Obr. 6.
Holubinka z okolí Prahy.

Obr. 5.
Holubinka z okolí Hor. Královic.

drobounkým stehem hustě obšila tak, že vlastní vzor sestával z nepokrytého plátna a vystupuje jako relief. Látku pak kol obšitého vzoru pokryla vyšívačka sty a sty drobounkými uzlíčky (součky), které ze spod vypíchnuté jehle a jednou nití obtočené a do spod zase vpíchnuté, se utvořily. Holubinky bývaly většinou bílé, však vyskytují se též vyplněné uzlíčky černými, šedými a režnými. Na některých holubinkách jsou květy vyplněny modrými neb černými uzlíčky a ostatní výplň jest bílá.

Zvláště efektní jsou holubinky černé, tu bílý vzor vystupuje z tmavého základu velmi účinně. Drobné rostlinné i geometrické vzory nadmíru rozmanité zdobí tyto milounké čepečky a zřídka kdy nalezneme holubinky dvě stejné. Vyšívačka popustila uzdu své fantasii a vykouzlila na čepečkách různé kytičky, hned volně jakoby svázané stuhou, hned vyrůstají z úhledného košíčku neb nádobky oživené malými ptáčky, někdy jelínkem neb i dvouhlavým orlíčkem. Jsou holubinky pokryty vzorem jako síť z mechu sple-

tená nebo vykazují jemňounké tvary fantastických květů, podobné, jaké třeskutý mráz na sklech okenních kreslívá.

Geometrické vzory, jež holubinky krášlí, sestávají z malých kosteček, sítek a proužků. Při holubinkách nosívaly se též místo plátěných perutí hedbávné různobarevné stuhy vzadu ve vázanku složené. Však vyskytují se čepečky s malými plátěnými perutkami vyšívanými na Mladoboleslavsku, Táborsku okolo Benešova. Na Horním Královicku (viz obr. čís. 5) bývaly holubinky vkusně prolamovány řídkou dírkovou sítí různě vzorkovanou a perutě plátěné rovněž nádherně prolamované a někdy též karmínovými a zeleno-žlutými květy a kvítkovou cestou plochým stehem vyšity. Zvláště krásné a jemně prolamované holubinky zachovaly se památkou též ve středních Čechách kol Prahy (viz obr. čís. 6), Roudnice, Kolína a Čáslavě. Při nich spatřujeme ještě zbytek šaty v podobě krásně vyšívaného pruhu plátěného, jenž vzadu k čepci jest ve vázanku upraven, jest 80 cm. dlouhý a 7 cm. široký. Čepečky samy jsou zdobeny vysokým vyšíváním vzorů květinových a plátno kol nich proměněno jest prolamováním v jemnou, různovzorkovanou síť. Zdá se nám při pohledu na tyto vzácné práce, že ruce, které tyto čepečky vyšily, patřily kouzelnicím, že není možno, aby pouhou jen jehlou a nití tkanivo plátěné proměněno bylo prostou venkovskou švadlenkou v síť pavučí podobnou a ještě nad ni umělejší.

České holubinky honosí se však též krásnou a jemnou krajkou paličkovanou a vyšívanou podobnou benátské, vzory však jsou lidem naším dle jeho vkusu sestaveny a znárodnělé. Paličkování krajek bylo v Čechách velmi rozšířeno a lid pracoval své krajky bez všelikých podvínků a jiných pomůcek; buď je paličkoval bez vzoru kresleného neb si jen několika tahy sám vzorek nakreslil na papír.

Na Domažlicku vedle uzlíčkové holubinky s menšími perutěmi plátěnými skromně bíle vyšívané, zachoval se starožitný čepec „koláč" zvaný pro jeho kulatou a placatou podobu. Čepec koláč jest nabíraný a stahoval se pod obalenkou „kotě" tkanicí. K čelu přiléhal pak těsně. Dénko jest podlouhlé, hustě černým někdy i bílým a barevným hedvábem jednoduchým hustým geometrickým vzorem hlavně řetázky vyšito, na křížky, hvězdičky, kvítky, kuřátka, kapličky atd.

Spodní část čepce pod dénkem, do níž se obalenka vložila, jest paličkovanou vložkou a vyšíváním opatřena. Kolem čepce přes čelo pod obalenku uvázala se úzká šata (pléna), jejíž konce na obou stranách uší trčely. Vínek nebyl vyšíván, jen měsíkou (kalíškem) obrouben. Též v okolí Netolic uchovaly se vyšívané čepce, jsou z plátna vzadu s kulatým dénkem hustě a lehce vyšity pestrými květy, vlnou neb hedbávím, dracounem a cetky. Kol těchto čepců uvazovaly se vyšívané vínky a úplně přikrývaly vlas i část čela, přes něž převazovala se pak plena vyšívaná.

Podobné vínky a čepce nosily se též na Blatsku (viz obr. čís. 7) a v okolí Soběslavě z pravidla jsou přes 8 cm. širokého a přes 1 metr dlouhého pruhu plátna uprostřed na barevné pentli perlami, cetkami a hedbávím vyšita srdéčka a květy, konce uvazovaly se v zadu pod vlasem a nejsou ozdobeny. Přes čepec a vínek uvazovaly se pleny bohatě vyšívané, jejichž cípy na temeně hlavy volně spjaté visely po stranách hlavy, kdežto hlavní nádherný cíp rozložen byl na zádech.

Pěkné vínky bíle uzlíčkovým vyšíváním zdobené i pestrobarevně vyšité hlavně karmínové nosily se na Turnovsku a Mlado-Boleslavsku. Byly

to vínky sestávající z rovného plátěného pruhu 1 m 22 cm. dlouhého a 10 až 15 cm. širokého; část pak, která se vázala kol čela, byla skvostně vyšívána. Na Turnovsku byly též oba konce zdobeny kytičkou a krajkou. Vínky nosily dívky bez čepce, však též uvazovaly se kol kraje čepce pod krajkou.

Na Plasku, Stříbrsku a v okolí Litice na Plzeňsku nosily dívky pestře vyšívané vínky a vdané ženy uvazovaly je přes čepec náušničkami zdobené vyšívaným rostlinným vzorem a paličkovanou krajkou.

Vidíme tedy ve vínku naši ztrácející se šatu, která jest pozůstatek kroje československého z nejstaršího věku.

Vedle šatky a vínků českých zachoval se na Blatsku památkou zvláštní úbor hlavy při čepení nevěsty obvyklý. Jest to „roucha“ podobná šatce, která asi dříve všeobecně se nosila, však jako vzácný přežitek udržela se do nedávna jen při významném slavnostním „čepení nevěsty“. Roucha jest plátěný pruh 85 cm. dlouhý a přes 60 široký, od polovice po délce při kraji a přes roh skvostně vyšita, zdobena paličkovanou krajkou. Roucha ovinovala se přes čepec kol hlavy pod bradu a po straně připevněna byla jehlicí.

Obr. 7. Vínek, čepec a roucha z Blatska.

Roucha zajisté měla hluboký význam, jak vysvítá z toho, že se darovávala často do kostelů, což činily též hanácké ženy s úvodnicemi. Po smrti totiž stařenky matky nejpěknější její úvodnice bývala darována do chrámu na ozdobu oltáře.

V. Havelková.

LITERATURA.

Dr. Josef Janko: **O stycích starých Slovanů s Turkotatary a Germány s hlediska jazykozpytného.** Zvláštní otisk z „Věstníku České Akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění“, ročník XVI. (1908).

Peiskerovy názory o sociálních poměrech starých Slovanů, jak je vyložil ve knize „Die älteren Beziehungen der Slaven zu Turkotataren und Germanen und ihre sozialgeschichtliche Bedeutung", jsou známy. Slované byli podle něho v tuhé porobě jednak turkotatarské, jednak germánské. Svědčí mu o tom zejména slova s těchto dvou stran přejatá a znamenající pojmy u kmene pastýřského a rolnického zcela obvyklé. Jestliže přejali Slované slovo tvarogъ od Turkotatarů a slova mlěko, plugъ, skotъ, nuta od Germánů, soudí z toho Peisker, že Slované nechovali dobytka a neužívali jeho produktů. Poněvadž však jejich sídla byla chovu dobytka velmi příhodná, vysvětluje tu věc Peisker tím, že v chovu dobytka jim bylo zabráněno od podmanitelů, kteří sami se živíce pastýřstvím zmocnili se pastvin a chovu dobytka pro sebe; tak zapomněli Slované i názvů sem hledících, zejména názvu pro sladké mléko, pro dobytek atd. Tito podmanitelé byli jednak Turkotataři, u nichž poznali užívání mléka sraženého a od nichž přejali pro ně také pojmenování (tvarogъ — tur. turak), jednak Germáni, u nichž teprve zase poznali užívání mléka sladkého a od nichž převzali i jméno jeho (mlěko); podobně svědčí o této nadvládě germánské další slova z germánštiny přejatá skotъ, nuta, plugъ.

Jsou tedy hlavním sloupem theorie Peiskerovy důvody linguistické; ale ohlížel se i po jiných, historických, sociologických, historicko-právních i ethnických. Historickou stránku jeho theorie rozebral prof. Niederle v tomto časopise I., 1906, str. 193—200, kritiku linguistickou přenechávaje jiným; se stránky linguistické pochybnosti o jeho důvodech pronesl prof. J. Janko v lonském ročníku Čechische Revue (I., 1907, str. 319—328), kdež slíbil podrobnější rozbor linguistických důvodů Peiskerových ve Věstníku České Akademie. Tento kritický rozbor máme nyní v rukou a zde chceme beze všeho apparátu linguistického upozorniti na jeho výsledky.

Výsledek nemohl býti jiný než ten, který naznačil spisovatel již ve svém referatě v Čech. Revue: ani z jedno linguistických svědectví Peiskerových nedostálo průkaznému úkolu na ně vznesenému. Spisovatel ohledává nejprve základy, na nichž budováno, a nalézá, že jazykozpyt srovnavací nemůže nám nikdy výsledky a poznatky svými linguistickými, které teprve dlužno promítati v obecnou a kulturní historii, nahraditi přímých pramenů nebo dokumentů nauk těchto a že usuzování jen na základě jazykovém je vždy velmi nejisté. A také při usuzování ze slov přejatých je třeba veliké opatrnosti, je nutno zodpověděti celou řadu otázek jiných (jde-li o slovo zcela bezpečně přejaté, odkud, kdy a proč bylo slovo to přejato, jde-li při tom o věc novou či již známou, všední atd.).

Promluviv takto všeobecně o půdě, na které se pohybuje argumentace Peiskerova, probírá prof. Janko jeho důvody jednotlivě, zkoumá správnost jeho praemiss a vývodů, z těchto praemiss konaných. Důkladný rozbor názvosloví, týkajícího se sýrařství, jak je v jednotlivých jazycích indoevropských nalézáme, vede k závěru velmi pravděpodobnému, že slovo tvarogъ, jež je jedinou oporou Peiskerova tvrzení o porobě turkotatarské, je slovo domácí, slovanské, souvisící se slovesem tvořiti, tvar, od kteréhožto kořene je nazván i v řečtině sýr (τυρός) a v avestě syrovátka (tūiri-), adj. tūirja-, käsig, verkäst). Název je i psychologicky docela dobře pochopitelný: změna skupenství, tvar byl tu nejnápadnější a podle tohoto dojmu zrakového věc nazvána. Ale i kdyby tato etymologie byla chybná a kdyby bylo jisto, že slovo tvarogъ přijali Slované od Turkotatarů, nemůžeme z toho souditi, že představa sraženého mléka a tvarohu byla Slovanům ne-

známa a že se s ní seznámili teprve následkem sociálně-politických převratů. Dříve než bychom mohli na jediném slově vybudovati celou takovouto theorii, musili bychom zodpověděti celou řadu důležitých otázek jiných: jsou také avestská a řecká slova, jež se slov. tvarogъ souvisí, vypůjčena z turkotatarštiny nebo jen slov. tvarogъ? A je tvarogъ převzato již v praslovanštině (což je málo pravdě podobno, slovo to není ve všech jazycích slov.) anebo až později? Dále nečetná slova slovanská z turkotatarštiny přejatá ukazují, že bývala v ústech lidu slovanského pozměňována dle slov domácích, s nimiž byla spojována; také hlásková podoba slova tvarogъ neodpovídá tur. turak, musili bychom se domnívati, že slovo bylo pozměněno dle slov jako tvořiti, tvorilo, tvarь, jichž právě při výrobě tvarohu se užívalo: ale to pak svědčí pravému opaku, než chce Peisker. — Slované dle toho znali tvaroh, a stýkajíce se s Turkotatary (ale nemusily to býti dokonce takové styky, jaké má na mysli Peisker) poznali název jejich a převzali jej dle své terminologie jej pozměnivše. Proč přejali název, když znali již věc? Ani k té otázce nelze dáti odpovědi zcela určité. Je také docela dobře možno, že Turkotataři vymáhali na Slovanech jakožto nahodilou nebo dočasně pravidelnou dávku hotově již vyrobený tvaroh a že proto se ujal mezi Slovany jejich název pro tuto věc; ale to nikterak nesvědčí o nějaké tuhé porobě, v níž by Slované se sýrařství úplně musili vzdáti a teprve zase od svých podmanitelů se mu naučili.

Z toho ze všeho viděti, že i když praemisse Peiskerově přiznáme správnost, nesmíme z ní nikterak vyvozovati to, co z ní vyvozuje on. Je také, tuším, patrna i nepsychologičnost výkladů Peiskerových. Slované měli pův. název pro mléko sladké a pro tvaroh z něho zhotovený, pak vlivem poměrů sociálních zapomněli těchto představ a spojených s nimi jmen, ale pak u svých podmanitelů zase poznali tvaroh a věc i s názvem od nich přejali — pochod tento, nehledě ku věcem již vytčeným, je psychologicky nemožný.

A stejně slabými ukázala se jazyková svědectví pro nadvládu germánskou. Slovo mlěko důkladným rozborem tohoto slova a celého jeho příbuzenstva na půdě slovanské i germánské i v jazycích jiných prokázal prof. Janko velmi pravděpodobně ze slovo domácí: v germanštině není slova takového znění, jež by se mohlo pokládati za vzor slov. mlěko; lat. melca, které Peisker po příkladě jiných pokládá za slovo germánské a v něm pak vidí germ. vzor slovanského mlěko, při bližším ohledání se ukázalo pravděpodobně domácím slovem italským, a konečně slov. mlěko lze docela dobře vyložiti za starobylé, z prajazyka indoevropského zděděné slovo slovanské — tedy i tato praemissa Peiskerova padá. A zase: i kdyby nebyly tyto výklady správny a slovanské mlěko přece bylo vypůjčeno od Germánů (ač jsou tu četné obtíže jazykové i věcné, na př. ta, že lat. melca, jež podle domnění nahoře uvedeného je původu germánského a odpovídá slov. mlěko, znamená v podstatě mléko kyselé, kdežto Slované přejali název ten pro mléko sladké!), přece nevyplyne z toho nic pro tvrzení o porobě slovanské právě tak, jako nikomu z těch, kteří slovo melca v latině pokládali za přejaté, nenapadlo z toho usuzovati na porobení Římanů se strany Germánů, nehledě ani k psychologické nemožnosti tohoto důkazu, o níž zmínka se stala již výše.

Slovo skotъ i prof. Janko má za přejaté z germanštiny, ale dobře ukazuje, že slovo to svědčí pouze o stycích Germánů a Slovanů, ale nic více; ba naopak, kdybychom již chtěli něco usuzovati z převzetí tohoto slova, vedlo by to k výsledkům docela jiným než u Peiskra, jak bude ukázáno ještě níže. A je také naprosto nepsychologické usuzovati něco v příčině hospo-

dářské z přejetí kollektiva skotъ, když je vedle něho celá řada appellativ nepochybně starobylých. Totéž platí o slově nuta (ostatně ne všeslovanském), jež je asi rovněž původu germánského; tvrdil někdo o Finech, kteří také přejali toto slovo, že úpěli pod porobou germánskou? I slovo plugъ má prof. Janko za nesporně přejaté z germánštiny, ale dobře ukazuje proti Meringerovi na to, že slovo to může býti původu keltského, neboť Keltům připisuje Plinius vynález pluhu opatřeného kolečky. Převzetí slova toho od Slovanů neznamená nic jiného, než že Slované pluh s kolečky poznali od Germánů; starobylost staroslovanského zemědělství je jinak dosvědčena docela bezpečně.

Ani ostatní slova (županъ, Smerdus, Slavus = Sclavus, Němec, vitęzь), jež Peisker na podporu své theorie uvádí, neukázala toho významu, jaký se jim přikládá: župa, županъ, neznamenalo pův. okres pastevní, představený okresu pastevního, jak vykládá Peisker a s ním nyní i Schrader, nýbrž spravovaný okres, představený spravovaného okresu, a v otázce sociálního postavení Slovanů neznamená nic; slovo Smerdi nepraví nic o národnosti nomadů, kteří tímto slovem posměšně nazývali vrstvu rolnickou; vlastní jméno Němec není ze jména Nemetes, nýbrž z adj. němъ a nesvědčí tudíž o tom, že by Nemetové (a Frisové) bývali sousedy a podmaniteli Slovanů, od nichž Slované prý zase se naučili samostatnému chovu dobytka.

To jsou asi v hrubých rysech hlavní myšlenky kritiky prof. Janka. Toto vyvrácení důvodů Peiskerových je negativní stránka z důkladné jeho studie; ale práce jeho přinesla i výsledky positivní. Podrobný rozbor jednotlivýchh slov, o něž v otázce naší jde, slov slovanských, germánských a druhdy i jiných, vede autora i k podrobnému studiu věcí, slovy těmi označených, tak nalézáme tu hojně buď jistých nebo pravděpodobných, protože na podrobné analysi všech fakt založených výkladů o rolnictví, dobytkářství, mlékařství různých národů indoevropských, zejména ovšem Slovanů.

Analysa slova tvarogъ ukázala, že Slované od pradávna znali sýr (srv. i lit. súris, stprus. suris, sur); slovo to pocházejíc od kořene znamenajícího ‚kyselý, slaný', znamenalo původně to, čemu my říkáme tvaroh; časem se jeho význam pošinul tak, že nabylo významu, v kterém je známe nyní. Vedle toho ukazují ostatní jazyky pro sýr názvy, vedoucí ke koř. tu̯er- = fassen, coercere, zusammenfassen, ballen, kompakt machen; tak ř. τῡρός sýr, av. tūiri- syrovátka, tūirja- käsig, verkäst. Byla-li při názvu prvém rozhodujícím chuť, působí zde dojem zrakový (změna skupenství) — výklad zajisté psychologicky velmi se zamlouvající. V slovanštině vedle syrъ čekali bychom podle toho asi *tyrъ (= ř. τῡρός), ale slova toho nemáme: bylo patrně zatlačeno synonymním a skoro stejně znějícím syrъ. Ale slovo jako čes. tvořítko, pol. tworzydło, srb. tvorilo = forma na sýry, pol. tworzyć, srb. tvoriti = dělati sýr, ukazují, že ani v slov. představa tvárnosti sýra nezanikla. A k tomuto kořeni tūer- patří i dle pravděpodobných výkladů prof. Janka slovo tvarogъ = pův., věc mající tvar', pak „sražené, sformované mléko', při čemž nevyjadřuje se již jen změna skupenství, nýbrž skutečné formování tvarohu a tím vznikající sýr. Synonymní slova syrъ a tvarogъ jazyk ve své oekonomii rozlišil tak, že jedno obdrželo význam ‚Formkäse', druhé ‚Quarckkäse'. Docela tak jako ve slovanštině bylo tomu i v latině: lat. ca-

seus, pocházejíc od koř. znamenajícího ‚kvasiti, kysati', značilo původně ‚lac concretum, tvaroh', ale později ‚sýr' (lac concretum et formis pressum); a jako v slovanštině později vzniklo slovo tvarogъ (: tvoriti), tak také latina vulgární má později teprve vzniklé, ale přece dosti staré slovo formaticus (: formare); také v severštině staré slovo pro tvaroh (ostr) časem nabylo významu ‚sýr'. Z toho ze všeho lze usuzovati, že již Indoevropané znali — ovšem zcela primitivní — výrobu tvarohu, jejž zvali jednak podle dojmu zrakového (řec. τῡρός atd.), jednak podle dojmu chuťového (lat. cāseus, slov. syrъ); později pokrokem dalším tvořen hutnější, sformovaný tvaroh, sýr, jenž zván jménem týmž (lat. cāseus = ř. τῡρός = slov. syrъ). Časem přibývají výrazy nové, toto formování vyjadřující (lat. formaticus, slov. tvarogъ) a synonyma tak vzniklá se pak odstraňují buď differencováním významu (syrъ — tvarogъ) nebo vymizením jednoho z nich (lat. formaticus je pouze v mluvě obecné; nemáme si také tím vysvětliti tu okolnost, že v jihoslovanštině slovo tvarogъ schází?). Toto pošinutí významu slova syrъ = lit. súris se stalo i v slov. i v bulharštině; prof. Janko v tom vidí svědectví o pokročilosti sýrařství balto- a staroslovanského (str. 118, pozn. 14); smíme-li tu mluviti o době baltoslovanské, je ovšem naprosto nejisto; neboť stejný vývoj slova téhož můžeme — podle analogií uvedených — docela dobře také pochopiti docela samostatně v slovanštině a baltštině.

Úvaha o slově mlěko žádala objasnění latinského slova melca a to vedlo k zevrubné úvaze o mléčných jídlech u Germanů, Řeků a Italiků. Z germánštiny přejaté slovo skotъ mohlo by ukazovati na kvetoucí pěstování dobytka u Slovanů; lze se totiž domnívati, že Slované přejali název ten tehdy, kdy prodávali Germanům, kteří byli dle souhlasných zpráv Caesarových a Tacitových velmi chtiví dobytka, svůj dobytek, dostávajíce zaň zlato, stříbro a vůbec kovové mince (germ. skatta — ukazuje k původnímu významu „drobná mince') a nazývajíce slovem germánským nejen to, co dostávali, nýbrž i předmět kupní sám. To zajisté by svědčilo, že pěstování dobytka u Slovanů kvetlo. Starobylé slovo socha „Hakenpflug" a řada slov odvozených od koř. ar ā- svědčí o starobylosti slovanského zemědělství. A jestliže Slované přejali od Germánů spolu s věcí také název pro pluh opatřený kolečky, svědčí to o chápavosti jejich praktické, o povaze jejich a mysli pokrokové; prostředím slovanským přešla věc i pojmenování k Albáncům na jihu a k Baltům na severu — Slované se nám jeví důležitými nositeli a šiřiteli světového pokroku na evropském východě. Také název Smerdi (= selská vrstva staroruská) zdá se, že ukazuje na hospodářský dualism u starých Slovanů: patrně slovo to souvisí se slovesem smьrdêti a nejspíše lze v pojmenování tom viděti přezdívku, kterou pohrdlivě nazvali nomadi, dobytkáři zemědělce; tito nomadi nemusili býti ovšem cizinci původu mongolského (turkotatarského), jak se domnívá Peisker, a také pravděpodobně ani nebyli: slovo smьrdъ je starobylé a nemohlo býti teprve od poslovaněných Turkotatarů utvořeno. Je-li tomu tak, pak máme mezi Slovany jednak výhradně zemědělce jednak nomady.

Tak lze asi co nejstručněji naznačiti výtěžky obsáhlých výkladů prof. Janka. Jazyková opora theorie Peiskerovy je jimi definitivně vyvrácena, podrobné ohledání slov Peiskerem uvedených, pokud jim přiznán vůbec nějaký význam pro seznání hospodářských poměrů starých Slovanů, ukázalo namnoze pravý opak tvrzení Peiskerových.

Netřeba ani zvlášť ukazovati na methodičnost studie prof. Janka, která je, tuším, patrna již z toho, co tuto uvedeno. Spisovatel naznačil, že výklad jeho o slově mléko má býti takřka vzornou ukázkou toho, jak vésti si při slovích podezřelých z původu cizího; a nejen tento výklad ukázkou takovou vskutku je, ale i celá studie může býti vzorem pro zkoumání tohoto rázu: vyznačuje se hloubkou výkladů, ohlédajíc se po všem, co by s kterékoliv stránky mohlo temnou věc osvětliti, vyniká střízlivostí a opatrností ve výkladě daných fakt, uvažujíc o všech možnostech, a předností neposlední je jasnost a přehlednost výkladu, jež umožňuje zajisté i čtenáři v jazykovědě méně zběhlému sledovati spisovatele v zajímavých jeho vývodech i na půdě druhdy dosti odlehlé.

Oldřich Hujer.

Бобчевъ С. С.: **Българската челядна задруга.** Историко-правни студии. Отпечатано отъ „Сборникъ за народни умотворения, наука и книжнина", книга XXII. 8°. Stran 208. Sofia, 1907.

Dosud v bulharské literatuře vycházel většinou pouze materiál o zádruze jednotlivých, větších či menších oblastí. Bobčev naproti tomu ve své knize přehlíží přehledně všechno, co dosavadním badáním bylo zjištěno a již tím vykonává velký kus práce, neboť svým spisem nám poskytuje možnost, abychom nabyli dostatečné představy o zádruze u Bulharů: o jejím geografickém rozšíření a jejích hlavních zvláštnostech.

Spisovatel především v delším úvodě seznamuje čtenáře s hlavními prameny a literárními pracemi o zádruze u Slovanů vůbec a Bulharů zvláště. Potom pojednává v prvém díle spisu o dnešní bulharské zádruze a v druhém díle o zádruze v minulosti, a to nejprve „o zádruze v daleké minulosti u rozličných národů", pak „o slovanské zádruze v staré době", dále „o bulharské zádruze v daleké minulosti" a „o bulharské zádruze v době turecké", konečně na konci je bibliografie o zádruze v přítomnosti i v minulosti v rozličných evropských jazycích.

Již tento krátký náčrt obsahu ukazuje, že Bobčev v mnohém ohledu překročuje rámec programu, jejž si byl vytkl nadpisem své knihy. A skutečně v jeho práci vidíme, že se nespokojuje jen tím, že vylíčil zádruhu u Bulharů, jaká je dnes a jaká byla dříve, nýbrž že se velice mnoho zabývá zádruhou u Jihoslovanů a Slovanů vůbec, a na mnohých místech a v celém jednom oddíle (dříve jmenovaném) uvádí dokonce i zprávy a mínění o zádruze u jiných, neslovanských národů. Takové vybočování z vytčeného programu mohlo ovšem na některých místech býti nutné, aby se doklady odjinud podanými dosáhlo lepšího porozumění a širšího pochopení jednotlivých jevů u samotné bulharské zádruhy. Jsou tu však místa, kde spisovatel obšírně uvádí rozličné poznatky a mínění bez naprostého vztahu k bulharské zádruze a patrně jen za tím účelem, aby tu a tam mohl vysloviti své mínění o některých sporných otázkách všeobecného rázu. To je v každém případě pro vědu prospěšné, ježto získáme tím více o jedno mínění pro neb proti dosud proneseným názorům. Zároveň tím spisovatel ukazuje, jak dobře ovládá látku a odbornou literaturu. Musíme mu však vytknouti, že v těch případech nepostupoval dosti metodicky: místo co by nám na prvém místě jasně vyložil jednotlivosti u bulharské zádruhy, abychom o nich nabyli jasné představy, on buď začíná s daty vzatými z jiných jihoslovanských a někde i z ostatních slovanských zemí nebo doklady své tak smíchá s oněmi, jež se týkají bulharské zádruhy, že na

mnohých místech musí se dobře uvažovati, vztahuje-li se uvedené k bulharské zádruze či ne. Mimo to autor ve své veliké snaze srovnávací často velmi obšírně vykládá věci, jinak již dobře známé, nebo na více místech opakuje totéž. Tak na př. z mnohých takových případů nejvíce bije do očí to, že mínění, probraná již v úvodě, více nebo méně opakují se i v ostatních částech spisu, a zvláště v oddíle o slovanské zádruze v starověku. Výtky ty však nezmenšují nikterak cenu Bobčevovy knihy. Ona je jistě cenný příspěvek k poznání zádruhy u Slovanů. Přirozeně, že po tolikých badáních a studiích o zádruze u jiných slovanských národů a zvláště u bulharských soukmenovců, Srbů a Chrvatů, nemohlo prozkoumání bulharské zádruhy podati něco zvláštního a úplně nového. Všechno, co Bobčev podává svým spisem o bulharské zádruze, dobře již známe ze studií o zádruze srbo-chrvatské. Proto ani nebudeme zde uváděti všech jeho resultátů, nýbrž uvedeme pouze ty, jež zasluhují, myslíme, zvláštní pozornosti. Při tom podáme i hlavní vývody autorovy, které mají povšechnou platnost.

Úvod je vlastně většinou přehled historického vývoje vědeckého badání o zádruze. Již z úvodu, jakož pak mnohem ještě více z dalších oddílů knihy, vidíme, že autor nepovažuje zádruhu za etnickou zvláštnost jen jihoslovanských nebo slovanských národů, nýbrž za společenský útvar, v jakém žili i mnozí jiní národové. Nečiní rozdílu mezi jihoslovanskou zádruhou a známými kolektivními družstvy ruského národa. Neschvaluje Peiskerova mínění o pozdním vzniku jihoslovanské zádruhy pod vlivem římsko-byzantského systému daňového, nýbrž domnívá se, že je mnohem staršího původu, nepochybně ještě z doby slovanské pospolitosti.

V oddíle Dnešní bulharská zádruha spisovatel nejprve připomíná, že zádruha je slovo srbské, ale že to není srbské národní slovo, jež původně označovalo velikou rodinu, veliké hospodářství, nýbrž že je to slovo čistě lokální, jež značí totéž, co ‚družstvo'. Na důkaz toho uvádí materiál z Hercegoviny, Černé Hory a Boky Kotorské, obsažený v Bogišićově sbírce, a dále to, že Bogišić v zákonníku pro Černou Horu všude užívá místo „zádruha" výrazu „domaća zajednica" a někde „kuća". Slovo „zádruha", tak praví Bobčev, zdomácnělo v zákonodárných aktech Srbska i Chrvatska, a krom toho se ho užívalo ve spisovné mluvě od začátku minulého století, načež je přijali i cizí badatelé (str. 32 a 33). Soudím, že celý tento výklad autorův je mylný. Slovo zadruga je nepochybně čistě národní slovo srbské, a to právě v tom významu, v jakém se ho i dnes užívá ve velké části srbského národa, t. j. jako pojem pro rodinnou a zároveň i hospodářskou jednotu. Bylo by zajisté podivno, aby národ, u něhož je zádružný život tak rozvit a rozšířen, neměl národního slova a označení pro takový společenský útvar! A že slovo to bylo již dávno v našem národě, toho nejlepším důkazem je, že je nalézáme již r. 1818 v prvním vydání Vukova „Slovníka" (viz slovo zadruga, Hausgenossenschaft atd.). Víme, že Vuk bezprostředně a velmi svědomitě shromažďoval slova ze samého národa a dojista nemůžeme vytýkati, že by byl již na zač. 19. století stál pod nějakým vlivem spisovné mluvy, pokud se týče významu a výkladu slova zadruga.*) Proto je nám s podivem, že Bobčev, ačkoliv sám také uvádí

*) Také M. Miličević, uznaný znatel národního života u Srbů, uvádí slova zádruha jako národní a zcela téhož významu jako zadružna kuća (srv. „Задружна кућа на селу". V Bělehradě, 1898. Otisk z Godišńice XVIII. Str. 9, 19 a násl.).

citát z Vuka, tak lehce jej nechává stranou a dovolává se zmíněného Bogišićova sborníku a jeho zákonníka pro Černou Horu. A tu ještě autor použil nevhodných dokladů. Třeba věděti, že v jihozáp. srbských krajích (zvláště na Černé Hoře, v Hercegovině a Boce Kotorské), z nichž čerpána je většina materiálu v Bogišićově sborníku, slova zádruha se skutečně zřídka užívá, nýbrž říká se obyčejně zadružna kuća, řídčeji velja kuća (velika kuća) nebo pouze kuća. Proto také Bogišić ve svém „Všeobecném hospodářském zákonníku pro Černou Horu" nechtěl použíti slova „zádruha", nýbrž aby docílil co možná nejlepší srozumitelnosti, zaměnil je termínem „domaća zajednica", jejž sám si utvořil (pokud měl právo na tvoření nového termínu, je zde vedlejší otázka), ale vedle toho používá i národního výrazu „kuća".

Se slovem zádruha je to tudíž naopak, než jak Bobčev soudí. Přešlo z lidu do literatury, načež se i jednotlivá čistě soukromá združení rozličného druhu — hospodářská, kulturní i literární — začala nazývati obchodní, literární, rolnickou zádruhou atd. Ale i přes to v srbském jazyce dosud ještě slovo zádruha samo o sobě značí jen známý onen zvláštní druh rodinného života. Proto je zbytečno říci v srbském jazyce „rodinná zádruha". Z týchž důvodů také neměl ani Bobčev práva tvořiti nový název „čeljadna zadruga", když dostačí úplně srbský název „zadruga", jenž již sám sebou značí potřebný pojem, jenž zdomácněl tak v celé Evropě, ba i v samé bulharské literatuře, proto bylo zbytečno tvořiti nové názvy. — Zdržel jsem se u této čistě formální otázky poněkud déle, poněvadž Bobčev používá názvu „čeljadna zadruga" jako lepšího a přesnějšího i v nadpisu své knihy i v celém svém spisu.

V Bulharsku, praví Bobčev, není nikde slova zádruha, ale je tu známo adj. zadružen (-na, -no). Jinak nejznámější a nejcharakterističtější výraz v Bulh. je kup nebo kupčina (живѣятъ у купъ, въ една кущица), ačkoliv se ani prvý, ani druhý v samém národě dosti nespecialisoval a označuje jen pojem zádruhy.

Přehlédnuv dosavádní definice zádruhy, autor vytýká Vuku Karadžićovi, že podal příliš všeobecnou, nepřesnou formuli zádruhy, když napsal, že je to „plures familiae in eadem domu". Ale třeba míti na mysli, že to Vuk napsal v slovníku, kde měl úmysl podati co nejkratší výklad a ne vědeckou definici. Ostatně Vuk tamtéž objasnil název zádruhy nejprve něm. slovem Hausgenossenschaft a to jistě pro pochopení úplně stačí. — Bobčev sám podává ovšem velmi dobrou definici zádruhy, v níž zahrnul všechny hlavní živly zádružného života. Zní takto: Zádruha je příbuzenský svazek plnoletých osob a jejich potomků, kteří mají společný, nerozdělený majetek, kteří pracují a vydělávají pro společný svazek, žijí společně, a všechny řídí a zastupuje jeden hospodář. K tomu bych poznamenal jen, že i přes to, že definice je dosti široká, mělo v ní býti poznamenáno, že zádruha nemusí býti vždy „příbuzenský svazek", nýbrž že v ní může býti podle srbského zákonodárství i svaz založený „usvojeňem po prirodi" a dále, v zádruze nemusí býti veškeren majetek společný a nedělný, nýbrž že mohou jednotlivci míti i nějaký majetek svůj zvláště. O těch okolnostech nemluví Bobčev ve zvláštních oddílech, ale objevují se poměrně dosti často, tak že v každém případě mělo to býti i zde poznamenáno.

Bobčev dovozuje, že zádruha ještě dnes trvá v Bulharsku, ale všechna badání a statistiky ukazují, že pravé zádruhy existují pouze v záp. Bulharsku, kde jsou rovněž velkou vzácností, kdežto v již. Bulharsku a v Rhodopech neexistují vůbec. Názvu „pravé zádruhy" jsem úmyslně užil proto, že Bobčev takové zádruhy označuje jako zvláštní druh proti prostým zádruhám. Prostá (srbsky: ikonosna) zádruha, tak praví, sestává pouze z otce s jeho potomky, kdežto pravá, složená či úplná zádruha vždycky objímá více rodin a Bobčev stanoví, že nemůže obsahovati méně než 10—12 členů. Proč je třeba 10—12 členů, ničím neodůvodňuje, a my soudíme, že počet jeho není ani přesný. Což nemohou dva bratří se svýma ženama a dětmi tvořiti úplnou zádruhu, třebas by v zádruze té bylo i méně než 10 členů?

Povšimněme si nyní i dalšího. Bobčev praví, že ve východním i jižním Bulharsku neexistují pravé, úplné zádruhy, ale že lze pozorovati v tamějších rodinách některé charakteristické rysy, jež nasvědčují jejich zádružnému charakteru, a jsou tudíž prosté zádruhy. Výrok ten by měl však Bobčev jasněji dokázati. Ale stále operuje s doklady ze západního Bulharska. Dále uvádí podle Utěšenoviće (z r. 1859) kraje srbskochrv. zemí, kde byla rozšířena zádruha, načež uvádí obdobné doklady z Bogišićova sborníka (z r. 1874). Srovnáním těchto dvou skupin dokladů, jedněch novějších, druhých poněkud starších, soudí Bobčev (jako Kadlec), že se může dokázati, že v některých srbochrv. krajinách zádruha přestala. Ale že tomu tak není a že naprosto nedostačí, podobně opírati se pouze o data těchto dvou spisovatelů, nahlédne i sám Bobčev, uváží-li, že Bogišić uvádí pouze ty kraje, z nichž čerpal osobně své doklady. Jinak by jistě v Srbsku nejmenoval pouze dva okresy jako kraje, v nichž jsou mu známy zádruhy, ježto určitě musil věděti, že zádruhy existují — jako dosud — více méně ve všech ostatních krajích Srbska.

Když vidíme tudíž, že zádruhy jsou rozšířeny počínaje západním Bulharskem ve všech jihoslovanských zemích (vyjma slovinské), namane se otázka: proč ve východním a jižním Bulharsku nejsou (pravé) zádruhy. To je otázka neobyčejně důležitá, jak po stránce sociální a právní, tak i po stránce etnologické, a proto je jeden z hlavních úkolů pro bulharské badatele: najíti příčiny tohoto zjevu. Bobčev však otázky té se v celé knize nedotekl ani slovem.

Zvláštní pozornost zasluhuje, že Bobčev při značném počtu příkladů ze sofijského okolí dokázal, že se neustále ještě tvoří i nové (pravé) zádruhy. Plným právem vytýká toto životné udržování zděděných zvyků a snah po zádružném životě u Jihoslovanů, jak jsem i já proti Peiskerovu mínění vytknul ve svém díle o černohorsko-brdjanském kmenu Kučích (srov. „Кучи. племе у Црној Гори, етнолошка студија". Bělehrad. Етнограф. Зборник Кр. Срп. Акад. Н. Кн. VIII., str. 190—200). Úplně souhlasím se slovy Bobčeva, že to obnovování zádružného života je při tom, že mu ani okolnosti ani čas nejsou příznivé, zjev, který „zvláště by měli míti na zřeteli přívrženci učení o nestálosti zádružného života u Slovanů a o jeho vzniku následkem cizích vlivů a finančně-fiskalních příčin" (str. 51 a 52). To by mělo pobádati k dalším badáním v tomto směru u všech Jihoslovanů.

V dalších článcích prvého dílu své knihy Bobčev přehlíží výklady a právní názory v lidu o složení a uspořádání zádruhy, o majetkových poměrech v ní, o rozdělení zádruhy, o její dobrých i špatných stránkách, o zrušení zádruhy a o právním charakteru zádruhy. Doklady zde uvedené do-

svědčují i pro bulharskou zádruhu vše, co dosud již bylo známo o zádruze u ostatních Jihoslovanů. Kromě všech druhých znaků, které udržují příbuzné v zádruze, a které jsme již seznali z výše citované definice, vidíme, že pro zádruhu v západním Bulharsku je charakteristické ještě udržování a úcta i k velmi vzdálenému příbuzenstvu (pro něž již i církev dopouští sňatek) a mimo to oslava „služby", která odpovídá známé srbské „slávě" („krsnému imenu"). Dělení hlavního, nemovitého zádružného majetku se v Bulharsku pravidelně vykonává po rodech (per stirpes). — Bobčev poněkud na podkladě Laveleye-a a poněkud na základě vlastních studií podává velmi pěkně všechny zvláštnosti zádružného života, a nedostatkům, kterých je jinak velice málo, právem přikládá velmi skrovný význam. I on je tudíž jedním ze zastanců dalšího udržování jihoslovanské zádruhy. To potvrzuje i v oddíle, kde mluví o vymírání zádruhy, slovy: „Nemůže se říci absolutně, že zádruha jako starobylé ustanovení, blízké velice primitivnímu stavu, neodpovídá nové kultuře a že proto nemusíme litovati, že vymírá. My bychom mohli použíti dobře zádruh, které existují, i zádružného charakteru, jejž mají u nás rodiny na vsích i v městech", abychom uspořádali, tak praví, dnešní zádruhy vnášejíce do právních názorů zadrugarských něco z principů soudobého práva (str. 137—8.) — Rozbíraje právní charakter zádruhy přichází Bobčev k tomu, že je zádruha kollektivně právní osoba.

Když si spisovatel vytknul, že ve zvláštním oddíle pojedná „o zádruze v daleké minulosti u různých národův", je přirozeno, že se nemusil omezovati pouze na známé doklady z arijských národů. Jeho pojednání v tomto oddíle dokazuje, že existovala zádruha u všech arijských národů, ale nepodává nám určitých důkazů, že by zádruha byla všelidským zařízením. Důkazy ty při názoru autora (viz str. na př. 144 a násl.) byly by dokonce nutny, ježto nestačí uvésti pouze názory dvou nebo tří spisovatelů, jimž my ani nemusíme věřiti.

Bobčev rozhodně tvrdí, že turecko-tatarští „Prabulhaři", kteří se poslovanštili, ani trochu nezměnili aniž mohli změniti rodinný život a jeho podstatu u těch Slovanů, kteří byli podrobeni státu Asparuchovu. Vliv „Prabulharů" byl v tom ohledě, tak praví, právě tak malý jak vzhledem na národní jazyk, národní obyčeje a národní vědomí, a nepochybný je pouze silný vliv po stránce vojenské a politické. Pokud je správné toto tvrzení Bobčevovo, dosud nevíme. On sám ho aspoň ničím nezdůvodňuje a zajisté je také velmi těžko je dokázati. Co se týče jazyka a obyčejů, lze mnohem snadněji zkoumati, pokud turečtí Bulhaři měli vliv na Slovany, a ani zde nedošlo se k shodným resultátům. Tím obtížnější bude prozkoumati, změnili-li ti Bulhaři zádružný život v této větvi Jihoslovanů. Otázka ta bude teprve předmětem zvláštního badání. A při tom nutno míti na zřeteli i toho činitele, že právě ve východním a jižním Bulharsku, kde turecko-tatarští Bulhaři se Slovany splynuli v každém ohledu nejsilněji, nejsou pravé zádruhy.

Pozoruhodno je, že doklady z tureckých dob, které Bobčev uvádí na základě tureckých fermanů (str. 186 a 188), jasně dokazují, že podle národní tradice byl ještě „starý zákon", t. j. starý obyčej, podle něhož v jednom příbytku žije více rodin pohromadě i ze vzdáleného příbuzenstva, za které se dokonce platí daň, při čemž však turecká vláda dávala pozor, aby se toho nezneužívalo, t. j., aby se příbuzní neseskupovali jen v čas placení daně do jednoho domu pod záminkou, že tvoří jeden dům. A poněvadž se to zvláštními fermany zakazuje, je patrno, že se i takové případy dály.

Zároveň je jisto, že turecký způsob placení daně byl příznivý udržování zádruhy.

Nemohu na konci odpustiti autorovi ještě tuto výtku. Především jako Srb jsem nemile dotčen autorovým kolísavým míněním o srbském národě jako celku. Na mnoha místech (str. 22, 160, 161, 176, 191 a j.) nalézáme, že B. jmenuje jednotlivé části srbského národa jako zvláštní národnosti. Na str. 22 praví na př.: „Авторътъ се води отъ единъ ясенъ методъ: той върви отъ днешното врѣме къмъ миналото, говори отдѣлно за южнославянитѣ, за чехи, бошняци и руси . . .“; na str. 176: „Ако е доказано, че сърби, бошняци, херцеговинци, черногорци, хървати сж живѣли . . .“; tak i na str. 191 a j. My Srbové jsme zvykli již na podobnou nevědomost u ruských spisovatelů. Ale Bulhar, jenž žije v bezprostředním sousedství Srbů, může ještě činiti podobné hrubé omyly?! Pro spisovatele, jenž chce, aby kniha měla pravý vědecký ráz, nesmějí takové chyby býti maličkostí.

Výraz „arijská rasa“ (str. 3, 158, 191), zdomácnělý v evropské žurnalistice i v některých vědeckých dílech, není nikterak správný. Věda (ethnologie i anthropologie somatická) nezná arijské rasy, nýbrž národ arijský. Bohužel v nové době vznikla všeobecná manie, spojovati zcela nesmyslně slovo rasa s jmény jednotlivých národů nebo národních skupin. V celé knize jsou velmi nepečlivě uvedeny citáty v cizích jazycích. Na čtenáře činí to velmi nemilý dojem, když vidí, že každé třetí čtvrté citované slovo je chybné.

Dr. *Jovan Erdeljanović.*

Др. Зенон Кузеля: Дитина в звичаях і віруваннях українського народа. II. Nákl. Naukového tovaryšstva jména Ševčenkova. Ve Lvově r. 1907. Str. XXIII. a 144. (Materiálů k ukrajinsko-ruské etnografii, sv. IX.)

Druhá část díla, o jehož prvém svazku jsme na tomto místě (II, 45) podali zprávu, jest opět založena na látce, kterou sebral sběratel Mr. G., žijící mezi lidem ukrajinským a dobře jej znající. Pořadatel Z. Kuzelja rozvrhl si látku tu tak, že prvý svazek díla líčí dobu od početí dítěte až po křest a církevní „úvod“, druhý, kterým se tu budeme zabývati, čas od doby „pastuší“, pro třetí pak zůstavil si sbírku her, zábav a písniček dětských. — Rozsáhlý úvod autorův podává zevrubný přehled posavadních studií o dítěti se stanovisku lidopisného u národů slovanských i neslovanských. Jest zde snesena hojná literatura zvoleného předmětu, při čemž je dbáno stránky duševní i tělesné, zejména lékařské Vlastní práce pak jest rozdělena na dvě části. Prvá jedná o dítěti v prvém roce života (str. 1—68), druhá o ostatních letech až do věku pastušího, t. j. do doby, kdy hoch nebo děvče tou měrou doroste, že se mu může svěřiti úkol pastevecký, tedy asi kolem 12 roku. Tu hoch není sice ještě hotovým „parobkem“, ale není už dítětem. Sběratel látky i pořadatel neobmezili se, jak v úvodě (na str. XVIII.) správně jest poznamenáno, jenom na vypisování rozličných zvyklův a obřadů, tedy na projevy vnější, ale pohlíželi hlouběji v duši nemluvněte a odrostka i v psychologii rodičův a okolí, v jehož středu vyrůstá mladé pokolení. Z toho vznikl velmi plastický obraz rozvoje dětského těla i duše, jak se projevuje v životě rodiny i obce. Obraz ten je tím věrnější, že autor pohlíží kritickým okem na všecky projevy dětského žití, srovnává je, zkoumá a oceňuje se svědomitostí a péčí, kterou si hned v prvé části díla dobyl zaslouženého uznání.

Hojná látka jest rozdělena ve 108 odstavců, jichž obsah jest naznačen příslušnými nápisy. Tím kniha nabyla přehlednosti, za kterou budou auto-

rovi vděčni zvláště ti, kdo jí budou užívati k účelům srovnávacím. Spisovatel líčí rozvoj dítěte po jednotlivých letech; prvému roku arci, jak již řečeno, věnováno jest poměrně nejvíce místa. Nejdříve jsou vždy uvedeny názvy, jež lid dítěti dává, mazlivé i posměšné; že tu nalezneme také výrazy našim podobné (na př plaček, smíšek, diblík, křikloun, štěbeta a p.), netřeba podotýkati. Potom autor krok za krokem sleduje tělesný i duševní vývoj dítěte, vykládaje, kdy a jak děcko počne ukazovati, že slyší, že rozeznává známé osoby, jak se hlásí, aby bylo napojeno, kolíbáno atd. Rozumí se, že se tu uvádějí také rozmanité pověry, jež se víží na př.. k úpravě prvních koupelí, aby dítě bylo bílé, aby se vody nebálo (říkají nad ním na příklad „máti vodička, máti vodička, Bůh s tebou"), aby ho ochránili od zlých mocí, zvláště ďábla (který okny, dveřmi, komínem usiluje k němu se prodrati), od uhranutí atd.

Churaví-li děcko, znají určité světce, ke kterým se modlí o pomoc, a uchylují se také k popu o přispění. Není-li pomoci, věří, že Bůh se hněvá; vymodlí-li však přes to dítě, zřídka z něho vyroste zdravý a šťastný člověk. Kolébce a „kolisankám" — ukolébavkám věnovány jsou zvláštní kapitoly, k nimž se pojí zprávy o oděvu (košilce a čepičce) a výživě dítěte. Některé ženy pomáhají si při kojení také „soskami" (ssacími lahvemi), které v posledních letech pronikly též do ukrajinských vesnic. Ostatně mnohé kojí dlouho, i dvě až tři léta, vědouce, že zatím nebudou míti dítěte nového. — Dlouhým kojením dítě nehloupne, naopak, je potom chytřejší a silnější. Dítě jednou odstavené nemá se znova kojiti, sice se ho chytnou rozličné vady. Malému děcku rodiče i příbuzní věnují velikou pozornost, stále se jím zabývají, chovají je a hýčkají, pozorují, co už umí, komu je podobno atd. První košilka, kterou bylo oblečeno první děcko v rodině, schová se také pro děti příští — jako u nás děje se to proto, aby se děti měly rády. Z pověr, týkajících se děcka do půl roku, kdy už umí sedět a kdy je s ním méně práce, nejedna upomíná na pověry naše, na př. že děcka, je-li na zemi, nikdo nemá překročovati, sice by nerostlo, že se děvčátko má koupati v mléce, aby bylo hezké, a j. Rovněž drobné zábavky, kterými se vlastně probouzejí smysly a schopnosti dětí, namnoze se shodují s našimi.

Na četných místech autor vkládá „rozmluvy v chatě i po vsi", ve kterých je řeč o určitých vlastnostech nebo projevech dětí, a ještě častěji tak řeč. „balačky", vypravování všelikých historek a příběhů ze života dětí a o dětech. Na pohled se zdá, že není souvislosti mezi těmito balačkami a látkou, které kniha jest věnována, ale vpravdě vystihuje se takto správně ona psychologie rodičův a okolí dětského, o níž svrchu se stala zmínka, — Od doby, kdy se děcko naučí lézti, činí už rychlé pokroky, ale jest nutno tím více je míti na očích, aby nenadělalo škod a sobě neublížilo. Mnohým hrám v té době už přivyklo; směje se a kloní hlavu na „beran duc!", nastavuje nožku na „kovej, kovej, kováříčku", dává strace—vráně vařit kašičku, jako naše děcka lišce, jezdí na koníčku, t. j. na šíji staršího bratra nebo otce atd. — Do roka dítě zpravidla chodí. Aby se tomu učilo, staví je „dybky — dybusi", jako u nás „pán — panáček — pán", vodí je podél lavic a pod. Učí-li se těžko chodit, opatří mu „chodušku", přístroj asi jako u nás stoleček nebo židličku na kolečkách. A neučí-li se ani tu příliš dlouho, pokládají to za boží trest a shánějí kde jaké prostředky, aby dítěti pomohli; zvláště vaří „царь-зїлля" a dávají odvar dítěti píti. — Další kapitola zabývá se dětskou mluvou. Je dlouhá stupnice různých zvuků od pláče, až do artikulovaných ozevů („pa-pu", „ham", „ma-ma"), kterými děcko vy-

jadřuje svou vůli. Domácí učí je některým slovům všude stejným (ta-ta, ma-ma), jiná tvoří si děcko samo, takže má potom mimo obvyklou sbírku běžných slov (na př. hajat, papat a j.), též zásobu slov individualních, své nářečí, jehož po něm jeho okolí užívá a jemuž později musí odvykati. Jsou-li děti koktavé nebo šišlavé (u nás nerozumé matky přímo učí děti šišlat), přičítá se ta vada buď chybnému ústrojí (a pak podřezují dítěti jazyk, aby se lépe ohýbal), buď hledá se příčina v dědičnosti. Němých je málo. Němota je „boží dopuštění", od ní není léku. Němí žijí v obci jako jiní lidé; němá se vdá za mluvícího, němý pojme ženu mluvící a ve sňatku není závady. — Obsažná kapitola o dětských chorobách (mezi nimiž arci prvním zubům připadá největší procento) a zaříkání jich (znají také čáry proti křiklounství dětí) a o smrti děcka a jeho úpravě ku pohřbu končí první oddíl knihy. Dodána jest ještě zpráva také z našeho folkloru známá o tahání dítěte za ucho (u nás se to děje při nových šatech), po případě o výprasku, který dítě dostane, aby si pamatovalo věc nebo událost, při které bylo bito, což se u nás kdysi dálo při sázení mezníků.

Druhý oddíl postupuje nejprve podle jednotlivých let, pokud jde o věk útlejší, načež se vypisuje život dětský souborně, úhrnečně. Po názvech, jež se dávají děcku dle význačných vlastností jeho, uvádějí se pověry a pořekadla o jeho vzrostu a líčí se, jak dítě v domě žije a jak jest vychováváno. Záhy zvykají dítě zdvořilosti; příchozího hosta nutno pozdraviti, komu se sluší větší úcta, tomu dítě dá „pac" a za to obyčejně dostane se mu „hostynća", dárku od hosta. (Dárky takové také rodiče donášejí z města, jdou-li tam na trh nebo z jiné příčiny; jsou to věci dávným zvykem ustálené. Oblíbeny jsou mimo jiné na př. oříšky, které si babičky a dědové třeba po léta pro vnoučky schovávají na hostynće.)

Kdo jde někam „v hosty" — na táčky, zpravidla nese dětem hostynća. Rodiče a starší sourozenci záhy zaučují dítě snadným popěvkům, říkánkám, hádankám a pod. Již tu se ukazuje příští bystrost nebo tupost dětské duše; jeví se ostatně také v dětské zvědavosti, které rodiče někdy nedovedou ani řádně ukojiti, na př. táže-li se děcko, proč moucha nespadne lezouc po stěně. Také na Ukrajině říkají: „Neptej se, budeš brzy starý." Tresty z malicherných příčin a zvlášť bolestné bití jest oblíbeným prostředkem výchovným nebo odučovacím; vedoucí zásada při tom jest „jaké z mlada, takové za stara". V druhém roce učí se dítě také modlitbičkám, křižuje se a mechanické pobožnosti koná po starých. Znenáhla zvyká si přidružovati se k jiným dětem, zejména o něco starším, s nimiž se zabavuje po návsi, na dvorech a j. Záhy se mu vštěpuje v paměť jeho jméno a příjmí, aby se neztratilo Obě pohlaví hrají si svorně pohromadě; také později není mezi nimi valného rozdílu, leda že každé je zvykáno svým pracím. Ale kde není děvčat v rodině, tam i hoši škrabou brambory, zatápějí a konají jiné práce ženské. Ku práci, přiměřené věku a silám, je dítě vedeno časně a stále. — V pátém roce kdysi vodívali děti do školy, což se nyní po zákonu děje v roce šestém. V té době, kdy dítě už jest „i pastuch i školjar", vykonají se také „postřihy", což se děje o jmeninách, kdy dítěti je právě 6 let. (V Ukrajině si dítě zpravidla dnem narození „přinese" jméno, jak bývá také v některých krajích našich.) Potom, když jsou mu vlasy upraveny po způsobu dospělých, dítě sluje „střižek".

V dalších kapitolách jest zpracována látka rázu obecného. Spisovatel uvádí příklad, že děti úplně osiří. Tu si je rozeberou přátelé, a není-li jich, sousedé. Takové dítě sluje „hodovannyk", „hodovanka" (schovanec). Dále

se jedná o dětech, jak u nás říkají, „zpátečních“, opozděných co do duševního vývoje nebo vůbec obmezených. Lidové podání pokládá je jen za podvržené nebo vyměněné od „nečistého“. Takovému dítěti, jehož stav se projeví v 3.—4 roce, otec neodkáže majetku; je tedy živo jen z milosti u jiných. Takové děti — zvané „kalyčky“ bývají zlostné, tvrdošíjné, rády kradou a p. Některé dítě „se zajde“, tratí se, je smutné, bez barvy; tomu pomáhají rozmanitými prostředky pověrečnými. Jdouce po práci, rodiče zhusta zůstavují děti doma samy; tu některé se nebojí, jiné je bázlivé a pláče bez ustání. O dítěti, které má měkké uši, usuzují, že nevyroste. To říkají také o dítěti „starunu“, t. j. o takovém, které v malé postavičce má rozumu jako starý. Dále se tu dočteme ještě o osudech dítěte zabloudilého, o vdovích trampotách s dětmi, o dětech výběráčcích, o důkaze, že v městě jsou děti chytřejší, o dětském čtveráctví, o posměšcích a pokřikování na popa, na žida, na jména, o uhadování dětského věku, o lhůtě „na dětský vzrůst“, t. j. o době neurčité, a j. Když se chlapci začne měniti hlas, přestává býti dítětem, stává se z něho „parubočok“, „pidparuboček“ „vyrostočok“.

Jak patrno, podává kniha Kuzeljova bohatou látku ve spracování zcela vhodném, vědecky vyspělém. Tu a tam bylo sice možno některou kapitolku vypustiti (na př. anekdotu o jeptiškách, sedláku a zloději) a jinou přibrati (na př. dítě ve škole, dítě u pohádkářky), ale v celku možno o knize říci, že jest významným článkem lidopisu ukrajinského, který by se i leckde jinde — na př. u nás — hodil za vzor.

F. V. Vykoukal.

Dr. G. Graber: **Das Sprunghafte im deutschen Volkslied.** Ein Beitrag zur Textkritik und Erklärung des Volksliedes. 26 str. — 57. Programm des Staats-Obergymnasiums zu Klagenfurt. 1907.

Ve studii „Über Ossian und die Lieder alter Völker“ upozorňuje Herder na některé význačné vlastnosti poesie, kterou neskládali básníci dle pravítka esthetických theorií, která vytryskla z duše lidu. Jest rozmanitá jako příroda. Střídají se tu obrázky plné prostého půvabu a děsivé výjevy z bojů živelních vášní lidských. A proto jsou tu myšlenkové skoky, obrazy a scény, jež nijak spolu nesouvisí, se spojují atd. „Zuerst muß ich Ihnen..... sagen, daß nichts in der Welt mehr Sprünge und kühne Würfe hat, als Lieder des Volks, ...“ (Werke, vyd. Cottovo z r. 1828, sv. VII. str. 33); a tamt. str. 40: „Es ist kein anderer Zusammenhang unter den Theilen des Gesanges, als unter den Bäumen und Gebüschen im Walde, unter den Felsen und Grotten in der Einöde, als unter den Scenen der Begebenheit selbst.“

Dr. Graber pokusil se ve svém článku analysovati tento zjev. Výrazem „Das Sprunghafte“ nemíní jen skoky v logickém postupu myšlenek, nýbrž vůbec všechny náhlé, překotné změny. Příklady volí ze sbírky Uhlandovy „Alte hoch- und niederdeutsche Volkslieder“. K vývodům jeho připojuji doklady slovanské.

Především jest jisto, že metrum a nápěv nutí často zhustiti obsah písně i na vrub zřetelnosti. Odtud fragmentární ráz některých písní hlavně epických a z těch zejména ballad. Děje následují ráz na ráz za sebou.

Ze slovanských srovn. na př. Соболевскій, Великорусскія нар. пѣс. I., str. 153, č. 95. Žena, kterouž muž chce zabíti, prosí, aby ji aspoň zabil v noci, když děti spí, že ji pohřeší až ráno atd. Jak stručně jest to pověděno v naší písni:

Жилъ князь Романъ,
Жену терзалъ,
Звѣрямъ бросалъ . . .
„Ты убей-ка, убей со полуночи,
Когда дѣтушки спать улягутся,
Когда малыя угомонятся!“

Posluchač si musí domysliti, že to matka prosí, aby muž ji zabil raději v noci, když děti spí. Jiné varianty jsou obšírnější; srovn. ibid. 156, č. 97 a j.

V dalším uvádí G. příklady, jak náhle uprostřed epického vypravován počíná některá jednající osoba beze všeho přechodu vypravovati sama. Srovn. Соболевскій, Великорусс. нар. пѣсни I., str. 251. č. 179. Žila vdova, měla 9 synů a 1 dceru. Synové stali se loupežníky a dceru provdala za bohatého, zámořského kupce. Jednou se mladá žena vypravila s mužem domů. Až potud se vypravuje v písni ve třetí osobě. Ale když nastoupí katastrofa, že totiž bratři-zbojníci nepoznavše sestry, zabili jejího muže a dítě, a jí učinili násilí, počíná žena vypravovati sama:

„Наѣхало девять разбойничковъ,
Моего мужа взяли потребили,
Потребили, въ воду спустили,
Меня, младу, обезчестили, —
Обезчестили, во собой брали.“

Zajímavý příklad, jak často věci, jež spolu nesouvisí, jsou spojeny v písni, nalézám u Sobolevského I., 156 č. 97:

Какъ у Дунюшки, у голубушки,
Лицо бѣлое, набѣленое,
Щеки алыя разгораются atd.

Následuje ještě 8 veršů, v nichž se líčí krása oné dívky, až pak veršem

Среди поля, поля чистаго atd.

počíná ballada o muži, jenž zabil ženu v noci. Není jasno, jde-li tu jen o úvod nezávislý na ostatním, či je-li vylíčená dívka v nějakém vztahu s dalšími jednajícími osobami.

K tomu malou poznámku. Gr. nepodává psychologického výkladu těchto zjevů. V té příčině odkazuji na krásný článek prof. Fr. Krejčího „Das charakteristische Merkmal der Volkspoesie.“ (Zeitschrift für Völkerpsychologie XIX., 115—141). Dr. G. ho necituje. Krejčí se totiž pokusil převésti všechny tyto znaky lidové poesie na pojem psychického mechanismu, t. j. takového spojování představ, při němž rozum nezasahuje, neruší původní souvislosti představ. Proto na př. u Homéra v Iliadě (méně v mladší Odyssei) často v poměrně malém počtu veršů jsou nahromaděny příměry. Jedna představa vybaví druhou a tak mluvící stále odbočuje od vlastního thematu. Podobným způsobem vysvětluji si i dlouhý popis krásné dívky v citované písni velikoruské.

S pojmem psychického mechanismu ovšem ve všech případech nevystačíme. Jsou mezery a skoky v dějovém postupu některých písní, které

nutno vykládati jinak. Mohou vzniknouti — jak Graber v druhé části své práce poznamenává — dvojím způsobem. 1. Pěvec nebo opisovatel vynechá několik veršů, chtěje — jak se domnívá — docíliti větší stručnosti, ucelenosti písně atd. Jako příklad uvádím slovenskou píseň o nelidské matce. (Kollár, Nár. Zpiev. II., 37.) Motiv jest ten: Matka provdala dceru za loupežníka. Dcera naříká a uspávajíc dítě zpívá: „Kdybych věděla, že budeš taký, jako otec, na kusy bych tě trhala“; atd. Zbojník to slyší a poroučí ženě, aby píseň opakovala. Žena zpívá, ale zcela jinak: lichotí muži.

Tu končí variant Kollárův, jenž jest patrně přejat ze sbírky Šafaříkovy. (Pjsně atd. II., 47.) Jest zřejmě neúplný, neboť ve všech ostatních písních jest zakončení jiné: Muž, který ví, co žena dříve zpívala, usmrtí ji.*) Tento tragický závěr jest ovšem nutným vyvrcholením děje. Srovn. na př. Sušil 1860, 132; Slov. Spevy II., 207. Polské: Žeg. Pauli, Piśsni l. pols. w Gal. 85—9; Kolberg, Pieśni l. pols. 279—80. Srovn. ještě: Holovackyj Нар. пѣс. I. 171, 174, Hnatjuk, Словацкій опришок Яношик atd. (Записки наук. тов. ім. Шевченка 1899, XXXI.—II.), str. 44—5. De Vollan: Угро-русс. нар. пѣс. (Записки имп. русс. общ. XIII., 1885), str. 94. Zcela shodný variant jest u Dragomanova, Истор. пѣс. I., 65.

2. Některé texty jsou rozzpívané. Staré písně, jichž mladší generace nezná nebo zase písně, které jsou velmi rozšířeny se totiž kazí.

Příklad nalézám ve sbírce, kterou vydal А. Д. Григорьевъ: Архангельскія былины и истор. пѣсни (Москва 1904), str. 41, č. 8. Nemanželský syn Ilji Muromce musil snášeti stále úsměšky pro svůj původ. I rozhodl se vyjeti do světa, aby zkusil síly. Křičel v širém poli:

„Полё моё, полё цистое!
Дашь, не дашь мнѣ пойединьщика?
А не дашь, дакъ силкóмъ возьму.“

Následují verše:

Проговоритъ старой сѣдой до(нской) казакъ да Илья Муромецъ:
„Мнѣ послать, (не) послать да Ваньку Долгополаго:
Во своихъ-то долгихъ полахъ заплетается atd.

Tu schází celá scéna: Ilja Muromec a ostatní bohatýři spatří se svého stanoviště cizího bohatýra. Ilja jako nejstarší rozhoduje, koho mají poslati. Srovn. na př. Kirjejevskij, Пѣсни atd. Вып. I., str. 52 v 1 n. Jest to stará bylina, která pěvci nebyla již dobře známa.

Výsledky, k nimž Dr. Graber dospěl, lze stručně formulovati takto: Psychický mechanismus ve spojování představ, jakož i snaha po dramatičnosti, názornosti a v neposlední řadě i metrum a melodie působí jistě, že v lidových písních objevují se skoky v postupu dějovém, že písně mají ráz fragmentární. Avšak vedle toho píseň, jakožto res nulius podléhá rozmanitým rušivým vlivům: Pěvci připojují nebo vynechávají libovolně některé části, nebo sestavují z prvků často různorodých písně nové atd.

Tím není ovšem řečeno, že píseň, jejíž komposice jest nejucelenější, jest původní, ale přece jen příliš velké mezery v postupu děje bývají důkazem porušenosti a nikoliv ryze lidového původu. *Jiří Horák.*

*) V některých variantech prosí žena, aby směla před smrtí políbiti dítě a při tom mu ukousne tvář. Mstí se tak otci.

BIBLIOGRAFIE.

Za rok 1905—1907 (srv. III. 162—165).

Věda náboženská. — Bájeslovi.

*K. Th. Preuss, Religionen der Naturvölker. Archiv f. Religionswiss. IX, str. 95—142.
(Přehled literatury a) všeobecné, b) o Americe za r. 1904/5.)

Wundt W., Völkerpsychologie. Eine Untersuchung der Entwickelungsgesetze von Sprache, Mythus und Sitte. Zweiter Band. Mythus und Religion. Erster Teil. Leipzig, Engelmann 1905. In 8⁰, XI, 617 str.
Ref. Jour. Savant. IV., str. 502.

L. R. Farnell, The evolution of Religion, an anthropological Study. London. William & Norgate, 1905, p. 234.
Rec. R. d. l'hist. d. relig. XXVII, 197—200.

F. B. Jevons, Religion in Evolution. London, Methuen & Co., 1906.
Ref. Folklore XVIII, 346—7.

Breysig K., Die Entstehung des Gottesgedankes und der Heilbringer. Berlin 1905, s. 202.
Ref. Этногр. Обозр. LXVIII—LXIX, 128—132.

K. Th. Preuss, Der Ursprung der Religion und Kunst. Vorläufige Mitteilung. Globus LXXXVI, č. 20.
Ref. Zentralbl. f. Anthropol. XI, 7—8.

James Weir, Religion and lust or the physical correlation of religious emotion and sexual desire. 3. ed. Chicago, Chicago medical book Co. 1905.
Ref. Zbl. f. Anthropol. XI, 328.

F. Beck, Die Nachahmung (Kapitola „Kultus"). Lipsko 1904.
Ref. Archiv f. Religionswissenschaft IX, str. 99—101 (K. Th. Preuss).

H. Nissen, Orientation, Studien zur Geschichte der Religion. I. Heft. Berlin, Weidmann. 1906, 8⁰, IV, 107 str.
Ref. Rev. crit. XI, 381.

*R. M. Meyer, Mythologische Fragen. II. Mythologische Schemata. III. Ein religionsgeschichtliches Dogma. Arch. f. Relig. X, 88—103.

Lang, Andrew The Cly de Mystery. A Study in Forgeries and Folk Lore. London, Maclehose, 1906, pp. 154.

D. C. Hesseling, Ond- en Nieuwgrieks Volksgeloof. Časopis De Gids. 1906, č. 6.
O užitku srovnávacího studia lidové víry řecké pro všeobecnou mytologii.
Ref. Byzant. Zs. XVI, 336.

E. T. Seton, Woodmyth and Fables London, Hodder & Stoughton, 1906 pp. 182.

Alfred Harou, Le culte des arbres: IV. Anciennes mentions en Belgique I. II. R. d. trad. pop. XX, 102.

Eug. Monseur, La proscription religieuse de l'usage récent. Paříž, 1906.

*Albrecht Dietrich, Mutter Erde. Ein Versuch über Volksreligion. Leipzig-Berlin, Teubner, 1905, p. VI + 123.
Rec. R. d. l'hist. d. relig. XXVII, 200—206 R. d. trad. pop. XXII, 43—45 (A. van Gennep). Allgem. Liter.-Blatt XVI, 243. — Zft. d. V. f. Vkunde XVI, 465—468 (E. Sannter). — Arch. f. Religionswiss. IX, 111—114 (K. Th. Preuss). — Národop. Věst. I, 43—45 (Fr. V. Vykoukal).— Arch. Suis. d. Tradit. Popul. IX, 316. — Rev. crit. XI, 1. —

*L. Sütterlin, „Mutter Erde" im Sanskrit. Archiv f. Religionswiss. IX, 533—537.

Alfred Harou, Y. S., About, J. Frison, Mythologie et Folk Lore de l'Enfance. R. trad. pop. XXII, 212—214, 247—253, 305—309, 357—362.

Raph. Blanchard, Persistance du culte phallique en France. Bull. de la Soc. franç. d'hist. de la méd. 1904, 106—121.
Ref. Zentralbl. f. Anthrop. XI, 18—19.

A. Bros, La religion du peuples non civilisés. Paris, 1907, XXIII + 360 pp. 4 fr.

Otto Schmiedel, Primitive Religion bei Natur- und Kulturvölkern. Programmabhandlung. Eisenach, 1907.
Ref. Zblatt f. Anthropol. XII, 331 (zamítavý).

J. A. Dulaure, Des divinités génératrices chez les anciens et les modernes avec un chapitre complémentaire par A. Van Gennep. Paris, Mercure de France, 1905, 338. Ref. R. d. l'hist. des religions XXVII, 70—74. — Zft. d. V. f. Vkunde XVI, 235 (R. M. Mayer). — R. d. trad. pop. XX, 431, XXI, 63. —

*Sam. Wide, Chthonische und himmlische Götter. Arch. f. Relig. X, 257—268.

Leo Frobenius, Das Zeitalter des Sonnengottes. Berlin, 1904. Sv. I. Str. XII + 420.
Ref. Archiv für Religionswissenschaft IX, str. 103—106 (K. Th. Preuss).

*Albrecht Dieterich, Sommertag. Lipsko 1905. Nákl. B. Teubnera. Str. 38. Ref. Národop. Věstník I, 82—83 (F. V. Vykoukal). — Ztft. d. V. f. Volkskunde XVI, 236 (R. M. Mayer). — Allg. Liter.-Blatt XVI, 244. — R. d. trad. pop. XXI, 143.

Dr. Josef Froberger, Die Schöpfungsgeschichte der Menschheit in der „voraussetzungslosen" Völkerpsychologie. Trevír 1903. Stı. 40. (Odpověď se stanoviska katolického na Schultzeho „Psychologie der Naturvölker".)
Ref. Hlídka XXIII, 695—696.

*A. Thomson, Orthia. Archiv f. Religionswissenschaft IX, 396—416.

*M. Gothein, Der Gottheit lebendiges Kleid. ib. IX, 337—364.

J. Rendel Harris, The Cult of the Heavenly Twins. Cambridge University Press 1906, p. 160.
Rec. Folk Lore XVII, 493—8 (R. H. Connolly). Rev. d. trad. pop. XXII, 45—47 (A. van Gennep).

Die Orientalen Religionen. Mit Einleitung „Die Anfänge der Religion und die Religion der primitiven Völker". Leipzig, Teubner 1906, VII + 267.
Obsah: Úvod od Ed. Lehmanna. Egyptské náboženství od A. Ermana, babylonsko-asyrské od C. Bezolda, indické a iranské od H. Oldenberga, Islam od J. Goldzihera, Lamaismus od A. Grünwedela; čínské od J. J. M. de Groota; japanské: a) šintoism od K. Florenze, b) buddhism od H. Haase.

*C. Bezold, Babylonisch-assyrische Religion (zprávy o nynějších objevech, vykopávkách a literatuře). Arch. f. Religionswiss. X, 104—128.

E. Naville: La réligion des anciens égyptiens. (Six conférences faites au collège de France en 1905.) Paris, Leroux, 1906.
Ref. R. crit. XL, 47.

*A. Wiedemann, Aegyptische Religion. Archiv f. Religionswiss. IX, 481—499.

R. Dusaud, Le dieu phénicien Echmoun. Journ. d. Savant. 36.

*Prof. dr. Jos. Zubatý, O náboženských názorech indických.
Pražská lidová revue II (1906), str. 3—5.

— Buddhismus. Ib. II, 59—61.

*A. Sonny, Rote Farbe im Totenkult. Archiv f. Religionswiss. IX, 525—529.

O. Gruppe, Griechische Mythologie (Handbuch der klassischen Alterthumswissenschaft, t. V.). Munich Beck. 1906.
Ref. Rev. crit. XL, 146.

Conférences de M. Francz Cumont, Les réligions orientales dans le paganisme romain. Paris, Leroux 1906.
Ref. Rev. crit. XL, seš. 47.

*F. Cumont, Jupiter summus exsuperantissimus. Archiv f. Religionswiss. IX, 323—336.

J. G. Frazer, Adonis, Attis, Osiris. London. Macmillan & Co 1906.
Rec. Folk Lore XVIII, 220—224.

A. van Gennep, Janus Bifrons. R. trad. pop. XXI, 97.
Potvrzuje se hypothesa Frazerova o Janovi.

*Jessie L. Weston, The Grail and the Rites of Adonis. Folk Lore XVIII, 283—305.

*O. Jiráni, Juurna a Pomona. Příspěvek k výkladu římské tradice mytthologické. Listy Filologické XXXIV, 412—417.

*L. Weniger, Feralis exercitus. Archiv für Religionswiss. IX, 201—247.

*E. Samter, Der Ursprung des Larenkultes. Ib. X, 368—392.

Володимир Лесевич, Помпеянське ізіюм, памятка боротьби східніх культів за перевагу в греко-рімському сьвітї. Наук. Збірн. присьвяч. М. Грушевському. 65—75.

*A. v. Domaszewski, Die Festcyclen des römischen Kalenders.
Arch. f. Relig. X, 333—344.

R. M. Dawkins, The modern carnival in Thrace and the cult of Dionysus. The Journal of Hell. Studies XXVI, 191—206.
Masopustní zvyky v trackém městečku Vize.

*G. Kazarov, Thrakisches. Archiv f. Religionswiss. II, 287—289.

Др. Г. И, Кацаровъ. Бендида. Извѣстия на истор. дружество въ София II. (1906), 30—40.
Ref. Старинар. Новог реда год, II., 49. (O tracké bohyni příbuzné řecké Artemidě.)

Thulin: Die Etruskische Disciplin. I. Die Blitzlehre; II. Die Haruspicin. Göteborg 1905-6.
Ref. Journ. d. Savant. V, str. 505.

Arthur Bernard Cook, The European Sky God VII. The Celts.
Folk Lore XVII, 427—453; XVIII, 24—53.

*F. Schwaly, Alte semitische Religion im Allgemeinen, israelitische und jüdische Religion. Archiv f. Religionswiss. IX, 500—515.

Em. Cosquin, Fantaisies biblico-mythologiques d'un chef d'École. M. Éd. Stucken et le Folk-Lore. Paris, Luoffre 1905, pp. 36.
Ref. Archivio tradiz. pop. XXIII, 382.

A. Wünsche, Die Sagen vom Lebensbaum und Lebenswasser, altorientalische Mythen. Lipsko 1905. E. Pfeiffer. Str. IV + 128. Mk. 2.—
Ref. Ztft. d. V. f. Volkskunde XVI, 447 (Joh. Bolte).

*F. Schwally, Die biblischen Schöpfungsberichte. Arch. f. Religionswiss. IX, 159—175.

*J. Boehmer, Zu Genesis 1 und 2. ib. X, 314—318.

*K. Vollers, Die solare Seite des alttestamentlichen Gottesbegriffes. ib. IX, 176—184.

*O. Holtzmann, Religionsgeschichtliches aus den Monumenta Judaica. ib. X, 485—509.

L. Vagonay, Le problème eschatologique dans le IVe livre d'Esdras. Paris, Picard, 1906. XII. 121 str.
Ref. Rev. crit. XL, 325.

N. Pischel: L'origine du symbole chrétien du poisson. (Řeč Pischelova v Berlínské akademii.)
Ref. Jour. d. Savants IV, 176.

Paul Sébillot, Théologie populaire. II. Dieu et le Paradis. R. trad. pop. XXI, 246.

Wilh. Fischer, Aberglauben alter Zeiten. I. Die Geschichte des Teufels s. 101. 2. Die Geschichte der Buhlteufel und Dämonen s. 95. 3. Dämonische Mittelwesen, Vampir und Werwolf in Geschichte und Sage s. 103. Stuttgart, Strecker & Schröder, 1906.

*Mrs. Hans. H. Spoer (A. Goodrich-Freer), The Powers of Exil in Jerusalem. Folk-Lore XVIII, 54—76.

M. Bloomfield Cerberus, the dog of Hades. The history of an idea. Chicago-London. Kegan Paul, 1905, p. 41.
Rec. R. d. l'hist. d. relig. XXVII, 364—6.

*Eleanor Hull, The Development of the Idea of Hades in Celtic Literature. Folk Lore XVIII, 121—165.

*Hans von Prott, *Μήτηρ*. Archiv f. Religionswiss. IX, str. 86—94.

*S. Reinack, *Ἄωροι βιαιοθανατοί*. Ib IX, 312—322.

E. Aude, Les plaintes de la Vierge et les signes de la fin du monde.
Annales du Midi XVII, 365.

*Richard Andree, Votive und Weihegaben des katholischen Volkesi n Süddeutschland. Brunšvík 1904. VIII + 191.
Ref. Mitteil. d. Anthropol. Ges. Wien XXXV, 124—126 (M. Much). Zft. f. Ethnol. XXXVII, 222—225 (Ed. Hahn). Zft. d. Ver. f. Volkskunde XV, 233—4 (J. Bolte). Č. Lid XIV, 228—242 (dr. Č. Zíbrt). Globus LXXXVII, 91—96 (P. Sartori). Zbltt f. Anthropol. X, 76—79. Mitt. d. schles. Ges. f. Vkunde XV, 161. Anzeiger d. Anthrop. Abt. d. ungar. Nat. Mus. II, 74. — R. d. trad. pop. XXI, 156.

*G. Kentenick, Fränkische Weihegaben des IX. Jahrhunderts.
Ztft. d. V. f. rhein. u. westfäl. Vkde 1907, 207—208.

*Kárpáti K., Votiv-Gaben aus Trans-Danubien. Anzeiger d. ethnograph. Abteilung d. ungarischen National-Museums III, 1, č. 45—47.

Giuseppe Bellucci, Il feticismo primitivo in Italia e le sue riforme didattamento (co 74 illustrazioni). Perugia 1907, 12º, 158.
Ref. Archivio tradiz. popul. XXIV, 97. Rev. tradit. popul. XXII, 142. Globus XCII, 146.

Dr. V. Melichar, Včela v mythech a podání různých národů.
Český Včelař XL, 51 sl. (zpráva v Národop. Věst. I, 254).

*Friedrich von Duhn, Rot und Tot. Archiv für Religionswiss. IX, str. 1—24.

*Jan Máchal, Bájesloví slovanské. Praha 1907. Nakl. J. Otto. Str. 176.
Ref. NVČ. II, 43—45 (L. Niederle). — ČČH. XIII, 243.

*Josef Růžička, Slovanské bájesloví (mythologie) pro lid československý napsal —. Nákl. vlastním. V Praze 1906. Str. 328. Kor. 6·—.
Ref. Národop. V. II, 45. — Č. Č. H. XIII, 243. Pravěk III, 93.

Dr. Iv. Franko, Wie man slavische Mythologie macht. Archiv f. slav. Phil. XXIX, 97—105.
O koledě o sv. Sofii v Kijevě, o které pojednal též v 17. kap. svých „Studií" o ukrajinských národních písních.

M. Gaster, Rumänische Beiträge zur slavischen Götterlehre. Archiv f. slav. Phil. XXVIII, 575—583.

*Eduard Bogusławski, Słowiański Czarny bóg w Anglii. Świątowit VI, 160—161.

*V. Prasek, Znal lid, jaké modly měli naši předkové. Selský Archiv V, 254—259.

*Dr. A. Wallner, Deutscher Mythus in der tschechischen Ursage. Lublaň 1905, Kleinmayr a Bamberg. Str. 35. (Zvl. otisk z výr. zprávy c. k. státní reálky v Lublani.)
Ref. Mitteilungen f. Geschichte d. Deutschen in Böhmen (Literarische Beilage) XLIV, str. 82—86. Lit.-blatt f. germ. rom. Phil. XXVIII.

*Dr. V. Flajšhans, M. Jan Hus o skřítkovi. Č. Lid XV, 194.

*O. J. Novotný, Kuře hospodářiček. ib. XVI, 251.

*P. Engel, O morách. ib. XVI, 61.

*Dr. Jan Zítek, Pověry o můře. ib. XV, 434—437.

*B. Švagr, O nekřtěňátkách. ib. XVI, 430.

*Posvěty („světidla"). Selský Archiv V, str. 194.

*Ant. Blažek, Vlci a vlkodlaci na Chrudimsku. Č. Lid XV, 236—242.

*K. Rozum, Peruchty, perychty, peruty na Podřipsku. ib. XVI, 384—386.

*Pantaleon Engel, Krvavé koleno, strašidlo po klekání na Domažlicku. ib. XV, 301.

*J. Procházka, „Pucnoha", strašidlo. ib. XVI, 479.

*G. Toužil, Učarovaná hájovna v Třídvorech. (Příspěvek k soudobé lidové tradici o zjevech strašidelných.) ib. XVI, 90—99.

*Zjevení duchů na Novém Městě Pražském 1906. (Další doklad k moderní víře lidové o zjevech strašidelných.) ib. XVI, 126—127.

*Dr. B. Klimo, Pikulík v Jamníku. Čas. mus. slovenskej spol. X, 86—87.

*Jan Święţek, Liczby 3 i 9 w mitach, wyobrażeniach, mistycznych praktykach i w zwyczajach ludowych. Lud XI, 371—388.

*„Mankietniki". ib. XI, 426—427.

*Nimfa Madlowna, Topielec w Czeladzi w powiecie będzińskim. ib. X, 311—312.

*Rybowski, Dyabeł w wierzeniach ludu polskiego. ib. XII, 212—233.

*O. Knoop, Polnische Dämonen. Hess. Bl. f. Volkskd. IV, 24—32.

Marya Piechocka, O czci ludu do Najświętszej Maryi Panny. Lvov 1905. Nakl. B. Połoniecki. Sv. I. Str. 122.
Ref. Lud XII, 85—86 (M. Treter).

*Д. Успенскій, Народныя вѣрованія въ церковной живописи. Этногр. Обозр. LXVIII až LXIX, 73—87.

Н. М. Бекаревичъ, О Куричьемъ богѣ въ Костромской губерніи. Труды второго областнего Тверскаго археологическаго съѣзда 1903. г. 10—20. авг. Тверь 1906.
Куричьи боги представляютъ изъ себя камешки уродливой формы, съ дырочками, подвѣшиваемые въ курятникахъ для предотвращенія болѣзней домашней птицы.
Ref. Жив. Стар. XVI, odd. 3, str. 20.

Д Зелениинъ, Троцыплятница. Этнографическое изслѣдованіе. Вятка 1906, str. 54.
O zvláštní vjatské slavnosti, souvisící se starobylým uctíváním slepice, jakožto symbolu manželského svazku.

А. И. Соини, Горе и Доля въ народной сказкѣ. Eranos. Сборникъ. . . въ честь . проф . . Дашкевича 362—425. Университ. Извѣстія 1906, N. 10, 64 str.
Ref. Зап. Наук. Тов. Шевч. LXXV, 203—205. (В. Гнатюкъ.)

*Иванъ Савченко, Міросозерцаніе нашихъ простолюдиновъ-малороссовъ.
Жив. Стар. XV, отд. 2, 105—108.

Ив. Бѣнковскій, Макъ въ народной демонологіи на Волыни. Кіев. Стар. 1905, IV, 34—36.
Ref. Зап. Наук. Тов. Шевч. LXXIV, 163.

А. К. Бороздинъ, Русское религіозное разномысліе. Съ Преображенскаго кладбища. — Основатель новоженства. — Распространитель ученія о приходѣ антихриста. — Основатель скопчества въ Россіи. — Общій очеркъ развитія раскольничьей литературъ. — Расколъ въ Поморьѣ. — Духоборы на Кавказѣ. — Сильвестръ Медвѣдевъ. Изд. 2. дополн. Спб. 1905.
Ref. Ист. В. CIII, 648—650.

*Grass K. Kr., Die russischen Sekten. I. Bd. Die Gottesleute oder Chlüsten nebst Skakunen, Maljowanzü, Panijaschkovzü u. a. 4. Lfg. Denominationen und Ursprung der Sekte der Gottesleute. Nachträge, Register, Vorwort. Leipzig 1907. X, p. 497—716.
O 1. seš. ref. Lit. Zblatt 1907, LVIII, 156.

*И. С, Абрамовъ, Старообрядцы на Вяткѣ. Жив. Стар. XVI, отд. I, str. 115—148.

*Д. Зелениnъ, Къ исторіи распространенія тайныхъ сектъ въ Прикамскомъ краѣ. Этногр. Обозр. LXVIII—LXIX, 105—108.

С. Ставровъ, Секта духоборьцевъ, ея прошедшее и настоящее. Христіан. Чтеніе 1905, II—III.

В. Шевалсевскій, Курское сектанство. Очерки современнаго состоянія епархіальнаго сектанства. Курскъ 1905, стр. 75.
Rec. Истор. В. CIII, 650—654.
Hlavně o štundismu a „štundotolstovstvě", dále o mystických sektách chlystevců a skopců.

Д. М. Березкинъ, Во тьмѣ вѣковой. Повѣсть и три разсказа изъ быта хлыстовъ, скопцовъ и бѣгуновъ.
Rec. Истор. Вѣстн. CIII, 1047—8.

П. И. Кореневскій, Среди калакутовъ. Истор. В. CIII, 204—218.
O náboženských poměrech u někdejších uniatů v „Privisljanském kraji" ke katolicismu a k pravoslaví.

Н. Гусевъ Павловцы. Изъ исторіи религіозно-общественныхъ движеній русскаго крестьянства. Рус. Мысль 1907, іюль-августъ 1—19.

Др. Сима Трojановић, Божић. Београд. 1905. Отштампано из Српског Књижевно Гласника.
Ref. Národop. Věstník I, 176—178 (Jovan Erdeljanović).

*Ст. Н. Шишковъ, Култъ за умрѣлитѣ у Родопскитѣ помаци. Родоп. напрѣдъкъ IV, 6—12.

Lallies H. Prof., Zum Götterglauben der alten Preussen. Königsberg 1904, 4⁰, str. 20.
Rec. Kwart. histor. XX, 336 (Dr. Fr. Krček).

Prof. Dr. Eugen Mogk, Germanische Mythologie. Leipzig, Göschen, 1906, 0·80 M.
Ref. Globus XCI, 48.

Herrmann Paul, Deutsche Mythologie. 2. neubearb. Aufl. Leipzig, Engelmann, pp. X + 445.

K. Schirmeisen, Die Entstehungszeit der germanischen Göttergestalten. Brno. Nákl. K. Winikera 1904.
Ref. Č. vlasten. Spolku mus. v Olomouci XXIII, 1—38 (Mil. Procházková).

*B. Kahle, Der Ragnarökmythus. Archiv f. Religionswissenschaft IX, 60—72.

Leop. v. Schröder, Germanische Elben und Götter bei Estenvolke. Wien' Hölder, 1906, s. 92.

*Dr. J. Klapper, Zur Rübezahlforschung. Mitt. d. schles. Gesell. f. Volkskunde 65—66.

*Richard Loewe, Rübezahls Wagenspuren. Zft. d. V. f. Volkskunde XV 176—179.

*Dr. Th. Siebs, Rübezahl. Mitt. d. schles. Gesell. f. Volkskunde XV, 156—158.

*Dr. O. v. Zingerle, Unholdenhöfe. Zft. f. oesterr. Volkskunde XII, 126—128.

*W. Oeke, Von Werwölfen und Irrlüchten. (Aus dem Paderbornschen.)
Ztft. d. V. f. rhein. u. westfäl. Vkde 1907, 223—224.

*Dr. K. Kühmann, Umgehende Seelen. Mitt. d. schles. Gesell. f. Vkunde XVI, 84—105.

*Jos. Mayer, Der „Karline-Mann" (Ohnivý muž-křivopřísežník). Ztft. d. V. f. rhein. u. westfäl. Vkde 1907, 219—220.

*Dr. K. Olbrich, Die Freimaurer im deutschen Volksglauben. Mitt. d. schles. Gesell. f. Volkskunde XV, 68—72.

*M. Höfler, St. Lucia, auf germanischem Boden. Arch. f. Religionswiss. IX, 253—261.

*O. Schell, Die Verehrung der Quellen und Brunnen in Deutschland. Ztft. d. V. f. rhein. u. westfäl. Vkde 1907, 224.

*A. v. Domaszewski, Die Schutzgötter von Mainz. Arch. f. Religionswiss. IX, 149—158.

*Robert Durrer-P. O. Ringholz, Ein altertümlicher Kultgebrauch in der früheren Gnadenkapelle in Einsiedeln. Arch. suisses d. trad. pop. X, 100—101, 186—187.

*L. Mühlfried, Ein Opferbrauch im Martinikirchlein zu Wscherau. Ztft. f. oesterr. Vkde XIII, 32—35.

*K. Reiterer, Die zwölf goldenen Freitage. Ztft. d. Ver. f. Vkunde XV (1905), 96—98.

P. Drews, Das kirchliche Leben der Evangelisch-Lutherischen Landeskirche des Königreichs Sachsen. Tübingen 1902. Str. XVI + 410. Mk. 7.—. (Kniha všímá si víry a náboženského cítění lidu, mravů lidu i lidových pověr.) Ref. Mitteil. d. Ver. f. sächs. Volkskunde. III. (1905), 12, str. 390—391.

*L. Radermacher, Walfischmythen. Archiv f. Religionswiss. IX, 248—252.

*O. Kern, Der Robbengott Phokos. ib. X, 82—87.

Squire Charles, The Mythology of Ancient Britain and Ireland, pp. 78, 1907.

*L. Winifred Faraday, Custom and Belief in the Icelandic Sagas. Folk Lore XVII, 387—426.

*Lebök Samu, Die Wandernde Stina im Hortobágyer Gebirge. Anzeiger d. ethnogr. Abteilung d. ungarischen National-Museums III, 51—53.

Ed. Rein, Zu der Verehrung des Propheten Elias bei den Neugriechen. Öfversigt af Finska Vetenskaps Societetens Förhandlingar XLVII (1904—5). No. 1. Ref. Byz. Zft. XV, 355.

Bertrand, La religion des Gaulois. Les druides et le druidisme. Paris, Leroux.

Eugène Monseur, La proscription religieuse de l'usage récent. R. d. l'hist. d. relig. XXVII, 290—306.
1. Enlever son chapeau. 2. Le saq de deuil. 3. Enlever ses chaussures, 4. L'abstention de chaises. 5. La malpropreté rituelle. 6. L'abstention de lit. 7. Le moribond retiré de son lit. 8. Le nouveau-né déposé sur le sol. 9. Les pains sans levain.

Léon Pineau, Le folk-lore de la Touraine. X. Uctívání studánek. Rev. d. trad pop. XX, 409—412.

Léon Plancouand, Le culte des fontaines en Seine-et-Oise. Versaille, Cerf. 8°, 24 str. (Extrait de la commission des Antiquaires de Seine-et-Oise.) Ref. R. d. trad pop. XX, 231, 478.

*С. К. Кузнецовъ, Изъ воспоминанія этнографа. Этногр. Обозр. LXVIII—LXIX, 29—51.
O přinášení obětí u Votjaků a Čeremisů.

*В. П. Налимовъ, Загробный міръ по вѣрованіямъ Зырянъ. ib. sv. 72—73 1—23

*Князь С. П. Трубецкой, Къ вопросу о „Золотой Бабѣ". ib. LXVIII—LXIX, 52—62.
Zpráva o „stříbrné babě", ctěné u Vogulů, a pod. bohyni ctěné u sibířských kmenů ugrských; o jejím ctění v Permském kraji. Byla to bohyně plodnosti, osudu a bohatství.

The religion of the Iranian peoples by the late C. T. Tiele. Translated by G. K. Nariman. The Indian Antiquary, XXXIV, 11—18, 60—65.

R. Dussand, La matérialisation de la prière en Orient. Bull. et mém. de la Soc. d'Anthrop. de Paris, sér. T. VII, fasc. 3, 213—221.
Ref. Этногр. Обозр. LXX—LXXI, 365.

Hindu, Mythology and Literature as recorded by Portuguese Missionaries of the early 17th century.
Anthropos II, 128—132.

George A. Dorsey, The Mythology of the Wichita. Published by the Carnegie Institution of Washington 1905.

Ref. Zentralbl. f. Anthropol. XI, 81 (in der behandelten Wichitamythologie ist der astrale Charakter besonders scharf ausgeprägt. Alle Hauptgestirne sind hier als persönlich wirksame, in das menschliche Geschick dauernd eingreifende Wesen dargestellt.)

Ehrenreich P., Die Mythen und Legenden der südamerikanischen Urvölker und ihre Beziehungen zu denen Nordamerikas und der alten Welt. Berlin 1905. Suppl. zu Ztsch. f. Ethnologie 1905, s. 102.
Rec. Этногр. Обозр. LXVIII, 123—127, Zentralbl. f. Anthropol. XI, 83.

K. Th. Preuss, Der Kampf der Sonne mit den Sternen in Mexiko. Globus LXXXVII (1905), 136—140.

E. Seler, Mischformen mexikanischer Gottheiten. ib. 110—112.

*K. Th. Preuss, Beobachtungen über die Religion der Cora-Indianer. Archiv f. Religionswissenschaft IX, 464—480.

*W. Foy, Melanesien 1903-4. I. Inseln der Torresstrasse. (Zpráva o A. C. Haddonově expedici 1898-99: „Sociology, Magic and Religion of the Western Islanders". Cambridge. Str. XII + 378, s 22 tabulemi 3 mapami.) II. Neuguinea. III. Bismarck-Archipel. IV. Salomo-Inseln. V. Santa Crux-Inseln. VI. Neuhebriden. VII. Fidschi-Inseln. VIII. Neukaledonien.

Drobné zprávy národopisné.

Dne 18. listopadu t. r. zemřel ve vysokém věku 77 let M. Gj. Milićević, muž o národopis srbský vysoce zasloužilý. Byl to spisovatel nad míru činný a plodný, a svou literární prací domohl se jak ve své vlasti tak i za jejími hranicemi obecného uznání. Byl po 10 let od r. 1886 ředitelem Národní bibliotcky v Bělehradě, zaujímal vynikající postavení v král. srbské akademii věd jako její tajemník a potom i jako její předseda od r. 1896. Jeho národopisná díla zachovají si povždy velkou cenu jako nevyčerpatelné přímo sbírky materiálu. Nejstarší dílo jeho toho druhu Живот Срба сељака r. 1867 poprvé vydané vyšlo péčí srb. akademie věd doplněno a přepracováno r. 1894. Největší jeho dílo jest poddrobný popis Srbska a jeho obyvatelstva Кнежевина Србија 1876, doplněná pak r. 1884 Краљевина Србија (нови крајеви). Mimo to jsou i drobnější práce Славе у Срба 1877, Општине у Србији 1878 a j. Život selského lidu, ze kterého sám vzešel, vylíčil Milićević ještě v řadě děl belletristických. Přísný jeho kritik Ljub. Nedić (Новији српски писци str. 101 sl.) vytknul, že se nikdy neodloučil od lidu, než zůstal po celý věk svůj přesvědčivým sedlákem. Lidový jeho směr se zračil ve všem, v ideích, ve způsobu psaní, v jazyce a stylu jeho. Jeho ideje to jsou ideje sedlákovy, obyčejné, prosté, primitivní, a ne vždycky ideje dobrého a řádného, někdy prostoduchého, velmi často schytralého, ale vždycky za uvážení, ale ideje sedláka, který pečuje o lid, nenávidí obchodní městečko, ač přece tam častěji dochází než na roli svou, a nenávidí pány, od kterých přece přijal mnohé zvyky. Podle Milićeviće jest čestnost pouze na vsi, v městech pak lenost, zkaženost a zpustlost. Z těchto jeho belletristických prací třeba vytknouti „Зимње вечери" 1879, jeho autobiografickou povídku Јован Ђак a j. A v nich jest ovšem plno lidopisných materialů. Milićević sebral pověsti a anekdoty kroužící o nových panovnících srbských, tak zvláště o knížeti Milošovi 1897 a j. Naše Společnost měla čest počítati Milićeviće mezi své členy dopisující.

—

„Slovenské Pohľady" otiskly ve svém posledním sešitě (9.) na str. 569 a d. dopis B. Němcové A. Sládkovičovi z 20. ún. 1856, který jasně osvětluje první počátky její práce na vydávání pohádek slovenských, styky s Rimavským a Reussem.

—

Jos. R. Vilímek vypravuje ve svých vzpomínkách „Ze zašlých dob" (v Praze 1908, str. 81) mimo jiné následující příběh charakteristický pro K. J. Erbenovu zanícenost pro bájesloví. Ve společnosti, která se scházela v Měšťanské besedě ptal se Jos. R. Vilímek lékaře dra Podlipského, nemůže-li se v jistém neklidném spaní nemluvněte spatřovati velmi slabý stupeň psotníku, a když uslyšel výklad lékařský, odpověděl: „To u nás, ve východních Čechách... říkají, že s takovým ve spaní se usmívajícím děckem Krášlík pohrává." Zaslechl to Erben a rozradostněn plesal „Krášlík! Zas jeden slovanský bůžek."

—

„Naše Slovensko“ přináší v prvém svém letošním čísle článek „K theorii slovenské národní písně“. V něm uvádí se; že interpretace i tak znamenitého hudebníka, jakým Piťo skutečně byl, kazila slovenské písně a to jmenovitě ony, které vnitřním svým ústrojím se dělí od maďarských, cikánovi takřka v krvi tkvících písní. Je všeobecně uznáno, že písně lidové mají se sbírati, pokud ještě možno, ve své původní formě. Ale slovenské písně ztrácejí na původnosti doprovodem cymbalu a tamburice, na nichž není možný přednes, jakého právě písně ty vyžadují. Lid, odkázaný na cikánskou hudbu, začne zpívati tak, jak mu je cikán zahraje, a poněvadž to činí ve formě, která lahodí, šíří se tyto a podobné zkomoleniny. Slovenští evangelíci pracují k očistě církevních písní od podobných z neznalosti na ně přilepených trosek. Ani našim lidovým písním — touží tu Naše Slovensko — by neškodilo něco podobného.

—

Ministerstvo vyučování vydalo již před rokem výnos o zvýšení péče o domácí obvyklé formy staveb, na nějž nyní upozorňuje Obzor Národohospodářský: Jím nařídilo ministerstvo, aby domácí, venkovské umění stavební a tradicionalní domácí stavitelské umění měšťanské doznávalo příště na veškerých učilištích stavitelských všech druhů při všech učebných oborech, zejména i při projektním kreslení přiměřeného a dostatečného zřetele, aby se tyto tradicionalní formy stavební dále vyvíjely se stálým zřetelem na novější konstrukce a materialie, na hygienické požadavky a životní potřeby, i aby každý návrh přihlížel k stavebnímu a krajinářskému okolí, k němuž se harmonicky má pojiti. Školy mají za každé příležitosti na důležitost dalšího rozvoje domácího stavebního umění poukazovati a k zachování zbylých jeho representantů působiti, žáci mají se při exkursích přidržovati i k okreslování význačných typů stavebních.

—

V. Novotný-Kolenský navrhuje v Českém Lidu „organisovati dozor (na staré památky lidové zejména v rukách soukromých) v nějakém spolku, majícím širší pole činnosti a styky s venkovským lidem naším. Spolek byl by jakýmsi sprostředkovatelem mezi musei a jednotlivci.“ Bohužel, prvý pokus, podniknutý v Budivoji, se nezdařil. A přece právě studentstvo venkovské by mohlo nejsnadněji vésti v patrnosti lidové památky svého kraje.

—

H. Ostwald uveřejnil v Neues Wiener Tagblatt (1908, č. 295) „Erfahrungen eines Liedersammlers“. Zkušenosti jeho nejsou bez zajímavosti po stránce lidopisné. Ostwald otiskuje úryvek „písně o klobouku“, která byla zapsána v lidové hospodě ve Vratislavi. Sám o ní soudí — a dle otištěných strof asi ne neprávem —, že píseň má místa, která upomínají na krásy staré písně lidové. Vidí v tom dobré znamení, že i v našich dobách odrhovačky žije v lidu smysl pro pravou píseň lidovou, že pramen lidové písně dosud zcela nezanikl, i když již teče slabým proudem a trochu zkalený. Soudí, že podobných písní, nesoucích znak písně lidové, dalo by se sebrati více (či autor jich má sám více sebráno?); jsou však příliš plnomluvné a neomalené, aby mohly býti v denním listě otištěny. Jinak věnoval Ostwald svou pozornost předem písním tuláckým. Tu však dospěl k soudu, že dnes tuláckých písní ani lidových ani samouckých není. Tuláctví, jež se tu a tam v podobných písních ozývá, není více, než čím byly pastýřské selanky pro dobu rokoka.

—

Vídeňská „Deutsche Heimat“ vyslala redaktora Ant. Schacherla z Čes. Budějovic, aby v německých a smíšených krajích jižních Čech přednášel o německém životě lidovém, o zvycích, obyčejích, o německé národní písni, o kroji, o lidových stavbách a p. a aby propagoval při tom myšlenku německého národního musea v Rakousku. „Pošumaví“ zaznamenává zprávu o propagační činnosti Deutsche Heimat s přáním, aby i při české práci menšinové se pamatovalo na význam práce lidovědné pro život veřejný a národní.

—

V Černovicích konalo se židovské shromáždění, jež prohlásilo židovský žargon za národní řeč židů a žádá pro něj uznání politické, společenské a kulturní. Zvláštní kancelář bude se starati o zakládání knihoven, škol a divadel, jejichž jazykem by byl žargon. V naší době je tu zajímavý pokus o další šíření a uplatnění nové řeči spisovné.

Zprávy o museích a společnostech národopisných.

Dle zprávy vydané Společností Zemského Musea království Českého za r. 1907 byla rozmnožena musejní knihovna o 11701 exemplářu a to o 7851 knihu, 138 rukopisů, 2209 korespondencí, 961 fotografii, rytinu a p., 473 hudebniny a 69 atlasů a map. Archiv rozmnožen byl o 875 rukopisů a 756 pečetí; numismatická sbírka o 118 kusů. Sbírka archeologická, u níž přírost počtem neudán, čítá 12.212 inv. čísel. Oddělení historické vzrostlo o 182 čísel, národopisné o 61, z nichž připadá na národopis československý 58 čísel a na cizokrajný 3. Sbírky přírodopisné byly rozmnoženy o 1549 čísel inv. (o 12.375 exemplářích). Museum navštívilo 148.055 osob (z toho 132.329 v době volného vstupu). Knihovna půjčila 45.728 knih v čítárně a 5994 z domu. Mimo to podnikalo Museum obsáhlé práce vědecké: v pokračování díla Barrandova „Système silurien", vyšel sv. IV., díl 2; pokračováno bylo v přírodopisném výzkumu Čech, v archeologických vykopávkách a ve výzkumech archivních. Konečně zpráva uvádí, že byly upraveny nově poměry úřednictva (dovolené; přiznán aktivní přídavek a upraven postup). Úhradu nákladů tím vzrostších hledá Musejní Společnost žádostí o zdvojnásobnění státní subvence. Příjem obnášel 149.935·21 korun a vydání 150.692·80, z čehož bylo na výlohy správní 2.235·47, na služné a mzdy 106.427·40, na podniky vědecké 5854·62 a na udržování sbírek 36.175·31 korun.

Sbírky uměleckо-průmyslového musea pro východní Čechy v Chrudimi vzrostly v r. 1907 o 799 čísel, takže čítají nyní 9077 kusů. Při nákupu věnována byla zejména značná pozornost lidovému nábytku, jehož bylo nově získáno 11 kusů (7 skříní a 4 truhly pomalované). Návštěva musea byla bezplatná a čítala 29.675 osob. Odborná knihovna obsahovala 1935 děl o 3898 svazcích se 34.170 předlohami, z nichž nově přibylo 125 děl (240 svazků). V knihovně veřejné bylo 9817 knih (přírůstek 892), jichž použilo 1874 vypůjčovatelů 5446 výpůjčkami. Ve veřejné čítárně vykládalo se 105 časopisů. Výstav — mimo stálou výstavku řemeslných výrobků východočeských — bylo pořádáno 9; mezi nimi dvě výstavky vyšívek a háčkovaných prací (kursovních). Kromě toho účastnilo se museum dvou výstavek, pořádaných umělecko-průmyslovým museem v Praze. Přednášek konalo museum 5 a kursy 3; při tom konal se druhý kurs vyšívačský (v Hořicích) poprve již v režii státní. V činnosti publikační vydán dvojsešit druhého dílu Památek Východočeských a prvý sešit Lidového nábytku východočeského. Příjem musea byl 32.262·44 kor. a vydání 32.200·28 korun.

Městské průmyslové museum v Hradci Králové sděluje ve své výroční zprávě za r. 1907, že zadalo vypracování definitivních plánů stavebních pro novou svoji budovu. Stavební náklad rozpočten je na 400.000 korun, jenž bude hražen stavebním fondem 133.307·02 kor., příspěvkem obce 260.000 kor. a okresu 30.000 kor. Nové budovy hradecké museum svrchovaně potřebuje. Vždyť právě v r. 1907 bylo nutno musejní sbírky místně rozděliti; z dosavadních místností, naprosto nedostačujících vyloučiti oddělení textilní a národopisné a přenésti je do bývalé tržnice řemeslných výrobků, kterou prozatím město museu propůjčilo. Sbírky musejní dostoupily 5493 inv. čísel. Návštěva byla 398 osob. Při museu byla vzorná dílna, knihovna, jež má 2129 knih o 2685 svazcích a 74.485 jednotlivých předloh a 195 časopisů o 982 ročnících. Výpůjček poskytla knihovna 5765 v místnostech a 3686 domů. V celku použilo knihovny 6646 vypůjčovatelů. Čítárna, kterou navštívilo 6639 osob, vykládala 109 časopisů. Přednášek uspořádalo museum 14, jež vyslechlo 1625 osob. Výstavky byly uspořádány dvě a dva kursy. Návštěva výstavek byla 3198, kursů 91 osob. V publikacích musejních vydány „Památky kovářských prací XVI. až XVIII. století v Hradci Králové" a při zprávě za r. 1907 „Seznam knih a děl předlohových". Příjem musea byl K 29.407·30, výdaj 25.937·75 korun. V akci krajkářské, jež je vedena „Ústřední tržnicí žamberecких krajek" docíleno odbytu za 9655·62 kor.; školám obecním okresu žamberecкého, kde se vyučuje v ručních pracích i paličkování krajek, dáno 20 alb se 182 vzory krajkovými, museu v Hořicích vzorník se 160 čísly.

Toto museum uspořádalo čtrnáctidenní kurs pro paličkování vláčkových krajek na základě starých, původních, typických vzorů Litických. Kurs byl bezplatný; účastnice obdržely mimo materiál a potřeby k paličkování i 1 korunu denní podpory a úhradu cestovného.

Obecní zastupitelstvo v Mezimostí usneslo se zříditi městské museum, — dle provolání patrně vlastivědné.

—

Městské Museum v Novém Bydžově vydalo na pamět dvacátého výročí svého založení nevelkou, leč pěkně vypravenou publikaci. Vedle stručných dějin Bydžovského musea a sedmi pohledů do síní v nových i v bývalých místnostech musejních podává J. Koudelkovo vylíčení „V době předhistorické na Bydžovsku". Stať Koudelkova je i jakýmsi přehledem musejní činnosti v oboru předhistorických vykopávek. Vykopávky počalo podnikati Bydžovské museum záhy po svém založení a výsledky vyplňují nejen archeologické oddělení musejní, nýbrž některé přešly i do zemského Musea v Praze. Zprávy o nich byly podány v Památkách Archeologických. Městské museum i musejní spolek v Novém Bydžově byly založeny r. 1888 a nalezly prvý útulek ve velkém sále radničním. Městské archivalie zejména cenná „Kniha svědomí" (vydaná tiskem 1906) byly prvním základem sbírek. Mladý ústav účastnil se již r. 1891 retrospektivního oddělení Zemské Výstavy Jubilejní. R. 1895 pořádal místní výstavku lidopisnou a účastnil se Národopisné Výstavy Československé, o níž jubilejní zpráva musejní uvádí; „Národopisná výstava přivedla všude nový život v musea; nové dráhy a nové cíle otevřeny tu musejní práci; v tomto všeobecném proudu obrodil se i náš ústav." Zatím zejména sběratelským ruchem národopisným sbírky musejní značně vzrostly, tak že bylo nutno přestěhovati je do nových místností. R. 1895 nalezlo museum umístnění ve velkém sálu a třech síních v bývalé budově krajského soudu. Ale ani nové místnosti nebyly dosti rozměrné, by mohly býti definitivní. R. 1905 městská spořitelna nabídla museu celé druhé patro v nové své budově. Sem, do šesti rozměrných poměrně síní přestěhováno letos museum, které zatím vzrostlo — nečítaje archiv a sbírku rytin — na 6233 inv. čísel. Sbírky musejní, jež se účelně omezují podávati jedině obraz svého kraje, jsou rozděleny v oddělení lidopisné, prehistorické a památek městských. V místním rozdělení jednotlivá oddělení se ovšem kříží. Nová instalace je prací čilého musejního jednatele ing. A. Stockého a musejního kustoda uč. J. Koudelky. Musejní spolek čítá letos 99 členů.

—

„Hradecký Kraj" podává zprávu o vzniku a rozvoji městského musea v Úpici. Museum, jako mnohá jiná, vzniklo z akce pro Národopisnou Výstavu a prvním jeho organisátorem, který vlastním nákladem získával vhodné musejní předměty, byl MUDr. Ant. Čapek. Zprvu byly musejní sbírky umístěny v obecné škole dívčí. Když však příliš vzrostly, vykázány jim r. 1906 místnosti v prvém poschodí obecní budovy na Michalském plácku. Museum má poměrně bohaté oddělení archivní a lidopisné (zejména vzory domácího pernikářství, hrnčířství a vyšívky). Archeologických předmětů sbírky dosud vůbec nemají. Překvapuje zmínka o rukopise pamětí města Úpice P. Eduarda Pelhřimovského: „Před lety zapůjčen byl dru Václ. Řezníčkovi, známému spisovateli v Praze, ke kritickému zpracování dějinné látky, avšak k zamýšlené práci nedošlo a rukopis přes četné urgence také dosud vrácen nebyl."

—

Městské museum v Prostějově získalo nové, samostatné místnosti. Byla pro ně opravena a adaptována budova staré radnice, dotud sídlo úřadů zeměpanských. Zevní, starobylý ráz radnice, budovy to s pěknou loggií a otevřeným schodištěm, zůstal zachován. Budova byla dle možnosti jen konservována a ne restaurována. Sbírky musejní a archiv maleznou umístnění v prvém poschodí a ve čtyřech síních poschodí druhého, upraveného z rozsáhlé půdy (zde zejména bude oddělení národopisné a uměleckého průmyslu). Mimo to vybudou v druhém poschodí tři velké síně pro občasné výstavky umělecké.

—

Deutsche Heimat ve Vídni získala jako prvý větší objekt pro připravované „německé národní museum rakouské" Ginzelovy jesle a vystavuje je právě ve Vídni. Jesle ty shotovil liberecký malíř Jakub Ginzel r. 1853, kdy byly poprvé vystaveny ve Vídni. Jsou velmi rozsáhlé (čítají na 650 figur z pomalované papíroviny) a celkem opravdu uměleckým.

Vychází péčí publikační komise Společnosti Národopisného Musea Československého, nákladem Společnosti NMČ. a za vydavatelství a odpov. redakce prof. dr. J. Polívky. — Papír ze skladu České společnosti pro obchod a průmysl papírnický G. Wiesner, Duffek & spol. v Praze. — Tiskne Alois Wiesner, knihtiskař České Akademie císaře Františka Josefa I. pro vědy, slovesnost a umění v Praze.

Rejstřík jmenný.

Adámek Karel 192
Adámek K. V. Dr. 71, 192
Ballay Kožar Karol 37
Black F. G. 229
Boháč A. 7, 8, 50, 52, 103, 122, 125, 162, 169
Bonč Brujevič V. D. 142
Brückner Al. 122, 140
Brummer O. J. 59
Cosquin Emmanuel 90
Černík Joža 49
Divald Kornel 232
Dopsch Alfons 123
Dubský Otta 61, 93, 180, 188, 227
Étiene de Bourbon 225
Flajšhans V. 52
Francev Vl. Dr. 82, 143
Frinta A. Dr. 229
Fryšová E. 23
Gehre M. Dr. 93
Gennep, Arnold van 177, 220
Goldmann E. 124
Hauffen A. 93
Helfert A. sv. p. 141
Hnatjuk Vlad. 85, 137
Hoernes M. Dr. 142
Höfler Max 220
Holas Č. 53
Horák B. Dr. 144
Horák J. 16, 59, 89, 95, 96, 137, 143, 228
Horčička-Sinapius Daniel 52
Hošek V. 6
Hrdlička Aleš Dr. 139, 191
Hrnčíř Fr. 141
Chadžov Ivan 13
Charuzina Věra 8
Chotek K. Dr. 143
Chylík J. JUDr. 22
Jacques de Vitry 224
Jakubec J. Dr. 143
Janko Josef 124, 177
Ješina Josef 48
Jiránek Miloš 143
Jungbauer Gustav 86
Jurkovič Dušan 70
Klíma Stanislav 212
Knoop O. 229
Kolankowski L. Dr. 70
Kolessa F. 96
Korš Th. E. 174
Kraus A. Dr. 140, 143
Krauss F. S. Dr. 180
Krček Fr. Dr. 123
Křepinský M. Dr. 92, 186
Krohn Kaarle 126
Kvěch J. 143
Landa R. 140
Levec Vl. 123
Leyen, Fr. von der 128
Lorentz Fr. Dr. 229
Lustig K. 23
Matiegka J. Dr. 143, 191
Miletič 10
Mišík Št. 207
Niederle Lubor 68, 85, 142, 144
Novák J. V. 52
Novák Vítězslav 42
Pakosta Ferd. 144
Papillaut G. Dr. 142
Paraškevov P. 11
Paris G. 183
Páta Josef Dr. 86, 191
Paul K. 142, 143, 220
Peisker J. Dr. 122, 174
Petrov A. L. 68
Piskáček Ad. 70
Plánský V. 144
Polívka Jiří (jpa, P-a) 53, 92, 127 128, 143, 182, 224, 226
Procházka Karel 41
Prudký Fr. 21
Rauchberg H. Dr. 6, 8, 50, 51, 101
Riklin Franz Dr. 127
Rozum K. 191
Sebillot P. 142
Schlaeger Ferd. 143
Sinapius Daniel 52
Smólski G. 227
Srb Jan 50
Srdínko Otokar Dr. 49, 103, 162
Stoering Curt. 24
Štapfer K. 191
Šubrt F. A. 143
Šubrt J. 6, 7
Thimme Adolf 223
Tille V. Dr. 143
Turek Kajetán 229
Tvrdý Ondřej 41
Tykač Jan 6, 37, 82, 143, 174, 206
Václavek Matouš † 21
Vašek Ad. 22
Vatev S. Dr. 22
Vetuchov A. 226
Vinogradov N. 188
Vraný Václav 232
Vykoukal F. V. 126, 223
Vystyd Miloš 228
Wallensköld A. 92
Wehrhan Karl 125
Wesselski Albert 224
Windakiewiczowa Helena 129, 227
Witte Hans Dr. 69
Wutte Martin Dr. 93

Restřík věcný.

Abauj 207
abeceda česká při transkripci cizích řečí 139
Akademie česká pro vědy, slovesnost a umění 52
Akademie jihoslovanská 232

baba vdolková 228
bájesloví slovanské 229
ballady české 54
barvíři 197
básníci lidoví 87
Bělbog 229
Bělorusové 188
Benešov 228
Bibliografie 16, 61
birdas, lidová hra v karty 141
boj národnostní a věda 69
Borotín, čes. osada na Rusi 21
Bosna 180
bosorka (v Kolárovicích) 39
Brod Železný 143
Bulharsko 11, 12
cikáni 48, 229
cívkaři 4
cudná žena, pokoušená švakrem, motiv pohádky 92
čardaš, podání o jeho vzniku 45
čarodějnice 182, 229
„Časopis Vlasteneckého Spolku Musejního v Olomouci" 22
černokněžníci (v Kolárovicích) 39
Černý bůh 229
čert spoután na dně pekla hryže řetěz, motiv pohádky 127
Češi, menšiny jejich v sev.-záp. Čechách 7; — nár. hranice jejich v sev.-západních Čechách 6; — reprodukce čes. obyvatelstva 97; — v Pruském Slezsku 21; — v Prusku 71; — na Rusi 21; — stará sídla jejich 68
děti, jejich hry a písně 125
Doktoi Vševěd, motiv pohádky 215
Domažlicko 53
domovoj 9
dotazník o uctívání ohně 10; — po jménech a názvech polí 22
dráteníci 40
epika národní česká 54; — jihoslovanská 180
extense národopisná 141
Exulanti čeští na Rusi, jejich osady 21
Finsko 59
fonograf ve službách národopisu 139, 229
formule zaklínací 13
Frýdek 47
had domácí 38
Hesensko 22
Hessische Vereinigung für Volkskunde 22
hledání vody kouzelným proutkem 142
Hořela lípa, hořela, výklad písně 133
hospodářiček 9
hračky dětské slovanské, výstavka v Turnově 24
hranice národnostní polskoslovenská 227; — německočeská v sev.-záp. Čechách 6
hra v karty lidová 141
hromové střely 10
hry dětské 125; — vánoční (v Praze) 70, (běloruské) 188
Hvozdnice 42
chléb a jeho obřady 10
Cholmsko 82
Janošík 130
jesličky běloruské 188; — pražské 70
ještěrky v lidové tradici 38
Jistebnice 140
kanibalism 182
Kerestúr 137
kinematograf ve službě musejní 71
Klatovsko 53
kletba co motiv v bulh. nár. písních 13; — v českých nár. písních 14
knížete korutanského nastolení 124
kobzaři 96
kočičky velikonoční 140
Kolárovice 37
koledy dráteníckě (z Kolárovic) 40
kolovratníci 4
Košice 210
kostel dřevěný ve Velkých Kozojedech 70; — v Tošovicích na Opavsku 141
„koště" (svazek kočiček) 140
Kozina, píseň o něm 55
Kozojedy Velké 70
krajka lidová v Německu 72
Kučov, čes. exul. reform. osada na Rusi 21
kult ohně 8; — předků 9
Kupičev, čes. osada na Rusi 21
legenda o rytíři a smrti 85
lékařství lidové 220, 228; bibliografie jeho 61
len, spracování jeho 1, 25, 73, 170, 193
lidověda německá v Čechách 93
Líšeň 47
manžel vracející se 131—132
mapa církevní (katolické a řecko-uniatské církve) východní Haliče 70; — národnostní: sev.-západních Čech 6; — Cholmské Rusi 82; — Krajiny 93; — Slovenska 68; — Svitavska a Lanškrounska 93; — statistické Moravy a Slezska: o svobodných mužích starších 24 let 110; — o početnosti porodů 115; o plodnosti žen 118; o porodech nemanželských 147; o úmrtnosti 154
Mariavité 143
Maříková 44
mateřské mléko a plující košík, motiv pohádky 90
měna přirozená obyvatelstva v Rakousku 49, 97; — na Moravě a ve Slezsku 104, 145
menšiny české v sev. záp. Čechách 7
migrační teorie, indská 185
mistrný zloděj, motiv pohádky 219
Mitrovice Nové 141
mléka ženského napil se rek a stal se takto synem ženy té, motiv pohádky 90

Modrovous 130
mor 182
Morava 104, 145
„můra“ 38, 182
musea česká 71
museum V. V. Polivanova v Akšuatu 24; — městské v Benešově u Prahy 231; — vlastivědné v Bruntále 72; — městské v Bydžově Novém 22; — Včely Čáslavské v Čáslavi 22, 144; — okresní v Hlinsku 192; — diecésní 144 a průmyslové v Hradci Králové 230; — městské v Chocni 144; — průmyslové v Chrudimi 231; — v Turč. sv. Martině 232; — městské v Králově Městci 231; — antropologické a etnografické universitní v Moskvě 24; — městské ve Vysokém Mýtě 230; — městské v Netolicích 230; — místní v Pacově 144; — průmyslové v Pardubicích 144; — Guimetovo v Paříži 183; — místní v Pečkách na dr. 144; — národopisné cara Alexandra III. v Petrohradě 72; — v Plzni historické 144 a umělecko-průmyslové 144; — národopisné v Poltavě 24; — městské v Praze 144; — Národopisné Československé v Praze 71, 143, 191, 230; — technické v Praze 22, 71; — zemské království Českého 71; — místní v Radnicích 72; — městské v Rokycanech 71; — místní v Sadské 230; — městské v Soběslavi 23; — místní ve Svatoňovicích 72; — okresní v Ústí n. Orl. 144; — národopisné rakouské ve Vídni 72; — městské ve Vysokém n. Jizerou 231; — národní Spojených Států Severoamerických ve Washingtoně 191.
nábytek lidový v Národop. Museu v Praze 71
národnost, vlivy její na reprodukci obyvatelstva 97, 162
Národopisný Věstník Československý 140
nastolování knížete v Korutanech 124
nebožtík vracející se 182
neděle květná, lidové obřady její 140
Němec, původ slova 122
Němci a Slované 69; — reprodukce něm. obyvatelstva v Rakousku 97, 162
netvor zajatý, motiv pohádkový 126
obřady o přechodu v lidském životě 177; — pohřební 177; — v Bulharsku 11
obřízka 178
obyčeje (bibliografie) 63
obyvatelstvo na Moravě a ve Slezsku, přirozená jeho měna 145
odpust v Košicích 210
oheň, uctívání jeho 8
ochrana památek 21, 141
olejny 193
Osečany u Sedlčan 228
Ostrava Moravská 125
oviňanik 9
pálení hranic 9
památky, ochrana jejich 21, 141
písně dětské 125; — lidové bulharské 13; — cikánské 48; — české 53, 172, kletba jejich motivem 14, znárodnělé 57, 139, ve školském zpěvníku 70; — finské čarodějné 59; — guslarské (z Bosny) 180; — maloruské 96; — moravské 129, 191, 227; — německé z Čech 86, 95; — polské 129, 227; — slovenské 42
píseň tkalcovská 172
pláteníci 78
plátenictví 1, 25, 73, 170, 193
plodnost Slovanů v Rakousku 49, 97, 162
pluh 122
pohádkosloví 90, 92, 126, 127, 183, 212, 223, 224
pohádky východní 90; — východoslovenské 212
pohřeb, obřady při něm 179; — v Bulharsku 11
poklad krále Rhampsinita, motiv povídkový 183
Poláci a Češi 124; — a Rusové 82; — a Slováci 227
poměry populační v Praze a okolí 50
popeláři 197
poroba starých Slovanů 122, 174
porod, obřady jeho 179; — statistika p-ů pro Moravu a Slezsko 113; — p-y nemanželské na Moravě a ve Slezsku 145
pout v Košicích 210
pověry 10, 11, 228, 229; — umělecké 141; — moderní 142; — jihoslovanské 182; — slovenské z Kolárovic 38; — bibliografie pověr 16
pověsti národní maloruské 85; — severské 126; — slovenské z Kolárovic 38
povídky v kazatelských sbornících XIII st. 224
práce lidová, oživení její 141
Praha, sčítání jejího obyvatelstva 50
Prácheňsko 53
předkové, kult jejich 9
Přemysl — Samo 122
Příbor 47
přísloví slovenská (sbírky Sinapiusovy) 52
prosby, vyplnění jejich v pohádkách 127
proutek kouzelný 142
průmysl lidový umělecký, výstava mezinárodní v Berlíně 24; — ve Varšavě 24
psychologie pohádek 128
ráj, představy o něm u Bulharů 11
rakev vysýpací 71
rčení lidová 228

Řemesla lidová 1, 25, 73, 170, 193
reprodukce obyvatelstva v Rakousku 97, 162; — na Moravě a Slezsku 104, 145
Rixdorf 71
rodina, zvyky a obyčeje rodinného života (bibliografie) 64
rostlinopis lidové mediciny 222
Rus Cholmská 82
Rusové 142
rybářství lidové 143
rytíř a smrt, théma legendy 85
sčítání lidu v Praze 50
Sekce národopisná čís. Společnosti přátel věd přírodních, antropologie a etnografie v Moskvě 96
sektářství ruské 142
Seminář pro slov. filologii při univ. Sofijské, zpráv jeho II. svazek 10
sestra zrádná 127
sexuální symbolika v pohádkách 128
Simson a Dalila 127
sjezd archeologický krajský IV. v Kostromě 96, 232; — museí jihočeských 144; — něm. místních museí na Moravě 24
Slezsko 72, 104, 141; — pruské 21
Slováci a Poláci 227
Slovensko 37, 42, 52, 68, 207, 227
Slované v Rakousku, reprodukční síla jejich 50, 98, 162; — a Němci 69; — staří, poroba jejich 122, 174; — jižní 11, 22, 180; — v zemích alpských, jejich útvary sociální a hospodářské 123
sňatek, obřady při něm 179; — statistika s-ů pro Moravu a Slezsko 106
sněhurka, motiv pohádky 215
soustředění pražských museí 72
Spiš 207
Srbové 180; — lužičtí 71
staroobřadníci 142
stav tkalcovský 25
stavby dřevěné lidové 141, 143
Steňka Razin 126
strašidla (v Kolárovicích) 39
sukači 4
svatební obřady 7, 179
svatba v Kerestúru 137
svěcení kočiček v Jistebnici 140
světýlka bludná 10
symbolika v pohádce 127
šarkáni (v Kolárovicích) 39
Šaryš 207
Šťastná přadlena, motiv pohádky 217
Šťávník 42
Tkalcovství 1, 25, 73, 170, 193
Tošovice ve Slezsku 141
tradice lidová 38, 53, 85, 90, 92, 125, 126, 127, 182, 225, 232
transkripce cizích řečí pomocí české abecedy 139
Třebová Česká 1, 25, 73, 170, 193
trhy na plátno 75
do truhlice dáno děcko a vrženo do moře 90
tvaroh 122, 175
uctívání ohně 8; — předků 9
učitelstvo a ochrana památek 21
Újezd Drahoňův 71
umění lidové, mezinár. jeho výstava v Berlíně 24
úmrtnost v Rakousku 49
úvod, obřady úvodní 179
vampyrism 11, 12, 182
vdolková bába 228
věda a boj národnostní 69
Verein für oesterreichische Volkskunde 72; — für bayerische Volkskunde und Mundartforschung 72
vitęzь 122
Vlastenecký spolek musejní v Olomouci 22
vlkodlak 182
vyplnění proseb v pohádkách 127
výstava mezinárodní lidového umění v Berlíně 24, 70; — lidového a domáckého průmyslu v Brně 144; — okresní v Českém Brodě 144, 231; — všeněmecká v Drážďanech 24; — archeologická v Plzni 144; — dětských hraček v Turnově 24; — lidového průmyslu ve Varšavě 24
vzrůst obyvatelstva na Moravě a ve Slezsku 159
zádruha u alpských Slovanů 124
„Zádruha“, družstvo v Praze 70, 144
zachování památek 21, 141
Zajatý netvor, motiv pohádkový 126
zaklínání v písních bulharských 13; — v písních českých slovinských, lužických 14; — v čarodějných písních finských 59
zařikání 226
Zbojník v písni 130; — motiv pohádky 219
Zelov, čes. exul. reform. osada na Rusi 21
zemědělství, oddělení jeho při Národopisném Museu v Praze 191
zloděj mistrný 185
zpěvník školský nový a česká píseň lidová 70
Zvonice dřevěná v Žel. Brodě 143
zvykosloví 140, 191, 209, 228; — bibliografie 63; — v Národopisném Museu v Praze 71
Žen neplodných početí nadpřirozené 128
župani 122, 123

VÝROČNÍ ZPRÁVA

SPOLEČNOSTI NÁRODOPISNÉHO : MUSEA ČESKOSLOVANSKÉHO

ZA ROK 1908

Rada Společnosti N. M. Č. snažila se v uplynulém roce především o to, aby sbírky musejní byly dále soustavně doplňovány. Nemohla při tom ovšem věnovati značnou sumu na nákup nový; vždyť ze 2690·56 korun, vydaných na rozmnožení sbírek musejních, byly 2000 korun doplatek za kollekci slovenských vyšívek a krajek, koupenou r. 1906 od red. Fr. Kretze, a pouze 690·56 kor. sloužilo novému doplnění musejního materiálu. Přes to však podařilo se podstatně a účelně rozhojniti musejní inventář, jenž stoupl na 20.386 čísel, z nichž bylo nově získáno 858 a to pro oddělení krojů a vyšívek 83, keramiky 7, nábytku 9, drobného průmyslu lidového 130, pro archiv a oddělení lidové literatury 173, zemědělské retrospektivy 39 a zvykosloví 417 kusů. Ze získaných předmětů náleží 101 do srovnávacího oddělení slovanského, z nichž 12 skládá úplný dívčí kroj maloruský z Bukoviny (okolí Černovic) a ostatních 89 kusů, původem rusinských, ruských a slovinských náleží do oddílu drobného průmyslu. Z materiálu, jímž rozmnoženy byly sbírky zvykoslovné, tvoří podstatnou část souborná kollekce lidových českých betlémů, kterou postoupil za pouhou částečnou úhradu vlastních nákladů sběratelských Národopisnému Museu P. Karel Procházka, farář ve Stochově. Ukázky z jeho sbírky byly zatímně vystaveny v síni drobného průmyslu.

Při rozmnožování musejních sbírek nákupem věnována byla pozornost zejména oddělení lidového nábytku, v němž lidový nábytek vykládaný dosud je poměrně slabě zastoupen, a hmotným památkám zvykoslovným, pro jejichž sbírání nastává opravdu chvíle poslední. Lidové zvyky, obyčeje a slavnosti, buď již vymizely nebo rychle zanikají a pomalu vymírají i poslední jejich pamětníci. V lidu samém nezůstávají uchovány ani hmotné památky jednotlivých zvyků a slavností, neboť byly to předměty po pravidlu vždy ad hoc jen upravené a sestrojené, které ani svým materiálem, ani prací, vloženou do jeho zpracování, neměly ceny. Při rozmnožování sbírek musejních vedle sběratelské činnosti člena musejní rady prof. dra K. Chotka na Novobydžovsku a na Náchodsku, přispěli Národopisnému Museu Československému upozorněním a sprostředkováním jednotlivých darů neb koupí ř. uč. F. Brod v Toužetíně, arch. B. Dvořák v Pardubicích, uč. Št. Dvořák v Milevsku, admin. úř. F. Herčík

v Praze, JUDr. K. Hostaš v Klatovech, MUDr. A. Hrstka ve Štramberku, ak. mal. B. Jaroněk ve Val. Meziříčí, uč. V. Kluh ve Vilímově, uč. m. šk. a kustos musea J. Koudelka v Novém Bydžově, ak. mal. R. Lauda v Jistebnici, P. Jos. Novák v Nadaši, PhC. F. Pakosta v Pacově, P. K. Procházka ve Stochově, prof. K. Rozum v Roudnici, řed. J. Tykač v Čes. Třebové, arch. Ot. Vondráček na Smíchově a M. Zachystalová, choť řed. rady Hyp. Banky v Praze.

Jejich přispěním a blahovůlí dárců dostalo se Společnosti N. M. Č. v r. 1908 d a r e m v celku 766 kusů.

Darovali: Hedv. Auerhannová na Smíchově českou truhlu; V. Aulický, rolník v Týnci Panenském, modlitby; Fr. Brod, říd. učitel v Toužetíně, 15 různých knížek a listin, holubinku uzlíčkovou a starý pluh; F. Černý, profesor v Brně, plachetku z Poděbradska korálky vyšitou; V. Čihák, rolník v Hrušicích, 13 různých hospodářských listin; J. Distl, pekař v Praze, 2 olejové lampičky k peci; P. E. Domluvil, profesor ve Val. Meziříčí, košili slováckou z Bánova, vyšívanou; J. Duška v Josefově, 3 vyšívané vzorky na kanavě, 4 šněrovačky k českým krojům, punt k šněrovačce, železný hmoždíř z r. 1799, železné závaží s kruhem, misku plechovou, dřevěnou formu vyřezávanou na tlačení másla a tvarohu, 3 kužele, přístroj na chytání škodné a svazek psaných českých písní; Amalie Ezopová na Smíchově, kleště na pečení oplatek a staré hodiny; J. Felcman, ředitel cukrovaru v. v. v Praze, kroj maloruské nevěsty a obušek rusínský, vykládaný korálky; M. Frank, rolník v Slavětíně, kamennou stoupu; M. Gautschová, učitelka v Týně n./Vlt., 9 obětních voskových figurek z Vodňan a hrnčířský kruh z Týna n./Vlt.; A. Gottliebová, učitelka v Praze, 8 starých obrazů z dějin českých; PhC. J. Homolka, cíp pleny z Bukole u Velvar, část pokrývky stolní svatební ze Zlosejna u Velvar, 2 cípy plen ze Zlosejna, plenu z Dolan u Velvar, plenu ze Zlosejna, kraslici huculskou a českou a 4 knížky hospodářské; A. Hora, rolník v Doníně, starý hák; MUDr. A. Hrstka ve Štramberku, 6 hlav (masek) k úlům; Dr. Karel Chotek v Novém Bydžově, 3 klepně na paličkování krajek a kahánek; F. Jalovec v Praze, obraz sv. Jana a plechovou vysekávanou lucernu; J. Jelínek, býv. starosta v Osíku u Litomyšle, staré necky vydlabané z topolu; J. Jelínek st. ve Vilímově, 3 listiny; Zd. Jirousková, učitelka v Praze VIII., obraz Narození Páně; V. Kluh, učitel ve Vilímově, Píseň při dobývání brambor 1847; J. Kubín, profesor v Jičíně, 5 modlitebních knih, 4 listiny a papírový dvouzlatník; A. Kučerová z Veltěže, skříň malovanou a starou bibli; J. Kyselo, odb. učitel v Hořicích, 80 figurek jesličkových dřevěných, malovaných a vypalovaných z Hořic; P. J. Loníček, farář ve Střítěži na Moravě, modlitby, 2 knížky hospodářské, dřevěnou formičku na máslo a dřevěný zámek s klíčem dřevěným; Petr Mareš, nájemce dvora v Kláštěře u Vilímova, knihu o četnické službě; F. Matějovský, člen činohry Národního Divadla, buben, kterým se svolávalo na robotu v Neustupově; A. Mejsnerová, majitelka trafiky na Smíchově, lívanečník měděný; J. Nauman, m. úč. rada v. v. v Praze, vlašské jesle; L. Novák, ak. malíř v Praze, obraz (sedm slov Pána našeho Ježíše Krista na kříži); PhC. F. Pakosta v Pacově, dřevěnou sošku; A. Palkovský, učitel v Ostravici, pluh z Rožnovska na Moravě; J. Pečenka, rolník v Domanicích, skříň pestře malovanou, 2 kolovraty a přeslici; MUDr. Petr v Křemži na Šumavě vyřezávanou hlavičku dýmky; A. Pikhart, soudní rada v Praze, dudy a dřeváky vyřezávané; K. Podaná z Libochovic, zástěru bílou vyšívanou z Pisty u Budyně n./Ohří; P. K. Procházka, farář ve Stochově, jesle z Ústí n./Orl., jesle od Meziříčí na Moravě, 2 zasklenné betlémy ze St. Boleslavě, 112 různých figurek jesličkových, 70 starých jesličkových archů, 2 dřevěné formičky a kadlub na jesličkové figurky z Příbramě; J. Půlpytel, rolník v Martinicích, nářadí k olejně (dřevěnou lahev na olej, šroub a náraz se dnem); Lad. Říha, učitel v Toužetíně, dřevěné váhy a schránku na hodiny; K. Rozum, prof. v Roudnici, 3 staré dřevěné zámky; Hynek Růžička, kolář v Doníně, velkou postillu; J. Růžička, rolník v Kláštěře u Vilímova, 4 hospodářské knížky; J. Szlavík z Orestie (Sedmihrady), staré modlitby; J. Šlégr, říd. učitel v Orasicích, robotní patent z r. 1775, svršek mědlice, 2 varní rožně, udidlo, dvoje vidle, kratiknot a část soustra dřevěného; J. Steidler, cukrář v Pacově, novou kolekci vánočních a mikulášských těstových figurek; pozůstalí po A. Štolbovi na Smíchově, jesličky zasklenné a Ukřižování P. Ježíše v lahvi; Frant. Terfler, kovář v Toužetíně, vzorník podkovářský; J. Termer, rolník v Bedřichovicích, 3 knížky, součásti liberkového závaží a dřevěnku s pěkným

kováním; J. Tvrzník, učitel v Lenešicích, korovou troubu pastýřskou z Radonic n./Ohří a 7 různých knížek; Jos. Vilím, říd. učitel v Jabkenicích, špice-kalich (domnělý) ze staré dřevěné zvonice a vyšívanou bankovku; arch. O. Vondráček na Smíchově, 16 kusů těstových hraček z Pacova a 21 kus hliněných hraček slovinských; G. Vyskočil, rolník v Klášteře u Vilímova, 11 hospodářských listin; Frant. Zinek, vrchní inženýr v Citolibech, 12 různých knih; Keramické družstvo v Bechyni, 6 kopií lidových talířů; museum Rumjancevské v Moskvě, 66 kusů dřevěných hraček ruských, malovaných, museum ve Slaném pluh a nevykovanou radlici a různí dárci 66 rozmanitých nábožných a jarmarečních písniček. Mimo to byly Národopisnému Museu Československému zapůjčeny obraz (reprodukce) „Děvčete u stavu" od autora ak. malíře M. Švabinského a 13 různých starých listin hospodářských od Jos. Vavrušky, starosty ve Vilímově.

Koupí byly získány 92 předměty, a to:

40 vyšívek a součástí krojových: šátek bílý (půlka) ze Zlejčína u Prahy, šátek bílý vyšívaný z Kouřimska, dětská karkule vyšitá dracounem, šněrovačka červená pestře vyšitá z Jistebnice, zástěrka z Uher. Slovenska, čepec z Bošáce na Uher. Slovensku, čepec od Trnavy, rukávce stříbrem vyšité, 2 šátky bílé aplikované, šátek bílý vyšívaný, límeček stříbrem vyšitý, 14 vyšívaných límců z Trenčan. Teplic, 2 pruhy z čepců zlatem vyšité, 11 pruhů (vzorků) pletených „strapců" ze Smolenice, vesměs na Uher. Slovensku, valašské tkané rukavice.

4 kusy nábytkové: 3 vykládané truhly ze Zlejčína u Prahy, z Kouřimska a ze Sloupna u Starého Bydžova; postel malovaná ze Zlejčína;

9 kusů drobných výrobků lidového průmyslu: přeslice, píšťala a hůl vykládané z Čerova na Uher. Slovensku, kolovrat a moták z Blatenska, 2 páry střevíců dřevěných (cuklí) z Valašska na Mor., mlýnek železný z okolí Pražského, cínová kropenka z Kouřimska;

pro zvykosloví: 3 obrázky malované zasklenné: sv. Prokopa, sv. Josefa a sv. Jana Nepomuckého, 18 různých figurek jesličkových a 5 kusů jihoslovanského pečiva;

pro oddělení lidové literatury: 7 různých knížek a písní;

pro keramiku vzácný, bleskový (sgrafitovaný) talíř

a pro oddělení zemědělské vinný lis ze Lhotky u Uh. Brodu a 4 kusy včelařského nářadí ze Zlosejna.

Mimo rozmnožení svých sbírek mělo Národopisné Museum na péči i vhodné, účelné a místně úsporné jejich vystavení. Ze změn instalačních, které byly podniknuty, nutno ovšem předem uvésti otevření nového samostatného oddělení zemědělské retrospektivy. Zemědělské oddělení, instalované dle plánu, jejž uvedla již minulá výroční zpráva, a jenž v podstatných svých rysech byl přesně dodržen, bylo otevřeno dnem 16. května a těšilo se již v prvý rok svého trvání značné pozornosti a přízni české veřejnosti. V letním období r. 1908 navštívilo je (za půl šesta měsíce) 8144 osob. V měsících zimních, od listopadu, bylo nutno dobu návštěvní v zemědělském oddělení omeziti, neboť místnost jeho, jinak jistě velmi vhodná a pěkná, je příliš studená a není zřízena na vytápění, ani nemá umělého světla. Instalace zemědělské retrospektivy, která byla provedena za řízení prof. Jakubce a arch. Roštlapila, ukázala již při samém zařízení nového oddělení, že místnost vyhrazená sbírkám zemědělským nestačí. Bylo nutno umístiti některé kusy, jež snesou vystavení pod širým nebem (úly) na dvorku před budovou zemědělského oddělení a uložiti četné varianty vystavených předmětů ve skladišti. Tím bylo ovšem učiněno pouze zatímné opatření a není pochyby, že záhy bude nutno pomýšleti na to, aby byly získány novému oddělení další místnosti. To tím spíše, že zemědělská retrospektiva, jak ji předvádějí musejní exposice, není úplná a bude musit býti ještě v nejednom směru doplněna. Za tím účelem vyslala musejní rada v září 1908 posl. tech. J. Pilku, jenž se osvědčil již při instalaci zemědělského oddělení, na studijní a sběratelskou cestu na mor. Valašsko.

Poněvadž do zemědělské retrospektivy byly přemístěny mnohé předměty, vystavené dotud v jiných odděleních musejních, do nichž náležely dle materiálu, z něhož byly vyrobeny, nebo dle své výrobní techniky, bylo nutno provésti i některé instalační změny v hlavní budově musejní. Bylo proto na čas uzavřeno oddělení zvykoslovné a v síni, dotud jemu věnované, byly prof. Chotkem vystaveny drobné výrobky lidového průmyslu (věci kované, vyřezávané, vybíjené, pletené, hračky a pod.). Při tom pro srovnání byly připojeny i některé ukázky drobných prací lidového průmyslu jinoslovanského, zejména maloruského a srbského. Mimo to bylo prof. Chotkem a Niederlem a dle některých rad arch. Vondráčka nově instalováno oddělení nábytkové, z něhož vyloučeny drobné výrobky lidového průmyslu. Při novém uspořádání bylo upuštěno od dosavadní polointeriérové exposice, která sice byla malebná, ale stěžovala studium, srovnání a přehled vystavených kusů lidového nábytku. Proto bylo nábytkové oddělení rozděleno dle způsobu výrobního v síň nábytku malovaného a v síň nábytku vykládaného a řezaného. V jednotlivých síních pak bylo instalováno dle určení (účelu), jemuž jednotlivé kusy nábytkové sloužily (sestaveny tedy k sobě skříně, truhly, postele atd.).

Při těchto pracích na uspořádání vlastních sbírek musejních nebylo však zapomínáno ani na občasné výstavky, jež se roku minulého dobře osvědčily, když šlo o to, oživiti zájem širší veřejnosti o musejní sbírky. V r. 1908 byly uspořádány dvě výstavky a to výstavka valašských vyšívek, k níž velmi hojný a cenný materiál poskytli MUDr. Ad. Hrstka a ak. mal. B. Jaroněk, a výstavka blatských a kozáckých krojů a vyšívek z neobyčejně bohaté a vzácné sbírky A. Jehličkové, vdovy po lékaři. Není pochyby, že obojí výstavkou přispělo národopisné Museum zase k veřejné evidenci soukromých sbírek, kterou pojalo do svých úkolů. Mimo to speciálnými výstavkami dvou krajů českých zemí: moravského Valašska a jihočeského Kozácka a Blatska poskytlo odborníkům nad jiné zajímavou příležitost ke studiu a laickému pozorovateli spolu ukázalo, jaké nepřeberné umělecké bohatství je v lidových památkách každého kraje, tak že to, co Národopisné Museum stále vystavuje ve svých sbírkách, jsou ukázky ne nahodilé a výjimečné, nýbrž charakteristické a typické českému lidu.

Je pochopitelno, že otevřením nového oddělení, uspořádáním výstavek i změnami instalačními, provedenými v dosavadních exposicích musejních byl zvýšen zájem o Národopisné Museum a zvýšena i jeho návštěva. K tomu ovšem spolu přispělo, že za doby jubilejní výstavy 1908 stoupl značně příliv cizinců do Prahy. Návštěva musea v r. 1908 je početně největší ze všech dosavadních ročních návštěv: čítala 37.557 osob (od založení musea navštívilo je 193.979, t. j. při 12 návštěvních letech roční průměr 16.165. Vzrůst ten není nahodilý, nýbrž je stálý od doby přestěhování musea do nynějších jeho definitivních místností, jak nejlépe svědčí, že ve starých místnostech byl roční průměr návštěvy 13.193 a v nových je nyní — od r. 1903 do 1908 — 19.143). S potěšením nutno připomenouti, že, vdík pozornosti školních správ, je i mládež vedena, aby ve sbírkách Národopisného Musea učila se poznávati svůj národ a jeho kulturní svébytnost. V r. 1908 navštívilo a prohlédlo sbírky musejní 60 škol s 3720 žáky a žákyněmi.

Z jednotlivých návštěv budiž na prvém místě vzpomenuto cti, které se dostalo Národopisnému Museu vzácnou pozorností, kterou mu věnoval J. C. K. Výsost arciv. Leopold Salvator, jenž uvítán zástupci musejní rady tov. A. Haeuslerem a arch. V. Roštlapilem a proveden vl. r. Stibralem, pro-

hlédl si s nevšedním zájmem musejní sbírky, jejichž bohatosti a ceně projevil vysoké Své uznání. Z ostatních návštěv stačí uvésti aspoň oficiálné návštěvy hromadné, jež vítali členové musejní rady tov. A. Haeusler, prof. J. Jakubec, prof. A. Kraus, arch. V. Roštlapil a prof. V. Tille: byly to návštěvy anglických žurnalistů, Čechů amerických, francouzských žurnalistů, francouzského studentstva, chorvatské výpravy výstavní, polské z Haliče, ruské, slovinské, jednoty „Slezan", výpravy uherských Slováků, mezinárodního sjezdu obchodních komor, sjezdu zástupců rak. ústavů pro zvelebování živností, slovanského sjezdu obchodnického, sjezdu slov. učitelů a j. Mimo to hromadné návštěvě pražského spolku přátel lidové osvěty učinil přednášku o českém národopisu a podal odborný výklad o musejních sbírkách prof. K. Chotek.

Z vnější činnosti musejní budiž ještě uvedeno zakročení rady Společnosti NMČ. proti sbourání starého dřevěného kostelíku ve Val. Meziříčí, radnice v Rožnově a nevhodné opravě kostelíka v Karlovicích. Mimo to byla z podnětu Osvětového Svazu podána zemskému sněmu petice pro zákonnou úpravu veřejného knihovnictví. Svými zástupci účastnila se musejní rada sjezdu na ochranu památek a jubilea městského musea v Novém Bydžově.

Ani jinak však nebylo zapomínáno na udržování styků s jinými musei. Národopisnému Museu cara Alexandra III. v Petrohradě byla za řízení prof. Niederla připravována další část české kollekce, která mimo některé ještě kroje a modely staveb hlavně bude obsahovati vyšívky, keramiku a zvykosloví. Z musejních sbírek byly za tím účelem postoupeny pro museum Alexandrovo některé duplikáty a varianty vyšívek a součástí krojových. Mimo to byly opatřeny prof. Tillem pro museum Guimetovo fotografie vyšívek a podány vyžádané o nich informace. Navzájem z cizích museí dostalo se sbírkám Národopisného musea cenného obohacení darem kolekce ruských hraček a výrobků drobného průmyslu dřevařského od Rumjancevského musea z Moskvy. Pokud jde o česká musea, darován byl technologickému museu obch. a živ. komory v Praze starý, celý dřevěný mandl, jenž vymykal se z programu sbírek Národopisného Musea, a technické museum bylo upozorněno na jiný, rovněž cele dřevěný mandl barvířský, který by bylo snadno získati; kn. arcib. konsistoři dány byly ostatky sv. Ludmily, darované do musea. Informace poskytlo Národopisné museum při zařizování museí v Mezimostí a v Nové Pace, kde přednášel prof. Chotek o úkolech a uspořádání místních museí. Mimo to prohlédl prof. Chotek musea v Novém Bydžově, v jehož musejním spolku rovněž přednášel, a v Náchodě. Tajemník A. Žalud prohlédl městské museum a školní museum hospod. Akademie v Táboře, z něhož byla získána darem pro zemědělské oddělení celá včelařská kollekce. Z výstav účastnilo se Národopisné museum svým delegátem prof. Chotkem v generálním výboru jubilejní výstavy obchodní a živnostenské komory v Praze. Pro okresní výstavu v Ledči byly zapůjčeny dvě figuriny. Za účast na mezinárodní výstavě dopravnické v Miláně dostalo se museu čestného diplomu. Konečně do vnější činnosti musejní spadá i řada informací, jež byly poskytnuty zejména o výrobních místech a výrobcích lidového průmyslu.

Pokud jde o vědeckou práci Národopisného musea Československého, nutno na prvém místě opět uvésti vydávání Národopisného Věstníku Československého, jehož vyšel v r. 1908 ročník III. za redakce prof. A. Krause, J. Polívky a V. Tilla. Národopisný Věstník podal 11 samostatných studií, doprovozených řadou vyobrazení, 34 podrobných recensí

a referátů o českých, jinoslovanských i cizích vědeckých dílech národopisných, pokračoval v bibliografii národopisné za léta 1905—1907 a podával, svými drobnými zprávami stálé a četné informace o životě a ruchu národopisném doma i v cizině. Mimo to otiskoval v samostatné příloze Povídky Kladské, jež sebral a zapsal prof. J. Kubín a komentářem kriticko-bibliografickým doprovodil prof. J. Polívka. Národopisného Věstníku tisklo se 1000 ex., z nichž bylo rozesíláno členům činným, přispívajícím a předplatitelům (— studující měli opětně sníženo předplatné na 2 kor. ročně —) 598, dopisujícím, zakládajícím a čestným 71, výměnou a darem 243 (později omezeno na 214) čísel. Na reklamace a komplet zbývalo cca 100 výtisků.

Vědecké práci členů Společnosti NMČ. sloužily dále knihovna, jež čítá nyní 1612 čísel a archiv fotografický, který chová 3297 otisků, 259 negativů a 121 diapositiv. Sbírka fotografií byla rozmnožena zejména četnými snímky, jež pro museum pořídili prof. Chotek z Bydžovska (stavby) a ze své cesty na Kavkaz a prof. Tille z Kroměřížska a Kostelecka n. Orl. Mimo to ochotně pro museum fotografovali posl. chem. Vl. Bufka a MUC. Vl. Jehlička. Dary přispěli k rozmnožení knihovny i fotografického archivu zvláště H. Gross, archiv. v Čes. Krumlově, Jos. Hanuš, ř. uč. v Semíně, F. Hanuš, řezbář ve Vysokém n. J., K. Hippmann, red. v Praze, Dr. H. Jireček, sekční šéf v. v. ve Vys. Mýtě, K. Kopáč, uč. v Humpolci, Dr. L. Niederle, univ. prof., K. Pelant, red., Dr. J. Polívka, univ. prof., vesměs na Vinohradech, P. K. Procházka ve Stochově, P. Tesařčík, Dr. V. Tille, univ. prof. v Praze, J. Vilím, ř. uč. v Jabkenicích, a Společnost přátel starožitností. Konečně nutno vzpomenouti, že se knihovně musejní dostává hojného rozmnožení i tím, že redakce i jednotliví referenti Národopisného Věstníku Československého ponechávají jí redakční a recensní výtisky.

Utěšená činnost Společnosti NMČ., o níž obraz podává zpráva za rok 1908, docházela veřejného povšimnutí nejen u návštěvníků, nýbrž — což budiž zvláště s potěšením uvedeno — i v českém i cizím tisku. Mimo hojné běžné referáty denních listů přinesly o sbírkách Národopisného Musea Československého obšírné, odborné články, provázené po pravidlu četnými illustracemi zejména L'Art decoratif, Česká Revue, Český Svět, Dílo, Novina, Rozkvět, Světozor a Styl, jehož dvojčíslo věnované výhradně ukázkám lidového umění z musejního materiálu se stalo opravdu representační publikací o Národopisném Museu.

Ale i účast ve členstvu Společnosti NMČ. osvědčila, že přízeň české veřejnosti vůči museu nepoklesá. Společnost NMČ. měla v r. 1908 činných členů 561, z nichž však v běhu roku zemřelo 7 a vystouplo nebo nezaplacením příspěvku pozbylo svých práv členských 33. Venkovských jednatelů bylo mezi členy 14. Členů volných bylo 7. Z členů platících — bohužel i Národopisné Museum musí si stěžovati — je poměrně dosti značná řada těch (téměř 15%), kteří plní své členské povinnosti liknavě anebo jich vůbec neplní. Členů přispívajících bylo 22, zakládajících 45, dopisujících 32 a čestní 2. Celkem bylo 662 všech členů. Z pravidelných podpor, jež se museu dostávají, sluší ovšem zase na prvém místě vděčně vzpomenouti subvencí korporací a ústavů veřejných. Společnosti Národopisného Musea dostává se subvence od sl. zemského výboru 6000 kor. na účely musejní a speciálná subvence zemědělská 3000 kor., od vys. c. k. ministerstva kultu a vyučování 5000 kor. a 2000 kor. od vys. c. k. ministerstva orby výlučně na účely oddělení zemědělského, od sl. zastupitelstva král. hlav. města Prahy 2000 kor., od sl. I., III. a IV. třídy České Akademie cís. Fr. Jos. pro vědy, slovesnost

a umění úhrnem 750 kor. na vydávání Národopisného Věstníku Československého, od sl. obchodní a živnostenské komory v Praze 500 kor., od sl. obchodní a průmyslové komory v Plzni 200 kor., od sl. zastupitelstva kr. města Plzně 100 kor, obch. komory v Čes. Budějovicích 50 kor, okresního výboru v Čes. Brodě (na zeměděl.) 10 kor., města Čes. Brodu 20 kor., všeobecné záložny v Praze 10 kor., okr. výb. v Rokycanech (na zeměd.) 20 kor. a okr. hosp. záložny v Kutné Hoře 10 kor. Zvláště účinné podpory dostalo se však Národopisnému Museu z fondu tax za tituly dvorních dodavatelů, jež spravuje Rakouské Museum pro umění a průmysl ve Vídni. Konečně bylo na Národopisné Museum v r. 1908 pamatováno odkazem 200 kor. od soukromníka — blahé paměti — J. Teisingra v Karlíně. Mimo to kvitována je řada podpor, jež byly dány ve formě přeplatku členského příspěvku v připojeném seznamu členů Společnosti NMČ. Ze členů zakládajících zaplatil okresní výbor v Hradci Králové 100 kor. co splátku na svůj členský příspěvek.

Všem, kdož jakkoli, ať darováním musejních předmětů, ať podporou finanční, radou nebo doporučením — a zde třeba výslovně uvésti český tisk revuální, denní i krajinský — přispěli, aby Národopisné Museum Československé mohlo co nejzdárněji plniti své úkoly, všem jim přísluší vřelý a opravdový dík musejní rady.

Spolu vzpomíná tu musejní rada vděčně památky těch, kteří smrtí byli vyrváni z řad jejího členstva. V roce 1908 zemřeli z členů činných: K. P. Kheil, maj. domu, J. Motyčka, maj. realit v Plzni; MgPh. K. Neumann; Dr. J. Palacký, univ. prof. v Praze; J. A. Radímský, tov. v Nové Pace; c. r. K. Tichý v Praze; ze zakládajících A. Kmeť v Turč. Martině a z dopisujících Dr. A. Lissauer v Berlíně. Čestná jim budiž pamět!

Agenda kancelářská vykazuje za r. 1908 v dopisech došlých 1132 čísel, v odeslaných 4251.

Správu Národopisného Musea Českoslov. řídila musejní rada, v níž v r. 1908 zasedali prof. dr. A. Kraus, předseda, prof. dr. J. Jakubec, místopředseda, prof. dr. V. Tille, jednatel, tov. A. Häusler, pokladník a členové prof. dr. J. Gruber, ing. J. Herain, (zástupce města Prahy), prof. K. Chotek, prof. dr. J. Matiegka, prof. dr. L. Niederle, prof. dr. Vl. Pech, prof. dr. J. Polívka, arch. V. Roštlapil, vl. rada arch. J. Stibral, (zástupce vlády) a prof. dr. J. Zubatý.

Radě musejní byla k ruce kancelář, v níž byli tajemník Aug. Žalud, kustodka Vl. Havelková a kanc. příručí V. Augustova. Dozor v musejní budově a sbírkách obstarávali vrátný F. Šimeček, dozorce V. Gregor a J. Příhoda a dozorkyně B. Gregorová. Jako síly výpomocné byli zaměstnáni J. Augustova v kanceláři musejní a posl. tech. J. Pilka při oddělení zemědělském.

Odevzdávajíce zprávu o činnosti v r. 1908 do rukou české veřejnosti prosíme, aby nejen zachovala svou přízeň Národopisnému Museu Československému, nýbrž i projevovala ji v míře ještě hojnější, aby museum i na dále mohlo plniti své, stále rostoucí úkoly na poli práce národní.

Prof. Dr. V. Tille,
jednatel.

Aug. Žalud,
tajemník.

Výkaz skladu za rok 1908.

	Stav 1./1. 1908	Přibylo	Ubylo		zbývá
			prodejem	darem a výměnou	
Národopisný Sborník Českoslov.					
roč. I.	32		1	1	30
roč. II.	63		2		61
roč. IV.—V.	89		1		88
roč. VI.	64		1		63
roč. VII.	104		2		102
roč. VIII.	240		1	1	238
roč. IX.	115		2	2	111
roč. X.1	47		5	1	41
roč. X.2	142		5		137
roč. XI.	149			4	145
Komplety I.—IX.	11				11
Smolková, Pletení na krosienkách	59			1	58
Nováková, Lomenice východočeské	59				59
Tille, Povídky sebrané na Mor. Valašsku	75		2		73
Polívka, Pohádkoslovné studie	31			2	29
Niederle, Uherští Slováci	495		2		493
Národopisný Věstník I.	74		1	3	70
II.	50		1	4	45
Národopisná výstava 1895	57			1	56
Český průvodce museem	309		91	82	136
Německý průvodce museem	309		10	58	241
Pohlednice	1557	5000	1335	447	4775
Pohlednice barevné	1571	500	807	21	1243
Pohlednice paspartované	89				89
Průvodce Prahou		20	7		13
Plán Prahy		98	8		90
„Krásná Praha“		20			20
„Český Svět“		200		7	193

Výkaz fondů.

	K	h
Fond základní:		
zůstatkem z r. 1907	80.953	88
půjčeno fondu zemědělskému	9 000	—
	71.953	88
k tomu $3^1/_2\%$ úroky za r. 1908	2.658	25
splátka fondu zemědělského	1.800	—
na hotovosti	76.412	13
u fondu zemědělského	9.400	—
	85.812	13
Fond stavební:		
zůstatkem z r. 1907	5.543	59
$3^1/_2\%$ úroky za r. 1908	194	—
	6.737	59
Fond publikační:		
zůstatkem z r. 1907	3.326	18
$3^1/_2\%$ úroky za r. 1908	116	40
	3.442	58
Fond podpůrný:		
zůstatkem z r. 1907	1.088	03
$3^1/_2\%$ úroky za r. 1908	37	—
	1.125	03
poskytnutá podpora	31	—
	1.094	03

Fond oddělení zemědělského.

Příjem	K	Výdaj	K
Zůstatek z r. 1907	1.322·36	Doplatek adaptační	9.336·23
Subvence zemská r. 1907	3.000·—	Nájemné	796·75
„ státní r. 1908	2.000·—	Pojistné	110·20
„ zemská r. 1908	3.000·—	Služné (dozorce a výpomocná síla kanc.)	1.293·60
Příjmy různé	48·70	Instalační výdaje	1.603·98
Půjčkou z fondu základního	9.000·—	Nákup a dovoz	2.131·07
		Cestovné	200·—
		Fotografie	43·80
		Výdaje agitační (tiskopisy)	73·15
		Potřeby kanc. a porto	46·50
		Úrok z půjčky fondu zákl.	294·—
		Splátka na půjčku	1.800·—
		V zůstatku	641·78
	18.371·06		18.371·06

Dluh fondu zemědělského fondu základnímu.

	K	h
Zůstatkem z r. 1907	2.200	—
Vypůjčeno v r. 1908	9.000	—
	11.200	—
Splaceno r. 1908	1.800	—
zbývá	9.400	—

PŘÍJEM Pokladní zpráva Společ. Národop. Musea v Českoslov.

			K	h	K	h
Zůstatkem z min. roku					6.264	08
Členské příspěvky			3.887	35		
Dary a subvence:						
Subvence zemská pro zemědělství na r. 1907	K	3.000·—				
Subvence České Akademie I. tř. K 350·—, III. K 200·—, IV. tř K 200·—	„	750·—				
Subvence města Prahy na r. 1907	„	2.000·—				
Subvence rak. musea ve Vídni (z fondu z poplatků za tituly dvorních dodavatelů)	„	10.000·—				
Subvence zemská pro zemědělství na r. 1908	„	3.000·—				
Subvence zemská na r. 1908	„	6.000·—				
Subvence státní na r. 1908	„	5.000·—				
Subvence Obch. komory Pražské na r. 1908	„	500·—				
Subvence Obch. komory Plzeňské na r. 1908	„	200·—				
Subvence státní zemědělská na r. 1908	„	2.000·—				
Subvence města Čes. Brodu	„	20·—				
Různé dary	„	32·—	32.502	—		
Vstupné			261	30		
Šatna			479	34		
Průvodce			75	62		
Dopisnice			127	47		
Splacené zálohy			58	—		
Tajemník za byt			233	38		
Věstník, sborník a tiskopisy			136	49		
Nepředvídané:						
od prof. Niederla za předměty pro ruské museum v Petrohradě	K	1.000·—				
p. notář Feyerfeil odkaz p. Teisingera	„	200·—				
vrácená remunerace	„	400·—				
ostatní	„	73·62	1.673	62		
Úroky z uložených peněz			4.235	51		
Zemědělství:						
půjčka z fondu základního	K	5.000·—				
různé	„	128·70	5.128	70		
přev. vydání I. pol.	K	9.145·12				
přev. vydání II pol.	„	6.784·16				
půjčka z fondu základního pro zemědělství	„	4.000·—				
Splátka na půjčku	„	1.800·—	21.729	28		
					70.528	06
					76.792	14

Ferd. Schlaeger m. p., t. č. revisor účtů. **Ferd. Tallowitz** m. p., t. č. revisor účtů.

za správní rok od 1. ledna do 31. prosince 1908. VYDÁNÍ

			K	h	K	h
Služné a požitky personálu			8.752	51		
Nákup musejní:						
doplatek sbírky Kretzovy	K	2.000·—				
různé nákupy	„	690·56	2.690	56		
Nákup a vazba knih			543	58		
Instalace a udržování			996	—		
Potřeby kancelářské			328	06		
Poštovné a dovoz			461	78		
Palivo a světlo			1.084	08		
Pojistné a činže			1.506	86		
Fotografické atelier			226	99		
Věstník a tiskopisy			3.577	80		
Remunerace			400	—		
Různé a nepředvídané			396	90		
Cestovné			253	20		
Výstavky			80	02		
3½% *úroky připsány fondům:*						
základnímu	K	2.658·25				
stavebnímu	„	194·—				
publikačnímu	„	116·40				
podpůrnému	„	37·—	3.005	65		
Zemědělství:						
p. arch. Schlafferovi	K	5.000·—				
F. Hanušovi za „Horskou práci“	„	1.462·—				
p. arch. Schlafferovi doplatek	„	4.336·23				
činže z budovy zemědělské	„	796·75				
ostatní vydání	„	4.334·30	15.929	28		
Fond zemědělský: převedené příjmy:						
Subvence okr. výb. Král. Hradce	K	40·—				
Subvence zemská na r. 1907	„	3.000·—				
Subvence státní na r. 1908	„	2.000·—				
Půjčka z fondu základního:						
I. sem.	„	5.000·—				
II. sem.	„	4.000·—				
Subvence zemská 1908	„	3.000·—				
Za řezačku	„	8·70	17.048	70		
Fond základní: splátka z fondu zeměděl.			1.800	—	59.281	97
Zůstatkem vydajné jmění					17.510	17
					76.792	14

A. Häusler m. p., t. č. pokladník.

Od počátku činnosti Společnosti NMČ. do konce r. 1908 vydáno celkem:

	K	h
Na zakoupení předmětů	41.598	03
„ knihovnu	5.795	51
„ instalaci starého Musea	6.970	—
„ instalaci nového Musea	42.044	52
„ Věstník a Sborník NČ.	17.931	42
„ Květenu československou	874	85
„ Vlastivědu	400	—
„ fotografické atelier	1.473	99
„ zemědělské oddělení	23.916	92
Celkem	141.005	24
Proti loňskému výkazu, který činí	116.841	03
tedy více o	24.164	21

PŘÍJEM Rozpočet Společnosti NMČ. na r. 1909. VYDÁNÍ

	K		K
Subvence zemská	6000·—	Nákup a vazba knih	500·—
„ státní	5000·—	Nákup musejní	1000·—
„ města Prahy	2000·—	Instalace a udržování	1500·—
„ města Plzně	100·—	Služné personálu a požitky	8640·—
„ Obchodní komory v Praze	500·—	Pojistné nemoc. a pensijní	432·—
„ Obchodní komory v Plzni	200·—	Remunerace	800·—
„ Obchodní komory v Budějovicích	50·—	Národopisný Věstník	4600·—
Členské příspěvky a dary	3500·—	Poštovné	400·—
Podpora České Akademie na Věstník	750·—	Světlo a palivo	1000·—
Tiskopisy	100·—	Činže a pojistné	1500·—
Vstupné a šatna	300·—	Vydání kancelářská	500·—
Dopisnice a Průvodce	200·—	Vydání nepředvídaná	500·—
Úroky z jmění	4200·—	Cestovné	200·—
		Cestovní podpory	400.—
		Fotografické atelie	300.—
		Výstavky	200.—
		Za barevné pohlednice	140·—
		Illustrované dílo o museu	3000·—
		Drobné tiskopisy a malý „Průvodce“	300.—
	22900·—		
Schodek	6012·—	Úroky fondům	3000·—
	28912·—		28.912—

PŘÍJEM Rozpočet fondu oddělení zemědělského na r. 1909. VYDÁNÍ

	K		K
Subvence zemská	3000·—	Nájemné	402·—
„ státní	2000·—	Pojistné	55·—
Zůstatek z r. 1908	641·78	Služné	998·—
		Úroky z půjčky adaptační	336·—
		Splátka na půjčku adaptační	3800·—
		Drobné výdaje	200·—
	5641·78	Nákup a dovoz	300·—
Schodek	1792·57	Doplatek účtů instalačních	843·35
	7434·35		7434·35

A. Häusler m. p., t. č. pokladník.

Stav členstva

Společnosti Národopisného Musea r. 1908.

a) Členové čestní.

Jagić V. Dr., dvor. rada a univ. professor ve Vídni. — Lamanskij J. V., univ. prof., spis. v Petrohradě.

b) Členové zakládající.

Adámek Karel, zemský poslanec v Hlinsku. — † Bartoš Frant., školní rada v Brně. — Dušek Vavřinec Jos., professor na Kr. Vinohradech. — Frumar Adolf, řed. dívčích škol v Praze. — Gregor Čeněk, architekt v Praze. — Harrach Jan, hrabě, skutečný tajný rada a velkostatkář v Praze. — Häusler Artur, továrník na Žižkově. — Havelková Vlasta, kustodka Národop. Musea Československ. v Praze. — Holuby Jos. L., ev. farář v Zem. Podhradí. — Hostinský Ot., Ph. Dr., univ. professor v Praze. — † Hulička Eman., učitel na Kr. Vinohradech. — Jakubec Jan., Ph. Dr., univ. docent v Praze. — Klvaňa Jos., gymn. ředitel v Kyjově (Morava). — † Kmeť Andrej, farář v Turč. sv. Martině (Uhry). — Kopista V., JUDr., zem. advokát v Praze. — † Kovář Em., Dr., univ. docent v Praze. — † Kulda B. M., síd. kanovník na Vyšehradě. — † Kurz Vilém, Ph. Dr., prof. v Praze — Lažanský Vlad., hrabě, JUDr., v Chýši. — Nejedlý Julius, rytíř z Vysoké JUDr., zem. adv. v Praze. — Niederle Lubor, Ph. Dr., univ. professor, na Král. Vinohradech. — Nováková Tereza, spisovatelka v Praze. — Okresní výbor, Hradec Králové. — Okresní výbor, Netolice. — Okresní výbor, Plzeň. — † Ort Jos., pokladník záložny v Praze. — Otto Jan, cís. rada a nakladatel v Praze. — Peck Ed., nadučitel v Kroměříži. — Prasek Vincenc, šk. rada v Napajedlích. — † J. E. Rezek Ant., Dr., skutečný tajný rada a c. k. ministr ve Vídni. — Rodina po c. k. univ. bibliotekáři J. J. Hanušovi na Kr. Vinohradech. — Roštlapil Václav, architekt v Praze. — † Ruth Frant., spisovatel v Praze. — Ruttner Václav, bank. úředník v Praze. — † Ryba Vilém, Dr., redaktor a poslanec v Praze. — † Storch Alex., knihkupec a měst. radní v Praze. — Sucharda Stanislav, professor v Praze. — Sylva-Taroucca Arnošt, hrabě, skutečný tajný rada, velkostatkář a poslanec v Průhonicích. — Scheiner Jos., JUDr., advokát v Praze. — Schlaffer Frant., architekt v Praze. — Schläger Ferd., úředník c. k. zastavárny v Praze. — Šubert F. A., spis. na Kr. Vinohradech. — Tallowitz Ferd., velkoobchodník, v Praze. — Velflík A., architekt v Praze. — Wurm Ignát, kons. rada v Olomouci.

c) Členové dopisující.

Anučin Dmitr., prof. v Moskvě. — Baudouin de Courtenay Jan, Dr., univ. prof. v Petrohradě. — Bolte Joh., Dr., prof. v Berlíně. — Brückner Alex., Dr. prof. v Berlíně. — Ciszewski Stan., Dr., ve Varšavě. — Cvijič Jovan univ. prof. v Bělehradě. — Feilberg H. J., Dr., v Askově (Dánsko). — Franko Ivan, Dr., spisovatel ve Lvově. — Hnatjuk Vlad., Dr., ve Lvově. — Hrdlička Aleš, Washington. — Jančuk N., red., „Etnogr. Obozr." v Moskvě. — † Lissauer A. Dr., zdrav. rada v Charlottenburgu. — Majewski Erazm., redaktor „Świątowita" ve Varšavě. — † Miličevič M. Dž., stát. rada v. v. v Bělehradě. — Miller Vsevolod, ředitel Rumjancev. musea v Moskvě. — Miletič Ljubom., professor ve Srědci. — Muka Arnošt, Dr., prof. a red. Čas. Mačicy Serbskeje, Freiberk (v Sasku). — Murko M., Dr., univ. prof. ve Št. Hradci. — Peisker J., Dr., univ. prof. v Št. Hradci. — Pietrè Giuseppe v Palermu. — Radić Ant., Dr., v Záhřebě. — Ramult Stefan, spisovatel,

Kamyk. p. Chrostova v Haliči. — Sébillot Paul, redaktor Revue des traditions populaires v Paříži. — Speranskij Mich., univ. prof. v Moskvě. — Sumcov N. Th., univ. prof. v Charkově. — Šišmanov I., Dr., v Sofii. — Štrekelj Karel, Dr., univ. prof. ve Štýr. Hradci. — Šuchevyč Volod., prof. ve Lvově. — Talko Hryncewicz Julian, Dr. v Trojicko-Savsku. — Trojanovič Sime, řed. Národopisného Musea srbského v Bělehradě. — Volkov Th. v Petrohradě. — Zawiliński Roman, řed. gymn. v Tarnově.

d) Členové přispívající.

Městská rada Kr. Vinohrady. — Okresní výbory v Bělé p. Bezd., Berouně (K 50·—), Čes. Brodě (K 50·—), Novém Bydžově, Mnich. Hradišti, Jaroměři, Jičíně, Karlíně, Klatovech, Libáni, Litomyšli, Rakovníku, Rokycanech, Roudnici n./L., Sedlčanech, Slaném, Unhošti, Kr. Vinohradech, Zbraslavi, Žižkově a Rolnický vzáj. pojišť. ústav v Praze (K 50·—).

e) Členové činní.

Aleš Mikuláš, ak. malíř, Vinohrady. — Almer Jar., architekt, Smíchov. — Andrle K., profesor v Plzni.

Balzar Arnold, civ. geometr, Uhřiněves. — Bareš Frant., profesor, Ml. Boleslav. — Baumgartl Ant., továrník, Karlín. — Baumgartlová Karla, choť továrníka, Karlín. — Beneš Viktor, architekt, Praha. — Bernát Jos., inf. probošt, Mělník. — Berounský Frant., ředitel cukrov., Vinohrady. — Bíbová Regina, učitelka, Praha VII. — Bílek M., měst. radní, Vinohrady. — Bílý Frant., ředitel reálky, Žižkov. — Bílý Frant., profesor mat. gymn., Zábřeh (Mor.). — Blabol Jos., vrch. inženýr, Košíře. — Blaho Pavel, Dr., Uh. Skalice. — Blecha M., architekt, Karlín. — Bohdan F. V., Dr., obvod. lékař, Ivanovice. — Učitel. jednota „Komenský" v Ml. Boleslavi. — Brant Jan Dr., profesor, Praha III. — Braunerová Zdenka, malířka, Praha. — Brázda Jan, učitel, v Koutech. — Brod Fr,, říd. učitel, Toužetín (místní jednatel). — Okresní knihovna učitelská, Něm. Brod. — † Brož Ant., vrch. správce cukrovaru, Pečky. — Brtníček Jan, říd. učitel, Senička. — † Budecius Vojtěch, škol. rada, prof. v. v., Hradec Král. — Buchtela Karel, c. k. fin. rada, Praha. — Buzek Jindř., učitel měšť. školy, Vršovice.

Cibulka Frt. MUDr., městský lékař, Pardubice. — Cvrček Jos. Dr., profesor reálky, Praha II. — Čáda Frant., Dr., univ. professor, Praha II. — Čalounová Věra, učitelka, Vinohrady. — Čelakovský Jar. Dr., univ. profesor, Praha II. — Čermák Karel Dr., advokát, Břeclava. — Černá Anna, učitelka, Ml. Boleslav. — Černík J., učitel, Nezdenice (Mor.) (místní jednatel). — Černý Fr., profesor, Brno. — Čihař Bart., ředitel paedagogia, Praha I. — Čipera Dom., profesor, Praha II. — Čižmář Josef, lekární Týn n./Vlt. — Čmuchal Jar. Dr., lékař, Vinohrady.

Daneš Jiří Dr., univ. docent, Praha II. — Decker Ant., Dr., ředitel gymn., Jindř. Hradec. — Diviš-Čistecký Václav, inspektor stát. drah, Pardubice. — Domluvil E. P., profesor, Val. Meziříčí. — Doubravský Boh., profesor, Praha II. — Drož Karel, odbor. učitel, Plzeň. — Dura Josef, učitel, Skočice u Vodňan (učit. Jednota „Komenský"). — Duška Jos., Josefov (místní jednatel). — Dvořák Ant., architekt, Vinohrady. — Dvořák Ant., JUDr., místodrž. koncip., Turnov. — Dvořák B., architekt, Pardubice. — Dvořák Jan JUC., Smíchov. — † Dvořák Max., archivář a bibliotékář, Roudnice n./L. — Dvořák Max, Dr., univ. profesor, Vídeň. — Veřejná Riegrova čítárna, Dvůr Král. n./L.

Fencl. Frt., profesor st. prům. školy, Praha I. — Feyerfeil Jar., velkoobchodník, Plzeň. — Feyerfeil Vinc., c. k. notář, Karlín. — Fikrle Jar. Dr., profesor, Plzeň. — Fischer Frant., profesor, Hradec Král. — Flum Jan, katecheta u sv. Jindřicha, Praha. — Francev Vlad., Dr., univ. profesor, Varšava. — Frecr Ant., děkan, Slaný. — Frič Ant., Dr., univ. profesor, Praha II. — Frič Jan, profesor realky, Kladno. — Friedländrová Ter., Vinohrady.

Gabessam Eustach, profesor Obch. Akad., Praha II. — G iger Jos., profesor, Příbram. — Glos Tomáš, profesor učit. ústavu, Brno. — † Glückselig Alex., ředitel kanc. uh. dolů, Vinohrady. — Glücklich Jul., Dr., gymn. profesor, Praha II. — Goll Jar., Dr., professor čes. university, Praha. — Goller Fr. V., ryt. cís. rada, ústř. ředitel Sp. pro prům. cukrov., Vinohrady. — Gross H., knížecí archivář, Český Krumlov (místní jednatel). — Gruber J. Dr., profesor čes. techn., Vinohrady. — Hájek Jan P., farář, Jenišovice. — Halík T., professor gymn., Dvůr Král. n./L. — Harmach Kam., redaktor, Praha II. — Haškovec Prokop Mir., Dr.,

profesor reálky, Praha II. — Hauer Václ., profesor, Opava. — Havelka Aleš, vrch. inženýr v. v., Nymburk. — Heidenreich Fr., účetní, Určice u Prostějova (místní jednatel). — Heindl Z., profesor, Velké Meziříčí. — Hejnic Ot., profesor, Kutná Hora. — Hejtman J. Dr., profesor, Rakovník. — Hellich Jan, lékárník, Poděbrady. — Herain Jan, inženýr a c. k. konservator, Praha III. — Hirsch Frt., profesor, Plzeň. — Hlava Jar. Dr., profesor univ., Praha. — Hněvkovský Šeb. Dr., obv. lékař, Vinohrady. — Hoblová B., choť profesora, Ml. Boleslav. — Hodura Quido, profesor, Žižkov. — Holinová Anna, soukromnice, Praha. — Holoubek Václ., úředník Živn. banky, Praha II. — Holý Prokop P., farář, Janovice. — Homolka Jos., filosof Praha. — Honzík Kar., centr. ředitel, Praha II. — Archeolog. sbor „Vocel", Kutná Hora. — Horák Boh. Dr., profesor, Plzeň. — Horák Jiří, profesor, Vinohrady. — Horský E., profesor, Žižkov. — Hostaš Kar. Dr., advokát, Klatovy. — Hostinský Ot. Dr., univ. profesor, Praha II. — Houra J. V., ředitel v. v., Jindř. Hradec. — Seminar für slavische Philologie, Št. Hradec. — Hrdina Kar., profesor gymn., Kolín. — Hrubý Petr, profesor, Slaný. — Hruška J. Dr., starosta města, Kladno. — Hujer Oldřich Dr., gymn. profesor, Vinohrady. — Hurych M. Dr. a adv., Karlín. — Husník Jar. Dr., Žižkov. — Hýbl Frt. Dr., profesor reálky, Praha II.

Chotek K Dr., profesor, Nový Bydžov.

Jakeš Ant., přednosta stanice, Hostivař. — Jakubičková Ludmila, učitelka měšť. školy, Praha VII. — Janáček Leoš, hudební skladatel a řed., Brno. — Janko Jos., Dr., univ. docent, Smíchov. — Jarník Jan Urban Dr., univ. profesor, Praha III. — Javůrek Jan Dr., advokát, Praha.—Jedlička R. Dr., univ. profesor, Praha II. — Jeníček Václav Vl., redaktor, Čáslav. — Jirásek Alois, c. k. škol. rada, spisovatel, Praha. — Jozek Lad., ředitel hospodář. školy, Český Brod.

Kabeláč V., lékárník, Něm. Brod. — Kadlec Kar. Dr., univ. profesor, spisovatel, Praha II. — Kalousek Jos. Dr., profesor univ., Praha II. — Kancnýř Bedř., soudní rada a poslanec, Brno. — Karásek Jos., Dr., Vídeň. — Kardoss Alexandr, Dolní Kubín. — Kazimour Jos., profesor, Praha II. — Kerckhoffova Emilie, malířka, Laren (Holandsko). — Klicpera E., profesor, Rakovník. — Klier Čeněk Dr., ředitel Měst. spořitelny, Praha I. — Kluh V., učitel, Vilímov (místní jednatel). — Kneidl Frt., ředitel měšť. škol, Karlín. — Kneisl Jos., městský kontrolor, Žižkov. — Kollmann H., koncipista zem. archivu, Praha II. — Konvalinka Bedř., profesor, Ml. Boleslav. — Kostlivý Kar., profesor gymn., Tábor. — Košák Frt. P., katecheta, Plzeň. — Košťál Jos., c. k. profesor, Žižkov. — Kotěra J., architekt a profesor, Praha I. — Kott Frant., profesor, Praha. — Koudela Jos. Dr., advokát a poslanec, Brno. — Koula Jan, architekt, prof. čes. techniky, Praha. — Kouřil Tom. Dr., bisk. konsist. rada a prof. v. v., Rychnov n. Kněž. — Koutníková Božena, choť úředníka, Most. — Kovařovic Karel, chéf opery, Praha. — Král Jan MUDr., Vinohrady. — Král Jos. Dr., univ. profesor, Vinohrady. — Kramář Karel Dr., poslanec, Vídeň, — Kranich Jan, profesor, Mor. Ostrava. — Kratochvíl Aug., P., kaplan, Popovice. — Kraus Arnošt Dr., univ. profesor, Vinohrady. — Kreiml Gustav Dr., notář, Praha I. — Krejčí Arnošt, profesor, Hodonín. — Krofta Kamil Dr., konc. zem. archivu, Praha II. — Kníž. arcib. knihovna v Kroměříži. — Kropáček Jan Dr., profesor gymnasia, Dvůr Král. n./L. — Krška Kar. Dr., náměstek stát. zástupce, Brno. — Křeček V. Dr., advokát, Kojetín. — Křepinský Max Dr., profesor, Praha VII. — Křižík Frt., cís. rada a továrník, Karlín. — Kubín Jos., profesor, Jičín. — Kučera Bedřich, účetní spořitelny, Tábor. — Kudrna O. Dr., advokát, Netolice. — Kuffner Kar. Dr., univ. profesor, Praha II. — Kuffner Zdeněk, profesor, Roudnice. — Kukaň Václav, úředník, Vinohrady. — Kulhavý Frt., soukromník, Praha. II. — Kurka Roman Jos., ředitel gymnasia, Benešov. — Kurz Ant. MUDr., primář nemocnice, Vinohrady. — Kux Ant., profesor reálky, Kostelec n./Orl.

Langer Emil, c. k. dvorní rada, Příbram. — Langer Jan, ředitel měšť. školy, Stráž n./Nežárkou. — Lepař Zdeněk, c. k. fin. rada, Brno. — Leschinger Edvard, majitel tiskárny, Praha II. — Letošník Jos., ředitel ústavu učitelského v. v., Polička. — Linhart Fr., profesor gymn., Nové Město (Mor.). — Lorber Ed., hodinář, Kladno. — Loníček Karel, farář, Střítež na Mor. (místní jednatel).

Máchal Jan Dr., univ. profesor, Praha. — Malíř Jos., profesor, Zábřeh. — Marat F., velmistr řádu Křižovníků, Praha. — Marek Jan Dr., kanovník, Praha IV. — Marhan Mich., ředitel školy, Karlín. — Mařík Jan, učitel, Neveklov (místní jednatel). — Mašek K., profesor, Bubenč. — Matějka Boh. Dr., univ. profesor, Vinohrady. — Matiegka Jindř. Dr., univ. profesor, Praha II. — Matyáš

Lad., inž. c. k. stav. adjunkt, Praha III. — Maýr St. Ant., Lipsko. — Maysl Albert Dr., sekretář Obchodní komory, Čes. Budějovice. — Městská rada v Čes. Brodě (K 10·—) — Něm. Brodě — Bubenči — Hoře Kutné — Chrudimi — Jičíně — Karlíně (K 10·—) — Kladně — Kolíně — Příbrami — Slaném. — Mikš Rudolf, směnárník, Praha. — Moravec Václav, profesor, Telč. — Mrňávek Jos., ředitel reálky, Budějovice České. — Mudroch Pavel, kaplan, Rožďalovice. — Musejní sbor ve Vlašimi. — Musejní společnost v Horažďovicích — Humpolci — Jičíně — Val. Meziříčí — Nové Pace — Pardubicích — Pelhřimově — Čes. Třebové. — Musejní spolek v Novém Bydžově — Poličce — Radnicích. — Musea krajinská v Něm. Brodě — Domažlicích — Hořicích — Jindř. Hradci — Hradci Král. (historické) — Chrudimi — Jaroměři — Klatovech — Nymburce — (historické) v Plzni — Poděbradech — Prostějově — Přelouči — Přerově — Rokycanech — Roudnici — Táboře — Turnově.

Národní Jednota Severočeská v Náchodě. — Nehyba Jos., ředitel cukrovaru, Rožďalovice. — Nechvíle Frt., továrník, Vídeň. — Nejedlý Zdeněk Dr., univ. prof., Praha II. — Neudert Jindř., profesor, Smíchov. — Nikolau St. Dr., profesor reálky, Karlín. — Nováček Vojtěch Dr., ředitel zem. archivu, Vinohrady. —

Okresní výbory v Bechyni — Nových Benátkách (K 20·—) — Benešově (K 10·—) — Něm. Brodě (K 10·—) — Čáslavi — Hlinsku — Hluboké — Humpolci — Chrudimi — Nové Kdyni — Kladně (K 20·—) — Kolíně (K 20·—) — Kostelci n. Čer. lesy — Kostelci n. Orl. (K 10·—) — Kouřimi (K 10·—) — Kralovicích — Křivoklátě — Lišově — Litomyšli — Lounech — Mělníku — Vys. Mýtě (K 20·—) — Nové Pace — Poděbradech (K 10·—) — Příbrami — Přešticích — Přibyslavi (K 10·—) — Roudnici n./L. (K 25·—) — Rychnově n./Kněž. (K 10·—) — Semilech (K 10·—) — Čes. Skalici — Novém Strašecí (K 20·—) — Ústí n./Orl. (K 20·—) — Veselí n./Luž. — Vlašimi — Vodňanech (K 10·—) — Volyni — Voticích — Vysokém n./Jiz. — Zbirohu — Žamberku. — Opavská matice, Opava. — Oswald Jan, ředitel kníž. velkost., Hluboká (místní jednatel).

Pacák B. Dr., J. E., c. k. ministr m. sl., Vídeň. — Pacák Josef, farář, Kounice. — Pakosta Ferd., filosof. Vinohrady. — † Palacký Jan Dr., univ. profesor, Vinohrady. — Panocha J. Dr., lékař, Praha II. — Pára Odon, technik, Smíchov. — Vzdělavací klub, Pardubice. — Pastrnek Frt. PhDr., univ. prof., Praha. — Páta Josef Dr., profesor, Litomyšl. — Pátek Ferd., oficiál, Vinohrady. — Paul Karel, profesor, Praha. — Páv Hynek F., Lysá n./L. — Pavlíček Stan., c. k. notář, Praha VII. — Pečírka Ferd. MUDr., univ. profesor, Praha I. — Pech Vlad. Dr., profesor, Praha. — Pekař Jos. Dr., univ. profesor, Praha. — Pelly Gustav, továrník, Kladno. — Pertlík Otakar, odb. učitel, Nusle. — Pešek Karel, gymn. prof., Vinohrady. — Peták V. Dr., starosta města, Plzeň. — Pettrich Frt., revident v. v., Třebenice. — Piccardt Ed., sochař, Smíchov. — Pikhart A., soudní rada, Praha II. — Pilný Jan, říd. učitel za „Budeč Holickou", Roveň. — Pintner Jan, gymn. profesor, Praha II. — Pippich Kar. JUDr. a poslanec, Chrudim. — Písecký Ferd., profesor, Příbor na Mor. — Plánský Václ., profesor, Praha VII. — Plíhal Rudolf, úředník, Žižkov. — Okresní knihovna učitelská v Plzni. — Spolek přátel vědy a literatury české v Plzni. — Počta Filip Dr., univ. profesor, Vinohrady. — Polívka Jiří PhDr., univ. profesor, Vinohrady. — Polívka Osvald, architekt, Praha I. — Pover Frant., profesor, Vinohrady. — Měšťanské spolčenstvo výčepníků v Praze. — Společnost „Akademie u Fleků" v Praze (K 10·—). — Umělecká beseda v Praze. — Veleobec baráčníků v král. Českém v Praze. — Prasek Vinc., školní rada, Napajedla (místní jednatel). — Preininger Tomáš, c. k. dv. rada, Chrudim. — Priemyslnicko-čítací kruh, Bács Petrovácz. — Procházka Karel, farář, Stochov (místní jednatel). — Čtenářský spolek, Prostějov. — Prusík Blažej, c. k. profesor, Vinohrady. — Přikryl Frant., farář, Týn u Lipníka.

† Radimský J. A., továrník, Nová Paka. — Reinsberg Jos. Dr., univ. profesor, Praha. — Rousek E., zahradník, v Troji u Prahy (místní jednatel). — Růžičková Kateřina, choť ředitele, Praha III. — Rypáček Frant. J., profesor, Brno. — Rypl Celestýn, dirigent pojišť. „Praha", Plzeň. — Řežábek J. Dr., ředitel Obch. Akad., Smíchov.

Sajbic V., účetní cukrov., Klobuky. — Salaba Jos. Dr., adjunkt kníž. archivu, Třeboň. — Satranský Jan, profesor, Praha. — Sedláček Frt. Dr., advokát, Plzeň. — Sedláček Jan, vrchní inženýr, Hluboká. — Sedláček Jar. Dr., univ. profesor, Smíchov. — Sedlák Jan JUC., ředitel jednoty hospodář. společ.,

Praha II. — Sekera Emil Dr., profesor reálky, Tábor. — Schmerhovský Maxmil., c. k. míst. koncipista, Benešov. Schmidt Václav, továrník, Hořovice. — Schmoranz Josef, profesor, Chrudim. — † Simla Jos., profesor, Plzeň. — Skokan Jiří, vrchní inženýr, Vinohrady. — Skopec Jindřich, adjunkt kapitul. archivu Praha IV. — Občanská záložna, Slaný. — Okresní hospodářská záložna, Slaný. — Slavík F. A., škol. rada, Vinohrady. — Slavík Jan JUDr., advokát, Jindř. Hradec. — Slavík Jan, profesor, Praha III. — Smetánka Em. Dr., profesor čes. university, Smíchov. — Smyčka Jan Dr., měst. lékař, c. k. konservator, Litovel. — Sobotka Primus, spisovatel, Praha. — Socha Václav, starosta města, Litovel. — Socháň Pavel, Turč. sv. Martin. — Sommer F. A., učitel (za Hořovicko-Komárovský okrsek), Oujezd. — Stella K,. ředitel k. a. konviktu, Příbram. — Sterzl A., adjunkt cukrov., Vys. Mýto. — Stibral Jiří, c. k. vládní rada, ředitel Uměl. Prům. školy, Praha I. — Stieber Mil. Dr., univ. profesor a advokát, Slaný. — Strouhal Čeněk Dr., univ. profesor, dv. rada, Praha I. — Studnář Jos., učitel a místní jednatel, Drahany. — Stýblo Frant., profesor gymn., Praha II. — Svoboda Bedř. Dr., profesor gymn., Mor. Ostrava. — Sýkora Jan Lad. Dr., univ. profesor, Praha. — Syřiště Ant., sládek, Praha.

Šandera Čeněk Dr., Sviny Trhové. — Šeferna Alois, městský pokladník, Vršovice. — Šíma Jos., arch. a profesor prům. školy, Brno. — Šimák J. V. Dr., univ. profesor, Praha (místní jednatel). — Šimek Emanuel PhC., Praha. — Šimek Frant., gymn. profesor, Benešov. — Šimek Petr, profesor reálky, Vršovice. — Šimková Marie, choť měst. lékaře, Čes. Brod. — Šírenz Rudolf, Krouná u Vys. Mýta. — Šittler Edv., farář, Žižkov. — Škarda Václav Dr., advokát, Praha. — Školy: odborná keramická v Bechyni — státní průmyslová v Brně — dívčí „Vesnina" v Brně — odborná řemeslnická v Kutné Hoře — odborná sochařská a kamenická v Hořicích — odborná zámečnická v Král. Hradci — odborná pro spracování dřeva v Chrudimi — městské dívčí lyceum v Chrudimi — státní řemeslnická v Jaroměři — odborná pro spracování dřeva ve Val. Meziříčí — státní průmyslová v Pardubicích — státní průmyslová v Plzni — c. k. akademie umění v Praze — uměl. průmyslová v Praze — hospodářská akademie v Táboře — obchodní v Třebíči — odborná tkalcovská v Ústí n./Orl. — česká obecná v Duchcově — paedagogia dívčí v Chrudimi a na Kladně — gymnasia v Ml. Boleslavi — v Něm. Brodě — v Čes. Budějovicích — v Jindř. Hradci — v Král. Hradci — v Chrudimi — v Kroměříži — v Kyjově — ve Vys. Mýtě — v Pelhřimově — v Písku — v Praze II. (Křemencová ul.) — v Praze II. (Truhlářská ul.) — v Praze III. — v Praze II. (Žitná ul.) — v Přerově — v Příbrami — na Smíchově — v Táboře — na Vinohradech — ve Vyškově — gymnasium dívčí Minervino v Praze — reálky v Brně (I. česká) — v Uh. Brodě — v Českých Budějovicích — v Král. Hradci — v Lipníku — v Litovli — v Nov. Městě na Moravě — v Pardubicích — v Plzni (II. česká státní) — v Praze II. — v Praze VII. — v Příboře — v Rakovníku — v Telči — na Vinohradech — na Žižkově. — Škorpil Vlad., správce archeolog. musea, Kerč-Krim. — Šmakal Václ. MUDr., Čakovice Vel. — Šmejkal Ed., profesor, Něm. Brod. — Šnajdauf Ant. Dr., profesor, Plzeň. — Šorm Jos., kaplan, Jaroměř. — Šourek Karel, medik, Praha III. — Špaček V., hl. pokladník kn. F. Z. Lobkovice, Praha IV. — Špála V., posl. malíř akademie, Praha VII. — Špindler Ervín, starosta a posl., Roudnice. — Štěpánek Jan, ředitel reálky, Příbram. — Štěrka Boh., architekt, Karlín. — Štolba Jos. Dr., c. k. notář a spisovatel, Pardubice. — Šuran Gabriel, profesor, Praha II.

Táborský Frt., profesor, Praha. — Taussig Jul. Dr., advokát, Benešov. — Tebich Ant., stavitel, Brno. — Tesař Petr, farář, Tlumačov. — Tichý A. Jos., profesor gymn., Kladno. — † Tichý Karel, cís. rada a továrník, Praha II. — Tille Václav Dr., univ. prof., Praha II. — Tischer Frant., hrab. archivář, Jindř. Hradec. — Tomíček Ant., pošt. oficial, Litomyšl. — Tonder A. P., převor, zem. poslanec, Dolní Ročov. — Tonder Ferd. Dr., zemský advokát, Praha II. — Trpišovský Jan, profesor prům. školy, Plzeň. — Truhlář Boh., profesor, Karlín. — Tšída Emil, továrník, Nová Kdyně. — Turek Ant., profesor, Tábor. — Tvrdý Josef, profesor gymn., Příbram. — Tykač Jan, ředitel měšť. škol, Česká Třebová.

Urbánek F. A., knihkupec, Praha. — Urbánek Michal, stavitel, Vsetín.

† Václavek M., ředitel, Vsetín. — Vaculík Ant., profesor, Místek. — Válek Josef, profesor, Nový Hrozenkov. — Valchář Jan, učitel, Kožlá. — Vašek Adolf, profesor, Olomouc. — Vavrouch Jan MUDr., Loštice. — Vejrych Jan, architekt,

Praha V. — Velc Ferd., profesor, Sarajevo. — Veselý Bedřich, posl. malíř. akademie, Praha VII. — Vilím Jan, Praha II. — Viravský Vojt., profesor, Vinohrady. — Víšek B. J., profesor, Písek. — Víšek Jos., starosta města, Vinohrady. — Vlček Jar. Dr., univ. profesor a spisov., Vinohrady. — Vojta Josef, ředitel paedagogia, Soběslav, — Vojtíšek Frant., profesor, Smíchov. — Vondráček Ot., architekt, Smíchov. — Vostřebal Kar., lékárník, Karlín. — Vrba K. Dr., dv. rada, univ, profesor, Praha. — Vrzal Jar., cukrmistr, Smiřice. — Vzdělávací spolek „Snaha", Vsetín. — Vyhlídal J. P., farář, Lobodice. — Vycpálek Jos., profesor gymn., Tábor. — Vydra F., továrník, Praha VIII. — Vykoukal F. V., profesor, Praha. — Výmola K. Dr., univ. docent, Praha II.

Wagner Okt. Dr., ředitel dív. lycea, Hradec Král. — Waněk Jan, ředitel velkostatku, Radim. — Weger Josef, ředitel reálky Sušice. — Weinzettl K., učitel, Maršov (místní jednatel). — Wiehl Ant., c. k. stav. rada, konservator, Praha II. — Wiesner Alois, majitel tiskárny, Praha II. — Winter Zikmund Dr., profesor a spisovatel, Vinohrady. — Wintera P. J. L., suppřevor a gymn. profesor, Broumov. — Wirth Zd., assistent prům. musea, Praha II. — Wünschová Libuše, učitelka hudby, Náchod.

Zadina A. Dr., advokát, Poděbrady. — Zajíček Frant., učitel, Tmáň (místní jednatel). — Záruba Josef, setník, Plzeň. — Zenkl F. D., odbor. učitel, Jistebnice. — Zeman Václav, profesor, Karlín. — Zemánek Č. Dr., měst. lékař, Holice. — Zich Otakar, Dr., gymn. profesor Kr. Vinohrady. — Zubatý Jos. Dr., univ. profesor, Smíchov. — Zuman Frt. JUC., c. k. fin. koncipista, Praha II.

Žákavec Theodor, inženýr, Štětí. — Židlický Frant., továrník, Karlín. — Železný E., civ. geometr, Třeboň (místní jednatel).

□□□

Tiskl ALOIS WIESNER V PRAZE, knihtiskař České Akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění.

GETTY CENTER LIBRARY
3 3125 00702 7630